

1252 4.6

SÁROSPATAKI LAPOK.

A PROT. EGYHÁZI ÉS ISKOLAI ÉLET KÖRÉBŐL.

A

„SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR” KÖZLÖNYE.

1895.

TIZENNEGYEDIK ÉVFOLYAM.

KADÁCSI GYÖRGY,
felelős szerkesztő.

BUZA JÁNOS,
társszerkesztő.

DR. RÁCZ LAJOS,
főmunkatárs.

SÁROSPATAK.

NYOMTATTA STEINFELD JENŐ, AZ EV. REF. FŐISKOLA BETŰIVEL.

1895.

SÁROSPATAKI LAPOK

A PROT. EGYZHÁNI ÉS ISKOLAI ELKÖRÖLT

SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE

1895

TIZENHÉYEDIK ÉVFOLYAM

NYOMD. ÁR. 3000 Ft.

NYOMD. ÁR. 3000 Ft.

NYOMD. ÁR. 3000 Ft.

Handwritten signature

SÁROSPATAKI

NYOMD. ÁR. 3000 Ft.

TARTALOM.

I. VEZÉRCIKKEK.

	Lap
A t. olvasóhoz. Szerkesztőség	1
Az államkormány és a protestánsok a harmadik egyetem kérdésével szemben. Zsoldos Benő	2, 21
Új viszonyok küszöbén. Radácsi György	41
Üdvözljük a sárospataki képezdét. Radácsi György	44
Főpásztori levelek. Radácsi György	61
Néhány szó az egyházmegyei gondnokok és esperesek megerősítése és fölesketése tárgyában. Ragályi Béla	64
Katholikus néppárt s országgyűlési hangok. Radácsi György	79
Berzeviczy Albert nyílt levele a szerkesztőséghez	99
Még egyszer a harmadik egyetem ügye és az azzal összefüggő kérdések. Zsoldos Benő	101, 123
Hazafias clerus. Ujfalussy Béla	106
A harc kitört. Morvay Ferenc	129
Protestáns missio. Molnár Ferenc	143
Belmissio. Lukács Ödön	163, 183
Időszertü-e? (Görömbei Péter barátomhoz). Ujfalussy Béla	166
A határozott fellépés ideje. Kálvinista	201
Temetési éneklésünk. Kovács Zsigmond	203
Fejes István esperesi székfoglaló beszéde	221
Az országos ev. ref. lelkészi özszevgyek és árvák gyámintézetének új alapszabály-tervezete. Vas Mihály	225
A konvent figyelmébe. Radácsi György	245
Felelet az „Időszertü-e c. cikkre (válasz Ujfalussy B.-nak) Görömbei Péter	249
Kis emberek töprengése nagy dolgok felett. Andrassy Kálmán	269, 357
Husvét reggelén. Andrassy Kálmán	293
A kerületi gyűlések, mint értekezlet-félék. Radácsi György	313
Nagy Pál gömöri esperes gyűlés-megnyitó beszéde	337
A nagy izgatottság idején. Radácsi György	377
A felekezeti jelszavak ellen. Kovács Károly	401
Egy fontos egyházközigazgatási kérdés. Andrassy Kálmán	403
Az országos ev. ref. tanáregyesület és a magyar prot. irod. társaság. Radácsi György	425
Pünköszt ünnepén. Radácsi György	445
Egyházlátogatás. Optimista	465
Egységes ref. egyházi és tanügyi politika. Radácsi György	481
A kolozsvári theol. fakultás. Péter Mihály	484
Emlékezés a Kázinó-ünnepélyre. Veress Ferenc	486
Beteges tünetek. Buza János	505
Több igazságot. Ujfalussy Béla	508
Egyházzsértartási cselekményeink egyöntetűsítése. Rácz Gyula	525
Az egyházpoltikai törvények végrehajtásának küszöbén. Radácsi György	545
Az esperesi látogatásról (Ujfalussy Béla figyelmébe ajánlva) Andrassy Kálmán	569
Keressük az igazságot. Optimista	574
A meghívás kérdéséhez. Zoványi Jenő	589
A nagy ellentétek. Molnár Ferenc	609
Nem lesz sok mondanivalóm. Ujfalussy Béla	612
Lelkészválasztás meghívás útján. Gömöri S.	629
A „Sárospataki Irodalmi Kör“ új alapszabályainak olvasásakor. Vattay László	649
A magyarhoni ág. hitv. evang. és ev. ref. egyház püspökeinek javaslata. Mitrovics Gyula	669, 693
Az eltemetett indítványról (válasz Vattay Lászlónak). Becske Bálint	715
Baksay Sándor solti esperes évi jelentése	720

	Lap
Elnöki megnyitó. Vitéz Mihály	722
Az orsz. lelkészi gyámintézet. Novák Lajos	735
Baksay Sándor solti esperes körlevele	739
Az új viszonyok küszöbén. Radácsi György	755
„Dolgozatok“ c. munkám egy kortes bírálatához. Mitrovics Gyula	759
A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület részvét-irata a gyászoló főhercegi családhoz. Czínke István	775
Kovács Károly ungi egyházmegyei gondnok gyűlés-nyitó beszéde	777
Főpásztori levél. Kun Bertalan	795
Utasítás az egyházpoltikai törvények életbelépésével követendő eljárás tárgyában a lelkészek részére. Kun Bertalan	798
Néhány szó a lelkész-választás kérdéséhez. Ladányi E.	815, 853
Elmefuttatás egy „elmefuttatás“ felett. Novák Lajos	832
Protestáns népnaptár. Szilva István	857
A napi kérdésekhez. Radácsi György	873
Október 31. Rácz Lajos	893
Vécsey József indítványa. Kovács Béla	896
Papp K. Gábor. Radácsi György	913
Lukács Ödön elnöki megnyitó beszéde a nagyváradai egyházi értekezleten okt. 31-én	916
A házasulók hirdetéséről és a stóláról. Rácz Kálmán	933
Egy lapsi öreg pap és fiatal káplánjának alkalmi beszéde. Kapellanus	935
Egy nyolc-százados évforduló. Rácz Lajos	953
Konvent után. Radácsi György	973
A házasulók hirdetéséről és a stóláról. Péter Mihály	976
Zúrzavar. Morvay Ferencz	993
A lelkész-képzés kérdéséhez. (viszhang Gulyás Lajos felolvasására). Radácsi György	1013
Az ezredéves kiállítás. B. J.	1017
Az idő teljessége. Andrassy Kálmán	1031
A „Sárospataki Lapok“ és a „Koszorú“ érdekében (Püspöki körlevél). Kun Bertalan	1036
A t. olvasóhoz. Radácsi György	1055
A protestáns sajtó. Orthodox	1057

II. ISKOLAI ÜGY.

Középiskolai tanáregyesületeink. Buza János	7
Országos tanító-képesítő bizottságok. Dezső Lajos	27
A miskolci ev. ref. főgimnázium. —s.	30
Két indítvány. Egy tanár	46
Középiskolai nevelésünk és a prot. tanárképezde szüksége. Andrassy Kálmán	66, 109
A német nyelv a középiskolában. Rácz Lajos	82, 427, 448, 468, 488, 511
Visszapillantás a vallás- és közoktatásügyi költségvetési vitára. Buza János	131, 152
A fentartó-testületi cím. Dr. Tüdős István	169
Fordítsunk több gondot prot. középiskoláinkban a vallás tanításra. Buza János	185
A második országos és egyetemes tanügyi kongresszus és egy kis visszapillantás a negyvenes évekre. Buza János	296
A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tanügyi bizottsága. Benevolus	339
Tanárképzés és tanárhiány. Buza János	360, 739
A középiskolai tantervek revíziója. Buza János	404
A kormány-képviselői intézmény. Nemo	530
Beöthy Zsolt elnöki megnyitó beszéde Kassán	548
A tanítató szülők némely gyöngesége. Nemo	592

	Lap
A sikerre vezető eszmék hársága. Buza János	615
Az iskolák államosítása. Vas Mihály	632
Népiskola-ügyünk és a népiskolai tanítóképzés ev. ref. felekezeti szempontból. Réz László	652, 676, 697, 760
Kormányzati rendszabály-tervezet a sárospataki ev. ref. főiskolában	723
A nem állami tanárok nyugdíj-ügye. Buza János	740
Népiskolai nyomtatványaink. Fábián István	800
Pár megjegyzés Réz László úr cikkeire. H. K. K.	818
Theologusaink kiképzéséhez. Dr. Finkey Ferencz	837
A második országos és tanügyi kongresszus. Buza János	859
Felekezeti tanárok nyugdíj-ügye. Márkus Imre	876
Mogyorófa-pálca a népiskolában. Szilva István	899
Az ev. ref. konvent tanügyi politikája. <i>Allyon</i>	937
A középiskolai tanárok helyzetéről. Buza János	957
Miként tehetnők újból népesebbé theol. akadémiáinkat?	
Veterán	977, 997
Miként tehetnők újból népesekké theologiai akadémiáinkat?	
Tóth Bertalan	1037, 1059

* * *

A pozsonyi ev. liceum államsegélye	17
Kedvezmény a felekezeti népiskoláknak	18
A sárospataki főiskola köréből 39, 120, 161, 199, 200, 264, 421, 444, 461, 522, 523, 543, 565, 567, 586, 587, 605, 627, 665, 666, 688, 734, 771, 773, 774, 792, 793, 814, 851, 870, 909, 951, 952, 971, 987, 1012, 1048, 1050, 1052	
A „Sárospataki Irodalmi Kör” életéből 39, 94, 201, 374, 419, 949, 1069	
Eötvös Loránd a tanügyért	39
A német iskolázás	59
A s.-a.-ujhelyi apácák leánynevelő intézete	77
Az új vallás- és közoktatásügyi miniszter programja	78
Botanikai mintakert	95
A vallás- és közoktatásügyi miniszterium költségvetése bj.	95, 117
A dunamelléki ev. ref. tanárok gyámegylete	119
Joó István, mint tanfelügyelő	159
Schneller új ideája	160
A kolozsvári theologiai akadémia	180, 421, 812, 833, 850
Az országos középiskolai tanáregyesület debreceni köre	180, 886
A debreceni ev. ref. főiskola köréből	219, 334, 564, 886
A sárospataki theol. ifjak szemináriumi könyvtára	241
A II. országos és egyetemes tanügyi kongresszus	266
A miskolci ev. ref. főgimnázium köréből	267, 870, 910
A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tanügyi bizottsága	289
Az állami középiskolák tanárai és a rangfokozat	—
Kormányképviselők az érettségi vizsgálatokon	374
Papi vizsgák Sárospatakon	420
A diák-kongresszus Debrecenben	423
A görög-pótló tanterv revíziója	424
A miskolci ev. ref. felsőbb leánynevelő intézet köréből	481, 667
A sárospataki tanítóképződe köréből	499, 568, 646
Józan hangok a leánynevelés javára Vácról	565
Az ev. ref. népiskolai vizsgák Sárospatakon	566
Szaktudósok képzésére tett alapítvány	584
Nők is lehetnek egyetemi hallgatók	585, 986
A II. országos és egyetemes tanügyi kongresszus	586, 890
A tanári fizetések rendezése Hódmezővásárhelyen	604
A kötelező iskoláztatás legrégibb példája	607
Községi népiskolai vizsga Sárospatakon	646
A nagyenyedi ev. ref. főiskola köréből	664, 754, 814
Az erdélyi ev. ref. tanítók, mint anyakönyvvezetők	666
Az eperjesi collegium köréből	667
A tandíj-fizetés alól való felmentés joga az állami iskolákban	689
A szatmár-németi ev. ref. gimnázium köréből	689
A theologusok száma a német egyetemeken	690
Belgiumban az új iskolai törvényjavaslat hatása	690
A kötelező népoktatás Oroszországban	691
Budapest középiskolai tanulóiinak létszáma	774

	Lap
Gimnázium Beregszászon	774
A hazai ev. ref. theologiai akadémiák növendékei	774, 833
Tanév megnyitás a budapesti tudomány-egyetemen	792
A pápai főiskola köréből	—
A tiszántúli egyházkerület tanügyi bizottságának indítványai s határozatai	810
Az országos közoktatási tanács újra alakításának tervezete	811
Az ev. ref. középiskolák államsegélye	850
A felekezeti tanárok nyugdíj-ügyéről a „Nemzet”	851
Miniszteri megbízottak az ev. ref. középiskolákban	—
Katholikus egyetem felállításának terve	912
Wlassics miniszter a népiskolák államosításáról	951
400 új állami iskola	—
A középiskolai tanárok két panaszos küldöttsége	952
Leány-gimnázium felállítása	1011
A sárospataki főiskoláról Zemplénmegye főispánja	—
A középiskolai tankönyvek engedélyezésének kérdése	1030
A vallás- és közoktatásügyi miniszter a középiskolai tanulók osztályozása ügyében	1049
Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság	1051

III. TÁRCA.

Szádeczky Sámuel 1824—1894	13, 32
A protestánsok és az első tanügyi reform-törekvések Mária Terézia uralkodásának végső éveiben. Zsoldos Benő	49, 69
Bornemisza József 1827—1895. Orbán József	85
Terhes Pál 1844—1895. Ruszkay Gyula	112
Visszaemlékezés a sárospataki tanító-képződe 25 éves múltjára.	
Dezsd Lajos	134, 152, 171, 193
Roffi Borbély László 1805—1895. Ruszkay Gyula	174
A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal. Mitrovics Gyula	189, 205, 229, 255, 316, 384, 408, 621, 638, 655, 681, 703
Fodor Pál 1816—1894. Kovács Béla	231
Hivatalos gyermek-rablások. H. Kiss Kálmán	275, 299
Vibornai Mudrany András. Radácsi György	277
Mudrany András végrendelete	279
Mit beszélnek a jelentő ívek egyházkerületünkéről. Dr. Tüdös István	319, 341, 430, 451
Baksay Sándor alapszabály-tervezete	344
A tékozló fiú. Kovács Zsigmond	364
Kopré Ferencz 1820—95. Sz. G.	387
Kovács Frigyes 1855—95. Vattay László	411
Pünkösztör. Szikszay András	450
A prot. templom-építészeti styl. Katona György	472, 490, 513
Jefte fogadásterete. Jámor Lajos	476
Emlébeszéd Szentmartoni Tarnóczy Tivadar felett. Buza János	533, 551
Egy itt felejtett pap a középkorból. Hézszer Emil	578
Egy instructio a gömöri ev. ref. lelkipásztorok részére az 1779. évi püspöki visitatio alkalmával. Zsoldos Benő	598
Balázs bácsi 1823—95. Szikszay András	658
Kovács Ferencz 1823—95. H. Nagy Lajos	728
A homonnai ev. ref. missziói egyház megalakulása és fejlődése.	
Szöllőssy József	765, 779, 802, 820, 839
A novaji gyűlés. Teleki Péter. Közl.: Révész K.	841
A „Sárospataki Irodalmi Kör” története. Maklár Pap Miklós	861, 879, 902
Adatok az abauji ev. ref. egyházmegye 1860. évi április 14-én	
Felső-Novajban tartott gyűlésének történetéhez. Zsoldos Benő	941, 962
Tompai Mihály homilétikája. Közl.: S. Szabó József	980
Reho János 1850—95. Szuhay Benedek	999
Levél a „Sárospataki Lapok” szerkesztőjéhez. Kalassay Sándor	1002
A felső-novaji gyűlés és annak határozatai. Füzy János	1019
Karácsony (költemény). Szabolcska Mihály	1039
Karácsony szombatján. ifjú Szilva István	1040
A karácsonyi történethez. Betlehem. Czékus László	1610

IV. KÖZÉLETÜNK.

	Lap		Lad
Püspöki körlevél. Kun Bertalan	55	A kis-ráskai egyház templom-szentelési ünnepélye. Péter Mihály	804
A sárospataki állami tanító-képezde örömnépe. R. Gy.	72	Lelkész-avatási ünnepély, emlékkö-leleplezés Debrecenben. Szikszay András	805
A tiszánánai egyház örömnépe. Szalóczy Pál	89	Főispáni látogatás a s.-pataki főiskolában. Radácsi György	848
Az országos ev. ref. lelkesi özvegy-árva gyámintézet alapszabály-tervezete. Szász Domokos	212	A hernád-németi ref. egyház templom-szentelési ünnepélye. Székely Imre	905
A máramaros-ugocsai ev. ref. egyházmegye közgyűlése. Biki Ferencz	236	Egyházkerületi értekezlet Tiszántúl. Szikszay András	920
Az erdélyi ev. ref. egyházkerület közgyűlése. Sütő Áron	237	Az erdélyi ev. ref. egyházkerület theol. fakultásának felavatása. Radácsi György	925
A f.-zempléni egyházmegye lelkesi értekezlete s tavaszi közgyűlése S.-a.-Ujhelyben. Péter Mihály	259	Templom-szentelés Radnóton. Vattay László	943
Az ev. ref. konvent. Mitrovics Gyula	281, 303	A konventről. Kérészi Barna	982
A prot. irodalmi társaság gyűléseiről. Dr. Szilávik Mátyás	306	Egyházlátogatási jegyzőkönyv	1006
A f.-borsodi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. Botos József	308	Az áji egyház örömnépe. Arday J. Dániel	1023
Az abauji ev. ref. tanítóegylet közgyűlése. Korocz Dániel	322	A felső-esáji ev. ref. leányegyház templomszentelési ünnepélye Vas Ádám	1027
Az alsó-zempléni ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. B-a.	324	Tájékoztató utasítás a magyarországi ev. ref. egyházak lelkeszei és hívei részére. Kun Bertalan, Tisza Kálmán	1041
Az abauji ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. Ujj József	326	Az abauji hegyközi tanítói értekezlet gyűlése. ifj. Szilva István	1065
A második országos és egyetemes tanügyi kongresszus országos szervező gyűlése. Buza János	329	* * *	
A gömöri ev. ref. lelkesi értekezlet közgyűlése. Búzi M.	346	A nagy-kállói egyház köréből	94, 396
A gömöri ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése Vattay László	348	Gr. Kun Kocsárd végrendelete	95
A tornai egyházmegye tavaszi közgyűlése. Arday Janka Dániel	351	Népesedési mozgalom Miskolcon	—
Az alsó-borsodi egyházmegye tavaszi közgyűlése. Solyom Gyula	365	Lorántfy Zsuzsanna ajándéka a sárospataki ev. ref. egyháznak Szinyei Gerzson	119
A f.-szabolcsi egyházmegye tavaszi közgyűlése. Rácz Kálmán	366	Gyulay Pál jubileuma	140
A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése. Görömbey Péter	388, 413	A gönci egyház harangja	159
A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése. Radácsi György	390	Ev. ref. egyetemes konvent	179
Örömnépe Sárospatakon. Réz László	414	A prot. testvériség	—
Templom alapkö-lététel az áji ev. ref. egyház kebelében. Ragályi Géza	432	Kálvinista függetlenségi párt	181
Alapszabály-tervezet a f.-szabolcsi ev. ref. egyházmegyében működő lelkes-egylethez. Andrásy Kálmán	434	Országos ev. ref. lelkesi özvegy-árva gyámintézet	199, 267
Lelkész-értekezlet Bodrogközön. Réz László	477	A reformátusok nemzeti ünnepe Miskolcon	218
A „hegyaljai h.-lelkesi kör” értekezlete. Czínke István	517	A miskolci közművelődési egyesület	—
Tanévzáró napok Sárospatakon. r.-s.	537	Belmissió Nyíregyházán	220
Az országos középiskolai tanár-egyesület kassai gyűlése. Buza János	577	Március 15 Sárospatakon	242
Szomorú és sokat beszélő számok. Dr. Tüdős István	581	A tiszahát s erdőközi ev. ref. tanító-egyesület gyűlése. D. E.	290
Észrevételek Andrásy Kálmának „Az esperesi látogatásról” írott cikkére. Görömbey Péter	640	Lukács Ödön jubileuma	311
A f.-szabolcsi egyházmegye vallásos értekezlete. Korocz József	661	A beregi egyházmegye a templomépítés tárgyában. Z. B.	—
Lelkesi értekezlet Tornán. Ragályi Géza	684	A dunántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése	374, 969
A beregi ev. ref. egyházmegye nyári közgyűlése. Vigvári Mihály	705	Vallásos felolvasás Sárospatakon	460
Az alsó-zempléni egyházmegye nyári közgyűlése. Komjáthy Gábor	707	Az egri egyház köréből	461
A miskolci lelkesi értekezlet. I. F.	730	A debreceni lelkesválasztás	462, 566
A f.-borsodi ev. ref. lelkesi értekezlet. Bodnár István	743	Confirmációi ünnepély Sárospatakon	463
A vásárhelyi leányegyház templomszentelési ünnepélye. Péter Mihály	744	Tanítói értekezlet Bánócon. F. I.	481
A f.-zempléni egyházmegye őszi közgyűlése. Hutka József	747	Az erdélyi ref. tanárok értekezlete	482
A f.-szabolcsi egyházmegye közgyűlése. Lic. Rácz Kálmán	749	Kazinczy-ünnepély Széphalmon. ry.	500
Az ungi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. Homoky Antal	768	A gálszécsi fiók-tanító értekezlet gyűlése K.-Azarban P. M.	521
A f.-borsodi ref. egyházmegye őszi közgyűlése. Bartha Mihály	769	A Tompa-szobor ügye Gömörmegyében	626
A gömöri ev. ref. lelkesi értekezlet. Búzi Márton	770	A protestáns püspökök értekezlete	664
A máramaros-ugocsai ev. ref. egyházmegye második közgyűlése Biki Ferencz	782	A szatmármegyei ev. ref. lelkesek értekezlete	690
A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése. Radácsi György	784	A tornai egyházmegye lelkesi értekezlete	734
		A tiszántúli ev. ref. egyházkerület egyházi értekezlete	754
		Templomszentelés Nagy-Kázmérban	792
		A kath. püspökök közös pásztorlevelei	813
		Az alsó-borsodi ev. ref. tanító-egylet örömnépe	830
		Kapitány János és Zombori Emőd jubileuma Sárospatak	—
		A dunamelléki ev. ref. egyházkerület rendkívüli közgyűlése	833
		A tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése	834
		Iskola-szentelési ünnepély Lucskán	850
		A jánosii egyház orgona felavatása	870
		A kassai ref. egyház háláünnepéje	887
		A Prot. Irodalmi Társaság ülése	—
		Torony-felavatás Disznós-Horvátiban	969
		Id. Kiss Áron püspök jubileuma	972
		A pelsőci templom-avatási ünnep	989
		Ujfaluassy Béla jubileuma	1010
		Gyurácz Ferenc evang. püspök beigtatása	1030

V. KÖNYVISMERTETÉS.

	Lap
Zola regénye: „Lourdes“. Rácz Lajos	52, 74, 91
Földváry László: „Szegedi Kis István élete s a Tisza-Duna mellékeinek reformatiója“. Zoványi Jenő	155
Zábrák Dénes: „Krisztus az én életem“. Gyurácz Ferenc	177
Lévay Lajos: „Vegyes egyházi beszédek“. Vattay László	209
M. Joó István: „Neveléstan kézikönyve“. Dezső Lajos	239
Lukács Ödön: „Köznapi imádságok“. Czínke István	262
Néhai Munkácsy Sándor Egyházi Beszédei. Kábel József	331
Dr. Halász Sándor: „Természettan és csillagászati földrajz.“ Kötse István és Ellend József	368
Néhány észrevétel Zoványi Jenő könyvismertetésére. Földváry László	437
Gulyás Lajos: „Temetés“. Halotti beszédek és imák. Biky Ferencz	453
Válasz Földváry Lászlónak. Zoványi Jenő	494
Zoványi Jenő könyvismertetéséhez. Rácz Károly	559
A debreceni ev. ref. főgimnázium és a sárospataki főiskola múlt évi értesítője. Buza János	823
Ünnepi órákból. Rácz Lajos	845, 883
Válasz a válasza Zoványi Jenőnek. Földváry László	864

VI. IRODALOM.

A „Protestáns Szemle“	15, 520, 869
„A Magyar Nemzet Története“. (Athaeneum kiadása). bs.	16, 459
Megszűnt protestáns lapok. ry.	16
Dr. Heiszler József: „Vallásbölcseleti tanulmányok“. ry.	56
A „Zemplén“. ry.	57
A „Magyar írók élete és munkái“ ry.	57, 396, 968
A müncheni „Allgemeine Zeitung“ rs.	57
Dömény József „Kis Szótára“. ry.	58
A M. Tud. Akadémia „Könyvkiadó vállalat“-ában rs.	137
Dr. Masznyik E.: „Pál apostol élete és levelei“. ry.	139, 395, 663
Mitrovics Gyula: „A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület jegyzőkönyve“. ry.	139, 603
Baráth Ferencz: „Irodalmi Dolgozatok“. ry.	139
Vécsey József tornai egyházmegyei gondnok megnyitó beszéde. ry.	335
Comenius: „Magna didaktika“	396
Dr. Finkey Ferencz: „Az egység és többség tana a büntető jogban“	458
Tóthfalussy József: „Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Névkönyve az 1895. évben“	—
Brocskó Lajos: „Svájc árvaháza“ rs.	495
Fülöp József: „Alkalmi imádságok és beszédek“ nl.	459
Kovács László: „A gömöri ev. ref. egyházmegye Zeherjén tartott közgyűlésének jegyzőkönyve“	496
Jausz Vilmos „Augusztinus élete tana és befolyása a tanfejlődésre rs.	497
Wéber Samu: „Grádeczi Stansith Horváth Gergely és családja“ rs.	520
Drummond Henrik: „Természeti törvény a szellemi világban“. rs.	521
Zoványi Jenő: „Theologiai Ismeretek Tára“ ry.	602, 948
Kónya András: „Az alsó-zepléni egyházmegye tavaszi gyűlésének jegyzőkönyve“	603
White E. G.: „Jézushoz vezető út.“ rs.	624
Bender Adolf: „Der Heidelberger Katechismus.“ ry.	625
A „Sárospataki Irodalmi Kör“ kiadványai. mpm.	626, 662
Gracza György: „Az 1848—49-iki magyar szabadságharc története“. bs.	663, 968
Marczali Henrik: „A magyar nemzet története“	663
Mitrovics Gyula: „Dolgozatok az egyházi és iskolai élet köréből“. ry.	686
A vallásháború Magyarországon. ry.	—
„Adventi tanítások“	687
Tompa Mihály hátrahagyott papi dolgozatai. sszj.	688, 885
Az „Óráló“	751, 828
Mitrovics Gyula: „A polgári házasság törvényei ry.	751

A „Reformátusok Lapja“. ry.	Lap 828
Thébusz János: „A magyarországi ágost. hitv. evang. egyház 1891—1894-iki országos zsinatának története“. ry.	829
Jámor Lajos: „Ó szövetségi történetek“. ry.	868
Dr. Réber József: „Comenius Ámos“	885
Szalay József: „Keresztyén“	886
Markusovszky Sámuel: „A pozsonyi ág. evang. lyceum története“.	886
Révész Kálmán: „Az unitárius történetírás legújabb remeke“. ry.	947
Sztrakay Norbert: „A magyar kardvívás, mint vivó testgyakorlat“	948
Preyer W.: „Die Seele des Kindes“. rs.	966
Csiky Lajos: „A magyar hitvalló lelkészek debreceni emlékoszlopa“	966

* * *

A legrégibb biblia-fordítás. rs.	18
A világ három legbecesebb bibliája. rs.	19
Az „Allgemeine ev. luth. Kirchenzeitung“ és a magyar egyházpolitika. rs.	39
A „Philologiai Közlöny“ és Zsoldos B. Thukydides. rs.	40
Wimmer: „Az örökélet reménysége“. rs.	121
A világ legrégibb könyve. rs.	160
Paszlavszky támadása a „Sárospataki Lapok“ ellen a Religióban. ry.	479
A „Hajnal“	498, 542
Prot. Sajtó-iroda és Prot. Sajtó	499
A francia ref. egyház új énekeskönyve. rs.	523
Vidéki költők albuma. Kassa	567
Pár szó a Rácz Károly cikkére. Zoványi J.	585
Rácz Károly pótlék-könyvismertetése	604
A Zoványi-Földváry vitához	970
Egy bús szöveget. sszj.	1069

VII. KÜLFÖLD.

Az egyháztól való fokozatos elidegenedés történelmi megvilágításban. Katona Gy.	35
A tudomány bukása. Rácz Lajos	196, 216, 287
XIII. Leo apostoli levele az angol néphez. —s.	417
A francia ref. egyház köréből	441, 547
Németország egyházi életéből. Rácz Lajos	561
A bázei alkohol-ellenes congresszus. Rácz Lajos	808, 826
Angolország egyházi életéből. Rácz Lajos	945
Pasteur hitvallása. Rácz Lajos	985
* * *	
Comenius sírja	18
Anglia és a pápa	19
Franciaország közoktatása	—
Spanyolország	20, 501
Észak-Amerika és a pápa	20
A buddhisták száma	59
Predikáció-szövetkezetek Németországon	60
Báden	97
Zsidó szerénység	—
Olasz-, Orosz- és Szászország	98
Svédország	161
Utlelél a túlvilágra Oroszországban	1-2
Belgium	201
A német birodalmi gyűlés	291
A pápa s az amerikaiak	—
Az Egyesült Államok	334
Az andechszi kolostor reliquiái	399
Berlin egyházi életéből	422
A német egyetemek hallgatói	—
Poroszország	501
Az angol presbiteri egyház	523
Württembergi egyházi törvények	—
Népmozgalom Franciaországban	524

	Lap
Az angol és amerikai missió bevétele	587
Mecklenburg a hullaegetés ellen	606
A vatikán sikerei	—
Eisenachi Luther-szobor	—
Az amerikai baptisták	—
XIII. Leo pápa a kath. legény-egyletekhez	627
Pensylvánia az apáca öltöny ellen	—
A theologusok száma a német egyetemeken	690
A kötelező népoktatás Oroszországban	690
Belgiumban az új iskolai törvény hatása	—
Anglia erkölcsi élete	691
A francia katolikusok s az első keresztes hadjárat emlékűnepe	691
A péterfillérek apadása s a Vatikán	—
A Gusztáv Adolf-egylet közgyűlése Hannoverben	792
A londoni missió társaság 100 éves jubileuma	891
Izlandban missionáriusok	—
Emberáldozatok Oroszországban	891, 898
Simonia Angliában	909
Franciaországban a protestáns vallásra áttérés	988
Japánban a keresztyének	—
A protestánsok a pogány missióért	989
A lauperswyli templom ablakai	990
Mecklenburg a párviadal ellen	—
A habona Mexikóban	1031

VIII. GYÁSZHÍREK, NEKROLÓGOK.

Somogyi Rudolf, Budapest	17
Tóth Sámuel leánya, Debrecen	33
Gr. Kun Kocsárd	58
Terhes Pál, Rimaszombat	60
Szakácsi János, Sárospatak	77
Balácsi Ilona, Szobonya Istvánné, Győrke	98
Roffi Borbély László, Jánosi; Könyves Tóth Mihály, Debrecen	116
Szilágyi József, Pápa	117
Nagy Ferencz, Eger-lövő	179
Özv. Szathmáry Király Pálné, F.-Zsolca	198, 219
Papszász György, Selyeb	199
Kun Szabó Lajos, Kék	241
Maklár Károlyné, Pácz Erzsébet, S.-Keresztur	264
Fodor István, Sárospatak	—
Mudrany András, Szabolcs	—
Asztalos Ferencz, Heő-Papi	311
Osváth Bertalanné, Bartók Juliska, Szalócz	333
Ujfalussy Sándor, Remetemező	—
Somossy Imre, Sátorajka-Ujhely	354
Palcsó István, Kézmárk	355
Kopré Ferencz, T.-Lúcz	376
Dr. Kovács Ödön, N.-Enyed. ry.	418, 443
Baksa Sámuelné, Szeremlei Zsuzsanna, H.-Böszörmény	423
Győry Elek, Debrecen	443
Tüdős Gyula, Legenye	—
Dienes Lajos, Körmen	497
Lécfalvi Gyárfás Domokos, Segesvár	—
Gonda Balázs, Bercel	—
Özv. Antalfi Jánosné, Zsarnay Erzsébet, Sárospatak	521
Tolnay Miklós, Döghé	542
Sass Károly, Albis	584
Czinke Lacika, Erdőbénye	—
Kramaresik Károly, Rozsnyó	604
Megyaszy Pál, Eperjes	—
Garzó Gyuláné, Pongó Julianna, Gyoma	644
Bartha Zsigmond, Ökörítő	—
Vaskó Gyula, Pozsony	—
Giczey Miklós, Vatta	664
Kovács Ferencz, Hódmező-Vásárhely	—
Özv. Katona Zsigmondné, Sárospatak	733
Szalmassy Gergely, Karcag	814

	Lap
Szarvas Gábor, Budapest	869
Szalóczy Bertalan, Böcs	930
P. Szabó Károly, Pápa	—
Pap Kovács Gábor temetése	931
Dr. Czákó Kálmán, Budapest	949
Herfurth József, Eperjes	987
Horváth Gáspár, Marosvásárhely	1030
Illés Gyula, Székesfehérvár	1048
Várady Bálint, Lipótvár	—
Gyurkó Dánielné, Kérészy Zsuzsanna, H.-Szentandrás	1069

IX. MINISZTERI RENDELETEK, JAVASLATOK, JELENTESEK HATÁROZATOK.

Perczel az állami anyakönyvek életbeléptetéséről	97, 142
Wlassics az iskolák felügyeletéről és látogatásáról	181
A közoktatási miniszter a lelkész-tanítóságok ügyében	200
A vallás- és közoktatásügyi miniszter a tanárokról	201
A közoktatásügyi miniszter s a tantervek revisiója	289
A közoktatásügyi tanács reformja	463
A tanárjelöltek internátusa	465, 522
A felekezeti tanárok fizetése	465
A millénniumi iskolák ügyében	481
A tandíjfizetés alól való felmentés az állami iskolákban	689
A születések és halálozások köteles bejelentése	752
A hadsereghez tartozók polgári házasságáról a hadügyminiszter	880
A vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelete a népoktatás nagyobb ellenőrzéséről	910
A vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelete a középiskolai tanulók osztályozásáról	1049

X. VÁLASZTÁSOK, KINEVEZÉSEK, KITÜNTETÉSEK

Lévay József, III. oszt. vaskorona-rend	38
Schneller István, kolozsvári egyetemi tanár	—
Prüzsinszky Pál tanár doktorrá avatása	60
Lengyel Sámuel, Kerekes József, Bodolay István. A.-Borsod	95
Zsilinszky Mihály államtitkár	181
Sipos József, Milota	199
Simon János, M.-Keresztes	267
Sipos Mihály, Kótaj	311
Idrányi Ferencz, Debreczeni Bertalan ker. tanácsbíró, Czinke István ker. aljegyző	379
Bartha Mihály, Vámos	399
Buza János, főgondnok, Sárospatak	443
Czinke István, Rimaszombat	498
Dr. Bartha Béla és Molnár János, sárospataki presbiterek	—
Péter Mihály, Kis-Azar	541
Csik Dániel, miskolci vallástaná	541, 733
Dr. Bartha Béla és Dr. Kérészy Zoltán, debreceni tanárok	563
Dusza János, I. Gicze	564
Bodnár István I. Disznós-Horváthi	—
Sass Béla, debreceni akadémiai igazgató	—
Dr. Kovács Sándor, debreceni jogkari dékán	—
Dr. Erdős József, debreceni theologiai dékán	—
Bornemissza László, gömöri tanácsbíró	587
Kónya András, tanácsbíró	605
Dr. Bartha Béla, egyházmegyei főjegyző	—
Szinyey Gerzson, a Comenius társaság tagja	676
Dr. Zsindely István, jogi szakelnök	—
Demeter Bertalan, new-yorki lelkész	—
Rohoska József, theol. tanár	733
Radácsi György, theol. dékán	—
Kalassay Sándor, mont-karmeni lelkész	734
Kupay Dénes, tanácsbíró	752
Meczner József, tanácsbíró	—
Zelenka Pál ev. püspök	774
Mitrovics Gyula, debreceni lelkész	790

Tóth Gábor, bábonyi lelkész	Lap 790
Dr. Braun Mihály tengerész törzsorvos	813
Sólyom Barna, egerlővői lelkész	909
Gyurácz Ferencz ev. püspök	—
Batta József, f.-kelecsényi lelkész	1011
Buza János, sárospataki állami tanítóképző igazgató-tanácsosa	1031
Dr. Rác Lajos, akadémiai megbízatása	—
Dókus Gyula, III. osztályú vaskorona-rend	1048
Dobozy Pál, tanácsbíró	1049
Naményi Pál, tanácsbíró	—

XI PÁLYÁZATOK, HIRDETÉSEK

Zilahi collégiumhoz tanári állásra	79, 483, 647
Székely-udvarhelyi collégiumhoz tanári állásra	80
A mező-keresztesi ev. ref. lelkészi állomásra	—
A pacalusai lévita-tanítóság	—
Gyöngyössi Sámuel: „Köznapi imák“. 6. szám borítékán	
Egri Ferencz harangöntődéje a 8. és 11. szám borítékán, 336, 400, 424, 484, 504, 648, 851, 992, 1052	
Syphonia-permetező 220, 336, 400, 424, 484, 504, 648, 992, 1054	
Debreceni ev. ref. tanítóképezde	68
A nagy-enyedi Bethlen-collégium, tanári állásra	268, 292, 335
Egerlővői ev. ref. lelkészi állomásra	312
Sepsi-szentgyörgyi Székely-Mikó-collégium, tanári állásra	335, 356
Rimaszombati ev. ref. lelkészi állomásra	356
László Sándor harangöntődéje 483, 503, 544, 716, 910, 991, 1053	
Mezőtúri ev. ref. főgimnázium, tanári állásokra	502
Budapesti ev. ref. főgimnázium, tanári állásokra	—
Bánócsa, nevelői állásra	503
Miskolci ev. ref. főgimnázium, vallásstanári állásra	568
Mesko alapítványra	587, 607
Horváth Mária-ösztöndíjra	588, 607
Sárospataki főiskolához theologiai tanszékre	588, 608, 628
Nyíregyházai harmadik tanítói állásra	608
Sárospataki főiskolához jogi tanszékre	628, 647, 668
F.-kelecsényi ev. ref. lelkészi állomásra	734
Vattai ev. ref. lelkészi állomásra	794
Hevesi ev. ref. lelkészi állomásra	—
Tompai Mihály hátrahagyott iratai	910
Ifj. Hőnig Frigyes harang- és ércöntődéje	991
Bőcsi ev. ref. lelkészi állomásra	1032
Sajó-kazai ev. ref. lelkészi állomásra	1052

XII. VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Ugron-politika	17
A néppárt dolgai	18, 141, 244, 464
Géresi Kálmán oroszországi utja	38
Zsoldos Benő Beregszászi Nagy Pálja a philologiai társaságban	219
A főrendiház tárgyalásai	243, 265, 420, 889
A debreceni ev. ref. templomok feltörése	289
Születési, házassági és halálozási viszonyok 1892–93-ban	290
Agliardi nuncius	333, 376, 397
Album Csáky grófnak	334
Egyházpolitikai törvények tárgyalása	355, 356, 444, 479
Kiss Albert és a prot. papok az országházban	375
A papi vizsgák tárgyai Sárospatakon	420
A Tompa-szobor érdekében Sárospatakon	421, 462, 1052
A biblia-revisió	423
Orbán József, nyugalmazott tanár búcsúja Sárospataktól	442

Baldácsy-alapítvány	Lap 479
A borsodmegyei zsidóság báró Vay Bélánál	481
Tarnóczy Tivadar emlékünnepe Sárospatakon	522
Kegyeletes ünnepély a Tóth Kálmán sírkövével	564
Köteles helyreigazítás	566
A debreceni lelkészválasztás ügyében	566, 644, 833
A lelkészválasztás kérdéséhez	586, 644
Dr. Bartha Béla búcsúja, Sárospatak	646
Pati posse. Samassa Néppárt	689
Népfelkelési ügyben díjmentes halotti bizonyítványok	690
A püspöki javaslatok kritikája	734
Észrevétel az eltemetett indítványra	753
József főherceg válasza a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület részvétlirására	809
Egy kis alkalmi panasz Debrecenből	—
A király válasza a különböző hitfelekezeteknek	811
A beregi esperes körlevele	834
Magyar Biblia-Társulat Pozsonyban	849
A rimaszombati lelkészválasztás	870, 968
Hogyan keletkeznek a dogmák	870
Bálványképeket gyártó keresztyének	871
Protestáns vagy zsidó az mindegy	—
A világ vége	—
Egyházépítési mozgalom	889
A sárospataki főiskola értesítőjéről	—
A „Sátoraljja“-nak a főiskolai nyomda felügyelője	890
Eső alatt	892
A zsidó rabbik országos gyűlése	909
Egyházi aranykönyv	931
Az ev. ref. konvent gyűléseinek elnapolása	—
Az utolsó egyházpolitikai javaslat felterjesztése és szentesítése 951, 986	
A „Protestáns Irodalmi Társaság“ életéből	969
A „Protestáns“-ról	971
A radnotfai egyház gyűjtőívei	986
A pokol lajtorjája	988
Wlassics Szász Domokos püspököknek	1012
A vidéki hírlapírók meghívása	—
„Nem nekünk Uram, nem nekünk“	1030
A sárospataki diákokhoz. H. Kiss Kálmán	1048
Nem kell többé szavazat-bontás	1051
A legátus-specifikálás	1051

XIII. ADOMÁNYOZÁSOK.

A sárospataki ev. ref. templomra	20, 292, 334
Kőczán Miklós a gesztelyi egyháznak	59
Erdélyi János emléktáblájára	60
Zsindely-emlékre	98, 970
A hernád-németi orgonára	121
A sárospataki theologiai ifjak kézi könyvtára javára	267, 422
A sárospataki állami tanítóképezdei ifjúsági egyesület javára	291
Torma Dániel a n.-kállói ev. ref. egyháznak	396
Szijiártó Sámuel végrendeleti hagyományai	463
Az ungmegyei papi özvegy-árva gyámintézet	692
A sárospataki ev. ref. egyházi énekhar zászólójára	—
A pelsőci ev. ref. templomra	692, 852, 872, 1031
Adakozás a Tompa-szoborra Sárospatakon	814

XIV. SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél-
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A t. olvasóhoz.« *Raddcsi György.* — »Az államkormány és a protestánsok a harmadik egyetem kérdésével szemben.«
Zsoldos Benő. — »Középiskolai tanáregyesületeink.« *Buza János.* — »Szádeczky Sámuel.« — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

A t. Olvasóhoz.

A „Sárospataki Irodalmi Kör“ — saját benső szükségelhez és a megváltozott külső viszonyokhoz képest — változatosabb és mozgalmasabb életet kíván folytatni ezentúl.

Reményleni meri, hogy módosított alapszabályai lényegesen hozzájárulnak majd anyagi és szellemi erőinek gyarapításához s ezeknek bölcs felhasználása mellett hatása szélesebb körű, főként pedig mélyebb és maradandóbb lehet, mint volt idáig.

Tervezett felolvasó gyűléseiben azokat is gyümölcsözően foglalkoztathatja tagjai közül, a kik eddig jóformán tétlenségre voltak kárhozhatva.

A felsőbb oktatás körébe eső kiadványok segélyezésével az akadémiai tanszakok képviselőit, tiszteletbeli és alapító tagjaiban pedig a sárospataki főiskolának országos nevű fiait és barátait is szorosabban fűzheti ezután magához s ilyen módon szellemi tökéjét, igen rövid idő alatt is, dús növekedésnek indíthatja.

Az így beállható, szép kilátásokkal kecsegtető új élethez — mint az Irodalmi Kör határozata mondja — eddigi közlőnyét, a „Sárospataki Lapok“-at nem nélkülözheti s még aldozatok árán is fentartani óhajtja; de csak abban a szellemben és irányban, a melyet a külső tanúk java részén kívül saját 13 éves múltja igazol.

E szellemnek és iránynak szinte tüntető megbecsülése tette elodázhatatlan kötelességünké, hogy a mai válságos körülmények között a „Sárospataki Lapok“ szerkesztését még egy évre, — egyéb irodalmi dolgaink meghátráltatásával is — elvállaljuk.

Erezzük — inkább, mint bármikor — a felelősség terhét; de bízunk mi is lapunk kipróbált jó szellemében, a mely kibírt már sok hányattatást; bízunk a „Sárospataki Irodalmi Kör“-nek a javított alapszabályokkal kezdődő új időszakában, mindenek felett pedig a mi kegyelmes jó Istenünkben, hogy Ő, a ki hűséges munkatársakat állított mellénk az eddigi feladatokhoz: meg fogja segíteni az ő nevének dicsőségeért végzendő munkánkat a korszakos események hullámcsapásai között is.

Megragadjuk az istenségnek ama lelkét, a mely szabadság és szeretet és nem bocsátjuk el, a míg meg nem áld minket — fiait.

Jöjjetek e jelek alá ti hű barátok és harcoljunk és építsük Istennek háborgatott szent egyházát egyesített akarattal és azután „ne félj kicsiny sereg!“ — higyjunk a becsületes munka diadalában.

Jöjj te egész anyaszentegyház és ha látod, hogy híven harcolunk, ne restelkedjél a tiszta kezű és nemes célú munka megbecsülésében.

* * *

Lapunk előfizetési ára ezentúl is csak 5 frt marad, a mely félévenkénti vagy évnegyedres részletekben, legcélszerűbben postautalványon, Pásztor Sámuel gimn. tanárhoz, mint a „Sárospataki Irodalmi Kör“ pénztárnokához küldendő.

BUZA JÁNOS,
társ-szerkesztő

RADÁCSI GYÖRGY,
felelős szerkesztő.

DR. RÁCZ LAJOS,
főmunkatárs.

Az államkormány és a protestánsok a harmadik egyetem kérdésével szemben.

A pozsonyi jogakadémia tanári kara 1876-ban, Deák Ferenc halálának benyomása alatt, előterjesztést tett Trefort Ágoston, akkori vallás- és közoktatásügyi miniszternek azzal a kérelemmel, hogy a pozsonyi királyi jogakadémiát bővítse ki egyetemmé, a mely az elhunyt kiváló férfiú emlékére „Deák Ferenc egyetem“ nevet nyerné.

A miniszter az eszmét nagy buzgósággal karolta fel. Hogy ezt a megvalósítás felé vigye, abban több körülmény ösztönözte. Ilyen volt a budapesti tudományegyetem némely karaiban a hallgatóságnak túlságosan nagy száma, az országnak különösen nyugoti megyéiből a magyar ifjúságnak a bécsi tudományegyetemre való todulása, az orvosoknak a népesség arányához képest, s főleg a hadsereg katona-orvosainak, a szükséglethez viszonyítva, kevés száma, a mely utóbbi körülmény a közös hadügyminisztert több ízben arra bírta, hogy az egykori, Josefínumnak nevezett bécsi katonaorvosi akadémia visszaállítását megkísértlje. Az eszme azonban mindekkorig sem valósúlhatott meg az államkormány részéről, mert Trefortot előbb pénzügyi tekintetek, később a korral együtt járó gyöngeségek, majd pedig halálos betegsége gátolták abban, hogy az új, harmadik egyetem felállításában a kezdő lépéseket tény-

leg megtegye. Utóda, gr. Csáky Albin, valamint az utána következő miniszter, br. Eötvös Lóránd nem tanúsítottak s nem tanúsítanak elegendő buzgóságot a harmadik egyetem ügye iránt.

A leányzó azonban nemcsak, hogy nem halt meg, hanem még nem is aluszik. Mialatt a kérdés a minisztériumban tanulmányozás tárgyát képezte (s ott ezen a stádiumon még ma sem lépett túl), megtörtént az, hogy Pozsony mellé, a mely eleinte egyedül látszott alkalmasnak és érdemesnek arra, hogy a harmadik egyetemmel megtiszteltessék, csakhamar még 10 más város is sorakozott s így a harmadik egyetemre aspiráló egy város helyett lett 11; e városok: Pozsony, Győr, Szeged, Kassa, Nagy-Szombat, Nagy-Várad, Pécs, Veszprém, Gyulafehérvár, Sárospatak és Debrecen; azonban a versenytéren mint olyan, a mely az államnak a létesítendő egyetem megalapítására a legtöbb anyagi támogatást nyújthat, szóval komoly aspiráns gyanánt csak 4 város maradt: Pozsony, Szeged, Kassa és Debrecen. Ez utóbbi egy protestáns egyetem létesítése céljából a kezdeményező lépéseket az ügyszóhoz méltó lelkesedéssel s ahhoz szükséges bátorsággal meg is tette s e munkáját folytatja is lankadatlanul azzal, hogy a szükséges pénzalap előteremtéséhez fogott s már e célra közadakozás útján eddig jelentékeny összeget is gyűjtött.

Ezekről és a harmadik egyetem ügyére vonatkozó egyéb nagy érdekű dolgokról egy röpirat szól, a mely napjainkban hagyta el a sajtót.¹ Tárgyának fontossága s írójának egyénisége, a ki oktatás ügyünk élén, a közoktatásügyi miniszter oldalán húzamos ideig állt, már magukban elegendők volnának arra, hogy e röpirattal komolyan foglalkozzunk. Azonban van benne még egy, a mi a harmadik egyetem kérdésében ily nyomatékkal még nem merült fel, a mi, ha nem csalódunk, az egésznek sarkpontját is képezi. S ez az, hogy az idézett mű a protestáns (felekezeti) egyetemet határozottan mellőzendőnek tartja, sőt még Debrecent is főképp s különösen azért tartja még állami egyetem befogadására is alkalmatlannak, mert lakosságának roppant tömege református.

Ez arra kötelez bennünket, hogy a nagy, nemzeti fontosságú ügy érdekében ezt a kérdést, t. i. a harmadik egyetem kérdését e lapok hasábjain a maga egész nagyságában felvessük s álláspontunk őszinte, leplezetlen kifejtésével a közös, nagy cél javára az eszmék tisztázásához teljes tehetségünkhöz képest, hozzájáruljunk.

Annak a kérdésnek a tárgyalásával kell kezdenem ez irányú fejtegetéseimet, hogy épen a mi viszonyaink között kívánatos-e a felső oktatásnak kizárólag az államhatalom körébe, annak feltétlen és kizárólagos rendelkezése alá való összpontosítása? Szólanom kell erről, mert bár úgy látszik, hogy e részben a legkülönbözőbb pártállású férfiak nézetei is meglehetősen közel állanak egymáshoz; de mégis vannak bizonyos körökben némi „fenntartások“, a melyekből úgy alkalomadtán a legmerevebb centralisatio nőheti ki magát.

A Deák Ferenc vezetése alatt álló parlamenti többség 1867-ben a kiegyezést bizonyára azért hozta létre s a nemzet, bár nagy nehezen, csakis azért fogadta el, hogy felhagyva a nemzet előhaladását gátló, sőt lehetlenné tevő s az országot és egész monarchiát veszélyeztető közjogi harccal, nagy valahára már teljesen a belső megerősödés, fokozatos fejlődés nagy munkájának szentelhesse erejét és idejét, hogy eképp saját nemzeti életét biztosíthassa, hogy ezt a hazát egy anyagi-

lag megerősödött, szellemileg a kultúra magas fokára emelt s a világ legműveltebb nemzeteivel versenyt haladni képes magyarság hazájává tegye. A feladat nagy volt s tekintve a mutakozó nehézségeket, még súlyos áldozatokkal járó is; de a párt bizott a nemzet nagy erő kifejtésre való képességében. A nemzet meghozta az áldozatokat s a bizalomnak a nemzet maga várakozáson felül, fényesen megfelelt. Azonban e mellett más felől mit kellett látnunk? Azt, hogy a Deák-párt, majd az ennek helyére lépő „szabadelvű párt“ az időről-időre élére állított kormányokkal, a helyett, hogy az említett nagy célok megvalósítása felé a leg-rövidebb úton, egyenes vonalban haladna, ugyancsak nagy kitérőket tesz, úgyszólván, kigyó-vonalban halad s minél jobban eltér e vonalon haladtában az egyenes iránytól, positiója meggyöngül, de azért egész sajátságosan, kormány annál erősebbnek, vidorabbnak mutatja magát; viszont, a mint az egyenes vonalhoz közeledik, ismét erősödik, de a mi egészen különös, mégis ingadozva lép s ha egyenes vonalban próbál haladni, állása megszilárdul bent, de azért tevékenységében ekkor mégis csak bukdácsolva haladhat előre; s hogy a mellett, hogy mulasztásokat követ el, kénytelen gyakran gyökeres javítás helyett, csak foltozni, tatarozni s nem cselekedheti egyenesen azt, a mit a nemzet elvitázhatatlan igazai, legjogosabb aspiratioi megkövetelnének.

Ily állapotok közt, miután a nemzet maga magában elég erősnek bizonyult s életképességéről ismét oly fényes bizonyosságot szolgáltatott, az az egyedül megfelelő eljárás, ha a helyett, hogy ezt a nemzetet oly viszonyok közé juttatni igyekeznénk, a melyek között ő a maga összes anyagi és szellemi erőforrásaival közvetlenül rendelkező központi hatalomnak biztosíttassék, esetleg kiszolgáltatassék, oly helyzet biztosíttatik neki, a melyben az anyagi és szellemi élet összes térein a boldogulás, fejlődés, előhaladás feltételei a lehető legjobban a keze ügyében, rendelkezésére álljanak a központi hatalom jóakaró vagy kevésbbé jóakaró gyámkodása, beavatkozása nélkül is. Ez az egészséges fejlődésnek, már magában tekintve is, a legjelentékenyebb tényezője, mi reánk nézve ezen kívül még egyetlen biztosíték is.

Ezek után már kimondhatom azt, hogy nekünk nemzeti érdekeink szempontjából nem lehet kívánatos az, hogy, mint a nemzeti boldogulás egyéb tényezői, úgy a felső oktatás is a központi hatalom feltétlen és kizárólagos rendelkezése alá kerüljön. Most már egy más köztudomású, de csaknem egészen következetesen mellőzött dologra térhetek át.

A 67-es alapon álló uralkodó pártok, a Deák-párt s az utána következő „szabadelvű párt“ az 1848-iki nagy vívmányok örököseinek tartották magukat állandóan. Ha ez így van, akkor az a fényes örökség mostoha kezekre jutott, mert ennek egy igen nagy becsű, egyik igen jelentékeny része, az összes vallásfelekezetek teljes egyenlőségének az 1848. XX. t.-cikk szellemében való biztosítása, noha ez irányban való működésre az impulsust megkapta mindjárt az alkotmányos aera kezdetén, nincs meg még ma sem. Pedig míg ez nincs meg, míg az e hazában létező összes vallásfelekezetek teljesen egyenlő lábra állítva nincsenek, addig teljesen megnyugtató viszonyokról, igazi békés fejlődésről szó sem lehet.

Az állam vagyis az egymást felváltó parlamentáris minisztériumokban megtestesített államhatalom azt a visszás helyzetet, a melyet ez első rendű kérdés elhanyagolása teremt, türte és tűri folytonosan. S hogy a mulasztást hibával tetézzé, névleg a felekezetek felett

¹ Közművelődésünk és a harmadik egyetem. Irta dr. Berzeviczy Albert. Budapest, 1894.

álló szerepben tetszeleg magának, tényleg azonban a roppant közjogi előnyök és a közpolgári mértéket messze túlhaladó anyagi javakat birtokló kath. klerussal karöltve jár, a midőn azt hiszi, hogy ő neki ezt sikerül vezetnie. Azonban — hogy egy közönséges hasonlattal éljek — az történik mégis vele, a mi azzal a férfival rendszerint megeshet, a ki egy nőt a karján vezet; ő az, a ki névleg vezet, de a nő iránt való tisztelet és gyöngéd figyelem azt parancsolja, hogy abban az irányban és úgy haladjon, a melyben és a hogyan ez akarja, vagyis színlag vezet, de tényleg vezettetik.

S most eljutottunk ahoz a kérdéshez, hogy, habár nem kívánatos is a felső fokon az oktatásnak az állami kézben való összpontosítása, de mégis, ha úgyszólván ma az államkormányon van egy felső tanügyi intézmény létesítésének a sora, — még akkor is ez van-e jelenleg oly helyzetben, hogy egy harmadik egyetem létrehozásába ez idő szerint belebocsátkozhatnánk?

S itt most nem az anyagi képességre kell gondolnunk. Egy ily nagy fontosságú tárgyban, a mely oly sok és nagy jelentőségű szellemi érdeket érint, a pénzt épen nem az egyedüli s bár mellőzhetetlen, de azért még sem a legtöbb kérdés — még pedig annyira nem, hogy bátran kimondhatni, hogy az ily intézmény létrehozásában az összes tényezők közül egyiket vagy másikat nem egyedül az jelöli ki illetékes gyanánt kizárólag, hogy valamennyi között épen ő van erre anyagiilag a legmegfelelőbb helyzetben s a szükséges pénzt a legkönnyebben csak ő képes akkor, a mikor kell, előteremteni.

Tehát nyíltan s egyenesen szólva, úgy kell a kérdést feltenni, hogy van-e jelenleg az államkormány oly helyzetben, hogy egy oly egyetemet hozzon létre, a mely minden biztosítékkal bír arra nézve, hogy benne *pezsgő tudományos élet s egészséges szellem* jöjjön létre s virágozzék mind jobban-jobban a *nemzeti műveltség* fejlesztésére és a *magyar tudományos élet* javára?

A felelet erre csakis ez lehet: Nincs.

Ennek pedig biztos, szilárd alapja a fentebbiekben van. Az államkormány helyzete — sajnos — tényleg az, hogy mivel a vallásügyi viszonyokat rendezni elmulasztotta, kénytelen a roppant előnyös helyzetben levő, nagy kiváltságokkal s roppant javakkal rendelkező, céljai megközelítésében kitartó és következetes, eszközeiben nem válogatós római kath. klérussal karöltve járni s e miatt magát a szellemi téren való törekvéseiben a felekezeti színezettől, iskolai intézményeit a catholisáló törekvésektől megmenteni teljes lehetetlen.

S így aztán egy államilag létesítendő egyetem miféle hatás alá jut s minő irányba lesz terelve szükségképen?

Hogy erre megfelelhessenek s hogy e végből a helyzetet felderítsem, egy köztudomású ténnyt fogok felhozni, a mely kifejtendő álláspontom teljes igazolására szolgálhat már magában is azok előtt, a kik a tudományos haladás és egészséges művelődés kellekeit kellő tárgyismerettel és elfogulatlan lélekkel mérlegelik. S ez a tény pedig nem más, mint az, hogy napjainkban a r. kath. egyház körében, ennek összes életnyilvánulásaira kihatólag, *Aquinói Tamás* tana, tanrendszere új életre kelt. E rettentő anachronismus felett egy boldogabb kor történetírója bizonyára a legnagyobb álmélkodással fog egykor megállani. Mi, e kor gyermekei, ennek következményeit egész nagyságukban még be sem láthatjuk, de szellemi és erkölcsi hatásában már most is méltatjuk.

S itt két igen sajnos és fájdalmas dolog az, a mi a gondolkozónak szemébe szökken.

Az egyik az, hogy ezzel a történelem kereké szellemi tekintetben is visszafordult, vissza a középkori sötét századok végére, oda, a honnan eddig azt hittük, hogy a renaissance bennünket végkép s teljesen kimentett. Nevezetesen Aquinói Tamás annyi, mint a középkor, annyi, mint a scholastika, a melyet a tekintélynek való vak hódolat, a tekintély feltétlen tisztelete jellemez, a mely a tekintélyekhez való csatlakozás nélkül haladni alig képes, s ha néha tesz is lépést náluk nélkül, ezt úgy teszi, hogy velök valahogy ellentétbe ne jusson. Hogy ez hova vezetett, legjobban mutatja az, hogy egy hatalmas fellendülésnek, egy erőteljes mozgalomnak kellett tőle a szellemeket megszabadítani, a melyet igen jellemzőleg s egészen méltán. újjászületésnek nevez az emberiség.

A mi a másikat illeti, ezt hadd mondja el Aquinói Tamás maga:

„Sokkal súlyosabb dolog a hitet meghamisítani, mely a lélek élete, mint hamis pénzt verni, mely csak a test szükségleteinek kielégítésére szolgál. Ha a pénzhamisítót és egyéb gonosztevőt méltán büntetik a világi fejedelmek, annál méltóbban éri a megátalkodott eretnekeket nem csak a kiközösítés, hanem a halál büntetése is. Az egyház eleintén kegyelmes a megtévedők iránt; meginti őket egyszer, kétszer és csak azután kárhoztatja. S ha a vétkes megátalkodott, akkor az egyház már nem remélhetvén megtérését és örködvén a többiek lelki üdvé felett, elválasztja azt a hívek közösségétől, átkot mond reá s átadja a világi bíróságnak, hogy ez szakítsa ki halál által az élők közösségéből. Mert, a mint szent Jeromos mondja, a rothadó húst a testből ki kell vágni, a rühes báránnyt a nyájtól el kell szakítani, hogy fertőzött, romlott és elveszett ne legyen az egész test és nyáj.¹

Tehát a tekintély elve és az üldözésre kész türelmetlenség, vak gyűlölet s elfogultság szelleme az, a melyet ez író cultusának feleledése napjainknak sajnos ajándékkul hozott, még pedig nem csak az alsóbb rendű, műveletlenebb, tehát az effélékre már magukban is könnyen hajló tömegekre, hanem fel, a legfelsőbb rétegekig, a művelődés minden irányára, minden ágára kihatólag.

Az igazi tudományos kutatás függetlenül, minden tekintélytől kizárólag az igazságra irányul s különösen és mindenek felett elfogulatlan. Azonban, midőn egy oly körben, a melynek, mint mellőzhetetlen tényezőnek közreműködésére valaki okvetetlenül számít, mert számítania kell, nem lehet egy felsőbb iskolai intézmény létesítésébe bele fogni azon egyenes veszély nélkül, hogy ez alapján, már megszületése pillanatában meg lesz mételvezve s az egyedül helyes és egészséges iránytól más, ezzel épen ellentétes irányba terelve. Mert hát tudjuk, mi az iránya, eljárása annak, a ki a scholasticismus hatása alá került. Ennél valamely tény igazságát nem annak belső természete, lényege, hanem az dönti el, hogy ez vagy amaz a tekintély már megállapította; s arra ugyan erősen ügyel, hogy az ő munkálkodása körében arra a tárgyra nézve, a melylyel épen foglalkozik, valamely tekintély mit mondott, de már azzal, hogy jól s minden tekintetben helyesen mondta-e, állítása nem esik-e módosítás vagy kifogás alá, — nem igen törődik; elmondja vagy elősorolja tárgyára nézve a tekintély vagy, ha többen vannak, a tekintélyek nézeteit, de hogy mi az ő nézete a tárgyalt kérdésben, azt már az elmondottak után, szinte felesleges dolognak is látja említeni. Épen azért, mert előtte a tekintély minden, készségesen szegődik egy nálánál jelen-

¹ Summa theologica. 2., 2. g. XI. a. 3.

tekenyebb egyén pusztá visszhangjává. Örömet siklik át tárgya legfontosabb kérdésein s inkább adatokkal, mint gondolatokkal, inkább az ismeret tárgyaival, mint eszmékkel foglalkozik s ha itt, a rá nézve süppedékes talajra egyszer-másszor kilép is, csak arra ügyel, hogy egyik vagy másik tekintélylyel ellenkezésbe ne jusson.

Könnyen belátható, hogy az ily irányzat, ha egyszer lábra kapott vagy éppen uralkodóvá lett, nem a szellem fejlesztésére, hanem ennek megbénítására, egyenes elgyöngítésére vezet s hogy ez az előhaladás ösztönét elveszi s ekép pezsgő, mozgalmas szellemi élet kifejlődését, a melynek életfeltétele a szabad szárnyalás, egyszerűen lehetetlenné teszi. Ott, a hol ez az irányzat megfészkelte magát, nem az élet üde frissége, hanem a halál zsibbadtsága terjedez. De még ezen kívül ez az irány, mivel más, leginkább idegen nemzetbeli tekintélyek mankóin halad, a tisztán nemzeties irányú tudományos fejlődést is lehetetlenné teszi, s ezzel a hazai műveltek nagy tömegénél a tudományos törekvések iránti tiszteletet s a tudomány iránt való érdeklődést előli, mivel az ezen irányzat által inspirált művekből nem a saját nemzete fiának gondolata, hanem idegenből kölcsönzött s így tőle is egészen idegen szellem tekint felé.

A türelmetlenség, az elvakult felekezeti gőg káros hatásáról, úgy hiszem, felesleges hosszan szólnom. A ki tudományos pályán működik, tudományos igazságok kutatásával s megállapításával foglalkozik, annak, hogy szelleme egészséges irányú legyen, minduntalan meg ne tévedjen, az elfogulatlan gondolkodásra, a magától eltérő vagy éppen a magáéval ellentétes nézetek, felfogás-módok iránti türelemre feltétlenül szüksége van. A ki azonban a türelmetlenség, a vak felekezeti gyűlölet hatása alá került valaha, különösen a behatások elfogadására oly igen fogékony fiatalabb korban, a kinek szívébe embertársa, felebarátja iránt ellenszenv vagy éppen fanatikus gyűlölet lopakodott be azért, mert az a hit és vallásos kedély tekintetében másképp gondolkodik és érez, mint ő; — az az embert, az emberi lelket, ennek nyilatkozatait, bármi hatások alá kerüljön s bármikép törekedjék is utóbb, helyes szempontok szerint felfogni és méltányolni többé alig lesz képes; az az emberi élet dolgairól jobbra csak torzképeket farag, működése sikereinek biztosítása s az élet céljainak megközelítése céljából annyira szükséges elfogulatlan érüklözés és harmónia közte és mások közt, s általa, mint a társadalmi élet láncszeme által ez az egész társaságban is meg van bontva.

Íme, napjaink ama fentebb említett komoly és bizonyára nagyon sajnálatos jelenségének a művelődésre s a művelődés tényezőire való hatása.

S ezzel megfelelttem arra a kérdésre, miért állítottam azt, hogy az államkormány ma nincs abban a helyzetben, hogy egy oly egyetemet hozzon létre, a mely minden biztosítékkal bír arra nézve, hogy benne *pezsgő, tudományos élet, egészséges szellem* jó létre a nemzeti műveltség, a magyar tudományosság javára.

(Vége köv.).

Zsoldos Benő.

ISKOLAI ÜGY.

Középiskolai tanáregyesületeink.

A középiskolai tanároknak jelenleg két egyesülete áll fenn hazánkban. Az egyik az *országos*, melynek székhelye Budapest, a másik a tiszántúli ev. ref. tanároké, melynek központja Debrecen. Mind a két egyesületnek

szép és magasztos hivatása van, de ennek a hivatásnak egyik sem tud kellőleg megfelelni. Sajnálkozva láttuk ezt a legközelebb tartott közgyűlések alkalmával, úgy a regényes fekvésű Tátrafüreden, mint a kálvinista Rómában, Debrecenben, mert mind a két közgyűlés néptelenségéről lett nevezetessé. Nem tudta a tagokat összehozni sem a Tátra természeti szépségeinek világra szóló híre, sem a debreceni országos tanszerkiállítás tanulságos volta. És csodálatos az a hasonlatosság, melyet a felhangzott panaszbán mind a két gyűlésen tapasztaltunk. Tátrafüreden a fehér asztalnál különösen a katolikus gimnáziumok tanárai ellen fakadtunk ki, mert azok közül igen kevés tagja van az országos egyesületnek s ebből a kevésből is csak egy szegedi piarista volt jelen. Debrecenben pedig a lutheránusokat szidtuk, mert az általuk fenntartott intézetekből szintén csakis egy tanár jelent meg s így aztán nem sikerült sem az országos tanáregyesület új szabályzatát, sem a szépen indult prot. tanáregyesületet megalkotni.

Hogy mind a két egyesületnek van valami nagyobb baja, hogy mind a kettő beteg, azt mindenki látja, aki úgy az országos, mint a tiszántúli ref. tanáregyesület életét, működését figyelemmel kíséri. A szakértők véleménye szerint mind a kettő igen valószínűleg egy betegségben szenved, melyet általánosan „*közhöly*”-nek neveznek; abban a rettegett betegségben, mely ujjabb időben tudományos és irodalmi egyesületeinkben valóban járványszerűleg lépett fel s ellene biztos, gyorsan ható gyógyszer még eddig nem igen sikerült találni. A „*közhöly*”-t éppen úgy, mint a legtöbb komolyabb betegséget bizonyos lázas állapot szokta megelőzni, a melynek különböző fajtái közül a leggyakoribb a *fellelkésedés* és az *elkeseredés*. A lázas állapot után a baj néha igen hamar észrevehető lesz, mint ezt p. o. a „*Protestáns Irodalmi Társaság*”-nál tapasztaltuk, de néha csak hosszabb idő múlva tűnik fel egész valójában, mint ezt az Országos Középiskolai Tanáregyesület esete mutatja.

Az „Országos Középiskolai Tanáregyesület” ez előtt több, mint egy negyed századdal alakult. Eleintén szűk körben mozgott, de később zászlója alá állottak az ország különböző intézeteinek tanárai. Beöthy Zsolt elnöki megnyitó beszéde szerint „akkor született meg, mikor összes tanárságunkban, egyes intézetek és felekezetek külön szempontjain és törekvésein túl uralkodó erőre emelkedett az a gondolat, hogy valamennyien *első sorban* a nemzeti közművelődésnek egy célra törekvő munkásai.” Ez a gondolat szervezte s ez tartotta fel éveken át elég jó állapotban, de idők multával a *lelkésedés* mindinkább apadt s észrevehetően mutatkoztak a „*közhöly*” jelei. A régebbi tagok egy része az egyesülettől visszavonult, az ujjabb tanár nemzedék tekintélyes része pedig annak mégcsak céljával sem ohajtott tisztába jönni. Az úgynevezett „*hűséges tagokban*” is alább szállott a buzgalom s bizony-bizony szűkebb körökben sem tettek meg mindent a *testületi érzék* ébresztgetésére. Az egyesület tagjai, ha jól tudom, az ujjabb időben csakis három izben mutattak nagyobb érdeklődést az egyesület iránt. Először annak 25 éves jubileuma alkalmával Budapesten, másodszor a rangosztályos rendkívüli összejövetelkor és 1893-ban a szegedi gyűlés alkalmával; de a figyelmes szemlélő sajnálattal tapasztalhatta, hogy ebben az érdeklődésben is tekintélyes része volt a személyes érdekeknek s egyesek hiúságának és feltűnési vágyának. — Jelenleg már a közlönyben olvasható esetekből ítélve, úgy állanak a dolgok, hogy méltán lehet aggódni a felett is, hogy a mostani egyesületet még 30 évi működése előtt teljes nyugalomba helyezi a t. professzórátus. Egyesületeinknek, de különösen az országos középisko-

lai tanáregyesületnek mostani állapota minket tanárokat semmi esetre sem tűntet fel valami jó színben a nagy közönség előtt, mert hiszen az tagadhatatlan, hogy a baj legfőbb okának mi bennünk kell rejtőzni. Míg ezeket a közönyt-szülő valódi okokat ki nem kutatjuk s azoknak káros voltát megszüntetni nem igyekszünk, egyesületeink állapota nehezen fog jobbra fordulni.

De hát mik lehetnek a közönynek, ennek a lassan sorvasztó bajnak az okai? Erre a kérdésre az országos középiskolai tanáregyesület vezetői s válaszmánya még eddig nem tudott, nem akart vagy nem mert határozott véleményt mondani. Dr. Alexander Bernát a „Közöny” szerkesztője a folyó évi júniusi számban erről a kérdéstről így nyilatkozik: *„E közönbőségnek, fájdalom, igen mélyre eresztett gyökerei vannak s a magyar tanár nem érzi magát eléggé tanárnak s azért nincs testületi érzése.”* Hát hiszen az igen tisztelt doktor urnak e felett a philosophiai rövidséggel tett nyilatkozata felett igen sokat lehet gondolkozni, sőt abból igen sok mindent ki lehet magyarázni, de egészen biztosan nagyon keveset tudhatunk. És én igen valószínűnek tartom, hogy Schak Bélát a „Közöny” ez évi október 14-iki számában közlött „Közöny” című cikkének megírására is az Alexander említett homályos nyilatkozata indította. Azt a „nem érzi magát eléggé tanárnak” kifejezést látom én a nagy megütközéssel fogadott cikkben bővebben magyarázva s igen erős színekkel illusztrálva, ilyen formán: A magyar tanárok fanyar, elégedetlen természetűek, sorsukban megnyugvást nem találnak; ürességet látnak működésük előtt és után s csak akkor ébrednek életre, mikor az iskola közeléből menekülhetnek és csak tanítani akarunk, de tanulni nem, mert szakkönyvekre s tanulmányi iratokra nem telik, hanem a kártyára — igen. Ehez némileg hasonló, de lágyabb hangon tartott szemrehányásokat tesznek mostanában az egyesület közlönyében tanárok a tanároknak. Ezek a szemrehányások, ezek a vádak már igen is világosan s érthetően vannak előadva, de mert a vádlók rendesen túlságba esnek, nem az általok ohajtott célt érik el. Lehet, hogy felszólalásaik által egyesek találva érzik magukat s ezeknek egy részét sikerült is felrázni elbódító közönyükből, de mert a vád nagyon is általánosságban hangzik, az önérzetesebbek sértve érzik magukat, a mi aztán az egyesületnek kisebb megrázkódtatását idézi elő, mint ezt csak pár hónappal ez előtt is tapasztaltuk.

Alexander szavai szerint a közönbőségnek igen mélyre eresztett gyökerei vannak, tehát el van terjedve a tanárság különböző koru rétegeiben, a mi csak hosszabb idő alatt történhetett meg, mégpedig többféle ok közre hatása folytán. A közelebbi években több ízben alkalmam levén a tanáregyesület gyűlésein a tagok tekintélyes részének véleményét hallani, egy ízben arról győződtem meg, hogy többen a „közöny” egyik főokát az egyesület vezetőiben keresték. — Állítólag sok tanár azért nem ohajtott az egyesület tagja lenni, mert annak elnöke felsőbb leányiskolai igazgató volt. Ezek megszégyenítőnek tartották a középiskolai tanárságra, hogy saját kebelükből nem voltak képesek az egyesület vezetésére alkalmas egyént találni. Azután, midőn a többség újra a kifogásolt férfit választotta meg elnökének, már másutt képzelték feltalálni a főokot s a válaszmány és a fővárosi tanárok ellen fordultak, azt adván okul, hogy ezek csak saját érdekeik előmozdításán munkálnak és a vidéki tanárok érdekében nem tesznek meg mindent, a mit megtenni módjukban állana. Eleven emlékezetünkben van még az a valódi forradalom, a mely a fizetés-rendezés alkalmával a rangosztály miatt az ország különböző részeiben kitört, midőn egész tanári

karok, sőt körök felbontották az egyesülettel kötött viszonyait és gyűlésre sereglettek megsértett érdekeik védelmezése végett. Ha jól emlékszem, ekkor az az indítvány is felmerült, hogy vidéken kell a tanáregyesület központját felállítani, vagy esetleg külön vidéki tanáregyesületet alakítani, mely a kívánalmaknak jobban meg fog felelni. Én azt hiszem, hogy erre a zavaros időre legszívesebben talán éppen azok nem gondoltak vissza, a kik akkor vezérszerepre vállalkoztak. No de legalább némi részben céljukat elérték s a szegedi gyűlésen már az eddig elégedetlenek is engedékenyebbek lettek s így lehetett a régi, kifogásolt elnök helyett közös akaratral dr. Beöthy Zsoltot elnökké megválasztani s egyuttal egy nagyobb bizottságot kinevezni az egyesület alapszabályainak olyan szellemben való átdolgozására, hogy abban a vidéki tanárok eddig hangoztatott követeléseinek is lehetőleg elég legyen téve.

A nagy válaszmány megbízásának eleget tett, s elkészítette az egyesület új alapszabálytervezetét, melyben a vidéki tanároknak az eddiginél több befolyást engedett az egyesület ügyeinek vezetésébe. Így példának okáért a helyi körök módot nyújtanak arra, hogy minden tag közvetlenül részt vehessen az egyesület munkásságában. — Ezek a körök megújítják a hozzájuk utasított középiskolai egyesületi s oly kérdéseket s minden egyesületi kérdésben a kezdeményezés jogaival élhetnek. A kerületi körök egyik főcélja nagyobb arányú egyesületi életet létesíteni, az együvé tartozás érzetét erősíteni. Megvitatják a kérdéseket s határozataikról értesítik a válaszmányt. A válaszmányba, mely a kerületi körök küldötteiből s azon tagok képviselőiből áll, a kik még nem csoportosultak körökké, minden kör annyi tagot választ, a hányszor húsz tagja van s ezek vitatják meg a kerületi körök határozatait. — A válaszmány tagjai a kör pénztárából utazási díjt kapnak, de ha a gyűlésen meg nem jelenhetnek, írásban és táviratilag is szavazhatnak. — Az igazgatóság választásába is befolyhat az új tervezet szerint minden tag, mert a válaszmány hármas kandidátója minden kerületi körnek megküldetik s ez azt megküldi a helyi köröknek, hogy ejtsék meg a választást. Kimondja a tervezet azt is, hogy ez után az egyik alelnök a vidéki tanárok közül választatik.

Tagadhatatlan, hogy ennek az új alapszabály tervezetnek a készítői igyekeztek a vidéki tanárok többször hangoztatott óhajlásának eleget tenni. Éppen azért, de meg azért is, mert a megbotránkozás másik fő oka is elhárítottat már, jogosan reménylheték, hogy a tagok közönye szűnni fog, s egyesített erővel virágzó állapotba juttatják az egyesületet, vagy legalább a válságot megszüntetik. Ilyen forma gondolatokkal nyitotta meg a tátrafüredi közgyűlést Beöthy is, noha megnyitó beszédében kifejezte, hogy minden szervezeti reform sikere nem a változtatott formáktól, mint ilyenektől függ, hanem attól, vajjon alkalmasak-e arra, hogy az élettevékenységet és erkölcsi emelkedést fokozzák. Ezt várja ő az új alapszabály-tervezettől; várja, hogy az egyesületben, ennek tagjaiban a közös feladatokra élni akarást, az egyesülethez kötött komoly javak és komoly kötelességek tudatát és érzetét emelni fogja s ekként maga is élni és hatni fog. A válságnak rövid idő alatt való megszűnését azonban ő sem reményli. Szerinte az új szervezet megállapítása után következik az átalakulás, az új szervezet életbeléptetésének, meggyökereztetésének, kipróbálásának munkája, a mi nem könnyű és nem rövid munka, a haladó válságnak nem könnyű és nem rövid időszaka.

Gyógyító „szérumot” készített tehát saját hite sze-

rint a választmány, de annak a beteg egyesületre való gyors hatását egyik legfőbb szaktekintély tüstént kétségbe vonta. És a tátrafüredi gyűlés neki adott igazat, mert noha az új alapszabálytervezet az egyesület közlönyében egész terjedelmében közölve volt, még is a zúgolódó és nem zúgolódó tagok a beteggyűlet megmentésére olyan csekély számmal gyűltek össze, hogy az új gyógyszer felett a rendszeres tanácskozást sem lehetett megtartani. Megvallom, hogy előttem a Beöthy elnöki nyilatkozata majdnem olyan színben tűnt fel, mint azé az orvosé, a ki betegéről úgy nyilatkozik, hogy ha még több napon át képes lesz elviselni a bajt, akkor valószínűleg életben marad, segíteni fog rajta ha nem az orvosság, akkor a természet.

Most, midőn az országos középiskolai tanáregyesület választmánya szétküldötte a kerületi körök megalakítását sürgető felhívását, azt hiszem, hogy az egyesület tagjai közül igen sokan, a kik az eddigi sikertelen kísérleteknek tanúi voltak, újra meg újra átnézték az alapszabály-tervezetet, hogy vajjon benne van-e hát ebben mind az, a mi az annyiszor hangoztatott „közöny” megszüntetésére jótékonyan hatna s ez iránt az országos egyesület iránt a mostaninál általánosabb érdeklődést keltene a középiskolák tanáraiban? És én erre a kérdésre csak tagadólag felelhetek. Nincs benne gondoskodva egy olyan feltűnő ok megszüntetéséről, a mely az én meggyőződésem szerint újabb időben igen sok tanárt távol tartott az egyesülettől, vagy legalább közönyössé tett annak működése iránt. Elismerem ugyan, hogy ezt az okot alapszabályokkal megszüntetni nem igen lehetséges, mert az mint emberi gyarlóság önmagunkban rejlik. Azt hiszem, hogy az egyesület igen tisztelt tagjai nem fogják tőlem zokon venni s nem fognak felekezeti elfogultsággal vádolni, ha erre az okra őszintén rámutatok.

Az alapszabálytervezet szerint az egyesületnek egyik főcélja: „a középiskolai tanároknak a testületi érzést ápolni.” Ezt a rövid mondatot szeretném én még csak egy pár szóval, csak mintegy figyelmeztetés képen ilyen formán kibővíteni: és az együvé tartozás érzését *testvéri szeretettel erősíteni*; mert szerintem ez a testvéri szeretet nincs meg teljes mértékben egymásiránt mibennünk, pedig ez kötne szorosabban egymáshoz, mert ez sugná lelkünknek azt a bibliaszerű figyelmeztetést, hogy nincs köztetek sem ur, sem szolga; sem görög, sem zsidó, sem keresztyén, hanem mindnyájan egyek vagytok a szent ügy szolgálatában. Az egymás iránti *becsülést, szeretetet és az egyenlőség érzését* kell az egyesület tagjaiban mindenk előtt ápolni és erősíteni, mert az én meggyőződésem szerint ennek hiányossága volt egyik legfőbb oka az országos tanáregyesület beteges állapotának. Állításom igazolására csak egy pár példát hozok fel, még pedig Beöthy Zsoltnak fennebb is idézett nyilatkozatából indulva ki, mely szerint „az egyesület megalakulásakor összes tanárságunkban, egyes intézetek és felekezetek külön szempontjain és törekvésein túl uralkodó erőre emelkedett az a gondolat, hogy valamennyien első sorban a nemzeti közművelődésnek egy célra törekvő munkásai.” Ebből a nyilatkozatból láttuk, hogy a kitűzött zászló alá örömmel gyűlekeztek az ország középiskolai tanárai. Szép számmal jelentek meg — ha jól tudom — a régi protestáns iskolák professorai is, hogy a fiatalabb intézetek tanférfaival együtt munkálkodjanak. De idő multával számuk mindinkább apadni kezdett, a minek legfőbb oka az volt, hogy a jobb módú rokonok részéről némi sértő kicsinyléssel találkoztak s ősi fészkeikről, a protestáns iskolákról igen gyakran bántó nyilatkozatokat hallottak azok szájából, a kik abban a hitben éltek, hogy szerény fizetésért talán tisztességesen munkálkodni sem lehet.

Vissza húzódtak tehát a legtöbben azért, mert nem találták fel az egyesületben az egyenlőséget hirdető testvéri szeretetet. Visszahúzódtak, mert tapasztalták, hogy maga az állam-kormány sem volt hajlandó őket, mint ugyanazon egyesület tagjait egyenlőknek elismerni a saját felügyelete alatt álló intézetekből kikerült tagokkal. Hiszen még csak azt a kedvezményt sem volt hajlandó részökre megadni, hogy az egyesület közgyűléseire kedvezményes áron utazhassanak akkor, mikor ezt a kedvezményt a szórakozni vágyó fürdő közönségnek is megadta. Es ezt a megkülönböztetést az egyesület még mai napig sem volt képes megszüntetni, noha készséggel ismerem el, hogy újabb időben a nem állami tanárok érdekét is igyekezett támogatni. Hiszen csak most, a választmány legközelebb tartott ülésén jelentette a főtitkár, hogy a közlekedési miniszter megtagadta a felekezeti és községi tanároktól a kedvezményes utazási jegyet.

De nem csak a felekezeti, hanem az állami iskolák tanárai közül is bizonyára sokan sajnálattal tapasztalták azt, hogy az egyesület tagjaiban nem volt meg eddig a testvéri szeretettel párosult *egyenlőség érzete*. En legálább nem egy alkalommal nagy sajnálkozással csodáltam azokat a t. collegákat, a kik az egyesület közgyűlésére is elhozták az ő *rangosztályukat* s beszédjökben úgy, mint cselekedeteikben éreztették tagtársaikkal a fizetésük s rangfokozatuk között levő különbséget. Azt meg aztán csakugyan nagy megbotránkozással hallottam, emlegetni, hogy akadt még olyan tanár is, a ki egy másik tanártársát „collegának” nem igen volt hajlandó elismerni addig, míg meg nem tudta, hogy az vele már egy rangosztályban van. Az ilyen tapasztalatok szűlték aztán azt az ellenszenvet, a mely nem régen is a fővárost és vidéki tanítóságot mint ellenségeket, egymással szembe állította s ezeknek minden esetre nagy része volt annak a közönynek a létrehozásában, a mely az országos tanáregyesület tagjainál annyi panaszra adott okot.

A mi szűkebb körű *tiszántuli ev. ref. tanáregyesületünkről* szintén ez a véleményem. Bennünk, kálvinista professorokban is meg van jó mértékben az egymás iránti bizalmatlanság, sőt talán az irigység is. Tanintézeteinknek nem egy fentartó és kormányzó testülete lévén, féltékenységgel tekintünk egymásra, sőt még az is megtörténik, hogy egyik-másik tanintézetünk gyengeségeit bizonyos kárörömmel hirdetjük, csak hogy annak gucsmolásával egyidejűleg a magunkét kidicsérhessük. Tagadhatatlan az is, hogy mivel hivatalosan megállapított rangfokozat közöttünk nem létezik, csinálunk mi magunktól illet, tanári fizetésünk mennyisége szerint. Szóval a testvéri szeretet s az együvé tartozás érzése mi közöttünk sincs meg. Mi közöttünk is akadnak, a kik az evangélikus iskolák tanáraival nem ohajtanak egy egyesület tagjai lenni, mert meggyőződésük szerint az olaj a vízzel egyesülni soha sem képes! Pedig mi nem csak a hazai közművelődésnek, hanem a protestantizmusnak is egy célra hivatott munkásai volnánk! És aztán még csodálkozunk és közönyösséggel vádoljuk az evangélikus tanárokat, hogy ilyen nyilatkozat után nem sietnek az általunk kitűzött zászló alá!

Igen tisztelt Kartársak! Ez nem jól van így, legalább az én hitem és meggyőződésem szerint nem jól van. Ha úgy az országos, mint a protestáns, vagy ha úgy tetszik evang. református tanáregyesületünket nem csak fenn akarjuk tartani, de azt is ohajtjuk, hogy az virágozzék, nem elégséges csak új alapszabályokat és kisebb-nagyobb köröket alakítani, hanem mindenk előtt szükséges, hogy az egyesület kebelébe a testvéri szeretetet vigyük magunkkal s mindazokat a feltűnő tulajdonságo-

kat, a melyek egyik-másik tagtársunkkal csak legkisebb mértékben is éreztethetné a mi rangkorságunkat, a körön kívül kell hagynunk. Ha így járunk el, eljárásunk jótékony hatása biztosan meg fog látszani az egyesületek életén, de addig, míg ezeket nem tudjuk megtenni, én szerintem is jogosan mondhatják rólunk, hogy *nem vagyunk eléggé tanárok s nem vagyunk eléggé protestáns tanárok!*

Buza J.

TÁRCA.

SZÁDECZKY SÁMUEL.

1824 — 1894.

A hazának és egyháznak egy rendületlen hűségű katonája dőlt ki a csatásorból Abauj-Tornamegyének egy regényes környezetű csendes zugolyában, a múlt év december 9-ikén.

Tetszett a gondviselésnek, hogy oda helyezze őrállomásra a fűzéri vár omladékai alá, hol álmodozhatott ősi dicsőségről, nemzeti nagyságról, véres háborúkról, holt testeken át szágúldó paripákról, győzedelmes és vesztes csaták hosszú soráról, hogy ilyen módon legyen legalább kárpótolva jogosult reményeinek romjain.

Más viszonyok között, mint a milyenek részül jutottak, lehetett volna országos neve és becsülete, mert nem volt híjával az ehez szükséges feltételeknek; de a nemzetek sorsát intéző égi hatalom úgy akarta, hogy beérje egy világ elől elrejtett kis falu papi katedrájával s lelki fegyverekkel vitézkedjék a küzdő anyaszentegyház igazaiért.

Szádeczky Sámuel, a ki mint tanuló dicsekedése volt pályatársainak, a ki mint katona, ott tékozlta ifjú életét a forradalom viharai között, hűnek találtatott ebben a körülmények által reá erőszakolt szolgálatban is s lelkének kincseivel tudott magának édes otthont teremteni csalódottan is s szétosztván lelkét övéi között, megadta Istene, hogy gyönyörűséggel töltse életének alkonyát, a melyet nálánál többre bízott gyermekeinek szeretete, tisztessége — mint a búcsúzó nap boldog mosolya — aranyozott meg.

Azzal a tudattal adta vissza lelkét Istenének, hogy gyermekeiben beteljesednek ifjúkorának szép s nagy álmai. Halálában kárpótolva volt életének csalódásaiért.

* * *

Szádeczky Sámuel született a Cserehát (Abauj m.) Fülö-Körös nevű községében 1824. augusztus 1-én, *Szádeczky János és Károlyi Mária* nemes szülöktől. Atyját korán elvesztvén, a jó édes anya nevelésére hagyott, kiről méltán elmondhatta, hogy a földön neki volt a legszeretőbb anyja. Négy testvére között ő volt a legkedvesebb édes anyjának, mert ő ütött csak annak Károlyi fajtájára, s tőle remélte leginkább, hogy ősenek, Károlyi Gáspárnak emlékét megelevenítheti, annyiival inkább, mert az iskolába menvén, a legelső órán kitüntető jutalmat kapott az értelmes, képzett, jó hírnevű rektortól, *Móré Istvántól*, kinek egyszeri előéneklése után iskolatársai között csak ő tudta elénekelni a CXCVI. zsoltár dallamát. A tanító nem tudta, hogy az ő házuknál naponként énekel és imával egybekötött isteni tisztelet tartatott jó édes anyjuk vezetése mellett, ki a templomból soha el nem maradt s a kegyes pap áhitatos imáit s a Szikszay György keresztyén tanításait könyv nélkül előmondta.

Az elemi iskolázást otthon kitűnő eredménnyel végeztén, (az exameni ünnepély alkalmával színi előadást is tartottak,) a jó lelkű Szentpétery János pap jó tanácsai, áldáskívánata mellett s Károlyi István sárospataki professornak, nagybátyjának, segítségével a kinek eme kérdésére: „mit szeretsz inkább: játszani-e vagy tanulni?” ez utóbbit felelvén, (mely feleletét soha nem feledte,) a sárospataki ősi alma máterbe ment. Ottan is mindjárt az első vizsgáján egy díszkötésű könyvet nyert, ezen felirattal: „nagyméltóságú széki Teleki József gr. főgondnok úr kegyes adományából, kitűnő szorgalom és erkölcs jutalmául adatott Szádeczky Sámuelnek, az első nemzeti osztály tanulójának.”

Hosszúra nyúlne sárospataki 9 éves pályája eseményeinek részletes elősorolása; ő maga mindig örömmel mondogatta, hogy „semmi szomorú, csak kedves jó emlékei maradtak meg annak.” Számos nemesszívű nagybakkal, bölcs oktatókkal, őszinte kedves barátokkal hozta össze sorsa: ezeknek gyöngéd bizalma s szeretete melegében folyton vidám, derült kedélylyel, rá árasztott jószágukat viszonzva, valóban „igája könnyű és terhe gyönyörűsége vala.” Soha egy ujjnyi fenyítéssel nem illetve, a gradus legelején mindvégig stipendiumot élvezve: mi kellett volna még több egyszerű igényei kielégítésére, boldogságára?

És jött fokozatosan több-több. Az akadémiába jutván, számos nevelői meghívás közül tudós censoroknak, *Ince Józsefnek* meghívását fogadta el, kinek fiával Sárospatakon maradhatott, a vakációkon pedig a művelt úri családnál sok jót sajátíthatott el Bodrog-Keresztúrbán, hol *Tompa Mihály* is többször időzött kedves vendégül. Ki, midőn Pestre vitte „*Nép-regéit*,” visszajövet bement Keresztúrbá s ott elbeszélte élményeit, hogyan avatták, ütötték fel költőnek Petőfi s a többi barátai. „Volt pénz mint a polyva” — mondá — a pataki diáknak, de el is vitte a muri.

Sárospatakon is új világ nyílt most előtte: önképző-körbe, zenetársaságba lépett és tanult. A festészet versenytérét *Szűcs Istvánnak*, osztálytársának (későbbi sárospataki rajztanárnak) engedvén át, inkább az élvezetesebb zene-művelésnek (zongora, gitár, cello, hegedű) adta magát, s e tehetségét Eperjesen virtuóz hegedű művészekről tökélyesbbitette. Végre maga is, magyar fiuk felkérésére zene-órákat adott s egy 18 tagú banda élére állott.

Eperjesre az árván maradt *Vállyi Ferinek*, volt tanuló-társának meghívására correpetitorul ment. Az előző vakációt Szathmáron, *Vállyi János* főjegyző (az árvák gyámja, jelenleg a tiszántúli egyházkerület főgondnoka) atyjának nagy úri házában töltötte.

Eperjes elegáns, művelt népe között feledhetetlen kedves két évet élt át; kellemesen érezte magát, az előkelő *Pathorányi* házában vévén lakást, kosztot. A nagy-hírű *Vandrák, Hazslinszky, Csupka* tanárok becses figyelmét, kegyét kitűnő szorgalmával, a polgárság nagyrabecsülését, az ifjúság szeretetét úri családoknál, közhelyeken való zenélésével volt szerencsés megnyerni. A jeles tanintézet kiváló tanárait örömmel hallgatta, munkálkodott a virágzó „Magyar Társaság” nevű ifjúsági lapban, de különös szeretettel vett részt az 1848-ik év tavaszán a „diák nemzetőrség” fegyver-gyakorlataiban. Ez volt akkoriban főfoglalkozásuk. Hiában esdekelt azután nagyon tisztelt Csupka tanáruk, ha előadásra meghívták: „Kedves barátom! nemcsak a fegyver-gyakorlatra, de a jogra is szükségük van még.” stb. Folytatta tovább jogi tanításait: „következnék az ősiség, de ez nincs többé. Ejtsünk egy könnyet az ősiség hamvaira.” Az első padban ülő Szádeczki erre a meglepő kijelentésre élesen reá vetette tekintetét, ki épen a trencsényi atyafiak „intra dominium” jogbitorlása elleni pert tervezgette, mit észrevéven Csupka tanár, így folytatta az ő tótos magyarságával: „ha talán

nem hisznek barátaim, kérdezzenek meg Kossuth Lajost, kérdezzenek meg Deák Ferencet, kérdezzenek meg Szemere Bertalant. "Igaz az: „inter arma silent musae.“ A panszláv diákokkal, s *Musnyai* theol. professzorral sokat vitakozott, s miután az iskolai évet május végével bezárták, a bálványozott Vandrak s a többi jó tanárok szerencse-kívánatai között igazán fájó szívvel vált meg Eperjestől.

(Vége köv.)

IRODALOM.

* **A „Protestáns Szemle“** 7—10 füzeté méltó társa az előbbieknél. A két előbit tulnyomóan *dr. Ballagi Géza* br. Vay Miklósról írott s a Sárospatakon tartott gyászünnepeken felolvasott emlékbeszéde foglalja el, a mely külön füzetben is megjelent már s mint ilyen 78 nagy nyolcadrés lapra terjed. Szép, nagy tanulmány ez, mélyszéles tárgyszeretettel s erősen polemikus irányzattal. A szerző le akart számolni mindazokkal, a kik egy vagy más okon bele kötöttek a Vay érdemeibe s azokat félreértés miatt vagy kicsinylés által csonkítani törekedtek. Ilyen módon túl lépett az emlékbeszédek keretén, de sokat nyert érdekességben s változatosságban. A sárospataki főiskolával való viszonyát azonban legalább egy pontban nem eléggé hűen rajzolja. Szerző előadása után ugyanis sokan eshetnek abba a téves felfogásba, mintha itt Sárospatakon, a szerző által hangsúlyozott „hamisítatlan, üde prot. szellem százados élete“ mellett is, valami beteges conservativizmus feszkelte volna meg magát a közel multban s valami félszeg „local patriotismus“ akadályozná a kívánatos előrehaladást a jelenben; s hogy amaz Vay idegen elemek importálása által akarta kiküszöbölni, s illetőleg elensúlyozni. — Mi ezt nem így tudjuk. A sárospataki főiskola előjárói — a tanárok életrajzainak bizonyossága szerint — sohasem kötötték magukat ridegen saját neveltjeikhez s a tisztas hírnevű tudósokat örömezt hódították el bárhol születtek és bárhol nevelkedtek is különben, a mint többek közt a *Könyv* idehozatala is bizonyítja. Conservativizmusról, régihez való ragaszkodásról is nagyon messze időkből lehetne itt szó, mert a mai öregebb tanárok is valamennyien a modern világ nézet hívei s a külföldi s hazai akadémiák növendékei is lévén, sem a tudományokban, sem az emberekkel való érintkezésükben nem igen kell pirúlniok az u. n. idegenek előtt, a kik, ha itt local-patriotismus-félét is észlelhettek, annak okát első sorban (tisztelet a kivételeknek!) önmagukban kellett keresniök. Tova való vágyakozásuk hangoztatása, egy némely intézeti ág elhurcolásának sürgetése s némelyeknek tul-modern erkölcsi nélkül senkinek sem lett volna kedve, úgy tudjuk, a bodrogszati Athént u. n. chinai fallal körülvenni. Nem is vették és nem is veszik körül — szeretjük hinni — soha, de bizonyos kétes esetekben, főleg pedig ragályos időkben, némi-nemű elzárkózás nem eshetett a bűnök sorozatába. A sárospataki főiskola leendő történetírója bizonyosan ki fogja a szerző ítéletét igazítani, addig pedig nekünk vált kötelességünk a magánvélemény helyreigazítása. — A „Szemle“ 7—9 füzeiben *Földvár László* ír még Szegedi Kis István reformatori működéséről, *Révész Kálmán* vitázik Várnayval és Zoványival, *Csikó Lajos* ismerteti Fliedner Tivadarnak a diakonisszaügy buzgó szószólójának életét és működését, *S. Szabó József* a héber irodalom hatásait mutatja ki a görög írókon egy sok figyelemre érdemes értekezésben, ezeken kívül *Stromp L.* írja *Pilárik István* életét, *dr. Szlavik M.* pedig a róm. kath. egyház és a mai Olaszország cím alatt mond el érdekes dolgokat. A 10-ik füzetben *Kiss Ferenc* a kuruc költészetet ismerteti prot. szempontból, *Stromp L.* folytatja már előbb megkezdett tanul-

mányát. Mindenik füzetben hazai és külföldi irodalmi művek is vannak ismertetve. A 10-ik füzet közli még az Irodalmi Társaság 1894. november 10-iki közgyűlésének jegyzőkönyvét is a titkár évi jelentésével s a társaság pénztári állásának kimutatásával együtt, a melyekből — sajnos — arról kell meggyőződnünk, hogy mint a prot. vállalatok általában, úgy ez a közös prot. társaságunk is vergődő életet él. A pénztári bevétel is, a tagok száma is jelentékenyen csökkent. Itt az ideje, hogy az akadályok elhárításáról sürgősen gondoskodjunk, hogy szegyen ne származzék reánk ebből a nagy reményű kezdeményezésünkben. Részünkről mielőbb el fogjuk mondani gondolatainkat e tárgyban.

* **Az Atheneum kiadásában megjelenő „A Magyar Nemzet Története.“** című s tíz kötetre tervezett műből már megjelent a 6 és 7 füzet is. A 6-ik füzetben „A vezérek korát“ folytatja Marczali H. Ebben van befejezve a *merseburgi csata* s leírva az *ágostai ütközet*. Ebben kezd meg a „*kalandozások a görög birodalomban*“ című fejezetet is, a melyet a 7-ik füzetben végez be. A 7-ik füzetben a „*vezérek korának negyedik könyve*“ kezdődik, melynek főcíme: „*a fejedelemség átalakulása*.“ Mind a két füzethez külön díszes műmellékletek vannak csatolva, (keletrómai császár, koronázási díszruhába egy 10. századbéli miniatűr kép fénynyomata; Lehel kürtjének rajza és Esztergom látképe, Dörre Tivadartól,) s a szöveg közé számos sikerült régi rajz másolata van nyomva. Ujlag melegen ajánljuk ezt a nagybecsűnek ígérkező művet lapunk t. olvasóinak figyelmébe. Egy füzet ára 30 kr.

* **Megszűnt prot. lapok.** Naponkint vetődik fel egy-egy kath. lap megindításának híre, s nekünk búcsúnunk kell három prot. lapunktól, a prot. egyház érdekeinek három hűséges szolgájától. A „*Szatmári Hírlap*“ sorsa felett a dec. 21-re összehívott »Szatmári Prot. Irodalmi Kör« közgyűlése határozott. 220 tag közül megjelentek 15-en! Ezek közül 8 szavazattal 5 ellenében elhatározták, hogy a Kör csak imént keletkezett közlönyét továbbra is fentartják. De ezt a határozatot legott meg kellett változtatni, mert az eddigi szerkesztő — *Fülöp Aron* — a szerkesztés terhes dicsőségét nem volt hajlandó tovább emelni, az »Irodalmi Kör« tagjai közt pedig nem akadt utóda. — Hát ez bizony eléggé szomorú története egy prot. lapnak, a melynek háta meggett 220-an állanak, a kik azt ismerték el feladatukul, hogy a Szatmáron egyre erősbbödő pápistasággal szemben védelmezni fogják a tiszta emberi s így igaz prot. érdekeket. A pozsonyi eredetű „*A Mi Otthonunk*“ című népies vállalat, a melyet a »Luther-Társaság« támogatásával *dr. Masznyik Endre és Stromp László* tanárok szerkesztettek, 3 évi fenállás után szintén bejelentette visszavonulását. Kár érte, mert missziója volt azon a kényes állomáson, hol a »Kath. Hitvédelmi Folyóirat« és sok egyéb eszköz áll az eretnecség kiirtásán munkálódó szerzetesek és nem szerzetesek rendelkezésére. El kell ismernünk, hogy a szerkesztők jól végezték kötelességüket s csudálkozunk a »Luther Társaság«-on, hogy a sajtó értékét nem képes kellően mérlegelni és sajnáljuk őszintén, ha hogy nincs módjában pártfogolni. — *Zoványi Jenő* „*Vallás és Egyház*“ című vállalata, a melyet ő még mint kolozsvári lelkész kezdett szerkeszteni, szintén eltűnik az egyház-építő vállalatok közül. Céja nemes volt, mert a világi elemet kívánta különöbben tájékoztatni a prot. egyház körében történt nevezetesebb eseményekről s hatni akart jó irányban, tisztas eszközökkel. — De a hivogató szót kevesen hallották s így félre kellett vonulnia. — Vegetálni — épügy, mint az »A Mi Otthonunk« szerkesztői — ő sem akar. Olyan szegények vagyunk-e csakugyan, hogy teljességgel nem

bírjuk a prot. sajtó pártolását? Vagy olyan jól megy-e a sorsunk, hogy feleslegesnek tartjuk a sajtó jó szolgálatait?!

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Lapunk t. olvasó közönségének s szeretett és nagyrabecsült munkatársainknak őszinte szívvel kívánunk boldog új esztendőt s kérjük mindnyájokat bizodalommal, hogy a reánk váró nagy feladatok megoldásában anyagi és szellemi támogatásukkal tartsanak ki mellettünk, sőt szaporítsák előfizetőink számát, mert nagyobb mérvű támogatás nélkül nehéz lesz lapunkat úgy fejlesztenünk, a mint azt a közérdek szempontjából kívánatosnak gondoljuk. A „Sárospataki Irodalmi Kör“, mint lapunk kiadója, semmi anyagi hasznót nem várt soha közlönyétől s a mit a t. közönségtől nyert, azt megpótolva fizette vissza a közlöny terjedelmének növelésében. Ezt fogja tenni a jövőben is. — Nagyobb súlyt kívánunk fektetni — a mennyiben a hazai mozgalmak megengedik — a külföld vallási és tanügyi eseményeire s e végre dr. Rácz Lajos t. eddig is buzgó munkatársunkat, a bölcsészet, német és francia nyelv s irodalom okleveles tanárát, szorosabban fűztük magunkhoz s melegen ajánljuk őt a t. olvasók szeretetébe. Buza J. barátom a szerkesztés gondjait lesz szíves velem a jó ügy javára megosztani.

A „Sárospataki Lapok“ szerkesztősége.

— Gyászhir. Somogyi Rudolf, a budapesti ev. ref. főgimnázium derék tanára a múlt hó 25-ikén elhunyt. Haláláról a kartársak a következő gyászjelentést adták ki: A budapesti ref. főgimnázium tanári kara maga és a vezetése alatt álló ifjúság nevében őszinte fájdalommal jelenti, hogy tantestületének egyik legrégibb tagja, a legpontosabb tudós tanár, a hű kartárs, az ifjúság szigorú, de igazságos barátja s mint ember mintaképe: Somogyi Rudolf, a főgimnázium természettan tanára folyó hó 25-én, élete 55-ik, tanári lankadatlan működése 32-ik évében, alig egy havi súlyos szenvedés után elhunyt. Tanintézetünk alig pótolható veszteséget szenvedett az elhunytban, mert benne a szaktudomány a polgárerények ritka magas fokával, széles körű általános műveltséggel és férfias, mindig correct jellemmel egyesült. Mint alig 23. éves ifjú szentelte legjobb erejét a tanügynek, azóta folytonosan ez egy intézetben működve, a hazának, a magyarságnak s a művelt társadalomnak egész légió jelest nevelt, kiknek szívében ép oly feledhetetlen lesz nemes alakja, mint előttünk s jelenlegi tanuló ifjúságunk előtt, kik a súlyos kórral folytatott küzdelmét aggodalmas szeretetünkkel kísértük. Budapest. 1894. december 25. A jók áldása követi örök útján!

— Egy új állam-segélyes protestáns főgimnázium. A pozsonyi evang. liceum legközelebb kötötte meg az államsegélyre vonatkozó szerződést, a mely szerint az állam a liceum részére emelendő épület költségeihez 80,000 forinttal járul s ezen kívül évenként 1600 forint segélyt ad. Ennek a segélynek a fejében a fentartó testület négy tanár kinevezésének jogát ruházta át a vallás és közoktatási miniszterre.

— Ugron-politika. A Wekerle kormány lemondásakor a különböző politika pártok vezérférfiai kötelességüknek ismerték a távozó minisztérium sorsát többé-kevésbbé megkéséríteni; mert ez így illik a politikai világban!... Különösen érdemeket szerzett magának e téren Ugron Gábor, a ki az egyházpolitikai küzdelmek ideje alatt többször ragadta tapsokra az ultramontán sajtót, noha ő, a függetlenségi és 48-as pártnak egyik

vezérembere. Most is a római katolicizmusnak gyűjtött tömjént s ezen a tűzön kívánta elégetni Wekerlét és elvtársait. Azt állította, hogy azért is elvesztette a korona bizalmát a Wekerle-minisztérium, mert nem akart tekintettel lenni Ausztriának és Magyarországnak egy sajtáságos természetére, t. i. arra, hogy a mióta Németország egy protestáns császársággá változott át, azóta Ausztria németjeinek és kath. szlávjainak erős összetartó köteléke és megkülönböztető vonása a *katholicismus* s ugyanígy van ez Magyarországon is. „Nem tett volna szabad tehát — Ugron szerint — egy kormánynak, a mely Magyarország élén áll, rendszeres politikai hadjáratot indítani a *katholicismus* ellen s áldozatokat követelni egyes-egyedül csak egy (!) hitfelekezettől — a kath. egyháztól.“ — Ugy látszik, hogy bizonyos magas és legmagasabb körökben ez a Rómából táplált s Ugron által is hangoztatott nézet nagy kelendőségnek örvend, minket protestánsokat tehát ezek az urak és körök nyertes félnek képzelnek s hinc illae lacrimae! Kiderül utóljára, hogy a protestantizmus dédelgetése tette tűrhetetlenné odafenn a Wekerle-kormányt. *Risum teneatis amici!* — Dehát így csinálják az ehez értők az ultramontán politikát!

— A királyi kihallgatás úgy végződött, a mint gondoltuk. Ő felsége nem kérte ki egyetlen egy prot. püspök véleményét sem. Hogy ki ezért a felelős és hogy mit kell az ilyen eljárásból következtetni, azt most ne keressük. Talán fiatal politikuskoknak találták még a kihallgatási névsor összeállítói a prot. egyházi főrendeket, vagy csakugyan bűnünkül rovatott volna fel oda fenn a Kossuth-gyász s a hazatért nagy száműzött koporsója felett hullatott könyeink meg vannak számlálva a legfelsőbb körökben?!... Felekezeti egyenjogúság: jöjjön el a te országod.

— A kath. néppárt már próbára vitte feltűzelt seregét, de néhol kevés szerencsével. *Székes-Fehérváron*, tehát a Zichy Nándor, Eszterházi Mór és Steiner püspök otthonában, a közigazgatási bizottsági tagok választásánál, *Löcsén* pedig a képviselő-testületi választáson a klerikálisok nagy vereséget szenvedtek. De ez csak olaj lesz nekik a tűzre, hogy annál hevesebben lángoljanak minden ellen, a mi nem a katolikus érdekek malmára hajtja a vizet. — A kath. körök napról-napra alakulnak s a belügyminisztériumban sűrűn fordulnak elő a meg erősített váro alapszabályok, persze a körök titkos célzatai nincsenek szakaszokba foglalva!

— Comenius sirja. Morfill, az oxfordi egyetemen a szláv philologia tanára, dr. Kvacsala Comenius című művének bírálatában említi, hogy Comenius szerény sírját a napokban Naardenben, Hollandiában, egy kaszánya padlója alatt (unter the floor of a barracks) felfedezték.

— Kedvezmény a felekezeti népiskolák részére. A vallás- és közoktatási miniszter legközelebb tudatta az egyházi főhatóságokkal, hogy az összes felekezeti népiskolákat jövőre abban a kedvezményben részesíti, hogy a m. kir. egyetemi nyomdából vásárlandó tankönyvek példányszáma után 10% engedményt engedélyez, vagyis minden tizedik példányt ingyen fogja adni.

— A „Pápai Irodalmi Kör“ megalakítása érdekében a pápai főiskola tanárai a „Dunántúli Protestáns Lap“ múlt évi 49-dik számában felhívást intéztek a dunántúli egyházkerület lelkészeihez és tanítóihoz, hogy lépjenek be a megalkotandó egyesületbe. A felhívás szerint az egyesület hivatalos közlönye a „Dunántúli Prot. Lap“ lesz.

— A legrégibb biblia-fordítás. Jelenleg a legrégibb bibliafordításnak azt a syr kéziratot tartják, a melyet egy skót nő fedezett föl másfél év előtt a Sinai-hegyen, s a mely az evangéliumokat foglalja magában. E fordítás

most nyomtatásban is megjelent s egyes kifejezései által, a melyek a mi mai evangéliumunktól eltérnek, Angliában nagy feltűnést kelt. Leginkább a Jézus születéséről szóló tudósítás felett vitatkoznak, mely e régi kéziratban Máté I. fejezetében, így hangzik: „Jakab nemzé Józsefet, József, kivél szűz Mária, eljegyeztetett vala, nemzé Jézust . . . és ő úgy tett, mint a hogy az úr angyala parancsolá neki és elvevé feleségét, és az egy fiát szült neki, és ő Jézusnak nevezé azt.“ A kéziratot körülbelül a II. század közepéről valónak állítják s benne a zsidó-keresztényen ebionita-szekta evangéliumát sejtik.

— **A világ 3 legbecsesebb bibliája** a londoni Brit. Múzeum, a párisi Bibl. national és a belemi zárda (Lissabon mellett) tulajdonát képezi. A londoni biblia kézirat, a melyet Alcuin és tanítványai írtak s Nagy Károlynak adtak 800-ban megkoronáztatása napján. Századunk harmincas éveiben e biblia egy bázeli magánzóé volt, ki azt 42000 frankért felajánlotta a francia kormánynak. Végre is aránylag csekély összegért, 750 font sterlingért adta el. A finom, diszes betűkkel írt biblia gazdagon meg van rakva vignettákkal és arabeszkekkel. A fejezet-feliratok, valamint Jézus neve mindenütt aranybetűkkel vannak készítve. Egy helyt egy 20 cm. hosszú ezüsttől környezett nagy betű egy keresztet tart, melyen egy lámpa függ, a mely félig szent olajjal van megtöltve. Más helyt a Mózes és Aron alakjai láthatók VIII. századi viseletben s úgy gondolják, hogy Mózes Nagy Károlyt, Aron Alcuin jelképezi. E bibliának pontos leírása a Gentleman Magazine vol. 6, 1836. és a Bibliothèque univ. et Revue suisse t. 63 című folyóiratokban található. A párisi biblia 1527-ben jelent meg, Ximenes bíbornok parancsára nyomtatott és X. Leó pápának van ajánlva. Egyikét a velin papírra nyomott 3 példánynak 1789-ben egy angol 12000 frankért adta el. E példányt 1840-ben Lajos Fülöp francia királynak ajándékozták, kitől az mostani helyére került. A belemi biblia, mely valószínűleg a 14. századból származik, pergamenre van írva s 9 folio-kötetből áll. 1807-ben Junot francia tábornok Párisba vitte, ennek felesége, midőn Portugália a bibliát visszakövetelte, 15000 frankot kért érte, de XVIII. Lajos kegyelemből ingyen vissza adta a portugáloknak.

— **Anglia.** A pápa miután előbb a keleti egyházat akarta a rómaival egyesíteni, most az anglikán egyház után vetette ki a hálót s azt szeretné fenhatósága alá vissza vinni. Hogy az anglikánok közt akadnak egyesek, kik nem idegenkednek a római egyházhoz való közlekedéstől, ismeretes. Ezt akarja most a pápa felhasználni, hogy tervét megvalósítsa. Először is megbízott egy teológusokból összeállított bizottságot, hogy vizsgálja meg a kath. egyház szempontjából az anglikán papszentelések érvényességét. Továbbá megkérte a Westminsteri érseket, Vaughan bíbornokot, hogy jöjjön Rómába, hogy vele e kérdésben tanácskozzék. Mint hallatszik, a pápa a kath. és az anglikán egyház közti unio tervét egy bíbornoki konferencia elé akarja terjeszteni, miként annak idején a keleti egyházakkal való egyesülés kérdése nézve is történt. Vajjon az anglikán egyház, a maga összeségében, hajlandóbb lesz-e visszatérni Rómába, mint a keletiek voltak, az a jövő titka?!

— **Franciaország közoktatásügye** mellett az utóbbi katonai sorozás nem valami fényes bizonyítványt állított ki. A 343000 hadkötelezett közül, kik a múlt évben sor alá állottak, 83000 találkozott (tehát több mint $\frac{1}{4}$ rész), a kik vagy se írni, se olvasni nem tudtak, vagy csak betűzni tudtak, de értelmesen olvasni nem.

— **Spanyolország.** A spanyol jezsuiták, terjedelmes indokolás kíséretében, előterjesztést tettek a pápához, hogy nevezze ki *Loyola Ignácot* „doctor ecclesiae“ vé. A pápa az okmányokat a szent officiumnak adta át megvizsgálás és javaslattétel végett.

— **Északamerika.** A pápa három hónappal ezelőtt encyklikát intézett az északamerikai érsekekhez és püspökhöz, mely főként a péterfillérek bőségesebb beküldését szorgalmazza. A pápa dicséri azt az áldozatkészséget, melyet az amerikai katolikusok eddig tanúsítottak s felhívja őket, hogy ebben ezentul se lankadjanak. „A ti nagylelkűségetek annál szívesebben látott és időszerűbb lesz, minthogy szükségleteink folytonosan növekvőben vannak, hála a kath. hit elterjedésének, különösen az encyklika praeclara közzététele óta. Oly terveket táplálunk, melyek alapos reményt nyújtanak arra, hogy hozzájárulhatunk az összes ker. hitfelekezetek egyesülésének előmozdításához és siettetéséhez.“ Ha ez utóbbi szavak alatt nem valami római csalfaság rejlik, úgy a pápa irigylendő optimizmusban szenved. Mert az anglikán egyház bizonyos köreit kivéve, az egész világ protestánsai félreérthetetlenül kifejezték véleményüket a pápai meghívóval szemben.

— **A sárospataki ev. ref. templom-építéséhez** az egyház tagjai következő pénzadománynyal járulnak: (Folytatás.) Képes Ferencz 10 frt, Zombori Emőd 66 frt, özv. Rik Gusztávné 200 frt, Veres Ferencz 15 frt, Pálcsó László 51 frt, Bakó Sándor 100 frt, Pányoki Lajos 11 frt, Bukoveczky Nándorné 30 frt, id. dr. Lengyel Endre 300 frt, Ardey Lajos 20 frt, Héderváry István 15 frt, özv. Tatár Andrásné 25 frt, özv. Lipcsei Józsefné 25 frt, Kiss Károly rendőr 6 frt, Trócsányi Bertalan 75 frt, özv. Zsindely Istvánné 102 frt, dr. Zsindely István 80 frt, özv. Doktor Gáborné elhunyt leánya, Tárcai Sándorné emlékére 100 frt, maga részéről 20 frtot, dr. Finkey József 80 frt, Móricz Bálint 15 frt, Főisk. Magyar Irodalmi Önképző Társulat a templom javára tartott felolvasó estély tiszta jövedelmét: 58 frt. (Fogadja a nemesen gondolkozó ifjúság e helyen is egyházunk köszönetét.) Összesen: 1405 frt, főösszeg 6747 frt. *Bálint Dezső.*

— **Ugyancsak a sárospataki templom javítási költségeihez** *Baksay István*, rimaszombati tanár, 50 frt adománynyal járult. Semper idem. „Szülésetek sokan!“

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— **Többeknek.** A jó kívánságot itt viszonzozzuk forró köszönettel. A biztatásokat s elismeréseket — kellő mértékre leszállítva — elteszszük jutalmul oda, a honnan a lapok el nem lophatják s a hol az irigység sem találja meg. Igyekeztünk s ez a tudat magában is kínosokkal ér fel. Igyekeznünk fogunk ez után is, mert hisszük, hogy nem levegőt vagdosunk s hogy — legalább ezúttal még — szükséglet pótolunk. Ha az Irodalmi Körre kifejlődhetik új alapszabályai szerint, akkor lapunk még nagyobbra is hivatva lesz, mint volt idáig. — *F. M.* Becses levelét elteszszük kedves emlékül. A nagy munkához kívánunk teljes szerencsét. — *Z. J.* Szívesen megteszem az ajánlást s az ígéretet feljegyeztem jó reménységgel. A csomag lapunk zártakor megérkezett. — *Novus.* Majd megírom a véleményemet. A kérdést semmi esetre sem ejtjük el. A másikra íme sor került, némi pótlékkal a fejenél, mert szebb és jobb az így. — *F. L. V-n.* Levelét írtam. A 2-ik küldemény csak *bilingvis* kiadásban válik élvezhetővé. En végzettem-e a lefordítást?! — *L. Ö.* Úgy is jó, hanem aztán az ígéret szép szó. . . . — *Dr. H. J.* Megjött, átadtam, levelet írok mielőbb. — *K. Zs.* A lap előfizetői közé örömmel jegyeztünk be. A szellemi támogatásra szívesen látunk. — *R. K.* A 2. frt. a »Jövő egyháza«-ért itt van, köszönet buzgósgodórt. Bárcsak a többiek is követnék jó példát! — *B. K.* A lelkesedés szüleménye, de az ünnepeid idejéig még jó volna némely részleteiben megsimítani. A formájából hiányzik valami. — *E. A.* Elég lenne-e csak annyi is?!

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél-
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Az államkormány és a protestánsok a harmadik egyetem kérdésével szemben.« Zsoldos Benő. — »Országos tanító-
képesítő bizottságok.« Dezső Lajos. — »A miskolci ev. ref. főgimnázium.« — »Szádeczky Sámuel.« — »Az egyháztól
való fokozatos elidegenedés történelmi megvilágításban.« K. Gy. — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

Az államkormány és a protestánsok a harmadik egyetem kérdésével szemben.

(Vége).

Itt azonban még nem lehet megállapodnom, ha-
nem tárgyam érdekében még egy lépéssel tovább
kell mennem. A közgondolkodás oly erősen meg van
mételyezve, oly sajnos hanyatlást, sőt visszaesést mutat
már most is, hogy e bajnak könnyen új fociává vál-
ható tanügyi intézmény létesítése, ennek megszünteté-
sére vagy legalább csökkentésére irányuló ószinte, ha-
tározott törekvés helyett, az államkormány részéről
valóságos halálos bűn volna. Mert azt — ismételnem
kell, — hogy a baj meglehetősen előre haladott stádi-
umban van.

Ennek igazolására egy tényt akarok felhozni, a
mely feltűnő volt annak idején rendkívül meglepő vol-
tánál fogva. Igaz, nem volt mindenki előtt feltűnő s
nem okozott általános megdöbbenést még ott sem, a
hol talán kellett volna; de hát ez is egyik aggasztó
jele az időnek s annál rosszabb reánk nézve. Fel kell
ezt hoznom, ha talán kissé hosszadalmas leszek is s
a figyelmet megzaklatom vele.

A nyolcvanas évek végén egy mű jelent meg, a mely
nemzetünk életében a multban szereplő történelmi té-
nyezők működését tárgyalja és méltatja.¹ Annak illusz-
trálására, hogy a közgondolkodás napjainkban hova ju-
tott abban a tekintetben, hogy mi, e hazának fiai egy-
mást megértsük, cikkem keretéhez képest bő szemel-
vényeket akarok itt közölni e műnek azon részéből, a
mely a róm. kath. főpapságnak, s ezzel szemben a pro-
testánsoknak működését és hazafias magatartását tár-
gyalja. Nincs annál alkalmasabb zsinórmérték a fel-
világosodásnak bizonyos korszakban való állapotára,
mint hogy egy saját kora irodalmi színvonalán állónak
tartott mű ezekről miképen nyilatkozik.

„Hogy az egyház (t. i. a róm. kath. egyház) szol-
gájában — mondja az idézett mű — mennyi nemzeti
érzület maradt meg, az a véletlentől függ, lehet több vagy
kevesebb, de hivatásához nem tartozik, sőt sok esetben aka-
dályja lehet hivatása teljesítésének... A pap az egyház

katonája legyen, kit az egyház (t. i. a róm. kath. hie-
rarchia) érdekeiért folytatott küzdelemben semmi közön-
séges emberi tekintet és gyöngeség nem bénít meg. „Köz-
bevetőleg legyen mondva, mint az alábbiakból is ki
fog tűnni, az a „közönséges emberi tekintet és gyön-
geség“ főképp a haza és nemzet érdekére való tekintet.
„A hol — így folytatja tovább — az egyházi (t. i. a
róm. kath. hierarchikus) és nemzeti érdek együtt jár,
ott nem fordul elő a kötelességek összeütközése, de
rossz pap volna, a ki ez összeütközés esetén a nemzeti
érdeknek adna elsőbbséget s elhanyagolná az egyház (t. i.
a róm. kath. hierarchia) érdekeit... S Magyarorszá-
gon bőven meg volt az alkalom a kötelességek össze-
ütközésére. A protestantizmus a XVI. században kiszorít-
ja a katolikus egyházat Magyarország legnagyobb
részéből. Igen természetes, hogy uralmának visszaszer-
zésére törekszik s ezért nem érheti szemrehányás... Az
osztrák házból származó fejedelmek buzgó katoliku-
sok s gyűlölik a protestánsokat vallási s politikai okok-
ból. A protestánsok a fejedelem és egyház közös ellen-
ségei. Azért a magyar főpapok a fejedelemmel szövete-
keznek a közös ellenség ellen. Az egyház (az az a róm.
kath. főpapság) a fejedelem egész hatalmát nyeri meg
a maga céljaira, a protestantizmus kiirtására. Az egy-
ház (az az a róm. kath. főpapság) egész erkölcsi be-
folyását bocsátja a fejedelem rendelkezésére s midőn
a protestánsok számát csökkenti, nagy politikai szol-
gálatot tesz a fejedelemnek, mert ellenségeit fogyasztja
s hatalmát növeli az országban.“

„De — úgymond — a fejedelem törekvései a nem-
zet érdekei, önállósága, alkotmánya ellen vannak irá-
nyozva, s azért, midőn a főpapság a fejedelemmel szö-
vetkezik vallási céljainak elérésére, nemcsak elnézőnek
kell lennie a fejedelemnek a nemzetet veszélyeztető törek-
vései iránt, hanem egyenesen előmozdítja e törekvések
diadalát.“

S miután ez a róm. kath. főpapság a mű saját
vallomása szerint a nemzet érdekei, önállósága, alkot-
mánya ellen folytatott küzdelemben az állítólagos kö-
telesség-összeütközés alkalmával saját hazája, nemzete
ellen foglalt állást, s nemcsak elnéző az ezek ellen irá-
nyuló törekvésekkel szemben, hanem egyenesen előmoz-
dítja azok diadalát, mit mond végül e magatartás,
ez eljárás kritikája gyanánt? Azt, hogy „helyzete tra-
gikus volt. Midőn híven és buzgón teljesítette kötelessé-

¹ A régi Magyarország. 1711 — 1825. Irta Grünwald Béla. Buda-
pest, 1888. Az alábbi közlemények a mű ötödik fejezetéből, a 80—91
lapokról vannak véve.

gét az egyház iránt, mely sebeket kellett ütnie a nemzeten.

Ezzel szemben lássuk, mit mond a protestánsokról, a kik a saját vallásos és lelkiismereti szabadságuk védelmezése mellett egyszersmind „a nemzet érdekeit, önállóságát, alkotmányát” is védelmezték, szóval védték mind azt, a mi egy valódi hazafi és nemzetének igazi gyermeke előtt drága és szent volt mindenha.

„A Regnum Marianum kormányzata — úgymond — melytől csak elnyomásban részesülnek, csakugyan elválás-zja őket (t. i. a protestánsokat) az állami élet közösségétől. Az országon egy nagy repedés támad, mely a protestánsokat külön választja a katolikusoktól. Minthogy elnyomottak s nem vehetnek részt az állam életében, védelmi helyzetbe és önmagukba vonulnak vissza. A protestantizmus vallási közösségből egy külön politikai és érdekközösséggé válik, melynek tagjai solidaritásban érzik magukat s egymást erősen támogatják. Egész törekvésük arra van irányozva, hogy az ellenséges állam menél nehezebben férhessen hozzájuk s menél kevesebb módja legyen az egyházi és iskolai ügyekbe való beavatkozásra. Egyházi szervezők megállapításánál a legkisebb tagnak is a lehető legnagyobb önállóságot igyekeznek biztosítani s az egység rovására körülbástyázzák, csak hogy minden kis tényező akadályba lehessen az elnyomásnak akkor is, ha a szervezet felsőbb organumait sikerülne megbénítani. Az üldözések a protestánsokban felkeltik az erős felekezeti szellemet, mely nem lát egyebet az országban, mint a felekezeti érdeket s elidegenítette őket az államtól, melynek erejét mindig veszélyesnek tartották magukra nézve. Sohasem gondolkodtak arról, mire van az államnak szüksége, hogy hivatását teljesíthesse, hanem arról, mikép kell megbénítani az államot, hogy a felekezet ügyeibe ne avatkozhassék, s hatalma rájuk nézve veszélyessé ne válhassék. Ez a szellem fejlődött ki a protestánsoknál s még ma sem szűnt meg.”

Ime, a róm. kath. főpapságra vonatkozólag felhozta mindazt, amit csak a haza és nemzet ellenségeire nézve felhozni lehet; azonban vele szemben mindezekre az a megjegyzése, hogy „igen természetes,” „ezért nem érheti szemrehányás,” „helyzete tragikus volt, mert míg a saját hierarchikus törekvéseit istápolta, mely sebeket kellett ütnie a nemzeten.” — S csaknem egy lélekzetvétel alatt a protestánsokat, mert vele szemben teljesítették azt a kötelességet, a melyet a hazafias érzés és a magyar nemzetiség érdekeire való tekintetek parancsolnak, egyszerűen úgy állítja elénk, mint egy szűk látkörű és szűkkeblű felekezetet s egyenesen államellenes tendenciákkal vádolja.

Nincs az az ultramontán egyházi író, a ki hierarchikus érdekből kifejtett haza- és nemzet-ellenes törekvéseket ily cynikus nyíltsággal igazolni próbálna, s nem volt még olyan, a ki köztudomású világos történeti tényeket ennyire eltorzítani mert volna.¹ Szó-

¹ Itt összehasonlításul egy igen érdekes történeti adat kínálkozik. Egy századdal ezelőtt, az 1790¹-iki országgyűlés vallásügyi tárgyalásaiban 1790. június 22-ikén az evangélikus rendek terjedelmes javaslattal kísért előterjesztésükben, a melyet a róm. kath. rendekhez küldtek, mindjárt az elején, azt az állítást kockáztatják meg, hogy a bécsi és linzi »békekötések kétoldali kötések egyrészt a király és róm. kath. rendek, másrészt az evangélikus rendek közt.« Erre vonatkozólag a róm. kath. rendek gróf Sauer Kajetán nagyváradi nagyprépost által szerkesztett 1790. június 27-iki észrevételeikben, az első pont végén következő megjegyzést teszik: — »azok a belháborúk, a melyek ezen békekötéseket megelőzték, nem is voltak vallásháborúk; az alkudozó felek nem voltak egyrészt (a római) katolikus s más résztől az evangélikus rendek, hanem a király mellett voltak (római) katolikus és evangélikus rendek is, s az erdélyi fejedelem mellett is voltak mind a két vallásúak, s nemcsak a vallásról, hanem más nagy dolgokról is volt szó, a melyek a (római)

morú és aggasztó jele az időnek, hogy egy oly nemes és előkelő szellem, mint a minő e mű írója volt, körünkben ily irányba tévedhetett.

De ennél még szomorúbb és aggasztóbb az, hogy e mű, a mint megjelent, valóságos korszakot alkotó munka gyanánt volt üdözölve, s nálunk, a hol komolyabb irányú művet alig olvasnak, ennek első kiadása csakhamar elkelt, míg az a derék munka, a mely ennek cáfolatául s hatásának ellensúlyozására a következő évben jelent meg,¹ valósággal a pusztában kiáltó szó gyanánt hangzott el. Mindez bizonyára azt mutatja, nyilván azt jelenti, hogy azon mű tartalma, iránya és szelleme a gondolkodás általános irányának teljesen megfelelt s oly eszméknek adott hangot s megfelelő, tetszetős formát, a melyek ma igen soknak a lelkében homályosan élnek.

Gyümölcsseiről ismerhetni meg a fát. Az államkormányzatnak az egyetemi képzés irányozása eddigéig teljesen s feltétlenül rendelkezésre állt, s az ő munkájának útjában prot. egyetemi képzés nem volt; így tehát a közgondolkodás ily rüt elferdüléséért, sőt egyes megromlásáért a felelőség egész súlya egyedül őt terheli. S ha már eddig is ily gyümölcsökhöz, ily eredményhez tudta juttatni nemzetét, akkor ne fogjon egyetem alapítása által a helyzetnek még súlyosabbá tételéhez csak azért, mert egyetem alapítására a mód anyagi tekintetben egyedül csak ő nála van meg.

De ha az államkormányzat ezt ma nem teheti meg, a protestánsok ma és bármikor is talán még kevésbé tehetik meg, még ha anyagilag bírnák is, még pedig egyszerűen azért, mert a protestáns felekezet — felekezet?

S valóban az a nagy figyelmet érdemlő röpirat is, a melyet a cikk elején röviden ismertettem, a „protestáns (felekezeti) egyetem” eszméjét határozottan elvetendőnek tartja. Ennek igazolására azt a sajnos körülményt szintén említi, hogy a felekezetiesség a vallásosság rovására már különben is erősödni, terjedni kezd. De már arra nézve, hogy egy prot. egyetem maga magában hogyan működhetik s mennyiben lehet majd hatással a felekezetiesség erősítésére, terjesztésére, a beható indokolást benne sajnosan nélkülöznünk kell.

Továbbá ugyancsak az említett röpirat nagyon jól ismeri a környezetnek, egy nagy város lakossága szellemének egy új, tehát tradíciókkal még nem bíró egyetemre való fontosságát. Ennek folytán, miután a prot. egyetemet határozottan elvetendőnek nyilváníttja, még az állami egyetemet sem hajlandó protestáns városba helyezni. Debrecennek előtte egyik nagy hátránya az, hogy reformátusok nagy tömegben lakják; azonban az, hogy Pozsonyban katolikuság szintén nagy tömegben lakik, vagy hogy Szeged ép annyira róm. katolikus, mint a mennyire református Debrecen, ez már szerinte, úgy látszik, sem Pozsonynak, sem Szegednek az értékéből nem von le semmit. Azt, hogy Szeged ép annyira róm. katolikus, mint a mennyire református Debrecen, csak mint mások részéről emelt kifogást hozza fel.

Miután e röpirat által már irodalmilag ily dolgok is szőnyegre kerültek, szólnunk kell róluk.

A protestantizmus a róm. kath. egyházból a vélelemény- és lelkiismeret-szabadság alapján vált ki. Hogy

katolikusokat az evangélikusokkal egyaránt illetik. (Mindezekre nézve is kétoldaluak azok a kötések.) — Ha ezt a nyilatkozatot, a mely egy századdal ezelőtt hangzott el, azokkal a fent ide írt idézetekkel egybevetjük, tisztán látjuk, hogy a közfelfogás mennyit romlott s hogy egy évszázad alatt mily messze haladtunk — visszafelé.

¹ A régi magyar nemes. Észrevételek Grünwald Béla »A régi Magyarország« című munkájára. Irta: Mocsáry Lajos. Budapest. 1889.

magát fentarthassa, kénytelen volt zártkörű egyházzá alakulni; de mert az egyházi élet összes attribútumai-val egyházzá lett, azért azokat az alap-elveket, a melyeknek a maga előállását, létrejöttelét köszönheti, nem tagadta meg s nem is tagadhatja meg soha. Teljesen bibliai alapra állva, a következő ígéret tette törekvéseinek vezérelveivé: „A lélek mindeneket vizsgál, még az istenség mélységeit is.” „Mindeneket megvizsgáljatok, s a mi jó, azt megtartsátok.” Ezekben a minden tekintélytől, hagyományos nyügtől ment szellemnek az igazság után való kiolthatatlan vágya, őszinte törekvése van kimondva. De mivel ez alapja egyszersmind összes művelődési és tudományos törekvéseinknek is, a protestantizmus életelvei lényegileg teljesen egyeznek az őszinte, hamisítatlan művelődési és tudományos törekvéseknek is az irány-elveivel. Mivel ekkép a józan haladás életeleme nem ismeri még a dogmák mozdulatlanságát sem, de sőt benne és általa az evangéliumi keresztyén vallásos öntudatnak a művelődés haladásával mind tisztább és teljesebb kifejezésre kell jutni s így a művelődésre, az önművelésre feltétlenül szüksége van. Ennélfogva nagy tájékozatlanságot s vas-kos elfogultságot árulna el az, a ki a protestantizmus tudományos és művelődési törekvéseiben egyoldalú s szűkkeblű felekezetiesség terjesztésére irányuló törekvéseket keresne.

A mi pedig a protestáns, közelebből a magyar református népet illeti, bár ez egyháznak, vagy mondjuk, egy hitfelekezetnek a tagja, mi sem áll távolabb tőle, mint a felekezetiességgel együtt járó elfogultság, vagy épen türelmetlenség. Nehéz küzdelmek s nagy szenvedések árán tanulta megbecsülni a vallásos és lelki ismereti-szabadság áldását mind magánál, mind másnál. Igazolja ezt az a református magyar nép ajkán élő példabeszéd, hogy „mindenkit a maga hite üdvözít.” De hogy mily elfogultatlan, mennyire türelmes szellemű más vallású honfitársaival szemben, mily békésen megvan a közte élő más hitfelekezetűekkel, erre nézve egy tényt akarok megemlíteni, a melynek valóságáról bárki is könnyen meggyőződhetik. Előre kell bocsátanom azt, hogy az embert a maga érzületével, gondolkodása módjával s törekvéseivel nem az élet, hanem a halál mutatja meg igazi valóságában. Az ember gyöngéit leplezni igyekszik, de nemesebb tulajdonait sem igen szeretni mutatni, a melyekkel pedig szégyent nem is vallana. Azért életében a legtöbb ember lárvát hord, vagy a mi talán még rosszabb, kendőzi magát. De a halál fagyos ujjának érintésére álarc s festék lehull. Elmondhatni tehát, hogy a halál az élet bírálata s az emberek igazi megismerésére az előtt, a ki látni tud, nincs tanulságosabb, de még a tiszta, elfogultatlan szemlélet előmozdítására sem alkalmasabb, mint a temető. Sokat volt alkalmam oly vidékek református lakosságának sírkertjeiben megfordulni, a melyeken reform. vallású népesség kevés számú más felekezetűekkel együtt lakik. S e sírkertekben, ezek minden pontján hol egyenként hol kisebb-nagyobb csoportokban, úgy, a mint volt az életben, életök valódi képe gyanánt, békésen sorakoznak a nagy számú ref. vallásúak sírjai közé a más felekezetűek sírhalmai. Az az elfogultatlan, türelmes szellem, a mely az utóbbiakat az életben az előbbiek közé vonta s ott meg is tartotta, elkísérte őket a földi rövid, küzdelmes életből az örök nyugalom hazájába is, s a mint meg voltak maguk közt az életben, a földön, úgy vannak elvegyülve lent, sírjaikban poraik is. Pedig az a ref. vallású nép tudja, látja, hogy e tekintetben, de sok egyéb részben is, a más vallású lakosok nagy tömege közt kis számban élő hitrokonai épen nem ré-

szesülnek megfelelő bánásmódban. Az ily tények, tekintse bár valaki csekélységeknek, döntőbb fontossággal s ékebben szólnak, mint bármely irodalmi színvonalon álló irányzatos művek s ha a művelődés-történet írója egykor *bizonyosságok* után fog nézni arra nézve, hogy a keresztyéni megbocsátás és türelem szelleme e sok felekezetet lakta hazában melyik egyház tagjainak keblében élt *tényleg* a legvilágosabban, a legszembevetőbben, azok a néma sírok kiáltó bizonyosságokul fognak szolgálni; cum tacebunt, clamabunt; s a magyar református nép előtte nem fog szégyent vallani.

Hozhatnék fel idevágólag még egyebeket is. De elegendőnek tartom csak ennyit említeni meg annak igazolására, hogy a felekezetiességre, a melynek fő-jellemvonása a türelmetlenség, a más hitűektől való félrevonulás, azok gyűlölete, vannak szemmel látható s kézzel fogható bizonyosságok, a melyekkel szemben nem állhat meg az olyan okoskodás, a minő volna például az, hogy mivel a római kath. egyház — mint a hogy ezt most bizonyos tisztán felismerhető befolyás a sajátban már majdnem közkeletűvé tette — mondom a róm. kath. egyház nevezhető csak egyháznak, minden más pedig — így a református is — csak *secta*, *felekezet*: a reformátusságnak, mint felekezetnek hatásától okvetetlenül félni kell.

Egyáltalában nincs miért félni magasabb műveltségre törekvő ifjúságunkat a magyar református nép egészséges, józan és elfogultatlan szellemétől.

De általában ne tápláljuk azt a balhitet se, mint-ha az állam-kormány bármikor is, de ma különösen, a harmadik egyetem kérdését a protestantizmusban rejlő erők buzgó közreműködésének felhasználása nélkül eredményesen megoldhatná, ha komolyan akarja azt, hogy az általa felállítandó tanintézetben pezsgő tudományos élet, egészséges szellem s igazán hazafias irány jöjjön létre, a mi mégis a legfőbb dolog, ha a már meglevő bajt nem súlyosbbitani, nem ártani, hanem igazán használni kívánunk.

Azonban azt egyáltalában nem lehet reményleni, hogy az állam-kormány ma ily fontos intézet létesítésekor, hogy igazán hasznos munkát végezzen s az eddigi hibák helyrehozatalában hathatósan közreműköd-jék, egyenesen s közvetlenül a protestantizmusban rejlő erőforrásokhoz fordulhatna. — hogy miért nem, azt nem mondhatnám el a nélkül, hogy ismétlésekbe ne bocsátkozzam. Nincs tehát egyéb hátra, mint az, hogy most is, mint már annyiszor, a protestáns egyház lépjen sorompóba. A közgondolkodás mogrontására, a fogalmak, eszmék meghamisítására az akna-munka folyamatban van s már eddig is hihetetlen eredményeket ért el. A feladat talán erőfeletti áldozatokat követel, de a protestánsok küzdelmes életökben eddig sem húzódtak vissza az áldozatoktól, ha a haza és a magyar nemzetiség mindennél szentebb érdekeiről volt szó. A küzdelmet ma már azok, a kiknek „*helyzete tragikus*,” mert midőn a saját hatalmi érdekeik előmozdításáról van szó, érzékeny sebeket *kell* ütniök a nemzet testén, ezen érzékeny sebeket ma már finomabb eszközökkel, szellemi fegyverekkel is ütik. S ez a modern politikai tanok fentebb röviden ismertetett evangéliuma szerint „igen természetes” s érette „nem érheti őket szemrehányás.” Ha ez így van, akkor a protestantizmusra nézve hagyományainál fogva az az *igen természetes*, hogy azokkal szemben vegye fel a küzdelmet akkép, hogy bármi nagy erőfeszítések árán is azon legyen, hogy tudományos életének, művelődésének összes tűzhelyeinél, minden ponton a lehető legdúsabb pezsgésben levő tudományos élet jöjjön létre, még pedig a tudományok-

nak mennél több ágában. A protestantizmus a renaissance gyermeke, legbecesebb hagyományainak letéteményese, így iskolái ma roppant fontosságot nyertek. Ha már az ev. ref. egyház egy vagy két intézet érdekében „minden történetileg kifejtett iskolai intézményt halomra dönt,” vagy legalább meggyöngít, holott mindenik a maga körében, az ő életében egy-egy fontos irányzat képviselője, ezzel csak a maga, de egyszersmind nemzete érdekei legádázabb ellenségeinek tesz megbecsülhetetlen szolgálatot; s ha a kétes barátok elandalító suttogására hallgatva, a tétlen néző szerepéből ki nem lép, akkor egész bizonyossággal számíthat arra, hogy nemcsak az a szemrehányás éri, hogy legnemesebb hagyományaival szakított, hanem még egyszersmind azokkal együtt, akiknek bár akaratlanul, de tétlenkedésével még is szövetségesévé szegődött, sujtani fogja a történelem örök kárhozatba döntő, igazságos ítélete.

Zsoldos Benő.

ISKOLAI ÜGY.

Országos tanító-képesítő bizottságok.

A képezdei tanárok egyesületének 1889-ben Buda pesten tartott gyűlésén országos tanítóképesítési bizottságok feállítását indítványoztam. Azóta ez eszme sok oldalról újított fel, de majdnem kivétel nélkül céltévesztett irányban. A debreceni tanszerkiállítás alkalmával tartott képezdei tanári választmányi ülés indítványomra programjába vette fel ezt a kérdést. A közoktatási minisztérium új államtitkára a tanítói nyugdíjtörvény végrehajtása alkalmából egybehítt bizottság előtt azon reményének adott kifejezést, hogy rövid időn rákerül a sor a népoktatási törvény revisiojára. Minthogy az országos tanítóképesítő-bizottságok kérdése sikeresen a népoktatási törvény keretében oldható meg: itt az ideje, hogy e kérdés a sajtó útján is előkészítettessék. S mivel a kérdés tágabb körű érdekeket érint, szükségesnek látszik, hogy minél szélesebb körben tétessék megvitatás tárgyává. Ez okok indítottak arra, hogy az eszmét e lapok hasábjain is közöljem.

A javaslat maga következő 3 pontból áll:

1. A tanítóképezdekben az évi zárvizsgák után képesítési vizsga tartatik, melyen a végzett növendékek (valamint a magán úton készült jelöltek) a képezde összes tantargyaiból megvizsgálatnak. Az így nyert képességi bizonyítvány az illetőt népiskolai tanítóság ideiglenes betöltésére s egy évi önkéntességre jogosítja.

2. A képezdekben vizsgát állott tanítójelöltek két évi tanítói gyakorlat után (legfőleg azonban a képezde végzése után négy év lefolyása alatt) az illető megye székhelyén a kir. tanfelügyelő elnökleite alatt képezdei (esetleg közép-tanodai tanárokból és népiskolai tanítókból álló vizsgáló bizottság előtt államvizsgát tesznek, melynek célja annak kipuhatólása, vajjon a tanítójelölt: a) bírja-e kellő mértékben a magyarnyelvet? b) helyesen alkalmazza-e a gyakorlatban az elméletet? c) munkálkodik-e szorgalmasan a további önképzés terén? Az itt nyert tanítói oklevél népiskolai tanítóságban való végleges alkalmazásra, az országos tanítói nyugdíjintézetbe leendő felvételre, tanfelügyelői tolnokságra ad jogosultságot. A jeles általános osztályzat az egyetem bölcsészeti karán való beiratkozásra is jogot ad.

3. Az egyetemek (Budapest, Kolozsvár) és a pädagógiai tanszékekkel bíró akadémiák (Pozsony, Debrecen, Sárospatak stb.) székhelyén egyetemi (akadémiai) és kö-zépiskolai (képezdei) tanárokból, népiskolai tanfelügyelők-

ból és felső-népiskolai (polgári iskolai) tanítókból felső-népiskolai tanítóképesítési vizsgáló bizottságok alakíttatnak, melyek előtt oly okleveles néptanítók, kik legalább négy évig szolgáltak népiskolában (továbbá tanfelügyelői tolnokok, bölcsészethallgatók) felső-népiskolai tanítói vizsgára bocsáttatnak. Az itt nyert oklevél felső-népiskolai (polgári iskolai) tanítóságra és segéd-tanfelügyelőiségre jogosít.

Indokolásúl:

Hazánk közoktatásügyének országos szervezését az 1777. évi *Ratio Educationis* kísérlette meg először. A szervezkedés azonban legalább a nem katolikus iskolákat illetőleg papíron maradt. Különben is a *Ratio* közmopolita iránya nem elégitette ki a nemzeti öntudatot, mely aztán századunk első felében leginkább a protestáns iskolák szervezkedésében igyekezett magának medret vájni, azonban e részleges szervezkedések vékony erű patakocskákban csergedeztek, míglen az 1848. XX. t. c. a nemzeti közszellem hajóját is hordozni bíró, hatalmas folyammá egyesítette e patakokat. A folyó az *Organisations-Entwurf* homoksivatagában tűnt el. Az ötvenes évek végén s a hatvanas évek elején ismét a protestáns iskolák szervezkedésében bukkant fel a nemzeti szellem élő vize az abszolutizmus homoksivatagából; míg végre az önmagának ismét urává lett nemzet az 1868: XXXVIII. t.-cikkben az államalkotás szegletkövéül tette le a nemzeti köznevelés országos rendezését. De az 1868. évi törvényhozás innen maradt a szervezésben a kellő határon. A történeti folytonosság úgy egyesek, mint a nemzetek lelki életének alaptörvénye, melynek szem elől tévesztése boszúlatlanul nem marad.

Nincs módomban, hogy önkényesen kitörüljem emlékezetemből régebbi képzeteimet; de igenis feldolgozhatom azokat egy új gondolati összeköttetésben, melyben a régi képzetek lassankint elhelyezkednek, talán régebbi csoportosulásaikból ki is lépnek. A nemzetnek önfentartási törekvése közben nem szükség a régi intézményeket erőszakosan szétrombolni; de igenis szükséges, hogy új intézményei teljesen az önfentartás szolgálatában álljanak. Az 1848. törvényhozás az előbbi, az 1868. évi törvényhozás az utóbbi ellen vétett. Amaz *tabula rasat* akart csinálni, s az egész közoktatásügyet a nemzetalkotás szolgálatába helyezni; ez az új intézményeket sem foglalta le teljesen a maga számára. Miként a reáliskolai oktatás teljesen állami intézménynyé nőtte ki magát, melylyel a régi iskolafenrtartó testületeknek (a felekeze-teknek) eszükbe se jut versenyezni; úgy tarthatott volna fel az állam magának a népoktatásügy terén is sok intézkedést a régi jogok tiszteletben tartása mellett.

Az országos tanítói nyugdíjintézet a történeti fejlődéstől annyira független intézmény, hogy a nemzet teljes joggal szabhatta volna meg a maga létérdekeinek szempontjából az abba való felvétel feltételeit. Azonban a törvényhozás úgy az 1868: XXXVIII., mint az 1875: XXXII. és 1891: XLIII. t.-cikk alkotásánál elmulasztotta e szempont érvényesítését. A népoktatási törvény revisio-jakor e szempontnak, a nemes alkotás nagy szempontjának érvényesülni kell. A tanítóképzés fokozatos fejlődése hozza magával a második tanítói vizsga behozatalt; a nemzet nem teheti önmaga iránti bűn nélkül, hogy ezen új intézményt a nemzetalkotás emeltyűjéül fel ne használja.

* * *

De lássuk immár az egyes pontok indokolását.

Ad 1. A javaslat meghagyja úgy az állami, mint a felekezeti képezdéket eddigi munkakörükben; engedi hogy a felekezetek a tanítóképzés útján előmozdítsák a

saját érdekeiket. A javaslat tehát nem jár rombolással, hanem tovább építéssel.

Az egyévi önkéntességi jogot megadni a képezde-végzett ifjaknak úgy a méltányosság, mint az eszélyesség szempontja parancsolja. Méltányos, hogy a képezde azon középfokú iskolákkal, melyekkel egyenértékű általános műveltséget nyújt ez irányban is koordináltassék. Az eszélyesség javasolja, hogy azon ambitiosus elemek, melyek a szerény tanítói pályát nem találják törekvéseiknek megfelelőnek, legyen kivezető útvonal azon pályáról, melyen kielégítetlen becsvágyuk csak békételenséget szül.

Ad. 2. Hivatkozhatnám a külföld példájára, hol mindenütt két vizsgát kívánnak a tanítótól. De megengedem, hogy viszonyaink között még jó ideig elég lett volna a népoktatási törvény azon rendelkezése, hogy a végzett képezdei növendékek legalább egyévi tanítói gyakorlat után bocsátatnak képesítési vizsgára. Azonban újabb időben a közoktatási ministerium híjával lévén a tanítóképzés terén szakértő közegeknek, a törvény inteniója kiforgatott eredeti alakjából s ma már majd nem általánossá lőn, hogy a képezde végzése után azonnal képesítőre bocsátatnak a végzett növendékek. Ez határozott visszaesés. És pedig azért, mert a képesítő vizsga ekként az elméleti ismeretek mértékének kipuhítására szorítókozó elbocsátó vizsgává zsúgorodik össze. Szilárd, öntudatos gyakorlathoz ekkor még szó sem lehet; az itt felmutatott eredmény tehát az iskolának, nem a gyakorlati életnek vizsgája. A második vizsga e bajon van hivatva segíteni. Míg ugyanis a képezde végzése után azonnal képesítőre bocsátott növendék legtöbb esetben nem törődik a további önképzéssel, nem törekszik a képezdeben nyert ismeret-anyag benső feldolgozására, az ott nyert elméletnek a maga iskolai gyakorlata között való helyes alkalmazására; addig, ha előtte áll a második vizsga, folyton arra való tekintettel alkalmazza a képezdeben tanultakat; s ha két év alatt megszokja, el se hagyja többé a helyes gyakorlatot. Vannak ugyan, akik a képezdet kívánják akként szervezni, hogy a tanítójelölt alaposabb gyakorlatra tehessen szert. Ám ha megengedjük is, hogy egy-egy többtanítójú gyakorlóiskola szervezése a képezdek mellett sokban hasznára lehetne a gyakorlati kiképzésnek; mégsem tartjuk lehetőnek, hogy a tanító-jelölt már a képezdeben szilárd, öntudatos gyakorlatra tehessen szert; mindenkor szükséges, hogy az ifju tanító ott, saját iskolájában, felügyelő szemektől nem zavarva, nyugodt elmélkedés közben vájjon medret a saját módszerének.

Ha e második tanítói vizsga szükséges volta be van bizonyítva, akkor semmi nehézséget sem okoz annak bebizonyítása, hogy ezt mint feltételt tűzi ki az állam az országos tanítói nyugdíjintézetbe való felvételhez. Ez intézet országos intézet, országos érdekek fűződnek hozzá, az állam van tehát jogosítva a második vizsgálatot eszközölő bizottságokat akként állítani egybe, hogy az országos érdekek biztonságban legyenek. Hagyja meg az állam a felekezeteknek és nemzetiségeknek a történeti jogokat, (az első vizsgát), de az új intézményeket (a 2-ik vizsgát) alkossa magyar égből oszlopai gyanánt.

A jeles oklevéllel bíró tanítóknak az egyetemre való bocsátása képezdei tanárok és tanfelügyelők képzése céljából szükséges.

Ad. 3. A felsőnépiskolai képesítési bizottságok felállítása a népoktatási törvény 103 §-nak végrehajtása lenne.

A népoktatási törvény ugyanis nem intézkedik felsőnépiskolai tanítóképzésről, hanem csak képesítővizsgálatról. Szerintem ez nem hiány, hanem céltudatos eljárás. A felső népiskola módszere ugyanis nem különbözik a népiskoláétól; itt csak az ismeret kibővítéséről van szó.

Ezt a törekvő tanítók önmunkásság által is elérhetik külön intézet erre nem szükséges, hanem — igenis — külön vizsgáló bizottság, mint a törekvő erők palástrája.

A főiskolák székhelyén azért kell e bizottságokat szervezni, hogy a vizsga tudományos színvonala biztossíttassék.

A segédtanfelügyelőséget azért kell ez oklevél elnyeréséhez kötni, mert a tapasztalat mutatja, hogy a néptanítói oklevél nem bizonyult elég biztossítknak arra, hogy mindig alkalmas erők jussanak a segédtanfelügyelői állásra. Aztán meg a s. tanfelügyelő a felső népiskolák feletti felügyeletnek is részese. Ha magasabb qualificatio kell a felső népiskolában a tanításhoz, legalább ugyanolyan kell az arra való felügyelethez. Másrészt az is méltányos, hogy a juris-dr.-tól is megkívántassék e vizsga, ha s. tanfelügyelő akar lenni.

A népokt. törvény 13 § a a felekezeti képezdektől is megkívánja a törvényes szervezést. Tény azonban, hogy az egységes szervezés kívánatos mértéke nincs meg. Lehet, hogy az egyházpolitikai helyzet tartja vissza a kormányt attól, hogy az egységes szervezést a felekezeti képezdektől követelje.

Az itt tervezett bizottságok felállítása minden sürgetés nélkül, a tények logikájának erejénél fogva, meghozná a kívánt egységet a tanítóképzésben; tíz év alatt nem találkoznék tanító Magyarországon, a ki nem tudná tanítani a magyar állam hivatalos nyelvét.

Dezső Lajos.

A miskolci ev. ref. főgimnázium.

A középiskolai törvény meghozatala óta a főigazgató évenként meglátogatja a felekezeti középiskolákat is. A miskolci főgimnázium egyes tantermei átalakítása által igyekezett megfelelni a főigazgató által látogatásai alkalmával kifejezett kívánalmaknak, de annyira nem juthatott, hogy tantermei a tanulók számának megszorodása után is elég tágasak, kellően világítottak lehessenek. Nagyobb átalakítás szüksége állott be. Ezt azonban az iskola tőkéjéből elszakítani nem lehet; a fentartó egyház, mely elemi iskoláinak számát időről-időre kénytelen volt növelni, csak jó akarattal járulhat az iskola átalakításához; a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz kellett tehát az egyháznak folyamodnia, hogy terve keresztülvitelében segítségére legyen. A közoktatásügyi miniszter meg is ajánlott e célra 50,000 frtot, mely összeget kisebb részletekben azonnal utalványozott; úgy, hogy ma már az ajánlott összeg felénél többet fizetett ki. Az iskola előjárósága felhívta az egyházi tanács figyelmét arra, hogy már elérkezett annak az ideje, hogy a főgimnázium részére a szükséges helyiségek építése előkészíttessék.

Az egyik terv az volt, hogy a főgimnázium szomszédságában levő lelkészi lak telke egészen csatoltassék az iskola telkéhez, s cserében az iskola alaptőkéjéből vásároljanak egy alkalmas lelkészi lakot; a másik az, hogy a mostani épület alakíttassék át és pótolassék a szükséges helyiségekkel; a harmadik pedig az, hogy egészen új telket kell szerezni és azon építeni fel új iskolát.

Az első terv már annyi pártolóval rendelkezett, hogy a főgondnok egy értekezletet hívott össze, mielőtt a lelkészi lak átalakításához fogtak, hogy szükségtelen költséget arra ne fordítsanak. Az értekezlet többsége azonban hallani sem akart arról, hogy az iskola olyan nagy helyiséggel rendelkezzen. A főérv az volt, hogy, ha eddig el fértünk a magunk portáján, férjünk el ez után is. A lelkészi lak felépült, ez a terv aludni ment.

Az új telken építkezésről az intéző körök hallani sem akartak.

Maradt tehát az a terv, hogy a mostani helyiséget kell átalakítani és kibővíteni.

Ezen az úton indult meg tehát a mozgalom. A városi mérnököt kérte meg az előjáróság a terv elkészítésére. Az vállalkozott is. Egy évig vártunk a tervre. Hiába vártunk. Egy évünk újra elveszett. Azután más úton kerestünk tervezőt. Az azt mondta, hogy az 50,000 frt-hoz mért tervezetet elfogja készíteni. A terv készült, de mire készen lett a vázlat, akkor már a tervező 80—90 ezer frtről beszélt. Erre az előjáróság azt határozta, hogy a terv részletes kidolgozásába nem mehet bele, ha csak a minisztérium az 50,000 frt segélyt 80,000 frtra nem emeli. Felküldtük tehát a tervet és kérésünket a minisztériumhoz.

A közoktatásügyi minisztérium válaszát 1894. dec. végén küldte le. Tervünket nem fogadhatja el, mert a terv szerint építendő tantermek közül néhánynak kellő világossága hiányoznék; a téli torna helyiség pincyszerű lenne, az igazgató hivatalos helyisége és a tanácsterem kicsinyek lennének, sőt némely szükséges helyiségek még mindig hiányoznának. Kifogást tesz az ellen is, hogy az épület homlokzata nem esnék az útca vonalára s nyári tornázásra hely nem maradna.

A 80,000 frt segélyt a miniszter kilátásba helyezi, de csak azon esetben, ha a mostani 800 négyzet ölnyi telek helyett 1500 négyzet ölnyi telken egészen új épületet emel a fentartó testület.

Ezen leiratot a főgimnázium igazgató tanácsa jan. 5-én tartott ülésében tárgyalta. Telekkel természetesen nem rendelkezik, erről tehát gondoskodni kellene. Egy bizottságot küldött tehát ki, mely gondoskodik arról, hol és mennyiért lehetne kapni alkalmas telket? mennyibe kerülne azon egy új s a miniszteri utasításoknak megfelelő épület felépítése?

A középiskolai törvény életbelépése más irányban is foglalkoztatta a miskolci főgimnáziumot fentartó-egyházat. A törvény értelmében ugyanis az akkor működő 8 rendes tanárhoz még egy rendes tanárt és egy helyettes vagy segédtanárt kellett választania. Az iskola jövődelme erre nem lévén elég, az egyházi tanács az egyházkerület és konvent útján állami segélyért folyamodott. A segély egy része, és pedig előbb 3500, majd 7000 frt, folyó évre már 9000 frt, folyóvá tétetett, de szerződésileg biztosítva nem volt. Már egy évvel ezelőtt elküldetett Beöthy Zsolt a minisztérium által, hogy a szerződés pontjait az iskolát-fentartó-testülettel állapítsa meg. Bizonyosan az országos ügyek s különösen a vallás-és közoktatásügyi minisztérium által beterjesztett törvényjavaslatok s később a miniszter lemondása s új miniszter kinevezése lehetett az oka annak, hogy többszöri sürgetésünkre e szerződésünk sorsáról is az előbb említett leíráttal egy alkalommal intézkedett a miniszter. Szerződésünket nem hajlandó megerősíteni, mert a tanári fizetéseknek e szerint való megállapítása mellett elmaradna főgimnáziumunk az állami főgimnáziumok mögött. A szerződés szerint ugyanis a rendes tanárok fizetése 1200 frtban, lakbérök 200 frtban állapított meg. A leirat erre azt mondja, hogy 4 tanár fizetése legyen 1200 frt, 4-é 1300 frt, 1-é 1400 frt, 1-é 1600, 2-é 1800 frt; a lakbér pedig 240 frtra emeltessek. A szerződés szerint a korpótlék lett volna 10 évi szolgálat után 50 frt, 15 után 100 frt, 20 után 150 és 25 után 200 frt. Erre a szerződésben 1000 frt volt felvéve, most ezt a miniszter 3000 frtra emelte. Ily módon azonban az 11000 frt segélyt a miniszter kevésnek tartván, hajlandó ezt felemelni 15000 frtra; de kiköti, hogy a tandíj 30 frtnál magasabb nem lehet,

s 5 tanárt ő nevezhessen ki, ha pedig a 13-dik rendes tanári állás is betöltetik, 6 tanár kinevezése legyen az ő joga.

A szerződésben felemlített vallás tanári állás 800 frt, torna tanári 800 frt, énektanári 400 frt fizetéssel érintetlenül maradt.

Az igazgató-tanács ezt elfogadta; de a korpótléket csak a régi 200 frt legmagasabb összegben állapította meg.

Ezen megállapodását az igazgató-tanács az egyházi tanács elé terjesztette jóváhagyás és a szerződésnek ily módon elkészítése és felküldése végett.

Ezekből látszik az, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr célja az, hogy Miskolcon egy olyan főgimnáziumot ohajt, mely minden tekintetben a kor színvonalán álljon, s e célból tetemes áldozatra kész. Az intéző körök feladata most már az, hogy a miniszter jóakarátát az önkormányzat fentartása és megőrzése mellett úgy biztosítsa, hogy régi tanintézetének fenállása és annak a mai kor színvonalára emelése minden tekintetben biztos alapra legyen fektetve.

—8.

TÁRCA.

SZÁDECZKY SÁMUEL.

1824 - 1894.

(Vége).

Otthon a jó édes anyját már rhétor korában sirba zárva, testvéreinek alig egy napot áldozva, jun 3-án már Tokajban gőzösre szállott, hogy Pesten a Batthyáni miniszteriuma által kért első 10 ezer honvéd közé sorakozzék. Másnap délből azonban Szolnokon szomorúan olvasta, hogy a 10 zászlóalj már meg van; több nem kell. Leverten ment aztán Gyömrőre jó Károlyi István bátyjához, az ifjú Teleki grófok 11-ik éves nevelőjéhez, ki szívesen fogadta és megbízta: „ne félj édes öcsém! kell még később 100, meg 100 ezer honvéd, addig pedig itt maradsz velem egy nevelői állomáson.” És tényleg nevelőseget vállalt, előbb az áldott jó Méhes József tisztartó családjánál, később Ráday László grófnénál.

Nehéz volt megválnia kedvező helyzetétől a köz- és főrendű úri köröktől, de mikor hív a haza, az minden előtt. Előbb a rációk ellen induló helybeli nemzetőrökhöz csatlakozott, de a Kis-Kőrösre gyűlt tábor fővezére, *Károlyi István gr.* a honn maradt nők s öregek vígasztalására a papokat — egy kivételével — visszaküldte, s miután ő sem érezte magát jól a kaszás vitézek közt: a gyömrőiekkel szintén visszatért, hogy az inkább neki való rendes honvédségbe juthasson. Elkísérvén előbb bátyját a Mura melletti táborba, hova a Teleki grófi család küldötte azon megbízással a fővezérhez Teleki Ádám grófhoz, hogy tisztázza magát a nemzet előtt a Jelasichsal való levelezés miatt reá zúdult hazaárulás vádjától. Ez útjában szerzett sok szép tapasztalatai után a Kossuth gyújtó szónoklatát is hallgatva, hogy „a haza veszélyben van,” Pesten honvéd tűzérré lett; onnan egy órai irányzás-gyakorlat után a Lamberg párolgó vérével festett híd deszka-forgácsán az 1-ső 12 fontos üteggel Jelasich ellen indult. Ezt Pákozdtól Ausztriáig úzva, pár mértföldre oda is behatolva, 17 ágyulóvést tett a még futó ellen után. Azután részt vett a schwechátí ütközetben s a feldunai csatákban, Nagy Sándor hadtestében. Majd a Klapka hadtestéhez menvén át, részt vett az 1849-iki év dicsőséges tavaszi hadjáratában a kápol-

nai, hatvani, gödöllői, isaszegi, tápió-bicskei ütközetekben, ez utóbbi helyen egy ellenséges kartács-golyó szétrobbant szilánkjaitól mellén megsebesült. De Budavár ostrománál már ismét ott volt — már mint tűzér-hadnagy — kedvelt 12 fontos ágyú ütegjénél, a Kis-Svábhegyről lővén a várat s célozgatván a várfokon tábornoki fehér köpenyében gyakran mutatkozó Hentzi tábornokot.

A tábornok további menetében is élénk része volt.

De ez már a történelemé. Egy szemernyi az, mi az után, ütege révén, a későbbi véres viadalmakból neki osztályrészül jutott. Mindezt végre megalázó kínos emlékü fogság várt reá, melybe Erdély határán (Bem, Guyon-tól elszakítatva) Szoborsinnál esett 1849. aug. 16-án. Ezt nem tűrhetvén, egy elszánt menekülési kísérlettel Aradon át szabadságot vett magának. Pestre is sikerült szerencsésen bejutnia. Ott boldog otthonra talált jó Károlyi István bátyja, Pestmegye főjegyzője lakásán. Azután Gyömrőn fogadták örömmel a várva-várt nevelőt s egy évi vakáció után állását újra elfoglalta (szept. elején).

A következő fagyos télben azonban a volt honvédek összefogdosására a vérszomjas Haynau által kiküldött csendőrök elől *Ráday Gedeon és Gábor* grófokkal Jászberény felé egy pusztára, majd Szirákra, *Teleki József* gróf védő szárnyai alá menekült. A Kossuth és Rákóczy marssal sokat boszantott csendőrök által végre itt is felfedeztetvén, a szinte ott székelő *Br. Barkóczy Pál* szolgabíró útlevelével a jó rokon keblek köréből alig búcsuzhatva, a két éve nem látott szülőföldre sietett. Kázmárkon fivére s még az öreg *Péchy Tamás* feledtették vele bujdosása keserveit (tálya 1835-ik asszú borral is). Selyeben *Ujj Gyuri* bácsinál pedig a sárospataki pünkösdi követben *Bodolay Józsi* kedves barátjára bukkant, kivel Eperjesen együtt végezte a jogot, később együtt raboskodott s együtt szökött meg. E barátja — ki teológus volt — felszólította, hogy legyen ő is az. Patak asylum, hová a rémuralom karja nem ér. Ő megfogadta barátjának tanácsát. Tanárai szívesen fogadták. A „sedes” bevette VI. évesnek; két gradust ugorva 4—5 hét alatt jó törekvéssel, sikerrel végzett egy iskolai évet. A következő iskolai év elején nevelőnek hívta meg *Both Miklós* cs. és kir. kincstári uradalmi ügyész két réthor fiához Ungvárra; az oroszok, görög katolikusok akkori fényvilágába, *Zsarnay Lajos*nak, kedves tanárjának közvetítésével, a ki azoninkább marasztotta, mondván: „mi kidülünk, helyünket kell elfoglalni az ilyen fiatal embereknek.” Maga jött érte *Makay Dániel* pappal a kassai „Fekete sas”-ról kiszabadult derék magyar úr. Az ő tekintélye mentette meg később a kegyetlen térparancsnoknak, Kaskicsnak körmeitől, midőn a Czuczor „Indulat rohamát” nyilvános helyen elszavalta s e miatt felségsértéssel vádolták. Ungvárt a benne helyezett bizalomnak, a kritikát kiállott magyar kálvinista becsületnek megfelelően, a jó bús magyar ifjak barátságában feledhetlen kedves emlékü egy évet töltött el.

Azután Patakon újból a theológiának dült. Virágzó zenekarja élén közkedveltségre tett szert.

Ha jött *Tomasek*, az iskolák inspectora, *Zsarnay* őt rántotta elő. A jogászbárra meghívott két teológus egyike ő volt. Szép élményei között felejthetetlen *Molnár Józsi* barátjával való viszonya, ki hegedülését gitarral, ajkainak különös alakítása által elővarázsolt fuvola és bombardon hangok hű utánzatával kísérte. Ez a csodálatos tünemény-szerű zene a maga nemében maig is unicum. Ennek bámolatára hívták meg a *Szemere Miklós* bátyjukhoz járt, zenekedvelő *Fáy Béla* és *Lenecz* a pünkösdi legációba Pestmegyébe és behordozták Gomba és Gyömrő vidékén. Talán ezúttal hívta meg *Szathmáry Miklós* is Vilmányba, fényes csillogó huszasaival és talleraival is édesgetve, Kálmán fiának nevelőjéül. Patakról jó barátai, mint senior jelöl-

tet, nehezen eresztették. *Zsarnay* is marasztotta, folyton magasabb hivatásra praedestinálva; tanácsolta a többek között: „Rész szerint levén meg bennük az ismeret, egy kitűzött szak terén munkálkodjék. Ön jó predikációkat ír, feküdjék annak. Tapintatos nevelő, írjon e szakban; képzett zenész: javíthatja a Szt. Dávid Zsoltárai dallamát és szövegét.” stb. Jelenlevő sógra, *Kun Dániel* ezekre megjegyezte: „ezt majd helyzete, az egyház dönti el ugy-e öcsém, a melybe esik. Bele szól még abba az egyházi s a harangozó is.” És fájdalom, életében ez utóbbi laikus — és nem a bölcs próféta jóslata teljesült. Áldását adva reá, váltak el. Vilmányban a jószívű *Szathmáry M.* egészen barátjává fogadta, szintűgy apósa *Martinidesz* consiliarius művelt családja s az aranykorát élt *Fodor Pálnál*, kiről nincs kinek megemlékezni, bizalmas otthon talált. Káplán is volt Hejcéen a 95 éves *Komjáthy* oldala mellett, ki miután nejét Szádeczky egy szép (predikációi között meglévő) gyászbeszéddel eltemette, nyugalomba tért s búcsú egyházi beszédében a híveknek őt ajánlotta utódjául. Később Fonyban lett káplán az öreg *Balla* mellett, hová *Szathmáry* is kísérette, jól érezvén magát a jókedvű társaságokban. Végre 1½ év múltán sajnálattal bocsátotta el sokra haladt kis fia mellől, hálás, hű levén iránta mind halálig.

Az egyházmegyei gyűlés a tekintélyes agg esperes-, *Futó Sámuel* meghívására segédül Bőcsbe rendelte. Itt új viszonyok közé lépett. Az intelligentiát képező két tanító és jegyző az előtt osztálytársai voltak Patakon. Külső-Bőcsön egy *Kossuth* család, Berzéken *Miskolczy Pál* a lelkileg gazdag, különben legszegényebb lelkész kedves családja (utóbb a gazdag Czigándal kárpótolva) elég szórakozást nyújtottak neki. De tanulnia is kellett. Korszerű egyházi beszédeit főnöke bírálhatta. A király születése ünnepélyére készített beszédét lázítóknak nevezvén, őt írt neki, „kinek ajkairól zengzetes szónoklata mellett mélyebb hatással hangzik az majd a gyülekezet előtt.” Szavalni kezdvén, idegesen kapta el tőle „inkább magam végzem” s eltávozott. A napi politizálásnál rendszeren összetűztek. Egyébiránt nagy tisztelője volt főnökének, ki viszont becsülte őt. Derült napjaira aztán sötét borulát szállt. Tüdőgyuladást kapott. Előjeleinek láttára a jó öreg részvétellel monda: „elmegyek én a templomba, menjén öcsém uram sétálni a Bereg felé.” Később sokszor ült betegágya mellett s monda hű ápolójának, szép kis unokájának: „húzd arrább a függönyt az ablakon, a világosság egyik éltető elem.” Sulyosbodó helyzetét látva, monda: „az ónodi orvost felváltanók talán a miskolci Doleschallal, ha nem félne annak kegyetlen kezeitől, ki bennünket már itt sorban megkínzott.” „Mit bánom én” — monda ő. — Doleschall adta vissza őt az életnek. Ügyes kezelésének teljes sikere után üdülni, fürdőbe küldte. Végre főnöke hívására állását újra elfoglalhatta. De nem lehetett ott maradandó lakása, mert Bőcsnek Borsodba kebelezése hírére *Thuránszky* Károly földbirtokos, egyházmegyei tanácsbíró, „kedves levén mindenkinek szülőföldre”, Szalára, kis unokája nevelőjéül hívta meg, hol káplán is lehet. Majd a kedves család, jó barátai s a hívek érzékeny búcsúja mellett, Bőcsről csakugyan Szalára távozott.

Szalán nagy úri helyzetbe jutott. A család, az „udvar” becsülését bírta, főnöke, s a község úri és körendű lakosai barátsággal s szeretettel környezték, s különösen kis növendékének kiváló bizalma által tekintélye növekedett s az ő jogán négy parádés táltos állott rendelkezésükre. Ezeket közel s távolabbi kújutazásokra használva, az egyházmegyei s kerületi gyűléseken is megjelent, a mikor is jó emberei, mintegy jövő balsorsa sejtelmében, így közöngtették: „adja Isten, hogy mindig ily fogaton járhas.”

Március 15-én a jó öreg urat eltemették a megyei

értelmiség, a köznép mély részvéte mellett. Nem érthette meg a szendi pap lemondását, mikor „oly jó lenne nekünk itten együtt maradnunk,” mint szinte az ő növendéke is mondogatta a nagy díszkert virágos útain járálva: „úgy-e pap bácsi itt fogunk mi együtt lakni — lehet itt pap is.” — A Szalán hetekig mulatott s őt aranyakkal díjazó hatóság indítványára (növendéke csak oda vágyván, a hova ő kísérhette), Péchy István gyámhoz Selyebre jutottak. Itt a jószívű, nyájas úri családhoz folyton jövő-menő rokonok, barátok — a tetszhalott haza őrállóinak, a jobb jövőt egyengető hivatottaknak (Péchy, Darvasok stb.) magasabb, tisztult légkörében élt. Haj, de eddig kedvező sorsa zenitjéről nem sokára letaszított.

Az 1855. egyházmegyei őszi közgyűlés a halálozás folytán megüresült Pusztafalu helyettes lelkészeül rendelte. Ezzel szabad, szép világából kirelhetetlenül letaszítva, a megye legszélső zugában, magas hegyekkel zárolt ketrec sziklájához láncolta. Kétségbe ejtő helyzet. Magas röptű képzelmeit megszegyenítő rideg valóság. Ábrándos vágyait elfeledte szíve. Az Isten háta megett „itt élned halnod kell.” „De az ember szokás-állat” a cseh diák-ként. Meg kellett barátkoznia helyzetével a hegyközi bizalmas jó barátok, tisztársak, kedvelt, jámbor nyája körében. Feltárult előtte a műveletlen parlagmező, melyen hivatása szerint munkálkodnia kell. Majd családja szépen fejlődő csemetéinek szentelt gondja s ennek sikere töltötték el gyönyörrel. Ez enyhítette folyton későbbi keserveit, melyek az alkotmányos korszak választási mozgalmi után érték, midőn meggyőződésétől semmi áron el nem hajlíthatva, a szereplő dinaszták saját híveinek boszúját zúdíták ellene.

Erős hite volt, hogy jobb sorsot érdemlett önmegtagadásaért, nehéz küzdelmeiért, melyet elfogulatlan őszinte ismerősei, a jók elismerése kárpótolt. Nyugodt öntudattal hajtotta le fejét, hogy nem hiába élt. A nemes harcot megharcolta, futását elvégezte.

Erős és egyenes lelke azonban a hosszú munkálkodásban nem gyöngült meg. Maradt továbbra is a régi, szokimondó, saját meggyőződéséért pihenés nélkül harcoló ember és pap; kinek igazán az volt a szívében, a mi az ajkán. Szívében pedig a jó, nemes, igaz — a megfeszített, de feltámadott Krisztus és az ő evangéliuma volt, a melylyel kezében és ajkán nem szűnt meg ő másokat vigasztalni és boldogítani.

Munkálkodni korán megtanult s még a mikor megvénhedett, sem távozott el a munka mezejéről, mígnem több évi gyöngesség után újra ágyba szegezve betegsége (dec. 6-án), hogy többé föl ne keljen. Beteg ágyán már nem feküdt sokáig. A düledező romot megfújta az enyészet szele, — a csendes parochia ablakára rálegyintett egy este a halálmadár, aztán véglobbot vetett a sokaknak világított életfáklya (dec. 9.); megszűnt dobogni a szív, mely minden dobbanásában hazájának, gyülekezetének és családjának javát munkálta.

Míg élt, sokakat vezérelt az igazságra, koporsójára azért sokaknak könnyűje hullt, sírja felett pedig virasztani fog szüntelen a kegyelet.

Legyen örökre áldott drága emléke!

K Ü L F Ö L D.

Az egyháztól való fokozatos elidegenedés történelmi megvilágításban.

Ez a tárgya egy nem rég nyomtatásban megjelent akadémiai beszédnek, melyet Dr. Brieger Tivadar, lipcsei egyház-történész, mint az ottani egyetem prorectora

tartott. Igen elismerésre méltó ebben a jelzett égető egyházi kérdésnek kitűnőleg történelmi tárgyalása, nemkülönben az a férfias bátorság, melylyel a szónok az egyház hatalmasaival szemben elítéli azt a megszokott, kritika nélküli és így hiányos alapvetését a hitnek, a melyet azok még mindig gyakorolnak s ezt az egyháztól, sőt a keresztyénségtől való tömeges elpártolás oka gyanánt tünteti fel.

Dr. Briegernek ez ellen az egyházzal, sőt sajnos, államilag is privilegizált orthodox ifjúsági oktatás ellen igen is indokolt protestálását lényegében az alantabbiakban közöljük, az ő figyelemre méltó evangyéliumi aggodalmaival együtt, a mai napok »keresztyén socialis« divát-áramlatával szemben.

„A mi eleintén alig ártott, sőt keletkezése idején a nagy tömegre nézve a legmegfelelőbbnek látszott, és tényleg sokaknál a hitnek útján előmenetelt jelentett; az — idővel — mindinkább rombolólag hatott, egészen a mai napig. Mivel a régi hiba még nincs kijavítva: az evangyéliumi keresztyénség a 19-ik század végén egészben véve olyan oktatást nyer, mint az orthodoxiának virágzási idejében! (Igaz, hogy vannak egyes örvedetes kivételek, és néhol mutatkoznak is a javulás jelei):

Nem abban a képzetben nőttek-e fel közöttünk sokan, hogy az evangyéliom hit szerinti értelmének alapfeltétele a dogmatikai tételek bizonyos complexumának igazsága felől való észbeli meggyőződés? És hányan hagyják el akár az alsóbb, akár a felsőbb iskolát olyanok, a kikről nem tetsző fel a szentírásba vetett azon hit, hogy az Istentől sugalmazott legyen; bár az oktatás a 19 ik századnak engedményt tett abban, hogy a szentírást, mint hittörvényt csakis annak vallási tartalmára nézve ismeri el.

Igy tanítanak bennünket és továbbra is így fognak oktatni.

Mint történhetett az, hogy az egyházi oktatás még ma is általánosságban az orthodoxia útmutatása szerint eszközöltetik, jóllehet a 19-ik század bölcsészete a hibát már régen észrevette, s annak megszüntetésén már régóta dolgozik, Schleiermachertől kezdve Ritschl, Lipsius és Frankig, (hogy csak olyanoknak nevét említsük, kik egyébként a közös előrehaladás tag kötelékével egyesítve, munkálkodásuk mezejéről már letűntek,) s hogy mindennek dacára mint jutottunk ennyire, az most itt nem mutatható ki. Elég, hogy ez tényleg úgy van, és ennek hatása?!...

Ennek hatása?! Hát ez mindenkit meggyőzhet a felől, a ki csak a történelemből tanulságot képes meríteni, hogy a bajt gyökeresen kell orvosolni. Ezt követeli az azok iránt való könyörület, kiktől ma az üdv útja az egyház tana által elzáratik.

Az egyházi tanításnak, és pedig mindjárt az ifjúság tanításának más nyomon kell megindulni. Mindenkor azt a tényt kell szem előtt tartania, (mely az evangyéliumi hiten, mint olyanon, sohasem is üt csorbát), hogy a tekintélyen alapuló hitnek ideje lejárt, s hogy a keresztyénségnek azon való alapulása ma már ott is veszélyes dolog, a hol talán még az egyeseknél (mint a gyermeknél) a feltételek ahhoz megvannak. Mert mihelyest az ekképen oktatott egyént a kritika légáramlata megérinti, ez a rákényszerített tekintélybe vetett bizalmát azonnal elveszti, s ezzel reá nézve rendesen az egész keresztyénség elveszett. Ha a vallási igazság alapjául oly tanok érvényesíttetnek, melyek az emberrel született igazságérzet előtt meg nem állhatnak, akkor ezek a vallási igazság iránt is könnyen tévedésbe ejtenek. Azért nem egy kívülről adott tekintélyre kell támaszkodni, hanem a szívre és a lelkiismeretre kell hatni. Az az út, a melyen

egy Istenőtől elidegenedett ember általában a hitre visszavezethető, mutassa meg a mértéket a vallási oktatásban. Igaz, hogy az ekként követendő eljárás nehezebb, mint az inspiratio tömeges gondolatához való megszokott visszatérés, de hát csak ez képes a célhoz vezetni, t. i. azt a hitet felköltetni, a mely a *magáról való bizonyosságot magában hordja*, és ment minden tekintélytől még a *hittörvényeétől* is, mint a milyennek azelőtt a szentírást tartották, s *csak az Isten ígéjéhez érzi magát kötve*, ahhoz az ígéhez, a melyből a hit született.

Istennek ígéjében, vagyis az evangéliumban — mert Isten ígéje az evangélium — csak egy él: Jézus, a ki a Krisztus. Csakis az ő személye, az ő élete és működése tehet benyomást a lelkiismeretre. És a hol ez a benyomás az ő mindent felülmúló erejével létrejön, ott kezdődik a keresztyén vallásos élet, ott van az a pont, melyben a vallási meggyőződés, — melyet mi hitnek nevezünk — gyökeret ver. Mint természeténél fogva minden erkölcsi meggyőződés, ez is a benső tapasztalatból indul ki, s épen azért nincs is további szüksége történelmi bizonyítékokra.

Minden külső tekintélyt abbahagyó oktatással sokkal inkább meg fog felelni az evangéliumi egyház annak az alapelvének, a melylyel áll vagy esik, annak t. i. hogy az ígéjével, az evangélium ígéjével kell hatnia. Semmi más eszköz nem áll rendelkezésére. Óvakodnia kell minden rábeszéléstől (mert rábeszélés nem vezet meggyőződéshez), úgyszintén minden kényszerítéstől, sőt minden fegyelmezéstől is, mely több akarna lenni, mint kiskorúak nevelése. Csak szabadon van annak hatása s ezért csakis az íge által. A hol ez nem hat a lelkiismeretre, ott vesztes az egyház. De arról is kell gondoskodnia, hogy a mennyire az ígéhirdetéstől telik, az íge hasson is s a hirdetésnek módja ne legyen akadály a hathatóságra nézve. *Kinyilatkoztatás legyen az egyházi beszéd, ne pedig elleplezés.* Az egyház történelme sok lapján tud ugyan eseteket felmutatni, a melyekben még az elleplezés alatt is hat a szó, de nem az átható és meglevénítő erőnek idői voltak azok, a melyek csak ilyen hatásról tudnak.

És az *ígének magának* kell hatni a jelenkor különleges bajaiban is. Bizonyára ezekben is! Utalni szoktak bennünket a *negyedik rendre*, a mint az, abbeli igyekezetében, hogy gazdaságilag érvényre jusson, nagy mérvben vallás-ellenes agitationnak esett áldozatul. Nem kell-e itt kimutatni, hogy a socialismus és materialismus nincsenek szükségképen összekötve? De igen! Azonban ennél tovább mennek és kimutatandónak vélik, hogy a mi a socialismusban jogos, az a keresztyéniségtől még inkább követeltetik. Kijárák a jelszót: hogy ha ezt a rendet az ő materialistikus világnézetétől megszabadítani akarják, akkor az ő gazdasági követelményeinek jogos lényegét is el kell ismerni, *és pedig a keresztyéniség nevében.* Ez ma már igen elterjedt nézet, és még mindig szélesebben harapódzik el. Férfiak, kiknek melegen érző szíve a szegények és elnyomottak iránti könyörületlétől van áthatva, prófétáiként lépnek fel, tettersen, önmegtagadással és bátorsággal telten.

Bölcsészek, lelkészek, a nemzetgazdaságtan műkedvelőiként gazdasági programokkal állanak elő. Mai nap már az élet mindenféle kérdésének nyilvános tárgyalásánál annyira hozzászoktunk az ő értekezéseikben a dilettantismushoz, hogy minden érzékünk annak veszélyei iránt már el van tompulva. De minél több forog a kockán, annál kevésbé van ez megengedve, s annál több könnyelműség és öntudatlan frivolitás rejlik abban. Ebben az esetben azonban a dilettantismus még nem a legnagyobb rossz; sokkal rosszabb a dilettans követel-

ményeknek megokolása! A vallás nevében, sőt a keresztyéniség nevében emelik azokat.

Mintha nekem, *mint keresztyénnek*, állást kellene foglalnom a gazdasági problémákra nézve! Mintha a keresztyéniség egy bizonyos gazdasági rendszert ajánlana vagy épen előírna! Mintha a biblia a javak termeléséről és elosztásáról, nemkülönben a tőke és kamatok felől is követendő eszméket fejtegetne! És még ha úgy lenne is, de hát lehetne-e ezeket ez eszméket *külső törvényekké* érvényesíteni?!

Ezek az új próféták homályos és összekuszált eszméikkel, épen mint 16 ik századbéli elődeik, nem tudják, hogy mily veszélyes játékot űznek akkor, midőn az egyházat rábírní akarják a jelenkor gazdasági küzdelmében való pártfogalásra! Nem lehetne ennél esztelenebb és rosszabb tanácsot neki adni.

Nem; az egyháznak itt is csak egy feladata van: az evangéliumot hirdetni új nyelveken, az idő minden eszközeivel, hogy ekképen a magas és alacsony sorsúakat is vallásos lélekkel töltsse el az evangéliumban rejlő erkölcsi erőket felszabadítsa. Ha ilyen lélek tölti be a társaságot, ha ez nyer kifejezést úgy az állam rendében, mint egyik embernek a másikkal való érintkezésében, akkor nem lesz szüksége a keresztyéniségnek külön szabályzatokra a gazdasági életre és a socialis küzdelmekre vonatkozólag, mely utóbbiak nem fognak ugyan megszűnni, de mindenesetre életet vesznek.

Senkisé fogja azt várni, hogy az egyház a tőle elidegenülteket, — a mennyiben azok vallási oldalról még megközelíthetők — máról-holnapra újra visszanyerendi. Sőt inkább még azon aggodalmas kérdést lehet felvetni, hogy vajjon a jövő évtizedekben nyugalmas s egyenletes fejlődés korszaka vár-e reánk, vagy pedig úntunk hatalmas katasztrófák közt megy-e majd keresztül?

(Protestantische Kirchenzeitung).

K. Gy.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** *Tóth Mariska*, Tóth Sámuel debreceni theol. tanártársunknak egyik szépen fejlődött, kedves leánya folyó hó 4-én, másfél évig tartott gyászos hervadás után visszaadta ártatlan lelkét Istenének. Még csak 13 éves volt. Az Ur tegye erőssé az ő hűséges szolgájának szívét, hogy megnyílt egeket láttasson azokkal is, a kik roskadoznak az övéi közül a többrendbeli veszteség súlya alatt. Az elköltözött kedves lány emléke legyen mindörökké áldott.

— **Lévay József kitüntetésé.** Lévay Józsefet, tiszán-
inneri egyházkerületünk tanácsbíróját s Borsodmegye új alispánját, a király a közügyek és az irodalom terén szerzett kitűnő érdemei elismeréséül a harmad osztályú vaskorona renddel tüntette ki. A már régóta és sokféleképen kiérdemelt legfelsőbb kitüntetéshez tisztelettel gratulálunk.

— **Tanulmányútra küldött ev. ref. főiskolai tanár.** *Géresy Kálmánt*, a debreceni ev. ref. főiskola tanárát a vallás- és közoktatási miniszter 6—8 hétre terjedő tanulmányútra küldötte Oroszországba, oly megbízással, hogy az ottani iskolaiügyi viszonyokat tanulmányozza. A kitüntető megbízáshoz szívesen kívánunk buzgó kitaratást és minél nagyobb sikert.

— **Új egyetemi tanár.** Schneller Istvánt, a pozsonyi ev. theologiai akadémia igazgatóját, a király a kolozsvári tudomány-egyetemre a nevelés-tudomány rendes tanárává nevezte ki. Ad multos annos!

— A sárospataki főiskola igazgató tanácsa folyó hó 21-re van összehívva az elnökség által Sárospatakra. Az évi költségvetés megállapításán s az ezzel kapcsolatos anyagi ügyeken felül, több fontos tanügyi kérdés is várja az érkezőket a megoldásra s illetőleg a további előkészítésre; p. o. a javított kormányzati szabályok, az Irodalmi Kör új alapszabályai s a kerületi gyűlés jegyzőkönyve alapján a tanári karnak az államsegélyre vonatkozó véleménye stb.

— A „Sárospataki Irodalmi Kör” s az országos és egyetemes tanügyi kongresszus. A „Sárospataki Lapok” már mult évi folyamának 9-ik számában tüzetesen foglalkozott a millenium alkalmából tartandó tanügyi kongresszus eszméjével. Ajánlotta, hogy az országos középiskolai tanáregyesület választmányának azt a véleményét, hogy ebből az alkalomból nemzetközi kongresszust tartsanak, ejtsék el s a helyett az országos kongresszus eszméjét fogadják el. Ezt tartotta célszerűnek a Magyarországi Tanítók Országos Bizottságának nagygyűlése, valamint az országos kiállítás közoktatási végrehajtó bizottsága is s ennek folytán jött létre a mult év pünkösd napján az az értekezlet, melyen a szükséges lépések megtételére egy előkészítő bizottságot küldtek ki. A bizottság, melynek 191 tagja van, a tanügyi egyesületekkel és iskolai testületekkel közölte főbb pontokban azokat a nézeteket, melyeket tanácskozásaiiban elfogadott. Ebből az alkalomból említette fel a „Protestáns” hogy a protestánsok két tekintélyes testületéből, a „Tiszántúli ev. ref. Tanáregyesület”-ből és a „Sárospataki Irodalmi Kör”-ből nem választottak tagokat az előkészítő bizottságba. A bizottság titkára kárhoztatásnak tekintvén ezt a megjegyzést, legközelebb azt a nyilatkozatot tette, hogy az előkészítő bizottságba előleges megállapodás szerint csakis budapesti tanférfiak és tanítónők vétettek fel, de a folyó év tavaszán tartandó országos szervező gyűlésre a protestánsoknak ezt a két tekintélyes testületét is meg fogják hívni. Hiszünk, hogy ezen a gyűlésen irodalmi körünk minden esetre képviseltetni fogja magát.

— Eötvös Lőránt br. közoktatási miniszter a tanügy fejlesztése érdekében több felemlítésre méltó lépést tett. Intézkedett, hogy a jövő iskolai év elején megnyílhasse a középiskolai tanárok internatusa, továbbá a tanügy terén működő egyének jutalmazására és segélyekre a költségvetésbe 7000 frt helyett 40000 frtot vett fel; eddig már 14 tanítót nevezett ki tanfelügyelő-ségi tollnoknak; az állami és elemi iskolákban véglegesen megszüntette a segédtanítói intézményt s a IX. fizetési osztályba sorolt polgári és felső népiskolai igazgatóktól megvont igazgatói díjakat ismét folyóvá tette.

Az „Allgemeine ev. luth. Kirchenzeitung” a magyar egyházpolitikai helyzetről a következőket írja (decz. 28-iki szám): „Az egyházpolitikai törvény-javaslatoknak a korona által való szentesítése a Wekerle-miniszteriumot egyelőre biztosította. Barátai azonban nagyon szerényekké lettek; elég nekik, ha erősíthetik, hogy a mindezek dacára lappangó miniszter-válság új évig elnapolt-nak tekinthető. De hogy akkor újra előkerül, abban senki sem kételkedik; úgy barátai, mint ellenfelei azonban úgy tartják, hogy nem rendszer, hanem csak személyváltozásról van szó és pedig különösen az igazságügyminisztert tekintik botránykönek (bête noire), kinek brutális figyelem-lensége Ferencz József császárt számtalanszor a leg-súlyosabban megsértette, a nélkül, hogy eddigelé a leg-csekélyebb elégtételben is részesült volna. A magyarok magatartása tényleg páratlan a maga nemében. Ha a

császár Pestre megy, nem hiányzanak a faklyásmenetek s egyéb lelkes tüntetések. De a valóságban soha nem képes semmit elérni, folyton meg kell a chauvinisták akarata előtt hajolnia, kik a Habsburg-monarchia elleni gyűlöletükből legkevésbé sem csinálnak titkot s nyugodtan elnézik, hogy Kossuth Ferenc, miután néhány hétig hallgatott, újólgy gyújtó beszédek kezd tartani, a melyek Magyarországnak Ausztriával való kapcsolata ellen irányulnak. Szünetelése csak addig tartott, míg az egyházpolitikai javaslatok szentesítése bekövetkezett. Akkor a forradalmi agitator ismét szabadon eresztették, valószínűleg, hogy tevékenységét a császárnak Pesten való tartózkodása alatt újból beszüntessék s így tovább. E módszer átlátszósága a legszemtelenebb, a mi csak lehet, vagy megfordítva, a mint tetszik; de Pesten ezt még mindig praktikusnak találják s vajjon nem az-e? Ebben a külföldi lapban bizonyosan valamelyik nagy-szebeni schulvereinos atyafi fényképezgeti a magyarországi állapotokat a saját fondor lelkének színeivel. Bocsáss meg Uram néki, mert nem tudja, hogy mit cselekszik!

— A „Philologiai Közlöny” 1894. december füzetében Bódiss Jusztin szerzetes-tanár ismertetvén Király Pál fehértemplomi áll. főgimn. tanárnak a nevezett intézet mult értesítőjében „Forrásszemelvények a peloponnészi háború történetéhez” című értekezését, úgy találja, hogy a fordító, bár az öreg Zsoldos(?) Thukydidesénél külön fordítást akar nyújtani e szemelvényekben, a legtöbb helyen szóról-szóra követi elődjét. „Nem tudom, mit szól emez eljáráshoz az öreg Zsoldos; de a magam részéről — folytatja tovább a bíráló — nem találok megengedett eljárásnak az ilyfélé, a mely csupán néhány szórendi változtatás, szómódosítás stb. árán új fordítás gyanánt adja ki másnak a munkáját. Még érteném, ha idegen nyelvű fordítások nyomán, tehát számba vehető fáradsággal szerzte volna a maga fordítását, persze a forrás megjelölésével, de ily módon fordítani még se járja! Érdekes különben, hogy változtatásai épen nem emelték Zsoldosnak egyébként sok erénnyel dicsekvő munkáját, hanem lejjebb szállították, főleg magyarosság dolgában. Ha jól emlékszünk, annak idején a Hegedüs István Thukydides fordításáról is ilyesfélét mondott az illetékes szakbírálat.

— Lapunk új évi 1-ső, 2-ik száma minden eddigi előfizetőinknek megküldjük. A kik nem szándékoznak lapunkat tovább járatni, sziveskedjenek a 2. számot visszaküldeni. Az előfizetési árak a régiéik maradnak s legcélszerűbben postautalványon P á s z t o r S á m u e l pénztárnok nevére küldendők.

A „Sárospataki Lapok” szerkesztősége.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

N. S. S. K - a. Köszönöm szíves figyelmét. Valaki — talán a szerkesztő, talán a nyilatkozó már megelőzte. — K. K. Sz. a. A beküldött kéziratot átadtam az „Örálló” társszerkesztőjének. A bizalomért fenti köszönet — M. L. Becseslevele megérkezett. Igen valószínű, hogy nagy csalódásnak nézünk elébe; de az egész sajtóban mégis mi fogunk legkevésbé csalódni, mert mi sohasem adtuk oda magunkat az egyházpolitikai javaslatok miatt, sem a bámuló hódolatnak, sem a tomboló örömek. Mindig azt hirdettük, hogy az igazi reform a felekezetek egyenjogúsága szempontjából túl van a mostani egyházpolitikai javaslatokon s ezek csak a bevezetést képezik!! — R. Gy. Sorát kerítjük s a továbbiakra nézve a költségvetést mielőbb küldöm. Csodálom, hogy soraimat félre értették s illetőleg magatokra vettetek azokból olyat, a mit csak mások érthetnek magokra, de azok aztán baj, ha nem értik!! Levélben többet. — S. K. Lelkesedésedhez gratulálok. Tart-on igen soká!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél-
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Új viszonyok küszöbén« *Raddeci György.* — »Üdvözljük a sárospataki tanító-képezdét«. — »Két indítvány« *Egy tanár* —
»A protestánsok és az első tanügyi reform-törekvések Mária Terézia uralkodásának végső éveiben«. *Zsoldos Benő* — »Zola
regénye: Lourdes.« *Dr. Rác Lajos.* — »Püspöki körlevél.« *Kun Bertalan.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények«

Uj viszonyok küszöbén.

Kicsoda ne nézte volna elborult lélekkel azt a hosszú, kínos vajúdat, az alkotmányos királynak és a nemzeti kormánynak azt a fájdalmas meghasonlását, a melynek vége a Wekerle-minisztérium elbocsátása lett?

A hatalmas cserfáknak, az erdők diszeinek erőszakos kitépését szemlélné-e valaki lehangoltság, sőt felajdulás nélkül? Az erő, tehetség, önérték, a vas-akarát, az olthatatlan tett-vágy, a közhasznúság, a férfiúi büszkeség s az igazságnak állandó szomjúhozása, vagyis a hazaszeretetet a maga önzetlen, eszményi fenségében odailik-e vajjon a szentlélek elleni bűnök sorába, a miket maga az Isten sem képes megbocsátani?!

Valljuk be nyíltan, elfogulatlanul s pártérdekeken felülemelkedett őszinteséggel és bátorsággal, hogy a magyar nemzetnek fáj a Wekerle-minisztérium elbocsátása s fáj nekünk protestánsoknak is tehát és pedig sokkal inkább, mint akármely más felekezetnek széles e hazában.

Hogy is ne fájna?! Hiszen mi, protestánsok úgyszólván egész múltunkkal szakítottunk a Wekerle-kabinet roppant szellemi és erkölcsi tekintélyeért!.. A gravámenes világát szinte eltemettük, sőt készek voltunk — voltak közülünk sokan — kövel dobálózni azok ellen, a kik a mutatkozó s kecsegtető jelek dacára is merészek voltak hitetlenkedni s óvatosságra inteni a consulokat, „ne quid detrimenti respublica capiat?“

A nagyság hatalma elbűvölte közülünk a többséget, a mely lehetetlennek gondolta most már a *Wekerle* és *Szilágyi* nevének varázsa alatt, hogy a felekezeti egyenjogúság érdekében megindult reformok félben maradjanak s hogy mi még meg is szégyenülhetnénk a mi odaadó reménységünkkel.

A nagy hit káprázóvá tette szemeinket s az édes várakozásokkal eltelt lélek, dehogy gondolt volna a sátán munkájára, a mely ott ólálkodott a nagy alkotások háta megett és szította a tüzet, a melyen a nagy küzdelemmel kivívott reformok arany-várát elébb-később elégethesse. Vagy ha gondolt is rá, nem ijedt meg tőle.

Nem kárhoztatunk senkit a Wekerle-Szilágyi nevében, bámulatos munkaképességében s igazság-szeretettében vetett reménységeért. Szívesen elhiszszük magunk is, hogy ha kormányon maradhatnak, vas követ-

kezetességgel építik a modern Magyarországot egész odáig, hol végre nekünk sem lehetet volna többé gravámeneskednünk. Dehát — íme a Wekerle-kormány elbukott s óriási erőfeszítéssel sem bírta keresztülvinni a főrendiház makacs többségével szemben az egyházpolitikai reformok egy részének szentesítését. Elbukott oda fent, a hol — úgy látszik — szintén megsokalták a reform-minisztériumnak a régi gyepükben rejtőző kigyók ellen intézett győzelmes csatáit és íme, a tovább építés munkája egy félig-meddig ismeretes férfiakból álló kabinetnek jutott nehéz örökségévé.

Mire lesz képes az új kabinet a már szervezkedett ellenséggel szemben? Róma, Bécs, a hazai katolicizmus és aristotia ósdi elemei együtt s összesen nem bénítják-e meg az új emberek jó akaratát s nemzetépítő törekvéseit — ezt még ma nem tudjuk. Azt azonban érezzük — azt hiszszük, sokan — hogy a prot. egyház rendkívül nehéz helyzetbe jutott a Wekerle-minisztérium elbukásával.

Gondoljuk el, hogy a politikai pártoknak mostani zűrzavaros s részben kikeseredett állapotában nem bír az új kabinet előbbre törni az egyházpolitikai reformok terén s annyi ereje sem lesz, hogy a még elfogadásra váró két törvényjavaslatot a főrendiházzal megszavaztassa: — mi lesz velünk akkor — protestánsokkal?

Ámítja magát, a ki azt hiszi, hogy a már megszavazott és szentesített javaslatoknak az életbe való bevitelére nekünk előnyt s nyugalmat biztosíthat s hogy ennyi vívmány nekünk egyelőre talán elég is volna. Távol legyen tőlünk az ilyen felfogás. Minket, protestánsokat a fél-reform inkább csak bajba kerget, mintsem javunkra válik. Pedig a polgári házasság behozatala, a gyermekek szabad vallásgyakorlata s ebben az 1868. LIII. végzetes eltörlése stb, még csak nem is fél-reform, hanem a reformok hosszú sorozatának úgy szólván kezdő-betűje. S mondjuk ki igazán, hogy ha az új kormány meg tudna elégedni csupán a szentesített javaslatok életbeléptetésével s a hátralevők keresztülvitelét s az azokon túl következőket meg sem kísérlené: akkor — a mi szempontunkból — jobb és bölcsőbb dolog lenne semmit sem próbálni e téren; akkor mi vissza óhajtozunk inkább az 1868. LIII. oltalma alá, a régi viszonyok közé.

A teljes szabadságon és a teljes egyenjogúságon alul nincs igazság számunkra és nincs biztosíték a nemzet békességére nézve.

A teljes szabadsághoz pedig elengedhetetlenül hozzátartozik a zsidó receptió és a felekezet-nélküliség is, sőt ezeken felül még igen sok egyéb, a mik nélkül az egyenjogúság itt csak levegőbe eresztett üres, röpke szó. A míg lehet és van e hazában egy felekezet, a mely ügyesen összeszerzett előjogaival s óriási anyagi erejével büszkélkedhetik és képes a saját érdekeit az egész nemzet érdekeivel szemben is érvényesíteni, intézményekkel, jól fizetett és jól fegyelmezett hadsereggel védelmezni s ehhez az ő kívülről és felülről is támogatott nagy hatalmi állásában elég bátor és vakmerő az alkotmányos kormányt nyíltan megüzenni az engesztelhetetlen háborút: — addig itt hiábavalók a részleges reformok, mivel a visszaesés és az ezzel járó megcsúfoltatás úgy a kormányra, mint a nemzet szabadelvű elemeire nézve igen könnyen bekövetkezhetik.

A vésszel-viharral dacoló cserfák kidöntését okunk van azért őszintén fájlalni, mert bizonyosnak látszik az, hogy a mostani viszonyok közt a gyöngék, a bátortalanok, a kevéssel is megelégedni tudók nemzetünket s ebben a mi felekezetünket a reformok által felidézett bajból ki nem segíthetik.

Nincs jogunk egyelőre bizalmatlankodni az új kabinet új emberei iránt. Lehet, hogy kellemesen fogunk csalódni bennök, a mi — igazán — édes gyönyörűségünkre szolgálna. A kabinet feje, mint ev. ref. egyházunk egyik oszlop-embere, s mint az adminisztráció terén kipróbált tehetség, bizonyára nem fogja engedni, ha csak tőle függ, a prot. egyházak megaláztatását; de hát az ellenséges áramlat — mint tudjuk — nálánál hatalmasabb férfiakat is elsodort.

Ismételjük, hogy nekünk protestánsoknak a megindított reformok útján való megállapodás határozott hátrányunkra szolgál, sőt veszedelmünkre lehet. Ha a kath. reactio megköti a szabadelvű haladás kerekét, vagy esetleg visszarántja a nemzetet — mint az Belgiumban történt — a felekezeti dulakodás boldogtalan időszakába: akkor jaj ennek a szegény magyar hazának és háromszorosan jaj nekünk, a kiket itt a mi szeretetre méltó keresztyén testvéreink minden gonoszság szerző okai gyanánt olyan olthatatlan szeretettel tudnak szeretni!

De úgy érezzük — nézven a világtörténelem folyását s az eszmék küzdelmeinek történetét — hogy alig környékezhethet immár bennünket annyi veszedelem, mint a mennyin az igazság Istenének lelke szerencsésen keresztül vezérelte felekezetünket. Úgy érezzük, hogy nem emberben, nem is emberekben, sem kabinetekben, hanem a nemzet génuszában kell vetnünk ma már bizodalmunkat; abban a génuszban, a mely átsegítette ezt a szegény jó magyar népet annyi külső és belső háborúságon, a zsarnokok annyi véres próbatételein, a mik olyan sötét betűkkel vannak feljegyezve évkönyveinkben.

Ó bizony ennek a génusznak még sok s nagy tenni valója van odáig, míg mi is az ígért földén képzelhetjük majd magunkat itt e hazában, vagyis addig, a míg a protestantizmus egyenjogúsági programja szerencsésen megoldódik.

E program pontjai közé semmi esetre sem illeszthető be az a mai gyakorlat, a mely szerint Magyarországnak Isten kegyelméből és a nép akaratából való királya csak római katolikus lehet.

Nem fér belé az a másik sem, a mely hasonló az elsőhöz, hogy Magyarországnak vallás és közoktatási miniszterét csak katolikus anya szülheti e világra.

Kiri belőle az a § is, a mely szerint az ország királyának koronázásánál csak a r. kath. egyház főpapja szerepelhet törvényesen.

S nem illik bele az sem, hogy az esztergomi érsek — régi közjogi kiváltságai alapján — a prot. püspökök főrendisége után is — megkülönböztetett helyen üljön az ország házában s az országgyűlést megnyitó Te Deum a királyi kápolnában essék meg hivatalosan.

A katolikus papság vagyoni megkülönböztetéséről, henye szerzeteseinek nemzeti pénzen való táplálásáról s e szerzeteknek a felekezeti békeesség kárára eső folytonos szaporodásáról — óh, bizony ezekről is bajos volna igazoló pontot találni a protestantizmus jog-egyenlőségi programjában, a mely pedig minden igazán szabadelvű minisztériumnak is egyedül méltányos s a modern Magyarországnak egyedül fundamentos programja, mivel az állandó békeességnek kizárólagos biztosítója.

Ha pedig mindezek a már megkezdett reformoknak is szükségképeni következményei: nemde többszörös okunk van fájlalni azt, hogy a kezdeményezők letolattak a küzdelem teréről s a kipróbált harcosok helyét újoncok foglalják el részben, a kik közül épen a legkényesebb tárca képviselője már előre szükségesnek tartja kijelenteni, hogy kiméletes kíván lenni a felekezetek *érzékenysége* iránt. No, ha csak érzékenység kell, az lesz bőven s épen onnan, a hol a megmozdíthatlanság jelszával szokták útját állni minden igazi haladásnak.

A protestantizmus nem tehet jobbat s bölesebbet ebben a mostani nagy bizonytalanságban, mintha ragaszkodik az 1848. XX. t.-c.-ben rejlő jogaihoz és követeli a szabadságot és teljes jogegyenlőséget minden felekezet számára, belülről pedig építkezik iskoláinak protestantizmusa s egyház-híveinek vallásos buzgósága által és hirdeti papi- és tanítói kathedráin a tiszta humanizmus elveit, a melyeknek elvégre is meg kell győzniök a világot.

A jövődől különben majd megtanít bennünket, hogy mit kell cselekednünk, a magunk és nemzetünk becsületeért és az igazság diadaláért.

Radácsi György.

Üdvözljük a sárospataki tanítóképezdét!

A sárospataki állami tanító-képezde folyó hó 20-án tölti be életének 25-ik esztendejét s ennek örömeire folyó hó 22-én ünnepet fog ülni a saját szépen berendezett épületében.

A hű tanítványok közül bizonyosan sokan eljönnek majd, hogy lássák az „Alma Mater“ ezüst koszorúzott fejét és halás visszaemlékezéssel szívökben, áldást kívánjanak annak nemzet-építő feladataihoz.

Nekünk sárospataki s illetőleg tisztáninneni reformátusoknak történeti jogaink vannak arra, hogy az ünneplésből magunknak részt követeljünk s a hálaadás poharával kezünkben az ünneplő intézetnek tiszta szívből jót kívánjunk.

A bölcsőjét itt rengették a sárospataki collegium barnult falai között s mint eszme is itt fogamzott meg Sárospatakon.

Hegedűs László indítványozta az alsó-zempléni egyházmegye egyik gyűlésén, még a 40-es években, hogy keressék meg a kerületet egy tanítóképző-intézet felállítására végett. A megkeresés nem is maradt el, de az eszme — a nehéz idők s majd az országos viszonyok miatt — csak az 1856-ik évben érhetett meg, a mikor is kimondta a kerület a tanítóképezde felállítását s Árvay

József, volt gimn. tanárt külföldre küldte a tanítóképezdek tanulmányozása végett.

1857 nov. 17-én a gazdag tapasztalatokkal visszatért igazgató-tanár már megkezdhetette működését az új intézetben, egyelőre csak a theologusok legfelső osztályával, a kik a fenálló rend szerint két-három éves rectóriára voltak kimenendők, tehát szükségük volt a paedagogiai ismeretekre s a tanítói gyakorlatra. 1858 februárjától már rendes növendékei voltak ez intézetnek, a mely 3 évi tanfolyamra berendezve egész 1869-ig fenállott, folyvást az Árvey vezérlete alatt, de a többi tanárok gyakori változásával.

Bajos, küzdelmes élete volt itt ez intézetnek. Elfogultság, félreértés, személyes ellenszenv akadályozta biztos előhaladásában, de jótékonyága ellen így sem lehetne komoly kifogást emelni az igazán ítélőnek.

Nagy hatása főként abban rejlett, hogy köztudattá emelte a tanítói pálya fontosságát, a melyre nem lehet csak úgy félkészültséggel vagy csupán dilettáns hajlamokkal rálépni, hanem az ahoz való komoly előkészülethez idő és hosszabb gyakorlat kívántatik. Egyelőre nem a valóságban ugyan, de a hivatottak ítélő széke előtt lejárt, túlélt intézménynyé tette az u. n. „academica promotio“ kat s hatással volt a theol. akadémia létszámának megapasztására s a primariusi intézmény megszüntetésére.

1868-ban erélyesebben fogván hozzá az államkormány az oktatásügy reformálásához, elhatározta — egyebek közt, — hogy 20 tanítóképezdét állít fel s egyet épen Zemplénmegyében, esetleg ennek fővárosában. Ez a körülmény határozott a sárospataki felekezeti tanítóképezde sorsa felett, mert az 1869-ben Sárospatakon, július 12—16. napjain tartott kerületi gyűlés az államkormány tervére való tekintetből, késznek bizonyult saját képezdét az államnak átengedni bizonyos feltételek mellett, a melyekkel saját tanügyi érdekeit óhajtotta biztosítani.

Az államkormány elfogadta az ajánlatot s a tanítóképezdét átvette; az u. n. Kossuth-kaszárnya-féle épületet, a melyet a kerület *úri konviktusnak* óhajtott volna berendezni, megvásárolta s az állami tanítóképezde nem sokára megnyílt — január 20-án.

25 év telt el azóta. Nem ez az alkalom való annak a kérdésnek felvetésére: nem bánta-e meg a kerület, hogy felekezeti tanítóképezdejéről lemondott? Nem, annyiival is inkább, mert a sárospataki tanítóképezde egy ideig erősen hozzá volt kötve a tiszáninneri kerülethez az által, hogy bizonyos számú ref. vallású növendéket a kerület költségén a kerület számára nevelt.

E viszony megszakadása után is úgy tanárai, mint tanítványai túlnyomó számban a ref. egyház hívei közül teltek ki az ünneplő állami képezdének s igazgatói pedig, eddigelé kivétel nélkül, a sárospataki főiskolának a theol. tudományokban is jártas növendékei közül követték egymást a tisztos, de fáradságos méltóságban.

A régi előítéletek fentartották ugyan még magukat az állami tanítóképezdével szemben is, de az idő s az intézet folytonos erősödése egyre inkább háttérbe szorították azokat elannyira, hogy ma már csak névleg élnek azok s emlékezetben is restelkedve járunk vissza hozzájuk.

25 éves múltjára nyugodt örézzel tekinthet vissza a sárospataki állami tanítóképezde, mert hivatásának terhes útján nem lankadt meg soha s immár egész táborra tekinthet vissza tanítványainak seregében. A nemszeretem napokat, a benső küzdelmeket, az emberek és elvek meg-meg újuló harcát minek emlegetnők e napon, a melyen öröme vagyunk hivatva azokért, a

mik Istennek és embereknek kedvére történtek s a melyekkel a népnevelés ügye tényleg előbbre mozdítottatott.

A 25 év küzdelmét gondoljuk ama bibliai vándorlásnak, a melynek határdombjáról az ígért földre tekintett be a pusztá népének hivatott vezére. Aztán kívánjuk az immár megizmosodott s szép jövődől álló intézetnek, hogy a mi életében ezentúl következik az valósággal az a bizonyos tejfel-mézzel folyó kanaán legyen, a melyből áldás ömöljön szét a hazára s ebben a mi ref. felekezetünkre is, a mely a felekezetek között első jögon van hivatva a sárospataki állami tanítóképezdének boldog s dicső jövődőt kívánni.

Isten áldása nyugodjék meg az intézet vezetőin, tanárain, tanítványain s a nemzet kegyelete legyen legerősebb védőfala s érdemelje ki a legjobbak és legbölcsebbek igaz tiszteletét mind az időknek végéig!

ISKOLAI ÜGY.

Két indítvány.

— A sárospataki főiskolai igazgató-tanács összejövetele alkalmából. —

Midőn rövid cikkemet, kettős indítványomat a nagy tiszteletű igazgató-tanácsnak dedíálom, a tolokodás vádjától mentsem fel *ügyszeretetem*.

S midőn indítványomat ily szokatlan formában s félig-meddig az illetékes tényezők megkerülésével teszem, mentsemek ki a *körülmények*.

Indítványaim nem czéloznak valami nagy változtatásokat; nincsenek felforgató törekvéseim. Sőt újat sem akarok mondani. Az elsőt egy nagyobb szabású tanügyi cikk keretében e lapok hasábjain „Nemo“ fejtette ki az 1891. évfolyam 568 lapján. A másodiknak megvalósítására — ha jól emlékezem — a közoktatási miniszter utasította gimnáziumait.

Nemo, a gimnáziumi reformról szóló, nagy feltűnést keltett s igazi megszívlelést érdemlő cikkében az eszméknek nagy tömegével áll elő, melyek hivatva volnának nemzeti nevelésünket egészen más és egészesleges útra terelni. És mert sorai szinte túlon-túl meg vannak terhelve eszmékkel, ennek tulajdonítom azt, hogy épen a most felszínre hozandó eszméje is szinte elveszett a többi s jelen viszonyaink közt életbe nem léptethető gondolatai közt.

„A lényeges gimnáziumi reform egyik elengedhetetlen követelménye volna — mondja Nemo — ha a gimnáziumi alsó osztályok u. n. *vezértanárai mind a négy éven együtt haladnának fölfelé növendékeikkel* s a négy éven át megfutott körutat újra és újra kezdenék. A felelősség szempontja is követeli, hogy ez így legyen s hogy némely tanár ne legyen mindig a mások mulasztásainak pótolgatója.“

Ezek Nemo szavai. Ő sem indokolja bővebben, én is csak egy pár szóval szándékozom ezt tenni.

A szak- és osztály-rendszer elvei küzdenek egymással. Mellettük és ellenük a helyes érveknek egész légiójával harcolnak ez elvek képviselői. A vitába beleszólni nincsen szándékomban s ezt csupán csak azért említettem föl, mivel érinti e kérdést. Főiskolánk a maga alsó osztályaira az osztályrendszert, a felsőre a szakrendszert fogadta el. Ez indítvány érvényesülése nem zavarná meg e rendszert. Alig kerülne az egész egy pár órának és tantárgynak megváltoztatásába, átcserélésébe s a vezetés egyöntetűsége mily előnyére válnék a növendékek tudásának biztonságára!

Jelenleg az algimnáziumában a latin nyelvet például csak azért nem tanítja 5 tanár; mert csak négy osztály van benne. De különben a növendéknek minden évben más tanár egyéniségéhez s részben más módszeréhez is kell szoknia. Ismereteikben aztán e miatt sok hézag is marad, mert nincs oly tanterv a világon, a mely elég pontosan képes lenne megcirkalmazni a tananyagot. A fel fogás és módszer különbözősége miatt aztán a gyermek egy és más téren felvilágosítatlanul, begyakorlás nélkül marad.

A tanárt is csak ily tapasztalat és tanulmány vezet-heti arra, hogy a negyedik osztály számára mit kell a harmadikban különösebben hangsúlyoznia, és csak is így lehet elérni aztán azt, hogy legalább a 4 éven keresztül a gyermek füle egyféle latin kiejtéshez szokjék hozzá. És csak ily egységes vezetés mellett kerülhető el az is, hogy az V-ik osztályba lépő fiú agyában az ismeretek rendben sorakozzanak egymásután s ne legyenek egybe kavarodva, mint egy tucat összezavart kártya.

S ha valahol megtágúlnak a lelkiismeret kötelei, vagy az önismeret jár helytelen utakon, az előjárásnak így lesz megkönnyítve a dolga az érdem elismerésénél és a baj fölfedezésénél.

És hogy e terv keresztül vitele mi nehézséggel sem jár, azt már érintettem. Nem hinném, hogy a sárospataki főiskola tanárának nagy megerőltetésébe kerülne más osztályt venni át, mint a melyiket eddig vezetett. És más mellékes dolgok megoldása sem volna nehéz feladat.

Legyünk őszinték. Vessünk egy pillantást az anyagi oldalra. Az első osztály tanára sokat veszítene, mert a magán vizsgadíjak itt képeznek egyedül számba vehető összeget. De hát ily mellék tekintetekre adni nem szabad. Becsüljük egymást annyira és feltételezzünk egymásban annyi idealizmust és ügyeszeretetet, hogy e félék miatt senki zúgolódni, vagy éppen akadályokat keresni nem fog.

* * *

A másik indítványom elfogadásával főiskolánk egy jelentékeny neveléstani példát és irányt mutatna — hivatalához képest.

A gyermekek testi nevelésére vonatkozik.

Betonírozttassa, vagy aszfaltoztassa ki a főiskola udvarának egy részét, koresolya-pálya számára, a másikat tegye alkalmassá nyári, szabad tornázásra.

Egyszerre hallom az ellenvetést, hogy ez fővárosi szükséglet; a pataki tanuló ficánkolhat annyit, a mennyi a bőribe fér. Ott az iskolakert, tornatér, tágas magán-udvarok stb. De mindezek nagyon messze vannak s az óráközökben föl nem használhatók. És azt a kis ugrándozást, a mit 5—10 perc alatt csinálhatnak, nem tartom elégnek. És sokszor még a sem lehetséges. Van rá idő, mikor csaknem kötöség erő hőtömegek teszik lehetetlenné a mozgást s ilyenkor nem képzelhetek más szórakozást, mintha karonfogva komoly beszélgetésbe mélyedve sétál-gatnak a léghezamos folyosón, miután a havazkodás, nyilván a jó rendnek megsértése és a köteles engedel-messég felmondása lenne.

A gyermeknek időközönként a legelevenebb mozgásra van szüksége, hogy 2—3 órát egy húzomban képes legyen kiülni és az alatt figyelni. Mert vegyük a dolgot a gyermek szempontjából, a mi teljesen jogosult. Egy tanárnak egy, vagy két órát kell végig tanítani egy húzomban és mégis a napi munka elvégzésével teljesen kimerül belé. A gyermeknek sokszor egyszer annyit kell ülni töltenie s ha haza megy, még nehezebb munka vár reá. Igaz, hogy előadni nehezebb, mint értelemmel hallgatni; de az is igaz, hogy növendékeink 9—18 évesek, mi pedig többnyire túl vagyunk a három X-en. Az is igaz, hogy

a növendék túl lévén csigázva, segít magán és nem figyel, de hát ez oly baj, a mit orvosolni kell.

Ellenkezik minden természeti törvénnyel az a zaklatás, az a kimerítő munka, a melylyel a gyermekben nevelési rendszerünkkel elfojtjuk a gyermeket, a melylyel betörjük a túlzott fegyelem vas korlátaiba, a melylyel letapossuk a természet minden törvényét. E miatt van társadalmunkban annyi idegbajos és életunt; ezért, a miért kora gyermekségétől kezdve, a legkeresettebb eszközökkel öldössük ki a természetet. Ezért van az, hogy annyi sok a kora vén, oly hamar megcsömörlik az ifjú. Ezért van — bizony példák után beszélek — hogy az elcsenevé-szedet test később nem tudja követni a lélek zaklatását s midőn a lélek a legbuzgóbb vágygyal dolgoznék, a test megcsuklik és pihenést követel.

Persze ez oly baj, a melynek orvoslása egész okta-tásügyünk megváltoztatását követelné, de egyszersmind oly betegség, melynek orvoslása szinte azonos jelentőségű a magyar fajnak nemcsak prosperálásával, de létezésével is.

A világtörténet azt mutatja, hogy azok a korok és népek voltak az emberiség legszebb korai, legboldogabb és leghatalmasabb népei, azok feleltek meg az emberiség vágyainak, várározásainak leginkább, melyekben és melyek között a test ápolása párhuzamosan haladt a lélekével. Ilyenek a classicus korok és népek, meg a renaissance!

Ezért elsőrangú nevelési érdek az, hogy a lehető-ségig törekedjünk e párhuzamra. A heti két torna óra erre a nevetségig csekély. Hogy úgy mondjam, e hiva-talos tornázást nagyban kiegészítené, ha óráközökben volna alkalmuk testük felrészítésére és edzésére. S pedig ennek lehetne módját találni.

Nem célozom a részletekbe bemenni, itt csak arra aka-rok utalni, hogy az időt is lehetne e célra igen jól be-osztani. Délelőtt, az első órára, az óra ütése előtt 5 per-cel kellene csemetetni, hogy pontban 8-órákor bemehessen a tanár. Így óra előtt 5 perccel már ki lehetne jönni. A második órára 5 percnyi szellőződés után megint beme-hetnek pont 9-kor. S miután a második órából mai gya-korlat szerint is csak 50 percet tartanak meg (10 per-cor menve be a tanár), ekkor már 9:50 perckor ki lehet őket eresztetni s a harm dik órára bemehetnek 10 óra 10 perckor s eszerint 20 percök van, a mely alatt eleget korcsolyázhatnak és tornászhatnak ahoz, hogy újult erő-vel foghassanak a munkához. Sőt szerintem, még az sem volna lehetetlen, ha például előbb kezdenék vagy később végeznék 10—15 perccel az órákat.

Természetesen nem érthetek itt oly tornát, melyet tanári vezetésre csáltnak, mert hiszen az lehetetlen volna ma; de nem értek teljes felügyelet nélküli fejetlenséget sem. A fiatalabb tanárok közül kikerülő napos felügyelők könnyű szerrel képesek volnának gondoskodni a példás rendről. S mily megnyugtató volna az szülőre és elői-járóságra nézve egyaránt, ha a főiskola falai közt találná fel az ifjúság szórakozása helyét is s nem kellene attól tartani, hogy bármily felvigyázás, óvakodás mellett is, a Rodrog lékje nyeli el a vigyázatlan gyermeket. S ha a gyermek látja, hogy nem csak theóriákkal és grammati-kával tömjük a fejét, de módot adunk vére pezsgésének és azt vezetjük is, akkor fogja igazán vezetőit és jóaka-róit látni tanáraiban. Mikor kipirult arccal, idegeit fölele-venítve fog be szaladni az iskola padjai közé, hogy egy újabb lépést tegyen előre a tudományban is: majd akkor lehet lesz észrevenni a nagy különbséget.

Mutasson irányt ennek behozatalával a főiskola. Mutassa meg helyes útját a jövő nevelésének és ezzel a nemzeti, faji gyarapodásnak; mutassa meg a görög nevelés példája nyomán Mintegy álomkép gyanánt tűn-nek föl lelkemben pattogó izmaikkal, kanonikus szépségű

és felépítésű testükkel azok az atléták, a kik az olympiai altis stadionon küzdöttek a babérért akkor, midőn a a szellemi élet koszorúsainak is hódolatát nyújtotta át a görögség.

* * *

Ezek volnának indítványaim. Az érvelésben részletekig menni nem volt szándékom. Az elmondottakon felül a messze tekintő, elfogultság nélküli gondolkodás legyen még indítványaim támaszai.

Midőn előjáróinkhoz a januári számozgatások alkalmából szerencsénk van, ez jó alkalom hasonló dolgok megbeszélésére; az év végi ülések pedig — ily dolgokban — a jövőre vonatkozó határozat-hozatala.

Egy tanár.

TÁRCA.

A protestánsok és az első tanügyi reformtörekvések Mária Terézia uralkodásának végső éveiben.

Azon korszakos jelentőségű tanügyi reformok között, a melyek Mária Terézia uralkodásának vége felé hivatva voltak hazánk egész oktatás ügyét átalakítani, egyik jelentékeny mozzanatot képez az az 1776-ik évi aug. 12-ikén kibocsátott intimatum, a mely az egész országot nyolc kerületre (districtus) osztja fel, s mindeniknek az élére egy királyi igazgatót (Superior regius Scholarum et Studiorum director) nevez ki. a kinek feladatává teszi az ügyeletet arra, hogy a különböző tanintézetekben csak alkalmas és kellőleg képesített tanerők alkalmaztassanak, s hogy az egyes tudományok körében az oktatás a kellő színvonalon álljon s a lehető legeredményesebb legyen. A királynő azonban, midőn az ország összes tanintézeteit ezen királyi igazgatóknak különbség nélkül alája rendeli, a mint ezt kizárólag s egyedül uralkodói tisztéből kifolyólag összes alattvalóinak boldogítása céljából teszi, egyszersmind — itt szóról-szóra kell idéznem — peculiariter ac una clementer declarandum vult Inspectionem hanc ultra objecta Scholarum et Studiorum nulla ratione se extendere, neque intentionem Regiam eo dirigi, ut iisdem in Re Religionis ultra Leges et Benignas Resolutiones Regias vel minima injuria inferatur.

A protestánsokat, vagy legalább ezek nagy többségét ez nagy aggodalomba ejtette. Senkisé nem örvendezett öszintében mind annak, a mi a haza közjává, a nemzet előmenetelét célozta, mint ők; de másrészt nem hibették azt, hogy akkor, a midőn a bántalmak, zaklatások s háborgatások a vallásügyi téren reájok nézve, úgy szólván egymást érték, ez intimatumnak őket illetőleg hátrányos és az ő posztíójuk gyöngítésére szolgálható rendelkezéseit ellenfeleik nem fogják felhasználni. Ezen aggodalomnak ad kifejezést Vay István a tiszántúli helvét hitvallású egyházkerület megbízásából az egyházkerületek főcurátoraihoz, közöttük a tiszáninneni helvét hitvallású egyházkerület akkori főcurátorához, Kohányi Kácsándy Lászlóhoz, intézett terjedelmes levelében. Ez, a melyben részletesen ki vannak fejtve s alaposan meg vannak világítva az aggodalom okai, következőleg hangzik:

* *

„Tellyes bizodalommal való Nagy Jó Uram Bátyám! Minemű kegyelmes Parantsolat érkezett az Oskolák és Studiumok regulatioja dolgában, miképen méltóztatott ő Felsége annál fogva az egész országot nyolc Districtusokra osztani, és mindenikbe egy Superior Regius Studiorum Directort az több hasonló módon denominálendő Subalternusokon kívül fel állítván minden Oskoláknak és Studiumoknak Objectomi

minden Vallásbéli különbség nélkül ezeknek Inspectioja alá oly formán adni, hogy a Vallás dolgában a' Törvényeken és Királyi Resolutiokon túl leg kisebb injuria is a' különböző Vallásuaknak ne tétessék, miképen engedődjön ugyan az meg, hogy ezután is az Oskoláink Directorait és Rectorait a' magunk Vallásából tehessük, de azonba az a kötelesség is miképen imponáltassék, hogy ez is oly véggel azon királyi Directorak insinualtassék, hogy ez is vigyázzon reá, hogy olyanok ne applicaltassanak, a' kiknek meg kívántató qualitatssai nem volnának, mind ezek és többek is miképen rendeltessenek azon kegyelmes intimatumba, nem szükség az Urnak Bátyám Uramnak bővebben kimagyarázni, a' ki mindezeket azon Parantsolatból magából vóltaképen meg értette.

„Mindeneket ezen dologban Combinálván tisztelnünk kell ugyan ő Felségének azt a kegyelmes célyát, mely szerént azon rendelkezéseket maga kegyelmes declaratioja szerént a' mi boldogságunkra intézni méltóztatik, de ha mind magának a dolognak belsőségét, mind azoknak mivoltokat meg gondoljuk, a' kikre ezen mi Studiumunknak és Oskoláinknak manipulatioja bizódik, úgy találtuk egyező értelemmel, hogy sok okaink vagynak a' meg ütközésre és a' nem helytelen félelemre. Mert kétségkívül való dolog az, hogy az Oskolák és a' Studiumok szorossan össze vagynak kötve a' Vallásnak közönséges és szabad gyakorlásával. Magok a' Törvények is ezeket együvé foglalva adták minekünk. Mert ha némely tudományokat első tekintettel indifferenseknek tarthatnánk is, némelyek mindazonáltal még is, mind az igazságok, mind a tudományok oly nagy atyafiságos harmoniában s' össze kötéssel vagynak egy máséhoz, hogy nem tsak a principiumokkal, de még tsak a' tanításnak módjával is akármely Vallást könnyen fel lehessen fordítani. Ugyan azért minthogy ezek magát a tudományt közelről illetik, tartoznak az Ecclesiáknak arra a' belső igazgatására, a' mely mind a' dolog természeti, mind az 1608-dik Coronatio előtt lévő első articulus szerént a Superintendentenseket Vallásunk Sistemájához képest illeti, és a' melyet ezek mind eddig az ideig a' Fejedelmek protectioja alatt a' publicumnak minden praejudiciuma nélkül békességesen gyakoroltak. Térgy hajtással kell ugyan tisztelnünk azt az ő Felsége legfelsőbb királyi Inspectioját a' mely a mi tulajdon dolgainknak administrationjára kiterjed, sőt bizodalomunknak is kell ebben lenni. a' mennyiben ez a' közönséges társaságnak rendi szerént védelmünkre is vagyon intézve. Nintsen ez iránt semmi kérdés, de hogy épen maga a mi Studiumunknak és Oskoláinknak belső directioja és manipulatioja, akármely különben érdemes emberekre, de azomba Romano Catholicusokra bizódjon, s' ezek légyenek Arbiterei a' mi Oskoláink és Studiumink Objectumainak, ez az a' mely bennünk nyughatatlankodtató félelmet méltán okozhat. Tudni való dolog az hogy ezeknek ellenkező principiumaik vagynak; tudni való, hogy ezeket a' magok Vallásának principiumai (hogy leg gyengébben szóllyon az ember) a mi Vallásunknak sem Conservatiojára, se annyival inkább előmenetelére nem kötelezik. Ezek fogják hát a' mi Vallásunkat oly közelről illető objectumokat belsőképen igazgatni! Vallyon ilyen kezek között lévén maga a' mi belső administrationk, nem lehet-e fundate tartani, hogy a' mint gyakran meg esik, magok azok az ő Felsége kegyelmes rendelkezései is, a' melyeket (a' mint declarálni méltóztatik) boldogságunkra intézett; maga kegyelmes célyá ellen a mi nyughatatlankodtásunknak alkalmatosságává ne fordítottassanak. Méltóztatott ugyan ő Felsége a dologban némely határokat tenni, mind azon fő királyi Directorok activitássa, mind az egész Institutum iránt, de vallyon nem szemmel látott példák bizonyítják-e, hogy ha egyszer a' Romano Catholicus Atyáink fiaik kezekben valami hatalom adódik irántunk, akár hogy restringáltassék azon hatalom eleinte, azokkal a' határokkal semmit se gondolnak, hanem magával a' hatalommal élnek,

s csak legkisebb módjok legyen is benne, nyughatatlankodtatásunkra s néha épen romlásunkra is szokták többnyire fordítani. Illyen az, midőn eő Felsége az Dioecesanusoknak a mi Predikátoraink vizitállását azzal a világos restrictióval meg engedték: *in hoc duntaxat ut constet num suos rite baptisent seu ad valide baptisandum sufficienter sint instructi*. Ebben kellene azért maradni, de még is mind Templomainkat, mind Parociáinkat, mind Oskoláinkat, egy szóval mindent, a mi tetszik, erővel is visitállyák, nem gondolván a királyi duntaxattal. Illyen az, midőn a matrimonialis perek a Dioecesanusok ítéletének ezzel a világos restrictióval subjiáltattak, *ut hi illas plane juxta principia Aug. et Helv. Confessionis dijudicent*, azonban ezzel semmit se gondolnak, hanem ítélnék úgy, a mint tetszik s nyughatatlankodtatják is embereinket. Illyen az, midőn eő Felsége Templomainknak reparatioja iránt, mintegy az azt akadályoztatások ellen olly rendelést tenni méltóztatik, *hogy a Magistratus a' szükségét először nézesse meg, s azt meg nézvén, a' reparatiót meg engedni tartozzon*; csak azt kellene hat itt meg nézni azonban, mennyi kötekedések vagynak ilyen alkalmatosságokkal, minden napi példák bizonyítják, sőt mikor különös dolgokról parantsol is eő Felsége, ollyanokat huznak bele, a melyekről sem eő Felsége nem parantsolt se kérdés nem volt, elannyira, hogy majd minden reparatiókor, extensio vagy új Templom építése kéresek, vagy más Vallás dolgait illető s akár hogy circumscribált investigatiókor, az exercitiumunk törvényességéről s Templomaink birodalmáról való kérdésekre igyekeznek bennünket szorítani. Illyen az utollyára, hogy többet elhalgassak, midőn eő Felsége a mi Predikátorainknak a földes Urak vagy Tisztyeik előtt való praesentatioját csak azért *fine unice illo* parantsolja, *ut scire possint an non vagabundi, aut aliis criminibus impliciti sint*? még is ha Testimonialisok vagyon is magok Elöljáróitól kötekednek s nem acceptállyák, mint Örsön és Heves Vármegyében úgy esett, a' hová a rendelt Praedikátor, noha magát Egerben a Méltóságos Püspök Urnak mint földes Urnak személy szerint praesentálta is, még is nem acceptálta, azután pedig a Templomot is dimoliáltatta és a népet holmi mesterségekkel ki nyomta. Az illyen példák is elegendő okot adhatnak a helyes félelemre; de annyival inkább tarthatunk ezen R. Catholicus Atyáinkfiának az Oskoláink és tudományainknak belső administratiójában való belé botsátkozásoktól, a' mennyivel nagyobb generalitással adódván minden Oskoláinknak és Studiumoknak objectomi kezekben, más részről pedig a tudományok nagy atyafiságban lévén egymással, mit fognak ilyen objectumoknak tartani nem tudhattunk. Hát vallyon mi lészen *intra leges et benignas Resolutiones*? mi nem fogja illetni directe a Vallás dolgát? mitsoda Directorokat és Rectorokat fognak megkívántató qualitasokkal bírónak ítélni? mindezek ollyan kétséges generalis, de azonban nagy Consequentiaikat hozható kérdések, a melyeket ha magok azon királyi Directorok decidálnak, mit fog némelyeknek zárlusok dictálni, előre ugyan bizonyosan meg nem határozhattunk, de bizonyos lévén az, hogy egyiknek is principiumi a mi Vallásbeli principiumunknak fentartására es előmenetelére őket legalább nem kötelezik, nagy félelem és fundata félelem nélkül nem lehetünk, de ha magok nem magyaráznák is meg magoktól ezen kérdéssé tett generalitásokat, ugyan csak quoad individualia casusba jövéen, vagy talán Studio is hozatván a dolog, szüntelen való alkalmatosság volna ezek iránt vagy a Consilium, vagy maga eő Felsége előtt nem kiss nyughatatlankodással vetelkedni. Illyen reflexiók forogván fel ezen dologban, csak a' mennyire mi rólla gondolkoztunk is, minthogy maga eő Felsége más részről kegyelmesen declaralni méltóztatik, hogy ezen rendelések abból a' meg becsülhetetlen Anyai indulattyából származnak, mely szerint minden Jobbágyainak boldogsá-

gokat munkálkodni szándékozik: egyező értelemmel úgy találtuk, hogy maga ez az eő Felsége kegyelmes királyi hajlandóságának ki nyilatkoztatása is erős Jobbágyi bizodalmat szerezhet bennünk, hogy ezen ítéletünk szerint nem ok nélkül való félelmünket egész eő Felsége kegyelmességéhez való ragaszkodásunkkal öntsük ki Anyai öleibe, s kérjük azon, hogy ezen Oskolák és Studiumok administratióját méltóztatna az ilyen más Valláson való Directoroktól abstrahálni és maga királyi bizodalmát az eddig eő Felsége hathatós védelme alatt is Superintendenseink által törvényesen és magunk Vallása principiumaink szerint gyakorlott inspectióban és directióban meg nyugtatni. Nem az a cél Nagy Jó Uram Bátyám hogy az eő Felsége javunkra is célozni declarált kegyelmes rendelkezései valami tartóztatásáról valaki csak gondolkodjon is. Valamint fel keltetik azt tennem, hogy eő Felsége mind azokkal Vallásunk szabad gyakorlásának legkisebb sérelmet is okozni nem akar, úgy eő Felsége kegyelmes intentióit ennél az erőss bizodalomnál fogva mindenekben köteleességünknek is tartunk. Csak az minden kívánság, hogy az illyen, Vallásunk Szabad gyakorlásával olly szorossan össze kötött dolognak, mint az Oskolák és Studiumok objectomi, belső directióját s administratióját, ez után is nálunk, az eddig való régi usus szerint is meghagyni és pro occurrentibus circumstantiis reánk kegyelmes királyi bizodalmat terjesztetni méltóztatson.

„Illy tiszta principiumoktól vezéreltetvén, de más részről az illyen forma eő Felségéhez való folyamodást a' magunk Conservatiójához való köteleesség is, a mi ítéletünk szerint, szorosan és halogatás nélkül meg kívánván, ha az Úrnak Bátyám Uramnak is azon V. Superintendenciának is úgy tetszik, mi úgy gondolók, hogy jó volna mind a' négy Superintendens és a' többi Ecclesiasticus és Secularis Curatorok nevével egy a' fellyebb irt mód és principiumok szerint készitendő Instantiával Agens Uram által mennél előbb eő Felsége lábaihoz esni és a fellyebb irt dolgok eránt kegyelem és védelemért esedezni. Melly egyező gondolkodásunkat valamint az Úrnak Bátyám Uramnak böles ítéletire és esméretes buzgóságára támasztva, úgy ha azon V. Superintendencia is völlünk ezen momentosa dologban egy formán gondolkozik, Uri tudósítását is ugyan atyafiai bizodalommal ki kérem; de addig is a' dolgot késeltetni kár volna. Csak Agens Uram vehessen az Úrtól Bátyám Uramtól, azon V. Superintendencia részről commissiot, maga köteleességét el mulatni nem fogja. Irok én is eő kegyelmének, hogy mihelyt a több Superintendenciáknak is parantsolatját veheti, ezen Superintendencia részéről fel ne akadjon, tegye fel ezt is bizvást. De irtam, hogy mind a dolognak sarkalatosságát, mind ezen lépésnek szükséges völtát meg fogják esme ni. Ezzel vagyok az — Úrnak kedves Uram Bátyámnak — N. kegye 24-a 8 bris 1776. — tökéletes igaz atyafi szolgálja Vay István sk.

(Vége köv.)

Zsoldos Benő.

KÖNYVISMERTETÉS.

Zola regénye: „*Lourdes*.”

Zola Emil, a francia realiztikus regényirodalom feje, a jelenkor legolvasottabb íróinak egyike, ki a való élet hű rajzában a piszkot épűgy tollára vette, mint a gyönygőt, sőt az előbbi valóságos előszeretettel kereste föl és kultiválta, — miután eddigi regényeiben a társadalmi életnek igyekezett rajzát adni, újabban a vallási élet felé fordult, annak szerepét kutatja az ember életében, annak igyekszik a lényegébe hatolni. E célból előbb *Lourdes*, a híres francia búcsújáró-hely felé irányozta tekintetét

oda maga is elzarándokolt s az ottani csodákat, szertartásokat alaposan tanulmányozta, — e tanulmányainak eredményét „Lourdes” című regényébe foglalta be. Másik műve e ciklusból a keresztyén világ központjával, Rómával s a pápaság intézményével fog foglalkozni; e célból Zola a múlt év végén hosszasan időzött Rómában, ott a pápánál is jelentkezett kihallgatásra, de a „Lourdes” miatt bosszus pápa által nem fogadtatott, — a mi azonban őt a legkevésbé sem keserítette el.

A pápának s a kath. papi világnak van is egy kis oka haragudni e regényre, mert Zola e művében — mely 3 hét alatt állítólag 100,000 példányban kelt el — ha nem is egyház-ellenes, de minden esetre kritikai álláspontot foglal el az egyházzal szemben. Egy ily népszerű író, mint az egyház szigorú, bár igazságos bírálója, — természetesen, hogy nem lehet kellemes a pápára nézve.

A „Lourdes” kellemesen különbözik Zola korábbi regényeitől; realismus ennek a műnek is alapvonása, de e mellett teljes tisztaság, sőt helyenkint gyöngédség uralkodik benne. Zola talán még sohase ütött meg ilyen bensőséges, a szív mélyéből származó hangokat; talán még sohase juttatott kifejezésre ilyen gyöngéd érzéseket, mint itt teszi mind ama borzalmasságok mellett, a melyeket kérlelhetetlenül rajzol. Az ezer féle szenvedésnek, az élet, egészség és boldogság után való lázas sóvárgásnak megragadó rajzolásán keresztül mindenütt végig húzódik e fájdalmas kérdés: miért ez a sok fájdalom a világon? Zola úgy tekinti és tárgya téma, mint a végére siető XIX. század fia, kinek korának világnézete és műveltsége vérebe ment és a ki semmi pápai decretum által nem engedi magát a közép-kor gondolkörébe visszasodortatni. Ő a „Lourdes”-ban és a szent barlangban végbemenő üzemekkel szemben — kételkedő, skeptikus, de minden frivolság nélkül. A művész jó ízlése megőrzi őt ettől, valamint a részvétnek és humanitásnak nemesebb érzelmé. A szenvedők serege, e szent vásár csak a fájdalomnak, sajnálatnak és a jogos haragnak hangjait csalsa ki belőle. Bármily skeptikus is azonban az alapfelfogása, negatív tendenciája nincs a könyvnek. Szemléletes rajzolás, ragyogó előadás a költő főcélja; oktatás, felvilágosítás csak másodrangú szerepet játszanak nála.

A könyv súlypontja egyébiránt a tárgyas leírásban s nem a regényben fekszik. De az egész előadáson egy rendkívül gyöngéd és szűzies tisztaságú szerelmi történet vonul végig; egy kezdettől fogva végig fájdalmas lemondással teljes viszony, a bánatos hitetlen papnak: *Péternek* az ő ifjúkori barátnőjéhez *de Guersaint Máriához* való szerelme. Amaz pap, ez 7 év óta gyógyíthatatlan bénulásban szenved, melyet 13 éves korában lóról való leeséssel szerzett. Péter, mint ápoló kíséri őt, midőn gyógyulást keresni „Lourdes-ba” zarándokol. Péter azoknak a benyomásoknak és érzelmeknek tolmácsa, a melyeket a költő maga élt át. Ő a magasztalt búcsújárás hely csodaerejébe és ez üzemek jogosult volta vetett kétségekkel indul meg az útra, de egyszersmind ama gyermeki hit visszaszerzése iránt való óhajjal, melynek elveszte őt a legkínosabb meghasonlásba sodorta. Titokban reménykedik, hogy a lourdesi események pontos megfigyelése s e kultusz megalapítójának, *Bernadette Soubiron* történetének alapos kifürkészése által világossághoz jut. De, a mit itt tapasztal és átél, még jobban megerősíti őt hitetlenségében, s Máriának a csodatevő Isten-anyához küldött ájtatos imája barátja lelki szenvedéseinek meggyógyításáért meghallgatatlan marad.

Ez a Mária a legfinomabb alak, melyet Zola valaha teremtett; szenttelen lelkű, elragadó teremtmény, telve a legtisztább gyermeki ártatlansággal, felmagasztosúlva

és átszellemülve a szenvedés dicshozsora által. Aránylag nem sokszor szerepel a regényben, de a mit mond, abban a legédesebb kellemnek, a legszeretetre méltóbb naivitásnak varázsa nyilatkozik meg. Az ő csendes tiszta képe a zajongó izgatott tömegből úgy emelkedik ki, mint egy fénylő csillag a tenger zajgásából; egyformán megindító az ő gyámoltalanságában, a csoda földfeletti hatalma iránt való határtalan bizalmában, egyetlen törekvése: a gyógyulásra irányuló, lángoló concentrációjában, barátjának fájdalma iránt való testvéri hű részvételében. Költői és szűzies az a jelenet, midőn Mária Lourdesből való hazautaztában barátjának megvallja, hogy a barlang előtt töltött éjszakán a szent szűznek leányságát ajánlotta fel arra az esetre, ha meggyógyul és hogy ennek folytán sohase fog férjhez menni.

De a regényes elem, mint említettük, nem a fődolog a könyvben, annak súlypontja a leíró, rajzoló részletekben fekszik. Kezdi a regény a Páristól Lourdesig terjedő, csaknem 24 óráig tartó utazás leírásával, melyet égető augusztusi hőségben, harmadik osztályú kocsiban a betegekkel együtt kell megtennünk. 300 beteg, az emberiség összes nyomorával megterhelve, van e vonaton 500 egészséges zarándokkal összeszorítva. Az író nagy művészettel tölti ki az utazás hosszú idejét; borzalmas szemléletességgel ismerteti a különböző betegeket s viszonyait, mindeniket a maga fájdalmával, bajával és reményével. Még a vallásos gyakorlatokat se felejt el, melyeket egy ápolónővér vezetése mellett a betegek az egész utazás alatt végeznek, s habár odaadással végzik, ez az egyre visszatérő zsoltáréneklés, a szerencsétlen utasoknak e buzgalma az „Ave Maria stella,” az „Angelus,” a „Bernadette”-ről szóló végtelen hosszú ének elmondásában, a rózsafüzér öt örvendetes, fájdalmas és dicsőséges titkának elrecitálásában — csaknem idegrázólag hat az emberre. Valóságos pokol volt ez a vonat, telve nyomorral és fájdalommal.

A zarándoklás helyére érkezve, tanui leszünk a betegek leszállításának a vonatból s a kórházba való elhelyezésüknek. A költő végig hordoz bennünk a ragályos betegekkel túlszűrt betegszobákon; borzalommal nézzük e szerencsétleneket, kiket itt letelepítenek, mielőtt a *lourdesi* szent szűzhöz indulnának. A szenvedők menetét követve eljutunk a szent barlanghoz, melynek vakító gyertyafénye se éjjel se nappal ki nem alszik, benne az istenanyjának márvány-szobra, a minőnek azt Bernadette látta; a közsöszék, a melyből szűnet nélkül ostorcsapás gyanánt hullanak alá az izgatott tömegre az egymást felváltó papok fanatizáló szavai; a csodaforrás, mely mesterségesen több medencébe nem vezetve, melyekbe a folyvást előzőnlő betegeket belemártják és a melyeket takarékoságból naponként csak kétszer frissítenek fel. Látjuk az első kísérleteket, az első gyógyításokat s ezek megíúsulását. Belépünk a felügyelő orvosi irodába, hol a csodálatos gyógyításokat orvosilag megvizsgálják és elkönyvelik. Megismerkedünk mindazzal, a mi a *lourdesi* isten-anyából pénzt keres: az egyházi és világi szállodákkal, melyek egymásnak kölcsönösen erős concurrenciát csinálnak; az elárusító bódékkal, melyek a szent cikkekkel hatalmas kereskedést űznek; ama helyiségekkel, hol a csodatevő vizet palackokba fejtik és az egész világba szétküldözik; a gyertyaraktárral, hol ezerszámra hever az elárusítandó gyertya a szerény krajcáros gyertyáktól kezdve fel a drága viaszgyertyákig. Teljes vásár ez, melynek jövedelme a barlang tiszteletreméltó atyáinak pénztárába foly, a kik a barlangból s abból, a mi hozzártatozik, évenként 900,000 frankot vesznek be.

Minde leírások fény és tetőpontját a nagyszerű *gyertya processiónak* leírása képezi, a melyen 30,000 zarándok

vesz részt, mindenik égő gyertyával kezében, úgy hogy azt lehetne hinni, a tejút áradt szét a földön a maga ezer meg ezer csillagjával; s aztán az a grandiosus kép, melyet a költő a *szent-sacrament-processiójáról* rajzol, a melyben a köldöttségek a világ minden részéből zászlókkal vesznek részt; a mint beláthatatlan menetben elvonul a barlang előtt s közeledtére az összes betegek, gyógyulást és csodát szomjúhozók extasisba esnek, a mint felvonul a magaslatra, melynek sziklakoszorúza ormán a szent szűz basilicája áll; a mint a menet eleje megjelen fent a szikla terraszon, míg az ájtatos tömeg az egész magaslatot megszállva tartja és mindenek tekintete csak egy pontra van irányozva a magasban, a legszentsége-sebbre, kinek arany hüvelybe a pap magasra emelt kezei közt a leszálló nap fényében mint egy másik nap ragyog fel s a mint ennek láttára a távoli ocean zúgásához hasonlóan ezer szájból száll fel az ájtatosság moraja: mindez csodás művészettel van előadva, valóságos diadalmi ének a kath. kultusz pompájára és hatalmára! (Folyt. köv.)

Dr. Rácz Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

Püspöki körlevél.

Nagyitiszteletű esperes úr!

Boldog újév kívánásával kezdem meg jelen körlevele-met. Adja az ég, hogy a már beállott esztendő áldá-sokkal teljes legyen ev. ref. egyházunkra nézve.

Sokat szenvedtünk a multban, sok aggódás köze-pette élünk a jelenben; ám azért a jövő felé reménnyel és bizalommal nézünk. Bármennyire kedvezőtlenek is a jelek, melyek közt útnak indulunk, nekem teljes hitem, hogy a gondviselés ezután is megsegít bennünket s nem szégyeníti meg reménységeinket.

Az újévi okos reménység azonban méltán megkí-vánja, hogy a jövő érdekében mi magunk is fáradhatatlan buzgalommal közremunkáljunk. Közremunkálko-dunk pedig kötelességeink lelkiismeretes teljesítése által. Ilyen egyik erkölcsi kötelességül jelzem ezúttal a hivata-os kötelességeken kívül, a „Sárospataki Lapok“ erkölcsi és anyagi támogatását. Ha e lapra, mint a hamisítatlan prot. szellem organumára szükség volt a multban, két-szeresen szükség lesz a jövőben. A kulturharcban, hiába tagadnók, tényleg benne vagyunk. A falakon kívül szakadatlan aknamunka folyik. Ily időben az órállomá-sokat nem szabad elhagynunk. A tiszta igazságnak adunk pedig kifejezést akkor, midőn a már szívünkhöz forrott „Sárospataki Lapok“-at féltve őrzött protestáns érdekeink védelmére nézve egyik ilyen órállomásnak tekintjük. Azok, a kik ezen órállomáson — mint a mult is igazolja — ernyedetlen szorgalommal s feszült éberséggel buzgólkod-nak, sokszorosan rászolgálnak arra, hogy további ör-kődésük elé teljes bizalommal nézzünk. A bennük vetett bizalom s az ebből folyó erkölcsi és anyagi támogatás nemcsak az ő munkakedvüket emeli, hanem lényeges befolyást gyakorol arra is, hogy az üdvös vállalat sikere biztosítva legyen. „Méltó a munkás az ő bérére“, mondja az írás. Elismerést s jóakarató támogatást a közügy harcosainak, követeli mintegy a jól felfogott méltányosság.

Azért, ha szívünkön hordjuk protestáns egyházunk javát, ha féltékeny gondnal akarjuk megvédeni ennek érdekeit a jöhető támadásokkal szemben, tekintsük erkölcsi kötelességnek felkarolni a „Sárospataki Lapok“ ügyét, mely a mi ügyünk is. A reánk váró új viszonyok iga-

zolni fogják e lap szükségszerűségét. Fegyvertárunk lesz az nekünk a protestáns szellem megvédelmezésére. Le-gyünk azért rajta teljes igyekezetünkkel, hogy azon erőt, mely számunkra ezen fegyvertárban rejlik, fokozott mérv-ben növeljük. Azzal a szíves kéréssel fordulok azért nagyitiszteletűségedhez, hogy a kormányzása alatt álló egyházmegyében kösse szívére körlevél útján minden egyházunkat igazán szerető egyházi és világi embernek a „Sárospataki Lapok“ ügyét, hogy a tömeges megrendelés és anyagi támogatás által megerősödvén, legyen a jövő-ben még erősebb s hatalmasabb vára ev. ref. egyhá-zunknak.

Ugyancsak a legmelegebben ajánlom buzgó párt-fogásra dr. Bartha Béla, sárospataki jogtanár „Órálló“ című politikai lapját, mely szintén a protestáns érdekek kiváló előharcosának igazolta magát eddig is s üdvös ha-tása még intensivebb lesz, ha — amint jeles szerkesztője tervezi — Budapesten megjelenő napi lappá fejlesztetik. Édes gyermeke ez is prot. egyházunknak s méltán megérdemli, hogy róla atyailag gondoskodjunk!

Atyafiúi szeretettel

Miskolc, 1895 jan. 10-én

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

IRODALOM.

* „Vallásbölcseleti tanulmányok az isten-eszme s a vele kapcsolt eszmék történetének körében.“ Irta: Dr. Heiszler József, kiadja: a felső-szabolcsi ev. ref. papi egyület. Széles körben fog az kellemes feltűnést kelteni, hogy a lendületnek indult papi értekezletek tudós művek kiadására is vállalkozni készek, mint azt p. o. gömöriek a Balogh Béla (Putnok monografiája) s a felső-szabolcsiak a dr. Heiszler művével teszik. Hogy utóbbiakat milyen gondolatok bírták a nemes elhatározásra, arról Lukács Ödön esperes számol be „A t. olvasóhoz“ intézett meleg szavaiban, a melyekkel a mű értéke felől is lelkesedéssel nyilatkozik. — „Nem tisztán a tudós szerző iránt való tiszteletből, de tette ezt (t. i. a mű kiadásának el-határozását) a f.-szabolcsi ev. ref. egyházmegye papi értekezlete főleg azért, mivel maga a mű az isten-eszme történetének oly emelkedett és magas szárnyalású képét adja, mely e művet e téren megbecsülhetetlenné és szer-felett érdekessé teszi, annyira, hogy a felfogás tisztasága és az előadás élénksége hivatva van arra, hogy a prot. öntudattal együtt a vallásos buzgóságot emelje, üdvösen fejlessze s azokat, kik talán megvetéssel tekintenek a merev dogmákra, a valláshoz visszatérítse.“ — Kétségtelen, hogy ez a mű egy tudós elme és vallásos ihletű lélek szüleménye s célja felséges, mert arra a boldogító ma-gaslatra kívánja az olvasót segíteni, a hol így kiálthat fel szíve teljességében: „valóban az Isten mindenben minden és mi az ő szellemének kedves gondolatait vagyunk, — érező, gondolkozó, Istent kereső, égbe néző és csak az Istenben megnyugodható gondolatok.“ E magaslatra — természetesen — hosszú út vezet s e hosszú útát, ennek töviseit, virágait írja, festi élénk a nagy tapasztalatú s roppant olvasottságú szerző, a mikor a különböző vallás-rendszereknek és az ő kor legnagyobb elméinek Istenre vonatkozó gondolatait koszorúba fűzi. Repülésében amaz égi tájék felé nem mindenki bírja követni; itt-ott a ké-telkedés is társul szegődik az olvasóhoz a szédítő mély-ségek és magaslatok felett; de sohasem tagadhatja meg, hogy kalauzának hite, reménye, égbe vágyódása szinte tűneményszerű s csodálásra, sőt irigylésre méltó. Schleiermacher mondta Spinózáról, hogy ő istentől részegült

volt. A legnagyobb dicséretként mondhatjuk dr. Heiszler-ről, hogy ő is az. A lélek halhatatlanságának igazolása-ért nem félt bemenőlni a spiritizmusba is s a léleknek bizonyos fajta vándorlását is elfogadja, de nem az egyiptomiak és indusok modorában. A szaklérfiak bizonyára megakadnak, meg is akadhatnak e műnek egyes tételein s kimutathatják még azt is, hogy a tudomány ennek egyik-másik pontját már túlhaladta; de lehetetlen, hogy tisztelettel ne gondoljanak a félrevonultán élő szerzőnek gazdag ismereteire, erős érvelésére s szikla-szilárdságú hitére, a mely előtt nincs akadály a mennyek felé vezető úton. A 107 lapra terjedő, csinosan kiállított mű Nyíregyházán jelent meg s ára 1 frt; br. Podmaniczky Gézáné, szül. gr. Degenfeld Berta úrnőnek van ajánlva. Mihelyt lapunk tere engedi, mutatványt közlünk belőle, addig is a szerző és kiadók iránt érzett őszinte tisztelettel, ajánljuk a pártfogásra.

* A „Zemplén” című lap ünnepi számot adott fenállásának 25-dik évfordulójára. A nagy ívrét alakú, 14 lapnyi terjedelmű ünnepi szám a munkatársak legnagyobb részének arcképeit és alkalmi megemlékezéseit közli igen csinos kiállításban. A s-pataki főiskola tanári és kerületünk lelkészi kara is több kép és közlemény által van benne képviselve. A kiadó — *Ehlert Gyula* — ingyen nyomatta e számot s a szerkesztővel — *Dongó Gy. Géza* — egyetértve, a tiszta jövedelmet jótékony célra, a s.-a.-ujhelyi árvaház javára ajánlották. A szép időket átélő lapíróinknak kívánunk hosszú és hasznos pályafutást.

* A „Magyarirók élete és munkái” című füzetes vállalatból már a IV-ik kötet 1-ső füzeté is megjelent s a „G. Gy.” előbetűs írókat és működésüket ismerteti. A kitűnő vállalatot ismételtén ajánljuk t. olvasóink figyelmébe s figyelmeztetni kívánjuk egyúttal mindazokat, a kik ev. ref. egyházunk tagjai közül az irodalomban egy vagy más téren felléptek, hogy rövid életrajzukat s műveik vagy hiriapi működésük jegyzékét a nagyérdemű szerkesztőhöz, *Szinnyei József* nemzeti muzeumi hírlap-könyvtár-örhöz beküldeni ne terhelteessenek. Egyházunk érdeke is úgy kívánja, hogy ha támadhatott itt nekünk egy ilyen, minden nemes érdeket önzetlenül szolgáló vállalat, akkor abban az ev. ref. felekezetű írók is a lehető legteljesebb számba foglaljanak helyet. Már eddig is többen kimaradtak olyanok felekezetünk tagjai közül, a kiknek neveivel örömet találkoznak a prot. sajtó hasábjain, sőt olyanok is, a kik önálló művekkel is szerepelnek irodalmunkban. A szerkesztő nem oka, ha némelyek siketek maradnak a hívogató szóra. Egy-egy füzet ára 50 kr. Kiadja Hornyánszky V. könyvkereskedése Budapesten.

* A müncheni „Allgemeine Zeitung,” Németország legtekintélyesebb politikai lapja, szomorú képet rajzol a magyar evang. egyház helyzetéről. Miután a lelkészek tarthatatlan fizetési viszonyait ismertette, mivel a nép elszegényedése a lelkészi illetékek fizetését mindinkább megnehezíti, sőt megakadályozza, így folytatja: „Sajnálatlaltal kell észlelnünk, hogy a lelkész és hívei közötti viszony a magyar evang. egyházban máskülönben sem valami kiválóan benső. Az anyagi szolgálmányok és illetmények miatti gyakori elidegenedéshez ugyanis a bensőbb vallás erkölcsi összeköttetés hiánya is csatlakozik. A lelkészek befolyása itt rendszerint pusztán hivatali funkciójává vált; e hivatalos érütközésen kívül, a mely egyébiránt pénzügyi okokból hasonlóképen gyakran kerültek, a lelkésznek ritkán van alkama arra, hogy a népre közvetlen behatással legyen. Az evang. lelkészi karnak ez iránt kevés hajlama és érzéke van, nem nagyon ápolja az elevenebb egyházi életet. A magyar evang. lelkészek nem igen folytatnak szellemi munkát. A meglevő theol. tanintézetek se nyújtanak ehhez kellő tudományos kiképzést s a külföldi, név szerint német

egyetemen való korábban szokásos tanulmányozás, valamint a Németországgal való irodalmi összeköttetés az utóbbi időkben a magyar exclusivitás nyomása alatt jelentékenyen aláhanyatlott. Egyházi egyletek és összejövetelek, gyűlések és előadások, egyházi folyóiratok és könyvek a magyar evang. egyházban vagy egyáltalában nincsenek szokásban, vagy csak szórványosan, véletlenül, fordulnak elő. Az egyház csaknem üres formává lett, az élő tartalom hiányzik, vagy lassankint egészen eltűnni készül. E szemrehányások, e vádak nagyobb része alúl, sajnos, ref. papságunk se vonhatja ki magát!

* „Kis Szótár” című művet adta ki *Dömény József* nagyberénczi (Sómogy m.) lelkész. A leggyakrabban előforduló görög szavak gyűjteménye ez, a melyeknek egybeszedésére az a gondolat vezérelhetette a szerzőt, hogy a görög nyelvnek a gimnáziumokból való kiküszöbölése mellett is szüksége lesz a tudományos pálya emberének bizonyos görög műszavak alapos ismeretére. E végből az összegyűjtött szavakat etymologiailag megmagyarázza. A kis füzet sem kiállításban, sem teljességben nem versenyezhet az effajta korábbi termékekkel, a melyek nem csupán a görög, hanem más nyelvekből átvett idegen szavakra és azok magyarázataira is kiterjeszkednek. A különben használható kis mű ára 60 kr.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Gyász hírek. Egy valódi értelemben vett magyar főúr s ev. ref. egyházunknak egyik legerősebb oszlopfőia, *gróf Kun Kocsárd* folyó hó 11-én, 93-ik évében Szászvároson elhunyt. Nevét az ország minden részében ismerték és tisztelettel emlegették, mert egész életét hazájának és egyházának szentelte. Született 1803-ban Osdolán, Háromszék megyében. Iskoláit a kolozsvári ev. ref. kollégiumban kezdte s a nagyenyedi kollégiumban végezte be. 1823-ban már a megye szolgálatába állott, s 1836-ban már mint alispán vezette a megye ügyeit. 1848-ban országos képviselő, majd Hunyad-megye főispánja lett. Az oroszok betörése után ő is bujdokolt, de 1850-ben elfogták s hat évi várfogságra és birtokainak elkobzására ítélték. Komáromi várfogságából kiszabadulván s birtokait visszaszerezvén, gazdasága rendezéséhez fogott, s vagyonát rohamosan növelte, de csak azért, hogy a magyarság gyarapodására s a hazai nyelv felvirágoztatására fordíthassa. E tekintetben Erdélyben valóságos csodát művelt. A szászvárosi gimnáziumot újra építette, a tanárok számát szaporította s azok tisztességes díjazásáról gondoskodott; a dévai állami főreáliskolánál ösztöndíjat alapított, megyéje területén minden néptanító fizetését legalább 400 frtra emelte, a magyar leányt férjhezvévő székely legények részére jutalmakat tűzött ki, hogy ilyen módon is akadályozza az oláhokkal való keveredést, mecénása volt minden közérdekű vállalatnak, a mely segítségre szorult. De tisztelt nevét különösen az teszi örökre emlékeztetéssé, hogy 1889-ben 250.000 forint értékű összes ingatlan vagyonát az erdélyrészi magyar közművelődési egyesületnek ajándékozta. Ezt, mint ő a fejedelmi adományt megköszönő küldöttségnek mondá, — azért tette már életében, mert nem volt megelégedve az állam és nemzetépítés folyamatban levő munkájával. Figyelmeztetni kívánta ez által azokat is, a kik többet tehetnek, főként, a kik az állam sorsát intézik. Folyó hó 14-ikén az erdélyrészi magyarság őszinte részvéte mellett temették el ideiglenesen a szászvárosi sírkertben. A temetést a kulturegyesület rendezte, mely

nek legnagyobb jöltevője s örökös tiszteletbeli elnöke volt. Egy egész nemzet kíván békés nyugalmat a haza derék fiának s nevét hálával fogja emlegetni a késő utókor is — Ag. ev. atyáinkfiai is elvesztették egy oszlopos emberüket. *Földváry Mihályt*, Pest-Pilis-Solt-Kis-Kunvármegyének nagyérdemű alispánját, f. hó 12-én, életének 71-ik évében szabadította meg a halál angyala hosszas szenvedéseitől. A 40-es évektől folyvást a közélet embere volt. Szerette, becsülte Kossuth Lajos, a kinek 1847-iki követválasztásakor Földváry M. is egyik főtényező volt. Részt vett a szabadságharcban, mint nemzetőr-csapat-vezető, szerepelt mint országos képviselő, s 1878-tól pedig állandóan Pest-Pilis megyének ritka népszerűségű alispánja volt. Tudott magának időt szakítani az ág. ev. egyház ügyeivel való foglalkozásra is s a közös prot. ünnep alkalmával a melyet a testvér felekezetek az 1790/91. százados évfordulója alkalmából rendeztek, sokféle megtámadtatásban részesült a klerikálisok részéről a miatt, hogy Pest-Pilismegye tanácsházát az ünnep megtartására átengedte. A támadásokat méltósággal utasította vissza. Szívesen forgatta a tollat és mint szónok is örömet értékesítette tehetségét. A Kossuth-fiukat is ő üdvözölte itthon a megye nevében a megyei küldöttség élén. Elete nyereség volt a hazára és egyházra; méltán kísérte tehát kitüntető részvét örök nyugalma helyére, a kerepessi temetőbe f. hó 14-én. — A *milotai* ev. ref. egyháznak (Szatmármegye) 49 éven keresztül köztiszteletben és szeretetben állott lelképásztora, Sipoš Károly folyó hó 10-ikén, éjjel után $\frac{1}{2}$ -1 óra-
kor, életének 73-ik évében, rövid szenvedés után elhunyt. Temetése 11-én délután általános részvét mellett ment végbe. A gyász-szertartást, a boldogult végakarata szerint, Kalós Péter tiszta-becsi és Tabajdi Lajos szatmári lelkészek teljesítették. Aldás és béke hanvaira!

— **A német iskolázás** a múlt évi újoncözásnál fényes dicsőretet aratott. A szolgálatra bevonult 253, 177 újonc közt csak 617 vagyis 0.24 százalék nem részesült iskolázásban, vagyis nem tudott egy nyelven se kielégítőleg olvasni, vagy családi és keresztnévét olvashatólag leírni. Német nyelvű iskolázásban részesült 250,835, idegen nyelvű iskolázásban (lengyelek s elzász lotharingiaiak) 1725 újonc. Az előző évben, habár akkor csak 186,448 újonc vonult be, az iskolázásban nem részesült újoncok száma 715 re, vagyis 0.38 százalékra rúgott, az idegen nyelvű iskolába járt újoncoké pedig 3318-ra, 1883-ban pedig az előbbiek száma 1923 vagy 1.27 százalék, az utóbbiaké ellenben 5493 volt.

— **Nyilvános köszönet.** A gesztelyi ev. ref. egyház-községnek szeretett főgondnoka, nagys. *Kóczán Miklós* úr, a már meglevő s legnagyobb részben az ő kegyes adakozásaiból gyűlt orgona-alap növelésére múlt év december 10-én 100 frtot adományozott. Nagy a mi örömünk és a mi dicsekedésünk. — Fogadja szeretett főgondnokunk gyülekezetének hálás köszönetét.

Olajos Pál, ev. ref. lelkész.

— **A buddhisták száma.** Szokás volt korábban, hogy a buddhisták számát valamennyi vallás követőinél nagyobbra t. i. mintegy 500,000,000-ra tették. Ezt a nagy összeget úgy kapták, hogy a chinaiak számát 400 millióra tették s őket egyszerűen a buddhistákhoz számították. Azonban ez helytelen dolog; az újabb nyomozások szerint a chinainak legnagyobb része nem buddhista, hanem a konfucianizmus vagy a taoizmus híve, miként a japánok a shintoizmusnak hódolnak. Dr. Hopper (Amerikában) a buddhisták számát Chinában 30 millióra, Japánban 20 millióra s a többi ázsiai országokban 37 $\frac{1}{2}$ millióra,

együtt 86 $\frac{1}{2}$ millióra teszi. Monier Williams, a legnagyobb tekintély efféle kérdésekre nézve Angliában, 100 millió buddhistát számlál. — A brahmanizmus hívei 200 millióra, a konfucianizmus hívei 250 millióra, az izlam hívei 180—200 millióra, a keresztyén vallás követői pedig 452 millióra rúgnak.

— **Németországon,** különösen nagyobb városokban valamint a diasporákban nyomtatott prédikációkat osztanak szét a lelkészek híveik között. E szokás egy pár év óta áll fenn s egyre szélesebb elterjedést vesz. Hétről-hétre 130,000 prédikációt küldenek szét; magában Berlinben 23,794 megy szét hetenkint, s a kiosztók száma 247. Hat különböző községben „predikáció-szövetkezetek” vették a szétosztást kezökbe. Brandenburgban a kiosztott példányok száma 10 ezerről 12 ezerre, Schlezíában 12 ezerről 13 ezerre, Keleti-Poroszországban 5 ezerről 6 ezerre, Nyugati-Poroszországban 1700-ról 2500-ra, a rajnai tartományban 6 ezerről 7 ezerre emelkedett. Schweizba 5000-el, Oroszországba 200-al több megy, mint korábban. Különösen Amerikába megy jóval több, mint 3 évvel ezelőtt. Egyiptomba 167 példány megy, a Kaukázusba 7, az új guineai német gyarmatokba 5. A 130,000 predika, cio minden héten 3304 kiosztóhoz megy 3421 postaszállítmányban, melyek hetenkint 251, évenként 13,609 márka költséggel járnak. Amsterdamban a német gyermekek a predikációkat az iskolában egyúttal tankönyvnek használják, a mennyiben a gyermekek a templomi énekeket, melyekből egy mindig hozzá van nyomva a predikációhoz, olvassák és tanulják. A diasporában alig van más eszköz a szétszórt hltorsosokat összetartani, mint a nyomtatott predikációk.

— **Új szavazás.** A n.-kaposi gyűlés jelöltjei közül újra kitűzettek: egyh. ker. papi tanácsbíróságra: Nagy Ignác, Idrányi Ferenc; világi tanácsbíróságra: Miklós Ödön, Debreczeni B; egyh. ker. aljegyzőségre: Czinke I. Révész K. A szavazatok ápr. 1-re adandók be az esperesekhez.

— **Pruzsinszky Pál.** a kisújszállási főgymn. igazgatója, f. hó 12-én a budapesti tudományos egyetem bölcsészeti karától a történelmi tudományok tudorává avatott. Öszintén gratulálunk e jeles protestans tanerő növekedésének!

— **Erdélyi János emléktáblájára újabb adakozók:** Antalfy László abauji esperes utján 4 frt 25 kr. Varga József 1 frt, Tatár Mihály 50 kr. Herczeg Károly ívén: Herczeg Károly 2 frt, Bernáth Zoltán, Jászay Mihály 1—1 frt, Pápay Gábor, Kecskeméthy Lajos, Deák Bertalan, Szabó Dezső, László Kálmán, Köröskényi Lajos 50—50 kr, Árvai Gyula 20 kr. Dr. Mijó Kálmán ívén: Farkas Benő 5 frt, Orosz Andrásné 3 frt, Dr. Mijó Kálmán, Weinberger Albert 2—2 frt, Szonráky Miklós, Mokcsay Sándor, Bodor István 1—1 frt, A kaposi nők adományából: 3 frt 57 kr. Felső-zemplénből: a ladmóczyi egyház 50 kr, n.-toronyai, k.-toronyai, szőlőskei, zempléni és m.-jesztrebi egyházak 20—20 kr. Szőlőssy Gyula, Szűcs István, salamoni egyház 1—1 frt, Giczey Miklós, s, Császár Béla, Köröskényi István 50—50 kr. Ungvárt, 1894. nov 20. *Novák L.*

Lapunk zártakor kaptuk a megrendítő hirt, hogy *Terhes Pál* rimaszombati ev. ref. lelkész f. hó 18-án, szélhűdés következtében beállott pár napi szenvedés után, életének 50-dik évében elhunyt. A rimaszombati ev. ref. gyülekezet első, kedvelt papját, a gömöri egyházmegye egyik köztiszteletű tanácsbíráját temeti és siratja el benne f. hó 20-án. A szerető rokonoknak, jóbarátoknak ó mennyi forró könnye, a fő nélkül maradt családnak ó milyen tengernyi fájdalma kíséri a sok kedves tulajdonsággal ékeskedő embert, férjet, apát, lelkészt és kitűnő barátot korai sirjába! Lélekben oda borulunk mi is koporsójára és mély fájdalommal szívünkben, áldást kívánunk kihűlt poraira.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Főpásztori levelek« — »Néhány szó az egyházmegyei gondnokok és esperesek megerősítése és fölesketése tárgyában«. *Ragályi Béla.* — »Középiskolai nevelésünk és a prot. tanárképezde szükségese«. *Andrássy Kálmán.* — »A protestánsok és az első tanügyi reform-törekvések Mária Terézia uralkodásának végső éveiben«. *Zsoldos Benő.* — »A sárospataki állámitanító-képezde örömmünnepe«. — »Zóla regénye: Lourdes.« *R. L.* — »Vegyes közlemények« — »Pályázatok«.

Főpásztori levelek.

Előbb úgy volt, hogy a Vatikán is a „Magyar Állam“ modorában fog reá menydörögni Szent István birodalmára, a miért ez vakmerősködött eltérni ezer-éves hagyományaitól és megsérteni újabb törvény alkotásai által a szentek emlékezetét. Aztán híre járt, hogy be fogja érni XIII. Leo az egyszerű tiltakozással, a többi tenni valót pedig rábízta a hithű főpapságra és a Zichy Nándorok lelkiismeretére. Végül ez a szerényebb igényű beavatkozás is elmaradt, mivel „sapientis est in melius mutare consilium.“

A hazai kath. főpapság új évi szózata azonban nem maradt el, hanem sok megfontolás után világga lett, hogy a szorongattatások között vigasztalással legyen s a *lesujtott népet felemelje*. Panasz, keserűség hangzik ez új évi köszöntőből; csapásokról legfelsőbb mellőztetésről zúg bánatos morajjal; a polgári házasságot a trónra és egyházra egyaránt veszedelmesnek festi ez is, mint annyi sok korábbi *illetékes* nyilatkozat s a keresztyén család leendő pusztulása felett sír, mint Jeremiás Jeruzsálem romjai között. De a legjellemzőbb benne mégis az, hogy a népre keni a főpapság a saját lelke hangulatát s azt állítja oda szívében megsértettnek s boldogságában megcsontottnak a polgári házasság behozatala miatt. A felséges nép — természetesen — köteles most már elhinni, hogy az ő legnagyobb érdekei forognak veszedelemben az államkormány új intézményei által — és világért sem a fő- és alpapságé s az egész hierarchiaé.

A főpapság eme szózata, ám bár mérsékeltebb egyes érsekek és püspökök korábbi nyilatkozatainál, mégis jelentékenyen hozzájárult ahhoz, hogy az u. n. *kath. néppárt* az új év megindulása óta egyre nagyobb hévvel szervezkedjék, sőt már csatákban is megpróbálja erejét. No igen, mert a főpapi szózat komolyan inti az alpapságot arra, hogy ez tanítsa meg a népet, hogy mit kell cselekednie az új viszonyok között; mi egyezik meg az egyház hitével és parancsával, együtt pedig megköveteli tőlük, hogy a „nép egész életét s gondolkodást az egyháznak és a pápának rendelei szerint irányítsák, s minden megengedhető módon arra törjenek, hogy a keresztyén házasság a maga

tisztességében megmaradjon és a kath. egyház jogai sértetlen épségben szilárdul megálljanak.“

A kath. alpapságnak nem közönséges érdeme, hogy azt is ki tudja olvasni a főpásztori levelek soraiból, a mi csak a sorok között található s e bölcsességével aztán úgy belemerül az *irányítás* művészetébe, hogy a jobb érzésű róm. kath. atyafiak, sőt egyes főpapok is megdöbbennek attól.

E jobb érzésűek nyughatatlankodásának lehet eredménye, hogy a „Magyar Állam“ harci modorát kezdik megsokalni s az ellen Vaszary, sőt a pápa is elítélőleg nyilatkozik; de ugyanakkor azonnal két-három új lap támad a róm. kath. egyház nemesebb ízű, szelidebb modorú, tehát tetszetősebb védelmezésére. Hogy azonban ez a harc-modor-változtatás alakítólag fogna hatni a papság működésére, — azt legyen szabad kétségbe vonnunk. A sorok között ott marad ezentúl is mind az, a mi onnan eddig leolvasható volt. A róm. kath. papság, az egyháznak merev dogmatikája miatt, nem is tehet egyebet, mint imádkozik és teljes erővel küzd az egyháznak u. n. ellenségei ellen, a mint azt a tridenti zsinat megparancsolta. Tehát beviszi a nem katolikusok ellen való gyűlöletet — bármily szelid formában is — tankönyveibe, iskoláiba, templomaiba, be még a kisedővő intézetek ártatlan növendékeinek imádságába is, a mint a példák bizonyítják (s. a. ujhelyi zárdá). Választania kell kettő között? — Nos hát, választja azt, a mi elválaszt, mert előbb az Isten, mint a császár vagy király; előbbvaló Róma és csatlakozhatatlan pápája, mint a haza s ennek királya, változó kormánya és békesége. Úgy esküdött, tehát úgy cselekszik.

Épen mert így áll a történelmi igazság, szinte csodálkoznunk kell nekünk is azon, hogy *Bubics Zsigmond*, a tudós kassai püspök e hó első felében, *Samassa*, egri érsek pedig a legközelebbi napokban nyilvánossá lett pásztori levelekben a közös főpásztori levélből némileg eltérő húrokat pengetnek. Több ezekben kétségtelenül a békeség és igazság-szeretet; nemesebb a hang, keresztyénibb a lélek, a mely szülte őket; de noha a napi sajtó elragadtatással emlékezett róluk, ezekben is csak ott van a haza a második sorban s a Samassából kihallszik még a megsértődött szív zajongása is.

Mit mond p. o. Bubics pásztorlevele? Némi szemrehányás után, a mi a kötelességeiket nem épen híven

Lapunk jelen számához egy negyedik melléklet van csatolva.

teljesítő papoknak szól, (a miért már meg is támadtatt!) azt a tételt állítja fel, hogy „nem a házasság intézményének elpolgárijásítása tényezője a magyar állam megszilárdulásának, hanem a *tiszta erkölcsök és a jó törvények, melyekben igazságosság s az Isten örök törvényeivel való összhang uralkodik.*” Szép, gyönyörű tétel, de hát mik azok az örök törvények?! Sajnos, de megint csak a római kath. egyház tridenti törvényei — Búbicsnál is, mint a közös pásztori levélben. Az igazság napja neki is Rómából süt; honnan is süthetne, hiszen ő is megesküdtött, hogy így hisz és így vall!... Ime ni, mit mond? Igazságosság nélkül nem állhat fenn, nem lehet erős semmiféle álladalmi szervezet. És ezen alapnak le és eltagadása az, ha oly törvények hozatnak, melyek megengadják a nép millióinak vallásos meggyőződését s legott elítéli a polgári házasságot, a melynek behozatala több a szükségesnél és sérelmes a hű katolikuskok lelkiismeretére, mégha különben jó hazafiak is.

Alább int ugyan a kénytelen-kelletlen megnyugvásra, sőt a kultur-harc felidézésétől és a rakoncátlan elemekkel való szövetkezéstől is nemesen óv, de elvégre ő is csak odatér vissza, hogy ezentúl is „minden alkalmas időben (!) hirdetni kell a papságnak a házasság szentségi jellegét; oktatniok kell a híveket azon tanokra, a melyeket az egyház a házasságról felállított és törvénybe szedett.” Tehát szembe állít ő is kétféle törvényhozást: az egyházit és világit, és minden tisztességes fegyverrel kész ő is harcba vinni a saját híveit a polgári házasság s az ezzel kapcsolatos reformok megbuktatására. Erdeme — tagadhatatlanul — hogy nem okvetetlenkedik, mint Hornig, Schlauch stb., de a lényegre nézve elvégre sincs köztük különbség, mert a megnyugvásra való intés nála is csak szó s a papság — mint már a pásztor-levél keletkezése óta is igazolta — nem is hajlandó azt egyébként tekinteni. Búbics maga nem csinálna kultur-harcot, ez bizonyos, de pásztori levele nem eléggé erős annak feltartóztatására a saját megyéjében sem, annál kevésbé egyebütt.

A mi a Samassa érzékenységet illeti, az már régibb keletű. Nem bírja eltitkolni, hogy keserűség van a szíve fenekén. Azt mondja — szemben a közös pásztori levéllel — hogy ő a *maga szavaival is* beszélni akar, mert azok *mélyebben hatnak* az ő papságának lelkére. És mondja ezt háromszor is, hogy annál inkább érthető legyen. Érzékenysége okvetetlenül kárára van pásztori levelének s gyöngíti annak hatását a mélyebben látók szemében.

Azt adja tudtul alantasainak, hogy a becsületes, bölcs és hivatásszerű életmód többet ér a bölcsészet titkaiban való otthonosságnál, mert ez a gyakorlati életben elveszti becsét s inkább összeütközésekbe, szélsőségekbe sodor, mintsem tisztán-látásra segít. Csak a helyes gyakorlati irány mellett tudhatja meg kiki, hogy mit kell követnie, mit kerülnie, mi ildomos, mivel tartozik az egyháznak, a hazának, embertársainak. Azért — mondja tovább — ernyedetlen gonddal, éberséggel buzgokodjatok *híveitek hitét teljes épségben, minden ártalom ellen megóvni; fentartani elmétek, lelketek minden erejével*... A főpap egy szóval sem említi a polgári házasságot, csak a *hívek hitének teljes épségben való fentartását* s ehhez sem kell az alantasoknak bővebb magyarázat. A levél többi része a papi hivatal megbecsülésére s a bel és külbajoktól és válságos veszélyektől zaklatott haza szeretetére lelkesít s e tekintetben fel-emelően szép, sőt megrázó. *Hivatalotokra ti több fényt árasztatok, mint az ti rétek, e szavakban, valamint ezekben is: „nem azért szült, ápolt a haza, hogy csak kényelmünknek szolgálva, tétlen nyugalomra biztos menedék-*

helyet nyújtson, de a hazának joga van elménkre, lelkünkre, munkásságunkra“... általános elismerésre méltó nagy igazságokat hódító formában fejezett ki.

A napi sajtó tapsol a levélnek s mi is szívesen örülnénk neki, ha az érsek úr korábbi pásztor-leveleit elfelejthetnők. Még 1882 ben kifejtette ő a maga programját, de akkor a mindenható állam ellen suhingatott súlyos pallosával s az egyház tekintélyét annyira követelte a modern állammal szemben, hogy azóta Schlauch, Hornig és Schopper se hevesebben és kirívóbban. Ha az új helyzet, az ország mai állapotának bölcs mérlegelése bírta az érseket csupán a nézet-változtatásra és mérsékletre: úgy tisztelet nevének; de ha talán csak személyi érzékenység: aligha lesz szavainak kívánt hatása.

A jelek mindenestre mutatnak valamit, azt t. i. hogy a róm. kath. egyház főpapjainak többsége a harcmodoron változtatni óhajt s szelidebb zenével akarja meghódítani a szíveket az eddig gyakorlottnál s irodalmába is tej-méz-kíván vegyíteni — hogy annál többeket lépre vihessen.

Ebben a mi külsőségektől hajtogatott korunkban nem szabad ezt a tervet kicsinyelnünk. Hányan esnek közülünk törbe naponként a szép szó, a jó modor, a tetszős külső varázsa által?! Sokan a tudomány emberétől is alig kívánnak már egyebet, mint *modort, modort és modort!*

Azért hát vigyázzunk a galamb-szeliddé váló ellenfélre; legyünk nyomában és tárjuk fel leplezett támadásait, mert a róm. kath. egyház mai hitrendszere mellett képtelenség az, hogy „egyedül idvezítő” létére a „*militans*” jelzót — bárki és bármi kedvéért is — szegre akassza.

A főpásztorok leveleinek szelid hangja... az is csak *modor!!!*

Néhány szó az egyházmegyei gondnokok és esperesek megerősítése és fölesketése tárgyában.

Az 1894. évi szeptember hó 16-ik és következő napjain Nagy-Kaposon tartott egyházkerületi közgyűlésünk alkalmával — nem ugyan a közgyűlésen, hanem azt megelőzőleg magánkörben — egyházkerületünk egyik általam nagyon tisztelt, kiváló tisztviselőjével az egyházmegyei gondnokok és esperesek megerősítése fölül beszélgetve, közöttünk egy kis nézetkülönbség merült föl.

En ugyanis azt állítottam, hogy új törvényeink értelmében az egyházmegyei gondnok és esperes hivatalukban nem az egyházkerületi közgyűlés által erősítendő meg, hivatalos esküjüket sem az egyházkerületi közgyűlés előtt kell letenniök; ez mind az egyházmegyei közgyűlés hatáskörébe tartozik s az egyházkerületi közgyűlés csupán tudomásul veszi a választást.

Ezen állítással szemben az hozatott föl ellenérv gyanánt, hogy habár a törvény nem is mondja ki, miszerint a megerősítés és eskületétel az egyházkerületi közgyűlés illetékessége alá tartozik, ámde azt határozottan ki sem zárja: ennél fogva az egyházkerületi közgyűlés megmarad a régi gyakorlat mellett, s magának tartja fön jövőre is a jogot, hogy az egyházmegyei gondnokokat és espereseket hivatalukban megerősítse, illetőleg velük a hivatalos esküt letétesse.

Ezen beszélgetés alkalmával nem lévén bizonyítékok kezeim között, a vitatkozást tovább nem folytattam; s belenyugodtam abba, hogy az abauji és alsóborsodi

esperesek a törvény helytelen magyarázata szerint az egyházkerületi közgyűlés által megerősítették s a hivatalos eskü tőlük felvétellett.

Habár elkésve is, most igyekszem állításom alaposságát bebizonyítani; s elejét venni annak, hogy e tárgyban az eszmék tisztázódván, jövőben egyházkerületi közgyűléseinken a törvény helytelen magyarázata folytán, nem akarom mondani: törvényteleniségek, de legalább is szabálytalanságok forduljanak elő.

Régebbi (1882. október 11-én jóváhagyott s megerősített) egyházi törvényeink 129. §-ában ki volt mondva az esperesre vonatkozólag, hogy: „A választás tudomás és megerősítés végett az egyházkerülethez terjesztetik föl.” Ugyanezen intézkedés foglaltatott az egyházmegyei gondnokokat illetőleg a fenthivatkozott törvény 145. §-ában.

Ezekkel szemben az ő Felsége által 1893. évi december 29-én legkegyelmesebben jóváhagyott és megerősített, tisztáninnyi egyházkerületünkben 1894. április 17-én ünnepélyesen kihirdetett egyházi törvényeink 156. §-ában ez áll: az egyházmegyei gondnok... hivatalában az egyházmegyei közgyűlés által erősített meg, ugyanott teszi le hivatali esküjét. A választás tudomás végett az egyházkerülethez fölterjesztetik. A 159. §-ban pedig az esperesre vonatkozólag: hivatalában az egyházmegyei közgyűlés erősíti meg; ugyanaz előtt teszi le hivatalos esküjét. A választás tudomás végett az egyházkerületi közgyűlésnek feljelentendő.

A régi és új törvény szövege között mutatkozó ezen eltérés, t. i. hogy a régi törvény az egyházkerület általi megerősítésről, az új pedig csupán a tudomásul-vételről szól, önként elénkbe tárja a zsinati törvényhozás azon intentióját, hogy az egyházkerület általi megerősítést mellőzni kívánta a jövőben.

Azok ellenében azonban, a kik ennek dacára is azt állítják, hogy az új törvény, ha nem is mondja ki, de nem is tiltja az egyházkerület által való megerősítést, szükségesnek látom ezafelől idézni a zsinati előkészítő bizottság 1891. május 4–10 napjain tartott ülésében szerkesztett törvényjavaslat indoklásából a következőket: 63. lap „V. Leglényegesebb módosításnak, melyet a második részre vonatkozólag a javaslat tartalmaz, az mondható, hogy mi az esperes és egyházmegyei gondnokoktól a hivatalos eskü elfogadásával jövőre az egyházmegyei közgyűléseket bíznók meg és hatalmaznók fel. Természetesnek tartjuk, hogy miután az egyházközségek presbiteriumai által választatnak, és legfőbb munkakörük az egyházmegyére s abban foglalt egyházközségek szellemi és anyagi állapotai fejlesztése és emelésére terjed ki: ott az egyházmegye színe előtt, az egyházmegyei közgyűlésen tegyék le ünnepélyesen a hivatali esküt, és választatásuk egyszerűleg jelentessék be az egyházkerület közgyűlésének. Ezen eljárás által eleje lesz véve azon visszás helyzet előállításának, a mi eddig többször megtörtént hogy az esperes és az egyházmegyei gondnokok félig, sőt több ideig is eskületétele nélkül végezték a teendőket a miatt, mert egyházkerületi közgyűlések nem tartattak, vagy ha tartattak, de egy vagy más halaszthatlan ok és körülmény vagy akadály miatt azon, vagy azokon a megválasztott esperes és gondnok meg nem jelenhett.”

„Az egyházkerületi közgyűlésnek egyszerűleg a tudomásvételt tartottuk fenn, a megerősítés az egyházmegyei közgyűlését illetvén. Az egyházkerületi közgyűlésnek jogköre ez által nem véljük, hogy csorbíthatnánk, mert alig lehet arra eset, hogy ha valamely egyházmegye valakit espereséül megválaszt, azt az egyházke-

rületi közgyűlés mi okon ne erősítené meg; visszaélés a választásoknál, vagy erkölcsi életbeli fogyatkozások lehetnének oly okok, melyek alapján a megerősítés megtagadtatnék; úgyde, ha ily esetek forognak fön, azok fölött nem az egyházkerületi közgyűlés, hanem az egyházmegyei és egyházkerületi tanács és bíróság van hivatva ítélni és dönteni; épen ezen okok alapján a megerősítés és az eskü elfogadása illesse az egyházmegyei közgyűlést s az egyházkerületre egyszerű tudomásvétel végett terjesztessék föl a választás eredménye.

„Hogy két eskü letételére köteleztessék az esperes és egyházmegyei gondnok, t. i. előbb az egyházmegyén, azután az egyházkerületi gyűlésen, a mint az némelyik egyházkerületben gyakorlatban volt, ezt feleslegesnek tartanók. Az az esküforma, melyet például eddig az egyházkerületi gyűlésen tettek le, az egyházmegyei gyűlés színe előtt szintén használható lesz; magában foglal az mindent és teljesen megnyughatik az egyházkerületi közgyűlés abban, hogy hív munkás és kötelességét ismerő egyházi tisztviselő lépett az Úrnak szolgálatába.”

Azt hiszem, hogy a fentebbiek közlésével elegendő bizonyítékot szolgáltatam arra nézve, hogy az általam elfoglalt álláspont volt a helyes; s ennél fogva jövőben egyházmegyei gondnok és esperes az illető egyházmegyei közgyűlésen fognak a törvény félre nem magyarázható értelme szerint hivatalukban megerősíttetni és hivatalosan föleskettetni; az egyházkerületi közgyűlésnek csak a tudomásul-vétel joga maradván meg.

Ragályi Béla.

ISKOLAI ÜGY.

Középiskolai nevelésünk és a prot. tanárképezde szükségé.

E nagybecsű lapok első számában megjelent két első cikk, méltán számíthat a legkomolyabb figyelemre, sőt mintegy évi munka-programmúl vehető.

A felsőbb oktatás-ügy minden időben első rendű érdeke volt egyházunknak, az evangyéliomi örök igaz eszmék térfoglalásának. Százszorosán érdekünk mai napság.

Az említett két cikkben elmondottak nagyon szomorú dolgok, különösképpen, a melyeket Buza János úr közöl „középiskolai tanár-egyesületeink”-ről, hogy ez az egyesület nem képes zöld ágra vergődni, hogy a prot. tanár-egyesület is meghiusult.

Idézzük emlékezetünkbe a cikk végső kikezdését: „Ha úgy az országos, mint a protestáns, vagy ha úgy tetszik, evang. reform. tanár-egyesületeinket nem csak fenn akarjuk tartani, de azt is óhajtjuk, hogy azok virágozzanak; nem elégséges csak új alapszabályokat és kisebb-nagyobb köröket alakítani, hanem mindenekelőtt szükséges, hogy az egyesület kebelébe a testvéri szeretetet vigyük magunkkal s mindazokat a feltűnő tulajdonságokat, a melyek egyik-másik tagtársunkkal csak legkisebb mértékben is éreztetnének a mi rangkórságunkat, a körön kívül kell hagynunk. Ha így járunk el, eljárásunk jótékony hatása biztosan meg fog látszani az egyesületek életén, de addig, míg ezeket nem tudjuk megtenni, én szerintem is jogosan mondhatják rólunk, hogy *nem vagyunk eléggé tanárok s nem vagyunk eléggé protestáns tanárok.*”

Reám az egész cikk, de különösképpen annak idézett záró kikezdése, valóban megdöbbentő hatást gyakorolt.

A rangkórság és szeretetlenség, ez a két ós bűn, bár-

hol felütheti fejét, de oly testületnél, mely a tudomány fegyvereit forgatja kezében, szinte összeférhetetlen.

E sorok írója évek óta figyelemmel kíséri a hazai nevelés-oktatás-ügy menetét; azon alsóbb és felsőbb mozgalmakat, melyek a tanügy terén egy idő óta felmerülnek és szintén fájdalommal tapasztalja, hogy a „só bizonyos tekintetben megízetlenült.”

Ezt pedig nem lehet eléggé sajnálni több fontos érdekből.

Legelső és legfőbb a tudomány érdeke, maga az igazság.

Ugy tanultuk s minden nagy gondolkodó ebbeli tudatunkban megerősített, hogy a tudomány legmagasabb célja szabaddá tenni a lelket az igazság által. „Megismeritek az igazságot s az igazság szabadokká tesz titeket”, mondja Jézus. „Minden csak felületes és elmuló, csak a szeretet és igazság nem”, mondja Emerson.

A lélek szabadsága pedig nem egyéb, mint ama korlátok szétszagatása, melyek tevékenységét akadályozzák. A lélek szabadsága: a szeretet!

A rangkórság, szeretetlenség bizonyára nyomorult szolgáló bilincsek, melyek világ kezdetétől fogva legtöbb bajt okoztak az emberiségnek. E bajok ellen küzdött mindig a valódi tudomány és műveltség. Az a tudomány, mely nem *pusztán emlékezés*, bizonyos dolgok, tények, jelenségek sorozata, hanem a dolgok lényegébe ható, hasonlító és különböztető vizsgálat. „Csak az igazság vagy az ok és okozat közötti összefüggés érdekel. Meg vagyunk győződve, hogy mindenben egy szál húzódik végig, arra van felfűzve minden világ, mint megannyi gyöngyszem s emberek és események és élet csak e szál folytán jönnek hozzánk s jönnek és visszatérnek, csak-hogy e szál irányát és folytonosságát lássuk. Oly könyv vagy állítás, mely arról akar meggyőzni, hogy nincs összekötő szál, hanem csak véletlen és zűrzavar, csak nyomorúság semmiért vagy szerencse minden ok nélkül, bolondtól született hős s hőstől született bolond — lever és elcsüggeszt”, mondja Emerson.

En szeretem és becsülöm a tudományt, de ha a legközönségesebb gyarlóságtól — milyenek a rangkórság és szeretetlenség — sem képes megtisztítani, megmenteni, akkor kár az időt tölteni oly valamivel, mely végeredményében egy darab kenyeret ad csupán — az elrontott gyomornak.

A nagy közönség, egészen helyesen, a tudományt annak képviselőiben becsüli meg, különösen az életre való hatását első sorban a tanárok *életében* szemléli. Váltig hangoztatjuk, hogy az életnek legbecselesebb kincse a tudomány és művelődés. Államkormány és társadalom milliókat áldoznak érte. Elhiszszük, hogy tanulni kell az ökorhajcsártól a koronás királyokig, másként nem lehet ember az ember. Csak tudomány! csak tudomány! hangzik minden oldalról. Jól van. De ha aztán eredményként a tudományos pálya embereinek szeretetlensége és rangkórsága jön ki?! ... akkor inkább természetesszünk babot és burgonyát, s neveljünk borjút és csikót.

Sajnálatos eredmény ... a tudományért.

Azért is pedig, mert az anyagi javak összeharcolására irányult hajszában egyedül a tudományos műveltség lehet a dörzs-fékező. A tudomány felebb-felebb emeli a lelket. Más tárgyakat is mutat, mint a gabona és pamut. A részletek tömkelegéből általános igazságokra emel. Látogat, csalódás helyett a lényegre irányítja a figyelmet. Változandóság helyett állandóság, zűrzavar helyett égi összhang tűnik fel az igazságot éhező és szomjúhozó lélek előtt. A gondolkodó elme belátja, hogy más tárgyak is vannak, mint szobák, bútorok, kávéházak, kereskedők, rossz cselédek és — rangfokozatok. A lélek magasabb,

tisztultabb nézpontra emelkedik, szárnyat bont s megindul az egyesítő szeretet szabad tevékenysége.

S ha a tanári testület életében nem nyer igazolást a tudomány becsé, magasabb értéke, az általa elérhető erkölcsi szabadság: ez nagyon sajnálatos.

A másik nagy érdek a humanitás érdeke, vagy nálunk a hazafiság.

Nemzetiségi, felekezeti széttagoltságunkban legbiztosabb és legerősebb összekötő lánc a tudományos műveltség. Minthogy a széthúzó érdekek egyedül és kizárólag a műveletlenségből táplálkoznak.

Az igazi tudomány nem ismer se felekezetet, se nemzetiséget, mint szétválasztó mesgyéket. S miként Isten csak embert teremtett, úgy az igazi tudomány is csak emberről tanít. Természetes, józan értelmünk napnál világosabban mutatja, hogy mindenféle társadalmi, vallási, nemzeti vagy bármiféle intézmény egyedül és kizárólag az ember testi és szellemi tulajdonainak, tehetségeinek érvényesíthetése végett állhat fenn. S minden oly intézmény, legyen bár a legszentebbnek tartott, mely az ember érvényesülése elé akadályt gördít, természetellenes és így erőszakos.

Nemzetiségi, felekezeti széttagoltságunkban bizonyára sokan reményteljes örömmel szemlélték és szemlélik, hogy az állam, a magyar állam, mint egy nehezkedési központ, folyvást közelebb hozza magához a közép és felső oktatás ügyét. Nemcsak az állami iskolák, hanem a felekezeti iskolák is, hova-tovább az állam befolyása alá jutnak. Helyes!

Legyen a magyar állam, mint egy központi nap, mely a különféle nemzetiségi és felekezeti érdekcsoportokat, mint megannyi bolygókat, kisebb vagy távolabb körű mozgásban maga körül forgassa. Bármily irányú tevékenység, anyagi vagy szellemi, társadalmi vagy erkölcsi: egyezzek meg abban, hogy humanus, hazafias. És e szent, e magasztos cél megközelítésénél egyedüli, biztos tényező az a középiskolai tanári kar, mely a tiszta tudomány világánál egyenes irányban halad elől s vezeti azon ifjúságot, mely józan elvekben felnövekedve, hitvány melékérdekek széltolójává nem válik.

Szívesen elismerem, hogy a magyar kormányférfinak, különösképpen az oktatás-ügy élén álló jeleseinknek, egy Eötvösnek, egy Trefortnak, egy Csákyknak az oktatás-ügy központosításával a fentebbi nemes cél lebegett szemök előtt, így akarván emelni napról-napra a nemzet tevékeny erkölcsi erejét.

„Mi haszna! az erőt rágtá benső féreg:
Önző, szenvedélyes, versengő vezérek.”

Hiába! a tanúság itt is az, a mi világ teremtése óta számtalanszor ismétlődött, hogy az államhatalom nem képes *tevélegesen az oktatás-üggyel igazi emberi érdekeket szolgálni s akkor cselekszik egyedül észszerűen, ha negative jár el, azaz, ha hatalmával, segélyforrásaival a nevelés-ügy útjában álló anyagi akadályokat elhárítani segít a társadalomnak.*

Az állami iskolák mindig összeütközésbe fognak jönni az emberi érdekekkel, még inkább, mint a felekezeti iskolák. Ez a dolog természetében rejlik. Minden nagy gondolkodó ide lyukad ki.

Ugyanis, első tekintetre világos, hogy az államhatalom, akár egyeduralkodó, akár köztársasági alakjában nem annyira a nép millióinak, mint a keveseknek érdeke a legjobb akarat mellett is. A kevesek mindig azon igyekeznek, hogy saját érdekeiket védelmezzék, erősítsék. A védelmező eszközök egyike, és pedig nem legutolsó, a nevelés, az iskola, különösen a középiskola, midőn a nemzet értelmi zöme úgy vezettetik, hogy az államot, mint legfőbb jót tekintse s minden egyebet ennek alárendeljen.

Érdemes volna, de helye nincs itt e theória felett hosszasan időzni; legyen elég csak rámutatni a mi államunkra s azon sajnos eredményekre, melyekről a Buza úr cikke szól.

Alig lehet szerencsétlenebb intézkedést még kigondolni is, mint ez a fizetési rangosztály.

De hiába! az államnak erre szüksége van. Mint a francia közlegény tarisznyájában a marsalbot, úgy lehet minden állami tanár tarsolyába a miniszteri kinevezés. A vágyak és törekvések célpontja nem a parnasszus, hanem a szavazó-urna! Így alacsonyul le a tudomány szatócs mesterré, a kinek legfőbb gondja a kirakatait változtatni naponként, hogy a venni szándékozók minél többen lépre ragadjanak. Így lesz aztán a tanítani való kellemetlen nagy nyűg a tanár nyakában s a tanuló legfőbb célja — egy állami hivatal. Így növekednek fel a társadalom hasznos, munkás tagjai helyett a hivatalt leső, Mindenváró Ádámok, a felfelé alázatosan bókoló, lefelé kényesen fumigáló hatalmasságok, kik tanártársaikban is első sorban a hasonló rangosztályt keresik.

De hát az államhatalom hű támogatói csak ily úton nevelődnek. Emelkedés, fizetés-pótlék, mérsékelt vasúti jegy ez úton szerezhetők. Arcúlverésűl a legegyszerűbb igazságnak. Mert, hát nyilvánvaló, hogy p. o. a vasút az állami jószág, az állam pedig a milliók összesége s azok adópénzéből tartatik fenn a vasút és minden más intézmény is s ha a tanárok, mint a népmilliók legfőbb szellemi, erkölcsi javaiért fáradozó munkások megkülönböztető könnyebbitést érdemelnek, ám legyen! De mi jogon érdemelnek *csak* az úgynevezett állami tanárok?! S hol veszi maga a miniszter is ezt a jogát?!

Bizony-bizony, ilyen úton, módokon sem igazi humanitást, sem egygyé forrasztó nemzeti erőt nem lehet elérni. Az eredmény igazolja. Az ilyen úton-módon szerzett tudomány csak a létért való küzdelem fegyvereit ésíteni tanít, hol aztán minden egyéb mellékes dolog, csak egy, a mi fő: az élet anyagi javai, tekintet nélkül a mások érdekeire.

S ha a mi prot. tanáraink is bejutnak az erkölcsi örvény sodrába, akkor elkövetkezett ránk nézve egy égető kérdés mielőbbi megoldása: értem a prot. tanárképzés ügyét.

Nagy veszély ránk, nemzetre, ha „nem vagyunk eléggé tanárok“, de a nemzetre is, a protestánsokra is nagyobb veszély, ha „nem vagyunk eléggé prot. tanárok.“

Andráshy Kálmán.

TÁRCA.

A protestánsok és az első tanügyi reform-törekvések Mária Terézia uralkodásának végső éveiben.

Fenebbi levél, s a benne foglalt fejtegetések teljesen meggyeztek a protestánsok nagy többségének felfogásával. Mellettek szólt a fennálló törvény és a régi gyakorlat is; de támogatták őket a felfogásukban sarkalatos elvi szempontok is. A legfőbb azonban, a mint már említettem, az volt, hogy nekik folyvást tartó zaklattatásai közepette nagy okuk volt mély bizalmatlansággal fogadni a legszebb, legüdösebb célzatúknak látszó reform-törekvéseket is. Mert mit érhetett minden jóakarató kijelentés, midőn azt kellett minden lépés-nyomon tapasztalniok, hogy összes fontosabb dolgaikban tényleg teljesen ki vannak szolgáltatva a hatalom birtoká-

ban levő kath. klérus és az ezáltal inspirált fanatikus kath. világiak túlkapásainak, bántalmazásainak, s midőn ezek miatt legfelsőbb helyen panaszt emeltek, panaszaik felett a bírák egyenesen bántalmazóik lettek?

S ezért nem is csoda, ha a protestánsok nagy többsége nem gondolhatott mást, mint a mit néhai Szalay Sámuel, tiszáninneni hely. hitv. superintendens ekkor kifejezett: „A kit a kígyó megcsípett, az a gilisztától is méltán félni láttatik.“ A bizalmat nem lehet erőszakolni. Ez azok tetteinek, eljárásának a legszebb, legnemesebb jutalma, a kiknél a tettek, és eljárás a jóakarató szavakkal a legteljesebb összhangzásban vannak. Annyiszor csalódtak már a protestánsok a szenvedések hosszú századai alatt, hogy egészen természetesnek tarthatjuk, ha mindenek előtt a saját egész helyzetüknek a gyökeres megváltoztatását a velők szemben eddig rendszeresen gyakorolt eljárás módjának egészen mássá, úgyszólván az eddigivel teljesen ellenkezővé való átalakulását várták.

De azért mindezek mellett is voltak közöttök más, ellenkező felfogásúak is. Voltak olyanok, a kik már kezdték érezni, hogy dolgaink nem maradhatnak így sokáig s a levegővel előbb-utóbb, de nem sokára minden bizonynyal enyhülnie kell; épen ezért, — így gondolkoztak — illendő volna a szeretet szavának hangoztatására a méltatlanságokat feledni tudó szív őszinte bizalmával felelni. Ezek bíztak is egyszersmind, ha nyílt elvi harcokra kerülne a dolog, a protestantizmusnak hatalmas, mindeneken diadalmaskodó belső erejében is. Ezen jól értesült férfiak vagy naiv lelkek közé tartozott ekkor Beleznay Miklós tábornok, a ki az 1773. évi szept. 2-iki bugyi konferentia megállapodásai óta *Ecclesiarum Helveticae Confessionis addictarum per Hungariam Curator* címet vett fel. Ez, midőn a magyarországi hely. hitv. protestánsok a Vay István levele végén indítványba tett folyamodást a királynőnek, Mária Teréziának be akarták nyújtani főcuratorunkhoz, Kácsándy Lászlóhoz a következő levelet intézte:

„Kiváltképen való bizodalmas Nagy Jó Uram! Tudva van mindnyájunknál, hogy régi világunknak Pogány királyai is, a' tudományoknak nevelését, jobbitását, elővitelét birodalmaikba főbb kötelességeknek tartották. Valósággal őket is illeti (mint minden alattok lévőknek közönséges attyokat) ez a' leg-nemesebb gondoskodás sok millió gyermekeik iránt. Így neveltetett Moses az Egyiptomi Pogány király alatt, meg taníttatván minden böltsességre, mely abba az időbe a' Pogányok között virágzott, de azzal nem gyomláztatott ki szívéből a nagy Istennek ismérleti; sőt általa azon Vad nemzetbe is rettenetessé lett nagy neve.

„Ugyan ezt láttuk Danielről az ő társaival egyetemben, kik hasonloul a' Pogányoknak, minden böltségeikre taníttattak, a' Babiloniai nagy, de Pogány királyok alatt; de mégis benne maradt a' mennyei tudomány, mely olyan felsőségre ment, hogy királyi parantsolattal hirdette-tett a Daniel Istene imádása és tiszteleti — kiről azok a' Vad királyok is Vallást tettek. Nem volna elég az életem elő számllására azoknak a győzhetetlen okoknak, melyekkel mutathatnám, hogy az Isten eleitől fogva tsudálatos utakon módokon tartotta fenn világunkban a' maga esméretét, s ugy is vitte előbb. Ez nem embereket illető munka, soha sem is válik azzá: halad a' Világ az Örök végezések által kiszabott utvány, s nem engedtetett halandóságunknak, hogy rajta igazítsunk.

„De mit gondol az Ur a' mi legkeresztényebb királyunkról s Anyánkrol, ki esmérven gyermeki erőtelenségünket, félelmes nyughatatlanságunkat, anyai kegyelmességébe való kételkedésünket, (mellyet már sok izben szememre hányni is méltóztatott) hogy lehessen, mondom, rólla feltenni, hogy Ditsó Vallásunkat el törlené, vagy annak kárt tenni igyekezne; mikor az ugy nevezettni szokott humani-

ora Studia jobbitásokat s elő viteleket parantsolja, az Istenről való tudományt pedig, kinek-kinek a maga Vallása szerint tanítani nem csak meg engedi, de parantsolja is.

„Tsudálkozom, meg vallom, hitemnek sorsosin, a' kik vallásunkat a' maga erejében esmerik, hiszik, tudják, valják miképpen jöhetnek olly erőtelten képzelődésbe, hogy ha annak tanításának módja király 's egész világ előtt nyilván valóvá lesz, abból veszedelmes pusztulása következhetik.

„Ha az Apostolok csak kőfalok között suttogták volna Idvezítőnk Evangéliomát, úgy nem terjedt volna ennyire világunkba; de meg parantso ta nekik Ditső Mesterek, hogy a' mit a Setétbe mond, azt világosan beszéljék és a házok tetejéről kiabálják; mert nem azért gyujtyák meg a gyermtyát, hogy a véka alá borítsák, de hogy az asztalra tegyék és mindeneknek világossítsák. Még Calvinusnak is sokáig kell vala susogni valamelly barlangba, míg sz. Vallásunkat ilyen fényre hozhatta volna. a mitsodásba most tündöklök, ha ollyan félelmes lélek elevenítette volna. a minémű mai keresztyéneinket élteti, kik szüntelen való félelmes jövőndölésekkel poklot akarnak tsinálni nemes Vallásunkból, melly ott is reménységet, hitet parantsol, a' hol semmi útát módát szabadulásunkra nem látunk. Mahumed sem tsinált ollyan vallást, melyből a' reménységet kirekesztette volna, csak a' pokol az a' kínos akol, hol a reménység nem élhet. Tudakozza meg az Ur Szent Páltól mit akart azzal mondani, hogy a kik az Istent szeretik, mindenek egyaránt javokra szolgálnak. Majd meg mondja az Urnak, hogy ne bántsa a végezéseket, se ne félje, mert azok kárt nem tesznek a Szenteknek.

„Elég már a Bibliából! Tovább beszéllek az Úrhoz mint Világi, katona, királyomnak, hazámnak vallásomnak legigazibb hive. Azt mondom tehát, mint ilyen ember: Mit gondolnak az Urak keresztyén Európánk urai Fejedelmekről, de kiváltképpen a' mi Uralkodó nagy királyunkról? nem lehet-e rólla fell tenni? hogy megunta már anyai kegyes szemeivel nézni hazánknak nagyobb részét a' föld legalatsonyabb porába le verettetve fetrengeni, melly fájdalmas sebet nem csak nekünk, de egész Európánknak a Papi fennhéjázó okoskodás 's nyereség kívánása okozott; itt a mi vallásunk verettetik, másut pedig ő vér; mi okozhat ennél nagyobb kárt? veszedelmet? a' királyi uralkodásokba s országokba? Semmi sem; mert fél haza Fejedelméhez mindenkor hypocrita, s hazáját mint mostoha annyát, úgy nézi, mivel semmi anyai szavaiba nem részesíti.

„Ha az Ur egyik rudas lovát mindég abrakolná, a másikat pedig soha sem, sőt a kényyén tartott tárnát is reá botsátaná. hogy rugja, vágja, tapossa: mikor osztán menni kellene rajtok, úgy-e hogy mindenkor félhetne az Ur dülésétől; mert csak fél erő van a' rud mellett, azért az erőtelenebb rész felől le dülhet a' szekér, még pedig a' legveszedelmesebb helyen, hol csak erővel lehetne szabadulni. Érzik ezt a' mai bölcs Uralkodók, mit teszen. Ne magyarázzunk hát a' mi legkegyelmesebb s keresztyénebb királyunknak anyánknak már hozzánk mutatni kezdett jóságából pusztulást, veszedelmet, hogy erőtelenebb s szentség török ne legyünk.

„Az Instantiát én be adni nem parantsoltam, mert azzal egyebet nem, csak ő Felsége anyai kegyelmében való kételkedésünket bizonyítanánk, mind addig, míg Valóságos tselekedetből, nem mutathattuk, hogy legfelsőbb királyi rendelkezései Vallásunkon sebet tettek.

„Vegye el az Ur jó neven hozzá való barátságos beszélgetésemet, a ki az Urat szivemből szeretem, s hozzá ugyan abból is beszéltem; mellyel magamat barátságába állandóul ajánlom s vagyok — kiváltképpen való Nagy Jó Uramnak — Pest 31. a Januárii 1777. — igaz köteles szolgája — Beleznay Miklós sk.

Beleznaynak ez a levele s az a felfogásmód, a mely a levélben kifejezésre jut, akkor, — mint az akkori viszonyok között másképen alig is lehetett, elenyészőleg nagy kisebbség vélekedésének felelt meg. Beleznaynak e miatt, valamint e felfogás módjából eredő tettei miatt, a melyek közül egyet épen levele végén maga említ, hogy t. i. az *instantiát*, a mely az ő felfogásával homlok-egyenest ellenkező gondolkodásmód kifolyása, egyszerűen „nem parancsolta beadni,“ — mondom ezek miatt kellett aztán neki később, 1778. május 28-án az egyetemes f. curatorságról lemondani. Mert úgy látszik, mintha a katona-f. curator buzgólkodásában szeme elől tévesztette volna néha azt az elvet is, hogy „praesidium non est imperium.“ Így a lemondás az ő részéről a legüdvösebb tett is volt, mivel az ő egyetemes f. curatorkodásában kifejtett tevékenysége, a mely a nagy többséggel ellenkező akkori felfogásmódja miatt, de még némileg eljárás módja folytán is, köz megelégedést nem szülhetett csak nyugtalauság és viszály forrása volt.

Zsoldos Benó.

KÖZÉLETÜNK.

A sárospataki állami tanítóképezde örömnépe.

Huszonöt év csekély idő egy századokra hivatott intézet életében és ezúttal és így, a mint itt történt, mégis méltó és szükséges volt e divatos határpontnál ünneplő ruhát öltetni, mert alig bizonyíthat valami hódítóbban a sárospataki állami tanítóképezde nagy hivatása mellett, mint ez az örömnépe, a mely, hogy jóval túl lépett azon a medren, a melyet a tervezők — nagy szerénnyen — vájtak ki neki, azt gyönyörűséges dolog bizonyítani.

Az egész ünnepelynek — dacára, hogy nehezen indult — valami kedves, villanyos levegője volt. A szónoklatok bensősége, a zene s dal bűbajos összhangja, az édes visszaemlékezések vagy ezeken még felül is valami, a mit talán *szellemnek* is nevezhetünk, sőt talán még a napi események folyása is varázs erővel hatottak a szép és intelligens közönségre s a volt és mostani tanítványok boldog seregére s együtt olyan hangulatnak lettek alkotóivá, a mi a feledhetetlen ritkaságok közé tartozik.

* * *

Az egykori Kossuth-kaszárnya, ha lehet még csinosabb s tetszetősebb külsővel fogadta az érkezőket folyó hó 22-én. A tisztaság, rend szinte jó illatként áradt szét falain, termeiben és folyosóin s minden zege-zugán. Az utcára néző homlokzatról nemzeti lobogó hirdette, hogy itt ma nem hétköznapi dolgok készülnek.

Benn, az u. n. zeneteremben, az ünneplés helyén iskolai padok s másfajta ülőhelyek várták a pontosan érkező közönséget, a mely a különben eléggé tágas, hosszú terem csakhamar zsúfolásig megtöltötte. A nagy paedagogusoknak fali díszül is szolgáló képeit borostyán övezte a nagy alkalomra s ha e képek hallani és érezni tudnának — ó milyen baldogan látták vagy hallották volna a 25 év ünnepi megpecsételését!

A távolabb vidéket — a szeretet szárnyain jött tanítványokon kívül — az országos tanítóképezdei tanáregyesület titkára, Nagy László, a hasonló nevű paedagogusnak méltó fia képviselte, mint az egyesületnek s a II. kerületi tanítóképezdének is küldötte. Az igazgató-tanács tagjain kívül ott volt a tisztáninni év. ref. egyházke-

rület püspöke s a főiskolai igazgató-tanács képviselőjében dr. Lengyel Endre, a főiskolai tanároknak csaknem egész kara, s nők férfiak ékes koszorúban.

Ha a helyi körülmények engedik, az ünneplő közönség többszörösen megsokszorozódik, mert a sárospataki főiskola — az egykori szeretett testvér iránt való figyelemből — szintén abba hagyta valamennyi intézeti ágában a hétköznapi munkát s a diákok egész légiója tőlük vala be az állami tanítóképezdebe, ha kilátása van arra, hogy ott helye is akad. Így is igen hamar forróvá lett itt a téli levegő.

Dél előtt 9 óra helyett, bizonyos illembeli közbevetetés miatt, 10 órakor nyílt meg az ünnepély a himnussal, a mit a képezde összes növendékei adtak elő zenekísérettel a *Hodossy B.* ének és zenetanár vezetése alatt, igazán mély és nagy hatással. Bevált egészen nemzeti imádságnak erre a szép örömnemzetre. Majd *Nemes Lajos* kir. tanfelügyelő állott a borostyán-koszorúzott szoszékre s szólt a benső ember szerint, úgy a mint ő szokott. Édesen emlékezett a múltból s hálával különösen a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület gondolkodásáról, a melynél fogva egész bizalommal engedte át 25 év előtt a saját fekezeti képezdjét az államnak, a mely aztán örömet látta saját intézetében a collegiumból átöröklött szellem további fenmaradását és állandó fejlődését. A jelen voltak meleg üdvözlése mellett s megható áldáskívánatok után az ünnepélyt ő is megnyitotta, engedvén ezzel a tanári kar szíves felkérésének.

Az intézet énekkara Liszt „Király dal“-át zendítette rá ezután nagy szabatosággal s a közönség tapsai között. Erre következett az ünnepély főpontja, *Dezso Lajos* igazgató visszatekintése a 25 év történetére. Gondos s biztos adatokon épült dolgozat ez, a mely beszédes tanúság a 25 év munkája és sikere mellett. Szelleme igazságos s épen ezért kitüntető elismerésekben is részesült. Legközelebbi számunkban megkezdjük annak közlését, hogy a t. közönség is ünnepeljen s tisztábban lásson a sárospataki tanítóképezde multjába s multja szellemébe.

A jó ideig tartott, de mindvégig élénk figyelemmel kísért felolvasás után az intézeti zenekar adta elő meglepő eredménnyel *Hodossy Bélának* egy alkalmi zenedarabját, a mely „*Elmult idők*“ címmel volt felvéve a műsorozatba. Értékét egyelőre a közönség odaadó figyelmezéséből ítéltethetjük meg. Bánatos, merengő, majd felvillanó, vidám hangulatú volt az, mint az élet, s változatos, mint a 25 esztendő. A közönség tüntetett a szerző mellett s megérdemelte.

Majd „Uj hódítók“ cím alatt a régebbi tanítványok egyik leglelkesebbje, *Berecz Károly* berecki-i tanító szavalta el az édes emlékezés és forró hála szálaiból szőtt költeményét, a mi szintén tetszésben részesült. Ezután *Nagy L.* fejezte ki elismerését küldői nevében ékes szavakban s azzal zárta beszédét, hogy őrkdjék az intézet sorsa felett a Rákóczyak és Lorántfyak szelleme, a mi lelkesedésre ragadta az ünneplő társaságot. Felolvasta *Veres Ferenc* képezdei tanár a főiskolai tanári kar üdvözlő iratát s végül ismét az összes növendékek elénekelték a *Szózat*-ot szintén zenekísérettel. A mesterüknek szereztek vele annyi elismerést, hogy szinte roskadoznia kellett alatta. Ez a jutalma.

Kölcsönös üdvözlések között s lelkében megteljesedve, a közönség 12 óra tájban eloszlott s csak a folyosón hangzott már fel a komoly kritikusok ajkairól a kérdés: *Hát Sárospatak városa? Ennek nincs szava ehez az örömnemzethez?! ... Nehány forintocskája sincs valami szerény alapítványkára?!*

Az ebéd aztán ismét összehozta a társaság férfi tagjainak nagyobb részét, szintén a zeneteremben, a melyet

hirtelenében étkező teremmé alakítottak át. Sokan voltunk s a társaság folyvást emelkedő, majd tüneményes hangulatára nem csak a jó ebédnek, hanem sokkal inkább az alkalmi pohárköszöntőknek volt roppant befolyása. A király, a közoktatásügyi miniszter, a tiszáninneni egyházkerület, mint az intézet alapítója; a tanítóképezde s annak igazgatója, tanárai, volt s jelenlegi tanítványai, a sárospataki főiskola, a tanítók feleségei s családja, az intézet jó szelleme, majd az egyes tanárok is lelkes tósztokban részesültek. A humor is megszólalt — főként a *Czinke István* egykori katekheta ajkain — a tanítványok szíve is megmozdult s emlékeztek, lángoltak és áldoztak.

Megeredt az adakozás árja is, a mint a felolvasott sürgönyök és levelekből* az eszme kipattant. Öt, tíz frt, öt, tíz koronás ajánlatok pattogtak a levegőben és jutottak a *Veres F.* kezébe. Majd dr. *Kun Zoltán*, képezdei orvos 50, *Puza Sándor*, a katekheták veteránja, gör. kath. főesperes 100 forinttal járultak a nap emlékét örökítő tényekhez. A vendég *Nagy L.* nem bírta elfojtani a a lelkéből kitörő elismerést, hogy így ünnepelni, akadémiának, gimnáziumnak tanítóképezde, tanítóknak s városiaknak így egybeolvadni talán sehohsem lehet a világon, csak Sárospatakon. Határozottá lőn, hogy a volt tanítványok emlékalapot fognak gyűjteni felhívás útján.

A búcsú közeledte érzékenyén tette a szíveket. Az igazgató és a volt tanítványok és tanárok szívbeli megindulását látva, lehetetlen volt el nem kiáltanunk az írással: „Az Ur rendelte e napot.“

Éljen s hódítson ennek emléke sokáig; az Isten lelke pedig segítse az intézetet azon az úton, a melyen 25 éve jár, több-több dicsőségre!

KÖNYVISMERTETÉS.

Zola regénye: „Lourdes.“

(Folytatás).

Ámde masféle részletek is vannak a könyvben, a melyekért a római egyház a költőnek kevés hálával tartozhatik s a melyek első sorban hívták napvilágra *Ricard* bibornok ellenirátát. Ezek ama történelmi vizsgálódások és elmélkedések, a melyeket Zola e szent helyhez fűz és a melyek könyvét művelődés- és egyháztörténeti érdekű művé teszik. A költő felfogása azokról az eseményekről, a melyek a lourdesi kultusz ellőállásához és diadalához vezettek, föltétlenül skeptikus, pessimistikus, tragikus.

Első sorban eleven képet rajzol arról az ellentétről, a mely a régi, egyszerű, szegényes, ismeretlen hegyközi helység — s a csoda színhelye körül előállott, nyereségvágygyal, idegen-industriával, fölötté szentségtelen, sőt részben erkölcsileg fölötté aggályos üzelmekkel ékeskedő új gyarmat közt kiképződött. A költő nem átalija kijelenteni, hogy *Bernadette* *Bethleheme* *Zsodomává* változott.

Majd *Peyramale* abbénak történetében, ki *Bernadette* víziói idejében lourdesi plébános volt, a lourdesi szűz nagyságának és egyeduralmának tragikus s egész részvétünket felkeltő áldozatát tárja szemeink elé. *Peyra-*

*Sürgönyileg üdvözlötték az intézetet: a soproni ev. tanítóképző, szabadkai tanítónő-képezde, kolozsvári tanítónő-képezde, az iglói tanítóképezde ifjusága, máramaros-szigeti tanítóképezde, *Orbán Antal*, *Kovács Zoltán*, *Kápolnai és Krick*, az intézet volt tanárai és 7 volt növendék.

Levélileg: orsz. izr. tanítóképző, dévai áll. tanítóképezde, nagy-kőrösi ev. ref. tanítóképezde, iglói áll. tanítóképző, a sárospataki ev. ref. akadémia, *Sz. Nagy József* az intézet, volt tanára és vagy 20 volt növendék.

male, miután Bernadettet alaposan megvizsgálta s tiszta lelkiüteméről meggyőződött, nagy hittel és lelkesedéssel hozzáfogott, hogy Lourdes közepén egy nagyszerű templomot építsen, mely az egész csodatételnek központja legyen. Ehhez más alapja és segélyforrása nem volt, mint a nagy közönség és a zárandokok adományai. Az alapkövetésénél maga az érsek celebrált, az építés megindult . . . s egyszerre csak halálos csapást mér az egyházi felsőség törekvéseire: a szent barlangot a lourdesi parochiától elválasztják, különös egyházi igazgatás alá helyezik, s a gazdag pénzadományok, a melyekre a plébános számított, ezentúl mind a csodatevő barlangba folynak, állítólag még a templomra szánt pénzeket is elvonták tőle. A mű megakadt, az érsek a tovább építést megtiltotta! Peyramale ezt elkeseredésében annyira szívére vette, hogy lefeküdt és meghalt. Ott fekszik befejezetlen templomának rideg kriptájában, a tetőről az esőcseppek kő-sarkophagjára hullanak. Elkezdett műve úgy áll ott, a hogy az utolsó kőműves hagyta; a pompás, félig kifaragott márványoszlopok szanaszét hevernek s a templom tágas hajójában, melynek fenekéről fű és dudva sarjad ki, az asszonyok ruhát szárítanak.

Még behatódobban és kritikusabban tárgyalja az író *Bernadette Soubiron*-nak, Lourdes tulajdonképeni hősnőjének, a szent szűz kiválasztott műszerének, a pástort-leánynak történetét. Az ő egykori lakóháza s szobája is elhagyatva áll. Zola véleménye szerint e leány is áldozat: *hogy a barlang egyedül maradjon, dicsőségében ragyogva, szükség volt arra, hogy Bernadette elenyésszék, pusztá legendává váljon.* Ezért egy zárdába zárták, nem ugyan akarata ellenére, de nagyon kihasználva a leánynak a magányhoz való vonzódását s az őt, mint csodát látogatók, bámulók iránt érzett ellenszenvét. A zárdában a legalábbvaló szolgálatokat végeztették vele, nevelésére mit se tettek, úgy bántak vele, mint egy ügyefogyottal, állítólag azért, hogy őt a szellemi kevélységtől megőrizték, a mire Bernadettenek semmi szüksége nem volt. Rettenetes szenvedések közt, mintegy valóságos mátyár halt meg a nevers-i szent Gildard kolostorban. Habár sokan felszólaltak az iránt, csontjait vonakodtak Lourdes-ba szállítani, mert félték a kultusz szétforgácsolódásától, mert meglehet, hogy koporsója mellett több csoda történt volna, mint a barlangban. Egyetlen hivatalos képe se látható Lourdes-ban, hadd felejtse el a világ! Ellopták dicsőségét! E fejtegetések, természetes, hogy nagyon érzékenyen érintették a római egyházat, mert ezek kemény szemrehányásokat foglalnak magukba.

Zola úgy az alapvető lourdes-i csodát, az isten-anya-jának megjelenését, valamint az ő közreműködésére visszavezetett gyógyítási csodákat pszichológiai és pathológiai úton igyekszik megmagyarázni s ily módon oly eredményhez jut, a mely korunk minden elfogulatlanul gondolkodó embere előtt okvetlen plauzibilisnek tetszik. E szerint azok a látományok, a melyeket Bernadette látott, hallucinációk; ő maga egy *clairvoyante* (tisztánlátó), jellege megtámadhatatlan, telve gyermeki jámborsággal és igazlelkűséggel. Csak azt beszéli el, a mit látott és hallott, s látási és hallási hallucinációinak valódiságáról ép-oly élénken meg van győződve, mint egykor az orléansi szűz, ki azért a hitért, hogy a túlvilágból hangok szö-lottak hozzá, életét adta oda. Bernadette igazlelkűségéből a szent szűz megjelenésének valódiságára azonban — természetesen — nem szabad következtetni.

Épenúgy áll a dolog a csodákkal. Hogy reliquiák s vallásilag megszentelt helyek közelében mindenha fordultak elő csodálatos gyógyulások, az bizonyos s azt nem is szükség kétségbe vonni. Egészen más azonban e csodálatos események végső oka. Itt a modern gon-

dolkozás a leghatározottabban szembe száll azzal a fel-fogással, a mely abszolút csodát, egy túlvilági hatalomnak közvetlen, minden természeti törvényt áthágó közbenyúlását hirdeti s az efféle folyamatokat természetes úton igyekszik megmagyarázni. Ezen az úton halad Zola is s a pszichológiai és pathológiai megfigyelések, a melyeket a lourdes-i zárandokokon tett és könyvében leir, nagy érdekűek.

Marie de Guersaint is, a regény hősnője, két nagy-hírű párisi orvos bizonyítványával fölszerelve jött Lour-des-ba, melyek egyaránt oda hangzottak, hogy a beteg 7 év óta egy szerencsétlen bukás következtében gyógyí-thatatlan bénulásban szenved. Ő maga lelke mélyén meg-van győződve, hogy a szent szűz megfogja gyógyítani. De az első kísérlet a szent forrásban sikertelen marad s ő kétségbe esve, megtörve, bizonyos keserűséggel telve, tér vissza a kórházba. De dacos fölgerjedése csakhamar szelidebb, bűnbánó hangulatnak enged helyet. Eszébe jut, hogy az utolsó pillanatban kételkedett s ezáltal a csodát lehetetlenné tette. Meggyónik, megáldozik s ezzel a béke és bizalom visszatér keblébe. Megnyeri azt a különös kegyet, hogy egy éjszakát a szabadban tölthet a barlang előtt s az éj legnagyobb részét egyedül tölti az isten-anya gyertyáktól megvilágított márványszobra előtt a meg-gyógyulás gondolatába, reményébe való teljes elmerülés-ben. A felmagasztosultság pillanataiban látja, hogy a szent szűz mosolyog reá s fejének könnyed biccentésével segílyt ígér neki s midőn a hajnal meghasad, szilárdan meg van győződve, hogy e nap gyógyulást hoz neki, sőt megvál-tásának óráját is előre meg tudja mondani: délután 4 óra-kor fog meggyógyulni a szent sacrament processio alkal-mával. Az egész napot egyedül tölti a kórházban; atyját és barátját elküldötte, hogy magába mélyedhessen. A fecsegő, imádkozó, jajgató, haldokló betegek közt egye-dül fekszik magába merülve, átszellemülten, reményének bizonyosságától egészen absorbeálva. A kellő időben a barlangba vezetik s ismét csendesen fekszik a beteg-kocsiban, szeméit görcsösen a madonnára irányozva. Ekkor közeledik távolról a nagy processio, az extasist, a vallásos deliriumot hozva magával.

Itt-ott már történnek csodák: egy vak azt állítja, hogy lát, egy süket hall, egy béma eldobja mankóit. Abban a pillanatban, midőn a legfőbb szentség mellette elhalad, mintegy villámütést érez Mária, rettenetes gör-csös vonaglász rohan át testén, utolsó pillanatát érzi kö-zeledni; de a vihar, mely idegrendszerét megrázkódtatta, lecsillapúl s ezel az ujjongó kiáltással: *meggyógyultam!* fölemelkedik, erősen talpra áll s egyenes járással a pro-cessióhoz csatlakozik, maga után húzva kis kocsiját, a csodaittas tömeg mennydörgő kiáltásaitól üdvözölve. Az orvosi irodában az esetet megvizsgálják, jegyzőkönyvbe veszik: a legnyilvánvalóbb gyógyulás, a legkézzelfog-hatóbb csoda! Péter a megindulás könnyeivel szemeiben hallja azt a hittől áradó értesítést, melyet Mária az orvosoknak ad, de ő maga most még távolabb áll a cso-dában való hittől, mint azelőtt. Mária szavainál eszébe jut, a hogy Lourdes-ba való utazás előtt tartott consultatio alkalmával egy harmadik ifjú orvos, de a kire akkor nem hallgattak, a beteg szenvedését java részben ideges, hys-terikus bajnak ismerte fel s ebből a szempontból valami idegrázkódtatás által való gyógyulást épen nem tartott lehetetlennek. Leírta Péternek, hogy micsoda körülmé-nyek közt fog a gyógyulás bekövetkezni, ha rákerülne a sor, s ezt ugyanazon szavakkal tette, a melyekkel most Mária a bekövetkezett gyógyulást leírta. Így jöttek hát létre a lourdes-i csodák. Péter erősen küzd magával, de a palást súlyát vállain érzi s nincs elég ereje ahhoz, hogy barátnőjét jámbor illúzióinak egéből kiragadja. Megerősíti

aláírásával a csodát. „*Türni kell Lourdes-ot, mint a hogy a hazugságot eltűrjük, a mely segít megélni.*“ ezzel vigasztalja magát. De benseje fellázad a hazugság ellen s egy új vallás után áhitozik, a jövő vallása után, mely közelebb álljon az élethez; több helyet adjon a földnek, ne ellenkezzék a fölismert igazságokkal; egy vallás után, a melyből hiányozzék ez az áldatlan áhitozás a meghalás után.

Prot. Kirchenzeitung után.

(Vége köv.)

R. L.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** A sárospataki ev. ref. egyházközséget és Sárospatak városát érzékeny veszteség érte folyó hó 26-án reggel, a mikor *Szakácsi János*, ev. ref. főgondnok, a városi képviselő-testületnek s a népbanki igazgató-választmányának is buzgó tagja, hosszabb ideig tartó betegség után elhunyt. Ifjan költözött ide a Szepességről s roppant kitarással gyorsan haladt előre az anyagi gyarapodásban s a városnak egyik legvagyonosabb polgárává lett. A vagyonszerzés azonban nem rontotta meg szívének természetes nemességét, sőt inkább fokozta azt s a jótékonyság gazdag forrásává avatta fel. Egyesekkel, testületekkel kész volt mindenkor jót cselekedni, ha eltalálták szívéhez a kulcsot. Sokat csalódott, mint jó ember, de csalódásai nem bírták bizalmatlanná tenni embertársai iránt, sőt jó kedéllyel maga is sokat nevetett felsülésein. Az ev. ref. egyház gondnoki hivatalát nagy megtiszteltetésként fogadta el és mint ilyet emelte áldozatkész lélekkel 6 éven át. Már életében többször többféleképen hozzájárult az egyház felsegítéséhez, legközelebb 1000 frttal nyitotta meg a templom-javításra adakozók sorát s hírlik, hogy végrendeletileg is emléket állított magának az egyház történetében. 70 évet élt nagy közhasznúsággal. Áldott legyen emlékezete!

— **Hivatalos nyilatkozat a s.-a.-ujhelyi apácák leánynevelő intézetéről.** Zemplénmegye közigazgatási bizottságának f. hó 7-én tartott ülésén olvasták fel a vallás és közoktatási miniszter leiratát, melyben tudatja, hogy a megyének azt a kérését, hogy S. a.-ujhelyben állami felsőbb leányiskolát állítson, nem teljesítheti, mivel Beregszászon, M.-Szigeten és Kassán már vannak ilyenemű intézetek, de polgári leányiskola felállításától nem idegenkedik. Molnár István főispán a leirat felolvasása után buzdító beszédet intézett a közigazgatási bizottsághoz, hogy a felsőbb leányiskola létesítése érdekében elfoglalt álláspontját ne adja fel, hanem írjon fel újra a miniszterhez, sőt egy küldöttség által is tolmácsoltsassa a megye általános óhaját. Ezenfelől, ha szükséges, még a vármegye országgyűlési képviselőit is kérjek fel, hogy Zemplénmegye teljesen elhanyagolt nőnevelése érdekében minden lehetőt tegyenek meg, mert, úgy mond, „*az a szolgálat, a mit ma serdültebb leánygyermekünk oktatása és kiképzése körül S. a.-Ujhelyben az apácáknak ugynevezett „felsőbb leányiskolája“ teljesít, egyáltalában nem felel meg a hozzáköött várakozásnak. Rombolás, nem nevelés, a mit ez az iskola művel. Valóban megbotránkoztat, bűnös egy irányzat az, a mi ott, az iskola falain belül lábrakapott.*“ A „Zemplén“-ben olvassuk, hogy a t. nővérek az egyházpolitikai javaslatok tárgyalása alkalmával növendékeiket imádkoztatták, hogy a javaslatokból törvény ne legyen, tehát politizáltak, s midőn a javaslat törvény lett, a 30 éves háborút olyan magyarázatokkal fejtegették, a mi nemcsak a köztársadalom, de az állam békeje szempontjából sem hagyható figyelmen kívül. Az is feltűnő, hogy míg *Sachs Jankóról*, a németirodalom Hazafi Verayjáról németnyelven dicsériadokat zengedeznek, addig

Vörösmarty Mihályról semmi mondanivalójuk nincs. A „Zemplén“ szerkesztőjének kérdéseire legközelebb válaszolt az ujhelyi plebanos. Válaszában elismeri, hogy a polgári házasság ellen imádkoztak, de ezt jogosan és helyesen tették, mert a pápa rendelete szerint az egyház ellenségeinek megálázásáért s az eltévedt bűnösökért minden mise után imádkozni kell (!) A 30 éves háborúról úgy tanítottak, a mint az a növendékek által használt tankönyvben van megírva, a melyet a vallás és közoktatási miniszter engedélyezett. Nagyon furcsán szólhat az a szent imádság és sok furcsaság lehet abban a történelmi tankönyvben, hogy egy főispán nyilvánosan bűnös eljárásnak meri nevezni azoknak tanítását.

— Az új vallás és közoktatási miniszter programja.

Az új vallás- és közoktatásügyi miniszter folyó hó 23-án mondotta el program-beszédét a képviselőházban. Mindenekelőtt kijelentette, hogy a hivatali elődje által előterjesztett költségvetést magáévá teszi s a költségvetés számtételeiben kifejezett kultúrpolitikaért a felelősséget elvállalja. Aztán áttért a *kultusz kérdéseire*. A még elintézetlen két egyházpolitikai törvény-javaslatra vonatkozólag kijelentette, hogy az azokban lefektetett *alapelvek integritásához feltétlenül ragaszkodik*, de a felekezeti béke érdekében s az országgyűlés két háza között levő konfliktus megszüntetése céljából *végzetes hibának tartaná a szavakhoz való merev ragaszkodást s meg nem engedni olyan módosítást, melyek az elvek integritását nem érintik*. Iparkodni fog az ellenfeleket kiméletes eljárással megnyugtanni a felől, hogy a kabinet a vallásosság és a vallásos érzület ápolását a magyar állam rendje egyik kardinális biztosítékának tartja. Az állam legfőbb felügyeleti jogában minden egyháznak és felekezetnek legpártatlanabb védőjét kell feltalálni, de az állam tekintélyét minden körülmények között sértetlenül fel kell tartani. A *kath. autonomia* kérdésében úgy nyilatkozott, hogy ahhoz kétségbevonhatatlan joguk van a katolikusoknak, de az egyház szervezete, hitelvei, erkölcstana, a disciplina, a melyeket az egyház magáénak vall, nem engedik, hogy az a más felekezetek autonómiájával teljesen egyenlő legyen. Az államnak — szorinte — nincs joga meghatározni, hogy milyen legyen a kath. autonomia, az állam csak azt szabhatja meg, hogy milyen ne legyen, különben addig, míg magában a kath. világban kellőleg meg nem érlelődik az autonomia ügye, a kormány alig tehet valamit. A *kongrua* ügye jelenleg ő felsége előtt van s ha a király helyben hagyja az elébe terjesztett szabályzatot, a miniszterium mindjárt megkezdí a javadalmazások összeírását. Ezek után áttért a *közoktatásügyi politika terére*. A *népoktatás* ügyével foglalkozván, szóba hozta a *népoktatás államosításának kérdését*. Nem tartaná helyes politikának hogy az egyházakat, mint legnagyobb iskola-fentartókat, megfosszák eddigi jogaiktól, ha t. i. azok a magyar állam követelményeinek megfelelő s a kor színvonalán álló intézeteket tartanak fenn. A népoktatási törvény revízióját minden esetre szükségesnek tartja, mert az sok tekintetben hiányos. Így p. o. nem intézkedik tüzetesen arról, hogy mi történjék az olyan felekezeti iskolákkal, a melyek az előírt feltételeknek a megintés daczára sem felelnek meg, vagy a melyek a magyar állameszme ellen dolgoznak. Nem intézkedik a felekezeti képezdéknél alkalmazott tanárok képesítéséről s e miatt aztán némelyik intézetben igazán botrányos állapotok vannak. Véleménye szerint úgy a tanárok képesítésének, mint a díjazásnak egyenlőnek kell lenni az állami tanárokéval. Be kell hozni a felekezeti képezdébe is az állami tanárképesítést. Nagy fogyatékosága népoktatás-ügyünknek a *felügyelet hiánya, elégtelensége* is. Ezen is segíteni kíván. Arra ugyan nem tesz köte-

léző ígéretet, hogy a tanfelügyelők számát szaporítani fogja, mert a tanfelügyelői szervezetet elhibázottnak tartja, a mennyiben nincs hozzá jurisdictio. Az iparos szakoktatásnál az eddiginél egységesebb vezetést ohajt. A középiskolák kérdésére térvén át, mindenek előtt az egységes középiskoláról nyilatkozott. Szerinte ez a jövő iskolája. Ezt kell szem előtt tartani reformjainkban, de a század végének művelődési elemeit és irányát nem tartja olyan megállapodottnak, hogy középiskoláink mai szervezetével szakitanunk lehetne. A latinnyelv kérdése van ezzel összefüggésben, éppen ezért az egységes középiskolát ma még nem tartja aktuális kérdésnek. Három kérdést tart érettnak a megoldásra. Ezek egyike a *tulterhelés*, melynek okát ő nem annyira a tanrendszerben, mint inkább bizonyos tanárok félreértésében találja, úgy, hogy ez inkább a methodika kérdése s ezen a bajon a főigazgatóknak kell segíteni. A másik kérdés a *tantervben a nemzeti elemnek valódi erősítése*, a mi alatt a magyar történelem és magyar irodalom tanítását érti. A harmadik a *görög helyett választott tárgyak tanterve*, melyre nézve végleges megállapodás még eddig sincs. Középiskoláink egyik fő bajának a *tanár-hiányt* tartja, a mi különösen az autonóm iskolákban aggasztó, de a szerzetes iskolákban még inkább, mert ezekben van a legkevesebb képesített tanár. Ezen az ösztöndíjak szaporításával s internatus felállításával fog segíteni, a hol a növendékek nyelvi ismereteket is szerezhetnek s a kölcsönös érintkezés folytán csiszolódhatnak is. Az egyetemekre nézve egy régi kedvencz eszméje van. Az egyetemi ifjak részére is internatusokat ohajtana felállítani, hogy az ifjak könnyebben végezhesék tanulmányaikat. Új jogakadémiák felállítását nem fogja támogatni. A meglevők közül az életrevalók hozassanak közelebb az egyetem színvonalához, esetleg még a filozófiai fakultással is kibővítsenek, de az életképtelenek szűnjenek meg. A harmadik egyetem felállítását nem tartja sürgősnek, mert még a mostaniak is sok tekintetben hiányosak, mert hiszen még a budapesti egyetemnek sincs aulaja, nincs vizsgáló terme sem, de meg arra való tanárt sem kapunk a két egyetemre sem. A tanulmányi és vizsgálati rendszer megtartását szükségcsnek tartja. A közoktatási tanács tervezete szerinte is hiányos, de még ennek szabályzatát ő felsége meg nem változtatja, ezt az intézményt is, feltartandónak véli, de a tankönyv bírálatot elveszi tőle, mert a bírálatot egyes szakférfiak személyes felelősséggel inkább végezhetik, mint egy testület.

Pályázatok.

Az államilag segélyezett *zilahi* ev. ref. kollegium főgimnáziumához rendes tanári állásra pályázat nyitattik. Ezen tanszékkal a magyar-latinnyelv és irodalom vagy esetleg magyar-német-nyelv és irodalom tanítása van egybekötve.

Javadalma egyelőre 1000 frt és 200 frt lakáspénz; két ízben 100—100 frt ötdéves szolgálati korpótlék. A választás az erdélyi ev. ref. egyházkerület jogkörébe tartozik.

Pályázók vallásukat, életkorukat végzett tanulmányaikat, tanári képesítettségüket, eddigi szolgálatukat és hadkötelezettségüket feltüntető okmányaikkal ellátott s az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsához címzett folyamodványukat a zilahi ev. ref. kollegium előjáróságához 1895 évi február hó 20-ig adják be.

Csak ev. ref. egyének folyamodványai vétetnek figyelembe.

A választott tanár a nem állami tanárok részére létesített országos nyugdíj-intézet kötelezett tagja.

Állomását az 1895 év szeptember 1-én tartozik elfoglalni.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának Kolozsvárt 1885. január 13-án tartott üléséből.

Dr. Kolozsvári Sándor, Parádi Kálmán,
elnök-helyettes. tanügyi előadó.

A *székelyudvarhelyi* ev. ref. kollegium főgimnáziumához az erd. ev. ref. egyházkerületi közgyűlés által betöltendő két rendes tanári állásra pályázat nyitattik. Egyik tanszékkal a német-magyar-nyelv és irodalom, másikkal a latin-görög-nyelv és irodalom tanítása van egybe kötve. A német-magyar tanszékre előnye lesz annak, ki a francia nyelvet, mint rendkívüli tantárgyat, tanítani képes.

Mindenik tanszékkal évi 1200 frt fizetés és 200 frt szállás-pénz jár; továbbá három ízben 100 frt, ötdéves szolgálati korpótlék élvezése van egybekötve.

Pályázók vallásukat, életkorukat, végzett tanulmányaikat, tanári képesítettségüket, eddigi szolgálatukat és hadkötelezettségüket feltüntető s az erd. ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsához címzett folyamodványukat a sz.-udvarhelyi ev. ref. kollegium előjáróságához f. évi február 20-ig adják be.

Nem ev. ref. vallású pályázók folyamodványai nem vétetnek tekintetbe.

A megválasztott tanárok a nem állami tanárok részére létesített nyugdíjintézet kötelezett tagjai és állomásukat 1895. szeptember 1-én kötelesek elfoglalni.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának Kolozsvárt 1895. január 13-án tartott üléséből.

Dr. Kolozsvári Sándor, Parádi Kálmán,
elnök-helyettes. tanügyi előadó.

A halál által megüresült *mező-keresztesi* ev. ref. lelkeszi állomásra pályázat hirdettetik.

Ezen állomás javadalma: készpénzben, terményekben és földben 1200 forint.

Pályázók kérvényeiket folyó év február hó 18-ig Tóth Dániel alsó-borsodi espereshez Miskolcon adják be.

Miskolc, 1895 január 21.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

A *pacalusai* ev. ref. leányegyház lévita-tanítói állomására pályázat hirdettetik.

Fizetése: készpénz 300 frt havi, vagy évnegyedes részletekben előre fizetve az egyház pénztárából; kényelmes lakás, mindenféle mellékpületekkel, stóla, kert.

Kötelessége: 20—25 gyermek tanítása, (más vallásuakért — 20—25 kath. gyermekért — tetszés szerinti stóla) és vasárnap s ünnepnapokon isteni tisztelet végeztése.

Pályázati határidő február 8. Pályázatok alúírotthoz Pacalra, Szilágyvármegye (u. p. Margitta), küldendők be.

Pacal, 1895 január 27.

Nagy Zsigmond,
ev. ref. lelkész.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Katholikus néppárt s országgyűlési hangok.« — »A német nyelv a középiskolában.« Rácz Lajos. — »Bornemisza József. 1827—1895.« Orbán József — »A tiszánánai egyház örömmünnepe.« Szalóczy Pál. — »Zóla regénye: Lourdes.« R. L. — »Vegyes közlemények« — »Szerkesztői üzenetek.«

Katholikus néppárt s országgyűlési hangok.

A Ruben, Gád és a Manassé félnemzetsége visszatérének Silóból a Jordán mellékére és építének ott egy nagy „láttatós“ oltárt és mikor követeket küldének hozzájuk a többi nemzetségek és megkérdezik őket az oltár felől, így felelének: Jehova, az Istenek Istene tudja és megtudja majd Izrael is, hogy nem engedetlenségből és nem a Jehova ellen való vétkekből cselekedtük ezt, hanem, hogy tanúság legyen mi közöttünk és ti közöttetek. Ezeket olvassuk a Josué nevét viselő szent könyvben.

Ha kérdőre vonatnék, aligha nem így válaszolna az a nagy úri társaság is, a mely a Duna partján, az Eszterházyaknak egyik fényes palotájában, a Deák Ferenc halálának évfordulóján seregelt vala egybe, hogy megépítse végre szilárd kövekből a *katholikus néppártnak* égig érő, nagy oltárát.

És ha így válaszolna, nem volna igaza. Mert íme ni, az Isten, a kinek szent nevével visszaéltek, legott összezavarta a kiválasztottak nyelvét és az történt, a mit magok sem igen akartak, t. i. a hangzatos címtábláról a *katholikus* jelző eltöröltetett. A mivel eddig végig zúgták az országot és kérkedtek a nemzeti szentek hamvai körül, az íme elesett, hogy tanúság legyen — nem „mi közöttünk és ti közöttetek“ — hanem arra nézve, hogy e jelben győzni immár nem lehet. Steiner püspök, az u. n. „ellen-prímás“ és a Zichy Nándorok nem mernek többé a „katholikus“ jelszó alatt harcolni és választanak maguknak s elveiknek új címet — *megéjtésükre azoknak*, a kiknek neve épen úgy leri nagyúri ajkaikról, a mint nem illik oda a gyöles inges lokáj az Eszterházy-palota sima parkettjére.

Érdekes jele az időeknek igazán, beválik még Isten-ítéletnek is, hogy a pápának egyik büszke katonája s a feudális világi nagyok kevély serege oda borúl a „profanum vulgus“ nyakába és édes szavakat sug-bug a füleibe, mint valami rokkadt szerelmes, a kinek arra való az ifjú feleség, hogy — mint Dávidnak hajdan — haló tagjait melengesse.

Pedig hogy is mondta csak Leinez, a Jézus-társaság alapvető generálisa: „A juhok állatok, a melyeknek nincsen értelmük s épen ezért nincs részök az egyház kormányzásában sem; a legelvetemedettebb pap is nagyobb méltóságú, mint a legkegyesebb világi.“

És ezt a természetellenes, képtelen szövetkezést még sem lehet szó nélkül hagynunk nekünk protestánsoknak sem; nem különösen most, a mikor az *címleg* többé nem katolikus.

Nem azt mondjuk, hogy nosza mi is ülünk lóra, vonatra s hirdessünk ellen-háborút és harcoljunk mi is és pusztítsuk e földről a békeséget; ettől mentsen meg minket a mi ember-szeretetünk! Hanem arra mégis szükség van, hogy a jó prot. nép tudja meg — a mint megtudta hajdan Izrael a Jordán melléki alkotás jelentőségét — hogy az Eszterházy-palota oltárára minket és „nem katolikus“ nemzet-testvéreinket szeretnének azok az istenes urak felhelyezni — *egészen égő áldozatul*.

Előbb elhuktatnák — ha lehetne — a liberális kormányt, öröklött egyházpolitikájával, egyenjogúsítási hajlamaival, aztán megalkotnák a katolikus autonómiát úgy, a mint nem a *néppárt* szelleme, hanem a papi mindenhatóság és az „örök dogma“ igényei követelik és végül biztosítanák a jezsuitismus minden eszközével a *Regnum Marianumot*.

Az a sok csillogó jelszó, a mit ezek az „istenes sport“-ot űző nagy urak ott az Eszterházy palotában, a Steiner jóváhagyásával s talán titkos pápai áldással papírosra vetettek és a felséges nép szemébe szórnak — mind alá van rendelve a *Regnum Marianum* emberietlen eszméjének. Nem is lehet másképen, különben Fejérvár érdemes püspöke okvetetlenül tiltakozik a szövetség céljai ellen.

Hát — igenis — ezt mi szó nélkül el nem nézhetjük, el nem tűrhetjük.

Már vannak a szent háború kezdetének idejéből némi tapasztalataink; tudjuk p. o. hogy az egyházpolitikai javaslatok ellen megindított *szavazategyűjtés idején*, ügyes kortések törbe csaltak némelyeket a mi híveink közül is s a kath. sajtó nagyra volt vele, ha egy-egy jobb hangzású prot. névvel is dicsekedhetett.

Ki kell kiáltanunk — még a háztetőkről is — hogy ahoz, a mi az Eszterházy palotában történt, Istennek, a magyar nemzet jó szellemének s így nekünk protestánsoknak sincs semmi közünk. Hirdetnünk kell, hogy a hamisan u. n. *néppárt* új cég alatt régi portékát árul s nem érti az a protestantizmusnak még az ABC-jét sem, s nincs annak az igazi néppárttól még csak halvány fogalma sem, a ki ezeknek az *új nép-boldogítóknak* felül.

Lapunk jelen számához egy negyedik melléklet van csatolva.

Ha Wlassics, a vallás- és közoktatásügyi miniszter is a kath. dogmák mozdíthatatlanságát vallja — a mint a programm beszédjében elkövette: — akkor lehet-e még csak képzelni is azt, hogy a Steinerek és Molnárok ne gondoskodtak volna a „néppárt“-nak netalán támadható s nevében rejlő igényeivel szemben, az egy és osztatlan róm. kath. egyház érdekeinek biztosításáról!... Lehetetlen és újra lehetetlen.

A mi a mi védekezésünk módoszatait illeti, az többféle lehet. Nyilatkozik talán az egyetemes prot. egyház, vagy nyilatkoznak ennek árnyalatai külön-külön; talán a püspökök és főgondnokok, talán az esperesek és gondnokok, de mindenesetre nyilatkoznia kell minden lelkésznek és pedig első sorban a *saját presbitériumában*.

Hol a presbitérium életrevaló, ott az ellenhatásra ennek a buzgó működése is elegendő. Hatalmas fegyver az a mi kezünkben — s ez legyen, a mit mindnyájan forgassunk — hogy az u. n. néppártnak az elfogulatlan róm. kath. és más vallású nemzetesvéreink is ellenlábasai s bármennyire mutogassa is az Bécs felé a maga szebbik oldalát (a 67-es alap, nemzetiségekkel való békés együttműködés), lehetetlen, hogy — mint békebontó pártnak — oda fenn is vesztett pere ne legyen. A templomi szószékekbe — részünkről — nem vinnék be a néppárt ellen való agitálást, mert ez nem is illik össze a mi isteni tiszteletünk szellemével. Hagyjuk csak ezt a róm. kath. atyafiaknak! A templomon kívül is ezer alkalmat szerezhet a jó pásztor a maga juhainak megőrzésére s gyülekezete békességének megszerzésére. A hol már a diakonok intézménye szervezve van, ott a lelkésznek ebbeli munkája s kszorosan megvan könnyítve.

A lelkészek és presbiterek túl a prot. sajtónak, különösen a népies irányúnak lesz az a szép feladata, hogy a hamis jelszavakat leleplezze s a nép felvilágosításában hathatósan közreműködjen — izgatás nélkül.

Bemélynünk lehet buzgó munkánk után a legjobb sikert, mert régen meg van írva, hogy „a lelket meg ne oltátok.“ De a század szelleme sem kedvez a haladást gátló szervezkedésnek s ha feltartóztatható is az a maga építő munkájában egy időre, csak annál nagyobb erővel fog majd előre törni az átszakgatott korlátokon.

Az országgyűlésen már meg-megzendül a jövő zenéjének egy-egy húrja. Katholikus pap is sokalja immár azt a különbséget, a mi a püspökök és a falusi papok javára közölt olyan középiskolai túlságban mutatkozik (Hock J.) s a kath. autonómiát is az igazi autonóm felekezetek mintája után képzelik már azok, a kik érzik az idő mozdulataiban rejlő hatalom ellenállhatatlan voltát, sőt az állami népiskolák eszméje is egyre hódít már a kath. józan körökben is s támadt végre szószólójuk az 1848. XX. t. cikkben rejlő igazságoknak is, — ezeknek összes következményeivel együtt (Herman Ottó).

Baj, nagy baj, hogy vallás- és közoktatási ügyünk vezérletében nincs állandóság *sem az elvekre, sem az időre nézve*; tehát nincs módjuk e tárca képviselőinek maradandó nagy alkotásokra. Kiforratlan egyéniséggel, személyes rokon- és ellenszenv sugalta cselekedetekkel nem lehet a modern Magyarországot megépíteni. A minisztereknek is, mint a fáknak, időre van szükségük, hogy megnőjjenek és gyümölcsözzenek. Ezt a hatást gyakorolta reánk s ezt a köztudatot tette még erősebbé bennünk az új vallás- és közoktatásügyi miniszter programbeszéde, a ki — úgy látszik — nem tartja lényegesnek az egyházpolitikai javaslatokban az u. n. *felekezetnélküliséget*, a mihez pedig elődei a tárcájukat kötötték s későbbiek voltak megtörni, mint meghajolni.

Szeretjük hinni, hogy a tanügyi kérdésekben, a már megkezdett, de a változások miatt fennakadt iskolai reformokban, a nem állami tanárok nyugdíj-intézetének siettetésében, a felekezeti tanítók fizetésének emelésében, a jogakadémiák fejlesztésében s az egyenjogúság nagy törvényének szemmel tartásában a *felekezetnélküliség ezennél is lényeg marad*. Hogy az maradjon, arra nézve a prot. egyháznak is meg kell tenniük — a tisztesség és békeszeretet korlátai között — minden lehető. Ébren kell lennünk felfelé is és a saját tűzhelyeink körül is, hogy legalább a magunk hibája miatt ne essék rajtunk valami megaláztatás.

ISKOLAI ÜGY.

A német nyelv a középiskolában.

A „Sárospataki Lapok“ mult évi 22, 24 és 27-ik számaiban három közlemény jelent meg a német nyelv gimnáziumi tanításáról. Az elsőben Kovács Zsigmond úr óhajtja a német nyelv behatóbb, intenzívebb tanítását, a másodikban Czinke István úr kél síkra Kovács úr óhajtása s óhajtását kísérő érvei, sőt általában a német nyelv gimn. tanítása ellen, a harmadikban ismét Kovács úr védi a maga igazait e támadás ellenében. Legyen szabad e kérdéshez, habár egy kissé elkésve, nekem is hozzászólanom, hiszen az oly közérdekű tárgy, hogy megérdemli a minél több oldalról való megvitatást; de más részt meg magam is épen a német nyelv tanításával foglalkozván, — a mellett, hogy némiképp provokálva is vagyok a hozzászólásra — talán egy és más, a felszólaló urak által homályban hagyott pont megvilágításához is hozzájárulhatok.

A mi a német nyelv középiskolai s közelebből gimnáziumi tanítását illeti, e tekintetben Kovács Zsigmond úrral általában egyetértek. Én is azt tartom, hogy kell, szükséges, életbevágó érdekű ránk nézve a német nyelv tanítása, s csak az okra nézve van köztem és Kovács úr közt egy kis különbség. Kovács úr ugyanis kizárólag a hasznosság szempontjából indul ki a nyelvek tanulásánál, szerinte a német nyelvre annak gyakorlati haszna miatt van minden művelt fiatal embernek szüksége; szüksége van rá, kivált a nem tiszta magyar vidékeken mindenféle hivatalnoknak, még a lelkésznek is; szükségök van rá Ausztriával való politikai közösségünk, Németországgal való összeköttetésünk miatt, szükségök van rá az önkénteseknek. Én viszont úgy vélekedem, hogy a hasznosság szempont, a nyelv gyakorlati értékesítése csak második sorban jöhet figyelembe a modern nyelvek tanításánál a *gimnáziumban*: első sorban, a nyelvnek formális képző ereje mellett, a modern nyelveknek a rajtok és átalok kifejezésre jutott nagy irodalmak s az ezek által képviselt nagy eszmék adták meg a tantervbe való felvételre a jogosultságot, tehát a *nyelv, mint az irodalmi műveltség eszköze*, szerepel a gimnáziumi oktatásban. Azok a gyakorlati célok, szempontok, a melyeket Kovács Zsigmond úr említ, csak második sorban szerepeltek a modern nyelveknek a középiskolai tanítás keretébe való fölvételénél; befolyásuk inkább csak az illető idegen nyelv megválasztásánál nyilvánult. A mi magyar gimnáziumainkban például bizonyára e szempontok miatt vették föl a német nyelvet és irodalmat, s a francia középiskolákban e szempontból tanítanak az ország más-más vidékein más-más modern nyelvet, a szerint, hogy az illető országrész melyik külföldi államhoz fekszik közelebb, illetőleg melyik idegen nyelvvvel áll szorosabb összeköttetésben, — de ez megtörténvén, ismét az irodalmi oktatás szempontja lép elő.

Gyakorlati szempontjának megfelelőleg Kovács Zsigmond úr sürgeti a német nyelv olyatén tanítását, hogy e célokat vele megközelítsük; szerinte élő nyelvet nem ér semmit akként tanítani, hogy a fiatal ember annak csak legfőbb elemeivel ismerkedjék meg. Különösen ref. gimnáziumainkban nincs megelégedve a német nyelv tanításával; ezekben a német nyelv tanítása még nincs odáig fejlesztve, hogy az ifjúság a nyert alapon képes lenne nyelvismeretének a gyakorlati életben is hasznát venni, — pedig a fődolog ez lenne. S ha a reáliskolákban, felsőbb leánynevelő-intézetekben képesek a tanárok és tanárnők a növendékeket annyira vinni, hogy azok ne csak olvasni, hanem *beszélni* is tudjanak: miért ne történhetné ez meg a mi iskoláinkban is? Válaszom erre a következő: azért, mert a gimnázium nem reáliskola, mert az elsőnek sok részben más a célja s ehez képest az iránya, mint a másodíknak. Mind a kétféle középiskola általános műveltséget akar adni az ifjúnak, de a gimnázium ezt inkább a műtra, a reáliskola a jelenre támaszkodva teszi; előbbi inkább elméleti, utóbbi inkább gyakorlati képességeit fejt ki az embernek. A gimnáziumban a klasszikus nyelvek képezik az oktatás központját; az az általános műveltséget inkább az ó-kor gondolatvilágának, általában az emberiség múltjának közlése által akarja elsajátíttatni, — a reáliskola viszont a jelen kor iskolája, ezt akarja megértetni, ennek eszméit akarja közölni, erre akar előkészíteni, ezért művel oly terjedelemben a természettani és matematikai tudományok mellett a modern nyelveket; míg a gimnáziumban mindezek alárendeltbb jelentőségűek, mint másodrangú tantárgyak szerepelnek s így sokkal kisebb terjedelemben kezeltetnek. Kisebb terjedelemben adatván ezek elő, s az egész gimnáziumi oktatás inkább elméleti irányt követvén, világos, hogy itt a német nyelvi oktatástól nem várhatunk ugyanolyan eredményt, különösen a gyakorlati készség szempontjából, mint a reáliskolában. Ezt úgy az állami, mint a ref. konventi tanterv nyíltan kifejezi; előbbi szerint ugyanis a gimnáziumi német nyelvi oktatás célja: „a) Biztos nyelvtani ismereten alapuló megértése az újabb német irod. műveinek; b) azon képesség, hogy a tanuló a középiskolai ismeretek köréből vett valamely tárgyról szóló magyar szöveget német nyelvre helyesen és szabatosan fordítani tudjon;”¹ — utóbbi szerint: „A növendék nyelvtani alapon, de gyakorlati módon a német irodalmi művek értésére vezérelni, egyszersmind oda képesíteni, hogy ismerete körébe eső magyar szöveget német nyelvre fordítani, sőt könnyű tárgyról fogalmazni is tudjon.” Mint látszik, egyik tanterv se említi a *beszélést*; a gyakorlati irányú tanítást mindkét tanterv megkívánja, a konventi a cél kitűzésénél, az állami a részletes utasításoknál (Nev. mű 81 l.), de ez még nem egyenlő annak teljes gyakorlati irányú tanításával s másfelől mindenik hangsúlyozza a Kovács Zsigmond úr által épen kifogásolt elméleti alapon való tanítást, a biztos nyelvtani alap, a stilisztikai, retorikai, poétikai ismeretek közlésének kiemelésével.

S most nézzük, hogyan történik a német nyelv tanítása a reáliskolában? Ott az I. osztályban a német nyelv heti 5, a II-ikban heti 4 órán tanítatuk, tehát már heti 9 órán át tanulta a növendék, mire a III-ikba jut, hol a mi növendékünk azt csak kezdi. S mi a reáliskolai német nyelvi oktatás célja? a) „Biztos nyelvtani ismereten alapuló megértése az újabb német irodalom kiválóbb műveinek. b) Azon képesség, hogy a tanuló valamely, az oktatás köréből vett tárgyról német nyelven *helyesen írni*

és *beszélni* tudjon.”² E céllal áll kapcsolatban a német nyelv tanítására vonatkozó utasítás is, mely egyebek közt így szól: „A német nyelv a reáliskolai tantervben hasonló állást foglal el, mint a gimnáziumi tantárgyak körében, bár *gyakorlati* és művelődési jelentősége nagyobb, mint a gimnáziumban, hol a klasszikus nyelvek mellett *alárendeltbb* szerepe van. Egy részt az oktatás anyagának *nagyobb mennyisége* és színvonala, más részt az oktatás *gyakorlatibb iránya* itt a gimnáziumtól eltérő eljárásra vezetnek. A német nyelvi oktatásnak a reáliskolában első sorban *gyakorlati jelentősége* van; feladata a német nyelvnek lehető legteljesebb *elsajátítása*, mely természetesen nem zárja ki, hanem csak második sorba helyezi a tanításnak formális, észképző erejét és a gazdag német irodalom szellemmívelő tartalmának ismertetését. A főcél, a nyelv teljes *gyakorlati elsajátítását* a tősgyökeres magyar vidékeken se szabad szem elől tévesztetni.”³

Láthatja mindezekből Kovács Zsigmond úr, hogy a mi a reáliskolákban (más szakiskolákról nem is szólva) a német nyelvi oktatás terén történik, az a mi iskoláinkban, ref. gimnáziumainkban nem történhetik meg; mert más az alapiránya a gimnáziumnak és a reáliskolának, más helyet foglal el a német nyelv az egyikben és másokban s ehhez képes más az e téren elérendő cél is egyikben és másokban. Így, a mi a reáliskolában lehetséges, az — a jelenlegi szervezet mellett — nem egészen lehető a gimnáziumban. Természetesen mindez nem zárja ki, hogy a gimnáziumban is ne igyekezzünk, a mennyire csak lehetséges, gyakorlatilag is megismertetni a növendékekkel a német nyelvet; tesszük ezt a mennyire csak lehet, gyakorlatjuk őket a helyes kiejtésben és beszélgetésben, de ez utóbbi itt nem lehet domináló cél, s oly eredményt e téren nem szabad várunk, mint a reáliskolában, mert különben egymással arányban nem álló tényezőket s funkciókat hasonlítanánk össze.

Az bizonyos, hogy ma már nem a régi szellemben megy ref. gimnáziumainkban sem a német nyelv tanítása — s ennek folytán egy kissé az eredmény is több, mert hát mi magunk is okosabbak lettünk némileg e téren, a politikai sympathiától kezdjük megkülönböztetni a világhódító német kultúrát s irodalmat; — aztán meg ma az államkormány is közbeszól egy kissé. De azért még mindig sokat kell küzdenünk a nemzeti elfogultsággal. Még mindig vannak szülők, kik ha nem is érdemet, de menteséget keresnek fiok számára, ha nem akar nekik a német ízleni; kik ily esetben azzal vigasztalják magukat, hogy legalább nem fog germanizálni; kik magyarságuk elleni támadásnak tekintik, ha fiok a németből elégtelen tanjegyet kap; kik azt emlegetik, hogy ők se nagyon tanulták a német nyelvet s mégis megvannak. Nagyon természetes, hogy ha a szülei háztól ily eszmékkel eltelve kerül a növendék az iskolába, a legteljesebb jóakarattal sem sokra lehet vele haladni. A szülőket kellene előbb nálunk nevelni, hogy a német nyelv kulturális és gyakorlati fontosságát lássák be s akkor az iskola is többet fog produkálni. S ebből a szempontból szívesen üdvözlöm Kovács Zsigmond úr felszólalását.

(Folyt. köv.)

Rácz Lajos.

² Dr. Klamarik J. A magyarországi középiskolák újabb szervezete. Budapest, 1893. Eggenberger. — 389. l.

³ Fenti mű 424 l.

¹ A gimnáziumi tanítás terve s a reá vonatkozó utasítások. Kiadja a m. kir. vallás és közoktatásügyi miniszterium. Budapest, 1887. 5. l.

TÁRCA.

BORNEMISZA JÓZSEF,
1827—1895.

Felszáradtak már a fájó könyvek protestáns egyházunk egyik vezérférfiának, a hívek egyik leghívebbikének, néhai Bornemisza Kovács József m.-keresztési lelkész és esperes kedves barátunknak gyászravatala körül s a gyászének bú hangjai elhangzottak a szentegyház boltjai alatt.

A megtört szívű nő, a bánatos gyermekek s szerető rokonok bevonultak fájdalommal a kifosztott hajlék tűzhelyéhez, hol legtisztább a bánat, legmélyebb a zokogás s a megtört szív enyhülést talál a tanútlan szenvedésben és emlékezetben.

A hű kartársak, meleg barátok, jó ismerősök és bánatba merült hívek kikísérték a boldogult porréseit örök nyughelyére, átadták az anyaföldnek; s ezzel egy szép, közhasznú életpálya határa örökre bezárult a halandók szemelőtt.

Nyugodjanak békén hült porai a csendes sírkert hantjai alatt!!

Amde mi nem bocsátunk még el néhány percig nemes férfiú, szeretett barátunk! A nap leáldozott, melege kihűlt; de sugarai még magasan tündökölnek az égen. Nem bocsátunk el, míg a leáldozó napsugarakból egy szerény koszorút nem tűzünk ravatalodra, hogy a hű munkás nyomait s arcának verejtékét ne tapodja el a zajgó élet; hanem porló hantjai felett szólaljon meg a való érdem, a tisztelet és szeretet emlékezete.

Lássuk tehát néhány egyszerű jellemvonásban: ki volt Bornemisza K. József, s miként töltötte be fenséges hivatását, melylyel a gondviselés kegyelme megbízta?

A 68 éves életpálya, melyet a boldogult nemes férfiú megfutott, nem a lángelmék szikrázó rakétája volt, kikben a természet rendkívüli alkotó ereje hatalmasan, szertelenül nyilatkozik s működésével, erővel s alkotásaival meglepő bámulatra ragadja az embereket; hanem egy csendes, méltóságos folyó lassú haladással, mely áldást árasztott környezetére, megtermékenyíté a földet, merre útja vitt, az éhezőknek eledelt, a szomjúhozóknak enyhülést adott s az embereket boldoggá tenni igyekezett.

Amaz túléli korát, sokszor még nemzetét is, ez megelégszik, ha híven betöltötte kötelességét a szerény körben, családban, társadalomban s bármely munkakörben, hova őt a gondviselés helyezte és sokszor mélyebb hatással van a közműveltség és közjólét előbbvitelére, mint ama csillogó rakéta.

De menjünk közelebb a képhez, vizsgáljuk annak kiemelkedett vonásait. vizsgáljuk a boldogultban az embert, a papot, a jellemet, a férjet, a családapát s a barátot, s vizsgáljuk meg miként töltötte be ezen munkakörökben hivatását s mennyiben közelítette meg az eszményi embert?

* * *

Született a boldogult Eger-Lövön* Borsodmegyében, 1827-ik évben s utolsó ivadéka volt ama régi, híres papi családnak, a Bornemisza Kovácsoknak, mely több mint egy századon keresztül az alsóborsodi egyházmegye tekintélyű papságának kiváló díszje volt, annak legtekintélyesebb egyházaiban (Keresztesen, Tisza-Nánán) hirdette az Úr igéit; tudományos műveltségével s erős protestáns

* A »Protestáns«-ban M.-Keresztés volt feljegyezve szülőhelyül, de tévesen.
Szerk.

hitével nemzedékről-nemzedékre kitűnt, s kik szemekkel látták még a protestáns egyházak megrablását, égő üszkeket s annak tüzeiben acélozták hitőket a küzdelemre s adták át fiaiknak ötödiziglen örökségül.

Atyja Bornemisza Kovács Pál szintén m. keresztési lelkész, azon ös-szabású prot. papok egyike volt, kikben a múlt század klasszikus műveltsége, a jelen század modern műveltségével s az őseitől öröklött hit megingathatlan erejével volt egyesülve s e szellemben nevelé gyermekeit is, kik között a boldogult ötödik volt s utána még két fiú következett.

Azonban alig volt a boldogult öt éves gyermek, midőn a halál öldöklő angyala beköszöntött a szép család békés hajlékába. Koporsó-koporsót ért az eddig boldog család tűzhelyénél. Két szép, deli ifjú, mindkettő már sárospataki theol. deák s kitűnő tanuló, azután két felnőtt leány, egyik Csider Antalné, életök legszebb virágában, majd ismét egy növendék gimnáziumi ifjú, megérintve az enyészet gyilkoló lehelletétől, egymásután áldozatul estek azon pusztító, öröklött kórnak, mely ellen nincs gyógyír a fűvekben, nincs menekülés csak a halálban. Es ezzel elköltözött az öröm a békés családból. Sötét felhő borult a tiszta égre, új vilámaival fenyegetve minden percben a családot. — A ház hangulata nyomottá, szomorúvá lön, mint egy siralomház. A gyermekek sem úzék többé a hímes pillangókat, nem keresék a virágokat, hanem keresék elrablott testvéreiket, testvéri bánat és könyek között.

Ez idő óta a bánatos szülők egyedüli reménye a boldogult volt, ki különben is a természetből élénk, vidám kedélylyel megáldva testileg is kifejllett, erőteljes ifjúvá növekedett, míg a két kisebb testvér sápadt, vérszegény gyermek lévén, arcán hordá az öröklött veszély bélyegét.

Majd megnyílt az iskolai pálya. Elemi iskoláit Mező-Keresztesen, a gimnáziumot pedig és a felsőbb iskolákat a sárospataki főiskolában végezte, szép tehetségével, szorgalmával s jó erkölcsével pályatársai között mindig a legkitűnőbbek közt foglalván helyet. Midőn már szellemi- és testi erői fejlődni kezdettek s a szülőket szép reményre jogosították, a bölcs atya egy alkalommal ily intéssel s tanácsal bocsátotta ki őt szárnyai alól: „Életed jövő sorsa kedves fiam! saját kezeden van. Előtted állnak a szomorú példák idősb testvéreid halálában. Légy önmagadnak védszellem. Őrizd meg lelked, — és tested erejét, tisztaságát teljes épségében; különben reád is ama szomorú sors vár. Vedd e tanácsomat, mint apai szeretetem legdrágább örökségét s tartsd meg azt híven egész életeden!” Egy meleg köny pecsételé meg az édes apai szív e szent ütleletét s a tanács, az intelem nemcsak termő földbe hullott; hanem oly mély hatással volt a megáldott szellemű ifjú lelületére, hogy ez idő óta, mint betlehem-i csillag, e bölcs tanács volt ifjú életének irányzója; vezére tetteinek, életrendjének, hajlamainak, sőt rányomta bélyegét jellemére, jellegére s egész későbbi élete történetére.

Innen lön, hogy már mint ifjúnak is örökös higgadság, józanság, mérsékletesség derült vidámsággal párosulva, volt fő jellemvonása s alapjellege. De a vidámság nála soha kitörésig nem emelkedett. A habzó szenvedélyt az apai bölcs intelem folytonos korlátok közt tartá; úgy hogy ő, bátran mondhatjuk, sohasem volt valódi ifjú. Szerette a vidám társaságot ifjúi kitörés nélkül, a derült kedvet társaságon kívül. Szerette a szikrázó éleket s azokon jóízűen kacagott; de ha azok frivol túlságba csaptak át, csupán egy fanyar mosolygásra érdemesítette. A legduzzadóbb kedvben sem fejejtkezett meg magáról. Sohasem ivott több bort, mint a mennyivel kedélyét jó hangulatban tartotta, de szervezetét meg nem zavarta. És ha ily alkalmakkor néha kényszerítettük poharazásra: „öntsetek rám — úgymond, ha kedvetek tartja, de én meg nem iszom.” De viszont,

ha a társaság kedélye lankadni kezdett, ő szedte elő megfigyelő szellemének szikrázó éleceit s az emberek társadalmi ferdeségeinek élénk reprodukálásával s utánzásával új kedvre derítette a társaságot, melyekkel szűrt ugyan, mint a szálla, de sohasem sebzett.

Ekkép lőn, hogy midőn a szép képzettségű ifjú theol. pályája bevégezése után megvált az alma mater kebeléről: benne egy testben-lélekben kifejtett, ép, erőteljes s erkölcsileg tiszta ifjú hagyta el a főiskolát, végtelen örömeire hanyatló koru szülőinek s szerető barátainak. Az erős akarat fényes diadalt ült az enyészet ereje s hatalma felett, intő és követendő például minden korban a forrongó vérű ifjúságnak.

1848-ik év elején hagyta el a főiskolát, hogy kirendelt helyére, Noszvajba menjen segédlelkészül a tudományos képzettségű Csesznok József mellé, hol gazdag könyvtárt talált az önképzésre s tudományos vágyai kielégítésére.

E végbúcsú alkalmával történt, hogy mi, régi kortársak, tizen „szent kötést” kötöttünk egymással, hogy tíz év múlva, ifjú barátságunkat felújítandók, összejövünk Sáros patakon, vagy a régi széniori hivatalban, vagy azon tagtársnál, ki akkor Sárospatakon fog lakni. Össze is jöttünk kétszer tíz-tíz év múlva, azután öt, később minden évben: újra át, meg átértük a viszontlátás édes örömeit s a boldog ifjúság bohóságait s minden alkalommal szorosabbra fűztük megszentelt barátságunk lánczát; mígnem az idő haladtával a szép koszorú levelei egymásután hullani kezdettek, s az ábrándos ifjúság meleg érzetének ezen talán legrégibb nyilatkozatát szétbontotta a rideg élet.

Noszvajból két év múlva M.-Keresztesre rendeltetett segédlelkésznek a már hajlott korú s gyöngéledő édes atyja mellé. Itt készült ő egész csendben magas hivatalára, hol még gazdagabb könyvtár állott rendelkezésére. Ismertem e könyvtárt. A régi Bornemisza-Kovácsok könyveinek legbecsesebbjei itt voltak összegyűjtve. Gazdag volt különösen régi concionatorokban, klazikusokban és egyháztörténelmi művekben. De voltak benne számos *Index*-be jutott könyvek és ritka incunabulák is, melyekről Toldy Ferencnek is volt tudomása. Maga a boldogult is nemcsak gondosan őrizte e kincset, hanem folytonosan gyarapította újabb termékekkel. De nem is nyitotta meg csak legmeghittebb emberei előtt. Különösen professzorokat nem őrmest bocsátott könyvtárába. Bizony-bizony nagy kár lenne e becses kincsnek avatatlan kezekbe jutni, vagy méltatlan kezek közt elkallódní. (Mily becses alapját képezhetné az ily gyűjtemény a tervezett szemináriumú könyvtárnak!)

Hívei csakhamar felismerték az ifjú segédlelkészben a szép készségű s előre törekvő embert, a hivatásának élő, valódi papot s társadalmilag is művelt embert. Ekkép lőn, hogy elgyöngült atyjának nem sokára bekövetkezett halála után, a fényes m.-keresztesi egyház értelmes közönsége, kik közt számosan voltak szélesebb látókörű hallgatók is, őt osztatlan bizalommal, rendes lelkészüké választották.

Itt van tehát a hely, hogy őt, mint papot néhány vonással bemutassuk s jellemezzük.

Már mint ifjú, ő a papi hivatalt minden más hivatálnál fontosabbnak, a legszebbnek s legmagasztosabbnak tartotta s teljesen át volt hatva annak fenséges hivatásától. Sokszor hallottam tőle, hogy ha templomba ment, mindig bizonyos emelkedett hangulat szállta meg s ha a szószékben imádkozott vagy szónokolt, a földön túl képzelte magát. Nagy szónok nem volt, e dicsőséget magának nem is követelte. De ajkáról szépen, csendes méltósággal folyt az Úr igéje, mely behízelegte magát a hallgatók lelkébe s megtermékenyítette azok szívét. Nem kötelességből volt pap, hanem hivatásból. Maga is érezte azt, a mit hirdetett és tanított; de hallgatóival is velők érzett, örömeikben és fájdalmaikban osztozott.

A társadalmi életben is folytonosan megtartotta papi méltóságát, a nélkül, hogy fontoskodott volna. Szerette, mint pap is a kedélyes társaságot; de sohasem feledte el, hogy ő pap. Tisztársait becsülte, szerette, azokkal legörömostebb társalgott, de e mellett finom társadalmi műveltségével a magasabb köröknek is mindig szívesen látott vendége volt. A törekvő ifjúságnak atyja, tanácsadója s buzdítója volt, de a bevégezett ifjút korán érett gyümölcsnek tartotta. Megannyi szép jellemvonás egy protestáns papban.

De legnagyobb érdeme volt a boldogultnak, mint papnak, az egyházkormányzásban. Méltóvá lenni a jeles atyához tudományban, bölcsességben, humanitásban; fentartani az ősköltől öröklött intézményeket vallásban, nevelésben s egyházszervezetben, sőt azokat tovább fejleszteni, nemes húsága volt a boldogultnak. És valóban kettőzött törekvéssel látott hozzá, a közműveltség alapjának, a nép-nevelő intézeteknek reformálásához. A fitanulók részére célszerű, tágas, világos tantermeket építtetett s azokat a kor igényei szerint gazdagon felszereltette. A régi, elavult rendszert, a két éves tanítóságot s egy éves segédtanítóságot megszüntette s azok helyett állandó, szakszerűleg kiképzett fitanítókat választatott. A tanítókat a gazdálkodás terheitől felmentette s tisztességes pénzjövedelemmel dotáltatta, hogy azok kizárólag hivatásuknak élhessenek.

Úgyisintén a leánygyermeknek részére igen díszes nőtiskolát emeltetett gazdag felszereléssel s azokba is állandó, szakszerűleg képzett nőtanítókat választatott, példát adva másoknak is a követésre. Majd a vallásos buzgóság és szép érzés emelése végett az egyház régi, templomát és tornyát a kor műzlése szerint újjá alakíttatta s a templomot orgonával feldíszítette, hogy annak szívéhez szóló akkordjaiban egyházi énekeink melegebben szóljanak a hívek érzéséhez s a közműveltséget éleszszeék emeljék.

Es mindezen intézmények, kor-szükségek létrehozásánál áldozatkészségben mindig ő, a boldogult járt elői, de azt, a balkeze sohasem tudta, mit cselekedett a jobb keze, mert ő nem hirdette. Buzgó hívei követték a példát az áldozatkészségben, mert meg voltak győződve, hogy szeretett lelkészök mindezzel csak jót akar s az egyház fényét s virágzását mozdítja elő.

Az alsóborsodi egyházmegye is csakhamar felismerte a boldogultban a szép képzettségű, szorgalmas és művelt papot s közbizalmával csakhamar megajándékozta. Fokoként emelé főlebb-főlebb az egyházmegyei hivatalok tisztsegin, először aljegyzővé, majd főjegyzővé, majd tanácsbíróvá, végre a közbizalom legmagasabb polcára: esperesévé, s mint ilyet zsinati képviselővé. Es mindezen munkás hivatalokban ő kiváló szakértelmet, szorgalmat, pontosságot tanusított s a közszeretetet méltán kiérdemelte; de viszont ő is fényt árasztott mindenkor hivatalára, tudományával, papi jellemével, odaadásával és egész életével, mígnem testi erje hanyatlásával letette hivatalát a szülőföldjén tartott egyházmegyei gyűlésen s visszavonult csendes családi magányába.

Ki így szolgálta egyházát, vallását s a közügyet: az betöltötte hivatását az életben s ravatala felett méltán sóhajthatjuk: Legyen áldott emlékezete!

Mint férj páratlan, mint apa gyöngéd s a feláldozásig hű volt. Nője, a művelt lelkű *Csider Julia*, gyöngé fűszál vala a teremő gondviselés kezében, kire a lassú szellő érintése is hatással volt. Gyermekai szintén gyöngé szerveztűek voltak. Első gyermekét korán el is veszette. A gondos apa páratlan gyöngédséggel s türelemmel ápolta féltett kedveseit s aggódó gondnal örködött éjjel-nappal, mintegy gondviselő szellem, a kis család élete felett. De viszont a hű nőnek s gondos anyának sem volt más világa családi fészknél s mint a repkény fáját, úgy karolta ő körül hű

férjét s gyermekeit, gyógyító kezével bekötözé sebeiket s szívének melegével eloszlatá a fellegeket, melyek olykor aggódo férjének napjait borússá tevék. Ekkép az egyszerű családi hajlék a tiszta öröm, béke és megelégedés állandó lakhelyévé lön s nem zavará azt a félreértésnek még árka a sem; mignem eljött, mint sötétben az orzó, egy kínos nyilalló fájdalom, a forró szív élet-ere szétpattant s az életerős, deli alkatu férfiú, mint villámsújtott szobor porba hullott, végtelen fájdalmat borítva a boldog családra, melyre csak az idő gyógyító keze, szent hitünk vigasztaló reménye hozhat nem feledést, csak enyhülést a jövőben.

A barátságot, a földi élet ezen legbecsessebb, legdrágább himporát nem pazarolta mindenkire; de kinek egyszer szívét, lelkét feltárta nyitott könyv maradt az mindig.

Negyven éves baráti találkozásunknak ő volt egyik legbuzgóbb összetartója, élesztő kovásza; ő volt, ki sohasem hiányzott összejöveteleinkből. Mindig derült kedélyvel vált el tőlünk; de pillái alatt ott csillogott mindig egy pár köny, a megválás fájdalmának könye s a jövő aggodalmának beszélő tanujele, hogy látjuk-e még többé vajjon egymást ez életben? És most már elmentél te is, kedves barátunk. Kétten élünk még a régi barátok közül: én, alólírott és *Soltész Ferencz*, a régi szép koszorúnak megsárgult levelei, mignem eljő egy erősebb vihar s benünket is lesodor a téli ágról s napi rendre tér felettünk az élet.

Isten hozzád! szeretett barátunk! Mi, kik szerettünk, becsültünk s tiszteltünk, fentartjuk kedves emlékedet sírunk zártáig; de nevedet, érdemeidet, tetteidet átadjuk amaz igaz bírónak, a történelemnek, mely a valódi érdem felett nem tér napi rendre soha.

Orbán József.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszta-nánai egyház örömnépe.*

Nekünk, református keresztyéneknek, épen azon oknál fogva, mert templomi isteniszteletünket szabályozó, szigorúan bibliai elvünk: Istennek lélekben és igazságban való imádása, eo ipso kizárja a szemkápráztató és érzécsiklandozó parádékat, csak olykor-olykor, nagy ritkán nyílik alkalmunk egy-egy olyan nagyobb szabású templomi ünnepély tartására, mely már az alkalom ritkaságánál fogva is magasabb hullámszásba hozza a kedélyeket s melynek hire, emlegetést nem szomjazó puritán egyházközségeink határait is túlszárnyalja. Azért, midőn az isteni kegyelem lehetővé teszi önerejére utalt egyházaink közül egyiknek, vagy másiknak azt, hogy a gyülekezet hitéletében szinte fordulópontot képező, örvendetes eseményét a szokottnál ünnepélyesebb istenisztelettel örökítheti meg, mely istenisztelet, magának az örömnépné a dolog természetéből eredő központja lévén, mélyebb nyomokat hagy a lélekben: nemcsak az ünneplő gyülekezetre árasztja építő hatását, s jogosultságát már ez az egy dolog is indokolja; hanem felemelő és jótékony volta kihat másokra is, a mennyiben annak alapjául rendszerint valami buzgóságra serkentő, követésre méltó példa szolgál.

Több oldalról hallottam már helytelenítő megjegyzéseket, részint magára az efféle templomi ünnepélyre nézve, mint a mely a hamisítatlan puritánizmus elfajulására vezetne: nevezetesen mintha a divatos ünneplési viselkedés a mi egyszerűségre törekvő egyházunkat is elragadta volna, részint különösen az ünneplésnek szélesebb körben

való nyilvánossá tételére vonatkozólag, mint a mely dolog már egyenesen a reklam-hajhászattal állana közeli rokonságban?

Bármennyire igyekszem is tiszteletben tartani más atyámfianak a magaméval ellenkező véleményét: nem titkolhatok el bizonyos mérvű megbotránkozást a protestantizmusra oktroyált, ilyen lényegéhez nem tartozó nagyképűsködés felett. Hát hiszen, talán a mi épülsünkre íratott meg az, hogy: „nem rejtethetik el a hegyen épült város“; avagy talán épen nekünk nem szólana már az evangéliom utasítása: „a gyertyát is nem azért gyújtják meg, hogy a véka alá rejtésék!“?

Ilyen szempontból kívánom e lapok olvasó közönségével megismertetni a tiszta-nánai egyház örömnépet, mely még a mult év december hó 16-án folyt le, melyről ez ideig — tőlem nem függő okok miatt — nem emlékezhettem meg.

Az említett napon nyitotta meg a tiszta-nánai egyház pünköszt óta zárva levő, de ez idő alatt belőlről teljesen átalakított, új padokkal, urasztalával, kathedrával, egészen új mennyezettel ellátott, színes kocka-kövekkel kirakott, szép izléssel kifestett, szóval belőlről egészen megújított templomát és ekkor szentelte fel 12 változatú új orgonáját. A templom restaurálását Wind István, ismert nevű egri építész-mérnök végezte; az orgona pedig Angster, pécsi orgona-készítő kezét dicséri.

Az idők jele gyanánt kell felismernünk gyülekezeinknek azon immár mindinkább érvényesülni kívánó törekvését, mely szerint lehetőleg megékesített hajlékban ohajtják imádni az Urat. Ha nem félnék a félreértéstől, úgy is irhatnám, hogy szeretik az Isten házát minél lakályosabbá tenni. Mai napság talán már senki sem fogja komolyan a protestantizmus kizárólagos előjogai közé sorozni azokat a minden dísz nélkül való, ütött-kopott gerendás, sokszor pók-hálós, rozoga ajtójú, egészségtelen templomokat? Ha már — deo favente — az erőszak nem veheti el többé fáradságosan szerzett filléreinken épült templomainkat, melyekből ha a lélekben és igazságban való kultuszunk száműzte is a művészet alkotásait; most már, miután templomainkat mind az idők végéig magunkéink tarthatjuk: miért is idegenkednénk a vallásunkat is megillető széptől, mint fenségestől? Van valami megnyugtató abban, midőn buzgóságunkat nem zavarja lépten nyomon az a megbotránkoztató gondolat, hogy: ez a ház bizonyára nem méltó az Isten nevéhez!

Itt van például az orgona. Ezt még a mult században is *instrumentum diaboli*-nak tartották a kegyes lelkek, s a mai fejlettebb izlés mellett, ellenkezőleg, énekünk ég felé szárnyalásának senki által kétségbe nem vonható kísérője. A mi egyházmegyénkben már alig van egyház, hol a hangszerek eme királynője helyet ne foglalna templomunkban. Fájdalom, hogy hiányos éneklésünk miatt még ma sem töltheti be szerepét, a mennyiben az éneklésnek nem kísérője, a mint kellene lennie, hanem vezetője, a mi épen megfordított dolog.

Belépve a tiszta-nánai reformátusok templomába: lehetetlen elzárkózni azon kellemes és felemelő hatás alól, hogy „templomban vagyunk“! A falak minden cikornya nélkül való festése, a megfelelő színű templomszékek, izléses kis kathedra, vörös márvány urasztala piros bársony, gazdag arany díszszel és a stílszerű orgona hatalmas sipjaival: mind kellemes összhangba simulnak.

Főlemlítésre méltó dolog, hogy míg sok helyen az egyházi előljáróság, csak nagy rábeszéléssel tudja a híveket az orgona szükséges voltáról meggyőzni: addig a nánai hívek maguk szorgalmazták az orgona készítését, bármibe kerüljön is. Épen ezért kellett a különben is

* Előbb nem közölhattuk.

Szerk.

elég szűk templomot, egész hoszában egy vas oszlopon nyugvó, nagy karzattal ellátni, mert az ülőhelyekből az orgona is sok helyet követelt. A restaurálás és az orgona-készítés költsége a hívek áldozatkészségét kerek kilenc ezer forintig vette igénybe és a buzgó hívek ezt a nagy áldozatot egy nyáron meghozták. Potentes potenter agunt. Éljenek soká!

Maga az ünnepély különben a lehető legnagyobb egyszerűséggel folyt le. Nagyszerűvé, magasztossá a lelkesült hangulat tette, élesztve az új orgona elragadó akkordjai, táplálva a felavató ima és alkalmi egyházi beszéd által, mit megáldó ima, majd ismét orgona kísérettel gyülekezeti ének követett. Az orgonát Ruttkay Menyhért, miskolci organista mesteri ujjai szólaltatták meg; az egyházi beszédet, a gyülekezet kifejezett óhajához képest, a helybeli lelkész, Kérészy Barna tartotta I. Kir. 8. 30. v. alapján, magas szárnyalású, meggyőző előadásában arról biztosítván hallgatóit, hogy ezen megújított templomból felbocsátandó imádságot, bizonyára meghallgatja Isten, ha annak forrása 1, az igaz hit, 2, a résztvevő ker. szeretet, 3. az áldozatkész hazafiság leszen; ugyancsak arról is meggyőzött bennünket, hogy magasabb eszmekörbe tartozó dolgokat is szépen meg lehet értetni a mi gyülekezeteinkkel, csak a módját kell tudni, hogyan? Textus felvétele után a helybeli dalárda, meglepő készséggel adott elő egy szép egyházi éneket.

A templomot egész a zsufolásig megtöltött sokaság között, ott ünnepeltek a szomszédos reform. egyházak küldöttségei is. A lelkési karból jelen voltak: Kerekes József, poroszlói lelkész káplánostól, Kaszonyi János zsérci, Kovács Károly egri lelkészek és e sorok írója; a vidéki tanítókat 3 kartársuk képviselte.

A templomi ünnepség végeztével barátságos lakomát rendezett az egyház az iskolában, gavalléros bőkezűséggel látván el kedves vendégeit. A megeredt pohárköszöntőt, a pataki énekkar néhány itt együtt találkozott, egykori kiváló énekesei (köztük két praecentor) által rögtönzött hangverseny, Bodolay Miklós s. lelkész vidám szavalatai emelkedett hangulatban tartották a szép számú társaságot egész a késői órákig. S most, midőn kedvesen gondolok vissza a tiszánánai örömnünnepre: ismétlem azt, a mit akkor mindnyájan szívből kívántunk, hogy adjon az Isten sok olyan buzgó egyházat, mint a tiszánánai, sok olyan örömnapot, mint a nánaiaké volt!

Szalóczy Pál.

KÖNYVISMERTETÉS.

Zola regénye: „Lourdes.“

(Vége).

A római curia a „Lourdes“ iránt való érdeklődésének az által adta jelét, hogy azt az *indexbe* iktatta és Ricard pápai praelatusnak, egy klérikalís szellemű védirat szerzőjének s „a lábbal tiport igazság“ helyreállítójának a pápa különös elismerését fejezte ki. Ez ellenirat címe: „Az igazi lourdes-i Bernadette.“ Levelek Zola úrhoz.“ Vajjon joggal viseli-e ezt a címet, az nagyon kérdéses. Az irat nem azt a benyomást teszi az emberre, mintha az igazság szigorú kifürkészésére törekednék; inkább az olyan lelkek megnyugtatóására és lecsilapítására készült, kiket a Zola műve talán egy kissé nyugtalanított; olyan mint egy bölcső-dal, melylyel a kis gyermekeket elaltatják. Ha tartalmát közelebbről szemügyre vesszük, látjuk, hogy gyöngye tákolmány, mely se ellenfelét nem találja élesen, se azt, a mit bizonyítani akar, nem bizonyítja be

valóban. A mi a Zola urhoz intézett leveleket illeti, ezek nem annyira ő hozzá, mint a nagy közönséghez vannak intézve, mert e levelek tartalma nem igen új Zola előtt, mivel ő igen jól tanulmányozta forrásait. Ezt azonnal észreveszszük, mihielyt a Ricard közlötthe forrásokat az ő előadásával összehasonlítjuk. Az ellenirat főtartalma ugyanis a Bernadette-ről és Lourdes-ről irt régibb művekből való kivonatokból és mindenféle okmányokból áll; a mit Ricard maga ezekhez csatol, az kizárólag csak rövidebb észrevételekre terjed, melyekkel az egyik idézetet a másikhoz fűzi, vagy Zolát támadja. S ez még szerencse a könyvre, mert ha az egész azon a dagályos, puffogó nyelven volna írva, mely Ricardnak sajátja, úgy nehezen volna elviselhető.

S miféle tekintélyekre hivatkozik Ricard? Legbővebben használt forrásainak egyike Dr. Boissarie műve: *Lourdes 1858-tól napjainkig*. Ez a Boissarie a lourdes-i vezető orvos, ki a gyógyítások constatálására felügyel, s charismája inkább hite, mint orvosi éleslátása. Nagyon gazdagon felhasználta továbbá szerző Forcade püspök emlékiratait, ki Bernadette zárdába léptekor nevers-i püspök volt s Bernadette-tel többször személyesen érintkezett. De a mit Ricard ez emlékiratokból közöl, épen nem látszik megbízható történeti adatnak, sőt inkább nem egyéb közönséges tárcacikknek, s ha Bernadette-tel egyházi részről csakugyan azt a politikát űzték, a mivel Zola őket vádolja, úgy Forcade nyilván egyik főszekőze volt ennek s természetesen emlékiratait is ebben a szeltemben szerkesztette, hogy az olvasó mindent rendben találjon. Ezenkívül idézi Ricard Lassere művét Bernadette-ről, és a *lourdes-i annaleseket*; de a mit ezekből olvasunk, az a buzgóság számára van írva s nem tekinthető történeti okmányanyagnak; époly kevésbé Pierrefeu könyve: *Lourdes diadala*, melynek pusztá címe elárulja, hogy mily szeltemben van írva. Még gyászbeszédet se áttal Ricard Zola felfogása ellen történeti bizonyíték gyanánt felhozni. A földolog előtte mindig az, hogy előadása az olvasóra megnyugtatólag és építőleg hasson, nem pedig, hogy az a szigorú igazságot foglalja magába. Egy más orvost is idéz még Ricard a fentebb említettten kívül a lábbal tiport igazság helyreállítására, s azt úgy jellemzi, mint *hithű kereszttyént*. Ime, ilyenek az igazság tanúi, a melyekkel Ricard a valódi lourdes-i Bernadette-ért harcba indul.

Zola bizonyára jól ismerte mindezeket a forrásokat a Ricard leveleinek olvasása előtt is, csak hogy ő egy kissé más szemekkel nézte azokat, mint a pápai praelatus; egy kissé kritikusabban s emberiesebben; több érzékkel az iránt, a mit a sorok közt kell olvasni, kevesebb jó indulattal az egyház, de annál többel az igazság iránt. Többször vehetjük észre, hogy a Zola előadása kitűnően összevág a Ricard idézeteivel; utóbbival többször meg-esik, hogy szelmalom ellen harcol s oly dolgokat igyekszik helyreigazítani, melyeknek előadásában Zola teljesen megegyezik az ő tanúival.

A könyv legnagyobb része a Bernadette történetére vonatkozó előadást törekszik helyreigazítani. Bőven tárgyalja egész életét; látomásait valósággal kapott benyomások alapján származottaknak állítja s ezt Boissarie orvos amaz állításával bizonyítja, hogy Bernadette extatikus állapotában a szent-szűznek oly sajátos eredeti tipusát nem lett volna képes kitalálni, ha az neki való-sággal és testileg meg nem jelent volna. Ő a szűzet oly alakban és helyzetben látta, hogy ez semmi esetre se lehetett korábbi benyomások compositiója, — s a művész az ő utasításai nyomán a szent szűznek egészen új, eredeti tipusát alkotta meg, mely az eddig ismertektől jelentékenyen eltér. E mellett bizonyit a hallott „Immacu-

lée conception“ (szeplőtlen fogantatás) kifejezés is, melyet Bernadette nem ismerhetett, nem érthetett. De ezek az ellenvetések koránt se oly fontosak, s könnyen megérőltethetők. Az gyakran megtörténik, hogy a fantázia az álomban oly képeket és alakokat lát s alkot, a melyek teljesen sajátos jellemet viselnek magukon; az állítás, hogy a fantázia álom, extasis állapotában ne lehetne teremőileg munkás, nagyon is kétséges. S aztán 1858-ban, midőn katechismusra járt, Bernadette könnyen hallhatta az „immaculée conception“ kifejezést, a mely a Pius által 1854-ben proclamált új dogma alapfogalmát fejezte ki, s a melyről a következő esztendőben bizonyára sokat beszélhettek. A pap is, kinek Bernadette látomásait előadta, könnyen kiejthette előtte ezt a nevet.

Nagy súlyt helyez Ricard arra, hogy Bernadette zárdába lépését, szenvedéseit halálát ártatlan színben tüntette föl; de bizonyítékai csak azt mutatják, hogy a Zola előadása általában megegyezik azokkal, s hogy azok a költő kritikai és pessimistikus felfogása számára sok adatot foglalnak magukba, s hogy a regényíró élesebben és mélyebben belenézett forrásaiba, mint a hogy a prälatus belátott vagy belátni akart. Az ő okmányából is azt látjuk, a mit a Zola előadásából, hogy Bernadette betöltötte missióját, midőn az új dogma megerősítésének eszközül szolgált; ezután már jobb volt, hogy eltűnjék, felédésbe menjen, s ama csillag fényle, melyet a szent atya a kath. egyházi dogma-egén ujonnan fölfedezett, semmi által ne homályosíttassék el.

Zola Bernadette szenvedéseit és halálát is teljesen analoge rajzolja azokkal a forrásokkal, melyeket a Ricard könyvében találunk, csak egy kissé több emberi érzéssel; ő nem találja oly magától értetődőnek, hogy az isteni kijelentés műszere, miután kihasználtatott, így félredobassék.

Egészen hasonló az a benyomás, melyet a Ricard könyvében foglalt s az igazság helyreállításában fáradozó többi okmányoknak vizsgálata az olvasóban hátra hagy. Ezt látjuk a Laurence püspök, Peyramale abbé, s Sempé atyára vonatkozó okmányoknál. A püspök igazolására egy nekrológot nyomtat le; Peyramale jellemzésére szintén egy gyászbeszédet idéz, de a mely a Zola előadását legkevésbé sem gyöngíti meg. Hogy e beszédben arról a meghasonlásról, mely Peyramale s a barlang kormányzó, különösen Sempé atya közt fenforgott, szó sincsen, az természetes: az efféle beszédeknel kerülni szoktak minden disharmoniát. A templom építését pedig ez okmányok is ép úgy tüntetik fel, mint a hogy Zola rajzolja.

Függelékül Ricard egy néhány, nem egészen érdektelen okmányt közöl: egy részletes jelentést Bernadette betegségről, haláláról és eltemetéséről; a gyászbeszédet, melyet Lelong püspök koporsójáról tartott; egy építő elmélkedést e cím alatt: *A Bernadette-nek megígért boldogság*; végre e cím alatt: *„Az egyház hangja“* a loured-i történet előadását, a mint az az egyházi liturgiába fölvétetett. A 6 leckéhez, melyekre ez a liturgia feloszlik, még egy *commentar* van csatolva, mely így hangzik: *„Róma szólott, az ügy be van fejezve“*. Róma megerősíti a megjelenés igazságát; a megjelenés tehát nem mese, a hiszékenység által elfogadott legenda. Bernadette tehát nem volt illúzió játékszere. Így hát csoda történt azon a helyen. Így hát a basilica nem vak feláldozás gyümölcse. Így hát a zarándoklások nem esztelen tények, véletlenül meginduló tömegek mozgásai. *Róma szólott, az ügy el van intézve!*“

Ez valóban meggyőző! Leteszszük a tollat, eszünkbe jut, hogy a világóra a XIX. század végén áll s bámulva kérdezzük: *Quousque tandem?*

Prot. Kirchenzeitung után.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A Sárospataki Irodalmi Kör** múlt hó 19-én Maklári Pap Miklós elnöklete alatt közgyűlést tartott. Egyik legfontosabb tárgya ennek a számvizsgáló bizottság jelentése volt, melynek kapcsán Pásztor Sámuel pénztárnoknak, lelkiismeretes és fáradságos munkájának őszinte elismerése és megköszönése mellett a közgyűlés megadta a felmentést. A jelentésből az a szomorú valóság, hogy a kör vagyona a múlt év mozgalmas eseményei következtében kissé megfogyott, s a mi van is, legnagyobb részben hátrálékokból áll. — A népiskolai földrajz ügyét a kör felfüggesztette, mert a megbízás folytán készített tankönyvnek, a bírálatok értelmében, sok módosításra volna szüksége s az elvi kifogások felett, melyeket a bírálók annak módszere és tanmenete ellen felhoztak, mindaddig, míg a készülő félben levő tanterv sorsa véglegesen el nem dől, úgy sem lehet határozni. A gimnázium V—VIII. osztályai számára szükséges Ének-tár ügye teljes megoldást nyert. A bírálatok a két pályamű egyikét, a II. számot olyannak minősítették, hogy az nem csak a ma használatban levő ily fajta művekkel állja ki a versenyt, hanem azokat jóval felülmúlja s dicséretére lesz úgy a szerzőnek, mint az irodalmi körnek. A pályamű szerzője Sz. Nagy József losonczy állami tanítóképezde tanár. Az I—IV. osztályok számára való Énekiskola ügye azonban továbbra is függőben marad, mert a pályázatra érkezett egy mű a bírálatok szerint nem ütötte meg a kívánt mértéket. Végül egy tagtárs ajánlatára felvette tagjai közé a kör Zoványi Jenő, dunaföldvári lelkész. Cs. J.

— **Az Irodalmi Kör a gimnáziumi négy alsó osztály számára szükséges „Énekiskola“ című tankönyvre pályázatot hirdet.** A kik a pályázatban részt venni kívánnak, e szándékukat február 20-ig tudassák a Kör másodelnökével; mert ha jelentkező nem lesz, a Kör megbízás útján fogja a tankönyvet készíttetni. A tankönyv tervezetere nézve a másodelnöknel szerezhető tájékozás. A pályázat feltevélei a jelentkezés után a Lapban közzétetnek.

Maklári Pap Miklós,
másodelnök.

— **„A jövő egyháza“** írója, Görömbey Péter nem fáradt el a jövő egyházának építésében; nemcsak ír, hanem cselekszik is. A diakonusi intézményt mint — nekünk írják — már létesítette. A várost — N.-Kállót — négy részre osztva, négy fő diakonust és 20 diakonust december 30-án esketett fel s indított útra az anyaszentegyház építésére s azokon felül a puszták és tanyák ellenőrzésére is kibocsátott egy diakonust *tanyai gondnok* címmel. Így most a n.-kallói, körülbelül 2500 lelket számláló egyházközség tagjaira felügyelnek: a rendes lelkész, s. lelkész, 4 tanító, 1 főgondnok, 1 számadó, 1 gazdálkodó, 1 építető gondnok, 24 presbiter, 48 egyházi képviselői tag, 25 diakonus, a kiknek mindannyiuknak kezökben van a *diakonusi intézmény nyomtatott alapszabálya*. Ehez már nem kell egyéb, mint ama bizonyos lélek, a mely egy akarattal kötözi egybe az egy célra hivatottakat, a cél dicsőségére. Adja Isten hogy ez is meglegyen a magvető méltó jutalmául. Itt említjük fel, hogy ugyancsak G. P a n.-kallói dal- és felolvasó estélyen, december 16-án Bonis Sámuelről, Szabolcsmegye egyik kitűnőségéről tartott érdekes felolvasást s a vegyes közönség előtt is ügyesen módját ejtette annak, hogy a patenses időszak egyházi viszonyainak ismertetése közben a prot. egyház igazait ad oculos demonstrálja. Ez is egyházépítés s nem is csupán a magunk körében, hanem a kívül állók előtt is.

— **Gróf Kún Kocsárd** végrendeletét, melyben készpénzről és pénzértékű ingóságairól intézkedik, folyó hó 13-án hirdették ki. E szerint három unokaöccsének 60,000 frtot hagyott, de olyan feltétellel, hogy az örökösök halála után ez az összeg is az E. M. K. E.-re szálljon s ennek kamataiból azok a néptanítók kapjanak jutalmat, a kik a veszélyeztetebb helyeken működven, szorgalmuknak feltűnőbb jeleit mutatják. Az algyógyi ev. ref. egyházra 1000 frtot hagyott s a szászvárosi gimnázium konviktusának, melynek már előbb 10,000 frtot hagyományozott, rendelte átadni a hagyományok kifizetése után még felmaradó összeget.

— **Botanikai mintakort** készítésének tervével foglalkozik a milleniumi kiállítás bizottsága s ezt az oktatásügyi csarnok tözsomzédságában szándékozik megvalósítani. Az országos tanár-egyesület választmánya ezt a tervet helyeslőleg vette tudomásul.

— **Egyházmegyei választások.** Az alsó-borsodi egyházmegye br. Vay Béla utódjául a gondnoki állásra *Lengyel Sámuel* tanácsbíró, volt zsinati póttagot választotta meg, csaknem egyhangúlag, a mennyiben csak 2 szavazat esett más jelöltre. Az új gondnok a tavaszi egyházmegyei gyűlésen foglalja el helyét, a melyet méltó utódként fog betölteni, mint olyan férfit, ki egyházát igazán szereti s példányképpül szolgálhat sokaknak, mint kell az egyházi dolgokban híven forgolódni. Új egyházi tanácsbíróvá *Kerekes József* poroszlói lelkész választott meg, az egyházi főjegyzői tollat pedig *Bodolay István* mező-csáthi lelkész nyerte el. Mindkettőjükben munkás tagot kapott az egyházmegye, mely jól meg tudja választani, hogy kiket ültessen zöld asztalához. Vivant!

— **Népesedési mozgalom a miskolci ev. ref. egyházbán.** *Házasságkötés* volt az 1894. évben 119, melyből tiszta 57, vegyes 62; törvényesen felbontatott 5 házasság, halál által megszűnt 60. *Született* összesen 367, ebből fi 199, nő 168; törvényes 284, törvénytelen 83. *Meghalt* összesen 329, melyből fiu 168, nő 161; öt éven alúl meghalt 152, öt éven felül 177. Az ev. ref. egyházba *áttért* 11, mind a r. kath. egyházból, *kitért* 13, illetőleg, miután 4 hét éven alóli gyermek is atment a szülőivel, 17, kik mind a r. kath. egyházhoz mentek át. Gyarapodás tehát 34. A lélekszám tízezren felül van.

— **A vallás- és közoktatási miniszter költségvetése a képviselőházban** folyó hó 24-én vétetett tárgyalás alá. A miniszter programbeszédét után, melyről lapunk 4-ik számában már megemlékeztünk, *Kiss Albert* beszélt a függetlenségi és 48-as párt nevében; kijelenté, hogy a kat. autonómiát örömmel fogja üdvözölni, az állami népiskoláktól nem idegenkedik s óhajtja, hogy a tanítóképző intézetek felett minél szigorubb, de igazságos felügyeletet gyakoroljon a kormány. Szeretné, ha a felsőbb leányiskolák 5--6 osztályát óvónőképző vagy tanítónőképző intézetekkel párhuzamosan egészítenék ki, hogy a tanerők elégtelenségén ilyen módon is segítenék. Nem tartja helyesnek a miniszternek azt a kijelentését, hogy a jogakadémiák létszámát nem kell növelnünk s azokat, amelyek fejlődésre alig képesek, meg kell szüntetnünk. A közoktatás és művelődés céljaira a kötséget mindig szívesen szavazza meg. — *Sreter Alfréd* arra kéri a minisztert, hogy a tanítói nyugdíjalap egy millió frtra meghaladó hátralékát sürgősen hajtassa be s intézkedjék, hogy a tanítók a törvényes minimumot mindennél megkapják. A népiskolák államosítását ma még kivihetetlennek tartja, de a tanfelügyelők szaporítását a kellő ellenőrzés céljából szükségesnek véli. Végül ajánlja, hogy a népoktatási törvény revisióját halaszssa el addig, míg az ujabban szentesített törvények hatályba léptével a szükséges nyugalom helyre nem áll. *Polonyi G.* örö-

mel üdvözölné a felekezetenélküliség elejtését, de nem tudná helyeselni a törvény megkerülésével való megoldást. A kat. autonómiát a püspökök nélkül is megalkotni óhajtja, még pedig úgy, hogy az ügyek vezetésében a világi elemi domináljon, mert ez mindig hűve volt a magyar állameszmének s e mellett türelmessége ellen sem lehetett kifogás. Kijelenti, hogy ő az állami oktatás hűve s kéri a minisztert, hogy a középiskolákban a tandíjt szállítsa lejjebb. *Tóth Aladár* a községet a patronatusi jogból folyó kötelezettségek alól kéri felmentetni, mert ezeket a más vallásuakkal szemben a legnagyobb igazságtalanságnak tartja. *Veres József* hangsúlyozza a középoktatás hazafias, nemzeti irányának szükségét; helytelennek tartja, hogy ujabban leginkább a nemzetiségi vidékeken emeltek középiskolákat és ezek a vidékek látják el tanítókkal a magyar vidékeket, a minek pedig megfordítva kellene lenni. *Pap Géza* különösen a kath. népiskolák ellen kél ki, mert míg a hivatalos adatok szerint a nemzetiségi iskolák között alig akad egy néhány, melyben a magyar nyelvet sikerrel nem tanítanak, addig 3000 róm. kath. iskola közül csak 300-ban tanították kellő sikerrel az ország hivatalos nyelvét. Ennek legfőbb okát abban találja, hogy a kormány a kat. iskolákkal szemben nem gyakorol szigorú felügyeletet, hanem a legtöbb hiba előtt szemel huny. Nem tartja megbízhatóknak a felekezeti képezdekből kikerült kat. tanítókat sem. *Prileszky T.* állami népiskolák felállítását sürgeti s jutalmakkal kívánja buzdítani a nemzetiségi vidékek tanítóit a magyarnyelv tanítására. Nagy szükség van erre, mint ezt *Sima F.* is adatokkal bizonyította, mert még ma is 7000 népiskolában nem magyar a tanítási nyelv. *Tuba Ferenc* szerint, ha a népiskolákat ma még nem lehet államosítani, legalább a tanítóképzést kellene az államnak átvenni. Az általános tankötelezettségről szóló törvényt szigorubbban kívánja végrehajtani. A városok és megyék kegyuraságának megszüntetését ő is óhajtja. Kárnoztatja a kormányt, hogy jelentésében feltűnteti a hiányokat, de azoknak megszüntetéséről nem gondoskodik. *Kováts Albert* azt kéri a minisztertől, hogy mit ért az elvek integritásának megőrzése alatt, mert azt hallotta, hogy a főrendiház ellenzékével szemben hajlandó volna a felekezeten kívül-állást s a zsidóvallásra áttérhetést kihagyni. Közoktatásunk érdekében a népoktatás államosítását szükségesnek tartja, de a nagyobb felügyeletet mindenestre megköveteli. Óhajtandónak tartja azt is, hogy a papképzést is az állam vegye át. (!) *Pulszky G.* Kovátsnak különösen az ellen a nyilatkozata ellen kél ki, hogy a papképzést az államnak kellene átvenni, mert hiszen ezzel tüstént kitörne a kultur harc. Ő a népoktatási törvény revisióját sem tartja a közeljövőben keresztül vihetőnek, mert ennél sok ellentétes és érzékeny álláspontot kell respectálni és kiegyenlíteni; pártfogásába veszi a felekezeti iskolákat, melyek között igen sok nemcsak a törvénynek, de a közkiválatomnak is megfelel s ezeket még sokideig nem lehet nélkülözönnünk, ha azt akarják, hogy a lehető legnagyobb számú ember részesüljön a művelődés áldásaiban. *Sághy Gy.* után, ki szerint a kat. autonómia teljesen csak a felekezeti jogegyenlőség alapján létesíthető s a ki a közoktatásügy terén az állami szempontok erősebb érvényesítését sürgette s a tessi nevelésre nagyobb gondot óhajtana fordítani, *Kammerer Ernő* szólalt fel az ipari szakoktatás fejlesztésének érdekében, utána pedig *Okolicsányi L.* a ki a felekezeti népiskolák felett erősebb állami felügyeletet kíván, sürgeti a tanítói fizetéseknek s az özvegyek nyugdíjának méltányosabb rendezését. *Hock János* kérdést intéz a miniszterhez, hogy elejti-e a felekezetenélküliséget vagy

nem, mert programbeszédéből illet lehet következtetni. A kat. autonomia megvalósítását sürgeti a világi elem túlsúlyára még a püspöki kar nélkül is, mert az autonomia kereteit nem a püspöki kar, a mely a kormánytól függő viszonyban van, hanem az egyházi törvények szabják meg. A kongruára nézve megjegyzi, hogy a világon sehol sincs olyan égbekiáltó ellentét a lelkeszi fizetésekben, mint mi nálunk s feltűnő, hogy nálunk mindig a gazdag magyar kat. egyházzal beszélnek s nem veszik észre a fényes püspöki paloták mellett a roskadozó, füstös plébánia-lakot s a suhogó selyem és bíboros ruha mellett a plébánus rongyos, kopott reverendáját. Sürgeti a nemzeti iskolákat, mert nem az a kérdés, hogy az iskola állami vagy felekezeti legyen-e, hanem az, hogy magyar legyen. *Wlassics Gyula* miniszter Hocknak válaszolván, kijelenti, hogy ha a főrendiházban azt indítványoznák, hogy a törvényből a felekezeti különiség hagyassék ki s a kilépettekre vonatkozó jogviszonyok rendeleti uton intéztessenek el, ahhoz az ő véleménye szerint az elvek integritása mellett a kormány és a szabadelvűpárt hozzá járulhat, de a zsidó receptióról szóló törvényjavaslatot változtatlanul óhajtja keresztül vinni.

— **Az állami anyakönyvek vezetésének megkezdéséről s a kötelező polgári házasságról** ugy nyilatkozott *Perczel Dezső* belügyminiszter, folyó hó 27-én Bonyhádon, a hol mint országgyűlési képviselőjelölt program beszédjét tartotta, hogy az állami anyakönyvezést a folyó év szeptember elsején az egész országban megkezdik, a kötelező polgári házasságot pedig decemberben léptetik életbe. Az anyakönyvek vezetésére, mint mondá, a tanítókat akarja igen sok helyen felhasználni s épen ezért, a vallás és közoktatási minisztert felkérte, hogy az 1869 évi törvénynek azt a rendelkezését, mely szerint a tanító közhivatalt nem viselhet, úgy módosítsa, hogy ez az anyakönyvvezetői megbízásnak akadályul ne szolgáljon. A miniszternek ez a terve már eddig is sokakban jogos aggodalmat keltet, mert Magyarország 15000 néptanítójából közül 10000 felekezeti jellegű iskolában szolgál s nagy kérdés, hogy a róm. kat. egyházban az a dogmai akadály, a melyet eddig a lelkészek hangoztattak, nem fog-e fenállani az ő rendelkezésük alatt álló felekezeti iskolaházakban őrzött anyakönyvekre nézve is?

— **Baden** nagyhercegségben a prot. lelkészek fizetését az ősszel tartott zsinaton a következőleg állapították meg: minden lelkész, nem tekintve a lakást, kertet s egyéb járulékokat, kap:

1—08 évig terjedő szolgálat után	1200	márkát,
8—11 „ „ „	2200	„
11—15 „ „ „	2600	„
15—20 „ „ „	3000	„
20—25 „ „ „	3400	„
25—30 „ „ „	3800	„
30 évtől felebb „ „ „	4200	márkát.

— **Zsidó szerénység.** Egy németországi zsidó heti lap (*Jeschurun*), mely a reform-zsidók nézeteit tolmácsolja, következő szerény vallomást tartalmazza a zsidó vallásról: „A föld ismert vallásai közt egyedül a zsidó az, a mely a legfőbb és legerköcsösebb vallásos eszmét tartalék nélkül kifejezésre és érvényre juttatja. Az ő tökéletes magaslatáról, a mely még egyetlen más vallás által se éretett el, fölsembevessél tekint alá az alacsony vallásos fejlődési formákra. Ő izoláltan áll, mint a sas, a mely a legmeredekebb hegyormokon fészkel. A mi vallásunk a szabadszellemeiség vallása; mert elveti a sívár babona és vakhit mindama hiábavalóságait, melyeket mi

népnyomozók szorgalmasan följegyzünk, hogy belőlük az emberiség legprimitívebb vallásos képzetét megmagyarázhatassuk. — Boldog elfoglaltság!

— **Gyászhir.** Fájó részvételt tudatjuk mi is a beküldött gyászjelentés után, hogy Szobonya István györkei ev. ref. lelkész hű neje, szül. *Balázs Ilona*, életének 25-ik, boldog házasságának 8-ik évében mult hó 26-án elduny. Az özvegyen maradt szerető férj és két kiskorú leánygyermek mérhetetlen veszteségét pótolja ki az örök Isten végtelen szeretete.

— **Olasz- és Oroszország.** E két ország, mint tudjuk, megegyezik abban, hogy mindkettőben a vallásos fanatizmus uralkodik, de különböznek abban, hogy míg Olaszországban a biblia-árusítás még most is Róma tilalma alatt áll, addig Oroszországban a kormány előmozdítja a biblia-terjesztését. Olaszországban a könyvkereskedők nem igen mernek bibliát tartani, még egyházilag elismert kath. fordításokban se, mert félnek, hogy vevőiket elvesztik; — sőt még egy zsidó könyvkereskedő is vonakodott nem régebbe a héber és olasz nyelvű ó-szövetség elárúsítását átvenni, mert nem akarta üzletét megromtani. Az egyházi felügyelet alatt álló könyvkereskedések tartanak ugyan minden nagyobb városban 1—2 bibliát, de oly áron (darábonként 9—20 frt), a mi a további elterjedést lehetetlenné teszi. — Oroszországban a brit biblia-társaság valamennyi bibliáját és szent iratát minden vasúton ingyen szállítják s az összes biblia-árúsoknak az állami gőzhajókon szabad jegyük van.

— **Szászországban** az államkincstár 1876—1893-ig *népkönyvtárak* alapítására és továbbfejlesztésére 280,000 márkát adott ki, nevezetesen 1876—1889-ig évenként 15,000 márkát, azóta évenként 1800 márkát. Évenként 250—300 népkönyvtárt gyámolítanak államsegéllyel, a mely egyes esetekben több száz márkára is felrúg. A népkönyvtárak száma ennek következtében 1875 óta, mikor 165 volt, 1065-re emelkedett; Szászország 3265 községe közül csaknem harmadrészenek (1031-nek) van népkönyvtára. Leginkább igyekeztek ez intézményt életbe léptetni az Érchegeység járásai, kevésbbé a túlnyomólag mezőgazdasági kerületek. Átlag véve Szászországban 3300 lakosra esik egy könyvtár, sőt a groszenhaini járásban 1600 lakosra.

— **Zsindely- emlékre adakoztak:** Fűzy János gönci lelkész 1 példány 30 kr: Csontos József gimn. tanár 1 példány 1 frt.

— **Lapunk szétküldésében némi zavarok támadtak.** A kik példányaikat nem kapták meg, szíveskedjenek reklamálni.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

U. B. Lelkesedése most is, mint mindig, tűz nekünk, a melyben mintegy magunk is megacélozódunk. Puritán gondolkodását szeretnők a hasonló közös kincse gyanánt tisztelni; ígéretét hálás érzelmek között őrizzük meg — *Dunamelléki.* Már beosztottuk nagy örömmel. Szükség van most az ilyenekre, az illető atyafiak úgy is azt híresztelik magukról, hogy ők nem változnak, hát tartuk eléjük a tükröt. A Zs. B. cikke nyomán szót lehetne emelni az irodalomnak amaz iránya ellen, a mely a Pázmányokat tolja a Parnassusra. — *Cs. D.* Nil desperandum. Emberé a munka, Istené az áldás. Köszönet a küldeményekért és az egyéért is. — *F. L. V-n.* Készül s mielőbb jöni fog. Azt a fordítani valót is majd csak eligazítjuk. — *Z. J.* Megjött s beosztottuk, köszönet. — *M. F.* Azonnal, mielőtt terünk lesz Alkalmi és nemes szellemű, mint mindig. — *Sz. J.* A kis lapról megemlékezünk röviden. Szerencsét kívánunk hozzá! — *A. K.* A többihez is kívánunk jó hangulatot. Erre a számra elkésett.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Berzeviczy Albert nyílt levele a szerkesztőséghez.« — »Még egyszer a harmadik egyetem ügye és az ezzel összefüggő kérdések.« Zsoldos Benő. — »Hazaíás Clerus.« Ujfaluassy Béla. — »Középiskolai nevelésünk és a prot. tanárképezde szükségé.« Andrássy Kálmán. — »Terhes Pál 1844—1895.« Ruszkay Gyula. — »Visszaemlékezés a sárospataki tanítóképezde 25 éves múltjára.« Dezső Lajos. — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

Berzeviczy Albert nyílt levele a szerkesztőséghez.

Tisztelt Szerkesztőség!

A „Sárospataki Lapok“ f. évi 1. és 2. számában Zsoldos Benő úr két nagyérdekű cikkben ily cím alatt: „Az államkormány és a protestánsok a harmadik egyetem kérdésével szemben“ a harmadik egyetem ügyét tárgyzó, nem rég megjelent munkámmal is foglalkozik.

Nem szándékom beható polemiát írni az idézett cikkek ellen, de a tisztelt szerkesztőség szíves engedelmeivel s becses lapja olvasó közönségének tájékoztatása végett röviden föl kell szólalnom egy, ama cikkekben könyvemre vonatkozólag foglalt *félreértés* miatt, valamint azért, hogy rámutassak egy, a t. cikkíró úr felfogása s az én felfogásom között az elvi alapra nézve fönnforgó nagy eltérésre.

A t. cikkíró úr félreértette munkámat, a mikor úgy tünteti fel érvelésemet, mintha én csak a *protestáns* felekezeti egyetemet tartanám mellőzendőnek s a mikor azt állítja, hogy én Debrecen *„főkép és különösen“* azért tartom még állami egyetem befogadására is alkalmatlannak, mert lakosságának roppant tömege református.

Ha valóban ezeket és így mondtam volna, akkor el kellene viselnem azt a gyanút, hogy a protestáns felekezetek iránt ellenszenves elfogultsággal viseltetem; a ki azonban munkámat figyelmesen elolvasta, az helyesleje vagy rosszalja bár nézetemet, annyit kénytelen lesz elismerni, hogy engem annak megírásánál felekezeti elfogultság nem vezérelt s hogy én abban egyáltalán nem felekezeti, hanem tisztán az *állami és nemzeti* érdekek által kijelölt álláspontra helyezkedtem.

Én ugyanis világosan kimondom munkámban, hogy nemcsak protestáns, de *mindennemű* felekezeti egyetem fölállítását ellenzendőnek tartom s hogy oly egyetemnek fölállítására, mely minden szakra államérvényes képesítést is nyújt, nálunk csak az államot tartom hivatottnak. A mi továbbá Debrecennek a maga protestáns többségű lakossága miatt egy (akár állami) egyetem felállítására alkalmatlan voltát illeti, munkám szövegére való hivatkozással kénytelen vagyok constatalni a következőket:

1. Hogy én Debrecen magam sorolom a harmadik egyetem elhelyezése szempontjából legkomolyabban combinációba vehető négy város közé; (81. lap.)

2. Hogy én kijelentem, miszerint szívesebben tudnék részemről belenyugodni abba, hogy e városok *bármelyikében* jöjjön létre az (állami) egyetem, mintsem abba, hogy e fölötti meg nem egyezhetésünk miatt a kérdés még tovább is megoldatlan maradjon; (u. a. lapon.)

3. Hogy én a szóban forgó négy város relatív előnyei- és hátrányainak elősorolásánál a rendesen fölhozati szokott érveket és körülményeket *regisztrálok*; mint ilyet emlitem föl Debrecennek határozottan előtérbe lépő protestáns felekezeti jellegét, a nélkül, hogy „főkép és különösen“ e miatt tartanám egyetem befogadására alkalmatlannak; ép úgy, a hogy Szegednek nehányak által kifogásolt katolikus jellegét főlemlitem, és nem hagyom figyelmen kívül Pozsonynál a hátránnyal képen említett szokott nemzetiségi üzelmeket s Bécs közelségét, — dacára, hogy mégis abban *concludálok*, miszerint Pozsonyt a harmadik egyetem helyéül legalkalmasabbnak tartom (82—84. lapok). *Állami* egyetemet kívánván, nem tartom ugyan részemről *előnynek* azt, ha valamely városban az egyetem egy hitfelekezet túlnyomó befolyása alá jut, s részemről e szempontból mérlegelem a Debreczen és Szeged ellen fölhozati szokott kifogást. Sohasem hallottam, hogy valaki Pozsony ellen is, — hol cikkíró szerint a katolikus-ság szintén nagy tömegben lakik, — ily kifogást érvesített volna, a minek magyarázata talán az, hogy Pozsonyban a katolikusok számaránya (70.63%) mégsem egészen oly nagy, mint Debreczenben a protestánsoké (75.74%) s hogy Pozsonyban a protestánsoknak főiskolájuk is van, a mi felekezeti szempontból s különösen közoktatási kérdésekben talán nyomósabb tényező, mint akár egy pár ezer főnyi többlet a hívek számában.

Ismétlem tehát: az állami egyetem híve vagyok s mindennemű felekezeti egyetem ellen szólaltam föl; azonban a protestánsok s névszerint a reformátusok iránt semmiféle ellenszenvnek vagy méltánytalanságnak jeleit munkámban nem adtam. Ez az álláspontom egészen más természetű, mint a t. cikkíróé, a ki épen *csak a protestánsokat* tartja hivatottnak egyetem állítására s a katolikusoknak erre való hivatottságát tagadásba látszik vonni, és tagadásba vonja az állam

hivatottságát is, mert szerinte nálunk az államkormány a kath. klérussal karöltve jár s ezért az állam iskolai intézményei, tehát egyetemei is, át vannak hatva aquinói szent Tamás tanításának szellemétől s katholizáló törekvés szolgálatában állanak. Minden esetre új és meglepő állítás, melynek kellő bizonyítékát a cikkekben föl nem találhattam.

Öszinte tisztelettel,
Budapest, 1895. január 25.

Berzeviczy Albert.

Még egyszer a harmadik egyetem ügye és az ezzel összefüggő kérdések.

— Válaszúl Berzeviczy Albert úr levelére. —

Nem tartozom azok közé, a kik, ha egyik-másik nyilatkozatukra akár félreértéstől, akár valamely eltérő álláspont védelmezése céljából helyreigazító vagy felvilágosító megjegyzést tettek, felszólalni feltétlenül szükségesnek és mellőzhetetlennek látják. S megvallom, még eddig soha sem szólaltam fel egyszer kimondott szavaim magyarázása vagy nézeteim bővebb kifejtése céljából. Most azonban ebben a tekintetben kivételt kell tennem.

Nem pusztán a felszólaló iránti tekintet kötelez erre, nem is az az egész levélben nyilatkozó objectív hang és modor, a mely maga is erősen ösztönözhetne arra, hogy a felszólalás illő figyelemben részesíttessék. A mi erre kényszerít, az mindezeknél sokkal fontosabb.

Hogy újra félreértés vádjá ne érjen, szóról szóra idézek. Azt mondja Berzeviczy Albert úr mindjárt levele elején: „fel kell szólalnom egy, ama cikkekben könyvemre vonatkozólag foglalt *félreértés* miatt, valamint azért, hogy rámutassak egy, a t. cikkíró ur *felfogása* s az én *felfogásom* között az *elvi alapra* nézve *főnforogó nagy eltérésre*“.

Itt, a mint tisztán látható, két dolog van. Az egyik a *félreértés*, a másik az *elvi alapra nézve főnforogó nagy eltérés*. Maradjunk ennél az utóbbinál.

Hogy az én cikkemben mi az elvi alap, azzal a levél t. írója bizonyára feleslegesnek tartotta foglalkozni; de hogy a magáé micsoda, arra nézve már semmi kétséget nem hagy fenn. Nevezetesen azt mondja alább: „én abban (t. i. a röpiratban) egyáltalán nem felekezeti, hanem tisztán az *állami és nemzeti érdekek* által kijelölt álláspontra helyezkedem“.

Ha ezt a két idézetet egybe vetjük, bármikép tekintjük is, az az egy bizonyos, hogy bennök egy súlyos vád van rám vetve. Mert ha az én *felfogásom* és a t. levélíró ur *felfogása* közt az *elvi alapra nézve* nagy eltérés van, s a t. levélíró ur, a mint állítja, tisztán az *állami és nemzeti érdekek* álláspontjára helyezkedett, akkor én messze vagyok attól az állásponttól, a mely közművelődési kérdésekben egyedül jogosult és helyes, t. i. az *állami és nemzeti érdekek* által kijelölt állásponttól.

Ha már ez a vád csak engem magamat sujtana, bátran hallgathatnék. Mert egészen bizvást utasíthatnék mindenkit arra a cikkre, a mely miatt ez a vád ért, s elfogulatlan olvasó bizonyára felmentene alóla; a ki pedig abba talán felekezeti szűkkeblűséget s más effélét volna hajlandó belemagyarázni, arra nézve én itt újra felesleges munkát végeznék.

Ez azonban sujtani akarja velem együtt mindazokat, a kik még — hála istennek — elég szép számmal vannak; a kik a *magyar állam* belső békéje és a *magyar nemzet* zavartalan fejlődése tekintetében épen azt az

álláspontot vallják a magukénak, a melyet én abban a cikkben elfoglaltam. Elvtársaim iránti tisztelet, valamint az imént említett nagy fontosságú érdekek arra köteleznek, hogy a harmadik egyetem ügyét a vele összefüggésben álló kérdésekkel a levél és röpirat egyes helyeire való vonatkozással újra elővegyem, nézeteimet itt-ott bővebben kifejtsem vagy talán erősebb világításba helyezzem. De a nehéz idők, a melyek ránk bekövetkeztek s a melyek az ezeket előidéző okok természete folytán mind súlyosabban nyomakodnak közéletünkre, már maguk is azt parancsolják, hogy szólnak mindazok, a kiknek a szólásra képességök van, mert ha az emberek hallgatásba merülnek, akkor, hogy a biblia nyelvén szóljak, a kövek fognak kiáltani.

De ha már ezek a felszólalást egyenesen kötelességemmé tették, az állítólagos *félreértésre* nézve is megteszem a felvilágosító megjegyzéseket, a melyekből ki fog majd tűnni, hogy mindaz, a mit erre vonatkozólag a levél helyreigazításul tartalmaz, egyszerűen tárgyaltan.

De hogy már a fentebb megjelölt irányban nézeteim kifejtéséhez fogjak, mindenek előtt hangsúlyoznom kell, hogy igen is, egyenesen az állam belső nyugalma és a nemzeti élet zavartalan fejlődése, e nagy fontosságú, sőt nyilván életbe vágó érdekek azok, a melyek az előbbi cikkemben foglalt nézetek kifejtésére birtak. Erre világosan utal annak eszmemenete is. Elmondtam ott, hogy az államkormány, hiába áll rendelkezésére az anyagi alap, jelenleg nem teheti, jelenlegi helyzete nem alkalmas arra, hogy egy oly nagy fontosságú tanügyi intézményt létesítsen, a minő egy egyetem. Kifejtettem, hogy ezt pedig azért nem teheti s erre jelenlegi helyzete azért nem alkalmas, mivel a róm. kath. klérus s általa a róm. kath. hívők egész serege napjainkban a *thomistikus rendszer* hatása alatt van, a melynek a közélet minden térein mind jobban nyilatkozó s a további fejlődésben elvárható folyvást súlyosbodó sajnós hatását röviden jellemeztem a végéből, hogy tisztán lássa mindenki, mennyire célt tévesztett dolog volna egy keletkezőben levő tanügyi intézményt csak a legtávolabbról is annak hatása alá juttatni. Pedig ez, ha valaha, most a legkevésbé volna elkerülhető, mivel az időről-időre s aránylag gyorsan változó parlamenti kormányok az állandóság minden attributumaival bíró, nagy közjogi előnyökkel s roppant anyagi javak felett rendelkező róm. kath. klérus hatása alól nem vonhatják ki magukat, kénytelenek vele „karöltve járni.“

S ezzel, előbbi cikkem eszmemenetét visszamenőleg követve, eljutottam arra, a mivel ott a tulajdonképeni tárgyalást megkezdttem. Most tehát itt is erről kell mindenek előtt bővebben szólnom.

Valóban érezhetjük ma s ezután talán még jobban s mind súlyosabban fogjuk érezni annak a mulasztásnak terhét, hogy a parlament és a kebeléből származó alkotmányos miniszteriumok a vallásfelekezetek teljes egyenjogúsítását az 1848. XX. t.-czikk szellemében megoldani nem törekedtek, s ezt minden erejük megfeszítésével meg nem valósították, legalább azon két alkalommal, a melyek eddig alkotmányos életünk ideje alatt erre az útra egyenesen ráterelhették volna. Az egyik mint előbbi cikkemben említettem, az alkotmányos aera kezdetén fordult elő, a másíkról majd alább lesz szó.

S alig is lett volna sürgősebb és az előre látható bajok terheinek könnyítésére alkalmasabb intézkedés, mint az, hogy az a párt és az a kormány, a mely magát az 1848-iki nagy vívmányok örökösének tartotta mindenkor, hajtsa végre s valósítsa meg mindazt, a mit az 1848-iki törvény-alkotók megkezdték, de a bekövet-

kező válságos helyzet miatt végre nem hajthattak. Mert mi lehetne természetellenesebb, mint az, hogy Magyarországon, a mely 1848-ban a rendi kiváltságok eltörlésének kimondásával a modern demokratikus államok sorába lépett, van mégis egy zártkörű papi kaszt, a mely kiváltságos helyzetében s mindazon előnyök teljes birtokában tényleg megmaradt, a melyek csak rég letűnt idők sajátos és a mieinktől egészen eltérő viszonyaiban találhatják magyarázatukat, de a mai idők keretében egyszerűen érthetetlenek.

Pedig a római kath. clerus jól tudja, s tudhatná mások is, hogy ez korábban, a rendi kiváltságok korában, legtöbb s legnagyobb sikereit éppen kiváltságos helyzetének felhasználásával vívta ki, bár akkor, ha roppant kiváltságos helyzete a nemzeti sajnós közállapotok mellett szinte kivételes állást biztosított is neki az államban, a kiváltságokat s ezek korlátlan felhasználását más kiváltságok mégis akadályozták. Ezeket, igaz, visszahozni nem lehet; ezt józanul nem is óhajthatja senki. De ha ez így van, akkor azt sem lehet józanul elvitatni, hogy az a helyes, hogy a régi rendiség eltörlésének kimondásával a régi rendiség még meglevő összes bagolyvái is omoljanak le s a kiváltságok megszüntetésével s a kiváltságos osztályok vagy rendek tényleges eltörlésével, a teljes és tökéletes egyenlőség és viszonyosság minden téren és minden körre nézve létesíttessék.

Ez első rendű szükség magára az államkormányra nézve is, hogy a nemzet érdekei által eléje tűzött célok felé zavartalanul és akadálytalanul haladhasson s a haza összes polgárai javára igazán hasznos tevékenységet fejthessen ki. Mert a hatalomnak, kivált ha a körülményeket magára nézve kedvezőnek látja, természetében rejlik az, hogy terjeszkedni igyekszik, akárki kezében legyen is az, hátha még egy oly testületnek a kezében van, a mely nyíltan vallott világuralmi célok szolgálatában áll. Az ily testülettel, a mely hatalmat, még pedig félelmetes hatalmat képez, a parlamenti kormányoknak igazi céljaik ellenére és az összes közjavanak kiszámíthatatlan kárára számolni kell s vele a jó békeséget, a mennyire csak lehetséges, ha nehéz áldozatok árán s meglehetősen kényelmetlen helyzetben is, okvetetlenül fentartani.

Ez a baj azonban válságossá s mondhatni majdnem megoldhatatlan nehézséggé fokozódik, ha az ily kivételes helyzetben hagyott zárt testületben s általa a polgárok tágabb körében bizonyos hatás folytán oly szellemi áramlat kap erőre, a mely a nemzeti fejlődést a maga természetes útjáról letereli, sőt egyenesen visszaveti s egyszersmind a társadalom zavartalan nyugalmat és a polgárok egymás közti kívánatos jó békességét egyenesen veszélyezteti.

A helyzet pedig ma éppen ez.

XIII. Leó pápa 1879 augusztus 4-iki encyclikájában, az iskolákban és a semináriumokban minden tanulmány alapjává Aquinoi Tamás, a doctor angelicus bölcsészetét tette, egyszersmind ezt az író az iskolák és egyetemek patronusává, a XIX. század philosophusává és a romlott modern világ megszabadítójává emelte. Ez nem új és meglepő állítás, hanem, a mint látjuk, elég régi és bizony sajnós, nem meglepő, hanem megrendítő tény. Igen, megrendítő tény, mert az infallibilis tekintélyével tett rendelkezés előtt a r. kath. hívek egész seregének, különösen pedig a r. kath. clerusnak feltétlenül meg kell hajolnia, s az ekkép felevenített tan, a mely magában foglalja mindazt, a mi a r. kath. hierarchiát a középkorban irányozta és vezette, tagadhatatlanul oly hatást fejt ki, a mely nem szorítkozik tisztán a római

kath. hittanra és a róm. kath. egyház körére, hanem kihat az államra, társadalomra s ezek összes intézményeire; s ezek körében aztán következményei rendkívül érzékenyek és súlyosak.

S nézzünk csak szét, de persze elfogulatlan tekintettel s látó szemekkel, bizonyára megláthatjuk már most is minden téren és minden körben az említett megrendítő tény mélyen leverő következményeit. Van-e szavakra szüksége valakinek akkor, a midőn előtte világos, meggyőző tények állanak? S kell-e ily körülmények közt hosszasan bizonyítgatni azt, hogy *egészséges alkotásokra* nincs képességük azoknak, a kik e mind érzékenyebb súlytal nehezülő szellemi áramlattal közeli viszonyba s közvetlen érintkezésbe jutottak.

De, hogy itt most egy lépéssel tovább menjek, nincs módjuk a *nyugodt alkotásokra* sem. Nem lehet kétség az iránt, hogy a róm. kath. clerus kebelében, különösen az ifjabb nemzedéknél mutatkozó harcias hangulat és irány s az állam és társadalom életében mutatkozó sajnós jelenségek alapja a thomistikus rendszernek a hit és tudás alapjává, a szellemi élet irányozójává való tétele. Az államkormánynak, ha valaha, mindjárt az említett időpontban, midőn még a következmények csak a távolabbi jövőben fenyegethettek, midőn még türelmesebb szellemben növekedett papi nemzedékkel állt szemben s ezen rendszer hatása alatt fejlődő nemzedékek tagjai a cselekvés terére nem léphettek, meg kellett volna tennie mindent, hogy magát az államot, valamint a társadalmat is lehetőleg biztosítsa akkor, a mikor már a baj teljes erővel kitört, még pedig az összes egyházpolitikai kérdések elintézésével, az állam és az egyházak, s ez utóbbiak egymás közötti viszonyának az 1848. XX. t.-c szellemében való rendezésével.

Meg kellett volna tennie az állam érdekében. Hiszen a thomistikus rendszer szerint a királyok a papa, mint Krisztus alá vannak rendeltetve s a királyok a pápának hűbéresei, a kinek akarata rájuk nézve a legfőbb törvény.

De meg kellett volna tennie a társadalom érdekében is. Hogy különösen a társadalmi életre, nyugodt, bátor és együttlakozásra nézve, a mely elvégre is első és legkezdetlegesebb feltétele minden üdvös munkálkodásnak, mily ártalmas hatású tanukat hirdet az említett rendszer a maga híveinek, bár kissé megszűbb terjeszkedem, még sem állhatom meg, hogy mivel a dolog nagyon fontos, ne közöljek belőlük egy pár tételt, annyit, a mennyit lehet.

Ebben a rendszerben a türelem, a vallásos és lelkiismereti szabadság, a művelt népek legbecsessebb és legföltettebb kincse, teljesen ismeretlen. Benne a más vallásúak neve: *infidelis* (hitetlen), *haereticus* (eretnek), *apostata* (hitehagyott), *schismaticus* (szakadár). Ezek előre bocsátása után lássuk, mit mond a hitetlenek (*infideles*) vallásgyakorlatának szabadságáról. A Summa theologica erről abban a cikkelyében szól, a mely ezt a kérdést fejtegeti: *Utrum infideles sint tolerandi* (2. 2. Q. x. a. 1.). S itt ezt mondja: „Távolítsd el a kéjleányokat az emberiség közül, s felzavarsz mindent a fajtalanokdásokkal. Éppen így megtűrhetők a hitetlenek is, ha még úgy vétkeznek is a maguk vallásos gyakorlatában.” (*Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus. Sic . . . quamvis infideles in suis ritibus peccent, tolerari possunt.*) Alább ugyanitt (a 3-ik cikkelyben) a hol ezt a kérdést fejtegeti: *Utrum haeretici sint tolerandi*, az eretnekség vétéket már magukra az eretnekekre nézve is akképen minősíti, hogy általa megérdemelték nemcsak azt, hogy az egyháztól kiközösítéssel elkülöníttessenek, hanem még azt is, hogy

halál által a világból kizárassanak (*ex parte quidem ipsorum est peccatum, per quod meruerunt non solum ab Ecclesia per excommunicationem separari, sed etiam per mortem a mundo excludi.*)

Ily tanokat hirdető író hatása alatt épen nem csoda, ha a vallásosság hanyatlak és a felekezeti szellem erősödik; de e sajnos jelenség előmozdítására szolgáló tényezőket ne foglaljuk össze azokkal, a kik tőle távol állnak és e szomorú jelenségnek a nemzetre és közmívelődésre való káros hatását csak sajnálni tudják.

A thomistikus rendszernek a káros, sőt veszélyes felekezetiesség támasztására és szítására szolgáló természetéről szólván, jónak látom itt alkalmilag egy kis kitérőt tenni. Ezzel a rendszerrel szemben az államkormányzatnak annak idején nemcsak haladéktalanul meg kellett volna oldani az összes egyházpolitikai kérdéseket, hanem egyszersmind bölcs, messze pillantó politikával érvényesíteni kellett volna azt az elvet is, hogy egy egyháznak sem lehet oly tanokat hirdetnie, a melyek más egyházak hívei iránt az egyháztagok lelkében ingerültséget gerjeszthetnek és táplálhatnak, s ugyanazon haza gyermekei közt a kívánatos jó békét zavarhatnák. Ezt az államkormányzat egy ily sok felekezet-lakta hazában mind az állam belső békéje, mind a társadalom nyugalma érdekében tartozik megtenni azért, mert nincs rajta kívül semmi más olyan tényező, a mely az egyes felekezetek kebelében netalán keletkezhető tulságos zelust, a mely magukra nézve felesleges, más felekezetekre alkalmatlan, valamennyire pedig együtt véve káros, korlátozhatná, s meg is teheti annyival inkább, mivel nincs a művelt Európában egy vallásos rendszer sem a maga igazi valóságában olyan, a melynek alapjai közt az emberszeretet ott nem volna. Ez különösen elmondható a keresztyénségről, a mely a maga evangéliumi tisztaságában, ha világuralmi célok szolgáljává nem teszik, nem egyéb, mint a szeretet és irgalom vallása. De egyszersmind arra, hogy az államkormányzat ily irányban is felléphet, nekünk már egy fontos és érdekes praecedensünk is van. Historiai tény; nincs mit tartani tőle senkinek. A múlt században, 1872-ben a protestánsokhoz felhívás érkezett,* a mely szerint ezeknek meghagyatott, hogy hittani kézikönyvükből hagyják ki mindazt, a mi a más vallású polgártársakra netalán hátrányos megjegyzéseket tartalmaz és ezek hitelveinek egyenes bírálatával foglalkozik, a mi tehát a protestáns híveknél irántuk ingerültséget támaszthatna és a békét és nyugalmat zavarhatná. A protestánsok a felhívásra nyomban intézkedtek; bizottságok által hittani kézikönyvüket átvizsgáltatták és a kellő előmunkálatok megtétele után annak a következő, 1783 évi generalis conventjökön teljes mértékben eleget tettek.

Ha az említett nagyon helyes és igen üdvös elv alapján a polgári élet nyugalma érdekében egy századdal ez előtt a protestánsokkal szemben a felvilágosult despotismus felléphetett, az egész állam nyugalma és az összes egyházak békéje érdekében bátran felléphet a felvilágosult alkotmányos kormány is más egyházak embereivel, így a róm. kath. clérussal szemben is. Igaz, hogy ez veszedelmes fegyver; de egy igazán liberális kormányt nem lehet féltetni, hogy kárt tesz magában vele. Ez irányban meg kell tennie kötelességét a kormányzatnak a jelenleg mutatkozó nagy bajjal szemben, és meg is teszi, ha valósággal független és előtte a vallásügyi politikában nem a Regnum Marianum ideálja lebeg.

De hogy visszatérjek tulajdonképeni tárgyamra, én előbbi cikkemben az említett sajnos szellemi áramlat

okáról szólván, egy szót sem szóltam arról, mintha az államkormányzat a maga tanintézeteivel együtt már most is a thomistikus rendszer hatása alatt volna; csak arra a sajátos helyzetre irányoztam rá a figyelmet, a melybe az államkormányzat a vallásügyi viszonyok rendezésének elmulasztása folytán a kiváltságos helyzete miatt oly hatalmas róm. kath. clérussal szemben jutott, és ezzel kapcsolatban rámutattam arra, hogy mivel ennek körében erőre kapott és mind hatalmasabban nyilatkozó szellemi áramlat egészségesnek épen nem mondható, az államkormányzat, e hatás alól ki nem vonhatván magát, egészséges szellemű tanügyi intézmény létrehozására ez idő szerint nem képes. Többre, mivel egy alapítandó egyetemről szóltam, nem is terjeszkedhettem ki.

Mivel azonban a levél olyan forma dolgát említ, mintha az államkormányzat és a vezetése alatt álló tanintézeteket e rendszer hatása alatt állóknak tüntettem volna fel: én, ha már ez is szóba került, most erre nézve is elmondom nézetemet őszintén és leplezetlenül. S midőn ezt teszem, abban a kedvező helyzetben vagyok, hogy nem kell egyébre támaszkodnom, mint a mit a levél t. írója érdekes adatokban gazdag röpiratában (78 és 79. l.) mond.

(Vége köv.)

Zsoldos Benő.

Hazafias Clerus.

E lapok múlt évi folyamán meggyőződésemmek adtam kifejezést, a midőn állítam, hogy a magyarországi kath. clerusnál én hazafiságot nem találok, nem is keresek, mert azt az ő intézményeikkel összeférhetlennek tartom; nekik előbb való Róma, mint a haza, előbb való az ő földi istenök, a pápa, mint a magyar király felséges személye.

És ime, mit látunk? Politikai lapjaink telve vannak örömhírről, dicsérettel, hogy van (tehát akadt?) Magyarországon két kath. főpap, kik kivételt képeznek; akadt kettő, kik a haza iránt szeretettel viseltetnek, kik elrendelték alantas papjaiknak, tehát megengedték ezeknek, hogy szeressék e sokat szenvedett hazát, mely nekik mindent adott: vagyont, kényelmes életert, tisztességet.

Tehát 2 millió hold területű, magyar véren szerzett nemzeti vagyon élvezői között találkoztak ketten, kik ez őket tápláló, dús jövedelemmel ellátó hazai szent földet szeretik, és mert ezen — szerintünk köteles — érzelmüket kijelenteni elég bátrak voltak, a clerus többi része és ennek organumai rájuk zúdítják a papi gyűlölet minden átkát, a Vatikán minden villámát. Bizony különös ez, az a 2 millió hold magyar föld azoknak nyújt fényűző kényelmet, azoknak ad dúslakodó bőséget, és az a jólelkű magyar nemzet azoknak ad törvényhozásában előkelő helyet, és engedi, hogy azok hozzanak hazájának törvényt, a kik e hazát nem szerethetik, a kiknek e hazát „minden előtt” szeretni nem szabad.

És ugyanez, ugyanebben a hazában, az a magyar protestáns papság, mely törvény és győzelmes csaták által nyert békekötések ellenére — épen a kath. clerus izgatása folytán — a magyar államtól századokon át csak üldözést, később csak eltűretést szenvedett, mely az államtól nemcsak egy talpalatnyi területet nem nyert a nemzet földéből, de önszerezte hajlékából is kiűzetett; az a papság, a melynek nem épült a nemzet vagyonából kényelmes palotája, melyben bőségben dúslakodnék; hanem híveinek buzgalmából tákolt, roskadozó, alacsony lakában fogyasztja a szegénységnek sótlan ugyan, de — mert a haza földében termett — mégis édes kenyerét; az a papság, mely küzdve a min-

* Az ide vonatkozó intimatum 1782, aug. 12-én kelt

dennapi élet szűkségeivel, híveinek filléreiből alakított és fentartott iskoláiban ennek az édes magyar hazának becsületes és hű fiaikat nevel és terjeszti a nemzeti művelődést; az a papság, mely a magyar állam érdekében most is — nélkülözéseit közt — csekély jövedelme egy részéről lemondott, és lemondott zúgolódás nélkül: — ez a magyar protestáns papság megkövezné, s mint belpoklost kizárná soraiból azt, kit a hazafiatlanság vádjával lehetne illetni. Milyen ellentétes képek!

Én Istenem, én erős Istenem! Igazságnak szentes Isten: „jőjjön el a te országod!”

De hová vezettek gondolataim?!

Hazaíui örömei fogadjuk a politikai lapok által hirdetett és hosszánázott kivételeket, és bár ezt érdemül nem tekinthetjük, tisztelettel adózunk azoknak; de e kivételek a szabályt csak erősítik, és hogy a szabály mennyire fennáll, nagyon igazolja az az esemény, hogy a két főpap ellen saját társai, s ezek sajtója azonnal megindította a hajsztát! Egyikre, Kassa püspökére ki van mondva az ítélet: nem várhattunk tőle mást, nem is érdemi állását, hiszen kálvinista miniszter nevezte püspökké! Még utóljára megérjük azt, hogy az mindkettő ellen a vád: „bizonyosan titkos protestánsok, így kell jenni, hiszen hazaszeretetről merészelnék beszélni!”

Székesfehérváron, a honfoglaló királyi család temetkezési helyén és Vácon, hol a 48-iki eszmékért annyi jó hazafi vére ömlött; két kath. püspöki székhelyen, hol a szeretetnek is központossá kellene, csuhás vitézek hirdetik a szent háborút minden ellen, a mi haladás, felvilágosodás; minden ellen, a mi a nemzet előmenetelére, erősödésére szolgálhat; és e hőöknél nem hiányzik a készség, az akarat, hogy a századok műveltsége és felvilágosodása által eloltott inquisitionális máglyákat lángra lobbantsák; a kereszttel mellett — mely nekünk a szeretet vallásának alkotóját s annak szenvedéseit juttatja emlékünkhöz, náluk pedig e jelszót mutatja: feszítsd meg! — kezükben van az égő fáklya is, korántsem azért, hogy híveik lelki sötétségében világosságot terjesztszenek, de hogy ennek lángjánál a hazabékés fiainak nyugalma, egyetértését, szeretetét felüljék, felélessék,

És politikai pártjaink e viszonyok közt mit tesznek? Egyik nagy nemzeti pártunk a függetlenség elveit vallja, hirdeti, s tagjai nagy részben hívek kijelentéseikhez; de azért, hogy a párt néhány szavazattal erősebbnek látszassék, előkelő helyet ad soraiban azoknak, kik nem csak megengedhetőnek tartják, de helyesnek is, hogy hazánk törvényhozási ügyeibe a bécsi pápai nuncius bele avatkozzék.

Tehát legyen függetlenség — a minőt Roma diktál!

Másik nagy pártunk vezére még ma is kalbsbergi levegőben él; valahogy meg ne tanítson: miként lehet nagy szónoki tehetségnek, a kimondott szónak tetszés szerinti értelmet adni! Isten őrizze ettől felekezetünket!

Elég, ha már van egy „állami seminariumot” kívánó theologusunk.

A kormányférfiak — kik a legszabadelvűbb eszméket a nemzeti akarat folytán törvénynyé tevők — diadaluk helyéről a győzelem napján távolítottak el s mint Mózes, a nagy törvényhozó, „ki népét jós, bíró, vezér gyanánt óvta, ítélte és vezette hűn és látta már a boldog Kanaánt s nem érte el, eltűnt titokszerűn” — letűntek.

Letűntetésöket a titokszerűség leplével akarják takarni; e lepel azonban ritka, nagyon átlátszó, ne vizsgáljuk, mit fedez, de vizsgáljuk a valót, a helyzetet.

Ő felsége bizalma új férfiakat állított kormányunkra; ezek kijelentették, hogy a már meghozott törvények

végrehajtása és az ezekkel rokon és ezeket kiegészítő törvényjavaslatok törvényerőre való emelése fogja képezni feladatukat, programjukat.

Becsületes férfiak adott szavának hitelt kell adnunk s hitelt adunk!

Az élet és a legújabb tapasztalat pedig arra tanított, hogy a kimondott elvek győzelemre vezetéséhez, az adott szó beváltásához igen sokszor a legerősebb akarat, a legbecsületesebb igyekezet — mind nem elegendő biztosíték.

Nekünk, felekezetünknek teljes biztosítékra van szükségünk; ily biztosítékot szavakban, ígéretekben nem, — de csak törvényes intézkedésekben kereshetünk és találhatunk.

Felekezetünk meghajlott — mint mindig tette — a nemzet kívánata előtt; zúgolódás nélkül fogadta az 1868. LIII. t.-c. eltörlését, nem emelte fel tiltakozó szavát, pedig a néhány millió magyar protestáns netaláni tiltakozása a nemzet előtt bizonyosan nyomatékkaal bírt volna; — de nem tiltakoztunk, mert az a hit és remény vezetett bennünket, hogy áldozatunk hozatalával egy lépéssel közeledünk kívánságunkhoz: — egy erős magyar, nemzeti állam megalkotásához.

E lépés, nem rajtunk álló okokból, csak félig lett megtéve, az események további teendőinkre nézve óvakodására kényszerítenek; nem követhetjük bekötött szemekkel politikai pártjainkat; az általok vert — olykor tekervényes — ösvényeken nem haladhatlanul; előttünk csupán egy nyílt, egy egyenes út lehet! mi erről senki kedvéért, semmi körülmények közt le nem térhetünk, mert ez az út vezet felekezetünk, és az egész ország összes lakosságának, összes felekezeteink nyugalmaához.

Ez az egyenes út nem más, mint az, hogy bízva az adott férfi szó szentségében, minden erőnkkel támogassuk kormány-férfiainkat ígértök beváltásában — és ezen kívül, hogy a hazának, abban minden polgárnak nyugalma visszatérjen, és senki, — így a klérus által is megháborítható többé ne legyen: kívánnunk, követelnünk kell az 1848. XX. t.-c. mielőbbi életbeléptetését, sürgetnünk kell a vallások teljes szabadságában azoknak teljes jogegyenlőségét.

Mit hoz hazánkra a jövő; beválthatják-e a kormányon álló férfiak adott szavukat, vagy nekik is távoznio kell s új embereknek adnak helyet? mind nem tudhatjuk! E változások azonban kívánatainkat nem változtathatják; mi, a míg csak meg lesz a lehetőség akaratunk nyilvánításához és annak alkotmányos útoni érvényesítéséhez, kíváncsainkkal el nem hallgathatunk; ha mi hívek vagyunk és leszünk önmagunkhoz, nem hagy el bennünket Isten, ki e hazát s abban magyar felekezetünket annyi vész és viszály közt el nem hagyta, s fel fog virradni hazánkban a politikai egyenlőség és szabadságé mellett a teljes vallás egyenlőség éltető napja.

„A vér a nemzetek ama kínos harmata, mely termékenyíti a szabadság mezejét.” (Kossuth Irataim). A mi felekezetünk sokat, igen sokat áldozott ebből, bőven ontá ezt nem csak a csatatérekre, de a vérpadon is. — Isten őrizzen az időktől — ily áldozatra nincs szükség, mi a szeretet napjának éltető melege által akarjuk e vérünkkel már eléggé megtermékenyített hazai síkoknak áldását nevelni, és azt akarjuk, hogy az áldásban, a haza összes polgárai egyformán osztozzanak.

„A pápák világi uralmának híve, de Maistre mondja: minden gyökeresen katolikus társadalomnak két pólusa van: egyik a pápa, másik a hóhér.” Azok, kik részint különböző politikai pártok álarca alatt, részint nyílt sisakot viselve, a haza törvényei megtámadásával, ezek

ellenvalóizgatással, a haza békéspolgárai közt a felekezeti harc szításával végeredményben mindannyian oda működnek, hogy hazánk társadalma *gyökeresen katolikussá változzék*: — több vért akarnak? Az a 2 millió hold magyar föld már nem elég kövér a rég kihullott honfi vértől: nem képes eléggé dús táplálékot nyújtani? még több kell a mostani feleslegesnél is?

Nem gondolták meg önök, hogy nagy kérdés: *Vajjon az üdvezítő ama parancsa: bocsássunk meg az ellenünk vétőknek, a haza ellen vétőknek megbocsátására is kiterjed-e?*

Ujfalussy Béla.

ISKOLAI ÜGY.

Középiskolai nevelésünk és a prot. tanárképezde szüksége.

II.

Legközelebbi zsinatunk, mint országos ev. ref. egyházunk közgondolkozása és közérzlete, midőn a fakultások ügyében tanácskozott, folyvást aggodalommal nyilatkozott középiskoláink prot. érületét illetőleg. Igyekeztek ugyan kiváló férfaink lehetőleg kimélni az egyéni érzékenységet, inkább leplezve mutattak a bajra, de azért félreérthetetlenül kiűnik, hogy a középiskolai ev. ref. tanári testület újabb tagjainak az egyház irányában mutatkozó közönyös hajlamaival, nincsenek megelégedve.

Nem lesz felesleges ezen nyilatkozatokból, egy párt itt emlékeztetbe hozni.

„Méltóztassanak megengedni, hogy a nélkül, hogy az állami tanárképző intézetekből kikerült, de most már egyházunk szolgálatában álló tanárainknak, akár képzettsége, akár egyéni vallásos érzelmei tekintetében bármi kifogást tennék: mégis kimondhassam azt, hogy egyetemes egyházunkban egyes középiskolákat fentartó testületeink már is észlelhetnek bizonyos közömbösséget, azon különben igen jeles tanárok részéről, a kik az állami tanárképző intézetekből jöttek ki“ (Szász Károly püspök Zsin. napló 1289 lap).

„Én abban a kulturális fejlődésben, melyben most vagyunk és abban a nagy küzdelemben, melynek eléje nézünk, csak két erőben látom a mi lételünk biztosítását, és ez a két erő: erős tanári kar és felvilágosodott papság“ (Hegedüs Sándor Zsin. napló 1291 lap).

Leghatározottabban nyilatkozik az adakozásra felhívó szózat, midőn egy helyen így buzdít: „Ref. egyházunknak első sorban egy prot. tanárképezdére multhatatlanul szüksége van... Hiszen talán már eddig is késtünk! Ne halogassuk az építés munkáját! Okvetlenül aláhalnyatlás következhetik be s kockáztatva lehet a legszen-
tebb törekvés és cél, a miért annyi áldozatot hoztak őseink, midőn a gimnáziumok alapjait lerakták.“

Prot. egyházi lapjainkban szintén találkozhatunk oly kitételekkel, melyek szintén alkalmasak a közgondolkozást e tárgyra irányítani.

Ismételjünk egy párt ebből is.

„Nem látjuk-e azt a szomorú jelenséget, hogy kálvinista tanárainkban éppen a kálvinista szellemből van legkevesebb?“ (Prot. egyh. és isk. lap).

„Nagyobb baj azonban, hogy ref. ifju tanárainkban is kevés a kálvinistaság, úgy, hogy az igazi kálvinista tanár-típusz kivesző félben van“ (Prot. egyh. és isk. lap).

„Rendes tanáraink, kevés kivétellel mélyen hallgatnak a legégetőbb tanügyi kérdésekkel szemben is, va-

lószerűleg azért, mert egy halom idegen eszmének, idegen észjárásnak elsajátítása által vannak elfoglalva (Párády Kálmán Erdély egyh. ker. tanügyi előadó, kinek évi jelentései rendkívül sok tanúságot foglalnak magukban).

„Fáj tudnunk, hogy a prot. tanárvilágnak nincs inyére a felekezeti zászló és nem igyekszik azt magasra tartani, hogy fénylő az ő világossága az egész hazai protestántizmus előtt s hogy sokakat világpolgári érzések bénítanak meg az egyház szolgálatában; sőt olyan elméletnek is mutatkoznak már előre vetett árnyai, a mely szerint az államtól nyerendő jótéteményekért áldozatul kellene dobnunk protestántizmusunk egy részét, vagy legalább meg kellene csendesednünk az egyház iránt érzett szerelmünknek szembeötlő bizonyítgatásában“ (Sárospataki Lapok).

„Egy kétségtelen előttünk s ez az, hogy a prot. egyház az egyetemes papság elvével birkozta be magát a világba és lett vallási és társadalmi tényezővé. Ha az következne be, a mi már megindult, hogy ezt az egyetemes papságot éppen a tanítók és tanárok nem akarnák többé érteni és tiszteletben tartani; ha eljönne az az idő a melyben a tanító és tanár felesleges nehezékek tekintene magát az egyház testén s magát az egyház igáját unott, sőt szégyenlett tehernek: oh akkor a protestántizmus napja gyors hanyatlással fog sietni enyészete felé“ (Sárospataki Lapok).

Még csak egyet, az idézetek befejezéséül.

„Szükség, hogy a fentartók buzgalmát teljes mértékben méltányolják és vegyék át a tanárok is, kiknek egy része, sajnosan jelentem, a közvetlen felügyelet hiányossága és az iskolai közigazgatás és kormányzat gyöngesége miatt is, hivatala betöltésénél nem tanúsítja azon odaadó és lelkes törekvést és hűséget, melyet többi társainál örömmel ismerünk el“ (Jelentés a tiszántuli ref. gimnáziumok 1893/4 évi állapotáról).

Bizony-bizony kevés örömünk telt ez idézetek összehozásában; de hát szükséges tudnunk, hanyadán vagyunk manapság, mintegy a nagy küzdelem előestvéjén.

Azt hiszem, minden prot. ember szíven metsző fájdalom nyílat át még gondolatára is annak, hogy a prot. középiskolák prot. tanárai hűtlenség lehetnének az édes anyához. Az édes anyához, ki szintén szólhat így hajdani leghűbb gyermekeihez:

Én szültelek, álltam
Bölcsőtök előtt,
Emlőim adának
Új életet.

Visszagondolunk amaz időre, midőn iskoláinkban nemcsak a növendékek, hanem a tanárok is egész emberek voltak. Szabad volt a tudomány végtelen birodalma. A törekvő szellem nem fult a részletek posványába, hanem szállhatott felebb-felebb s kereshette, megtalálhatta az összekötő fonalat a dolgok és jelenségek között. Még abban is egész ember volt, hogy nem vágta ketté a tudomány: ez a fele egyházi — ez a fele világi. Te egyházi, menj a szív- és feleddel; te világi, neked csak ész kell szív nélkül! Midőn a papi katedráról a tanári katedrára átlépni és megfordítva, egészen természetes dolog volt s a tiszteletes és szent fraternitas nem a pecsétes levelet nézte, hanem az egyén arravalóságát melyet megbizonyított a falusi iskolától a wittenberg egyetemig.

Hát azon régi időkben a protestántizmus szíve, lelke, kik lettek volna inkább, mint tiszteletes professor uraimék, kik ha kellett szóval, tudománnyal; ha szükség volt vérök hullásával tettek tanubizonyságot: „én nem szégyellem a Krisztus evangéliomát, mert istennek ereje az.“

S ma nem az?!

„Fáj tudnunk, hogy a prot. tanári-világnak nincs inyére a felekezeti zászló“ . . .

Mert ha saját vérünk is ellenünk fordul, vagy éppen nem bánja, akárki adja az évi fizetéseket, csak sok és bő legyen a forrás: akkor csakugyan „a protestántizmus napja gyors hanyatlással fog sietni enyészete felé“.

Már is fatális jelenségek észlelhetők a társadalomban. A felsőszabolcsi esperes panasza az egyh. ker. jkönyvben olvasható, hogy „a műveltebb (?) osztály, különösen a hivatalnoki kar jó része távol tartja magát az egyházi élettől s az egyházi terheket duzzogva viseli“ . .

Hivatalnok hitsorsosaink?! No, ők szíves örömmel várnak minden aprólékos pápista ünnepet, bíróságnál, törvényszéknél, megyénél. Szent heverd el napok! De ugy lassan-lassan megkedveli az ember. Még is jó az, pihenni egy kicsit. Az állam? A ki még a mi államunkat se tartja felekezetinek, az vagy iskolába jár még, vagy be van börtönözve. Mikor a legujabb oktatásügy-miniszter is, ki pedig állítólag atheista hírében állott, a „mi vallásunk sértetlen dogmáiról“ beszélt, melyekhez nyulni nem tanácsos! . .

S a nép? az istenadta nép!

Hogyan jutottunk e dicstelen lejtőre?

Hát tudja isten! . . körülbelől úgy vagyunk, mint az az egyszerű munkás-család, melyből az urasabban nevelt nagykorú gyermekek saját szárnyaikra készülnek. Mindenik arra törekszik, hogy minél több örökséget vihessen el. Elégedetlenül, duzzogva várják a napot, melyen az egyszerű hajlékot, egyszerű szülőket magukra hagyassák.

Őszinte meggyőződése, hogy középiskoláink államsegélyezése felér egy-egy trójai falóval. Őszinte meggyőződése, hogy egyetemes prot. egyházunk szent érdekeinek többet használt volna a gimnáziumok számára apasztása s ilyen úton a megmaradtak függetlenítése az állami beavatkozástól, mint az állam-segélyek folytán a tanári testület egységét lazítani, s a prot. szellemet gyengíteni.

A mi megtörtént, megtörtént.

Ha a prot. közvélemény, legfőbb hatóságában és a sajtóban, egyedüli menedéket a prot. tanárképezde felállításában, még pedig mielőbbi felállításában, látott, hát legyen ez a cél a legközelebbi s az egyetem? . . No! az egyetem szép dolog, büszké lehetnénk rá, de mikor a mindennapi kenyeréről van szó, akkor csak így imádkozunk: add meg a mi mindennapi kenyerünket!

Most középiskolai tanáraink, személyileg is, tudományos készségöket illetőleg is, csak nem mindannyian idegenek egymásra. Nem csoda aztán, ha nehezen megy az összehozás. Tapasztaltuk és tapasztaljuk, hogy melegebb rokonszenv, becsülés, tisztelet inkább kifejlődik azok között, kik a tudomány édes tején, hosszabb időn át, együtt táplálkoztak.

Majd ha tanáraink saját intézetünkben nyerhetik meg a tanári diplomát, mint egy közös nap sugarai, inkább terjeszteni fogják ama világosságot, mely nemcsak fénylik, hanem melegít is s melegsége első sorban rajtok látszik meg; termékenyítő erejét ők mutatják meg s lesznek nemcsak tanítók, hanem az igazi prot. jellem nevelői.

Hisszük, hogy majd gondoskodik erről az egyetemes tanügyi bizottság!

Andrács Kálmán.

TÁRCA.

TERHES PÁL,
1844—1895.

„Az úrnak szélvész nagy haraggal jöve mi reánk,“ a mély megdöbbenés ösztönszerűleg adá ajkainkra a sirlmak prófétájának eme szavait, midőn legjobbaink egyikének, Terhes Pál, rimaszombati lelkész és egyházmegyei tanácsbírónak váratlan halálhírért vettük.

Ott állott az élet delező pontján, munkabíró erejének teljében, a méltóan kiérdemelt tisztelet és közbecsülés derengő fénye s egy forrón szeretett és szerető család boldogságától körülvéve. Hogy tudott ily hamar hozzáférközni az enyészethez? mért készített a halál ily korán pihenő ágyat annak a szerető szívnek, annak az emelkedett gondolkodású, nemes léleknek, mely becsülettel végzett földi napszámjának még a közepéig jutott és mért rabolta el annyi sokunktól a mi szemeinknek kívánságát? Nem mondva csinált frázisok ezek, hanem a veszteség felett tűnődő lélek önkéntes megnyilatkozásai, a melyeket az úr haraggal jött szélvesze támaszt.

Aranykapocs volt ő az egyházmegye papsága és a város társadalmi köreiből. Szelleme- és kedélyében volt valami delejes áram, a mely vonzott magához ölelt mindenkit, a kivel csak érintkezett. Egyéniségében volt valami specialitás, a mely őt másoktól megkülönböztette s komoly és vidám körben egyiránt értékes és kiemelkedővé tette. Arra volt teremtve, hogy előkelő közönség kebelében találjon képességeinek és készségeinek megfelelő munkakört, és a rimaszombati közönség bizalma talán sohasem járt helyesebb irányban, mint midőn őt magához csatolva, az apai székbe ültetve; de az is kétségtelen, hogy ha a sors szeszélye falusi csendéletet jelölt volna is számára, ott is tudott volna maga körül központot alakítani.

Ily érzelmektől áthatva álltunk koporsója felett s ily emlékek hatása alatt adtuk őt át január hó huszadikán az anyaföldnek.

A sír már be van hantolva, a koszorúk ott porladoznak vele. A halottat fel nem támaszthatjuk, de legalább állítsunk emlékkövet neki s a rávésendő betűk mindenikét aranyozzuk meg fájó könyeinkkel. Így aztán Memnon szoborrá válik a síremlék, mely megszólal, ha napsugár éri s elmondja a lent nyugovónak, hogy csak földi napja áldozott le, de emlékün és szeretetünk napja ott ragyog felette.

* * *

Terhes Pál ott született, a hol megkérte lelkét a halál, az 1844-ik évben. Fia volt az erős ároni karakterű Terhes Sámuelnek, az egykori nagy tekintélyű és tudományú gömöri esperesnek. A gondviselés egy szép, nagy testvér-koszorúba illesztette őt, a melyiknek minden egyes levele részesült egy vagy másképen az égi kegyelem bőségében. Neki is becses szellemi tőkét juttatott születési ajándékkul, a mely a gyermeknek és ifjúnak könnyűvé tette a tanulás terhét, gyönyörűségessé az előkészület igáját, úgy hogy a hol mások csak verejtékezve tehettek egy-egy lépést előre, ő a Dávid parittyájával és pásztorsípjával könnyed lépésekkel haladt célja felé. Maradt elég ideje világ- és élettapasztalatok gyűjtésére, az emberek tanulmányozására, a melyeknek később éppannyi hasznát vette, mint az elméleti ismereteknek. Aztán meg a szülei ház is nagy iskola volt neki, a hol az apában nem rideg családfőt, hanem egy hű, öreg barátot látott, a ki nem a hatalom-szó erejével, hanem a sze-

retet ellenálhatlan melegségével oktatott, tanácsolt és lelkesített. Önzetlen lelkű anya kebelén nőtt fel, a ki szívének minden kincsét szétosztotta gyermekei között. Az ilyen családi kör nem maradhatott képző hatás nélkül, letörölhetlen bélyeget nyomott fogékony szívére és ez volt oka annak, hogy éltének emlékei között, miért helyezte a jó szülőt mindig az első helyre.

Tanulmányait Sárospatakon, Debreczenben és Budapesten elvégezve, szülő megyéjében kért és nyert kápláni helyet; előbb Alsó-Szuhán, majd Hamván a költői lelkű Sós Miklós oldala mellett. Még le sem tette a papi vizsgát és Rimaszombat már is lefoglalta őt magának, megválasztván elébb az 1871-ik évben második, majd egy év múlva első lelkészének, s ezen állásában megkínálta őt a város, gimnázium az első pap számára fentartott helyekkel. Rendre következtek ezután a mindenféle bizalmi állások: a pénzügyintézeteknél, kaszinóban, dalárdában, nőegyletben, a polgári megyében, szóval mindenütt, a hol tanács- és ítélő tehetsége van szükség. És ő nem vonogatta magát soha a közszolgálattól, mindenhova tudott időt szakítani és minden helyet egészen szeretett betölteni.

Ha igaz az hogy sub pondere crescit palma, úgy ez különösen talál ő reá. A sok oldalú tevékenység a helyett, hogy fogyasztotta volna, még inkább növelte erejét, nemes becsvágyát. Minden előre tett lépéssel több ember lett belőle.

Pedig hát egyéni értékének emelése céljából nem is lett volna szüksége a széles körű foglalkozásra; csupán szónoki tehetsége is elegendő lett volna papi tekintélye biztosítására. Nem tudom: a természet tette-e előkelő szónokká, vagy a szóló művészet tanulmányozása hozzájárult e nembeli erejének gyarapításához; elég az hozzá, hogy Terhes Pálnál kellemebben nem sokan kezelik Istennek ígését. A nyugodt biztosság, a szép csengő hang, a tiszta nyomatékos beszéd, az intelligens közönség specifikus papjává tette őt. És a milyen kedvelt volt a szószéken, ép oly kedvelté tudta magát tenni a híveivel való érlelközésben is, merevség és önteltségtől ment szelíd modorával a mások gyengeségeit kimélő derült kedélyével.

És a kit nem tudott nélkülözni szülő városának egyetlen tudományos, politikai és társadalmi intézménye sem, arra szüksége volt az egyházmegyenek is, mit azzal bizonyított be, hogy alig pár évi lelkészkedése után kezébe adta a jegyzői tollat, később egyik megüresedett tanács-bírói székebe ültette bele. Mindkét helyet az egyházmegye dicsőségére töltötte be; a munkakészség, bölcs tapintat és gazdag tapasztalat emlékét hagyva azon a helyen, a mit üresen hagyott maga után.

Paptársai iránti viszonyába baráti melegséget vitt be. Se neheztelni, se irigykedni nem volt rá oka senkinek.

És a ki szívének melegségével így tudott hódítani mindenfelé, mekkora szeretetet vitt bele a házassági életbe, melyet neki kétszer kellett teljesen előlről kezdeni. Először az 1874-ik évben nősült; ez a házasság azonban csak két évig tartott, akkor felbontotta örökre a halál, a jó nőt és anyát pár év múlva követte sírjába a letűnt boldogság egyetlen emléke, az ő kedves Kálmán fia is. Másod ízben tizenhat év előtt kötött frigyvet Szabó Emmával, a ki rajongó szeretettel igyekezett kíváncsot otthonná tenni a családi tűzhelyet a páratlan jó férjre, a kinek egész egyénisége családjába olvadt bele, s a kinek ha volt ellen véleménye, de a feleségeétől elütő akarata soha. A köztük levő páratlan jó viszony jellemzésére nem kell fényesebb bizonyítvány ennél az özvegyi panasznál: „csak ne lett volna olyan jó, könnyebben tudnám felejteni.“ Boldogságuk és szeretetüknek két élő hajtása maradt: az eszes Terhes Samu, ki most az ötödik gimnáziumot végzi s a gyermekkor virágkertjében játszódozó Ilonka.

Óh mért nincs az enyészetnek szíve, mért viszi bele a siralomvölgyébe az apai gondot igénylő gyermekeket?! Ilyen szívtelenül rohant ennek a boldog papi családnak is. Január 9-én jött reá az úrnak szelvése, midőn épen a gondnoki számadások vizsgálatával foglalkozott. Már a gyűlés elején főfájásról panaszkodott, de csak végezte munkáját, később azouban állapota tűrhetlenné vált s baját enyhítendő szabad levegőre ment, itt azonban elsötétült előtte a világ s pár lépés után jajkiáltással rogyott össze. A katasztrófa még tíz napig várattott magára, a reménység egy-egy csillámát vetve a híven ápoló, aggódó szívekre. Óh de ez már nem volt élet, hanem folyton tartó agónia, melynek végső órája január 18-án este köszöntött be.

Ha a részvét nagysága egyik bizonyúsága az ember értékének, úgy bizonyára magas értéket képviselt ő városa és megyéje köztársadalmi életében. Nem volt e városnak egyetlen valamire való embere sem és pedig felekezeti különbség nélkül, a kit meg ne rendített volna váratlan bekövetkezett reménytelen betegsége majd annak nyomán beköszöntött halála. Halála hírére a város minden középületére kitűzték a gyászlobogót s ravatalára annyi koszorút tettek, a mennyi a koporsóra nem lévén elhelyezhető, külön kosokra kellett azokat helyezni. A „Gömör Kis-Hont“ egy egész gyászkeretbe foglalt számot szentelt emlékének. Temetésén testületileg vett részt a városi magistratus, a megyei tisztviselők kara az alispán vezetése alatt a gimnázium tanári testülete az egész ifjúsággal, a kaszinó, pénzügyintézetek igazgató választmánya, a kis honti ág. ev. esperesség a maga egyházi és világi elnökeivel, a helyben állomásozó tűzér tiszti kar, a nőegylet, nem is számítva a ref. papi testületet élén az esperessel, továbbá a helybeli- és vidéki presbitériumokat. Oly óriási népáradat kísérte őt nyugvóhelyére, hogy ennek láttára éltesebb emberek elismerték, miszerint az ő emlékeztőkre a közönség ilyen részvétet még nem tanusított soha.

Temetése január hó 20-án ment végbe; a háznál alólírott beszélt és imádkozott, a sírnál Vattay László mondott tartalmas búcsúbeszédet.

A halott már csendesesen pihen, de a sötét hantok nem takarhatták el őt lelki szemeink elől; mi szeretetünkkel biztosítjuk neki a feltámadást.

Ruszkay Gyula.

Visszaemlékezés a sárospataki tanítóképezde 25 éves multjára.

— A sárospataki állami tanítóképezde nagy termében 1895 jan. 22-én felolvasta: Dezső Lajos. —

Mélyen tisztelt ünneplő közönség!

A porosz falusi iskola megalapítója, Rochow, a népiskolát a mesebeli egérhez hasonlítja, mely szétrágcsálja az előítéletnek, tudatlanság- és babonának a nép-oroszlán erejét fogva tartó hálózatait. E hasonlat két irányban világosítja meg a népiskola értékét. Az egér munkája magában véve kicsiny dolog azon óriási erőhöz képest, melyet az oroszlan kifejtteni bír; a népiskola munkája is magában véve igen csekély, erőtlén dolog azon élet- és erő-nyilatkozathoz képest, mit egy nemzet a társadalmi és államélet terén, politikai és socialis terén, magasabb tudományos intézetei s közgazdasági berendezkedései által kifejthet. Ennek meggondolása megmenti a népiskolát s annak napszámait a nagyralátástól és szerénység lesz az első erény, mely őket ékesíteni. Másrésről azonban, miként az igénytelen egér szorgos munkája fel szabadítja az oroszlan erejét, úgy a népiskola serény igyekezete is társadalmi és gazdasági erejének tudatára

ébreszti a néporiást, melyet a tudatlanság tétlen henyeségre vagy gyáva lemondásra kárhoztatott. Ennek meggondolása viszont lelkiismeretes, kitartó munkára serkenti a népiskolát és annak munkásait; *serénység* lesz a másik erény, melylyel ékeskedni fognak.

Szerénység és serénység: ezek ama tanítói erények, melyeket intézetünknek első, most már a sírhant alatt pihenő igazgatója a megnyitó ünnepélyen tartott beszédében javallt, melyektől az ifjú intézet áldásos működését várta és feltételezte. A lefolyt 25 év alatt e két erény alkotta intézetünk erkölcsi légkörét, melyben ennek tanítványai a nép-oroszlán erejét felszabadító egér szerepére készültek.

Hogy e légkörből ma mégis kiléptünk, amennyiben iskolai ünnepélyünk az intézet előljáróságát s volt tanítványainkon kívül a népoktatás-ügy iránt érdeklődő közönséget is meghívtuk, s amennyiben intézetünkben a köznapi munkát félretettük: annak — úgy gondoljuk — elegendő oka van

Az 1868. évi törvényhozás a magyar nemzeti égboltozat egyik oszlopául állítja fel az állami tanítóképzést. 25 év lefolyása alatt ez az eszme a nemzet köztudatában kissé elhalványodott, olykor a visszafejlődés tünetei mutatkoztak, s ma — ha a jelek nem csalnak — a tanítóképzés válság előtt áll. Épp most tehát, a forduló ponton, kívánatos a hátrahagyott útra visszatekintnünk, hogy az út elágazása tévútra ne vezessen bennünket. Aztán az állami tanítóképzők között intézetünk az egyetlen, mely a felekezet dajkáló karjai között élte csecsemő korát. Ha valahol, hát itt van helyén, hogy számot vessünk: vajjon a nemzetnek az állami képezde felállításából folyó nyeresége fölér-e ama veszteséggel, melyet a felekezet a maga képezdéjének átadásával szenvedett? Az *idők és körülmények messzelátója* gyanánt tűnt előttünk fel a mai nap, azért véltük kötelességünknek, hogy intézetünk a maga szűk köréből kilépve, a népoktatás-ügy iránt érdeklődő közönség előtt teljesítse a multakról való számvetését.

Aztán tagadhatatlan, hogy a köznapi munka poros levegőjéből az eszmék üde légkörébe való emelkedés jótékonyan hat a tanügy munkásaira. Nemcsak mostani növendékeinkről van itt szó, noha bizonyos, hogy ily ünnepélyes időpontok legalkalmasabbak az ő kedélyéletök ápolására is; hanem szó van a tanárokról s a közel s távol vidékről egybesereglett egykori növendékekről. Ezeknek kiáltja a mai nap, az idők és körülmények e messzelátója: sursum corda! Miként a szüle, ki felnőtt gyermekeit szárnyra bocsátotta, örül, ha azok őt születésnapja alkalmából felkeresik: akként örvendez az alma mater tanári kara volt növendékei egybegyűlt seregének, akik intézetünk mai születésnapjára ide siettek; az atyafiui ölekezés mindegyiknek új erőt ad a további munkára, új kitartást a további serénykedésre. Íme, ezért véltük megengedhetőnek, hogy intézetünk a köznapi, serény munkát ma félre tegye.

És még egy szempont van, melyről emlékeznem kell, mielőtt tulajdonképeni feladatomban megoldásához kezdenék. A multak képének rajzolása nemcsak a képzelmet gyönyörködteti, nemcsak a kedélyt melegíti, hanem az értelmet is foglalkoztatja: tanulságot nyújt a jövőre. 25 év ugyan nem nagy idő egy nyilvános intézet életében, de mégis elég arra, hogy kitűnjék hatásának iránya és mértéke s megalkothatók legyenek a szükséges pótlások, javítások s új alkotások körvonalai.

Ily szempontokból kívánom a lefolyt 25 év történetének képét általános vonásokban megrajzolni; legyen szabad e végre a m. t. közönség becses figyelmét egy rövid órai időre kikérnem.

(Folyt. köv.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Roffi Borbély László

és

Könyves Tóth Mihály.

«Hul'atja levelét az idők vén fája.» Zivataros multunk tiszteletet parancsoló alakjai, nagy bizonyágai gyorsan követik egymást a temető felé, — a hosszú pihenésre. Kossuth Lajos, br. Vay Miklós, gr. Bánffy Miklós, Kun Kocsárd — e csaknem százados tölgyek után — kidőlték immár az anyaszentegyház régi jó vitézeinek sorából *Roffi Borbély László* és *Könyves Tóth Mihály* is, egyik életének 90-dik, másik 86-dik esztendejében. Dicső napok szent emlékei fűződnek nevükhöz. Nem csak látták felébredni ezt a mesterségesen elaltatott, szegény nemzetet; de részt vettek ennek ébresztési munkájában is, ki-ki a neki adatott erő mértéke szerint s helyzetének és állásának megfelelően; részt különösen az anyaszentegyház jogainak védelmezésében, a mikor az önkény durva keze rombolni kezdte ennek kerítéseit.

Könyves Tóth Mihálynak különösen szép sorsot juttatott Istene. Debrecenben, a hol született, tehát a saját hazájában lón kedvessé, tiszteltté, sőt irigyeltté — a proféta. Szülőföldjén, Kassán s Bécsben végzett tanulmányai után Szoboszlai mellett kezdte meg egyházsónoki pályáját 1836-ban s pappá lett itt még ugyanebben az évben, nem nepotismusból, hanem olyan ragyogó szónoki érdemeért, a mely előtt az ellenségnek is meg kellett volna hajolnia. 1842-ben már a Budai Ezsaiás katedráljába emelte a köz-szeretet, a mely szinte rajongásig fokozódott az ő kivételes szónoki képességei iránt. 1848-ban és 1849-ben gyűjtő beszédek tartott a nagy templomban, a mely nem bírta befogadni az érte lelkesülő hallgatóságot. A győzedelmes zsarnokság aztán üldözőbe vette hazaszeretetéért s ön-meggyalázásra próbálta kényszeríteni, követelvénytőle a beszédeiben hirdetett igazságok megtagadását. Miután ezt az embertelen követelést visszautasította, a dicsőségesen uralkodó vérbíróság akasztófára ítélte, a mi — legfelsőbb kegyelem folytán — 20 évi súlyos várfogsággá lón átváltoztatva. Olmützben s Josefstadban hurcolta láncait s büszke volt rá, hogy azokkal is tanúskodhatott a nemzet igazai mellett. »A rab láncsal, a király koronával ékes« — mondá egykor a még koronátlan ifjú királynak, az Illés proféta bátorságával. 1856-ban tisztelőinek közbenjárására kegyelmet nyert, de hivatalát nem volt szabad elfoglalnia s levéltárnoki, számvevői, irodavezetői minőségben működött. A nemzet újabb tavaszán, 1860-ban nagy lelkesedéssel helyezték vissza katedráljába, de ekkor a páteszes küzdelemben szuperintendensségre érdemesült Balogh Péter javára lemondott. 1860-ban karcagi lelkészszé s ugyanekkor heves nagy-kunsági esperessé, a Balogh Péter halálával pedig újra debreceni lelkipásztorrrá lett 1871-ben s itt élte le hátralevő esztendeit a haza, egyház és társadalom önzetlen szolgálatában s szeretett családjá sorának bölcs intézésében. Megérte, mint földi jutalmaztatásának egyik legnagyobbikát, hogy egyik fia, *Kálmán* vele együtt kormányozhatott a kalvinista Róma hajóján. Megért sokat, látott dicső napokat, véres küzdelmeket, sötét börtönt, fényes tisztességet, az igazak jutalmát: egész szülőföldjének, kerületének, sőt az egész hazai ref. egyháznak őszinte tiszteletét s édes övéinek Isten

és emberek előtt való gyarapodását. Nehány éve már csak romja volt önmagának, de így is felemelő volt őt ott látni a kis templom papszékeiben s emlékezni múltjának szépségeiről. Irott művei az Athenaeumban, a korán félben hagyott »Egyházi könyvtár«-ban s a Török Pál féle predikatori tárban maradtak reánk. Erdemeinek bizonyosan akadnak teljes méltányolói ama számosak közül, a kik látták ragyogni őt a dicsőség verőfényében. Folyó hó 4-én húnyt el csendesen s 6-án temették el hozzá méltó tisztességgel. Behantolt sírjánál is áldjuk a gondviselést, hogy bizonságul küldte őt nekünk a nehéz idők zivatarai közé.

Roffi Borbély László egy szűkebb körnek volt Isten-től küldött vezére, boldogítója. Lelkének nemessége, kedélyének vallásossága arra utalták őt, hogy mint patriarkha járjon övéi körében s szíve jóságával gyűjtson tisztelőket maga köré a világi és egyházi társadalom emberei közül. A zajos dicsőség sohasem volt az ő világa; szeretett csendben hatni, mint az éjjeli harmat s lassan, de biztosan építeni, mint a bölcs gazda, a ki nem homokra építi az ő házat. Nem irigyeltetni, de szerettetni volt óhajta s mint ilyen az apró s folytonos jótéteményekben lelte kedvét s boldog volt, ha a szegénynek egy-egy igaz könyvét letérülhette s a sebhedt szívűnek balzsamot osztogathatott. Ezek a keresztény erényei tették őt köztisztelőt tárgyává s úri házat széles körben keresetté. A falu (Jánosi, Gömör m.) s ennek vidéke úgy szerette őt, mint a legjobb gondolkozású gyülekezet az ő igazi lelkipásztorát. Az egyházközség, majd az egyházmegye bensőséggel fűzte őt magához és használta meg nemes tehetségeit. Volt gondnok, egyházmegyei tanácsbíró, egyházmegyei segédgondnok (coadjutor curator), s mindenik hivatalában mintaszerű hűséggel állotta meg helyét és tette nevét tiszteltesse. — A sárospataki főiskolát, ennek tanárait szinte rajongásig fokozódott szeretettel szerette. Örömeiben, gyászában osztakozni az elsőik között sietett s a »Sárospataki Lapok«-nak is meleg keblű barátja volt. Az Emődy Dániel halála alkalmából írott s mondott beszédek, necrologok az ő adta ki saját költségén s egy-egy nevezetes számját lapunknak maga is kész volt ismerőseinek fényes seregében terjeszteni. Egy idő óta gyakran szenvedett kínos fájdalmakat s megváltás volt reá nézve a halál. A nagy úri ház gyászba borult tagjaival, az egyházmegyével és a jánosi egyházzal együtt mi is veszteseknek tartjuk magunkat az ő elhunytaival és tisztelettel áldjuk emlékezetét.

A pápai ev. ref. főiskolának is fájdalmas vesztesége van. *Szilágyi József*, főgimn. igazgató, a ki mint ilyen 10 éven át vezette a gimnázium ügyeit, mint tanár pedig 44 éven át működött eredményesen, f. hó 3-án, életének 67-ik évében elhunyt. A tanári kar gyászjelentésben tudatta az őt és az intézetet ért nagy veszteséget. Aldás emlékére.

— **A közoktatásügyi miniszter költségvetésének tárgyalásánál** január 2-ikán a *Berzeviczy Albert* volt államtitkár beszéde volt egyike a legérdekesebbeknek. A *Kovács A.* által szóba hozott *apképzésre* nézve megjegyzi, hogy Kovács félreértette az ő nézetét, melyet legközelebb megjelent művében ebben a kérdésben kifejtett. Ha a Kovács véleményét fogadnók el, mindenesetre előidéznők a kulturharcot. Berzeviczy csak annyit óhajta, hogy a papképzéssel szemben az államérdek követelményei bizonyos tekintetben, a vallásos meggyőződés teljes kimélésével érvényesíthessenek; így p. o. kívánja, hogy a lelkészi pályára lépők, különösen pedig a hitani intézetek tanárai magyar állampolgárok legyenek és magyarul értsenek s beszéljenek. A népoktatási törvény

revízióját szükségesnek és minden nagyobb baj nélkül végrehajthatónak tartja, mert az hosszabb időt vévén igénybe, akkorra az egyházpolitikai izgalmak már csillapodni fognak. A népoktatás államosítására nézve, melyet különösen az ellenzék szónokai ajánlottak annyira a kormány figyelmébe, bizonyos fokú óvatosságot ajánl, mert nézete szerint az, hogy egyes iskolákban államellenes tendenciák merülnek fel, még nem elég ok arra, hogy a felekezetek áldozatkészségét és érdeklődését teljesen száműzzük az iskolaügyeknek épen arról a teréről, a melyen a vallási momentumok leginkább preponderálnak s a melyen tehát a felekezeti oktatás a legjogosultabb. A népiskolai törvény revíziója alkalmával szükségesnek tartja kimondani, hogy külföldi állam ne segíthessen magyarországi iskolákat, mert csak így lehet megakadályozni, hogy azok az iskolák, melyekben államellenes eszmék csirái vannak, ne az államnál keressenek segílyt. Szükségesnek tartja, hogy a népiskolai tanítóktól állami képesítést követeljenek, bármelyik tanítóképző intézetben nyerték is kiképzetésüket, mert az állam csak így lehet képes felelősséget vállalni, hogy az illető tanító képes megfelelni elvállalt feladatának. *Thaly Kálmán* mint protestáns is örömmel üdvözlölné a kath. autonómiát. Üdvözlí a minisztert, hogy a középiskolákban a nemzeti szellem erősítését tűzte ki célul. A nemzeti történelem bővebb tanítását sürgeti. A harmadik egyetem felállításánál előbb való teendőket is ismer a nép- és középiskolák körül. Az egyetemi tanári állást nem úgy kívánja emelni, hogy a cím és rangkorságnak adjanak újabb tápot, hanem az által, hogy a klválóbb tudósoknak személyes pótlékot adjanak s ne engedjék, hogy képzett tanáraink kénytelenek legyenek külföldi egyetemeken állást vállalni. Történeti festők képzésére is nagyobb súlyt kíván fektetni. *Herman Ottó* előbb egyházpolitikával foglalkozott s igazat adott azoknak, akik azt állítják, hogy hazánkban a kath. vallás üldözve van, mert hiszen a protestánsnak és gör. keletinek bármilyen képzett és arra való volna is, meg van az az előnye, hogy nem lehet kultuszminiszter s valahányszor az államban olyan funkció előtt állunk, a melybe a vallás is befoly (koronázás, emlékűnnep stb.) csupán a róm. kat. vallást ismerik el illetékesnek. Az egyházpolitikai kérdésekre nézve csak annyit jegyez meg, hogy aki egy középkori lovagot ki akar vetkeztetni középkori vértzetéből és ártalmatlanná akarja tenni, annak el kell venni tőle az íjat, dárdát és kardot s csak akkor veheti le róla a vértzetet. Érti ezek alatt az *egyházi javak saecularisatioját*. A saecularisatio után tessék megadni a kat. autonómiát s akkor kimondani, hogy minden felekezet tartson magának annyi és olyan papot, a hányat és a minőt akar és bír. A közoktatásügyre térve át, elsőnek tartja a jó tanerők működését s hogy engedjék a képzett tanárt, ha fiatal is, egyetemi tanárrá is lenni. Az iskolák államosítását nem tartja szükségesnek, hanem a kellő felügyeletet igen. Kikel a közoktatási tanács által engedélyezett tankönyvek roszasága ellen. *Márkus József* az 1868. XXXVIII. t.-cikket igen hiányosnak tartja, mert nincs intézkedés benne az iskolák költségeinek fedezéséről. Szerinte a községeket és felekezeteket ismétlő iskolák fentartására nem lehet kötelezni s azt sem tartja méltányosnak, hogy olyan városokban is sürgetik a polgári iskolák felállítását, a melyekben felsőbb népiskola van. *Wlassics Gy.* miniszter válaszolt a fontosabb megjegyzésekre. Kijelentette, hogy a hátralevő két egyházpolitikai javaslatnál csakis azokat a módosításokat hajlandó pártolni, amelyekhez a lelépelt kabinet tagjai is hozzájárulnak. Igérte, hogy a tanítók fizetését legalább részleges intézkedéssel javítani fogja s tiltakozott az ellen a vélemény ellen,

hogy ő az egységes középiskolának ellensége. Azt hiszi, hogy idővel a gyógyszerészi és az orvosi pályát meg kell nyitni a nők előtt. A miniszter beszéde után még egy pár felszólalás következett s ezek után az általános vitát a költségvetés elfogadásával bezárták. A *részletes vitánál* szóba került a harmadik egyetem ügye. Herman Ottó Szegedet tartja erre a legalkalmasabbnak, az új műegyetem helyéül pedig Selmeczbányát óhajtaná kijelölni. *Fenyvessy Ferencz* az eddigi véleményekkel szemben legjobbnak tartaná, ha az új tudomány-egyetemet Budán állítanák fel. *Dégen G.* a felett elmélkedett, hogy mi lehet az oka az egyetemi vizsgálatokon tapasztalt tömeges megbukásoknak. Azt hiszi, hogy az érettségi vizsgán nem járnak el elégszigorúan. *Hock J.* a nőnevelést kívánná gyakorlatibbá tenni. *Ragályi Béla* a miniszternek azt a rendeletét kifogásolta, melylyel a *lelkészeket a népiskolai tanítástól eltiltja*. Kérte a minisztert, hogy rendeletét függessze fel vagy módosítsa. Ugyanezt kérték *Schreiber F.*, *Péchy Tamás* és *Zay Adolf* is. Erre a miniszter kijelentette, hogy *kivételes esetekben engedélyt fog adni arra, hogy a lelkészek taníthassanak*. A költségvetés tárgyalása febr. 4-ikén végződött. Ezen a napon *Korács Albert* a „lelkészi illetmények“ ügyében intézett kérdést a miniszterhez, mert ha az állam ellen izgató egyházak is kapnak segélyt, akkor azok, még nagyobb mértékben fogják az izgatást folytatni. A közoktatási miniszter válasza szerint ez az anyakönyvek államosítása és a polgári házasság folytán beállott fizetés-csökkenés pótlására van felvéve s oda fog törekedni, hogy az adatok beérkezése után ezek a segély-összegek a törvényhozás útján véglegesen állapíttassanak meg.

— **A dunamelléki ev. ref. egyházkerület tanárainak gyám-egylete** megzavarta a tanárok között eddig fenállott jó egyetértést. Legalább ezt lehet következtetni abból a felszólalásból, melyet *Vass Sámuel* körösi tanár 48 társa érdekében is készített s „Értsük meg egymást, hogy legyen jó egyetértés köztünk“ cím alatt ki is nyomatott. Ez, tulajdonképen válasz a *Szöts Farkas* által szerkesztett s az egyházkerületi közgyűlés előtt is megfordult előterjesztésre. *Vass Sámuel*t az indította a felszólalásra hogy a közös gyámintézet vagyonát, mely jelenleg 77000 forintból áll, a budapesti theologiai tanárok olyan módon óhajtanák felosztani, hogy az állami nyugdíjintézetbe belépő 48 jogakadémiai, képezdei és gimnáziumi tanár alig kapna egy pár ezer forintot. A 48 tag a közös vagyonból mindössze is 23000 forintot kér, melylyel az állami nyugdíjintézetbe átléphet, az 54000 forintot pedig hajlandó a 6 theologiai tanárnak és az özvegyeknek meghagyni. De a theologiai tanárok azon az alapon, hogy a szabályzat a munkaképtelen tanároknak 500 forint nyugdíjat, az özvegyeknek pedig 250 forintot rendel adadni, követelnek a maguk részére 35000 forintot, az özvegyek részére pedig 42000 forintot. Hát bizony az ilyen osztoszkodást méltányosnak nem igen lehet tartani, kivált ha igaz az az állítás, hogy a 6 theologiai tanár összesen 1751 forintot fizetett be az intézet pénztárába, a kilépő 48 tag pedig 45800 forintot.

— **Egy érdekes régiség.** A sárospataki ev. ref. egyház régi szent edényei közt, melyek még az 1661—1734-ig tartó vallásos üldözések erőszakos foglalásai s a labbanc és kuruchadak rablásai után is megmaradtak, van egy ezüst tálca, mely mind az ajándékozók nevével, mind történeti becsénél fogva egyiránt megérdemli, hogy e lapok olvasóival megismertessük. Az I. Rákóczi György és felesége Lorántfy Zsuzsanna kegyes ajándéka ez, abból az alkalomból, hogy első szülött fiok Zsigmond megkereszteltetett. Mutatja ezt a körirat, mely a tálcára következőleg van felmetszve: Illustris Heros. Magnif. D. Geor. Rákóci. de Felső-Vadász. Comes. cottus. Borsod:

S. Caesar. Regiaque M. dapifer. Captan. Onod. etc. Ac. Magnifica. Heroína. D. Susanna. Lorantfy. cum. primogenitum. suum. natum. 27. Juny. Sigismundum. Rákócy. per sacrum. babtismatis. fontem. in. gremium. Ecclesiae Christi. 22. Augusti. An. Dn. 1618. ritu. Ecclesiae. orthodoxae. consveto. cooptandum. curarent. hocce polubrum. argenteum. una. cum. amula. inaurato (sic!) in. ss. babtismi. administrationem. Deo. Opt. Max. Ecclesiaeque. helveticae confensionis. Sárospatachinae. bony ominis-ergo. dicarunt. dedicarunt. consecraruntque. Anno. et. die. administrati. babtismatis. Marc. X: 14. Sinite. puerulos. venire. ad. me. et. ne. prohibete. eos. talium. enim. est. regnum. dey. Vagy magyar fordításban: A fényes származású főúr, Méltóságos felső-vadászi Rákóczi György, Borsodmegye főispánja, ő császári és királyi felségének étékfogója, ónodi kapitány sat. és Méltóságos Lorántfi Zsuzsanna asszony, midőn július 27-én világra jött elsőszülött fiokat, Rákóczi Zsigmondot, a szent keresztség vizével a keresztyén egyház kebelébe, 1618. augusztus 22-én, az igazhitű egyház szokott szertartása szerint felvétették, ezen ezüst tálcát egy aranyozott kehelylyel együtt, szent keresztségi használatra, a kegyelmes és magasságos istennek és a helv. hitv. sárospataki egyháznak, a szerencsés esemény alkalmából adták, ajánlották és szentelték, a keresztelés évében és napján. Márk. X.: 14. Engedjétek, hogy jöjjenek én hozzám a kis gyermekek és meg ne tiltsátok őket, mert ilyeneké az Istennek országa. E feliratból kitetszik, hogy a kegyes adományozók a tálcával együtt, melyet jelenleg az úrvacsorai kenyérsztyénál használnak, egy aranyozott kehelyt is adtak, de a mely 1697-ben a Tokai Ferenc és Szalontai György lázadása idején elsikkadt. Történeti tekintetben is érdekes e felirat, mert arról győződünk meg, hogy I. Rákóczi Györgynek és Lorántfi Zsuzsannának egy olyan fiok is volt, a kit eddigelé a történetírók nem ismertek. Szilágyi Sándor az I. Rákóczi György korának legalaposabb ismerője, négy fiokat említ. Első volt köztük *Sámuel*, ki 1619. késő őszen született és három éves korában meghalt, második: *György*, ki 1621. január 30-án született és mint erdélyi fejedelem II. György néven szerepelt, harmadik: *Zsigmond*, ki 1622. július 14-én született és a család szereplő tagjai közt e néven harmadik, negyedik: *Ferenc*, ki szintén gyermekkorában halt el. (L. Szilágyi S. Felső-vadászi Rákóczi Zsigmond 1622—1552. Budapest. 1886. 8 lap.) Az elszámolt fiuk közt a legidősebb, *Sámuel*, 1619-ben született, a felirat szerint pedig elsőszülött fiok Zsigmond volt, ki 1618. június 27-én született. Ugy látszik ez a fiok is csecsemő korában halt el és ezért a negyedik fiut ismét a Zsigmond névre kereszteltették.

Szinyei Gerzson.

— **A sárospataki főiskola köréből.** Az igazgatótanács múlt hó 21—24. napjain végezte itt a régi számvevőszékek teendőit, a »literaria deputatio« feladataival kapcsolatosan. Ezt megelőzőleg *Fejes Istvánt*, mint egyházi elnökét üdvözölte esperessé történt megválasztása alkalmából, a mit az elválasztott azzal az ígérettel fogadott, hogy új hivatala nem fogja őt gátolni a főiskolai algondnokság teendőinek buzgó teljesítésében, sőt az által is a főiskola érdekeit véli még inkább előmozdíthatni. A munka-felosztás elvének bölcs alkalmazása mellett gyorsan folyt a főiskola pénztárkönyveinek s a kötvényeknek stb. átvizsgálása. Összes bevétel volt 1894 ben 168,462 frt 54 kr; kiadás 166,279 frt 28 kr; maradvány: 2183 frt 26 kr. Az 1894 dik vagyonmérleg: Ingatlan: 616,634 frt 50 kr, ingó: 334,943 frt 10 kr. Összes jövedelmező vagyon: 951,577 frt 60 kr. Teher: 45,889 frt 77 kr. Tisza vagyon: 905,687 frt

83 kr; 10,736 frt 56 krral több, mint 1893-ban. Költségvetés 1895-re: Bevétel: 89,536 frt 95 kr; kiadás: 88,654 frt 96 kr; maradék: 881 frt 99 kr. Az indexmegerősítési díját ezúttal a tandíjjal együtt fogják az akadémiai növendékek lefizetni, a mi által az igazgatói hivatal egy kellemetlen teherrel szabadul meg. Az Irodalmi Kör javított alapszabályait ajánlólag terjeszti fel az ig. tanács a kerületre. A levéltár rendezéséről örömmel vette tudomásul, hogy immár 59,148 egyházkerületi s 22,855 iskolai okmány van eddig szép rendben elhelyezve. Az államsegélyt a jogakadémia részére — a tanári kar felterjesztése alapján — nem tartja igénybe veendőnek. Dr. Finke F. jogtanár és Ellend J. főgimn. tanár székfoglalását a jövő szeptemberre tűzte ki. A Horváth M. alapítványra felvételre Horváth Dezső VIII. o. t. mint fiági leszármazó; a Mesko-alapítványra *Terhes Tivadar* I. o. t. A kormányzati rendszabályok javított kiadását a szeptemberi ülés alkalmával fogja ig. tanács átnézni. Az igazg. tanács 6 évre szóló megbízatása lejárván, a kerületet új választásra hívja fel. Az ülések folyama alatt püspök úrhoz is szerencsénk volt, a ki a főgimn. osztályokat látogatta meg nagy buzgósággal és a növendékekhez intézett atyai tanácsaival a fiatalok szívét is meghódította. Az akadémiai colloquiumok megfigyelésére az ig. tanácsnak ismét nem jutott ideje. A theol. és jogi akadémián a 2-ik félév f. hó 11-én kezdődik.

— **Az örök élet reménysége.** Wimmer, weisweili lelkész, kinek „*Küzdelem a világnézetért*” című, névtelenül megjelent remek kis könyvét 1889-ben mi is ismertettük, a múlt év végén a badeni „liberalis egyházi egyesület” gyűlésében „*Az örök élethez való reménységünk alapja*” cím alatt előadást tartott melynek a következő tételek szolgáltak alapjául: 1. Az örök élethez való reménység az új szövetségi kijelentés lényeges alkatrésze, de ott elválaszthatatlan összeköttetésben jelenik meg a Jézus viszszatéréséről és a világ végéről való képzetekkel, a melyekhez mi már nem ragaszkodunk többé! 2. A keresztyén reménység történeti előállítását azon élményeknek köszöni, melyeket a tanítványok Jézus halála után átéltek, de az ezekről szóló tudósítások nem nyújtanak elegendő bizosságot nekünk arra nézve, hogy hitünkre arra alapíthatjuk. Jézus testi feltámadása nem lehet alapja a mi reménységünk 3. A vallásos hitnek kielégítő alapja csak az emberi természet mélysége lehet. Így Jézusnál is az örök életben való hit az ő benső élete tökéletességének volt eredménye, a mely Istenhez való viszonyában érte el tetőpontját. 4. A mi reménységünk is Istenhez való viszonyunkon alapszik, a mely Krisztus szellemének maradandó gyümölcse. 5. Ebben a szellemben Jézus tovább él közöttünk és kiengesztel Istennel. Ez az a tény, a mely az ő testi feltámadásának képzetében találja meg történeti formáját. 6. Hogy Jézus személyesen is él, ez állásponton magától értetődik, de ez nem az, a mit az ő feltámadásának, annak tulajdonképeni értelme szerint nevezünk. 7. A mi keresztyén népünk általában még nincs annyira, hogy az örök élethez való reménységnek *lényege* s ennek történeti *formája* közt különbséget tudjon tenni, de eljő az idő, midőn e különbség értelmét meg kell tanulnia. 8. A mi feladatunk, hogy Krisztust, mint az Urat prédikáljuk, a ki a szellem, és az ő szellemének elégséges voltáról való tudatot oly erősen fölébresztjük, hogy a hit külső támaszainak szükségessége magától összeomoljék. Csakis e pozitív feladat betöltése után következhetnek be az elavult téves nézeteknek óvatos helyreigazítása.

— **Nyilvános számadás és köszönet.** Hernád-Németiben, az újból épített templomban felállítandó orgona alap javára f. év január 27-én

tombolával egybekötött táncmulatság rendezetett, mely a jótékony cél javára 92 frt 80 kr tiszta jövedelmet hozott. Ez alkalommal felülfizettek: Balassovich Cornél 1 frt, Béky Endre 1 frt, Csorba János 50 kr, Jászay Pál 50 kr, Kapitány Jánosné 1 frt, Kónya András 50 kr, Korocz Dániel 2 frt, Kóta Ambrusné 1 frt, Major Sándor 2 frt, Mauritz Árpád 1 frt, Nagy Kálmán 2 frt, Pádits Endre 1 frt, Petrassy Irén k. a. 2 frt, Szűcs István 50 krt Fogadják úgy a felülfizeteket, valamint azon urhölgyek is, kik a jótékony célhoz tombola tárgyak adományozásával járultak, az egyháznak, ez uton is kifejezett őszinte köszönetét. *Kónya András* lelkész.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— *Borsodi.* Kérdezed, ha kaptam-e a »Borsodi Hírlap« ez évi 5-dik számát s ha igen: miért nem »szorítom torkom« dr. Halász urat az ő »tudós oktalankodásaiért«? Kaptam édes barátom s gyönyörködtem is a tudós elme féktelenkedéseiben, a háborgó tenger tajtékos dühében; de szántam is a bölcset, a kinek fegyveres házából nem telik egyéb, mint gyanú. Rágalom, csúrs-csavarás tudományos érvek légiói helyett. »Torkon szorítás«-ra azonban még annyi szemet-beszéd miatt sem gondoltam soha, mert úgy vagyok én is, mint t. elődöm, a ki azt mondta egy alkalommal, hogy a pókot eltaposni is undorító. A »Borsodi Hírlap« ismeretlen szerkesztőjének mindemellett is írtam egy levelet, a melyben megköszöntem neki, hogy fényes elégtételt szolgáltatott nekem, mikor azt írta ama »förmédvény« alá, hogy »szokatlane« dolgot mivel annak közrebocsátásával s csak azért teszi, mert a nyilatkozó tanár miskolci ember, s leginkább pedig azért, mert »a szaklapok elzárják előle a nyilatkozás útját«. A kit, mint tudóst, egy szorosán szakdologban, a szaklapok nem bírnak befogadni, hát — Isten látja lelketem, azzal én nem perlekedem. Megírtam, hogy az ilyen ember nevezhet engem mindenféle ékes jelzővel, takargathatja könyvtárai gyöngéseit bármily erős kirohanással, azzal sem engem nem sérthet, sem a maga boldogtalanná tett dolgán nem segít. Mivel azonban párbaj-félét is említett a doktor ur, hát azt is megírtam, hogy miután mi tudós számban járunk a nagy közönség, vagy legalább a minket ismerő kisvilág előtt, tehát hozzánk csak a Deák Ferenc-féle páros viaskodás lehet az egyedül illendő; azért fel is ajánlottam neki az irodalmi mérközést, vagyis annak írott dolgozatban leendő kimutatását, hogy mi az az irodalmi tisztesség s a kettőnk dolgában hol és ki ejtett azon csorbat? s írtam, hogy bizzuk majd a dolgozatok megítélését irodalmi tekintélyekre, hátha még valami erkölcsi haszon is származhatnék a mi mérkőzésünkben? Kiadta-e a szerkesztő az én leveletem, vagy nem: én nem tudom; de úgy látom hogy nem, mert te észrevetted volna annak megjelenését. Utólagosan különben örülöm kell, ha levelem a »Borsodi Hírlap«-ból kimaradt, mert, mint miskolci férfaktól hallok, az a bizonyos lap azért indult meg csupán, hogy az új főispán helyzetét tegye tűrhettelemmé; tehát a személyes bosszú organuma. A tőle, vele, általa nyerhető dicsőséggért és tisztességgért, Isten bizony, nem concurrálok. A kik e lap által dr. H. S. urat s az ő tankönyvtárai és fordított képeket igazoltnak gondolják, azokkal nekem semmi közöm. Prosit nekik! Még az sem bánt, hogy én a B. H. olvasói előtt *vallás-csufolónak* is neveztetem; én, a kiről tudhatná dr. H. S., ha a prot. tanügyi mozgalmakat figyelemmel kísérem, hogy személyesen is, a »Sárospataki Lapok« útján is annyira buzgó hive voltam a prot. uniónak, hogy e miatt még indifferentismussal is vádoltak az én orthodox kálvinista jó barátaim. Hát csak légy nyugodt kedves barátom, én az vagyok. Tudományos kérdésekben nem lehet győzni sárral, kövel, pökdöszéssel. Majd meg fogod látni nem sokára, hogy mi a mi féltve őrzött kerületi leányiskolánk és a tudomány érdekében cselekedtünk és cselekedjük azt, hogy nem hallgatunk, még ha a szerző maga eszedik is némaságunkért. Fogadj különben forró köszönetemet, hogy alkalmat adtál eme nyilatkozatra szerető szíved aggodalmaival. A vita tudományos része még nincsen egészen befejezve, de nem sokára be lesz s akkor aztán még inkább meglátjuk majd, hogy kicsoda vagdalta a levegőt és ki roham az olcsó dicsőség szekere után? — *F. J. K.-d.* Elküldtem a bírálónak, a ki érdeme szerint fogja azt méltányolni. A közlés idejére nem tehetek ígéretet. — *K. A.* Az ilyen nyugtázásért mi nem veszünk fizetést, nem vagyunk még mi olyan élelmeselek. — *V. L.* Szívesen várom mindkettőt. A lapot utnak indítottam, nem kevésbé csudálkozva azon, hogy úgy van a sor, a mint nem kellett volna lennie. Most értek már egy némely dolgot a multból. *R. Gy.* Azt az újabb gyászbeszédet is örökölted meg; méltó arra az az igaz nemes lélek, a ki minket is olyan igen tudott szeretni. *Kossuth B. Prága.* Kapja-e lapunkat a »Cesky Bratr«? Örülünk rajta, hogy a Cseh-morva magyar papokkal való régi rokonságot ilyen módon fentartathatjuk s hogy onnan is magyar levelet kaphatunk. — *Dr. Sz. L. K.-r.* A cserepéldányt elindítottuk s a viszonzást várjuk. A válasz a külön lenyomat tárgyában meg nem érkezett. Várjuk.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, fél évre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Még egyszer a harmadik egyetem ügye és az ezzel összefüggő kérdések.« *Zsoldos Benő.* — »A harc kitört.« *Morway Ferenc.* — »Visszapillantás a vallás- és közoktatásügyi költségvetési vitára.« *Buza János.* — »Visszaemlékezés a sárospataki tanítóképezde 25 éves multjára.« *Dezső Lajos.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.«

Még egyszer a harmadik egyetem ügye és az ezzel összefüggő kérdések.

— Válaszúl a Berzeviczy Albert úr levelére. —
(Vége).

A röpirat az említett helyen arról szólván, hogy mi-féle hátrányokat vonhatna maga után egy prot. (felekezeti) egyetem alapítása, arra figyelmezteti az olvasót, hogy ez a példa nem maradna követők nélkül. Könnyen rászánhatnák magukat mások, így a (róm.) katolikusok is, a kiknek az egyetem alapítására az anyagi képesség mellett meg van a joguk az ő felfogása szerint éppen úgy, mint a protestánsoknak; azután így folytatja: »A katolikus egyetem felállítása pedig egy más kérdést is mozgásba hozhat. A budapesti egyetem alapjára nézve elismerték mindig a kormányok, elismerte maga Deák Ferenc, hogy annak vannak részei, a melyek katolikus felekezeti célokra adattak s hogy ezek ezen-túl is erre a célra biztosítandók vagy kiválasztandók. A katolikus egyetem fölállítása könnyen maga után vonhatna ezen alapok revindicálását,« stb.

Ime itt nyilván ki van mondva, hogy a kormányok mindig elismerték azt, hogy vannak a budapesti egyetemi alapoknak oly részei, a melyek katolikus felekezeti célokra adattak s hogy ez az elismerés éppen nem valami plátói természetű, arra nézve is felvilágosít, midőn azt mondja, hogy azok a részek erre a célra (t. i. róm. kath. felekezeti célra) ezen-túl is biztosítandók.

Ebből tehát világos az, hogy az országos kormány vezetése alatt levő budapesti egyetemre a befolyás az alapokban levő róm. kath. felekezeti célokra tett alapítványok címén a róm. kath. clerus befolyása egyáltalában nincs kizárva.

Mert hogy az az elismerés plátói természetű ne legyen s hogy az alapok róm. kath. felekezeti célra adott részeinek e célra való biztosítása realiter megtörténjék s e biztosításnak tényleges eredményei is legyenek, erre nézve csak egyetlen út van, az nevezetesen, hogy az alapoknak róm. kath. felekezeti célokra szolgáló részeiből fentartott katedrákra a tanár-választás vagy kinevezés a róm. kath. clerus hozzájárulásával történjék, azokra oly egyén meg ne választassék vagy ki ne neveztesse, a ki ellen a róm. kath. felekezeti érdekek szempontjából kifogás van, ellenkezőleg

olyanokkal töltsenek be, a kiktől katedráikon a róm. kath. érdekek állandóan képviseltessenek s kellőkép előmozdittassanak. S e részben a kormányok bizonyára a lehető legelőzékenyebbek is a róm. kath. clerussal szemben, hogy az egyetemi alapokból az említett részek revindicatiója a róm. kath. clerus előtt céltalan-
nak és feleslegesnek tűnjék fel.

Ekkép világos, hogy ha széles e hazában van oly felekezet, a melynek érdekei a felső oktatás körében is képviseltetre találnak, ez ma éppen az állam tág kö-pönyege alatt egyedül csak a róm. kath. egyház, a melynek körében, mint fentebb is érintettem s múltkori cikkemben kimutattam, — a mellett, hogy alapelve, a tekintély elve a szabad vizsgálódáson alapuló tudományszerű törekvésre már magában sem kedvező, — ez idő szerint még oly sajnós irányzat is kapott lábra, a mely a mai felvilágosult népek összes közművelődési törekvéseitől eltér s a nyugodt, békés fejlődést lehetetlenné teszi.

Igy bizonyos az, hogy ha talán valami olyat mondtam volna is előbbi cikkemben, hogy a baj megvan már most is, nem mondtam volna semmi olyat, a mi a rideg tényállással ellenkeznék.

De bizonyos az is, hogy így éppen nincs mit csodálkozni rajta, ha a protestánsok körében az egyetem-alapítás eszméje felmerült s a felsőbb oktatás ügyének az eddiginél sokkal nagyobb mérvű felkarolására gondolnak. Ellenkezőleg az volna a csodálatos, ha a mind erősebben szorongató baj forrását látva, legne-mesebb hagyományaikkal szakítanának s az idők komolyan intó jeleire fel nem serkennének.

De még ha a kérdésnek ezt az oldalát nem tekintjük is, vannak más nagy fontosságú szempontok, a melyek a prot. felsőbb tanintézetek létrejövetelet s felvirágzását mind magára a prot. egyházra, mind a hazai közművelődésre nézve kívánatosnak teszik. A protestáns egyház lényegében, a maga igazi mivoltában tanító egyház. Ebből ered az, hogy az összes egyházak közt neki kell legutolsónak lenni, a mely iskoláit feladja. De másfelől, éppen e természetéből kifolyólag nem is tanácsos neki iskoláiról lemondani s ezzel magát úgy szólván elhagyni, míg más egyházak tanintézeteiket megtartani igyekeznek s a róluk való lemondásra nem is gondolnak. Éppen a röpirat is (78 l.) tanácsolja a protestánsoknak, hogy alsó- és középiskoláik független

Lapunk jelen számához egy negyed ív melléklet van csatolva.

fentartására törekedjenek, de ezt teszi hozzá: „a helyett, hogy egyetemek állításába akarnak bocsátkozni.“

De ha már a protestánsok tanintézeteket nem bocsáthatják át nyugodtan a mások kezei közé, nem a nélkül, hogy ez reájok az abdicatio veszélyeivel ne járna; s ha mindnyájan megegyezünk abban, hogy tanácsos volna függetlenül megtartaniok alsó- és középiskoláikat: az az egy bizonyos, hogy ez az ő kezökön a felső oktatás felkarolása nélkül csonka marad; ennek pedig megvannak mind a prot. iskolákra, mind a közművelődésre a maga hátrányai. Mert ha igaz az a gyakran hangoztatott tétel, hogy a világosság mint a fizikai világban, úgy a szellemiben is felülről terjed, ez a protestánsokra alkalmazva azt jelenti, hogy a protestáns közép és alsó oktatás a maga feladatát teljesen hibátlanul csak a protestáns felső oktatás emelő hatása és hathatós támogatása mellett oldhatja meg. S ha a protestáns oktatásban az anyagi szükség okozta hibákon s fogyatkozásokon kívül talán még más hibák és fogyatkozások is vannak, ezek csak onnan erednek, hogy a felső oktatást kénytelenek voltak elejteni vagy a lehető legszűkebb körre szorítani.

A protestantizmus azonban úgy látszik, a röpirat szerint bár képes haszonnal foglalkozni az oktatással az alsó és közép fokon, ezt már nem teheti a felső fokon kár, sőt egyenes veszély nélkül. Miután elmondja, hogy a prot. egyetem felállítása könnyen maga után vonhatja más felekezeti egyetemek keletkezését is, azt kérdezi, hogy „kíváncos-e, hogy akkor, a mikor minden jel a *vallásosság* hanyatlására s csak a *felekezeti szellem* erősödésére mutat, akkor még egyetemek alakjában is újabb várak építtessenek a felekezeti szellem s vele a széthúzó törekvések, a szellemi elkülönülés, az inkább hatalmi érdekekért, mint tudományos igazságokért vívott meddő szellemi harc számára?“

Hát a protestáns egyházzól feltehető az, hogy ha egyszer a felsőbb oktatás szolgálatába áll és a tudományt a legmagasabb fokozaton, egyetemen vagy főiskolában művelni és hirdetni fogja, majd egy gyékényen fog árulni olyanokkal, a kik esetleg még egyetem alakjában is újabb várakat építhetnek a széthúzó törekvések, a szellemi elkülönülés, az inkább hatalmi érdekekért, mint tudományos igazságokért vívott meddő szellemi harc számára?

A protestantizmus sem azon alapelvekre való tekintettel, a melyeknek létezését köszönheti, sem a multban szerzett érdemeiért, a melyek kezességül szolgálatnának a jövőre is, nem szolgált rá arra, hogy az efféle elemekkel nem együtt, összefoglalva, hanem még csak egy napon is említsék. Irányozója a vélemény és lelkiismeret szabadság volt mindig, s állandóan arra törekedett, hogy ezeket, a melyek minden igazi haladás és valódi műveltség alapjai, ne csak a maga számára biztosítsa, hanem a haza minden polgárának közkincsévé tegye. Ebben a saját élet-elveinek ösztönző hatásán kívül még az a böles politikai számítás is vezette, hogy egy drága és féltett kincset képező jog annál jobban van biztosítva, minél többen élvezik azt. Iskoláiban nem a türelmetlenség szellemét terjesztette, hanem a humanismus és felvilágosodás ügyét szolgálta, s ha a haza szabadsága és a magyar nemzetiség érdekében tenni, munkálni és áldozni kellett, mindig ott volt az első között. Mindezt eddig elismerte jó barát, nem vonta kétségbe ellenség sem. Csak a legújabb időkben kell látnunk azt, hogy oly társaságba akarják beletaszalni, oly elemekkel próbálgatják egy kalap alá vonni, a melyektől mind a múltban, mind a jelenben

folyvást a lehető legtávolabb állott s mondhatni egészen ellentétes irányban haladt.

A protestánsok az igazi liberalismusnak, a demokratikus eszméknek hívei voltak mindenha. Nem lehet ezt egy pillanatra sem feledni egy oly államban s oly nemzet kebelében, a melynél a liberalis irányzat s a demokratikus alapra való helyezkedés életszükség. Ennek, valamint a multkori cikkemben s ez újabb felszólalásomban fejtegetett eszméknek legkisebb tekinteten kívül való hagyása mellett állami és nemzeti szempontoknak hangoztatása csak zengő érc és pengő cimbalom.

De azt mondja a röpirat t. szerzője levelében, hogy én munkáját félreértettem. A félreértés tulajdonképpen kettő volna. Az egyik az, hogy azt állítottam a röpiratról, mintha csak a protestáns felekezeti egyetemet tartaná mellőzendőnek. A másik az, hogy azt állítottam, hogy a röpirat Debrecen „főképe és különösen“ azért tartja még állami egyetem befogadására is alkalmatlannak, mivel lakosságának roppant tömege református. Mi előtt e két állítólagos félreértés dolgában külön külön nyilatkoznám, két megjegyzést kell tennem.

Az egyik az, hogy egy munka tartalmának méltatásánál a benne foglalt egyes nyilatkozatok értékét, jelentőségét nem elszigetelten azoknak az egyes nyilatkozatoknak tartalma, hanem a munka tendenciája és a munka írójának álláspontja dönti el. Ehhez járul az időszaki sajtó termékeinek, a melyekhez tartoznak a röpiratok is, határozott *alkalomszerűsége* is. Ez is nagyon fontos szempontokat nyújt egy ily munka egyes részleteinek megbirálásánál.

A másik az, hogy cikkem nem kizárólag a röpirattal foglalkozik. Ezt ennek t. írója is elismeré, midőn így fejezte ki levelében magát, hogy az az ő nem régen megjelent munkájával is foglalkozik. Így tehát én, mivel munkájával csak annyiban foglalkoztam, a mennyiben erre cikkem eszmemenete a leglényegesebb pontokra nézve alkalmat nyújtott, álláspontjának tüzetes méltatásába nem bocsátkozhattam. Ez tulajdonképeni tárgyamtól messze sodort volna,

Elég erősnek érzem magamat arra, hogy ha a munkát a maga leglényegesebb pontjaira nézve helytelenül fogtam volna fel s ebből folyólag cikkemben az egészet ferde világosításba helyeztem volna, ezt nyíltan, őszintén megvalljam s állításaimat kiigazítsam. Azonban sajnálom, de kénytelen vagyok a fentebb elmondottaknál fogva, mindazt a mit állítottam s úgy, a mint állítottam, egész terjedelmében fentartani.

A mi az állítólagos félreértést illeti, ezt így fejezi ki: „úgy tünteti fel érvelésem, mintha én csak a *protestáns* felekezeti egyetemet tartanám mellőzendőnek.“ Mit is mondtam én? Azt, hogy „az idézett mű a protestáns (felekezeti) egyetemet mellőzendőnek tartja“ (3. l.) Tehát cikkemben az a „csak“ szó egyáltalában nem fordul elő. Pedig ez már maga is elég fontos. Aztán pedig e szó után: protestáns, elkülönítve, záró jelek közt mindenütt ott van cikkemben ez a szerző által használt általánosító jelző, hogy *felekezeti*. Ennyivel én cikkem olvasóját elegendőnek tartottam a munka írójának álláspontjára nézve röviden tájékoztatni. Ennyiből a figyelmes olvasó tisztán láthatta, hogy az író első sorban a protestáns egyetem ellen szól ugyan, mert most ez forog szőnyegen, de általában mindenféle felekezeti egyetem ellen állást foglal.

A másik félreértés a levél szerint cikkemnek azon állításában van, hogy a röpirat Debrecen főképe és különösen azért tartja még állami egyetem befogadására

is alkalmatlannak, mivel lakosságnak roppant tömege református.

Abban a tekintetben, hogy a röpirat szerzője melyik várost tartja alkalmasnak a harmadik egyetem székhelyéül, nem az a lényeges itten, hogy mivel a harmadik egyetem felállítását sürgős szükségnek tartja, *készebb belenyugodni abba*, hogy az egyetemért versenyző négy legjelentékenyebb város közül bármelyikben állítsa fel azt a kormány, mintsem hogy a meg nem egyezés miatt egyáltalában létre ne jöjjön; hanem az, hogy ő maga fejtegetései végeredményeként melyik várost jelöli ki a harmadik egyetem székhelyéül?

S ugyan micsoda végeredményre jut fejtegetéseiben a röpirat a harmadik allami egyetem elhelyezésére nézve? Arra, hogy „*Szegeden* egy második müegyetem volna állítandó s a harmadik egyetem *Pozsonyban* volna szervezendő” (88 l.).

Mivel a versenyző városok közül e kérdésben Debrecen különös fontosságot nyert az által, hogy maga Debrecen városa és a protestánsok közül sokan lelkesen felkarolták azt az eszmét, hogy Debrecenben egyetem állíttassék fel, s ez az utóbbi időkben mind szélesebb körben hódításokat tett, az ily végeredménnyel szemben teljesen jogosult az a kérdés, hogy miféle árnyoldalak lehetnek azok, a melyek Debrecen e két várossal, Pozsonnyal és Szegeddel szemben hátrébe szorítják. Mert hát itt nyilván nemcsak a kiemelt hely vagy helyek előnye, hanem a mellőzött város hátrányai is döntenek.

Az egyik árnyék-oldalnak a földrajzi fekvés van (73 l.) feltüntetve. Azt mondja erre nézve, hogy „a felekezeti egyetem helyéül kiszemelt Debrecennel szemben *már most* meg kell jegyeznem, hogy miután az ugy szólván beleesik az ország két egyetemi városát: Budapestet és Kolozsvárt összekötő földrajzi vonalba, e város a közművelődési tényezők helyes geographiai beosztása szempontjából egyetemi székhelyül nem látszik alkalmasnak.”

Első pillanatra látható, hogy ez a magyarság központjában levő, ugy szólván szívét képező Debrecennel szemben az ország szélén, nemzetiségi vidéken, Bécs egyetemi város közelében fekvő Pozsony javára komoly ellenvetésnek nem tekinthető. Még annál kevésbé tekinthető ennek, ha meggondoljuk azt, hogy arra nézve, vajjon egy város, ha egyetemi várossá lesz, fog-e elegendő vonzó-erőt gyakorolni a magasabb műveltségre törekvő ifjuságra nézve, lesz-e képes magának vidéket teremteni, tanerőinek derékségén, egészséges szellemi légkörén kívül, az a döntő fontosságú, vajjon szolgált-e már megelőzőleg közművelődési gócpont gyanánt. Ez már Debrecennél összes versenytársai közt mindennek felett meg van. Ez ugyanis századok óta egyik igen jelentékeny közművelődési központ volt; vidékét képezte az egész haza, különösen a magyarságra nézve, s jó részben még a hazai más ajkú ifjuságra nézve is, a mint erről az ily régi ev. ref. tanintézet iskolai táblázatainak megtekintése után könnyen meggyőződhetni. Különösen azokra az időkre nézve szól ez a megjegyzés, a melyekben a felsőbb tudományok a korábbi idők viszonyaihoz képest eléggé tág körben műveltettek. Ha a felsőbb tudományok tanítása az ily ponton újra fellendülhet, még pedig az előre haladt kor kívánalmainak megfelelő mértékben, a hely vonzó-ereje iránt nem lehet kétség. Ezekhez járul még az is, hogy az egészséges nemzeti és nemzetiségi politika alphája és talán omegája is a magyar faj felsőbbbségének műveltség általi biztosítása levén: a követelmény az, hogy a magasabb tanügyi intézményeket ne nemzetiségi vidékeken,

hanem a legtisztább magyarság lakta helyeken létesítsék, oly helyeken, a hol a nemzetiségi vidékekről származó ifjak, hogy majdan a hazának igazán derék, jóra való polgáraivá s hasznavehető hivatalnokaivá lehessenek, a nemzet nyelvét mennél tökéletesebben elsajátíthassák, a tösgyökeres magyarság gondolkodása módjával, érzületével s szokásaival színről-színre megismerkedjenek.

Egyébiránt, hogy ez az ellenvetés nem oly nagy súlylyal eshetik a mérlegbe, maga a röpirat említi az idézett helyen, „hogy a most jelzett körülmény dacára Trefort 1880-iki eléterjesztése Debrecen alkalmasnak mondja egy protestáns felekezeti egyetem helyéül.”

A másik jóval komolyabb ellenvetés a röpiratban ott fordul elő, a hol a négy város, Pozsony, Szeged, Kassa és Debrecen viszonylagos előnyeivel és hátrányaival foglalkozik (82—84. l.). Ezen a helyen Debrecen a négy város közt legutolsó helyen áll s hátránya a következő szavakban van kifejezve: Debrecen árnyoldala — mint már említettem — geographiai fekvése és meglehetősen határozottan előterbe lépő felekezeti (t. i. protestáns) jellege, a melylyel szemben azonban viszont néhányan Szegednek kifejezetten katolikus jellegét szokták kifogásolni.

Azt mondja azonban a röpirat t. szerzője levelében, hogy a szóban forgó négy város relatív előnyeinek és hátrányainak elősorolásánál a rendesen fölhozatni szokott érveket és körülményeket *registrálja*.

Erre egész tisztelettel kénytelen vagyok megjegyezni azt, hogy az olvasó egy jól megírt könyvben tisztán meg tudja különböztetni az író saját nézeteit azoktól, a melyeket az a mások véleménye gyanánt idéz. Ez utóbbiaknál nem kezd ilyen formán: „Debrecen árny oldala, *mint már említettem*” stb., tehát nem kezd a saját, már előbb kifejezett véleményének ismétlésével, hanem ilyenforma kifejezésekkel: „mondják, „fel szokták hozni,“ „említik némelyek,“ „kifogásolják néhányan” stb. S a munka az idézett lapokon, igaz, több helyen idéz is ekképen, még pedig ott, a hol Pozsony és Szeged árny-oldalairól szól; ez utóbbinál az utolsó pont kivételével. Annak pedig a munkában meg van a maga értelme. De idéz még ilyen módon Debrecen árnyoldalaik felemelésénél is ott, a hol Szegednek kifejezetten katolikus jellegét, mint *némelyek* által említett kifogást említi. S ezt én, igazi értéke szerint méltatva, cikkemben (24. l.) fel is említettem, mert láttam, hogy ez a *némelyek* által kifogásolt körülmény a szerzőt nem gátolta abban, hogy bár végül Pozsonyt tartja alkalmasnak arra, hogy egyetemi székhelylyé legyen, Szegedet müegyetem helye gyanánt jelölje meg.

De ha megengedem is azt, hogy a röpirat az idézett helyen a rendesen felhozatni szokott érveket és körülményeket *registrálja*, lehetséges még egy eset, az, hogy a t. író azokat a regisztrált érveket teljes mértékben *acceptálja*. S ekkor aztán nem tudom, hogy sulyra nézve mi különbség lehet az író saját érve és az általa *acceptált* érv között? Hogy pedig legalább Debrecen lakosságának meglehetősen határozottan előterbe lépő felekezeti (t. i. protestáns) jellegére nézve ez az eset, erre következtetni enged az is, hogy nem tartja a t. szerző levelében sem előnynek azt, ha valamely városban az egyetem egy hitfelekezet túlnyomó befolyása alá jut.

De erre utal még jobban az egész munka tárgyalásának menete. Egy oly munkában, a melyben a felekezeti felső oktatás hátrányairól van szó s ezzel összefüggésben, mivel protestáns (felekezeti) egyetem

alapítása forog szőnyegen, a protestáns „felekezetnek” meglehetősen kijut, — Debrecennek, meglehetősen határozottan előtérbe lépő *felekezeti* (t. i. protestáns) jellege, ha már hátrányképen van feltüntetve, bizonyára sokszoros súlyjal nehezedik a mérlegbe. S valóban ez ott oly élesen is domborodik ki, hogy a mint ez egyszer felmerült, többé Debrecen komolyan alig is jöhet szóba. S ez után már bátran is haladhat a fejtegetés a conclusio felé: Tehát Szegednek műgyetem, a harmadik egyetem helye pedig Pozsony.

A munka fejtegetéseinek ily végső eredményével s azzal az érveléssel szemben, a melynek segítségével ily végeredményhez jut, én cikkemben, a mely tárgya természeténél fogva annak csak legfőbb pontjaira célozhatott, egészen méltán hozhattam fel azt, a mit Debrecenre vonatkozólag belőle kiemeltem.

Befejezem fejtegetéseimet. Talán kissé hosszadalmasan is szóltam; de a tárgy fontossága s a felszólaló iránti tekintet azt követelték, hogy a felszólalás illő figyelemben részesíttessék. Ki kellett újra fejteni a levél és röpirat egyes helyeire vonatkozóval álláspontomat, egyszersmind ki kellett mutatnom, hogy midőn a röpiratból épen a leglényegesebb dolgokra tekintve néhány főbb pontot kiemeltem és fejtegetésem tárgyává tettem, sajnos, nagyon is bele találtam pillantani.

Ezek után szíves köszönetemet fejezem ki Berzeviczy Albert úrnak, hogy felszólalásával ezek elmondására alkalmat adott.

1895 febr. 7.

Zsoldos Benő.

A harc kitört.

Nincs többé kétség. A kulturharc megkezdődött. Cassandrának, mint hajdan, most is igaza volt. Mocsáry protestáns meggyőződést szikrázó, alkut nem ismerő lángszavai most is ott csengnek füleimben, a melyeket hivatalos és nem hivatalos körök oly buzgón siettek elnémitani. Hát mi az, a mit ő előre meg ne jósolt volna? Azt hitték, hogy az ellenzéki politikus érzi, félti politikai reményeit az ellenfél eshető dicsőségétől; most a *győzelmes* kormány szánalmas bukása, a *leggyőzött* ultramontanizmus szélesen kibontott keresztes zászlói, kivont kardjainak csattogása, mozgósított — s a régi keresztesekre emlékeztető — gyülelésszerű seregének csataordítása adja meg a feleletet, hogy Cassandrából az evangéliumi szabadságot féltő protestáns buzgóság lángheve tört ki, beszédes ajkain.

Mit mondott Cassandra? a mi előtt mi bedugtuk füleinket, — azt, hogy az 1868. LIII. t.-c-et feladnunk nem lehet, nem szabad. Feladtuk. Egy komolyabb szót sem emeltünk, olyat, mely a hazai protestantizmus lelkiismeretének megmozdulása gyanánt lett volna tekinthető. Biztunk a „*földi gondviselőkhöz*”, feledve, hogy azok nem mindentudók, még kevésbé mindenhatók s legkevésbé csalhatatlanok. A róm. kath. clérus a maga érdekeinek védelmében elment odáig, hogy kitudta vinni a „*junctim*” kimondását, hogy a kötelező polgári házasság *csak* a hivatkozott törvény módosításával — mely a jelen viszonyok közt az *ellőrléssel* egyértelmű — legyen elfogadható. A hazai protestantizmus kötelessége lett volna az, hogy mint egy ember követelje viszont, mint a követelhető ellenérték legkisebb mértékét, miszerint ez a törvénycikk csak a *teljes vallásszabadság* s az 1848. XX. t.-c értelmében *végrehajtandó tökéletes egyenjogúság* kimondásával legyen módosítható.¹ Most fegyver

nélkül vagyunk kiszolgáltatva az ellenségnek. Nem politizálni, hanem egyházi szempontból akarjuk e kérdést tárgyalni.

A liberalizmus már a polgári házasságnál engedett. Csak *egy* szóban; de ez elég volt arra, hogy az ellenfél megtudja az önbizalom nem teljes voltát. A lejtő első lépése volt ez, melyet több követett. Mert hát mi egyébként tulajdonítsuk az új kormány burkolt kifejezéseit, melyekkel ismét egy pár szemmel oldja meg a kerékkötő láncot, engedményeket helyez kilátásba a lényeg teljes épségben tartásával. Az új vallásügyi miniszter, feledve, hogy egy ország s nemcsak a szerinte „*egyház*”, hanem egyuttal az általa „*felekezetek*” említettek minisztere is, úgy beszél első debutjében, mintha zsinaton volna s a kegyes atyák kegyébe óhajtana bejutni; az egész kormány pedig szentül fogadja, hogy kimélni fogja a *felekezetek* érzékenységét. Mit tesz ez? azt, hogy az *ultramontanizmus érzékenységét*; mert hiszen mi nekünk semmi érzékenységünk nem nyilvánult, mi, Mocsáryt kivéve, nagyon is csöndesen néztük, mint vágják a liberalizmus izmos munkásai lábunk alatt a fát.

Mi lett az „adjon Istenre” a „fogadj Isten?” azt mutatja a „*néppárt*”, e minden igazságot arcúl csapó satyra megalakulása és vehemens fellépése; Bonyhád, Csáktornya, Szilágy-Somlyó és a többi, hol ő Felsége legloyalisabb kir. kormánya ellen, ő Felsége *legloyalisabb* és *leghívebb* alattvalói épen nem ideális eszközökkel akasztják össze a tengelyt.

Hisz ez harc, életre halálra! Ki ellen és mi ellen? Mindenki és minden ellen, a mi nem tolja a papizmus szekerét. Így hát főleg a *pogány* és az *eretnek* felekezetek ellen, tehát a zsidók ellen és *mi ellenünk*. A porlepte szűzmáriás zászlók selymét a sekrestyéből kihozzák és meglöbegtetik a márciusi széllel. A szeretet hirdetett Üdvözítőt ábrázoló keresztet leveszik az oltárról és a nép előtt, mint egy újabb ádáz harc jelvényét emelik fanatizmustól ittas papok magasra, hogy nyomában gyűlöletnek mérges magva hulljon, visszavonás gyomjait termendő. Még most a kormány ellen, majd, ki tudja, ki ellen? Gyújtó anyag van elég. Ott az alföldön izzik a hamu alatt, sőt szikrákat is vet az agrár-socializmus parazsa, melylyel a „*néppárt*” nem látja veszélyesnek a kacérkodást. A fanatizmus még Dósát is szülhet, a szenvedély rossz tanácsadó! nem jó a tüzzel játszani! Igaz, hogy a kormány rögtön elnyomja a *socialis* törekvéseket, de ime tétlen az *uralkodó vallás* egyáltalában sem vallásos, sem egyházi, de politikai extravagantiáival szemben.

Azt kérdehetnők: mi a célja a *minden kormányok tántoríthatatlan szövetségének* e harcias felvonulással! Nézetünk szerint az: hogy az 1868. LIII. t.-c. — kedvükre történt — *módosítását* kivéve, minden *reform-törvényt megbuktassanak*, vagy legalább is *oly békére kényszerítsék* a törvényhozást, hogy az u. n. reform-törvények a magát megtámadottnak érzett *papizmusnak* inkább *előnyére* mint hátrányára szolgáljanak; hogy a „*compelle intrare*” útjában többé mi se álljon; hogy tehát századok vívmányai, hanyatló századunkkal együtt, a semmiség ölébe hulljanak. Ne kérdezzük azt: sikerül-e, vagy nem a merész törekvés; ne kérdjük, hogy a liberalizmus bevonja-e annyi győzelmet látott lobogóját, vagy okulván, radikálisabb szélről duzzasztva fogja előbbre vinni?

Csak tegyük fel magunknak a kérdést: elérkezett-e ideje, hogy mi is életjelt adjunk magunkról? Meggyő-

¹ Lapunkat erről az oldalról nem érheti vád, mert mi sohasem bocsátottuk áruba az 1868. LIII-at s rendületlenül vallottuk, hogy a pol-

gári házasság stb. nekünk mind csak a reformok kezdete az 1848. XX-hoz s a teljes egyenjogúságon alúl nincs igazság, nincs méltányosság. Mi a „*junctim*” ellen is tiltakoztunk. Szerk

zódésem szerint el. Nem mondom, hogy mi is harci zászlót bontsunk; mert a támadás nem közvetlenül van ellenünk intézve. De meg kell vizsgálni bástyáinkat, kapuink zárait, erő és eleségkészletünket s készen lenni a vár védelmére, elszántan arra, hogy megmaradt bástyáink közül egyet sem adunk fel. Itt az ideje állást foglalnunk a reform-küzdelemben s megmondani nyíltan: meddig engedhetünk, s melyik az a pont, a melyen túl a mi felekezeti érzékenységünk is sértve lenne okvetlenül?!

A politikai pártokra való minden tekintet nélkül ki kell jelentenünk, hogy az 1868. LIII. t.c. mint százados küzdelem eredményének lerombolásába csak úgy adjuk beleegyezésünket, ha helyette a teljes vallásszabadság és egyenlőség minden természetes következményeivel biztosítottatik. Meg kell mondanunk őszintén, hogy a „junctim“ az összes reform-javaslatokra értendő és az azokból való lealkuvás megsértése lenne a nyíltan felállított és vallott „junctim“ elvének. Am, mi a magyar államiság attributumának tekintett polgári házasságot és állami anyakönyvezetést, lelkészeink tagadhatatlan és érezhető anyagi hátránya mellett is, jóakaratu hallgatással mozdítottuk elő; de nem engedhetjük, hogy az idézett törvény bástyájának lerombolásával a hatalmát mutogató *klericális vagyon* ismert térítgetéseinek kötözött tagokkal legyünk kiszolgáltatva. A kormány viaszengedékenysége pedig nem tudhatjuk, hol a határa. Azok a körök, melyek most a harcot indították, melyeket ott talált a nemzet története mindig azok oldalán, kik a magyar szabadságot elnyomni törekedtek, hívták légyen azt Karaffának, Kaunitznak, Bachnak, Schmerlingnek, a kik nyakunkra hozták a muszkát; azoknak harca az alkotmányosan meghozott és a koronás király által szentesített törvény, s a király bizalmából hatalmon álló kormány ellen, legenyhébben szólva is, gyanus. Mindenesetre elegendő ok arra, hogy mi protestánsok is résen legyünk s a hosszú, de már megzavart béke alatt megromlóldott falainkat gyorsan kijavígtassuk, az őrszemeket állítsuk fel, régi fegyvereinket tartsuk készen és tisztogassuk, az evangéliumi igazság mellvértjét keressük elő, a meggyőződés pajzsát övedezzük fel. A harc kitört, aludva ne találjon bennünket. Ebren legyünk!

Morvay Ferenc.

ISKOLAI ÜGY.

Visszapillantás a vallás- és közoktatásügyi költségvetési vitára.

A január 24-én megkezdett vallás- és közoktatási budgetvita folyó hó 4-én végződött be. A kilenc napig tartó vita, még ha attól közoktatásügyünk fejlődésére nem valami sok jót várhatunk is, megérdemli, hogy vele foglalkozzunk. Megérdemli már csak azért is, mert az új közoktatásügyi miniszter, a ki székét a költségvetés tárgyalása előtt csak néhány nappal foglalta el, programmbeszédében nyíltan kijelentette, hogy az elődje költségvetését magáévá teszi s a költségvetés számtételeiben kifejezett kulturpolitikáért a felelősséget elvállalja, tehát *elődje elveit helyesli*, a miből azt kell következtetnünk, hogy az egymás után gyorsan változó miniszterek miatt, nincs okunk a felett aggódni, hogy tanügyünk fejlődésében nagyobb zavarok fognak beállani. De megérdemli azért is, mert parlamentünkben

pár év óta az egyházpolitikai viták miatt, a közoktatási ügyek megbeszélésére bizony nagyon kevés idő jutott, míg most, talán éppen a közoktatási miniszter felszólalása folytán, a honatyák szívesebben foglalkoztak az iskolaügyi kérdésekkel.

A ki a közoktatási vitát figyelemmel kísérte, tapasztalta, hogy a szónokok egy része nem volt megelégedve a miniszter programmbeszédével, mert semmi új eszmét nem vetett fel s csak általánosságban szólott ott is, a hol részletekbe kellett volna bocsátkoznia; mások ellenben a felvetett eszméket túl soknak is találták, mert szerintök azokat a közel jövőben alig lehet megvalósítani. Ezek mellett az ellentétes vélemények mellett még meggyőződhetett más dologról is, arról nevezetesen, hogy az egész képviselőházi vita nem emelkedett arra a magas színvonalra, a melyre éppen közoktatásügyünk érdekében emelkednie kellett volna, a minek valószínűleg az az egyik főoka, hogy a parlament tagjai szívesen meghozzák ugyan az áldozatot a tudomány oltárára, de közülök édes-kevesen foglalkoznak komolyan a közoktatás ügyével.

Nem a vitában résztvevő szónokok számát keveseljük, mert hiszen ezek száma után indúlván, előbb nyilvánított véleményünkkel talán éppen az ellenkezőt kellett volna állítanunk, hanem az elmondott beszédek nem tarjuk egészen mélyre hatóknak, vagy — ha úgy tetszik — magas szárnyalásúaknak. Hogy parlamentünk tagjai nem foglalkoznak komolyan a közoktatás ügyével, eléggé bizonyítja már csak az is, hogy a képviselőház közoktatási bizottsága újabban még csak elnököt sem választott s nem tartotta kötelességének, hogy a miniszter évi jelentését tárgyalás alá vegye s megjegyzésekkel és esetleg célszerű javaslatokkal terjeszse a törvényhozás elé. Ennek a nem éppen rendes állapotnak tulajdoníthatjuk legalább részben, hogy a szónokok egyedül az új minisztertől vártak új eszmét s közülök 9 nap alatt senki sem volt képes valami olyan újat mondani, a mi közoktatásunk fejlődésére jótékonyabb hatással lehetne. Mert hiszen a különböző felekezetek papjainak állami képzése új eszmének új eszme ugyan hazánkban, de egyébnek alig is lehet mondani. Én megvallom, hogy nagyobb bizalommal viseltetem az olyan miniszter iránt, a ki nyíltan bevallja, hogy merész kísérletekbe és vakmerő újításokba nem fog bocsátkozni, hanem a magyar kultúra ügyének minden ágában a fokozatos fejlődés útján fog haladni, mint egy olyanban, a ki esetleg hangzatos és tetszetős újításokkal állana elő, még akkor is, ha meg van győződve, hogy azokat keresztül vinni nem lehet.

Azzal, hogy az új közoktatási miniszter nyilatkozatát megnyugtatóbbnak tartom, teljességgel nem azt akarom kifejezni, mintha talán programmbeszédjét egészen kielégítőnek s a vita alatt tett nyilatkozatait teljesen kifogástalanoknak tartanám, hanem csak is azt, hogy a magam részéről mindig kielégítőnek vélem, ha bármelyik miniszterünk a legközelebbi fontos teendő programját összeállítva, megvitatás végett a képviselőház elé terjeszti s a kielégítő vita alatt a végrehajtásra vonatkozó nézeteit részletesebben is kifejti és a jó tanácsokat szívesen fogadja.

Az új közoktatási minisztertől egy kis jóakarattal nem lehet elvitatni azt, hogy programjában és nyilatkozataiban a legközelebbi teendőnek egész sorozatát tüntette fel. A *népiskoláknál* rámutatott több olyan hibára, melyeket már régebben általánosan ismerünk, de a melyeknek javítására vagy megszüntetésére eddig bizony nem igen sokat tettünk. Szükségesnek tartja például a *népoktatási törvény revízióját*; reformálni szán-

dékozik a tanítóképzést s életbe léptetni óhajtana a tanítók állami képesítését; a tanfelügyelői intézményt határozottabbá s életrevalóbbá szeretné átalakítani; szükségesnek tartja, hogy a majdnem 30 éves népoktatási törvény végrehajtására fokozatosan végrehajtsassék. Mindezek kétségtelenül szükségesek, mert hiszen népoktatási törvényünkben még csak az iskola fenntartó szabályokról sincs szó s mint Berzeviczy Albert helyesen jegyezte meg, semmiféle intézkedést nem tartalmaz arra nézve, hogy *külföldi állam magyarországi iskolát ne segíthessen*; pedig már magában véve ez a két hiány is főoka annak a lazaságnak, a mely a népoktatás terén látható, valamint annak, hogy a nemzetiségi iskolákban az állam-eszmét nem tudjuk biztosítani. Épen ez utóbbi ok miatt látszik szükségesnek a tanítóképzés reformálása és a tanítók állami képesítése is, mert az csakugyan megdöbbentő, hogy Magyarországon még ma is van 1000 olyan tanító, a ki nem tud magyarul s 1000 olyan, a ki tud ugyan, de nem hajlandó magyarul tanítani. S valljuk be őszintén, hogy ez a tarthatatlan állapot csak azért maradhatott fenn a mai napig, mert a népoktatási törvényt az arra hívatottak mind eddig nem merték vagy nem akarták végrehajtani s a tanfelügyelők az adott viszonyok között nem voltak képesek az ilyen kényesnek látszó ügyekben gyökeresen intézkedni.

Nem tudok nagyon csudálkozni azon, hogy ilyen tapasztalatok után a miniszter a népoktatás államosítását még nem tartja időszerűnek. És én azt hiszem, hogy időszerűtlennek nem annyira az állam mostani pénzügyi helyzete teszi, mint inkább a nemzetiségektől és és hazafiatlan egyházaktól való félelem, s az a tudat, hogy ez esetben talán a papi javak szekularizációját is csakugyan komolyan szóba kellene hozni, sőt végre kellene hajtani. Hiszen a parlamentben még a népoktatási törvény revízióját is — épen a felekezetek érzékenysége miatt — jobb időkre óhajtották egyesek halasztani s a törvénynek azt az intézkedését, a mely kimondja, hogy az állam érdekét híven nem szolgáló iskolákat a kormány bezárathatja s helyettük állami intézeteket állíthat: eddig még csak meg sem kísérelték végrehajtani, sőt maga a miniszter még most is úgy nyilatkozott, hogy ezt az intézkedést nem tartja célszerűnek mereven végrehajtani, de a hol szükséges lesz, szívesen állít állami iskolákat.

Az én meggyőződésem szerint népokiskoláink általános államosítása nem épen sürgős és szükséges, nemcsak azért, mert ez által az a teher, melyet eddig a felekezetek hordoztak, óriási súlylyal esnék az állam vállaira, mert hiszen a Kiss Albert számítása szerint is ez esetben 17—18%-tel kellene emelnünk az állami adót, hanem azért is, mert — hála Istennek — van még hazánkban hazafias felekezet is, a mely iskoláival egyházát és hazáját egyenlő híven szolgálja. A kormány és a törvényhozás teljesen eleget tenne az állam-eszme biztosítására, ha az ilyen felekezetnek — természetesen kellő felügyelet mellett — a szükséges segínyt megadná és csak azok helyett a tanintézetek helyett állítana állami iskolákat, a melyek az állam érdekeit előmozdítani nem tudják vagy épen nem akarják. Nem lehetne az államosítást ez idő szerint végrehajtani még az általános tanítóhiány miatt s még inkább nem, az állam által is nyugodtan alkalmazható, teljesen képzett tanítók elégtelen volta miatt. Mielőtt ilyen nagy munkába fognánk, mindenesetre előbb reformálnunk kell a tanítóképzést és képesítést s olyanná kell tennünk a tanítói pályát, hogy arra nagyobb lelkesedéssel lépjenek tehetségesebb ifjaink is. Sajátságos viszonyaink között ezeket végrehajtani

nem könnyű dolog. Hiszen, hogy mily nehezen tudunk boldogulni azoknak a tanügyi intézkedéseknek a megvalósításánál is, a melyeket általánosan hasznosnak és szükségeseknek tartunk, mutatja az is, hogy még a múlt évben is 93 olyan óvónő volt alkalmazva, a ki vagy semmit, vagy csak igen keveset tudott magyarul, valamint az is, hogy a miniszter már költségvetése alkalmával szükségesnek tartotta bejelenteni, hogy a millenniumra tervezett 400 népokiskola közül csakis 100 at lesz képes felállítani,

A polgári iskoláknak, ezeknek a valósággal se hűs, se hal-féle intézeteknek, mostani szervezetét egyszerűen tarthatatlannak jelezte a miniszter, de arról, hogy mit szándékozik ezek érdekében tenni, programmbeszédjében nem szólt. Épen azért elismerés illeti Kovács Albertet, hogy ha bár erős színezéssel is, fel-tüntette ezeknek az intézeteknek a mostani képét. A reformra itt mindenesetre szükség van, mert a polgári iskolák most már nem arra a célra szolgálnak, a melyre eredetileg állítottak. Lassanként a középiskolák közé emelkedtek a nagy közönség gondolataiban s ma már ezekbe húzódnak a gimnáziumban nem boldoguló ifjak, de nem azért, hogy majd az értelmes iparos osztály számát szaporítsák, hanem különösen azért, hogy mint kisebb hivatalnokok keressék meg kenyerüket. Nagyon helyesen fog tehát eljárni a miniszter, ha a vitaközben tett ígéretét beváltja s ezeket az intézeteket visszaadja eredeti rendeltetésüknek.

A felsőbb leány-nevelés kérdését — úgy látszik — elfeledte felvenni a miniszter programjába s helyette először Kiss Albert hangoztatta annak nagyfontosságát s lehető helyes megfejtését, majd Hock János mutatta ki a nőiskolák tulajdonképeni hivatását. Nem helyeselte, hogy a miniszter az általános műveltség megszerzését a tanító-nőképzők szaporítása által szándékozik elérni, mert bizony a nők közt már ma is nagy az oklevél-mánia. Hibáztatja a felsőbb nőiskolák tantervét s azt óhajta, hogy a nők részére, olyan intézeteket is állítsanak fel, a melyek a praktikus kiképzésre fektetik a főszólyt. Ezek az alapos felszólalások ösztönözték a minisztert annak kijelentésére, hogy meggyőződése szerint is nem sokára elérkezik az idő, midőn más új pályákat kell megnyitnunk a nők előtt, még pedig első sorban a gyógyszerészi és a nő- és gyermek-orvosi pályát, s épen azért szükségesnek tartja a leánygimnázium ügyét is tanulmányozni, a mely az egyetemi tovább képzéssel van összefüggésben.

(Folyt. köv.)

Buza János.

TÁRCA.

Visszaemlékezés a sárospataki tanítóképezde 25 éves multjára.

— A sárospataki állami tanítóképezde nagy termében 1895 jan. 22-én felolvasta: Dezső Lajos. —

I.

A tanítóképzés története hazánkban alig idősebb száz évesnél. Egész a mult század végeig a papi és tanítói hivatal egy volt úgy a katolikusoknál, mint a protestánsoknál; egyházi személyek látták el a tanítói állomásokat a magasabb iskoláktól az elemi iskolákig. Amint azonban a népokiskola eszméje először felcsillámlott, a nép-

iskolai tanítói hivatalra való képzés külön utat vesz, a munkamegosztás elve érvényesül, a tanítói hivatal külön válik a papi hivataltól.

Hazánkban az 1777. évi *Ratio educationis* vezetése be hivatalosan a népiskolát (*schola vernacula*). Ez gondoskodott a tanítóképzésről is; a *Ratio* 48. §-a elrendeli, hogy minden tankerületben egy elsőrangú anyanyelvi iskola (*schola vernacula primaria seu normalis*) állítsa, melyben nemcsak a gyermekek nyerjenek bővebb és teljesebb kiképzést, mint a többi népiskolában, hanem a leendő tanítók is hivataluk viselésére begyakoroltassanak s ne bocsátassanak tanítói hivatalra, míg szigorú vizsgálatnál alkalmas voltukat nem igazolták. Az előtt az itt-ott fenálló népiskolákban az lett a tanító, a ki akart, vagy aki egyéb lenni nem tudott. Ettől kezdve a tanítójelölt a normában látogatta a tanításokat 3—4 hónapig, mely idő alatt ellette a tanítás mesterségét s aztán vizsgát tett s falusi iskolánál alkalmazást nyert. Az a normalis iskola három-négy osztályú városi iskola volt, ugyanannyi tanítóval. A tanítóképzés tehát mintegy függelke volt a példányiskolának, körülbelül hasonló ahhoz, amit ma III. és IV. éves növendékeinknek a gyakorló-iskolában való hospitálása és próbatanítása címén ismerünk. Egyébként a tanítójelöltek zenére, szépírássra és rajzra is tanítottak, sőt a norma igazgatójától a tanítás mesterségébe s a népiskolai ügyvitelbe külön bevezetést nyertek (*Ratio*. §. 49—51.). Ilyen volt a romai kath. tanítóképzés 1845-ig. Ekkor az országgyűlés sürgetésére 5 képezdét állított fel a kormány a tanulmányi alap terhére nemi önálló szervezettel, egy-, két évi tanfolyammal, egy úgynevezett *képzőtanárral*, ki az intézetnek rendesen igazgatója is volt, s a tanítójelölteket főképen a nevelés és oktatásban tanította. A képzőtanár rendszerint a főelemi iskola igazgatója is volt; a többi tanerők, mint óradók a főelemi iskola tanítóiból teltek ki. Ez intézetek tehát már ha tanerőikben nem is, de tanítási rendszeröknél fogva önálló szakiskolákká tekinthetők, csak a tanítói (meg kántori) hivatalokra készítették elő növendékeiket. Az általános műveltségre tartozó ismeretek ezekben nem tanítottak, vagy csak igen szűk körben, mint „a főelemi iskolában tanított ismeretek ismételése” vagy „a tankönyvek tartalma s azok kezelési módja”. Néhol eljártak a tanítójelöltek a kapcsolatos főelemi iskolabeli tanítások látogatására (hospitálás); próbatanításokat is tartottak itt-ott a saját osztályukban (az önképzőkörök mintájára); de a gyakorlóiskolában végzendő tanítási gyakorlatokat nem ismerték. Akik az első évfolyamot elvégezték, al-elemi iskolákra, akik a második évfolyamot is elvégezték, főelemi iskolákra szóló képesítést nyertek. 1856-ban a bécsi kormány megkísérlé (a gimnáziumokkal együtt) a tanulmányi alapról fentartott kath. képezdét német lábra állítani¹ azokat, amelyek e célra alkalmasaknak nem mutatkoztak, beszüntette. Ezek pótlására és ellensúlyozására egyes hazafias főpapok több kath. képezdét állítottak fel. Ez állapotban találta a kath. tanítóképzést az 1868. évi népiskolai törvény.

Teljesen ellentétes képet mutat hazánkban a protestáns tanítóképzés fejlődése. Az ötvenes évek közepéig a prot. tanítók külön képzéséről gondoskodva nem volt. De a főiskolákban levő akadémiai tanfolyamokban (melyek két alsó évfolyama a mai gimnázium VII. és VIII. osztályának felelt meg) a múlt század végétől kezdve tanították a neveléstudományt; a hallgatók (deákok) bevégezvén az I. II. évfolyamot (a neveléstudományt is felölölő bölcsészeti osztályokat), három éves rectoriákra

mentek; sokan aztán élethosszig a tanítói pályán maradtak, mások folytatták félbeszakított akadémiai tanulmányaikat s aztán a papi vagy jogi pályára léptek. Voltak olyanok is, akik nem az akadémiából, hanem a gimnáziumból mentek ki segédtanítóságokra (*præceptor*); ezeknek az egyházmegyén vizsgát kellett állniuk. Ilyen volt a protestánsok tanítóképzése az ötvenes évek közepéig; tisztán elméleti képzés, megfelelő gyakorlat nélkül.

Hangzottak ugyan felszólalások a tanítóképzés rendezése tárgyában. Fáy András már 1816-ban megjegyzi, hogy „egy nevelőket formáló iskola nem volna alábbvaló institutum akármely ispotálnál.” (Próbatétel.) 1842-ben porosz-mintájú képezdét ajánl, (Óramutató) s 1846-ban országos költségen kíván präparandiákat állíttatni,¹ Ugyanekkor Szőnyi Pál Pesten, Hegedűs László Patakon sürgetik a tanítóképző felállítását. Mindezen tervezetek azonban nem mutattak égető szükségre; inkább a némely főiskolában már addig is fenálló rendszer általánosítását, módosítását célozták.

Uj irányba terelte a prot. tanítóképzést az Organisations-Entwurf, mely az akadémia két alsó osztályát (tehát épp azon két évfolyamát a prot. főiskoláknak, melyekben a tanulók addig pädagógiai képzettségüket szereztek) a gimnáziumhoz kapcsolá (mint annak VII. és VIII. osztályát). Az ág. hitv. evangélikusok tovább is fentartották a tanítóképzésnek e két osztálylyal való kapcsolatot; az erdélyrészi ág. ev. képezdek máig is a felgimnáziumnak képezik mellékosztályait. A reformátusok megvalósították Fáy eszményét, s porosz mintára háromévi tanfolyammal szervezték képezdeiket. Így jött létre 1855-ben a n.-kőrösi, 1857-ben a sárospataki ref. képezde. Ez intézetek már nemcsak névleg, de tényleg is önálló intézetek voltak, kellő számú, külön tanerőkkel (nem óradókkal), kik az elméleti szakképzés mellett az általános műveltségre tartozó ismeretekre is tanították a tanítójelölteket; gyakorlatba hozták az addig hiányzott hospitálást, vagyis a minta-tanítások szemlélését; próbatanításról azonban még nem volt szó, annál kevésbé a gyakorlóiskolákban végzendő tanítási gyakorlatról. Ez a képe a ref. tanítóképzésnek 1869-ig; teljesen elletéte a kath. tanítóképzésnek. Míg ez alúlról (a példányiskolából) emelkedett fölfelé, amaz fölülről (az akadémiából) nyúluk lefelé; akár a cseppkőbarlang stalaktitja és stalagmitja. Mindegyiknek meg volt a maga előnye és hátránya; ennek előnye volt a gyakorlatiasság, amannak az alaposság.²

A reformátusoknál azonban tovább is fenmaradt a theológusok pädagógiai kiképzése és népiskolai tanítóságokra való bocsátása s e körülmény miatt a debreceni³ pápai, nagyenyedi képezdek nehezen tudtak megerősödni. Még leginkább növekedésnek indult a n.-kőrösi képezde, mely fenállásának első tíz évében átlag 10 képesített tanítót bocsátott ki évenként.

A sárospataki ref. képezde növendékeinek száma évenként átlag 36 volt, s átlag nyolc képesített tanítót bocsátott ki évente.⁴ Egyébként itt is küzdenie kellett a

¹ Ő hozta be hozzánk — elég tévesen — a präparandia elnevezést; mert Poroszországban a tanítóképző neve *Lehrer-Seminar* s a *Präparanden-Anstalt* olyan forma előkészítője a tanítóképzőnek, mint a gimnázium előkészítő osztálya: a progimnázium. Ilyen Präparanden-Anstaltja azonban nem mindenik Lehrer-Seminariumnak van.

² A képezdek genesise érteti meg velünk, hogy miért ragaszkodtak a ref. iskolák előjárói és tanítói a gimnáziumi nyelvtanok mintájára készült nyelvtanokhoz, a középtanodai tankönyvek kivonatát képező történeti, természetrajzi stb. kézikönyvekhez. Az akadémiából származott ref. képezde törpe akadémiát csinált a ref. népiskolából. A példányiskola talaján fejlődött kath. képezde az olvasáshoz kapcsolta úgy a nyelvgyakorlást, mint a realismereteket.

³ Has. Schwarcz Gy. f. i. m. 63. l.

⁴ Schwarcz Gy. (i. m. 36. l.).

¹ *Schwarcz Gyula*: Magyarország tanítóképezdeinek statisztikája. Pest 1867. 41—48. l. *Schmid*: Encyclopädie d. Erziehungs und Unterrichtswesens. V. 541. és 548. l.

zsenge intézetnek, „ellenséges elemekkel, erős harcot vívott életeért.”¹ De azért vezetőjének bölcsesége s buzgó hitsorsosok áldozatkészsége alatt virágzó jövőnek nézett elébe. Ám a sors könyvében más volt róla megírva.

Az 1868. évi XXXVIII. t.-c. 20. állami tanítóképezde felállítását rendelte el. Ez állami tanítóképezdek szervezete az addig fenállott két irány közvetítése, betetőzése. Átvette a ref. képezdéktől a három-éves tanfolyamot, az alaposabb általános és elméleti kiképzést; a kath. képezdéktől átvette a gyakorlatiasabb irányt, a próbatanításokat s mindkettőt kiegészíté a példányképül s a tanítási gyakorlatok színhelyéül rendelt *gyakorlóiskolával*. A példányiskolából kiinduló katolikus és az akadémiából kiinduló prot. tanítóképzés az állami tanítóképezdek gyakorlóiskolájában nyújtottak egymásnak kezét. A stalaktit és a stalagmit összenőtt, hogy egyik szilárd oszlopaul szolgáljon öntudatos nemzeti életünk égboltozatának.

Mert ilyenül szánta a nagy Eötvös az állami tanítóképezdek. Nemzeti életünk egyensúlyát a múlt században a felekezeti küzdelmek zavarták. A felekezetek harcának elvben való befejezését a múlt század végén az egyetemnek államivá tétele, mint határkő jelzi. Az egyetem világosságot árasztott a nemzet felsőbb rétegeiben; s amit a nemzet az előbbi századok fegyvertényeire alapított békekötések által el nem ért: *a felekezetek közötti békét*, megalkotta a felekezeti köntösből kivetkőzött egyetemből a nemzet intelligens osztályaira áradt világosság. De jött századunkban a nemzetiségek küzdelme, mely megrendíté a haza oszlopait. A felülről terjedő világosságot bevinni a nép alsó rétegeibe, közös intézetben együtt képezni a különféle felekezetekhez és nemzetiségekhez tartozó tanítójelölteket, hozzászoktatni őket egymás vallásának, nyelvének becsüléséhez; együtt nevelni őket a közös haza iránti szeretetben, a közös édesanya szárnyai alatt való békés egyetértésben, hogy aztán beplántálják a vallásos és faji türelmet a köznép szívébe: ez volt szép hivatása az állami tanítóképezdeknek.

A főtiszteletű tiszáninnen ev. ref. egyházkerület felismerte az állami tanítóképezdek e szép hivatását s midőn a kormány alkalmas helyeket keresett a felállítandó 20 állami képezde elhelyezésére, készséggel bizta 12 év óta fenálló képezdjét a nemzeti kormány gondjaira. 1869. júl. 25-én írták alá az egyházkerület és minisztérium megbízottjai a szerződést; melynek értelmében az egyházkerület 50,000 frtért átadta a kormánynak az eredetileg (még 1848-ban) katonai laktanyának emelt, de teljesen fel nem épült s iskolai célokra csak 1869-ben átalakított képezdei épületet. Hogy azonban ref. tanítók képzésére ezután is alkalom adassék, az egyházkerület a felekezeti képezde részére tett alapítványok kamataiból 3000 frt évi segélyt ajánlott fel ref. tanítójelöltek ellátására. A főiskola kebelében fenállott képezde az 1868. tanév végén beszűntetett, annak növendékei az 1870. január 20 án megnyílt állami képezdebe vétettek föl. Ez volt az a körülmény, melynél fogva intézetünk mindjárt az első iskolai évben, mint teljes, három-évfolyamú képezde működhetett.

(Folyt. köv.)

IRODALOM.

* A M. Tud. Akadémia „Könyvkiadó Vállalatában” december elején jelent meg az 1894 évi illetmény négy kötete (az új folyam XVII—XX kötete) a szokott csinos kiállításban. A 4 kötet közül kettő eredeti, kettő fordított munka. A két előbbi munka *Hunfalvy Pál*, 3 év

előtt elhunyt kitűnő tudósunk, nagytudományú munkája: *Az oláhok története*, melyen haláláig dolgozott, de csak a XVII. század kezdetéig jutott el vele. E mű mintegy összefoglaló eredménye annak a sok tanulmánynak, buvárlatnak, mit Hunfalvy az oláh kérdésben két évtizeden át ép oly alapos tudással, mint kritikai elmeéllé vègzett, s a melylyel, míg egyfelől iskolát teremtett, másfelől a legsikeresebben harcolt a tudomány leplébe burkoltan politikai tendenciákat szolgáló oláh történetírás ellen. E műve hivatva van új alapot nyújtani a hamis alapokon, történeti fictiokon, tényekké emelt legendákon fölépült oláh történetírásnak az oláh irodalom keretén belől is, mely a tényekkel szemben örökre el nem zárkozhatik, hanem előbb utóbb szakítania kell hiú törekvéseivel s magáéva tennie az eredményeket, melyek kivívásában Hunfalvynak tekintélyes része volt. Hátrahagyott művéhez dr Réthy László irt előszót. — A fordított művek közül az egyik: *Dr. Hüppe Siegfried* német tudós munkája: *A lengyel alkotmány története*. Szathmáry György jó fordításában, mely a történelem művelőit és kedvelőit épugy érdekli, mint a politikusokat és jogászokat, mert a lengyel alkotmány történetét úgy tárgyalja, mint Lengyelország bukásának főtenyezőjét s e szempontból mi magyarok is sok megszívlelni való dolgot találunk benne. Szerző szerint az egész lengyel történelem megérthetetésének kulcsát a lengyel köztársaság alkotmánya szolgáltatja. Műve első e nemben, ez foglalkozik először e tárggyal a modern tudomány világításában, s feladatát a kritika osztatlan tetszése mellett oldotta meg; fordítása tudományos irodalmunknak határozott nyereségére szolgál. — A másik egy amerikai író tanulmányait nyújtja; címe: *Az emberi szellem képviselői*, irta *Emerson Ralph Waldo*, angolból fordította Szász Károly. Hét tanulmány van benne, hat az emberi szellem egy-egy kiváló képviselőjéről (ezek: Platon a bölcse, Swedenborg a mystikus, Montaigne a skeptikus, Shakespeare a költő, Napoleon a világ embere, Goethe az író), egy bevezető tanulmány a nagy emberek hasznáról. Megelőzi mindezt a fordító előszava, ki ebben megismertet bennünket, legalább nagy vonásokban az amerikai író életével (E. előbb unitarius lelkész volt). Írói egyéniségével, jellemzi a szóban forgó tanulmányokat s beszámol a fordítási munka nehézségeivel, a melyek valóban rendkívüliek lehettek, ha Szász Károly, az idegen költők mesteri tolmácsa, kénytelen bevallani, hogy alig bírta íróját megérteni s hiven visszaadni. Ha a tanulmányokat olvassuk, azonnal belátjuk, mi lehet ennek oka: maga a tartalom mélysége, mondatainak rhapszodikus volta, eszméinek gazdagsága. Jól mondja Szász K., hogy nem ismer író, Shakespeare kivül, kinek agyában az eszmék és képek — a tudás és képzelet oly gazdagsága volna felhalmozva, mint Emersonnél. Épen ezért e tanulmányok nem kezdők kezeibe való, kik az emberi szellem nevezett képviselőivel csak most akarnak megismerkedni, azok keveset értenének belőlök, hanem olyanok fogják azokban e nagy szellemek hű jellemzését találni, kik azok működésével, műveivel ismeretesek. A ki ismeri e nagy szellemeket, csodálni fogja az új szempontokat, s a teljességet, melylyel Emerson őket megítéli s egész műveltükben élénk állítja. Nem tényekre, hanem gondolkozásra tanít; eszméket ébreszt s azokat rendezni kényszerít. Fárasztó, minden szellemi erőnket igénybe vevő e tanulmányok olvasása s átértétele, de a magas hegyormok tiszta levegőjébe, messze kilátásához csak fáradtság után lehet eljutni. Szász Károlynak s az Akadémiának halálával tartozunk, hogy ezzel az eredeti, mély gondolkozású amerikai philosophussal alkalmat adtak megismerkednünk.

¹ Sárospataki füzetek 1868. 453. l.

* **Dr. Masznyik E. Pál apostol élete és levelei** című művéből megjelent legközelebb a XIII., XIV. együttes füzet, 6 ívnyi terjedelemben. Közli ez a thessalonikaiakhoz írott első levél befejezését s megkezdí a galatákhoz írott levél ismertetését, a melyet az apostol II. levelének fogad el. Irodalmi repertorium nyitja meg ezt az ismertetést s abban latin, német, francia, angol, holland nyelvű művek szép számmal vannak felsorolva, de édes magyar nyelvünkön szólott férfiakról és műveikről nincsen emlékezés most sem, itt sem, pedig — ezt ismételve mondjuk és nem szűnünk mondani — a magunkéi közül a kicsinyeket is meg kellene nekünk becsülnünk s ha már „Einleitung“-okra hivatkozik szerző, akkor a magyar isagogikák is hadd szerepelnének legalább a sorozat alján. Itt lehetett volna helyet szorítani a Rácz Kálmán tanulmányának is, a mely épen a galatákhoz írott levél felett támadt *hitelességi harc* legújabb alakjait tünteti fel az Irodalmi Társaság szemlájében (1893). A füzet különben az előbbieknél minden jó tulajdonságával ékeskedik s kitűnő tájékoztatást nyújt Pálról s a galatákhoz írott levél keletkezési körülményeiről s ügyes vitát folytat az ellenvéleményűekkel, a legújabbakkal is. A levél fordítását nem tartjuk teljesen szerencsésnek. Az ilyen kifejezésekben: „*Mert, hogy ha mit lerontottam, azt újra megépítem, vétkezzé magamat teszem. Mivelhogy én törvény által törvénynek meghaltam, hogy élnek Istennek*“... stb. hiányzik az előadásnak az a világossága, a mi dr. Masznyiknak egyébként legelőnyösebb tulajdonságai közé tartozik. A szöveg-magyarázatnál részünkről még a régi jegyzetes magyar bibliákra is kiterjeszkednénk olykor-olykor, hogy lássa a saját közönségünk, hogy valami a biblia világosságáért mi nálunk is történt az idők hosszú folyamán. A vizsolyi biblia, a Komáromi Csipkés György, a Bárány-Sartorius-fele új szövetség bátran belejuthatnának a magyarázó jegyzetek köze, még ha csupán cáfolás végett is. A füzet ára 60 kr. Melegen ajánljuk a pártfogásra.

* **A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület jegyzőkönyve** a nagy-kaposi rendes és a miskolci rendkívüli gyűlésekről, Mitrovics Gyula főjegyző szerkesztésében, 58 oldal terjedelemben jelent meg. Az első a főgondnoki beigtatáskor mondott beszédek is magában foglalja, utóbbi a domesztikai segély-kérvények elintézéséről szól. Ára 45 kr.

* **Irodalmi dolgozatok** cím alatt adta ki Baráth Ferenc, a budapesti ev. ref. főgimnázium érdemes tanára 1874—1894 ig különböző napi, heti lapokban és folyóiratokban megjelent kisebb-nagyobb tanulmányait s alkalmi jellemképeit egy 360 lapra terjedő kötetben, a melynek csinos kiállításra a Franklin-Társulat érdeme. Baráth ismeretes író, mint aesthetikus, van egy aesthetikája is leginkább felsőbb leányiskolák számára. Mint aesthetikus s mint irodalom-történet-buvár mutogatja kiforrott tehetségét e *dolgozatok*-ban is, a melyek noha egy részben sürgős szükségét elégítették ki (részben necrologok vagy necrolog-félék. Az aradi nap 1890; Kossuth L. 90-dik születésnapja; Kossuth Lajos meghalt, Arany János, Greguss Ágost), mind a mellett maradandó értékűek nemcsak szerzőjük alapos tárgyismereténél, biztos ítéleténél fogva, hanem a kidolgozásért is, Különben B. F. nem is szokott közönséges tárgyakért hevülni, s kritikai erejét nem is vesztegeti apró emberek szárnypróbálgatására, hanem Zágoni Mikes Kelemen, Kármán József, Gyulai Pál, Tolnai, Kossuth stb. ihletik lelkét és készítetik a megszólalásra a honiak közül, vagy Thackeray, Makepace Vilmos és Burns a külföldiek sorából. Egyik-másik tanulmánya (Mikes, Kármán, Gyulai P. költeményei; A délibábok hőse, Aristophanesről s az említett külföldiek) az irodalom iránt érdeklődőknek tel-

jes figyelmére és tiszteletére méltó, a kezdő aesthetikusoknak pedig útbaigazítóul, vezérül szolgálhat. Bölcs dolog volt a szerzőtől, hogy szellemének eme termékeit kiszedte a lapok temető-kertjéből, hogy így együtt tegyenek jó bizonyosságot mellette az olvasó közönség előtt. Vajha sokan olvasnák ezeket a komoly, nemes irányú tanulmányokat, hogy nemesednék ez által is az irodalmi ízlés ebben a szédelgős világban. A testes kötet ára 2 frt.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyulai Pál jubileuma.** Ő maga adta ehhez a legértékesebb részt a Kisfaludy-Társaságnak folyó hó 10-én tartott ünnepélyes közülésén, a mely a 48-ik volt az ilyenek között. Mint elnök, ő nyitotta meg az ülést és Kisfaludy Károly hírlapírói törekvésével s régibb hírlapjaink ismertetésével kapcsolatban súlyos ítélettel festette azt a boldogtalan viszonyt, a melyben a mai napi sajtó a szépirodalommal és a tudománnyal van. Régebben — mondja ő — hírlapjainkban bizonyos benső kapcsolat volt a politikai és irodalmi tartalom között. Azonban egy pár évtized óta e kapcsolat mindinkább lazulni kezd. Lehet, hogy ennek egyik oka az élénkebb politikai élet, a mely háttérbe szorítja az irodalmi részt, de — úgy látszik — hogy egy és más tekintetben a szerkesztők nézete is megváltozott a szerkesztésre nézve. Ezután elítéli a napi lapoknak a mende-mondák iránt való szeretetét, a reporterek hatásvadászó működését; a lapok sokaságát, mikhez nincs elegendő képzett író; kárhoztatja főként azt a felületességet, a mely a komolyabb művek bírálatában s a tudományos célú társulatok működésének ismertetésében nyilvánul, a minek az a szomorú eredménye is megvan, hogy a közönség elszokik a komolyabb olvasmányoktól s nem lévén kellőképen tájékoztatva, nem is érdeklődhetik méltóan a tudományos intézetek iránt. Általában az elméskedést, a tréfára, a gúnyra, kacajra valót kultiválják napi lapjaink, vagyis azt, a mi könnyű élvezetet nyújt s rövid életű gyönyört okoz. Az elmés, szikrázó tárcacikk többet ér, mint a tudós könyvbírálat, vagy valamely irodalmi tanulmány; íróink rajzokba, csevegésekbe ölik be tehetségüket, a beszély kezd kimenni a divatból s a kétes becsű szerelmi történetek, kalandok stb. foglalják el a lapok tárcáit és szorítanak ki abból minden nagyobb s mélyebben járó értekezést. A regény is inkább csak rajz s az is inkább csak felszínen mozog és nem hat a mélyre, s szerkezetében is laza, akár csak egy rajz vagy csevegés. Pedig hírlapjaink ma sokaknak képezik egyedüli szellemi táplálékát s így többet kellene teniök a tudomány népszerűsítésére és az ízlés nemesítésére, mint tettek régebben. — Gyulai máskor is békétlenkedett már a hírlapirodalom ferdeségei miatt, de annyi velőig ható igazságot sohasem szórt még az élelmes napi sajtó szemébe, mint ezúttal. Örömmel jegyezzük fel ezt a legilletékesebb tiltakozást mi is, mert az egyházi lapok olvasói között is akadnak immár, a kik egy-egy nagyobb tárcát, egy-egy tudósabb könyvismertetést igen hosszúnak és unalmasnak tudnak bélyegezni s azt szeretnék, ha mi is csevegnénk és elméskednénk. A sajtó kissé tüsszög az igazmondó kritikus beszédétől, de ez nem baj, az volna baj, ha a bölcs tanácsot meg nem szívná. A Kisfaludy-Társaságnak egyébként is igen nevezetes ülését (Apponyi székfoglalója, Tomori A. emlékezete) ez a beszéd sok időre feledhetetlenné teszi. Az ülés végén történt az, a mit jubileumunknak nevezhetünk. Gyulai már 1892-ben betöltötte 50 éves írói pályáját; de jubiláltatni nem volt kedve

s ez ellen a divatos tiszteltetés ellen következetesen tiltakozott. És még sem kerülhette ki, mert ülés után a díszterem mellett levő helyiségben hirtelen összeszedődtek a társaság tagjai s külső tisztelői közül is többen és — megjubiláltak. Zichy Antal üdvözlő beszéd kíséretében nyújtotta át neki az alkalmi emléktárgyakat, t. i. a költeményeihez Hirsch Nelli által készített illusztrációk eredeti példányaikat, aranytollat, aranyserleget és egy alapítványi összeget szabad rendelkezésére (1600 frt); a válás- és közoktatási miniszter pedig — szintén beszéd kíséretében — a Szent-István rend kis keresztjét adta át neki a felség kegyes megemlékezésének bizonyosságául; ugyanazt, a melyet régebben a költő nagy barátja, Arany János kapott. A jubiláló duzzogott az ilyen fajta útonállásért, de végre is megadta magát és lőn jubiláltta. A magyar nemzet bizonyára jó néven veszi, hogy a Gyulai múzsájának — ennek a komoly méltóságos Isten-asszonynak oltárán hála-áldozati lángokat gyújtott fel az igaz tisztelet. Az lesz egyébiránt az ő legméltóbb ünnepeltetése, ha a Kisfaludy-Társaság ülésén elmondott beszédének jótékony hatása meglátszik majd hírlapirodalmunk szellemi képén. Éljen, hasson, alkosson, buzdítson s ha kell: ostorozzon még igen soká!

— **Kossuth Ferencz a nép-pártról** több magvas cikket irt már az »Egyetértés«-ben *elitélőleg*. E hó 9-én kelt vezércikkében egyebek közt ezeket mondja: »Nagy urak, főpapok és nép; különös háromság: a két első együtt járta át a századokat, de rég elmúlt az az idő, mikor a főurak által sanyargatott népet az egyház védte; hol van az egyháznak ez a magasztos korszaka? messzire, messzire vissza kell menni a századok során, hogy fellelhessük. Péter utódjai a katakombákból a trónusra léptek; a nép fiait beveszik a világ leghatalmasabb köztársaságába, mely a papok köztársasága; és lehet a nép fiaiból a zárdák udvarát seprő barát, vagy lehet bíborba öltözött pápai trónörökös, de midőn pappá lett a nép fia, egy új családba lépett és megszűnt a nép fia lenni... A nép-párt felvonulása emlékeztetett a keresztes háborúkra toborzott nép menetek leírására; azt mondják, hogy csak a kereszt és a kard hiányzott a papoknál és az összes katolikus papság bevonult, még Varasdról is kértek kölcsön barátokat... A vallás nevében küzdök a gyűlölet és kegyetlenség legmagasabb fokaira tudtak emelkedni minden országban, minden korszakban a világon. A keresztyénség nevében, vagyis annak a vallásnak nevében, mely a szereteten alapszik, darabokra törték egykor az élő emberek csontjait és izzóvá tüzelt harapófogókkal csipdesték le az élő emberek izmait. A polgárosodás régóta lehetetlenné tette ezeket a hallatlan kegyetlenségeket, de polgárosodott századunkban is szem elől veszt az mindent, a ki a vallás által fanatizálva lesz... A magyar nép sohasem volt fanatikus, még a sötétség századaiban sem és kételkedni kellene a haza jövőjében, ha most lehetne fanatikussá tenni.«

— **A „Religio“ sajnálkozása.** A *Religio* nagyon sajnálkozik azon a rideg visszautasításon, melylyel „a keresztény magyar államiság megmentésére alakult nép-pártot“ a protestáns egyházi lapok s a protestáns közvélemény fogadta. „Mennyire megfogytakozott a keresztény összetartozandóság érzelme a XVI. századbeli vallásújítás által kettészakított magyar nemzetben!“ — kiált fel kegyes szemforgatással. „Érzéketlenül, mintha pogányok közelednének feléjük, visszautasítják a ker. nemzeti örökség megvédésére odanyújtott testvéri jobbot. Hej! ez nem magyar örökség ám; ez becsempészett lutheri német

rontós: ez a fajpusztító pápa és pápista-gyűlölés. Egyre mélyebbre sülyed a magyarság a német kultúra és befolyás igája alatt, míg csak egymás közt meg nem köti vallási egyesülés által a testvéri kiegyezés békeségét. Higgyjétek el nekünk, hogy annyi van bennetek az Istenből s a Krisztus szelleméből, a mennyi szeretettel bírtok kath. testvéreitek iránt viselkedni!“ Szép dolog a felebaráti szeretet emlegetése, de hát az csak reánk nézve kötelező s kath. testvéreinkre nem? hol az ő tetteik, melyek e szavaknak megfelelnek? mi ugyan gyertyával keresve sem tudunk ilyeneket találni, nem a jelenben, s még kevésbbé a múltban. A mi pedig a protestantizmus által követett német sugallatot, ápolt német kultúrát illeti, bátrak vagyunk kérdezni, hogy 300 éven át kinek protectora volt, kinek érdekében üldözte s fojtogatta a magyar nemzetet a *német-osztrák* uralom: a katolikus vagy a protestáns egyház érdekében e? Bizony 10 annyi német szellem, germanizmus oltatott be a magyar nemzetbe a katholicizmus, mint a protestantizmus utján!

— **Az állami anyakönyvek életbeléptetése** még ez év folyamán megtörténik. Perczel belügyminiszter két rendeletet intézett közelebb a vármegyei közigazgatási bizottságokhoz (9500. II. sz. és 9600. II. sz.), felhíván azokat: 1. az anyakönyvi kerületek meghatározására, 2. anyakönyvvezetők és anyakönyvvezető-helyettesek ajánlására. Határidőül mindkettőre március 31-ét tűzte ki. A rendeletek részletes útbaigazításokat is közölnek, a melyek megkönnyítik a közigazgatási bizottságok munkáját, de a felelősség egy része mégis azokra esik s netalán rajtok is marad, ha nem eléggé körültekintően végezték feladataikat. Két-féle anyakönyvi kerületek lesznek; u. m. 1. olyanok, a melyek csak egy községből, 2. a melyek több kis községből állanak. Ez utóbbiak összeállításánál figyelni kell arra, hogy a lakosoknak ne kelljen az állami anyakönyvi kerület székhelyéig messzebb menniök, mint eddig mentek — a felekezeti anyakönyvvezetés mellett, s még arra is ügyelni kell, hogy ott az egyházi szertartás is teljesíthető legyen. Az anyakönyvvezetők egyelőre csak a születési és halálozási eseteket fogják ellenőrizni, de később a házassági anyakönyv is rájuk bízatik; éppen ezért hangsúlyozza a rendelet, hogy az ajánlásnál óvatosan járjanak el a bizottságok, t. i. csak pontos, megbízható, és közbecsülésben álló egyéneket ajánljanak. Első sorban a községi előljárókat, járási szolgabírókat és körjegyzőket tekinti a belügyminiszter anyakönyvvezetésre hívatottaknak, a tanítók-ról tehát, a kiket *bonyhádi* beszédében leendő anyakönyvvezetőkül emlegetett, jónak látja többé nem is emlékezni. Bölcsen teszi, mert azzal, ha a papoktól elvett anyakönyvet a tanítók kezébe adná az állam, furcsa képzeteket támaszthatna a népben a papi megbízhatóságról. A tanítók jutalmazhatók fizetésük rendezésével és emelésével; de nem bölcs dolog azok erkölcsi értékét a papi állás rovására öregbíteni. — A rendelet a tiszteletdíjakról is szól, úgy azonban, hogy azzal nem lehetünk tisztában. Az állam — úgy látszik — takarékoskodni akar az új intézménnyel s csak a legkikerülhetetlenebb esetekben hajlandó az új munkát megfizetni. Járási szolgabírók s jobban javadalmazott előljárók s körjegyzők alig számíthatnak — a rendelet szerint — fizetésre, különben e tekintetben is a közigazgatási bizottságok szava lesz az irányadó. — Miután most már világos, hogy az új időszak az anyakönyvekre nézve bekövetkezik; a felekezeteknek is mozogniok kell, hogy a saját anyakönyvvezetőiket idejében tájékoztassák!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből. A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Protestáns missio.« Molnár Ferenc. — »Visszapillantás a vallás- és közoktatásügyi költségvetési vitára.« Buza János. — »Visszaemlékezés a sárospataki tanítóképzede 25 éves múltjára.« Dezső Lajos. — »Szegedi Kis István élete s a Tisza-Duna mellékeinek reformációja« Zoványi Jenő. — »Vegyes közlemények.« — Szerkesztői üzenetek.

Protestáns missio.

Védelvezzük prot. egyházi érdekeinket! — hangzik fel sorainkból mind sűrűbben ez a cselekvésre hívó szózat, most, a mikor Lutherrel szólva: „a mi régi ellenségünk, háborog velünk.“ A bölcs, a bátor vezérek innen-onnan ajánlatokat tesznek, terveket készítenek a védekezés mikéntjére nézve az aggodalmaskodó környezetnek, kik közül sokan immár nem kevesebbtől, mint a prot. eszménynek ez idő szerint való vereségétől s ezzel az egyház külső tekintélyének hanyatlásától kezdenek tartani. Mind szép, felemelő tervek, gondolatok azok, melyekben a benső meggyőződés lelke mozdul meg s nyugtalanodik igazainkhoz illő méltósággal ügyünk javáért; ismerve a ránk támadó egyház múltját, nagyvilági állását és hatalmának eszközeit, melyek együttvéve egy időre veszélyesek lehetnek egyházunk külső alakulására: örvendetes jelenségnek kell tekintenünk, hogy immár gyűléseinkben, társadalmi érülkezéseinkben is kezd megnyilatkozni a prot. szellem ébersége.

Kétségtelen, hogy ez idő szerint a protestantizmus helyzetéhez van kötve az evangéliom s ezzel a kereszténység sorsa; de én mégis jobban szeretném, ha épen ennek nagyobb bizonyosságául, nem a szoros értelemben vett prot. egyházi érdekeknek, mert hiszen ilyenek voltaképpen nincsenek is, hanem az evangéliom egyetemes és szent ügyének védelmezését állítanók minden alkalommal előtérbe, nemcsak, hanem ehhez szabnók, ebben tekintenők meg, mint tiszta tükörben, egyházi feladatainkat, hogy aztán ezt tarthatnók azok elé is, kik erőnek erejével dicsőséget keresnek abban, hogy az evangéliomi békeségre törekvő protestantizmust feltétlenül ellenségökné tekintés. A mi álláspontunk. törekvéseinknek egész összessége, viszonyunk a katolicizmussal, s a közöttünk levő különbség csak az evangéliommal világítható meg tisztán. Csak erre hivatkozva, s ezen a fundamentumon erősen állva kerülhetjük ki azt a veszélyes fogalomzavart, melybe esetről esetre a kath. önző egyháziasság fondorkodása sodorhat bennünket s melyet aztán, egyes sebezhető tényeinknél, mert hiába, ilyenek mindig lehetnek, saját ev. ellenes álláspontjának oktalán igazolásául használat fel ellenünk. Csak az evangéliom tiszta, átlátszó

eszmével biztosíthatjuk győzelmünket is a katolicizmus felett. Mert ha egyházunkra, mint hivatását az időben teljesen betöltő társadalmi intézményre mutatunk is, azonnal, egyházat állítva egyházzal szembe, egy harcra kész, jól elhelyezett, fegyverekben bővülködő s fegyelmezett táborral találjuk magunkat szemközt, mely a külső győzelem dicsőségét szomjazza csupán; de az evangéliom lelke előtt még nagyobb óriásnak is meg kell magát adnia. A mi igaz missiónk eredeti értelme szerint, már magának a prot. névnek is, bár a protestáció a kath. egyházzal szemben eszmeileg örök, csak kortörténeti vonatkozása van; nem adja hiven vissza egyházunk jellemét, céljait és törekvéseit, s álláspontunk helyes megítélésében sokakat megtéveszthet. És ebben nagy veszedelem rejlik ügyünkre, az evangéliomra nézve. A protestáció, annak idejében — mint tudjuk — egy zavaros kornak kényszerült, politikai jellegű, társadalmi ellen-manifesztuma, kitörése volt; tehát politika, egyház-politikai tény; a mi külső körülményekkel, a kath. ellennyomás tulságaival indokolható ugyan; de az ev. egyház hivatásával, végcéljával össze nem tévesztendő. Az evangéliom nem egyházi öncél; az egyház sem politika, sem adminisztráció, hanem társadalmi életelv képviselője, a mely életelvet az egyháznak a benne rejlő erővel fokozatosan előbbre vinni, megvalósítani terhes, de magasztos kötelessége. Az evangéliom maga minden, e mellett minden egyéb egyházi életnyilvánulásnak csak az esetben van kisebb-nagyobb értéke, ha ama főcélnek szolgálatában áll. A mi azzal ellentétes, vagy annak értékét kisebbíti, azt tényező gyanánt elfogadnunk nem szabad; de a mi azzal megegyezik, s értékének emelésére szolgál, azt minden melléktekintet nélkül, kétszeres erővel kell az egyházi élet ápolására fordítanunk.

Nem csupán a koronként felmerülő egyházi összefüggések alkalmából, mintegy külső körülményektől kényszerítve, hanem az alapelve iránt való rendíthetlen hűségéből, benső szeretetből kellett tehát egyházunknak mindenkor evangéliomi szellemet teremteni, fenntartani, ápolni, s kell ma már különösebben is, az idők jeleit megértve, a kath. egyház túlfejlesztett egyházi intézményeinek ellensúlyozására, nekünk való evangéliomi intézményeket létesíteni. Csak így lehetett, csak így lehet a protestantizmus céltudatos életelvvé, versenyképes tényezővé a társadalomban; e nélkül egész

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

létele, jövője ingatag, bizonytalan. Sőt e nélkül — ért-sük meg — tulajdonképen létalapja, életjoga sincs.

Természetesen, nem az írott és módszeresen elre-citált evangéliomban kell hát keresnünk ezutánra egy-házunk élet- és haladásképpességét; mert ha pusztán a betűkre, a szavakra, a szépen hangzó szónoklatokra tá-maszkodunk tovább is, s nem az evangéliom lelkére, mely élet és cselekedet, s nem ezt igyekszik kiki, kicsiny és nagy közöttünk önmagában, s önmaga által a tár-sadalomban lehetőleg megvalósítani: hát akkor az a nehéz küzdelem, melyet az evangéliomért a világgal kell folytatnunk, lassan-lassan alighanem visszatérít bennünket a kath. egyház ama csalóka, hamis büvkö-rébe, a melyben — fődolog lévén az egyház külső nagy-sága, számbeli gyarapodása — evangéliomi élet nélkül is tudják az üdvöt biztosítani. Vagy magasra tartva eszményünket, gyakorlati intézmények hiányában, a mik-vel a kath. egyház, számítva az emberi élet gyarlósá-gaira, bőven ellátta magát, a külsőségek felé örömet hajló világban apránként háttérbe szorítottunk. Nem magunk ütnők-e el magunkat így a nagy verseny győ-zelmének dicsőségétől? Nem megcsalánk-e magunkat, elfogadva igazságnak a kath. egyház történetéből me-ritett ama tapasztalati tény, hogy ker. egyház az evan-géliom nélkül is, sőt annak ellenére is megélhet hosszú ideig s feladva azon meggyőződésünket, hogy a keresz-tyén egyházban, mint Krisztus testében, egyedül az ő lelke lehet minden időben az örök-igaz fentartó erő ?!

Nekünk, ha az evangéliomot, a keresztyénség lelki életét a visszaesés veszélyének kitenni nem akar-juk, nemcsak arra kell ez idő szerint már törekednünk, hogy az evangéliom szelleme erősebben hasson át az egész vonalon mindent, az egyéni lelkeket s ezekkel az egyházközségi életet, közigazgatást, alsóbb felsőbb foku törvénykezést és törvényhozást, hanem arra is, hogy e szellem hathatósabb élesztésére s biztosítására egye-temes, köztársadalmi értékű ev. intézményeink legye-nek, a melyek a protestantizmus magasabb hivatásáról tegyenek bizonyosságot a kath. egyház felett s élesen különböztessék meg annak egész irányától, szellemé-től és intézményeitől. Nem úgy, mint eddig, senkinek nem felelős s az első kísérlet nehézségeitől visszaret-tenő magán-vállalkozások esélyeire bízva, hanem hiva-talos és egyetemes akcióval kell ilyenek alkotásához látnunk; ezeket téve ezutánra a lelkészi tevékenység középpontjává, mint a melyek létesítésében leginkább megtetszik az egyházak és hivatalnokok kötelesség tu-dása, életre valósága. Mert ne feledjük el azt, a miről más körülmények közt élve, egészen megfélekedtek elődeink, hogy ezek nemcsak eredményei gyanánt ve-hetők az egészséges vallás-erkölcsi életnek, hanem vi-szont egészséges gyülekezeti élet teremtésére is felette igen alkalmasak. Ha minden prot. templom mellett, mint azoknak lényeges alkatrészei, elmaradhatlan kel-lékei, milyenek a reformáció kezdete óta egészen nap-jainkig az iskolák voltak, humanisztikus intézetek ál-líttatának, hajlékok építtetének itt az éhezők meg-elégítésére, ott a meztelenek felruházására, emitt a szerencsétlenek istápolására, amott az elhagyott kicsi-nyek befogadására: ó, milyen nagy lendületet venne ezekkel, milyen legyőzhetetlen erőt nyerne ezekben az ügyefogyottakban az egyetemes vallás-erkölcsi élet szent ügye. Ha a keresztyén életközösség evangéliomi nagy eszméjét, odaadó működésünk nyomán, olyan erővel tudnók beállítani az egyházi élet tényezői közé, hogy az a társadalom ujáteremtésében dicsőítené meg ma-gát: akkor töltenők mi be hozzánk illő módon a pro-tesztantizmus ez idő szerint való és örök missióját.

Egyházunk az evangéliomi eszmék feltámasztása, az evangéliomi szellem meghonosítása mellett ez ideig, a mint tudjuk, minden tevékenységét a külső szervezke-désre, közigazgatási és hitfelekezeti intézmények alkotá-sára volt kénytelen fordítani. Ezekre volt első sorban szüksége a kath. egyház phalanxával szemben, hogy a keresztyénség alapeszméit a végenyészettől megmentse. Az evangéliomi intézmények hiányát, a melyek ma már nélkülözhetetlenek, azokban az időkben bőven pótolta a sok százados nyomás alól felszabadító új eszmék által lelkesedésbe hozott hívek tömeges áldozatkészsége. Az egyház iránt való odaadó ragaszkodásnak lett, közvetve okozója a hitért való szenvedések végtelen sorozata is, a melyekben valami eszményibb, evangéliomi je-lenséget látva a prot. ember: bensőleg vonzódott egy-házának ilyen tényekben nyilvánuló igazságaihoz. Ké-sőbbben, midőn az üldözések kora lejárt s az egyház külsőképen kellőleg megizmosodott, az az evangéliom-ban gyökerező szabadelvű szellem hódította meg kü-lönösebben s készítette buzgóságra az egyház tagjait, mely a protestantizmust a más hitet vallóktól társada-lomban, nemzeti politikában előnyösen megkülönböz-tesse s melyért igen sok esetben még katolikusok is szívesen siettek egyházunk anyagi támogatására. Az üldözések kora régen lejárt, a szabad szellem pedig a tudományos műveltség folytán általánossá lett. Az egy-ház tagjai tehát ez idő szerint már valami másnemű evangéliomi bizonyosságot várnak s ha jól megfigyel-jük, ez az, hogy lásson egyházuk teljes erővel igazi missiójának betöltéséhez; alkosson olyan intézménye-ket, a melyek evangéliomi jellemét, lényegét erőseb-ben kidomborítsák, életrevalóságát, gyakorlatiasságát jobban feltüntessék.

Kétségtelen, hogy az egyházi élet, a vele szemben támasztott igények ilyen megnövekedésével, a miben sokan egyháziatlanság jeleit látni készek, de a mi va-lójában nem egyéb, mint egy már határozottan formában jelentkező, kiforrott fejlődési stadium, új átalakulások-nak néz elébe. Eszméinek, elveinek megfelelő, céljai-nak megvalósítására szolgáló gyakorlati intézmények nélkül társulati élet épen úgy nem képzelhető, mint bizonyos elvet, eszmét nélkülöző intézmények alapján. Ez a két tényező szorosan összefügg, egymást kiegé-szíti; együtt egészséges társadalmi viszonyokat teremt. S bizony — valljuk meg — elég hosszú idő óta hangoztat-juk már a mi evangéliomi eszményünket arra nézve, hogy az egyén joggal megkövetelhesse azt, hogy egyháza a maga testületi nyilvánulásaiban legalább is olyanra tö-rekedjék, mint a milyen igényeket vele szemben táplál; ha tőle az egyház, nem elégedhetvén meg az igé-nek csak, hallgatásával cselekedeteket kíván, csak ter-mészetes, ha viszont ő sem elégszik meg a megszokott ígéhirdetéssel többé, hanem annak megvalósítására tö-rekvő testületi tényeket, intézményeket követel. Köve-teli, hogy egyháza olyan legyen, mint a milyennek ő szeretné látni s akkor ő is olyan lesz, mint a milyen igényekkel vele szemben az egyház elő áll. És a köz-vélemény eme követeléseit — ha missiónkat jól fel-fogjuk — nem szabad könnyen vennünk vagy elútasí-tanunk, hanem egy áldásosabb, evangéliomibb jövő fordulópontja, alapvetője gyanánt örömmel kell üdvö-zőlnünk.

Hiszen a lelkészek is nagy általánosságban véve, tudják, érzik azt, hogy a rohamos szellemi haladás, melynek hatása ma már a nép legalsó rétegeiben is észrevehető és azon szabadság, melyet az egyéneknek az egyetemes papság evangéliomi nagy elve biztosít: az egyház és egyháztagok közt levő viszonyt lénye-

gesen megváltoztatta s az ő működésük terét tetemesen kibővítette. Nincsenek, nem lehetnek megelégedve önmagukkal s azon vallás-erkölcsi eredménynyel, melyet buzgólkodásuk nyomán ez idő szerint a prot. társadalom felmutatni képes és ennek nyilvánosan, mind sűrűbben kifejezést is adnak. Tudják, hogy az egyházi életátteremtésének nagy munkája elsősorban, legnagyobb súlylyal az ő vállalkia nehezedik, hogy az evangéliom szellemének az életbe való átvitele körül nagyobb tevékenységet kell kifejtjenők; de azt is észrevették, hogy működésük eredménytelenségének főoka testületileg alkotott s az egyházi életbe életszerv gyanánt felvett ev. intézmények teljes hiánya. Óhajtanák, hogy az egyházi társadalom nagy tényezői, a vezetők, iránymutatók ilyenek alkotásával jönnének segítségökre a nagy munkában. Kívánják, követelik nagy hivatásuk tiszta tudatában, hogy a több evangéliomi szellemet és nagyobb evangéliomi tevékenységet a hivatalos egyház az egyházközségi életben, annak külső igazgatása mellett ne tekintse többé alárendelt jelentőségűnek, még abban az esetben sem, ha annak egyszerre látható eredménye nem lenne is; mert ám, a milyen terhes, bár gyönyörűsége az evangéliom szerint élni, épen olyan nehéz az evangéliom szellemével egy más irányban haladó egyházközségi életet újjáteremteni s első sorban inkább hivatása egy evangéliomi egyháznak az, hogy az ígérel, a példával, a teljes evangéliommal hódítsa meg a lelkeket, mintsem a külső egyházat építse a közigazgatási kényszer igénybe vételével.

S az egyházközségi evangélizáció még nem a teljes evangelizáció, bárha annak látszik is. Óhajtanunk kell, hogy az adminisztráció kisebb-nagyobb magasságain, a hová sokak szeme néz felemelő példák után, a honnan munkánk sikerének könnyítése, biztosítása végett a nagy jellemek fényének kell alá sugározni a hétköznapi lelkek küzdelmes, borongós, téveteg útaira: minden szó, minden cselekedet, minden intézmény evangéliomi szellemű legyen.

A minek p. o. közelebről a konvent, ez a legmagasabb vezér-testületünk, a körülmények nyomása alatt kifejezést adott s határozatilag kimondott, hogy a közvélemény előtt már nélkülözhetetlennek ítélt s állított országos lelkészi özvegy-árva gyámpénztár létesítése ez idő szerint főképen azért nem vihető keresztül, mert pénzintézetet evangéliomi szellemben, szeretet, egymás terheinek hordozása alapján megalkotni lehetetlen; hát ilyennek — a többek között — nem volna szabad hallatszani mi közöttünk.

Áthatóbb evangéliomi szellemet, erősebb tevékenységet, életre való, életet teremtő evangéliomi intézményeket minél nagyobb számban!! S igazi prot. missiót, mely egyedül képes ki- és befelé való hatásában egyiránt erőssé, önmagához méltóvá tenni egyházunkat!

Molnár Ferencz.

ISKOLAI ÜGY.

Visszapillantás a vallás- és közoktatásügyi költségvetési vitára.

(Vége).

A középiskolai kérdések közül a miniszter programbeszédje alapján az *egységes középiskola ügyével, a tanulóktól terhelésével s a tanárhányingyál és a tanárképzéssel* foglalkoztak legszívesebben a parlament tagjai, de örömmel jegyezzük fel, hogy voltak olyanok is, a kik a vita alatt

figyelemre méltó észrevételekkel kísérték a miniszternek azt a nyilatkozatát, hogy a *középiskola tanrendjében erősíteni akarja a nemzeti elemet*, valamint azt a meglepő jelentését is, hogy a *közoktatási tanácsot*, melynek működését elődje már beszüntette, újra működésbe hozta.

A miniszter programbeszédjéből s a vita alatt tett egyes nyilatkozataiból kétségtelenül kitűnik, hogy új közoktatási miniszterünk a középiskolák kérdéseivel legalább programbeszédje tartásakor még nem volt teljesen tisztában s egyalegközelebbiteendőketsem volt képes helyesen kijelölni. Meglátszott ez mindjárt abból a nyilatkozatából, mely szerint a nemzeti elem erősítését egyedül az által akarja elérni, hogy a magyar irodalom és magyar történelem tanítására a tanrendben több heti órát szándékozik fordítani. A felett alig lehet kételkedni, hogy ha ezeknek a tantárgyaknak a tanítására az eddiginél több időt szentelünk, a nemzeti elemet igen valószínűleg erősíteni fogjuk, különösen — a mit a miniszter úr jónak látott elhallgatni — ha az ezekre fordított óra többlettel egyúttal nem szaporítja a tanulók óraszámát is, de egyedül ezzel a kitűzött célt még nem lehet elérnünk. Egy ilyen országban, minő a miénk, a melyben még most is 7 német, 4 román, 1 szerb, 1 olasz nemzetiségi középiskola s ezeken kívül 19 o'yan gimnázium és reáliskola van, melyekben a magyar nyelv egy más nyelvvel osztozódik az uralmon, a magyarok történelmének s a magyar nyelv és irodalomnak tüzetesebb tanítása mellett még valami egyébről is gondoskodnunk kell, ha a nemzeti elemet erősíteni akarjuk. Helyesen jegyezte meg a vita alatt *Hévízy*, hogy ezen a téren nagyobb sikert csak akkor fogunk felmutathatni, ha ezeket az intézeteket nyelvben és szellemben sikerül magyarokká tennünk.

A tantervbe hiába veszünk fel a magyar irodalom és történelem tanítására több óraszámot, ha a tanároknak esetleg nincs meg az igazi lelkesedés a magyarság ügye iránt; hogy pedig ez nincs mindenütt meg, azt már több intézetben hivatalosan is tapasztalták. Tapasztalhatták azt is, hogy a nemzeti elem erősödésére nem volt az előre számított hatással a közoktatási kormánynak az a legújabb időig fentartott politikája sem, hogy a legtöbb állami középiskolát a nemzetiségi vidékeken állította fel, a tiszta magyar vidékeket, a magyar alföldet pedig legfeljebb aanyai figyelemre méltatta, hogy az ev. ref. iskolákat, melyeknek egy része a szegénységgel küzdött, a törvény által követelt súlyos feltételek pontos teljesítésére szorította. Ilyen módon a nemzetiségi elemek művelődését nagy mértékben előmozdította, s magyar faját pedig a maga részéről elhanyagolta s így versenyképességét sem fejlesztette. Hogy a nemzetiségi vidékeken állított állami iskolák eddig nem hoztak a nagy áldozatnak megfelelő eredményt, annak, mint személyes tapasztalásból is mondhatom, egyik főoka, hogy az ilyen „végyarákba“ küldött tanárok nagyobb része kellő elismerésben és előléptetésben nem részesülván, magára nézve valóságos büntetésnek tekintette, hogy neki a nemzetiségi elemekkel folytonos szálmalom-harcot kell folytatni. Ilyen állami iskolákban működő tanároktól tudom, hogy a nemzetiségi elemek a jó magyar nevű tanártól gyanakodva húzódnak vissza, a nem magyar nevékre pedig bosszankodnak, hogy „nem magyar létükre“ a magyarságot igyekeznek előmozdítani. A tanár nevekről szólván, némileg igazat kell adnunk *Veres J.* képviselőnek abban, hogy a nemzeti elem erősödésének nem igen szolgál hasznára az sem, hogy „a tiszta fajmagyar ifjakkól aránylag kevesen lépnek a tanári pályára“ s ezek közül is kevés jut az állam szolgálatába, a mit sajnálattal kell tapasztalnunk, ha az állami iskolákban működő tanárok névsorát végig olvassuk. Hogy ezt maguk, az illető tanárok is feltűnőnek találják, látszik abból, hogy egy ízben már inditványozták, hogy érzelmeiknek megfelelően tömegesen magyarosítsák meg nevüket.

A miniszternek az Eötvös Loránd által megszüntetett *közüktatási tanács* új életre keltéséről tett jelentését méltán fogadták megütközéssel többen a parlament tagjai közül is, annival inkább, mert magának a miniszternek jelenleg még egy tanácsadó tanügyi testület szervezésére nézve semmiféle életre való gondolata nincs, vagy legalább ilyen a képviselőházzal nem közölt. Az a nyilatkozata, hogy mivel a miniszternek szüksége van a gyakorlott szakferfiak véleményére, a tanácsot egy összehívandó enquete alapján akarja reformálni, még nem lehet egészen megnyugtató, mert hiszen ilyen nemű tanácskozások alapján már több ízben (1875—1890) reformálták ezt a hatalmas testületet, de ez egyszer sem sikerült csak annyira sem, hogy maguk a közoktatási miniszterek meg lehettek volna elégedve szervezetével és működésével. Hivatal akart lenni s valóban *hivatal* is volt mindig, melyről helyesen jegyezte meg dr. Alexander a „Tanáregyesületi Közlöny“-ben, hogy mint mellék-kormány felelősség nélkül kormányozott s a valamely dologhoz értőket kényelmesen leszavazhatta ahhoz a dologhoz nem értőkkel. A Tanács voltákép hivatal, de mint-hogy elvileg független a miniszteriumtól s így az a veszély állhatott be, hogy hivatal lesz a hivatal *mellett*, a tisztviselők személyiségének egységével akarták a szervezet betegségét gyógyítani s ezzel elérték, hogy nem igen juthatott ellenkezésbe a miniszteriummal. Csak is ilyen szervezett mellett történhetett meg az nevetséges eset, melyet dr. Alexander ad elő, hogy t. i. a miniszter két kiváló tisztviselője leirhatott magamagához, mint a közoktatási Tanács referenséhez, hogy vizsgálja felül mint referens, a mit elkészített mint miniszteri tisztviselő, azután pedig felírt mint referens magamagához, mint miniszteri tisztviselőhöz, hogy a revisio megtörtént, végül pedig mint miniszteri tisztviselő helyben hagyta, a mit mint referens felülvizsgált s mint miniszteri tisztviselő kidolgozott. (O. T. E. K. 1894. 12. sz.) Ha a miniszter, mint ígérte, a tanácsbírálatát kivesszi a tanács kezéből, már evvel az intézkedésével is javított a helyzeten, de gyökeresebb javítást csak úgy érne el, ha azt tenné, a mit elődje tervezett, hogy t. i. a tanácsot arra való emberekből állítaná össze, megszabadítaná a közigazgatási teendőktől és tisztán tanácsadó testületté alakítaná át. Ha új emberek, új gondolatokkal eltele gyorsan váltják fel egymást a miniszteri székekben, igen gyakran megtörténik, hogy olyan reformeszméket, melyeknek megvalósítására egyik miniszter egész lelkesedéssel fáradozott, melyekkel már a közvélemény is kezdett megbarátkozni, az utána következő kivihetetleneknek tartja s mint ilyeneket leveszi a napi rendről. Így történt ez nálunk az *egységes középiskola ügyével*. Csáky grófnak ez volt egyik legkedvesebb eszménye; e felett éveken át folyt a vita szóval és írásban úgy, hogy az egységes középiskola kérdésének nálunk is egész kis irodalma van. Még csak most múlt egy éve, hogy az országos közoktatási tanács bizottsága hosszabban tárgyalta azt a tervezetet, melyet a közoktatási miniszter 1893-ban az egységes középiskola tanulmányi rendjének meghatározása végett közzé tett. Több napig tartó tanácskozás után meg is állapította az egységes középiskola célját, mely nem lehet más, mint az általános képzettséget megadni s így a főiskolai tanulmányok sikeres folytatására képessé tenni az ifjakat. Kimondotta, hogy a kötelezett tárgyak human és real csoportba osztandók s az előbbieknél a nemzeti elem nagyobb mértékben érvényesítendő, az utóbbiaknál pedig a főcél a gondolkodás fejlesztése. Meghatározta a tantárgyakat s kimondotta, hogy csak a görög és francia nyelv tekintessék nem általánosan kötelező tantárgynak, de ezek közül csak is egyiket választhatja a növendék. Cél szerűnek tartotta, hogy az újonnan szervezett intézet 9 évfolyamból álljon, de az I. osztályban idegen nyelv ne taníttassék, hanem

a latin nyelv tanítását a II. osztályba, a németet a III-ikban vagy IV-ikben a franciát vagy a görögöt pedig az V-ik osztályban kezdjék tanítani.

El volt tehát minden szép rendben intézve annyira, hogy csak a hivatalos tantervet kellett volna megállapítani s ezzel az egész új intézményt életbe léptetni. A miniszter-változás azonban nagyot fordított az egységes középiskola sorsán. Eötvös báró már az egészről csak úgy nyilatkozik, hogy közoktatás ügyünk történetének megírója az egységes középiskolát, mint egy ízben felszínre levő eszmét, méltán fogja megemlíteni. Új közoktatási miniszterünk már némileg módosította elődje véleményét, mintha attól tartott volna, hogy a Csáky-féle terv határozott elvetéséből erősebb ellenhatás származhatik. Ő szerinte a jövő mindenestre az egységes középiskoláé s reform intézkedéseinkben mindig ezt kell szemünk előtt tartani, de a kérdést egyelőre mégis elejtendők tartja, mert a század végének művelődési elemei és irányja nem olyan megállapodottak, hogy ezekhez szabhatnák a mai középiskolának gyökeres reformját. Arról, hogy az egységes középiskola érdekében tett eddigi intézkedéseket, minők p. o. a görög nyelv fakultatívvá tétele s a realiskolában a latin nyelv tanítása s a modern nyelveknek a gimnáziumban, mint rendkívüli tantárgyaknak felvétele szándékozik-e továbbra is fentartani — nem nyilatkozott, noha arra két képviselő is (Okolicsány, Hévizy) célzott beszédében.

Minden esetre helyesebb lett volna, mert ez által esetleg sokak aggodalma megszűnt volna, ha a miniszter egy kissé részletesebben adja elő azokat az okokat, melyek úgy elődjét, mint őt arra indították, hogy az egységes középiskola kérdését a napi rendről levegyék. Én azonban ezért a tetteért nem tudom kárhozotni Eötvöst és az új közoktatási minisztert; mert hiszem, hogy az egységes középiskola ügyét jelenleg azért tartották célszerűnek elejteni, mert látták azt a bizonytalanságot, a melyben más művelt népek is vannak az egységes középiskola kérdéseivel s hallották azt az elégedetlenséget, a mely Svéd és Norvégországból, Dániából e miatt az intézmény miatt hangzott fel újabb időben. Hiszen még Poroszország is csak a kísérletezés kezdetén van s hogy az 1892-ben megnyílt frankfurti egységes iskola csakugyan beválik-e, ez csak 1901-ben, az első érettségi vizsga alkalmával fog kitűnni, midőn a régi és az új rendszer szerint képzett ifjak egy idejűleg mutatják be az elért eredményt. Franciaországban is erősen küzd a két áramlat egymás ellen. Az „Association nationale“ hívei az egységes iskola megvalósításán fáradoznak, de velők szemben igen híres paedagógok állanak, hatalmas ervekkel bizonyítván a tervezett reform célszerűtlenségét. De mindezeknél nagyobb óvatosságra inthet bennünket az, hogy — mint említettem — a Skandináv félsziget tudósai s tanügyi testületei mindig hangosabban kezdik hirdetni, hogy az egységes középiskola szervezetével nincsenek megelégedve s célszerűbbnek tartanak, ha iskoláik human és realirányúakra különíttetnének el.

A legnagyobb készséggel, de nem épen a legnagyobb szakismerettel és tapasztalaton épült meggyőződéssel beszéltek országgyűlési szónokaink a *tanulók túlterheléséről*, a *tanárhiányról* és a *tanárképzésről*, talán csak azért, mert ezeknél a kérdéseknél a középiskolai tanárokról szólnak ereszett szölamokat alkalomszerűleg el lehetett zengeni a törvényhozás házában is. A legfeltűnőbb az egész dologban minden esetre az, hogy épen maga a tanárok élére állított új közoktatási miniszter, a kinek eddigi működési körében bizony igen kevés tapasztalatot lehetett a középiskolai tanárok képessége felül szerezni, kezdte el a vezetésére bízott szellemi harcosok munkáját becsmérlni s vele szemben kellett egy egyszerű képviselőnek (Hévizy) a tanárok védelmére kelni.

A *túlterhelésről*, mint *általános bajról* emlékezvén meg

programbeszédében, úgy nyilatkozott, hogy ennek okát nem a tanrendszerben, hanem a tanároknál találja, úgy, hogy ezt inkább csak methodicai kérdésnek tekint, melyet administratív úton, a főigazgató közbejöttével, sikerülni fog megszüntetui. Ezt a tanárokkal szemben hangoztatott erős vádját egyszerűen arra alapította, hogy az ú. n. *minta-gimnáziumban* ugyanazon tananyagot, helyes módszerrel a tanulóknak megterhelhetése nélkül el tudják végezni. Mindenesetre nagy örömet okozhatott a miniszter úrnak, hogy hite szerint ilyen könnyen felfedezte ennek a mindenfelé hangoztatott nagy bajnak a „*valódi okát*“, sőt feltalálta annak igen egyszerű orvosságát is. De hát, midőn a tanárok rosszasága ellen kelt ki, nem igen jutott eszébe, hogy ezzel a nyilatkozatával elítéli a tanár képezést és képesítést, a mi pedig jelenleg az állam kizárólagos joga s a miniszterek főfelügyelete alatt történik; elfeledte, hogy a középiskolák legnagyobb részében a minisztérium által approbált tankönyvek szerint tanítanak, a melyek pedig — legalább a közoktatási tanács ítélete szerint — helyes módszer szerint vannak készítve. És midőn a minta-gimnáziumra hivatkozott s ezzel szemben a többi középiskolát elítélte, nem vette tekintetbe ennek az intézetnek egészen különleges és sajátos helyzetét. Nem jutott eszébe, hogy ebben az intézetben csak felényi osztály van berendezve, mint a többi középiskolában s egy-egy osztályba legfeljebb 30, előkelőbb családból való növendéket vesznek fel, akik között még csak elégséges osztályzatot sem tűrnek meg, míg a többi fővárosi és vidéki tanintézetek zsúfoltak s bizony igen különböző nevelésű és képzettségű ifjakból verődnek össze tanítványaik. Meg aztán, ha jól tudjuk, a minta-gimnáziumban nem is követelik minden körülmények között a tananyag teljes bevégzését, hanem főleg azt, hogy a mennyit tanítanak, helyes módszer szerint tanítsák. Ezt a módszert közvetlenül látja s valószínűleg el is sajátítja a tanárjelölt a gyakorló gimnáziumban és ha azt künt a vidéken, vagy magában a fővárosban is nem képes alkalmazni, annak kell valami komolyabb okának lenni. Egyik oka mindenesetre az osztályok túlnépessége, mert egy túlnépes osztályban nem képes a tanár minden növendékével annyit foglalkozni, hogy a tananyagot mindenikkel teljesen megértethesse, különösen nem az alsóbb osztályokban, ahol még a fegyelem fentartására is több időt kell szentelni, kivált ha oda minden 4 elemi osztályt végzett gyermeknek feltétlen joga van belépni. De oka mostani tanrendszerünk és tantervünk is. Ezekre az okokra is gondoljon a miniszter úr, ha a túlterhelésen segíteni akar, mert hiszen a legügyesebb kocsis mellett sem bírják ám el a lovak könnyen azt a terhet, a mely erejüket felülmúlja, kivált ha még az útban akadályok is vannak. Ezzel a kérdéssel folyó hó 11-én az országos Középiskolai Tanár Egyesület budapesti választmánya is foglalkozott s kimondotta, hogy mivel a mai túltömött osztályokban lehetetlen sikerrel tanítani: kívánatos, hogy a tanárok vizsgálják át a tantervet a végett, hogy mit lehetne belőle, mint kevésbé fontosat kihagyni? Elhatározták, hogy a túlnépes osztályokból kiindulva, sürgetni fogják a maximum leszállítását, valamint az általános tantervrevíziót, mert a tantervről be van bizonyítva, hogy nem vált be. (Pedig mi ev. reformatusok is ez után indultunk!).

Azokkal a nyilatkozatokkal, melyeket, mintegy a miniszter magaviselete által felbátorítva tettek egyes képviselők, nem foglalkozom; mert hiszen az ilyen általánosan mondott vádak, hogy a tanárok egyrésze csak tanútat, de nem tanít, nem nevel; meg aztán, hogy a tanárok az iskolát csak tankönyv fogyasztó helynek tekintik, s visszaélnék a rossz rendszerrel és hatalmukkal, valamint egyik unalmasságáról nevezetes egyetemi tanárnak az a megjegyzése, hogy az egyetemen azért nem tanulnak az ifjak, mert a középiskolában a tanulástól megundorodtak, mivel itt az

oktatásban nincs igazi élet és szellem, mely megkapja és magával ragadja az ifjút, a legtöbb ember előtt mosolyra indítók lehetnek ugyan, de méltányosak semmi esetre sem.

Az új miniszter úrnak az a nyilatkozata, hogy *tanárhiány* tulajdonképpen csak az autonóm felekezeti iskolákban van s ez a rém az állami iskolák előtt ismeretlen, szintén azt mutatja, hogy programbeszédje előtt még nem volt alkalma megismerni teljesen a középiskolák állapotával. Mert bizony valósággal úgy áll a dolog, hogy ez a baj meg van mindenütt. Mi is nem egy esetet tudunk, midőn ref. gimnáziumban működő tanároknak egyenesen a minisztérium távirati úton ajánlotta fel egyik vagy másik tanszéket. Ilyet rendes körülmények között bizonyára nem tett volna meg, ha pedig egyszer már megtette s esetleg sikerült a felekezettől váratlanul elragadni a tanórát, egy cseppet sem szép dolog az autonóm felekezeteket tüntetni fel olyan színben, hogy tanárhiány csak ezek iskoláiban van.

Ilyen viszonyok között csakis helyeselnünk lehet a miniszternek azt a tervét, hogy a tanárképzést reformálni s a tanárjelöltek helyzetét — számosabb ösztöndíj alapítása által — anyagiilag könnyebbé óhajtja tenni. Az is jó intézkedés lesz, hogy a tanárjelöltek részére internátust állít, a hol nyelvi ismereteket szerezhetnek s a kölcsönös érintkezés által csiszolódnak. Azonban csupán ezekkel nem igen fogjuk elérni az óhajtott célt, mert ahhoz, hogy a tanári pályára tömegesebben lépjenek az ifjak, különösen pedig, hogy ez után a műveltebb családok gyermekei is óhajtozzanak, nem elég az ösztöndíj és az internátus, hanem szükséges az is, hogy a minisztériumban igyekezzenek a becsületes munkát elismerésben és kellő díjazásban is részesíteni, mert az olyan nyilatkozatokkal, a minőket Wlassics miniszter úr tett, vonzani nem, hanem csak elriasztani lehet.

A *harmadik egyetem kérdését* a lefolyt közoktatási vita semmivel sem vitte előbbre. Annak még csak szükséges vagy szükségtelen voltát sem sikerült megállapítani. Úgy látszik, hogy addig, míg ez a kérdés eldől, még igen sok szó fog elhangzani és igen sok tinta fog elfogyni. Úgy vagyunk mi most ezzel, mint az európai hatalmasságok Konstantinápolylyal, hogy t. i. mindenik óhajtana, hogy az övé volna s épen ezért egyik sem enged meg, hogy a másik birtokába jusson és így szépen megmarad a szultánnak. Szeged, Pozsony, Kassa, Debrecen s újabban még Buda óhajtoznak az új egyetem után, de hogy egyik se könnyen kapja meg, arról gondoskodnak a személyes érdekek képviselői s az ígéreteik által némileg lekötött intéző körök.

Buza János.

TÁRCA.

Visszaemlékezés a sárospataki tanítóképezde 25 éves multjára.

— A sárospataki állami tanítóképezde nagy termében 1895 jan. 22-én felolvasta: Dezső Lajos. —

II.

Intézetünk 25 éves történetének részleteit itt előadni egyértelmű lenne az eddig megjelent *Értesítőink* tartalmának ismételésevel, a mi, a mellett hogy céltévesztett dolog volna, túl is haladná jelen felolvasásom keretét. Az adatok ismételése helyett igyekszem az *intézmények* és az azokat megelevenítő *személyek* viszonyaiban mutatkozó *élet-jelenségekből* merithető *törvényeket* felkutatni. Az intézmények közül a *tantervet*, a képesítő *vizsgálati szabályzatot* és az *igazgatási szabályzatot* tartom

megemlítenedőnek; a személyi viszonyok közül az igazgató-tanácsot, tanári kart és a növendékeket.

a) Az állami tanítóképezdéknek, tehát intézetünknek is, eddig három *tanterve* volt. Az 1869-ik évi tanterv bölcs mészékkel szabta meg úgy a tananyagot, mint a tanítási időt, a heti tanórák számát. Azonban a tanító-képzés célja iránt megállapodásra jutni nem bíró közvélemény szűknek találta a megszabott keretet, s Trefort miniszter, be se várva a közvélemény leülepedését, 1877-ben új tantervet bocsátott ki, mely az elméleti ismeretek körét s az elméleti órák számát a művészeti rováására szaporította. A tanterv elcsúszott volna csakhamar kitűnt; hangoztatni kezdték a *túlterhelést*, a *gyakorlatiasabb* kiképzést. A túlterhelés megszüntetése s a gyakorlati kiképzés alaposabb eszközölése címén új tanterv jelent meg már öt év múlva (1882-ben), mely a képezdei tanfolyamnak négy évvé emelése által igyekezett az újabban felmerült kívánalmaknak eleget tenni. A tanító-képzés terén fentebb kifejezett gyakorlati és elméleti irány birkózása gyanant tekinthető ez új tanterv kibocsátása. Az állami tanítóképezdéknek példát kelle mutatniok az új szervezetben, hogy miként érvényesül egyenlő mértékben az alapos elméleti kiképzés, a szélesebb körű gyakorlatiasággal. A kísérlet csak félig sikerült. Sikerült annyiban, hogy a túlterhelés megszűnt, a nélkül, hogy a második (1877. évi) tantervnek az elméleti oktatásban kitűzött magasabb színvonalát fel kellett volna adni. Nem sikerült annyiban, hogy bár a VI. osztálynak főként a gyakorlati kiképzésre leendő felhasználását hangoztatta a közvélemény és a miniszteri rendelet egyaránt; mégis a gyakorlati kiképzés a tantervben nem érte el a kívánt színvonalat. E jelenséggel párhuzamos tünet, hogy a ref. képezdek mind négy évfolyamúakká alakultak, a kath. képezdeknek csak 38%-a.

25 év alatt tehát három tantervünk volt. A kiforlatlan közvélemény alapján a jelen tanévre már új tantervet készített a közoktatási tanács. Tanári testületünknek volt alkalma ez új tanterv fölött véleményét elmondani, mely oda megy ki, hogy egyrészt az új tanterv tönkre tenné az 1882. évi tanterv fő vívmányát, a túlterhelés megszűnését; másrészt a gyakorlati kiképzés emelése, az 1882 évi tanterv keretén belől is eszközölhető. Ez utóbbi állításunk igazolásául hivatkozhatunk a vallás- és közoktatási minisztériumnak 52945/1893. sz. a. rendeletére, mely a gyakorlati kiképzésnek intézetünkben divó módja és eredménye felett elismerését fejezte ki. Nincs hát szükség az új tantervre. Az új tanterv egyébiránt megfeneklett valahol, behozatala a jelen tanévról elmaradt, a hírlapok útján nyert értesülésünk szerint azért, mert az új tankönyvek nem készültek el a tanév elejére; a miből persze az következik, hogy ez új tanterv nem a képezdekért, hanem a tankönyv-írókért készült. Hogy a miniszterválság és a közoktatási tanács válsága mire fordítja a dolgot, az e pillanatban nem világos. Annyi bizonyos, hogy a gyakori tanterv-változás nem szolgálhat a tanítóképzés előnyére. A jó tanár a fogyatékos tanterv egyenetlenségeit is pótolja, ellenben a legjobb tanterv mellett is, a cél mögött marad a gyöngye tanár. A test nem használ semmit, a lélek az, mely meg-eleveníti. Nem akarok *laudator temporis acti* lenni, de annyi bizonyos, hogy az újabb tanári nemzedék egy része kényelmesebbnek találja a saját eszméi... nem, ambíciói szerint alakítani a régi intézményeket, mint ez intézmények megelevenítésében való fáradozást. Pedig a *bomlasztó gombák serege lepi el azon társadalom testét, melyben az intézményeket alakítják a személyek érdeke szerint s nem a személyek állnak az intézmények szolgálatában.*

b) A *tanítóképesítés* a második fontos intézmény tanítóképzésünk körül; ennek szabályozásáról is immár a harmadik rendelet intézkedik. Az első 1869-ben jelent meg; írásbeli, szóbeli és gyakorlati vizsgát állapít meg, melyet a tanító-jelölt egy-két évi tanítási gyakorlat után tesz le. Fő hibája volt, hogy a magán úton készülőktől nem kívánta az előképzettség kimutatását, sem osztályvizsgát. Valóságos chinai rendszer volt ez, a magánúton készült (vagy nem készült) jelöltek óriási százalékának bukásával, jajgatásával és fogcsikorgatásával.

Az 1877. évi szabályrendelet a könnyebb végét fogta a dolognak; a helyett, hogy behozta volna a magánvizsgákra az osztályvizsgákat s a *divide et impera* elvének alkalmazásával tette volna a nehézségeket a jelöltekre legyőzhetőbbekké, eltörölte a mennyiségtani írásbeli dolgozatot. E korszakban fölös számmal rohanták meg ingyenes képesítési vizsgáinkat ilyen magánúton készült jelöltek, s szóról-szóra rá illik ezek egy részére, a mit egyik róm. kath. képezde igazgatója hasonló alkalomból egyenes őszinteséggel mond, hogy t. i. ezeknél „a *kielejtő siker* nem elméleti, hanem gyakorlati érdemében veendő.”¹

Mind gyakoriabakká váltak azon esetek is, melyekben a végzett képezdei növendékek „a tanító-hiányra való tekintetből” a tanfolyam bevégezése után azonnal, a törvényben előírt „egy-két évi tanítói gyakorlat” nélkül bocsátattak képesítő-vizsgára. Időközben a képesítő vizsgát a minisztérium vizsgadíj alá vettette. Elsőbb 10,- majd 20 frt vizsgadíj rovatott a vizsgázókra. Azonban e vizsgadíj nem a vizsgáló-bizottság tagjait illeti, mint a felekezeti képezdeknél vagy bármely más magán-vizsgánál, hanem a kir. adóhivatalba szállítatik.

1892-ben új képesítési vizsgálati szabályzatot kaptunk, teljeset fény- és árnyoldalakkal. A magánúton készülő előbb, meghatározott időközökben, az egyes osztályokból tesznek vizsgát, s csak azután bocsátatnak képesítőre, ha az osztályvizsgákat sikeresen kiállották. Ez intézkedés bizonyára emeli a magánúton készülő képzettségének színvonalát. A képesítési vizsga díja ugyan továbbra is a kincstáré maradt, de az osztályvizsgák díja a vizsgáló-bizottság tagjait illeti. Az értelmes jelöltek az is javára válik, hogy bár az írásbeli vizsga tetemesen kibővített, de a szóbeli vizsga, a mennyiben az a memoria dolga, lényegesen megszorított.

A szabályzat azon intézkedése azonban, hogy állandóvá teszi a képezdét végzett növendékeknek azonnal, 1—2 évi előzetes praxis nélkül, képesítőre való bocsátását, hátrányára szolgál a tanítóképzésnek. Legfőbb baj pedig az, hogy az írásbeli vizsga elválasztotta a szóbelitől, amaz májusban, ez júniusban teendő. Ez intézkedés egyrészt kétszeres fáradságot és költsékezést ró azokra, kik, mint már állomáson levő tanítók tesznek képesítőt; másrészt megnehezíti annak megítélését, hogy a IV-ed évesek közül kik bocsáthatók azonnal a tanfolyam végzése után (1—2 évi tanítói gyakorlat nélkül) képesítőre. Mivel ugyanis a IV. évi tanfolyam végzése után azonnal csak azok bocsáthatók képesítőre, kik legalább jó általános osztályzattal végzik a képezdét; annál fogva vagy le kell tétetni a IV. osztálylyal május közepén az osztályvizsgát (ami a tanítási idő jelentékeny csorbításával jár, nem is említve az iskolai fegyelmre háramló hátrányokat), vagy a júniusban tett osztályvizsga eredményéhez képest tanácsolni kell a szóbeli képesítőtől való visszalépést olyanoknak, akik az írásbeli vizsga szorongásain májusban már átestek.

Intézetünk tanári kara itt is igyekezett egyengetni az elmélet egyenetlenségeit. Előterjesztésére 1893-ban még

¹ Schwarcz Gy: Tanítóképezdek statisztikája. 33. lap.

csak *kivételesen*, 1894-ben azonban már minden *kikötés nélkül* engedtetett meg, hogy az írásbeli képesítő az osztályvizsgák után a szóbeli képesítőt közvetlen megelőzőleg tartassék.

c) A képezdék *igazgatásáról* szóló szabályzat a harmadik fontos intézmény intézetünk szervezetében. Az 1869-ben kiadott szabályrendeletet 1877-ben újabb váltotta fel. Az újabb szabályrendeletet az igazgató hatáskörének a vállain nyugvó felelősség mértékéhez arányosított kibővítése jellemzi. Csak kettőt kívánok megemlíteni. 1877 előtt az intézet pénztárát a gondnok kezelte, ki mellett az igazgató az ellenőr szerepét vitte. 1877 óta a pénztár kezelése az igazgató vállaira tétetett át; ami, különösen oly helyeken, hol adóhivatal sincsen, hol tehát még a személyi illetmények is az igazgató kezén mennek át, nem kis terhet ró az igazgatóra s teljesen felemésztí minden szabad idejét. Innen magyarázható ki, hogy az állami képezdék igazgatói részéről oly kevés irodalmi munkássággal találkozunk. Mint egyszerű tényt kívántam ezt megemlíteni, anélkül, hogy akár panasz, akár mentesség volna szavaimban.

Az igazgatás iránt 1877 óta fennálló szabályrendeleten egyébiránt időközben több módosítás, részint megszorítás, részint bővítés történt. Az 1877. évi szabályrendelet azon pontja ugyanis, hogy „az igazgató a képezde folyó ügyeire nézve a miniszteriummal egyenes összeköttetésben áll”, az 56559/1894. sz. min. rendelet által hatályon kívül helyezett; ezután minden ügy a kir. tanfelügyelő útján terjesztendő fel a miniszteriumhoz. Az utóbbi két évben a kir. tanfelügyelőn kívül a központból kiküldött miniszteri biztosok látogatták meg az intézetet; legutóbb pedig a 26045/1894. sz. min. rendelettel az összes állami tanítóképezdék egy külön alkalmazott miniszteri biztos felügyelete alá helyeztetek, fenmaradván továbbra is a kir. tanfelügyelők hatásköre.

KÖNYVISMERTETÉS.

Szegedi Kis István élete s a Tisza-Duna mellékeinek reformációja.

Írta: Földváry László vácz-hartyáni ev. ref. lelkész. Ára 2 frt. Budapest, 1894.

Egyháztörténeti irodalmunk csak nem bír föllendülni. Sem munkásai nincsenek elegendő számmal, sem pedig ápolásának előmozdítására nem mutatkozik helyes irányú törekvés. Munkásai elégtelen voltának bizonyítgatása talán szükségtelen is, mutatja — habár nem is egészen csalhatatlanul — az akadémia által már két ízben kitűzött Bükk-féle 1000 frtos pályázatnak, valamint a Prot. Irodalmi Társaság és a Tiszántúli Tanár-Egyesület pályázatainak sikertelensége. Annak pedig, hogy az emelésére irányuló törekvés nem helyes úton jár, kell-e fényesebb bizonyossága, mint az Irodalmi Társaság legújabb, 1000 frtos pályakérdése, melynek kielégítő megoldásához a mi egyháztörténelmi tudásunk még sokáig nem lesz elegendő? Aztán ott van az erdélyi egyházkerületnek ama — mint veszem észre — szintén meddő törekvése, hogy történetét a millenniumra megírassa. Pedig ez a tárgy — a határidőt nem tekintve — sokkal kisebb kaliberű, mint az Irodalmi Társaság által megoldatni kívánt. És az erdélyi egyházkerület több belátást is tanúsít annyiban, hogy megbízás, nem pedig pályázat útján próbálgatná e művet létrehozni. És ez eljárás valóban inkább is sikerre vezethet, természetesen nem a millen-

niumig, és feltéve, hogy alkalmas embert találnak a munkára, melyhez nem elég csak historikusnak lenni és szintén nem elég csak theologusnak lenni.

A pályázatok sikertelenségének a munkások csekély számán kívül, sőt legfőbbképen az a nagyon egyszerű oka, hogy egyikünknek sem igen van kedve kockáztatni talán még fáradozását sem, azt meg épen várni sem lehet, hogy az eredmény teljes bizonytalanságának tudatában kiadja azt a költséget, melyet a szükséges kutatások megtételére kellene fordítania. Mert ki tudna például Tisza-Földvárt vagy Vác-Hartyánban akárminő könyvtár birtokában is máshol való bűvárkodás nélkül történelmi művet írni? Mig ellenben philosophiai, exegetikai stb. könyvet akárhányat lehet valami félreeső helyen is előállítani. Aztán meg úgy látom, hogy önértékünk, vagy talán szerénységünk sem engedi, hogy kitegyük magunkat az esetleges bukás szégyenének, a mit csak olyanok vehetnek magokra, mint az Irodalmi Társaság eddigi pályázatainak is siker nélkül futó versenyzői, kik olyan művekkel állottak elő, melyeknek gyöngegségét csak az ő merészségök multa felül.

Jobb is volna felhagyni a pályázatok próbálgatásával. Azzal az 1000 frttal, mely most függőben van, a tervezettnél sokkal okosabb s a jövőt tekintve hasonlíthatlanul hasznosabb módon lehetne emlékezetessé tenni a millennium évét. Indítsa meg az Irodalmi Társaság a „Magyar Prot. Egyháztörténeti Közlemények”-et, mely negyedévenként vagy két hónaponként, kidolgozott értekezéseket, forrásközleményeket és apróbb adatokat tartalmazva jelenne meg. Fordítsa ennek költségeire a Szemle egy részének és a monografiák felének kiadásait. Az az 1000 frt is jó segítség volna e végre. Az egyházkerületek is járulhatnak valamivel a folyóirat költségeihez, hiszen az ő multjokra szintén világosság fog abból lassanként derülni.

Meggyőződése, hogy ez úton rohamos fejlődésnek indulna egyháztörténeti irodalmunk, melynek a jelenlegi körülmények között csak nagy ritkán emlékezhetünk meg egy-egy valamire való termékéről. Ilyen a kevés közt az is, melynek ismertetését a jelen alkalommal célműl kitűztem.

Címéből kitetszőleg e munka voltaképen nem csak a Szegedi Kis István életrajzát, hanem ezzel kapcsolatban az Alsó-Duna és Alsó-Tisza melléke reformációjának a történetét is magában foglalja. Részemről nem vagyok barátja két, ilyen önálló s nem egészen egybeköthető tárgy összefoglalásának. Jobban szerettem volna, ha Földváry külön írta volna meg ama vidékek reformációját és külön a Szegedi életrajzát. Sokkal érdekesebb munkát végez vala, mint így, mert amúgy egyik tárgy, az életrajz, nem lett volna hátrányára a másik tárgy teljes kifejtésének, emez meg nem szakította volna meg amannak természetes és okszerű folyamát annyiszor. E miatt válik e mű, a két tárgy minden érdekessége mellett is, olykor unalmassá.

Ez a szerkezetbeli hiba természetesen nagy hátrány, de a mi egyháztörténeti irodalmunk jelen színvonalán még ezt kell néznünk s jóformán csak az lehet kritikának tárgya, hogy mennyire gyarapította tudásunkat s mennyiben érvényesíté eddigi ismereteinket?

Annyi kétségtelen, hogy a Skarica téves állításait több ízben helyesen javítja ki s ennél fogva már csak azzal is hasznat tett, hogy azok ezután nem fognak sem hiteles adatok gyanánt szerepelni, sem egyéb téves következtetésekre alkalmat adni. Minden kétséget kizárólag kimutatja például, a mit egyébiránt ő előtte már Rácz Károly is elég meggyőzőleg bizonyítgatott, hogy t. i. Szegedi nem Tasnádon, hanem Csanádon működött

Wittenbergből haza térte után. Alaposan kimutatja továbbá tiszamelléki működésének minden helyét s az egyes helyeken töltött idők tartamát. Valószínű, de még nem tökéletesen bizonyos helyéül tűnteti fel aztán az 1549. és 1550. évi prot. zsinatoknak a délmagyarországi Torony nevű s azóta elpusztult községet, úgy, hogy Fejes István-nak pár évvel ezelőtt nyilvánított véleménye most egyelőre, de még mindig nem véglegesen, túlhaladott álláspontnak látszik. Viszont helyesen mutat rá arra, hogy e zsinatok még nem voltak kálvinista zsinatok, miként Rácz Károly véli, sőt merészen állítja.

Egyszóval Szegedi Kis István életének hű és részletes rajzát nyújtja az olvasóknak. Azonban nem mulasztatom el megjegyezni, hogy rengeteg sok bőséges kitérést enged meg magának, a melyeknek néhol semmi, de semmi közük Szegedihez, sőt ama viszonyok helyes megértéséhez sem, a melyek közé amaz itt-ott jutott, de épen úgy nem tartoznak a másik tárgy részletei közé sem. Szegedinek minden egyes emberrel való érintkezését minden egyes helyen való időzését stb. aprólékos kifejtésével kíséri az illető személyekről és helyekről tudható dolgoknak. A tolnai lakosok Sztárai-korabeli névsorának például egyáltalában nincs helye e műben. Aztán mi szükség van Ráczkeve egész hosszadalmasan előadott históriájára is? Tökéletesen elég lett volna a Szegedi odaköltözése idejében való állapotát s a reformáció ottani helyzetét felmutatni.

Másfelől Szegedi életrajzára nézve még pár észrevételt kell tennem. A krakkói magyar tanulók háza lakóinak Schrauftól kiadott jegyzékébe kár volt bele nem tekintenie a szerzőnek. Tudomására jutott volna egy, történelmi szempontból ugyan nem nagyon értékesíthető, de Szegedire nézve még is fontos adatnak, t. i. édes atyja nevének (Fábián). Ugyan ebből azt is megtudhatta volna, hogy a wittenbergi egyetem hallgatóinak Foerstemantól kiadott névsora szerint Szegedi 1542-ben, nem pedig 1543-ban iratkozott be a nevezett egyetemre s így Skariczának igaza van, midőn azt állítja, hogy az három évet töltött Wittenbergben, sőt valószínűleg abban se téved, hogy 1541-ben határozta el magát az odamementelre, mert a határozat teljesítése azért bátran történhetett a következő évben is.

Szegedire vonatkozólag én részemről még azt szerettem volna megtudni, hogy voltaképen mi alapja van az ő Kis nevének, mit széltere használunk, holott az egykorú forrásoknak egész serege hallgat föléle. Lehet egyébiránt (kikerülhetett figyelmemet), hogy ugyan csak egykorú adatok igazolják, de nem lett volna fölösleges épen azért kiterjeszkedni rá. Ugyszintén érdemes lett volna a halála után tartott hercegszólósi zsinatra gyakorolt befolyását is részletesen kifejteni. nem pedig csak úgy odavetőleg említeni meg. Theologiai álláspontjának kifejtése, műveinek alaposabb ismertetése, szerintem szintén elmaradhatatlan lett volna e könyvből, annyival inkább, mert Szegedinek, mint a legtudományosabb magyar reformátornak gyakori emlegetése már magában is megköveteli ezt.

A mi a Tisza és Duna alsó vidékének reformációját illeti, a forrásoknak lelkiismeretes felhasználásáról tanúskodik egész előadása. Perényi Péterről és Horváth Márkról például jó részben elfogadható rajzot ad. Nem is szerzőn múlik, hogy a számos hézagot betölteni nem tudta, habár a tények mellett még egy csomó kombinációval is szolgál olvasóinak. Ezeket természetesen nem mint tényeket adja elő, de azért mégis feltűnő, hogy egyre-másra belebocsátkozik efélékbe, holott épen ő oly gyakran esik neki egyháztörténeteinknek a kritikátlan-ságért, sőt nem egyszer mintegy szembe is állítja magát

velők, mint a ki tények előadására vállalkozott. Eme nem egészen indokolt s még alapos volta esetén is elhallgatni való önbizalom ellenében azonban műve nyújt a cáfolásra anyagot.

A baranyai püspökség ketté szakadását eddigi íróink Szegedinek e vidékről távozta utánra, vagyis az 1560-at követő évekre tették. Ám Földváry Laskóról Kálmáncsára költöztétől dotálja a szakadást s Sztárait teszi a másik püspöknek, a nélkül azonban, hogy bárminő forrásra is hivatkoznék ez állítása támogatásául, noha emígy hitelt nem adhatunk neki. Viszont az az adat (Somogyi Péternek egy címzése), a melyre Sztárainak a Szegedi teljes baranyai püspökségétől külön levő, egykorú tolnai püspökségét építi, hasonlóan nem bizonyítja azt eléggé, a mit noha nem minden részletében helyesen, de végeredményben tényleg mégis kimutatott már a „Somogyi Péter fogsága”-nak megírója.

Áttérek immár annak a feltüntetésére, hogy mennyiben egyezik meg eddigi történelmi tudásunkkal szerző egyik-másik állítása. Az újszerű, önálló állításokra s a többi történések tudatlanságának kimutatására való törekvés nagy mértékben meg van ő nála s annak dacára, hogy néhol csak nem egész kikezdéseket (néhol 10 soros részletet) idéző jel és utalás nélkül átvesz a mások által megírtakból, mégis minden alkalmat megragad, hogy nekik ellenmondjon, és — a mi aztán igazán baj — több ízben semmit mondó okok alapján, vagy épen minden alap nélkül. Brandenburgi Györgyről például azt állítja, hogy csak az 1525. évben lett a reformációnak határozott hívévé s ennek igazolásául nem egyébre, mint egy birtokának két papja által két évi időközben kiállított térítvényekre hivatkozik. Csakhogy ezek mit sem bizonyítanak a Brandenburgi Györgyről már ezelőtt ismert adatokból elvonható következtetésekkel szemben. Mert az, a mire a szerző — úgy látszik — a legnagyobb súlyt fekteti, hogy t. i. a korábbi a régi szertartások fenntartására kötelezi a kiállítót, Brandenburgi Györgyről szólva legfönnnebb annyit bizonyít, hogy a reformációt nem rohamosan akarta keresztül vinni s tisztában volt vele, hogy máról-holnapra nem is lehet azt teljessé tenni.

Minthogy ki van már mutatva, hogy Szerémi nem állítja, mintha Verbőczy nyolc lutheránust megégettetett volna, hanem csak is, hogy megkínóztatta őket: a helyett, hogy szerző ezt igazságul fogadná el, jobbnak véli Szerémi szövegében az „urgere” szót minden indokolás nélkül „urere” szóra javítani, csak azért, hogy égetésről beszélhessen. Ez azonban komoly történetírában nem járja.

A régebbi történetészek tévedéseit oly erős szavakkal ostromló s magát jobbnak tudó szerző az újabban kiderült tények helyett akkor is a régiek tévedéseinek nyomán jár, midőn a lutheránusok megégetését elrendelő törvényt az 1525., sőt egy helyen az 1521. (!) évről datálja, holott az 1524. évben hozták. Nem vesz tudomást arról sem, hogy a hatvani gyűlés végzéseit az 1526. évi rákosi országgyűlés megsemmisítette s így azoknak Perényire teljességgel nem lehetett az a befolyása, mit ő jónak lát hosszan elbeszélni.

Ehez hasonló tájékozatlanság nyilatkozik amaz állításában is, hogy Melius 1557-ben lett debreceni pappá s ezt Türk Dániel naplójával igazolja, pedig immár évek multak el azóta, hogy ki van mutatva Türk állításának nem Meliusra, hanem Melas löcsei papra való vonatkozása s ezzel kapcsolatban Melius debreceni működésének minden kétségen kívül 1558-ban való kezdése.

A helvét irányú reformáció Magyarországon elterjedésének mozzanataival egyáltalában nincs a szerző tisz-

tában. Azt mondja ugyanis, hogy a kalvinizmust 1549. előtt hazánkban keresni fölösleges dolog. Hát ez igaz is, ám ebből nem következik, hogy addig lutheránus volt minden magyar protestáns, mert hiszen a helvét reformációnak, vagyis a Zwingli irányának igenis voltak már 1549. előtt is hívei s midőn Rácz Károly azt állítja, hogy Szegedi már 1541. óta a helvét reformáció híve volt, nem mond lehetlent s tévedése nem több, mint a Földváryé, mert mindkettő a kálvini hitelvekkel azonosítja a helvét irányt s Zwingli eszökebe se jut.

Azt adja elő továbbá szerző, hogy a mint Melius debreceni pappá lett, azonnal hozzá kezdett a kálvini egyház alapjának lerakásához s jegyzetben ez állítás bővebb megvilágítására azt hozza fel, hogy az 1559 - 61. években Váradon és Debrecenben tartott értekezleteken már nyílt kifejezést adtak a ref. felekezeti álláspontnak. De hát Kálmáncsehi Sánta Márton mit vétett? Nem volt-e ő is a helvét reformáció híve s nem küzdött-e érte? Hát Meliusnak Dáviddal és Heltaival folytatott vitáiról s végül ezeknek már 1559 ben az ő álláspontjára való téréséről nincs-e tudomása szerzőnek? Aztán meg minő alapon kockáztatja szerző azt a merész állítást, hogy a reformátusok és lutheránusok közti teljes és tökéletes szakadás, csak az 1570. évi csengeri zsinat után következett be? Hiszen ekkor Erdélyben nem csak e két felekezet tagjai, hanem már az unitáriusok is önállóan szervezkedtek! Az egyes felekezetek különvállásának legbiztosabb jele a magok elvén való püspök megválasztása s ez bizony nem a csengeri zsinat (de miért is éppen ez?) után történt.

Lehetne még néhány apróbb kifogásom, egyes részek, állítások és a mű nyelvezete ellen. De nem szándékom csekély fontosságú dolgok kedvéért még inkább elnyújtani e már is hosszúra terjedt ismertetést, melyet azzal végzek, hogy Földváry műve bizonyosságot tesz a felől, hogy kitartással, buzgalommal és áldozattal félre-eső helyeken is lehet eredményt elérni, s hogy teljes sikerhez nem jutott, annak oka nem annyira a helyzetben, mint inkább az egyénben keresendő, melynek inkább az adatgyűjtés, mint a kritikai ér, — inkább a részletezés, mint a rendszeresség, — inkább az újra való törekvés, mint a tények ismerete tartozik tulajdonságai közé. Elmaradt egyháztörténeti irodalmunkban Földváry könyve mindenestre számot tesz s reményt ad arra, hogy szerző, előrehaladott életkora dacára is, hova tovább több eredménynyel fog munkálkodni az elhanyagolt mezőn, melynek munkásául vajha már régebben felavatta volna magát! Ez úgy neki, mint az irodalomnak csak hasznára vált volna.

Zoványi Jenő.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A gönczi ev. ref. egyház** presbiteriuma február 15 én tartott gyűlésében egyhangúlag, lelkesedéssel elhatározta azt, hogy a millenniumra megönteti párját ama ritka szép hangú harangnak, melyet az ősök a Károlyi Gáspár idejében öntettek, de a mely az üldözöttesek korszakában elvétetett a reformátusoktól s a mely egy tűz okozta megolvadás után újra átöntve visszatétt a róm. kath. toronyba. A Károlyi-ünnepélyről — az egyház és hívek sok kiadása miatt maradt el e harang megöntetése; de így is fontos alkalommal fog az megszólalni.

— **Az új seprő.** Joó István, volt tanítóképezdei igazgató elfoglalta már új, díszes állomását, a tiszántúli

középiskolai tanfelügyelőséget. Első mozdulata e kényes tisztességben egy megleghangú levél volt, a melyet a hivatala körébe eső tanintézetekhez küldött, a tanári karokat munkatársaiul kérvén fel. Legközelebb pedig felhívta azokat a vallástankönyvek megbírálására s ezzel egy jó lépést tett előre, a melyből az egész középiskolai oktatásnak haszna származhatik. Ez a dolog eszünkbe juttatja a mi Istenben boldogult egyetemes tanügyi bizottságunkat. Ez is elhatározta már majdnem két évtizede, hogy a középiskolai tankönyveket, tehát a vallástaniakat is bírálat alá véteti, de aztán jónak látta hozzá sem kezdeni ennek a nagy fának a vagdalásához. Az egyes talán jobban boldogul majd, mint a testület. Ugy legyen.

— **Egy új idea.** Terem most a haza-boldogító eszme és terv a honszerelem dús talajában, a bomladozás szomorú tünetei között. *Schneller István*, a búcsúzó pozsonyi theologiai tanár is vetett fel egyet a búcsúbeszédjét hallgató halás tanítványok és a nagy közönség előtt. Az »Ev. Egyház és Iskolák«-ból olvassuk, (6, 7. sz.), hogy az ő lelke előtt régóta oly theologiai facultás lebegett eszményképen, a mely nem esik a felekezet szempontja alá, hanem csak a tudománynak szolgál. Egy ilyennek otthonul az egyetemet, a tudományok egyetemét gondolja, s hivatkozik Leydenre és Parizsra, a hol ily felekezetnélküli vallástudományi facultások vannak. Az ilyen facultáson legalább 2 évet tartoznék tölteni minden papjelölt. Schneller boldogan hiszi, hogy ilyen módon leomlanának a felekezeti válaszfalak, több volna a különböző felekezetek lelkeszei között az egymás iránt való türelem és szeretet s lehetetlenné válnék a kulturharc. A nemes idealizmus által hevített tudós feledni látszik, hogy a kulturharc alapja nem az egyéneken, de a róm. kath. egyház rideg, gyűlölködő, eretnek-átkozó dogmatikájában és a pápai szék mindenhatóságra való törekvésében van. A mi róm. kath. főpapjainknak — esküjök szerint — előbb való a Péter székének dicsősége, mint a saját hazájuk békessége és boldogsága. Előbb nemzeti kath. egyháznak kellene azért születni és csak azután lehetne valami alapjuk az egyenlősítő és testvéresítő *utópiáknak*. Az már nem új, de az előbbiek után kissé visszatetsző megjegyzése a búcsúzó jeles tanárnak, hogy az állami tanárképzésből kikerült legtöbb tanárnál az volt tapasztalható, hogy az illetők az egyházra és annak intézményeire kicsinyléssel tekintettek le s éppen azért ő — a papok állami nevelését áhító férfiú — már régen foglalkozott a felekezeti tanárképzés eszméjével s egy felekezeti (ág. ev.) tanárképző felállítása végett már tervet is készített. A különben jeles beszéd egyes pontjaira — alkalmilag még visszatérünk.

— **A világ legrégibb könyve** valószínűleg a *Prisse-papyrus*, mely a párisi nemzeti könyvtár egyik legbecsebb kincsét képezi. A papyrust Prisse fedezte föl egy thébai sírban, mely e könyvön kívül az első thébai dynastia egyik tagjának mumiját is magában rejté. Már ez a körülmény mutatja, hogy ez a könyv legalább is a Kr. e. 25-ik századból való; de a csodálatos könyvből kitűnik, hogy még sokkal régibb időből, nevezetesen Assa király uralkodásának idejéből származik. Már címe is tanúskodik e tiszteletreméltó kor mellett: „Ptah-Hotep helytartónak, ki Észak és Dél királya, Assa alatt élt, rendeletei.“ S ez az Assa Kr. e. 3350 évvel élt, ez időre kell tehát a világ e legrégibb könyvének szerzettetését visszavinnünk. A könyv 44 fejezetre oszlik s hieratrythmikus nyelven van írva. A felsőbb osztályokhoz fordul s ezek magatartására nézve egy csomó maximát és megjegyzést foglal magában. A kormány tagjainak ajánlja, hogy tetteikben folyvást igyekezzenek a tökéletes ember életszabályait megvalósítani. Véleménye szerint egy

magas hivatalnoknak a tudományt és a bölcseséget kell eszményei gyanánt tisztelnie és azok tanácsát követnie; legyen mindenben mérsékelt, ne éljen vissza hatalmával s inkább szeretetet, mint félelmet igyekezzen kelteni, mert csak ily módon lehet az utókor részéről kedvező megítélést remélnie. A szerző elbeszéli, hogy 5 110 évet élt, s mindazon kegyekben és méltóságokban részesült, a melyek fölött az egyiptomi királyi hatalom rendelkezik.

— **A sárospataki ev. ref. akadémia tanrendje az 1894—95. tanév második felére.** A) *A vallás- és egyház-tudományi szakban:* MITROVICS GYULA, rendes tanár, főiskolai lelkész, előadja: 1. *Az erkölcstan elvi részét*, hetenkint 3 órában, 2. *Liturgikát*, hetenkint 3 órában, 3. *A polgári házasság törvényeit*, gyakorlatilag ismertetve az eddigi házassági joggal párhuzamban (speciál collegium) hetenkint 1 órában, 4. *Gyakorlati theológiai szemináriumot*, tart hetenkint 2 órában. WARGA LAJOS, rendes tanár, előadja: 1. *A keresztyén egyháztörténelmet*, (a reformatio után, folytatva) hetenkint 4 órában, 2. *A XIX. század egyháztörténelmét*, (folytatva) hetenkint 2 órában, 3. *A vallások összehasonlító ismertetését*, (folytatva) hetenkint 4 órában, P. NAGY GUSZTÁV, rendes tanár, előadja: 1. *Az újszövetségi kor vallástörténetét*, (a biblia 2-ik része) hetenkint 5 órában, 2. *A dogmaticából a christológiai részt*, hetenkint 4 órában, 3. *Theológiai szemináriumot* tart hetenkint 1 órában. RADÁCSI GYÖRGY, rendes tanár, ez évi szakelnök, előadja: 1. *Az ó-szövetségből: a Mózes-féle II. könyvet (Exodus) folytatolag, fordítva és magyarázva*, hetenkint 3 órában, 2. *Az új-szövetségből: a korinthusiakhoz írott I. levelet (fordítva és magyarázva)*, hetenkint 3 órában, 3. *Az ó-szövetségi kánon történetét*, (folytatva) hetenkint 3 órában, 4. *Ó-szövetségi szemináriumot* tart hetenkint 1 órában. DR. FINKEY JÓZSEF, rendes tanár, ez évi akadémiai és köz-igazgató, előadja: *Az egyházi törvénykezést*, hetenkint 1 órában. B) *A bölcsészeti szakban:* SZINYEI GERZSON, rendes tanár, főiskolai könyvtárnok, előadja: 1. *A legújabb kor irodalomtörténetét 1807—1830-ig*, különös tekintettel a nyelvújításra és a költészetre, hetenkint 4 órában, 2. *Neveléstani*, (a tanítástan különös része) hetenkint 2 órában. DR. SZÉKELY GYÖRGY, rendes tanár, előadja: 1. *A bölcsészeti történetét*, (folytatva) hetenkint 4 órában, 2. *A művelődés történetét*, hetenkint 4 órában, 3. *Német nyelvet*, (folytatva) hetenkint 2 órában. KALASSAY SÁNDOR, theológiai segédtanár és alkönyvtárnok, tanítja: 1. *A héber nyelv elemeit*, (folytatva) hetenkint 4 órában, 2. *Az új-szövetségi görög nyelvet*, hetenkint 2 órában. DR. BARTHA BÉLA, rendes jogtanár, tanítja: *Az angol nyelvet*, hetenkint 2 órában. DR. RÁCZ LAJOS, gimnáziumi tanár, tanítja: *A francia nyelvet*, hetenkint 2 órában. PÁSZTOR SÁMUEL, főiskolai ének- és zene-tanár vezetése alatt az egész theológiai ifjúság részére: *Gyakorlati éneklés*, hetenkint 1 órában. C) *A jog- és államtudományi szakban.* NEMES FERENCZ, rendes jogtanár szabadságon van. SZÁNTÓ GYULA, a jog- és államtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A római jogot* (Pandekták), heti 8 órában, 2. *Bányajogot*, (speciál collegium) heti 2 órában. BALLAGI GÉZA, a jog és államtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A pénzügytant*, heti 4 órában, 2. *A harczzogot*, (speciál collegium) heti 1 órában, 3. *Az európai nemzetközi jogot*, heti 3 órában, 4. *A gyakorlati közgazdaságtant*, (speciál collegium) heti 2 órában. FINKEY JÓZSEF, a jogtudományok doktora, köz- és váltóügyvéd, rendes jogtanár, ez évi akadémiai és közigazgató, előadja: 1. *A peres és*

perenkívüli eljárást, (folytatva) hetenkint 7 órában, 2. *Az egyházi törvénykezést*, (speciál collegium) heti 1 órában. KUN BÉLA, köz- és váltóügyvéd, rendes jogtanár, ez évi szakelnök előadja: 1. *Magyarország és Ausztria statisztikáját*, heti 6 órában, 2. *Bevétel és statisztikája*, (speciál collegium) heti 3 órában, 3. *Az európai államok statisztikáját*, (speciál collegium) heti 1 órában. BARTHA BÉLA, a jog- és államtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A magyar magánjogot*, (folytatva) heti 5 órában, 2. *A váltó és kereskedelmi jogot*, heti 6 órában, 3. *A kötelmi jog általános elveit*, heti 1 órában, 4. *Tanítja az angol nyelvet*, heti 2 órában. ZSINDELY ISTVÁN, a jogtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *Az egyetemes európai jogtörténetet*, heti 5 órában, 2. *Országgyűléseink történetét 1802—1848-ig*, (speciál collegium) (heti 1 órában, 3. *A szuverénitás bölcsészeti elemzését*, (speciál collegium) heti 1 órában. FINKEY FERENC, a jogtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A magyar büntető jogot*, (folytatva) heti 5 órában, 2. *A magyar államjogot*, heti 6 órában, 3. *Magyarország és Ausztria közjogi viszonyát*, (speciál collegium) heti 1 órában, 4. *Büntető eljárást*, (speciál collegium) heti 1 órában, 5. *Büntetőjogi szemináriumot* tart hetenkint 1 órában. SZÉKELY GYÖRGY, a bölcsészeti tudományok doktora, akadémiai rendes tanár, előadja: 1. *Művelődés történelmet*, heti 4 órában, 2. (lásd fentebb!) KUN ZOLTÁN, az összes orvostudományok doktora, főiskolai orvos, előadja: *A törvényszéki orvostant* heti 2 órában.

— **Svédország.** A svéd elemi iskolákat 5 millió lakosság mellett körülbelül 800,000 gyermek látogatja. Az országban 12 tanítóképezde áll fenn 900 férfi és nő-nővendékekkel. A nőknek a tanítói pályára való tódulása oly mérveket öltött, hogy pl. Stockholmban egy tanítóra 5 tanítónő esik.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— *F. L. V. n.* A terjedelem is határoz az igaz, de főként a tartalom. A temérdek melléklettel már eddig is megrongáltuk pénztárunkat s elszórtattuk közönségünket. Az erkölcsi elismerésből jut ugyan nekünk az ilyen bőkezűségért bőséges rész, de — azontúl fut a közönség uj bálványok után, bírálat nélkül é. a saját igazi szükségének félreismerésével s illetőleg elhanyagolásával. Fődolog ma felszínen maradni — a sekélyes vizeken. Mélységre nem törekszik csak a legkisebb szárlék. Többet ér ma a sokféleképpen felületes tudása, mint a szaktudomány, vagy mint a tudomány általában. Fecsegni-locsogni, tudni a politikai élet hullámszáról valamit s még többet a rablógylkos-ágokból és a sikkasztások történetéből — ez a divatos bölcsesség. Hát persze, mi nem akarunk mindemellett sem az iszapos áradáson úszni s azért csak lássuk azt a tanulmányt, hiszen főiskolánk múltjával is szoros kapcsolatban van az. — *A »Belmissió» szerzőjének.* Köszönettel vettük s nyomdába adtuk. Azt a várva-várt valamit én is megsűrgettem már az illetőnél, a ki most izgalmas napokat él. — *T. A.* Az nagy baj volna, ha magunk igyekeznénk azt a jótékony intézményt még népszerűlenebbé tenni. Addig, míg az 1848 XX. t. cikknek valamilyen megvalósítása nem segít rajtunk, — nem dobhatjuk el azt a magunk szerzte jövődelmi forrást. Hogyan tudjon az járnunk mankó nélkül, a ki a mankóval is sántít? — Gondolkozom még a kemény szózat sorsán s majd írok. Különbösen örülök rajta, hogy a lélek szavára hallgatván, minket talált olyanoknak, a kik nem azt nézzük, hogy 1-ső vagy 4-ed osztályos pap-e a cikkeznő akaró, hanem azt, hogy mi az, a mit írt. Egyébaránt e tekintetben az egyházi lapok — hitünk szerint — valamennyien eléggé demokratikusak; hogyan is lehetnének másféleké? — *T. F.* A mezőcsáti rablógylkosság története talán eltévesztett címezés következtében jutott hozzánk? Ilyenekkel nem tápláljuk olvasóinkat. — *B. J.* Az énekes-könyvet és a temetési énektárt sohasem fogjuk mi a nagylelkű mecénások pénzéből megkészíteni s illetőleg átteremteni. Lélek kell ahoz, a mely megelevenít. Részünkről minden zengő bokor csalóányát megkínáltuk már a gyászdalok szerzésének dicsőségével; de ma hajlandóbbak az emberek gőny-verseket írni, mint a temető-kertben buslakodni. Ha azonban sokan akarnák a célt, elérnők biz azt ma is. Egy pár jó gyászdal kérék hát és nem cikket. — *Sz. P. Kerecseny* Átadtam a pénztárnak.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Belmissio.« Lukács Ödön. — »Időszerű-e?« Ujfalussy Béla. — »A fentartó-testületi cím.« Dr. Tüdös István. — »Vissza-
emlékezés a sárospataki tanítóképzede 25 éves multjára.« Dezső Lajos. — »Roffi Borbély László.« 1805—1895. Ruszkay
Gyula. — »Krisztus az én életem.« Gyurátz Ferencz — »Vegyes közlemények.« — Szerkesztői üzenetek.

Belmissio.

I.

Míg itt-ott egyházi, sőt politikai hírlapokban is erőteljes hangok emelkednek magasabb egyházpolitikáról, itt a harcias magatartás, amott a védelemre készülődés állanak egymással szemben: e zajban alig vesszük észre, hogy a vezérszerepre sokan vállalkoznak, de a a vitézkedő hadsereg nem áll csatarendben. A vezérek nem ritkán benyomulnak az ellenség hadsorai közé, s akkor kell észrevenniök, ha ugyan észre veszik, hogy nyomaikba nincsenek, a kik lépjenek.

Nagy, majdnem aggasztó baj ez! Hiveink felett a közönyösség fellege, egyházaink rendezetlenek, a lelkészek és egyháztagok közt meglazultak a kötelékek; alig van más érintkezés köztök, mint a templomi predikáció, az esketések és temetések alkalmai; meg az a másik érintkezés, a melynek mizeriáiból még most se vagyunk képesek kiemelni egyházunkat: a *papi bér bevétele*, mely közeledés és összeforrás helyett az érdekharcokból természetesen folyó hidegséget és gyűlölséget szokott előidézni, mely miatt aztán a pappal együtt megveti és elhanyagolja az egyházat és annak magasztos érdekeit.

Ezen a bajon mindenesetre segíteni kell; ezt a kóros állapotot meg kell szüntetnünk, orvosolnunk, ha élni és erősödni akarunk. És ezt nem tehetjük másként, mint a *belmissio* teljes életbeléptetése által.

Engedje meg azért t. szerkesztő úr, hogy elmondjam röviden idevonatkozó nézeteimet, melyek egy némelyikének már a gyakorlatban is üdvös hatását tapasztaltam.

Első és mindenekfelett való dolog az egyházak szervezése. Elodázhatlanná vált már a *diakonus-intézmény* létrehozatala. E nélkül. kivált népesebb egyházakban, legkivált városokban az egyházi jó rend fenn nem tartható, a vallás-erkölcsi élet ellenőrzése lehetetlen. Népesebb egyházainkban — egyéb lelkészi teendők mellett — lehetetlenséggel határos a gyülekezet tagjainak a lelkész által való látogatása. Így a lelkész nem ismerheti teljesen híveinek gondolkodását, lelki szükségait, vallás-erkölcsi életét, s így még szószéki tanításai is legtöbbször megmaradnak az elmélet terén, majd minden gyakorlati haszon nélkül. Azután a kellő gond-

dozás nélkül maradt nyáj családi és közéletében burján módra növekednek a bűnök, erkölcstelenségek; tenyészik a hitetlenség, vallással, egyházzal nem gondolás, önzés, vadházasságok; tért foglalnak az álapostolok, hamis próféták, másrészt a báránybőrbe öltözött farkasok; nem ellenőrizhetők a vegyesházasság-kötések stb.

Ellenben a diakonusok — kellő szervezet mellett — mintegy élő kapcsok az egyház-tanács s ennek elnöke, a lelkész között; azok jelentik a bajokat a gondozásukra bízott családok köréből, ezeknek jelentéseiből tudja meg a lelkész, hol van megjelenésére szükség; így ismerheti meg gyülekezetének lelki szükségait, vallás-erkölcsi állapotát igazán, s így alkalmazhatja a bajok gyógyszerét.

Minden üdvös mozgalmat, mely kívül történik a hit és egyház erősítésére, ezek útján lehet közhírré tenni: vallásos olvasmányokat terjesztetni, egyházas célokat előmozdítani, jótékony célú adakozásokat eszközölni, stb.

A másik teendő: *élénk központtá tenni az egyházat a gyülekezeti életben, egyházi könyvtár és olvasó-egylet létesítése által*. Sok helyen, hol kellő tanácsterem nincs, e feladat nehézségekbe ütközik, de azért nem kivihetetlen. Az iskola minden vasárnap üres, hol t. i. vasárnapi iskolák nincsenek, a hol vannak, a kettőt egye-
síteni lehet.

Mintha hallanám a kényelemszeretet ellenvetéseit: hol vannak a könyvek? hol van a pénz a hírlapokra, folyóiratokra? stb.

Hát ez ellenvetésekre feleletem ez: nincs olyan pap, kinek egy bibliája ne volna! Ez a mi fegyverünk, ez hitünknek, egyházunknak alapja, mindenek előtt ennek olvasására, magyarázására és megkedveltetésére van szükség, ez az élet kenyere a lélek táplálására; azután legyen könyvtár maga a pap. Közölje üdvös ismereteit a hívekkel, építsen, buzdítson, majd fognak akadni egyesek, kik fillérekkel fognak járulni a könyvtár gyarapításához s fillérekkel már megszerezhetők a Protestáns Irodalmi Társaság népies kiadványai, s így megy a haladás tovább. A lelkész gyakrabban érintkezik a hívekkel, bensőségebbé válik a viszony. Eszmék ébrednek a lelkész lelkében, melyek által lerakja egy elevelen, áldásos gyülekezeti élet alapját; felébreszti az összetartozósság érzetét, a testvéri szeretetet, az egymásért, a közös szent cél iránt való munkálkodás inge-

ét. S bizony akkor a köznép megérti a vezérek buzdító- és lelkesítő szózatait s erős falankszszá tömörül az egyház szent igazainak, magasztos érdekeinek megvédésére.

Ezekkel egyidejűleg, még pedig nem késlekedve, a lehető legnagyobb gondot kell fordítani mindenütt a vallásos nevelésre a gyermekek és ifjak körében!

Mit értek én a vallásos nevelés alatt? Bizony nem a meglévő tankönyvek merev beleckéztetését, de oly vonzó, meleg tanítást a vallásnak, mely a szív érzéseit áthassa, megtermékenyítse, melyből megértse a gyermek és ifjú azt az igazságot, hogy Istennek áldásai között a legnagyobb az, hogy az embert a vallás drága kincsével megajándékozta, mert egyedül ez a kincs az, mely romolhatatlan; mely a szenvedések között vigasztalást, a csapások között szívnyugalmat oszt, s még a halálban is életet mutat lelkünk előtt; mely minden más könyvek felibe tudja emelni az életnek könyvét; mely körül tudja azt övezni isteni fenséggel; mely égi ihletést bír aláhozni az emberi szívbe és a lelket átjárja szent áhitattal, a hithősök iránt való buzgó kegyelettel; az Istenbe vetett hitet, az elfogultság nélkül való imádságot az Isten akaratán való megnyugvást nélkülözhetlen életszükséggé teszi. Mely meg tudja értetni már a gyermekekkel is, hogy a vallás volt eleitől fogva a népek vezérfénye, ebből sugárzott majdnem minden valódi áldás az emberiségre.

Nagy feladat ez! . . . Most nézzünk körül figyelmesen: hányadik iskolában találhatunk ily irányú és hatású vallásos nevelésre? Bizony, fájdalom, kevés helyen. És ki ennek az oka? Első sorban a lelkész, ki nem ügyel fel arra, hogy a növendékek, a jövő egyháza ily szellemben neveltessék! A lehető legszentebb kötelessége a lelkésznek ott, hol maga nem végezheti a vallásoktatást, közösen megállapítani a tanítóval a vallástanítás módját, irányelveit és szorgalmasan felügyelni arra, hogy az ily vallásos nevelés valóban végre is hajtsék.

És van egy nagy fogyatkozás a mi egész egyházi életünkben, ez az, hogy még csak külsőleg vagyunk keresztyének. Nem vagyunk in capite et membris áthatva az evangéliom világboldogító eszméitől. Nem vagyunk képesek a szeretet, jótékonyág, könyörület eszméit átvinni az életbe. A predikáció magában véve igen gyakran csak zengő érc és pengő cimbalom, mind addig, míg oda nem állunk, míg oda nem áll az egyház példaadással, mint Krisztus és az apostolok a szeretet törvényének betöltésében a beteg társadalom kellő közepébe. Az egyháztagok csak fizetnek sok helyen vérrel-bottal az egyház fentartására, a nélkül, hogy annak egyéb áldásában részesüljenek, mint hogy keresztelünk, esketünk, temetünk, iskolákat nyitunk, sacramentumokat kiszolgáltattunk, de az éhezőnek nem adunk kenyeret, a szenvedőnek nem adunk vigasztalást, a ruhátlanak ruhát, a betegnek orvosságot, a nyomorútnak enyh-helyet.

Hány szerencsétlen árva, vagy szüleitől eldobott ártatlan teremts züllik el s lesz már gyermekkorában eljegyezve az erkölcsi halál kárhozatos poklának? Hány elhagyatott gyermeke az inségnek fordul káromlással ég felé, megtagadva Istenét az emberek szívtelensége miatt.

Egyházi törvényhozásunk ugyan gondoskodott már szegények, árvák gondnokáról, de hol vannak már ezek megválasztva? Hol van megkezdve a krisztusi szeretet nagy munkája?

Elodázhatlan szükségesség tehát minden egyház kebelében keresztyéni jótékonyági egyesületek szervezése, melyeknek feladatuk legyen az evangéliom esz-

méinek életbeléptetéséről gondoskodni, az evangéliomot, annak boldogító áldásait bevinni az életbe a testvéri szeretet ellenállhatlan, sőt mindenható erejével.

Ekkor lesz a mi egyházunk igazi krisztusi egyház. Addig nem teljesen az; eddigi munkánk még csak a felszínén való tapogatózás. A mélységekbe kell bocsátani hálainkat — Ez az igazi belmissió.

Természetes, hogy ha ily állandó és áldásos alkotásokat akarunk létesíteni, első sorban a fogékony nő szíveket kell megnyernünk az evangéliom erejével. Ők azok, kik valódi nemes szenvedélylyel és kitartással tudnak lelkesülni és lelkesíteni. Ezeket össze kell hozni minden egyházban s közöttük jótékonyági egyesületet alakítani. Ezek egyesületével karöltve kell működni a szegények és árvák gondnokának; így meg lesz vetve az alap minden egyházban, melyen tovább építeni lehet.

Meg kell még említenem, hogy különös figyelmet kell fordítanunk a házasságra, kivált a vegyes házasságra kelni szándékozó híveinkre. Itt követnek el ellenfeleink a legtöbb visszaélést. Múlhatlanul vissza kell állítani a sok helyen divatból már rég kiment ama gyakorlatot, hogy a házasságra lépni kívánó ifjak vallástanulásra a paphoz feljárnak; ekkor alkalma lesz minden buzgó papnak híveit meggyőzni, felvilágosítani s megakadályozni azt, hogy az ily alkalmakkor a kath. lelkészek szabadon garázdálkodjanak.

Ezek azok a fontosabb teendők, a melyek a belmissió terén reánk várnak. Az idők megváltoztak; ma már minden egyes hívünknek jó akaratára buzgóságának felélesztésére van szükségünk, hogy azon nagy feladatot, melyet Isten reánk bízott, betölthessük, egyházunkat megtarthassuk s felvirágoztathassuk.

(Vége köv.)

Lukács Ödön.

Időszerű-e?

— Görömbei Péter barátomhoz. —

A „Debreceni Prot. Lap“-ban nt. Balogh Ferenc tanár úr „Az egyházi egyesülés kérdéséhez“ címen írt egy közleményt. Ennek benyomása alatt, ugyane lap f. évi 6-ik számában, „Az édes testvérek“ című közlésben, bár — a mint írod — a felekezetiességet nem szereted, ebben csak korlátokat s a *testvériség* és szeretet válszafalait szemléled: végül mégis azon nézetednek adsz kifejezést, hogy a hazai ev. ref. és ág. ev. felekezetek egyesülése lehetetlen, egyik félre sem kívánatos, mert az igazi református elv a szabadság, a vizsgálódás elve és nem az egyesítés; végeredményben pedig oda jutsz, hogy maradjunk jelen helyzetünkben — és maradjunk *édes testvérek*.

Azon őszinte szíves baráti viszony, mely hozzád csatol, melyet fentartani annyira óhajtok, nem gátol, de meg is engedi, sőt mintegy ösztönöz arra, hogy kérdezzem tőled: vajjon az általatok tárgyalt kérdés vitatása helyes-e, szükséges-e, üdvös-e és időszerű-e?

Viszonyaimnál fogva theologiai ismeretekkel nem rendelkezem a dogmatikai kérdések fejtegetésében tehát szintén járatlan vagyok: — így e téren sem vitába, sem cáfolatba nem ereszkedem, sőt megengedem, elhiszem, hogy a mint írod, „minden elfogulatlan theologus és dogmatikus elismeri, hogy dogmaticai tekintetben a fejlődés magasabb fokán állunk mi ev. ref. keresztyének, mint ág. ev. testvéreink.“ Legyen.

Még azon állításodra sem teszek megjegyzést, hogy a ref. álláspont valódi eszmei irányának kifejezése, hogy „a református egyház belső egyéni elveinél fogva,

inkább felekezetekre oszol, semhogy elveit a merő külegységért feladja", bár nehezen esik elhallgatnom, hogy ha ez így van, azoknak, éppen azoknak, kik ez elvet hirdetik, minő logikai alapon lehet kárhoztatni a nazarenismus terjedését s az a harc pedig, mely az unitáriusok ellen a Prot. Irodalmi Társulat alakulása idején lefolyt, ez elvekkal merően ellentétben áll.

De én mindezekre nem szólok, e téren való nagy gyengeségem hallgatásra int; — hanem van valami az én lelkemben, a mi nem hagy nyugodni, a mi ösztönöz, hogy kimondjam, miszerint az ev. ref. és ág. ev. felekezetek egyesülése lehetetlen, sőt káros voltának kimondása, nemcsak időszerűtlen, nemcsak szükségtelen, de hazai, nemzeti szempontból káros is.

Sok éve annak — egy félszázadot nyelt el azóta az éhes idő — a mikor az én kálvinista rektórum s apám, anyám lelkembe csepegtették kitörölhetetlenül oda írták az én kálvinista hitemet, s egy félszázad abban engem megerősített, azt jónak, helyesnek, igaznak tartom, s igyekszem gyermekeimre szent örökségül hagyni. — A gyermeknek távozni kell a szülői hajlékból és mit tapasztaltam az életben? A debreceni főiskolában oly férfiak, mint Imre Sándor, Ladányi Gedeon; majd a Rákóczyak iskolájában Erdélyi János, Pálkövy Antal és a pozsonyi ev. lyceumban Lichner Pál, Csecsetka Sámuel — mind a három helyen, tehát református és lutheránus tanárok ugyan egyre tanítottak és bár egyik helyen kenyeret, máshelyt ostyát nyújtottak: — mindenütt csak azt tanultam, mit kell tennünk, hogy képesek legyünk túrni, fáradni, és ha kell áldozni e sokat szenvedett hazáért; mindenütt arra tanítottak, hogy kell azt szeretni; arra, miként mozdíthatjuk elő e hazának és ebben a lelkiismereti szabadságnak felvirágzását; arra tanítottak, mi a kötelessége, egyenlő kötelessége kálvinistának épügy, mint lutheránusnak.

És az a pozsonyi ág. ev. tanár, nekünk, ott az ősi koronázó városban, nem csak azt a helyet mutatta meg, hol elődeink a történelmi nevezetességű szokat: „*mori-mur pro rege nostro*“ kimondák; nem is csak azt a helyet, hol a gályarabokat elítélő — nem bíróság — ezt a nevet nem érdemlik — gyilkosok működtek; nem is csak azt a remek templomot, a melyből hajdan az értelmi felvilágosodást és lelkiismereti szabadság eszméit hirdették s melyben ma jezsuiták terjesztik a szeretetlenség igéit; — hanem ott, az ág. ev. lyceum szerény, elrejtett épülete mellett (most szép városrész), akkor elhagyatott régi temető-helyen, több sírbolt közül volt egy — s az a lutheránus tanár, kinek neve sem volt magyar, talán az első magyar szót sem édes anyjától hallá; — ki nekünk hazánk történelmét tanítá, — gyermek növedékeit oda vezette a tanterem ablakához és mondá: nézzétek, ott nyugszik egy igen derék férfi, egy valódi magyar hazafi (báró Jeszenák János, 1848 iki kormánybiztos), ki, mert hazája iránti kötelességét hiven teljesíté, az önkényuralom áldozata lett; tanúlatok példáján, hogy kell a „hazáért élni és halni.“

És ugyanaz az ág. ev. tanár, az akkor még teljesen idegen nyelvű határszéli városban, és abban az időben, mikor magyarnak lenni, magyarul érezni bűn volt, megtanította magyarul beszélni, magyarul érezni a német anyanyelvű gyermekeket, és ma ezek és ezeknek utódai mind ott vannak a statisztika által kimutatott 7 millió magyar közt; s az a lutheránus tanár még többet is tett, mint bölcs orvos, mint gondos kertész, teljes erejével írtá a pánszláv apák gyermekeinek lelkéből a szülői házból hozott kóranyagot, ártalmas gyomot s igyekezetét nagy részben siker koronázta. —

És ha maradtak is Dullák, Mudronyok, Hurbánok — ez nem az ő becsületes, hazafias igyekezetükön mult; — de másrésről neveltek nekünk Prónayakat, Radvánszkyakat, Győriket, Zelenkákat, dr. Szlavykokat stb.

Mint gyermek az ág. ev. tanárok önfeláldozó, hazafias működésének tanúja voltam s annak áldáshozó és nemzetünkre oly nagy fontosságú eredményét, mint férfi megítélni és méltányolni tudom, s az elismerés legnagyobb mértékével kell, hogy áldozzam nekik, vagy talán már csak emléköknek. De mivel tudom, hogy hazai ág. ev. iskoláinkban ez a hazafias szellem van ma is, és lesz azután is: — ebben látom én megdöntetlen alapját a hazai két protestáns felekezet egyesülésének.

Te, édes barátom, azt is írod, hogy az ág. evangélikusoknál oltár, ostya van, és írod: hallottad ág. ev. felvilágosult főúrtól, hogy az a mi egyszerű templomainkat magtárnak nevezte — és ezek téged az egyesülés lehetetlen volta kimondására vezettek.

Az általad említett főúr felvilágosult voltára én részről nem sokat adok; sőt az sem bánt, ha valaki, még ha főúr is, az én egyszerű kálvinista templomomat magtárnak nevezi; elfogadom e címet, — régi gazda vagyok; láttam a magamén kívül sok gazdaságot — és azt tapasztaltam, hogy okos gazda nem hord magtárba polyvát, konkolyt, oda csak a tiszta, csiraképes magot helyezi el. — Igen, magtár az én kálvinista templomom, ebben van elhelyezve az a jó mag, melyből a magyar haza jólétének és ebben a teljes vallásszabadság és egyenlőségnek, az értelmi és szellemi felvilágosodásnak áldást hozó vetése kikerül! Az oltár, az ostya pedig egy világtörténelmi eseményt juttat eszembe, Konstantinápolynak a törökök általi meghódítását, mikor az utolsó görög császár, hogy hazáját a végpusztulástól megmentse, kész volt lemondani dogmáiról, segélyül hívta a pápát, az olaszokat s a görög népet, midőn uralkodója szándékairól értesült, követte, hogy az új hit-formában benne legyen a *filioque* és az *ostya savanyítatlan kovászból készüljön*. És felázadt a pápa által küldött genuai segélyhad ellen; azt mondta: inkább a szultán turbánját lássa oltárán, mint a tiarát.

Kivánsága szerint lett, azon különbséggel, hogy — turbánt látott, de oltárt többé nem.

Oly részletesen, oly híven elősorolod a veszélyt, mely nem csak a magyar protestantizmust, de magát a magyar hazát fenyegeti; megnevezed ellenségeinket, a kik a hitelenség, a vakhit, az ultramontanismus képében ellenünk küzdenek; minden betűdet aláírom, — sőt ellenségeink számát a nemzetiségekkel többnek látom — és mi most, a küzdelem órájában a felett vitatkozzunk, hogy az ostya savanyítatlan kovászból készüljön? Azt tárgyaljuk, ellenségeink előtt azt hirdessük, hogy lehetetlen egyesülnünk azokkal, éppen azokkal, a kik egyek voltak velünk a múlt szenvedéseiben, a kikkel együtt viseltük a rabláncot, a kiknek vérével egyesült a mi kiontott vérünk és a kiknek egygyé kell lenniök velünk a jelen és jövő küzdelmeiben is; — és mi most az elválasztó vonalakat vizsgáljuk, nem pedig az összekötő kapcsokat keressük?

Éppen én, ki tégedet, a te bensődet, a te működésedet annyira ismerem; ki tudom, hogy te nemcsak a türelmes papíron, de ott, a te igen derék és jó híveid között minden nap nemcsak szóval, de tényekkel építetted a „jövő egyházát“; habár azt írod, hogy ág. ev. testvéreinkkel az egyesülés lehetetlen, — állítani merem, hogy te minden percben minden áldásos tetteiddel a

lehetetlenség legyőzésén működöl, és ha e nemes, e szent, e hazafias munkád végzésében isten neked erőt ad, és ha a te példádát lelkesztársaid követik, és ág. ev. testvéreink ugyanazt teszik, a mit te: — hiszem, erősen hiszem, hogy az a lehetetlenség — el fog tűnni.

Nagyon anyagi világot élünk s ez egy új tudományunk adott lételt és gyors fejlődést; ez az új tudomány némely tételek mellé oly erős argumentumokat állít, hogy aztán e tételeket semmi más tudomány, sem theologia, sem dogmatika megdönteni nem képes; — ez az új tudomány a statisztika; ez tükre az államok jelenének és jövőjének. S ha én e tükörből nemzetem és felekezetem jelen helyzetét nézem, hiven tünteti ezt nekem e tükör elém, — és ha lelki szemeim elé állítom azt a buzgó, hazafias, vallásos tevékenységet, a melyet te és a hozzád hasonlók úgy a mi, mint a testvérfelkezet részéről kifejtetek: — én úgy látom, bármit mondanak a theologusok, dogmatikusok: — el fog jönni, eljő az idő, mikor az új statisztika nem 3 millió kálvinista és 1 1/2 millió lutheránusról, de 6—7 millió magyar protestánsról fog beszélni és e számban nem lesznek, ne is legyenek — Dullák, Mudronyok, Hurbánok; — mert azok, kik üdvöket Kievből várják, sem magyarok, sem protestánsok nem lehetnek.

Igazad van, kedves barátom! ne mondjuk, ne zaklassuk, ne keserítgessük egymást az egyesülés feszegetésével, maradjunk „édes testvérek“, de ne mondjuk ki, hiszen nem vagyunk mi a Vatikán urai, — a non possumus, sőt inkább keressük, készítsük, a mint te az egyesítő kapcsolatokat, és az az egyesülés, a mit te és sokan ma lehetetlennek tartanak, — mert *Magyarországnak magyarrá kell lenni* — el fog következni, és te ezen egyesülésnek ép oly barátja leszel, azért éppen úgy fogsz lelkesülni, mint igaz barátod:

Ujfalussy Béla.

ISKOLAI ÜGY.

A fentartó-testületi cím.

Mindenki tisztában van ezzel a kérdéssel, a mely tudvalevőleg különösen a prot. egyházban van a legnagyobb határozottsággal körülírva s megállapítva. Itt azért, mert a prot. egyházak voltak a multban s ezek azok a jelenben is, melyek *közép-, felsőbb iskolákat* saját erejükkel tartottak s tartanak fel ma is. És csodálatos dolog! Vannak nem kevesen, kik a prot. egyház fentartó testületi címét egyenesen kétségbe vonják; nem tekintenek a történeti alapra, nem veszik figyelembe a multban tett s hozott áldozatokat, egyes egyedül arra az álláspontra helyezkednek, a mely szerint ezt a címet csak az használhatja, a ki *jelenben tényleg* hozzájárul valamely iskola fentartásához.

Nem volna helyén való e kérdéssel foglalkozni, ha csak az volna a célunk, hogy vitát provokáljunk. A mi arra indít, hogy ezt a kérdést szóvá tesszük, nem más, mint az a kötelességérzet, a mely nem hagy nyugodni, hogy ha látjuk s tapasztaljuk, hogy vannak ref. egyházunkban, kik ebben az egyenesen protestánsellenes felfogásban vannak, a kikkel szemben nagyon is helyén való, hogy felszólaljunk s a szó nemesebb értelmében megtanítsuk őket, hogy nagy tévedésben leledzenek, a mely tévedéstől meg kell őket menteni, mert, ha továbbra is megmaradnak benne s a nekik adatott körben terjesztik e téves felfogást, sokat árthatnak magának a protestantizmusnak is.

A kérdés súlypontja azon nyugszik: csak az-e a fentartó-testület, mely most, a jelenben tényleg segít valamely intézetet, hozzájárulván kiadásainak fedezéséhez; vagy pedig az is fentartó-testület-e, mely a multban meghozott annyi áldozatot, a mennyit hozhatott s biztosítván az intézet fenállását, azt a jelenben nem segíti ugyan, de azt sem mondja, hogy nem fogja segíteni s ebből kifolyólag nem mond le, mert nem mondhat le birtokjogáról, a melyet maga a magyar állam is elismer.

Hát ha valaki abban a nézetben van jogi alapon, hogy csak az a fentartó-testület, mely hozzájárul valamely tanintézet fenállásához akként, hogy évenként pl. ötezer forintot ad azonkívül, hogy ezt megelőzőleg már nagyobb alapítványokat tett, a melyekkel létrehozta azt az iskolát, akkor nem szölok ellene. Ha valaki tisztán csak jogi alapra helyezkedik s így akar magának igazságot szolgáltatni, az bizonyára nem fogja a rövidebbet húzni.

Azonban a prot. iskoláknál tisztán csak ilyen alapra helyezkedni, nem igazságos, nem észszerű, nem prot. felfogás. A ki csak azt nézi a prot. iskoláknál: mit adsz? az megtagadja a történelmet, megtagadja a magyar ref. egyház egész jogrendszerét; az minden lehet, csak éppen magyar kálvinista nem!

Miért?

Igen könnyű a dolgot tisztába hozni. A magyar ref. egyházak igen sok helyen alapítottak gimnáziumokat s azok a gimnáziumok nem önmagukból álltak elő, csak úgy a semmiből, hanem létrehozta azokat az az illető egyház. Hogy az egyház, mint önmagában vett testület-e vagy pedig tagjainak egyenként való adakozása hozta-e létre, az nem változtat a dolgon. A tény mindenütt az, hogy maga az egyház létesítette azt a gimnáziumot. És az az egyház fentartotta a létrehozott iskolát úgy, a mint fentarthatta. Hogy nem fényesen javadalmazta tanárait, hogy nem paloták voltak az iskolai épületek, az egészen természetes s könnyen érthető. Áldozott az egyház annyit, a mennyit áldozhatott; ha csepegeget a bőség szaruja, adott többet; ha a paizsos férfi látogatta meg, megérezte az iskola is, a mely véréből s csontjából való volt.

És azok az egyházak, a melyek ilyen felsőbb jellegű iskolákat tartottak fel, ha arról volt szó, hogy az országos tanügyben változások álltak be, a melyeknek jótékony hatása érezhetővé vált, sohasem késlekedtek bármily áldozattal is megtenni azokat az átalakításokat, melyektől az iskolának emelkedése függött. Nem mutathatunk rá egy olyan egyházra sem, mely iskolát tartott fenn, a mely az átalakításokat abban a mértékben, a melyben tehetette, ne létesítette volna. Többet nem tett, csak a mennyit tehetett. Azaz, hogy többet is tett, mert az adakozást igen sokszor igénybe vette, csak hogy a féltett iskola megmaradjon.

A féltett iskola! Milyen szép veteményes kertjei is voltak azok az egyházaknak!... S milyen mostohának tekintik most némely államsegélyes ref. gimnáziumi tanárok az egyházat, a mely századokon át fentartotta, ápolgatta a gimnáziumot, megtartotta a mai napig; a mikor csak azért fordul máshoz segélyért, mert a kor követelményeinek nem tud egészen megfelelni, mert az adakozás ma már szűkmarkúvá lett!

Kétségbevonhatlanul áll az, hogy az iskola mindenütt az egyházhoz tartozott, mint a mely létesítette, fentartotta.

De hát megtörtént aztán itt is, ott is, hogy az iskola fejlődve, a maga gazdája akart lenni. Pénzét külön akarta kezelni; vagyonát, a mely nem az övé volt ugyan, de a magáénak tekintette, mert „iskolai célokra“ volt rendelve, a maga kezében szerette látni.

Az egyház, mint a jó szüle, beleegyezett s lett külön iskolai pénztár, lett külön iskolai felügyelői bizottság, de a melynek tagjai mások nem voltak, mint annak az egyháznak egyháztanácsosai.

Itt kezdődik aztán az az idő nem egy ref. gimnáziumra nézve, a melyben már kezdenek mutatkozni azok a törekvések, melyek nem céloztak egyebet, mint azt, hogy az iskola független legyen, mert az iskola önmagából fejlődött, az alapítványok „iskolai célokra” szólnak, mert az iskola tud a maga lábán járni, mert az a mult semmi. — az csak szemfényvesztés!

Igy beszélhettek különösen azért, mert az egyház, miután látta, hogy az iskola csakugyan eléggé tisztességesen a maga jövedelméből, sőt tartalék-tőkét is növel: a dolog természete szerint nem tartotta szükségesnek, hogy adjon az intézetnek, a mely felesleget is tud felmutatni; azzal nem törődtek, hogy talán nem is adhatott az egyház. Viszont az egyház sem gondolt rá, hogy ha így nem ad valamit, bekövetkezhetik, hogy „*bitorolja a fentartó-testületi címet.*” Mert, ha gondolja, bizonyára juttatott volna, ha megérezve is, egy pár száz forintot, csak hogy a jogot, a címet folytonosság által is fentartsa.

Azonban kértem ezek után: kétségbevonható-e ezért az így járt egyháznak fentartó-testületi címe? Bitorolja-e az ilyen egyház ezt a címet?

A magam részéről szívem-lelkem teljes erejéből valom, hogy *nem*. És ha valaki azt állítja, hogy *igen*, akkor én azt nem tartom protestánsnak, nem tartom kálvinistának, hanem a multnak megvetőjét, a történelmi jognak megtagadóját, sőt, ha ki kell mondanom, az egyház egyenes ellenségét is látom benne.

Igazam van-e?

Dr. Tüdös István.

TÁRCA.

Visszaemlékezés a sárospataki tanítóképezde 25 éves multjára.

— A sárospataki állami tanítóképezde nagy termében 1895 jan. 22-én felolvasta: Dezső Lajos. —

III.

a) A föntebbi intézményekhez sorakozik az *igazgató-tanács*, az állami képezdek kormányzó testülete, élén a *kir. tanfelügyelővel*. Németországban ez intézmény mását nem ismerik; a képezdek ugyanazon hatóságoknak vannak alárendelve, mint a középiskolák. Nálunk br. Eötvös József a társadalom érdeklődését kívánta ez intézmény által felköltetni és ébren tartani; a protestánsok önkormányzatából vette a példát, hol az iskolák ügyeibe mindennütt befoly a hívek közönsége, mindenik közép- és felső iskolának meg van a maga kormányzó testülete, ha szintén itt pártfogóságnak, amott igazgató-tanácsnak nevezik. A lefolyt 25 év alatt az igazgató-tanács intézménye nagyon különböző megítélésben részesült az országban. A legtöbb képezdénél keserű tapasztalatokat szereztek az igazgató-tanácsi intézményről. Azonban, ha mélyebben vizsgáljuk a dolgot, azt kell mondanunk, hogy minden a személyek helyes megválasztásától függ. Az igazgató-tanács tehát az intézmények sorából a személyi viszonylatok magaslatára emelkedik. Intézetünk igazgatótanácsa a lefolyt 25 év alatt akként volt egybeállítva, hogy csak jótékonyan hathatott intézetünk működésére. Képviselve vannak benne helybeli lelkészek által a hitfelekezetek: s hogy a választás helyes volt, bizonyítja azon körülmény, hogy az illető lelkész urak saját hitfe-

lekezeti felsőbbbségük által, mint püspöki biztosok is küldettek hitfelekezetük érdekeinek, főként a vallás-oktatásnak ellenőrzésére. De más tekintetben is szerencsésnek mondható a választás, mert igazgató-tanácsosaink első sorbeli Mecenásai ifjúsági egyesületeinknek. E tényről az igazgató-tanácsos urak ismert szerénysége dacára is meg kelle emlékezni és pedig annyival inkább, minél ritkábbak még hazánkban az állami intézetek iránt való munkás szeretetnek ilyen példái.

Igazgató tanácsunk tíz évig állott Árvai Józsefnek, a volt felekezeti képezde igazgatójának, később Zemplén-megye első tanfelügyelőjének bölcs vezetése alatt. Azóta Nemes Lajos kir. tanfelügyelő úr, egykor intézetünk tanára s vezetője, áll az igazgató-tanács élén, ki e 15 év alatt sohase felede el, hogy vérünkben való vér, s intézetünket mindig azon odaadással gondozta, mint az évenként visszatérő madár az ő fészket.

Igazgató-tanácsunknak 25 év alatt öt halottja volt; négy tagja mondott le részint körünkben való távozás, részint egészségi tekintetek folytán, s csak egyetlen tagja van, ki intézetünket eleitől fogva dajkálta: igazgató-tanácsunk Nesztora, méltóságos Dókus József úr.

b) Bármily fontos is intézetünkben az igazgató-tanács intézménye, a munka hordozója mégis a *tanári kar*. Olyan az iskola, a milyen a tanító, a milyen a tanári kar. A tanári karban uralkodó szellem, az intézeti közszellem az, mely már magában nevelő hatással bír, mely biztosítja a munka sikerét. Ez intézeti szellem a hagyomány megbecsülésén, a nevelés különböző tényezőinek együvé szokásán, a különleges egyéni sajátosságoknak a közérdekkel való összhangzathoz hozatalán alapul, kifejléséhez tehát a tanerők bizonyos állandósága szükséges, s ha egyszer kifejlett, már magában is nevelő hatással bír a növendékekre, s magával ragadja az új tanerőket is. Sajnos, hogy e tekintetben intézetünkben nagyobb volt a változás, mint a mennyi kívánatos lett volna. Csak a *rajztanítás*, a *gör. kath. hitoktatás* és a *gyakorlóiskola* vezetése van az első kezekben. Ám a gör. kath. hitoktató, a rajztanár és a gyakorlóiskolai tanító csak a második tanévben neveztettek ki; így tehát a jelenlegi tanári karnak egy tagja sincs, ki a megnyitó-ünnepélyen vagy az első tanéven az intézethez tartozott volna. Az *igazgatóság* a harmadik, sőt ha az időközi megbízásokat vesszük, (melyek közül az egyik $\frac{1}{2}$, a második $\frac{3}{4}$ évig tartott) az ötödik kézben van; tehát *minden öt évre esik egy igazgató-változás*. A két *rendes tanári* álláson tíz egyén osztozkodott, *átlagos szolgálati idejük 5 év*. A *segéd tanári* állásban hatszor volt változás; *átlagos szolgálati idő 4 év*. A *zene-tanítás* a harmadik, a *torna-tanítás* a második kézben van. *Ref. hitoktató* volt 10; *átlagos szolgálati idő 2 $\frac{1}{2}$ év*. *Róm. kath. hitoktató* volt 5, *szolgálati idő 5 év*. Izraelita hitoktató (azon 11 tanév alatt, midőn izraelita növendékeink is voltak) három volt. A kertészet a hatodik kézben van: *a kert minden 4-ik évben új kezekbe került*. Hogy a tanerők e sűrű váltakozása nem lehetett előnyös az intézeti közszellem kifejlődésére, az bizonyos. A tanári hivatalt, főképp oly intézeteknél, melyekben a nevelés legalább is oly fontos — ha nem fontosabb — mint az oktatás, nem olyan természetű, mint p. o. a bírói, melyen kiki egyéni meggyőződéséért csak saját lelkiismeretének felelős; vagy mint az akadémiai (egyetemi) tanár hivatala, ki csak az oktatás által kíván hatni hallgatóira; hanem sokkal inkább hasonlít e tekintetben a katonasághoz, melynél egynek bátorsága a többibe is bátorságot önt, de egynek gyengesége a többit is demoralizálja. A nevelő-oktatással foglalkozó tanári testületekben épp oly fogyatkozás a hagyományon és egybeszokáson alapuló köz-

szellem hiánya, mint a katonaságnál. Különösen sajnálunk kell, a ref. hitoktatói állásban előfordult gyakori változást, mely lehetetlenné tette, hogy az oktatás ez ágában valamely hagyomány járt csapást verjen. Egyébiránt itt is törekedtünk a bajt enyhíteni; újabban a vallás tanárok is elkészítik a *tananyag módszeres feldolgozásának tervezetét*, mely összhangzásba hozza a hitoktatást a többi oktatási ágakkal, s hivatva van arra, hogy az utódokra örökségül maradván, azok előtt járt út gyanánt szolgáljon hivataluk betöltésében.

c) Egy tanítóképző-intézetnek a népnevelésre való hatása az általa kiképzett tanítók munkájában mutatkozik. A hatás *extensive* a kiképzett tanítók számától függ, s erről eléggé megbízható adataink vannak. Az *intenzív hatás* a kiképzett tanítók képzettségének mértékétől függ, s az iskolák felügyeletével megbízott hatóságok megítélése alá esik; erről tehát beszámolni nem esik feladatom körébe.

Huszonöt év alatt volt az intézetnek 1726 nyilvános növendéke, az évi átlag 69. Felekezeti szerint: ev. ref. 73 $\frac{2}{5}$ %, r. kath. 16 $\frac{3}{5}$ %, g. kath. 6 $\frac{8}{10}$ %, izraelita 2 $\frac{2}{5}$ %, ág. ev. 0 $\frac{4}{10}$ %. Nemzetiségi tekintetben intézetünk növendékei 5% kivételével magyarok voltak; csak egy tanévben volt a növendékek $\frac{1}{6}$ része szláv-ajkú, midőn ugyanis egy felvidéki képezde igazgatója túlnyomóan tót-ajkú növendékei közül a végből küldött hozzánk néhányat, hogy azok itt a magyar nyelvet jobban elsajátíthassák.¹

Intézetünk az első 13 évben három osztályú volt: az intézet átlagos népessége 74, az osztályoké 24–25. Az erre következő 12 év alatt a négy osztályúvá lett intézet népességének évi átlaga 66, s az egyes osztályok népességének átlaga 16–17 volt. Tehát a *tanfolyam idejének 25%-kal való emelése 33%-kal csökkentette az osztályok népességét*.

Huszonöt év alatt az első osztályba felvételre 664 növendék (átlag 26 $\frac{5}{10}$), s mint végzett növendék kibocsátott 328 (átlag 13). Tehát a *belépőknek csak fele (49 $\frac{8}{10}$ %) bírt elég kitartással, hogy az egész tanfolyamot bevégezze*; a másik fele elhagyta a képezdét, s vagy más pályára lépett, vagy magán szorgalom útján készült a képesítési vizsgára.

A három évfolyamú képezdében az első osztályba felvettek átlaga 32, a végzetek átlaga 15. (46 $\frac{3}{10}$ %). A négy évfolyamú képezdében az első osztályba felvettek átlaga 19 s a negyedik osztályt végzetek átlaga 11 (56 $\frac{0}{10}$ %). Vagyis *míg a III. évfolyamú képezdében a fogyatéék 53% volt, addig a IV. évfolyamú képezdében e fogyatéék 44%-ra szállt alá*. Ennek valószínű oka, hogy a négy évfolyamú képezde nagyobb megfontolással, erősebb elhatározással lép a növendék, s nagyobb kitartással végzi a hosszabb pályát. A képezde négy évfolyamúvá tétele kiselejtező hatással volt az aspiránsokra. A főnnebbi statisztikai adatokban foglalt *tüneményt* akként fejezhetjük ki erkölcs-társadalmi törvény alakjában, hogy a *képezde négy évfolyamúvá tétele a tanítóképzésre intenzíve előnyösen, extenzíve pedig hátrányosan hatott*.

A mi már a 328 végzett növendéknek működését illeti: elemi népiskoláknál működik 247 (75 $\frac{3}{10}$ %), magasabb tanügyi pályán (polgári iskola, felső-népiskola, felső-leányiskola, népiskolai tanfelügyelet) működik 20 (6%), más pályára (gazdatiszt, jegyző, vasuti- és postatiszt, kereskedő) lépett 18 (5 $\frac{4}{10}$ %), meghalt 35 (10 $\frac{6}{10}$ %), ismeretlen sorsú 8 (2 $\frac{4}{10}$ %).

¹ E kísérletnek csak azért nem lett folytatása, mert a rendelkezésünkre állott jótéteményes helyek saját növendékeink számára is szűken voltak elégségesek.

Intézetünknek néptanítói oklevelet nyert 334 tanító (közöttük 7 nő). Ezek közül intézeti növendék 281 (84 $\frac{2}{10}$ %), más képezdénél végzett 7 (2 $\frac{1}{10}$ %), magánúton készült 46 (13 $\frac{7}{10}$ %). Intézetünk 328 végzett növendéke közül 47 (14%) nem tett intézetünkönél képesítő vizsgát.

A képesítést nyert 334 tanító közül alkalmazásban van ev. ref. felekezeti iskolánál 193 (57 $\frac{7}{10}$ %), róm. kath. iskolánál 29 (8 $\frac{6}{10}$ %), gör. kath. iskolánál 4 (1 $\frac{2}{10}$ %), izraelita iskolánál 9 (2 $\frac{7}{10}$ %), ág. ev. iskolánál 2 (0 $\frac{6}{10}$ %), állami és községi iskolánál 37 (11%), magasabb tanügyi pályán van 22 (6 $\frac{6}{10}$ %), más pályára lépett 12 (3 $\frac{6}{10}$ %), meghalt 24 (7 $\frac{2}{10}$ %), holléte ismeretlen 2 (0 $\frac{6}{10}$ %).¹

(Vége köv.)

ROFFI BORBÉLY LÁSZLÓ.

1805 – 1895.

„Sok gyermeknek kell világra jönni, míg egy olyan akad köztük, mint a milyen az öreg Borbély László volt. Ebben a nyilatkozatban fejezte ki egy egyszerű, de értelmes földmives presbiter az elhunyt iránti nagy-rabecsülését. És valljuk meg őszintén, hogy ennél többet mondó dicséretre mi sem volnánk képesek, a kik szeretjük elhítni magunkkal, hogy magasabb szempontok szerint mérlegeljük az életet és embereket. Büszke vagyok az én presbiteremre ezért a pár szóért, a melyben egy egész halotti beszéd befoglaltatik s kifejezésre kívánja juttatni, a mit mindnyájan tudunk és érzünk, hogy t. i. Borbély László különb volt sok másoknál, a kik a földtekét tapossák.

Maga az égi kegyelem is megkülönböztette és ki-tüntette őt mások felett születésében, életében, sőt még halálában is. Ritka dolog az, hogy valakinek mindjárt születésekor osztozkodnia kellene az anyai szereteten; ő ezek közé tartozott. Az 1805-ik év október 4-ike kettős örömmel köszöntött be a Roffi Borbély Sándor és Bernáth Sára családi tűzhelyéhez abban a két iker fivérben, a kiknek egyike László, másika József nevet nyert a keresztségben, s a kik annyira ikek voltak még a szeretetben is, hogy egymástól távol is mindig együtt voltak. Mindennap vitt és hozott levelet Jánosiból Roffra és vissza s midőn József pár év előtt elment a minden élők után, ez a vesztesség époly lesújtó hatással volt az életben maradottra, mint 1886-ban gazdag szellemű neje halála. De nemcsak születésén, hanem egész életén ott tündökölt az isteni gondviselés kitüntető kegyelme. Az az életfonal, a melyet a század eleje indított meg, kinyúlott annak egész a végire és lefolyásában mennyi változás és átalakulásnak volt tanúja! Mikor belépett a világba a nagy Napoleon ép akkor rázkodtatta meg Európa levegőjét Ulmnál és Austerlicnél; gyermekkorra boldog álmaiba a nyelvújítók dalai szövdtek bele; ifjúkorát a Széchenyi teremő lelkének fény-sugarai aranyozták be; férfikora teljében Kossuth láng-lelkének tüzenél melegedett; az öregség határvonalánál Deák Ferenc bölcsességével táplálta lelkét, s az önmagának visszaadott nemzet szárnyai kibontakozásának is örülhetett. És ő mindeme változások között megtudta őrizni lelkének frissességét, együtt tudott haladni korával, nemzetével s minden felmerült egészséges poli-

¹ A 193 ref. tanító közül a tiszánineni ev. ref. egyházkerületben működik 130 (38 $\frac{3}{10}$ %), más egyházkerületben 63 (18 $\frac{8}{10}$ %). A tiszánineni ev. ref. egyházkerületnek 435 néptanítója közül 130 (29 $\frac{8}{10}$ %) nyerte intézetünkben a néptanítói oklevelet.

tikai eszmét felölelt magába. Azon kevesek közé tartozott, a kik a tavasz virágaiból, eszményeiből, éltető levégőjéből, az öregkor számára is hagynak fel tartalékkészletet s nem tévesztik soha szem elől az életnek ama komoly feladatait, a melyekből az előkelő helyekre állított egyének mindenikének jut, a ki tenni, hatni és alkotni vágyik.

A Tisza partján született, abban a nagy református községben, a mely családjának az előnevet adta; egy oly családból, a melynek egyes letűnt tagjai a Rákócziak szabadság harcában jelentékeny szerepet vittek s a mely folyvást sok derék honfit és honleányt nevel a hazának. E család tagjai nemzedékről-nemzedékre igazolták a nemességhez való elidegeníthetlen jogukat: lelkük nemességével, emelkedett gondolkodásukkal, természetes őszinteségükkel, közhasznú tevékenységükkel, de mindenek felett emberszerető jó szívükkel. Ilyen lelki nemesség és igazelműséggel működött Roffi Borbély László is közöttünk. Nem akart ő soha többnek látszani, mint a mennyit valóban ért; az emberek tiszteletéből sem kívánt többet, mint a mennyit megérdemelt s inkább arra törekedett, hogy szeretetével, mintsem hogy születése előkelőségével hódítsa meg magának a közelismerést. Szíve telve volt bizalommal, őszinte melegséggel rokon, barát és mindazok iránt, a kik valaha vele érülköztek, vagy támogatásáért folyamodtak; a rokoni szeretet ébren tartására pedig soha sem fáradt ki az apró meglepetésekből. Ha a szeretetben határozódik az igaz emberi nagyság s az igazi keresztényiség, úgy ő példányképpül szolgálhat mindkét irányban, mert tudott szeretni és lelkesülni önzetlenül, felekezeti megkülönböztetés nélkül. Nem indult meg jótékony közadakozás, a hol ő ne áldozott; nem hallatszott jajszó, a hol ő segítségével meg ne jelent volna. Ezen áldozatkész, ez a segítő szeretet az, a mely örökre őrizni fogja emlékét kartársai között, de különösen a jánosii község szegényei szívében.

Elemi tanulmányait odahaza, középiskoláit Debrecenben, a jogot Sárospatakon az országos hírv Kövy keze alatt végezte, mindenütt megőrizve neve és családja becsületét. És mert mindenütt magas hivatása tudatának megfelelő, komoly akarattal merített a tudományok forrásából, azért maradt mindvégig háládatos úgy a tudomány számot tevő munkásai, mint a tudományosság ősi fészkei iránt. Ilyen komoly, használni akarással lépett aztán az élet nagy iskolájába is, megtelve lelkében Széchenyi Istvánnak ép akkor hangzó nemzetébresztő buzdításával. Előbb a pozsonyi országgyűlési ifjúság gyakorló iskolájában élesíté szellemét, bővíté látkörét és tapasztalatait, majd szülötte megyéje, Heves törvényhatósága zöldsztalainál érvényesíté figyelmet keltő tehetségeit, elébb a tiszteletbeli jegyzőséget, majd a táblabírótságot nyerve jutalmul az önként nyilatkozó közbizalom kezéből. Fél százada annak, hogy áldott emlékü neje, Szathmáry Király Borbála kedveért ott hagyta szülőtte megyéjét s Gömörmegyébe, Jánosiba tette át otthonát és vele együtt közéleti tevékenységét is.

Nem volt harcias egyéniség, sőt épen papi szelídségéről volt ismeretes és mégis midőn az egész nemzet talpra állott, hogy védje megtámadott alkotmányát, ő is kibontakozott a szerető karok közül és ment fegyverrel küzdeni a nemzetörök közé a haza ellenségei ellen. A nehéz napokban együtt sohajtozott letiport nemzetével, menhelyet nyújtva a bűdosóknak, a halálra keresetteknek, egyúttal pedig buzgón imádkozva az alkotmányosság napjának feljöveteleért. A kiegyezés után már csak kevés ideig érvényesítheté hanyatlani kezdő erejét a politikai megye közdolgaiban, utolsó tényleges működése

a Deák-párti elnökségben nyert tiszteletreméltó befejezést. Azóta az öregség szép hosszú estalkonyában gyönyörködve, figyelte a haza és megye közdolgaival s a hosszan tartó csendet csak akkor törte meg, midőn az egyházpolitikai kérdések fegyverbe szólták Magyarország szabadelvű községét. Az ősz patriarka oda állott még egyszer a megye zöldsztalához és elmondta az ő politikai hitvallását a lelkes község örömkönyveinek között... Közhasznú működésének szintere azonban inkább az egyházi, mint a politikai megye volt, mit egyrészt az a körülmény tesz érthetővé, hogy midőn ő legszebb férfikorát élte, az alkotmányos élet sorompói le voltak zárva, de nem zárkozhattunk el ama jóleső feltevés elől sem, hogy talán otthonosabban is érezte magát közöttünk, mint a heves izgalmakkal és pártszenvédellyel járó politikai mezőn. A gömri ref. egyházmegye már 1848-ban odaültette őt az előlülő munkásai, a tanácsbírák, akkor még ülnökök közé. Ezen az örállomáson találta őt a patens viharos korszaka, a melyből, mint Báró Vay Miklós intimusa méltóan kivette részét. A protestáns egyház mindenkor áldani fogja azokat a mentő kezeket, melyek az abszolút kormány fejszececsapásait az autonomia feje fölül elhárították; — legyen áldott az ő mentő keze is! Ezt a hűséget kívánta megjutalmazni a közbizalom, midőn őt 1862-ben Szentpéteri Sámuel akkori esperes elnöktársává tette. Ezen minőségben, sőt előbb is, mint világi ülnök mindig örömmel ment a sárospataki főiskola, a rimaszombati gimnázium közvizsgáira és semmi sem okozott nagyobb örömet lelkének, mintha egyháza érdekében tehetett valamit. A coadjutor curatorságot Szentpéterivel együtt 1866-ban tette le, csak a Jánosi-pálfalvi egyház főkuratorságát tartva meg magának. Ettől nem tudott még megválni, mert az általa kezdeményezett intézményeknek még szükségök volt az ő apai gyámolítására. 1851-ben lett jánosi főgondnokká, helyét foglalva el a hatalmas és eszes ipának, Szathmáry Király Pálnak, a ki előtte 23 évig boldogította az egyházat. Ő ezt a hosszú gondviselést még három évvel toldotta meg s csak 1877-ben vált meg állásától. Főgondnokságának sok szép emlékét őrizi az egyház jegyzőkönyve. 1858-ban énekkart és népkönyvtárt állítanak az ő kezdeményezése és jóakarató pártfogása mellett. 1860-ban létesítik az egyházi magtárt, melyhez ő és vele együtt érző neje 10 köből búzát adnak. Fűrészszó tekintete minden hiányt észrevesz s azonnal siet azt kijavítani, a hol kell személyes fáradozással, a hol kell áldozattal. Az 1857-ik évben Jánosiban tartott egyházkerületi gyűlést jó részben ő tartotta ki bő és kimeríthetien vendégszeretettel. De nem csak ebben mutatta ki egyháziasságát hanem a jó példa adásban is. Alig van Magyarországnak templom-szeretőbb családja, mint az övé, és aligha veheti valaki ajkaira ezt a vallásos kijelentést: „én és az én házam az úrnak szolgálunk.” Adja Isten, hogy mentől több protestáns úri családnak legyen ez dicsekvési tárgya!

Mióta sokszor megsiratott neje és ikerfivére elhunytak, azóta idegenül érezte magát a világban — pedig hát ott örködött körülte a szeretet. Egyetlen leánya, Báró Nyáry Sándorné, veje és három unokája, mindent megtettek, hogy az öregség estalkonyától távol tartsanak minden borúlatot. Láttá, hogy a családi szent örökség, az egyháziasság és emberszeretet teljes épségében él szeretteinek szívében is és mégis az élettel megelégedett keresztényen lélek édes vágyódásával kívánczozott az előtte elment kedvesek után. Egy év óta már folyvást gyengélkedett az örökélet reményének édes álmában szenderegve, családja tagjaitól folytono-

san őrzött ágyán. Végre aztán febr. 1-én este 7 órakor csakugyan beköszöntött az örök álm csendesén, nagy rázkódtatások nélkül, utolsó pillanataig megőrizve lelkének öntudatát.

Temetése febr. 4-én délután, óriási közönség részvételével ment végbe. Képviselve volt ott a Szathmáry Király, Roffi Borbély, Gróf Waldek, Szepessy családokon kívül az egész megye úri közönsége, a politikai megye, a rimaszombati gimnázium, s a helybeli és vidéki ev. ref. egyházak presbiteriuma papjaik vezetésével. A háznál Nagy Pál esperes mondott az elhunyt érdemeit találóan méltató szép beszédet és imát; a sírnál pedig alólirott búcsuzott el a hű, nemes lélektől.

A szerető szívek, a jóttevőjüket vesztett szegények, a hasznos szolgálataival élt intézmények áldásban őrzik emlékét annak, a kinek sokakra nézve áldás volt élete.

Ruszkay Gyula.

KÖNYVISMERTETÉS.

„Krisztus az én életem.“

Egyházi beszédek. Szerkeszti: Zábrák Dénes, soproni ev. lelkész. Megjelenik 5—6 íves füzetekben. Előfizetés az egész évfolyamra 4 ft 50 kr. Eddig megjelent három füzet.*

Prot. egyházaink szem előtt tartva az intést: „Tanítsatok minden népeket“; „Predikáljátok az evangéliumot“; „Hirdessétek még a háztetőkről is“: — elsőrangú feladatnak tekinti az íge hirdetését. És hogy ez nem céltalan munka, azt meggyőzően tanítja a történet. Az az igazság, melyet a szent ígék magukban hordanak, nagy hatalom. Ez alkotott a régi helyébe új erkölcsi világrendet, s szült tisztább fogalmakat Istenről és az emberiség rendeltetéséről. Az a hit, melyet az evangélium ébreszt, ápol, a halandónak legdrágább kincse, a földi lét sivatag homályán világító szövétneke, erkölcsiségének támasza és szebb jövődjének biztató záloga. A Krisztus evangéliuma Istennek hatalma minden hívőnek üdvösségére.

Az íge-hirdetés fontossága nemcsak igazolja de kívánatossá is teszi minél több oly egyházi beszéd-gyűjtemény kiadását, mely alkalmas arra, hogy a hívek családi körben, lelki épüléssel olvasgassák és maguk az íge hirdetői is sikerrel használhassák, mint hű munkatársat, az írás magyarázásánál, s a belőle merített tanulságoknak az életre alkalmazásánál.

Ily munkakép üdvözljük a fent jelzett cím alatt megjelent gyűjteményt. Tartalmát keresztyéni buzgóság lengi át, menten a felekezeti türelmetlenségtől. Szerző az egyház hittanainak keretében mozogva, valósággal az evangéliumot magyarázza. Nála az íge-hirdetés központja: Jézus. Ő benne ismerteti hitünk fejedelmét; ő hozzá, a megváltóhoz vezet azokat, kik éheznek és szomjuhozzák az igazságot, kiket megfárasztott az életharc, s az enyészett gondolata levert. Az alapigék fejtegetésében folyton az a meggyőződés vezérli, hogy a Krisztus „az út, az igazság, az élet és senki sem mehet az Atyához, hanem ő általa.“ Hite, hogy úgy az egyén, mint a társadalom csak annyiban haladnak a boldogulás útján, a mennyiben felöltözik a Krisztust, s annak jelke: a szeretet, az igazság akaratjúnak s törekvéseiknek irányadó vezére.

Előadása világos, határozott, kerüli a dagályt és nem laposul el. Nem a virágos nyelvezet, a keresett kifejezések külső varázsával, hanem a szent ígékben feltüntetett vallás-erkölcsi igazság erejével akar hatni. A bibliában otthonos; rendesen találóan idéz úgy az ó-, mint az új-szövetség

* Már a 4-ik is szétküldetett.

Szerk.

könyveiből. Erőteljes vonásokban rajzolja azt a benső boldogságot, mely Jézus követésében kíséri az embert; más-résről kimélet nélkül ostromozza a földhöz ragadt önzést, mely Istentől elfordulva, az anyagiak bálványozásában keresi az üdvösséget.

Beszédeire némelyek talán azt a megjegyzést teszik, hogy hosszúk, s egész terjedelmükben nem mondhatók el. Erre azonban joggal lehet válaszolni egyrészt, hogy a hosszúság relativ, másrészt, a közzé tett egyházi beszédeknek nem is az a főcéljuk, hogy szórul-szóra betanúlva mondassanak el, hanem a felőltt kérdésnek logikai rendben folyó s kimerítő tárgyalással oly megoldása, hogy az nemesbítő, megszentelő hatást gyakorolhasson úgy az érzelemre, akaratra, mint az értelemre. Ha megvan a beszédben az alak és tartalom között az összhang s a lelki épülést előmozdító erő; akkor feladatának megfelelt. Alkalmat nyújt a hozzáforduló szónoknak is arra, hogy saját munkája készítésénél új gondolatokat, az alapul vett igék elemzésénél új tájékozást nyerhessen.

Ily hosszú, sőt hosszabb beszédeket találunk külföldi szónokoknál is, mint p. u. Coquerel, Bersiere, Gerok, Ahlfeld stb.

Szerző igen gyakran versbe foglalja a dispositiót. Igaz, hogy ezen eljárásánál is hivatkozhatik kiváló egyházi szónokoknak, (mint Gerok) példájára. Ennek dacára e szokás pártolójánál bizonynyal többen vannak azok, kiknek meggyőződése szerint a verselés épen a dispositiónál van legkevésbé helyén, miután nehezíti a felosztás helyességének, a részek összetartozásának áttekintését. Állítólag későbbi éveiben Gerok is e nézethez hajolt. Tény, hogy legutóbb kiadott egyházi beszédeiben rendszeresen került a részek versebe szedésébe.

A beszédeket verses fohászok előzik meg, s köztük több valóban szép. A beszéd folyamába is sokszor szó verseket a szerző. Az ily vers-közbeszúrásoknak is csak minél ritkábban alkalmazása ajánlható. Nem mindig sikerül ugyanis a tárgyalás menetébe tökéletesen beleillő költeményt alkotni vagy találni, ily esetben pedig a vers, csak az összefüggés megszakadására ad alkalmat s rapszodikussá teszi az előadást.

Ajánljuk az óvakodást a mondatok túl hosszúra nyújtásától is. Az oly terjedelmű mondat, mint a mely a 25. lapon kezdődik: („Nem keresek égi jeleket“ stb.) s épen egy egész lapot elfoglal, fárasztólag hat úgy az olvasóra, mint a hallgatóra.

Az eddig megjelent füzetekben különösen figyelmet érdemelnek: az advent II. vasárnapi beszéd. Alapige: Luk. 21. r. 25—36 v.; dispositió: „Ember halld meg Krisztus mondja, közelg az ítélet napja.“ I. Hiszed-e? II. Örölsz-e? III. Készülsz-e? Továbbá az advent III. vasárnapi, Máté 11 r. 2—10-én alapuló beszéd. Disp.: Te vagy-e az, a ki eljövendő vagy más felől jön tán a mentő? I. Kérde ma is a csüggedő kebel II. S Krisztus ma is megnyugtatóan felel. Megható vonásokban rajzolja a csalódásokat, sorscsapásokat, melyeknek súlya alatt a kételkedés panasza fakadoz a szívben. De másfelől lélekemelő a válasz, melyet a Krisztushoz tért kebel vigasztalásul nyer.

Karácsony első napjára két beszéd van ugyanazon evangélium alapján.

Az első lendületes, ihlett fohász nyitja meg. A munkában az alaphangulat viszonyban az öröme hívó ünnephez — komor; túl erős benne a dorgáló, vádoló alkatrészt. A másodikban a hangulat az ünnep jelentőségének megfelelő. Tárgyalása mindvégig emelkedett. Az evangéliumból merített vigasztalásai szívhez szólóak, Isten dicsőítésére hívó buzdítása lelkesít. Újév napjára szinte két beszéd van. Az első: „Az újévi vándor dal.“ I. Utas vagyok gyenge, szegény; pályám rögös, setét. II. De hű társként nyújtja felém, Jézus erős kezét. III. Leteszem a gondot, bút, hazafelé visz

az út." Tartalom-gazdag beszéd az egészen a lelkesedés melegsége rezeget át. A második beszéd is részletesen van kidolgozva, de a közbe szőtt versek igen megszakgatják. Jól sikerültek az újévre következő vasárnapi, s a vizkereszt ünnepi beszédek is.

Bármelyikét vegyük, mindenikben találunk oly helyeket, melyek a figyelmet megragadják, szép gondolatokat, élénk rajzokat. Mindenik arról győz meg, hogy szerzőben nemcsak a beszéd alkatrészeit formailag ügyesen összeállítani, hanem azokba tartalmat is önteni képes, hitbuzgó, a meggyőződés erejével fellépő és hatni tudó szónokot üdvözölhetünk.

Munkáját melegen ajánljuk a lelkes karnak, s az egyházi beszédek olvasni szerető közönségnek pártolásába.

Gyurátz Ferenc.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Nagy Ferenc, eger-lövői ev. ref. lelkész, mint a család gyászjelentése tudatja, mult hó 22-én, életének 62-dik, lelkészkedésének 27-dik évében, rövid szenvedés után elhunyt. Szent-István-Baksán született Abaujmegyében s felsőbb iskoláit a sárospataki főiskolában végezte el kitűnő eredménnyel. Jó pásztor és takarékos gazda volt s megadta Istene, hogy láthatta buzgó munkájának sikerét s azzal a boldogító tudattal szállhatott sírjába, hogy szerető özvegye: *Tokaji Krisztina* és egyetlen fia, *Ferenc*, mentve vannak az Éli pap fiainak szomorú sorsától. Mult hó 24-én nagy részvéttel temették el szerettei, tisztelői és barátai, a kikkel együtt mi is őszinte részvéttel kívánunk áldást kihúlt poraira!

— **Az ev. ref. egyetemes konvent** tagjait április 2-ik napjára hívta össze az elnökség Budapestre. Fő tárgya lesz a tanácskozásnak az egyetemes lelkészi gyámintézet tervezete, a melyet az erre kinevezett bizottság fog elébb a kerületek véleményének figyelembevételével megállapítani. Ez a konvent — hihetőleg — meg fogja bírálni az ev. rev. egyház mai helyzetét, az új viszonyok követeléseit és sürgető lépéseket fog talán megkísérteni a stóla stb. kártalanítása, a papi állomások rendezése s e végből az államsegély nagy mérvű felemelése végett; mert hiában lesznek theol. akadémiáink bármily mintaszerűséggel berendezve, ha egyszer a papi állás kívánatos volta még Halason is kérdésessé válik. Az egyetemes tanügyi bizottságra is az áprilisi első napok hozzák el az ébresztő tavaszt — a konvent „legyen“ szavára. Az újra szervezkedő konventnek kívánunk a reá váró nagy feladatokhoz teljes szerencsét!

— **A prot. testvériség.** Az „Evangélikus Egyház és Iskola“ című, Pozsonyban megjelenő lapban olvastuk ezeket szóról-szóra és pedig vezércikkben (7. szám): „Nem szenvedély íratja velünk e sorokat, pedig ha lelkünk viharoznék, az is természetes volna, a meg-megújuló durva sértések miatt, melyeket református testvéreink ejtenek rajtunk. — De elérkezett a végső idő, mely kész bennünket, hogy azon határtalan gőg, elfogultság, bántalmak, ráfogások miatt, melyeket éppen reformátusok részéről tapasztalunk, minden érben az országgyűlésen is, nyilvánosan felszólaljunk, bántalmazóinknak szemébe vágjuk alaptalan vádjait... Azután felhoz a képzelt sok eset közül a cikkező csupán kettőt: Nehány évvel ezelőttről Tisza Kálmán felszólalását, mostanról pedig a Kovács Albertét... Ezeknek az uraknak az a bűnük, hogy az államsegélyt csak hazafias egyháznak kívánták megadni... Noha — mondjuk — csak erre két esetre hivatkozik a felháborodott ág. ev. testvér-atyánkfiai: mind-

emellett így folytatja: *Minthogy minduntalan felhangzik a többi vallásfelekezeteket sértő azon vakmerő állítás és indokolatlan kérdés, hogy a par excellence hazafias egyház a református: azért kötelességünk ezen frázist a kellő értékére leszállítanunk.* — Aztán azt igazolja a cikkező, hogy vannak ők olyan legények, mint mi, sőt hazafiság szempontjából „a magyar ev. egyházat egyik sem múlja felül“ s ennek igazolására hivatkozik — egészen helyesen — az ág. ev. egyház némely határozatára, a melyekkel a hazafiatlanságot üldözendő vétségnek jelentette ki. Végül pedig ezeket mondja: „*Azért a legigaztalanabb rágalom a mi egyházunkat hazafiatlansággal vádolni; ily inzultust ellenünk leginkább csak reformátusok okoztathatnak meg.* — A cikknek még folytatása is jelezve volt, de elmaradt; az író talán lecsillapodott s talán belátta, hogy a felhozott két esetet nincs joga az egész ref. egyháznak betulajdonítani, vagy talán az történt vele újra, a mit nem régen maga vallott be nyilvánosan az „Órálló“-ban, hogy félrevezette valamely ellenzéki lap, a mit a vasúton vásárolt meg. A cikkező neve *Andorka Gyula*, a kinek — úgy látszik — kettős arca van, mint ama mythologiai Janusnak, az egyiket az „Órálló“-ban, a másikat az ev. testvérek lapjában mutogatja. Ajánljuk különben lapunk második vezércikkét szíves figyelmébe.

— **A kolozsvári theol. akadémia** sorsa egy nagy lépéssel előre haladt. Sok találgatás után sikerült végre az intézőknek rátalálniok azokra a tanérfiakra, a kik hivatalba lesznek az új intézet alapjait lerakni s a nagyenyedi theol. akadémiát a kerület egynémely köreivel elfeledtetni s a felkavart ellenszenvet szeretetté és elismeréssé változtatni. A leendő tanárok névsora ez: *Kenessey Béla* a budapesti theol. akadémiáról (a bibliai tudományokra), *Molnár Albert* marosvásárhelyi lelkész (gyakorlati theológiára), *dr. Kecskeméthy István* Nagy-Enyedre berendelt theol. tanár (szintén bibliai tantárgyakra), *Pokoly József* geszti lelkész (az egyháztörténelem tanszékére) és *Nagy Károly* nagyenyedi lelkész (a rendszeres theologiai tantárgyakra). Nem csekély biztosíték az intézet jövődjére nézve, hogy annak Kenessey lesz az igazgatója, a ki ez állásért ott hagyja az ország fővárosát s ottani állásához kötött több rendbeli tiszttségét és verejtékes javadalmait. Ha Isten erőt ad a leendő igazgatónak arra, hogy lelkét az új intézményben élővé tegye — a mit szívünkben kívánunk — úgy a királyhágóntúli háborgó elemek mielőbb lecsendesednek s az új akadémia gyors fejlődésnek indul. Ma azonban még úgy tudjuk, („Prot. Közlöny“ 7. sz.), hogy az ellenzék erősen áll Nagy-Enyed mellett s vívni akarja a harcot tovább. Ez lehet az oka, hogy *dr. Kovács Ödön*, a ki eddig a nyilvánosság előtt is igazgatójelöltként szerepelt, nincs ott a névsorban. A „Protestáns“ legközelebbi száma írja, hogy a kiszemelt tanárok már tanácskozást is tartottak Kolozsvárt és az igazgató tanács az összeállított névsort már jóvá is hagyta. Kenessey évi fizetése 2000 frt és 500 frt igazgatói pótlék, ezen felül lakás, korpótlékra és teljes nyugdíjra való jogosultság. 2000 frtot kap még Molnár, a többiek 1500—1500 frtot s minden egyéb említett javadalmat. Isten áldása jutalmazza jó munkájukat!

— **Az „Országos Középiskolai Tanár-Egyesület“ debreceni köre**, a mely nem régen alakult a helybeli tanintézetek tanáraiból, legközelebb körlevelet intézett a debreceni tankerületbe sorozott összes középiskolák tanártestületeihez, hogy csatlakozzanak a debreceni kerületi körhöz, melynek központjául Debrecen van kitűzve. Megkapta ezt a sárospataki ev. ref. főiskola gimnáziumának tanárkara is, de elhatározta, hogy a debreceni felhívásra mindaddig nem nyilatkozik véglegesen, míg a tanáregyesület

közgyűlése az egylet újjászervezésére vonatkozó alapszabálytervezetet el nem fogadja s míg a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület meg nem erősíti a sárospataki Irodalmi Kör új alapszabályait, a melyek szerint az Irodalmi Kör az eddiginél is szélesebb körben szándékozik működni. Különben is, ha az országos középiskolai tanár-egyesület tagjai az új alapszabálytervezet szerint a kerületi köröket megalakítják, legalább mi előttünk az látszik a legtermészetesebbnek, hogy a tiszáninneni egyházkerület kebelébe tartozó sárospataki, miskolci és rimaszombati tanintézetek tanárai alakítanak egy kerületi kört, a mely aztán nemcsak az országos középiskolai egyesület által felvetett kérdések felett tanácskozhatnak, hanem tanügyi tanácsadó testülete lehetne a tiszáninneni egyházkerületnek is.

— **Vallás- és közoktatásügyi államtitkárrá** sok vajadás után, *Zsilinszky Mihály* nyitrai főispán, a Prot. Irod. Társaságnak volt titkára, kiváló egyháztörténetíró neveztetett ki. Tisztelettel s jó reménységgel üdvözljük.

— **Az iskolák felügyelete és látogatása** s illetőleg ezeknek hatásosabbá tétele végett rendeletet intézett Wlassics miniszter a főigazgatókhoz és tanfelügyelőkhez. A mit már Csáky gr. tervezett, ő is megpróbálja, t. i. a papíros-korszak kiküszöbölését az irodai teendők apasztása által. Egészen jó úton van, a mikor az illető hivatalokhoz fordult javaslatokért, mert így osztoznak majd azok vele a felelősségben is, ha a szép terv megint csak terv marad. Óhajtja, hogy a főigazgatók és tanfelügyelők mennél gyakrabban érintkezzenek a tanárokkal és iskolákkal *személyesen*, mert a közvetlen hatástól várható a legjobb eredmény. Tervez a miniszter ú. n. *járási tanfelügyeletet* is, a mire az elemi és polgári iskolai tanítókat, tanítóképző intézeti és középiskolai tanárokat gondolja célszerűen alkalmazhatóknak — némi tiszteletdíj mellett. Erre nézve is a tanfelügyelőktől kér szakvéleményt. Mindkét gondolatot örömmel valljuk szerencsének s valósulásától — az egyének bölcs megválasztása mellett — jogunk van a tanügyre nézve jót várni.

— **Kálvinista függetlenségi-párt.** Régóta százalmas képet mutat már az u. n. függetlenségi és 48-as párt a maga belső bomladozásával, személyes huzavonáival s az országgyűlésen is sokszor és sokféleképen elárult gyöngeségeivel. A függetlenségi eszmék igaz barátja nem nézhette ezt a szomorú párt-életet aggodalom és sajnálkozás nélkül. Ma ölekezés, holnap rugdosózás, most hűség-esküvés, majd fogcsikorgatás és egymás meghurcolása az egész ország színe előtt . . . hát bizony csak az el-lenség gyönyörködhetett ebben a szerencsétlen egységben s az egységnek ilyen nyilvánulásaiban. Most újra szét-rebbentek a pártnak ellentétes elemei s az egyik rész a klerikális hajlamú Ugron és Polónyi aegise alatt próbál szervezkedni s követelőzik a másként gondolkozókkal szemben, hogy ismerje el őket anya-pártnak s a függetlenségi és 48-as eszmék hű képviselőinek. A másik rész a volt elnök vezérlete alatt (Justh Zsigmond) megelégette a Polónyi és Ugron intrikáit s oldal-kacsintásait s neme-sebb életre kíván szervezkedni, hogy a függetlenségi eszmék már-már megingott hitelét az ország előtt megszilárdítsa s a zászló becsületét megmentse. Ez utóbbi párt-részhez tartoznak a függetlenségi protestáns képviselők majdnem teljes számban s ez a körülmény adta Ugron-nak azt a bátorságot, hogy ellenfeleit „*kálvinista függetlenségi-párt*“nak nevezze s mintegy megfenyegetse őket ezzel a névvel arra az esetre, ha a minden igaz ok nélkül úgynevezett anya-pártba vissza nem térnének. Felel-

jen érte az Ugron lelke, ha e névvel a maga titkos célzatait akarta elárulni, vagyis, ha minden áron *protestáns-ellenesnek* akar látszani az ország előtt. A Justh-párt e név ellen még nem tiltakozott, mert nem is volt rá még ideje; de okvetlenül tiltakozni fog, mert nem is áll csupán protestánsokból, még kevésbé tisztán kálvinistákból; de tiltakozni fog különösen azért, mert az Ugron-Polónyi-féle taktika a legbizonyosabb út és mód a függetlenségi-párt szent eszméinek bemocskolására. Részünkről a kálvinista felekezeti nevében bátrak vagyunk visszautasítani azt az idéltlenül született gondolatot, mintha a kálvinistaságnak érdekében állana külön pártta szervezkedni s magát politikai különlegességgépen mutogatni. Nekünk — kálvinistáknak — nincs e haza földén más érdekünk, mint akármely más hű honfiúnak, t. i. a haza békés felvirág-zása s az egyenlőség, szabadság és testvériség elveinek teljes diadala. Ehez, a mint nem kellett külön felekezeti párt 1848-ban, úgy nem kell most sem és nem fog kel-lení sohasem. Mi kálvinisták nem feledtük el, hogy a 40-es években a liberális katolikusok segítségével szabadultunk ki a világi és egyházi absolutizmus néhány súlyos bilincse alól s hisszük, hogy azokkal fogjuk vívni ezentúl is a nagy eszmék harcát — a diadalomig.

— **Ütlevél a túlvilágra.** Ez a csodabogár is szokás-ban volt még e század elején is az oroszországi görög egyházban. Akísérő levél, melyet a pápa megfelelő ösz-szegért állított ki, a halott mellé a koporsóba tétetett. „Mi N. N. ezennel bizonyítjuk, hogy az itt levő N. N. nálunk mint igazlelkű görög keresztyén élt, s habár olykor-olykor vétkezett is, de bűneit meggyón-ta, s bűnei-nek bocsánatára az abszolutiót s a szent vacsorát vette. Tisztelte Istent s az ő szentjeit is, kötelessége szerint bőjtölt s imádkozott. Ezért kiállítottuk neki ezt az ütlevelet, hogy azt szent Péternek s a többi szenteknek bemutassa, s így akadálytalanul bebocsáttassék az örömek kapuin.“

— **Hibaigazítás.** Lapunk 8-ik számában, a Zoványi Jenő könyvismertetésében a 156. lapon, alulról a 11-ik sorban „*még ezt kell néz-nünk*“ helyett „*még ezt el kell néznünk*“ olvasandó.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— **R. Gy.** Azonnal nyomdába adtam, de több ok miatt nem kö-zölhetttük eddig; a legfőbb akadály a terület szűk volta. Terjeszkednünk nem lehet A nyomdász számítását levélben küldöm. — **B. J.** A teme-tési próba-éneknek nem a mi mértékünkre készülték. Sem a halott nem beszélhet, sem hozzá nem beszélhetünk az általunk jónak gondolt gyász-énekben Nem búcsúztató-féle kell tehát az efajtaból, hanem igazi ének, hittel és reménységgel teljes; olyan, a melyben a bánat felhőjét áttörje az édes reménység fényes sugára. Ilyet kérünk. Megy az aztán, ha egy-szer a módját eltalálja valaki s ihletre tesz szert isten kegyelméből. — **Z. D.** A beküldött könyvismertetésre sort kerítettem, a mellett is, hogy lapunk sokfelé van most is, mint mindig, igénybe véve s bizonyos szolgál-atok elől kitérni nem lehet és nem illik. Nekem a verses suspíriumok ellen is volt némi kifogásom, noha én igen szeretem a költészet megnyilatkozását — ott a hol arra igazi alkalom mutatkozik, a hol tehát nem veszélyeztetünk vele semmit, sőt építhetünk és hódíthatunk. Dehát ebből — mint a jó-féle borsból — kevés kell a predikációban és imádságban. — **K. B.** Bizony még sem állhattunk vele elő. Hát a többi?! Sajnála-tomra, nem juthattam el hozzátok — az öröme. A jó szándékon nem mult. Robotos munkában élek, a kötelesség nem ereszt. — **G. Gy.** Bizony megesik az, hogy lapunk cím-szalagja a postán és útközben le-szakad s így többen nem jutnak hozzá ennek egyes számaihoz. Ezen legközelebb már segíteni fog az Irodalmi Kör, mint kiadó s azt hisszük, hogy a segítés módja célszerűnek fog bizonyulni. A kért példányokat elküldtük. Ottani megfigyeléseiről szívesen olvasnánk valamit. — **V. L.** Nagy csendesség . . . mit jelentsen az?! Azt a bizonyos iratot várom. Az ellenbírálót bírálatát elküldtem az illetőnek. Szeretnék most — a sok egyébfajta közlendő miatt — így végezni ezzel a perrel. — **N. S.** Azt a tanulmányt postára tettem. — **P. M.** Kaptam, köszönöm.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Belmissio.« *Lukács Ödön.* — »Fordítsunk több gondot protestáns középiskolánkban a vallástanításra.« *Buza János.* — »A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.« *Mitrovics Gyula.* — »Visszaemlékezés a sárospataki tanítóképző 25 éves multjára.« *Dezsb Lajos.* — »A tudomány bukása.« *Rácz Lajos.* — »Vegyes közlemények.«

Belmissio.

II.

A fennebbi fontos kötelességeket hiven teljesíteni nehéz feladat!

A multban sokan elszoktak a mélyreható munkától, mintegy magától ment a dolog. A hívek buzgóságban látogatták a templomot, könnyebben viselhették a terheket, részint mert a terhek csekélyebbek voltak, részint mert a hívek jobb anyagi viszonyok között éltek. Most, a nevelésügy fejlődött állapotában majdnem mindenütt új iskolát kell építeni, paplakot, templomot javíttatni. Az igények minden téren több-több áldozatot követelnek. Aztán eddig volt egy hathatós támogatónk: a közvélemény, melylyel szemben elnémult a roszakarat, megbénult az ártó szellem.

Az új tevékenységi körbe, az elhanyagolt belmissioi munkába sokan nehezen fogják magukat beletalálni és mégis tenni kell azt, rá kell lépni a töretlen ösvényre, melynek bizonyosan lesznek szűró töviszei, melyen járatanak vagyunk, mert nem oktattak, nem vértetk föl erre bennünket ott az iskolában, hol e fontos munkakörrel már eleve meg kellett volna ismerkednünk.

Hanem hát már mi csak megkezdjük a töretlen és járatan útát. Meg kell kezdenünk, sőt megtörnünk azt, hogy nyomainkba léphessen egy erre előkészítettebb nemzedék. Mi tehát már csak megélünk valahogy. Szükséges azonban, hogy a jövő lelkészei a belmissio nehéz, de magas sztos teendőire már az iskolában előkészítettessenek. Épen erről akarom gondolataimat előadni.

Felekezeti iskoláinkban már a gimnáziumban meg kell vetni e tekintetben az alapot. Nem akarok most szólni a gimnáziumi vallásos oktatásról, mely felett már annyi tinta folyt, mely irányban már legalább annyit elértünk, hogy külön vallástanárok vannak. (?) Hát azok csinálják a magukét lélekkel, tüzszel; hanem igen is azon nézetemnek akarok kifejezést adni, hogy felekezeti gimnáziumainkban érezze minden növendék azt, hogy a tudomány áldását az egyház anyai kebeléből szívja; hogy az egyháznak, vallásnak legalább is tartoznak annyi hálával, tisztelettel, benső ragaszkodással, mint a szüléknek.

Ezt az érzést minden tanórán, különösen a vallás tanóráin lehet felköltetni, ápolni, maradandóvá tenni;

hanem kétségen kívül leginkább lehet fejleszteni, ébren tartani az önképző-társulatok által.

Az önképzés által szerzett ismeretek bírnak a leg-határozottab erővel a szív, a lélek képzésére. Ott meríti az ifjú kedvenc tanulmányaihoz, jövő meggyőződéséhez a lelkesedést, az irányt; ott kedveli meg mesztereit, kiknek irányára, elveire esküszik, kik mintegy szellemi vezérei lesznek az életben: szükség van tehát arra, hogy a fogékony ifjú szívek már ott, az önképző-társulatokban foglalkozzanak egyházi vallásos kérdések megfejtésével, mintegy szokjanak hozzá, hogy egy jóra való embernek nem csak művészzettel és tudománnyal kell foglalkoznia, hanem és mindenek felett a vallással is, melyben fel lehet találni a művészet fenséges báját, a tudomány vonzó és magasba emelő ingerét együtt, oly fenséges arányokban, melyek egyedül képesek az emberi lelket felmagasztalni és a szívet feldicsőíteni. Már ott szokjanak az ifjak a szent költészettel, imák, templomi, halotti énekek írásával foglalkozni. Bizony hasznát veszik ennek azok is, kik világi pályára szándékoznak.

Kétségtelen azonban, hogy a belmissio komoly teendőire való rendszeres előkészítésnek a theologiai tanfolyamon kell kezdetét vennie.

Hogy e tekintetben mily alapon legyen megindítva a munka? Erre nézve a theol. tanárok illetékesek feleletet adni. Azonban engedtessek meg nekem is, hogy egy pár vonásban jelezzem nézeteimet.

A theologiai önképző-társulatokban a predikáció-készítésen s egyéb odavágó teendőkön kívül főszűly volna fektetendő ama kérdés felett való vitatkozásra: *mi a legsikeresebb módja az öntudatos és célhoz vezető vallástanításnak?* Azután az írásban és előszóval való megvitatás után, minden héten egy órán a theologus ifjak közül az erre megbízott, a népiskola valamelyik osztályában gyakorlatilag is megkísérletné az elfogadott eszméknek és tanítási elveknek alkalmazását, természetesen, hogy a gyakorlati óra után a kísérlet megvitatásának kellene következni.

A másik fontos, megvitatandó kérdés volna az: *mik teendők a lelkésznek a belmissióra nézve?* E kérdésnél kellene különösen megértetni a leendő papokkal azt, hogy a jó pásztornak életét is oda kell adni az ő juháiért! Hogy a lelkész pályája lényegesen különbözik más életpályáktól. Mig minden, vagy legalább majdnem minden más életpályához azt a reményt fűzik az ifjak

már az iskola falain belől, hogy az a kenyér-megszerzés s ha lehet a meggazdagodás és világi fény pályája lesz: addig a lelkeszi pályán magasabb dicsőségért kell reménykedni, lelkesülni. Ez a dicsőség a Krisztus dicsősége, mely a másoknak használásban, a lemondásban, az önmegtagadásban és önfeláldozásban, az örökélet útjának keresésében találja örömét és igazi boldogságát. Ezen az úton, a kellő eszközök alkalmazásával, képezhetni igazi lelkeszeket, kik csodákat fog-nak művelni a belmissió terén.

Katholikusok, protestánsok tudnak nevelni törhet-len hithősöket a pogányok megtérítésére, kik örömmel áldozzák életüket az Isten országa terjesztése érdeké-ben. Mi is nevelhetünk, csak a módját megtaláljuk, olyan papokat, kik szünhetlen tevékenységgel és inga-dozást nem ismerő akaraterővel fogják hitbuzgóságban és erkölcsben ma már — fájdalom — elköznöyösödött gyülekezetünket felvirágoztatni.

A theologiai önképző-társulatok teendői közé sorozom az evangéliumi, vagy más vallásos irányú fel-olvasásokhoz való előkészítést. Kötelezni kell az ifjakat, hogy ily felolvasások, vagy szabad előadások készí-tésében gyakorolják magukat. A sikerült munkák fel-olvasása végett vallásos estélyeket kell rendezni, hol az illető művét olvassa fel. Semmi sem ad nagyobb ösztönt a munkára az ifjú korban, mint az elért és kivívott siker.

Természetes, hogy ahol már ez így megyen a theol. intézetben: ott nincs már sok kívánni való, de hol még illetén irányú képzése a jövő lelkeszeinek nincs fogantatba véve: ott, szerény felfogásom szerint, ennek életbeléptetése elodázhatatlan szükség. E nélkül nem lesz valóságos belmissiónk. Megengedem, hogy néhány buzgóbb kebel enélkül is megtalálja az élet chaoticus zürzavarában a helyes útát, de a nagy többség haladni fog ezutánra is a kényelmes úton.

Födolog a lelkeszi jellemképzés, több ez a tudo-mánynál is. Ismerek én szerény tehetségű lelkeszeket, kiknek tudománya nem hasogatja az egeket, de a buzgóság lelke és az erős kötelességérzet ragadja őket szent tüzzel, mint az apostolokat. Ellenben ismerek nagy tudományú férfiakat, kiknek kormányzata alatt elstülyednek az egyházak.

Egyelőre ezeket láttam szükségeseknek felemlíteni az érdeklődés felköltése végett a belmissió teendői iránt. Tudom, hogy van még oly mező, melyet érintetlenül hagytam. Majd talán máskor erre is rátérek. Addig is tegyék lelkesztársaim az általam elmondot-takat becses figyelmük tárgyává! Járuljanak a nyil-vánosság elé idevágó nézeteikkel, javaslataikkal, érleljük az eszmét közös jóakarattal; majd így következetesen fejlődni fog a belmissió ügye, s talán nemsokára meg-fogjuk állapíthatni rendszeresen azon teendőket, melyek reánk mint lelkeszre a belmissió mezején várakoznak.

Isten segítsen ebben bennünket! Lukács Ödön.

ISKOLAI ÜGY.

Fordítsunk több gondot protestáns közép-iskoláinkban a vallástanításra.

Az »Országos Középiskolai Tanáregyesület Közlö-nye« folyó évi 21-ik számában közölte a soproni ág. hitv. evangélikus főgimnázium fentartó-testületének azt a szerződését, melyet a nevezett főgimnázium állam-segélyezése iránt a vallás és közoktatási minisztériummal

kötött. Ez a szerződés úgy van bemutatva a »Közlöny« olvasóinak, mint »a melyet mintaszerűnek tekintenek« minden tekintetben. És csakugyan, a ki ezt a szerződést végig olvassa, arról győződik meg, hogy a fentartó-tes-tület, sok mindenre kiterjedő figyelemmel, valóságos »fogas prókatori észszel« igyekezett biztosítani a kor-mánynyal szemben mindazokat az autonóm jogokat, a melyeket a segélyezés mellett biztosítani lehetett. Kikötötte a főgimnázium felekezeti jellegét s önkormányzati jogának teljes épségben maradását, úgy, hogy a minisz-terium csupán a főfelügyeleti jogot gyakorolhatja. Kikötötte, hogy a 12 tanár közül 7-et ez után is a szoká-sos módon a dunántúli evangélikus egyházkerület választ, ötöt pedig nyilvános pályázat útján, de mindenesetre ág. hitv. evangélikus egyének közül, az egyházkerület aján-latára, a közoktatási miniszter nevez ki. Kijelölte azokat a tanszékeket is, melyekre a miniszter kinevezése jo-gos s ezek egy ó-klasszikai, egy modern philologiai, egy math-sis-physika, egy természetrajz-földrajzi és egy mér-tani és szabadkézi rajz és szépírási, tehát azok a tan-székek, a melyeken — általános felfogás szerint — esetleg »a felekezet érdekeinek legkevesebbet árthatnak a kormány által kinevezett tanárok.« Az igazgatót az összes rendes tanárok közül a kerületi nagy bizottság választja s a választást a miniszternek egyszerűen bejelenti. Kimon-datott, hogy az intézetnek minden ingatlan és ingó va-gyona továbbra is kizárólagos tulajdona marad s azok jövedelmeit az iskola céljaira fordíthatja; továbbá, hogy ha bármi ok miatt a szerződés felbontatnék, az államse-gélyből addig tett mindenféle beruházás az intézet bir-tokában marad. A tanításnál köteles ugyan az intézet a a vallás és közoktatási miniszter által kiadott tantervhez alkalmazkodni, de a tankönyveket maga az egyházke-rület szabadon választhatja a miniszterium által nem kifogásolt könyvek közül. (A szerződésnek ezt a pontját ajánlom ev. ref. gimnáziumaink figyelmébe). Fentartotta az egyházi előjáróság a tandijelengedés jogát, valamint az összes tanárok felett gyakorlandó fegyelmi jogot is s nem engedte meg azt sem, hogy a miniszter az iskola tápintezetének ügyeibe avatkozzék. A főgimnázium összes számadásait — is úgy szólván — csak tudomásvétel végett terjeszti fel a miniszterhez. A szerződés egyik pontjában külön meg van határozva a tanárok fizetése is, mégpe-dig 4 rendes tanárnak 1200—1200 frt, 4 nek 1400 frt, 4-nek 1600 frt s ezen kívül 250 frt lakásbér és 100 frt ötödéves pótlék. A vallástanárnak 800 frt, a tornatanár-nak 500 frt, az énektanárnak pedig 200 frt.

Hát én ilyen vagy legalább ehez hasonló »minta szerződést«, a mely a minisztérium s az államsegélyt kérő ágostai és ev. ref. középiskolák előjáróságai között köt-tetett, már nem egyet olvastam; de őszintén bevallom azt a bűnömet, hogy én az egyházi felsőbbiségek által jóváhagyott szerződéseket soha sem tudtam minta-sze-rűknek tekinteni, mert míg a kormánynyal szemben min-taszerűen igyekeztek a felekezet önkormányzati jogát a se-gélyezett intézetekben lehetőleg megvédeni; addig a feleke-zetnek, mint ilyennek, legfőbb érdekében nem tettek meg mindent, a mit meg kellett és meg lehetett volna tenniük.

A protestánsok évszázados fő és középiskolákat nagy áldozatokkal olyan célból állították és tartották fel, hogy ezek egyrészt terjesztői legyenek a nemzeti köz-művelődésnek s a szabad gondolkodásnak, de másrészt-ről buzgó és hithű tagokat neveljenek az egyháznak. Épen ezért az állammal már megkötött szerződésekből mindig megbotránkozással olvastam s a szerződési ter-vezetekről s ezek alapján a tanári fizetések rendezéséről, így p. o. legközelebb a miskolci ev. ref. főgimnázium újabb tervezetéről is megütközéssel hallottam, hogy a

protestáns középiskolák fentartói és kormányzói épen azt a tanszéket becsülik nagyon kevésre, a mely a felekezet érdekeit első sorban van hivatva képviselni. A természetrajz, a mértani rajz vagy a görög nyelv tanárainak készséggel hajlandók megadni azt a legmagasabb fizetést, a melyet a segélyt adó kormány elő ír. Ezeknek a lakásbérén kívül szívesen ajánlják fel az 1200—1800 frtot, de a vallástanárr részére elégnek tartanak 200—800 frt évi díjat; mert hiszen azokra a tanszékekre az állam által képezett és képesített okleveles tanárokat kell alkalmazni, a kik a felekezeti iskolákban épen olyan tisztességes fizetést követelnek, mint az állami tanintézetekben; a vallás tanárokat pedig maga a felekezet képezi és képesíti s minthogy ilyenekre az államnak nincs feltétlenül szüksége: — ezek olcsóbb napszám mellett is könnyen kaphatók; de meg maga az állam sem követeli, hogy ezeknek is a többiekhez hasonló fizetést adjanak, hanem egyenesen a felekezetekre bízta, hogy ők magok becsüjék meg munkájoknak hasznát, értékét, és úgy látszik, hogy ezek ezt a legtöbb esetben hajlandók a lehető legcsekélyebbre becsülni.

Az 1883-iki középiskolai törvény megalkotása óta protestáns középiskoláink legnagyobb része szembetűnő átalakuláson ment keresztül. A régi egyszerű épületek helyét valóságos paloták foglalták el; a tanárok száma sok helyen megkétszereződött; a tantermek a szükséges tanszerekkel felszereltettek; a testi nevelésre kiváló gond fordítottatik, mert mind ezt a főfelügyeletet gyakorló minisztérium megköveteli és szigorúan ellenőrzi. Megváltozott kívül és belül, minden csak egy van még igen sok helyen a régi állapotban: — a vallás tanárság, hogy emlékeztesse a regebbi kor embereit a boldogult primáriusi rendszerre és a három éves professzorságokra. A két protestáns felekezet középiskoláinak vallás tanári tanszékeiről nagyon érdekes, de igen elszomorító adatokat mutatott be Elek Lajos, debreceni tanár, a »tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület« múlt évi közgyűlésén. Ezek szerint a feltüntetett 23 ev. ref. gimnázium közül csak is 6 helyen, névszerint: H.-M.-Vásárhelyen, Mező-Turón, Nagy-Körösi, S.-Szent-Györgyön, Sz.-Udvarhelyen és Zilahon volt alkalmazva az egész gimnáziumban a vallástan tanítására rendes szaktanár; de ezek közül is csak a nagy-körösi volt egyenlően díjazva a többi tanárokkal, a többiek fizetése pedig 400—800 frt között váltakozott. Az ág. evangélikusoknál is hasonló az állapot, mert a 15 gimnáziumból beérkezett adatok szerint csak 2-ben van rendes szaktanárra bízva a vallástan tanítása s ezek fizetése 850—1000 frt. A többi helyen mind a két felekezetenél egy vagy több rendes tanár, vagy lelkész, segéd-lelkész, sőt népiskolai tanító (Nagy-Enyed, Békés) van megbízva a vallástan tanításával s a tanulók vallás-erkölcsi gondozásával.

Ilyen állapotok mellett aztán csakugyan nem lehet csodálkozni azon, hogy újabb időben mindig sűrűbben és erősebben hangzik a panasz, hogy protestáns középiskoláinkban nem fordítunk a vallástan tanítására annyi gondot, a mennyit épen a felekezetek érdeke megkövetelne. És, hogy ennek a panasznak, még ha olykor laicus szájából hangzik is — meg van az alapja: azt nem szükséges hosszasan bizonyítgatni. Elég csak annyit felemlíteni, hogy egy szakembertől mindig nagyobb eredményt várhatunk, mint egy másiktól, a kit csak úgy találomra bízunk meg ugyanannak a dolognak elvégzésével, még ha esetleg csak (!) a vallástanításáról van is szó. Az is kétséghozható, hogy a változó segédlelkészek és néptanítók nem lehetnek teljesen alkalmasak a gimnáziumi növendékek vallás erkölcsi gondozására s a vallástan fokozatos tanítására. No meg azt sem igen kell

bizonyítgatni, hogy a szülők és a tanulók, noha nem helyesen, sokszor a tanár díjazása után határozgatják meg a tantárgy fontos és kevésbé fontos voltát, sőt a tanárnak megadandó köteles tiszteletet is. Ha már most azt látják, hogy a vallástan tanítására elégnek tart maga a fentartó és kormányzó testület egy olyan tanárt alkalmazni, a ki egy negyedrésznyi vagy felényi fizetéssel van díjazva, mint többi tisztársai: bizony annak a tantárgynak a becse, sőt esetleg annak a tanárnak a tekintélye is kisebb lesz előttük amazokénál.

Ezen a semmi esetre sem megnyugtató helyzeten óhajtott segíteni az egyetemes konvent, midőn 1884-ben kíváncsnak mondotta, hogy a gimnáziumi vallás-oktatás lehetőleg kevés, de mindenesetre lelkészi képzettséggel és lelkészi jelleggel bíró egyének kezébe összpontosíttassék; valamint az 1893. évi 45. számú végzésével, melylyel arra hívja fel ismételve a fentartó testületeket, hogy középiskoláinkban a vallás-tanítást lehetőleg egy tanár kezébe összpontosítsák. Hogy a konvent óhajlására a fentartó testületek igen keveset hajtottak, azt a vallástanítás mai állapota elég fényesen bizonyítja. De hát erre az úgynevezett »rá sem hederítés«-re a fentartó testületeket sok esetben magának a főfelügyeletet gyakorló egyházkerületnek magaviselete is felbátorítja. Én p. o. nem tudok nagyon csodálkozni azon, hogy a tiszántúli egyházkerületben levő gimnáziumok egy része nem nagyon törekszik a rendes vallás-tanári tanszék felállítására, midőn a fentartó testületek azt tapasztalják, hogy maga az egyházkerület is annyira érdeklődik a vallás-tanítás rendezésével, hogy p. o. a tiszántúli ref. tanár-egyesületnek erre vonatkozó célszerű felterjesztését olyan sok mindenféle bizottságnak adta ki tanulmányozás végett, hogy utóljára — 7 év lefolyása után — kénytelen volt a gimnáziumokra felügyelő tanács véleménye alapján kimondani, hogy az egész előterjesztést már túlhaladottnak tekintti; noha annak egyes pontjait a vallás-tanításra nézve még most is célszerűbbnek tartja az egyetemes konvent tantervének ide vonatkozó részénél.

Hát bizony ez az állapot, a melyben protestáns gimnáziumaink a vallás-tanítással jelenleg vannak, nem mondható öröndetesnek és ha nem segítünk rajta, ezen túl még elszomorítóbb lehet. Mert hiszen, most még a legtöbb intézetnél vannak régebbi, theológiát végzett tanárok, a kikre a vallás-tanítást is rájuk lehet bízni. De ezek az újabb tanárképzési rendszer mellett lassanként kipszultnak. Eddig, szegénységünkre hivatkozva, még menthettük magunkat azzal, hogy *takarékossági szempontból* a vallás tanításra nem alkalmaztunk rendes szaktanárokat, de ma, midőn már középiskoláinknak legnagyobb része az államsegélylyel oda jutott, hogy tanárait tisztességesen képes díjazni, ezzel bajos előállunk. Ha az állam megköveteli, sőt szerződésileg kiköti, hogy a törvény által megjelölt számmal alkalmaztassanak rendes szaktanárok, sőt azoknak tisztességes díjazását is megszabja: a felekezet is jogosan várhatja meg, hogy a vallás-tanításra is a többiekkel egyenlően díjazott rendes szaktanár alkalmaztassék. Erre nézve a konvent tehetne egyelőre legelőbbet, olyan módon, hogy nem csak ajánl-gatná a fentartó testületek figyelmébe a rendes vallás tanári állomások felállítását, hanem kimondaná, hogy egyetlen egy *államsegélyért folyamodó ev. ref. tanintézet szerződését sem erősíti meg, ha abban a rendes vallás-tanárságról s az alkalmazott vallás tanár rendes díjazásáról intézkedés nincs*. És én azt hiszem, hogy a vallás és közoktatási miniszternek ez ellen a határozat ellen semmi kifogása nem volna, sőt azt igen észszerűnek és természetesen tartaná.

Buza János.

TÁRCA.

A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.

Egyházi jogi tanulmány.

Magyarországon még napjainkig az *egyházi házasság* van gyakorlatban és érvényben.

Egyházinak azért nevezetik, mert a házasság megkötésének előfeltételeit, az egészet szabályozó törvényeket és rendszabályokat, némely állami intézkedések mellett, az egyházak állapították meg s a *házasság jogi érvénye feltétel és kivétel nélkül az egyház által történt megkötéstől és helybenhagyástól függ.*

Ilyen módon a házasság első sorban *vallásos ügygyé* tételvén, minthogy a különböző vallásfelekezetek, a saját hitelveik és általános vallásos gondolkozásmódjuk szerint ítélték meg a házasságot, egészen természetesen, eltérő felfogások állottak elő arra nézve, úgy annak lényegét, mint a megkötés gyakorlati eljárásait illetőleg.

Ilyen eltérések például, hogy a római katolikus egyház *szentségnek*, sakramentumnak jelentette ki azt, nem adva semmit azon dogmai ellentmondásra és következtetlenségre, hogy papsága maga e szentséggel nem él, sőt annak megvetése magasabb szentségi jelleget kölcsönöz; továbbá, hogy éppen ebből kifolyólag *felbonthatatlannak* nyilvánította, megint azon ellentmondásba esvén, hogy bár az *eljegyzés* által a házasságot megkötöttnek nyilvánítja, de ha az, mint kifejezi: *non consummatum*, felbonthatónak tekintsi s a mi legkülönösebb: egy *dogmailag* nem létező ügy elintézésére, egy egész külön házassági jogrendszert kodifikálván, egyházi, helyesebben papi törvényszékeket, úgy nevezett *püspöki szentszékeket* állított fel a házassági peres ügyek vezetése végett.

Ilyen viszonyok és ilyen gyakorlat mellett, egy és ugyanazon államban, egyenjogú polgárok között egy és ugyanazon dologban, lehetetlenné váltott az *egységes házassági jog* s csakugyan tényleg számszerint 8 különböző, sőt egymással sok tekintetben homlokegyenest ellenkező házassági jog űzte szabadon magyar társadalmi életünkben szeszélyeit és önkényét, sőt több tekintetben jogi képtelenségeit. Ezen 8 egyházjog a következő: a *római katolikus* kánonjog; a *görög keleti* egyházban az 1868. IX. t.-c. szerint készített szervezet, még pedig a *románok* számára az úgy nevezett *Pravila* és *Pidalion*, a *szerb* egyházban a *Kormesaja Kniga*; a *protosztáns* egyházban a házassági nyílt parancs; az *erdélyi református* egyház házassági joga; az *erdélyi evangélikusok* 1870. kihirdetett házassági szervezete; az *unitáriusok* 1889. házassági törvényei; a *magyar izraelitákra* nézve az 1863. évi cancelláriai rendelet és végre az *erdélyi és fiemei izraelitákat* kötelező osztrák polgári törvénykönyv.

Ez aztán kikerülhetlenül folytonos zavarokat, jogsérelmeket, feltűnő visszaéléseket és végeredményében a leg-sajnosabb *erkölcsi károkat eredményezett*; a minő jogsérelem például az, hogy vegyes házások vállalása esetében, a protestáns félre nézve felbontható a házasság s annak alapján új házasságot köthet, a másik házastárs pedig házassági kötelékben marad; vagy a minő *jogtalanság* az, hogy egy per tárgyában kétféle természetű s kétféle igazságszolgáltatás szerint eljáró törvényszék ítél s a milyen *visszaélés és erkölcsi kár* az, a mely abból állott elő, hogy ily esetekben napi rendben vannak a többszörös ki- és visszatérések s az ilyen üzletszerű valláscserélgetésből

származó meglazulása a lelkiismeretnek, az erkölcsi érzéknek, a vallás szentsége iránt tartozó tiszteletnek és hűségnek; nem is említve éppen az ilyen viszonyok miatt beálló *törvénytelen házasságokat*, vagy azt az erkölcsi nyomort, a mely várt az ilyen együttélésből származó gyermekekre, mint a társadalom leendő tagjaira.

Az egyházi házasság ezen káros következményei vetették fel, magyar hazánkban is a *polgári házasság* eszméjét, a mely, éppen félreértések kikerülése miatt is, helyesebben volna *állami házasságnak* nevezhető.

Ismerjük a közeli napok történetéből a küzdelmeket, a melyek ez intézmény *mellett és ellen*, a törvényhozásban, a nagy társadalomban, irodalomban, sőt részben magában az egyházak körében is vívattak. Mint más államokban, úgy nálunk is, a polgári házasság minden elképzelhető formái, tüzetes megvitatásra és szenvedélyes ajánlókra találtak.

Egyházi és politikai érdekek voltak inkább irányadók a *pártok alakulásánál*, mint őszinte tanulmány és elfogulatlanság. Régi hagyományos jogok, középkori klerikális hatalomféltség s e klerikális hatalom segítségével előre törő politikai stréberség egyrésztől, az igazi szabadelvűség, a magyar állam fejlődési ereje másrésztől mérkőztek meg e nagy társadalmi és közemberiségi intézmény megvalósításánál.

Mindnyájan tudjuk, hogy a polgári házasságnak *három formáját* különböztethetjük meg s a külföldi államokban is, a viszonyok és szükséghez képest, a három alakzat egyike vagy másika van életbe léptetve.

Közvetítés, az egyház és állam egymás melletti kölcsönös *megélhetésének* alkuszterű elvei az irányadók a *fakultatív és szükségbeli* polgári házasság barátjainál. Egyenes szándékú, gyökeres javítás, alku nélkül való szabadelvűség és a dolog természetéből folyó következetesség alapja a *kötelező polgári házasságnak*.

A *fakultatív* vagy *tetszés szerinti* polgári házasság, mint elnevezése is mutatja, a házasulandók szabad tetszésére bízva, hogy két, egyformán érvényes házassági megkötési forma közül melyiket: az *egyházi* vagy *polgári* válassza. Engedménye ezen formának a középkori hagyományos és klerikális kizárólagos felfogással ellentétben az, hogy ez már nyilván bevallja azt, hogy érvényes házasság nemcsak az *egyház* által köthető. Csupa kényszerből, az idők és a szellemi élet fejlődésének és az elmék ébredő világosságának nyomása alatt, az egyház *megbecsüli* maga mellett az államot is. Belátván, hogy egymaga nem uralkodhatik többé a lelkek felett, nagy és keserű lemondással, de még nagyobb kevélykedéssel és kicsinyléssel, *meg nem tartható jogából* részt ad — az államnak is.

Értéke, egyházpolitikai háttére és intenciói, valamint számításai nyilván láthatók ezen kegyes és nagylelkű félrendszernek és közvetítésnek. Az *előbbi* annyiból áll, hogy magyarországi 8 házassági jogunk mellé, a nagyobb zavar kedvéért, még egy 9-iket kíván felvenni, hogy így a bajt még tetőzze s külsőleg még is segíteni láttassék a bajon; *egyházpolitikai intenciója* pedig az, hogy a lelkiismereti szabad választás modern elvének hangoztatása mellett, az egyház továbbra is megtartsa a lelkismeretre és vallásos meggyőződésre eddig is gyakorolt titkos kapacitáló befolyását. Lényegében és végeredményében az egyház hamis kártyákkal való játszása, a nyílt és becsületes állami eljárással szemben. *Papi házasság-kerítés az éltethetlen államhivatalnokok mellett.*

A *kisegítő, szükségbeli*, vagy mint *Helffy Ignác*z, képviselő találóan mondotta: „*ínséges házasság*,” arra az esetre

kitalált intézmény, a midőn különben épségben tartatván fel az egyházi házassági jog, a maga képtelenségeivel és rakoncátlankodásaival együtt, ha valamely házasság pár az egyház előtt, illetőleg annak tetszése szerint egybe nem kelhet, például: *vallás-különbőség, reversalis, áttérés* megtagadása s más, ezekhez hasonló lélekvásárlási kényszereknek való ellenállás miatt, mint az egyház egyedül biztos üdvöztetési kezelési módja ellen renitens s e miatt kidobott, meggyalázott fél, az államnál keres mosdó vizet, szentelt víz hiányában.

Lényegében ez nyilvános bevallása az állam tehetetlenségének, az egyház mindenható erejével szemben; lealacsonyítása magának az államnak, mint az egyház felett álló erkölcsi életalakulatnak; kiszolgáltatása az állampolgároknak az egyház erőszakoskodása előtt, meggyalázása az emberek erkölcsi érzékének és magának a házasság erkölcsi tisztességének. *Modern* benne csak annyi, hogy ezután az egyháznak nem tetsző házasságok, a templomból nem annak előpitvaráig utasítatnak ki — mint fájdalom eddig történt — hanem egyszerűen kidobtatnak onnan s utasítatnak az államhoz, hogy az adja rá megszentszélő erejét az ilyen meggyalázott emberek szövetségére, oly színben tüntetvén fel ez által az állami jogrendszer, mint a bitang emberek asilumát.

Szerencse, hogy a magyar törvényhozás, a magyar társadalom egészséges közvéleménye által támogatva, a polgári házasság eme két formájával együtt járó *veszélyes hálót* felismerte s gyökeresen akarván a romlott állapotokon javítani, a valódi reform alapjára lépett s a *kötelező polgári házasságot* iktatta törvénybe.

A *kötelező polgári házasság* kiindulási alapelve az, hogy minthogy az államnak, mint valamennyi elsőbbségi rangú emberi, természeti jogrendszer foglalatjának, a *család* ad és nevel tagokat első sorban, ezért nem csak joga, hanem kiváló hivatása és erkölcsi kötelessége is, hogy a családi életnek, mint úgy szólván az állami lét tápláló forrásának minden mozzanatát ő vegye gondjai alá s erkölcsi nagy céljaihoz és feladataihoz képest ő szabja meg minden kikötés nélkül a családi életkötésnek formáit és törvényeit. Másként nincs biztosítva létezésének alapja s felelősséget sem vállalhat a családi élet erkölcsi tisztasága, annak biztonsága és az abban szükséges, annyi más életkört érintő jogrend érvényesülése felől.

A *kötelező polgári házasság* intézményének *jelentősége* magyar állami életünk fejlődésében első sorban az, hogy az állam ez által megillető, méltóságának megfelelő befolyást nyert oly körben is, a melyben jogai eddig vagy végképen nem voltak s nem érvényesülhettek, vagy kijátszottak és illusóriusok voltak s ezen okok miatt, még nyilvánosan felismert és az ő boldogulását is hátráltató bajokon sem segíthetett. A *másik* az, hogy az emberi élet eme körében is, egységes jogrendszert létesítvén, minden honpolgárnak egyenlő mértékkel, tehát igazságosan mér. A *harmadik* az — s éppen ebben áll a jövőre kiható kulturális ereje — hogy egy hatalmas előkészítő lépést tett az *egyházi és állami* élet hatalmi köreinek szigorú elkülönítésében s *ezzel megkezdette a harcot ama dualizmus elintézésében, a melyet éppen Magyar hazánkban oly kihívó merészséggel folytatott a középkor setétsége alatt nagyra nőtt uralkodó vallás-rendszer minden más vallás és társadalmi modern intézmény elpusztítása végett.* S ami fődolog, humanismusa mellett azzal a bölcs mérséklettel tett tanubizonyosságot, hogy bár kihasználhatta volna hatalma előnyeit s *visszatorlási* politikát űzhetett volna, a letűnő félben levő, előbb sok vallási és társadalmi bajt előidéző, az állami hatalmat el nem ismerő hagyományos egyházi egyeduralg meggyalázására, *bölcs mérséklete*

által, a történelmi, bár visszás fejlődés iránt, tartózkodó kíméletet tanusítva, szinte megszégyenítő példát adott az igazi szabadelvűség útjainak és bölcsességének törvényeire és türelmességére, a kötelező polgári házasság törvényeit aképen határozván meg, hogy a mellett — mint a törvény indokolása helyesen mondja — bármely egyháznak, vagy hitfelekezetnek ama vallási szertartásai teljes önállóságukban és jelentőségükben érvényesüljenek, a melyek az illető egyház, vagy hitfelekezet elvei szerint vallási szempontból szükségesek arra, hogy a házasság, mint vallási intézmény jöhessen létre s e mellett megvan őrizve az egyházak szabadsága is; a mennyiben híveik házasságát egyházi gondozás alatt tarthatják s azokra nézve tanaik és szabályaiknak megfelelőleg járhatnak el.

Egyébiránt, bár — a mint láthatjuk — a magyar állami törvényhozás, a kötelező polgári házasság nagyjelentőségű kérdését a legnagyobb méltányossággal és körültekintéssel oldotta meg s hitünk szerint, általa százados zavaroknak és visszaéléseknek zárta be kútfejét: az immár szentesített törvények mindamellett, már csak az átmeneti idők nehézségei miatt is, egészen új viszonyok elé állították protestáns egyházunkat s nehéz kérdéseket vetettek fel gyakorlati egyházi életünkben, a jövőt illetőleg.

Igen itt van azért az ideje annak, hogy ezen új törvényeket s az általuk teremtett helyzetet tanulmányozzuk s több oldalú, mindent megfontoló megfigyelés és meggondolás tárgyává tegyük; annival is inkább, mert bármennyire igaz is az, hogy ezen törvények sok büntetőjogi eljárással összekötött nehéz felelősségtől mentették fel a protestáns lelkeszt, a kinek vezetése alatt állottak eddig, majdnem kizárólag az idetartozó ügyek és teendők: az mindenestre *tény*, hogy okos, egyöntetű eljárásunktól függ, úgy maguknak az új törvényeknek áldásos életbeléptetése és köztársadalmi sikere, mint *egyházi életünk épségben tartása*, sőt emelése is, azon káros visszahatásokkal szemben, a melyeket ezen új törvények esetleg magukkal hozhatnak, ha velük nagy bölcsességgel nem tudunk talán élni s nem tanulmányozzuk az átmeneti idők és a régít az újjal összekötő alkalmazás szükségait és legjobban megfelelő módjait s különösen ha *kihátráltatlanul hagyjuk még azon erőforrásokat és jogokat is*, a melyeket a törvényhozás — a mint rámutattunk — nemes kíméletből, az egyháznak kezében hagyott.

Az ilyen irányú tanulmányozásra már csak azért is nagy szükség van, mert már most is, — alig egy pár napra megszületése után — félreértésekre és olyan természetű felfogásokra és tanácsokra szolgáltatnak alkalmat a nyilvánosság terén, az irodalomban is,* a melyeket jó lesz többszörösen is megfontolnunk, mielőtt hamisan előkerült bölcsesége után elindulnánk s a melyekkel szemben egész egyházi életünk legszentebb és mindenekelőtt való érdeke kívánja, hogy rájuk nézve jó akarattal a „*principiis obsta*“ elvét ideje korán alkalmazzuk.

Éppen ebből a célból, egyházunk iránt való ilyen érdeklődésből fogunk tanulmányunkban a *kötelező polgári házasság törvényeivel* foglalkozni, gyakorlatilag ismeretvén annak csak leglényegesebb rendelkezéseit, párhuzamban az eddigi házassági jog megfelelő tételével.

(Folyt. köv.)

Mitrovics Gyula.

* Lásd Csiky Lajos cikksorozatát: »Prot. Egyház és Iskolai Lap« 1895. 1. következő számaiban.

Visszaemlékezés a sárospataki tanítóképezde 25 éves multjára.

— A sárospataki állami tanítóképezde nagy termében 1895 jan. 22-én felolvasta: Dezső Lajos. —

IV.

A tanítóképzés története tanítja, hogy midőn valamely államban a népiskolák ügyét törvény által rendezték s a leendő tanítók kiképzéséről tanítóképző intézetek felállítása által gondoskodtak, az újonnan felállított képzőintézeteket nemcsak a leendő, hanem azon, már hivatalban levő tanítók kiképzésére is felhasználták, akik szabályos előképzettség nélkül léptek a tanítói pályára. Ezek voltak az ú. n. *póttanfolyamok*. Meg voltak ezek Poroszországban, Svájcban, meg nálunk is a normális iskolák felállítása alkalmával.¹

a) Az 1868: XXXVIII. t.-c. a tanítóképzést állami érdeknek ismerte fel, állami érdekekből gondoskodott a tanítók kiképzéséről, állami képezdek felállításáról. A közoktatási kormány a már hivatalban levő tanítók alaposabb kiképzését is állami érdeknek tekintette: azért az ország különböző részeiben, többnyire az állami tanítóképezdekben a nyári szünet alatt póttanfolyamokat nyitott hat heti időtartammal. Intézetünkben három ilyen póttanfolyam volt: 1870-, 71- és 72-ben. E tanfolyamokon (a három éven át) 758 tanító vett részt (átlag 253). És pedig Zemplénmegyéből 657, Abaujból 53, Borsodból 32, Ungból 9, Szabolcsból 6, Sárosból 1. — Ev. ref. 242, r. kath. 164, g. kath. 309, ág. ev. 27, izraelita 5, községi tanító 11. — Mily hatása volt ezeknek a póttanfolyamoknak, következtethetjük a miniszternek az országgyűlés elé terjesztett jelentéséből, mely szerint „ezek következtében az ország minden vidékén új szellemi élet kezdődött a népiskolában, s az oktatás terén eddig gyakorlatban volt tanítási kínlódást vidám foglalkozás kezdte felváltani.”²

b) A nyolcvanas évek póttanfolyamai más természetűek voltak.

Az 1879. évi XVIII. t.-c. elrendeli, hogy a magyar nyelv a nem magyar tannyelvű iskolákban is taníttassék.

E törvény kivihetősége céljából a kormány elrendelte, hogy románok által lakott vidéken levő egyik állami tanítóképezdeben a román nyelv, s egy, horvát lakosság között levő képezdeben a horvát nyelv taníttassék, mindkettőben pedig a magyar nyelvnek nem magyar tannyelvű iskolákban való tanításmódjába is bevezetessenek a növendékek. Ez intézkedés azonban csak a jövőre célzó volt, holott a nemzetiségek által lakott vidékeken fölös számmal voltak olyan tanítók, kik nemcsak a magyar nyelvnek nem magyarajkúak iskolájában való tanításmódját nem ismerték, de még a magyar nyelvet sem bírták. E kettős baj elhárítása végett jöttek létre a nyolcvanas évek magyar nyelvi póttanfolyamai.

Intézetünkben 1880—85-ben, s majd legújabbban 1894-ben, tehát hét ízben tartottak ily kettős célú magyar nyelvi póttanfolyamok. A hét póttanfolyamon résztvett 636 tanító (átlag 90); és pedig tótajkú 447, ruthén 146, német 35, magyar 5. Vallásra nézve: g. kath. 369, r. kath. 231, ág. ev. 30, ev. ref. 5, izraelita 1. — Illetőségükre nézve: Zemplénmegyéből 234, Sárosból 216, Szepesből 59, Beregből 47, Ungból 30, Liptóból 29, Abaujból 9, Árvából 5, Budapestről 3, Szilágymegyéből 3, Szebenmegyéből 1. —

Előképzettségük mértéke szerint, az 1868. XXXVIII. t.-c. értelmében, néptanítói oklevéllel bírt 152, oklevél nélküli volt 484. — Életkor tekintetében: 20 éven aluli volt 31, 20—30 év között 165, 30—40 év között 245, 40—50 év között 151, 50 éven fölül 44.

A póttanfolyamon megjelent 636 tanító közül a magyar nyelvnek nem magyar tannyelvű iskolákban való tanítására képesítést nyert (az 1879: XVIII. t.-c. ért.) 149 (23,4%). Ez eredmény kellő méltatásához tudnunk kell, hogy a 636 tanító közül 484-nek nem volt általános tanítói oklevele, sőt 310 se képezdét, se gimnáziumot nem látogatott, hanem csak elemi iskolai előképzettséggel bírt s túlon-túl nagy volt azok száma, kik az előnyelv tanulására alkalmas életkor határát meghaladták.

V.

Azt hiszem, vázlatom hézagossá lenne, ha meg nem emlékezném intézetünknek a közönséghez való viszonyáról.

Intézetünk a nagy közönség előtti jó hírnevét bizonyára a volt felekezeti képezdétől öröklé, de igyekezett is azt fentartani. Maig is fordulnak intézetünkhöz messze vidékről, úri családok nevelőkért, s a kiküldött nevelőkkel nem vallottunk szégyent. Tanítói állomások betöltésénél is messze földről felkeresik az isk. előjáróságok intézetünket; növendékeink nagy részét az intézet ajánlata helyezi el, s a megkeresések $\frac{1}{3}$ -át sem képes intézetünk fedezni, amiben egyébiránt éppannyi része lehet az országszerte érzett tanítóhiánynak, mint az intézetünk iránt érzett bizalomnak.

Különösen ki kell emelnem intézetünknek a főtiszt. tiszáninneni ev. ref. egyházkerület közönségéhez és annak főiskolájához, a sárospataki főiskolához való viszonyát. Intézetünket ott dajkálták a főiskola kebelében hazafias szellemben, még azon időben, midőn a bécsi kormány közvetlen intézkedése alatt álló ú. n. kir. kath. képezdek nemzetellenes irány igájában nyögtek.¹ Intézetünk működésének első megindító: Árvai József, az ig. tanács első elnöke (egykor a felekezeti képezde igazgatója), Hegedűs László, igazgatótanácsos (a főiskola aligondnoka), Kiss József első igazgató (előbb a felekezeti képezde tanára) átplántálták a főiskola szellemét, azt a szellemet, mely nem üres formákban, nem külsőségekben, hanem a képesség alapos voltában, az érület nemességében s a jellem egyenességében keresi a valódi műveltséget; ezt a szellemet ápolni ma is kötelességünknek, büszkeségünknek ismerjük.

Semmi sem illusztrálja jobban ezen egyházkerület hazafiságát, mint az a körülmény, hogy amily erélylyel küzdött az ötvenes években a bécsi kormány nemzetellenes törekvései ellen, éppoly készséggel adta képezdét a nemzet újjászületésének hajnalán a nemzeti kormány gondjaiba, a nemzeti nevelés szolgálatába, sőt évi 3000 forinttal segélyezé annak növendékeit. Ha 25 évvel ezelőtt valamennyi egyházkerület, valamennyi felekezet követi a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület példáját; ha módjában lett volna a nemzeti kormánynak nem 20, hanem 50 állami képezdét állítani a nemzeti nevelés szolgálatába: akkor ma nem volnának olyan tanítók, akik az ország hivatalos nyelvét nem értik, nem tanítják; oly tanítói kara volna Magyarországnak, mely képes kiirtani a felekezeti féltékenységet, a nélkül, hogy megszűnnék a vallásosságot ápolni; képes elűzni a nemzetiségi fél-

¹ Schvarcz Gyula: Tanítóképezdek statisztikája. 38. l.

² A vallás- és közokt. miniszter *Jelentése az országgyűléshez*. 1872. 81. lap.

¹ Schvarcz Gyula: *A tanítóképezdek statisztikája*. 48. l. és *Nemzeti Nőnevelés*. 1895. 30. lap.

tekenységet, a nélkül, hogy a nemzetiségek fejlődését veszélyeztetné. A névtelen hősök hadserege Magyarországnak békés eszközökkel való meghódításában! Minő kilátás az idők és körülmények messzelátójáról!! Szinte belefájul a hazafinak a... szíve.

De hát más idők jöttek; anachronismussá vált, hogy egy felekezet segíyezzen egy állami intézetet, mikor hovatovább közszükséglet lőn, hogy az állam segíyezze a felekezeti intézeteket. Aztán meg a semmi kötelezettséggel nem járó állami stipendiumokat jobban keresték a tanuló ifjak, mint az egyházkerületiek, melyek ellenében térítvénynyel kelle magukat kötelezniök, hogy három évig az egyházkerület kebelében vállalnak tanítói hivatalt. E két tényező hatása alatt szüntette be az egyházkerület az évi járulékot 1883-ban.¹

E körülmény egyébként nem szüntette meg azon erkölcsi köteleket, amely intézetünket az egyházkerület íránt hálára indítja; növendékeinket éppúgy alkalmazzák az egyházkerület népiskoláiban, mint azelőtt; a tanítójelöltek részére fennálló ösztöndíjakban (Mesko féle ösztöndíj) épp úgy részesítik őket, (ha arra érdemes egyén van), mint azelőtt.

Az igazság iránti szeretet lelke ösztönöz, hogy megemlékezzem arról, miszerint az 1857-től 1869-ig fennállott ref. képezde szellemi örökből intézetünk az activák mellett a passivákat is örökölte. Az előítélet, melylyel némelyek 1857-ben a felekezeti képezde tervét fogadták, az „előleges aggodalmak“, melyeket az önálló képezde s az abból kikerülő tanítók „independens“ szelleme iránt tápláltak, nem közönséges nehézségeket gördítettek a zsenge intézet igazgatója elé² s Árvai nem ok nélkül aggodott, hogy a „kiskorúságra kárhóztatott“ képezde képtelen lesz célját megközelíteni a miatt, mert a „felsőbb tudományos pályán levő s magasabb hivatású ifjaknak, kik előtt a tanítói hivatal eszköz, de nem cél: gúnytárgyaul fognak szolgálni a képezde növendékei, kik e miatt idő előtt megútálják a hivatalt, amelyre készülnek; mert miatta megvették.“³ Árvai bölcsesége s lelkes munkája kellett hozzá, hogy a vezetésére bízott intézet a gúny és előítélet dacára „célját megközelítve, a közbizodalmat kiérdemelte.“⁴ A társadalom dicséretére legyen mondvá, hogy míg a közbizodalom activ örökségét levonás nélkül szállította át a felekezeti képezde helyébe lépett állami intézetünkre, addig a gúny és előítélet passzívait nagyban reducálva rakta ennek vállaira. Keletkezett ugyan az állami képezde iránt egy újabb előítélet: mintha az állami képezdeből kikerült tanítók nem volnának eléggé egyházasak s nem viseltetnének fölebbvalóik (a lelkészek) iránt kellő tisztelettel. Azonban ez a fantom is szerencsésen eloszlott,⁵ s jól esik hinnünk, hogy igaza van a *Sárospataki Lapok* érdemes szerkesztőjének, (egykor intézetünk ref. hitoktatójának, midőn jelen ünnepélyünket előre jelezvén, azt mondja, hogy „a régi előítéletek ma már csak névleg élnek, s emlékezetben is restelkedve járunk hozzájuk“,⁶ s szeretjük hinni, hogy intézetünk az új 25 évet, mint a közönség előítéletektől ment rokon-szenvének a régibb, gyökeres intézetekkel egyenlő osztályostársra fogja megkezdeni.

Ime, mélyen tisztelt ünneplő közönség! Intézetünk 25 éves történetének vázlatos képe. Egy fiatal, életképes fa áll előttünk, mely első ápolását az egyház veteményes kertjében nyerte, aztán átültetve a nemzet gyümölcsösébe, az átültetést nem érintette meg, sőt új gyarapodásnak indult, s immár ha nem is bő, de hasznos gyümölcsöt terem a nemzeti művelődés számára. A Gondviselő küldött rá viharokat, de azok csak arra valók voltak, hogy a csemete annál mélyebben bocsássa gyökerét a nemzet bizalmának termő talajába; küldött napfényt és áldásthozó esőt is, mely megtisztítja s felüdíti a közelet vásári porával olykor olykor ellepett lombjait. E Gondviselő oltalmába ajánljuk a termőfát az újabb 25 évre is, erős kézzel bízván abban, hogy az ő szárnyainak oltalma alatt a gyümölcsfa még tovább is fejlődik s teremni fog bő gyümölcsöket nemzetünknek s az annak kebelében élő egyházaknak hasznára, előmenetelére. Ugy legyen!

KÜLFÖLD.

A tudomány bukása.

A *Revue des deux Mondes*, a kontinens e legtekintélyesebb, legolvasottabb, legfényesebb múlttal dicsekvő folyóiratának december 15-iki és január 1-i füzetében két érdekes s minket protestánsokat is közelebből érdeklő közlemény jelent meg. Az előbbinek címe: *Rome et la Russie* (Róma és Oroszország), az utóbbinak: *Après une visite au Vatican* (Egy vatikáni látogatás után). Szerzője csak az utóbbinak van megnevezve, név szerint *Brunetière Ferdinand*, a *Revue* d. d. M. szerkesztője; az előbbi névtelenül jelent meg s így ha nem egyenesen Brunetière írta is, de szellemével, irányával bizonyára ő is egyetért.

Ki az a Brunetière? Ha semmi egyéb nem volna, mint csupán a „*Revue des deux Mondes*“ szerkesztője, már ez is nagy tekintélyt tenné nevét; de ő a *Revue*-n kívül is elég szépen hangzó névvel rendelkezik: a francia Akadémia tagja, Franciország egyik elsőrangú műbírája. Mind a cikkíró, mind különösen a publicáló folyóirat megérdemlik tehát, hogy szavukat itt messze keleten is meghalljuk s figyelembe vegyük; meghallgassuk, mit mond e nagytekintélyű folyóirat s e tudós műbíró a keresztyén egyház eredetéről (az előbbi közleményben), s mit a tudomány és vallás viszonyáról, a katolicizmus és protestantizmus közt fennálló elvi ellentétéről (az utóbbi közleményben)? Sajnos, ezúttal nem mély tudományukban, pártatlan ítéletekben nyílik alkalmunk gyönyörködni, — ellenkezőleg, kritikátlanságuk, a tudományos felfogással szemben álló egyoldalú, felekezeti álláspontjuk az, a mivel a művelt világ figyelmét magokra vonták.

A december 15-iki közlemény az orosz és r. katolikus egyház egyesülését fejtegeti s óhajtja előkészíteni; benne ily történeti fejtegetések olvashatók: „Jézus Krisztusnak csak egy egyháza van. Kérdés, vajjon melyik ez? Az apostoli korszaktól a Krisztus utáni IX. századig soha ezt a kérdést föl nem vetették. „Ubi Petrus, ibi Ecclesia: a hol Péter ott az egyház“ — e szavakban formulázható úgy a keleti, mint a nyugoti egyház összes tradíciója, kezdve az evangéliumoktól a 4-ik ōcumeniai zsinatig, az Apostoli cselekedeteken, az apostoli atyák és az egyház nagy doctorainak íratain keresztül haladva. Péter véglegesen Rómát tette székhelyévé, s mivel már az ő idejében is a katolikus egyház administrációja ennek nagy kiterjedése s a hiányos közlekedési eszközök miatt nehezen ment, ő Keleten két patriarchatust alapított: egyiket Antiochiában, hol 7 évig

¹ Ha az állami jótéteményt élvező növendékektől hasonló térítvény kívántatott volna az állam irányában, (amint ez Francia- és Poroszországban fenáll s amint én ezt a képezdei tanárok 1874. évi értekeztetén javasoltam), ha ennek következtében nem töltötte volna a tanuló ifjak az állami ösztöndíjakra; azt hiszem maig is fennmaradt volna az egyházkerületi segély.

² Sárospataki Füzetek I. 479. lap.

³ Sárospataki Füzetek I. 95. lap.

⁴ Sárospataki Lapok. 1888. évf. 322. lap.

⁵ Sárospataki Lapok. 1895. évf. 45. lap.

székelt, Ázsia kormányzására, másikat Alexandriában Afrika kormányzására, s ide tanítványát Markot küldötte. E két keleti patriárchai székhely, melyek a földközi tenger útján állottak Rómával összeköttetésben, az egyház központjává lett legfőbb székhelynek mintegy fiókszékhelyei voltak. (Jegyzet: Reméljük, olvasóink elhiszik, hogy e tény ma történelmileg be van igazolva. Ha cikk helyett könyvet írnánk, ezt kétségbevonhatatlanul bebizonyítanók.) Ilyen volt az egyetemes egyház tiszta, átlátszó szerkezete fennállásának első századaiban. Ezt oly könnyű szövegadatokkal bebizonyítani, hogy ezt minden komoly ember által elfogadott dolognak kell tekintenünk, bármily egyházhoz tartozzék is. Pár lappal hátrább ismét ezt olvassuk: „Ha az *egyedüli egyház*, mely minden többinek anyja és ura, valóban a r. *katholikus*, mint azt a történelem bizonyítja, s ha másfelől az *egyházon kívül nincs üdvözülés*, miként azt a szent könyvek s a katolikus hagyomány a zsinatok és doctorok szava által bizonyítja: — ebből következik, hogy az *oly népek sorsa*, kik az *egyházon kívül állanak*, föltötte szerencsétlen, habár e népek megőrizték is az igaz hitet és a szentségekkel való élest. Hosszú századokon át a *tudatlanság* sok egyént megmengette e nemzetek kebelében. Hitük folytán részesei lehettek az egyház lelkének, ha nem is a tulajdonképeni egyháznak, és megmenekültek De ma, midőn a világosság mindenütt terjed, a tudatlanság eltűnésre van kárhoztatva. Ha az oroszok megtudják, hogy csupán a versengés s később a politika választotta el őket a katolikus egységtől, igyekezni fognak visszatérni emez egység felé. Mert itt a *lelkek üdvéről van szó* s ez nem egyszerű politikai kérdés. Bárcsak II. Miklós cár, mint egy új Wladimir, visszavezetné azt az oly vallásos, oly hívő orosz népet a valódi pásztorhoz! Persze, a lelkek e valódi pásztora nem Krisztus, hanem a pápa.

Ime, ilyen a *Revue* cikkirójának tudományos felfogása a keresztyén egyház alakulásáról s első korszakairól! Azt hisszük, ez idézet cáfolatára felesleges szót vesztegetnünk. Már ebből is eléggé sejthetjük Brunetiére úrnak a pápaság iránti hő szerelmét, mély hódolatát. Erről még jobban meggyőződhetünk a második közleményből.

E közlemény (Egy vatikáni látogatás után) azokat az impressiókat írja le, a melyeket római útazása s főkép a pápával való beszélgetése Brunetiére-ben keltett. A katolicismus központjában, sok magasztos emlékművének behatása alatt, a szent atya közelségében úgy érezte, hogy a tudomány elvesztette reá nézve hódító varázsát, mert a hit nysteriumait nem képes megfejtetni, s az így támadt űrt a vallás van hivatva betölteni. A tudomány csak kétségeket támaszt bizonytalansága által az ember lelkében, a vallás megnyugtató feleletet ad a lét legfőbb kérdéseire. De melyik vallás? A római emlékek elbűvölő hatalmával, a pápa hódító személyiségevel való érintkezés után lehet-e ez iránt kétség? Az egész közlemény valójában nem egyéb, mint XIII. Leonak s egyházának dicsőítése! Feledve van a múlt, feledve Lourdes, a Syllabus, s az absolut uralom! feledve Gambetta híres mondása: „A katolicismus a mi ellenségünk!” vagyis inkább: „A katolicismus a mi barátunk!”-ra változtatva! A katolicismus s a pápa az az isteni hatalom, kitől a jövő üdvé, megváltása várható! De lássuk közelebből Brunetiére urat!

A tudomány nem tartotta meg azokat az ígéreteket — úgy mond — melyeket a tudósok nevében tettek. Regenerálni akarta az emberiséget, megújítani a világ ábrázatát, s mind hátrább tolva nyomozásait a múltba, feltárni eredetének mysteriumát, egyidejűleg megmagyarázni neki s megkönnyíteni rendeltetésének betöltését; — ámde e mysteriumot a tudományok nemcsak nem oszlatták el, hanem tisztán látjuk, hogy azt sohasem is fogják földeríteni. Képtelenek nemcsak megoldani, hanem még helyesen föl-

tenni is e kérdéseket: mi az ember eredete? mik magyarázatának törvényei? micsoda az ő jövő sorsa? Az ismeretlen környéke, szorongat minket s a physika törvényeiből vagy a physiologia vívmányaiból semmi eszközt nem meríthetünk arra, hogy ezekből valamit megismerjünk. Se az anthropologia, se az ethnographia, se a lingvistika nem fog nekünk soha választ adni arra a kérdésre: mik vagyunk? bár ezt ígérték. Nem tudják megmondani: mi a nyelv, mi a társadalom, mi a moralitás eredete? Még kevésbé fogják eldönthetni azt, hová megyünk? Mit taníthat nekünk az anatomia s physiologia rendeltetésünkről! pedig ennek megfejtését ígérték nekünk! Hát a philologiai tudományok megtartották-e ígéreteiket? szintén nem! Hellenistáink a görög és római philosophiában meg akarták nekünk mutatni az egész keresztyénséget; csak egyet felejtettek el: ha a keresztyénség már egészen benne volt a hellenizmusban, miért nem fejtett ki belőle? A héber tudósok azt ígérték, hogy eloszlatták, a mi *irrationalis* és *csodás* van a keresztyénség eredetének vagy a választott népnek történetében; ki akarták mutatni, hogy a biblia csak olyan könyv, mint a többi. Ámde itt önkényes rendszereik egymásba ütköztek, s még inkább összezavarták azt, a mit meg akartak világítani, s még mindig megoldatlan a zsidó történet folyama, a szent doctrina és substantia. Bármint legyen is, Isten választott népének történetében mindig van valami, a mi egyetlen másikban se található fel; s az exegeták a helyett, hogy a keresztyénség történetéből kiűzték volna az *irrationalis* és *csodás* elemet, oda beiktatták azt. Az orientalisták, kik a keresztyénség és buddhismus rokonságának bebizonyítására vállalkoztak, szintén nem tartották meg ígéreteiket; az a kevés hasonlatosság nem képes elfedezni a mély, benső különbséget, mely azokat egymástól eltávolítja. A történeti tudományok sok dologra megtanítottak ugyan, de nem ezeket vártuk mi az ő elöhaladásuktól; azt óhajtanók tudni, van-e a történelemnek törvénye s mily mértékben vagyunk mi annak alávetve? de ép ezt nem tudjuk s félő, hogy nem is igen fogjuk megtudni. Urai vagyunk-e önmagunknak? vagy valami felsőbb erőnek szolgálai vagyunk? haladunk-e valami látszólagos cél felé, avagy a történelem nem egyéb, mint a rendetlenség, szétbomlás helye? Erre se a paleographia, se a diplomatika, se az archeologia nem adott nekünk feleletet.

(Folyt. köv.)

Ráczy Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Özv. Szathmáry Király Pálné, szül. türöczdivéki, kis és nagy palugyai *Platthy Ida* urnő, f. zsolczai kastélyában, f. hó 6-ikán, életének 69-dik évében, hosszas szenvedés után, reggeli 7 $\frac{1}{2}$ órakor csendesen elhunyt. Nevét ismerte az egész ország, mert hosszú özvegysége alatt nagy vagyonának jelentékeny részét a közmívelődés, kivált a nőnevelés oltárain osztotta szét. Ott volt mindenütt, a hol a legjobbak, a legnagyobbak, s felséges szívével kibírta a versenyt az áldozatokban a legdúsabbakkal s leggyakrabban felül is multa azokat. Hol sebeket kellett kötözgetni, onnan ő nem hiányozhatott s ha hiányzott, bizonyosan nem ő, nem az ő kifogyhatatlan jóságú szíve volt az oka. Mint gazdasszonynak is országos neve volt, mert kertészetével, ennek mintaszerű terményeivel is előljárt a buzdításban, a példaadásban s nemzetünk becsületének emelésében. De a biblia által úgy nevezett „jobb rész”-ről sem feledkezett meg. Szerette vallását, felekezetét, figyelemmel kísérte ennek minden jelentősebb mozdulatát s nem ritkán ő figyelmeztette környezetét a »Sárospataki

Lapok által felvetett és tárgyalt nagy kérdésekre, mint a lapoknak buzgó pártfogója. Sokakat megszegyenyített a hitével, vallásosságával, egész lényének nemes egyszerűségével s betegsége alatt is tanusított önmegadásával, a szenvedések között is megőrzött reménységével. A gyászoló nagy úri családdal, a melynek díszé, koronája volt, az ország számos közművelődési intézeteivel, a melyekért szívesen engedte magát még kizsákmányoltatni is, s a szegények, árvák, özvegyek, ügyefogyottak egész seregével, a kiket édes anyai szeretettel szeretett és istápolott, mi is veszteseknek érezzük magunkat ravatalánál és mély tisztelettel áldjuk és dicsőítjük emlékezetét. Temetése folyó hó 8-án d. u. 3 órakor F.-Zsolczán lesz, a melyre a sárospataki főiskola énekkara is elutazott. — Pásztor Sámuel tanártársunk és pénztárnokunk legidősebb kis fia — *Samuka* — a korán végzetes betegséggel meglátogatott ártatlan gyermek f. hó 4-én, Budapesten, hol egy idő óta orvosi ápolásban részesült, váratlanul kiszenvedett. Aldott legyen a kegyelem Istene, a ki magához ölelte, megszabadítván őt a reá nézve örömtelen földi élet kötelékei közül s nyugalmat adott neki az idegen föld hantjai alatt! — *Papszász György*, az a.-borsodi egyházmegye volt tanácsbírája még múlt hó végén meghalt Selyeben — bánatában. Rendkívüli sorsot juttatott neki istene. Egyetlen fia csak a minapában hunyt el Budapesten s ez a gyászos eset halálba vitte a jó édes anyát, a ki fia ravatalánál vetett véget életének. A férj és apa nem bírta sokáig az isszonyú bánatot, megtört alatta s folyó hó 1-én eltemettetett Szárazbeőn, a hol Fekete József átányi lelkész tolmácsolta a borzasztó veszteség felett érzett általános részvétet s vigasztalta az apátlanul és anyátlanul maradt 3 leány gyermeket. Papszász még csak 49 éves volt. Legyen boldog elvesztett kedvesei között, s ne halja meg az itt maradtak zokogását!

— **Lelkészválasztás.** A milotai ev. ref. egyház a f. év elején elhunyt lelkész helyébe, az újabb egyházi törvények értelmében, meghívás és egyhangú közfelkiáltás útján, február 21-ikén, a volt lelkész fiát, *Sipos József* hermánszegi segédlelkészt választotta meg rendes lelki pástorává. Az ott félszázadot töltött lelkész után az elhunyt fiát.

— **Az „Erdélyi kör”,** a sárospataki főgimnáziumi ifjuság önképző társulata febr. hó 23-án felolvasásokkal és szavalatokkal összekötött nyilvános ülést tartott, a mely főképen Jósika Miklós emlékezetének volt szentelve. Az ülést *Csontos József* tanár nyitotta meg, mint a körnek mostani elnöke, az alkalmi emlékbeszédet *Nagy Imre* VIII. o. t. tartotta. Az egész nyílt ülés a tagok nemes törekvéséről és haladásáról tanuskodott. Sajnos, hogy arról a tanári kar nem szerezhett magának tudomást, hogy jelenlétével biztatólag hathatott volna a feltörekvő ifjuságra. Mi, mint „Sárospataki Lapok” is, csak utólag értesültünk a főiskolánk falai közt lefolyt szép ünnepélyről, pedig a mi szívünk eléggé melegen dobog ezért a körért, a mit az *Erdélyi János emlékezete* című mű kiadásával is igazoltunk talán, a mely, ha az összes példányok elkelnek, 200 frtnyi összeget juttat az „Erdélyi-Kör”-nek. Ismételve ajánljuk nevezett művecskét a t. közönség pártfogásába.

— **Az országos ev. ref. lelkészi özvegy-árvagyámintézet** javított alapszabálytervezete *Szász Domokos* bizottsági elnök neve alatt megjelent s négy fejezetből áll. u. m. I. Általános határozatok, II. Özvegyek és árvák segélyezése, III. A gyám-alap és annak kezelése, IV. Átmeneti intézkedések. A tervezet a kerületek és a sajtó által felsorolt ellennézetek figyelembe vételével készült s összesen 34 §. A legfontosabbak közül való a 6. §, a mely így

szól: A gyámintézet tagjait képező lelkészek, körlelkészek, illetve missionáriusok, esetleg theol. tanárok özvegyei, a mennyiben néhai férjököt beszámítható szolgálati évvel bírt, az egyenlőség és testvériség elvének megfelelően s tekintet nélkül az elhalt férj által élvezett fizetés mennyiségére, egy és ugyanazon összegű évjáraadékból részesülnek. — A lelkészi árvák azonban, néhai atyjok szolgálati idejére való tekintet nélkül, tehát árvaságra jutások után azonnal szintén egyenlő összegű neveltetési, esetleg gyámoltási segélyben részesülnek. Az öt beszámítható szolgálati évvel nem bírt lelkészek özvegyei ugyan visszanyerik a néhai férjök, illetve atyjok által a gyámintézet pénztárába befizetett összes tagdíjakat és belépési járulékokat időközi kamatok nélkül, de állandó segélyezésre igényt nem tarthatnak. Az oly lelkészi özvegyek azonban, kiknek az elhalt lelkész-férjüktől származó kiskorú s így rendszeres nevelésben részesülő gyermekei vannak, ilyenmő visszatérítésre igénynyel nem bírnak. Egy-egy özvegy évjáraadéka egyelőre 250 frt. Csak atyátlan gyermekek neveltetési költsége 50—50 frt, egészen szülőtlenségé 75—75 frt évenként, a haton felüli gyermek azonban már nem számítatik! Az olyan özvegy, a ki 60 évesnél idősebb férfiúhoz ment feleségül, csak úgy részesül évi járulékból, ha férjével legalább 5 évig élt együtt. A hűtlen feleségekről az intézet az alapszabály szerint nem gondoskodik, de az ilyenektől származott gyermekekről bizonyos feltételek mellett — igen. Az egyes tagok egyszersmindenkora évi fizetésök 10%-át, évi tagdíjként 2½%-át tartoznak befizetni, az elébbi három év alatt. Ezenfelül a közalap e célra 100,000 frttal s évi jövedelmének 10%-ával járul, de az utóbbi a 30,000 frtot meg nem haladhatja. Az özvegy-árva-tár összes vagyonát egy budapesti jóhitelű pénzintézet takarékpénztári betétként kezeli. Az egyházmegyei és kerületi hasoncelű intézetek fenntarthatók s azokba az újonnan választott lelkészek is beléphetnek. — Ajánljuk t. olvasóink beható figyelmébe.

— **Márctizus tizenötödikét** a sárospataki főiskola ifjúsága s vele a tanári kar és a város értelmisége szokott módon fogja megünnepelni a főiskola imatermében és a városháza tánctermében.

— **Dr. Öreg János**, debreceni akadémiai tanár és igazgató, mint a kormány megbízottja járt folyó hó 5 6-án Sárospatakon. Oly céllal küldetett néhány protestáns iskolába, tehát a sárospatakiába is, hogy összeírja azokat a tárgyakat, a melyek a millenniumi kiállítás oktatás és tudománytörténeti csoportját gazdagíthatnák. *Szinyei Gerzson* főkönyvtárnok volt tolmácsa, mert ő rá szokott nálunk az ilyen munka nehezéden, mint „élő könyvtár”-ra; kedves vendégeül pedig *Mitrovics Gyula* theol. tanár fogadta a testvér-intézet derék képviselőjét. Küldetésének mutatkozó eredményeiről lapunk következő száma fog számot adni.

— **A lelkész-tanítóság és az oklevél nélküli tanítók ügyében a vallás- és közoktatásügyi miniszter** leíratott intézett múlt hó 12-én úgy az egyházi főhatóságokhoz, mint a tanfelügyelőkhez. Az egyházi főhatóságokhoz 60658 sz. alatt intézett körlevelében előadja, hogy a lelkész-tanítóság az 1868. törvény 141. §-ától eltérőleg fejlődött ki. Ez a törvény nevezetesen kimondja, hogy a tanító semmi nemű hivatalt a tanítóság mellett nem viselhet és mellék-foglalkozásképpen csak olyan teendőket enged meg, melyek helyben és a tanórákon kívül végezhetők. A felekezeti iskolák tanítóinak külön azt a kedvezményt is nyújtja, hogy az isteni tiszteleten és a temetkezésnél segédkezhetnek. A törvénynek ez utóbbi intézkedését a protestáns felekezetek úgy értelmezték, hogy ha papok vagy segédlelkészek alkalmaztatnak tanítóknak, úgy ezek a lelkész mellett segédkezhetnek

is; sok helyen pedig egyenesen a lelkészi hivatalt a tanítóival egyesítették, mert szegénységük miatt iskola-fentartó feladatukat csak így voltak képesek betölteni. Ezeket a törvényellenes állapotokat meg kellene ugyan szüntetni, de a mostani állapotokat véve tekintetbe, maga a miniszter sem tartja célszerűnek a törvény merev végrehajtását, mert mint mondja: »kétségtelen, hogy nagyobb bajjal állanánk szemben, ha pap-tanítók, vagy segédlelkész-tanítók mereven eltiltatnának a tanítástól és az iskolától, mivel egy bizonyos ideig legalább nem volna kikkel pótolni őket; a szóban levő iskolák üresen maradnának s a már is több, mint félmillióra menő iskolázatlan tankötelesek száma csökkenés helyett újabb tömegekkel gyarapodnék, mely anti-kulturális állapot előidézése nem állhat a kormány szándékában.« Ma még mintegy 8000 okleveles tanítóra volna szükség, a kiknek képzéséről és képesítéséről csak ezután lehet gondoskodni; ha tehát a lelkészeket eltiltaná a kormány a tanítástól, azoknak a helyét nem tudná betölteni az iskolában. »Ezen kényszer-helyzetből kifolyólag szándékom — írja a miniszter — általános intézkedéssel megnyugtatni a felekezeteiket, hogy ott, a hol egyfelől a papi, illetve segédlelkészi és másfelől a tanítói állomások egyesítve vannak, a jelenlegi állapotot, ha csak különös ok fenn nem forog, kényszerítőleg megváltoztatni nem fogom.« Intézkedett a miniszter, hogy a tanfelügyelők írják össze az ilyen egyesített állomásokat, különös súlyt helyezve annak kimutatására, hogy a lelkész-tanítóknak van-e tanítói oklevelük s a magyar nyelvet sikerrel tanítani képesek-e? A nem képesített tanítókat is meghagyja eddigi működésükben, de arra kéri az egyházi főhatóságokat, hogy jövőre minden állomás betöltésénél okleveles tanítót alkalmazzanak, a mit annnyival könnyebben megtehetnek, mert a tanítói fizetések 400 frtra emeléséhez az állam a segínyt megadja. A miniszter kijelenti azt is, hogy a tanító-szükségen újabb állami tanító-képző intézetek felállításával igyekszik segíteni. Igen örülünk rajta, hogy tisztáninni ev. ref. egyházkerületünknek többszöri felterjesztésével sikerült meggyőzni a közoktatási minisztériumot arról, hogy a lelkész-tanítók mindaddig nélkülözhetetlenek, míg rendes tanítóságok szervezését az egyházak és az állam pénzügyi viszonyai nem engedik meg.

— A „Sárospataki Irodalmi Kör“ állami nagy ezüst érme, melyet a debreceni tanszer-kiállításon tankönyveiért kapott, a napokban érkezett meg a Kör elnökségéhez.

— A vallás és közoktatási miniszter javított nyilatkozata a tanárokról. Az orsz. tanár-egyesület választmányának küldöttsége múlt hó 23-án tiszteltelt Wlassics miniszternél. A miniszter dr. Beöthy Zsolt elnök üdvözlő beszédére válaszolván, »szívesen megragadta az alkalmat, hogy azt a ráfogást, mintha kicsinylőleg nyilatkozott volna a tanárokról, helyreigazítsa.« Nálánál, mint mondá — senki sem méltányolhatja jobban a tanárság munkásságát s épen azt fejezte ki beszédében is, hogy a jó tanár a fődolog, mert az még a rossz rendszeren is kifog, a rossz tanár pedig a legjobb rendszer mellett sem boldogul. Meggyőződése az, hogy a rendszert javítani kell, de főtenyezőnek mindig a tanárt kell tekinteni. Igérte, hogy a közoktatási budget emelésére s a tanítók anyagi helyzetének javítására mindent meg fog tenni, a mit az ország finansziális helyzete megenged. Vajjon az országgyűlési napló vezetője mit mond a szebben hangzó korrekturára?

— Belgium. A r. kath. írók az ultramontanizmust

és a socialdemokrátiát úgy tüntetik fel, mint engesztelhetetlen ellentéteket, s mindig nyomatékosan hangsúlyozzák, hogy csak a katolicizmus előmozdítása, különösen pedig a jezsuiták tevékenysége által lehet a socialdemokrátiát legyőzni. Ezért nem lesz érdektelen, ha egy pillantást vetünk a 100 év óta római befolyás alatt álló, zárdáktól elárasztott Belgiumnak állapotára. Az egykori jezsuita, gróf Hoensbroech Pál, ki nemrégiben evangélikus hitre tért, a *Preussische Jahrbücher* című német folyóiratban Belgiumra vonatkozólag a következőleg írja: »Belgium századok óta teljesen katolikus és ultramontán befolyás alatt állott. Az ország 6 millió lakosa közt ma csak 15,000 protestáns és 3000 zsidó van, a többi mind katolikus. Ez confessionalis egység. A kath. egyház Belgium életében, a belga állam felállítása előtt és után, a legmesszebb menő befolyással rendelkezett, a legnagyobb diadalokat ünnepelte, s ismételten dicsekedett helyzetével. Ő vezette csekély kivétellel az ország oktatásügyét, különösen a népoktatást; 1800 zárdája van, több mint 30,000 szerzetrendi lakóval, tehát minden 5 községre három zárda esik. Belgiumban aránylag kevés család van, melynek valamelyik tagja a plébánián, semináriumban vagy zárdában ne élne. A zárdák egyúttal nevelő-intézetek, különösen a női zárdák. 6000 templom és kápolna áll fenn rendes istenisztelettel, a zárdai templomok nélkül. Ez a quantitative és qualitative rengeteg befolyás sok nemzedékek óta árad ki a belga népre; sohase jött közbe akadályozólag valami nem-katolikus hitvallás, s az országot túlnyomólag klérikalis kormányok s kath. uralkodók vagy ezek helyettesei kormányozták. A ki a népet oktatja, azé a nép. Nos 1879-ig az összes községi iskolák a papok felügyelete alatt állottak! S hogyan néz ki a socialdemokrácia ügye Belgiumban? Az utolsó képviselő-választások megmutatták: az összes szavazatoknak majdnem $\frac{1}{5}$ -része socialista jelöltekre esett, s még meg kell gondolnunk, hogy nem-socialista oldalon aránylag sokkal több a többes szavazatok száma, mint a munkások közt. Belgiumban tudvalevőleg a birtokosok és műveltek szavazatai 2—3-szorosan számítatnak! Az ultramontánok azzal mentegetik magukat, hogy a socialista szavazatok növekedése nem az ő rovásukra, hanem a liberális párt számlájára történt. Ez részben igaz, de az az állítás, hogy a klerikalizmus a legbiztosabb ellenszer a socialismus, vallástalanság és elvadulás ellen, ez által ugyanám absurd színben tűnik fel. Hát honnan kerülnek elő a liberálisok, ha a kath. egyház a csálhatatlan orvos? Nem képes biz' ő a népet se az *atheista liberalizmustól* (a mint nevezi), s még kevésbé a socialdemokrátiától megoltalmazni! 1886-ban a legkülönbözőbb rangú és foglalkozású egyénekhez kérdéseket intéztek a munkás néposztály viszonyai felől. A beérkezett válaszok $\frac{3}{4}$ része kijelentette, hogy a munkások közt a vallásos érzék *csökkent*, egészen *megszűnt*, a katolicizmus mindinkább-inkább *eltűnik*. A 35 zárdával és 38 templommal ékeskedő Lüttich vigasztalanul felel; Brüsszel ezt írja: »A gyermekek $\frac{9}{10}$ -ed része törvénytelen. Az immoralitás iszonyatos.« S mind ez dacára annak, hogy a belga socialdemokraták, a mennyiben általában iskolába jártak, a kath. ultramontán népiskolából kerültek ki, s hogy az országban évenként több mint fél millió predikáció és catechesis tartatik. Az ország, melyet joggal a zárdák és klérus országának is lehet nevezni, a felforgatás eldorádójává lett.«

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A határozott fellépés ideje.« *Kálvinista.* — »Temetési éneklésünk« *Kovács Zsigmond.* — »A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.« *Mitrovics Gyula.* — »Vegyes egyházi beszédek.« *Vattay László.* — »Az országos ev. ref. lelkesítő özvegy-árvai gyámintézet alapszabály-tervezete.« *Szász Domokos.* — »A tudomány bukása.« *Rácz Lajos.* — »Vegyes közlemények.« — »Hirdetés.«

A határozott fellépés ideje.

Ki ne látná be, hogy nekünk nemcsak az egyház munkája, az evangelizáció s a társadalmi missiók terén van jogunk munkálkodni a tökéletes emberi elérésére? Ez is hasznos ugyan, mint a csendes májusi eső; ez is nyomokat hagy a magyar kultúrában, mint a sziklákra járó hangyák csapata és ideálunkat — előbb vagy utóbb — ezek által is biztosan elérhetnők. De ha másfelől az életérdekeinket érintő politikai eseményeket engedjük elsurranni a fejünk felett, a nélkül, hogy szavunkat felemeljük; ha mintegy a *passivitas* álláspontjára helyezkedünk; ha megengedjük, hogy Magyarország legújabb politikáját „sine nobis, de nobis” csinálják és ha nekünk nincs szavunk: kétségtelen, hogy az egyházi és társadalmi téren kitűzött eszméket, nem hamar, vagy igen sokára fogjuk elérni.

Célozok ezekkel a protestánsok mai magatartására. Míg sürgetik az egyház külső- és belső építését, az evangelizációt, a lelkek felrázását: addig a *politikában* nincsen kiforrott nézetök, közös megállapodásuk a teendőkre, azok mikéntjére nézve. Elérni óhajtanák a célt, az 1848. 20. t.-cikk megvalósulását, de ennek elérésére alig tesznek valamit; akkor is habozók, kételkedők. A protestánsok fásult egykedvűséggel nézik az események egymásra torlódását, sokszor az ő eltemetésükre. Jöjjön, a minek jönni kell. A protestánsok mai politikája a fatalizmusban való megnyugvás.

Magyarországnak van 3 és $\frac{1}{2}$ millió protestánsa. Ez a 3 és $\frac{1}{2}$ millió protestáns hallgatott mostanig. Elnézte a 68. 53. t.-cikk eltörlését, a polgári házasság behozatalát, a papi stólák megcsönkítését. Igaz, hogy valami édes sejtelen vezetett bennünket ezen reformos idők alatt. Ugy tetszett, mintha az egyik rész, a 48. 20. t.-cikk bekövetkezése nélkül is, belenyugodott volna ezekben a reformokba, mert mintegy a protestantizmus hőskorának megújulását látta azokban. A másik, a nagyobb rész s ebben a „Sárospataki Lapok”, a 48. 20. t.-cikk megvalósulásának útjaként üdvözölte. A protestantizmus tehát hallgatott. És talán helyes is volt, hogy nem szólottunk, mert ha a reformokat megakasztjuk, ellenségeink még jobban talpra állanak, s a helyzet csak bonyolultabb lett volna. De hát miért hallgatunk

még mindig?! Ma se látjuk még a helyzetet; most se ragadjuk meg az eszközöket, ma se tudnók nézeteinket közös megállapodásra juttatni; nem tudnók szavunkat a politikai mérleg serpenyőjébe vetni?! Hiszen ez végzetes, ügyünkre káros kimenetelű lesz. A kormány már jelét se adja, hogy az 1848. 20. t.-cikk megvalósítására gondolna, másfelől pedig a kath. autonómiát határozottan megígérte, a melyről Bathány úgy nyilatkozott s ezt mindnyájan tudjuk, hogy csak ez az egyetlen módja a kath. kezekben levő nemzeti vagyon bekebelezésének. Lesz tehát az egyik oldalon egy kath. egyház, rengeteg betáblázott vagyonnal s az 1868. 53. t.-cikk tiltó szava nélkül *szabad halászati és vadászati joggal* — a mi területünkön. A másik oldalon egy 100,000 frtos alamizsnán tengődő prot. egyház, kopott palástjával, — ha apostoli lelkesedéssel is. Kérem a leglelkesebb reformátor ilyenformát is mondott: „az igehirdetéshez kell saru és köpenyeg.” Hát nem vennők észre magunkat? Nem hiszem.

Nem elég-e kérdést, a 48. 20. t.-cikk megvalósítását hirdalokban sürgetni. Határozott, egyetemes, hivatalos állást kell foglalnunk. Erre itt van az idő. A tiszán-inneni egyházkerület többször sürgette a 48. 20. t.-cikk megvalósítását. Hol? A kormánynál. Nem elég. Jön az egyházkerületi gyűlések ideje. Irjon e tárgyban mind az öt egyházkerület *az országgyűléshez*.* Nekünk nem elég holmi misztikus biztatás; egyes nagy embereink jóakarató biztatásáért nekünk e kérdést elodázni nem szabad. Hol van az megírva, hogy a prot. közönség az országgyűléshez ne fordulhasson, ha látja, hogy a kormány habozó e kérdést fölvetni. Hiszen az ősszel s demokratikus jogokat mind ilyen úton vívtuk ki.

En bár lelkes barátja vagyok minden idealizmusnak, tehát az evangelizációnak, a lelkek felrázásának is; de kételkedem, hogy ma, a gazdasági és — mondjuk — a papnevelés válsága között a protestantizmus ezt az újabb hadjáratot a 48. 20. t.-cikk megvalósulása előtt vereség nélkül megtegye. Ajánlom indítványomat a prot. vezéremberek figyelmébe. En szólottam, mint a gyülekezetben a legkisebb, a felelősség a nagyokra fog haramlani.

Kálvinista.

* Zsinat nem létében az egyetemes ev. ref. egyházat a konvent képviseli. Részünkről már több ízben óhajtották, hogy a konvent érezze mélyebben a maga nagy hivatását és tekintélyét, de erre nevez nem látta elérkezettnek az időt.

Szerk.

Lapunk jelen számához egy negyedik melléklet van csatolva.

Temetési éneklésünk.

Van tudomásom felőle, hogy a *Sárospataki Irodalmi Kör* pályázatot tűzött ki a gimnáziumnak úgy felsőbb, mint alsóbb osztályaiban használandó „Énektár” című tankönyvekre. Arról is van tudomásom, hogy a felsőbb osztályok részére megíratni kívánt ilyenmű tankönyv pályázata kellő eredményre vezetett, — míg ellenben a másik pályázat, a mely az alsóbb osztályok részére kívánt ily tankönyvet készíttetni, meddő maradt.

Hogy mily elvek voltak az irányadók e könyvek megírásánál? nem tudom. Nem volt alkalmam arra, hogy magamnak e felől információt szerezhsek, s így nem tudom azt sem: mit kell e könyveknek voltaképen tartalmazniok? csupán templomban használható énekek soroztathattak-e azokba? vagy pedig másneműek is, p. o. temetésen, vagy más egyéb alkalmakkor használhatók?

Minden bizonynyal jobban tájékozhatnám magam, ha ezt tudnám. Hanem azért azt hiszem, nem fogok tenni meddő munkát, ha éneklési rendszerünknek ahhoz a részéhez, a melyet közleményem elejére írtam, néhány sorban én is hozzászólók.

Régebb idő óta érezhető már egyházunkban az az elmaradottság, a mely énekügyünk terén országszerte fennáll. Az e részben észlelt hiányok orvoslását tudtommal legelőször a sárospataki főiskola jeles készütséggű, egykori énektanára: *Ivánka Sámuel* kísérelte meg, a ki zsoltárainak a dicséreteinknek javarészét összeválogatva, kiadta egy önálló kötetben. Ugyan ő volt az, a ki az addig tulságosan is hosszúra nyújtott éneklési módszert igyekezett akként megváltoztatni, hogy az a fülnek tetszőbb legyen s ne hangozzék úgy, mintha utcai koldusok zengedeznék. Hanem a modernebb éneklés terén ő is inkább csak úttörőnek tekinthető. Rendszere, ha lendített is valamit az addigi nehézkes állapotokon: általában még ma is ott vagyunk, hogy főként faluhelyeken éneklésünk igen sok tekintetben majdnem a régi.

Én ennek az okát egy részt abban találom, hogy nekünk túlságosan sok a használatban levő énekünk, s a sok közt nagyon sok a selejtes úgy szövegre, mint dallamra nézve.

Zsoltárainkról és dicséreteinkről ezúttal nem akarok szólni. Hanem e helyett szorítkozom egyenesen a *temetési éneklésre*, mint olyanra, a melyre vonatkozólag határozottan kellene valami korszerű újítást tennünk.²

A legközelebbi napokban jelen voltam egy vidéki temetésen. A temetési szertartás elején a tanító 3—4 iskolás gyermekkel énekelni kezdett.³ Én Istenem! micsoda éneklés volt az! Az ember szeretne volna bedugni a füleit, hogy ne hallja azt a keserves kornyikálást. A temetésen jelen voltak egyike-másika segíteni akart; de nem ment sehogy sem. Pedig mondhatom, hogy az az eklézsia, a hol ez történt, nem tartozott a legutolsók közé. Önkéntelenül is az jutott eszembe

¹ Temetésiek éppen nem; ezek egy külön s a népiskolák énekkarok és a nép számára készíthető kötetben fognak — ha lesznek — megjelenni.

² A *Sárospataki Irodalmi Kör* — tisztes hagyományaihoz hiven — a reform elveit már évekkor ezelőtt megállapította, de — noha az elvek ellen senkinek sem volt kifogása — a reform szerinti temetési énekek csak nem akarnak megszületni.

³ Az iskolás gyermekekkel való énekeltetés ellen már a közokt. miniszter is tiltakozott, de ezzel is úgy vagyunk, mint a lelkes tanítósággal. Jobb a semminél okvetetlenül, néhol egészen jó is. A sárospatakiak terve szerint az egész halotti gyülekezetnek énekelni kellene, a mint ez néhol így is van már régen.

hogy hát holmi 5-öd, 6-od rendű eklézsiákban minő lehet az éneklés, ha ily helyen is annyira lélekhaborító?!

Tudom nagyon jól, hogy énekügyünk reformálása általában nagy akadályokba ütközik. Eltekintve attól, hogy énekeink zenei részének komponálására nincsenek hívatott embereink: ihletettebb versíróink között, alig találkozok valaki, a ki *egyháziének-szövegek* írására adná magát. *Tompa és Arany*, bár igazán vallásos érzelütű írók voltak: írtak-e csak egyetlen egyházas jellegű művet, olyat t. i. a mely templomi vagy temetési szertartásnál felhasználható volna.⁴ Vagy a jelenleg is élő versírók jelesebbjei, a melyenek: Szász Károly, Lévy József, Gyulay Pál, Fejes István, Szabolcska Mihály, Pósa Lajos sat. — dacára reformatus létüknek — gondoltak-e valaha egyáltalán arra, hogy egyházi és temetési énekeinket csak egyetlen számba vehető önálló művel is gyarapítsák? Szász K., Fejes I., és Szabolcska nagy ügyességgel átírták néhány zsoltárunkat, de talán csak az egy Pósa az, a ki kivételesen ráadja fejét egy-egy vallásos irányzatú vers megírására. De ő is inkább csak *szerkesztői hivatásából* kifolyólag teszi ezt, hogy kedveskedhessék ezzel is ifjú olvasóinak.⁵

Én ennek a mostani sivár állapotnak a megszüntetésére azt a módot találnám legcélravezetőbbnek, ha *pályázat tűzelnék ki temetési énekek megírására*.⁶ Nem kellene sokféle énektárgyat kitűzni, legfőlebb annyit, a mennyit az e részbeli *közsükséglet* megkíván. A katolikusoknál nincs sok temetési ének; majd minden temetésen ugyanazokat az énekeket hallani, főként faluhelyeken — úgy szövegre, mint dallamra nézve. Ennek az a nagy előnye van, hogy a nép tudja a szöveget is, a dallamot is s együtt éneklí azzal, a ki az éneket vezeti. Igaz, hogy ezeknek az énekeknek különösen a dallama, nagyon szép s meghatja még a más valláshoz tartozókat is. Nálunk is azt kellene érvényre emelni, hogy ha p. o. pályázat útján valami szép, szívreható szöveget lehetne nyernünk, ezt, vagy ezeket az iskolában úgy kellene begyakoroltatniok, hogy azok aztán az életben is közkedveltségűek lennének. Dallamunk van egy néhány olyan, a mikre a megírandó szövegek alkalmazhatók lennének. Ilyen p. o. többek között ez: „Nincs már szívem félelmére”, melynek a nép dallamát is, szövegét is nagyon szereti. — Szóval az én nézetem szerint ez úton talán ellehetne érnünk azt, hogy temetési éneklésünk a jelenleginél helyesebb irányba tereltesék.

Hanem hát pályázat? hallom az ellenvetést. Ahhoz di is kell; s ki adja ezt a díjat? Ez bizony kissé akadály. De én azt hiszem, egy ily célra szolgáló díjat talán csak ki lehetne valahogyan szorítani, ha mindjárt az egyetemes konvent útján is. S bizony az a pályázat, ha országossá tétetnék, meddő aligha maradna. Ki tudja, mi lakozik egyik-másik hívatottabb írónk lelkében? . . .

Egyébként a ki jobbat tud, mondjon jobbat. Annyi tény: a mostani állapotot sokáig így hagyni nem szabad; mert ez — a tapasztalok után ítélve — a szó szoros értelmében *tarthatatlan*.

Kovács Zsigmond.

⁴ Tompa esteli és reggeli imái műénekeknek bevállanak s egyiket *Hodossy Béla* sárospataki képezdei zenetanár már dallamozta is s a sárospataki ev. ref. vegyes kar által be is mutatta. A hallgatóság nagy tetszéssel fogadta.

⁵ Szász K., Lévy J., Fejes I., Szabolcska M. kegyesek voltak megígérni, hogy a sárospataki irod. kör által szerkesztendő *Temetési Énektár*-ba írni fognak. Pósaának egy vallásos költeményéhez *Pásztor Sámuel* főiskolai énektanár készített szép dallamot.

⁶ Ez már egyszer sikertelennek bizonyult.

TÁRCA.

A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.

Egyházjogi tanulmány.

(Folytatás.)

„A kötelező polgári házasság törvényei“ közös cím alá, három, egymásból természetesen folyó s egymást kiegészítő törvény van foglalva. Az I-ső a „Házassági jogról“; a II. a „Gyermekek vallásáról“ és a III. „Az állami anyakönyvekről.“ Mind három 1894. év december hó 9-én nyert királyi szentesítést s az „Országos törvénytárban“ 1894 december hó 18-án hirdettetett ki. Magyar állami törvényeink sorában az első a XXXI., a második a XXXII. és a harmadik a XXXIII-ik törvénycikk elnevezést kapta a megfelelő folyó évszám mellett.

A három testvér-törvénycikk két utó családtagja: „a vallás szabad gyakorlatáról“ és „a zsidó vallás recipiálásáról“ szóló még vajúdik. A klerikális és feudális reakció, magyar állami életünk ezen ismeretes Herodessei keresik halálra, a szabadelvűségnek remények között várt gyermekeit; nem csak, hanem már is *revisiót*, politikai *kasztrációt* sürgetnek e középkori ismeretes „mütök“, az általuk jól ismert három új szülött nyomorékká tétele, sőt végleges kipusztítása végett is.

Mi, protestánsok, bizván a világtörténet fejlődésének azon törvényében, hogy rég lejárt és létezésüket a maguk cselekedeteik által kompromittált szellemek nem élhetnek meg és annál kevésbbé uralkodhatnak még egyszer az emberi okosság mellett azon a talajon, ahonnan egyszer már mint megúnt *csapások* elverettek: bizunk egyszersmind a három új törvény életképességében is. Foglalkozunk azért a megjelölt szempontból azok gyakorlati és párhuzamos ismertetésével sorrendben.

Az 1894. XXXI-iki „A házassági jogról“ szóló törvénycikk, tíz fejezetet foglal magában, kerekszám 150 törvénytörvényszakasszal. Ezek sorrendben a következők: I. Fejezet. Az eljegyzés. II. Házassági akadályok. III. A házasságkötés. IV. A házasság érvénytelensége. V. A házasság megszűnése. VI. Agytól és asztaltól való elválás. VII. Külföldön kötött házasságok és a külföldiek házassága. VIII. Büntető határozatok. IX. Vegyes határozatok. X. Zárhatározatok.

Csak így, vázlatában áttekintve is a „Házassági jogról“ szóló törvényt, azt, mint törvényalkotási munkálatot is, rendszeresnek s épen ezért tisztának, világosnak kell elismernünk, az eddigi sokféle, bizonytalan rendszerű házassági jogi kodifikációk között.

Magyar protestáns egyházunk e nemű törvény rendszere között, természetesen nem tehetünk összehasonlításokat, minthogy, kivéve a II. József-féle, ez ügyet gyakorlatilag elintéző, úgynevezett *patentális levelet*, magyar protestáns házassági rendszeres jogról alig beszélhetünk. Jogtudományi értéke azonban, szembeötlően kimutatható az általános kánonjog idevonatkozó rendszerével szemben.

A házasságkötés bonyodalmas és sok dogmatikai szörszalhasogatásokkal megvont fogalmi meghatározása, mint bevezető részlet után, a házassági akadályok, a házasság megkötése és a házasság felbontása képezik a róm. kath. házassági jogi munkálat főbb fejezeteit. Mindenik terjedelmes szupplimentumokkal s azzal a nehézséggel a gyakorlati eljárás szempontjából, hogy együvé nem tartozó fogalmak és jogi esetek csak épen alkalmilag, tudományos és jogrendszeri csoportosítás nélkül sorá-

koztatnak egymás mellé. Innét a sok casuistikus magyarázat és eljárás a róm. kath. egyház házasságügyi ítékezésében.

Milyen együvé nem tartozó és nem egyforma szempont alá eső fogalmak hozatnak együvé a különféle házassági törvényekben, erre nyilvánvaló példa, egyebek közt, a görögkeleti szerb egyház házasságjogi kodexe, az úgynevezett „*Kormesaja Kniga*“, (kormányosnak való könyv), amely valamennyi házasságbontó okot a „*halál és házasságtörés*“, két esete alá vonván, a való okokat ekképen csoportosítja: A) *Halál*, amely vagy valóságos vagy bírói ítéleten alapszik; így 1. természetes halál; felségárulás, sőt még arról való tudomás esetén, a feljelentés elmulasztása is; ha a férj latrok módjára él; fajtalankodás, paederastia, bestialitas, sodomia, eviratio, abortus, onanismus; vérfertőztetés; hithagyás; élet elleni leselkedés. 2. Vélelmezett természetes halál; rabszolgaságba esés. 3. Polgári halál; szerzetesi fogadalom vagy kolostorba lépés. B) *Házasságtörés*: 1. Valóságos házasságtörés, de csak a nő részéről. 2. Vélelmezett házasságtörés; kegyetlenkedés; ha a nő férje akarata ellenére, idegen férfiakkal lakmároz, ha azokkal fürdik vagy ha éjjel a házon kívül marad; ha a nő férje akarata ellen színházba megy; ha a férj nejét szűznek nem találja.¹

Magyar állami törvényhozásunk e legújabb alkotása, a családi életkötés legtermészetesebb mozzanatai és jogbölcészeti elveinek sorrendjében csoportosítja ez erkölcsi, jogi életkör fogalmait és felmerülhető jogi vitás kérdéseit. Az, hogy zárhatózataiban az átmeneti idők szükségéről gondoskodott, a maradandóbb jogi elvek felépítése mellett, a törvényhozás gyakorlati bölcsesége mellett tesz tanúbizonyságot.

Az ismertetésünk tárgyát képező „Házassági jogról“ szóló törvény első fejezete, az „Eljegyzésről“ rendelkezvén, ezzel egy, hosszú időn át vitatott és eltérő jogi következményű felfogásokra alkalmat adó házassági jogi kérdést döntött el közöttünk. Annak az irányzatnak megfelelőleg, mely, amint mondtuk, az egész törvényalkotás egyik értékét képezi: az egyenlőség és egység alapján.

Tudjuk azt, hogy az úgynevezett *eljegyzés*, *kézfogás*, *mátkaság*, a kánonjog nyelvén: *sponsalia de futuro*, a különböző nép- és egyházjogok szerint, különböző jogi hatálylyal és következményekkel járó előzménye volt a házasságkötési cselekménynek.

Igy a germán népjogban a jegyesi hűség megszegése, egyenlő a házasságtöréssel; vagyis ezen felfogás szerint, az eljegyzés már nem csupán *előkészítő*, esetleg ünnepélyes mozzanata a házasságkötésnek, hanem maga a házasságkötés, amelynek megsértése egyenlő szempont alá esik a házassági perjog más kérdéseivel. Csak ezen germán felfogás hagyományos folytatása aztán az, ha a porosz polgári törvénykodex, még ma is, a jegyesnek, az eljegyzés alapján, *kereseti jogot* ad a házasság megkötésére. Ezzel ellentétben Dániában, Norvégiában, Svédországban és Angolországban a kereseti jog régebben csak a teherbejítés esetében tartatott fel.

Míg a római katolikus egyházban, a tridenti zsinat véglegesen nem rendezte a házassági ügyeket, volt idő, amidőn egyes pápai határozatok értelmében, az egymásnak eljegyzettek között, a házasság *megkötöttnek* tekintett, külön házasságkötés nélkül, a jegyesek nemi közösülése

¹ Lásd Szehtlo Kornél: »A házassági elválás joga Magyarországon és Erdélyben« Budapest. 1885. 23—24. lap. Handschits: »De causis matrimonium dissociantibus juxta disciplinam orthodoxae ecclesiae Christi orientalis« Buda, 1826. műve után idézve.

² Lásd Sohm: Ehe-schliesung 77. lap.

által,¹ vagy aki eljegyzést kötött, csak a közt választhatott, hogy házassági ígérletét teljesítse, vagy pedig kolostorba lépjen s örökre nőtlen állapotban maradjon. Bár e szigorú felfogás később enyhítettett, a római kath. kánonjog szerint, a mátkaság ma is nem csak keresetet ad a jegyeseknek a házasság megkötésére, hanem míg a jegyesi viszony törvényesen fel nem bontatott, a jegyben álló, újabb mátkaságot vagy annak alapján házasságot nem köthet s az elhagyott előbbi jegyesnek joga van ellentmondania a másik jegyes és egy harmadik személy közt kötendő házasságnak.²

A görögkeleti egyház ennél még tovább megy s azon történeti tényre hivatkozván, hogy az első keresztyének, addig, míg a római császárok nem keresztyének voltak, a házasság érvényessé nyilvánítását megelőzőleg egy egész évig, úgynevezett „*usus házasság*”-ban éltek s csak az volt kötelességük, hogy ez „*usus*” megkezdését az egyháznak bejelentésük, vagyis a „*matrimonii coram ecclesia professio*” követelményének eleget tegyenek,³ az egyházzal megáldott eljegyzést, egyjelentőségűnek tekintik a megkötött házassággal⁴ s ezen megtörtént eljegyzés hűtelen megmásítása alapján, egy mással kötött házasságot érvénytelennek nyilvánítja.⁵

Hasonló felfogás érvényesült az erdélyi ref. egyház házassági jogában is. E szerint a nyilvános mátkaság, a mely tanúk előtt kötöttet, felbontja a később mással kötött házasságot; ha pedig a jegyben levő leány vonakodnék a házasságot megkötni, *kényszeríteni kell a vakmerőt*. A mátká a házasságra való lépéstől mindaddig eltiltatik, míg az általa megmásolt fél házasságba nem lép. „Egybefekvés ha helyt talált, mátkaság házassággá vált.” S ha pedig a mátká-legény megszökött, hirdetés által idézni kell és ha meg nem jelenik, mátkája a bíró ítélete által, *a megszököttnek törvényes felesége gyanánt nyilatkoztathatik ki*. Ha pedig jelen van, akkor teljességgel az elvételeire *erőltetetik* és akaratja ellen is a pap által összeköttetésre elővonatik.⁶

Magyar református egyházunk körében, bár a házassági eljegyzés, régebben is bizonyos ünnepélyességekkel és jellemzetes népszokási szertartásokkal volt összekötve, a milyen például az úgynevezett „*elkendőzés*”, annak semmi jogkötési erő nem tulajdonított. Mintegy lelki gondozói ellenőrzést gyakorolt ugyan rá az egyház, a házasságkötés komolyságának és erkölcsi tisztaságának megőrzése végett, de némileg hivatalos mozzanatot az csak a házasság ünnepélyes megkötésénél, a szertartás úgynevezett: „*kitanító*” részletében kapott.

Az egyházi ember — írja jellemzően *Samorjai János*⁷ — az oltár eleiben szólítván a házassuló személyeket, néminemű kérdéseket tesz fel. „Téged Péter, — ha oly böcsületes személy: *Péter urom* — kérdlek az egy élő Istenre és a te keresztyén igaz hitedre, hogy ha valakinek másnak, ez *Anna* asszony kívül valakinek másnak adtad-e kezdet, hitedet a házasság fejében; avagy köteleztet-e magadat valakinek másnak házasságra e *tiszteletes* személynek kivülré; avagy nem tettél-e egyébrenek fogadást, hogy öt házastársul elveszed.”

A mátkasági vagy eljegyzési szabályzatoknak, mindenféle, szigorúbb vagy enyhébb felfogása mellett, kétségen kívül az volt célzatuk, hogy már első lépésében

megőrizték a házasságkötés erkölcsi tisztaságát s biztosítsák a családi szövetségkötés és együttélés legelső feltételét: a házastársak egymás iránti kitartó hűségét.

Azonban a történet és a joggyakorlat tesz róla tanúbizonyságot, hogy az élet ezen a téren más, egészen *kedvező*llően eredményeket idézett elő. Megdöbbentő esetek ismeretesei előttünk, amidőn a mátkasági szigorú törvénykötelezettséget, maguk a szülők és az ara használták fel a legszemérmelenebb *házassági kerítésre*; romlott erkölcsű, idejüket túlhaladott, vagy testileg nyomorék nők megejtésére, úgy hogy ily módon bűnös *erkölcsi csapda lett az* sokszor, egészen tisztességes szándékú férfiak megejtésére, épen a törvény oltalma alatt; annyira, hogy már az 1650-ben kelt *samorjai* vagy *csepregi kánon* is, méltó okon rendelkezik a visszaélés ellen LIII. cikkelyében eképen: „Minthogy a kézfogásból sok gonoszságok, visszavonások, hamis esküvések, gyakorta *vérontások* is támadtanak, ez okért azt akarjuk, hogy titkon senki kezét ne fogjon, hanem csak tisztességbeli emberei előtt legyenek meg, ha a *tanító* mindenkor ott nem lehetne.”¹

Épen ezen visszaélések is eredményezték azt, hogy II. József császár, ismeretes házassági nyílt parancsában, rendezni akarván a protestánsokra nézve a házassági ügyet, már hatályon kívül teszi az eljegyzési szigorú törvényeket s ez által is felszabadítani igyekszik a házassági törvényeket a kánonjogi nyomás alól. „A mi az eljegyzéseket illeti — mondja a házassági nyílt parancs — miután ezek sem a közállam, sem az egyesek hasznára nincsenek, sőt a házasságokra mindkét tekintetben károsak, amennyiben erőltetett házasságokat hoznak létre, azért valamint az eljegyzéseket Magyarországon és az ahoz kapcsolt részekben, magyar királyi helytartó tanácsunk útján, szokott körlevél útján még 1783. évben végkép eltörölnököknek és megszüntetendőeknek rendeltük, úgy továbbá is kegyelmesen elrendeljük, hogy 1. Akármely jegykötések, azaz oly szerződések, melyeknél fogva a férfi és nő házasságkötésre magukat előre kötelezik, semmiseknek, érvényteleneknek tekintessenek. 2. Ha mindezek dacára ily eljegyzési szerződések mindamellett kötetnének, azok bármiképen legyenek is fogalmazva, vagy bármely ünnepélyességekkel legyenek is ellátva, se kötelezést a házasságra lépésre, maguk után ne vonhassanak, se különösen legkisebb fogamatuk se lehessen. 3. Annál kevésbé fog a jegykötés után történt teherbejétségből házassági kötelezés származhatni; sőt az ilyen teherbejétségek sem esik más tekintet alá, mint amely a megelőző eljegyzés nélkül jött létre.”

A házassági nyílt parancs ezen álláspontját fogadta el a legújabb törvényhozás is, amidőn az *eljegyzésről* szóló első fejezet 1. és 2. §-aiban határozottan megállapítja:

1. §. *Az eljegyzésből nem származik kereseti jog a házasság megkötésére.*²

2. §. *Bármely teljesítés kikötése arra az esetre, ha a jegyesek a házasságot meg nem kötnék, semmis.*

A családi szövetségkötés erkölcsi szövetségkötés lévén, annak, mint minden erkölcsi cselekvésnek első feltétele is alapja: az illető szövetségre lépők *szabad és minden külső kényszerítés nélkül való beleegyezése*. Ezt, sokkal későbbi, míveltebb viszonyok közt fejlődő jogrendszereket megelőzőleg, már a *justinianusi római jog* is erősen hangsúlyozta, amidőn kimondotta, hogy első

¹ Lásd *br. Roszner Ervin*: Régi magyar házassági jog. 146. l.

² Lásd *Kovács Albert*: Egyháztört. II. kötet 604. l.

³ Lásd *Kuzmányi*: Handbuch des allgemeinen und österreichischen ev. prot. Ehegesetzes. Wien. 1850. 249. l.

⁴ Alexius Comnenus rendelete 1084-ből. — Lásd *Walter*: Kirchenrecht. Bonn. 14. kiadás. 672. lap.

⁵ Lásd Concilium Trulianum 692. Canon 98.

⁶ Lásd *Kovács Albert* i. m. 604–605. l.

⁷ Lásd: *Egyházi ceremóniák*. Lőcse 1636. 122. lap.

¹ Lásd *Agenda. Samáriában*, 1650. *Wechelius* Andrásnál.

² Az egész törvény egyes szakaszainak, különösen jogi s alkalmilag bírói *ítélkezés* eseteiben előforduló magarázatát lásd *dr. Imling Konrád*, kúriai bíró: »1894. XXVI. törvénycikk a „*Polgári házasságról*” Budapest. 1894. Ráth Mór kiadása. 53. lap.

mindenek előtt, a házasságkötés szabadsága s azt oly féltékenyen meg kell őrizni minden idegen befolyástól, hogy nem csak keresetet nem lehet adni, az eljegyzés alkalmával elvállalt házasságkötési kötelesség érvényesítésére, hanem még az eljegyzéstől való *egyoldalú visszalépést sem* szabad semmiképen sem akadályozni és az igazolatlan visszalépésnek is egyedüli büntetése csak az, hogy az illetőnek odavesz jegygyűrűje, az úgynevezett *arra sponsalia*.

Csak el kell képzelnünk az olyan házasságot, amely például az erdélyi ref. jog rendelkezése értelmében, *bírói elővezetés* mellett, valamelyik félnek akarata ellen, erőszakkal köttetik meg a pap által! Csak el kell képzelnünk azt a házasságot, a mely a közszokással méltán úgynevezett „*mézes hetek*“ helyett, törvénykezéssel, *perítéssel kezdetik meg!* Minő erkölcsi közös égéssé válik az ilyen az így összekovácsolt szívek között? Hol lesz annak erkölcsi támasza, tápláló forrása azokban a nehéz napokban, amelyek egyszer-másszor, kisebb-nagyobb mértékben, minden családi élet ege felett elvonulnak, épen azért, mert a család az élet első iskolája s amely napokra az egyházi összeesketés, még eskü formájában is, felekezeti különbség nélkül gondoskodik. „Vele tűnök, vele szenvedek; sem egészségében, sem betegségében el nem hagyom, hanem holtomiglan, vagy holtaiglan hűséges társa leszek. Isten engem úgy segéljen!”

Ha az emberi társadalomban közösen vagy csak egymás mellett is működő erkölcsi életalakulatok bármelyike, akár tévedésből, akár ismeretlenségből, hibás, veszélyes jogelvek terjesztése és gyakorlati alkalmazása által állja útját a helyes kifejlődésnek, egyenes kötelessége a tisztábban látó félnek kiigazítani a tévedést vagy elfogultságot s megmutatnia a helyesebb utat. Nem az egyház hatalmi körének megzavarása, vagy épen meggyalázása tehát, ezen a ponton sem a magyar törvényhozás rendelkezése, hanem egy rosszúl alkalmazott jog természetjogi korrekciója. Ellene csak hagyományos visszaélésekből táplálkozó zugprókátorok csinálhatnak fanatizáló gravameneket. . .

(Folyt. köv.)

Mitrovics Gyula.

KÖNYVISMERTETÉS.

Vegyes egyházi beszédek.

Irtá: Lévy Lajos sárkeresztúri ref. lelkész. 1894. Budapest. Ára 1 frt 30 kr. Kapható Kókay Lajosnál.

Ezelőtt vagy 14—15 évvel, a „Prot. egyházi és iskolai lap“ hasábjain Lévy Lajostól egy cikksorozat jelent meg, a mely arról ad számot, hogy akkor a külföldi egyházi élet hatása alatt mint gondolkozott ő egy magyar ref. pap hivatásáról, belmissiói tevékenységéről, kurapasztorális kötelességeiről? Gondolatai, tervei, tanácsai szokatlanok, idegenek voltak, a melyek, mint más éghajlat szülöttei, nem is találtak itt rokonszenvre. Hja! hangzott itt-ott a bírálat, a skót ember is más, meg a magyar ember is más. De azt akkor is sokan elismerték, hogy a fiatal író törekvése, ideái nemesek.

Azóta jó hosszú idő telt el s ez alatt a fiatal író kissé pietisztikus ideái megszűrődtek, megtisztultak, a magyar népjellem és a magyar prot. egyházi élet szükségleteinek megismerése által. De azóta az evang. ref. pap hivatására nézve is a köztudatban jelentékenyen változott

a felfogás. Ugy, hogy mind a kettő engedvén régi me-revségéből, ma igen közel állanak egymáshoz. Sőt mondhatnám, hogy mostani viszonyaink közt, Lévy prot. egyházi élet-érdekeink egyik legszerencsésebb tollú harczosa. — Bizonyosága ennek, szerintem ez a második kötet egyházi beszéd is, a melyet az első után közel 7. esztendő múlva adott ki.

Ez a kötet az elsőnél sokkal erőteljesebb, egészen az evangéliumból és a mi népünkbeli való. Világnézlete általában helyes, igaz, tiszta. A felvett tárgyak kidolgozásában kimerítő. Gondolatmenete átlátszó. Előadása könnyed, apró, tanuságos történetekkel élénkített. Bizonyítékait, képeit széles mezőről szedi és jól tudja megválasztani. De főbb idézetei azért a bibliából, a zsoltárok-ból és kedves költőjétől, Tompa Mihálytól vannak véve. Idegen szavak (Mammon, Baál) elvélve fordulnak elő nála. Nyelvezete egyszerű, világos, a gyakori, könnyű és találó idézetekkel szinte összefolyik. Predikációi, mint egy-egy kis evangéliom, élet az egészségesnek, vigasztalás a szenvedőnek, ostor a bűnösnek, gazdagság a szegénynek, lelki megszentelődés, gyönyörűség az igaznak.

E jó tulajdonságok mellett vannak azonban némi hibái is, egyikben p. o. a szerkezet lazasága, másokban a szövegszerűtlenség, vagy hosszadalmasság, és a tárgytól való messzire csapongás.

Az egyes beszédekre a következő megjegyzéseim vannak: Az I. számú beszéd bevezetésében (Jövel Uram Jézus, Adventi), a Jelenések könyvében kifejezett s különösen a János apostol lelkében élő parusia hite és a mostani idők szükségai, vágyakozásai Jézus iránt, vannak találón egymás mellé állítva s a beszéd kiindulási pontjává és alapjává téve. Felosztása helyes, kidolgozása gyönyörű, lendületes, mint egy jó imádság.

A II. számú (karácsonyi) a gyengébbek közül való. Felosztásában a textus szavainál marad. De a textusban rejlő gondolatokat nem tudja úgy elrendezni, hogy azoknak fejtegetése által a karácsonyi hangulatot is tudná használni, sőt azt csak meg is tudná őrizni. Pedig az ünnepi predikációkban a hangulat a fő. A tárggyal itt úgy is minden hallgató tisztában van, főleg karácsonyban. A messziről vett gondolatokat nem bírja felolvasztani a karácsonyi hangulat mélységében.

A III. számú téli beszéd, e felett a textus felett: „Nyugszik és csendes az egész föld.“ A bevezetésben a téli természet képét szemlélteti, s a bevezetés végén megkapó fordulattal arra tér át, hogy: „boldog az az ember, a kit nem háborgatnak az élet viharai! A kinek keble csendes és nyugodt, mint nyugszik és csendes az egész föld! Vannak-e ilyen boldogok mi közöttünk is? Jertek és lássuk!“ És erre a kérdésre keresi a feleletet sok életismerettel, hangulatosan, de néha túl erős színezéssel. Ilyen az utánna következő IV. és V. számú is. Mind a kettő farsangi tanítás. Az egyik a házasság élet himnusa, a másik a szülék és gyermekek egymás iránt való kötelességeinek elsorolása, telve bölcs tanácsokkal, megindító példákkal. Ez utóbbi olyan hosszú, hogy bátran lehet belőle két beszédet csinálni.

A VI. számú (husvéti) telve van mély hittel. A fel-támadás erős bibliai alapon van benne bizonyítgatva. Máriának, az édes anyának és Mária Magdolnának nagy-pénteki gyásza és az a jelenete, mikor a hét első napján keresik a koporsóban fekvő Krisztust, gyönyörűen van megírva. Kár, hogy a szerkezete ennek is hibás, t. i. nincs benne sem propositio, sem felosztás, noha a felosztás számokkal jelölve van. A textus is csak fölíbe van illesztve. A hogy erről predikál, úgy predikálhatna akár-melyik húsvéti textusról.

¹ Lásd Roszner i. m. 148. lap.

A VII. számú (áldozó csütörtöki). A szerző ezt is ihletettebb óráiban írta. Magas szárnyalású, felemelő hatású. A VIII. számú szintén a legjobbak közül való. Szárazság idejére van írva. Bevezetése a Nilus áradásáról beszél igen érdekesen. Tárgyalásában arra keres feleletet, hogy a szárazságot és egyéb csapást miért bocsátja az Úr a föld népére? S összehasonlítja e tekintetben az ó- és új-testamentum felfogását s ez utóbbiban találja meg a kielégítő s megnyugtató feleletet. Az elcsüggedt népet az Isten akaratán való megnyugvásra, bizodalomra és önmegadásra tanítja. E beszédnek alig van párja, felfogás és kivitel dolgában, a magyar egyházi beszéd irodalomban.

A IX. számú (bűnbánati) azon ismert s többször kidolgozott textus felett elmélkedik, a mely a Dávid király bűnéről szól, mikor vezérét Uriást megölette, a feleségét pedig magának vette feleségül. A történet s a próféta és király közti lefolyt jelenet, lélektani alapon való helyes ismertetése után, az abból elvonható tanuságok alapján, a ma is élő, hasonló bűnök ellen erős szigorral, de azért bölcs tapintattal feddözik. Hasonlóan sikerült, s az uralkodó erkölcstelenséget, hitetlenséget, szintén nagy lelki erővel és bátorsággal ostromozó predikáció a X. számú is. Ezekben, mintha egy-egy ősi próféta szavait hallanók, vagy Tofeus Mihályt, a régi erdélyi fejedelmek predikátorát, a kinek ajkait a nép és a fejedelmek bűnei miatt való szent fájdalom lángoló szavakra készíti. A IX. számú beszéd azonban mégis bevégzettebb emennél.

A XI. számú a Jézus megkísértéséről szól. Az első részben a szöveg háttérének ismertetése s annak megértéséhez adott tájékoztatás talán inkább a bevezetésben lett volna helyén. Akkor több tér és erő juthatott volna, annak kifejtésére is, hogy hát mi, micsoda úton-módon küzdhetünk meg jobban-jobban az élet temérdek kísértéseivel?

A XII. számú beszédben, az a mit mond igaz, és jól is van elmondva. De a szerkezetben hiba van. Propositionja ez: milyen lélekkel hordozzuk az élet keresztjeit? S az I. részben az élet keresztjeit sorolja el, holott ezt, a propositió szerint már a bevezetésből kellene ismernünk, s csak a II. részben felel meg arra, a miről a kitűzött cél szerint az egész beszédben szólnia kellene. S így a beszédből is hiányzik a gondolat-egység, az a vezérfonal, a mely egy jó syntetikai predikációnak elengedhetlen kelléke. Talán a szerkezetnek ez a lazasága, Lévaýnak, mint predikáció írónak, a legnagyobb gyengéje, a mely miatt, bármily sok szépet, igazat mondjon s bármily melegséggel és ihlettel szóljon is, s bármily gazdag inventiója legyen is, nem mindig bír a jó predikáció classicus bevégeztségeig felemelkedni. Az analízisben van a főereje. Bizonyosága ennek a kötet darabjainak a java része.

A XIII. számú, valamint a IV. és VIII. számú is, a „Kalászköböl” került ide, de itt is méltó volt kinyomatni. Az élet szenvedéseinek erős, de igaz rajza ez, s megelőző társával együtt, az úgynevezett rikató predikációk közé tartozik. De van benne elegendő megnyugtató és vigasztaló elem is.

XIV—XV. (gyermek-istenitiszteletre) Mind a kettő a gyermekek lelkéhez, szívéhez illő nyájas okos beszéd. Hangja rendkívül nemes, gondolatai fenkölték, mégis ésszerűek s valami magával ringató édes bűbáj ömlik el rajtuk. Az otthon, a haza szeretetének, a gyermeki engedelmességnek, a szülei önfeláldozásnak, a Jézus nagy lelkének s gondolatainak oly egyszerű s mégis oly igaz, hű és mesteri rajzaival találkozunk ezekben, hogy lebilincselő hatásuk alól alig bírtunk megszabadulni. A szerző mélyen érző szívének és írói erejének ezek a fokmérői,

kötetének ezek a gyöngyei. Hatásukból az elmondásnál azzal veszíthetnek, hogy egy kicsit-hosszabbak, kivált az első, mint kellene és messziről is vannak kezdve. De ezen, kevés kihagyással könnyen lehet segíteni. A gyermek-istenitiszteletek, hitem szerint, előbb-később általánosakká lesznek. Lévaýnak efajta beszédein, főként a gyermek lelkehez illő hangjukért, mint irányműveket ajánlom a megfigyelésre.

A XVI. számú beszéd egy erőteljes vitáirát, a mely a jezsuita missiónak Sárkeresztúron időzése alkalmával mondatott. A Pál Apostol és Luther lángoló hitével, erős meggyőződésével és tudományával harcol a tévtanítók és hamis próféták ellen. Nagyon jól tette szerző, hogy könyvébe felvette ezt is. Kevés igazítással, hasonló alkalmakkor, vagy éppen reformáció emlékünnepeken más helyeken is sikerrel felhasználható ez. Ilyen erőteljes és lendületes beszéd a XVII. számú is, a mely a protestáns egyház százados örömnepére íratott. Ebben az egyház régibb küzdelmeire és szenvedéseire biztos történelmi tudással és helyes érzéssel pillant vissza.

A XVIII. és XIX. számok alatt egy március 15 iki, és a Kossuth Lajos temetésekor mondott beszédek foglaltatnak. Ezekben a jó pap és jó hazafi érzelmei nyilatkoznak meg és találnak elég szerencsés kifejezést.

* * *

Összefoglalva most már véleményemet, azt mondhatom, hogy bár vannak e kötetben kevésbé szerencsés alkotások is, a melyek a homiletika törvényeivel nem nagyon egyeznek: — annak egyik-másik darabja oly közvetlen, igaz, megkapó hatású, annyira megfelelő népünk lelki szükségének, annyira azok szívéből és életéből van merítve, hogy e beszédeknek, kiválasztott alkalmas időkben való jó előadása, egyik-másik egyszerűbb gyülekezetben, esemény számba megy.

A mit a szerző előszavában maga elé tűzött, hogy t. i. építse a lelkeket, sok részben sikerrel elérte. Én e munkát minden tekintetben nyereségnek tartom.

Vattay László.

KÖZÉLETÜNK.

Az országos ev. ref. lelkészi özvegy-árvai gyámintézet alapszabálytervezete.

I. FEJEZET.

Általános határozatok.

1. §. A magyarországi ref. egyetemes egyház 1891—93. évi országos zsinatának 421. szám alatt kelt végzése alapján, az ev. ref. hitvallású lelkészek, körlelkészek (missionáriusok) és theol. tanárok özvegyeinek és árváinak gyámolítására országos gyámintézet alapítatik, melyből az alábbi §§-okban megállapított feltételek korlátai között az özvegyek állandó évvjáróadéban s az árvák neveltetési, esetleg gyámolítási segélyben részesíttessenek; a befolyó évi jövedelmek egy részének folytonos tőkésítése által pedig oly alap létesíttetik, mely az országos gyámintézet állandó főtartását s fejlesztését biztosítsa.

2. §. Az intézet címe: „Országos ev. ref. lelkészi özvegy-árvai gyámintézet.”

Székhelye: Budapest.

3. §. Kötelezett tagjai:

A magyar korona területén — vagy bár azon kívül — jelenleg működő vagy ezután szolgálatba lépő rendes lelkészek és állandóan alkalmazott, vagy alkalmazandó körlelkészek (missionáriusok), kik a magyarországi ev. ref. egyház főhatósága alatt működnek.

Tagjai lehetnek ezen gyámintézetnek a theologiai rendes tanárok is, ha a jelen szabályzatban az egyes lelkészekre megállapított feltételeket vagy ők maguk, vagy a tanintézetet fenntartó testület vagy pártfogóság ép oly mértékben teljesítik.

4. §. A 3. §-ban megnevezett, esetleg jövőben szervezendő hason minőségű állomásokon alkalmazandó lelkészek és missionariusok is, tekintet nélkül nős vagy nőtelen állapotukra, a gyámintézet tagjai sorába belépni kötelesek lesznek.

5. §. Segélyezésre igényt nem tarthat azon lelkészi özvegy, vagy árva, kinek néhai férje, illetve atyja, állásáról önként lemondott, vagy állásából egyházi bíróság jogerős ítéletével elmozdított.

6. §. A gyámintézet tagjait képező lelkészek, körlelkészek, illetve missionariusok, esetleg theol. tanárok özvegyei, a mennyiben néhai férjök öt beszámítható szolgálati évvel bírt, az egyenlőség és testvériség elvének megfelelően s tekintet nélkül az elhalt férj által élvezett fizetés mennyiségére: egy és ugyanazon összegű évjáradékban részesülnek.

A lelkészi árvák azonban néhai atyjok szolgálati idejére való tekintet nélkül, tehát árvaságra jutásuk után azonnal — szintén egyenlő összegű neveltetési, esetleg gyámolítási segélyben részesíttetnek.

Az öt (5) beszámítható szolgálati évvel nem bírt lelkészek özvegyei ugyan visszanyerik néhai férjök, illetve atyjok által a gyámintézet pénztárába befizetett összeg tagdíjakat és belépési járulékot időközi kamatok nélkül, — de állandó segélyezésre igényt nem tarthatnak.

Az oly lelkészi özvegyek azonban, kiknek az elhalt lelkészfértől származó kiskorú, s így rendszeres nevelési segélyben részesülő gyermekei vannak, ilyenmő visszatérítésre igényvel nem bírnak.

7. §. Beszámítható szolgálati időnek tekintetik az az időtartam, melyet a most élő papi egyének ezen szabályzat életbeléptetésétől, az — ezután hivatalba lépők pedig állomásuk elfoglalásától kezdve Magyarország és társországaik területén, vagy azon kívül létező vagy ezután szervezendő s a magyar egyetemes ref. egyház főhatósága alá tartozó s tartozandó egyházközségekben, mint rendes lelkészek, körlelkészek, vagy missionariusok szakadatlanul és egy folytában töltenek el.

8. §. A szolgálati idő folytonosságának számításánál félbeszakításnak nem tekintik:

a) az időközben történt nyugalmazás;

b) a felfüggesztett állapotban töltött idő, ha az illető állásába ismét visszahelyeztetett vagy nyugalmaztatott, és

c) a tábori lelkészi vagy segédlelkészi minőségben eltöltött katonai szolgálati idő.

A meghatározott díjak azonban úgy a nyugalmazott, mint felfüggesztett állapotban, nemkülönben a hadi szolgálat ideje alatt is, pontosan fizetendők.

9. §. A 6. §. második bekezdése szerint esedékes díjak visszafizetése, a haláleset bejelentése után azonnal eszközlendő; az állandó segélyek és neveltetési, esetleg gyámolítási költségek azonban azon napot követő hó elsejétől folyósítandók és fizetendők ki évnegyedi utólagos részletekben, melyen a jogcím azokra nézve beállott, s azon hónap végével szüntetendők meg, melyben jogcímük elenyészett.

10. §. Az állandó segélyezésre és a befizetett járulékok visszanyerésére jogosítottak igényök érvényesítését, jogcímök beálltától számítandó egy év alatt, illetékes egyházmegyei főhatóságuk útján kérelmezni kötelesek. Egy éven túl a befizetett járulékok visszanyerésére való igény egészen elenyészik; az állandó segélyezés pedig csak a kérelem beadását követő hónaptól kezdve jár.

11. §. Az állandó segélyezésben részesülők, az arról kiállított nyugtákon, az illetékes ref. papi hivatal által igazoltatni kötelesek az életben lételt, özvegyi állapotot és az árváknál a 15. és 16. §-ban meghatározott feltételek fennállását.

12. §. Azon kérdés felett, hogy van-e folyamodó özvegynek vagy árvának állandó évjáradékra és neveltetési, illetőleg gyámolítási segélyre igénye, a gyámintézet alapot kezelő közalapi végrehajtó bizottság határoz. (L. 26. §.).

II. FEJEZET.

Az özvegyek és árvák segélyezése.

13. §. A 3. §-ban felsorolt lelkészek és theol. tanárok özvegyei, a mennyiben férjök legalább 5 beszámítható szolgálati évvel bírt, a férj elhalálása után, állandó évjáradékra tarthatnak igényt, az árvák neveltetési, esetleg gyámolítási segélye azonban elhalt atyjuk szolgálati idejétől nem függ s így az öt évnél rövidebb szolgálati idő után is feltétlenül folyósíttatik.

14. §. Az özvegyi évjáradék összege egyelőre évi 250 frtban állapítatik meg, mely összeg azonban a jelen szabályzat 34. §-ában jelzett revisio eredményéhez képest 10 év múlva feljebb is emelhető.

15. §. Az árvák részére folyósítandó neveltetési, esetleg gyámolítási segély összege, csak atyátlan árváknál minden egyes árvára külön-külön évi 50 frtban állapítatik meg; a szülők nélküli árvák pedig szintén külön-külön, évi 75 frtot nyernek neveltetési segély címén. Ezen neveltetési, esetleg gyámolítási segély azonban csak 6—6 árva részére folyósíttatik s így ennek összege teljes szülőtlen árváknál az évi 450 frtot, atya nélküli árváknál pedig az évi 300 frtot egy-egy családra nézve felül nem haladhatja.

16. §. Az évjáradék kiszolgáltatása megszűnik:

ha az özvegy újból férjhez megy, vagy meghal; a temetési segély kiszolgáltatása pedig akkor, ha:

1. a fi-árvák a 20 évet, a nő-árvák pedig a 18 évet betöltötték, vagy ha házasságot kötöttek; azonban a testi vagy lelki fogyatkozás miatt teljesen keresetképtelen árvák, — ezen koron túl is, — esetről-esetre meghatározandó gyámolítási segélyben részesíthetők,

2. ha önmagukat fenntartani képes állapotra jutnak, és végül

3. ha elhalnak.

17. §. Az atya nélküli árvák, anyjok elhalálása esetén a szülőtlen árvák magasabb neveltetési segélyének élvezetében jutnak.

18. §. Állandó gyámolításra azonban, a fentebb jelzett előfeltételek megléte esetén is, csak az az özvegy tarthat igényt, ki néhai férjével a tényleges szolgálat ideje alatt, vagy azt megelőzőleg kelt össze, annak haláláig vele együtt élt és kifogástalan életet folytat.

Állandó segélyre pedig csak azon árvák bírnak igényjogosultsággal, kik az elhalt lelkész édes gyermekei.

19. §. Az előbbieken megkívánt általános kellékeken kívül, az alábbi pontokban felsorolt esetekre, még a következő rendelkezések állapítanak meg:

a) Azon özvegyek, kik néhai férjökkel, ennek 60 éves kora után keltek egybe, állandó ellátásra igényvel csak akkor bírnak, ha néhai férjökkel legalább 5 évig éltek házasságban. Hasonló elbírálás alá esnek az ilyen házasságból származott és árván maradt gyermekek is.

b) Azon özvegy, ki néhai férjével nem élt együtt, vagy attól törvényesen elvált, a férj után semminemű segélyre nem tarthat igényt, a lelkész gyermekei azonban, ha a feltételek különben megvannak, segélyre igényvel bírnak és szülők nélküli árváknak tekintendők.

c) Azon özvegy, ki erkölcstelen életet folytat, vagy valamely büntett, vagy vétség miatt a polgári bíróság által elítéltetett, évjáradék iránti igényét nem érvényesítheti s a netán már megszerzett állandó segélyt elveszti, a lelkésztől származott gyermekei azonban, ha a feltételek különben megvannak, segélyre igényvel bírnak s szülők nélküli árváknak tekintendők.

III. FEJEZET.

A gyámalap és annak kezelése.

20. §. Az országos ref. lelkészi özvegy árvai gyámintézet alapja áll:

1. A gyámintézeti tagok által fizetendő s évi fizetésök 10⁰/₁₀-ában megállapított belépési járulékból.

2. A gyámintézeti tagok által fizetendő s évi fizetésök 2¹/₂%-ában megállapított évi tagdíj-járulékból.

3. Az országos ev. ref. közalap jövedelméből e célra tőkésített összegből, továbbá az országos ev. ref. közalap tőkéjéből adandó 100,000 frt tőkeösszegből, mely 25—25000 frtos évi részletekben 4 éven át tétetik folyóvá.

4. Az országos ev. ref. közalap évi jövedelmének és pedig úgy az egyháztagok évi járulékáiból, mint a meglevő tőke kamataiból befolyó jövedelemnek 10⁰/₁₀-ából, a mennyiben ez évenként 30,000 frt maximális összegen túl nem megy.

5. E célra teendő alapítványokból vagy egyszerűsmindenkori adományokból.

21. §. Az előbbi szakasz 1. pontjában jelzett járulékok a gyámintézetbe való belépést követő 3 éven át, évi egyenlő részletekben fizetendők be, illetékes úton, az intézet pénztárába, míg a 2., 3. és 4. pont alatt foglalt állandó évi járulékok minden év végére szolgáltatandók be.

22. §. A leendő lelkészek fizetésekötelezettsége a szolgáltatábalépéssel, a már szolgáltatban levőkre nézve pedig a jelen szabályzat életbeléptetése idejével veszi kezdetét.

23. §. A gyámintézet pénztárába beszolgáltatott járulékok visszafizetésének a 6. §. 2. bekezdésében jelzett eseten kívül helye nem lehet.

24. §. A gyámintézet pénztárába évenként befolyó összes jövedelmek 10⁰/₁₀-a az év végén rendszeren tőkésítendő, gyámintézeti tartalékalap előállítására céljából, s csak az ezen felül fennmaradó 90% fordítható az esedékessé válandó évjáradékok, nevelési, esetleg gyámoltási segély-igények kielégítésére és a szabályzatszerű díjvisszatérítések fedezésére.

25. §. A gyámintézet ügyeinek legfőbb intézése s a gyámintézeti alap és egyéb kezelési ügyek ellenőrzése az egyetemes Konvent hatáskörébe tartozik, mely az évi tagsági díjak s másnemű járulékok főösszegét megállapítja, a papi fizetéseknek 10 évről 10 évre eszközözendő revíziója folytán helyesbített s a végrehajtó bizottságnak az esedékessé vált évjáradékok és nevelési, illetőleg gyámoltási segélyek kiszolgáltatására vonatkozó előterjesztései fölött véglegesen határoz.

26. §. A gyámintézetet, mint az egyetemes egyház közvagyonát érdeklő minden ügyben való határozathozattal az országos közalapi végrehajtó bizottság bízati meg, mely az esperesek által hozzá felterjesztett ügyekben határoz, illetve az állandó segélyek folyósítása s más fontosabb ügyek tekintetében egész évi működésének kimerítő ismertetésével kapcsolatban az egyetemes Konventhez évenként előterjesztést intéz s javaslatokat tesz.

27. §. Az országos közalapi végrehajtó bizottság, mely a megelőzőt szakaszban jelzett minőségében: „Az országos ref. lelkészi gyámintézet végrehajtó bizottsága” nevet viseli, saját rendes, vagy póttagjai közül egy általa alakítandó 3 tagból álló állandó albizottság útján is intézheti az országos gyámintézet folyó ügyeit.

28. §. A gyámintézet összes vagyonát egy központi jóhitelű pénzügyintézet takarékpénztári betétként kezeli.

A gyámintézeti alapba beszolgáltatandó mindennemű járulékok, belépési díjak és adományok a gyámintézet vagyonát kezelő végrehajtó bizottsághoz küldendők, ez veszi át és nyugtázza az országos közalap évi járulékát is a 21., illetőleg 31. §-okban meghatározott határidőkben.

29. §. Ha a gyámalap növekedtével az ingatlanokba való befektetés célszerűnek mutatkoznék, a teendő intézkedések iránt a végrehajtó bizottság a Konvent elé ily irányú javaslatokat terjeszthet.

30. §. Az évjáradék, neveltetési, illetőleg gyámoltási segély tagdíjvisszatérítés s ezen szabályzat alapján támasztható egyéb igények érvényesítését célzó folyamodványok az illetékes esperesi hivatalok útján s azok véleményes javaslatával ellátva, a megszabott határidőkön belül, a gyámintézet végrehajtó bizottságához nyújtandók be, mely is a hatásköréhez tartozó ügyekben intézkedik; a Konventnek fenntartott ügyek elintézésére nézve pedig véleményes jelentését megteszi.

31. §. A lelkészek által fizetendő évi járulékoknak, a lelkészek belépési járulékanak a 21. §-ban jelzett időben leendő beszédésével s a gyámintézet vagyonát kezelő végrehajtó bizottsághoz évi részletekben való juttatásával az egyházmegyei esperesek bízhatnak meg, kiknek e szabályzat rendjén azon jog is megadatik, hogy az év végeig be nem folyt járulékok befizetésére nézve 3 hónapig terjedhet haladékokt adhassanak 5% késedelmi kamatok fizetésének kötelezettsége mellett, s a mennyiben a járulékok ezen idő alatt sem folynának be, a késedelmes lelkészek, vagy egyházakon e követeléseket egyházi közigazgatási úton behajthassák.

IV. FEJEZET.

Átmeneti intézkedések.

32. §. A jelen szabályzattal szervezett országos ref. lelkészi özvegy-árvai gyámintézet életbeléptetésétől kezdve választandó vagy kinevezendő lelkészek, körlelkészek, missionariusok, az illetékes egyházmegye hasonló intézetébe is tetszés szerint beléphetnek.

33. §. A jelen szabályzat életbeléptetése idején már alkalmazásban levő lelkészek, körlelkészek és missionariusok, eddigelé szerzett jogaik fenntarthatása végett az egyházmegyei gyámintézetek kötelekében szintén megmaradhatnak, s alapszabályszerűleg megállapított díjaikat pontosan fizetvén, özvegyeik és árvaik segélyezés iránti igényüket, tekintet nélkül az országos gyámintézettől nyerhető állandó segélyezésre, az egyházmegyei gyámintézettel szemben is akadálytalanul érvényesíthetik.

34. §. Jelen szabályzat az 1896. évi január hó 1-én lép életbe és 10 évenként revízió tárgyát képezi.

A végrehajtás iránti intézkedések a konventi elnökség útján teendők meg.

Szász Domokos,

erdélyi ev. ref. püspök, bizottsági elnök.

KÜLFÖLD.

A tudomány bukása.

(Folytatás)

Mindezek, ha nem is teljes bukását, de részletes csődjét jelentik a tudománynak, s nagyon természetes, hogy megrendítették a tudomány hitelét. Ez idő szerint az ész tehetetlennek látszik arra, hogy egymagára megszabaduljon kételyeitől, méginkább, hogy maga alkossa meg saját üdvét, s ha igaz az, hogy 100 év óta a tudomány akarta pótolni a vallást, ez idő szerint a játszmát elvesztette. Ha fogalmat akarunk magunknak arról alkotni, hogy mik vagyunk, s ha a társadalmi kötelék csak ily föltételek mellett állhat fenn, a tudományok elsegíthetnek erre, de arra nem képesek, hogy azt a fogalmat meghatározzák, még kevésbé, hogy azt megbírálják. A tudományok jelen állása mellett az akarat szabadságának vagy az erkölcsi felelősségnek kérdése nem függhet a physiologia eredményeitől. Ha a darwinismustól kérnénk tanácsot magaviseletünkre nézve, az csak utálatosat adhatna. Ez az oka annak a forradalomnak vagy fejlődésnek, mely beállott.

Mit tegyünk hát? Nyilvánvaló, hogy se a tudományt, se független gondolkodásunkat nem fogjuk feláldozni. Ha nem engedjük meg, hogy a tudomány valaha helyettesítse a vallást, azt se fogjuk megengedni, hogy a vallást szembeállítsák a tudománnyal. Minthogy a tudomány a kezdet és vég kérdéseit képtelen megfejtetni, ennek következménye a tudományos és inspirált bizonyosság különválása. A physika mit sem tehet a csoda ellen, mivel ez nem egyéb, mint a természetnek a saját törvényeitől való eltérése; az exegesis mit sem tehet a kijelentés ellen, s ha alapítanak valaha egy világi, a vallástól független morált, úgy annak nem a physiologia lesz az alapja. Minthogy a hit sem az okoskodásnak, sem a tapasztalatnak nem tárgya, gondolkodásunk függetlensége mit sem fog szenvedni. Krisztus istenségét nem lehet bebizonyítani; hiszszük vagy nem, állítjuk vagy tagadjuk. A tudomány körébe épügy nem tartozik a vallás bizonyítékait megértleníteni vagy erősíteni, mint a hogy a vallás körébe nem tartozik a nehézkes törvényeinek vagy az egyptologia vívmányainak magyaráttatása. Mindeniknek megvan a maga külön országa s tőlünk függ, hogy egyiknek vagy másiknak, vagy mindkettőnek legyünk-e alattvalói!

De elválaszthatjuk-e ugyanily módon a morált is a vallástól? Erre Scherer szavaival válaszolhatunk: „az igazi morálnak szüksége van az abszolútra; az a transcendenciára aspirál; csak Istenben találja támasztát... A kötelesség semmi, ha nem magasztos, s az élet frivol dologgá válik, ha nem útál örök összeköttetésekre.“ A mi lényeges, a mi bizonyos, az az, hogy a morál és a vallás csak akkor nyer teljes értelmet, csak akkor valószínűsítják meg minden meghatározásaikat, ha egymást áthatják, ha összeolvadnak.

Álljunk meg itt egy kissé, szakítsuk félbe Brunetiére fejtegetéseit. Csak három pontra akarom e fejtegetés tételei közül a t. olvasók figyelmét felhívni, végső következtetéseinek három pontjára, mellőzve azt, vajjon jogosan lehet-e az említett tudományok szájába oly törekvéseket, célokat adni, mint ő teszi? vajjon, ha e tudományszakok egyes elszédült vagy ábrándos képviselői csakugyan így nagyra-törő nyilatkozatot tettek is, szabad-e azért a tudományt általánosságban szedelgessel vádolni? vajjon nem emberi természetünkben rejlik-e, hogy egy nagy vívmány, fontos fölfedezés hatása alatt ábrándokba merül s messzebbre lát, mint szemei engedik? vajjon 2—3 évtized alatt ígérték-e az ígéretek bevaltását? vajjon volt-e olyan balgatag ember, ki ez állítólagos ígéreteknek a messze jövőben bekövetkezhető bevaltására támaszkodva azonnal sutba dobta a vallást? vajjon most ez állítólagos ígéretek nem teljesülése indokolja-e már, hogy minden reményt feladjunk a nevezett tudományok által elérhető eredmények iránt s a tudomány bukásáról vagy inkább csődjéről beszéljünk? Mellőzöm, mondom, minden kérdéseket, bármily jogosultak lennének is, s csak Brunetiére végső következtetésének — a tudomány elvesztette varázsát, a vallás visszahódította a magát, a tudományban nem bízhatunk, a valláshoz kell térnünk — három pontjához akarok hozzászólni: Ezek: 1. a tudomány és vallás külön ország, különbség van tudományos és inspirált igazság közt; 2. a physika mit sem tehet a csoda ellen, vagyis a csoda jogosult; 3. a morálnak alapja a vallás. Kötelességünk a tudomány nevében e tételek ellen órást tennünk, azokat hosszú és nehéz küzdelmek árán kivírt tudományos eredmények meghiúsításának, meghamisításának nyilvánítanunk!

A vallás épügy tárgya a tudománynak, a tudományos megítélésnek, mint az emberi szellem egyéb alkotásai, mint a nyelv, irodalom, művészet, jog, erkölcs; ha a tudásnak nem volna semmi köze a vallásos fogalmakhoz, akkor a legképtelenebb vallásos babonák, a bálványimádás legalsóbb nemei épügy igazak volnának, azokat épügy tartoznánk el-

fogadni, mint a legtisztább, legmagasabb isteneszmét. Mi az írásnak e tételét: *Mindeneket megvizsgáljatok!* — magára a vallásra is alkalmazzuk, s ha ma tisztultabb vallásos fogalmak uralkodnak, mint a múltban, ennek tulajdonítsuk! De persze, Brunetiére úrnak, a hitű katolikus tudósnak, erről nem lehet tudomása. — Épügy megengedhetetlennek tartjuk s tartja az újabb tudományos felfogás a csoda lételet és hívését is; a természet örök és változtatlan törvényeitől eltérés nem lehet, nincs jelenben, nem volt a múltban, — ez Isten abszolút voltának egyenes megszüntetése volna! Az embernek oly kettészakítása, hogy én, mint modern ember, modern tudományos állásponton tagadjam a csoda létezését, a vallásos meggyőződés körében pedig elhiggyem és elfogadjam azt: meg nem engedhető. Az ember egységes lény lévén, egységes a szelleme is, egységesnek kell lennie világnézetének is; azok a törekvések, melyek őt egyházi és világi emberre akarják szétszakítani, a múlt sötét századaiba valók s hiábavaló kísérlet azokat újra feltámasztani akarni. A ki ezt teszi, az nem tarthat igényt arra, hogy a tudomány forumán komoly figyelembe vettessék. — Épügy elavult kísérletek kell tekintenünk, ha Brunetiére a morált a vallásos tételekre akarja alapítani; a morál nincs kötve egyik vallásos tanrendszer elfogadásához se. Az erkölestudomány nagyobbarányú fejlődése akkor indul meg, midőn az új kor kezdetén Montaigne, Charron, Baco, Locke, Spinoza, Hume és Kant kiszabadították azt a dogmatikai tételek bilincsei közül; a philosophiai erkölestudomány, a mint független a metaphysikától, épügy független bármely felekezeti hittételeitől. Ezt a fejlődést akarná semmivé tenni az, ki a morált visszakényszeritené a hittételek korlátai közé. Brunetiére mind a 3 tétel felállításánál nem a tudomány, hanem a katolikus hit talapzatán áll, annak gondolatait, aspirációit fejezi ki. Ez sugalmazta őt a tudomány bukásának hirdetésére is, azon elv szerint: *a mit óhajunk, azt hiszszük is!*

(Vége köv.)

Rác Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A reformátusok nemzeti ünnepe.** A „Szabadság“ írja Miskolczról, hogy *Tóth Dániel* alsó-borsodi ev. ref. esperes körlevélben hívta fel a kebelbeli lelkészeket március 15. napjának megünneplésére. A protestánsoknak — úgy mond — nincs nemzeti ünnepük, tegyük azért azzá, mint legméltóbbat, március 15-ikét. A körlevélre már több helyről megérkezett a helyeslő felelet és így igen valószínű, hogy az alsó-borsodi egyházmegye lelkészei, buzgó esperesük példájára — úgy a maguk szűkebb körében — minden felsőbb beavatkozás nélkül, a lélek által hajtva, meghatározzák a prot. szellemnek legmegfelelőbb nemzeti ünnepet, a mely soha nem múló eszméket örökít. A ki tüntetésnek volna hajlandó elke-resztelni a márciusi nagy eszmék kultuszát, azzal nincs miért szót váltani; az tegye kezét a nemzet szívére és úgy vessen követ azokra, a kik a szabadság, egyenlőség és testvériség nagy parancsolatát hirdetik templomaikban.

— **A miskolczi közművelődési egyesület** — mint tudósítónk írja — hivatva van jótékony hatást gyakorolni a gyorsan fejlődő város szellemi életére a nemes eszmék terjesztése s a széthúzó elemeknek a felolvasó es-télyeken leendő egyesítése által. A csak imént szervez-kedett egyesület f. hó 2-án tartotta meg első gyűlését, a mely megnyitó gyűlése volt s ezen mutatta be magát a már elébb megválasztott alelnök, a közszeretben élő *Tóth Pál*, kerületi leánynevelő-intézetünk nagyérdemű

igazgatója, éltető lelke. Egy „Prolog” című költeményt készített és szavalt el a kitűnő alkalomra, a melyben ihletetten üdvözlö a közművelődés minden tényezőjét s magát az egyesület eszméjét, a melyről hiszi, hogy — hódítani fog fel és lefelé. Hisszük mi is a vezetőségbe vetett édes hittel s gyönyörködve látjuk, hogy leánynevelő intézetünk oly férfiú kezében van letelve, a kiből egész Miskolcz művelt társadalmának bizodalma egyesül. Tisztelettel üdvözljük szép állásában s az egyesület munkálkodására sikert és áldást kívánunk.

— **Özvegy Szathmáry Király Pálné temetése.** F. hó 8-án méltó volt a megboldogult személyeségéhez. Nemcsak a nagyúri ház tagjai, barátai, ismerősei, de a vidék értelmisége is sűrűn volt ott képviselve s a szegények is elvitték oda könnyeiket, áldásukat. A temetési szertartást *Kun Bertalan* püspök, *Nagy Ignác* miskolci és *Vattay István* a.-zsolcai lelkészek végezték a sárospataki énekkar közreműködésével. Püspökünk előbb a házban (a boldogult kívánságára) a ravatal felett, majd künn a gyászudvaron mondott megható imát, Nagy Ignác ugyanott koszorút font az elhunytak halhatatlan érdemeiből, a sírnál pedig Vattay István búcsúzott el a feledhetetlen szép lélektől, a ki közel 100,000 frtal járult a szenvedő emberiség sorsának egyhítésére s a művelődés több irányú terjesztésére. Az ő nevéhez van kötve F.-Zsolca megmagyarosítása is, ki az édes anyja nevére alapított óvoda által új világot teremtett a tót ajkú és gör. kath. vallású kis faluban, a melynek hogy nemzeti szelleme annál hamisítatlanabb legyen, az óvoda élére egy özvegy ref. tanítónét alkalmazott. Jellemző az elhunyt, hogy két igen hű társalkodónője közé temettette magát, s nagyon szeretett Zsolczájának hantjai alatt kívánt megpihenni. Az énekkar — mint örömmel jelentjük — nagy dicsőretekre tette magát érdemessé s jó hírnevét fényes közönség előtt igazolta.

— **A debreceni ev. ref. főiskola köréből.** A debreceni főiskola tanári kara, folyó hó 5-én tárgyalta a collegiumi tanárok nyugdíjintézetének az országos nyugdíjintézetbe átlépésére vonatkozó tervezetét s egyhangúlag elhatározta, hogy 200,000 forint meghaladó tőkéjéből fedezi a tanárok belépési díját s a tanszékek után évenként fizetendő összeget, továbbá, hogy a most fenálló 5 theologiai tanszék nyugdíjigényeinek biztosítására az alap-tőkéből 75169 frtot köt le. A most működő tanároknak nézve kimondotta azt is, hogy a mennyiben az állami nyugdíjintézet a 10 éven belül nyugdíjazott tanároknak s azok özvegyeinek és árváinak nem biztosít olyan kedvező „ellátást”, mint a debreceniek intézete, az országos intézettől nyerendő összeget kifogja pótolni. Ugyan ezen a napon tartott a *főiskolai énekkar* három alapítójának emlékére kegyeletos ünnepélyt, melyen *Balogh Ferenc* felügyelő tanár tartott nagyérdékű beszédet. Folyó hó 9-én az országos középiskolai tanáregyesület debreceni köre véglegesen megállapította ügyrendjét. Ez alkalommal *Dóczy Imre* elnök több érdekes megjegyzést tett a középiskolai tantervrevisióra s általában a tervezett reformokra. Az iskolák túltömöttségének megakadályozása végett azt óhajtja, hogy a közoktatási miniszter irányítsa úgy a társadalmat, hogy a tanuló ifjúság ne tóduljon feles számmal a középiskolákba. Ugyanezen a gyűlésen *Géresy Kálmán* tartott érdekes előadást oroszországi útjáról és az orosz középiskolai tanügyről, különösen kiemelve a nagy számú leánygimnáziumok által elért meglepő eredményeket. A debreceni egyetem javára folyó hó 22-én színi előadással összekötött nagy hangversenyt rendeznek.

— **A „Budapesti Philologiai Társaság”** folyó hó

13-án, szerdán délután tartott ülésében Hegedűs István egyetemi tanár *Zsoldos Benő* sárospataki főiskola tanárnak következő értekezését olvasta fel: *Beregszászi Nagy Pál élete és működése a külföldön.* Szerző a sárospataki főiskola és a tiszáninneni egyházkerület levéltárában találta művéhez az adatokat, köztük egy latin nyelven írt folyamodást, melyben Beregszászi a helytartó tanács előtt védekezik abból az alkalomból, hogy külföldi tartózkodásért törvénytellenesen kérdőre vonták. E védelem megható képét adja a szegény magyar tudós küzdelmeinek, nélkülkülözésének és nemes rajongásának, a melylyel a magyar nyelv keleti rokonságát kutatta. Egész élete arról győző meg bennünket, hogy benne hazai közművelődésünknek egy félbe maradt nagy nyelvészét veszítettük el.

— **Belmissio Nyíregyházán.** Itt is, mint sok helyen széles e hazában, megkezdtek már az egyház lelkipásztorai az evangelizálást. A bőjtben minden héten szerdán este közérdekű tárgyakról felolvasást tartanak s a legelső estélyen, márcz. 6-án, a polgári házasságot ismertette az elég szép számú közönség előtt Rácz Kálmán, az ottani segédlelkész. A mint a tapasztalat mutatta, még értelmes iparosok esze is megvan mélyezve a célzatos klerikális rágalmazások által, melyeket a polgári házasságra szórnak, hogy annak idején majd kellőleg előkészített ellenszenvre találjon a törvény életbe léptetése. A polgári házasság intézményéről felvilágosítani a népet tehát egyik legsürgetőbb kötelessége a prot. lelkészeknek. A vallásos estélyek rendes programja: „Ének, ima, maga a felolvasás, ének.” A jó munkához gratulálunk!

HIRDETÉS.

Az egyetlen tökéletes ujonnan szabadalmazott

önműködő

szőlővessző- és növény-permetező

„SYMPHONIA”

fölülmúlt minden eddigi ismert permetezőt, mivel **önműködően** permetez.

Sok ezer ily permetező van már alkalmazásban és ugyanannyi **elismerő bizonyítvány** tanuskodik arról, hogy a „Symphonia” szerkezete minden más hason-célú szerkezetet fölülmúlt.

Mayfarth Ph. és Társa

gazdasági-gép-gyár,

különlegességi gyár **borsajtók és gyümölcsértékesítési gépek** számára.

Bécs, II/1, Taborstrasse 76. sz.

Árjegyzékek és számos elismerő nyilatkozatok ingyen. — Képviselők felvételnek

I—10

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Fejes István esperesi székfoglaló beszéde.« — »Az országos ev. ref. lelkészi özvegyek és árvák gyámintézetének új alapszabály tervezete.« *Vas Mihály* — »A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.« *Mitrovics Gyula*. — »Fodor Pál, 1816–1894.« *Kovács Béla*. — »A máramaros ugoesai ev. ref. egyházmegye közgyűlése.« *Bibi Ferencz* — »Az erdélyi ev. ref. egyházkerület közgyűlése.« *Sütő Áron*. — »A neveléstan kézi könyve Jó István.« *D.* — »Vegyes közlemények.«

Fejes István esperesi székfoglaló beszéde.

— S.-a.-Ujhely 1895. márcz. 22. —

Nagytszeteletű egyházmegyei közgyűlés!

Midőn a múlt 1894-ik év december havában tartott rendkívüli közgyűlésünkön esperessé történt megválasztatásomat elfogadtam s a közbizalom nyilvánulását megköszöntem, kijelentettem volt, hogy a rendes közgyűlésen fogom elmondani azon okokat, a melyek engem sok más elfoglaltságom mellett ezen új munkakör elvállalására bírtak. Egyházmegyénk egész közönségének jelenlétében óhajtottam tájékoztatást nyújtani ev. ref. egyházunk általános helyzetéről és azon irányelvekről, a melyeket én az adott helyzetben, hivatalos állásomban követni kívánok.

Rendkívüli körülmények közé jutott egyházunk: ez az oka annak t. közgyűlés, hogy a közügyek munkáival rendén túl terhelve is elfogadtam a felsőzempléni egyházmegye esperesi hivatalát; mert úgy éreztem, hogy nehéz időkben nincs helye a szerénykedésnek, ha a közbizalom parancsol velünk s vonakodnunk nem szabad a megfeszített munkásságtól sem, ha a közakarat, pályánk körében azt követeli tőlünk.

Nem is kell mondanom talán, hogy ily rendkívüli körülmények közé mi állította egyházunkat? mert mindnyáján ismerjük a közelmúlt idők történeteit, a midőn a római kath. klérus eleintén csak szórványosan, majd mindinkább terjedő ostromban megtámadta azon állami törvényeket, a melyeken a felekezetek közti béke a viszonyosság elvei alapján nyugodott. A vallássegénylőség nem öltött ugyan még testet hazánkban és mi e miatt nyugtalankodhattunk volna, hogy 1848-tól majdnem 50 év telik el, az alkotmányos korszak éveit is repülnek felettünk, a nélkül, hogy az 1868. LIII. t.-c. bevezetésében foglalt ígéret, mely a vallásfelekezetek egyenjogúságának törvénybe iktatásáról szól, teljesedésbe menne, — a nélkül, hogy a protestáns egyháznak szegénységére, szegénységében is nagy áldozataira gondolna valaki; mind a mellett mi csöndességben vártuk az állam erőinek kifejlődését, a jobb időt, a jobb viszonyokat, s nem háborogtunk, nem követeltünk semmit a békeségen kívül. Azt kellett hinnünk, hogy a római katolikus egyháznak, a melynek még mindig oly nagy előnyök és kiváltságok maradtak birtokában, ez a békeség-sze-

retet méginkább érdekében áll, mint nekünk s hogy az említett egyház ezentúl megmarad már velünk szemben — legalább is a méltányos tűrés határai között. Hihettük ezt azért, mert nagy időknek nagy nevű emberei, a közös elnyomatás napjaiban a hazaszeretethez összeforrt hazafiak pecsételték meg az 1868-adiki kibékítő törvényeket, a melyekben a protestantizmus kárpótlást kapott végre az elmúlt idők sérelmeiért, háborgatásaiért. Nem hihettük ellenben azt, hogy a mit az egyetértő nemzet nekünk nyújtott, azt a villongások vissza fogják követelni tőlünk.

Ma már fájdalmasan csalódtunk minden irányban. Békés magunktartása mellett sem kerülhettük ki azt, hogy úgy az 1868 adiki, mint az 1879-ediki törvények megszüntetését követelés tárgyává ne tegyék — előbb ugyan csak a katolikus klérus alsóbbrendű s kevés számú tagjai, később már előkelő püspökök is, sőt maga az ország hercegprímása a főrendiház törvényhozó termében is. Ez az áramlat mostanáig, váratlanul és bízhatatlanul odáig törekedni látszik, hogy egy felülkerekedett, ezelőtt alig számbavehető irányzat már minden állami törvénynek ellentmondani törekszik, ha azok a tridentini zsinat végzéseibe, vagy a pápai határozatokba ütköznek.

A rendkívüli helyzetet ez alkotta meg számunkra, mert, ha szóval nem mondatik is, hogy a támadás ellenünk irányul, vagy ha az mondatik is, hogy a katolikus egyház csak önmagát védelmezi: — mi érezzük a tények hatását és célját s mi tudjuk, hogy megvagyunk sebesítve, mert a kilőtt nyíl hegye testünkben van. A megkezdett harc minden pontján támadtatva vagyunk; támadtatva kezdetben, midőn az 1868-adiki törvénynek minden ellensúly nélküli eltörlése követeltetett; támadtatva akkor, midőn a klérus ellenállt oly törvények hozásának, a melyek az állam- és egyház jogainak elkülönítése alapján, még sem szolgáltatnák ki egyenesen a protestánsokat a papizmus hatalmának, a mint hogy más alapon, mint az előhaladott államok példája mutatja, nem is lehet megoldani a felekezet-közi kérdéseket és támadtatva vagyunk ma még inkább, midőn egy kizárólagos párt a társadalmi egység ellen vette fel a küzdelmet s végeztéljében a protestánsok közjogi állását megingatni s őket a közélet teréről leszorítani törekszik.

Szomorú jelenség ez hazánkban t. közgyűlés! Fájdalmasan kellett hallanunk már egy idő óta előkelő

honfiak ajkáról elhangzani az efféle szólásokat; „Magyarország katolikus ország.“ „Magyarország Mária országa“; de fájdalmasabban kell látnunk, hogy ezen fölvetett szölamok nyomán most egy párt szervezkedik, mintha reánk protestánsokra nem is volna a hazának, Magyarországnek szüksége.

Nem tudom megérteni ily törekvésekben a hazafiságot, mert nem tudom elképzelni, hogyha azon felekezettől, mely az államfentartó magyarságnak majdnem felerészét képezi, mindazon kiváló egyének, a kik mint államférfiak, tudósok, költők, művészek, közhivatalnokok, nevezetes munkálkodást fejtenek ki, valamely különös erő, vagy körülmény által leszoríttatának elfoglalt munkálkodási helyükről: — hová zsugorodnék akkor össze Magyarország közélete, dacára annak, hogy azt mondják: mi 9 millió katolikus követeljük magunknak az egész Magyarországot! Sőt nem tudom elképzelni, hogy mi haszna volna az országnak avagy csak abban is, ha a zsidóság visszanyomása sikerülne? midőn inkább arra kellene törekednünk, hogy a ki testvére kíván lenni testvértelen águnknak, azt ugyan magunkhoz öleljük és a testvéries egyesülés útját még a most ellenünk torzsolkodó népfajok előtt is minden lehető módon egyengessük.

Minket t. közgyűlés, számbeli kisebbségünk tudata mindenesetre szerénységre int, de mégsem a lemondásra. Mi nem lehetünk hálátlanok ma sem a haza iránt, a mely megajándékozott minket a mult századvégén az 1790/91-ik törvényekkel, e században a 40-es évek és mai korunk törvényeivel. E haza, e nemzet nehéz időkben, főleg az elnyomatás korszakaiban tapasztalta azt, hogy a protestánsok felszabadított erőire szüksége van. A Kolonicsok kora volt az, a mely minket megalázni és megtörni akart; ez a kor akarna ma ismét visszatérni?! Hihetetlennek látszik, de a vallási villongás zászlója csakugyan ki van tűzve; itt a nyílt, amott a titkos harc zaja már mindenütt zsibong körülöttünk s kikerülhetetlennek látszik egy döntő ütközet, melyet e haza fiai egymásközt fognak megvívni a felerült vitás kérdések felett.

Az a kérdés, t. közgyűlés, hogy hogyan vezessük most a protestáns egyházat keresztül ennek a harcnak tűzén?

Félelem és aggodás fog el, midőn e kérdésre megfelelni akarok. Mert semmisem volna könnyebb, mint csata sorba állítani a protestánsokat is, a kik a közlebbi időkben annyi méltatlansággal illettettek, békes hallgatásuk mellett is annyi gyanúsítással terheltettek; semmi sem volna könnyebb, mint azt a merész és kihívó támadást, a mely némely katolikus íratokban a protestánsizmus ellen évek óta folytattatik, vagy azt, a melylyel a társadalmi rendet és egységet társulatok, szövetkezetek útján megbontani törekeshetnek, — hasonló módon viszonzni és visszautasítani; ugyde akkor készen volna előttünk egész teljességében a vallási és felekezeti harc, a melytől pedig lelkiismeretem s szívem hazafias sugalma szerint, még méltatlanul megsebezve is, tartózkodnunk kell. Meggyőződéseim azért az, hogy a katolikus egyház köréből támadt békebontó, sőt felforgató törekvéseket, magunknak a katolikus hazafiaknak kell korlátok közé szorítani, sőt megsemmisíteni. Ellenben nekünk, protestánsoknak a legvégsőig türelmet parancsol az a hazafiság, a mely nem ismer más bölcsőt és sirt Magyarország anyaföldjén kívül. Béketűréssel kell bevárnunk a további fejleményeket úgy, hogy ha nyugalmát mindenki elveszítene is a hazában: ne veszítse el a protestáns egyház, hanem dolgozzék és haladjon előre a maga elvei szerint.

Ha a gyűlölködés lángja elborítaná is a különböző osztályokat: a protestánsok ne meneküljenek sehová a testvériség oltárai mellől, hanem vérükkel is védjék meg ezt a menedékét a hazájukat igazán szerető lelkeknek.

Még békés idők mellett is nehéz napjai várnának reánk a benső küzdelemnek. Nagy erőfeszítéseket kell tennünk a jogosan és méltányosan várható államsegély mellett is, hogy a lelkészi állásokat oly színvonalra emeljük, a melyen a lelkészek, mint egyházunk őrállói megállhassanak és sikeresen működhessenek; nagy erőfeszítéseket kell tennünk, hogy az evangéliumi elveket a családi és társadalmi életben istápoljuk s a reformáció áldásait mi is, mint hitbéli elődeink, a tiszta keresztény erkölcsiség, emberszeretet, közmívelődés és közszabadság javára gyümölcsözővé tehessük. Erős hitet és szilárd protestáns önértetet kell támasztanunk mindenütt, hol lankadság vagy közöny foglalta el a lelküket. Mi célunk, vagy érdekünk volna tehát nekünk a harc lángjának szításában? Épen semmi. De elveink iránt még sem maradhatunk hűtlének, ha szorongattatni, ha háborgattatni fognánk is.

Igy szeretném, így óhajtanám én a háborúság tűzén átvezetni egyházunkat, így, hogy minket a miképen jogosan nem vádolhat senkisémm arról, hogy a vizsályt kezdtük, úgy ne vádolhasson arról sem, hogy az egy haza gyermekei között a harcot élesíteni segítettük. Ebben a békés irányban van még nekem hitem és reménységem is, mert bár hihetetlennek látszó dolgok történtek eddig, de mégis majdnem lehetetlennek tartom azt, hogy a felülkerekedett terrorizmus sokaig fogva tartsa még azon hazafias római kath. fő- és alapságot, a kikeről tudva van, hogy sem a békebontásnak barátai nem voltak, sem a megindított harcot helyeslésükkel nem kísérik; de lehetetlennek tartom azt is, hogy a katolikus hazafiak végnélküli türelemmel hallgassák nemcsak a piacokon, de saját templomaikban is azon felforgató elveket, a melyekkel a hazaárulás és felség sértés határáig ragadtatott fanatizmus magát a katolikus egyházat kompromittálja, Magyarországot, pedig beláthatatlan veszélyek örvényébe sodnrhatja. És ha mégis? ... Ha a gyűlölködés forradalmi láza teljesen elvakítaná az elméket? Akkor a protestantizmus gyászt ölthetne ugyan, de nem magáért, mert az evangéliom Istennek hatalma, hanem a hazaért, mely hosszú időre viselné újra a meghasonlás és vizsály átkait.

Fölkérem a nt. Egyházmegyét, hogy a mai súlyos helyzetben, a mondott irányú működésben engem támogatni méltóztassék; mert hogy mindazokat, a melyek egyházunkat erősíteni, az üdvös tettekre képesíteni hivatvák, eszközölni töreksem, arra engem evangéliomi álláspontunk igazságainak hite mellett mély hazaszeretetem is ösztönöz. At vagyok hatva azon érzettől, hogy a midőn egyfelől a társadalom és haza egységének oszlopait a vallás nevében — vak Sámsonak módjára — rázogatták; ugyanakkor más felől be kell bizonyítanunk a vallásról, hogy az csak támasza lehet minden igaz jogrendnek, ápolója a fejedelmek iránti hűségnek, tápláló forrása az ember- és haza-szeretnek.

Hogy egyházi intézményeink keretében ezen magas céloknak mennél üdvösebb szolgálatokat tehessünk, kövessünk el együtt mindent a lelkészi állás erkölcsi és anyagi színvonalának emelésére, az iskolák rendezésére, általán a gyülekezeti élet hit- és erkölcsbeli szilárdítására. Egyházi önkormányzatunk benső erejét igrkezzünk kifejleszteni a legkisebb egyházközségben is s tegyük láthatóvá a vallás áldásait vallásos tettek

által annál is inkább, mert a vallástalanság szédelgéseit azt a hajót is csapkodják, a melyben, hisszük, a Krisztus velünk van. Isten velünk, ki lehet ellenünk?

Az a körülmény, nemes hitfeleim, hogy vannak időszakok, a melyek szellemi és erkölcsi visszaesést jeleznek, ne ejtsen kétségbe minket a jövő felől, mert mint a természet csapásai új erő kifejtésre serkentik az igaz embert: úgy a lelki élet meddő és sűrű korszakaiban is, gyakran ellenkező hatások által hívja fel a gondviselés a zsibbadásba merült szellemeket, hogy újult erővel ragadják meg az isteni ügyek győzelemre vezető fegyvereit. Én, t. közgyűlés, e fegyvereket kezemben tartom; egyik az evangélium könyve, a másik egyházi törvénykönyvünk, a mik ezekben foglaltatnak, azokkal fogok küzdeni egyházmegyei előjáróságunkkal, lelkészársaimmal és a gyülekezetekkel együtt.

Részletekbe ezek után nem kívánok bocsátkozni, csak azt jegyzem meg, hogy teendőink sorrendje legfőbb gondoskodásom körébe tartozik s miután tudom, hogy fontos kérdéseket egyszerre és rohamosan megoldani nem lehet, azokat — isten segedelmével — fokként fogom előkészíteni s az egyházmegye bölcs elhatározása alá bocsátani. Így egyes ügyek már a mostani egyházlátogatás alkalmából is fognak előterjesztetni, a melyek részint bajokat orvosolnak, részint lendületet fognak adni itt is: ott is, a valláserkölcsei életnek, mert örömmel jelezhetem azon tapasztalatomat, hogy a vágyakozás az egyházi élet javítására mindenütt élénken nyilvánul; az egyházi kormányzat feladata tehát, hogy annak helyes irányt szabva, segítségére siessen minden buzgó egyházas törekvésnek.

Most pedig, eddigi rövid esperesi működésemről jelentésemet bemutatva s egyházmegyéink közönségére tanácskozásaink folyamára isten áldását kérve, magamat a közgyűlés kegyességébe és bizalmába szeretettel ajánlom.

Az országos ev. ref. lelkészi özvegyek és árvák gyámintézetének új alapszabály tervezete.

Hirdetek néktek nagy örömet! Nagy örömet hirdetek néktek szeretett atyámfiai, mert immár országos lelkészi gyámintézetünk megvalósulása — mit oly igen óhajtottunk — rövid idő kérdése csak. Mit csaknem kivétel nélkül közös óhajlás gyanánt fejeztünk ki, hogy mindazok, a kik ez intézet gyámolítására szorúlnak, az *egyenlőség és testvériség elvének megfelelőleg, egyenlő segélyezésben részesüljenek* — a mint azt kedvelt lapunk mult számában sietett is olvasóival tudatni — a tervezetben immár érvényre jutott. Ezen kívül igen kellemes hír az is, hogy dacára annak, hogy mind az özvegyek, mind az árvák részére, aránylag csekély megterhelhetőség mellett, tisztességes segélyt helyez kilátásba, nem háborgatja a meglévő hasoncélú intézeteket, sem a nyugdíj-intézet megvalósítását célzó intézkedésekkel nem forgácsolja szét erőinket. A botránykövek tehát el vannak távolítva. Lehetetlen, hogy hálát ne adjunk érte a bölcs Gondviselőnek, ki azok szívét, lelkét, kikre e messze időkre kiható szent ügy megvalósítása bízva volt, oda vezérelte, hogy bennünket megértsenek; lehetetlen, hogy a bizottság tagjainak s főképpen igen tisztelt elnökének köszönetet ne mondjunk azért az önzetlen s lankadatlan buzgalomért, mit az alapszabálytervezet megalkotásánál tanúsítani szívesek valának. Azonban őszinte köszönetünk s örömünk kifejezése mel-

lett, szíves elnézést kérek, ha bátorkodom a még fenálló nézeteltéréseinknek kifejezést adni.

Mindenek előtt kénytelen vagyok bevallani, hogy a címben levő eme kifejezésben: „lelkészi özvegy-árvái” mindig megbotlik a nyelvem. Sem elég magyarosnak nem találom azt, sem elég találónak ama gondolat kifejezésére, a melyet azzal jelölni akarunk. Ugyanazért e cím helyett: „Országos ev. ref. lelkészi özvegy-árvái gyámintézet”, én ezt javasolnám: *Az ev. ref. lelkészi özvegyek és árvák országos gyámintézete*, a mi szerintem sokkal magyarosabb s megfelelőbb és ezen kívül nem is hosszabb cím. Ez azonban a dolog lényegét teljességgel nem érinti.

Sokkal lényegesebb s mindenesetre megvitatást érdemlő kérdés már az alapszabály-tervezet 6. §-ának az az intézkedése, hogy *állandó segélyre csak azon lelkészek özvegyei tarthatnak igényt, a kiknek férjeik, az alapszabály életbe léptetésétől számítva, legalább öt beszámítható szolgálati évet töltöttek; az előbb elhaltak özvegyei régikielégítés gyanánt visszakapják azon összeget, melyet férjeik — belépési járulék és tagdíj címén — a pénztárba befizettek, még pedig azt is kamat megtérítése nélkül.*

Az egész tervezetben ez az intézkedés az egyedüli, a melylyel megbarátkozni sehogy sem tudok; ez az egy intézkedés az, melyen a szeretetnek áldó melegét nem találom; ez az egy intézkedés az, a melyre sokunk szemébe fájó könyv tolul, ha életünk mulandó, törékeny voltára gondolunk. Mert hiszen, legyünk akár ifjak, akár öregek; akár egészségesek, akár betegesek, nem tudhatjuk, kit szólít el előbb az Úr; melyikünk özvegye marad hajlék nélkül, betevő falat nélkül! . . . Különböző ez intézkedés megokolásánál az indoklás sem szerencsés, a mennyiben arra hivatkozik, hogy „az állandó ellátásra jogosító szolgálati időnek öt évnél is alább szállítása méltányosan nem is követelhető, mert ez által nem a papi szolgálatban töltött idő volna a bekövetkező halál miatti családfenntartási gondoktól fölmentve, hanem a könnyelmű családalapítás útja lenne megnyitva.” Továbbá: „az ifjú korban özvegyen maradható lelkészeknek életfentartása részint a szülők életben léte, részint épen az ifjú korral járó munkakedv és képesség folytán, nem különben az újból férjhezmenetel által leküzdhetetlen akadályokkal nem áll szemben.”

Úgy bántja lelkem az a könnyelmű családalapításra való hivatkozás! Midőn egy ifjú nálunk — hosszas küzdelem és várakozás után — parókhiához jut, szabad-e az elibe még mesterséges gátakat emelni, hogy családot ne alapíthasson? s lehet-e az ifjú papi özvegyet, a ki férjét élete árán is óhajtotta volna megtartani, ilyen útra valóval látni el: öt évet még nem éltek együtt, eredj vissza szüleik nyakára (ha ugyan van kihez), vagy: ifjú vagy, moss, vasalj s ezzel megkeresheted a mindennapi kenyeret; no, meg aztán férjhez is mehatsz, ha ha ugyan akad olyan jó bolond, a ki aprós gyermekeiddel a nyakába vesz.

De tekintsünk el az ifjaktól. Hiszen most a gyámipénztárba egyszerre 1975 lelkész fog belépni minden korra való tekintet nélkül, a kiknek igen kis százaléka lehetne, erőltetve is, ezt az indoklást alkalmazni; a kik közül igen soknak inkább van oka aggódni az öt év előtti kidőlés miatt, már csak a természet törvényei következtében is, mint a pályát kezdő ifjunak.

Sokkal nyomósabb érv már az öt év alább szállítása ellen az, hogy az „a tett számítások szerint teljesen lehetetlen”, de belátom én is, hogy a számításba vett tényezők — a bizottsági tervezet szerint — erre elégtelenek. De más oldalról kénytelen vagyok kinyilatkoztatni

azt is, hogy ha belépési kényszert alkalmazunk, a sír szélén álló agg vagy habár ifjú, de hosszas betegség által reménytelenül ágyhoz szögezett lelkészársunkra is méltánytalan és igazságtalan eljárás, önhibáján kívül, a sors csapása folytán gyámol nélkül maradt özvegyétől az állandó segélyt megvonni, sőt még felkezelt pénze után a jogos kamatokat is megtagadni. Keresni kell tehát a módozatokat e nagy horderejű kérdés kedvező megoldására! Ugyanazért, hogy e cél megközelíthetőbb legyen, én ismételve ajánlom, a mint e becses lapok múlt évi 38-ik számában tettem azt, hogy a belépési járulékok nem 10%, de 20%-ban állapíttassanak meg s a kamatok a belépési kötelezettség napjától, tehát 1896 január 1-től számíttassanak fel, de viszont, a mint szintén említettem volt, adassék meg mindenkinek azon jog, hogy belépési járulékát, 4%-os kamat megtérítése mellett, 10 év alatt félévi részletekben törleszthesse le.

A tervezet 21. §-a értelmében a 10% belépési járulék 3 éven át egyenlő részletekben fizetendő be; a 2½%-ban megállapított évi járulék pedig minden év végére szolgáltatandó be; még pedig, habár a tervezet ezt nyíltan ki nem fejezi, e jelzett határidőkön belől kamatmentesen. Bizonynyal a legmesszebb menő kedvezmények ezek. Hiszem és állítom azonban, hogy ha megszavaztatnának bennünket, lelkészársaim készséggel lemondanának e kedvezményekről s örömebb elfogadnák az általam ajánlott terhebb feltételeket, csak menekülhetnének az állandó ellátásra jogosító 5 szolgálati év aggodalmaitól.

Ugyancsak e cél megközelíthetése céljából javaslom azt is, hogy az egy családhoz tartozó gyermekek közül nem 6, de csak 4 részesüljön egyelőre a tervezett segélyben s az évi rendes járulékok is félévenként s csupán 1—1 havi kamatmentes várakozás kedvezményével legyenek befizetendők. E cél elérése végett még arra is hajlandó vagyok, hogy az özvegyek segélye kisebb összegben állapíttassék meg, mert ebben igazságtalanságot nem látok, mert, a mennyiben a gyámalap kedvező helyzete megengedi — a mit én erősen hiszek és remélek — módja leend a konvetnek az özvegyeket jobban segélyezni. A kicsi falat mellett legalább megvan a biztató reménység is a jobb jövőre nézve. De a kikkel szemben egyszer a végkielégítési eljárás alkalmaztatott, azok kétségbeesetten kiálthatják egymásnak: „hagyjatok fel minden reménységgel!”

Feltűnő talán e helyen, hogy azokat a vérmes reménységeket, melyeknek előbb említett cikkemben, a pénzügyi eredményekre vonatkozólag, kifejezést adtam, most nem hangoztatom. Megvallom, disputálni nem nagyon szeretek. Különben is majd az élet, azaz, hogy nem az élet, de a halál fogja — az is csak idők multával — kiosztani közöttünk az igazságot. Én, különben most is azon édes reményben ringatom magam, hogy a segélyezendők száma kisebb arányokban fog emelkedni. Más oldalról az általam melegen üdvözölt tervezet megvalósulását meddő vitaközassal nem is tartom helyén levőnek hátráltatni.

Az új tervezet szerint, a gyámalap jövedelemforrásai a következők lennének: 1. A gyámintézeti tagok által fizetendő s évi fizetésök 10%-ban megállapított belépési járulék. 2. A gyámintézeti tagok által fizetendő s évi fizetésök 2½%-ban megállapított évenkénti tagsági díj. 3. A közalap jövedelmeiből e célra már eddig tőkésített összeg s ugyancsak a közalap által 4 évi egyenlő részletekben folyósítandó 100,000 frt. 4. A közalap összes évi jövedelmének 10%-a, de csak 30,000

frt maximális összegig. 5. E célra nyerendő alapítványok, adományok.

A gyámalap terhei pedig, ugyancsak az új tervezet szerint, következőleg vannak megállapítva: 1. Az alapszabály keltétől, a később belépőkre nézve pedig, a belépés napjától számított 5 év előtt elhalt tagok gyermektelen özvegyei részére az általuk befizetett belépési és évi tagdíj-járulék kamat nélkül. De ha az 5 év előtt elhalt tag után árva marad, az özvegy nem kap vissza semmit, hanem a gyermekek után a megfelelő neveltetési segélyt kapja. 2. Az 5 beszámítható szolgálati év után elhalt tagok özvegyei részére fejenként 250 frt évjáradék, mely 10 év múlva, ha a körülmények engedik, feljebb is emelhető. 3. Fél árváknak fejenként 50 frt, egész árváknak 75 frt évi járadék, úgy azonban, hogy egy családhoz tartozó gyermekek közül 6-nál több nem részesíttetik segélyben. Fi-árvák részére 20-ik évig, nő-árvák részére, ha korábban férjhez nem mennek, 18-ik évig tétetik folyóvá a segély; testi vagy lelki fogyatkozás miatt keresetképtelen árvák részére pedig azon túl is.

Tudjuk, hogy az előbbi tervezetnek, különösen a segélyezésre vonatkozó intézkedései, egészen más alapokon nyugodtak. A bevételi, illetőleg jövedelmi forrásoknál csak az a különbség, hogy az egyházak terhére irt 1% járulék a számításból teljesen kihagyatott, főképen azon indokból, hogy a nyugdíj intézet felállítása a gyámalap megalkotásától elválasztatott. Tekintve az új viszonyokat, készséggel megnyugszom abban én is.

Sokkal nagyobb azonban már a különbség a segélyezésnél, még pedig nem csak az elvre, de a segélyösszegre nézve is, mivel a régi terv 250 frtot a 700 frton alúli jövedelmű lelkészek özvegyeinek csak 25 évtől, sőt a 700 frton felüli jövedelmű lelkészeknek is csak 20 évi szolgálati idő után helyezett kilátásba. Az árvák részére nyújtandó segély pedig, még ily hosszú idő eltelte után sem érte el azt az összeget, a mennyi most tervezve van. El kell azonban ismernem, hogy ez igen szép arányú segélyezés, a mellékelt költségvetés szerint, csak úgy válik lehetővé, ha a 100,000 frton felül a közalap az 5-ik évben még 30,000 frttal segélyezi a gyámalapot. A temetési segély, a közóhajnak megfelelőleg, kihagyatott.

Új és szerintem helyes intézkedés a tervezetben az is, hogy a gyámintézetnek, saját tetszésök szerint, a theologiai rendes tanárok is tagjai lehetnek, ha a gyámintézettel szemben vagy ők maguk, vagy az őket alkalmazó tanintézetek velünk egyenlő mértékben teljesítik a kötelezettségeket.

Igen helyesnek találom a 26. §. azon intézkedését, hogy a gyámintézet az országos közalapi végrehajtóbizottság kezelésére s vezetésére hivatott; nem különben a 28. §. azon intézkedését is, hogy a gyámintézet összes vagyonát egy központi, jóhitelű pénzügyi tákarékpénztári betétként kezeli, mert így, ha valami előnyös befektetés kínálkozik, könnyebben hozzáférhető az. Ajánlom azonban szíves figyelmükbe, hogy ne resztekjenek a kamatlábra kissé alkudni, mert a pénz is csak árucikk.

A mi a 31. §-nak a pénz behajtására vonatkozó intézkedéseit illeti, megvallom, e tekintetben több szigorót óhajtanék, mert a következetes szigor a pénz-behajtásoknál egyikünknek sem szül annyi kellemetlenséget, mint a nagyon is kihasználható engedékenység. Ugyanazért én azt óhajtom, hogy az espereseknek nem csupán jog adassék a követelések behajtására, de a megszabott határidőn belől, felelősség terhe alatt, kötelessé-

gükké is legyen téve. Magokra az esperesekre nézve is kíváncsiabb ez így, mert akkor nem fogják egyikre sem mondani, hogy csak basáskodik. Ugyanazért e § végére e helyett: „behajthassák”, ezt ajánlom toldani: felelősség terhe alatt kötelesek behajtani.

Igen nagy horderejű s a régítől egészen eltérő a 32. §. azon intézkedése is, hogy az utánunk jövők is tetszés szerint beléphetnek az illetékes egyházmegye hasoncélú intézetébe. En e szakaszt is óhajtánám kitoldani e szavakkal: de erre nem kötelezhetők. E nélkül a tetszés szerinti belépés illúsiórussá lesz, mert az egyházmegyei gyámpénztárak akként vannak szervezve, hogy az egyházmegye kötelékébe tartozó lelkészek abba belépni kötelesek. Így, ha nem lesz a mire támaszkodják az új lelkész, nem tetszés szerint, de kényszerűségből be kell lépnie abba is, a mi pedig már, tekintve azt, hogy két hasoncélú s bizony nem csekély teherrel járó intézetbe kellene belépnie, mégis túlsok lenne. Eppen ezért, az utánunk jövők érdekeinek megóvása céljából, én ezt az intézkedést szükségesnek tartom.

Ezek azok, a melyeket gyámintézetünk új alapszabály tervezetére vonatkozólag, e becses lapok nt. szerkesztőségének engedelmével elmondani szükségesnek tartottam.

Vas Mihály.

TÁRCA.

A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.

Egyházi jogi tanulmány.

(Folytatás.)

De bár ily rendelkezés által a törvény elvette az eljegyzésnek a házasság megkötésére vonatkozó kereseti érvényét, meghagyott abban annyi jogi jelentőséget, a mennyi természeténél fogva megilleti, a mennyiben a a következő szakaszokban eképen rendelkezik:

3. §. *Az a jegyes, a ki az eljegyzéstől alapos ok nélkül visszalép, vagy a másik jegyesnek a visszalépésre alapos okot szolgáltatott, a másik jegyesnek és rokonainak, a kötendő házasság céljából tett kiadások erejéig kártérítéssel tartozik, és köteles azt, a mit neki a másik jegyes vagy annak rokona, a kötendő házasság okából ajándékozott, vagy az eljegyzés jeléül adott, természetben visszaadni, vagy ha ennek helye nem lehet, értékét gazdagodása erejéig¹ megtéríteni. A másik jegyes vagy annak rokona által a kötendő házasság okából részére tett ajándékozási ígéret pedig hatályát veszti. Az eljegyzéskor cselekvő képességben korlátozott jegyes kártérítéssel csak akkor tartozik, ha az eljegyzésbe törvényes képviselője beleegyezett.*

4. §. *A kártérítési és visszakövetelési jogengedmény, végrehajtás és öröklés tárgyát csak akkor képezi, ha a jogosult a keresetet megindította.*

5. §. *A 3. §-on alapuló keresetek az eljegyzéstől való visszalépés napjától számított egy év alatt elévülnek.*

Már a kánonjog is gondoskodott az indokolatlan eljegyzési visszalépés vagyoni jogi következményeinek szigorú meghatározásáról. A régiebb korból felmaradt e nemű perek aktái érdekes kortörténeti adatokat foglalnak magukban, de egyszersmind bizonyítják a szigorúságot is, a melylyel az ilyen perekben eljárak.

Sokszor a súlyosabb egyházi fenyték, az egyháztól való kiültás, az ott hagyott mátkáknak tanuk előtt, vagy nyilvános helyen történő megkövetése mellett, nagy összeg pénzbírság, az úgynevezett *poena conventionalis* vagy *bánatpénz* és más fizetni való szakadt az elmarasztalt fél nyakába. Így p. az esztergomi helynöki szentszék 1622-ben 1000 frt pénzbüntetésben marasztalta el *Keckés Jánost*, a miért aráját *Paár Rozina* asszonyt elhagyta; vagy egy másik szentszék 400 császári tallért szab ki büntetésül 1629-ben egy férfira, mely összegnek a fele az asszonyt illeti, a *rajta elkövetett szégyen miatt*, fele pedig szent célokra fordíttassék. Nemcsak, hanem rendesen nagy perköltségek is számíttattak fel ilyen esetekben. 1659-ben *Hüber Farkas* csak a nyomozatokért 50 frtot, ötszöri tárgyalásért 30 frtot, az ítélet írásbafoglalásáért 12 frtot, jegyzőnek *borra való* fejében 2 frtot fizetett egy ilyen perben, mint elmarasztalt fél.¹

Egyszerűbb formák között minden tüzetesebb ítélkezési eljárás nélkül, magyar protestáns egyházunk is elismerte s súlyt fektetett az eljegyzéstől való visszalépésnek vagyoni jogi következményeire. „A kézfogás és derék házasság között — írja *Samarjay* — szoktunk bizonyos időt rendelni, hogy erkölcsökben a jegybéli személyek megpróbáltassanak és ha valamelyik fél nagy bűnbé esnék, mint házasságtörés, gyilkosság, lopás, tolvajlás: inkább elváljanak a hit előtt egymástól, *ajándékokat és tisztességeket egymásnak megadván*, hogy sem mint hanyathomlok reá menvén a hitre, az igaz házasságnak törvényei szerint ne éljenek.”²

Ezen a ponton is elfogadta tehát a törvény a helyesnek felismert, kánonjogi és protestáns felfogást, a midőn épen a házasság erkölcsi komolyságát akarván biztosítani, az úgynevezett könnyelmű iparlovag házassági próbálgatásokkal szemben, alapos, erkölcsi és jogi szempontokból elfogadható esetekben, érvényesíti abban a kártérítési és visszakövetelési jogot.

Természetesen kiigazítva itt is a tapasztalatok szerint, a kánonjog tévedését s korlátozva a kártérítés és visszakövetelés határait.

Kánonjog szerint ugyanis a mátkaság törvényes megkötéséhez nem volt szükséges a teljes korúság. Elég, ha a jegyesek betöltötték a 7-ik életévet. Noha arra is volt eset, hogy ezen kánoni törvény ellenére, nemcsak 7 éven alúli, hanem még meg sem született gyermekeket is eljegyeztek, mint ezt a *Pál* horvátországi bán fia *Mladen* és *Henrik*, görce gróf között kötött szerződés mutatja.³ Ez aztán kizárta egyrésről a szülék vagy gyám stb. beleegyezését annyira, hogy a tridenti zsinat, szinte átokkal sújtja a református felfogást, a melynél fogva a kiskorúak ilyen beleegyezés nélkül nem köthetnek házasságot, másrésről épen a jegyesek fejletlen kora miatt, hosszú időkre nyújtotta ki a mátkaság idejét s így annak kereseti jogait is.

A jelen törvény ezeknek veszi elejét, a mikor a mint idéztük, vagyoni kereseti jogot csak az alapos okok jelenléte mellett ad; a cselekvő képességében korlátozott jegyesek kártérítési igényét pedig, törvényes képviselőjöknek az eljegyzésbe való beleegyezéséhez köti s a jogos kereset határidejét a visszalépéstől számított egy évben állapítja meg.

Melyek lehetnek a visszalépés alapos okai s egyszersmind a kereset jogos alapjai, *Samarjay* majdnem kimerítően elsorolja fentebb idézett soraiban.⁴ Gyakorlati péld

¹ L. Roszner I. m. Okmány mellékletei.

² L. Samarjay. I. m. 118. lap.

³ L. Venczel: »Arpádkori új okmánytára-ból idézve Rosznertől.

⁴ Részletesen is elszámálva, L. Konek »Egyházjogtan kézi könyve.«

¹ Vagyis azon összeg erejéig, a melylyel a megajándékozottnak az ajándékozás által vagyona gyarapodott. L. Dr. Imling: I. m. 5. lap.

dák és külföldi ilyenmő perek tanúsága szerint, sok kelemetlenségre és visszaélésekre szolgáltat alkalmat, a visszalépő jegyes vagyoni állapotában időközben elő álló változásra való hivatkozás, valódibb nevén a *jobb házasságkötésre* való kilátás. Dehát mindezt eligazíthatja a tiszta és igazságos bírói belátás, a mely első feltétele minden más bírói ítéletkezésnek és pereldöntésnek is.

(Folyt. köv.)

Mitrovics Gyula.

FODOR PÁL,

1816—1894

Régen volt!... még 1894. november havának elején, midőn a vilmányi sirkertben a *Fodor Pál* koporsójára az édes anya föld ráborult! Az a néhány göröngy, mely egy futásában fényes, elmúlásában halványuló élet rommaradványait takarta el, azoknak szívében, kik ott állottunk a nyitott sír körül, minden koppanásával egyegy fájó emléket idézett fel!

Elvonult lelkünk szemei előtt, a maga fényével, szellemi gazdagságával ama munkakör, melyet a múltban a boldogult megfutott; megjelent a kór-ágy, melyhez, az élet küzdelmeiből számára utolsó pohár gyanánt jutott lelki kín mellett, csaknem négy éven keresztül, testi kín, testi szenvedés is kötél!

Vártam, mind ez ideig nyugodtan vártam, hogy majd csak akad valaki azok között, a kik a boldogulthoz, úgy életének fénykorában, mint annak elsötétült alkonyán közelebb állottak, mint épen én; a ki a jeltelen sír felett, az emlékezet hű világításában felmutatja az alatt nyugvó férfiúnak igazi képét, ama képet melyhez aláírás gyanánt oly igen illik Lévy Mihály egyik költeményének e néhány sora:

»Szívem mindig tárva nyitva,
Senki előtt sem volt titka!
Csak a jóért éltem, haltam.
Mást szeretve búban, bajban!

S hogy a kincsem elosztottam,
Itt állok most kifosztottan,
Gúnyolódva szídnak vernek,
Mint a vén fát, pajkos gyermek.»

De mert várákozásom meg nem valósult s nem akarom, hogy protestáns egyházi közéletünk, a közelmúltban emez egyik oszlop emberének alakját örökhomály takarja el: megkísértem a rendelkezésem alatt álló hiányos adatok alapján is, megközelítőleg legalább vázolni ama képet, mely Fodor Pálnak, a 78 éves aggastyánnak, a vilmányi egyház 45 évig volt lelkészének, az abaúji egyházmegye 17 évig szolgáló esperesének körvonalait feltünteti.

* * *

Született a boldogult Legyes-Bényén, 1816. március 13-án, Fodor János és Németh Zsuzsánna szülektől. Atyja a l.-bényei egyházközség kebelében néptanító volt s innen pár évvel később, a valamivel jövedelmezőbb pthrgyi egyházközségbe költözött.

E községben játszott a F. P. gyermek játékeit; itt végezte el gondos atyjának vezetése mellett elemi tanulmányait; melynek folyama alatt, a *tanító* komoly megfigyeléseiből merített tapasztalatok alapján, a szerető

gondos *atyja*, felismervén gyermekének eleven, könnyű felfogását, elhatározta, hogy Isten segítségével, kis fiat tudományos pályára adja.

E nemes szándék megvalósítására, a különben is közel fekvő Patak, ez a nemes ősi fészek s a régi múltban sokkal inkább, mint ma, a szegények iskolája a legkedvezőbb helyül mutatkozott. Az elhatározást tett követte s így F. P. 1826-ban, Sárospatakon, a főiskola növendékei közé íratott.

Mint a legtöbb gyermek, úgy ő is benső örömmel, bár szemében könnyekkel vált meg a szülei háztól, szép számú testvéreitől, hogy a játszó pajtasokkal élvezett édes gyermeki szabadságot, a főiskola minden bizonynyal szigorúbb felügyeletével, a szorgalmas tanulásban nyilvánuló komoly munkával cserélje fel. Patakon, mindjárt az első évben, könnyű felfogása, kitartó szorgalma s e kettő felhasználásával elért kitűnő előmenetele mellett, megnyerte osztálytanítójának elismerését, jóindulatát; szelid és mégis vidám természete által a maga részére hódította osztálytársainak szeretetét.

Igy tanult három éven át, anyagi gond s nélkülözés nélkül, mert mindez ideig a gondos szülei szeretet előteremtette mindazt, a mire a különben is szerény igényű gyermeknek szüksége volt.

Három év múlva, 1829. nyarán, sötét felhő tornyosult a boldogult tanulói pályája felett! Atyja, a szegény »falusi mester« szerény jövedelméből nem bírta tovább a tanulás költségeit fedezni, mert hiszen otthon is élni kellett; a család fentartása magának, nevének, édesanyjának, s tanuló Pál fián kívül még tizenkét gyermekének csak olyan a milyen ruházata is, a bizonyára nem gazdag tanítói jövedelmet felemészttette teljesen s a tanuló fiú neveltetési költségeire nem jutott. A családnak pedig élni kellett, míg a tanulás maradhatott, mert hiszen »más pálya is nyújt tisztességes megélhetést!« mely — ez esetben kényszerűség szülte — felfogásnak következménye lett, hogy atyja tudtára adta, hogy az iskolába többé nem viszi, hanem valamelyik tisztességes mesterségre adja.

De a szorgalmas gyermeknél a tanulási vágy sokkal nagyobb, az eddigelé elhintett magvakból kifejtett gyökér sokkal erősebb volt, semhogy egyszerűen kitépni, vagy könnyű szerrel elnyomni lehetett volna; s a gyermeki szeretet hangján, de a komoly elhatározás szavával szóló különben bánatos atyjához, hogy ő tanuló marad, tanulni fog, atyjától nem kér semmit; igyekezni fog — Isten segédelmével — önmagát, saját szorgalma s munkája után feltartani!

E nemes elhatározással ismét Patakra ment, hol már ekkor megkezdődtek ránézve a munkának és fáradtságnak terhes napjai. Hogy magát feltarthassa s tanulmányait folytathassa, nagyobb tanulók s gazdagabb gyermekek mellé »inas«-nak állt, tanult és dolgozott; tanult, hogy magát képezhesse, dolgozott, hogy magának megszerezze a kenyeret és ruhát!

A szolgálat terhes évei azonban nem tartottak soká! Tanárai, e jó készségű növendéküket, gazdagabb emberek gyermekei mellé előbb correpetitorul, majd nevelőül ajánlották; a mikor már csupán tanított és tanult, folytonosan kísérve tanárai jóindulatától s tanulóársai szeretetétől egyaránt.

Elvégezvén gimnáziumi s bölcsészeti tanulmányait s a teológiából a megfelelő tanfolyamot, az akkor szokásos »primaria cennsura«-ra állt; s a megkívánt vizsgálatot, a tanárok s az ezekkel együtt harmincöt tagból álló tudományos testület előtt, jeles sikerrel tette le.

A Fodor Pált úgy férfiú életének delén, min későbbi hanyatlókorában is jellemző vidám kedély, minden frivolság nélküli humor, már diákkorában is kortársai kedvencévé, a sok tekintetben egészen sajátos diák élet központjává tette. A diák élet apró örömeire, tréfáira, sokszor szilajabb kedvteléseire való visszaemlékezés nem egyszer derítette fel még akkor is, midőn a rideg való aprólékos küzdelmei között, igaz, valódi örömet alig talált.

Mint primárius diák, a már azon időben régen felálló, s meghatározott törvények alatt működő ifjúsági énekhar elnökévé választott, jóllehet nevét, a kitűnő veteránunk, Orbán József által megírt énekhar történetében, az 1830—1848-ig megnevezett karnékök között nem találom. De hogy neve, a jelzett helyen s időben feljegyezve nincs, azt tévedésnek kell tulajdonítanom.*

Ha szabad komoly férfiak, komoly kijelentését határozott igazságnak venni, akkor F. P. mint primárius diák, a későbbi időben a contrascribai állásra, mely a széniori hivatal lépcsője volt, úgy az ifjúság, mint a tanári kar által is jelölve volt. A jelöltetést azonban nem fogadta el, nem pedig, egy nagyon közönséges, a hígadt vizsgáló előtt számba alig vehető ok miatt. Az előző időben ugyanis, talán éppen a szénior választás miatt, némi ellentétes nézetek fejlődtek ki a tanári kar s az ifjúság között. Az ifjúság jelöltje nem az volt, a kit a tanári kar akart; s a tanári kar jelöltje ellen, az ifjúság meglehetősen zajos tüntetéseket rendezett, mely tüntetéseken nyilvánuló mozgalmak egyik vezetője Fodor volt. Ennek kifolyása, mintegy természetes következménye az lett, hogy Fodor Pálra a nagytudományú Somóssy professzor megnevezte, s nevezetelének az által adott kifejezést, hogy Fodort, a ki a legjobb »zsidók« közé tartozott, »primae«-be tette.

Az önérzetes ifjú elhatározásának eme képzelt sérelme adta meg a további irányt, s ennek következtetése lett, hogy elhagyva a kedves »alma máter«-t, a melyhez azonban még hanyatló korában is valódi, igaz kegyelet kötötte — Abaujmegyében, Felső-Czéczen, néhai Fáy János gyermekei mellett, a neki szívesen felajánlott nevelői állást foglalta el.

Mint nevelő az abauji egyházmegye előtt, kitűnő eredménynyel letétén a kápláni vizsgát, exmissiót nyert s nevelői állomásának helyére, Felső-Czéczére, az ottani lelkész mellé, segédlelkészül berendeltetett.

Hogy nevelői kötelezettségének híven megfelelt s nevelősködése s czéczei káplánsága idején, nevét szélesebb körben is ismertté tette, igazolja az, hogy míg egyrészt, az úri család minden egyes tagja, iránta, életének utolsó pillanatáig, igaz tisztelettel, szeretettel, s jó indulattal viseltetett: addig más részről, már 1849. április 29-én, a vilmányi egyházközség egyhangúlag rendes lelkészül választotta el.

A vilmányi egyház — népességét, híveinek vallásos buzgóságát tekintve — abban az időben az egyházmegye legjobb egyházközségei közé tartozott. Csak egy volt a baj, az, hogy az ősök által, pap-, tanítói lakul, iskolai helyiségül épített faalkotmányokat az »idő vas foga« megemésztette annyira, hogy azokhoz képest még nagyon elegáns kinézése lehetett annak a keleméri papjának, melyet koszorús Tompánk megénekelt!

* Hogy F. P. az énekhar elnöke volt, azt saját kijelentése mellett kortársaitól is hallottam; s meggyőződtél felőle a berceli tanító (névére nem emlékezem) levele a ki a 70-es években, bizonyos magán-ügyben megkeresvén Fodor Pált, mint az abauji egyházmegye akkori esperesét, levelét így kezdi: »Most másodjában van szerencsém Nagytiszteletű urat levelemmel felkeresni. Először Patakon írtam Nt. urhoz, »mint az énekhar akkori elnökéhez« stb.

Az egyház pénztára azonban, mint az a legtöbb esetben lenni szokott, üres volt annyira, hogy a meglevő pénz a legszükségesebb javítani valókra sem elég. Fodor Pál azonban nem csüggedt el, s valódi Pál apostoli lelkesedéssel járt, kelt hívei között; kért, buzdított s támogatva sok tekintetben kívülről jövő segély által is, néhány év leforgása után, a duledező pap lakot, a régi, kalitkaszzerű faalkotmányt, egy a kor igényeinek teljesen megfelelő, kényelmes paplakkal cserélte fel.

A pap biztos fedél alá jutott! de az iskola ott állott rongyos ruhájában, szégyenkezve a falu közepén; annak újra építésére már anyagi erő nem jutott! Fodor Pál, azonban nem csüggedt el. Ott kezdte, a hol elhagyta előbb: a lelkesítéssel, a buzdítással s gyámolítással már ekkor lelkes barátja, Szathmáry Miklós által is, az iskola, a tanítói lak régi köntöséből kivetkezett, s azon időben az abauji egyházmegyében levő, legjobb tanítói lakások s iskolák sorába emelkedett. Az építés nyáron át, a legnagyobb munka időben végeztetvén, megtörtént, hogy a házilag építkező egyházközség köréből, munkás erő a mester emberekhez nem jutott. Hat ott volt a pap, meg a főcurátor s a szépen kifaragott szarufákat olyan jól feladogatták a mestereknek, mintha csak éppen az lett volna a hivatásuk.

Uj falakat emelvén a régi, lerontott épületek helyén: az egyház szellemi ügyeinek előmozdítására fordította erejét; s hogy egyházközsége minél értelmesebb, jóra való tagokkal dicsekedjék: az ifjúságot vette különöbben gondjai alá. Háza, a jobb érzésű fiataloknak, különösen vasárnap és ünnep-napokon valóságos gyűlhelye lett. Áldássá vált-e az egyházi élet megszárdításában, a szíves és nyájas leereszkedés gyűlekezete fiaihoz? — azt majd megmutatja a jövő!

Mint pap a khatedrában, bár nem tartozott a nagyobb szabású szónokok sorába, de mindenütt megállotta a maga helyét. Bibliái zamatú egyházi beszédei, egyszerű és mégis kedves előadása, nemcsak gyülekezete előtt tették kedvelté, hanem ismertté tették nevét szélesebb körben is, s alig volt nagyobb szabású egyháziünnepély, templom-, iskolaszentelés; kitűnőbb világi férfiaknak vagy lelkészársainak temetése, a hol az egyházi szónoklat, szép, bár terhes és fáradságos tisztét, ne ő reá bízták volna. Sajnos, hogy minden egyházi, főleg temetési beszéde, a nagy közönségre, — mint annyi másé — elveszett.

A szép készültsgű, tevékeny ifjú pap, mindjárt kezdetben magára vonta egyházmegyéje figyelmét, s egyházmegyei aljegyzővé választott s mint ilyen, az abauji egyházmegye legjelesebb papjainak társaságába: az Atányi, Futó, Kérészy, Dr. Ferenczy iskolájába került. Ezekről, ezeknek körében sajátította el, az egyházkormányzásában azon bölcs tapintatos és józan mérsékletet, melynek később magasabb működési körében is, oly számtalan és kitűnő bizonyítékát adta.

Az egyházmegyei gyűlésekben a tanácskozmányokról s az azokban hozott határozatokról felvett jegyzőkönyvei rövidek, velősek és világosak; s ezek a jegyzőkönyvek biztosították számára a főjegyzői töllet, melyet az egyházmegye bizalma 1862-ben tett kezébe.

Mint helyettesített kerületi jegyző is szerepelt pár alkalommal, s szabatos jegyzőkönyveivel ott is a legjobbak elismerését vívta ki.

Ezután gyors egymásutánban emelkedett az egyházi hivatalok fokán. 1866-ban már a tanácsbírói széken ült s mint ilyenre bízta később az egyházmegye gyámintézeti pénztárának kezelését.

Mint tanácsbíró a tanácsterem zöld asztalánál józan felfogásának s helyes ítélő tehetségének, számtalan jelét

adá; s az egyes egyházak vagy egyházi hivatalnokok ügyes-bajos dolgainak elintézésénél, mint egyházmegyei kiküldött, a barátságos és békés megoldás szószólója volt.

Az egyházi közélet szolgálatában kifejtett érdemei s az egyesekkel szemben tanúsított szívélyes bánásmódja végül 1873-ban, a Dr. Ferenczy József halálával megüresedett esperesi székbe emelték. Mint esperes, minden idejét és tehetségét — talán saját egyházközségének kárára is — a nagy kiterjedésű egyházmegye szolgálatára szentelte; s nem egy egyház ügyes-bajos dolgát intézte el úgy, hogy az, az illetőknek teljes megelégedésével találkozván, az egyházmegyei közgyűlés elé nem került. Intézkedései, melyeket a közügyek, főleg az egyes egyházak szellemi s anyagi ügyeinek előmozdítása s a jó rend érdekében tett, nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy az egyházmegye egyes egyházaiban az egyháziasság megszilárdult s ennek következménye: az egyházi épületek, a templomok, paplakok és iskolák megújítása lett.

A taniügy előbbvitele 17 évre terjedő esperesi működése alatt, egyik legfőbb gondját képezte; s a mily szigorú volt a hanyag és rendetlen tanítóval szemben, épen oly elismerésben és kitüntetésben részesíté azt, a ki kötelességének megfelelt.

Az egyházmegyei gyűlések zöld asztalánál a tanácskozmányok vezetésében híven kitartott s bár nem szerte a szerte kalandozó, hosszú lére eresztett »hozzászólásokat,« ritkán fordul elő, hogy azok ellen kikelt.

Az ifjúságnak, főleg a fiatal, kezdő lelkészeknek, valódi igaz barátja, bölcs tanácsadója volt; háza és szíve mindig és mindenki előtt, nyitva állt! Maga volt a megtestesült barátság, szeretet! Ez azonban nem azt teszi, mintha nem tudott volna szigorú, sokszor kemény is lenni azokkal szemben, a kik azt megérdemelték: a rendetlenséget, főleg a hivatalos dolgok körül tanúsított hanyagságot, mindannyiszor szigorú megrovásban részesíté. A lelkészek anyagi érdekeit előmozdítani minden alkalmat megragadt s egyes helyeken, hogy biztosítsa a jövőt, a közelebb fekvő egyházak egyesítésével igyekezett tisztességes, legalább a könnyebb megélhetést biztosító lelkészi állomásokat teremteni.

Mennyire méltányolták az ő hivatalos működésében elért sikereit az egyházmegye körén kívül is, mutatja az, hogy midőn a főtisztelendő egyházkerület 1876. szeptember havában határozatilag kimondta, hogy a sárospataki főiskola algondnoki hivatalát, mely eddig, az alsózempléni egyházmegye esperesének öröksége volt, szabad választás útján, az egyházak szavazatával fogja betölteni: Fodor Pál, az első szavazás alkalmával, oly tekintélyes számú szavazatot nyert, hogy boldog emlékü Kőrössi István alsózempléni esperessel együtt bocsáttatott újabb választás alá.

Kitartó, a közügyek szolgálatában áldásos működése közepett érte az egyházi főhatóságok ama rendelete, hogy az 1883-ban életbe léptetett egyházi közalap pénzeit, kizárólag az esperes kezelje s annak bevételeit s kiadásait számolja el. Az egyházmegye engedvén a felsőség rendeletének, Fodor Pált, az esperest, az egyházi közalap kezelésére kötelezte. O, ki ismerte házi viszonyait s jól tudta, hogy nem áll mellette hű, megbízható segítő kéz, érezte, hogy ez a rendelet lesz ama sötét felleg, mely az ő alkonyát homálylyal borítja el s épen azért kért, rimáncodott, hogy e munkától az egyházmegye mentse fel s ne tételje még nagyobb teherrel, a különben is terhes esperesi szolgálatot. Az egyházmegye nem engedett s az ily nagy kiterjedésű egyházmegyében, az erős kezeket igénylő terhes domestikai

pénzkezelést, az esperesi szolgálat alatt is már gyengülni kezdő esperes vállaira rakta fel

A mitől F. P. félt, bekövetkezett... A domestikai pénzek beszédésénél s elszámolásánál, oly zavarok mutatkoztak, melyek arra bírták az egyházmegyét, hogy 1891-ik évi tavaszi közgyűlésén, a 17 évig szolgáló esperest *visszalépésre hívta fel!* Megtörtént! s e perctől kezdve — bár a domestikai ügyek tisztázva lettek később — Fodor Pál élőhalott volt csupán, s a lelki kínhoz járult testi szenvedés ágyához szögezte mindaddig, míg 1894. november elején minden földi kintől megmentette őt a reá nézve megváltó halál.

Tisztelői és hívei nagy számától környezett koporsójánál Antalffy László, esperes mondott egy, szívet és lelket kibékítő, Istenhez emelő imát; míg Idranyi Ferenc, tanácsbíró megragadó vonásokkal rajzolta a boldogult érdemeit s vázolta ama szenvedést, mely az élet végén reá szakadt. Majd a sírnál Fúzy János, tanácsbíró búcsúzott el mindnyájunk előtt ama férfitől, kinél élete alkonyán olyan igen megvalósult a régi bölcs mondása: senki sem boldog halála előtt!

Kovács Béla.

KÖZÉLETÜNK.

A mármaros ugoesai ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

Folyó hó 14-én, *Halmiban* tartott Csernák István, esperes és Szöllőssy Antal, egyházmegyei gondnok elnöklése alatt. Előbb reggeli istenitiszteleten jelentek meg a gyűlés tagjai, melyen Kócsi Péter, nagy tarnai lelkész imádkozott buzgón, szép imát. A gyűlést gondnok úr nyitotta meg, örömmel üdvözlőlvén beszédében a nagyszámban összegyűlt híveket. A prot. érdeklődést, buzgóságot látja abban, hogy ennyien sereglettünk egybe. A jegyző előterjesztése szerint minden megyebeli ref. egyház képviselve volt.

Először is a tárgysorozat szerint a papi tanácsbíróra beadott szavazatokat kellett volna felbontani, de közbejött véletlen miatt ez nem lehetvén, a szavazatok felbontására egy küldöttség választott, mely a szavazás eredményét a jövő gyűlésre jelenti be.

A bizottsági jelentések szerint van gyámpénztárunknak kötvényeken, betéti könyvecskéken és készpénzben 14.111 frt 98 krt tevő vagyona. Egy özvegy papné évi gyámdija 32 frt, egy tanítónéé 16, az árvaké szintén 16 frt. Ha a segélyezendők szaporodnak, a gyámosztalék kevesbedik. A közigazgatási pénztár vagyona 5056 frt 83 kr. A közalapba fizetett egyházmegyénk a múlt évben 1130 frtot. Hátrálékban van 8 egyházközség 247 frt 40 krral. Ennek behajtására intézkedés tétetett A bevallási ívek szerint az elvi domesziukai tartozásunk 842 frt 25 kr. Az egyházmegyei lelkészi könyvtár és róla a számadás rendben van, a hátrálék kitesz mintegy 70 frtot, a mi a könyvtár fejlődését hátráltatja. Iskoláink tűrhető állapotban vannak, a tanítás általában kielegitő, egyes helyeken jeles, kitűnő.

Az ugoesai ref. tanítói egyesület alapszabályai a taniügyi bizottsághoz utasítottak véleményezés végett.

A jövő gyűlésre szabályzat készítenő az egyházmegyei ügyrendjére és tanácskozására, továbbá az egyházi pénzek kezelésére nézve.

Gönczy Dánielnek síremléke sirjához szállítatott, de még nincs felállítva. E célra az egyházmegye pénztára 48 frt és néhány krt fizetett.

B. Nagy Elek, tiszaujlaki lelkész végleg megvált a t.-ujlaki egyháztól. Erzékenyen búcsúzott el az egyházmegyei közgyűléstől 41 évig hűséggel folytatott lelkészkedése után. Nyugalomba tért, lelkészi jellegének megtartásával. Egyházmegyénkben 4 lelkészi állás van üresedésben: a bábonyi, tiszaujlaki, nagytarnai és a viski, vagy dolhai.

A tekeházai egyháznak megengedettett, hogy iskolai épületét az államnak bérbeadhassa és iskola-fentartó jogáról a törvény értelmében lemondhasson, a szigeti egyház pedig a leánytanítóságot külön választja a kántor orgonistaságtól s azt leánytanítónővel szándékozik betölteni a kántorra pedig, eddigi fizetésének biztosításával, az ismétlő iskolások tanítását óhajtja bízni. Az erre vonatkozó határozatokat az egyházmegye megerősítette. Ugy tudjuk, a kántor-organista, ki előbb leányok tanítója volt, most pedig az ismétlő iskolásokat tanítaná, felebbezett, attól félván, hogy tanítói nyug- és gyámdíjjogosultságát elveszíti.

A községi árvák segélyezéséről szabályzatot készít a jövő gyűlésre egy bizottság. A tanítói fizetéseknek 400 frtra emelését örömmel fogadja közgyűlésünk, ha a hiányzó összeget az állam pótolja, de az egyházközségek a szegénység miatt a 300 frtot sem fizethették mindenütt, annál kevésbé fizethetnek 400 frtot.

Allamsegélyért folyamodott 15 egyház, 10 lelkész és 8 tanító. A segélykérők száma nem hogy kevesbednék, hanem fokozódik, jeléül vagy annak, hogy a nagyobbodó segély sem képes elosztani a szükségét, vagy annak, hogy belegyakoroltuk magunkat a kérelmezésekbe és egymástól mintegy buzgóságot kapunk hozzá.

A viski választás ellen panaszt a vesztes pártiak adtak be. Az egyházmegye bírósága megerősítette a választást. Felebbeztetett az egyházkerületre.

A bábonyi ügy most sem fejeztetett be. Itt az egyház pénzének rendetlen kezelése fegyelmi vizsgálatot vont maga után. A lelkész, Thoroczkai János folyó hó 4-én elhalt. A végleges leszámolásra, melyszerint megállapítandó, hogy mennyi terheli a lelkészt, mennyi a presbiteriumot és gondnokokat, bizottság küldetett ki.

A jövő gyűlés M.-Szigeten lesz.

Biki Fencz,
főjegyző.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület közgyűlése.

F. hó 16-án, s a következő két napon tartatott meg az erdélyi egyházkerület közgyűlése nagy érdeklődés mellett. — Azt hitték, hogy a hivatalban legidősebb főgondnokot nem fogják meggátolni a politikai ügyek az elnöklésben, — a nagy számban való felvonulás részben ezért is történt: de bizony „mély sajnálatát” kellett nyilvánítania a közgyűlésnek, s az elnöki széket Bethlen Gábor gróf foglalta el, s vezette a tanácskozást teljes pártatlansággal.

A püspök gyönyörű, szép imája után Bethlen Gábor gróf megnyitó beszédében megemlékezett a „néppártiról” is „keztűs kézzel” mint a vallási béke ellenségéről, kifejezve azon reményét, hogy az Isten jósága és a nép józan esze az ily pártalakulástól az erdélyi egyházkerületet meg fogja óvni. (?)

A képviselők igazolása és az egyes bizottságok megalakítása után, Szász Domokos olvasta fel terjedelmes évi jelentését. Megemlékezett ebben mindjárt báró Bánffy Dezső kormány-elnökké való kinevezetéséről, s az e felett érzett örömmel a közgyűlés is kifejezést adott. Emlékezett a veszteségről is, mely gróf Kun Kocsárd és gróf Bánffy György főgondnok halálával érte a kerületet.

Szolt aztán a jelentés az egyházpolitikai törvények leendő végrehajtásáról, az egyházkerületnek ezt megelőző teendőiről. Legtöbbet szentelt a statisztikának, s azok, a miket ebben felmutatott, igazán örömeire szolgálhatnak minden református embernek, a minthogy ennek egy tag kifejezést is adott. A szülöttek jóval meghaladják a halottak számát, a kitérteket se nagyon sajnálja a jelentés, mert kétszer nagyobb az áttértek száma. A milyen az erkölcsi, olyan az anyagi siker is. E tekintetben csak egy dolgot említ meg, a mi mértéke lesz a többinek is. Szász Gerő főjegyző a múlt évi egyházkerület közgyűlésen indítványozta egy papi és tanítói árvaház felállítását; ma? ... ma már együtt van az alupnak legnagyobb része, a jövő évben talán készen is lesz az „árvák” öröme.

Szeptemberben nyitják meg a kolozsvári theologiai fakultást s arra meghívják a kormányt, a testvér egyházkerületeket, sőt kifejezte a püspök azt a reményét, hogy a konvent akkor Kolozsváron fogja tartani üléseit. Megerősítette a közgyűlés az igazgató-tanács által meghívott tanárokat: Kenessey Bélát, a ki egyszersmind igazgatója, szervezője lesz az intézetnek, Pokoly József geszti lelkészt az egyháztörténelmi, Molnár Albert vásárhelyi lelkészt a gyak. theologiai, Nagy Károly enyedi lelkészt a dogmatikai és dr. Kecskeméthy Istvánt az ó- és új-szövetségi tanszéken. Dócensek, mint tervben volt, nem lesznek. Lépéseket tett az igazgató-tanács arra is, hogy a fakultás kapcsolatban legyen az egyetemmel; e kérelemnek a minisztériumnál való pártfogására felkéri a közgyűlés a konventet is.

Kimondta a püspöki jelentés, hogy az „új fakultás nem lesz agresszív jellegű, nem azért létesült, hogy egy meglevő jót megsemmisítsen.” E szavak — különösen az enyediéknél — jól eső érzelmet keltettek; de bizony arról itt is, másutt is mindenki teljesen meg van győződve, hogy az enyedi theol. akadémia pár év múlva megsemmisül.

Ugy látszik azonban, — legalább a gyűlés hangulatából ez következtethető — hogy a kerület még most — hivatalosan — más véleményben van, mert az üresedésben levő két tanszékre pályázatot hirdet s egy rendkívüli közgyűlésen a választást is meg fogja ejteni, hogy az illetők szeptemberben megkezdhesék előadásait.

Az egyes bizottságok tanácskozásaiból csak a fontosabbakat említem meg. Szabó Samu tanár az értékpapírokról és részvényekről részletesebb felvilágosítást kért. Az iratok kiadatnak a felszólalónak. Bartha Miklós kívánja, hogy a vagyonkezelést illetőleg részletesebb kimutatást terjesztszenek a közgyűlés elé, mire Szász püspök kijelenti, hogy ezt már a múlt évi közgyűlés elhatározta, az igazgató-tanács meg is kezdte a munkálatokat, de az idő rövid volta miatt nem lehetett velők elkészülni.

Legérdekesebb volt az Ugron Zoltán felszólalása, a ki aggodalmát fejezte ki a püspök börzei munkálatai felett. Szerinte a püspök annyira elkényeztetéi az embereket, hogy ha majd új püspök-választásra kerül a dolog, nem az egyházi, hanem a börzei érdemeket fogják tekinteni. El kell azonban ismernie az elfogulatlan ítélőnek, hogy nem Szász D. püspököknek magának, hanem a vele együtt működő bizottságnak van mire rámutatni az ő pénzügyi gazdálkodásuk eredményeül.

Vasárnap papszentelés volt; hétfőn pedig több aprólékos ügy elintézése után Bethlen G. gróf örömeinek adott kifejezést a gyűlésnek nyugodt folyása és a felmerült kérdéseknek higgadt tárgyalása felett, a mit Szász D. püspök bölcsészektől kísért zárbeszédében az elnök pártatlan bölcsességének tulajdonított s ezért köszönetét nyilvánította.

Sütő Áron.

KÖNYVISMERTETÉS.

A neveléstan kézikönyve.

Szerkesztette **M. Józ István** a debreceni ev. ref. tanítóképző igazgatója s a theol. akadémián a neveléstan tanára.

„Vigyáznunk kell, hogy a philosophia, a philosophálás a gyöngye elméjűeket tévútra ne vigye, hogy az egyszerű elhibázott logika lépcsőről-lépcsőre ne ragadja őket hamissabbaknál hamisabb következtetésekre, s hogy a ki csak a kétszer-kettőnek hisz, el ne tévelyegjen a végtelen logarithmusok tömkelegébe, hanem eljutva a végtelenségig, álljon meg s csalhatatlan eredményül állítsa oda az Istent.” E szavakat olvassuk báró Vay Béla főgondnok székfoglalójában (Sárospataki Lapok 1894. 843. l.).

Az irányt, melyet a főgondnok úr a fentebbi szavakban körvonaloz, szerencsésen látjuk megvalósítva a kezünk alatti könyvben.

Igyekszik az újabb tudományos kutatások eredményeit értékesíteni, a nélkül, hogy eltérne a keresztyén alaptól. Ziller után, „Krisztushoz az erkölcsi nagyság legtökéletesebb eszményéhez való hasonlatosságot” tűzi ki a nevelés főcéljául (6. l.) s ez nem csupán kiakasztott cégér a könyvben, hanem az egész munkán keresztül húzódó, az egészet átható, meglevevítő szellem. A nevelés legkülönfélébb ágainál, az ész, a kedély-, az akaratképzésnél, az erkölcsi oktatásnál mindenütt a vallásos kedély húrjait pendíti meg a szerző.

E mellett „philosophiai álláspontja” megóvjá őt attól is, hogy merev, confessionális alapra helyezkedjék, mint *Palmer evangelicus* és *Ohler* katolikus oldalról; jóllehet a felekezeti nevelést is jogosúlnak tartja, míg az „igazság és méltányosság szolgálatában áll” (81.).

Szerzőnek most jelzett álláspontján a tananyag berendezése a megszokott formákban mozog: a prolegomenákat magában foglaló bevezető rész után az I. rész a testi nevelést, II. rész a szellemi nevelést tárgyalja. E második rész négy szakaszból áll; az első az ismerőtehetség, a második a kedély, a harmadik a jellemképzésről szól. A negyedik szakasz az Oktatótant tárgyalja, szől a módszerről, tantervről, tanmenetről, tanalakról, a tanítás alapelveiről, végül a tanítóról és az iskoláról.

A tananyag megválasztása általában a képezdei növendékek felfogási körében mozog. Irálya magyaros, sok helytt emelkedett, szónoki.

Szerző maga említi az előszóban, hogy ifjú tanárkorában dr. Dittes Frigyes neveléstana után készített kéziratot. A munka körvonalaiban ez ma is kivehető, a nélkül, hogy utánzásnak volna mondható. Ellenkezőleg, előképétől előnyösen tudta függetleníteni a saját felfogását. Így például ama sajátosságát Dittes könyvének, mely szerint ebben a vallásos nevelés a szellemi nevelés negyedik ága gyanánt az értelmi, kedélyi s erkölcsi nevelés után tárgyalatik, szerzőnk elvetette, s a vallásos nevelést a szellemi nevelés mindegyik ágában, mint az ágak legmagasabb fokát fogta fel. Szerzőnkben tehát nem tagadja meg magát a theologus; s ez jól van így, mert ha a képezdei növendék a vallásos nevelést, mint a szellemi nevelés többi ágától elkülönített nevelési ágat fogja fel, hajlandó azt tanítói praxisában is elkülöníteni, az ő tulajdonképeni feladatát csak mellékesen érintőnek tekinteni, (innen erednek az itt-ott felhangzó nézetek, hogy a vallásos oktatást a tanító kezéből a lelkész kezeibe kell áttenni); míg ha a vallásos nevelést már mint képezdei növendék úgy fogja fel a leendő tanító, mint a szellemi nevelés ágainak legmagasabb fokát, legfelső hajtását; az

így képzett tanítónak ambícióját képezendi az, hogy a vallásos nevelést és oktatást a maga nevelői s tanítói működésének koronájául tekintse.

Jóllehet ezek után a kezünk között levő könyvet szerencsének tartom neveléstani irodalmunkra nézve, mégis föl kell jegyeznem némely fogyatkozásait, melyeknek egy jövő kiadásban való elkerülése — nézetem szerint — emelendi a mű értékét. Szerző többször folyamodik idegen (német) kútfők idézéséhez, leginkább olyankor, midőn nehezebb esik valamely bonyolult kérdésben határozott állást foglalnia. A tekintélyi érvre való ilyen hivatkozásai azonban kevésbé szerencsések. Így pl. a szemlélet és képzet kérdésében Lazarusra hivatkozik (72. l.), ki szerint „a szemlélet (Anschauung) egy bizonyos konkrét tárgynak benső képe, melyben az minden sajátosságaival együtt az ő létének egyéni módja szerint gondoltatik; a képzet (Vorstellung) pedig a dolgok némek és fajának egyetemes képe, melyben azok egyes példányai hasonlóságuk szerint gondoltatnak.” A szemlélet és képzet fogalmi meghatározása tekintetében a német irodalomban is meglehetősen zavar uralkodik; nem csoda, ha nálunk, hol a tudományos (főképp a filozófiai és paedagogiai műnyelv) még megalakulóban van, szintén találkozunk e határozatlansággal. Némelyek *képzet* alatt egy *concret tárgy lelki képét* értik az *érzéki tárgy távollétében*, mások egyértelműnek veszik a *fogalommal*, sőt *eszmével* (associatio idearum = eszmetársítás), mások szerint ismét a *képzet* = *benső kép*, melyet a *lélek alkot magának*, a *külvilág benyomásairól*, legyen az akár egyszerű, akár összetett. Ezek aztán beszélnek az érzékek képzetéről, egyszerű és összetett képzetekről stb. Hivatkozhatnám külföldi írókra, kik Lazarusnak szerzőnk által idézett felfogásával ellentétesen határozzák meg a szemléletet és a képzetet. De nem szükséges nekünk odáig menni; különben is más a magyar nyelv szelleme. Az egyszerű nyelvhasználatnál keresek útbaigazítást. A *Vorstellung* alanyi oldaláról jelenti a lelki processust, azon műveletet jelenti, mely szerint a lélek által megőrzött benyomásokat (legyenek azok egyszerűek, vagy összetettek) maga elé idézi, *előterjeszti*. A *képzet* szó tárgyi oldaláról jelenti ugyanazon dolgot; azon képet jelenti, melyet a lélek a megőrzött benyomásokról felújít. Miután már a kép arra való, hogy akkor is lássuk a tárgyat, mikor az nincs jelen, világos, hogy a képzet nem jelenthet fogalmat (eszmét), hanem valamely konkrét létnek a szellemi képét. Másrészről a kép sohase lehet egyszerű érzéklés tárgya, hanem több oldalú (talán több érzék körébe is eső) érzetek (észrevételek) csoportja; tehát a képzet nem lehet egyszerű: azaz a *képzet* szó nem alkalmazható az egyszerű észrevételek jelzésére. Világosságban és határozottságban nyert volna tehát a mű, ha szerző az egyszerű képzetek jelzésére az *észrevétel* szót használja; az egy tárgyról szerzett észrevételek összességét, mint *szemléletet*, s az emlékezet által megőrzött szemléletet, mint *képzetet* fogja fel.

Egy másik hiba (vagy inkább hiány), a kezünk alatti műben, hogy tárgyat néhol nem meríti ki teljesen. Így pl. igen szépen értekezik az „emlékező tanulásról” (79. l.). Elmondja, hogy „csak a tartalomra és alakra nézve egyaránt jeles és becses műveket kell szóról-szóra az emlékezetbe vésni!” Elmondja, hogy „az egyes tantárgyaknál előjövő meghatározások és szabályok, nehezebb és nagyobb fontosságú hittételek is szóról-szóra beemlékezendők” (81. l.); de nem mondja meg ezen szóról-szóra való beemlékezés módját, mint a hogyan ezt pl. Emericzy Lélektana teszi. Azt sem mondja meg, hogy a reális ismeretek nagy tömegét, hogyan kell hát emlézni (vagy mondjuk elsajátítani); ha nem szóról-szóra, hát hogyan?

Erre pedig annál nagyobb szükség volna, mert ép a protestáns iskolákban kapott lábra a lélek nélküli könyv-nélkülöztetés, a meg nem értett, hanem csak betanult ismeretek értelmetlen elhadarása. (Tisztelet a kivételeknek!).

Még egy megjegyzést teszek. Szerző a bevezetésben említi, hogy „régóta jegyezgetett a kézikönyv számára s csak igen terhes elfoglaltsága akadályozta azok feldolgozásában.” Hát ez bizony baj; mert a számos idézet nincs feldolgozva, nincs organicusan beillesztve. Egy képezdei növendékek számára írott kézikönyvben ez idézetek fölőselegések is; nem a külső tekintélyvel, hanem a részek összefüggő voltában, minden ellenmondás nélküli organicus egységében rejlő meggyőzés erejével kell hatnia a növendékekre egy kézikönyvnek. Az idézetek egy ily kézikönyvben csak zavarók lehetnek, sem az ellenőrzést, sem a további kutatásra való szerkesztést nem eredményezhetik.

E fölemlített fogyatkozások dacára is e könyv méltán sorolható jelesebb paedagogiai kézikönyveink közé, szerző nem végzett henye munkát sajtó alá bocsátásával.

D.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Kun Szabó Lajos, köztisztviselő és szeretetben állott *kéki* (Szabolcs megye) ev. ref. tanító b. e. Ivánka Sámuel veje, 37 éves korában, 6 kiskorú árva hátra hagyása mellett, hosszas szenvedés után, folyó hó 14-én meghalt. Temetése, nagy közönség részvéte mellett 16-án volt. Koporsója felett lelkésze, Nagyváthy Ferenc adott kifejezést őszinte fájdalomának, méltánylásának és kiváló elismerésének. Legyen áldott emlékezete!

— **A sárospataki theológus ifjak** jó ügyben fáradoznak a méltók reá, hogy ne hiába fordultak legyen a nagy közönséghez. Egy *szemináriumi könyvtárt* szeretnénk összegyűjteni, úgy szólván a semmiből. Érzik, a mint az ifjúsági közlönyben már két ízben is kifejtették, hogy az új idők új kötelességeket róvnak a haladni akarókra s egyebek közt a leendő papoktól mennél mélysegesebb tudást, szakképzettséget és e mellett is sokoldalúságot követelnek. E végből volna szükségük egy oly szak-könyvtárra, a mely folytonosan kezdők ügyében legyen, benne a tanteremben, vagy a teremnek közvetlen szomszédságában, hogy még az óra-közökben is hozzá férhessenek s a tanárok által emlegetett írókkal s azoknak szóba került nézeteivel mindjárt hevenyében megismerkedhessenek. Szükségük volna egy ilyen könyvtárra még a meglévő és rendelkezésükre álló könyvtárak mellett is, mert ez a maga közelségével szinte kínálná magát és egy kis tanári biztatás mellett szinte kényszerítené a lassúbb mozgásúakat is egy-egy tantárgy irodalmának s ez irodalmak főbb képviselőinek tüzetesebb megismerésére, továbbá a tanár előadásának az ő elődjei által írott művekkel való összehasonlítására s ilyen módon termékenyítővé válhatnék az sok tekintetben. A mit talán csak félig értett meg a hallgató a tanár előadásából, azt megérthetné egy kis utánjárással egészen is, a rendelkezésére álló művekből s így nem veszne el kedve a nagy ismeretlenséggel való birkózás közben már a félúton, de olcsó mentségekhez sem folyamodhatnék gyöngeségeinek takargatása végett. Mennyire megkönnyítené egy ilyen szak-könyvtár a szak-dolgozatok készítését s milyen átalakító hatású lehetne kellő biztatások mellett: — azt azok érezhetik különösen, a kik valaha örömet vették volna mé-

lyebbre az ő hálójukat, ha akad vala, a ki utasítja őket a mély vizek felé. Szükség van egy ilyen könyvtárra most azért is, mert a tanárok — érezvén az idő lehet — már külön-külön szemináriumokban igyekeznek hallgatóik tudását izmosítani s őket az egyes nehezebb tantárgyak titkaiban otthonosakká tenni. Ismételjük azért, hogy gyönyörködünk a theológus ifjak lelkesedésében és ajánljuk is egyúttal nemes törekvésüket lapunk t. olvasóinak szeretetébe. Első sorban — mint tudjuk — oly műveket óhajtának kapni *ajándék útján*, a melyek az egyes tudományok irodalmában számottevők s mindenek felett a hazaikat elsőbb, hogy „a könnyebbről a nehezebbre”-féle elv igazságát ez úton is tapasztalhassák. Magyar bibliák, írásmagyarázó művek s bármely bibliai tantárgyra tartozók, továbbá magyar egyháztörténelmek, egyháztörténeti monografiák, magyar dogmatikák, erkölcsstanok, szónoklattanok, liturgikák, katekhetikák, neveléstanok, filozófiai művek stb. — mindenféle egyházépítő irat, szótárak, nyelvtanok (héber, görög, francia, angol stb. . .) mind kedvesen fogadott adományok lennének a szép céltól hevített ifjak előtt, a kik — mint tudjuk — magukat már meg is adóztatták, jeléül, hogy az alapvetést nem akarják halogatni. Az igen tisztelt lelkész és tanító urak sokat tehetnek e tárgyban; azért hát meg ne keményítsék szívüket s bármely csekély mértékben is, de vegyenek rész a sárospataki theológus ifjak jó munkájának elősegítésében. Egyesek — mint halljuk — a szép eszmének már a híretől is tüzet fogtak s pénz- és könyvadományokkal helyeselték az ifjúság vállalkozását s a jövődőség számára való magvetését. Szívükből köszöntjük az ébredőket, s hiszünk a vállalkozás szerencséjében! — Ugyancsak a theol. akadémia növendékei — a Gusztáv Adolf nevének szentelt ünnepélyük végén — elkötelezték mintegy magukat további felolvasásokra is. Ígéretüket beváltandók, f. hó 31-ikén, délután a főiskola imatermében fogják megtartani 2-ik felolvasó összejövetelüket, a melyen Vas János, Rohoska József felolvasásokkal, Janka Károly és Putnoky Pál szavalatokkal fognak szerepelni s az énekkar is közreműködik. Ajánljuk ezt a buzgó törekvésüket is a t. közönség bátorító figyelmébe.

— **Gyűlések.** A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság igazgató választmánya április 4-én d. u. 5 órakor Budapesten, tartja gyűlését az ev. ref. főgimnázium (Lónyay-ut.) könyvtár-termében. A közgyűlés — szokás szerint — a következő napon fog megtartatni, bizonyára a konventi tagok élénk részvétele mellett. Az utóbbira szóló meghívók még nem küldettek szét. Most a mikor a titkár útban van Kolozsvár felé, az Irodalmi Társaság gyűlései — a szokott nagy fontosságú szempontokon felül — a személyi kérdések miatt is nagy érdekűek. — A f.-szabolcsi egyházmegye, április 23-án tartja tavaszi közgyűlését Nyíregyházán.

— **Márczius 15-ike Sárospatakon.** Megültük most is, mint sokszor már, imádsággal, dallal, édes és fájó emlékezéssel s végre kivilágos viradtig való tánczolás-sal is. Így szoktuk meg. A reggeli isteni tisztelőten, a főiskola imatermében, — bizony! — sokkal többen is elfértünk volna. Az ifjúságot zárt sorokban, a tanári kart a maga teljességében óhajtottuk volna ott üdvözölni; de hát a nagy harang szava sem hat el mindenfelé, habár a csengetyű némaságát azért mégis csak mindannyian észreveszszük. A hölgyek — az u. n. elsőkelő honleányok, — azok is többnyire otthon imádkoztak, vagy készültek a délutáni és estveli élvezetek elé. Hja, a templom kicsiny, hátha be sem férnének, vagy éppen hátul kellene imádkozniok, a végső padokban! *Réz László* s.-lelkész mondott szép alkalmi imát sok érzéssel, meghatóan, a CV. Zsoltár is beillett az ünnep

keretében. — A délutáni ünnepélyen már sokan voltak jelen idegenek is, a kiket ide a március 15-iki ünnepélyek jó híre hozott. A műsor szerint az ifj. Szotyori Nagy Károly által dallamozott »Talpra magyar«-ral az énekkar nyitotta meg az ünnepélyt hangulat keltezően, lelkesen. Alkalmi beszédet *Demeter Bertalan* főiskolai szénior tartott. Pár éve még csak, hogy tanárok helyett a széniorok tartják itt az u. n. ünnepi beszédet s e pár év alatt a testvér iskolákban a tanárok mind több-több részt vesznek magukra a március 15-diki ünnep tiszteiségéből. Szénioraink mindig megállják ugyan helyüket a nehéz szerepben, de — tudja Isten — olyan nagy hiánynak látszik az nekik, ha az ilyen kiváló alkalmakkor az ifjúság mintegy magára marad, vagy a nagy nap terhét megosztani nem kívánja. Mi okozza ezt ugyan?!... A közönség — a mint mi tudjuk — mindenkor vágyódott a tanárok nyilvános szereplése után s tisztelettel üdvözölte őket az ifjúsággal való közös működéseikben és hazafiúi áldozataikban. *Demeter Bertalan* felolvasása gondos alkotás volt, ügyes kiválasztásával a fő dolgoknak s elhagyásával az elhagyhatóknak, méltó a nap felséges emlékeihez, a mit a közönség sietett is elismerésével igazolni. Az énekkar a műsor szerint még *Goll J.* »Szálljon lelkem« kezdetű dalával és egy meglepően szép új indulóval szerepelt, a közönség kívánságára azonban műsoron kívül is több ízben kellett szép dalait hallatnia. Szavakat *Bajusz Andor* (Szalay Somától) és *Papp Ferencz* (Szuhay Benedekről) joghallgatóktól és *Putnoky Pál* hittanhallgatótól hallottunk, a kik erős versenytársai voltak egymásnak s derék tolmácsai a márc. 15-diki lelkesedésnek. Utóbbi egy pályatársának, *Janka Károly* IV. é. theologus ifjúnak pályanyertes ódáját szavaltta el, a melyet az akad. ifjúság önképző társulata részesített megérdemelt jutalomban. A közönség tapsokkal pótolta a jutalmat. A zenekar alkalmi dalokkal kedveskedett s a szíveket egyszerre meghódította. Az esteli multság is szépen sikerült, s a jó célra is jövedelmezett. Csak előre az eszmék kultuszában!!

— A főrendiházban is megmozdult a tavasz, de még mindig erős küzdelmet folytatva a téllal. Előbb egy kis budget-vita volt, de ez is izgalmas, szenvedélyes — f. hó 20-án. Egy lutheránus gróf, *Zay Miklós* nyíltan odaállt a néppárt zászlaja alá s szomorúnak találta, hogy nálunk a liberalizmusnak és protestantizmusnak mindig egy úton kell haladni. Így írják róla a napi lapok. No ez az úr aligha el nem átkozza azt az ősét, a ki Kossuthal együtt lelkesedett az unióért. Aztán beszélt a mi *Vay Bélának*, s lemosta a protestantizmusról azt a szégyen-foltot, a melylyel az előtte szóló bepíszkolta. Az országos pártokat bírálta s a nemzetire ráütötte a klerikalizmus bélyegét s elítélte mindazokat, a kik a főrendiházban újat állják a nemzet szabad fejlődésének s a megoldásra váró reformoknak — »vélte dogmasármükbe burkolódva.« Utána *Eszterházy Miklós* Móríc támadta a liberalizmust és vette partfogásába a néppártot és gyanúsította *Wlassics* minisztert, a mi által alkalmat adott annak egy nagy hatású felszólalásra. »A vallásoknak egyetlen egy igazi érdekét sem sértették meg azon intézkedések — mondá, a melyeket a szabadelvű párt iníciál (*Schlauch* erre tagadólag int.) Hígyje meg nekem ő eminenciája, hogy nem sértették s a vallásosság igazi virágzó korszaka csak akkor fog elkövetkezni, ha a szabadság tiszta levegője fogja azt éltetni. Méltóztassék elhinni, ez az a vallásosság, a mely vigaszt nyújt és nem az, a melyet kényszereszközö teremtenek meg, melyhez csak külső szálak csatolnak;

ez az igazi benső vallásosság s azért sohasem féltem az igazi vallásosságot és a vallásos érzelmet a szabadelvűségtől.« — Azután elítélte a néppártnak kath. alapon való szervezetét s annak a pápa által történt megáldását s ezt a felekezeteskedő politikát könnyelműnek jelentette. Bízik — e párttal szemben — a nemzet értelmiségében s nem hiszi, hogy egy töredék megállíthatná az idők kerekét és hogy középkori alapokon diadalra szervezkedhetnék. A gyanúsításokat, a miket választása alkalmából szórtak reá, méltósággal s az ellenékes tünnetű helyeslése között verte vissza s neveléséset tette *Eszterháznak* azt az állítását, hogy ők bölcsészeti alapon akarnak nevelni egy új nemzedéket. — Ugyan tudja-e ez a gróf úr, hogy mi az a bölcsélet s hogy mi viszonyban van az a dogmákkal?!... Nevezetes volt még a *Zichy Nándor* felszólalása, a ki a *Szent István* palástjába fogódzott és úgy akarta ledönteni a modern Magyarországot. Szerinte a néppárt védekezés a vallásháborítók ellen s a mi a *katholicizmus ellen irányul, az ellene van az egész kereszténységnek, (!) mert a többi felekezeteknél is csak idő kérdése, hogy oda visszatérjenek.* Persze, hogy ezt nem hitte el neki senki, még a kath. érsek urak sem, de így kell ezt mondani annak a vezérnek, a ki a kath. nép együgyűségéből nőtt nagyra bizonyos körök szemében. 21-én újra folyt a csatározás a néppárt ellen és mellett és a vallás szabad gyakorlatát szabályozó törvényjavaslat felett. *Klerikális* részről *Eszterházy Miklós* Móríc, *Dessewffy Sándor*, *Vécsey József* báró, a liberálisok részéről *Czorda Bódog*, *Wlassics*, *Keglevics István* gróf, *Beöthy Zsigmond* és *Prónay D. br.* vettek részt a vitában. *Prónay* fentartandónak véli az egész javaslatot, a kormány azonban már előre megalkudott annak a felekezetnélküliségre vonatkozó részletére s *Széchenyi Imre* gróf a 22—29. § ok kihagyását s a felekezeteken kívüliségnek rendeleti úton leendő szabályozását indítványozta. A szavazás is megtörtént, de a jegyzők nem bírták kisütni, hogy egyenlők-e a szavazatok, vagy itt vagy amott van-e több egygyel. A márc. 22-iki ülésen az elnök bejelentvén, hogy az előbbi napon egyenlő számú szavazatok adtak be, saját szavazatával általánosságban elfogadottnak jelentette ki a törvényjavaslatot. A részletes tárgyalás során a felekezeten kívül állók viszonyainak rendezéséről szóló III. fejezetet teljesen elvetették.

— **Debreceben** róm. kath. főgimnázium és kath. felsőbb leánynevelő intézet lesz pár év alatt. *Schlauch Lőrinc* az előbbire 150,000 frtos, az utóbbira pedig 30000 frtos alapítványt tett. A zárda céljaira a zsinagógát és melléképületeit vette meg 60000 frtért.

— **A hercegprimás és a kath. nép-párt.** *Vaszary* hercegprimás is nagy pártolója a kath. néppártnak, legalább ezt lehet következtetni abból, hogy a hirneves *Molnár János* komáromi plebánosnak egy évre szabadságot adott egészsége helyreállítására, a ki azonban a szabadságot arra használja, hogy a kath. nép-párt fővárosi irodájának vezetője lett. Komárom városa, mint kegyúr, ez ellen felírt a hercegprimáshoz s követelte, hogy teljesen egészséges plebánosa rendeltessék vissza parochiájára, mert különben megvonja tőle a fizetést. A napokban érkezett le a városhoz a primás válasza, melyben kimondja, hogy a felmentésre neki teljes és kizárólagos joga volt s ennek folytán *Molnárnak* szabadságában áll idejét bárhol és bármily foglalkozással tölteni, a papi tisztesség határai között. Fizetését az iroda-főnökösködő plebánosnak — a hercegprimás szerint — a város köteles kiszolgáltatni, mert a lelkes teendőik végezéséről gondoskodva van. (Autonomia!)

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A konvent figyelmébe.« — »Felelet az »Időszerű«-e cz. cikkre.« *Görömbei Péter.* — »A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.« *Mitrovics Gyula.* — »A f.-zepléni egyházmegye lelkészi értekezlete s tavaszi közgyűlése S.-a.-Ujhelyen.« *Péter Mihály.* — »Köznapi imádságok templomi használatra.« *Czinke István.* — »Vegyes közlemények.« — »Pályázatok.«

A konvent figyelmébe.

Ev. ref. egyházunk egyetemes konventje új cyclost kezd április 4-én Budapesten. Tagjai kivétel nélkül a kerületi gyűlések választottai immár, mivelhogy így akarta a zsinat bölcsesége; de e mellett is majdnem utolsóig a régiek, a mi okvetetlenül jelent annyit, hogy — ott, a hol — az egyházközségek s illetőleg azok presbitériumai is meg tudták találni a magok embereit a fontos órállásokra és megtalálták volna azokat jövőre is.

A konvent külső képe tehát az új cyclostban is egészen a régi marad. A belső képe?!... Az talán mégsem egészen.

Az idő bámulatos nagy hatalom. Kérdéseket szül és növel fel és tol előtérbe, a melyek elől kitérni, vagy a melyeket lerázni nem lehet. A mi vezetésre hivatott embereink bizonyosan hivatva vannak az idő teljességének megérzésére és megértésére is.

Eddigi konventjeinket — ha jól látunk a multba — nagymérvű opportunizmus és conservativismus vezérelte. Merészebb reformatori hajlamokat ellenségei sem szórhatnának szemökre. Bölcs mérséklettel üzték-fűzték a lassú építés munkáját és kötözgették a tátongó sebeket és töltögették a kiáltó mélységeket. Úgy tetszett sokszor — legalább innen alúlról — mintha kiváló gondjuk lett volna folytonosan arra, hogy a felsőbb légkörben valamiképen szelet ne támaszszanak maguk és törekvéseik ellen s mintha következetesen arra iparkodtak volna, hogy politikusoknak váljanak be inkább, mint kemény nyakú kálvinistáknak. Néha, mintha áron is hajlandók lettek volna a jó békességet megvásárolni felfelé s mintha örömebb helyezkedtek volna „figyelő állás“-ba s kitűnő „fedezet“-nek bizonyultak inkább, mint bátor és elszánt „előcsatárok“-nak. A „lassú víz partot mos“ elve volt uralkodó a konventnek eddigi tényeiben.

Igy történt aztán, hogy megalkudtak a főrendiség kérdésében az autonomia sérelmére, még a viszonyosság és arányosság törvényeinek megtapodásával, sőt saját büszkén hangoztatott elveiknek feladásával is. Így történt, hogy az 1868. LIII. egyszer csak ingadozni kezdett lábaink alatt s aggódva bár, de a konvent is beállt az ese-

mények néma szemlélői közé s nem igen sürgette fel- szaporodott sérelmeink orvoslását, hanem — bizott az államkormány erélyességében, pártatlanságában és fele- kezeten felül álló bölcsességében. Hogy hányszor esett fájdalmas csalódásba e nagy hite miatt, arról nem lesz adat a történelemben, a konventében sem.

Történt az is, hogy a mikor az élet keresztje alatt roskadozók jajgatása egyre sűrűbbé vált és átjárta im- már a kerges szíveket is az a meggyőződés, hogy a gyors segítségre mulhatatlan szükség van: — akkor elnézte a konvent az államkormány pénzügyi helye- zétére való tekintetből, hogy az abszolút korszak nyuj- totta alamizsna csonkán jusszon az egyházkerületek pénz- tárába s az állampénztár kedvezőbb helyzete mellett is megelégedett a felülről nyújtott adományokkal s meg sem kísérelte szükségének elősorolását s a hangzatos egyenlőségnek megfelelő segély összeg követelését. Sőt magában a konventben igen előkelők ajkairól hangzott el az ige: lehetetlenség az 1848. XX. t.-e. ígéreteinek beváltása.

Volt ebben az alkalmazkodásban sok eszélyesség — tagadhatatlanul, dehogy egészen a javunkra vált volna, ahoz hozzáfér ám egy kis hitetlenkedés. Mert ime, az történt, hogy a római kath. egyház polyp-karjai meg- szaporodtak és megizmosodtak. A törvényileg tiltott jezsuita sereg merészen nyargalásztta be városainkat és szellemét beleoltván az egész papi statusba, az ország közvéleménye fertőzötté vált és reánk fentek — a bárá- nyokra, hogy farkasok vagyunk s némely legfelsőbb köröket bizalmatlanságra birtak irántunk és u. n. szö- vetségeseink iránt. Még több is történt: a római kath. dogma sérthetetlenségét hallottuk hangoztatni az ország- házban és a főrendek közt ugyanakkor, a mikor köz- bizonyosságú lett, hogy a római kath. egyház a maga felekezeti sérelmeinek célzatos kiáltozásával meghábo- rította az ország közbékességét és a gyűlölködés mag- vát szórta szét a felekezetek között. Autonomia, kong- rua érdekében mozdult meg az egész kath. főpapság akkor, a mikor az ev. ref. konvent kénytelen volt lemondani a szép reményekkel üdvözölt sorsjegykölcsön beválthatatlan ígéreteiről.

A katonaság körében is megcsúfoltattunk s a kon- vent nem volt elég erős, hogy felekezeti érdekeinknek ezen a kényes mezőn tiszteletet biztosítson s a „regnum marianum“-ot törvényes korlátai közé szorítsa vissza.

A múlt idő számlájára esik konventjeinknek a felekezeti tanügy iránt tanúsított lágy-melegsége is. — Szinte megfoghatatlan, hogy az a református egyház, a melynek legfőbb ereje tanügyében rejtett, olyan közönyösnek látszó legyen a maga legfőbb képviselőjében a felekezeti tanügy iránt, mint a milyennek konventjeink ismétlődő cyclusai bizonyították! Itt is a várakozó szerepet választották, s irigylésre méltó hittel nézték, hogy mit csinál a modern állam, a mit majd utánoznunk lehessen és kelljen! Hajdan eszmékkel is képesek voltunk előljárni az oktatás tövises téerein s most engedte a konvent lassú, sorvasztó halál marta-lékává lenni azt a testületet is, a melyről törvényileg is megíratott, hogy a tanügy könnyebb kezelése végett a konventnek *segédközege*. A „Sárospataki Lapok” sokszor feljajdult már a miatt az elbánás miatt, a melyben az ú. n. *egyetemes tanügyi bizottság* tagjai részesültek s a miatt, hogy ez holt-elevenné vált s mint ilyen nyüglődött már éveken keresztül; dehát az ő szava erőtelen volt ezt a beteg testet megeleveníteni, — a konventnek pedig úgy tetszett, hogy ez ne éljen. Hát hiszen néhány bizalmi embernek tétlenségre kárhooztatása, — ez még nem lett volna baj, ha a konvent emancipálván magát a segédközege gyámolító keze alól, a nélkül is elvégezte volna tanügyi kötelességeit. Dehát elvégezte-e?! — Feleljenek e kérdésre az egyetemes tanügyi bizottság és konvent jegyzőkönyvei.

Tény, hogy számos iskolánk jutott államsegélyhez s így a tovább haladásnak és versenyképességnek egyik főfeltételéhez. Dehát mi történt a tanügy *összhangzatos vezetése és fejlesztése* tekintetében, a miért a konvent felelős?! Mi történt a tanári köz-szellem nemesítése, vagy sekélyesedésének meggátlása végett?! Az utolsó egyetemes tanügyi bizottság a tanárképzéssel is, a gimnáziumi tanítás rendjével, tantervvel és módszerével is foglalkozott s illetőleg foglalkozni kívánt s a maga reformálása végett is lépéseket tett; . . kicsoda kérte számon, hogy elvégezték-e a megbízottak teendőiket s hogy van-e valami jó gondolatuk az ev. ref. tanügy tisztességére? — Senki. Olyan nagy némaságba sülyedt annak az utolsó tanügyi bizottságnak (1891.) minden cselekedetét, hogy csak a zsidók Seolja olyan a képzeletben. Pedig hát a tanárok foglalkoztatása, azoknak az eszmék, elvek terén versenyre való kiállítása, a prot. nézeteknek, nevelési, oktatási gondolatoknak terjesztése: — ez nem is csupán felekezeti, hanem igen nagy nemzeti közérdek s nekünk úgy tetszik, hogy a tanárok közül egyeseknek nagy, nemes szerepekre való elhívása növeli az egész tanári testület önértetét, sarkalja munkássági ösztönét s vonzólag, biztatólag hat a feltörekvőkre, tehát jótékony a tanári köz-szellem fejlesztésére is. S szabad legyen kimon-danunk, hogy e tekintetben is történt már némi mulasztás!

De nem folytatjuk tovább a múlt idők kellemetlen viszhangján; nem kárhooztatás, nem keserítés a célunk, hanem csak tanulságok levonása. „A múlt csak példa legyen most.” Mondtuk, hogy a konvent belső képe nem maradhat a régi. Ismételten is mondjuk. Nem lehet, hogy „a mik megíratnak, ne a mi tanulságunkra irattak volna meg.”

Ime, nézzünk csak körül! A r. kath. egyház szervezkedik s le akarja tiporni a modern államot annak összes szövetségeseivel, tehát minket is készűl meg-szorongatni. Némely helyen már eddigelé is elég dolgot adott merész mozdulataival s készűl még adni többet is. Schlauch egymaga százazreket vet oda a debreceni kálvinista fészekbe, hogy versenyre hívja

a legnagyobbat mi közülünk. Mások ugyanezt teszik roppant anyagi erejük által másutt, más formában. Nos, hát ilyen viszonyok közt az opportunus politikát nem igen követhetjük többé felfelé. Rá kell mutatnunk a megváltozott helyzetre, ellenfeleink sakkhuzására s össze kell számolnunk sokféle szükségünket — a mire már az államkormány is felszólított bennünket — és úgy szabni meg a végső összeget, hogy az az 1848. XX. törv. cikk szellemének megfelelően. Mi a konvent helyén ezt cselekednők.

Még emlékszünk rá igen élénken, hogy a Duna-mellék kitűnő püspöke a főrendiházban — úgy alkal-milag — felajánlotta a vallás és közoktatási kormány-nak a prot. népiskolákat s Eötvös báró nem fogadta el az ajánlatot, sőt üdvösnek vallotta a felekezetek tanügyi versenyét. Annak tartjuk mi is, de csak *egyenlő erővel!!* A konvent helyén mi elkövetnénk mindent, hogy egyenlő erők nélkül ne sokaig ontsuk verejté-keinket.

Theol. akadémiáink ijesztően néptelenednek, a papi pálya megszűnt kíváncsnak lenni: hát ne próbáljunk-e meg minden megpróbálhatót, hogy papjaink sorsa kíváncsabbá legyen?! A papi özvegy árvtár mennél biz-tatóbb megszervezéséhez is elvárnök — mint konvent — az államnak tekintélyes hozzájárulását. Nem érde-meljük talán? Roszra használnók talán? Akadályoznók-e intézményeink felvirágzásával a modern állam előnyo-mulását?! — E kérdésekre nem kell felelnünk.

Jogakadémiáink, a kötelező doktoratus késedelmes eltörlése miatt, nehezen fejlődhetnek; a tanár és tanító-hiány kezd fenyegetővé válni! . . . stb., stb.

Óh bizony, a konvent új cyclusa nem foroghat az eddigi egykedvűséggel, mert a ref. egyház élet-érdekei gyorsabb mozgásra kényszerítik. Nem elég 600—800 forintos papi állomásokat létesíteni s 400 forintos tanító-ságokat szervezni, hanem papi, tanítói és tanári köz-szellemet is teremteni kell, mert ebben van jövőnk leg-főbb biztosítéka. Bágyadt, lélek nélkül való, se hideg, se meleg hadsereg nem mosolyog a diadal.

De köz-szellemre van szüksége magának a kon-ventnek is, sőt ennek van arra szüksége legelsőbben is; mert a helyi érdekek szerint való szétválás és cso-portosulás, a mi eddigi konventjeinkben divatozott; az a készen való felvonulás számos nagy kérdésben, a mi a politikai iskolákból került be e felekezeti vezér-testületünkbe: ez nem alkalmas a teremtő erő kifejté-sére s az egész ref. egyháznak felhangolására. Egy-másnak alapos kihallgatása, minden igaz érdeknek pár-tatlan megfigyelése és elbírálása, valami bensőbb test-vériség, valami abból a termékenyítő összhangból, a melynek a tanügy vezetésében is nyilvánulnia kellene: — valami effélékről álmodozunk mi a konvent új cik-lusának előestéjén.

Ha aztán a konvent kellő anyagi erő birtokába jutva, módot tudna találni, a prot. irodalom pártolására is, tehát eszközökhöz, alkalmakhoz juttatná a hivatot-takat, hogy a harcot az irodalom terén is felvegyék és megmentsék hazánk történelmi irodalmát az egyoldalú-ságtól, s dicsőséget szerezzenek a prot. névnek tollal is: óh ez is egy szép álom teljesevé válna s dicső-sége a konvent új ciklusának.

A „Magyar Prot. Irod. Társaság” küzdelemmel él s kilátásai távolról sem fényesek, sőt nagy céljainak megvalósításához szegény s társadalmunk vele szemben szűkmarkú, tehetőseink pedig jó részben érdektelenek. Ha a Bethesda tavát ily szempontból is megmozgatná a konvent, vagy ha a parokhiális könyvtárak felállítá-

sát is valamiképen keresztülvinné: óh de mennyi jóval járulna egyházunk szellemi színvonalának emeléséhez! Pedig ez is kötelességei közé tartoznék, hiszen az egész ev. ref. egyház haladásiért ő a felelős.

Igen sokra képes az, a ki igen akar, a ki hivatás-szerűen előretör. Talán egy kissé mélyebb megfigye-léssel, talán körültekintőbb munka-felosztással s az egyetemes érdekeknek a részlegesekek felett való hű szolgálatával; felfelé kitartó bátorsággal, lefelé pedig, igazságos és meleg szívvel — a mi édes álmainkat is mind megvalósíthatná az ev. ref. egyetemes konvent új cyclusa.

Néhány bizonyosságunk van már arra, hogy az idő teljességére következtethetünk. Egy sereg szép feladat már ki van tűzve a megvalósításra, egyházak és isko-lák sorsa, tanárok, tanítók jövője már megnyugtatóan kezd fejlődni, a papi özvegyek és árvák könyeit is majd csak felszárítja az egyetemes erő melege; az egyetemes tanügyi bizottság is újra embrióban van: — tehát higgyünk, reméljünk s üdvözljük tisztelettel az anyaszentegyház kiválasztottait. Isten áldása legyen szent munkájukon s az egyetértés lelke tegye őket egy testté — az anyaszentegyház nagyobb dicsőségére.

Felelet az „Időszerű-e“ cz. cikkre.

— Válaszul Ujfalussy Béla t. barátomnak. —

Az *egyházi egyesülés* kérdése a protestánsoknál, ág. evangélikusok és ev. reformátusoknál, évtizedek, immár félszázad óta napirenden van. Közelebb is felvetette, a millennium alkalmából — óh, mert a millennium alkalmából mi mindent nem lehet napirendre tűzni és felszínre hozni? — tehát az egyházi egyesülés kérdését is felvetette az „Óralló“, hozzá szólott a Debreceni Prot. Lap, azután a Sárospataki Lapok; sőt még a vidéki hírlapok is.

A jelen században, melynek egyik jelszava az erők tömörítése, az erők egyesítése: divatosan, a korszellemnek megfelelően, szinte kellemesen hangzik minden-féle társulásra, tömörülésre hívó szó — az *egyházi egye-sülésre* való felszólítás is. A magam szempontjából, szerény teológiai, dogmai ismereteim és tapasztalataim után indulva, hozzá szóltam a kérdéshez én is s azon nézetemnek batorzkodtam a divattal a korszellemmel összhangzó felszólalások ellenére a Debr. Prot. Lap 6. számában, egy testvéries irányú cikkben kifejezést adni, hogy a sürgetett *egyházi egyesülés* lehetetlen. Erre válaszolt Ujfalussy B. t. barátom e becses lapok 9. számában, kérdezve: hogy Időszerű-e? t. i. ez a mozgalom — épen most? ..

A kérdést ugyan nem én hoztam felszínre s miután *egyházi egyesülésről*, tehát különálló, különböző vallásos felfogású és különböző dogmai állásponton lévő val-lásos társulatok egyesüléséről van szó, talán nem is kellene e kérdést tovább üzni-fűzni, mivel a vallás az egyén, a lelkiismeret dolga s a különböző vallásos fel-fogású embereket az egyesülésre sarkalni, annyi, mint a lelkiismereti szabadság várának a kapuját cél, haszon és siker reménye nélkül döngetni, ostromolni; dehát oly kiváló, egyházas érzelmű és példás buzgó-ságú s az értelemiségnek és készségségnek oly magas fokán álló és tiszta látású emberrel szemben, mint az én igen tisztelt Ujfalussy Béla barátom, az illendőség követeli, hogy annyi jóakarattal latba vetett s oly nagy érdekeket érintő szavait, mint ő az „Időszerű-e“ cz. cik-kelyében kifejtett, épen én, ki oly szerencsés vagyok, hogy vele eszméimet magán úton is, oly sokszor kiese-

rélem s ki nekem gondolkodásra oly sok anyagot szol-gáltat, felelet nélkül ne hagyjam.

A viláért sem ámitom magamat azzal, távol van tőlem még gondolata is annak, hogy én, az én t. barátomat, vagy a t. olvasókat nézeteim helyes voltáról meggyőzni akarjam; óh nem! Én a lelkiismereti sza-badságnak, a feltétlen, teljes lelkiismereti szabadságnak vagyok hive, sőt hirdetője is. Lelkiismeret, vagy mond-juk, vallásos meggyőződés dolgában pedig minden egyes ember s épen művelt, tudományosan művelt ember önmagának áll vagy esik. Én csak saját egyéni néze-teimet s a fenforgó egyházi egyesülés kérdésében elfoglalt egyéni meggyőződésemet s elfoglalt állás-pontomat kívánom kissé körvonalozni s jelezni e becses lapok t. olvasói előtt, a mi az ítéletmondáshoz annyival is inkább megkiváncsít, mivel az én cikkem, „Az édes testvérek“ czímmel, nem is ezen becses lapban, hanem a Debreceni Prot. Lapban jelent meg.

Lássuk csak: miről is van szó? Egyházi egyesü-lésről. Distingváljunk. Mi is az az egyház? Az egyház alatt általában véve értjük az ugyanazon vallásos gon-dolkozású embereknek társaságát. És mi az a vallás? A vallás az emberi lélek Istenről való felfogásának, az ember Istenhez való viszonyának az érzése és kifeje-zése. Lehet-e, szabad-e valakire akármely vallásos érzést, akármely vallásos felfogást rábeszélni, ráerőszakolni? Azt hiszem, hogy kivált nekünk protestánsoknak, kik a lelkiismereti szabadság zászlóját századok óta emel-jük s őseink sokszor még a harcmezőn is, sokszor a mág-lyák lángjai és a rablánczok csörgései között is, még a penészes börtönök fenekén is oly magasan lobogtatták, erre a kérdésre más feleletet adni nem lehet, mint azt, hogy a vallásos felfogást erőszakolni nem szabad. Te-gyük fel most már a kérdést, hogy az egymástól igen sokban különböző dogmai felfogású, különböző vallásos meggyőződésű ág. evangélikusok és ev. reformátusoktól lehet-e azt kívánni, hogy vallási, egyházi tekintetben egymással egyesüljenek, egymással összeolvadjanak? Lehet-e azt kívánni, hogy egyik is, másik adja fel, hagyja el, hallgassa el, felejtse el vallásos meggyőződését? Én azt tartom, hogy erre is csak azt felelhetjük a protes-táns állásponttól, hogy nem lehet, sőt nem szabad. Nem lehet, sőt nem szabad, mert a vallás a lelkiismeret. Ezzel aztán el is jutottunk a fő kérdéshez: lehet-e egyesíteni az ág. evangélikusokat és az ev. reformátu-sokat, vagyis lehet-e ezek között az egymástól külön-böző vallásos felfogású emberek között az *egyházi egye-sülés*? Szerintem, az — mint a fentebbiekben igyekeztem nézetemet tőlem telhetőleg — körvonalozni, nem lehet; szerény nézetem szerint a különböző vallásos felfogású emberekből álló egyházak *egyesülése* lehetetlen. Ugy talán lehető volna, ha mindegyik feladná, elhallgatná, politikai nyelven szólva: ha mindenik „szegre akasztaná“ vallásos meggyőződését, hitét és vallását; de ez nem lehető, nem is kívánható, sőt az így alkotott, az ily úton-módon létrehozott egyesülés, ha egyházinak még csúfolhatnák is, de vallásos társulat, vallásos egyesület már nem volna; tehát ismét csak odajutottunk, hogy az az annyiszor sürgetett, felhangzó egyesülés lehe-tetlen, legalább az én szerény nézetem szerint teljes lehetetlen.

Úgy tartom t. barátom, hogy a magam egyéni álláspontjáról megfelelttem az egyesülés lehetetlenségé-nek a kérdésére, már t. i. annyiban, a mennyiben egy ily rövid hírlapi cikk keretén belül felelni lehet; leg-alább elvi szempontból, vallásos tekintetben, a lelkiis-mereti szabadság álláspontjáról igyekeztem kifejteni nézetemet. Miután azonban Te, t. barátom az egyesülés

lehetőségéről gyakorlati példákkal is igyekeztél engemet meggyőzni s a tárgyat tapasztalati adatokkal is igyekeztél megvilágítani és színeztetni, a mi igazán felemelő és szép, meglehetősen megható része volt a te cikkednek: engedd meg nekem is, engedje meg még a t. olvasó is, hogy a magam álláspontjának, az egyesülés lehetőségének a támogatására, felhozassak én is egy-két gyakorlati példát. Csak keveset kívánok felhozni, nem akarok a dologba nagyon belemélyedni, mert kivált az én álláspontomról s az én nézetem igazolására felhozható példák, zavarják a testvéri szöveget érzését; hidegséget, idegenséget szülnek; ettől pedig Isten mentsen, ezt én legtovábbra sem czélozom; ha ezt tennem, hát bűnt követnék el; így csak az eklatánsabb, közönségesebben ismert adatokra és példákra hivatkozom.

Engedd meg azonban t. barátom! hogy előbb az általad felhozott példákra tegyek egy szerény megjegyzést. Felhozod Te, hogy Debrecenben Imre Sándor és Ladányi Gedeon, Patakon Erdélyi János és Pálkövi Antal, Pozsonyban Lichner Pál és Csecsetka Sámuel mind egyformán arra tanítottak, hogyan kell a hazát igazán szeretni s habár egyik helyen kenyeret, másik helyen ostyát nyújtottak, Te megmaradtál igazi kálvinistának. Felhozhattad volna még napjainkból is, hogy Debrecenben Liszka Nándor, Patakon dr. Szánthó Gyula, hozzá tehetjük, hogy a közelmúltban Eperjesen dr. Bartha Béla evangélikus és református iskolákban kölcsönösen, nagy elismeréssel, mint országosan ismert és tisztelt emberek tanítottak és tanítanak. De hát azt mondom én először erre, hogy az Erdélyi és Pálkövi neveit, bizonyos, általam most itt elhallgatott, gyöngéd és humánus okok miatt kár volt együtt említened; másodszor pedig s ez a fő és lényeges megjegyzésem, ezek a példák csak — kivételek; ha még oly dicső férfiakról beszélünk is, az egyes esetek, az egyes példák mindig csak kivételek; bátran hozzá tehetjük, főleg az evang. részéről, hogy ritka kivételek. A példa, a kivétel pedig csak példa, csak kivétel, de nem szabály. Te pedig az egyházi egyesülésről általánosságban, tehát mint szabályról beszélsz. Pedig attól, hogy egy-két tudományos képzett ember s hozzá nem is vallási tárgy, hanem pl. a történelem s valamely jogi szak tanára, békésen eltanítja a maga szaktárgyát egy reá nézve más hitfelekezett által fentartott főiskolában, mondom — ezen egyes példáktól addig, hogy három millió kálvinista és másfél millió lutheránus egyházi egyesülését kieszközöljük, még igen nagy közföld van. Ha pedig ma azt mondanám én Neked, hogy az ostyához kötött dogmai felfogással vegyed az Istenházában, az Úr oltára előtt azt az ostyát: én, ismerve a te tisztult és erős kálvinista hitnézetet, engedd meg, megköszönöm eddigi, rólad alkotott ismeretem alapján azon szerény nézetemet, hogy Te, lutheránus dogmai felfogás mellett, azt az ostyát ma már nem fogadnád el! Csalódom-e?!...

De hát ezek az észrevételek csak a Te általad felhozott példákra vonatkoznak. Én emlékeztetlek arra, hogy idáig — tudtommal — egy egyesült prot. egyházat ismertem, azt is csak hírből, Temesvárott; azonban, mint tudom, nem voltak képesek együtt kijönni; folyton békételenkedtek, viszálykodtak, mint a versengő házasok s pár év előtt különváltak, midőn egyházukat külön-külön és önállóan szervezték a lutheránusok is, reformátusok is, külön lelkészszel, külön presbitériummal. Ugyanez az eset fordult elő egy néhány év előtt Debrecenben, a hol az ág. evangélikusok, nagy ünneplésségek mellett, a kálvinisták közül kiváltak, önálló evang. egyházat alapítottak külön lelkészszel és önálló

presbitériummal. Így történt ez, ha jól tudom, Sátoralja-Ujhelyben is. Napjainkban pedig, ha értesülesem helyes, püspökök és esperesek puhatolózhatnak az egyes ref. körzetekben, keresik és kutatják az elszórtan élő evang. híveket és csatolják, sorakoztatják őket valamelyik evang. anyaegyházhoz. Én ezt tőlük annyira nem veszem rossz néven — kötelességük lévén az írás szerint is gondot viselniök a nyájról, hitőknek eselédjeiről — hogy azt mondom, bár mi is fordítanánk szórványosan, elszigetelten, a ref. anyaegyházaktól elszakadt s távol élő hitsorsosaink összeszedésére legalább csak annyi gondot, mint a testvér ág. evang. egyház papjai, esperesei és püspökei, hogy ne semmisüljenek meg; hogy ne veszjenek el reform. egyházunk emez idegen vallás és nemzetiség közé vetődött tagjai, felvilágosult reform. egyházunkra, szeretett magyar hazánkra és nemzetünkre nézve, mint a hogy a régi viharos századokban, az üldözések idején elvesztek nemcsak egyesek, családok, hanem egész körzetek is; nem egyedül reform. egyházunk és vallásunkra, hanem imádott magyar Hazánk és magyar Nemzetünkre nézve is. — Az pedig, hogy mint lelkészek, pl egymás helyett keresztelünk, esketünk (ámbar ez nagyon kivételes, ritka eset lehet), temetünk és a kivonatokat egymásnak átküldjük kölcsönösen, az egyesülés mellett semmitsem bizonyít; mert ezt, kivált régebben megtettük a róm. és gör. kath. papokkal szemben is, kölcsönösen.

Volt az 50-es és 60-as években, hiszen te azt tudod, a hazában, egy egyesült prot. theologia is, Pesten. De jól tudod azt is, hogy annak ez az „egyesült“ jellege régen megszűnt, régen elmosódott. Erről, úgy gondolom, elég ennyi.

No, van még egy egyesült középiskola, legalább névleg van, Gömörmegyében, Rimaszombatban. Nem ismerem közelebbről azt a gimnáziumot, annak szellemét, épen egyházi, vallásos tekintetben; de úgy hiszem, hogy az az iskola immár államsegélyt is élvez s ha ez így van, akkor már sem nem református, sem nem lutheránus, hanem egy kicsit ez is, egy kicsit az is, no, meg kicsit állami is.

Menjünk tovább. Nézzük: miként állunk egyháztársadalmi tekintetben? Nem jobban, mint az egyházak és iskolák egyesítésével. Vissza tekintünk talán a 60-as évek mozgalmaira, a magyarországi prot. egyletre?! Óh! Ottan az egyesülésre nézve még sok biztató, biztosító tünetet találtunk! De azért az egylet csak összement. — Ellenben életben maradt és én örvelek rajta, hogy életben maradt a Luther-társaság, szép pénzalapjával. Megvan, szinte az ág. evang. atyafiaknál, az ág. evang. egyetemes gyámintézet, de ez egyik sem közös; hanem csak az evangélikusoké. És nekünk? Van, tudtommal itt nálunk, Tiszántúl, egy szép alappal rendelkező reform. segélyegylet. Más kerületekben lehet több ilyen társulat, egyesület; de tudtommal a két prot. felekezettel közös egy sincs és a hazában sehol sincs. Avagy talán a közelebbi idők alkotását, a magyar Prot. Irodalmi Társaságot nézzük?! Kell-e bizonyítgatni, hogy ez is, mint a 60-as és 70-es években alakult prot. egylet a közös jelző, a „protestáns“ jelszó alatt indult meg; azonban nem hallottunk-e az egyesülés ellen hangokat már akkor és nem hallottunk-e azóta is? S nem úgy van-e, hogy csak a bátrabbak, lelkesebbek, s elfogulatlanabbak lettek tagjaivá ág. részről ezen irodalmi társaságnak? S nem fentartották-e épen Pozsonyban is külön evang. irányú kiadványaikat?!

És ha már idáig mentünk, míg a negyvenes, ötvenes és a hatvanas években közös lapunk vala Pesten, a

Székács és Ballagi igazán nagy jelentőségű „Prot. Egyh. és Iskolai Lap”-juk: addig ma nem külön egyházi lapjuk van-e az evangélikusoknak Pozsonyban? Sőt a magyar Prot. Irodalmi Társaság kiadványai s Szemléje mellett, a Luther-Társaság nem működik-e külön ág. evang. kiadványaival és ez év elején B. Csabán nem külön Egyházi Szemle indult-e meg az ág. evangélikusok részéről?!... És a vallásos, a hitoktatásra nem külön-külön jellegű kézikönyveket használnak-e az ág. evangélikusok épen úgy, mint a reformátusok elemi, közép- s főiskolákban és a confirmationál?!...

Hozzak még példát a különállásra, a szegről húzásra? Említsem talán a debreceni, egyesültnek tervezett prot. egyetemet? Ugyan, tisztelt barátom! Gyakran megfordulsz Debrecenben, közelebb vagy hozzá még mint én is; kérdezd meg ott a főiskolában, vagy a püspöki irodában: mennyi is gyűlt be e közös célra egyik és másik részről, az evang. és a reformátusok részéről külön külön?!... Aztán légy oly szíves és tudasd velem legalább úgy magán úton. Számíthatunk-e az egyesült prot. egyetem eszméjének megvalósulására pl. a millenniumra, Debrecenben? Ez azt hiszem, még mindig terv s lehetnek, valószínűleg vannak is, talán ide sorolhatlak tégedet is, a kik biznak és remélnek, hogy ha Pesten annak idejében nem sikerült az egyesült prot. theologiai szeminárium fentartása, hát sikerülni fog majd nemsokára, az egyesült prot. egyetem Debrecenben?!... Adná Isten!... De annyit már tudunk, mert az már avúlt dolog, hogy az elmúlt évben, ugyancsak Debrecenben, feladták prot. tanáraink azt az eszmét, hogy legalább ez idő szerint egyesült prot. tanáregyesületet létesítsenek, mivel legalább idáig létesíteni azt nem sikerült, nem lehetett...

Azonban talán elég is... Nekem nem lehet most céлом s feladatom, hogy a különállás, hogy az egyesülési kísérletek megghiúsulásának szomorú históriáját vázolgassam, írogassam, csak egy pár példát akartam felhozni a végből, hogy amaz állításomat, minélfogva az egyházi egyesülés, az én nézetem és tapasztalatom szerint, legalább manapság, a mai kilátások között, lehetetlen; hiszen ág. evang. atyánkfiai, hogy többet aztán már né is szólnak, maguk között, az erdélyi ág. evangélikus testvéreikkel, hitsorsosaikkal sem tudták az egyesülést a zsinatban létrehozni: mit zaklatjuk, mit erőszakoljuk, mit kesergetjük hát egymást, az egész ág. és reform. egyház egyesítésének fészegetésével, mikor ez főképen úgy is csak inkább a mi részünkről, reform. részről sürgettetik, hajszoltatik a sikerre való minden kilátás nélkül, legalább ez idő szerint?!

Olyan alárendelt, valóban a nagy kérdés mellett, másodrendű dolgokat meg, hogy pl. fiaink közül sokan tanulnak kölcsönösen a két hitfelekezet iskoláiban, talán manapság már nem érdemes felhozni sem, mikor a fiúk már vegyesen tanulnak evang. reform. és állami középiskolákban, hiszen e tekintetben a fődolog az, hogy az a középiskola jó iskola legyen; hiszen az úgy volt eddig is, hogy pl. Patakon is, Miskolcon is, azt hiszem másutt is, tanultak s tanulnak ma is olyan róm. kath. fiúk is, a kik későbbben róm. kath. papnövendékek és papok lesznek. Vagy hogy csattanósabb példát mondjak, az én egyik fiam immár második éven jár evang. gimnáziumban s ez úton örök hála köteleztek ama kitűnő ág. ev. tanárok, kik fiamat annyi bölcseséggel és oly édes atyai gonddal nevelték, tanították és nevelik hál' Istennek mai nap is s engemet, a hányszor, mint apa velök érintkezem, testvéreileg ölelnek keblükre s barátságukba fogadtak; de ez az egyházi egyesülés mellett szintén nem bizonyít semmit.

De hát régi vágy, régi óhajlás az az egyházi egyesülés édes barátom; régi eszme, régi gondolat az nagyon. Tudod Te is, mint én, hogy próbálgatták ezt már Luther, Zvingli, Melancthon és Kálvin és több reformátorok is; de eredete visszanyúlik egészen az apostoli egyházi atyák koráig, a Péteri, a Páli, a Jánosi irányok egyeztetéséig. Nálunk is, az egész XVI-dik században tartott zsinatokon, az erdődi, óvári, debreceni zsinatokon folytonos vita tárgya volt a lutheri s kálvini irány egyeztetése; sőt később is; de bizony az maig sem sikerült s mint az egész keresztény világ történetében a római keresztyénség a Péteri, a reformáció eszméjének hódoló irány a Páliás irányt vallja magáénak; úgy a reformációban kidomborodott lutheri és kálvini irány tartja magát s a mint fentebb rámutattam, ma még inkább-inkább függetleníti magát egymástól, mint eddig. Azért ismétlem én mindig, hogy ne zaklassuk, ne bolygassuk legalább mostanság ezt a kérdést, mert úgy is hasztalan...

Kérdheted azonban tőlem, ki a protestáns irány erősítését és a reformáció eszméjének terjedését épen úgy óhajtom, mint csak az üdvösségemet, azt kérheted méltó joggal: mit tegyünk hát, hogy ez irányt erősítsük s hogy azt az eszmét terjesszük?!... Öleljük keblünkre s hirdessük és prédikáljuk a teljes vallásszabadságot, a szabad vizsgálódást, a lelkiismereti szabadságot. Én részemről, egyénileg, elfogadom ennek legmesszebb menő alakzatát, a felekezetenküliséget is, mert ezt logikai következtetésnek tartom; ámbár addig, a míg uralkodó vallás van hazánkban, (mert hát akármik agadja, az van!), addig a gyakorlatban alkalmazhatónak nem vélem, de — mondom — elvileg helyesnek tartom. De ezen elv mellett az uralkodó vallásoknak el kell tűnni, azok korának le kell valahára járnai. — Nem baj az hogy sokféle felekezetek lesznek; a lelkiismereti és a vallásszabadság követeli ezt. Nem így van-e Angolországban, nem így-e Amerikában? És van-e abból baj?! Egyáltalában nincs. Hogy mégis nagyobb erőt, tevékenységet, jótékonytságot fejthesse ki a vallásosság és a humanizmus terén, hát egymással szövetkeznek. Nem a vallásosság és egyháziasság előnyére szolgált-e Angliában, hogy az anglikán és szabad egyház különváltak?! Igenis! Miután szervezetre, kormányzatra nézve a magyarországi prot. egyházak hasonlítanak: administrationalis tekintetben egymással szövetségeket alkothatnak, a mire a conventek útján az első lépés már megtétett, mint a hogy a presbyteri szervezettel bíró egyházak Európa, sőt már világszerte szövetkeztek. A szövetkezetek képviselői gyűléseket tartanak. Vallásos, egyházi tárgyakról, közös érdekeik előmozdítása felől eszméket cserélnek, tanácskoznak. — Így halad és fejlődik aztán a vallásszabadság, a szabad vizsgálódás, a lelkiismereti szabadság és erősödik az egyesekben, az egyének benső vallásossága, egyháziassága, buzgósága; mivel nem születésnél fogva vagy szokásból, hanem szabad meggyőződésből tartoznak valamelyik prot. hitfelekezethez. Ehez pedig, az itt általam vázolt alapon, a családok vallásossága vezet el és ez az egyik fődolog, az egyének és a családok vallásossága, a mit sürgetnünk kell... Ez tett erőssé Tégedet is s ez tartand meg, ez az alapos kálvinista családi nevelés vallásodban és tesz kiváló harcosává egyházad érdekeinek.

A mi végül a hazai, a nemzeti szempontokra való hivatkozást illeti: hát nekem az a felfogásom, hogy a hazai törvényekkel s a nemzet igazi érdekeivel egyetlen vallásfelekezetnek a dogmái, szertartásai és kormányzati szabályai s intézményei sem ellenkezhetnek; de

azért megjegyzem, hogy én a vallást, az egyházat állami intézménynek, állami érdekeket szolgáló és támogatott eszköznek nem tartom. A hazát, a nemzetet, mint honfiak szolgáljuk, érette áldozunk, ha kell az életünket is feláldozzuk; de mint hitsorsosok, mint vallásos emberek és egy vallásos társulat tagjai az államtól és annak intézményeitől függetlenek vagyunk, kell, hogy szabadok és függetlenek legyünk. Másrészt kíváncsok, hogy az állam is független legyen mindenféle felekezettől és felekezeti befolyásoktól. Ha a magyarságot akarja erősíteni, alkosson intézményeket, a mint pl. most megalkotta az egyházpolitikai törvényeket, hozzon törvényt az iskolák államostására, nemzeti vételeire stb., stb. — Ez az én felfogásom e tekintetben. A vallásnak más a feladata, az egyháznak és államnak más-más a célja és hatásköre, ezeket összezavarni nem szabad s a mennyiben a múltakban összeboronáltattak is, a helyzetet tisztázni kell. Az egyház nem államfentartó intézmény, azzá lennie nem is szabad.

Azzal végzem önigazolásomat, hogy minden dolognak sok oldala van, minden tárgyat sokfelől és sokféleképpen lehet szemügyre venni s ha más-más oldalról nézzük, más-más színben tűnik az szemünkbe s más és más lehet felőle az ítéletünk is. — Így vagyunk a vallásos és egyházi kérdésekkel is. Én a teljes, a valódi, a korlátlan vallásszabadságnak és lelkiismeret szabadságának vagyok a híve; a hitkényszert a lelkiismereten elkövetett merényletnek tekintem; ez az oka, hogy az egyházi egyesülést is részemről képtelenségnek, lehetetlennek tartom. Ellenben híve vagyok a hasonló egyházi szervezettel bíró egyházak szövetkezésének kormányzati, irodalmi és humanistikus célok elérése végett. Most is azzal végzem, mint a Debreceni Prot. Lapban végeztem: Ne erőszakoljuk az egyházi egyesülést, ne zaklassuk, ne háborgassuk egymást e kérdés feszegetésével, hanem maradjunk, mint eddig is voltunk: „édes testvérek” és az egyházi egyesülést ne sürgessük sem most, sem máskor, mivel az lehetetlen; hanem sürgessük a testvéries, minél szorosabb szövetkezést most is, máskor is, mindenkor, mert erre úgy az ág. evangélikusoknak, mint nekünk ev. reformátusoknak, de főleg annak a magasztos eszmének, az evangyeliomi iránynak és szellemnek, melyet képviselünk igenis, nagy szüksége van, főleg éppen a mi napjainkban.

Görömbei Péter.

TÁRCA.

A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.

Egyházjogi tanulmány.

(Folytatás.)

Az ismertetésünk tárgyát képező „Házassági jog II. Fejezetét,” a „Házassági akadályok”-ról szóló részlet képezi.

Az úgynevezett „*impedimenta matrimonii*” terjedelmes, nagy jogászai mesterkedéssel tárgyalt kérdése különösen a kánonjognak. Alapos jogtudás mellett is elvész az ember szövevényei között s éppen ezért, a gyakorlati alkalmazásban, még kiváló kánonjogtudósok, sőt pápai határozatok bölcsesége is sokszor hajótörést szenved a kaszuisztikus esetek magyarázatánál és azok eldöntésénél, a legtöbb esetek ellentétes vélemezése miatt. Már maga

a „házasság gátló” és „házasság felbontó vagy megsemmisítő okok” megkülönböztetése, megszámlálhatatlan jogi bonyodalmakra vezetett, a róm. katolikus egyház házassági ítélkezésének tanubizonyossága szerint; éppen azon oknál fogva, mert a gyakorlat szerint egyik ok a másikba szövődött át s figyelembe nem vett házassági akadályok, megsemmisítő okká minősítették a házassági válóperekben, a jogi fogalmak nem tiszta és nem eléggé határozott elkülönítése miatt.

Az 1894. XXXI. törvénycikk, mellőzve a skolasztikus, szörszálhasogató egyházjogi definíciókat és fogalmi megkülönböztetéseket, a gyakorlati élet legtermészetesebb rendszere szerint foglalja össze rendelkezéseit.

Első sorban az úgynevezett „*impedimentum aetatis*” szerteágazó felfogás által zavart kérdését oldja meg.

A római katolikus egyház kánonjoga a házassági szövetségre lépő felek életkorának meghatározásában, határozottan egyoldalú példák befolyása alatt állott s mikor a tridenti zsinat egyetemesen kötelező szabályzatot hozott, a messze éjszak és nyugat országainak katolikus híveit egyaránt kötelezőleg, határozottan civilizálatlan afrikai népek és olasz életfejlődési viszonyok adatai után ítelt.

Ismeretes dolog, hogy a kánonjog a házasság megkötésének képességét, ellentétben a mátkasággal, az illető házasság serdült korához kötötte s a római jog mintájára, e tekintetben a férj életkorát a 14. a leendő feleségét a 12. év betöltésében állapította meg.

Rendes viszonyok között, ez volt ugyan az irányadó. De hát pápai engedélyek, sőt szentszéki elnézések és rendkívüli önkényes visszaélések, rossz példákat szolgáltatottak a legtöbb esetben a törvény megszegésére, a mit eléggé bizonyít, hazai történetünk azon nagyon ismeretes adata, a mely szerint szent Erzsébet 4 éves korában, minden tekintetben érvényes házasságot kötött s ehez hasonló esetek a német katolikus egyház körében is előfordultak, az ottani házassági és magánjogi törvények világos engedélye alapján.¹

Magyar protestáns egyházunk szigorúbb, mondhatjuk: természetesebb élettani és jogi elvet vallott e tekintetben, elméletben és gyakorlatban egyiránt. Noha egyöntetűséggel itt sem találkozunk s a visszaélés a gyakorlatban, folytonosan engedetlenkedett a parciais érvényű jogszabályokkal szemben.

Nem lesz talán érdektelen az eddig még össze nem állított, erre vonatkozó történeti adatokat, tanulmányunk körében alkalmilag keresnünk.

Majdnem valamennyi, eddig előttünk ismeretes protestáns zsinatunk foglalkozott a leendő házasság felek életkorának meghatározásával. Mindenike szem előtt tartotta, az általánosan kötelező kor meghatározásán kívül, még a kormegegyezés, tisztességbeli szempontjait is, Luthernek azon ítéletéből indulva ki, hogy „*utálatos látrány az, ha egy öreg férfi, fiatal nőt vesz házastársul,*” s Gerhard és Carpzov nagyon is naturalis felfogásával szemben Ovidiusnak adván igazat abban: „*turpe senilis amor.*”

Így az 1566. évi göncei zsinat XI. szakaszában rendel, hogy „senki az egymáshoz nem illőket, az az vén asszonyokat és öregeket, fiok és unokájokhoz hasonló ifjakkal, serdülőkkel, avagy a 14 éven aluli ifjakat össze ne eskesse, mert így van megírva: „Szeresszünk neki hasonló segítőt.” És az apostol is „*egyezőknek*” nevezi a házasságokat s mert ha nem egyezőket esketnek össze,

¹ L. Az életkor meghatározását a különböző külföldi államok törvényei szerint: Kuzmány »Handbuch des allgemeinen und österreichischen ev. prot. Ehegesetzes.« Wien. 1860. 338. köv. lap.

megakadályozva lesznek a *végokok* és így ez a házassági kötelesség kijátszása. I. Kor VII.

Az 1567-iki *debreceni* zsinat megszabván az életkor éveit, XXIV. cikkében hasonló módon elrendeli, hogy „*egyenlő személyek*“ eskettessenek. Ezen zsinat házasságügyi rendeleteiben különben más tekintetben is nevezetes; mert a mit kevesen hisznek el még protestánsok közül is, szabadelvű felfogásával, messze megelőzte korát, s egészen reformatori álláspontra helyezkedvén, félreérthetetlenül a *polgári házasság felé hajlik*, a midőn XXIII. cikkében eképen nyilatkozik: „Ámbár a szerződő személyeknek, felsőbbjeinek vagy szüleiknek szabad, törvényes, nem kényszerített s nem csalárd beleegyezése csinálja a házasságot s nem az esküvés által kötött papi kötelék: mindazon által az esküt, mint a házasság megerősítését helyben hagyjuk és fenntartani kívánjuk. Ezzel minden tekintetben elfogadta az 1561 és 1562-ik évben, Nagyváradon és Debrecenben tartott zsinatok és az úgynevezett „*egri confederacio*“ azon még határozottabban kifejezett nézetét: „Nem köijük, mint a pápisták, az egybekötést, a papokhoz, hanemha közegyetértésből választatnak ki tisztességes és becsületes emberek, kik a házassági ügyeket értik, azok is helyesen köthetik össze az Isten írott törvénye szerint a házasságot.“¹ Sőt nevezetes e zsinat azért is, mert XXVI. cikkében szigorú büntetéssel sújtja azon lelkészt, a ki a házasulandók törvényes életkorát figyelemmel nem tartja, elrendelvén, hogy a kik az egyházi törvények ellenére egymáshoz nem illő törvénytelen korú személyeket esketnek össze, *letételre és kiközösítésre* büntetessenek. Ifjú emberekkel 13 évesnél ifjabbakat, éltesebb és megélemedettebb férfakkal 16 vagy 15 éven alúliakat nem esketünk össze.“ Ezék. 16. Mert mind a természeti, mind az isteni s mind a fejedelmi törvények ez időt mondják alkalmasnak a házasságra, mint Ezékielben mondatik: „Ime, a te időd szeretésre és házasságra való idő vala és löl nekem feleségemmé, midőn a te emlőid megnevekedének és szőröd kinőtt vala.

Hasonló felfogással intézkednek az 1595-ből kelt, úgynevezett „*felsőmagyarországi cikkek*“, midőn XLV. és XLVI. szakaszaiban, ugyanám kemény szavakkal ezeket mondják: Az össze nem illő párokat s a 14 éven alúli leányokat nem kell összeesketni. Az ez ellen cselekvők pedig meg fognak büntettetni, először 14 frtra. Azután, ha ezt többször is teszik, hivataluktól meg fognak fosztatni. Minthogy az egyenlőtlen házasságból igen gyakran, terhes viszályok, perek és nyilvános botrányok származnak, midőn a vén banyák és részeges asszonyok hasuk kedvéért, csak hogy annál kényelmesebben élhessenek, hozzájuk nem illő személyeket kényszerítenek a velők egybekelésre.

Megegyező ezekkel a XVI-ik század végéről reánk maradt „*borsod-gömör-kishonti cikkek*“ XIV. szakasza is. „A kik az össze nem illő és felette különböző korúakat összeesketik, letétellel fognak büntettetni. Az ifjú embereket 13 évesnél ifjabbakkal, az éretteket 16 éven alúl levőkkel nem kell összeesketni, mert a természeti, az isteni és *császári* törvények ezt az időt nyilvánítják a házasság alkalmas korának.“²

A *nagy-honti* rendtartás már jelentékenyen emeli a házasulandók szükséges életkorát, utasításul adván, hogy a pap őrizkedjék összeadni olyan leányt, a ki a 16 éven és olyan ifjút, a ki 21 éven alúl van, mert — mint mondja — az ilyen házásoknál az ördögnek nagy alkalma van a béke megzavarására.³

¹ L. Kiss Áron. I. m. 270. lap.

² L. Mindezekre Kiss Áron. A XVI. században tartott magyar ref. zsinatok végzéseit.

³ L. Zsilinszky M. »Forradalmi zsinat.« 12. lap.

A szigorú és többször megújított rendszabályoknak s a kirótt büntetéseknek azonban, úgy látszik, nem mindig volt meg kellő foganatjuk. Visszaélések még azután is gyakran történtek. Ezért van az, hogy a *tiszáninneni* egyházkerület még 1820-ban, *Tállyán* tartott közgyűlésében is, külön végzésben kénytelen kimondani, hogy „A 12—13 éves leányokat predikátoraink a házasság életre össze ne adják.“¹

Pedig a magyar reformált egyház egy sajátos és az ő erkölcsi szigorúságára és tisztaságra törekvő voltát jellemző *hivatalt* is állított fel erre vonatkozólag a magagyülekezeti életében. Azt, a melynek viselőit a *herceg-szöllősi* cikkek „*menyegző szerzőknek*“,² a felső-magyarországi cikkek „*házasság rendezőknek*“,³ később általánosabban „*esküdt leánykérőknek*“ nevezték. A predikátor ugyanis, minden esztendőnek elején, a templomban egy pár leánykérőt választatott, a kik azután ünnepélyes esküt tettek arra, hogy szigorúan vigyázni fognak, hogy „*közbevetések vagy tanácsadások*“ miatt, egymáshoz nem illő házasulandó személyek, mint p. o. nagy idejű akár férfi, akár asszony, sokkal kevesebb idejűvel, *az igen szép, a nem széppel* össze ne házassítassanak és ha egymáshoz nem illő házások botránkozató életet élnek, azonnal a nemes ekklezsia által szoros feleletre vonattatván, meg is büntettetnek. *Ezen eskütt, kérő személyeken kívül a leánykérésbe magát egyvetíteni nem szabad.*⁴

Magyar protestáns egyházunk eme kortörténeti adatainak pedig azért is van némi jelentősége, mert házasságjogi fejlődésünknek egy, eddig még el nem döntött kérdéséhez szolgáltatnak némi adalékokat. Annak a kérdésnek eldöntéséhez, a melyet, ezen körű jogfejlődésünknek mély búvárlója: *Roszner* vetett fel, de a melyben, bővebb adatok hiányában, csak védelmet nyilváníthatott s nem biztos történeti tény.

Roszner nevezetesen az „*impedimentum aetatis*“ történeti fejlődését keresvén, közli azon adatot, a mely szerint a *Béla* király névtelen jegyzőjének feljegyzése szerint, *Árpád* csak akkor egyezett bele, hogy fia: *Zoltán* nőül vegye *Mén Marót leányát*, midőn megtudta, hogy mindketten egykorúak. S ezen történeti adathoz azon megjegyzést csatolja, hogy az összehasonlító jogtörténet arra utal, hogy itt nem egy elszigetelt egyéni nézetnyilvánítással van dolgunk, hanem egy általános szokással, mert *Tacitusból* tudjuk,⁵ hogy a germánoknál hasonló szokás divatozott. Sőt hozzátehetjük magunk részéről ama megjegyzést is, hogy ez adatot *Julius Caesar* is megerősíti, a midőn ezeket mondja: Minél tovább nőtlen maradt valaki, annál nagyobb tiszteletben részesül övéi között. A 20 év előtt pedig nővel ismeretséget kötni a legcsúnyább dolog volt.⁶ *Nagy Károly* pedig törvényben is kimondta, hogy különböző korúak nem köthetnek egymással házasságot. Lehet tehát, hogy egykor hazánkban is, *házassági akadály volt a korkülönbség.*⁷

¹ L. »Sárospataki Füzetek«. 1859. 275. lap.

² L. »Herceg-szöllősi cikkek« 34. lap. És »Canones« azaz az Egyházi szolgálóknak, tisztnek és tisztességes magok tartásának regulái. *Samaridában* 1650. LIII. cikk. Én, a nálam levő ritka felmaradt eredeti kiadás egyik példányából idézett. L. külön *Mokos Gyula* új kiadását.

³ L. »Felsőmagyarországi kánonok« 46 §.

⁴ L. 1598-ból kelt. »A t. Tokaji Predikátorok életéről tett jegyzetek. T. P. Sz. I.-től. És a sárospataki Ekklezsia predikátorainak emlékezete. Kézirat. Ebben *Susi Orvos Mihály* életrajza. A sárospataki ev. ref. egyház levéltárában.

⁵ »Sera juvenum venus, eadem juvena, Similis proceritas; pares validaeque miscentur, ac robora parentum liberi referunt.« Egészben idézem *Tacitustól*, mert *Roszner* csak töredéket említ. L. *Taciti Germania*. Ring M. szövege szerint. Pest 1871. 32. lap.

⁶ L. *Julius Caesar*: »De bello galico.« Lib. VI. Caput 21.

⁷ L. *Roszner*. I. m. 161. lap.

Magyar református egyházunk specific magyar nemzeti egyház lévén, szokásaiban mindenkor szinte elfogultsággal hódolt a hagyományos nemzeti szokásoknak és különösen puritán felfogásoknak. Azért, ha a felvetett kérdésekben még bizonyára tovább kell nyomoznunk az ismeretlen történeti adatokat, annyi az általunk közlött adatokból is kétségtelen, hogy ha bár a teljes *kormeg egyezés* nem is, de a lehető *koregyenlőség*, sőt még *fizikai konvenciencia* is, ¹ feltétele volt a házasságkötésnek, az egyház szigorú felfogása szerint.²

(Folyt. köv.)

Mitrovics Gyula.

KÖZÉLETÜNK.

A f.-zempléni egyházmegye lelkészi értekezlete s tavaszi közgyűlése S.-a.-Ujhelyen.

Az értekezlet napja március 21. volt. Az értekezletet Fejes István, esperes úr, múlt értekezletünkön megválasztott ideiglenes elnök nyitotta meg, még pedig — előző nap lévén Kossuth halálának évfordulója, — e néhai nagy hazafi működésére való vissza emlékezéssel. Ecsetelte, hogy mit köszönünk Kossuthnak s kifejezte aztán, hogy most mikor e névhez fűződő eszmékkel s a 48 iki alapigazságokkal ellenkező áramlatok támadtak, sőt mikor e név cultuszát sokan űzik hypokrisisból: a mi érzésünk legyen igaz és őszinte. Ezután a lelkészi értekezlet feladatának fejtegetésére tért át, mely a következőkben állana: 1. Kösszellem ébresztése. Közjogi, egyházunkat érdeklő kérdésekben állás-foglalás. 2. Közigazgatási kérdések feletti eszmecsere. 3. Tárgyalása a cura pastoralisnak, hogy a lelkészek egyházukban, a törvény által előírt kötelességöknek minél jobban megfelelheszenek. Nagy körvonalalaiban érintettem, a mit ő oly szépen és tanulságosan elmondott. Ezzel ideiglenes tisztségét a közgyűlés kezébe adva: a tisztikar végleges szervezkedése következett. Az értekezlet Fejes István urat óhajtott elnöknek, de ő kérte a tagokat, hogy tekintsenek soknemű elfoglaltságára s mellőzzék e tisztségnél, a mely kérelemnek értekezletünk engedett s eddigi működését jegyzőkönyvileg megköszönvén s őt tiszteletbeli elnökké választván: értekezletünk rendes elnökké választotta Sárkány Imre gálszécsi lelkész-tanácsbíró, jegyzővé s pénztárnokká Szöllősy József homonnai lelkészt. Az értekezlet elsőben is arról gondolkodott aztán, hogy miképpen lehessen az egyházmegyei közgyűléseket méltóságosabbakká tenni s kimondatott, hogy — az értekezleti alapszabályok különben is 5—10 frt bírság, sőt fegyelmi eljárás terhe mellett kötelezvé a lelkészeket az értekezleteken való megjelenésre — ezentúl a lelkészek a gyűlést megelőző isteni tisztelen, — addig is, míg a zsinatnak a papi ruhára vonatkozó törvényei az egyházkerület után életbe lépnek, — tisztességes fekete öltözetben testületileg jelenjenek meg, — a mely isteni tisztelen aztán, mint esperesünktől örömmel hallottuk, ima végeztével, szószerből fognak az esperesi jelentések megtételét. S hogy az érdekeltség az egyház ügyei iránt az egyház minden képviselőjében felkeltesse és ébren tartassék, kimondatott, hogy a lelkészek kötelességöknek ismerjék módot keresni, hogy az egyházi képviselők a gyűléseket szorgalmasan látogassák. Abban is haladtunk, hogy a közgyűlési jegyzőkönyvek jövőre kinyomtatnak. A szellemi munka ébresztésére pályázatok s díjak fognak kitűzteni, legalább a vezetőség ígérte, hogy erről gondoskodni fog. A gyámintézeti alapszabályok elveinknek megfelelőleg lévén megalkotva: örömmel üdvözlöttük az árvák és özvegyek szebb napjának hajnalát. Nehány kisebb jelentőségű gyakorlati kérdést már most felvetettünk és megbeszéltünk. Sőt a délután is, — midőn az egyházlátogatási jegyzőkönyvek olvastattak, több ponton alkalmat adott élénk eszmecsere, de miután ezek nem általánosabb érdekűek, mellőzöm azokat, s rátérek a közgyűlési napra, mely — bár az értekezleten is csak három lelkész hiányzott: (s ezek is halaszthatlan ok miatt) sokkal élénkebb volt az elsőnél.

Hogyne! Megjelentek világi hivatalosaink, az egyházak képviselői, sőt midőn 8 órakor elhangzottak az ujhelyi egyház hívogató harang-szavai: Ujhely intelligentiája is sietett a templomba. Nem is közönséges alkalom kínálkozott a hallgatóságnak: az esperesi beköszönő hallgatása. Tömött padosorokból hangzott fel a 37. dicséret, mely után Szöllősy József homonnai lelkész imádkozott, nagy buzgósággal. Ennek végeztével az ujhelyi reformdalárda szerepelt egy szép alkalmi darabban s utolsó sorainál feltűnt a szószerben az új esperes alakja. A kitűnő beszéd, minden ponton mélyen lekötötte a hallgatók figyelmét. Templomból a ref. iskola termébe vonultunk, hol Bernáth Elemér gondnokunknak a közgyűlést megnyitó beszéde után, esperesünk ismertette eddigi működését. Örömmel hallottuk, hogy (tán az új idők szelleme, vagy tán más ok miatt) F.-Zemplén is megmozdult. Legalább a tevékenység, vagy a tevékenységi vágy arra mutat. Domesztikai hátrálék nincs, a supplicationalis váltás baj nélkül befolyt, a kolozsvári fakultásra gyűjtött pénzek elszámolva vannak. Ujhely 200 frtot adott e célra. Elszomorító volt a jelentés azon pontja, hogy 12 tanítói állomás betöltetlenül áll s a betöltött állomások jó része se üti meg a törvényes fizetési minimumot. Az 1893. évi XXVI. t.-c alapján, tanítói fizetés pótlására, állami segélyére folyamodó egyházak közül, a vármegyei közigazgatási bizottság által, következő egyházak, következő összegben ajánlatnak: Bodzás-Ujlak 252 frt, Kistráska 185 frt, Kistoronya 144 frt, Kolbása 210 frt, Magyarlzsép 164 frt, Malca 122 frt, Mihályi 167 frt, Nagytoronya 250 frt, Szöllőske 100 frt, Zemplén 198 frt. Ezenfelül több helyen állami iskola felállítása hozatott javaslatba, névszerint Lasztócson, Legenén, Magyarjesztrebben, Morván, Szálókon, Kisazarban. S miután vannak olyan egyházak, a melyekben, bár a tanítói fizetés a törvényszabta minimumot még nem üti, de nem folyamodtak, vagy hiányos felszereléssel folyamodtak: azon egyházak felhivatni határozattak, hogy az ügy elbírálása végett kiküldött bizottság elé terjeszszék a tanítói fizetésre vonatkozó hiteles adatokat, a mely bizottság illetékes helyre terjeszti azokat. Különbben a tanítói fizetés ügyére nézve a közgyűlés folyamán azon határozat hozatott, hogy F.-Zemplén a 400 frtig való kiegészítés mellett foglal állást, s azon egyházak, melyekben a tanítói fizetés ezen alul van, terjesszék be kérvényüket. Jelentés után a még föl nem esketett hivatalnokok: dr. Ferenczy Elek aljegyző, Tóth Ferenc egyházi tanácsbíró és Nagy Béla ügyész letették az esküt. Boronkay Károly megújított lemondása világi tanácsbírói állásáról, — tekintve folyton gyengélkedő voltát — elfogadtatott, helyének betöltése végett új választás rendeltetett el, sőt elrendeltetett az összes egyházak presbiteriumainak választása is, mivel a 12 év letelt.

A Kisazari egyház beterveztette megújított lelkészi khártáját s kérte a lelkész-választás elrendelését. Kérelme — oly feltétel alatt, ha khártájának egy pontját sürgősen kiigazítja — elfogadtatik. Khártáról lévén szó: felhozom a miglész egyházat, hol a lelkész fél fizetéssel nyugdí-

¹ L. a fentebb közlött kézirat gyűjtemény adatát, a sárospataki ref. egyház levéltárában.

² A kormeg egyezésre nézve l. Kuzmányi I. m. 339. köv. lap.

jaztatott. A khárta fél értéke 280 frt, melyre ápril 24-től helyettes lelkész rendeltetett. Segéd-lelkész küldetett Tusára, az elerőtlenedett lelkész mellé. *Bán Lajos* abarai tanító beerősített. *Tóth E.* garanyi tanító, állásáról lemondván: nyugdíjazásért folyamodott. Nehány tanító-változás is történt. Málcára Ónodi Miklós, Csernahóra Kovács G. beerősített.

Több egyház anyagi tőke ügye rendezetlen állapotban lévén, most a rend helyreállott. Ilyenek K.-Azar, Szöllőske, Toronya. Némely egyház, mint az izségi, (hol a főérdem az egyház derék főgondnokáé, Izsépi Géza) szorgalma gyümölcsén. diszes paplakot emelt, mások, mint a *vásárhelyi*, tótajkú leányegyház 14.000 frtos gyönyörű templomot építtetett.

Az áldozatkészség más téren is nyilvánult. Tempomát renoválta K.-Azar, Hardicsa. Több egyház melléképületeket emelt vagy javított. Isten dicsőségére adakoztak az egyházmegyében összesen 364 frt 20 kr. Ezek közül jelentékenyebbek a következők adományai: Boronkay Károly (Jesztreb) 20 frt, Szőke Maria 12 frt, Stepán Gábor 25 frt, Bernáth Dánielné 3 frt és egy vaskályhát az iskolába. Stepán Vince és Borbála 60 frton az orgonát kijavították. Az adakozásban kiemelkedőbb egyházak: B. *Ujlak*: 45 frtal, Zemplén 21 frtal, Szürnyeg 22 frtal, Garany 79 frt 70 krral, Deregyő 12 frtal, Vásárhely 121 frt 66 krral, Bánóc 53 frt 71 krral, Lasztómér 21 frt 79 krral. Az úrasztala, a szószék is megtalálta díszítőit. Ezek közül *Hatvani Gizella*, *ladmóci* urnő egy 30 frt értékű, sajátkezűleg himzett piros bársony, és Kis Mihály (Ladmóc) egy 8 frt értékű úrasztali terítőt adtak.

Az özvegy-árva-tár vagyoni állása 9150 frt, az osztalék 15 frtban állapított meg.

Megalakult az időszaki tanács. Tagjai: elnök mellett: Dókus Gy., Ujj I. póttagok: Dudás L., Hajzer E., Dókus E. A számvevőszék elnöke: Dókus E. tagjai: Dudás L., Hajzer E. Tanügyi bizottság: Isaák J. Ujj I. Az iskolalátogatási körök újjá szerveztettek. Egyházkerületre küldetett világi részről: Isaák J., Dókus E., dr. Ferenczy E. Egyházi részről: Sárkány Imre, Ujj J., Gyarmathy Soma. Az esti órákban néhány bírósági ügy intéztetett el. Jövő egyházmegyei gyűlésünk *Zemplénben* tartatik.

Szándékosan hagytam utóljára a közgyűlési banquetet. Mert az is volt, Fejes István esperes úr bőkezűségéből — a kit az Isten sokáig éltesen — meghívást kapott e banquetre a közgyűlés minden tagja. Édes öröm volt látni a figyelemben és tanácskozásban elfáradtaknak 70 teríték mosolygását a Vadászkürt nagy termében. Az értekezleti tárgynak — hogy álljunk szolidaritásban minden téren — prologusa volt ez. És a teremben szépen megért a méltóságos úr s a gubás egyháztag. Bizony ez az igazi demokratikus ölekezés. Nem is zavarhatja ez az igazi kálvinista circulusait, sőt meghódítjuk a viágot, ha velünk a nép bizalma s az Isten.

A harmadik fogásnál aztán a dictiók zsilipje is felhúzatott. Ki lett volna a nap hőse, mint esperesünk. Ő érte ivott *Dókus Gy.*, az ujhelyi egyház örömét hangoztatva, mely most másodizben adott F.-Zemplénnek esperest. Őt éllette *Gyarmathy* főjegyző, őt a testvér egyházmegyéből *Komjáthy G.* szentesi lelkész. Egyházmegyei gondnokunk a protestantizmus hivatásáért emelt poharat. Fejes István az egyházmegyéért, hajdani káplánjaiért, majd dr. Ferenczy Elek világi aljegyzőért ivott. *Péter Mihály az egyházhistoria* előmunkásait, a historia anyag gyűjtőit, a *jegyzői* kart éllette. *Erdélyi S.* pedig kiverselte az egész egyházmegyéét általánosan patentírozott rímekben. És mi zengte túl a bérceket? . . . „A dal“ . . . „a dal“ . . . A hymnus égi dala. Péter Mihály.

KÖNYVISMERTETÉS.

Köznapi imádságok templomi használatra.

Készítette *Lukács Ödön*, ev. ref. lelképásztor, felső-szabolcsi esperes. Nyiregyháza. 1894. Ara füzve 2 frt 50 kr.

Lukács Ödön lelkes ember, poeta lélek és termékeny író, de jövedelem tekintetében nem mondhatnám, hogy el volna kényeztetve. Munkái maradandó becsűek, sok szépséggel teljesek, magvas gondolatokban bővelkedők, korszerűek, hittel ékesek és — mégsem kelendők oly mértékben, mint érdemlenék. Sokszor elgondolkoztam már, elgondolkoztam különösen az előttem fekvő köznapi imádságok előszavának olvasásakor, a hol a szerző könyve nehéz világra jövetelének magyarázatát adja abban a 70—80 előfizetőben, a mennyien előleges bizodalommal megajándékozták, hogy Lukácssal szemben e feltűnő tartózkodásnak mi lehet az oka?

Az ok ha jól látom, igen egyszerű. Nem dolgozatainak becsétől, hanem attól az *egyveleges közönségtől* függő, a melynek számára dolgozik (Félre ne értsen valaki: nem a papokat, de a temp'omi közönséget értem ez alatt.). A mit másképp úgy is fejezhetnék ki, hogy nem jól választja meg a közönségét, a mely elé inspirált lelke érzéseit és gondolatait kiönti. Hogy concret formában jelöljem meg azt a munkatért a mely neki *biztos* sikert, *kelendőséget* és mindennél maradandóbb hatást látszik ígérni, elég legyen felemlítenem csupán annyit, hogy ha pl. a Tóth Pál „Gyöngyvirágainak“ modorában, serdülő prot. leányok részére vagy Szász Károly és Tompa nyomdokain intelligens keresztény családok számára szerkesztene imádságos könyvet és itt értékesítené ismert tehetségét, meleg érzéseit s költői stílusát: mindjárt nem volna oka érdektelenségről panaszkodnia. Minden írói kvalifikáció meg van benne az ilyen irányú munkálkodásra, sőt hivatottsága egyenesen erre a kies mezőre utasítja.

Mert imádkozni szeret is, tud is. Bizonyítja az, hogy ime második kötet imádsággal lép a nyilvánosság elé. A mi nemcsak gyöngéd, nemes lelkűetnek jele, (mert éveken át imádságsszerzésben merülni el, mindenestre szép léleknek a tanúbizonysága), hanem bizonyossága egyúttal ama lélek gazdagságának is, melynek mélységében ezek a fohászok termettek. S én, a ki szerencsés voltam e becses lapok hasábjain a Lukács vasárnapi imádságaival is foglalkozhatni annak idején, mintegy 12 évvel ezelőtt, örömmel teszek vallást most is, hogy sem értékben, sem szépségben, sem változatosságban, sem eredetiségben e második szülött nem marad el amaz első mögött.

És hozzá terjedelmes, változatos; 346 oldalra terjed pompásan olvasható öregbetűs nyomással s nemcsak közönséges hétköznapi könyörgések-t, hanem adventieket, évszakiakat, bűnbánatiakat, nagyhétieket, alkalmiakat (s ezek közt három hazafias imádságot is) foglal magában Minden bizonyynyal gazdag tartalom és e változatosságával könyve szinte úttörő számba mehetett volna, ha előfizetői ideje korán jelentkeznek s Gyöngyössy szerencsésebb kezű kiadója meg nem előzi egy rokонтartalmú kötetel.

Az irodalomra nézve mind a két kötet kiváló nyereség s egyházi irodalmunknak emez ága a legjobbak és legtermékenyebbek közé számíthatja maga részéről az 1894-ik esztendő.

Lukács imádságait olvasva, sok helyt szinte látja az ember, hogy a szerzőben hogy forr, hogy buzog az érzés, mint a gazdag erű forrás vize, mely saját ellenállhatatlan erejénél fogva mintegy kizúdul ágyából és magasra vetődik.

Küönösen a tavaszi és őszi imádságok igazi költői ihlet művei. Doxológiájok ezeknek gyönyörű s annyira sikerült, kedves, bájos és igaz, hogy első olvasásra alig vesszük észre, hogy itt ott még rimel is s így kissé túlságosan bánik prózaírói szabadságával. Egyik őszi imádságának ez a részlete pl:

»Érintésén titkos újjnak
Sárga lombok hullva-hüllnek!
Kis virágok hervadásán
Hideg szellők sóhajtásán
Gyarló szívünk össze reszket;
Erdők, berkek pusztulása,
Vándor madár kiáltása,
Halálunkra emlékeztet.«

Ez a részlet Tompa lehangulatosabb őszi verseinek édes testvére s ellenállhatatlanul magához vonzza szívünket. De azért éretné-e ez? Nem egészen. Megvallom, nekem jobban tetszik a ritmusos, rímes soroknál az olyan numerosus stílus, a milyen többek közt pl. a 70-ik lapon található. Ez az igazi szép próza, mely az imádsághoz kiváltképpen illik s melyben a mesterkélt ritmus nélkül is van hatalmas lendület, egyenletes az érverés meleg a gondolatok lüktetése s szinte önkéntelenül emeli, hevíti az imádkozót.

Azt mondják, hogy a franciák a formabeli szépségre majd olyan nagy súlyt vetnek, mint a tartalomra Lukácsnak ez a formaérzéke — mint poétának — erősen ki van fejlődve. Tele van költői gondolattal, képpel, hasonlattal. S frazeológiája túlnyomóan modern, a mi különben imádságnál nem egészen előny. De tud bibliaias is lenni a nélkül, hogy e tekintetben a jóból többet adna az elégnél; a nélkül, hogy válogatós ízlése csak egyetlenegyszer is cserben hagyja.

Tehetségét s írói modorát legerősebben jellemzik a hazafias imádságok. Az őszi 4-ik imádság október 6 ikára való. Erőteljes, választékos, lendületes, tartalmas s minden ízében alkalmi könyörgés. A 312-ik lapon kezdődik a másik. Ugyancsak október 6-ikára. Előfőhásza megkapó. S maga az egész még gyűjtőbb, emelkedettebb, honfitűztől lángolóbb az előbbinél is. A harmadik hazafias imádság március 15-ikére szól. Ez nem jár oly magasan, mint a másik kettő, de ez talán jobb így. Legalább egyszerűbb gyülekezetek szívéhez is könnyen útát fog találni.

Hétköznapi imádságaiban ugyanaz az emelkedettség, erős hit, odaadás, tartalmasság, formai gondosság és *sajátos írói egyéniség* nyilatkozik, mint évszaki és alkalmi könyörgéseiben. Különösen esti imádságai hangulatosak, bensőségesek, bizalomteljesek, buzgóság szárnyain emelkedők és természetesen folyók.

A sünbánatiakban tetszik nekem, hogy meg van nála az élénk büntudat, az igaz töredelem, a maga megalázás, de meg van a gyermeki édes bizodalom is s a Krisztus érdemébe vetett törhetetlen hit. Ellenben nincs meg a túlságoskodás, a porban fetrengés, a magát féregnek állító hipokritaság. A rokonszenves publikánus ő, a ki mellett veri és nem a magát szeges szíjjal ostromozó anachoréta.

Talán a környezet hozza magával, a melyben él, de lehetetlen észre nem venni, hogy helylyel-közzel a szerzőnek úgy szavai, mint mondataikotása s azzal kapcsolatban gondolatai, eszméi is a köznapi könyörgés mértékét, az ilyenkor egybegyülekezni szokott közönség felfogási körét és szó-készletét túlhaladják. De ezen az előimádkozó lelkész, gyülekezte igényei szerint, csekély változtatással maga is segíthet. Mindenesetre Lukács más iskolához tartozik, mint Révész; máshoz, mint Borsodi is, ő a maga saját külön útján halad. Kár, hogy kissé nem orthologus nyelv tekintetében. Tudom, hogy szándékosan nem az, de mégis kár. Használ ilyen szavakat: „inger, nyomor, virány, tókely, gyönyör“, melyeket a kötött kezű poétának még elnézünk

ugyan, de kötetlen beszédben a Nyelvőr működése óta már nem szívesen látunk. Mondataikotásai is nem egyszer hosszadalmasak, de sok helyt csak úgy-látzó ez a hosszadalmasság a nem eléggé korrekt és figyelmes felrakása miatt az írásjeleknek.

Legtalálóbban Lukács jellemzésére azt mondhatnám, hogy a maga temperamentumához, a maga gyülekezetéhez s a maga hangjához alkalmazva írta meg ezeket az imádságokat, — a mit én egészen természetesen s a szerző önállósága mellett való jó bizonyoságnak találok. Ebből az alapjellemből következnek mind előnyös, mind kifogásolható tulajdonságai, de ebből következik határozott *irodalmi értéke, esztétikai becse* is, mely utóbbi szempont figyelmen kívül hagyása esetén Lukácsot igazságosan megítélni nem lehet.

A ki megszerzi, hogy egy szép lélek megnyilatkozásában gyönyörködjék, nemcsak ennek a munkás embernek, de sokkal inkább a mi nehezen fejlődő prot. irodalmunknak tesz vele köteles szolgálatot.

Czinke István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** *Pácz Erzsébet*, Maklár Károly s. keresztúri lelkész hű felesége, 3 fiú gyermek szerető édes anyja (kik mind a sárospataki főiskola növendékei) folyó hó 24-ikén, hosszas és fájdalmas szenvedés után, életének 47-ik, boldog házasságuknak 23-dik évében elhunyt Miskolcon, hol gyógyulását hiába kereste s 26-ikán eltemettetett. A nehéz próbára állított család gyászában őszinte szívvel osztozunk. — Sárospatak városa gyászjelentésben tudatta egyik buzgó hivatalnokának, több éven át szorgalmas és munkabíró jegyzőjének, *Fodor Istvánnak* folyó hó 27-én, élete 44-ik évében történt elhunytát. Édes atyja, a több mint ötven éves ev. ref. tanító s szintén az anyaszentegyház szolgálatában forgolódo testvérei, egyetlen árva leánya, nagy rokonság, jó barátok és — menyasszonya siratják, gyászolják korai kidöltét. A vigasztalás Istene kötözze be fájó sebeiket! — *Mudrány András*, földbírtokos, *szabolcsi* lakos — mint sürgönyileg értesülünk — márc. 28-án szintén visszaadta lelkét Istenének. Mint a sárospataki főiskola egykori növendéke, olthatatlan hála-érzelmekkel gondolt egész életén át az ő „alma mater“-jére s szép vagyonának egy részét — biztos hírek szerint — a főiskolára hagyományozta. Temetésére a tanári kar küldöttsége és az ifjúsági énekhar elutazott. Lapunk legközelebbi számában bővebben fogunk a nemes jöltevről megemlékezni. Példája legyen ösztönző földi jókkal megáldott testvéreinkre!

— **A sárospataki főiskola köréből.** Két ünnepélyben volt alkalmunk lélek szerint gyönyörködni március 23-án. Az egyik a tanuló ifjúság apróbb tagjainak, ezek közül a szokott módon előkészítetteknek, confirmációj vizsgálata, a mely a főiskola maternitében a délutáni istentisztelettel kapcsolatosan folyt le. A tanári kar és tanuló ifjúság szép számban tanusított érdeklődést s teljesítette szüle- és testvérhelyettesi köteleességeit. Ott volt az énekhar is és szállt ajkáról égfelé a dal és befelé a szívek rejtekébe, mint a legédesebb szavú imádság. 40 serdülő gyermek körülfogta a rögtönzött úrasztalát és közéjük állt a főiskola papja és eléjük tárta azon lépés fontosságát, a melyet tenni szándékoznak s rámutatván az élet útjain reájok váró kísértésekre, ajánlotta egyedül biztos kalauzúl a Jézus Krisztust, a ki út, élet és igazság. A közönség is boldogan érezte magát az ifjú kálmínisták felavató mesterének lábainál s a megtörtént vizsga után buzgón imádkozott a már önállóvá lett testvérek boldog-

ságaért, a kik kézfogás által ismertettek el az úrvacsora jogosult vendégeinek. Ezt a lélekre ható vallásos ünnepélyt még ugyancsak e nap estvéjén a „Magyar Irodalmi Önképző Társulat” felolvasó estélye követte, érdekes műsorozattal, szép közönség előtt, a *Tompa szobor javára*. A *Bertók Béla* társulati alelnök, IV. éves hittanhallgató rövid megnyitója után az énekkar remekelt Huber K. „Fohász”-ával. A hallgatóságnak mintha új lett volna ez a kitűnő mű a művészi előadás által; mély csendben szinte ihletetten hallgatta, élvezte, tapsolta és ujjazta. Erre következett *Dr. Mitrovics Gyula* felolvasása „Köz-műveltség és társadalom” címen. A fiatal esztétikus a maga egész idealismusával és kritikai erejével mutatkozott a közönség előtt. Nagy képtárakban s a művészet irodalma által csiszolt ízlése sok nagy és apró gyarlóságunkon megakad; házunkban, annak berendezésében nagyobb öszhangot óhajtana; a művészeteknek, tudományoknak nagyobb tiszteletét szeretné látni, hallani; társalkodásunkat magasabban járónak, az élet hétköznapi dolgain, bajain felülemelkedettné kívánná; szóval úgy ítélte, dorgált, mint a ki eszményekbe szerelmes s épen azért a való élettel nem bír megbarátkozni. A közönség álmélkodva tapadt a felolvasóra s egy-egy újabb fordulatnál szinte izgatottan várta a még újabb fordulatokat. A szép formába öntött s lelkesen hangsúlyozott dorgatóriumot elvégre is szíves éljenekkel üdvözölte. Borúra derű következett. *Papp Ferenc* joghallgató, a kit eddig komoly szavataiért becsültünk, jelesen igazolta, hogy kacagtatni is hivatása van. Gabányinak „Az öngyilkos monológia” című humor-székjét adta elő teljes sikerrel s bizony az ujjazást sem engedte el neki a felvillanyozott „arany ifjúság” s az is sikerült. A zenekart is örömmel üdvözölte a közönség megerősödött minőségben. A Baitz Irma „Havasi gyopár”-ját adta elő meglepő szabatossgal s ujjazásul néhány kedves népdallal kedveskedett. Semmi sem hiányzik immár a zenekarban a több-több dicsőség elnyeréséhez s szeretjük hinni, hogy teljes felvirágzása a későbbi nemzedékre is hatalmas sarkantyú leend. Azért hát csak nemes egyetértéssel és kitartással előre! A zenekar után Bertók Béla jelent meg az emelvényen és *Janka Károly* IV. hittanhallgatónak olvasta fel „A tudós macskája” című elbeszélését, a mi a műsorban tévesen volt *víg* elbeszélésnek megkeresztelve. A közönség a szerzőt is látni akarta és éljenezte. Komoly szavalatot *Séra János* hittanhallgató ifjú adott elő s választása „Zizim”-re esett s megbirkózott vele. Kár, hogy a közönség nem bírta már teljes éberséggel élvezni. A műsort az énekkar Wusching „Dalszokor”-ával, *dr. Székely* tanár, társulati elnök meleg köszönő szavakkal zárta be. Tetszett főleg az a nyilatkozata, a mely szerint az önképző társulat komolyan elhatározta magát — a közönség jóakarátát reményelve — a Tompa-szobor-ügyet győzelemre juttatni. Ugy legyen! Az egészben igen sikerült estélyt táncvigalom követte. Itt említjük meg, hogy március 20-án a főiskolai ifjúság imádságra gyűlt össze az imateremben, hogy Kossuth Lajos halálának évfordulóján hálát adjon Istennek, a miért nekünk adta őt. Az alkalmi imát Demeter Bertalan, főiskolai szénior mondta. A húsvéti szünidő április 6-án kezdődik.

— A főrendiház. március 23-án folytatta a *vallás szabadgyakorlatáról* szóló törvényjavaslat tárgyalását s a negyedik fejezetet, mely a III. fejezet kihagyása miatt most már harmadik lett, a 29. § kihagyásával elfogadta. Aztán névszerinti szavazással 127 főrend 112 ellenében harmadszori olvasásban is elfogadta a javaslatot. Ezután megkezdtek a *zsidó recepcióról* szóló javaslat tárgyalását. Az első szónok *Csáky-Pallavicini örgróf* volt, a ki magát párdücsös kacagányban járt ősektől származtatván, nem hajlandó a nyúlborrel bevándorolt zsidókat recipiálni, mert

ezektől foghagymaszagú az egész ország, ilyen szagú az ujság, sőt a vallás- és közoktatási miniszter ténykedése is. Szerinte a miniszter maga sem ismeri ezek vallását, mert az annyiféle, a hány sakterjök van. Ilyen és ehhez hasonló kifejezésekkel telt beszédet tartott a méltóságos gróf, a kinek aztán *Wlassics Gyula* miniszter válaszolt. Megütkezését fejezte ki azon, hogy a főrendiház tanácskozásában ilyen hangot is lehet használni s az ilyen tanácskozási modort nagyon kiálthatatlan szagúnak nyilvánította. Külön-külön válaszolt a recepció ellen eddig felhozott kifogásokra. Hosszasabban foglalkozott különösen az *áttérés kérdésével*. Kimutatta, hogy a javaslat nemcsak a keresztyén vallásról a zsidó vallásra való áttérést szabályozza, hanem a zsidó vallásról a keresztyénre áttérést is, a mi eddig törvénybe szintén nem volt rendezve. Arra a kifogásra, hogy a keresztyén vallásról a zsidó vallásra áttérni nem lehet azért, mert a kath. dogma szerint a keresztség által a keresztyén vallás eltörölhetlen jellegét nyert, megjegyzi, hogy az állam törvényeinél egy vallás dogmáját irányadóul elfogadni nem lehet. Hová jutnánk, ha mi interkonfessionális viszonyok rendezésénél egy vallás álláspontjára helyezkednénk? Különben — mondá a miniszter — a kath. vallás dogmái az áttérést is fenytendő cselekménynek tekintik, tehát a keresztyén felekezetek között történő áttérések ellen is épen olyan joggal lehetne küzdeni, mint a milyennel küzdenek a klerikális főrendek az izraelita vallásra való áttérés ellen. *Csáky-Pallavicini* gróf beszédére megjegyzi azt is, hogy az izraeliták Magyarországon szervezve vannak, még pedig a kongressusi alapon állók 1869-ben kelt szabállyal, az orthodoxok pedig az 1871. évi rendelet alapján. Az előbbi alapon áll fenn jelenleg 200, az utóbbin 250 hitközség. Van mintegy 50 statusquo község, de ezek is csak a vallás és közoktatási miniszter engedélyével alakulhatnak meg. *Wlassics* beszéde után *Ambrózy br.* jelentette ki, hogy a javaslatot elfogadja, noha a multkor ellene szavazott, de *Zichy Nándor gr.* mint olyat, a mely a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslat elfogadása után felesleges, elvetette, *Szapáry Géza gr.* pedig a 2. szakasz kihagyását követelte. *Szontagh Pál* társadalmi, közgazdasági és hazafiúi szempontból szükségesnek tartja a recepciót s így azt elfogadja. Ezután névszerinti szavazás következett és 117 szavazattal 111 szavazattal szemben általánosságban sem fogadta el a recepcióról szóló javaslatot. Valószínű, hogy a képviselőház mind a két javaslatot újra változtatlanul fogja visszaküldeni a főrendekhez.

— A II. országos és egyetemes tanügyi kongresszus szervezése céljából *országos gyűlés* lesz április 11-én, nagycsütörtökön, d. u. 4 órakor Budapesten, a *Lipót-utcái városháza* közgyűlési termében. Tárgyai: 1. A II. országos és egyetemes tanügyi kongresszus szervezete. 2. A kongresszus „összes ülésé”-nek tárgyai. Előadó: *dr. Beke Manó*, középiskolai tanár. 3. A rendező bizottság megválasztása. A gyűlést eshetőleg közvacsora követi. Az előkészítő-bizottság március 8-án hozott határozata értelmében az országos szervező gyűlés tagjai lehetnek: a) az előkészítő-bizottság tagjai; b) az egyesületek és testületek küldöttei; c) a nevezettekén kívül azok, kik a 2 frt tagsági díj lefizetésével a kongresszus tagjaiul jelentkeznek. Az előkészítő-bizottság felkérte a tanítói egyesületeket és testületeket, hogy képviseltetésökről gondoskodjanak. A sárospataki főiskola tanári kara márc. 27-én tartott közgyűlésében *Buzu Jánost*, lapunk társszerkesztőjét választotta meg képviselőjéül.

— A sárospataki theologus ifjak által márc. 31-ikére tervezett vallásos irányú felolvasó délután, a szereplőknek váratlanul történt másnemű elfoglaltsága miatt, bizonytalan

időre elhalasztatik. Az új határidőt ideje korán jelezni fogjuk.

— **Lelkészválasztási hírek.** A mezőkeresztesi egyház mult hó 25 én a *Bornemisza József* utódjává *Simon János* hevesi ev. ref. lelkészt választotta meg. A *sajóvámosi lelkészválasztás* ügyével szintén ezen a napon foglalkozott Miskoczon az egyházkerület fegyelmi bírósága és mint a „Szabadság”ból olvassuk, megváltoztatta az abauji egyházmegyének, mint delegált bíróságnak ítéletét, mert nemcsak a választást semmisítette meg, hanem S. I.-t pályázati jogától megfosztotta, Cs. J. ellen pedig a fegyelmi eljárás megindítását elrendelte.

A miskolci ev. ref. főgimnázium új épületét a mostani püspöki lakás telkén fogják felépíttetni, mert a vallás és közoktatási miniszter megbízottja szerint ennél alkalmasabb telket Miskolcon erre a célra nem igen lehetne találni. A műépítész számítása szerint az építkezésre legalább is 120,000—125,000 forint szükséges.

— **A herégi egyházmegyei lelkési értekezlet az országos lelkési özvegy árva-gyámintézet új alapszabályairól** már véleményt formált. Nehezteli annak az öt éven belől elhalt lelkészek özvegyére vonatkozó javaslatát s indítványozza a *gyámintézeti bizottsághoz* címzett felíratban, hogy:

„a számbavehető anyagi erőhöz képest állapíttassék meg egyenlő mérvű állandó segély valamennyi özvegyre és árvára nézve azon kikötés mellett, hogy a mely lelkész öt évi szolgálat előtt halt meg, annak családja tartozik a belépési járulékot s az elhalt lelkész fizetése utáni évi díjakat öt évről teljesen befizetni s a hatodik évben tétetik folyóvá az özvegy és árvák számára a rendes évi segély. Tehát a belépési díjon kívül öt évi tagsági díj befizetése adjon jogot arra, hogy a hatodik évben az özvegy és árva állandó segélyt nyerjen. Ha az 5 éven belül elhalt lelkész özvegye és árvája a hátralevő fizetés után eső $\frac{1}{10}$ -ot és az évi járulékokat a még hiányzó évekre ki nem fizethethetné, mindez az özvegyet illető segély-összegeből tartatnék vissza évi részletekben.”

Ajánljuk az indítványt a konvent figyelmébe, mert igaz az, hogy igen csekély lesz majd az ilyen módon segélyezendők száma, az intézmény szelleme pedig sokat nyerne az ilyen javítás által.

— **Nyilvános köszönet.** A theológusok részére felállítandó »kézi könyvtár« javára az adományozást Buza János, gimnáziumi tanár kezdte meg, a ki e nemes célra 3 frtot volt szíves hozzájuk juttatni. Ugyancsak ő egy érdekes bibliát is ajánlott fel. Alakítandó könyvtárunknak a joghallgatók között is akadtak támogatói. Így Mecser Gyula, Halász István, Fodor Zoltán, Bárczy Gusztáv, Szabó Zoltán, Kovács Bálint, Baksay István, Nagy András, Pál Ernő, Bíró Lajos — 1 frtot ajánlottak fel kézi könyvtárunk javára. Fogadják mindannyian hálás köszönetünket. Vajha az ő példájuk buzdításul szolgálna. Ez alkalommal mondunk köszönetet t. Rácz Károly lelkésznek, ismeretes egyházi írónak, a »Szabad Egyház« szerkesztőjének, a ki felállítandó könyvtárunknak szíves volt elküldeni »A pozsonyi vértörvényszék áldozatai 1874-ben« és »Kálvinnak és a genfi reformációnak történeti jelentősége« című műveit. Vass J.

— **Lelkészeink figyelmébe.** Az évszakváltozás alkalmából kedves kötelességemnek tartom „Gyöngyössy Sámuel köznapi imáit” a nagytiszteletű protestáns lelkési kar becses figyelmébe ajánlani. Gyöngyössy Sámuel imakönyve tekintettel az évszakokra osztályozza imáit, melyeknek magasztos és lélekemelő hangja meghatja az imázó kebleket. A természet tavaszi ébredése; a nyár megterített asztala, a halványuló őszi lombok hulló levelei, a pihenés téli álmában a halál gondolata: mind-mind más-nemű érzelmekben emelik Istenhez a kebel buzgóságát, nemcsak vasárnapokon, de hétköznapiakon is. Meg vagyok győződve, hogy a lelkési kar örömmel fogadja ezen

imakönyvet, melyben az imádó lélek ünnepi gondolatokat és érzelmeket talál a köznapi buzgóság imáiban is. Az imakönyv ára díszes vászonkötésben 3 frt. Az összeg beküldése után bérmentve küldetik meg. Kiváló tisztelettel *Ferenczy B.* protestáns egyházirodalmi könyvkiadó hivatala Miskolczon.

Pályázatok.

A debreczeni ev. ref. tanítóképezdében betöltendő rendes tanári állomásra.

Ezen tanszék tárgyai: vallástan, földrajz, történelem, a megállapított beosztással és óraterv szerint, azon fenntartással, hogy a beosztás változása esetén ezekhez, vagy ezek valamelyike helyébe más rokon tárgy is tehető. A heti órák összes száma 20-ig terjedhet.

A tanszék javadalma: 1200 frt alapfizetés, 400 frt lakaspénz, 100 frt ötödéves korpótlék 5 ízben, mindenik díj évnegyedi előleges részletekben. Ezek mellett a javadalom élvezője, mint rendes tanár az országos nyugdíj-intézetnek lesz tagja.

A pályázók vallására az intézet jellege, képesítésére nézve az országos középiskolai törvény 29. §-a irányadó.

Pályázhatnak olyan lelkészképesítéssel bíró egyének, a kiknek a földrajzból és történelemből középiskolai tanári képesítettségük van; vagy ha ez utóbbi nem volna, magukat annak 2 év alatt leendő megszerzésére kötelezik.

A megválasztott tanár hivatalát az 189 $\frac{5}{6}$ -ik tanév kezdetén a fenálló rendtartás szerint székfoglaló értekezés tartásával foglalja el.

A pályázati kérvények kellőleg felszerelve folyó évi ápril hó 24-ig a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához adandók be.

Debrecen, 1895. március 22-én.

Kiss Áron,
püspök.

Az 1895-ik év folyamán tartandó rendkívüli egyházkerületi közgyűlésen választás útján a nagy enyedi ev. ref. Bethlen kollégium theol. akadémiáján elhalálozások folytán megüresedett 2 rendes tanári tanszék fog betölteni.

E tanszékek egyikével az Ó., másikával az Ujszövetségi exegetikai, esetleg a történelmi és rokon tudományok tanítási kötelezettsége jár a konventi tantervben megszabott heti maximális óraszámmal.

E tanszékek mindenike után járó javadalom évi 1650 frt készpénz, 50 frt ötödéves pótlék, természetbeli lakás vagy 300 frt lakbér és esetleg veteményes kert rész.

Az alkalmazandóknak, az egyházkerületi közgyűlés jóváhagyása esetében, a kollégium minden lehető esetre (végkielégítés, nyugdíj, özvegyek és árvák ellátása stb.) szorosan ugyanolyan kötelezettségek ellenében, ugyanolyan jogokat biztosít, milyenek az állami, illetőleg más nyilvános tanintézetek tanáira nézve az 1885. évi XI. és az 1894. évi XXVII országos törvénycikkekben vannak megállapítva.

Az Állomás 1895. szeptember 1-én foglalandó el.

A pályázni óhajtok életkorukról, vallásukról, képesítettségükről, eddigi alkalmaztatásukról és irodalmi működésükről szóló bizonyítványokkal felszerelt folyamodványokat az erdélyi ev. ref. egyházkerület püspökéhez az 1895. évi május hó 1-ig nyujtsák be.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsától.

Kolozsvárt, 1895. március 24-én,

Dr. Kolozsvári Sándor,

1—3. elnök helyettes

Parádi Kálmán,

tanügyi előadó.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY. Szerkesztő-társ: BUZA JÁNOS. Főmunkatárs: DR. RÁ CZ LAJOS.

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Kis emberek töprengése nagy dolgok felett.« *Andráshy Kálmán.* — »Hivatalos gyermek-rablások.« — *H. Kiss Kálmán.*
»Vibornai Mudrány András.« 1818—1895. — »Mudrány András végrendelete.« — Ev. ref. konvent. *Mitrovics Gyula* —
»A tudomány bukása.« *Rácz Lajos.* — »Vegyes közlemények.« — »Pályázat.«

Kis emberek töprengése nagy dolgok felett.

Mottó: Szeretem én langy május reggelen
A permet-esőt, mely gyéren aláhull,
Csillámfonalként, a dörgéstelen
Napszürke felhők tiszta fátyláról,
Midőn a tájnak élénk zöldje lenn
A szöke fényű légből visszahárul
És sárgazölddé lesznek a sugárok,
Melyekben a kelő nap átszivárog

Szeretem a hölgy szép szemét, midőn
Egy-zerre könyvet hullat és mosolyg
S a még le nem simúlt bánatredőn
Félénk örömmek kétes lángja bolyg.
Szeretem, hogyha — mint tavasz-mezőn
Arnyéket napfény — tréfa üz komolyt:
Ez a hullámos emberszív nedélye,
Halandó létünk cukrozott epéje.

Arany: »Bolond Istók.«

Kis emberek összetalálkoznak néha-néha egymás barátságos hajlékában s peronosporás karcos mellett, fináncolt dohányfüst mellett nagy dolgokkal hántorgatják elméjüket.

Bekalandozzák az emberi törekvés és tudás összes birodalmát. A harangozótól a püspökig, kisbírótól miniszterig, a családtól a népek oceanjáig bontanak és teremtenek.

Általános vonása a kis embereknek, hogy semmivel sincsenek megelégedve; örökösen zúgolódnak, panaszkodnak s aztán mindent jobban tudnának, mint az okosok. Kész volna valamennyi a püspöki széket is elfoglalni — legalább a jövedelme végett. Persze, mind a teendőit emlegeti.

Hiába! kis emberek völgyben élnek, nem csoda, ha szűk a látkörük s e szűk látkör is gyakran ködös; a hozzájuk közel eső tárgyakat sem képesek tisztán megkülönböztetni.

A csiga mesél aztán a sasnak a magasság tiszta végtelenségéről!

No, de a kis emberek is élnek, mint a csiga-bigák, sőt élni is akarnak s van bennök némi feltörekvő szellem és akarat s nem lehet mindjárt elítélni őket, ha kinyújtják szarvacskáikat s tapogatóznak a magasság felé.

Legyen meg az ő gyönyörűségök, hogy elmondhatják nyíltan töprengéseiket a nagy dolgok felett. Leg-

felebb esendes mosolyt csálnak a kiválóbbak ajkaira. S a ki másokat mosolyra gerjeszt, az még nem rossz ember.

Az egyházi élet külső és belső ható eszközei mintegy boncasztalra kerülnek a kis emberek előtt.

Először is jön az esperesség s rögtön kész rá Baltázár király ítélete: „megméréttél, hiányosnak találtattál.“

Kis emberek az esperesi hivatalt inkább postatáviradhivatalnak tartják, hova naponként sok levelek bemennek s honnét szintén olyan sok levelek kimennek. Tudomásra hozatik... Megbizatik... Figyelmeztetik... Meghagyatik... stb. efféle.

A vallásos élet vértől duzzadó szíve helyett, írógép, honnan nem tápláló vérerek, hanem táviró drótok hálózata fut ki és vissza.

A régi deliquensek előtt nem volt tekintélye sem Istennek, sem császárnak, csak a szolgabírónak, a ki szentől-szembe állott velők mindenkor, mikor nem is gondolták. A császár messze lakott Bécsben, az Isten még messzebb, az égben. Ezek miatt nyugodtan alhatott. De a szolgabíró, mint mardosó lelkiismeret, mindig sarkában volt.

Ilyenformán gondolkodnak a kis emberek. Nekik nem esperesi hivatal kellene, hanem esperes. Mondják, a papírkard levegőt sem szabadal, nemhogy az egyházi élet itt-ott összekuszált bogait. Nekik emberek kellenének: hús és vér, mindenek felett pedig világos fő, érző szív és hajthatlan igazság.

Ez a kis emberek bölcsesége, a kik persze nem vesznek figyelembe sok körülményt. Mindenek felett az esperesi hivatal óriásira felhalmozott irodai teendőit, melyek miatt absolute nincs ideje, hogy a saját szemével is lásson. Aztán az esperes is fungens pap s rendesen nagyobb egyházban s hozzá még különféle kitüntető kötelezettségekkel tisztelik meg a világi hatóságok, melyek miatt aztán kívánni sem lehet, hogy csak egyházmegyéje összekuszált bogait kötözzé-olddozza.

Ezt elgondolhatná a kis emberek, mielőtt megmérnék Baltázár királyt.

Esperes után jön a vizitáció.

Kis emberek megint kifeszítik a mérő zsinórt. Igaz, hogy az esperes nem mehet mindenüvé, de a vizitáció mehet mindenüvé. Nemcsak megnézheti, de meg is láthatja az egyházi életnek minden csinját-binját. A gyülekezetek előtt ők az élő törvény, mely a közvetlen

szemlélet bölcsességével sok terjedni kezdő kórt jó idejében kivághat, felujdulót begyógyíthat, ingatagot megerősíthet, homályos dolgot tiszta világosságra hozhat.

De a vizitáció mindig siet... haza. Bajai vannak neki is otthon. Azok vannak eszében. Végezze ki-ki a maga dolgát. Aláírja hivatalos dolgait, nem mulasztván el utódának figyelmébe ajánlani a gyógyítandó bajokat. Utóda megint utódát emlegeti

Igy aztán elvégre is a bírónak végződik a dolgok láncolatának végső szemje. Felhívatik... Megbízatik... Meghagyatik... stb., stb. A kis emberek pedig izetlenkednek otthon presbiterekkel, kurátorokkal, fizető (?) hívekkel és azon hatalmas atyafiakkal, kiknek ősei hajdan büszkén állottak áldozni az oltár mellé, ha kellett — vért is. Váltig mondják a bölcsőbb utódok, hogy csak a helybeli tiszteletes aggatózik mindig, mert, ha igazsága volna, támogatná a nagyobbak, de ne hagyjuk magunkat!

És nem hagyják magukat.

Hát tudja Isten, hol az igazság?

Tervezgetésekben, jó szándékokban nincs hiányosság. Megyei jegyzőkönyvek, kerületi jegyzőkönyvek, hírlapok, értekezletek tele vannak: „javasoljuk... óhajtjuk... kívánjuk... elváratik... meghagyatik... stb. effélékkel. Aztán, mert mindig végén cserdül az ostor, a kis emberek próbálkoznak otthon életet adni a néminemű jószándékoknak. A legtöbbször megakad mindjárt a presbiteriumon, aztán azokon a kisebb rendű hatalmaságokon, kiknek legfőbb örömük telik bontogatni a kálionben is bomladozó egyházi életet — sokszor a helybeli plebános vendégszerető asztalánál. A kis emberek aztán... abbahagyják a jó szándékot s értelmük, akaratauk azon kérdés körül összpontosul, hogyan tartásuk el családjukat?... hogyan juthassanak előnyösebb pozícióba? s ha megürül egy-egy jobb ekklezsia, szívesen és nyíltan áldoznak néhány száz forintot, annál is inkább, mert az újabb idők tanúsága szerint, ez már nem is megy kanonikus számba.

Tagadhatatlan, hogy a kis emberekben nagy elkeseredés legyen, mely miatt nem láthatnak mindent tiszta világításban. Mert, hiszen nyilvánvaló, hogy nincs mindenütt „szenny és piszok Benárestől Jagernátig“ s némely esperes *bátyánk* evangéliumi lelke, szinte teremtmény erővel lebeg egyházmegyéje felett s mintegy gyengébb *testvérei* úterén tartja folyvást kezét, buzdítva, intve, majd kényszerítve szeretettel és alázatossággal, egyedül a Jézusért és az ő országának terjedéseért.

Kis emberek aztán, ha végigcsépeltek egy asztagot, új szérút keresnek s csak úgy suhog a hadaró kezökben.

Kedvenc témájuk a pap-képzés ügye.

Mértékül felállítanak két rovatot: tartozik, követel.

Mivel tartozik a pap?... Mit követel a gyülekezet?...

Megadják a választ először a *követel* rovatra.

Követeli mindenekelőtt, hogy tőle minél kevesebbet követeljen a pap s minél többet adjon neki. Hogy ne csak a maga megélhetéséről gondoskodjék, hanem még az övékről is. A lelki ügyeit nem annyira emlegeti, mint inkább a testieket. Legbuzgóbban éneklí az ilyen énekeket: „Szűkölködünk sok mértékben“, „Könyhullatásom én nekem kenyerem éjjel-nappal“, „Hogy magunkat adósokká tettük“ stb. S aztán szabadulni akar a „sok szükségétől“, „könyhullatástól“, „adósságtól“ — a szabadulásnak remény-horgonya leginkább a bogárhátú parókia.

E végből a *kegyes hívő* követeli, hogy kicsiny papja mindenhez értsen, a mi csak a szegény ember ügye-

bajára tartozik. Azért is pedig, mert itt ingyen kaphat minden remédiumot. A jegyző, a bíró, a fiskális, orvos, a zsidó stb. mind pénzért árulja többé-kevésbé használható medicináit. A kegyes hívő szerint egyik sem okosabb ember a papnál. Aztán a papi fizetésökért nem csak a menyország örömeiben óhajtanak részesülni, elvárják, hogy papjuk a földi életre is segítsen. A más világon majd elvégzi a jó Isten.

Igy kerül aztán a kis emberek elibe adás-vevés, csere-bere, szántás-vetés, ültetés, oltás, kaszálás, aratás, mindenféle szerszámnak a használhatósága, építéseknek csinja-binja, tervek és költségvetések köre, vasra, fára, állattartás, üzérkedés, hízlalás; emberbetegségben és állatbetegségben való tanácsok és tényleges segítések, végrendeletek, hagyatékok, árvaügyek, szövetkezeti ügyek stb., stb., stb.

Ezek mind a *követel* rovatba jönek.

Hát a *tartozik*, mivel lesz kitöltve?...

A kis ember előveszi bizonyítványát hiteles pecséttekkel, tudós emberek aláírásával erősített oklevelét, melynek csak megpillantására is úgy dagadozott a mája.

Kitölti a rovatot.

Héber nyelvtan, héber egzegezis, görög egzegezis, dogmatika, összehasonlító vallástudomány, egyháztörténelem, simbolika stb., stb.

Ezekből nem követel senki.

A kis ember gondolkozik. Iskolai büszkesége először fellázad, azután megrogyan, mintegy nagy, nagy kazal szalma kevés pernyéje. A követel és tartozik rovat úgy lángol lelke előtt, mint valami farkasszem vágó pusztai útas előtt.

Vagy-vagy!

— Ha nem tud tanácsokat adni, hát mit tanult tiszteletes uram, annyi sok esztendő alatt? — faggatja a falusi bölcselkedés.

— Hjah! kedves hitsorsosom, nem olyan tudományt tanulunk mi, a mit a moly és rozsdá megemészti!...

— Hát akkor minket eszen meg a moly és rozsdá — duruzsol a kegyes hívő s emleget sok mindenfélét.

A kis ember hozzá fog és tanul; kezdi az élet ábecéjét.

— Sohase felejtsem el — mondja egyik — egy suplikáció-útamban betérve a szalmás parókiába, annak pitvarában ősz szakállú, szelid arcú öreg urat találtam, a mint egy vessző-seprű megcsinálásával bibelődött.

— Látja, kedves öcsém, ez a falusi dogmatika.

Bennem akkor tótágast állt a dogmatika, de bezzeg, talpra ugrott később, sőt nekifogtam magam is tanulni Pista kocsistól.

Ha pedig megmarad a szent *khokma* mellett, fumi-gálva minden profan tudnivalót, akkor meg is nézhetik az ő szükebb és tágasabb hazáját!

Dehát mégis, nemesak kenyérrel él az ember, különösen ha papi ember. Mert bármennyire jólesik is Pál komának, hogy a csikó-vásárt előnyösen csinálta meg — a tiszteletes koma mondta, pedig az tud ám hozzá! -- de hát elvégre is a szent hivatal tanulmányozást követel s bizony Pál koma nem látná szívesen, ha pap-jok nem volna különb, mint a szomszédé, vagy pláne, mint a plebános tisztelendő.

A mit adott a papképzés: aranyat, ezüstöt, drágakövet, fát, szénát, pozdorját, — az életpróba tüzkemencéjébe kerül. A kis ember, míg tanult, nem érzett semmi felelősséget. Most ő tanít, vezet, formál s felelős mindenekért. Minden szava nyomot hagy, akár katedrán, akár útfélen. Lelkéből kiszaló kijelentései, mind egy-egy erkölcsi váltó, melyet bármely pillanatban le kell számítolnia, különben önmagát is, hivatalát is,

erkölcsi csödbe juttatja. S aztán a kálvinista ember mind gondolkodik, gondolkodnia szabad is, kel is. Az élet eseményeinek százféle ellentéte csakugy felvetődik a kegyes hívek lelkében s nyugtató központot keres. Ezt a központot kell megtalálnia a kis embernek — először maga részére. Mert csak így adhat másoknak is. Vagy érdeklődik, vagy nem az igazság iránt.

Ha nem? Egyszerűen recitál napról-napra. Kételyei nincsenek. Ledarálja az életet nagy békeséggel s — eltemetik az ekklézsia költségén nagy tisztességgel.

Ha igen? Mint hullámok, zajlanak lelkében a folytonos kérdések: a vallásnak, az erkölcsi életnek nagy kérdései. Előszedi szerzett ismereteit. S meg kell valania, hogy azok felette fogyatékosok. Mindjárt a legelső kérdés: a biblia, annak lényege, annak központi igazsága, isteni volta, erkölcsi elvei. Ugy tanulta, hogy az élet és halál nagy kérdéseire a biblia feleletet ad. Elhitte. Most minden formában elibe áll a kísértő. S neki tudnia kellene, hogy azon dolgokról másutt is mint gondolkoznak, mint bizonyítanak? Az igazság összehasonlítás folytán jő ki. A dolgok hasonlóak és különbözök. Hol ezeknek határa? Hol veszi ezeket az összehasonlításához szükséges mestereket, igazságokat? S ha nem tud eligazodni köztük, hol az utbaigazító tanító, egy egészen részrehajlatlan, tárgyilagos tanító?!

A nagy gondolkodók, kik különféle nyelveken egy igazságot hirdetnek, alig léteznek a kis emberek nézve. Nemcsak az élet ezer nyomorúsága, de az anyagi szegénység sem engedi meg, hogy tartalmas könyveket szerezhessenek s azokból világosságot, feleletet nyerjenek.*

Szóval a kis emberek nincsenek megelégedve a papképzéssel. Akkor pedig sokalták... bizonyosan a ráfordítandó időért.

Ez a kis emberek nyavalyája.

Mennek tovább, nekimelegedve!

A kis emberek — apák lesznek, miként atyáik lettenek. A törzs körül sarjadékok indulnak növének.

Bezzeg a rókának van barlangja, az égi madárnak fészke, de az emberfiának nincs fejét hol lehajtani.

Minden új csemete egy-egy új kérdőjel: mit együnk? mit igyunk? mivel ruházkodjunk?

Aztán a nevelés!!!

Kis emberek hallottak erről, tanultak is s képzeltek is annak idejében, hogy pompásan tudják — a papírról. Most következik a prakszis.

Mert, miként Arany mondja:

„Kettős úton halad az emberi élet,
Egyik a gyakorlat, másik az elmélet!”

Itt aztán, a jeles érdemjegy dacára, lépten-nyomon botorkálnak. Most kezdenek gondolkodni a nevelés szó tartalmáról. Eddig megelégedtek a szóval, tartalom nélkül is. Az első sarjadék meghozta a tartalmat. De meg ám a tudatlanságot is! Mi a ménkűt is tanultak 16 éven át, hogy azt se tudják, mit csináljanak egy kis újszülött porontyval, a ki csak sír... sír, és se diák tudomány, se görög tudomány, se logaritmusok, se logika, még a héber egzegezis sem hallgattatja el?! Az új szülőknek szívök-lelkök összefacsarodik, de csak nem tudják, hol a baj!

„Egyáltalán sajátyszerű maradéka a szellemileg szegény, az ókori legendákon, mitológián, literatúrán rágódó középkornak, a mai közoktatás, közművelődés. A művelt emberre nézve, szegénynek tartják ma is, ha nem ismeri Herkules hőstetteinek gyermekes és buja meséit vagy az ókor összes kétes hölgyeinek szerelmi históriáit,

Helénától Proserpináig, — de kérdezik-e tőle valaha, ki volt Jenner, Semmelweis, Howard, La Ribritiere, Miss Nightingale és más jóltevője az emberiségnek? A művelt osztályok ifjait úgy nevelik, úgy tanítják, hogy ismerjék a *triemis*, és *quadriemis* szerkezetét, — de nem ismerik meg soha a fűtést, melyet élveznek házaikban, a szellőztetést, melynek levegőjével élnek és azokat a Leviatán-erőket, gépeket, melyekkel az egész emberiség él, melyeket javára kihasznál. Tanítják az ókor grammatikáit, szó és mondat szerkezetét, a helyes latin-szórendet: de testük szerkezetét, a helyes életrendet nem. Tanítják a görög, a latin oligarkia, szenátusz, populusz küzdelmeit, marakodását, de nem a modern socialis és humanus törekvéseket, melyek feladata a jobb higiéná, a humanusabb élet megszerzése az összes emberiség számára.¹

Százezrek fáradságát összes szellemi és testi erőik megfeszítésével a kimerülésig napról-napra, sötét műhelyekben, emberpusztító gyárakban és nincs a ki bennök az embertársat megsajnálja, oltalmazná. A szegény betegek orvoslását *minuendo licitációra* bocsátják az orvosok között, ápolásukra, üdülésökre keveset gondolnak: humanus dolog mindez?...

Nem csoda, ha ma még a társadalomnak legműveltebb rétege sem képes világosan látni s czélszerűen cselekedni közegészségi dolgokban.“

És talán nincs igazsága a derék Fodor József doktornak, ki a fenti idézetet lelke nagy keserűségével mondja el az országos közegészségügyi egyesület 1893 évi gyűlésén?!

Persze! De hát mit használ az a kis embereknek, ha érzik, hogy igazsága van. Nekik nevelni kell. Tetet, értelmet, erkölcsöt. És pedig nemcsak házukban hanem gyülekezetökben. Mitől? és hogyan? nevededik az értelem. Mitől és hogyan nevededik az erkölcs? S egyáltalán van-e ez a három s ennek nevedése, egymással valami viszonyban? Folytassuk tovább a kérdést? mig kijő az életnek igazi tartalma, ez a nagy kérdőjel!! A mely örökre kérdőjel marad, ezer, meg ezer, tanult ember előtt, ha száz nagy pecsétetes okmánnyal doczeálja is vezető mivoltát!...

Csendeskedjete kis emberek... a karczos nagy ingerültségbe hozott! Hiszen a ti bölcsességeitek szerint, bábaképző, dajkaképző tanfolyamot kellene nyitni a theológián.

De hát miért legyen az emberi társadalom, mint egy kettős vederrel járó kút, egyik nagy felében szenvedő tömeg, tudatlansága miatt, a másik kicsiny fele gyógyító?! Betegek és orvosok.

Igy tartanak nagy mosást a kis emberek. Szapulóba kerül minden dolog, habár saját nyakukat eszi is a lug. Felülről egyet ugnak lefelé.

Belejutnak a népiskolába. Nagyot mernek. Azt beszélnek, hogy ők iskolaszéki elnökök s ez úton összeköttetésbe jönnek a népiskolával. Ők nevelni szeretnének, a tanító úr pedig tanítani akar. S váltig ellenkeznek, hogy ez a kettő nem egy, kész az összeütközés. A tanító úr homlokára írja ezt a büszke jelszót: *Az iskola én vagyok! noli tangere circulos meos.* A miniszter úr azt hirdeti, hivatalos rendeletben, hogy csak az erdélyi százsz papok értenek az iskolához; a többi pap és lévita vegye le kezét az eke szarváról.

Jól van.

Kis emberek figyelnek és lesik a drága fa gyümölcsét.

¹ Ilyesminek elsajátítására való volna az ú. n. közegészségstan, a mi minden akadémia tanrendjében ott van. Szerk.

* Parokhialis könyvtárak, jöjjen el a ti országotok! Szerk.

No... no!... haladunk, szó sincs róla. A statisztika évről-évre magasabb % irni-olvasni tudó hazafit mutat. Csinosodunk... értelmesedünk.

Hanem az élet!! az élet!!

Tudja Isten, mintha biccenene.

Csak ne látna az ember és ne hallana és ne olvasna szegény emberekről, tanult emberekről, gazdag emberekről oly dolgokat, melyeket se látni, se hallani, se olvasni nem jó... nem jó...

Férges gyümölcsök... férges gyümölcsök...

Ilyen a kis emberek zsörtölődése.

(Vége köv.)

Andrásy Kálmán.

TÁRCA.

Hivatalos gyermek-rablások.

Kettőről van szó: az egyik III. Károly, a másik pedig leánya Mária Thérézia alatt történt édes magyarom, még pedig Erdélyben.

III. Károly a spanyol koronaért folytatott véres harcot V. Fileppel, a francia királynak, XIV-ik Lajosnak unokájával. Egyszer azonban meghalt a bátyja I. József magyar király és német császár véletlenül. Nosza megijedtek az európai hatalmasságok, hogy most már nagyon nagy hatalom is lesz Károly! Cserben hagyták szépen s így kimaradt Spanyolországból és annak csak olasz birtokait kapta meg.

Éppen ekkor hamvadt el a II. Rákóczy Ferenc által kezdett magyar szabadságharc. Utolsó üszkeit Károlyi Sándor és Pálffy János oltotta ki a majtényi mezőkön, az ecsedi láp szélén. A két jó úr megakart menteni a magyar nemzetnek, a mi megmenthető volt. Hanem hát egy csapat magyar úr, a kinek a jószágai Bécs közelébe feküdtek s meg a *katholikus főpapság* schwarcgelbebb lett az osztrák-cseh főuraknál és addig beszéltek a szatmári békét elfogadó királynak, és oly szolgálai módra viselték magukat az országgyűléseken, hogy még II. Rákóczy Ferenc is — a ki éppen a haza szabadságáért áldozta mindenét — a hazaárulók közé került... s a *törvény tisztelétét egészen meggingatták a fejedelem előtt.*

És lőn aztán szomorú sorsa a magyar protestáns egyháznak. A békekötések oklevelei annyit értek, mint a zsidárúk; a templomokat egyre-másra elszedték, megye szerte csak kettőt-kettőt akarván meghagyni a protestánsoknak: a protestáns papok a katolikus püspökök vizsgálata alá vettek, hogy helyesen keresztelnek-e?.. És megujult újra az erőszakos térítés, katonai karhatalommal is. Ilyet beszélek el vagy kettőt a sok közül.

I.

Erdélyben nagyon sok főúr van, kik vagy egyik-másik fejedelem, vagy annak a rokonsága véréből származtak. Midőn a török és evvel együtt az erdélyi nemzeti fejedelemség szerencséje is lehanyatlott; kivált pedig midőn a jámbor I. Apaffy Mihály fejedelem ő nagysága is behunyta szemeit: az erdélyi főurak egyre-másra törekedtek kiérdemelni egy-egy római szent birodalmi, grófi vagy bárói címet a bécsi kormánytól, feledve, hogy *efféle gyarló cím nélkül is az urak vagy mágnások közé tartoztak vala.* De hát ha Teleki Mihály uram kaphatott grófi címet, miért ne kaphatna egy Bethlen, Bánffy, Kornizs stb.?! A bécsi kormány pedig szórta az üres címeket mint a maszlagot, hiszen neki semmibe sem került és

nem is kívánt érte sokat, csak egy-egy darabka alkotmányt, nemzeti jogot, *katholizálást* stb. Lomtárba való dolgok, úgy sem ad érték a német senmit.

1691. december 4-én I. Leopold, római német császár és magyarországi koronás király kiadta a róla nevezett (leopoldi) diplomát, melyben Erdély törvényeit s az Approbata és Compillata constitutiokat ünnepélyesen megerősítette és ezzel a három nemzet (magyar, székely, szász) és a 4 vallás (református, lutheránus, római katolikus és unitárius) minden jogát. Ezt a diplomát az 1692-iki március 15-iki országgyűlésen Nagy-Szebenben, az erdélyi rendek elfogadták, kihirdették s ez valóságos kétoldalú szerződéssé vált a fejedelem és a rendek közt. De hát miért tartották volna meg Lipót és utódai a diplomát, midőn akadt elég erdélyi úr, a ki csúszás-máshozból törvény sértésre bízta a fejedelmet, vagy német kormányt!!

Ilyenek voltak báró *Kászoni János*, akkori erdélyi udvari kancellár (olyan miniszter-féle) és gróf *Kornizs Zsigmond*, két vakbuzgó katolikus főúr, a kik nem vihették el a lelkeikön, hogy gróf *Bethlen Kata* a gyermekeit kálvinistának nevelti.

Ez a gróf *Bethlen Kata* egyike volt az erdélyi legderekabb magyar urasszonyoknak. Gazdag, buzgó kálvinista, művelt és tudományszerető asszony. Leánya volt gróf Bethlen Sámuelnek, Küküllő vármegye főispánjának és Maroszlók fő király-birájának s nejének Nagy Borbálának.

Gróf Bethlen Kata, midőn 17 éves lett — 1717. szeptember 11-én — férjhez ment gróf *Haller László*, római katolikus úrhoz, a ki egy iratban „erős hittel lekötözte magát”, hogy „feleségét soha vallásában nem háborgatja, és ha gyermekeik lesznek, a fiú pápista, a leány református vallásban neveltesse.”

Született is 3 gyermekök: Sámuel, Pál és Borbála; de Sámuel elhalt. — Igen, de meghalt a férj és atyja gróf Haller László is, 1719-ben, pestisben, 22 éves korában.

Gróf Bethlen Kata 1722-ben májusban ismét férjhez ment gróf *Teleki József*, református úrhoz s báró Kászoni János és gróf Kornizs Zsigmond azonnal mukába vették, hogy a gyermekek édes anyjoktól elvésszenek, „nehogy valamit beszíjjanak a kálvinista vallásból.”

Formaszerinti végzést eszközöltek ki erre az erdélyi guberniumtól, vagy kormányzástól (a mi olyan helytartó tanács-féle volt), hogy a gyermekek édes anyjuktól elvésszenek, mely határozat a felséges udvarhoz azon kérrrel küldetett fel Bécsbe, hogy *azt katonai erővel végrehajtani is engedtesse meg.*

Hiába folyamodott ezen istentelen végzés ellen a fejedelemhez gróf Teleki József — felesége gróf Bethlen Kata nevében; — folyamodására a következő végzést kapta: „Az udvarnál már nyilvános, hogy a *haza törvénye szerint* a gyermeknek az anyjánál kellett volna maradni, de minthogy ő felsége egyszer megígérte az ellene valóknak, hogy elveszi, azért már úgy kell lenni, meg nem másolja. A miniszterek is mindnyájan azt írták: „Látják magok is, hogy mind Isten, természet és haza törvénye is azt kívánja, hogy az anyánál maradjanak a gyermekek; de ő felsége örökös fejedelme lévén az ország-nak, a törvényt is felbonthatja.” Ennek következtében báró *Tige János* erdélyi főhadparancsnoknak meghagyott: „hogy *akárhol találtnának a gyermekek, rendelvén két kompánia katonát egy főstrázsamesterrel, vegyék el.*”

Gróf Bethlen Kata — Telekiné, — látván azért, hogy a dolgon változtatni nem lehet, 1725. december 4-én a fiát Kolozsvárt, leányát pedig Kendi-Lónán hagyta gróf Teleki Pálnénál. A fiút gróf Kornizs Zsigmond guberná-

tor, a leányt gróf Csáky Zsigmondné, gróf Haller Katalin vitték el

„Eképpen — mondja a megkeserített anya — „az én gyermekeim elvételének tőlem, hogy magam azokat anyai gondviselés alatt ne nevelhessem az én vallásom szerint.”

(Lásd »Gróf bethleni Bethlen Kata életének maga által való leírása« 11-58 l.p.)

H. Kiss Kálmán.

VIBORNAI MUDRÁNY ANDRÁS

1818-1895.

Hová hajdan az országos karok és rendek országgyűlésre sereglettek egybe délceg paripákon, — Szabolcs várának ezredéves s ma már alig látható maradványai közé, nagy közönség kísért ki március 30 án egy néma koporsót a helybeli reformátusok és a sárospataki főiskola énekkarainak megható gyászdalai mellett.

A koporsót alig takarta koszorú s díszfogat helyett a község férfiai emelték melán, meghatottan és bocsátottak le egy ősi sírbolt üregébe, a rokon porok közé.

Kit rejtett az a koporsó? Egy 77 évet élt férfiú tetemeit, a kinek nevét nem hordozta szét naponta a hír röpke szárnya; a ki csendes elvonúltságban, zajtalanul élt, munkált és tervezett, hogy mint családjának utolsó férfi sarjadéka, maradandó emléket biztosítson nevének — sokaknak lelki hasznára és épülésére. Egy férfiú porhüvelyét, a kitől ha sok emberi örömet megtagadott is Istene, de megáldotta őt mélységes hittel és bölcs elmével, hogy ki tudjon békélni a földi élet visszasságaival és ott keresse a vigasztalás forrását, a hol minden igaz kereső meg is találhatja azt, t. i. Istennél, az Istennel való békességben.

Mudrány András, szabolcsi nagy birtokos kihült porait rejtette ama koporsó, s rejtí immár az a régi családi sírbolt, a mely felé bátran odajegyezhető a megfordított nemesi címer mellé, Pál apostolnak emez önmertető vallomása: *„Tudom, hogy ha az én földi sátorházam elromol, épületem lesz en Istennél t. i. nem kézzel csinált házam, hanem örökké tartó a mennyekben.”*

* * *

Született a boldogult Tarczalon, Zemplénmegyében, 1818-ban, néhai Vibornai Mudrány Ferencz és Bárczai Bárczy Katalin szülöktől. Kora gyermekségében történt még, hogy szülőivel Szabolcs községbe költözött, hogy itt a derék ősök hagyatékát átvegyék.

A gyermekekkel szépen megáldott szülők nagy gondnal, de egyuttal tiszteletreméltó szigorúsággal örködtek övéik lelki-testi fejlődése felett. Bárczy Katalin, a jó édes anya — úgy látszik — sokat örökölt ama másik Bárczy Katalin szelleméből, a kinek nevét egy imádásos könyv is őrzi hazai irodalmunkban. A ház hangulatán érezhető volt az istennel való társalkodás bensősége s ennek credménye lehetett ama puritán egyszerűség, a mely a fiúk nevelésében olyan parancsolólag jelentkezett és a mi a legkisebb fiúgyermekre annyira elhatározó volt.

Neveltetése a szülei házában kezdődött, magán nevelő felügyelete alatt. De már 1829-ben Sárospatakon találjuk, hol Somossy János rektorsága alatt, mint inferior syntaxista jegyeztetett be az anyakönyvbe; az u. n. abécista, conjungista és grammatista osztályokat tehát otthon végezte el. Sárospatakról aztán, a német nyelv elsajátítása végett Iglóra és Késmárkra ment, mindkét helyre nevelő kíséretében. Hiteles tanú bizo-

nyítja, hogy a nevelőnek utasításul volt adva a gyermek öltözködését illetőleg, hogy ruháival nem haladhatja túl a legszegényebb késmárki tót diákot. Miként haladt tanulói pályáján, ma még — az adatok elégtelensége miatt — nem mondható meg. Az bizonyos, hogy 1834-ben már ismét Sárospatakra került vissza s itt Miklós László rektor szept. 5-én, mint első éves publicust jegyezte be az anyakönyvbe s egyik testvér-bátyja, János ugyanekkor III-ad éves gyanánt szerepel. Ekkor történhetett, hogy a serdülő ifjú egy cserjesi jogász-bálon nagyon díszes öltözetben jelent meg, a miért a szigorú szülők az ő nevelési elveiket megszegényítő nevelőt azonnal elbocsátották.

Sárospatakon — az akkori szokásnak megfelelőleg — mind a jogi, mind a theologiai tanfolyamokat elvégezte s dicsekedéssel emlegette, hogy Somossy Jánosnak, Zsarnay Lajosnak, Miklós és Gortvay professoroknak is növendéke volt.

Iskolai pályája után hol s milyen szerepben töltötte ifjú éveit s milyen hatással lehettek reá a nemzeti ébredés feledhetetlen szép esztendei — azt nem tudjuk még. Egyik testvére, Ferenc 1848-ban ott esett el a szabadsághősök sorában s bizonyosnak látszik, hogy a legkisebb fiú is felajánlotta életét és vérért a haza oltárára, hiszen már az iskolában kiváló hajlamot érzett magában — a mit élte utolsó éveig megtartott — a nemzet történetének s főleg őstörténetének kutatása iránt.

1850 dec. 2-án vette el egyik kedves, szép lelkű rokonát, *Wattay Veronikát* a szabolcsi alispán dispensatioja mellett (nagyanyja szintén Wattay-leány volt). Boldog egyetértésben tünnek felettök az évek, de a ki az ősi vagyon örököse lehessen, azt nem adta meg nekik a gondviselés. Fájt e nekik az a tudat, hogy a kitűnő család kihalásnak indul: ez a szívekbe és vesékbe látó égi hata'om titka; egymással — ezt a drága hiányt — nem éreztették soha; sőt inkább, mint hajdan Zakariás és Erzsébet egybeforrott szívvel fordultak a vallás szép és kies folyóvize felé s jó bizonyosságaink vannak reá, hogy ez a szívében talán zajongó, talán édes sejtelmektől és vágyaktól zaklatott pár boldogan énekelgette az úri kastély falai között Dávidnak szebb zoltárait és dicséreteink java részét. Ma is ott díszlik az úri ház homlokzatán: *„Az Ur a mi őrző pásztorunk.”*

Az volt csakugyan. Őrizte, takargatta őket évek során át s érlelte lelkökben a gondolatot, hogy örökösek helyett örököseket találjanak majd maguknak, a kik halálával emlegessék jóltevőiket. Túl voltak már az u. n. ezüstmenyegző szokott határán, a mikor *Mudrány András* összehívta az ő egykori jogásztársait találkozóra a szegilongi határban fekvő (Hegyalja) „*Poklos*” nevű, 20 holdas szőlőjük tágas borházába az 1878-dik év május havában. Ez a népes s ezüst lakadalomnak is megkeresztelt összejövétel volt talán az utolsó zajosabb időpont a a boldogult házaspár életében. Kiszivárgot hírek szerint már ekkor elhatározták szívökben, hogy főörökösükké a sárospataki főiskolát, a *szegények iskoláját* teszik. Befolyhatott ez elhatározásukra az a viszony is, a melyben a boldogult férfiú a mi Hegedűs Lászlónkkal és Kun Dánielünkkel állott, a kik több ízben felkeresték őt kedvelt mulató és nyaraló helyén, az egész Hegyalján híressé vált „*Poklos*” szőlő vendégszerető borházában.

1881-ben elvesztette hű élettársát, február 3-án, épen Veronika napjának estéjén. A sulyos csapást vándorozó viselte a férj, a ki ezentúl teljesen visszahúzó életet élt s könyveiben, a régi latin és német írodalomban s a hazai történelem régi forrásműveinek forgatásában keresett némi enyhületet, vigasztalódást. Priscus Retor, Constantinus Porphirogenitus és Béla

király névtelen jegyzője voltak különösebben szeretett olvasmányai s Szabolcsvár történetére ohajtott volna mennél fényesebb világosságot deríteni.

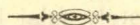
Az egyszerűség szeretete, a mit szülei plántáltak belé, még inkább eltöltötte szívét, agyát s a modern gavallérokat, az őseik vagyonát könnyen fecserlő uracsokat nem örömet látta ősi telkén. Egy-egy lelkipásztorral azonban mindig örömet találkozott s cserélte ki gondolatait s édesen emlékezett vissza velők a múlt időkre, a sárospataki főiskola viharos történeteire.

Végrendelete, a mely 1892-ben okt. 20 án kelt, a legkiáltóbb bizonyítvány a mellett, hogy agg korának gondolatai mely tájakon találtak magokat otthon s szívét milyen érzelmek dobogtatták. Ugy látszik, hogy a szegényeket ölelte keblére titkon, a míg élt s azokkal akart együtt maradni, mint sorsuk megédesítője — mindörökké.

Olvassátok végrendeletét és nézzetek be szívének ajtaján és áldjátok őt, a ki biztosította a szabolcsi ev. ref. egyház jövődjét, s megizesíteni akarja a ref. egyház által a szabolcsi szegények verejtékkel szerzett kenyerét és odaigattatta a *Mudrány* nevet a Lorántfy, Vay, Mocsáry és Horváth nevek mellé, hogy fénylő az az időnek végeig. A rokonok, kik most családottan gondolnak az elhunyt poraira, megértik majd az évek során, hogy nincs kamatozóbb tőke a nemzeti nevelés oltárára hordott áldozatoknál.

A boldogult nemes lény koporsója felett *Tomory Endre* helybeli lelkész imádkozott a háznál a templomban *Lukács Ödön* esperes jellemezte ismeretes ékesszólásával, a sírnál ismét *Tomory Endre* búcsuzott el tőle az egyház és község nevében, a sárospataki főiskola áldását és köszönetét pedig *Maklár Papp Miklós* tanár tolmácsolta meleg szívvel. A főiskola képviselőjében ott voltak még *dr. Bartha Béla* és *Pásztor Sámuel*.

A főiskolát illető hagyaték értéke még nincs meghatározva. Ha a philloxera a *Poklos* nevű szőlőt tönkre nem teszi, jóval felül jár az a 100,000 forint, így legalább 40—50,000 frt értéket képvisel. Emlékeztét áldani fogják a késő utódok s neve példaképpen fog ragyogni örökké.

Mudrány András végrendelete.

Alóírott Mudrány András, hálás szívvel eltelve a gondviselés iránt mindazon földi javakért, melyekkel ellátott, ép testben, ép elmével és teljesen nyugodt megfontolással, földi javaimról halálom esetére a következőképen végrendelekem:

I. Szabolcsvármegyében, Szabolcs községében és annak határában lévő, összes belső és külső ingatlan birtokaimat, az azokon találtató összes épületekkel és fákkal együtt hagyományozom a Szabolcs községi ev. ref. egyháznak.

Kikötöm azonban, hogy:

1) A hagyományozott ingatlan vagyonekat sem elidegeníteni, sem elcserelni sem megterhelni nem szabad, és ezen korlátozás akkor, a midőn a tulajdonjog a hagyományos egyház részére átiratik, a telekkönyvben is feljegyzendő leend.

2) A lakóházat és kertjét egyedül és kizárólag a hagyományos egyház lelkészi hivatala részére lakásul lehet és szabad használni. A lakóházat és kertet sem bérbe adni, sem különösen iskolai célokra használni nem szabad.

3) Amennyiben azon szomorú tapasztalatot szereztem, hogy a Szabolcs községbeli lakosság elszegényedett, erre való tekintetből, a lakosság anyagi jólétének emelése végett, rendelem, hogy a Szabolcsi egyháznak hagyományozott külbirtok csak a községi lakosok között kiosztandó kibérítés útján jövedelmeztessek, és pedig e végből ren-

delem, hogy a külbirtokból minden Szabolcs községben lakos családnak, vallásra való különbség nélkül, joga legyen két (2) catastrális (1600 □) hold területet bérbe venni és a catastrális holdanként általam ezennel meghatározott két (2) darab arany korona, mint évenkénti bérösszeg fizetése mellett bérben tartani.

4) Határozott óhajtam az lévén, hogy a külbirtoknak a lakosság közötti jövedelmeztetése által a község vagyonszáma gyarapodjék, és emelkedjék a tekintetben, hogy a jövedelmeztetés ezen óhajtamnak és rendelkezésemnek megfelelően a legszigorúbb rendben keresztül vitessék; továbbá, hogy a kezelés, jövedelem-kiosztás és elhelyezés rendben, híven és pontosan eszközöltessenek, a felügyelettel és ellenőrzéssel a hagyományos egyház egyházi tanácsát és a község mindenkor bíráját bízom meg és kérem fel és ezen felül rendelem, hogy a kezelés és jövedelem felett, minden évben az egyházlátogató küldöttek előtt szigorú számadás és beszámolás tartassék, s az egész kezelés feletti felügyeletre az egyházmegyei kormány vezetőit is felkérem.

5) Hagományos egyház köteles a szabolcsi várbán általam épített sírboltot állandóan jó karban és kegyeletben tartani, és a sírbolt iránti kegyelet ápolását és fentartását s az erre való felügyeletet a község egész közönségének jóakarátába ajánlom.

6) A községi bíróság az egyháztanáccsal együtt gyakorlandó felügyeletért és ellenőrzésért, a külbirtok jövedelméből évenként két (2) darab arany korona jutalomban részesül.

7) A hagyományos szabolcsi egyház a hagyományba nyert ingatlanok jövedelméből, de kizárólag csak a jövedelemből, a következő fizetések köteles teljesíteni:

a) Jelenleg Budapesten lakos Schvarczleitner Húgóné szül. Beesky Vilma húgomnak, továbbá jelenleg Nagyvárádon hivatalban levő Beesky Lászlónak és Szabolcsmegyében Nagyfalu községben lakos Mihalik Györgyné, szül. Vattay Veronika keresztleányomnak, mindenkinek egyéneként külön-külön és a míg élnek évenként és pedig minden évben november hó utolsó napjáig, hagyományos egyház huszonnégy (24) darab, összesen a három hagyományosnak együtt hetvenként (72) darab aranykoronát a jövedelemből kifizetni köteles.

b) Szathmármegyében, Kölese községben lakos, özvegy Bakay Ábrahámné, szül. Papp Erzsébetnek, továbbá Borsodmegyében Barczika községben lakos Vattay Lászlónak, mindenkinek külön-külön, a míg élnek évenként és minden évben november hó utolsó napjáig, tizenkét (12) darab, összesen a két hagyományosnak együtt huszonnégy (24) darab arany koronát köteles hagyományos egyház a jövedelemből kifizetni.

c) Nagy Béla, s.-a.-ujhelyi lakos ügyvéd-öcsémnek egyszersmindenkorra egy száz (100) darab aranykoronát hagyományozok és ezen összeget a hagyományos egyház tartozik a jövedelemből kielégíteni.

d) Bajusz József s.-a.-ujhelyi lakos barátom legifjabb fiának, keresztfiának, egyszersmindenkorra ötven (50) darab arany koronát hagyományozok, melyet a hagyományos egyház ugyancsak a jövedelemből köteles kifizetni.

II. Zemplénnvármegyében helyezett „Faragó-szállás” nevű rétemet, a szegi határban általam jelenleg birt, valamint a folyamatosan levő tagosítás folytán nyerendő összes területeket, a bodrog-keresztúri határban birt összes ingatlan vagyoneimat és a Tokaj városban levő cúria-jogomat, belsőségemet és minden ezeken létező és ezekhez tartozó épületeimet; továbbá a szegi borházban levő házi butorokat, szüretelő edényeket és az ottani pincében található borokat hagyományozom a sárospataki főiskolában létező és fennálló tápintézetnek. A borokra nézve kívánom, hogy azok lehetőleg előnyösen értékesíthessenek és az értékesítés folytán befolyt összeg kizárólag a „Poklos” nevű szállóm újból felépítésére fordíttassék s annak megtérítéséig tőkésíthessék.

III., IV., V., VI. egyesekre vonatkozó pontozatok.

A fentiek szerint tett végintézkedésemet azzal erősítem meg, hogy minden ezzel ellenkező előbbi rendelkezéseimet

semmiseknek és hatálytalanoknak nyilvánítom és az ezen rendelkezésben hagyományozott arany korona értéket a jelenben érvényes ósztrák értékű öt (5) forintban kívánom számíttatni.

Végrendeletem végrehajtójául Dioszeghy János királyi tanácsos urat, akadályoztatása esetére Dókus Gyula császár és királyi kamarás urat kérem fel.

Erről kiállítottam ezen saját akaratommal szerkesztett, általam mindenekben helyesnek elfogadott és szabad elhatározásomból származott végrendeletemet, mely két (2) eredeti példányban lett kiállítva s általam aláírva.

Kelt S.-A.-Ujhelyben, 1892. évi október hó 20-án.

Mudrány András végrendelkező.

A végrendelet hitelességét igazolják: Matolay Etele, Becske Bálint, Spielenberg Barna, Dongó Géza, Thuránszky László.

Kihirdettetett 1895. április 1-én.

KÖZÉLETÜNK.

Az ev. ref. konvent.

Egyetemes konventünk, ez évi rendes gyűléseit, folyó hó 2-án délelőtt $\frac{1}{4}$ 11 órakor kezdette meg Budapesten, a szokásos helyen, Kun Bertalan püspök és Tisza Kálmán főgondnok elnöksége mellett. Kun Bertalan egyházi elnök, mint mindig, úgy most is, fenkölt szellemű, szívből jövő, a szívekhez szóló imát mondott, Tisza Kálmán pedig rövid, tartalmas szavakkal üdvözölte az egybegyűlt tagokat s jelölte meg a tanácskozások célját, kiemelve, hogy a konventnek minden tagja ismeri az idők által teremtett helyzetet s ismeri állami és egyházi életünk ez idő szerint sokszorosán összeforrt ügyeit: nincs azért más mondani és kívánni valója, mint az, hogy mindnyájan buzgósággal és bölcseséggel intézzük ügyeinket szeretett hazánk és egyházunk javára.

Mindjárt ezután a konvent egy kegyeletes kötelességnek tett eleget. Ugyanis bejelentetvén Könyves Tóth Mihály, volt debreceni lelkésznek a közelebbi napokban történt elhunyt, részvételét fejezte ki jegyzőkönyvében a nagyérdemű férfiú iránt, aki régebbi időben huzamosabb ideig volt tagja az akkori konventeknek.

Új három-évi életet kezdvén meg ez alkalommal a konvent, mindenekelőtt rendezkednie kellett. Az egyes egyházkerületek bejelentették a három évre megválasztott konventi tagjaik névsorát. Egy pár kivételével, mind régi egyének állítottak a munka alá. Megjelentek a tiszántúli egyházkerület részéről: Kiss Áron püspök, Horthy István, főgondnok helyettes, gr. Dégenfeld József, Tisza István, Széll Kálmán, Kiss Albert, Tóth Sámuel, Szabó János; a tiszáninneni egyházkerületből: br. Vay Béla, főgondnok, Mocsáry Lajos, Bernáth Elemér, Fejes István, Mitrovics Gyula; a dunamelléki egyházkerület részéről: Szász Károly, Szilágyi Dezső, Szilassy Aladár, Karap Ferenc, Szilády Áron, Baksay Sándor, Kovács Albert; Dunántúlról: Papp Gábor püspök, Vályi Lajos, Czike Lajos. Erdélyből: Szász D. püspök, br. Bánffy Dezső, Szász Gerő, Bartha Lajos, Parády Kálmán, dr. Kolozsváry Sándor stb.

Az igazolás után jegyzőválasztásra került a sor. Közfelkiáltással újra megválasztottak: Tóth Sámuel, György Endre, Mitrovics Gyula s dr. Szász Béla helyére, a ki gyöngékedése miatt nem vehet részt, dr. Kolozsváry Sándor, egyetemi tanár.

Tíz percze felfüggesztetvén ezután a közgyűlés, az egyes bizottságokba iratkoztak be a konventi tagok s

ennek eredménye a tovább folytatott gyűlésnek bejelentetvén, ugyancsak a bizottságok elnökeinek és előadóinak megválasztására nézve merültek fel némi eltérő felfogások. A gyakorlat eddig az volt, hogy a bizottságok elnökeit és előadóit a konventi közgyűlés választotta meg. Ez ellen emelt szót Mitrovics Gyula s indítványozta, hogy a bizottságok maguk válaszsák embereiket, azon oknál fogva, mert azok ismerik legjobban tagjaik munkássági körét s esetleg arra-valóságukat is. A tárgy megvitatásában gr. Dégenfeld József, Bernáth Elemér, Czike Lajos, Szász Károly és Fejes István vettek részt, mely után szavazásra kerülván a kérdés, a konvent elfogadta a Mitrovics Gyula indítványát.

A közalap végrehajtó bizottsága kész lévén munkálatával, ez az ügy vétetett tárgyalás alá. Kenessey Béla, bizottsági titkár olvasta fel az erre vonatkozó részletes és kimerítő előterjesztést. Ennek adatai szerint a közalap jelenlegi tőkepénze 421,600 frt. Ez évben rendelkezés alatt áll 106,403 frt 3 kr. Ugyancsak ez évben 9724 frt 21 krral több folyt be a közalap pénztárába, mint a megelező évben, de ennek, fájdalom, korántsem a nagyobb mérvű áldozatkészség az oka, mint talán gondolnák, hanem egyszerűen az, mert a múlt évi konvent szigorú rendszabályokat hozott a hátrálékok befizetésére s ezen rendszabályok kényszere eredményezte a régebbi tartozások befolyását.

Megjelöltetvén a közalap segélyezésére váró célok s eme segélyeknek a törvény által megszabott arányai, a bizottság jelentette, hogy azok mellett a közalapot a múlt évről 1035 frt fedezeti hiány fogja terhelni; azt indítványozta tehát, hogy ez a tőkesegélyezésre fordítandó 2028 frt megvonása által fedeztessék ez időszert. Ez ajánlat aztán hosszú vitára szolgáltatott alkalmat. Gróf Dégenfeld József nem találta méltányosnak, hogy ily mutatózó hiányok kizárólag a tőkesegélyezés kontójára utalványoztassanak, mikor a hiányt, szerinte más, módon is el lehet enyésztenni. Végre is szavazás döntött a kérdésben s a többség elfogadta a végrehajtó bizottság javaslatát, mindazon ajánlatokkal együtt, melyeket e tárgyban más irányban is tett s a melyek közé tartozik az is, hogy miután a domesztikai kérvények még most is rendetlenül állíttatnak ki, bár erre nézve világos rendeletek vannak, jövőre figyelembe sem fognak vétetni az olyan kérvények, a melyeknél ezen rendszabályok pontosan nem lesznek megtartva.

Ugyancsak a végrehajtó bizottság jelentette, hogy Kenessey Béla titkár, folyó év szeptember havában *Kolozsvárra megy* a theologiai fokultáshoz igazgató tanárnak, ezért beadta az állásáról való lemondását. Minthogy azonban ezen körülmény nem lehet akadály arra, hogy addig buzgón teljesített titkári tisztét tovább is folytathassa, ajánlotta a konventnek, hogy Kenessey Bélát továbbra is tartsa meg hivatalában. A konvent elfogadta a végrehajtó bizottság ajánlatát s eddigi titkárát, érdemeinek teljes méltánylása mellett, megtartotta sok buzgalommal végzett hivatalában.

A domesztikai kérvények elintézésére kerülván a sor, segélyeztetik 231 egyház 13.660 frtál és 171 lelkész 6925 frtál. Költségvetésileg kiosztható volt 20.734 frt 88 kr. Kiosztatik 20.585 frt, rendelkezésre maradván 149 frt 88 kr.

A segélyben részesült egyházak és lelkészek névsora, a segély mennyiségével együtt, a következő:

I. Dunamelléki egyházkerületből.

A) Egyházak.

Beczefa-Zsibót 100 frt, D.-Szabolcs 120 frt, Tésenfa 100 frt, Vaiszló 100 frt, Bonnya 80 frt, Kapoly 150 frt,

Bugyi 100 frt, Duna-Bogdány 140 frt, Dab 100 frt, Bölske 100 frt, Duna-Földvár 100 frt, Pécsvárad 100 frt, Szedres 50 frt, Csákvár 220 frt, Vaál 100 frt. Összesen 15 egyház 1660 frt.

B) Lelkészek.

Bálint Károly törtéti 50 frt, Földvári László váczhartyáni 80 frt, Szabó Lajos kis-szt.-miklósi 50 frt, Pálffy Gábor acsai 50 frt. Összesen 4 lelkész 230 frt.

II. Dunántúli egyházkerületből.

A) Egyházak.

Alsó-Felső-Várad 80 frt, Garam-Vezekény 80 frt, Mohi 100 frt, Zeliz 80 frt, Szodó 80 frt, Alsó-Fegyvernek 60 frt, Somogy-Csurgó 80 frt, Inke 80 frt, Galambok 60 frt, Orczi 100 frt, Nagy-Maros 60 frt, Kis Ujfalu 60 frt, Kolos-Néma 50 frt, Réthe (Boldogfa) 60 frt, Nagy-Tany 50 frt, Nádasd Ladány 80 frt, Magyar-Almás 80 frt, Simontornya 70 frt, Senyeháza 100 frt, Kis-Pirith 100 frt, Ászár-Kisbér-Hánta 50 frt, Vámos 80 frt, Nagy-Vázsony 50 frt, Felső-Őrs 80 frt. Összesen 25 egyház 1770 frt.

B) Lelkészek.

Szikszay Ödön udvarhelyi 50 frt, Nagy Lajos nagy-marosi 40 frt, Pethes Endre alistáli 50 frt, Csiba Mihály marcelházai 50 frt, Nagy Lajos simontornyai 50 frt, Mezei János őri-szt.-péter 80 frt, Szűcs László senyeházai 50 frt, Antal Lajos ászári 40 frt, Dömény Zoltán magyar-barnagi 50 frt, Márton Tamás csoóri 50 frt. Összesen 10 lelkész 510 frt.

III. Tiszáninneni egyházkerületből.

A) Egyházak.

Szent-István-Baksa 80 frt, Buzita 50 frt, Abauj-Csécs 80 frt, Györke 40 frt, Felső-Láncz 50 frt, Szala 50 frt, H.-Zsadány 50 frt, Abauj-Vajkócz 40 frt, Felső-Ábrány 150 frt, Agárd 50 frt, Alsó-Bereczki 50 frt, Bodrog-Keresztur 80 frt, Erdő-Horváti 50 frt, Hernád-Németi 200 frt, Király-Helmecz 50 frt, Tisza-Ladány 50 frt, Leányvásár 80 frt, Lelesz 80 frt, Luka 80 frt, Tállya 80 frt, Tolasva 50 frt, F.-Barcika 50 frt, Dövény 60 frt, Hangács 80 frt, Sajó-Ivánka 60 frt, Tapolcsány 50 frt, Vadna 50 frt, Csernahó 70 frt, Hardicsa 80 frt, Imreg 50 frt, Ladmócz 80 frt, Mihályi 150 frt, Királyi 80 frt, Mártonfalva 70 frt, Sajó-Keszi 100 frt, Vígtelek 80 frt, Komjáti 100 frt, Lucska 100 frt, Szilas 80 frt, Ágtelek 50 frt, Vajkócz-Mátyócz 60 frt. Összesen 41 egyház 2990 frt.

B) Lelkészek.

Sárkány Sámuel sz.-i.-baksai 40 frt, Kiss József hejcei 40 frt, Fűrész Tamás lukai 40 frt, Kovács János vámos-újfalusi 40 frt, Nagy Károly szomotor-vécsi 40 frt, Rácz Ábrahám csobaji 40 frt, Réthi Pál 50 frt, Sallai Sándor erdő-horváti 40 frt, Szánthai István berzéki 30 frt, Demeter János martonyi 40 frt, Rozgonyi László 40 frt, Rehó János sajó-kazai 40 frt, Babarék Dániel nagy-ráskai 50 frt, Erdélyi Sándor m.-jesztrebi 40 frt, Kádár János legényei 30 frt, Kozma Antal gercselyi 40 frt, Kálniczki János mihályi 80 frt, Molnár István lasztóczi 40 frt, Persenczki János nagy-toronyai 30 frt, Soltész Gyula kis-ráskai 50 frt, Czinyéri Barna sajó-keszi 40 frt, Vajányi János páskaházi 25 frt, Kaposi György, jablonczai 40 frt, Ragályi Géza szádellői 70 frt, Péter József szőlő-árdói 40 frt, Benedek János f.-reviscei 40 frt, Kiss László bátfai 40 frt, Rásky Endre vajkócz-mátyóci 40 frt. Összesen 28 lelkész 1175 frt.

IV. Tiszántúli egyházkerület.

A) Egyházak.

Budai-Ábrány 50 frt, Hajdu-Dorog 40 frt, Nyir-Acsád 60 frt, Békés-Sámson 40 frt, Dombegyháza 50 frt, Földeák, 50 frt, Füzes 40 frt, Kunágota 40 frt, Lele, 30 frt, Nagy-Szrdistye 30 frt, Kovácsháza 70 frt, Resica 100 frt, Szkúlya 40 frt, Búcsú 30 frt, Csetfalva 50 frt, Fornos 70 frt, Gecse 80 frt, Halábor 40 frt, Macsola 40 frt, Makkos-Jánosi 40 frt, Surány 50 frt, Zápszony 60 frt, Fugyi 40 frt, Magyar-Kakucs 40 frt, Körös Nagy-Rév 80 frt, Felső-Alsó-Józsa 80 frt, Szerep 80 frt, Ér Adony 40 frt, Felső-Ábrány 60 frt, Gálos-Petri 40 frt, Kis Kereki 40 frt, Monos-Petri 60 frt, Poklosteleki 40 frt, Anarcs 60 frt, Fényes Litke 60 frt, Geszteréd 70 frt, Gyulaj 50 frt, Ibrony 40 frt, Laskod 60 frt, Mogyorós 70 frt, Pap 40 frt, Tass 60 frt, Ó-Vencsellő 70 frt, Rákócz 40 frt, Tisza-Sas 50 frt, Fancsika 50 frt, Fekete-Ardó 50 frt, Mátyfalva 70 frt, Nevetlenfalva 70 frt, Péterfalva 70 frt, Tisza-Bökény 60 frt, Tisza-Keresztúr 40 frt, Tivadar 50 frt, Erdőd 40 frt, Garbólcz 30 frt, Magos-Liget 40 frt, Misztótfalu 70 frt, Nagy-Kolcs 30 frt, Pettyén 50 frt, Rozsály 80 frt, Szamos-Kóród 40 frt, Dengeleg 80 frt, Iriny 70 frt, Mérk 80 frt, Nagy-Dobos 80 frt, Papos 40 frt, Parasznya 60 frt, Ménes Gyorok 100 frt, Pankota 50 frt, Radna-Lippa 150 frt, Borzova 30 frt, Dara 40 frt, Györgytelek 100 frt, Hermánszeg 50 frt, Istvándi 40 frt, Kölcse 70 frt, Komlód-Tótfalu 50 frt, Mánd 60 frt, Nagy-Szekeres 60 frt, Óvár 50 frt, Penyige 40 frt, Pusztá-Daróc 60 frt, Rápolt 40 frt, Sonkád 60 frt, Tatárfalva 50 frt, Ura 30 frt, Zsarolyán 60 frt. Összesen 87 egyház 4790 frt.

B) Lelkészek.

Fodor Bénéjám b.-dorogi 40 frt, Dankó Géza m.-dos-csávosi 30 frt, Nagy Bertalan szkúlyai 30 frt, Somogyi Lajos b.-sámsoni 30 frt, Veres István füzesi 30 frt, Bánóczi Endre nagy-muzsalyi 50 frt, Bereczki János hetei 50 frt, Bereczky József b.-ujfalusi 40 frt, Boros Sándor sáros-orosi 50 frt, Darcsi Miklós borzovai 40 frt, Deli Tamás tivadari 40 frt, Kölcsei Zsigmond csetfalvai 40 frt, Miklós József gecsei 40 frt, Péter Sándor zápszonyi 40 frt, Sütő Miklós kajdanói 40 frt, Vajas Sándor tákosi 50 frt, Bokros Benedek száldobágyi 40 frt, Józsa Gábor posalakai 30 frt, Nagy Sándor váncsodi 40 frt, Csuka Ferenc apát-keresztúri 50 frt, Debreceni László felső-ábrányi 40 frt, Fazekas Mihály g.-petrii 60 frt, Kalas István ér-tarcsai 40 frt, Szabó József alsó-ábrányi 40 frt, Szatmári János m.-peterdi 30 frt, Tamási Lajos ér-olaszi 50 frt, Bakos Kálmán kárászi 30 frt, Bakos Pál szakolyi 40 frt, Barcsa Endre ajaki 40 frt, Bekényi János k.-apáthi 30 frt, Biró János anarcsi 30 frt, Görömbei István cs.-kenézi 30 frt, Molnár Ferenc orosi 30 frt, Molnár Mihály vajai 40 frt, Molnár Miklós bálai 40 frt, Nemes István petneházi 40 frt, Nemes Menyhért székelyi 40 frt, Nagy István gemzsei 40 frt, Nagy Kálmán lövőpetrii 40 frt, Nagy Lajos encsencsi 40 frt, Pásztor István kálló-semjéni 30 frt, Somogyi József turai 30 frt, Szitha József papi 50 frt, Tóth Gábor nyir-bogdányi 40 frt, Papp Károly rákóczi 40 frt, Deák Mihály tisz-keresztúri 40 frt, Fekete Károly tivadari 40 frt, Nagy Endre hosszumezői 30 frt, Sárkány Lajos fekete-árdói 40 frt, Szabó József péterfalvai 40 frt, Szekeres Sándor forgolányi 30 frt, Szép Ferencz tisz-ujhelyi 30 frt, Balajthy Károly szamos-kóródi 40 frt, Barkász Albert méhteleki 50 frt, Bodor Pál tisz-berki lelkész 40 frt, Hajdú Albert udvari 30 frt, Hajdú Zsigmond batizi 40 frt, Id Kürthy Károly garbolci 50 frt, Melegh Albert kőszeg-remetei 40 frt, Papolczi Zoltán misztótfalvi 50 frt, Pásztor István magosligeti 50

frt, Kéri Pál paposi 50 frt, Tukacs Albert domahidai 30 frt, Turóczy Gyula paraszniai 30 frt, Veress Imre irinyi 30 frt, Szabó József szintyei 50 frt, Vadas Gyula csermői 50 frt, Csépké Péter ricsei 50 frt, Domián Pál szamos-becsi 50 frt, Ferenczi Imre darai 30 frt, Jakab Antal penyigei 40 frt, Kormány Károly borszovai 30 frt, Lossonczy Gusztáv komlód-tótfalui 40 frt, Nyiri Gyula rápolti 50 frt, Pásztor Lajos angyalosi 40 frt, Szabó Béla jánkai 30 frt, Szeőke József mándi 40 frt. Összesen 77 lelkész 3040 frt.

V. Erdélyi egyházkerületben.

53 egyház 2350 frttal, 51 lelkész 1970 frttal segélyezett.

A fentebbieken kívül az új tátrafüredi templomra 1895-re 100 frt.

Ezeknek megállapítása után, az e célból működő bizottság bemutatta az országos lelkészi özvegy-árva gyámintézet tervezetét, a mely már előbb egész terjedelmében közölve volt lapunkban. Mellékelte hozzá egy külön előterjesztést, a mely számot ad munkálkodásáról s megteszi javaslatait a *Szász Domokos*-féle tervezet módosítására vonatkozólag is. Mint adatok ez ügy történeti fejlődésében hadd álljanak itt az előterjesztés főbb pontjai:

„Elnök előterjeszti, hogy a bizottságtól nyert megbízás folytán s a megállapított főbb elvek alapján, a gyámintézet alapszabály-tervezetét elkészítette, azt nyomtatásban a bizottság minden tagjának megküldötte;

továbbá bemutatja a Baksay Sándor bizottsági tag által készített s hozzá a mai napon írásban megküldött gyámintézeti alapszabály-tervezetet.

Miután az elnök által készített alapszabály-tervezet a bizottság minden tagjának nyomatásban megküldött: az felolvasottnak tekintetik, a Baksay Sándor által készített alapszabály-tervezet pedig azonnal felolvasatott és tárgyalás alá vétetett. S mivel a tárgyalás során arról győződött meg bizottságunk, hogy ezen alapszabály-tervezet a lelkészi gyámintézetet nyugdíjintézettel hozza kapcsolatba s azt 200,000 frt államsegély felhasználásával, a most meglevő egyházmegyei és egyházkerületi gyámintézetek részbeni bevonásával, illetőleg kötelező hozzájárulásával, osztályrendszer alapján tervezi a segélyezést, s épen azért mellőz minden matematikai számítást; miután az egyetemes konvent 97—1894. sz. végzésében határozott utasítást adott bizottságunknak és azt az előbbi gyámintézeti alapszabálytervezetnek ily értelemben leendő átalakításával bízta meg: mindezek alapján bizottságunk, ezen alapszabály-tervezet mellőzésével, a Szász Domokos elnök által készített alapszabály-tervezetet fogadja el a részletes tárgyalás alapjául.

A részletes tárgyalás alkalmával a következő módosítások tétettek:

A címnél, az özvegy-árvai-ból töröltetett az *i*, s így lesz: Az országos ev. ref. lelkészi özvegy-árva gyámintézet alapszabály-tervezete.

A 2. §-nál szintén törölendő az árvaiból az *i*.

A 6. § harmadik kikezdéséből, a 2. és 3-ik sorból „*illetve atyjok*” töröltetett.

A 6. §-nál olvastatott a beregi ev. ref. egyházmegyei gyámintézet azon felterjesztése, mely orvoslást sürget azon igazságtalanságon, hogy az öt szolgálati évvel nem bíró lelkészek családja egészen kizáratik a gyámintézet jótéteményéből.

Bizottságunk nem találja indokoltnak ezen panaszos felterjesztést; mert az árvák, tekintet nélkül atyjuk szolgálati idejére, segélyben részesülnek; azt pedig, hogy az öt beszámítható évvel nem bíró lelkészek özvegyei is segélyeztessenek: ez idő szerint nem bírja meg a gyámintézet anyagi ereje.

A 7. § 8-ik sorába „missionariusok” után beteendő „esetleg theol tanárok.”

A 9. § 3. és 4-ik sorába „az állandó segélyek és neveltetési, esetleg gyámolítási költségek” helyett teendő „az özvegyi évjáradékok és neveltetési, esetleg gyámolítási segélyek.

A 9. § után beiktatandó: „A kegyeleti év tartama alatt, az országos gyámintézet segélye igénybe nem vehető.

A 12. § után jön: „mely ellen, a kézbesítéstől számított 30 nap alatt, birtokon kívül, a konventhez lehet felebbezni.”

A 14. § első sorába „egyelőre” után „10 év tartamára” beiktatandó, és utolsó sorába „feljebb is emelhető” helyett jön „módosulható.”

A 16. § 1. pont negyedik sorába „gyámoltatási” helyett „gyámolítási” jön.

A 16. § 2. pont „ha önmagukat fentartani képes állapotra jutnak” helyett teendő: „ha olyan állapotra jutnak, hogy magukat fentartani képesek.”

A 18. § első két szava „állandó gyámolításra” helyett „özvegyi évjáradékra” teendő.

A 18. § második kikezdése második sorába „lelkész” után „törvényesen leszármazó” beiktatandó.

A 19. § a) pontjának utolsó két sora törölendő „hasznoló”-tól kezdve.

A 19. § b) pontjának 3-ik sorába „igényt” után beiktatandó: „kivéve ha igazolja, hogy az együtt nem élés nem az ő hibájából következett be.”

A 19. § c) pontjának első, második és 3-ik sorába „vagy valamely büntett vagy vétség miatt a polgári bíróság által elítéltetett” helyett teendő: „vagy ha büntett, vagy abban való bűnrészesség miatt, büntfenyítő úton jogerejű ítélettel elítéltetett.”

A 23. § második sorába „a 6. § 2-ik” helyett, „a 6. § 3-ik teendő.

A 24. § első pontja: „a gyámintézet összes vagyonát egy központi jóhitelű pénzügyintézet takarékpénztári betétként kezeli” helyett teendő: „a gyámintézet összes vagyonának kezelési módját a konvent határozza meg.”

A 29. § töröltetett.

A 30. § 6-ik sorába „nyújtandó be” helyett „nyújtandók be” jön.

A 31. § 10 sorában „vagy egyházakon” töröltetett.

A 32. § 4-ik sorába „missionariusok” után „illetőleg theol. tanárok” iktatandó be és a pont után pótlékul: „azonban erre nem kötelezhetők.”

A 33. § 2-ik sorába „missionariusok” után „illetőleg theol. tanárok” iktatandó be.

Az egész ügy sorsának eldöntése a következő napi gyűlés első tárgyalás tűzött ki, a melyről részletesebben majd tudósításom folytatásában; most még csak annyit jegyezvén fel, hogy az ezutáni tanácskozás berekesztése után, a konventi bizottságok eképen választották meg elnökeiket és előadóikat: közigazgatási bizottság elnöke: Horthy István, előadó: Fejes István; közbizottság elnöke: Karap Ferencz, előadó: dr. Kolozsvári Sándor; iskolai bizottság elnöke: Szász Károly, előadó: Mitrovics Gyula; missiói bizottság elnöke: gr. Tisza Lajos, előadó: Szabó József.

A konventi bíróság is a következő ülésen fog, titkos szavazattal megalakíttatni.

(Vége köv.)

Mitrovics Gyula.

KÜLFÖLD.

A tudomány bukása.

(Vége).

Tovább haladva, azt a kérdést veti fel Brunetière, hogy melyik az a keresztyénség formái közül, melyet az emberek a morál regenerációjára leginkább felhasználhatnak, s válasza természetesen a katholicismusra esik. A katholicismus előnyeit a protestantizmussal szemben 3 pontba foglalja össze. „Az első különbség a katholicismus előnyére az, hogy az kormányzat, a protestantismus pedig a kormányzat hiánya. Ezt bizonyítja utóbbi története, a mely valójában nem egyéb, mint szétszakadozásainak története.” Ugy látszik, hogy Brunetière még most sincs tovább a protestantismus megismerésében Bossuet-nál, ennek „Histoire des Variations” című művénel, — ennél többet nem tud felőlünk. Nem ismeri sem a protestánsok megegyezéseit, sem a katolikusok divisióit. Nem tudja, hogy a vallás más, mint a kormányzat: az hit; nem tudja, hogy éppen azért, mert a katholicismus kormányzat: nyílt és engesztelhetetlen harcban áll nemcsak a felvilágosult demokrácia szabadelvű eszméivel, hanem a keresztyén lelkiismeret szent autonómiájával is, — tehát nem lehet a jövő vallása. „Másik előnye a katholicismusnak a hívek meghajlása a szentírásmagyarázati tilalom előtt. „A protestánsok szabad vizsgálódása e szabad gondolkodó legszigorúbb bírálatát hívja ki maga ellen. A szabad francia szellem egyik legtekintélyesebb közlönyének szerkesztője, Voltaire és Diderot unokája, mint a vallásos gondolat leigázásának szószólója . . . nemde szép dolog? Vajjon nem egy második Bossuet áll-e előttünk? „Harmadik előnye a katholicismusnak az, hogy nagyobb szeretetet inspirál. A protestáns főként a maga üdvére gondol; ez kegyességének nagy hibája. Se akarata, se ideje nincs mások üdvére gondolni. „Ámde, ha szabad Jézus szavait módosítanunk, azt kérdezzük: mit használ valakinek, ha az egész világot megnyeri is, lelkét pedig elveszíti? Eddig azt hittük, hogy a pusztán magára való gondolás s a másokról való megfélekedezés a kolostorokban honol, és hogy ha a vallásos egoismus valahol feltalálható, ott kell azt keresnünk. Éppen nem. A kolostorokba, Brunetière szerint, nem azért mennek az emberek, hogy a saját, hanem hogy a mások vétkeit engeszteljék meg. „Az egyiknek érdemei a másik üdvére fordíthatnak. A meztelen lábú karmelita apáca, ki zárkájában siratja a nagy világi emberek vétkeit, azokat eltörli. A szerzetes, ki koldúlva jár az úton, a szenvedett megalázások árán megvásárolja a házasságtörő nő lelkét. . . Az emberi gyarlóságok iránt irgalmasabb igazságosság, elnézőbb Isten itt megadja a választottaknak az elkárhozottak részére is a kegyelmet.” Tisztátalan férfiak, házasságtörő asszonyok, csak vétkezettek minden furdalás nélkül! Hisz majd megjelentek bírátok előtt a mások érdemeivel, s a bíró fölment titeket vétkeitek alól! A protestáns, e reménytől megfosztva, félelmek közt él, s erényes életre van kényszerítve!

Brunetière úr, mint látszik, nem ismeri tehát az ingyen kegyelemből való üdvözülés tanát, a mely több békét áraszt egy protestáns lelkébe, mint az ellenkező tan a katolikuséba áraszthat! Idézi Luthert is; — hát Luther át volt hatva a végtelen büntudattól, de nem érezte-e egyáltalán a hit által való megigazulás üdvösségét is? Ha előbb bánatos volt, nem derült-e fel utóbb teljesen? Volt-e egész Németországban, az egész keresztyénségben ember, ki biztosabb és boldogabb lett volna az üdv által? S vajjon a többi reformátorokban hiányzott-e akár a bizalom, akár a buzgalom? S ha az emberektől áttérünk a népekre, vajjon

a protestáns népek félenkebbek-e, mint a többiek? Vajjon bezárkoznak-e határaik közé s nem igyekeznek-e terjeszkedni? Nem oly tevékenyek, vagy nem oly virágzóak-e, mint a katolikusok? Egy francia katolikus ember, Chevalier ezt írja: „Ha mérlegeljük a nem katolikus keresztyén népek által 1814 óta felmutatott viszonylagos haladását, s azt összehasonlítjuk azzal a hatalmi előhaladással, melyet a katolikus nemzetek tanúsítottak, elámunk a roppant aránytalanságon. Nézzetek csak az Egyesült Államok s Anglia csodálatos gyarapodásának részleteit! A katolikus népek közül egyetlen, a francia, áll a civilisatio élén, de a csapások megtörték jogarát s szétszorták hatalmát. . . Nyilvánvaló, hogy a katolikus és nem katolikus civilisatio közt levő erő-egyensúly 1789 óta megzavartatott.”

De felesleges bővebben foglalkoznunk Brunetière úr tétéleivel, felesleges azokat cáfolgatnunk! Inkább azt kérdezzük: szándékos szemethúnyás-e ez a való tények előtt, vagy csupán járatlanság az újabb kor politikai, kulturális és egyházi történetében? A XIII. Leo s a francia köztársaság közt folyó, teljesen politikai indokú és célú ölelkezés egyik nyilvánulása-e, vagy a mysticismussal karöltve járó korlátoltság proclamációja-e? Talán felesleges az egész nyilatkozatot komolyan vennünk, arra annyi súlyt fektetnünk, — de nem, a Revue d. d. M. tekintélye s az a meglepetés, melyet e közlemények a tudományos körökben, sőt az egész művelt világon keltettek — kötelességünk tette, hogy arról megemlékezzünk.

Brunetière fejtegetése nemcsak a külföldön keltett nagyobb feltűnést és ellenmondást, hanem nálunk is többen foglalkoztak vele, részint lapokban, részint önálló füzetben. Legkiválóbb ezek közül Bodnár Zsigmond fővárosi tanár, kritikai és irodalomtörténeti író műve, mely január végén „A tudomány csödjéről. Levél Brunetière Ferdinánd úrnak,” címmel Budapesten jelent meg.

Bodnár Zsigmond e művében sorra veszi Brunetière állításait, s míg egynémelyiket helyesbíti, egészben véve elfogadva azokat, úgy tünteti fel valamennyit, mint az általa felállított s pár év óta hévvel vitatott eszme-erő-törvénynek igazolásait, részleges jelenségeit. Igazat ad abban Brunetièrnek, hogy a mysticismus terjedni kezd közöttünk, de ezt nem úgy tekinti, mint valami szokatlan dolgot, hanem mint az evolutionnak egy hullámát, vagyis ez csak átmeneti időszak s ezt a jövőndő idealis korszaka le fogja győzni. Nem a tudósok nem váltották be ígéreteiket, hanem mi csalódunk, mikor olyan világosságot vártunk a realismus tudományos világától, melyet az nem adhat. Nagyon szép és igaz szemrehányásokat tesz Brunetièrnek a tudomány és gondolkodás függetlenségének feláldozásáért, eddigi tanainak cserbenhagyásáért: Brunetière eljárása egy realista elmének bujkálása. A kor realis iránya oka annak is, hogy Brunetièrre többre becsüli a katholicismust a protestantizmussal; a rend, kormányzat is azért tetszik neki annyira, mert realista. De ha majd beköszönt az idealismus, hihetőleg nagy bomlás áll be éppen a katolikus egyházban s nem menti meg az, hogy kormánya van; az leszállítja majd a katolikus ünnepek nagy számát is, megfonnyasztja azok külső díszét. Az ember növekvő értelmisége, talán az erkölcsi világ törvényének ismerete bomlasztólag fog hatni a vallásokra, különösen a legérzékibb vallásra, a katholicismusra.

Az idealismus már beköszöntött; az eszme megadta az indulás jelét!

Ezzel végzi Bodnár Zsigmond érdekes tanulmányát, mely sokkal magasabb philosophiai szellemmel, szélesebb látókörrrel, az adatok és tények bővebb és behatóbb ismeretével van írva, mint Brunetière felszólalása, s ha nem érthetünk is vele mindenben egyet, de eredetiségét és szellemes voltát el kell ismernünk.

Rácz Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tanügyi bizottsága** legközelebb tartott gyűlésén több fontos tanügyi kérdés felett tanácskozott. Elfogadta a debreceni tanítóképző intézetnek azt a felterjesztését, hogy az igazgató ezentúl 6 évenként választassék s ezen hivatalra Kovács Lajost ajánlja. Elvileg hozzájárult ahhoz az indítványhoz, hogy a debreceni főiskolába, *classica philologiai muzeum* létesíttessék s a pénzügyi kérdés eldöntésével a gazdasági tanácsot bízta meg. Szóba került a két új jogtanszék kérdése is, mivel a vallás és közoktatási miniszter jóváhagyta a városnak erre a célra tett 100,000 frtos alapítványát. Elfogadtatott a *jogakadémia új tantárgy-beosztása*. Eszerint a rendes tantárgyak előadása egy-egy tanárnál átlag 7—8 heti órát vesz igénybe. Az új tanszéknek egyike az egyházjog, a másiké a kereskedelmi és váltójog lesz. Hibáztatta a bizottság, hogy a filozófiai tantárgyakra nincs kellő gond fordítva, és hogy a debreceni akadémián általában a magyar irodalom történetét nem adják elő. Elfogadta a bizottság a debreceni gimnázium tanári karnak azt az indítványát, hogy szüntessék meg azt a szokást, hogy az *érettségi vizsgálatnál* az egyházkerület mindenik gimnáziumában ugyan azokat az írásbeli tételeket tűzik ki s azt a kérdezési módszert, a mely az elnököt ruhazza fel a kérdezés jogával. A *szatmári felső leányiskola* 4 osztályúvá tétele megengedettet s részére a segély továbbra is megadott. A főiskolai *köztanítóságokat*, melyeket eddig az esküdt diákok töltöttek be, az egyház tanács kérésére beszüntették s ezek helyett rendszeres tanítóságokat szerveznek.

— **Debrecenben három ev. ref. templomot feltörték** március 27-én éjjel s több rendbeli kárt okoztak. A kistemplom ablaka rácsos levén, ebbe nem tudtak behatolni. Hanem csak egy ablakát zúzták be. A főtettest, Petrik Lajos iparos segédet, mint halljuk, már elfogták.

— **A középiskolai tantervek revíziója** tárgyában a vallás és közoktatási miniszter két rendeletet intézett a közoktatási tanácshoz. Az elsőben feleletet kér arra, hogy a mostani tantervek nem adnak-e alkalmat a sokat hangoztatott *túlterhelés* vádjára; továbbá, hogy a tantervek kellő figyelemben részesítik-e a magyar nyelvet és irodalmat s Magyarország történetét és földrajzát? A másik rendelet arra hívja fel a tanácsot, hogy a görög nyelv helyett választható tantárgyak tantervét az eddigi tapasztalatok alapján vegye revízió alá s foglalkozzék behatóan azokkal a nehézségekkel, melyek a törvény végrehajtása alkalmából felmerültek.

— **Az állami középiskolák tanárai** a rangfokozat miatt már ismét kezdenek nyugtalankodni. A legújabb mozgalmat Nagyszebenben az állami főgimnázium tanárai indították, akik folyamodvány mintát készítettek és azt megküldték az összes állami középiskolák tanártestületeinek, felszólítván őket, hogy kérvényüket külön-külön adják be a minisztériumhoz s képviselőket küldjenek az ápril 8-án Budapesten tartandó értekezletre. A kérvény erősen kikel a soron kívüli előléptetések ellen, valamint az ellen is, hogy a tanárság nincs egyenlő számban beosztva az 1200—1800 frtos öt fizetési fokozatba. Kárhoztatja azt a megkülönböztetést, melyben a fővárosi tanárok a vidékiekkel szemben részesülnek. Kéri, hogy 30 évi szolgálat után minden tanár 2300 frttal mehessen nyugdíjba és, hogy a rangsorba osztásnál a helyettes tanároskodás is számíttassék be stb. A nagyszebeniek felhívására a fővárosi középiskolák ta-

nárai testületileg felcéltek. Válaszukban szintén kifejezik, hogy a mai helyzeten javítani kell, de azt csak együttes fellépéssel tehetik meg s épen ezért kárhoztatják a n.-szebenieket, a kik a fővárosi és vidéki tanárok között áldatlan szakadást igyekeznek teremteni. Hát bizony igaz az, a mit újévi cikkünkben mondtunk, hogy a tanárságban nincs meg a testvéri szeretet és egyetértés!

— **A Tiszahát s erdőközi ev. ref. tanítóegyesület gyűlése.** Az 1864-ben született kis egyesület tanítókhöz illő szerénységgel márc. hó 7-én tartá gyűlését *Magyar Bertalan* n.-dobronyi lelkész elnöklete alatt. A zajtalanul, de folytonosan munkálkodó kis egyesületnek nemcsak rendes tagjai voltak jelen, de az egyesület létrehozásában, annak fejlesztésében érdemeket szerzett *Szabó József*, eszenyi lelkész s tanügyi biz. elnök is, mint az egyesület 15 évi vezetője szerencsétlente az egyesületet több másokkal együtt. A lényegtelenebb dolgoktól eltekintve: gyakorlati tanítás tartatott a számtanból elismerő bírálattal. Értekezés olvastatott: „Mi az oka, hogy népiskoláinkban — tekintettel az ismétlődő iskolára — tanterv szerint nem taníthatunk?” „Melyek azok a népiskolai tantárgyak, melyeknek segítségével hazaszeretetre nevelhetjük a gyermeket s hogyan kezelendők azok az említett cél elérésére?” — című tételekről. Mindkét dolgozat bizottság által bíráltatván: az első dicsérettel; a második — anyagi jutalom hiányában — teljes elismeréssel jutalmaztatott. Vajha minden egyesület vallaná amaz elvet: „Az a legboldogabb, a ki legtöbbet dolgozik.” D. E.

— **Hazánk házassági, születési és halálozási viszonyairól az 1892/93 évben** érdekes adatokat közöl a „Magyar statisztikai közlemények” nyolcadik kötete, melyet most bocsátott közzé az országos statisztikai hivatal igazgatósága. Eszerint a magyar birodalomban 1892-ben 162,702, 1893-ban pedig 166,511 házasság kötött, vagyis minden ezer lélekre 9.2 illetőleg 9.3 házasság kötés esett. A statisztikai adatok szerint azokon a vidékeken legtöbb a házasság, a hol a burgonya a főélelmiszer. Legtöbb a fiatal házasság a görög keletiek között s legkevesebb a zsidóknál. Az első ízben kötött házasságok száma meghaladta az összes házasságok háromnegyedrészt. *Vegyes házasság* 1892-ben 12997; 1893-ban pedig 13196 kötött. A legtöbb ilyen házasság ott észlelhető ahol egyik felekezet sem éri el az abszolút többséget, mint a Tisza két partján és Erdélyben. Legtöbb vegyes házasság volt aránylag Kolozsváron, mert itt minden második házasság vegyes. *Törvényesen felbontott* 1892-ben 1305, 1893-ban 1339 házasság, vagyis ezer közül 8. Az elválás az egyes felekezetek házassági jogával szorosan összefügg, mit bizonyít az, hogy p. o. 1893-ban elvált ezer házasság közül róm. kath. 0.6, gör. kath. 1.4, gör.-kel 7.7, ágost. evang. 22.8, evang. ref. 34.8, unitárius 100, zsidó 14.5. Legtöbb az elválási hajlam a vidéki városokban, (ezer közül 13—14). — *Élve született* 1892-ben 712,606, 1893-ban 758,222 gyermek, minden 1000 lélekre 40.3, illetőleg 42.5 új szülött jut. Legnagyobb volt a szaporodás Szabolcs megyében (50.6). A vallás felekezeteit tekintve legszaporábbak voltak a gör. kath. (47.5) aztán a róm. kath. (44.1) gör.-kel. (43.3). Sokkal kedvezőtlenebbek már a protestánsok számarányai, mert az ev. ref. és unitáriusoknál 37.5, az ágost. evangélikusoknál 37.4 esik ezer lélekre, a zsidóknál pedig még ezeknél is rosszabb (35.7). Megdöbbentő különösen az, hogy a magyar anyanyelvű reformátosok szaporodnak legkevesebbé. Baranyába p. o. ezer lakosra csak 20 újszülött esik. Itt és Somogyban divatozik leginkább az egy gyermekes rendszer. *Törvényesen volt* az élve születettek közt 695,262 (91.7%) *törvénytelen* 62,961 (8.3%). Legtöbb a törvénytelen gyermek a Tisza forrásvidékén, az oláhlakta vidékeken s legkevesebb a

Dunántúl. Felekezet szerint legkevesebb törvénytelen van az ágost. evangélikusoknál, de a róm. kath. igen sok, a legtöbb azonban a gör.-keletiekénél. Feltűnő az, hogy a zsidóknál a Tisza balpartján minden ötödik gyermek törvénytelen, sőt *Máramarosban az utóbbi években százal* több a törvénytelen zsidó magzat, mint a törvényes. A halálozási viszonyok legrosszabbak a gör. katolikuskoknál (34.3) és a róm. katolikuskoknál (32.6), a reformátusoknál (29.5) a legkedvezőbb a zsidóknál (18.5).

— **A német birodalmi gyűlés** a felforgatók elleni törvényjavaslatot hónapok óta tárgyalja, mely tulajdonképpen a *socialistákat* akarja megfékezni, de egy füst alatt minden szabadabb mozgalmat, a gondolkodás, a kritika szabadságát is béklyókba akarja verni. A javaslatnak már eredeti rendelkezései is nagy visszatetszést keltenek. Ama szakaszok ellen, melyek az állam, a család és a vallás kritizálását a legszigorúbb büntetés terhe alatt akarják megtiltani, erős mozgalom támadt; a legkiválóbb művészek, tanárok tiltakoztak a gondolkodás szabadságán elkövetendő erőszak ellen. Még nagyobb felháborodást keltett a katolikus *centrum-pártnak* a következő szakasz beillesztésére vonatkozó javaslata: „Hatszáz márkányi pénzbüntetéssel, vagy két évig terjedő fogházbüntetéssel büntettedik, a ki szóval vagy írásban, nyomtatásban vagy képben az Isten létezését, az emberi lélek halhatatlanságát, a házasság vagy család vallási és erkölcsi jellegét megtámadja vagy tagadja. Németország egész szellemi aristokráciája felzúdult e javaslat ellen, belátva, hogy a kritika szabadsága a haladás egyetlen biztosítója. A közvélemény erős tiltakozása csakugyan útját szegte a centrum tervének; a bizottság, mely azt először tárgyalta, március 7-én hosszas vita után, szavazattöbbséggel a javaslatot teljes egészében elvetette.

— **A pápa s az amerikaiak.** XIII. Leo az észak-amerikai püspökökhöz intézett encyklikájában nem nagyon ideális állapotnak nevezi, ha az *egyház és állam el van választva*. A római egyház élettereje Amerikában „még sokkal gazdagabb gyümölcsöket” hozna, ha nemcsak szabadsággal, hanem „a törvények kedvezésével” is rendelkezne. A pápának e nyílt vallomása jellemző: nyilvános hatalomra van szüksége az egyháznak a termékeny kifejlődéshez, egyenes ellentétben Jézus eme szavaival: *az én országom nem e világból való!* A továbbiakban panaszkodik a pápa, hogy legatusának, Satolli bíborosnak Amerikába való küldését nem nagyon méltányolták. Ő a legatus kiküldésével azt akarta kifejezni, hogy „Amerikának ugyanaz a joga van az ő jóakarataéhoz, mint a többi nagy és hatalmas nemzeteknek, s az hozzá époly közel áll.” Ezt a jóakaratot, tudvalevőleg, sokan az amerikaiak közül, még katolikusok is, úgy fogták fel, mint arra való kísérletet, hogy Róma igája az Egyesült-Államokban is érvényre emeltesse, — s ez a felfogás valóban a helyes úton is jár. Különösen megrövidja az encyklika a r. kath. sajtó magatartását, a mely a helyett, hogy egyértelműleg az egyház és a püspökök szavához tartaná magát, a püspökök rendelkezéseit saját megítélésének veti alá, azokat gáncsolja, és nem gondol arra, hogy micsoda szomorú következményei lehetnek ennek a rendfentartására nézve. „Bárcsak eszükbe vennék kötelességeket s a vérmérséklet jogos határait ne lépnék át!” A pápa azt követeli, hogy a sajtó vesse alá magát a püspököknek.

— **Kimutatás.** A sárospataki áll. tanítóképezde 1895. január 22-én tartott 25 éves jubileuma alkalmából az ifjúsági jótékonyági egyesületek részére befolyt adományokról: Püza Sándor 100 frt, dr. Kun Zoltán 50 frt, Fenczik Kornél 11 frt, Béki Endre, Bertók Károly 10—10 frt, Trstyánszky Károly 12 frt 40 kr, Doktor Gáborné 10 frt, Gagyi Ká-

rolly 6 frt, Gergely István, Persenszky Károly, Csengeri Jenő egyenként 5 frt 50 kr, Váry László, Szőke Sámuel, Kiss Ferencz, Nagy László, Szinyei Gerzson, Ugray Lajos, Szabó György, Szabó János, Teleki László, Iftene Gyula 5—5 frt, Syeha Dezső, Róth Zsigmond 2—2 frt, Kántor Lajos 2 frt 50 kr, Hézser Bertalan 5 frt, Pap Endre 5 frt, Széchenyi Endre 3 frt 50 kr, Szabó Imre 4 frt, Andrejkovics Pál 3 frt, Berecz Károly 1 frt 50 kr, Kiss István 1 frt 50 kr Egy volt tanító özvegye Sárospatakról 1 frt, Kopincez Antal, Peczer Mihály, Kőszeghy István, Kiszely Ede, Órás Károly, Kolonai Dániel, Kárpáthy Péter, Kiss Károly 50—50 kr Összesen 310 frt 90 kr Fogadják a kegyes szívű adakozók az intézet köszönetét. Sárospatak, 1895. február 13. *Dezső Lajos* tanítóképezdei igazgató.

— **A sárospataki ev. ref. templom építéséhez** az egyház tagjai következő pénzügyi adománnyal járulnak: (Folytatás.) özv. Beszterczey Istvánné 40 frt, Dr. Katona Mihály s édes anyja 150 frt, Kállai Pál id. 20 frt, id. Kántor György 20 frt, ifj. Kántor György 6 frt, Kállai András 10 frt, Lesko János 7 frt, Hegedűs István 3 frt, Pataki János 8 frt, Tóth Pál 10 frt, Kapéri Ferencz 10 frt, Kántor Pálné 7 frt, Kassainé, Kereszturi Borbála 7 frt 20 kr, Csoma János 24 frt, Kósa Szabó János 30 frt, Varga István 30 frt, özv. Tatár Lajosné 93 frt, Csicseri József 25 frt, Visolyi János 15 frt, Kun Dániel 50 frt, Kovács János 20 frt, Kérészy István 80 frt, Molnár János 30 frt, özv. Szőke Györgyné 50 frt, Szikorsák Bertalan 15 frt, Mészáros Andrásné 6 frt, Tóth Péter 15 frt, id. Szabó István 7 frt, Czibere András 10 frt, Csoma András 10 frt, Kézi János 6 frt, Gönczi Bertalan 6 frt, Blaskó Mátyásné 10 frt, Hallér József 10 frt, Bodnár Andrásné 6 frt, Sándor Andrásné 10 frt, Butella György 6 frt, Vitányi Andrásné 13 frt, Balpataki Mihályné 6 frt, Tóth Ferenczné 7 frt, Dobozi István 20 frt, Sáros István 6 frt, Góna András 15 frt, Lipcsei József 8 frt, Fodor József 20 frt, Beregi András 10 frt, Szabados István 20 frt, Molnár József 10 frt, Svarczon Pálné 10 frt, Molnár András 7 frt 80 kr, Rozgonyi András 7 frt, Rozgonyi János 12 frt, Csikó Mihály s 13 frt, Fikkell Istvánné 8 frt, Kállai András 6 frt, Gere Istvánné 7 frt, özv. Kis Istvánné 25 frt, Dudás Andrásné 3 frt, Baktai Andrásné 5 frt, Dobos Andrásné 3 frt, Filep Józsefné 8 frt, Székely István 15 frt, Bartus János 8 frt, Szabó Sámuel 7 frt, Darab András 20 frt, Trstyánszky Károly gyógyszerész r. kath. 50 frt, özv. Michnai Károlyné 10 frt, Benkő Károly 20 frt, Szabó István 12 frt, Menyhért János 7 frt, Kállai József 20 frt, Kosztelnyik Mihályné 6 frt, Szabó György 10 frt, Kézi György 20 frt, Kézi Péter 25 frt Fösszeg 6837 frt *Bálint Deszö* ev. ref. lelkész. (Folyt. köv.)

Pályázat.

Az 1895-ik év folyamán tartandó rendkívüli egyházkerületi közgyűlésen választás útján a nagy enyedi ev. ref. Bethlen kollégium theol. akadémiáján elhalálozások folytán megüresedett 2 rendes tanári tanszék fog betölteni.

E tanszékek egyikével az Ö., másikával az Ujszövetségi exegetikai, esetleg a történelmi és rokon tudományok tanítási kötelezettsége jár a konventi tantervben megszabott heti maximális óraszámmal.

E tanszékek mindenike után járó javadalom évi 1650 frt készpénz, 50 frt ötödéves pótlék, természetbeli lakás vagy 300 frt lakbér és esetleg veteményes kert rész.

Az alkalmazandóknak, az egyházkerületi közgyűlés jóváhagyása esetében, a kollégium minden lehető esetre (végkielégítés, nyugdíj, özvegyek és árvák ellátása stb.) szorosan ugyanolyan kötelezettségek ellenében, ugyanolyan jogokat biztosít, milyenek az állami, illetőleg más nyilvános tanintézetek tanáraitra nézve az 1885. évi XI. és az 1894. évi XXVII országos törvénycikkekben vannak megállapítva.

Az Állomás 1895. szeptember 1-én foglalandó el.

A pályázni óhajtok életkorukról, vallásukról, képesítettségükről, eddigi alkalmaztatásukról és irodalmi működésükről szóló bizonyítványokkal felszerelt folyamodványokat az erdélyi ev. ref. egyházkerület püspökéhez az 1895. évi május hó 1-ig nyújtásuk be.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsától. Kolozsvárt, 1895. március 24-én,

Dr. Kolozsvári Sándor,

Parádi Kálmán,

2—3. elnök helyettes

tanügyi előadó.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatva Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Husvét reggelén.« *Andrássy Kálmán.* — »A második országos és egyetemes tanügyi kongresszus s egy kis visszapiantás a negyvenes évekre.« *Buza János.* — »Hivatalos gyermek-rablások.« *II. Kiss Kálmán.* — Ev. ref. konvent. *Mitrovics Gyula* — »A protestáns Irodalmi társaság gyűléseiről.« *Dr. Szépvényi Mátyás.* — »A felsőborsodi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.« *Botos József.* — »Vegyes közlemények.« — »Pályázat.«

Husvét reggelén.

»Szép emlékekkel még nem szegény a szív,
Bár a jelen keservet nyújt talán;
A gyémánt a nappal magába szítt
Fénytől világol a vak éjszakán.«

Tompa.

A jelen szürkéségebe fény villan a multból.
Nagy idők nagy emlékei állanak élénk s kényszer-
ritenek, hogy szembe nézzünk velők.

Ezerszer megújulnak s még mindig újak.

Mintha a rügyefakasztó légben édes mámorba fűr-
dött riadalom venne körül: Hozsánna! áldott a király,
ki jó az Urnak nevében!

Aztán mintha körülünk kavarognának zürzavaros
hangok, szánandó tévedt lelkek ködös zajongásai: Fe-
szítsd meg! Feszítsd meg!

S aztán, mintha a vérbe-fult örület zsibbasztó nyu-
galmát, nagy hirtelenséggel félve-remélt hírek, sejtelmes
vágyak, annak a nagy reggelnek égből alászállott haj-
nali fénye szórónak szét, mint tűz-sziporkákat egy várat-
lanul lecsapó forgó szél.

Virágvasárnap... Nagypéntek... Husvét... Az
ember szellemi életének örökké elválhatlan, kimagasló
hármasságai!

Az örök isteninek küzdelme a földdel, s végén az
igaz megdicsőülés.

Kezünkbe vesszük a Bibliát és olvasunk. A betűk
lángot vetnek, mint a Mózes csipkebokra. Mint egy
távíró gép, egyik állomása ama sir, másik állomása
érező szívünk, gondolkodó lelkünk.

Hirt vesszünk a nagy éjszakából és látunk.

*Látjuk, hogy minden igaz emberinek, igaz isteni-
nek, kiinduló pontja amaz üres sir.*

Tanuságtételre idézzük a nagyokat, kik a gondol-
kodás felső régióiban éltek.

Először jön a mindent hívó, mindent remélő sze-
retet, asszonyi ábrázatban. viven drága kenetet a szent
test bebalzsamozására; midőn az üres sírnál ismeretlen
alak áll előtte, édes szava jelenti kilétét: a mester az!

Aztán jönnek tizenegyen, az éledező tanítványok.
kikhez zárt ajtókon át lép a megdicsőült s édes szava
zendül: békeség nektek! a mester az!

Majd jönnek a halászó tanítványok, kik csalódott

szívvel már visszatértek régi életmódjokhoz; a parton
ismeretlen alakra tapad sejtő figyelmők s hinni alig
mernek, kétkedni félnek, míg nyájas szó bizonyítja: a
mester az!

Jönek az Emmausba utazók, kiknek töprengését
oszlatni, ismeretlen utitárs kínálkozik. Gerjedező szívök
sejtve tapad a beszélő idegenre, míg eloszlik a bizony-
talanság: a mester az!

Végre jön az *őszön ellen küzdő*, kit az égi tűz,
míg testileg földre sújt, lelkileg égbe emel, — az új
ember, a legerősebb bizonyosság, ki egymaga többet tett
mint amazok összevéve.

Ezek mind az üres sir tanúi.

Mint a tavaszi rögön áttörő csira, magával kiemeli
az üres maghüvelyt, bizonyosságul az életerő takarójáról:
azonképpen amaz újjá született erők felmutatják az
üres sirt, melynek zárául nagy kő tétetett, hivatalos
pecséttel megerősítve.

Mi hihetetlen van ebben?!

Nem látták?... nem ismerték meg Őt?

Hát nem maga mondta, dorgáló hangon, a kísértő
sadduceusoknak: „tévelyegtek, mivelhogy nem ismer-
itek az írásokat, sem Istennek hatalmát, mert a fel-
támadáskor az emberek se nem házasodnak, se férjhez
nem mennek, hanem olyanokká lesznek, mint Istennek
angyalai mennyben!“

Kell-e világosabb, érthetőbb bizonyosság amaz átvál-
tozásnál, ama lelki erőnél, mely a nyitott sírból táp-
lálkozott?!

A tanítványok öröm-szerző szenvedései, az első
megtértek szív- és lélekegysége, a bűn nyomorúságaiból
fehérre mosott lelkek égbe vágyódása, a máglya-lángok
közt született diadalmi ének: mind... mind amaz üres
sírból indultak világhódító útra!

Krisztus isteni munkája tulajdonképpen akkor kez-
dődött, midőn a földi hüvelyt levetkezé.

Midőn a szellemi erő lélekből-lélekbe közvetlenül
szállhatott.

Mit ért a nagy kő?! Mit a hivatalos pecsét?! Mit
a felfogadott örök?!

Ha Isten velünk, ki ellenünk?!

Ez az üres sir bizonyoságtétele.

Hadd jöjjön a többi is.

„Vess lángot előttem éjjeli szövétnek: képzelet...“

A mi a keresztyénységben igazság és erő, az mind és

mindig a húsvéti sírból örökölte isteni szépségét, ellenállhatatlan hatalmát.

Ezt az üres sirt nem tudta betömni sem a görög műveltség, sem a római hatalom. Mint új tavasz üde zöldje, borítá mindenütt az erkölcsi romokat. Önvérétől éledt, erősödött.

A népvándorlás izzapos hullámai felett, mint egy szellemi Noé-bárka lebegett, népemészítő harcok közepette a béke galambjait bocsátgatva széjjel engesztelő olajjaggal.

A Krisztus országától legtávolabb eső egyházi hatalom fojtó, ködös századaiban, a császár-pápák földbe gyökerezett vágyainak erőszakos napjaiban, ez az üres sír világított, mint keleti csillag.

A népek egész történelme, bölcsészileg központositva: utazás ez üres sír körül, mely, mint egy felfelé ragadó forgatag, századok és népek porszeméit örvényébe vonja s ragadja magával: „fölfelé, csak fölfelé!”

S az egyes, s a többség, ha emelkedni nem tud, vagy nem akar: szétszórja e forgatag.

A szabadság, egyenlőség, testvériség — mind üres szavak, a húsvéti sírból kikelt élet nélkül.

Az egyesek és népek javára irányzott minden törvény, rendszer, igyekezet, törekvés — céltalan és hiú, ha fényt és melegséget nem ama feltárt sírból kapja!

Összes ténykedésünk, akár politikai, akár egyházi, akár társadalmi téren, a multban és jelenben, csak úgy lehet eredményes, természetes és boldogító, ha végső célként az ember szellemi, erkölcsi emelkedése van kitűzve.

Ez a történelem nagy tanúsága, az élő tartalom amaz üres sírból.

S a nagy természet bizonyágtétele is megzendül ma körülöttünk.

„Valamennyi lény közt folyvást egyetemes csere történik: a halál nem tart magának semmit. A századok sulya alatt lerokkadt tölgy romjaiból kibontakozó éleny-parány a most született gyermek szöke fürtös fejébe száll és a betegágyon kínlódó, haldokló ember melléből kilobbanó szénsav egy rózsa pompás kelyhében kezd új életet... Az élet törvényeiben a legteljesebb tesvériség uralkodik: az örök halál szüli az örök életet. Egyedül a szellem él és elmélkedik. A por porrá lesz. A világok keringenek a végtelen térségben és megvilágítják őket a szünet nélkül megújuló élet sugárai és mosolyai.”

Végeredményében is csak annyit mondhatunk, hogy a természet saját kezében tartja a feltámadás okát, mint a hogy az elpusztulás magvait is.

Személyiségünkönél fogva annak halhatatlanságát, vagy feltámadását illetőleg, nagy érdeklődéssel bírnánk, ha szellemünk valóját megismerhetnénk. Testünk minden alkotó eleme elpusztíthatatlan s szüntelenül vándorol egyik lényből a másikba. A logika arra a gondolatra vezet, hogy a mi ható erőnk is, a mi lelki monádunk, a mi egyéni élményünk is elpusztíthatatlan, sőt még nagyobb joggal. De miféle körülmények között kell léteznie? miféle formákban feltámadnia? Mik vagyunk mi a születés előtt és mik vagyunk mi a halál után? A csillagászat adhat erre legelőbb oly feleletet, mely méltó a természet magasztossághoz, és a mely belső vágyainknak is megfelel.

A pozitív tudomány, az egyedüli tudomány azt feleli: „az élet átalános és örök.” (Flammarion.)

Így beszél a csillagászat az üres sír mellett.

És te fényes csillag, édes hazánk egén! Te szabad hazáért élő-haló nagy bujdosó, kinek gondolkodó nagy lelked kutatta a változandóság központját, az igazi élet-célt... te is megálltál az üres sír mellett!

„Viszontagságos életem sok keserves csapásai folytán oly vigasztalás után epedve, mely nem függ az emberek ingadozásaitól, kerestem a természetet csodás nyilatkozványainak tanulmányozásában, a végtelenség világaitól a lábom alatti porszemig. Nagyon keveset tudok. De e kevéssel is többet találtam, mint a mennyit keresék. Csak vigasztalást kerestem, de lelki kincset is találtam, melynek becsével semmi sem mérkőzhetik. És a mióta ezt fellelém, életemet nem érzem többé oly örömtelen ridegnek, mint a minővé azt emberek tevék.

En kérdést intéztem a napsugarban rezgő parányhoz, a talpamra ragadt porszemhez, s a nebulák csillagvilágaihoz és mindenik azt felelte: mens agitat molem et magno se corpore miscet.” (Kossuth.)

„A hol van kincsetek, ott lészen szívetek is.”

Andrássy Kálmán.

ISKOLAI ÜGY.

A második országos és egyetemes tanügyi kongresszus s egy kis visszapillantás a nagyvenes évekre.

Nagycsütörtökön, április 11-ikén, országos gyűlésre sereglettek össze Magyarország különböző fokú tanintézetek tanárai és tanítói, az egyesületek és testületek küldöttei a főváros közgyűlési termében, hogy megvitatásuk a millennium alkalmából tartandó országos és egyetemes tanügyi kongresszus szervezetét s megállapítsák a kongresszus „összes ülésé”-nek tárgyait s megválasszák a rendező-bizottságot. Az országnak számára nézve legtekintélyesebb tantestületét, a néptanítóságot illeti meg első sorban az elismerés azért, hogy egy országos és egyetemes jellegű gyűlés eszméjét 1893. augusztus 22-ikén tartott bizottsági gyűlésén felvetette; később pedig, midőn a milleniumi kiállítás közoktatási bizottsága is örömmel üdvözölte az eszmét, országos bizottságának igazgatótanácsa által 1894. év pünköst napjára a teendőket együttes megvitatása céljából, értekezletre hívta össze a hazai tanügyi egyesületeket és testületeket. Az értekezlet nagy érdeklődés mellett csakugyan meg is tartották s ezen ki-mondották, hogy szükségesnek vélik, miszerint a millennium alkalmával egy olyan egyetemes tanítói és tanári közgyűlés tartassék, a mely lehetőleg az összes közoktatási intézeteket felölelje. A cél megvalósítására egy, 17 tagból álló bizottságot küldtek ki, azzal a felhatalmazással, hogy a bizottság magát a fővárosban működő egyetemes gyűlés szervezetének megállapítása végett, arra alkalmas időben, országos szervező gyűlést hívjon össze.

Az előkészítő-bizottság hűségesen eljár a rábízottakban. A kongresszus szervezetének alapelveit megállapította s közölte a tanintézetekkel és testületekkel, felhíván azokat a csatlakozásra. Felhívásának meg is lett az óhajtott eredménye, mert már a folyó év február 27-ikén örömmel jelenthette a titkár, hogy 61 egyesület és testület jelentette ki a kongresszushoz való csatlakozását s 25 egyesület tudatta, hogy az előkészítő-bizottságba képviselőt küld, és már április 2-ikéig a jelentkezett tanintézetek és egyesületek száma 104-re emelkedett.

Az eddig elért eredményből következtetve, azt lehet mondanunk, hogy hazánk tanügyi férfiai belátták az országos és egyetemes tanügyi kongresszus üdvös voltát; belátták, hogy bizonyos bajokat hamarabb meg lehet szüntetni, s egyes vitás tételeket könnyebben lehet tisztázni közös tanácskozás által. Ilyennek tünteti fel a kon-

gresszus előkészítő-bizottsága az egész iskolai szervezetet, a kisdóvodától egészen fel az egyetemig s a mai tanítási és nevelési rendszert illető ügyeket, a melyek nemcsak az egyes iskolák működésére, hanem a családi és házi nevelésre is kihatnak s a melyek csak úgy világíthatók meg teljesen, ha a maguk egészében és egységében fogjuk fel és tárgyaljuk. Sok jót várhatunk az ilyen közös tanácskozástól más tekintetben is s teljesen igaza van a bizottságnak, midőn azt mondja, hogy az ilyen gyűlésekre szükségünk van azért is, hogy „az érintkezés és közös tanácskozás által legalább némileg enyhítsük a közöttünk meglazult testületi élet hátrányait, káros következményeit s előkészítsük azt a szép jövőt, a mikor az egész tanügyi társadalmat egységes kartársi érzület s erőteljes közszellem hatja át, a mely életet és lelkesedést önt az egyesek, a testületek működésébe s hatékonyabbá teszi munkájukat.“ Az is kétségtelen, hogy együttes fellépéssel és határozatokkal erősen támogathatjuk a nemzeti irányt s előmozdithatjuk annak az óhajtnak megvalósulását, hogy a haza közoktatásügyi intézményei mindenütt s mindenkor a magyar nemzeti műveltség terjesztőivé tessenek.

Vajha ez a most támadt lelkesedés nem lenne hamar kialvó szalmaláng; vajha a közös gyűlés alkalmából az a nagyfokú közönység, a melyet tanügyi egyesületeink iránt az újabb időben mindenfelé tapasztalunk, valódi érdeklődéssé változnék át s a testületi érzék csekélységét a testvéries szeretet, egymás megbecsülése s az egy célra törekvő munkások közös működése váltaná fel! Ha ezt a szervező-bizottság munkálkodásával a millenniumra képes lesz keresztül vinni, akkor az 1895 április 11-ike igazi nagycsütörtök lesz hazai tanügyünk történetében.

Ismervén az előkészítő-bizottság vezetőinek buzgóságát, én hiszem, hogy a millenniumi tanügyi kongresszus teljesen sikerülni fog. Nagy szégyen volna a mai kor tanügyi férfiainak, ha rájuk lehetne bizonyítani, hogy a hazai tanügy fejlődéséért, virágzásáért nem tudnak úgy lelkesedni és munkálkodni, mint a negyvenes évek tanárai és tanítói. Ma a tanügy szolgálatára áll a saját számomra terméke, a melyek útján az életre való eszméket terjeszteni s a szíveket ezen eszmék befogadására előkészíteni lehet, csak legyenek, a kik az eszmékért lelkesednek és lelkesíteni is képesek.

Hogy mit lehet törhetetlen buzgósággal ezen a téren is keresztül vinni, azt megmutatta dr. Tavassy Lajos (előbb Teichengruber) a pesti protestáns evang. tanodák igazgató-tanára az ő „Nevelési Emléklapok“-jával, a melyben buzdítva, lelkesítve tanártársait s támogatva vele érző collegáitól, 1846 augusztus 10–12 napjaira Pestre, közös tanácskozásra hívta meg „valamennyi két hazai prot. főbb tanintézetek tanárait“ s mint „Nevelési Emléklapok“-jának második füzetében 9. dik lapon említi, a pesti intézet pecsétjének „éber“ jelszava „mindenütt éber találta a lelkeket, mint a melyek ily felszólításra saját sugallatuk s az idő intésénél fogva már várva-vártak.“ Ez a gyűlés valóban szép eredménnyel folyt le és egyik igen nevezetes intézkedése volt, hogy Kovács János indítványára kimondotta, hogy a falusi tanítók is befogadtatnak a gyűlés tagjai közé.

Ezzel a határozattal kimondották, hogy ezentúl „országos és egyetemes protestáns tanügyi kongresszust“ tartanak s annak helyéül 1847. évre Sopront jelölték ki. Ezen a gyűlésen leginkább evang. tanárok vettek részt s az 1848-ban tartandó közös gyűlés helyéül Pestet tűzték ki, melyre 1848. március 10-ikén bocsátotta ki a meghívót tanártársai nevében Tavassy, a kiről e helyen jegyzem meg, hogy a „Nevelési Emléklapok“ ötödik füzetében a X lapon már ezt írja: „Semmit sem akarok

most egyebet, mint a külön felekezetek tanítói és nevelőinek egymás közti erősülésére, közös nevelési és tudományi céloknak a tanoda mezejéni elérésére és ily közös célok felé közremunkálása végett kimondani az egyesülési eszmét. Tanítói tanácskozmányokat ne tartsanak ezentúl a külön felekezetek tanítói külön, hanem tartsák azokat mindannyiunk közös felhívása mellett, közösen és központian.“

Tavassynak ezen óhajta teljesülésére nem sokáig kellett vární, mert az 1848. év az eszméket gyorsan érlelte. Így történt, hogy protestáns tanártársai nevében a tervezett protestáns gyűlés helyett június 6-ikán a szabadság, egyenlőség és testvériség nevében „közös és egyetemes tanítói tanácskozmányra“ hívta meg Pestre, július 20-ikára Magyarország tanítóit és polgárait. Érdekessé tartjuk a meghívóból közölni a közös tanácskozás indokolásának a következő pontját: „Tanítói gyűléseket ezentúl a kor szelleme elleni vétség nélkül nem szabad többé tartaniok a magyar birodalmi tanítóknak vallásfelekezeti térek elkülönzése szerint, amint az eddigelé történt, habár mind a három prot. felekezet tanítói tarták is azokat együtt; a tanítói konferenciákat vagy a köztanodákat illető tanácskozmányokat és gyűléseket ezentúl egyéredken, egy téren és egy cél felé, valamennyi hazai tanítóknak kellend és lehetend csak együtt tartaniok.“

A lelkes felhívásra mintegy 216 tanár, tanító és nevelő sereglett össze az ország minden részéből felekezeti különbség nélkül. Sárospatakot Csoma Mihály, Miskolcot pedig Orbán József képviselte. Végig olvasva a névsort, abban Orbán Józsefen kívül csak Brassayról, Filó Lajosról és Lubrich Ágostonról tudjuk, hogy még életben vannak, mint élő emlékei ennek a nevezetes összejövetelnek. Érdekessé a „Nevelési Emléklapok“ VI. füzetének XIII. lapján olvasható következő megjegyzése is Tavassynak: „Van hazánkban több intézet, amely kebeléből, mióta a tanítói kar a gyűlésezést és a testületi tanácskozásokat megkezdte, pedig már néhány éve, soha küldött az ilyen gyűléseken részt még nem vőn, nem vőn akkor, midőn ezen gyűlések még csak protestáns-szerűek voltak és nem vőn részt most sem, mikor ezen gyűlések a felekezeti separatismust odahagyva, közössékké kezdtek lenni. Ilyen főintézet pl. o. Nagy-Enyed és Debrecen. Az ilyen főintézetektől nemcsak azt vártuk volna, hogy küldötteik által megjelenve, képviselve legyenek, hanem még azt is, hogy a tanügy előbbvitelét ők ragadva meg, ők hívtak volna meg másokat a a gyűlésezésre.“ Ajánlja aztán, hogy ezek indítsanak és írjanak nevelés lapokat „hisz ahol egy tanodánál húsz és harmincnál több a tanár, onnan csak juthatna valami a közönységnek is.“

Az 1848-ban tartott „magyar tanítói első egyetemes gyűlés“, mely elnökévé Ney Ferencet, mint a pesti tanító-nevelők megbízottját, alelnökévé Warga János nagy-kőrösi tanítót választotta, 4 szakosztályra oszlott, u. m. 1. kisdóvó s elemi, 2. reál és ipartanodai, 3. középtanodai, 4. felsőtanodai osztályra. A megvitatás alá került eszmék legnagyobb része korszerű és hasznos volt, de nagy része még ma sincs megvalósítva, pedig megvalósítását óhajtdónak tartjuk. Hosszasabb vita folyt az országos tanrendszer-alap elvének megállapítása felett, melyet a választmány így fejezett ki. „Az álladalom állít tanintézeteket a tanszabadság teljes biztosításával.“ Végre majdnem három napi vita után, úgy látszik, abban állapodtak meg, hogy a tanítót a nép választja s a miniszter megerősíti. Targyaltatott és elfogadtatott a kisdóvásra vonatkozó javaslat, mely az óvodába képzett óvót követel alkalmaztatni. A népiskolákra nézve követelik, hogy a miniszter állítson elegendő számban képezdékelt s a tanító mentesség fel a harangozástól, jegyzőségtől, a hitoktatástól stb. Ha a tanulók száma több 60-nál segéd-tanítót

kívánnak. Követelik a *köteles iskoláztatást* s azt, hogy a tanító ne a szüléktől szedje a tanpénzt s díjuk pontosan szolgáltatassék ki. Az elaggott vagy munkaképtelen tanítók s az özvegyek és árvák részére *nyugdíjat* kérnek. A *nőnevelésre* vonatkozólag követelték rendes, képzett nevelőnőkkel *leányiskolák felállítását* s kívánják, hogy a leányoknak a varráson és fonáson kívül egyes tudományos ismeretek is taníttassanak. Petíció intéztetett a miniszterhez a *siketnémák, a vakok nevelése* ügyében s egy külön előterjesztésben előadtak a *képezdékre* vonatkozó óhajtasok, melyeknek nagy része ma már teljesítve van. Javaslat készítettett a *gimnáziumokra* is, melyben ki van mondva, hogy a tanulók *maximális száma 50 lehet* s ha több jelentkezik, azok részére *parallel osztályt* kell állítani. Az *igazgatót a tanárok választják.* A tanárok választása *pályázat útján* történik. A tanulók felvétele és fegyelmi szabályai hasonlóak a maihoz. A ki a vizsgát elmulasztja, *magánvizsgát* tesz. A büntetések között a *bot* már nem szerepel. A *főiskolákról* is külön petíció készítettett s az a miniszter elé terjesztetett fel.

Végig tekintve az 1848. évi *első országos és egyetemes tanító-gyűlés* munkálkodásán, azt látjuk, hogy annak szervezetét vette alapul a millennium alkalmából tartandó tanügyi kongresszus előkészítő-bizottsága is. Nagyon helyesen! S én csak azt óhajtom, hogy a második országos és egyetemes tanügyi kongresszus is hasonló eredményt tudjon fölmutatni, mint a minőt a protestáns tanárok által összehívott első ilyenmű gyűlés felmutatott.

Buza János.

TÁRCA.

Hivatalos gyermek-rablások.

II.

III. Károly is — akármilyen hatalmas császár és király volt — nem élhetett örökké a földön s midőn látta, hogy fiúörökösre többé nincs kilátás, azon törekedett, hogy országait és koronáit, leánya, *Mária Terézia* számára biztosítsa. Kiadott e célból Bécsben egy parancsot, az ugynevezett *pragmatica sanctiot*, mint császár s Magyarországon is meghozatta az 1722/3-ik nő-ági örököséről szóló I. II. és III-ik törvénycikket. A külföldi hatalmasságokkal is egyre-másra kötötte az alkut, hogy *Mária Teréziát* elismertesse velők utódául. De hát ha voltak báró Kásonik, meg gróf Kornizsok, a kik a *hazai törvény felbontására* ösztönözgették III. Károlyt: bizony a bajor, burkus és a többi fejedelmeknek is akadt olyan tanácsadójuk elég, kik a III. Károlylyal kötött szerződések felbontására izgattak.

A *pragmatica sanctiot* utoljára is a magyar nemzetnek kellett fegyveresen megvédeni. „Vitam et saugvinem! (Életünket és vérünket!) „Moriamor pro rege nostra *Mária Theresia!*“ (Meghalunk királyunkért *Mária Tereziáért!*) mondta és megtartotta a magyar.

És a nagy királyasszony *háládatos* is akart lenni a hős magyar nemzet iránt, csakhogy azt hitte, hogy ezt a hálát akkor rójja le legjobban, ha a *darabos magyar nemzetet a sima és művelt német nemzetbe beolvasztja; katolikussá és németté teszi.* Ebben a törekvésben folyt le egész élete és ha a kálvinista köznemesség nincs a maga papjaival, bizony-bizony célt is ér.

Messze vezetne a németesítő törekvésekről szólnunk; elég lesz az *erőszakos térítgetés* egy példáját elbeszélni.

... Ez is Erdélyben történt.

Gróf *Bánffy Dénes* 1746-ban feleségül vette báró Barcsay Gergely hunyadmegyei főúr és báró Naláczy Sára leányát.

A vőlegény igen szép és művelt ember volt s már akkor a kolozsvári reform. főiskola inspectora: a menyasszony puposháti volt szegény; de a szóhadgyomány szerint egy egész bivaly bőr aranyat vitt magával férje házához.

E házasságból 4 gyermek született, 3 fiú és 1 leány, kik közül, 2 fiú — György és Dénes — és 1 leány — Ágnes — maradt életben, ki 1756-ban született.

Gróf *Bánffy Dénes* kicsapongó és tékozló életet folytatott s úgy, hogy már nemcsak a saját javait elvesztette, hanem a felesége birtokait is prédálni kezdte. Ekkor 1755-ben pápistává lett s ugyan ezen vallásra átvitte két fiát is. És erre (március 21.) Dobokavármegye főispánjává, (szeptember 4.), erdélyi udvari cancellariiai tanácsossá, 1760 (december 16.) küküllő-megyei főispánná nevezték ki. Csak úgy hullott tehát reá az áttérésért a kitüntetés; hogy ne lett volna az áttérés aztán csábító varázsu másokra is!

A rossz ember kicsapongásait s tékozlásait végre a nagyanya unta meg. Az öreg báró Barcsay Gergelyné feljelentette a szomorú körülményt *Mária Teréziának* és fejedelmi pártfogást keresett. A királyasszony egy *udvari bizottságot* nevezett ki, mely a gróf *Bánffy Dénes* vagyoni állapotát megvizsgálja. Az eredmény az lett, hogy gróf *Bánffy Dénesnek* több lett az adóssága, mint a vagyona. Most báró Barcsayné felajánlotta, hogy vejének minden adósságait kifizeti, ha az jószágairól s gyermekeit illető apai jogairól és azok neveléséről lemond s azokat nagyanyjuk kezére bocsátja. Ez a szerződés 1759-ben, a ki-nevezett udvari bizottság előtt meg is kötöttetett s az öreg Barcsayné a megvett jószágokra megnyerte a formászerű beiktatást is. A szerződést az udvarhoz küldték; de ott addig késett a megerősítés, míg az öreg Barcsayné meghalt, minden jogait leányára hagyván 1760-ban.

Gróf *Bánffy Dénes* újra uraskodni és tékozlani óhajtott s megígérte nejének, Barcsay Ágnesnek, hogy megbecsüli s vele egyetértésben fog élni. E célból formászerinti egyességre léptek 1761. november 4-én, melynek 3-ik pontja szerint „a gróf fiú — gyermekeit a római katolikus vallásban nevelteti, valamint más felől a *grófné legkevésbé sem lesz gátolva leányait református hitben nevelni* s a gróf soha sem fogja azokat a római katolikus vallásra kényszeríteni.“

Vége az öreg Barcsayné és *Bánffy Dénes* közötti szerződést is megerősítette a királyné, melyben *Bánffy Dénes* atyjai hatalmáról teljesen lemondott s e szerződés a kir. kormánysház levéltárába letéttetett.

Bánffyné, hogy férjét annyival inkább magához kapcsolja, visszafogadta azt s teljesen megbocsátott neki; de *Bánffy Dénes* csak az maradt, a ki volt és *Bánffyné* most már egyenesen leánya sorsának a biztosításán munkált s azt úgy vélte legjobban elérhetőnek, ha egy vőlegényt szemel ki számára. Választása gróf *Teleki Sámuelre*, ő felsége arany kulcsos hívére esett, kivel leányát gróf *Bánffy Ágnes*t eljegyezte s gróf *Teleki Sámuel*rel oly szerződésre lépett, hogy a gróf, mihely *Bánffy Ágnes* 15 éves lesz (az az 1771-ben), azt feleségül veszi. E mellett *végrendeletét* is elkészíttette s azon esetre, ha 1771 előtt halna meg, gróf *Bánffy Ágnes* neveltetésének gondját is gróf *Teleki Sámuelre* ruházta s végrendelete teljes hatalmú végrehajtásával is gróf *Teleki Sámuel*t bízta meg. Nagyobb biztosságot okáért ezt a végrendeletet Bécsbe is felküldötté, *Mária Terézia* királyasszonynyal megerősíttette. Egy udvari rendeletben (1766 április 12.)

a guberniumnak a királyné meg is hagyta, hogy a végrendeletet illető legfelsőbb intézmény felől gróf Teleki Sámuel értesítse, a mit az azonnal teljesített is.

De hát mindez csak álom volt!

Nem azért ült az erdélyi kancellári székben gróf Bethlen, Gábor s nem azért volt a tartományi biztos gróf Bethlen Miklós, e két katolizált főúr, hogy érdemet ne kerestek volna elhagyott református egyházuk pusztításában, volt hitfeleik megkeserítésében.

Össze is sugtak gróf Bánffy Dénessel és a túlbuzgó báró Bajtay Antal erdélyi katolikus püspökkel s a kir. kabinettből egy rendelet ment Bécsből Bajtay Antalhoz 1768 június 17-éről, mely szerint gróf *Bánffy Ágnes*, édes atyja javaslata szerint — kérjék el anyjától s vigyék egy pozsonyi katolikus nevelőintézetbe; arra az esetre pedig ha nem adná: gróf Hadik András erdélyi katonai főparancsnok adjon katonákat s egyszersmind tiltsák meg Bánffy Dénesnek, hogy leányát férjhez adja. Végül a püspök tegyen jelentést eljárása eredményéről.

Most a püspök a különben is atyafi gróf Bethlen Miklóst feleségével, 175 huszár kíséretében *Mező-Örményesre* (Kolozs megyébe) indította, a hol gróf Bánffy Dénesné leányával — orvosi rendeletből — tartózkodott. Ugyan csak nála volt gróf Teleki Sámuel is. Midőn ezek már a szomszédban Királyfalván jártak, gróf Bánffy Dénesné megtudta s hirtelen befogtván, 1767 július 15. d. u. 5 órakor *Sárodra* indult leányával és gróf Telekivel (Alsó-Fehérmegyébe).

Midőn gróf Bethlen Miklósék a fegyverkiséréssel Örményesre beszállottak s megtudták, hogy a grófné elmenekült: azonnal üzőbe vették s négy huszár utól is érte a menekülőket s vad káromlások közt meg is támadták. Egy, karabélyával éppen gróf Bánffynét vette célba.

Gróf Teleki Sámuel megállította a hintót, a katonákat lecsendesítvén, megkérdezé, hogy kinek rendeletéből akarják őket elfogni? A katonák azt felelték, hogy a gróf Bethlen Miklós és a kapitányuk rendeletéből. Gróf Teleki ekkor megkérde az is: ott van-e Örményesen gróf Bánffy Dénes? Midőn megértette, hogy nincs: tanácsolta a grófnénak, hogy adják meg magukat.

A grófnék tehát visszatértek, kísérve a szemben talált 24 huszártól, kik hozták gróf Hadik tilalmát is gróf Bánffynéhoz, hogy leányát férjhez ne merje adni.

Esté volt, midőn a foglyok visszaérkeztek az örményesi kastélyba. Gróf Bethlen Miklós, hálóköpenyben, felesége, két katonatiszt s egy kormányzó hívatlanok kíséretében a gróf Bánffyné szobájába lépett, míg a huszársággal a folyosókat s a kastélyt vették körül.

Aztán átnyújtotta a báró Bajtay Antal katolikus püspök levelét, melyben ez értesíti gróf Bánffynét, hogy leányát a királyné parancsára át kell adnia, hogy illő neveltetéséről gondoskodva legyen. Figyelmeztette a koronás fejedelemasszony iránt tartozó hűségre, kinek nevében a gróf kisasszonyt — a rokon gróf Bethlen Miklós és neje veszik át.

Gróf Teleki Sámuel gróf Bethlen Miklóstól várakozást kért csak reggelig, mivel a grófné úgy is kimerülve van; de kérélmét elutasították.

Ekkor gróf Bánffyné gróf Bethlen Miklós felé fordult, mondván:

Mutassa meg hát excellentiád ő felsége parancsolatját; mert én a püspök levelére lányomat ki nem adom, inkább ezer darabra koncoljanak. Ellenben, ha ő felsége parancsolatját látom, kész leszek lányomat Bécsbe felvinni és ő felsége lábai elé letenni s a hogy ő felsége rendeli, úgy nevelni. Ha excellentiád nekem nem hiszen: kísértessen egyenesen Bécsbe . . .

A királyi parancsot kisebb jelentőségű ügyekben is elő kell mutatni: ennél fogva én is kérem excellentiádat, mutassa elő azt; mert a püspök levelére én sem engedem eljegyzett mátkámat elragadtatni . . . mondá Teleki.

De Bethlen Miklós nem mutatta elő a királyi parancsot, hanem egy iratott tett a grófné elé, mely szerint, ez kötelezi magát leányát Bécsbe szállítani s az ő felségéhez való minden további folyamodásról letenni.

Gróf Bánffyné ez iratot elvetette.

Most gróf Bethlen Miklós dühösen felugrott székéről mondván: „Más parancsolatot fogok tüstént felmutatni!” és a katonatisztekkel elhagyta a szobát.

Gróf Bánffyné leányával és nő cselédeivel elrejtőzött. Alig történt ez meg, 16 huszár rohant fegyveresen gróf Telekire s azt úgy körülfozták, hogy mozdulni sem tudott. A többi katona szobárai-szobára rontott, a kárpitokat letépte, a butorokat felforgatta, ágyakat karddal szeszurkálta. Végre rátaláltak a rejtek helyére s fegyverrel vagdalták szét annak ajtaját s midőn betörték: egyik katonatiszt karddal támadta meg a szegény grófnét s durván tépte ki a reszkető leányt kétségbeesetten védő anyja karjából.

Gróf Teleki Sámuel birokra kelt a huszárokkal de elnyomták. Jegyese szívszakadva kiáltotta: „Segítsen gróf!” de az éppen a huszárok által földre tiportatott.

Gróf Bánffyné egy tollkással vette üzőbe a leányát rabló hadnagyot, sőt azt meg is sebezte.

E közben gróf Bethlen Miklósék kocsija készen állt a kastély előtt; a hadnagy beadta az elalélt leányt s a dicső tettet végrehajtó hősök lóra kaptak s a püspöki poroszló kocsija után elvágattak.

A megrabolt édes anya azonnal otthagya az örményesi kastélyt, melyben a nemesi joga ily rabló módon megsértetett. Gróf Teleki Sámuel kíséretében még azon este Bécsbe indult s augusztusban már Bécsben volt.

Itt német nyelven leírta leányától való hivatalos megraboltatását; de folyamodványára 3 hónapig még választ sem kapott! 1767 novemberben ismét folyamodott a királynéhez.

A folyamodás hasztalan volt! Leányával még beszélni sem hagyták; csak egyszer nyerhette meg s akkor is Michna grófné szemeiből leste a szegény leány, mit szabad édes anyjával beszélne.

Az a Mária Terézia, a ki megerősítette gróf Barcsay Gergelyné szerződését Bánffy Dénessel; a ki beleegyezett arany kulcsos hive, gróf Teleki Sámuel és gróf Bánffy Ágnes eljegyzetésébe s helybenhagyta gróf Bánffy Dénesné végrendeletét: 1767 november 19-én azt válaszoltatta a gyermekétől megrablott anyának, hogy „*leányát fontos okokból vette el Bánffynétől*” édes atyja kívánsága szerint és mivel *maga a leány a királyné védelméért esedezett (?)*; a grófné és gróf Teleki Sámuel igen bűnös ellenszegülés sulyát vonták magukra, de a mit a királyné kegyelmesen elenged; a gyermeknek jó nevelését különben a királyné magára vállalja és reméli, hogy ezt az édes anyja hálás elismeréssel fogadja s ő felségének többé alkalmatlanságot nem csinál.

Gróf Bánffy Ágnes csakugyan pápistává nevelték Bécsben s később gróf Eszterházy János neje lett.

Végzettségünk lehet e szomorú ügyben, hogy a vakbuzgó Bajtay püspök eszköze, gróf Bethlen Miklós, Erdély jobbainak megvetését nyerte jutalmul s a királyasszony miniszterei közül e gyermek rablást maga herceg Kaunitz is *gyűlöletes dolognak* nevezte.

* * *

A szó hagyomány után legyen itt megemlítve, hogy midőn gróf Bánffy Dénesné leányát gróf Bethlen Miklós

és katonái elrabolták, állítólag térdre borult a kastély előtt, két kezét fejére kulcsolva, férjét Bánffy Dénest, annyi inségének okozóját megátkozta, hogy *annak hite-hagyott háza pusztuljon el és magva szakadjon.*

Bölcs Salamon azonban megmondotta, hogy „mikeppén a madár elmegyén és a fecske elrepül, azonképpen az *ok nélkül való dtok nem száll az emberre,*“ (Péld. XXVI: ?). De az is igaz, hogy *bűnt büntető igazság sem marad el!*

A tékozló és kicsapongó gróf Bánffy Dénes (1776. június) kénytelen volt hivatalairól lemondani s nyugdíjaztatását kérni. Kapott is 1200 frt évi nyugdíjat, bár a királyné szavai szerint — *érdeme után semmit nem várhat.* 1780. augusztusban meghalt. Maradt 4 unokája; de ezek is (Ferenc, György, Dénes és József) *mind kihaltak.*

Mit is mond a Jehova? . . . „Én vagyok a te Jehova Istened, erős bosszuálló, ki megbüntetem az atyáknak vétkeit a fiakban harmad és negyedigiglen!“ (II. Móz. XX: 5)

Még egyet!

A mult század végén Franciaország trónján egy jámbor király ült: XVI. Lajos. Ennek ősei XIV. és XV. Lajos és ennek kormányzó nagybátyja oly nyomorulttá tették Franciaországot, hogy a jámbor XVI. Lajos alatt kiütött a forradalom, mely a Francia királyságot elseperte s a zsarnok nemesség és papság vérével hűtötte boszszúját. Magának a királynak a feje is porba hullt; sőt kivégezték Mária Antonia királynét is, a mi Mária Teréziának leányát, kinek minden bűne csak az volt, hogy pazarul költekezett . . . Szerencséje Mária Teréziának, hogy e csapást meg nem érte!

(Lásd Szilágyi Ferenc m. tud. akad. tag okmányokkal kísért előadását »Rajzok Erdély államéletéből a XVIII. században.« 90–132 l.)

H. Kiss Kálmán.

KÖZÉLETÜNK.

Az ev. ref. konvent.

(Vége).

Tárgysorozat szerint az április hó 3 iki gyűlés választással kezdődött. Titkos szavazással megalakítottak a konventi bíróság. Bírósági tagok lettek: 1. *Rendes bíróság:* Beöthy Zsigmond, gr. Tisza Lajos, Karap Ferenc, Fejes István, Toth Sámuel, gr. Degenfeld József, Szász Domokos. Póttagok: Papp Gábor, Szász Károly, Bernáth Elemér, Szabó János, Kolozsváry Sándor. 2. *Rendkívüli bíróság:* Papp Gábor, Vályi Lajos, Beöthy Zsigmond, Darányi Ignác, Szász Károly, Szilády Aron, gr. Tisza Lajos, Szilágyi Dezső, Karap Ferenc, Fejes István, br. Vay Béla, Bernáth Elemér, Kiss Aron, Tóth Sámuel, Szabó János, Vályi János, gr. Degenfeld József, György Endre, Szász Domokos, br. Bánffy Dezső, Bartha Lajos, Kolozsváry Sándor, Simó Lajos.

A lelkeszi gyámintézet nagyfontosságú ügye vétetett elő azután. A bizottság betérjesztett s lapunkban is közölt jegyzőkönyve felolvasottnak tekintetvén, e tárgyban az általános vitát *Mocsáry Lajos* kezdte meg. Előre kimondta, hogy ő elvben nem barátja a papi nyugdíjnak, mert ez kellemetlen mozgalmakra fog okot adni az egyházakban. De nem helyesli különösen ezen a téren az egyenlősítést, dacára annak, hogy jól tudja, hogy ezt az egyházkerületek kívánták. Az egyenlőség már a papi hivatalokban is keresztülvihetetlen, miért csak ezen a téren erőszakolni azt. Miért legyen köteles a gazdagabb pap

segélyezni a szegényebbet. Ezt nem követeli a szeretet, mert itt egy önszegélyezésről van szó. Indítványozza, hogy a munkát utasíttassék vissza a bizottsághoz, hogy az egészet ismét oly alapon tervezze, hogy mindenki befizetése arányában élvezze jótéteményeit, az államsegélyt pedig kizárólag szegény lelkészek segélyezésére fordíttassék.

Fejes István nem fogadhatja el Mocsáry Lajos indítványát. Épen a tiszáninneni egyházkerület volt az első sorban, a mely az egyenlőséget sürgette s a mit aztán a többi egyházkerületek is elfogadtak, mint olyant, a mely a papság általános óhajta. Itt nem részvénytársaságról, hanem jótékonyaságról van szó, már csak azért is, mert az egész jelentékeny alapot ehhez a domesztika adja.

Baksay Sándor tartott ezután egy hosszabb, nagy érdekléssel hallgatott beszédet az egész javaslat ellen, azon szellemben, a melyet már lapunk mult számában a bizottsági előterjesztés után ismertettünk.

Tizenöt év alatt — ezzel kezdette *Baksay beszédét* — ötféle tervezet készítettett. Mindenik eltemette elődjét s szeretné, ha ezt az ötödiket is eltemetné egy hatodik. Nem fogadja el a bizottság javaslatát általánosságban sem, mert erre többféle indokai vannak, a melyeknek elsorolásakor kénytelen egyébiránt magát a bizottságot védelmezni. A konventi, e tárgyban működő bizottság ugyanis annyi restriktiókkal találkozott, hogy munkájában lehetetlen volt szabadon mozognia. Kikötötte például a konvent, hogy mindenki egyenlő legyen, hogy az egyházmegyei és egyházkerületi gyámintézetek sértetlenül fennmaradjanak, pedig — kérdi: — mi jögon maradt meg az egyházmegyei gyámintézetek? Avagy nem lehetett volna-e e célra egész jogosan felhasználni az egyházmegyei kerületi gyámintézeteket és a Baldácsy-féle alapítványt? A bizottság javaslatát nem fogadja el, mert épen az, a mit benne igen magasztalnak, a nagy számítás, igen gyenge lábon áll abban. Kivallja, hogy ő nem hisz a matematikának, annak, hogy törvényei ellenállhatatlanok; mert hiszen igaz, hogy kétszer kettő mindig négy, de kétszer két dió vagy mogyoró azért még sem négy dió vagy mogyoró, mert — *lyukas is lehet.* Maga a munkát szerkesztője is gondolt erre a lyukra, mert hiszen nyilván bevallja, hogy bizonyos időben kikerülhetetlenül beáll a deficit. Hátha még meggondoljuk, hogy békés viszonyok mellett, a kamatok is leszállhatnak. Nem fogadja el a munkálatot azért sem, mert az a lelkészeket nagy teherrel rója meg, a mennyiben így egy harmadik intézetbe is fog kelleni fizetniök. Kiszámította, hogy egy gömöri papnak, a kinek 500—600 frt fizetése van, így 50—60 frtot kell évenként fizetniök. A segélyezésnél pedig a javaslat valóságos *vabankkal* dolgozik. Más alapokat vél azért erre a célra kijelölendőknék. Miután többi testvéreink ez idő szerint már — Istennek legyen hála — a mi örömlőnkre is, megkapták a magukét, talán most már a papság is kérhetné a magáét és nem azt az 57 ezer frtot, a mi erre a célra adatik. A gyámintézetet, a mióta azt már meg kellett volna csinálni, 150 ezer frt töke illeti a domesztikából. Avagy nem tudná-e a konvent ez összeget 200,000 frtra kipótolni? Inkább halasztsák el még most is ez ügyet, mert nem az a kérdés, hogy általában legyen *akármilyen*, hanem az, hogy legyen lehető tökéletes. Beterjeszti a maga javaslatát.

Hozzászólottak még a tárgyhöz br. Vay Béla, Kovács Albert, Tisza István; végre is a javaslat nagy szótöbbséggel elfogadtatott általánosságban, sőt másnap részleteiben is, a legtöbb helyen azon jelentéktelen módosításokkal, a melyeket a bizottság ajánlott az egyes szakaszokra vonatkozólag s a melyeket már előbb közöltünk olvasóinkkal.

Az így elfogadott tervezet még egyszer le fog küldetni az egyházkerületekhez s az onnan felérkezett észrevételek után, a konvent még ez év őszén *Kolozsváron* tartandó rendkívüli gyűlésében fog az ügy felett véglegesen dönteni, úgy, hogy az egész intézmény a jövő év január elsején életbe léphessen.

Az ápril 4 ki ülésen *Kenessey Béla* tesz jelentést a lelkészi javadalmazások kimutatásáról, a tervezet szerint minden lelkészi fizetés legalább 800 frtig lesz emelendő s kimutattak azon egyházak, a melyekben a felemelésre szükség van. A számításnál minden leány és társegyház úgy van felvéve, mint amelynél az anyásítás lenne a cél. 480 ezer forint az az összeg, amelyet erre a célra az államtól kérnünk kell s ezen felül még 20 ezer forint a nem rendszeresített segédlelkészi állomások rendezésére. Az egész kimutatás ki fog nyomtatni és felküldetik az illető minisztériumhoz. — Ezzel kapcsolatban tétetett jelentés az egyházi vagyon leltár-kiállításáról is, amely igen sok helyen oly hibásan állított össze, hogy kijavítás végett vissza fog küldetni az egyházmegyékhöz. *Kenessey Béla* előadónak a konvent fáradságos munkájáért 400 frt tiszteletdíjat szavazott meg.

A *missiókról* tétetvén jelentés, az ügynek előadója kiemelte, hogy a missiói működés mindenütt emelkedőben van s több-több eredményt mutat fel. Ez évben ezen célra 22,030 frt áll rendelkezés alatt. Hosszabb vitára adott alkalmat a Horváth-Szlavon missiói egyháznak, a dunántúli kerületből a dunamelléki egyház vezetése alá leendő csatolásának kérdése, amelyet, némi bajok mutatkozván, maga a konvent régebben vetett fel. Megkérdetvén a két kerület, a dunántúli kerület méltán lealázonak nyilvánította a területcsontitást, a dunamelléki kerület pedig maga részéről is a testvéri viszony megzavarását látta az annektálásban. Szavazással azért meghagyták a régebbi állapotok, legalább ez időszert.

Az április 5-iki ülésen *Mitrovics Gyula*, az iskolai bizottság előadója tesz előterjesztést a bőszerű iskolai ügyekről.

Jelentette, hogy a tanítói hiánnyól szóló kimutatások az utolsó napokban már beérkeztek. S most már a nagy halmazanyag együtt lévén, az tanulmányozható lesz s a kimutatást erre nézve az iskolai bizottság a legközelebbi rendkívüli konvent elé fogja terjeszteni.

A konvent ugyancsak tanulmányozás végett bekérte a középiskoláktól a vagyon-kimutatást, tantervet, kormányzati és fegyelmi rendszabályokat, használt tankönyvek kimutatását. De ez az ügy is nehezen indul. Egy helyről egy, másról más valami küldetett be, a többi kívánt dolognak mellőzésével. Megsürgettetnek tehát az illető iskolák előjárásai.

Az egyetemes tanügyi bizottság megalkotására nézve, az iskolai bizottság azon javaslatot terjesztette elő, hogy alakíttassék az meg 20 tagból. Ebből a konvent 10 tagot a konvent rendes tagjaiból, 10-et pedig, arányos számban az egyházkerületek kiválóbb tanügyi férfjaiból választ. E javaslatot a konvent egyhangúlag elfogadta s a választást az ez évi rendkívüli konvent tárgyaúl tűzte ki. Az így megalakított egyetemes tanügyi bizottság fogja aztán megállapítani működésének irányát s illetőleg a konvent által megerősítendő alapszabályait.

A dunántúli egyházkerület kérte a konventet, hogy tegyen lépéseket, a külföldi egyetemeken levő, magyar ifjak segélyezésére rendelt stipendiumok összeírása iránt. Minthogy ez ügygyel a konvent már régebben foglalkozott, megbízta az iskolai bizottság előadóját, hogy a régebbi konventi jegyzőkönyvek alapján, tegyen jelentést az ügy állásáról, legközelebbi konventünk elé.

Megerősítette a konvent s hasonló célból a miniszter-

riumhoz felterjeszti az országos ev. ref. tanítóegyesület alapszabályait.

A kassai katonai alreáliskola ev. ref. vallású növendékeinek vallásos oktatása tárgyában régebben tett felírata a konventnek, eredménytelen lett. A közös hadügy-minisztérium tudatta, hogy a nevezett iskolában a vallásos oktatás, a katonai intézetekben általában előírt módon történik s így az alól a kassai alreáliskolára nézve sem tehet kivételt. Ily körülmények között, a konvent ez ügyet is akkor fogja elintézni, amidőn az egyházkerületekből beadatnak a jelentések a nem felekezetünkbeli iskolákba járó ev. ref. növendékek vallásos oktatása tárgyában.

Bírósági ügyek a jelen konventen nem voltak, mert az ungvári egyház szoba-ügyét s még egy templomszékper, a konvent, mint elibe nem tartozót visszautasított.

Mindnyájan tudjuk, hogy a legújabb házassági törvények új viszonyok elé állították ev. ref. egyházunkat. A konvent érezvén ezt, egy bizottságot nevezett ki, amely a helyzetet minden oldalról behatóan tanulmányozván, részletes munkát fog készíteni s a legközelebbi konvent elé terjeszteni az egyöntetű eljárás módozataira nézve. E munkát fel fogja ölelni a helyzet és teendők egyházi és liturgiai oldalait is. A nagy feladattal foglalkozó bizottság tagjai: a püspöki karon kívül: *Karap Ferenc, Darányi Ignác, Kolozsvári Sándor, Szabó József, Mitrovics Gyula*.

Ezekben kimerítvén a konvent tárgysorozatát, ez időszert gyűléseit, *Kun Bertalan* püspök, ápril 5-én, délután 1/2 1 órakor, buzgó imával zárta be s a konvent tagjai az elnökség lelkes éltetése között vettek búcsút egymástól.

Az ezen napi ülés jegyzőkönyvének hitelesítése ápril 6 án történt, *Kun Bertalan* elnöksége mellett, egy erre a célra kinevezett bizottság előtt.

A konvent a kolozsvári theológiai fakultás megnyitásának alkalmából, rendkívüli közgyűlést Kolozsváron fogja megtartani.

Mitrovics Gyula.

A Protestáns Irodalmi Társaság gyűléseiről.

Április 4-én választmányi, 5-én pedig közgyűlése volt a Társaságnak Budapesten, eléggé élénk (?) érdeklődés mellett a ref. konventtel kapcsolatban. A választmányi ülésen, a Lónyai-utcai ref. főgimnázium tanári szobájában jelen voltak Szász Károly elnöke alatt: *Zelenka Pál, Kun Bertalan, Csiky Kálmán, Szász Domokos, Perlaky Elek, Németh István, Petri Elek, Fejes István, György Endre, Révész Kálmán, Szabó János, Mitrovics Gyula, Lukács Ödön, Baksay Sándor, dr. Szilávik Mátyás* választmányi tagok és *Kenessey Béla* titkár. A választmányi ülés főteendőjét a közgyűlés tárgyainak előkészítése képezte s mivel a tisztikarnak 6 éves mandátuma, az alapszabályok 16-ik §-a értelmében lejárt, gondoskodott az elnöki, alelnöki, titkári, pénztárosi és ügyészi állások, nem különben a kisorsolandó és időközileg megürült választmányi tagságoknak az alapszabályok 20-ik §-a szerinti betöltéséről, mely utóbbira nézve a javaslatétel céljából egy, *Révész K., Szilávik M., Kenessey B. és Németh István* tagokból álló, szűkebb körű bizottság küldetett ki.

Április 5-én volt a közgyűlés. Ott láttuk a fővárosi tagok közül: *Szász Károlyt, Kenessey Bélát, Perlaky Eleket, Farkas Józsefet, György Endrét, Szóts Farkast, Csiky Kálmánt, Szilassy Aladárt, Szabó Aladárt, Concha*

Győzött, Hegedűs Istvánt, Rupp Kornélt, s a vidék közül: Mitrovics Gyulát, Fejes Istvánt, Németh Istvánt, Zoványi Jenőt, Kiss Áront, Szabó Jánost, Lukács Ödönt, Széll Kálmánt, Baksay Sándort, Révész Kálmánt, Földváry Lászlót, Szász Domokost, Zelenka Pált, Tóth Sámuel és Schneller Istvánt, kit a jelen volt tagok közül többen, egyetemi tanári minőségében, melegen üdvözöltek.

A közgyűlést Szász Károly nyitotta meg azzal a tartalmas beszéddel, a mely a Társaság 6 évi anyagi és szellemi munkásságára visszapillantva, szép jövőt és sikert remél a következő ciklusra, s elnöktársával a jelen gyűlésre Perlaky Eleket kérte föl. A közgyűlés nagy tetszéssel fogadta a határos megnyitót, mely méltán jelezte a Társaság 6 első évi működését a készülődés, kísérletezés és lassankénti izmosodás éveinek. Az eredmények, a melyeket a Társaság a maga jóra való »Szemle«-jével s a monographiák és népies iratok kiadásával elért, élénk bizonyítékait képezik a Prot. Irodalmi Társaság föllendülő szellemi életének.

A titkári jelentés szerint a Társaságnak ezúttal 1233 tagja s 54471 ftl vagyona van. A jövő évi költségvetésbe 13303 ftl bevételt s 8160 ftl kiadást vett föl, úgy hogy a Társaságnak közel 2 ezer ftlnyi pluszra van kilátása. A tagsági díjak azonban gyengén folynak be, úgy hogy a hátralékkövetelések a 6 ezer ftl-t is meghaladják. Titkár indítványára, Hegedűs Sándornak a »Koszorú« támogatásáért, Lukács Ödönnek pedig a tag- és segélygyűjtés körül tanúsított buzgóságaért meleg köszönetet és elismerést szavazott a közgyűlés. Végül jelenti titkár, hogy a Társaság ez idei kiadványa: Drumond glasgowi tanár *Természeti törvény a szellemi világban* című műve, Csizmadia Lajos fordításában, a melyet Szabó Aladár revideált s egy igen értékes bevezetéssel is ellátott. A választmányának, Révész K. által tett javaslata értelmében a Társaság gyűlései ezentúl ne a 2 konventtel kapcsolatban, hanem mindenkor az év első 3 hónapjában, lehetőleg a vidéken is megtartandók, mire nézve szép tervet ad Szabó Aladár a »Prot. Egyh. és Isk. Lap« egyik legközelebbi vezércikkében, a mi mellett melegen agítált Zelenka Pál és Lukács Ödön a választmányban.

Köszönettel szavazott a gyűlés, elnök indítványára, Drumond tanárnak, műve fordításának ingyen való megengedéseért, és Kenessey Béla titkárnak, ki a lefolyt 6 év alatt a Társaság szellemi munkájának egész terhét ritka buzgósággal és önfeláldozással viselte. A költség-előirányzatot egész terjedelmében változatlanul fogadta el a gyűlés, valamint örömmel a titkárnak ama jelentését, a mely szerint a Társaság legközelebbi kiadványát Zsilinszky Mihály »Vallásügyi tárgyalásainak« készen lévő folytatása fogja képezni. A tisztviselők és igazoló választmányi tagok betöltésére kerülven a sor, Perlaky Elek világi elnöktárs azt az indítványt tette, hogy mivel Szász Károly az elnöki tisztséget nagy elfoglaltsága és hajlott kora miatt nem vállalhatja el, Zelenka Pál pedig a neki, a választmány által egyhangúlag felajánlott tisztség elfogadására nem volt rábírható, — halaszsa el a gyűlés a jövő közgyűlésig az elnökválasztást, s kérje meg Szász Károly püspököt, hogy addig még lássa el az elnöki teendőket, a mit a püspök meg is ígért. Ügyvivő alelnöknek egyhangú lelkesedéssel Hegedűs Sándort, titkárnak Szóts Farkast, pénztárosnak Bendl Henriket, s ügyésznek dr. Fromm Lajost választották. A megüresedett fővárosi választmányi tagságokra Szász Károly, dr. Szabó Aladár, Szilassy Aladár, Zsilinszky Mihály és Hegedűs István, a vidékire pedig Kenessey Béla választották. A kilépett vidéki tagok, u. m. Baksay S., Balogh F., dr. Barthia Béla, Breznik I.,

Csiky L., Fejes I., Géresi K., Gyurácz F., Karsay S., Poszvék S., Szász D., Szeremley S., Szilády A. s dr. Szilávik Mátyás a következő ciklusra újból megválasztottak. A titkári és pénztári hivatal átadását egy Szász K., Csiky K., Petri Elek és Hegedűs S. tagokból álló, szűkebbkörű bizottságra bízta a közgyűlés.

A megválasztott tisztviselőket és választmányi tagokat elnök meleg bizalommal üdvözölte, mire az új titkár Szóts Farkas a jövőre nézve teljesen biztató programmal köszöntö meg a közgyűlés egyhangú bizalmát. Nagy feladat vár rá, különösen egy stabilisabb írói gárdának a »Szemle« körüli csoportosítása; e tekintetben, valamint a felolvasások rendezése dolgában bizony jobban mozoghatna a vidék. Jobban meg kellene honsítanunk, hogy úgy mondjam: népszerűsítsünk a Társaság dolgait a nagyobb vidéki városokban, a protestantizmus fontosabb gócpontjain, a mi csakis vonzó felolvasásokkal egybekötött vándorgyűlések szervezése által lehetséges. Több érdeklődés, nagyobb lelkesedés és kitartóbb munka lakozhatnék talán mindnyájunkban.

A Prot. Irodalmi Társaság szellemi élete a műveltebb közönségnek szóló s magasabb niveau álló »Szemle« mellett, a múlt évben is a »Koszorú« c. népiratkák kiadásában nyilatkozott, a melyeknek első füzetéből immár a 3-ik öt-öt ezres kiadást kellett a Hornyánszky-cégnek kiadás alá rendezni. E cég jelentése szerint a népies iratkák 115 ezer példányban nyomattak; el van adva 39 ezer, elszámolás alatt áll 46 ezer példány, a többi raktáron van. Szept. havában nyílik meg a második sorozat 5 füzetes kiadásban. Farkas Geyza felajánlott »Uzora« c. műve nem volt elfogadható. A kiadványok ez ágának bőkezű mecaenása is van Hegedűs Sándor orsz. képviselő személyében, ki újból is felajánlotta, hogy mindaddig viselni fogja a »Koszorú« költségeit, míg ez a nagy hivatású vállalat önmagát fenn nem tartja. A titkári jelentésnek a Társaság e szellemi munkásságára vonatkozó részét is örömmel és köszönettel vette tudomásul a gyűlés.

Ezek a Társaság ez évi közgyűlésének jelentősebb mozzanatai. Részünkről is áldás kísérje a volt titkárt új otthonába, s bizalommal fogadjuk az új titkárt — szerkesztőt nemes, de terhes feladatában! Szervezzén, agítáljon és lelkesítsen mindenfelé a Társaság anyagi és szellemi oldalának minden ágaiban, — mi itt a vidéken szívesen követjük! Viszontlátásra a millennáris közgyűlésen!

Dr. Szilávik Mátyás.

A felsőborsodi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Egyházmegyénk folyó április hó 2. 3. napjain tartotta meg ez évi tavaszi közgyűlését a *dédesi* egyházban, Vadász Pál, esperes és Szekrényessy Árpád, legidősebb tanácsbíró elnökléte alatt. Bár a gyűlés annyira néptelen volt, hogy alólírott nem is emlékezik a felsőborsodi tractus ily néptelen gyűlésére: mindemellét a jelen voltak derekasan kikövetelték a magok részét a 80-on jóval felül járó ügydarabok tárgyalásából.

Gyülekezeti ima után esperesünk kérte Isten segítő kegyelmét munkálkodásunkra és bejelentette, hogy szeretve tisztelt gondnokunk, Ragályi Béla — mint képviselő — országos ügyekkel levén elfoglalva, gyűlésünkön meg nem jelenhetett, felolvasta továbbá egyházmegyénk egy évi történetéről nagy gondnal szerkesztett jelentését, a melyet a közgyűlés egész terjedelmében jegyzőkönyvbe

vételezt. E szerint egyházmegyénkbeli hitsorsosaink száma 25,108; született 512 fi, 511 nő, meghalt 382 fi, 383 nő, házasság életre lépett 226 tiszta prot., 32 vegyes pár, hitvallást tett 232 fi, 230 nő, iskola köteles 1695 fi, 1652 nő, iskolába jár 1641 fi, 1562 nő, áttért 8 fi, 7 nő, kitért 4 fi, 2 nő. Az egyházmegyénk fennhatósága alatt álló 55 iskola közül kitűnő 18, dicséretes 27, kielégítő 9, gyenge 1.

Hogy a vallásos buzgóság él híveink között és gyakorolja a szeretet munkáit, annak jó bizonyossága, hogy a híveink által egyházi és iskolai célokra egy év folyamán ajándékozott 7265 frt 01 kron kívül, még hasonló célra egyesek 2334 frt 40 kr alapítványt tettek s azok között boldog emlékü Fekete Józsefné szül. Miklós Amália úrnő, „Fekete és Miklós” alapítvány címen, a hangácsi, nyomári és finkei egyházaknak 1200 frtot hagyományozott az egyházak pedig építkezési célokra 6488 frt 83 krt költöttek.

Lelkészi karunk jó részben hivatása magaslátán áll s erősen érzi az állásával járó felelősséget. Igazolják ezt az egyházlátogatási jelentések, a melyek szerint alig fordul elő mulasztás a lelkeszi hivatalos teendők körében, de igazolja az is, hogy hosszas vajudás után mult hó 26-ik napján megtartotta az értekezleti kör is alakuló gyűlését, a melynek beterjesztett jegyzőkönyve szerint a tisztikar következőleg alakított meg: elnök Vadászy Pál, esperes, alelnök Bartha Mihály, jegyzők Bodnár István és Körössy István, pénztárnok Elek József lelkészek. Balogh István, tanácsbíró elnökleite alatt egy bizottságot küldött ki az értekezlet az országos lelkeszi özv. árva gyámintézet módosított alapszabály-tervezetének átnézése és az egyházmegyénk által már a mult évben elfogadott elvek figyelembevétele mellett véleményes javaslat készítése és közgyűlésünk elé terjesztése végett. A javaslat Szuhay Benedek bizottsági jegyző fogalmazásában beterjesztetett s elfogadtatván, mint közgyűlésünk véleményes javaslata, a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlésre felterjesztetni határozottatott.

A 4 egyházmegyei jegyző közül pusztán egy levén jelen, Bodnár István és Szuhay Benedek lelkészek helyettes jegyzőként alkalmaztattak.

A segédlelkészek közül Batta József Vámosra feléssül, Beregszászy Ferenc Varbóra, Bodnár Béla Balajtra, Kovács Lajos Vadnára rendeltetett, a két utóbbi jelen gyűlésünkön kebeleztetett be egyházmegyénkbe.

Tanító változás több történt, két tanító: Szabó Péter és Kis Sándor oklevelüket bemutatván, állásukban végleg megerősítették. Tanító hiány folytonosan van egyházmegyénkben, jelenleg is öt egyház van tanító nélkül.

Nyomárról Tóth Lajos tanító, ki állomásán még egy évet sem töltött el, mult év október hó 12-ik napján, elbocsátó levél és esperesi engedély nélkül távozott el az abauji egyházmegyei Szala községbe; miután közgyűlésünk őt mai napig nyomári tanítónak tekinti, ellenében a fegyelmi eljárás megindítását elrendelte. Ezen alkalomból, a főtiszteletű egyházkerületre felterjesztés intézettel egyrészt az iránt: szereztessék érvény az egyházkerület 1893-ik évi (őszi gyűlés 79. pont) határozatának, másrészt pedig mondassék ki határozatilag, hogy a tanító elfogadott állomását egy évig el nem hagyhatja.

A tapolcsányi társ egyház kéreése folytán, a dédesi anya és tapolcsányi társ egyház egymáshoz való viszonya aként szabályoztatott, hogy miután az anya- és társ egyház a lelkeszi állás fentartásához egyenlő arányban járulnak, jövőben karácsonykor és újkenyeri alkalommal az úrvacsora elsőbbsen a társ egyházban szolgáltatassék ki, a többi alkalommal pedig az anya egyházban.

A disznóhorváti és kápolnai egyházak templomjavítási és torony-építési költségvetése és tervrajza jóvá-

hagyatott, a szendrői, hatóságilag bezárt templom ujra építése évek hosszú sora óta még mindig csak tervben van, s az illető intézők nem képesek megállapodni egy bizonyos tervezetben, most ismét küldöttség megy ki az építkezés ügyében, vajha valahára célt érhetnének.

Legnagyobb bajunk, hogy ama paizsos férfiú, a szegénység majd mindenik egyházunkban uralkodik, ennek következtében sok helyen az adót, egyenértéki és tanítói nyugdíjilleték tartozásokat, a tőketartozások után eső kamatot nem képesek fizetni, híveink az évenkénti kivétel terhet nem bírják. A multban sok szegény egyházon segített a szőlőtermés és a takarékmagtar, de az újabb időben a nyomott terményár miatt a takarékmagtar alig adhat valamit, a szőlőt pedig végképen tönkre tette a philloxéra. A szegénység erős bizonyossága az is, hogy bár — gyakorlat szerint — december hóban ül össze a segélyosztó bizottság, már a mostani gyűlésre 22 darab kérvény érkezett be.

A mult év december 1-ső napján tartott segélyosztó bizottsági gyűlés jegyzőkönyve felolvastatván, abból kitűnt, hogy szegényeink között 527 frt 61 kr osztatott ki segélyképen, bár tekintélyes összeg ez, mégis a felmerült szükséggel szemben alig képes, csak pillanatnyi enyhülést is előidézni.

A folyó év január 20-án megtartott s gyűlésünkre beterjesztett dékáni számadás szerint egyházmegyénk egyes pénztárai következőleg állanak: közigazgatási pénztár 9656 frt 30 kr, lelkeszi régi gyámtár 7129 frt 32 kr, melyből egy-egy lelkész özvegy jutaléka 25 frtban állapított meg. Egyházkerületi és egyházmegyei gyűléstartási-alap egyesítve 8179 frt 27 kr. Bárczay-alapítvány 773 frt 39 kr, Somossy-alapítvány 124 frt, Szokolai-alapítvány 407 frt 39 kr. Iskolai könyvek alapja 47 frt 80 kr. Svingor József dékánnak a felmentvény megadatott.

Hogy az egyesített erővel végzett munka habár csekély segédforrásokkal rendelkezik is, szép eredményt képes felmutatni, annak bizonyossága egyházmegyénk lelkeszi kara által ezelőtt 5 évvel megalapított lelkeszi özvegy-árva gyámtár, mely a lelkészek által összerakott fillérekből s egyes kegyes jóltevők adakozásából 8 ezer frtot meghaladó összegre emelkedett. Itt látom helyén megemlíteni, hogy egyházmegyénk nesztorja, Debreczeni Gábor fenkölt lelke sugallatát követve, a mult évben általános érdeklődés által kísért aranylakadalmának emlékére, maga és neje nevében, 50 frtot ajándékozott lelkeszi új gyámtárunknak.

Három darab közigazgatási bírósági tárgy is foglalkoztatta egyházmegyénk tanácsbírói karát, melyek a panaszlók belenyugvásával intéztettek el.

Egy szennyese is volt közgyűlésünknek. Egyházmegyénk egyik lelkésze az egyházában járt küldöttséget, egyházlátogatást, káplánját, sőt traktusunk egész papságát a lehető legkíméletlenebb hangon támadván meg, maga ellen vizsgálatot kért; a beadvány hangja, irmodora felett közgyűlésünk megrovását fejezve ki s a vizsgálatot elrendelte.

A közalap-illetékek egy krig befolytak; a legközelebb tartandó kerületi gyűlésre elnökeinken kívül Svingor József és Csizmadia Jenő lelkészi, Szekrényessy Árpád és Vladár Ervin világi tanácsbírák küldettek; őszi közgyűlésünk helyéül a bánhorváti egyház jelöltetett ki. A két napig tartó gyűlésről kedves emlékekkel tértünk szerteink közé.

Botos József,
egyházmegyei aljegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** *Asztalos Ferenc*, heőpapi ev. ref. lelkész — mint jó későn értesülünk — még március hó 28-án elhunyt s 30-án eltemettetett. Lelkész-társai között akad-e valaki, a ki legalább egy szerény emléket állít az egyházi sajtóban a férfi korában kidőlt munkatársnak, a ki egyszerű körében mégis csak elég jól végezte kötelességeit arra, hogy hozzá hasonló sorsú collegái, ne dugják el nevét a feledés sűrű látyola mögé. Későn is szívesen mondunk áldást poraira.

— **Gyűlések.** Az alsó-zepléni egyházmegye folyó hó 17-én Sárospatakon, a tisztáninneri ev. ref. egyházkerület folyó év május hó 7-ik s következő napjain Miskolczon tartja meg tavaszi rendes közgyűlését.

— **A nyíregyházai ev. ref. egyház** lélekemelő örömműnnepet ült folyó hó 7-én, virágvasárnap. Köztiszteltben s szeretetben részesülő, érdemekben gazdag lelkészének, *Lukács Ödön* f.-szabolcsi esperes nyíregyházai lekipásztorkodásának 25-ik évét ünnepelte meg az eretitikban készülődő egyház, puritán egyszerűséggel, de valódi lelki örömmel és igazán emelkedetten. A jubiláns valóban fáradhatlan egyházi munkásságot fejtett ki ez idő alatt, nemcsak irodalmi téren, a mely e Lapok olvasóközönsége és a magyarországi ref. lelkészek előtt bizonyára igen előkelő oldalról ismeretes (2 imakönyv, 3 kötet predikáció és az egyházi lapokban számtalan cikk), hanem az egyház külső építése mezején is apostoli munkásságban töltötte el e 25 évet. Az ő idejére esik a jelenlegi díszes templom építése, egy második s nemsokára a harmadik tanítószék felállítása, új iskola, paplaképítés, úgy, hogy a nemsokára mintaszerűen berendezett s mindennel ellátott egyház méltán nevezheti a Lukács korát újjászületése korának. És e külső építésben az egyháztagnak áldozatkészsége mindenkor az ő kiváló ékes szavaira, sürgetéseire nyílt meg s az általa rendezett, már szinte megszokott koncertek is tetemes jövedelmet hoztak az építkező egyháznak egyszer-más-szor. Méltán ünnepelte hát meg a nyíregyházai egyház szeretett lelkésze beköszönésének 25-dik évfordulóját, a mikor maga a jubiláns mondott könyekig meghatva s megható szónoklatot a rendes isteni tiszteleten, melynek végeztével *Szesztay Károly* ügyvéd üdvözölte a presbitérium és egyház nevében Lukácsot, mire ez utóbbi a mintegyházzá fejlesztésre buzdítva, mélyen meghatva válaszolt. Az ünnepély örökre feledhetlen marad mindazok előtt, a kik tanúi voltak s új ösztönt és lelkesedést önt a lelkészi nehéz pályán haladók szívébe. Mi is meleg szívvel és őszinte nagyra becsülés-sel kívánjuk a jubilánsnak: *Ad multos annos!*

— **A kótaji ev. ref. egyház egyhangulag** *Sipos Mihály*, helybeli helyettes lelkészt hívta meg lelkészéül folyó hó 7-én.

— **Kivonat** a beregi egyházmegye Beregszászban 1895 március 12—13. napjain tartott közgyűlése jegyzőkönyvéből. Tárgyaltatott Szilágyi Zsigmond okleveles mérnök és egyházmegyei szakértő indítványa, mely szerint azon tapasztalatból indulva ki, hogy templomaink általánosságban minden stílus és megengedhető dísz nélkül vannak építve; hogy azok tervelésénél az előrehaladott építészeti technika semmi vívmánya, az épületméreteknek az igénybevételhez mért megállapítása csak a legritkább esetben s akkor is drága pénzen van igénybe véve; hogy az egyházközségek legtöbbszörre ki vannak szolgáltatva — sajnálva a tervelés díjazását — egyes kontár kőmű-

vesek, ácsok vagy legalább is gyakorlatlan és az épület rendeltetését a rendelkezésre álló vagyoni eszközökkel összhangba hozni nem tudó s ez iránt érzékkel sem bíró építőmestereknek; hogy ugyanaz az eset fordul elő legtöbbször a lelkészi és tanítói lakok és iskoláknál is, a melyek hiányos tervek, előméret, költségvetés, szerződés mellett csak arra szolgálnak, hogy a vállalkozók — szabadon szólva — becsaphassák az épített egyházközségeket: ezen hátrányos állapotnak, mely pedig, — ha összegeznők az egyes egyházak kárait, hitsorsosainkra nézve tekintélyes anyagi kárt jelent; — megváltoztatása céljából indítványozza, hogy az egyházmegyei közgyűlés keresse meg a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlést, hogy hasson oda, miszerint az egyetemes konvent, megfelelő pályadíjak kitűzése mellett, a magyar mérnök- és építész-egylet közvetítése útján egy szabvány-tervek, előméret, szerződés építési feltételeket megállapító, a leszámolás és felülvizsgálatok mikéntjére is kiterjeszkedő műre és tervekre pályázatot hirdessen s a tervgyűjteményt sokszorosítva lehetővé tegye, hogy egyházainkban az építés ügyében célszerű rendszer honosuljon meg. — Indítványának részletezése végett felemlíti, hogy a szabvány-terveknek ki kell terjeszkedni nem csak a különböző építési anyagokkal való építkezésre, de a díszesebb és egyszerűbb építkezésekre is, az előméreteknek nem csak a költségvetéséhez szükséges méret felsorolásokra kell kiterjeszkedni, hanem tekintve, hogy a szerződések gyakran olyanok, hogy a nyers anyagot az egyházközségek adják, a szükségrendő nyers anyag is kitűntetendő lenne. A szabvány-terveknek általában annyira részleteseknek kell lenni, hogy a lelkészek annak alapján maguknak tiszta képet tudjanak alkotni. — Ezzel azt óhajtja elérni az egyházmegyei szakértő, hogy a szép, célszerűt, jót s az adott viszonyok között a legolcsóbbat, a hitközség minden nagyobb megterhelhetése nélkül, saját jószántából vihesse keresztül s erre nézve útbaigazító normatívuma legyen. De egyszersmind azt is el akarná érni ezen indítványával, hogy a felügyelő hatóságok a hitközségek építési gazdálkodását teljes világossággal vizsgálhassák felül. Az egyházmegyei szakértőnek körültekintő megfigyelés s alapos tapasztalatból merített s a körülmények által teljesen indokolt célszerű s nagy fontosságú indítványát, elismerésének és köszönetének kifejezése mellett, örömmel fogadja közgyűlésünk. Egyszersmind elhatározza, hogy kérestessék meg a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlést oly célból, hogy hasson oda, miszerint az egyetemes konvent az indítványban körülírt és részletezett műre és tervekre pályázatot hirdessen. Egyidejűleg kimondja közgyűlésünk, hogy ezen határozat, pártolás végett, az egyházkerületben levő többi egyházmegyéknek is megküldetik. Kiadta *Zámory Béla*, egyházmegyei főjegyző.

Pályázat.

A halál által megüresült *eger-lővői* ev. ref. lelkészi állomásra pályázat hirdettetik.

Ezen állomás javadalma készpénzben, terményekben és földben 735 frt.

Pályázók kérvényeiket folyó év május hó 6-ig, Tóth Dániel alsó-borsodi espereshez, Miskolczon adják be.

Miskolcz, 1895. április 8.

Kun Bertalan,
püspök.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.

Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A kerületi gyűlések, mint értekezlet-félék.« — »A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.«
Mitrovics Gyula — »Mit beszélnek a jelentősebb egyházkerületünkről?« *Dr. Tüdös István*. — »Az abaúji ev. ref. tanító-
egylet közgyűlése.« — *Korocz Dániel* — »Az alsó-zempléni ev. ref. egyházmegye közgyűlése.« *B. a.* — »Az abaúji ev.
ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.« *Ujj József*. — »A második országos és egyetemes tanügyi kongresszus országos
szervező-gyűlése.« *B. J.* — »Néhai Munkácsy Sándor Egyházi Beszédei.« — *Kájel József*. — »Vegyes közlemények.« —
»Pályázatok.« — »Hirdetések.«

A kerületi gyűlések, mint értekezlet-félék.

Mikor arról volt szó, hogy a Sárospatakon, aratási alkalommal tartatni szokott kerületi gyűlések eltöröltessenek, egynémelyikünk sehogysem bírta ezt a reformot méltányolni s azzal a fő-érvvel szemben, a mely szerint a mi kis városunk nem nyújthat elegendő kényelmet a kényelemhez szokott gyűlés tagoknak, — az érvek, a nyomós érvek egész seregét vetettük a mérleg másik serpenyőjébe; — de hiába!

Ha most, néhány évvel a reform után, visszapillantunk az azóta lefolyt kerületi gyűléseinkre és azt vizsgáljuk, hogy mit is nyert hát a kerület azzal az előnyösnek hitt változtatással: egészen zavarba jutunk, mert... mert... aligha nyert csak legkisebbet is — az igazi nyereséget tekintve és nem azt a pár frtot, a mely imitt-amott a közigazgatási pénztárban benmaradt, ha ugyan!

Mi akkor a sárospataki főiskolára, ennek tanári karára, tanuló ifjúságára, a kerület lelkészeire s világi képviselőire egyaránt nagy fontosságúnak gondoltuk azt, ha ezek a tényezők egymással mennél sűrűbben érintkeznek s a gyakorlati élet és az elmélet emberei eszméiket kieserélik s egymást becsülni, szeretni tanulják. Ifjúságunknak pedig okvetetlenül erkölcsi nyereség volt az, ha látta, tudta, hogy mily sokan főrognak örömet a főiskola anyagi és szellemi érdekei körül s ha tapasztalhatta, hogy ez az öreg kollégium semmit sem veszít történeti nagy súlyából az idők hosszú folyamán, sőt az újabb nemzedékek igyekeznek a régieket felülmúlni, — ha nem anyagi áldozatokban is — de legalább a szeretetteljes érdeklődésnek szinte tüntető gyakorlásában.

Volt abban valami felemelő, buzdító, mikor világi és papi jeleseinknek egész hatalmas gárdája gyűlt össze a főiskola templomában, hogy meghallgasson — most egy magvas, eszmékben gazdag igazgatói beszámolót, majd egy-egy elhunyt jelesünk felett tartott emlék-beszédet vagy tanári beköszönőt stb. Az egész főiskola becsülete nőtt egy-egy ilyen fényesebb alkalommal mindazok lelkében, a kik az ilyeneknek tanúi lehettek.

Már akkor elgondoltuk egynémelyen, a mikor még kedvünkre folytak le az ilyen összejövetelek, — hogy ezeknek, egy kis jó akarattal, némi erőfeszítéssel, köl-

csönözhetnének még nagyobb vonzóerőt s változtathatnók azokat erkölcsileg és szellemileg gyümölcsözőbbé is. Mióta pedig testi szemeinkkel is látnunk adatott, hogy legújabb zsinataink miként szállították le egyházkerületi gyűléseink régi színvonalát; szűkebb, bizalmasabb körökben gyakran nyughatatlankodtunk is már ősi nagyságunk elhalaványodása miatt s egynémely aggodalminkat a nyilvánosság előtt sem titkoltuk el: de inkább csak nem tetszésünknek adtunk kifejezést a dolgok nem szeretem folyása felett, a nélkül, hogy pozitív javaslatokat is hangoztattunk volna.

A „Sárospataki Lapok“ 1885-ik évfolyamában, a s.-szentpéteri döntő ütközet után ezeket írtuk (649 l.):
»Az elvek harcának most már vége van. Gyűléseink ezentúl rövidebbek, ridegebbek lesznek. Eszmékért küzdeni alig lesz többé alkalom. Huzalkodhatunk apró kérdések felett; egyházmegyéik, egyházak, egyesek kicsinyes bajai, holmi ártatlan simoniak, tanítók, papok ellen való torzalkodások, egy tömeg miniszteri rendelet; egy csomó panasz a tankerületi főigazgató, tanfelügyelők stb. részéről... ilyenek képezik majd gyűléseink tárgyait; de a régi dal a régi dicsőségről aligha fog azokban többé felhangzani.«

Nem egészen bizonyultunk rossz prófétáknak, noha — mint mondani szoktuk — a próféták kora Malakiással lejárt. A ki elfogulatlanul lát és ítél, az nem zárkozhatik el az elől a tapasztalat elől, a mi a fönnebbi sorokban fájdalmas reménységképen szól hozzánk. Tény az, hogy a kerületi gyűlések tárgya ma már — főleg a budapesti zsinat óta — erősen megapadt, kivált jelentőség dolgában. Az is igaz, hogy nagyobb elvi harcok, eszmék felett való nemes versengések is ritkán, vagy épen nem fordulnak elő gyűléseinkben. Az sem valótlán, hogy megszűntek azok papi- és világi férfainkra, különösebben ez utóbbiakra az előkészítő iskola képző erejével hatni s e miatt aztán nincs is azoknak elegendő delejes tulajdonságuk.

Nem mondjuk, hogy nem akad hébe-korba egy-egy nagy tárgy, a miért érdemes a gyűlés helyére herobogni s ott egy pár órát eltölteni, de az ilyen tárgy lemorzsolása után gyűléstermeink egyszerre megvilágosodnak a kiürült helyek miatt s az az egynéhány igen hivatalos férfiú, mintha álmodoznék a multakról, csüggetegen helyeselgeti az előadók indítványait, vagy hallgatással fejezi ki jó tetszését az elnökség kijelentései felett. Még az egyházmegyéik papi küldöttjei között

is akadnak többen, a kik úgy tűnnek fel, mintha küldöttek se volnának s a kikre mintha a gyűlés dolgainál sok egyéb dolognak volna csábítóbb hatása. Legáltalább mi — Isten a tanunk! — így tapasztaltuk. És mennél többször tapasztaltuk így, annál inkább nőtt bennünk a vágy kerületi gyűléseinknek kedveltebbé és keresettebbé tétele végett.

Mik volnának az erre vezető utak és eszközök? E kérdés a sárospataki gyűlésekkel kapcsolatos mozzanatokat juttatja eszünkbe. Ha tetszett ott az, a mi épületes, komoly, méltóságos: bizonyosan tetszenék az ilyen ma is, másutt is, akármely helyen is.

És ezen a ponton eljutottunk a mostanában felkapottakká lett u. n. lelkészi értekezletekhez, el a kerületi lelkészi értekezlethez is. Csudálatosnak tűnhetik fel, de igaz, hogy mi megnyugvással láttuk a tiszáninneri egyházkerületet hátulballagni vagy éppen meg sem indulni a kerületi értekezletek megalkotásáért; holott egyebekben örömmel tudtuk — szerencsére nem is ritkán — a kezdeményezők között. Úgy gondoltuk, hogy míg az egyházmegyei értekezletek nem bizonyítják be életrevalóságukat s míg azok köréből nem támad a szétszórott csontok egyesítésének vágya: addig a kerületi lelkészi értekezletek idő előttiek és alap nélküliek, megalkotásukra tehát nincs miért mohón törekednünk.

És ha valaki azt mondaná, hogy a lelkészi értekezletekkel próbáljunk életet ömlesztetni a kerületi gyűlések lankadó tagjaiba: mi — az eddigi tapasztalatok nyomán — még ma sem tudnánk áment mondani erre a javaslatra.

Mi a kerületi gyűlésekről egy különleges képet formáltunk magunknak — a jövő érdekében. Van e képben valami az úgy nevezett lelkészi értekezletekből is, de még sem egészen az; van valami a németek évenkénti vallásos összejöveteleiből is, azonban ezektől is különbözik az. Nemcsak a gyűlés tagjaira nézve szeretnők kíváncsiaknak tudni a kerületi gyűléseket, hanem a szélesebb értelemben veendő környezetre is épületesnek.

Ha p. o. a tiszáninneri egyházkerület Miskolcon gyűlésezik, akkor úgy volna az — szerintünk — helyén, hogy Miskolc városa ne csak a sok tisztes papi alak látása által, vagy a könyvtárak kirakatainak egyházi művekkel való megtelése folytán vegyen tudomást arról, hogy a kerület kiváló tagjai az ő falai között időznek; hanem valami egyébről is.

Ez az egyéb volna p. o. egy ünnepélyes isteni tisztelet, a melyen időnként a kerület legjelesebb szónokai mutatnák be képességüket, továbbá valami felolvasás-féle a gyűlés-napok estvéli óráiban, a melyeken szintén hívatott erők igazolnák az ev. ref. egyház életrevalóságát.

Az utóbbiakat képzelnők már mi olyanoknak, a melyek az u. n. világi elemet is különösebben érdekelhetnék és pedig nemcsak tárgyi, hanem személyi tekintetekben is. Igen, *személyi tekintetekben is*, mivel előkelő világi férfiaktól megvárnók, hogy ők is megfáradjanak kissé a kerület reputációja végett és az egyetemes papság elvi értékét a gyakorlatban is igazolják. Egy-egy tanulságos felolvasás akár multunk zivataros századaiból, akár valamely irányeszemével teljes tanulmány a jövő alakulásáért valamely nevesebb világi férfiútól — ő bizony sokak lelkében tehetné az ilyen élővé a tiszáninneri kerületet és annak felséges érdekeit!... Az ilyen felolvasások útján léphetnénk közelebbi viszonyba a kerület fenhatósága alatt álló közép- és felsőbb fokú intézetekkel, azoknak tanári karaival stb. a kikre szintén meg volna az ilyen bensőségebbi viszonynak a maga termékenyítő hatása.

Mert — tudja Isten! — mindig visszatetsző volt az előttünk, ha elgondoltuk, hogy mi — mint kerület — egy nagy szellemi erő letéteményesei, éppen a szellemi erőnkől nem mutatunk be jóformán semmit annak a közönségnek, a melynek körében napokat töltünk. Visszatetsző volt az, ha gyönyörködöttünk akrobata mutatványokban, zenei estélyekben, színházban, stb. (a mik ellen nincs ugyan kárhóztatás szívünkben!); de mi nem juttattunk az általunk okozható gyönyörűségből sem egymásnak, sem másoknak semmit, vagy csak annyit, a mennyit éppen a barátság és hivatalos viszony megkíván és megenged.

Hogy mi egy nagy valláserkölcsei testület vagyunk s feladatunk Isten országának napról-napra való építése: — ezt nem igen bizonyígtattuk eddig s inkább megvártuk, hogy mások szerezzenek nekünk bizonyos múlt élvezeteket — pénzért. Az volna tehát az igazi reform a kerületi gyűlések bensőségebbé tétele végett, ha nem csupán adminisztrálni sietnénk most ide, majd amoda, mint hivatalosak; hanem vinnők magunkkal a kerület egyház-építő lelkét is és osztogatnók azt szerivel-módjával — ingyen. Est modus in rebus!

Lehet, hogy ábrándozók vagyunk, de jól esik csalogatni magunkat azzal a hittel, hogy ha tudnák azt a mi u. n. világi férfaink, hogy reájuk s talán családjaikra is, a gyűlést fogadó egyházakban, főként a nagyobb központokban, valami nemesebb élvezet is vár s ha tudnák különösen azt, hogy az ilyen élvezetek szerzéséből ők is kivehetik a maguk részét: — nem sietnének el oly gyorsan a zöld asztal mellől.

Hogy aztán, ha az ilyen kerületi gyűlések divatoskák válnának, milyen ösztönző hatalommal néhetnék ezek ki magukat az egyesekre — papokra és nem papokra — nézve s hogy mennyire emelkedhetnék ilyen uton az egész kerület szellemi színvonala; mennyire kényszerítené az ilyen a munkára hivatottakat a munkásság terén való kitartásra, s gyarapodásra: — azt képzelje el kiki önmagának a belső ember szerint. Mi hisszük, hogy sokan, a kik megfeneklettek a gyakorlati élet szövevényei között, vissza kíváncsoznának a mélyebb vizekre és nem restelkednének új viszonyt kötni régi szerelmök tárgyaival s ez is a mi dicsőségünkre válnék.

Az ilyen kerületi gyűlések megtehetnék azt is, a mit az u. n. értekezletek próbálgatnak, t. i. megvitatnák az egyházi élet égető kérdéseit, vagy az egyes felolvasásokban tárgyalt gondolatokat is, de nem a felolvasásokkal egyidejűleg, hanem azok végeztével, u. n. zárt-ülésem vagy a délutáni gyűléseken.

Csak röptiben érintettük e fontos kérdést, inkább eszméltetőül, no meg azért, mert részben tartoztunk is vele, mint lap, egy régibb felszólalás alkalmából s végre a magunk lelkének megnyugtatósa végett.

A kinek füle van a hallásra, hallja meg!

TÁRCA.

A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.

Egyházjogi tanulmány.

(Folytatás).

A magyar új „Házassági jog” mindezen eltéréseken és ezekből származó visszaéléseken okulván, de ezek mellett, mint eme törvényeknek magyarázatokkal ellátott kiadása helyesen jegyzi meg, az országgyűlési jogügyi

bizottság azon álláspontját is elfogadván, a mely szerint itt nem lehetett elzárkozni attól, hogy a nálunk jelenleg érvényben levő különböző házassági jogoknak a házassági akadályokra vonatkozó rendelkezései is kellő figyelembe ne részesíttessenek;¹ egyaránt kötelezőleg döntött, a midőn eképen intézkedik:

6. §. *Cselekvő képtelen személy nem köthet házasságot.*

7. §. *Fejletlen korú nem köthet házasságot.*

Férfi tizenharmadik, nő tizenhatodik évének betöltésével éri el felett korát.

Az igazságügyminiszter felmentést adhat.

8. §. *Kiskorú nem köthet házasságot törvényes képviselőjének beleegyezése nélkül.*

9. §. *Beleegyezésre jogosult szülő az atya; ha atya nincs, vagy a gyermek törvénytelen, az anya.*

10 §. *A gyámhatóság a kiskorú meghallgatása nélkül nem határoz és kizárólag annak érdekét tartja szem előtt.*

Mellőzve itt a részleteket tárgyunk nagy kiterjedését tekintve, s pusztán csak a gyakorlati életben leginkább előforduló egyszerű esetekre és kérdésekre szorítkozva, különösebb kienelés nélkül is láthatjuk, hogy magyar protestáns egyházunkat érdeklőleg, úgy ezen kardinális határozatokban, mint a kiskorú törvényes képviseltetésének nagy változatossága, kasuistikus jogi eseteiben, a II. József féle nyílt parancs 3—9 szakaszai voltak, egy néhány előforduló eset tüzetesebb felölelése mellett, az irányadók.²

Uj csak az eddigi joggyakorlattal szemben az, hogy míg a törvényes kötelezettség alól való felmentést a legtöbb esetben, ő Felsége szentesítése folytán, protestáns egyházunkra vonatkozólag, a *vallás- és közoktatásügyi miniszter*, kánonjog szerint pedig a pápa, vagy püspök és püspöki szentszék gyakorolta, most, a polgári házasság intézményének jogi természetéből kifolyólag, az egész házassági ügy jurisdictionjának központjává, az *igazságügyi minisztérium* tétetett. Elvégre magán- és családjogi kérdésekben ez a legtermészetesebb és legilletékesebb jogi forum. S mi protestánsok annál kevésbé csudálkozhatunk e forum változtatáson, mert azt mi a saját körünkben is úgy gyakoroltuk a szükség és célszerűség szempontjaihoz alkalkalmazkodva. Így az 1707. ápril 3. s következő napjain tartott *rőzsahegy* zsinat is változtatást tett, a midőn az ott megjelent püspökök kérelmére megengedte, hogy a püspökök, valamint az 5 szepesi város esperesei felmentvényeket adhassanak a 3. és 4. fokú rokonok között.

Nagyjelentőségűek az uj házassági jognak további intézkedései, a melyek a házasságkötés második fő akadályá nagy csoportozatára: a *vérrokonság* és *sógorságra* vonatkozólag hoznak egyöntetű törvényeket. Itt, a mint látni fogjuk, mélyen nyúl bele a törvény az egyházjogi elméletek és gyakorlat eltérő és sok nehézséggel járó ellentéteibe és bonyodalmas házasságügyi viszonyaiba.

Messze vezetne kimért körű tanulmányunk céljától és szerény keretéből, ha csak nagy vonásokban is akar-nók ismertetni, az emberiség és társadalmi élet egyes köreiben és mozzanataiban, a *rokonságnak* a házassági kötésre nézve gyakorolt befolyását és az e részben való felfogás fejlődését. E helyen csak utalnunk kell ama régibb és újabb keletű kutatásokra, a melyek előadásában oly gazdag a tudományos irodalom.³

Annyi e tekintetben mindenesetre tény, hogy az ő ember, sőt annak már igen késői olyan amilyen társadalmi alakulása, nem ismert ilyen akadályokat. Majdnem kizárólag fizikai élete, életkörülményei, a természettel a megmaradásáért és megélhetéséért folytatott kemény küzdelme, vándor, állandó lakás nélküli kenyérkereseti módja, bizony mind befolytak arra, hogy a maga nyers erejével és annak kényszerítő törvényei szerint érvényesüljön benne mindaz, a mi természeti s már hosszabb fejlődés, kedvezőbb viszonyok s a társadalmi élet alkalmasabb berendezkedése, mondhatjuk: kényelme kellett ahoz, hogy az emberben kifejlődjék az erkölcsi érzés, melynek birtokában már a természet hosszú öröklése útján vele született undorodása, visszatartotta attól, a mi később méltán vérfertőztetésnek nevezetett.

A családi együttélés, mondjuk: házasság legrégibb, némileg már rendezett formájában, az ugynevezett *endogámiában* vagy törzsön belüli házasságban, épen egyenesen ki is volt zárva a mással, mint rokonnal való házasság s a másik, ugynevezett *exogamia* épen ennek útját is akarta volna elzárni, ha szegényes társadalmi eszközei lehetővé tették volna, hogy e részben valami ellenőrzést gyakorolhatott volna aztán a maga körében. A pusztá emlékezet, bizony a legtöbb esetben fogyatékos családfa kimutatást volt képes előállítani, s minden lépten-nyomon megtörtént a rokonvér promiscuitása. Hiszen tudjuk, hogy már egészen civilisált korokban is, a kihirdetéseket épen az tette kívánatossá, hogy a lehető általános köztudat és ismeret pótolja a még elméletben sem létező anyakönyveket.

Hogy mindezek így állottak a kezdetleges emberi társadalom korában, azt ujabbbkori einografiai tanulmányok is kétségen kívül bizonyítják. Pedig az ember fejlődéstörténete, épen testi életében, nem szokott nagy eltéréseket, vagy épen ellenmondásokat felmutatni. *Beöthy Leó* nagy tanulmányában, *Morgan Henrik Lajos*, amerikai tudós legújabb néptanulmányi eredményeit ismertetvén, mint tényt mutatja ki, hogy még mostani civilisálatlan néptörzsek életfejlődése is, mindenben hasonló a régebben ismeretesekehez s tárgyunkra vonatkozólag ezeket mondja: „A havai féle rendszer, a nemi és vérségi viszonyok egyik legkezdetlegesebb fejlődési fokát tárja fel előttünk; azt, a midőn a nemzedékek szerinti elkülönítésénél, egyéb közbeneső határvonalokat vérségi tekintetben nem ismert a társadalom; az egykorúak mind testvérei és midőn felnőnek, mind férjei és feleségei egymásnak; az idősb nemzedék tagjai mind szülőik, az ifjabbéi mind gyermekeik.¹ Ime, itt is, a kor-egyenlőség és korkülönbség, mint első élettani elv és törvény lép fel a lassú fejlődés megindításának irányozására

És eme lassu fejlődésben, mindezekhez hozzájárul még azon körülmény is, hogy még sokkal később is, azon időben, amidőn az egyes népek életében már bizonyos *vallásos* felfogással, vagy épen vallási rendszerrel találkozunk, eme vallásos felfogás épen igazolta és részben megerősítette a közeli rokonság jogosultságát a családi életkötésnél, épen azon közös alapon, mert, a mint tudjuk, a legtöbb kezdtleges vallás mythosa, egy ember pár első létezésére vivén vissza az egész emberiség leszármazását, ezzel még hagyományos jogosultságát is igazolta a promiscuitásnak. Hiszen még a sokkal későbbi *Mozesi* felfogás is ezen felfogásnak hódol s tudjuk, hogy törvényei, például a sógorsági viszony alapján kötött ujabb házasságot, nem az, hogy nem tiltják, hanem

¹ L. „A polgári házasság törvényei.” Budapest, Lampel Róbert. 1895. 39. lap.

² L. E. házassági nyílt parancsot egész terjedelmében közölve: *Stehlo Kornél*: „A házassági elválás joga.” 1885. 123—138. lap. És *Kassay A.*: „A protestánsok házasságát szabályozó törvények. 1886. 11—26. lap.

³ Ilyenek: *Achelis*: „Entwicklung der menschlichen Ehe.” *Wys-termann Eduard*: „Geschichte der Ehe.” Übersetzt v. Leop. Katscher und

Graser. Jena 1893, *Beöthy Leó*: „A társadalmi fejlődés kezdetei.” Budapest 1882. *Hermann Antal* tanulmánya az „Élete” szerk. *Vikár Béla*. 1894. szeptemberi s következő számaiban.

¹ L. *Beöthy Leó* I. m. I. kötet 138. lap.

egyenesen parancsolják, amidőn elrendelik, hogy az elhalt férfi nőtlen fítestvére, köteles elvenni bátyjának özvegyét.

Mindezeknek alapján mondhatja azért Beöthy: „Egyrészt tehát biztos, hogy valamennyire előhaladt emberiségben egy, az egyéneknek innatus ösztön él, mely a vérfertőzötet a közönséges lehetőségek során kívül helyezi; úgy más részt bizonyos, hogy az emberek állati ősei-ben ez ösztön nem létezett. E tulajdonnal tehát, mint annyi mással, azon időközben gazdagodott az emberi természet, mely az emberré lét és a művelődés hajnala közt telt el.”¹

És hogy mily hosszú természeti és erkölcsi fejlődés kellett ahoz, míg az emberiség e tekintetben mai erkölcsi fogalmaihoz jutott, eléggé sejteti az, hogy — tudvalevőleg a régi persáknál a testvérek, sőt szülők és gyermekek közötti házasság egészen illedelmes dolog volt; magus pedig csak az lehetett, kit anyja, nővére vagy leánya szült a magusnak.² Maga Philo írja „De legibus” című művének második könyvében, hogy a persák, épen az anya és fia közt történt incestusból származott gyermeket tekintették „*tyerso teget*”-nak és a kormányzásra leghivatottabbnak. Sőt az ilyen incestus tilalmát nem csak az egyptomiak, hanem legnagyobb részben a görögök sem ismerték.³

Említettük fentebb a germán népek e tekintetben való szigorú erkölcsi felfogását. Nem csoda azért, ha azon nép jogában találkozunk először határozott és szigorúbb rokonsági tilalmakra vonatkozó intézkedésekkel, s a később egész tudományosan kifejtett „*véskeresztelés elméletével*”⁴, a melyek aztán irányadók lettek a kánonjogban is. De hogy mennyire újítás számba mentek ezek, eléggé mutatja az, hogy még keresztyén hűséges alattvalók és hívők is zúgolódtak ellene s Roszner, Loening után idézi, hogy mily nagy erőködésbe került az egyháznak, míg a néppel az akadály nagyobb kiterjedését elfogadtatá; sőt épen Dalmáciában ez, a „*duritia populi*” miatt, egészen nem is volt keresztül vihető.⁵

Már Agatho pápa (678—681) vérfertőztetésnek jellette ki, „Si quis relicta fratri uxorem carnali conjunctione polluerit. Si quis frater germanam uxorem duxerit; si quis novercam duxerit; si quis consobrinae suae sociaverit; si quis relictae vel filiae avunculi misceatur, aut patruis filiae vel privignae suae; aut qui ex propria consanguinitate aliquam, autquam consanguineus habuit, uxorem duxerit.” Tehát azt, aki házastársul veszi testvérenek özvegyét, vagy saját édes- és féltestvérét, mostohaanyját, unokatestvérét, anyjának fítestvérét, mostoha-fiát, általában rokonait.

(Folyt. köv.)

Mitrovics Gyula.

Mit beszélnek a jelentőivek egyház-kerületünkről?*

Amióta Vattay László úr bemutatta a gömöri egyházmegye jelentőivi adatait, méltán óhajthatta igen sok olvasó, hogy az egész kerület jelentőivei is bemutatassanak a maguk adataival, a melyekből, ha nem egészen megbízható is, de legalább megközelítőleg tiszta képet nyerjünk kerületünk egy és más anyagi természetű ügyei felől.

E sorok ennek az óhajtnak kívánnak megfelelői s habár a száraz számok fognak bennök szerepelni csupán,

¹ L. Beöthy. I. m. 237. l.

² L. Beöthy I. m. 206. lap.

³ Brower: „De iure connubiorum” II. Liber. X. Caput.

⁴ L. Richter »Lehrbuch des kath. und. evang. Kirchenrechts.«

257. §.

⁵ L. Roszner I. m. 191. lap 3. jegyzet.

* Korábban nem közölhetők.

Szerk.

az olvasóktól mégis kérnek némi figyelmet, mert az igazságot foglalják magukban, t. i. a bevallás szerint.

Az adatokat az egyes tételeknek megfelelőleg állítjuk szem elé és pedig ugyanegy tételt összevéve a 8 egyházmegyéből.

I. Templomok.

Abauiban van:	87	értéke:	1.363,541-66 korona.
Alsó-Borsodban	49	„	822,945—
Alsó-Zemplénben	71	„	1.601,525—
Felső-Borsodban	55	„	961,960—
Felső-Zemplénben	40	„	901,900—
Gömörben	80	„	1.207,583—
Tornában	29	„	260,480—
Ungban	47	„	506,314—

Van összesen: 458, értéke: 7.626,248-66 korona.

A legértékesebb templomok a következők kerületünkben: Abauiban a szikszói (200,000 k.); Alsó-Borsodban a miskolci 3 templom (együtt 246,000 k. a deszka-templom értékét levonva, is a legértékesebb marad a másik kettő az egész egyházmegyében); Alsó-Zemplénben a sárospataki (177,120 k.); Felső-Borsodban a parasznyi, sajó-szentpéteri s szilvási (50,000 k. mindenik); Felső-Zemplénben a sátoralja-ujhelyi (160,000 k.); Gömörben a rimaszombati (220,000 k.); Tornában a görgői (27,000 k.); Ungban az ungvári (40,000 k.).

II. Szenteszközök.

Abauiban az összes érték: 25,244-40 korona.

A.-Borsodban	„	33,524—	„
A.-Zemplénben	„	27,966-60	„
F.-Borsodban	„	11,349-40	„
F.-Zemplénben	„	19,236—	„
Gömörben	„	19,319—	„
Tornában	„	3350—	„
Ungban	„	6327-40	„

Összes érték: 146,316-80 korona.

A legértékesebb szenteszközök a következő helyeken vannak: Abauiban: Bödőn* (1050 k.); A.-Borsodban: Miskolcon (14,000 k.); A.-Zemplénben: Madon** (3060 k.); F.-Borsodban: Sajó-Vámoson (1550 k.); F.-Zemplénben: S.-A.-Ujhelyben (1000 k.); Gömörben: Rimaszombatban (2000 k.); Tornában: Almáson (400 k.); Ungban: Jenkén (800 k.).

III. Lelkészi épületek.

Abauiban az érték: 474,110-80 korona.

A.-Borsodban	„	398,024—	„
A.-Zemplénben	„	319,432—	„
F.-Borsodban	„	260,049—	„
F.-Zemplénben	„	198,828—	„
Gömörben	„	306,196—	„
Tornában	„	79,310—	„
Ungban	„	227,490—	„

Összes érték: 2.263,439-80 korona.

IV. Tanítói, kántori lakok s iskolák felszereléseikkel.

Abauiban az érték: 234,237-22 korona.

A.-Borsodban	„	389,304—	„
A.-Zemplénben	„	261,652-60	„
F.-Borsodban	„	191,818—	„
F.-Zemplénben	„	132,690—	„
Gömörben	„	202,590-80	„
Tornában	„	77,800—	„
Ungban	„	167,340—	„

Összes érték: 1.657,432-62 korona.

* Hát Kassa?

** Hát Sárospatak?

Szerk.

Szerk.

V. Egyéb épületek.

Abaujban az érték:	33,612.—	korona.
A.-Borsodban	115,200.—	"
A.-Zemplénben	73,634.—	"
F.-Borsodban	12,850.—	"
F.-Zemplénben	13,140.—	"
Gömörben	65,098.20	"
Tornában	4900.—	"
Ungban	31,000.—	"

Összes érték: 349,434.20 korona.

Ha már most a részletezett tételeket összesíteni akarjuk, a templomok s szenteszközők értékét nem számítva: az eredmény a lelkési, tanítói-kántori lakások, iskolák s azok felszerelése, valamint az egyéb épületek értékére vonatkozólag, a következőképen állhat előttünk:

Abaujban az érték:	731,960.02	korona.
A.-Borsodban	902,528.—	"
A.-Zemplénben	654,718.60	"
F.-Borsodban	464,717.—	"
F.-Zemplénben	344,658.—	"
Gömörben	573,885.—	"
Tornában	162,010.—	"
Ungban	425,830.—	"

Összesen az érték: 4.260,306.62 korona.

Áttérve a földek rovatára, a kimutatást a következőleg tehetjük meg.

I. Szántóföld.

Abaujban	Egyházi s külön célú	770 h. 1264	□°
	Lelkeszi	1545 " 1374	"
	Tanítói	569 " 0398	"
	Összesen:	2885 h. 1436	"
Alsó-Borsodban	Egyházi s külön célú	837 h. 0596	□°
	Lelkeszi	1276 " 0792	"
	Tanítói	655 " 0599	"
	Összesen:	2769 h. 0387	□°
Alsó-Zemplénben	Egyházi s külön célú	560 h. 1151	□°
	Lelkeszi	1531 " 1185	"
	Tanítói	649 " 1350	"
	Összesen:	2742 h. 0486	□°
Felső-Borsodban	Egyházi s külön célú	499 h. 0378	□°
	Lelkeszi	954 " 1022	"
	Tanítói	506 " 1237	"
	Összesen:	1960 h. 1037	□°
Felső-Zemplénben	Egyházi s külön célú	167 h. 0320	□°
	Lelkeszi	677 " 0590	"
	Tanítói	213 " 0048	"
	Összesen:	1057 h. 0958	□°
Gömörben	Egyházi s külön célú	313 h. 1555	□°
	Lelkeszi	539 " 0558	"
	Tanítói	412 " 0805	"
	Összesen:	1265 h. 1318	□°
Tornában	Egyházi s külön célú	453 h. 0638	□°
	Lelkeszi	149 " 0324	"
	Tanítói	118 " 0950	"
	Összesen:	721 h. 0312	□°
Ungban	Egyházi s külön célú	148 h. 1221	□°
	Lelkeszi	750 " 0767	"
	Tanítói	313 " 0118	"
	Összesen:	1212 h. 0506	□°

E kimutatás alapján láthatjuk, hogy egyházkerületünkben van összesen 14,615 hold, 141 öl szántóföld, a melyből egyházi s külön célú föld: 3751 h. 723 öl; lelkési 7425 h. 312 öl; tanítói pedig: 3438 h. 706 öl.

II. Rét.

Abaujban	Egyházi s külön célú	70 h. 0980	□°
	Lelkeszi	228 " 1282	"
	Tanítói	89 " 0638	"
	Összesen:	388 h. 1300	□°
Alsó-Borsodban	Egyházi s külön célú	105 h. 1383	□°
	Lelkeszi	230 " 0943	"
	Tanítói	131 " 0176	"
	Összesen:	467 h. 0602	□°
Alsó-Zemplénben	Egyházi s külön célú	248 h. 0242	□°
	Lelkeszi	421 " 0353	"
	Tanítói	124 " 1199	"
	Összesen:	794 h. 0194	□°
Felső-Borsodban	Egyházi s külön célú	42 h. 0809	□°
	Lelkeszi	175 " 0979	"
	Tanítói	72 " 1376	"
	Összesen:	290 h. 1464	□°
Felső-Zemplénben	Egyházi s külön célú	70 h. 1300	□°
	Lelkeszi	120 " 0262	"
	Tanítói	46 " 1175	"
	Összesen:	237 h. 1149	□°
Gömörben	Egyházi s külön célú	128 h. 1585	□°
	Lelkeszi	241 " 0925	"
	Tanítói	123 " 0646	"
	Összesen:	493 h. 1556	□°
Tornában	Egyházi s külön célú	58 h. 0072	□°
	Lelkeszi	77 " 0873	"
	Tanítói	51 " 0973	"
	Összesen:	187 h. 0318	□°
Ungban	Egyházi s külön célú	99 h. 0005	□°
	Lelkeszi	227 " 0360	"
	Tanítói	102 " 1528	"
	Összesen:	429 h. 0293	□°

Van tehát kerületünkben összesen 3289 hold 864 öl rét-birtok, a melyből egyházi: 823 hold 1576 öl; lelkési: 1722 hold 1177 öl; tanítói: 742 hold 1311 öl.

(Folyt. köv.)

Dr. Tüdös István.

KÖZÉLETÜNK.

Az abauji ev. ref. tanítóegylet közgyűlése.

F. év április 1-én Gönczön tartatott meg, Kovács Béla szépsii lelkész elnök, 44 egyleti tag s több, a tanügy iránt érdeklődő lelkész részvétele mellett. Nevezetesebb tárgyai voltak a következők:

A múlt évi iskolaügyi eseményekre kiterjeszkedő, elnöki megnyitó beszéd után az állandó választmány számolt be működéséről, felhíván ennek kapcsán a közgyűlés figyelmét azon indítványára, mely szerint az eddigi hat járáskörből négy lenne alakítandó, hogy így a népesebb körök nagyobb s eredményesebb munkásságot fejthessenek ki. Az indítvány értelmében való eljárás végett a közgyűlés azonnal egy bizottságot küldött ki, mely az egyes körökhöz tartozó

községek fekvésének s a csoportosítás lehetőségének megvizsgálása után úgy nyilatkozott, hogy a községek egymástól való nagy távolsága miatt négy kört alakítani nem lehet, mert a távol lakó tagok a gyűléseket csak nagy költséggel látogathatnák, de valószínű, hogy nem fognak látogatni s így a szándékolt cél el nem érhető; miért is ajánlja a közgyűlésnek továbbra is a hat kör fenntartását. A közgyűlés, az állandó választmány munkálkodásának helyeslő tudomásul vétele mellett, ily értelemben határozott.

Vita Károly alelnök, mint a múlt évi debreceni tanítói gyűléseken az egylet megbízottja, terjedelmes jelentését olvasta fel, ismertetvén főbb vonásokban a gyűlések lefolyását és a tanszerkiállítás — a gyűlés elismerő nyilatkozata mellett.

A gyám- és segélyegyleti számadások megvizsgálására kiküldött bizottság jelentéséből öröndetes tudomásul vétették, hogy az alaptőke 606 frt 72 krral gyarapodott a lefolyt évben, mely a szaporodással 6594 frt 88 krra emelkedett. A gyám- és segélyegyleti pénztárnok jelenti, hogy egyes tagok a kölcsönzött összegeknek az alapszabályokban megállapított 10% át nem törlesztik; mire nézve közgyűlés, tekintettel arra, hogy közvagyon egyesek hanyagsága miatt nem veszélyeztethető, utasította pénztárnokot, hogy a hanyag fizetőknek a kölcsönt azonnal mondja fel, s azt rajtok, szükség esetén, per útján is hajtassa be.

Ezután a pénztárnok számadása került a közgyűlés elé, mely részletesen átvizsgáltatván, 76 frt 36 kr. bevétellel szemben 71 frt 86 kr. kiadást mutat s így a pénztári maradvék 104 frt 50 kr., melyből 20 frt a gyám- és segélyegyleti alaptőke növelésére engedélyeztetett.

A gyám- és segélyegyleti pénztárnok egy legközelebb felmerült eset alkalmából, midőn egy java korában levő, munkaképes tanító állami nyugdíj eszközölt ki magának s ennek folytán az alapszabályok 9. §-a értelmében, a gyám- és segélyegyletből is 20 frt évi segélyt követelhet (jól lehet annak nem az a célja, hogy munkaképes embereket segélyezzen, hanem az előregedett, vagy teljesen munkaképtelen tagok gyámolítása); indítványozza, hogy az alapszabályok 9. §-a úgy módosíttassék, hogy ezután csak olyan tag nyerhet évi segélyt, a ki 65 éves, vagy olyan testi, esetleg szellemi fogyatkozásban szenved, a mi miatt hivatalát egy, az egyület kebeléből megvizsgálására kiküldött bizottság véleménye szerint sem folytathatja tovább. Közgyűlés ez indítványt, tekintettel arra, hogy magát orvosok által munkaképtelennek ítélt egyén felülvizsgálására illetékesnek nem tartja, nem fogadta el, bár egyeseknek számos oly esetről van tudomásuk, midőn munkabíró tanítók okkalmóddal nyugdíjaztatták magokat s a nyugdíjat élvezvén, szereztek egy a tanítóságnál könnyebb s jövedelmezőbb hivatalt. Hogy azokban a gyám- és segélyegylet pénztára jövőben arra méltatlanok által igénybe ne vétessék, kimondatott, hogy ily esetek alkalmával a vallás- és közoktatásügyi miniszternél teszi meg a tanítóegylet az illetők ellen a lépéseket, új orvosi vizsgálat kérelmezése által.

Legérdekesebb s a tagok munkakedvét és érdeklődését nagy mértékben felkeltő tárgya volt a közgyűlésnek egy, a körök részére kitűzött, napirenden lévő kérdés megvitatása. A tétel a következő volt: „Tekintve az ev. ref. tanítókat, mint az ev. ref. egyház hivatalnokait: mi az oka ama vádnak is beillő állításnak, hogy a tanítók egy részénél bizonyos idegenkedés mutatkozik az egyház, mint iskolafenntartó iránt s hogy ezeket az iskolákat minél előbb az állam kezében óhajtják látni? A nagy érdeklődést mutatja az, hogy nemcsak a körök, hanem egyesek is foglalkoztak e kérdéssel s a beadott munkák felett igen élénk vita fejlődött ki. A hat kör közül öt nem óhajtja az államosítást, bár az állam felé gravitálást mindenik létező bajnak tartja s okát a papok és tanítók közt levő — nem mindenkor

jó viszonyban s az egyházak szegénységében találja; a hatodik kör azonban minél előbb óhajtja az államosítást, azzal indokolván óhajtását, hogy a papok zsarnokságát tovább tűrni már nem lehet (!). Egy kör, a fenti okokon kívül, még a nemzet közóhajtja s a papokat tartja az államosítási vágy felszínre hozásánál tényezőknak, kik a magok részére már évek óta sürgetik az államsegélyt, melylyel együtt jár az állami befolyás is, példát mutatván ez által a tanítóknak, hogy hasonlóképen cselekedjenek.*

A kifejlődött, hosszas eszmecs-re után a közgyűlés véleményét következőleg nyilvánította: Az abauji ev. ref. tanítók a felekezeti védszárnyai alól szabadulni nem kívánnak, sőt az iskolák államosítását, mint ev. ref. egyházunk jövőjére veszélyes intézkedést, határozottan ellenzik; figyelembe véve azonban a nagymérvű nemzetiségi izgatásokat, melyek a magyarság érdekei ellen épen a felekezeti önkormányzat köpenye alatt intézettek, állami életünk fejlődésének egészséges irányban leendő intézése végett az államnak iskolágyunk vezetésére kiterjesztendő befolyását a nyomorral küzdő tanítóság segélyezésének feltétele mellett elfogadhatónak tartjuk.

Ezután kimondotta a közgyűlés, hogy kérvényt intéz az egyházmegyei közgyűléshez a fizetési minimum 400 frt-ban leendő megállapítása iránt.

A kérvény a következő napon tartott egyházmegyei közgyűlés által kedvezőleg intéztetett el.

A múlt évi közgyűlés által kitűzött pályakérdésre beküldött egyetlen munka bírálata olvastatott fel ezután, mely szerint a pályamű a kérdést nem oldotta meg, mindazáltal a közgyűlés, tekintettel arra, hogy a munkakedv, mely most is igen kis mértékben nyilvánult, a szigorú bírálatok által el ne vétessék, 10 frt jutalomban részesítette a mű íróját.

A jövő 1896. évi gyűlésre két pályakérdés tüzetett ki. I-ső: „Adassék elő az osztatlan népiskola nyelvtani tananyaga a feldolgozásra vonatkozó utasításokkal.” Jutalma 20 frt. II-ik: „A családi nevelés befolyása az iskolai nevelés sikerére.” Jutalma 10 frt.

Ezután az egylet történetének megírásával főjegyzőjét bízta meg a közgyűlés.

A körök múlt évi működésének tudomásul vétele s több, leginkább helyi érdekű dolgok letárgyalása után, az elnök megköszönvén a szép számmal egybegyűlt s a tárgyak alapos megvitatása iránt mindvégig élénk érdeklődést tanúsító tagok részvételét, a gyűlést berekesztette.

Sziksón, 1885 április 5.

Korocz Dániel,
t. e. főjegyző.

Az alsó-zempléni ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Az alsó-zempléni ev. ref. egyházmegye folyó hó 17—18. napjain tartotta meg tavaszi rendes közgyűlését a szokott helyen, Sárospatakon. *Kopré Ferenc* esperes betegsége miatt, a gyűlésen nem jelenhetvén meg, helyettesítésére *Keresztúry József* legidősebb tanácsbíró kérésre fel, a ki buzgó imában kérte Isten áldását a tanácskozásra. Azután *Meczner Béla* gondnok, a ki betegeskedése dacára is megjelent a tanácskozás vezetésére, rövid beszéddel megnyitotta a gyűlést. Délután a gondnok is eltávozván, az elnöki széket *Szinyei Gerzson* foglalta el.

Az elnökségnek az a jelentése, hogy *Kopré* esperes úr betegsége miatt, a gyűlésen meg nem jelenhetett, saj-

* A tanítók államsegélye már régen megvan — az áldásos nyugdíj-intézetben. Szerlk.

nálattal vétetett tudomásul, de a felett, hogy esperesi székében, melyről a gondnokhoz intézett levelében lemondott, legalább őszig hajlandónak nyilatkozott magmaradni, örömét fejezte ki a közgyűlés.

Az esperesi jelentés felolvastatván, annak a legtöbb adatát megnyugtatónak találtuk. A vallás-erkölcsi élet, vallásoktatás, templombajárás egész megyében kielégítő. Az önkéntes adakozások mintegy 8000 frtot tesznek. Nagyobb egyházi építkezések történtek — H. Nemetit és Sárospatakot nem is említve — *Agárdon* (1310 frt), *Leányváron* (1416), *Tarkányon* (6500), *Cigándon* (4002), *Lácán* (1344), *Tállya* szőlője újraültetésére 603 frtot költött. Az egyházlátogatók jelentése szerint az egyházak múlt évi *bevétele* 67,428 frt 31 kr-ra, *kiadása* 55,196 frt 31 kr-ra ment. Az egyházak *összes vagyona* tőkepénzben 59,740 frt 31 kr, alapítványokban 48,589 frt 62 kr. *Magtári készlet* 1946 köből és 2 véka szemes élet s 1680 frt készpénz. Az egyházak *összes adóssága* 23.158 frtban van kimutatva. Domesztikai hátrálék egy egyházban sincs, de a reformáció ünnepén a közalap javára befolyt összeget még több egyház nem szolgáltatta be. Tóth Kálmán s.-lelkész és Horkay I. legyes-bényei tanító elhunytát sajnálattal veszi tudomásul a közgyűlés és emléköket jegyzőkönyvileg örökíti meg *Bodolay József* gyengélkedése miatt, hosszabb ideig hűségesen betöltött tanácsbírói székéről s Debreczeni Bertalan főjegyzői hivataláról lemondván, érdemeik jegyzőkönyvbe iktatása mellett, a választás elrendelgetett.

Ez után az egyházlátogatói jelentések tárgyalattak, melyek több egyház belső bajára mutattak rá. Így p. o. *Kis-Kövesden* a kölcsöntőkék kamathátráléka 600 frt, *Szomotoron* az egyház végeredményében romlásra vezető váltógazdaságot folytat, *Lelesz-Polyán* számadásai hiányosak, *Bodrog-Halászon* 200 frt a tandíjhátrálék, *Tolcsván* az iskolaépület roskadozó, a tanítás el van hanyagolva. Ezt az egyházat a megye ismételve ajánlja az egyházkerület figyelmébe. *Liszkán* sok a kamathátrálék s a követelések sincsenek kellőleg biztosítva. A *sárai* egyház földjéből állítólag foglalás történt, *Vámos-Ujfalu* agg lelkészét az egyház néhány tagja nyugdíjaztatni óhajtaná stb., stb. *M.-Hotykán* a h.-lelkész tartására engedélyezett 6 éves időszak lejárt s ebből az alkalomból az egyház és presbiterium egy, állítólag 628 frtra becsülhető díjlevelet állított ki s ez alapon a rendes lelkészi állás fentartását kéri. Ez ellen *Meczner Gyula* fellebbezván, egy vizsgálóbizottság küldetett ki.

Építkező egyházak közül *T.-Harkány* útasíttatott, hogy hiányzó költségvetését mutassa be, *B.-Olaszínak* megengedett, hogy épületeit a 700 frt költségvetés határában belül renoválhassa. *Sárospataknak* egy bérház építésére engedély adatott s templom építése az egyházkerület hathatós támogatásába ajánltatott. *Ágcsernő* szintén templomot akar építeni, de a kivetést nem mutatta be. *Szerencsnek* 5420 frt kölcsön felvétele megengedett.

A tavaszi egyházkerületi gyűlésre képviselőkül megválasztottak: Könyv András, Keresztury József, Tóth Lajos, Pílisz Ferdinánd, Debreczeni Bertalan, Meczner András. Az egyházmegyei időszaki bíróság rendes tagjai lettek: Keresztury József, Tóth Lajos, Debreczeni Bertalan; pótagagok: Gecsey Péter, Szinyey Gerzson és Kóczán Miklós.

Második nap délutánján néhány bírósági ügy intéztetett el s ezzel véget ért a lelkészek csekély érdeklődése mellett tartott gyűlés. Mi, akik a gyűlés lefolyását figyelemmel kísértük, elsomorodva tapasztaltuk, hogy az a.-zempléni egyházmegye lelkészei, a mai nehéz viszonyok között, nem érdeklődnek az egyházak ügyei iránt annyira, a mennyire azt tőlök jogosan megvárhatjuk. Vajjon mi

ennek az oka? A lelkesedés kezd lohadni, vagy talán az anyagi ügyek? Annyival fájdalmasabban esett ezt látnunk, mert a f.-borsodi tudósítás is épen ilyen elsomorító állapot miatt panaszkodik.

B. a.

Az abauji ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Göncön, ápril hó 2-án, a templomban kezdődött a gyűlés, jó szokás szerint. Onnan a városháza nagytermébe vonult a közönség, hol *Antalfi László* esperes előbb szép imával, majd szíves üdvözlő szavakkal nyitotta meg a gyűlést és olvasta fel esperesi jelentését.

A szépen megírt, gondosan szerkesztett, közelebbről egyházmegyénk anyagi és szellemi ügyeire részletesen is kiterjedő jelentés nem zárkozhatván el azon politikai kérdések elől, a melyek napjainkban felszínen vannak s oly közvetlenül érintik egyetemes egyházunkat: jelezte, hogy az egyházpolitikai kérdések sorsa legutóbbi tanácskozásunk ideje óta egy lépéssel előre haladt, mivel azok közül három ú. m.: a kötelező polgári házasság, az állami anyakönyvvezetés, a gyermekek vallásáról szóló rész törvényerőre emelkedett; míg a másik kettő: a szabad vallás gyakorlatáról szóló és az izraeliták recepciójára vonatkozó javaslat a főrendiháznak felekezetieskedő kis többsége által ismét elvetetett. Sajnosnak mondja e körülményt, mert ebben a testvériség érzelmét látja meggúnyolva.

Mi — mondja továbbá — nem idéztük elő ama javaslatokat s midőn a kath. klérus túlkapásai felszínre vették azokat, tisztán állt előttünk, hogy azok az előre haladott kor kívánalmai s a szabadság, egyenlőség s testvériség jézusi elvét akarják érvényesíteni: hogy mindenki egyenlő jogú legyen, felekezeti kényszer bilincseit ne hordja s hogy az államot középkori dogmák igája ne korlátozza haladásában. S midőn protestáns egyházunk nagyjai segítségére mentek a modern államnak, nem felekezeti szempont vezérelte őket — sőt tudták, hogy mint felekezet veszteséget szenvednek — de mint magyar hazafiak, készek voltak egyházok érdekeit a haza jól felfogott érdekeivel azonosítani.

Majd tovább menve fejtegetéseiben, szépen kimutatja: kik a békebontók? mi-e, a kik az önmegtartózkodó álláspontot foglaltunk el? vagy azok, a kik a szentesített törvények ellen is lépten-nyomon izgatnak, a kik akarnak a szabadságot, de csak az ő hatalmok fenmaradásával, épen mint az autonómiát — hierarchiával. Őva int a »néppárt« nagyhangú csábítóitól.

Áttér a változott viszonyok folytán reánk váró teendők elsorolására; kimutatja, hogy hivatásunk valódi mezeje a belmissio, a hit élesztése, az iskolai nevelések, a serdülő ifjúság vallásos nevelése; meg kell nyernünk világi hitsorsosainkat, hogy vegyék ők is a legkomolyabban az egyetemes papság evangéliumi jogait és kötelességeit; mutassuk meg — így végzi — hogy nálunk a vallás erejét, szentségét nemcsak a külső törvény paizsa őrzi, hanem benn a szívek mélyén gyökereznek azoknak kitéphetetlen szálai.

Jelentése további folyamán egyházmegyénk szellemi és anyagi képét vázolja. A vallás-erkölcsi élet a hívek templom-gyakorlatából, a sakramentumokban való részvételéből ítélve — s ha ezt az áldozatkészségből is következtetni lehet — nagyon megnyugtató. Az évi adakozások összege 6893 frt 30 kr., az építkezések

pedig összesen 8190 frt 25 krt képviselnek. Egyházaink összes bevétele 68,977 frt 29 kr., kiadása 53,854 frt 47 kr., maradvány 15,122 frt 82 kr. Tőkepénze van egyházainknak 113,632 frt 79 kr., adóssága 20,177 frt 35 kr.

Egyházmegyénk statisztikai adatai a következők: lélekszám 32,797. Született: fi = 638, nő = 616 összesen 1254; meghalt: fi = 513, nő = 484, összesen 997; házasodott: tiszta prot. = 239, vegyes = 55, összesen 294; hitvallást tett: fi = 308, nő = 345, összesen 653, áttért: fi = 3, nő = 3; kitért fi = 3, nő = 9. Iskola-köteles: fi = 1867, leány = 1809; iskolába jár: fi = 1810, leány = 1745; ismétlő iskola-köteles: fi = 705, leány: 697; iskolába jár: fi = 537, leány: 546. Kitűnő iskola volt 20, dícséretes 42, kielégítő 20, gyenge 2. A múlt tavaszon üresen maradt tanítói állomások közül időközben betöltetett 6.

A jelentés lerója a kegyelet adóját azok iránt is, kiket tőlünk ez évben elszakasztott a halál, ezek: Fodor Pál, vilmányi lelkész egyházmegyénknek 17 évig esperese, Kövér József, lelkész karunk veteránja, a 88 éves kupai lelkész és Szádeczky Sámuel, pusztafalusi lelkész, a lelkes hazafi; jegyzőkönyveink megörökítik az elköltözöttek emlékét.

Az esperesi jelentés egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetni határozatott.

Tudatja esperes, hogy Comáromy László gondnokunk, gyengélkedése következtében, nem lehet jelen. Sajnosan vettük tudomásul, de ebben már csak megnyugodtunk; midőn azonban azt is tudatja, hogy szeretett gondnokunk ismét megújította — még pedig visszavonhatlanul — lemondását, ebbe már bele nyugodni sokkal nehezebb; mert megválni attól, ki szüleitől — édes atyja Comáromy István a 30-as és 40-es években egyházmegyénk coadjutor curátora volt — örökölt vallásos buzgósággal, egyháza iránt odaadó, benső ragaszkodással, önfeláldozásig menő szeretettel, lépett protestáns egyházunk szolgálatába, ki évtizedek óta egyházunk jó és balszerencséjében, 1860-tól mint tanácsbíró, majd 1877. évtől mint egyházmegyénk gondnoka osztozott; kit annyira megszoktunk magunkénak tekinteni, ki hű tanácsadónk, bölcs vezérünk volt, attól megválni nehéz. Hogy mégis meghajlunk elhatározása előtt, azt azon mély tiszteletnek lehet betudni, a melylyel nem csak személye, hanem akarata iránt is viseltetünk; könnyíti megválásunkat azon édes tudat — hogy ha személyesen nem is vesz részt ügyeink elintézésében és vezetésében — de szívvel-lélekkel továbbra is a miénk marad. S hogy a kapocs, a mely őt egyházmegyénkhez oly hosszú időn át kötötte, továbbra is megmaradjon, hálánk s elismerésünk jeléül egyházmegyénk őt a tiszteletbeli gondnoki cím elfogadására kéri fel.

A világi elnöki székét Meczner József, mint a jelenlévők közt hivatal-korra legidősebb tanácsbíró a gyűlés éljenzései közt foglalta el.

Igy a gyűlés megalakulván, következett a 70 számot meghaladó ügyeknek — nagyobb részt egyházaink panaszos dolgainak tárgyalása. Voltak köztük közérdekűek is. Ilyen: Kovács Béla tanácsbírónak az az indítványa, hogy az eddigi téli egyházlátogatás tavaszra — május hóra — tétessék át. Indítványát igen megfigyelendő okokkal támogatja; de mert ez nem csak egyházmegyénk eddigi ügykezelési gyakorlatát változtatná meg, hanem egyházkerületünk követett eljárásaiba is módosítást idézne elő, annak bővebb tárgyalásába nem is bocsátkozott egyházmegyénk, hanem az indítványt, indokaival együtt, szíves megfigyelés s a többi egyház-

megyékkel leendő közlés végett, az egyházkerületre felterjesztetni határozta.

Nem kis vitára adott alkalmat a supplicationalis megváltás ügyében az egyházkerületnek a kaposi gyűlésen hozott határozata. Mert, bár köteles tisztelettel fogadja egyházmegyénk felsőbb hatósága intézkedéseit s tőle telhetőleg azoknak érvényt is igyekszik szerezni: mégis a jelzett intézkedést magára nézve sérelmesnek találja; mert sajnosan kellett tapasztalnia, hogy az e címen reá kivetett 300 frtból a legmesszebb menő intézkedéssel, a legerősebb megfeszítés mellett sem tudott többet, mint 266 frtot beszélni. — Voltak, a kik e határozat megváltoztatását kívánták; végre is a kérdés akent intéztetett el, hogy bár elfogadja egyházmegyénk a reá kivetett 300 frt supplicationalis váltságot, de határozottan kívánja — miként az alsó-borsodi egyházmegye — hogy egyházaink a főiskola és tápintézet érdekében viselendő terhek alól mentessenek fel.

Hivatását értő, a tanügyet szíven viselő tanítói karunk egyházmegyénk közbenjárását kérte ki arra nézve, hogy 400 frtot meg nem haladó tanítóságaink, az egyházkerület, illetőleg a konvent pártfogása mellett terjesztessenek fel a magas miniszteriumhoz, hogy így jobban érvényesülhessen az 1893 ik évi XXVI. t. c. 16. §-a.

A névkönyv elkészítése az egyházkerületnél megsürgöttetik. Tanácskozási ügyrendünk elkészítésével egy bizottság bizatik meg. — Indítvány tételik az iránt, hogy gyűléseink Göncről Kassára tétessenek át, mert ma már nem központja megyénknek Gönc s vasúttal Kassa bárhonnal jobban megközelíthető stb. — Ez az ügy a presbiteriumokhoz tételik megkérdezés végett s bár a gyűléstartás nem a kassai egyházra nehezédnek — de mégis, mivel több tekintetben kellene annak szíves-ségét igénybe venni — a kassai egyház véleménye is meghallgatandó.

Egyházkerületi küldötteink az elnökségen kívül, egyházi részről: Idrányi Ferenc, Kovács Béla, t. bírák, Oláh Péter főjegyző rendes, Kállay Miklós póttag. Világi részről: Bárczay Ödön, Szentimrey Gyula, Csoma István t. bírák rendes, Csoma József t. bíró póttag.

Lelkész-választások erősítették meg, ú. m.: Szesztára: Frenczel Bertalan szemerei, Szemerére: Eröss Lajos bózsvai lelkész, Vilmányba: Hörcsik Lajos, Nádasdra: Sütő Kálmán, Bózsvára: Béky János s. lelkészek. — Tanító-változás volt 10. — A lelkészi s tanítói kárták ezután mindig értékelendők, mert csak úgy lesznek megerősítve.

Az egyházmegyénk pénzügyeivel foglalkozott küldöttség jelentéséből érdekes adatok ezek: a) A gyámintézeti pénztár állása: 31,865 frt 58 kr., szaporodás: 1916 frt 79 kr.; b) Gyűlési pénztár állása: 6113 frt 07 kr., szaporodás 43 frt 69 kr.; c) Csoma-alapítvány: 1071 frt 28 kr., szaporodás: 29 frt 18 kr., ezen pénztár a gyűlés folyamán 1000 frttal növekedett, mivel Csoma József t. bíró úr, a múlt évben tett, e tárt növelő alapítványát kifizette; d) Meskó-alapítvány: 2360 frt 62 kr., szaporodás: 62 frt 12 kr.; e) Patay-alapítvány: 6011 frt 40 kr., szaporodás: 253 frt 24 kr.; f) Kovács-Komjáti-alapítvány: 7912 frt 16 kr., szaporodás: 53 frt 26 kr. A hat pénztár összes értéke 1895. év jan. 1-én volt 55,334 frt 11 kr., összes szaporodás 2358 frt 28 kr. A nagy gondnal, mondhatni pedánsággal vezetett számadásért pénzeink hű sáfárjának, Idrányi Ferenc pénztárnoknak elismeréssel szavazott a gyűlés köszönetet.

Domesztikai pénztárba befizettetett: 1496 frt 8 kr., mely összeg a központba el is küldetett, hátralékban maradt: 39 frt 30 kr., ez évre megállapított: 1490 frt

97 kr., a múlt évihez képest 3 frttal több. Kimondatott, hogy a bevallási ívet be nem küldő lelkészek, a szavazat nem adásra érvényben levő bírságot fogják fizetni.

A nagy-kinizsi és abauj-szántói egyház engedélyt kért, mit meg is kapott, hogy takarékpénztárban elhelyezett tőkéit felmondhassa s az egyházmegye vagy ha erre az engedélyt megnyerné, a került altal kezeltesse, vagy első helyeni betáblázásra kiadhassa.

F.-Csaj templom-, Bööd és Telkibánya iskola-építésre kért s kapott engedélyt. — Pető-Szinye roskadozásnak indult, műbecsrel bíró temploma renoválására országos segély kieszközlését kérte, pártolólágg terjesztetik fel s e helyen is melegen ajánljuk. — Krasznik-vajdai egyházunk válságos helyzetben van, annak megmentésére indítványoztatott, hogy az elaggott lelkész félfizetéssel nyugdíjazzassék s az egyház szellemi s anyagi gondozás tekintetében a szomszéd szászai egyházhöz csatoltassék. — Pusztafalu sok bajjal s zavarral küzd, oda küldöttség megy.

Egy felmerült esetből kifolyólag elhatározatott, hogy minden Abaujmegye területén levő község egyházilag — akár van benne felekezetünkhez tartozó, lakos, akár nincs — geográfiai fekvését tekintve, a hozzá legközelebb eső anyaegyházhoz osztassék be.

Az egyház-látogatás által bejelentett esetekre s panaszokra hozott még egyházmegyénk több rendbeli határozatot s a gyűlés 4-én délbén véget ért.

Ujj József.

A második országos és egyetemes tanügyi kongresszus országos szervező gyűlése.

Nagy érdeklődés mellett tartatott meg folyó hó 11-ikén Budapesten. Az új városház tágas tanácsterme teljesen megtelt az ország minden részéből összesereglett tanférfiakkal és tanítónókkal. A résztvevők legnagyobb száma népiskolai tanító volt, mivel a hazai tanítók országos bizottsága is ezen a napon, délelőtt tartotta tavaszi nagygyűlését az Akadémia üléstermében.

A gyűlést dr. Heinrich Gusztáv, az előkészítő bizottság elnöke nyitotta meg rövid beszéddel, szívesen üdvözlőlvén a szép számmal összegyűlt tagokat. A megnyitó beszéd után Péterfy indítványára táviratilag üdvözlötték a közoktatási minisztert, a ki a millenniumi tanügyi kongresszus érdekében már eddig is olyan sokat tett. Ezután Nagy László főtitkár olvasta fel az előkészítő bizottságnak a kongresszus szervezésére vonatkozó javaslatát, melyből, mint fontosabbakat, a következőket említjük fel: 1. A kongresszus felöleli a közoktatási szervezet minden ágát, valamint a neveléstudomány általános érdekű tételeit. 2. A gyűlésnek tagja lehet minden magyar polgár, a ki neveléssel vagy tanítással hivatásszerűen foglalkozik, vagy a nevelés ügye iránt érdeklődik. 3. A tagsági díj 2 frt. 4. A gyűlés 1896. júl. első felében tartatik s 5 napnál tovább nem terjedhet. 5. A rendező bizottság, mely legfeljebb 300 tagból állhat s leginkább fővárosiak közül választatik, irodát tart fenn s hivatalos értesítőt ad ki. 6. A kongresszus ülései kétfélék lesznek, úgy mint szakosztályi és összes ülések. 7. A szakosztályok száma, 9, ú. m. neveléstudományi, népoktatási, középiskolai főiskolai, szakiskolai, művészeti, emberbaráti intézetek, nőnevelési és iskolai közigazgatási és szakfelügyeleti szakosztályok. 8. Az ünnepélyes megnyitó gyűlésen minden tag részt vesz s aztán megalakulnak a szakosztályok. 9. A szakosztályok egy időben tartják üléseiket, de az összes ülés alatt gyűléseiket felfüggesztik

s bejelentik határozataikat, melyeket a közös ülés egy-szerűen tudomásul vesz.

A javaslat elfogadtatván, dr. Beke Manó olvasta fel szépen kidolgozott előterjesztését, a kongresszus összes üléseinek tárgyaitól. Előadta, hogy a kongresszus szervezetében két elv érvényesül. Az egyik az, hogy a közoktatás egyes ágazataiban felmerülő részletes kérdések eldöntése felett olyan tanférfiak tanácskozzanak, akik azzal az intézménnyel összeforrtak; a másik, hogy az általános kérdésekhez szóljon hozzá a közoktatásügy minden munkása s az ezekre vonatkozó határozatokat szentesítse és erkölcsi súlyát fokozza hazánk tanférfiainak összcsége. A kongresszust az egyesületek és testületek együttes működése fogja jellemezni s épen ezért egyesületeinknek, testületeinknek s a tanítással foglalkozó magánosoknak is bizonyos záros határidőig tetteket kell kijelölni, melyeket aztán az elnöki bizottság szakosztályok szerint csoportosít s az esetleges hiányokat pótolni igyekszik. Ezek közül a tételek közül választják ki az általános érdekűeket is, melyeket aztán tárgyalás végett az összes ülés elé terjesztenek. Hogy milyen sok ilyen általános kérdés kínálkozik megvitatás végett, kitűnik az alábbiakból is. Az összes üléseknek tárgyalni kell mindenesetre a *népoktatási törvény revisióját*; napirendre kell kitűzni a *középiskolai törvények kritikai méltatását* és azoknak korszerű és a nemzeti kívánalmaknak megfelelő átalakítását. Rá kell mutatni arra a szükségre, a mely *új főiskolák felállítását* követeli, valamint azokra a siralmas állapotokra, melyek a *humanitarius intézmények* terén nálunk uralkodnak. Behatóan és a kor szabadelvű szellemében tárgyalniok kell a *nőnevelés kérdését*, mely mindig erősebben, erősebben döngeti az ósdi felfogások khinai falát. Meg kell beszélni, hogy mi módon lehetne a *nemzet oktatónak egységes képzéséről*, a *tanító és tanárképzésről egyaránt gondoskodni* s hogy lehetne megteremteni *hazánk tanítóinak egységét*? Tanácskozni kell a felett, hogy mi módon kell a tanítóság *ethikai befolyását*, a tanítás *nevelő hatását* fokozni a tanítói állás emelése. — a historiai, irodalmi és különösen a *vallásoktatás* ethikai oldalának a mainál erősebb kidomborítása révén? Mi módon lehetne elérni, hogy az *iskolai felügyeletben* a tanítóság alkotmányosabban, teljesebben érvényesülhessen, mint manapság? Nem volna-e célszerű, ha a *vallásügyi minisztérium elválasztatnék a közoktatásügyi minisztériumtól*? Helyes módon érvényesül-e az *állami befolyás* az egyes iskolákban? Nem kellene-e azt a *népiskolákban* fokozni s másrészt felfelé még vele szemben is a *tanítás szabadságát* a mainál is erősebben biztosítani? Meg kell beszélnünk, hogy iskoláink tanterve és szelleme megfelel-e a *nemzeti követelményeknek*? Megfelelnek-e a *mai vizsgálati rendszerek* a kor paedagogiai és liberalis követelményeink? stb., stb. Dr. Beke előterjesztése általános tetszésben részesült, csak a sarospataki főiskola küldötte s lapunk szerkesztőtársa tartotta szükségesnek az igazság érdekében előterjesztésének azt a részét helyreigazítani, a hol azt állítja, hogy az 1848-ban tartott, első egyetemes tanító-gyűlést az akkori *nevelési társaság* kezdeményezésére alakították meg, mert — mint lapunk legközelebbi számának iskolaügyi cikkében is ki van mutatva, — azt a pesti protestáns tanítók kezdeményezték és hívták össze. Ennek a megjegyzésnek helyes voltát az előadó is elfogadta s így valószínűleg a kongresszusi értesítőben már elismeri a II. gyűlést rendező bizottság az első gyűlést rendező prot. tanítók érdemeit. Ezután megválasztatván a kongresszus tisztikara és rendező-bizottsága, az elnök záró szavai után a gyűlés bevégeződött.

B. J.

KÖNYVISMERTETÉS.

Néhai Munkácsy Sándor Egyházi Beszédei.

Kiadja: Bocsor Lajos, külső-somogyi esperes, Kapható csupán a kiadónál.
Ára 1 frt 60 kr.

Esperes az írója. Esperes a kiadó is.

Néhai Munkácsy Sándor, aki írta és dolgozta, széles látókörű esperese Dunamelléken a tolnai tractusnak; — a kiadó szintén ismert tevékenységű és erélyes esperes a szomszéd Külső-Somogyban. Természetes, hogy nagy kíváncsisággal kívántam az ígért és várt füzetet.

Tudom boldogult Munkácsyról, hogy boldogságot talált az evangéliumi felfogásban; ismerem a 70-es évekből megjelent füzetét, mely Laveley híres „Protestantizmus és katolicizmus”-ának értékes átdolgozása. Gyönyörködve tanulmányoztam és vitatkoztam világi ismerőseim körében a füzet tartalma felett, melyben nemzetről-nemzetre, cantonról-cantonra vezet a protestantizmus eredményeihez és a katolicizmus hátrányaihoz. Katholikus léttére elfogultság nélkül írott tényekkel megvitasztal, a történet igaz tényeivel batorit minden protestáns csüggedezőt . . . A szegénységben is gazdag, a kicsiny s mégis győzős protestáns példákkal mintegy felénk kiált: *ne félj kicsiny sereg!*¹

Rokon tárgyú a mostanában feltűnést keltő ultramontan leplelésekkel, mik Berlinben jelentek meg — gróf Hoensbroech jezsuita tollából.

De messze eltértem . . . Bár tartoztam ennyivel; jelezni kívánván, micsoda források mellett üdült Munkácsy, s jólesik kijelentem, hogy a napjainkban kíváncsú és ugyanam hangoztatott evangéliumi hang uralkodó vala néhai esperesünkben. Az evangéliomnak mindenek felett való becsülése melegen sugároz és kiált felém e füzet legtöbb beszédjéből is.

Nem mindnyájából. De az én „Atyám-Uram” szerint, ha egy füzetben csak egy beszéd állja is ki a tiszteességes kritikát, csupán egy legyen is, mely engemet és népemet megelégtessen: nem sajnálom pénzem, megéri az árát . . . Nos ez a füzet hozt ilyen nem egyet, de 10-et, mely megelégit, sőt megörvendeztet nagyot és kicsinyt.

Nem olyan nagyszabású, művészettel cirkalmazott remek ezek, minőket szigorú professoraink követelnek és a homiletikák előírnak; nem is valami filozófiai elmélkedések, melyekbe megfájul a fejünk — ha olvassuk, s hogy egyebeké is úgy ne járjon, hát el se mondjuk; nem is üres deklamálások; hanem egy népet ismerő, praktikus gondolkodású, sokat markolni nem kívánó prédikátornak jóízű tanításai, melyek olvasásakor fogadást tettem, hogy ezeket fel is használom.

Nem valamennyit! És ha a *kiadó esperes* úr, előbb, — kéziratban — közli velem: bizony kihagyattam volna a 33 beszéd közül legalább 6 darabot. Vékonyabb lett volna e füzet, — ám szegényebb semmiképpse, — csupán olcsóbb . . . Egy kis haszon nekünk és talán neki is, no meg — kevesebb csalódás is. A II. az V. a X. a XXIV. a XXXII. és XXXIII. számúknak nem nyújtom hosszúra kimaradó indokolását, csak nyilvánítom, miszerint ezek kihagyása mellett, *kettős* leendett volna a nyereség.

A többi 27. részint eredeti, részint átdolgozás, több előnyvel, mint hibával, kedves és használható beszédek, melyeket — mások szerint is — „cicomától ment, egyszerű, zamatos, kenetes, magyar nyelv is ajánl.”

¹ Bocsanat, hogy e helyen ajánlom is e 30 kros füzetkét. Minden szószéken, az élet minden fordulójánál, a társadalom bármely polcán használható. K. J.

Az I. újévi: szólj az Izráel fiainak, hogy induljanak el . . . Okosan vezet, szépen tanít a hit és remény szavaival . . . De a legnagyobb erő, a legjobb fegyver, ama kettőnek koronája: a *szeretet* — kifelejtődött. Pótolható.

A III. a közkedvességről, „jaj nektek, mikor minden emberek jót mondanak ti felőletek” . . . olyan pompásan csattanó — igaz tanítás, hogy szinte kevéslem a 4 és fél lapnyi terjedelmet. Utána is ab. értem: pótolod még az igazi kedvesség alakjaival, az örökké fényeskedő bibliai lelkekkel.

Az V.-ik a *vitás*. Quot capita, tot sententiae. A „pró” azt vallja: „rövid, mégis tartalmas beszéd. A gyakran földolgozott tárgyat is élénken és nem unalmasan fejtegeti. Különösen szép a hozzá csatolt *verses ima*, mely az 1843 egyházi viszályokra vonatkozik; de ma se korszerűtlen. „A „contra” pedig hangsúlyozza: a verses imák törlendők, még ha könnyebb menetűek, még ha ideiek is; de hogy 50 éves dolgokra illő kifejezések nehezítsék, homályosítsák az értelmet: meg nem engedhető. A beszédben *jöjjön el a te országod* felírat mellett, keresünk valami újat, a tudós esperestől, valami megragadót — és hiába. Döntőn a közvélemény; de nekem az elégséges — nem elég.

A IX.-ik a választottak tulajdonságairól szól, „sokan vannak a hivatalosak, de kevesen a választottak” . . . Mik a választottak tulajdonságai? 1. az evangéliom szerénti gondolkodás, 2. a szólás, 3. a cselekvés. Textus nyomán járó, építő, elmondásra érdemes beszéd. Én oda állítam a régi Kiss Ádám ugyan e textusról írott prédikációja mellé. Kiss Á.-ról azt írja Mitrovics atyánk: „az eredeti, erőteljes Kiss Ádámot senkise képes megközelíteni, annyiaval kevésbbé felül múlni, a mint ezt a folytonos fejlődés s a szellemi növekedés hozná magával” s aggódtam, féltettem Munkácsyt, de kár volt. Munkácsy nem szégyelheti magát, sőt verse nyezhet véle a szószéken is. Patak ifjú theológusai megpróbálhatnák.

A X.-nél is vita támadott . . . Mottója: *Szentnek lehetséges lenni*. A „pró” azt véli: jó beszéd, jól is kidolgozva. A „contra” ennyit megenged; de elvből törli e beszédet . . . Szentnek lehetséges lenni — én nem hiszem és nem is prédikálom. Református dogmámba ütközik. Ellene mond Jézus: senkise lehet szent, egyedül Isten! Ellene mond Péter alázatos vallomása. Ellene a legtöbbet munkálkodó Pál apostól . . . Baptistáknak lehetséges beszéd, hogy még kevésbbébben gondolkodjanak magukról; pápistáknak legyen ez a hite: nekem nem kell!

A XI. XII. XIII. Judásról szóló cyklus. Barátja a nép az ily bibliai alakok, jellemek szószéki tárgyalásának. Tanultam is, tapasztaltam is, hogy név, vagy eseményhez köthető prédikáció, szent könyvünk segédelmével, egyéb tudással hálás órát, maradandó emléket biztosít.

A XIV. Virágvasárnapról szól; de nem örömről, nem virágról; hanem a Jézus lábait mosó *Mária kegyeletéről*, s ezzel ellentétben a cselszövő, az *áruló Judásról* . . . Minden szószéknek díszje egy ilyen felfogású virágvasárnap tanítás.

A XV. XVI. igen terjedelmes alapigék: Lukács XXIII. 24—47 alapján tartott bibliai magyarázat. A tanítás lehetne bővebb . . . Lenne mit mondani — mikre alkalmaznia.

A XVII. XVIII. XIX. husvét. Legelső hely a XIX.-és Öreg „Atyám Uram”-nak ajánlom, ki úgy nyilatkozott, hogy jó husvét beszédre még nem akadt. Erről hiszem, hogy megnyeri barátságát s megváltoztatja vélekedését.

A XX. A keresztyén sebhelyeiről — ép ide való — a feltámadás utánra. Tanulságos, igen jó beszéd. Alapigéhez hiven és haszonnal ragaszkodik. Úgy, a mint van, elmondható.

A XXI. XXII. XXIII. és VI.-ik Gerockból átdolgozott. Áldott a sok kéz munkája ez jutott eszembe, mikor e re-

mek biblia magyarázat-féle beszédeket átolvastam. E módszerrel átdolgozva az új Testamentum minden története: sokkal áldásosabbá tenné forgódásunkat.

Ezeknek utána jön három pünkössti és egy néhány közönséges; valamennyi gazdag és ékes ami egyetlen tárházunk, evangéliomunk kincsei révén.

* * *

Egy szó — mint száz: a 190 lap tartalmát 1 frt 60 kron nem tartom drágának; mert tudom, hogy füzeteként a portó 20 krt, a pakolás 5 krt fölemeszt és így 1 frt 35 kr-nál több nem marad a kiadó számára.

Valamennyi beszéd rövid; az eddig ismert füzetes prédikációknál rövidebbek, ami nincsen hátrányokra; sőt ellenkezőleg. S hogy virágvasárnap, nagypéntek, husvét, pünköszt előtt jelennek meg: a kiadó jó érzékéről tanuskodik.¹

Ajánlatott e füzet Külső Somogy esperese által, tolnai református egyházmegyénk gondnokának: Méltóságos Szilassy Aladár úrnak, a boldogult szerző ismerőjének, sőt tisztelőjének, annak a csudálatos buzgalmu világi férfiúnak, kinek szárnyalása sokunkat gyönyörködtet: beszéde, cselekedete, magvetése boldogít, mert a köznek java leszen az ő szívének dobbanásából, kezének áldásos munkájából.

A népszerű, az okos és használható tanításokat jó lelekkel ajánlom lelkész társaimnak.

* * *

Még vagyunk nekünk egy esperesünk.² Zárt fiókjában drága kék — ama gazdagságos mezőkről. . . Oh hogyha azokat szemelhetnők, hintegethetnők: az volna csak lelki gyönyörűség, az lenne még az esemény Kárpátoktól le az Al-Dunáig! . . .

Dömsöd, 1895. március 18.

Kájel József,
lelkész.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** Osváth Bertalan, szalóci (Gömör) ev. ref. lelkész neje, szül. *Bartók Juliska* f. hó 14-én, boldog házasságuknak 3-ik évében hosszú szenvedés után, a gyászjelentés szerint »életének viruló korában« elhunyt. Férje, egyetlen fia, szülői és testvérei bánatának nyhítésére küldjön az ég húsvéti vígasztalást. Áldás legyen a szerető nő, anya, jó leány és rokon emlékezetén. — *Ujfalussy Sándor*, a nagybányai egyházmegye gondnoka, Szatmárvármegye főispánja, f. hó 12-én, hosszas szenvedés után Remetemezőn meghalt. Temetése az egyházmegye és a vármegye nagy részvéte mellett ment végbe. A megboldogultban ev. ref. egyházunk egyik legbuzgóbb vezéremberét veszítette el. Áldás emlékére!

— **Agliardi, pápai nuncius** itt jár a »Mária országában« és osztogatja a XIII. Leo áldásait sűrűn, szívesen. Látogatásának nincs nyilván bevallott célja, de a napi sajtó úgy hiszi, hogy nem ok nélkül választotta a nuncius úr épen ezt az egyházpolitikás időt. Budapest, Esztergom és Nagyvárad látják és hallják ezt a ritka különlegességet, sőt Esztergom már látta és hallotta is f. hó 15-én, a mikor — természetesen — díszbéd is volt s azon pohárköszöntők is fakadtak. Érdekes a primás köszöntőjében s igazolja a sajtó nyugtalankodását az, hogy ő Agliardit tartja itt, a *mi hazánkban* a r. kath. egyház legéberebb órének. . . s olyannak. a kinek az ideérkezése új erőt kölcsönöz nekik (!) . . .; de még figyelemre méltóbb a nuncius felfogása, mely szerint ő

a primás bókjait az egész vitéz magyar nemzet hódolatának tekinti s mint olyat készül letenni a szentszék számolyához, sőt biztosítani kívánja ő szentségét a magyar nemzetnek a szentszék iránt való örökös ragaszkodásáról és fiúi hódolatáról, a miben ő szentsége saját boldogabb jövőjének biztosabb zálogát fogja tekinteni (!). A legérdekesebb végre az, hogy a nuncius szerint a primás »e kitűnő nemzet öre« s mint ilyet meg is biztatja, hogy csak folytassa nemes küzdelmeit a diadalomig. — Nem szól róla a hír, hogy valaki felvilágosította volna a nuncius urat a felől, hogy vannak ebben a *kitűnő nemzetben* »eretnekek« is, recipiálásra váró izraeliták is, tehát a történeti igazság érdekében tanácsos volna a szavakat megválogatni.

— **A debreceni egyetem ügyében**, Kiss Áron püspök vezetése alatt, küldöttség járt a vallás- és közoktatási miniszternél. A miniszter a tervezett philosophiai fakultásnak és a tanárképző intézetnek felállítását megadhatónak tartja, természetesen az állami befolyás biztosítása mellett. A kiegészítendő jogakadémia részére is megígérte a képesítési jogot.

— **A protestáns középiskolák, jogakadémiai és tanítóképzők tanárai Csáky grófnak** nagy csütörtökön adták át azt a dísz albumot, melyben köszönetüket fejezik ki az országos nyugdíjtörvény megalkotásáért. Az átadásra körülbelül 32 tanintézetből, mintegy 52 tanár gyűlt össze. A volt minisztert Andrassy úti palotájában keresték fel, ahol *Vámossy Mihály*, a budapesti ev. ref. főgimnázium igazgatója üdvözölte társai nevében. Csáky gróf szép beszéddel köszöntö meg a becses emléktárgyat, kifejezván, hogy ha minisztersége alatt többet nem tett volna is, mint a nyugdíjtörvény megalkotását, melylyel annyi sok és oly régi méltánytalanság szűnt meg, már nyugodtan tudna vissza tekinteni miniszterségére. Az albumot — mondá — gyermekeinek is mutogatni fogja, hogy azzal is buzdítsa őket a lelkiismeretes kötelességteljesítésre. *Klamarik* miniszteri tanácsosnak szintén megköszöntötte a nyugdíjtörvény keresztülvitelénél kifejtett fáradozását.

— **Az „Egyesült Államokban“** a nő-tanítók száma jelentékenyen felülmúlja a férfi-tanítók számát. 1883-ban az összes tanerőknek körülbelül 43%-a férfi volt, 12 év múlva ez a százalék 33-ra szállott alá; 368,791 tanító közül 224,342 nő volt. Egyes államokban a tanítónők nagy száma még inkább szembetűnő. New-Hampshire-ben 2829 tanítónő és csak 305 tanító van. Philadelphiában 3100 tanító közül csak 125 férfi. Illinois államban 22,357 nyilvános és 3126 magántanító van; ezek közül 6522 férfi, 18,961 nő. Ugy látszik, hogy a nők alkalmazását gazdasági szempontok mozdítják elő. Míg egy tanítónő átlag 25 dollár havi fizetést kap, a tanítók 48 dollárt kapnak. Indiana államban, hol mindkét nemű tanítók egyforma fizetést kapnak, a tanítók és tanítónők száma is csaknem egyenlő.

— **Az országos diák-kongresszus** ez év május havában, Debrecenben fog megtartatni, Simonffy Imre polgármester s a főiskola helyi gondnoka és dr. Öreg János főiskolai közigazgató elnöke alatt.

— **A sárospataki ev. ref. templom építéséhez** az egyház tagjai következő pénzádománnyal járulnak: (Folytatás.) Bosnyák Jánosné 10 frt, Szabó Ferencz 8 frt, özv. Arday Pálné 20 frt, Kapéri Sámuel 28 frt, Kardos János 50 frt, Balogh József 12 frt, Ferencsik Mihályné 6 frt, Réz Andrásné 6 frt 60 kr, Dolgos József 8 frt, Darab János 20 frt, Jónás Kálmán 10 frt, özv. Lácza Jánosné 50 frt, Kézi Károly 15 frt, özv. Tóth Andrásné 32 frt, Bartus József 10 frt, Koch János 15 frt, Jánossy József 30 frt, Szabó Ferenczné 10 frt, Kántor Ferencz 30 frt, Csizsár János 6 frt, Erdélyi Gábor 50 frt, Mór András 18 frt, özv. Oláh Józsefné 17 frt 60 kr, Hochvartné Kelemen Erzsébet 7 frt, Kelemen György 20 frt, özv. Tóth Gáborné 10 frt, Gsikó György 10 frt, ifj. Mester József 7 frt, ifj. Oláh János 6 frt, Varga János 20

¹ Mi azonban csak most közölhetjük ez ismertetést.

² Baksay Sándor; az »Atyám Urám« is ő.

Szerk.

Szerk.

frt, Halász István 30 frt, Varga István 20 frt, özv. Varga Istvánné 20 frt, Móre István 40 frt, Major György 30 frt, özv. Tóth Istvánné 13 frt, Tóth Józsefné 20 frt, ifj. Egyed János 20 frt, özv. Kézi Jánosné 30 frt, Végső István 6 frt, Halász Ferencz 10 frt, Kállai József 10 frt, ifj. Tóthbegyi János 22 frt, ifj. Oláh József 22 frt, Hajdu József 14 frt, Móre János id. 6 frt, Csutor József ifj. 8 frt, Miskei József 25 frt, Egyed János id. 30 frt, Zsoldos Lászlóné 10 frt, Móre János 10 frt, Kézi Ferencz 40 frt, Matusz János 23 frt, özv. Csehi Jánosné 11 frt, Csehi János 22 frt, özv. Nemes Györgyné 7 frt, Bálint János 25 frt, Matisz Istvánné 15 frt, Nádaskai Mihály 40 frt, Szentpéteri Lajos 25 frt, özv. Jerászek Jánosné 15 frt, Kereszturi Károlyné 40 frt, Kis János 9 frt, Szancsi Andrásné 7 frt, Halász Dániel 10 frt, Bálint András 11 frt, özv. Nagy Mihályné 6 frt, Simon Mihály 7 frt, özv. Tóth Ferenczné 7 frt, Tóth János 7 frt, Tóth József 7 frt. Főösszeg 8189 frt 20 kr.

Pályázati hirdetések.

Az 1895-ik év folyamán tartandó rendkívüli egyházkerületi közgyűlésen választás útján, a nagy enyedi ev. ref. Bethlen kollégium theol. akadémiáján, elhalálozások folytán megüresedett, 2 rendes tanári tanszék fog betölteni.

E tanszékek egyikével az Ó-, másikával az Ujszövegségi exegetikai, esetleg a történelmi és rokon tudományok tanítási kötelezettsége jár a konventi tantervben megszabott heti maximális órászámmal.

E tanszékek mindenike után járó javadalom évi 1650 frt készpénz, 50 frt ötödéves pótlék, természetbeli lakás vagy 300 frt lakbér és esetleg veteményes kert-rész.

Az alkalmazandóknak, az egyházkerületi közgyűlés jóváhagyása esetében, a kollégium minden lehető esetre (végkielégítés, nyugdíj, özvegyek és árvák ellátása stb.) szorosan ugyanolyan kötelezettségek ellenében, ugyanolyan jogokat biztosít, milyenek az állami, illetőleg más nyilvános tanintézetek tanáira nézve az 1885. évi XI. és az 1894. évi XXVII országos törvénycikkekben vannak megállapítva.

Az Állomás 1895. szeptember 1-én foglalandó el.

A pályázni óhajtok életkorukról, vallásukról, képesítettségükről, eddigi alkalmaztatásukról és irodalmi működésükről szóló bizonyítványokkal felszerelt folyamodványait az erdélyi ev. ref. egyházkerület püspökéhez az 1895. évi május hó 1-ig nyújtják be.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsától.

Kolozsvárt, 1895. március 24-én.

Dr. Kolozsvári Sándor, *Parádi Kálmán,*
3-3. elnökhelyettes tanügyi előadó.

Az államilag segélyezett sepsi-szent-györgyi ev. ref. Székely-Mikó-kollégiumhoz, mint főgimnáziumhoz, vallás- és tornatanári állásra pályázat nyitattik.

A vallastanár évi fizetése 600, a tornatanaré 400 frt.

A rendes tanításon kívül, ha az illető a kollégiummal kapcsolatos internátusnál felügyelői tisztséget is elvállalni hajlandó, külön-külön 150 frt, bennlakásban és élelmezésben részesül.

A pályázók szabályszerű képesítettségüket feltüntető okmányaikat — a vallastanári állásra pályázó az illető egyházkerület püspökétől beszerzendő, rendelkezés alatt nem lévő állapotát feltüntető bizonylattal együtt — 1895. évi május hó 6-ig a kollégium előjáróságához nyújtják be.

Az állomást 1895 szept. 1-én tartoznak elfoglalni.

Sepsi-Szent-Györgyön, 1895 április 7-én tartott előjárósági ülésből.

id. Donáth József, *Benke István,*
főgondnok. jegyző.

I-1

HIRDETÉSEK.

Az egyetlen tökéletes ujonnan szabadalmazott

önműködő

szőlővessző- és növény-permetező
„**SYPHONIA**“

fölülmúlt minden eddigi ismert permetezőt, mivel **önműködően** permetez.

Sok ezer ily permetező van már alkalmazásban és ugyanannyi **elismerő bizonyítvány** tanuskodik arról, hogy a „Siphonia“ szerkezete minden más hason-célú szerkezetet fölülmúlt.

Mayfarth Ph. és Társa

gazdasági-gép-gyár,

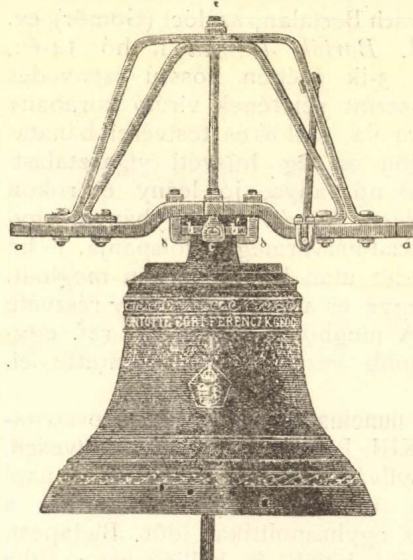
különlegességi gyár **borsajtók és gyümölcsértékesítési gépek** számára.

Bécs, II/1, Taborstrasse 76. sz.

Árjegyzékek és számos elismerő nyilatkozatok ingyen. — Képviselők felvételnek 2-10

Az ország legrégibb harangöntődéje

Kis-Gejőczen (u. p. Császlócz, Ungmegye).

Alant írott bátorodom a nagytiszt. lelkész urak becses tudomására hozni, hogy öntődémben minden nagyságú s hangú harangok készítését elvállalom, a kívánt hang-nem szerint, forgatható fa- vagy vas-koronával, a legjutányosabb ár és fizetési feltételek mellett.

Jót állok a leg-szebb legerősebb hang-képességért, tartósságért, sőt még a szállításnál történhető károkért is.

Nem tetsző harangot visszaveszek. Öntődé, mely már több mint egy század óta közmegelegedésre számtalan harangot szállított, reményem, hogy a jövőben is ki fogja érdemelni a nagyt. lelkész urak becses pártfogását.

Kiváló tisztelettel

Egri Ferencz,
harangöntő és földbirtokos.

2-12

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Nagy Pál gömöri esperes gyűlés-megnyitó beszéde.« — »A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tanügyi bizottsága.« *Benevolus.* — »Mit beszélnek a jelentőiek egyházkerületünkéről?« *Dr. Tüdös István.* — »Baksay Sándor alapszabály-tervezete.« — »A gömöri ev. ref. lelkesi értekezlet közgyűlése.« *Bázi M.* — »A gömöri ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.« *Vattay László.* — »A tornai egyházmegye tavaszi közgyűlése.« *Arday Janka Dániel.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Pályázatok.«

Nagy Pál gömöri esperes gyűlés-megnyitó beszéde.

Nagytiszteletű egyházmegyei közgyűlés!

Közeledünk a XIX. század vége felé; már csak 5 év van abból hátra s akkor az az idők végetlen tengerében örökre elmerül, mint elmerültek annyi megszámlálhatatlan évszázadok és évezredek, melyek legnagyobb részének eseményeiből mit sem őrzött meg számunkra az idők tanúja, a történelem.

Ez alkonyához közelgő század nagy eseményeket szült a tudomány s az ez által rohamosan fejlesztett ipar, művészet, a társadalmi, polgári és politikai élet mezején. Ennek közepe a szabadság, egyenlőség s testvériség magasztos eszméit megvalósította, a polgárok s vallásfelekezetek közötti válaszfalat ledöntötte.

Édes magyar hazánk sem volt tétlen nézője ezen rohamos haladásnak; mint az európai népcsoport számában kicsiny, de nemzeti jellemben, fejlődési képességben egyik jelentékeny tagja, élénk részt vett abban s a század alkonyán nagyszerű eredményeket mutathat fel minden téren.

Magyar nemzetünk életképességét nem bírta megbénítani a szabadságharc után bekövetkezett elnyomatás. Mint teher alatt a pálma, úgy fejlődött s növekedett ennek szomorú éveiben a magyar nemzeti önérzet, mely az alkotmányos aera kezdetétől bámulatosan megnövekedett. Oly eredményeket értünk el, milyenekhez a sötét napokban alig lehetett reményünk.

A végéhez közelgő század alkonyán azonban három meghosszabbodott árny tűnik fel kísértő rémként előttünk; ezen árnyak a század-alkony szép és dicső alakokkal büszkélkedő képének összhangját zavarják.

Ez árny egyike a külföldről mesterségesen importált *socialismus*, melynek bár egy bizonyos fokig van létjogosultsága, mint a szabadság, egyenlőség s testvériség szülöttének, de e fokon átlépve, rombol és pusztít, mint vészes áradat.

Másik a hazánkban lévő különböző *nemzetiségek* magyar-ellenes üzelme s fokonként vakmerőbbé váló tüntetése élő szóval és sajtó útján, dacára annak, hogy törvényeink nem tesznek különbséget a különböző ajkú

és nemzetiségű polgárok közt s kormányunk a nemzetiségekkel szemben a türelem végső határáig megy.

Harmadik a r. kath. klérus *ultramontán* iránya, mely a század végén újult erővel lépett fel a Rómából vett utasítás szerint s a kath. főurakkal és néppel szövetkezve, erős phalánxot alkot azon szabadelvű reformok keresztülvitelének megakadályozására, melyek az ő középkorias nézetökkel, stabilizmusokkal ellentétben vannak.

E három veszélyes tényező, e három sötét árnya a század végének, akadályára van a békés és gyors haladásnak. — De bízunk a jó ügy diadalában!... A haladás kerekét az obscurantizmus, az önzés, roszakarat és ármány, hosszú időre le nem kötheti, legfőlebb csak meglassíthatja; e kerék szétzuzza a kötelekeket, s azokat gázolja le, kik útjában állanak.

Képviselőházunk, kormányunk, dicsőségesen uralkodó királyunk a liberális eszméket irták zászlójukra; csakis az ultramontán elemekkel szaturált főrendiház egyrésze az, mely az egyházpolitikai szabadelvű törvényjavaslatok elé ismét és ismét akadályokat gördít; de e ház szabadelvű pártja is többségre jutott már három törvényjavaslatra nézve s a még hátralevő két törvényjavaslat keresztülvitele felől sem lehet kétségünk.

Azonban, ha már valamennyi egyházpolitikai reformjavaslatok törvényerőre emelkednek is, még ezzel nincs megnyerve minden, még ezután nagy és fontos feladatok várnak reánk, protestánsokra; a század végén nehéz harcokat kell nekünk kiállanunk s megharcolnunk.

Küzdenünk kell a *social-demokratizmus* túlságai ellen, nehogy az nihilizmussá fajuljon s úgy a polgári mint az egyházi társadalom veszélyes rázkódtatásoknak legyen kitéve.

Békés érzületet kell tanúsítanunk a nem magyar nemzetiségekkel szemben, kik velünk ugyanazon hazának egyenjogú polgárai; de éppen azért, mert egyenjogúak, nem szabad túrnunk, hogy fölénk kerüljenek. A magyar nemzet supremáciáját fel kell tartanunk edesen zengő nyelvünkben, mely e haza hivatalos nyelve.

Végre kétszeresen örködnünk kell, hogy a főuri ultramontán elemekkel s a vakhitű néppel szövetkezett róm. kath. papság ugyanazon szabadelvű törvényeket, melyeket mi óhajtottunk s ők elleneztek, ellenünk ne fordítsák.

Lelkészek, világiak és tanítók egyesült erővel álljanak a résre, melyen át a fekete sereg protestantismusunk szikla várába betörhetne.

Mivel pedig a mi fegyverünk nem testi, hanem lelki fegyverek s csak is ezekkel nyerhetünk diadalt, s biztosíthatjuk prot. egyházunk fenmaradását s folytonos fejlődését: jó eleve készítsük el e lelki fegyvereket.

Lelkészi karunk tudományos képzésére kell anyaszentegyházunknak a fő súlyt fektetnie, mert a tudomány a vallásos és egyházi téren is a legnagyobb hatalom. Minden áldozatot meg kell hoznunk, hogy a papság tudományos színvonala emeltessék.

A tudomány mellett kell, hogy lelkészeink a hit-hűségben neveltessenek. Mert az erős és élő hit tudományal párosulva, hegyeket képes megmozgatni.

Utasítandók a lelkészek, hogy nagyobb mértékben gyakorolják a cura pastoralist, mint eddig tették.

Iskoláinkban a vallástan nagyobb buzgósággal taníttassék, az egyházas érzület, mind a két nemű iskolás növendékekben folytonosan fejlesztessék.

A lelkészek az iskolás növendékek vallásos oktatására nagy gondot fordítsanak.

A világi elem a mostaninál sokkal nagyobb mértékben vonassék be az egyháziasság fejlesztésének nagy munkájába. Tekintélyes uraink s úrnőink ne tekintsek rangjukon alólinak e szent munkát, mert ha ők ez elől elzárkóznak, úgy a magukra hagyott lelkészek s tanítók nem lesznek képesek óhajtott sikert mutatni fel.

Vége, hogy a lelkészek s tanítók ne bánattal, hanem örömmel és lelkesedéssel végezzék munkájukat: itt az idő, hogy e szellemi munkások anyagi helyzete javíttassék. A tanítók ügyét már kezébe vette a haza s az újabb időben, a viszonyokhoz képest, sokat tett és tesz sorsuk javítására s erősen hiszem, hogy még többet is fog tenni; ámde a papság legnagyobb része szánandó anyagi helyzetben van. Istennek ezen nyomorgó szolgáitól, kiket a mindennapi kenyér gondja epeszt s kiknek kezébe a szegénység, biblia helyett kapát és ásót ad: nem lehet várni, hogy hősiesen és eredménynyel vitézkedjenek Krisztus zászlója alatt.

Segíteni kell azért a prot papság sorsán. — Ez első sorban, az állam kötelessége, melynek teljesítésére mielőbb el kell jönnie a rég várt teljes időnek.

Ha a papság anyagi helyzetén javítva lesz, az bizonyára erélyesebben és sikerebben teljesítendő kötelességét s ifjaink közül többen vállalkoznak a tiszteletes hivatalra s most évről-évre fogyó teológusaink meg fognak szaporodni.

Ezeket tartván szükségesnek ez alkalommal az egyházmegyei közgyűlés előtt elmondani, midőn örömet fejezem ki azon, hogy lelkészek, világiak és tanítók, ily szép számmal egybegyűltek egyházmegyei tavaszi rendes közgyűlésünkre, mindnyájukat szívből üdvözölve, azon szíves kéréssel, hogy a tanácskozáshoz kellő tárgyas higgadtsággal részt venni méltóztassanak, a gyűlést ezennel megnyitottnak nyilvánítom.

ISKOLAI ÜGY.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület tanügyi bizottsága.

A kerületnek május 7-dikén, Miskolczon kezdődő közgyűlése újra fogja szervezni a sárospataki főiskola igazgató-tanácsát s részben ennek gazdasági választ-

mányát is. Vissza fog pillantani ezeknek hat évi működésére s a jobbadán ingyenes munkásokhoz bizonyosan lesz egy pár meleg szava, egy szíves köszönete.

Merülnek e fel e restauratio alkalmából reform-gondolatok; összeszámolja-e a kerület az általa elrendelt felügyelet előnyeit, netalán hátrányait s költségeit, vagy nem: — ki tudná azt megmondani?! Az azonban igen valószínű, hogy e testületek szervezése, vagy legalább azok tagjainak újból való választása felszínre veti az azokkal rokon célú intézményeket is, vagyis mindazokat, a melyek a kerület tanügyének vezetésébe egy vagy más címen befolyanak s a nép, közép és felsőbb oktatás fokozatain ellenőrző szerepre vannak hivatva.

Igy kerülhet aztán szóba a *kerület tanügyi bizottsága* is eszmetársítás útján.

Kíváncsinos volna, hogy csakugyan előkerüljön. Mert igaza volt, — legyünk őszinték — igen igaza volt a Sárospataki Lapoknak, mikor egy és más alkalommal, inkább csak példázó-ással, mint egyenes szavakkal elégedetlenségének adott kifejezést a tanügyi bizottság sem hév, sem hideg viselkedése miatt s óhajtotta annak mielőbbi reformálását is.

Mit is csinál s miként is működik ez a tanügyi bizottság, a mely az egész kerület népiskoláinak legfőbb ellenőre?! Van-e benne elegendő életképesség, szakismeret, ügyszeretet?!

Láttam s hallottam egy pár ilyen bizottsági gyűlést, a mint a kerületi gyűlést megelőző nap délutánján nagy nehezen összeverődött. A tagok arcáról mintha azt olvastam volna: mi lesz, hogyan lesz? A teendőikkel maga az elnökség lehetett általában tisztában, no meg a jegyző, vagy titkár, a kinek az volna hivatása, hogy lelke legyen az egész bizottságnak s kis újjából is ki bírja rázni az egész kerület tanügyének képét. Láttam, hallottam kínos tárgyalásokat félig értett vagy rosszúl értelmezett kérdések felett, bizonyos féltékenységet az elsőségért versengő egyházmegyéik képviselőiben s egy jó adag nembánom-ságot vagy a szunyogok szűrését, a tevék elnyelését; szóval a mélyreható szakismeretnek, a tájékozottságnak, a felkészültségnek olyan hiányát, a melyért inkább a szervezetet tartottam hibásnak, mint a bizottság tagjait.

És úgy tetszett nekem, hogy mennél jobban haladtunk előre az időben, annál nagyobb lett a népoktatás ügye iránt mutatkozó érdeklenség és annál inkább szállt alá a mérték, a mely alá kerületünk tanügyét oda állították vagy odaállította a bizottság többsége. Az állami népoktatás növekedő hatalma, saját erőnk elégtelenségének tudása, a tanítóhiány szaporodása stb. — mintha bizonyos mulasztó hatást gyakoroltak volna a kerületi tanügyi bizottságra. Eleve ségben, jó kedvben, reménységben mintha vesztett volna; hatásában mintha meggyöngült volna. Egy-egy indítványa szépen hangzott ugyan a kerület zöld asztala felett, de nem volt, a ki azokért lelkesedni tudjon vagy olyankor — rendszerint olyankor — került nyilvános tárgyalás alá, a mikor a kerületi gyűlés már megfogyatkozott számban és munkakedvben.

Ismétlem, hogy én mindig a szervezetben kerestem a fogyatkozást.

Egy testület, a melynek tagjai csak az utolsó órában foglalkoznak olyan ügyekkel, a melyeket nem ismernek, vagy nem eléggé ismernek: — hát hogyan fejtsen ez ki átható, megelevenítő erőt?! Egy testület, a melynek tagjai nem is mind olyanok, a kiket a tanügy szívök szerint érdekel és mozgat: — miként ne lankadjon el az ilyen a nem örömmel taposott mezőn?! Egy testület, a melynek nincs belső kapcsolata a megyei tanügyi bizottságokkal: miként tudjon az ilyen gyógyírként hatni az

alsóbb fokon mutatkozó betegségek ellen? Egy testület, a melynek egyetlen tagja sem látta a megyéjén kívül első iskolákat és nem ismerheti az azokban felállított mértékeket s nem tapasztalhatja ki az ott élősködő gyöngeségeket: — hogyan ítéljen az ilyen és hogyan végezze a megbízható összehasonlítást és miként ajánlja a legjobb orvoságokat?!

Meg kell tehát változtatni a kerületi tanügyi bizottság szervezetét. Miként? Ugy, hogy tagjai a kerület legkiválóbb szakemberei, vagy legmelegebb szívé, s legtisztább látású dilettansáiból gyűjtessenek össze. Szorosabb kapcsolatot kell létrehozni e közt és a megyei hasonló célú bizottságok közt az által, hogy ez utóbbiak elnökei — a mint azt valaki már régebben indítványozta — a ker. tanügyi bizottságnak hivatalos tagjai legyenek. Továbbá több időt kell adni a bizottságnak a munkára, hogy nyugodtabban végezze kötelességeit s élesebben körültekinthessen saját ügykörében s végre fel kell hatalmazni ennek elnökségét arra, hogy — szükség esetén — akár maga, akár méltó helyettesek által az egyes egyházmegyéknek tanügyi tekintetben vitás területein megjelenhessen.

Mindezekhez — természetesen — az is elengedhetetlenül szükséges, hogy a kerület is behatóbban foglalkozzék a saját tanügyi bizottságának dolgaival, indítványaiival s annak javaslatait az életben is keresztül vinni egész tekintélyével törekedjék.

Szerintem az egész kerület népoktatás ügyének ezen a bizottságon, ennek életrevalóságán kellene megfordulni. Ez vitatná meg a megyei bizottságok indítványait, a tankönyvekre, a tantervre vonatkozó javaslatait, ez ítélne a körülátogatósági intézmény felett stb.

De hogy ha a trombita bizonytalan hangokat hallat: készül-e valaki a harcra?

Most csak ennyit. Ha gondolataim érdemesnek a figyelemre s e kérdés körül valami hullámszás támad, nekem is lesznek még mondani valóim — az úgy javáért.

Benevolus.

TÁRCA.

Mit beszélnek a jelentőivek egyház-kerületünkéről?

(Folytatás).

III. Legelő.

Abaujban	Egyházi s külön célú .	113 h. 1025	□ ⁰
	Lelkeszi	143 " 0195	"
	Tanítói	47 " 0399	"
	Összesen:	304 h. 0019	□ ⁰
Alsó-Borsodban	Egyházi s külön célú .	32 h. 0644	□ ⁰
	Lelkeszi	235 " 0786	"
	Tanítói	106 " 1475	"
	Összesen:	374 h. 1505	□ ⁰
Alsó-Zemplénben	Egyházi s külön célú .	85 h. 1076	□ ⁰
	Lelkeszi	185 " 0230	"
	Tanítói	82 " 0287	"
	Összesen:	352 h. 1593	□ ⁰
Felső-Borsodban	Egyházi s külön célú .	40 h. 1064	□ ⁰
	Lelkeszi	236 " 1542	"
	Tanítói	105 " 0124	"
	Összesen:	383 h. 0810	□ ⁰

Felső-Zemplénben	Egyházi s külön célú .	25 h. 1422	□ ⁰
	Lelkeszi	44 " 0881	"
	Tanítói	25 " 1598	"
	Összesen:	96 h. 0701	□ ⁰
Gömörben	Egyházi s külön célú .	69 h. 0003	□ ⁰
	Lelkeszi	179 " 0620	"
	Tanítói	122 " 1279	"
	Összesen:	371 h. 0302	□ ⁰
Tornában	Egyházi s külön célú .	198 h. —	□ ⁰
	Lelkeszi	33 " 0527	"
	Tanítói	33 " 0829	"
	Összesen:	264 h. 1356	□ ⁰
Ungban	Egyházi s külön célú .	96 h. 1295	□ ⁰
	Lelkeszi	67 " 1112	"
	Tanítói	28 " 0349	"
	Összesen:	1212 h. 0506	□ ⁰

Legelő-birtok tehát 2339 h. 1162 öl területű van kerületünkben. Ebből egyházi s külön célú: 662 h. 129 öl; lelkeszi: 1125 h. 1093 öl; tanítói: 551 hold 1540 öl.

IV. Erdő.

Abaujban	Egyházi s külön célú .	50 h. 0792	□ ⁰
	Lelkeszi	60 " 1348	"
	Tanítói	12 " 0974	"
	Összesen:	123 h. 1514	□ ⁰
Alsó-Borsodban	Egyházi s külön célú .	10 h. 1254	□ ⁰
	Lelkeszi	19 " 0911	"
	Tanítói	11 " 0172	"
	Összesen:	41 h. 0737	□ ⁰
Alsó-Zemplénben	Egyházi s külön célú .	25 h. 0100	□ ⁰
	Lelkeszi	81 " 0810	"
	Tanítói	21 " 0288	"
	Összesen:	127 h. 1198	□ ⁰
Felső-Borsodban	Egyházi s külön célú .	130 h. 0763	□ ⁰
	Lelkeszi	118 " 0349	"
	Tanítói	67 " 1479	"
	Összesen:	316 h. 0991	□ ⁰
Felső-Zemplénben	Egyházi s külön célú .	125 h. 1577	□ ⁰
	Lelkeszi	4 " 1294	"
	Tanítói	— " —	"
	Összesen:	130 h. 1271	□ ⁰
Gömörben	Egyházi s külön célú .	154 h. 1308	□ ⁰
	Lelkeszi	70 " 0037	"
	Tanítói	58 " 0658	"
	Összesen:	283 h. 0403	□ ⁰
Tornában	Egyházi s külön célú .	304 h. 1565	□ ⁰
	Lelkeszi	17 " 0893	"
	Tanítói	8 " 0200	"
	Összesen:	330 h. 1058	□ ⁰
Ungban	Egyházi s külön célú .	40 h. 1500	□ ⁰
	Lelkeszi	49 " 0004	"
	Tanítói	26 " 1118	"
	Összesen:	116 h. 1022	□ ⁰

Erdő-birtok kerületünkben e szerint 1471 h. 194 öl területnyi van, a melyből egyházi: 843 h. 0859 öl; lelkeszi: 421 h. 846 öl; tanítói: 206 h. 89 öl.

V. Szőlő.

Abaújban	Egyházi s külön célú .	44 h. 0871	□ ⁰
	Lelkeszi	24 " 1176	"
	Tanítói	8 " 1022	"
	Összesen:	77 h. 1469	□ ⁰
Alsó Borsodban	Egyházi s külön célú .	20 h. 1289	□ ⁰
	Lelkeszi	3 " 0660	"
	Tanítói	0 " 0485	"
	Összesen:	24 h. 0834	□ ⁰
Alsó-Zemplénben	Egyházi s külön célú .	50 h. 1159	□ ⁰
	Lelkeszi	15 " 0424	"
	Tanítói	1 " 0609	"
	Összesen:	67 h. 0592	□ ⁰
Felső-Borsodban	Egyházi s külön célú .	14 h. 1033	□ ⁰
	Lelkeszi	3 " 0027	"
	Tanítói	0 " 1535	"
	Összesen:	18 h. 0995	□ ⁰
Felső-Zemplénben	Egyházi s külön célú .	8 h. 0170	□ ⁰
	Lelkeszi	4 " 1189	"
	Összesen:	12 h. 1359	□ ⁰
Gömörben	Egyházi s külön célú .	0 h. 0249	□ ⁰
	Tanítói	0 " 0417	"
	Összesen:	0 h. 0666	□ ⁰
Tornában	Egyházi s külön célú .	35 h. 1306	□ ⁰
	Lelkeszi	3 " 0751	"
	Tanítói	2 " 0949	"
	Összesen:	41 h. 1406	□ ⁰
Ungban	Lelkeszi	0 h. 0340	□ ⁰
	Összesen:	0 h. 0340	□ ⁰

Szőllőből van tehát kerületünknek 241 h. 1271 öl területű birtoka, melyből tisztán *egyházi*: 174 hold 1277 öl; *papi*: 54 h. 1377 öl; tisztán *tanítói*: 14 hold 217 öl.

VI. Kert.

Abaújban	Egyházi	3 h. 0027	□ ⁰
	Lelkeszi	14 " 0457	"
	Tanítói	8 " 0856	"
	Összesen:	25 h. 1340	□ ⁰
Alsó-Borsodban	Egyházi	2 h. 1169	□ ⁰
	Lelkeszi	19 " 0708	"
	Tanítói	8 " 1484	"
	Összesen:	31 h. 0161	□ ⁰
Alsó-Zemplénben	Egyházi	6 h. 1384	□ ⁰
	Lelkeszi	11 " 1001	"
	Tanítói	3 " 0358	"
	Összesen:	21 h. 1143	□ ⁰
Felső-Borsodban	Egyházi s külön célú .	4 h. 0991	□ ⁰
	Lelkeszi	8 " 1009	"
	Tanítói	6 " 0121	"
	Összesen:	20 h. 0521	□ ⁰
Felső-Zemplénben	Egyházi	1 h. 0175	□ ⁰
	Lelkeszi	9 " 0955	"
	Tanítói	6 " 0305	"
	Összesen:	16 h. 1235	□ ⁰

Gömörben	Egyházi	2 h. 1372	□ ⁰
	Lelkeszi	10 " 0606	"
	Tanítói	7 " 0731	"
	Összesen:	20 h. 1109	□ ⁰
Tornában	Egyházi	13 h. 1055	□ ⁰
	Lelkeszi	3 " 1342	"
	Tanítói	3 " 0360	"
	Összesen:	20 h. 1157	□ ⁰
Ungban	Egyházi	3 h. 0193	□ ⁰
	Lelkeszi	7 " 1252	"
	Tanítói	2 " 1323	"
	Összesen:	13 h. 1168	□ ⁰

Kertből tehát kitesz egyházkerületünk birtoka: 170 h. 0034 öl területet, melyből *egyház*at illető: 37 h. 1566 öl; *lelkészeket*: 85 h. 0930 öl; *tanítókat*: 46 h. 738 öl.

(Folyt. köv.)

Dr. Tüdös István.

Baksay Sándor alapszabály-tervezete.

A Magyarországi Egyetemes Evang. Reform. Egyház Lelkeszi Gyám és Nyugdíj-intézetéhez.*

I.

Célja, Tagjai.

1. §. Az intézet célja: A Magyarországi Egyetemes evang. reform. egyház rendes lelkészeinek özvegyeit és árváit, sőt fogyatkozottság esetén magokat a lelkészeket is évenkénti rendszeres segélyben részesíteni.

2. §. Kötelezett tagja ezen intézetnek minden rendes lelkész, ki a magyar korona területén, vagy ezen kívül bár, de a Magyarországi Egyetemes Evang. Reform. Egyház főhatósága alatt áll.

II.

Az intézet tőke alapjai.

3. §. Ezen intézet tőke alapjai:

a) Az országos közalapból és a konvent rendelkezése alá eső felemelt államsegélyből egyszersmindenkorra ezen intézet tulajdonába átruházandó 200,000 frt.

b) Azon *belépési tőke-járulékok*, melyeket a lelkészek mint tagok belépésük alkalmával egyszersmindenkorra 100 frtban külön-külön befizetnek.

c) Az alább 4. §. alatt felsorolt és az intézet működésének megkezdéséig tőkésítendő jövedelmek.

* Köztudomású, hogy Kun-Szentmiklós nagyérdemű lelkésze különvéleményen volt az országos lelkészi gyám és nyugdíj-intézetet előkészítő bizottságban és magában a konventben is. A számok ellen kétséget támasztott és föllebbezett a pünkösti lelkesedésre. Beszédét, a melyet a konventen tartott, egész országban azzal a buzgósággal olvasták, a melylyel beszélyein csügünk, ha olykor-olykor hozzájuk juthatunk. A beszéd hatása egyfelől, az egyén kiválósága és az intézmény fontossága okozta azt másfelől, hogy lapunk némely olvasói ismerni kívánták a Baksay alapszabály-tervezetét s mi siettünk azt ő tőle magától megszerezni s ezennel közrebocsátjuk. Az ő utólagos engedelmevel pedig ide igatjuk levelének következő pontjait is:

»Nem irtam volna ezt meg s nem terjesztettem volna a bizottság elé már a múlt évben is, ha jobbnak, megfelelőbbnek nem tartanám minden megelőző terveknél. De mégis meg kell magamat adnom, hogy rosszabb valamennyinél, különben nem maradtam volna vele tavaly is, ez idén is egy család-magamra»

»Ebből egyszersmind önként következik, hogy én ezzel akcióba — a mi különben is ellenkezik természetemmel — ezután még kevésbé léphetek, mint eddig. Ahoz kétezer olyan pap kellene, a ki egyik sem hisz a matematikában, hisz ellenben az első pünköst jelenségeiben.« . . .

Ajánljuk e tervezetet a t. olvasók figyelmébe. Ha most nem alkotható is egy ilyen fajta intézmény, de az eszmélkedni s az ev. ref. egyház jövődjéért gondolkodni, tervezgetni szeretőknek igen jó anyag ez, — aztán egyszer a pünkösti lelkesedés is majd csak közénk csap a maga láng-nyelveivel.

Szerk.

d) Az évi tiszta jövedelemnek a tőke-alaphoz évről-évre csatolandó 5°/₁₀₀-a.

e) Remélhető alapítványok.

III.

Az intézet jövedelmei.

4. §. Ezen intézet jövedelmei:

a) A 3-ik §-ban foglalt tőkék évi kamatai.

b) Az esetleg szerzendő ingatlanok hasznai.

c) A tagok által hivatalosan megállapított fizetésük után évenként fizetendő 2°/₁₀₀-nyi *személyi járuléka*, mely azonban 5 frtnál kevesebb nem lehet. Ezen *személy-járulékokat* az egyházmegyei gyámintézetek szedik be a lelkészekről, s szolgáltatják be.

d) A magyarországi egyetemes evang. reform. egyház népességének megfelelőleg, minden lélek után évenként 1 krban fizetendő *népességi járuléka*, melyet az egyházkerületek szolgáltatnak be.

e) Az egyházak által minden egyes lelkészi hivatal után 5 frtjával évenként befizetendő *egyházközségi járulékok*, melyeket az esperesek szednek és szolgáltatnak be.

f) A konvent rendelkezése alá eső felemelt államsegély évi 20°/₁₀₀-a.

g) Az évi összes közalap 12°/₁₀₀-a.

h) Kegyes adományok.

IV.

Segély jogosultság.

5. §. Ezen intézet jövedelmeiből a Magyarországi Egyetemes Evang. Reform. Egyház összes és pedig úgy mostani és későbbi, mint már korábban elhalt rendes lelkészeinek elmaradtai, mint *segély jogosultak*, a családfo rendes lelkészi szolgálatban töltött éveinek arányában (15. §.) évenkénti szabályszerű *segély-osztalékban* részesülnek.

6. §. *Segély-jogosultsággal* bírnak a lelkész családjának közvetlen tagjai; és pedig

a) a lelkész *özvegye*, míg férje nevét viseli.

b) a lelkész *árvái*, 16 éves koruk bezártáig.

c) maga a lelkész is, még pedig *elaggottsági* címen, ha 40 évi szolgálat után önként nyugalomba vonúl, és *fogyatkozottsági* címen, ha hivatalától akár fegyelmi úton elmozdítottatik, akár saját kérelmére, vagy az egyházi kormányzat előterjesztésére, a hivatal folytatását lehetetlenítő testi, értelmi, vagy erkölcsi fogyatkozások indokából végérvényes ítélettel felmentetik.

7. §. Segély-jogát elveszti az özvegy újabb házasságra lépés folytán, s azt ismét özvegyen maradása esetén nem nyeri vissza.

8. §. Ha valamely lelkész 50 éves korán túl lépett házasságra, elmaradandó özvegye segélyezésénél nem a férjnek szolgálati, hanem az özvegynek ezen házasságban töltött évei vétetnek alapul a segélyezési fokozat megállapításánál.

9. §. Oly özvegyek, kik férjüktől annak utolsó szolgálati évében különválva éltek, valamint azok is, kik férjüktől törvényesen elváltak, saját személyökre csak kérvényezés útján és konventi határozat alapján remélhetnek segélyt.

10. §. Az elaggottsági és fogyatkozottsági címen biztosított segélyt végleg elveszti mind magára, mind családjára nézve, a ki időközben rendes fizetéssel és nyugdíj-igényekkel ellátott közhivatalt vagy közszolgálatot vállal.

11. §. A segély a családnak csak azon tagjaira terjed ki, a kik a segély-jogosultság kezdetekor már tagjai voltak a családnak.

12. §. A ki az evang. reform. egyház közösségéből kilép, segély jogát végkép elveszti.

V.

Segélyezési módok és fokozatok.

13. §. Ezen intézet a segély jogosultaknak szám-arányokban megállapított évi osztalékot nyújt.

14. §. A 4-ik §-ban megnevezett évi jövedelmekből mindenekelőtt a kezelési kiadások vonatnak le; azután a 3. §. d) szerint tőkésítendő 5°/₁₀₀ elkülönítetik és a tőkéhez csatolattik.

15. §. A 14. §. szerint történt eljárás után mutatkozó *segélyezési főösszeg* a segélyjogosultak között két címen osztatik ki:

a) *személyi osztalék*, mely címen minden segélyjogosúltra (özvegy, árva, fogyatkozott stb.) külön-külön és egyformán 1-egy rész osztalék számittatik;

b) *családi osztalék*, mely címen minden segély jogosult család, összes segély-jogosult tagjaival együtt (akár több tagból, akár csak egyetlenegyből álljon is) egy egységet képezvén, a családfo rendes lelkészi szolgálati éveikhez mért osztalékban részesül, és pedig oly módon, hogy 0—5 évi szolgálatra 2 rész osztalék, azontúl minden 5 évi szolgálatra egész 40 évig, egy-egy rész osztalékkal több számittatik. E szerint:

0—5 évi szolgálatra	2
6—10 „ „	3
11—15 „ „	4
16—20 „ „	5
21—25 „ „	6
26—30 „ „	7
31—35 „ „	8
36—40 „ „	9
40 éven felüli bár meddig terjedő szolgálatra	10 rész osztalék esik.

VI.

Kezelési módok.

16. §. Az egyházmegyei gyám- és nyugdíjintézetek alapszabályait igyekezzenek egyeztetni ezen egyetemes gyám és nyugdíjintézet alapszabályaival. Köteleztetnek egyszersmind, hogy alapszabályaikat felülvizsgálás és megerősítés végett illetékes egyházkerületükre terjesszék fel, máskülönb nem bírnak érvénnyel.

17. §. Az ezentúl hivatalba lépő lelkészek saját egyházmegyéjük gyám- és nyugdíj-intézetének csak a 16. §. szerint érvénnyel bíró alapszabályzatok alapján köteleztetnek tagjaivá lenni; máskülönb 3. §. b és 4. §. c alatti járulékaikat közvetlenül ezen egyetemes intézet pénztárába, esperesi hivatalok útján, tartoznak fizetni.

18. §. A mely egyházmegye a járulékokat kellő időre hiány nélkül befizetni elmulasztja, annak segélyjogosultjai a mulasztás évében tekintetbe nem vétetnek s osztalékaik az alaptőke javára esnek.

19. §. Az esperesek tartoznak biztosítékot szerezni aziránt, hogy az új lelkészek a *belépési alaptőke járulékot* szolgálatuk első évében befizessék. E célból köteleztetnek, hogy a hivatali engedélyt mindaddig visszatartsák, míg ezen biztosíték a lelkész vagy egyháza által kimutatva s lekötve nincs.

VII.

20. §. Ezen egyetemes gyám- és nyugdíj-intézet ügyeit a konvent által szabályszerűleg alkotott bizottság intézi, mint a „*Magyarországi Egyetemes Evang. Reform. Lelkeszi Gyám- és Nyugdíj-intézet Intéző-Bizottsága*.”

21. §. Az intéző-bizottság ügyrendjét, kezelési szabályait maga készíti, melyek a konvent megerősítő határozata által nyernek érvényt.

22. §. Ezen alapszabályzat megerősítettén, azonnal érvénybe lép, s érvénye tart a zsinat további intézkedéseig.

KÖZÉLETÜNK.

A gömöri ev. ref. lelkészi értekezlet közgyűlése.

A gömörmegei lelkészi értekezlet április 16-án a Zeherjén tartotta meg, a tagok szép száma és az érdeklődők élénk részvéte mellett, szokott tavaszi közgyűlését. A gyűlést Csabay Pál elnök nyitotta meg a politikai élet egész sötét vonalként áthúzódó, de egyetemes egy-

házunkat is közelről érintő és — ha jól meggondoljuk, nem épen ok nélkül — méltó aggodalomba ejtő kérdés fejtegetésével.

Az ultraklerikalizmus által megteremtett *nép-párt*, ennek előharcosai, különösen a házasságot is, mint szentséget, dogmai merevséggel magához kapcsoló egyház hivatalos apparatusa, a klerus, látván, miként olvasztgatja e szemforgató kettes lelkűek Baffomet bálványát az új idők napfényre: ennek megmentésére, a lelkeket megtévesztő ámitással szövetkezik a néppel, könnyelmű, de egyszersmind veszedelmes játékot űzven ennek hiszékenységével; mert ez a nyílt, becsületes harc helyetti titkos aknafurás komoly veszedelemmel fenyegeti magát a társadalmat. S ha csak magukat azokat érné a robbanás, de hát a mi népünk is itt él ezen az áldott magyar földön, érzékelik az ő népökkel, a fanatizmus pedig terjed, pusztít mindenfelé ölthetetlenül.

Vagy ha ettől megóvná is a mi józan, a szabad eszmék kultuszára megérett népünket a maga józansága: nem félhetünk-e ennek az ellenkezőjétől; nem fogja-e el ennek szívét a közöny, a hidegség, a mikor látja, hogy vallása, és az ez által ápol't intézmények mint hurcoltatnak minden kegyelet nélkül szájról-szájra, s a vallás-szolgáinak kezéből miként vesznek ki minden külső eszközt?

Mindezekre az aggodásokra — mondja tovább az elnöki megnyitó — halljuk az új idő mértőldmutató nagy embereit: Evangyélizálni! Evangyélizálni? Hát nem azt tettük-e eddig is, áron is megvéve az alkalmat, hogy az evangéliomnak lelkével megmentjük a hervadó szívek életét? Avagy kimenjünk a mezőre — a hol népünk az év háromnegyed részét tölti — s ott evangyélizáljunk, hívén, hogy fognak hallgatni áhitattal rátámaszkodva a kasza, kapanyelére? Keressük fel téiben?.. Beh szívesen fogadnak talán a végrehajtó után, ki nem rég exequált papi fizetésbe! Így nem lehet, hanem hát tartsunk vallásos estélyeket falun is a nagy városok mintájára! A számok beszélnek. Budapesten 40.000 emberből megjelelik ezeken 100. Hát a kilence hol vagyon!?! A szó és cselekedet még nem egy, s ezt nem akarják megérteni sokan.

Mi tenni fogunk mindent, a mit egyházunk megtartására tenni lehet és tenni kell, csak ne kötözzék meg kezeinket, hanem függetlenítsék a lelkészi hivatalokat, hogy ne kelljen harcban állani híveinkkel a szegényes kenyérért is.

Ezért 1848 évi XX. t. c. jöjjen el országod!!

Ezen röviden vázolt elnöki megnyitó után a kegyeletos emlékezet fáklyáját gyújtotta meg értekezlet, midőn a nem rég elhunyt kedves társ, Terhes Pál felett tartotta meg Kupay Dénes világi lelkész, az elnök előzetes felkérése folytán emlékbeszédét, mely az értekezlet érdemkönyvébe vétel mellett a Sárospataki Lapoknak és az özvegynek is megküldetni határozottatott.¹

Tárgyalás alá kerülven a járási körök jegyzőkönyvei, mely fájdalommal, egyszersmind méltó megütközéssel vett tudomást az értekezlet a balogvölgyi szakasz jegyzőkönyvéből arról, miszerint egy Budapesten, a Rókus kórházban elhalt, egyházunkhoz tartozó egyén minden szertartás nélkül bocsáttatott túlvilági útjára; holott a „halál nemére való tekintet nélkül az egyszerű temetési szertartásban minden keresztyén részesítendő.” (Egyházi törvény 134 §). Szomorú dolog, s talán magának a méltóságos konventnek kellene odahatni, hogy ehez hasonló

eset többé sehol elő ne forduljon, hanem a keresztyéni és emberbaráti kötelességet mindenütt egyformán teljesítsék. Az értekezlet kéri is az egyházmegyét, hogy e tárgyban tegyen felterjesztést az egyházkerülethez.

Ugyanazon szakasz indítványozza még, hogy miután a meghívás útján való lelkészválasztásnál a meghívás nincs határidőhöz kötve, s így a választó gyülekezet bizonytalan hosszú időre ki lehet, sokszor ki is van téve a választás izgalmainak: a meghívásra tűzessék ki záros határidő; továbbá, látva még mindig a bizonytalanságot és habozást, mely a $\frac{2}{3}$ -ad megállapításánál tapasztalható, óhajtandó, hogy erre nézve a választó gyülekezet közgyűlése legyen egyedül illetékes.

Több szakasz jegyzőkönyve foglalkozván már most az „Országos ev. ref. lelkészi özvegy-árvagyamintézet” alapszabály-tervezetével: értekezletünk is úgy tartja, hogy nem cselekszik túlságosan idő előtti dolgot, ha hozzá szól ahoz, mielőtt az egyházmegyéknek kiadandó utasítás, a konvent által némi részben módosított tervezettel együtt megérkezne; annyiaval kevésbé, mivel e módosítások is ismereteseink már előttünk. Ugyanazért mindjárt a 3° §-nál óhajtja az értekezlet, hogy a rendszeresített állomásokon levő kateketák és vallástanárok is tagjai lehessenek a gyámintézetnek; az 5 §-nál, hogy a bíróság jogerős ítéletével állásukból elmozdított tagok özvegyei és árvái ne zárassanak ki a segélyből, kik nem okai az elmozdított hibájának, a 6 §-nál, hogy a szolgálati időre való tekintet nélkül minden özvegy és árva részesüljön segélyben; a 11 §-nál, hogy ne csak életben létét, de protestáns voltát is tartozzék igazolni a segély jogosult; a 19 §-nál, hogy a 60 éves kor utáni egybekelésből származott özvegyek is részesíttessenek segélyben az 5 éven innen is. Jutalom lenne ez nekik, kik idős férjüket — lehet — majdnem 5 évig voltak kénytelenek ápolni; s végül, hogy a gyámintézet végrehajtó bizottsága ne 3, de 5 tagból álló legyen, s ebbe mind az öt egyházkerület küldjön egy-egy tagot.

Egy nevezetes indítvány került még tárgyalás alá, melyet csak azért tartok helyén valónak itt is felhozni, mivel egy, a kor szellemével teljesen ellentétes szokásnak kívánta volna elejét venni, de a melyet sokan — a szükség parancsolta kényszerhelyzetre való tekintetből — elejtendőnek tartottak, míg a következő napon tartott egyházmegyei közgyűlés időszerű voltát csakugyan elismerte. Amaz ősi szokás megszüntetéséről volt szó, mely szerint az üresedésben levő tanítói állomás az egyházmegyei közgyűlés színhelyén és idején azonnal betölthető volt a nélkül, hogy az állomást elfogadó előbbi működési helyéről való távozási szándékát bejelentette volna a presbiteriumnak. Régebben, míg a tanítók bőségben voltak, nem is valami feltűnő lehetett ez, mert ha valaki elhagyta is helyét, azonnal volt helyette más, de ma — szerintem — a tanítói állás méltóságát is lealacsonyító, mikor oly nagy a tanítóihiány, hogy a tanügyet megmentendő, valóságos vásárt tartunk egyik-másik tanító felett, kínálgatván neki jobb és jobb khártákat.

Búzi M.

A gömöri ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

A gömöri ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése Zeherjén tartatott meg ápril 17-én, a lelkészek és világiak élénk részvétele és érdeklődése mellett. Két dolog jellemzi e gyűlést. Az egyik a tanítók nagy hiánya miatt való aggodalmaskodás, — a másik az, hogy a vezéreken épenúgy, mint a közharcosokon élénken visszatükröző-

¹ Megkaptuk s köszönjük a szíves figyelmet. Miután azonban lapunk a gyász első óráiban sietett a boldogult képét illetékes kezek által megrajzoltatni, bár gyönyörködünk a szép emlékbeszédben, ezuttal azt még sem közölhetjük. Szerk.

dött annak a tudata, hogy a jövő egyházáért kemény és hosszú csatákat kell vívunk. Ez a gondolat kidomborodott, úgy a lelkeszi értekezlet elnökének, mint az esperesnek megnyitójában, sőt a gyűlés után következő társas ebéd toasztjainak is ez volt a tenorja.

Ápril 16-án, este lelkeszi értekezlet volt, melyen több apró-cseprő kérdés lett megbeszélve, a melyek leginkább a lelkipásztori működés körébe tartoznak, — némely fölvetett kérdés a közgyűlés asztalára is odakerült. Csabay Pál értekezleti elnök tartalmas, szép megnyitója, mely leginkább a lelkeszi kar hivatásáról, fizetésének rendezéséről, a mostani egyházpolitikai helyzetről szól, egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetett. Az elnöki jelentésből tudtuk meg, hogy Balog Béla, volt putnoki lelkesz „Putnok város monographiája” című művére, melyet a papi értekezlet segít kiadni, eddig 256 előfizető jelentkezett. E mű a napokban hagyja el a sajtót.* A kiadás és nyomtatás körüli fáradságos munkáknak oroszlán része Ruszkay Gyula jánosii lelkeszt illeti. Terhes Pál, nem régen elhunyt lelkesztársunk felett Kupay Dénes vályi lelkesz, a tanulótlárs és jó barát tartott meleghangú emlékbeszédet.

Ápril 17-én reggel 8 órakor templomi isteni tisztelekre gyűltünk össze, a melyben Farkas Miklós, pelsőci segédlelkész imádkozott. Annak végeztével a parókhán vette kezdetét a gyűlés, melyet Nagy Pál esperes, rövid imával és szép beszéddel nyitott meg, a mely egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetett (s lapunk elején vezércikk gyanánt áll). Azután a terjedelmes esperesi jelentés olvastatott fel, a mely hű képét adja az elmúlt egyházi év történetének. E szerint gyülekezeteinkben a válás erkölcsi állapot kielégítő. A múlt évi kegyes adományok összege: 18,117 frt 25 kr., — építkezésekre fordított: 15,561 frt 81 kr. Plikta Nagy János, rimaszombati polgár, egy 20,000 frt értékű piaci emeletes házat hagyományozott az egyháznak oly kikötéssel, hogy annak jövedelméből évenként 100—100 frtot kapjon a két lelkesz, 60 frtot a kántor és 40 frtot a segédlelkész. Tornallyán az őrtorony rendbehozására 1140 frt önkéntes adomány gyűlt össze. Királyi és Zádorháza új iskolát épített. Számos egyház, u. m. a balogi, tornallyai, palfalvi, naprágyi, zsiói, bátkai, pelsőci, horkai, gicei, bejei, mihályfalvai, dubicsányi, zádorfalvai, alsó-szuhei, zubogyi, szutori, ujfalui több 100 frt értékű javítást végzett a meglevő egyházi épületeken. A lelkek száma: 28,460. Született: 547 fi, 534 leány, meghalt: 411 fi, 449 nő. Házasodott tiszta prot.: 270, vegyes pár: 57. Konfirmáltatott: 305 fi, 320 leány. Hozzánk áttért: 13 fi, 15 nő, — kitért: 3 fi, 3 nő.

Tanítóknak nagy a hiánya. Tíz iskolánk üresen áll. 10—12 iskolánkban ideiglenes tanító működik. Ezek ellen sok az esperes panasza, mert sem a szorgalmuk, sem az erkölcsi viseletök nem kielégítő. Tisztelet a kivételeknek. Eddig csak a rudnai, trizsi és héthi tanítóság kapott államsegélyt 300 frt minimumig. Ezzel nem sokra megyünk, mert még 400 frtos állomásra se nagyon akad tanító. A tanítók fogdosása körül, most is valóságos zsidvásár fejlődött ki. Az az egyház, a melynek a tanítója a gyűlésre eltalál jönni, többnyire tanító nélkül marad, s ezt rendszeren a gyűlés után tudja meg, a mikor neki nincs módjában más tanítót fogni. Egy ilyen tanítófogás miatti neheztes, fellebbezés alakjában, felkerül a kerületi gyűlés elé is.

A pálnapi iskola-vizsgáló bizottságok 34 iskolát találtak kitűnőnek. A mindennapi iskolaköteles gyermekeknek csak 1%-a nem járt iskolába, — az ismétlősöknek pedig 1½%-a.

* Már megjelent s nekünk is megküldetett.

Szerk.

A múlt évről domesztikai hátrálékunk egy krajcár sincs. Közigazgatási pénztári tőke: 12,004 frt, könyvtár-épületi tőke: 1230 frt, tanítói gyámolda tőkéje: 19,210 frt, lelkeszi gyámolda tőkéje: 22,000 frt, a lelkeszi gyámolygylet: 10,640 frt. A tanítói gyámolda új alapszabályait az egyházmegye némi módosítással megerősítette. A szárazvölgyi régi tanítói kör néhány száz kötetből álló könyvtárát az egyházmegyei könyvtárnak ajándékozta.

Az országos ev. ref. lelkeszi özvegy-árva gyámintézet alapszabályait már most tárgyalás alá vette egyházmegyénk. S a lelkeszi értekezletnek arra vonatkozó indítványait mind elfogadta. E szerint kívánjuk: hogy az intézett tagjai közé a rendszeresített állomáson levő válás-tanárok és katekheták is felvételnek; az egyházi bíróság jogerős ítéletével elmozdított tagok özvegyei és árvái, — a mennyiben ők nem részesei az elmozdított hibájának, — segélyben részesíttessenek; *tekintet nélkül a lelkeszek szolgálati idejére, azok özvegyei és árvái azonnal segélyben részesüljenek, mielőtt a kegyév letelik; a segélyre jogosult (11. §.) protestáns voltát is igazolni tartozzék; a nő árváknak 20, a fi árváknak pedig, ha tudományos pályán sikerrel haladnak 24 éves korukig adjanak segélyt; a 60 éves kor betöltése után nősülő lelkeszek özvegyeit is, tekintet nélkül a házasságban eltöltött időre, segélyezni kell; a gyámintézet végrehajtó bizottsága ne 3, hanem 5 tagból álló legyen, s e bizottságban mindaz 5 egyházkerület képviseltessek, — s ezek mellett az új alapszabályt, mint a mely a múlt évben kifejezett óhajításaink legnagyobb részét figyelembe veszi s azokat érvényre juttatja s az özvegyek és árvák segélyezésében a szeretet és egyenlőség elvét valósítja meg, — örömmel üdvözljük s általánosságban elfogadjuk.*

A lelkeszi értekezlet indítványozza, hogy miután a meghívás útján való lelkészválasztásnál követendő eljárás, sem az egyházi törvények, sem a kerület által kiadott utasítás szerint nincs záros határidőhöz kötve s a hosszas huza-vona a választó gyülekezetre nézve sok izgalommal jár, kérje fel az egyházmegye a kerületet, hogy ezt az eljárást is, mint a pályázat útján való választás körüli teendőket, szoros záros határidőhöz kösse. Az értekezlet indítványa elfogadtatott.

Bodon Pál ev. ref. vallású vályi földbirtokost, Budapest, a Rókus-korházból folyó év március havában, a kiadott halotti bizonyítvány szerint, *szertartás nélkül temették el*, a mi a 134. §. (egyházi törvények) intézkedéseivel ellenkezik. Lelkeszi értekezlet mély megütközéssel terjeszti elő az esetet, s kéri az egyházmegyét, hogy a kerület és konvent útján figyelmeztesse az illetékes egyházi hatóságot, hogy az egyházi törvények 134. §-ának intézkedéseit Budapesten is tartsák meg. A halottaink eltemetése körüli kegyeletes és humanus eljárás szintén az evangelizáláshoz tartoznék talán?! Az értekezlet indítványa elfogadtatott.

Szabó István, pelsőci segédlelkész, 12 és fél évi hűséges káplánkodása után, a múlt év decz. 18-án naprágyi körjegyzővé választatván, a lelkeszi pályáról lelépett. Lelépése sajnálattal vétetett tudomásul.

Az utolsó félév alatt három nagy halottja volt egyházmegyénknek: Réthy József, kálósai lelkesz, tanács-bíró, Terhes Pál rimaszombati lelkesz, t.-bíró és Roffi Borbély László, volt egyházmegyei gondnok. Mind hármok emlékezete jegyzőkönyvben örökített meg.

Hanvay Zoltán, ki 8—10 év előtt a legszebb remények közt választatott meg az egyházmegye zöld asztalához, családi szomorú viszonyai miatt, t.-bírói hivataláról lemondott. A kidőlt és visszalépett erős férfiak helyének méltó betöltése kemény próbára teszi a presbiteriumok tapintatát.

Lőrinczy György, rimaszombati pénzügyi hivatalnok, a ki a megyei és fővárosi sajtóban sokszor adia már kitűnő próbáját tollforgató képességének, egyházunk és a nemes szabadelvű intézmények iránt való szeretetének, Csabay Pál indítványára a közgyűlés által lelkesedéssel tiszteletbeli jegyzővé választott. Helyét szép köszönő beszéd kíséretében azonnal el is foglalta.

Pál Ferencz, rimaszombati segédlelkész, hubói lelkeszsé beerősített. Az imolai lelkészválasztás, a hol Szabados László, perkupai káplán, meghívás útján egyhangúlag lett megválasztva, helybenhagyatott. Változás folytán beerősített tiz tanító. Budaházy Lajos és Farkas Miklós Felső-Szabolcsból jött segéd-lelkészek egyházme gyénkbe bekebeleztettek.

Vattay László.

A tornai egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Perkupán tartatott meg, f. hó 17., 18-án élénk érdeklődés mellett. Gyarmathy József, esperes buzgó imája után, Vécsey József e. m. gondnok mondotta el egyházi és iskolai közügyeink iránt meleg érdeklődésről tanúskodó megnyitó beszédét, a mely nyomtatásban is megjelent. Vannak benne olyanok, miket megszívlelni s felettük eszmecserét kezdeni nem felesleges. Egyházmegyénk a jövő nyáron tartandó papi értekezletre tette át megfigyelés s elbírálás céljából, a mikorra a világi elem és a tanítói kar is meg fog hívatni. Azt a részét, mely a kanonica vizitációba a világi elemet is bevonni óhajtja, mint törvényen is alapulót, gyakorlatba venni — már most — kimondotta egyházmegyénk. Nagyon sokat várunk mi, a mai körülmények között attól, ha a világiak részt vesznek az egyházak látogatásában, mert ezáltal sok — különben könnyen elmérgesíthető — ügy ott a helyszínen, költséges küldöttségek mellőzésével, ki lesz egyenlíthető. Világi elnökünk már két éven át vett részt az egyházlátogatás fárasztó munkájában — és pedig elejétől utoljáig — és így míg egyrésztől megismerkedett az egyházak helyzetével, vezetésével s anyagi ügyeivel, másrésztől megjelenése több egyházunkban jótékony eredményt szült.

Ez után az egyházak gyűlésre küldött képviselői igazoltattak. Ez az újabkori intézmény napról-napra hódít, — még a legtávolabbi egyházunk is elküldte a gyűlésre világi képviselőjét.

Csak nem régen kezdtünk örülni annak, hogy világi tanácsbírói székeinket fiatal erővel betölthettük, azon édes reményben levén, hogy végre valahára nem kell minden évben más-más világi tanácsbíró keresnünk — és ime a csak pár évvel ezelőtt megválasztott legifjabb világi tanácsbíránk, Fáy Barnabás — másnemű elfoglaltságát hozván fel okúl — állásáról leköszönt. Arday J. Dániel, elválasztott papi tanácsbíró pedig esküjét letéve, főjegyzői állásáról lépett vissza. Mind a két állásra szavazás rendeltetett el.

Felolvastattak ezek után az elmúlt év minden mozanatára kiterjeszkedő s eseményeiről pontosan beszámoló esperesi jelentés, melyből örömmel hallottuk, hogy a jó rend, a béke, az egyetértés virágoztak egyházainkban. A gyülekezetek előjárói, lelkészek és tanítók saját munkakörükben híven végezték kötelességeiket. — A vallás-erkölcsi élet s az egyházi közigazgatás aggodalomra nem ad okot. — Az egyházi épületek rendben tartása, újak emelése mellett, a vallásos buzgóság önkéntes adományokban is szépen nyilatkozott. Isten dicsőségére hozott apróbb adományok a 200 forintot meghaladják. — Lucska, iskolája átalakítására 326 frtot költött. — Szilicze

két egészen új tantermet épített, melyeknek értéke — a hívek munkájával — meghaladja a 2000 frtot. — Kiseb- nagyobb építkezés majdnem minden egyházunkban történt.

A tanító-hiány, az, a mi aggodalmat keltő. 6 egyházunk maradt tanító nélkül, mivel a fizetés csekély. Ezt a csekélységet 400 frtra sem lehet kiegészíteni, amennyiben az államsegély iránti kérvényhez tanítói oklevelet is kell csatolni. Épen az államsegélyre szorult egyházak pedig azok, a melyek a fizetés csekély volta miatt nem kaphatnak okleveles tanítókat. Ez a körülmény okozta, hogy egyházmegyénk felsőbb egyházi hatóságainkat kéri fel az államkormánytól való fellépésre, t. i. hogy a tanítói javadalmazások 400 frtra való kiegészítését kérelmezve, hasson oda, hogy az állam e feltételektől tekintsen el és hogy ezt a tanítói hivatalra pályázatot hirdető egyházak díjleveleikbe is felvehessék. A segély azonban csak akkor tétessék folyóvá, ha az illető tanítói állomás már okleveles tanítóval van betöltve.

A „jelentő ívek“ kimutatása szerint ingatlan vagyon van az egyházmegyénkhez tartozó egyházak használatában: 1099 kat. h. 310 □^o. Ezek értéke: 66,097 kor. A lelkészek használatában van: 281 kat. h. értéke: 38,019 kor., kat. tiszta jövedelme 2847 korona. Templom, torony, összes felszerelések, lelkész és tanítói lakok stb. értéke: 424,550 kor. Szentesszükök értéke: 3480 kor. Tőkék egyházaknak: 49,140 kor., lelkészeknek 4038 kor., tanítóknak 1114 kor. Teher 20,765 kor. Összes lelkészi fizetés: 17,021 kor. Tanítói összes fizetés 17,930 kor., 38 fillér. Az egyházak összes jövedelme 44,572 kor., 80 fillér. Szükségletek: 52,270 kor. Hogy egyházaink minden szükségleteiket fedezhessék, a lelkészi fizetést 1200 koronára, a tanítói fizetést 600 koronára kiegészíthessék, a tanítói korpótlékot megadhasák, 40,980 korona lenne szükséges. Hogy pedig az egyházak szükségletei fedezésén kívül a lelkész fizetés 1600, a tanítói fizetés 1200 koronára emeltessék, ahhoz 51,848 koronára lenne szükség egyházmegyénknek.

Az egyházlátogatás adatai szerint, melyek a gondnoki számadások alapján mutathatók ki — gyümölcsöző tőkepenze van egyházainknak: 29.799 frt 40 kr. Pénztári maradvány volt 2850 frt 35 kr., követelés 648 frt 62 kr., az összes vagyon tehát 33,298 frt 55 kr. A tartozás összege 5261 frt 17 kr.

Közalap járulék címén, a múlt évre ki volt vetve híveinkre 473 frt 40 kr., mely összeg az utolsó krajczárig befolyt s rendeltetési helyére küldetett. — Folyó évre a kivetett összeg e célra: 478 frt 50 kr.

Egyházmegyénkben a lélekszám 9359. Múlt évben születtek: 170 fi, 153 nő, összesen 323, meghalt 123 fi, 125 nő = 248. a születések tehát 75 esettel múlják felül a halálozásokat. Házasodott: tiszta prot. 77, vegyes 11 pár, összesen 88 pár. Hitvallást tett: 117 fi, 102 nő, összesen 219. Mindennapi iskolaköteles van a két nemen 1345. Ezek közül iskolába járt 1305. Ismétlő iskola van mindenütt, az ismétlő iskola kötelesek száma 479, kik 13 kivételével gyakorolják az iskolát.

A szin-petri egyház, melynek lelkésze a múlt évben elhalt, csak azon kikötés mellett választhat lelkészt, ha annak javadalmazását 600 frtra kiegészíti. Meg is próbálkoztak a hívek egy ilyen értékű díjlevél kiállításával és azt be is terjesztették; egyházmegye azonban ily alakban nem fogadhatta el, mivel különösen a szegényebb sorsú hívek rengeteg megterhelésével járna annak keresztülvitele. Arányosabb megosztás végett küldöttség fog a helyszínen megjelenni. Remélhető, hogy e jóra törekvő szegény egyház meg fog hozni minden áldozatot, hogy lelkészi állását feltarthassa. Ez idő szerint sem lelkészek, sem tanítójuk nincs. E szorult helyzeten

az egyházmegye úgy óhajt segíteni, hogy a tanítói és lelkészi fél fizetésre — segédlelkész-tanítóságra hirdet pályázatot.

Fodor György, cigándi segédlelkész bekebelezetett s felés lelkészül Perkupára alkalmaztatik.

A számvévőszék jelentése szerint egyházmegyénk mindennemű pénztára a legpontosabban kezeltetik. Gyámintézeti pénztárunk 9000 frtot meghaladó tőkével rendelkezik. Ez évi osztalék egy-egy özvegy részére 65 forint vala.

Indítvány tételre nézve, hogy sok éven keresztül elismerésre méltóan működött, volt esperesünk, Főtiszt. Lovass Sámuel jeltelen sírjához — közadakozás útján egy emlékkövet állítson egyházmegye. Indítvány elfogadtatott, kivitelével esperes megbízott.

A komjáti egyház lelkész-lakának terv-rajza nem fogadtatott el. — Küldöttség fogja a helyszínen az építendő lelkész-lak méreteit meghatározni.

Egyházkerületi képviselőkül, az elnökségen kívül: Kapossy György és Arday J. Dániel papi, Naményi Pál és Zsóka György vil. tanácsbírák küldettek ki a Miskolcon tartandó e. ker. közgyűlésre.

A gyűlést magába fogadó *perkupai* egyházat teljes elismerés illeti, előzékeny s minden igényeket kielégítő vendégszereteteért. Dacára azon nehéz körülménynek, melybe ez egyházunk — önhibáján kívül, — csupáncsak megválasztott, de kebelében sohasem működő lelkészének lesújtó helyzete miatt — sodortatott, ott mégis mindezen ékesen és szép renddel mennek. A hivek nem kíméltek semmit, hogy köztük időzésünket kellemes emléküvé tegyék, a miben legnagyobb része volt Szabados László, eddig ottani helyettes, most elválasztott imolai lelkésznek. Fogadják mindnyájunk háláját, meleg köszönetét.

Arday Janka Dániel.

IRODALOM.

* **Vécsey József tornai egyházmegyei gondnok megnyitó beszéde.** Megjelent Kassán Bernovits kő- és könyvnyomdájában 11 lap terjedelemben (8°) s elmondta szerző, mint egyházmegyei gondnok, Perkupán, folyó hó 17-én. Buzgóságos beszéd oly férfiutól, a kit a lélek készít a szólásra s a ki komolyan veszi a tisztas hivatalt, a melybe a közbizalom beültette. Nevezetesebb pontjai ezek: Melőzést lát a világi elemre nézve a canonika visitatio mai alakjában és sürgeti, hogy ezentúl világiak is vizitáljanak, annyival inkább, mert a mostani viszonyok kényszerítnek is arra, hogy a világi elem mennél inkább bevonassék az egyház-kormányzatba. A népoktatásban fő sulyt kíván fektetni a *nevelésre*, hogy valódi becsületes embereket adhasson a népiskola a társadalomnak. A theol. akadémiák népességének csökkenését egyfelől a kor rideg materialismusában, az egyéni érdekek kielégítését hajhászó önző irányban találja meg, a mi a nevelési rendszerben is nyilatkozik, másfelől pedig a papi állomások szegényes javadalmaiban. Fél a papi színvonal aláhanyatlásától, s ezért a papság és egyház jövődjé érdekében az *egymás terhet hordozzátok*-féle bibliai elvbe fogódzik s a terhek aránylagos megosztása által véli a szegény egyházközségeket megmenethetőkné s mozgalmat kíván indítani az 1848-ban már megérett általános adózási rendszer behozatalára. „A ref. egyház az állammal, a társadalommal és a többi felekezettel és intézményekkel szemben az őt méltán megillető helyet csak akkor foglalhatja el — sze-

rinte — ha a lelkészi hivatalok rendszeresítése, fentartása és az azzal együtt járó javadalmazás kérdésében egységesítetik, minden más, az egyházi életünk különböző ágazatainak kezelésénél, az eddigi teljes függetlenség érintése nélkül.“ Tehát a közös lelkesedéstől és közös akaratától várja szegényebb egyházközségeink megmentését. Ezzel kapcsolatosan helyteleníti több lelkésznek egy egyházközségben való alkalmazását. E helyett a szükséghez képest egy lelkészt és *több káplánt* ajánl s a helyes adminisztráció végett ilyen rendet képzel megvalósítandónak az egyházak osztályozása, lelkészek és káplánokkal való ellátása végett: I-ső osztályú egyház, a hol egy lelkész van több káplánnal. II. osztályú, a hol a káplánok száma legfőlebb kettő. III. osztályú, a hol a lelkész egymaga is elég. A káplánok számát a felesleges hatóság szabná meg, mint a fizetést is. Szerző kifejezi végül, hogy eszméinek, a melyeket részben eredetieknek tart, igyekezni fog minden tőle kitelhető erővel hiveket szervezni. E reform-gondolatok egy része most, mikor a jelentő iver alapján már kiszámította a konvent, hogy milyen mértékű államsegélyvel lehetne a lelkészi állomásokat 800 frt minimumra felemelni, kissé elkésett. A birtokaránylagos adózás megvalósult már a domesztikában, a mennyire ez lehetséges volt; meg fog valósulni az egyes egyházközségekben a saját terheik viselésére is, azt hiszszük. Ez irányban tehát a gondnok úr bejelentett agitatója üdvössé válhatik. A papok és káplánokra vonatkozó combinatiót nem tartjuk szerencsésnek. A ref. káplánok önállóságra vannak praedestinálva és családi életre. A folytonosan változó káplánok, — ha ugyan volnának — teljességgel nem helyettesíthetik a rendes lelkészeket. A kanonika visitáció egészben is reformálandó. Ha a világi elem abban részt vesz, nagy hálára kötelezi a ref. egyház egyetemét. A tornai egyházmegye külön alkalomra tűzte ki az elnöki megnyitó beszéd javaslatai felett való eszmecserét s ezzel elismerte annak fontosságát. Alkalmilag mi is visszatérünk reá.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** A nagy Somossy Jánosnak, a sárospataki főiskola egykori nagy hírű tanárának utolsó sarjadéka *Somossy Imre*, folyó hó 23-ától ott nyugszik a s.-a.-ujhelyi reformátusok sírkertjében. Iskoláinak kitűnő elvégzése után sokat ígérő készültséggel indult meg a jogi pályán s már az 1847-diki országgyűlésen megyei írnökként szerepelt s tehetségei biztatón fejlődtek az élet és gyakorlat nagy iskolájában is. A szabadságharc kitörésekor a megyei honvédsapat szervezésénél — mint segédtsízt — mutatta meg honszeretétét és kiváló képességét s hű maradt akkor is, a mikor főnöke — nevének örök gyalázatára — az ellenséghez szegődött. Az absolut hatalom a bűnösök névsorába igtatta s közbakának sorozta be. Az alkotmányos idők bekövetkeztéig a búsuló honfiak közé tartozott s fényesen indult pályafutásának talán itt kezdődött későbbi beborulása. A szabaddá lett megye sietett őt 1861, 1867-ben megbecsülni s jeles tolláért az első aljegyzői székbe ültette. Volt szolgabíró egy ideig, Sárospatak város hivatalnoka sok éven át; végre pedig ismét a megyénél talált bizonyos szerény jövedelmű állást s öregségének napjaihoz némi gyámolítást. 67 évet élt s ha nem jutott is oda, hova tehetségei s ifjúkori szereplése után, úgy szólván, praedestinálva volt, de megérte legalább, hogy két gyermekét biztató jövődőknek indíthatta s 4 napi kínos szenvedésben és haláltusájában is bizonyosan kárpótlásnak tekintette ezt, meg

nem valósult reményeiért. Koporsóját özvegye, két gyermeke, rokonai, a megye képviselője, Sárospatak város küldöttei, barátai körítették, s életének derűs-borús képét *Fejes István* rajzolta meg, a résztvevő közönség mély meghatottsága mellett, szónoki fordulatokban szép gyászbeszédében. A temetőben *Bajusz József*, ügyvéd emlékezett melegen az ő egykori osztályuk elsőjéről s a boldogultnak ifjúkori jelességeiről, a haza és megye ügyei körül szerzett érdemeiről. „A temetőben csak az Istennek van joga ítéletet gyakorolni” — mondá ő s a közönség részvevőleg mondott szívében „Ámen”-t a szónok búcsuzó és áldó szavaira. Az énekkar megható gyászdalai között bocsátották le sírjába a nagy Somossy utolsó gyermekét. A sárospataki theol. akadémiát *Mitrovics Gyula* és a szakelnők képviselték. Isten kegyelme örökdíjként porai és gyászban hagyott szerettei felett! — A kézmárki ág. evang. kerületi lyceumnak gyásza van. *Palcsó István*, az intézetnek 42 év óta buzgó tanára, a ki az iskola-történetének megírását is nem régen végezte be, életének 70-ik évében, folyó hó 21-én hirtelen elhunyt. Tanártársai külön gyászjelentésben tudatták veszteségüket. Legyen áldott a derék munkás emlékezete!

— **A sárospataki theologus ifjak** május 5-ikének délutáni órájában tartják meg a főiskola imatermében a mult szorgalomszakban fontos okok miatt elhalasztott, énekléssel, vallásos felolvasásokkal és szavatokkal egybekapcsolt összejuvételüket. Ez alkalommal ismételtén kérjük a t. közönséget, hogy szíves érdeklődésükkel mennél számosabban jutalmazza meg e nemes irányú törekvést.

— **A vallás szabadgyakorlásáról szóló törvényjavaslat**, folyó hó 22-ikén került ismét tárgyalás alá a képviselőház közoktatási és igazságügyi bizottságaiban. A javaslatot mindakét bizottság a régi alakban ajánlja visszaküldetni a főrendekhez, vagyis a kultuszminiszter indítványára kimondta, hogy a felekezetenkívülségről szóló szakaszokat, valamint a zárhatározatokból törölt 26. §-t eredeti szövegében visszaállítani kívánja. Az országgyűlési pártok közül a függetlenségi és nemzeti párt is foglalkozott már ezzel a kérdéssel s mindakettő hű marad régebben kifejtett elveihez.

— **A debreceni kerületi tornaversenyben a sárospataki ref. főiskola gimnáziumának növendékei** is valószínűleg részt fognak venni, mert a miniszter, épen a patakiak felszólalására tekintettel, megváltoztatta azt a tervét, hogy a verseny pünköst második napján tartassék meg s e helyett május 27. vagy 28-ikát tűzte ki. A versenyző ifjak ingyen szállást kapnak s kedvezményes jeggyel utaznak s Debrecenben olcsón étkezhetnek. Reménylünk, hogy az igazgató-tanács, illetőleg a főtiszt. egyházkerületi közgyűlés utalványozni fogja a főiskola növendékei részére szükséges segélyösszeget, annnyival inkább, mert ifjaink már egy ízben bebizonyították, hogy a versenyt más iskolák növendékeivel bátran kiállják. A debreceni versenyen a debreceni, kassai és szegedi tankerülethez tartozó középiskolák tanulói fognak részt venni.

— **Az északkeleti vármegyék óvónői** szakosztályt akarnak alakítani s ebből a célból pünköst másodnapján Munkácson alakuló gyűlést tartanak. Célul tűzte ki a szakosztály nemcsak az egy téren működők egyesítését, hanem több fontos kérdés megvitatását is. Így p. o. azoknak a módoszatoknak a megbeszélését, a melyek szerint a magyar beszédet a nem magyarajkú kisdied-óvókban a legkönnyebben, leghelyesebben és a leg-rövidebb idő alatt általánosan elterjeszteni lehetne. Kutatni óhajtják azokat a szálakat, melyek a kisdied-óvi és nép-

iskolai nevelést s oktatást egy szerves egészsze fűzzék össze stb., stb.

— **A zsidó vallás recepciójára vonatkozó főrendiházi üzenet** tárgyalását f. hó 25-ikén kezdette meg s egyúttal be is végezte a képviselőház. *Wlassics* miniszter, a kormány nevében, egyszerűen változatlanul elfogadásra ajánlotta a javaslatot. Ugyanezt tette *Illyés Bálint* a függetlenségi párt nevében. *Gróf Szapáry Gyula* szerint ezt a javaslatot be kellene olvasztani a vallás szabadgyakorlatáról szóló törvényjavaslatba, de kitűnt, hogy ő azt úgy szeretné, hogy onnan aztán kihagyják, a mit *Wlassics* miniszter válaszában meg is mondott az indítványozó grófnak. *Apponyi A.* célszerűségi szempontból elfogadja a Szapáry indítványát, mert azt hiszi, hogy ilyen módon a főrendiház nem ellenezné a vallás szabadgyakorlatáról szóló törvényt, de ha a többség a külön törvényjavaslatot fentartja, ahhoz is hozzájárul. Szavazásra kerülén a sor, a képviselőház majdnem egyhangúlag a vallás- és közoktatási miniszter indítványát fogadta el.

— **Segédlelkész kerestetik** Szin-Petriben, Tornamegyébe, a ki mint *feles-lelkész* egyelőre a tanítói teendőket is végezné. Jutalma a fél-lelkési fizetésén kívül az egész tanítói illetmény; a kettő együtt van felül a 400 frton. Az állomást elfoglalni akaró az esperesi hivatalnál jelentkezék *Sziliczén* (posta állomás).

Pályázat

A gömöri egyházmegyébe kébelezett *rimaszombati* ev. ref. egyházközség első lelkési állomására, melynek évi jövedelme 1381 frt 76 kr-ra van becsülve.

Pályázati kérvények folyó év május hó 15-ig nagytiszteletű Nagy Pál, gömöri esperes úrhoz Tornallyára küldendők be.

Miskolc 1895. ápril 20.

Kun Bertalan,
püspök.

Pályázat tanári állásra.

Az államilag segélyezett sepsiszentgyörgyi ev. ref. Székely Mikó-kollégiumhoz, mint főgimnáziumhoz, rendes tanári állásra pályázat nyitattik. Ezen tanszékkal a görög-latin nyelv és irodalom tanítása van egybekötve.

Javadalma évi 1200 frt és 200 frt lakáspénz; egy esetleg két ízben 100 frt ötödéves szolgálati korpótlék. A választás az erdélyi ev. ref. egyházkerület jogkörébe tartozik.

Pályázók vallásukat, életkorukat, végzett tanulmányait, tanári képesítettségüket, eddigi szolgálataikat és hadkötelezettségüket feltüntető és az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsához címzett folyamodványukat a sepsiszentgyörgyi ev. ref. Székely-Mikó kollégium Elöljáróságához, 1895. évi május hó 31-ig adják be.

Csak ev. ref. egyének folyamodványai vétetnek figyelembe.

A választott tanár a nem állami tanárok részére létesített nyugdíjintézet kötelezett tagja. Állomását az 1895. év szeptember 1-én tartozik elfoglalni.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának, Kolozsvárt, 1895. ápril 16-án tartott üléséből.

Szász Domokos,
ref. püspök, mint elnök.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Kis emberek töprengése nagy dolgok felett.« *Andrássy Kálmán.* — »Tanárképzés és tanárhiány.« *Buza János.* — A tékozló fiú.« *Kovács Zsigmond.* — »Az alsóborsodi egyházmegye tavaszi közgyűlése.« *Sólyom Gyula.* — »A felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.« *Rácz Kálmán.* — »Természettan és csillagászati földrajz.« I. *Kötés István* — II. *Ellend József.* — »Vegyes közlemények.«

Kis emberek töprengése nagy dolgok felett.

II.

A világon minden dolognak vége vagyon, s így a kis emberek elégedetlensége is szünetet tart olykor-olykor.

Mikor a szíves házi asszony bejelenti a tálalás megtörténtét: „conticuere omnes” — mondaná a böles Ovid.

Nem hiába találták fel s gyakorolják ma oly szaporán a diplomatikus ebédeket, ezek hatása nemcsak fent, hanem lent is érvényesül. A zöld asztalnál okosságát, a fehér asztalnál bölcességét mutatja ki, — a kinek t. i. egyikből is, másikkból is van kimutatni valója.

A bölcesség ismerve: építő munkásság.

Igy jutunk oda, a logika törvényei szerint, hogy a kis emberek az építő munkásságban is gyakorolják magukat, a maguk módja és képessége szerint.

Mikor a jóllakottság — és nem a túlteltetés — kellemetes érzése zsiborog idegeikben, megalakítják a saját szájok ize szerint való esperességeket.

Mondókájuk azon kezdődik, hogy mindenféle egyházi tevékenység alapja — a Krisztus.

Krisztus ő szerintök, az összes emberi tevékenység testet öltött eszménye.

Micsoda dogmái meghatározás, boldog Isten!

De hát ők úgy mondják, s arról ki tehet?

„Más fundamentomot senki nem vethet, mint a mely már egyszer vettetett. — s ez a Jézus — Krisztus.”

„A názáreti Jézus szerte járt, mindenfelé jót téván.”

Járja vala Jézus a falukat és városokat, tanítván a zsinagógákban és prédikálván az Isten országának evangéliomát és gyógyítván akárminemű betegséget és erőtlenséget a község között.”

Innen indulnak ki a kis emberek s úgy szeretnék, úgy óhajtanak, ha az esperes, nem annyira egyház-közigazgatási hivatalnok, mint inkább a Krisztus evangéliomának szertejáró építő munkása lenne és lehetne.

Lehetne!!!

Miért nem lehet?

Legnagyobb részben azért, mert terjedelmes a diocézis. Az ember tehetségének pedig határa vagyon.

Kis emberek előveszik a mappát és szólnak:

Ime, minő képtelenségek, minő aránytalanságok!.

Erdélyben p. o. egy diocézis Kolozsvár szab. kir. város, a másik szélsőség pedig 63 anyaegyház és fiókjai! S annak az egy városnak van püspöke, főpapja, alpapja, rengeteg tudományos tagjai, kik mind esperek lehetnének: mi csodálni való van rajta, ha Kolozsvár „hegyen épített város.”

Lélekszám szerint egyik széle 3000, másik széle 48 ezer! s e két szél között egyházmegye változatossága.

Dunamellékén 18—64 anyaegyház, 31—77 ezer lélek jelzi a két szél, 8 egyházmegye területén.

Dunántúl 8—66 anyaegyház, 6—48 ezer lélek arányoskodik, 9 egyházmegyében.

Tiszáninnen 16—73 egyház, 9—56 ezer lélekszám közt, 8 egyházmegye.

Tiszántúl 21—87 egyház, — a hozzájuk tartozó számtalan fiókokkal, 17—176 ezer lélekszámig; persze mily arányosan van 13-felé osztva!

Kis embereknek, még ebéd után sem jut eszükbe olyat kívánni, hogy a jelzett szélsőségek közt egyenlő eredményt mutassanak fel a Krisztus országának letéteményesei.

De a kis emberek, maguk közt, ebéd után egyházmegyéket kerekítenek. A lehetetlent lehetővé akarják változtatni. Hogy az esperes nézzen és lásson saját szemével, és pedig ne csak gerendát, hanem szálkákörében vegye észre a bajt, s csirájában fojtsa meg a mérgező gonoszt.

Ime, a kis emberek esperessége — mulatságos ugyan, de hadd mondják el, nincs benne semmi veszély.

A nagy test lomhán mozog. „Minél kisebb, annál frissebb” — tartja a példaszó. Tehát kevés egyház és sok esperesség. Legfelebb 10 egyház együtt, de több semmi esetben. Lám a római és görög katolikusoknál 3—7 egyház alkot egy alesperességet s azonnal ott terem az alesperes, a mint valamit észrevesz. Nem húzódik éveken keresztül, míg aztán az egész egyház vallást változtat — mérgeiben.

A mai keretek akár meg is tarthatók. Hadd teljék gyönyörűsége, a ki szereti a sokat. Nevezzük főesperesnek, a címzés úgy is csak betű és hang — okos emberek között.

Az alesperességek közigazgatási költsége — elmarad. Az Istenre is hagynunk kell valami fizetni valót; kevés egyház, szomszéd egyház, nem kerül valami

sokba a meglátogatása. Krisztus nem járt se vonaton, se fiakkereken. Pál apostol is akkor fuvarozott csak, midőn akarata ellenére Rómába szállították. Reformátoraink is nyakukba vették a vidékeket, s bizony sokszor futva is menekültek. Szegedi Kis István énekelve járta be Tolnát, Baranyát. Igaz, hogy az idők ma már megváltoztak — így szokták mondani; de hát ez csak szólás-mód. Az idő sohasem változik. Az emberi természet sem változik. Az Istennek törvényei bennünk és kívülünk, tegnap is, ma is, holnap is, ugyanazok. Kis emberek nem adnak semmit cifra szavakra, a tartalmat keresik minden ékes kifejezés alatt. *Miről zeng a szó?*.. ez a kérdés. Ha megfogható a dolog tette és jó, — hát akkor értjük; ha meg nem fogható, ha oly lágy zengzetű is, mint az ő s druidák lomb-suttogása, hát nem értjük.

„A názareti Jézus szerte járt, mindenfelé jót tevé...”

Nem óhajtjuk azonban, hogy a mai gyenge idegzetű alespererek gyalogoljanak; kitelik egy fuvar a bajos egyházból, ezen bizonyára nem akadhatna fel az újítás.

Lám Erdélyben már szinte egyházi jelszóvá lett: *több esperességet!* S azt meg kell adni, hogy Erdély ma sok üdvös dolgot kitalál és nyélbe üt.

Hát az egyházlátogatás?!.. A canonica visitacio! A hajdani fellobogó tűznek mai füstölgő favégei.

Ezek elmaradnak teljesen. Nem lesz rájuk semmi szükség.

Természetesen — a kis emberek szerint! Óh gonosz, vad újítók!.. riad fel százados sirjából a canonica visitacio szelleme. Hova teszik a sódaras spártát? dohányos spártát? a názareti zugot? stb. stb. Hova lesz a visitacio kappanja, galuskája, kolbásza? A szellemi és kedélyi élet sajátos hullámozása! Miről fogtok ti gyűléskezni, ha semmi élmény nem izgatja lelketeket — és a téli visitációk alkalmával szerzett nyavajáknak mindenféle neme!..

Vége!. vége!

Az egyházlátogatást végzi az alesperes — világi társával és évenként alapos zárvizsgát tart az iskolában.

A zárvizsga: iskolai ünnepély. A növendékek testi és szellemi fejlődésének minden tanubizonyosságai megméretnek. És nem leszen csupán pár órai nyelv-pergető próba, az örök feledékenység számára. Tényeket keresünk, tényeket bírálunk. Még pedig kint az udvaron és iskola-kertben, az értelmes testi munkálkodás bizonyító tényeit. Rend, tisztaság, haszon, izlés — megszólalnak minden rejtett zugban s feltárják az elevenítő lelket. Bent a tanteremben, ügyet sem vetve a tankönyvekre, előadatnak a növendékek munkái, impurum és purum, *írásban és képen*. Csak az ülepedik a lélek fenekére, a mi onnan papírra kerül. *Igy lesz már a népiskolában közérvényre emelve eme példaszó: az irály az ember!*

Aztán a mi fő: az egész iskola nyugodt, derült levegője: a kedély. A vallás — óh nem tankönyv, nem káté, nem leckék — ezek a velőtlen csontok! — hanem a Krisztus, énekek, dalok, a naiv gyermeki érzés természetes hullámozásai, melyről méltán zengi Tompa:

„Arany patak mi énekünk,

Rengő hullámai velünk

Mennybe szállnak, mennybe sietnek.”

Igy lesz a zárvizsga, mesterséges izzasztó kamara helyett: lélek és élet!

A bizony!..

Fehér asztalnál, peronoszporás karcos, fináncolt dohányfüst mellett és főként a szives házi asszony mulattatására!

Mert hogy gyakorlati keresztülvihetőség egy mákszemnyi sincs benne, azt minden józan gondolkodású papi ember beláthatja, a ki nemcsak a fehér, hanem a zöld asztal mellé is számítható!

Ilyen a kis-emberek esperessége, vizitációja! Jöhet már a vallásszabadság, többi istentelen kíséreléssel és kísértőivel, fújják már a kis emberek a jerikói trombitát!

(Folyt. köv.)

Andrássy Kálmán.

ISKOLAI ÜGY.

Tanárképzés és tanárhiány.

I.

Dr. Wlassich Gyula vallás- és közoktatási miniszter, a képviselőháznak január 24-én tartott ülésében, rövid programbeszédet tartván, középiskoláink legfőbb bajáról a tanárhiányt és a gyakorlati tanárképzés elégtelen voltát jelölte meg. A tanárhiány, szerinte, csak *partialis* baj, mert ezzel az állami iskoláknak nem kell küzdeniök, de igen az autonóm felekezeti iskoláknak s méginkább a szerzetes rendek tanintézeteinek. A tanárok *szakképzettsége* ellen a miniszternek nincs semmi kifogása, mert szerinte ezt, a tanárjelöltek az egyetem philosophiai facultásán, a hol a bölcsészeti kar kiváló egyéniségeivel érintkeznek, teljesen megszerezhetik; ő nagy bajnak csak azt tartja — a mint beszédjéből ki lehet venni — hogy a tanárképzésnél az általános műveltség, a tapintat és jó modor elsajátítására nincs elég alkalom nyújtva a leendő tanároknak. Ezen a bajon ő, épen úgy, mint már elődje is, egy szabad szellemű internatus felállításával óhajt segíteni.

A miniszteri programbeszédnek ez a pár sorból álló része nagyobb mozgalmat indított meg a középiskolai tanár-körökben s a tanügygyel foglalkozó lapokban és folyóiratokban. Igaz, hogy ez a panasz nem új s az említett bajra nem dr. Wlassich miniszter mutatott rá először; de az ő érdeme az, hogy ismét szóba hozta, még pedig azzal a szándékkal, hogy azon lehetőleg segítsen.

A *tanárképzés ügye* igazán nehezen tud nálunk dűlőre jutni. Azt tapasztaljuk, hogy az elért eredmény nem teljesen kifogástalan, a minthogy ilyen alig is lehetséges, s az intéző körök után újabb gondolatokkal és reform-cszmékkel állanak elő, a minek azután az az eredménye, hogy tanárképzésünk, a mely most már teljesen az állam kezében van, még mindig a kísérletezés színetét viseli. Ezeket az időnként felmerült reformcsméket, melyeknek csak kis része bizonyult életrevalónak, ügyesen mutatta be dr. Zlinszky Aladár, a pozsonyi tanári körben tartott felolvasásában.

Mindenesetre érdekes visszatekinteni azokra a főbb változásokra, a melyeken állami tanárképzésünk ez ideig keresztül ment. A budapesti tudomány egyetem bölcsészeti karánál, valamint a műegyetemen 1870-ben, br. Eötvös József szervezte az u. n. tanárképzőt, de 1872-ben már a műegyetem képzője megszüntetett. Ugyanebben az évben a paedagogiai szakosztály részére felállították a tanárképző-intézet *gyakorló-iskoláját*, a mely — többek véleménye szerint — nem igen felel meg annak a célnak, a melyre, elnevezése után következtetve, szerveztetett.

Nagy baj volt az is, hogy az egyetem bölcsészeti tanárai közül a legtöbben sehogysem tudtak megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy az ő tudományos búvárlataikban és mélységes eszméiknek fejtegetésében gátolni merészelik azzal az utasítással, hogy előadásaikban a leendő középiskolai tanárok képezésére is tekintettel legyenek. Igen természetes, hogy ilyen gondolatokkal eltelt vezetők a tanárképzés terén nem igen tudtak felmutatni olyan eredményt, a minőre 1870-ben Eötvös báró gondolt. Észrevették ezt maguk az egyetem tudós tanárai is s épen ezért 1878-ban azt a reformot ajánlották Trefort miniszternek, hogy a tanárképző helyett a szükséges tantárgyakból egyes tanárok vezetése alatt álló *semináriumokat* alakítsanak s a tanár-jelöltek elméleti képzését három év helyett négy évre osszák be s ezt egy ötödik, úgynevezett gyakorlati évvel toldják meg. Ennek a javaslatnak a semináriumokra vonatkozó része akkor, mint célszerűtlen elvetetett, de 9 évvel később ugyanezt az akkori tanácsadók mind helyesnek találták s életbe is léptették. Ez a reform sem bizonyult azonban hasznosnak tanárképzésünk ügyére, sőt, mint dr. Beöthy Zsolt, egyetemünk egyik legderekabb tanára, a ki épen a tanárvizsgáló-bizottságnak is elnöke, állítja, sok tekintetben még kárt okozott, mert a növendékekben egyoldalúságot fejtett ki.

A többféle sikertelen kísérletek láttára a tanárképzés ügyében felemelték szavukat a középiskolai tanárok is, mint a kik ebben a kérdésben majdnem legjobban vannak érdekelve s a kik méltán megvárhatják, hogy saját képeztetésük felett mondott ítéletüket, melyet a gyakorlati életben szerzett tapasztalataik alapján mondanak ki, figyelembe vegyék. Két ízben foglalkoztak, mint testület, ezzel a sokat hányt-vetett ügygyel s az 1891-iki nagygyűlésükön ritka egyértelműséggel abban állapodtak meg, hogy a középiskolai tanárok képezésére külön intézet felállítása nem szükséges, sőt nem is célszerű. Végezze ezt a feladatot továbbra is az egyetem bölcsészeti kara, azonban úgy, hogy a tanárok előadásai után a jelölt a tanárvizsgálat követelményeinek megfelelően s az előadásokhoz kapcsolt gyakorlatok alkalmazásával szakmájában a személyes ügyességet megszerezhesse. A paedagógiai belátás, tapintat és tanítói ügyesség elsajátítása végett a gyakorlati év egyes jelesebb gimnáziumokban (de nemcsak a fővárosban) tölendő. A tanári képzés szempontjából annyira fontos ösztöndíj és *internatus* kérdésének megoldásánál szükségesnek tartják, hogy az intéző körök vezérlő elvül tekintsék az egyetemi élet nemesebb alakulását is. Tudjuk, hogy a tanár-egyesület óhajtatásából ez ideig csak a gyakorlati év szervezése teljesített, de ezt meg a tanár-szükség miatt nem tudjuk keresztül vinni.

Tehát huszonöt évi kísérletezés és foltozgatás után még mindig úgy áll középiskolai tanárképzésünk ügye, hogy azt megnyugtatónak semmi tekintetben nem mondhatjuk. És épen azért csak csodálkozni tudunk azon, hogy jelenlegi közoktatási miniszterünk programbeszédében úgy nyilatkozott, hogy a tanárképzésnek egyik oldala ellen: a *sakképzés ellen* kifogást tenni nem lehet, mert ez az egyetem philosophiai facultásán történik, a hol a hallgatók a bölcsészeti kar kiváló egyéniségeivel érintkezésben lévén, ezek semináriumában oktattatnak s ő szerinte tulajdonképen csak a gyakorlati képzésre kell nagyobb gondot fordítanunk, a mit egy internatus felállítása által gondol elérni. Megvalósítandónak tartja tehát a tanár-egyesület 1891-ben tett ajánlatának egy újabb pontját; de látván azt a buzgalmat, melylyel középiskolai ügyünkön javítani törekszik, tudván, hogy az egyes hiányokra való figyelmeztetést szívesen fogadja,

különösen ha azok illetékes köröktől vagy egyénektől származnak: hisszük, hogy tanárképzésünknek a másik oldalát sem fogja kifogástalannak találni.

Hogy középiskolai tanárképzésünknel sokkal több baj van, mint a mennyit vallás- és közoktatási miniszterünk, széke elfoglalása alkalmával, talán még csak tanácsosainak szemével látott, azt abból is következtethetjük, hogy épen a tanárképző-intézet tanárai közül nem kisebb emberek, mint *Beöthy Zsolt*, a tanárvizsgáló-bizottság elnöke s *dr. Heinrich Gusztáv* is olyan reform-javaslatokkal állanak elő, a melyek nemcsak a gyakorlati, hanem az elméleti szakképzés javítását, módosítását is célozzák. Beöthy, mint e lapok t. olvasói előtt is ismeretes (Lásd S. P. L. 1894. 50. sz.) mai tanárképzésünket nehézkesnek és *tervtelennek* tartja. Szerinte a semináriumok alakítása által a tanulók sűrűbb érintkezésbe jutottak ugyan tanáraikkal, a kik munkásságuk felett közvetlenebb felügyeletet gyakorolnak, a mi buzgóságuknak és műveltségüknek hasznára vált, de hogy ez az intézmény tanulmányaik rendszertelenségén, készülteiknek irodalmunk fogyatékából következő nehézségein, tudásuknak feltűnő hézagosságán nem segített: azt a tanári vizsgálatok bizonyítják. Rendezni óhajtja a tanár-jelöltek *egyetemi tanulmányait* is, mert nem tartja elégnek, hogy a jelöltek csak a mélyebb tudományos előadásokból merítsék ismereteiket; hanem szükségesnek véli, hogy múlhatatlanul alkalmat nyujtsanak nekik arra, hogy minden hiány nélkül megismerkedhessenek szaktárgyaikkal azzal a körrel, melynek ismeretéről vizsgálatukon bizonyosságot kell adniok s a melyet tanszékeiken növendékeikkel közölni hivatva vannak. Tanárképzésünk erre jelenleg, szerinte sincs tekintettel. Beöthynek, mint tanárképzésünk egyik legilletékesebb bírálójának véleményét csak azért láttam szükségesnek idézni, hogy azt a közoktatási miniszter nyilatkozatával egybevetve, tisztán láthassuk, hogy tanárképzésünk mostani állapotával még intéző körünk sincsenek teljesen tisztában; nincsenek egy véleményen a baj megítélésénél és így, természetesen, annak gyógyítására sem ajánlhatnak egyforma gyógyszer.

Tanárképzésünk valóságos idült bajának megszüntetésére ajánlott s jobbnak tartott gyógyszerek közül a tanár-egyesület a legrégebbi, a melynek legalább azt a részét, hogy az egyetemen a philosophiai előadások a tanárképzés érdekében úgy szervezendők, hogy a hallgató azokból a tanárvizsgálat követelményeire készülhessen s azon felül minden tanulmány-szakban a személyes ügyességet biztosító gyakorlatokkal legyenek összekötve, Beöthy is elfogadja; csak hogy az eljárási módot bővebben kifejti, érthetőbben megmagyarázza. Ő azt tartaná jónak, ha a jelöltek részére, az egyetemi előadások mellett tanárképző cursusokat rendeznének, melyeken a leendő középiskolai tanárok áttekinthetnék és megfelelő terjedelemben feldolgoznák szaktantárgyaikat a szaktanár didaktikus vezetése mellett, az anyag egészének s egyes részleteinek iskolai kezelésére vonatkozó útbaigazításokkal. Ezen az alapon áll *dr. Zlinszky* is említett felolvasásában, csak hogy ő azt is hajlandó eltagadni, hogy abban az esetben, ha az egyetemi tanárok az ilyen cursusok rendezését nagy tehernek tartanák magukra nézve, bízzák azokat a tanár mellé rendelt segédek, repetensek, a kik az egyetemi magántanárok közül választatnának. A közoktatási miniszter kisebb bajt látván, mint tudjuk, egyszerűbb és könnyebben kezelhető orvossággal áll elő; ellenben *dr. Heinrich Gusztáv* a „Paedagógiai Szemlé”-ben a baj minden tünetét tekintetbe vevő receptet állított össze. A tudományos szakképzést ő is az egyetemi tanárok teendőinek tartja,

akiknek kötelességük gondoskodni arról, hogy a 4 évi egyetemi tanfolyamban mindazok a collegiumok megtartassanak, melyekre a tanárjelölteknek szükségök van, valamint arról is, hogy az előadások, amennyiben ez lényeges, a megfelelő sorrendben következzenek egymásután és a szükséghez képest bevezető előadásokkal láttassanak el. A tanárok kötelességének tartja azt is, hogy a jelöltek tervszerűen vezetett gyakorlatokban, a tudomány eszközeivel s módszerével önálló munkásság útján is, minél alaposabban megismertessék. A felállítandó *internatus* vezetője gondoskodik arról, hogy a jelöltek az egyetemi előadásokat helyesen felfogják és a rendelkezésükre bocsátott eszközökkel alaposan foglalkozzák, valamint arról is, hogy általános műveltségüknek s középiskolai ismereteiknek hiányát és hézagait kiegészítsék és egy modern nyelvet minél tökéletesebben elsajátítsanak. A *gyakorlati tanítást* az ötödik évben, vagy legkorábban a negyedik év második felében valamelyik jól berendezett budapesti középiskolában tulajdonítanak el a jelöltek. A *tanárvizsgálatra* azt ajánlja, hogy az alapvizsgálat, melyet a jelölt az ötödik félévénél előbb nem tehet le, csupán a magyar nyelvre és irodalomra, logikára és pszichológiára, végül a választott modern nyelvre terjedjen ki, a paedagogiai vizsga pedig, — melyet a tizedik félév folyamában tehet le a jelölt — a philosophia történelmére és a paedagogia egész körére. A Heinrich indítványainak egyrésze — mint látszik — lényegében majdnem az, a mi a Beöthyé, másik része pedig a közoktatási miniszter internatusának némi módosítással való elfogadása. Van azonban egy újabb és igen fontos indítványa is s ez az, hogy a közoktatási miniszter a *középiskolai tanárjelöltek számára magyar tudományos kézikönyvek* készíttetéséről és kiadásáról gondoskodjék. Ez utolsó indítványának elfogadását és végrehajtását tanárképzésünk ügyére nézve mindenesetre melegen lehet óhajtani, mert ilyen tanácsok nagyon megkönnyítenék tanárjelölteink alaposabb kiképzését.

Ezek azok a reform-eszmék, melyeket állami tanárképzésünk 25-ik évében eléggé illetékes tanférfiaink célszerűnek látnának megvalósítani. A sok mindenféle kísérletezés után szinte hajlandók volnánk ezeknek életrevalósága felett is kételkedni, ha az ajánlóknak egyénisége s különösen magában a tanárképző intézetben éveken át szerzett tapasztalataik azt a hitet nem táplálnák bennünk, hogy a Beöthy s Heinrich-féle javaslat nagyot lendíthetne tanárképzésünk állapotán, de ez is csak abban az esetben, ha a tanárjelöltek vezetésével megbízott egyetemi tudós tanárok nem immel-ámmal fogják végezni a magokra vállalt munkát, hanem a középiskolai tanügy fejlődése érdekében méltán megkívánható lelkesedéssel; mert nekem erős meggyőződése az, hogy igazi buzgósággal az eddigi hiányos, vagy mondjuk: elhibázott szervezet mellett is nagyobb eredményt lehetett volna felmutatni. A kellő eredmény biztosítására mindenesetre szükséges az is, hogy az iskola-fentartók és kormányzók a tanári állást olyanná tegyék, hogy arra a legjobb tehetségű ifjak vágyakozzanak.

Enélkül hiábavaló vagy csak félsikerű lesz a tanítás módja, rendje körül létesítendő bármily tetszős reform, a tanároknak bármily odaadása, buzdító viselkedése s a taneszközöknek bár milyen felhalmozása. A felekezeti iskolák azért bírták eddig a versenyt az államiakkal, még csekélyebb anyagi erővel is, mivel tanáraik rendszerint, sőt kivétel nélkül az egyes tanintézetek legkitünőbb növendékeiből kerültek ki.

Buza János.

TÁRCA.

A tékozló fiú.

Atyám! vétkeztem az ég ellen és te ellened, és nem vagyok méltó arra, hogy fiadnak hívassam.

Lukács XV. 12.

Osztályrészét sebtin kivéve,
Elköltözött távol vidékre.
És szórta pénztét telt marokkal,
Nem vetve számot a napokkal.
Míg egyszer aztán arra ébredt,
Hogy kincse eltűnt, szerteszéledt;
S jutott szörnyű inségbe, bajba —
Ki atyját hűtlen megtagadta.

És mert az éhség kényszeríti:
Szolgává kénytelen szegődni.
S ocsmány disznót őrizni mégyen —
Túltéve gőgön, büszkeségen.
Hivé, hogy dolgoért naponta
Meg lesz sovány élélme, kosztja.

De éhét óvni így se tudván,
Kínos sóhajtas kél az ajkán.
És szól, jajong: „Mi lett belőlem?...
Elpusztulok legjobb erőmben.
Ekkép nem él, Atyám! tenéked.
A leghitványabbik cseléded.
Óh hogyha megbocsátanál még,
De hű, de jó fiaddá lennék!”

Aztán megy, a nyájt odahagyva —
Búsongó lelkét vágy dagasztja.
Megy s bűnbánón atyjához érve,
A föld porába hull eléje.
„Atyám! nagy a vétkem, belátom;
Csak egy szód sem lehet kívánnom.
De mégis szánj meg és ne nézzed
Vétkem: leszek szolgád, cseléded.”

S a tékozló fiút az atyja
Nyájas szelid szóval fogadja.
Nyakába hull s rá csókot áraszt —
Kész nála a kegy, a bocsánat.
És oszt parancsot nyomban ekkép:
„Hiány ma semmiben se essék!
Diszöltönyt adjatok fiamra,
Gyűrűkkel legyen újja rakva.
Legjobb tulkom lássam leölve —
Mert vállt az én nagy bűm öröme.
Fiam megholt s im újra éledt...
Szébb lesz e naptól itt az élet!”

De jött a testvér, a ki otthon
Az atyját hűn szolgálta folyton;
Jött és gyúladt lázas haragra,
A vigadás okát kitudva.
A házba sem kívánt bemenni, —
S az arcát csak kezébe rejté.
Hiába kérlelé az atyja,
Fakadt epésen ily szavakra:
„Én itten küzdök évek óta
Hallgatva hűn parancsra, szóra.
S te most a tékozlót előbbre
Tészed, mindent csak arra költve.”

„Fiam!” — szól erre atyja fájón: —

„Te vélem éltél váltig a jón.

Tied a mim van! Ámde véred

Az is, ki eltűnt s most ne nézzed

Az eltévedt fiú hibáját...

Inkább örülj s adj érte halát:

Hogy itt van köztünk s nem veszett el...

Fogadd azért őt szeretettel.

Testvéred ő! Ki bánva tettét,

Bolygásából szerettihez tért.

A megtérő bűnöst pediglen

Tudd meg fiam! kedvelli Isten;

Mert a ki bűnében kifárad —

Ő arra bő kegyelmet áraszt.”

Kovács Zsigmond.

KÖZÉLETÜNK.

Az alsó-borsodi egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Április 24—25 napjain tartatott meg a tiszá-keszii egyházban.

Az esperes felemelkedett szellemű imájának elhangzása s a gyűlés megnyitása után, Lengyel Sámuel, a majdnem egyhangúlag megválasztott gondnok tette le a hivatalos esküt, szívélyes szavakkal köszönte meg az iránta nyilvánult bizalmat, a mely őt egyházmegyénk világi elnöki székére hívta; majd ígéretet tőn, hogy állása kötelmeit, talán nehézségeit, hűen fogja hordozni. Szavai elhangzása után az egyházmegye nevében Solyom Gyula, egyházmegyei főjegyző üdvözölte.

Majd a megválasztott tanácsbírók, u. m.: Solyom Gyula, Kerekes József és Bodolay István főjegyző tették le az esküt, foglalták el helyeiket.

Az esperesi jelentés bevezetése — úgy szólván — gyászjelentés volt, mert a legközelebb lefolyt egyházi félévben sűrű egymásutánban látogatott el hozzánk a halálunk követe s elragadott sorainkból olyanokat, kiket még évekig reménylettünk közöttünk láthatni, híven forgozódnak a szolgálatban, használni munkájukkal anyaszent-egyházunknak.

Egyházmegyénk lelkészi testületéből — ugymond a jelentés — „legelsőbbben is a legelsőt, néhai Bornemisza József nyugalmazott esperest szólította magához az Ur hívó szava, mult év december havának 20 ik napján; második halottja egyházmegyénk lelkészi testületének Nagy Ferencz eger-lövői lelkész volt; a legújabb sír folyó évi március hó 28-án domborúlt fel, néhai Asztalos Ferenc heő-papi lelkész hamvai felett. De nemcsak a lelkészek sorából szedte a halál az elmúlt egyházi félévben álgozatait, hanem világi tanácsbírói karunk köréből is elragadta folyó év február 26-án élte delén mádi Papszász Györgyöt. Egyházmegyénk tanítói testülete is megadta a halálnak adóját: Rozgonyi Lajos, geleji fitanító, folyó év március 11-én, öt napi kinos szenvedés után meghalt. Mindannyian hívek valának a reájok bizottakban, legyen áldott emlékezetök.

A nagy körültekintéssel szerkesztett esperesi jelentésből kitűnik, hogy egyházmegyénk a mult 1894-ik évben az országos közalap részére, hátrálékban, évi járúlékban és perselypénzben befizetett összesen 2520 frt 57 krt, úgy hogy a mult évre a tartozás feljesen törlesztetett.

Egyházmegyénk népessége 58,810. Az 1894-ik évben

született 1181 fi, 1054 nő, összesen 2235; meghalt 929 fi, 888 nő, összesen 1817; házasságra lépett 489 tiszta, 149 vegyes pár, összesen 638. Iskolakötelesek száma 6977, iskolába járt 6456. Ismétlő iskolaköteles volt 2137. Ismétlő iskolába járt 1947. Hitvallást tett: fi 532, nő 525, összesen 1057. Áttért 26, kitért 28.

Az egyházak bevétele volt 149,538 frt 18 kr, kiadása 128,378 frt 18 kr, maradvány 21,160 frt. Tőkepénz 57,540 frt 88 kr. Új alapítvány tétetett 320 frt. Adósság 60,732 frt, 64 kr. Jótékony adományok összege 9140 frt. Építkezések, befektetések összege 69228 frt 99 kr. Magtárakban van életnemű 2191 hl. és 57 l. Pénzre változtatott magtári tőke 14,284 frt és 19 kr.

Az egyes egyházak szellemi, valláserkölcsei és anyagi állapotát feltüntető egyházlátogató jegyzőkönyvek tanúsága szerint visszaesés egyházaink életében nem észlelhető.

A supplikáció váltság címén egyházmegyénkre utalt 520 frtot egy bizottság kivetette s a kivetést egyházmegyei közgyűlésünk elfogadta s kötelező erejűnek mondotta ki, úgy az egyházakra, mint a lelkészekre.

A legközelebbi, Miskolczon tartandó egyházkerületi gyűlésre képviselőkül — az elnökségen kívül — kiküldettek: Maklár Károly, Nagy Ignác, Solyom Gyula papi, Bárczay Miklós, Molnár Bertalan, Vay Elemér világi tanácsbírák.

A közgyűlés elé terjesztett ügyek ismertetésével, — mivel azok többnyire helyi érdekűek voltak s elintézésök másfél napi folytonos munkát igényelt — nem akarván sem a nt. szerkesztőséget, sem az olvasó közönséget fárasztani — azokat elhallgatom; csupán annyit említek meg, hogy a káplán-hiány már az alsó-borsodi egyházmegyében is érezhető, és azt, hogy részvétlenségről egyáltalán nem panaszkodhatunk.

Végül a tiszá-keszii egyház lelkészének és előljáróságának kell még e helyen is az egyházmegye nevében elismerésemnek kifejezést adni, azon előzékeny és bőkezű vendég-látásáért, a melylyel a kiállott veszedelem után, alig néhány napra a közgyűlés tagjait fogadta és ellátta.

Solyom Gyula.

A felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

A felső-szabolcsi egyházmegye gyűlései helyhez vannak kötve a vasúti csomópont és a környék szerint. Az egyik gyűlés helye mindig Nyíregyháza, a másiké Kisvárdá s ez az oka, hogy a tavaszi gyűlésen, az egyházmegyei hivatalnokokon kívül, leginkább az egyházmegye déli és keleti, az őszin nyugoti és északi vidékének lelkészei szoktak megjelenni.

A mostani gyűlés helye Nyíregyháza volt. Április 22-én előleges tanácskozmányra gyűltek össze a tractus előljárói, a hol a tárgyalandó ügyeket előre megvitatták és a határozatokra előleges megállapodás történt. Ily gondos előkészület okozza azt, hogy 34 ügyet is le lehet tárgyalni egy délelőtt, de egyszersmind azt is, hogy mélyebb jelentőségű elvi fejtegetések, a melyek pedig a gyűlések érdekességét emelni kiválóan volnának hivatva, a plenum előtt nem szoktak előfordulni. Kevés beszéd és sok határozat: ez jellemzi az egyházmegye gyűléseit.

A mostani gyűlést kiválóan érdekessé a bevezetése tette. Lukács Ödön esperes 25 éves nyíregyházai lelkészkesztését — a mint e lapok Lapok olvasó közönsége tudja — már megünnevelte az illető egyház, de az ünnep örömeiből az egyházmegye is kikövetelte a maga részét. A legtöbb embernek, mivel reklámot ütni a legszentebb érzelmekkel

se szokott a kálvini puritanizmus, meglepetés számba ment az, hogy az emelkedett szellemű esperesi megnyitó ima után, dr. Mezőssy Béla, egyházmegyei rokonszenves fiatal jegyzője feláll s beszélni kezd az espereshez. Elmondta azután szép nyelvezettel és remekül összeállított beszédben, hogy mi, mint egyházmegye, részt követelünk a Lukács jubilálásából s lendületes beszéddel üdvözölte esperesünket, mint író, lelkész, egyházmegyei kormányzót, szónokot, a közügyek emberét és mint embert. A jegyzőkönyvbe is felvételre érdemesített, kiváló szónoklatra aztán a jubilált könyvekben úszva választott s megható a 25 éves lelkész, férfikora teljes virágában, a mint zúgó éljenezések közt jelentette ki, hogy a mit tett, Istené érte a dicsőség; a mint magáról minden érdemet elhárítani igyekezett azon egyen kívül, hogy bosszú vagy szeretetlenség sohase vezérelte az életben s fogadást tett, hogy ezután is az emberszeretet lesz élete vezére.

E megható és felemelő bevezetés után a komoly munka terére lépett gyűlésünk, meghallgatván a terjedelmes esperesi jelentést az elnökileg végzett ügyekről, a mely jelentés kapcsán Kovács Zsigmond thasi és Sipos Mihály kótaji lelkészül megerősített. Továbbá a Mudrány András szabolcsi kegyes hagyományozó emléke évente felújítani határozatott akként, hogy a b. e. jóltevő halála évfordulóján, az egyházmegye egy kiküldöttének jelenlétében, iskolai ünnepély tartassék Szabolcsban, a mikor a jelesebb iskolás gyermekek közt ösztöndíj fog szétosztatni.

Porzsolt Ádám és Nagyváthy Ferencz papi, továbbá Mezőssy Gusztáv és Péchy Béla világi tanácsbíró jelöltek közt új szavazást rendeltetett el.

A küldöttségi jelentések során különösen az ország-szerte dívó tanítóhiány foglalkoztatta az érdeklődést. Egyházaink, minden szegénységük dacára is ragaszkodnak felekezeti iskoláinkhoz, a mi — jelen viszonyaink — közt, mikor a papi állások tisztaságát sürögőssé teszi a ránk indult felekezeti küzdelem, alig érthető vagy legfőlegb másodrangú szükségünk közé sorolható. Ilyen eset van Gelsén, a hol a papi állomás a tanítói állomásnak tűrhetőbb javadalmazásúvá tétele miatt megszűnt s legyek rossz próféta, — hosszú időre letűnt az élők sorából. Sényő, legszegényebb egyházaink egyike is, erőlködnék rendes tanítóságot fentartani, s az itt járt küldöttség be is adott egy díjlevelet és iskolaépítési tervrajzot és költségvetést, de a gyűlés nem engedte e kis egyházunkat ingatag talajra lépni, hogy 1500 frtos építkezéshez 500 frttal kezdjen s kimondta a sényői iskola államivá tételét, persze: előnyös feltételek mellett.

A tanügyi dolgokkal kapcsolatban egy fontos elvi kérdést vetett fel Vass Mihály, a mely élénk eszmecserére adott alkalmat gyűlésünk jogász tagjai közt. Indítványozta, hogy miután az iskolák államosítása csak rövid idő kérdése s miután az állam azon idő beálltával tanügyi alapjaink bevonását okvetlenül megteendi: mondja ki az egyházmegyei gyűlés, hogy a tanító vagy iskola néven álló föld telekkönyvileg mindenütt az egyház nevére irassék, sőt a lelkészi föld is. Erre a praecedent meg is adta már a dunamelléki egyházkerület. — Jogászaink közül némelyek abban a véleményben vannak, hogy az állam úgy is ráteszi kezét az iskolai alapokra, ha azok az egyház néven állanak, mások ellenben ennek jogtalanságát vitatták; így aztán ez az egyházi életünk gyökerét érintő kérdés, tanulmányozás végett, világi vezéreinkből álló egy nagy bizottságnak adatott ki s az ősi gyűlés fog benne dönten.

Ugyancsak Vass Mihály javasolta azt is, hogy miután a tanítók számára megadandó korpótlék miatt iskoláink nagyobb része államsegélyessé lesz, az államnak

pedig már 90 frtnyi segély után is éppen annyi beavatkozási joga van, mint akármely nagyobb összeg után: segélyre szorult egyházaink utasíttassanak, hogy a legmagasabb segély megnyerése végett tegyenek lépéseket, az így megtakarított filléreket pedig az egyház belső építésére vagy a lelkészi hivatalok erősítésére fordítsák.

Egy tengeri kigyóként kísérető ügyünk is véget ért. A geszterédi ev. ref. előkönyörgő a lutheránssokkal közös temetőből a fákat levágatta, de a lutheránus tanítóval meg nem osztotta. Ez ügyet két évvel előbbi gyűlésünk a hugyaji reciprok-esettel kötötte össze s úgy határozott, hogy a hugyaji közös temető hasznélvezetéből részesítse az ág. ev. egyház az ottani református felekezettel is, akkor a geszterédi előkönyörgő is „azont cselekszi.” Ez az ügy a helybeli ág. ev. esperes útján azóta a tiszamelléki ág. ev. egyházkerületet is megjárta s ott a két kérdés külön választatott. Így, hasonló határozathozatalra kéréstén fel egyházmegyénk, a testvériség érzelme kimondatta, hogy a geszterédi temető hasznélvezete közös legyen. — Minő kis dolgokon tud huzalodni a „két testvérfelvezet!” — így mereng a szemlélődő...

Egyéb ügyek nem bírván nagyobb érdekekkel olvasóim iránt, mellőzöm azokat.

Délre a plénum tárgyai lemorzsolhattak, következett tehát a közebed, melyet jubileumi színezet uralt. Egyházmegyénk együtt ünnepelte polgári megyénk, városunk és egyházunk notabilitásaival a 25 éves nyíregyházai lelkészt s hogy tósztokban nem volt hiány: minek mondanom s hogy a szellem sem szűkölködött táplálékban: felesleges említenem. Nekünk ifjaknak repes szívünk látni, hogy a papi pálya, a hálátannak kikiáltott papi pálya is megtermi a közelismerés babérait, s ha mindenki Lukács lenne: megyében, városban a legelső emberek közt volna a református pap.

Délután hat bírósági ügy forgott a tanácsbírók asztalán. Egy tanító a gyermekekkel szemben használt illetlenkedéseért kemény dorgálásban részesült.

A délutáni órák s az éjjeli vonatok már nagyrészt széthordták a „fekete sereget” s ezzel a gyűlés véget ért.

Rácz Kálmán,
nyíregyházai ref. s.-lelkész.

KÖNYVISMERTETÉS.

Természettan és Csillagászati földrajz.

Felsőbb leányiskolák és mindkét nembeli polgári iskolák számára. Irta dr. Halász Sándor. Miskolcz, 1894. Ára 1 frt.

Nagyon szíven viselhette dr. Halász úr a könyve címlapján említett iskolák természettudományi tankönyv-irodalmának szegénységét, midőn rövid idő alatt három e nemű könyvet készített. Hogy a fordított „Növénytan” és „Ásványtan”-nal nem sokat használt, az kitűnik az e lapok múlt évi 43. számában közölt ismertetésből. A most szóban levő eredeti művéről ez méginkább elmondható.

Mig a fordításoknál az eredeti tankönyv rendszerének és tárgyi állításainak meghagyása mellett a hibák inkább csak a nem szabatos fordítás által követték el, addig ezen eredeti tankönyv a mellett, hogy nyelvi hibákkal, nem szabatos kifejezésekkel lehet bőven el van látva (nem mondom természetesen, hogy készakarva), még e mellett nagyobb tárgyi hibákkal és más hiányokkal is bír.

Címlapja szerint e tankönyv az emiített iskolák számára a miniszeri tanterv figyelembe vételével készült. Hát e tényt én sehog sem tudom a könyvön felismerni. Felsőbb leány- és polgári iskolai tantervünk egyik leglényegesebb intézkedésének figyelembe vétele hiányzik e tankönyvből. Ez iskolákban a természettan sikeres tanításának egyedüli módja a kísérleti alapon való tanítás. Dr. Halász úr könyve lehet bármi más, csak *kísérleti* természettan nem. Vagy talán a kísérleteket pótolják az e fajta hivatkozások: »A folyadékoknak fölfelé ható nyomását a 33. ábra mutatja.«

A tankönyv rendszerének ez alaphibáját szerző az egyes részeknél az által igyekszik pótolni, hogy sok minden hasznos dologra tanítja növendékeit: Így pl., hogy a 18-ik században Nápolyban élő Moccia Pál oly kövér volt, hogy a vízben felmerült; hogy a Königssee sziklái a *pisztolylövést menydörgéssé* változtatják; hogy a fekete, vagy a hosszában világos és setét csíkokkal ellátott ruha a termetet karcsúbbá teszi (Mily jó ezt felsőbb leányoknak tudni! Persze akkor is a »karcsúbbá teszi« helyett: »karcsúbbnak mutatja« kellene), hogy a földön az emberek úgy mozognak, mint a narancson a legyek (s e tényt szerző még be is mutatja a melékelt 192. ábrán).

A könyv rendszere §-os, annak minden hibáival. Vannak §-ok, melyekben csak egy dologról van szó, vannak, a melyekben többről. Összetartozó dolgok szétválasztása, össze nem tartozók egyesítése szintén előfordul (pl. a légnyomáson alapuló készülékek szétválasztása és a léggömbnek ezek közé való illesztése).

Az egyes §-okban a nem ritkán hibás értelmezések után a törvény következik; okra igen ritkán történik hivatkozás.

A könyv tárgyi hibái közül álljanak itt a könyv elejéről a következők: Kiválóan rugalmasak az elefántcsont, a kaucsuk stb. (Közéleti és tudományos szempont összehazarása); Az eső kő minden *másodpercben* új sebességet nyer; A hajítási vonal magyarázata; a közeg ellenállásnál a test első lapja helyett a test általános alakját veszi a szerző, de nem szól semmit a mozgó test sebességéről, holott pedig ennek négyzete szerint növekedik a közegellenállás; a folyadékok lyukacsokkal nem bírnak (pedig szerző szerint is minden test lyukacsos és ennek következtében összenyomható); a folyadékok nyomásánál nincs szó a folyadékok fajsúlyáról, melytől szintén lényegesen függ a nyomás nagysága; s ilyen, sőt ezeknél sokkal nagyobb hibák a könyv további részeiben ép ily arányban találhatók.

Szintén gyakran találkozunk a könyvben hibás, hiányos értelmezésekkel és a szabatoság hiányával. Nem okvetlen szükséges pl. hogy egyenlő nagyságú és ellenkező irányú erők hatása alatt a test nyugalomban maradjon; a mozgásnak szerző szerint *alakja* van s van *egyenés és görbe mozgás*; az inga lengési törvényei közül a 2-iknek első része, mint a mely bővebben és szabatosabban meg van a második részben, felesleges; a súrlódásnál csúszási és gördüléssel súrlódás helyett szerző csúszó és gördülő súrlódásról beszél; nem szabatos az sem, mikor azt mondja, hogy két rugalmas golyó ütközés után különböző sebességgel visszapattan, mert nincs benne megmondva, hogy melyik golyó, milyen sebességgel (sebességek felcserélődése); a tizedes mérlegnél sem mondja meg szerző, hogy *melyik* kar a 10-szer hosszabb; a helyett is, hogy a lejtőn a teher súlyának egy része megsemmisül, jobb lett volna azt mondani, hogy a lejtő síkja által egyensúlyoztatik; a folyadék meghatározása szintén határozatlan; a libelláról is azt mondja, hogy ez azon törvényen alapszik, miszerint

kétféle folyadék közül a könnyebb úszik a nehezebben, mert hát a libellánál a víz felett egy léghólyag van, (különben is, ha a kétféle folyadékot összekeverjük, ha tehát egyik a másikkal összekeverhető, akkor nem fog a könnyebb úszni a nehezebben); ugyancsak hiányos és hibás a hajcsövesség meghatározása is; téves állítás, hogy a folyadékok felületén a tömecsek vonzása következtében *hártya* képződik; határozatlan Archimédész törvényének a légnemű testekre való alkalmazása; a nap melegének nagyságáról is határozatlan állítást találunk; — és így tovább.

A könyv nyelvezetéről sem mondhatok valami jót. Magyartalan szórend, a »nem« tagadó szó hibás használata miatt való értelemzavar több van a könyvben. Magyartalan, hibás szórendű pl. a telefon meghatározása, hol az »is« használata miatt az értelem az, mintha a telefonnal *mást is* lehetne tenni, mint a távolba *beszélni*. A kötőszók használata sem mindig hibátlan; ugyanazon szóknak különböző helyesírás szerint való írása nemcsak idegen szóknál, hanem még magyar szóknál is feltalálható a könyvben. Nyelvtanilag nem helyes az ilyen sem: háromféle hallmazállapot van, *vagyis*: szilárd, csepfolyó és légnemű. Idegen szokat sokszor rossz magyar szóval helyettesít: fcszmérő, egyhurony stb. Vagy az ilyen is elmaradhatott volna: »A síktükrök által *nemzett* kép!«

A hatást, úgy látszik, néha keresi a szerző. Így pl. a tehetetlenségét megmondja, hogy a gyorsan mozgó test nem képes azonnal megállni, de azért azt mondja mindjárt utána: »ha a vágató ló *hirtelen* megáll, az ember a fején keresztül a földre bukhatik« Vagy az ütközésnél, mikor azt mondja, hogy ha valaki rugalmas márványkőre lő, magát löheti agyon. Ugyancsak ilyenek azok, hogy egyes készülékeknek »szép alkalmazásuk van« vagy »divatban vannak«, »elmés készülékek« stb. Igen hosszú, igen kicsiny, roppant nagy stb. szintén kedvenc kifejezései szerzőnek. A mikrofonnál főlemlíti szerző azon meszerű állítást, hogy vele a fű növési zaját meg lehet hallani, de ezt is csak a hatás kedvéért teszi, hogy a cáfolatot azonnal utána tegye.

Jó oldala a könyvnek, hogy számos ábrával van ellátva, s e mellett ára nem nagy. Lényeges dolgok nem maradtak el a könyvből, (lényegtelen és feleslegesek ugyan vannak benne). Az ábrák a silány papír miatt nem elég világosak, köztük sok a felesleges és különösen a csillagászati részben több a német felíratú. Az ábrák legtöbbje betűzve van a nélkül, hogy erre a a szövegben hivatkozás történne. Sajtóhiba is elég van a könyvben.

Mindezek alapján a könyvet sem sikerültnek, sem használhatónak nem tartom.

Kötse István.

Ha Dr. Halász Sándor úr a tankönyveiről a »Sárospataki Lapok«-ban megjelent jogos és tárgyilagos bírálat ellen úgy szállott volna síkra, mint azt ilyen körülmények között a tárgyi igazság kiderítése és szerzői reputációja is követelik, nagy nehezen tán el is néztem volna nem régiben megjelent physikájának erős tévedéseit, boszantó igazságtalanságait. És most is, mikor e lapok t. olvasó közönségének bemutatom a szóba hozott tankönyvet, hogy annak értékéről tájékoztat adjak, természetesen azt elfogulatlanul, igazság érzetem erősségével.

Először is kijelentem, hogy mindazt, mi a fennebbi bírálatban dr. Halász úr tankönyvéről mondva van, általánosságban magam is aláírom. Figyelnem ezeken kívül azonban főképp a tankönyv ama részeire fogom ki-

terjesztetni, melyek annak tudományos jellegét és értékét adják meg. Felsorolandó kifogásaim ügyében pedig szívesen veszem fel Halász úrral akár magán úton, akár nyilvánosan az objectiv polemiát, ha ugyan megcsontosodott physikai és mennyiségtani igazságok kérdéseinél ilyenről egyáltalában szó is lehet.

Hogy aztán e bevezetés után ismertetésem lehető rövid legyen, egyenesen észrevételeim megtételére térek.

1. Valótlan a tankönyv következő állítása: Nincs oly test, mely mind a három halmaz-állapotba áttérhető nem volna (3. l.). Valótlan, mert hisz pl. nem minden test olvad meg; némelyek, különösen a szerves testek, már az olvadás megkezdése előtt chemailag szétbomlanak; mások, mint a kánsor is, hevítés közben szilárd állapotból egyenesen légnemű állapotba térnek át. E fajta kivételeket bőven sorolhatnánk elé.

2. Hibás és érthetetlen is az erő-egyenközény magyarázata (6. l.). Kimondja ugyan, hogy két, szög alatt ható erő eredőjét az ezekből, mint összetevőkből alkotott egyenközény átlója adja nagyságilag is, irányilag is; de azt mégis az egyik erő hatási irányában *határozatlan értékben* adja.

3. Rosz és határozatlan a sebesség ez értelmezése: »Sebesség alatt értjük azt, hogy mily utat tesz meg bizonyos idő alatt a mozgó test.« (9. l.). Hiszen ha az időt ilyen általánosságban hagyjuk, még állandó sebességgel mozgó testek Halász úr szerinti sebessége is változó leendő a mozgás időtartama szerint. Nem menti Halász úr eljárását itt az se, hogy az értelmezéssel kapcsolatban a sebességnek egészen jó definícióját is adja.

4. A testek röperejének ismertetésénél még csak megemlítve sincs, hogy az a forgási idő négyzetétől is függ, pedig utóbbi értékét nem lehet a megpörgetés sebességével helyettesíteni. (12. l.)

5. A folyadékok fenék-nyomása nem csak azoktól a mennyiségektől függ, melyeket a tankönyv felemlít (21. l.), hanem függ az a folyadékok *fajsúlyától* is. Ugy erre, mint a fennebbi megjegyzésemre a felvilágosítást akármely nagyobbacska physikai tankönyv megadhatja.

6. Eltekintve attól, hogy a tankönyv a hangot meghatározó mennyiségek közül a hangszínezetet csak felemlíti, de nem magyarázza meg, mulasztását azzal tetézi, hogy a hang erejét roszul értelmezi (54. l.). A hang ereje u. i. legkevésbé sem függ a rezgések gyorsaságától, mert attól a hang magassága függ. A két fogalom itt össze van zavarva. Hanem a hangvezető közeg sűrűségén kívül a hang ereje a hangzó test tömegétől és a legnagyobb kirezgés (amplitudo) négyzetétől függ, mikről a tankönyv még csak említést se tesz.

7. A zenei dissonantia értelmezését se fogadhatom el jónak. Két hang dissonantiája u. i. nem a köztük fekvő hang-köz maximalis vagy minimalis értékénél áll be, mint azt a tankönyv mondja (55. l.), hanem miként azt Helmholtz mathematicae is kimutatta, akkor, ha a két hang rezgés-számainak különbsége, tehát az egy másodpercre eső *hanglebegések* száma közel áll a 33-hoz. Azért ad épen legtokéletebb összhangot a 256 rezgésű e az 512 rezgésű első oktávjával, mert hanglebegéseik száma 256 és ez jóval felül áll azon a határon, hol e lebegések ép úgy sértik a fület, mint a fény vibrációja a szemet. Pedig a két hang közti köz jó nagy, épen egy oktáva.

8. Helytelen az az állítás, hogy a halló csontocskák, melyek közül a Sylvius-félét kihagyta, »a kívülről behatolt hangot erősítik.« (59. l.). E csontocskák élettani jelen-

tősége pusztán a physikai resonantián alapszik és működésüknél hangerősbülésről szó sincs.

9. Hatalmas és megbocsáthatatlan tévedést követ el a szerző a dörzsölési villám gép bemutatásánál, mikor azon a villamosság előállítását megosztó hatás (influentia) alapján magyarázza (87. l.). Ezt a hibát nyilván a dörzsölés és az influenza által keltett villamosság egyenes összezavarása okozza.

10. A körülmények és tünetmények ilyen összezavarása okozza továbbá a gömbtükrök és lencsék leírásánál elkövetett hibákat is. Azt állítja u. i., hogy a homorú tükrök kicsinyített, a domborúak megnagyított képet adnak (65. l.), holott a tapasztalás épen az ellenkezőjét igazolja. A homorú tükrök a köznapi használatnál nagyított és a kertek díszítésére is használt színes, domború tükrök kicsinyített képet adnak. A tükrök és lencsék képei a tárgy és a gyújtó viszonyos távlatától függnek s bár dr. Halász állítása igaz bizonyos specialis esetekben, de nem igaz categorice. Ily ítéletek után veszítheti el a tanuló egész rokonszenvét a physica iránt, mikor a tanultakkal homlok-egyenesen ellenkezőt tapasztal a természetben.

Ezen az alapon csik el azon állításainak igazsága is, hogy a vájt tükrök valódi és fordított helyzetű, (66. l.) a domború lencsék pedig nagyított képet adnak (69. l.).

11. Rosz a fénytalálkozás definíciója is (80. l.), mert sötét szobába két keskeny nyíláson bevezetett fénynyalábok közös képén csak akkor észlelhetők a fénytalálkozást jellemző sötét csíkok, ha a fénynyaláboknál phasis különbség van.

12. Hibás a) a delejesség olyan értelmezése, hogy az csavaralakulag menő villamosság (83. l.), mert a lágy vasat akár spirális alakú, akár sinus-vonalas, akár egyenes vonalú, vagy bármily alaku vezető áramával futtatjuk is be, mindig mágnes lesz;

b) a declináció értelmezése (83. l.), mert az nem tünet, hanem bizonyos hely két nemű délkörének hajlási szöge;

c) a hővillamosság magyarázata (95. l.), mert ott nem az egyik forrasztási helylyel közlött hőmennyiség alakul át villamossággá, hanem a forrasztási helyek hőmérséki különbségéből áll elé az a potential-különbség, mely villamosságot szül.

d) a viszhang keletkezését előidéző fálnak a tankönyv szerint 18 méterben megállapított távolsága, mert csak egy szótagu, tiszta viszhang keletkezésénél is a visszaverő fálnak legalább 55 méternyire kell állania a hangadó testtől.

Kisebb, de számot tevő elvi hibák a következők is:

a) Beszél a mozgás alakjáról (9. l.). E helyet a mozgás iránya teendő.

b) A légsúlymérőről azt mondja, hogy azt a levegő magasságának meghatározására használják (30. l.). Használják ugyan arra is, de csak közvetve.

c) Földünk nap körüli forgását a következő naiv következtetéssel bizonyítja: »A többi bolygóról tudjuk, hogy a nap körül kereng, miért képezne tehát kivételt a föld.« (113. l.)

d) Azt állítja, hogy minden 4-el osztható év szökő, pedig minden évszázad osztható 4-el és ezek közül csak az a szökő, hol a századok oszthatók 4-el.

Vannak azonban a könyvnek humoros és mulattató részletei is, melyek néhol jó ízű mosolyra erőltetik az olvasót. Izleltől egy pár e fajta helyet is bemutatok: Ezt mondja a 68. lapon: »Szép tünetmény a déli-

báb (16. á.) és minden magyarázat nélkül pusztán az ábrára hivatkozik. Jertek azért ti, kik délibábot még soha nem láttatok Halász úr 16-ik ábrája elé, látni fogtok ott hegyes vidéket, melynek alján felbarázdált földdek között három tevehajcsár mellett, libasorjában két púpú tevék cammognak. És tanuljátok meg, hogy ez a délibáb!

De hát Halász úr még a szívárványt is lerajzolja a 121. ábrában, persze lehető egyszerűség és könnyebb felfogás kedvéért színek nélkül. És aztán, a mi a szökö kutat illeti, a 38. ábrában ezt megvalósítva látjuk. (23. l.)

A hangot pedig a következőleg értelmezi: »Azon érzetet, melyet fülünkkel fogunk fel, hangnak nevezzük.« (56. l.) Önkéntelenül is arra gondoltam, hogy iskolás fiú korunkban bizony fülünkkel fogtuk fel azt az érzetet is, melyet tanító bácsink markos kezeinek csavarintása keltett fel bennünk és füleinkben. Hanem az az érzet még sem volt hang, noha hangot csalt ki belőlünk. Nem kevésbé mulattatók a következő ítéletek:

»A szénsav nagy nyomás alatt hóvá változik át.« (3. l.) Ebből megfordítva az is következik, hogy a hó meg szénsavvá alakítható át.

»A vízszintes hajtási görbét szívó kutak oldalsővé-nél jól láthatjuk.« (12. l.) Ki látta a megnevezett helyen Halász úrnak azt a vízszintes vonalát, a mely még hozzá görbe is?

»A hegyekben zsinoros összefüggő eső,« tavasz-szal daraforma jég esik. (51. l.)

Elmondhatom e tankönyvről azt is, hogy kevés érzéket tanúsít a mennyiségtan iránt, sőt határozatlanságai néhol egészen boszantók.

Azt mondja pl. a 112 ik lapon, hogy télen a föld »kissé közelebb« van a naphoz, nyáron pedig »valami vel távolabb.« Mire képes a mathesis! Vagy a 122. l. szerint »a napon igen magas foku, vagyis több ezer fok meleg van és ezen meleget hihetőleg még nagyon hosszú ideig meg is tartja a nap.« Szépen hangzik és mennyit lehet belőle tanulni! Ilyen határozatlanság példái vannak a 132. lapon, hol ez áll: »az üstökösök nagy számmal lehetnek,« a 134-en, hol azt mondja, hogy a fénysugár, míg szemünkbe érkezik, valószínűleg »több száz, sőt ezer évi« utazik. Szabad tudnunk, hogy az a fénysugár miben utazik; valamint azt is, hogy a phisicában száz és ezer nem differál?

E fajta határozatlanságul jegyzem itt fel a szilárd (3. l.) és a kemény testek (4. l.) definitióját, a csigásor egyensúlyi törvényét. (18. l.) etc.

Elismerem azt is, hogy dr. Halász úr a hatás kedvéért tulzásokba is átsap. Gyönyörű példái ennek a következők:

Az eső kő »nagy robajt okozva ér a földre,« vagy »a leejtett kő oly gyorsan esik, hogy azt alig lehet látni.« (7. l.) »A vas hajók óriási mennyiségű vizet szorítanak ki helyéből.« (25. l.) »A levegő oly ritka és átlátszó test, hogy szinte kutatni kell létezését.« (29. l.) »Egyes széttöredezett csillagok darabjai lánggal égve, roppant sebességgel csnek a földre.« (139. l.)

Illetározottan elítélem az e fajta definitiókat is: »Merevség alatt azon tulajdonságot értjük, midőn... És ilyen bőviben található e tankönyvben.

Ítéletem ezek után oda megy ki, hogy dr. Halász Sándor tankönyve e hibákkal, — még ha ezer annyi jó tulajdonsága volna is, — a legkitűnőbb tanár mellett sem használható.

Ellend József.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A sárospataki Irodalmi Kör a múlt hó 27-ikén közgyűlést tartott. Maklári Pap Miklós másodelnök bemutatta azt az érmet, melyet a debreceni országos tan-szerkiállításon a jury az Irodalmi Körnek ítelt, s melyre a hátsó lap paizsára vésetheti a Kör a nevét és e pár szót: »A sárospataki Irodalmi Kör tankönyvkiadványai-ért« Elnöki jelentés után tudomásul vette a Kör, hogy az Ó- és Új-testamentomi Szent-történetek című népiskolai tankönyv elhagyta a sajtót, a Növénytan nem sokára kész lesz, a Népiskolai Földrajz nyomtatás alatt van s a Népiskolai Természettan nyomása is pár nap alatt kezdetét veszi. Tudomásul vette a Kör elnöknek ama jelentését is, hogy a »Sárospataki Lapok« külsején újabb időben változtatás történt, a mennyiben a színes boríték helyett csak egyszerű boríték alkalmaztatik; e változtatást az tette szükségessé, hogy a színes borítékot adó nyomdász szerint a költségeket a hirdetések jövedelme nem fedezte. Az énekiskola-pályázatra négyen jelentették be szándékukat. Közgyűlés a mű beadási határidejéül 1896. január 1-sejét tűzte ki. Legfontosabb s ismételt eszmecserére újabbán okot adó tárgy volt a Népiskolai Tanterv kérdése, mely végre- valahára elintézését nyert a tekintetben, hogy az egyház-megyéik és az egyházkerületi tanügyi bizottság által tett észrevételekre és kívánalmakra Dezső Lajos mégtéven a maga véleményes előterjesztését, közgyűlés ez indokolás után a tantervet a szerző által tett csekély módosítással végleg elfogadta s a nyomtatását is elrendelte. Címe lesz: A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület népiskolai tanterve. Az előszó a tanterv egész történetét elő fogja adni. A nyomtatandó példányok számát a közgyűlés 3000-ben állapította meg, — azért ily nagy számban, hogy lehetőleg minden iskola, tanférfi és tanügyi-barát megkaphassa. Csontos József, az Irod. Kör jegyzője.

— A felekezeti tanárok fizetése ügyében a máramaros-szigeti tanári kör fölterjesztést intézett a vallás- és közoktatási miniszterhez, melyben azt kéri, hogy az olyan felekezeti iskolákban, a melyek régebben kelt szerződés alapján segélyeztetnek, a szerződés megújítása alkal-mával gondoskodjék, hogy a tanárok az állami iskolákban működő tanárokkal egyenlően díjaztassanak. Az országos középiskolai tanáregyesület választmánya is melegen aján-lotta ezt a kérést a miniszter figyelmébe.

— Az ev. ref. főgimnáziumokhoz kormányképviselőül az érettségi vizsgákra a következők nevezettek ki: dr. Ballagi Aladár Rimaszombatba és Seps-Szent-Györgyre, dr. Ballagi Géza Debrecenbe, dr. Beöthy Zsolt Halasra, dr. Csiky Kálmán Kisujszállásra, Csiky Lajos Pápára, Géresy Kálmán Szászvárosra és Székely-Udvarhelyre, György Endre Nagy-Kőrösre, dr. Hegedüs István Budapestre és Kecskemétre, dr. Illosvay Lajos Hódmező-Vásárhelyre, Kenessey Béla Sárospatakra és Miskolcra, Kovács Albert Mezőtúrba, dr. Lánosy Gyula Nagy-Enyedre, dr. Öreg János Marosvásárhelyre, dr. Schilling Lajos Szatmárra, Szinyey Gerzson M.-Szigetre, Szöts Farkas Kolozsvárra és Zilahra, dr. Tóth Lajos Csurgóra.

— A dunántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése ápril 24—25 én tartatott meg. A gyűlés fontosabb tárgyai közül felemlítjük, hogy a kerület a pápai főiskola régi épületét a felajánlott 18000 frtért nem hajlandó eladni, hanem bér-lakásokká alakíttatja át, ha pedig az állam Pápan tanítóképző intézetet állít, akkor a kerület által segélyezett növendékek internátusának engedi át. Az elhunyt Szilágyi gimnáziumi igazgató helyett Kiss Ernő választatott meg 6 évre. A gimnáziumi tanárok három fizetési osztályba soroztattak. Az első osztályba sorozót-tak 1600, a másodikba osztottaké 1400, a harmadikba

tartozóké 1200 frt törzsfizetés és 200—200 frt lakáspénz. A theológiai tanárok fizetése is rendeztetett, kimondatván, hogy a kezdő tanár törzsfizetése 1500 frt és 300 frt lakáspénz, 100—100 frt ötödéves pótlékkal. Szóba került a gyűlésen az is, hogy az újabban szentesített törvények életbelépte után miként vezetessenek az anyakönyvek? E kérdés megvitatása végett a kerületek közös tanácskozásának szükségét mondta ki a közgyűlés. Az első napi közebeden mondott pohárköszöntők, a napi sajtó figyelmét is magukra vonták. Eötvös Károly Papp Gábort, később a hazafias papságot éltetve, szólt az eszméknek most folyó harcáról és a számításból való fanatizmusról a mely véres csatákat is idézhet elő, a melyekben azonban Papp Gábor és a prot. papság rendületlenül fognak megállani azokkal szemben, „*a kik bár idegenek a hazában, fejedelmi jólétben élnek.*” Tisza Kálmán annak a hitének adott kifejezést, hogy a *fanatikus emberek művén hamar végig seper az igazság seprője.* Szerinte a titkon lappangó csábítás a legveszélyesebb, miként férgek rágása a tölgyben. Ez ellen kell védekezni világiaknak és egyháziaknak együttesen, a papok ne csak szószéken teljesítsék hivatásukat, de a családok körében is. Ez a beszéd még az országgyűlésen is szóba került, mint valami lázítás féle, de Tisza legyőzte okvetetlenkedő ellenfeleit beszédének ismétlésével.

— **Kiss Albert és a prot. papok az országházban.** A főrendiház által visszavetett javaslatok tárgyalása közben történt, hogy *Polónyi*, ez a magát lejárt 48-as képviselő, Kiss Albertet, a reform javaslatok következetes pártolása miatt, *kilvinista jezsuitának* nevezte el. Nem bírta neki elhinni, hogy pap létére igazi hive lehet a felekezetnélküliségnek s — magából indulván ki — ezt a hűséget korteskedésfélnék gondolta a leendő püspökségre (Mintha bizony a kálvinista püspökséget is oda fent osztogatnák!!). A Polónyi csúfkodása kitűnő alkalmat szolgáltatott Kiss Albertnek nemes nyilatkozatokra, egyebek közt a prot. vagy közelebről ev. ref. lelkészek megkapó jellemzésére is. Beszédéből ide igtatjuk az alábbi részleteket az országgyűlés jobbainak tagjaihoz csatolván tiszteletteljes üdvözlésünket: „A mi azt illeti — mondá ő ápril 27-én — hogy én, mint egyik protestáns felekezetnek lelkésze, ha a felekezetnélküliség mellett foglalnék, hogy a legnagyobb jezsuita vagyok, ezt a kijelentést kötelességem a maga értékére leszállítani. *Könnyű volna nekem erre csak azt válaszolnom, hogy én itt nem pap, hanem képviselő vagyok,* hanem ezen általános frázis alá bujni nem akarok. Én pap vagyok és mint képviselő, ezt a jelleget se itt, se másutt *soha semmi körülmények között meg nem tagadom,* megtagadni nem fogom, azonban úgy itt, mint a szószéken és a társadalmi életben, mindig a vizsgálódás és lelkiismeret azon szabadságának voltam hirdetője és munkálója, melyet itt beszédem végén kijelentettem. Három évszázad küzdeme tesz tanubizonyosságot, hogy azony szegény lelkéstartársaim, kik a vizsgálódás és lelkiismeret szabadságáért a multban és velem a közelebbi mult években küzdöttek, *soha sem nézték egyéni hasznukat, sohasem tekintették, hogy azon egyház javára azon küzdelemből, azon alkotmányos harcából jön-e anyagi jutalom, jön-e az ennél is becsesebb hála és elismerés.* Küzdöttek nyíltan, önzetlenül és megvagyok győződve hogy míg Magyarországon az evangélium szerint reformált egyház fenáll, pedig az fenn fog állani, addig annak anyagiilag szegényen díjazott papjai küzdeni fognak úgy a szószéken, mint a társadalmi élet terén és ha ide küldi őket a nép bizalma, ebben a képviselőházban is tovább

folytatják a küzdelmet a vizsgálódás és lelkiismeret azon szabadságáért, a mely győzni fog, mert annak győzni kell, minthogy azaz embernek vele született oly joga, melyet földi hatalom el nem vehet, meg nem semmisíthet, melyet bármely néven nevezendő pártpolitikáért feláldozni, vagy úgynevezett taktikából eltaktizálni nem fogok soha.

— **Agliardi és a magyar kormány.** Végre elszakadt a türelem-fonál és *Terényi Lajos* képviselő meginterpellálta f. hó elsején a magyar kormányt az országházban a pápai nuncius látogatása és elejtetett nézetei miatt. Magyarország belügyeibe való avatkozást s a királyi jogok megsértését látja interpelláló az Agliardi viselkedésében, a melynek nyugtalanító hatása ellen vagy a netaláni félreértések eloszlátása végett kötelessége a kormánynak a szükséges lépéseket megtenni legalább a jövő évében, hogy t. i. ismétlődő esetek elő ne fordulhassanak. Bánffy kormányelnök azonnal felelt az interpellációra. És pedig a látogatás történeti előzményeinek elsorolása után (a melyek szerint neki volt tudomása Agliardi szándékáról s azt mint udvariassági tény s a helyesebb információra szolgáló alkalmat még üdvözölte is) azt a hatást rajzolta, a melyet reá a nuncius esztergomi, budapesti s nagyvárad ünnepeltetése s nyilatkozatai gyakoroltak. „A modor, az időpont, a fellépés, a vonatkozás — mondá Bánffy — a melyek őt minden jelenkezésénél kísérték, reám azt a benyomást tették, hogy *túlélte a határt,* a mely őt belügyi kérdéseinkre vonatkozólag, mint egy külhatalom (!) képviselőjét megilleti. És ezt az egész kormány nevében is mondta Bánffy, a mennyiben az, már maga is foglalkozott a nuncius dolgaival, sőt a közös külügyminiszterrel egyetértve, már a szentszéknél is kifejezte, hogy Agliardi szereplése a belügyekbe való beavatkozás *látszatával bír.* (!) Hát ez is valami az igaz, de az is igaz lehet ám, a mit a „Dunántúli Hírlap“ után a „Religió“ jegyez fel legközelebb, hogy Agliardi nemcsak az egyházpolitikai kérdésekben nyilatkozik elitélőleg a kormány ellen, hanem a miniszterelnököt „finom satirikus mosolylyal“ „jó nevelésűnek látszó embernek“ titulálta. Bizonyosan nem úgy értette, mint mi, t. i. hogy *különböztetve volna az országból, mint esendzavarót.*

— **Egyházkerületi választások.** A tiszáninneni ev. ref. egyházkerületben megüresedett egy egyházi és egy világi tanácsbíróra, valamint az egyházi aljegyzőségre beadott szavazatokat mult hó 28-án bontotta fel az arra kiküldött bizottság. Beadatott összesen 362 szavazat. Ebből az egyházi tanácsbíróra kapott: *Idrányi Ferenc* 197-et, *Nagy Ignác* 165-öt, a világi tanácsbíróra: *Debreczeni Bertalan* 182-öt, *Miklós Ödön* 180-at, az aljegyzői állásra *Czinke István* 197-et, *Révész Kálmán* 165-öt. Tehát háromszori szavazás után sikerült a megüresedett helyeket betölteni. Vivant!

Lapunk zártakor kaptuk a megrendítő gyászjelentést, a mely szerint

KOPRÉ FERENCZ

tisza-luczi ev. ref. lelkész, a-zempléni esperes, a sárospataki főiskola igazgató-tanácsának s papi vizsgai bizottságának stb. tagja, f. hó 2-án, életének 75-dik évben elhunyt s temetése f. hó 5-én d. u. 3 órakor leend.

Egy classicus műveltségű, szüntelen, de zajtalan munkában élő, dicsőséget, ünnepeltetést nem kereső, a kötelesség útján soha el nem fáradó lelkész és kormányférfi dől ki benne legjobbjaink közül. Legyen áldott közöttünk emlékezete!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: »A nagy izgatottság idején« — »Tanárképzés és tanárhiány.« Buza János. — »A polgári házasság törvényei párhuzamban az eddigi házassági joggal.« Mitrovics Gyula. — »Kopré Ferencz. 1820—1895.« Sz... n. — »A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.« Görömböi Péter. — »A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.« R. Gy. — »Irodalom« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Hirdetések.«

A nagy izgatottság idején.

Sokszor utaltunk arra, hogy a r. kath. egyház miként tolja előbbre-előbbre a maga titkos hadait az akna-munkára. Figyelmeztettük ev. ref. egyházunkat a Loyola fiainak imitt-amott való feltűnédezésére, harci mórjuk vakmerőségére, de rendkívüli bölcsességére is. — ha a körülmények úgy parancsolták. Elmondtuk többször, hogy a jesuitismus szelleme mily rohamosan hódítja meg a magyar r. katolikus egyházat s illetőleg vallásfelekezetet; miként szaporodnak egyleteik, irodalmi vállalataik s hogyan pápistasítják meg egyes jónevű írók a nemzet történetét s mint terjesztenek gonosz híreket felőlünk bizonyos féltékenykedő körökben s Bocskayt, Bethlent, Rákóczyt miként bélyegzik lázadóknak stb., stb. Saját felekezetünk talán igazat adott nekünk egyben-másban, de liberalismusa nem engedte meg, hogy a XIX. század vége felé aggodalmaival ostromolja a konventet, talán a zsinatot vagy éppen az alkotmányos kormányt, a mely szintén a liberalismus szolgálatában állván, épúgy el volt bizakodva az igazság kimaradhatatlan diadalához fűzött reménységében, mint a saját édes nagyjaink.

Kicsinyeltük ellenségünket s engedték, hogy nagygyá nőjjon s minden kihasználható érdek megmozgatásával harcot kezdessen a fejlődő, modern Magyarország ellen, a mely immár a protestantizmusnak lón természetesen elvi szövetségesevé.

A róm. kath. egyház jajgatott, zúgott az eretnekekkel és zsidókkal paktáló modern állam minden újabb lépése miatt, de titkon egyre gyűjtögette erejét s mikor eléggé erősnek érezte magát, megkezdte a kulturharcot Róma támogatásával. A modern állam nem bírta megfékezni a Schoppereket és Molnárokat, mert még mindig dédelgetni kívánta a történeti jogokat, noha az azoknak megfelelő kötelezettségeken már át-gázolt az idő.

Láttunk nagy felvonulásokat az egyedül idvezítő egyház megmentése végett, s püspöki konferenciákat; olvastunk nagy felterjesztéseket s azokban megdöb-bentő gyanúsításokat s végre — miután minden kísérletük eléggé jól sikerült — láttuk a néppárt megalakulását, fejlődését, a fő és alpapok összeölelkezését a haladni akaró haza és a maradni nem tudó protestantizmus gyűlöletében.

Mindezek fölébe eljött Agliardi és pecsétet ütött a pápa nevében mindarra, a mit itt a modern haladás ellenében, a dúsan javadalmazott főpapság tudtával, az ultramontanismus elszánt katonái végbe vittek, sőt nem átalotta őket Róma áldásával is ösztökélni az eretnesség ellen való küzdelemre.

Ezt is csodálatos türelemmel néztük s fogadtuk, mint felekezetet. Pedig a ki a mai néppártot céljainak elérésére tüzeli: avagy nem támad-e a protestantizmus ellen is? Hát nem az-e a néppártnak egyik nyíltan bevallott célja, hogy a községi közigazgatást s majdan az állami törvényhozást is elpápistasítsa?! Nem támaszt-e ez a néppárt békételenséget mindenütt, a hová bevonul s nem fogja-e idővel kivetni hálót minden olyan protestáns ellen, a ki valamely címen megejthető s betelerelhető? Igaz, hogy a béke ilyen megzavarása s az érdekeknek ilyen kiélezése ellen első sorban az állam kötelessége felvenni a keztyűt; de bizony-bizony nem volna csoda, ha elvégre a nagytürelmű protestáns egyházakat is elhagyná eddigi egykedvűségük s legalább valamely ponton kitörne a tiltakozás a felekezeti békeségnek napirenden lévő megzavarása ellen s ha nemcsak a fehér asztalnál, de a zöld mellett is történnék valami, a mi figyelmeztetés volna a modern államnak, hogy az Agliardik frieskáit nem hajlandók többé elviselni. (Ez a nuncius úr — tudvalevőleg — csak kath. Magyarországot ismer!)

Távol van tőlünk az izgatásnak még csak szándéka is, de nem veheti senki rossz néven, ha forni kezd egy némelyikünk kuruc vére akkor, a mikor a Bánffy országgyűlési nyilatkozatát is sietnek a róm. kath. egyház fizetett lapjai kálvinista gorombaságnak titulálni, tehát olyasmit fedezni fel abban, a minek ahoz, mint az összes minisztérium jól meggondolt tényéhez, éppen semmi köze sincsen.

Nem lehetünk közönyösek azzal a szomorú valósággal szemben sem, a mi a Bánffy-minisztériumot érte az Agliardi — Kálnoky személye és személyes tényei miatt. Be kell vallanunk, hogy éppen most, az egyházpolitikai küzdelmek végső óráiban sokszoros jelentősége van a Kálnokyt megmarasztó királyi levélnek s zavarba ejt minket protestánsokat is, hogy mimódon is tájékozunk magunkat a jövődőségnek előre vetett nagy árnyékai között?! Komoly dolog-e hát csakugyan az u. n. egyházpolitika s nem fog-e az — legalább

a reánk s az egész liberalizmusra nézve döntő fontosságú részletekben csúfot vallani?

Kevés a remény ahhoz, hogy a főrendiházhoz visszatartott javaslatok elfogadtassanak, sőt igen valószínű azoknak elbukása, esetleg a már szentesített törvények életbeléptetésének elhalasztása is. Mi lesz majd abból reánk protestánsokra, ha csak részleges reformok vitetnek keresztül s köztudattá válik, hogy a r. kath. egyház a maga természetellenes szövetségeseivel erősebb, mint a modern állam, a mely előtt mi a mi kapunkat bizodalommal feltártuk? Mi lesz abból, ha — a mint látszik — a papjaink kezéből kivett jogokat oda adja a modern állam tanítóink kezébe s ez által a falakon belől is ellenségeskedés támad közöttünk?

Egy új országgyűlés, talán egy új kormány osztalja majd el aggodalmainkat? Tartunk tőle, hogy a felizgatott nemzetiségekkel szövetkezett, Rómából és Bécsből is istápoltt r. kath. egyház oly erőfeszítéseket fog egy újabb választás esetére kifejtetni, a melynek a végén Belgiumban találjuk magunkat, vagy legalább a csendes, békés és biztos fejlődés sok időre lehetlenné válik. Pedig nekünk protestánsoknak magunknak is békeségre van szükségünk, hogy a változott viszonyok közé beilleszkedhessünk s jövőnket üdvös, belső reformok által biztosítsuk.

Köztartásügyünk nem bír egy idő óta előre haladni; ha újabb és újabb kabinetválások támadnak, ezen a téren is megakadunk s a modern állam a prot. egyházaknak sok szép ígérettel adása marad.

Kivánjuk azért a békés kibontakozást, de a magyar nemzet és kormány megalázása nélkül. Róma diadala itt = visszaesés, a mi jelszavunk pedig „excelsior!” Mi nem élhetünk sem zavaros vízben, sem sötétségben. Tehát „mehr Licht” mielőbb!

A pápa most már Anglia felé is kinyújtogatta kezét s ha egyebet nem, de zavart, bonyodalmakat, felekezeti féltékenykedést ott is sikerül előidéznie. Mindenütt, mindent megmerészel: nagy baj volna azért, ha a magyar kormánynak Róma szép szemei miatt kellene idő előtt elbuknia, vagy a mi annál is rosszabb, szégyenbe futnia.

Ettől a keserű kenyértől mentse Isten országunkat!

ISKOLAI ÜGY.

Tanárképzés és tanárhiány.

II.

Vallás- és közoktatási miniszterünk a középiskolák második főbajának a *tanár-hiányt* tartja. Szerinte ugyan, mint már említettem, ez a baj csak *partiális*, a mennyiben az állami iskolákban még eddig nem érezhető; de azt ő is kénytelen beismerni, hogy bizonyos szakokra, pl. a francia nyelvre, a német nyelv és irodalomra az állam is alig tud képesített tanárokat kapni. A baj aggasztó mértékben az ő állítása szerint tulajdonképen csak az autonóm intézetekben, de különösen a szerzetesek iskoláiban tapasztalható. A tapasztalat a miniszternek ezt az utóbbi állítását kétségtelenül igazolja, mert hiszen sajnosan látjuk és érezzük, hogy ev. ref. gimnáziumaink némelyike, egyes tanszékekre többszöri pályázati hirdetés után sem tud a követelményeknek megfelelő tanárt alkalmazni. De igazolja egyúttal azt is, hogy a miniszter úr akkor, midőn e baj aggasztó voltát az állami iskolákban nem vette észre, még nem ismerte kellőleg a helyzetet.

Hogy a tanárhiány erősen érezhető a miniszter rendelkezése alatt álló intézetekben is, azt biztosan lehet következtetnünk azokból a hivatalos sürgönyökből és levelekből a melyekkel, egyik-másik protestáns tanintézet tanárát sokszor közvetlenül, az iskolai év megnyitása előtt hívják, édesgetik a kényelmesebbnek ígérkező katedrára. Hiszen, ha az állam kellő számú tanerővel rendelkezne: akkor több évvel ez előtt nyugdíjazott tanárai közül egyeseket újra működésre nem szólítana fel s ragaszkodnék ahhoz a célszerűnek látszó intézkedéshez is, hogy a végzett tanárjelölteket az úgynevezett gyakorlati, illetőleg próba-évre szorítani kell és nem járna jó példával elől abban, hogy nem okleveles tanárokat nagyobb számmal helyettesekül alkalmaz.

Nem lehet tagadni, hogy a tanárhiány ez idő szerint középiskolai oktatásunknak egyik legfőbb s *általános* érzett baja s ez az általános baj nem fog csekélyebbnek tűnni fel az által, hogy az ország különböző jellegű tanintézetei között kisebb s nagyobb mértékben szét osztva mutatjuk be a tanügy iránt érdeklődő közönségnek. Ez a közönség, vagy legalább ennek gondolkodóbb része bizonyára tisztában van a vallás- és közoktatási miniszter által említett „partiális” tanárhiány valódi okával is. Annak az okát, hogy az állami iskolák ez ideig könnyebben betudták tölteni a megüresedett tanszékeket, mint az autonóm felekezeti és szerzetes rendi tanintézetek, nem csak abban találja fel, hogy a közoktatási minisztérium a rosszabbul díjazott felekezeti tanárok közül, a kiknek úgyszólván semmi nyugdíjigényük nem volt, könnyű szerrel toborzhatott évenként egynehány tanerőt; hanem különösen abban, hogy úgy az autonóm felekezeti, mint a szerzetes iskolák csak is a saját felekezetükhöz tartozó tanárokkal tölthetik be tanszékeiket, az állam pedig a tanárok vallására nincs, a mint hogy nem is lehet tekintettel s így az izraelita vallású tanárjelöltek, mind az ő rendelkezésére állanak és hogy ezek szép számmal vannak, kiténik a miniszter legutóbbi hivatalos jelentéséből is, a mely szerint a bölcsészettudományok hallgatóinak több mint egy hatodrésze izraelita. A szerzetes rendek iskoláiban a tanárhiánynak az előbb említetten kívül van még más nagy oka is, s ez az, hogy a tanárok közül sokan, midőn az állami képesítő oklevelet sikerült megszerezniök, kiléptek a szerzetes kötelekéből, jól tudván, hogy az állami tanintézetekben is tüstént alkalmazást nyernek, mint ezt *Hévízy* a budget-vita alkalmával példákkal is igazolta.

A tanárhiány tehát országos baj, mert kisebb-nagyobb mértékben jelenleg mindenféle kormányzat alatt levő középiskolában érezhető s a közel-jövőben igen valószínűleg, legalább egy ideig még aggasztóbb mértékben fog növekedni a felekezeti és községi iskolák tanárai részére felállítandó, országos nyugdíjintézet idősebb tagjainak nyugalomba lépése folytán. Épen ezért nem lehet minden alapránkülönlék tartanunk azt a véleményt, hogy a közoktatási kormány azért késik oly soká a törvényhozás által is elfogadott nyugdíjintézet megnyitásával, hogy elaggott protestáns tanáraink legalább még egy iskolai éven át a tanügy szolgálatában kénytelenek legyenek megmaradni. Hát ha ez igaz volna, a miniszter úr eljárását sem jogosnak, sem méltányosnak nem lehetne neveznünk, sőt még talán hasznosnak sem lehetne tartanunk, mert ezzel a tanárszükség miatt beállott nagyobb baj kitörését legfeljebb egy évvel elodázná ugyan, de meg nem akadályozhatná, sőt könnyen megtörténhetné, hogy tetteivel egy időre visszariasztaná az ifjakat a tanári pályától s így a baj lefolyását meghosszabbítaná.

Ha a tanárszükségen segíteni akarunk: mindenképpen

előtt a baj szülő okát kell ismernünk és aztán annak megszüntetésére törekednünk. Ezekkel az okokkal újabb időben gyakrabban foglalkoznak hírlapjaink s tanügyi folyóirataink. A miniszter ismeretes beszéde óta különösen az »Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny«-ben jelentek meg erre vonatkozó cikkek, melyek a baj legfőbb okát abban találják, hogy mai időben a tanárnak nincs meg az az erkölcsi és társadalmi tekintélye, a mely közhasznú működéséért méltán megilletethető. Ezekben a cikkekben találunk aztán olyan nyomósra látszó okokat is felsorolva, melyek állítólag a tanári tekintély alászállását idézik elő. Ilyeneket elég bő számmal mutat be a »Közlöny« folyó évi 30. számában Heckinger István, pécsi állami főreáliskolai tanár, melyek előttünk, felekezeti professzorok előtt már csak azért is érdekesek lehetnek, mert azokból az állami iskolák tanárainak annyira magasztalt és sokak által irigylet helyzetéről némi fogalmat szerezhetünk.

Heckinger szerint a tanári állást a társadalom nem becsüli kellőleg, mert a tanár munkája nem áll oly közvetlen összefüggésben a közönség anyagi érdekeivel, mint az ügyvédé, orvosé, mérnöké, s a törvénykezési hivatalnokoké. Ezeknek szakértelmét, ügybuzgalmát közvetlen összefüggésben találja az egyén társadalmi előnyeivel és anyagi existenciájával, ellenben a tanfőúr munkáját csak olyan nagy időtartam után méltányolhatná a közönség, a mikorra nem csak ilyen, előtte aprólkos dolgokat, de világ-eseményeket is elszokott felejtani. Nem becsüli azért sem, mert a mai társadalom a vagyongyűjtést tartja az élet első követelményének, a tanároknak pedig fizetésükből nem csak vagyont gyűjteni egyáltalában nem lehet, hanem rangbeli tisztességükhöz illően megélni is csak egy kis részük képes és éppen e miatt nem felelhetnek meg a társadalom azon várakozásának sem, hogy olyan élelmódot és társadalmi viselkedést tanúsítsanak, mint a velök egyenlő intelligenciájú, de jobb módban levő emberek; vagy ha olyan módon élnek, akkor minden tekintetben tönkremennek. Ezenkél a külső vagy társadalmi okoknál még fontosabbnak tartja a belső vagy adminisztratív okokat, melyek szerinte jó részben még Trefort minisztersége alatt támadtak. Trefort telve volt reform-ideákkal, környezete pedig a külföldi lapokból kölcsönzött végrehajtási módzatokkal, de a maguk helyzetét egyik sem ismerte kellőleg s ez volt az oka, hogy a miniszternek semmi sem sikerült úgy, a mint ő azt előre elgondolta, a mit aztán a tanár-világ silányságának tulajdonított. És ez a hite többször olyan kifakadásokra ragadta s olyan rendeletek kibocsátására indította, a melyek sem a tanári foglalkozás iránt való tisztelet megszerzésére, sem a tanár önérzetének emelésére nem szolgáltak. Ekkor következett be az az időszak, melyben az előjáró tanfőúr a sikertelenségért mindig az alantosabbat ültette a vádlottak padjára. Ebben az időszakban kezdődik az önérzetes és szabad gondolkodású férfiak elnyomtatása s a hízelkedők folytonos emelkedése; továbbá az igazgatók önkényes eljárása, melynek gyakran a tanárok igazságtalan elmozdítása volt a következménye; a hit és szabad meggyőződés üldözése s a tanároknak és családjaiknak a vándorcigányokhoz hasonló ide-oda hányásvetése. És ezek fölé jött még a *protectio*, mely csak hamar uralkodó hatalommá nőtte ki magát s a valódi érdem mellőzésével érdemtelenné töltötte be a jobban díjazott vagy tekintélyesebb állásokat. »Az ilyen szellem hatása alatt — mondja Heckinger — a társadalom a tanfőúr, — illetőleg a tanügyi pálya értékét legkevesébb becsülheti.«

Örömmel vallom be, hogy előttem, ki kezdettől

fogva az ev. ref. egyház szolgálatában állok, ezek az adminisztratív okok, a melyek miatt Heckinger szerint a tanári állást a társadalom kellőleg nem becsüli, ismeretlenek; azonban azt elismerem, hogy ha ezek a miniszter rendelkezése alatt levő középiskolákban csakugyan meg vannak, a tanári hivatal tekintélyét semmi esetre sem emelik és az önérzetesebb ifjúságot a tanári pályára nem buzdíthatják. Csak az a kérdés, hogy ezek az okok valósággal okok-e és nem okozatai-e a tanár által szolgáltatott okoknak? Megvallom, hogy az én fejembe igen nehezen tud betérni az a gondolat, hogy egy iskolafentartó vagy kormányzó testületnek érdekében állana az, hogy tanáraink tekintélyét a társadalom előtt aláassa. Sőt én úgy tudom, hogy éppen az erősen vádolt Trefort miniszter több olyan intézkedést tett, a melyeknek célja egyenesen az volt, hogy a tanárok tekintélyét a társadalom előtt emelje. Ilyennek tartom p. o. azt az egyszerűnek látszó és sokak által kárhözvont rendeletét is, hogy az iskola évi értesítőjében, mely minden tanulónak kiosztatik s így szélesebb körben elterjed, minden tanár neve után kitéssék az a tiszteletbeli állás is, melylyel ezeket a társadalom kiüntette.

Azt sem vagyok hajlandó teljesen elhinni, hogy a társadalom a tanári állást azért nem becsülné meg kellőleg, mert a tanár munkájának eredményét csak hosszú idő múlva tudja észrevenni, mikor már azt rendesen elfelejti; mert hiszen a tanári állásról beszélvén, nem egy, esetleg alsóbb osztályban működő tanárról van szó, hanem mindazokról, kik azt az ifjút egészen a kenyér botjáig elvezették. Az sem egészen áll, hogy az ügyvéd, orvos, mérnöki állást a társadalom sokkal inkább megbecsülné, mint a tanárit; mert hiszen látjuk, hogy a körorvosok és a mérnökök csak nem régen is éppen társadalmi tekintélyük növelésének érdekében mozgóldtak. Azt meg aztán határozottan kétségbevonom, hogy a társadalom csak a pénzes, a vagyonos embereket hajlandó megbecsülni; ellenben azt tapasztalásból mondhatom, hogy a sok idegen hangzású tanár név, a melynek egy részét a tiszta magyar vidéken lakó nép tisztességesen kimondani sem képes, az elmúlt gyűlöletes időszakra emlékezteti s bizonyos tartózkodásra indítja a társadalom egy részét.

Én azt hiszem, hogy a Heckinger által felsorolt okok mellett még igen sok intézetben lehetne találni olyan okokat is, melyek egyenesen magukban a tanároknak vannak meg s ezekkel éppen magok a tanárok csökkentik a társadalom előtt állásuk tekintélyét. Azok a hivatalból történt tanári áthelyezések; azok a fegyelmi vizsgálatok, melyek az állami iskoláknál olyan gyakran előfordulnak, bizonyára nem minden ok nélkül történnek. Elégge bizonyítja ezt a budapesti és legközelebb a nagyváradi eset, a mely bizony nem csak az illető tanártestület tagjaira vet sötét árnyékot a társadalom szemében, hanem általában az ország tanárságára is. Igen nagy baj különösen a legtöbb állami intézetben az is, hogy a tanárok az igazgatóban, mint közvetlen felügyelőjökben rendesen titkos ellenséget látnak s éppen ezért annak működését nem előmozdítani, hanem akadályozni igyekeznek, a miből aztán számtalan összeütközés és kellemetlenség származik, a mi rendesen a nagy közönség körébe is kiszivárog. Ezért tartom én helyesnek az ev. ref. tanintézeteknek azt a szokását, hogy az előjáróság a tanárok által kijelölt egyének közül választja az igazgatót, mert ilyen módon az igazgató működéséért úgyszólván az egész tanári kar is bizonyos felelősséggel tartozik. Arra nézve, hogy a társadalom a tanári állást kellőleg megbecsülje, magában

véve sem egyik, sem másik iskola-fentartó-testület nem tehet eleget, mert ez jó részben magoktól a tanároktól függ!

Ilyen véleményben lévén, nagyon természetes, hogy a tanárihiányt sem egyedül azokban az okokban keressem, a melyekben a »Közöny« cikkezői feltalálni vélik. Én megvallom, hogy a most észlelhető bajt csak időszakinak tartom, melyet előre nem látott körülmények idéztek elő, a mint ezt középiskoláink statisztikai adataiból is meggyőzőleg ki lehet mutatni. Tudjuk, hogy középiskolai tanárképzésünk kezdete — komolyabb értelemben véve — a hetvenes évek elejére esik, a midőn br. Eötvös miniszter buzdítása folytán több száz ifjú gyűlt össze a budapesti egyetem bölcsészeti karán, hogy magát a tanári pályára képezze. Ilyen módon a tanárjelöltek száma annyira megsaporodott, hogy a nyolcvanas évek elején, — kevesebb lévén a szükséglet, mint a kínálat — bekövetkezett az az állapot, melyre ma is szeretnék hivatkozni, hogy sok végzett tanárjelölt évekig nem tudott állomáshoz jutni. Igen valószínű, hogy ez a tapasztalat több ifjút visszatartott a tanári pályára lépéstől; de a később bekövetkezett tanárihiány nem innen származik, hanem részben az 1883-iki középiskolai törvény megalkotásától, mely a felekezettől is megköveteli, hogy tanári állomásaikat az állam által képesített egyénekkel töltsék be; részint a tanárképzési cursus meghosszabbításától és a tanárvizsgálat szigorításától, a mely több szegényebb és kevésbé tehetséges ifjút visszaríaszthatott a professzori pályától. Származik azoknak az új pályáknak megnyitásából is, a melyek igen sok középiskolát végzett ifjút elvontak a régebben ismert pályáktól; ilyenek p. o. a vasuti hivatalnoki, posta és távirtdai, a körjegyzőségi, újjonnan rendezett állomások, valamint a katonaság, melyre évről-évre számosabban lépnek ifjaink közül, habár a legtöbbben a gimnázium bevégezése előtt. De mindezeknél nagyobb ok: középiskoláink számának gyors növekedése, meglevő csonka gimnáziumaink fejlesztése s a régebbi teljes középiskolákban a tanári állomások rendezése és szaporítása, valamint a párhuzamos osztályok felállításának szükséges volta. Mindezek oly rohamosan következtek be, kivált a legközelebbi években a felekezeti és községi iskoláknak adott államsegély miatt, hogy a 4—5 évvel előbb tanári pályára lépett ifjakkal a hirtelen fellépett szükséglet nem lehetett a kívánalmak szerint pótolni.

Csak egy pillantást kell vetni közoktatás ügyünk statisztikai adataira, hogy igazolva lássuk az előbbi állítást. 1867-ben volt összesen 164 középiskolánk s ma van 184, tehát ez alatt az idő alatt hússzal szaporodott. Még nagyobb a különbség, ha a teljes és csonka gimnáziumokat hasonlítjuk össze. 1867-ben volt összesen 72 nyolc-osztályú középiskolánk, 1883-ban már 103, ma pedig van 125; tehát 1883-ig 31-el, 1883-tól pedig 22-vel több. Szintén ilyen rohamos szaporodást látunk az osztályoknál, mert míg 1885-ben csak 1177 rendes és 53 párhuzamos, tehát összesen 1230 osztály volt: addig 1894-ben már 1248 rendes és 119 párhuzamos osztály állott fenn a tanulók befogadására.

A statisztikai adatok igazolják azt is, hogy a tanári pályára lépő ifjak, illetőleg a tanárok száma nem fogyott, hanem fokozatosan szaporodott, mert 1882-ben működött összesen 2421 tanár, 1885-ben már 2678; 1888-ban 2913; 1891-ben 3084; 1894-ben pedig 3230, tehát az utolsó 3 év alatt 146-tal növekedett. Szaporodott a rendes tanárok száma is, mert a legközelebbi 3 év alatt 1687-ről, 1788-ra emelkedett. Hogy még is az osztályok számával nem épen egyenes arányban növekedett

a tanárok száma, azt, mint említettem, a váratlanul bekövetkezett gyors fejlődésnek kell betudnunk; de ebből teljességgel nem lehet azt következtetni, hogy a tanárihiány állandó baja lesz közoktatás-ügyünknek.

En hiszem, hogy a felekezeti iskolák kedvezőbbre fordult viszonyai, a tanári fizetések kilátásba helyezett emelése s a tervezett újabb ösztöndíjak ösztönözni fogják tehetségesebb és magukban hivatást érző ifjainkat, hogy nagyobb számmal lépjenek a tanári pályára. És ha valódi hivatással és lelkesedéssel megáldott ifjaink vállalkoznak a testvéri hivatalra, annak tekintélyét is képesek lesznek a társadalom előtt fentartani és emelni.

Buza János.

TÁRCA.

A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.

Egyházi tanulmány.

(Folytatás.)

Az 1061—1073-ban tartott lateranumi zsinat a 7-ik ízig terjesztette ki a házassági akadályt, de a melyet *III. Innocencius* pápa már 1215-ben a negyedik *lateranumi* zsinaton a negyedik ízre korlátozott. Ez volt irányadó a tridenti zsinat végzésére is, a midőn, tudvalevőleg, a katolikus egyház híveire ma is kötelezőleg meghatározta, hogy a vérrokonok egyenes ágon végtelenig, az oldalágon levők első ízen semmi feltétel alatt nem köthetnek házasságot. Ugyancsak az oldalágon negyedízig tiltatik az, de felmentvény nyerhető.¹

Ez irányadó a *sógorságra* nézve is. Egyenes ágon sógorok ugyanis egyáltalában nem, oldalágon levők pedig negyed ízig felmentvény mellett köthetvén érvényes házasságot. Mindenesetre saját külön felfogása a kánonjognak az, hogy eltérve a protestáns felfogástól, a *törvénytelen házasságból* is sógorsági viszonyt állapít meg és azt a második ízig tilalmazza, nem is említvén azon, semmiféle természetjogi alapon sem nyugvó felfogását, a mely szerint, ezeken kívül még az úgynevezett „szellemi rokonság” megkülönböztetésével tette bonyodalmasabbá, rokonságot vevén fel például a gyermek és keresztszülék, sőt a bér-mált és annak ezen alkalommal szereplő *bérma-szüleje*, a keresztlő lelkész és a megkeresztelt egyén között is. A gyakorlatban persze, nem hiszem, hogy ezt ellenőrizte volna valaki... Nem, még a papi nőtlenséggel, az emberi természet törvényei szerint együtt járó kísértések és bal-lépések szempontjából sem.

Magyar hazánk egyik, legrégibb és legtekintélyesebb jogforrása: *Verbőczy „Hármas törvénykönyve”* a vérrokonok közt 4-ik ízig tiltja a házasságot s azt mondja: „ha tudván és az atyjok fiainak és azoknak, kikre ő utánok jószágok szállana, ellenzések és tilalmak ellen egybeházastak, magzatjuk, kik együttlakásokban születtenek, szüléjöknek javaiból és jószágokban örökösök és részesek nem lehetnek.”²

Ismeretes a magyar történetből, hogy épen a királyi fiskus kapzsisága miatt, minő lelketlen fosztogatásokra és ős családok vagyoni tönkretetésére és kiirtására szolgáltatott alkalmat és alapot ez a törvény. Valamint — ezek

¹ L. Az *atyafiság*, mint házassági tilalom történeti fejlődését. *Bingham »Antiquitates Ecclesiasticae«* Editio secunda. Halle, 1760. IX. volumen. 290., köv. lap. — Es *Lonovics József »Népszertű egyházi archeologia.«* Pest. 1865. II. kötet 341. s köv. lapok.

² L. *Verbőczy »Tripartitum«* Titulus 107.

között — az is, hogy *Dobó Ferenc* ennek alapján indította meg sógora, az ismeretes magyar költő, *Balassa Bálint* ellen, az annyira nevezetessé lett *vérfertőtlenítési* pert 1585-ben, a melyben a széplelkű költő lelkiileg is végképen megtört és anyagilag is tönkrement.¹

Magyar protestáns egyházunkban ebben a tekintetben, a történeti adatok tanúsága szerint, egész a *II. József*-féle házassági nyílt parancs idejéig, ingadozó elmélettel és gyakorlati találkozunk. Ezt bizonyítják különböző időben kelt kánonaink és régibb szertartás könyvíróink utasításai. Noha ezek közül is némelyik inkább csak irányadó elveket ad, mint számokban határoz a fokozatokat illetőleg.

Igy az 1562—1563-ból kelt *Tarcal-tordai zsinat XXIX.* artikulusában mondja: „A grádusoknak avagy atyafiság ízeinek különbségét, a mint az isten beszédében meg vagyion írva, megszeplősítés nélkül megtartandóknak lenni ítéljük. Mózes III. könyv, 18; 1. Korint. 5 : 1. Nem is akarunk bölcselkedni az isten felett. Jólehet itt is meg kell tekinteni: nem csak mi légyen szabados, hanem mi légyen hasznos is. És a mi szabadságunkkal az épületre, hogy kelljen élni, szorgalmatosan tanítjuk.”²

Bizonyára helytelenül fogóknak fel a *Tarcal-tordai* zsinat ezen kánonjának irányzatát és rendelkezését, ha annak betűiből azt a következtetést vonnók ki, hogy a rokonság tilalmait a házasságkötésnél csak az idézett Mózesi könyvben megemlített esetekre kívánta szorítani, mert hiszen ezen idézett bibliai írat XVIII. részének erre vonatkozó 7—18. verseiben csak az egyenes ágú vérrokonok és sógorok és oldalágú elsőfokú, tehát a testvérek között való nemi vegyülés számítatik a vérfertőzés közé. A szóban forgó kánon bizonyosan tovább ment még a tisztán erkölcsi tilalmak felfogásában, bár azokat közelebbről nem jelöli meg, a mit eléggé igazol az idézett kánon azon elvi álláspontja, hogy a midőn hangsúlyozza, hogy itt is meg kell tekinteni nem csak azt, mi légyen a szabados, hanem azt is, mi légyen hasznos is: egészen annak a szigorú felfogásnak adott kifejezést, a mely az erdélyi ev. ref. egyház jogában tényleg is megvan, kimondatván, hogy, mint-hogy a házasságkötésnél nem csak arra kell tekinteni, a mi szabados, hanem arra is, a mi *tisztességes*, apa és fiu nem vehetnek el két nőtestvért s erre külön püspöki engedélyt kell kieszközölni.

Az 1567-ik évi *debreceni nagyobb cikkek XXIV.* cikke, bár némi mentegetődzéssel, már számmal jelöli meg a tilalmazott fokot, ezt mondván: „Bár az írás nem tiltja a házasságot a másod- és harmadfokon: mindazáltal, hogy a gyöngék meg ne botránkozzanak, a *harmadik* fokon belől nem engedjük meg a házasságot.”³ Ma még felderítendő kérdésül áll előttünk, ha az a fokmeghatározás a *sógorsági* viszonyra is kiterjed-e, a melyet ez a cikk nem említ; vagy pedig egyszerűen a *rokonságra* vonatkozik?

Azt a feltevést, hogy a *debreceni*, most említett *nagyobb cikkek* még csak a *vérrokonság* tilalmazott ágainak meghatározására gondoltak, erősen támogatni látszik azon körülmény, hogy már az 1649-ik évi, úgynevezett *Geleji Katona*-féle kánonok, majdnem szórul-szóra, a debreceni zsinat szavait használván fel, kiegészítik annak bizonytalanságát és a *sógorsági tilalmat* is határozottan megállapítják, *LXVIII.* kánonjában ezt mondván: „Bár a szentírás a házasságot a harmad és negyed fokozaton nem tiltja, mégis, hogy a gyenge hitűek meg ne botránkoztassanak, a mi nemzetünk szokása szerint, a vérrokonság, negyedik és a *sógorság* ugyanannyi fokáig meg van nekünk tiltva.

Az 1558., 1577. és 1580-ban tartott *körmöci konventek* már egy fokkal lejjebb szállították a tilalmakat, kimondván, hogy a vérrokonok közt *harmadik* fokig van tiltva az egybekelés.¹

Azt egyébiránt, hogy milyen nagy volt az ingatlanság és határozatlanság magyar református egyházunk gyakorlatában e tekintetben, az itt közlött történeti adatokon kívül semmi sem bizonyítja világosabban, mint az, hogy még egymáshoz közel eső idők *szertartásos könyvírói* is jelentékenyen eltérő utasításokat adnak azon kor gyakorlati lelkészeinek.

Samarjai például ezeket mondja: „A vér szerént való atyafiak és rokonságok között tiltjuk a házasságot *negyed* ízig, hasonlóképen az annyi ízen való házasságot sem engedjük. *Botránkozásnak elűzése*ért a *komák és komák között való házasságot sem javáljuk.*”² De már *Melotai Nyilas István* ezt a kérdést az *elválasztás* okaival hozván összefüggésbe, „törvénytelen egybekelésnek nevezi a házasságot a vérszerént való atyafiságnak és sógorságnak íze vagy grádusa ellen, tudnillik *második és harmadik* ízben.”³

Mindeme határozatlanságnak és bizonytalanságnak is, ismét a *II. József*-féle „házassági nyílt parancs” vetett véget protestáns egyházunkban, a midőn annak 13—16. §-ában eképen rendelkezik: „A vérrokonokat, egymással házasságra lépni képteleneknek nyilvánítjuk, a következő móddal. Lemenő ágban a nem képesség végtelenig, oldal ágban pedig nem tovább terjedend, mint: a fi és nővér közt; úgyszintén a testvér s a másik testvérnek gyermekei között, végre két testvér között. 14. §. Ezen nem képesség az oldalrokonok közötti házasságra nézve, különbség nélkül értendő, nem csak azon esetben, ha a testvérek egy atyától és egy anyától származnak; hanem akkor is, ha csupán közös apjuk vagy anyjuk van, a mi nem csak a törvényes, de a törvénytelen ágyból született rokonokra is értetik. 15. §. A sógorság is, az egymáshoz legközelebbi sógorságban álló személyeket a házasságkötésre képtelenné teszi; de ezen nem képesség csak a 13. és 14. §-ban említett személyekre szorítandó t. i. a férjnek neje ott elsorolt rokonaival, viszont a nőnek férje ott említett vérrokonaival, házasságra lépnie nem szabad. Ezen sógorság, a polgári szerződést illetőleg, csak érvényes házasságból, nem pedig törvénytelen ágyasságból ered és ezért az ilyen ágyasság a házasságnak, mint polgári szerződésnek, a fentírt rokonokra nézve akadályul semmiképen nem szolgál. 16. §. Ha mindazon által valamely, különös esetben, igen fontos okok javasolnák az előbocsátottak szerint vérségi vagy sógorsági kapcsolatban álló személyek közötti házasság megengedését, az ilyen eset nekünk mindenkor előre felterjesztendő lesz s csak kegyelmes engedelmségünkre megnyerése után lesz szabad az egyházi hatósághoz fordulni a dolog iránt.

Összegezve a szöveg itt közlött egészének tartalmát, mint tudjuk: ezen nyílt parancs a rokonság és sógorság akadályait magyar protestáns egyházunkra nézve kötelezőleg aképen állapította meg, hogy *házassági egybekelés semmiképen sem lehetséges az egyenes ágú vérrokonok, egyenes ágú sógorok és az oldalágon első fokon rokonok közt; felmentvény mellett házasság azonban köthető oldalágon másodfokon rokonok, tehát az unoka testvérek és oldalágú sógorság esetében szintén az első és másod fokon.*

Új házassági törvényünk e tárgyban eképen rendelkezik:

11. §. Nem köthetnek egymással házasságot:

a) vérrokonok egyenes ágon;

¹ L. Ribini »Memorabilia.« I., 144., 517., 524. l.

² L. Samarjai i. m. 119 l.

³ L. Melotai Nyilas István: »Agenda.« Várad. 1653. 204. l.

¹ L. Szilády Áron »Balassa Bálint költeményei.« Budapest. 1879 B. vezetés.

² L. Kiss Áron i. m. 405. l.

³ L. Kiss Áron i. m. 577. l.

b) testvérek;

c) testvér testvérenak vérszerinti leszármazójával;

d) az egyik házastárs a másik házastársnak egyenes ágbeli vérrokonával, a házasság megszűnése vagy érvénytelenné nyilvánítása után sem.

Nem tesz különbséget sem a származás törvényes, vagy törvénytelen volta, sem az, hogy a testvéreknek mindkét szülője vagy csak az egyik közös.

A c) pont esetében a király az igazságügyminiszter előterjesztésére felmentést adhat.

(Folyt. köv.)

Mitrovics Gyula.

KOPRÉ FERENC
1820–1895.

Kopré Ferencz született 1820-ban, Abauj-Torna megye Radvány községében. Atyja Ferencz odaváló lelkész, édes anyja Lengyel Eszter volt. Elemi oktatásban a szülei háznál, édes atyja vezetése alatt részesült. 1828-ban a sárospataki főiskolába vitetett, hol a gimnáziumi tanfolyam bevégezése után, 1836-ban írt alá az iskola törvényeinek. Az akadémiai pályát 8½ év alatt futotta meg, minden tudományban kitűnő eredménnyel. 1844-ben az esküdt diákok díszes karába vétetett fel s mint ilyen segédtanári minőségben (praeses) az 1844/5-ik iskolai év utó felében görög nyelvet tanított, az 1845/6-ik iskolai évben mint köztanító (publicus praeceptor) az alsó szónoklati (IV) osztályt vezette, végre az 1846/7-ik iskolai év első felében a héber nyelv elemeit adta elő s ugyanazon évben az ifjuság által az ellenőrségre (contrascriba) is megválasztatott. Ellenőri hivatalával iskolai pályáját bevégezvén, 1847 március havában Szabolcs megye Berczel községében a Boronkai Ágoston házában vállalt nevelőséget. Az alatt, míg itt egy évig és három hónapig forgolódott, az a. zempléni egyházmegye közönsége előtt 1847-ben bekeblezési vizsgát állott és az 1848-ik évi tavaszi közgyűlés által Czigándra rendeltetett káplánul. Itt káplánságban 3½ évet eltöltvén, 1851 december havában Ondra ment helyettes lelkésznek, hol 1852-ben a tavaszi egyházmegyei közgyűlés rendes lelkészül erősítette meg. Itt élt 1865 április 24-ig, midőn az örösi egyház vezetését vette át. Örösről 1885-ben Tisza-Lucz választotta lelkészül, hol a folyó év május 2-án érte utól a halál.

A boldogult alapos tudományos készség mellett az igénytelen szerénység, becsületesség, hivatali buzgóság, rend és pontosság példányképe volt. Az egyházmegye őt már igen korán a főjegyzői állásra méltatta, majd tanácsbíróvá, végre 1880-ban esperességre emelte. Nem volt a szónak embere, de gondolatait annál szabatosabban tudta írásba foglalni és erélyes hangú körleveleivel az egyházmegyét kormányozni. Tudománya és bölcsesége előtt hajolt meg az egyházmegye akkor is, midőn őt mind a debreceni, mind a budapesti zsinatra képviselőül választotta. Hosszú, 44 éves papi pályáján folytonosan nagy érdeklődéssel viseltetett az oktatás és nevelésügy iránt. Sokáig hű és munkás tagja, majd elnöke volt az egyházmegyei tanügyi választmánynak. Az egyházkerület bizodalomból tagja volt a lelkészsképesítő bizottságnak, a főiskolai tanügyi bizottságnak, majd a zsinati törvények szerint alakult igazgatótanácsnak.

Temetése folyó hó 5-én nagy közönség részvéte mellett ment végbe, jeléül ama tiszteletnek és szeretetnek, mely őt életében folyvást kísérte. Az egyházmegye egyházi és világi tanácsbírái, papjai és tanítói

nagy számmal voltak jelen. Képviselve volt a sárospataki főiskola és több egyháztanács is küldöttei által. A gyászszertartást a háznál Kónya András egyházmegyei főjegyző végezte, a sírnál Kenyeressy Árpád s. lelkész beszélt. A gyászszertartás ünnepélyes komoly, hangulatát nagyban emelte a közreműködő énekkar, mely a vidéknek dicsőségére válik. Sz . . . n.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlését f. é. máj. 7 és következő napjain tartotta Kiss Áron püspök és Vályi János főgondnok elnöklete alatt Debrecenben. A közgyűlést megelőzőleg azonban egyes bizottságok már napokon át dolgoztak s készítgették elő az ügyeket, főleg az egyházkerületi népiskolai és középiskolai bizottságok.

A gyűlést püspök úr nagy és mély hatást keltett s a mai viszonyokra való alapos vonatkozásokkal teljes, lélekemelő, a jövőben bizni tanító imája nyitotta meg, mely után ugyanő olvasta fel rövid, de találó vonásokban szerkesztett évi jelentését, melynek szinte igen meghatározó részlete volt az elhunytakról, azok között főleg K. Tóth Mihályról való megemlékezés; a ki után kidőlték még vezér-embereink soraiból Fráter Imre, Ujfalussy Sándor egyházmegyei gondnokok. Bejelentette még, hogy a betegeskedő Dr. Bacsoni Lajos, egyházkerületi jegyző helyett e tisztre a volt egyházkerületi világi jegyzőt, Dr. Kovács Sándort hívta be a jelen gyűlésre, ki meg is jelent.

Bejelentette még a püspök úr, hogy az 1894. évi október 31-én az egyházkerületi egyházi értekezlet megalakult; azután egy indítvánnyal zárta be meghatározó szavakkal jelentését. Felemlítette ugyanis, hogy K. Tóth Mihálynak az egyházkerület adósa maradt. Nevezetesen az aradi gyásznapi után azt ígérte neki, hogy családjáról gondoskodni fog; azonban erre szükség nem volt, mert gyermekei felnévedvén, e gondoskodást nélkülözhetők. Indítványozza tehát püspök úr, hogy e tartozást röjjük le akként, hogy állítsunk a dicsőült jeles szónok és kitűnő hazafinak emléket s erre adakozásra hívja fel a tagokat. Az indítvány, természetesen, elfogadtatott.

Bejelentette végül, hogy a debreceni ev. ref. egyház a tanárválasztó küldöttségbe 8 tagot választott 3 évre, a következő napon az egyházkerület is választani fog 8 tagot s ezek együtt a püspök és főgondnok elnöklete alatt alkotják a tanárválasztó bizottságot.

Felemlítette még, mint fontos tárgyat az egyetemes lelkészi gyámintézetnek új szervezetét, mely a gyűlés tárgyai közt fog előfordulni, de a figyelmet itt is felhívja rá s ezzel a tavaszi közgyűlést megnyitotta.

A tanítói vizsgákat vezető bizottság egy nagy jelentőségű kérdést terjeszt elő a hittanhallgatók tanítói vizsgája ügyében s javasolja, hogy az e részben készített szabályzat revisio alá vétessék, sőt az egyöntetű eljárás céljából a konventre felterjesztés intéztessék.

K. Tóth Kálmán könnyebbé óhajtja ezen vizsgákat tenni; mert ez, az eddigi rendszer mellett, nehezíti a teológusokra nézve a pálya megfutását s ez is egy ok arra, hogy mindig kevesebben jelentkeznek a nehéz előkészülettel s kevés javadalommal járó papi pályára.

Garzó Gyula szerint, miután nem minden egyházkerületben tartatik meg a teológián ez a tanítói vizsga, meg aztán, mivel nem is minden lelkész lesz egyszersmind

tanító is, a konventet felkérteni javasolja, hogy a theológusoknál a tanítói vizsgát törölje el.

Kovács Lajos is ily értelemben nyilatkozván, a *tanítói kényszer-vizsga* töröltetett.

Másik nyomós kérdés, hogy a diplomával bíró tanítók felmentessenek-e az ének és vallástani külön vizsga tétele alól? E tekintetben tanítók kérvényeztek az egyházkerületnél. A sárospataki tanítóképezde igazgatósága átiratot is intézett, hogy sérelmet lát a külön vallásvizsga követelésében.

A konvent e tekintetben maga is óhajtja az egyöntetű eljárást. Az mondatott ki, hogy a hol az egyházkerületek megbízottakat küldenek az állami tanítóképezdei tanítók vizsgáira, ott külön ének- és vallás vizsga a diplomát szerzett tanítóktól többé ne kívántassék.

Az országos egyetemes lelkészi özvegy-árva gyámintézet tervezete az egyházmegyékre azzal küldetik le, hogy azt siessenek átvizsgálni minél előbb, hogy az egyházkerület is október 1-ig a véleményét reá kimondhassa, hogy az intézmény 1896. január 1-én életbeléptethető legyen.

Küldöttség szabályzatot készítvén a presbitériumok által adandó szavazatok körüli eljárásra nézve, e szabályzat a jegyzőkönyvben megköröztetik s a jövő gyűlésre tárgyalásra kitűztetik.

Hosszas, beható, érdekes és tanulságos vitát idézett elő az egyházkerületi tanügyi bizottság újból való szervezése tárgyában készült javaslat. E javaslat szerint t. i. az egyházkerületi tanügyi bizottság állana az egyházkerület által választandó 6 a debreceni egyház által választandó 6, és a debreceni tanári kar 6 küldöttéből püspök és főgondnok elnöklete alatt; tehát a vidéki, az egyházkerületbeli középiskolák nem lennének képviselve. Ez ellen szólaltak fel: Szeremley József, Borsos I. szatmári igazgató, Dóczy Imre, Tabajdi Lajos; a javaslat védelmére, illetőleg közvetítő javaslatokkal Széll Kálmán, Kiss Albert, Balogh Ferenc, Horthy István. Végre is a többség a beterjesztett javaslatot elvetette s így az ügy átdolgozás végett a bizottsághoz visszatétetett.

Horthy István pedig indítványt tett, hogy az ily nagyobb jelentőségű javaslatok jövőre kinyomassanak, hogy a gyűlés tagjai azokat előre tanulmányozhassák.

Fráter Imre és Ujfalussy Sándor helyének betöltése elrendeltetett.

Harsányi Sándor, chevelandi ref. magyar lelkész az iránt kérelmez Amerikából, hogy második vizsgáját csak 1896 vagy 1897-ben tehesse le, de kápláni éve az első vizsga letételétől számíttassanak; mivel ő Amerikában már vizsgákat tett, felszenteltetett s mint rendes lelkész működik. A rokonszenvvel fogadott kérelem a vizsgáló küldöttséghez tétetik véleményezés végett.

A beregi egyházmegye indítványa építkezési tervek készíttetése tárgyában, Sütő Kálmán, Uray Imre, K. Tóth Kálmán, Thaly Kálmán pártoló felszólalásai után elfogadtatott s a konventre felterjesztetni rendeltetett.

Indítványoztatván, hogy a kántori fizetések, a nyugdíjazás szempontjából tanítói fizetések gyanánt felvétesse, az indítvány az egyházkerületi népiskolai tanügyi bizottságnak kiadatott.

Gyöngyössi László, volt m.-szigeti tanár nyugdíjazás iránti kérelmével az illetékes egyházmegyei közigazgatási bírósághoz utasítottatott.

A miniszteri leírat alapján tudomásul vétetett, hogy jövőre a fogházi lelkészi állások betöltésénél az illetékes egyházi hatóságok megkérdeztetnek.

Tanügyi bizottság azon javaslata, hogy a tankönyvekre hirdetett pályázatoknál, ha valamely tankönyvet 3 egyházmegye tanügyi bizottsága elfogadásra ajánl, vagy

szerző 25 frt bírálati költséget előre lefizet, a pályázatra ilyen szerzők tankönyvei is bevétessenek, elfogadtatott. A fali olvasó táblák használata mellőztetett. Az első napi tárgyalás ezzel bevégeződött. Délután 2 órakor társas ebéd volt az „Arany Bikában.”

(Vége köv.)

Görömbei Péter.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.

Püspökünk buzgó imával, főgondnokunk néhány üdvözlő szóval nyitotta meg folyó hó 7-én d. e. 9 órakor Miskolczon, a kerületi leánynevelő-intézet dísztermében, a melynek kellemetes újdonsága szeretett főpásztorunk olajfestésű képe, noha nem egészen kifogástalan háttérrel.

Első tárgya a püspök szokásos évi jelentése volt, a mely a terem rossz akusztikája miatt nem érvényesülhetett ugyan a maga teljes értéke szerint, de egy-egy eszméltető gondolata, bíráló megjegyzése nyomot hagyott a hallgatók szívében s eszmecesterét is idézett elő. Az egész jelentés ki fog nyomtatni a jegyzőkönyvben s az olvasónak alkalma lesz abban a kerületnek egy évi, lehetőségig hű történetét végig tekinteni.

Két fontos mozzanatot emelt ki a jelentés bevezetése. Egyik az egyházpolitikai törvények küzdelmes meghozatala, ev. ref. egyházunknak a küzdelmek közt tanúsított méltóságos, hazaforrasztó, sőt némileg önfeláldozó viselkedésével; másik a zsinati törvények fokozatos életbeléptetése, a mi ugyan még nincs befejezve, de közös akarattal, egyetértéssel, a törvény szelleme és nem betűje iránt való tisztelettel mielőbb és minden nehézség nélkül befejezhetővé válik.

A mutatkozó fogyatkozások között első helyen említi fel a vallásos nevelés körül tapasztalható hanyatlást, a modern pedagogusoknak e pont körül jelentkező érzékletlenségét. E baj megszüntetése, vagy legalább terjedésének megállítására végett, nagyobb gondot sürget az oktatás minden fokozatán, vallástanítói állások szervezését kívánja s az újabb követelményeknek megfelelően javítandónak véli a theol. akadémiák oktatási rendszerét is s e végből elodázhatalannak tartja az 5-dik theol. tanszék felállítását a sárospataki főiskolában. A tanító-hiányt egyre fenyegetőbb veszedelemként jelzi, a min nem segít hamarosan a tanítói fizetéseknek 400 frtra való felemelése sem, mert okleveles tanítók, a minőket az állam követel, annyi pénzért sem kaphatók.

A statisztikai adatok közlése után a nagyobb adományokról s az év folyamán elhunytakról emlékezett kegyelettel. Vesztéseinket méltán panaszkolta súlyosaknak, mert br. Vay Miklós, Roffy Borbély László, Bornemissza József, Fodor Pál, Szádeczky Sámuel, Réthy József, Terhes Pál, Nagy Ferenc, Asztalos Ferenc, Kövér József, Soltész Sándor, Lenkey Pál és Kopré Ferenc s a tanítói karból is több jóra való munkás elhunyt terhéli az év vesztesség-számláját.

Az éljenzésekkel üdvözölt jelentés után sajnálattal jelentette az elnökség, hogy *Meczner Béla*, alsó-templeni egyházmegyei gondnok betegsége miatt nem jelenhetett meg; *dr. Lengyel Endre* kerületi tanácsbíró s főiskolai igazgató-tanácsos pedig, agg korára való hivatkozással, tiszteletbeli hivatalairól lemondott. Utóbbiak az egyház és iskola, főként a sárospataki ev. ref. főiskola ügyei körül kifejtett érdemeit jegyzőkönyvében örököztette meg az egyházkerület, kifejezvéen egyúttal, hogy ezentúl is mindenkor szívesen látja őt azokon az önfeláldozást követelő munka-mezőkön, a melyeken sok másokat felülmúló buzgósággal és hivatottsággal oly

hosszú időn át forgolódott. Szeretjük hinni valóban, hogy dr. Lengyel Endre ezentúl is megmarad a főiskolai igazgató-tanács tipikus alakjának s széles ismeret-körével és gazdag kedélyével részt fog venni, mint tiszteletbeli tag, a főiskola ügyeinek ellenőrzésében.

Hogy a tanácskozás megindulhasson, jelentette a jegyzői kar az egyházkerületi egyházi és világi tanácsbírákra s az egyházkerületi egyházi aljegyzőre beadott szavazatok eredményét s a legtöbb szavazatot nyert férfiak, u. m. *Idrányi Ferencz*, h.-búdi lelkész, *Debreceni Bertalan*, főiskolai jogigazgató, mint kerületi tanácsbírák, *Czinke István* erdőbényei lelkész pedig, mint aljegyző, letették a hivatalos esküt s helyöket legott elfoglalták. Együttal — nem épen szokott formában ugyan — *Fejes Istvánnak* felsőzepléni esperessé, *Lengyel Sámuelnek* alsó borsodi egyházmegyei gondnokká történt elválasztása is tudomásra hozatván — őket, mint kipróbált vezérferfiakat — szívélyesen üdvözölte a közgyűlés, de miután az egyházmegyén már felesküdték, újból való felesketésüket szükségtelennek s az egyházi törvényekkel ellentétben állónak tekintette, úgy a mint azt lapunkban, a nagykaposi gyűlés után, *Ragályi Béla* kifejtette. — A Dr. Lengyel Endre és Fejes István tanácsbírói helyének betöltése végett a szavazás elrendeltetett.

A gyűlés hivatalosan megalakulván, a „skontro“ vétett elő s ennek során *Csontos József* jelentése első sorban, a ki tanári vizsgáit letette s oklevelét megszerezte. Mint ilyen, 1895 szeptembertől rendes tanára lesz a sárospataki főiskola gimnáziumának a történelem tanszékén s reménye van a kerületnek, hogy a keze alúl kikerülőndő nemzedék hazafias érzésekben az elődök méltó versenytársa leend.

A sárospataki jogakadémia részére igénybe veendő államsegély ügyében felterjesztette az igazgató-tanács a tanári kar véleményét, a mely az alsó-borsodi indítvánnyal szemben, fölöslegesnek és lehetetlennek is tartja a jogakadémiának állami segélyezését; feleslegesnek, mert a sárospataki jogakadémia teljesen be van rendezve az államiak mintájára s lehetetlennek, mert a felső oktatás még nincsen törvényileg szabályozva. A kerület elfogadta e véleményt, úgy azonban, hogy véglegesen csak a felső oktatás rendezése után fog e tárgyban határozni.

A theol. tanárok nyugdíjintézete és az 5-dik theol. tanszék felállítása körül mutatkozott először a gyűlés élénkebb érdeklődése. Egyikre sem érkezvén be a kívánt felterjesztés, ezt a látszólagos mulasztást hajlandók voltak némelyek ferdén magyarázni s személyes érdekű halogatásnak is tekinteni. (!) Hogy az 5-ik theol. tanszék felállítása az egész theol. oktatás szabályozásával volna kombinálendő s hogy e végre azok a sűrűn felhangzó gyakorlati kívánalmak hivatalosan volnának összegezendők s a theologiai akadémiák közös tanácskozásában, sőt az egyetemes tanügyi bizottság útján és konventileg volnának megszabandók stb. stb. ... az ilyen érvek nem látszottak eléggé súlyosaknak s a kerület szavazással határozta el, hogy a theol. tanári kar készítsen javaslatot junius végére, azt az igazgató-tanács bírálja felül s közös akarattal hirdessenek pályázatot, hogy a kerület őszi közgyűlése a választást már meg is ejthesse.

Az egyházi főjegyző a néptanítók eskümintájának megkésztésével levén megbízva, azt betérjesztette, a kerület pedig változtatás nélkül elfogadta.

A lelkészi fizetések rendezése tárgyában kiküldött bizottság beadta munkáját s annak belkörűleg elintézhető reform-pontjait az egyházmegyei figyelmébe ajánlattak.

A nem felekezetünkbeli középiskolákba járó ev. ref. vallású növendékek vallásos oktatása s költségeinek fedezése már a konvent gondoskodásának is fontos tárgya

volt s a végleges intézkedést e tekintetben szintén a konvent tartván fel magának: egyházkerületünk az espereket hívta fel, hogy a szükséges kimutatást állítsák egybe s október 1-ig küldjék be Mitrovics Gyula főjegyzőhöz, mint a konvent iskolaügyi bizottságának előadó-jához.

A szegény- és árva-ügyi bizottság már előre haladt ugyan működésében, de teljesen nem készülhetett el, miért is munkáját az őszi gyűlésre kéri be a kerület.

A püspöki jelentésnek a vallásoktatásra vonatkozó megjegyzései nyomán kimondatott, hogy az esperesek írják össze: hol, mennyi segélyre volna szükség a felszaporodott alsóbbfokú állami intézetekbe járó ev. ref. növendékek vallás-oktatásai költségeire, mely a konvent útján államilag volna fedezendő. A kerület érezte, hogy ez a kérdés egyre égetőbbé válik felekezetünkre nézve s elérkeztnek látja az időt, hogy a fel-feltűnedező bajokon a jövő egyháza érdekében mielőbb segítve legyen.

A tanítói díjlevelek felszámolása körül sok szabálytalanság és ellentétesség fordulván elő, elhatározta a kerület, hogy az általa adott segélyeket a 300, illetőleg 400 ftrra való kiegészítésért történő folyamodás eseteiben ne számítsák be jövedelmül, sőt azt határozottan törölik.

A főiskola igazgató-tanácsának és gazdasági választmányának 6 évre szóló mandátuma lejárván s az előbbi egészen, az utóbbi pedig részben a kerület által újból alakítandó lévén: közgyűlés meleg elismeréssel adózott mindkét testület tagjainak s a volt tagokat újból felkérte terhes, de szép tisztöknek tovább viselésére. A megüresedett két helyre pedig — az egyházmegyei történeti jogaira való tekintettel is — *Ragályi Béla*, felső-borsodi gondnokot és *Antalfy László*, abauji esperest ültette be felkiáltás útján; a főiskolai tanári kart pedig mindkét testületbe küldendő képviselőinek megválasztására utasította.

Olvastatott ezután a főiskolai igazgató-tanácsnak a pénztárak állásáról s az évi költségvetésről, általában a főiskola anyagi ügyeiről szóló jelentése, a mely részleteiben is elfogadtatott, azzal a pótlékkal, hogy a debreceni tornaversenynek a tanári kar által legutóbb felszámolt költségei az évi költségvetésbe szintén beveendő. A költségvetett papírosok s általában a 4 $\frac{1}{2}$ vagy kevesebb százalékot jövedelmezők elarusíthatása végett, a gazdasági választmány a kért felhatalmazást megkapta.

A nem állami tanárok nyugdíjintézete s illetőleg a sárospataki tanári nyugdíjintézet felszámolási tervezete kerülvén szóba, igazgató-tanácsunk elnöke jelentette, hogy a szükséges munkalat e tárgyban már készen van, de későn történt beadatása miatt az igazgató-tanács nem tárgyalhatta s így csak az őszi gyűlésre adhatja be. Ezt tudomásul vette a kerület, alkalmmal azonban kijelentette, hogy a mennyiben a növendékek után követelt évi 3 s illetőleg 6 ftr az állami tervezet szerint már ez évben is beköveteltetnék, annyiban ez összegek a középiskolák s illetőleg jogakadémia növendékeitől még ez évben beszedendők.

A sárospataki irodalmi körnek az igazgató-tanács által felterjesztett s lényeges újításokat tartalmazó alapszabályai, az igazgató-tanács által ajánlott javításokkal minden vita nélkül megerősítést nyertek s ugyancsak elfogadta a kerület az irodalmi körnek évi 300 frrtal leendő állandó segélyezését is s ez összeget a Vay-Mocsári alaptól fogja kiutalni. Kár, hogy a gyorsított tárgyalás folyamán nem jutott idő az Irodalmi Kör alapszabályainak bővebb megbeszélésére. A kerületi közgyűlés jó hangulata s a Kör célzatainak a módosabb tagok figyelmébe való ajánlása sokat lendíthetett volna az Irodalmi Kör ügyén, a mely a főiskolának is elsőrangú szellemi ügye. Jól esik egyébként feljegyeznünk, hogy a sárospataki

tanári kar irodalmi munkásságát egyik legilletékesebb bíránk oly meleg elismeréssel rajzolta a gyűlés második napján a kerület előtt, a mi a legnagyobb erkölcsi jutalomnak tekinthető.

A gazdasági választmány felhatalmazást kért a főiskola *mosolygó pusztai* birtokának vétel útján leendő kiegészítésére. A felhatalmazást az alkudozások folytatására megkapta, egyúttal pedig a kerület *Dókus Gyula* algondnokot és *Szentimrey Gyula* abauji tanácsbíró, (mint szabolcsi birtokost is) felkérte a megvételre ajánlott birtok megvizsgálására. Jelentéseket az igazgató-tanács nyári gyűlése elé fogják beterjeszteni.

Kegyelettel vette tudomásul a kerület a Mudrány-hagyatékra való jelentést s mihelyt ez a hagyaték-ügy teljesen tisztázva lesz, gondoskodni fog kegyeletének méltó megnyilatkozásáról is.

Apróbb felterjesztések mellett tudomásul vette még a kerület az első nap délelőttjén a Wlassics miniszter levelét, a melyben miniszterre történt kineveztetését tudatja s püspökünk üdvözlő levelére válaszol; továbbá ugyancsak a közoktatásügyi miniszternek a lelkész-tanítóságokra vonatkozó leiratát, a mely szerint — mint lapunk régebben közölte — helyt ad a helyesebb információnak, tehát a szükségben kisegítő lelkész-tanítóságok ellen az irtó háborút folytatni nem szándékozik; végül a kántortanítói díjlevelek rendezése s illetőleg a kétféle jövedelemnek a minisztérium által követelt különválasztása végett megbízta közgyűlés az esperesi kart a másnapi gyűlésre beadandó javaslat megkészítésével.

Két óra felé járt az idő; a gyűlés tagjai nyugtalanodtak már, mikor a temérdek tárgy gyors leírása után a szabadulást hirdető elnöki szó felhangzott s lőn boldog kivonulás a „Korona” szálloda-felé, a főgondnok által adott dísz-ebédre.

Az egészen újjá alakított szálloda díszterme patkó alakra volt terítve s a kerületi gyűlés hivatalos tagjain felül Borsodmegye kiválóbb hivatalnokait (fő- és alispán stb.) s a felekezetek képviselőinek egy részét is magába fogadta ez alkalomra. Előre lehetett sejteni, hogy az ország mai viszonyai között egy ilyen nagyobb arányú összejövetelen a szíveket nyugtalanító keserűség kiszivárogozik az ajkakra, még ha hogyan szorongatnak is lefelé a szólásra hivatott férfiak. És úgy lőn. Az ebéd szellemi része erősen protestáns és hazafias jelleget öltött s kivált a világi elem vitézkedett az ultramontanizmus fekete táborá ellen s ünnepelte a protestantizmust, mint a liberalizmusnak örök alapokra épített s bevehetetlen várát. Hiába! Az idők hatalma néha erősebb az emberek udvariassági törvényeinél s kitör és eget kér. — Ha a „Korona” díszterme nem olyan szerencsétlen akusztikájú, mint a milyen valóban, úgy ez a közebéd még sok ponttal gazdagodott volna, de így a legelőkelőbb szónokok is tartózkodtak a felismert ellenséggel való sikertelen birkózástól. Maga a főgondnok, mint házi gazda, boldognak hirdette magát, hogy a politikai küzdelmeknek gyakran undok hullámairól a maga megmentett sajkájával a ref. egyház békés kikötőjébe evezhetett s itt értékesítheti tehetségét és jó akaratát.

A másodnapi gyűlés, a jegyzőkönyvek hitelesítése után, legelsőbb az esperesi kar jelentésével foglalkozott s szükségesnek és helyesnek ismerte el a jelentés alapján a kántori és tanítói jövedelmek szétválasztását s a bizottság által ajánlott módokat, azokhoz való alkalmazkodás végett, az egyházmegyékhez küldi le. Nem lehetetlen, hogy ez a kényes kérdés még újra felszínre kerül, mivel a 300 frtnál nagyobb jövedelmű tanítókra nézve a kerület megállapodása netalán veszteségekkel jár. Az egy-

házaknak, a kilátásban levő államosítás esetére, célszerű a kerületi szabályokhoz alkalmazkodniok.

A második nevezetes tárgy volt a sárospataki ev. ref. egyházközség segélyt-kérő folyamodványa, a mely a történeti összeköttetésre való hivatkozással, arra kérte, a kerületet, hogy legyen kegyes — mint hajdan — a templom-építés, úgy most a renoválás terheiben részt venni s a magukat már eddig is túlterhelt sárospataki reformátusokat úgy saját pénztárából, mint a kerületi egyházaknak adakozásra való felhívása által megsegíteni. A kerület elismeréssel vette tudomásul a sárospatakiak nemes erőfeszítését s ritka egyetértéssel ajánlották legjobbjaink a nehéz helyzetbe jutott egyház sorsát a legmesszebbre terjedhető jótékonyagra. Az eredményről lehetetlen a legnagyobb tisztelettel nem szólnunk, mert a kerület által nagylelkűen megszavazott 6000 frt (évenként 1000—1000) megmenti — esetleg — a sárospatakiakat a további kéregetés kellemetlenségeitől. A kerület a folyamodvány második részét tehát el is ejtette.

Méltán fontosnak kell neveznünk az *egyházak osztályozására s a lelkészek, theol. tanárok, s. lelkészek minősítésére* vonatkozó bizottsági munkálatokat is, a melyek közül főleg az előbbi nagyobb vitát idézett elő. Nem bíztak ugyanis az adatok pontosságában azoknak felterjesztői sem s némelyek egészen új s egyöntetű összeírás elrendelését is sürgették. A kerület azonban mindkét munkálatot elfogadta. Az első a törvények értelmében a kerületi gyűléshez beadott felterjesztések útján bármikor javítható s így esetleges fogyatkozásai nagyobb baj forrásává nem válhatnak; a másodikra nézve — a melyet az elnökség állítatott össze — kimondta a kerület, a mint azt a munkálat is kívánta, hogy a törvénynek visszaható ereje nincs s így a 184. §. második kikezdése (Egyházi törvények) csak azokra alkalmazandó, a kik az első lelkész-képesítési vizsgát 1894-ben tették le, azokra nézve pedig, a kik előbb állottak vizsgát, az 1888. évi szakszói gyűlésnek az a határozata érvényes, a mely szerint minősítésük az első vizsgától számítandó.

Az országos lelkészi özvegy-árva gyámintézetnek a konvent által megállapított alapszabálytervezete az egyházmegyékhez tétetett át, úgy azonban, hogy tartoznak észrevételeiket legkésőbb 10 nappal az őszi közgyűlés előtt, Dr. Kovács Gábor világi főjegyzőhöz beküldeni, hogy azokat összehasonlítván, azokról kimerítő jelentést készíthessen.

A felsőzepléni egyházmegye sürgeti a segédlelkészek elhelyezésének szabályrendelet útján való szabályozását, hogy a segédlelkészek alkalmazásánál a szükség és nem az egyéni kényelem, vagy az egyes vidékek különösebb előnye legyen elhatározó. Bizottság küldetett ki e tárgyban az esperesekből, Nagy Pál elnöklete alatt s a jelentés beadási ideje az őszi közgyűlés.

Az abauji egyházmegye az egyházlátogatás idejét májusra óhajtván kitűzni, erre vonatkozó felterjesztése az egyházmegyékhez tétetett le véleményadás végett. Határidő szintén az őszi gyűlés. Ugyancsak az abauji egyházmegye kívánta a supplicationalis váltság behozatala mellett a főiskolára és ennek tápintézetére vonatkozó hirdetési segély eltörlésének kimondását. A segély csekélyisége e kívánságot nem indokolván, a kérelem nem teljesített.

A kerületi pénztárakról s a leánynevelő-intézet ügyeiről beérkezett jelentéseket tudomásul vette a közgyűlés s a bennök foglalt javaslatokat elfogadta. A leánynevelő-intézet előjáróságának a természetrajzi- és természettani muzeum alakítására s a korpótlékokra vonatkozó véleményét helyben hagyta, úgyszintén a sárospataki főiskola vizsgarendjét is.

Nagyobb érdeklődést keltett a tiszántúli vallástanárok 1894. augusztusi értekezletének felterjesztése, a melyben a vallástanári állások rendszeresítését s a vallástanároknak a többiekkel egyenlő jutalomban s jogokban való részesítését ajánlja a kerület figyelmébe. A közgyűlés elismerte a megindított mozgalom jogos voltát s a felterjesztést a miskolci és rimaszombati főgimnáziumok előjáróságához teszi át megszívlelés és pártolás végett.

A tanítói változások rendetlenségei miatt panaszt emelt a felső-zempléni egyházmegye s szabályrendelet készítését kívánja. Bizottságnak adatott ki, a mely az őszi gyűlésre fog beszámolni.

A foglyok lelki gondozását újabban az igazságügy-miniszter az érdekelt felekezetek megkérdezése nélkül szabályozta az idő és díj önkényes megállapításával s ilyen módon p. o. a s.-a.-ujhelyi lelkészi díj-levél is csonkultást szenvedett. A kerület ez esetből is meggyőződött a felől, hogy itt az ideje az állami és másnemű intézetekben teljesítendő vallás-erkölcsi oktatás szabályozásának s az államkormányval való tisztába jövetelnek. Épen azért, felír e tárgyban a konventhez, addig pedig, míg az méltóan intézkedhetnek, felhívja az érdekelt egyházakat az eddig gyakorolt eljárás további folytatására.

Az ungvári egyház ellen nem akarván a polgári hatóság (az egyházi törvények 5 §-ára való hivatkozással) az elrendelt végrehajtást a tanító javára foganatosítani, a közgyűlés az egyházi előjáróságot utasítja a kerület korábbi határozatának végrehajtására és pedig az ellene megindítandó fegyelmi eljárás terhe alatt. Ideje volna, hogy ez az áldatlan ügy végre-valahára lebonyolítottassék az egyház békeségének javára.

Az egri missiót eddig az alsó-borsodi egyházmegye 150 frttal segélyezte, de ezt a terhet kéri magáról levétetni s a domesztikai pénztárra hárítani, a mely egy-egy jobb helyet alig találhatna a missiói pénztárból való gyámolításra. A kerület felír a konventnek, addig pedig a 150 frt terhet saját pénztáraitra utalja. Öröm volt hallani az egri missió képviselőjének, a hivatása magaslatán álló lelkésznek illetékes ajkáról való dicséretét s kíváncsot, hogy erélye, kedve — a felettes hatóságok netaláni méltánytalansága folytán — meg ne lohadjon.

A tanítóknak anyakönyvvezetőkké való kineveztetését a kerület helytelinit s a gimnáziumi tanulóknak június hó 5 utolsó napján a jövő évre való beírását megengedi — a minisztérium által megszabott feltételek mellett.

Számos apróbb ügyben határozott még a kerület a mondottakon kívül, sőt közigazgatási bírósági és fegyelmi esetekben is ítélt másfél nap alatt. A második nap délutánján azonban már csak alig néhányan vettek részt a tanácskozásokban s magát a főgondnokot is előbb Kovács Károly, majd Ragályi Béla egyházmegyei gondnokok helyettesítették.

R. Gy.

IRODALOM.

* Dr. Masznyik Endre „Pál apostol levelei” című művéből megjelent a 3-dik füzet s folytatólag fordítja és ismerteti a galatákhöz írott levelet annak befejező részleteig. A szöveg felfejtése e füzetben is tetszősebb vonzóbb mint maga a szöveg, a melyben ilyen latinizmusok is előfordulnak. Mert *ha ki* (!) úgy véli, hogy ő valami . . . (212 l.) Mert, *ha mit* (!) vet az ember, azt aratja is. De az ilyen s ezekhez hasonló (ők élete . . .) apró tévedések számba sem vehetők a műnek már ismeretes jelességeihez képest. A borítékon a füzet késedelmét betegségével s igazgatói elfoglaltságával igazolja szerző, egyuttal pedig kéri, hogy a *levelek és*

térkép árát (3 frt 60 + 20 kr.) szíveskedjenek a megrendelők beküldeni, hogy a kiadásokat fedezhesse. A mi bejött — mondja a szerző — az el is ment s a munkás örül, ha sajátjából nem kell hozzáadni. Azért mi is kérjük a prot. irodalom barátait, hogy ne sajnálják áldozatul vinni filléreiket a magyar prot. theol. irodalom oltárára s gyámolítsák a derék szerzőt s ne engedjék ellankadni most még lobogó munka-kedvét — a részvétlenség által. Egy-egy 6 ives füzet ára 60 kr.

* A „Magyar Írók Élete és Munkái” című Szinyei József által szerkesztett füzetes vállalatból a IV. kötet 3-dik füzete hagyta el a sajtót s a *Halász — Harsányi* nevű írókat s műveiket ismerteti. Nem teljes a sor, a melyet közöl, de ilyen teljességre sem törekedett még e fajta mű hazánkban soha. Gondosságát mi sem mutatja inkább, mint az, hogy a szerkesztő figyelme az egyes írókat illető irodalmi vitákra s az azokban nyilatkozó ellentétekre is kiterjed. Olvasva e füzeteket, meglevenedik előttünk multunk képe és mélyebben láthatunk jelenünk irodalmi törekvéseibe. Nem fáradunk el ajánlani a meleg pártfogásra. Egy-egy füzet ára 50 kr. Kapható Hornyánszky-nál Budapesten.

* Comenius „Magna didactica” című főműve, mely eddig csak töredékesen és fordításokban volt kapható, a mennyiben az 1657-iki amsterdami összkiadás rég letűnt a könyvpiacról, a mult év végén Lipcsében, az eredeti szöveg alapján, külön kötetben megjelent. Helyesírása s pontozása modernizálva van, az eredeti szöveg kisebb sajtóhibái a szövegben, a nagyobbak jegyzetben javíttatnak ki. A mi a tárgyi magyarázatokat illeti, ezekre nézve a kiadó (Hultgren Fr. Kr.) Beeger nem sokára ötödik kiadásban megjelenő német fordítására utal. A *Praefatio* jellemzi Comenius latin stylusát, melynek eleganciáját és gyakorlottságát, ha nem követelünk cicerói tisztaságot, nagyon kiemeli. Más nyelvi sajátosságait az egyes oldaljegyzetekben fejtegeti. A 9. s következő lapokon *Memorabilia vitae Comenii per annos digesta* olvashatók, befejezésül teljes tartalomjegyzék következik. A kötet ára 5 марка. Nagyon kíváncsot volna, ha magyar fordításban is bírhatnók a nagy mester e remekét, úgy szélesebb körök élvezhetnék s okúlhatnának belőle!

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A tiszántúli egyházkerületi egyházi értekezlet tisztikara, az 1894 évi okt. 31-ki jegyzőkönyv határozatai értelmében, a folyó évi május első felében tartott egyházkerületi közgyűlés alkalmából, május 6-án Debrecenben tanácskozásra gyűlt össze, melyben Lukács Ödön és Kovács Ferencz elnöklése alatt jelen voltak: Balogh Ferenc, Simonfy Imre, Zsigmond Sándor, Ujfalussy Béla, Görömbei Péter. Ugyanekkor megállapított, hogy a közgyűlés által alakított 60 tagú választmány f. évi június 12-én Debrecenben gyűlést tart. Egyebek közt tárgyalni fogja a nagy választmány ügyrendjének megállapítását és szakosztályok alakítását. Előkészíti a f. évi október havában Nagy-Váradon tartandó egyházkerületi egyházi értekezlet tárgysorozatát; intézkedik előadók s ünnepi szónokról, stb. Az értekezletnek, pénztáros előadása szerint, van 8 alapító s 108 rendes tagja és 390 frt készpénze; az ügy tehát nem aludt el, hanem fejlődik és halad.

— Hála- és köszönetnyilvánítás. A nagykovácsi ev. ref. egyháznak egy betegeskedő földbirtokos s kereskedő presbitere, Torma Dániel üzent hozzám e napokban, hogy közelebb látogassam meg. Mint máskor is szó nélkül is, több ízben tettem azt, elmentem azonnal most is; s

a kölcsönös üdvözlések után hamarosan ezen szavakat intézte hozzám a mi buzgó presbiterünk: „Uram! én igazi kálvinista ember vagyok. Tudom, hogy egyházunk a hívek adakozása és áldozataiból tartotta fel magát a multban, ebből táplálkozik a jelenben s ha szabadságát és függetlenségét megakarja őrizni, ebből a forrásból kell fentartania magát a jövőben is; ennél fogva régen feltettem magamban, hogy a mint tehetem, némi csekély áldozattal járulandok én is, mint igazi kálvinista emberhez illik, egyházzám fenmaradásának, alapjainak gyarapításához. Isten megsegített s megengedte, hogy ezen szándékomat most valósíthatom. Javaim felett szabadon rendelkezem, miután azokat munkám, szorgalmam, takarékoságom után egyedül a jó Istennek köszönhetem; tehát fogadja el tőlem e szerény adományt. És ekkor Torma Dániel presbiter úr leolvasott a kezembe hat darab száz-as bankjegyet azon megjegyzéssel, hogy ebből 1000 korona (500 frt.), mint alapítvány legyen a nagy-kállói ev. ref. egyházé, hogy abból, mint az eddigi alapítványi pénzekkel is cselekedtünk, alkalmilag többekkel együtt földbirtokot vásároljunk; 200 koronát (100 frt) pedig az egyháztanács küldjön fel főtiszt. Kiss Áron püspök úrhoz a debreceni egyetem alapjára.“ Én melyen meghatva s megilletődve hallgattam ezen lelkes szavakat, hála s örömkönnyek között morzsolgatóván ujjaim között a százásokat; mert a szép adomány váratlanul s ily szép összegben adatván, igen mélyen hatott reám. Valami köszönet-félét rebegtem is, a mint az érzés nyelvemre adta a meghatottság s megilletődés szavait; de átadom ez eseményt a nyilvánosságnak is, hogy mindazok, a kik egyházukat igazán szeretik s annak szabadságát, függetlenségét és virágzását őszintén óhajtják, e szép s nemes példán hasonló tettekre buzduljanak. Egyházunk részéről azonban hálámat s köszönetemet nyilvánosan is kifejezni kedves kötelességemnek tartom. Nagy-Kállón, 1895. május 4-én. *Görömbei Péter* ev. ref. lelkész.

— **Agliárdi, Kálnoky.** Báró Bánffy Dezső miniszterelnöknek. Agliárdi magyarországi agitationális utazása ügyében, Terényi képviselő interpellációjára adott válasza váratlan bonyodalmakra vezetett, melyek egy hét óta az egész országot a legnagyobb izgatottságban tartják s különben is zavart politikai viszonyainkat még nehézkesebbé teszik. Gróf Kálnoky f. hó 3-án egy *sajátkezűleg* írt hírlapi nyilatkozatban báró Bánffy kijelentéseit több lényeges pontban *helyteleneknek* s a külügyminiszter nézeteivel *meg nem egyezőeknek* mondotta, melyek csak a diplomáciai ügyekben való *járatlanságának* tulajdoníthatók. E durva sértés, melyet a magyar egyházpolitikai reformokkal sohasem rokonszenvező, sőt az egyházpolitikai ellenzéket titokban támogató gr. Kálnoky a magyar miniszterelnök személye s első sorban annak állása iránt elkövetett, az egész szabadelvű magyar közvéleményt a legnagyobb mértékben felháborította, fel annyival inkább, mert hiteles hírek alapján mindinkább kiderült, hogy br. Bánffy teljesen jóhiszeműleg járt el s a külügyminiszter *valótlanságot* állít, mikor a közte s Bánffy közt e kérdésre nézve fenforgó megegyezést tagadja. E hírek valódiságát leghitelesebben megerősítette ama jegyzékeknek a képviselőház május 6-iki ülésén való felolvasása, a melyeket Bánffy és Kálnoky ez ügyben egymással váltottak s a melyeknek, saját eljárásának igazolása s a külügyminiszter megcáfolása céljából való felolvasását maga a *király* engedte meg Bánffynak. Kitűnik e jegyzékből, hogy Bánffy még sokban enyhítette a Kálnoky erős kifejezéseit. „Ugy teszik előttem, írja többek közt Kálnoky, hogy a nuncius részéről *megrovandó tapintatlanság* követetett el az által, hogy nem elégedett meg azzal, hogy azon egyházi fejedelmeknél, kik őt meghívták látogatá-

sokat tegyen, hanem nyilvános beszédeket és felszólalásokat tartott, melyek a szentszékek álláspontját tartva szem-előtt, a kormány politikájával szemben csak ellentétesek lehettek.“ Ígéri továbbá, hogy a szentszéknél a nunciushoz e tapintatlan fellépése és beavatkozása ellen felszólal és panaszt emel. Látnivaló e jegyzékből, hogy a két miniszter közt e kérdésre nézve teljes egyetértés uralkodott s br. Bánffy joggal tételezhette fel, hogy a külügyminiszter e jegyzékre április 27-én küldött válasz alapján május 1-ig felszólalását meg fogja tenni. Ez ugyan eddig még nem történt meg, de a kormány — mint Bánffy ugyanekkor kijelenté — erre vonatkozó álláspontját továbbra is fentartja. Agliárdi nunciushoz hazánk belügyeibe való *beavatkozásáról* a lapok a következő adatokat közlik: a kuria előbbi nunciussai heteken át időztek Magyarországon egyik-másik püspöknél, a nélkül, hogy akár csak egyszer is küldöttségeket fogadtak volna, a hol beszédeket váltottak, a melyek aztán, mint agitatio eszközei, szó szerint közöltettek, mint az most történt. Agliárdi beszédeiben ismételtelen célzást tett az országgyűlés egyházpolitikai ellenzékének actiójára, kapcsolatban a harcban való kitartásra buzdító szavakkal. Budapesten tüntető módon meglátogatta az egyházpolitikai ellenzék összes vezérférfiit és előkelőbb tagjait, a más pártbeli politikussal azonban, kivéve br. Bánffy és Wlassits minisztereket, kerülte a találkozást. Mindenütt a pápa fenhatóságát állították előtérbe, ismételve emlegették a *magyar nemzetet*, *Magyarország népességét*, mintha az ország valásra való tekintet nélkül meghajolna a pápa fenhatósága előtt. Agliárdi a miniszterelnök előtt, midőn utazási szándékát bejelentette, úti tervéről csak annyit említett, hogy csupán Esztergomban a primást és Budapesten a közoktatási minisztert akarja meglátogatni; e tervet természetesen helyeselte a miniszterelnök, de egy formászerű agitationális utazás eshetőségére, melynél még a román nemzetiségű lelkészek is nevezetes szerepet játszottak, bizonyára nem gondolhatott. Nagy-Váradon a jogakadémia tanári karának küldöttsége tisztelegvén a nunciushoz, az annak következőleg válaszolt: „Önöknek uraim az a feladatuk, hogy felvilágosítólag hassanak ne csak hallgatóikra, hanem az egész közvéleményre. Szép és szent feladatot teljesítenek, ha a modern törvényhozás *ártalmas* voltára utalnak és ezzel szemben az örök jog követelményeit érvényre juttatják.“ A Zichy Nándorra mondott pohárköszöntőben pedig következőleg nyilatkozott: „Valamiként a középkor nemessége a keresztes háborúk élére állott, úgy az arisztokráciára ma is, különösen pedig *Mária birodalmának* nemességére az a kötelezettség hárul, hogy a modern *törvényhozás* ellen a *keresztes háborút* vezesse.“ — Volt tehát elegendő ok arra, hogy a nunciust tapintatlan fellépéseért megróvják; lehet, hogy Bánffy nyilatkozata egy kissé el volt hamarodva, de lényegében teljesen igaza volt. A Kálnoky jegyzékének Bánffy által a képviselőházban való felolvasása némi részben elégtétel ugyan Bánffynak s a személyében megsértett magyar miniszterelnöki tekintélynek, de a teljes elégtétel mégis csak az lesz, ha egyfelől Kálnokynak távoznia kell a külügyminiszteri székből durva és férfiatlan eljárásáért — a mi azonban ez idő szerint még messze áll, mert a király május 7-ikén kelt levelében teljes bizalmát fejezi ki iránta s a külügyminiszteri állástól való fölmentése iránt május 2-ikán előterjesztett kérelmének nem ad helyet, — s másfelől, ha a pápai széknél a külügyminiszter a megígért s a magyar kormány által követelt tiltakozást Agliárdi eljárása ellen csakugyan megteszi, — de a legújabb hírek e követelés megvalósulását is kétséges színben tüntetik fel. Az egész ügyből körülbelül az lesz a tanulság, hogy a római kúria

még mindig oly nagy hatalom, hogy megfájdul a foga, a ki beleharap, s a másik, hogy Ausztriával és a közös miniszteriumokkal szemben Magyarország közjogi helyzete nincsen eléggé tisztázva.

— **Lelkész-választás.** A vámosi egyház f. hó 5-én *Bartha Mihály* disznós-horváti lelkészt választotta meg nagy szótöbbséggel néhai Soltész Sándor utódául. A sok kellemetlenséggel s fegyelmi bírósági beavatkozással összekötött lelkész-választási mozgalomnak ilyen módon vége szakadt — többeknek tanulságára.

— **Egy kolostor reliquiái.** *Andechs*, felsőbajorországi kolostor, a prior által szerkesztett hivatalos irat szerint (*Das Büchlein vom heiligen Berge Andechs* 1894. 100 S. kl. 8°), bár az idők viharai következtében sok reliquiát elvesztett, még most is a következő reliquiákat őrzi és mutogatja a jámbor zarándokoknak: két szentelt ostyát, melyek Nagy Gergely pápától származnak, ki azokat egy spanyol fejedelemnél megtérítésénél tette fel az oltárra, s megáldására a kenyéradarabba hűssá változott, majd a megtérés után a hús ismét visszatért eredeti kenyér alakjára, mi alatt egyuttal a pápa ismételt könyörgésére az ostyán egy vérszínű ujj-iz lőn látható. Egy harmadik ostya IX. Leo pápától származik, ki nek megszentelésére a véres Jézus-név, a melylyel a Berengar-féle úrvacsorai vita véget ért, azon megjelent. Az oltáron áll a *diadalmi kereszt*, melyet Nagy Károlynak az égből egy angyal hozott. Hogy Jézus töviskoronájából is vannak darabkák, az magától értetődik. Hol nem találhatók azok? Éppugy a Jézus kezébe adott nádból is vannak reliquiák. Van egy darab abból az abroszból, melyet Jézus az utolsó vacsoránál használt; a Mária asztalterítőjéből, valamint derék-övéből s fátyolából! Meg van az a zsebkendő, a melylyel Jézus az olajfák hegyén orcájáról a verítéket törölgette, egy kevés abból a lepedőből, a melybe a Megváltó holttestét a keresztről való levétel után takarták, egy vérfolttal együtt; szent Lőrincnek egy orsócsontja, Nagy Gergelynek egy állkapcsa, Barnabás apostol koponyája. Vannak továbbá reliquiák a 4 evangélistától, sőt az ártatlan csecsemőktől is; a szent Péter mise-öltönyéből. Mindezeket kiteszik a népnek tisztelésre, imádásra! Vajjon mikor jó el már a népámitások vége? Mikor fogják ez emberek a holtcsontok s a babonás mult hiú költeményeinek imádása helyett a népet az élő Istenhez vezetni, ki az igazság Istene, s az emberek minden hazugságát gyűlöli, még ha azok talán az ő dicsőítésére irányulnak is?

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Többeknek. Az alkalmi jó kívánságokért fogadják s fogadjátok forró köszönetemet. A jók szeretete, ragaszkodása a magam fajta munkának egyik legfőbb jutalma s minél ritkábban részesül benne, annál becsesebb. Az alkuvászni nem tudó, kegyeletet hajhászni nem szerető s nem akaró emberek sorsa, hogy elveikkel bele ütköznek sok egyesek földi érdekeibe s épen ezért barátjaiknak sora egyre gyérül — legalább a külső csoportosulás látszata szerint. A megmaradt kevés értéke azonban nő, vagy legalább is nem apad, mint a sybilla-könyvek ára. Sokszorosan kívánom vissza a jó kívánságokat. — *Sz. J.* Leköteleztél soraiddal. Már nem vártam; oda soroztalak a »száraz ágon hallgató ajakkal« ültő madarak közé. Végre is igaz a példabeszéd a régi szerelemről. Ha rám ismertél, nem fogadkozom. Néha — tudod — a köveknek is szólniok kell. — *A. K.* A 3-dik részletet szívesen várom. — *Sz. A.* A helyet ezennel felajánlom, A B. S. tervezetét mi is közöltük. Ki tudná a jövőd titkait? — *K. J.* Igen, az kérdőjel volt és nem felkiáltó. Megértjük mi a szív beszédét is; csak szóljon azért a dal tovább! — *Kérdőzőnek.* A W. L. nagy művének 3-ik kötete még nincs befejezve. A szerzőnek legfőbb vágya, hogy — Isten segédelmével — a szegletkövet is feltegye a nagy épületre. — *K. Zs.* Azt a beszédet mi egész terjedelmében nem közölhattuk — részben az általad felhozott okok miatt s így bírálata korai, köszönöm egyébiránt baráti buzgó-ágodat.

HIRDETÉSEK.

Az egyetlen tökéletes ujonnan szabadalmazott

önműködő

szőlővessző- és növény-permetező

„SYMPHONIA“

fölülmúlt minden eddigi ismert permetező, mivel önműködően permetez.

Sok ezer ily permetező van már alkalmazásban és ugyanannyi elismerő bizonyítvány tanuskodik arról, hogy a „Symphonia“ szerkezete minden más hason-célú szerkezetet fölülmúl.

Mayfarth Ph. és Társa

gazdasági-gép-gyár.

különlegességi gyár borsajtok és gyümölcsértékesítési gépek számára.

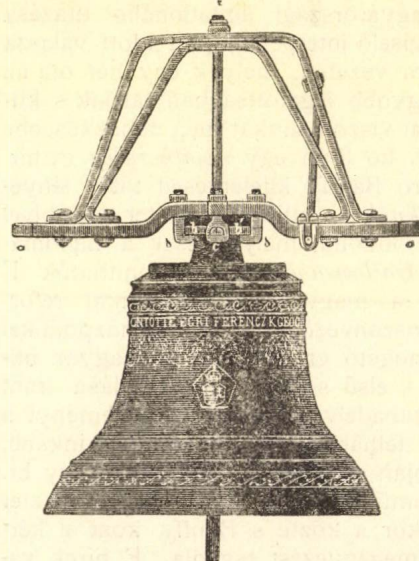
Bécs, II/1, Taborstrasse 76. sz.

Árjegyzékek és számos elismerő nyilatkozatok

ingyen. — Képviselők felvételnek 3—10

Az ország legrégibb harangöntődéje

Kis-Gejőczben (u. p. Császlóc, Ungmegye).

Alant irott bátorodom a nagytsízt. lelkész urak becses tudomására hozni, hogy öntődém minden nagyságú s hangú harangok készítését elvállalom, a kívánt hang-nem szerint, forgatható fa- vagy vas-koronával, a legjutányosabb ár és fizetési feltételek mellett.

Jót állok a legsebb legerősebb hang-képességért, tartósságért, sőt még a szállításnál történhető károkért is.

Nem tetsző harangot visszaveszek. Öntődém, mely már több mint egy század óta közmegelegedésre szám-talan harangot szállított, reménylem, hogy a jövőben is ki fogja érdemelni a nagy. lelkész urak becses partfogását.

Kiváló tisztelettel

Egri Ferencz,

harangöntő és földbirtokos.

3—12

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY. Szerkesztő-társ: BUZA JÁNOS. Főmunkatárs: DR. RÁCZ LAJOS.

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: »A felekezeti jelszavak ellen.« Kovács Károly. — »Egy fontos egyházközigazgatási kérdés.« Andrássy Kálmán. — »A középiskolai tantervek revisioja.« Buza János. — »A polgári házasság törvényei párhuzamban az eddigi házassági joggal.« Mitrovics Gyula. — »Kovács Frigyes 1855–1895.« Vattay László. — »A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.« Görömbei Péter. — »Örömnép Sarospatakon.« Réz László. — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Hirdetések.«

A felekezeti jelszavak ellen.

Midőn ma, a XIX. század végén, egyik nagy politikai lapunk tárcájában Leontius leányának, a szép Athenaisnak csodálatosan bűbajos és szomorú történetét s illetőleg e történetnek ékes tollal írott s böseleti reflexiókkal kísért ismertetését olvasom s olvasnom kell e közben a keresztnek felmagasztalt hatalmáról vagy pedig a millenniumi magyar történet első kötetében olvasnom kell azt, hogy miképen terjesztette a kereszt a világosságot és hogy honnan ered a keresztény nevezet: ha nem találnám elszomorítóknak az olvasottakat, mosolyognom kellene felettük. Mert ha gondolatban nem szállok is vissza 4–5 századdal a múltba, a mikor a kereszt uralmának fénykorát élte és a keresztény világ felett mégis a tudatlanság sötét éjjele borongott; ha nem teszek is kitérést Olasz-, Spanyol- és Franciaországba vagy Délamerikának keresztényesített államaiba; ha csak édes hazánkban, vagy no még a szomszédos Ausztriában tekintek is szét: akarva nem akarva látom, tapasztalnom kell, hogy a hol az utfélen legsűrűbben van ültetve a kereszt, ott tartja leginkább bus igában a népséget a butaság és vakhit.

Megvallva az igazat, azt a szerepet, a mely az emberiség életében a keresztnek, mint ilyennek jutott, mai nap már a bitófa teljesíti; de a mit — miután céljára elhasználták — félretettek az emberek szeméi elől. Ha aztán szerepeltetés közben haltak meg a keresztén ártatlanok, az igazságnak, az emberiségnek felkentjei: halhattak és haltak meg ám a bitófán is. S ha az áldozatok tanai, elvei túléltek őket s ha a legdicsebb, a ki a keresztén halt meg, meghódította az emberiség nagy részét: ez nem a kereszt érdeme bizonyára, hanem a megfeszített tudományáé és példájáé. Mai nap a kereszt lehet jelvény, mint egy kokárda; lehet a szenvedés, az önfeláldozás, a buzdítás, a kitartás jelvénye; lehet emlék, de semmi több!

Az ellen tehát, hogy a kereszt-halált szenvedett Idvezítő követői kereszt-jelvényt viseljenek, senkinek sem lehet kifogása, épúgy, mint az ellen, ha a magyar nemzetfiái háromszínű kokárdát tűznek mellökre. De hogy a kereszt, mint ilyen, világosságot terjesztene, azt az élet, a tapasztalat teljességgel nem igazolja, valamint nem

igazolja semmi nyelvtani leszármaztatás, hogy a kereszt követői keresztény nevet viseljenek.

A Krisztus követői Róma nyelvén nevezettek Krisztianusoknak, valamint a Nesztorius követői Nesztorianusoknak s a szók elején több mássalhangzót nem tűrő magyar nyelv az idegenszerű végzetétől megfosztott Krisztianból vagy a franciás chretienből alakította a kereszttyén nevet, mint a Sebastianból Sebestyént. A kereszt-törzsből származhatnak: kereszttes, keresztzi, keresztül, keresztezni s talán keresztelni is, de a kereszttyén semmi esetre, a minthogy ezt Pázmány és Káldy is így tudták a magok idejében.

Ez azonban, magában véve, közönyös lehetne; legyen mindenkinek a saját izlése szerint. De a mikor ezt egy, magát par excellence krisztusinak tartó vallásfelekezet, mint igazhitűsége jellegét követeli magának s ez által is elkülönözni kívánja magát a több kereszttyén vagyis Krisztushívó felekezetektől (mintha azok, a kik a gyásznak e jelvényét, az egyiptomi papok anyai-istenét nem imádják, nem lehetnének épen oly vagy legalább is oly jó hívei a szeretet vallásának!) s ezt a különleges felfogást átviszik az életbe, a tudományba, még a történelembe, sőt — a mint látjuk — hazánk millenniumi történetébe is (!) s a tényeket e felfogáshoz idomítva színezik, tehát célzatossá s felekezeti szelleművé teszik: — ez már sokszorosan elszomorító, mert így már kellene keresztény és kereszttyén tudománynak és történetnek is lenni!

Igaz, hogy őseink a kereszt jelvénye alatt vezettek be az európai műveltebb népek közösségébe, de hogy a kereszt abban az értelemben, a mint annak uralmát mai napság megállapítani kívánják, valami különös előnyére szolgált volna hazánkban: — ezt nehéz volna igazolni. De, igenis azt, hogy temérdek áldozatot követelt, hogy sok nyomorúságot hozott hazánkra és dulta-tépte nemzetünket majdnem a megsemmisítésig!

Eltekintve attól — a mibe a kereszt érdekében belehajszoltatott, t. i. a kereszteshadjáratoktól, a melyek a rengeteg áldozatok árán, királyaink jeruzsálemi üres címén kívül egyebet nem eredményeztek: mi lett volna nemzetünk, ha a kereszt, vagyis a pápai hatalom érdekében verőzönnel vívott testvér-öldöklés után még sokáig állott volna kivont karddal egymás határán a testvér török és magyar? Mi lett volna nemzetünk, ha meg nem szívleli a tanulságot, a mely eme szavak-

ban van feljegyezve számára a történet lapjain: „me nisi pontifices jussissent rumpere foedus“; és ha meg nem értette volna eme másik feljegyzést is: „faciam Hungariam mendicam, dein germanam et catholicam“?! Igenis, terjesztett a kereszt világosságot, de a máglyák lángjának világosságát. Megfogott az átok: ne legyen egység soha köztetek!

Sajnos, nem jut eszébe a világnak, hogyan kergette ki Mátyás, az igazságos, az akkori Agliardit!

Kovács Károly.

Egy fontos egyházközigazgatási kérdés.

A felsőszabolcsi egyházmegye legközelebb tartott közgyűlésében történt.

Tárgyalás alatt volt, egy évek óta sok bajjal küzdő, nagyobb egyház ügye, illetőleg küldöttségi munkát, melyben az egyház presbitériuma azt kéri az egyházmegyétől, hogy utasítsa az egyházlátogatásokat, szigorúbb és behatóbb vizsgálatra, nehogy a lappangó bajok éveken át húzódjanak s elmérgesedjenek.

A dolog, a presbitérium e merésznek látszó fellépése, feltűnt és különösebben tanácsbíráinkat kellemetlenül érinté. Felszólalások történtek, de a dolog érdemébe, mélyebben nem bocsátkozott a gyűlés s miután a leginkább érdekelt tanácsbíró azt hangsúlyozta, hogy a látogatóság csupán az eléje terjesztett ügyeket köteles figyelembe venni, véghatározatként kimondatott, *hogy a látogatóság nem köteles az egyházak ügyeit apróra, mintegy kinyomozni s a mit a presbitériumok elő nem terjesztenek, azt ne kutassa.* Ez nem a határozat szó szerinti idézése, de így van kimondva, hogy az egyház, ha valamely bajt elhallgat, ez az ő dolga.

En e dolgot akkor is mélyen élethevágónak tartottam, de amennyiben nálunk, — a mint a gyűlésünk-ről megjelent tudósítás is megjegyzi, — nem szokás behatóbb eszmecserét folytatni, drága lévén az idő, a tárgysorozat pedig sok — a hiába való felszólalást meg se kísérlém. De azóta, minél többet gondolkodtam e tárgy felett, annál inkább meggyőződésemmé vált, hogy szükséges volna jobban meggondolni a dolgot s a közönség figyelmét ráfordítani.

Lehet, hogy gyűlésünknek igazsága van. De én azt tartom, hogy ama határozat sem nem törvényen alapuló, sem nem üdvös, sőt határozottan sok baj forrásává válhatik.

Esperesi látogatásról van szó. Törvényünk csak ilyet ismer. Ha tanácsbíró végzi, az ő képében végezheti. Ezt mondja a 163. §.

A törvény világos utasítást ad az esperesi látogatásról. Az egyházi élet belső és külső tényezőit, ható és ellenható erőit, még a belhivatalnokok családi és magán életét is vizsgálata alá adja. Már jobban, érthetőbben, világosabban nem lehet meghatározni, mint a hogy a 161—165 szakaszok meghatározzák.

Kétségtelen, hogy a törvény szerint teljesített esperesi látogatás, egyházközigazgatásunk legpraktikusabb, leghasznosabb intézménye.

A közvetlen szemlélet adta mindig s adja mindig a tárgyilagos képet. Egy tekintet többet magyaráz, mint kiczikornyázott iratok halmaza. Értelmes, belátó, jóakarátú esperes, vagy megbízottja — másfelét bizonyára nem is gondolunk — megjelenve az egyházban, körülnézve annak külső rendtartásában, vagy a presbitériumban utána nézve a belélet tényezőinek, azok magatartásában, beszédmódjában, tekintetükben látja, érzi a mozgató lelket s mindeneket összevéve pár óra

alatt hatékonyabb intézkedést tehet, mint bármely más úton és eszközökkel.

Épene ezért az esperesi látogatás eredményében a legmesszebbre kiható. Ezért, nagyon helyesen, a legszélesebb alapra helyezi törvényünk.

Es már, ha a mi egyházmegyénk határozata értelmében, az esperesi látogatás csupán azon dolgokat vonja vizsgálata körébe, a melyek a presbitériumok által eléje terjesztetnek, vagy a kinyomtatott kérdésekre — igen? vagy nem? — feleletül adatnak: úgy a törvényt nem veszi tekintetbe.

Ez kényelmesebb dolog minden esetre, de amellett, hogy nem törvényen alapuló, még sok baj forrásává is válhatik.

A ki ismerős az egyházi helyi közigazgatás apró-cseprő ügyeivel, annak nem kell sokat magyarázni, hogy sokszor akad egyik-másik egyházban, akár a presbitereknek, akár a lelkésznek takargatni valója. A vagyoni kérdések a legsúlyosabbak. Akár gyengeségből, akár járatlanságból, akár rosszakaratból, néha nyomasztó szükségből is, hiány és hiba támad. A lelkész tudja, érzi, hogy ki kellene huzni a szálkát, de ezer és ezer esetben a saját lelkébe szurná azt: azért — vár és nem szól. A feltett kérdésre aztán, vagy hallgatás, vagy kétes üggetés a felelet.

A szálka belebb-belebb hatol. Aztán nemesebb szerveket ér, míg a baj idültté lesz és az egész organizmust megtámadja.

Az esperesi látogatás nagy fontossága és előnye éppen abban áll, hogy a legkisebb bajt is észre veheti, ha alapos vizsgálatot tart és nem csupán a kérdő pontokra kíván feleletet.

Ha azonban, a mi egyházmegyénk határozata szerint — s hozzá tehetjük bátran: a mai gyakorlat szerint — jár el, úgy semmi egyebet nem tesz, mint kétes értékű statisztikát szedeget össze, a mely alig érdemes arra a költségre, a melybe az egyházaknak kerül.

Nagy hiány mindenesetre, hogy világi embereink nem gyakorolják az egyházlátogatást (Tisztelet a kivételeknek!). Egyenlő jog csak egyenlő tudás mellett gyakorolható. Az egyházi közigazgatást nem lehet a polgári közigazgatás formájára szabni. Hanem akkor több evangéliomi szellemet kellene átplantálni egész közigazgatási életünkbe s akkor több és jobb gyümölcsöt teremnének mindenesetre.

Megérdemelné, — az én hitem szerint, — ha a bölcsebbek, belátóbbak, hozzá szólnának, ehhez a látogatási ügghöz. Nálunk most indul a vizitáció, talán komolyabban venné a dolgát, mint a hogy határozatunk szól.

Andrács Kálmán.

ISKOLAI ÜGY.

A középiskolai tantervek revisiója.

A vallás- és közoktatási miniszter f. év március 13-án két külön rendeletet intézett az országos közoktatási tanácshoz. Mind a két rendelete az 1895-ik évi költségvetés tárgyalása alkalmával tett kijelentésén alapul; nevezetesen az egyikben feleletet kér arra, hogy a most érvényben levő tanterv nem nyújt-e alkalmat a *tanulók túlterhelésére*; továbbá, hogy azokban kellő figyelembe vannak-e véve az úgynevezett *nemzeti tárgyak*, milyenekül a magyar nyelvet és irodalmat s Magyarország történelmét és földrajzat jelöli meg. A másik rendeletben arra hívja fel a tanácsot, hogy a *görög*

nyelv helyett választható tárgyak tantervét vegye revisió alá s az eddig szerzett tapasztalatok alapján jelölje meg azokat a nehézségeket, melyek a törvény végrehajtását akadályozták s ajánljon módokat ezeknek a nehézségeknek elhárítására.

Az első rendeletben tüzetesebben foglalkozik azokkal az intézkedésekkel, a melyeket eddig a közoktatási minisztérium a *túlterhelés* általánosan hangzó vádjának megszüntetésére tett. Ilyennek tartja a helyi tantervek intézményét, az iskolaorvosok és egészségtan tanárok rendszeresítését, az egészségtan tanítását, továbbá a testi nevelés különböző ágainak: a tornának, a játéknak stb. fejlesztését, a kirándulások előmozdítását, a szemléltető tanítás megvalósítására vonatkozó intézkedéseket s mindenek felett az 1890 évi XXX törvény-cikket, mely nagymértékben megkönnyíti a tanulásban való előmenetelt azoknak a tanulóknak, a kiknek különösebb nyelvtelhetségök nincsen. Aztán összegezi röviden azokat az okokat, melyeket a nagy közönség és a tanügygyel foglalkozók is a túlterhelés forrásainak tekintenek. Ilyen p. o. egyes tanároknak az az eljárása, hogy tantárgyaikból szertelen részletekkel halmozzák el növendékeiket, továbbá a megszabott tananyag sokasága, az engedélyezett tankönyvek terjedelmessége, az osztályok törvényszabta maximuma, a szakrendszer, a tanárképzés, a népiskolai oktatás hiányos volta stb. Egyesek véleménye szerint tehát a rendszer megfelelő, csupán a végrehajtás hogy fenn helyenként kívánni való, mások szerint ellenben maga a rendszer hibás, mely túlságos követelésekre kényszeríti a tanárt.

Ennek az alapján felhívja a tanácsot, hogy úgy a gimnázium, mint a realskolai tantervet vizsgálja át s nyilatkozzék: vajjon nincs-e túltengés az egyes részletekben? Nem lehetne-e egyes, kevésbé jelentős anyag-részleteket elhagyni, vagy összevonni? Szükséges-e az anyag elrendezésében némi módosításokat tenni? Nyilatkozzék továbbá a heti órák számáról, a tankönyvekről, az osztályok tanulóinak számáról, a tanárképzésről, a szakrendszeréről, az írásbeli dolgozatokról, a vizsgálati rendszerről s a lecke-órák beosztásáról.

Ugyan ebben a rendeletben — mint említettem — felvilágosítást kér arra nézve, hogy a tanterv kellő figyelemben részesíti-e a nemzeti tantárgyakat? Kérde, hogy a tantervnek az az elvi követelménye, hogy az összes nyelvi és irodalmi studiumok irányítása a magyar tanításának legyen feladata, az anyag részletezésében kellően érvényesül-e s e követelményt nem kellene-e az eddigig nagyobb mértékben megvalósítani? Felvilágosítást kér arra is, hogy a nemzeti tantárgyak tananyagából nem hiányzanak-e olyan elemek, melyek a nemzeti szellem képzéséhez szükségesek s melyek azok? Nem volna-e célszerű a magyar irodalomtörténet ismertetésének két évet szentelni, mint ezt a realskolák és a protestáns iskolák teszik? Hogy lehetne elejét venni annak a panasznak, hogy az írók olvastatására kevés idő jut és a tanítás általában kevésbé lelkesítő, mint régebben volt? Nem volna-e célszerű a magyar történelem tanítását két évre felosztani? Elégge gondoskodik-e a tanterv arról, hogy a világtörténelemnek a hazai történettel érűlköző részei a megérdemelt figyelembe részesüljenek? A történelmi okulások összefoglalására szánt utolsó évben elégséges idővel rendelkeznek-e a tanár a tantervben kitűzött cél tekintetéből? Gondoskodva van-e arról, hogy a tanuló hazai alkotmányunk fejlődésével és jelen állapotával kellőleg megismerkedhessék s a magyar föld összes jellemző viszonyait megérthesse?

Tudatja a miniszter végül azt is, hogy a szükséges intézkedéseket csak rendeletei úton akarja foganatosí-

tani s épen azért a tanács úgy tegye meg javaslatait, hogy azok az 1883 évi XXX t.-cikkkel és az 1890 XXX t. cikkkel ellenkezésbe ne jöjjenek.

A közoktatási tanács a miniszter első rendeletét május 2-án vette tárgyalás alá. A rendeletben felvetett kérdések annyira fontosak, hogy az azok felett folyó vitát méltónak tartjuk lapunk t. olvasóinak rövideden bemutatni.

Az első napon *Fináczy Ernő* előadó tüzetesebben foglalkozott a miniszteri rendelettel s elismerte, hogy túlterhelés csakugyan van s ennek okát ő főleg abban találja, hogy tankönyveinkben — a módszert tekintve — a legnagyobb zűrzavar található, segéd- és vezérkönyveink nincsenek, a tanárok egy része nem tanít rendszeresen, módszeresen s nincs magyar nyelv-könyvünk és történeti olvasó könyvünk. Tanárképzésünk is hiányos. Az osztályok túltömöttségét is nagy bajnak tartja, de ezen csak óriási összeggel segíthetnénk. A szakrendszer túltengését is elítéli, de véleménye szerint az osztályrendszerre visszatérni már nem lehet. A mi a nemzeti elem kérdését illeti, véleménye szerint arra nincs elég gond fordítva, mert a magyar történet tanítására szánt idő kevés s ezért a VIII. osztályban az óra számot szaporítani kívánja s ajánlja, hogy Magyarország földrajza a VII. osztályban is kimerítően taníttassék. Nagyobb bajt lát azonban a magyar nyelv és irodalom tanításánál. Kárhoztatja, hogy minél magasabb az osztály, annál elméletibb és elvontabb a tanítás. A stilitikának, retorikának, poetikának ilyen elvont tanítását csak a tanterv meg nem értésének tulajdonítja. A tanterv szerint kell eljárunk s a IV. osztályban epikus műveket, az V.-ben lyraiakat, a VI.-ban drámaiakat kell olvastatni. A VII.-ban meg kell kezdeni az irodalom tanítását, de nem úgy, hogy ebben az osztályban elvégzik az irodalom-történetet 1820-ig, hanem mű-fajok szerint; még pedig a VII.-ben tárgyalandó a költői, a VIII.-ban a prózai irodalom, párhuzamban a megfelelő latin és görög oktatással. A stilus tanítására is nagyobb gondot kíván fordíttatni.

Berzeviczy Albert szerint a tanterv keretén belől sokat lehet javítani. Fontosnak tartja, hogy a tanulók törvényes maximalis számát sehol se engedjék túlhaladni; a nemzetiségi vidékeken előkészítő osztályokat állítsanak, a rokon tárgyakat egy tanár kezében csoportosítsák s alkalmas tan- és vezérkönyveket készítsenek. *Heinrich Gusztáv* szerint a tanulók erejükön felül nincsenek megterhelve, de a tanításnak nincs meg a kellő eredménye s ebből következtetik a *túlterhelés*-t. A bajt ott látja, hogy a tantervek és utasítások nagyon theoretikusok és idealisak, nincsenek tekintettel a mostani viszonyokra. A tantervet elég *nemzetinek* tartja, de a tapasztalás bizonyítja, hogy a tanulók a magyar földrajzból, — történelemből, — és irodalomból általában nem tudnak eleget, *Kármán Mór* a tanterv és utasítás revisióját szükségesnek tartja, mert azok készítése óta sokat haladtunk. Akkor még nem voltak alkalmas tankönyveink. A hiányokért nem szabad a tanárságot okolni, mert az a rá rótt feladatokat nem fejtheti meg, ha nem adják meg neki a szükséges eszközöket. Ma sincs még magyar gyakorló könyvsorozatunk s a tanár számára nincs tudományos stilitikánk, földrajzunk stb. Ohajtja, hogy ha a hiányokat megjelöljük, arról is gondoskodjunk, hogy azokat pótolni tudjuk. *Demečzky* a bajt a tanítás módszertelenségében, *Marcali H.* a kellő számú tanárok hiányában, dr. *Alexander* pedig abban találja, hogy iskoláink nem fordítanak elég gondot a jellem-képzésre, az erkölcsi nevelésre s ezért nem bírnak tanulóink eleget dolgozni.

Az eddigi általános vitából az elnök azt a következtetést vonja ki, hogy a *középiskolai oktatás nem elég eredményes*. Ennek kimondása után azt a kérdést tűzi ki megvitatás végett, hogy a fenálló tantervek s utasítások, tankönyvek tantárgyak heti óra száma szolgáltatnak-e okot a túlterhelésre? Az első kérdésre vonatkozólag rövid vita után abban állapodott meg az értekezlet, hogy a *tantervet a túlterhelés szempontjából minden esetre revideálni kell, mert vannak egyes részletei, melyeket meg kell szorítani, azonban a tanítás színvonalának leszállítását nem kívánja*. A részletes revisio egy szűkebb körű bizottságra bízott.

Ez után a *tankönyvek kérdése* került szóba. *Kármán Mór* azt hiszi, hogy ha tankönyveinkről statisztikát készítenénk, azt tapasztalnánk, hogy a legrosszabbak vannak leginkább elterjedve. Szükséges megállapítani, hogy minő tankönyvekre van még szükségünk. Ebben a véleményben van *Heinrich* is, a ki általános tankönyvrevisiót tart szükségesnek. *Klamarik* és *Alexander* azt hiszi, hogy tankönyveink túlságos terjedelmessége és tudományos nyelve egyik oka a túlterhelésnek. A tanács ezeknek figyelembe vételére utasította a bizottságot.

A *tanulók létszáma* nézve mindannyian megegyeztek abban, hogy a törvényes maximum, 60 egy osztályba sok s addig, míg ilyen lesz a létszám, minden reform hiába való. De a bajon nehéz lesz segíteni, mert, mint *Klamarik* miniszteri tanácsos mondta, hogy a bajon némileg segíthessünk, arra legalább is egymillió 200,000 frtra volna szükség. A *lecke órák beosztására* nézve, hogy a tanítás egy folytában vagy délelőtt és délután tartassék-e, nem tudott a tanács megállapodásra jutni; hanem azt a helyi körülmények szerint véli eldöntendőnek. A *rokon tárgyak csoportosítását*, amennyire az kivihető, ohajtja a tanács.

A *tanárképzés kérdésével* május 6-án foglalkozott a tanács s a felszólalók között nagyobb nézeteltérés nem igen volt. Mindnyájan megegyeztek abban, hogy a tanárképzést végre valahára komolyan kell venni. Beke azt ajánlja, hogy a jelöltek 3 tárgyból szerezzék meg a képesítést, de a jelölttel szemben szállítsák lejjebb a követelményeket. Abban általánosan egyetértett a tanács minden tagja, hogy a tanárjelöltek paedagogiai és didaktikai műveltsége és készsége nem elegendő s épen ezért szükséges, hogy kitűnő elméleti utasítással egybekapcsolt gyakorlat útján készítsék elő a tanárt hivatálra. Ebben a kérdésben, saját tapasztalataira hivatkozva, hosszasan nyilatkozott *Szász Károly* püspök is, elmondván, hogy a fiatal tanárok tudományos képzettsége rendszerint kielégítő, és működésök eredménye még sem kielégítő, a mit ő didaktikai és paedagogiai képzettségük csekély voltának tulajdonít, a mely miatt a tantárgy szellemének megértésére sem egészen képesek. Szerinte ezzel függ össze az is, hogy a nemzeti érzést nem fejleszthetjük kellő módon. *Fehér Ipoly* elnök Szász Károly minden állítását igaznak vallja, mert maga is mindazokat tapasztalta. *Erődy Béla* nagy bajnak tartja, hogy a jelöltek egyrésze nagyon specialisan van tudományában kiképezve s a teljes szakki-képzés ritka. Ezen, szerinte, ha másként nem lehet, külön kurzusok rendezése által kell segíteni. *Leövey*, miniszteri tanácsos a jelöltek jobb didaktikai és paedagogiai képzését nem tartja teljesen kivihetőnek, mert a *kolozsvári tanárképző mellett nincsen gyakorló iskola* (!) Szerinte módosítani kell a tanárvizsgálati szabályzatot, mert túlságost követel a jelöltektől. *Klamarik* szükségesnek tartja a philosophiai fakultásnak köteleességévé tenni, hogy a tanárképzés feladataival ezentúl komolyabban foglalkozzék. Ő sokat vár az internatusoktól is. Még néhány tag

szólt fel s az elnök kimondta a határozatot, hogy az értekezlet fontosnak tartja, hogy a tanárjelöltek didaktikai és paedagogiai kiképzésére az eddiginél sokkal nagyobb súlyt helyezzenek.

A felett a kérdés felett, hogy *érvényesülnek-e a nemzeti elemek a tantervekben?* folyó hó 14-ikén tanácskozott a közoktatási tanács. Az első felszólaló *Klamarik* miniszteri tanácsos volt s elismerését fejezte ki a mostani tanterv készítőinek, a kik a nemzeti elemet először emelték az őt megillető polcra, mert régebben a tantervekben minden a latin nyelv köré volt csoportosítva. Ohajtja, hogy a tanárok úgy neveltessenek, hogy mindenik szakon érvényre tudják juttatni a nemzeti elemet. *Heinrich* szerint a tanterv ellen nem lehet kifogás, de a kivitelben mindenesetre van hiba. Az ókori történetet nem tartja a IV. osztályba valónak, mert a római történet tanítása a legfontosabb, ott nincs helyén. Ő úgy szeretné, hogy a IV. osztályban a magyar alkotmányt és földrajzot tanítsanak, az V.-ben az ókort, a VI.-ban a Magyarok történetét a mohácsi vészig, a VII.-ben Mária Teréziáig, a VIII.-ban korunkig, kapcsolatban az egyetemes történettel. A magyar irodalmat a VII. és VIII.-ban tanítsák s az V. osztálytól kezdve rendszeresen kívánja vezetni a magánolvasásokat. *Marczali* azt kívánja, hogy a Magyarok története a VIII. o.-ban taníttassék, de több órán, mint most. Azt nagyon természetesnek tartja, hogy az egyetemes történet tanításakor mindig ki kell emelni azokat az eszméket és intézményeket, melyek Magyarország fejlődésére befolyással voltak. *Kármán* szerint a történelem tananyagának beosztásán nem sokat kell változtatni, de azt ohajtja, hogy a III. osztályban azoknak a férfiaknak megismertetése legyen a főcél, a kiknek emléke a nemzetben él. Az irodalmi tanításnál nem a történeti vázlatot tartja főnek, hanem az olvasást. Végre az elnök azt mondja ki határozatúl, hogy bár a mostani tantervnek kiválóan nemzeti a jelleme, ezt a vonását a tapasztalat szerint egyes pontoknál még jobban ki lehet domborítani. Az egyetemes történeti anyag teljes elejtése sehogysem volna ajánlható. Az irodalmi oktatásban a remek írók műveinek olvasása szükséges a tanár vezetése mellett, valamint a nagy írók megismertetése.

A közoktatási tanács javaslata szerint tehát némi módosításokat szükséges tenni a most érvényben levő tanterven s igen valószínű, hogy ezek a módosítások jó részben a mi ev. ref. iskoláink részére készített tervbe is fel fognak vétetni s épen ezért az egész javaslatra akkor, midőn a bizottság azt részletes jelentés alakjában feldolgozza, mi is meg fogjuk tenni észrevételeinket.

Buza János.

TÁRCA.

A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.

Egyházjogi tanulmány.

(Folytatás.)

Első tekintetre átlátható az új törvénynek megegyezése a protestáns egyházban eddig érvényes *József-féle* törvények rendelkezésével, a rokonsági fokok tilalmazásában. Tilalmas az egybekelés feltétlenül jövőre is az *egyes ágú vérokonok* között fel- és lemenő ágon egyaránt, tehát a szülék, nagyszülék és azok valamennyi leszá-

mazott gyermekei, az unokaság bármily messzire fel- vagy lenyúló ágán, valamint az eddigi meghatározás szerint, úgynevezett *egyenes ágú sógorok* között, tehát az após és menyé, anyós és veje, mostoha apa és mostoha leánya között; továbbá vérrokonsági *oldalágon*, a testvérek között. Ugyanezen rokonsági ágon, az eddigi számítás szerinti második fokon felmentvény nélkül, vagyis az unokatestvérek között; megtartatván a házassági nyiltparancs azon jogi elve is, a mi annak 14. §-ában kimondatott s a mely szerint nem tesz különbséget, ha a testvéreknek csupán közös apjuk vagy anyjuk van, tehát, ha akár *édes*, akár úgynevezett *féltestvérek*.

Lényeges új alkotás és rendelkezés a törvényben az *oldalági sógorsági tilalom eltörlése*,¹ a melyet legalább magunk részéről csak örömmel tudunk üdvözölni, épen a házasságkötés egészen humanitarius gyakorlati érdekeinek céljából is, de mint olyat is, a mely aligha új és így ellenkező a magyar református egyház régebbi felfogásával és gyakorlatával szemben akkor, a mikor előbb jeleztük, hogy épen a nagytekintélyű *debreceni cikkek* alapján, legalább is kérdéses dolog: ha az oldalági sógorság tilamat képezett-e a református egyház házassági joggyakorlatában, sőt, ha csak további vizsgálódások még ellenkezőt nem fognak felderíteni, tény az, a mit *Pokoly* derék tanulmányában is mond, hogy a sógorsági akadályról egyetlen egy zsinat sem intézkedik a XVI. században s 1608 előtt csak a marosvásárhelyi zsinat említi fel egyedül, kiterjesztvén a 4-ik fokig arra a tilalmat.²

Épen azért alig van alapja azon feljajdulásnak és perhorreskálásnak, a melynek a törvény ezen felfogása ellen *Csiky Lajos* tisztársam ad kifejezést, a midőn eképen nyilatkozik: „A mi már a 11. §. d) pontját illeti, arra nézve nekem aggályaim vannak, úgy, hogy szinte hajlandó vagyok azon nézetemnek kifejezést adni, hogy itt a törvényhozó testület egy okvetetlenül helyrehozandó elnézés áldozatává lett. Okoskodásom ez: nem köthet tehát házasságot az egyik házastárs a másik házastársnak egyenes ágbeli vérrokonával. Más szóval: nem veheti el az ipa menyét, a napa nem mehet férjhez vejéhez, avagy a férj nem veheti el feleségének előbbi házasságából született leányát, sem a feleség nem mehet hozzá férjének előbbi házasságából született fiához. Ámde, vajjon tényleg meg akarja-e engedni az új törvény, hogy egyik házastárs a másik házastársnak minden oldalági vérrokonával minden felmentés nélkül egybekelhessen? Ez a kérdés, melyre a törvény szerint nekünk igennel kell felelnünk. De lehetséges-e az, hogy a férj minden felmentés nélkül egybekelhessen felesége nőtestvérével, nagynénjével vagy unokatestvérével, vagy a nő hozzámehessen férje testvéréhez, nagybátyához vagy unokafitestvéréhez? Lehet, hogy van olyan *modern keresztyén* állam, mely már az oldalágon első fokon álló sógoroknak is megengedi minden felmentés nélkül az egybekelést, de én — őszintén megvallom — ilyen állapotot nem ismerek, azonban tudom, *Ausztria-Magyarországon* (minő közjogi elnevezés!?) a zsidók között a házasság felbontása után, tehát mindenesetre egy speciális esetben, a férj semmiképen sem veheti el felesége nővérét, sem a nő nem mehet hozzá férje fítestvéréhez. Ha nincs tévedés, elnézés a törvényparagrafus jelzett pontjában, akkor azt nagyon lazának kell kijelentünk.”³

Bizonyára nincs itt semmi homályosság, tévedés, annál kevésbbé, épen lazaság a nagy világosságban, csak

tartsuk meg a törvényt magyarázat azon elvét, hogy ne keressünk abban olyat, a mi abban nincs és értelmezzük annak intézkedéseit az egészet átható szelleme és intenciója után.

Csiky Lajos épen azt nem érti meg, épen azt nem tudja becsülni sőt helyteleníti a törvényben, a mi annak egyik, jelentékeny és megbecsülni való alkotását képezi s a mivel nem a gúnyosan említett *modern keresztyén* államok között akar kivételt képezni, hanem, a mivel a józan, civilizált jogfelfogásnak és magának a családi szövetségkötés immár el nem odázható gyakorlati követelményeinek kívánt szolgálatot tenni, épen az eddigi családjogi viszonyok példáin is okulva.

Tudvalevő dolog ugyanis az, hogy eddig házasságjogi intézkedéseinknek az volt megmagyarázható intenciója, hogy lehetőleg *megnehezítse* a rokonok és egymáshoz közel álló egyének között való házasságot. Ebből a célból keletkeztek aztán a vérrokonságnak és sógorságnak messze izekig menő tilalmai, különösen a r. kath. és g. keleti egyház törvényeiben. Dehát a gyakorlati élet számtalan példái és visszasságai igazolták, hogy az ilyen nemű *megterhelések* sok esetben kárára vállottak a családi szövetségkötés természetjogi útjainak.

Statisztikai adatokkal is ki lehet mutatni, hogy a *vadházasságok* fokozatos emelkedésében jelentékeny szám hozzájárulásában van részök a *túlzigorú házassági tilalmaknak* s csak nálunk, protestánsoknál, az oldalágon második fokig tilalmazott sógorsági viszony miatt, nem egy fél mondott le a tisztességes és törvényes házasságról és élt inkább *balkézre* azon ok miatt, mert mint ezt előttem, még művelt számba menő emberek is nem egyszer nyilvánítták: „nem hiszik, hogy a józan törvény ezt rendelné s ők nem is akarják az ilyen *teketóriákat* megtenni.”

Nem *elnézés*, sem *lazaság* azért a törvényben az *oldalági sógorság tilalmának megszüntetése*, hanem oly öntudatos, átgondolt javítás az eddigi viszonyokon, a melyet a szentesített törvény mellé csatolt indokolás — mint ezt *Csiky Lajos* helyre igazítva, *Révész Kálmán* nyomban fejére is olvasta¹ — egészen okszerűen bizonyít, ezeket mondván: „Míg azon benső családi viszony, melybe a házasságkötés által az egyik házastárs jut a másik házastárs egyenes ágbeli vérrokonával, eléggé igazolja házassági akadályi minőségét arra, hogy ezen akadály az oldalági sógorokra is kiterjesztessék, elegendő ok nem forog fenn. Fennálló jogaink az oldalági sógorságot is bontó akadálnak minősítik ugyan, de alóla nehézség nélkül adnak felmentvényt. Ily akadály fentartásának csak akkor volna célja, ha fontos okok követelnék, hogy az ilyen viszonyban álló személyek között, csak kivételes esetekben engedjessék meg a házasságkötés. A mi különösen az erkölcsi szempontokat s a házaselet tisztaságát illeti, e tekintetben oltalmat nyújt a törvény 23. §-a; míg, ha figyelembe vesszük, hogy az oldalági sógorok rendszerint csak akkor kötnek egymással házasságot, ha azt családi tekintetek vagy a korábbi házasságból származó gyermekek nevelésének érdeke követelik, nem volna indokolható, hogy a törvény ily házasságok létrejöttét megnehezítse. A törvényt e tekintetben teljesen egyező álláspontot foglalnak el az 1875 február 6-iki német birodalmi törvények 33. §. 3. pontja; német javaslat 1236. §. 3. pontja; 1874 december 24-iki svájci szövetségi törvény 28. §. 2. pontja.”

A mely indokolás mindenesetre bizonyítja azt, hogy igaza van *Révész Kálmánnak* abban, hogy ezeknek ismerete nélkül, kissé bajos dolog a törvény egyes részleteit kritizálni; de, a mi ennél nagyobb dolog, ez az, hogy

¹ L. A sógorság, mint házassággátló akadály történeti fejlődését. *Walter* »Lehrbuch der Kirchenrechts aller christlichen Confessionen.« Bonn. 1871. VII. kiadás. 695—698. lap.

² L. „Protestáns Szemle“ 1894. év, II. füzet, 117. lap.

³ »Protestáns Egyh. és Isk. Lap.« Szerkeszti *Szöts Farkas*. 1885. évfolyam, 3. szám, 34. lap.

¹ L. „Protestáns“ 1895. évfolyam, 64. lap.

² L. A törvényjavaslat indokolását, 35—36. lap.

vannak csakugyan olyan *modern keresztyén államok*, a melyek semmiféle *lazaságot* nem látnak az ilyen intézkedésekben. Vannak keresztyén államok s ezek között éppen Schweiz is, a melynek protestáns voltát eddig méltán példányképpül is tekintettük mi *magyar reformátusok*.

Es még csak egyet, mielőtt ismertetésünkben tovább haladnánk; magyar államiságunk elnyelésztése ellen való tiltakozásból is. Én ismerem ugyan a Bécsben, Ausztriában, 1863. évben, november hó 2-án, 15.940. szám alatt kelt, „Az izraeliták házassági ügyeit szabályozó *kegyelmes királyi udvari rendelet*” s annak egészéből az 1. pont ezen rendelkezését: „A sógorságból eredő házassági akadály pedig következő személyekre szorítkozik: a házasság felbontása után ugyanis nincs joga a férjnek neje fel- vagy lemenő ágbeli rokonával, sem neje nővérével és a nő sincs jogosítva férjének fel- vagy lemenő ágon való rokonával, sem férjének fivérével, sem férje fi- vagy nővérének fiával vagy unokájával egybekelni.”¹ De az előttünk közjogilag ismeretlen *Ausztria-Magyarország* zsidóságának eddig még törvényhozás útján nem rendezett házassági ügyei, ma még talán még sem lehetnek irányadó példák a *magyar államban*, a mely bizonyára keresztyén maradhat szellemében, műveltségében a perhorreskált polgári házasság mellett is. Nem, különösen akkor, ha tudjuk, hogy a *kegyelmesnek* nevezett királyi udvari rendelet egy faj *életelméleti visszaéléseit* akarta megnehezíteni, a sógorsági egybekelést éppen az *elválási esetekben szorítván meg*.

A törvény következő szakaszai, 12—27. §., a házasság megkötését *tiltó* további akadályok megállapításával foglalkoznak.

Tudjuk, hogy míg a r. kath. kánonjog, egyebek közt, erre vonatkozó rendelkezéseit kimerítően és nagy rendszerezéssel fejtette ki, addig *magyar* protestáns egyházunkban egész a házassági nyílt parancs idejéig csak szórványos intézkedésekkel találkozunk.

Mint törvényhozásának minden ágában, úgy itt is, csak valamilyen rendszer és teljesség helyett, egyes rendelkezések megtételére szorítkozott, ahoz képest, a mint azt az egyes helyi és idői szükségek vagy félreértések és visszaélések esetleg kívánták. Ez magyarázza meg azt is, hogy e tekintetben való rendeleteikben tiltó és bontó okok, szorosabb megkülönböztetés nélkül, együtt és egymás mellett foglaltatnak a legtöbbször egytűvé.

Mindezek mellett is azonban, régibb zsinati törvényeink és agendáiróink nyomán, meglehetősen biztonsággal megállapítható protestáns egyházunk e részben való álláspontja s egybeállíthatók a tiltó és megsemmisítő okok lényegesebbjeinek egész sorozata.

(Folyt köv.)

Mitrovics Gyula.

Kovács Frigyes.

1855—1895.

E becses lapok legközelebbi számában is jelent meg egy gyászkeretes cikk, a mely Kopré Ferenc alsózempléni esperesről szólott. Most meg én hozok hírt egy gömörmegyei lelkészársunknak, Kovács Frigyes gicezi lelkésznek szerencsétlen haláláról.

Kopréről az mondatik rövid necrológiájában hogy az alapos tudományos készültség mellett az igénytelen szerénység, becsületesség, hivatali buzgóság, rend- és pontosság példányképe volt.

Ugyanezt lehet elmondani Kovács Frigyesről is.

De mégis milyen nagy különbség a két ember között!

Amaz kidőlt a munkatérrel, mikor az élet alkonyán, 70—80 esztendő között, széleskörű egyháztársadalmi, hű és nemes munkáikodása után, minden tiszteletnek és elismerésnek a koszorúját kiérdemelte. És lehunyta kifáradt szemeit, kétségenkívül azzal a boldogító hittel, hogy ama megnyilatkozott egekben látand majd boldog örök életet és látandja az isteni igazságszolgáltatásnak feltétlen bizonyosságát.

Kovács Frigyes barátunk egy, egyházi és nemzeti szempontról rendkívül fontos posztión, becsületesen végzett munkája derekán, ifjan, felannyi esztendőskorában, egészségesnek látszó testben, önmaga tépte széjjel erőszakos kézzel mind azt a köteleket, a mely őt ifju hitveséhez, két szép fiához, szüleihez, egyházához, barátaihoz, az általa vallott és hirdetett elvekhez, kötelességekhez és az élethez fűzte. Talán nem volt az élet küzdelmeinek elhordozásához elegendő lelki ereje s bizonyosan nem volt mély, igaz hite Családja távollétében, szombaton, május 11-én délután saját szobájában *felakasztotta magát*. Mikor hazaérkező felesége, a bezárt szoba ajtaját feltörette, már ott függött élettelenül egy szij-darabon az ablakrámán.

Hogy az erős lelkű, mély hitű öreg harcost és a kis lelkű, gyöngye hitű embert pár rövid vonásban egymás mellé állítottam, ne essék azért bántalom egyiknek az emléken se. Ők talán nem is ismerték egymást. De én egyiknek tisztelője, a másiknak barátja voltam. És oly közel esik egyiknek a sírja a másikéhoz.

Kovács Frigyes született Rimaszombatban 1855-ben, iparos szülektől, a kik pap-flokat végtelenül szerették; lelkők minden örömét ő benne s családjában találták fel; kivált azóta, a mióta másik fiok is, néhány év előtt szintén önkezeléssel vetett véget életének, minden boldogságuk Frigyesben volt. A gimnázium I—VI. osztályát Rimaszombatban, a VII. és VIII. osztályt, valamint a theológiai tanfolyamot is Sárospatakon végezte, mind jeles és kitűnő eredménnyel. Az ifjusági önképző-körök munkálkodásában tevékeny részt vett. Káplánná 1879. július havában lett Zeherjén s ott működött 1883. ápril 24-ig, a mikor szülőföldre Rimaszombatba rendeltetett. De itt mindössze csak egy hónapig maradhatott, mivel onnan az időközileg szélhűdés által sujtott gicei pap mellé rendeltetett segéd-lelkésznek s itt főnökének nemsokára bekövetkezett halála után, még 1883-ban rendes lelkészül választott.

Mint ember nem volt rideg, de a zajosabb barátkozást sem kereste. A csendes, szolid társaságban érezte jól magát, a hol a hivatalát, az egyházat, a gazdaságot érintő kérdések felett szívesen, életkedvvel, élénk érdeklődés közt folytatott eszmecseréket. Minden jó és nemes ügy iránt melegen érdeklődött. Hivatalos működésében buzgó, a pedánságig pontos, sokszor a kicsiny, jelentéktelen dologban is aggodalmaskodó volt.

Ha végzetes elhatározásának, a melylyel széles körben nagy megdöbbenést okozott, a kulcsát keressük, ebben az aggodalmaskodó természetében véljük azt feltalálni. Három mozzanat emelkedik ki különösen most előttem, ha néhány évre visszagondolok, a mi azt igazolná, hogy valami belső, sértett önértet, vagy valamely önbizalomhiány vihette bele a ballépésbe.

Mikor egyik járásunkban, iskolalátogatói tisztségben a szigorú szabályzat szerint járt el és szigorú eljárása egyik tanító részéről kifogásoltatott: a sértett önértetnek oly erős hangján követelte az elégtételt, hogy az az egyházmegyén is feltűnést keltett. Az elégtételt megkapta, de azért az iskolalátogatói tisztség elvállalására többé nem volt rábírható. Másszor egy lelkesítő állomásra való pályá-

¹ L. Az egész okmányt közölte *Sztehlo* i. m. 238—244. lapjain.

zata alkalmával az esperessel volt erős összeütközése. Nyilvánosan és keményen vádolt, holott a vád, mint később maga is belátta, egészen alaptalan. Önértetének nem valódi, de képzelt sérelme is, rendkívül érzékeny négy tudta tenni.

Az önbizalom hiányára pedig azt hozom fel, hogy lelkészi értekezletünk jegyzőségére való megválasztását egyik levelében azzal utasította vissza, hogy ő arra magát, dacára ismert képességeinek és jó egészségének, lelkileg és testileg erőtlennek érzi.

Ezek talán csak halvány vonások ahoz, hogy velők az ő lelkében lefolyt küzdelemre némi fényt vessék. De mégis, úgy hiszem, a kulcsot az ő tragikus sorsának megértéséhez, ezekben kell keresnünk.

Lelkészi állása a kisebb jövedelműek közé tartozott, de az ő takarékoságával elegendő volt arra, hogy egyszerűségében félrevonulva, tisztességesen megéljen. Anyagi ügyei azért elég rendezettek voltak. Családi életében is, azt hisszük, boldog lehetett volna. Derék, fiatal neje, egy hat és egy nyolc éves fia körében a legboldogab családot alkototta meg. De azért nem lehetetlen, hogy itt fejlődött ki, valódi vagy vélt sérelem, avagy félreértés miatt az a mélyebb conflictus, a mit békésen eligazítani nem bírt, s a mi lelkében, a mely a családi vérség szerint is az ilyenféle tragicus kibontakozásra hajlandósággal bírt, az egyensúlyt felbillentette.

Egyházmegyénk egy derék, képzett, pontos, hűséges lelkipásztorral szegényebb lett. S az az örállomás, melyet ő a magyar nyelv s a kálvinista egyház határszélén tizenkét év óta kiváló éberséggel, az egyházmegye teljes megnyugvásával védelmezett, vezér nélkül maradt.

Halála előtt négy levelet írt. A feleségének, atyjának, sógorának és a tanítónak. Ez utóbbiban az egyház dolgai felől részletesen intézkedik. Temetésén, május 13-án délután nagy számmal jelentek meg a lesújtott rokonok, barátok és résztvevők. Koporsójánál Szkárosi Gusztáv horkai lelkész, egyházmegyei tanácsbíró mondott az alkalomhoz illő, igazán remek beszédet. A sírnál Farkas Miklós, pelsőci segédlelkész búcsúzott el tőle.

Most már ő reá nézve meg van oldva a conflictus. De hát a paláston ejtett sérelem? ... Hát a feleség? ... Hát az a két árva fiú? ...

Legyen kegyelmes hozzá az örök bíró!

Vattay László.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.

(Vége.)

A gyűlés második napján, úgyszólván még számsabban voltak jelen, mint az első napon, kivált világi főembereink; névszerint: Tisza Kálmán, Gr. Dégenfeld József, Gr. Ráday Gedeon, Ritoók Zsigmond, Kulin Imre, Uray Imre, Szöllősy Antal, Simonffy Imre, Horthy István, Thaly Kálmán, György Endre, Isaák Dezső, Kovács Ferenc, Szunyogh Szabolcs, Széll Farkas, az esperesi kar teljes számmal és számos képviselők.

Ez alkalommal a jelentéktelenebb ügyek intézése mellett tanítóképezdei igazgatóul, 6 évre Kovács Lajos választott.

A képezdei tantárgyak szakszerűen csoportosítván, a vallástani és földrajzi tanszékre pályáztak és jelöltettek

Ferenczy Gyula, Gózon Gyula, Nagy József, Lévy Mihály, Bodnár Lajos, Mindszenti Imre, Lányi Lajos és Nagy Sándor. Megválasztott Nagy József, h.-szoboszlói tanár 9 szóval Ferenczy Gyula 7 szavazata ellenében.

Az egyházkerületi középiskolai tanügyi bizottság javaslatára kimondatott, hogy a 8 osztályú teljes gimnáziumokban vallástanárul oklevéllel bíró lelkészek, lehetőleg rendes tanári fizetéssel választandók, a kik a vallástani tárgyakat kizárólag tanítsák. Valahára!

A nagyvárad internátussal kapcsolatos leánynevelő-intézetre a tűzkármentesítési alapból (29,000 frt, 10,000 frt segély kértvén, a kérelemnek elvileg hely adatott; a kivitel iránt véleményadásra a gazdasági tanács felhívott.

Azon kérdésre nézve, miként lehetne a közelgő millennárius ünnepségen a debreceni főiskolát méltóképen ünnepelni: javaslatára a tanári kar felkérte.

A szathmári felsőbb leánynevelő intézet ügyei ismét előkerülvén, az egyházkerület Ritoók Zsigmond indítványára, a felügyeleti jog gyakorlása címén, Szathmárra az ottani leánynevelde és a fentartó-testület között felmerült peres ügyek beható megvizsgálására: Lukács Ödön, Balogh Ferenc, Joó István, György Endre és Szeremley Sámuel tagokból álló bizottságot küld ki.

Az egyházkerületi világi tanácsbírói szék betöltésére beérkezett szavazatokból Ujfalussy Béla 344, Lengyel Imre 307, Medve Kálmán 76 szavazatot nyervén, Ujfalussy Béla s Lengyel Imre új szavazásra bocsáttattak.

Az egyházkerületi és a főiskolai pénztár egyesítésének eszméje vettvén fel, az ügy beható tárgyalásában résztvettek Kiss Albert, Gr. Dégenfeld József, Dr. Farkas Antal, György Endre, Thaly Kálmán, Ritoók Zsigmond svégül kimondatott, — hogy a pénztárak ideiglenesen külön kezeltessenek továbbra is, míg t. i. a főiskolai pénztár ügyei rendbe hozatnak, akkor és azontúl az egyházkerület gondoskodni fog az egyöntetű kezelésről.

Ezen intézkedés következtében pénztárnokul Dr. Öreg János 22 szavazattal, Csiky Lajos 18 és Kovács Lajos 1 szavazata ellen megválasztott.

Az ököritői peres ügy a közigazgatási időszaki tanácshoz utasított.

Ezek voltak azon ügyek, melyek a tárgysorozat rengetegéből még is fontosabbnak és közérdeűeknek voltak tekinthetők.

Görömbei Péter.

Örömnönnep Sárospatakon.

Május hó 11 és 12-ikét Sárospatakon a ref. egyház foglalta le — talán akaratlanul is — önmagának. Öröme volt e napokon neki. Édes öröm, olyan, mint a szegény árva gyermeké, a ki irigység nélküli fájdalommal, olyan könnyező szemmel — melyben a más boldogságán öntudatlanul mosolygó köny is ott ragyog — nézi-nézi a más boldog szülék gyermekeit, mikor azok szép, új, ragyogó, fényes ruhát öltenek magukra a piros pünköszt verőfényes reggelén: — az ő testét pedig szegényes, egyszerű ruhadarabok takarják csupán. S egyszer csak jön egy gyermek-barát, tette indul, tette lelkesít másokat is s az árva gyermeket régi ruhájánál szebbe, maradandóbbba öltözteti. — A gyermek lelkéből, szívéből a néma fájdalom eltűnik, helyét az ártatlan égi öröm foglalja el, minden megváltozik benne, rajta — csak egy nem: szívében a köny! Az ott ragyog tovább is, csak ragyogóbb, szebb, fényesebb, mert most fénytét növelte a saját boldogságának tudata is. — Ilyen édes, ilyen égi öröm kezdődött a fent jelzett napokban a sárospataki ref. egyházban is.

Ref. egyházunk — fájdalom, nem csak a pataki, de valamennyi — igen-igen hasonlít az árva gyermekhez. Temploma a ruhája. Nincs, ki a piros pünköszt reggelére csillogó ruhát adjon rája! Sőt vannak vásott édes gyermekek is, kik ennek az árva gyermeknek szegényes ruháját úgy szeretnék megtépni, egészen leszaggatni!... De van az árvának egy szerető édes atyjuk, a ki hatalmasabb minden földi atyánál, s nem engedi az árvát elveszni. Rendel számára minden időben munkás gondviselőket, kik új ruhát, szebbet a réginél, drágábbat, tartósabbat az elnyűttnél, vesznek az árvának.

Ilyen új ruhát kap a sárospataki ref. egyház is. Az új ruha legszebb ékességét már megkapta, már rajta van. S hogy mint örült, mikor ráadták, gyöngye az én tollam leírni azt. Ennek az ékességnek neve: toronygomb és a toronynak csillaga. S mikor ezt az ékességét adták rá folyó hó 12-én, délután 4—5 óra közt: örömnöppe volt nemcsak az egyháznak, ez árva gyermeknek, de örültek vele gyermektársai is, örült mindenki. a ki az öltöztetésnél jelen volt. Nem lehet azt eltagadni, mert láttuk, leolvastuk a szemekből, visszatükrözte ezt az emberek minden mozdulata.

A mint a délutáni isteni tiszteletnek utolsó zsolozsmája elhangzott a főiskolai imateremben, mindenki elsőnek akart volna a renoválás alatt levő nagy templomnál megjelenni. Hja, de a legelső is későn érkezett, mert már nagy közönség lepte el a templom környékét, még vidékiek is. S alig néhány pillanat múlva, felhangzik a női ajkáról (női énekkar) Abtnak „Óh égi béke...!” kezdetű zsolozsmája. Az érző, vallásos lélek mindenütt kalandozott ennek hatása alatt, csak e földön nem. A vallásosság tekintetében különösen ragad magával a nő.

Arról, hogy az új ruha első ékességének a gyermekre adásánál legelőször a nők szólaltak meg, eszünkbe jutott az a bibliai történet, hogy a Jézus sirját is nők keresték fel először. Véletlen, talán ez esetben jelentéktelen gondolat; de — jól esik gondolnunk, kimondanunk, mert felelem, aztán meg... meg is nyugtat bennünket. Mert ám — tudja isten — olyan lehangelő, olyan nyugtalanító a vallásosság tekintetében tapasztalható közönyösség!

Elszállt az utolsó hang az ajkáról, elnémult a zsolozsma s egy erős férfi hang üté meg fülünket. Édes merengésünkből figyelemre ébresztett. Igen, mert a férfi hang azé volt, ki ez idő szerint gondviselője ez árva gyermeknek, a ki neki új ruhát venni tette buzduzt, tette buzduzt másokat is. E férfi hang a Bálint D. lelkészé vala. Mit mond, mit fog beszélni? — E kérdés költé fel kíváncsiságunkat, figyelmünket.

Beszélt — virág nélkül, de szépen. Beszélt — egyszerűen, de meggyőzőleg. Ugy hatott beszéde, mint a nyári hőségben a hegyi patak csörgedezésének közelből való hallgatása. Elmondta az ő örömeinek, a gondozása alatt levő árva gyermek örömeinek okát: „Mikor valamely egyház templomot, tornyot épít s a tető is nagy részben fel van rakva, e körülmény alkalmat szolgáltat az egész egyháznak az öröme, az Isten iránti halála, ki idáig segítette a hívek közakarátát és vallásos buzgóságát. Ez öröm pedig nem fér meg kis helyen, kis körben... Mikor vídám hangulatban vagyunk, szeretjük magunkhoz ölelni az embereket...” Oh felséges ok egy igaz ember örömnöppére!

De mi egy torony, mi azon a gomb és csillag?! — kérdehetik a kicsinylők. — És megfelelt a beszéd e kicsinylő kérdésre is. „A vallás, — mondá a szónok lelkesen — egy eszmény, mely a magasba tör, egy oly életnyilatkozat, mely a föld porában vergődő embert eredeti hazája, az ég felé vonja. Ez az eszmény ölt látható alakot a torony építésénél. A vallás szimboluma ez, mely

szintén a magasba tör... egy óriási mutatoujj, mely felkiáltó jelül áll felettünk, mintegy azt akarva mondani: ember nézz az ég felé, keresd istennek országát és annak igazságát!...” „A csillag jelképe ama fényes csillagnak, mely napkeleten a bölcsek felett támadt, amely őket Jézus bölcsőjéhez vezérlé s amely figyelmeztetni akar bennünket is: lássátok meg ti is a Krisztus fénylő csillagát, induljatok ez úton, mely az ő bölcsőjéhez vezet...” Abban a bölcsőben pedig tulajdonképpen a szeretet született. S ha a csillag a krisztusi bölcsőre emlékeztet, úgy az ember-társi szeretetre is figyelmeztet mindnyájunkat. Ennek adott Bálint Dezső lelkész is kifejezést beszédjének végén, midőn így szólt: „Ezt a krisztusi nagy eszmét vigyétek el magatokkal mindnyájan, kik ide gyülekeztetek; ennek lángjánál égessétek el ama szűró töviseket, melyeket a nemzetiségi és felekezeti szűkkeblűség fakasztott, hogy ha külsőleg nem lehet is, de legalább szívben, érzelemben valósuljon meg Istennek országa; legyen egy akol és egy pásztor, a testvériség akla, a Krisztus pásztorsága alatt.” Rövid, szívből fakadt, szívhez szóló fohász zárta be e szép beszédet, mely után a vegyes kar zendítette rá Spohr „Nagy vagy Sabaót...” kezdetű műdarabját.

Mikor az utolsó akkordok elhangzottak, útnak indult már, fel a magasba, a felkendőzött, a megkoszorúzott, de erősen eltakart toronygomb és csillaga. Vigan, méltóságteljesen emelkedett, méltóan a magas templomhoz, a Rákóczi Induló elragadóan szép dallama mellett. A Rákóczi Induló dallamába vegyült sok édes sóhaj közt ért a magasba, hol várta már Saumwald toronyépítő, a „csoda-ember”, két segédjével s feltették a szép ékességet, magasztos gondolatoknak symbolumát, a helyére.

Lehűlt róla az eltakaré lepel. Felragyogott az aranyozott gomb és csillag s amint ragyogása a nézők szemébe tűnt, felharsant a riadó éljen, megzendült a cigány húrján az „Isten, áldd meg a magyart!” — Sok szemben köny ragyogott, sok ajkáról szállt el édes sóhaj az árvák atyjához. — A sokat jelentő csillag tetejébe állt az építő ekkor s ott ürité poharait azokért, kiket megilletett. (Király, püspök, kerület, lelkész és főgondok, presbiterium, városi közönség, mérnök, építető gondnok stb.)

De nini, most veszem észre, hogy a május 12-iki ünnepen kezdtem, holott a történeti sorrend szerint 11-én kellett volna kezdenem. Mert hisz’ akkor is ünnepeltünk.

Igen, a sárospataki vegyes énekkar hangversenyt rendezett e nap estéjén az új ruhába öltöztetendő árva gyermek javára. A női szív soha nem tud nyugodni, ha segítségről van szó! Azt akarja adni, a mije van. A vegyes kar női tagjai is már rég nyughatatlankodtak, hogy, hogyan is kellene nekik is valamivel hozzájárulni az új ruha költségeihez?! Dalolunk! — gondolták. — Hiszen, hány szegény gyermek kereste meg kenyerét is dala által! Hiszen az első reformátor is talán az által lett nagygyá! Rendezett tehát a vegyes kar hangversenyt, szépen sikerült. Szépnek nevezzük azt, a miben összhang van. Nem is emelünk ki e hangverseny műsorának pontjai közül egyet sem; mind szép volt, nem volt egy sem, mi az összhangba belé nem illett volna.

És a nőknek vágya fényesen teljesült: 120 frttal járultak az új ruha költségeihez.

E hangverseny is egy lélekemelő mozzanattal végződött. A vegyes kar a maga lelkes tanítójának, Hodossy Bélának, egy szép babér-koszorút nyújtott át Árvai Ilonka tanítónő által, elismerése és halála jeléül, a melynek értékes fehér szalagján sárga selyemmel ez volt kihímezve: „A vegyes kar Hodossy Bélának — 1895. május 11.” — Ez a tanítványi szeretet és elismerés legszebb megnyilatkozása. — Azután Bálint Dezső lelkész is a meghatott karvezér elé

állt s rövid szavak kíséretében értékes aranyórát és láncot nyújtott át neki, hála jeléül azért a fáradhatatlan buzgalomért, melyet egyházunk énekügyének emelése érdekében oly önzetlenül teljesít már évek óta. Az önzetlen munka jutalma s a további munkásságra buzdítás volt ez — legalább szerintünk. Egy ily élvezetes est után ha táncra perdült az ifjúi vér — nem is csodálkozhatunk. A feljövő nap oszlatta szét a vigadó közönséget. . .

Ime kezdődik az árva gyermek új ruhába öltöztetése. Szép ruha lesz az, hisz' annyian szeretik őt, anynyian áldoznak reá!

Isten, te *ez ilyen* árváknak gondviselője! őrizd e gyermeknek is életét! Vedd egészségét, erejét! Segítsd azokat, kik gyámolítják őt; áldd meg a kitartás lelkével, kik most is új ruhába öltöztetni óhajtnak!

Réz László.

KÜLFÖLD.

XIII. Leo apostoli levele az angol néphez.

XIII. Leo pápa április 14-iki kelettel csakugyan kibocsátott egy apostoli levelet az angol néphez, habár a római főpapi kar egyes kiváló tagjai Angliában semmi titkot nem csináltak belőle, hogy egy pápai felszólítást az egész angol néphez *inopportunosnak* tartanak. A pápa igyekszik is a bevezetésben lépését indokolni. Felhozza egyebek közt több angol emberrel folytatott beszélgetéseit, »kik az angoloknak irántunk való barátságos érzületéről és a hit egysége útján való béke és örök üdvösség felé vágyakozásukról személyesen tettek bizonyosságot.« A levél aztán utal a múltra, melyben Anglia Rómából kapta a keresztyéniséget. »Abban a zivatarban, mely a katholicismust Európában a XVI. században pusztította, Angolország is sokat szenvedett, mert szerencsétlenül elszakadt az apostoli szentszékekkel való egyesüléstől és így elvesztette a hitnek azt a szent tisztaságát, melyben sok századon át örömet és szabadságát találta.« De azért az angolok továbbra is megőrizték mély vallásos érzéküket, melyben bizonyára bő része volt azoknak a forró imáknak, miket a kath. szent társulatok az angol nemzet megtéréséért mondtak. A pápa dicséri Anglia buzgalmát, melynél fogva igazságos, szelid törvények által igyekszik az alsóbb néprétegek helyzetét javítani; kiemeli továbbá az angolok tevékeny buzgalmát a nép *vallásos nevelésének* fentartásában, a *mértéktelenség* bűnének leküzdésében. Nem hagyhatjuk különös említés nélkül a *szent napok szoros nyilvános megtartását* és általában a *szentírás* iránt való tiszteletet, melyet vallotok. »Annyival inkább kívánja tehát a pápa Angolországnak az apostoli székekkel való újra egyesülését. Befejezésül ajánlja Anglia katholicusainak, hogy esedezzenek a szent szűzhöz az újraegyesülés sikerüléseért, miben maga Leo fog előttök jó példával járni.

Buzgón esedezünk azért szent Gergelyhez közbenjárásért, kit az angolok mindig szívesen tekintettek úgy, mint *Angolország apostolát*; szent Ágostonhoz, az ő tanítványához és küldöttjéhez és mindama szentekhez, kiknek kiváló erényei és nagy tettei Angolországnak »a szentek anya-szigetének« nevét szerezték meg; »továbbá szent Péterhez, szent Györgyhez, Angolország védszentjéhez és mindenekelőtt a legboldogabb isten-anyához, kit az Üdvözítő még a keresztről is úgy jelölt meg, mint az emberiség anyját, és a kinek a ti elődeitek a

ti királyságotokat egykor eme dicsőséges cím alatt ajánlották fel: »Mária nászajándéka.« Mindnyajokat teljes bizalommal hívjuk segítségül és sorra kérjük őket, hogy legyenek szószólóink Isten trónja előtt, hogy ő a múlt idők dicsőségét megújítsa. Mindazoknak, kik az alább ajánlott imát ájtatosan elfogják imádkozni, egy 300 napos búcsut engedélyezünk. A katholicusoknak ajánlott ez ima szűz Máriához e szavakkal kezdődik: »Óh boldogságos szűz Mária, Isten anyja, királynénk és jóságos anyánk, vedd kegyesen szemeidet Angliára, mely a te nászajándéknak neveztetik.« A továbbiakban közbenjárását kéri a hitben elszakadt testvérekért.

Kérdés: vajjon az apostoli székek sokszor bevált diplomáciája ezúttal nem követett-e el ballépést, mert ez a levél, mely egyúttal a protestánsokhoz is van intézve, a szentekhez való folyamodást oly nyersséggel hozza napvilágra, hogy ez még a Róma felé szító protestánsokat is okvetlenül gondolkodóba fogja ejteni. A *Times*, miután dicséri azt a mély kegyességet, mely ezt az okmányt inspirálta, ki is jelenti, hogy a pápa nem épen a legjobb eszközt alkalmazta célja elérésére. Valóban a pápa semmi módosításról nem beszél a kath. egyház disciplinájában; megemlíti Máriához és a szentekhez való esedezést, magát legfőbb pásztornak nevezi, a ki minden megegyezést lehetetlenné tesz; mindebből a *Times* azt következteti, hogy az anglikán egyháznak a római egyházzal való egyesülése ez idő szerint nem egyéb álomnál s XIII. Leo encyklikája kétségtől azért íratott, hogy ezt bebizonyítsa. A *Daily Chronicle* hasonló szellemben fejezi ki magát. A többi újságok egy szót se szólnak erről a kérdéssel, kétségtől azért, mivel az a szokásuk, hogy sohase beszélnek oly okmányról, a mely velök nem közöltetett. A *Débats* azt mondja, hogy az anglikán papság bizonyára nagyon hazafiasnak, nagyon óvatosnak fog mutatkozni ezzel az *idegen* püspöktől érkező felszólítással szemben. Látni való, hogy a pápa kudarcra teljes.

—S.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

DR. KOVÁCS ÖDÖN.

A nagy-enyedi Bethlen-főtanodára mélységes gyászt borított ismét a halál anyyala, mélységesebbet azoknál, a melyek olyan végzetesnek tetsző gyorsasággal a közel múlt esztendőben jutottak szomorú részévé. A tanítványok után, a kik valamennyien nemesen versenyeztek a mester dicsőségeért s csupa szép ígéretekkel indultak a fényesnek mutatkozó jövő felé, — elment végre maga a mester is, azon a könyekkel öntözött úton, a melyet olyan nehéz még az égig érő hittel is gyakorta megjárni roskadozás nélkül. És elment akkor, a mikor nevéhez volt kötve a nagy-enyedi theol. akadémia sorsa, s neve körül, mint zászló körül csoportosultak az új viszonyok által ostromolt régi várnak nagy hűségű katonái. Egy szűkszavú távirat jelenti, hogy *Kovács Ödön* f. hó 16-án meghalt. Érezzük és értjük, ha Nagy-Enyed nem tudja bevenni a vígasztalást, ha a Timotheusoknak csak imént behantolt sírjaitól vándorogva járul a Pál sötét ravatalához, a melyben annyi fényes reménység van, talán soha fel nem lebbenthető gyászfátyollal letakarva. Kovács Ödön — valljuk meg

nyíltan — maga volt immár a nagy-enyedi theol. akadémia s 25 éven át gyűjtögetett, nemes, kilártó munkában szaporított érdemei képezték a még fennmaradni kívánó intézetnek úgyszólván egyedüli szellemi és erkölcsi alapját. És ma már ez a hatalmas biztosíték por és hamu, ez a magasan lengő lobogó ketté törött hever: — hát ki volna olyan rideg, olyan fásult, a ki fájdalomra ne indulna az isteni akaratnak ilyen végzet-szerű nyilvánulása előtt, a ki méltányolni ne tudná a Bethlen-főtanodának szerte hangzó jajjait, a mikor az ő fejének clesett koronája felett siránkozik. — De Kovács Ödönt joguk van meggyászolni az összes hazai theol. akadémiáknak s az egész hazai theol. irodalomnak is. Ő volt az, a kinek ma fenálló theol. tantervünk összeállításában legfőbb része volt; ő volt az, a ki a nagy reményekkel indult Prot. theol. könyvtár-t. „A vallásbölcse-szet kézikönyvé-“vel gazdagította s az egyházi sajtóban is gyakran hozzájárult a fontosabb eszmék és elvek tisztázásához. 1844-ben született Maros-széknek Mező-Bánd nevű falujában. Tanult Marosvásárhelyen, N.-Enyeden, majd — mint végzett theológus, — Utrechtben és Leydában. Ez utóbbi helyen szerezte meg a theol. tudori címet, a mely hogy ő nála nem maradt olcsó czégér s csupán durrogó betű, arról egész tanári élete, írói munkássága s tanítványainak egész hálás serege tesznek fényes tanúságot. Mi vitte korai sirba a még férfi kora delén álló, sok szép reménnyel biztató munkást: nem tudjuk; de hogy halála nagy és pótolhatatlan veszteséggel sujtotta a n.-enyedi Bethlen-főtanodát s érzékenyen megsebezte tanítványainak s N.-Enyed egész társadalmának szívét, azt lehetetlen nem tudnia annak, a ki olvasta az ő 25 éves tanárságára írott «Emlékkönyv» beszédes lapjait. Még szinte halljuk az ünnepi öröm vidám zaját, a melylyel hálás tanítványai körül rajongták. Még érezzük a hírek hatását ma is, a melyek elébb az ő Kolozsvárra menetelét, majd Enyeden való maradását olyan váratlan gyorsasággal hirdették s bizony nehéz beletörödni a rideg valóságba, hogy immár nincs többé az élők világában. Szerettei, a kik siratjátok s mind a kik tisztelték, becsülték: — ime jobbunkat nyújtjuk felétek és veletek együtt fáljaljuk a deréknek kidőltét és áldjuk tiszteletet parancsoló emlékezetét.

— **Az Irodalmi Kör** 1895 május 11-ikén tartotta, másodelnökének vezetése alatt, a régi alapszabályok mellett talán utolsó közgyűlését. Utolsót azért, mert a főtiszteletű egyházkerület megerősítvén az új alapszabályokat, azok a belügyminiszterium minél előbb remélhető megerősítése után életbe lépnek, talán még ez iskolai év folyamán. Örömmel, hálás köszönettel vette tudomásul a kör, hogy az új alapon szervezett Irodalmi Kör működése nagyobb méretű lehet immár az által, hogy a főtiszteletű egyházkerület évenként 300 frt segélyt szavazott meg számára tudományos értékű könyvek nyomtatása vagy a nyomtatás elősegítése végett. A közgyűlés a szokásos három bírálat és a kezelő bizottság véleménye alapján, a Nagy Sándor által készített Fali Olvasó Táblákat kinyomtatásra elfogadta, felhívátván szerző a bírálatokban kifejezett kívánalmak figyelembe vételére. A betűk alakára, illetőleg nagyságára nézve az Irodalmi Kör a kétféle magasságú, de egyenlő vastagságú betűket tartja legcélszerűbbnek s óhajtja, hogy az ABC betűi a gyakorlati életnek megfelelően, egyszerűek legyenek. Felkéri azért a gazdasági választmányt, hogy mind az ABC-hez, mind a Fali Olvasó Táblákhoz a célnak megfelelő betűk beszerzéséről gondoskodjék. Az ABC-ét az Irod. Kör 20,000 példányban ajánlja nyomtatni, a Fali Olvasó Táblákat 2000-ben. Ugyancsak a bírálatok kedvező eredménye és a kezelő-bizottság véleménye alapján a Zsoldos Benő

által készített »Magyarázó Jegyzeteket« is elfogadja kinyomtatásra. A kelendőség lehető elősegítése végett a Sallustius két fő munkájához tartozó jegyzetek külön-fizetben fognak megjelenni, 1300 példányban való kinyomtatását ajánlja a gazdasági választmánynak. Lépéseket tett az irod. kör a VIII-ik gimn. osztály számára szükséges Magyarország történetének megírására s előlegesen felkéri a gimn. széket a tervezet megkésztésére. A felső osztályok használatára szánt Ének-tár nyomtatása nemsokára kezdetét veszi. — Végül Parádi Kálmán, kolozsvári tanárt, az általánosan ismert kiváló tanferfiút, Mitrovics Gyula ajánlatára örömmel vette a kör tagjai sorába. Csontos József az irod. kör jegyzője.

— **A főrendiház és az egyházpolitika.** Szomorú kilátások közt fogtak hozzá a főrendek a hozzájuk visszaküldött két törvényjavaslat tárgyalásához folyó hó 14-én. A Bánffy kormány felett ott függött a Damokles kardja s a Kálnoky és Agliardi riasztó képe is ott kísértett a levegőben a tiarával együtt. Vay Béla bárónak kemény szerepe jutott mint elnöknek, mert a neki bokrosodott telivér néppártnak vezéregységei nem igen bírtak a szenvedélyükkel és felekezeti gyűlöletükkel. Vaszar, a hercegprimás kezdte a harcot s kötelességének ismerte felfriciskázni Bánffyt, az Agliardi ügy miatt. Szerinte a nuncius haza iránti szeretetre és hűségre járt itt buzditani (!). Szegény magyarom, hogy már erre is Rómából kell szerezned a mestereket!... A primás különben nem is látta szükségesnek a törvényjavaslatról beszélni, hanem annál inkább a pápa jogairól és pedig nagyobb hitelesség kedvéért latinul is. Elmondta — a mit mindenki tud — hogy a pápa nekik legfőbb joghatóságuk (ezért éltetik elébb, mint a legelső magyar embert, a királyt!); de azt már elfeledte, hogy nálunk mégis csak van valami, a mi azt a legfelsőbb joghatóságot korlátozza, t. i. a jus placeti; tehát hogy az végre sem olyan közvetlen egészen, mint némely történettudósok gondolják. A vallásszabadságról szóló törvényjavaslatot persze, minthogy az még talán a pápa jogait is korlátozná, nem fogadta el. De a többség — egy szó többséggel s ez épen a Róman Miron matropolitáé volt — az általános tárgyalás alapjául mégis elfogadta. Két napig folyt a harc s a vége az lett, hogy a már egyszer neheztelt szakaszokat (23—29 §§,) csekély szavazattöbbséggel ugyan, de újból elvetették. A recepcionalis javaslat tárgyalása az elébbivel való elbánás után, tüstént megkezdődött s a szavazatok egyenlősége mellett, az elnök igen szavazatával, általános tárgyalásra szintén elfogadtatott, 2. §-át azonban, a mely a zsidó vallásra való áttérését megengedi s szabályozza, 11 szótöbbséggel elvetették. A liberális főrendek sem voltak e ponton egészen és kitartóan liberálisok. Másnap beveződött a tárgyalás folytonos heves mérkőzés mellett, de mindamellett úgy, hogy az ellenzék nem bírt többé többségre vergődni. A kath. sajtó írtózatosan dühöng és piszkolja a zsidókkal szövetkezett protestánsokat. A javaslatok visszatételnek a képviselőházhoz, a mely ismét, tehát 4-szer is vissza fogja az első küldeni, a recepcionalis törvény 2. §-ának kihagyásába talán beleegyeznek. Ez a hír, de nem hiszünk neki.

— **A Sárospatakon tartandó papi vizsgákra** a következő tárgyak vannak kitűzve: Az első vizsgára: 1. Ó-szövetségből magyarázandó az Exodus I—XIII és XXV—XXIX 2. az új-szövetségből a korinthusiakhoz írott első levél. 3. Theologiai értekezésre: »A keresztség eredete s alakulása az apostoli korban. 4. Egyházi beszéd irandó szabadon választott szöveg felett. A második vizsgára: Esketési agenda irandó az új viszonyokra való tekintettel. 2. Gyakorlati biblia-magyarázat készíthető 2 ó-szöv-

ségi és 10 új-szövetségi, szabadon választott szöveg felett. A vizsga idejét főt. püspök úr fogja kitűzni.

— **Az évfárá vizsgálatok a sárospataki ev. ref. főiskolában** a következő rendben tartatnak meg: 1. A gimnáziumban és az előkészítő osztályban: 1. Május 15—18-án a VIII. osztály vizsgálata. (Már megtörtént. Szerk.) 2. Május 20, 21, 22, 24, 25-én írásbeli érettségi vizsgálat. 3. Junius 16-án, délutáni istentisztelet végeztével: a) Az V—VIII osztály vizsgálata az énekből a főiskolai imateremben. b) Ennek bevégezése után lesz az I—VIII osztály vizsgálata a tornaszatból, a torna csarnok előtti téren. 4. Junius 17, 18, 19, 20-án, szóbeli érettségi vizsgálat. 5. Junius 21, 22, 24, 25 és 26-án az I—VII osztály vizsgálata. 6. Junius 16-án d. e. 8 órakor a rajz- és szépírási dolgozatok megvizsgálása és a jutalmak megállapítása a rajzteremben. 7. Junius 21-én az előkészítő osztály vizsgálata. Ugyanezen a napon tartatik meg néhai Tarnóczy Tivadar emlékünnepe is délelőtt 9 órakor, a mely időre a vizsgálatok minden osztályban félben hagyatnak s az emlékünnepe után folytattnak. A vizsgálatok e napon 7 órakor kezdődnek. 8. Junius 26-án, délelőtt vizsgálat a francia nyelvből. 9. Délután a vizsgálatok eredménye állapittatik meg s az érdemjegyek a tabellákba beíratnak. 10. Junius 27-én igazgató-tanács gyűlése. 11. Junius 28-án, délelőtt a magántanulók írásbeli dolgozatot készítenek. Ugyanezen napon délután s a következő napon a magántanulók szóbeli vizsgálata. A magántanulók évi dolgozataikat a vizsga előtt legalább két héttel előre tartoznak beadni. II. Az akadémiában a colloquiók a rendes előadási órákon és tantermekben lesznek és pedig mindegyik szakban junius 10—30-ig. Junius 23-án vasárnap délelőtt isteni tisztelet a főiskolai imateremben; ennek végeztével az akadémiái igazgató évi jelentése, az akadémiái pályázatokon nyertes művek megjutalmazása s az ösztöndíjak kiadása. Délután ugyanott ének- és szavalati előadások.

— **A kolozsvári theol. akadémia** végre hozzájutott az egyetemmel való reménybeli összeköttetéshez. A vallás- és közoktatási miniszter ugyanis, az igazgató-tanács-hoz küldött 18,936, számú rendeletében megengedi s úgy a leendő ev. ref. lelkészek, mint a nemzeti kultúra érdekében kívánatosnak vallja, hogy a „*kolozsvári ev. ref. theol. főiskola*“ rendes hallgatói a kolozsvári tudomány-egyetem bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi karán, a félévek teljes beszámítására való jogosultsággal, rendes hallgatókúly olykép iratkozhasanak be, hogy a tanulmányi, fegyelmi és lecke-pénz-szabályzat 49. §-ától eltérőleg, csak heti 10 óra hallgatására köteleztessenek, s az egyetemi rendes hallgatókat megillető összes jogukban és kedvezményekben részesedjenek — „*az ösztöndíjak elnyerésére való jogosultság kivételével*“ — Az igazgató-tanácsnak azt a kérelmet a mely szerint a theol. fakultás az egyetem tényleges közreműködésével doktori szigorlatokat is tarthasson, nem tarja a miniszter megengedhetőnek. Ha azonban az illető egyházkerület kívánatosnak tartja papjaira nézve a doktori czímet, utasítsa őket a bölcsészeti-doktorság megszerzésére. — Hát ez bizonyára vívmány; de ha p. o. a szorosabb értelemben veendő theol. tantárgyak dolgot adnak ma már a legjobb theologusnak is, főleg ha egyetemi színvonalon adják azokat elő: — miként lesz valaki képes négy éven át két szakban is teljes képzettségre szert tenni! Melyik fog szenvedni a másik miatt? Kíváncsian várjuk a theol. fakultás tantervét.

— **Műkedvelői előadás a Tompa szobor-alap javára.** Csak nem régen tartott a sárospataki akadémiái ifjak önképző társulata az énekar és zenekar közreműködésével

vel egy sikerült hangversenyt és felolvasó-estélyt a jelzett szép célra, íme már is újabb áldozók jelentkeznek a kegyelet oltára körül. Dr. Bartha Béla jogtanár vezetése alatt ifjú tanárokból, közkedveltségű úrnőkből, ifjú leányokból és diákokból egy derék műkedvelői társulat alakult, a mely folyó hó 25-én a most épen színészek által is szállva tartott színpadon, Csiky Gergelynek egyik leg-szebb darabját fogja előadni: a „*Nagymamát*.“ A készüllet már hetek óta foly nagy lelkesedéssel s szép kilátás van arra, hogy az előadás a magasabb igényeket is kifogja elégíteni. Az előadást a városháza tánctermében táncestély követi. A sárospataki főiskola haladását szívükön viselő s művészetért hevülő olvasóinknak ajánljuk a jótékony mozgalmat a legmelegebb pártfogásra. A nagy cél csak sokak egyesített akarásával érhető el.

— **Nyilvános köszönet.** A hittanhallgató ifjaknak szemináriumai könyvtárak érdekében elhangzott szózata meghallgatásra talál azoknál, a kik méltányolni tudják e törekvésüket. Így újabban Kállay Miklós, bereti ev. ref. lelkész, egyházmegyei tanácsbíró 16 drb. nagyon értékes munkát juttatott el hozzánk, a melyek között több példány becsét az is emeli, hogy kéziratok. Illyés János harsányi ev. ref. lelkész 2 drb. könyvet; Lic. Rácz Kálmán nyiregyházi ev. ref. lelkész »A Károlyi Gáspár és Káldi György bibliafordításai és a Károlyi-biblia védelme« s Fáy mint protestáns« című, általa szerzett műveket; Vas Mihály gégegyi ev. ref. lelkész 9 drb. könyvet; Kapitány János, a tanító képezde gyakorló iskolának vezetője 2 drb. könyvet voltak szívesek adományozni könyvtárunknak. — Ugyancsak Kapitány János 2 frt, Szentpétery Sámuel pelsőci ev. ref. lelkész 1 frt pénzadományt is növelték könyvtáralapunkat. Legújában pedig Orbán József nyug. tanár emlékezett meg törekvésünkről s 10 drb. becses könyvvel gyarapította könyveink számát. Fogadják nemes lelkű pártfogóink legőszintébb köszönetünket. Vas János.

— **Berlin 1894. évi egyházi életéről** egy közelebb közzétett kimutatásban érdekes adatokat olvasunk. 64 gyülekezetében a múlt évben kereszteltek 35,675 gyermeket, kik közül több mint 10%, azaz 3720 törvénytelen származású volt. A legtöbben egy éves életkoruk előtt kereszteltettek meg, 6506-an 1—14 éves korukban, és 153-an 14 évnél idősebbek voltak, midőn a keresztségben részesültek. Megesküdött 9344 házaspár, közülök 7718 a házasság megkötése után 8 nap alatt. A vegyes házasságok közül 369-nél a vőlegény, 453-nál a menyasszony volt evangélikus. Elhunytak 26,697-en; közülök 10,625 temettetett el lelkészi közreműködés mellett. 3639 pedig keresztleetlen volt egy éves életkoron alól és 378 egy éven felül. A confirmáltak száma 22,801 és pedig 11,117 fiú és 11,684 leány. Urvacsorával élt 213,358 személy és pedig 131,834 nő, 81,414 férfi.

— **A német egyetemekről** figyelemre méltó kimutatás jelent meg közelebb, mely szerint az összes német egyetemek költségei az 1891—92. tanévben 19,912,913 márkára rúgtak, miből 10,932,016 a porosz egyetemekre esik. A fenti összeg fedezéséhez járultak: a különböző egyetemi alapok 4,873,158 márkával, az állampénztár 15,026 277 márkával s más források 13,478 márkával. A tanszemélyzet fizetésére esik 7,772,726 marka, más személyi kiadásokra 4,300,379 marka, dologi kiadásokra 7,839,808 marka. A rendkívüli kiadások 4,819,480 márkára rúgtak. Az állampénztár a porosz egyetemekenél átlag az összes kiadások 72%-át fedezte; legkevésbé vette igénybe az állam segélyét Göttinga, Greifswald és Halle, hol az állam hozzájárulása az évi kiadásokhoz 39%, 39.03%, 52.93%; legjobban Boroszló, Berlin és Königsberg

92,83%, 86,45% és 81,12%-al. Minden egyes egyetemi hallgató a porosz egyetemeken 814, a nem porosz egyetemeken 600 márkába került. A tanszemélyzet 1051 rendes, 64 tiszteletbeli, 517 rendkívüli és 693 magántanárból, összesen 2325 tagból állott; ezenkívül 127 lector és másnemű szaktanító működött. A 2325 tanárból az ev. ref. theol. facultásra esik 160, a kath. theol. szakra 70, a jogira 222, az orvosira 648, a bölcsészetre 1225. Legnagyobb tanszemélyzete van a porosz egyetemek közül Berlinnek: 328, a nem porosz egyetemek közül Lipcsének: 191 és Münchennek: 161; legkiseb a porosz egyetemek közül Greifswaldnak: 77; a nem poroszok közül Rostocknak: 44. Egy tanárra esett, az ev. theol. facultáson 23, a kath. theol. szakon 18, a jogi szakon 30, az orvosin 12, a philosophiain 6, általában 11 hallgató. Az összes német egyetemeken 27,486 hallgató volt.

— **Biblia-revisio.** Jól esik tudnunk, hogy mások is érdeklődnek e nagy fontosságú vállalkozás iránt. *Ferenczy Gyula* a „Debr. Prot. Lap”-ban (9. sz.) szintén szóba hozta már ezt s örömmel nyugtathatjuk meg úgy őt, mint úgy hisszük — sok más lelkészársunkat is, hogy a revisio útjába tolult akadályok legnagyobb része le van győzve s a munka immár gyors folyásnak indul s 2–3 hónap alatt az ó-szövetség hat első könyve — minden valószínűség szerint — kikerül a sajtó-alól s ezzel az ó-szövetségnek majdnem $\frac{1}{3}$ -ával lesz készen a revideáló bizottság. A többi könyv revisiója már legnagyobb részben készen vagy folyamatban van.

— **Gyászhir.** Néhai Baksa Sámuel t. oszlári lelkész özvegye, szül. Szeremlei Zsuzsánna asszony, folyó hó 11-én, hosszas szenvedés után, életének 65-ik, bús özvegyiségének 22-ik évében elhunyt Hajdu-Böszörményben. A gyászoló családnak őszinte részvétünket küldjük.

— **A diák-kongresszus Debrecenben** folyó hó 13–15. napjain tartatott meg a város, egyház és tanügy legkiválóbb férfiainak jelenlétében. Üdvözölték Wlassits minisztert, mint a tervezett millenniumi kongresszus elnökét s elhatározták, hogy nemzetközi kongresszust fognak tartani. (Ez talán sok lesz a jóból!) Voltak kirándulások, nagy közebédek. A sárospataki jogakadémiát Meczner Gyula jogász-egyleti elnök és Bíró Lajos képviselték.

— **Az ev. ref. tanáregyesület érdekében** a tiszántúli ev. ref. tanáregyesület elnöksége már szétküldözte a felhívó szöveget. A protestáns tanárok szövetsége helyett, ezzel a kevesebb akarnának most már némelyek megelégedni s hogy sikerülhet-e ez a kevesebb is, a közel jövő fogja megmutatni s attól a lelkesedéstől is nagy mértékben függ az, a mely Debrecenből fog szétaradni.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

A. K. Köszönöm a szív megnyitkozását. Jól esik a munka emberétől az őszinte méltánylás. Sajnos, hogy a sokból nem bírunk végezni néha eleget sem. A töprengések folytatását kérem. A közönségből kedvező vélemények hangzanak róla. — B. F. A mint megjött, átnéztük és nyomdába adtuk, de a sok közleni való miatt — a melyek némelyike már régóta várja a tavaszt — nem tudtuk eddig beszorítani. Talán már legközelebb sikerülni fog. — Sz. A. A tért készen tartjuk a jelzett cikkekre. — S. Sz. J. Már megelőzték az ismertetéssel. Küldhetek-e feldolgozni valót? A hírt örömmel olvastam, de gyöngye hozzá a hitem. — *Többeknek.* A reklamált példányokat elküldtük. — N. L. A füzetek és az egyéb vaj' nincsenek-e elfeledve?! — M. J. — N. — Ks. Van-e már valami eredmény? Szeretnék elszámolni. Reményem, hogy a szülőföld nem fukarkodik?! — K. B. Várom a törvények bírálatát. — R. G. Már csak a következő számban. Szerencse fel!

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.**

Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

HIRDETÉSEK.

Az egyetlen tökéletes ujonnan szabadalmazott

önműködő

szőlővessző- és növény-permetező

„SYMPHONIA”

fölülmúlt minden eddigi ismert permetező, mivel **önműködően** permetez.

Sok ezer ily permetező van már alkalmazásban és ugyanannyi **elismerő bizonyítvány** tanuskodik arról, hogy a „Sympsonia” szerkezete minden más hason-célú szerkezetet fölülmúlt.

Mayfarth Ph. és Társa

gazdasági-gép-gyár,

különlegességi gyár **borsajtók és gyümölcscsértékesítési gépek** számára.

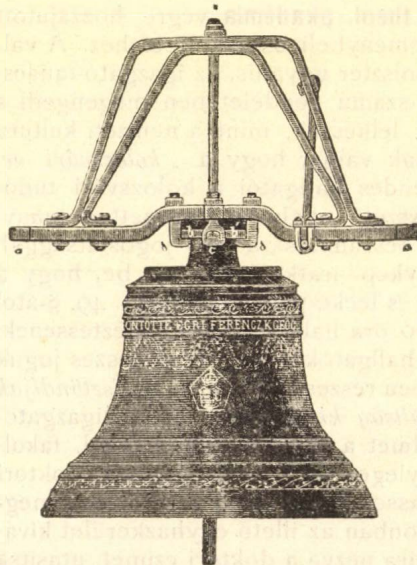
Bécs, II/1, Taborstrasse 76. sz.

Árjegyzékek és számos elismerő nyilatkozatok

ingyen. — Képviselők felvételnek. 4—10

Az ország legrégibb harangöntődjéje

Kis-Gejőczben (u. p. Császlócz, Ungmegye).

Alant írott bátorodom a nagytiszt. lelkész urak becses tudomására hozni, hogy öntődémben minden nagyságú s hangú harangok készítését elvállalom, a kívánt hangnem szerint, forgatható fa- vagy vas-koronával, a legjutányosabb ár és fizetési feltételek mellett.

Jót állok a leg-szebb legerősebb hang-képességért, tartósságért, sőt még a szállításnál történhető károkért is.

Nem tetsző harangot visszaveszek. Öntődéim, mely már több mint egy század óta közmegegedésre számtalan harangot szállított, reményem, hogy a jövőben is ki fogja érdemelni a nagyt. lelkész urak becses pártfogását.

Kiváló tisztelettel

Egri Ferencz,

harangöntő és földbirtokos.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
széktüldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: Az országos ev. ref. tanár-egyesület és a Magy. Prot. Irod. Társaság. — «A német nyelv a középiskolában.» *Rácz Lajos.* — «Mit beszélnek a jelentőiek egyházkerületünkéről.» *Dr. Tüdös István.* — «Templom alapkövetétel az áji ev. ref. egyház kebelében.» *Ragályi Géza.* — «Alapszabály tervezetek a felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegyében működő lelkész-egylethez.» *Andrássy Kálmán.* — «Néhány észrevétel Zoványi Jenő könyvismertetésére.» *Földváry László.* — «A francia ref. egyház köréből.» — «Vegyes közlemények.»

Az országos ev. ref. tanár-egyesület és a Magy. Prot. Irod. Társaság.

Mikor Debrecenben bizonyossá lett az, hogy a két prot. egyház tanárai nem férnek be egy testvéri egyesület kötelékébe, mi sárospatakiak szegényebbekké lettünk. Csaltuk magunkat azzal a reménységgel, hogy a századok tanulságai letörölték immár a marburgi colloquium asztaláról a „hoc est corpus meum” szavakat és hogy a hazai Lutherek és Zvinglik is eleget tudnak már ahhoz, hogy egymás ellen elkövetett hibáik bevallása mellett, az egymásfelé nyújtott testvéri jobbot el ne utasítsák — s íme, Debrecenből kiábrándulva kellett haza térnünk.

Reánk nézve nem áll a költő mondása: „Megbűnhődte már e nép a multat, jövődöt.” A papiroson olyan sokszor hangoztatott testvériség megmaradt tovább is *írott malasztoknak.*

A tiszántúli tanár-egyesület mit tehetett mást, mint hogy visszatért elébbi tervéhez s a sárospatakiak által sürgetett több helyett, kívánt megelégedni a *kevesebb* s kimondta — más kerületek küldötteinek jelenlétében és beleegyezésével is — hogy próbát tesz az országos ev. ref. tanár-egyesület megalakításával.

Nincs miért tagadnunk, hogy mi ott és akkor, azok közé tartoztunk, a kik — talán némi homályos jelek látása miatt is — nem tudtak többé bizni ehez a kevesebbhez sem s azzal a meggyőződéssel tértek haza, hogy *oldott kévék* maradunk.

Ma már az országos ev. ref. tanáregyesületbe hívogató szózat szét van küldve. Ugy szeretnénk neki örülni, de nem adatik ez nekünk. Inkább valami fájdalom felét érzünk, a mikor olvassuk, mint édesgyönyörűséget; mert — hátha ez is csak idétlen szülött, a melyre — temetés vár és nem keresztelő?!

Öt kerület különböző nevelésű tanárainak kellene egygyé olvadni bizonyos nagy célok szolgálatára, az ev. ref. tanár-név tisztességére s az ev. ref. iskolák által képviselt s naponként jobban-jobban beváló eszméknek, nevelési, oktatási elveknek dicsőségére s igazainknak, multunk tapasztalati igazságainak védelmezésére stb.

Ó milyen szép ezt így elképzelni! Dehát a valóság mit ígér s mit mutat?

Önkéntelenül is oda repül lelkünk a Magy. Prot. Irod. Társaság név-sora fölé és — legott elszomorodva vánszorog onnan vissza. Ezt a tudomány alapjára épített társaságot kik tartoztak volna első sorban a legnagyobb lelkesedéssel támogatni, ha nem a tanárok? Az irodalmi uton vívandó harca kiknek kellett volna első helyen fegyverkezniök, ha nem a tanároknak?!

De hát lelkesedtek-e; de hát fegyverkeztek-e? Bizony-bizony, hogy alig-alig!

Az egyiket talán merev felekezetiessége, kálvinista kizárólagossága; a másikat — épen ellenkezőleg — világpolgáriasságának gondolkozása; a harmadikat államsegélyes minősége vagy ilyen segélyre való kilátásai; a negyediket, tizediket a maga édes nem-bánomsága tartotta vissza és ki tudná, hogy mi minden-féle személyes hiúság vagy helyi érdekpoltika. A legfőbb indok kétségtelenül az volt sokakra nézve, hogy a felekezetek szerinti elkülönülés nem e világba való már s az ilyenek szószólóivá lettek az állami tanár-egyesület eszméjének, a nélkül azonban, hogy ténylegesen is odasorakoztak volna az új s tetszősebb s talán fényesebb kilátásokkal kecsegtető lobogó mellé.

A legtöbbünk nem volt sem itt, sem ott s erejét sem bírta úgy értékesíteni, a mint máskülönben tehetné volna s így aztán sem a felekezeti, sem az állami tanár-egyesületek nem haladhattak eléggé gyors léptekkel a magok elé írott célok felé. Az állami vagy mondjuk jobban: országos tanár-egyesületben megkezdődött a bomlás processusa, a Magy. Prot. Irod. Társaság is csak kinlódva haladt előre — sas szárnyak helyett mankón.

De talán a tiszántúli ev. ref. tanár-egyesület biztatóbb képet mutat? Ó nem, ez is vegetál, vergődik. Évkönyveiben mindig van ugyan egy pár magvas értekezés, de aztán ott van az adósok, hátralékosok névsora is s a sorok között a panasz, a vád, a keserűség.

És mi most egyesülni akarunk országos ev. ref. tanári egyesületté! Megint önkéntelenül is azt kérdezzük: tehát honnan, miből, kitől várjuk a meglevenítő lelket, a mely aléltságunkból felrázzon, a testvériség érzelmeivel eltöltson és cselekvő képességuinket megacélozza?!

Talán az idő lesz ez a hatalmas építő és teremtő erő a maga új eszméivel s irányjaival?

Ó hiszen ennek a most futó időnek a hatását rég-

óta megérezhettük volna már, mint felekezeti tagok: ha ez irányú érzékenységünk nem volna egy kissé megtompulva, vagy ha nem volnánk egy kissé nagyon is tülemelkedve ezen az ódon korláton. . . .

Hát ime mit láttunk csak nem régiben is éppen Debrecenben?! Nagymérvűnek mutakozó, zajos lelkesedést az országos tanár-egyesület megelevenítése végett éppen azok részéről, a kiknek jutott az a szép feladat is, hogy az országos ev. ref. tanár-egyesület zászlóvivői legyenek. Nem szemrehányásképen írjuk s inkább csak azért említjük ezt, hogy nem válik-e az ilyen irányú állás-foglalás annak a szegény gyermeknek a kárára, a kit most kellene a keresztlőre felékesítenünk?! Ha ott is, a honnan az ev. ref. tanár-egyesületre felhívó század származik; — ha ott is elkötelezik magokat a legjobbak egy egészen rokon szellemű ugyan, de még sem ev. ref. tanár-egyesület szolgálatára vagy pártfogására: avagy jut-e majd az élni akaró kisdédnek a szeretetből, a lelki erőből annyi, a mennyit annak neve megkövetel?! Nem támadhat-e fel némelyekben az a gondolat, hogy lehet-e vajjon két urnak szolgálni teljes lelkesedéssel s méltán várható eredményekre való kilátással?!

Nem ok nélkül fogtuk össze e sorok elején a két nagy címet. Az a kérdés foglalkoztatja elménket a prot. tanár-egyesület eszméjének elbukása óta: nem lehetne-e a kettőt egygyé olvasztani, hogy aztán így egyesülten a mindkettő által képviselt nagy érdekeket annál szebb kilátások között szolgálhatnák?

Sohasem birtuk a tanárokat, tanítókat külön gondolni a prot. egyház többi tagjaitól ott, a hol társulás útján kellett valami maradandót létesíteni. Azt vallottuk s valljuk, hogy papok, tanárok és tanítók együtt képezik a prot. egyház méhes köpűjének munkás tagjait s a munka nagyobb s nehezebb részének emelése mindenkor az ő szép feladatuk. Az idő — az igaz — kezdi ezt a szent egységet széttépni; de annál inkább el kellene követnünk mindent, hogy legalább ott maradjunk egyek, a hol szellemünk javát irodalmi és egyesületi úton rakhatnók fel jó illatú áldozatul az oltár tüzére.

Miként történhetnék e két egyesület egybe olvasztása? — azt nem volna nehéz kifejtetni, ha az egyesítés eszméje hívekre találna. Egyelőre tehát csak a röptiben idevetett eszmét ajánljuk a prot. tudós világ szíves figyelmébe.

ISKOLAI ÜGY.

A német nyelv a középiskolában.*

(Folytatás)

A főbbi okból csak sajnálkozással olvashattam Czinke I. úrnak a K. Zs. úr cikkére adott viszhangját. Sajnálkozással azért, mert az ilyen felszólalás könnyen romboló hatású lehet a tanítató szülékre, sőt magokra a tanuló növendékekre is, kivált ha szép, szellemes előadással, a megtámadott nemzeti érdekek védelmezésének tetszős jelszavával áll a közönség elé.

En teljes elismeréssel vagyok Cz. I. úrnak lángoló hazafisága, nemzetiségét, annak géniuszát minden lehetettől, minden káros idegen befolyástól féltő aggodalmaskodása iránt, — de szerintem ő ezt túlságba viszi, oda, hol az már átesap a chauvinismusba. Valóban úgy látszik, a hazafissággal is úgy vagyunk, mint a szülei szeretettel;

a mint itt a majomszeretettől kezdve a rabszolgai bánásmódig mindenféle fokozattal találkozunk, s a legellentétebb, minden józan gondolkodást arcúlitó neveléseket látunk és pedig mindannyiszor a szülei szeretet szent jelszava alatt, — úgy a hazafisságnak is békén kell tűrnie, hogy mindenféle elvek és törekvések bele kapaszkodjanak a köpönyegjébe.

Ki ne hallotta volna a híret Chinának; annak a 400 millió lakosú, terjedelmére nézve a mi földrészünkkel fölértő birodalomnak, melynek üstökét éppen mostanában tépázta meg a kisdéd Japán, mely 4—5000 éves fennállása dacára, dacára annak, hogy a mai európai kultúra legtöbb vívmányát, előhaladási eszközét hosszú századok óta ismeri, — a legtöbb tekintetben szörnyen hátra van maradva, Európával összehasonlítva úgy tűnik fel, mint egy nevetséges nagy gyerek. S mindez miért? — a chinai falért! azért az elzárkozottsáért, melyet a külbefolyások iránt ez óriási nép ezredévek óta tanúsít, s az ebből folyó mozdulatlansáért, a melynél fogva ma is ott van, a hol 2000 évvel ezelőtt volt; ott van nevelésben, művészetben, tudományban és iparban! Ilyen chinai fallal venne körül bennünket, s ilyen chinai állapotra kényszerítene bennünket az, a ki kitörölné az idegen nyelvek tanítását a magyar iskolák tantervéből. Ez lenne a valódi öngyilkosság! Pedig a chinaiak 400 millió lélekszámmal vannak, tehát annyian, mintha több óriási birodalom lett volna együtt s hatott volna egymásra, — mi pedig csak 8 milliónyi lélekszámmal vagyunk!

Egy idegen nyelv megismerése, minthogy az az illető nép szellemének kinyilatkozása, képesíti az embert, hogy megragadja a nép szellemét, mélyebb pillantást vessen a népszellem műhelyébe; e hatás még jobban érvényesül, ha e nép legkitűnőbbjeinek nyelvét, vagyis a népszellemnek az ő legkitűnőbb faibán, legkitűnőbb szellemi termékeiben megnyilatkozó erejét tanulmányozzuk. Az idegen nyelv és irodalom tanulása által összeköttetésbe jutunk az idegen nemzeti szellemmel és jellemmel, melynek megértése az ember gondolkörét és érzélemvilágát annyira fejleszti és mélyíti, minőre saját nemzetisége körében el nem juthat. „A ki idegen nyelveket nem ismer, mit sem tud a sajátjáról“, — mondja Goethe. A ki idegen nyelveket ért, gazdagabb szellemben, gondolatban, érzelemben, eszmében és érdekekben, mint az, a ki csak saját anyanyelvét beszéli. Az már nemcsak nemzetének, hanem egy idegen nemzetnek is tagja, és ez által közelebb jut az egész emberiséghez. A ki egy-egy nemzet nyelvét nem ismeri, annak se lényébe, se irodalmába nem hatolhat be; minél műveltebb nép irodalmához képezi a nyelv a kulcsot, annál magasabb becsű az; minél magasabb fokon áll a tanulmányozott szellem, annál tökéletesebb lesz a tanuló szelleme is.

Ime, ez okok, e szempontok hozták be, tartják fel és fogják indokolni — szerintem — a jövőben is az idegen nyelvek tanítását a középiskolákban. Ezek mutatják, hogy az idegen nyelvek ismerete egymagában is különb és bölcsőbb emberré tehet — teljesen egyenlő körülmények közt — valakit. Hangsúlyozom, hogy teljesen egyenlő körülmények közt, mert hiszen összehasonlításnak csak egynemű tárgyak és jelenségek közt van helye; a mint nem lehet villámot és ibolyát, hajkenőcsöt és bölcseséget egymással összehasonlítani, épúgy nem lehet különböző származású, nevelésű, foglalkozású, társadalmi viszonyú embereket egymással egy tényezőnek: a nyelvismeretnek hatására nézve, összemérni. Az idegen nyelv ismerete különb és bölcsőbb emberré tesz — ha igazak a fentebb mondottak — szellemileg, de különbbé és bölcsőbbé a gyakorlati munkakörben is; én nem hiszem, hogy a Kovács Zs. úr által felsorolt állásokban az, a ki németül

* Közbejött körülmények miatt kénytelenek voltunk e nagyobb terjedelmű cikket több időre megszakítani. Szerk.

tud, ne állara előnyben — más különben teljesen egyenlő körülmények közt — a fölött, ki nem tud németül, vagyis ne lenne alkalmasabb hivatása teendőinek *minden körülmények közt* megfelelni, mint az, a ki nem tud a hazain kívül más nyelvet. Szerintem ez az előnye még annak az alacsonyabb fokú, pusztán a gyakorlati élet szükségére szorító nyelvismeretnek is megvan, a melylyel mesterembereknél és pincéreknél találkozunk; teljesen egyenlő körülmények közt az a mesterember, az a pincer külön, az életképebb, a ki beszél valamelyik idegen nyelvet.

Nem kicsinylendő hát valamely idegen nép nyelvének, irodalmának, szellemének ismerete; s ha nem állítom is, hogy az emberek deréksége, kvalifikációja, értéke nyelvismeretüktől függ, de tíz eset közül ötben a nyelvismeret kétségtelenül mutatja a szellemi erőnek. Tudjuk, hogy Pulszky Ferenc ma körülbelül a legtöbb nyelvet beszélő ember Magyarországon, s egyúttal Pulszky az, kit hazánk leguniversalisabb tudósának tartanak; nagy tudósaink, államférfiaiink 3—4—6 nyelvet beszélnek, értenek: lehetetlen, hogy mind e jelenség közt összefüggés ne legyen.

„Az idegen nyelv tudása nem egyedüli s nem is mulhatlanul szükséges eszköze az ismeretszerzésnek” — mondja Cz. ur. Attól függ, hogy mit értünk ismeret alatt s mennyivel elégszünk meg abból! Teljesen igaz, nagyon sok ismeretet lehet az édes hazai nyelv ismeretével is szerezni, de vajjon nem tízszer, százszor többet lehet-e idegen nyelv vagy nyelvek ismeretével? s ha 10 vagy 100 annyi ismeretre tehetünk szert: vajjon ne közeledjünk-e hozzá, megelégedjünk-e a kevesebbrel csak azért, mert idegen nyelven keresztül vezet hozzá az út? Hiszen ilyenformán azt is lehetne mondani, hogy az utazás, sőt iskolabjárás se mulhatlanul szükséges eszköze az ismeretszerzésnek! vannak emberek, kik egyik s másik nélkül is megélnék, a megélésre elég ismeretet szereznek!

A mi Czinke úrnak a nemzeti individualitásra való kemény szavú föllebbezését illeti, arra nézve valóban, nagyon kérdésbe lehet tenni, hogy ki tiszteli jobban a nemzet fentartó szellemét: az-e, ki azt minden idegen érintéstől félti, hagyományos régi állapotában — tisztaságában, de egyúttal nyersségében, eredetiségében, de egyúttal elmaradottságában — fenn akarja tartani, vagy az-e, ki azt az újkori műveltség minden elemével át akarja hatni, ki a magyart egyúttal modernné akarja tenni, fel akarja szerelni mindamaz eszközökkel, melyekkel létét a változott viszonyok dacára is ne csak fentarthassa, hanem fejleszthesse? Hát vajjon ma: a gőz és villam korában, az volna-e az eszköz egy nemzet megőrzésére, hogy azt korábbi állapotában megtartsuk s nem inkább az-e, hogy az újkor leghatalmasabb nemzeteivel való versenyre is képessé tegyük? S ez utóbbi nem az által történik-e, hogy egyfelől ezeket minden ízökben teljesen megismerjük, másfelől ezek szellemi fegyvereit, melyekkel velünk szemben előnnyel bírnak, átvegyük, a magunk javára értékesítsük? Nem ezt teszi-e minden nemzet a szellemi téren? s nem erre irányul-e minden ország politikája? Nem azt teszi-e a német a franciával, a francia a némettel szemben, hogy egyfelől igyekszik ellenfelét alaposan megismerni (s Cz. úr elhiheti nekem, hogy a németek jobban ismerik, jobban tanulmányozzák a franciákat, mint mi a németeket!) s másfelől ellenfelének szellemi fegyvereit átvenni s a maga erősítésére felhasználni? Nem erre irányul-e minden internationalis kongresszus, kiállítás, ethnographiai, irodalmi vállalat? Nem azt tesszük-e, bár egyelőre még csak a hadügyi téren, hogy — Oroszországgal állván politikailag szemben — kezdjük azt tanulmányozni, abból az elvből indulva ki, hogy ha jobban megismerjük, jobban meg is

mérkőzhetünk vele; e célból történik, hogy az orosz nyelvet behozták az osztrák-magyar monarchia katonai intézeteibe s senki se lehet törzstiszté, ki az orosz nyelvet nem ismeri. Ha félünk a német invasiótól, a német kultura túlsúlyától, melynek eddig, ezeréves multunk alatt a kultura terén való előhaladásunkban többet köszönhetünk, mint a világ többi nemzeteinek (különösen olasz, görög, szláv) együttvéve, — az-e a helyes politika, hogy elzárkózzunk a németektől, megszakítsunk velök minden érintkezést, utasítsuk vissza kulturájokat (s ha következetesen akarunk lenni, tépjünk ki történelmünk-ből minden lapot, mely a német kultura nyomait mutatja, s természetesen elsősorban — a reformatiót), s nem inkább az-e, hogy igyekezzünk őket minél jobban megismerni, behatolni nyelvökbe, gondolatvilágukba, igyekezzünk elsajátítani, nemzeti szellemben feldolgozni s továbbfejleszteni, a mit náluk tanultunk, tapasztaltunk?!

Rácz Lajos.

(Folyt. köv.)

TÁRCA.

Mit beszélnek a jelentőivek egyházkerületünkről?

(Folytatás).

VII. Temető.

Abaujban:	54 h. 1062°	F.-Zemplénben:	18 h. 0543°
A.-Borsodban:	224 „ 1036°	Gömörben:	98 „ 0665°
A.-Zemplénben:	145 „ 1149°	Tornában:	19 „ 0561°
F.-Borsodban:	114 „ 0083°	Ungban:	22 „ 0559°

Vagyis összes temetői föld: 697 hold 858 öl.

VIII. Faiskola.

Abaujban:	4 h. 0184°	F.-Zemplénben:	1 h. 0300°
A.-Borsodban:	26 „ 1340°	Gömörben:	20 „ 1573°
A.-Zemplénben:	15 „ 0102°	Tornában:	11 „ 0868°
F.-Borsodban:	29 „ 1007°	Ungban:	5 „ 0241°

A faiskolák összes területe: 114 hold 815 öl.

Ha már most összesíteni akarjuk a földek rovatát, ezekben a következő eredmény áll elő:

Abaujban az összes föld:	3865 h. 0324°
A.-Borsodban „ „	3960 „ 0502°
A.-Zemplénben „ „	4267 „ 0057°
F.-Borsodban „ „	3134 „ 0508°
F.-Zemplénben „ „	1571 „ 1116°
Gömörben „ „	2554 „ 1192°
Tornában „ „	1597 „ 0636°
Ungban „ „	1992 „ 0485°

Összes földbirtok: 22943 h. 20 öl.

Egyházmegyékkint az összes föld, a mint az egyházaknak, lelkészeknek s tanítóknak képezi birtokát, a következőleg állapítható meg:

	Egyházi föld:	Lelkeszi föld:	Tanítói föld:
Abauj	1111 h. 1405°	2017 h. 1032°	735 h. 1087°
Alsó-Borsod	1261 „ 711°	1785 „ 200°	913 „ 1191°
Alsó-Zemplén	1137 „ 1563°	2246 „ 803°	882 „ 891°
Felső-Borsod	878 „ 308°	1496 „ 728°	759 „ 1072°
Felső-Zemplén	418 „ 1019°	861 „ 171°	291 „ 1526°
Gömör	789 „ 310°	1040 „ 1146°	724 „ 1336°
Torna	1094 „ 1265°	284 „ 1510°	217 „ 1061°
Ung	416 „ 214°	1102 „ 635°	473 „ 1236°
Összesen:	7108 h. 395°	10834 h. 1425°	4999 h. 1400°

A földek katasztrális értékét egyházmegyékként s összesítve a következőleg állíthatjuk magunk elé:

Abaujban az érték:	715,063 korona,	— f.
A.-Borsodban	919,665	" — "
A.-Zemplénben	728,724	" 60 "
F.-Borsodban	423,771	" — "
F.-Zemplénben	256,592	" — "
Gömörben	401,023	" — "
Tornában	131,344	" — "
Ungban	303,490	" — "

A földek összes értéke: 3,879,672 korona, 60 fillér, vagyis forintokban az érték: 1,939,836 frt és 30 kr.

A tényleges jövedelem ezek után a földek után a jelentősebb III. számú rovata alapján a következő:

Abaujban:	73,326.56 korona.
A.-Borsodban:	86,251.—
A.-Zemplénben:	76,652.22
F.-Borsodban:	45,225.10
F.-Zemplénben:	26,780.—
Gömörben:	35,071.—
Tornában:	11,855.—
Ungban:	27,680.16

A földek után befolyó jövedelem = 382,841.04 korona, a mi forintokban: 191,420 frt 52 kr.

Az egyházi tőkéket illetőleg az egyes egyházmegyék a következő összegeket s jövedelmeket mutatják, összesítve úgy az egyháznak, mint a lelkésznek, tanítónak s külön célra szolgáló értékeket s jövedelmeket:

	érték korona	jövedelem korona	o/o
Abaujban:	263,743.—	16,633.—	6.3
A.-Borsodban:	189,502.—	11,380.—	6.
A.-Zemplénben:	240,289.02	15,069.36	6.26
F.-Borsodban:	155,944.—	10,192.—	6.5
F.-Zemplénben:	81,264.—	5,111.—	6.28
Gömörben:	323,519.—	18,996.—	5.83
Tornában:	59,036.—	3,514.—	5.95
Ungban:	158,204.—	11,407.—	7.3

Összesen: 1.471,501.02 92,302.36 6.27%

Vagyis, mint e kimutatás bizonyítja, tőkéink elég kedvező jövedelmet hajtanak, a mi valószínűleg abból magyarázható ki, hogy a magtárak haszna itt is, ott is jelentékeny jövedelmet biztosít az egyházaknak. Az ungi tőkék jövedelme igen-igen kedvező a mai kamatláb mellett, a mi bizonyára onnan magyarázható ki, hogy a Horváth Mária-alap régen birtokában van az egyházmegyének s a régi kamatlábon nem változtattak.

A teher-re vonatkozólag az összeg, melylyel tartoznak egyházaink s a kamat, melyet fizetnek, a következőleg áll a helyzet egyházmegyékként:

	összeg korona	kamat korona	o/o
Abaujban:	64,498.60	3513.04	5.43
A.-Borsodban:	152,693.—	9018.60	5.9
A.-Zemplénben:	123,426.28	7275.92	5.7
F.-Borsodban:	41,333.76	2670.94	6.46
F.-Zemplénben:	39,366.—	2415.34	6.13
Gömörben:	56,668.—	2277.26	4.01
Tornában:	20,246.62	1337.68	6.6
Ungban:	49,851.32	3074.09	6.17

Összesen: 548,083.58 31,582.87 5.76

E kimutatás szerint az átlagos %-on alúl csak három egyházmegye fizet kamatot. Különbö a jelentősebb „teher” rovata teljesen tisztán nem is lesz megállapítható, mert olyan ív is van, a melyen a tagokra kivetett adó is az egyház terhe gyanánt van betudva.

Az egyházak jövedelmeinek és szükségleteinek kimutatását nem veszem föl ez ismertetésbe, minthogy úgy vagyok

meggyőződve, hogy e tekintetben a legtöbb egyházban gondoskodás történik. Mert ha a jövedelem nem fedezi a szükségletet, akkor teher fölvételével segítenek a bajon s így a szükséglet és jövedelem között föltétlenül megkívánt összhang mindenütt eléretik. Hogy mégis sok egyházban azt kell tapasztalni, hogy e kettő között különbség van s a szükséglet felette áll a jövedelemnek, az mindig csak egy-egy évre szóló esetnek tekintendő, mert ha folytonosan tartónak kell venni, akkor a végeredmény az egyházak teljes megsemmisülése lenne, már pedig ez sem egyik sem másik helyen nem konstatalható s így a jövedelem és szükséglet kimutatása is felesleges volna egyházmegyénként. Hanem a jelentő ív ezen rovatának megvan az a kiváló haszna minden egyes egyházra nézve, hogy beláthatja a vezető egyén: mennyit kell az egyházi adózás, vagy segélykérés, vagy más eszköz útján előteremteni, hogy a jövedelem és szükséglet egymással megegyezzen, vagy hogy a jövedelem felesleget is eredményezzen.

Azonban e rovatból is kiemelek egy adatot, mely arra vet világot, hogy a templomi adakozást minő mérvben gyakorolják híveink. A gyakorló lelkészek bizonyára érdeklődhetnek ez iránt, mert ha nem lehet is biztos jelét látni ebben sem a templomba-járásnak, sem az adakozási kedvnek, de mindenesetre utal arra, hogy egyik-másik egyházmegye gyülekezetei mennyit adnak Isten dicsőségére. Meg kell azonban jegyezni, hogy tisztán csak a „persely” cím alatt szereplő összegeket mutatom ki, s így az u. n. külön „Isten dicsőségére” adni szokott összegeket mellőzöm, mint-hogy ez nem egyenes perselypénz. Az ilyen különösebb adakozás, melyet néhol „ofera” néven neveznek, különösen Ungban, Abaujban és F.-Zemplénben van szokásban. A perselypénz egyházmegyénként a következő:

Abaujban:	694,27 korona.
A.-Borsodban:	570,38
A.-Zemplénben:	1080,36
F.-Borsodban:	144,32
F.-Zemplénben:	695,22
Gömörben:	570,38
Tornában:	71,30
Ungban:	709,68

Összesen: 4535,91

A következő rovat az egyházi adózás módjairól szól, de ezt ez ismertetés keretébe valósággal lehetetlen bele-szorítani. A magyar közmondás: „a hány ház, annyi szokás,” itt teljes erejében érvényesül. A hány egyházközség van, annyiféle az adózás is. De föl kell aztán azt is említenünk, hogy itt is, ott is találkozunk olyan helyekkel, a melyeken a birtok-aránylagos adózás elve annyira-mennyire meg van valósítva. Tanulság szempontjából nem lenne érdektelen a különböző fizetési kulcsokat is bemutatni, de ez egészen külön ismertetésnek szolgálhatna tárgyául, ha ugyan az e fajta, tisztán matematikai dolog e b. lapokban tárgyalható volna!

(Vége köv.)

Dr. Tüdös István.

KÖZÉLETÜNK.

Templom alapkő-letétel az áji ev. ref. egyház kebelében.

Egyszerűségében is megható s lélekemelő ünnepély folyt le e hó 13-án a tornai ev. ref. egyházmegyében levő áji fiók-egyház kebelében. Ekkor tettük le ugyanis egyházmegyénk szeretve tisztelt gondnoka, Vécsey József és Zsóka György világi tanácsbíró jelenlétében, építendő temp-

lomunk alapkövét, azon édes öntudatban, hogy a miért atyáink annyi éven át reménykedve imádkoztak, a mi szorgalmunk, törekvésünk s áldozatkészségünknek sikerülend megvalósítani.

Valóban megható volt e kis gyülekezetnek első ténykedése ott a megásott üregek s részben már összehordozott építési anyagok halmaza között.

Láthattunk itt aggokat, — kiknek lelkében felmerült mint a halni készülő Dávidnak az Ur temploma — szemeikben tündöklő könnycseppekkel, hogy kik a távol-ság miatt csak ritkán látogathatták az Úrnak hajlékát, már-már saját gyülekezetükben áldozhatnak keblök Istenének; hallhattunk ajkaikról fel-feltörő sóhajokat, hogy csak addig nyujtsa még a gondviselés életök fonalát, míg egy imát rebegethetnek az Úrnak abban a felépítendő hajlékban.

Alólírt lelkész segedelemkérő imája után, Vécsey József egyházmegyei gondnoka következő beszédet mondotta.

Tisztelt gyülekezet!

Az áji ev. ref. leány-egyház számszerint igen kicsi, de a valódi vallásos buzgóságban és az igazi áldozatkészségben a nagyoknál is nagyobb. Hívei, a midőn a mai nap megkezdik az Isten dicsőségének örökké való hirdetésére templomuk felépítését: akkor élő tanubizonyságot tesznek arról, hogy nem a gazdagság és hatalom, hanem az emberek lelki világának mélyében fakadó igazi áldozatkészség képezi alapját azon erőnek, a mely a semmiből is teremteni, alkotni tud, a mely a lehetetlennek látszót is lehetővé teszi.

A mai társadalmi élet közfelfogásában gyakran találkozzunk azon tévedéssel, hogy a gazdagok által a jótékony-ság oltárára tetett forintok mellett a szegények fillé-reit vagy észre nem veszik, vagy azt meglátni nem akarják; pedig a dús csak a feleslegéből ad, míg a szegény a mindennapi szükséglete kielégítésére szolgáló darab kenyér felét törli le, s viszi a szeretet oltárára áldozatul.

Ha ezen alig egynehány lelket számláló egyház híveinek az anyagi helyzetét, erejét figyelembe vesszük, s azt összehasonlítjuk az általunk hozott áldozat nagyságával, önkéntelenül is az elismerés és tisztelet érzése támad fel lelkünkben ezen egyházköz-ség minden egyes tagja iránt.

Legyenek áldottak még a maradékaikban is ezen igazi nagylelkű áldozataikért!

Ezen templom fundamentomának alapkövét ezennel leteszem.

Legyen ezen kő örök időközön át hirdetője az Isten dicsőségének, az Istenben vetett hitünk, reményünk és szeretetünknek!

Legyen ez a kő élőjele az igazi felebaráti szeretetnek!

Legyen ez a kő igazi próba-köve a más vallás felekezetekhez tartozó egyének iránti testvéri türelmességünknek és szeretetünknek!

Legyen ez a kő örök időközön át élő tanuja ezen egyházköz-ség jelenlegi lelkésze apostoli buzgóságának és az egyházköz-ség nagylelkű áldozatkészségének!

Legyen ez a kő alapja a becsületes munkásság és szorgalom elismerésének!

Ezek után pedig a mindenható isteni gondviselés bő áldását kérem mindazokra, a kik ezen templom létrehozásában eddigelé résztvettek s annak felépítésében ezután is részt veendének. Ámen.

Az ünnepély bevégezése után a gyülekezet férfi tagjai Bábás János egyházgondnok házához gyülekeztek, hol újrolag néhány buzdító s lelkesítő szót intézett hozzájuk egyházmegyénk gondnoka, biztatván őket, hogy ne lankadjanak, ne csüggedjenek a nehéz munka alatt, melyet annyi lelkesültséggel önként vállaltak magukra, hisz az

tgaz törekvést és buzgóságot megsegíti Isten. Ennek hatása alatt, egy római kath. vallású, különben szerény anyagi helyzetű községi lakos, Tóth János annyira felbuzdult, hogy felekezetiességén felülemelkedve, az építendő templom javára 5 frtot adományozott; a szádellői egyház gondnoka pedig, ugyancsak Bábás János, egyháza minden szekeres gazdája nevében, annak egy vagy két napi munkaerejét felajánlotta. E nemes fellelkesülés azzal nyert befejezést, hogy Vécsey József eddigi adományait még 10 frttal szaporította.

Legyen kedves a mi örömünk az Ur előtt, váljanak valóvá reményeink az által, hogy megkezdett munkánkat koronázza siker s mielőbb bemutathassuk hála-áldozatunkat, s imánkat az Ur szent nevére felavatandó hajlékban, melyet a nyár vége felé, ha az ő segedelme velünk leend, szívből óhajtva reménylünk.

Ragályi Géza,
ev. ref. lelkész.

Alapszabály tervezet a felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegyében működő lelkész-egylethez.*

A f.-szabolcsi ev. ref. egyházmegyében szolgáló lelkészek, az alábbi szakaszokban meghatározott elvek szerint, egyesületet alakítanak.

1. §. Az egyesület címe.

Ev. ref. lelkész-egyesület a felsőszabolcsi egyházmegyében.

2. §. Az egyesület célja.

Tovább-képzés a lelkészi hivatalhoz tartozó dolgokban s a keresztyén testvéries együvértartozás ébrentartása, erősítése.

3. §. Eszközök.

Lelkész-köri összejövetelek, egyesületi közgyűlés, könyvtár, pályamunkák.

4. §. Lelkész-köri összejövetelek.

A gyakoribb és bizalmasabb érüklözés s ez által az eredményesebb értelmi és erkölcsi kölcsönhatás eszköz-lésére, egyházmegyénk területén 10 lelkész-egyleti kör alakíttatik. Ezen körök saját tagjai közül elnököt és jegyzőt választanak. Évenként legalább kétszer összejűlnek, az általuk legalkalmasabbnak vélt helyen és időben. Akár ajánlkozás, akár megbízás folytán, felolvasás tartatik a lelkészi működés körébe eső, szabadon választott tárgyról. A felolvasott tárgyhöz eshetőleg megjegyzéseket fűznek. Aztán szabad előadás útján, bizalmasan megvitatják a gyakorlati lelkészeti terén felmerülhető különösebb eseteket, kérdéseket. Ha csak lehetséges s a kör tagjai közt van dallamvezetésre képes egyén, az énekművészetben, különösen szebb egyházi énekeink összhangzatos betanulásában gyakorolják magukat, hogy a közgyűlés alkalmával tartandó istenitisztelésben, az egész lelkészi kar lehetőleg szép, összhangzatos énekléssel mutasson jó példát s szerezzen lelki győnyört.

Általában az összejöveteli időt úgy a szellemi, mint kedélyi élet előbbvitelére, nemesítésére — a valódi krisztusi élet fundamentomául — felhasználják.

A kör jegyzője jegyzőkönyvbe veszi a történeteket s az egyleti közgyűlésen jelentésként felolvassa.

5. §. Közgyűlés.

Tartatik évenként egyszer, junius hónapban, felváltva Nyíregyházán, Kis-Várdában és Kállón.

* Egyházmegyénkben régóta fennáll a lelkész-egylet, azonban kívánatosnak mutatkozik hogy új alapokat nyerjen. Ily szempontból bizta meg alantírottat a legközelebbi gyűlés egy tervezet készítésével, melynek kifolyása e kis munkácska.
A. K.

Kezdődik templomi istenitisztelettel, a melyen pályanyertes egyházi beszédét mondja el az illető lelkész. Istentisztelet után közgyűlés tartatván, mindenekelőtt a pályadíj kiadatik, aztán a körüli gyűlések jegyzőkönyvei felolvastatnak.

A gyűlés további tárgyai:

Esetileg a pályanyertes értekezés felolvasása, bizottsági előterjesztés új pályakérdésekről, könyvtár-bizottsági előterjesztés a megvételre ajánlott könyvekről, pénztár-vizsgáló-bizottsági előterjesztés.

A pályakérdések kitűzésére s egyúttal megbírálására a közgyűlés minden évben új bizottságot választ titkos szavazással.

A közgyűlés elnöke mindenkor az esperes; jegyzőjét, pénztárnokát, pénztár-vizsgáló-bizottságot, meghatározott időre, a közgyűlés választja, mindenkor titkos szavazással.

6. §. Könyvtár.

A meglevő könyvtár, mint az önképzés legfontosabb eszköze, az évi tagdíjakból gyarapíttatik, még pedig az évi tagdíj $\frac{1}{3}$ -a fordítatik erre a célra. A közgyűlés által választott 3 tagú bizottság folyton figyelemmel kísérve a könyvpiacot, a közgyűlésre jegyzékbe veszi az ajánlandó könyveket, úgy a lehető jutányos beszerzési módokat s a pénztár erejéhez mérten, javaslatot terjeszt elő. A közgyűlésileg megállapított könyveket a pénztárnok azonnal megrendeli.

A könyvtár, könnyebb hozzáférőhatás céljából, három helyen tartatik, ú. m. Nyíregyházán, Várdában és Bátorban. A tudományos jellegű, ritkábban használt könyvek azonban állandóan Nyíregyházán tartatnak.

Az így felosztott könyvtár 2 évenként kicseréltetik.

7. §. Pályadíjak.

A szellemi önképzés előmozdítására évenként pályadíjak tűzetenek ki.

Még pedig egyházi beszéd, biblia magyarázat és értekezés valamely vallás-erkölcsi tárgy felett, vagy e helyett valamely vallásos tartalmú nevezetesebb munka bírálatos ismertetése.

Pályadíjúl az évi tagsági díjak $\frac{1}{3}$ -ad része fordítatik. Évenként felváltva, egyházi beszéd és értekezés — vagy biblia magyarázat és értekezés (vagy e helyett könyvismertetés) tűzetik ki.

A pályakérdéseket az előző közgyűlésben megválasztott bizottság mindenkor a közgyűlésben hozza tudomásra s a beadási határidőt úgy szabja ki, hogy a megbírálásra s a nyertes beszéd betanulására, közgyűlésig elég idő maradjon.

A pályamunkák az illetők tulajdonai maradnak, azonban, ha a közgyűlés valamely kiválóbb művet, szélesebb elterjesztés céljából, kinyomatni óhajtana, a remélhető jövővellem bizonyos $\frac{1}{10}$ -áért, az illető azt átengedi.

8. §. Tagok. Jogok és köteleességek.

Tagok a felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegyében szolgáló lelkészek és segédlelkészek.

Mindnyájan egyenjogúak.

A rendes lelkészek évi tagsági díjat fizetnek, és pedig: I. II. osztályú egyházak lelkészei 3, III. osztályú 2, IV. osztályú egyházak lelkészei 1 koronát.

Segédlelkészek tagdíjat nem fizetnek.

A befizetett tagdíjak $\frac{1}{3}$ -ada könyvekre, $\frac{1}{3}$ -ada pályadíjakra, $\frac{1}{3}$ -adából irodai szükségletekre levonván, a fennmaradó összeg tőkésítettik.

A tagok legelső sorban saját érdekökben, erkölcsileg kötelesek a gyűléseken mindenkor megjelenni. A ki elfogadható ok nélkül elmarad, annyiszor-amennyiszor 1 koronát fizet a pénztárba, mely a tőkésített összeghez csatoltatik.

„A test nem használ semmit, lélek az, a mely meg-elevenít.”

* * *

Ezen alapszabály-tervezet némi indokolást igényel.

Ajánlom az illető lelkész-testvérek szíves és nagybecsű figyelmébe.

Tapasztaltam, hogy legújabb idő óta alakult lelkészegyleteink, a gyülekezetekben szunnyadozó vallásos érzés felébresztését tűzték ki célul.

Az egyházpolitikai javaslatoknak nem egészen vallás-erkölcsi szükségéből megindult s nem mindig vallás-erkölcsi alapon folytatott országos tárgyalása óta, úgy látván ev. ref. vezető férfaink, hogy ezután inkább a vallásban levő, benső érzelmi erő tarthatja össze gyülekezeteinket: eme vallásos erő feltámasztásának hatásos eszközt vélték s vélik a lelkész-értekezletekben s mint a mi tisztántúli kerületi lelkész-értekezletünk példája s alapszabálya is mutatja, nem annyira lelkész-értekezletek lennének ily alapon, mint inkább vallásos, vagy még inkább felekezeti társulatok.

És a mi nagyontisztelt esperesünk, legközelebb az ibrányi ünnepély alkalmával ki is nyilatkoztatta azon határozott óhaját — a mi különben az egyházkerületi lelkész-értekezlet alapszabályában, mintegy előrekötelezőleg ki is van mondva — miszerint a mi megyei egyesületünk késztendő alapszabálya nem is lehet más, mint a kerületi alapszabálynak mintegy kisebbített másolata.

En mindezek dacára, egészen más alapot vélek jónak.

Zápor-eső helyett csendes harmatot óhajtának egyházi életünk terméketlen pusztaságaira.

A mi a gyülekezeti vallásos élet eszközeit illeti, ezek mind adva vannak zsinati törvényeinkben, csak munkába kell vennünk. Azokhoz nem kell sem új egyesülés, sem új alapszabály, inkább tapintatos, erélyes felügyelet.

Hanem, miként példa-szóvá, vagy újabb kifejezés szerint: szálló ígévé lett a tanügy terén a tanítóóság önértékes megnyilatkozása: az iskola én vagyok, úgy bizonyára mi lelkészek is elmondhatjuk, több-kevesebb joggal: a vallás én vagyok.

A történelem legalább azt bizonyítja, hogy erős vallásos egyéniségek mindig hullámzásban tudták tartani Bethezda tavát, sőt a legerősebbek mintegy egyénítették a vallásos elveket s nevökről nevezzük ma is.

A papság értelmi mélysége s érzelmi magassága mindenkor elhatározó befolyással volt — egyebek mellett — a tömeg vallásos érzületének erejére.

S ha való az, a mai napság gyakran hallható és olvasható panasz, hogy mi ev. ref. lelkészek, nem mindenkor forgolódunk szent hivatásunk térein telt lámpással, sőt az olaj sem mindig tiszta: úgy bizonyára elsőrendű kötelesség képezni magunkat.

A mi igaz régi tudományunk s a mi igaz életünk: ez az élő vallás, mely egyebek mellett bizonyára kívánt gyümölcsöket terem.

Magunkon kell bizonyítanunk az evangéliom isteni erejét.

S ehez ma sok tudás szükséges.

S aztán régen megírták: ars longa, vita brevis. A mi magyarán azt teszi: a jó papnak holtig kell tanulni.

Az a képzel sok ismeret, melyet az iskolából kihozhatunk, még a legkülömbeknél is csak gyenge nádszál, melyhez a ki támaszkodik, bizony meg nem áll.

Lehet aztán bármiféle ünnepélyes, lelkes összejöveteleket tartanunk, nem lehet annak soha igaz tartalma, állandó ereje, mert a vallásos élet központja, legalább nálunk protestánsoknál, a gyülekezet, s annak tengelye: a lelkész.

Igy fogom én fel a dolgot. Így tűzöm én aztán ki főcélul a lelkészi tovább képzést.

Aztán a testvéries összetartozandóság érzetének ápolása.

Erre is nagy szükségünk van.

Az evangéliomi bensőség, egyszerűség, krisztusi alázatosság közöttünk hanyatlásban vannak.

Rangoknak, címeknek, nagy szavaknak túlságos értéket tulajdonítunk.

Mint az üstökösök gáz uszálya, úgy haladunk a világi bohóságok után.

Pedig vezetőknél kellene lennünk a tiszta látásban. Azért szükséges, hogy a keresztyén testvéries együvé-tartozást ébresszgjessük, erősítsük.

S erre nézve gondolnám alkalmasnak a kisebb lelkészi köröket.

Először is pénzbe nem kerül. Egymást meglátogatjuk, ellátjuk bizalmasan, szerény igényekkel s egymás házában, udvarán, mezején, hivatalos működéséből is tanulhatunk sokat. A példa vonz.

Megtörténhetik, hogy valamelyik egyház meghozza azon áldozatot — úgy is 3—4 évben esnek rá egyszer — hogy ebéddel ellátja az összegyűlt lelkészeket. Ez korántsem azon előfeltétel, mintha a lelkészek nem látnák szívesen egymást, hanem mert azzal a gyülekezet a vendéglátás erejét gyakorolva, ő is bevonatnék némileg a szent munkába, s látná, hogy papjai nem evés-ivás végett gyűlnek össze, hanem az ő előhaladásukért.

A lelkési körök beosztása a praktikum dolga. A mely egyházak leginkább egymás útjában esnek, vagy a lelkészek inkább óhajtanak egyesülni. Fődolog a bizalom, a lehető rokon elemek egyesülése.

A közgyűlés lehető ünnepélyességgel történék. Mint egy mintájaként az evangéliumi bensőséggel teljes istentiszteletnek. S ezt kétségkívül fokozná a lelkészek szép éneke s a pályázati eredmények bemutatása.

A többiekre ezúttal nincs szavam.

Azt hiszem, megokolásuk nem szükséges.

Ez azonban csak az én hitem s világért sem tetszelgek magamnak azzal, hogy lelkész-testvéreim, más oldalról tekintvén a dolgot, szebbnek ne találhatnák.

Azt kérem: tekintsek ezt az oldalát is.

Csak szent ügyünk haladjon!

Andráshy Kálmán,
küldöttségi tag.

KÖNYVISMERTETÉS.

Néhány észrevétel Zoványi Jenő könyvismertetésére.*

Zoványi Jenő a Sárospataki Lapok 8. számában ismertette „Szegedi Kis István élete s a Tisza-Duna mellékeinek reformációja” cím alatt a múlt év végén megjelent munkát, cikke elején elősorolja az okokat, melyek miatt egyháztörténelmi irodalmunk nem bír föllendülni s a pályázatok sikertelenek maradnak. Felhordott okait — a prot. irodalmi társaság elleni támadás leszámításával — helyeseknek találom. Kár, hogy a sok közül egyet kifelejtett, jelesen azt, hogy ha a nem épen kedvező körülmények közt és biztató kilátások dacára akad mégis a központoktól távolabb álló, talán túl sokat is kényelmeskedő falusi lelkészek sorában egy-egy munkás, ki elszánva magát, tesz valamit és áldozik is a közügy érdekében: azt, ha csendes mederben halad, bármily jól haladjon különben, agyonhallgatják; ha pedig az elnyűtt sablontól eltérve, új irányban mozogni merészel, intencióját félremagyarázzák, vállalkozását vakmerőségnek kiáltják s lehetőleg le is dorongolják.

Ugy tetszik nekem, mintha velem is ilyesmi esett volna meg. „Furcsán esett, de megesett.”

Mit tesz p. o. Zoványi? a helyett, hogy művemmel, mint maga is historikus, higgadtan és kimerítő tüzetességgel foglalkoznék — a mit tőle joggal várhatna az olvasó, — a helyett, mondom, csak körülfutja az egészet s azonközben természetesen alig vesz észre benne valami figyelemreméltó dolgot, de annál több suhogó vesszőt és döngető husángot kapkod föl, melyekkel sűrűn és nagyokat húz rám, *buzdításul, hogy hova-több eredménynyel munkálkodjam az egyháztörténelem elhanyagolt mezején.*

Nem szándékom személyes jellegű, vagy legalább nekem olyanoknak tetsző megjegyzéseivel bővebben foglalkozni. Egyéni gustusa és felfogása ellen sem védel-

mezem művemmet; felesleges, mert a mit ő az egésznek szerkezetét illetőleg kifogásol, mások épen azt helyeslik. Csak erősebb félreértésből folyó támadásai azok, a melyek felszólalásra indítanak, s a melyeknek alaptalanságát saját magam és művem reputációja érdekében ki kell mutatnom.

Támadását a Tisza-Duna alsó vidékeinek reformációjánál kezdi meg, s feltűnőnek találja, „hogy a tények mellett egy csomó *combinatio*val szolgálok olvasóimnak, holott épen én nagyon gyakran neki esem egyháztörténetészeinknek a *kritikátlanságára*, sőt nem egyszer mintegy szembe is állítom magamat velük, mint a ki tények előadására vállalkoztam.” Hát az igaz, hogy erre vállalkoztam s az is igaz, hogy mivel nem krónikát volt szándékom írni, hanem históriát, annál fogva azt, hol az adatok egyeztetése, az ellentmondások kiegyenlítése s a hézagok kitöltése volt szükséges, a forrásokra s a tények logikai összefüggésére támaszkodó *combinatio*kba is belebocsátkoztam. De vajjon hibának minősíthető-e ez s különösen akkor, midőn — mint az ismertető is említi — *combinatio*imat nem mint tényeket adom elő? Én nem tudom elképzelni, hogyan lehet históriát *combinatio*, az eshetőségek valószínűségének, az események összefüggésének keresése nélkül írni; azt pedig most hallom először, hogy *combinatio* egy a *kritikátlansággal*. Ezt aligha tudná Zoványi, bebizonyítani.

Felhozza továbbá, hogy a baranyai püspökség kettészakadását eddigi íróink Szegedinek Baranyából távozta utánra vagyis az 1560-at követő évekre tették. Honnét tudja ezt? nem kérdem, de mivel úgy tudja, annál fogva nem csodálom, hogy nem adhat hitelt én nekem, a ki Szegedinek Kálmáncsáról költöztétől datálom a szakadást s Sztárait teszem a másik püspököknek. De bár nem hihet én nekem, azért mégis eltagadhatlan tény, hogy Szegedi utóda a püspökségben 1563 után Eszéky István lett s az is meg van írva többszörösen, hogy midőn Sztáray ugyanazon időtájban Gyulára távozott, Veresmarti Illés lett utána a *superintendens*. S ha már Eszéki és Veresmarti Szegedi és Sztárai után lett püspök; következik — nemde — hogy ezek meg amazok előtt voltak püspökök?

Azt is mondja Zoványi, hogy az az adat, a melyre Sztárainak tolnai püspökségét *építem*, nem bizonyítja azt eléggé. Az az adat teljesen egykorú. Egy szegény rab tanító 1557-ben megírva fogságának történetét, azt leveleiben Sztárainak, kit *tolnai püspöknek és lelkésznek* címez, ajánlja. S vajjon e címezésre nem lehetne-e valamit építeni? Én azt hiszem, hogy igen. Különben, ha Zoványi figyelmesen átolvasta volna művemnek Sztárai püspökségére vonatkozó részét, akkor észrevette volna, hogy én nem nagyon építek a jelzett adatra, hanem inkább csak felhívom rá a figyelmet. Érdekesnek találom részemről e pontról, hogy a mit nekem nem hisz el Zoványi, azt elhiszi Strompnak s állítja, hogy ez *tényleg kimutatta Sztárainak tolnai püspökségét*, holott — ellenkezőleg — azt mondja, hogy „a *címírat épen nem bizonyít Sztárainak püspök volta mellett*.” Áttér aztán Zoványi annak feltűnésére, hogy mennyire nem egyezik meg eddigi történelmi tudásunkkal az én egyik-másik állításom. Adatainak felhordása előtt azonban; újra azokkal a bizonyos husángokkal megsimogat, biztatásképen szememre hányja, hogy az újszerű, önálló állításokra s a többi történészek tudatlanságának kimutatására való törekvés nagy mértékben meg van nálam. Hát az igaz, hogy nem haladok mindegyik a régi nyomokon, néhol új ösvényt is török magamnak, egész munkám folyamán pedig igyekszem a szemem elé kerülni tévedéseket egykorú forrásokból merített adatokkal corrigálni; de hogy ezt az igyekezetemet miképpen lehet a többi történészek tudatlanságának kimutatására való törekvés gyanánt feltüntetni, azt én egyszerűen nem

* Előbb lehetetlen volt közrebocsátanunk.

értem!! Ilyen theoria szerint soha sem lehetne határozott lépést tenni előre.

Szememre veti azt is, hogy bár néhol csaknem egész kikezdéseket (p. néhol 10 soros részletet) idéző jel és utalás nélkül átveszek a mások által megírtakból és mégis minden alkalmat megragadok, hogy nekik ellentmondjak. Elismerem, hogy vannak művemben a 24, 85, 92, 93, 94. lapon két, három, sőt talán 10 sornyi szószerinti átirások, melyeknél elmulasztottam a jelzést, de szolgáljon mentségemül nem az, hogy historiát hasból nem lehet írni, és az sem, hogy egy nagy halmaz adatnak feldolgozása, s majdnem ugyanannyinak * alatt közlése és jelzése mellett csaknem elkerülhetlen, hogy két, három, sőt 10 sornyi szószerinti átirás ne történjék; hanem az, hogy bár egyes íróktól vettem át egész sorokat jelzés nélkül, de ez az átvétel nem tartott vissza, hogy a maga helyén, és szükség esetén ellenőrkben föl ne mutassam a valót és igazat.

Hogy pedig semmit mondó okok alapján vagy épen minden alap nélkül volna szokásom ellentmondani, az egyáltalában nem tűnik ki a Zoványi által felhordott adatokból, hanem kitűnik belőlük az, hogy mily nehéz volt neki cáfolásomra anyagot találni művemben.

Idézi például ellenemben Brandenburgi Györgyről adott következtetésem. De idézése téves, mert én nem azt mondom, hogy az őgróf 1525-ben lett a reformáció határozott hívévé, hanem ezt: „nem maradtak utána nyomok, melyek mutatnák, hogy birtokain egész hatalmának és befolyásának latba vetésével terjesztette volna a reformációt; s úgy látszik, hogy ha mindjárt *kezdetben* helyeselte is elvben Luthernek és társainak a pápaság elleni fellépését, de a régi intézményekkel szakítani még nem kívánt s csak az 1525-ik évben, Lutherrel találkozása után, lett a reformáció határozott hívévé és terjesztőjévé.” S annak az úgy látsziknak igazolása végett, hivatkozom a két térítvényre. Zoványi nem fogadja el őket igazolvánnyúl, de megtörténik vele a jellemző furcsaság, hogy ugyanazok alapján okoskodásában végre ő is oda lyukad ki, a mit én más szavakkal állítok; jelesen azt mondja: „Br. György a reformációt nem rohamosan akarta keresztül vinni, s tisztában volt azzal, hogy máról-holnapra nem is lehet azt teljessé tenni.”

Megemlíti terhemre azt is, hogy ki van már mutatva, hogy Szerémi nem állítja, mintha Verbőczy nyolc lutheránust égetett volna meg, hanem csakis *megkínóztatta* őket. Tudomásom van róla, hogy maga Zoványi volt az, ki azt Révész Imrével szemben kimutatni iparkodott; de — szerintem — ez iparkodásával nem sikerült gyarapítania a történeti tudást, legföljebb csak arról győzött meg mindenkit, hogy az újra való törekvés miatt a latin nyelv meggazdálásától sem riad meg. Mert hát bizonyosan tudja, tudnia kell, hogy *urgere* nem kinnozni-t, hanem zaklatni-hajszolni-t jelent. Ne essék annál fogva nehezére, ha az erőszakkal kivont eredményt igazságul nem fogadtam el; hanem, — mivel Szeréminél a szöveg tárgya és szerkezete arra vall, hogy abban az *urgere* szó tolhiba *urere* helyett — nagy Révészünk értelmezését tartom helyesnek.

Nehezteli Zoványi azt is, hogy bár a régebbi történészek tévedéseit oly erős szavakkal ostromlom s magamat *jobbna*k tudom, mégis az újabban kiderült tények helyett *akkor* is a régiek tévedéseinek nyomán járok, *midőn* a lutheránusok megégetését elrendelő törvényt az 1525, sőt egy helyen az 1521. (!) évről datálom, holott az 1524-ik évben hozták. Azt az állítást, a mely mellett a felkiáltó jel ágaskodik, ráfogásnak kell nyilvánítanom; az azt megelőző és követőre vonatkozólag pedig kijelentem, hogy — igen is — van tudomásom arról, hogy

az 1524 szeptember havában Rákoson tartott *gyűlés némely* határozatai az 1525. év május havában tartott rákosi *országgyűlésen* megújítottak; arról is tudok, hogy Zoványi egyik művében kétségtelenül bizonyosnak jelenti ki, hogy a lutheránusok megégetését rendelő törvény nem 1525, hanem 1524-ben hozatott; ámde azért itt ismét kérem, ne vegye rossz néven, hogy felfogását nem osztom, mert a mire utal, jelesen, hogy az 1525. évi rákosi törvények vatikáni példánya a következő felirást viseli: „Articuli in *conventu* generali pro festo nativitatis *sacratissimae virginis Mariae* editi 1524, et in *diaeta* similiter generali pro Dominica Jubilate in campo Rákos celebrata reformati 1525” — egyáltalában nem bizonyítja felfogása helyességét. Én, habár minél kevesebb van is bennem a kritikai érből, ily adatok és bizonyosságok után nem szoktam indulni, s ugyanazért megmaradok a Corpus juris mellett, mely az 1525 ik évről datálja a „lutherani libere capiantur et comburantur” határozatot.

Meliuszról és Melasról való nagy tájékozatlanságom bővebb bizonyítgatásával nem vesztegetem az időt és papírost, hanem annál inkább kérdésbe teszem: honnét tudja Zoványi azt, hogy a helvét irányú reformáció Magyarországon elterjedésének mozzanataival egyáltalában nem vagyok tisztába? Megengedem, hogy Zoványi Jenő látköre szélesebb s látása tisztább az enyimnél, de hát akkor látnia kellett volna, hogy művemben két helyen is előfordul, hogy a hatvani gyűlés végzéseit az 1526 évi rákosi országgyűlés megsemmisítette; és figyelmét nem kerülte volna el az sem, hogy én a helvét irányú reformáció mozzanatait még távolról sem érintem, hanem csak azt mutogatom, hogy nem volt s nem lehetett Szegedi K. István 1541-ben, s a toronyi zsinat 1549/50-ben kálvinista.

Nem tetszik Zoványinak, s a történeti tudás ellenére van az is, midőn én azt mondom, hogy Meliusz, a mint debreceni pappá lett, azonnal hozzáfogott a kálvini egyház alapjának lerakásához; s ugyanazért neki tüzesedve kérde: hát Kálmáncsehi mit vétett? Hát Meliusznak Dáviddal és Heltaival folytatott vitáiról s ezeknek már 1559-ben az ő álláspontjára való téréséről nincs tudomásom? — De igen is van, s hogy mit vétett Kálmáncsehi? erre a kérdésre megfelel művem 57. lapján a 2. sz. alatti adalék; a másodikra pedig az az adat, mely ott van Zoványinak szeméi előtt a saját cikkében is, hogy t. i. Meliusz már 1559-ben nyílt kifejezést adott ref. felekezeti álláspontjának. S itt tudomására juttatom azt is, hogy azon merész állítást, miszerint a reformátusok és lutheránusok közti teljes és tökéletes szakadás csak az 1570. évi csengeri zsinat után következett be, azon az alapon kockáztatom, mert a csengeri zsinat szülte a helv. egyház szellemében készült ama híres confessiót, mely a Corpus syntagmába is felvétellett. Megvallom azonban itt egyúttal azt is, hogy kétségem van az iránt: vajjon nem a régi történeti tudásnak van-e igaza, mely a csengeri zsinat idejét 1557 vagy 1558-ra teszi.

Cikke végén ezt mondja Zoványi: lehetne még néhány apróbb kifogásom egyes részletek, állítások és a mű nyelvezete ellen. Mik legyenek ez apróbb kifogások azt nem mondja meg, pedig, ha valakinek — mint Zoványinak — a prot. egyháztörténeti irodalom föllendülése igazán szívén fekszik, akkor nem szabad szónokias elhallgatásokhoz folyamodnia a valódi hibákkal szemben, még ha azok aprólékosok is, különben gyanút támaszt a saját igazságossága ellen. Vitatkozni nem akarok, de ennyit mégis el kellett mondanom mentségemül.

Földváry László.

KÜLFÖLD.

A francia ref. egyház köréből.

A francia ref. egyház lelkészei április 30-án és május 1-én egyetemes *lelkészi értekezletet* tartottak, melynek egyik főtárgyát a következő tétel megvitatása képezte: *»Mik azok az eszközök, melyek erősíthetnek s nyilvánvalóbbá tehetnek a különböző francia protestáns egyházak szellemi egységét?«*

Az előadó, *Decoppet* — Páris egyik kitűnő papja — constatálja, hogy mily bajokat okozott a divisio s menyire kívánatos a dolgok jobbra fordulása; megjegyzi, hogy itt az *egyházak* s nem az esetleg kebelökben fennálló különböző törekvések szellemi egységéről van szó. A keresztyén erők egyesítését mind sürgetőbben parancsolja az idő; ez a concentratio az egyházaknak, mint ez erők letéteményeseinek szorosabb egysége által érhető el. Kétség kívül idő kell arra, hogy célhoz juthassunk; egy nagy mozgalmat nem lehet rögtönözni, de legalább útnak kell indulnunk! Igaz ugyan, hogy vannak némi eltérések az egyes prot. egyházak közt; úgy Franciaországban, mint egyebütt a protestáns nevet oly emberek is viselik, kik az evang. keresztyénység alaptételeitől meglehetősen különböző elveket vallanak. De másfelől nem lehet félreismerni, hogy a mi különböző evang. egyházaink kebelében egyaránt ott találjuk a szentírás föltétlen tekintélyének, az ember nyomorának, a Krisztus istenségének, az ő áldozata által való megváltásnak, a megtérés és megszentelés szükséges voltának elismerését, úgy hogy ez egyházaknak semmi fáradságukba nem kerülne egy közös hitvallás szerkesztése. Ha egyházainkban, alapjában véve, ugyanaz a hit és a theologia, — a cultus is ugyanaz, dacára némely eltéréseknek, ugyanazon lényeges elemekből van összetéve. Ebből következik, hogy jellemünk is ugyanaz. S lehet-e ezen csodálkozni, midőn mindnyájan ugyanabból a sziklából vésztünk? Ugyanaz az egyenes-lelkűség, őszinteség, függetlenség minden prot. ember jellemvonása: ezek alkotják a mi physionomiánkat. Egységünk bizonyítékait megtaláljuk közös műveinkben, de ezt külsőleg is manifestálnunk kell. Ellenfeleink téves véleményeinek, melyeket felőlünk alkotnak, főforrása egyenesen szétszako-
dozottságunkban rejlik. Egykor így beszéltünk: ha teljes szabadságra jutunk, magunkhoz vonjuk a lelkeket! 25 év óta megvan e szabadságunk s a nagy mozgalom, melyet vártunk, nem következett be. Miért? mert rosszúl ismernek bennünket, mert exotikus eredetűeknek képzelnek, mert nem fordúlnak az oly egyházak felé, melyeket mélyen elszakadtoknak tartanak. Ez ellen-
vetésekre és bírálatokra tettekkkel, nem pedig szavakkal kell felelnünk. Tekintve nagy veszteségeinket, nagy ideje lenne, hogy egymást kölcsönösen erősítsük.

Mit tegyünk hát e végre? *Tartson a francia protestantizmus rendszeres közös congresszusokat!* E congresszus, melyre úgy a ref., mint a luth. egyház egyenlő számban küldene képviselőket (egyháziakat és világiakat), szabályos időközökben — minden 3—4 évben — össze-
ulne valamelyik nagyobb prot. központban. Dogmatikai alapul ez igék szolgálnának: „Isten úgy szerette a világot, hogy egyetlen fiát adta a világnak, hogy minden, a ki hiszen benne, el ne vesszen, hanem örök életet vegyen.” Gondosan előkészítve, a nagy közönségnek szánt egyházi beszédektől kísérve, e congresszus ülései megengednék, hogy ott egyes gyakorlati kérdéseket megvitassunk, fundamentális megegyezésünket manifestáljuk, úgy a kormányval, mint népünkkel, rendszeres

közlesek által, megértessük, hogy mint érez és vélekedik a francia protestantizmus mindama kérdések felől, melyekben élete, vagy Franciaország és a humanitás érdeke forog szóban. Ez nemcsak feltüntetné, hanem együvé fűzné, erősítené szellemi egységünket s jobb napokat készítené elő számunkra. E congresszus magát szervezné; először azonban nekünk kell azt szerveznünk s e célra egy bizottságot kineveznünk. »Teljes meggyőződésből mondom, — így fejezi be az előadó szavait, — hogy vallásunk nem képes magát fentartani s tovább terjeszkedni, ha egyházaink nem találnak valami eszközt, hogy közös zászlót lobogtassanak, melyre a nagy apostol e szavait írják; *πολλὰ μὲν μέλη, ἓν δὲ σῶμα*, — sok tag, de egy test!

Az előadó előterjesztése után s fölött hosszabb vita fejlődött ki, végre az értekezlet a következő határozati javaslatot fogadta el: »Az általános lelkészi értekezlet szívesen óhajtja, hogy sikerre vezessenek ama törekvések, melyeknek céljuk manifestálni akár congresszus útján, akár valami más állandó formában a francia protestantizmus egységét. Ennek folytán felhívja tiszti karát, hogy nevezzen ki egy bizottságot, mely e tárgyban az 1896-iki értekezlet elé jelentést tegyen. Rokonszenvesen fogadja azt a tervet, melyet *Puauz* ur terjesztett eléje a francia protestantizmusnak a legközelebbi (1900 évi) egyetemes kiállításon leendő képviselésére vonatkozólag.»

A francia ref. egyház az államtól, a folyó évre megszavazott költségvetési törvény szerint, a következő gyámolításban részesül: 1. személyi kiadás a lelkészek számára 1,280,600 franc; 2. segély a két prot. egyház számára 188,000 franc; 3. a lelkészi semináriumok költségei 26,500 franc és pedig 14,000 a párisi, 12,500 a montaubani theol. facultas számára; 4. segély prot. templomok építésére 46,800 franc.

A ref. lelkészi állások javadalmazása a következő

12 lelkész kap (Párisban)	à 3000 francot,
107 „ „ 1-ső osztályú	à 2200 „
99 „ „ 2-ik „	à 2000 „
420 „ „ 3-ik „	à 1800 „

A lelkészek száma e szerint 638. Századunk kezdetén, 1805-ben, midőn a consistoriumokat megalkották, az állam 207 ref. egyház lelkészi állását vette föl állami fizetésre s 50 állást ezek közül sem lehetett betölteni, mert nem volt megfelelő személy. Örvendetes látni, hogy azóta hova fejlődött a francia ref. egyház. (Vége köv.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Búcsú tanártársaim- s barátaimtól.** Családi körülményeim kényszerítnek, hogy elhagyjam Sárospatakot, hol életem legnagyobb részét, sok küzdelem közt bár, de mégis egészben véve megelégedéssel éltem át s átköltöztem Debrecenbe, hogy életem hátralevő kevés napjait kedves gyermekeim s unokáim körében töltssem el. És midőn e várostól s annak kebelében levő virágzó tanintézetől, mely engem félszázadon keresztül kebelén ápolt s erőtlenségemben mai napig is nagylelkűen táplál, talán örökre búcsút veszek: fogadják hálám s tiszteletem forró kifejezését mindazok, kiknek szeretetét, becslését és barátságát kiérdemelni szerencsés voltam;

fogadják az engesztelődés jobbát azok is, kiket talán emberi gyarlóságból akaratlanul megbántottam volna. Isten áldó keze örködjék e város s annak kebelében létező szentegyházak, tanintézetek, különösen az ev. ref. szentegyház és nagyhirű tanintézete és tanárkara felett!

Sárospatak 1895. május 19.

Orbán József.

[Isten áldja, óvja, szeresse a távozó derék veteránt is s új otthonában tegye derüssé élete alkonyát!] Szerk.

— **Gyászhirek.** A debreceni ref. főiskolát s a város művelt közönségét érzékeny veszteség érte folyó hó 18 án. A ki maga volt a megtestesült kedélyesség, a páratlanul jó ízű humor, a társaságok elevenítő lelke s e mellett is hű és pontos pénztárnoka a főiskolának; a messze vidéken kedvelt *György Elek* nincs többé. A testébe fészkelődött betegségen nem bírta kifogni aranyos kedélye s férfi kora delén, 43 éves korában kiszenvedett. Aldjuk emlékezetét! — *Tüdös Gyula*, sárospataki ev. ref. főiskolánk V. gimnáziumi osztályának egyik legjobb magaviseletű, szorgalmas növendéke, folyó hó 21-én, *Legegyén*, szüleinek házában, hosszabb betegeskedés után meghalt. Temetésén a főiskola énekkar is részt vett, a megboldogult osztálytanárával, Csontos Józseffel együtt. A korán elköltözött ifjú szüleinek és rokonainak fájdalmát enyhítse a mindenható.

— **A sárospataki ev. ref. egyház** nemcsak a tornyára tétetett közelebb aranyos gombot és csillagot, hanem f. hó 19-én betöltötte a Szakácsi János halálával megüresült főgondnoki széket is, és pedig lapunk társszerkesztőjével, *Buza János* főiskolai tanárral. A presbiteriumi értekezlet által melegen ajánlott férfiú próbált ugyan szerényen kitérni a nagy tisztesség elől, de a titkos szavazattal szavazó közgyűlés majdnem egyhangúlag fejezte ki iránta való bizodalmit s nem volt mit tennie, mint esküvel fogadni, hogy a milyen hűséges tagja volt eddig a presbiteriumnak, éppen oly szeretettel fog örködni, mint főgondnok, »a hegyen épült város« sorsa felett és munkálkodni annak lehető virágoztatása végett. A felesküdt főgondnokot Bálint Dezső lelkész üdvözölte bizalommal, reménységgel, Isten áldása kísérje buzgó törekvéseiben!

— **Dr. Kovács Odőnről tanítványai** gyászjelentésben állítottak ki fényes bizonyítványt, a mely így hangzik: »A nagyenyedi ev. ref. theologiai akadémia ifjusága a legnagyobb csapástól lesújtva, mélyen megrendült szívvel tudatja, hogy szeretett tanára, a theol. akadémia élető lelke, erős kősziklája, az erdélyi ev. ref. anyaszentegyház legfőbb büszkesége, *dr. Kovács Odőn*, az összes theol. tudományok tudora és professora, a theol. akadémia önképzőkörének megalakulása óta felügyelő tanára folyó hó 16-án, 26 évi áldásos működés után váratlanul elhunyt. Lehullott fejünk koronája! . . . Ötödször borult be az ég fejünk felett . . . Szellemi egünkrol, melyről egymásután oly gyorsan tűntek le a csillagok, — — — világító napunk is leáldozott . . . Az erős bajnok, ki évszázadok előitéletei ellen kitartó erővel harcolt . . . nincs többé! . . . a nagy eszmék harcosai mellé, kik egyenként hulltak el mellőle . . . pihenni tért! . . . Minden elvégeztetett! . . . A mester, ki úgy szöloott, amint hitt; kinek számára egyedül Isten volt a védpaizs; ki nemes szívvel legközelebb állott mihozzánk; ki ajkán a szeretet édesen zengő szavával, kezében az igazság és bölcsesség fegyverével hódította meg a tanítványok szívét . . . a mester — meg-

harcolva a nemes harcot — ajkán a Messiás szavával: » — — ne az én, hanem a Te akaratod legyen!« . . . pihenni tért . . . Ezért fáj a mi szívünk, szemünk zápora ezért hull visszatartatlanul . . . Szívünk égő sebére balzsamot ki csepegtet? kicsoda ad vigasztalást?! . . . Megnyugszunk! . . . Az égi szózat elnémithatlanul zeng szívünkben: »az Ur az ő szentjét nem hagyja a sirban«, mert »az igaz virágzik, mint a pálmafa és megnő, mint a Libánusnak cédrusa« . . . Emléke áldott! Emléke él!! Nagy-Enyed, 1895. május hó 16-án.

— **A zsidóvallás recepciójáról és a vallásszabadság gyakorlatáról szóló törvényjavaslatok** a képviselőház közoktatási bizottságába folyó hó 22 én vétettek újra tárgyalás alá. *Wlassits* miniszter indítványára a bizottság a zsidóvallás recepciójáról szóló törvényjavaslatot elfogadásra ajánlja, abban a formájában, a melyben a főrendiház elfogadta. Az *áttérés kölcsönösségének elvét* ezzel nem adta fel a bizottság, mert a vallás szabadságáról szóló törvényjavaslat IV. fejezetébe első §-nak a következő új szakaszt javasolja felvenni: »Az 1868 LIII t.-c 1—8 §§-ába foglalt rendelkezések hatálya minden bevett vallásfelekezetre kiterjesztetik. A vallás szabadságáról szóló törvényjavaslat 22, 23, 24 és 26 szakaszait a bizottság a miniszter indítványára továbbra is változatlanul fentartani óhajtja.

— **A görög-pótló tanterv revisioja a közoktatási tanácsban** folyó hó 16 án került tárgyalás alá: *Fináczy Ernő* előadó véleménye szerint, a törvény rendelkezéseinek érintetlenül hagyása mellett, bajos olyan javaslatot készíteni, a mely szerint a görög-pótló tantárgyak tanításánál felmerült bajt ezt meglehetne teljesen szüntetni. Szerinte szükséges, hogy a görög-pótló irodalmi anyagban a fősúly a görögszellemre helyeztessék s hogy ezt meg lehessen valósítani, szükségesnek tartja az eddig fel nem használt ötödik órát is a görög írók magyar fordítására felhasználni. *Karmán* szerint a kettős magyar tanítás helytelen. Azt kívánja, hogy az ötödik órát közös görög-pótló magyar irodalmi oktatásra fordítsák. *Heinrich* úgy vélekedik, hogy a magyar irodalomnak a törvény által követelt bővebb tanítása az összes ifjuságnak szükséges s épen ezért ezt a rendes tantervbe kell átvenni, a pótló tanítás magyar anyagát pedig lehető szűkre vonni össze. Ő főcélnak a görög műveltség megismertetését s a görög remek írók magyarázatát tartja. *Klamarik* megjegyzi, hogy a görögöt nem tanulóktól az 1890 XXX t.-c követeli, hogy a magyar írókat bővebben tanulmányozzák, mint a görög nyelvet is tanulók. A tanács többségének véleménye általában az, hogy a görög-pótló törvény egyes intézkedései gátolják a miniszter által felvetett kérdés helyes megoldását s épen ezért a törvényt revideálni kell. Azt minden esetre kívánatosnak tartja, hogy a két tanfolyam irodalmi olvasmányai között a különbség a minimumra redukaltassék. A *mértani és szabadkézi rajzra* vonatkozó miniszteri kérdésre az a tanács véleménye, hogy a mértani rajzban való folytonosságról a tantervben az eddigénél jobban kell gondoskodni.

— **Főgimnáziumunk VIII. osztályának vizsgálata** f. hó 15—18. napjain tartatott meg Mitrovics Gyula és Ballagi Géza igazgató tanácsosok elnöklete alatt. Vizsgálatra állott 41 növendék, ezek közül sikerrel vizsgázott 33 (kettő mindenből jeles osztályzattal), egy tantárgyból javító vizsgálatra utasított 5, két tantárgyból 3 növendék. Az osztályvizsga befejezése után, f. hó 20—25. napjain az írásbeli érettségi vizsgálat tartatott meg, melyre 36-an jelentkeztek, úgymint a fenti 53 növendék s a múlt évről 3 ismétlő-vizsgázó.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Pünköst ünnepén« — »A német nyelv a középiskolában.« Rácz Lajos. — »Pünköstkor.« Szikezay András. — »Mit beszélnek a jelentővők egyházkerületünkéről.« Dr. Tüdös István. — »Temetés. Halotti beszédek és imák.« Biki Ferencz. — »A francia ref. egyház köréből.« — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.«

Pünköst ünnepén.

A keresztyénség — eszményileg tekintve — Isten országa e földön. Mint ilyennek alapja amaz egyetlenegy, a melyen kívül senki sem vethet mást — a Jézus Krisztus.

Igy volt ez az első pünköst ünnepén, a kettős tüzes nyelv hatása alatt, a mikor a tanítványok inkább csak érezték, mint értették az Istennek lelkét s inkább eszközei, mint öntudatos tolmácsai voltak a Jézus által megígért és el is küldött *más vigasztalónak*. A szív, mely édesen zajongott a mesterért, nem kételkedett, nem boncolt, nem okoskodott, csak emlékezett és szeretett. *„És lőnek egy akarattal egybekötözöttén és hallák őket a mindenféle nemzetből valók a tulajdon édes nyelvükön szólni.“*

De ez a szent egység a tanítványok között sem tartott sokáig. A mint szabadulni kezdtek az igézet hatalma alól, némelyek talán mindjárt megsokalták Péternek a csodás eredményt, a mely az ő szónoklatára támadt; mások talán oda állottak magok is azok közé, a kik „édes bortól részegülteknek“ vallották őket s hozzá fogtak a rideg számítás lélekoltó munkájához: „mi lesz en ebből?“

És egyszer csak érezték, hogy ime különbségek meredeznek közöttük s hiába kiáltja a csodatévő Péter a feleje tóduló sokaságnak: „Izraelita férfiak! Mit csodálkoztok ezen, avagy mit bámultok mi ránk, mintha tulajdon erőnkől vagy kegyességünkől cselekedtük volna, hogy járn tud a santa?“

Előbb inkább csak a nép, a nagy közönség vont válasz-falat apostol és apostol közé; később pedig — a mint a tömjén-füst bódítólag hatott immár emberi gyarló idegeikre, — ők magok is kezdték elhinni magukról, hogy ők a több talentumúak közé számítanak, a kiket többre hívott el az Úr, mint másokat, mint a többieket.

És lőnek némelyek a Jakabéi, mások a Jánoséi s maradtak sokan a Péteréi is.

Azután jött ama Saul, a kiből kijelentette Isten az ő fiát és a ki *nem tanácskozott többé testtel és vérrrel*, hanem hirdette a feltámadott Krisztust zsidóknak először, de helléneknek is. Szavára eltűnt a keresztyen gyalázata két világrész szabadabban gondolkozó keresztyénei között, de elhomályosodott a törvény tekintélye

is az időknek ama teljessége által, a mely ingyen kegyelemből adatott a világnak. A galileai vámszedők és halászok nem bírtak sasmódra repülni a Gamáliel újjászületett tanítványával s az első pünköst egyértelmű keresztyénsége egymást tépte-marta s akadályozta az Istenország építésében.

A felülkerekedett nemzeti érdek s a fontoskodó hideg értelem megvonta a maga merev válaszfalait, betűkbe öntötte hitét, reménységét s elkezdődött a mohó verseny az egy alapon való építésben, rakván arra egy-némelyen aranyat, ezüstöt, egynémelyen fát és pozdorját.

Az apostoli konventben azonban volt még annyi Isten-sugalta bölcsesség, hogy ha kivételes útra tolt a ki egymaga többet tett mindnyájoknál a Krisztus ügyéért; de legalább kimondotta, hogy a *szegényekről való gondoskodás közös kötelesség*. Szeretni tehát még lehet közös akarattal is, csak érteni nem, csak tudni nem többé!

Ha legalább így maradt volna a keresztyénség! Ha az egymás ellen törő pártok legalább egy pontban érezték volna, hogy egy atyának lettek szellemi, gyermekeivé a Jézus Krisztusban!

De nem maradt így és nem érezték így. Személyi és helyi érdekek, hamis bölcsélet alkotta kizárólagos tanok lettek lassanként urra ott, ahol a pünkösti lélek állandó uralma lehetett volna az egyedül jogosult s egyedül boldogító; a szeretet nagy törvénye és a mindent megbocsátó Jézus imádsága helyett kitaláltak a földi Istenek *az átkot* és így építették Isten országát e földön — gyilokkal, máglyával s a kínzásnak ezernyi nemével. Az irgalmas samaritánus története ott volt ugyan a szentírásokban ekkor is; a János lelke kiáltotta ugyan még a szentkönyv lapjairól ekkor is, hogy *„Fiaid! Szeressétek egymást, mert arról ismernek meg titeket, hogy a Jézus tanítványai vagytok, ha egymást szeretni tudjátok!“* — tehát ki akart már ekkor amaz édes bortól részegült, szegény tanítványoktól tanulni, akiknek fejüket sem volt olykor hová lehajtaniok?!

Örök szűgyen a keresztyénségnek ama túlhatalmasodott irányára, hogy a hatalmat többre becsülte a szeretetnél, a türelmetlenséget a békeségnél, a fényben és dicsőségben való sütkérezést az alázatosságnál s zsinati végzésekkal erőszakolta magára a mindenhatóság és mindentudóság isteni jegyeit, — de a nélkül, a mi pedig „fő dolog a törvényben,“ hogy szeretetet is predikált volna.

Ó te első pünköshti lélek! Mikké váltak a te későbbi apostolaid s milyen irtóztos világot alkottak e földön a te küldődnek nevében, a ki szerte járt itt — *jót cselekedvén!*

A róm. kath. egyház, a mikor körül bástyázta magát a világ lelkétől diktált törvényekkel s oda illesztette saját büszke cége elé az „*egy, apostoli, egyedül üdvözítő*” stb. kevély jelzőket: akkor eltépte egyszersmind a Krisztus szellemével való benső egybeköttetését s lehetlenné tette önmagára nézve, hogy az „*egy alap*”-hoz többé visza térjen, — fejére hamut hintvén. Igen, lehetlenné, mert a róm. kath. egyház szervezete nem tűr engedékenységet saját tévesztett multjával szemben, mert „*csalatközzelhatatlan*.”

Ha azért egy új pünkösztől álmodoznék valaki köztünk, a mely az emberi szíveket ismét egybekötözzé a szentlélek csodás erejével: akkor elébb találja ki a módját a róm. kath. egyház újból való reformálásának „*főben és tagokban*.” Ezt a Nabugodonozor álmodta nagy álló-képet, a melynek feje arany, a lába cserép: — ezt kell az istenség lelkének félretolni, hogy testvéresülhessünk.

Ime itt vannak napjaink tanubizonyságai, nem kell a messze multba sem visszakalandoznunk. XIII. Leo elég vakmerő — mint Krisztusnak képzelt utóda — oda ajánlani a keresztyén nemzeteknek az *egység kelyhét*: azalatt pedig a pápai mindenhatóság s a róm. kath. kizárólagosság felesküdt katonáit szétbocsátja a világ minden részébe, hogy hirdessenek gyűlöletet minden ellen a mi nem Rómából nyerte életét, vagy életének szentesítését. Fejedelmeket idegenít el népeik iránt s nemzetek közé szórja a visszavonás magvát, mint tette legközelebb nálunk is s osztály-harctól sem irtózik ő, a Krisztus büszke helytartója, hogy a zavarosban és sötétben annál inkább biztosíthassa földi istenségének feltételeit.

Ó én égbe szállott Jézusom! Ez volna-e hát az a más vigasztaló, a mely minden jóra vezérli ezt a magára hagyott világot?!

Ime ni: mit látunk és mit hallunk?! Emberek járnak szét vidékről-vidékre, helységről-helysége, hogy nemzetünk törvényhozását a gonosz szellem munkájának hirdessék s a törvények tiszteletét a nép szívében megingassák! . . . Halljuk, olvassuk, hogy a gyónatószer is kortes-helylyé sülyedt már a felkentek üzelmei folytán, akik onnan is irtó-háborút predikálnak a szabadelvűség ellen — a bűnbocsánat feltétele alatt. — Halljuk s hinni se szeretjük, hogy a modern állam ellen való utálatuk belesodorta immár Róma apostolait, egy kis csalfaságba, egy kis hamis takarékoságba is — a szárnyas lábú Mercurius megrövidítésével. Halljuk a tévesztő exegesist a főrendű papság ajakán Róma és az Agliardiak neveért s az egyedül üdvözítő sajtónak reánk protestánsokra szórt mocskait . . . és — Isten látja lelkünket — nem bírjuk felfedezni ebben a sokféle erőszakoskodásban és szeretetlenkedésben az első pünköszt lelkét.

Mit tegyünk ennyi jel láttára?! Hát csak hirdessük tovább még a háztetőkről is, hogy *a szabadság az Istennek lelke* s a keresztyén embernek joga van mindent vizsgálni, még az *Istenség mélységeit* is, a legfőbb kötelessége pedig a *szeretet*.

Ha aztán az egyesített akarat helyett tovább is vívunk kell a igazság harcát, az első legyen mindig, a mit megkérdezzünk a reánk tájékozva törő ellenségtől: „*Vettetek-e szent lelket?! Péter, Jónának fia, szeretsz-e engem?!*” És ha ellenfeleink dühét e kérdések sem csillapítják le s nem dugatják velök hüvelybe ki-

vont fegyverüket: akkor bátran mondhatjuk nekik szá-nalommal: *Óh ti szegények, talán bizony azt sem tudjátok, hogy mi a szent lélek?!*

Világ-újjászüdő erő a szent lélek — a szeretet által. „Ha szeretet nincsen benned, olyan vagy, mint a zengő érc és pengő czimbalom”: miért ünnepsz hát pünköszt ünnepet, ha ott tespedsz még a pogányság kovászában?!

Ne félj te Róma-utalta magyar protestantizmus! Csak hirdesd továbbra is a te hitvallásos könyvednek amaz igéit: „*a más felekezeteken lévőket pedig, mint keresztyén felebarátaimat szeretem!*” — s veled marad az istenség lelke, a mely átvezérelt már annyi vérmezőn, annyi sötét századon. Ne félj, ne aggódjál, mert el kell jönni a nemzeti- és felekezeti igazságszolgáltatás nagy napjának, a melyen elvégre diadalt ül majd a szabadság, egyenlőség és testvériség lelke; eljön annál hamarabb, mennél görcsösebben tapad az üdvözítő egyház a maga lejárt kiváltságaihoz s mennél dühösebben támadja a nemzeti békeség templomát, „nem tudván, hogy mit cselekszik.” Támadni kell bátor, nagy szellemeknek, a kik nem táplálnak többé ígéretekkel s nem nyü-göztetnek párt- és felekezeti érdekek által s a kiket a százados hagyományok sem feszélyeznek többé, ha egyszer a nemzeti szabadság és békeség félre magyaráz-hatatlan biztosítékokat keres.

„Aki szelet vet, vihart arat.” Ti vessétek csak a békeség és testvériség magvait továbbra is és veszi-tek majd a szentlélek ajándékát. Hű az isten!

Ünnepeljétek boldog pünköszt ünnepet!

ISKOLAI ÜGY.

A német nyelv a középiskolában.

(Folytatás)

„Nem tudom eléggé kárhozthatni — mondja Cz. I. — azt az öngyilkossággal határos vakságot, mely egy egész nemzet intelligens ifjúságát bele akarja kény-szeríteni az idegen nyelvek jármába” . . . s vele együtt az idegen kultúra, eszmék, szokások, erkölcsök ismeretbe, — folytathatná tovább, — mert mindez szintén következik az ő álláspontjából. Én azt hiszem, 800—900 évvel ezelőtt az ősmagyarok, midőn István s utódai őket a ker. hitre akarták téríteni s ezzel az európai civilizatio részeséivé, az európai kulturnépek állandó és munkás tagjaivá fölvenni, — szint így tiltakoztak az ősz magyar szellem nevében az idegen szokások, erkölcsök s a latin nyelv behozatala ellen, ép ily vést jóslatok belőle a magyarságra, — s ime áldás lett belőle! S ha a klérikális lapokat olvasom, azok a polgári házasság, vallásszabadság, zsidó-egyenjogúsítás eszméit szintén *külföldről importált* s 800-ados nemzeti hitöket (a catholicismust) alapjából kiforgató intézményeknek tüntetik fel — s magyar nemzeti szempontból tiltakoznak ellene! Épily külföldi, a hagyományos nemzeti szellemet megrontó importnak tekintik őket a reformatiót is! Ugyan valljuk be csak őszintén, nem kibékíthet-e bármelyikünket is — (ha elfogultak lenni nem akarunk!) a németeknek politikai törekvéseiről, önálló nemzeti létünk ellen intézett támadásaiért az az adomány, melyet kulturájok s főkép reformatiojuk juttatott nemzetünk számára? s ha a XVI. század kezdetén is az lett volna a jelszó, hogy *felre az idegennel!* ki a német eszmetermékekkel s első sorban a német nyelvvel! — lett volna-e reformatio, lett volna-e annak folytán Magyarországnak szellemi megújrodása?

s ha azok a lenézett német iparos és kereskedő városaink nem lettek volna, vajjon oly hamar eljutott s oly gyökeresen áthatott volna-e minket a reformatio?

Hogy „a tőlünk lélekben idegen s helyzetünknel fogva jövőnkre végzetessé válható német nyelv és irodalommal szemben a tartózkodást az önfentartási ösztön parancsolja”, ezt sem fogadhatom el; mert ha ezer év alatt, — mikor közben-közben a magyar nemzeti öntudat alig pislogott s a magyar kultúra a némettel szemben szóba is alig jöhetett, — a német nyelv és irodalom nem vált végzetessé ránk nézve: ezentúl az erősen lobogó nemzeti öntudat, serényen előrehaladó művelődés mellett, a számban gyarapodott magyarságra a németiség nem lesz végzetessé! nem, kivált akkor, ha erős műveltséget állíthatunk vele szembe, mert csak a műveletlen nép az, melyet az idő árja könnyen elseperhet. Az önfentartási ösztön tehát mást parancsol, mint a mit Cz. úr mond, — azt, hogy a hadi készenlét mellett, mely a jelenre szól, igyekezzünk a jövőt is biztosítani, ez pedig az által történik, ha szellemileg minél erősebben fölfegyverezzük magunkat. S ki tagadhatná, hogy viszonyaink közt a külföld összes szellemi mozgalmainak megismerésére legcélszerűbb eszköz a német nyelv ismerete. Nemcsak multunk, mely a német kultúra nyújtotta alapokon épült fel, nemcsak ez országban másfél milliót tevő s a kultúrának legmagasabb fokán álló német nemzetiségünk, nemcsak Ausztriával való politikai közösségünk, hanem Németországgal való szomszédságunk, politikai, gazdasági és kulturális összeköttetésünk e nyelvre útal bennünket. Hasztalan akarnók mi gimnáziumainkban a németet a franciával vagy angollal helyettesíteni, — a felsoroltam körülmények minket első sorban a német tanulmányozására útálnak. Ma is igaz az, a mit a középkor tartott: Germania docet!

„Nemcsak az ifjúság, hanem a meglett emberek jó magyarságát is lehet féltetni a német nyelv tudásától” — Cz. I. szerint. A jó magyarság alatt vagy a magyar érzelem, vagy a magyaros nyelvhasználat érthető; hogy a német nyelv és irodalom ismerete magában véve sem egyikre, sem másikra nem veszélytozó, szóval nem út az elnemzetietlenedésre, azt pár példával is eléggé bizonyíthatom. Petőfi 26 éves korára 4 idegen nyelvet tudott, Arany talán még többet, s vajjon akár nyelvök, akár érzelmök megbánta-e ezt, sőt nem óriási sokat köszönhet-e költészetök nyelvismeretöknek tartalmi gazdagodás szempontjából? Vajjon a magyar tudomány, a magyar kultúra ügyének azok tettek-e nagyobb szolgálatot, kik idegen nyelvet ismertek, vagy azok, kik nem ismertek? Tulajdonképen nem volna lehetetlen, hogy ha egy alacsonyabb műveltségű nép fia egy magasabb kultúrával megismerkedik, melynek óriási terjedelme magasan szárnyaló lelkét jobban leköti, — hogy ez idegen kultúra őt végkép magához bilincseli: s mégis, ugyan hol vannak azok a magyar emberek, kiket a német kultúra így elnemzetietlenített? Hol van p. o. csak egy ref. pap, kinek hátrányára, hazafias érzelmeinek gyöngítésére szolgált a német nyelvben való jártassága? Nem nyavalyája, hanem áldása az nemzetünknek, ha ez idegen nyelvet mindenütt (még leánygyermekünk közt is) taníttatjuk; következni fog belőle az idegennek helyesebb becsülése, általában józanabb ítélet, helyesebb önbecsülés, a végzetetlen nemzeti elbizakodottságnak levetkezése. Osztrák érzelmű mágnásainkat dehogy a német nyelv ismerete nem engedi testtel-lélekkel összeforrni a nemzettel! családi tradíciók, az udvar légköre az, a mi őket lebűvölve tartja! Hiszen ebből az következne, hogy a magyar érzelmű mágnások nem tudnak németül; következne, hogy csak az lehet jó magyar érzelmű, ki jól beszél

magyarul, a mit bizony nagyon megköszönnének a mi szépebbé németjeink.

Épen ezért én nem félhetem az elnemzetietlenedéstől a magyar középosztályt s különösen nem a kálvinista magyar ifjúságot és a praedicatorok seregét! hanem egy más nagy bajtól féltetem őket, féltetem különösen ref. praedicatorainkat, kivált a jelen válságos időszakban, attól, hogy beteljesedik rajtuk az írás szava: *elvész az én népem, mert tudomány nélkül való!* Ha tudjuk, hogy a magyar prot. theologiai tudomány még bölcséjében van, s hogy theologusaink $\frac{9}{10}$ -ed része nem tud németül, tehát iskolai rövid s gyakran hiányos penzumain kívül egyes theol. tudományágakból egész életén át semmi táplálékot nem nyerhet, — akkor valóban aggódva kell néznünk egyházunk jövője elé! A magyar középosztályról szintén óhajtom, hogy tudja a német nyelvet, hogy 7 szilvafáján kívül egyebet is ismerjen a világból, hogy így hasznos tagja lehessen a magyar társadalomnak s elfoglalhassa az ő hivatásánál fogva megillető helyet a magyar államéletben. Kitűnő példák bizonyítják, hogy azok, a kik tudományosan kiképezték magokat, európai műveltségre tettek szert (s ezerszer ismétlem, hogy erre a legkönnyebb, legkedvezőbb eszköz számunkra a német nyelv), mindenkor méltó magaslatra emelkedtek.

(Folyt. köv.)

Rác Lajos.

TÁRCA.

Pünkösztkor.

*Szent lelkesedés, szállj be szíveinkbe
Ez ünnepen s aztán maradj velünk,
Teremts e földön új, dicső világot,
Hadd legyen újra boldog ünnepünk,
Szeresse, értse minden ember egymást,
Akármiként imádja Istenét;
Csodás erőt adj az igaz szavaknak,
Ez ünnepen mint egykoron tevéd.*

*Óh mert sivár és oly sötét e század!
Alig világol fény az éjszakán.
Önző a szív, a lélek oly kietlen,
Elhullanak a jók nehéz csatán.
Nincs íge, mely e satnya kort ragadná,
Nincs eszme, mely emelne ég felé;
Óh elrutitva áll a törpe ember,
Ki Istenül már önmagát tévé.*

*Esmét, akik árulnak itt közöttünk
S teremtenek szabadságot, jogot:
Kövel dobatnak, rágalom körével
A próféták, az új apostolok.
Megérték egymást egykoron az ösök,
Beszéltenek bár más-más nyelven;
Hej most nem érti meg, de meg se hallja
Az egy beszédű, s egy hazája sem!*

*Sőt szemben állunk, ember ember ellen;
Harc foly közöttünk, harc a semmiért.
Az egyetértés, béke messze úzve;
Vész ostromolja milliók hitét.
A fegyver undok, mely kezünkbe villog,
Mérgező nyíl az, amely felénk lövel...!
A század vége:... óh sötét, sivár ez!
Szent lélek Isten! óh jövel, jövel!*

*Uj kort teremts, eszméket adj a szívbe.
Emeld az embert a magasba fel!
Oh mert lehüllunk mind a porba, sárba,
Ha nincsen eszme, mely ragadna fel;
Ha vak, sötét homály borúl a szemre,
És eltakarja azt a csillagot,
Két ezred óta, mely amott, felettünk,
A messzeségben oly dicsőn ragyog.*

*Uj szívet adj, a mely mohón ragadja
Magához Istent és a szent jogot,
Melyben a hit, reménység és szeretet
Kiolthatlan nemes tüze lobog.
Amely bár élni vágyik itt e földön,
De mást is, minden embert élni hagy.
Oh így teremts, oh ily világot alkoss
Aldott Szent Lélek! Istenünk ki vagy.*

Szikszay András.

Mit beszélnek a jelentőívek egyház- kerületünkről?

(Vége.)

Következik ezután az a rész, a melyre talán legkíváncsiabb minden olvasó, t. i. a lelkészek s tanítók fizetése. Először a lelkészek fizetésével számolok be s ahhoz tartozó dolgokkal, azután a tanítók fizetését mutatom be. Mindkét helyen kimutatom a készpénz fizetést is, a lelkészek fizetésénél külön mutatom majd ki a stólák összegét is, mint a mely a mostani viszonyok között nem közönséges kérdést képez, szó levén t. i. a stóla-kárpótlásról is.

A lelkészek fizetése egyházmegyékkint a következő:

Abaujban:	74 lelkész fizetése:	77408.27 korona
A.-Borsodban:	49 " "	102912.01 "
A.-Zemplénben:	61 " "	89132.30 "
F.-Borsodban:	49 " "	70941.18 "
F.-Zemplénben:	29 " "	28355.16 "
Gömörben:	43 " "	64464.— "
Tornában:	16 " "	17020.45 "
Ungban:	38 " "	48499.77 "
Összesen:	359 " "	498733.14 "

Ha a kerületünkben levő ezen 359 lelkész között a fizetést, a mi kimutatattott, egyenlősíteni akarná valaki, bizony szomorú volna az eredmény, mert akkor egy-egy lelkész fizetése csak 1389.22 korona volna. Ugyancsak ilyen szomorú eredményt kapnánk akkor is, ha az egyes egyházmegyék lelkészeinek fizetését is egyenlősítő tervet forgatnánk elménkben. Ugyanis ez esetben *Abaujban* a lelkészek fizetése így állana: 1046.05 k. *A.-Borsodban*: 2100.25 k. *A.-Zemplénben*: 1461.18 k. *F.-Borsodban*: 1447.77 k. *F.-Zemplénben*: 977.76 k. *Gömörben*: 1498.69 k. *Tornában*: 1063.77 k. *Ungban*: 1276.31 k. Vagyis az egyetlen A.-Borsod lenne az a hely, a hol egyenlő fizetés esetén a lelkészek 1000 frtra menő javadalmazásban részesülnének, míg a felsőzempléniek ebben az esetben is alul maradnának a 600 frt minimumon is, valamint az abaujiak és tornaiak is. Különben a lelkészi fizetések rendezésének halaszthatlan voltát majd az alábbi kimutatás fogja szemünk elé állítani, a melyben a pótlásról számolunk be.

Hogy aztán azt is megtudjuk, mennyi a lelkészek fizetéséből a készpénz, erre vonatkozólag a következő kimutatást közölhetjük:

Abaujban:	74 lelkésznek	12282.78 korona.
A.-Borsodban:	49 " "	16617.12 "
A.-Zemplénben:	61 " "	13780.18 "
F.-Borsodban:	49 " "	10086.81 "
F.-Zemplénben:	29 " "	3899.26 "
Gömörben:	43 " "	6620.84 "
Tornában:	16 " "	1613.82 "
Ungban:	38 " "	6908.14 "

Összesen: 359 " 71808.95

Ezt a készpénzt az egyházközsegektől kapják a lelkészek s ezen kívül van még a segélyekből s a palástdíjakból befolyó készpénzek összege. A többi, vagyis a legjelentősebb fizetési részlet aztán a földekből s a terményekből áll elő, azaz olyan természetű dolgokból, a melyeknek a jövedelme s értéke változó levén, így aztán magát az egész lelkészi fizetést is változtatgatják csaknem minden esztendőben.

A stólára s anyakönyvi kivonatokra vonatkozólag a jelentő ívek a következő adatokat tárják elénk:

Abaujban	e címen befoly:	2782.80 korona.
A.-Borsodban	" "	7771,— "
A.-Zemplénben	" "	5453.40 "
F.-Borsodban	" "	3036.70 "
F.-Zemplénben	" "	1836,— "
Gömörben	" "	3880,— "
Tornában	" "	499,— "
Ungban	" "	2594.60 "

Összesen " 27853.50

Ez az összeg volna tehát az, a melynek egy részeért kárpótlást kellene kapniok a lelkészeknek az újabb viszonyok bekövetkezése esetén. Hogy az egész stóla anyakönyvi kiadványozási járulék megváltassék, azt hiszem nem lehet hozzá reménységünk, de meg talán nem is kívánhatjuk, miután részben ezután is birtokunkban maradnak a stóláért végzett funkciók.

A tanítók fizetésére vonatkozólag kimutatásunk a következő:

Abaujban:	53020.30 k. készpénz	10046.99 korona.
A.-Borsodban:	86393.20 k. " "	32465.64 "
A.-Zemplénben:	58051.36 k. " "	10867.90 "
F.-Borsodban:	43390.51 k. " "	7016.61 "
F.-Zemplénben:	14453.63 k. " "	5048.68 "
Gömörben:	49751.— k. " "	6532.34 "
Tornában:	15179.— k. " "	1636.10 "
Ungban:	29712.52 k. " "	3629.18 "

Összesen: 349951.52 k. 77243.44 korona.

E kimutatás szerint a tanítók és kántorok összfizetése kevesebb, mint a lelkészeké, de ha a készpénz fizetést nézzük meg, láthatni, hogy a tanítók állanak első helyen. A tanítók készpénz fizetése több a lelkészekénél: A.-Borsodban, F.-Zemplénben és Tornában. Itt is hozzáveendő aztán még úgy a tandíjból, mint a stólából, illetőleg kántori teendőért járó díj is, a melyek nagybárra készpénzben folynak be.

Meg kell említenem e pontnál azt a hibát, melyet igen sok helyen elkövettek a lelkészi s tanítói fizetés rovatának kitöltésénél, a mikor t. i. a lelkész-tanítóságok fizetését, tisztán a lelkészi tisztai fizetés rovatába vették, a mi nem felel meg a valóságnak. Ha való volna, nem lenne ellene semmi szavunk, sőt biztos tudomás esetén, örülnénk rajta, mert a lelkész-tanítóságok kérdése a lelkészre vonatkozólag egyházilag könnyebben volna rendezhető, de hát sajnos, hogy nem így van, sőt nagyon is tudjuk, hogy a lelkészi díjlevél is, meg a tanítói díjlevél is szerepel. Fontosnak tartjuk pedig ezt azért, mert e hiba következtében az alábbi táblázatot sem lehet helyesnek elfogadnunk, a melyben a lelkészi fizetéseknek a minimumig való pótlását mutatjuk ki.

És van még egy másik hiba is az alább közlendő táblázatra vonatkozólag s ez az, hogy itt-ott van olyan ív, a melyen az anya egyházban működő lelkész fizetéséhez a társ-, leány-, és fiók egyháztól kapott fizetés nincs hozzá számítva, holott pedig hozzá volt veendő s a pótlás csak azután állapítható meg.

E két hiba előrebocsátása után a 600 s 800 frtig való fizetéspótlás szükségét feltüntető kimutatást a következőkben közölhetem:

a) 600-frtig, 1200 koronáig.

Abaujban	pótlás kell	49 helyen	17670,— korona.
A.-Borsodban	"	4	598,— "
A.-Zemplénben	"	28	6113,— "
F.-Borsodban	"	16	3848,58 "
F.-Zemplénben	"	23	8736,— "
Gömörben	"	14	3281,— "
Tornában	"	12	3291,— "
Ungban	"	25	7872 — "

Összesen " 171 " 51409,58 "

Vagyis e szerint a 359 lelkészi állás közül csaknem a fele alatta áll a 600 frtnyi minimumnak.

Még szomorúbb a jelenség aztán a 800 frtnyi minimum kérdésénél, a melyről a következő táblázat nyújt felvilágosítást.

b) 800 frtig, 1600 koronáig.

Abaujban	pótlás kell	65 helyen	30440,— korona.
A.-Borsodban	"	12	3885,— "
A.-Zemplénben	"	42	20017,— "
F.-Borsodban	"	34	14771,58 "
F.-Zemplénben	"	27	20100,— "
Gömörben	"	25	11092,— "
Tornában	"	15	8836,— "
Ungban	"	32	19573,— "

Összesen " 252 " 128714,58 "

Ilyen módon tehát 359 lelkészi állásunk közül csak 107 az, a mely a 800 frt fizetést megadja, vagy ezen felül nyújt javadalmazást. Egyházmegyéinként véve a dolgot, azt látjuk, hogy *Abaujban* csak 9 helyen van 800 frt, *A.-Zemplénben* csak 19, *F.-Borsodban* csak 15, *F.-Zemplénben* csak 2, *Gömörben* csak 18, *Tornában* csak 1 és *Ungban* csak 6 lelkésznek van 800 frtnyi fizetése. Az egyetlen *A.-Borsod* az, a hol a lelkészi állások többségénél megvan a 800 frt javadalom.

Igy beszélnek a jelentő ívek egyházkerületünkről, a melyben mint láthatni, különösen a lelkészi állások azok, a melyek a tarthatatlanságig alácsúszottak a fizetés tekintetében. Pedig ha van szükség lelképásztorokra, a kikre mindig lesz szükségük a vallást szerető szíveknek, akkor arról is gondoskodni kell, hogy *tisztességesen* megtudjanak élni. Ha egyébként nem készültek volna a jelentő ívek, csak azért, hogy így szemünk elé állíthatókká váltak elszenvedhetlen sebeink: akkor is igen sokra tudom azoknak értékét becsülni. Régen kellett volna ezt végrehajtani s talán egy vagy más tekintetben tovább volnánk! Az eddig nem ismert, mert elrejtőzve volt sebeink napvilágra kerülnek s hallgatóságon és hangosan kiáltanak: *gyógyítást kérünk.*

Dr. Tüdös István.

KÖNYVISMERTETÉS.

Temetés. Halotti beszédek és imák.

Írta Gulyás Lajos ev. ref. lelképásztor. Bolti ára 1 frt 20 kr. Kiszállítás 1895.

Gulyás Lajos neve nem ismeretlen egyházi irodalmunkban. A debreceni prot. lapban, Czelder Márton Figyelőjében és Evangéliumi Lelkeszi Társaságban gyakran olvas-

hattuk alapos tudományról, széles ismeretről tanuskodó műveit. Különösen egyházi beszédeivel, melyek sűrű egymásutánban jelentek meg az Evangéliumi Lelkeszi Társaság, vonta magára lelkész társainak figyelmét. Mindaddig műveit összegyűjtve nem láttuk. Nehány héttel ezelőtt jelent meg így Temetés című munkája, melyet Balogh Ferenc debreceni ref. theol. tanár úrnak ajánl tisztelete és baráti szeretete zálogául és adományozza az előtte kedves debreceni hittanszaki önképző-társulatnak szellemi hagyaték és örökségképen.

A mű, mint címe is mutatja, halotti beszédeket és imákat foglal magában, melyek alkalmosszerűségök és tartalmuk szerint 5 csoportra vannak elkülönítve. Minden csoportban 5 beszéd, 5 ima és 5 utó, vagy befejező beszéd van, kivéven az utolsó csoportot, mely predikáció címen három halotti egyházi beszédet és ezek előtti imát tartalmaz. Az első csoportbelieket gyermekek, másodikat ifjak, a harmadikat középkorúak, a negyediket öregek felett mondta el a szerző; az első predikáció egy vallásos, idős férfiú, a másodikat ennek neje, a harmadik egy lelkész és esperes temetésére készült. Minden beszéd felett jelezve van, kinek a temetésén, hol és mikor mondtattak.

A *beszédek* terjedeleme és kidolgozás tekintetében három osztályba sorozhatók. Vannak ugyanis olyanok, melyekben a vezérgondolat nincs részekre felosztva. Ilyenek az I— az V-ikig, a VII— a XIII-ikig, a XV— a XVII-ikig eső, és a XX-dik beszédek. Ez a csoport a leg gazdagabb; a 23. beszédből 16 ide tartozik. Tekintsük meg először ezeket.

Az első beszédnek ez a szentírási hely képezi alapeszméjét: örüljete az örülőkkel és sirjatok a sirókkal, melyet szerző, műve 137. lapján is Jézus mondásának állít, holott az Pál apostolé, Róm. XII. 15). Így szószerint nem ismerem a Jézusénak. A mi benne el van mondva, mind jó és helyes, mindamellét ez a beszéd az, melyet nem szívesen látok a többi jeles beszédek sorában. Mert gyermek felett volt elmondva, de egy szó sincs benne, mi a gyermekre vonatkoznék. Bemutatja ebben magát szerző, ki legelőször mondja el ezt koporsó mellett egyházközségében, mint oly lelkészt, kit nem a rideg kötelesség, hanem a részvét hív a koporsó mellé. Hogy a lelkész részt vesz hívei bánatában, hangsúlyozható a beköszönő beszédben. Koporsónál nem alkalmoszerű, vagy ha igen, akkor hangsúlyozható öreg ember temetésén is. Hanem a többi beszédek ellen még ilyen kifogásaim sincsenek. Erőteltjesek, lendületesek, meghatók azok, alkalmosszerűek és találóan jellemzők. A második beszédet művelt úri szülék gyermeke felett mondotta, kiknek eltűnt reményöket, mit fiok iránt tápláltak, oly híven tükrözi vissza e néhány szóban: „Ime ezen kedves gyermekre nézve bezárult a tettek mezeje, tehetségeit nem érlelhette meg kitartó előkészülettel, nem vívhatta ki magának a polgári érdem diszes koszorúját.“ 7. l. A III-ban melylyel „egy ősz magyar család egyetlen reményét“ temette, midőn „a koporsónál egy könyező ősz atya ült,“ a IV-ben, melyben azt tünteti fel, hogy az élet és halál nyomon kísérik egymást, az V-ben, melyben a képzelet segélyével oly megható vonásokkal eleveníti fel az elhunyt leányka örömet, játékát, egész kedvességét; mindenikben azt a lelkészt látjuk, ki igen jól ismeri a szülei szív érzelmait: reményeit, fájdalmait. A VII., VIII., IX. és X. beszédek ifjak felett mondtattak; a VII. egy leány, a X. szeretett feleség, a VIII. oly anya felett, kit egy kised és férj gyászol, a IX. oly családapá felett, ki ifjú özvegyet, nevetlen kiskorú árvákat hagyott maga után. Ezekben a veszteségnek nagysága: a szépen kifejtett hajdon koporsója, az árván marad gyermekek helyzete, a házasság-

társi kötelék szétszakadása több eszmét, több mondani valót nyújtanak szerzőnek. Egyikben a tiszta szívű felelősség és édes anya képe van előtte, ki örült a szeretett férjnek, a kedves gyermeknek, a rokonszenvnek, mely körülvette, a nyíló virágnak, a fényes sugárnak; a másikban szinte megrendít az enyészet ilyen rajzával: „A hova te lépsz, remény helyett kétségbeesés, öröm helyett fájdalom, a munkásság és mozgalom élénk zaja helyett tompa csend és rideg nyugalom üti fel uralmát. Ön enyészeti! te jössz és egy lehelettel kioltod a szemek élénk tüzeit, jéggé fagyfalod a vért az ereken, megállítod a szív dobogását, mint egy kegyetlen ellenség jelentél meg a család körében is, hogy a szeretet tiszta lángjánál összeolvadt szíveket egymástól örökre elszakasz” 52. l. Hasonló erő nyilatkozik a XI, XII, XIII, XV. beszédekben, melyek középkorúakra, a XVI, XVII. és XX. beszédekben, melyek öregkorúakra vonatkoznak. Igazán is szépen szól egy gróf temetésén, midőn a nemzeti jellem vonásait sorolja elő, mondván: „Porszemekből áll a kőszikla, cseppekől áll a tenger és az egyes emberek jelleme együttvéve alkotja a nemzeti jellemet. Ha az egyes emberek jellemében nincs meg a szépség, jónak, igaznak szeretete, a vallásos erkölcsi érzület: hiányzani fog az a nemzet életéből és jelleméből is.” 67. l. Megható és egészen bibliai beszéd a XIII., melyet véletlen támadt égés következtében meghalt nő felett tartott Jézus ezen szavaiból indulva ki: vigyázzatok és imádkozzatok! Ily jeles a XV. beszéd is, de ebben már nincs annyi a bibliából. A XVII-nek alap gondolatát nem látom egész tisztán kifejezve. *Hogy mennyit ér az ember, azt a férfinál a tettek, a nőnél az erények határozzák meg.* A fejtegetésből megérthető ugyan, mit akar a szerző mondani, de mivel az erényt csak úgy ismerjük fel és úgy lesz az értékes, ha tettekben nyilvánul s a tett értékét az erényes jelleg adja meg, látható, hogy az ellentét a férfi és nő munkaköre vagy hivatása közt e beszéd vezéreszméjében nincs kellőleg kifejezve.

A beszédek második osztályába sorozom a VI, XIV, XVIII és XIX. számúakat, mint olyanokat, melyekben szerző az eszmék szélesebb mezején jár, vezérgondolatait részekre osztja. A VI. egy joghallgató halála alkalmára íratott. Benne erre a kérdésre felel: a jeles tanuló halála miért nagy veszteség? ekkép: azért, mert az ilyen ifjú nemes munkára van hivatva; mert benne tehetség és erő nyilatkozik és végül, mert benne szilárd akarat semmisül meg. A XIV. erre felel: mi ad megnyugvást halálunkban? 1. azon öntudat, hogy szeretteink boldogságáért mindent megtettünk, 2. az a meggyőződés, hogy egy végtelen jószágú mindenható hatalom őrökdi hátrahagyott kedveseink felett és 3. azon boldogító remény, hogy egykor kedveseinkkel oly viszontlátás egyesít, melyet a halál és elválás meg nem szakaszt. A XVIII. kérdezvén: kit gyászol méltán halálában a közrészvét, feleli, hogy 1. azt, a kit életében nagy eszmék vezéreltek, 2. azt, kinek szívét nemes érzések dobogtatták. A XX. a polgári erények felsorolása és fejtegetése, melyekről szólva, az embert legelőször is mint magában álló egyéniséget kell tekintennünk, 2. a második erény, melynek egy derék polgárt ékesíteni kell: a családi érzület, 3. dik erény a honszeretet, a 4. a vallásosság. Ezek a gondolatkörök vannak megjelölve és fejtegetve a második osztályba sorozott beszédekben. A kitűzött eszmétől sehol el nem tér, fejtegetései következtetések, állításai igazak, átmenetei természetesen s mindenik elmélkedésén emelkedett ünnepélyes hangulat vonul át.

A beszédek harmadik osztályába három predikáció tartozik; az első textusa a CXII. Zsoltár 1. 2. 3. v., melynek alapján így tűzi ki tárgyát: Miért legyen a vallás

földi életünk vezére? Három részben felel rá: I. azért, mivel a földi élet a legszorosabb összefüggésben áll a túlvilági élettel; II. mert a vallás tanít meg azon szent és dicső kötelességekre, melyek az életnek igazi értékét és becset adnak; III. mert a vallásosan megfutott élet-pályára sohasem tekinthetünk vissza szégyennel és bánkódással. Nem szövetszerű. A zsoltáriró a szövegben az istenfélelem boldogító jutalmáról szól, a mennyiben — szerinte — megáldatik az istenfélő nemzetsége hatalommal és gazdagsággal. Más szempontból nincs e beszéd ellen kifogásom; a mik benne el vannak mondva, igazak. Szövetszerűség tekintetében is felette áll ennek a második, méginkább a harmadik vagy utolsó beszéd, mely annyira szövetszerű, hogy a szöveg szavai kepezik a tárgyalás kiindulását a részeknél. Előbbiből a nemes lelkű nő jellemvonásait ismerjük meg I Péter III. 3—4. v. alapján, az utolsóban pedig I. Mózes XXIV. 56. v. alapján a hű lelkipásztor búcsúszavait szellemesen és evangéliumi lélekkel fejtegeti.

Mielőtt az imák ismertetésére áttérnék, sietek itt megjegyezni, hogy ha szerző e beszédekben itt-ott a veszteség nagyságát erős vonásokkal, szinte megrendítően rajzolja is, nem mulasztja el egyetlenegyben sem mély vallásosságának, hívő lelkének vigasztalásával enyhíteni, meggyógyítani a gyászolók fájdalmát. Érezhető kifejezéseiben, mily igen óhajtja eloszlatni a gyászt, felszárítani a könnyeket. Ez a célja imáiban is, a melyek nem külön csoportban, hanem, mint Fördös Agendájában, az egyes beszédek után vannak nyomtatva.

Az imákra kevesebb kifogásom van, mint a beszédekre. Az elsőt tartom olyanának, mely ellen legtöbb észrevételünk lehet. Egy nagy betegséggel meglátogatott és sokat szenvedett gyermek koporsója felett nem kezdhettük imádságunkat így: Bölcseségről és *hatalmadról* emlékezünk meg stb. Isten hatalmát megismerjük sok mindenből, de kevésbé egy gyenge, elbetegesedett gyermek halálából. Ez első imában találunk példát, mit a többiben nem: az ima hangjának eltévesztésére, midőn olvassuk: bölcseségedet dicsérik még a csecsszopók is, *testi szervezeted minden egyes része, melyek közül mindeniknek megvan a határozott rendeltetése.* Ebben látunk tartalmi ellenmondást, mit a többiben nem: „mily szomorú ez a nap, melyen a hideg földbe kell tenniök azt, kinek hosszú *boldog életeért hozzád imádkoztak,*“ kevésbé lejjebb: *oh könnyörgést meghallgató,* mindenható Atyánk! Néhol szeret hosszasan imádkozni, mint látjuk a III. és VII. beszédek után, de túlságba nem megy. A feltámadás és az örökélet erős hite, ihlet, buzgóság, szép folyékony nyelvezet jellemzik az imákat. Egy példát a sok közül: Nyugtasd meg e hit által édes Atyánk, Istenünk a most kesergőket is, mond nekik, hogy a halál a te akaratod szolgálja, a koporsó olyan hajó, mely egy jobb haza révpartján köt ki, hol siralmas bujdosásunk után örök béke s boldogság vár reánk 94. l.

Mérlegre téven így e munkát, minthogy benne a sok jó tulajdonság elnyomja a kifogás alá esőket, minthogy használatkor ezek is kijavíthatók: caatlakozom ama nagyteknélyű, tudós férfiakhoz, kik azt előzetesen átnézték s én is arra a meggyőződésre jutottam, hogy e papi dolgozatok lelkésztársainknak igen jó segítségül vagy könnyebbségül szolgálhatnak“ (Sz. K.). És annál fogva, mert ismerem szerző nagybányai lelkészkedését, mert hallottam is néhányat közülök, midőn a koporsók felett elmondotta s mert olyan is van köztök, melyből én és családom, mint gyászoló felek vigasztalást merítettünk: tanubizonyságot teszek arról, hogy *ezek a papi dolgozatok szívből jöttek és szívhez szóltak.*

Biki Ferencz.

KÜLFÖLD.

A francia ref. egyház köréből.

(Vége.)

A francia ref. egyház a folyó év első hónapjaiban több nagy veszteséget szenvedett. Három kitűnő fia hunyt el, három elsőrangú írója és tudósa, kiket — bár külsőleg mind más-más ország kötelékébe tartoztak is — méltán tekintett édes gyermekeinek a francia ref. egyház és tudományosság.

Secrétan Károly lausannei tanár, philosophus volt az egyik vesztesége, ki január 24-én halt meg 80 éves korában. Hitrokonaink úgy siratták őt, mint a francia nyelvű protestantizmus s a jelenkori philosophia egyik legkiválóbb mesterét. Főműve: *Philosophie de la Liberté* (A szabadság philosophiája), melyben a kötelesség érzelmére és a szabadság eszméjére igyekezett alapítani bölcsészeti rendszerét. További műveit: *Vizsgálódások a módszer felől*, *Az ész és a keresztyénység* ugyanez az erőteljes és eredeti alap gondolat sugalmazta, a mely oly magas szempontból ítélte meg az embereket és eszméket. Később a darvinizmus álláspontjához szegődött s ez alapról a Krisztus istenségét pusztán erkölcsi istenségnek tekintette. *A civilizáció és a hitvallások* című művében, mely élete második korszakának főműve, a szocialis kérdésekkel együtt a jelenkor legnehezebb problémái közül többet felölelt s az erkölcsi érzésre, a megtérésre, a hitre való utalással oldotta meg azokat. Örök dicsősége marad, hogy a maihoz hasonló században, mely telve van kételylyel, hévvel követelte vissza az erkölcsi és vallásos lelkiismeret jogait. Az *Institut*, mely őt levelező tagjává választotta s a jelenkor annyi gondolkodójának elismerése fényesen bizonyította, hogy mily magas állást foglalt el a lausannei mester a szellem világában.

Egy hónap múlva követte őt a francia protestantizmus legnépszerűbb történetírója: *Puaux Ferencz*, 88 éves korában. Vele az ébredési korszak utolsó képviselőinek s a ref. egyház legeredetibb s legérdekesebb alakjainak egyike szállt a sírba. *Puaux* előbb az ügyvédi pályára készült, de később lelke mindinkább a vallásos kérdések felé fordulván, 32 éves korában, mint házas ember s családapa, elment a montaubani theol. akadémiára s ott hallgatott 3 évig. Több helyen volt lelkész, utóljára Mülhausenben, Elsassban, honnan kevéssel a német-francia háború előtt vonult nyugalomba. Mint szónok is kiváló volt, de különösen irodalmi művei tették nevét ismeretesebbé. *Kisebbségi iratai a jelenkor számára*, *A pápaság elemzése* mindenüvé elhatottak; hosszas vitákat folytatott egyes kath. írókkal s époly hévvel támadta a szabadelvű rationalismust is. Egy kitűnő hitvitázó minden tulajdonsága megvolt benne: a dolog mélyére hatolás s ez alapon az ellenfél gyöngeségének gyors felismerése, az élcz, humor, elevenség. Mind e tulajdonságok nála a szilárd meggyőződés szolgálatában állottak, melynek alapja a szentírás, éltetője az ős hugenották hitével és hősiességével való állandó érülködés volt. A francia reformatiót egyenesen az apostoli hagyomány folytatásának tekintve, nem fogadta el se Róma babonáit, se a rationalismus elméleteit. Ismerve a nép izlését, népszerű nyelven igyekezett írni s irataival, értekezéseivel, történelmével jelentékeny tényező volt francia hitrokonaink történelmi érzékének felébresztésében. A francia ref. egyház történetét két alakban is megírta: egy nagy terjedelmes, alapos műben s egy népszerű mun-

kában, a mely gyorsan elterjedt a francia nyelvű egyházakban s számos kiadást ért.

Márcziusban *Schmidt Károlyt*, a strassburgi egyetem theol. tanárját vesztette el a francia protestantizmus. Schmidt történetíró volt, utolsó tagja annak a kitűnő csapatnak, mely a strassburgi theol. facultást 1870 előtt ékesítette. Sok, s alapos történeti munkát írt. Senki nem tanulmányozhatja a XVI-ik századot, nem szállhat vissza annak eredeti kiindulási pontjáiig, nem értheti meg a középkor vágyakozását egy jobb társadalmi és vallásos világ iránt, ki az ő műveit nem ismeri. A feliratok akadémiája *Az albigensek története*, a francia akadémia *Történeti tanulmány a római világ polgári társadalmáról s ennek a keresztyéniség által való átalakulásáról* című művét tüntette ki dijaival. A mystikusok, Gerson, Eckart, Tauler, Suso s Bázeli Miklós felől írt művei maig is alapját képezik minden e tárgyról írt újabb munkának s egy sor sem írható a francia reformatio első korszakáról, a nélkül, hogy *Gérard Roussellról* írt remek könyvét ne forgassák. Kitűnő életrajzokban ismertette Farel és Viret, Pierre Martyr Vermigli, J. Sturm és Melancthon életét; írt egy Vezérfonalat a nyugoti egyház történetéről a középkorban. Tanszékéről 1877-ben vonult vissza s ettől fogva Elsass és Strassburg irodalmi multja megismertetésének szentelte idejét. Két kötetes műve *Elsass irodalom-története a XV. század végén s a XVI. elején* s számos monographiája valódi remekei a türelmes és biztos nyomozásnak. Halála az elsassi és a francia protestantizmust egyaránt gyászba borította; mindketten egyformán siratják a hit és tudomány erős bajnokának kidöltét, kinek művei az egész protestantizmus díszére váltak.

IRODALOM.

* **Az egység és többség tana a büntető jogban** (egy büntetendő cselekmény és bűnhalmazat). Írta *Dr. Finkey Ferencz*, a sárospataki jogakadémia nyilvános rendes tanára. Sárospatak, 1895. Egy nagy nyolcadrés alakú, sűrűn nyomott, 13 ív terjedelmű szaktanulmány címe ez, a melyet a feltörekvő ifjú jogtudós, mint tudjuk, egyetemi magántanári dolgozatul készített. A kérdés, a melyet széles irodalmi tájékozottsággal, világos és szabatos nyelven s erős kritikai érzéssel tárgyal, egyik legvitásabb kérdése a büntető jognak s jól esik feljegyeznünk, hogy eddigelé is több előkelő hazai büntető-jogász fejezte már ki elismerését az ifjú szerzőnek a sokat ígérő nagy tanulmányhoz. Szerencsének tartjuk főiskolánk jogakadémiájára nézve, hogy a hagyományos pataki tanár-szellem a maga teljes becsvágyában kezd nyilatkozni az ifjú jogtudósban, a kinek szívből kívánunk további sikereihez törhetetlen munkakedvet. A csinos kiállítású mű ára 1 frt 20 kr.

* **Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Névkönyve az 1895-ik évre.** 38-dik évfolyam. Szerkesztette *Tóthfalussy József* püspöki titkár, Kolozsvár. Ára 1 frt 35 kr. Egy vaskos kötet 440 lap terjedelemben, csinos kiállításban. Eddig is a legkitűnőbb volt az erdélyi atyafiak névkönyve, ma még annál is inkább. Az új viszonyok figyelembe vételével készült s megtudható belőle az egyes hivatalnokok évszáma, hivatali kora, az egyházközség osztálya, vagyoni helyzete (egészen a templom, torony, harang feljegyzéséig), sőt a más felekezetűek létszáma is, mintegy tájékoztatásul — azt hisszük — arra nézve, hogy hol, miképen vagyunk fenyegetve. Az egyes helyeknél a posta-

távirda állomás is említve van. Mint rendesen, most is közöl egyháztörténeti adatokat és pedig a marosi egyházmegye történetéből hat egyházközségről. Pontos tartalomjegyzék, betűrendes névmutató s az időközi változások jegyzéke rekeszti be. Költséges, fáradságos mű, de mindenesetre dicséri mesterét s a kerületet; beválik mintának is.

* „**Svájc árvaházai**“ cím alatt írt egy érdekes tanulmányt legközelebb *Brocskó Lajos*, a budapesti árvaház igazgatója saját közvetlen tapasztalatai alapján. Sok dicsérettel ismerteti a több tekintetben mintaszerű köztársaságnak áttanulmányozott árvaházait, azok épületeit, berendezését, nevelési oktatási rendszerét, a bázeli árvaháznak még napi rendjét is. Megemlékezik az ilyenmű nevelés ellen fel-felmerülő nézetekről, vádakról (fényes paloták, nagy kényelem, elkényeztetés, egyoldaluság, túlságos értelem fejlesztés stb.) s azokat részint cáfolja, részint javításokat ajánl azok helyett. A tanítóképzésről s a gyakori tanítványváltozásról sok tanulságos megjegyzése van s egy egész árvaház külső, belső képét élénken tárja az olvasó elé. Nyomatott Debrecenben a „Csokonay“-nyomdában; ajánlva van br. Kochmeiszter Frigyesnek, a prot. országos árvaegyesület volt elnökének; ára 1 korona, terjedelme 61 lap, tiszta jövedelme a prot. országos árvaház javára van felajánlva. Árvaházak, internátussal ellátott nevelőintézetek s általában az árva-nevelés-ügy iránt melegen érző ember-barátok méltán érdeklődhetnek iránta.

* **Alkalmi imádság és beszédek**, nemzeti ujjászületésünk emléknapjára *március 15-ikére*. Irta *Fülöp József*, körmendi ev. ref. lelkész. Ára 20 kr. Nyomatott Kőrmenden 1895. A „Bibliai Elmélkedések“-ről ismeretes szerző lángoló honfiúi érzelmeit tolmácsolja ez a 29 lap terjedelmű füzet, a melynek bevezető sorai március 15-ikében találják fel az egyedül lehetséges nemzeti ünnep ismertető tulajdonságait s buzgón ajánlják azt a közös megünneplésre. Azután egy alkalmi imádság következik benne Révész Bálinttól kölcsönzött (a szerző beszámol ezzel) részletekkel s erre négy hazafias beszéd bibliai textusokon építve (Esaías XLI, 10; Eszter IX, 20, 21, 28; 118. Zsolt. 24. v; II. Korinth. III. 17.) s végül egy „Március Idusán“ című költemény, a mely a „Rába-Vidék“ című lap 1892-iki folyamában jelent meg. A beszédek és költemény egyképen őszinte érzés szüleményei, mindazáltal nagyobb igények nélkül. Nem csekély érdemük a beszédeknek, hogy templomi alkalomra készülvén, szerencsésen ki tudta kerülni szerző a túlságba csapódást s személyek helyett következetesen megmaradt az elvek dicsőítése mellett, sőt bizonyos egyházas jelleget is tudott biztosítani beszédeinek. A március 15, mint nemzeti ünnep évről-évre jobban hódít köztünk s így az ez alkalomra írott beszédek vásárlóinak is inkább-inkább szaporodniuk kell.

* **A magyar nemzet történetéből**, melyet Szilágyi Sándor szerkesztésében az Atheneum irodalmi és nyomdai részvénytársulat ad ki, már 25 füzet jelent meg. A 21-ik füzet az I. kötet befejeztetett. Ez a kötet, melyhez bevezetést *Vaszari Károly* hercegprímás írt némi katolikus színezettel, 301 lapon tartalmazza *Magyarország történetét a honfoglalásig és a vezérek korát*. Az első fejezetet *Fröhlich R.*, *Kuzsinszky Bálint* és *Nagy Géza*, a másodikat pedig *Marczali Henrik* írta meg az eddig ismert adatok feldolgozásával. A második kötet, mely az *Árpádok korát* tárgyalja, szintén a Marczali műve lesz. A számos illusztrációval és műmelléklettel ellátott nagybecsű munkát ismételve ajánljuk lapunk t. olvasóinak figyelmébe. Az egész mű 10 kötetben jelenik meg s ára kötetenkint 6 frt, egy-egy füzet ára pedig 30 kr.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Vallásos felolvasás Sárospatakon.** A Gusztáv Adolf emlékére rendezett ünnepély sikerétől bátorítottva, elhatározták a theol. akadémia növendékei, hogy időnként, a főiskolai énekkar közreműködése mellett, szavallatokkal egybekötött vallásos felolvasásokat fognak tartani a főiskola imatermében, a vasárnapi délutánokon. Szép törekvésökben több mint egy hónap óta akadályozták már őket újabb és újabb halálesetek, a melyek az énekkart s a felolvasók egyrészét elszórtották Sárospatakról. Végre mult hó 26-án, a délutáni istenitisztelettel kapcsolatban megtarthatták a bemutatkozást a tanári kar, az ifjuság és a városi közönség biztató érdeklődése mellett. A 66. dicséret első versének orgonán kísért eléneklése után, *Rohoska József*, IV. é. theológus ifjú imádkozott, s ez az imádság helyettesítette ezúttal a délutáni istenitiszteletet. *Püsztor Sámuel* szép orgonajátéka végén a theol. akad. mostani szakelnöke vázolta néhány szóval a felolvasások célját. Három szempontból vallotta azokat kívánatosaknak: 1-ször mert újabb ösztönül szolgálhatnak a theol. akadémiai ifjúságnak a tanulmányozásra, a mind mélyebb-mélyebb önképezésre. 2-szor, mert szerencsésen tájékoztathatják a nagy közönséget a theol. akadémiai ifjúság gondolkozása, törekvései s egész lelki élete felől s így hozzájárulhatnak a papi pálya iránt nyilatkozó balvélemények elhárítására s 3-szor, mert a nagy közönségre is lehetnek azok némi haszonnal, főként az által, hogy időnként huzamosabban pihenhet meg, a multnak és jelennek bizonyos eszményei előtt, most a bibliának, majd egyházi multunknak egy-egy lélekemelő pontján, vagy szívhatja a vallásos költészet edes illatát stb. Miután a mindennapi élet s az uralkodó szokások úgy is nyujtanak elég alkalmat a könnyebb fajta szórakozásra, melegen ajánlotta szakelnök a theol. akadémiai ifjúság által tervezett s komolyan szórakoztató alkalmakat a közönség pártfogó szeretetébe. Nyomban ezután *Vas János* IV. éves theológus ifjú lépett szószékre és igazi tárgy szeretettel, alapos lélektani ismeretekkel festett egy vonzó képet arról a Saulról, a ki Pállá lett s mint ilyen többet tett egymaga a Krisztus ügyéért a többi összes apostoloknál. A keresztyénység neki köszönjön leg-többet — mondá a felolvasó — a Jézus Krisztus után, a keresztyénység áldásaiért. A szíves éljenzéssel kísért felolvasás után, *Janka Károly* IV. éves theológus ifjú szavallta el Várady Antalnak Judás Iskarióthját, a nagy szenvedélyeket tolmácsoló részletekben szinte megrázó hatással. Majd az énekkar adta elő Abtnak egy műdarabját azzal a kiváló szabatossággal, mely ez éven át annyiszor vált már dicséretére helyben és vidéken. A vallásos ihlet szülte szép dalmű teljesen beillt a műsor keretébe s bizonyára emelte is azt. — *Rohoska József* olvasott ezután „Nagy Konstantin első keresztyén császár vallásügyi törekvéseiről“, s felolvasásából megérthette a közönség azt is, hogy a vallási és egyházi téren mutakozó tulkapások egy része milyen régi eredetű s levonhatta azt a kétségtelen következtetést, hogy az egyház és állam közti viszony tisztázása nem tartozik a könnyű feladatok közé. Majd *Zsoldos Benő* II. éves theol. ifjunak „Jefte fogadalma“ című, ez alkalomra írott, bibliai költeményét olvasta fel *Séra János* I. éves theol. A közönség a szerzőt is látni kívánta és szíves éljenekkel bátorította a további próbálkozásra. A felolvasott tanulmányok és költemény az ifjúsági lapban fognak megjelenni. Szakelnöki zárszóval s a 66. dicséret 3. versének eléneklésével végződött a kissé hosszúra nyúlt ünnepély. Jól mondta a szakelnök, hogy a formát talán még nem találták el, mert hát „minden kezdet nehéz“, de mert a keresésére készek, bizonyára el is találják, főként, ha a közönség

szeretete áll mellettök biztatás és jutalom gyanánt. Előre az önképzésre sarkaló s virágokkal kecsgetető mezőn!

— **A sárospataki szépművészeti és régészeti múzeum** a napokban egy, a tizenhetedik századból eredő értékes böttal gyarapodott, melynek rézfogantyúja ötvösműhelyből került ki. Bogyai Gyula, lengyeltóti törvényszéki bíró úr, a husvétii ünnepeket rokonai körében töltvén Sárospatakon, főiskolánkat is meglátogatta s a szépművészeti múzeumunkban látottak felett fellelkesülve, azon ígéretet tette, hogy a maga részéről és dunántúli ismerősei körében is törekedni fog arra, hogy gyűjteményünket gyarapítsa. Ő küldte ezen értékes bot-példányt a Bogyay-család régi fegyvertárából. Bartha József, visi ref. lelkész úr régi nyílhegyeket, Kálniczky Endre, putnoki ref. lelkész úr pedig egy frtot adományoztak muzeumunknak. Fogadják az adományozók mély köszönetünket. Vajha példájok másokat is felbuzdítana, vajha mennél többen éreznék: milyen fontos hivatása van az ilyen gyűjteményeknek nemcsak a tanuló ifjúság, hanem a nagy közönség műveltségének emelése körül is! Megemlítjük e helyen azt is, hogy a Tómpa-szoborra Nagy Elek VI. gimnáziumi osztályú tanuló és Varga József szikszói lelkész egy-egy forintot adományoztak. Fogadják köszönetünket.

— **A sárospataki ev. ref. főiskola, állami tanító-képezde** — és a s.-a.-ujhelyi róm. kat. főgimnázium a Kazinczy-ünnepélyt *Széphalmon június 12-én d. e. 10 órakor tartja*. A t. közönséget tisztelettel meghívja a három tanintézet igazgatósága.

— **Felhívás.** Mindazokat, kik a jövő 1895/96-ik iskolai évre a főiskolai tápintézetbe felvétetni óhajtanak, felhívom, hogy kellőleg felszerelt folyamodványaikat hozzam, mint a tápintézet jelenlegi felügyelőjéhez, június 20-ik napjáig adják be. A folyamodványok felszereléséről a tápintézeti alapszabályok 8-ik §-a így szól: „A jótéteményért folyamodók folyamodványaikat tanulmányi bizonyítvánnyal és hitelesített adókönyvi kivonattal szerelik fel. A folyamodványban a folyamodó élő testvéreinek száma, kora, állása és helyzete is feltüntetendő. A már élvezett hely megtarthatásáért folyamodók kérvényeihez semmiféle melléklet nem szükséges. A folyamodványokat a nagytiszteletű s tekintetes igazgatótanácshoz kell címezni.” Sárospatak, 1895. május 30.

Szívós Mihály, tápintézeti felügyelő.

— **Az egri missiói egyháznak** május hó 26-ikán tartott meg a. konfirmációi ünnepély. A konfirmandusok 14-en voltak. Hárompák születéshelye: Eger, kettőnek: Korlát, egynek: Mező-Keresztes, egynek: Fülöp-Szállás, egynek: Nyíregyháza, egynek: Aranyos-Torda, egynek: Békés-Csaba, egynek: Szilvás, egynek: Lubenyék, egynek: Nagy-Réde, egynek: Nagy-Kálló — A presbiterium áldozatkészségéből konfirmációi emléklap, új-szövetség s imakönyv osztatott ki közöttük; ők magok pedig virágokat osztogattak a gyülekezet tagjainak s 5 frt 30 krt raktak össze az egyház *katekhéta* alapítókéjének a nevelésére.

— **A debreceni kerületi tornaversenyen** Sárospatak is részt vett főgimnáziumával és tanító képezdjével. Május 26-án délben indult el *Kiss Elek* tornatanár vezetésével a főgimnáziumból 43, a képezdeből 32 növendék. Kísérő tanárok voltak amazoknál: *Csontos József* és *Ellend József*, emezeknél *Kötse István* és *Hodossy Béla*. Még az út elején igen kellemes meglepetés volt, hogy Szerencsen *Vitányi Bertalan* ügyvéd a tanárokat és a főgimnázium ifjait vendégszerető házába hívta s igazi magyaros szívességgel és bőséggel megvendégelte. A sárospataki főiskola és annak ifjúsága iránt kifejezett meleg érdeklődéseért s a szíves vendégszeretetért fogadják e helyen is szíves köszönetünket. Este 8 óra tájban ért a vonat Debrecenbe, mely város már ekkor tele volt a

különböző iskolák növendékeivel. *Eötvös Károly Lajos* tanfelügyelő szívélyesen üdvözölte a sárospatakiakat, mire a sárospatakiak részéről *Csontos József* tanár válaszolt. A főgimnáziumi ifjúság egy tömegben a kereskedelmi akadémiában, a képezde ifjúsága pedig az árvaházban szállásoltatott el. A tulajdonképeni verseny május 27-én délután 1/2 3 órakor kezdődött. A főiskola udvaráról indult ki az igazán díszes menet, melyben 24 iskola részéről 900—1000 tanuló vett részt, mindannyi festői torna egyenruhában. A felvonulás, szabadgyakorlatok és szertornázás kellemes látványa után az egyéni versenyek következtek, melyek közül némelyek az idő előhaladottsága miatt, megtarthatók sem voltak. A sárospataki főgimnázium ifjai az egész tornaversenyen derekasan megállották helyöket és bebizonyult, hogy a sárospatakiak tornatanítása egészen magas színvonalon áll. Azonkívül, hogy ifjaink tisztességes és komoly magaviseletükkel impónáltak, a versenyekben több elsőrendű díjat nyertek el. A sárospataki tanítóképezde kötélhúzásnál győztes lett a debreceni tanítóképezde felett, ugyancsak a sárospataki főgimnázium a hőmezővásárhelyi felett. Magasugrásnál a VII-ik osztálybeliek II. csoportjában *Kulcsár Kálmán* első díjat, távolugrásnál a VII-ik osztálybeliek II. csoportjában *Piskóty Ferenc* első díjat, a VIII-ik osztálybeliek II. csoportjában *Horváth Dezső* első díjat, versenyfutásnál a VIII-ik osztálybeliek között *Tariska Dezső* első díjat, akadály versenynél a VIII-ik osztálybeliek között *Horváth Dezső* második díjat nyert. Egy kis követelődzéssel úgy az ellátás, mint a versenyek rendezése stb. ellen jókora kifogásokat is tehetnénk, de azokról ezúttal hallgatunk. *Cs. J.*

— **A debreceni ev. ref. egyház** a lehető legjobban akarván betölteni a nagyhirű K. Tóth Mihály helyét, *Mitrovics Gyula* sárospataki theol. tanártársunkra, főiskolánk lelkészére, kerületünk főjegyzőjére vetette szemeit. Feltűnik eddig ezt a hírt nyilvánossá tenni, mert szívről szívünk attól a gondolattól, hogy annyiunknak szeretett mesterét el kellene veszítenünk; de egyházi lapjaink már szóltak e mozgalomról pár szóval, a debreceni világi sajtó pedig majdnem naponként tárgyalja ezt s így mi sem hallgathatunk többé róla. Tény az, hogy a M. Gy. szónoki híre, tudományos neve arra bírta a debreceni egyháztanács néhány kiváló tagját, hogy megpróbálják őt tőlünk elhódítani. Tény, hogy a presbiterium nagy többsége — talán épen a M. Gy. személyére való tekintetből — kimondta a meghívás útján való választást s M. Gy. személyében nagy lelkesedéssel meg is állapodott. De aztán az is tény, hogy a másként gondolkozók elkezdtek a más egyházkerület nagy embere ellen agitálni s nem igen válogatósak az eszközökben, mert főiskolánk dogmatikus álláspontját is ferdén ítélik meg s illetőleg készek hamis színekkel is megfesteni bennünket s köztünk épen a kiszemelt egyént — egész az atheista-ságig. Nem tudják, hogy mit cselekszenek s nem ismervén igazán sem minket, sem M. Gy. theol. álláspontját, meg lehet nekik bocsátani. Mi szívesen meg is bocsátunk. M. Gy. pedig — ha csakugyan megfosztatunk tőle — bizonyosan fényesen fogja megcáfolni ellenfeleit s úgy szónoki egyéniségének varázsával, mint az efézusi vádak ellen hatalmasnak bizonyuló erejével hódolatra fogja bírni azokat is, a kik bármi okból ellenségeikül szegődtek. Irigyeljük a debreceni egyház szerencsáját, ha neki az is sikerül, hogy M. Gy.-t magáévá tegye s abba a helyzetbe juttasson minket, hogy nekünk is elmondhassa valaki: „mit álltok itt, nézvé a mennybe?”

— **Tómpa szelleme Sárospatakon** hú tisztelőkre talált s a „Tómpa-szobor” jövődjében a hitetlenek is bízni kezdenek már itt a jelek után. Az általunk is említett

műkedvelői előadás ugyanerre a szép célra mult hó 25-én csakugyan megtartott s mint előre írtuk, a magasabb igényeket is kielégítette. Dr. Bartha Béla jogtanár, a »Tompaszobor ügy«-nek különben is leglelkesebb szószólója, mint igazgató s tanártársai: dr. Finkey Ferenc és dr. Mitrovics Gyula dicséretes buzgóságot fejtettek ki a siker érdekében s úgy a darab megválasztása, mint a szerepek tapintatos kiosztása által, továbbá a rendezés és előadás körül sokképen igazolt ügy-szeretetükkel sokak elismerésére tették magukat és műkedvelő társaikat érdemessé. A Csiky G. »Nagymamája« alig került színre valaha olyan összevágó előadásban műkedvelők által, mint a mondott napon Sárospatakon. Nem a mi lapunk tiszte színházi jelentéseket és bírálatokat közölni, éppen ezért az egyes szereplőknek csupán neveit jegyezzük ide, a mit azonban már mi is méltán megtehetünk, hiszen, a ki a Tompa nevének terjesztéseért megfárad közöttünk: az az irodalmi jó izlés és nemesebb gondolkodás terjesztésére is közreműködik, sőt a sárospataki főiskola iránti érdekeltség gyarapításához is hozzájárul, amennyiben Tompa itt indult meg írói pályájára s bizony illő lesz, ha szobra is itt, vagy itt is fogja hirdetni a késő idők muzsáinak: Excelsior! De ime a műkedvelők névsora: Dr. Bartha Béláné, (Galambosné), Kádár Gyuláné (Pintér Karolin), Maklár Ilonka (nagymama), Debreczeni Jolán (Mártha), Radácsi Erzsike (Szerafin), Zsindely Etelka (Piroska), s hat nevelőintézeti növendék (Both Juliska, Debreczeni Ilonka, Maklár Margit, Nagy Szeréna, Radácsi Margit Trócsányi Juliska); továbbá: Dr. Bartha Béla (Tódorka Szilárd), Dr. Finkey Ferenc (Örkényi), Dr. Mitrovics Gyula (Kálmán), Rohoska József (Kosztá), Fodor Zoltán (Ernő), Nagy Ignác (pincér), Wittchen Aladár (ügyelő), Janka Károly (sugó) Az ifjúsági zenekar szép dalaival áldozott Tompa szellemének. Az előadásra vidékről is szép számmal jelentek meg s a tiszta jövedelem 100 frt körül mutatkozik. Gratulálunk.

— **Egy derék ev. ref. ember végrendelete.** Széjjártó Sámuel királyi tanácsos végrendeletileg hagyott a losonci ev. ref. egyháznak 20,000 forintot, 2 házat és földbirtokot, a Magyar Prot. Irodalmi Társaságnak 400 frtot, a pápai ev. ref. felső leányiskolának 500 frtot, a budai ref. templomnak 600 frtot, a M. Tud. Akadémiának abszolút becsű dráma és színmű jutalmazására 1000 frtot. Jótékony célra tett hagyománya mintegy 40000—50000 frtra megy.

— **A közoktatásügyi tanács reformja** ügyében értekezletet tartott legközelebb a vallás- és közoktatási miniszter. A két napig tartó tanácskozás eredménye az lett, hogy a közoktatási tanács továbbra is fentartandó, de úgy, hogy annak rendelkezési joga ne legyen, hanem az csak mint véleményező organum szerepeljen. A miniszter kijelentése szerint jövőre iskolai törvényjavaslatok, tantervek, iskolai rendtartások, fegyelmi szabályzatok stb. kerülnek a tanács elé és nem konkrét adminisztratív természetű ügyek. A tanszer- és tankönyvbírálat a tanács kezéből kivétetik. A tanács egyik feladata az iskolák látogatása s épenezért tagjainak számát szaporítani fogják, még pedig vidéki tagok kinevezésével. Egy rövid szabályzat készítésre négy tagú bizottságot kért fel a miniszter.

— **Konfirmációi ünnepély Sárospatakon.** Az egyház-községhez tartozó gyermekek, több hétig tartó előkészület után mult hó 26-án tettek ünnepélyes vallást hitökről a délelőtti isteni tisztelet alkalmával, számszerint 46-an, (18 fiú, 28 leány) a főiskola imatermében, a mely most a városi gyülekezetnek is temploma. A különböző képzettségű növendékek egy része, a huzamos előkészület mellett is, igen birkozott az u. n. »kis-könyv«,

»agenda« vagy »katekchismus« tömör nyelvezetével s meghatározásaival; az érettebbeken azonban öröm volt tapasztalni, hogy jóval többet is tudnak, mint a mennyit a »kis könyv« betűje foglal magában. A gyülekezet szép számban kitartott a szertartás végéig, a mi már javulásnak jele s szívesen imádkozott lelki pásztorával az új egyháztagok boldogságáért. Az illetők bizonyítványt kapnak erkölcsi nagykorúságuk igazolásul. Ez alkalommal Buza Margit nevében s mintegy hálául az ő konfirmációra való előkészítéseért és konfirmáltatásáért, az ő szerető szülői egy úrasztali kenyérhez való ezüst tállal ajándékozták meg az egyházközséget.

— **A tanárjelöltek internátusa** ügyében mult hó 23-án több tekintélyes szakemberrel értekezletet tartott a vallás- és közoktatási miniszter, a ki megnyitó beszédében kijelentette, hogy az internátust ideiglenesen a csillag-utcai Kerkápoly-féle házba helyezi el. Beöthy Zsolt azt óhajtja, hogy a belakók kellő szabadsága biztosítva legyen, de mégis bizonyos felügyelet alatt álljanak; óhajtja, hogy az internátusban gyakorlati szaktanfolyamok legyenek s a modern nyelvek tanítására állandó nyelvmestereket alkalmazzanak. Heinrich szerint a szervezendő kurzusokkal iskolaszerű jelleg adatnék, ő az internátust arra valónak tartja, hogy ott a tanárjelöltek nyugodtan, anyagi gondoktól menten dolgozhassák fel azt, a mit az egyetemen hallgatnak. Fináczy azt tartaná célszerűnek, ha a jelenlegi tanárképzőt eltörölnék s az internátus és a gyakorlóiskola lenne együtt a tanárképzés organuma. Erödy B. a modern nyelvek tanítására franciaországi fiatal tanárjelölteket óhajt alkalmaztatni. Több felszólalás után az internátus szabályzatának kidolgozására egy bizottság neveztetett ki. A miniszter kijelentette, hogy a szeptemberben megnyíló internátus tagjait részint olyan ifjakból fogja kiválogatni, a kik már az egyetemen tanultak, részint pedig azok közül, a kik csak a jövő iskolai évben iratkoznak be az egyetemre. Az internátusban — mint már tudjuk — 30 ifju kap 500—500 frt ösztöndíjt.

— **A felekezeti tanárok fizetése ügyében,** a máramaros-szigeti tanári kör felkérése folytán, az országos tanáregyesület választmánya felíratot intézett a vallás- és közoktatási miniszterhez. A felíratra mult hó 7-én következőleg válaszolt a miniszter: „Az országos középiskolai tanáregyesület választmányának a felekezeti középiskolák tanári fizetései tárgyában hozzám intézett s. f. évi március hó 11-ről keltezett felíratára van szerencsém nagyságodat, mint az egyesület elnökét arról értesíteni, hogy a felekezeti középiskolák fentartásával az 1893 évi IV. t. c. életbeléptetése óta kötött összes szerződésekből a tanári fizetéseket mind elődeim, mind én, lehetőleg az állami mérték szerint vétettük fel, a régibb szerződéseknek e célból való fokozatos revisióját pedig szintén megindítottam. Gondoskodni fogok, hogy az összes régi szerződések a rendelkezésemre bocsátott anyagi eszközök arányában egymásután megújittassanak s a változott viszonyok szerint módosíttassanak.“

— **„Egyházi ügyben portómentes.“** Ilyen felíratot látják el a róm. kath. esperesek és plebánosok azokat a leveleket, melyekben azokat a bizonyos nyomtatott blankettákat küldözik, melyekre a néppárt vezéreinek, gr. Zichy Nándornak és gr. Eszterházy Miklós Mórinnak tájékoztatásul a választó közönségre vonatkozó statisztikai adatokat jegyzik fel. A »Pester Lloyd« értesülése szerint, a postaigazgatóságok e miatt a jövedéki kihágás miatt már meg is indították az eljárást.

— **Lapunk jelen számához a kolozsvári ev. ref. theologiai fakultás tájékoztatója van mellékelve.**

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: »Egyházlátogatás» *Optimista*. — »A német nyelv a középiskolában.« *Rácz Lajos*. — »A protestáns templom építészeti stíl.«
Katona György. — »Jefte fogadástétele« *Jámbor Lajos*. — »Lelkész-értekezlet Bodroglőn.« *Réz László*. — »Vegyes
közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek« — »Pályázat.« — »Hirdetések.«

Egyházlátogatás.

E lapok f. évi 20. számában Andrásy Kálmán „Egy fontos közigazgatási kérdés” című cikkben egy határozattal foglalkozik, melyet állítása szerint a felsőszabolcsi egyházmegye gyűlése hozott, melynek lényege az, hogy az egyházlátogatóság nem nyomozó-bizottság, hanem az illető egyházak jelentéseit feljegyző, az iskolákat megvizsgáló küldöttség.

Magam részéről sem értek egyet e határozattal, általában az egyházlátogatás mai menete és eljárása ellen kifogásaim vannak. Ismeretes, hogy úgynevezett „Egyházlátogatási jegyzőkönyvek” vannak, melyben 7 csoportba osztott kérdőpontok szerint vizsgáltatik meg az illető egyház, azaz hivatnak feleletre annak előjárói. Eltekintve attól, hogy olyan táblázat összeállítása, mely minden egyháznak, minden speciális ügyét felölelné, csaknem lehetetlen: csupán azon megjegyzésem van az olyan vizitációra, mely ilyen papíroson szokta vizsgálni az egyházak állapotát, hogy az ugyan akár otthon ülhetne ekkélsziájában, s elküldhetné a táblázatot kitöltés végett az egyes egyházaknak. Mert tegyük fel, hogy a legkényesebb ügyekben a presbitérium és lelkész érdekelve vannak és pedig nem előnyösen s érdekek azt követeli, hogy a valóságot elhallgassák, vagy elferdítsék: ily esetben az egész látogatási jegyzőkönyv annyit ér, a milyen darab papíros, többet egy fillérrel sem. Mert annyi józan eszök bizonyára van, hogy a kedvezőtlen vagy éppen kompromittáló valóságot elhallgatják. Tudjuk, hogy nem minden látogatóság szokta még a könnyen utána nyomozható vallomásokat sem személyesen utánvizsgálni, noha nyilvánvaló, hogy ez hivatalos kötelesség. Minthogy pedig a példa világosít, álljon itt egy a többi közül.

Egy egyházközségnek építkeznie kellett, a mennyiben parókhája összeomlott. Építkezési számadását azonban a legközelebbi látogatóság megérkezétségéig elfogadhatóan elodított okok miatt nem készíthette el. A következő évi küldöttségek, az előírt kérdőpontok közt nem látván olyat, mely az előző évek építkezés számadását tudakozná: a számadás előkérését elmulasztják. A baj fenmarad, újabb bajok forrásává lesz. Idegen pénzt is elköltöttek, az nem fizettetik vissza; hátrány is maradt követelésben, az nem szedetik be. Egy évtized múlva

új emberek kikaparják a feledésből, akkor, midőn más építkezés terhei is az egyházközség nyakába szakadnak. Az egyháztagok elégedetlenek, zugolódók, újabb terhet vállalni nincs bizalmuk.

Egy másik példával is szolgálhatok. Egy egyházközségnek egy jószívű ember néhány száz forintot ad, hogy annak kamataiból a szegény gyermekek iskoláztatásáról gondoskodják. Az egyházközség jobbnak látja a pénzen földet venni, több jövedelmét remélvén annak. Árverésen meg is vesz 8 db. földet, bíróilag nevére is írják, de pár év múlva észreveszi, hogy a bérlőnek csak 7 drb. földje van. Keresi a nyolcadikat, perel; az egyházi előjárók a tárgyaláson nem jelennek meg. A pert elvesztik és ebben megnyugosznak. A kérdő pontok közt ilyen ügy nincsen, a látogatóság erről nem értesül, mert az a lelkész és gondnok csak nem fogják bejelenteni, hogy hanyagságuk miatt a pert elvesztették. Majd jön egy új tettvágyó lelkész, kikeresi az az egyház jussát.

Szolgálhatnék még több példával is. De azt kérdelem csupán: kik itten a bajok okai? Természetes, hogy a lelkiismeretlen pap s a hanyag presbitérium, de nem részes-e benne a látogatóság is? Nézetem szerint: igen.

Nem elég az, hogy a törvény ide vonatkozó rendelkezései szerint, a látogatóság a megállapított kérdőpontok alapján minden bevallást feljegyezzen, sőt azoknak utánvizsgálása sem elegendő; hanem azt tartom, hogy a látogató, midőn tudomására hozzák, hogy x—y egyházakba fog menni kanonika vizitációra; a vizitáció alá adott egyházakra vonatkozó jegyzőkönyveket évekre visszamenőleg átvizsgálja, az egyházakra vonatkozó határozatokat feljegyezze, szóval feladatát előleges tanulmány tárgyává tegye; aztán kész jegyzeteivel úgy jelenjék meg a kijelölt egyházakban, mint a kit félrevezetni, vagy a ki előtt régi bajt takargatni nem lehet. Az ily látogató aztán nem fogja azt mondani, hogy csak azokat vizsgálom, a miket elem terjesztenek, sőt az előterjesztett ügyeknél sem várja, hogy a lelkész és presbitérium, a gondnok és tanító egymásra vádaskodjanak, hanem éles szemmel, alapos készüllettel mindig a szeg fejére fog ütni.

A mely látogató így végzi kötelességét, az méltó a munkadíjra, de a ki a vizitációt kellemes kirándulásnak tekinti pusztán: az, nem tudom, mi címen és joggal veszi fel egy negyed vagy fél napi szórakozásért a napidíját.

Annyival fontosabbnak tartom a látogatóság alapos és félre nem vezethető működését, mert csak az ő lelkiismeretes működésük által remélhetünk a mai viszonyok közt kellő ellenőrzést. Ismeretes, hogy az egyházmegyei gyűlések újabb időben ki vannak forgatva régi hatáskörükből. Egyedüli törekvésük, hogy a tanácskozás tárgyait minél rövidebb idő alatt lemorzsolják. Az a legszebb gyűlés, mely egy délelőtti 3—4 óra alatt legtöbb tárgyat le tud morzsolni. Az nem jön számításba, ha e tárgyalás nem nevezhető egyébnek, mint referátumnak; ha a gyűlés tulajdonképen nem tesz egyebet, mint a jegyzői kar által előadott javaslatokra rá mondja az igent. Értem én azt, hogy a finom érzékű emberek irtóznak a sok beszédetől s a talán elmergesedhető vitától, mely egy kissé kényes dolgokat hozhatna néha a plénum előtt felszínre; de már ezek csak mégis kisebb bajok volnának, mint a minő az, hogy sokszor a gyűlés nagy része azt sem tudja, hogy miről van szó, csak annyit hall az elnöki kijelentésből, hogy az ügy *jóságosan* elintéztetett.

Ez az oka aztán, hogy gyűléseink elnéptelenednek, hogy vannak tisztos lelkészeink, kik soha gyűlésbe nem mennek, mert hiszen mindazokat, a mik ott történnek, majdnem szóról-szóra megolvashatják a jegyzőkönyvekből.

Nem kicsinylem én azt a kifogást, hogy kénytelen az elnökség így járni el, mert hiszen a gyűlés második napjára nem lenne kiknek az előterjesztésekre az *igent* sem rámondani; bár elvi jelentőségű, s az egyes egyházak érdekében történő eszmecserék és viták esetén bámulatos lenne ily közöny; de még ez esetben sem következik, hogy gyűléseink színvonalát a legalacsonyabb fokra szállítsuk; hanem az egyedüli következmény, a mit levonhatunk, a *megyék arányos és célszerű felosztása*, midőn sem költséges utazás, sem referálásból álló gyűlések nem tarthatják vissza lelkészeinket a megjelenéstől.

Vagy ha az a mai beosztás olyan nebán-ts-virág: akkor a „Kis emberek bölcselkedése” szerint a nagy megyék alesperességekre osztandók, melyeknek felügyelői felelősség terhe mellett ügyeljenek egyházainkra, hogy az élni akarók és tudók legalább — szerencsétlen körülmények közé kerülvén — szemünk láttára meg ne haljanak.

Méltóztassék e tárgy felett gondolkodni. Évről-évre megjelenik a vizitáció, pontosan kitölti a nyomtatott jegyzőkönyv rovatait, megnézi iskoláinkat, megadja a szükséges utasításokat, elviszi a beszolgáltatandó pénzeket, néhány meleg szót is intéz presbitereinkhez: — de a bajok évről-évre maradnak, sok helyütt növekednek, mint ezt a fenti példák igazolják.

Ha ily tapasztalatok után az egyszerű falusi presbiter azt kérdezi: mi haszna vagyon a látogatóságnak, ha elszunnyad benne az egyháziasság, kialuszik a többség iránt való tisztelet; ha felpanaszolja minden számadáskor a pénzt, a mit ilyenkor el-elvisznek tőle s ha végre felemeli szavát és alaposabb vizsgálatot követel: vajjon a látogatóknak vagyon-e okuk nehezíteni? van-e joguk azt határozni, hogy a bajok felderítése nem az ő kötelességük, hanem az illető lelkészé és presbitériumé.

Távol van tőlem a szándék, hogy bárkinek kellemtelenséget okozzak, de kötelességemnek tartom egyházaink érdekében e rendszert bemutatni, hogy felhívjak minden higgadt szemlélőt ennek megbírálására. Szívemből sajnálom, hogy világi tanácsbíráink nem veszik maguknak a látogatások alkalmával a fáradságot, hogy egyházaink bajaival személyesen ismerkednének meg.

Hihetőleg ez is a járások nagysága miatt van. 7—8 községbe talán ők is elmennének; bizonyynyal nem volnának oly néma hallgatói az egyházmegyei előterjesztéseknek, a minők így, ha a bajokba bele néznének.

A protestantizmusban nagy erő van. De nem a szóban, papírosban, jegyzőkönyvi kivonatokban, körlevelekben van az ő ereje, hanem a cselekedetben; az építő, felemelő, önzetlen munkásságban. Kerüljük egyházmegyei hivatalainknál az üzérkedést; ne tegyünk egyházainkért minden lépést drága pénzért, akár van haszna járáskelésünknek, akár nincs, mert a nép mely annyit fárad és fizet, félő, hogy végre megkérdi, hogy miért fizet, mire valók azok a látogatási summa-pénzek? Tőlem már kérdezték, azt hiszem másoktól is. Igyekeztem nekik megmagyarázni, de csak nem akarták megérteni. Tőlünk függ egyedül, hogy megértessük velők azok hasznát.

Kérem én is a bölesebbeket, hogy e fontos ügyhöz hozzászólani a közérdekében szíveskedjenek; hátha valami jó jön ki belőle. Úgy legyen.

Optimista.

ISKOLAI ÜGY.

A német nyelv a középiskolában.

(Folytatás)

Bár van igaz benne, de egészben túlzott Cz. úrnak az az állítása is, hogy a mai magyar irodalomban nincs semmi magyar zamat, magyaros észjárás, nemzeti sajátosság. Van sok idegenszerűség a magyar irodalomban, de ennek oka az, hogy a magyar irodalomban, de különösen a magyar journalistikában a gheftóban fölnevelkedett s eredetileg vagy romlott német vagy romlott magyar nyelvet magukba szívó zsidók roppant elszaporodtak; idegenszerű stylusuk van német anyanyelvű íróinknak is, mint Hunfalvy, Budenz, Heinrich G.; oka az, hogy a tudományok legtöbb ágában, önálló nemzeti tudományosság hiányában, fordításokra vagyunk utalva s azon tudományágakban is, hol már megindult a nemzeti alapokon való fejlődés, roppant sokat kell olvasnunk, tanulnunk idegen nyelveken, hogy lépést tartsunk az illető tudománynak a többi előhaladottabb külföldi nemzeteknél való fejlődésével. Ellenben az oly tudományágaknál, melyek már önálló művelésnek örvendenek (hazai történelem, természettudományok), magyaros nyelvvél, előadással találkozunk. Egészben véve azonban Cz. úrnak az az állítása, hogy a mai magyar irodalom, elenyésző csekély kivétellel, idegenszerű, — túlzás; elmondható a journalistikáról, a szépirodalom egyes képviselőiről (Bródy, Palágyi, Kiss J., Silberstein, Gerő, — s ide számíthatjuk a Beniczkyne és Tolnai regénygyárát is), de ez, mint említém, nem az idegen szellemnek, hanem csak az idegen (zsidó) elemnek a magyar irodalomban való térfoglalását jelenti; talán még azt is elismerem, hogy ma az írói művészet a lázasan előretörő munkálkodás következtében nem oly uralkodó, — de az egész mai irodalomra, sőt annak nagyobb részére nem tartom ez állítást alkalmazhatónak.

De Cz. úr, a mi prot. egyházirodalmunkat is megátadja az idegen szellem behatolása miatt; szerinte az idegen nyelvek tudása egyházi íróink munkáit is erősen megmetyeltyezte már. Ez a nemzeti szeretet tulajdagszkodása. Hát nem lehetnek-e a tapasztalt idegenszerűségek az illető feldolgozók egyéni gyarlóságai? Én inkább buzdítanám azt a nehányat — még fogyat-

kozásai mellett is — a ki idegen nyelvet ért, a további munkálkodásra, a melyhez immár az első, legnehezebb (de a sikernek föltételét képező) lépésen túlestek és nem támadnám őket az idegen szellem miatt; hiszen mennyi üdvöset köszönhet, — talán egész létét! — a magyar prot. egyházi irodalom az idegen nyelvek ismereténél s még így is mennyit panaszkodunk a magyar prot. egyházi irodalomnak (a praedicatio irodalmát kivéve) meddősege miatt! Ily körülmények közt mégis csak többet ér valami a prot. theol. irodalomból, ha kissé csakugyan idegen szellemű is, mint semmi! Angliában, Hollandiában, Német- és Franciaországban, Schweizban egy rakás egyetemen művelik, nagyobb részt századok óta, háborítlan nyugalomban, a kellő anyagi és szellemi eszközök támogatása mellett, a prot. theol. irodalmat, míg nálunk 4—5 theol. akadémia küzd szegényes létszámmal, szegényes eszközökkel nem is a theol. tudományok művelésével, hanem csak a papok nevelésével, — s mégis, a mit azok a szerencsésebb viszonyok közt levő nemzetek (a kiktől egyébiránt a protestantismus valamennyi alapeszméjét átvettük s kiktől századok óta táplálkozunk) a theol. tudományosság terén megteremtettek: azt ne próbáljuk megismerni, felhasználni, mert az idegen s az idegen szellemet terjeszti közöttünk? Pedig hát előbb meg kellene ismerkednünk, akár fordítások, akár átdolgozások útján az idegen theol. tudományai, annak mai állásával, főbb problémáival, — s csak akkor, ez alapon remélhetnők a magyar prot. theol. irodalom megindulását, önálló szellemen való feldolgozását! A német tud. theol. irodalom oly gazdag, mint talán még az angolé se, de azért az angol, francia, hollandi kiválóbb theol. művek mind lefordíthatnak németre, még az olyanok is (pl. ó és új szöv. exegesisek, bevezetések), melyeknek egész irodalma van a németben. S azt is tudom, hogy a francia theológusok Párisban németül olvassák és fejtegetik Luther és Schleiermacher műveit; — mi távolról sem erőszakoljuk theológusainkat a németre (bár tenők!), de azért mégis idegenszerűség mutatkoznék irodalmunkban?

A nagy Széchenyi mindenben idegenszerű volt, idegen eszméket, elveket és intézményeket akart nálunk meghonosítani! Ha ezeréves történetünk folyama alatt nem kaptunk, nem fogadtunk volna be idegen eszméket és intézményeket (melyeknek bevezető csatornája az idegen föld és nyelv ismerete), ma ott volnánk, a hol Szerbia, — ha ugyan volnánk! Ezzel természetesen nem azt akarom mondani, hogy maradjunk is meg az idegen szellem és intézmények mellett; szerintem is fel kell azt dolgoznunk, saját individualitásunk szerint átalakítanunk, ez történt a múltban is, — de ehhez az első lépés mindenek előtt az idegen nyelv és szellem megismerése és elsajátítása. E nézetet találok alábbi íróinknál is: „Nemzeti történetünknek mind e mai napig e kettős mozgalom: az idegen befolyás befogadása és az eredeti önállóság érvényesítése adja meg világtörténeti jelentőségét és legfőbb érdekét“, — mondja Marczali H.¹ — „Amagyar szellemi élet, mint a múltban soha nem zárkozott el a külföld hatása elől, úgy a jövőben se fejlődhetik magára hagyatva“, — mondja Ballagi G.² — „A nemzeti művelődés mondhatni mindenütt idegen magból csirázott; hazánkban szintén, de az áthasonító erő mindig megvolt a magyar nemzeti szellemen és a más nemzetektől kölcsönzött kultúrára saját géniusának bélyegét nyomta. Nem hiszszük, hogy

ez az erő ujabbán annyira megcsökkent volna, hogy félni kellene az idegen kulturhatásoktól. Minél többet meritünk a külföldi szellemi kincsek gazdag bányájából, annál gazdagabbá tesszük a nemzeti szellemet, mert hiszen a művelődésnek a különböző nemzetek önálló egyénisége és faji sajátosága dacára megvan a maga egyetemcs emberi jellege, mely bizonyos közösséget teremt. A német szellemnek kiváló szerep jut az emberi polgárosodás történetében; a legnagyobb hiba volna, ha ridegen elzárkóznánk tőle“, — mondja Vargha Gy.¹

Hogy mai társalgási nyelvünkben sok az idegenszerűség, germanizmus, azt elismerem, de ha azt csak az idegen nyelvektől való chinai elzárkozottsággal lehetne elkerülni, úgy én inkább elfogadom, el annyival inkább, mert azt nem tartom oly veszélyesnek, mint Cz. úr, hisz' a középkorban nyelvünk jobban át volt hatva a latinizmustól s mégis kiheverte, de másfelől azt nem is tartom az idegen nyelvek iskolai oktatásából folyó eredménynek s így szerintem annak a német nyelv enyhébb gimnáziumi tanítása vagy onnan való teljes kihagyása nem állná útját. Annak ugyanis szerintem főokozója egyfelől a zsidó-magyar journalistika óriási elterjedése, mely körülhálózta az egész magyar társadalmat, még a legalsóbb osztályokat is, s gondolkodásával együtt nyelvét is reáctroyálja olvasójára, s másfelől a nagy nemzetközi forgalom, mely az országnak legtöbbszörösebb vidékeit s lakóit is összeköttetésbe hozza az idegen emberekkel s nyelvekkel. Természetesen azért ebbe nem kell belenyugodnunk, nem kell a dolgot összetett kézzel néznünk, s ezt nem is teszi a mai iskola s különösen gimnázium, hanem műveli a legbővebb mértékben a magyar nyelvet legszebben beszélő és író klasszikusaink nyomán a hazai nyelvet, a szellem isteni igéjét, igazat adva ennyiben Castelnak. A mi a többit illeti, Castelnak annyival kevésbé volt joga így beszélni, mert Spanyolországra még mindig nagyon ráfér, hogy tanuljon az idegenektől, mert babonáság és tudatlanságban népe párját ritkítja Európában. Kossuth mondása: *A nagy embereknek tévedéseik is nagyok*, — igen ráillik Castelára is. Én újra ismétlem, hogy ma, a XIX. század alkonyán, a villamos közlekedés és előrehaladás korában egy nyelv és nemzet felvirágoztatására legrosszabb politika a struc politikája, a chinai elzárkozottság. „Népekre és államokra átalakító erővel csak a kultúra hat. A kultúra népiítő és egyúttal nemzetteremtő erő. Az erőszak által leigázott népek új életre kelhetnek még, de a melyeket a kultúra tett tönkre s olvasztott más fajokba és nemzetekbe, azok a népek meghaltak örökre s nem támadnak fel soha többé.“ A kultúra pedig csak a szellemi közösségben fejlődik; minél nagyobb szellemi közösségben él egy nép a másikkal, annál fejlettebb a kultúrája, bizonyítja a régi görögök, a mai angolok példája. A külföldi művelt nemzetek kultúrpolitikája ma nem hogy nem követi Castelar elvét (hogy t. i. elzárna ifjúságát az idegen nyelvektől), hanem egyre erősebben szorítja az idegen nyelvek tanítását, sőt egyre szaporítja az idegen nyelveket is.

Ime a németek kötelezőleg tanítják gimnáziumaikban a francia nyelvet, némileg nagyobb terjedelemben, mint mi a németet s oly behatóan, hogy a francia klasszikusoknak Németországban alaposabb kritikai és magyarázatos kiadásai vannak, mint saját hazájukban s az is ismert dolog, hogy a román philológiának,

¹ A magyar nemzet története. Kiadja az Athenaeum. Előszó, 4. l.

² Akadémiai Értesítő. IV. évf. 566. l.

¹ A közművelődési eszközök forgalma. Közgazdasági és közigazgatási Szemle. 1894. júl. 828. l.

miként megindítói (Diez), úgy mai legtudósabb képviselői is németek. Pedig a németeknek nem áll ám se szellemi, se gyakorlati tekintetben annyira érdekükben a francia nyelv ismerete, mint nekünk a németé, sőt óriási, a tudomány minden legkisebb mellékágában kifejtett tudományos irodalmuk teljesen nélkülözhetővé tehetné előttük a francia tudományos irodalmat (míg mi, fájdalom, mindezeket nem mondhatjuk el). De hát a tudásnak olyan természete van, hogy minél többet tud, annál inkább érzi, hogy keveset tud s annál inkább vágyik ismerete körét tágabbra terjeszteni! Ezenkívül tanítják a németek fakultative az angolt, a reáliskolában az angolt és franciát, — de egyes előrelátó politikusaik már az orosz, persa és chinai nyelv tanítását is kezdik pengetni,¹ s ha ez még ma csak a jövő zenéje, annyit már most is nyilván bizonyít, hogy a modern nyelvek tanítása a jövőben még egyre fokozódni fog.

S nézzük a francia középiskolákat! A franciák hosszú ideig híresek voltak arról, hogy nem szerettek utazni s idegen nyelveket tanulni (Zola mostanában is fölemlgette ezt Rómában); eltelve önmagukkal, nemzeti nagyságukkal, azt hitték, hogy a világ csak körülök forog, — legfőlebb az angolok iránt érdeklődtek egy kissé. A németeknek óriási, a franciával versenyző, sőt azt itt-ott felülmúló szépirodalma, tudományos irodalma általok alig sejtve feldőlt ki; épúgy ügyet se vetettek a német közoktatásügy előhaladására, — s míg a németek egyre szorgalmasabban tanulmányozták őket, ők nem láttak túl a Rajnán, nem látták vagy nem becsülték eléggé a német államok katonai fejlettségét se. S az eredmény lett: Metz és Sedan! A csapás kiábrándította őket nemzeti elfogultságukból, észrevették elmaradottságukat s most már lázasan igyekeznek megismerni a szomszédot s a mit lehet, tanulni tőle. De persze ez nem ment könnyen; akarták gimnáziumaikkban tanítani a német nyelvet és irodalmat, de nem voltak alkalmas tanerők. E hiányon a francia közoktatási minisztérium úgy igyekezett segíteni, hogy szegény, de jó tehetségű francia fiúkat államköltségen Németország különböző vidékeire küldött (Porosz, Bajorország, Ausztria, Schweiz) s fölkérte az ottani tanügyi hatóságokat, hogy helyezték el e gyermekeket jóra való családok körébe, honnan azok a középiskolába járjanak. Magaviseletökről, előhaladásukról évenként az intézetek igazgatóitól felvilágosítást kért. Egy-egy növedéket több éven át künn tartott, hogy a német nyelvvel, szokásokkal, életmóddal alaposan megismerkedjenek. S a franciák törekvése sikerre vezetett; ma gimnáziumaikkban a modern nyelvek kötelező tanítása jelentékeny helyet foglal el. Párisban és az ország keleti részén a németet, éjszaka az angolt, délnyugaton a spanyolt, délkeleten az olaszt tanítják, heti 22 órán.²

A *svédek* mind a 3 nagy művelt nemzet nyelvét és irodalmát tanítják gimnáziumaikkban, t. i. a franciát, németet és angolt, az elsőt 17, a másodikat 13, a harmadikat 12 heti órán.³

Az *olaszok* a francia nyelvet tanítják 3 osztályban heti 9 órán, az *oláhok* a gimnázium 7. osztályában 20 órán tanítják a franciát, heti 7 órán a három felső-

osztályban a németet s facultative az olaszt. A *szerb* gimnáziumokban a tanulók szabadon választhatnak a német és francia nyelv között, de aztán a választott nyelv tanulása az egész gimn. pálya alatt kötelező; tanítása a II. osztályban kezdődik s fel a VIII. osztályig atlag heti 4 órán keresztül folytatatik.¹

Ha látjuk, hogy kis és nagy nemzetek egyformán buzgalommal úzik a modern nyelvek tanítását, joggal következtethetjük, hogy ezt azért teszik, mert azok ismeretét a művelt osztályokra nézve szükségesnek, nélkülözhetetlennek tartják. Hát még mennyivel szükségesebb, nélkülözhetetlenebb az a szellemi élet vezéreire, a természet és embervilág titkainak buvárlóira nézve, hogy a tudományoknak ma már valóban óriási mezeján tájékozhatják magukat s a lázas gyorsasággal előrehaladó tudományos fejlődéssel lépést tarthassanak, az újabb vívmányokat, buvárlatokat megismerhessék és saját tanulmányaik érdekében értékesíthessék! Ezzel talán megfeleltünk arra az ellenvetésre is, mely szerint «a világ legnagyobb tudósai, németek, franciák, angolok, azt hiszem, kevés kivétellel nem beszéltek egyéb nyelvet hazájok nyelvén kívül (legfeljebb a klasszikusokat).»

(Folyt. köv.)

Rácz Lajos.

TÁRCA.

A protestáns templom-építészeti stíl.

III

A keresztyén templom-építészet liturgiai szempontból.

A keresztyén istenitisztelek története az általános egyháztörténelemnek kiegészítő része. A cultusban nyer kinyomatott azon lelki physiognomia, mely bizonyos korszakok és népek egyházi fejlődését és egyházi öntudatát jellemzi. A liturgia fejlődésének főbb mozzanatait azért rendszerint összeesnek a főbb egyházi mozgalmakkal. Így az őskeresztyéniség a lelki szükségletekből eredt új alkotások időszaka. Erre következett a szabályozó, stílizáló, az előbbi alkotások dús mellékhatásait megtisztító munkálkodás kora, melynek eredménye egyrészt a görög keleti egyház cultusdrámája, másrészt pedig a római egyház miséje.

A reformatió az őt megelőző idők liturgiai fejlődésével kritikailag ellentétbe helyezkedett, de az általa képviselt nézetek és vallási eszméknek teljes liturgikus formáját illetőleg nem juthatott még egységre. *Ezen egységes forma megtalálása, valamint ebből, mint egyik alap fel-tételből kifolyólag, az egységes protestáns templom-építészeti stíl megalkotása, valószínűleg a közel jövő feladata.*

A liturgiának helyes és egységes alapra való fektetése tisztán a hittudósok dolga s azért itt csak azon befolyásról szólhatunk, a mit a történeti cultus-formák gyakoroltak a templomnak, mint cultushelyiségnek formai kiképzésére.

Az antik bazilikát már formája, illetőleg hármastagozata alkalmassá tette a keresztyén isteni tisztelet tartására. A papság helye lett az apszis, most szentély (tribuna, sacrarium, sanctuarium), a középső, oszlopos folyósktól körülvelt nagy csarnok a megkeresztelkedett

¹ «Az új kor fejlődésmenete előbb-utóbb oda vezet, hogy nemzeti jólétünk érdeke úgy nálunk, mint szomszédainknál nemcsak az orosz, hanem a többi fontosabb ázsiai nyelvek ismeretének általánosabb elterjedését is meg fogja követelni.» H. Klinghardt, Das höhere Schulwesen Schwedens, Leipzig, 1887. Vorwort.

² Findözy E.: A francia középiskolák multja és jelene, ismeretve a Sárospataki Lapok 1890. nov. és dec. számaiban.

³ Klinghardt: Das höhere Schulwesen Schwedens, L. 34—37.

¹ Anton Schmitter: Die Mittelschulen in Serbien. Unsere Zeit, Jahrgang 1891, Bd. II. S. 374. — Az olasz és oláh iskolákra vonatkozó adatokat Berghoffer József fiúmei áll. főgimn. igazgató és Janosó Benedek budapesti főgimn. tanár urak szíves közlése alapján adom.

gyülekezetet, — balra a nőket, jobbra a férfiakat, — az előterem (narthex) pedig az intim jellegű vallásos ünnepélyekből még kizárt, meg nem keresztelteket (catechumenek) és a könnyebb vezeklőket fogadta magába. Az előudvarban, az időjárás viszontagságainak kitéve, a nehezebb vezeklők helye volt, kik itt a belépőket az értük való könyörgésre felkérni tartoztak.

A főhajóból a kissé emeltebb helyű szentélybe a diadal ívvé kiképezett oszlopos galerián át lehetett jutni. A szentély közepén volt az u. n. confessio — vagyis a mártírok sirja felett emelt sarkophagszerű oltár (mensa, ara, altare). Midőn a főhajót az apszistól kereszthajóval választák el, az oltár a két hajó keresztezése által képezett négyszög közepére helyeztetett, négy oszlop által emelt baldahin alá (ciborium), a profán szemek elől függönyök által eltakarva. Az oltár előtt, de még mindig emelt helyen (solea) az alsóbb papság ülései voltak, a főhajótól korláttal (lectionarium) elválasztva, melynek baloldalán az evangelium olvasó-, jobboldalán pedig az epistola olvasó-tám volt alkalmazva. Balra az oltártól állott az áldozat elkészítésére szolgáló asztal (oblationarium), jobbra a lelkészek öltöző szobája (diacanicum), a templomhoz kapcsolt mellékhelyiség pedig az egyházi szerek megőrzésére szolgált (pastoforium). Az oltár megett emelkedettebb helyen (kathedra) ült a püspök, presbiterektől és diakonusoktól körülvéve s mintegy Jézus hajóját kormányozva.

A hosszúkás négyszögű alapforma mellett köralakút csakis a baptisteriumoknál és a sírkápolnáknál lehet találni, a római fürdőépületek és mausoleumok szolgáltán mintául ezekhez. De köralakú templom a nyugoti egyházban később is csak kivétel volt. Mert itten a szent mise áldozat eszméje következetes és teljes kivitel nyert az istentiszteletben, a melynél a papság volt a közvetítő, az oltár a szent áldozat helye, a templomnak pedig egész szerkezetében és tagolásaiban alkalmasnak kellett lenni arra, hogy a gyülekezet a szent cselekvényt minden részében figyelemmel kísérhessen. Ennek a bazilika igen jól megfelelt, mivel messzire látható oltára az egész építménynek is súlypontját képezte s maga körül a szent cselekvények teljesítésére várakozó papsággal a vele szemben levő egész gyülekezet figyelmének és áhítatának tárgya volt.

Keleten azonban a kifejlődött központos alapforma (bizanci stíl) lett a görög keleti egyház cultusának hű kifejezője, mintegy színpadul szolgálva azon mistikus, allegoricus cultusdráma számára, melynek főtárgya a golgotai áldozat. A kupola által még magasbított középső tér, mint különben is a legtagasabb, nyeri az építészeti túlsúlyt, mintegy hatalmas nézőteret képezve, mely mellett az oltárt befogadó helyiség színpaddá törpül. A kupolát hatalmas pillérek tartják, a kisebb oszlopzatok inkább az oldalfalak élénkítésére szolgáló galeriákat díszítik, mely utóbbiak a keleti egyház által elkülönített nőgyülekezet üléseit foglalják magukba.

A görög keleti templom belsejében jellegzetesen feltűnik az oltárhelyiséget egészen elfedő képes fal; jobbra látható azon Krisztus, balra Mária, körülöttük az apostolok és szentek csoportja, arannyal és drága kövekkel ékítve. A képes fal előtt, a főtértől alacsony korláttal elválasztva, van a cultusdráma színhelye, a melyen két oldalt égő gyertyák világánál végzik a papok és diakonusok a szent cselekvényt. Mellettük áll az éneklők kara. Ezen térből három ajtó nyílik, a középső — a királyi — csakis a papság számára szolgál.

Az oltár helyiségben balra az előkészítő asztal, jobbra a papi öltöző, középen pedig az oltár van, utóbbi a szent sírt jelképezve. Cultushelyiséggé csak az u. n.:

„Antimensium“ oltártakaró ráborítása által lesz, mely leplen Krisztusnak sirbatétele van ábrázolva s négy szegletei egyikében valamelyik mártír reliquiáit kell tartalmaznia. Csakis ezen antimensiumnak az oltárra való borítása szenteli meg a templomot.

A bizanci modor minden igyekezet mellett is csak complicált és nem világos alap formákat hozott létre s azokból már tovább nem fejlődhetve, meg kellett állapodnia. A bazilika ellenben egyszerű formájában is a tovább fejlődhetésnek életképes csiréit hordva magában, mintául szolgált a german népek friss alkotó szellemének az alapforma további művészeti tökélyesbítésére.

Ezen alapformát, mely kezdetben úgy a keresztyén gyülekezet háza, — mint a szent áldozati hely eszméjének megfelelt, képezé tovább a nyugot római egyház a román és gót ízlésben, az Isten háza minden részének egységes összhangjában azon eszmének architectonicus megtestesítését ábrázolva, mely a keresztyén egyházat az ő culturhivatásában vezeté, hogy t. i. minden szétágazó erő az Isten országával identikus egyháznak ideális céljaira egyesítesse. E két stíl finomul érzett, szívvel kigondolt, csudálatos teljű építményei, az anyag korlátait mintegy lerontva, híven jelképezik a testieket a léleknek álavető, a világot idvezítő keresztyénséget.

De ezen általános keresztyén jellegen kívül már a történelmi catholicismust jellemző vonások is kezdenek feltűnni. Az Isten háza mindinkább egyoldalulág a szent miseáldozat helyévé alakul át, s alaprajzától kezdve a torony csúcsáig minden részében a kereszttmotivumot viszi keresztül; a predatio csupán előkészítő jelentőséget nyer, ezért a szószék a hajóban előbbre tétetik, az oltártól jobbra, az evangéliumi oldalra, jelölve annak, hogy a predatió csak az evangélium magyarázatának kell lenni.

A térbeosztásban mindinkább kinyomatot nyer a keresztyénségnek klérusra és népre való szétválasztása. A kereszthajó középrése által a papi chorus bővítetik meg, sőt az oltár hátra is tétetik az apszisba, s a fő- és kereszthajó keresztezése alá egy másik oltár — a „nép-oltár“ — állítatik fel, s így az istentisztelet helye maga is jelzi azt, hogy a cultus áldozati szolgálatból áll, a népért végezve, de nem a nép által, s papi cselekmény az, és nem a népé. Később az oltárok száma igen megsaporodott, rendszeren azonban egy főoltár, és két mellékoltár van. Az oltár jelentőségét emelik a reliquiák, de szentsége főképen a szent ostyát rejtő ciborium. Eleinte e célnak egy külön díszített hely szolgált, a „tabernaculum“, mely később az oltár hátfalában nyert helyet s ottan a kereszt rátétele által jelöltetett. A katolikus templomokat jellegzi még a gyónószék, mely többnyire a templom hajójában a fal mellett foglal helyet, továbbá a baptisterium, melyet vagy egy oldalkápolnában, vagy a bejárat mellett helyeznek el.

A templom belső térfogatának a reformatio elvei által megváltozott célrendeltetése szükségképen lényeges befolyást gyakorolt az egésznek formai alakítására. Miután a katolikus templomok teljes mérvben megfelelték a miseáldozatnak és a szentek tisztelete követelményeinek, épen ezen okból már nem lehettek megfelelőek az evangélikus liturgia megváltozott szükségleteinek. Ennél a lelkész szavának hallhatása a legfőbb követelmény. Ez korlátozza a templomnak méreteit, befolyással van a constructiók nemére, kivált a mennyezetére és a legfőbb súlyt helyezi a hallgató közönségnek a szószék körüli csoportosítására, miért is a szószék célszerűség szempontból, de megváltozott jelentőségének is méltatásaképpen, a templom főtengelyébe helyeztetik át.

Már a reformatio előtt megkezdődött a katolikus dogma és a klérus túlhatalma elleni harccal együtt a templom-alaprajzok átalakítása, a mennyiben a klérust a laikusoktól elválasztó kereszthajó eltűnik, a papi chorus jelentőségében veszt, a karzatok feltűnnek, melyek a prédikálásra szánt templomok különös sajátosságává kezdenek lenni. Közvetlen a reformatio után, annak következményei önálló kifejezést még nem nyertek, mivel az evangélikus liturgia a katolikusok által felhagyott templomokban úgy a hogy berendezkedett. Új templomok építésénél igyekeztek ugyan a protestantizmus számára alkalmas alaprajzot találni, így a wittenbergai és haliei várkapolnánál, továbbá Torgauban Luther szemei előtt; de ezen építkezések csakis a helyi szükségletnek voltak megfelelőek s a protestáns szellem azokban csakis azáltal tűnik ki, hogy a papi chorust elhagyandónak vélték.

Később az üdv fogalmának különböző értelmezésén alapuló különböző liturgia magában a protestantizmusban is két, egymástól eltérő építészeti felfogást eredményezett, melyeket röviden a lutheránusok és a reformátusok irányának lehet nevezni. A lutheránusok azt vallják, hogy Krisztus az oltáron, épűgy mint a misében személyesen van jelen, nem azért ugyan, hogy feláldoztassék, hanem hogy élveztessék a kenyér és bor átváltozása nélkül. Ezért ezen irány hangsúlyozza a templom helyiségnek megszentelt hangulatát és azáltal, hogy az oltárt, mint különös cultushelyet, különös kitüntetésben részesíti, közeledik a katolikus aesthetikai felfogáshoz.

A reformátusok viszont azt vallják, hogy a Megváltónak közölgatése lélekben és igazságban, vagyis válás-erkölcsi úton történvén, azért az úrvacsorában Krisztusnak a keresztyéni közösséget megelevenítő lelke működik s az üdv elnyerése végett az egyesekre nézve csak annyi szükséges, hogy Krisztus egyszeri áldozatjának gyümölcsét a hit által sajátjukká tegyék. Azért ezen irány egy egészen önálló — a cultus-szokásokból levezetett és a protestantizmus lényegét visszatükröző templom-elrendezést kíván, melynél a gyülekezet is, mint a szentlélek hordozója, újabb aesthetikai momentumképen szintén számításba jön.

A rivalismus, melybe a lutheránusok a katolikusokkal kerültek, midőn ezeknek már teljesen megért építészeti eszméit elfogadták, igen korlátozta abbéli képességüket, hogy maguknak saját formákat teremtsenek. A volt katolikus templomok egyszerű elfoglalása által beállott tények kényszere némely oly berendezéseket is hozott létre, melyek a mai napig végzetteljesek maradtak az evangélikus templomépítészetre, mivel a hagyomány és több évi megszokás folytán ez irányban elvesztették helyes érzéküket. Azon időben a szószéknek és az oltárnak már fentebb jelzett állását el kellett tűrni s ezen körülmény idővel a kettő közt létrejött és a *helyegységet* elrontó rivalismust eredményezte. Szintén ezen időben ered a közönség ülőhelyeinek beosztása a kereszti- és oldalhajókba, melynél a padsoroknak egymáshoz épszőgűleg való elhelyezése kikerülhetetlen volt, a mely térbeosztásnak nem aesthetikus volta és áhitatot zavaró célszerűtlensége kétségtelen, habár a legtöbb új templomnál megtartják e szokást.

A reformátusok már könnyebben felelhetnek meg azon feladatuknak, hogy világosan kifejezett építészeti eszméiket sajátlagos formákban művészeti kifejezésre juttassák. Náluk az ige hirdetése lévén a fő, azért a szószéknek és a gyülekezet a körül való szép csoportosításának kell a műépítmény kiindulási pontját képezni. Miután náluk oltár nincs, hanem Urasztala, azért itt eszik a lutheri templomnak az egységes alakítást gátló kétfelé tagolása, hol is az oltár és a szószék majdnem

egyenlő joggal küzdenek az elsőségért. A reformátusoknál nem okoz aggodalmat, hogy a szószéket az Urasztala megé, emeltebben helyezték el a templom-helyiség főirányában. S ha még az orgona is ezekkel építészetiileg organikus kapcsolatba hozatik, akkor az építész feladata, a belső beosztást illetőleg, lehető legvilágosabb lesz.

(Folyt. köv.)

Katona György.

Jefte fogadástétele.*

Azt mondja az Irás, hogy a *Jefte* anyja
Az erény ösvényit könnyelműn elhagyta,
S e miatt szülötte, — ki erős volt s bátor, —
Tőb földén lakozék, távol *Gileádtól*.
Az anya bűnéért, kit az Úr így ver meg.
Számúzve töltötte napjait a gyermek.
Hejh, pedig szükség lett volna itthon rája:
Gileád határit az ellen megszállja.

Hada jó reája az *Ammonitáknak*;
Gileád vénei tanácskozni járnak:
Mint védjék magukat? — mert nagy az ellenség,
S az lőn a határozat: hívják haza *Jeftét*!
A jelölt vezérhez most követek mennek,
Elmondják nagyságát a veszedelemnek,
Kérlelik nevében egész *Gileádnak*,
Menjen el velők a *sereg* hadnagyának!

Jeftének szívében, mely régóta vérzett,
Fől és le hullámszik, háborog az érzet:
Most *hívják*, míg egykor idegenbe *küldték*,
Miként a nagy bűnöst — megvetve száműzték.
Idáig kísért a gyalázat, szegény!
S most jönnek érte, hogy hazájába térjen?
Oh, hogyha engedne a bosszú szavának:
Gileád vénei most hiába járnak! . . .

De mégse, de mégse! Légyen elfelejtve
A régi bánatom! Érző szíve, lelke
Utolsó perczéig szép honáért dobban,
Hiszen oly gyönyörű napokat élt ottan!
Gyermeki emléki ismét felújulnak:
Ott áldta először nagy nevét az Úrnak,
Ott játszott vidáman, bájos földén nőtt fel,
Kergetve a lepkét — vig gondtalan fővel . . .

. . . És győzött az angyal a *Jefte* lelkében:
Kiséri családjá, *Gileádba* mégyen;
Buzdító szavára növekszik a sereg
S vitézi szívében új, bátor vér csereg.
Jöhet már az ellen bájos *Gileádra*,
Ha veszni akar, azt ottan feltalálja;
Aki a győzelmet az igaznak adja,
Az Úrnak nevében indulnak a harciba.

Fogadást tőn *Jefte* az ég Istenének:
Hogy ha a csatából győzelemmel tér meg,
Ki háza ajtaján legelsőnek lép ki,
Győzelmi halából feláldozza néki! . . .
Rettentő lett a harc, patakba' foly a vér,
Elől mégyen *Jefte*, a győzhetlen vezér,
Utána a sereg bizalommal telve . . .
Fut már az ellenség üzetve, megverve.

* Mutatvány szerzőnek »Ó-szövetségi képek« című sajtó alatt lévő műveiből, a mely a »*Jézus élete képekben*« mintájára készült s 60 kr-ért lesz kapható, Budapesten Hornyánszky-nál s a szerzőnél Békésen. Melegen ajánljuk. Szerk.

Örvendez Gileád, csak a vezér sápad,
Mind a két orcáján felhőzik a bánat:
Egyetlen leánya közelít feléje,
Győzelmi koszorút lengetve kezébe.
Az atya megrendül, lerokkad a porba:
— Győztem és íme, én vagyok letiporva:
Szerető szívében mérhetetlen gyász van,
Nincs erre a sebre balzsam Gileadban;

Megtudván a leány, miért búsul atyja,
Ráborúl keblére és úgy vigasztalja:
— Ki néked győzelmet adott ma a harcban,
Mit neki fogadtál, tehelyetted tartom;
Szolgálok az Úrnak, légyen Neve áldott,
Hogy érnem engedte ezt a boldogságot!
Ne hullasd könnyeid, ne siránkozz' értem,
Az Úrnak egyháza lesz a vőlegényem!

... Szent papok körében él a Jefte lánya,
Elföldi, elrejti a szent sátor szárnya;
Lelkéből a világ gondjai kihálva,
Szűzies szívének érintetlen — hamva.
Az évnek négy napján Gileád leányi
Hős Jefte lányához oda szoktak járni;
S tisztelvén a szűzet. — míg könnyeik hullnak:
Szívökben hálával adóznak az Úrnak!

Jámhor Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

Lelkész-értekezlet. Bodrogközön.

A bodrogközi ev. ref. lelkészek f. hó 4-én tartották meg évi szokásos értekezletüket Király-Helmecen. Az értekezleten jelen volt összesen: 18 lelkész, 3. segéd-lelkész, egy tanító. Elnök: Keresztúri József semlyéni, jegyző: Komjáthy Gábor szentesi lelkészek voltak. Jól eső örömmel töltötte el lelkünket azon tapasztalat, hogy a bodrogközi lelkészek közül csak *kettő* maradt távol, azok is betegség miatt. Hanem már az a legnagyobb mértékben leverőleg hatott reánk, hogy világi egyén egy sem volt jelen. Pedig a mi prot. egyházunkat világiak és egyháziak közösen alkotják, sőt a fő a világi elem. Hogy az ebbeli hiány kit terhel, nem kutatjuk, nem akarjuk kutatni, csak annyit jegyzünk meg, hogy jövőben ne csak az a lelkész tartozzék gondoskodni értelmes és tekintélyes világiaknak meghívásáról, ki a házigazda szerepét viseli, hanem lehetőleg minden lelkész. S nehogy egy más tekintetben a világiaknak nagyobb számban való megjelenése *nehézségeket* támasszon, törekedjék a lelkész-értekezlet arra, hogy minden világi tag *rendes* tagjává legyen az értekezleti körnek.

Az értekezlet a renovált s nagyon izléses templomban tartatott meg. A 37. dics. eléneklése után, elnök buzgó imában kérte Isten segedelmét mindennemű, de különösen értekezleti munkánkra. Aztán megtartotta elnöki megnyitóját, mely egy részről visszapiillantás volt az elmúlt egyházi évre, másrészt rövid áttekintése a jelennek.

Az érdem elismerésének igazi meleg hangján emlékezett meg elnök beszédjében elhunyt, mindnyájunk által forrón szeretett esperesünkről, Kopré Ferencről. Indítványozta, hogy emléke jegyzőkönyvünkben is örökíttessék meg. Értekezleti gyűlés indítványt magáévá tette — bár fájdalommal, — mert elhunyt esperesünk emlékének megörökítésével arról a pótolhatatlan veszteségről is történeti feljegyzést tesz, melyet esperesünk elvesztése alkalmából

kétszeresen fog érezni egyházmegyénk. Kik élteben egy vagy más tekintetben kifogásolták őt, most halála után lesznek kénytelenek belátni, hogy miye volt ő egyházmegyénknek; miyévé tette őt az a legkisebb dolgokra is kiterjedő gondossága, figyelme.

Hasonlólag az igazi ragaszkodásnak bizonyossága volt az is, hogy az elnök az idegenben betegeskedő egyházmegyei gondnok úrról is megemlékezett s indítványozta, hogy értekezlet, összejövetele alkalmából, üdvözlő levelet küldjön hozzá. Felesleges is talán említenem, hogy az indítvány testet öltött.

Az elnöki beszéd záradéka különösen csapta meg fülünket, nevezetesen, hogy a jelen gyűlés tárgyaül semmit sem tűzött ki. Kérdjük, *miért?* Nem volt mit? Akkor felesleges is lett volna össze is jönni. Vagy ... vagy ... nem is tudunk kérdezni sem. Pedig volt tárgy annyi, hogy el nem végezhattuk. Maga az elnök úr is felvetett ott a gyűlés színhelyén egy igen-igen fontos kérdést, az a-zempléni lelkész özv. árva gyámtár ügyét, a mely közvetlen-közelről érdeklé az értekezlet minden tagját.

Meg is indult volna felette tüstént az érdekes vita, ha Réz László s-lelkész az elnöki megnyitóval összekötetésben egy — az előbbinél előbb tárgyalandó indítványt nem tesz. Ez az volt, hogy az értekezlet a legközelebbi egyházmegyei közgyűléstől kérje, hogy elhunyt esperesünknak, Kopré Ferencnek emlékére ünnepélyt rendezzen, még pedig lehetőleg azon egyházmegyei gyűlés alkalmával, midőn az ujonan elválasztandó esperes hivatalát elfoglalja. Egy ily emlék-ünnep rendezése méltó az elhunyt nagy férfiúhoz, mert benne egy minta egyházi kormányzó, egy klasszikus műveltségű s talán az igazi tipikus prot. papok utolsóinak egyike mult ki. Indítványt értekezlet egyhangulag tette magáévá!

Ez után az elnök által felvetett kérdés felett indult meg a vita. Elsőnek Ölbey János szólalt fel. Kijelentette, hogy ő a tár felosztása mellett foglal állást. Hanem van egy akadály. Az nevezetesen, hogy már van két özvegy és néhány árva, kik jogigényt tartanak a tárhoz. — Ő, mint az egyik özvegy fia, — a másik özvegy fiával közösen megállapodva — azon indítványt teszi, hogy oszlattassék fel a tár; minden lelkész s az *özvegyek* is, kapják vissza befizetett összegeiket, *lehetőleg* kamatostól; az özvegyek részére az egyházmegye által megállapítandó három évi segély adassék ki. Ebben az esetben az özvegyek is beleegyeznek a teljes felosztásba. Pro és contra folyt a vita, melynek eredménye a következő három megállapodás lett: 1. *oszlattassék fel a tár s minden lelkész kapja vissza befizetett összegét s rendelkezze vele önmaga.* (Sok ok — melyet itt tárgyalni nem lehet — szól a mellett, hogy ezt az elvet ne mondja ki az egyházmegye, hanem igenis azt, hogy a felosztás alkalmával egyenesen az orsz. özv.-árva-gyámtárba fizetessék be); 2. *minden lelkész s így a jogigénnyel bíró özvegyek is kapják vissza kamatostól befizetett összegüket s az így megmaradt pénzből elégíttessenek ki méltányosan az özvegyek és árvák.* (Sokkal keresztyénibb az Ölbey indítványa. Egyik ember hordozza a másiknak a terhét); 3. *az alapítványok hova fordítására nézve kérdeztessenek meg az alapítók; ha azonban ők nem rendelkezének, fordíttassék az egyházmegyei köz.ig. pénztár javára.*

Ezzel összefüggésben felolvasztatott az orsz. lelk. özvegy-árva-gyámtár alapszabály-tervezete is. Értekezlet örömeinek adott kifejezést az alapszabály tartalma, elvei felett; s néhány módosítás megtétele után örömmel veti alá magát.

Komjáthy Gábor lelkész hivatkozva az önképzés szükséges voltára; de ezzel szemben hivatkozva a prot. papi szegénységre is: indítványozza, hogy évi 1 frt

tagsági díjfizetés mellett alakíttassék könyvtár; tűzessék ki evenkint egy-egy pályakérdés, egyik évben egyházi beszédre, másik évben tudományos értekezésre Indítvány elfogadtatott; a könyvtárra vonatkozó részletesebb intézkedés a jövő értekezetre tűzetett ki; a pályakérdés azonban most kitűzetett — egy millenniumi egyházi beszédre.

Ezenkívül több gyakorlati kérdés került megbeszélés alá. Az idő nagyon előhaladván, az elnök berekeszti a gyűlést annak kijelentésével, hogy a jövő értekezlet Lácán fog megtartatni.

Az értekezlet után a „Rigó“ vendéglőben — a Kőrössy György lelkész igazi, szívélyes házi gazdasága mellett — közeled volt. Itt már a küszöbön levő esperes-választás is szóba került. Elbírálni nem vagyunk hivatottak senki meggyőződését; de egy megjegyzésre feljogosítottnak érezzük magunkat egyéni szabadságunknál fogva; ez az, hogy a mai időben oly fontos állás betöltésénél, mint az esperesi, kell, hogy elvek legyenek az irányadók. Három elv állítható fel. — Kik abban látják a szükségét, hogy a nagy társadalommal szemben méltóképpen reprezentáltassuk magunkat, szemeljenek ki ilyen embert; van ilyen. — Kik azt hiszik, hogy erős egyház-kormányzóra van szükségünk, kinek ideje is, tehetsége is van ehhez, ilyen szemeljenek ki; ilyen emberünk is van. — Kik az igazi prot. papot óhajtják a bizalmi állással megtisztelni, kire ráillik e szép jelző: isten kegyelméből való pap, — ilyen szemeljenek ki; ilyen is van. E három legyen irányadó, semmi más.

Különbén az isten áldása legyen minden munkánkon.

Réz László.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Figyelmeztetés.** Miután ismételt felszólítások és viszont tett ígéretek dacára, ismét nagyon sokan megfeledeztek a hátrálékos előfizetési díjak beküldéséről: felszaporodott költségeink miatt kényszerítve vagyunk azokat a többször emlegetett postai megbízás útján szedni be.

A „Sárospataki Lapok“ kiadóhivatala.

— Az egyházpolitikai törvényeket, mint halljuk, okt. 1-én szándékozik a kormány életbeléptetni. A belügy-miniszter külön ügyosztályt létesített az állami anyakönyvvezetés számára. Az új ügyosztály vezetésével Lukács György miniszteri titkár bízott meg.

A Baldácsi alapítvány ügyében június 5-én tanácskoztak a protestáns egyházak képviselői. Az alapítvány igazgatóságának az a jelentése, hogy a 100.000 frtnyi kölcsöntartozás már teljesen le van törlesztve, örvendtes tudomásul vétetett, valamint az is, hogy ebben az évben 38.545 frt bevételi többlet várható. Az igazgatóság javasolta, hogy ebből az összegből a kerületeknek rendes osztalékképpen fizessenek ki 2500—2500 forintot, rendkívüli osztalékul pedig 500—500 frt; 2000 forintot fordítsanak rendes tőkésítésre, 3545 frtot pedig irányozzanak elő 1896-ra atviendő pénztári maradványnak. Az igazgatóság javaslata elfogadtatott. Gyűlés után közös ebéd volt a Pannóniában.

— A „Religio“ című róm. kath. lapban Szerencs plebánusa, Paszlavszky Sándor nyílt sisakkal támad lapunk 19. számának „A nagy izgatottság idején“ című vezércikke ellen. Kelletlenül végezhetette e munkáját, mert olyan nehéz menetű s bizonytalan szerkezetű mondatokba gyúrte be lapunkra, a prot. irodalomra s az egész protestantizmus szellemére, céljaira, a kath. egyházra s a kormány-

politikára stb. vonatkozó gondolatait, hogy dolgot ad azoknak teljes megértése — talán neki is. Szerencsének tartja — úgy látjuk — ha „a hitszakadás mesterei a dölyfőség gyakorlásának és a józan engedelmesség elűzésének mámorában“ (!) „az irodalmi kitörések zajongó hullámvérésével zaklatják ama sziklavárat, melyen a pokol kapui sem rehetnek diadalmat.“ A sziklavár — persze — Róma s a róm. katolicizmus, a pokol kapui pedig bizonyosan mi vagyunk. A mi támadásaink őket az egyház iránti nagyobb hűségre sarkalják, mert — mint megint sajátos zamattal mondja: „az ellenségeskedés ott jelentkező szorgos istápolásának villám-szóró felhőiből szokott lesütni katolikus igazaink védelmezésének munkás szeretetre buzaitó szelid napja.“ — Aztán elmondja, hogy „Sárospatakon oly nagy, ha nem nagyobb és erősebb a kath. egyház szervezete és hitelveinek gyűlölete, a milyen a mult századok vitáiróinak dörgedelmes szavú, katolikust elevenen nyúzni kész könyveiben“ (!). Még szebbeket is tud mondani. P. o. hogy mi tankönyveinkben rendszeresen üzzük a katolicizmus kisebbitését; hogy a társadalmi életet megmetyeljezzük; hogy a kormány-politika hasznosító uszályhordozói vagyunk s a nép igaz javát arcúlcsepő törekvések előharcosaiként szereplünk; türelmünk, szeretetünk, mások jogai iránt való tiszteletünk = 0. — A tisztelendő úr, ha jól tudjuk lapunk állandó olvasója, s mint ilyen tudhatná, ha akarná, hogy mi — igenis — elvi ellenfelei vagyunk a róm. katolicizmusnak, de nem gyűlölői. Szerencsétlenségnek tartjuk hazánkra s ennek békességére nézve, hogy országos törvények ellenére, egész szervezeten jár-kél itt a jezsuita sereg, a melynek — ezt a plebánus úr sem tagadja bizonyosan — nyilván bevallott célja az eretnekek kiirtása. No, kérjük szépen, mi lehet ehhez képest a mi gyűlöletünk, a mi szeretetlenségünk stb?!.. Szerencsétlenségnek tartjuk — szintén nemzeti szempontból — hogy a pápaság elébb való a róm. kath. híveknek, mint az ország törvénye; Agliardi nagyobb nekik, mint az alkotmányos kormány s egy-egy pápai bulla szentebb, mint a király által megpecsételt törvény. Szerencsétlenségnek valljuk azt is, hogy a modern állam haladását még osztály-gyűlölség szításával is képesek akadályozni s kevély álmaik s a hatalom biztosítása végett furfangosan kiesztelt dogmáik miatt rendszeresen üzik a lélekvásárlást a bölcsőtől a sírig s készek pénzzel, ígéretekkel, hivatalokkal elcsábítgatni a más vallásfelekezetek gyöngébb tagjait s betolakodnak a családba s — szintén az egyház céljaira való hivatkozással — megbontják ott a szeretet kötelékeit, iskoláikban pedig imádkozni tanítják az ártatlan lelkűeket az egyház ellenségeinek romlásáért, a mint azt a s.-a.-ujhelyi hivatalos színvallás is igazolja. És könyveik?! Én istenem, még Önök mernek hivatkozni a mi könyveinkre; hát nem olvasta-e a Tiszt. úr lapunkból is, hogy mit tanítanak Önök rólunk, egyházunkról, ennek eredetéről, reformátorainkról stb.?!.. Igaz, azt is szerencsétlenségnek tartjuk — s ezt is említi Szerencs buzgó plebánusa — hogy főpapjaik dúskálnak a vagyonban s egynek egynek több évi jövedelme van, mint az „Emke“-nek, vagy mint a mennyi államsegélyben részesülnek a prot. felekezetek. Hol van az a modern állam, a mely eltűrjön ilyen egyenlőtlenséget, ennyi képtelenséget s elnézze, hogy azok a roppant javak miként jutnak olykor olykor tékozló kezére s válnak a békétlenség forrásává?! Szerencsétlenségnek tartjuk, hogy Önök Tisztelendő uraim nőtlenségre s bizony törvényesen vannak egyúttal sok erkölcstelenségre is rákényszerítve. Hiába! Az unokahugokat, a testvéreket, a szép rokonokat ma már nagyon ismeri a világ s azt is tudja, hogy a coelibatus sincs Istentől, hanem csak a hatalom biztosítása végett. VII. Gergely kártyaiba is igen

belát már a modern ember!! — Szerencsétlenség lapunk szerint az is, hogy Önök még mindig latinul miséznek s a nemzet magyarosító törekvéseinek akaratlanul is útjában állanak — a római pápa és az istenített egység kedvéért. — Így s ilyenekben vagyunk mi ellenfelek, elvi ellenfelek, de nem gyűlölők... A Beöthyeket, a kik a „Mehr Licht“-et olyan hatalmasán követelték a 40-es években, ma is tiszteljük, s a liberális r. kath. embert ma is szeretjük; de a kik *kiirtásunk szükséges voltát predikálják s elpusztulásunkért naponta imádkoznak*... nos hát szabad legyen azokat továbbra is sajnálnunk és azok ellen minden tisztességes fegyverrel küzdenünk; különben pedig, *mint keresztyén felebarátainkat* (ez a mi hitvallásunk!!) szeretnünk. Így ítéljen meg minket Szerencs plebanusa, mert lapunk nyomán nem ítélt másként igazságosan, legfőleg csak haza beszélhet — ő tudja miért. Különben pedig a legrövidebb idő alatt szolgálni fogunk néhány kitűnő adattal arra nézve, hogy miként értelmezik a plebanus urak a keresztyén testvériséget és miként ápolják a békességet a családban, a községben s a szélesebb körű társadalomban és — no meg az irodalomban is!!

— **Négyszáz népiskola** felállítását határozta el a törvényhozás a millennium alkalmából. Az új közoktatási miniszter ezt a határozatot megkísérli végrehajtani s már ismételve utasította a tanfelügyelőket, hogy mindent kövessenek el az iskolák szervezésének gondos és lehetőleg gyors megvalósítására.

— **Az évről vizsgálatok a miskolci ev. ref. felsőbb leánynevelő intézetben** a következő rendben tartatnak. Junius 23-dikán az ének- és zenevizsga; még pedig délelőtt 10 órakor a kezdők elméleti és gyakorlati zongoravizsgálata; délután 3 órakor összhangzatos énekek és dalok előadása s a haladók zongorajátéka. Junius 24-dikén, két küldöttség előtt az elemi előkészítő osztályok vizsgálata. Junius 25-én az I. felső osztály, junius 26-án a II. felső osztály, junius 27-én a III. felső osztály, junius 28-án a IV. felső osztály vizsgálata lesz. Az elemi 1., 2-dik osztály vizsgálata, saját termében, délelőtt 9 órától déli 12 óráig; az elemi 3., 4-dik osztályok, valamint a négy felső osztály vizsgálata az intézet nagy termében, naponként délelőtt 9 órától déli 12 óráig; délután 3 órától 7 óráig tartatik. Ezekre a napokra a szülőket, gyámokat s a nevelésügy barátait, az intézet előljárósa nevében tisztelettel meghívom. Miskolc, 1895 junius 1. *Tóth Pál*, igazgató.

— **Br. Vay Bélánál a borsodmegyei zsidóság** 250 tagú küldöttsége tisztelgett Alsó-Zsolcán. *Dr. Genesi Soma*, a miskolci zsidó hitközség elnöke fejezte ki a zsidóság halálját a főrendiház alelnöke iránt azért, hogy a recepcióról szóló javaslat elfogadását döntő szavazatával keresztül vitte. Br. Vay B. válaszában kinyilatkoztatta, hogy szavazata természetes folyománya volt negyedfél tizeden vallott és gyakorolt politikai elveinek, a melyek érvényesülésétől várja szeretett hazánk felvirágzását.

— **A szerencsétlen véget ért gicei ev. ref. lelkes halálának** oka felől az illetőnek saját feljegyzéseit küldte be lapunk szerkesztőségéhez az elhunynak testvére. A közlésre szánt adatokat eltelesszük szomorú emlékül, a vérző szívű testvér kívánságára csupán annyit jelentvén ki, hogy a K. F. öngyilkosságának oka — az ő saját szíve vallása szerint — boldogtalan házasság volt és semmi más.

— **Tanítói értekezlet Bánócon.** A „felső zempléni ev. ref. tanító-egyesület“ abarai fiókköre f. hó 5-én, Bánócon tartotta meg ez évi értekezleti gyűlését. A kitűzött időre a tagok kivétel nélkül mindnyájan megjelentek. Mindjárt az ülés kezdetén lehetett látni, hogy az egybegyűlteket

komoly cél vezeti fáradsádos munkájuk kötelességű végzésében; látni lehet az ünnepélyes arckifejezésekből, hogy e napot munkás életök napjai közül azokhoz számítják a tanítók, melyeken szellemi tőkájök gyarapítására s így a tanügy előbbvitelére igen sokat tehetnek. És ki így remélt, reményében nem csalódott. Az ülés d. e. 9 órakor kezdődött. Első tárgy a kör jegyzőjének megválasztása volt, mely állásra a közbizalom *Fábián István*, vásárhelyi ref. s.-tanítót emelte, ki a benne helyezett bizalmat meleg szavakban megköszönvén, a jegyzői tollat átvette. Ezután a helybeli tanító, *Soltész Károly*, gyakorlati tanítása következett, mely nem volt ugyan csekély hibától ment, de lényegében jól sikerült. Az ülés tárgyai közül *Bán Lajos*, abarai tanító, és *Fábián István*, vásárhelyi s.-tanító értekezése tartalmazott igen is figyelemre méltó dolgokat. Bán „Az írvaolvasás tanítása,“ *Fábián* pedig „A magyar nyelv tanítása tótajkú népiskoláinkban“ című tételről értekezett. Első elismeréssel megdicsértetett, míg az utóbbi munka, az abban foglaltak szélesebb körben való terjesztése céljából a megdicséresen felül, a közgyűlésen való felolvasásra is érdemesített. Az indítványok hosszú sora következett ezután, melyek közül nagy lelkesedés között fogadták el *Fábián* azon indítványát, hogy a kör Nagytiszt. Fejes István úrnak, a f.-zempléni ev. ref. egyházmegye esperesévé történt megválasztása felett érzett örömet jegyzőkönyvileg is fejezze ki. Nagytiszt. Fejes úrnak a tanügy terén szerzett érdemei s a tanítók iránti szeretetének kimutatott jelei oly nagyszámuak, hogy a tanítók csak hálás ragaszkodással adózhattak mélyen tisztelt esperesüknek, ki úgy hivatalos, mint egyéni magatartásában páratlan jóindulatot tanusít a tanítók érdekeinek előmozdítása végett. A hangulat mindvégig tanítókhoz illő komolyságú volt, s az érdeklődés általános. Csak tartson tovább is így!

F. J.
— **Az erdélyi ev. ref. egyházkerület tanárai** május 29-ikén Szászvároson tartották meg ez évi értekezletüket. *Gr. Kun Géza* főgondnok megnyitó beszédében a középiskolák fontosságát fejtegette s azok fejlesztését hangsúlyozta. Utánna *Simon Ferenc* igazgató tartott megnyitó beszédet, melyben különösen a tanár egyéniségével foglalkozott s ezzel kapcsolatban a gyűlésen hozandó határozatok fontosságáról tett előterjesztést. Szintén ő adta elő a szászvárosi kollégium újabb 15 évi történetét. *Makkay Domokos*, *Varga Ottó* „Magyarország története“ című tankönyvét ismertette, *Váró Ferenc* pedig előterjesztést és indítványt tett arra nézve, hogy miként állítsák ki a kollégiumok értesítőiket a millenniumra. Érdekes munkálata külön füzetben is meg fog jelenni. Másnap az *özvegy-árva-gyámintézet* sorsát döntötték el. Az értekezlet egy része a gyámintézetet *segélyalap* címen továbbra is fentartani kívánta, de a többség a felosztást határozta el s egy szavazat többséggel kimondták, hogy az özvegy-árva-gyámintézet alaptőkéje az egyes kollégiumok között az országos nyugdíj-intézet életbelépésekor felosztandó.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

P. M. A könyv tárgya kissé távol van attól, hogy mi is foglalkozunk vele. A törekvést a közelebb hozatalra nézve látjuk s majd megfontoljuk még az ismertetés sorsát. — *Sz. A.* Ez is időszerű, de más reménylettünk. Köszönet érte. — *A. K.* A folytatást szívesen várjuk. — *Z. J.* Kötelességszerűleg bánunk vele. Szeretjük, ha a bírálók szorosán a tárgynál maradnak s mennél inkább elvek vagy tévedések tisztázása körül forgolódnak. Az a bizonyos papválasztás igen jelentőssé válhatik főiskolánk történetében. Hogy itt történt-e valami a felsőbbek részéről? ... azt nem tudjuk; szeretjük hinni, hogy: igen. — *K. Zs.* Levelet írok. Egy olyan fajta gyűjtemény, mint a melyet te tervezel, nem régiben jelent meg. — *K. K.* Mi csak kötelességünkét teljesítettük, a mivel minden jó munkás iránt adósok vagyunk. Bárcsak egyebet is tehet-

nénk, mint efféle pártfogolást. — *F. J.* Máskorra is kérjük. Azt a régebbit nem adhattuk ki, kellett volna hozzá még valami. — *K. B.* »Emlékezzünk régiekről!« — *R. K.* A jelzett ismertetés elmarad ugy-e ama bizonyos biblia kifogás alapján?... Gratulálunk. — *V. M.* Várjunk nyugodtan és jó reménységgel.

Pályázat tanári állásra.

Az államilag segélyezett zilahi ev. ref. főgimnáziumnál betöltendő rendes tanszékre ezennel pályázatot nyitunk.

A tanszékkel egybekötött javadalom ez idő szerint előleges évnegyedi részletekben kiszolgáltatandó 1000 frt fizetés, 200 frt szállaspénz s két ízben 100-100 frt ötöd-éves korpótlék. Az állami segélyezésre vonatkozó szerződésnek folyamatban levő megújításakor a tanszék javadalma egyenlő lesz az állami középiskolák tanárainak fizetésével.

Folyamodhatnak okleveles ev. ref. vallású egyének, kik a magyar irodalom és latin nyelv, vagy a magyar irodalom és német nyelv tanítására vannak képesítve.

A választás az erdélyi ref. egyházkerület jogkörébe tartozik. A megválasztott jogos és kötelezett tagja lesz a felekezeti tanárok részére felállított országos nyugdíj-intézetnek.

Az állomás az 189 $\frac{3}{4}$ % tanév megnyitásakor foglalandó el. Okleveles pályázó hiányában egy évi időtartamra helyettes tanár alkalmaztatik, évi 800 frt fizetéssel s a pályázati kérvény ilyen értelemben is elfogadtatik.

A kellően felszerelt pályázati kérelmek legkésőbbben *junius hó 15-ig* beküldendő a fent nevezett iskola előjáróságához.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsától, Kolozsvárt, 1895. május 27-én.

Dr. Kolozsvári Sándor *Parádi Kálmán*
elnök-helyettes. tanügyi-előadó.

HIRDETÉSEK.

**Nagytiszteletű lelkész urak!
Érdemes egyházi előjárók!**

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tehessek, melyekkel a t. közönség eddig meg-tisztelt,

harang-öntödémemet

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megszorítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, **forgatható fa- vagy vas-koronával** ellátott harangokat, megszábotott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz, (Ungmegye) u. p. Császlócz,

László Sándor

I—12

harangöntő.

Az egyetlen tökéletes ujonnan szabadalmazott

önműködő

szőlővessző- és növény-permetező

„SYPHONIA“

fölülmúlt minden eddigi ismert permetezőt, mivel **önműködően** permetez.

Sok ezer ily permetező van már alkalmazásban és ugyanannyi **elismerő bizonyítvány** tanuskodik arról, hogy a „Siphonia“ szerkezete minden más hason-célu szerkezetet fölülmúl.

Mayfarth Ph. és Társa

gazdasági-gép-gyár,

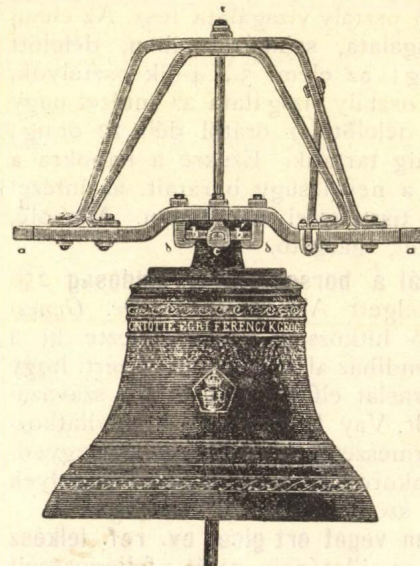
különlegességi gyár **borsajtók és gyümölcscsértékesítési gépek** számára.

Bécs, II/1, Taborstrasse 76. sz.

Árjegyzékek és számos elismerő nyilatkozatok ingyen. — Képviselők felvételnek. 5—10

Az ország legrégibb harangöntődéje

Kis-Gejőczben (u. p. Császlócz, Ungmegye).

Alant írott bátor-kodom a nagytiszt. lelkész urak becses tudomására hozni, hogy öntödémben minden nagyságú s hangú harangok készítését elvállalom, a kívánt hang-nem szerint, forgatható fa- vagy vas-koronával, a legjutányosabb ár és fizetési feltételek mellett.

Jót állok a leg-szebb legerősebb hang-képességért, tartósságért, sőt még a szállításnál történ-hető károkért is.

Nem tetsző harangot visszaveszek. Öntödém, mely már több mint egy század óta közmegelegedésre számtalan harangot szállított, reményilem, hogy a jövőben is ki fogja érdemelni a nagyt. lelkész urak becses pártfogását.

Kiváló tisztelettel

Egri Ferencz,
harangöntő és földbirtokos.

5—12

Felölös szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJÓŠ.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Egységes ref. egyházi és tanügyi politika.« — »A kolozsvári theol. facultás.« *Péter Mihály*. — »Emlékezés a Kazinczy-ünnepélyre!« *Veres Ferenc*. — »A német nyelv a középiskolában« *Rácz Lajos*. — »A protestáns templom építészeti stíl.« *Katona György*. — »Válasz Földváry Lászlónak.« *Zoványi Jenő*. — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Pályázatok.« — »Hirdetések.«

Egységes ref. egyházi és tanügyi politika.

Nem régen történt Budapesten. A legifjabb kálvinista püspök egy előkelőbb vendéglőnek tükör-termében, az ev. ref. konvent alkalmából. beigtatás-féle ünnepélyt rendezett. Ott voltak, mint hivatalosak és választottak a ref. püspökök — egy híján, a kit gyöngékedése ott-honához kötött; az ág. ev. testvérek két püspöke, — a legfiatalabbak; néhány püspök-jelölt esperes, főjegyző stb. s végre „mint valamely idéten“ (I. Kor. 15. 8.) ott voltam én is, a beigtatandónak soha meg nem érdemelt szeretetéből.

Természetes, hogy a beszélgetés, a napi események mellett, a prot. egyházak nagy érdekei körül forgott. Volt s van ilyen elég. Aztán a pohár-köszöntők is megeredtek és a személyes érdemek dicsőítésén felül jutott ezekből a prot. egyházak jelenét s jövőjét mozgató eszméknek, erőknak, a tervbe vett nagy intézményeknek s még az uniónak is, a mi itt egészen biztos sikerűnek mutatkozott. Némelyik pohár-köszöntő bevált kidolgozott programnak is, tele bölcs számításokkal s szilárd alapokon nyugvó kecsegtetésekkel; a másis pedig ragyogó volt a rábeszélés művészetének összes szépségeitől s szinte úgy hangzott már, mint valami szónoki mű az ellenfél lefegyverezése végett.

Kolozsvárról és Debrecenről, a zsinatnak eme megkülönböztetett gyermekeiről szólt főként az ének. Illetékes helyemről, az asztal végéről, fájdalmas gyönyörrel néztem ezt a barátságos mérközést, ezt az elsőbbségi versenyt, a melyben minden egyebet igen könnyen fel bírtam fedezni, csak a hangoztatott *református egység* lelkét nem; csak azt a szülei szeretetet nem, a mi pedig a Jókai csizmadiájából is kitört, a mikor szépságú gyermekei közül egyikről sem tudott lemondani, s egyiket sem tudta a másik javáért megsérteni, megtagadni.

Debrecen arra próbálta volna rábírní Kolozsvárt, hogy várjon addig, a míg ő zsinatengedte jogait megtestesítheti, azután készséggel siet majd a Királyhágón túli testvér támogatására. Az erők szétforgácsolásától mindkettőjük reménységeért aggodalmaskodott. Kolozsvár váltig erősítette, hogy nincsenek egymás útjában s hogy Debrecennek kétségtelen elsőbbségi jussa van az ev. ref. egyház pártfogó szeretetére: mindamellét

is ő nem várakozhatik s évtizedeken át érlelt tervét az egyetemes egyház segítsége nélkül is kötelességének ismeri mielőbb megvalósítani.

Mikor aztán végre mindenki kiöntött valamit a szíve terhéből s így vagy úgy állást foglalt a versenyző testvérek mellett is: megesett rajtam, hogy én, a senki, a pót-tag is szót kértem az oszlopos nagyságok között — és árnyat vegyítettem a fénybe.

Olyan féléket rebegtem, hogy én — noha koromnál fogva (rendes lejárát szerint!) legtovább élvezhetném az ev. ref. egyház új alkotásainak dicsőségét s talán még hasznát is — sehogy sem tudok örülni a nagy terveknek, a ragyogó számításoknak, mert fülemben cseng a nyomorúságban vergődők jajgatása — „de profundis.“ Mondtam aztán valamit papjaink, tanítóink, tanáraink sorsáról, egyes egyházközsegeink vergődéséről bővebben is s azt jeleztem kíváncsú egyházi és tanügyi politikának, a mely a fundamentumokat erősíti és nem az orموkat teszi ragyogókká, — s úgy tetszett, mintha gyarló szavaim szánakozást keltettek volna irántam, a ki nem bírok repülni a magasba, csak vergődöm a göröngyök között. Említettem valamit az időszerűtlenség mellett az *egység lelkének követeléseiről* is, a mely az összes ev. ref. felsőbb intézetek sorsának szeretetteljes megfigyelését és közös ápolását tenné szükségessé; de magam maradtam, igazán, „mint valamely idéten,“ a ki sehogysem illetem be a jövőt építő nagyságok közé.

Azóta sok történt már a Királyhágón túl is, innen is. Debrecen és versenytársa (mert mégis csak azok, ha meddig tagadják is!) meg-meg ujló erőfeszítésekkel igyekeztek egymást megelőzni és felülmúlni — s én ez erőfeszítések, sőt mutatkozó eredmények láttára is még mindig nem érzem legyőzöttnem magamat s aggodalmam amaz igen tisztelt nagyok fényes reménykedései között is még mindig jogosultaknak látszanak, sőt megszorodtak.

Csak imént olvastuk a kolozsvári theol. facultásról szóló hirdetést s kevéssel elébb a nagy-enyedi theol. akadémia betöltendő tanári székeire vonatkozó pályázatokat. Ha már az *egység lelke* vezetne bennünket alkotásainkban, nemde meg kellett volna vitatnia valamelyes ahoz értő testületnek vagy országos bizottságnak, hogy van-e hát nekünk szükségünk — épen a mostani viszonyok között — *öt* theologiai akadémia

helyett *hatra*? S van-e szüksége közelebből az erdélyi egyházkerületnek két theol. akademiára?!

De kívánjunk csak kevesebbet. Ha egy új tanintézetet akarunk alkotni mi, magyar reformátusok — föltéve, hogy nemcsak a papíron vagyunk egyesülve, hanem valóságban is! — nem az lett volna-e kötelességünk, hogy közösen törjünk az eszünket azon, hogy mi is legyen hát ennek az új intézetnek célja, mik legyenek eszközei, honnan kerüljenek ki forrásai stb.?!

A theologiai akadémiák ellen a sajtóban sok megszívlelni való s annál több képtelen kifogást emeltek újabban egyesek. A leendő papságtól nemcsak mélyseges tudományt, hanem a mellett, sőt talán annak ellenére is temérdek jóra valósságot, gyakorlatiasságot, sőt élelmességet is várnának némelyek. A héber nyelvű ismereteknél, a bölcsészetben való ottbonosságnál, a gnosishál többre becsülik az imádkozási készséget, az apostolias hajlamokat, de a méhészetben, homeopathiában, közegészségstanban, állattenyésztésben, kertészetben, mezőgazdaságban, sőt a postamesterségben való jártasságot is. . . . Hát ennyi okos és okatlan követelésre vajjon megindultunk-e, hogy együttesen rostáljuk meg az új idők szellemét s theol. akadémiáinkat — ha csakugyan szükség volna rá — a jogos követelések szerint átalakítsuk?! . .

A kolozsvári theol. facultás — az egyetemmel való kapcsolata folytán — igéri leendő növendékeinek, hogy azok egyszerre papokká és tanárokká, de legalább bölcsészeti tudorokká képezhetik magokat. — E nagy ígért világgá bocsátása előtt nem lett volna-e helyén — az egység képzelete mellett! — annak a megvitatása, hogy ha már egyáltalában kívánatosaknak látszanak leendő lelkészeink nevéhez a *dr.* betűk, hát akkor miféle összevonások útján volna *komolyan meg-ejthetővé tehető* a kettős pálya elvégezése — az egyén összeroskadása és a tudományval való visszaélés nélkül?! . .

Régebben össze tudtunk seregelni tanterv készítése végett az ország különböző theol. akadémiáiból, gimnáziumaiból s meghallgattuk egymás érveit, megbecsültük egymás gondolatait s építettünk közös akarrattal, noha az egyes intézetek történeti fejlődésének és hagyományainak tiszteletben tartásával. Most, a mikor olyan nagyon hirdetjük az anyaszentegyházat fenyegető veszedelmet: — senki sem gondol a közös védekezésre, a szellemi erők közös kifejtésére; legkevésbé a közös anyaszentegyház hivatott képviselője.

Hanem a közös építkezés és védekezés helyett az történik, hogy versenyre bocsáttatnak némely intézeteink s árverést kezdenek egymás ellen a leendő növényekre: ki ad többet értők?! . .

En édes egységes református anyaszentegyházam: nem érzed-e, hogy hiba esett valahol és valamiképen a te nagy dolgaid körül?!

Hát a kerületek testvériségét, a megyék és lelkészek szeretetteljes atyafiságát emlitem-e?! Ah a Baldácsy-alapból való osztozkodásnál, a domesztikából való részesedésnél: — ott egyenlők, ott testvérek vagyunk; de mikor a sárospataki diáknak édes otthont kínál a Dunamellék vagy a Tiszántúl: akkor odarohanunk a kerítésekhez és építgetjük édigérökké, hogy a más neveltje még át se nézhessen rajtok. Aztán — no hiszen úgy van — az egyházmegyékkel sem állunk különbül. A példák feleslegesegek s gyűlöletesek is, tehát hallgassunk velők.

Mikor jó el az egységnek az az eszményi valószínűsége, a mely szerint nem lesznek köztünk többé határfalak,

szívünkben gyűlölség egymás boldogulásának korlátozása végett?! Az idő, a melyben minden káplán és lelkész minden megyének és kerületnek hivatalnokaként tekintet, a mikor az anyaszentegyház egy-célú intézetei egy szívvel-leléssel megérzik és megvitatják az őket közösen érdeklő ügyeket, az irányukban felvetődött újabb kíválmakat s *nem versenyezve, még kevésbé egymás megrontására fejtik ki anyagi és szellemi erejüket?!*

A jelek rosszúl mutatnak. Az egységet csak a papírosról ismerjük: egymás iránt féltékenység, a közös érdekek iránt közönyösség uralkodik köztünk; hol van s mikor lesz végre egységes egyházi és tanügyi politikánk?!

Ama szép ünnepélyre emlékezem vissza, ott a mi nagyjaink körében. . . . Füleimbe csengenek még most is a szép szavak s eszembe jut a magam hitetlensége, egyedülisége. . . . Most talán már nem vagyok egyedül! A fundamentumokra Uraim és nem a tetőkre! Vállvetve t. vezérő nagyok és nem a helyi érdekek szerint!

A kolozsvári theol. facultás.

A kolozsvári theologiai facultásról szóló illusztrált ismertetés eljutott már mindenüvé s némelyeket a rajz, az épület méretei, csinja, másokat a nyomtatott szöveg lephetett meg és bírhatott különböző érzelmekre és gondolatokra. Mig azonban a világi sajtó is osztatlan hosánával üdvözlöi azt, vezérférfiaink pedig talán a nagyot alkotott *mesterek* apai örömeivel köszöntik az új szülöttet: engem ama tetszős kép láttára a névtelen közkatónáknak az a fájó, melancholicus érzelmek gyötör, a mi akkor támad az illetők szívében, mikor a vezénylet nem teljesen kedvök szerint van intézve.

E pár szó egy bevezetett dologra való tekintetből csupán annyi figyelmet kér, a mennyit a közügyek intézői az alsóbbak hangulatára, véleményére fordítani mindig szoktak, a mely szerény munkásokon fordul meg, utóvégre is, az erkölcsi intézmények sorsa.

És mindjárt elsőben is egy fő kérdéssel legyünk tisztában. A kolozsvári facultás nyilván bevallott célja a lelkészi kar tudományos és társadalmi képzésének magasabb fokra emeltetése. Ezért az intézet is kiváló s illetőleg reményekre jogosító tanerőkkel rendeztetik be; összeköttetik a kolozsvári tudományos egyetemmel. Ime a tudományos képzés kiváló eszközei! Senki se tagadhatja, hogy a felállítandó facultásból széles látkörű tanerők kerülhetnek majd ki! Csak azt az aggodalmamat nem hallgathatom el, hogy mikor két tarisznyát akaszt a növendék a maga vállaira, hogy az egyikbe a papi, a másikba a tanári pályához szükséges tudományokat szedje: igazán két ember lesz-e az a kolozsvári facultás hallgatója? Mert az én csekély belátásom szerint az igazi tudományos képzésnél a lelkészi pálya is, — a tanári is, ma már egy-egy teljes embert követel.

De hagyjuk ezt. Hisz bizonyosan, a mi nagy nyomorúságaink okozzák azt, hogy a tanári pályát, a melyre pedig egy egész tanulmányi cursuson, egész erőt kellene lekötönni, ily engedmények árán is igyekeznünk kapóssá tenni. De ezt csak kitérés-képpen mondtam és ez nem alterálja azt, hogy a mi magát a jövő lelkészi kart illeti — a tudomány-egyetem kapcsán, nagyobb tudományos műveltséggel ne kerüljön ki az életbe. De továbbá a város intelligens jellege, az intézetnek modern ízléssel, kényelemmel teljes berendezése a finomabb ízlés, a csiszolódás a társa-

dalmi műveltség megszerzéséhez is minden alkalmat megad. És a facultás növendékei ebben a tekintetben is biztosan előnyben lesznek,* azon többi theológiakkal szemben, a hol a növendékek a négy évi tanfolyamot a legtöbbször bizony igen furcsa ősi keretben töltik el.

Igy aztán nem csoda, ha miniszter, tudományegyetemi tanács, világi sajtó, úgy üdvözik a kolozsvári facultást, mint a melyből a nemzeti irodalomra, az állameszmére valami üdvös származik. Igen, mert ezeknek az uraknak a szemét egy sötét lepel takarja el attól a sötét háttértől, melybe a kolozsvári facultás növendékei lépni fognak. A protestáns lelkész pályá kapuján Dantenak ezek a súlyos szavai vannak felírva: „Mondjatok le minden reményről.“

Mert hát nézzünk csak szét! A kolozsvári facultás minden eszközt biztosít a magasabb tudományosság megszerzésére, de seholsem olvasom a prospectusban, hogy az ismeret elillanó természetét sikerült volna megváltoztatnia, hogy a bölcseséget abban a régen keresett kő alakjában nyujtana majd, a mely se nem kopik, se fényéből soha nem veszít. Jó lett volna a tervezetbe ezt is felvenni! Mert a mai egyházi viszonyok, a lelkészek jövedelme nem alkalmasak arra, hogy a szerzett tudományokat az ismeretes módon megtartsák, sőt növeljék, s a lelkészekből az irodalomnak és az állam-eszmének apostolokat neveljenek.

A facultáson felkeltett igényekről talán ne is szólnánk. Az intézet igazán célszerűen van berendezve. Külön terem a foglalkozási körök szerint; olvasó, háló, ebédlő szobák stb.! No az életben mindezt egy szobában szoktuk cselekedni, mert csak a nagyobbik szoba fűthető be. Tornacsarnok! Az életben is lesz téli és nyári favágásra berendezve, a fás kamarában. Zuhany! Majd a sors mindennap megzuhanozza őket. És erre igen alkalmasak lesznek az erdélyi, de különben mindenik egyházkerület nyomorúságos paróchiái, mert a prospectus sehol se ígéri, hogy a facultás hallgatói részére kieszközli, hogy mindnyájan nagy paróchiákban választassanak meg. Én, ha a mai viszonyokra való tekintetből a kolozsvári facultás és egy más intézet között kellene választanom, az utóbbiakat keresném fel, mert azok az igényeimet nem csigázzák fel annyira. Ignoti nulla cupido. A kolozsvári facultás növendéke szerencsétlenebb lesz abban a sötét háttérben, az életben, mint a ki bele tanult a szűk korlátok közé már az iskolában. Különben lehet, hogy ennek az egészséges edzésnek éppen az a célja, hogy a küzdelmet majd annál inkább kibírják! S elég, ha az apa edzett, a pap gyermekek már hygienicus rendszer nélkül is felnőhetnek.

Mindezekért nem hiszem, hogy a facultás népes lenne, sőt hogy a papnövendékek létszámát felszoktatná, mert egy intézet minden előnye nem pótolja a lelkész pályá mai hátrányait, azt vonzóbbá bármily kedvező tanulási feltétel nem teszi, pedig az lenne a cél, hogy a lelkész pályára számosabban és tehetséges növendékek lépjenek.

E pár gondolatból is látható, hogy én nem a kolozsvári facultás nyujtotta tudományos és társadalmi műveltség ellen szólok, mert semmit se üdvözlök melegebben, mintha a lelkész kar reformatió korabeli tudományos és társadalmi tekintélyét visszanyerné; sőt azt eddig nem látott magaslatra emelné. Végtelen

sok haszon származnék ebből a nemzeti irodalomra s minden hazafias ügyre. Hanem én szólok a rendszer ellen, a mely az építést a levegőben kezdi, nem a földön. Tessék felkarolni a lelkész állásokat. S ha már az egyház itt semmit se tehet: a kormány, a sajtó, melyek oly nagy jelentőséget tulajdonítanak a protestáns papság egyetemi képzésének, lassanak túl a facultás fényes épületein; nézzenek szét az egyház szegényes épületein is. A protestáns egyház leltára már a minisztériumnál fekszik, olyas célzattal, hogy a szegény ref. papság fizetése legalább 800 frtig kiegészíttessék. Ne hagyják elodázní, szellőztessék, karolják fel ezt az ügyet. A congrua mindig megtalálja a maga szöszölőit; találjon pártolókra a ref. papság nyomorúságos helyzete is. Higyjék meg, a nemzeti genius fogja megköszönni.

Ha a kolozsvári facultás sejti, hogy a jobb kor csak rövid idő kérdése s a fundamentum is nem sokára felépül: úgy üdvözlöm, mint az új kor beköszöntőjét, *mementóját*.

Péter Mihály.

Emlékezés a Kazinczy-ünnepélyre.

Folyó hó 12-én Széphalmon Kazinczy Ferenc emlékére ünnepélyt rendezett a sárospataki főiskola és tanítóképezde a M. T. Akadémia nevében, mert nevezett iskolának időnként aranyakat ad az Akadémia törekvő, de szegény ifjak segélyezésére, meg azért hogy évente legalább egyszer a „szent öreg“ nyugvó porainál felzengjenek a kegyelet hangjai.

Ez ünnepély tehát ez éven is megtartatott s lefolyásáról lapunk más helyén számolunk be; itt egyéb-ről akarunk szólni.

A ki ott volt az ünnepélyen, annak fájdalmasan tűnhetett fel ama nagy közöny, a mely a „közönség“ részéről Kazinczy emléke iránt mutatkozott. Mintha nem is Zemplénmegye egyik legnagyobb büszkeségének emléke lett volna felújítva ott, úgy hiányoztak onnan azok az emberek, a kiknek ott *kellott* volna lenniök. Ebben a mai önző, anyagi, közönyös világban egy árverésen többen vannak jelen, mint a széphalmi ünnepélyen voltak. Igaz, Zemplénmegye mindig hálátlan volt nagyjai iránt, soha sem tudott lelkesülni igazán azok emlékéért, kik éltük nyugalmát, boldogságát adták oda e magyar haza nyugalmaért és boldogságáért. Zemplénmegye szerencsétlen a kegyeletben.

Sátoralja-Ujhely főteréről hiányzik Kossuth Lajos szobra; elhullott honvédek emlékét idomtalan homokköbárvány hirdeti s a Rákóczyak ősi várában, a magyar szabadság melegágyában idegen szolga nép idegen beszéde hangzik.

De hát elég ok-e ez arra, hogy mi magunk is elhagyjuk magunkat s elfeledkezzünk a kegyelet kötelességeiről, hogy tompa, részvétlen közönyt nézzük egy-két iskola ünneplését, lelkesülő deákok kegyeletünnepélyét?

Nem, Zemplénmegye előkelő társadalma nagyot hibázott önmaga ellen, mikor ez ünnepélyt részvétlenségével az iskolai ünnepélyek szűk körére szállította alá s szomorú tanujelét adta annak, hogy nem tud hálával emlékezni elmúlt nagyjaira, kiknek neve fényvel ragyogja be a megyét, kiknek még emlékét, nyugvó porát őrizni is büszkeség — egy magyar vármegyének. Már az magában fájhat a társintézeteknek, hogy a szintén „megaranyozott“ ujhelyi gimnázium az utolsó percben tette félre kegyeletét, de ez még elviselhető, magyarázatokkal, alaposan kikeresett okokkal indokolható, de hogy az ujhelyi és sárospataki, úgynevezett előkelő tár-

* Még nagyobb előnyben voltak e tekintetben a budapestiek s nem tapasztaltuk, hogy akár társadalmi, akár irodalmi úton, akár az egyházépítés körül többre vitték volna, mint p. o. a sárospatakiak, debreceniek stb.

sadalom hiányzott, az nem Kazinczy Ferenc emlékének szegyen.

Ha bankettekről van szó, melyeken szép beszédek kell mondani s étel és bor mellett és cigányzene hangjainál éltetni kell a hazát s enfejünket is a régi nagyokéval együtt dicsosozorúval övezni, arra akad ember. De mikor e vármegye három legnagyobb tanintézete ifjúságának kell megmutatni, hogy a hon szolgálatában küzdőket haló porukban is hálás kegyelet virágaival veszi körül a késői nemzedék: akkor félreállnak azok, kiknek a példával legelől kellene járniok s tudomást se vesznek arról, hogy emberek feküsznek a sírban, a kik boldoggá tették e hazát. Az igaz honfi elzarándokol e sírokhoz s kegyeletével erőt önt az ifjú nemzedékbe, hogy második ezer évig is megtartsák e hazát. Helyesen van-e ez így? Dicsőre válik-e Rákóczy, Kazinczy, Kossuth és sok más jeles ember vármegyéjének ez a rideg, szívtelen közöny?

Hiszen igaz, hogy az öreg ember nyugvó porai nem adnak már protectiót kisebb és nagyobb hivatalokra; igaz, hogy anyagi hasznot nem várhatunk már a koszorúért, melyet sírjára teszünk, de aztán méltó-e így önmagához az a vármegye, melynek földén szent porok pihennek?

A gyöngéd nő kezek, melyek ápolni szokták a kegyelet fáját, nem tudtak egy koszorút, egy szál virágot tenni a sírra, honnan dicsőség szállott a megyére s lelkesülés áradt szét a hazára.

A férfiak, kiket a múlt acélozott meg, hogy vezessék a vármegyét, nem találtak egy pár rövidke percet, a melyen megmutassák az ifjúságnak, hogy ime nem reménytelen a jövő.

Hogy nyerjen lelkesülést a fiatal ember a jövőendő évek nagy és nehéz küzdelmeihez, ha ime erővel oltatik lelkébe a közöny, küzdők és vérezők emlékének számba nem vétele.

Szegyen, mindörökre szegyen, hogy abból a nagy intelligens társadalomból össze-vissza öt-hat ember tartotta érdemesnek megjelenni a Kazinczy-ünnepélyen.

Nem jól van ez így! A Széphalmon évente tartandó ünnepély nem pusztán az iskolák ünnepe, ünnepe az a magyar nyelvnek, magyar érzelemnek, — magyar nemzeti életünknek.

Hogy nézzen tisztelettel mi ránk az idegen nemzet, ha képtelenek vagyunk hálával fordulni nagyjaink sírhalmára felé? Megérdemeljük-e a békét és nyugalmat, melyet ők vérrel, békócsörgetéssel, verejtékek hullatásával szereztek nekünk?

Van még alkalom a hiba helyreállítására, — hiszen Kazinczy Ferencz sírja körül az emberek ma is tótul beszélnek, nem tudnak írni és olvasni, abban a faluban nincsen iskola sem! . . Van még tenni való elég, csak legyen ember, akinek szívéből nem halt még ki a nemes érzés, hogy helyet adjon a közönynek, hideg-rideg számba nem vevésnek, — lesz még jövőre Kazinczy-ünnepély, akkor fog eldőlni, ha méltó-e Zemlén földje, hogy abban aludja álmát a magyar nyelv és szabadság legbuzgóbb apostola?!*

Veres Ferenc.

* Egy ízben már felírt a sárospataki főiskola a Tud. Akadémiához, hogy tegye Széphalmon alkalmassá nagyobb ünnepélyek tartására; nyughatatlankodott Zemlénmegye vezérei előtt is, a kik nem is voltak fukarok az ígéretekben; de aztán végre sem mozdult senki. Bizony ez így rosszúl vagyon.

Szerk.

ISKOLAI ÜGY.

A német nyelv a középiskolában.

(Folytatás.)

Ma már semmi tudományszakban nem lehet a tudományos fejlődéstől, előhaladástól elszigetelve dolgozni, mint a középkorban tették a szerzetesek, kik magányos celláikban — a világ folyásáról mit sem tudva — rágicsálták a poros pergamenteket s írták végnélküli commentarjaikat, krónikáikat. Ma az ilyen tudóst kinevetnék s csakhamar napi rendre térnének fölötte. Mert az tény, mondjon bárki akármit, hogy senki sem szophatja újjából tudományát; a tudományos búvárkodáshoz igen sok tanulmány, minden oldalú tájékozódás kell, s minél nagyobb tudós valaki, annál szélesebb irányban folytattott az búvárlatokat, annál több forrást felhasznált, hogy annál több eszmét, fogalmat szerezzen magának tárgyról. S ma már nem lehet a német, francia, angol irodalomban némi jelentőségre számító tudományos munkát találni, mely legalább e 3 nemzet idevágó tudományos irodalmát fel ne használta volna, vagy ha igen, úgy ez a műnek hátrányára, színvonalának gyöngítésére történt. Míg e 3 nagy nemzet tudósainak a magokén kívül csak a másik kettőt kell okvetlen megtanulniok, a kisebb nemzetek fiainak mar hármát kell tanulniok. En nem képezlek holland, dán, svéd tudóst, ki mind e 3 nagy nyelvet nélkülözni tudná, dacára annak, hogy ma a fordítási irodalom mindenütt annyira ki van fejlődve. A francia Reclus-nek, hogy 19 kötetes *Egyetemes földrajzát* megírja, legalább is 6 élő nyelvet kell beszélnie. Taine, Renan legalább is négyet beszélt; ma már nem lehet francia philologus, philosophus, történetíró, hogy első sorban németül s második sorban angolul ne beszéljen. Hogy egy történetíró se nélkülözheti a népével szomszédságban vagy érülközésben állott népek nyelvének ismeretét, tehát, hogy csupán belső források alapján ma már nem lehet történetet írni, azt mindnyájan látjuk. A ki olvasta p. o. Pauler művét (Az Árpád-házi királyok története), látta, hogy mily fontos szerepet játszott annak megírásánál a német, francia és szláv források felhasználása. S itt vannak a *természettudományok*; hogy itt sem lehet a nagy modern nyelvek ismerete nélkül ellenni, azt felesleges bizonyítanom. Ha egy tudós addig akarna várni — a természet-tudományok mai gyors haladása mellett — valamely fölfedezés megismerésével s felhasználásával, míg annak leírását saját nyelvére fordítva olvashatja, akkor százszorosan elkésnék. Ma a tudományos revue-k, az egyes laboratoriumok munkálatairól kiadott bulletin-ek olyanok, mint a távíró-sodronyok, melyek egy pillanat alatt szét-örpítik az események híreit.

Igaz, szükséges a tudóssághoz a lélek mélysége, az elme magassága, a gondolkozás önállósága, eredetisége; ezek képezik az alapot a tudományos munkálkodásnál, olyanok, mint a katonánál a jó láb, jó tudó, jó kar; — de mindez nem elég, hanem első sorban fegyver kell, a legjobb fajta ismétlő-fegyver, a melylyel jól bánni tudjon: ilyen fegyver, ilyen eszköz a tudósnál az idegen nyelv és irodalom ismerete, sőt több, ez utóbbiak még a fenti kvalitások formálásához, tökéletesítéséhez is sokban hozzájárulhatnak.

Ha holland, dán, svéd tudósok (a kik a magyarnál mind nagyobb tudományos irodalommal rendelkeznek) nem nélkülözhetik a 3 nagy világnyelvet; ha ez utóbbiak fiaianak is épúgy szükségök van a másik kettő ismeretére: vajjon lehet-e akkor azokat egy magyar tudósnak

nélkülöznie? Azt hiszem, erre nem lehet kérdéses a felelet, s felesleges hosszasan foglalkoznom amaz állítás cáfolatával, hogy a mi a bűvárkodást, ismeret-szerzést illeti, a magyar irodalom ma már oly gazdag, hogy egy egész életen át bűvárkodhatik benne akárki a nélkül, hogy kifogyna a tanulni és olvasni valóból. Istenem, ha ez így volna, akkor mi túlszárnnyaltuk volna a külföldi nemzeteket, a világ összes tudósai hálával fognak leborulni előttünk, hogy íme ők egy nyelven, a magyar nyelven olvashatják ezentúl mindazt, a miért eddig 3—4 nyelvet kellett végig tanulniok! Dehogy van úgy! Igaz, elég gazdag a magyar irodalom, kivált szép-irodalmi, ismeretterjesztő tudományos munkákban (minők a M. Tud. Akadémia könyvkiadó-vállalatának kötetei, a Természettudományi Társulat kiadványai) s ezek, hozzájuk véve egyes kiadók (Athenaeum, Franklin, Pallas) nagyobb történelmi, irodalmi kiadványait, oly kincset alkotnak, melyben holtá napjáig bűvárkodhatik, de nem a szak-tudós, mert az hamar kimeríti a maga szakját, hanem csak az u. n. dilettansok, az egyetemes műveltségre törekvő emberek, a kik nem egy specialis tudományszak művelése végett fordulnak ezekhez, hanem egyfelől hasznos szórakozást, másfelől ismereteik gyarapítását, szívők művelését várják a tudományos munkáktól, a kik meg akarnak ismerkedni belőlök a természet és emberélet titkaival, a világot, a történelem menetét mozgó eszmékkel, a világtörténelem vagy világirodalom egyes nagy heroszaival. Ha valaki ily szándékkal fordul a magyar tudományos irodalomhoz, akkor elég gazdagnak fogja azt találni, — de ha valaki többre is vágyik, egy kicsit mélyebbre is be akar tekinteni, a ki egy külön tudományszak iránt érdeklődik s azt szeretné bűvárolni, az — sajnosan esik megvallani — legtöbb szakra nézve legfőlegbe egynéhány bevezető művet fog találni a magyar irodalomban. Én például érdeklődöm a philosophiai vizsgálódások, az egyes philosophiai kérdéseknek a legújabb tudományos bűvárlatok által megvetett alakja iránt, — honnan ismerkedhetem meg ezekkel magyar nyelven? Nagyon lekötölezne bárki is, ha a jobb psychologiai, logikai, erkölcsstani, történetbölcészeti műveket felsorolná, mert én nem igen ismerek ilyeneket magyar nyelven? A Zeller és Fischer Kuno nagy bölcészettörténeti műveit pótoló magyar munkák felől is szívesen vennék felvilágosítást. Egy másik kollegám, ki művészettörténeti s aesthetikai tanulmányokkal foglalkozik, szintén nagyon megköszönné, ha ily irányú útbaigazítást kapna. Tessék megnézni Waga L. *Egyháztörténetét*, vajjon a magyar egyházak történetéről szóló részt kivéve, dolgozott-e hazai forrásokból? vajjon nem 100 idegen nyelvű esik egy magyar forrásműre! Tessék megkérdezni a többi theologiai, jogi, az egyetemen a nyelvészeti, történelmi, orvosi szakok előadóit: nyújt-e a magyar irodalom nekik annyit, hogy egész életükön át bűvárkodhatnak benne a nélkül, hogy kifogynának a tanulni és olvasni valóból?

A magyar irodalom elég művet nyújt arra, hogy valaki azokkal általános műveltséget szerezzen (bár az bizonyos, hogy annak műveltsége még szélesebb, látóköre még magasabb, ki a német, francia klasszikusok műveit is olvashatja); de nem nyújt eleget senkinek arra, hogy a maga specialis tudományszakjában úgy kiképezhesse magát, hogy azoknak tudományos továbbművelésére is képes legyen. Igaz, hogy a gyakorlati élet nem kíván ennyit, ott kevesebbel is derékul betöltheti valaki állását, derékul megfelelhet a társadalom által iránta állásából kifolyólag táplált követelményeknek, — s a másik ideális álláspont, de oly ideális álláspont, a melyet azért szeretünk hangoztatni, sőt, a melyet

nyiltan nem ártallunk célul kitűzni. S ha az a bizonyos pap nagy volt német nyelv ismerete nélkül, azzal — kétségtelenül — még nagyobb lett volna, hatását a társadalomnak még szélesebb köreire érvényesíthette volna! A lomnici csúcs is magas, de a Mont-Blanc még magasabb!

(Vége. köv.)

Rácz Lajos.

TÁRCA.

A protestáns templom-építészeti styl.

IV.

A református egyház az átélt üldöztetések alatt és hosszas szenvedéseinek idejében kénytelen lévén pusztán a létért küzdeni: minden egyebet mellékesnek tekintett, a mi nem közvetlen az ő hitének és lételének alapját képezte. Így nem csuda, hogy csupán Isten ígéjében vetve bizalmát, az egyházi szertartások változatossága és az isteni tiszteletnek minden külső ékesítése iránt érzéketlen volt, és csakis a szentíráson alapuló, Jézus és az apostolok tanításaira visszavezethető vallás-erkölcsi építési formákra szorítkozott. Ezen puritán egyszerűség kinyomatot nyert ujonnan épült templomaiban, melyek rendszerint kisebb mérvűek, és minden művészi dísz nélkülöznek.

Ezen a kisebb községekben még ma is szokásos, úgynevezett *terem-elrendezésű templomoknak* alaprajza a derékszögű hosszas négyszög, egy-, két-, néha három oldalán is beépített karzattal, mely többnyire faoszlopokon nyugszik. A szószék rendszerint az egyik hosszoldal közepén van, előtte az Ur-asztalával, mely elrendezésnél mind a gyülekezet csoportosítása a szószék körül, a jól hallhatás szempontjából kedvezőbb, mind pedig az Ur-asztala ekképen a terem négyszög közepén helyezhető el, körülte a kommunioi közönség számára alkalmas térséggel.

A református egyház nagyobb szabású templomai leginkább a három hajós *csarnok-templomok*, az oldalhajók felett és a főhajó két végén is karzatokkal. A szószék a középső hajó hosszoldalának egyik pillérénél, az orgona pedig rendszerint a torony alatti főbejáró felett levő karzaton foglal helyet.

Újabb időben, s különösen a jelen században, azon törekvés, hogy a protestáns liturgiai központ építészetiileg is kiemeltessék, az úgynevezett *centrális elrendezésre* vezetett, melyet sokan már is a protestáns templom legalkalmasabb alaprajzájának s ennek egységes szerkezetű kivételét a protestáns templom-építészeti önálló stylusának szeretnek tekinteni. Ennél az építmény csoportosítása egy ideális függélyes tengely körül eurythmikusán történik, s középpontjának a legkiemelkedőbb tér felel meg, a melyhez a kevésbé fontos és alacsonyabb helyiségek csatlakoznak. Az Ur-asztalának a központba helyezése által a liturgiai központ egybeesik az épület központjával s ez architectonikailag kupolaszerű felépítménnyel, vagy centralis toronnyal hangsúlyoztatik. Ezen rendszer azonkívül a közönség ülőhelyeinek amphitheatralis csoportosítása által a gyülekezet egybetartozásának eszméjét is kifejezésre juttatja.

Ezen styl-irány további méltatásába csak később bocsátkozhatva, itt azt tartjuk még megemlítendőnek, hogy a lutheri egyházban szintén és pedig már a 17-ik és 18-ik században erős mozgalom indult meg ily irányban a protestáns vallási eszmének a templomépítészetben való művészi kifejezésére, mely törekvéseknek leginkább gon-

dolat-gazdag és legpéldányszerűbb eredménye a Bähr György által Drezdában épített „Frauen kirche.” Ezen építmény művészi külső és célszerű beosztás tekintetében alig hagy kívánni valót, de belsejében a nyolc pillér közé épített s egymás felé helyezett hét karzat teljesen színházaink néző terére emlékeztet, s minden vallásos elemnek hián van.

Ezen hiányon segitendő ismét a (görög, majd később a latin) kereszt alakú templom-alaprajzhoz fordultak, annak középső részét centralis módon képezve ki, a kiépítményeket pedig rendszerint félkör alakú záradékkal építve. Ilyen a Szent-háromság és a parochialis templom Berlinben. Ezeknek belseje karzatokkal van körülövezve, oly módon, hogy a karzatok követik a kereszt nyúlványait. A szószek és oltár a karzat elé van építve. Ezen elrendezésnél szintén hiányzik a képzeletet vallásos kegyeleltre gerjesztő tér-hatás.

A lutheránus egyház a maga építészeti felfogásában mutatkozott emez ingadozások után, melyekre annak idejében a pietismus és rationalismus eszméi is befolyással voltak: a cultus elméletében Schleiermacher, az építészetben pedig a nagy nevű Schinkel fáradozásai után, egészen az egyháztörténelmi fejlődés alapjára helyezkedett s ezzel a közép-korbeli keresztény egyházi stílusok alkalmazásához fordult. És ez nem is történetelt másképen. Mert ha tekintjük a keresztényen szellemben alkotott formák mély benső vonatkozását a cultus belső tartalmához, azonnal beláthatjuk, hogy Luther által az evangélium szerint megtisztított, de történelmi fejlődésétől teljesen el nem szakított liturgia, csakis a történelmileg fejlődött építési rendszereknek megfelelő módosításában találhatja fel maga számára az alkalmas cultus helyiséget.

Ily szellemben járt el a német evangélikus egyház-kormányzatoknak 1861. évben Eisenachban tartott közgyűlése, mely a templomok építésére és berendezésére vonatkozólag a következő szabványokat állapította meg, nem kötelezőleg ugyan, de a kellő tájékozás végett. Nevezetesen:

1. Mindenik templom fekvését a régi szokás szerint úgy kell az égtájak felé irányítani, hogy annak oltárhelyisége napkelet felé legyen.

1. Az evangéliumi isteni tisztelet számára legalkalmasabb templom-alaprajz a hosszúságú négyszög alakú. A külső magasság, a főpárkányt is beleszámítva, az egyhajóú templomoknál a szélességnek mintegy $\frac{3}{4}$ részét képezze; míg az akusztikai hatás követelményeinek akkor fog leginkább megfelelni, ha hosszúsága a szélesség mértékét minél kevesebbel múlja felül.

A templom oltárhelyiségének kelet felé való kiépítése (apszis, tribuna, chorus), továbbá a hosszoldal kelet-felőli részének északi és déli irányban kinyúló keresztalakú megoldása az építménynek a jelentős keresztalakú elrendezés képét kölcsönzi. A kereszthajókkal nem bíró centralis építmények közül a nyolc-szögalakú az akusztika szempontjából még meg engedhető, de a köralakú, hiányos akusztikája miatt, mellőzendő.

3. A keresztény templomépítészet komolysága megkívánja a történelmileg kifejlett keresztény építészeti stílek valamelyikéhez való csatlakozást, s ajánlatos a hosszúságú négyszögalakú alaprajz megtartása mellett az ő keresztény bazilikán és az u. n. román (gót előtti) építési módon kívül különösen az u. n. német (gót) stíly.

Az építési rendszer megválasztása azonban az egyes esetekben nem csupán az építkező individuális műízlésének megfelelően, hanem inkább a környék időszériai építési módjának legkiválóbb jellege szerint történjék. Régi templomoknak meglevő, használható maradványai is gon-

dosan fentartandók és megfelelően alkalmazandók. Epen-űg az épület egyes alkatrészei is belső berendezésükben, az oltártól s annak felszerelvényétől kezdve, a pad-sorok és egyházi szerekig, nevezetesen pedig az orgona, a templom stílusának megfelelőek legyenek.

4. A templom építéshez tartós anyag és szolid munka kívánatos, minden más anyagot utánzó bevonás és befestés nélkül. Ha a templom belsejében faszerkezetet alkalmaznak, a mi az akusztikára különösen a menyezetenél kedvező: akkor az ne vegye fel a köépítmény látszatát. Az oltárhelyiség mindenestre masszív boltozattal látandó el.

5. A templom főbejárata legcélszerűbben a nyugoti keskeny oldal közepére tehető, úgy hogy attól az oltárig a templom fő tengelye fekszen.

6. Torony sehol se hiányozzék, a hol csak az arra való költség meg van; a hol pedig ez idő szerint hiányoznék, már arra kell előre tekintettel lenni, hogy az később kiépíthető legyen. Óhajtandó, hogy a torony a templommal szervi egybefüggésbe legyen, és pedig rendszerint utóbbinak a nyugoti oldalán. Kettős torony jól áll vagy a chorus két oldalán, vagy pedig a templomnak nyugati homlokzatát közbefogva.

7. Az oltárhelyiség (chorus) a templom padlózatja felett néhány lépcsőnyivel magasabban fekszen. Elég téres lesz az, ha az oltár mellett köröskörül az isteni tisztelet cselekvények számára megfelelő hely hagyatik. A lelkész és a községi előjáró ülőhelyén kívül, és a hol szokás, a gyónószéken kívül, semmi más ülőhely abban ne legyen. Korlátokkal sem szabad az oltárhelyiséget a templomtól elválasztani.

8. Az oltár a liturgikai és akusztikai követelmények szerint előbb vagy hátrább állhat a chorus boltíve és a hátsó fal között, de sohasem szabad azt közvetlenül (átjáró nélkül) a chorus hátfalához illeszteni. Az oltár a chorus padlózatjánál egy lépcsővel magasabban fekszen, s korlattal, továbbá a konfirmálandók, az összeesketendők és kommunikálók stb. letérdepléséhez alkalmas készülékkel birjon. Az oltárt, ha csak hitvallási okok nem ellenzik, kereszt jelölje; és ha az oltár felett architectonikus felépítmény van, akkor az azzal kapcsolatos szobor, dombormű vagy festmény mindenkor csak az Údvnek valamelyik főmozanatát ábrázolja.

9. A keresztelő medence a körítő falakon belől, a főbejáró előcsarnokában, vagy egy a chorusba nyíló oldal-kápolnában álljon. Ott, a hol a keresztelés az egész gyülekezet előtt történik, annak legalkalmasabb helye az oltárhelyiségbe vezető lépcsőzet előtt van. Nem szabad a keresztelő medenczét hordozható asztallal helyettesíteni.

10. A szószek ne legyen sem az oltár előtt, sem a megett, sem pedig felette, általában a chorusban sem foglalhat helyet. Igazi helye ott van, a hol a chorus és a templomhajó összeér, a chorus boltívének egyik pillére mellett (a hajó felé nézve) kifelé; több hajóval ellátott nagyobb templomoknál pedig a középső hajónak egyik kelet felé eső oszlopa mellett. A szószek magassága lényegében a karzatok magasságától függ s általában lehetőleg alacsonyra vétessék, hogy a lelkész a karzatokról és a karzatok alól jól látható legyen.

11. Az orgonának, a mely mellett az előéneknek az énekkarral együtt elég helyének kell lenni, legtermészetesebb helye van az oltárral szemben, a templom nyugoti oldalán, a főbejáró feletti karzaton s annak távlati képét a hajóból és a chorusból nézve, nem szabad a karzat szerkezetének korlátozni.

12. A hol gyónószék és oktató szék (olvasó tám) van, ott az elsőbbik a chorusba tartozik, az utóbbi pedig az oltár előtt álljon, egyikén ama lépcsőknek, melyek a hajóból a chorusba vezetnek, de úgy, hogy a közönség

tekintete az oltár felé ne akadályoztassék; vagy pedig a chórus-boltív egyik oszlopa mellett legyen, hogy a katechesis, bibliai oktatás stb. végett az oltár elébe helyeztethessék.

13. Karzatok, ha a nyugotin kívül még okvetlenül szükségesek lennének, a templom két hosszoldalán úgy alkalmazandók, hogy azok a templomnak szabad áttekintését ne akadályozzák. Semmi esetben sem szabad a chórusba benyulniok. Ezen karzatoknál, melyeken a pad-sorok egymás megett emelkedő vonalban helyezendők el, a szélesség, a mennyiben a kereszthajók kiszögellése többet nem engedne, az egész templom szélességének $\frac{1}{5}$ része lehet, a karzatok magassága pedig a templom-padlózatjától számítva, a templom belső magasságának $\frac{1}{3}$ részét túl ne lépje. Egymásfeletti több karzatról különben sem lehet szó. Olyan új építmény létesítésekor, melynél karzatokról kell gondoskodni, igen célszerű lesz a hosszú ablakok helyett, melyeket a karzatok megcsakítanának, a karzatok felett magasabb ablakokat a templom megvilágítására, a karzatok alatt pedig alacsonyabb ablakokat, a karzat miatt árnyékban hagyott legközelebbi helynek megvilágítására alkalmazni.

14. A közönség ülőhelyei (templomi padok) úgy helyezendők el, hogy azokból úgy az oltár, mint a székek, az egész isteni tisztelet alatt látható legyen. A chórus lépcsői előtt megfelelő tér szabadon hagyandó. Továbbá az isteni tisztelet követelményei szerint széles út hagyandó a templomhajó padsorai közt a főbejáró irányában vagy a hol utóbbira szükség nincs: két elegendő szélességű út a középhajó pillérei mellett, illetőleg a karzatok tartói mellett. A pillérek talpazatait nem kell székekkel körülvenni.

15. A templomhoz szükséges a sekrestye is, nem mint beépített rész, de a chórussal mellett mint toldalék; ez térs, világos, száraz, fűthető, s az egyházhoz méltó szerkezetű és berendezésű legyen.

16. Az evangélikus templomépítészetnek fentebbi alapelvei minden fokú egyházi hatóságok által érvényesítendők, az építendő kegyuraknak idejekorán tudomására hozandók és az összes tervrajzok egyházkormányzati megvizsgálásánál, illetőleg helyesbítésénél alapul veendő.

Fentebbiekben röviden vázolván a protestáns isteni tisztelet rendje által befolyásolt templom-berendezéseket a német és magyar lutheránus és református egyházak zöménél (az anglikán egyházzal nem is szólva, melynek útja Róma felé vezet); még azon — újabb időben felvetett — nagy horderejű eszmének leendő nagy befolyása jelezhető, melyszerint e két testvér egyháznak óhajtott egyesülése újabb erőt, szilárdabb álláspontot s kívülről és belülről észlelhető nagyobb egységet eredményezhet. S érdekes e dologban az, hogy Németországban az e téren megindult mozgalom azonnal a templomoknak a liturgia szerinti egységes alakítását, s ezzel az egységes protestáns templom-építészeti styl kérdésének megoldását tűzte célul, mielőtt még a liturgia egysége iránt megállapodásra juthattak volna. Ezért minden erre vonatkozó igyekezet mindeddig sikertelen maradt s az említett két-féle templom-építészeti felfogás még mindig fennál. Így a haladó irány képviselőinek wiesbadeni programja újra a centralis elrendezésű templomok mellett emelt szót: míg az összes egyházkormányzatoknak 1894. évben Berlinben tartott közgyűlése, ezek és az eisenachi regulatiohoz ragaszkodó conservatívek (leginkább lutheránusok) közt megállapodást nem hozhatott létre s a viták folyamán is nyilvánosan kitűnt, hogy különösen az úrvacsora felfogásában mutatkozó különbség folytán, az egységes styl létesíthetése okvetlenül szükséges először a *protestáns vallási eszmék közössége*.

Az egységes styl létesíthetése nézve a liturgia fontosságát, s így az egységes közreműködésnek szükségét jelző a nevezett congressus azáltal, hogy az ügy tovább fejlesztésére egy előkészítő bizottságot küldött ki, melynek feladata megfontolni és javaslatot tenni az iránt, hogy miként lehetne irodalmi közlések útján a templom építészeti és általában az egyházi művészet kérdését az eddigénél nagyobb mérvben a lelkesedés körébe bevinni.

(Folyt. köv.)

Katona György.

KÖNYVISMERTETÉS.

Válasz Földváry Lászlónak.

Mennyire elcsodálkozok vala, immár, fájdalom! néhai dr. Kovács Ödön, ha még életében napvilágot látott volna a Földváry Lászlónak bírálatomra írott válasza. Március 17-én ugyanis Kolozsvárt együtt beszélgetve, szóba jött köztünk a Földváry könyve is s én őszintén bevallottam előtte, hogy érdemén felül megdicsértem azt. Amire a megboldogult az ő szelid, jóságos mosolyával csak ennyit jegyzett meg: „Amint az nálunk már bevett szokás.* Ime, hogy elcsodálkoznék, ha olvasná most, hogy Földváry engedékenysége helyett husángok forgatásával s használásával vádol, sőt személyes jellegűeknek tartja megjegyzéseim egy részét. Ugyan mi okom lett volna ilyenekre? De megérdemlem e büntetést indokolatlan kiméletemért, meg még azt is, hogy pirúljak is miatta. Mert ha bírálatomban nem akartam volna túlságos gyöngéd lenni s Földvárynak nem *combinatióiról*, hanem — miként kell vala — *alapmélküli combinatióiról* beszélek, ma nem hányhatná szememre, és méltán, hogy a kritikátlanságot szinte egynek vettem a combinálgatással.

Igen, ki kell egészítenem bírálatomat, mert hiszen nem azt ítélem én el, hogy combinált Földváry, hanem hogy légvárat építetett, melyek csupán könyve terjedelmét, nem pedig egyszersmind történelmi tudásunkat növelik, bármennyire különbnek vallja is magát elődeinél. Bizonyosságul elég lesz utalnom a baranyai egyházkerület dolgára, melyről azt kérde tőlem: honnan tudom, hogy a baranyai püspökség kettészakadását eddigi íróink Szegedinek Baranyából távozta utánra tették? Naiv kérdés!... Onnan, hogy olvastam és megértettem őket. Olvassa el Földváry is például Szilády Áronnak az Egyetemes Névtárban a dunamelléki kerület történetéről közölt dolgozatát s meglátja belőle, hogy ő épen úgy tudhatná, mint én. Azt írja továbbá Földváry, hogy *többszörösen* meg van írva, hogy midőn Sztáray 1563 táján Gyulára távozott, Veresmarti Illés lett utána a superintendentens. Ezt már igazán kérdezhetném, hogy honnan tudja? Mert ez még eddig csak *egyszeresen* van megírva, és pedig... a Földváry könyvében s épen az a baj, hogy semmivel sincs kimutatva igaz volta. Irva van máshol is, hogy 1563 táján Veresmarti superintendentens volt vagy lett; írva, hogy Sztárai valamikor Gyulára ment, de az még eddig sehol se volt, hogy ez 1563 táján történt s az még kevésbé, hogy a Sztáray püspök-utódja akármikor Veresmarti lett volna. Sztáraynak Gyulára menetelét ugyanis a kitűnő tudós, Szilády Áron 1551-re, a Mokos-kiadta „Adalékok a dunamelléki ref. püspökök életéhez“ 1554-re teszik. Honnan veszi tehát a bátorságot Földváry, hogy a legcsekélyebb bizonyítás nélkül évszámokat csereberéljen

* A »Sárospataki Lapok« ezt a vádat nem veszi magára s kérjük is munkatársainkat, hogy erre okot senkinek soha ne szolgáltatassanak.
(Svaviter in modo, fortiter in re.) Szerk.

s kétségtelen tények gyanánt soroljon elő szerinte többször, de igazában sohasem hallott dolgokat?

És bármennyire érdekesnek találja is e pontnál reám sütni, hogy amit neki nem hiszek el, ugyanazt elhiszem Strompnak, aki pedig épen az ellenkezőjét állítja, vagyis amit én állítok Földváryval szemben: csak annyi benne az érdekes, hogy Földváry nem értette meg, amit én írtam. Lehet, hogy gyalgó stílusom az oka s ezért kénytelen vagyok ismételní, hogy igenis Stromp tényleg kimutatta már, hogy a Földváry egyetlenegy adata „Sztáraynak a Szegedi teljes baranyai püspökségétől külön levő, egykorú tolnai püspökségét nem bizonyítja eléggé.“ Nem azt hiszem el tehát Strompnak, amit megdöntött s ami nem is létezett, hanem azt hiszem, hogy megdöntötte, ami nem létezett.

Hiszen ha amaszt hinném el, nem volnék tisztában a magam véleményével, miként Földváry nincs a magáéval Brandenburgi Györgyre vonatkozólag. Mert ha egyetért velem, hogyan mondhatta műve 8. lapján, hogy „a két térítvény közti különbség mutatja, hogy csakis az utóbbinak keltekor (1525.) volt az őrgóf már híve a reformációnak“, vagyis az előbbinek keltekor (1523) még nem volt az?! Pedig én azt állítom, hogy igenis ekkor is híve volt már s ime most Földváry is elfogadja e nézetemet, sőt bizonykodik, hogy szintén ezt mondta. Nagyon különös biz' ez.

De még különösebb az az indokolása, a melylyel a Verbőczy nyolcz jobbágyát illetőleg a nagy Révész Imre értelmezését tartja helyesnek. Mindenesetre csak mélyseges bánatot érezhetnék e felett, ha az a vádja, hogy „a latin nyelv meggázolásától sem riadok vissza“, nem volna teljesen alaptalan. Legyen szíves keríteni valahol egy jó latin szótárt, melyben nemcsak két jelentése van meg a szavaknak, hanem épen annyi, amennyi némely kifejezések megértéséhez szükséges, s akkor *talán* meggyőződik a felől, hogy nem annyira én gázolom meg a latin nyelvet, mint inkább ő a Szerémi szövegét, midőn az urgere szót tollhibának *jelentí ki* urere helyett. Ez utóbbi pontnál már megszűnik a cáfolás szüksége. Ezt nem történetkutatásnak, hanem történetcsinálásnak nevezzik s részemről még felfogni sem vagyok képes, hogyan lehet józanésszel és jóakarattal egy értelmes szöveget mással kicserélni, csak azért, hogy valakinek ellene mondassunk.

A lutheránusok megégetését rendelő törvény éve felől sem vagyunk egyetértésben Földváryval. Az a szelid udvariaskodás, melylyel ráfogásnak nyilvánítja, hogy 1521-ről is datálja azt, nem igen érint, mert hiszen a 97-ik lapon tényleg az 1521. évi országgyűlésről beszélvén, ugyan e testületnek tulajdonítja e törvényt. Ha tovább menve, az általam 1524. mellett felhozott érvet kritikai ere tiltja elfogadni, forduljon felvilágosításért a kolozsvári theológiai akadémia leendő egyháztörténet-tanárához, Pokoly Józsefhez, a ki előttem úgy nyilatkozott, hogy máshonnan is meggyőződött az 1524. év helyessége felől.

Egy észrevételemre Földváry azt is kijelenti, hogy ő „csak azt mutogatja, hogy nem volt és nem lehetett Szegedi 1541-ben *kálvinista*.“ Épen ez a baj. Ezt nagyon könnyű „mutogatni“, de arra lettünk volna kíváncsiak, hogy általában nem volt-e ő már akkor híve a *helvét-irányú* reformációnak? Ennek a „mutogatása“ lett volna méltó feladat a Szegedi életirójához, de hát, úgy látszik, ezt a nehéz feladatot másnak engedte át.

Általában a *helvét irányú* reformációnak egyéb mozzanataival, úgyszintén kifejlésének egész történetével sehogy sem tud tisztába jönni Földváry, mire újabb bizonytságot szolgáltat az a megjegyzése, melyet annak

végleges különválására vonatkozólag tesz s a melyet még azzal a kételkedésével is tetézi, hogy „vajjon nem a régi történeti tudásnak van e igaza, mely a csengeri zsinatnak idejét 1557-re vagy 1558-ra teszi?“ Bocsánatot kérek, de lehetetlenség gyöngédebben szólanom, a kinek még itt áll „történeti tudása“, az előbb még tanuljon egy keveset s aztán kezdjen vitatkozni.

Most pedig — nehogy „gyanút támaszszak a saját igazságosságom ellen“, az aprólékos hibák közül is kénytelen vagyok művéből néhányat fölemlíteni: 1. Az ilyen datumokat: Dionysius után másodnapra — már mai időben fel szokták oldani a történetírók. 2. „Communium suffragio“ nem azt jelenti, hogy az összes *gyülekezetek* egyhangú szavazatával. 3. Még nincs eldöntve, hogy vajjon Martinuzzi 1543-ban hova idéztette Hontert, sőt ennek Wolf-irta legújabb életrajza minden habozás nélkül Gyulafehérvárt nevezi meg s így Földváry sem említheti olyan nagyon határozottan Kolozsvárt. 4. Mai időben már nem divat ilyen kifejezésekkel élni: közepéni, Ferdinándhozi, Izabellávali. 5. 1554. évi prot. zsinat nem Óváron, hanem Óváriban volt. 6. Kopácsi István 1542-ben már nem volt „ifju.“ 7. Skaricza Máté Kolozsvárt nem igen hallgathatta Károlyi *Györgyöt*, hanem talán Károlyi *Pétert* s ezt sem az egész 1567—8. tanévben, mivel 1568 elején már Nagyváradon működött. 8. De valószínűleg nem is 1567, hanem 1566 őszén ment Skaricza Kolozsvárra, a mint a helyes időszámításból valósággal is épen ez tűnik ki. 9. A 41. lapon az 1. jegyzet nem pontos utalás, a 47-en a 4. és 5. fel vannak cserélve. stb.

Végül ki kell nyilatkoztatnom, hogy ezentúl nem fog visszatarítani véleményem őszinte kimondásától a „hazai szokás“, nem az a tisztelet, melylyel a 30 év a 60-nak tartozik, nem még az egyháztörténeti irodalom fejlesztésének szükség-érzete sem. Sőt azt sem fogom elhallgatni, ha 10—15 soros „átírásokat“ jóval nagyobb számmal fedezek fel egyes könyvekben, mint a mennyire maga a szerző emlékszik; nem még akkor sem, ha ismétlődni fog az az eset, ami Földvárynál történt, hogy tudniillik az én dolgozatomból másolgasson valaki egy-egy jókora csomót anélkül, hogy csak egy helyen is szükségesnek tartaná bevallani.

Zoványi Jenő.

IRODALOM.

* A gömöri ev. ref. egyházmegye Zeherjén tartott közgyűlésének jegyzőkönyvét kaptuk. Szerkesztette Kovács László egyházi főjegyző, nyomtatott Sajó-Gömörben 1895. Az esperesnek lapunkból is ismeretes megnyitó beszéde nyitja meg a 42 lapnyi füzetet, a mely beszámol aztán a mult gyűlésen történetekről, emlékezik a Baksay István jubileumáról, de nincs egy hálás szava a jubilálthoz, a mi pedig a jegyzőkönyvben is igen szép helyet foglalhatna el; gyászkeretben szól a Réthy József, Terhes Pál és Roffi Borbély László érdemeiről, majd (7 p.) a püspöki körlevelekről, de nem egészen híven ott, a hol lapunkról is emlékezik. Feltűnő, hogy e pontnál is elmaradt az egyházmegye véleménye, vagyis egyszerűen tudomásul vétetett, hogy püspök úr szíves volt a „Spataki Lapok“-at és az „Órálló“-t támogatásra ajánlani. Azt hisszük, hogy a jövődőség kedvéért is ki lehetett volna a rövid s hideg határozatot annyival bővíteni, hogy a nevezett lapokat — a mint talán körözve is így volt — az egyházmegye is pártolásra méltóknak tartja. Azok a lapok nem nyereszkező vállalatok s munkásaiknak jól esik egy kis erkölcsi elismerés is, ha ugyan érdemesek reá! Az egyes egyházakról, az iskolák állásáról, a lelkeszi

értekezlet mozgolódásairól, az egyházmegyei tanítók gyámoldájának szabályairól, az országos lelkészi özvegyárva gyámintézet javított alapszabályait illető megjegyzésekről s apró cseprő peres ügyekről, építkezésekről, kérvényekről (domesztika) stb. számol be a csinos kiállítású jegyzőkönyv, a melynek lényege ismerős már lapunk olvasói előtt — a gyűlés tudósításból. A füzet ára nincs feljegyezve. A gyűlés, a melyről szól, ápril 17-én tartatván, a nyomda eléggé gyorsan végezte feladatát.

* **Augustinus élete, tana és befolyása a tanfejlődésre.** Dogmatörténeti tanulmány. Irta *Jausz Vilmos* theol. tanár. Külön lenyomat ez a »Protestáns« 1895. évi folyamából. A címben jelzett szakaszok szerint ismerteti a negyedik század nagy teológusát, a kinek az a nevezetes szerep jutott a theol. gondolkodás terén, hogy századokon át tudta azt irányítani, vezérelni s keresztül az egész középkoron, az új- és legújabb korban is megmaradt tekintélynek s kétségtelen, hogy ma is érdemes vele foglalkozni, a mint hogy a ker. teológus akarva sem bírná kikerülni, ha ad valamit a dolgok s eszmék történeti fejlődésére. Most, a mikor mind élenkebben támad fel az óhajítás a leendő lelkészek mélyebb tudományossága iránt, az ilyen tanulmányok igen megbecsülendők, mert tisztább látásra, egyes dogmatikus tételeknek s egész dogma-rendszerünknek alaposabb megértésére segítenek. Szerző — mint ág. evangélikus — nagy figyelmet fordít Augustinus és Luther összehasonlítására; mehetett volna már kissé tovább is az egybevetésben, a mi művének okvetetlenül gazdagodására szolgált volna, de növelte volna annak érdekességét is. Szívesen ajánljuk a vallás nagy kérdései és a nagy úttörők iránt érdeklődők pártfogó figyelmébe. Ára 60 kr. Kapható szerzőnél Pozsonyban és Hornyánszkinál Budapesten.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** Az őrségi ev. ref. egyházmegye gondnoka, *Dienes Lajos*, ügyvéd és nagybirtokos folyó hó 6-án váratlanul elhunyt Kőrmenden s 8-án az egyházas-terestyén-szecsődi családi sirboltba tételre le örök nyugalomra. Maga a veszteségtől sujtolt egyházmegye gyászjelentésben tudatta szeretve tisztelt vezérének fájdalmas kidőlését. — A székelyudvarhelyi ev. ref. kollégium előljáróságát és tanári karát is veszteség érte. Egykori főgondnoka, *Lécfalvi Gyárfás Domokos*, ki több mint fél-századig volt hűséges őre a mi kőfalainknak s buzgó bátor vezér a nehéz időkben, szintén folyó hó 6-án, életének 81-ik évében Segesvárt végső álmra szenderült s 8-án Székely-Keresztúron temettetett el. — *Gonda Balázs* berceli ev. ref. lelkész is kidőlt az élők sorából, életének 72-ik, boldog házasságának 43-ik, lelkipásztorkodásának 46. évében, folyó hó 9-én hosszas szenvedés után. Benne a felsőszabolcsi lelkészi kar egy sok tekintetben kiváló és szeretetre méltó tagját, egyháza Isten szerint való papját, vezérét, tanácsadóját, a szőszéken és azonkívül sikerrel építő mesterét vesztette el s mi is vesztettünk benne egy emelkedett szellemű, széles látókörű, a betű felett a lelket kereső elv-társat és atyai jó barátot. Addig is, míg bővebben méltathatjuk nemesen töltött életét, a gyászoló feleséggel, tisztelő gyermekekkel és unokákkal áldva borúlunk sírhalmára és örök nyugalomra esdünk sok szenvedést látott porainak. A elhunytak emlékezetét őrizze méltó tisztelet!

— **Választások.** Végre lezajlott a rimaszombati lelkészválasztási mozgalom is s a küzdelemből *Czinke István*, erdőbényei lelkész került ki győzedelmesen folyó hó 9-én. Tanultsága, munkakedve, egyházépítő buzgó-sága régebben vonta már tágasabb s tehetségeinek inkább megfelelő mezőre s erősen hiszszük, hogy a rimaszombati fényes egyházközség többségének bizodalma egész neki való örökséghez juttatta őt, a kit a kerület csak imént emelt az aljegyzői székbe — eddigi munkásságának méltó jutalmául. Bizunk bölcsességében s tapintatában, hogy — a miről eddig szólni nem akartunk — az ügyetlenkedés vagy érdek szította és táplálta szenvedélyeket, a szokatlanul megnyilatkozott patriotizmust stb. sikerülni fog legyőznie s egybefornia azokkal, a kikkel együtt kell építenie Istenországát e földön. Bizonyos mérvű apai örömmel üdvözljük a megválasztottat, a „ki nekünk szeretett tanítványunk az Urban“ s hűséges munkatársunk az eszméknek s igazságoknak az egyházi sajtó útján való érlelésében. Isten segítse a választókat és választottat, hogy boldog szövetségre forrjanak egybe — ad mul-tos annos! — A sárospataki ev. ref. egyház hívei folyó hó 9-én két új presbitert választottak, még pedig a főgondnok-választás folytán megüresedett helyre *dr. Bartha Bélát*, az elhalt *Nagy Lajos* helyére pedig *Molnár János* iparost.

— **A „Hajnal“ mosolya, könyve.** Mikor mi itt a Bodrog partján elhatároztuk, hogy bizonyos fajta, (de nem budapesti!) vallásos felolvasásokat fogunk tartani, előre meg voltunk győződve s mondogattuk is egymásnak, hogy ki fogjuk érdemelni Szabó Aladár collegánk elismerését; aztán egy kicsikét mosolyogtunk is ehhez a biztosra fogott dicsérethez. És ime, megjelenik a „Hajnal“ 6-ik száma és csakugyan üdvözölve vagyunk ott, mint jobb útra tért földi vándorok (191. l.) és pedig azzal az üdvözítő reménységgel, hogy „most már bizonyosan győz a Jézus Krisztus evangéliuma Magyarországon is“ ... ha t. i. mi — az utolsó botránykő — is elhárítottunk immár annak útjából. Meg kell zavarnunk a t. collega örömet, mert mi bizony-bizony még mindig a régi vagyunk s tervezett felolvasásaink is (a mik in idea nagyon régi kelletűek!) más célt kívánnak szolgálni, mint a budapestiek. Mi p. o. nem akarjuk rákenni a világra (a miénk nem is érdemelné!) hogy az gonosz s megtéréséhez új próféták kellenek; azt sem szeretnők közmegyőződéssé tenni sem egyházunk tagjaiban, sem a kívül állókban, hogy a templomi ige megüresült már minálunk s az Istenkeresésnek új utai támadtak; legkevésbé óhajtanók pedig azt, hogy valaki a mi theologus ifjainkat olyanoknak áhítsa meg, mint a milyenek a Sz. A. collega fejében élnek (a valóságban bizonyosan nincsenek ilyenek!) t. i. hogy azok érzéketlenek legyenek az élet apró örömei, nemes élvezetei s a társas szórakozások és szórakoztató mozgalmak iránt. Azt üti p. o. Sz. A. a mi műkedvelő színészként is szereplő *Rohoskánk* fejéhez (a ki a *Tompa-szobor* javára Csikynek egy nemes tartalmú színművében, nagyon kifogástalan társaságban, egy lutheránus pap szerepében adta jelét ügyességének): „hanem fiatal barátunk ne színészkedjék többé, mert az senkinek se való ugyan, de teológusnak még kevésbé.“ Értjük a sokoldalú vágást s bátrak vagyunk sajnálkozni azok felett a szegény theológus ifjak felett, a kiknek lecsüggesztett fővel, imára kulcsolt kezekkel s bűnbocsánatért mormogó ajkakkal kell támolyogni e földi világban s el kell átkozniok Fáy, Kisfaludy, Madach, Jókai, Sakespeare, Moliér, stb., a kik színművekbe pazarolták el talentumaikat. Ha ilyen áldozatokat kíván az a modern kegyesség és istenesség: lesz szíves megengedni nekünk a t. collega, hogy továbbra is gonoszok maradjunk és a kálvinista karthauziséghoz jó appetitust kívánhassunk,

— **Vizsga-rend.** A sárospataki állami tanítóképzőben az 1894¹/₅ tanév végén. 1895. június 15-én d. u. 5 órakor testgyakorlati vizsga. 17-én d. e. hit- és erkölcs-tan és egyházi ének. d. u. gyakorlati tanítás IV. o., házi-
ipar I—IV. 18-án d. e. neveléstudomány II—IV. oszt. d. u. gyakorlati tanítás III. oszt., kertészet I—IV. 19-én d. e. magyar-nyelv I—IV. oszt., d. u. zene, rajz és szép-
írás I—IV. o. 20-án d. e. szám- és mértan I—IV. oszt., d. u. természettan és természetrajz I—IV. o. 21-én d. e. németnyelv I—IV. o. d. u., földrajz, történelem alkot-
mánytan I—IV., classificatio. 22-én d. e. a gyakorló iskola zár-
vizsgája. d. u. Zárünnepély, a következő műsorral: 1. „Hymnus“, férfikar Mozarttól, előadja: *a képezde ifjú-
sági énekkara*. 2. „Az élősobor“, Vörösmarty Mihálytól. Szavalja: *Czövek Barna* IV. éves növendék. 3. „Adagio“, Beethoventől. Harmoniumon és zongorán előadják: *Bugyi
Ferenc és Vollay Nélus* IV. éves növendékek. 4. „Talmi
arany-korunk“, M. Kossa Endrétől. Szavalja: *Fülöp E.*
III. éves növendék. 5. „Erdei kisvirág“ férfikar Fischertől.
Előadja: *a képezde ifjúsági énekkara*. 6. „Hidavatás“,
Arany J-től. Szavalja: *Kocsis Zoltán* III. éves növendék.
7. „Adagio cantabile“, Haydn G-dur symphoniájából.
Előadja: *a képezde ifjúsági zenekara*. 8. „Pázmán lovag“,
Arany J-től. Szavalja: *Majoros A.* III. éves növendék.
9. Jelentés az ifjúsági olvasókör pályázatairól s egyéb
jutalmazásokról. 10. „Hymnus“, kettőskar Schubertől.
Előadja: *a képezde ifjúsági énekkara* zongora és harmó-
nium kísérettel. Június hó 24—29-én tanítóképesítési
vizsga, következő rendben: 1895. június 24-én d. e. írás-
beli dolgozat a neveléstudományból. d. u. írásbeli dol-
gozat a természettudományból. 25-én d. e. írásbeli dol-
gozat a mennyiségtanból, d. u. írásbeli dolgozat a rajz-
és szép-írásból. 26-án d. e. írásbeli dolgozat a német-
nyelvből; d. u. 2 órakor conferentia, 3 órakor szóbeli
vizsga a hit- és erkölcs-tanból. Magán vizsga. 27-én d. e.
és d. u. gyakorlati tanítás, esetleg kántori vizsga. 28—29
d. e. és d. u. szóbeli képesítő.

— **Az országos középiskolai tanáregyesület** Kassán fogja ez évi közgyűlését megtartani. Kassa városa iga-
zán megtsztló figyelmet tanúsít a tanárság iránt, mert
közgyűlésén elhatározta, hogy a város vendégeiül óhajlja
tekinteni a közgyűlés összes tagjait. A fogadó s rendező
bizottság élén maga a főispán áll. Az elszállásoló bizottság
felhívja a gyűlésre szándékozó tagokat, hogy részvételüket
dr. Gerevich Emil főreáliskolai igazgatónál folyó hó 20-ig
jelentsék be. Ajánljuk ezt az érdekesnek és tanulságos-
nak ígérkező gyűlést ev. ref. tanintézeteink tanárainak
is szíves figyelmébe.

— **„Prot. sajtó-iroda és Prot. sajtó.“** Mindkettőt
Péntek Ferenc tervezi, a »Közpapok Lapja« kiérmé-
szkesztője. Az utóbbi az előbbiből kerülne ki s könyv-
matos ujság volna a prot. érdekeknek a napi lapok útján
való előmozdítása végett. Vagyis a prot. lelkeszek tan-
ítók, tanárok által beküldött egyházi és iskolai híreket
naponként hozná a tervezett könyvmatos s ebből táp-
lálkoznék majd a világi sajtó, a mely ilyen módon gyors-
an értesülne az egyházi és iskolai élet nevezetesebb
mozzanatairól; egyházmegyei, kerületi, gyűlésekről, es-
peresek, püspökök körleveleiről, iskolák ünnepélyeiről
stb. A szerkesztő az u. n. világi eseményekről szóló
tudósításokat, táviratokat is szívesen fogadja, de csak
azoknak költségeit díjazza, a kiket ő maga kért fel a
tudósításra; a közgyűlésekről távirati értesítéseket kér,
de a költség fizetését a gyűlés-tagok egyesített jóakara-
tára bízta. Ez a »Prot. Sajtó« — kellő megbízhatóság
mellett — jó szolgálatokat tehet, s úgy látszik, hogy a
tervezett prot. napi lapot is feleslegessé kívánja tenni,
vagy azzá szeretne felnövekedni. Megindítása annyira

bizonyos, hogy a szerkesztő már a tudósítások megke-
zését kéri. A vállalatot *Szász Károly* püspök úr is ajánlja.
Az összes kerületek és egyházmegyék mellett az egyházi
lapoktól is erkölcsi és anyagi támogatást reményl a
szerkesztő. Látszik, hogy még nem csalódott eleget.

— **Kazinczy-ünnepély Széphalmon.** Az ünnepek,
tornaverseny s egyéb egymásra torlódó iskolai kötele-
ségek miatt hétköznapon kellett megtartanunk a Tud.
Akadémia által tervezett Kazinczy-ünnepélyt. Talán ez
is oka volt némileg, hogy olyan kevesen öltöttük fel
ünnepi ruhánkat a „szent öregért“. No meg a vizsgák
közelsége, az eszmények iránt való közönyösség divata,
Zemplénnvármegye erősödő érzéketlensége stb. Az igaz,
a felhők is igen beülték az égi hajlékokat... s egy kis
ultramontanizmus is befészkelődött az ünnepelő intézetek
egyikébe — a s.-a.-ujhelyibe, a mely aztán ünnepélyesen
el is maradt az utolsó izzig. Zemplénnmegyét a járás
főszolgabírája képviselte — egy hajduval, a s.-a.-ujhelyi
tanügyi köröket senki, a Tud. Akadémiát *Becske Bálint*
pénzügyigazgató, a Kazinczy-család kiváló tagja, a széph-
almi Kazinczy-birtok gondos ápolója. F. hó 12-én tör-
tént d. e. 9¹/₂ órakor, hogy a mauzoleum előtt össze-
verődött egy kis csoport a sárospataki főiskola és tanító-
képző intézet növendékeiből s tanáraiból, jöven gyalog,
vasúton, kocsikon. A főiskolai énekkar nemzeti lobogója
jelezte, hogy nem közönséges látogatók. Szétnéztek magok
közt, majd a komorodó felhőket és a s.-a.-ujhelyi ország-
útat vizsgálgatták; ez nem biztatott, amazok ijesztettek
s mit volt mit tenni, mint neki fogni az ünnepelésnek.
Trombitaszó hirdette a kezdetet. A kik szerte voltak az
igazán Széphalom útján vagy emlékeztek a Kazinczy
sírja körül, hirtelen összefutottak, hogy lássák és hallják
a történetdöket. *Becske Bálint* üdvözölte a jelenvoltakat
az Akadémia nevében s érintette kegyelettel Kazinczy
érdemeit, a melyeket különösbbe is ajánlott a haza
reményeinek, az ifjúságnak figyelmébe. A száz évvel
ezelőtti idők nagy nemzeti eseményét — a Martinovics-
féle összeesküvést is érintette nagy tapintatossággal. Kis
vártatva a főiskolai énekkar zengette el a „Szép nap virradt
ma Széphalomra“ — kezdetű éneket s *dr. Fínkey József*,
mint a sárospataki főiskola közigazgatója nyitotta meg
az ünnepélyt, lelkesülten indokolván az ünnepelés jogos
és szükséges voltát. A műsor következő száma, a képezdei
ifjúság szép éneke, már esernyők alatt kezdődött, az
ünnepi szónok, *Hodossy Béla*, képezdei ének- és zene-
tanár pedig már szakadó esőben olvasta fel Kazinczyról
írott magvas tanulmányát, a melyben őt, mint költőt,
prózaíró, fordítót, embert stb. sok hivatottsággal ismer-
tette. Zapor zavarta a főisk. énekkar tüzes örömdalát is
(Győzelemről, győzelemre szállva), a mely a honnak és
nemzetnek dicsőítése levén, olyan igen illett a Kazinczy
mauzoleuma elé. *Janka Károly* IV. éves theol. ifjú az ő
pályanyertes *Kazinczy-ódáját*, (a melyet az akadémiai
önképző-társulat jutalmazott), már csak a mauzoleumban
szavalhatta el. Az ihlet-szülte alkotásért szívesen köszön-
tötték a feltörekvő ifjút, a kik hallhatták őt. Majd a
főiskola közigazgatója *Nagy Béla* I. é. theol. ifjúnak
Kazinczyról írott pályanyertes emlékbeszédeért 10, *Zom-
bory Andor* VIII. gimn. o. tanulónak a magyar nyelvben
s irodalomban tanulótársai felett tanúsított sikereiért 5 db
arany jutalmat osztott ki s ugyanezt tette *Dezső Lajos*,
képezdei igazgató is hasonló okból *Majoros András* III. éves
növendékkel. Mindketten lelkesítő szavakkal adták át a
megérdemelt jutalmakat s a közönség buzditólag élje-
nezte a szép reményű növendékeket. Ugyancsak *Dezső*
Lajos bezárta az ünnepélyt, különösen *Becske B.*-hoz
intézett köszönő szavakkal, a melyek az ünnepély-szerző
Akadémiát is illették. A programból csupán két ének-

szám maradt el — a még mindig zuhogó záporosó miatt. — Azután?!... Boldog volt, a ki meghúzhatta magát valamely szerény korcsmának eresze alatt, főleg ha volt valami elemőzsia a tarisznyájában. Zemplén nagyjai már ígérték egyszer, talán többször is, hogy átveszik az ünnep-rendezés terheit s megyei ünnepélylyé teszik a Kazinczy emlékünnepeket, de... tudja Isten, kin múlik itt az igazi nagyok tisztelete!! Pedig milyen szépen egybe lehetne ott olvadni a megyei értelmiségnek a nagy apostol lábainál, ha volna bennünk egy kis idealizmus, ha meg akarná érteni Zemplén a Magy. Tud. Akadémia intencióit! Mikor először volt Kazinczy-ünnepély, Sátor-alja-Ujhely nagyobb házai mind fel voltak lobogózva;... most?! a megyeházára akkor tűzték ki a nemzeti jelvényt, mikor jöttünk már hazafelé!! — Budapestről — állítólag — tudósítót küldött valamelyik lap, hogy lássa Zemplénmegye hazafias lelkesedését testi szemekkel, ... a „Zemplén“ szerkesztőségéből pedig nem láttunk senkit... A milyen a megye, olyan a hivatalos lapja — jegyezte meg valaki. „Csak gyáva nép felejtethet ős-nagyságot, Csak elfajúlt kor hős elődöket“ — szavalta egy buzgó Kazinczyanus, a kinek a zápor se hűtötte le az idealizmusát.

— **Spanyolország.** A vallás és politika összekeverését a pápa egy, a tarragoniai érsekhez intézett iratában helyteleníti. Kívánja, hogy a nyilvános rend képviselői iránt a *kellő tiszteletet* tanúsítsák. A vallás érdekeinek, a melyek minden másnak fölötte állanak, soha se szabad a politikai controversiákba belevonatniok, s azok kárhoz-tatandók, a kik politikai célok követésénél a katolikus névvel visszaélnék. Ajánlatos továbbá, hogy azok, a kik szent hivatalokat foglalnak el, a politikai szenvedélyek harcaitól teljesen *távol maradjanak*. Az irat sajnálattal constátálja, hogy Spanyolországban többen vannak, kik a vallásos tekintetek ürügye alatt a pápai szék tanácsaival és utasításaival ellenkezőleg cselekedeznek, és hogy több spanyol publicista, habár katolikusoknak vallják magokat, az egyház legfőbb tekintélyével szembe szállanak, sőt a köteles tiszteletet megtagadják tőle. A pápa reményének ad kifejezést, hogy a spanyol nép jóakarattal fogja tanácsait fogadni s azokat megszíveli. — Kár, hogy magyarországi hiveinek is nem küld Leo ily intelmeket, mert azok talán még jobban rászorultak, mint a spanyol katolikusok!

— **Poroszország.** A porosz evang. egyházban a lelkészi állások száma: 8900. Ezek közül 4500 márkától 10,000 márkáig terjedő fizetés járul 21%-hoz, 3600—4500 márká 13%-hoz, 3300—3600 m. 6.25%-hoz, 3000—3300 márká 7%-hoz, 2700—3000 m. 7.50%-hoz, 2400—2700 márká 11%-hoz, 1800—2400 márká 17%-hoz, kevesebb mint 1800 márká 17.25%-hoz. Ezek a tételek az egyes tartományokban nagyon egyenlőtlenül oszlanak meg. Míg Hessen-Kasselben az állások 92%-nál a jövedelem nem üti meg a 3600 márkát, Keleti-Poroszországban csak 45% esik ebbe az osztályba, miután itt az állások 55%-nál ennél nagyobb a jövedelem. Ennél a számításnál a lakás és egyéb mellékbevételek, mint stola stb. nincsenek beleértve. A legkisebb lelkészi fizetés, a melyet az állam, a hol szükséges, a helyi jövedelmen kívül a saját járulékával is biztosít, jelenleg lakáson kívül a következő: 1—5 évi szolgálat után 1800 márká (1100 frt), 6—10 évi szolgálat után 2400 márká, 11—15 évi szolgálat után 2700 márká, 16—20 évi szolgálat után 3000 márká, 21—25 évi szolgálat után 3300 márká, a további évekre pedig 3600 márká. Egészben véve az államkincstár a protestáns egyház évi költségeinek fedezéséhez 6 millió márkával járul.

Pályázat tanári állásokra.

Az államilag segélyezett *mezőtúri ev. reform. főgimnázium* fentartó testülete pályázatot hirdet 4 rendes tanári állásra és pedig:

1. Latin, magyar, esetleg classica philologia.
2. Német, magyar, esetleg német, latin.
3. Történelem, latin, esetleg más tárggyal a latin helyett.
4. Természettan, mennyiségtani rendes tanári állásokra.

Mindezen rendes tanári állásokkal 1200 frt törzsfizetés és 200 frt lakbér javadalom jár, mely összegek az ev. reform. egyház pénztárából évnegyedenként előleges részletekben fizettetnek ki.

A miniszter megbízottai az államsegély iránt már meg is kötött szerződés szerint 1400 és 1600 frt törzsfizetéses fokozatok is léteznek, a melyekre a korban idősebb tanárok érdem szerint promoveáltatnak a fentartó-testület által.

Az államsegély teljes összegének folyósításától számítva 500 frtig emelkedhető 100—100 frtos ötéves korpótlékban is részesülnek a tanárok. Az eddig eltöltött évek a fokozatos előléptetésnél beszámíttatnak.

Minthogy ez időszert az főgimnáziumi *igazgatói állás* is üresedésbe van és a jövő év folyamán ezen állás is betölteni fog, ezen körülményre a pályázók figyelmét különösen is felhívatik, mert az *igazgatói állás az így kiegészített tanárkarból fog az arra leghivatottabb által betölteni.*

Az igazgatói állás javadalma a jövő évben még 1200 frt törzsfizetés, 200 frt lakbér és 200 frt igazgatói tiszteletdíj; az államsegély teljes folyósítása után pedig 1600 frt törzsfizetés, 200 frt lakbér, esetleg szabadlakás a főgimnázium díszes épületében és 300 frt igazgatói tiszteletdíj.

Ha a pályázat ki nem elégitő eredménye miatt helyettes tanár választatnék, ennek javadalma évi 800 frt leendő a fent írt módon kiszolgáltva.

Ez állásokra csak ev. reform. vallású egyének pályázhatnak.

Pályázók végzett tanulmányaikat, tanári képesítettségeket, vallásukat, életkorukat, egészségiüket, eddigi szolgálataikat, nyelvismeretüket s hadkötelezettségiüket igazoló okmányaikkal felszerelt pályázati kérvényöket a főgimnáziumi igazgató-tanács elnökéhez adják be legkésőbb jul. 15-ikéig.

A tanárok kötelezett tagjai az országos nyugdíj-intézetnek, s állomásaikat folyó évi szept. hó 1-én kötelesek elfoglalni.

Az elválasztott tanárok egy évi sikeres működés után állandósíttatnak.

Az ev. reform. egyháztanács megbízásából:

Mezőtúr, 1895. június 9.

Dr. Ádám Sándor,
főgondnok.

Lukács Dániel,
ev. ref. lelkész s igazg.-tanács elnöke.

A Budapest-pesti reformált egyház a főgimnáziumánál betöltendő következő tanári állásokra, u. m.

1. Magyar és latin nyelv- és irodalmi rendes,
2. Természettan- és mennyiségtani rendes,

3. Mértani rajzra, a négy alsó osztályban helyettes tanári állásra pályázatot nyit.

Az 1. és 2. állásra, ha oly egyén választatik, ki már előbb is rendes tanár volt valamely nyilvános középiskolán, fizetése évi 1500 frt, ötöd évenként 100 frt pótlékkal és 300 frt lakpénz; ellenkező esetben három évig 1200 frt fizetéssel javadalmazott helyettes tanári állásra választatik.

A 3. alatti állásra mindenesetre helyettes tanár választatik 1200 frt fizetéssel.

A pályázni kívánók vallásukat, végzett tanulmányait, tanári képesítésüket s eddigi szolgálataikat igazoló okmányokkal s netaláni irodalmi működésüket feltüntető kimutatással felszerelt pályázati folyamodványait folyó évi június hó 27-én déli 12 óráig adják be a pesti ref. főgimnázium igazgatójához, Vámosy Mihályhoz (Budapest IX. Lónyay utca 4. sz. Főgimnáziumi épület).

Az Egyháztanács 1895. június 10-én tartott üléséből.

Szász Károly,
püspök, I-ső lelkész.

Pályázat nevelői állásra.

Bánócza, Zemplénmegyébe egy első gimnáziumi- és második elemi osztályú tanuló mellé ev. ref. vallású nevelő kerestetik. — Pályázók igazgatói ajánlattal, tanulmányi bizonyítványokkal ellátott pályázatukat alólírotthoz küldjék mielőbb. Az állás augusztus 20-án foglalandó el. Fizetés 200 frt és ellátás. Ref. káplánok helyben káplánkodhatnak.

Bánócza, 1895. június 9.

Kolonay Tamás,
könyvtáros.

I—I

HIRDETÉSEK.

Nagytiszteletű lelkész urak! Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tehessek, melyekkel a t. közönség eddig megtisztelt,

harang-öntödémemet

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megszorítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, **forgatható fa- vagy vas-koronával** ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz, (Ungmegye) u. p. Császlócz,

László Sándor

harangöntő.

2—12

Az egyetlen tökéletes ujonnan szabadalmazott

önműködő

szőlővessző- és növény-permetező

„SYPHONIA“

förlümlt minden eddigi ismert permetezőt, mivel **önműködően** permetez.

Sok ezer ily permetező van már alkalmazásban és ugyanannyi **elismerő bizonyítvány** tanuskodik arról, hogy a „Siphonia“ szerkezete minden más hason-célu szerkezetet förlüml.

Mayfarth Ph. és Társa

gazdasági-gép-gyár,

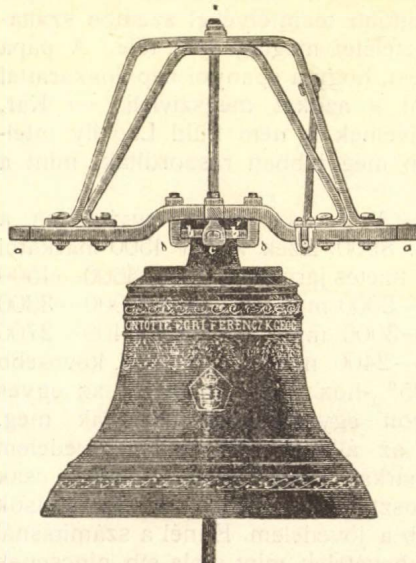
különlegességi gyár **borsajtók és gyümölcscsértékesítési gépek** számára.

Bécs, II/1, Taborstrasse 76. sz.

Árjegyzékek és számos elismerő nyilatkozatok ingyen. — Képviselők felvételnek. 6—10

Az ország legrégibb harangöntődjéje

Kis-Gejőczben (u. p. Császlócz, Ungmegye).

Alant írott bátorodom a nagytiszt. lelkész urak becses tudomására hozni, hogy öntödémben minden nagyságú s hangú harangok készítését elvállalom, a kívánt hang-nem szerint, forgatható fa- vagy vas-koronával, a legjutányosabb ár és fizetési feltételek mellett.

Jót állok a leg-szebb legerősebb hang-képességért, tartósságért, sőt még a szállításhoz történő károkért is.

Nem tetsző harangot visszaveszek. Öntödém, mely már több mint egy század óta közmegelegedésre szám-talan harangot szállított, reményilem, hogy a jövőben is ki fogja érdemelni a nagyt. lelkész urak becses pártfogását.

Kiváló tisztelettel

Egri Ferencz,

harangöntő és földbirtokos.

6—12

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola bettőivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Beteges tünetek.« *Buza János.* — »Több igazságot.« *Ujfalussy Béla.* — »A német nyelv a középiskolában.« *Rácz Lajos.*
— »A protestáns templom-építészeti stíl.« *Katona György.* — »A »hegyalja-harangodí lelkészi kör« értekezlete.« *Czinke István* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

Beteges tünetek.

Nagy feltűnést keltett legközelebb a fővárosi hírlapoknak az a közleménye, mely szerint dr. Wlassics közoktatási miniszter hivatalosan fogadta egyik budapesti kath. gimnázium VII. osztálybeli növendékeinek küldöttségét, a mely az intézet egyik tanára ellen emelt vádat előtte. A fiatal küldöttségnek a feljelentett tanár ellen az a kifogása, hogy növendékeivel szemben túlságos szigorú, a mit az is bizonyít, hogy tantárgyából ez iskolai év végén az osztály nagyobb részének elégtelen osztályzatot szándékozik adni. Kifogása az is, hogy az illető tanár paedagogia-ellenesen jár el, mert sok olyan dolgot tanít, a mire — a fiatal küldöttség véleménye szerint — semmi szükség nincs és ezzel túlterheli növendékeit. A miniszter a panaszosoknak megígérte, hogy az ügyet meg fogja vizsgálni és ha csakugyan szükségesnek látja, a bajon segíteni is fog. Nem tudjuk elhinni, hogy közoktatási miniszterünk, a ki, mint több, újabb intézkedéseiből látszik, a középiskolai oktatás fejlesztését igyekszik előmozdítani, valósággal megtette volna azt, a mit róla egyes napi lapok híresztelnek; de már maga az a körülmény, hogy tekintélyes fővárosi napi lapok részint vezércikkben, részint a vegyes hírek között tüzetesebben foglalkoznak ezzel a valószínűleg légből kapott állítással, károsan hat középiskolai oktatásunkra.

A fegyelem középiskoláink egy részében igen megvan lazulva s ennek a legtöbb helyen bizonyára nem a tanárok, hanem a szülők, sőt némileg az intézet felügyelő, illetőleg kormányzó testületei is az okai. Olyan esetnek, a minő p. o. pár évvel ez előtt egyik alföldi gimnáziumunkban történt, a hol a tanuló revolvert fogott tanárára, vagy a minő újabban éppen tiszánineni ev. ref. egyházkerületünk egyik gimnáziumában esett meg, a hol a tanteremben egy tanuló vakmerően megtámadta és arcul verte tanárát, vagy a minőt napokkal ez előtt a közoktatási miniszter nevével hozott szóba a napi sajtó: rendes viszonyok között nem lehet, nem szabad megtörténni. Beteges állapotok következményei ezek s arra vallanak, hogy az ilyen intézetben a tanár, illetőleg a tanári kar tekintélye egyes növendékek lelkében mélyen alá van ásva s a kegyelet és tisztelet talán még csirájában el van fojtva.

Nem mondom én, hogy az ilyen beteges állapotok létrehozásában a tanárnak, vagy több helyen a tanároknak is nem lehet részük, mert hiszen ritka ember van minden hiba nélkül s a legbuzgóbb, a legodaadóbb

tanárnak is lehetnek olyan apróbb emberi gyengeségei, a melyek talán egy más pályán működő egyénél fel sem tűnnének, de a melyeket a tanárban a gyermeki szem könnyen felfedez és azt gyakran ellene is fordítja. Néha elég egy megszokott szó gyakori ismétlése, egy bizonyos kézmozdulat vagy arc kifejezés vagy egy kis modorosság, hogy a tanulók gúnyt űzenek, habár háta megett is, a legmunkásabb tanárból. A gyermekeknek ez a nem szép tulajdonsága átszáll aztán osztályról-osztályra s az illető tanár tekintélyét nagyban csökkenti a növendékekben, még mielőtt a keze alá kerültek volna. Ha aztán egy intézetben több olyan tanár is akad, a ki rendszeren hibás megszokásból származott modorossága miatt, a tanulók élceinek mintegy céltáblául szolgálhat, az már mindenesetre káros hatással lehet az intézet jó szellemére, mert a kellő fegyelem fentartását nagyon megnehezíti, sőt esetleg a tanítás eredményét is csökkenti, különösen, ha a szülők is segédkeznek gyermekeiknek a tanár tekintélyének rontásában s a fegyelem lazításában.

A tanintézet szellemére s beléletére igen nagy befolyással vannak a tanítató szülék. Megbecsülhetetlen az a hatás, melyet a hivatását teljesen átértő szüle az iskolára gyakorol, ha szóval úgy, mint tettel igyekszik a tanár munkáját megkönnyíteni s így az elért eredménynek mintegy részesévé lenni; de viszont kiszámíthatatlan az a kár is, a mit a nevelés elvével mit sem gondoló szülék, gyermekeik előtt könnyen elejtett szavaikkal s megjegyzéseikkel okozhatnak a tanintézeteknek. A tanár személyének kicsinylése s működésének ócsárló bírálgatása a tanuló gyermek jelenlétében, sok családnak már megszokott foglalkozása. Az ilyen család körében örömmel s élvezettel hallgatják a szünidőre hazakerült kis tudósnak érdekes elbeszéléseit, melyeknek tárgyai a legtöbb esetben egyik-másik tanár működéséből és szokásaiból vannak merítve, nagyon természetesen szépen kiszínezve, vagy a nevelésségig eltorzítottan. Az ilyen körben a tanuló tanáráról csak olyan hangon beszél, mint Kis Gyurka és Kovács Miska tanuló társáról; elsorolja azoknak a hálás tanítványok által adott gúnyneveit és a szerető szülék mindezekre nem találnak egy-egy dorgáló szót, sőt felhívják s bátorítják gyermekeiket, hogy ezeket a nagyon is nevelésszerűnek talált dolgokat szélesebb körben s nagyobb társaságban is ismételtessék. Ilyen eljárással, sokszor arra nem is gondolva, nagymértékben elősegítik a gyermek szívében talán még csak csirájában levő tisztelet-

lenség gyors fejlődését, a helyett, hogy azt egy intő, dorgáló, vagy a tanár nehéz és hasznos működését méltányló szóval elfojtani igyekeznének.

A tanárszemélyével összekötve sorra kerülnek aztán a tantárgyak is, egyenként alaposbírálatalá vétetvén hasznuk és fontosságuk szempontjából. Nagyon természetes, hogy ez alkalommal is az iskolából haza került fiatal családtag tapasztalatai s észrevételei döntők különösen az ítélet kimondásánál, a mely szerint a tantárgyak egy része teljesen haszontalan, mert már nem e világból való, a másik része pedig méltó ugyan a tanulásra, de nem olyan mértékben, a mint ezt a tanárok megkövetelik, mert a sok felesleges ismerettel csak túlterhelik a tanuló elméjét. Az ilyen körben nevelkedett gyermekek közül kerülnek aztán ki a tanintézetek valószínűsége, a kik sokszor képesek egy egész osztály szellemét, lelkületét megrontani, a tanár tekintélyét aláásni, kivált ha az intézet felügyelő és kormányzó testülete a tanári karnak nem nyújt segéd-kezet a fegyelmezésben.

A tanintézetek fentartói és kormányzói, illetőleg ellenőrzői, noha a legjobb szívre valló intézkedéseik által szintén gyakran csökkentik a tanári tekintélyt s megnehezítik a kellő fegyelem fentartását. Az a jósivűség, mely a vizsgán sirva fakadó gyenge tanulóban a tanároknak egyik üldözöttjét látja s tőle a növendékek előtt, képzelt ellensége után kérdezősködik; vagy az a kegyelem, mely egy erkölcsileg teljesen kifogás alá eső tanulóknak, a kit a tanári kar legjobb meggyőződése szerint szükségesnek lát a tanintézet kebeléből eltávolítani, megengedi, hogy ugyanabban az intézetben folytathatja tovább is tanulmányait: — semmi esetre sem erősíti a növendékek seregében a tanárok tekintélyét s nagy mértékben lazítja a fegyelmet, mert hiszen a tanári kar az ilyen ítéletváltoztatások ismételése után, a nagyobb vétséget sem fogja szigorú büntetéssel súlytani, úgy gondolkozván, hogy ítéletét a felsőbb hatóság csakugyan megváltoztatná s az esetleg kitiltott tanuló előbbi bíráit csak gúny-mosolylyal üdvözlőné. Fegyelmi szempontból nem lehet szerencsésnek tartanunk a válás és közokt. miniszternek azt az intézkedését sem, melylyel megengedi, hogy az igen nagy erkölcsi vétség miatt az ország összes középiskoláiból kitiltott tanuló annak a tanintézetnek a kivételével, a melyben a vétséget elkövette, bármelyik iskolában tehet magánvizsgát. Hiszen ilyen intézkedés mellett a VII. és VIII. osztály „kiválóbb nevelésű” növendékei, ha módjukban van azt a 40—50 frt magánvizsga-díjat lefizetni, szóval és tettel sorban bántalmazhatják tanáraikat, mert hiszen a büntetés, a mi rájuk vár, jóval kisebb annál is, melyet egy egyszerű becsületsértés után szoktak kiszabni. És ha még aztán az is megtörténik, a mit több fővárosi lap után legelőször említettem, hogy a vallás- és közoktatási miniszter, mint legfőbb tanügyi hatóság az esetleg neki vadult, elégedetlen tanulók küldöttségeit hivatalosan fogadja s egyik-másik tanár ellen emelt vádjait az alsóbb fórumok mellőzésével meghallgatja és gyors intézkedést ígér: akkor ne panaszkodjanak tovább a fentartó és kormányzó testületek a fegyelem meglazulásáról s az ilyen intézkedésekben is keressék az okát annak a ki-nem-elégítő eredménynek, melyet a növendékek egyik-másik tantárgyban felmutatnak.

Az én meggyőződésem szerint nagy baj rejlik az ilyen szokásokban és intézkedésekben, a mely, ha kitör, mint pusztító járvány terjed egyik intézetből a másikba, kivált, ha annak terjesztését, s növekvését, sokszor talán minden alap nélküli közleményeikkel még hirlapjaink is előmozdítani igyekeznek. Buza János.

Több igazságot.

E lapok 20-dik számában „Andrássy Kálmán” úr, s mintegy folytatólag a 23-ik számban „Optimista” látószólag az egyházak látogatásáról cikkeztek; megkísérlék feltüntetni, minőnek kellene lenni az u. n. esperesi látogatásnak, hogy az a maga üdvös céljának megfelelően.

Ha cikkírók a tárgynál maradnak, bizonyosan több helyes és üdvös eszmét adnak elő, és azt hiszem, ez esetben lesznek nálamnál sokszorta tapasztaltabbak és bölcsőbbek, kik a tárgyhoz hozzá szólva, e kétségkívül igen fontos egyházi közigazgatási functio kíváncsian és üdvös javítására közre hatnak; azonban cikkírók tárgyoktól nem csak eltérnek, de közleményeikből szinte azt kell hinnünk, miként cikkeikkel nem a kérdés tisztázását, nem az egyházlátogatás körüli hiányok javítását, hanem a felső-szabolcsi egyházmegye jelen kormányzatának, tisztikarának, különösen tanácsbíróinak pellengére állítását s nyilvánosság előtti meghurcolását célozták.

Egyházaink megtisztelő bizalmából a megtámadott tanácsbírói karnak egyik igénytelen tagja vagyok, és ha csak körülményeim megengedik, legalább néhány egyházban minden évben részt veszek az egyházlátogatásban: így a vád engemet is érint. Szívesen elismerem, hogy — Optimistával szólva — „a visitációt kellemes kirándulásnak tekintem” de hozzátéve hogy „minden oly egyházban, hol jó tanító, tehát jó iskola is van; hol valódi lelkész, s így az egyházban haladás, rend és nyugalom található.” Sőt még azt is nyilvánítom, hogy az ily lelkészek, az ily tanítók körében, társaságában kellemetes szórakozást találok; — de miután, mint világi látogató „negyed vagy fél napi szórakozásért,” sőt akár egy heti időtöltésemért sem részesülök semmi díjban, cikkírók bizonyosan megengedik, sőt elhiszik nekem, ha állítom, hogy akkor, a midőn közléseik ellen felszólalok s általuk megtámadott, gyanúsított tanácsbíró társaim vádoltatását szó nélkül nem hagyom: — semmi más nem, csak az igazság érzete és szeretete vezérel.

Andrássy Kálmán úr, mindenek előtt egy oly határozat hozatalát tulajdonítja egyházmegyénk legutóbbi gyűlésének, a mit az meg nem hozott és ezen, csak képzelt határozatra alapítja közleményét, s Optimista — nagyon pessimisticus hangulatban lehetett — írja a folytatást. E csak képzeletben levő határozat ellen ennyi oldalról támadni — talán csak túlságos buzgóság. És azt tartva, miszerint ma is igaz: „de strigis, quae non sunt, nulla quaestio fiat” — hallgatnék s elégnék tartanám cáfolatúl, mihelyt a nevezett egyházmegyei gyűlés jegyzőkönyve rendelkezésemre áll, annak egy példányát a nt. szerkesztőséghez küldeni; de cikkírók a képzelt kiindulási ponttól tovább mennek, s ha már egyszer elhitették magokkal, hogy egyházmegyénk ily helytelen határozatot hozott, gondolták, képes az minden egyébre is. Ezért írta aztán Andrássy úr: „nálunk nem szokás behatóbb eszmecserét folytatni — drága lévén az idő, — a tárgysorozat sok.” És az idő drágasága visszariasztá Andrássy urat, hogy az ügyekhez szóljon, behatóbb eszmecserét eszközöljön s olcsóbbnak tartja egyházmegyénk reputációját a nyilvánosság előtt támadni; — Optimista pedig már túllicitálja Andrássy urat, ő egyenesen üzérkedéssel vádolja az egyházmegye tisztviselőit, kik nem tesznek egyebet, mint azt, hogy az egyházak lelkészénél egy jó ebédet vagy vacsorát jó ízűen elfogyasztva, az időt kellemes szórakozással eltöltve, egyház-iskola ügyeit felületesen

átnézve, a napi díjakat felveszik, a fáradó és fizető néptől egy nagy summa pénzt elemelnek, és az egyházmegyei látogatóság kellemes szórakozásának, s a nagy költségnek végeredménye semmi más, mint egy kétes értékű statisztikai adat gyűjtés! Az egyházmegyei gyűlés?! na az még épen semmi, nem tesz egyebet, mint a jegyzői kar javaslatára reá mondja az igent.

Ez az Andrássy és Optimista urak cikkének tartalma kivonatban.

Most pedig keressük azokban az igazságot.

Miután a cikkek alapját Andrássy úr építtette, Optimista úr megengedi, ha soraimat nagy részben ő hozza intézem. Ő évekig volt egyházmegyénk egyik kedvelt aljegyzője; sajnálatunkra tette le a jegyzői tollat, még nagyobb sajnálatunkra visszavonult majdnem egyházmegyénktől. — Azonban mindez nem régen történt s így lehetetlen, hogy elfeledte volna, minő gyakorlatot követ egyházmegyénk a gyűlés elé terjesztendő ügyek tárgyalásánál; tehát emlékeznie kell, hogy gyűléseinket előző napon esperesünk a gyűlés minden tagját, tehát nemcsak a tisztségviselői kart, értekezletre hívja össze, ez értekezlet a másnapi gyűlés összes tárgyait tanácskozás alá veszi. Az értekezletből senki kizárva nincs, nézeteit mindenki előadhatja s végeredmény az, hogy a gyűlés tárgyaival mindenki megismerkedett, azokról nézetét megalkothatja; előadó jegyzői kar már az értekezleten előterjeszti határozati javaslatát, az vagy el lesz fogadva, vagy módosítva s így aztán — ebben az egyben igaza van Andrássy urnak, hogy gyűlésünkön kevés a meddő vita, mellőzve van sok időt rabló felesleges szóáramlat; azonban az értekezlet megállapodása senkire sem kötelező, a gyűlésen ellen-nézetét bárki előadhatja, az iratok felolvasását kívánhatja, ebben az elnökség által soha nem gátoltatik. Ez tárgyalásunk menete, és így a mikor minden ügy kétszer, értekezleten és gyűlésen van tárgyalva, igazságosan bajosan mondhatja Andrássy úr és utánna Optimista, hogy ott az ügyek behatóan nem tárgyalattak, és ha ezeket, úgy a hogy történik Andrássy úr Optimistának elbeszéli, ő is meg fog győződni, miként nagyon távol járt az igazságtól, midőn azt állítja, hogy az egyházmegyei gyűlés nem tesz egyebet, csak a jegyzői kar javaslatára mond: igent.

És itt közbevetőleg meg kell jegyezmem, hogy ha az a tisztségviselői-tanácsbírói kar csak ugyan üzérkedésből él, a mint Optimista írja, épen gyűléseink minél hosszadalmasabbá tételével lenne alkalma az egyházmegyei pénztárból minél több napidíjat húzni. — Lássá Optimista úr, állításaiban minő következetlen!

Nemcsak azt sajnálom, hogy Andrássy úr, mint jegyző elhagyta egyházmegyénket — mintha előre érezte volna, hogy Optimista cikke folytán az elítéltezésben neki is részesülnie kell; — de még inkább azt, hogy a legközelebbi egyházi tanácsbírói választásnál a közbizalom nem őt hozta soraink közé, hogy így nem e lapokban, de gyakorlatban mutathatja meg: minő legyen az u. n. példány-vizitáció; sajnos, hogy ily vizitációt nem lehet alkalmam látni, s meg kell érnem az eddigiekből nyert tapasztalatommal, de ez is elég arra, hogy meggyőzőzöm, miszerint látogatóink a kezökbe adott részletes utasítás alapján, s főleg azon tapasztalatnál fogva, melylyel mindannyian bírnak, — még akkor is, ha mint cikkírók kívánják, kémkedést vagy titkos rendőri funkciót nem végeznek, ha a lelkész és presbitérium egyetértőleg közre nem működnek a látogatóság felvezetésén: hű képét tudják adni a megvizsgált egyházak és iskolák kül- és beléletének s feltalálják a bajt, mulasztást, hibát. Tudomásomra e látogatósági jelentések folytán

részint az egyházmegyei elnökség, részint gyűléseink s bíróságunk igen sok bajt orvosoltak, sok mulasztást jóvá tettek, sok hibát büntettek, a mi mindazt bizonyítja, hogy az a cikkírók szerint csak szórakozást kereső, a napi díjakat érdemetlenül felvevő, üzérkedő egyházmegyei látogatóság valami hasznost is tesz, nem csupán a kétes értékű statisztikai adatokat gyűjti.

Nem végezhetem soraimat úgy, hogy említés nélkül hagyjam Optimista cikkének utolsó előtti kikezdését, melyben ő egyházmegyei hivatalnokainknál üzérkedést lát, s állítja, hogy azok egyházainkért mindent drága pénzért tesznek, s hogy az üzérkedést mennyire meg-sokalta már a nép, s ő mint lelkész, híveinek nem képes megmagyarázni, azokkal nem képes megértetni: miért, mi célra kell azt a nagy összeg pénzt a látogatót kezéhez fizetni? stb.

Ugyan-ugyan kedves Optimista úr! Már álnév alá rejtőzni sem kálvinistás dolog, még ez csak hagyján, de aztán ne mondja nekem, ne senkinek, hogy ön, ha akarja fel ne tudná világosítani híveit arról, hogy — igen az egyházmegyei látogató, minden egyháztól kap meghatározott napi díjat; lovának köteles az egyház ellátást adni, sőt a látogatót — hála istennek nagyon kevés kivétellel — minden lelkész, még az is, kitől talán adósság kamatát vagy más lelkész által fizetendő pénzt vesz be: — szívesen, magyar vendégszeretettel fogadja és ellátja. Az a vizitáló tanácsbíró azonban 2—3 hetet tölt el utazással, saját lovával s cselédjével, eltölti ez időt a köz-ügyért. Ha e 2—3 hét alatt pénzért szántat, vagy fuvaroztat: az egyházaktól bevett napi díjknál nagyobb összeget keres!... Egy pár heti időtöltéseért, törődéseért, fáradságáért alig marad egyéb haszna, mint az, hogy ez idő alatt nem a saját, de paptársai kenyerét eszi. Avagy Optimista urnál panaszos-e kenyér is? Én, ha kálvinista pap volnék, presbitereimnek, híveimnek meg tudnám magyarázni ez intézmény szükségessége, helyes voltát, fel tudnám világosítani arról is, hogy a látogatóság nagy részt, sőt legnagyobb részt csak bizonyos egyházi pénzek s adományok inkasszátorai s az egyház, lelkész, tanító által befizetett 30—40—50 frtból, 3, 4, 5 frt illeti azt fuvaráért, fáradságáért; s én szinte ismerem népünket s merem állítani, hogy az elég értelmes, könnyen felvilágosítható, s csak jó akarattal történjék, e felvilágosítás sikerre vezet. És merem állítani, ha csak ugyan van — (és fájdalom, van) oly egyház, hol az évi egyházmegyei látogatás intézménye iránt nem rokon, de ellenszenv uralkodik és terjed: ennek leginkább magok az illető lelkész urak okai és okozói; pedig, midőn az ellenszenvet terjedni engedik, a tűzzel játszanak s leghamarabb híveiknek saját állásuk iránti tiszteletét, ragaszkodását teszik kockára.

Elismerem én, hogy a látogatási intézményt javításokkal hasznosabbá, üdvösebbé tehetjük, s kell is tennünk; elismerem, miszerint hozhatunk s kell is hoznunk oly intézkedéseket, melyekkel a látogatóság iránti tisztelet s annak tekintélye nagyobbíttassék; és ha cikkírók a nyilvánosság előtt kellő tárgyilagossággal lépnek fel, bizonyosan lesznek, a kik ez eszme körüli nézetöket szintén előadják s közre hatnak, hogy az minden oldalról felvilágosítatva, maga az intézmény áldásos hatásában növekedhessék; — a bántalmazás, a személyeskedés terén azonban cikkírókat, alig fogja valaki követni s hogy meggyőződjenek cikkírók arról is, miként ez a mi elég nagy kiterjedésű egyházmegyénk (melyet én részemről nem óhajtanék az épen nem kálvinista színezetű alesperességekre szétosztani) kormányzata még sem annyira rossz, még sem annyira elítélendő, mint cikkírók állítják — én kérem őket. járja-

nak el gyűléseinkre, értekezleteinkre és ott ne hallgassanak, ne riassza őket vissza az idő drága volta, hanem adják elő nézeteiket, hiszen, ha ezek helyesek, felérnek az előadásukra fordított idővel; de még akkor se hallgassanak, ha látnák, hogy véleményük a többség nézetével nem egyező; férfit, reformatus papot ez véleménye nyilvánításától vissza nem tart s a közügyre ebből is nyereség származik. És ha szívesek lesznek kérésemet teljesíteni: Optimista úr meg fog győződni tapasztalatból, hogy igen sok ügynek általa most helytelenített jóságos elintézése még is üdvös dolog, s ha óhajtja tudni, miként történt valamely ügy jóságos elintézése, bizonyosan megtudhatja és mindketten talán, Andrási úr is, ő is, elfogják ismerni, hogy mostani cikkeikben lehetett és, volt is jó, valami hasznos, de egy nem volt bennök, s e miatt nem lesz hatásuk: hiányzott azokból — az igazság!

Ujfalussy Béla,
egyhm. világi t.-bíró.

ISKOLAI ÜGY.

A német nyelv a középiskolában.

(Vége.)

Nem minden gúny nélkül említi Cz. úr, hogy az idegen nyelvek tudása egyre felettebb jó: *irodalmi téren könnyű szerrel boldogulni!* Minthogy ő maga kevésre becsüli e nyelveket, hát lenézi, kevésre becsüli azokat is, kik ezeket ismerik s hasznát tudják venni! Hát igazán csak erre jó az idegen nyelvek tudása? hát igazán bűn az, ha valaki egyes dolgokat — elvek, irányok, nézetek, tudományos tételek — melyek a magyar irodalomban még kevésbé ismeretesek, átültet hona nyelvére? Hát csak az lehet eredeti s önálló gondolkozású ember s kivált író, ki semmi idegen hatást, semmi idegen eszmét be nem fogadott? s hát a legnagyobb szellemek, legnagyobb költők mind eredeti gondolatot termeltek? Nem így mutatja a világirodalom története, a magyaré sem így! Minél nagyobb költő, ragyogóbb szellemű író valaki, annál többet merít kora, nemzete, valamint a többi korok és nemzetek eszméiből, szellemi kincses-házából! hatásának titka éppen az, hogy egy egész nemzet, egy egész kor, az emberiség eszméinek, gondolatának ad kifejezést, — azok benne gyűlnek össze, mint egy gyűpontban, s onnan, mint egy fénykéve ragyogóan vettetik vissza! Ezt látjuk Arany, Petőfi, Tompa, Goethe, Ariosto, Tasso, s a legnagyobb utánzó: Shakespeare műveinél; a gondolat, az alapeszme, a mese legtöbbször másé, az egész nemzet, az emberiség közkinse — övék csak a feldolgozás érdeme, a hogyan, a miként! Jól mondja Emerson: »A nagy emberek kiválóbbak szellemük foka és terjedelme-, mint eredetiség által. Ha azt az eredetiséget keressük, mely abban áll, hogy mint a pók a maga belsejéből szője hálóját, vagy maga találja az anyagot, készítsen téglát és építsen házat belőle: egy nagy ember sem eredeti. A legnagyobb lángész a legtöbbet tartozik másoknak. Az ember szinte azt mondhatná: a lángész nagy hatalma abban áll, hogy éppen ne legyen eredeti, hanem legyen elsajátító; hagyja a világot mindent tenni s engedje a kedvező óra szellemét akadálytalanul fuvalni lelkén át. — Az eszme annak a sajátja, a ki érvényesíteni tudja, s azé, a ki jól tudja alkalmazni. — A mit a lángész legjobbat ír vagy alkot, nem egy ember munkája, hanem széles körű társas működés által jött létre, ezeken és ezeken dolgozva együtt ugyanazon indítékból.« Így

nyilatkozik Shakespeare-ről,¹ de ugyan ilyet mond Plató-ról és Napóleonnól.

Igy áll a dolog a kisebb lelkek eredetiségével, önállóságával is, mind sokkal tartozik másnak; a különbség csak az, hogy egyik szolgálai utánzó, a másik shakespeare-i feldolgozó, egyik esetlenül bánik a kölcsönzött eszmével, az őrültről, a másik sajátjaként kezeli, egyéniségébe olvasztja azt; egyik nyersen, megrágtatlanul átveszi magához, a másik tanúl belőlök, táplálkozik eszméikből. Nem az idegen nyelvek hát előlői az önállóságnak, eredetiségnek! Émezek a természetnek ritka adományai, s a hol a természet ez adományával nem volt bőkezű, ott hasztalan az idegen nyelvektől való tartózkodás, az önállóság, eredetiség azért nem fog felvirulni!

*

E cikksorozatot még a múlt év végén írtam. Nagy meglepetésemre s örömömre szolgált, hogy br. Eötvös Loránt akadémiai elnöknek a folyó évi május 12-iki közülésen tartott megnyitó beszédében e kérdésre nézve teljesen megegyező felfogással találkozom.² S ha az enyém talán csak egyéni véleménynek tekintené Cz. úr, úgy Eötvösnek e helyről, ez alkalommal elmondott nyilatkozata bizonyára a magyar tudományos világ hivatalos nézetének tekinthető, s azt hiszem, Eötvösnek sem széles látókörét, sem eleven nemzeti érzékét nem lehet kérdésbe tenni!

Csak egy néhány pontot óhajtók idézni e beszéd-ből, hiszen e lapok olvasói bizonyára nagyobbrészt ismerik azt, részint a hirlapokból, részint az Akadémiai Értesítőből.

»Nincs nemzet, mely büszkébb volna hír s dicsőség koszorúza faira, melynek forróbb kívánsága volna az első sorába emelkedni, mint a mi nemzetünk, és mégis nem csökkenni, hanem még növekedni látszik napjainkban azoknak száma, kik bár a diadalt óhajtják, az idegen iránt való ellenszenvből visszautasítják mind az arra segítő eszközöket, s inkább abban a boldogító, de egyszersmind elaltató hitben ámítják magukat, hogy a világon csak egy nyelv van, csak egy irodalom és csak egy műveltség, s ez a magyar, a magyar felett pedig csak egy jogosult bíró, maga a magyar.

Ezek bizony nem fogják nekünk meghódítani a világot.

Szebbítheti talán, de tettere képesebbé nem teszi magát az, a ki tükrében mindig csak a maga képét nézi.

Annak, a ki küzdelemre s a küzdelemben diadalra készül, meg kell ismerkednie versenytársainak minden fegyvereivel s törekednie kell arra, hogy biztos állást foglaljon el a küzdelem terén. A tudományok világában ez a küzdőtér nem egy, hanem valamennyi nemzeteknek közös földje, a melyen annak szava dönt, a ki azt alkotásaival szebbé tudja tenni.

Ez a mi évről-évre visszatérő ünnepünk akkor lesz majd igazán diadalünnep, a mikor a magyar tudomány haladását meg fogja látni és gazdagodásának fogja tekinteni az egész világ.

Ezen magasztos, eszményi és hazafias cél felé csak úgy közeledhetünk, ha egyrészt megtanuljuk s a magunk eszejárása szerint feldolgozzuk mindazt, a mit más nemzetektől tanulhatunk: másrészt pedig a mit mi magunk teremtetünk, azt kellő formában nyilvánosságra hozva, a világ ítélszéke elé terjesztjük.

Egy nemzet nem alázza meg magát, mikor más nemzetektől tanulni kíván. Nyitva áll előttünk a világ

¹ Emerson: Az emberi szellem képviselői. Fordította Szász Károly. Budapest, 1894. Az Akadémia könyvkiadó-vállalata.

² Akadémiai Értesítő, 1895. 6. füzet (június 15).

s a tudománynak nincsen oly csarnoka, melyet a magyar ifjú zárva találna, ha tudományszomjasan kopogtat ajtaján. Vajha mennél többekben ébredne fel s nyerhetne kielégítést az a vágy, hogy a külföld tudományos kincses házait fölkeressék s az ott gyűjtöttekkel nemzetük tudományát gazdagítsák, s vajha azok, a kik ezt nem tehetik, nyelveket tanulva, képesítenék magukat arra, hogy a világ tudományos irodalmát javunkra kiaknázzák!

Rác Lajos.

TÁRCA.

A protestáns templom-építészeti stíl.

IV.

A művészet fejlődése amaz örök törvények fokozatos felismerésében áll, melyek mint az összes teremtményekre, úgy a művészet alkotására is érvényesek, s melyek a helyett, hogy a művészet szabadságát korlátoznák, annak inkább méltóságot, támpontot és biztonságot kölcsönöznek. Ilyen egyik legsarkalatosabb törvénye a művészetnek az igazság, vagyis a művészi alkotásnak összhangja önmagával és tárgyának valóságával.

Ezen művészeti igazság az, mely a művészi alkotásokat megkülönbözteti a képzelet egyéb szüleményeitől; ezen igazság az, mely az eszme és a forma, vagyis a szellemi tartalom és az anyag közötti összhangot — a szépet — létesíteni képes.

Ezen szoros és kölcsönös egymásra hatás feltételezi, hogy nem minden eszme alkalmas a műnek szellemi része gyanánt, és hogy az eszmének egy bizonyos ténylegesen meglevőre kell irányulnia, mivel érzékileg észrevehető dolgokat csakis érzékileg észrevehető dolog után lehet képezni. Az eszmének ezen tisztán tényleges részét a külvilágból veszi a művész, s az csakis a subjectív felfogás által válik művészivé. Tehát ezen tényleges és a felfogás együtt képezik az ideát, míg a felfogás és a technika együtt a formát adják. A felfogás, mint látjuk, középpont van az eszme és ábrázolás között, úgygyólván a szellemi és anyagi közt megoszolva, de mégis mint eredetében és lényegében egy és az illető művész egyéniségétől elválaszthatatlan: alkot, vagyis a a harmóniát létesíti a szellemi tartalom és a forma között.

Az eszmének tisztán tényleges része a templom-építészetben azon cél, hogy az istenitisztélet számára alkalmas helyiség létesíttessék, s ezen cél a felfogás által válik művészivé. — Ez eszme egy részét képező ezen felfogásról az aesthetikai részben szoltunk, kimutatva, hogy miként nyerték a keresztyén templomok a vallással való belső viszonyuknál fogva, annak sajátos szellemétől különleges jellegüket. A katolikus templom, mint Istennek háza, mint különösen szent és természetfeletti ceremoniák által megszentelt hely, a közönséges élettől szorosán elkülönítettnek tekintett, s így formáiban a világi építményektől határozottan különbözött. A reformatio azonban e részben is nagy visszahatással volt. A protestánsok előtt a templom már inkább a közönség gyülekező helye lett, ámbár a vallásos áhitat emelésére igyekeznek azt művészileg nemes formákban megalkotni; de a katolikus templom maradt az, a mi volt a középkorban: a papok természet feletti hatalmának fogva megszentelt háza Istennek és a szenteknek.

Az építészeti eszmének ábrázolása tehát itten annál tökéletesebb lesz, minél tisztábban kifejezésre jut azon

cél, melynek (t. i. a liturgia követelményeinek) a templom szolgál. Ennél azonban magát a célt illetőleg is eltérők a nézetek, mert míg a protestánsok tisztán az isteni tiszteltet számára alkalmas hely létesítését tűzik feladatokul: addig a katolikusok a célt magasabb értelemben is véve, a templom által az egész keresztyén eszmekört, sőt annak szentélye által az Istenségnek jelenlétét akarják (habár csak symbolikusan is) ábrázolni. Ezen feladat azonban már az emberi képesség, — s így a művészet határain is túl megyen, mivel utóbbinak törvénye — az igazság — szerint, érzékileg észrevehető csak érzékileg észrevehető dolgok után lehet ábrázolni.

Különösen áll pedig ezen törvény az építészetre, mely leginkább anyaggal dolgozván, s az élet szükségleteivel leginkább össze lévén kötve, a képzőművészeteknek mintegy előlépcsőjeként átmenetet képez a mesterségesből a művészetbe: s így az ábrázolásnál a technika követelményeinek leginkább alá van vetve, sőt az ábrázolás anyaga és annak tulajdonságai által erős visszahatással van a művészi felfogásra is.

Ezen a technika által befolyásolt felfogás a fentebb érintett felfogással egyesülten, az építészeti tervben jut első formabeli kifejezésre; tehát az építészetben a terv képezi a művészt, melynek alkotásánál a művész képzeletének teljes feszültségben kell lenni, hogy lelkében a tervezett építményt szemléltethetővé tegye, s annak esetleges hiányait, vagyis az eszme és az ábrázolás közt a művészeti igazság ellen vétő bármely disharmoniát felfedezhesse. — A nem művészi részhez tartozik az építési anyagoknak mesterséges összeillesztése, az alkalmazandó anyagok physikai és chemiai tulajdonságainak ismeretén, — továbbá a számításon és statisztikai törvényeken alapuló szerkesztés és azon praktikus cél, melyre az építmény szolgál. De épen mindezen különböző tényezőknek, egy azok egyesülése által létesíthető magasabb célra való összeegyeztetése fogja az eszmének és formának tökéletes összhangját, vagyis a szépet eredményezni. Mert a hol az összeillesztés s a szerkezet hiányzik, mint például a sziklába vágott ókori templomoknál, ott a nyers és esetleges benyomását fogjuk érezni; a hol pedig bizonyos cél nem tartatik szem előtt, ott az épület az észszerűtlenség bélyegét fogja magán viselni.

Valamely építmény architektonikus kiképzése azért annál tökéletesebb lesz, minél világosabban szemléltethető azon a fentérintett tényezőknek egymásba szövődése, vagyis minél közvetlenebb kinyomatot nyer az építményen annak célja és szerkezete.

Magára a technikai kivitelre a tárgy nagy terjedelme miatt ki nem terjeszkedhetve, itt annak csakis a templom-építészi különböző stílfarmák képzésére való befolyásáról szólhatunk.

A stylusok eredetere a népnek szokása, gondolkodásmódja, vallásos és erkölcsi nézetei vannak a legelső és legközvetlenebb befolyással. Már a szokás szerinti felfogás és forma, a mint az valamely népnél az idők folyamán képződött, egy bizonyos meghatározott jeleggel bír, melyet szintén stylnek, és pedig *nemzeti stylnek*, vagy *korszakos stylnek* nevezünk azért, mert annak fejlődése hosszabb időszakot feltételez. A korszakos styl e szerint nem egyéb, mint a művészet általános jellege valamely népnél egy bizonyos időszakban, s további tökéletesebb alakot nyer azon jellemző vonásoknak kidomborítása által, melyek a létezőnek egy egész kategóriájában fellelhetők, melyek tehát lényegesek és általános jelentőségűek.

A stylusnak ezen magasabb tökélyesbitése már a lángész munkája, mely a néppel együtt érezve s gondolkozva, annak évszázados művészeti törekvéseit úgy-

szólván pillanat alatt átértve és érthetővé téve: azokat egységes művészi kifejezésre juttatja. A lángésznek ezen a természettől nyert hatalmas alkotó ereje és kiváló subjectív tulajdonai által adatik meg az eszmének az *eredetiség, egység és költőiség* teljessége; míg az ábrázolás technikai tökélyéhez azon törvények teljes felismerése kívántatik meg, melyek az illető művészet lényegéből és a technika követelményeiből folynak, s melyek összessége szintén *stylust*, az *egyes művészetek stylusát* hozza létre. Csakis ez utobbinak hozzájárulásával fejlődhetik a korszakos *stylból*, a lángész cselekménye folytán a legfőbb értelemben vett *művészeti stylus, a melynél már az egyes műtárgyak jellege az eszme, a felfogás, és technika befejezettsége és azok egymásközi összhangja által a lehető legtökéletesebben kiemelve van.*

A *stylképződés* azért hosszas fejlődésnek a zárköve, s azt erőltetni nem lehet; a korszakos *stylt* nem, mert az a nép culturfejlődésének időszakonkénti betetőző zarádoka; a lángész cselekményét nem, mert annak szellemi alkotó erejét semmi tanítás nem adhatja meg. A mi a tudomány elvei szerint leginkább tárgyalható, az az egyes művészetek *stylusa*, vagyis jelen tárgyunknál: az *építészeti styl.*

Bár a diszítvány is jellegző az építészeti *stylusra*, mégis ennek nem ez a főtenyezője, hanem a *szerkezet*, melynek a diszítvány viszont az organikusnak látszatát kölcsönzi. A szerkezetre nézve pedig mindenkor a „fedém” (mennyezet) a döntő, mert maguk a helyiség körítő falai mindenkor függélyesek, s így szerkezetileg a legegyszerűbb szabályokra vezethetők vissza; azért a fontosabb kérdés az, hogy miként köthetők össze felül ezen körítő falak szabadon, vagyis miként szerkesztendő a fedém? Az e részben követett különböző módszerek jellegzik az egyes építészeti *stylusokat*.

A függélyes körítő falak átfedése mindenkor csakis egyenes és szabályos görbe vonalak irányában történhetik. — Legegyszerűbb módon a fedém egy vízszintes egyenes vonalnak képzelt továbboztatása által keletkezik. Ez a primitív *egyiptomi építészeti stylnek* felel meg, melynél a fedémet nagy síkú lapos kölemezek alkották, melyek tehát igen nehezek voltak, és „fesz-táv-”juk csak csekély lehetett.

Tökéletesebb lesz a fedém, ha a vízszintes egyenest egy másik derékszög alatt metszi. Ezen elv szerkezeti kivitele folytán előáll a gerenda-rendszer, melynél a gerendahálózat négyszögei már kisebb lemezekkel fedhetők. Ezen organizált és aesthetikailag nagy tökélyre vitt rendszeren alapul a *görög monumentalis építész.* A fesz-táv azonban még itt is igen korlátolt, s a constructio technikailag még igen fejletlen.

Ezután a rómaiak léptek fel, a görbe vonalak legszabályosabbikát, a körívet alkalmazva. A négyszöget képző körítő falak egyikére merőlegesen állított félkörnek egyközű továbboztatása a félhenger alakú dongaboltozatot eredményezte. Ha két ily dongaboltozat egymást derékszög alatt átmetszi, a keresztboltozat áll elő, melyet a rómaiak már ismertek ugyan, de annak teljes kifejlesztése a középkornak maradt fenn. Tovább mentek azonban a rómaiak a részben, hogy az egyenes vonalakat egészen kizárva, kőralapon emelkedő függélyes falakon a félkör átfordítása által gömbalakú fedémet képeztek, s ekképen a kupolát hozták létre. De itt már meg kellett állapodniok, mivel a praktikus követelményeknek meg nem felelő kőralakú alaprajzhoz volt a szerkezet kötve, s ezen alakjában a rendszert tovább fejleszteni nem lehetett; mert habár a félgömb helyett fél ellipsoidot alkalmaztak is, ez a dolog lényegén mit sem változtatott.

A középkor eleinte a régi culturával szakítva, s eredet alkotásra törekedve, technikai fejletlenségében újra visszatért az egyenes vonalú fedémek alkalmazásához, de nem célozva monumentalis műveket alkotni, beérte a fával, s így jött létre a fa-gerendás fedém, melynek határozott előnye az, hogy vele széles téréseket lehet tetszetősen befedni. A középkor ebbe új tényezőt is hozott be az által, hogy a vízszintes egyenes felé még két, egymást ferdén metsző egyenest állított. Az ily háromszög alakú függesztő művek a gyámfalakon bizonyos közönként nyugosznak, s áttakarásuk után a gerincnél tompaszög alatt egymást metsző két lapos síkot mutatnak. Ennek alkalmazása az *ó-keresztény bazilikánál* látható, de a monumentalis jelleg hiánya miatt alig nevezhető ez építészeti *stylusnak*, s általában a később kifejlett azon famennyezet szerkezetek, melyek a fedéllel szervi egybeíggésben állanak, — bármi művészi szép kiképzést engednek is meg, — tűzveszélyes voltuk miatt a monumentalis jellegű templomépítészetből kizártnak tekintendők.

A monumentalis jelleget elérendő, Bizancz volt az első, mely a kupolát tökéletesíté. a mennyiben annak négyszögű alapon való szerkesztési módját feltalálta. Ennél a négy bekerítő oldalnak mindegyikére merőlegesen félkört állítanak, ezek csúcspontjait kör által összekötik s ezen kör felé szerkesztik a *bizanci stylt* jellegző kupolát. A körítő falak, a szomszéd helyiségekkel való egybeköttetés végett áttörtenek, úgy hogy a kupola csakis erős pillérekre támaszkodik, míg oldalt az alacsonyabb mellékhelyiségek egész vagy fél kupolái által gyámolíttatik. Ezen rendszer alapja a mai centrális építményeknek is, melyek azonban már nemcsak négyszög, de háromszög, ötszög, esetleg bármely sokoldalú körítő falak felett szerkesztetnek.

Nyugaton a rómaiak által megkezdett rendszert fejleszték tovább négyzetalakú terek felett emelt keresztboltozattá, megalapítva ezzel a *román építészeti stylt*, melyhez később a bizanci rendszerből is vettek át egyes részleteket. Ezen keresztboltozatok alkalmazásánál még mindig több körülmény lép fel korlátozólag, így főképp az, hogy különböző erősségű oldálnyomások kikerülése végett, egyenlő nagy körívek, egyenlő magas kezdőpontból kiindulva használandók, s így az építmény rendszerint szabályos négyzetekre osztandó be, a mi az épület belső kiképzésénél sokszor zavarólag hat.

Nagy tökélyesbülést érték el ezután az által, hogy az egész félkör helyett két körív-részletet vettek alapelemül, azokat bizonyos szög alatt egymásnak támasztva. Így jött létre a csúcsív, s ennek következetes szerkezeti alkalmazása által egy egészen önálló systema: a *csúcsíves vagy gót építészeti styl.* Ennél már az előbbi korlátozottság nagy mérvben feloldatik, s más tekintetben is a csúcsívnek határozott statikai előnyei vannak a félkörrel szemben.

A felsorolt lehetőségekkel — úgy látszik — bezáródott az eredeti építészeti *stylusok* képzése, és az új-kor ismét a régi formákat kezdte mívelni, a nélkül, hogy a szerkezetnél valami lényeges újat hozhatott volna létre. Így a *renaissance* a maga formáit tényleg kölcsön vette az antiktól és egy részben a középkori építészettől; a barokk és rokoko pedig túlhajtott formákban tetszelgett. S valóban ama formák már mind kimeríték a fedémképzést, s bármily összetettnek látszanak is némely fedémképzések, lényegükben mind az egyenes és szabályos görbe vonalaknak fentebb érintett combinatioira vezethetők vissza. A továbbfejlesztésre vonatkozó minden kísérlet eredménytelen maradt, s a nyert formák vagy mint igen józanok, vagy mint phantastikusok, hibásaknak és a továbbfejlesztésre alkalmatlanoknak bizonyultak. Ilyenek a kúp-

alak, az arab patkóalak, az angol Tudor-ív, az orosz kupolák hagyma-alakja stb.

Az újabb időben új képződésképes elemet találtak a fedémképzéshez a lapos körívben, úgy hogy ezen rendszer a lapos körív stíljének lenne nevezhető. De tulajdonképen ezen vonal is a körnek egy része, és magában véve a legkevésbé állékony szerkezetet nyújtana, ha a vasnak, mint új szerkezeti anyagnak bevonása által nem szilárdíthatnák. Ezen másként monumentalis jellegű fedémképzésnél a vas mint keresztborda alkalmaztatik, s két ily borda közzé egy-egy tégl boltív jön, sőt sok esetben e szerkezet vízszintes architektika alá van rejtve.

Még nagyobb alkalmazása van a vasnak igen széles térségeknél vízszintes fedémmel való ellátásánál. Ezeknél a közönséges fektetett erős vastartók, az ezekre sűrűbben keresztbe rakott vasrudak, s az utóbbiakat ismét keresztben átfogó erős vassodronyok által az egész tért befedő vashálózat létesül, mely kölemezek vagy üreges téglákkal boríttatik.

Legújabbán kísérletet tesznek az ú. n. vas-beton szerkezettel. Miután a beton a fedémképzésnél egymagában nem vált be, azért újabb vassodrony-váz közé öntik a gipsz- vagy beton-keveréket, s ezt a belülső oldalon lesimítják. Miután a vasszerkezet nem csak egyenes síkban, de tetszés szerinti görbék szerint is alakítható, azért remélni lehet, hogy ezen módszer tökélyesbedésével a téglaboltzatoknak minden neme nemcsak helyettesítve lesz, hanem ez új szerkezet az előbbieknél sokkal nagyobb térségeket lesz képes szintén tűzmentes fedémmel ellátni.

E három utóbbi módszert jobban szemügyre véve, nem zárkozhatsz el annak észrevételétől, hogy ezek alapvonalaikban csakis sorszerinti megismétlései az egyiptomi, görög és középkori fedémformáknak, csak hogy más anyagok bevonásával és nagyobb fesz-távra kiterjesztve. Ez új körfolyamatban a nagyobb technikai fejlettség tökéletesíté ugyan az előbbi szerkezeteket, de a formák teljes kimerítése folytán már nincs kilátás oly constructionra, mely valamely eredeti építészeti stílusnak alapjául szolgálhatna.

(Folyt. köv.)

Katona György.

KÖZÉLETÜNK.

A „hegyalja-h. lelkeszi kör“ értekezlete.

A „hegyalja-harangodi lelkeszi kör“ e hó 17-én tartotta összejövetelét a szerencsi ref. iskola helyiségében. Ott volt 21 lelkesz, nem volt ott 15. Ebből 2 beteg, hármát-négyet hivatalos kötelesség marasztott odahaza, a többi pedig még nem érzi az eszmecsere szükségét, sőt úgy látszik egyáltalán semmiféle lelki szükségét nem érez, mert vannak köztük olyanok (pedig nem is öreg emberek), a kik még soha semmiféle összejövetelükön részt nem vettek, a kik mióta papokká lettek, magokhoz hasonló embert még nem láttak, mert sem értekezleten, sem egyházmegyei gyűlésen halandó szem ő bennök még nem gyönyörködhetett.

Nagy dolgokat mi sem cselekedtünk, a kik megjelentünk, de azért ez az értekezletünk egyike volt a leg-sikerültebbeknek és legtanulságosabbaknak. Mintha kezdenénk belejönni s az igazi módját eltalálni az értekezletek kívánatossá, érdekessé és eredményessé tételének. A felszólalások sorrendje ugyan még nem mindig szigorúan parlamentáris, de azért súlyos betegségéből csak

most fellábadt s erélyességéről ismert elnökünk, Tóth Lajos, hidvégi tisztársunk ottan-ottan elég Szilágyi Dezsősen és helyesen ültetett le bennünket, ha nagyon neki találtunk tüzesedni.

Majdnem az egész délelőttet Hézser Emil tisztársunk mult évi felolvasásának (megjelent a Sárospataki Lapokban) megvitatására, illetőleg az általa felvetett gondolatok, eszmék, javaslatok bírálgatására s újabb eszmék felszínre hozatalára fordítottuk. Az a felolvasás, tudvalevőleg, a mostani lelkeszképzés fogatkozásaival és tökéletesebbé tételével foglalkozott. A mi szóváltásunkban, természetesen, volt sok sincerizálás is. Egy kicsit megítéltük a theológusokat is, a profeszor urakat is, sőt hogy senkise meneküljön szárazon — a legatiók révén — a joghallgatókat is. Volt olyan atyánkfia, a ki ez utóbbiakról felpanaszolta, hogy nem veszi egész komolyan az általuk legátus képiben teljesítendő templomi funkciót. Más a kabátjukat rövidellette, a harmadik a kalapjuk formáját, színét és hátul 'ékeskedő forgóját kifogásolta. Szóval utóljára kisütöttük, hogy a theológusokkal még jobban megvagyunk elégedve viselkedés tekintetében is, bár eleinte erősen hangoztattuk azt a kíváncsalmat is, hogy leendő papjaink a jó modorban, a kellő társadalmi simaság elsajátításában is nagyobb kipallérozást nyerjenek. Hát jó volna biz az egy bizonyos határig, csak a katolikus papokkal né hasonlítgassuk össze magunkat (mint némelyek az értekezleten cselekedték), mert ő közöttük és mi közöttünk igen nagy közbevetetés vagyon s mint egyik értekezleti tagtársunk egészen helyesen megjegyezte, a mi kevésbbé síma voltunk, sokszor nem tetsző egyenességünk és őszinteségünk a mi egyszerű származásunknak, puritánságunknak, prot. hitünk és egyházunk alap-teremtésének s demokrata és liberális lelkiünknek egészen természetes következménye, megkülönböztető jellemvonása és sok erényünknek forrása, a melyet, ha valamely modernebb, tetszetősebb, szinte mosolygós mázzal (holmi finom jezsuita majolika-mázzal) egészen bevonnának rajtunk: azt csak fájlalni lehetne, mert annak a kálvinista jellem is kárát vallaná.

A mélyebb és alaposabb tudás követeléséről is volt szó. Erre nézve azonban abban nyugodott meg értekezletünk a magunk főiskoláját és theológusait illetőleg, hogy miután a tanári kar épen most foglalkozik egy ide vonatkozó munkálattal, melyet az 5-ik theol. tanszék felállítása tett szükségessé, bizonyára módját leli annak, hogy hittanhallgató ifjúságunk, iskolai pályafutása idején ne csak közvetlenül a colloquiumok előtt, de az egész év folyamán foglalkozzék az általa hallgatott studiumokkal, s azokkal a lehető legbensőbb ismerettségre törekedjék. Azt hiszem (s ezt mint a magam véleményét mondom, melyben az értekezlet nem osztozott), hogy erre nézve leghelyesebb úton indul a tervezett kolozsvári theol. facultás, midőn az internatussal tesz kísérletet, a hol az ifjak a folytonos felügyelet és szemmel-tartás folytán mintegy kényszerítve lesznek arra, hogy olvassanak, tanuljanak s ne töltsenek egész napokat, sőt heteket tétlen hivalkodásban. Ha a Müdrány-féle hagyománynak birtokába jut a főiskola, talán Patakon is bekövetkezik a lehetősége egy ilyen irányú próbálkozásnak és berendezkedésnek. (Aligha! Szerk.)

Az országos gyámintézet új alapszabály-tervezetét beszéltek meg ezután. Miután a mi egyházmegyéünk és kerületünk módosításait az új tervezet majd mind figyelembe vette, alig lehet ellene valami kifogásunk. Kettő mégis van egyelőre. Egyik az ellen az intézkedés ellen irányul, mely a segedelmet az 5 éven belől elhalt lelkeszek özvegyeitől és árváitól megvonja. Mi kiterjeszteni

óhajtjuk a gyámintézet jótékonyágát ezekre is, azzal a feltétellel, hogy legalább 5 évig a megállapított járulékot fizetni tartoznak s csak 5 év lejártával jutnak a segélyezéshez, ha a családfő előbb elhalna is. A másik észrevételünk, illetőleg óhajtásunk az, hogy a családtalan lelkésznek gondját viselő s háztartását vezető testvér is részesíttessék bizonyos segedelemben, a mint ezt több, egyházmegyei gyámintézet alapszabályaiban — igen humanusan és méltányosan — benne foglaltatik. Egyébiránt Bálint Dezső, Bartha József és Czinke István értekezleti tagok megbíztattak, hogy a konvent előző tervszertére készített tavalyi munkálatunkat átnézvén, őszi gyűlésünk alkalmával a bodrogi közökkel együtt tartandó közös értekezletünkre tegyenek jelentést, hogy ahhoz képest az új tervezeten nincs-e még több módosítani való is.

Az egyházmegyénk körében alig néhány év előtt alakított gyámintézet sorsára nézve azt javasolja értekezletünk, hogy az megszűntnek nyilváníttassék azon a napon, a melyen az országos intézet életbelép. Minden lelkésznek adassék vissza az általa eddig befizetett összeg, (de kamatok nélkül), illetőleg helyette pénztárunkunk szolgáltassa azt be egyenesen az országos intézet pénztárába. Az időközben gyűlt kamatok és kegyes adományok pedig maradjanak benn továbbra is, s a mit ez összeg jövedelmez évenként, az osztassék ki minden évben az 5 éven belől elhalt egyházmegyei lelkészek özvegyeinek és árváinak. Ha azonban a konvent kimondaná, hogy az 5 éven belől elhaltak maradványait is segélyezi, abban az esetben ez a megállapodásunk is módosulást fog szenvedni.

Az egyházpolitikai törvények által teremtett helyzetben, hogy mihez tartsuk magunkat az anyakönyvezés, a papi funkciók s lelképásztori gondozás tekintetében: ezt is szóvá tettük. De hát ez utóbbiról kivált könyveket lehetne írni és sok értekezletnek idejét betölteni; az előbbiekkal pedig a konvent foglalkozik s legközelebbi összejövetelén majd kezünkbe adja az irányító fonalat.

Több gyakorlati kérdés került aztán megvitatás alá, melyeket nem részletezhetek, mert így is tovább mentem a megengedett határnál. Csak azt említem még meg, hogy elnökünk — gyengélkedő állapotában is — vette magának a fáradságot, hogy egy tartalmas, terjedelmes s figyelmét egyháztársadalmunk minden jelentősebb mozzanatára kiterjesztő beszéddel nyissa meg értekezletünket.

Hogy közebédünk nekünk is volt s hogy azon az esperes-választásról, meg a tanácsbíró-választásról mi is beszélgettünk, azt talán felesleges is mondanom. Azt is kirom egész őszinteséggel, hogy mi a tanácsbíró-ságra egyhangúlag Kónya barátunkat, egyházmegyénk derék főjegyzőjét ítéljük legilletékesebbnek. S ha ő lenne a győztes, azért a többi érdemesek sem neheztelhetnének. Már a leendő esperessel szemben nem voltunk ilyen szerencsések. Mi, jelenlévők, itt is megtudtunk volna ugyan állapodni egy személyben, sőt meg is állapodtunk, de nehogy megállapodásunk pressiónak lássék, s a mennyiben ebben a kérdésben az emberek érzékenyebbek s talán féltékenyebbek is, mint a tanácsbíró-ságában: kimondottuk, hogy egyelőre jelöltet nem állítunk, hanem őszi gyűlésünkig — a mely a választást majd elrendeli — ezt a kérdést még forni és érni hagyjuk.

Czinke István.

IRODALOM.

* A „Protestáns Szemle” folyó. 1895. évi 1—6. füzet (jan.—jun.) a következő változatos tartalommal jelent meg: Az énekeskönyv reformja zenészet szempontból *Farkas Lajostól* (I—IV. közlemény összesen 64 lapnyi terjedelemben); A héber szellem bölcséleti iránya, *Józsa Zsigmondtól* (I—III. közlemény összesen 36 lapnyi terjedelemben); A jövő vallása s annak prófétái, *Szlávik Mátyástól* (I. Schopenhauer, II. Hartmann, III. de Lagarde); A magyar prot. egyházak vagyoni viszonyai az 1790—91. XXVI. t.-cikkig, *Pokoly Józseftől* (I—IV. közlemény összesen 59 lapnyi terjedelemben); A keresztyén racionalismus egy új apostola, *Várnay Sándortól* (Tolstojról); A chicagói vallás-congressus, *R. L.-től*; A halhatatlansági eszme története, *Paulik Jánostól* (I—II. közlemény), még folyt. köv.); *Dragoni Gáspár és a körmeneti főiskola*, korrajz a XVI. századból, *Thury Etelétől*; Adalékok a Luther-katé magyarhoni irodalmának történetéhez, *Krupecz Istvántól*; Péter evangéliuma és apokalypsise, *Egerházy Lajostól* (könyvismertetés). Ezek a főbb közlemények, ezenkívül minden füzetben van hazai és külföldi irodalom, továbbá a májusi füzetben a m. prot. Irodalmi Társaság ápril 4-én tartott választmányi és április 5-én tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Látni való, mily gazdag, érdekes, az egyház és tudomány lehetőleg minden irányára kiterjedő e füzetek tartalma; nagyobb tanulmányok és kisebb ismertetések, hazai és külföldi mozgalmak, gyakorlati és elméleti kérdések egyaránt sorra kerülnek bennök. Melegen kérjük a magyar protestantizmus minden hű fiát: sorakozzék az Irod. Társaság zászlaja alá, a közügy emeléseért is, a saját nemes okulásáért is!

* **Grádeczi Stansith Horváth Gergely és családja.** Történeti korrajz, kivált a XVI. század második felében. Irta és a szepesmegyei történelmi társulat segélyezésével a millennium alkalmából kiadta: *Wéber Samu*. Kismárk, 1896. Ily cím alatt jelent meg *Wéber Samu* szepesbélai ev. lelkésznek, a Szepesség fáradhatatlan történetírójának legújabb munkája, mintegy millenniumi emlékmű gyanánt. A ki közelebbiről ismeri *Wéber S.* működését, ismeri azt a sokoldalú, apostoli buzgalmú, áldásos tevékenységet, a melyet ő az egyházi, iskolai, társadalmi, egyleti és irodalmi téren (történelmi műveivel, vallástani kézikönyveivel, korábban az egyházi sajtóban) kifejt, az tisztelettel hajlik meg e férfiú előtt s szíve mélyéből kívánja, vajha sok ilyen vezetővel áldaná meg az Ur prot. gyülekezeteinket! Legújabb munkája, mely 148 oldalra terjed, a XVI. század egy lángoló buzgóságú, emelkedett lelkű prot. főnemesének: grádeczi Horváth Gergelynek életrajzát tartalmazza, széles kor- és műveltség-történelmi alapon. Bevezetőleg ismerteti hőse családi térszékének: Nagy-Eőrnek fekvését, mult és jelen viszonyait, azután atyjának, Sziget hős védelmezőjének életét, halálát, végrendeletét. Ezt követi hősünk gyermekkorának, neveltetésének, külföldi egyetemi tanulmányainak, majd itthoni életének, munkásságának részletes, mindenütt az eredeti forrásokból, oklevelekből, följegyzésekből merített hű leírása. Részletesen ismerteti az általa felállított nagy-eőri főiskolát, annak berendezését, tanárait, hősünk hitvitáit, családi viszonyait s 1597-ben, 38 éves korában bekövetkezett halálát. Befejezésül előadja utódainak, a prot. egyház és iskola iránt mind e mai napig tanúsított jótéteményeit. Függelékül XIII. részint magyar, részint latin nyelvű okmányt közöl, az eredetiekből másolva. A művet személy-helynév mutató

zárja be; elől pedig a Horváth G. arképe díszíti. Weber előadása egyszerű, minden mesterkélettség vagy terjen-gösség nélkül való, irányla könnyed, sima. Kár, hogy egy-egy nem egészen magyaros kifejezés, vagy sajtóhiba gyakran zavarja a hatást. Mi a legszívesebben ajánljuk e művet minden, multunk iránt érdeklődő prot. ember figyelmébe.

* **Természeti törvény a szellemi világban.** Irta Drummond Henrik, glasgowi egyetemi tanár, az angol eredeti XXIX-ik kiadása után fordította *Csizmánia Lajos*, lepsényi ref. lelkész, felülvizsgálta dr. Szabó Aladár. Budapest, 1895. — Ily cím alatt jelent meg a Prot. Irodalmi Társaság folyó évi könyvilletménye 267 oldalon, a felülvizsgáló Szabó Aladár XXVII oldalnyi s a szerzőnek az eredeti első kiadásához írt XIV oldalnyi érdekes előszavával. Tudományos színezetű, valójában azonban inkább *gyakorlati célú* elmélkedések, kegyes fejtegetések gyűjteménye ez, telve a Krisztust és az evangéliumot szomjuhozó lélek világmegvetésével, mennybe vágyódásával, az üdvösséghez vezérő utak és eszközök ismertetésével. Mind szép és jó dolog az, a mi benne van, sőt talán egy kissé sok is a jóból; kegyessége, a szentírásnak betűszerint való imádása egy kissé túl megy a józan magyar felfogáson. Egy kissé több tudomány, több kritika is elérne benne; úgy látszik, hogy a bibliai iratok eredete, viszonya, összefüggése felől mit se hallott a szerző s az összehasonlító vallásban se nagyon járatos. A mi alaptételét: a természeti törvényeknek a szellemi vagyis vallásos világban való uralmát illeti, mintha a természeti és pneumatikus világ fölött ugyanazon törvények uralkodnának: ez se tekinthető egyébként, mint szellemes párhuzamnak a két világ közt, a mely egyes, eltagadhatatlan hasonlatok s analogiák dacára se emelhető oly általánosan érvényes elvé, mint szerző teszi, de a szellemi világ tünényeinnek bővebb illusztrálására hathatós eszköz. Így gondolkozván alapelve felől, az elv első alkalmazását, a biogenezt se fogadhatjuk el kész igazságnak: physikai oldaláról nézve e törvény semmivel se valószínűbb, mint ellentéte, a spontán generatio tana, vallásos oldaláról pedig nagyon exclusiv. Azt azonban ezek mellett is elismerjük, hogy a műből magas, emelkedett szellem sugárzik ki, egyes helyei megragadó szép lelki rajzokat tárnak elénk, némely fejezeteiben a mély hit a felfogás józanságával s szabadságával egyesül. Fordítása világos, jól érthető; nyelve könnyed, folyékony. Ára 1 frt 50 kr., pártoló tagok számára 1 frt.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Özv. Antalfi Jánosné, szül. *Zsarnay Erzsébet* asszony f. hó 19-én, életének 55-ik évében elhunyt s 20-án nagy részvéttel eltemettetett. Temérdek csalódást, s még több szenvedést látott nő s édes anyja volt, a ki egymásután temette el férjét, felnőtt gyermekeit s végre maga is összeroskadt a részeül jutott töviskorona roppant súlya alatt, hagyván maga után mély-séges gyászt és igazi bánatot. Koporsójára Bálint Dezső lelkész tette fel a kegyeletes kézzel font martyr-koszorút, a közönség mély meghatottsága mellett. A résztvevők között a papi vizsgák miatt itt időző Kun Bertalan püspök is jelen volt, elődjének drága emlékét is megtisztelvén megjelenésével.

— **A f.-zempléni ref. tanítók gálszécsi fiók-köre** június 13-án tartotta értekezletét, *Kis-Azárban Mészák Péter* gálszécsi tanító elnöklete alatt. E kör ugyan a *fiókocská* nevet is alig érdemli, mert tartozik bele össze-

sen, — gondolom — 7 egyház. Ezek közül néhány most tanító nélkül szűkölködik, tehát az értekezletet leg-főlebb 5 tanító képviseli. Ezek aztán *egy* kivételével mind megjelentek. A gyűlésnek említésre méltóbb tárgyai: Mészák Péter értekezése, melyet ily czim alatt olvasott fel: *A szemléltetés, mint a beszéd és értelem-gyakorlat egyik segédeszköze* és Molnár István, b.-ujlaki tanító *mintatanítása a földrajzból*. Mindkét előadás megbíratott. Két indítvány is felmerült és határozatba ment. Az egyik, hogy, — miután e kör most ült először össze hivatalosan a f.-zempléni tisztújítás óta: Fejes István, az új esperes, mint a tanítóságnak már eddigi cselekedetei szerint is lelkes barátja, — e kör részéről is üdvözlöttek. A másik indítvány pedig az volt, hogy a tiszáninnyi egyházkerület új tantervét, — mely nem sokára valószínűleg minden tanítónak megküldetik, — tegye mindenik tag tanulmány tárgyává s a jövő gyűlésnek ezen tanulmányról való beszámolás leendő egyik tárgya. Talán néhány egészséges vélemény így is születik. Mindenesetre óhajtható lenne, ha az ily értekezletek ne hagynák észrevétlenül az efféle eseményt, mint az új tanterv, mert ez épen a gyakorlat szempontjából kívánja a tűpróbát kiállani. És sok praktikus tanító van, a ki pár jó gondolattal és véleménynyel mindig rendelkezik, míg a tollnak esetleg nem mestere. *P. M.*

— **A tanárjelöltek állami internátusa** a jövő iskolai év elején csakugyan megnyílik. Dr. Wlassics közoktatási miniszter mostanában küldötte szét a bentlakással és teljes ellátással összekötött helyekre a pályázatot. A pályázat szerint 15 olyan ifjú vétetik fel, aki az iskolai év végén tette le az érettségi vizsgát s ezek közül előnyben részesülnek azok, akik a francia és német nyelvet, vagy a magyar-, latin- és görög nyelvészetet vagy a latin nyelvvel kapcsolatosan a történelmet választják szaktantárgyaiknak. — A pályázók kérvényeiket július 5-ikéig adhatják be a közoktatási minisztériumhoz.

— **Tarnóczy Tivadar emlékünnepe** Sárospatakon — mint jeleztük az évzáró vizsgarendben — f. hó 21-én tartatott meg a főiskola imatermében. A b. e. férfiú özvegye, néhány helybeli nő, a főiskola itt lévő előjárósága, a tanári kar és a tanuló ifjúság egy része képezte az ünnepelő közönséget; az egyrész a folyamatosan levő, noha félbeszakasztott vizsgálatok miatt elmaradt. Kévéssel 9 óra után az énekhar nyitotta meg az ünnepélyt szép alkalmi énekeivel s *Buza János*, lapunk társszerkesztője, Tarnóczynak egyik legrégibb tanítványa s több éven át tanártársa méltatta a kassai temetőben nyugvó s temérdek hányattatást szenvedett ember és tanár élet-pályáját s írói alkotásait. Hogy miként rőtta le tanítványi halálját s mint birkózott meg a kényes tárggyal, azt ítéljük meg majd lapunk t. olvasói magából az emlékbeszédből, a melynek közlését a következő számban megkezdjük. Nekünk úgy tetszett, hogy az előkelő hallgatóság meglegedéssel távozott az imateremből s mint tanítványok bizonyosságot tehetünk róla, hogy a kíméletes kézzel rajzolt kép lú és igaz, sőt hogy ma már jobban ismerjük a boldogultat, mint csak tegnap is és azelőtt. Áldott legyen emlékezet!

— **A matematikai és physikai társulat versenye**, melyben a most éretteknak nyilvánított ifjak vehetnek részt, ez évben is meg tartatik Budapesten és Kolozsváron. A versenytételek a középiskolai tananyag köréből vétetnek s kidolgozásuk külön tanulmányt nem követel. A tétel kidolgozásánál a bizottság felügyelete alatt bármiféle könyvet és jegyzést lehet használni. Az első díj 100, a második 50 aranykorona. A jutalmazott dolgozatokat a társulat „Közlönye” közölni fogja. Jelentkezni egyszerű

levélben lehet szept. 8-ig *Bartoniek Géza* ügyvivő titkár-nál (Budapest VI. Bulyóvszky utca 16.). Ohajtandó volna, hogy ev. ref. középiskoláink tehetségesebb növendékei minél nagyobb számmal vennének részt a versenyben, mert valószínű, hogy a győztes most is közülök kerülne ki, mint a múlt alkalommal.

— **Az ötödik theol. tanszék Sárospatakon**, a tanári karnak eddigi megállapodása szerint *szorosabb értelemben vett dogmatikai tanszék* leendő, a következő tantárgyakkal: 1. Dogmatörténet. 2. Dogmatika. 3. Vallásbölcsezet. 4. Special-collegiumok, seminarium. — A dogmatika eddigi előadója *Jézus életét* kapja új tantárgyul. A jövő héten tüzetesebb tudósítást közlünk a főiskolai mozgalmakról stb.

— **A francia ref. egyháznak** nagy öröme van: *új énekes könyve*, melyen több, mint 10 évig dolgoztak, végre elkészült s a múlt hó végén megjelent. Címe: *Le nouveau recueil de Psalms et Cantiques*. A szép testes kötet 248 éneket és 52 zsoltárt foglal magába s a 4 szolamú kiadás ára 2 franc, tehát nem egészen 1 frt (Nancy, éditeurs Berger-Levrault). Ez új gyűjtemény eszméje 1881-ben merült fel, 1884-ben vették munkába s bár a munka serényen haladt, mégis lassúsággal vádolták az énektárgyi bizottságot; vádolták azzal, hogy sok régit mellőzött. Az idő lesz hivatva e vádak felett ítéletet mondani; mi csak irigyelni tudjuk francia testvéreinket!

— **Az angol presbyteri egyház** a múlt hóban New-Castle-ben tartotta meg évi közgyűlését; a közgyűlésen 450 tag jelent meg. Az angol presbyteri egyház, mely skót eredetű, 297 gyülekezetből áll 69000 úrasztali vendéggel és 82000 vasárnapi iskolai növendékkel. Az egyház évi kiadása a parochiákra és egyházakra általában, a belső és külső missióra, a theologiai facultásra 5,862,500 francra emelkedik. A közgyűlés elfogadta Gibson és Lewis asszonyságok ajánlatát, kik szabad telket és 125000 franc költséget ajánlottak fel, ha a theol. facultás, a melynek jelenleg 22 növendéke van, Londonból Cambridge-be helyeztetik át.

— **A württembergi király** az ősszel tartott württembergi országos zsinat törvényei közül 1894 dec. 17-én *hármalt* szentesített, u. m. 1. Egyházi törvény a lelkészi özvegy- és árva-gyámolító korábbi (1878-iki) törvény módosításáról; 2. Egyházi törvény az evangélikus lelkészek gyámolításáról betegség esetén; 3. Egyházi törvény az evangélikus lelkészek korpótlékának emeléséről. — Az *első* törvény a württembergi evangélikus lelkészek özvegyei számára 500 márka (300 frt) *nyugdíjat* állapít meg. Ehhez járul arra az esetre, ha az özvegyet a világi hivatalnokokra nézve érvényes számítási mód szerint több mint 500 márka nyugdíj illetné, a hivatalnoki többletnek 75%-a, valamint különösen szegényes viszonyok mellett állandó *kegydíj* az erre rendelt állami járulékból, a mely, a szerint a mint az elhunyt lelkész, pap, dékán vagy fősuperintendens volt, 50—400 márka közt váltakozik. Félárvaik számára 50—60 márkára menő *kegydíjak* mellett az *anyai nyugdíj* $\frac{1}{5}$ -de, teljes árvaik számára 60—100 márka *kegydíj* mellett az anyai nyugdíj $\frac{1}{4}$ -de számíttatik. A *második* törvény a nem állandó lelkészeknek, a mennyiben önálló állást töltenek be, betegség esetére fizetésöknek, illetőleg napidíjoknak további élvezetét 90 napon belől biztosítja a lelkészi gyámpénztár terhére; segédlelkészek ugyanily esetben 3 márka napidíjat kapnak hasonló időtartamig. A *harmadik* törvény a korpótlékok oly módon szabályozza, hogy a lelkészek törvényes jövedelme arra az esetre, ha 200 márkával kisebb, mint az alább nevezett összeg, az

55-ik év betöltése után 2300 márkára, az 55-ik évtől 2400—2500 márkára, a 60-ik évtől fogva 2700 márkára, a 65-ik évtől fogva 2900 márkára emeltetik, úgy azonban, hogy a korpótlékok összege egy lelkészre nézve sem haladhatja meg a 900 márkát. E törvény által régóta hangoztatott kívánságok, a melyek részben — mint a lelkészek özvegyeinek és árváinak gyámolításánál — kiáltó nyomorúságból fakadtak, csillapítottak le elismerésre méltó módon. De más német tartományok papfizetési viszonyaival összehasonlítva, a württembergi papság helyzete még mindig nagyon szerénynek mondható, miért is a lelkészi fizetés emelésére vagy legalább újabb szabályozására irányuló felszólalások nem igen fognak egy hamar elhallgattatni.

— **Népmozgalom Franciaországban.** A születési esetek száma Franciaországban 1881-től 1889-ig egyre *csökkent*, 937,057-ről 880,579-re szállott alá; 1890—92 ben átlag 23,000-rel *több volt a halálesetek száma*, mint a születéseké s csak 1893-ban haladtak felül a születések a halálozásokat 7146 tal. A mi az 1884 óta újra behozott *házassági elváltásokat* illeti, azok száma 1884-től 1893-ig 1657-ről 6184-re emelkedett. Megállapították, hogy a legtöbb válóper a munkás osztály körében fordul elő (42%), a legkevesebb a parasztok közt (7%). Az elválások a házasságkötés után leginkább az 5—20 év közt fordulnak elő. Az elválások oka 76%-nál rossz bánásmód és szidalmazás, 15%-nál az asszony, 6%-nál a férfi részéről való házasságtörés, 3%-nál törvényszéki elítélés. 100,000 házasságra jelenleg 81 elválás esik. Páris és a Szajna-departement magától érthetőleg a legtöbb esetet szolgáltatja; 1893-ban Párisban 100,000 házasságra 272 elválás esett, Lozère-megyében ellenben 7 év alatt csak 9 válási eset fordult elő. Érdekes és statisztikailag megállapított tény, hogy épen azokon a vidékeken és városokban, a hol a legtöbb elválás történik, a legtöbb öngyilkosság is esik.

— **A t. olvasóhoz.** A félév vége felé járván, bizalommal kérjük mindazokat, a kik lapunkat a prot. érdekek szempontjából szükségesnek tartják: sziveskedjenek előfizetéseiket mielebb megújítani, illetőleg hátralékaikat kiegyenlíteni s a címekre küldött postai megbízást elfogadni, kiváltani. Irodalmi körünk nincs abban a boldog helyzetben, hogy bőséges ráfizetésekkel szolgálja azokat a nagy célokat, a melyekért lapját megindította s fentartani komoly kötelességének ismeri. Az előfizetési pénzek Pásztor Sámuel pénztárnok címére legcélszerűbben postautalványon küldendők.

A „Sárospataki Lapok“ kiadóhivatala.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— **K. Gy.** Levélben mondtam el a kért m. sorsáról véleményemet. Várom a választ. — **R. Gy.** Lcgyetek szivesek ama sorokat elfogulatlanul bírálni s kiderül, hogy azok »mind igazak és aminek.« Hát nem »ügyetlenkedés«-e az, mikor valaki csupa buzgószagos szeretetből szertelenségre ragadtatja magát s ellenségeket szerez kedvencének és megnehezíti annak sorsát? — Hogy melyik részén történt ez meg? — tegye mindkét fél szívére kezét s legott bizonyossá lesz. Én nem foglaltam pártállást, tehát én valamivel mégis elfogulatlanabbul nézhetek, mint a közelebből érdekeltek. Aztán ne tartsatok annyira gyaloglónak, hogy én titeket, eddigi legjobb barátaimat, szándékosan akarnálak magamtól elhidegíteni. Ez volna még egyszer az *ügyetlenkedés*! Az én megjegyzéseim ide is, oda is szólottak; sajnálom, hogy félremagyaráztatok s csupán az egyik félnek akarjátok lefoglalni. Mihelyt egy kis időhöz jutok, többet is írok. — **K. J.** A 23. számot elküldtük. A szeretet nyilatkozatait köszönjük. Sok az nekünk, nem is vagyunk hozzászókva! — **Z. J.** A megjegyzés későn érkezett.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.**

Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
azétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: »Egyházszertartási cselekményeink egyöntetűsítése.« *Rácz Gyula.* — »A kormány-képviselői intézmény.« *Nemo.* — »Emlékbeszéd Szentmartoni Tarnóczy Tivadar felett.« *Buza János.* — »Tanévzáró napok Sárospatakon.« — »Vegyes közlemények.« — »Hirdetés.«

Egyházszertartási cselekményeink egyöntetűsítése.

— Felolvastattott Nyíregyházán, 1894. jún. 30-án. —

Minden társulatnak, vagy egyesületnek, legyen az világi, polgári, vagy egyházi testület, vagy társulat s alakult legyen bár az anyagi szempontból, vagy lelki szükségek kielégítése végett, — egyik fő kelléke, hogy bizonyos formák, megszabott mód és szabályok szerint végezze a maga feladatát; mert csakis úgy felelhet meg kitűzött céljának, csakis úgy lehet várni tőle a kívánt sikert, ha a legkisebb részletig abban a körben mozog, és abban az irányban működik, a melyet maga elé tűzött s ha azon formától, a melynek megtartása előíratott, — el nem tér, hanem azt teljes lelkiismeretes pontossággal és hűséggel mind az azt végrehajtani hivatottak és jogosultak megtartják, mind pedig azokkal megtartják, kik annak az intézménynek áldásaiban, jótéteményeiben részesülni óhajtanak. Vagyis más szóval: minden intézménynél meg kell lenni bizonyos egységnek, az egységes működésnek, az egy irányban és egyenlő úton való haladásnak, mert az egységben van az erő s az erőben van az a hatalom, melynek bírása mellett nem lehet félni semmi kívülről jövő ostromtól, semmi ellen-séges megtámadtatástól.

S ha ez áll egy olyan intézményre nézve is, mely csak az élet különféle viszonyaira s külső testi szükségének kielégítésére, vágyainak megvalósíthatására hivatott: mennyivel inkább kell állania egy oly intézményre, mely a lélek szükségének ellátására, magasabb igényeinek szellemi szomjúságának kielégítésére szolgál s az emberiség lelki világgal szemben e mulandó és szüntelen forrongásban levő világról, egy változhatlan s örök-kevaló világra figyelmezteti és az abban elrejtett drága és elvéülhetlen kincsek megszerzésére ösztönzi.

Ilyen intézmény pedig a vallási, az egyházi társulat vagy egyesület. Epen azért ebben is meg kell lenni az egységnek az egységes működésnek. Meg kell lenni pedig nemcsak külső igazgatásában, szervezetében, hanem meg kell lenni különösen azon cselekményeiben, melyek egyenesen a szív és a lélek belső szükségének kielégítésére szolgálnak. Meg kell lenni istentiszteleti cselekményeiben, hogy a lelki eledelt éhező és szomju-

hozó lélek az általa jól ismert forrásnál csakugyan feltalálja azt, a mit keres, — éhségének és szomjúságának kielégítését, s az óhajtott gyönyörök élvezetében ne zavarája meg semmi változás, mely a megismert, s megszokott cselekményektől eltérő lenne, és a mely aztán könnyen útját vágja a lelki élvezetnek s gondolatát arra a kérdésre tereli a hívó embernek: vajjon ez-e hát a helyesebb és jobb mód-e az óhajtott lelki szükség kielégítésére?

Igaz, hogy lehetnek, sőt vannak is sokan prot. egyházunkban, kik az istentiszteleti cselekmények ellátásánál lényegtelen s nem épen okvetlenül szükségesnek tartják az egységes működést, mert — mondják, — hogy a fő a hamisítatlan tiszta szentírás hirdetése s nem a formák. De meg a protestáns szabadelvűség nem téri meg a békót, a korlátozást, sok tekintetben szabad kezdet ad az egyes cselekmények végrehajtóinak. De meg nincsen is, — legalább az én tudtommal — egy oly utasítás, mely az egyes istentiszteleti cselekményeket körül írja. Egy olyan, melyet az egyetemes magyar prot. egyházak kötelezőleg elfogadtak volna.

A komjáti-geleji-féle kánonok azok, melyekben az istentiszteleti cselekmények végrehajtása szabályoztatik, de azok inkább a végrehajtás idejére, mint annak módjára vonatkozólag intézkednek.

Honnan vesszük hát mi, az újabb idők egyházi szolgálói, az egyes istentiszteleti cselekmények körüli eljárásokat és szokásokat? Talán a régi kánonokból? Talánról sem. Nem tanultuk, nem is tanulhattuk azokat semmi kánonból, hanem tanultuk a teológiai akadémián a „liturgiákból“, s midőn az Úr szent ügyében való munkálkodásra kiküldettünk, a tanultakat összehasonlítottuk a gyakorlati életben útmutatóul kiadott agendákkal. S miután tapasztaltuk, hogy egykori tanárunk és az agenda könyv itt vagy amott, ebben és abban a dologban egymástól el-eltérnek s az agenda-írók nézete egy, vagy más dologban szintén eltérő: úgy vélekedtünk, hogy ha nekik szabad és lehet egyéni véleményüket, meggyőződésüket követni, talán csak szabad nekünk is s így megcsináltuk a kedvünk szerint való eljárást az istentiszteleti cselekményeknél. Vagy pedig megtörténik az a dolog, hogy követjük azt a rendszert, a mit a gyakorlati évek olyama alatt főnökünkől tanultunk; s megtörténik az is, hogy a helyi szokásokhoz alkalmazkodunk, — jó, vagy rossz legyen az.

Lapunk jelen számához negyedik melléklet van csatolva.

Innen van aztán, hogy bár minden egyházkerület elfogadott valamely kebeléből kiadott liturgiai agendát olyanul, a melyhez alkalmazkodni köteleztettek a kerületi lelkipásztorok és egyházi előjárók: mégis a prot. szabadságnál fogva sokan a volt tanár vagy főnökük iránti kegyeletből és tiszteletből, az első benyomás hatása alatt azok methodusát követik s eljárásukban nincs meg az egyöntetűség.

Pedig hát az én igénytelen csekélységem igen fontos és fődolognak tartja azt, hogy istentiszteleti cselekményeink elvégzésénél minden körülmények között egyformán járjunk el. A netaláni eltérések igen csekélységeknek tűnhetnek fel némelyek előtt, pedig — szerintem — nem azok. A róm. kath. vallás erejét én abban is feltalálni vélem, hogy az egy jótaig előírja a szertartásokat, az azok elvégzése körüli teendőket, s azokat Rómában épen úgy végzik, mint a legcsekélyebb számú gyülekezetekben. Különbség csak annyiban nyilvánulhat, hogy a nagyobb egyházakban nagyobb apparátussal, több szemkápráztatással csinálják.

És én szerintem így kell ennek lenni. Kell, hogy a hívó lélek előre ismervén a szertartások folyását, ez által fokozatosan élesztessék annak buzgósa és áhitata.

Vajjon így van-e ez prot. egyházunk egyeteménél? Ugy van-e, hogy minden egyes gyülekezetben ugyanazon szertartások egyformán végeztenek? Bizony ez nincsen így! És ez elég hiba! De nincsen így, még egy egyházmegyében sem, mert az egység ott sincsen meg, ott is felülkerekednek az egyes egyének által gyakorolt szabad-kezek cselekedetei.

Mióta felső-szabolcsi egyházmegyénk azon igazán elismerésre méltó, — s más egyházmegyéknek is követésre a legmelegebben ajánlható határozatot hozta, hogy a reformáció emlékünnepe évenként más-más egyházban ünnepeltessék meg: alkalmunk nyílt arra, hogy az istentiszteleti cselekmények körüli eljárás módzatait más-más egyének szereplésében szemlélhetjük.

Miután pedig szerencsés lehettem magam is ilyen ünnepélyeken részt vehetni, tapasztaltam, hogy az istentiszteleti cselekmények végrehajtásánál a formákra nézve nem haladunk egy úton. — E különbözőség gondolkozóba ejtett s arra indított, hogy azt egy alkalommal lelkészi értekezletünkön felolvasásom tárgyává tegyem s megismertetvén nézetemet, tisztelettel kérjem az ellenkező nézetek nyilvánítását, hogy így megvitathassuk azokat s lehetőleg oda hassunk, hogy liturgiai cselekményeinknél legalább egyházmegyénkben, mindenütt s mindenkor egy úton és módon járjunk el. — Ez az oka jelen felolvasásomnak, melynek további folyamán röviden előadni akarom azon különbségeket, melyeket tapasztaltam; azokra megteszem megjegyzéseimet s az általam helyesnek ismert eljárást és gyakorlatot sorolom fel.

A figyelmemet felkeltő eltérés különösebben a házassági egybekötés és az úrvacsora kiszolgáltatásánál mutatkozott.

Az esketési szertartás lefolyása, úgy a Fördös által kiadott agenda, mint a Mitrovics Gyula által előadott liturgika szerint következő: 1-ször előfóhász. 2-szor esketési beszéd. 3-szor azon kérdés feltétele, hogy a jegyesek megmaradtak-e egybekelési szándékuk mellett? 4-szer az esküforma elmondása. 5-ször az egybekötés kinyilvánítása. 6-szor megáldó ima, némelyeknél az úri ima is és végre egy záróima. — Én magam is ezen rendszert követem s legtöbbször ennek követését láttam. — Tehát a gyülekezet tagjai leginkább

ehhez vannak szokva, mint leginkább gyakorlott módhoz legalább a mi egyházmegyénkben.

Tapasztaltam azonban, hogy a fentebb mondott sorrendtől eltérő eljárás követett el egy bizonyos ünnepélyes alkalommal s ez az, hogy a megáldó ima mindjárt az esketési beszéd után mondatott el, holott ez helytelen már csak azért is, mert a jegyeseket az esketési beszéd által mintegy disponálni, reávezetni s előkészíteni kell a feltett kérdésre, az egybekelési szándék kinyilatkoztatására s így az eskü-forma elmondására. Hallottam a mondott eljárást azzal védelmezni, hogy az ima alatt, mely az esketési beszéd után közvetlen mondatik el, a nász-közönség állva levén, úgy marad az eskü-forma elmondása alatt is s az arra való külön felhívásra nincsen szükség. — Ámde ez az érv szerintem, az előbb említett ok miatt, meg nem állhat. De meg sokkal helyesebbnek vélem azt, ha a megáldó ima egy bevégzett aktusra következik s arra kéri a lelkész a gyülekezettel együtt az istennek megáldó kegyelmét. — Oly természetes és logikailag is helyes folyamánú eljárás ez az általam említett s gyakorlott módszer az esketés végrehajtásánál, hogy az attól való eltérést alaposan okadatolhatni nem képzelhetem.

Hallottam olyan esketést is, hol a házasság megkötésének és törvényességének kinyilatkoztatása hagyatott el, nem tudom: feledékenységből-e vagy az eskető szerinti szükségtelenségből, a mire egy lelkészársam úgy nyilatkozott, a ki szintén jelen volt, hogy ez oly lényeges része az esketési aktusnak, miszerint annak elhagyása a házasság érvényességét támadja meg. Én ugyan e nyilatkozatot egészében magamévá nem tehettem, de a jelzett kihagyást lényeges formahibának tartottam.

Az úri szentvacsora kiszolgáltatásának leggyakoribb s legtöbbek által követett módja a következő:

1. Bevezető ima. 2. Agenda. 3. Bűnbánati ima. 4. Nyilvános gyónás. 5. A híveknek a jegyek elfogadására való meghívása. 6. A kenyér és bor külön-külön való megáldása, kiszolgáltatása; végre záróbeszéd, ima stb.

Ettől az előadott sorrendtől való eltérést láttam és tapasztaltam, és pedig, szerintem, egy igen fontos rész kihagyásával. És ez az volt, hogy a kenyér és a bor a külön-külön való megáldással nem láttatott el. Hogy miért? az illető talán megmondhatta volna. Lehet, hogy mereven ragaszkodott némely agendairó vagy liturgiai tankönyv szavaihoz, melyek a jegyeknek külön megáldását nem tartják helyesnek, sőt szükségtelennek s olyannak, „mely által a szertartás csak hosszabbá tétetik“ (Fördös stb.). Ha ez a szempont vezette az illetőt a jegyek meg nem áldására, sajnálom! de részemről vele egyet nem érthetek. Hallottam olyan esetet is, hol a kenyér és bor egyszerre áldatott meg.

Én az úrvacsorai jegyek külön-külön való megáldását nemcsak, hogy szükségtelennek nem, de igenis olyan kötelességnek tartom, mely a szentírás tekintélye iránti hűségből s a Jézus által végrehajtott cselekmény szigorú követéséből következik.

Hiszen a szentírás oly érthetően és világosan leírja az úrvacsora kiosztásának módját, épen a jegyek megáldására vonatkozólag, hogy a felől semmi kétségben sem lehetünk.

Nemde Máté evangyélisa, különösen Pál apostol szóról-szóra ezeket mondják a Jézus által végzett s elköltött utolsó vacsoráról, vagyis az úri szentvacsora kiosztásának módjáról: „Az úr Jézus azon az éjszakán, melyen elárultaték, vette a kenyeret és hálákat adván,

megszegte és ezt mondotta stb. Hasonlatosképen a pohárt is vette, minekutána vacsorált volna, ezt mondvan stb. Ezen szentírási idézetek kétségbevonhatlanul bizonyítják, hogy Jézus, mielőtt adta volna a kenyeret és a pohárt a résztvevő tanítványoknak, előbb hálákat adott s csak miután megáldotta, adta azt nekik.

Ha már szeretünk és szoktunk is a szentírás tekintélyére hivatkozni s a tiszta, hamisítatlan evangéliom alapján álló felekezetnek tartjuk és nevezzük magunkat: nem tudom akkor megérteni, hogy ily fontos istentiszteleti aktusnál — mint az úri szentvacsora, miért ne az evangéliom útmutatása nyomán haladnánk, hanem ismét a protestáns szabadgondolkodás és kutató ész találmányait követnők?! Hát ha még figyelembe vesszük, hogy a nyilvános gyónásnál is más-más kérdéseket teszünk fel a hívek előtt: látni fogjuk, hogy eljárásunkból hiányzik az egyöntetűség.

Én a magam részéről az úri szentvacsorát, az általam elsorolt sorrend szerinti cselekmények végrehajtása mellett osztom ki, mert ezt tartom olyannak, mely a szentírás utasításából foly s a mely református egyházunkban több helyen régen gyakorlatban van. A kenyér és bor meg nem áldása esetén a szertartás csonka marad, lévén a többi cselekmény emberi toldalék.

Szükséges dolog azért nt. értekezlet, hogy tegyünk valamit arra nézve, miszerint istentiszteleti cselekményeink végrehajtási módja bizonyos szabályok, elvek és rendszer szerint szabályoztassék s alkottassék meg. Mert hiszen a különféle elvek és szokások szerint végzett cselekmények által annak végrehajtói, a lelkipásztorok különös világításban állanak az egyszerűbb hívek előtt, a kik, midőn tapasztalják azt, hogy gyülekezetükben idegen lelkész végez valamely istentiszteleti cselekményt s végzi azt, az ottani szokástól eltérőleg, a mellett, hogy az zavarólag hathat a vallásos kedélyre, még az a gyanúsítás is előállhat, hogy vagy az ő lelkipásztoruk nem tudja s nem ismeri helyesen az istentiszteleti cselekmények sorrendjét, vagy pedig az, a kitől az eltérést látták s az ilyen tapasztalat bizonyára nem öregbíti az Úr szolgáinak tekintélyét s az irántok való tiszteletet. Én már, fájdalom, hallottam eféle megjegyzést!

Hogy mennyire különböző utakon járunk s kényünk és kedvünk szerint cselekszünk az istentiszteleti cselekmények végzésénél — azt hiszem — hosszas bizonyításra nem szorul.

Állításom támogatására elég hivatkoznom főt. egyházkerületi gyűlésünk 1884. évi 231. számú határozatára, mely már szükségét látja egy agendáskönyv készítésének s annak elkészítésével az esperesi kart bizza meg.

Az esperesi kar egy albizottságot küldött ki a munkálat tervének elkészítésére s az albizottság jelentése az 1887-ik évi egyházkerületi gyűlés jegyzőkönyve 55-ik száma alatt a többek között a következőket mondja: „Szükséges lévén, hogy végre az eddigi különböző eljárás helyett, a szertartásra vonatkozólag teljes egyöntetűség jöjjön létre: célunk, hogy oly általános szabály állapíttassék meg, mely mindenkire egyaránt kötelező legyen; ennél fogva egy oly szertartási kézikönyvet kell adnunk a lelkészek kezébe, mely az alkalmas szertartási beszédekén kívül a sákramentumok kiszolgáltatása s más liturgiai teendők végzésének módzataira nézve is meg legyen adva a határozott utasítás.”

A fennebbi idézetekből is látható, hogy reformált egyházunkban az istentiszteleti cselekmények, szertartások körüli eljárás egyöntetűvé tétele közösen érzett szükség, a melynek mielőbbi megvalósulása, — a mai

háborgó, bizonytalan s a legújabb időben eszközölt állami intézkedések következtében, melyek anyaszentegyházunkat sem hagyják érintetlenül, még óhajtható, hogy a tagok között való egység és összetartás ez által is erősbíttessék s ingathatlanabbá tétessék!

Azonban 7 éve már hogy a főt. egyházkerület ez ügyben intézkedett, de tudtommal mind eddig a várva-várt utasítás napvilágot nem látott.

Hiszem ugyan, hogy e sürgős ügynek elintézése hosszas halasztást már nem szenvedhet: mégis óhajtanám, ha egyházmegyénk közgyűlése, e mostani lelkész értekezlet tiszteletteljesen megkereső indítványa alapján lehető sürgősen intézkednék a felől, hogy az istentiszteleti cselekmények körüli eljárási módozatokat az eddigi leginkább gyakorolt módhoz alkalmazkodva, lehető részletesen körülírná s az egyházmegyében az ahoz való alkalmazkodást kötelezővé tenné. — Sem törvénysértést, sem a felsőség iránti tiszteletlenséget ez által el nem követnénk, de megóvhatnók magunkat egy olyan fonák és visszás állapottól, a melyben jelenleg vagyunk, midőn egy szertartásra vonatkozólag többféleképpen vélekedünk s annak kiszolgáltatásánál különbözőképpen járunk el.

De még ezzel a célt teljesen elérve nem látnám, hanem intézkednünk kellene, hogy az a revízió az egész egyetemes egyházban keresztül vitessék. Ugyanazért megkeresendők lennének lelkész értekezletünk által, az összes magyarországi lelkész körök azon felhívással, hogy csatlakoznának ama mozgalomhoz, mely a szertartások egyöntetűségét az egész egyetemes reformált egyházban keresztül viendőnek óhajta s ha ez zsinati intézkedés nélkül lehetetlen lenne, annak a legközelebbi zsinaton való elintézését sürgetné!

A Nagyt. értekezlet bölcsességétől függ, hogy szerény, de lelkem legjobb meggyőződéséből fakadt véleményem meltnak tartja-e arra, hogy a felett eszmét cseréljen, még inkább pedig hogy annak kivihetőségét elősegíteni sziveskedik-e vagy nem?!

Annai bizonyos, hogy minél gyorsabban cselekszünk, a siker, az eredmény annál jutalmazóbb leend.

Vegyük azért szívünkre ama szent ügyet, az istentiszteleti cselekmények egyöntetűvé tételének szent ügyét s tegyük azt az evangéliom alapján, azon az erős fundamentomon, melyhez ragaszkodnunk s melybe fogódzanunk kell a reakció, a sötétség sok támadásával szemben. Haladjunk mindnyájan egy úton, egy forma lelkesedéssel, egyenlő szeretettel, közös erővel egy szent cél felé, anyaszentegyházunk erőssé és rendíthetetlené tételében, hogy megalapíttassék e földön mielőbb az Istennek országa!*

Rácz Gyula.

ISKOLAI ÜGY.

A kormány-képviselői intézmény.

Az állam-kormány, mihelyt egy kicsikét összeszedette magát s megpróbálhatta felszabadult erejének értékesítését: első kötelességei közé sorozta a vallásfeleke-

* Előbb a „Kalászkok az életnek kenyeréhez“ című vállalat tett jó szolgálatokat s újabban pedig már az egyetemes ev. ref. egyház is megmozdult a jelzett irányban. Legközelebb egy bizottság van kiküldve, a mely bizonyosan nem fog késlekedni javaslataival. Addig azonban a sajtóra vár az a feladat, hogy a felmerülhető nézeteket apróra szedje, vitassa s irányelveket jelöljön. Ezért adtuk ki e felolvasást, reménylén, hogy többen igyekeznek majd munkatársaink a fontos kérdéshez teljes tudásukkal hozzájárulni. Előbb nem közölhetük.
Szerk.

zetek önállóságának csökkentését és pedig úgy tanügyi, mint nemzeti szempontból. Így történt meg, hogy az 1790/91. XXVI. t. c. alapján — noha nem minden ellenzés nélkül — bevitte ellenőrző közegeit a felekezeti iskolákba s azokat ma is ott szerepelteti.

Minket reformátusokat azzal békítették, csitítottak a hatalom emberei, hogy önmegadásunkra szükség van, mint felemelő példára s azt készek úgy tekinteni, mint a nemzet érdekében hozott újabb áldozatot. Megadtuk tehát magunkat.

És megszülettek a népiskolákra nézve a tanfelügyelők, majd a középiskolákra nézve a tankerületi főigazgatók és kormány-képviselők, a jogakadémiákra nézve pedig — legalább egyelőre — az aprólékosságig menő egyformaság a tantervben, tanrendben, tanórak s vizsgálatok számában stb.

Hogy a tanfelügyelői intézménnyel mit nyertünk, azt már tudjuk az újabb közoktatásügyi miniszterek nyilatkozataiból, a kik sokalni kezdik a papiros-kormányt, drágáknak találják az állami iskola-épületeket, túlságosan kötött kezűeknek a tanfelügyelőket s reformálni szeretnék az egész jó szándékú alkotást, hogy nagy céljának megfelelhessen.

A tankerületi főigazgatók értékét talán ott fenn sem tudnák még meghatározni, noha ezek az urak (nem úgy mint a tanfelügyelők régiebb, nagyobb fele!) szorosan szakképzett egyénekből szedettek össze. — De olyan széles munkaprogrammal, a mely egyeseknek, talán éppen a legjobbaknak önértéke is beleütközik s így a helyett, hogy előre sarkalna, inkább bénítólag hat, sőt tétlenségre unszol!

És a *kormány-képviselőség*? Hét tél, hét nyár múltán időszerű immár felvetni a kérdést, hogy hát ez ugyan megfelel-e a hozzá kötött várakozásoknak? Az állam-kormány szempontjából nem bírálhatjuk az ellenőrzésnek ezt a szervét, a magunkéból azonban s általános tanügyi érdekből annál inkább. Mondjuk tehát, hogy *igenis, nem is*. . . Igen annyiban, hogy a felekezetek, kivált pedig a protestánsok iskolái felől divattá lett hamis, célzatos véleményeket részben kiírtotta, részben szelidítette. Áll ez különösen néhány nagy intézetünkre nézve, a melynek egész múltja s erősen jellegzetes szelleme szálla volt sok hamis sáfar és suttogó szolga szemében. A kormány-képviselők hivatalos jelentései — noha azok is csak emberi jelentések — kétségtelenül sok piszkot-mocskot lemostak egyes prot. tanintézetekről, sőt azoknak felsőbb elismerést is eszközöltek s az államsegély nyerhetésének útját a göröngyöktől megtisztították.

Ez is ér valamit, valljuk be őszintén.

Dehát a magasabb érdekek: a tudomány érdeke, a tanári köz-szellem, az egyesek munkakedve stb.?!

Ha ezekből a szempontokból tekintjük a kormány-képviselőséget, aligha leszünk vele megelégedve! . .

Hogyan is indult csak meg ez az intézmény az életben, a gyakorlatban?! Kiválasztgatta a tanügyi kormány a legjobb hírű egyetemi tanárokat és szétbocsátotta őket, mint Noé a bárka galambjait, hogy nézzék meg: mi van odakünn s illetőleg odabenn?! És jöttek a nagy-hírű férfiak és neki dültek a sok érettségi munka átolvasásának, megbírálásának, majd tanácskoztak, vitáztak a professorokkal s hallgatták azok kérdéseit, a tanulók feleleteit és mindezeket keresztül bepillantottak — legalább úgy hitték magok felől — az egyes tanárok és az egész intézet szellemébe s hivatalos jelentést küldtek s illetőleg vittek Budapestre.

És azután jöttek budapesti és vidéki akadémiák tanárai, theologusok és jogászok . . és azok is olvastak, néztek, ítélték és jelentettek.

Eleinte a sajtóban is kipattant, hogy itt ilyen, amott amolyan bajok kísértének; itt az írottakban; amott az előszóbeliekben vagy mindkettőben is sok a hiba; vagy a dicséretes és — lón otthon felzúdulás gyakran, bosszúság sokszor, olykor mosoly, máskor hahotázás. A professor urak szétnéztek egymás közt, majd egymásra néztek és szívőkben csodálni kezdték azt, a kinek erényei felől a fővárosból kellett értesülniök és sajnálkoztak azon, a ki annyira összetöpörödött odafenn, noha itt nagy, becsült s tisztelt volt valóban! . .

Később a sajtó nem vette s adta ugyan a kormány képviselői tapasztalatokat, de elmondták azokat magok a küldött urak a tanárok és a felekezeti hatóság képviselői előtt és megint csak igen sokszor csodálkozás lett biz' annak a vége.

Hogy is ne?! Lerándúl pl. egy bölcsész, a ki mint ilyen sokat tud, többet, mint talán küldetéséhez kellene és hallgat és ítél, mint bölcsész. Tetszik neki a történelemből az, a mi a műveltség, a tudományra, a művészetre vonatkozik s az irodalomban a mennél szélesebb tájékozottság, aesthaetikai izlés, a megerősödött ítélet, a roppant olvasottság, a tudósok, a költők műveiben stb. Ha magas vágyai kielégítést nyernek, akkor a legkitűnőbb tanár a történelem és irodalom előadója, — a többiek pedig szépen homályba borúlnak mellette. — De két év múlva jön egy physicus és mathematicus, azután egy nyelvész, jogász, majd theologus, a kiknek mindeniköknél külön-külön kedvencz tárgyaik vannak s az ítélet két-két évenként egészen megváltozottanak hirdeti egy-egy gimnázium képét, most egyik majd a másik tanár előnyére és hátrányára, sőt több is történik ennél. Az t. i., hogy ugyanaz a kormány képviselő elragadtatással szól ma p. o. az irodalom tanárról, vagy a classica-philologusról s esetleg a physicusról, — holnap pedig, vagyis egy év múlva borzasztóan csalódottnak érzi magát, holott csak a tanítványok osztálya változott meg; a tanár s a tananyag, talán épen a tankönyv is egészen ugyanaz, mint előbb volt — a boldogabb esztendőben.

Hát be kell vallanunk, hogy ez nem jól van így.

A kormány képviselőség szép hivatás, de hát elég bizonyítvány-e ahoz az, hogy valaki kitűnő bölcsész, nyelvész, jogász és theologus?! Nemcsak a miniszternek kellene biztosítékok a kormány-képviselőt illetőleg, hanem az egyes tanár-karoknak, az egyes tanintézeteknek is, a kiknek és a melyeknek szellemi és erkölcsi életébe mélyen belevág egy-egy kormány képviselői jelentés, tehát egy-egy a körülményekkel, viszonyokkal csupán felületesen ismerős s talán egészen egyoldalú tudós hirtelenében megalkotott véleménye! . .

Mikor a kormány képviselők névsora a hírlapokban megjelen, mindig kíváncsian keressük abban a gimnáziumi tanárt, de nem találjuk. Ugyan miért? Talán ezek a Budapest és Kolozsváron nevedekett egyetemi tanárok által praeparalt, diplomákkal ellátott férfiak — ezek nem tudnák az érettségi vizsgálatot s így a gimnáziumi oktatást ellenőrizni?! Hát nincsenek ezek között itt-ott kiváló igazgatói tehetségek, országos hírű tankönyv-írók stb?! Vagy a corpus jurisban és bibliában elmélyedett vagy a Kant, Hegel, Schopenhauer eszméivel küzködő, a csillagok járásával bíbelődő, a vegytani laboratórium-ban elemző tudós hivatottabb a gimnáziumi tantárgyak, s tanítási szellem megítélésére, mint egy a gimnáziumban benne élő, annak minden titkával ismerős gimnáziumi tanár?!

Az az ellenvetés, a mely szerint a gimnáziumi tanárokat a hivatalos elfoglaltság miatt nem lehet alkalmazni kormány-képviselőkkül, — nem vehető komolyan. Hiszen

azok az egyetemi-, még inkább akadémiai tanárokból válogatott képviselők is kénytelenek mulasztás bűnébe esni otthon; vagy sietősen végezni saját szak-dolgaikkal, hogy a kormánynak szolgálatokat tehessenek; a gimnáziumi tanár sem mulasztana többet, főleg az érettségi vizsgálatok bölcsebb beosztása mellett. Rendkívüli hatása volna annak sok gimnáziumi tanárra, ha tudná, érezhetné, hogy tehetségei illő méltánylásban részesülhetnek; hatással lehetne a gimnáziumi tanároknak efféle megbecsülése az egész gimnáziumi tanári szellem emelkedésére nézve.

Ha azonban nem eshetik az meg, hogy teljesen felkészült tanférfiak ellenőrizték az érettségi vizsgálatokat: akkor kérünk kell a kormány-képviselő urakat arra, hogy legyenek óvatosak ítéletmondásukban, mert különben a kormány-képviselőség tekintélye hirtelen lejár s a gimn. tanár urak kifognak a — lécs- királyokon. Mindent igen tudni elvégre is rendkívül nehéz, mindenben tudósnak látszani — igen könnyű lehet annak, a kihez ez hozzá fér; de a valódi szakemberek hamar átlátnak a szitán!

Nemo.

TÁRCA.

Emlékezés

Szentmartoni Tarnóczy Tivadar felett.

— Elmondotta 1895. jún. 21-én, Buza János. —

Mélyen tisztelt közönség!

Nemes tanuló ifjúság!

Tizenöt évvel ezelőtt, 1880. június utolsó felében állottam főiskolánknak ezen a megszentelt helyén, olyan célból, hogy tanártársaim megbízásából felújítsam emlékezetét egyik szeretett tanáromnak s a tanszéken elődömnek, a ki a szomszéd Szabolcsmegye egyik kisebb községének sírkertjében alussza örök álmát. Most szintén ilyen szomorú, de kegyetes kötelesség teljesítése vár reám. A kassai temetőben, tehát szintén egyik szomszéd megye földjében porladozó volt tanáromról és tisztársamról: *Tarnóczy Tivadarról* óhajtok kollegáim megbízásából a mélyen tisztelt közönség előtt megemlékezni. Jól tudom, hogy a kép, melyet felmutatok, nem lesz sikerült mása a megboldogultnak; de ezt ne csak az én gyenge tehetségemnek méltóztassanak betudni, hanem annak a körülménynek is, hogy mint e főiskola növendéke, kevés ideig voltam tanítványa a még akkor kezdő tanárnak, később pedig, mint már tisztártarsa, ritkán voltam abban a helyzetben, hogy az iskola falain kívül, bizalmasabb körben, közelebből tanulmányozhattam volna benne az embert. Meg vagyok győződve, hogy a mélyen tisztelt közönség nagyobb része vagy úgy, mint e százados intézet kormányzó-testületének tagja, vagy úgy, mint a megboldogultnak barátja, esetleg több éven át tanítványa, nálamnál sokkal jobban ismeri Tarnóczy Tivadar jó tulajdonságait s talán emberi gyengeségeit is és épen ezért az a tiszteletteljes kérésem, hogy ha az a kép, melyet én a megboldogulttól festek, nem felel meg teljesen annak, melyet a mélyen tisztelt közönség emlékében őriz: kegyeskedjék az általam felmutatott képen a netalán túlerős színeket szelidíteni s a hol azt talán igen halványnak találná, gondolatban egy kissé élénkíteni. Őszintén megvallom, hogy én Tarnóczyról beszélve, csak egyet merek határozottan állítani, a miről biztosan tudom, hogy a mélyen tisztelt közönség is velem együtt igaznak ismer

el s ez az, hogy az ő halálával egy hiteben megingott s reményeiben sokat csalódott élet végződött be.

A ki Tarnóczy Tivadarnak, mint tanárnak, tehát mint meglelt embernek nagyon is változatos élettörténetét meg akarja érteni s törekvéseinek, vágyainak erősebb rúgóit ismerni óhajtja, annak tudnia kell valamit az ő gyermek és ifjú koráról, sőt szüleinek életviszonyairól is. Ebből a célból fogok én is ezekről egy pár szóval megemlékezni.

Szentmartoni Tarnóczy Tivadar született 1836. máj. 26-ikán, Kis-Várdán, hová akkor szülei egy birtokuk megtekintése végett rándultak ki. Különben szülei: Tarnóczy István és Ilosvai Bornemissza Eulália állandóan Szürthén, Ungmegyében laktak. Édes atyja még ekkor szép vagyonú földbirtokos volt s mint szolgabíró szerepelt, azonban birtokát a negyvenes években egy régóta húzódo ősiségi perben elvesztvén, olyan szegénységre jutott, hogy gyermekei csak a rokonok pártfogása mellett részesülhettek kellő neveltetésben. A kis Tivadart, a ki elevenességével és gyors felfogásával különösen megnyerte egyik jobb módú rokonának szeretetét, 1846-ban Munkácsra, a Petz Károly vezetése alatt állott 6 osztályú gimnáziumba vitték tanulni. Itt végezte be a gimnázium három alsó osztályát. Ekkor történt, hogy a Munkácson átvonuló honvédek láttára annyira fellelkessedett, hogy mint harmadik osztálybeli tanuló a tűzértséghez akart beállni; de mint életének utóbbi éveiben is gyakran emlegette, lelkesedését nagyon lehűtötte az a kicsinylő mosoly, melylyel a tisztek a 13. éves gyermek ajánlatát fogadták. A szabadságharc leveretése után atyja, mint hivatalnok Holubinán élt s Tivadar itt töltötte el az 1850/1. iskolai évet, mint magántanuló, egy *Rabinecz János* nevű, volt honvéd vezetése mellett. Igen valószínű, hogy a Klapka vezetése alatt szolgált szabadsághősnek a nevelői állás inkább csak menhelyül szolgált s nem lévén teljesen ismerős az újabb iskolai viszonyokkal, növendékét nem az akkori tanrendszer szerint tanította. Részint ez, részint pedig az a körülmény, hogy a III-ik osztály bevezését okmánynyal nem tudta igazolni, volt az oka annak, hogy Tivadart az ungvári gimnáziumban, a hová 1851/2 évben vitték tanulni, ismét csak a III-ik osztályba vették fel. Ilyen okok miatt pár évet veszítvén, tanuló társai között ő volt a legidősebb és legfejlettebb s mint ilyen, négy éven át osztályában valóságos vezérszerepet játszott, a minek hatása még felnőtt korában is meglátszott egész magatartásán.

Ungvárról a VII. és VIII. gimnáziumi osztály bevezése végett a szatmári római katolikus gimnáziumba ment tanulni. Itt azonban egy nagy forduló pont elé jutott. Az a rokona, a ki eddig tanulói pályáján segítette, meghalt, szülei pedig még mindig nem voltak olyan helyzetben, hogy tanítási költségeit fedezhették volna. Ilyen viszonyok között az eleven vérű fiú, hajlamai ellenére, szüleinek figyelmeztetésére nem hallgatva, arra szánta el magát, hogy a kényelmes jövővel kecsegtető, papi pályára lép, melyen minden külső anyagi támogatás nélkül haladhat. 1855. aug. 3-án vették fel a növendék-papok közé s mint ilyen, a semináriumból járt a gimnáziumba a rendes tantárgyak tanulása végett s 1857-ben be is végezte középiskolai tanulmányait és kitűnő sikerrel letette az érettségi vizsgát.

A hároméves theologiai tanfolyam elvégzése után, 1860-ban márcz. 19-én szentelték fel papnak a Beregszászba rendelték káplánnak. A semináriumi szigorú fegyelem alól felszabadult fiatal káplán csakhamar tapasztalni kezdte, hogy vérmérséklete s érzelmei jóval túlhaladják azt a mértéket, melyet a nevelő intézetben egy igazi róm. kath. papra nézve előtte felmutattak. Szíve Beregszász egyik

legszebb, legkedvesebb leánya iránt szerelemre gyúladt s ilyen állapotában napról-napra terhebb nyűgnek tartotta magára nézve a nőtlenségre kötelező papi hivatalt s ebből folyó viselkedése miatt az akkori híres szatmári püspökkel *Haas Mihálylyal* is meggyűlt a baja. Ez lehetett az oka annak is, hogy Beregszászból *Füzes-Gyarmatra* helyezték át segédlelkésznek, végre pedig 1861. dec. 4-ikén *Ungvárra* gimnáziumi tanárnak nevezték ki. Ilyen minőségben működött 1865. március végéig, a midőn tanulmányai folytán, a szívét s lelkét nyűgöző dogmák miatt a róm. kath. egyházból kilépett és az ev. ref. egyház kebelébe tért át, a miért aztán a szentszék 1865. máj. 4-én kelt iratával ki is átkozta.

Hogy a Tarnóczy papi viselkedésével mennyire elégedetlen lehetett saját püspöke, azt következtetnünk lehet abból a levélből is, melyet 1865. ápril 12-én egyházkerületünk akkori superintendenséhez, Zsarnay Lajoshoz intézett, bejelentvén egyházunk kebelébe való áttérését. Ennek a levélnek egy részét érdekesnek tartom idézni, annyival inkább, mert az Tarnóczynak akkori helyzetét egészen megvilágítja előttünk: „Alázatos kötelességemnek ismerem, írja levelében, hogy főtisztelendő *püspök* úrral tudassam azon megtett lépésemet, mit még most tennem nem egészen sürgetőnek véltem, azonban az ég így akarta, legyen hála érte! Igen, főtisztelendő *püspök* úr! én már az igaz, Krisztus szíve szerinti megtisztított protestáns vallásnak örök, másíthatatlan meggyőződésből híve vagyok! Nem volt szándékom mondani e lépést aug. elsejénél előbb tenni, de a szatmári püspök, kinek alatvalója voltam, a múlt márc. hó végén oly levéllel keresett fel, mely a borzasztóság jellegét nyíltan magán hordja s így mintegy akaratlanul talán kényszerít e lépésre; ugyanis szigorúan megparancsolja, levelében (bár minden ok nélkül, mert szándékomról mit sem tudott, valamint február hónapban Patakon létemről sem), hogy *miután én a katholicismus elveivel ellenkezőleg viselem magamat, ezért annak tökéletesebb magamévá tétele végett, azaz hogy újra tanuljam, be kell mennem Szatmárra, a semináriumba és újra klerikussá lennem*. Nevetséges intézmény a szelidség, szeretet és kegyelem vallásának főfő őrétől, egy presbitert, ki már 6 éve fel van szentelve s így éveiben is előhaladott, azt — mondom — gyermekek közé küldvén, gyermekké tenni akarni s 6 évi szolgálatát így jutalmazni. De a legfőbb oka a műtét mostani véghezvitelének azon vallási jeleknek és functióknak, melyek a jövő hónapban következnek s melyeket elvégezni egy pápista tanár, annál inkább egy pap köteles s ezek az én meggyőződésemmel, érett gondolkodás s tanulmányozásból merített hitemmel ellenkeznek, meggyőződésemért pedig, mely lelkem szülötte s azt az Isten szabadnak teremte, kész vagyok meghalni, mert lelki nyugalmam az első.“ Ezután előadja, levelében, hogy áttérési szándékát bejelentette a szatmári püspöknek s az illető plebánusnak is s elhagyta Ungvárt és Mikóházán a Komáromy László úr vendégszeretét élvezi, mert Komáromi úr azt az ajánlatot tette neki, hogy addig, míg „*az általa óhajtván várt s kegyesen megígért tanári állást Patakon szerencsés lehet betölteni*“, házában bármikor szíves fogadtatásban részesül.

Tarnóczynak ebből a leveléből kitűnik, hogy neki, mint felszentelt papnak, vallásos meggyőződése összeütközésbe jött a róm. kath. egyház hitelveivel s éppen ezért kereste az alkalmat, hogy a neki lelki nyugodalmat nem adó egyház kebeléből kiléphessen. Kitűnik az is, hogy mielőtt e lépést megtette volna, jövője biztosítására is gondolt. Ilyen célból kereste fel, mint látszik, 1865. február havában Sárospatakon, valószínűleg Bernáth Zsigmond ajánlatával ellátva, sőt némelyek állítása szerint Pálóczy Horvát Mária közbenjárásával, a tiszánineni

egyházkerület tekintélyesebb embereit, felajánlván szolgálatát a sárospataki főiskolának, a hol ebben az időben éppen több gimnáziumi tanszék betöltéséről gondolkodtak. A főtiszteletű egyházkerület nevezetesen az 1863. évben Miskolcon tartott gyűlésében elhatározta, hogy a gimnáziumi rendes tanárok számát 9-re emeli, sőt a gimnáziumi tanári jegyzőkönyvek szerint már az előbbi évben tartott kaposi gyűlésen azt mondta ki, hogy a sárospataki főiskola gimnáziumába 10 rendest tanárt állít be, de ezt a határozatot feltalálni képes nem voltam. Annyi bizonyos, hogy az 1864. évben Sárospatakon tartott gyűlés a gimnáziumi tanári kar előterjesztése folytán, a magyar irodalomra és történelemre vonatkozólag külön is elhatározta, hogy ennek a két tantárgynak a tanítására egy *szaktanárt* választ. Az egyházkerületnek ez a határozata, melyet a gimnáziumi tanári kar sürgetésére hozott, minden esetre feltűnő lehet azok előtt, a kik főiskolánknak csak mai szervezetét s történetének csak a legújabb időszakát ismerik s nem tudják azt, hogy gimnáziumunk felsőbb osztályaiban abban az időben a magyar irodalom tanítása, sőt éveken át a történelemé is, évről-évre változó, u. n. primárius deákokra volt bízva.

Az egyházkerületnek az újabb tanszékek felállítására és betöltésére vonatkozó határozatait még mindig csak papirosan voltak meg, midőn Tarnóczy, mint ungvári kath. tanár felkereste Sárospatakon a főiskola ügyeit intéző tekintélyesebb férfiakat. Igen valószínű hogy Patakon tett látogatása, valamint első feleségével abban az időben kezdődő viszonya is tudomására jutott püspökének és ezért rendelte el olyan erős hangú levélben, hogy Tarnóczy a katholizmus elveinek tökéletesebb elsajátítása végett a szatmári semináriumba klerikusnak menjen be.

A többek által melegen ajánlott jó modorú és szép alakú fiatal tanár megnyerte az egyházkerület vezérfőfőinak tetszését s mint éppen az idézett levélből kitűnik, ajánlkozását szívesen fogadták s megbíztatták, hogy ha mint evang. reformált vallású jelentkezik, a sárospataki főiskolánál alkalmazást eszközölnek ki részére. Hogy ezt az ügyet Sárospatakon bővebben megbeszélték, látszik abból is, hogy egyházkerületünknek egyik még most is élő buzgó s tekintélyes tagja vendégszerető házában is felajánlotta neki arra az esetre, ha talán megválasztatása előtt kénytelen volna Ungvárról eltávozni. És csakugyan összeköttetései folytán, de különösen Bernáth Zsigmondnak, az ungi egyházmegye akkori tekintélyes gondnokának segítségével, 1865. július 10-én, a sárospataki főiskola gimnáziumához 500 forint fizetéssel *ideiglenes póttanárnak* kinevezetett.

Hogy a főtiszt. egyházkerület főiskolánknak akkori pénzügyi viszonyai miatt még a Tarnóczy megválasztatása, illetőleg póttanárrá kinevezése alkalmával sem merte végrehajtani a tanszékek szaporítására vonatkozó s előbbi közgyűlésein hozott határozatait, az kitűnik a gimnáziumi széknek 1865. jun. 30-án kelt felterjesztésére hozott végzéséből. Ezt a határozatot méltónak tartom egész terjedelmében közölni, mert az hű kifejezője a hirtelen történt fellelkesedés után beállott aggodalomnak s bizonyosság arra is, hogy az egyházkerület ebben az időben az iskolai igazgatóság és a pénztári hivatal előterjesztéseiből a főiskola pénzügyi viszonyait nem ismerte kellőleg.

A tanári kar ebben a felterjesztésében jelenti, hogy a tantervet a meglevő tanárokkal keresztülvinni lehetetlen s hivatkozik az 1862. kaposi gyűlésre, melyen a gimnáziumi tanárok száma 10-ben állapított meg, valamint az 1865. május 2. és következő napjain Miskolcon tartott egyházkerületi közgyűlésnek arra a határozatára, mely szerint a tudomány és korigényeknek engedve, a szabadtanulás és tanítás elvét diadalra juttatá és ez által

az akadémiai előadásokat egyetemi színvonalra emelni óhajta, a mi előre feltételezi, hogy a gimnáziumot végzett ifjaknak, a szellemi műveltségnek arra a fokára kell emelkedniök, a melyeken ezeket az előadásokat kellő haszonnal hallgathatják s épen azért ismételve kéri, hogy a magyar irodalom és történelem tanítására, valamint az algimnáziumba a mennyiségtan és természettudományok tanítására egy-egy külön szaktanár választassék. Az egyházkerületi közgyűlés erre a felterjesztésre a következő határozatot hozta. „Miután a tanerők szaporítása főiskolánk különben is minden oldalról igénybe vett pénztárának újabb terhelése nélkül nem történhetik, nehogy a kívánt tanárok azonnali beállítása által a pénztárra oly újabb teher rovasssék, melyet később fenakadás nélkül meg nem bírhatna: *egyházkerületi kormányunk alapos ösméretet óhajtván magának szerezni a pénztár jelenlegi állásáról, köteletségévé teszi az iskolai igazgatóságnak s a pénztárnoki hivatalnak, hogy jövő őszi közgyűlésünkre kimerítő tudósítást terjesszenek fel a pénztár állásáról.* Annyit azonban előzetesen is kimond, hogy ha a pénzerő engedendi két póttnárnak, egy rendes tanár évi fizetését köztük megosztva, beállítását kilátásba helyezi, sőt hogy az érezhető hiányokon addig is segítve legyen, *ideiglenes póttnárnál* a többek által ismert s szép tulajdonainál fogva hathatósan ajánlott *Tarnóczy Tivadart* ezennel kinevezi 500 frt évi fizetés mellett.” A tanári kar július 11-én tartott gyűlésében, a főiskolai gondnokság felhívására, Tarnóczyra az V., VI. és VII. osztályban az egyetemes történelem, a VII: és VIII. osztályban a magyar irodalom és a VI. osztályban a latin nyelv és irodalom tanítását bízta, heti 18 órával.

Az 1866 április 16-án tartott gimn. székben már ismét a tanárválasztás ügyével foglalkozott a tanári kar, mert helyzete a Bakó Dániel és Tóth Miklós halála folytán még nehezebbé lett, mivel gimnáziumunkban akkor már csak 7 rendes, egy ideiglenes póttnár és 2 segédtanár működött. Előterjesztést tesz tehát ismét az egyházkerületi közgyűlésre s kéri, hogy az üresen álló tanszékekre *oly egyéneket válasszon, a kik tanítási ügyességgel bírván, a görög és római népnek ne csak nyelvért értsék, hanem azoknak egész műveltségétől is áthatva legyenek.* Ujra sürgeti az algimnáziumban az annyiszor kért mennyiség-tani- és természettudományi tanszék felállítását; kéri, hogy a választás megejtése előtt léptesse életbe az 1862-iki kaposi gyűlésnek azt a határozatát, hogy tanári szék üresedésekor a működő régebbi tanárnak joga legyen a megüresedett tanszéket átvenni. Egyúttal választás végett 3 egyént s ezek között Tarnóczy Tivadart is ajánlja. Az egyházkerületi közgyűlés a gimn tanári kar ajánlatára csakugyan megválasztotta Tarnóczyt rendes tanárnak. A megválasztatásról szóló jegyzőkönyv, a mely Tarnóczy-nak póttnári minőségében kifejtett működéséről is elismeréssel emlékezik meg, következőleg szól: „A Bakó Dániel halála által megüresedett felgimnáziumi tanszékre Tarnóczy Tivadar, mint különben is már *tanári kitűnő képességéről ismert s maga az egyházkerületi küldöttség és tanári kar által is ilyenül ajánlott egyén, egyhangúlag megválasztatott.*”

(Folyt. köv.)

KÖZÉLETÜNK.

Tanévzáró napok Sárospatakon.

Az utóbbi két hét az 1894/5-ik iskolai évet befejező közvizsgálatoknak, versenyeknek, ünnepélyeknek, az évi munkásság eredményeinek megítélésére és a jövő tanév

előkészítésére vonatkozó tanácskozásoknak időszaka volt főiskolánkban. A vizsgálatokat, tanácskozásokat az igazgató-tanács vezette, élén főiskolánk egyházi főgondnokával, főtiszt. Kun Bertalan püspök úrral és nt. Fejes István egyházi algondnok úrral. A nagy számban beérkezett szülők, tanügybarátok kis városunknak ez idő alatt egész eleven képet kölcsönöztek.

A vizsgálatok június 16-án, vasárnap reggel 8 órakor a rajzteremben kezdődtek, hol a *szépirásból* és a *magánrajzból* mutatták be a növendékek évi haladásuk eredményét s arattak a buzgó igyekvők méltó elismerést. De az erkölcsi elismerés mellett a kiválóbbak még némi csekély anyagi jutalomban is részesültek, u. m. a *rajzolásból*: Baráth Imre, Nagy Elek, Trócsányi László 3 frt, Hubai Bertalan, Kovácsy Ferenc, Illés Andor 2 frt, Keresztesi Sándor, Buza László 1 frt; a *szépirásból*: Ördög Béla, Szabó László magyar-német írásért 2 frt, Hajkó Aladár német írásért 1 frt, Mízsák András magyar írásért 2 frt díjat kapott.

Vasárnap d. u., istentisztelet végeztével, az V—VIII. gimn. osztályok *énekvizsgálata* folyt le az imateremben szép közönség jelenlétében. Több egyházi és világi éneket szabatosan és hűvel adtak elő, bizonyoságot téve vezetőjüknek fáradhatatlan buzgalmáról és műértelméről; Mitrovics Gyula kartársunk, mint az igazgató-tanács képviselője nem is késett a főiskolai előjáróság nevében mély elismerését kifejezni Pásztor Sámuel énektanárnak a felmutatott szép eredményért s egyúttal emelkedett beszédben lelkére kötötte az ifjúságnak továbbra is a *szép művelését*, mely a jóval és igazzal együtt képezi az ember lelkének valódi összhangját.

Az ének-vizsgálat befejeztével az iskolakertbe, a tornaterre vonult a közönség, hol már akkor díszes hölgy-koszorú s a város minden rendű és rangu lakója összesereglett, hogy gyönyörködjék a *tornaversenyben*. Az időjárás ugyan esővel fenyegetett, de azért mindenki maradt s várta a tornászokat, hogy üdvözlője őket a debreceni nagy versenyen aratott babérokért. A nyolc gimn. osztály felvonulása a versenytérre dob- és trombitaszó mellett, 3 zászló alatt történt, melyek egyikére rá volt hímezve a debreczeni diadalmas nap: *május 27-ike*; a győzők mellét nemzeti színű csokor díszíté. A szózat elnéklése után szakaszokra oszolva előbb összgyakorlatokat, majd szergyakorlatokat mutattak be a növendékek; utóbbiakat a meginduló szél és eső miatt rövidebbre kellett szabniok. Mondanunk se kell, hogy mutatványaik úgy a közönség, mint az igazgató-tanács küldöttsége részéről a legteljesebb elismerésben részesültek. Kiválóan érdekesek voltak a versenyek, melyek a következő eredménynyel végződtek: az I. osztályból futásban első lett Haury Zoltán, második Ujj János; a II. osztályból rúd-kúszásban első lett Rácz Árpád, második László Kálmán; a III. osztályból kötélkúszásban első lett Tariska Sándor, második Keresztesi Lajos; a IV. osztályból futásban első lett Illés Andor, második Bornemisza Barna; az V. osztályból távolugrásban első lett Szabó Béla (450 cm.), második Soldos Béla (430 cm.); a VI. osztályból magasugrásban Kossuth László, Korláth Gyula, Fazekas János egyenlő (150 cm.) magasra ugrottak; a VII. osztályból hosszú-magasugrásban első lett Kulcsár Kálmán (200 cm. távolságból 150 cm. magasra), második Ruszka László (200 cm. távolságból 143 cm. magasra); a VIII. osztályból rúdugrásban Tariska Sándor és László Béla egyenlők voltak (250 cm.). Az első nyerők mindegyike kapott jutalmul 4 koronát, a második nyerők közül az I—IV. osztálybeliek 1—1, az V—VIII. osztálybeliek 2—2 koronát; az egyenlő versenyzők közt a díj egyenlően osztott meg.

Másnap, június 17-én, reggel kezdődött a gimnáziumi vizsgálatok legfontosabbika: az *érettségi vizsgálat*. Fejes István egyházi alondnok elnöklete alatt, Kenessey Béla budapesti theol. tanár, kormányképviselő jelenlétében — s 3 napig tartott. Érettségi vizsgálatra jelentkezett 36 növendék, közöttük 3 ismétlő; ez utóbbiak közül 1 meg nem jelenvén, szóbeli vizsgálatot tettek 35-en, és pedig 7-en jó, 23-an elégséges eredménnyel; 5-en egy tantárgyból elégtelenül kapván, szeptember hóra javító vizsgálatra utasítottak. Az eredmény június 20-án, délelőtt hirdettetett ki a vizsgázók előtt, kiknek nevében Nagy Imre vett búcsút a főiskolától s mondott köszönetet tanáraiknak 8 évi hűséges fáradozásukért.

Június 19—21. napjain tartattak meg a lelkész-képesítő vizsgálatok főt. Kun Bertalan püspök úr elnöklete alatt. Első lelkészi vizsgálatra jelentkezett 12 végzett hit-tanhallgató; ezek közül jeles eredménnyel vizsgázott 3, jóval 6, elégséggel 2, visszavetett 1. Második lelkészi vizsgálatra jelentkezett 11 segédlelkész; ezek közül jeles eredménnyel vizsgázott 7, jóval 3, elégséggel 1.

Június 21., 22. és 23., 24., 25. napjain tartattak meg a gimnázium I—VII. osztályában és a progimnáziumban a vizsgálatok. Ez osztályok előhaladását a június 25-én megejtett osztályozás a következőleg tünteti fel: A progimnáziumi osztályban volt 21 tanuló, ezek közül jeles 9, jó 8, elégséges 4; az I. osztályba beíratkozott 69 tanuló (1 évközben meghalt, 5 a vizsgálat-tól elmaradt), a 63 közül jeles 14, jó 14, elég 13, 1 tantárgyból elégtelen 11, kettőből 5, végleg megbukott 6; a II. osztályba beíratkozott 61 tanuló (nem vizsgázott 3), az 58 közül jeles 7, jó 20, elég 24, 1 tantárgyból elégtelen 4, kettőből 1, végleg megbukott 2; a III. osztályba beíratkozott 72 tanuló (2 évközben elmaradt, 3 nem vizsgázott), a 67 közül jeles 8, jó 12, elég 29, 1 tantárgyból elégtelen 6, kettőből 5, végleg megbukott 7; a IV. osztályba beíratkozott 67 tanuló (1 elutasított, 1 eltávozott), a 65 közül jeles 11, jó 21, elég 26, egy tantárgyból elégtelen 4, kettőből 2, végleg megbukott 1; az V. osztályba beíratkozott 57 tanuló (1 meghalt, 2 kilépett, 5 nem vizsgázott), a 49 közül jeles 3, jó 8, elég 21, 1 tantárgyból elégtelen 7, kettőből 3, végleg megbukott 7; a VI. osztályba beíratkozott 48 tanuló (1 eltávozott), a 47 közül jeles 4, jó 4, elég 16, 1 tantárgyból elégtelen 10, kettőből 10, végleg megbukott 3; a VII. osztályba beíratkozott 43 tanuló (eltávozott 2, nem vizsgázott 4), a 37 közül jeles 2, jó 7, elég 10, 1 tantárgyból elégtelen 8, kettőből 6, végleg megbukott 4.

Vasárnap, június 23-án volt az évzáró ünnepély. A hálaadó istenítisztelet, a városi templom renoválása miatt, a főiskolai imateremben tartatott, hol a főiskolai énekkar remek előadása után, Mitrovics Gyula főiskolai lelkész tartott alkalmi egyházi beszédet arról a témáról, hogy az emberek cselekedeteikért még a földi életben elveszik a megítélést, a jutalmazást vagy büntetést. A magas szárnyalású, kitűnően előadott beszéd méltó szózat volt az ünnepélyes alkalomhoz, méltó záradékát képezte főiskolánk évi munkálkodásának. Az istenítisztelet befejezte után dr. Finkey József közigazgató lépett a szószékre s olvasta fel terjedelmes, az iskolai év minden nevezetesebb mozzanatára kiterjedő s azt méltató évi jelentését, melyben főiskolánk múlt évi életét több oldalra fogva a esorolásokkal, a jövőre kiható fontosságúak közé sorolja. Jelentése folyamán előterjesztette az akadémiai pályázatok eredményét, melyből sajnálattal értesültünk arról, hogy akadémiai ifjúságunk kebelében a munkakedv, a nemesebb ambíció csökkenőben van; a kihirdetett 8 pályakérdés közül ugyanis

csak 3-ra érkezett pályamű, mindenikre 2—2; ezek közül is a Tóth-Fischer-díjra érkezett művek nem találtattak érdemeseknek a jutalmazásra. Pályadíjat nyertek: Vas János IV. é. th., a predikációra kitűzött nagyobb díjat, 25 frt 20 krt; Janka Károly IV. é. th., ugyancsak predikációval a kisebb díjat, 16 frt 80 krt; Nagy Béla I. é. th. az Akadémia által kitűzött Kazinczy-díj 10 aranyát.

Ugyanez alkalommal osztotta ki a főiskolai előjáróság a helyhez nem kötött és nem családi jellegű ösztöndíjakat, melyek most tisztán szorgalmi díjak. A díjjal kitüntetett növendékek névsora a következő: I. Az akadémiaiból: Vas János IV. theol. (58 frt 60 kr), Putnoki Pál III. theol. (17 frt), Gecse Lajos II. theol. (15 frt 53 kr), Nagy Béla I. theol. (12 frt 60 kr), Rohoska József IV. theol. az erkölcsstanban tanúsított előhaladásáért (8 frt 40 kr), Telegdi Bertalan I. theol. a beregmezei alapítványból (4 frt), Szalontay György IV. jogh. (24 frt), Bíró Lajos III. jogh. (17 frt), Debreczeni Barna II. jogh. (17 frt), Czenhe Pál I. jogh. (17 frt), Seres Barna II. jogh. a gömörmezei alapítványból (3 frt 36 kr). II. A gimnáziumból: Nagy Imre VIII. o. tan. (12 frt 60 kr), Magyar Lajos VIII. o. tan. (12 frt 60 kr és a német nyelvben tanúsított előhaladásáért 10 frt), Illyés Mihály VIII. o. tan. a francia nyelvben tanúsított előhaladásáért (8 frt), Ambrus István VII. o. tan. (12 frt 60 kr), Móró Ödön VII. o. tan. (12 frt 60 kr) Nagy Barna VI. o. tan. (12 frt 60 kr), Trócsányi László VI. o. tan. (12 frt 60 kr), Fodor Kálmán V. o. tan. (a német és francia nyelvben tanúsított előhaladásáért 10 és 7 frt 53 kr), Szántó Gyula V. o. tan. (12 frt 60 kr), Kis Ferenc IV. o. tan. (a német nyelvben tanúsított előhaladásáért 10 frt), Korláth Endre IV. o. tan. (58 frt 60 kr), Szász Tihamér IV. o. tan. (12 frt 60 kr), Hubai József III. o. tan. (12 frt 60 kr), Vircsik András III. o. tan. (12 frt 60 kr), Lengyel László II. o. tan. (8 frt 40 kr), Szűk Ödön II. o. tan. (10 frt), Karász Benő I. o. tan. (5 frt 60 kr), Simon József I. o. tan. (8 frt 40 kr). Az ösztöndíjakat főt. püspök úr adta át buzdító beszéd kíséretében a jutalmazottaknak, kiket tanáraik s a nagy közönség is szívesen buzdítottak éljencikkel a további nemes előhaladásra. Befejezésül főt. püspök úr emelt szót s kiemelve a szép sikert, előhaladást, melyet a vizsgálatok meglátogatása alkalmával a főiskola minden ágában tapasztalt, elismerését fejezte ki ezért első sorban a tanári karnak, másod sorban a főiskola kormányzó és intéző testületeinek: az igazgató-tanácsnak és a gazdasági választmányának.

Az ünnepély befejezése után jelent meg főt. püspök úr előtt Sárospatak város 3 tagú küldöttsége és átadta neki a város 500 frtos alapítványát, melyet hazánk legnagyobb fia, a főiskola egykori növendéke: *Kossuth Lajos* emlékeztetének megörökítésére tett oly módon, hogy annak kamatai a jogakadémián pályakérdésül tüzessenek ki. Debrecenhez viszonyítva, nem sok ugyan az, a mit e város főiskolájáért tesz, de mi e kicsit is teljes köszönettel fogadjuk; főt. püspök úr biztosította halánkról a város nemes közönségét.

Délben közebed egyesítette azokat, kik a hivatalos téren annyit munkálkodnak egymásért: az előjáróságot és a tanári kart; hogy ez kedélyes lefolyású volt s hogy a vezetőkért és vezetettekért jókívánatokban, meleg pohárköszöntőben nem volt hiány, felesleges emlitenünk.

Délután következett a záruünnepély nemesen mulató része, hol az ifjúság mutatta be a szépművészetekben való előhaladását. Imatermünk, mely bátran beillett egy közép nagyságú gyülekezetbe templomnak ezúttal szűknek bizonyult a nagyszámú közönség befoga-

dására. Ez ünnepély műsora a következő volt: 1. *Fohász*, Huber K. től, előadta az énekkar; 2. Részlet Csiky G. *Spartakus*-ából, szavalat Papp Ferenc VIII. osztályú tanulótlól; 3. *Havasi gyopár* (polka-mazur) Baitz J. től, előadta a zenekar; 4. Részlet Petőfi *Apostolából*, szavalat Janka Károly IV. theologustól; 5. *Eredeti népdal-egyveleg*, Lányi E. től, előadta az énekkar; 6. Jókai: *A lenygyelek fehér asszonya*, szavalat Horváth Dezső VIII. oszt. tanulótlól; 7. *Magyar dalok* fuvolán előadták: Pásztor Sámuel zenetanár, Tomory Pál, Horváth Dezső és Séra János. 8. *A légy*, monológ, szavalat Papp Ferenc től; 9. *A vadász gyönyöre*, X. től, előadta az énekkar. Az előjáróság a legteljesebb elismeréssel adózott az ifjúságnak az igazán szépen sikerült előadásokért, az egybesereglett nagy közönség pedig azzal a tudattal távozott el az ünnepélyről, hogy főiskolánkban nem csak azt tanulják, mi az igaz, hanem azt is érzik és művelik, a mi szép! A szavalók közül, a Magyar Irod. Önképző-Társulat által kitűzött díjból Papp Ferenc 8 frttal, Janka Károly 5 frttal és Fejes István *Költeményeivel* jutalmaztatott.

A vizsgálatok folyama alatt ejtették meg a tanári karok a jövő évre vonatkozó választásokat is. Akadémiai igazgató lett újra Finkey József, jogi szakelnök: Dr. Bartha Béla, szénior (egyhangú választással) Vas János végzett theologus, theologiai segéd-tanár újra Kalassay Sándor.

A vizsgálatok befejezése után, június 27-ikén az igazgató-tanács ülést tartott, melyben a folyó ügyeket tárgyalta; majd a tanári karral közös ülésben a családi és helyhez kötött ösztöndíjakra és a tápintezeti jótéteményes helyekre tette meg a jövő évre a kijelöléseket; ezek eredményéről lapunk más helyén fogunk számot adni. A tanácskozás befejezése után Finkey József közigazgató, megköszönve az algondnokságnak s az igazgató-tanács tagjainak a hosszas vizsgálatok alatt tanúsított buzgalmukat, kitartásukat, szeretetüket, Isten áldását kérte reájuk, mire Fejes István kívánt szerencsés vakációt a tanári karnak.

r.—s.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A t. olvasóhoz.** A félév vége felé járván, bizalommal kérjük mindazokat, a kik lapunkat a prot. érdekek szempontjából szükségesnek tartják: szíveskedjenek előfizetéseiket mielőbb megújítani, illetőleg hátralékaikat kiegyenlíteni s a címekre küldött postai megbízást elfogadni, kívánni. Irodalmi körünk nincs abban a boldog helyzetben, hogy bőséges ráfizetésekkel szolgálja azokat a nagy célokat, a melyekért lapját megindította s fentartani komoly kötelességének ismeri. Az előfizetési pénzek Pásztor Sámuel pénztárnok címére legcélszerűbben postautalványon küldendők.

A „Sárospataki Lapok” kiadóhivatala.

— **Választások.** A kis-azari (Felső-zemplén) ref. egyház lelkészévé június 23-án, meghívás útján, egyhangúlag Péter Mihály ottani h. lelkész választatott meg. — A „Szabadság”-ból olvassuk, hogy Csik Dániel, püspöki titkár a miskolci ev. ref. főgimnázium igazgató tanácsa vallástanárrá választotta. A sok hivatottságot igénylő munka-mezőn bizalommal üdvözljük s örvendezünk annak is, hogy a testvér-gimnázium túl szárnyal bennünket az önálló vallástanári szék felállításával, a melyre a mostani viszonyok közt annyi szép, de terhes kötelesség várakozik.

— **Tolnay Miklós**, döghei lelkész még pönköst szombatján eltemették, megsiratták. Olyan fiatalon hagyta itt az életet, hát hogy ne siratta volna, a ki tudomást szerzett haláláról s oda állhatott koporsója felé?! Olyan szelid, szerény s igyekező volt, mint kis és nagy diák, hát hogyne sajnálták volna azok, a kik ifjúságuk emlékei között az ő képét is szívökben őrzik?! És végre sem akadt, a ki lapunkban emléket állítson nevének; — se egy hű barát, se egy szerető tisztárs. . . . Hogy olyan hamar felejtene az emberek s annyira nem áhítják egymás tisztességét a világ előtt!! . . . Kissé későn is, de ide írjuk élte rövid történetét. Paszabon született Szabolcs megyében, egyszerű földműves szüléktől. Tanult szülőföldén, majd Sárospatakon, hol a gimnáziumot elvégezván, a theol. akadémiába lépett s itt mindvégig a legjobb közé tartozott. Nemcsak, mint szorgalmas jó tanuló, de mint szép-író és kiérdemelte tanárainak szeretetét. Széles, csontos arcához olyan sajátosan illett bágyadt arcbőre és nyájas mosolya. Az 1882—3-ik isk. év végén tette le az első papi vizsgát s ekkor Nyiregyházára, majd Paszabra, szülőföldre ment s. lelkésznek a honnan a *döghei* (Szabolcsm.) egyház vitte el rendes lelkészeül. Hét évig működött itt, a melyből kettőt, mint boldog férj élt át a Budaházy Emma oldala mellett, a kitől egy fia született. Szeretve élt, szeretve halt. Testileg gyengébb volt, mint látszólag s a beléje adatott tövis vetett véget ifjú életének. Édes emlékezéssel gondolunk kihűlt poraira s mély részvéttel szereteteire.

— **Az országos középiskolai tanáregyesület kassai gyűlésének programja.** Julius 2-án este ismerkedő estély. Julius 3-án 8 órakor választmányi ülés; 9 órakor közgyűlés a következő tárgysorozattal: a) dr. Beöthy Zolt elnök megnyitó beszéde, b) dr. Szigetváry Imán titkári jelentése, c) pénztárnoki jelentés, d) az alapszabályok módosítása, e) az egyesület segélyező alapszabályának gyarapítása. Társasbéd. Délután a város műemlékeinek megtekintése. Julius 4. délelőtt kirándulás külön vonaton Jászóra, a jászói prépost meghívására folytat. — Julius 5. reggel választmányi ülés 9 órakor következő tárgysorozattal: a) A középiskolai tanárkérdés, előadó Balogh Péter. b) A felsőbb leányiskolák tantervéről, előadó Czigler J. c) Tanulmányi kirándulások, előadó dr. Gerevich Emil. Indítványok. Délután a gépészeti középiskola, a gazdasági tanintézet s a helybeli iparvállalatok megtekintése. Julius 6. Kirándulások Rankra, a Szádelői völgybe s a szalánczi várromokhoz.

— **„Ignoratio elenchi.”** Így nevezi Szabó Aladár, azt a nyilatkozatot, a mely lapunkban az ő kértlen tanácsaira jelent meg (24 sz.) Azt állítja, hogy lapunk „más tárgyról beszél, mint a miről szó van s a ki ezt teszi, az egyenesen azt fejezi ki, hogy a kérdéses tételt nem meri védeni (!) — Ebredjen csak fel t. barátunk! . . . Hát ki és mi miatt lettünk mi egyszerre olyan gyávák?! Aztán olvassa csak el újra, a mit írtunk s ha kérdésére nem találja meg ott a félremagyarázhatatlan feleletet: akkor fogadja ismételt sajnálkozásunkat. — Igenis, mi ártatlan örömmel tartjuk egy nemes jellemű szindarabban, kifogástalan társaságban bárkinek a közreműködését, tehát a theologus ifjuét is. Mi nem akarjuk, hogy tanítványaink fa-papucshan és szőr-csuhában járjanak; — akármit mondjon különben a Göethe Faustja és Sz. A. Tompa szelleme pedig mindenkor elég méltó lesz előttünk s szeretjük hinni, tanítványaink előtt is arra, hogy érette még valamelyes ártatlan *jelmezben* (a kárhoztatott ifjú lelkész volt a színpadon is!) is meghozzunk egy kis áldozatot. »Comödiant-Pfarrek-ké» — tartunk tőle — azok nevelődnek majd ki, a kik az isten-fiúság fénylő képéhez a kizárólagos jogot akarják itt köztünk

— ebben a mi nyílt szívú s egyenes látású protestáns világunkban — maguk számára lefoglalni. Mi a mókázást, még ha szentnek látszik is, ki nem állhatjuk. Hagyjon csak minket t. barátunk a magunk módja szerint idvezülni.

A családi ösztöndíjakra 1895/6 iskolai évre a következő tanulók vétettek fel: A *Klobusiczky*-alapítványra: Adriányi Béla VII. o., Nagy Béla IV. o., László Kálmán II. o.; *Jármi*-alapítványra: Tatár Sándor III. o., Szűk Ödön II. o.; *L. Szabó Dániel*-alapítványra: Szinyei Béla VII. o.; *Csobai Nagy András*-alapítványra: Pozsgai Imre VII. o.; *Pozsgai Béla V. o.*, Hunyady László III. o., Hunyady Zoltán II. o., Stépán István IV. o., Stépán Ferenc III. o., Stépán Béla II. o.; *Tóth Pápai*-alapítványra: Lehoczky Béla I. jh.; *Horváth-Mária*-alapítványra: Horváth Miklós IV. jh.; *Rácz Ádám*-alapítványra: Fodor Kálmán V. o.; *Csicseri-Mokesai*-alapítványra: Barkóczy Boldizsár. I. o.; *Hutka*-alapítványra: Kovácsy Ferenc IV. o.; *Radnóti*-alapítványra: Nagy Elek VI. o.; *Mesko*-alapítványra: Terhes Tivadar II. o.

Kovácsy Sándor,

az alapítványok gondnoka.

— **Az 1895/6 iskolai évre a főiskolai tápintézetbe felvétettek** Gróf *Pallavicini* alapítványra: Borsos József II. é. jh., *Prinsterer* alapítványra: Gecse Lajos II. é. th. *Dr. Szabó János* alapítványra: Szilva Lajos III. o. *Bártfai Szabó Károly* alapítványra: Győri Kálmán VIII. o. Nagy Imre VIII. o. *Kőczán* alapítványra: Csorba Ferenc IV. *Ragályi-Kubinyi* alapítványra: Seres Barna II. é. jh. *Vecsei Oláh Károly* alapítványra: Hajdu György VI. o. *Horváth Mária* alapítványra: Fodor Zoltán III. é. jh. Gönczi Gábor II. é. th. Tamaska Endre II. o. Bogdány József III. é. th. Simon Ernő V. o. Zarándi Bertalan III. é. th. Liskai Béla VIII. o. Gönczi Bertalan III. o. Sinka Endre III. é. jh. Telegdi Bertalan I. é. th. Ujj Lajos III. o. Csorba Sándor VI. o. Hubay Miklós VII. o. Simon Endre VIII. o. Bakos Elek VIII. o. Böszörményi Sándor III. o. Béki Tamás VIII. o. Somodi János VI. o. Balsai Bertalan VIII. o. Czövek Sándor VII. o. *Zsarnay-emlék* alapítványra: Lükő István VIII. o. *Ferencai* alapítványra: Butkai Bertalan I. o. Szilágyi József IV. o. *Pelsőci-magtár* alapítványra: Simon Sándor III. o. *Lónyai Gábor* alapítványra: Kormány Gyula V. o. *Pogány Istvánné* alapítványra: Erdélyi Kálmán II. o. Fodor Kálmán V. o. *Ragályi György* alapítványra: Czenthe Pál I. é. jh. *Vay Geymüller* alapítványra: B. Nagy Sándor III. o. Gagy Miklós II. o. *Kovács Károly* alapítványra: Tóbiás Sándor VI. o. *Rácz Ádám* alapítványra: nem töltetett be. *Gyulai* alapítványra: Komjáthy Lajos I. o. Láng Géza III. o. Balogh Gyula IV. o. Szeghő László III. o. Hodossi Lajos I. é. th. Tóth Dezső III. é. jh. *Jóny Tivadar* alapítványra: Kozlik István IV. o. Lakatos Mihály IV. o. *Balla Athanáz* alapítványra: nem töltetett be. *Sárkány* alapítványra: Berencsi Tóni III. o. *Jászay* alapítványra: Gyarmathy László I. o. *Bernáth Zsigmond* alapítványra: Barkóczy Boldizsár I. o. *Kun püspök jubileumi* alapítványra: Balikó Dezső II. é. th. *Comenius* alapítványra: (alapította a főiskola) Nagy Béla II. é. th. *Báró Vay Béla* alapítványra: Gulyás Lajos V. o. II. *Ingyenesek* új: Pataki János VII. o. (*Vay-Szatmári-Szilassi* alapítvány), Eperjesi József VIII. o. Spitzko Ferenc VII. o. (*Töltési-Magyar-Darvas* alapítvány), Lábos Béla II. é. jh. (*Sándor-Andor Bolghos* alapítvány), Nagy József VIII. o. Magyarai Lajos VIII. o. Dudás Béla I. é. jh. Makai Kálmán III. o. (*Beleznay* alapítvány), Boros Lajos V. o. Vas István II. o. (*Klobusiczky-Szepessi* alapítvány), Sinka Gyula III. o. (*Katona-Babo-*

csay-Mocsay-Csemniczky alapítvány), Nagy Károly VI. o. (*Szepessi-Kapudri* alapítvány), Ragályi Géza III. o. Szász Tihamér IV. o. Kiss László IV. o. Tóth Endre II. o. (*Vizsolyi-Kocsándi-Onody* alapítvány), Ördög Béla II. o. Piskóti Ferenc VII. o. Kalas Andor VI. o. Szabó Lajos II. o. Nyitrai Lajos VI. o. Mizsák András I. o. Kun Zoltán III. o. III. 20 frtot fizetőkül; Porkoláb Ferenc II. é. jh. Köröskényi Tamás I. é. jh. Keresztesi Sándor IV. o. Berecz Ottó II. o. Izsó Bertalan VII. o. Melko István VII. o. Sipos Lajos III. o. Ablonczy László II. o. Simon Ernő I. o. Nagy Gyula VI. o. Sallai Béla VI. o. Verebélyi József IV. o. Makó Béla IV. o. Antalfi László VIII. o. Ablonczy László I. é. th. Sólyom Gyula I. é. th. Kormos Elemér VIII. o. Csiki József III. é. th. Harsányi István I. é. th. K. Nagy Sándor III. o. Szabó Zoltán I. é. jh. Kovács Gyula VIII. o. Csiki Zoltán I. é. th. Székely Gyula V. o. Soltész Andor I. o. Nagy Barna VI. o. Vircsik András III. o. 40. frtot fizetőkül: Ragyóczi Gyula II. o. Sztankovics Lajos III. o. Sztankovics Barna prog. Ruzska László VIII. o. Molnár Lajos IV. o. Arday Barna VI. o. Illyés Mihály VIII. o. Baksi István VII. o. Nagy Ferenc IV. o. Szilágyi Dániel III. o. Szaniszló István V. o. Porzsolc Ernő IV. o. Kovács Béla VIII. o. Czövek Béla IV. o. Csabay János II. o. Hőny István V. o. Abaházy József VIII. o. Kiss Ferenc IV. o. Lengyel László II. o. Bakó Gábor IV. o. Szántai Miklós III. o. Somodi József II. o. Kun József II. o. Gönczy Pál I. o. Tasonyi Ernő III. o. Lányi Kálmán I. o. Horváth Pál III. o. Körösi Sámuel IV. o. Körösi György II. o. Rácz Árpád II. o. Vécsey Zoltán prog. Németh Gábor IV. o. Ragályi István I. o. Prágai István III. o. Nagy András I. é. jh. Szabó Géza III. o. Keresztessy Lajos III. o. Németh Sándor IV. o. Kun Aladár I. o. Árvai Dezső VII. o. Kerekes Miklós V. o. Tariska Sándor III. o. Nagy Aladár II. o. Fekesházy Endre I. o.

HIRDETÉS.

Nagytiszteletű lelkész urak!
Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tehessek, melyekkel a t. közönség eddig megtisztelt,

harang-öntödémet

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megszorítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, **forgatható fa- vagy vas-koronával** ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz, (Ungmegye) n. p. Császlócz,

László Sándor

harangöntő.

3-12

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZSLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Az egyházpolitikai törvények végrehajtásának küszöbén.« — »Beüthy Zs. orsz. tanáregyesületi elnök megnyitó beszéde.« — »Emlékbeszéd Szentmartoni Tarnóczy Tivadar felett.« — »Az országos középiskolai tanáregyesület kassai gyűlése « Buza János. — »Zoványi Jenő könyvismertetéséhez.« Rácz Károly. — »Németország egyházi életéből « Rácz Lajos. — »Vegyes közlemények.« — »Pályázat »

Az egyházpolitikai törvények végrehajtásának küszöbén.

Az államkormány kimondta, hogy az u. n. egyházpolitikai törvények közül a kötelező polgári házasság, az állami anyakönyvezetés és a gyermekek vallása címűeket október 1-től kezdve életbe lépteti s erre nézve már meg is tette a szükséges intézkedéseket.

Gondolkodó embernek lehetetlen e változás küszöbén nem éreznie, hogy nemzetünk s ebben valamennyi vallásfelek ezt új korszak előtt áll, amelynek folyását s fejlődését biztosan előírni halandónak nem adatott.

Egy látszik bizonyosnak egyelőre csak, az t. i., hogy az új törvények által okozandó változás — a dolgok rendes menete mellett — az egész magyar nemzet erősbbödését, vagy divatosan szólva, a nemzeti geniusz dicsőségét fogja elősegíteni. Ez volt a szóban forgó törvények főcélja s e nagy célért kellett meghozniok a felekezeteknek a tőlök követelt áldozatokat.

Nekünk reformátusoknak, a kik itt a „magyar vallás” tisztos nevére lettünk a századok biznysága szerint érdemesekké, különösen is örömeinkre fog szolgálni, ha a reményelt nagy változás csakugyan bekövetkezik s a gyakran mellék-érdekek által vezérelt felekezetek a nemzeti nagyság fényénél egygyé olvadnak lassanként nyelvben, hazafias érzelemben. Különös örömeinkre szolgálna azért, mert bizunk a nemzeti nyelv ártteremtő erejében, tehát abban is, hogy egyes felekezeteknek kifelé való vonzódása ahoz képest fog csökkenni e hazában, a mint az új törvények mind jobban jobban megfelelnek felsőleges hivatásuknak.

Egyelőre ez az újjá-teremtési munka nem lesz könnyű. A kiknek hasznuk volt a magyar nemzet túlságos nagylelkűségéből s ügyesek voltak azt kizsákmányolni; valamint azok is, a kik az új törvények által félretolt intézményekből glóriát fontak saját hálántékaik köré: azok nem hamar fogják megadni magukat az új idők parancs-szavának s kiváltságos multjuk miatt gyűlölettel gondolkodnak majd az egyformásító jelenre s az egyenlőséget hirdető nemzeti alkotásokra. Készek lehetünk rá, hogy a megindult s kívülről és belőlről táplált ellenmozgalom jó ideig nem fog még elaludni s ha lesznek is, a minthogy vannak — szerencsére — már most is emelkedett gondolkozású plébánusok, a kik til-

takoznak a nemzet egységét, de a római kath. egyház benső békéjét is fenyegető túlságoskodások ellen: mind a mellett többen maradnak azok, a kik makacsul tapadnak majd a dogma betűjéhez s egy élni kívánó nemzet élet-érdekeivel szemben a sérthetetlennek hirdetett anyaszentegyház hatalmi érdekeibe fogózkodnak s akadályokat gördítenek a dolgok gyors fejlődése elé.

A protestáns, közelebből pedig az ev. ref. egyház tagjai között senki sem lesz bizonyára, a ki — ha fájó szívvel is — ne tudna nemesen meghódolni az új törvények követelése előtt s a ki erőszakoskodni akarna akkor a maga javaért, mikor egy egész nemzet jövődöbeli haladása elől hátrítatnak el az emberek által mesterségesen alkotott botrány-kövek.

Ellenségeink ránk kiáltják ugyan, hogy a mi hódolatunk a legrútább önzés, a leghamisabb számítás s hogy az új törvények iránt való rokonszenvünk csak a római kath. egyház megrontását célzó bűnös érzelem kifolyása s az izráelitákkal s mindenféle eretnekekkel való egyetértésünk is csupán az „egy igaz egyház” ellen való gyűlöletünkből származik: de hát ez a temérdekszer kikiáltott vád nem hat az égbe s egy lelket sem fog a tisztán látó honfiak közül a mi ellenségeink táborába beédesgetni, mert az ilyennek tudnia kell, hogy aránylag a római kath. egyház egy morzsányival sem veszít többet az új törvények életbeléptetése folytán az ő roppant előnyeiből, mint veszítünk mi a mi szegénységünkből. Ott egyébiránt, hol egy ezer éves nemzet további életének biztosításáról van szó, az egyeseknek s a nemzet testét képező társulatoknak és felekezeteknek nem szabad az önzés rút köpenyébe burkolózni s a számokban kifejezhetetlen erkölcsi nyereséggel szemben a saját krajcáros veszteségeik számlájával sátorozni. Ha Ő Felségének bizalma van az ősi erényben, annál inkább lehet nekünk a nemzet testéből való testnek, és csontjából való csontoknak, hogy alkalmas időben, s talán már a jövő pillanatban meg fogjuk kapni veszteségeink illő kárpótlását azon felül is, a mit az általános egyenlőségben és nemzeti erősbbödésben valamennyien nyerhetünk.

Részünkről azért bizalommal üdvözljük az összminisztériumnak a jelzett törvények életbeléptetésére vonatkozó határozatát s ennek kifolyásaként az illetékes minisztériumok által kibocsátott végrehajtási utasításokat is.

A hivatalos lapból (151. sz.) csak az igazságügyi minisztérium utasítása van még előttünk, a mely a házasság kihirdetésénél, megkötésénél és anyakönyvezésénél követendő eljárást szabályozza és többféle okmány-mintákkal is kíséri. Tisztelettel kell elismernünk, hogy ez a 93. §-ba osztott utasítás a körülményekkel való bölcs megalkuvással, nagy körültekintéssel, sőt sok gyengédséggel készült éppen a felekezetekre való tekintetből.

Maga a törvény p. o. csak annyit mond — törvényhez illő rövidséggel — hogy „intézkedései nem érintik a vallási kötelességeket” (148. §.), ez a miniszteri utasítás azonban már határozottan kiköti, hogy a polgári tisztviselőnek „nem szabad oly magatartást tanúsítania, mely a házasságkötést az egyházi szertartás utánzatának tüntetné fel s a házasságkötést az egyházi összedánsnak igénybevételeitől visszatarthatná. — A polgári tisztviselő a házasság megkötése után a házasságkötést figyelmeztesse, hogy a házasságnak előtte történt megkötésével vallási kötelességeiknek még eleget nem tettek.” (76. §.)

Ugyanilyen gyöngédség jele a 62. §. harmadik bekezdése is, a mely szerint „a házasságkötés idejének megállapításánál a polgári tisztviselőnek kötelessége különös gondot fordítani arra, hogy a házasságkötés módjában legyen még házasságuk megkötésének napján a házasságkötésre vonatkozó vallási kötelességüknek eleget tenni.”

Altalában a házasságra lépés s ennek minden feltétele, módja s összes körülményei a leggondosabb figyelemben részesülnek a közzétett utasításban, a melyet az élet fog ugyan biztosan kipróbálni, de a mely — így s egyelőre — teljesen kielégítőnek mutatkozik.

Nevezetes oldala az utasításnak, hogy a felelősség súlyát az alkalmazandó polgári tisztviselő vállaira veti s annak tapintatától, bölcsességétől, az ügyszóhoz méltó komolyságától várja a törvénynek mielőbbi közkedveltségét.

S valóban úgy tetszik nekünk is, hogy minden azoktól az első hivatalnokoktól függ, a kik a nagy küzdelemmel létesített s korszakosnak ígérkező törvényeket az életbe bevinni megpróbálják. Ezekről függ az is, hogy a felekezetek az új viszonyokkal mielőbb kibéküljenek. Ha ezek eléggé érzik s átértik a felekezeteknek az új viszonyok által előidézett kényes helyzetét s van bennük elegendő vallásos érzék a törvény és az utasítás célzatainak mérlegelésére s illetőleg ha nem állanak hadi lábbon egyházzal és istennel, mint sokan az új nevelésű jegyző urak, szolgabírák s egyéb vezérférfiak közül: — akkor alig akadhat házaspár, a mely ridegen szakítson a múlt kegyeletes szokásaival s életének nagy határpontján el ne kívánozzék az Isten házába — imádkozni, megáldatni. A törvényben s főleg az utasításban elegendő biztosíték van arra, hogy ez — a hivatalos személyek jóakarata mellett — el ne maradjon.

Hol veszi a kormány az ilyen embereket? Hát bizony ez a kérdések kérdése s itt aztán visszaeshetik ő reá a teljes felelősség, ha nem tud eléggé körültekintő lenni a személyek megválasztásában s a legnagyobb mérvű ellenőrzésében. A társadalom színének kellene — szerintünk — az új korszakot indító törvényeket kezébe vennie s a tiszta nemzeti szellemtől s a legmélyebb erkölcsi érzéstől áthatottan kellene forgolódniok tisztokban, hogy az új plánta mielőbb dús gyökeret ereszszen a nemzet szívében.

Erősen hisszük, hogy a magyar protestáns s közelebbről ev. ref. egyház őrálló férfiai s különösen lelki pásztoraik között nem fog akadni senki, a ki azzal akar-

jon hirt szerezni nevének, hogy a kötelező polgári házasság és ezzel kapcsolatos törvények tekintélyét becsmerelne s az azokkal való kibékülést meghátráltatná.

De éppen olyan erősen hisszük másfelől azt is, hogy az államkormány sem fog késlekedni az anyaszentegyház szegény, de nemzet- és hazaszeretetben dús szolgálainak az új törvények által okozott veszteségeit méltányosan kárpótolni. Az előleges lépések e végből már megtörténtek, vezérférfiaink tudni fogják további köteleességeiket.

Hogy az anyagi kérdésen felül minő eljárást honosítson meg egyik-másik felekezet ez új törvények miatt p. o. a házassági kihirdetésnél, esketésnél, anyakönyvezetésnél stb. arról közelebb külön cikkben fogunk szólni.

Ajánljuk különben úgy a most jelzett s röviden méltatott utasítást, valamint az ezzel kapcsolatos összes kérdéseket t. munkatársaink szíves figyelmébe.

ISKOLAI ÜGY.

Beöthy Zsolt elnöki megnyitó beszéde.

— Elmondta Kassán, az Országos Középisk. Tanár-Egyesület gyűlésén. —

Mélyen tisztelt közgyűlés! Nemcsak a magyar szív örömeinek, a hasonlíthatatlan vendégszeretetnek szavai azok, melyekkel bennünket Kassa fogadott. Másféle szavak is hangzanak itt felénk: saxa loquuntur. És Kassa köveinek szavai is voltaképp a magyar lélek mélyéből jönnek és mélyébe kell, hogy jussanak. Ez az, a mi mondásukat ez alkalommal kiválóan tanulságosakká teszi ránk nézve.

Hogy mást ne is említsek: e város őrzi a régi magyar művelődésnek legnagyobb szerű építészeti emlékeit. E fenséges emlékműnek, a kassai dómnak árnyékában kezdjük meg ez évi tanácskozásainkat. Nem, vele szemközt változtatnom kell a régi szólamon: a dóm nem árnyékát, hanem fényét veti gyülekezetünkre. Hajdani művelődésünknek, nagy emlékeinknek, melyektől nem szabad elszakadnunk, ép oly hatalmas jelvénye ez az egyház, mint törekvéseinknek és reményeinknek, melyekről nem szabad lemondanunk. Eredete, legrégibb köveinek egymás fölé kerülése, első megalkotása emlékeztet arra, hogy nemzetünk politikai eszménye mindenkor kulturális eszményekkel fonódott egybe. Ime a magyarság, mikor politikai hatalmának talán tetőpontján állott, Nagy Lajos turini békéjén: ugyanakkor tervezi és emeli művészi törekvéseinek legnagyobb és legfényesebb emlékét; egyik kezével győztes békét ír nyugatnak, a másikat barátilag nyújtja neki az emberi művelődés közös munkájára. A nagy emlékműnek annyi század »vérzivatarjai közt« fentartása legalább kegyeletünket bizonyítja, nemzetünk egyes köreiből soha ki nem vezett kegyeletünket múltunk emlékei iránt. Megújítása, új erőben és új fényben éppen a mi szemünk előtt való felemelkedése pedig tanuskodik arról, hogy művelődésbeli fogékonyságunk és fejlődésünk lépest tart politikai és gazdasági haladásunkkal; a félezer éves alapköveken új ifjúságban való feltörekvése mintegy nemzetünket is új ifjúsággal biztatja életének ezer éve lerakott alapjain. De inti is, hogy történeti jogaink mellett, melyektől tágitanunk nem szabad, főleg művelődési feladatainknak helyes és buzgó megoldásában keressük jövőnk biztosítékát. Ezen a ponton, ezzel az intéssel szól a dóm hozzánk is, a magyar tanárság legnagyobb egyesületéhez. Annak a művelődésnek vagyunk

munkásai mi is, melynek ihletében egyszer a dóni eszméje megfogant s a királyt és polgárt áldozatokra, a művészt pedig teremtő gondolatra ragadta. Ezt a művelődést, ennek fejlesztését és terjesztését szolgáljuk mi is, egyenként és egyesületünkben. Ezt a művelődést, melynek jelentősége nemcsak abban áll, hogy nagy szellemeket, nagy gondolatokat és nagy tetteket érlel, hanem abban, hogy a nemzeti ösztönt nemzeti érzéssé és tudattá nemesíti, a nemzeti élet elé erkölcsi feladatokat tűz, betöltésökre az erőknél kimeríthetetlen forrásait nyitja meg: egyszerre hódít és békít. És uraim, van-e nemzet, melynek inkább életérdekében állana, hogy ekként, békítve hódítson és hódítva békítsen, hogy a nagy titkot megtanulja, a nagy csodát végrehajtsa, mint a mienk? E titok hüvelyezője, e csodamestere a magyar művelődésnek minden munkása, a legszerényebbtől a legdicsőbbig. E nagy nemzeti érdek napszámosai vagyunk mi is. Ez pályánk vezéresillaga.

Honnan meríti minden emberi munka, valamennyi emberi pálya erkölcsi erejét, buzgalmát, kitartását? Bizonyára legelső sorban és legbiztosabban annak a kapcsolatnak, bensőségének és fontosságának öntudatából, melyben nemzetének és az emberiségnek érdekeivel áll. Mióta lord Brougham századunk huszas éveiben először mondta ki a nagy szót, hogy: »a nemzetek sorát ezután nem az ágyú, hanem az iskola fogja eldönteni;« mióta tételét a világraszóló eseményeknek egész sora igazolta: mind mélyebb gyökeret vert a meggyőződés, hogy nincsen pálya, mely ezt a kapcsolatot bensőségesebben és szorosabbnak mutatná, mint a tanári, első sorban a középiskolai tanári, melytől a nemzet összes vezető osztályainak művelődési színvonala függ; tehát az, hogy az úgynevezett művelt nemzet valósággal művelt-e vagy sem? Nincs pálya ennél fogva, mely a lét munkájában, küzdelmeiben, törekvéseiben az erkölcsi erőnek gazdagabb forrását nyújtaná; de ezzel egyszersmind — s ezt kívánom különösen kiemelni — a kötelességet kérlelhetetlenebb alakjában állítaná eléink, mint a magunké. Nem a külső kényszernek, de a belső lelkiismereti, alkut nem tűrő erőnek alakjában. Pályánknak, feladatunknak, kötelességünknek ilyen természetéből következik, hogy betöltésében az úgynevezett pontosság, követésében az úgynevezett állandóság magukban alig kielégítő: nemzetünk érdeke, mely, ha szabad magamat így kifejeznem, közös lelkiismeretünkben szól hozzánk, azt követeli, hogy a teljes odaadás, a munkánkhoz való benső ragaszkodás, ha kell, a lelkes áldozatkészség vesztse el kivételességét, legyen minden napivá közöttünk. Mert ne felejtjük el soha, hogy tanári kötelességünknek ilyen felfogásától és betöltésétől függ nemcsak művelődési munkánk sikere, hanem benne és általa állásunknak emelkedése, magunknak boldogulása. *Előhaladásunk, anyagi és erkölcsi emelkedésünk természetes arányban van és lesz annak a szolgáltatnak nagyságával, melyet nemzeti közművelődésünknek teszünk*, ha egyszer mélyen és általánosan beoltjuk, mélyen és általánosan tápláljuk az igazi műveltség lelkét nemzetünkben, az elismerés mértéke szükségképp geometriailag fog emelkedni. Igényeinknek, melyeket állammal és társadalommal szemben formálunk, ez a jogalapja és érvényesítésük módja. De legyünk tisztában a fogalmakkal: nem a tanári pálya és feladat eszményének csupán nagy szavakkal magasztalása, hanem pozitív munkánk által lehető megközelítése ennek valóságos értéke közművelődésünkre, nemzeti életünkre.

Nem hiszem, hogy helyzetünk javítására irányuló törekvéseinkben célravezetőbb út mutatkoznék annál, melyet ez az igazság jelöl meg előttünk. A magunk

alkotta közműveltség lesz parlamentáris és autonomikus szervezeteinkben, méltányos igényeinknek határozó szószólója; talán ma sem fogunk már hiába hozzá fordulni, midőn csak annyit kérünk, hogy minden erőnkkel valóban feladatunkat szolgálhassuk. Csak annyi szerzést kérünk kényerünkhöz, hogy az élet legnyomasztóbb és legbénítóbb gondjaitól szabaduljunk meg; *csak azt a belátást a kényér nyújtása módjában, hogy nemcsak kényérből él az ember, hanem tisztességből és megbecsülésből is*. Előbb vagy utóbb bizony várhatjuk nemcsak ezt, hanem a további természetes fejlődésnek kedvezőbb és kedvezőbb alakulatait; de csak akkor, ha kész elszánással, igaz buzgósággal magunk rakjuk alapjait. Ha egy percre sem feledjük el, hogy szerény katedránkon és íróasztalunknál, tanítva, gyakorlatokat javítva, kísérletekkel vesződvé s talán a napi munkától lopott órákban tovább képzésünkön fáradvá: nemzetünk jövőjén munkálkodunk. Így dolgozunk magunknak is nemcsak jövőjeért, hanem egyenest jövőjén. Pályánkhöz való ragaszkodásunknak nem megszokássá, hanem a pályánkra való büszkeséggé, benne vetett rendületlen hitté kell fejlődnie.

Karunk emelkedésének ez az első feltétele. Ez a magunkra utaltságunk, jövőnk kalapácsának ez a kezünkbe adása nem hogy kedvetlenítene, de sőt inkább biztathat és bátoríthat bennünket. Kifejtésére hathat haladásunk ama másik feltételének, melynek újból és újból hangoztatására, mi a viszonyaink között talán még nagyobb szükség van. *A függetlenség szelleme ez, uraim, mindabban, a mi a tanár tudományos és pedagógiai meggyőződésére vonatkozik. Érvényesülhet, uralkodhatik és dúsan gyümölcsözhet ez a szellem azon viszonyok rendjének természetes és helyes korlátai között is, melyek közé helyezve vagyunk, bár e tekintetben jogos kívánságunk lehet, hogy ez a rend, összes szolgálati viszonylataink rendje, különösen a tanárt illető fegyelmi eljárás módja pontosan és világosan szabályoztassék*. A függetlenség szelleme, melyről szólok, mint valamennyi művelt nemzet példája, de különösen az angol és német példák mutatják, összefér a legnagyobb tisztelettel a törvények, a szabályzatok és az előjáróságok iránt; csak a meggyőződés felületességével, az alkudozó kegykereséssel s a pártfogolások rendszerébe való kész beilleszkedéssel nem fér össze. Hiszen az a tisztelet, a mely független lélekből árad a legőszintébb és legmegbízhatóbb tisztelet. A függetlenség e szellemének ápolása kétségtelen érdekeiben van oktatásügyünk legfőbb vezetőségének, mely előtt szakkérdésekben csak befolyásolatlan véleményünknek lehet értéke, s a melynek bizonyára csak az a törekvése, hogy a tanárnak és a tanári karnak e belső függetlenségéből folyó lelkesége minél általánosabban érvényesüljön a tanítás munkájában, helyes tapintata és hamisítatlan igazságérzete a munka eredményének megbírálásában. Nem is említem a magunk érdekét. Hiszen mi más ez a függetlenség szelleme, mint kifejlődése magunkban pályánk, munkánk, késztetésünk azon megbecsülésének, melyet az állam, az autonómia, a társadalom részéről minél nagyobb mértékben kívívni óhajtnak. De érdekében áll különösen társadalomunknak, melynek nemcsak értelmi, hanem erkölcsi nevelése is, legalább részben a mi feladatunk. És ha ennek az erkölcsi nevelésnek van ma valami különösen fontos, korunk viszonyaiból következő sajátos feladata, úgy ez bizonyára a nemes értelemben vett önállóság meglazulásának sürgős orvoslása, az összeköttetésekre alapított élettervek, a pártfogó-keresés és pártfogókban való bizakodás szellemének kiirtása a jövő nemzedékeiből. A maguk lábára kell állítanunk, a maguk

erejéből való haladásra tanítanunk. Ha valahol, itt kell a tanárnak, a komoly és nemes függetlenség szellemében, jó példával járnia elől.

De uraim, ugyan mi lehet ránk nézve annak a szellemnek legközelebbi és legtisztább forrása? Bizonyára nem más, mint a tudomány, a melylyel foglalkozunk. Akár miveljük önállóan, kutatva és irodalmilag a tudományt, akár oktatva és terjesztőleg: pályánknak, még pedig, mindegyikünk pályájának, a tudományval való foglalkozásból, a tudomány szeretetéből kell megnyernie változhatatlan és mély erkölcsi jellemét. A tudomány légköre a függetlenség légköre. Feladatunkról, ennek méltó betöltéséről, sőt állásunk és a magunk érdekeiről való minden elmélkedésünk ide, emelkedésünknek ehhez az alapfeltételéhez vezet vissza. Hogy e tekintetben a legjobbak és leghivatottabbak felfogása a külföldön mily határozott és milyen kényes, szabad legyen idéznem Gladstonenak, kiben a politikai agitátor szenvedélye sohasem tudta elnyomni a tudományért való idealis rajongást, egy, a Wellington-collegeben tartott beszédéből egy rövid mondatot. A tiszta tudmányszeretet ápolása szempontjából még az angol iskolával sincs megelégedve és visszaesést emleget; erős megrovással említi, hogy az angol közoktatás jelenlegi rendszerét az erős verseny s a közvetlen jutalmazás módszere jellemzi.

Bocsánatot kérek az általánosságok elmondásáért. De épen most, mikor tanárságunk egyesületi szervezete s ezzel úgyszólván élete átalakulóban van, talán nem volt helyén kívüli rámutatnom a magyar tanár eszményének azokra a fővonásaira, melyeknek kifejtése, erősítése, terjesztése utóvégre egyesületünknek is főtörekvése. Épen most, mikor egész tanárképzésünk is újra szervezkedik, talán nem volt felesleges amaz erkölcsi tulajdonok emlegetése, melyeknek a jövő tanárai lelkébe való beoltása ép oly fontos, mint tudományos kimívelésök.

A tudomány szeretete, pályánk szeretete s az állásunkkal járó nemes függetlenség; az eszméknek e háromsága vezesse sikerre mai és mindenkori munkánkat s abban diadalra a magyar közművelődés ügyét. Ezzel a buzgó óhajattal üdvözlöm tisztelt tanártársaimat s nyitom meg a közgyűlést.

TÁRCA.

Emlékezés

Szentmartoni Tarnóczy Tivadar felett.

— Elmondotta 1895. jun. 21-én, Buza János. —

(Vége).

Tarnóczy, mint már rendes tanár az 186³/₇. iskolai évben a VI. osztály vezetésével bízott meg s tanította a VI. és VII. osztályban a történelmet, a VII. és VIII. ban a magyar irodalmat s a VI. és VII. ben a latin nyelvet, tehát tanóráinak felét még mindig a latin nyelv foglalta el s a magyar nyelvnek és irodalomnak még mindig nem volt meg a külön szaktanára. Épen ezért az 186⁶/₇. év júliusában tartott egyházkerületi gyűlésen újra sürgeti a gimnáziumi tanári kar ennek a tanszéknek külön szaktanárral való betöltését és egyúttal több rendes tanár választását, mert nem egyszer megtörtént, hogy a tanításra felkért primáriusok közül egy év alatt 3 is ott hagyta ugyanazt a tanszéket, a minek a tanügy mindenesetre nagy kárát vallotta.

Ezekkel a majdnem 30 évvel ezelőtt történt dolgokkal csak azért foglalkoztam hosszasan, mint talán az egy emlékbeszéd keretében megengedhetőnek látszik, hogy feltűntessem a mélyen tisztelt közönség előtt azt a küzdelmet, melyet a gimnázium tanári karának éveken át folytatni kellett azért, hogy sárospataki főiskolánk gimnáziumában a történelem s a magyar nyelv és irodalom tanítására rendes tanszék állíttassék, pedig a tanári kar már az 1865. június 30 án kelt felterjesztésében erősen hangsúlyozta, hogy az egész gimnáziumi oktatás központjának a magyar nyelvet és irodalmat tekinti s kérve kéri, hogy annak, valamint a történelemnek, mely az élet tanító mestere tartozik lenni, a tanítását ne bízzák továbbra is időnként változó esküdt diákokra.

A tanári kar előterjesztéseinek nem volt meg a kívánt eredménye és csak az 187²/₃. iskolai évben, midőn gimnáziumunkban már 11 rendes, 1 segéd és 1 helyettes tanár működött, sikerült a tantervet úgy beosztani, hogy a magyar irodalom tanítása az V—VIII. osztályban, valamint a történelemé az V—VII. osztályban, összesen heti 17 órával egy kézbe, a Tarnóczy kezébe került és ezzel végre teljesült a gimnáziumi tanári karnak régi óhajta s Tarnóczynak is egyik régi vágya. Azonban a többféle nehézség legyőzése után megnyert magyar irodalmi és történelmi tanszék csakis 5 éven át állott fenn ebben az állapotában, mert az 187⁷/₈. iskolai év megkezdése előtt Tarnóczyt komolyabb betegség támadta meg s ezért a gimnáziumi tanári karhoz azzal a kéréssel fordult, hogy őt a VI. osztály vezértanárságától mentse fel, a mit a tanári kar szíves készséggel teljesített; a főiskolai és egyházkerületi tanügyi bizottság pedig — gyengélkedésére való tekintetből — az V. és VI. osztályban a magyar nyelv és irodalom tanítása alól véglegesen felmentette, úgy, hogy ekkor csak heti 13 tanítási órája maradt. Tarnóczy betegsége azonban a tanév megnyitása után mindinkább súlyosodni kezdett s épen ezért a tanári kar azt ajánlotta a tanügyi bizottságnak, hogy őt — tanári fizetésének megtartása mellett — az egész évre mentse fel a tanítás alól. A tanári kar ajánlata elfogadtatott s a Tarnóczy helyettesítésére előbb Kiss Lajos tanárjelöltet, főiskolánk volt derék növendékét s jelenleg szegedi főreáliskolai tanárt hívták meg 500 frt évi fizetéssel, de midőn ő a neki felajánlott tanszéket minden biztatások dacára is csak ideiglenesnek látta s e miatt a meghívást el nem fogadta, 4 tanártárs vállalkozott a helyettesítésre.

Az 188³/₄. iskolai évben a tanári kar által készített s az igazgató-tanács némi módosításával ellátott, az egyházkerület 1883. június 25—26. napjain tartott közgyűlése által elfogadott tanterv szerint újra osztatván be a tantárgyak, Tarnóczy már mint a történelem szaktanára szerepel, tanítván a történelmet a III—VIII. osztályban 12 órán s a földrajzot a IV. és VII. osztályban 5 órán. Ekkor tehát a tanügyi bizottság által 13-ra leszállított óraszám ismét 17-re emelkedett. Ugyanilyen órászámmal tanított 188⁴/₅.-ben is; de már ekkor a földrajz tanítása az állami tantervhez való alkalmazkodás folytán a IV. osztályban elmaradt s csak a VII. osztályban tanítottatott a politikai földrajz s mind e mellett a következő évben a Tarnóczy heti tanóráinak a száma már 18-ra szaporodott. Ezeket a tantárgyakat tanította és művelte a megboldogult egészen az 189²/₃. iskolai év elejéig, midőn súlyos betegsége miatt helyettesítéséről kellett gondoskodni. Betegségéből azonban többé fel nem épült s 1894. március 21-én hosszas betegeskedés után Kassán meghalt. Temetésén a főiskolai tanári kar küldöttségileg vett részt, de részt vett képviselőileg a főiskolai igazgatótanács és Kassa város intelligenciája is. Gyászbeszédet Mitrovics Gyula, főiskolánk lelkésze tartott felette s a

sírnál a tanári kar nevében szintén ő búcsúzott el a sokat szenvedett tisztartástól.

A megboldogult daliás természetű, férfias természetű, becsvágyó, feltörekvő, munkás ember volt, de modorából s magatartásából ítélve, igen sokan büszke egyénnek tartották. Több szép tulajdonságai mellett neki is épen úgy voltak emberi gyengeségei, mint másoknak. Egyik gyengesége volt p. o. az, hogy igen sokszor álmodozott őseiről s családjának inkább képzelt, mint valódi nagy gazdagságáról. Ilyen gondolatokkal eltelve, sokat foglalkozott családfájának tanulmányozásával is, de úgy látszik, hogy ebben a tekintetben biztos megállapodásra csak nehezen tudott jutni, mert előbb az *alsólelőci* Tarnóczy családból vezette le származását s mint tudjuk ennek előnevét rendszeresen használta is, később azonban a „Szentmártoni“ ág sarjának tartotta magát, de ezzel az új előnévvel soha sem lépett a nagy közönség elé. Fő vágya volt a család régi tekintélyét legalább némi részben visszaállítani s igen sokan ebben keresték indító okát annak is, hogy nem egyszer próbált az egyszerű tanári állástól megválni, s több ízben folyamodott a minisztériumhoz a rendszeren nagyobb címekkel összekötött tanfelügyelőségért, valamint a Majláth Béla elmozdítása folytán a nemzeti múzeumban megüritelt első könyvtári állomásért is, minden ilyen alkalommal hivatkozván nemcsak tanári működésére, hanem őseinek kiváló szolgálataira is. Azonban a ki Tarnóczynak ezt a tényét ilyen indokból magyarázza, valószínűleg téved, mert őt, legalább az én emlékezetemre gége és tüdőbaja indította arra, hogy tanári állását egy olyan hivatással cserélje fel, a mely nincs sok beszéddel egybekötve. Így p. o. jól emlékszem arra is, hogy épen ebből az okból egy ízben Zemplénmegye levéltárnoki állását is óhajtotta volna megnyerni.

A megboldogultnak egyik jellemző tulajdonsága volt, hogy szeretett kisebb-nagyobb tervek és tervezgetések készítésével foglalkozni, s azoknak sikeréhez rendszeren nagy reményeket fűzött. Hogy gyakran milyen különböző körökbe tartozó terveket készítgetett, arra csak egy pár példát hozok fel. Különösen szeretett szóval és rajzzal folytonosan építkezni. Ha Sárospatakon egy-egy neki megtetsző s építkezésre alkalmas területet látott, tüstént kész volt annak célszerű beosztására, sőt az épületrajzok elkészítésére is. A mélyen tisztelt közönség tagjai közül bizonyára többen emlékeznek még arra a némi mozgalmat keltett tervére, mely szerint az iskolakertünk északi részén elterülő szántóföldeket többen, de különösen főiskolai családok vásárolják meg s az ő beosztása szerint magán lakásokkal építsék be. Csinos tervet készített a helybeli legegész római kath. templom toronytetőzetéhez is, a melyhez egészen hasonlított az építő később benyújtott tervrajza. Bizonyosan többen jól emlékeznek még arra a kisebb körben híressé lett tányér-tervre is, melyet több porcellángyárnak felajánlott megvétel s a készítéséhez szükséges kizárólagos szabadalom megszerzése végett. Voltak azonban Tarnóczynak ezeknél nagyobb s a tanári foglalkozással összeillőbb tervei is. Ilyen volt p. o. az, hogy 1878-ban egy a főiskolával szerves összeköttetésben álló nevelő intézetet szándékozott felállítani s annak megnyitását hosszú, hangzatos programmban hirdette a tehetősebb családok körében, de mint jól méltóztatnak tudni, ezt a tervét épen úgy, mint a többieknek a legnagyobb részét nem sikerült megvalósítania.

Tarnóczy a szép művészeteknek is nagy kedvelője és részben művelője is volt. Különösen szerette a színművészetet, a festészetet és a zenét. Jól emlékszem, hogy mint gimnáziumi tanuló esténként gyakran hallgattam a piacon összegyűlt közönséggel együtt a mostani város-

ház emeletén lakott fiatal tanár szép fuvalázását, melylyel neje kellemes dalait kísérte.

Családi élete nem volt teljesen boldog. Kétszer nősült. Első neje *Stein Ilma* volt, a kivel 1865 október 25-én, tehát még mint *ideiglenes póttanár* kelt egybe. Sokan voltak, a kik épen ebből a korainak nevezhető házasságból azt következtették, hogy Tarnóczyt nem annyira hitbeli meggyőződése, mint inkább szerelme tárgyának minél előbbi megnyerhetése ösztönözte a papi öltöny levetésére s az ev. ref. vallásra való áttérésre, de ez ellen a feltevés ellen ő mindig erősen tiltakozott. Első nejétől, a ki később Kun Pál helybeli főiskolai tanárhoz ment nőül, állandó szerelme dacára is el kellett válnia. 1886-ban házasodott meg második ízben, nőül vevén *Kalocsányi Máriát*, a ki hosszas betegségében hűséges ápolója volt s jelenleg Kassán éli özvegysege napjait. Első nejétől 3, a másodiktól 1 gyermeke volt, de ezek közül csak Tivadar nevű fia élte túl édes atyját, a ki, mint biztos forrásból tudom, mostanában visszatért az atyja által elhagyott kath. egyház kebelébe. Szeretett gyermekeinek hirtelen, váratlanul történt elhunytja s aztán első nejével kötött házasságának felbomlása pár évig keserűséggel töltötte el egész valóját. Ilyen körülmények között ha talán egyik-másik tettében emberi gyengeségeket fedezett is fel a nagy közönség, nem úgy járt el vele szemben, mint Schakespere mondja, hogy „az ember hibáját ércebe vésik, erényéts érdemeit pedig vízbe írják,“ hanem — tekintve a körülményeket — elnézte s talán meg is bocsátotta tévedéseit.

A megboldogult nagyon szívós természetű férfiú volt. Szívós természetét eléggé mutatja az, hogy nem egy ízben támadtak meg olyan súlyos betegségek, a melyek miatt tanári működését is hosszabb ideig kénytelen volt abba hagyni, sőt volt idő, midőn halálát már annyira valószínűnek tartották, hogy a főiskolai előjáróság tanszékét hajlandó lett volna betölteni is s ettől a szándéktól csak azért állott el, mert Tarnóczy utolsó napjait kíméletlenségnek tartotta megkeseríteni; de az ő szervezetének ezeket a súlyos bajokat több ízben sikerült legyőznie. A több ízben legyőzött sorvasztó betegség végre 1892 október havában olyan erővel támadta meg, hogy az 1894. évi tavasz első napján csakugyan kioltotta életét.

Tarnóczy fiatalabb korában, míg a betegség szervezetét annyira meg nem gyengítette, hogy a sok beszédre képtelen lett, egyike volt a *leglelkesebb s legjobb előadású főiskolai tanároknak*, de katolikus szellemben való neveltetése jó ideig meglátszott rajta, mint a prot. iskola történelem-tanáran is. Ennek az állításomnak igazolására csak azt hozom fel, hogy ő azokat a férfiakat, a kik a vallásszabadságnak s ezzel együtt természetesen nemzetünk jogainak is védelmére fegyvert fogtak, rendszeren lázadóknak nevezgette mindaddig, míg egyik volt tanítványa s akkor már tisztársa egész nyilvánosan meg nem támadta. Tanítványaival szemben a pedánsáig szigorú volt, de ez a pedánsága betegeskedése folytán, lassanként könnyen fellobbanó ingerlékeny természetté kezdett nála fejlődni. Ezt ő maga is több ízben tapasztalta s igen valószínű, hogy ez is egyik oka volt annak, hogy a tanári pályát a sokkal kevesebb beszéddel és izgatottsággal járó tanfelügyelőséggel, könyvtárnoki vagy levéltárnoki állással kísérelte meg felcserélni.

A ki a Tarnóczy tanári működését igazságosan akarja megítélni, annak nem a mai kor emelkedettebb tanügyi színvonaláról kell az ő tanári pályájára visszatekinteni. Hanem magát mintegy bele kell élnie abba a korba, a melyben ő tanári működését megkezdte s ismernie kell azokat a viszonyokat, a melyek között azt hosszabb ideig folytatta. Ha csak azokat veszi is figye-

lembe a mélyen tisztelt közönség, a miket a megboldogult életéből igen röviden előbb előadtam, meggyőződhetik, hogy Tarnóczy szellemi idejét jó ideig három terjedelmesebb tantárgynak, nevezetesen a latin nyelvnek, a magyar nyelv és irodalomnak s a történelemnek tanulmányozása s tanítása között volt kénytelen megosztani s ezek mellett egy vagy két évig még a német nyelv magán tanítására is vállalkozott. Későbbi éveiben részint a tanterv-változások, részint a tananyag újabb beosztása következtében a kezére bízott tantárgyak is változtak s a mi szintén nehezíti egy tanár helyzetét, a tanítására bízott osztályok száma is hatra szaporodott fel. Ezek mellett tekintetbe kell venni azt is, hogy akkor, midőn Tarnóczy a tanári pályára lépett, a magyar nyelv és irodalom, valamint a történelem professzorának nem lehetett ám böven válogatni sem a részletesebb tudományos művekben, sem a tanuló kezébe adandó tankönyvekben s a magyar írók műveinek olcsóbb kiadásaiban, hanem több tantárgyat a tanár diktálása után jól-rosszul készített kéziratokból kellett a növendéknek megtanulni, a mi míg egyrésről sok időt elrabolt a tanítási órából, másrésről a tananyag helyes feldolgozásának s kellő megértésének sem volt épen alkalmas módja. De meg a tanítás könnyebb megértésére szolgáló szemléltető eszközök előállítására és beszerzésére sem fordítottak valami nagy gondot sem a kormány, sem az intézeteket fentartó és kormányzó testületek. Hogy csak a mi százados főiskolánkban is sok hiány volt még ebben a tekintetben, az kitűnik a gimnáziumi széknél és az egyházkerületi tanügyi bizottságnak ebből az időből felmarad jegyzőkönyveiből. Az ezekben böven található adatokból például csak annyit említek fel, hogy *Tarnóczy 1865. október elején jelentést tett a tanári széknél, hogy fali térképek hiánya miatt a történelmet alaposan nem taníthatja s kéri, hogy ezen a hiányon sürgősen segítsenek.* Tarnóczynak ezt az előterjesztését a tanári kar helyesléssel fogadta és felkérte a gazdasági választmányt, hogy az *öt világrészt és Magyarországot fali térképét* rendelje meg. Később az illető tanár kérésére 1871-ben rendeltek térképet a középkor tanításához és csak 1872-ben, tehát Tarnóczynak hét évi tanárkodása után határozta el a tanári kar, hogy a *tantermek a történelem tanításához úgy szereltesse fel, hogy a történelem tanítása mellett a földrajzra is kellő gondot lehessen fordítani.*

Tarnóczy ilyen viszonyok között is igyekezett a tanterv szellemének s kívánalmainak megfelelni s tanítványainak a munkát megkönnyíteni s tantárgyát érthetőbbé tenni. Ezzel a hittel készített a tanulók számára egy magyar irodalom-történetet és a világ-történelem tanulásához egy segéd könyvet. Ilyen célból vezette el tanítványait, mint már beteges ember, a karcsai híres református templom megtekintésére is, hogy a régi műépítészetnek legalább egyik felmaradt emlékét valóságban megláthassák, mivel a többi úgy is csak rajzban volt módjában bemutatni. Különben, hogy Tarnóczy nemcsak az eléje szabott tanterv szerint tanított, hanem a gimnáziumi tananyag helyesebb beosztását és célszerűbb feldolgozását is tanulmányozta, arra világos bizonyosságul szolgál az, hogy tekintélyes részt vett annak az 1873-ban megjelent „Néhány őszinte szó a Középkoroktatás szervezetéről” című dolgozatnak a készítésében, melyet ő és társai mintegy ellenvélemény gyanánt adtak ki, a főiskolai tanárok többségének a középtanodák szervezetéről alkotott s nyomtatásban is megjelent véleményével szemben. De bizonyítja ezt az 1874. iskolai évről szóló „Értesítő”-ben közlött *„Eszmecsere a Magyar irodalom-történeti oktatás felett középtanodáinkban”* című értekezése is, melyben a magyar irodalom tanítására vonatkozólag

olyan elveket fejtet, a minőket legközelebb, tehát 18 év múlva az országos közoktatási tanács értekezletén is hangoztattak egyesek. Elveinek megfelelőleg, mutatóványképpen közli is *„A magyar költészet kivonatolt történetét.”*

Hogy Tarnóczy tanári működése nem volt eredménytelen s hogy tantárgyát nem tette megújtatva tanítványai előtt, azt következtetnünk lehet abból is, hogy volt növendékei közül többen tanári pályára lépve, leginkább a történelmet és magyar irodalmat választották szaktantárgyokul és mint valódi szakemberek dicsőséget szereztek nemcsak magoknak, hanem főiskoláinknak is. Elismerete az ő érdemeit a tanári kar, el a főiskolai igazgató-tanács és a főtiszteletű egyházkerület is, midőn tanárságának 25 éves évfordulója alkalmából felvett jegyzőkönyveikben eddigi működése felett teljes megalégedésüket fejezték ki.

Tarnóczy nemcsak szóval, hanem *tollal* is szolgált a közművelődés ügyét. Nemcsak hírlapokban és folyóiratokban közlött érdekes cikkeket, melyek közül az utóbbi években megjelentek leginkább műtörténelmi tanulmányairól tanuskodnak, hanem több önálló művet is készített. Első ilyen nemű munkája *„Árnyvirágok”* címmel 1863-ban jelent meg Ungváron, Kázmér álnév alatt, melyben ifjúkori költeményeit mutatta be. 1869 és 1870-ben adta ki Sárospatakon *„A magyar nemzeti irodalom és szellemi műveltségünk története”* című, gimnáziumi növendékek részére készített tankönyvét, 1872-ben jelent meg tőle szintén Sárospatakon *„A világtörténet dióhéjban,”* mely több tanintézetben, különösen az érettségi vizsgára készülő növendékek előtt annyira becses könyvvé lett, hogy az első 3 év alatt három kiadást ért meg. Szege-den jelent meg tőle *„A magyar irodalom története dióhéjban.”* 1886-ban nyomatta ki S.-a.-Ujhelyben *„Magyarország állami, társadalmi, vallási és szellemi intézményei s művelődési viszonyainak története”* című füzetet s még ugyanazon évben kiadta Budapesten *„Magyarország ezeréves politikai és művelődési története dióhéjban”* című művét, „a nagy közönség és az érettségre készülő ifjúság számára emlékeztető ismétlésül.” Ez volt nyomtatásban megjelent utolsó munkája, melyet gr. Csáky Albin akkori vallás- és közoktatási miniszter neje, Bolza Anna grófnő abban a kitüntetésben részesített, hogy szerzőjének megengedte, hogy azt neki ajánlhassa. Ezeken kívül kéziratban maradt egy *„Középkor története”* című középsiskolák részére készített műve is, melyet a „Sárospataki Irodalmi Kör” némi javítások és módosítások kikötésével kiadásra elfogadott, de kiadása elmaradt, mert szerzője a kívánt javításokat és módosításokat nem volt hajlandó eszközölni. Hírlott felőle, mert maga is többször emlegette, hogy az építészeti történetének megírásán fáradozott, de halála után ilyen fajta nagyobb tanulmányt nem találtak irományai között. Irodalmi művei, ha nem mozdították is előbb a tudomány gyors fejlődését, de megjelenésük idejében annak a célnak, a melyre szerzőjük által készítették, némi szolgálatot mindenestre tettek.

Ennyi az mélyen tisztelt közönség a mit én az időhöz mért rövidséggel megboldogult tisztársunkról elmondani alkalomszerűnek tartottam. Egy tanár, a ki főiskolánk szolgálatában több mint egy negyed századot eltöltött, megérdemli, hogy emlékének ne csak felújítsuk, hanem azt meg is őrizzük. Legyen tehát a sokat küzdött és sokat csalódott Tarnóczy Tivadar emléke is áldott előtünk s a kassai temető sírhantja alatt nyugovó porrészeinek kívánjunk békés nyugalmat!

KÖZÉLETÜNK.

Az országos középiskolai tanáregyesület kassai gyűlése.

Az országos középiskolai tanáregyesület XXIX. évi közgyűlését folyó hó 3—5. napjain tartotta meg Kassán, dr. Beöthy Zsolt egyetemi tanár elnöklete alatt. Régen volt az egyesületnek olyan népes gyűlése, mint a kassai. Épen ezért feltűnt, hogy ev. ref. intézeteink közül csak a budapesti és rimaszombati főgimnázium, a debreceni és sárospataki főiskola és a miskolci felsőbb leányiskola volt egy-egy taggal képviselve. Feltűnő volt különösen azért, mert debreceni főiskolánk tanárai nagy lelkesedéssel alakították meg a tekintélyes debreceni kört s így jogosan reménylhattük, hogy az új kör ref. tanártagjai nagyobb számmal fognak résztvenni a gyűlésen, melynek legfőbb tárgya épen a helyi és kerületi körök viszonyát, jogait és kötelességeit is rendező alapszabálytervezet tárgyalása volt. Annál szebb számmal gyűltek össze a szepességi ág. ev. gimnáziumok tanárai, akik jó részben épen úgy, mint a premontrei rend kassai tagjai ez alkalommal tanácskoztak először az állami iskolák tanáraival. Ilyen nagyobb érdeklődés mellett sikerült aztán az egyesület új alapszabálytervezetét is végre-valahára tárgyalás alá venni s egy előbb igen fontosnak tartott rész elhagyásával le is tárgyalni.

Kassa szab. királyi város már előzetesen vendégeiül híván meg a gyűlésre jövő tagokat, nagy előkészületeket tett, hogy vendégeit kitüntető szívesseggel fogadhassa. A Széchenyi kertből vezető úton diadalkapu volt felállítva s a házakat nemzeti színű lobogókkal díszítették fel. A Budapest felől jövő vonat elé a főispán, alispán és polgármester vezetése alatt kivonultak a rendező bizottság tagjai s a helybeli tanintézetek tanárai. A vonattal jött vendégeket a város nevében Münszter Tivadar polgármester üdvözölte, melyre Beöthy elnök válaszolt, megköszönvén a szíves fogadtatást. A vendégek elszállásolása után ismerkedő-estély következett volna, de bizony a helyiség alkalmatlan volta miatt az nem igen sikerült.

A július 3-ikán délelőtt 9 órakor tartott választmányi ülés után a város tanácstermében megkezdődött a tanácskozás. Mindenek előtt *Szieber Ede*, tankerületi főigazgató, mint a vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízottja, a miniszter nevében üdvözölte a tanárokat, biztosítván őket, hogy megállapodásaikat, határozataikat a közoktatási miniszter további intézkedéseinelől alapul fogja venni. *Münszter Tivadar* polgármester üdvözlése után Beöthy Zsolt mondott köszönetet a közoktatási miniszternek, azért, hogy magát a tanárok gyűlésén képviseltette s indítványozta, hogy a közgyűlés távirati úton fejezze ki tiszteletét a miniszter előtt, valamint Klamarik miniszteri tanácsos előtt is. Megköszönte Kassa város polgármesterének a szíves fogadást s hálával emlékezett meg *Bubics* püspökről, a ki az egyesület alapító tagjai közé lépett s a közgyűlés költségeihez is tekintélyes összeggel járult.

Ezek után az úgyszólván köteles udvariassági tények után olvasta fel Beöthy az ő elnöki megnyitó beszédét, melyet lapunk iskolaügyi rovatában egész terjedelmében mutatunk be lapunk t. olvasóinak.

A nagy tetszéssel fogadott elnöki megnyitó beszéd után *Szigetváry*, főtitkár olvasta fel évi jelentését, melyből különösen kiemelem azt, amit lapunkban már más alkalommal is felemlítettünk, hogy az egyesület közben-

járására megígérte a miniszter, hogy az államsegélyes felekezeti iskoláknál a tanárok tisztességesebb díjazását a szerződésben biztosítani fogja; továbbá, hogy a túlsúlyolt osztályok ügyében, valamint a nemzetiségi vidékeken levő középiskolák részére készítő tankönyvek érdekében tett előterjesztést tanulmányozás és javaslat-tétel végett a tankerületi főigazgatóknak adta ki.

A pénztárnok jelentése szerint az egyesület tagjainak száma a múlt évben tetemesen szaporodott, úgy, hogy jelenleg 1058 tagja van. Az egyesület bevétele 7432 frt és egy néhány krajczárra rúgott s pénzügyi állapota javult, noha a »Közöny« kiadása több, mint 3000 frtba került.

Wlassics miniszter és *Berecz* volt elnök üdvözlő táviratának felolvasása után megkezdett az alapszabálytervezet tárgyalása. Egyes stiláris módosításoktól eltekintve, nagyobb vita az egyesület szervezéséről szóló fejezet tárgyalásánál fejlődött ki, mert különösen az eperjesi tanárok erősen követelték, hogy a helyi és kerületi körök között az alapszabálytervezetben feltüntetett viszony szüntetessék meg. Végre abban állapodott meg a közgyűlés, hogy senkit sem kötelez arra, hogy valamely körnek tagja legyen s nem tesz különbséget a helyi és kerületi körök között, hanem csak azt mondja ki, hogy tagot a választmányba csak az olyan kör küldhet, a melynek legalább 20 tagja van. Vita fejlődött ki a tagsági díj felemelését célzó indítvány felett is; de a közgyűlés egyideig még a régebben megszabott 4 frt díjat tartja meg.

Az alapszabály elfogadása után a Kassa város által adott bankettre gyűltek a tanárok. A Schalkház nagyterme egészen megtelt vendégekkel. A szónoklatok árja az ebéd alatt igen megindulván, egyik vendég azt indítványozta, hogy a segélyező-egylet javára minden szólni kívánó 5 frtot fizessen, s ez az indítvány 105 frtot hajtott a kitűzött célra. Ez után a szép adakozás után az állami iskolák megbízott tanárai külön bizalmas értekezletre gyűltek össze, melyen a fizetés-rendezés ügyével foglalkoztak, a többiek pedig a város nevezetesebb régi épületeit tekintették meg.

Július 4-én az 1/2 8 órai vonattal *Jászóra* indultak ki a tanárok, a hol, mint a jászói prépost dúsán ellátott vendégei töltötték el az egész napot. Kár, hogy a kellemetlen idő miatt inkább csak a falak között kellett maradniok s a vidék szépségeiben nem gyönyörkedhettek. Még nagyobb kár, hogy a könyvtár és levélár rendezés alatt lévén, egyiket sem szemlélhették meg. Másnap reggel a választmányi gyűlés után egy pár érdekes felolvasás következett. *Balogh Péter* »A középiskolai tanárkérdésről« tartott előadást, melyben a tanárság érdekében nem tartja helyesnek, hogy a tanárok folytonosan panaszkodjanak és kérjenek, mint azt eddig tevék, mert azt utóljára koldulásnak veszik és szép szerével lerázzák az illetők a nyakukról. Ha azt akarjuk, hogy a tanárságért tegyenek valamit, akkor ne a magunk érdekét állítsuk előtérbe, hanem a középiskolai oktatás érdekét. Ez igazabb, gyümölcsözőbb és magasabb álláspont. Ha megtudjuk győzni a közvéleményt, hogy a mi munkánk többet ér, mint a mennyire jelenleg becsülik, akkor joggal várhatjuk helyzetünk javítását. A tanárhány bajaival bővebben foglalkozott, de azokat ugyanott kereste a hol Häckinger, kinek fejtegetésével lapunkban (19. sz.) bővebben foglalkoztunk. Kiterjeszkedett a felekezeti tanárok fizetés-rendezésére is, indítványozván, hogy a felekezeti és községi tanárok fizetése az országgyűlés által szabályoztassék. Felolvasása általános tetszésben részesült. A »felsőbb leányiskolák tantervéről« *Czigler*, a »tanulmányi kirándulásokról« pedig

Gerevich tartott előadást. Délután a város nevezetesebb iparvállalatait, a gépészeti iskolát és gazdasági intézetet tekintették meg. Szombaton kirándulások voltak.

A *julius 5-én* tartott gyűlés elfogadta a debreceni körnek a tanári nyugdíj-intézetre vonatkozó következő indítványait; 1. A községi és felekezeti intézetektől az államhoz átlépett tanárok előző szolgálata minden újabb díj lefizetése nélkül is nyugdíjra jogosít. 2. Az átlépett tanároknak olyan szolgálati évei is beszámíthatnak, melyeket az országos tanári nyugdíj-intézet kötelékébe be nem lépett iskoláknál töltöttek. 3. Az átlépett tanárok azon szolgálati évei is beszámíthatnak, melyeket szerzetes vagy egyházi rendi tanári minőségben töltöttek. 4. Az átlépett tanároknak beszámíthatnak azok az évei is, melyeket a felekezeti és községi iskolákban működés előtt az államnál töltöttek. 5. A nyugdíj-illetéket megállapító bizottságban az országos tanár-egyesület is képviselve legyen.

A kassai sikerült gyűlés a jelenlevő tanárok legnagyobb részében azt a reményt ébresztette, hogy a dr. Beóthy Zsolt elnökségével új korszak kezdődik meg az egyesület életében s beteges állapotából teljesen fel fog épülni és ezután sokkal erősebben fog fejlődni és a tanügy érdekében munkálkodni.

Buza János.

KÖNYVISMERTETÉS.

Zoványi Jenő' könyvismertetéséhez.

A példabeszéd azt tartja, hogy minden csekély vagy jelentéktelen szó nagy fontosságú, mihelyt nagy úr mondja. Igaz ez a magyar református egyház történetének irodalmát tekintve is. Ha egy falusi lelkipásztor forrásokból napfény-tisztára kideríti, hogy Bassarági Víd János (ki mint sárospataki lelkész és tanár 1575-ben halt meg ápril 7-ikén esteli 9 órakor) nem Balsaráton neveltetett, hanem Bassarág nevű csanádvármegyei községben, arra az a válasz a magasabb helyekről, hogy „mindannak dacára megmaradunk tovább is a Balsarát név mellett, mert azt már megszoktuk.” Ily tapasztalat behatása alatt irtam a »Szabad Egyház« 1886. évi folyama 12-ik számában a következő sorokat: »Az én végzetem az, hogy noha én 1880-ban »A Zarándi Egyházmegye történetében« és 1882-ben »A magyarhoni reformáció bölcselmi történelmé«-ben sok új adatot hoztam elő Bassarági Víd Jánosra, Dévai Bíró Mátyásra, Méliusz Péterre s több más reformátorokra nézve: azoknak egyháztörténeti irodalmunkban semmi kelete nincs.« Most 15 év elfolyásával köszönetet mondok én Zoványi Jenőnek és köszönetet mondok Földvári Lászlónak, midőn amaz általam bizonyított történeti igazságot méltányolják és elfogadják, hogy Szegedi Kis István 1543—1544-ben nem Tasnádon, hanem Csanádon (Tsanádon) reformátorkodott. Ez csak egy igazság a sok közül, melyeket világosságra hoztam, de nem győzők halás köszönetet mondani Zoványinak és Földvárinak, hogy legalább ez egy igazságot is elfogadják. E tettekkel két irányban hatottak: kedvre hangolják a csüggeteg történetírót, és tisztítják egyháztörténelmünk irodalmát a tévedésektől. Engem halára köteleztek magok iránt, de egyháztörténelmi irodalmunk érdekében is forró köszönettel adózom nékik.

Am van még több igazság is, melyeket napvilágra hoztam Szegedi élettörténete tekintetében, nevezetesen, hogy 1547-ben nem Ceglédén, hanem Szegeden refor-

mátorkodott, és továbbá, hogy 1553-ban nem Békésen, hanem Belényesen lelkészkedett és tanított az iskolában, 1542 előtt pedig Lippán tanárkodott. Földvári művének nem lévén én birtokában, ezekre nézve nem szólhatok, annnyival kevésbbé, mert a könyvismertetés sem szól ezekről.

Méliusz debreceni lelkészkedése kezdő évére nézve megjegyzem, hogy az nem 1558, hanem 1547 azaz: ezeröttszáznegyvenhét, a mikor ugyanis Méliusz 32 éves volt már, miután 1515-ben született. Az erre vonatkozó adataimat is előhoztam részint fenti munkámban, részint a »Szabad Egyház« 1886. évfolyamában. Mindazonáltal, mikor Méliusz debreceni lelkész lesz, még ma is mindig csak 22 esztendő, mivel hogy a református történetírók szerint 1536-ban született, de csakis ő szerintők, mert a valóságban az ő általok jelzett 1558-ik évben már 43 éves volt. Ez úttal röviden hozom itt elő azon adatokat, melyek azt bizonyítják, hogy Méliusz Péter 1547-ben kezdette debreceni lelkipásztorságát. Ugyanis Debrecen város legrégibb jegyzőkönyve 1547-ik éven kezdődik és ez évi feljegyzésben Péter és András papok említetnek. (Lásd Révész Imre: Dévai Bíró Mátyás életrajza, Pest, 1863. 58. lap.) Utóbbit Tóth Ferenc Protestáns ekkl. históriája 1808. 36. lap vezetéke nevében is megnevezi, nevezetesen, hogy az *Dézi András*; emerről pedig tudjuk, hogy *Méliusz Péter*, mert 1546-ban a Török Bálint halála után Debrecenbe tért vissza, s ott 1547-ben a Pemflinger Katalin oltalma alatt működött, kinek azon évben történt halála után 1548-ban, mint Balogh Ferenc jelzette, Török János vette oltalmába. (Magyar prot. e. és isk. figyelő. 1881. 441. lap.) Szegedi Gergely reformátor és debreceni lelkész 1557. szeptember 28-án a kassai tanácshoz írott levelében *tiszteltársának* nevezi Méliuszt. Ugyancsak 1557-ből fennmaradt levele van a lőcsei városi levéltárban Méliusznak, melyet ő a Sylvester Theodor választása tárgyában írt oda a tanácsnak. Midőn 1556-ban Wittenbergbe ment ki Méliusz Melánchthonhoz, félévi ott időzés után a debreceniek *visszahívták*, hogy a *Szentháromság-tagadók ellen küzdő hazának segélyére legyen*. Hogy a debreceniek hívták vissza: ez azt igazolja, hogy az ő lelkészök volt; s hogy *vissza hívták*, ez azt bizonyítja, hogy ő tőlök ment Wittenbergbe. Visszahívni csak oda lehet valakit, a hol az azelőtt is működött s csak azoknak, kiknek joguk van hozzá. »Ezt tudva — úgymond Révész Imre a Méliusz halála 300-ados fordulati évnapján tartott beszédében — lehet-e egy könnyen elgondolni azt, hogy a magyarhazának és magyar protestáns egyháznak, a melyben már több tisztesorú reformátori férfiak vívták a tudomány és hit nemes harcát, egy 20—21 éves ösmeretlen ifjúra lett volna oly nagy szükségök, hogy azt Wittenbergből sürgetőleg vissza kelljen hívní?« (Magyar prot. e. és isk. figyelmeztető. 1873. 9. lap.)

A mi a kálvinizmusnak hazánkban keresését illeti, erre nézve is bátor vagyok megjegyzést tenni, annnyival inkább, mert Kanyaró Ferenc az »Unitárius Közlöny« 1895. januári számában a 6-ik lapon azt mondja, hogy 1559-ben keletkeztek a kálvini egyházak hazánkban. Tanilag és gyülekezetekké tömörülve a kálvinizmust és hivat csakis 1549-től fogva kell keresnünk a magyar hazában, midőn az *első toronyi zsinaton a kálvini úrvacsorai nézet mellett nyilatkoztak a Szegedi Kis István elnökele alatt tanácskozott tagok*, s így tíz évvel mégis előbb, mint Kanyaró mondja; azonban egyénileg és szórványosan már 1549. előtt is sok híve volt a kálvinizmusnak hazánkban, kik közé tartozik Kis István, kit Ember Pál a mi hitvallásunkon levőnek mond és idézi, a mit Skaricza Máté annak életéről az 1541. évre ír. »Egyedül

Méliusz Péter vallotta sokáig Brentz véleményét az URva-csora tárgyában s valóban bámulatra méltó elme-tehet-ségéről tanuskodó verseivel és könyvecskéivel leghuzamo-sabbán állván ellent Szegedinek, végre a pálmát neki adta és az örök igazságnak aláírt, miként én nálam az idetartozó erősségeknek és verseknek némely töredékei megvannak. Historia Eccl. Ref. 1728. 99. lap. Mellő-zöm, hogy ez adatot is annak bizonyítására használjam, hogy Meliusz nem 1536-ban született, a mennyiben kép-telenség, hogy egy 5 éves gyermek egy 36 éves tudomá-nyos férfival hittételek felett vitázzék s az ellenvé-leményt gúnyversekkel és könyvecskékkal ostromolja, hanem ebből azt akarom kihozni, hogy 1541-ben Szegedi Kis István már a kálvinizmus híve volt, tehát nem a levegőből kaptam, mikor azt állítottam, hogy Szegedi 1541-óta a helvét, illetőleg kálvini reformáció követője volt. És hogy Szegedi nem elszigetelve állott, mint a kálvini irány híve, hanem kivált Várad s általában a Kőrös-Maros-vidék vele együtt a Kálvinizmus táborába sorakozott már 1549 előtt, ezt a Gönczi György-féle régi Énekeskönyvben levő ily című éneknek: »az Krisztus-beli és az pápai foltos hitről« eme két verséből is ki lehet hozni:

»Nem lön itt e földön Christusnak nyugalma,
Noha mennyen-földön volna birodalma,
De nincs tisztessége, ki őt magasztalja,
Eretnek Pikhárdnak e világ kiáltja «

»Ezerötszázban és ím az negyvennégyben,
Váradon ez kele a káptalan szerben,
A várad papok midőn szégyenségekben
Paráznság miatt voltak fizetésben.

A Pikhárd gúnynev alatt Kálvin, az ő követőivel együtt értetik, miután tudvalevőleg Kálvin Pikárdiából való volt. Eretnek Pikhárdnak tehát az neveztetett, ki a Krisztust magasztalta. Annak fejtegetése már, hogy a Krisztus istenségeért éppen a Kálvin értelmén levő Meliusz és Szegedi Kis István mily hősiiesen küzdöttek, jelenleg nem feladatunk. Az itt elmondott igazságokat egyháztör-ténelmi irodalmunk majd akkor veendő tudomásul, ha nálamnál nagyobb ember fogja azokat felmutatni. De én annak akkor is csak örülni tudok.

Szapáryfalva.

Rácz Károly

lelkipásztor,

a «Szabad Egyház» szerkesztője.

KÜLFÖLD.

Németország egyházi életéből.

Az aacheni törvényszék (a Rajna mellett) junius elején tárgyalta a Mellage-pert, mely egész Németország-ban, sőt az egész művelt világon élénk feltűnést keltett s a megbotránkozás viharát zúdította a kath. szerzetesek viselkedése és erkölcsi ellen. A perre egy rőpirat adott alkalmat, mely 1894 szeptember havában a következő címmel jelent meg: »39 hónapig egészséges lélekkel mint örült bebörtönözve! Mr. Forbes skótsági kath. lelkész élményei a mariabergi Elekreudi-zárdában Aachenben 1891 febr. 18 től — 1894 május 30-ig.« Mellage ügyvéd és hírlapíró hallotta a múlt évben Rheindorf vikariustól, hogy a mariabergi kath. elmeorvosintézetben a betegekkel rosszul bánnak, hogy különösen Forbes skót lelkészt már évek óta fogva tartják, habár szellemileg teljesen egészséges. Mellage erre orvosi vizsgálatot kért Forbes ellen, melynek következtében utóbbi szabadon bocsátatott. Nem sokkal ezután megjelent a fentnevezett rő-

irat. Ebben Mellage azt állítja, hogy a betegeket a zárdában a legkisebb ellenkezésre ütik, a földre tiporják, lábbal tapossák, fojtogatják, az ú. n. »piszkos rekesz«-be dugják, vagy egy zuhanyhelyiségbe viszik, a hol fejjel lefelé a vízbe dugják, úgy hogy szinte megfúlnak stb. Ezenkívül azt is állította, hogy az intézeti orvosok a szerzetesek befolyása alatt állanak s a betegekkel ügyszólván semmit sem törődnek. Az államügyész a rőpiratban említett vádak kipuhatólására vizsgálatot indított, de semmi büntetésre méltót nem talált a zárdában. Erre az intézet vezetői, ez eredménytől elvakítottva, rágalmozási per-indítottak Mellage, Sparre szerkesztő (ki lapjában cikt keket közölt a zárdá ellen) s Warnatsch könyvkereskedő ellen.

A per tárgyalása 14 napig tartott s több mint 100 tanút hallgattak ki. A tanúvallomásokból kitűnt, hogy a rőpiratban felsorolt rossz bánásmód csakugyan mindennapi a zárdában, sőt hogy még sokkal iszonyúbb dolgok történtek, mint Mellage előadta. A zárdában példátlan durvaság és kegyetlenség uralkodott, a mint azt a zuhanybűntetésből is láthatni, melynek többféle alkalmazását sok tanú bizonyította. A betegeket levetkeztették s háttal a vízmedenczébe eresztették és pedig fejjel a víz alá, míg lábait a magasba emelték. Csak midőn buborékok szálltak fel jelölül annak, hogy a megfúlási halál közeledik, emelték ki a fejet ismét a vízből. Hahn Frigyes theologiai hallgató azt vallotta, hogy őt ily módon 10-szer egymás után merítették a vízbe. Más betegeket az udvaron fákhoz kötötték s egész napon ott hagyták őket állani; ismét másokat az izzó kályha s az azt környező védfal közé helyeztek, stb. S mindebben a legbántóbb az volt, hogy a betegekkel úgy bántak, mint foglyokkal. Az elhalt Jansen mariabergi rektor egykor azt a tréfás kérdést intézte Meven borbélyhoz, ki 30 évig viselte tisztét a zárdában: »Mi különbség van az ég s az Elekreudi-zárda közt?« s erre önmaga ezt felelte: »Az égbe nehezen jutni be s az Elekreudi-zárdából nehezen jutni ki.« Még az orvosok elől is szándékosan rejtgették a betegeket. Továbbá megállapították, hogy Mariabergen, hol több mint 600 beteg van elhelyezve, a betegek fölvetelésénél figyelmen kívül hagyják az 1888-iki miniszteri rendeletet, s a vezető orvosok nem specialisták az elmeorvosgyógyászat terén. A tanúvallomások után az orvosi szakértők mondták el véleményüket. Dr. Finkelnburg tanár így nyilatkozott: »Megvallom, hasztalan keresek szavakat, hogy a mariabergi állapotokra nézve, a mint azokat itt az előhozott bizonyítékok előttünk feltárták, a helyes elnevezést megtaláljam. Engem ezek az itt bebizonyított események iszonyattal és undorral töltöttek el. Efféle dolgokat sem Németországban, sem más polgárosult államban nem tartottam volna lehetségesnek.« A vádlottakat végül a törvényszék fölmentette, a lefoglalt rőpiratot visszaadta s egyúttal az Elekreudi-zárda ellen komoly vizsgálatot rendelt el. Mellaget a fölmentés után Aachen polgársága rendkívül meleg és zajos ovációkban részesítette; az összes lapok a legnagyobb felháborodással írtak a szerzetesek brutalitásáról, — csak a klerikális sajtó hallgatott, egy szót nem talált a kegyes testvérek védelmére.

A berlini ev. templomépítő-egyesület legutóbb tartott közgyűlésén báró Mirbach, a császárné főudvarmestere jelentette, hogy egy év leforgása alatt Berlinben és környékén 9 templomot fognak felavatni, melyek közül 6-ot a császárné védnöksége alatt, hármat az egylet támogatásával építenek. E 9 templomban 9910 üléshely lesz s építésük 2,620,000 márkába kerül, ezenkívül 120,000 márkát adtak az építési helyek megszerzésére vagy bővítésére, 7 esetben a szükséges területet ingyen kapták.

Az építési költségekhez hozzájárultak: a főegyház-tanács 3200 márkával, a magistratus 50,000, a fiskus 100,000, a városi közgyűlés 600,000, gazdag gyülekezetek 830,000, a császár, ki azonkívül egy ingyen-telket is adott, egy másikat pedig megvett, 890,000, magánosok 1,250,000 márkával. Kitűnt, hogy egy minden modern igénynek megfelelő templom építése 300,000 márkába kerül. Egyesek aggodalmai alaptalanoknak bizonyultak, mert az új templomok, a mellett hogy magok is mindig telve vannak, mit sem ártottak a régiek látogatottságának. A szónok ezután részletesen szólott a *Vilmos császár-emléktemplom* építéséről. Maga a nyers épület 2,200,000 márkába kerül, a díszes belső berendezésre 93,000 márka van előirányozva, a lelkészlakra 75,000 m., más mellékkiadásokra 70,000 m., úgy hogy az egész templom, 3,275,000 márkába fog kerülni; ebből az összegből április végén már csupán 300,000 márka hiányzott. Megelégedéssel tekintett vissza a szónok arra a tényre, hogy Berlin, mely korábban a templomépítést annyira elhanyagolta, újabban még a vidék templom-szükségletének enyhítéséhez is hozzájárul. Azonban kíváncsi, hogy különösen a munkás-osztálynak Berlinbe való túlságos özönlése, a mi az egész országra nézve káros, törvényileg megakadályoztassék, illetőleg megnehezíttessék, mert különben a templomhiány s ezzel több más veszély újra meg fog újulni.

Ugyancsak Berlinben június 11-én délelőtt leplezték le a *Luther-szobrot* a Neuer Markt nevű téren. Az ünnep harangzúgással és karékkal nyílt meg; a szoborbizottság nevében Schröder tanácsos intézett beszédet Frigyes Lipót herceghez, a ki a császárt képviselte. Ezután a lepel lehullott a szoborról, mire a nagy énekkar a Luther-dalt énekelte. Faber fősuperintendens ünnepi beszéde után a szobrot átadták Berlin városának, mire Frigyes Lipót herceg, Hohenlohe kancellár, a csaknem teljes számban megjelent miniszterek, a hatóságok stb. megtekintették a szobrot, a mely körül a diákegyesületek tagjai állottak díszőrséget.

Az őszzel tartott *württembergi* országos zsinat, melynek tárgyalási jegyzőkönyve most jelent meg 2 kötetben egyebek közt azzal a kérdéssel is foglalkozott, hogy ki gyakorolja a württembergi prot. egyház felett a főkegyúri jogokat arra a kilátásban levő esetre, ha az új uralkodó kath. vallású lesz? A zsinat e tárgyban a következő határozatot hozta: „Ha a király más valláshoz tartozik, mint az ev. vallás, a főkegyúri egyházkormányzás gyakorlása az ev. országos egyházban egy collegiumra száll át, a mely „evangelikus egyházkormány címét” visel. Ez a egyházkormány a következő tagokból áll: 3 ev. vallású titkos tanácsosból, az ev. consistorium elnökéből, az országos zsinat elnökéből s egy fősuperintendensből. Ez a collegium lesz arra hivatva, hogy az ev. országos egyház alkotmányát megőrizze s az egyház javát tehetése szerint előmozdítsa.

Rácz Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Választások.** A debreceni ev. ref. főiskola jogakadémiájában két tanszéket állítottak fel közelébb, hogy ilyen módon az államkormány által követelt 8 tanszékből ott se hiányozzék egy sem. E két tanszék közül az egyikre — váltó kereskedelmi és perrendtartási — Dr. Bartha Béla sárospataki jogtanárt, az „Órállo” felelős szerkesztőjét, a másikra — egyházjog és jogtörténeti tanszék — dr. Kérészy Zoltán, somogy megyei főispáni

titkárt, a sárospataki főiskola volt növendékét, Kérészy István gimn. tanár legidősebb fiát, választotta meg főhóráz az e célra összealkotott vegyes bizottság. A ki csak félig-meddig ismeri is dr. Bartha Bélának sárospataki szereplését mint tanárét, lapszerkesztőét, mint fordítóét, íróét; a ki csak felületesen értesült is arról, hogy mennyit próbált és tett ő itt a társadalmi élet élénkítése, a tanuló ifjúságnak és a művelt közönségnek egymásiránt való felmelegedése végett s hogy szoros tanári kötelességein felül mennyi fárasztó szerepben s küldetésben hagyta magát felhasználtatni, sőt hogy ő — a főiskola becsületeért s a magasabbra törő ifjak javáért — az angol nyelvnek ingyenes tanítására is vállalkozott, stb. stb.: lehetetlen, hogy a legmélyebb sajnálkozással ne gondoljon arra a nagy veszteségre, a mely ennek a sokra hivatott és sokat bíró munkaerőnek eltávozásával éri a sárospataki főiskolát és Sárospatak művelt társadalmát. Mi, a kik nyereségnek tartottuk idejvetelét, szerencsénk itteni működését, a legösszintébb fájdalommal látjuk őt a sárospataki főiskola tanári karából eltávozni s a veszteség teljes átérzésével kívánunk neki a testvér-intézet körében állandóbb és boldogabb hazát! Ifjú s szép reményekre jogosító tisztársának is szívből gratulálunk. — A gicei ev. ref. egyház lelkészévé június hó 23-án meghívás útján egyhangúlag Dusza János hanvai segéd-lelkész; a disznós-horvati egyházba június hó 30-án közfelkiáltással Bodnár István felső-kelecsényi lelkész választott meg. Vajha minden egyház hívei ilyen szép, példás egyértelemmel és egyakarattal választanák lelki-tanítójukat! — A debreceni theol. és jogakadémia közös igazgatója a jövő iskolai évben Sass Béla theol. tanár, a jogakadémia dékánja dr. Kovács Sándor, a theologiai dr. Erdős József lesz.

— **A középiskolai tanárok kassai gyűlésére** a sárospataki főiskola köréből egyedül lapunk társ-szerkesztője, Buza János utazott el. A tátra-füredi gyűlésen arról is szó volt a múlt évben, hogy Sárospatakot bevonja a rendezőség a kirándulási helyek sorába: mi történt ugyan, hogy az érdeklődés egy év leforgása alatt mindkét részről olyan igen nagyon megcsappant?! Régebben az ilyen gyűléseken hivatalosan is képviseltette magát a sárospataki főiskola tanári kara s representationális költség is jutott a küldötteknek. Avagy talán az orsz. reform. tanáregyesületre tartogatjuk erőinket?!

— **Az országos ev. ref. tanár-egyesület alakuló gyűlése** Debrecenben lesz, állítólag augusztus elsején. A meghívók még nem küldettek szét, Sárospatakra legalább még nem érkezett ilyen.

— **Kegyeletes ünnepély a temetőben.** Tóth Kálmánt, a Sárospatakon olyan szomorú hirtelenséggel elhunyt s.-lelkészt, haló poraiban is sokan szerették. Sirhalmanál göröngyeit dúsán borították a sűrűn oda hordott koszorúk és kisebb-nagyob virág-csokrok. Múlt hó 20-ikától csinos vas-rácsoszat és a rácsoszatban fehér-márvány sírkő jelöli a helyet, hol a fiatal s.-lelkész megsíratott porai pihennek. Ehez a fájdalmas jelhez szép számban vonultak ki a még itt lévő diákok, a város különböző osztályú lakosai múlt hó 22-ikén, hogy a vesztés fájdalmától még mindig vérző szülőikkel, testvérekkel és rokonokkal felújítsák a lenn nyugvónak feledhetetlen képét. Ott volt az énekkar is, a mely annak idejében nem búcsúzatott el a szeretett ifjútól és megható szép énekkel nyitotta meg a temetői ünnepélyt. Majd Réz László s.-lelkész, a boldogútnak jó barátja, pályatársa tartott a koszorúkkal borított sírkő és rácsoszat előtt szíve mélyéből fakadó, gonddal frott beszédet, szépen igazolván a szokatlan ünnepélyt és a saját szívének

is fájdalmas zajongását. Az értékes koszorúk között az övé volt a legértékesebb, a leghervadhatatlanabb. Köszív is alig bírhatta volna megindulás nélkül látni azt a mélységes bánatot, a melylyel főként a vigasztalhatatlan édes anyja és nővér odatapadtak a hideg sírkő márvány-lapjához s azt a csendes zokogást, a melylyel a boldogult szülőföldének egyszerű képviselői (férfiak és asszonyok) áldoztak szeretett papjuk fia emlékének, a kinek annyiszor és olyan boldogan csüggyöttek édes beszédű ajkain. A szomorú ünnepélyt az énekkar zárta be a legméltóbban. A távozni induló s.-hidvégi küldöttek egyike nem is állhatta meg, hogy köszönetet ne mondjon egyházuk nevében a szereplőknek és az érdeklődő közönségnek; de még a boldogulthoz is volt néhány búcsú szava, mondván: »Nyugodj, nyugodj apa-helyettesünk!« — Nyugodjék az Urban csendesen!

— **Theologiai magán-tanári vizsga Sárospatakon.** Ez immár a harmadik e helyen. A nagy-enyedi theol. akadémia tanárai kihalván, *Szécsi Ferenc*, felvinci ev. ref. lelkész, ki írásbeli dolgozatát (»A negyedik evangélium tanfogalma«) már Enyedre beadta, a tiszánineni ev. ref. egyházkerület elnökségétől kért és nyert — az illetékes tanári kar tudtával és beleegyezésével — határidőt a theol. magántanári vizsga letehetésére. A szaktanárok itt is elfogadván (mint előbb Enyeden) írásbeli dolgozatát, szóbeli vizsgája június hó 29-én délután tartatott meg, *Fejes István*, mint helyettes elnök, az összes theol. tanárok és az akadémiai igazgató jelenlétében. Vizsgájának főtárgya az új szövetségi tudományok szakcsoportha, melléktárgya pedig az ó-szövetségi irodalom s mindkettőből jelesen képesítettet. Az elnökség örömmel s a tanári kar szíves üdvözléte mellett fejezte ki elismerését a szép eredmény felett s a legjobb reménységgel kívánt az új magántanárnak megérdemelt szerencsét. Munkájának nyomtatásban leendő bemutatása és a törvényben kikötött nyilvános előadás után fog részére a végérvényes bizonyítvány kiállíttatni.

— **Értesítés.** A Magy. Prot. Irod. Társaság t. tagjainak tisztelettel jelentem, hogy a folyó évi július hó 1-én a f. é. közgyűlés által megválasztott titkárnak, nt. *Szöts Farkas* theol. igazgató úrnak (Budapest, IX. pipa u. 23.) és tek. *Bendl Henrich* pénztárnok úrnak (IV. Deákter 4.) a társaság titkári és pénztári hivatalát átadtam, ennél fogva a f. é. július 1-től kezdve a Társaság szellemi ügyeit érdeklő dolgokban méltóztassanak nt. Szöts Farkas úrhoz fordulni, míg a tagsági díjakat meg tek. Bendl Henrich pénztárnok úrhoz küldeni. Budapest, 1895. július 2-án, tisztelettel *Kenessey Béla*,
Prot. Irod. Társ. volt titkára.

— **Józan hangok a leánynevelés javára.** Vác püspökéről szól az ének, a kit sokszor megtámadtak már nyilvánosan is az ő szokatlannak tetsző takarékoságáért s Kassán is többször becsmérelték feltűnő egyszerűségéért, önmegtagadásáért. Ez a fényűzésre nem hajlandó főpap elment — mint a napi lapok írják — a váci apácák vezetése alatt álló polgári leányiskolának egy kézimunka-kiállítására s ott szépen sorba nézett mindent nagy érdeklődéssel és aztán elszörnyűködött. Csupa pompás hímzést, selyem-festést, vert-csipkét, montírozást látott, a mihez nagy kézi ügyesség, finom ízlés, sok gyakorlat, tengernyi idő, de *tenger-pénz is kell*, azonban nem látott kisbaba inget, stoppolt harisnyát stb. A püspök aztán elgondolkozott, hogy mi is annak a polgári leányiskolának a célja? Talán masamódok, hímző-kisasszonyok képzése? Aztán megfélelt a feltett kérdésre *hangosan*, ezt mondván: *Már minek az ilyesmi szegény embernek?* Ezzel a nevelési irányval vetik el az elégedetlenség

csiráját és ez által teremnek meg a társadalmi kérdések; ez polgári-iskola s már a neve is mutatja, hogy milyen legyen; egyszerű és szerény: a milyennek a munkás polgárnak lennie kell. Így a gyermekbe beoltják a fényűzésre való hajlamot. Az ily állapotok nem egészségesek és nem is lehetnek áldásosak sem a hazára, sem az emberiségre. Mi, a kik többször megbotránkoztunk, már a Bécsből hozatott drága fél munkákban, a költséges selyem-hímzésekben s a mindenféle csecsebecsékekkel való üres kérdésben; s mi, a kik hallottunk őszinte vallomásokat ártatlan gyermekek ajkairól a szüle-bolondító schwesterek csalfasága felől: — tisztelettel üdvözljük a protestáló kath. főpapot s kívánjuk, hogy szava ne maradjon kiáltó szó a pusztában.

— **„Köteles helyreigazítás“** cím alatt a »Gömör« nevű, Rimaszombatban megjelenő, előttünk eddig ismeretlen heti lapban leckét tart valamely jámbor írásmagyarázó, a ki a rimaszombati lelkészválasztást jelentő és kísérő megjegyzéseink miatt azt akarja kisütni, hogy a gömői papok iránti tisztességtudáshoz neki különleges s talán kizárólagos talentuma van, a melylyel minket, mint nagymérvű tapintatlanság és ügyetlenkedés, sőt pártos elfogultság rabjait — alaposan megszegyéníthet. Nem irigyeljük t. laptársunk különleges kegyadományát, hanem egyszerűen figyelmeztetjük Hieronymusnak arra az írásmagyarázati axiómájára, a mely így szól: *„A ki az írásokat úgy nem érti, a mint azok valósággal vannak, egest eszik.“* Tessék csak apróra szedni azokat, a miket lapunk 24-száma ama bizonyos alkalomra írt, de tessék csak letenni a dogmatikus írásmagyarázás sárgaszínű pápaszemét is s ki fog derülni, hogy valakinek le kell szállani a bírói székről, — de nem nekünk! Mi az embereknek sem dicséréséből, sem gyalázásából nem élösködünk: ezt tudhatná, ha akarná, a »Köteles helyreigazítás« beküldője vagy sugalmazója, a kin nagyon erőt vehetett »az érdek-szította és táplálta szenvedély«, ha már úgy szeretné a maga bűnét reánk mázolni — »a papok iránti tisztességtudás«-ból, (!) a mely utóbbira nézve azonban mi senki fiától sem fogadhatunk el leckét e földi testben!!

— **A debreceni lelkész-választás** ügyében — mint a »Debr. Prot. Lap« írja — az esperesi hivatal olyan értelmű utasítást intézett a presbyteriumhoz, melynél fogva az egyházközség szavazó tagjainak $\frac{2}{3}$ -os többsége döntsön a lelkész meghívás tárgyában s egyidejűleg elrendelte, hogy az egyházközség a lelkészi állomást július 28-ig okvetlenül töltsse be. És ezért a törvény-magyarázásért immár hónapokon át kellett a választóknak várakozniok. Ugy látszik, hogy a mi egyházi törvényünk is viaszból van, vagy kerületenként változhatik a hely idő és körülmények szerint.

— **Az ev. ref. népiskolai vizsgák Sárospatakon** két fogásból állanak. Egyik az u. n. szigorlat, a mely az egyházmegyei körlátogatók jelenlétében (ezuttal Hubay József keresztúri lelkész és Gérecz Károly sárospataki tanító) szokott megtartatni, a másik az ünnepélyes examen, a nagy közönség kedvéért, rendszerint vasárnapi napon. Az elsőn minden tantárgyból felel mindenki, az utóbbin csak egyből-egyből, de mindenki produkálja magát a közös éneklésben és a vers-szavalásban. Amazon rendszerint a komolyan érdeklődők vannak jelen, itt a szórakozni akarók képezik a többséget. Amaz a tanteremben, ez a templomban foly le. Így van ez körülbelül másutt is, de tanítványokra és tanítókra kevés helyen lehet ez komolyabb természetű, mint Sárospatakon, a hol olyan bőviben vannak a kritikusok. Az ez évi szigorlatok jan. 25., 26. napjain folytak le, most is, mint már

annyiszor igen szép eredménnyel mind a fiú-, mind a leány-iskolákban. Ez utóbbiakban feltűnően sok, általában szép és célszerű volt a kézi munka, a mi igazán külön elismerést érdemel. Ugy itt, mint a 30-án lefolyt examenen szívesen is adózott az elnökség a legteljesebb dícsérettel a szép eredmény fő-fő okozóinak: a tanító-nőknek, valamint a fiúiskola vezetőjének és a katechétának is. A növendékek közt a főgondnok és egyház figyelmességéből s részben a tanítók és tanítónőkéből is, számos apróbb olvasmányt, azok között több szép imakönyvet stb. osztottak ki — az illetőknek határtalan örömére.

— **A theol. alapvizsgák** egyrésze június hó 29 napján folyt le a sárospataki főiskolában. Négy ifjú jelentkezett ez alkalommal, kik közül *Gecse Lajos* mindenből jelesen képesített. Négy ifjú szeptemberre kért s kapott határidőt.

— **Beküldetett.** A „*Protestáns Szemle*“ legutóbbi füzetében *Thury Etele* „*Dragon Gáspár és a körmendi főiskola*“ című tanulmányát közli. Nem tekintve arra, hogy a tanulmány tárgyát képező egyén neve nem *Dragon*, hanem *Dragonus* volt, valamint arra sem, hogy az első oldalon csillag alatt közölt idézetnek kombinációk alapjául szolgáló része nem correctül van magyarra fordítva s tehát esetleg nem vonhatók belőle az illető következtetések: csak arról szeretnénk felvilágosítást nyerni, hogy miután a *Századok* 1889. évi folyamának 215—227. lapjain ez a tanulmány nagyon csekély, irányi különbséggel már közölve volt: mivel indokolható annak most újra kiadása? *Memor.*

— **Kérelem a vidéken élő íróknak s írókhoz!** „*Vidéki költők Albuma*“ cím alatt egy kötetnyi verset szándékozunk vidéken élő íróknak s írók műveiből összeállítani. Célunk az, hogy a vidéki irodalomnak ez irányú termékeit ily úton mutassuk be a nagyközönségnek. Célunk, hogy a közönség meggyőződjék felőle, miszerint ma már a vidék irodalma is oly fokon áll, a melyet érdemes figyelemre méltatni. Ebbeli vállalkozásunk életre valóságát, jobban mondva időszerűségét talán semmivel se igazolhatnánk eklatánsabban, mintha fölemlítjük, hogy *Rákossy Jenő* úr, a budapesti hírlapírók „*Otthon*“-ának elnöke s a fővárosi írói világ egyik kitűnőisége, e tárgyban hozzá intézett sorainkra szíves volt — többek között — ily feleletet adni: „Ha tudnánk oly összeköttetést, oly kapcsolatot létesíteni a vidéki írók között, a mi által lehetséges lenne p. o. évről-évre valamely Almanachot, valamely évkönyvet kiadni, a mely a vidéki sajtóról és irodalomról tájékoztatást nyújtana s a mellett egy oly antológiát, minőt jelenleg terveznek: azt szerencsés gondolatnak tartanám.“ Nekünk egyelőre — tekintve a kezdet nehézségeit s az ezzel járó anyagi áldozatokat — csupán egy antológia-szerű verskötet összeállítása levén célunk: tisztelettel bátorkodunk felkérni mindazon vidéki írókat s írókat, kik vállalkozásunkat *szellemi dolgozataikkal* támogatni óhajtják: legyenek szívesek akár eddig megjelent, akár most irandó verses dolgozataik javarészből 2—3 darabot rendelkezésünkre bocsátani; kérvén becses soraikat *alul-írottak bármelyikének nevére címezve Kassa* (városház) *lehetőleg ez év július 20 ikáig* beküldeni. Azon hitben levén, hogy a vidéki irodalomnak ezzel némi szolgálatot teszünk: legyen szabad azon reményünknek adni kifejezést, hogy vállalatunkat minél többen fogják támogatni. Még csak azt jegyezzük meg, hogy a kötet Karácsonyi, vagy Újév körül fog megjelenni, s árát az annak idején kibocsátandó „előfizetési felhívás“-ban fogjuk tudatni.

Kassán, 1895. június 12-én. Tisztelettel maradtunk *Kovács Zsigmond*, *Sárosi Árpád*, mint a „*Vidéki költők Albuma*“ szerkesztői. — E kérelmet szívesen ajánljuk a költészetet is szerencsésen művelő olvasóink és munkatársaink figyelmébe. Kassa jelentékeny irodalmi központ volt olykor-olykor a multban, még a szépirodalom terén is: van tehát a buzgólkodóknak bizonyos hagyományos joguk is az ilyen nemes vállalkozásra. *Szerk.*

— **A sárospataki állami tanító-képzőben** a vizsgálatok a mult hó végével befejeztettek, és pedig, mint az alábbiakból kiszámítható, általános jó eredménnyel. Az intézetbe év elején 71 növendék iratkozott, évközben eltávozott 3, az iskolai évet tehát 68 növendék fejezte be (46 ev. ref.) Kitűnő 2, jeles 21, jó 32, elég 6, javítóra 8, ismétlésre 3 utasított. Magánvizsgálatot tett 5 tanuló: 3 jó, 1 elég, 1 javító. Tanítóképesítő vizsgát 19 jelölt tett (12 ev. ref.) 3 jeles, 14 jó, 2 elégséges oklevelet nyert. Kántori vizsgát tett 6 jelölt (5 ev. ref.) A képesített tanítók közül 9 már rendes tanítói állásról jött vizsgára, ellenben a IV évet most végzett 13 (7 ev. ref.) növendék közül 10 bocsátottatott képesítőre (5 ev. ref.) Egyházkerületünk tehát nyert 5 okleveles tanítót (2 kántorságra is képesített) s hogy ezek mindegyikének már állása van, említenünk is fölösleges.

— **A t. olvasóhoz.** A második félév megkezdődvén, bizalommal kérjük mindazokat, a kik lapunkat a prot. érdekek szempontjából szükségesnek tartják: szíveskedjenek előfizetéseiket mielebb megújítani, illetőleg hátralékaikat kiegyenlíteni s a címökre küldött postai megbízást elfogadni, kiváltani. Irodalmi körünk nincs abban a boldog helyzetben, hogy bőséges ráfizetésekkel szolgálja azokat a nagy célokat, a melyekért lapját megindította s fentartani komoly kötelességének ismeri. Az előfizetési pénzek Pásztor Sámuel pénztárnok címére legcélszerűbben postautalványon küldendők.

A „Sárospataki Lapok“ kiadóhivatala.

Pályázat tanári állomásra.

A miskolci ev. ref. főgimnáziumnál a f. é. szept. hó 1-étől újonnan rendszerezendő vallástanári állásra ezennel pályázat hirdetik.

Kötelessége lesz az ev. ref. vallású tanulók valóságos oktatása mind a nyolc osztályban a megszabott tanterv és óraszám szerint; a növendékek templomba kísérése, úrvacsorához előkészítése, téiben iskolai isteni tisztelet és iskolai ünnepélyek alkalmával egyházi szónoklatok tartása.

Az állás jelenleg ideiglenes és évi fizetése 800 frt lesz, végleges megerősítése az állammal kötendő szerződés életbelépte után történik meg, a midőn, ha az illető tanár állásának teljesen megfelel, fizetése 1200 frtra emeltetik fel.

Pályázók életkorukat, képesítettségüket igazoló okmányaikat f. é. augusztus 1-ére aláírott főgondnokhoz küldjék be.

Miskolcon, 1895 június 30-án.

Mikuleczky István,

ev. ref. egyházi főgondnok.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.**

Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola bettivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Égész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Az esperesi látogatásról.« *Andrács Kálmán.* — »Keresük az igazságot.« *Optimista.* — »Egy itt felejtett pap a közép-
korból.« *Hézsér Emil.* — »Szomorú és sokat beszélő számok.« *Dr. Tüdös István.* — »Vegyes közlemények.« —
»Pályázatok«

Az esperesi látogatásról.

Tek. Ujfalussy Béla tanácsbíró úr szíves figyelmébe ajánlva.

A „Sárospataki Lapok“ hitele és olvasó közönsége iránti köteles tisztelet, erkölcsi köteleességemmé teszi, hogy a 25-ik számban megjelent, „Több igazságot“ című cikkre válaszolva, bővebben kifejtsem gondolataimat az esperesi látogatásról.

Mindenek előtt legyen szabad, egész tisztelettel arra kérem Ujfalussy Béla tanácsbíró urat, hogy keresztyén érzületünk és műveltségünkől kifolyólag hagyjuk másoknak a személyeskedő gyanúsításokat. A szív és lélek fenekén rejtőző szándékot csak a mindentudó Isten bírálhatja el.

Ha valamely cikk tartalmának megítélésénél abból indulunk ki, hogy miféle szándéka lehetett a cikk írójának, akkor a dolgot üjtük agyon.

Teljes nyugodt lelkiismerettel merem kérdezni bárkitől, ki az én felszólalásomat nyugodtan átolvasta, hogy ugyan melyik részében, sorában, vagy csak egy szavában mondtam olyat, a melyből kitűnik, hogy „nem az egyházlátogatás körüli hiányok javítását, hanem a f.-szabolcsi egyházmegye jelen kormányzatának, tisztikarának, különösen tanácsbíróinak pellengére állítását s nyilvánosság előtti meghurcolását célozták.“

Ujfalussy Béla tanácsbíró úr maga beismeri „e kétségkívül igen fontos egyházi közigazgatási funkció kíváncsú és üdvös javítását.“

„Elismerem én — így szól cikke végén — hogy a látogatási intézményt javításokkal hasznosabbá, üdvösebbé tehetjük s kell is tennünk; elismerem, miszerint hozhatunk s kell is hoznunk oly intézkedéseket, melyekkel a látogatóság iránti tisztelet s annak tekintélye nagyobbíttassék“; tehát tegyünk félre minden kicsinyes mellékleteket s szóljunk csak a tárgyról, egész jóakarattal.

Hogy a felsőszabolcsi egyházmegyében az esperesi látogatás sem nem törvényszerű, sem nem eredményes: ezt ismételve állítom s tényekkel is erősítem alább. S a miket e tárgyban a lap 20-ik számában megírtam, azok valóságaért a teljes felelősséget elvállalom. Említett gyűlésen ott voltam, láttam és hallottam, úgy a mint leírtam. Kiegészítem a következőkkel. Az ibrányi egyház bajairól referált az illető jegyző úr s már hatá-

rozati javaslatát is elolvasta, midőn felállt Rácz Gyula halászi lelkész, mint a küldöttség egyházi tagja s figyelmébe ajánlotta közgyűlésnek, hogy van a munkálatban egy igen fontos dolog, az nevezetesen, hogy az ibrányi egyház régi bajainak egyik alap-oka a látogatóság felületes egyházvizsgálata, a mely dologban okvetlenül intézkedni kell, s utasítani a látogatóságokat, hogy tüzetesen nézzenek utánna az egyházi élet minden tényezőjének. Erre felelt Görömbei Péter tanácsbíró úr, erélyesen visszautasítván a talán személyére vonatkozó gyanúsítást, miután ő, mint többszöri egyházlátogató és küldöttségi tag is, kötelességében lelkiismeretesen eljár (itt felállt Rácz Gyula s bocsánatkéréssel kijelenté, hogy senkit nem gyanúsított, személyt nem említett, csak az ibrányi presbitérium véleményét és saját tapasztalatait adta elő); azt hiszi, hogy többi látogató-társai is megtették kötelességüket; de azt hangsúlyozza, hogy a látogatóság nem nyomozó törvényszék s ha az egyházak elhallgatnak valamely bajukat, ezért a látogatóság nem felelős stb. Ezen nézetet elfogadták, helyeselték a többi tanácsbíró urak, a mely után Szikszai András ibrányi lelkész, egyháztanácsa nézetét véde, kérte e tárgyra a közgyűlés komoly figyelmét; azonban több oldalról történt közbeszólások után a vita be lett zárva azon kijelentéssel, hogy a látogatóság megtette kötelességét, e tekintetben utasításra nincs szükség, a mely egyházban nagyobb bajok vannak, az esperes külön utasításban mindenkor felhívja azokra az illető látogató figyelmét.

Megtörténhetik, hogy e dologról nem szól a jegyzőkönyv. Ha nem érdemes rá, ám legyen. De ismételve egész tisztelettel kérem Ujfalussy Béla tanácsbíró urat: ne méltóztassák úgy feltüntetni a dolgot, mintha az én szándékom nevetlen személyeskedés, az olvasó közönség félrevezetése s tanácsbíró karunk pellengérré állítása lett volna, oly dolgot tulajdonítván közgyűlésünknek, mely dolog meg nem történt, hogy szinte rá illik a gúnyos példaszó: de strigis stb.

Igenis, megtörtént, úgy történt, még ha a jegyzőkönyvben egy betűcske sem lesz róla!

S hogy leírtam s felhívtam rá a figyelmet, ez tisztán az ügy érdekében történt. Mert a hogy most van, erről a tanácsbíró úr maga is beisméri, hogy nem jól van. Bizonyítsunk tényekkel.

Legyen bizonyíték az ibrányi egyház csupán.

Vegyük elő az egyházi törvénykönyvet s olvassuk, akár a régebbi 132—134. §§-okat, akár az újabb törvénykönyv 163—165. §§-ait: „köteles az esperes évenként egy maga mellé vett lelkészszel, esetleg az egyházmegyei gondnok vagy világi tanácsbíróval, minden egyházat meglátogatni stb. stb.

„Az esperesi látogatás gondoskodása és figyelme kiterjed a körülmények kívánatahoz képest, az anya-, leány-, társ- és fiókegyházakban: a., b., c., d., e. pontokban leírtakra.

„Mindezekre vonatkozólag az egyházlátogatás jegyzőkönyveit az egyházmegyei közgyűlés elé terjeszti.”

S most állítsuk e mérték alá az ibrányi egyház dolgait.

A paplak leég 1876 vagy 77-ben. S az egyház, hogy az öreg paptól szabaduljon, nem épít parókiát egy tizedig. De hagyjuk ezt. Végre a parókia felépül 1885 végén, kivételéből, *amely kivételek mai napig sincsenek tisztában. A legutolsó küldöttség is e tárgyban működött, melyre vonatkozólag így szól a küldöttségi jegyzőkönyv:*

„Küldöttség által azon kérdés tetetett fel, hogy, tekintettel arra, miszerint a Lónyai-alapból felvett 400 forint mint kegyes alapítványi összegnek, hiányoznia nem lehet s az nevezett alapítványra teljes összegben befizetendő: miként látna presbitérium a még hiányzó 60 forint pótlását s esetleg a behajtás után fenmaradandó összeg befizetését teljesíthetőnek? Erre nézve elhatározatott, hogy miután a felelősséget senkire kimondani nem lehet, mert az meg nem állapítható; de a paplak-építésből eredő zavar oka az is, hogy az évi egyházlátogatóság a szigorú ellenőrzést elmulasztotta, nevezett számadást soha felül nem vizsgálta, a hanyagságért senki sem vonatott kérdőre stb. stb.

Tehát építkeznek harmadfél ezer forintig kivételből, az egész pénzkezelést magához ragadja egy hatalmaskodó presbiter, kivel szemben a testben-léleken tönkrement lelkész tehetetlen; ki sohase számol a pénzkezelésről; ki elkölt alapítványi pénzeket s ezt az egész manipulációt a látogatóság soha át nem nézi, s még 1895-ben is arról tanácskoznak, hogyan tisztázzák ki!!

Mit is irtam én felszólalásomban?

„Aki ismerős az egyházi helyi közigazgatás aprócsapró ügyeivel, annak nem kell sokat magyarázni, hogy sokszor akad egyik-másik egyházban, akár a presbitereknek, akár a lelkésznek takargatni valója.”

Ilyen takargatni való volt Ibrányban az építkezés pénzkezelése!!...

1888 áprilisi egyházmegyei gyűlés 66. szám alatt bejelenti Szabolcsvármegye alispánja, hogy az ibrányi egyház javára egy alapítvány tetetett néhai Szabó József emlékére. „Utasítatik az egyházi előjáróság, hogy a látogatóság elé évenként számadást terjesszen.”

Erre vonatkozólag, 1889. január 18-ról, így szól az esperesi aláírás: „Láttamoztatik azon meghagyással, hogy e kegyes alapítvány kiadásairól jövőre rendszeres számadás terjesztendő a szabályszerű látogatóság elé.”

S mi lett e meghagyás foganatja?

A legközelebbi látogatósági aláírás 1893. május 30-ról szól és pedig mindenmegjegyzés nélkül, dacára, hogy egy küldöttség 1891. október 30-ról ezt írja alá: „Hogy ez a számadás ezután rendesebben ne így, iv papirosokon vezetessék, ezen az alapítványt kezelő bizottság utasítatik, elrendeltetvén, hogy számára rendes számadási könyv vásároltassék.”

E tárgyban aztán, jelenlegi lelkész összeszedetvén, amit talált, 1894-ben rendes könyvet készített s úgy vezet.

Boldogult Lónyai Menyhért bizonyos földalapítványt tett, iskolai célra. Ez ügy végre is, egyességgel lett beszüntetve, kitisztázni úgy sem lehetvén. Az iskolára sürgős szükség volt. A templom is, a torony is, közbiztonsági szempontból tűrhetetlen állapotban. Ez okból, az 1889. áprilisi egyházmegyei gyűlés 52. sz. a. sürgősen utasítja az előjáróságot az építkezés, illetőleg javítás megtételére, s már ugyanazon év szeptemberében tartott gyűlésben, 23. sz. a. jelenti esperes, hogy az új iskola költségvetését jóváhagyta, azon utasítással, hogy szeptember közepére az építkezést befejezzék.

Meg sem kezdték biz azt, míg új lelkész nem jött Ibrányba.

1881. október 28-án kelt esperesi körlevél „múlhatlanul minden egyház levéltára és számadása” vezetésére célszerű könyveket rendel.

Az ibrányi egyház számadását hol elkészítik, hol nem. 1886—1891-ig a bevételeket egy nagy könyv eljén vezetik, sehol presbitéri megerősítés látogatósági aláírás, megjegyzés, vagy utasítás. A kiadási tételek hátul vezetettek, egyfolytában évről-évre.

1891. október 30-ig működött küldöttség siralmas képet tár fel az egyház állapotáról. Az anyakönyvek is a legnagyobb rendetlenségben vannak. Ennek folytán az 1892. május 1. egyházmegyei gyűlés 31. szám alatt, többek között, az építető és számadást vezető gondnok ellen a bűnvádi eljárás megindítását sürgősen elhatározza.

E sürgős határozat azonban papíron maradt, mert az 1894. szeptemberi gyűlés 53. száma alatt újra küldöttség menesztetik Ibrányba az építési zavarok és Lónyay-alap tisztázása céljából s fájdalom, e tárgyban legközelebbi gyűlésünk sem végezett.

A látogatóság a presbitéri gyűlés jegyzőkönyveit évenként aláírja. A törvény értelmében, át kellene vizsgálnia. Az ibrányi egyház presbitéri jegyzőkönyvei, az ő nyomorúságos életöknek kiáltó bizonyosságai. Csak egy tekintet e jegyzőkönyvekbe, s lehetetlen, hogy a látogatóság rá ne jöjjön oly dolgok nyitjára, melyek megoldása végett — éveken át húzódván — annyi hiábavaló fáradság történt már.

A többek között, a jelenlegi papnak még most sincs díjlevele, holott beköltöznie sem lett volna szabad addig, míg törvényes díjlevél nincs kezében.

A presbitéri jegyzőkönyvből megtudjuk aztán, hogy a régi öreg pap idejében, az egyház fizette a papi földék ártéri adóját. Utódja előzetesen egyezsége lépett az egyházzal s megválasztása esetére az ártéri adó fizetését megígérte. Ennek tudomására jutván jelenlegi lelkész, egész helyesen és törvényesen, vonakodik az ártéri adó fizetésétől, sürgeti a törvényes díjlevél megkésztését. De az ártéri adó évről-évre fizetetlenül marad és halmozódik.

De legyen elég az ibrányi egyházból.

S most felkérem a szíves olvasót, gondolja el tárgyilagosan a leírt tényeket, s állapítsa meg ítéletét arra nézve, hogy — *ily eredmények után* — *megfelelt-e a látogatóság törvénytábla kötelmeinek?*

Egy dolgot nem akarok elhallgatni; kijelentem, hogy az ibrányi egyházban éveken át, egy testben-léleken megromlott lelkész működött s az egyszerű, földműves presbitériumban az önző rossz akarat, temérdek visszavonás magvát hinté el.

De hát a fensőbb hatósági erő és bölcsesség épen az ilyen gyalogságok s azokból eredő testi-lelki károk ellensúlyozójaúl állítottatott fel, polgári téren is, egyházi téren is. Ha minden gyülekezetünk, fejében és tagjaiban a Krisztus lelkétől vezetettnek, úgy semmi szükség sem volna fensőbb hatóságokra!

S ha már az igen tisztelt tanácsbíró úr is *elismeri*, hogy a látogatási intézményt javításokkal, hasznosabbá, üdvösebbé tehetjük s kell is tennünk: gondolkodjunk minden személyi vonatkozásoktól eltekintve, e javítási módokról.

Mindenek előtt hajoljunk meg a tények logikája előtt.

Ibrány nem áll magában.* A látogatás eljárása mindenütt ugyanaz. Eredményei is ugyanazok.

Ne keressünk okot személyekben, nézzük a lehetőséget.

Maga, az igen tisztelt tanácsbíró úr így nyilatkozik: „Az a vizitáló tanácsbíró 2—3 hetet tölt el utazással, saját lovával és cselédjével, eltölti az időt a közügyért. Ha e 2—3 hét alatt pénzért szántat, vagy fuvaroztat: az egyházaktól bevett napi díjknál nagyobb összegeket keres! Egy pár heti idő töltésért, törődésért, fáradságaért, alig marad egyéb haszna, mint az, hogy ez idő alatt nem a saját, de paptársai kenyerét eszi.”

Vonjuk le a logikát.

Az egyházlátogatás törvényes formájában alapos, beható, körültekintő vizsgálatot (és távolról sem kémkedést vagy titkos rendőri funkciót!) kíván. Lehetetlen komoly számba venni az oly látogatást, mely egy nap 2—3 egyházon átfut, és pedig hétköznap, vasárnap egyaránt. S az egyházi és iskolai ügyek beható vizsgálata, bizony nem kellemes szórakozás, hanem lelket-testet fárasztó munka. Még a hol rendes mederben folynak is a dolgok.

A tények beszélnek arról, hogy ily nagy egyházmegyében (87 anya, 2 társ, 26 leány- és fiók-egyház, 66 ezer lélekkel) öt tanácsbíró, egy ezerfelé elfoglalt esperessel, nem teheti (kivánni is képtelenség), hogy az esperesi látogatást a legkisebb részletre is kiható pontossággal s kívánt eredménnyel hajtsa végre.

Ha valahol, itt kell érvényesíteni a munka-megosztást. Felhasználni minden nemes erőt egymás buzdítására, útbaigazítására. Mert én tapasztalati tények alapján tudom és állítom, hogy gyülekezeti életünkben sok hiányosság van, melyeket a tapintatos és gyors egyház-kormányzat nagyrésztben megszüntethetne.

Első kötelességünk volna tehát a kormányzat kerekeit összebb vonni, hogy a felügyelet behatóbb, gyorsabb lehessen. Ha nem tetszik az éppen nem kálvinista színezetű alesperesség, hát adjunk neki más nevet. Ambátor a püspökség sem éppen kálvinista színezetű, mégis milyen szépen belenyugodtunk!

A második fő és lényeges dolog volna, szerintem, hogy az esperesi látogatásnál mindig jelen volna a világi tag is.

Az igen tisztelt tanácsbíró úr maga mondja, hogy ha csak körülményei engedik, minden évben résztvesz néhány egyház meglátogatásában. Ismerem, tudom egyházas buzgóságát, igaz keresztyéni műveltségét, melyből folyólag tisztán látja, hogy társadalmi életünk valódi előhaladásának egyik legfőbb faktora azon erkölcsi erő, mely a vallásos élet talajából táplálkozik s éppen ezért tevékenyen közreműködik ama talaj javításában. De ha önmaga beismeri, hogy *nincs meg a lehetőség* arra, hogy egész munkát végezzen e téren, többi világi tanácsbíró társaival együtt: nem önként következik-e, hogy a lehetőséget megtalálni iparkodjunk?!

* Fájdalom, de nem! Tudunk egyházközségeket, a melyek pusztulás szélére jutottak a lágy ellenőrzés miatt, sőt arról is van tudomásunk, hogy egy bizonyos egyházmegyének egész özvegy-árvatári alapja elveszett, mert igen bízott a canonica visitatio a kezelő főúrban s még jobban félt pedig annak feleségétől. Az egyházlátogatásról méltó és szükség beszélni, eszmét cserélni, de „*sine ira et studio*” Néha a vihar is jótékony.

Szerk.

A világi rész közreműködése különösebben két szempontból felette fontos.

Egyik, hogy megismerjük a mi gyülekezeti életünket s a ráható különféle tényezőket. Mert a gyülekezetek valódi élete csak a gyülekezetekben ismerhető meg és nem a gyűléseken vagy értekezleteken.

A másik, hogy ellenőrizzék a lelkeszi működést s arra buzdítólag hassanak.

Mert nem tartózkodom kimondani, hogy lelkeszi működésünk felette fogyatékos. Ha csak azt vesszük is, ami a *zsinati* törvényben elő van írva... hát még ha azt vesszük, ami az *evangéliumi* törvényben elő van írva!

S ha még a nagy apostol sem szégyelte bevallani, hogy a gyülekezet hitéből hitet merített, bizony ránk is férne egy kis buzdító parázs! S aztán paptársunktól, ha még esperes is, zokon vennők talán „a titkos rendőri funkciót”, míg egy-egy buzgó világi tag, a milyen éppen Ujfalussy Béla tanácsbíró úr is, lelkesítőleg, erősítőleg hatna ránk.

Nemcsak reánk pedig, hanem a gyülekezeti tagokra, főként az egyháztanács tagjaira.

Most jön a próba, a nagy próba! Protestáns egyházunkat, mely bizonyára nem csupán néhány száz papot eltartó intézmény — egyedül a benne, illetőleg tagjaiban levő valláserkölcsei erő tarthatja össze gyülekezetekké. Az esperesi látogatásra legfontosabb munka vár. S az esperesi látogatásból világi tanácsbíráinknak nem szabadna elmaradni. Hiszen legelső sorban a vagyonos osztály érdeke a valláserkölcsei élet ápolása!

De legyen vége. Talán más helyen majd leírom még, milyennek óhajtanám én az esperesi látogatást. Amire ugyan azt mondta egy okos barátom, hogy még nem is a jövő század zenéje!...

De hátha!!...

Andrásy Kálmán.

Keressük az igazságot.

El voltam készülve arra, hogy az egyházlátogatásról írott cikkeimet sokan fogják személyes célzatúnak tekinteni. Ismerem társadalmunkat s tudom, hogy a legnagyobb mértékben közérdekű felszólalásokban is személyes vonatkozásokat keresünk s ha nem volnának benne, azon is segítünk: egyszerűen belemagyarázzuk. Arra azonban nem gondoltam, hogy éppen Ujfalussy úr fogja erre a térre telni a felvetett igen fontos kérdést. Megvallom: én öt hírből egészen másként ismerem; azért ily irányú felszólalása kellemetlenül érintett. Nem magamért, mert én ennél a fontos kérdésnél csekély személy vagyok, és semmit nem aggodom miatta, ha csekélységem egy avagy más kérdésben tévedvén, a vitából nem diadalmasan, hanem talán legyőzve kerülök ki. Fő dolog előttem, hogy a vitából a közjónak haszna legyen. Fájdalom azonban, Ujfalussy úr ez első felszólalásából nem sok jórt emlélek végeredményképpen a közügyre nézve.

Ujfalussy úr több igazságot akar, mint amennyit mi mondtunk. És valóban, ha csak annyi (t. i. semmi) igazat mondtunk, amennyit sorainkból ő kiolvasott: akkor egész lélekkel óhajtanunk kell, hogy több igazság legyen.

Senkinek nem engedem magamat túlszárnyalni a közjóért fáradó emberek iránt való tiszteletben. Ily tisztelettel adózom sok jelességéről, de kivált egyházas buzgóságáról ismert, cikkíró tanácsbíró úrnak is; ebből magyarázható meg, hogy sorainak elolvasása után ko-

molyan kezdtem afelett gondolkozni, hogy mi, bizonyosan valami subjektív indulat által elvakítva, csakugyan gonoszul szólottunk, mert másképp meg nem magyarázható ez első válasz oly pártatlan, igazságos férfiútól, mint Ujfaluassy úr. Figyelmesen elolvassván azonban, megtámadott cikkeinket s az azokra kapott választ, lehetetlen beismernem, hogy a mi célunk oly kicsinyes, sőt alávaló lett volna, aminőnek ő állítja. Azt sem ismerhetem el ennél fogva, hogy sorainkból hiányzanék az igazság. Kérem azért a közjó érdekében nevezett cikkíró: szíveskedjék válaszatit figyelemre méltatni s abból valami igazat is kikeresni.

Ujfaluassy úr cikkének kiindulási pontja hibás, amidőn egyenesen felteszi, hogy mi felszólalásunkkal nem az egyházlátogatás körüli hiányok javítását, hanem a felső-szabolcsi egyházmegye tanácsbíróinak pellengérre állítását s nyilvánosság előtti meghurcolását céloztuk. Természetesen ily proposícióból a levont következtetések, további feltevések s vastag gyanúsítások könnyen kimagyarázhatók. Részemről elégnék tartanám e feltevést egyszerűen visszaütasítani; de képes vagyok ennek lehetetlenségét is bebizonyítani. Eltekintve attól, hogy szerény soraimban a felső-szabolcsi vagy bármely egyházmegye egyetlen szóval megnevezve, éppen a kérdés független megvitatása céljából, nincs; eltekintve attól, hogy én nevezett egyházmegye összes tanácsbíróinak látogatás alkalmával gyakorlani szokott tevékenységét nem is ismerem; csupán annak kijelentésére szorítkozom, hogy részemről a közügyeket személyekkel összezávarni vagy felcserélni nem szoktam soha; s most is, minden egyéb szándékom lehetett, csak az nem, hogy valamely egyházmegye tanácsbírói karát meghurcoljam. És itt ki kell igazítanom azon feltevést is, mintha talán az emberektől való félelem, vagy más mellékes célokból írtam volna cikkem alá álnevet. Ezt egyedül amiatt tettem, hogy egyik egyházmegye se tekintse a felvetett kérdést saját ügyének; jobban mondvá mindegyik a saját legfontosabb ügyének tekintse azt. Ha ily feltevésekkel írja meg cikkét Ujfaluassy úr, én hiszem, hogy más színe és iránya lett volna felszólalásának.

Áttérve ezek után a részletekre: én elhiszem, hogy az az állítólag kompromittáló (nézetem szerint csak téves) határozat, amelyre Andrassy Kálmán hivatkozik, melyet ő meghozottnak, Ujfaluassy úr ellenben meg nem hozottnak s nem létezőnek állít: én elhiszem, hogy ez a jegyzőkönyvben nem fog megjelenni, mert tudomásom szerint az az elviekérdés csak alkalmilag, más ügygyel kapcsolatban merült fel; de azt ismét az érdekelt küldöttségi tagtól tudom, hogy a másik ügygyel kapcsolatban ez a kérdés vitát okozott s a gyűlésen oly értelmű megállapodás történt. S ha ez így van, az igazság érdekében talán mégis jó lett volna elismerni s megemlíteni. Mert Ujfaluassy úr állítása szerint, Andrassy a közönség előtt hazugnak tűnhetik fel, pedig a felől nyugodt lehet mind Ujfaluassy úr, mind a félrevezettetni szándékolt közönség, hogy Andrassy valótlanosságokat nem szokott állítani.

Épp ily erős alapon állanak egyéb cáfolatok és vádak is. Az egyházmegyei gyűlések lefolyását ezúttal mellőzöm. Ha Ujfaluassy úr meg van velők elégedve, én nem vagyok. Ha ő azt állítja, hogy ott nézetét mindenki függetlenül, szabadon előadhatja, ám kívánom, hogy e tekintetben neki teljesen igaza legyen. De nem hallgathatom el azt, hogy én tudok eseteket, hallottam panaszokat, egyik-másik egyházmegyében élő paptársaimtól, melyek oda jönnek ki, hogy a felszólaló nagyon is vigyázzon, nehogy az előlülökkel ellenkező véleménye legyen, mert vannak előlülök, kik minden ellenkező véleményt saját személyök ellen irányzott támadásnak

minősítenek, pedig „tetszeni avagy nem tetszeni Caesar-nak“ a kis embereknek ez mindig fontos dolog volt, és hiszem, hogy még sokáig az is lesz.

Ami azt a sokat hánytorgatott és sokképpen variált üzérkedést illeti: sajnálom, hogy tulságos igazságszeretete itt is valótlanosságokba ragadta cikkíró. Én e pontra vonatkozólag ezeket mondtam: „kerüljük egyházmegyei hivatalainknál az üzérkedést; ne tegyünk egyházainkért minden lépést drága pénzért, akár van haszna járaskelésünknek, akár nincs.“ Ujfaluassy úr ezeket így fordítja át: „Optimista túlcitálja Andrassyt, ő egyenesen üzérkedéssel vádolja az egyházmegye tisztviselőit, kik nem tesznek egyebet, mint azt, hogy az egyházak lelkeszeinél egy jó ebédet vagy vacsorát jó ízűen elfogyasztva, az időt kellemes szórakozással eltöltve, egyház-iskola ügyeit felületesen átnézve, a napi díjakat felveszik, a fárado és fizető néptől egy nagy summa pénzt elemelnek“ stb. Ugy vélem Ujfaluassy úr is nyilván átlátja a két idézet közti különbséget; de hogy e felől annál biztosabb legyek, imé megmagyarázom a kettő közti nagy közbevettetést. Először is soraimban senki és semmi egyházmegye tisztviselői üzérkedéssel vádolva nincsenek; hogy jó ebédet vagy vacsorát jó ízűen fogyasztanak-e el, arról sem tudok semmit; hogy kellemesen töltik-e idejüket? ezt elhiszem, de nem állítom; mert előttem legalább nem kellemes dolog az egyházak belső bajainak — pedig vannak ilyenek — beható vizsgálata, hanem kellemetlen kötelesség; de mert kötelesség, alaposan, lelkiismeretesen végzendő. Ki is fejeztem határozottan, hogy „amely látogató így végzi kötelességét: az méltó a munkadíjra.“ Ezen állításomat fentartom, sőt hangsúlyozom, de fentartom azt is, hogy amelyik szórakozásnak tekinti főképp a vizitációt: az nem érdemel napi díjat. Vagy azt hirdessük talán, hogy nincsenek és nem voltak ilyenek? Ha önmagunkat és egyházainkat akarjuk megcsalni, vagy ha mindenkinek tetszeni kívánunk: ám ezt is megtehetjük; de nem értem, miért neheztel érte Ujfaluassy úr, hogy én ezt cselekedni nem tudom? Ahol hibát, fogyatkozást látok, rámutatok, abban a jóleső reményben, hogy a közjónak szolgálak vele. S engem ettől, a lelkeszi hivatalommal együtt járó kötelességem teljesítésétől, nem fog visszatartani semmi személyes tekintet, bárkinek nem tetszése; mert én nem tudom követni azokat, a kik magukban vagy szűkebb körben panaszkodnak a bajok miatt; nyilvánosan pedig megesk, hogy tüntetnek a kárhoztatott rendszer mellett. Pedig jól méltóztassék megjegyezni, hogy panaszt s egyes mellettünk bizonyító példákat bőven hallhattunk mindenfelé; azoknak felsorolásával azonban nem kívánom az ügyet elmérgesíteni, mert nem az a célom, hogy a nagy közönség a szavak harcán s esetleges csipősségén mulasson, hanem a bajok javítására törekedjék.

Ami azon, az igazságszeretetére és tárgyilagosságára hivatkozó férfiúhoz egyáltalán méltatlan gyanúsítást illeti, mintha csekélységem talán azon ellátást sajnálná a látogatóságoktól, amibe ez intézmény évente legfeljebb is 24 óra, többnyire azonban 5—10 óra alatt kerül: ezzel nem is kellene bővebben foglalkoznom. Ujfaluassy úr, mint egyházmegyei főgondnok, talán tudja azt, hogy az a látogatóság legtöbbszörre nem is a pap, de az egyház kenyerét eszi. Azért ide vonatkozó gyanúsítása már csak ezen oknál fogva is nem egyéb üres gyanúsításnál és általa elítélt személyeskedés. Tudomásom szerint házam, mivel vendégek, tisztársak előtt mindig nyitva áll; s ha lesz mit, örömmel költöm el azokkal, akik velem egy célt, az emberiség kötelességét, munkálják. De azt nem tagadom, hogy a felüle-

tes, lelkiismeretlen munkásnak sohasem szívesen fizetem a munkabért. Valamint az is bizonyos, hogy híveimnek is meg tudom magyarázni a vizitáció szükséges és hasznos voltát; de ismerek gyülekezetet, amely abban a véleményben van, hogy ha őnmaga, illetőleg lelkésze nem segít bajain, a vizitációtól hiába várja azt s erre 10 éves tapasztalat tanította meg.

Legyen tehát nyugodtan Ujfalussy úr, ha valaha a kötelesség arra kényszeríti, hogy vendégem legyen, „szívesen, magyar vendégszeretettel“ fogom látni lovával, kocsisával, még akkor is, ha „adósság kamatát, vagy más, lelkész által fizetendő pénzt“ vesz be rajtam; s csak egy esetben, de ekkor aztán semmi szín alatt nem fogom, mert úgy nem is tudom szívesen látni, ha feladatát nem végezné lelkiismeretes pontossággal s körültekintő bölcseséggel s könnyen felismerhető buzgósággal. Mert ez a célzás is ezuttal hatástalan maradt. A ki tartozik, annak fizetni kell, aki ezt nem tudja, vagy ha tudja és haragszik érte, az hitvány ember! Részemről én a kamatot is meg szoktam és szeretem megfizetni; nem kívánok adósa maradni senkinek; mert tudom, hogy csak így lehetek, de így aztán minden bizonynyal leszek is független és szabad. Különben is nagyra becsülöm azon patriarchalis intézményt, hogy a tartozások a vizitáció által szedetnek be; de azt is tudom, hogy a vizitáció e tekintetben sem végrehajtó, csupán közvetítő. Nem látom azért semmi értelmét a cikk ide vonatkozó célzatának.

Ami végül azon állítást illeti, hogy „ha van egyház, hol az évi egyházmegyei látogatás iránt nem rokon, de ellenszenv uralkodik: ennek maguk az illető lelkész urak okozói,“ ezt sem fogadhatom el igazság gyanánt. Mert ellenszenvről ugyan részemről nem tudok, de igenis több példát tudok arra, hogy a nép elégedetlen volt a látogatóságok oly nemű eljárásával, miszerint azok a felpanaszolt egyházi vagy iskolai bajok orvoslását nem sürgették kellő eréllyel és eredménnyel; mikor az orvosság végre megérkezett: az idült beteg egyház alig vehette valami hasznát. Biztosíthatom Ujfalussy urat, hogy egyházamban a látogatóság és felsőbbség iránt való tisztelet erős lábon áll és hovatovább ápoltatik; de azt is elmondhatom, hogy nem mindig volt így és annak teljesen indokolt okai voltak.

Felemlíthetném ezek után én is a bántalmazás, személyeskedés és gyanúsítás kérdéseit. E tekintetben azonban a nagy közönség ítéletében megbízom. Mint említém, előre tudtam, hogy soraimban személyes célzatokat fognak keresni; de azt is tudtam, hogy találni nem fognak — félremagyarázás nélkül. Sajnálom, hogy ez utóbbi történt meg s éppen Ujfalussy úr által.

Ami a cikk végén levő felhívást illeti, a gyűlések látogatását s ott való felszólalásokat illetőleg: ezt szívesen megköszönöm és mint eddig, úgy ezután is gyakorolni fogom. Jól esik az a tudat, hogy oly tekintélyes férfiú, mint Ujfalussy úr, helyesli, sőt sürgeti a szabad vélemény-nyilvánítást. Vajha mindnyájan így éreznénk és cselekednénk is!

Engedtessek meg végül, hogy szerény nevemet a közügy érdekében ezúttal is elhallgassam. Tapasztalásból tudom, hogy az emberek egy része rendszeren több súlyt fektet arra, hogy ki beszél, mint arra, hogy miként beszél. Méltóztassék azonban nyugodtan lenni a felől, hogy ha szükségesnek fogom látni, lesz bátorságom magamat bárkinek bemutatni. Addig azonban próbáljuk meg a felvetett ügyet tárgyalni inkább s nem a személyeket; mindenek felett pedig keressük az igazságot.

Optimista.

TÁRCA.

Egy itt felejtett pap a középkorból.

Azért kellett ezt a címet választanom, hogy a szentelt chrysmával felkent fekete sereg egyik vitézkedő lovagjának felsorolandó hősi dolgait legalább is a hihetőség színében állítsam a t. olvasó közönség elé.

Egy papnak, egy testvérfelekezet papjának tipikus vonásait mutatom be. Nem akartam ugyan nyomdafesték útján megörökíteni e nagy alakját az ecclesia militánsnak, de miután ezt mások akarták tenni, nekem vált kötelességemmé, sőt engem is illet meg az a jog, hogy a nyilvánosság terén leleplezzem szellemi arcképét.

E tüneményeszerű férfiú: Adamovich István, tályai róm. kath. plébános. Egy lélektani rejtély! A szellemvilág fejlődésének egy érthetetlen talánya!

Mint segédlelkész felvilágosult, társaságot kedvelő, jókedélyű barát. Mint parochus, több mint egy évtizedig más hitiekkel szemben türelmes, eléggé szabadelvű: öt-hat év óta pedig mindezeknek ellentéte. De felvilágosultsága nem fokozatosan fejlődött vissza, hanem egyszerre, minden átmenet nélkül. Ma már ott áll, hogy el lehet róla mondani: egy ember, a ki a középkorba visszaálmódja magát!

Ime az adatok, melyek az ő regiméje alatt a felekezeti békés együttélést megzavarták:

Megtiltotta, hogy a róm. kath. egyház harangjaival akár temetés, akár bármily eset alkalmából más felekezetűnek harangozzanak. Így történhetett meg az, hogy Kossuth Lajos temetésekor a kath. intelligencia saját pénzéért akart harangoztatni és a plébános nem engedte meg.

A kath. népiskolában — hol a hittant a segédlelkész adja elő — azon utasítást vették a gyermekek, hogy a más vallású embereknek nem kell köszönni, minek természetes következménye az lett, hogy egy vegyes házasságban élő párnak gyermeke, az iskolából hazatérve, csak a kath. vallású apának köszönt, kijelentve, hogy miután az anyja ref. vallású, neki nem köszönhet. Tényleg nemcsak a róm. kath. iskolás gyermekek, hanem a felnőttek — a napszámos osztályból — sem tartják méltóknak arra a más hitűeket s azoknak papjait, hogy megbillentsék előttük kalapjukat.

Templomban kihirdette, hogy az évenként tartatni szokott március 15-iki ünnepélyen senki ne merjen részt venni; holott évek előtt ő maga is megjelent azon. Én kezdettem ezt 10 év előtt s a legnépszerűbbé vált csakhamar, a helybeli összes értelmiségnek ez volt összehatalálkozási napja; legközelebb már csak a reformátusok és lutheránusok jelentek meg.

Ünnepi prédikációjában hevesen kikelt a vegyes házasságok ellen, kijelentvén, hogy azt nem tekinti törvényes házasságnak, hanem csak ágyasságnak.

Múlt évben húsvétkor kihirdette, hogy ezentúl csak róm. kath. keresztszülőket fogad el.

Esketés alkalmával — a midőn a násznép az oltárt körüljárja — egy előkelő ref. vallású nőt, a miért a feléje nyújtott keresztet nem csókolta meg, hangosan összeszidott, kifejezvén, hogy »a hitetlen hogy merészelt az ő templomjukba menni.«

Egy — elődöm idejében elkeresztelt — ref. illetőségű leány haláláról értesülvén, felhívtam a plébánost, hogy a leány keresztelési bejegyzését küldje át hivatalomhoz s figyelmeztettem, hogy a ref. illetőségű halottat

el ne temesse. Válasza megérkezése előtt eltemette s azt írta, hogy »csak nem gondolják önök, hogy mi az önök számára anyakönyvelünk?»

Ondi illetőségű és lakos ref vallású ifjú Tállyáról egy róm. kath. vallású leányt jegyzett el, az esküvő a tállyai róm. kath. templomban volt megtartandó. A násznép 4 órakor a templomban összegyűlt, de miután a vőlegény nem volt hajlandó reversalist adni, a plébános megtagadta az esketést. A kétségbeesett felek hozzám folyamodtak, de én kijelentettem, hogy bár hitfelünk is a vőlegény, nem vagyok illetékes az esketés teljesítésére, bajukon nem segíthetek.* Délután 4 órától éjjeli 11 óráig puhították a vőlegényt, a mikor aztán az esküvő a reversalis aláírása után megtörtént.

Az egyházpoltitikai törvényeknek a főrendiházban történt megbuktatása alkalmával a róm. kath. torony lobogó-díszben állott. Zúgott a levegő a nagy harangozástól, a mozsarak durrogásától. Nem hiába jártak a tárgyalás folyama alatt imádkozni a polgári házasság ellen! Megbuktak a kávinisták és a velők szövetkezett zsidó szabadkőmivesek — hangzott fel a sugalmazott kiáltás a fanatizált tömeg ajkairól.

Múlt év október havában történt, hogy egy tiszta kath. párnak fia született, keresztszülők gyanánt két luth. vallású egyént jelentett be a plébánoshoz, a plébános visszaautasította. Ekkor az apa hozzám jött felkérni, hogy kereszteljem meg gyermekét, mert ő más keresztszülőt nem hív s vagy keresztleetlenül hagyja gyermekét, vagy kitér vallásából. Nem szeretem az érdekből vagy dachból áttérőket, mert ezek a közönyös, vallástalan és elégtelen elem magvait képezik a gyülekezetben, hogy tehát — a különben erős kath. atyafit — ne legyek kénytelen felvenni egyházamba, megkereszteltem fiát s a kereszteleési jegyzőkönyvet azonnal áttettem a plébániai hivatalhoz.

Erre kaptam egy förmedvényt, melyből ízelítőül csak a következőket közlöm: »K. J. néhány nappal ezelőtt tisztelettel alulírott nál a felől tudakozódott: vajjon legközelebb született kis fia részére tek. S. Gy. urat keresztpapul elfogadom-e? Miután egyházi elven alapuló gyakorlat, hogy anyaszentegyházunk fiai és leányai mellett keresztszülőkül rendszerint csak római katolikusok szoktak elfogadtatni; sajnálattal, de ama kérdésre tagadólag kellett felelnem. Figyelmeztettem tehát kérdezőt, hogy föltétlenül csak kath. keresztszülökről gondoskodjék, annál inkább, mert az ezen kérdésben, bár ritkán, de mégis előfordult eddigi visszaéléseket folyó év húsvét másodnapján kivétel nélkül minden azóta született s plébánoskodásom alatt ezentúl születendő gyermekre vonatkozólag föltétlenül beszünttettem, kihirdetvén jelzett napon a szószékből, hogy azontúl csak róm. kath. keresztszülőket fogadok el.»

A továbbiakban kérdőre von az illetéktelen beavatkozás miatt s felteszi a kérdést, hogy kitől vettem a kereszteleésre a felhatalmazást? »Tőlem nem — mondja levelében — hiszen *hitelvem szerint*, bár önöknél egy mást éri a sok presbiter, *Önt nem tekinthetem felszentelt papnak*. Arra alapította talán nagy tiszt. úr készséges szolgálatát, hogy »minden ember érvényesen keresztelhet? — igen köszönöm, de nem kérek többet belőle, habár én sem vonom azt kétségbe.«

Ezt követőleg jezsuiticus fogással és modorban néhány erős gorombaságot mond, végül kijelenti, hogy: »K. J. kis fiát nem vezethetem be anyakönyvembe, mert a concil albicuse következő szavai szerint: Omnes ab

haereticis baptisatos, sub conditione esse baptisandos, nisi in aliquo casu particulari compertum haberetur sacramentum fuisse legitime collatum» — nem tehetek mást.»

Ime a logikával hadilábon álló római észjárás! Elismeri hitelvénk ama rendelkezését, mely szerint: minden ember érvényesen keresztelhet s a megkeresztelt gyermeket még sem anyakönyveli, mert az általam végzett keresztséget nem tekint érvényesnek.

Ezen levélre adott válaszbomban, természetesen, nem választottam és állásomból kifolyólag nem is választottam azt a hangot, mely csak a szent chyrismával felkent »felszentelt papokat« illetheti meg; ennek bizonyosságául csak egy tételt teszek közzé: »Hogy nem tekint »felszentelt papnak«, az nagyon helyes, mert a mi papságunk nem képez szent rendet; egy a szent: az élő Isten; nem követel *hódolatot* magának az Isten nevében, hanem *szolgálja* az emberiség ügyét; nem az önhatalmulag homlokára helyezett *külső szentség* fényével, hanem az erkölcsi élet terén csendes, zajtalan *munkássága és élete* által biztosítja magának az elismerést és tiszteletet.

Ennek a dolognak folytatása lett a szerencsi kir. járásbíróóság előtt f. évi február 23-án megtartott tárgyalásban, hol vádlott okmányokkal megterhelve jelent meg, melyekből igazolni kívánta, hogy miután több ízben beavatkoztam egyháza belügyeibe, jogos volt felháborodása.

Először egy táviratot mutatott be püspökétől, melyben egy halott eltemetésére utasítja. Ennek a táviratnak a története következő: V. A. huszárkapitány öngyilkossá lett, a plébános megtagadta az egyházi szertartást s a családi sírboltbaleendő eltemettetését. Az elhunyt rokonai engem kértek fel a szertartás végzésére s mivel az elhunythoz személyes baráti viszony csatolt, megígértem ezt azon esetre, ha a kassai püspök nem adna parancsot erre nézve a plébánosnak. Táviratilag kerestem meg a kassai püspököt, táviratomban említettem a közfelháborodást, melyet a plébános eljárása idézett elő s azt, hogy esetleg én fogom eltemetni az elhunytat. Erre a püspök azonnal válaszolt is, hogy a plébánost utasította rendes egyházi szertartás teljesítésére.

A másik okmány szintén püspökétől volt egy levél, melyben felhívja, hogy az általam hozzá beterjesztett vádpontokra haladéktalanul adja be a választ. A vádpontok egyrészt azonos a cikkem elején felsorolt dolgokkal. Miként felelt be? nem tudom s nem is hozhatta fel a tárgyalásnál, mert a bíróság nem engedte meg okmányainak további elősorolását.

Végezetül aztán mégis kijelentette, hogy: »sem személyében, sem hivatalos állásában nem kívántam sérteni és a mi levelemben sértő kifejezés van, azt visszavonom s azokért bocsánatot kérek.«

Ezzel az ügy befejezést nyert. Ámde ezután pár hóval a Lepsényi féle social-néppárti, fekete ultramontán »Népűjság« ápril 15 iki számában »Protestáns fészkelődések« cím alatt, ismét nekem ront, előadva, hogy a kicsiny Tállyában tehetségem érvényesítésére nem találtam más tét, mint a felekezeteknek egymás ellen való bősztését s én vagyok az oka, hogy itt a felekezetek hadilábon állanak; felhossa a fent említett kereszteleési esetet, végül, mint egy martirt állítja magát a kath. világ elé, hogy a jövő hónapban a bíróság elé kell állania, mert velem szembe védelmezni merte hitét.

Az a bírósági tárgyalás pedig, mint említém február 23-án megtörtént s az én humánus és lovagias magatartásom következtében a büntetéstől fel lett mentve és mégis ő ápril 15-én, mint következő dologról beszél!

* Ilyen esetben mindig jogosan segíthetünk az illetők baján. Szerk.

Ily eljárással szemben nem tudtam magam hirtelen elhatározni, hogy mi tévő legyek. Tévedés, malicia, vagy az egyrendszer ideghálózatának visszafejlődése áll előttem? Sajtóbírósi pert akartam indítani, de a mennyiben az élére állított felekezeti kérdés mai napság minden téren dominál, a kisorsolando esküdtek állásfoglalásától lett volna függővé téve az ítélet.

A revanchirozás módozatai fölött való töprenkedésem közben vettem a nagytt. szerkesztőség felhívását, melyben adatokat kér. Épen apropos jött!

Egy förtelmes emberrel szemben, midőn az vonásaink szabálytalanságát feszegeti, nem lehet nemesebb elégtételt szerezni, mintha minden megjegyzés nélkül egy tükört tartunk elébe.

E cikkben felsorolt adatok együttesen, teljes szellemi képét adják annak a férfinak, ki ezer és ezer társaival együtt predikálja a szeretetet és cselekszi a gyűlölségnek munkáit; hirdeti a Jézus Krisztus nevében a békeséget és szítja, éleszti a háborúságnak tűzét a Jézus fölébe emelt örök dogma nevében; hangoztatja a felvilágosultságot és visszaalmodja magát a középkor világtalan sötétségébe.

Hézszer Emil.

KÖZÉLETÜNK.

Szomorú és sokat beszélő számok.

Egyetemes konventünk ez évi gyűlésében rendelte el, hogy a «Jelentő ívek» alapján kimutatás készíttessék a magyar ref. lelkesi fizetésekről s az adatok a minisztériumhoz terjesztessenek föl annyival is inkább, mivel a múlt évben két ízben is kérte a kultuszminiszter az ilyen kimutatás felterjesztését.

«Alig oszlott szét a konvent, midőn a mostani kultuszminiszter 21,957. sz. a. újra felhívta a konventi elnökséget, hogy a jelzett kimutatást sürgősen terjesztsze fel. Sürgette a miniszter, mert — ugymond — «... adatok hiányában nem bírok tájékozással az egyházak tényleges szükségletéről s nem vagyok abban a helyzetben, hogy a lelkesi javadalmak rendezését az állami költségvetésben előirányzott segéllyel előmozdíthassam.» És jellemző, hogy sürgetését ezzel is indokolja: «... a költségvetés összeállítása után érkező kimutatások az ügyet nagyon könnyen egy-két évre hátráltathatják.»

Hogy a költségvetés minő stádiumban van, nem tudhatjuk, de hogy a kimutatást a konventi elnökség július hó 6-án felküldte, az bizonyos. És épen ezt a kimutatást, melyben szomorú és sokat beszélő számok szerepelnek, óhajtom megismertetni, a mint azt Kenessey Béla közalapi végrehajtó, bizottsági jegyző nagy figyelemmel, pontossággal összeállította.

A kimutatás 53 lapra terjed s magában foglalja kerületenként s egyházmegyénként azokat az egyházakat, melyeknek jövedelme 600, illetőleg 800 frton alúl van, adván ezeknek jövedelmét is készpénz értékben. Az összegezésben ki van mutatva ezeknek az egyházaknak jövedelme s hiánya a 600, illetőleg 800 forintig.

Feltünteteti a kimutatás az összes lelkesi javadalmakat — egyházkerületenként s megyénként.

Megtudjuk, hogy mennyi azoknak az anya-egyházaknak a száma, a melyeknek szükségük van 600—800 forintig segélyre s végül összegezést találunk anya-egyházaink számáról, valamint arról, hogy mennyi ezek közül olyan, a hol 800 forinton felül van a fizetés; olyan, a hol 800 forinton aluli s olyan, a hol 600 forinton aluli a fizetés s utolsó sorban meglátjuk, hogy társ-leány s missziói egyház hány segélyezendő?

Ismertetésem is ezeknek megfelelőleg fog szólni, de a beosztással ellenkezőleg haladva.

Van ev. ref. anyaegyház 2,016.

Anyae gyházaink közül 800 forinton felül van a fizetés 810-ben; 800 forinton alúl 1206-ban s 600 forinton alúl 810-ben. A 800 forinton felüli egyházak nincsenek kimutatva, minthogy a kimutatásnak ezt nem is kell magában foglalni.

A 800 forinton aluliak, melyeknek száma 1206, így oszlnak meg kerületenként;

Dunamelléken:	61
Dunántúl:	147
Tiszáninnen:	270
Tiszántúl:	305
Erdélyben:	423
Összesen:	1206

600 forinton aluli anyaegyházaink pedig a következőleg állanak kerületeinkben:

Dunamelléken:	17
Dunántúl:	62
Tiszáninnen:	195
Tiszántúl:	210
Erdélyben:	326
Összesen:	810

Tiszáninnen egyházkerületünk a 600—800 forinton alúl levő anya-egyházaira nézve egyházmegyénként a kimutatás 52-ik lapján így szerepel:

800-on alul. 600-on alul.

Abaujban:	66	58
A.-Borsodban:	18	9
A.-Zemplénben:	39	27
F.-Borsodban:	37	18
F.-Zemplénben:	25	23
Gömörben:	37	23
Tornában:	16	13
Ungban:	32	24
Összesen:	270	195

Az összeg, mely kívántatnék a 600 forint minimumig kerületenként a következő:

Dunamelléken kell:	5377 k. 28 f.
Dunántúl	40485 — 77 —
Tiszáninnen	97336 — 47 —
Tiszántúl	76008 — 89 —
Erdélyben	201370 — 56 —

Összesen: 420578 — 56 —

Egyházkerületünkben a segélyezés 600 forintig egyházmegyénként a következőleg történnék:

Abaujban kellene:	27004 k. 48 f.
A.-Borsodbann	1944 — 28 —
A.-Zemplénben	7141 — 93 —
F.-Borsodban	4754 — 48 —
F.-Zemplénben	11205 — 86 —
Gömörben	16590 — 38 —
Tornában	8873 — 04 —
Ungban	10822 — 02 —

Összesen: 97336 — 47 —

A 800 forint minimumig egyházkerületenként a következő összegekre volna szükség:

Dunamelléken kell:	23998 k. 82 f.
Dunántúl	94203 — 18 —
Tiszáninnen	176729 — 94 —
Tiszántúl	192761 — 40 —
Erdélyben	389533 — 07 —

Összesen: 877226 — 41 —

Egyházkerületünk egyházmegyéiben 800 forintig a következő pótlásokra volna szükség:

Abaujban	kellene:	44326	k.	19	f.
A.-Borsodban	"	6169	—	09	—
A.-Zemplénben	"	20522	—	28	—
F.-Borsodban	"	17075	—	19	—
F.-Zemplénben	"	21885	—	06	—
Gömörben	"	23411	—	89	—
Tornában	"	19512	—	00	—
Ungban	"	23828	—	27	—
Összesen:		176729	—	94	—

Vagyis magyar református egyházunkban e kimutatások szerint szükség van 600 forintig 420578 korona és 56 fillér segélyre, 800 forint pedig 877226 korona 41 fillérre. A mely összegekben hozzáveendő még egyetemes konventünk ez évi határozata szerint 20,000 forint a nem rendszeresített segédlelkési állások javadalmának rendezése céljából s így a mit kérünk a kormánytól: együttvéve: 917,226 korona 41 fillér, vagyis: 458613 forint 20 és fél krajcár. — Vajjon nem mondják-e velem igen sokan: mi ez az összeg a hercegprímás évi jövedelméhez képest, kinek egyenes állami adója 70,000 forinton felül van?

Végül még a lelkési jövedelmekről szóló adatokat mutatom be, a melyek egyházkerületenként a következők;

Dunamelléken :	586,439	k.	89	f.
Dunántúl :	467,845	—	75	—
Tiszáninnen :	478,353	—	93	—
Tiszántúl :	971,666	—	63	—
Erdélyben :	679,055	—	61	—
Összesen :	3.183,391	—	84	—

Egyházkerületünk egyházmegyéiben a fizetési összegek a következők:

Abaujban:	71,264	k.	85	f.
A.-Borsodban:	103,760	—	69	—
A.-Zemplénben:	86,415	—	47	—
F.-Borsodban:	75,721	—	70	—
F.-Zemplénben:	24,744	—	02	—
Gömörben:	55,911	—	13	—
Tornában:	16,635	—	75	—
Ungban:	43,890	—	35	—
Összesen:	478,353	k.	96	—

Az a.-borsodi lelkési fizetések összegét az összes 56 egyházmegye közül csak a tiszántúli: *szatmári* és *békés-bánati*; a dunamelléki: *f.-baranyai* és a dunántúli: *b.-somogyi* egyházmegyék fizetési összege haladja meg. Legkisebb összeget mutat az erdélyi nagy-sajói egyházmegye fizetési summája, mely 14,109 korona és 99 fillérre rüg.

* * *

Szomorú és sokat beszélő számok a közlöttek. Szomorú állapotoknak bizonyágtevői és sokat beszélők, abból a célból, hogy a magyar ref. lelkészek szellemi képzettségüknek, magas hivatásuknak megfelelő javadalmazásban részesüljenek.

Az egyetemes konvent egyházi elnökének felterjesztése már ott van a miniszteriumban. — Várjuk a legjobbat!

Dr. Tüdös István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** *Sass Károly*, albisi ev. ref. lelkész, 1848/9-ben az első honvéd-hadtest tábori papja, életének 77-ik, lelkipásztorkodásának 42-ik évében, folyó hó 1-én, hosszas szenvedés után elhunyt s folyó hó 3-án méltó részvétellel eltemettetett. A boldogultban *Sass Béla*, debreceni theol. akadémiai tanár, édes atyját vesztette el. Béke a sokat szenvedőnek s vigasztalódás a vesztet szíveknél. — *Czinke Laczika*, Czinke István, erdő-bényei s elválasztott rimaszombati ev. ref. lelkésznek legkisebb gyermeke s szépen fejlődött egyetlen fia, folyó hó 7-én, életének első évében, rövid ideig tartó betegség után itt hagyta vele boldog szülőit és kis testvéreit s égbe költözött. A milyen öröm volt születése, épen olyan bánat az elköltözése. A mindenható Isten kegyelme örködjék a kemény próbára állított szülők mélységes gyászra s a kis ártatlan fiú sirhalma felett!

— **Szaktudósok képzésére tett alapítvány.** *Semsey Andor*, a ki közművelődésünk fejlesztésére már eddig is oly sokat áldozott, ujabban ismét egy nagy és szép alapítványt tett. Évenként három fiatal tudósra, a kik diplomájukat már megszererezték 2000—2000 frtot ad mindaddig, a míg az illetők tudományos kutatásukat folytatják. Erről a nemes elhatározásáról folyó hó 6-án kelt levelében értesítette br. Eötvös Lorántot. Levelét méltónak tartjuk egész terjedelmében közölni. Kedves barátom! Az évek hosszú sorában beszélgetéseink alkalmával, mindig újra, meg újra visszatértünk arra a kérdésre: miként lehetne odahatni, hogy többen foglalkozzanak hazánkban komolyan a tudománnyal, nemcsak gyűjtve vagy tanítva, hanem teremtő erővel gyarapítva is azt. Ilyenkor élénken tündek fel előttünk társadalmi viszonyaink hibái, a melyek csak elvétele engedik meg, hogy tudományra termelt fiatal embereink gondtalanul és egész odaadással fordíthassák idejüket tanulmányaikra és kutatásaikra. Vagyonos osztályainkat a tudományos bábér még alig kecsegteti, a szegény szülők gyermeke pedig arra szorúl, hogy lehetőleg gyorsan letévén vizsgáit, mihamarabb kenyeret adó állást keressen, sokszor tudományos törekvéseinek feláldozása árán. Mennyi igazi képesség veszett már nálunk kárba az által, hogy kellő kifejlesztésre nem volt módja és ideje? Sajnos, de nekem úgy látszik, hogy sok más irányban való haladásunk dacára, épen ebben az irányban nem haladunk; szegénységünk tudományos erők dolgában mindinkább érezhető lesz, s a mikor tudományosságunk egy-egy régi törzse kidől, alig-alig látunk új hajtást, a mely hivatva volna a megüresedett helyet méltón betölteni. Mozdítsunk hát valamit a dolgon. Te, mint örömmel hallok, a tanár-képzés ügyének gondozását vállaltad magadra; adjon Isten sikert e vállalkozásodhoz. De valamit én is akarok tenni. Előttém az angol seniorok (az úgynevezett fellow-k) eszméje lebeg, szeretném, hogy a mi főiskoláink körében is volnának a tanároknak és tanulóknak egyaránt olyan társai, a kik vizsgáik befejezése s diplomáik elnyerése után, nem válnának el olyan sietve, mint az utas, megszerzett útlevéllal az Alma Mater tudományos légkörétől, hanem tudományukkal szabadon foglalkozva, abban erősödnének mindaddig, a míg egyéniségüknek és képzettségüknek valóban megfelelő tudományos szolgálatra hivatva lesznek. Elhatároztam azért, hogy a jövő szeptember 1-től kezdve három olyan fiatal tudósra, kik főiskolai tanulmányaikat befejezték s már diplomát nyertek, *egyenként évi 2000 frtot fogok adni*, mindaddig, a míg egész odaadással tudományukkal foglal-

koznak s más tényleges alkalmazást nem vállalnak. Arra kérlek, légy szíves ez intézményemnek célját s az annak véglegesítésére netán szükséges szabályokat alant megnevezendő barátaimmal együtt pontosabban formulázni; addig is azonban, a míg ez megtörténhetik, irányadásul a következőket állapítom meg: 1. Kedves barátaim: Entz Gézát, Högyes Endrét, Jurányi Lajost, Kónig Gyulát, Krenner József Sándort, Margó Tivadart, Szily Kálmánt, Than Károlyt, Wartha Vincét és téged felkérlek, hogy az idevágó teendőket velem együtt végezzétek. Egy testületet fogunk alkotni, mely a jövőben magát egészítheti ki. Azt, a kit mi, vagy majdan utódaink arra alkalmasnak találunk, a tudományos törekvésben társunknak fogadjuk s neki mindaddig, míg arra érdemes, adományból 2000 frtot bocsátok rendelkezésére. 2. Seniornak semmi olyan teendőre vállalkozni nem szabad, a mely őt tudományos fejlődésében akadályozhatná, kíváncsnak tartom azonban, hogy az egyetemen, a Műegyetemen, vagy a tanár-képzés teendői körül olyan működést fejtsen ki, a mely őt a jövőben rendszeres tanításra is előkészítse. 3. Testületünknek oda kell hatni, hogy főiskoláink tudományos intézeteit és laboratóriumait tudományos kutatásaikra felhasználhassák. 4. Az évi díj, testületünk tudtával és beleegyezésével, külföldön eszközözendő tanulmányokra is felhasználható. 5. Az itt megajánlott három állásra vonatkozólag kívánságom az, hogy azokból egyet a fizika-matematika tudomány körének művelője, kettőt pedig zoológus, botanikus, mineralógus vagy geológus nyerjen el. Különböző kíváncsnak tartom azt, hogy ez intézkedés már ez év szeptember 1-én lépjen életbe, mert akkor nyilván meg a tanár-képzésre hivatott új kollégium, abban tudományos segédkezésre éppen a természettudományok körében valószínűleg szükség lesz. Jövendő senioraink ott a tanár-képzés ügyének is bizonyára jó szolgálatot fognak tehetni. Fent körvonalozott intézményem célja: a tudós képzése a legszorosabban függ össze a tanár képzéssel, s azért ugyanez alkalommal ez utóbbinak előmozdításához is akarok hozzájárulni. Rendelkezésre bocsátok 5000 frtot azzal a rendeltetéssel, hogy abból az alakulóban lévő báró *Eötvös József* kollégium könyvtárának alapja épüljön fel. Valaszd ki, hozzáértők meghallgatásával, a beléillesztendő könyveket úgy, hogy azok között a szakszerű tanulmányokra szükségeseken kívül, legyenek olyanok is, a melyek bármely szak tanulójának kedves és művelő olvasmányul szolgálhatnak, mert kell, hogy a tanár tudós, de művelt is legyen. Véget vetek ezzel a beszélgetéssel, de ne vessünk véget a cselekvésnek. Maradok régi barátod: Budapest, 1895. júl. 6. *Semsey Andor*. Ehez nem kell kommentár!

— **Pár szó a Rácz Károly cikkére.** Távol legyen tőlem, hogy vitatkozásba elegyedjem Rácz Károlylyal az általa felhozott egyes dolgok felett, de annyit cikére mégis meg kell jegyezmem, hogy a mennyiben annak egyes állításai az általam itt-ott eddig megírtakkal ellenkeznek, azokat most sem fogadhatom el való tényekül s velők szemben mindazt fentartom, a mit magam állítottam. Fenn a mit Meliusz születésének idejére, fenn, a mit Debrecenbe mentének évére nézve már régebben előadtam. Fenn, mert Rácz Károlynak egyes tévedéseit, melyeket most újra ismét, már akkor megcáfoltam volt. A mi a kálvini iránynak hazánkban elterjedését, illetőleg ennek időpontját illeti, arra nézve más alkalommal, kimerítő tanulmányozás után, szándékozom álláspontom védelmébe belebocsátkozni.

Jurányi Jenő.

— **Nők is lehetnek egyetemi hallgatók.** Ezt a véle-
ményt terjesztette fel legközelebb a budapesti egyetem

tanácsa a vallás- és közoktatási miniszterhez, a ki a közoktatási költségvetés tárgyalása után azt a kérdést intézte az egyetem tanári testületéhez, hogy megengedhetőnek tartja-e a nőknek az egyetemi előadások hallgatását? A tanács véleménye szerint a nők az orvosi- és gyógyszerészeti pályára képezhetnék magukat, de szükséges, hogy előzőleg a gimnáziumi tanfolyamot bevégezzék s érettségi vizsgát tegyenek.

— **A II. országos és egyetemes tanügyi kongresszus rendező bizottsága** felhívást intézett a magyarországi tanítókhoz, tanárokhöz s általában a nevelés és tanítás ügye iránt érdeklő honpolgárokhöz, melyben kéri, hogy közülök mindenki a maga módja szerint vegyen részt. Az egyesületeknek és testületeknek az általuk tárgyalatni kívánt tételeket, az előadó nevének és állásának megjelölésével, folyó év szeptember végéig kell a főtítkári hivatalhoz beküldeni. A felhívás szerint a kongresszus tagsági díja 2 frt, mely *Mauricz Rezső* főreáliskolai igazgatóhoz (Budapest, Lovag-útca. 18. sz.) küldendő.

— **A lelkészválasztás kérdéséhez.** *Nagy Ignác*, miskolci lelkészt, tisztelt barátunkat, mint olyat, a ki az új törvények életbeléptetése óta több ízben is szerepelt már lelkészválasztási eseteknél, nyilatkozásra kértük fel s ő szíves volt alábbi sorokban megfelelni kérésünknek: „Édes barátom! Hát az igaz, hogy az új egyház-törvények életbeléptetése óta, én már két pap-választást hajtottam végre. De az egyik pályázat útján töltetett be; csak a másikon kellett volna a meghívással együtt járó $\frac{1}{3}$ kisebbséget constatálnom, — mely nem lévén, a gyülekezet egyhangúlag választott. Szerintem meddő minden egyéni vitatkozás a felett, hogyan kell a meghívás útján való lelkészválasztást eszközölni? — mert a törvény 199. §-a világosan mondja, hogy a jogosult választók legalább $\frac{2}{3}$ -ának kell egy jelöltben megállapodnia. — No, de itt következnek már a törvénynek azon intézkedése, mely megkívánná, hogy a presbitérium miként constatálja a $\frac{2}{3}$ -ot? — Ez azonban elmaradt, s itt van a controversia, a nagy tájékozatlanság széles e hazában. Néhol, mint a mi egyházmegyénkben is, név szerint kívánja az esperes kimutatatni a szavazók $\frac{2}{3}$ -át, történjék ez akár egyházi közgyűlésből, akár a gyűjtött aláírások útján; — másutt pedig, — a mint emlékezem, pl. a Dunántúl — elégnek tartják, ha a presbitérium egyszerűen nyilatkozik a $\frac{2}{3}$ többség meglété felől. Mindkét esetben a kiküldött egyházmegyei bizottság csak az $\frac{1}{3}$ -ot constatálja. A két eljárási módozathoz, pro és contra szó fér. Mindenesetre tisztább s a törvénynek megfelelőbb az első módozat, de a nagyobb gyülekezetekben bajos keresztül vinni; mivel oly egyházi közgyűlést, hol a jogosult választók $\frac{2}{3}$ -a jelen legyen, nem lehet összehozni; aláíratni pedig szintén $\frac{2}{3}$ -addal, házról-házra járás útján, szintén sok bajjal jár és alapját képezhetné sok kellemetlen peres civakodásnak. A mi pedig a presbitérium nyilatkozását illeti, kérdésbe tehető: jogosult-e a presbitérium a gyülekezet $\frac{2}{3}$ -a nevében szólani, s mire alapítja jogosultságát? Szóval nagy sötétségben botor-kálunk s ezt vagy a conventnek vagy az egyházkerületeknek kell elosztatni, határozott utasítást adván arra nézve, hogy a meghívás útján papot választani akaró egyházak mily eljárást kövessenek a $\frac{2}{3}$ többség constatálása körül? Ez az én nézetem a dolog felől; addig, míg vagy a convent vagy az egyházkerület nem intézkedik (szerintem a conventnek kell, hogy egyöntetűen járjanak el), a meghívás útján választani akaró egyházak ki vannak szolgáltatva az esperesek önkényes törvény-magyarázatának.“

— **Pótérettségi vizsgálat a sárospataki ev. ref. főiskola gimnáziumában** a jövő iskolai év elején csupán

a pataki tanulókkal fog tartatni. Az írásbeli vizsga idejéül aug. 30-tól szept. 3-ig, a szóbeli vizsga idejéül pedig szept. 6-ika van kitűzve; *Rimaszombatban* az írásbeli vizsga szept. 1—5-ig, a szóbeli pedig szept. 9-én tartatik meg.

— **1895/6. évre a főiskolai lakszobákba felvétettek:**

IX. számú szobába: Székely Gyula V. o., Erdélyi Kálmán és Tóth Endre II. o. XXI. számú szobába: Tariska Dezső VIII. o., Tariska Sándor III. o., Tariska Ferenc II. o., Tariska Lajos I. o., XXII. számú szobába: Tóbiás Sándor VI. o., Tatár Sándor III. o., Botka Gyula III. o., Sinka Gyula III. o. XXIII. számú szobába: Szűcs Sándor VIII. o., Kun Zoltán III. o., Kun Aladár I. o., Kun Miklós prog. XXIV. számú szobába: Liszkai Béla VIII. o., Nagy Gyula VI. o., Nagy Béla III. o., Nagy Barna I. o., XXV. számú szobába: Csorba Sándor VI. o., Csorba Ferenc IV. o., Gönczy Bertalan III. o., Gönczy Pál I. o., XXV. sz. szobába: Hubai Miklós VII. o., Csomár Béla VII. o., Keresztesi Sándor IV. o., Keresztesi Lajos III. o., XXVII. számú szobába: Somodi János VI. o., Somodi József II. o., Boros Lajos V. o., Vas István II. o. XXVIII. számú szobába: Melko István VII. o., Makai Kálmán III. o., Szántai Miklós III. o. XXIX. számú szobák Czövek Sándor VII. o., Czövek Béla IV. o., Czövek Zoltán prog. Sárospatak, július 8. 1895. Szívós Mihály, tápintézeti felügyelő.

— **Jogi vizsgálatok a sárospataki főiskolában. I.**

Alapvizsgát tettek az 1894/5. év folyamán összesen 33-an. Kitüntetéssel 2 (Harsányi Gyula, Czenthe Pál), egyhangúlag 7, szótöbbséggel 12, pótvizsgát 4, ismétlővizsgát 3, ismétlővizsgára utasított 3, magánvizsgát tett 2. **II.** *Alapvizsgát tett 28 és pedig kitüntetéssel 5,* (Debreczeni Barna, Trócsányi Bertalan, Borsos József, Matternyi Gyula, Kertész Kálmán), egyhangúlag 5, szótöbbséggel 6, pótvizsgát 4, ismétlővizsgát tett 1, pótvizsgára utasított 2, ismétlővizsgára utasított 4, magánvizsgát tett 1. *Allamtudományi államvizsgálatot tett összesen 7 és pedig egyhangúlag 2,* (egy rendes és egy magán), szótöbbséggel 1, pótvizsgát 1, ismétlővizsgát 2, javítóvizsgára utasított 1. *Jogtudományi államvizsgát tett összesen 13 és pedig kitüntetéssel 3,* (Horkay István, Halász István, Szalontay György), egyhangúlag 3, szótöbbséggel 4, pótvizsgát 1, ismétlővizsgát tett 1, pótvizsgára utasított 1, magánvizsgát volt 2, rendes 11.

— **Az angol és amerikai missio bevétele.** Az angol missio-társaságok bevétele 1890-ben 26.031,580 марка, 1893-ban pedig 25.764,140 марка volt; az észak-amerikai missio-társaságok bevétele 1892—93-ban 24.357,608 марка, 1893—94-ben pedig 20.694,996 марка volt.

— **Választás.** A gömöri ref. egyházmegye világi tanácsbírájává *Bornemisza László* alispán választott meg. Az egyházi tanácsbíráiságra *Kupay Dénes* és *Kálniczky Endre* közt új szavazás rendeltetett el.

Pályázati hirdetések.

I. A sárospataki ev. ref. főiskolában a Mesko-féle alapítványi helyen két, egyenként 100, azaz száz forinttal jávadalmazott ösztöndíj állás megüresedvén, arra ezennel pályázat hirdettetik:

I. Az egyik helyre pályázhatnak a sárospataki ev. ref. főgimnázium olyan ev. ref. vallású növendékei, kik abaujmezei születésűek s tanulmányaikat a sárospataki

főgimnázium valamelyik osztályában jeles eredménnyel végezték. A jeles eredmény úgy értendő, hogy a folyamodónak csak egy jó tanjegye lehet a promotionális tantárgyakból.

2. A másik helyre pályázhatnak a sárospataki állami tanító-képezde abaujmezei születésű, ev. ref. vallású oly növendékei, kik tanulmányaikat már a sárospataki állami tanító-képezdében folytatják s tanulmányaikban általános jeles osztályzatúak.

Mindkét hely elnyeréséért a folyamodványok, kelölőleg felszerelve s a nagytiszteletű és tekintetes igazgatótanácshoz címezve, 1895. augusztus hó 10-ig a sárospataki főiskola közigazgatói hivatalához adandók be, mely hivatal a folyamodványokat, az ajánlás megtétele végett, az abauji egyházmegye nagytiszteletű espereséhez átteszi.

II.

A sárospataki ev. ref. főiskolában a Horváth Maria féle ösztöndíjra egy 200 frtos hely megürülvén, arra ezennel pályázat hirdettetik. A pályázók a Pálóczi Horváth családdal *fiú* vagy *lány*-ágon rokon, ev. ref. vallású, a sárospataki főiskolában *jól* tanuló ifjak lehetnek. Az ösztöndíj, az alapító rendelkezése szerint, első sorban a fi-ágon rokonnak adatik; ilyen nem léteben, az ösztöndíj a leány-ágon való rokonoknak ítéltetik oda. A kérvények a nagytiszteletű és tekintetes igazgatótanácshoz címezve, a rokonságot igazoló családi lecsármazási táblázattal ellátva, folyó 1895. év szeptember 1-ső napján adandók be a közigazgatói hivatalhoz.

Sárospatak 1895. július 9.

Dr. Finkey József,
akadémiai és közigazgató.

Pályázat tanári állomásra.

A sárospataki ev. ref. főiskolában *egy theologiai akadémiai tanszék*re pályázat hirdettetik.

E tanszékhez, heti 10 órával, a *dogmatörténet, dogmatika és vallásbölcselet* (vagy e helyett valamely később meghatározandó, de az előbbiekkal benső kapcsolatban álló tantárgy) előadása van kötve, *megfelelő special kollegiumokkal és szemináriummal.*

Elnyerésére csak ev. ref. vallású és lelkeszi hivatalra is jogosított egyének pályázhatnak.

Javadalma:

1. 1300 frt törzsfizetés;
2. 300 frt lakásbér;
3. Ötödévenként 100—100 frt korpótlék, ezúttal még csak négy ízben;
4. A felekezeti tanárok állami nyugdíjintézetébe felvettekével teljesen egyenlő nyugdíj jogosultság.

Pályázni szándékozók folyamodványaikat, hivatóságukat, illetőleg jogosítottaságukat bizonyító okmányaikkal (Egyházi törv. 488. §.), rövid életrajzzal, testi épségüket igazoló orvosi véleménynyel, f. évi augusztus 20-ik napjáig, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület Főtiszteletű előjáróságához címezve, a sárospataki ev. ref. főiskola akadémiai és közigazgatói hivatalához küldjék be.

Az állomás november hó elején foglalandó el.

Miskolc, 1895. július hó 10-én.

Kun Bertalan,

tiszáninneni ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
széktüddéssel, egész évre
5 frt, félvre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél-
oldal 4 frt, negyedréss
oldal 2 frt.
Bzenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFÖN. —

TARTALOM: »A meghívás kérdéséhez.« *Zoványi Jenő.* — »A tanítató szülők némely gyöngesége.« *Nemo.* — »Kormányzati rendszabály-tervezet a sárospataki ev. ref. főiskolában.« — Egy instructio a gömöri ref. lelképásztörök részére az 1779-ik évi püspöki visitatio alkalmából. *Zsoldos Benő.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Pályázatok«

A meghívás kérdéséhez.

A debreceni lelkészválasztás ügye mind szélesebb körben kelt érdeklődést. Nemcsak az egyház fényes multja és jelene, melyek egyiránt elsővé teszik egyházközségeink közt, nemcsak a meghívásra kijelölt nagy tudósnak és híres szónoknak annyira kedvelt és nagyrabecsült személye kelti fel az érdeklődést; hanem e mellett a zsinati törvénynek különféle magyarázsmódja is, a mely aztán hol meggyőződésből, hol érdekből egészen eltérő nézeteket szül.

Bár érdekelt személynek valom magamat, a mennyiben az én határtalanul szeretett és tisztelt mesterem személye is kérdésben forog, mindamellett hozzá merek szólni a vitatott tárgyhöz, és pedig — remélem — a nélkül, hogy bárki is részrehajlással vádolhatna.

Két álláspont néz egymással farkasszemet. Egyik azt mondja, hogy a meghívás kérdésében és a meghívandó személyét illetőleg a presbitérium illetékes határozni s ha ennek $\frac{2}{3}$ része a mellett s valaki mellett dönt, már ezután csak a 201. és következő §-okban foglalt teendők következhetnek. A másik, támaszkodva a 199. §-ra, a mellett harcol, hogy az egyházközség összes szavazatképes tagjai közül kell nyilatkoznia $\frac{2}{3}$ -nak a meghívás és a meghívandó egyén mellett s csakis ez képezheti alapját a további intézkedéseknek.

Ki kell jelentenem azt a véleményemet, hogy mind a két nézet egy gyökeres félreértés nagy hibájában leledzik s ennél fogva voltaképen mindenik helytelen. A 200. §. ugyanis így szól: „Ha az egyház *többsége* meghívás útján kíván választani, erről a presbitérium a 194., 196. és 197. szakaszokban foglalt intézkedések megtörténte után, legfeljebb 8 nap alatt jelentést tesz az esperesnek; megnevezi azt, kit a gyülekezet meghívni kíván.“ Egyetlen szó sincs tehát arról, a mi mindkét álláspont védőinek szájából oly sokszor hangzik, hogy t. i. $\frac{2}{3}$ többséget kelljen már előzetesen megállapítani akár a presbitériumban, akár az összes szavazatképes egyháztagnak közt. Egyszerűen többség, ha egyetlen egy szavazatkülönbségű is, de többség, ám nem multhatatlanul a kisebbséget kétszerte felülmúló többség kell. Hiszen, ha az összes szavazatra jogosultak $\frac{2}{3}$ része kellene előlegesen is, ugyan micsoda fölösleges mulatság volna még azután is konstatalgatni az

ellenkező $\frac{1}{3}$ részt!? Hiszen ahhoz nem is matematikai lángész, csak egyszerű paraszt ész kell, hogy ha $\frac{2}{3}$ pro, úgy $\frac{1}{3}$ van contra és viszont.

A törvény szava különben az egyedül irányadó. Egyszerűen többségről szól s punctum. Sőt még annak a contra nyilatkozó $\frac{1}{3}$ résznek a megszámlálását is csak arra az időpontra és akkor is csak esetleg rendeli el, a midőn a választó-bizottság már arról is meggyőződött, hogy „a jelenlevők vagy azok többsége a megnevezett alkalmas jelölt meghívása mellett nyilatkozik.“ Ekkor intéznek kérdést az iránt: „Van-e valaki, ki a meghívást ellenzi?“ Ha nincs, akkor nincs semmiféle harmados számítás sem. Ha van, akkor következik aztán az esetleges $\frac{1}{3}$ rész megállapítása és nemleges actiója. És ha az ellenzők nem kezezik az összes szavazatképes egyháztagnak $\frac{1}{3}$ -át sem, a 199. §-ban foglalt elvi kijelentés követelményének tökéletesen elég van téve. Ha többre, mint $\frac{1}{3}$ -ra megy a meghívott vagy a meghívás elleneseinek száma, akkor bebizonyul, hogy a meghívás eszközléséhez a 199. §-ban kikötött feltétel nincs meg.

Egészen eddig azonban egyszerűen csak többségről beszél a törvény ott, a hol az eljárási módozatokat tárgyalja. Az $\frac{1}{3}$ résznek itt szerepet ad, de nem valami előlegesen ismert $\frac{2}{3}$ részzel szemben, hanem igenis az egyház addig szereplő egyszerű többségével szemben. Hiszen, ha a $\frac{2}{3}$ -nyi többség előlegesen számíttatnék meg — ismétlem — mi szükség volna később az $\frac{1}{3}$ -os kisebbség megállapítására? Vagy egyik vagy másik teljesen fölösleges. Minthogy pedig a törvény az utóbbit rendeli el, az előbbi nem is kell teljesíteni, mert arra sem komoly törvényhozás, sem tisztességes esperes nem kalkulálhat, hogy egy-két szavazó pár hét alatt meggyőződést cserélhet vagy akár meg is halhat.

A törvény szerint tehát, a mennyiben a 199. §. csupán *elvi kijelentést* tesz, nem pedig intézkedéseket rendel el, mindaddig csak a „*többség*“ megállapítása szükséges, míg a választó-bizottság a meghívási eljárás legvégső mozzanatához nem ér s ekkor sem a többség, hanem az esetleges kisebbség megszámlálása a teendő s ez úton nyilvánul a 199. §-ban megkívánt legalább $\frac{2}{3}$ többségnek megléte vagy meg nem léte. Nagy egyházakban, plane Debrecenben, a törvény félremagyarázásával s a 200. §. figyelembe nem vételével szinte lehetetlenség is volna a meghívással való választás, már pedig a

zsinat intentiója kétségen kívül nem ez volt. És ha a törvény alkotói, bár hallgatólag, de igazán a $\frac{2}{3}$ többségnek előleges megállapítására gondoltak volna, bizonyosan intézkednek vala arról is, hogy az miképen történjék. Nem intézkedtek s a törvény tényleg nem is kívánja annak előleges kimutatását, sőt ellenkezőleg, a meghívási eljárás legvégső mozzanataúl tartja fenn s még ott is csak nemleges alakban!

Igy fogva fel a kérdésnek eddig nem vitatott oldalát, tovább megyek a mindenfelé nagyban vitatott másik ágára és ebben — miként már is kitűnhetett — határozottan úgy vélekedem, hogy igenis a gyülekezetnek, az egész választóközönség többségének kell előlegesen nyilatkoznia. A 200. §. ugyanis expressis verbis az „egyház többségéről“ s arról beszél, a kit a „gyülekezet meghívni kíván“. S hogy ez alatt nem a presbitériumot érti, és pedig még úgy se, mint a gyülekezet képviselőjét, mutatja, hogy a presbitérium teendőjét ugyanebben a szakaszban külön jelöli meg s ott a „presbitérium“ kifejezéssel él. Hogy valósággal a gyülekezet jogkörébe utalja a meghívást, mutatja az is, hogy a választók végleges összeírását és megállapítását előzetesen követeli meg s azok névsorának teljes rendben lételetől számított 8 nap alatt kívánja a meghívás iránti nyilatkozat bejelentését.

Szerintem tehát a meghívás első mozzanatai a következőleg történnek: A választók névsorának rendbe hozatala után a legközelebbi vasárnapra, a helyi szokás szerint, meghívataknak az összes szavazók egyházközségi köz- vagy népgyűlésre, mely a templomban tartandó. Itt a megjelentek névsorának összeírása után (tekintet nélkül a távollevők számára) minden, a dolog lényegére vagy személyekre vonatkozó vitakozás teljes elkerülésével, az elnökség fölteszi a kérdést: kívánja-e a gyülekezet a meghívás útján való választást? Ha a jelenlevőknek névszerinti szavazással megállapítandó többsége (még ha egyetlen egy szavazat is a különbözet) a meghívás mellett nyilatkozik, azután az a kérdés teendő fel, hogy kit kívánnak meghívni? Akár több egyént,

akár egyet említenek, újra névszerinti szavazással kell meghatározni a jelenlevők egyszerű többségének jelöltjét. Ha a jelenlevők számának felénél legalább egygyel több szavazatot senki se kap, akkor nem választhat az egyház meghívás útján. Praesentes concludunt s a távolmaradók nem vehetők tekintetbe, miután volenti non fit injuria.

Ezután következik a presbitérium jelentése az espereshez, a kinek a 201. §-sal kezdődik aztán a szerepe.

Ezzel be is fejezhetném cikkemet, de a szóban forgó debreceni lelkészválasztás megkövetelheti, hogy alkalmazzam is reá az elmondottakat. Ezek szerint először is helytelenül járt el a presbitérium, mely a gyülekezet teendőjét a maga körébe vona és helytelenül azért is, mert a kebelében nyilatkozó többségnek $\frac{2}{3}$ voltát hangoztatván s mintegy arra támaszkodván, kedvező alkalmat nyújtott az esperesnek arra, hogy szintén $\frac{2}{3}$ többség kimutatását követelje meg a nyilatkozattételre illetékes gyülekezettől. Úgy látszik, kapva kapott rajta, hogy ezzel lehetetlenné tegye a meghívásra kijelölt egyén meghívását s a neki, úgy látszik, ellen-szenves debreceni egyház akaratának teljesülését. Az esztári és bárándi lelkészválasztások pedig bebizonyíthaták volna előtte, hogy az általa, specialis törvény-magyarázatával felzavart kedélyeket az egyházkerület előbb-utóbb az ő ellenére is képes lecsillapítani. Ha pedig igaz volna, a mit a „Prot. Egyh. és Isk. Lap“ írt, hogy t. i. a debreceni presbitérium az ő tanácsát követte helytelen eljárásában, akkor csakugyan ellen-szenves színben tűnik fel ama — miként az eddigiek-ből kiviláglik — máskülönben is törvénytelen rendelete.

Még egy megjegyzést kell tennem. A „Debr. Prot. Lap“-ban Balogh Ferenc azt írja Debrecenről, hogy ott „az áldatlan politikai tusa az egyház bárányos zászlóját kezdi szétrepeszteni.“ Hát én itt, a nyilvánosság előtt, kérdelem Balogh Ferencetől, nem tud-e Mitrovics Gyuláról egyebet, csak azt, hogy a függetlenségi párt mellette foglalt állást? Hát nem örvendhetne-e még Balogh Ferenc is, ha úgy új orthodox, mint kormánypárti szenvedélye nem tenné elfogulttá, hogy egy olyan ékes szavú szónok és olyan kitűnő tudós ül Könyves Tóth Mihály örökébe? Hát méltó-e egy Balogh Ferenchez, hogy a Mitrovics-párt actiójában csak azt a rendes dolgot lássa meg, hogy pártokra szakad az egyház — és ne örvendjen, hogy ref. theol. tanárainknak egyik legjelesebbje nyerte meg Debrecen többségének bizalmát?

Én, bár mindig elítéltem a politikai szempontoknak az egyházi életben való érvényesítését, tisztelettel hajlok meg Debrecen függetlenségi pártja előtt, mely ily bölcseséggel, ily áldásosan és ily szerencsésen tud kifejezést adni meggyőződésének. És tisztelettel Debrecen kitűnő lelkésze, Dicsőfi József előtt, ki bár ellensége sem gyanusíthatja a modern theologia követésével, föl-emelkedett és elfogulatlan gondolkozásmódjának oly szép példáját szolgáltatja, midőn Mitrovics pártjának egyik derék vezéréként működik!

Zoványi Jenő.

ISKOLAI ÜGY.

A taníttató szülék némely gyöngesége.

Igy tanév végén, valamint elején is, sokszoros oka van a tanító embernek a tanügyet és a tudomány fejlődését elősegítő vagy hátráltató okok s körülmények felett

¹ Mitrovics egyszer épen ő ellene védelmezte az orthodoxiát és hívta fel az illetők figyelmét az orthodox névvel való játéokra. Szerk.

¹ A Zsinati Napló teljesen elosztatja azt a csekély homályosságot is, a mely a törvényben mutatkozik. »Az összes választóknak legalább $\frac{1}{3}$ része nyilatkozzék, hogy nem akar egy bizonyos jelöltben megállapodni, hanem pályázat útján kívánja a lelkészválasztást eszközölni.« ez volt a kényes kérdésben Szász K. módosítványa, a mit ő azzal indokolt, hogy olyan egyházakban, hol 2000 3000, sőt több választó is van, nagyon bajos lesz akár a választásra jogosultak többségét, akár legalább a 20%-nyi kisebbséget (a mit a konventi jegyzőkönyv javasolt) kimutatni (Zsinati Napló 624., 625. l.). Ezt a módosítványt a zsinati képviselők többsége elfogadta. A kik e kérdésben nyomósabban felszólaltak, azok a lényegre nézve mind megegyeztek Szász Károlyl. Tisza István pl. azt mondta: »Kétségtelen, hogy sokkal kevesebb fáradsággal jár egy kisebbségről meggyőződni, mint a szavazásra jogosultak többségét megállapítani.« Ugyanazért célszerűbbnek tartotta ő is a kisebbség kimondását. A tiszáninneni egyházkerület Nagy-Kaposon tartott közgyűlésén szintén így magyarázta a többség a zsinati törvényt, hogy az $\frac{1}{3}$ kisebbségnek kell a meghívás útján való választás ellen — ha úgy tetszik neki — sikra lépni. A dolog természete is ezt követeli, mert ha tiszteségesnek valljuk a meghívás útján való választást (pedig ki ne tartaná annak?), akkor nem szabad azt a $\frac{2}{3}$ rész többség utolsó izing való felszámoltatása által kétes értékűvé, sőt legtöbbször kiviételenné tenni. Hogy a zsinat ezt nem így akarta, az a Zsinati Napló 822. lapjáról is kitűnik, a hol — ismét Szász Károly — így magyarázza a §-t Kiss Albertnek: »A mi nt. Kiss Albert zsinati tag úrnak azt a kérdését illeti, hogy mikép konstatható a $\frac{2}{3}$ többség, arra nézve azt jegyzem meg, hogy nem azt kell számszerűleg kimutatni, hogy a $\frac{2}{3}$ rész kívánja a meghívást, hanem egyszerűen bejelentik a presbitérium által s azzal azt is, hogy kit akarnak megválasztani. Ha az illető — minősítésénél fogva — ki nem zárható, az előre értesített választó-közönség összegén és ekkor kell azt konstathatni, hogy nincs-e $\frac{1}{3}$ részüknek kifogása a meghívás ellen. Ez már az egyházmegyei küldöttség előtt történik. A ki nem akar zavarosan halászni, annak jó lesz a Zsinati Naplóhoz folyamodni, hogy belássa azt, hogy a zsinat komolyan akarta a meghívás útján való választás törvénybe iktatását és nem kívánta azt a $\frac{2}{3}$ többségnek sem egyszeri, sem kétszeri konstataásával nehezíteni. Szerk.

elmerengeni, elgondolkozni, annyival is inkább, mert hangzani kezd a vád országszerte, hogy a tudományok iránt való érzék csappanóban van a növendékek lelkében, a mi — kétségtelenül — nem csekély súlyú ítélet magok ellen a tanárok ellen is.

Embernek lévén, a saját hibáink iránt rendszerint kegyelmesek, sőt azokkal szemben többnyire vakok, vagy kitűnő fiskálisok vagyunk, de annál inkább látjuk aztán a másokét. A gimnázium sokszor mutatott már hajlandóságot arra nézve, hogy saját sikertelensége miatt bíró széket üljön a népiskola ellen az akadémia pedig rendszerint a gimnáziumot okolja, ha egyben-másban rosszul foly a dolga. Hogy soha és egyiknek se lett volna igaza a másik ellen; azt merészség volna állítani. A népiskola — ő az is talál magának bünbakt: ráutalja a maga gyöngeségeit — sokszor ez is egészen jogosan — a családi vagy újabban a kisdudóvodai nevelésre. Így támad azután egy circulus vitiosus, a melyből nehéz ám ép-kéz láb kiszabadulni annak, a ki egyszer bármi címen beléjutott.

Az alap — tagadhatatlanul a család, mondjuk sok szüle bánatára, a kiknek az a nehéz sors jutott részökül, hogy rosszul tanuló gyermekekkel kell bajlalkodniok. Hja, az első lökés, az első gondozás, az első környezet — így tanultuk már a neveléstanban — ezek adják meg az élet-út ilyen vagy amolyan irányát; a legfőbb tehát elvégre is az alap, a legfelelősebb tehát utóljára is a szüle. Az csakugyan. A ki ezt a legfőbb felelősséget nem érzi, terheit s gyönyöreit nem emeli vagy nem élvezi, az aligha érdemes a szüle-névre. Az Istentől hivatott szüle lelke, tiltó, biztató képe, áldó, fel-emelő mosolya, édes hangja ott van, ott lebeg a jól indított gyermeknek felette, körötte — az iskolában is, a szemektől távol is, az idegenben is.

Szülének lenni — ő bizony — nagy, nehéz hivatás, okos szülőknek még nagyobb és sokkal nehezebb.

Ha a szülei okosság csak a szeretet végtelenségében, a bünbocsató irgalom határtalanságában nyilatkoznék: — akkor a legtöbb atya és anya joggal versenyezhetne az okos szüle névre; — de nem abban nyilatkozik és nem abban határozódik, hanem az idejében való tapintatos fegyelmezésben, a gyermeki test és lélek egyenletes fejlesztésében s a tekintélynek olyan megszerzésében, a mely hódít keserítés és kényszerítés nélkül s édes, mint a biblia szerint az Úr igájának terhe s kíváncs, mint a jó hír és név. A mely szüle elvesztette gyermeke előtt ezt a titkos talizmánját, az sok bú-bánatra lehet készen azok részéről, a kiket áldásul adott nekik a gondviselés. Mert bizony a kis zsarnokok apró szarvacskái gyorsan megnövekednek, vagy dacos ellenállásra meredeznek, ha nincs erő, a mely visszatartsa őket vagy ha ez az erő nem az okos szeretetből táplálkozik.

Tudunk szülőket, a kik szánni való rabszolgái gyermekeiknek, a kiket vezetniök kellene. Lesik arcaik mozdulásait, a felhőt homlokukon, a mosolyt ajkaik körül és kétségbe esnek egy sóhajuktól, egy bánatos tekintetöktől és — elhítetik magukkal, hogy mindent a legjobban cselekesznek szívöknek bálványaiért. Ha távol vannak tőlük, esengnek utánuk mézes szóval, költséges levelekkel, drága küldeményekkel és rimázkodnak egy pár sornyi levelükért, s utánuk futnak a távolba, hogy csókolhassák s netalán gyöngeségeiket fedezgethessék s adóságaikat titkon letörleszthessék.

És aztán nő a csemete ékes sudarrá, — a szülei szív mérgévé, gyilkosává. Oh bizony szülőknek lenni nagy és szép hivatás, okos szülőknek lenni még sokkal nagyobb és sokkal felségesebb!

Hallottunk szülőket, a kik egész a furfangosságig leleményesek gyermekeik hibáinak mentegetésében. A szeretet készíti — igaz, de aztán hová vezet az ilyen szeretet? Ha csak a tanár hallaná az ilyen szeretetnek megnyilatkozásait, de hallja, tudja a bálványozott gyermek is és bátorságot merít belőle — a további gonoszra. Ez a gyakori színvallás, a szeretetnek ez a minduntalan ajkainkon való hordozása s tetteinkből való kisugárzása; ez is egyik jókora szülei gyöngeségünk.

De mit mondjunk, mint nevelők, arra a szülei bölcseségre, a mely nem ismeri azt a közmondást: „szindely van a házon?”... Az apróságot engedjük ott settenkedni magunk körül akkor is, amikor mérget szívhat a beszédünkől s még talán ámitjuk is magunkat a Jézus példájával, a ki ül vala a bölcssek között, azoknak kérdéseket tévén. Az egyik azt hiszi, hogy az ő gyermeke sokkal ártatlanabb még, sem hogy a nagyok sokféle emberszólását és száz és ezer alakban jelentkező síkamlós kedvességeit megértené; a másik úgy véli, hogy hiszen úgyis előbb-utóbb ki kell nyílni a gyermek szemének, tehát jobb, ha korábban kezd tisztán látni és az emberi hamisságok tömkelegébe bepillantgatni... Nos és így származnak aztán azok az itt-ott nagy feltűnést keltő apró bölcssek, azok a kis öregcek, a kik ismerik a mélységek és magasságok titkait, a kik előtt nincs zárja semmi kétértelműségnek, sőt a kik maguktól is el tudják már magyarázni a legegyszerűbb kifejezést, a legtisztább szándékkal mondott képet, hasonlatot; a kik a salakot keresik az üveg fenekén.

A családnak legtöbbször vannak — főként az ú. n. úri családoknak — udvari mulattatóik, a kiknek több szabad, mint más közönséges halandóknak. Az ilyenek aztán kötelességöknek ismerik meghódítani a ház büszkeségének szívét az által, hogy megbódítják annak agyát a hízelkedés beszédeivel, a rágalmazás gonosz nyelvével; a kik baráttá, bizodalmas cimborává avatják az ártatlanság ruhájából kivetkőztetett gyermeket, figyelmeztetik előnyös helyzetére, atyjának rengeteg vagyonára stb., stb. Mikor az ilyenek aztán bejutnak egy-egy középiskolába és ott szétnéznek magok között: úgy gondolják, hogy ők ott is lehetnének kiváltságosak s megpróbálják sokféle tehetségeik érvényesítését és vagy utáltakká, megvettettekké lesznek mint gőgös, önhitt nebulók, vagy ragadnak magokkal egy egész kis sereget és alaposan hozzájárulnak a régebben ú. n. osztály-szellem megvesztegetéséhez, a tanár tekintélyének aláásásához, a sok léhaság elterjesztéséhez stb.

Ő bizony szülőknek lenni nagy és nehéz hivatás, okos szülőknek lenni még sokkal nagyobb és felségesebb!

Olyan szülőket is tudunk, a kik magok oltogatják el gyermekeiknek a tudományok iránt való lelkesedését éretlen, meggondolatlan kritikájukkal, s a kik épen magukat állítják a tanár-kijátszási művészetben való mintaszerűség példányképeül vagy a kik a Petőfi magyar nemesével ma is kevélyen kiabálják: „Tán a tudománynak éljek? A tudósok mind szegények.” Ha szüle kevés volna ilyen, kerül azok helyett valamely nagybácsi, a kinek az a szerencséje, hogy gyűjtöttek helyette fukar ősei. — Nehány tantárgy mindig akad, a melynek nincs elegendő édessége — legalább egy előre; az ilyeneknek tisztességét lerontani: óh ez is a boldogtalan szülék, szülehelyettesek és házi barátok ékes feladata.

Csak egyet említünk még a sok közül. A tanuló ifjú atvergődik a gimnáziumon; leteszi az érettségi vizsgát is. Boldog vele a szüle is, a ki már eddig is sokalta a fiú tanulni valóit s maga biztatja most már, hogy pihenjen, szórakozzék. Vannak szülék, a kik magok

keresik a szórakozási alkalmakat is — s bizony nem mindig szerencsésen. De nem ez a főbaj, a mit még említeni akarunk, hanem az, hogy az akadémiai pályára induló gyermek szülője — a legtöbb esetben — azon töri a fejét, hogy miként szerezhetne gyermekének egy *kis jövedelmező állást*, a mely kiadná legalább a cigarettára, keztűre, sörre, billiárdra stb. valót. A tankönyvek, a segédeszközök, a tudomány: oh bizony erre a legkevesebb szüle gondol, — főként ebben a nagy igényű világban, a mikor olyan igen sok mindent kell megtenni már az akadémikus ifjúnak is, hogy *színvonalon állónak* lássák!... Az állomás aztán megjön. Az ifjú ügyvédi irodában, bankokban stb. dolgozik naponként. A főnöke jó véleményt mond felőle s kész a szüle boldogsága. Az iskola, a tanár, a magasabb tudományok... oh hiszen azokkal elég lesz majd akkor gondolni, a mikor már közel a colloquium vagy éppen az alapvizsga!... És van szüle, a ki elég gyöngye még magát is ámitani azzal, hogy az ő fia milyen jókor s milyen szerencsésen indul a *gyakorlati életnek*! Hogy megszokja a szédelgést, a tudományos mélység helyett a felszínességet, a komoly munka helyett a szakmányos gyorsaságot, az alkotás helyett a másolásból való élősködést... oh hát ki gondolna erre, mikor olyan boldogság azt elmondani, hogy a mi fiunk már ennyit meg ennyit keres havonként s ilyen meg olyan kedvelt ebben meg abban a társaskörben stb.!! Hogy miként tanulja meg ilyen módon a könnyű költekezést, a tudomány és iskola fel sem vevését: — ezzel ma kevesen törődnek. Hátha még azt is tudjuk, hogy úri emberek nem áttallanak azzal dicsekedni, hogy az ő fiok, *mint bejegyzett pesti jogász úthron* bojtárkodik, vagy éppen színi előadásokat, táncmulatságot rendez és *nem kell érte a fővárosban költeni* és még is fővárosi jogász!... oh ha ilyenekre is gondolunk s aztán elképzeljük az iskolák s ebben a tanárok helyzetét s az iskolák közszellemének mai gyors s fájdalmas megváltozását... akkor lehetetlen oda nem kiáltanunk a tisztelt szülők egy jó részéhez (örömmel ismerjük el, hogy kivételek is vannak): ébredjete fel ti, a kik alusztok, mert némelyek közületek nem érdemesek a szüle-névrel!!

Nemo.

Kormányzati rendszabály-tervezet a sárospataki ev. ref. főiskolában.*

A) Kormányzat és felügyelet.

1. §. A sárospataki ev. ref. főiskola kormányzója és felügyelője a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület. Kormányoz és felügyel az egyházkerület: 1-ször az egyházkerületi közgyűlés; 2-szor az egyházi és világi főgondnokok; 3-szor az egyházi és világi algondnokok; 4-szer az igazgató-tanács által.

2. §. A kormányzás és felügyelet tagjai, az ezen szabályok által rájuk ruházott hatáskörben, az Egyházi Törvények 181. §-a szerint felelősek, és fegyelmi tekintetben ugyancsak az Egyházi Törvények 289. és 295. §§-ai értelmében, az egyházkerületi, illetőleg az egyetemes konventi bíróság illetékessége alá tartoznak.

3. §. A kormányzás és a felügyelet tagjai a főiskolával — kivéve az általuk tett, de tényleg be nem fi-

tett alapítványokat — sem adóssági, sem szerződési viszonyban nem állhatnak.

I. Egyházi és világi főgondnokok.

4. §. A főiskola egyházi főgondnoka a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület püspöke; világi főgondnoka pedig ugyanezen egyházkerület világi főgondnoka.

5. §. Az egyházi főgondnok jog- és hatásköre — az Egyházi Törvények 180. §-a értelmében, — a főiskolára közvetlenül felügyelni; annak vizsgálataiban részt venni; más időben is az intézetet meglátogatni; minden nevezetesebb mozzanatról, mely a főiskola életében felmerül, a tanári kartól tudósítást kívánni s az államkormány és a főiskola kormányzati és közigazgatási hatóságai közt az érintkezést közvetíteni.

6. §. A világi főgondnok — az Egyházi Törvények 175. §-a értelmében, — mint a püspöknek elnök- és kormányzó-társa »közvetlen felügyelő és ellenőrző tiszteet gyakorol a főiskolára, annak szellemi és anyagi ügyei vezetésére.«

II. Egyházi és világi algondnokok.

7. §. Az egyházi és világi algondnokok az egyházak presbiteriumai által, titkos szavazás útján, általános szótöbbséggel, életfogytiglan választatnak, s az egyházkerületi közgyűlés színe előtt hivatalos esküt tesznek.

8. §. Hatáskörük kiterjed:

a) a főiskola szellemi ügyeire annyiban, hogy kötelesek az akadémiai és gimnáziumi tantervnek és tanrendnek pontos keresztülvitelére felügyelni; kötelesek időnkint meglátogatni a főiskolát és annak mind erkölcsi, mind tudományos vezetéséről, a tanórákon való megjelenés, a tanári testületekkel való értekezés által tudomást szerezni; a szabályok megtartására felügyelni; a felsőbb rendeletek végrehajtásáról számot kérni és általában bármely tapasztalt hiányokat megszüntetni, vagy azoknak megszüntetése végett a főgondnokoknak, az igazgató-tanácsnak, illetőleg annak útján az egyházkerületi közgyűlésnek jelentést tenni;

b) az anyagi ügyekre nézve annyiban, hogy a gazdasági választmány intézkedéseiről időnkint tudomást szerezni, a jogigazgató és a pénztárnok naplóját, könyveit, a pénztár állását megvizsgálni tartoznak s ha a szabályoktól eltérést, hiányokat vagy köteleességmulasztást tapasztalnak, sürgős esetekben saját felelősségükre azonnal intézkednek; egyébként úgy ezekről, mint intézkedést kívánó tapasztalataikról a főgondnokoknak, az igazgató-tanácsnak, illetőleg ennek útján az egyházkerületi közgyűlésnek jelentést tesznek.

III. Igazgató-tanács.

9. §. Az igazgató-tanács elnökei: az egyházi és világi algondnokok. Tagjai: az egyházkerületi közgyűlés által hat évre választott 6 egyházi és 6 világi egyén; az akadémiai és gimnáziumi igazgató; a köziskolai szék által hat évre választott két akadémiai és két gimnáziumi tanár; a gazdasági választmány elnöke s a gazdasági választmány által ugyancsak hat évre választott egy tag. Jegyzőjét saját köréből választja.

10. §. Az igazgató-tanács, az egyházi és világi algondnok vagy az életkorra nézve legidősebb tag — mint helyettes — elnöklété alatt, minden iskolai évben 3 rendes ülést tart, u. m. az iskolai év kezdetén, továbbá január havában és az iskolai zárvizsgák alkalmával. Rendkívüli ülés, ha szükség kívánja, az elnökség által bármikor összehívható.

11. §. Ugy a rendes, mint a rendkívüli ülésekre minden tag meghívandó. A tagok meg nem jelenhetősöket, akadályoztatásuk igazolásával az elnökséghez írás-

* E szabályzat, mint a mely bevilágít egy nagy intézet beléetébe, bizonyosan érdekelni fogja a t. olvasó közönséget. Az igazgató-tanács, a mely még nem tárgyalta, ohajtotta ennek lapunk útján való közzétételét s bizonyosan szívesen veszi, ha szeptemberi gyűléseig akár nyilvánosan, akár az elnökséghez küldött levelekben véleményét mondanak egyesek e szabályzat vagy ennek egyes pontjai felett. Szerk.

belileg jelenteni tartoznak, mely igazolás jegyzőkönyvbe vétetik; háromízben nem igazolt elmaradás az egyházkerületi gyűlésnek bejelentendő.

12. §. Az igazgató-tanács szükség esetén, de az ösztöndíjak és egyéb jótétemények kiosztása végett mindenestre a tanári testülettel közös gyűlést tart, melyen az összes jelenlévőknek tanácskozási és szavazati joguk van.

13. §. Az igazgató-tanács jegyzőkönyvei egy példányban az egyházkerületi gyűléshez terjesztetnek fel; egy példányban pedig a főiskolai levéltárban helyeztetnek el.

14. §. Az igazgató-tanács hatásköre:

a) Az iskolai törvények és rendtartások, felsőbb rendeletek végrehajtására felügyel; szükség esetén az iskolai törvények és rendtartások módosítását indítványozza s e részben az egyházkerületi közgyűlésnek javaslatot tesz.

b) A tanári testületek által elébe terjesztett javaslatokat megvitatja s az egyházkerületi közgyűlés elé terjeszti.

c) A tanárok, levéltárnok, főiskolai orvos, jogigazgató, pénztárnok, ellenőr, tápintézeti felügyelő, könyvraktár-felügyelő választásánál az egyházkerületi közgyűlésnek jelen rendszabályaink értelmében alkalmas egyént vagy egyéneket ajánl.

d) A tanárok hivatalos működését ellenőrzi. E célból a gimnáziumban a tanórákat, az akadémiában az előadásokat, colloquiumokat időnkint meglátogatja; a gimnáziumi vizsgálatokon megjelen, azokat vezeti; a tanjegyek megállapításában részt vesz; az érettségi vizsgálatra az egyházkerületi közgyűlés által kinevezett elnök mellé bizottsági tagokat jelöl ki; akadémiái szoros értelemben vett iskolai vizsgálatokon szintén képviselteti magát; a tanárokat magántanítási foglalkozásuk tekintetében figyelemmel kíséri; a gimnáziumi ifjúság előmeneteléről betérjesztett névkönyveket aláírásával hitelesíti.

e) Az újonnan választott rendes tanárok székfoglalójának ünnepélyessége iránt intézkedik, a két igazgatót, a szeniort és az alkönyvtárnokot hivatalukba beiktatja.

f) Ha valamely tanár, vagy a főiskola valamely hivatalnoka fegyelmi vétséget követne el, az illető ellen a fegyelmi eljárás megindítására nézve az egyházkerületi közgyűlésnek javaslatot tesz. A háznagy felett a 78. §. értelmében a fegyelmi hatóságot gyakorolja.

g) A háznagyot a köziskolai szék ajánlatára megválasztja.

h) Felügyel úgy az akadémiái, mint a gimnáziumi tanterv és tanrend pontos keresztülvitelére s általában a főiskola szellemi ügyeiről, a köziskolai, akadémiái és gimnáziumi székek jegyzőkönyveiből tudomást szerez, s ha hiányokat tapasztal, azoknak megszüntetése végett intézkedik.

i) Gimnáziumi tankönyvek és taneszközök kijelölésére nézve, a gimnáziumi szék véleménye alapján, az egyházkerületnek javaslatot tesz.

k) Az Irodalmi Kör működéséről időnkint tudomást szerez.

l) A tanpénz, a tápintézeti és egyéb díjak megválasztására nézve a köziskolai szék és a gazdasági választmány megkérdezésével, az egyházkerületi közgyűlésnek javaslatot tesz. Szegénységüket igazoló, szorgalmas és jó erkölcsű tanulóknak, kérelmük folytán az illető tanári kar ajánlatára, a köteles díjakat egészben vagy részben elengedi.

m) Az ösztöndíjakat s egyéb jótéteményeket, a tanári karral tartott közös gyűlésben megállapítja és kiosztja.

n) Az ifjúság egészségi viszonyairól, a kórházi ügyekről, a főiskolai orvostól, a köziskolai szék útján, félélvénként, tudomást szerez.

o) Az ifjúsági egyesületek működéséről minden tanév végén, az illető tanári kar útján, tudomást szerez.

p) A főiskolai gyűjteményekről, taneszközökről a köziskolai szék előterjesztése, vagy helyszíni szemle alapján tudomást szerez; azoknak leltárát megvizsgálja, hitelesíti; a hiányokról intézkedik vagy az egyházkerületi közgyűlésnek jelentést tesz.

r) A tápintézeti felügyelő, könyvraktár-felügyelő, háznagy részére a köziskolai szék, illetőleg a gazdasági választmány javaslata alapján az utasításokat s ugyan-csak a köziskolai szék javaslatára tápintézeti alapszabályokat készít s azokat megerősítés végett az egyházkerületi közgyűlés elé terjeszti.

s) A főiskola összes anyagi ügyeinek kezelését ellenőrzi. E végből a gazdasági választmány jegyzőkönyveit felülvizsgálja; ezekre vonatkozó észrevételeit jegyzőkönyvbe foglalja; az ingóságok leltárába foglalt tárgyakat megvizsgálja, a hiányokról számot kér; a leltárak pontos vezetésére felügyel; az ingatlanok kezelését ellenőrzi.

t) Minden év január havában számvevőszéki ülést tart s a gazdasági választmány előterjesztését a főiskola vagyoni állásáról tárgyalás alá veszi; a költségvetést, valamint a vagyon-mérleget a gazdasági választmány tervezete alapján megállapítja; a pénztárnoki számadást, az adóssági kötvényeket, értékpapírokat, betéti könyveket, naplókat a tőkék, alapítványok stb. könyveit megvizsgálja, észrevételeit jegyzőkönyvbe foglalja s intézkedéseit megerősítés végett az egyházkerületi közgyűlésre fölterjeszti. Ugyanez alkalommal a múlt évi költségvetésnek miként lett végrehajtásáról számot kér; a tényleges eredményt megbírálja; a költségvetéstől történt eltérések okait kitudja s azokra nézve, ha indokoltak fölmentést ad vagy intézkedik; a főiskola peres és perenkívüli jogügyeiről a gazdasági választmánytól a jogigazgató részletes jelentését bekívánja és tárgyalja. Az évi számadás eredményét, a vagyon-mérleget, a költségvetést kinyomatja s az egyházkerületi közgyűlésnek megerősítés végett betérjeszti, számadásra kötelezettek részére a fölmentés megadására nézve az egyházkerületi közgyűlésnek ajánlatot tesz.

u) Örökös, hogy a kiadások által a főiskola törzsvagyona meg ne támadtassék. Fontos és indokolt esetekben az egyházkerületi közgyűlésnek jelentést tesz,

v) Felügyel, hogy a tanárok és hivatalnokok fizetéseket pontosan megkapják. (Folyt. köv.)

TÁRCA.

Egy instructio a gömöri ref. lelképásztorok részére az 1779-ik évi püspöki visitatio alkalmából.

Ismeretes az 1731-iki *Carolina Resolutionnak* az a rendelkezése, a melynél fogva a keresztségre, de csupán s kizárólag erre nézve, alá voltak vetve a prot. lelkészek is a római kath. püspöki visitationak. Köztudomású az is, hogy azért az a visitatio nagyon ritkán állapodott meg ennél s legtöbbszörre kiterjeszkedett sok egyébre is. E miatt aztán az ilyen visitatiók a sérelmeknek bán-

talmaknak, úgyszólván szakadatlan láncolatát képezték a prot. egyházra, a prot. lelkészekre nézve. Hogy ezek mily égető sebek voltak a prot. egyház testén, azt a kellő nyomatékkal kiemeli *Vay Istvánnak* az előbbi cikkben* egész terjedelmében inézett levele is. E levél ide vágó részének mintegy illusztrálására jónak látom közölni azt az instructiót, a melyet tiszáninneni ev. ref. egyházkerületünk superintendense *Szalay Sámuel* 1779. június 30-án a gömöri ref. lelkipásztorok részére szerkesztett az akkor kilátásban levő róm. kath. püspöki visitatoria. Ez az instructio kiterjeszkedik mindazon kérdésekre és esetekre, a melyek a korábbi idők tapasztalatai szerint egy ily visitatio alkalmával előkerülhetnek, s midőn dogmatikai tekintetben határozottan körvonalozza a prot. álláspontot, egyszersmind megjelöli azt a határt is, a meddig a lelkipásztornak menni szabad s a melyen átlépnie nem lehet. Az okmány érdekességét ez is adja meg, mert belőle tisztábban megismerhetők, mint bármi másból, az ily visitatio egész lefolyása általában, valamint az a helyzet is, a melyet a prot. egyháznak a Carolina Resolutio említett rendelkezése teremtett. Az instructio szövege vegyes latin és magyar; latin főképp azokban a részletekben, a melyek a feltehető kérdéseket s a reájok adható feleleteket foglalják magukban; mert a kikérdezés is rendszeren latin nyelven történt.

Maga az okmány egész terjedelmében a következő.
Instructio Pastorum Ecclesiarum Reformatarum, occasione visitationis Ao 1879. in Cottu Gömör per Illustrissimum et Reverendissimum Dominum Antonium e Comitibus Revay perpetuum in Szklabina et Blatnicza, Episcopum Rosnaviensem, Praepositum B. V. M. de Vágh. Újhely. Incolti Comitatus Thurotziensis Perpetuum Comitem, nec non S. C. et Regiae Apostolicae Majestatis Consiliarium peragendae, quod et quomodo ad quaestiones respondendum sit: et quidem.

A. In puncto S. Baptismatis si quaeratur.

1. Q. Quid est Baptismus?

R. Baptismus est, Primum Novi Testamenti Sacramentum, a Christo Domino institutum; quo per externam aquae adspersionem, in Nomine Patris, Filii, et Spiritus Sancti, declaratur, et obsignatur Fidelibus, tum remissio peccatorum, per Sanguinem Christi; tum Sanctificatio per Ejus Spiritum.

2. Q. Qualis debeat esse intentio Ministri in Sacra Baptismate administrando?

R. Simpliciter respondeatur ita: Debet esse intentio, institutioni Christi Domini satisfaciendi, id est: Sacramentum administrandi intentio in obsignationem, et declarationem remissionis peccatorum, et Sanctificationis, per et propter Christi Domini meritum.

3. Q. Quae est Materia Baptismi?

R. Aqua pura elementaris.

4. Q. An necessarium sit *Sal, Salivam Oleum* etc. admiscere.

R. Christus Dominus non praecepit ista adhibenda; sed pura aqua voluit et docuit adspargi Fideles.

5. Q. Quae est Baptismi Forma?

R. Ego, te N. N. baptiso in Nomine Patris, Filii, et Spiritus Sancti.

NB. Vocabulum: in Nomine ne efferat Respondens in casu accusativo hoc modo: in Nomen vel ad Nomen; sed in casu ablativo hoc modo: in Nomine Patris, Filii, et Spiritus Sancti.

6. Q. Baptismus estne ad Salutem necessarius?

* A protestánsok és az első tanügyi reform-kísérletek Mária Terézia uralkodásának vége felé. A levél ide vágó részét l. fentebb, az 51. lapon.

R. Baptismus ita necessarius est, ex praecepto, et ex institutione Christi Domini, ut ubi modus et occasio suppetit, negligi non possit, nec debeat: contemnere vero, semper crimen sit.

7. Q. An obstetrices admittantur ad Baptisandum?

R. Ministri Sacramentorum ii debent esse, quibus jus datum est a Christo Domino Evangelium praedicandi: si quidem haec duo, tamquam partes Ministerii publici conjungit Christus Dominus Matth. 28. 19. Nemoque tractare possit sigilla Principis, nisi, quis Speciali ratione, ad hoc munus, publico Regis decreto, ordinatus est. At vero Sacramenta Sunt Sigilla Regis Regum.

NB. Isten kétségkívül, a' Felséges királyi Resolutiora fog provocalni a' Veneranda Visitatio, a' mely emanált 1742-dik esztendőben 5-ta 7-bris, melynek Summája ez, hogy: a Predikátorok kényszeríttessenek a' Vármegyei és Districtualis Magistratualis Tisztek által, etiam Compulsivis Mediis adhibitis, in Casibus Necessitatis a' Bábák által a' keresztelést véghez vitetni.

Erre azt kell felelni, hogy Felséges és kegyelmes király Asszonyunk, ez alól a' parancsolat alól felszabadított bennünket 1753 dik esztendőben 3-a 7-bris emanált kegyelmes Resolutiojában, melyben expresse ki tétetik ily szókkal: *Ne seu ipsi, in negotio Religionis, quidpiam innovent, seu alios quosvis, sub moderamine suo existentes quidpiam innovare patientur.* Már pedig, minthogy ennek előtte is, ő Felségének voltak ily több Parantsolatai ha, a Felséges királyi Parantsolatra nézve, nem volna is ujság, hogy a' Bábák kereszteljenek, de a' mi Vallásnnkra nézve, a' mi Ekklesiankban a' Bábák soha sem kereszteltenek.

Ismét ugyan azon kegyelmes királyi Parantsolatban vagyon ez is: *neque in occursivis quibuspiam dubiis, et difficultatibus via facti aliquid agant.*

Ugyanazon napon emanált Parantsolatban világosan így vagyon: *neque ad Actus, a quibus, vi Dogmatis abhorrent adigant.*

Ad casum vero ha erőltetné a Vener. Visitatio a Predikátort, hogy: a' Bábákat mind tanítsa, a' keresztségnek formájára; mind vélek kereszteltessen, in Casibus Necessitatis, seu in periculo Mortis, recenter nati Infantis.

Erre azt kell felelni: Én privatus ember lévén, a Communibus et Symbolicis Religionis meae Principiis el nem szakadhatok, Lelkem esméretit is arra nem vehetem, hogy a Bábákat tanítsam, és vélek in casu necessitatis, et periculo vitae, kereszteltessenek. De ha Felséges királyom parantsolja, hogy a Bábák mind taníttassanak, mind kereszteljenek: abban nekem módom nints, hogy ellent álljak.

8. Q. Quid faciendum est cum infantibus expositis, v. inventis?

R. Si non constet eos Baptisatos esse; internae eorum securitatis, et quietis interest, eos potius Baptisari, quam sine Baptismo remanere.

9. Q. An Infans in ipso partu, vel in medio partu existens Baptisari debeat?

R. Expectanda est totalis egressio infantis ex utero Materno, ut baptisetur: 1. quia ante totalem egressionem infans adhuc est pars Matris.

2. quia dubium potest esse, num sit vivus v. mortuus.

3. quia nasci quis debet privus, postea renasci.

4. quia talia exempla baptisatorum desunt in S. Scriptura.

10. Q. An monstrum quaecunque humanum, aut geminata corpora habens, baptisari debeat?

R. Perspicendum est, an revera sit *Homo*. id est Subjectum Rationale quo conperto, baptisandum esse censeo.

11. Q. An Infantes in itinere nati, deficiente aqua, baptisandi sint arena, vino, v. quavis alia materia?

R. Non (1.) quia deest idoneus Sacramenti Minister. (2.) quia deest aqua pura elementaris. (3.) quia Dogmata Catholicorum quoque, nullam materiam, in qua species aquae solvitur, in baptismo adhibendam esse, admittunt: ut sunt verba Natalis Alexandri de Bapt. Cap. 1. Art. 2. Reg. 1. pag. 424, 425. (4.) quia nullum exemplum habemus, vino, arena, v. alia quavis materia praeter aquam, baptisatorum.

12. Q. An a Lutheran Ministro recipi possit Baptismus?

R. Affirmatur simpliciter absque ceremoniis in Sacra Scriptura, et praxi Apostolorum non usitatis, ut Exorcismo etc.

13. Q. An Baptismus ab ebrio Ministro suscipiendus: et susceptus sit validus?

R. Prius negatur: quia Sacramenti Sanctitati derogat. si enim Minister in Nomine S. S. Trinitatis ministeriali officio defungitur: sobrie id agere debet. Ad Posterius, cum distinctione respundet Balduinus Libr. 4. Cap. 8. Casu 1-mo scilicet: si rite verba baptismalia pronuntiaverit, et abluerit, validum esse baptismum: sin prae ebrietate, nesciat quid loquatur quid agat, et offerentes ./ parentes, aut adstantes dubitent, an infans vere sit baptisatus, esse invalidum

14. Q. An valide baptiset, qui putat se baptisare foeminam et baptisat masculum: aut putat se baptisare Petrum et baptisat Joannem?

R. a Toletio, et Reginaldo, aliisque determinatur in partem affirmativam. Quia licet Ministers speculative erret, tamen practice non errat, cum dirigat, et dirigere debeat intentionem suam in personam praesentem: nec error personae aut sexus impedit baptismum, dummodo Minister baptisare intendit unde Scotus, et alii Scholastici tale consecrarium eliciunt: Non esse Masculum pro foemina, et sub nomine foemineo in infantia baptisatam, postea baptisandum; sed tantum *nomen* mutandum.

15. Q. An praeter Hominem aliquid sit subiectum baptisandi?

R. Negatur. 1. quia tantum illi sunt baptisandi, qui possunt doceri. 2. quia baptismus est Sacramentum N. Foederis: adeoque illi tantum sunt baptisandi, qui sunt in Dei Foedere. at praeter Homines, nullum Subjectum Foederis gratiae designari potest, quod sit vel praedicationis Evangelii, vel internae regenerationis capax.

16. Q. An Spurii sint baptisandi?

R. Si offerantur ad baptisandum: probe tamen considerandum est Pastori: an Pater, si detegi poterit, profiteatur Religionem Christianam: aut promittat Fidem, et resipiscentiam. Si vero Pater detegi non potest, recurrendum est ad Matrem, quae si Christianam fidem profiteatur, infans ejus baptisandus est: moneri tamen debet fidei et resipiscentiae.

17. Q. An Excommunicatorum infantes baptisandi sunt?

R. Quamvis Totalis Excommunicationis Exempla in Ecclesia Nostra rariora sint; vel de talium tamen infantum baptismo, Theologi nostri, alii simpliciter affirmant, ut Alting in Theol. Probl. pag. 661. alii in diversas abiverunt sententias, aliis affirmantibus, negantibus aliis. et casus distinguuntibus. Confer Sententiam Calvinii Epist. 136. et Bezae Epist. 10. tanto ergo magis, qui, saltem ob scandalum Ecclesiae illatum a Sacra Communionem arcantur, usque ad Seriam resipiscentiam, et reconciliationem cum Ecclesia, eorum infantes a baptismo arceri minime debent: cum Parentes quoque eorum foedere Dei excidisse minime judicentur.

B. In Puncto Ministerii Parochialis Augustanae Confessionis addictorum tsak azt kell alázatoságal felelni, hogy: inhaerealunk az Ususnak, az ő Felsége az iránt tovább leendő kegyelmes Dispositiójáig.

C. Ha pedig a keresztségen kívül a Venerabilis Visitatio más akármely dolgokra ki ereszkednék mint p. o. a' gyermekek v. Leányok oskoláját visitálni, azokat Catechisáltatni, v. Vallásbeli más dolgokról tudakozni akarna, akkor alázatosan kell instalni, hogy magának kedvezvén, azokkal magát ne terhelje: mivel hogy a királyi 1731-b. emanált kegyelmes Carolina Resolutionnak 5-ik articulusa minket, a keresztségen kívül egyébre felelni nem kötelezett, in verbis: *duntaxat ut constet, num ejusmodi Ministri suos rite baptisent, aut ad valide baptisandum sint sufficienter instructi, etiam visitationi et examini Archi-Diaconorum Catholicorum subesse debent.*

D. Quoad publicationem Festorum világosan meg kell mondani, hogy igen is, szoktuk, és publicáljuk is.

E. Hogy ha a Templomokba is kívánna a Vener. Visitatio bé menni: azt impediálni nem lehet, ha a Szent Sacramentumokhoz való Sz. edényeket is megnézni kívánja: azt sem lehet elkerülni.

Mindenekben illendő tisztelettel, betsülettel, okossággal, szelidséggel és kegyességgel, mint Kristus Tanítványihoz illik, kelletik magunkat viselnünk.

Ultimo loco observandum est: Casus hi praenotati ex Hypothesi tantum sunt adscripti, Si forte Veneranda Visitatio ad curiosas talismodi quaestiones excurreret, ad facilitandam duntaxat responsionem clarissimorum et Reverendorum Dominorum V D Ministrorum.

Caeterum quoad fundamentaliora Ecclesiae nostrae Dogmata in Puncto S Baptismatis diligenter legendi sunt Libri nostri Symbolici: Confessio Helvetica, Catechesis Palatinatensis et Systemata Nostrorum Theologorum, B. Picteti, Fr. Turretini, H. Heideggeri Rissenii, et aliorum probatorum obviorum Auctorum. Signat. Miskólcini, die 30-ma Juny Ao D. 1779.

* * *

Ez az instructio levéltárunkban két tiszta példányban s különösen az egyik, az akkori időkhöz képest, meglepően szép kéziratban van meg. Név-aláírás nincs, de hogy kitől eredt, azt nagyon könnyű belőlük megállapítani. Nevezetesen mindkét példányban a címben ezek a kifejezések: *et Reverendissimum Dominum*, valamint az egész záradék, a mely ezen szavakkal kezdődik: *Ultimo loco observandum est, Szalay Sámuel, superintendens* nagyon könnyen felismerhető, sajátos kézírata. A név-aláírás elmaradása az akkori sajnos viszonyok közt épen nem felesleges óvatosság volt. A kikre a dolog tartozott, azok így is felismerték azt a kezet, a mely az instructióban az egyes lelkészeknek a reájok nézve küszöbön álló nagyon kellemetlen és kényes helyzetben hasznos támogatást nyújtott.

Zsoldos Benő.

IRODALOM.

* **A Theologiai Ismeretek Tára** című, Zoványi Jenő által többek közreműködésével szerkesztett füzetes vallatlathból megjelent az V. szállítmány s ezzel a mű első kötete be van fejezve, tartalmazván az A—F betűs írók, tárgyak stb. ismertetését. A szerkesztő rövid »Előszó«-t írt ez utóbbi füzethez s illetőleg az egész kötethez, a melyben őszintén beszámol arról, hogy mily célt mily eszközökkel igyekeznek ők szolgálni az igazán hézag-

ságot (Keresztúry József h. esperes, Bálint Dezső, Komjáthy Gábor, Ölbey János, Szinyei Gerzson, Debreceni pótló vállalkozás által. Elismeri, hogy sok idő és fáradság reá fordítása mellett is vannak a műben fogyatkozások, de azok kimutatására szívesen kéri az ahhoz értőket, hogy egy *pótfüzetben* a szükséges javításokat és pótlásokat a mű teljességeért megejthesse. Jelzi, hogy az egész mű három (25—30 éves) kötetből fog állani. Mi, a kik a papság tudományos színvonaláért igaz lelkesedéssel buzgólkodunk, többször ajánlottuk már e vállalatot pártfogásra. Sokszoros okunk van azt ezúttal ajánlani, a mikor egy egész kötet tesz immár bizonyosságot arról, hogy a fiatal munkásokat nem feltűnési vágy, hanem komoly használhatási törekvés vezérli lépéseikben. Tanúk lehetünk a mellett, hogy a tudománnyal folytonosan foglalkozó embernek is szüksége van arra, hogy egy ilyenféle segédkönyv ne hiányozzék íróasztaláról: mennyivel inkább tehát annak, a ki az iskolán túl jóformán épen csak ilyen encyclopaedicus művekből tarthatja magát felszínen. Ajánljuk ezért a sok költséggel járó vállalatot a legmelegebb pártfogásra. Szégyen volna a hazai prot. egyházakra, ha a fiatal munkások elveszíténék munkakedvüket a miatt, mert kevesen vannak, a kik megértik és méltányolni tudják őket. Ha az általunk többször sürgetett *parokhialis könyvtárak* megvalósulhatnak volna, az ilyen nagy célt szolgáló vállalatok nem vergődnének olyan keservesen az őket fojtogató részvét-hiány fagyos kezei között. Világi férfaink is eszméljenek és segítsenek ott, a hol a szükség hangosan kiált és a hol a kiáltás meghallgatásra méltó. Lelkészársaink sokat tehetnek a világi elem szívének irányítására.

* **A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület tavaszi gyűlésének jegyzőkönyve** 1—137 nagy nyolcadrét lapon elhagyta a sajtót. Szerkesztette *Mitrovics Gyula* egyházi főjegyző Ára 45 kr. Sárospatak 1895. A május 7—8. napjain Miskolcon tárgyalt dolgok jegyzőkönyve ez, a melynek — mint a kerület minden tavaszi jegyzőkönyvének — az adja meg különösebb értékét, hogy a püspöki jelentésből olvasható benne a kerület egy évi története, a mely ezúttal 45 lapot foglal el s nem csupán száraz statisztika, hanem eszméltető, irányító részletekkel is bővülködik. Nagyobb s nevezetesebb pontjai még az Irod. Kör alapszabályait (97), az egyházak osztályozását (100), a lelkészek minősítését (101), a kerületi bíróság időszaki tanácsának ügyrendjét (103), magukban foglalók, a melyek kétségtelenül maradandóvá teszik a jk. értékét. — A minősítési kimutatás nem egészen teljes; egyesek ugyanis kimaradtak a sorból s olyan is csúszott belé, a kinek nincs papi hivatalra való jogosultsága — világ szerint. — A nyomdai kiállítás csinos.

* **Az alsó zempléni egyházmegye tavaszi gyűlésének jegyzőkönyve**, a melyet *Kónya András* „papi főjegyző” szerkesztett, szintén Sárospatakon nyomtatott az előbbihez hasonló alakban. A gyűlés Sárospatakon 1895 április 17—18. napjain volt, a melyen a már betegeskedő *Kopré Ferenc* esperes nem elnökölhett, de mindig pontos évi jelentésével még ott szerepelt a gyűlésen. E jelentés és az egyházmegye tanügyi bizottságának a kebelbeli iskoláról szóló előterjesztése, továbbá a számvevőszéknek az összes egyházközsegekre kiható, járáskörönként összeállított jelentései képezik a jegyzőkönyv értékesebb részeit. Ára 35 kr.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** *Kramarcsik Károly*, a rozsnói ág. evang. gimnázium nyugalmazott tanára, a magyarországi középiskolai tanárok nesztora, folyó hó 13-án, 83 éves korában elhunyt. 1836-ban választották meg Rozsnóra tanárnak s itt működött egész 1894-ig s mint 37 éves tanár vonult nyugalomba. Hosszu ideig, mint az intézet köztisztviselőjében álló igazgatója is szerepelt. Ötven éves tanári jubileumát 1886-ban nagy ünnepélyességgel tartották meg tanártársai, volt növendékei és tisztelői. Ez alkalommal a király is kitüntette a koronás arany érdemkereszttel. Idegen hangzású neve dacára a legjobb érzésű hazafiak közé tartozott és szóval úgy mint hírlapilag, erősen ostromozta a haza érdekei ellen munkálkodókat, kiknek a „*pánszláv*” elnevezést is épen ő adta. Legyen áldott emlékezete. — *Megyasszay Pál*, cserjesi joghallgató, hasonnevű édes atyjának, a kéri ev. ref. lelkésznek második fia, nevezett jogakadémiának egyik szorgalmas és tehetséges növendéke, f. hó 10-én életének 21-ik évében hosszas szenvedés után elhunyt. A keményen látogatott szülők mély gyászában őszinte részvéttel osztozunk.

— **Egy kis pótlék a »Sárospataki Lapok«** folyó évi 27. számában közlött könyvismertetéshez. Egyháztörténelmünk érdekében forró köszönetet mondtam, *Földváry Lászlónak* és *Zoványi Jenőnek*, a miért történeti igazság gyanánt autentizálták azon eddig figyelembe nem vett történeti tény, hogy Szegedi Kis István 1543—1544. években Csanádon reformátorkodott. E hálás köszönet nyilvánításánál megfeledeztem egyháztörténelmünk egy nagyérdemű, buzgó munkásáról, *Szöllősi Antal*, makói lelkészről, a ki Szegedi Kis István csanádi reformátorkodását autentizálta már ezelőtt 15 évvel, a »Protestáns egyházi és iskola lap« 1880. évfolyamának 34-ik számában. A legnagyobb készséggel igazítottam helyre feledékenységből történt hibámat, tartozván ezzel az igazságnak. Legyen szabad hinne, hogy a történeti érvekkel, Zoványi szerint eléggé meggyőzőleg bebizonyított reformátorkodása Szegedi Kis Istvánnak Csanádon, így három tudományos tekintély általi hitelesítése folytán, most már egyháztörténelmünk mezején való ténynek és igazságnak ismertetik el s így meglevén törve a jég, lassan-lassan érvényre emelkednek majd a többi igazságok is, mert az igazság rendeltetése az, hogy ha rejtve van is egy ideig, előbb utóbb napfényre jöjjön, és győzzön.

Rácz Károly,
ev. ref. lelképásztor.

— **A tanári fizetések rendezése a hódmezővásárhelyi ev. ref. gimnáziumban** is megtörtént. Az államkormány az építkezéshez 60000 frttal, az intézet fentartásához 13000 forint évi segélylyel járulván, a tanárok fizetését következőleg állapított meg: A jelenlegi igazgató, *Futó Mihály* kap 500 frt évi díjt. Három idősebb tanár egyenként 2250 frtot; négy tanár 1600 frt és három fiatalabb tanár egyenként 1450 frtot. A törzsfizetés 1600, 1400 és 1200 frtba állapított meg. Ugy látszik, hogy sárospataki főiskolánk tanárai, a legközelebbi megszavazott korpótlék mellett is, nemsokára az utolsók közé jutnak — *fizetés tekintetében*.

— **Szavazat-bontás Radon.** Az alsó-zempléni egyházmegye közszeretben álló gondnoka húzamosabb gyöngéledés és kényszerűtávollát után csak a közelebbi napokban tehet rá ismét munkás kezét az egyházmegye ügyeire. Vendégszerető házába hívta meg azt a bizott-

Bertalan) folyó hó 13-ára, a mely egy papi tanácsbírói és a világi főjegyzői állásra beadott szavazatok felbontása végett volt kiküldve. A szavazat bontás eredménye az lett, a mit mindenki előre tudott, hogy papi tanácsbíróul *Kónya András* h.-németi lelkész, eddigi főjegyző, világi főjegyzőül pedig *dr. Bartha Béla* jogtanárt, eddigi aljegyző, a szavazatok nagy többségével megválasztattak. Utóbbinak az aljegyzőségről való lemondását ugyanez a bizottság a legnagyobb sajnálattal vette tudomásul, annál is inkább, mert a lemondó levél alapján, a főjegyzői állást is megüresedettnek kell tekintenie. A világi aljegyzői állás betöltésére a szavazás legott elrendeltett s arra az esetre, ha az új papi tanácsbíró, mint főjegyző, nem akarna többé a »megye pennája«-ként szerepelni, a főjegyzői állás is betöltendő lesz.

— **Kossuth-alapítvány Sárospatakon.** Említettük, hogy a tanév-záró ünnepély alkalmával Sárospatak városának egy küldöttsége kereste fel Kun Bertalan püspököt, mint a collegium főgondnokát s neki 500 frt összeget ajánlott fel elfogadásra Kossuth-alapítvány címen. Az alapító-levél, a melyet szintén magával vitt a küldöttség, így hangzik: „*Alapító-levél.* Ma, midőn a nemzet leghűbb és legnagyobb fiát siratja, midőn a modern magyar állam megteremtőjének, a középkor bilincseibe vert nép felszabadítójának imént elhantolt sirja felett a nemzet Geniusa gyászát öltött magára: Sárospatak város közönsége is ki akarja venni és kiveszi a maga részét a nemzet megmérhetlen bánatából. Ennek a városnak polgárai ez elődöktől öröklött hagyományokat tagadnak meg, ha kegyeletes hódolatukat le nem rónák ama dicső férfiú emléke iránt, kinek nevét, míg Magyarország a szabadságszerető magyarok országa lesz, itt, ezen a szent földön, a legkésőbb nemzedék is az igazi polgári szabadság jelképének s olyan világító fátylának fogja tekinteni, mely a derűs napokban fényt áraszt a nemzetre, a megpróbáltatások súlyos napjaiban viszont a kétségbeesést és csüggedést oszlatja el. Hogy a második ezredévbe bátran, bizalommal léphessünk át: tegyünk meg mindent, hogy a szabadság cultusa a késő utódok keblében el ne halaványuljon, de szívleljük meg egyszersmind a nagy classicus tanácsát: „Longum iter est per praecepta, breve et efficax per exempla”; s példányképekkel és ne rideg törvényekkel, pusztá tanácsokkal neveljük magunkat, ifjúságunkat a szabadság szeretetére, az emberi jogok tiszteletben tartására! Ezekről az igazságokról áthatva, a szabadság és hazaszeretet örök képének: Kossuth Lajosnak emlékére, Sárospatak város közönsége 1000, azaz egyezer koronás alapítványt ajánl fel a sárospataki ev. ref. főiskolának, annak a hatalmas intézetnek, mely több, mint negyvedfél száz év óta a mily lelkesedéssel és fényes sikerrel szolgálja a nemzeti közmívelődés ügyét: épen oly hű letéteményese volt mindenkor a Rákócziak és Kossuth szellemének, a mely Kossuth Lajosnak, mint egykori tanítványának lelkét a szabad eszmékkel, örök igazságokkal megtermékenyítvén, ebbeli szolgálataért azzal jutalmaztatott meg, hogy a nemzettel együtt immár hosszú idő óta élvezzi a hű tanítvány halhatatlan szellemének gyümölcsét. . . Az alapítvány feltételeit nevezett város közönsége a következőkben állapítja meg: 1. Az ezer koronás alapítvány: „Sárospatak városának Kossuth Lajos alapítványa” címét viselje. 2. Addig, míg kamataival és kamatos kamataival, esetleg egyeseknek az alapítvány növelésére szánt adományaival a 2000 koronát el nem éri, a „Sárospataki népbankban”, vagy ha ez az intézet megszűnnék, valamely zemplénvármegyei megbízható pénzintézetben, mint betét kezelendő. 3. Ha a 2000 koronát elérte, a tőke 3%-ból évenként pályadíj tűzessék ki az akadémiai tanári kar, illetőleg a politika, közgazdaságtan

vagy a történelem akadémiai tanára által a főiskola növendékei részére; 1% pedig folytonosan tőkésítendő. Ha a tőke annyira megnő, hogy 30 frtnál nagyobb összeget tenné ki a 3% kamatja, abban az esetben a 30 frtot meghaladó összegből egy vagy több ösztöndíj osztandó ki évenként szegény sorsú, jó tanuló joghallgatóknak; ha ilyenek nem lennének, más akadémiai hallgatók közt, elsőség adatván egyenlő körülmények között a sárospataki illetőségű hallgatóknak. 4. A pályakérdés tárgyát Magyarországnak 1825-től 1894-ig terjedő politikai vagy közgazdasági történelméből kell meríteni és kitűzni. 5. A pályázat oly időben hirdetendő ki, hogy eredménye a főiskolai ifjúság által évenként március hó 15-én rendezni szokott hazafias emlékűnnepélyen kihirdethető legyen. A pályanyertes műből egy rövid részlet ugyanezen ünnepélyen lehetőleg a szerző által felolvassandó. A fentebbiek hitelül jelen oklevelünket, a város pecsétjével ellátva, a város előljáróságá és képviselő testületének tagjai által aláírva kiállítottuk s megőrzés végett egy példányban a város s egy példányban a főiskola levéltárába elhelyeztük. Kelt Sárospatak város képviselő testületének 1894. év április hó 10-én tartott közgyűlésében. Jegyzette és kiadta Fodor Jenő képviselő testületi jegyző. Dobozi P. Ferenc, főbíró. (Aláírások.)

— **Mecklenburgban** a főegyháztanács rendeletileg megtiltotta a lelkészeknek a hullaégtetési szertartást, valamint az urna-eltételeseknél való közreműködést.

— **A Vatikán sikerei** sehogyan sem állanak arányban nagy pretenzióival. *Lengyelországban* az orosz kormányval szemben legkisebb eredményt sem tudott elérni, sőt inkább a maga részéről egy csomó megalázó engedményt kényszerült tenni, a melyet minden igaz katolikus szíve mélyéből fájlat. *Franciaországban* hasonlóképpen nem mennek jobban dolgai. A »börze-köztársaság« szívesen fogadja a pápai nyájaskodásokat, de egyáltalában nem érzi magát semmi viszonyszolgálatra kötelezve, a mit egyebek közt a *congregatiók megadóztatásáról* szóló új törvény is bizonyít, melyet a congregatiók további fenállásukra vészthozónak tekintenek, a nélkül, hogy a pápa védelmükre csak az ujját is mozdította volna. Hol itt az a nagy hatalom, a mely előtt állítólag minden meghajol?

— **Eisenach városának** is megvan már a maga *Luther-szobra*; május elején avatták fel a weimari nagyhercegi pár jelenlétében. Az emlékmű mintegy 8 m. magas, a Luther-szobor kétszeres életnagyságú. A reformátor két kezével fogja a szívéhez szorított bibliát s tekintetét a magasba irányozza. A talapzatnak 3 oldalán féldomborképek vannak; az egyik Luthert, mint bibliafordítót mutatja be, a másik mint György lovagot Wartburgban zsoltárral, karddal és íjjal, a harmadik mint éneklő iskolásfiút ábrázolja, a mint Cotta asszony előtt áll, ki kezét áldólag teszi fejére. Az előoldalon e felírás olvasható: Erős várunk nekünk az Isten!

— **Az amerikai baptisták** ez év folyamán két nagy veszteséget szenvedtek, egyik a lousvillei lelkész-szeminarium ünnepelt tanára Dr. John Broadus, kit hirtelen halál ragadott el munkatéréről, a másik a bostoni gyülekezet lelkésze Dr. Adoniram Judron Gordon. Utóbbit a híres Spurger mellett a legjelesebb egyházi szónoknak tartották. Különös érdemeket szerzett a missio-ügy terén. Ő nem állottala a karéneklőket, kik több ezerre menő évi fizetést kaptak, elbocsátani, az egyházi hangversenyeket, bazárokat s más efféle megszüntetni, hogy az így megtakarított pénzt a bel- és külföld különböző missio-társulatainak rendelkezésére bocsássa. Saját gyülekezte több missionariust tartott fenn s az utóbbi évben több mint 10,000 dollárt adott ki a pogány-mis-

sióra. Gordon jobb keze volt a baptista missio-egyesületnek; halála súlyos veszteség erre nézve. Magában Boston városában is sok irányú munkásságot fejtett ki; az ő izgatására állítottak fel missiókat a kínaiak, zsidók, közüti-vaspályai kalauzok s tengerészek lelki táplálására. Moody evangelista legjobb munkatársát és tanítóját vesztette el benne.

— **A kötelező iskoláztatás** legrégibb példáját Athénben találjuk, a hol Solon törvénye kötelezte a polgárokat, hogy fiaikat a gymnastikai és zenei oktatásban részesítették. Spártában az uralkodó néposztály, a spártiatok fiai az állam által növeltettek és ez is egy neme volt az iskolai kényszernek. Rómában és a középkorban sehol nem találunk efféle intézkedést. Az újabb korban Luther volt az első, ki a kötelező iskoláztatás elvét kimondotta. Melancthon 1528-iki egyházi rendtartása kötelezte a lelkészeket, hogy buzdítsák a szüléket gyermekeik iskolába küldésére. A württembergi zsinat 1649-ben elvileg elismerte az iskolázási kényszert, de az csak lassan valósult meg, csak 1787-ben mondatott ki törvényileg a szülék azon kötelessége, hogy 6—14 éves korú gyermekeiket az iskolába küldjék. Celle városában a kötelező népoktatás 1680-ban, Braunschweig-Lüneburgban 1737-ben vétetett be, Szászországban 1724-ben rendeltetett el, de csak 1764-ben ment általánosan keresztül, Bajorországban 1802-ben, Poroszországban 1658-ban rendeltetett el, de csak 1736-ban vitetett keresztül. Schweizban a kötelező oktatás 1798-ban mondatott ki, de a kantonok külön-állása miatt e törvény igen különböző sorsban részesült; a műveltebb kantonokban, pl. Zürichben, 1831-ben lépett életbe. Ujabbban Anglia is életbe léptette a kötelező népoktatást.

Pályázati hirdetések.

I.

A sárospataki ev. ref. főiskolában a Mesko-féle alapítványi helyen két, egyenként 100, azaz egyszáz frttal javadalmazott ösztöndíj állás megüresedvén, arra ezennel pályázat hirdettetik:

1. Az egyik helyre pályázhatnak a sárospataki ev. ref. főgimnázium olyan ev. ref. vallású növendékei, kik abaujmegyei születésűek s tanulmányaikat a sárospataki főgimnázium valamelyik osztályában jeles eredménnyel végezték. A jeles eredmény úgy értendő, hogy a folyamodónak csak egy jó tanjegye lehet a promotionális tantárgyakból.

2. A másik helyre pályázhatnak a sárospataki állami tanító-képezde abaujmegyei születésű, ev. ref. vallású oly növendékei, kik tanulmányaikat már a sárospataki állami tanító-képezdében folytatják s tanulmányaikban általános jeles osztályzatúak.

Mindkét hely elnyeréséért a folyamodványok, kelölőleg felszerelve s a nagytiszteletű és tekintetes igazgatótanácsához címezve, 1895. augusztus hó 10-ig a sárospataki főiskola közigazgatói hivatalához adandók be, mely hivatal a folyamodványokat, az ajánlás megtétele végett, az abauji egyházmegye nagytiszteletű espereséhez átteszi.

II.

A sárospataki ev. ref. főiskolában a Horváth Mária-féle ösztöndíjra egy 200 frtos hely megürülvén, arra ezennel pályázat hirdettetik. A pályázók a Pálóczi

Horváth családdal fiú vagy lány-ágon rokon, ev. ref. vallású, a sárospataki főiskolában jól tanuló ifjak lehetnek. Az ösztöndíj, az alapító rendelkezése szerint, első sorban a fiú-ágon rokonnak adatik; ilyen nem létében, az ösztöndíj a leány-ágon való rokonoknak ítéltetik oda. A kérvények a nagytiszteletű és tekintetes igazgatótanácsához címezve, a rokonságot igazoló családi leszármazási táblázattal ellátva, folyó 1895. év szeptember 1-ő napján adandók be a közigazgatói hivatalhoz.

Sárospatak 1895. július 9.

Dr. Finkey József,
akadémiai és közigazgató.

2-2

Pályázat tanári állomásra.

A sárospataki ev. ref. főiskolában egy *theologiai akadémiai tanszék*re pályázat hirdettetik.

E tanszékhez, heti 10 órával, a *dogmatörténet, dogmatika és vallásbölcselet* (vagy e helyett valamely később meghatározandó, de az előbbiekkal benső kapcsolatban álló tantárgy) előadása van kötve, *megfelelő special kollegiumokkal és szemináriummal*.

Elnyerésére csak ev. ref. vallású és lelkeszi hivatalra is jogosított egyének pályázhatnak.

Javadalma:

1. 1300 frt törzsfizetés;
2. 300 frt lakásber;
3. Ötödévenként 100—100 frt korpótlék, ezúttal még csak négy ízben;

4. A felekezeti tanárok állami nyugdíjintézetébe felvettével teljesen egyenlő nyugdíj jogosultság.

Pályázni szándékozók folyamodványaikat, hivatottságukat, illetőleg jogosítottságukat bizonyító okmányaikkal (Egyházi törv. 488. §.), rövid életrajzzal, testi épségüket igazoló orvosi véleménynyel, f. évi augusztus 20-ik napjáig, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület Főtiszteletű előljáróságához címezve, a sárospataki ev. ref. főiskola akadémiai és közigazgatói hivatalához küldjék be.

Az állomás november hó elején foglalandó el.

Miskolc, 1895 július hó 10-én.

Kun Bertalan,

tiszáninneni ev. ref. püspök.

2-3

Pályázat tanítói állomásra.

A *nyíregyháza*i ref. egyház harmadik *tanítói állomása*ra pályázatot hirdet.

A tanító kötelességei:

- 1) A 4 felső fiú- vagy leányosztály vezetése.
- 2) Esetleg kántori teendők végzése s énekkar vezetése.

Javadalma: 400 frt készpénz negyedévenként előleges részletekben és 200 frt lakáspénz.

Az egészségi, képesítettségi és szolgálati bizonyítványokkal felszerelt folyamodványok július 30-ig adhatók be Lukács Ödön esperes lelkészhez. Orgonázási képesítettséget igazoló bizonyítványt előnyt nyújt.

Az állomás szeptember 1-én elfoglalandó.

Nyíregyházán, 1895. júl. 16.

Az egyházi elnökség.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
széktüldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A nagy ellentétek.« *Molnár Ferenc.* — »Nem lesz sok mondani valóm.« *Ujfalussy Béla.* — »A sikerre vezető eszmék
háromsága.« *Buza János.* — »Kormányzati rendszabálytervezet a sárospataki ev. ref. főiskolában.« — A polgári házasság
törvényei párhuzamban az eddigi házassági joggal.« *Mitrovics Gyula.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Szer-
kesztői üzenetek.« — »Pályázatok.«

A nagy ellentétek.

Gondolkozó és érző teremtetések vagyunk s még hozzá keresztyének, a kiknek magasabb eszményünk van, mint más akárkinek s a kiknek emberi törekvéseink végcéljául, ha hívek akarunk lenni, ez eszmény felé való haladást kell tekintenünk. Nem gondolkoznunk és nem éreznünk lehetetlen. A hiányokat, hibákat, gyarlóságokat, melyek olykor kisebb-nagyobb mértékben eszményünk ellen támadnak, észre nem vennünk s nem fájlalnunk... az is lehetetlen.

S ezek a hibák, gyarlóságok mind sűrűbben jelentkeznek egyháztársadalmi életünkben. A miben tegnap még vigasztalást találtunk, az holnap már keserűségünkre lesz. A mit tegnap még úgy tekintettünk, mint igazán nagy emberi dolgot az eszmény szolgálatában, arról ma már kénytelenek vagyunk beismerni, hogy nagysága nem az örök igazság mérlegébe esett. A látani családások egész sorozatának megyünk elébe napról-napra s ezeket gyarlóbb természetünkől olyan szépen ki tudjuk magyarázni, hogy aztán magunkban eszményeinkre alig tudunk ráismerni. Majd tovább megyünk; megszokjuk, mint akármi más közönséges dolgot, skartba tenni eszményeinket. A tévedések, szabályellenességek, hibák nem azoknak tűnnek fel többé; azokat észrevennünk szokatlan dolog, észre nem vennünk köfeleség lesz. Utoljára egész gyakorlati életrendünkben alig marad valami eszményre emlékeztető.

Ilyenkor aztán, ha — mint rendszeren — azzal a mentséggel állunk elő, hogy az eszményt betöltenünk különben is lehetetlen: talán észre sem vesszük, hogy ezzel az eszmény és a gyakorlati élet közt meredező, amúgy is nagy különbséget még nagyobbá tesszük; amazt egy felsőbb, ránk nézve idegen világnak élet-törvényei közé utasítjuk, emezt pedig elfogadjuk, jónak ismerjük el, úgy, a mint van, a maga hiányaival, gyarlóságaival. Ringatjuk magunkat abban a boldog hitben, hogy ez nem is lehet másképpen s hogy az ellentéteknek ez a látszólagos kibékítése nem eszménytagadás, hanem csak józan gyakorlatiasság. Pedig hát, nemde, a mit magunkra nézve lehetetlennek tartunk, annak elérésére törekedni sem szoktunk, azt nem ismerjük el feladatunknak. S nem épen a józan gyakorlatiasság követelné-e meg tőlünk az eszményünkhöz való szigorú

és feltétlen ragaszkodást s illetőleg annak fokozatos megvalósítását, rendszeres életbe vitelét? Én úgy gondolom. Mert, ha nem ez a cél, nem ez a józan gyakorlatiasság: hát akkor ugyan mit tartunk, mit nevezünk annak?!

A legnagyobb gondolkozók foglalkoztak eleitől fogva annak a kérdésnek megfejtésével, hogy az emberiség testi és szellemi életének szükségai, követelményei, ez örök nagy ellentétek, miképpen lennének úgy kibékíthetők, hogy az ember rendeltetését betöltse, hogy az a két egyenlő karú mérleg, melynek egyik serpenyőjében anyagi, másikkban lelki kincseink vannak, helyes súlyegyenbe tartassék? Minden igaz tudománynak ez a kiindulási pontja, alaptétele s végcélja. A társadalmi boldogságnak ez a feltétele. Maga Krisztus is erre a kérdésre adott soha túl nem szárnyalható feleletet az emberiségnek. A kérdés nem az, hogy vajjon elértük-e már a maga egészében eszményünk magasságait; hanem, hogy elértük-e ennek a végtelen célnak egy bizonyos fokát, az egyetemes fejlődés törvényei szerint, mindenestre magasabbat, mint a milyenre a megelőző korok eljutottak s legalább is olyat, mely társadalmunk közboldogságát ez idő szerint minden rázkódtatás ellen biztosítani képes? Nem engedjük-e az eszmény erejét magunkban, talán a gyakorlatiasság helytelen értelmezése miatt, kitenni a hanyatlás veszélyének? Igyekszünk-e amaz ellentétek tisztességes kibékítésére a nekünk adatott kegyelem mértéke szerint?

Ezekre a kérdésekre, ha az eszmény szeretete s nem felül kerekedett gyakorlati-érzékünk vezet az ítéletben, hiába minden szépítgetés, takargatás — valljuk meg — nem felelhetünk meg teljes lelki nyugalommal. Az eszmény és gyakorlati élet folyása közt nagyobb hézag van ma, mintsem azt megnyugodva tudnánk áthidalni, sőt nagyobb, mint a milyenről a korhoz mérve, a körülményeket s a gyakorlati szükségeket tekintve, a közel vagy régebben mult idők írott emlékei tanuskodnak. Nem vonunk párhuzamot az annyiszor s méltán kárhoztatott középkor s a mi korunk közt; hiszen kedvezőbb idők is voltak a mi tanulságunkra s annak a kornak az eszmény helytelen értelmezéséből származott bűne, melylyel megrontotta az egész emberi életet, különben sem szolgálhat a mi mentségünkre. Egyik kor sem fedezheti magát a másikkal gyarlóságaival, különösen nem, ha ő maga megint egy másik túlság

Lapunk jelen számához egy negyed ív melléklet van csatolva.

hibájába esett. S a mi korunkban éppen így áll a dolog. A gyakorlati élet helytelen értelmezése, a lázas életfentartás boldogulás útja, módja, háttérbe szorította, elhomályosította közöttünk az eszményt. E nélkül pedig nincsen élet, nincsen boldogulás. Nincsen nekünk sem. Vergődünk, de nem haladunk a gyakorlati élet iszapos hullámai között, azzal az eszménnyel, a melyet lelkünkben az iskola falai közül kihoztunk s minél inkább akarnánk haladni a mély vizek felé, annál inkább vergődünk s vergődnek azok, a kiknek nyomainkon ez eszménnyel kellene az életben haladniok. Óh! ez nem e világból való. A ki e világban akar élni, az e világból való legyen, annak gyarlóságaihoz alkalmazkodjék. Az az eszmény krisztusi, ő pedig Isten fia volt. „A ki én utánam akar jöni, az tagadja meg önmagát és vegye fel az én keresztemet.” Felvesszük, de alig követ valaki. Óh! az örök, nagy ellentétnek milyen nagy kiélesedése van ebben. De hát ezt is kiegyenlítjük legalább magunkra nézve az örök igazsággal. És a társadalomra nézve, melynek vezetése, gondja vállainkon van? Ez éppen az eszmény szeretetével, hivatásunk tiszta tudatában teljesen lehetetlen.

Ebben a válságosnak mondható állapotunkban, mélyreható bajaink között aztán — a mint én megfigyeltem — általában két dolgot szoktunk emlegetni. Az egyiket magunk mentségére, talán vigasztalására hozzuk fel, a másikat pedig a bajok megszüntetésére, a veszedelem elhárítására, talán az ellentétek kiegyenlítésére gondoljuk egyedül jónak. Azzal mentegetjük magunkat, hogy ezek az állapotok egészen természetes következményei ama régebbieknek, a mikor megfordítva állott a dolog; az emberi élet a maga egészében az önzésből alkotott vallásos világnézet hatalma alatt nyögött, mely alól aztán az újabbkori tudományos műveltség, az általános szellemi haladás nemcsak felszabadította, de amaszt ennek fölébe is ültette. Az újnak az óra való eme visszahatása, a mit napról-napra látunk, tapasztalunk, nem egyéb, mint a két szélsőségnek érülközése s ebben annál kevésbé van nagyobb veszedelem, minél bizonyosabbak vagyunk a felől, hogy ez a mérkőzés csak az újnak, a jobbnak győzelmével végződhetik. Ez a kor a maga hiányaival, bajaival csak átmeneti állapot, mely után okvetlen a megtisztult igazságnak kell jönnie. Megvalljuk, mi sem gondolhatjuk másképen, de ez se ki nem menthet, sem meg nem vigasztalhat bennünket. Minden kor olyan mértékben boldog, a milyen mértékben az ellentéteket az eszmény javára kiegyenlíteni tudja s ehez a boldogsághoz nekünk is jogunk van, erre rávezetni a társadalmat nekünk is kötelesség. Attól, hogy egy aránylag rosszabbultra tekinthetünk vissza vagy egy jobb jövővel biztosíthatjuk magunkat, a jelen bajai még el nem mulnak s a mi fő dolog, az ellentétek ki nem egyenlítődnék.

Nem még attól a módtól sem, a mitől pedig igen sokan várják egyházi közállapotaink javulását, t. i. az egyház szolgáinak a gyakorlati életben való ügyesebb forgolódásától s illetőleg azoknak nagyobb gyakorlati kiképeztetésétől. Igazán különösnek tűnhetik fel előttünk, hogy mikor az egyházban az eszmény elhalványulása nyilvánvaló s éppen e miatt a hit és egyház, az elmélet és gyakorlat közt levő ellentétek oly nagy mérvben kiélesedtek: akkor sokan a gyakorlati érzék fejlesztésében tudják vetni reménységöket. S még különösebb az, hogy ezt a gyakorlati kiképeztetést az iskolára akarnák bízni, attól követelnék.

Nem kicsinyeljük, éppen most annak a módnak értékét, mely szerint a lelkészeknek a gyakorlati életben forgolódniok kell, hogy eszményökkel hassanak,

alkossanak és teremtsenek. Erre mindenkor szükség volt és lesz, de napjainkban különösebben is szükség van. Csak azt mondjuk, hogy *bajaink nem a gyakorlati érzék hiányából erednek, hanem az eszmény elhalványulása, háttérbe szorítása miatt állottak elő.* Sőt talán még inkább úgy fejezhetnénk ki magunkat, hogy az eszmény ereje a társadalomban éppen ennek túlságos ferde irányt vett gyakorlatiassága miatt csökkent meg. A nagy bajok forrása, az ellentétek kiélesedésének oka ebben keresendő. Lelkész-képző intézeteink s azt hiszem, erről mindnyájan szívesen teszünk bizonyosságot, általában véve híven ápolják, erősítgetik növendékeik lelkében az eszmény szeretetét ma is. Ennél többet ma sem kívánhatunk tőlük. De aztán, a kik ezzel az eszménnyel az életbe kikerülnek, nem igyekeznek azt magukban oly mértékben meg is valósítani, mint elődeik tették s a mint kellene. Sőt sokszor az eszmény rovására túlságosan gyakorlatiasak lesznek s bennök, mint az iskola képviselőiben néhány év multával az iskola és élet közt levő minden szerves összeköttetés megszakad. Alkalmazkodnak a társadalmi élet ferde, gyarló törvényeihez, szokásaihoz, úgy a mint kapják azokat. Nem ítélünk el ezért senkit. Nem is ítélhetünk el, mert a ki ebben köztünk a bíró szerepére vállalkozhatnék, olyan még a hivatalos ellenőrzők, a felelősségre vonni hivatottak körében is alig akad. Miért? Mert a társadalom tőlünk nem a mi eszményünket, hanem a maga gyarlóságait követeli. Régi panasz ez, de a gyarlóságaiban önmagának tetszelegni szerető gyakorlati élet nem igen szokta ezt meghallani, vagy ha meg hallja is, többnyire minden nagyobb hullámvetés nélkül simúl el felette.

Ily körülmények közt, a lelkészek nagyobb gyakorlati kiképeztetésétől s nem a társadalom áteszményítésétől várni egyház-társadalmi állapotaink javulását, a nagy ellentétek kiegyenlítését, szerintem célt tévesztett dolog, hiábavaló számítás. Olyan gyakorlatiasságra, mely az eszményt a maga rendes útján vinné be a társadalomba, igenis nagy szükség volna, de hát ezt nem a tudománynak, és az eszménynek előterjesztésére hivatott s a gyakorlati élet ezer és ezerfelé ágazó útjain nem járó iskola adja, hanem megadná maga az élet, az abban való gyönyörűsége forgolódás, ha a társadalom eszményisége arra kedvező talajt szolgáltatna. E nélkül ugyan milyen eredményt lenne képes felmutatni az az iskolában szerzett s bármilyen jól forgatott gyakorlati képesítés? Lenne-e annak így valami értelme és igaz célunkra felhasználható jelentősége?

Én azt hiszem, hogy nem.

Hanem igenis, az eszmény a maga képző, lelkesítő és teremtő erejével, még több ellenható körülmények közt is, minden egyébtől eltekintve is, elég volna arra, hogy vele a mi tisztán szellemi társulatunkban sikerrel forgolódhatnánk, annak nagy ellentéteit kiegyenlíthetnők.

Molnár Ferenc.

Nem lesz sok mondani valóm.

Andráshy Kálmán és Optimista uraknak e lapok 28-ik számában megjelent védő, vádló, tagadó és corrigáló cikkeit átolvasva, felhívásaiknak igyekszem eleget tenni, közléseiket megérdemlett figyelemre méltatni, de mert e lapok szíves olvasói iránt is figyelemmel tartozom, igen rövid óhajtanék lenni s mindkét cikkre együttesen teszem meg észrevételeimet.

Sorrendjénél és tartalmánál fogva Andráshy úr cikkének kell adnom elsőbbséget.

Igazat adok neki, hogy a szív és lélek fenekén rejő szándékot, gondolatokat egyedül a jó Isten bírálhatja; s én multkori közlésemben nem is az ő gondolatát vettem bírálat alá, de a gondolatoknak írásbelileg nyilvánult kifejezéseit.

Ő írta: „a felsőszabolcsi egyházmegyében történt” egy oly „véghatározat kimondása,” a miről ez újabb cikkében, mintegy corrigálólág beösméri: „megtörténhetik, hogy a dologról nem szól a jegyzőkönyv.”

Andrássy úr igen jól tudja, hogy a gyűléseken törtétekből és mondottakból minek kell jegyzőkönyvbe jutni; igen jól tudja, hogy egy gyűlésen, ha valami „véghatározatként” kimondatott, annak a gyűlés jegyzőkönyvében benne kell lenni; egyházmegyénk jegyzőkönyvei nem olyan presbitéri jegyzőkönyvek, a minők némely rend- és törvényszeretetet hirdető lelkész urak elnöklete alatti gyűlésekben készülnek, hol a *rend és törvényszeretet nagy mértékben meg van, de jegyzőkönyv nincs.*

Hogy ez a sem nem törvényszerű, sem nem eredményes felsőszabolcsi visitatio — még ilyeneknek is nyomára jön! Nem én írtam, de Andrássy úr, hogy „nálunk nem szokás behatóbb eszmecserét folytatni,” továbbá „a mi egyházmegyénk látogatósága nem tesz egyebet, csak kétes értékű statisztikai adatokat szedeget össze” stb.

Szeretem néven nevezni a gyermekeket s a rend megkívánja, hogy nevet nyerjen az a gyermek is, kit szülője nem szívesen vall magáénak, s ugyan kérdem, nem a szíves olvasótól, de magától Andrássy úrtól, mindazok, miket ő írt, s a felsőszabolcsi egyházmegyéről írt, keresztelhetők-e, nevezhetők-e másnak, mint a felsőszabolcsi egyházmegye s annak kormányzói meghurcolni akarásának?

Érzi ezeket Andrássy úr, s most igyekszik bebizonyítani, hogy egyházmegyénk kormányzata az elítéltetést megérdemli és előhozza az ibrányi egyház dolgait, hol, mint elismeri, egy „testben-lélekben romlott” lelkész volt.

Az itteni dolgokat teljesen nem ismerve, cikke e részének méltatását avatottabb egyénre kell hagynom; a mennyit azonban az ibrányi dolgokból én tudok, már ezekből állíthatom, hogy ezek előhozásával, Andrássy úr, önmaga ellen, az én kezembe adott bizonyítékot.

Nevezetesen: az ellen a „testben lélekben romlott” lelkész ellen sem hivei, sem a presbitérium egyházmegyénkhez panaszt nem adtak; sőt — akármilyen indokból tették — hibáit palástolták, és csak is az egyházmegyei látogatók jelentései alapján eszközölt vizsgálat eredményezte, hogy a szerencsétlen embertől az ibrányi egyház megszabadult.

Tehát az a — Andrássy úr szerinti — sem nem törvényes, sem nem eredményes visitatio, itt is mutatott fel eredményt.

Igaz, hogy e szerencsétlen lelkész ellen az egyházmegye nem járt el statáriáliter, megtartá a törvényes formákat; az is igaz, hogy e lelkész ártatlan gyermekeket nem engedte éhen elveszni s hogy e nemcsak „testben-lélekben romlott,” de „testben lélekben beteg” lelkész állásától megváljék, aként intézkedett, hogy bekövetkező haláláig az utód a lelkészi jövedelem egy részét az árvánál-árvább gyermekek tartására adja. Ez intézkedést nemcsak a humanizmus parancsolta, de a viszonyok követelték, mert kérdés: vajjon más módon megszabadult volna-e az ibrányi egyház lelkésztől? És ez intézkedést az egyház helyeselte, távozó lelkész elfogadta, senki ellene kifogást nem tett, jogerejüvé lett; ez intézkedést jól ismerte a pályázó és elválasztott lelkész, tudta minő fizetésre pályázott; tudta, hogy ebből elődének mit kell átadnia; lehet, hogy e kötele-

zettség reá nézve terhes, de ő azt elfogadta, s régi jogi szabály: *volenti non fit injuria.*“

Nagyon természetes, hogy e dolgok megoldása néhány nap alatt meg nem történhetett, s az is, hogy egy „testben-lélekben romlott” lelkész s ha ehhez még „roszakarat magva” is el van hintve a presbitériumban, az egyházmegyei kormányzatra sok bajt hoz; e bajok egy jó részét az esperesileg kirendelt helyettes lelkész már rendezte s az elválasztott fiatal lelkész úrtól pedig nem csak elvárja, de megkövetelheti az egyházmegye, hogy kötelessége szerint e bajokat nem csak teljesen megszünteti, de okos előrelátással egyházát virágzó állapothoz emelendi.

Szinte jól esik látnom, mennyire örvend Andrássy úr, hogy én is tartok az egyházmegyei látogatóságnál javítani valót; igen, elismerem, hisz mindennek fejlődni s a viszonyokhoz alakulni kell; azonban azzal, hogy azt mondtam és mondom ma is, miszerint „hozzunk oly intézkedéseket, melyekkel a látogatósági intézmény iránti tisztelet, annak tekintélye emeltessék s hogy ez intézmény működése eredményesebbé tétessék: nem azt ismertem el, a mit általam Andrássy úr elismertnek állít és ír, *hogy a hogy van, nem jól van*“, de azt óhajtom, azt akarnám elérni, *hogy jobban legyen.*“

Sajnálom, hogy a látogatósági intézmény működésének hatásosabbá tételére vonatkozó nézeteimet elő nem adhatom, visszariaszt ettől Andrássy úr hű fegyvertársa, „Optimista” ur, kit nagy vétekek tartok háborgatni azon hitében, hogy felszólalásom a közügynek javára nem szolgál (a hit boldogit); a szerencse pedig kevés embernek engedte, hogy a közjót már azzal is előmozdítja, ha nevét elhallgatja. Legyen kinek-kinek hite szerint. Köteles vagyok azonban kijelenteni, hogy a mikor a visitatio általi (általam helyesnek nem tartott) pénz-beszédésről írtam, távol volt tőlem a gondolat is, hogy bárkire célozzak s a mennyire rosszul esik látnom, midőn ref. lelkészeink egy része — és pedig jó része — anyagi gondokkal küzd s ha tehetségem és hatalmamban állana, óhajtanám őket e gondtól megszabadítani: — ép oly mértékben örvendek, ha ellenkező — fájdalom kevés számú — helyzetet láthatok. Miután Optimista úr igéri, hogy „igaz magyar vendégszeretettel fogna látni”, ha hivatalos eljárásban akként működném, a mint azt ő lhelyesnek látja, — én ezt az ő szíves ígéretét köszönettel veszem tudomásul; azonban feltételezi, ki kell jelentenem, hogyha bármikor egyházmegyémmel meghagyásából házához — illetőleg az általa hasznélvezett papi lakba — kell mennem: ő akár magyar, akár nem magyar vendégszeretettel, de házigazdám lenni köteles; én pedig a reám bizottakat végezni fogom, mint azt törvényeink rendelik, a mint azt e törvények értelmében, egyházunk javára üdvösnék vélem. És annak elbírálására, hogy jól jártam-e el, nem az én szíves vagy nem szíves házigazdám, nem Optimista urat, — de kiküldő egyházmegyémet tartom illetékesnek.

Meglehet ismétlésbe esem, ez azonban nem tart vissza, újból mondom, ha egyházmegyémmel kormányzatában mulasztást, hanyagságot, részrehajlást, vagy épen visszaélést tapasztalnék: ostromoznám, támadnám azt, sőt nem kimélném ezek elkövetőit sem, még akkor sem, ha ezek az „előlülők” között lennének feltalálhatók és tenném ezt azon a téren, azon a helyen, a melyet erre egyházalkotmányunk, több százados gyakorlatunk kijelölt — egyh. gyűléseinken. Tegyük ezt Andrássy és Optimista urak is és higgyék el, ez egyezik meg ref. egyházunk alkotmányának szellemével; és ha egyes egyházi intézményeink javítását célzó indítvá-

nyaik, javaslataik vannak, a mellett, hogy ezeket lapjainkban közzé tesszük, azoknak híveket szerezni igyekeznek, — ez indítványokat, e javaslatokat gyűléseinkre is terjesztjük fel. Hanem itt az a kérésem, nem a magam személyét, de a közügyet érdeklő kérésem Andrassy urhoz, hogy az alesperességek felállítását célzó indítványának megtételével várokozzék darab ideig. Okát is adom, miért? Ez ok az, hogy a mint tanubizonyosságul szolgálhat erre az Optimista úr sorain átvonuló modor, neki, t. i. Optimista urnak, időre van még szüksége, hogy annyi nyugodtságot, higgadtságot stb. gyűjtsön, a mennyinek megszerzésével, idővel belőle egy bölcsen kormányozni tudó — alesperes válhassék.

Ujfalussy Béla.

ISKOLAI ÜGY.

A sikerre vezető eszmék háromsága.

„A tudomány szeretete, pályánk szeretete s az állásunkkal járó nemes függetlenség, az eszméknek e háromsága vezesse sikerre mai és mindenkori munkánkat s abban diadalra a magyar közművelődés ügyét.” Ezzel az óhajtással üdvözölte dr. Beöthy Zsolt, az országos középiskolai tanáregyesület elnöke a Kassán összegyűlt tanárokat s üdvözlő szavai élénk visszhangot keltettek nemcsak a közgyűlésen jelen volt tanárok lelkében, hanem az ország minden részében, ahol közművelődésünknek jó irányban való fejlődését igazán óhajtják. A politikai napi lapok, épen úgy, mint az egyházi és iskolai közlönyök vagy egész terjedelmében közölték Beöthy elnöki megnyitó beszédét, vagy legalább bő kivonatot mutattak be abból olvasóiknak, dícsérven az azon átvonuló szellemet még a kath. egyházi lapok is, a melyek közül p. o. a »Religio« csak annyit óhajtott volna még a kálvinista elnöktől buzdításképen hallani, hogy a tanárok a kassai domnak ne csak árnyékában kezdjék meg tanácskozásaikat, hanem térjenek be annak belsejébe imádkozni is.

Az az általános figyelem, melyben Beöthy beszéde részesült, mindenesetre azt mutatja, hogy valóban actualis kérdéssel foglalkozott s arra a tanácsra, a mely nálánál illetékesebb egyéntől alig származhatott volna, igazán szükség volt. Beszéde a tanárokhöz van intézve, de szól úgy a kormányzó és fentartó testületeknek, mint a szülőknek, sőt a tanulóknak is. Figyelmeztetést és buzdítást tartalmaz az a jövőre nézve, de egyszersmind kárhóztató ítéletet mond közoktatásügyünk egyes kóros tünetei felett. Mindenesetre elismeréssel tartozunk dr. Beöthynek, hogy ő is rámutatott azokra a bajokra, melyeket sokan láttak és ismertek s a melyekről egyesek szűkebb körben, sőt nyilvánosan is beszéltek, de beszédük eredmény nélkül hangzott el. Lehetetlen, hogy a Beöthy figyelmeztetésének szintén ez legyen az eredménye, mert hiszen azt fent és alant egyaránt tudják, hogy ő, mint egyetemi tanár s a középiskolai tanárvizsgáló bizottság elnöke tekintélyes szerepet visz tanárképzésünkénél s jól ismeri a keze alól kikerült újabb tanárnemzedék szorgalmát, képzettségét és munkakedvét; mint az országos tanáregyesület elnöke közvetlenebbül figyelheti meg a tanárok gondolkodását és nyilatkozatait, annival inkább, mert volt tanítványainak nagy része őszinte bizalommal tárja fel előtte szívét s ezek mellett a közoktatásügyet intéző legfelsőbb körökkel is folytonos érintkezésben áll s így bő alkalma van megismerni úgy a kormányzó és intéző férfiaknak, mint a vezetésük

alatt működő egyéneknek gondolkozását és egész eljárását.

A tudomány szeretetét emlegetni az ország különböző intézeteiből összesereglett tanárok előtt mindenesetre kissé szokatlan és feltűnő, különösen ma, midőn már középiskolai tanárságunk legnagyobb része államilag képzett s oklevéllel ellátott egyénekből áll s a mikor a tanári diploma mellé igyekeznek igen sokan a doctori címet és jelleget is megszerezni. Feltűnő annyival inkább, mert Beöthy a tudomány szeretetét, mint a tanári kar emelkedésének első feltételét — bizonyára céltatosan — együtt emlegette azzal az újabb időben sokat hánytorgatott »anyagi és erkölcsi emelkedéssel« s azzal az »elismeréssel«, melyből a tanároknak állítólag olyan szók mértékkel juttatnak. Hogy ezekben a sok panasza okot adó kérdésekben miként vélekedik Beöthy, az kitűnik lapunkban is szószerint közölt elnöki megnyitó beszédének egy pár pontjából, melyet méltónak tartok ez alkalommal idézni. »Nincs pálya, mely a lét munkájában, küzdelmeiben, törekvéseiben az erkölcsi erőnek gazdagabb forrását nyújtana; de ezzel egyszersmind — s ezt kívánom különösen kiemelni — a kötelességet kellehetlenebb alakjában állítaná élénk, mint a magunké, nem a külső kényszernek, de a belső, lelkiismereti, alkut nem tűrő erőnek alakjában. Pályánknak, feladatunknak, kötelességünknek ilyen természetéből következik, hogy betöltésében, az úgynevezett pontosság követésében, az úgynevezett állandóság magukban alig kielégítő. Nemzetünk érdeke, mely, ha szabad magamat így kifejeznem, közös lelkiismeretünkben szól hozzánk, azt követeli, hogy a teljes odaadás, a munkánkhoz való benső ragaszkodás, ha kell, a lelkes áldozatkészség vesztse el kivételelességét s legyen minden napjává közöttünk. Mert ne felejtjük el soha, hogy tanári kötelességünknek ilyen felfogásától és betöltésétől függ nemcsak művelődési munkánk sikere, hanem benne és általa állásunknak emelkedése, magunknak boldogulása.“ »Előhaladásunk, anyagi és erkölcsi emelkedésünk természetes arányban van és lesz annak a szolgáltatnak nagyságával, melyet nemzeti közművelődésünknek teszünk. Igényeinknek, melyeket állammal és társadalommal szemben formálunk, ez a jog alapja és érvényesítő módja.“ »A magunk alkotta közműveltség lesz parlamentális és autonómikus szervezeteinkben méltányos igényeinknek határozó szószóelője s talán ma sem fogunk már hozzá hiába fordulni, midőn annyit kérünk, hogy minden erőnkkel valóban feladatunkat szolgálhassuk. Csak annyi szerzést kérünk kényerünk-höz, hogy az élet legnyomasztóbb és legbensőbb gondjaitól szabaduljunk meg; csak azt a belátást a kényér nyújtása módjában, hogy nem csak kényérrel él az ember, hanem tisztességből és megbecsülésből is.“

Beöthy elnöki beszédében meglehetősen erős szemrehányást tett úgy a tanároknak, mint az intézetek fentartóinak és kormányzóinak; de a szíves és meggyőző figyelmeztetésnek, a jóakarató tanácsnak és a jól eső biztatásnak olyan szépen hangzó szavaiba takargatta, hogy ez a szemrehányás nagyobb keserűséget igen kevés ember szívében keltett, pedig nagyon is általánosan szól. Az az óhajtásszerű figyelmeztetés, hogy »a teljes odaadás, a munkánkhoz való benső ragaszkodás, ha kell, a lelkes áldozatkészség vesztse el kivételelességét s legyen minden napivá közöttünk«, más szavakkal azt teszi, hogy a tanárok — tisztelet a kevés kivételnek — nem teszik meg a nemzeti művelődés érdekében mind azt, amit megtehetnének és megtenni tartoznának. Az egész beszédből tisztán kiveheti a tanárjelölt, hogy nem csak tudományos képzésre, hanem bizonyos erkölcsi tulajdonok megszerzésére is szüksége van a leendő kö-

zépiskolai tanárnak, ha jövő hívatásának igazán meg akar felelni. Megértheti a fiatal tanár, hogy a vizsgálobizottság által kiadott oklevél, még ha esetleg doctori diploma van is mellé csatolva, nem teszi az embert valódi tanárrá s nem jogosítja fel arra, hogy az iskolán kívül töltött idő nagyobb részét szórakozásokra, még pedig a szórakozásoknak nem mindenkor megválogatott módjára fordíthassa. A régebben működő tanár is feltehetően benne azt a figyelmeztetést, hogy a jó pap holtig tanul! Megadja az útbaigazítást mindazoknak, a kik a tanári tekintély és tisztesség megszerezhetőségének útját és módját keresik, de egyúttal a fentartó és kormányzó testületeket is figyelmezteti, hogy a nemzeti közművelődés ügyét mozdítják elő, ha a megbecsülést és tisztességet az arra érdemesektől nem tagadják meg, az érdemtelenségre pedig nem pazarolják.

Nem állítjuk, hogy ezek a figyelmeztetések és tanácsok csak most s egyedül Beöthytől származtak volna; mert hiszen jól tudjuk, hogy ilyen, vagy ezekhez hasonló szemrehányásokat egyesek gyakran tettek már a Tanáregyesületi Közlönyben is. Jól emlékszünk még Sack Bélának »Közöny« című cikkére, melyben egyes tanárok gyengeségeire bátorkodott rámutatni s tudjuk, hogy ezzel az egyesület, különösen ennek budapesti választmánya körében minő felháborodást keltett s ha jól emlékszünk épen e miatt célszerűnek látta az egyesület kebeléből is kilépni. Azt sem tagadjuk, hogy a »Nemzeti Iskola« legközelebbi számában cikkezőnek van némi joga emlegetni, hogy a Beöthy által hangoztatott eszméket ő már előbb bemutatta nyomtatásban a nagy közönségnek s e tekintetben az apaság jussa nem Beöthyt illetné meg, hanem inkább őt; de azt határozottan állíthatjuk, hogy ha két orvos ugyanazt a gyógyszert rendelí is, csak azé fog használni a betegnek, a mely bevehető alakban van elkészítve. Ezt a formát találta el szerencsésen Beöthy, a mit a legközelebbiről érdekeltek helyeslése meggyőzően igazolt.

A tanárokat egy ünnepélyes gyűlés alkalmával pályájuk szeretetére buzdítani szintén szokatlan és feltűnő és Beöthy elnöki megnyitó beszédében ezt is megtette. »Pályánkhöz való ragaszkodásunknak — úgy mond — nem megszokássá, hanem a pályánkra való büszkeséggé, benne vetett rendületlen hitté kell fejlődnie.« Ezekben a szavakban ki ne ismerné fel az erős szemrehányást, a mely azoknak a folytonosan panaszkodó s elégedetlenkedő egyéneknek szól, a kik azért, mert a tanári pálya nem mindenütt vezet kényelmet nyújtó ligetek között s nem nyújt minden alkalommal kellemes gyümölcsöket: készek majdnem megátkozni azt a percet is, melyben arra határozták el magukat, hogy a közművelődés szolgálatába szegődnek. Ilyenek pedig, valljuk be őszintén, elég bőven vannak közöttünk. Ezeknek legfőbb bajuk az, hogy lefelé igen ritkán tekintenek s helyzetüket mindig csak azokéval hasonlítják össze, a kik náluknál jobb sorsba jutottak, mintha bizony a szerencse egyenlő befizetése után is mindig egyenlő nyerevényeket juttatna.

Nagy baj az, hogy ma már a tanári pályát is a tisztán »kenyérpályák« közé kezdik sorozni, a melyre sok fiatal ember csak azért lép, mert elég korán elég tisztességes díjazással kecsegtet; de az ilyenek pár évi működés után már azt vizsgálják, hogy hanyadik »rangosztályig« lehet itt felvergődni és midőn arról győződnek meg, hogy van pálya, a melyen fokról-fokra magasabbra is fel lehet jutni, mint a szerény tanári munkával: megvetettnek, lenézettnek tartják azt a foglalkozást, a melyre önként vállalkoztak. És az ilyenek, a kik folytonosan önmagok becsmérelik saját pályájukat,

a kik ahhoz igazán nem ragaszkodnak, a kik a helyett, hogy büszkéek volnának arra a pályára, melyen működnek, mintegy szégyenkeznek bevallani talán még azt is, hogy ők a tudomány szolgálatában fáradoznak, — azt kívánják, hogy mások nagyfontosságúnak, elsőrendűnek tartsák a tanári pályát. A pályájához ragaszkodó, a pályájára büszke férfi nehezebb anyagi körülmények között sem fog elkövetni soha olyat, mint aminőt egyik állami iskola tanártestülete indítványozott a rangfokozatok megalkotása idején, hogy t. i. anyagi emelkedésünk kieroszakolása végett növendékeinket mindenfelé beszéljük le arról, hogy a megvetett és lenézett tanári pályára lépjenek. Az ilyen emberekkel szemben bizony-bizony nem volt felesleges a Beöthy kérése és figyelmeztetése; a ki nem attól várja a tanári kar emelkedését, hogy abba úri családok gyermekei lépjenek be, hanem az emelkedés első feltételének a tanári pálya igaz szeretetét tekinti. Vajha ez a figyelmeztetés sokakat gondolkodóba ejtene közülünk!

Beöthy beszédében a legerősebbnek és igazán megcségyenítőnek úgy a tanároknak, mint az iskola fentartó és kormányzó testületekre azt a figyelmeztetést tartom, hogy a függetlenség szellemét igyekezzünk a magunk részére megszerezni s a jövő nemzedékbe is beplántálni, azét a függetlenségét, a mely »összefér a legnagyobb tisztelettel a törvények, a szabályzatok és az előjárások iránt; csak a meggyőződés felületességével, az alkudozó kegykereséssel s a pártfogolások rendszerébe való kés beilleszkedéssel nem fér össze.« Hiszen igazsága van Beöthynek abban, hogy az a tisztelet, a mely független lélekből ered, a legőszintébb és legmegbízhatóbb tisztelet.

Bármily megcségyenítőnek tartsuk is Beöthynek ezt a figyelmeztetését, mégis hálával tartozunk neki, hogy nyilvánosan, egy tekintélyes testület előtt rámutatott társadalmunknak arra a rákfenéjére, a mely politikai életünkről, a hol már régibb idő óta pusztít, újabb időben a közoktatásügyre is áterjedt. És ennek a veszélyes bajnak a terjesztésében egyaránt részesek a tanárok és a tanintézetek fentartó és kormányzó testületei. Az előbbieket azért, mert igen sokan közülök, hogy másról ne is beszéljünk, még tudományos és paedagogiai meggyőződésüket is készek megmásítani és feláldozni, csak hogy kegyét megnyerjék egy-egy feljebbvalónak, a kinek az annyira óhajtott kitüntetéseknel, előléptetéseknel befolyása van. A fentartó és kormányzó testületek azért, mert igen sokszor nem az igazi érdemnek nyújtják az elismerést, hanem a kegyhajhászatnak és azoknak, a kik nagyobb protekciót tudnak felmutatni s ezzel az eljárással mintegy rákényszerítik a teljes mellőztetést nem szívesen tűrő tanárokat meggyőződésük, függetlenségük feladására. Hiszen ma már a tanügyi téren is majd nem oda jutottunk, a hol eddig a politikai téren voltunk, a hol meggyőződéssé lett az a mondas, hogy »ha valaki díjnak akar lenni, előbb keressen protektort és csak azután tanuljon meg írni.« Ma, noha az általános tanárszükségről panaszkodunk, megkívánják, hogy az állomást elnyerni óhajtó szakember mély alázattal kérje minden egyes befolyásosabb ember kegyes pártfogását s esetleg még ígéreteket is tegyen politikai és tudományos meggyőződésének megváltoztatásánézve is, mert különben működését és képzettségét igazoló okmányai megtekintésre is alig érdemesíttetnek. Hiszen még olyan tekintélyes tudományos testületnél, a minő az országos közoktatási tanács is, megtörtént, hogy egy és ugyanazon tanügyi kérdésben a miniszterek változása alkalmával megváltozott a tanács tagjainak véleménye is.

Bizonyára mindnyájan utálattal gondolunk a persa eredetű Siciniusra, a kit Themistokles, mint gyermekei-

nek tanítóját kémül használt fel s mint szökevényt Xerxes táborába küldötte, mert ez a jellemtelen ember kész volt honfitársait veszedelembé vinni, csak azért, hogy urának kedvére tegyen. Nem ilyen nagy fokú bűnnek, de mindenesetre igen elítélendő hibának tartjuk azt a protekciót kereső divatot, a mely hazánkba mindenfelé, még a tanügy terén is lábra kapott, mert ez nagy veszélylyel fenyegeti társadalmunkat. Különösen nagy bajnak tartjuk, hogy ebbe a hibába mélyen belekeveredtek a tanügy munkásai is, a kiknek pedig, mint az erkölcsi nevelés vezetőinek volna feladatuk »a nemes értelemben vett önállóság meglazulásának sürgős orvoslása, az összeköttetésekre alapított élettervek, a pártfogó keresés és pártfogókban való bizakodás szellemének kiirtása a jövő nemzedékeiből.« Igazsága van Beöthynek, hogy ha valahol, itt kellene a tanárnak, a komoly és a nemes függetlenség szellemében jó példával előljárni!

Bár csak az a beszéd, a melynek minden egyes pontját olyan nagy helyesléssel fogadta a kassai tanárgyűlés s a melyért Beöthynek elismeréssel adózott a sajtó is, maradandó hatást tett volna mindnyájunkra, a kiket az illet!

Buza János.

Kormányzati rendszabály-tervezet a sárospataki ev. ref. főiskolában.

(Folytatás).

B) Közigazgatás.

15. §. A közigazgatás tagjai: a köziskolai szék, akadémiai szék, akadémiai karok, akadémiai és közigazgató, gimnáziumi szék, gimnáziumi igazgató, gazdasági választmány, gazdasági választmányi elnök, főkönyvtárnok, levéltárnok; a szépművészeti- és műrégészeti, a természettani és természetrajzi gyűjtemény őrei, főiskolai orvos, jogigazgató, pénztárnok, ellenőr, tápintézeti felügyelő, könyvraktár-felügyelő, alkönyvtárnok, szénior, háznagy.

16. §. A közigazgatás tagjai az ezen szabályok által rájuk ruházott hatáskörben, az Egyházi Törvények 181. §-a szerint felelősek, és fegyelmi tekintetben — kivéve a háznagyot — ugyancsak az Egyházi Törvények 289. és 295. §§-ai értelmében, az egyházkerületi, illetőleg az egyetemes konventi bíróság illetékessége alá tartoznak.

I. Köziskolai szék.

17. §. A köziskolai szék tanácskozó és szavazati joggal bíró tagjai: az akadémiai és gimnáziumi rendes, rendkívüli és helyettes tanárok; tanácskozási joggal bíró tagjai: a segédtanárok és a főiskolai orvos a tanácskozásban csak akkor vesznek részt, ha erre egyenesen felhívatnak.

18. §. A köziskolai szék elnöke az akadémiai igazgató. Jegyzőjét saját kebeléből választja. Érvényes határozat hozatalára a tagok általános többségének jelen léte szükséges. Másod ízben a jelen lévők határoznak.

19. §. Hatásköre:

a) Az egész főiskolát, tanári kart, összes ifjúságot érdeklő ügyekben tanácskozik, határozatokat hoz vagy tervezeteket készít.

b) A kormányzó hatóságoknak az egész főiskolát illető határozatait végrehajtja.

c) Az ifjúság felett közérkölcshiségi és közegészségi szempontból felügyeletet gyakorol.

d) A főiskolai orvos félévi jelentéseit, valamint mindennemű egyéb előterjesztését tárgyalás alá veszi és szükség esetén az igazgató-tanács elé terjeszti. A főis-

kolai kórház rendtartását az orvossal egyetértőleg megállapítja.

e) A jótétemények és ösztöndíjak kiosztására, valamint a tápintézetbe való fölvételre s a tanpénz elengedésére nézve az igazgató-tanáccsal együtt intézkedik. A tanpénzt, a tápintézeti és egyéb díjakat a gazdasági választmányal és az igazgató-tanáccsal együtt megállapítja.

f) A közös vagyis akadémiai és gimnáziumi ifjakból alakult egyletek alapszabályait megerősíti s az említett egyletek felett a felügyeletet az illető tanárelnökök és igazgatók közbejöttével gyakorolja.

g) Az ünnepválasztási ügyekben intézkedik; az ünnepválasztók névsorát megerősíti; az ünnepválasztási törvényeket megállapítja.

h) Az egyházkerület és igazgató-tanács üléseinek határozatairól a közigazgató által, a gazdasági választmány működéséről pedig képviselői által időnkint tudomást szerez.

i) A gyűjteményekre, taneszközökre, valamint a tápintézetre felügyel; a gyűjtemények gyarapításáról, kiegészítéséről, hiányaik pótlásáról az illető gyűjtemény-őrök javaslatai alapján gondoskodik; az egyes gyűjteményekre vonatkozó számadásokat minden tanév végén megvizsgálja.

k) A tápintézeti felügyelő részére az utasításokat, valamint a tápintézeti alapszabályokat megállapítja, a szükséghez képest módosítja s javaslat alakjában az igazgató tanács elé terjeszti; a könyv- és levéltár használatára nézve a szabályokat a főkönyvtárnok, illetőleg levéltárnok javaslata alapján szintén megállapítja.

l) A főkönyvtár részére megszerzendő könyveket és folyó-iratokat az akadémiai szék vagy a gimnáziumi szék, valamint a főkönyvtárnok javaslataira kijelöli.

m) Az egyházkerületi tisztségviselőkre szavaz.

n) Az igazgató-tanács négy képviselőt (két akadémiai és két gimnáziumi tanárt), a gazdasági választmányba pedig három tagot választ titkos szavazással, általános szótöbbséggel.

o) Választja a szénior s az alkönyvtárnokot, ez utóbbit a főkönyvtárnoknak s a mennyiben theologiai segédtanár is, — a vallás- és egyháztudományi karnak ajánlatára.

p) A levéltárnok, a főiskolai orvos, a tápintézeti felügyelő választásánál az igazgató-tanács útján az egyházkerületi közgyűlésnek, a háznagy választásánál pedig az igazgató-tanácsnak alkalmas egyént vagy egyéneket ajánl.

r) A háznagy felett a 78. §. értelmében a fegyelmi hatóságot gyakorolja s számára az utasításokat megállapítja.

s) A szénior a tanév végén a gazdasági választmánnyal együtt megszámoltatja.

t) Az újonnan választott rendes tanárokat az igazgató-tanács nevében felesketti.

u) Gyűléseiről jegyzőkönyvet vezet, melynek egy példánya az akadémiai igazgatói hivatalban, másik példánya az igazgató-tanácsnál, harmadik példánya a levéltárban helyeztetik el.

II. Akadémiai szék.

20. §. Az akadémiai szék tanácskozó és szavazati joggal bíró tagjai: az akadémiai rendes, rendkívüli és helyettes tanárok; tanácskozási joggal bíró tagjai: a segédtanárok.

21. §. Az akadémiai szék elnöke az akadémiai igazgató. Jegyzőjét saját kebeléből választja. Érvényes

határozat hozatalára a tagok általános többségének jelenléte szükséges. Másod ízben a jelen levők határoznak, fegyelmi ügyekben azonban a tagok általános többségének jelenléte szükséges.

22. §. Hatásköre:

a) Az akadémiát érdeklő ügyekben tanácskozik, határozatokat hoz vagy tervezeteket készít.

b) A kormányzó hatóságoknak az akadémiát illető határozatait végrehajtja.

c) Akadémiai tanárválasztásoknál az egyházkerületi közgyűlésnek az igazgató-tanács útján alkalmas egyént vagy egyéneket ajánl.

d) Ha időközben valamely akadémiai tanszék megüresedik vagy valamely akadémiai tanár hivatalos teendői végzésében huzamosabb ideig akadályozva volna: a helyettesítésről az illető kar meghallgatásával s az algondnoki hivatal hozzájárulásával gondoskodik.

e) A két kar által elkészített tanrendet megerősíti s annak pontos keresztülvitelére felügyel. Ugyiszintén a két kar által megállapított pályakérdéseket jóváhagyja s kitűzi, azoknak megbírálásáról gondoskodik, a pályadíjak utalványozását elrendeli.

f) Az akadémiai hallgatók fegyelmi ügyeiben, melyek az akadémiai igazgató által, mint hatáskörön kívül esők, el nem intézhetők, végérvényesen ítélt, fenntartván birtokon kívül az igazgató-tanács kegyelmezési joga.

g) Az akadémiai hallgatókból alakult egyletek alapszabályait megerősíti s az említett egyletek felett a felügyeletet gyakorolja.

h) Gyűléseiről jegyzőkönyvet vezet, melynek egy példánya az akadémiai igazgatói hivatalban, másik példánya az igazgató-tanácsnál, harmadik példánya a levéltárban helyeztetik el.

(Folyt. köv.)

TÁRCA.

A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.

Egyházjogi tanulmány.

(Folytatás).

Idői sorrend szerint ismertetve a fennmaradt törvényeket, első sorban az úgynevezett *debreceni nagyobb hitvallás*, a „*Házasságról*” szóló cikkelyében többszörösen is követeli, hogy „mind az Isten törvénye, mind a szentek példája, mind a császárok és pápák végzése a szülék és egybekelők beleegyezését kívánják. Nem hagyjuk azért helybe két magán egybekelőnek beleegyezését sem a szülék beleegyezése nélkül. De midőn a szülék igazságtalanul és törvénytelenül ellenkeznek, akkor a szerződők egyezsége nem bontatik fel.

Kimerítő részletezéssel állítja össze ugyanezen hitvallás egy külön cikkelyben, az „*Elválás okait*” is.

Az elválás első oka, valamelyik személy *paráznasága*, ha az ártatlan személy a vétkes bűnét el nem engedi és azt magához nem fogadja. Így záratik ki a bűn és kölcsönöztenek erő a házasságnak. Második, ha törvénytelen okokból a vérség és rokonság tiltott fokain köttetik a házasság. Harmadik, valamelyik félnek tehetetlensége. Ha felismertetik egy tehetetlen képtelensége s hidegsége: el kell választani. Negyedik a *vallás esete*. Az az, midőn két hitetlen házastárs közül az egyik megtér, a másik pedig megmarad a hitetlenségben. Ha e hitetlen nem akar maradni a hívővel, távozzék. Az ötödik az *elhagyás* esete,

midőn az egyik személy elmegy, *vaktában kalandozik*, elszökik és sem kibékülni, sem visszatérni nem akar; az ily elhagyó maradjon el a házasságtól, vagy *öllessék meg a hatóság által*, az ártatlan lépjen második házasságra. Hatodik a *leselkedés és emberölés* esete. Az az, midőn az egyik fél ki akarja oltani a másikat. A leselkedő emberölési szándékaért elítélve büntetessék meg; az ártatlan házassodjék meg az Urban. Hetedik a tilalmas titkos összekelés esete, midőn nincsen meg mindenik személy beleegyezése.

Mindezeket így kifejtven a debreceni hitcikk, még egy külön fejezetben a „*Papok házasságáról*” szólván, kiegészítésül hozzá teszi, hogy a házasságot nem lehet felbontani a papságért, a fogadalomért.¹

Magának a Nagyváradon és Debrecenben különböző években tartott zsinatnak, a melynek eredménye tudvalevőleg, a hitvallás soknemű hányattatása, változatos eseményei és küzdelmei, továbbá confederalionalis természetű magyarázza meg az egész hitvallás cikkelyeinek rendszertelenségét, újra meg újra visszatérő pótlásait s így egész *alkuszerű* voltát, tehát azt is, hogy bár a hitvallás említett szakaszaiban már tüzetesebben megállapította az elválás okait, későbbi részletezésében ismét visszatér a tárgyhoz s egy külön szakaszban foglalkozik, mint megsemmisítő okkal a *több nejtűséggel* és azzal a kérdéssel: ha a *lopás, uralkodó bűnök és testi hibák el választják-e a házastársakat* s erre vonatkozó kasuistikus esetek leírása után oda nyilatkozik, izetlen dolgokról emlékeztetve meg, hogy a betegségek, sőt testi fogyatkozások: a vizelet, és ganéjjal való beundokítás nem bonthatják fel a házasságot, ha nincs vele örökös elidegenedés vagy nemzési tehetetlenség. Bizonyoságául annak, hogy az elválási perek abban az időben is oly piszkos és szemérem nélküli dolgokkal foglalkoztak, mint fájdalom, napjainkban is a legtöbb esetben.²

Az 1562—1563-iki *Tarcal-Tordai* hitvallás XXIX. ártikulusában foglalkozván különösebben a „*Házassággal és Nőtleniséggel*,” az utóbbi ellen folytatott polemikus küzdelme mellett, csupán a *szülei beleegyezés* és a *gradusok* különbségének megszeplőtelenítés nélküli megtartását emeli ki.³

Az 1567. debreceni nagyobb cikkek szerint „A szüléknek szabad, törvényes, nem kényszerített s nem csalárd beleegyezése csinálja a házasságot. Emellett elrendeli, hogy hitves társukat *elhagyó* férfiak és nők ne eskettesenek össze. Az elválasztott *házasságtörő* személyeket el akarjuk távolítani. Legjelentősebbek azonban XXV. cikkének rendelkezései, a melyben azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy „a fogság mennyiben választja el a házasságot és mennyiben nem?” S e kérdésre, a mely a „*büntett*” fogalma alatt legújabb házassági törvényünkben is megillető helyet foglal el, éles megkülönböztetésül elvül mondja ki, hogy „A közönséges fogság, mely nem megbélyegzett gonosz tettért mondatott ki polgárilag a törvény értelmében, hanem törvénytelenül, erőszakosan, *közdülés és pusztítás* közt történt, mindaddig nem bontja fel a házasságot, míg a fogoly személy él, és indulatát nem változtatta, az az, míg *vallását meg nem változtatta*, s fogságában meg nem házassodott.” A mely egyik kortörténeti adat ahoz, a melyet számtalan esetekből is tudunk, hogy a becsstelen lélekkuafarok oda férkőztek a börtönök celláiba is és közönséges gonosztevők nyertek, az erkölcsi törvények ellenére bocsánatot. a *vallás változtatás árán*. Protestáns egyházunk, az így üzött lélekvásárlás ellen akarván magát oltalmazni, akarata ellen kisodortatott

¹ L. Kiss Áron I. mű 169—171. l.

² L. Kiss Áron I. m. 285. lap.

³ L. Kiss Áron I. m. 304—405. lap.

szigorú és puritán erkölcsi felfogásának álláspontjából, s hasonló erkölcsi lazaságnak ezen áldozatául, csak hogy megtartsa a csábítók által sokszorosan megtámadott híveit.

Páratlan egyébiránt, más tekintetben azon ovatos-ság és szigor, a melyet ezn cikke az esetleg köthető *bigamia* kikerülése végett alkalmaznak, kimondván, hogy „ha pedig a fogoly személy meghalt, vagy bár halála nem bizonyos — az is lehetséges volt abban az időben akkori börtön-rendszerünk mellett — a *völegény és menyasszony négy, a férj és feleség hat évig várjanak.*”

Egyébiránt, hogy az épen most említett *bigamia* és általában *többnejűség* ellen, erős oka volt protestáns egyházunknak ezen időben védekeznie, a mellett az is tesz némi bizonyosságot, hogy az 1568-ból kelt *szikszói* zsinat határozatai, bár legnagyobb részben más térre tartozó ügyekben rendelkeznek s csak nagy vonásokban mondanak ki elveket, mégis szükségesnek találják kiemelni a többnejűség tilalmát és az egyház színe előtt történő házasság kötelezettségét, 23. pontjában kifejeztetvén, hogy „a többnejűséget tagadjuk s hogy a házastársakat esküvel kell egybekötni, állítjuk. Mert ezt hasznosnak és szükségesnek valljuk a házastársak hűtlensége és könnyelműsége miatt.”

Mellőzve itt a rövidség kedvéért, az 1577. évi *nagyváradi* zsinat *kisebb* cikkei, az 1597. évi „*Felsőmagyarországi cikkek*”-et, a melyek az eddig bővebben ismertett akadályok egyik-másikát emelik ki: történeti leveztésünk kiegészítéséül, álljon itt még egy pár régi, nagyobb tekintélyű *agendás* könyvünk nézete. Tudományos és rendszeres egyházjog hiányában, ezek tekinthetők protestáns egyházi törvényeink eléggé megbízható kodifikálóinak.

Első rangú helyen áll e tekintetben is, *Samorjai János* „*egyházi ceremóniák*” könyve, ezekből az időkből. A házasság gátló és megsemmisítő esetekre adván utasítást, a „*Házasság rendiről*” szóló XXIII—XXVI. cikkeiben ezeket mondja: „A kik igaz és törvény szerint való házasságban nem élnek, úgymint, ha nem *szabad személyek*, avagy a házasságnak kezdetitől fogva, a férfiak sok ideig s nem csak három avagy négy, hanem egész hét esztendeig is *erőtlenek*, ha az olyaténoknak feleségek nem akarnak több ideig *szenvedni és nem merik magokat szerencsétlenni* és kívánnak férjektől elválni, az *egyházi szentszéken* közönséges ítéletből elválasztjuk őket. Azért a törvény szerint elvált, házassághoz alkalmatlan férfúnak nem adatik szabadság, mind addig is miglen nem érzi meggyógyulását; az ép asszonyállatnak pedig szabadsága vagyon az Urban a férjhezmenéshez. A kik törvénytelenül, ok nélkül, csak magok gonosz vakmerőségükből egymást *elhagyták*, azoknak nincsen szabadságok a házasságra, sőt a magisztrátusnak erős büntetésével kényszerítettnek az együttvaló lakásra. A parázna személytől, ha az ártatlan házastárs el akar válni, Isten törvénye szerint ötlet tőle elválasztjuk és új házasságra neki szabadságot engedünk.”²

A másik régibb korú agenda író, *Melotai Nyilas István*, egészen a debreceni hitvallás hatása alatt áll. Nem hiába nevezi ezen hitvallást a „*Magyarok confessiójának.*”

Érdekes, jellemző kortörténeti adatokat is foglal magában „*Agendájá*”-nak azon részlete, a melyben tárgyunkat fejtegeti.

Első elválási ok: a *paráznaság*. Ha meg nem öletik a parázna s ama városban, faluban lakik, a melyben az ártatlan fél, tehát kényszerítettessenek a *tisztek*, hogy megbüntessék, ha *büdosik* üldözzék. Ha a *gratiás* parázna bűnét megismeri, az eklézsiához folyamodik penitenciával.

Ha nem szokásos s nem gyanus volt, de egyszer *véletlenül* esett, könnyebben vagyon dolga, de ha szokásos, gyanus volt annak előtte is, nehezebben vagyon dolga és a *kemény görchöz kemény pöröly kívántatik*. Ha *terhest* talál valaki elvenni s nem akar vele lakni, *ölösse meg* mint paráznát. *Második oka* az elválásnak: a *törvénytelen egybekelés*, úgy mint a *vérszerint való atyafiságnak és sógorságnak* íze vagy grádusa ellen, oly megszorítással, mint azt már fentebb említettük. *Harmadik oka*: az *erőtlenesség*, házasságra valló *illetlenség*, és *elégletenség* valamelyik félben. Ilyenek a kinek férfiasága nincsen, továbbá a *fujra járó belpoklosság és kórság*. Ha pedig a házasságban esett az *erőtlenesség* együtt tűrjék. *Negyedik ok*: a *fele más vallás*; keresztény és nem keresztény között való házasság, a mely rabság gyanánt vagyon. *Ötödik a hitetlen elhagyás*, mikor valamelyik fél ok nélkül, vakmerőképen *elfut büdosik*. Érdekes az intézkedés, a melyet Melotai Nyilas István, az ilyen roszakaratú elhagyás esetében alkalmaztatni kíván. Nem köteles módja a helybenmaradott a hitetlen büdosóhoz, de ilyen módot kövessen: az ártatlan fél kerestesse fel és *három ízben*, háromszor való tízenötöd napra hívassa; ha nem jár (így), menjen utána és ott idézze elő; ha előveheti, büntettesse a hitetlen elhagyásért, ha törvényben elő nem veheti s kézbe sem adják, avagy *lappang*, vegyen az ártatlan fél abban a helyben levő bíraktól és tisztektől *testimóniumot* levélben pecsét alatt, a melyben ott való forgolodásáról tegyenek tanubizonyosságot, hogy semmiképen sem elő nem vehette. Az eklézsia szab ő eleibe *három* avagy *négy* esztendőket s azután felszabadítja. Az eklézsia *szintén* ezek végbe menvén, a hitetlen *büdosó vettesék koporsójáig való kötelben és átkoztassék ki*. Ime a kálvinista holtanknyilvánítás régi igazság szolgáltatása és egyházi fegyelme. *Hatodik ok*: valamelyik félnek a másik ellen való megdühödött öldöklése, gyilkoskodása, *megbékélhetetlen fene, kegyetlen halált hordozó pogány véreségi*; mikor valamelyik fél, a másiknak élete után *leselkedik*, hogy elfogyassza, ördögi varázsolással, méreggel, halálra való árullatással, végtelen szörnyű verességgel, mely miatt az ártatlan fél megbénul, *félseggel levén sem él, sem hal*. Bizonyára erősen kiszínezett bűnei a kánonjogban úgynevezett *Saevitiának*! Egyébiránt — jegyzi meg Melotai — itt az eklézsia eziránt felette szorgalmasan felkeresse a kegyetlenségnek okát. Ha az ártatlan fél halálos veszedelemben forog, *ideig vegye el tőle*, ha az sem fog, adasék a tiszteknek kezükbe büntetés végett, az eklézsia pedig vesse *holtig való kötelben*; vagy is az ilyennek új házasságot kötnie nem szabad. A *lopás*, az elválásra nem elegendő ok, hanem ha *istrággal* való fuladás járul hozzá.³

(Folyt. köv.)

Mitrovics Gyula.

IRODALOM.

* „*Jézushoz vezető út*” Irta White E. G., kiadja a nemzetközi valásos íratokat terjesztő egyesület. Budapest, Hornyánszky Viktor, 1894. Maga a buzgó fordító, Szalay József nagybecskereki lelkész, az ismeretes bel-missionarius, küldte be közelebb lapunknak e címében sokat ígérő, képekkel is illusztrált, 143 lap terjedelmű s csinos kiállítású művet. Azt a célt akarná ez is szolgálni, a mit a Jámor, Kenessei művei, az Irodalmi Társaság népies kiadványai stb. eléggé szerencsésen

² L. *Samorjai Ceremóniák*, 121 lap.

³ L. *Melotai Nyilas István* „*Agenda Várad* 1653. 201. köv lapok.

szolgálnak immár. Mint ilyen tehát mindenestre figyelemre méltó. Dehát *miként*?! Mert az ilyen átplántált s vallásosságra serkentő műveknél a *miként* az elhatározó. Sajnálattal kell kijelentenünk, hogy ez a kalauz nem bírja ki a versenyt a vele egy célú művekkel más egyében, mint a külső kiállításban. Amazok hangja édes, mint a mesteré volt az Emmausba vezető úton, sőt legtöbbször ellenállhatatlan; ezé száraz, elmélkedő, folyásában — a rossz magyarság miatt — akadózó, sőt zűrzavaros. Amazok bibliaiassága keresetlen, tetszős s üdítő, mint a harmat ereje; emezé erőszakolt, mester-séges s épen azért hidegen is hagy. Amazokban a valóságosság elevenítő folyam, emebben elmélkedés, ráolvasás. Jó lehet az angolnak, skótnak, de emészthetetlen a magyarnak s épen azért felesleges is. Legyünk már egyszer tisztában azzal, hogy mi való a mi népünknek, mi felel meg a mi nemzeti egyéniségünknek és ne okozunk felesleges költségeket bizonyos nemes célú vállalatoknak, a nem nekünk való művek lefordítása és kiadása által!! Lehet, hogy e mű *átdolgozva* és nem *átfordítva* egészen méltó volna a célra, a melyet szolgálni kíván, de így, a mint előttünk van, kár volt rá a költség. 13 elmélkedés-féle van e műben, ilyen címekkel: 1. Istennek ember iránti szeretete. 2. A bűnösnek szüksége van Krisztusra. 3. A bűnbánat. 4. A vallástétel. 5. Atadás. 6. Hit és elfogadtatás. 7. Az Istenifűség tudata. 8. A Krisztusban való növekedés. 9. Munka és élet. 10. Keresztyén életre segítők. 11. Az imádkozhatóság kiváltsága. 12. Mit tegyünk a kétségekkel? 13. Örvendjünk az Urban. Pompás tárgyak az elmélkedésre és predikálásra. De hát nagy baj az igen, a mikor mi az efféle könyvekben is igen tudákosak vagyunk és roppantúl predikálunk. Ez a kis könyv pedig ezt cselekszi. És milyen nyelven!! Ime szájízeltől: „Az Isten törvénye athágása az, mely a szeretet törvénye, mely fájdalmat és halált okoz.” (7 l.) — „A sátán az embereket oly istenfogalomba vezette, *kinek* legfőbb tulajdonsága a szigorú igazság, a *ki* (az istenfogalom?) szigorú bíró, *egy* kemény, végrehajtó hitelező.” (9 l.) Ő sírt Jeruzsálem felett, *kit* ő szeretett és *ki* vonakodott elfogadni őt. (13 l.) „Az ő élete *egy* önmegtartó és másokról szeretettel gondoskodó volt! (13 l.) „A ti helyettesetekké, elégtévőtökké levésben életem feláldozása által kezesetek lettem.” (14 l.) — „Más helyt hasonlítatik az *egy* jó mag kikeléséhez, mely vettetett *egy* magvető által” (76 l.) „És ha az emberek megváltója, Istennek a fia érezte az ima szükségét, mennyivel inkább kell *egy* gyenge bűnös halandónak érezni szükségét *egy* buzgó állandó imádságnak” (109 l.) — De nem pazaroljuk a helyet a további idézettel, csak ismétljük, hogy e művecske nyelvezete a legbiztosabb akadály a Jézushoz vezető úton. Így nem szabad sem írni, sem predikálni magyar emberek számára, ha azt akarjuk, hogy ne hiában vágjuk a levegőt. — A mű kapható a fordítónál N.-Beckskereken, kötve 90, kötetlenül 60 krért.

* **Der Heidelberger kathekhizmus** ... herausgegeben von *Adolf Bender*. Bremen. Verlag und Druck von M. Heinsius Nachfolger. 1895. Második, átdolgozott kiadása ez a nevezett műnek, népiskolák és konfirmandusok számára. Voltaképen csak kivonata a heidelbergi kátekának, a mely a maga egész terjedelmében a népiskola által fel nem dolgozható; sőt nem is kivonat csupán, hanem az „Ursinus Summa”-jából és a kisebb heidelbergi kátekból is átvett részletekkel való elegyítése a nagyobb káté főbb részeinek. Az elegyítés célja a tantárgy érthetővé s építővé tétele. Ezen felül négy függelék is van e műben, főként a konfirmációi oktatás szempontjából; ezek: 1. Imádságok. 2. Bibliai ismer-

tetés. 3. A r. kath. egyház főbb tévedései. 4. A keresztyén egyház történetének áttekintése. Az összevonás mértékét mutatja némileg, hogy a káté itt csak 98 kérdésből áll 129 helyett s az egyes feleletek is jelentékenyen meg vannak rövidítve és egyszerűsítve. De a mű a jelzett célra még így is bő, mert egészben véve 139 lap, a melyeknek egy része a legsűrűbb szedésű petit betűkből áll. Nagyon meg lehetnénk elégedve, ha növendékeink az alsóbb (1–4) gymn. osztályokban képesek volnának ennyi vallástani ismeretre úgy szert tenni, hogy az bennök élővé váljék. Ára e műnek a melyet első kiadásában a westfali tartomány-zsinat is ajánlatra méltónak tartott 60 pf. (füzve). A szerző kolbergi ev. ref. lelkész.

* A „Sárospataki irodalmi kör” kiadásában újabban megjelent *Buza János* „Növénytan” című művének harmadik kiadása. A 199 lapra terjedő és 183 ábrával ellátott mű ára kötve 1 frt 25 kr. Alakja valamivel kisebb, mint a második kiadásé volt. Beosztása annyiban változott, hogy több szakember óhajta szerint, a miniszteri tantervnek megfelelőleg a növények szerveinek ismertetése, a növények belső szerkezetének leírását megelőzi. Tizenhét, ősszel található növény leírása után következik „a növény külső tagoltsága”, aztán „a növények belső szerkezete”, „a növények élete”, „a növények rendszeres ismertetése”, s végül a növényország fejlettsége a föld régebbi korszakaiban és a növények földrajzi elterjedése. Ajánljuk irodalmi körünknek ezt a meglehetősen elterjedt kiadványát különösen protestáns tantintézetekünk figyelmébe.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Választások.** A Comenius-társaság, a mely Berlinben 1891-ben a nagy paedagog szellemének terjesztése végett alakult s azóta folyvást nagy elevenességgel működik, *Szinyei Gerzson*, sárospataki akadémiai tanárt, a comeniusi irodalom egyik legbuzgóbb művelőjét, tiszteletbeli tagjai sorába választotta s erről legközelebb díszesen kiállított diplomával lepte meg. — A sárospataki jogakadémia tanári kara dr. Bartha Béla eltávozása következtében, dr. *Zsindely Istvánt* választotta meg az 1895–6. évre szakelnökül. — *Demeter Bertalan*, sárospataki főisk. exszéniort a new-yorki magyar ev. ref. egyház lelkészeül hívta meg s ő a kedvező feltételekkel kísért meghívást elfogadta. — Sok szerencsét kívánunk.

— **A Tompaszobor ügye Gömörmegyében** az újabb időben elég gyorsan haladt előre. Tíz évvel ezelőtt, 1885-ben néhány sárospataki deáknak jutott eszébe, hogy Tompának szülővárosában, Rimaszombatban érszobrot kellene emelni. E célból egy szűkkörű egyesületet alkottak, s a szobor alapjára néhány frtot adtak össze, elhatározván, hogy minden ünnepi jövedelmükből egy-egy frttal növelik az alapot. Az így összegyűlt 7 forint, melyet a pataki deákok Tompa-szobor alap gyanánt a gömörmegyei nép és iparbanknál helyeztek el, folytonosan ébren tartotta a közönség lelkében az érdeklődést s ez által növelte a szobor egyesületek által kezelt alapokat, melyek már 3000 frtra szaporodtak fel. Ehez az összeghez Gömörmegye 5000 frtot szavazott meg óhajtván, hogy a millenniumra a Tompa-émlék készen legyen. A megye által kiküldött bizottság folyó hó 22-én tartott ülésén *Holló Barnabás* szobrászszal már meg is kötötte a szerződést, mely szerint *Holló B.* a millenniumra elkészíti a Tompa-szobor 280 cm. magas gipszmintáját. A minta elkészítése 2500 frtba fog kerülni s a millenni-

umra a nagy közönség és a szakértők bírálata végett kiállítatik. A mű kedvező fogadtatása esetén a szobor érbeöntésével is a tervező művész fog megbízatni. A bemutatott agyagminta a megyei bizottsági tagok tetzését teljesen megnyerte. Ezt az öröndetes hírt közli a »Gömör Kishont«-ban dr Veres Samu.

— **A sárospataki főiskola 1894—5. évi Értesítője,** az ezredéves ünnepélyre való tekintettel, a rendesnél gazdagabb tartalommal jelen meg. Benne lesz a főiskola története, melyet Szinyei Gerzson akad. tanár írt, ezenkívül az egyes iskolai intézmények története is. Címlapja díszesebb alakot ölt, a főépület utcai képét tünteti fel, a szöveg között pedig 9 darab, Divald K. által készített fénynyomatú kép mutatja be főiskolánkat és egyes intézményeit az olvasó közönségnek. — Ha ezek miatt az Értesítő a szokásos időre el nem készülhet, az igazgatóság a legszükségesebb dolgok felől külön fogja a t. szüléket és érdeklődő közönséget értesíteni.

— **XIII. Leo pápa a katolikus legény-egyletekhez** levelet intézett, melyet hazánkban folyó hó elején hirdettek ki. Ebben a levélben örömet fejezi ki a felett, hogy az „*iparos ifjak jámbor társulata*“ oly nagy gyarapodásnak indult, hogy most már Németország, Ausztria-Magyarország és Svájc egyházmegyéiben is megalakult. Ezeknek elnökei mennyei malasztok gazdagításáért fordultak ösztönségéhez s épen ezért mindazon keresztyén hívőknek, a kik a nevezett országok bármely egyházmegyéjében a nevezett társulatba belépnek, belépésük első napján, ha töredelmes szívvel a szent gyónáshoz járulnak és az oltári szentséget magukhoz veszik: teljes bűcsút engedélyez; azoknak pedig, akik ebbe a társulatba felvannak véve, valamint a később felveendőeknek is, ha szintén a szent gyónáshoz és szent áldozáshoz járulnak és az illető plebánia-templomot, vagy az illető fiók társulat kápolnáját minden évben Szent József ünnepén vagy az ezt követő vasárnapon az első vecsernyétől a következő nap nyugtáig ájtatosan meglátogatják és ott a keresztyén fejedelmek egyetértéseért, az „*eretnekségek kiirtásáért*“, a bűnösök megtéréseért imádkoznak, az Ur nevében bűnbocsánatot engedélyez. Ez az intézkedés 10 évig érvényes. Mesterlegényeink bátran tehetnek tehát bármiféle bűnt, csak a legény-egyletbe kell beállniok és ha Szent József napján a kápolnát ájtatosan meglátogatják, bűneiktől a szent atya által felvannak mentve! Oh be könnyű módja az üdvözülésnek.

— **Értesítés.** Alulírott kiadott egyházi műveiből a fenmaradt példányok ezután *fél áron* kaphatók: 1. 93 verses *előfóhász* az egyházi év ünnep nélküli felére és különféle alkalmakra: 10 kr. 2. *Evangéliumi és epistolai perikopák* textusokkal és felosztásokkal az egész egyházi esztendőre: 15 kr. 3. Adventi tanítások, nyolc beszéd: 25 kr. 4. *A szenvedés történetének főbb alakjai*, húsz böjti beszéd: 50 kr. A szíves megrendelések alulírottához vagy Kókai Lajos könyvkereskedéséhez (Budapesten) intézendők. Nagy Lajos ev. s. lelkész Dabronyban, u. p. N.-Alászony, Veszprém megye.

— **Pen-Sylvania** (Egysült-Államok) törvényhozása kimondotta, hogy a róm. kath. tanítónők ezentúl az iskolában nem viselhetnek apáca-öltönyt. Eddig sok kellemetlen összeütközés fordult elő az apáca-öltöny miatt, melyeknek a törvényhozás csak ily úton vethetett véget.

— **Helyreigazítás.** A lap-rendezés utolsó pillanataiban, a mikor a szerkesztőség már levette kezét a lapról, az történt lapunk előbbi számával, hogy a 605. hasáb elejéről a két első sort a bölcse *«tördelő»* a 603-ik hasáb elejére illesztette. A t. olvasót kérnünk kell, hogy olvasás-közben igazítsa helyre az ügyetlen munkásnak a mi rovásunkra ejtett hibáját.

Szerk.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— **R. K.** Lehetőleg egyidejűleg légy szíves a helyreigazításokat elvégezni. A kék égbolt maradjon mindvégig ígéztes. A könyvbírálatra is majd csak sor kerül — nemde, ha majd megfakul a pázsit?!

— **V. M.** Mielőbb közölni fogjuk. Mi többször érintettük már a felvetett kérdést s kifejeztük az államosításra vonatkozó nézetünket s a feltételt is, a mely mellett azt lehetségesnek és kibékítőnek gondoljuk. A kérdés azonban megvitatva nincs s most nagyon időseztű. — Baj az általában, hogy a sajtó által felvetett eszmék nehezen találhatnak vitatokra, az emberek inkább duzzogni szeretnek a nem szeretnem dolgok miatt, mint írni és cselekedni. — **Sz. A.** A legközelebbi számban megkezdjük. Kár lett volna a kegyelet ígéinek elmaradniok. — **Dr. G. I.** Szívesen kaptuk és adjuk, de most nem fért be. — **G. P. Levelet** írok. — **N. A.** Új harcosok nem avatkozhatnak e kérdésbe — most.

Pályázat tanári állomásra.

A sárospataki ev. ref. főiskolában *egy theologiai akadémiai tanszék*re pályázat hirdettetik.

E tanszékhez, heti 10 órával, a *dogmatörténet, dogmatika és vallásbölcselet* (vagy e helyett valamely később meghatározandó, de az előbbiekkal benső kapcsolatban álló tantárgy) előadása van kötve, *megfelelő special kollegiumokkal és szemináriummal.*

Elnyerésére csak ev. ref. vallású és lelkészi hivataltalra is jogosított egyének pályázhatnak.

Javadalma:

1. 1300 frt törzsfizetés;
2. 300 frt lakásbér;
3. Ötödévenként 100—100 frt korpótlék, ezúttal még csak négy ízben;

4. A felekezeti tanárok állami nyugdíjintézetébe felvettekkel teljesen egyenlő nyugdíj jogosultság.

Pályázni szándékozók folyamodványaikat, hivatottságukat, illetőleg jogosítottságukat bizonyító okmányaikkal (Egyházi törv. 488. §.), rövid életrajzzal, testi épségüket igazoló orvosi véleménynyel, f. évi augusztus 20-ik napjáig, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület Főtiszteletű előjáróságához címezve, a sárospataki ev. ref. főiskola akadémiai és közigazgatói hivatalához küldjék be.

Az állomás november hó elején foglalandó el.

Miskolc, 1895 július hó 10-én.

Kun Bertalan,

tiszáninneni ev. ref. püspök.

3—3

A sárospataki ev. ref. főiskola jogakadémiáján egy nyilvános, rendes tanszékre pályázat hirdettetik. E tanszékhez jelenleg heti 11 órával a magyar magánjog, osztrák magánjog, kereskedelmi és váltójog előadása van kötve. A tanszékeknek a közel jövőben várható új rendezése folytán e beosztás részben módosulni fog.

Javadalom:

1300 frt törzsfizetés, 300 frt lakbér, 100 frt ötödéves korpótlék, mely ez idő szerint 400 frtig emelkedik és az 1894. XXVII. t. cikk által biztosított nyugdíj.

Pályázók folyamodványaikat, jogosítottságukat igazoló okmányaikkal (egyh. törv. 488. §.), rövid életrajzzal felszerelve, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület főtiszteletű előjáróságához címezve, folyó évi augusztus 20-ig a sárospataki ev. ref. főiskola akadémiai igazgatói hivatalához küldjék be.

Az állomás folyó év október 1-én foglalandó el.

Kelt Miskolcon, 1895 július 25-én.

Kun Bertalan,

tiszáninneni ev. ref. püspök.

1—3

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félvre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Lelkész-választás meghívás útján.« *Gömöri S.* — »Az iskolák államosítása.« *Vas Mihály.* — »Kormányzati rendszabály-tervezet a sárospataki ev. ref. főiskolában.« — »A polgári házasság törvényei párhuzamban az eddigi házassági joggal.« *Mitrovics Gyula.* — »Észrevételek Andrásy Kálmánnak »Az esperesi látogatásról« írott cikkére.« *Görömbei Péter.* — »Vegyes közlemények.« — »Pályázatok.« — »Hirdetések.«

Lelkész-választás meghívás útján.

Az egyházpolitikai kérdések, az utolsó év leforgása alatt annyira elfoglalták a kedélyeket és az egyházi lapok hasábjait, hogy eddig még csak elvétve hallatszott itt-ott egy-egy hang, a mely egyházunknak az új egyházi törvények keretében való elhelyezkedéséről szólt.

Most a nagy érdeklődés tárgyát képező debreceni lelkész-választás alkalmá egy kérdést, a meghívás útján való lelkész-választás kérdését hozta erősen felszínre és tartja vita alatt több egyházi lapban. — Talán nincs is ennél az új törvénynek az életre kihatóbb fontosságú része egy se. — A régi törvényben is a lelkész-választásról szóló rész volt az, a mely leginkább megérett, a sok gyengeség felfedezése után, a javításra. — Most is ez járja le leghamarább magát, ha a felmerülő hibákat, félreértéseket és kétségeket a felsőbb egyházi hatóságok bölcsesége meg se próbálja eloszlatni.

Hogy e törvény nem elég világos, azt igazolja az a körülmény is, hogy mindenfelé másképen magyarázzák. De e magyarázatok közt, azt hiszem, leghevesebb nyomon jár a Zoványi Jenő úré, abban a tartalmas cikkben, mely e Lapok 29-dik számában jelent meg.

A gömöri egyházmegye két felmerült eset alkalmából már kétszer kért a kerülettől felvilágosítást és intézkedést. De egy ízben sem kapott. — A múlt ősszel (jegyzőkönyve 20. számában) azt kérdezte a nagykaposi egyházkerületi gyűléstől: „hogy a meghívás útján való lelkész-választásnál az egyházi törvények 199. §-a értelmében, a *jogosult választók* $\frac{2}{3}$ -ad többsége dönt-e, vagy a 203. §-a szerint a *jelenlevők* $\frac{2}{3}$ -ad többsége?” Mert egy lelkész-választásra (hubói) kiküldött bizottságának nem férvén a fejébe az, hogy a távollévők is számításba vétessenek, még pedig positive, mint numeráló választók, és mivel a 203. §-ban jelenlevőkről van szó, — a választás megejtésénél, nem az összes jogosult választók, hanem csak a jelenlevők egy harmadát kereste, mint ellenzéket. — míg az egyházmegye közgyűlése, a választás elbírálásánál a 199. §-t tekintette irányadónak, a melyben az összes jogosult választókról van szó, (valamint a 203. §-2-ik kikézdésében is.) Így merült fel nálunk itthon a kérdés. Baj

ugyan nem esett belőle a választás eredményére nézve, mivel alig volt néhány tagja az ellenzéknek, de a kérdés azért felvilágosítás végett a kerületre terjesztetett fel. — És ott közel 20-an szólottak hozzá tekintélyes férfiak, jogtudósok, bírák, gyakorlati emberek, mind különböző felfogással és magyarázattal: mégis az lett volna a határozat, ha a gömöri esperes — megyéje nevében — vissza nem vette volna a fejtejesztést, hogy a törvény egészen világos,¹ tessék ahhoz tartani magát a gömöri traktusnak, t. i. előlegesen állapítsa meg a presbiterium, még ha házanként való összeírással is, az összes jogosult választók $\frac{2}{3}$ -adát a meghívás, illetőleg a meghívandó mellett, a választásnál pedig a bizottság már csupán az $\frac{1}{3}$ -ad ellenzéket keresse.

Ez a felfogás az 1894. évi tavaszi kerületi gyűlés jegyzőkönyvében is ott van már. De azért nem igen tud az mai napig se az elmékben megnyugvást támasztani.

Hogy a presbiterium bizassék meg a $\frac{2}{3}$ -ad többség kimondásával, vagy annak megállapításával, egyházi közgyűlés tartása nélkül, — az a törvénynek sem a betűjéből, sem a szelleméből ki nem olvasható. Hiszen a presbiterium a törvény betűje szerint (200. §.) csak egy közeg, a mely az egyház többségének akaratát az esperessel tudatni tartozik. De a kérdéses jognak a presbiteriumra való ruházása a választók jogának a megsértése is, amibe ott, ahol kritikusabb a helyzet, a mint a tapasztalat bizonyítja, nem is mer belemenni a presbiterium, A presbiteriummal még tanítót se tudunk választani, hiába van megírva világosan a törvényben, kiyált ha van kibe választani. Probatum est. — A házanként való összeírás eszméje meg, mint a világosság kerülése, a lehető legszerencsétlenebb, egészen korteszű, amiben lehet és van is igen sok erőszak, de a szabad elhatározásnak, a szabad választás lehetőségének még csak árnyéka sincs, pedig a meghívás útján való választás, részben legalább a törvénytervezők intenciója szerint, a szabadválasztást akarná helyettesíteni.

Ha pedig a választás megejtésénél, az eddigi magyarázat szerint, — tekintet nélkül arra, hogy miként lett constatalva az a $\frac{2}{3}$ -ad többség, — csupán az $\frac{1}{3}$ -ad ellenzéket kell keresni a kiküldött bizottságnak, úgy

¹ Az csakugyan, de nem kell ám a 199. §-ra fektetni a súlyt, mert az ellen a zsinati napló is tiltakozik.

ez igen mulatságos jeleneteknek lehet tanúja. — Például: ha egy gyülekezetben van 300 választó s ebből 200 előzetesen, aláírással vagy másként a meghívás mellett nyilatkozott, de a választásnál csak 99, vagy 20, vagy csak 1 szavazó jelenik meg belőle, az ellenzék pedig beviszi a maga 100 szavazatát: — hát akkor is az a 99, vagy 20, vagy éppen 1 szavazó választ, mint annak a 200-nak a képviselője a 100 ellenében? Képviseleti-e az a néhány ember a 200 szavazót? Ha így van, — pedig ha a választásnál már csak az $\frac{1}{3}$ -ad ellenzéket keresik, így kell lenni, — akkor az egész választási actus csak pictus masculus, sőt kevesebb: a választók egy némelyik gyengébb jellemű tagjának ingatagságára épített speculatio, — mert az igazi választás már korábban megtörtént a házanként való összeírással,¹ s a presbiteriumnak az esperes előtt tett kijelentésével. — Akkor a választás lényege egészen a presbiterium kezére van játszva, de ki van játszva a 203. §. első kikezdése is, ahol jelenlevőkről vagy azok többségéről is van szó. Akkor, a mikor a presbiterium a $\frac{2}{3}$ -ad többséget kimutatta az esperes előtt, vagy igazat mondott, vagy nem. Ha igazat mondott, akkor be van végezve a választás. Ha nem mondott igazat, úgy nem választó, de fegyelmi bizottságot kell rá küldeni.² Ha pedig a bejelentéstől a bizottság kimenetelég a választó polgárok tántorodtak meg elhatározásukban, akkor az a törvény törlendő el, a mely a jellemek kipróbálására (ad notam: korteskedés) ilyen cifra játékrendet szab.

Ime, az eddigi törvénytárgyalások alapján ilyen okoskodás is lehetséges.

Épen ezért, ebben a fura helyzetben, olyan volt, mint egy szép hajnal derengése, előttünk az a cikk, melyet e Lapok 29-ik számában, a szerkesztő megjegyzéseivel, Zoványi Jenő tollából olvastunk. — En azt hiszem, hogy, ha ez a törvény csakugyan nincs tele nyomdahiakkal, olyan akart az lenni, ahogy azt Zoványi Jenő úr kifejti. Az ő magyarázata szerint annak minden porcikája érthető, kivihető, helyes. Elesik a $\frac{2}{3}$ előlegesen kívánt kimutatása, a presbiterium előtérbe tölt főszereplése, a választásnál jelen sem levők pozitív választó képessége. S visszaesik a választás súlypontja, mint ahogy az leghelyesebb is, az egyház ügyei iránt érdeklődő egyháztagok többségére és arra az időre, amikor az egyházmegye képviselője a helyszínén, a választás megejtése végett megjelenik.

Igenis, ha a 199. §. csak elvi kijelentést tartalmazó §-nak tekintetük,³ az utánna következők pedig olyanoknak, a melyek már a választás körüli eljárást szabályozzák, úgy a 199. és 203. §§-ok közt nem láthat ellentétet a gömöri traktus se. Akkor tisztában áll előttünk a meghívás útján való választás egész kérdése, követjük, vagy követhetjük a Zoványi úr felfogását. — Csak egy a bökkenő! Az, hogy a 199. §. stílyizálását hivatalosan is hibásnak kell tekintenünk, mert ott nem arról van szó, hogy *meghívás útján a jogosult választók két harmadával lehet csak papot választani, hanem arról, hogy $\frac{2}{3}$ -adnak kell egy jelöltben megállapodni.* Tehát jelölésről van szó. Jelölni pedig választás előtt szoktunk. A kérdéses §-nak ezt az oldalát méltóztassanak még alaposabban kifejteni. A többi §-okkal aztán már majd csak elbánunk magunk is.

A gömöri egyházmegye egy felmerült eset alkalmából egy másik kéréssel is járult a folyó évi tavaszi kerületi gyűléshez. Azzal nevezetesen, hogy a kerület „szabjon rövid záros határidőt arra nézve hogy a megüresedéstől kezdve mennyi idő alatt kell a választó gyülekezetnek nyilatkoznia, hogy meghívás útján akar-e lelkézt választani magának vagy pályázat útján?“. Mivel némely gyülekezet, tapasztalás szerint, 3—4—6 hónapig se nyilatkozik ebben a tekintetben s ezt az időt nem épen a közbékesség ápolásával tölti el. A felelet a kerület részéről az épen most megjelent jegyzőkönyv 76. számában ez lett: „Egyházi törvényünk a 200. §-ban félre nem érthető módon és teljes határozottsággal kimondja, hogy ha az egyház többsége meghívás útján kíván választani, erről a 194. 196. és 197. szakaszokban foglalt intézkedések megtörténte után, legfeljebb 8 nap alatt a presbiterium jelentést tesz az esperesnek: ugyanazért semmi okot nem lát fenforogni egyházkerületünk arra nézve, hogy a tárgiban intézkedjék s kiadott utasításait újabb pontozatokkal bővítsék ki.“

Én, a magam részéről, ebben a feleletben sem tudok találni teljes megnyugvást. — A gömöri traktus nem azt kérdezte, hogy a 194. 196. és 197. §-okban foglalt intézkedések megtörténte után hány nap alatt kell kijelenteni az egyháznak meghívási szándékát az esperes előtt, mert látni való, hogy arra ki van tűzve a törvényben a 8 nap; hanem azt kérdezte, hogy a *lelkézi állomás megüresedése után* mennyi időre kell nyilatkoznia, vagyis, hogy épen azoknak a 194., 196. és 197. §-okban foglalt intézkedéseknek mennyi idő alatt kell eleget tenni? — Erre nem felel meg sem a törvény, sem a kerület. — S a szavazók névsorának megállapítására szánt időt kinyújthatja a presbiterium tetszése szerint hónapokra is, anélkül, hogy a törvény, vagy utasítás értelmében számon kérhetné valaki. Ez a baj, és épen az volt a kérdés, hogy miként lehetne ezen segíteni?

Igaz, hogy ez sokkal kisebb jelentőségű kérdés, mint a többiek, de az e tekintetben való helyes intézkedés is nem hogy hátráltatná, ellenkezőleg csak elősegítené az új törvény iránti bizalom megerősödését.

Gömöri S.

ISKOLAI ÜGY.

Az iskolák államosítása.

Az iskolák államosításának kérdése, nap-nap mellett sűrűbben hangzik. Magán és hivatalos körökben, egyaránt gyakran beszéd tárgya az. Mi, mint felekezet is suttogunk arról, itt és amott. Egyikünk fél tőle, másikunk nehezen várja azt. Különbféle érdekek, természetesen különféle igényeket teremtenek, a helyi viszonyoknak megfelelőleg. *Ev. ref. egyházunknak csak egy érdeke lehet.* Igen nagy szükségünk van tehát arra, hogy azok, a kiket a közbizalom órállókul rendelt, a kik odaállítvák egyházi életünk őrtornyaiba, — nem csupán azért, hogy napi életünk egyes-bajos dolgait szemléljék, hanem sokkal inkább azért, hogy szellemi életünket irányítsák; hogy tanítsanak bennünket erőinket okosan kihasználni; hogy figyelmeztessenek, ha ellenség jó, midőn gyanutlanul munkálkodunk; — nagy szükségünk van rá, hogy ezek az órállók ilyen és hasonló fontos kérdésben mi-

¹ Ezt az összeírást a törvény sehol sem kívánja!

Szerk.

² Ilyen bizottság csak feljelentés következtében küldhető ki. Szerk.

³ Lásd a Zsinati Naplóban Szilády Áron nyilatkozatát. Szerk.

* Hát lehet-e erre, minden egyházban egy és ugyanannyi hosszúságú időt kitűzni? Szerk.

előbb nyilatkozzanak, s megértessék velünk, a kik szűk körben mozogva, olyan messze nem láthatunk, hogy mi hát az egyetemes egyház érdeke? Fájdalommal kell azonban kinyilatkoztatnunk, hogy egyházi életünkben ezt az örökös szellemet, ezt az irányító lelket hiába keressük. Itt zúgnak körülöttünk a nagy események hullámai: az egyházi életünket mélyen érintő egyházpolitikai törvények; s mi hasztalan várjuk ez aggodalmat keltő napokban is a biztató ígét, az egyöntetű cselekvésre vezérlő szót. Pedig mi izgatottsággal várjuk azt. (Lásd a Vegyes rovatot! Szerk.)

De maradjunk az iskolák államosításának kérdésénél.

A napokban egy, bizonyynyal sokunkat meglepő hír látott a napi lapokban napvilágot. Az nevezetesen, hogy a debreceni ev. ref. egyház presbitériuma, Kis Áron püspök elnöklete alatt, megtagadta az iskolai vagyronról a kir. tanfűlegyelő által kért adatok kiszolgáltatását, indokolva azzal, hogy a *kormány*nak nem lehet érdeke megtudni: mennyi vagyona van az iskolafentartó-hatáságnak; továbbá: hogy az adatok kiadásá, mélyen belevágna a protestánsok autonómiájába.

Hogy e határozat, szoros kapcsolatban van az iskolák államosításának kérdésével, azt hiszem, az kétséget sem szenved. Bizonyynyal azon gondolat szűlte azt, hogy az állam, ha ismeri iskolafentartásra szolgáló vagyronunkat, esetleg az iskolával együtt azt is elveheti tőlünk. S ki vonná kétségbe, hogy a féltékenykedésre elég okunk van? És közülünk nem is akad senki, a ki a debreceni egyháztanácsot e határozatáért kárhoztatná. Az államnak semmiféle törvény nem ad jogot arra, hogy az egyházaknak saját megengedett céljaikra szolgáló magánvagyronáról adatokat kérjen.

Köztudomású dolog azonban, hogy azok iránt az adatok iránt nemcsak a debreceni ev. ref. egyháztanács kerestetett meg. Megkerestetett arra vonatkozólag minden iskolafentartó-testület s a legtöbb ki is szolgáltatta a kívánt adatokat gyanutlanul. És nem is első eset ez, hogy ilyenmő adatok iránt megkerestetünk. Az 1876. évi 28. t.-c. 5. §-ának 7. pontja jogot ad a királyi tanfűlegyelőknek arra, hogy „a tanügyi statisztikai adatokat” a hitközsegi hatóságoktól közvetlenül bekívánhatják. E végből tehát az iskolai hatóságok évről-évre megkerestetnek egy adatgyűjtő ívvel. Ez adatgyűjtő-íven aztán vannak olyan kérdések is, melyek az iskola háztartására vonatkoznak. Például: mennyi a tanító fizetése? Miből? honnan állanak azok elő? Mi szolgál azokra fedezeti alapul? Mennyibe került az iskola évi fentartása? Mik erre a jövedelem-források? stb. Oly szépen, egymásból folyólag következnek ezek, hogy nekünk, egyszerű falusi papoknak, eszünkbe sem jut, hogy abban talán valami ravasz politika is rejlik. Figyelmeztetést pedig az ilyenekre vonatkozólag soha senkitől sem nyerünk. És így alig van egyházunk, a melyből az állam, az iskolai vagyronra vonatkozólag, már eddig is a kellő adatokkal ne rendelkezne, nem véve ki még a debreceni ev. ref. egyházat sem; mert valószínű, hogy ott is késő ebredtek fel.

Igy állván a dolog, a debreceni esetből kifolyólag az volna az én szerény kérdés: nem érkezett-e még el az ideje annak, hogy az iskolák államosításának kérdésével ko nolyan és mélyrehatólag foglalkozunk? És pedig nemcsak így szórványosan, az ihlet nagyon ritkán készítő sugallata szerint, hanem vegyük fel azt napi rendre úgy a sajtóban, mint a zöld asztaloknál? Különösen pedig vegye fel azt legfontosabb tárgyai közé a konvent, ez „a magyar ref. egyházat egyetemesen érdeklő ügyek elintézésére hivatott testület”; — a mint a törvény

nevezi azt, de a minek a konvent megfelelni távolról sem igyekszik. Mert, a mit e tárgyan tennünk lehet és tennünk kell, sokkal észszerűbb megtennünk most, midőn még a higgadt megfontolásra idő van. Mert, ha majd a 12-dik órában, fejünket vesztve kapkodunk, az eredmény is hasonló lesz. Hogy pedig az iskolák államosításának eszméje már több a kőszá hirnél, azt eléggé bizonyítja az 1893 évi 26-ik t.-c., a melylyel, szerintem, az állam igen nagy lépést tett a terv felé, különösen az *ötödéves korpótlékok* behozatalával, melynek folytán, egy pár év múlva az ország népiskoláinak 70—80%-a, a legnagyobb valószínűség szerint, államsegélyessé lesz. Az iránt pedig, azt hiszem, senki sincs kétségben, hogy azon esetben, ha az iskolák államosítatnak, ráteszi a kezét az állam az iskolák vagyonaira is; mert hiszen annyira mindnyájan ismerjük az állam háztartását, hogy minden magyarázatás nélkül is jól látjuk azt, hogy az ezúton reá háruló teher elviselésére önjerejéből képtelen.

Az volna tehát a legelső teendőnk, hogy gondoskodjunk arról, hogy a tanügy céljaira szolgáló vagyronaink tőlünk elidegeníthetők ne legyenek.

Köztudomású dolog ugyanis, hogy legtöbb egyházunkban, úgy egyház, mint a lelkészi hivatal és az iskola fentartására szolgáló ingatlan birtokok külön-külön hitellekkönyvi s külön-külön kataszteri birtokokban állanak s így az utóbbiak nem úgy szerepelnek, mint az illető egyházközsegi tulajdonai, hanem, mint az illető lelkészi hivatal, vagy iskola tulajdonai. Jogi dolgokhoz, megvallom, elég keveset értek. De annyit megtanultam már, hogy ilyen kérdésekben a legmesszebb menő óvatosságra van szükség. Ugyanazért nagy szükségét látom annak, — a mit, ha jól emlékszem, a dunamelléki egyházkerület pár évvel ezelőtt el is rendelt, — hogy az egyházközsegek mindennemő birtokai az egyházközsegek nevére telekkönyveztesse, a mely esetben az egyházközsegek, mint telekkönyvi tulajdonosnak birtokjoga elvitázhatatlan lenne.

Ez indítványt előterjesztettem én a felső-szabolcsi egyházmegye folyó évi tavaszi közgyűlésének is. Hevenyibe tanulságos vita fejlődött ki a felett. Voltak, a kik azt állították, hogy ez az intézkedés egészen felesleges, mert az egyház tulajdonjoga így sem csorbítható meg. Voltak, a kik azt állították, hogy ez által csak egy haszontalan költséget okoznánk egyházainknak, mert a tagosítási *földkönyvek* különben is bizonyítékul szolgálnának minden időben ellenünk. S így, ha az állam elhatározná az iskolai törzsvagyronok lefoglalását, birtokjogunk mostan eszközlendő bejegyeztetése által nem menthetjük meg azokat egyéb egyházi céljaink javára. Voltak olyanok is, a kik helyesnek találták az indítványt. Végre küldöttségnek adták ki azt megvitatás végett. Ezek az elűtő vélekedések eléggé igazolják azt, hogy e kérdésnél, mely egyházainkat egyetemesen érinti, mélyebb megfontolásra s lehető széles körűtekintésre van szükség. S miután a magyar ref. egyház igen tekintélyes vagyona forog itt szóban: nagy szolgálatot tennének jogászaink ennek a kérdésnek megvilágításával s nagy szolgálatot tenne az egyetemes konvent is a kedélyeket megnyugtató, bölcs intézkedésével.

Az iskolák államosításának kérdésével szorosan összefűgg az a másik fontos kérdés is, hogy *micsoda magartartást tanúsítsunk az 1893. évi XXVI. t.-ben felajánlott államsegélyekkel szemben?* Nagy kár, hogy felsőbb hatóságaink erre mindez ideig semmi súlyt nem fektettek. S bizony-bizony egészen tájékozatlanul állunk azzal szemben, annyira, hogy még ma is sok lelkész van, a ki előt a tanítók részére adandó korpótlék kötelezettsége

is ismeretlen s bíznak abban, hogy az autonomia sziklavára (fájdalom, hogy már csak papír-machéból van a sziklavár!) az államnak ilyen beavatkozást nem enged meg, holott az erre vonatkozó *utasítás* 24. §-a értelmében a korpótlékok azon tanítók javára, kik 1893. szept. 25-én alkalmazásban voltak, 1898. október 1-től kezdve ki is szolgáltatók lesznek.

Fontos elvi kérdés itt az, hogy az államsegély igénybe vétele esorítja-e oly mértékben autonómikus jogkörünket, hogy e miatt azt minden lehető módon elkerüljük? A szóban forgó törvény a 11. és 13. §-ok értelmében csupán arra fekteti a súlyt, hogy az államsegélyes iskolákban okleveles s magyar állami szempontból kifogás alá nem jövő tanítók alkalmaztassanak s továbbá, hogy hivatalukból csakis szabályszerű s jogos alapokon nyugvó fegyelmi ítélettel bocsáttassanak el. Ilyenmű beavatkozás pedig bennünket teljességgel nem sért. Olyanmű jogfeladásokról itt szó sincs, a mikért, erőinket is megfeszítve, áldozatokat kellene hoznunk. Szerintem sokkal helyesebb tehát, ha minden habozás nélkül hozzá nyúlunk az államsegélyhez s erőinket más téren igyekszünk kihasználni, még akkor is, ha arra nem gondolunk, hogy az iskolák rövid idő alatt államosíthatni fognak. Ha egyházi főhatóságaink is így gondolkoznak, mindnyájunknak, illetőleg egyetemes ev. ref. egyházunknak nem csekély szolgálatot tennének, ha ily értelmű felvilágosításokkal s utasításaikkal mielőbb ellátnák egyházainkat, mert nemcsak az ötödéves korpótlékok megadásánál van nekünk szükségünk az államsegélyre, hanem a tanítói fizetések rendezésénél és iskoláink jobb karba helyezésénél is.

Igen kérem e lapok t. olvasó közönségét e fontos kérdések megvitatására s tisztázására.

Vas Mihály.

Kormányzati rendszabály-tervezet a sárospataki ev. ref. főiskolában.

(Folytatás).

III. Akadémiai karok.

23. §. A karok élén állanak a szakelnökök (dékánok), kik egy tanévre a rendes tanárok közül a kar által választatnak.

24. §. A karok tanulmányi és egyéb ügyekben a kormányzó és felügyelő hatóságokkal az akadémiai szék útján érintkeznek.

25. §. A karok a kebelökben levő vagy felállítandó tanszékek betöltésénél az akadémiai széknek alkalmas egyént vagy egyéneket ajánlanak. Az olyan tanszékek betöltésénél pedig, melyek mind a két karban szerepelnek, az ajánlási jogot egyenesen az akadémiai szék gyakorolja.

26. §. A karok készítik el a tanrendet s állapítják meg a pályakérdéseket.

27. §. Az egyes karok az egyházkerületi gyűléseken képviseltethetik magukat saját kebelükből választott egyének által, az illető kart közelebből érdeklő ügyekben.

IV. Akadémiai és közigazgató.

28. §. Az akadémiai igazgató, ki egyszersmind közigazgató is, az akadémiai szék által az akadémiai rendes tanárok közül titkos szavazat útján, általános szó-

többséggel egy évre választatik. Ujra megválasztható. Hivatalába az igazgató-tanács iktatja be.

29. §. Akadályoztatása esetén hivatali elődje által helyettesítetik.

30. §. Hatásköre:

a) Az egész tanári kart képviseli a közönséggel, valamint a kormányzó és felügyelő hatóságokkal szemben.

b) Az akadémiai és köziskolai szék elnöke.

c) Az igazgató tanácsnak és az egyházkerületi közgyűlésnek rendes tagja.

d) Az akadémiát vagy az egész főiskolát illető felsőbb egyházhatósági rendeletek hozzá küldetnek; az akadémiai vagy köziskolai szék illetékességi köréhez tartozó beadványok hozzá nyújtandók be.

e) A kormányzó és felügyelő hatóságok, valamint az államkormány részére statisztikai kimutatásokat készít a főiskola s különösen az akadémia viszonyairól.

f) Az újonnan jött akadémiai hallgatókat az anyakönyvbe beírja; a colloquiumok eredményét feltüntető táblázatokat vezeti s ezeknek alapján bizonyítványokat állít ki.

g) Az iskolaépület azon helyiségei felett, melyek nem gazdasági célokra szolgálnak, mint a köziskolai szék megbízottja, rendelkezik.

h) A tápintézetet, mint a köziskolai szék megbízottja, időnkint meglátogatja s ott szerzett tapasztalatairól a köziskolai széknek jelentést tesz.

i) Az iskolai ünnepélyeket a köziskolai szék közreműködése és utasítása szerint rendezi; az iskolai temetkezésekre nézve pedig intézkedik.

k) Az ünnepi követek részére saját neve alatt nyílt leveleket (patens) ad ki; az ünnepválasztást részint közvetlenül, részint megbízottja által vezeti; az ünnepválasztás alkalmával felmerülhető ügyekben intézkedik, a köziskolai széknek utólagosan beszámolván intézkedéseiről.

l) A tanítói díjleveleket az akadémiai ifjak közt körözteti s azokat, kik a díjlevelet elfogadják, a rendszabályok értelmében kibocsátja.

m) Az akadémiai hallgatókra közérkölcsiségi és közegészségi szempontból a rendszabályok értelmében felügyel s felettök a fegyelmi hatóságot gyakorolja; szükség esetén a hanyag, valamint beteg tanulók szüleit vagy gyámjait értesíti.

n) A tanuló-tartási engedélyt, az orvos véleménye alapján, a köziskolai szék nevében kiadja.

o) A főiskolai énekkarnak nyilvános szereplésekre engedélyt ad.

p) A háznagygyal és egy szolgálóval, hivatalos ügyekben rendelkezik.

q) A háznagy felett a 78. §. értelmében a fegyelmi hatóságot gyakorolja.

r) Irnok áll rendelkezésére.

s) Hivatalos működéséről naplót vezet.

t) Az iskolai év végén, a főiskola szellemi és anyagi ügyeiről, a tanévet berekesztő ünnepélyen jelentést olvas fel s az Értesítőt a gimnáziumi igazgató közreműködésével szerkeszti és kiadja.

V. Gimnáziumi szék.

31. §. A gimnáziumi szék tanácskozó és szavazati joggal bíró tagjai: a gimnáziumi rendes és helyettes tanárok. Tanácskozási joggal bíró tagjai: a segédtanárok.

32. §. A gimnáziumi szék elnöke a gimnáziumi igazgató. Jegyzőjét saját kebeléből választja. Érvényes határozat hozatalára a tagok általános többségének jelenléte szükséges. Másod ízben a jelen levők hatá-

roznak, fegyelmi ügyekben azonban a tagok általános többségének jelenléte szükséges.

33. §. Hatásköre:

a) A gimnáziumot érdeklő ügyekben tanácskozik, határozatokat hoz, vagy tervezeteket készít.

b) A kormányzó hatóságoknak a gimnáziumot érdeklő határozatait végrehajtja.

c) Gimnáziumi tanárválasztásoknál az egyházkerületi közgyűlésnek az igazgató-tanács útján alkalmas egyént vagy egyéneket ajánl.

d) Ha időközben valamely gimnáziumi tanszék megüresedik, vagy valamely gimnáziumi tanár hivatalos teendői végzésében húzamosabb ideig akadályozva volna: a helyettesítésről az algondnoki hivatal hozzájárulásával gondoskodik.

e) A leczkerendet megállapítja s annak pontos keresztülvitelére felügyel.

f) A közvizsgálatok rendje és módja iránt az igazgató-tanács útján az egyházkerületi közgyűlésnek előterjesztést tesz.

g) A pályakérdéseket kitűzi; azoknak megbírálsáról gondoskodik; a pályadíjak utalványozását elrendeli.

h) A gimnáziumi tanulók fegyelmi ügyeiben, melyeket az illető tanárok a maguk körében el nem intézhetnek, vagy melyek a gimnáziumi igazgató által, mint hatáskörén kívül esők, el nem intézhetők, — végérvényesen ítélt, lentartatván, birtokon kívül, az igazgató-tanács kegyelmezési joga.

i) A gimnáziumi tanulókból alakult egyletek alapszabályait megerősíti s az említett egyletek felett a felügyeletet gyakorolja.

k) A tornázás alól az arra alkalmatlan növendékeket az orvos ajánlatára felmenti.

l) Gyűléseiről jegyzőkönyvet vezet, melynek egy példánya a gimnáziumi igazgatói hivatalban, másik példánya az igazgató-tanácsnál, harmadik példánya a levéltárban helyeztetik el.

VI. Gimnáziumi igazgató.

34. §. A gimnáziumi igazgató a gimnáziumi szék által a gimnáziumi rendes tanárok közül, titkos szavazat útján, általános szótöbbséggel hat évre választatik. Újra megválasztható. Hivatalába az igazgató-tanács iktatja be.

35. §. Akadályoztatása esetén hivatali elődje által helyettesítettik.

36. §. Hatásköre:

a) A gimnáziumi szék elnöke.

b) Az igazgató-tanácsnak és az egyházkerületi közgyűlésnek rendes tagja.

c) A gimnáziumot illető felsőbb egyházhatósági rendeletek hozzá küldetnek; a gimnáziumi szék illetékességi köréhez tartozó beadványok hozzá nyújtandók be.

d) A kormányzó és felügyelő hatóságok, valamint az államkormány részére statisztikai kimutatásokat készít a gimnázium viszonyairól.

e) Az újonnan jött gimnáziumi tanulókat az anyakönyvbe beírja s az osztályfőnökök által vezetett névkönyvek alapján bizonyítványokat állít ki.

f) A gimnáziumi tanulókra közérkölségi és közegészségi szempontból a rendszabályok értelmében felügyel; s felettük a fegyelmi hatóságot gyakorolja; szükség esetén a hanyag valamint a beteg tanulók szüleit vagy gyámjait értesíti.

g) Az iskolai év végén a gimnázium állapotáról jelentést terjeszt az igazgató-tanács elé s azt az Értesítőben közzéteszi.

g) A háznagygyal és egy szolgálival hivatalos ügyekben rendelkezik.

h) A háznagy felett a 78. §. értelmében a fegyelmi hatóságot gyakorolja.

i) Irnok áll rendelkezésére.

k) Hivatalos működéséről naplót vezet.

(Folyt. köv.)

TÁRCA.

A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.

Egyházjogi tanulmány.

(Folytatás).

Azt hisszük: mindezen hiteles történeti adatok nyomán, a maga teljességében összeállíthatjuk mindazon házasság-gátló és megsemmisítő okokat, amelyeket magyar protestáns egyházunk a legrégibb múltban részint a gyakorlatban alkalmazott, részint amelyek azonkori egyházjogi felfogásában gyökereztek.

S ilyen okok már: a *szabadsághidny* a legszelesebb árnyalatában, a *nem teljes kor*, a *rokonság*, *házasságtörés*, *roszakarati elhagyás*, *nösztehetetlenség*, *eltitkolt veszélyes betegség*, *valláskülönbség*, *élet ellen való leselkedés*, *durva bánás* (saevitia), a *házastársra nézve való erkölcsi tulajdonra vonatkozó tévedés*, hosszabb ideig tartó *rabság*; sőt, minthogy legrégibb kánonaink az egyház előtti publikációt feltétlenül és egyező értelemmel megkívánják s maga *Melotai*, nagy elragadtatásában még azt is állítja, hogy *Isten a paradicsomban már a házasságra menő Ádám nevét is ugyanott kihirdette*: még a fentebbiekhez csatlakozik: a *kihirdetés elmaradása*.

Majdnem teljesen ezen sorrendet támogatja egy legújabb egyházi beszéd-irodalomtörténeti felfedezés is. Nevezetesen *Foktövi Jánosnak*, aki váci református lelkész volt, a legközelebb találták meg 1614-ből kelt, írott predikációs könyvét, amely két kötetből áll és összesen 45 egyházi beszédet tartalmaz. A régi kéziratot a Nemzeti Múzeum vásárolta meg Komáromi Antaltól. Ebben a házasság-gátló akadályok egy emlékeztető versben így vannak összefoglalva:

»Állapot, észvesztés, fogadás, rokon, bűn, ruházat, rőnd, Illetlenség, tiszt, törvény, kötel, tiszta becsület, Hogy ha sógorság vagy, vagy egyesülésre te rőst vagy, Házasságot ezők tiltanak s megkötött eloldnak.»¹

Amelyeket a protestáns egyház, így hosszú időközön át, az alkalmi belátás és felmerült szükségek és tapasztalatok szerint hordott össze, mint házasságjogi anyagot, azokat foglalta össze és egészítette ki általános irányadó elvekül, a *II. József-féle »Házassági nyiltparancs«*. Csak ha futólagosan tekintjük is át lényegét, meggyőződhetünk a felől, hogy csak épen egynehány, az előrehaladott viszonyok és állami szükségletek kívánalma szerint egészítettnek ki a házasságkötést gátló és megsemmisítő akadályok és okok.

Igy — tudvalevőleg — 3., 8. §-ai, bőven kifejtik, hogy kiskorúak csak szülei vagy gyámjuk beleegyezésével köthetnek házasságot; akadályul állapítják tehát meg

¹ L. »Magyar Könyvszemle« 1887. Január—december. Erdélyi Pál cikke 87. lapon

a cselekvőképesség és arra vonatkozó szabadság hiányát; 10. §-a valláskülönbséget, amennyiben keresztyén vallású s más, nem ezen vallást követő érvényesen házasságot nem köthet; 11. §-a a házassági köteléket, mert férj, a ki nővel, vagy nő, a ki férfival már egyszer házasságra lépett ameddig ezen házasság érvényben van, más házasságot nem köthet; 13—16. §§-ai a vérrokonság és sógorság tilalmait; 17. §-a a nőrablást, amennyiben abban a nő beleegyezése hiányzik; 18. §-a a házasságtörést; 19. §-a az élet ellen való leselkedést vagy gyilkosságot; 20. §-a a katonai szolgálat kötelezettségét; 21. §-a a papi fogadalmat; 24. §-a az elmebeli fogyatkozást; 25. §-a a házastárs erkölcsi, személyi tulajdonaiban való tévedést; 31. §-a a házasság egyházi kihirdetését.

Új „Házasságjogi törvényeink“ minket, protestánsokat megint csak megnyugtatólag, mindezen ránk nézve eddig is kötelező jogszabályok figyelembe való vételével alkották meg rendelkezéseiket, különösebb részletezéssel és a lehető és előfordulható esetekre való rendelkezéssel írván körül a szülei, gyámi beleegyezés és a holtnak nyilvánítás jogszabályait. valamint különösen az örökbefogadásnak a házasságkötésre vonatkozó viszonyait; a mely utóbbi viszony rendezése, távolról sem „a római katolikus egyház némi rekompensációja“, mint ezt Csiky Lajos említett cikksorozatában gondolja; hanem nagy horderejű rendelkezés azon visszaélések és üzleti erkölcselenségek meggátolására, a melyek az örökbefogadás hatalma alatt, fájdalom, protestáns egyházunkban is előfordultak. . . Csak vissza kell gondolnunk egy pár, az örökbefogadáshoz szövődött üzletházasság eléggé ismeretes per-aktáira, a mely a „haeredis substitutio“ jogi elvéből keletkezett s bizonyára be fogjuk látni a szóban forgó rendelkezés általános gyakorlati, erkölcsi horderejét.

Magának a törvénynek mindezekre vonatkozó szakaszai különben, lényegükben a következők:

12. §. Nem köthet új házasságot az, kinek korábbi házassága meg nem szűnt, vagy érvénytelené nyilvánítva nincs.

13. §. Nem köthetnek egymással házasságot azok, a kik közül egyik, a másikkal egyetértve, saját házastársának vagy a másik házastársának élete ellen tör.

14. §. Tilos házasságot kötni annak, a ki ellen elmebetegség vagy jelekkel megértést is gátló siketnémaság okából indított gondnokság alá helyezési eljárás van folyamatban.

16. §. Tilos házasságot kötni a szülő beleegyezése nélkül annak a kiskorúnak, a ki huszadik évét nem haladta meg, akkor is, ha törvényes képviselője beleegyezett.

17. §. Tilos a házasságkötés az unokatestvérek között.

18. §. Tilos a házasságkötés, míg az örökbefogadás felbontva nincs.

19. §. Tilos a házasságkötés a gyám, valamint annak leszármazója és a gyámolt között, míg a gyám-sági viszony tart.

20. §. Tilos a házasságkötés azok között, a kiket a felbontó ítélet, házasságtörés miatt, az egymással való házasságkötéstől eltiltott.

A király, az igazságügyi miniszter előterjesztésére felmentést adhat.

21. §. Tilos házasságot kötni, míg a korábbi semmis házasság meg nem szűnt vagy érvénytelené nyilvánítva nincs.

22. §. Tilos holtnaknyilvánítás alapján házasságot kötni, ha a holtnaknyilvánított házastársa vagy az, kivel új házasságot akar kötni, tudja, vagy ha igazolva van,

hogy a holtnaknyilvánított a vélemezett elhalálozás napját túltele.

23. §. Tilos házasságot kötni az egyik házastársnak azzal, a ki a másik házastárson elkövetett gyilkosság, szándékos emberölés, vagy ezeknek kísérlete miatt, mint tettes vagy részes elítélte, akkor is, ha az ítélet még nem jogerős.

A király, az igazságügyminiszter előterjesztésére felmentést adhat.

24. §. Tilos a nőnek új házasságot kötni, házasságának megszűnésétől vagy érvénytelené nyilvánításától tíz hónap eltelté előtt. Elhárul ezen akadály, ha a nő időközben szült.

Az igazságügyminiszter felmentést adhat.

25. §. Tilos az egyházi felsőbbség engedélye nélkül házasságot kötni annak, a ki azon egyház szabályai szerint, melyhez tartozik, egyházi rend, vagy fogadalom okából házasságot nem köthet.

26. §. Tilos a házasságkötés a véderőről szóló törvény értelmében szükséges nőszülési engedély nélkül.

27. §. Tilos házasságot kötni szabályszerű kihirdetés nélkül.

A közigazgatási hatóság felmentést adhat.

(Folyt. köv.)

Mitrovics Gyula.

KÖZÉLETÜNK.

Észrevételek

Andrássy Kálmánnak „Az esperesi látogatásról“ írott cikkére

Megvallom, hogy nem akartam szólani a fennforgó vitás kérdéshez. Nem akartam pedig egyrészt azért, mivel én csak egy és pedig igen igénytelen tagja vagyok a felső szabolcsi ev. ref. egyházmegye tanácsbírói testületének; így a nyilatkozatra illetékes nem vagyok; de nem akartam azért sem, mert úgy Andrássy Kálmán barátom, mint a például felhívott ibrányi egyház lelkésze, igen nagy elismeréssel szóltak, legközelebbi látogatásom alkalmával látogatói tisztem teljesítéséről; de nem akartam azért sem, mert a szélmalom-harcot, a levegőben való céltalan vagdalkozást nem szeretem; bizonyos meglevő bajoknak inkább békés úton való orvoslását, mint elmérgesítését óhajtom.

Miután azonban Andrássy Kálmán t. barátom engemet, mint egyik tanácsbíró megnevezett, miután az ibrányi egyházban, mint látogató is, mint küldöttségi tag is, többször megfordultam, sőt látogatói jelentéseimből idézetek is vannak véve: úgy saját reputatiom, mint az olvasó közönség iránt való tisztelem követeli s parancsolja, hogy számot adjak eljárásaimról, az idézett ibrányi egyházban szerzett tapasztalataimról és rámutassak arra, hogy mi történt az egyházmegyei jelentéseim alapján. Annyival könnyebben és hitelesebben tehetem ezt, mert én közel tíz évi tanácsbíróskodásomban s látogatói tisztemben teljesített eljárásaimról a nt. esperesi hivatalhoz beterjesztett jelentésemnek egyik példányát mai napig, a magam tájékozása végett mindig visszatartom.

Lássuk tehát ezen okmányokat s az egyházmegyeinek ezekre hozott határozatait:

Ibrányban, mint látogató voltam első ízben 1890 május havában. Akkor az esperes úrhoz ezen jelentést terjesztettem: «Ibrányban» vannak csillogó dolgok,

melyek a szemet könnyen kápráztatják s a felületet szemlélőt félre is vezethetik (művelődési kör. stb.), de a nagy számú gyermek az iskolában, tanítás, nevelés nélkül, tudatlanságban sinlik. A második iskolai épület (tanító nélkül) alacsony, nedves, bűzös. *«Gondnoki számadás nincs.»*

Erre az egyházmegye 1890 év októberi gyűlés 45. sz. a. ezen határozatot hozta: «A hatodik járás látogatói jelentéséből kitűnik, hogy Ibrányban gondnoki számadás nem készítettett. — Ezen hanyagsága az ibrányi egyházi előjárásnak, különösen gondnoknak rosztalitik. A számadás elkészítésére ezen j. k. vételtől számított 15 nap alatt különbeni felelősség terhe alatt köteleztetik. Miről illetők stb.» . . .

Tehát akkor nem volt haszon nélkül való az ottani eljárásom.

1891-ben ismét engemet küldött Ibrányba az esperes úr, mikor is eljárásomról szórol-szóra már ezt jelenttem:

«Ibrányban ahelyzetleirhatatlan. A szellemi, erkölcsi, anyagi pusztuláson mindenütt fajdalmasan akad meg a vizsgáló tekintete . . . A lelkész-testvér maga is, egy szánandó rom. . . . Rom lelkileg, rom testileg. Az egész egyház látása azt a képet nyújtja, mit a holttest, mit a hulla, melyből az éltető lélek kiköltözött. . . számadás nincs. . . Anyakönyvek hibásan, szabálytalanul vezetettek. . . A gondnok lemondott, a tanítók nem fizettetnek. Szóval ez egyházunk névvel él csak! stb. . . Emlékezik a nt. esperes úr, hogy *sürgős intézkedésre onnan való előjövetelem után felkértem*; most is ezt kérem és sürgetem.

Erre aztán a nt. esperes úr, a mint ezt az 1891 évi augusztusi egyházmegyei gyűlésnek (4. sz.) az esperesi jelentésre hozott határozata igazolja, akként intézkedett, hogy oda rendelte előbb Gavallér Jánost, azután Farkas Györgyöt adminisztrátori minőségben, részletes utasításokkal ellátva. Az adminisztrátor fizetését megállapította. «De a mennyiben Ibrányban igen sok és fontos ügyek várnak megoldásra, melyeket csak egy törvényesen megválasztott lelképásztor hajthat végre stb: esperes úr javasolja, hogy Ibrányba egy erőyes küldöttség menesztessék stb. stb. Esperes úr intézkedései jóváhagyó tudomásul vétetnek stb. S ugyanazon egyházmegyei gyűlés 94. sz. a. végzésével «az ibrányi ev. ref. lelkézi hivatal végleges rendezése tárgyában Görömbei Péter, Ujfalussy Béla egyházmegyei tanácsbírák s Vas Mihály egyházmegyei aljegyző kiküldetnek» stb.

A küldöttség betérjlesztvén javaslatát, az egyházmegyei gyűlés (1892. évi májusi gyűlés) 36. sz. a. végzésével kimondja, hogy: bár oly terhelő okok vannak, hogy az ibrányi lelkész ellen mulhatatlanul fegyelmi vizsgálatot vonnának maguk után, mindazonáltal, tekintve, hogy nevezett lelkésznek 4 kiskorú gyermeke van, akik közül a legidősebb csak 8 éves stb., P. J. 300 frttal nyugdíjaztatik. Ugyanezen végzésben a Lónyay-alapról, Gerák József gondnoki számadásairól stb. szintén intézkedés történik s az ügy — a mennyiben lelkész elmozdításáról van szó — «megerősítés végett a főtiszt. egyházkerületi gyűlés elé terjesztendő.»

Az 1892 évi aug. egyházmegyei gyűlésnek (9. sz. a.) az esperes már jelenti, hogy az ibrányi lelkészválasztásra a jelölés is megtörtént stb.

Az 1893 évi apr. egyhm. gyűlésen (jk. 9. sz.) esperes jelenti, hogy Szikszai András ibrányi lelkészül megválasztott és lelkézi hivatalába be is igttattott. — Ugyanezen egyházmegyei gyűlés ezen kívül még három pont alatt foglalkozik az ibrányi egyház ügyeivel (21 sz.

73 és 74. sz. a.) és újabb meg újabb küldöttségek menesztetnek ki.

Az 1893 évi októberi egyházmegyei gyűlés 34, 35, 46, 96 sz. a. ismét az ibrányi egyház ügyeivel foglalkozik. A 46. sz. a. határozat szerint Gerák József építettő gondnokkal leszámolnak, kinek is 11 1/2 50 kr-ra szállítatik le az adóssága az egyháztanács által.

Az 1894 évi áprilisi egyházmegyei gyűlés megint három sz. a. intézkedik az ibrányi egyház ügyeiről, t. i. 52. 53 és 54 sz. a.

Az 1894 évi szeptemberi gyűlés 53 sz. a. határozatával a régiebb anyagi zavarok ügyében újból egy küldöttség menesztetik. Erre nézve a f. évi tavaszi egyházmegyei gyűlés jegyzőkönyve még nincs kezeim közt s így nem tudom, hogy mi lett a határozat. Ilyen fontos vitás kérdésben pedig én, mint mondani szokás, amúgy levegőből nem szoktam és nem is szeretnék beszélni; hanem miután a f. év tavaszán szintén én voltam Ibrányban a látogató, idejegyzem még a nt. esperes úrhoz betérjlesztett jelentésemnek az ibrányi egyházra vonatkozó részét, mely így hangzik:

«Ibrányban a közelebbi pár év alatt nagy dolgok történtek. Templom újított, két új iskola épített, de sok még a *teher*, sok a tenni való.

1. Belhivatalnokok követelése 1893 év végéig 470 v. gab. és mintegy 915 frt, ehez adandó az 1894 évi követelésök, mi szintén tetemes.

2. Állami és ártéri adó 825 frt körül.

3. Új építkezés címén 9000 frt.

4. Régi kivetésből 336 frt.

5. Paplak építésből 235 frt; így összesen mintegy 12—13000 frt terheli az ibrányi nagyszámú, de szegény egyháztagokat.

A *építkezési pénztár lezárva* nem volt, de bevételei s kiadásai rendben találtattak. (Látog. külön j. k. 2 sz.) Építkezésre az állami adónak 200 %-je vettetett ki.

Ismétlő iskola nincs. Annak vezetésére a tanítók, és előjárók a szervezésére felhívtak.

Faiskola nincs, a külön jegyzőkönyvnek e tárgyról szóló 7 pontjára hívom fel nagytt. esperes úr figyelmét.

A *díjlevelek*, bár a becsatolt meghívó szerint a presbíterek hívtak, elkészíthető nem volt; mert a presbíterek meg nem jelentek.

A lelkész buzog, tervez, munkál és küzd férfiasan; az elismerést megérdemli. Mi lesz az eredmény: a jövő mutatja meg.

Beható tárgyalást igényel az egyház ügye. Erre ajánlom!

Mit fog határozni az egyházmegye, azt én nem tudhatom.

Mikor az én Andrásy Kálmán barátom, e becses lapok 28. számában az ibrányi egyház bajait elősorolja, így kiált fel: »S most felkérem a szíves olvasót, gondolja el tárgyilagosan a leírt tényeket, s állapítsa meg ítéletét arra nézve, hogy ily eredmények után megfelelt-e a látogatóság törvény-szabta kötelmeinek?»

Engedd meg szíves olvasóm, hogy ugyanezt én is kikérhessem tőled. Engedd meg, hogy szépen felkérjelek: gondold el a fentebb idézett látogatói jelentéseket és az azokra hozott egyházmegyei határozatokat! Ha oly szíves voltál, hogy kérésemet teljesítetted, azt hiszem a felhozott okmányokból meg is győződteél

1. Arról, hogy a látogatóság megtette, a mit tehetett. A bajokat felfedezte, feltárta; az egyházmegye figyelmét azokra felhívta.

2. Beláttad azt is, hogy az egyházmegye, mint hatóság, a bajok orvoslására küldöttségek menesztése, ad-

minisztrátorok berendelése; sőt az elerőtlenedett lelkésznek törvényes úton való nyugalomba helyezése s új lelkész-választása által megtette szinte mindazt, a mit tehetett. Valamint

3. Beláttad azt is, hogy ha hiba, mulasztás történt, azért a hibaért és mulasztásért az ibrányi egyház előjárósága a felelős.

Mert — engedjen meg az én A. K. barátom és az érdekelt egyház t. előjárósága, — az ibrányi egyház ügyét mindennek felett a helyi előjáróság rontotta el többrendbeli mulasztása és túlságoskodása által!...

Elrontotta p. o. szerintem főképen azzal, hogy hiába hozattak meg a kibontakozásra vonatkozó határozatok, azokat az ibrányi előjáróság soha végre nem hajtotta. Épen most is, hogy ott jártam, díjlevelet kellett volna készíteni, mely szinte hozzájárult volna a bajokból való kibontakozáshoz s a presbiterium tagjai, a látogatóság jelenlétében, a gyűlésbe el sem jöttek. Hiba volt továbbá és pedig ez is egyik fő-fő hiba, hogy mielőtt a régi ügyeket lebonyolították volna, hozzáfogtak több rendbeli költséges építkezéshez. Azután minek építkeztek luxussal, bádog vagy fehér-pléhfedélzettel? A luxuskiadás mindig megboszulja magát. S ott, a hol az állami adónak 200%-ét¹ kell kivetni ily luxuriózus építkezésre, szerintem nincsen mód ilyen építkezéshez. Aztán minek építettek két iskolát, holott csak egy kellett volna s most már egy ott hever üresen; mert még csak kilátás sem mutatkozik rá egyhamar, hogy ottan harmadik tanítóság legyen, ha csak — az állam nem állítja fel. Szerintem ezek mind hozzá járultak a bajok növeléséhez.

Én mindig azt tartottam a példabeszéddel: lassan menj, tovább érsz! És hogy: »a ki nagyot ugrik, nagyot botlik;« meg: addig nyújtózzunk, a meddig a takaró ér!...

No, de most már a baj meg van. Az a kérdés: miképen bontakozunk ki belőle? Hát úgy, hogy felejtjük el a régi bajokat. Felejtjük még ezen vitának a netaláni kellemetlenségeit és keserűségeit is. Én elismerem, hogy az én Andráshy Kálmán barátom is, az ibrányi lelkész is nagy dolgokat, szép célokat tűztek maguk elé; jót akartak, nagy dolgokra törekedtek s mikor akadályokra bukkantak, elkedvetlenedtek, elkeseredtek és keserűségök mondatott velök keserű dolgokat. De hát megtörténtek ezek már másokkal is, sőt magával bölcs Salamonnal is. Vegyünk erőt magunkon. Legalább én javaslom, hogy fogjon kezét az egyházmegye az ibrányi egyház előjáróságával és kölcsönös jóakarattal, jó indúlattal az ibrányi egyház ügye rendbe jő. Nem hamar; de hát azt mondja egy amerikai ember, hogy »nemcsak kitartás szükséges a sikerhez; hanem türelem is, vagy várni tudás.«

Isten velünk!²

Görömbei Péter.

¹ Az ilyen túlterhelést az egyházmegyének lett volna jogában és módjában eltüntetni.

Szerk.

² A »canonica visitatio« ügyében támadt vitát, a mennyiben az a felső-szabolcsi egyházmegyét közelebből érintené, ezennel bezárjuk. A t. olvasó eleget tud immár a pro és contra mondottakból ahhoz, hogy nyugodtan vonhassa le a következtetéseket. Részünkről meg vagyunk győződve a felől, hogy a helyi alapokon indult vitának meg lesz a maga általános és kívánatos jó eredménye (különben azt megkezdődni sem engedtük volna!), mert az bizonyos, hogy ha a felső-szabolcsi egyházmegyében mindent jól végeznek is a canonica visitatorok, másutt ehez az intézményhez, ennek eredményeihez legalább is szó fér, a mit sok példával tudnánk igazolni. De javára fog az válni — azt hisszük — első sorban az ibrányi egyházközségnek, a melyben még a legkiválóbb, leg gondosabb, szinte száz-szemű visitatorok mellett is elszaporodtak — mint látszik — a bajok s G. P.-féle lelkek jó akaratára és bölcsességére van szükség, hogy azok alatt a szerencsétlen egyházközség össze ne roskadjon. — A canonica visitatio javítására szolgáló elméleti fejtegetéseket ezennel is szívesen fogadjuk, sőt várjuk is, főleg azoktól, a kik a vitát megindították.

Szerk.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** Garzó Gyula, gyomai ev. ref. lelkész feledhetetlen hitestársa, *Pongó Juliánna*, életének 59 ik, boldog házasságának 30-ik évében, július 25-én, hosszas szenvedés után elhunyt. Az Ur tegye elviselhetővé az ő hűséges szolgájának gyászt s az elköltözöttnek adjon örök nyugalommal! — *Bartha Zsigmond*, ököritői ev. ref. lelkész s a szathmári egyházmegye tanácsbírája, életének 68. évében július 26-án, három napi betegség után, szívszélhűdésben meghalt, s 28-án nagy részvéttel eltemettetett. Kocsis József ev. ref. lelkész szeretett apósát, Bartha Mór, nyugalomba vonult apai lelkész, testvérét vesztette el az elhunytban. — *Vaskó Gyula* pozsonyi ág. ev. theol. tanár, életének 40-ik, tanárkodásának 17-ik évében, július 29-én, hosszas betegség után kiszenvedett. A tanártársai által kiadott gyászjelentés szerint »a boldugultnak porai felett övéinek aldo imája mellett, híven öröklik a tiszta reformációi tudomány gyászba borult geniusza s a halás kartársi és baráti kegyelet.« Áldott legyen emlékeztök!

— **Felvilágosításul Zoványi Jenőnek.** Nem akarok ezúttal reflectálni a törvénynek azon értelmezésére, a melyet Zoványi Jenő e Lapok 29-ik számában kifejtett. Nem pedig azon egyszerű okból, mert tekintélyes egyházi férfiak eltérnek ettől is, egymástól is annak értelmezésében, a praecedens esetek pedig (a dunántúli) egyenesen a debreceni presbiterium eljárását igazolják. Nem óhajtok arra sem rámutatni, hogy, ha a praecedens esetekben az illető törvény-végrehajtók meg tudtak nyugodni, a mi esperesünknek is kár aggódni és attól félni, hogy, ha a presbiterium által kezdeményezett eljárást hagyja a maga medrében lefolyni, a törvény intentiójának nem tesz eleget. — Csak azt akarom röviden elmondani, milyen fázisokon ment eddig keresztül a pápaválasztás ügye Debrecenben; ítélje meg aztán Zoványi Jenő úr, meg a mélyen tisztelt olvasó közönség, kinek van igaza: az esperesnek-e, vagy a presbiteriumnak? Szükségét látom e helyreigazításnak azért is, mert ez ügygyel ma már az egész ország prot. közvéleménye foglalkozik, sőt a fővárosi napilapok is, még pedig nagyon is a dolog valódi állását elferdítő információk alapján. — Már legelőször szó volt a meghívásról, mikor a katedra betöltése szóba került. Akkor azonban a presbiterium a pályázat mellett döntött, még pedig azért, mert a presbiterium vezetői a meghívásról szóló törvényt magyarázhatónak találták, és épen ezért — a mint a következmény meg is mutatta: méltán bekövetkezhető bonyodalmaktól tartottak. A meghívás kérdése azonban nem aludt el — az esperesnek magának is ez volt kifejezett óhajta — s miután a presbiterium arról győződött meg, hogy a lelkészi állás így is betölthető, s pedig a debreceni nagy egyházhöz méltóbban tölthető be: előbbi határozatát elvetve, a meghívás mellett nyilatkozott. Mielőtt azonban ezt tette volna — s ezen fordul meg az egész bonyodalom megítélése — a presbiteriumnak egy pár tekintélyes tagja privát úton, személyesen megkérdezte az esperes úrtól, nem lesz-e zavar, ha a presbiterium a meghívásba belemegy, és hogy miképen kell eleget tenni a törvény 200. §-ban említett »egyház többsége«, »gyülekezet többsége« megállapításának. Az esperes erre azt felelte, hogy a presbiterium egyszerűen jelentse be neki, hogy meghívás útján akar az egyház papot választani, s jelölje meg együttal, a gyülekezet kit óhajt meghívni; ő aztán nem kutatja, hogy tudta meg a presbiterium a gyülekezet akaratát. A presbiterium ezt megtette, de jelentésében

formahiba történt, a mennyiben a »gyülekezet« szót nem hangsúlyozta s így az esperes a jelentést visszaküldte azzal, hogy a presbiterium ajánlottját a gyülekezeté gyanánt nem veheti. A presbiterium a formahibát észre nem vévén, ismét visszaküldte jelentését, kifejezván, hogy egészen törvényes alapon érzi magát, kéri azért az esperes urat a további lépések megtételére. A jelentés ismét visszajött, s miután már észrevették, hogy az esperes úr mit keres a jelentésben, a presbiterium újlag visszaküldte a jelentést, kifejezván, hogy nem a presbiterium, hanem a gyülekezet többsége óhajtja a meghívást, s Mitrovics Gyulát. Ekkor a khinai falat építő és tatarozó patrióták s kormánypártiak, Kola János, Márk Endre, Joó István stb. vezetése alatt, 12 presbiter aláírásával felebbezést nyújtottak be az espereshez és presbiteriumhoz az ellen, hogy a presbiterium az egyház-község többsége nevében nyilatkozott. A presbiterium a felebbezést, mint cél nélkül valót, az esperesi válasz megérkezéig félretette. Jó idő múlva megjött a válasz, melyben az esperes már arra kíváncsi, hogyan szerzett magának a presbiterium tudomást a gyülekezet többségének óhajáról s egyszersmind kéri a visszatartott felebbezést. A presbiterium azt felelte, hogy a presbiterek a város minden részében lakván, személyesen szereztek tudomást a gyülekezet óhajáról; a felebbezést pedig nem küldte el. — Az esperes egy darabig nem válaszolt; egy idő múlva aztán a presbiterium elnökségét egyenesen felszólította, hogy a visszatartott felebbezést hozzá haladéktalanul küldje meg. Ekkor a presbiterium, siettetni akarván a dolgot, elküldte a felebbezést. Erre következett aztán az esperes legutolsó resolúciója, melyben a meghívásra tett kísérletet sikertelennek jelentvén ki, elrendeli a pályázatot, a választás napját szept. 8-ra kitűzi s a presbiteriumot a szükséges előintézkedések megtételére felszólítja. — A presbiterium többsége ez intézkedésben a gyülekezet meghívási jogának elközbizását látva, nem ment bele a pályázat kihirdetésébe, hanem kérést intézett az espereshez, hogy győződjék meg először a törvényes úton a meghívás sikertelenségéről (203. §.); arra nézve pedig, hogy a gyülekezet többségének óhaját előlegesen hogyan kell megtudni, adjon valamelyes instructiót (miután a presbiterium azt hiszi, hogy az esperes gusztusát úgy sem találja el, a törvényben pedig erről semmiféle intézkedés nincs). E ponton áll jelenleg a dolog, nem említve semmit abból, a mi magánúton történt és történik. Ime, ez a legrövidebbre fogott krónikája a debreceni papválasztásnak a mai napig. Debrecen, 1895 július hó 24-én. Dr. G. I.

— **Tájékoztató készül a prot. lelkészek számára.** A ref. konvent legközelebbi gyűlése kimondta (35. p.) hogy 1. az anyakönyveket az egyházak (!) ép oly hűséggel és pontossággal, mint eddig, ezután is megszakítás nélkül folytassák 2. A többi (egyházpolitikai) kérdésekre nézve miket tartsanak szem előtt, megbízva e tekintetben a püspök urakat és még minden egyházkerületből egy férfit, hogy a jövőre nézve egy *tájékoztatót készítsenek a lelkészek számára* és azt a legközelebbi konvent elé terjesszék. A megbízott férfiak: Karap Ferenc, Darányi Ignác, Bartha Lajos, Mitrovics Gyula és Szabó János. Ez a bizottság elébb Budapesten tanácskozott — és pedig az ág. ev. püspökökkel együttesen, június 5-én, a mikor is előadónál Mitrovics Gyulát választotta meg, megbízván őt a kölcsönösen megvitatott elvek szerinti tájékoztató megkészítésével. Az összeállított tájékoztató felett július 22-én szűkebb körű eszmecsere volt Miskolcon, a melyen Kun Bertalan elnöklete alatt, Zelenka püspök és Mitrovics Gy. vettek részt. Ez a szűkebb bizottság

által módosított s illetőleg elfogadott tájékoztató folyó hó 6-án már végleges szövegezést nyer Miskolczon a teljes bizottság részéről s egyúttal legott nyilvánosság elé is bocsátatik, hogy nevéhez illően, *tájékoztassa* azokat is, a kik immár a prot. püspökök gyűléskezése felől is zöld híreket terjesztenek, mintha talán ők is valami titkos eszközökről gondolkoznának, a melyek segélyével az új viszonyok között megállhassanak. A *tájékoztatóval* azért is sietni kell most már (a konventi jegyzőkönyv ellenére is), mert a kormány — tudvalevőleg — okt. 1-én a már szentesített új törvények életbe lépését megkezdi, az októberben tartandó konventet tehát és annak szentesítő pecsétjét bevárni nem lehet.

— **Községi népiskolai vizsga Sárospatakon.** A balparti városrészben még boldog emlékü Árvay József községi iskolát alapított. Nagyon változatos története volt ennek az új plántának. Elkezdett buján hajtani s aztán kinlódó, gyötrődő, sőt szégyenletes életet élt több, mint egy évtizeden át. Most már újra derűsebb korszaka nyílik s ha hivatlan prókatorok ismét be nem szólnak a sorsába, hihető, hogy teljes virágzásra jut. Ezt a reményt támasztja az érdeklődők szívében nevezett iskolának mult hó 7-én lefolyt évrő vizsgája a mely a tanítató szülők élénk részvéte közt folyt le s a három osztályba osztott gyermekeknek (számszerint 59) szép haladásáról s tanítójuknak, *Hubay Bertalannak* igazi hivatásáról a legjobb bizonyítvány. A városi előjáróság 5 frtot adott a jobb tanulók között kiosztandó könyvekre és egyéb tanszerekre; a Balogh-alapítvány kamatát (2 frt) *Kocsis József* I. osztályu növendéknek, egy kéregető ember eszes, ügyes kis fiának ítélte oda az iskolai szék, a melynek érzelmeit s a szülőkkel, növendékekkel szemben táplált reménysegit s a tanító iránt való elismerését lapunk szerkesztője tolmácsolta.

— **A felekezetek által eddig vezetett anyakönyvek ügyében,** mint halljuk a vallás- és közoktatási miniszter leiratot intézett az egyházi főhatóságokhoz, a melyben tekintettel arra, hogy az állami anyakönyvvezetésről szóló törvény október 1-én életbe lép, felhívja őket, hogy az általok, illetőleg a vezetésük alatt álló lelkészek által vezetett anyakönyveket szeptember 30-án zárják le és az 1895. évben történt bejegyzések másolatait már októberben küldjék be az illető törvényhatóságokhoz.

— **A sárospataki állami tanítóképezdőben** az 1895^{5/6} tanév szeptember 1-én veszi kezdetét. Szeptember 2-án tartatnak a javító és felvételi vizsgálatok s szeptember 4-én lesz a tanév megnyitása. Az I. osztályba felvételnél oly éptestű s egészséges növendékek, kik 15 életévüket már betöltötték, s a középiskola (vagy polgári iskola) IV. osztályát kellő sikerrel elvégezték, vagy pedig a magyar nyelvtan, földrajz, történelem és számtanból felvételi vizsgát állanak. A felvétel iránti folyamodványok születési, orvosi és iskolai bizonyítvánnyal a tanítóképezde igazgató-tanácsához címezve, augusztus 28-ig nyújtandók be alólírt hivatalánál. A kik jótéteményes helyre kívánnak felvétetni, folyamodványukhoz szegénységi bizonyítványt mellékeljenek. A folyamodók augusztus végéig értesíteni fognak az iránt: felvételtek-e vagy sem Sárospatak, 1895. július 29. *Dezso Lajos*, tkp. igazgató.

— **Búcsú estély Sárospatakon.** A főiskola tanárai s egyéb tisztviselői általában s a testvér intézetnek egy pár képviselője kedélyes estélyt rendeztek július 27-én, *Dr. Bartha Béla* elávozása alkalmából az igazgató-tanács étkezőjében s dúsan ömlő pohárköszöntőkben búcsúztak a szeretett kartáristól és baráttól s a fehér asztalnál is hatalmasan igazolták, hogy itt működése nyereség volt s eltávozása több tekintetben veszteség. Áldás kísérelje mind őt, mind szeretteit!

— **Anakronizmus.** A kecskemét-városi közs. isk. szék több tanítói állásra hirdetvén pályázatot, azt is közzé teszi, hogy oly tanítók pályázhatnak, kik az isk. ének-
lést *hangjegyek alapján tanítani képesek.* (Néptanítók Lapja 1895 évi 61. sz.)

— **Az „Őrálló.”** Dr. Bartha B. lapja, ez év október végéig mostani alakjában S. a. Ujhelyben, azontúl, legtöbb valószínűséggel *öt ízben hetenként, Debrecenben* fog megjelenni.

Pályázat tanári állomásra.

A sárospataki ev. ref. főiskola jogakadémiáján egy nyilvános, reudes tanszékre pályázat hirdettetik. E tanszékhez jelenleg heti 11 órával a magyar magánjog, osztrák magánjog, kereskedelmi és váltójog előadása van kötve. A tanszékeknek a közel jövőben várható új rendezése folytán e beosztás részben módosulni fog.

Javadalom:

1300 frt törzsfizetés, 300 frt lakbér, 100 frt ötdéves korpótlék, mely ez idő szerint 400 frtig emelkedik és az 1894. XXVII. t. cikk által biztosított nyugdíj.

Pályázók folyamodványait, jogosítottságukat igazoló okmányaikkal (egyh. törv. 488. §.), rövid életrajzzal felszerelve, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület főtisztelt elöljáróságához címezve, folyó évi augusztus 20-ig a sárospataki ev. ref. főiskola akadémiai igazgatói hivatalához küldjék be.

Az állomás folyó év október 1-én foglalandó el.

Kelt Miskolcon, 1895 július 25-én.

Kun Bertalan,

tiszáninneni ev. ref. püspök.

2-3

Pályázat tanári állásra.

Az államilag segélyezett *zilahi* ev. ref. főgimnáziumnál betöltendő rendes tanszékre ezennel pályázat nyittatik.

A tanszékkal egybekötött javadalom ez idő szerint előleges évnegyedi részletekben kiszolgáltatandó 1000 frt fizetés, 200 frt szálláspénz s két ízben 100—100 frt ötdéves pótlék.

Folyamodhatnak okleveles ev. ref. vallású egyének, kik a mennyiségtan-természettan tanítás ra vannak képesítve

A kinevezés a vallás- és közoktatási m. kir. miniszter úr ő nagyméltósága jogkörébe tartozik. A kinevezett jogos és kötelezett tagja lesz a felekezeti tanárok részére felállított országos nyugdíjintézetnek. Az állomás az 1895/6 tanév megnyitásakor foglalandó el. Okleveles pályázó hiányában, egy évi időtartamra, helyettes tanár alkalmaztatik évi 800 frt fizetéssel s a pályázati kérvény ilyen értelemben is elfogadtatik.

A kellően felszerelt pályázati kérelmek *legkésőbb augusztus 25-ig* beküldendő a fent nevezett iskola előjáróságához.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Igazgató-tanácsától, Kolozsvárt, 1895. július hó 29-én.

Szász Gerő,
elnök helyett.

Parádý Kálmán,
tanügyi előadó.

HIRDETÉSEK.

Az egyetlen tökéletes ujonnan szabadalmazott

önműködő

szőlővessző- és növény-permetező

„SYPHONIA“

förlümlött minden eddigi ismert permetezőt, mivel **önműködően** permetez.

Sok ezer ily permetező van már alkalmazásban és ugyanannyi **elismerő bizonyítvány** tanuskodik arról, hogy a „Siphonia“ szerkezete minden más hason-célú szerkezetet förlümlül.

Mayfarth Ph. és Társa

gazdasági-gép-gyár,

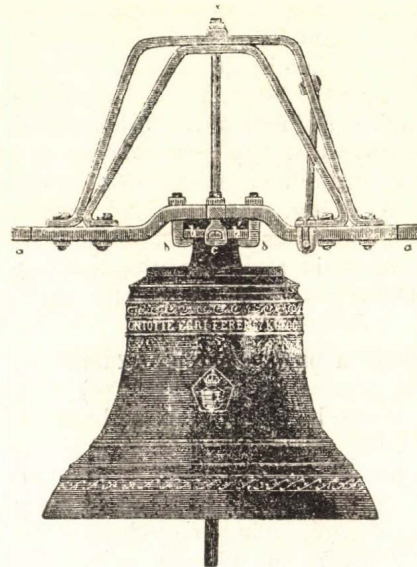
különlegességi gyár **borsajtók és gyümölcscsértékesítési gépek** számára.

Bécs, II/1, Taborstrasse 76. sz.

Árjegyzékek és számos elismerő nyilatkozatok ingyen. — Képviselők felvételnek 7-10

Az ország legrégibb harangöntődéje

Kis-Gejőczben (u. p. Császlócz, Ungmegye).

Alant írott bátorodom a nagytiszt. lelkész urak becses tudomására hozni, hogy öntődémben minden nagyságú s hangú harangok készítését vállalom, a kívánt hangnem szerint, forgatható fa- vagy vaskoronával, a legjutányosabb ár és fizetési feltételek mellett.

Jót állok a leg-szebb legerősebb hang-képességért, tartósságért, sőt még a szállításhoz történő károkért is.

Nem tetsző harangot visszaveszek. Öntődém, mely már több mint egy század óta közmegelegedésre szám-talan harangot szállított, reményem, hogy a jövőben is ki fogja érdemelni a nagyt. lelkész urak becses pártfogását.

Kiváló tisztelettel

Egri Ferencz,
harangöntő és földbirtokos.

7-12

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészi
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: »A Sárospataki Irodalmi Kör« új alapszabályainak olvasásakor. *Vattay László.* — »Népiskolágyünk és a népiskolai tanító-képzés ev. ref. felekezeti szempontból.« *Réz László.* — »A polgári házasság törvényei párhuzamban az eddigi házassági joggal.« *Mitrovics Gyula* — »Balázs bácsi 1823—1895.« *Szikszay András* — »A felső-szabolcsi egyházmegye vallásos értékezte.« *Korocz József.* »Irodalom.« — »Vegetes közlemények.« — »Pályázat.«

A „Sárospataki Irodalmi Kör“ új alapszabályainak olvasásakor.

Több ízben hallottunk már különböző oldalról elismerést is, gáncsolódást is azon működésért, a melyet a sárospataki Irodalmi Kör az utóbbi évtizedekben a tankönyvek írása körül kifejtett.

A gáncsolódás, a duzzogás többnyire kerületünk azon tanítói részéről hangzott el, akik más szellem befolyása alatt növekedvén fel, már az iskolában egy-egy nevesebb író tankönyvére esküdtek, s mikor a gyakorlati élet mezejére ki kellett állniok s ott az Irodalmi Kör kiadványait tanítaniok: az Irodalmi Kör és a kerület szövetkezését a jó tanítás sikerét akadályozó, káros monopóliumnak nyilvánították, nem mondom, hogy mindig nyilvánosan, de úgy suba alatt igen gyakran, a mai napig. Ismerek tanítói értekezletet a kerületben, a mely pár héttel ezelőtt is, épen ebből az alaphangból indulva ki, azt az indítványt vitatta, hogy alakítson a tanítói kar a saját kebeléből egy állandó tankönyv-bíráló bizottságot, a mely az Irodalmi Kör kiadványait idejében felülbírálja s a kevésbbé sikerült művek kiadását megakadályozza. Ez a szigorú bírálás — úgy tudjuk — a tanítói karnek eddig is módjában állt s még köszönet is járt érte. Miért nem gyakorolta?

Mások, széles körben, sokkal többen, nem káros monopóliumnak tarják az Irodalmi Kör dolgát, hanem igen komoly és áldásos munkálkodásnak, az előre látó, bölcs édes-apát megillető jog gyakorlásának; olyan hasznos tevékenységnek, a melylyel kerületünk és az Irodalmi Kör hivatott írói, szellemök, tudományuk, vallásos lelkök, nemes, tiszta hazafias érzések kincseit kiárasztják összes iskoláinkra s azzal tudományos, hazafias és egyházi missiót teljesítenek, folyvást erősítetik azokat a kapcsolatok, a melyek egyházainkat, népiskoláinkat a kerülethez s ennek főiskolájához hozzacsatolják.

Az Irodalmi Kör új alapszabálya, s ennél fogva működése is, mint azt a most megjelent kerületi gyűlés jegyzőkönyvéből olvassuk, szélesebb alapokra van fektetve. Hiszünk és bízunk benne, hogy működése még a mostaninál is áldásosabb lesz. Kerületünk is, jegyzőkönyvében a kiérdemelt nagyrabecsülés és szeretet meleg szavaival és nyomtatékos anyagi pártfogásával ad kifejezést bizalmának és elismerésének. S ehez az

elismeréshez, a hivatalos körökön kívül is, igen sokan, a legszívesebb örömmel csatlakozunk.

Az új alapszabályokban, — bár a régít alig ismerjük, — úgy tetszik, hogy az az új, a mi a 2. §. c) pontjában és a 35. §. utolsó soraiban olvasható, t. i. a kör célja (2. §. c): „felolvasások által az oktatás és nevelés fontosabb kérdéseinek méltatása, a tudomány újabb vívmányainak megismertetése, a tudományos ismereteknek szélesebb körben való terjesztése.“ A 35. szakasz pedig így szól: „a kör tart legalább egy nyilvános nagy közgyűlést, felolvasással egybekötve, a melyre a nagy közönséget is meghívja.“

Épen ezek a pontok azok, amelyekre, nagybecsű engedelmséggel, egy pár szerény megjegyzést óhajtanék tenni. Én ugyanis e pontokban némi hiányt látok, amely, ha az én gondolataim szerint kipótoltatnék, az Irodalmi Kört még sokkal erősebb szálakkal fűzné egyházunk testéhez.

Mikor ezelőtt 8—10 évvel, a sárospataki főiskola mostani kitűnő világi algondnokának jeles székfoglaló beszédét e lap vezércikk gyanánt közzétette s azt gyönyörködve olvastuk, mint Dókos Gyulának a sárospataki iskolával való erős szövetségkötését: egy öreg kartársunk azt kérdezte, hogy hát nem tudunk-e felfedezni e beszédben semmi hiányt? Hogy hát az a főiskola a világosság, szabadság és tudomány szellemének ápolása mellett, nem táplálójá-e egyszersmind a prot. egyház iránt való szeretetnek és az igaz vallásos érzésnek is? S vajjon ennek hangsúlyozásával nem nyert volna-e az a beszéd becsben, tartalomban? Mi igazat adtunk az öreg kartársnak. És most én az ő megjegyzését az Irodalmi Kör alapszabályaira alkalmazom. Nevezetesen úgy vélem, hogy ha az Irodalmi Kör elsorolt feladatai mellé odatűzi azt is, hogy harcossá lesz, közvetlenül is, protestáns egyházi élet-küzdelmeinknek „akár egy-egy tanulságos felolvasással multunk zivataros századaiból, akár egy-egy irány eszméssel teljes tanulmánynyal a jövő alakulásaért“ — kétségen kívül még magasabbra emelkedik a jobb szeretetében.

Annak hangsúlyozása, hogy annak a Körnek egyházi és vallásos jellege is legyen, ma már sokkal idősebb és szükségesebb is volna, mint csak 8—10 évvel ezelőtt is. — Egyházunk érdekeinek védelmében, ma már minden számba vehető tényezőnek sorompóba

kell állania. E tényezők közt, azzal a nagy szellemi tökével, melynek több, mint két évtizeden át oly fényes tanubizonyosságát adta, a Sárospataki Irodalmi Kör az első között áll. Mily felséges dolog volna, ha ezt a szerepét a nyilvános, gyakorlati életben, a kerületi gyűlések alkalmával tartandó nyilvános vándor gyűléseiben tanulmányok tartásával, felolvasásokkal által is venné.

En, e megjegyzésekkel viszhang szeretnék lenni arra a kiáltó szóra, mely a tavasszal e lapok hasábjain (16. sz.) „A kerületi gyűlések, mint értekezlet félék” című cikkben elhangzott — annak bizonyosságára, hogy sokunk lelkében, ha kiforratlanul is, él már az az eszme, hogy egyházmegyei és kerületi összejeveteleinket olyanná kellene tenni, hogy azokon a lélek valami nemesebb táplálékot is nyerhetne; hogy a lelkesedés tüztől megtelve, megerősödve és megszentelődve térjen vissza onnan közülünk kiki a köznapi munka folytatása végett.

A nagy-kaposi kerületi gyűlést is, fontos határozatain kívül, főgondnokunk ünnepélyes beiktatása és a papszentelés szertartása mellett, főként az Erdélyi János emlékének ünnepeltetése tette oly mély hatásúvá, hogy az sokakra nézve örökre feledhetlen marad. A papszentelés ünnepélyes cselekményei, igaz, jeles szónokok mellett, önmagukban sem tűnnek el soha tartós nyomok nélkül; de az ilyen eredményt, az ilyen hatást: az istenes dolgok iránt érdeklődő lelkek megmozdulását egyebütt is, más gyűléseken is keresnünk kellene. — Az idők arra tanítanak, hogy foglyúl kell ejteni, szélesebb körben, a lelkeket a szent ügynek, amelynek ugyan hivatalból, de nem a lélek hívása szerint, sokan szolgálnak, de szolgálatunkban kevés a köszönet. Elepeszt bennünket a szükség, kiszárad az olajunk. Olyanok vagyunk, mint a pislogó mécs, a melyet kellőképen nem táplálgatnak. A mostani időknek pedig elektromos fényre van szükségük.

Ilyen erős fényt árasztó központ lehetne az Irodalmi Kör egyházi és vallásos tekintetben is.

Mivel a „Prot. Irodalmi Társaság” a mint látszik, mostani szervezetében csak az irodalmi munkásságnak és nem igen tud szárnyaival Budapest légköréből kibontakozni, hogy az egész magyar protestáns egyházi életre valami közvetlenebb, erőteljesebb, felfrissítőbb hatást gyakorolhatna: nekem úgy tetszik, hogy a Sárospataki Irodalmi Körre joggal eshetik azoknak a tekintete, a kik itt a mi körünkben az egyházi élet Bethesda tavának megmozdulására várakoznak. Még a munkafelosztás törvénye is szinte utal erre bennünket. Azok a férfiak, akik az Irodalmi Köröt alkotják, most még jobbra egyházi emberek is, akik egykor ifjúságunkban, szellemi fejlődésünk vezérei voltak, a kiktől mi ma is szívesen tanulunk tudományt, lelkesedést s az új idők, új viszonyok nagy nehézségeivel való megküzdési tudást.

A Sárospataki Irodalmi Kör új alapszabályainak olvasásakor támadt gondolataim azért, mint ezekből is látható, oda mennek ki, hogy a mi kerületünkben is, mint a többiekben, meg kell alkotni azt az egyházi értekezlet-félét mielőbb, ha lehet, már az őszi kerületi gyűlésen; még pedig, hogy annak színvonala a mi közönséges megyei lelkeszi értekezleteinkénél magasabb legyen, úgy, hogy annak magva, lelke, inézője, háttere, mint egy állandó bizottság, némely lelkeszek, jelesebb világiak, tanárok, tanítók, sőt talán egyes buzgó, vallásos nők bevonásával is — az új alapokra épített Sárospataki Irodalmi Kör legyen.*

Vattay László.

* Nekünk gyönyörtűség és édes jutalom is lenne az, ha így lehetne. A belépő tagoktól függ minden. A lélek itten kész az ilyen irányú moz-

ISKOLAI ÜGY.

Népiskolaügyünk és a népiskolai tanítóképzés ev. ref. felekezeti szempontból.

A legutóbbi időben a nyilvánosság mindazon organumában, mely a protestáns, közelebbről az ev. ref. érdekeket szolgálja, vagy legalább azokra is kiterjeszti figyelmét, sokat foglalkoztak egyesek és testületek a prot. egyház egyik mindenestre legfontosabb ügyével: a lelkeszkérdéssel, annak szellemi és anyagi oldalával. S úgy látszik, hogy e lázas mozgolódást az újabbskori politikai viszonyok eredményezték. Hogy azonban a nagyon kíváncsú kedvező eredmény idejében meglesz-e, még most meg nem mondható. De azért mindenestre nagy megnyugvásra szolgálhat már az is, hogy felkelt egyházunk abból az édes nyugalomból — mely egy jelentőségű a semmittevésről — mert hagyja az ügyeket százados állapotukban; és belátta, hogy a változott viszonyok a mi háztartásunkban és eljárásunkban is változásokat követelnek.

A lelkeszkérdésnél nem kisebb fontosságú prot. egyházunkra nézve a népiskolaügy, általában az iskolaügy s ezzel szoros kapcsolatban a tanítóképzés. S ha a változott politikai viszonyok megindították a mozgolódást valamely irányban, pl. a lelkeszi kar szellemi és anyagi emelése érdekében: megállapodnia itt prot. egyházunknak nem szabad, ha azt nem akarja, hogy csupán félsikert érjen el.

A prot. egyháznak a reformáció megindulása óta mindig *veteményes kertje* volt az iskola; s mondhatjuk, hogy abban volt az ereje. — Ha az egész protestantizmust egy nagy épülethez hasonlítjuk, az iskolát nevezhetjük abban a fundamentumnak. A milyen biztos és erős a fundamentum, olyan tartós maga az épület is. És ha már egyéb nem kötelezné is a prot. egyházat az iskolaügy ápolására, már a történeti alap maga is elég arra, hogy azt első rendű kötelességei közé sorozza. Azt a leghatározottabb kath. egyházi történetírók is elismerik, hogy hazánkban a népoktatásügy a reformációval kezdődött tulajdonképpen. Amit tehát őseink szükségnek tartottak, s a mi képezte az ő erejüket, azt ma mellőzni — legalább is könnyelműség.

De van egy — ennél még fontosabb ok is, a mi a népoktatás emelésére sarkal bennünket. Egy tekintélyes férfiú (Jules Simon) azt mondta, hogy *a mely nép a műveltségben legelő jár, az a világ legelső népe, vagy holnap már azzá lesz.* Ez olyan igazság, a melyet megcáfolni nem lehet. Az ember szellemi lény, ereje tehát szellemében rejlik.

Ez a tétel a mily igazság általában, oly igazság a részletekre nézve is. A mely egyház tagjainak vallásos felfogása legtisztább és a mely egyháznak tagjai hitükben legerősebbek, azé az egyházé a dominálás joga vagy legalább holnap már azé lehet; s annak az egyháznak munkássága fog leginkább meglátszani a népek gondolkodásában, az emberi társadalom boldogságában.

Épen ezért szükséges, hogy induljon meg a mozgolódás népiskolaügyünk, de különösen tanítóképzésünk érdekében. A tanítótól függ az iskola szelleme.

golódásra is, sőt többen óhajtottak az alapszabályoknak a V. L. barátunk által javasolt fogalmazását is, de — tekintettel voltunk s kellett lennünk a protestáns tanárok országos egyesületére, a mely azonban — sajnos — elbukott. A kerület őszi közgyűlésétől sok függ e tekintetben; reménylünk egyelőre a legjobbat. Jaj nekünk, ha a lelket valamiképpen megoltjuk! Szerk.

Országos népiskolai tanügyünk érdekében dolgoznak is nagyon sokan, sőt azt sem mondhatjuk, hogy a mi felekezeti iskolaügyünk anyagi oldalát illetőleg ne tételnének intézkedések: de bizony az ev. ref. vallásos képzés tekintetében nem látunk valami nagy haladást. Ennek oka — szerintem — a néptanítók vallásos képzésének elhanyagolása, a melynek, mint alább kimutatom majd, nincs határozott iránya. A hány az intézet, annyi felé irányul a vallásos képzés. Hogy várhatnók tehát ilyen tanítóképzés mellett, hogy népiskolai vallásos nevelésünk emelkedni fog, vagy legalább megfelel annak a kíváncsolomnak, a mely legszűkebb fokú?

Nekünk, ha valamikor, úgy most, a változott viszonyok között, az iskolában kell keresnünk jövőnknél biztosítékát. A milyen értelemmel kerül ki az egyháztag az iskolából, úgy fog az későbbben is fejlődni. S a milyen gondot fordítunk az ev. ref. vallású tanítók vallásos képzésére, olyan buzgó református lesz az s olyan szellemet fog a növendékei lelkébe is csepegtetni.

Ez állításunkat mintegy előre is igazolni látszik az a kettős panasz, a mely mind sűrűbben hangzik közöttünk; t. i. 1-ször nincs prot. szellem néptanítóinkban és épenezésért nem is nevelnek vallásosan; 2-ször pedig nincs elegendő számú prot. tanítónk.

Hogy mennyire jogosult e kettős panasz; s hogy általában szükség volna a népiskola ev. ref. vallásos nevelés-oktatásügyével, de főként a néptanító vallásos képzésével komolyan foglalkoznunk, azt elébb statisztikai adatok alapján céloz kimutatni. Meg kell jegyezni, hogy e statisztikai kimutatásokat részint a legközelebbi miniszteri jelentés, részint a tanítóképzédtől bekért adatok alapján állítottam össze.

I.

Hogy céloznak megfelelőleg járassak el, mindennek előtt szükséges a tankötelesek, tényleg iskolába járók, iskoláink, tanítóink számával, azoknak az országoshoz és különösen a róm. katolikusokéhoz való viszonyával foglalkoznom. Szükséges ezekkel azért tisztába jönnünk, hogy lássuk meg, vajjon mennyiben teszünk mi e tekintetben eleget; továbbá azért is, hogy vajjon van-e szükségünk akármely irányú fejlesztésre, vagy pedig meg lehetünk elégedve a meg levő állapotokkal is?

Mint a miniszteri jelentésből olvassuk, a statisztikai kimutatások szerint a tanköteles gyermekek létszáma évről-évre tekintélyes számmal emelkedik. Ez ugyan az országos viszonyokra vonatkozik: de — a Bartha Béla dr. prot. statisztikai összeállítása alapján is — áll ez ev. ref. felekezeti viszonyainkra is.

1892—93-ban az ország lakosságának 18.20%-a íratott össze tanköteles gyanánt. Ezzel szemben a felekezetek a következő arányban mutattak ki tanköteleseket népességükhöz képest: az izr. vallásuk 19.08%-ot, a róm. kath. 18.68%-ot, az ágost. ev. 18.57%-ot, az unit. 18.17%-ot; ellenben az ev. ref. vallásuk 17.69%-ot, a gör. kel. 17.66%-ot, a gör. kath. 17.41%-ot. Mint látszik, a tanköteles gyermekek számarányát illetőleg a gyengébbek közé tartozunk. A miniszteri jelentésnek erre vonatkozó megjegyzése helyes és a valóban megfelelő. Így szól: »Hitfelekezeti iskola-fentartóink nem képesek az az 1868. évi XXXVIII. t.-c.-ben számukra biztosított jogokat kihasználni s nem élvezhetik azoknak előnyeit. Bizonyos mértékig ebben találja magyarázatát némely vidéken a tankötelezettég általános színvonalának túllassú emelkedése.«

Ténylegesen iskolába járt: ág. ev. 88.27%, róm. kath. 86.71%, ev. ref. 82.84%, izr. 82.21%, unit. 81.86%.

E százalékok az egyes felekezetek népességének arányához képest vannak megállapítva, és az 5 felekezet iskoláztatása elérte, illetőleg meghaladta az orsz. színvonalat, a többi nem. E szerint a kimutatás szerint, de meg a miniszteri jelentés szerint is, az iskoláztatás tekintetében a legerősebb haladók közé tartoznak az ev. reformátusok.

A tankötelesek és tényleg iskolába járókra vonatkozó állítások helyességét hadd tüntessék fel a következő statisztikai adatok: Ev. ref. lakosa volt Magyarországnak (az ország száma 15 millió stb.) 2.213,511, (14.59%-a az orsz. lakos-számnak) ebből csak 391.739 volt kitüntetve tanköteles gyanánt, tehát 17.69%, holott az országos arány 18.26%, a r. kath. pedig 18.68%, tényleg iskolába járt: ev. ref. 324,513, tehát 82.84%, míg ellenben az országos arány csak 80.62%, a róm. kath. pedig 86.71%, a mely különben hazánkban a legmagasabb arány. (Ugy látszik, hogy ők megtanulták mi tőlünk becsülni a népiskola értékét, — mi pedig kezdjük nem becsülni!)

A második dolog, a mit itt figyelembe kell vennünk, az, hogy hány népoktatási intézet állott s áll a fentebb kimutatott tankötelesek, illetőleg iskolába járók rendelkezésére. Magyarországon az összes népoktatási intézetek száma az 1892—93. iskolai évben 16,942 volt. Ebből az ev. ref. felekezeti 2369 volt, 13.98%-a az országosnak, holott az országos és az ev. ref. népesség között sokkal magasabb — a mi javunkra — az arány. Meg kell itt jegyezni még azt is, hogy az ev. ref. felekezeti iskolák évi létszáma évről-évre csökken, holott a községi, róm. kath., állami, gör. kel. és társulati jellegű iskolák száma emelkedik. A nálunk tapasztalható nagyobb mérvű csökkenés azonban a tanító-hiány miatt való iskola szünetelésében is — találja indoklását. 25 újonnan állított iskolával szemben 136 üresen állott. Mint iskola-fentartók, az ev. reformátusok, második helyen állanak; első a róm. kath. egyház 32.66%-al, mi csak 13.98%-al képviseljük a tanügyet e tekintetben (!)

A 2369 népoktatási intézet a különféle népoktatási intézetek szerint következőleg oszlott meg: elemi iskola 2364, felsőbb népiskola: 1. polgári iskola 0, felsőbb leányiskola 4. Ezek közül vegyes (fiú és leány együtt) volt 1799, csak fiú 278, csak leány 292. E tekintetben nem dicsekedhetünk.

Nyelvre nézve a 2369 ev. ref. intézet közül nem magyar csak 24 volt. Ezek közül is 20-ban sikerrel tanítatott a magyar és csak 4-ben nem. Ha nyelvi szempontból hasonlítjuk össze a mi iskoláinkat az állami-, községi- és a róm. kath. iskolák arányszámával e tekintetben dicsekedni is volna okunk, mert messze felette állanak valamennyi felett.

Nem kevésbé érdekes az sem, hogy a tanítók számának aránya milyen. Az 1892—93. iskolai évben Magyarországon volt 25,752 tanító. Átlagosan számítva, a 2.302,343 iskolába járó gyermek közül egy tanítóra 77—78 növendék esik. Ez az átlagos orsz. szám. A 2369 ev. ref. iskolában pedig 3034 tanító működik, mindenik intézetünkre 1.28 tanító esik, tehát átlag véve és feltevéve azt is, hogy a múlt iskolai évben is szaporodott 1.5. a mi felekezeti jellegű ev. ref. iskoláinkban egy-egy tanítóra 94 gyermek esik; tehát felül van az országos átlagon. Azonban a róm. kath., gör. kath., unit. és izraelitákénál alantabb, tehát ránk nézve kedvezőbb az arány.

A tanítók képesítettségére nézve 3034 tanító közül 2569 okleveles volt és 465 volt nem képesített. E tekintetben 4-ik helyen áll felekezetünk. Rendes tanítónk

volt 2667, segédtanítónk 367. Férfi tanító 2940, nőtanító 94. A nőtanítók a legnagyobb arányban az állami iskolákban voltak, hol 39:15%-ot képeztek. Nálunk alig üti meg a 3%-ot. Tanítóink, egy kivételével, mind tudtak magyarul.

Hiba lehet a tankötelesek összeírásánál ev. ref. felekezeti jellegű népoktatási intézeteinkben. Nem hihetjük ugyanis, hogy mi az országos átlagnál hátrább állnánk, 94 gyermek átlagosan már is sok — igaz — egy-egy tanítónak; de ez csak azt teszi kíváncssá, hogy a tanintézetek és tanítók számának szaporításáról gondoskodjunk, azt azonban nem igazolja, hogy az összeírás pontos és megbízható. Különben erre, valamint a tanítóhiányra dolgozatom további folyamán még rátérek.

(Folyt. köv.)

Réz László.

TÁRCA.

A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.

Egyházi jogi tanulmány.

(Folytatás).

A »Házasságjog« III. Fejezete „A házasság megkötéséről” rendelkezik.

Ez a törvénynek azon kardinalis része, a mely eddigi egyházi gyakorlatunkban igen lényeges változtatást idéz elő kikerülhetetlenül, a melylyel összeköttetésben felmerülhetők kérdések minél több oldalú megvitatása, nem csak, hanem a lehető egyöntetű megállapodás és eljárás oly közletről érintik egyházi életünk nagy érdekeit.

Tanulmányunk bevezető részében már jellemeztük főbb vonásaiban a polgári és egyházi házasság között levő különbséget. Kiemeltük, hogy a polgári házasság lényege abban áll, hogy a házasságkötés feltételeit állami törvények határozzák meg s a házasság jogi érvénye ahoz van kötve, hogy azt, az állami törvények által e célra kijelölt polgári tisztviselő előtt kell megkötöni. Ezen rendelkezés azonban nem zárja ki azt, hogy azok, a kiknek vallásos erkölcsi érzésük és szívbéli szükségök, valamint egyházi életükből folyó kötelességük és azok iránt való tiszteletük úgy hozza magával, életük e legfontosabb, jövőjük, boldogságuk felett határozó eme lépésüket az egyház által is megáldassák. A törvény „Zárhatározatok” című fejezetének 149. §-ában nevezetesen határozottan kiemeli, hogy „ezen törvény a házasságkötésre vonatkozó vallási kötelességeket érintetlenül hagyja.”

Ma már egy bevégzett jogi alkotás állván előttünk, bizonyára felesleges és tárgy nélküli dolog volna a felett vitakoznunk, hogy nyert-e vagy veszített-e az egyház és maga az erkölcsi szövetségkötés akár jelentőségéből, akár értékéből ez intézkedés által; mert hiszen e tekintetben eltérők lehetnek a felfogások s az ügy iránti őszinte érdeklődésből származó aggodalmak is lehetségesek és jogosultak. Én reményemmel telve hiszem, hogy a polgári házasságkötés, annak első sorban jogi oldala mellett, nem érinti a házasság erkölcsi oldalát s az egyház most jutott valódi hivatásának munkaköréhez, csak lélekkel forgolódjék azon.

Ott, a hol a polgári házasság, minket megelőzőleg, már régebben gyakorlatban van, tehát a hol már társadalmi és általában vallás-erkölcsi gyümölcsei is megítélhetők, még különben szigorúan egyházi felfogású gondolkodók és kizárólagos egyházi törvények is, megnyugvással nyilatkoznak a polgári házasság társadalmi ered-

ményei felől. Így, egyebek közt *Achelís* legújabb nagy munkájában, az 1875. február 6-án életbelépett porosz birodalmi törvényt ismertetvén, mondja: igaz ugyan, hogy miután a törvény a megkötött házasság jogi érvényét, az általa megszabott feltételek teljesítéséhez kötötte, az által az egyház minden közreműködéstől elvonatott a házasság jogérvényének megállapítása tekintetében; de hát ez magára az egyházra nézve nyereség.¹ Az 1880. év januárius havában újra szerkesztett *Schleswig-Holsteini* egyházi törvénykönyv pedig, határozottan tévesnek nyilvánítja azon következtetést, mely szerint valamely házasság megkötésén a polgári házasságot, ha ezután az egyház megáldását nem veszi igénybe, ez azonnal az illetők válástalanságának vagy az egyházi élet megvetésének volna tulajdonítható. Noha más részről az is igaz, hogy az 1880. július 27-iki porosz birodalmi egyház törvényei már ezzel egészen ellenkező véleményben vannak s az egyházi megáldás elmulasztását, szintén egyházi fegyelmi ügynek nyilvánítván, ennek alkalmából még azon eseteket is meghatározza, a melyekben épen egyházi büntetésképen nem is adja rá áldását, a már polgárilag megkötött házasságra. Ilyen esetek például, ha a keresztyén nem keresztyénnel kötött házasságot; ha valamely elvált fél, az egyház felfogása szerint bűnös módon kelt össze egy másik házasságban; továbbá, ha valaki a keresztyén hit megvetése vagy épen bűnös élete miatt vált el s így újabb házasságkötésének megáldása megbotrántoztató és visszataszító okozó volna. A mely megáldási tilalmakat, az 1889. május 7-iki *Casseli* tartományi egyházi rendelet még azzal egészítenek ki, hogy az egyházi megáldás még azon házassági esetben is megtagadandó, mely az atya, vagy ha az elhalt volna, az anya ellenzése dacára kötött, a mennyiben az erre illetékes közegek azt nem igazolnák, hogy a szülők nem elegendő okok alapján tagadták meg beleegyezésüket.² Ezekhez hasonló egyház-fegyelmi eljárást egyébiránt magyar ref. egyházunk körében, már az 1567. debreceni nagyobb cikkek is alkalmazni kívántak, a midőn a LIV. cikk ezeket rendeli: „Valakik a tudomány lényegét, alapját, az Isten ígését megvetik és nem hallgatják, azoknak az esketési szertartással való szolgálatot meg nem engedjük.”³

Annyi bizonyos, hogy magyar protestáns egyházunknak magának is, egyházunk hiveinek is, nehéz lesz az új viszonyokba beletörődniök, de az is bizonyos, hogy a leghelytelenebb módot és a legboldogtalanabb utat választáná, ha e tekintetben a fentebb ismertetett kényszernek csak látszatához is folyamodnék, eddigi intézményeinek vagy tekintélyének tovább folytatása végett s nézetem szerint különösen ovakodnia kell attól, hogy egy második házassági megkötési játékot üzzön az állami rendtartás mellett, amelynek az lehetne értelme, hogy általa, erkölcsi szempontok vagy érdekek céljából, bíraltatnak felül vagy igazítottatnak helyre amannak tévedései.

És épen e szempont szerint lehet talán eldöntenünk azon két felmerülhető kérdést, amely leendő gyakorlatunk köréből, a törvény rendelkezésével szemben felmerül.

A törvény 28. §-ában elrendeli, hogy „A házasság megkötését kihirdetés előzi meg.

A 29—36. §-ok intézkedései pedig, lényegükben a következők:

„A házasságot polgári tisztviselő előtt kell megkötöni. Polgári tisztviselő a) az anyakönyvvezető, b) a törvényhatóság első tisztviselője, c) a főszolgabíró, d) a rendezett

¹ L. *Achelís* »Practische Theologie.« 1891. II. kötet 196. lap.

² L. *Achelís* I. m. 196—197. lap.

³ L. *Kiss Aron* I. m. 587. lap.

tanácsú város polgármestere, e) az osztrák-magyar monarchia diplomáciai képviselője, consula és ezek helyettese, a magyar kormánytól nyert felhatalmazás korlátain belül.

Oly kötés, mely nem polgári tisztviselő előtt történt, a törvény erejénél fogva, semmi vonatkozásban sem tekintetik házasságnak.

A házasságot rendszerint azon anyakönyvvezető előtt kell megkötönni, kinek kerületében a házassulók vagy azok egyikének rendes lakhelye és ennek hiányában tartózkodási helye van. Az illetékes anyakönyvvezető, a házassulók kérelmére, egy másik anyakönyvvezetőt felhatalmazhat a házasságkötésnél való közreműködésre.

A házassulók egyikének közel halállal fenyegető betegsége esetében, a házasságot kihirdetés és felmentés nélkül is szabad megkötönni, ha mindkét házassuló a polgári tisztviselő előtt kijelenti, hogy legjobb tudomásuk szerint, közöttük házassági akadály, nem forog fenn; erre nézve a polgári tisztviselő esküt is vehet ki.

Mindezekkel összekötöttetésben, Csiky Lajos, említett cikksorozataiban már felvetette a kérdést: kell-e, fogunk-e a jövőben is hirdetni, azoknál, akik az egyházi megáldásra jelentkeznek? S a feltett kérdésre felelete az, hogy a háromszori egyházi kihirdetésnek nem lenne többé értelme s meglegeghetünk azzal, ha hivatalos tudomást vevén előbb a polgári kihirdetés megtörténtéről, vagy folyamatban léttéről, mi csak egyszer hirdetünk. És ha a házassulandók nem ugyanazon helyen laknak, elég csak azon helyen hirdetni, ahol ők mint házaspár esküdni fognak.¹

Ballépés volna, nézetem szerint, e tanács után elindulnunk.

Protestáns egyházunknak, a polgári házassággal szemben, a legelső, legtermészetesebb teendője az, hogy ne zárja el semmi által a templomba is vágyódó lelkek útját s cél nélkül való üres formák, lejárt intézmények tatarozgatása, felesleges cerimoniák kötelezettsége által ne terhelje azokat, akik áldásában akarnak részesülni.

Ilyen cél és minden jelentőség nélküli cerimonia-megismétlés, a templom útját megterhelő javítót szokás lenne pedig csak bizonyára az az ajánlott egyházi hirdetés, akkor, a mikor a polgári tisztviselő meghirdetése, különben is eléggé biztosítja a megkötendő házasság jogi és erkölcsi feltételeit s amikor a szintén bonyodalmas formák útján meghurczolt házaselek, akár untig meglegelték azt a roppant nagy nyilvánosságú ellenőrzést s ezen a ponton már egyáltalán nem vágyakoznak arra a nagy tisztességtételre, amelylyel magasztalja még Melotai Nyilas István a kihirdetés drága nagy voltát, mondván, hogy „a tisztességes életűek azt méltán nagy tisztességgnek tartják, hogy az ő nevök az isten házában, predikáló székéből megemlíttetik.” * . . . Nem vágyakoznak, amit eddigi, különben akkor nem mellőzhető gyakorlatunkból az a tapasztalat is eléggé igazol, hogy éppen miveltebb hűveink, meg akarván szabadulni a publikáció kellemetlenségeitől, az ahhoz fűződő kíváncsiszkodástól, amint tudjuk: igen gyakran vették igénybe a hirdetés alóli felmentésnek drágább, de kényelmesebb útját, a melyet nagy bölcsen, már Samorjai is készséggel megadott, eképen nyilatkozván: „Csak bizonyos legyen benne az egyházi ember, hogy semmi akadály nincsen köztök, három vagy négy hiteles emberek előtt minden kikérdezés és nagy pompa nélkül összeadhatjuk őket.”³

Lehet, hogy most már, évek multával, csal emlékezetem; de megvallom: én sem az egyesült német

protestáns, sem a schweizi reformált egyházban nem láttam polgári házasságkötés után az egyházi hirdetést. Azt a gyakorlatot, igenis, ismerem, hogy minden vasárnap, az isteni tiszteleti cselekmények végén, a szószék-ről közöltetnek a gyülekezeti élet egy heti mozzanatai: születések, halálozások és a megtörtént házasságkötések, a midőn a lelkész azokhoz bizonyos megfelelő, alkalmi, szívből jövő szavakat csatol; de ez, átláthatólag, egészen más szellemű és célú értesítés, mint a Csiky Lajos egyházi kihirdetése, a melyre nézve többszörös formulárét is ajánl, de a melyet magunk részéről, már csak azért sem tartunk elfogadhatónak, mert abban az illetők még csak ohajtának a házassági szövetségre lépni; tehát ő nem ismeri el a polgári tisztviselő előtt, a törvény értelmében megkötött szövetséget, megkötött házasságnak. Szerinte az ilyenné, az egyházi esketés által lesz. Azt csak éppen mellelsem említem meg, hogy az itt ajánlott kihirdetési forma, nem tudom mi módon lesz alkalmazható azon esetben, ha például a házastársak egyike zsidó vallású, mikor ebben a formában ez is bennfoglaltatik: legyen keresztyéni szándékukon, az isteni szentháromság nevében is megkötendő házassági szövetségükön a kegyelem urának istenének áldása? . . . Ime, egyik intő példa arra, hogy az új viszonyok között, a dogmatizálásra vigyázunk kell, hogy ellenmondásokba ne keveredjünk!

Ha már a magyar protestáns egyház minden áron jelentéktelen dolgokat akar hagyományyszerűen megtartani, akkor előtte áll a schweizi példa. Válassza inkább azt. Bár akkor, természetesen, egész isteni tiszteleti rendszerén is sokat kell változtatnia, hogy, mint a Schweiziba, az övébe is beilljenek az ilyen elemek.

(Folyt. köv.)

Mitrovics Gyula.

BALÁZS BÁCSI.

1823—1895

Várokostam, hogy a Sárospataki Lapok számára méltóbb életírója lesz e nagy embernek; s lehangolt, hogy ez ideig nem találkozott. Más részről azonban örülök, hogy reám hárult e kötelesség, mert nagy szerencse és gyönyör reám nézve csupán emlékével is társaloghatni.

Gonda Balázs 1823. december utolsó felében született Tornyos-Pálcán, Szabolcs megyében. Iskoláit szülőfalujában és Sárospatakon végezte kitűnő sikerrel. Ezután a báji Patay, majd a Boronkay családnál nevelősködött Bercelen, hol néhány templomi szereplés után annyira megszerette a gyülekezet, hogy az éppen megürült papi hivatalra egyhangulag megválasztotta s elválasztott kedves lelkészéhez, az egyházmegye makacs ellenzése dacára is, kitartóan ragaszkodott. 1852-ben vette nőül életének őrangyalát, Szentpétery Eulátiát, kivel együtt futotta meg azt a főlemelő mozzanatokban gazdag, de lesújtó pillanatoktól sem ment, tisztos, s egy nemzedék ezrei által bámult családi életet, a mely az 1895. év június 9-én szakadt félbe, hosszas, de nem súlyos szenvedés után.

Negyvennégy éves lelkészi pályáján a szeretet és világosság szétárasztásán fáradozott. Bár voltak egész életében, kik homályt, zavart csinálni törekedtek s a hosszú pályát küzdelmessé tették, de e küzdelmekért jutalmat nyert. Egyik diadalt a másik után aratta; egyik ellenségét a másik után verte le, a kik aztán féltek nyílt tekintete s bátor ítélete elé kerülni. A küzdelmek díja egyházának felvirágzása volt. Bercelt, egy minden vagyon

¹ L. „Protestáns”. 52 lap.

² L. Melotai Ny. István: I. m. 164. lap.

³ L. Samorjai: Agenda 117. lap.

nélküli egyházat, melynek népe közt rossz hajlamu s rossz hírű emberek bőséggel valának egykor: az anyagi és szellemi virágzás magas fokára emelte. A szerencsésen és mintaszerűen megépített egyházi épületek mellett, 30,000 frt értékű fekvőséget szerzett, részint előrelátó bölcsesség, részint kölcsön útján. Szerencsésen kiválasztott s atyai szeretettel és bölcsességgel vezérelt tanítóival a tanítás terén páratlan eredményeket ért el. Egyházában nem volt iskolába nem járó tanköteles; e tekintetben vas szigorral járt el. De nem is akad ott írást nem tudó ember a mai nemzedékből; ellenben sokan vannak, kik az egyház és község ügyeiben tanácsaikkal s a számadások és főkönyvvitelek önálló kezelésével sok mivelt ember bámulatát és elismerését kivívták. Az agg férfiú vágyait megértő főtanító, Sebő Lajos páratlan szorgalmával, az egyházközségre nézve nevezetes ünnepszámba menő vizsgákat szokott felmutatni, a melyekre gyönyörködni és okulni sok tanítótárs elmehetne.

Bár alkalma lett volna helyét mással cserélni fel; nevezetesen 1877-ben Ibrány földes ura, a Gonda Balázst több nagyjainkkal együtt határtalanul tisztelő Gr Lónyay Menyhért, 500 frt évi fizetésjavítást ajánlott fel családja részéről az ibrányi (a bercelivel egyenlő) jövedelem pótlására, ha Ibrányba elmegy; ő azonban sok munkája gyümölcseit s félben levő alkotásait nem tudta elhagyni.

Bár képes és méltó lett volna a legnagyobb kitüntetésekre, ilyeneket nem keresett; sőt miután a felsőszabolcsi egyházmegye felosztása iránt két ízben megújított indítványát elvetették: az egyházmegyében viselt hivatalairól is lemondott s az egy ízben neki felajánlott esperesi hivatalt is előre visszautasította.

„Imhol az ember, ki párját ritkító minta vala! Testvére, atya embertársainak, a vidéknek felekezeti- és úgyszólván kor-különbség nélküli „Baldzs bácsi“-ja. Aki nem volt közelében, aligha érezte valaha, mily meleg, mily nagy lehet egy emberi szív! Világos arc, nyílt tekintet, nyílt szív; egyenes, természetes beszéd, mely felemel, bilincsel, meggyőz vagy lever. A csüggedőnek bátorítója, a gonosznak bírja és réme.

Társalogtál valaha fenkölt, prófétai lélekkel, szíves olvasó? Sajnálak, ha őt a világ egyenetlenségei, a társadalom nehéz kérdései felől beszélni nem hallottad, Történt valami elszomorító, leverő esemény? Őt csüggedni soha nem hallhatád: „Minden úgy van jól, a hogy van,“ mert az út szoros, göröngyös, a kapu keskeny, mely idvességre vezet. Diadalmaskodtak talán a setétség fiai? Késégsébesben kicsikart győzelem volt előtte csupán. A jövő, a valódi diadal Krisztus szerint való embereké és népeké!...

Ő nem cifra szavakkal hirdetett szabadságot, egyenlőséget; ő nyilvános helyeken is meglátta igénytelen ismerőseit s örült látásuknak inkább, mint a méltóságok kegyes kézszorításainak. A görög mithológiában ő lett volna a testvériség megszemélyesített alakja. Meggyőződése szent, kimondott — megfontolás után kimondott — szava a makacsságig visszavonhatatlan, véleménye gyűléseken határozat vala. Pártok- és felekezetenek felülemelkedett. „Nincsen sem zsidó, sem görög, sem római, sem ágostai, sem helvét“ hirdette és példájával gyakorolta s mutatta meg. Utálta a római türelmetlenségét, de sokkal inkább a kálvini csatározhatlanságot, keresztyén volt, Krisztus követője, felekezeti szín, és türelmetlenség nélkül. Sajnálta a gyarló, bűnös embert, de nem sajnálta az ostort a vétek irtogatására. Nem kesergett, nem háborgott a nem szeretem dolgok miatt. „Mind-ezek elkövetkeznek e nemzetségre,“ hirdette megnyugvással.

Éhező vagy szerencsétlen lép: át háza küszöbét: megalgátva s vígasztalva távozott el. A vendégszeretetet, mint egyik legszentebb emberi kötelességet gyakorolta, de nem előre kitűzött céllal, hanem mert másként nem tehetett; nem is volt erőszakos házigazda mint némelyek, hanem nyájas jóságával hatott kényszerítőleg mindenkire.

A szabadelvűség, szabadság nagy barátját veszté el benne. Lelke éledett, öreg tagjai felfrisültek, bágyadt szemeibe tűz szökölt az újabb kor szabadelvű eszméitől. Az idő, melyet hirdetett, várt; a kor, melynek szűk-körben kitartó lelkes munkása volt, közeledett. Nagy dolgokat várt. Nagyobbakat, a minők lettek. De midőn azok nem oly mértékben érkeztek el, nem csüggedt, nem zúgolódott: „Közel van a Krisztus és csak az ajtó előtt.“ Ereje gyöngült, szelleme hanyatlott, homályosult, de örömtől sírva szólt a napokról, a melyek lesznek. Agg napjait megaranyozta a hit, a mélységes hit, törhetlen reménység. Szociálista agitátorok, ti a jámbor lelkek tudatlan és romlott szívé lázító! nagy veszteség reátok és a társadalomra nézve, hogy nem hallottátok eszméit, felemelő, magasztos tanait a ker. szocialismusról és communismusról, melyeknek alapja a béke és szeretet, melyek egygyé fogják tenni ezt a sokféle választott gyűlölködő s egymás ellen undok harcot folytató emberi társadalmat! Oh mily édes volt ajkairól hallgatni a fel-séges tanokat, elragadó ígéseket! Bennünket, ifjakat, a kik megértettük s repülését követni tudtuk, munkára, tettere buzdított: „Buzogánnyal döngessetek a bezárt kapukon! bontogassátok a válasz falakat! Az emberiségnek egygyé kell lenni. Nem hiába hirdette oly régen az a férfi, az az isteni ember, Krisztus.“ A népeket, nemzeteket elválasztó falak is leomlanak, mert Krisztus emberének nem a haza, hanem az ember lehet legfőbb ideálja. A falak azonban nem kürt szavára, hanem céltudatos, együttes s farsadagos munkára omlanak le. Ha valaki kérdezgeté: mikor lesznek ezek; ha valaki mondogatá: soká lesznek ezek, így felelt: „Nem a ti dolgo-tok az időket és órákat tudakozni,“ vagy: „az emberiség életében a szerintünk úgynevezett „közel“ és „soká“ csaknem összeeső fogalmak.“

Megvetette a nagyképűsködést s elkarhoztatta a dogmákat, mint az emberek testvéresülésének utonállót, Utálta: a képtelen tanokat, a megfoghatatlan csodákat; és sajnálta azok együgyű hívőit, ostromozta céltudatos, hazug hirdetőit. E téren alkut nem ismert. A természet-tudományok s a természeti tárgyak és törvények megfigyelése, csöndes tanulmányozása által jutott e világos álláspontra.

Egyedüli vágya volt, hogy az embert felvilágosítsa, s felemelje s ez valóban sokszor sikerült is neki; természetesen, mert a szeretetnél nincs hatalmasabb, csodásabb tanító. De midőn makacs, sötét fejekre bukkant, abban hagyott minden kísérletet. „Vannak — úgymond — megvilágíthatatlan sötét helyek és sötét fejek.“ Mint a szeretet, úgy a világosság is szétáradott közelében; nem csoda aztán, ha azok, kik hírt hallották és lakóhelyén átutaztak, bűnnek tartották elmulasztani az alkalmat, hogy meglátogassák (Valóban az is volt.). És így bár hírlapok nem kürtölték babér-koszorúta nevét, azért ezerek, sőt tízezerek ismerték s a kik ismerték dicsekedtek vele. Valóban nekem is örök dicsekvésem lesz, hogy egy ily nagy szívet és tiszta szellemet megismerhettem s pár évig közelében lehettem, és hiszem, hogy szívéhez is közel juthattam.

Sokáig csodás tűzben égő szívét s hült tagjait 1895 június 10-én helyeztük nyugalomra a berceli temetőben. Koporsója felett Lukács Ödön esperes és Andrásy.

Kálmán buji lelkész tartottak egymást kiegészítő az elhúnythoz méltó beszédek. A sirnál Korocz József, balsai lelkész búcsúztatta el szeretteit, hiveit és messziről is összesereglett nagy számu tisztelőit Szabolcsmegye felejthetlen Balázs bácsijától.

Legyen áldott messze időkig vezérlő szövetnekül lobogó emlékezete!

Szikszay András.

KÖZÉLETÜNK.

A felső-szabolcsi egyházmegye vallásos értekezlete.

A felső-szabolcsi egyházmegye f. hó 6-án tartotta e címen első értekezletét Nyíregyházán s fájdalom! a tagok megdöbbenően csekély részvétele mellett. Kilenc lelkész, három segédlelkész és egyetlen világi egyén tudta magát — higyük a jobbat — aratási elfoglaltságai közül kiszakítani. Ugy tetszik nekünk, hogy lelkész-társainknak e közönyössége s minden az egyház, sőt az önmaguk javát is célzó összejövetelek iránti érzéketlensége, fájdalmas óramutatója az egész református társadalom közönyösségének s igen könnyen, de annál szomorúbban sejtethető, hogy ez az érzéketlenség előbb-utóbb keservesen fogja magát megboszulni s részben már meg is boszulta az egyházpolitika — tagadhatatlanul csonkán maradt — fejleményeiben.

Pedig volt különösen két tárgya az értekezletnek, a mely megérdemelte a komoly figyelmet s megjutalmazta a befáradást. — Az egyik az a tartalmas elnöki megnyitó, a mely a mi ősz nestorunk, *Vitéz Mihály* elnök ajkairól hangzott el, s a mely épen a testületi szellem hiányának, az összetartozás és összetartás nem érzésének tudját be igen sok bajainkat, s a mely azt a mélyseges tudást s a tudomány legújabb vívmányai között azt az otthonosságot árulja el, a mely olyan keveseknek tulajdona ma már; de a mely Vitéz M. elnöki megnyitóját mindig ékesíti. Bővebben azért nem foglalkozom itt vele, mert, a mint hiszem, egész terjedelmében közölve lesz e lapok hasábjain,¹ a mint egész terjedelmében jkönyvbe is lett iktatva. A másik kimagasló tárgya az értekezletnek a Lukács Ö. esperes „Papi hivatás, papi jellem“ c. értekezése. Ezt a mindig fontos és mindig időszerű tárgyat felolvasó rendkívül érdekesen fejtegette. A bibliából és a tapasztalati életből merített bizonyítékokkal igen érdekesen tárgyalta, hogy a pályájára *belső hivatásból* lépő lelkésznek az egész embert kívánó *igehirdetésen* kívül, az *írás mezején való jártasság, a híveknek* részint látogatás, részint a diaconusi intézmény útján való *lelki gondozás* a földolga és hogy e magasztos feladatait papi jellem nélkül, — melynek legelső követelménye az, hogy a pap úgy éljen, a mint tanít, — nem végezhető eredményesen. Az igen érdekes és a figyelmet mindvégig feszültségben tartó értekezés igen élénk eszmecserére adott alkalmat s igen magvas gondolatokat hallottunk egyesek ajkáról e tárggyal kapcsolatban. Végre aztán a Görömby Péter, Somogyi József és az elnök felszólalásai után elhatározta az értekezlet, hogy köszönetét fejezi ki felolvasónak magvas gondolatokban gazdag felolvasásaért, s felkéri esperes urat, hogy ilyen értékes felolvasásokkal mások is szerencséltesse az értekezletet. Elhatározta egyszersmind azt is, hogy ezen értekezés kinyomattassék és minden lelkésznek megküldessék s megbízza az elnököt a kinyomatással. Alapszabálytervezet készítése

végezt egy bizottság küldetett ki, a mely két tervezetet is beadott; az értekezlet felolvasás nélkül egy újabb, kibővített bizottságnak adta ki, elbírálás céljából s a felette való határozatot a következő gyűlésre halasztotta.

Egy kellemetlen, régi ügy is foglalkoztatta értekezletünket. Horváth István nyíregyházi tanító, egy hirlapi polemiből kifolyólag, nagyon becsmérőleg nyilatkozott a nyilvánosság előtt a papi működésről s az egész papi hivatást a tanítók által eszközölt épületek tatarozásának volt hajlandó legfelebb betudni. Egy évvel előbb tartott értekezletünk felhívta, hogy azon úton, melyen a sértés történt, vonja vissza szavait, vagy álljon elő konkrét esetekkel; de ő ezen felhívásnak mindegyik nem felelt meg s így most az értekezlet az ügyet sajnálattal bár, az egyházmegyei gyűlésre terjeszti fel.

Rácz Kálmán nyíregyházi s. lelkész megbízatván az egylet könyvtárának rendezésével, beterjeszti nagy gondal előterjesztett jelentését végzett munkájáról, melyből kitűnik, hogy az egyletnek 1153 drból álló értékes könyvtára van. Ezen jelentés kapcsán határozatba ment, hogy az egylet a term. tud. társulat, az akademia könyvkiadó vállalata és a tört. társulatnak ezentul rendes tagjává lesz s illetőleg előfizet ezek kiadványaira. Új könyvtári szabályzat, leltárkészítés és könyvek rendelése végett bizottság küldetett ki.

Közebed is volt, melyen az esperes és elnök urak részéről s másoktól is szép pohárköszöntők hangzottak el.

Korocz József.

IRODALOM.

* A „Sárospataki Irodalmi Kör“ újabb kiadványai.

A „Népiskolai Tanterv“, melyet Dezső Lajos képezdei igazgató a tiszáninneni egyházkerület népiskolái számára készített s az egyházkerület elfogadott, kikerült a sajtó alól s pár nap alatt szét fog küldetni a nt. esperes urakhoz, hogy azokat a vezetésök alatt álló egyházakba szétküldhessék s így a tanító urak a közeledő iskolai évet már e tanterv irányelvei s útmutatása szerint kezdhetik. Ezzel sokunknak, de különösen a megkészítésében régóta buzgólkodó Irodalmi Körnek óhajta megy már valahára, hosszas várakozás után, teljesedésbe. Adja Isten, hogy vele és általa iskolánk bajai lassan-lassan megszűnjenek s áldás, új élet fakadjon nyomában. Kapható Sárospatakon Trócsányi Bertalan főiskolai könyvbizományosnál. Ajánljuk nemcsak a tanító, hanem az iskolákra felügyelő lelkész urak, általában a tanügy iránt érdeklődők figyelmébe. — A Tantervvel kapcsolatban ajánljuk népiskolai tan- és segédkönyveinket is a lelkész és tanító urak szíves figyelmébe s nem mulaszthatjuk el az illetőket figyelmeztetni, hogy az iskola fontos szellemi és anyagi érdekei követelik, hogy igazgató-tanácsunknak és egyházkerületünknek a tankönyvek használatára vonatkozó határozatai szigorúan végrehajtassanak. Igaz, hogy e tankönyvek közül egyik-másik a Tanterv értelmében átdolgozásra, módosításra vár, de az Irodalmi Kör rajta lesz, hogy e tekintetben a tanügy követelményeit kielégíthesse. Annyit azonban ki lehet jelentenünk, hogy egyik tankönyvünk sem áll a Tantervtől annyira távol, hogy ideiglenesen használható ne volna; használhatóbb, mint az idegen könyvek legtöbbje, melyek közül némelyikhez néhol, a határozatok dacára, még ma is makacsul ragaszkodnak. — A népiskolai könyvek közül legközelebb újra nyomtatott a *Dezső Olvasókönyv* I. füzet a II. o. számára, ezt kevésbé megelőzőleg a II. füzet a III—IV. o. számára, most már harmadik

József unitárius püspök, különböző okokból személyesen meg nem jelenhetvén, levélben fejezték ki a velők már előbb nyomtatásban közölt munkálathoz való készséges hozzájárulásukat. Az értekezlet az ágostai egyház díszes könyvtár-termében tartatott meg s az egész napot igénybe vette. A megbeszélés tárgyát, mint már máskor is említettük, azon utasítások megállapítása képezte, a melyek fognak a prot. lelkészeknek kezébe adatni, az új vallásiügyi törvények életbeléptetése alkalmából. Ezen utasítások az értekezleten most már véglegesen megállapítottak s kinyomatásuk elrendeltetvén, az illető püspöki hivatalok útján rövid nap alatt a lelkészek kezébe jutnak. Igéretet kaptunk arra nézve, hogy lapunkban az egész munkálatot idejében közölhetjük. Ez alkalommal a híresztelt félreértések cafolataul is csak annyit, hogy a munkálát egészen gyakorlati irányú s két nagyobb kiterjedésű részből áll. Az első általános tájékoztató az új törvényekkel szemben tanúsítandó mihez tartást illetőleg, abból a célból, hogy a törvényeknek egyházi életünkre nézve meg legyen jó hatása; a másik rész egyes előfordulható esetekre vonatkozólag ad részletes utasításokat s a törvény szakaszait világosító magyarázatokat. Az értekezlet tagjai *Zelenka Pál* miskolci ág. ev. püspöknek voltak szívesen látott vendégei. A „*Borsod-megyei Lapok*“ lelkes és szép vezércikkben üdvözölte az egybegyűlt püspököket; a fővárosból szemfüles riporterek és „*kihallgatók*“ jártak Miskolcon, de nem sok eredménnyel, mert az értekezlet tagjai egészen elzárkóztak az e fajta dicsőség elől. A munkálát maga majd beszélni fog annak idejében.

— **A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület** folyó év szeptember hó 17-ik napján Sárospatakon tartja meg őszi rendes közgyűlését, a melyre a meghívók már szétküldettek. Ez a gyűlés nagy dolgokra lesz hivatva, nevezetesen: választani fog egy theológia is egy jogtanárt a sárospataki főiskolának, megalkotja a theol. tanárok nyugdíjintézetét, meghatározza a főiskolai tanárok nyugdíjintézetének felszámolási módját, megerősíti a főiskolának újított kormányzati szabályait (a melyek mostanában lapunkban olvashatók) s miután csak néhány nap választja majd el az egyházpolitikai törvények életbeléptetésétől, bizonyosan jó tanácsokkal fog szolgálni a jövődöbéli alkalmazkodásra nézve s esetleg a meghívás útján való választás bizonytalanságát is végképen eloszlatja — legalább a saját területén. Mire összeül, a főiskola intézeti ágai már megkezdik az új esztendő s meglátja majd, hogy mi eredménye mutatkozik a zsinat és konvent által kezdeményezett tanügyi politikának s módjában lesz a netalán szükségessé válандó lépések felett is elgondolkozni stb. Tisztelettel s feszült várakozással nézünk a kerületi közgyűlés elé.

— **Értesítés.** Miután ez évi értesítők többrendbeli elháríthatatlan akadály miatt, minden valószínűség szerint, legkedvezőbb esetben is, csak e hó végén fog a nyomdából kikerülni, kötelességünknek tartjuk, hogy a t. tanítató szüléket, addig is értesítsük a legszükségesebb előleges tudnivalókról, melyek a következők: 1. A sárospataki főiskolában, — az akadémiában éppen úgy, mint a gymnasiumban — a beiratások az 1895/6-ik iskolai évre szeptember hó 1-én kezdetnek meg s tartanak 7-ikéig, azzal a megjegyzéssel, hogy a gymnasium négy alsó osztályába a négy első napon csak protestáns vallásúak vételnek fel; szeptember 5-ikétől azonban más vallásfelekezetűek is felvétetnek a mult évben engedélyezett 68 létszámig. 2. A II., III. és IV. osztályokba az első két napon azok íratnak be első sorban, kik a mult iskolai évben is itt tanultak; szeptember 3-ikától kezdve azonban mások is felvétetnek

a fent említett létszámig. 3. A magán-, pót- és javítóvizsgálatok augusztus hó 29, 30. és 31-ik napjain fognak megtartatni, a következő sorrendben: aug. 29-én d. e. a VIII., d. u. a VII. o.; 30-án d. e. a VI., d. u. az V. o.; 31-én d. e. a IV. és III., d. u. a II. és I. o. 4. A javító és póterettségi vizsgálat ez évben Rimaszombatban lesz, és pedig az írásbeli szeptember 1—5., a szóbeli szeptember 9 és következő napjain. 5. Azok a tanulók, kik csak egy tantárgyból kaptak elégtelen tanjegyet, engedélykérés nélkül is tehetnek javító vizsgálatot; azok ellenben, kik két tantárgyból kaptak elégtelent, engedélyért az igazgató-tanács elnökségéhez intézendő folyamodványaikat legkésőbb augusztus hó 15-éig a gymnasium igazgatóságához adják be. 6. Bármiféle jótéteményért beadott folyamodványt az iskolai előjáróság csak akkor vesz tárgyalás alá, ha a jótéteményt a szüle vagy gyám kéri a gyermek részére és pedig az egész évi tandíj elengedéséért bezárólag augusztus hó 25-ikéig lehet folyamodni, hitelesítettven a folyamodványt az egyházközség lelkésze által, felszerelvén szegénységi bizonyítvánnyal s adókönyvek-kéjének hitelesített másolatával. 7. Jelentjük végül, hogy az 1895/6-ik iskolai évtől kezdve a köztandíjon felül minden egyes gymnasiumi rendes vagy magán tanuló, az országos tanári nyugdíjintézetbe való beszolgáltatás végett, az első félévi tandíj fizetése alkalmával 3 frtot, akadémiai ifjú pedig 6 frtot köteles fizetni a főiskolai pénztári hivatalban. Ezen díj fizetése alól azok sem mentetnek fel, a kik különben tandíj-elengedési kedvezményben részesülnek. Sárospatak, 1895. aug. 6.

Az igazgatóság.

— **Az erdélyi ev. ref. tanítók mint anyakönyvvezetők.** A következő körrendeletet bocsátotta ki az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató tanácsa: Mithogy több vármegye tekintetes közigazgatási bizottsága az állami anyakönyvek vezetésére több prot. hitfelekezetű néptanítót hozott javaslatba részint anyakönyvvezetőnek, részint helyettes anyakönyvvezetőnek; ennél fogva a hitfelekezetünkhöz tartozó összes iskolák tanítói értesítetnek, miszerint a magyar kir. belügyminiszter úr idei 58,481 szám alatt kelt leírata értelmében s különösen tekintet az 1868. évi XXXVIII, t.-c. 141. §-ának második bekezdésére, főhatóságunk részéről ezennel engedély adatik arra, hogy hitfelekezetünkbeli néptanítók az anyakönyvvezetői vagy helyettes anyakönyvvezetői tisztet elvállalhassák s az azzal járó teendőket teljesíthessék. Kolozsvár 1895. jul. 25. Dr. Kolozsvári Sándor s. k. elnökhelyettes, Markus János s. k. titkár. Ebben csak az az érdekes, hogy más ev. ref. kerületek pedig egészen ellenkezőleg intézkedtek és pedig már korábban! Tehát meggyünk a nagy reformnak mindjárt a kezdetén ide is, oda is, jobbra is, balra is!

— **Bucsú dr. Lengyel Endrétől.** Megírtuk alkalmilag, hogy a sárospataki főiskolának és a tiszáninneri egyházkerületnek ez a ritka hűségű szolgája, tanácsosa a kerületen és főiskolánál viselt tisztségeiről, előrehaladt korára való tekintetből lemondott és pedig visszavonhatlanul. A kik ismerték hivatalos buzgóságát, nagy tapasztalatait s dús kedélyét, nehezen tudnak abba a gondolatba beszokni, hogy ő nem a miénk többé. Így volt ezzel a kerület, így a főiskola igazgató-tanácsa és tanári kara is, a melyek külön-külön jegyzőkönyveikbe ígtatták a távozó férfiú érdemeit, egyúttal pedig küldöttségileg is kifejezni kívánták előtte, hogy milyen nagyon becsülték őt s mennyire kívánják a vele való összeköttetés fentartását a jövődöbben is. Ez a küldöttség folyó hó 4-én kereste fel a visszavonult férfiút saját otthonában és a kerület és igazgató-tanács nevében Mitrovics

Gyula főjegyző és igazgató-tanácsos. a tanári kar nevében pedig dr. Finkey József akadémiai és közigazgató tolmácsolták előtte küldöik érzelmeit a legmelegebb szívből áradó szavakban s átadták egyszersmind külön-külön az illető testületek búcsúzó jegyzőkönyveit is. A könnyekig meghatott férfiú boldognak vallotta magát, hogy szolgálhatta a kerületet és főiskolát hosszú éveken át önzetlenül s jutalomnak tekintette a küldöttség megjelenését s küldöik szíves megemlékezését, biztosítván őket, hogy mint régi katona, ha hallani fogja a riadó kürt zengését, oda áll ezentúl is a sorba s gyönyörűség lesz az neki, ha valamiben egyházának és forrón szeretett főiskolájának, egykori nevelő dajkájának, szolgálatára lehet. A megilletődött küldöttség «eljen»-eire, azt hisszük, velünk együtt édes örömet viszhangozzák sokan, hogy úgy legyen!

— **Értesítés.** A tiszai ág. ev. egyházkerület *eperjesi collegiumának jogakadémiáján* az 1895—96 tanévre a beiratások folyó évi szeptember 1-től 8-ig eszközlendők; az előadások pedig szeptember 9-én veszik kezdetüket. Azok az egyéves önkéntesek, a kik tényleges katonai szolgálatukat folyó évi szeptember hó végén fejezik be, október 1—8. napjain iratkozhatnak be. A vizsgálatok szeptember 1-től 15 ig tartatnak. A jogakadémiai hallgatók vallásfelekezeti különbség nélkül részesülhetnek a collegium kebelében fenálló tápintézet kedvezményeiben; (az erre nézve megállapított félévi díjak a következők: ebéd- és vacsoraért 31 frt, ebédért 19 frt). Az erre érdemesek igényt tarthatnak a collegium által évenként kiosztatni szokott ösztöndíjakra; valamint a szegénysorsúak a jelentékeny alaptőkével rendelkező »Jogász segély-egylet« támogatására számíthatnak. Megjegyeztetik végül, hogy úgy a jogakadémiai ifjúsági, mint a collegiumi nagy könyvtár a hallgatóság rendelkezésére fog állani. Mindennemű felvilágosításokkal szívesen szolgál Eperjes, 1895 május havában

A jogakadémia igazgatósága.

— **A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület miskolci felsőbb leánynevelő-intézetének internátusába,** az 1895¹/₆ iskolai évre következő növendékek vétettek fel: Almásy Ilona, ref. (Szendrő-Lád, Borsod), Andrásy Jolán ref. (Buly, Szabolcs), Antóny Olga római kath. (Cserépfalu, Borsod) Arday Erzsébet ref. (Zsarnó, Abauj-Torna), Báthory Margit ref. (Mezőtúr, Jász-Nagy-Kun-Szolnok), Bodnár Irma ref. (Felső-Kelecsen, Borsod), Bodolay Ilona ref. (Mezőtúr, Jász-Nagy-Kun-Szolnok), Bordács Ilona ref., Bordács Berta ref. (Mezőtúr, Jász-Nagy-Kun-Szolnok), Búza Margit ref. (Sárospatak, Zemplén), Darvas Margit ref. (Hamva, Gömör), Faragó Etelka ref. (Mezőtúr Jász-Nagy-Kun-Szolnok), Fejes Margit ref. (Jászkisér, Jász-Nagy-Kun-Szolnok), Fekete Jolánka ref. (Tápió-Szecső, Pest-Pilis.), Fekete Sarolta ref. (Tápió-Szecső, Pest-Pilis.), Fekete Margit ref. (Átány, Heves), Frenda Elza ág. ev. (Igló, Szepes), Győri Vilma ref. (Takta-Harkány, Zemplén), Járdánházy Gizella ref. (Putnok, Gömör), Járdánházy Jolán, ref. (Putnok, Gömör), Kalyába Margit római kath. (Görgő, Abauj-Torna), Kálmánchey Emma ref. (Uj-Fehértó, Szabolcs), Kálmánchey Vilma ref. (Uj-Fehértó, Szabolcs), Kardos Margit ref. (Mezőcsát, Borsod), Kiss Irma ref. (Vaál, Fehérm.), Kiss Marika ref. (Nemes-Bükk, Borsod), Kehler Anna ág. ev. (Rákóc, Zemplén), Konkoly Ilona római kath. (Alsó-Abrány, Borsod), Kovács Juliska ref. (Tállya, Zemplén), Kubinyi Klemma római kath. (Nyustya, Gömör), Márk Ilona ref. (Mező Csáth, Borsod), Mészöly Etelka ref. (Alcsuth, Fehér), Mészöly Irma ref. (Alcsuth, Fehér), Micsky Rózsika ref. (Pilis-Dános, Pest), Molnár

Sarolta ref. (Mező-Csáth, Borsod), Mórincz Erzsébet ref. (Hajdu-Nánás, Borsod), Nagy Ilona ref. (Solt, Pest-Pilis). Nánassy Izidóra ref. (Túr-Keve, Jász-Nagy-Kun-Szolnok), Penyigei Ilona ref. (Máté-Szalka, Szathmár), Polgár Erzsébet ref. (Kis-Uj-Szállás, Jász-Nagy-Kun-Szolnok), Rázsó Ilona ref. (Kis-Uj-Szállás, Jász-Nagy-Kun-Szolnok), Sarkady Nagy Margit, ref. (Tisza-Sas, Szabolcs). Sárkány Malvin ág. ev. (Dobsina, Gömör), Sarlay Gizella ref. (Ajnácskő, Gömör), Somody Erzsike ref. (Heő Bába, Borsod), Toperczer Margit ág. ev. (Lőcse, Szepes). Szabó Ilona ref. (Tisza Ugh, Szabolcs), Szántay N. (Berzék, Zemplén), Törő Gizella ref. (Rákos-Csaba, Pest Filis), Virágh Gizella ref. (Vaján, Ungmege). Végig tekintve az internátusba most felvett serdülő leánykák névsorán, valamint az 1894/5-ik iskolai évről kiadott értesítő statisztikai adatain: bátran mondhatjuk, hogy alig van hazánkban még egy más olyan felsőbb leánynevelőintézet, melybe az ország annyi megyéjéből jönnek össze a növendékek, mint a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület által fentartott miskolci intézetbe. — A múlt iskolai évben 160 növendék volt bejegyezve a négy osztályban s ezek közül 83 vidéki volt. Vallásra nézve a múlt évi növendékek között volt ev. ref. 84, evangélikus 13, róm. kath. 11, izraelita 47 s ezek 16 megyéből sereglettek össze. A ki az évváró vizsgák alkalmával végig tekintett a messzeföldről ide zarándokolt apák és anyák arcain, lehetetlen, hogy benső öröm ne hatotta volna át lelkét és ne gondolta volna, hogy bizony-bizony ez az iskola is dicsekedésére lehet nemcsak Miskolcz városának, nemcsak egyházkerületünknek, de a magyar művelt társadalomnak is. Örömmel is hozzák ide gyermekeiket a szülők, ismervén az intézet szellemét s igazgatójának jó hírnevét. Az internátus már a júliusban jelentkezett növendékekkel teljesen betelt, úgy hogy a most jelentkezőket már magán házakhoz kell utasítani, vagy a jövőre előjegyezni. Ha mi ev. reformátusok élelmesebbek volnánk s az ilyen intézeteket, mint a miskolci egy kissé nagyobb anyagi erővel látnók el: protestáns egyházunknak a leendő anyák nevelése által megbecsülhetetlen szolgálatot végeznénk.

Pályázat tanári állomásra.

A sárospataki ev. ref. főiskola jogakadémiáján egy nyilvános, reides tanszékre pályázat hirdettetik. E tanszékhez jelenleg heti 11 órával a magyar magánjog, osztrák magánjog, kereskedelmi és váltójog előadása van kötve. A tanszékeknek a közel jövőben várható új rendezése folytán e beosztás részben módosulni fog.

Javadalom:

1300 frt törzsfizetés, 300 frt lakbér, 100 frt ötéves korpótlék, mely ez idő szerint 400 frtig emelkedik és az 1894. XXVII. t.-cikk által biztosított nyugdíj.

Pályázók folyamodványukat, jogosítottságukat igazoló okmányaikkal (egyh. törv. 488. §.), rövid életrajzzal felszerelve, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület főtiszteletű előjáróságához címezve, folyó évi augusztus 20 ig a sárospataki ev. ref. főiskola akadémiai igazgatói hivatalához küldjék be.

Az állomás folyó év október 1-én foglalandó el.

Kelt Miskolcon, 1895 július 25-én.

Kun Bertalan,

tiszáninneni ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: »A magyarhoni ágostai hitv. evang. és ev. ref. egyház püspökeinek javaslata« — »Népiskolaügyünk és a népiskolai tanítóképzés ev. ref. felekezeti szempontból.« Réz László. — Kormányzati rendszabály-tervezet a sárospataki ev. ref. főiskolában. — »A polgári házasság törvényei párhuzamban az eddigi házassági joggal.« Mitrovics Gyula — »Lelkesi értekezés Törnán.« Ragályi Géza. — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek«

A magyarhoni ágostai hitv. evang. és ev. ref. egyház püspökeinek javaslata

— az egyetemes bizottságokhoz, illetve a konventekhez az egyházi törvények életbe léptetése után történő egyházi és lelkesi eljárásra nézve. —

Az 1894. évi XXXI., XXXII. és XXXIII-ik vagyis a „Házassági jogról“, „A gyermekek vallásáról“ és „Az állami anyakönyvekről“ szóló törvények, melyek az említett év december hó 9-én nyertek királyi szentesítést és együttesen a folyó évi október 1-től fognak életbe lépni, új viszonyok és ezekből kifolyólag, sok részben új feladatok és kötelességek elé állították magyar protestáns egyházunkat.

Mélyebben és elfogulatlanul tanulmányozván ezen törvényeket, azoknak szellemét és összehasonlítván azoknak intézkedéseit eddigi egyházi jogi gyakorlatunkkal, készséggel el kell ugyan ismernünk azt, hogy eme törvények a lehető méltányossággal és körültekintéssel az egyenlőség alapján és az egy és ugyanazon hazában létező különböző vallásfelekezetek hitelvi felfogását kímélve, óhajtják megoldani az eddigi áldatlan felekezetközi viszálykodásokat. Mindezek mellett is bizonyos dolog az, hogy okos, egyöntetű eljárásunktól függ úgy maguknak, az új törvényeknek áldásos életbeléptetése és köztársadalmi sikere, mint egyházi életünk további épségben tartása, sőt magasabb fokra emelése is azon káros visszahatásokkal szemben, a melyeket ezen új törvények esetleg eredményezhetnek, ha velők nagy bölcseséggel nem tudunk talán élni s ha nem vesszük figyelembe az átmeneti idők és a régít az újjal összekötő alkalmazkodás szükségét és azoknak legjobban megfelelő módjait s különösen, ha kihasználatlanul hagyjuk azon erőforrásokat és jogokat is, a melyeket a törvényhozás a vallásos és egyházi életnek, köztársadalmi és állami nagyjelentőségét is elismerve, az egyháznak kezében hagyott.

Ezen ezen nagyfontosságú szempontok és a bekövetkező új idők komoly szükségének meg gondolása indították arra magyarországi protestáns egyházunk püspökeit, hogy főpásztori gondoskodó felügyeleti tisztökből kifolyólag, de az illető konventek által is e tekintetben megbízatást nyervén, addig is, míg e tekintetben az illető felső hatóság végleges megállapodásra juthatna, közösen beható tanácskozás tárgyává tegyék úgy az életbe lépő új törvényeket, mint az azok ren-

delkezése által előállott szükségeket, s közös egyetértéssel és megállapodással tájékoztató utasításokat adjanak lelkeszeink részére, mint a kiknek böles és tapintatos magukviseletétől és eljárásától függ a beállott viszonyoknak szerencsés vezetése s így az új egyházpolitikai törvényeknek is óhajtott sikere.

Eme tájékoztató gondolatok között mindenesetre első helyen kell kiemelnünk azt, hogy immár törvényerőre emelkedvén a szóban forgó intézkedések, azok előtt őszinte törvénytisztelettel kell meghajolnunk s gondoskodnunk kell arról, hogy eme bizalom a törvényes rend iránt, pótolja ki és ellensúlyozza még a törvények intézkedését is ott, a hol azok a gyakorlati alkalmazásban talán egy vagy más tekintetben egyelőre hiányosnak mutatkoznának.

Magyarországi protestáns egyházunk érezve, hogy sorsa, hivatása a közös magyar hazával van összeforrvá, a közös állami fejlődés érdekében sokszor, még áldozatok és jelentékeny lemondás árán is, mindenkor készségesen engedelmeskedett a valódi állami és közemberiségi nagy célok és feladatok elérése végett hozott törvényeknek: jövőre s épen ez új törvények meghozatalának alkalmával sem keresheti tehát a harcot az állammal és a társadalmi újabb tényezőkkel s azok fejlődési tüneteivel szemben. Mert hiszen a protestantizmusnak nincs mit félnie a természetes és józan korlátok között haladó kor tünetkező szükségétől; sőt az újabb állami fejlődési feltételek érvényesülésétől sem, annyival kevésbbé, — mert mint erről a legújabb idők eseményei tesznek tanuságot, — a protestantizmus szelleme, igaz emberiségi céljai és törekvései immár sok részben érvényesülnek és áthatólag nyilvánulnak ezek életében is s e tekintetben fődolog és főfeladat az, hogy ébersége, alapelveihez való következetes hűsége által jövőre is megtartsa e ráhatási erejét s aluszékonyasága vagy épen la nyhasága, vagy elbizakodottsága miatt, ne engedje sem elragadtatni magát a kor áramlatai által, sem pedig kisodortatni a társadalmi tényezők sorából.

Egyházi életünk ezen jelentőségének s a protestantizmus, mint társadalmi és közmíveltségi elvnek megtartása és hivatása teljesítésének biztosítása azonban csak úgy lehetséges, ha annak tudatát, messze kiható becsének és értékének ismeretét, nemcsak folyton ébren tartjuk hűveink lelkében, hanem mindinkább drága lelki kincsese is igyekszünk azt tenni azok számára.

Sok, nagy eredménnyel biztató s jövőre minden lelkész által kétszeres buzgósággal és fáradhatatlan hűséggel és őszinte lelkesedéssel alkalmazandó eszköz áll e célból rendelkezésünkre.

Ott van első sorban híveink *lelki gondozásának*, az úgynevezett *evangelisatió*nak és a *belmissio* széleskörű, sok irányú munkájának s a kiváló papi hivatás és kötelesség teljesítésének áldásos, mondjuk: jövőre őszintébb akarása és nagyobb lelkiismeretességgel való teljesítése. Templomi ígéhirdetésünk, bármennyire nagyjelentőségű legyen is az különben s bármennyire elsőrangú tényezője is a protestáns tudat és hitélet fejlesztésének, egymagában távolról sem elegendő híveink vallás-erkölcsi életének táplálására. Az az új viszonyok között, éppen azoknak kísértései és bizonytalanságai, valamint az azok árnyékában rendesen járni szokott ellenségek miatt, még kevésbé lesz elegendő, ha ahhoz a szélesebb körű, a szíveket közelebb érintő és közvetlenebb szeretetével inkább megnyerő gondozás támogatása is erősebb mértékben nem járul.

Ennek okos, tapintatos, a körülményeket figyelembe vevő s a protestantizmus lelkeket felvilágosító és megnyerő szellemének és céljainak megfelelő gyakorlása legyen tehát minden protestáns lelkész kezében egy részről az a fegyver, a mely megvédi egyházunkat az új viszonyok között is; más részről az éltető lélek, a mely az új törvényeket is áldásossá s egyházi életünket is erőssé tenni hivatva van.

Eme mélyebbre ható valódi s nagyobb eredményeket feltűntető lelki gondozás gyakorlásának azonban természetesen megvannak a maga nélkülözhetetlen előfeltételei, valamint áldásos működését előmozdító és támogató kísérő társai is, a melyeket hasonlóképen fel kell használnia, éppen napjainkban minden lelkésznek, a ki csak hivatásának magaslatára tud emelkedni és a ki kötelességszerűleg kíván munkálkodni, egyházi életünk minden irányban való megerősödésén, sőt fokentí felvirágzásán.

Ezen, a sikeres lelki gondozást és az élet cselekedeteiben nyilvánuló evangélizálást kísérő és gyámolító előfeltételek, egyebek közt: a *gyermek mint leendő egyháztagok vallásos oktatása a népiskolában a lelkészek vagy szükség esetén a segédlelkészek által, valamint azt folytatva és kiegészítve, ugyancsak általuk, a konfirmálásra való előkészítő, alapos vallásos oktatás.*

Hogy templomi ígéhirdetésünknek s más egyéb homiletai vagy liturgusi működésünknek és sokszor a legnagyobb odaadással végzett foglalkozásunknak nincs meg a remélt gyakorlati eredménye és híveink benső vallásos életét és erkölcsi cselekedeteit átható és megalapozó ereje, ennek a tapasztalás szerint, egyik oka az is, hogy templomi közönségünk s felnőtt, már az élet erős ráhatása és gyakran helytelen irányba csalogató hatalma alatt álló híveink egész lelkülete nincs eléggé előkészítve a későbbi lelkészi vezetésünk iránt szükséges, őszinte, bizodalomteljes odaadásra s lelkipásztori gondoskodásunk szívből származó keresésére.

Itt, a gondjainkra bízott hívek vallásos életének ezen a pontján kell azért jövőre nagyobb mértékben előkészíteni összes lelkészi működésünk kielégítőbb sikereit. Így kell előkészíteni mindnyájunknak egy minket megértő, szeretetünk céljainak engedelmeskedő s munkásságunk iránt ilyenképpen is hálára kötelezett gyülekezetet.

Külföldi, virágzó, előttünk példányképül álló testvér-egyházak fejlődése, tartalmas egyházi élete mutatja, hogy jó és sikeres curapastoralist gyakorló lelkészek csak egyszersmind egy személyben jó katehéták lehetnek.

A *vasárnapi iskolák vezetése, ifjúsági vagy legényegyletek szervezése, egyházi énekkarok alakítása, vallásos felolvasások rendezése*, mind olyan eszközök, a melyeket éppen a reánk váró feladatok megoldása végett, a körülményekhez képest, igénybe kell vennünk s okosan, tapintatosan vezetni, éppen a lelkészi karnak elsőrangú hivatása és feladata.

Népünk izlése — önmaga nem ismervén valódi lelki szükségait — fájdalom, sokszor a vallás terén is megvan romolva s okos tanácsadó nélkül helytelen, sőt egyházi életünk veszélyt hozó úton keresi kielégítettségét s az igaz, vallásos kedélyt megmérgező táplálék után nyúl, néha öntudatlanul is.

A tiszta vallásos érzést erősítő, az erkölcsi életet nemes cselekedetek által gyümölcsözővé tevő vallásos iratok terjesztése azért ezen irányban is a lelkésznek kötelessége, annival is inkább, mert protestáns egyházunk, ma már áldozatok árán is, gondoskodott arról, hogy ily nemes irányú vallásos iratok rendelkezésünk alatt álljanak s lassankint a legkisebb és legszegényebb egyházban is megvessék alapját az annyira nélkülözhetetlen *parochialis könyvtáraknak*, a melyek vannak egyedül és legbiztosabban hivatva arra, hogy kiszorítsák híveink köréből a lelküket saját pénzükön megmetyélező hitvány irodalmi termékeket.

De viszont, már csak az itt megemlített sok oldalú és több irányú teendők is mutatják, hogy azok sikeres teljesítése céljából fő feltétel a lelkészre nézve az, a mit szent könyvünk is parancsol, hogy t. i. „*a jó pásztor ismerje az ő juhait.*“

Hogy a lelkipásztor ugyanis egyházának minden irányban gondját viselhesse, arra nézve multhatatlanul szükséges az, hogy egyházának életéről az abban történt nevezetesebb, jellemzőbb vagy éppen tanulságosabb eseményekről és mozzanatokról, egy pontos és hű kép álljon előtte, hogy így aztán minden percen tisztában legyen a felől: hová kell fordulnia lelkigondozói munkásságának nagyobb erejével; mi az, a mit gyülekezetének érdekében legközelebb tennie kell, s mi az, a mi egyházának erős oldala s hol tűnnek fel annak netalán való gyöngeségei?

Mindezekre s általában a gyülekezeteink életében előforduló mozgalmakra vonatkozó adatokkal és feljegyzésekkel eddig is rendelkezünk ugyan az úgynevezett *anyakönyvekben*; azonban ezek az adatok és feljegyzések éppen az anyakönyveknek természete és azoknak rendeltetésénél fogva sokkal szórványosabbak, rendezetlenebbek, semhogy azok mindenkor tisztán és könnyen áttekinthető képét nyújthassák gyülekezeti életünk bármely ágának, különösen most, a midőn az állami anyakönyvek mellett, esetleg még házagok is könnyen támadhatnak azokban.

Ezen különféle anyakönyvek, így is magukban foglalhatnak ugyan sok mindenféle adatot; de arról éppen a gyakorló lelkészek tehetnek tanubizonyságot, hogy mennyire kevésbé tájékoztatók azok, hosszabb utánjárás és egybevetés nélkül, ha talán csak oly egyszerű kérdésekre akarunk is pontosan megfelelni: hány lélekből áll egyházközségünk; hány abban a férfi és nő egyháztag; hány a külön család, mennyi a gyermekek száma stb.?

Az anyakönyveket és azoknak különben nagyszámú adatait, lelki gondozási célokból hasznavehetővé csak az úgynevezett „*családkönyvek*“ tehetik. Ezen „*családkönyvekben*“ ugyanis külön ív lévén nyitva egyházunk minden önálló családjának, azokban egyszerre kellően csoportosítva látjuk az egyes családokban s azok életében koronként történő és feljegyzésre méltó mozzanato-

kat; az egyes részletekből s azoknak rendszeres összetételéből aztán az egész egyháznak mult és folyó történetét s az e tekintetben szükséges tudnivalókat is.

A családkönyveknek itt érintett jelentősége és az azokhoz kötött nagy érdekek kívánják azért meg, hogy azok jövőre minden egyházban megkezdessenek, s hogy jelen utasításunk különösen is köteleességgé teszi azok pontos vezetését.

Mindezen irányadó elvek kiegészítéséül alig szükséges kiemelnünk, hogy behatóan és részleteiben is tanulmányoznia kell minden lelkésznek, úgy magukat az életbelépő törvényeket, mint az azok végrehajtására kiadott miniszteri utasításokat is, mert csak így egészükben lesznek teljesen megérthetők a törvénynek rendeletei és a nagyfontosságú életkérdéseket szabályozó irányzatai, nemcsak, hanem ezeknek alapos ismerete pótolhatja ki azon utasítási javaslatokat is, a melyeket protestáns egyházunk püspökei, az egyöntetű eljárás céljából a legszükségesebb teendőket illetőleg ez alkalommal addig is, míg e részben egyházi főhatóságainak ezek megbízatásához képest bemutatnának és általuk végleg megerősítenének, megállapított (E célra használat végett ajánlatosak a következő, igen jó kiadásai a törvényeknek. „A kötelező polgári házasság törvénye.” Budapest, Lampel Róbert kiadása és „A házassági jogról”; „A gyermekek vallásáról.” Magyarázatos kiadás. Két-két füzet dr. Imling Konrádtól, Budapest, 1895. Második kiadás Ráth Mór).

Maguk a figyelembe veendő utasítások a következők:

I. Az egyházi esketésről.

1. §. A leendő házasfeleknek, az egybekelést megelőző kihirdetéséről, az állami törvények, nevezetesen az állami anyakönyvekről szóló 1894. évi XXXIII. törvénycikk II. fejezetének 45. és következő szakaszai, valamint az ezekhez kibocsátott miniszteri utasítások 32. és további §-ainak rendeletei, részletesen intézkedvén és azoknak célja, a házasság törvényes megkötésére vonatkozólag ugyanazon kellékek és erre nézve szükséges bizonyosságok hiteles megállapítása lévén, mint a melyeket kívántak eddig alkalmazásban levő egyházi ide vonatkozó törvényeink: ezen okok miatt a leendő házasfeleknek egyházi részről való kihirdetése jövőre nem fog történni eddig gyakorlatban levő alakjában; hanem azon, már előbb törvényesen egybekelt házasfeleknek, a kik az egyházi összeadásban is részesültek, ily módon is megkötött házassága, az összeadást követő legközelebbi vasárnapi délelőtti istentisztelet alkalmából, istentiszteleti rendtartásunknak eddig szokásos helyén fognak a gyülekezethetnek tudtára adni.

Az ilyen irányú *utólagos kihirdetés*, természeténél és céljánál fogva, egészen vallásos természetű lévén, az, az új házasságokra vonatkozó legszükségesebb adatok rövid megemlézése mellett, a következő vagy tartalmilag ehez hasonló *liturgikus* szavak kíséretében történhetik meg:

„NN. és NN. vallásuak, ekkor és ekkor egymással törvényes házasságot kötven, egyháziilag összeadtak és megáldattak. A midőn erről egyházunk tagjait keresztyén örömmel értesitem, kérjük ez alkalommal is mindnyájan keresztyéni szeretettel és buzgó szívvel a házassági szövetségkötésre Isten segítő kegyelmét, szent lelkének megszentelő erejét és gazdag áldását, hogy legyen az a keresztyén családi erényeknek és tiszta keresztyén boldogságnak és megelégedésnek forrása, Isten nevének dicsőségére.”

2. §. Az 1894. évi XXXI. törvénycikk 123. §-a szigorúan megállapítja, hogy azon lelkész, a ki az egy-

házi összeadásnál eljár, mielőtt a felek igazolták volna, hogy a házasságot a polgári tisztviselő előtt megkötötték, vétséget követ el és ezer koronaig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő; ismétlés esetében a cselekmény két hónapig terjedhető fogházzal és ezer koronaig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő és a cselekmény csak akkor nem büntethető, ha az egyházi összeadás az egyik félnek közel halállal fenyegető betegségében történt: azért az egyházi összeadásban csak azon házasságok szabad részesítenünk, a kik az állami anyakönyvekről szóló XXXIII. t. c. 62. §-ában megállapított és az ezen szakaszhoz kiadott miniszteri utasítás 75. §-ban körülírt, a polgári tisztviselő által, még a felek kérelme nélkül is, a házasság megkötése után azonnal, minden egyes esetben kiadandó, a házasság megkötéséről szóló, ugynevezett „Tanusítványt” felmutatják.

Azon esetben, ha az egyházi összeadás az egyik házassfélnek közel halállal fenyegető betegségében, kivételesen a polgári házasságkötést megelőzőleg történik, szigorúan megtartandó a XXXI. t. c. 36. §-ának és a kiadott miniszteri utasítások 56. §-ának azon rendelete, mely szerint ily esetben is, mindkét házassulónak ki kell jelentenie, hogy legjobb tudomásuk szerint, köztük házassági akadály nem forog fenn. Szeptember hóban csak úgy fogadhatunk el házassági kihirdetést és esketésre való jelentkezést, ha mind a háromszori kihirdetés, mind az esketés még szeptember hóban megtörténhetik.

3. §. Az egyházi összeadás legtermészetesebben mindjárt a házasság törvényes megkötése után, tehát mintegy közvetlen ahoz csatlakozva történhetik meg; annyival is inkább, mert a kiadott miniszteri utasítások 61. §-a egyenesen meghagyja a polgári tisztviselőnek, hogy a házasságkötés idejének megállapításánál kötelessége különös gondot fordítani arra, hogy a házassuló feleknek módjukban legyen még házasságuk megkötésének napján a házasságkötésre vonatkozó vallási kötelességüknek eleget tenni.

Ha ez azonban bármely ok miatt ily időben meg nem történhetné, az egyházi megáldásban a később bármikor jelentkező házastársak is, készséggel részesíthetők.

Mindezekre való tekintetből szükséges, hogy erre vonatkozó szándékukat a házasság megkötése előtt idejében jelentsék be az illetékes lelkész hivatálnál.

4. §. Egyházi összeadásra jelentkezhetnek és abban feltétel nélkül részesíthetnek első sorban minden körülmények között „keresztyén hitűeknek sorsosai”, tehát ezek között a vegyes vallású házasságok is, már csak az eddig érvényben volt törvények értelmében is. Ezek mellett aztán a keresztyén és nem keresztyén házasságok közül azok, a kik Isten általunk hirdetett szent ígéjének és minden nemes erkölcsi érzést megszentelő áldásának kívánsága és belső szeretete által, e végből hozzánk fordulnak, hogy így ekképen is mind inkább terjedjen közöttünk Istennek országa, a mely az ő szeretetében és imáadásában áll, az apostol szerint s a melyet minden öt keresztyén népeknek hirdetni hivatunk el.

5. §. A mi a házasság egyházi összeadásának módját illeti, minthogy kánonaink és erre vonatkozólag eddig is gyakorlatban levő rendtartásunk alkotó részei, azoknak tartalmát és szellemét tekintve, a változott viszonyok között is, megfelelnek az alkalom természetének és céljainak és az ahoz kötött szívbéli és vallásos érzések és lelki ajándékok kielégítésének és közlésének: azok lényegükben továbbra is megmaradnak és alkalmazhatók. Megmaradnak tehát az esketési szer-

tartási beszéd (agenda); a házaselektől külön kívánt eskünek, rendtartásunk által előírt és megállapított formája; a már törvényesen megkötött házasságnak ima által való megáldása.

Nem alkalmazandó azonban jövőre azon kérdés, a melyet eddig az esketési szertartási beszéd után az eskü letételét megelőzőleg, a jegyesekhez intéztünk, a házasságkötéshez szükséges szabad beleegyezésük kinyilatkoztatása céljából.

Az esketési beszédek, mint Isten ígéjének alkalmi hirdetése, képezték eddigi esketési szertartásunkban is a leglényegesebb és épen protestáns egyházunk hivatásából kifolyó alkotó részt: kétszeres gondot kell azért a jövőben arra, mint kiváló alkalmi lelki gondozói eszközre fordítania mindenkinek; megtartván az apostol parancsolatát, hogy a kik reánk bízattak, azok erősítsenek a hitben és a keresztyén szeretetben a lélek által, a mely meglevenit. A keresztyén és nem keresztyén házaselek megáldásánál alkalmazandó eskümin-tánál, a papi bölcsesség belátása szerint tehető meg a szükséges alkalmi módosítás.

6. §. Kánonaink s protestáns rendtartásunk törvényei a házaselek egybeadásának *rendes* helyéül Istennek házat, a templomot jelölik ki. Lelki gondozói tiszte azért a lelkésznek odahatni, hogy *rendes* körülmények között egyházunk eme rendtartása továbbra is megtartassék.

A háznál, a család körében történő esketés, ezután is a *kivételek* közé tartozhatik.

7. §. Ugyancsak kánonaink rendelik el, a jó rendtartás céljából, hogy „*sarlóját senki a más búzájába ne vágja.*” Épen ezért a házassági szövetség megáldásának az *illetékesség* kérdése megállapítására vonatkozó eddig gyakorlatban levő szabályai továbbra is érvényben maradnak s ahoz alkalmazkodnia minden lelkésznek annyi-val is inkább szoros kötelessége, mert a megkötött és egyházilag is összeadott házasságok egyházi anyakönyvezése csak ezen szabály szigorú megtartása mellett lehetséges.

8. §. Az eddigi szabályoknak megfelelőleg, az egyházi esketésnél továbbra is két tanúnak kell jelen lennie.

9. §. Az állami törvények szerint megkötött és egyházilag is összeadott házasságra vonatkozó adatok, az erre a célra ezután is teljesen használható és egyházunk által eddig is vezetett, megfelelő anyakönyvbe írandók be. Megjegyezzük, hogy az úgynevezett „*Hirdetési rovatba*”, mellőztetvén most már ezen utasítás 1. §-a értelmében, az egyházi hirdetés, a polgári tisztviselő által kiadott, ezen utasítás 2. §-ában említett házasságkötési „*Tanúsítvány*” száma, kelte jegyzendő be.

Ezen házasságkötési tanúsítvány, a lelkési okiratok között, a megfelelő egyházi anyakönyvre való utalás feljegyzésével, gondosan megőrzendő.

A polgári hivatalnok előtt megkötött, de egyházi megáldásban nem részesült házasságra vonatkozó adatok, ha, a mint kell, azoknak a lelkész az e célból is teendő külön egyházéleti, közigazgatási és rendtartási intézkedések és lelki gondozás útján tudomására jut, a beállott új viszonyok között, tovább már egy egyházban sem nélkülözhető, úgynevezett „*Családkönyv*”-be vezetendők be.

A „*Családkönyv*” vezetésére vonatkozólag egyházunk kormányzó hatóságai külön utasításokat fognak megállapítani.

10. §. Mindaddig, míg az egész stóla-ügy, különösen annak megváltása vagy más módon való kárpótlása rendezve nem lesz, a lelkészeket az esketésért eddig *törvényes rendeletek által megállapított stóla* ezután is *jogosan megilleti.*

(Vége köv.)

ISKOLAI ÜGY.

Népiskolaügyünk és a népiskolai tanítóképzés ev. ref. felekezeti szempontból.

II.

Főnebb azokkal az általános statisztikai adatokkal foglalkoztam, melyek azt tüntetik fel: hány a tanköteles, hány az iskolába járó, tehát mennyi tanítóra volna szükségünk? Továbbá: hány tanítónk van s mennyi a ténylegesen működő tanítók száma? Most annak kimutatása következik, hogy a szükségletnek fedezésére átlagos számítással évenként hány tanítóra számíthatunk? Ezt az alábbi táblázatokban fogom kimutatni.

Megjegyzem, hogy én a 17 állami és a három ev. ref. felekezeti tanítóképezde adatait vettem fel csupán. Szükségesnek tartom ez eljárásomat indokolni. Az általam számításba vett tanító-képezdéknél kívül vannak még ág. ev., római kath., görög kath., görög keleti, izraelita és női tanító-képezdek. Hogy ezekről miért nem kértem adatokat, s miért nem használtam fel, annak az az oka, mert én sem az ág. ev., sem a többi felekezeti képezdeket nem tartom olyanoknak, melyekből mi felekezeti iskoláinkhoz tanítókra számíthatnánk. Elvértve, *szükségből* kerül egy-egy tanító-jelölt a mi felekezeti iskolánkba azokból, de természetesen nem lehet benne köszönet. Hiszen ösmerheti minden érdeklődő e nevezett felekezeti képezdek túlságos fanatikus és nemzetiségi szempontból sem igen helyeselhető irányát; tehát, ha még volna is egy-két református vallású növendék azokban, abból *kiváncsolt* református felekezeti tanító sohasem válnék.

Hogy pedig a női képezdek adatait nem veszem számításba, annak az az oka, mert különben is elenyésző csekély nőtanítóinknak száma s az ev. ref. egyház nem is igen hajlandó, de meg nincs is abban a helyzetben (kántorra is szükség lévén), hogy nőtanítókat alkalmazzon. A második ok pedig az, hogy én a népiskolai vallásitanítás szempontjából és kedvéért vizsgálom ezeket a dolgokat. A nőtanítót alkalmazó egyházakban pedig — felteszem, mert nem is szabad másként lenni — a lelkész tanítja minden esetben a vallást.

Lássuk most már a statisztikai kimutatást!

A) A 17 állami elemi tanítóképezdéről.

Sorszám	Az intézet neve	Az intézet 4 évf. az ev. ref. vallások száma	Évenként átlag hány ev. ref. növ. tesz képzés vizsgát?	Ebből hány növ. ment ev. ref. fel. jell. iskolához?		Milyen az int. osztályában a létszám hullámzása?	Észrevétel
				szám-szerint	‰-ban		
1	Losonc	10	3	2	90‰	nagyon változó	
2	Léva	9	2	2	100‰	rendes	
3	M.-Sziget	7	2	1	50‰	„	
4	Igló	0	1	—	—	—	
5	Zríovár-alja	2	—	—	—	esetleges	25 év a. 10 ev. r. vizs. s 5 ment ev. ref. iskolába

Sorszám	Az intézet neve	Az intézet 4 évf. az ev. ref. vallásnak száma	Évenként állag hány ev. ref. növ. tesz képestő vizsgát	Ebből hány növ. ment ev. ref. fel. jell. iskolához?		Milyen az int. osz-tályában a létszám hullámzása?	Észrevétel
				szám szerint	%-ban		
6	Félegyháza	5	3	2	90 ⁰ / ₀	rendes	
7	Csurgó	17	3	2	90 ⁰ / ₀	"	
8	Arad	3	2	1	50 ⁰ / ₀	"	
9	Déva	33	6	1	16 ⁶ / ₀	"	
10	Modor	—	—	—	—	—	A legtöbb évben nincs ev. ref. növendék.
11	Baja	1	—	—	—	—	Évek óta a 4-ik évf. nem végzi ev. ref. növ.
12	Csáktornya	5	1	1	100 ⁰ / ₀	esetleges	
13	Kolosvár	34	6	3	50 ⁰ / ₀	rendes	
14	Budapest	13	5	—	—	változó	Ev. ref. iskolához nem mennek
15	Sárospatak	51	15	10	75 ⁰ / ₀	rendes	
16	Székely-Keresztur	27	10	5	50 ⁰ / ₀	"	
17	Temesvár	—	—	—	—	—	Az intézet az adatokat nem küldte el.
	Összeg	217	59	30	50 ⁸⁴ / ₀		

B) A 3 ev. ref. felekezeti tanító-képezdéről.

Sorszám	Az intézet neve	A 4 évfolyamán ref. növendékeinek száma	Átlag évenként hány ref. növ. tesz kép. vizs.	Átlag hány megyéből ev. ref. fel. jell. iskolába?		Milyen az osz-tályok létszámának hullámzása?	Észrevétel
				szám szerint	%-ban		
1	Debreczen	88	29	29	100 ⁰ / ₀	rendes	
2	N.-Enyed	45	13	9.3	75 ⁰ / ₀	"	
3	N.-Kőrös	42	10	5	50 ⁰ / ₀		Nem küldött hit. adatokat. Ez is csak utánjárás eredménye.
		175	52	43.3	82.7 ⁰ / ₀		

C) Összegezés.

Sorszám	Az intézet neve	A 4 évf. összes ref. növendékeinek száma	Az ev. ref. összes képestittek száma	Hány megyéből ev. ref. fel. jell. iskolába?		Észrevétel
				szám szerint	%-ban	
1	Államiak	217	59	30	50 ⁸⁴ / ₀	
2	Felekezeti	175	52	43.3	82.7 ⁰ / ₀	
	Főösszeg	392	111	73.3	65.7 ⁶ / ₀	

E táblázati kimutatások szerint tehát, ránk, reformátusokra nézve sokkal előnyösebbek a felekezeti képezdék, a mi különben egészen természetes is. Mert míg a 17 állami képezdében csak 59 ref. növendék nyer tanító-képesítettséget, addig a 3 felekezeti 52 s míg az államiakból csak 30 (50⁸⁴/₀) megy ref. felekezeti iskolába, addig a felekezeti iskolából 43.3 (82⁷/₀). Ha a kettőt összegezzük, az országos átlag 65.78⁰/₀-ot tesz. Az állami képezdek aránya a mi felekezeti iskoláinkra nézve ennek alatta áll, a mi felekezeti képezdeinkké ellenben felette.

Most annak a vizsgálata következik egész természet-szerűleg, hogy e számításba vett képezdek eléggé kielégítik-e egyházunk szükségletét?

Üresedés kétféleképen történhetik rendszerint: lemondás, illetőleg más jellegű népiszkolához való átmenetel és halálozás által. Az előbbi okon alapuló hiányt nem veszem számításba, mert azok csekély számúak és többnyire kipótoltatnak az által, hogy hozzánk is jön át más jellegű intézettől tanító. Tehát csak a halálozás általi szükséglet jöhet e kérdéssel összefüggőleg vizsgálat alá, illetőleg csak az így megüresült tanítói állomásaink betöltéséről szólhatunk, a képezdek adatait véve figyelembe.

Magyarországon 1000 lélekre 33.7 halálozás esik. Van — mint fentebb kimutattam — 3034 ev. ref. felekezeti tanító. Ha minden 1000 lélekre esik 33.7 halálozás, úgy az összesre évenként 102.25 esik. És így okvetlen szükség van 103 tanítóra átlag évenként ev. ref. egyházunknak.

A képesítést nyert ref. növendékek évi átlagos száma megüti ugyan e szükségelt számot, sőt néhányval el is hagyja, de azoké, kik úgy vannak feltüntetve, mint a kik ev. ref. felekezeti iskolába mennek, messze elmarad a kívánt számtól.

Ha pedig azt is figyelembe vesszük, hogy vannak idők, midőn nagyobb a szükséglet vagy új iskolák felállítása által, mint ez idő szerint is megvan, vagy legalább meg kell lenni, a mennyiben szükség van rá — mint láttuk előbb — teljességgel nem elég a képesített ref. növendékek száma szükségletünk fedezésére. Ebben rejlik tehát a nagyobb mérvű tanítóhiány oka.

Hogy mi úton-módon lehetne ezen segíteni, a nézetünk szerinti eszközre alább szintén rámutatandunk.

(Folyt. köv.)

Réz László.

Kormányzati rendszabály-tervezet a sárospataki ev. ref. főiskolában.

(Folytatás).

VII. Gazdasági választmány.

37. §. A gazdasági választmány hat évre alakíttatik. Rendes vagyis tanácskozó és szavazattal bíró tagjai: az elnökön kívül az egyházkerületi közgyűlés által választott 3 tag s a tanárikar képviselői gyanánt a köziskolai szék által választott 3 tanár; rendkívüli vagyis csupán tanácskozási joggal bíró tagjai: a jogigazgató, pénztárnok, ellenőr, tápintézeti felügyelő, könyvraktár-felügyelő s az irodalmi kör egy megbízott képviselője. Jegyzője az ellenőr.

38. §. Oly egyének, kik a főiskolával perben vagy szerződési viszonyban állanak, a gazdasági választmány tagjai nem lehetnek.

39. §. Rendes ülést köteles havonként egyszer tartani; amennyiszer a szükség kívánja, rendkívüli ülés is tartható. Érvényes határozat hozatalára, az elnökön kívül 3 rendes tag jelenléte szükséges; második alkalommal a jelenlevők határoznak.

40. §. Gyűléseiről jegyzőkönyvet vezet, melynek egy példánya a gazdasági választmány irattárában, másik példánya a levéltárban helyeztetik el, harmadik példányát minden év január havában az igazgató-tanács elé terjeszti.

41. §. A tagok kötelesek a gyűléseket szorgalmasan látogatni, esetleges elmaradásukat az elnöknél bejelenteni. Három ízbeni be nem jelentett vagy nem igazolt elmaradás esetén, az illető tag megbízatása megszűntnek tekintetik.

42. §. A tagok ama tanácskozásokban, melyekben a magok első vagy második rokonaik, továbbá első izi sógoraik ügyei kerülnek szónyegre, nem vehetnek részt.

43. §. A gyűléseken fölmerülhető vitás kérdések tárgyalásánál egy tag kívánságára is névszerinti szavazás dönt s az igennel és nemmel szavazók nevei a jegyzőkönyvben feltüntetendők; valamint joga van bármely tagnak jegyzőkönyvbe vétetni a maga különvéleményét is.

44. §. A gazdasági választmány hatásköre:

a) A főiskola mindennemű gazdasági ügyeit intézi.

b) A főiskola vagyoni állásáról mérleget készít, valamint elkészíti a költségvetés tervezetét is s mind a két munkálatot előterjeszti az igazgató tanács januári ülésére.

c) A főiskola összes ingó és ingatlan vagyonáról leltárt vezet s azt minden év januárjában bemutatja az igazgató-tanácsnak.

d) A főiskola tőkepenzeit részint kellő biztosítékok nyújtó pénztézeteknél, részint jelzálogi biztosíték mellett egyeseknél vagy testületeknél elhelyezi; alkalmilag vásárol és elad magyar értékpapírokat. Ingatlanok vásárlását, vagy eladását előkészíti és az igazgató-tanács útján az egyházkerületi közgyűlésnek ajánlja. Jelzálogra az ingatlan birtoknak fele értékéig adhat kölcsönöket, a birtok értéke az egyesek földadónak százszorosában állapíttatván meg; szükség esetén helyszíni becslésnek van helye. A visszafizetett tőkepenzekekről kiállított nyugtatványokat és törlési nyilatkozatokat a gazdasági választmány jóváhagyásával az elnök, pénztárnok és ellenőr írják alá.

e) Az ingatlan javakat jövedelmeztet; az egyházkerületi közgyűlés jóváhagyásának föltétele mellett bérbe adja; azok fölött időnkint helyszíni szemlét tart.

f) A főiskola épületeinek, kertjének rendben- és tisztántartásáról, és a tűzkar elleni biztosításokról gondoskodik.

g) Az építkezési és nagyobb javítási költségeket előleges alku útján megállapítja s a költségelőirányzat keretén belül utalványozza.

h) A főiskola nyomdája, könyvkiadó vállalata és bizományi üzlete ügyében intézkedik; számadásukat minden évben megvizsgálja; a nyomdai üzlethez szükségességeket beszerzi; a nagyobb átalakításokat és javításokat azonban az igazgató-tanács útján az egyházkerületi közgyűlésnek előlegesen bejelenteni köteles.

i) A főiskola költségén kiadandó könyveket az irodalmi kör javaslatára kinyomatja s a kinyomtatandó példányok számát és árát megállapítja.

k) A könyvraktár-felügyelő hivatalos tendőire vonatkozó utasításokra nézve az igazgató-tanács elé javaslatot terjeszt.

l) Azon egyletek és társulatok gyűlésein, melyekhez a főiskolát anyagi érdekek fűzik, a főiskola képviseltetéséről gondoskodik.

m) A jogigazgató, pénztárnok, ellenőr, könyvraktár-felügyelő választásánál az igazgató-tanács útján az egyházkerületi közgyűlésnek alkalmas egyént vagy egyéneket ajánl.

n) A szénior az iskolai év végén a köziskolai székekkel együtt megszámloltatja.

o) A jogigazgatónak a perek állásáról, ugyancsak a perenkívüli ügyekről készített időszakai, valamint évi jelentését — mielőtt ez utóbbi az igazgató-tanács januári ülése elé terjesztetné — átvizsgálja s azokra a szükséges észrevételeket megteszi, illetőleg határozatokat hoz. A jogigazgatóval a bevezetett perekre nézve az elszámolást megejtí. Az egyes perek megindítására vagy megszüntetésére, valamint a bíróság elrendelt végrehajtások foganatosítására, felfüggesztésére nézve határoz.

p) A jogigazgató kiadásait, napi díjait megállapítja; s számára a kellőleg igazolt előlegeket utalványozza.

r) A pénztárnoki és ellenőri naplókat évenként december 31-én lezárja. A pénztárnok számadásait január hó első felében átvizsgálja s esetleges észrevételeivel együtt az igazgató-tanács januári ülése elé terjeszti.

s) A pénztárt időnkint is megvizsgálja s a vizsgálat eredményét jegyzőkönyvébe vezeti.

t) A pénztári hivatal hivatalos óráit megállapítja.

VIII. Gazdasági választmány elnöke.

45. §. A gazdasági választmány elnökét hat évre, a gazdasági választmány harmas kijelölésére és az igazgató-tanács ajánlatára az egyházkerületi közgyűlés választja. Hivatalba lépése alkalmával esküt tesz.

46. §. Az elnök helyettese az alelnök, ki szintén a gazdasági választmány által titkos szavazással, általános szótöbbséggel hat évre választatik.

47. §. A gazdasági választmány elnökének hatásköre:

a) A főiskolát anyagi és jogi ügyekben képviseli úgy az egyházkerületen, mint az igazgató-tanácsban s a közönséggel szemben.

b) Az igazgató-tanácsnak és az egyházkerületi közgyűlésnek rendes tagja.

c) A gazdasági választmányt összehívja s tanácskozásait vezeti.

d) A nem rendszeres, időhöz nem kötött bevételeket és kiadásokat a gazdasági választmány vagy az egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyvei alapján, a 100 frton alól levő halaszthatatlan kiadásokat pedig, utólagos

bejelentés kötelezettsége mellett, saját felelősségére utalványozza.

e) A főiskolai pénztár állásáról minden hóban közvetlen pénztár-vizsgálat alapján meggyőződést szerez magának arról a gazdasági választmánynak jelentést tesz.

f) Gondoskodik, hogy a tanárok, hivatalnokok és szolgák, fizetésüket kellő időben megkapják.

g) A kötelezvényeket, általában a főiskola vagyona-hoz tartozó értékes okmányokat tartalmazó s a pénztár helyiségében levő, kettős zárú szekrénynek egyik kulcsa ő nála áll.

h) A főiskola épületeit időnkint megvizsgálja vagy megvizsgáltatja s a tapasztalt hiányokat intézkedés végett a gazdasági választmánynak bejelenti.

i) Peres ügyekben a jogigazgatónak meghatalmazást ad.

k) A szolgákat, a kertészt, a vinczellért, a gazdasági választmány hozzájárulásával megfogadja, elbocsátja, felügyel rájuk, rendelkezik velök és teendőiket meghatározza.

l) A háznagy felett a 78. §. értelmében a fegyelmi hatóságot gyakorolja.

m) A kormányzó és felügyelő hatóságok, ugyancsak a főiskola valamely ügyének elintézésével megbízott egyházkerületi küldöttség ellátásáról, szállásuknak rendbentartásáról — a gazdasági választmány intézkedései szerint — gondoskodik.

n) Hivatalos működéséről naplót vezet.

(Folyt. köv.)

TÁRCA.

A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.

Egyházjogi tanulmány.

(Folytatás).

Magának a házasságnak megkötésére vonatkozólag egyébiránt a törvény további szakaszaiban eképen rendelkezik:

37. §. A házasságkötés nyilvánosan, az erre rendelt hivatalos helyiségben történik. Fontos okból, a polgári tisztviselőnek, a házasulók kérelmére, a házasságkötésnél a nyilvánosság kizárásával és a hivatalos helyiségen kívül is szabad közreműködni.

38. §. A házasságkötéshez a házasulók szabad beleegyezése szükséges, kényszer, tévedés és megtévesztés kizárja a szabad beleegyezést.

39. §. A házasság akként köttetik meg, hogy a tisztében eljáró polgári tisztviselő előtt, együttesen jelenlevő házasulók mindenike, két tanu jelenlétében személyesen kijelenti, hogy egymással házasságot kötnek. E kijelentés sem feltételhez, sem időhöz nem köthető. A polgári tisztviselő a kijelentés megtörténte után a házasulókat a törvény értelmében házastársaknak nyilvánítja.

40. §. Házasságkötésnél tanúul csak oly egyének alkalmazhatók, akik 16-ik évüket betöltötték és a házasságkötés cselekményét megérteni képesek. Tanúk lehetnek a házasulóknak vagy a közreműködő polgári tisztviselőnek rokonai is.

Ezen, bizonyára egészen rideg és kategorikus szellemen köttetvén meg jogilag a házasság, minthogy ez elhatározó erkölcsi lépésnél erősebb, bensőbb szívbéli szükségek alatt álló házastársak legnagyobb része az egyházi megáldást is kétségen kívül igénybe fogja venni,

épen eme szükségeknek is kielégítése végett, méltán nagyfontosságú kérdést képez ránk nézve az, hogy *milyen szertartással végezzük a megáldást, az adott viszonyok között.*

E tekintetben különösen két mozzanat érdemli meg különösebb figyelmünket; az egyik az, amely eddigi szertartási gyakorlatunkban az esküt megelőző *esketési kérdésnek*, a másik magának a házasságkötési *eskünek* nevezetett.

Csiky Lajos, többször említett cikksorozatában, mindkettőt megtartani véli s az eddig alkalmazásban volt formák némi alkalmi kijavításával, közli is a jövőre használható agenda részleteket.

Már fentebb megjegyeztem alkalmilag, hogy az egyháznak gondosan kerülnie kell minden olyan elemet vagy nyilatkozatot, a melylyel egy *második* házasságkötési játékot üzne az állami kötés mellett, vagy a melylyel kicsinyelni, erkölcsi elegendőségét kifogásolni látnának a törvény által szentesített polgári házasságnak; épen ezért semmi okát, semmi szükségét nem látom át annak, hogy *megáldási szertartásunkban*, akármi színezetben az *ujra való megesketés* helyet foglaljon s így egy polgári és egyházi megesketés állítassék egymással szembe vagy akár csak egymás mellé is. . . . Csak gondoljuk meg komolyan azt, hogy mit jelent valójában az, amit Csiky Lajos az egyházi eskü megerősítő liturgiai záradékában mondani kíván, hogy t. i. most már a házastársak *isten törvénye szerint is egymáséi*: s én azt hiszem, egyszerre átfogjuk látni, hogy itt az állami törvények erkölcsi megkisebbitése van kimondva, kegyeskedő szavak kíséretében, akkor, a mikor az *isten törvénye* van nagy nyomatékkal hangsúlyozva az *állami törvényt* szemben. Mennyivel ovatosabb, ezzel szemben, a *skót szabad egyház* megerősítési záradéka, amely egyházat oly igen ismer közöttünk Csiky Lajos s amelyet épen maga is közöl ezen egyház igen derék ismertetésében eképen: „Istennek nevében s ezen tanúk szeme láttára egybe-kelt személyeknek nyilvánítalak benneteket. Amit azért isten egybeszerkesztett, azt ember el ne válaszsza.”¹

Ne essünk mi, protestánsok a „*Magyar állam*” „*Constitutum est*” cikkének nagy bűnébe! . . . Tekintse a magyar protestáns egyház, mint mindig, ugy ezután is, a magyar nemzeti állam érdekében hozott *törvényeket is isten törvényeinek*. . . Ebben a jelben volt erősségünk; ezzel győzhetünk ezután is; mert azokban a törvényekben is istennek lelke szól hozzánk, még akkor is, ha általuk sokszor megpróbáltatunk is.

Épen ez az oka már annak, hogy mellőzve, nézetem szerint, a második megesketést, teljesen megeléghetünk a megáldandó házastársak olyan értelmű ünnepélyes nyilatkozatával, aminőt Csiky ajánl s e czélra akár az ő általa körvonalozott formát is elfogadhatjuk és alkalmazhatjuk. Azonban e részben teljesen kielégítő módokat állanak előttünk a külföldi protestáns egyházak ide vonatkozó példáiból és kipróbált gyakorlatából is. Eredetiségünk veszélyeztetése nélkül élhetünk azok közül a jobbakkal

Igy például az 1889. évi Casseli tartományi egyházi rendeletekben megállapított, erre vonatkozó kérdés így hangzik: „N. N. kijelenti ön ezennel nyilvánosan isten és ezen keresztyén gyülekezet előtt, azon érzelmét és akaratát ezen N. N. iránt, hogy őt keresztyén házastársul választotta és veszi és őt, mint ilyet fogja tekinteni és megtartani?”

¹ L. Csiky Lajos «A skót szabad egyház ismertetése.» Debrecen, 1877 44. lap.

Az 1880. évi *porosz* tartományi egyház már erősen reagál a polgári házasságkötés elsőbbsége ellen s mint *Achelís* méltán jegyzi meg, nyilván az a jelentése van, hogy a birodalmi törvények ellenére a házasságkötés csak az egyházi esketés után történik meg. Egyik kérdése eképen hangzik: „Isten ígéje és az ő akarata szerint szándékozol-e N. N.-t, mint házastársadat elvenni és megtartani? Minthogy ezt kijelentitek, annál fogva, mint az egyház hivatalos szolgálja, ezennel megáldom a ti házassági szövetségeket, az Atyának és a Fiúnak és a Szentléleknek nevébe.”¹

De mert e részlet-kérdésnél külföldi példákra hivatkoztam, addig is, míg valamely egészben megállapodhatnánk, bizonyára érdekelni fogja a tovább tanulmányozókat, ha a polgári házasság két klasszikus hazájának, a *hollandi* és *francia* protestáns egyháznak gyakorlatából közlöm még a házassági megáldás szertartását lényeges alkatrészeiben.

A *hollandi* egyház megáldási szertartásának egyes mozzanatai a következők: Bevezető rövid ima után a lelkész beszédet tart a megáldandó párhoz, melyben az esketés vagyis a házasságra lépők hivatalos összeadása okadatoltatik, majd egymás iránti kötelességeik adatván elő, ezután a lelkész így szól:

Szeretteim az úr Jézus Krisztusban! feleljetek nekünk: Ilyen érzelmekkel és azzal a legjobb feltétellel kötöttétek-e meg frigyeketeket, hogy ezen szent kötelességeiteket teljesíteni fogjátok? Van-e tehát szándékotok és akaratotok arra, hogy a szent házasságban így éljetez és isten segédelmével, hűséggel és állhatatossággal teljesítsétek mindazt, a mit elétek terjesztettünk? Igéritek-e ezt teljes szívetekből? — Igen!

Nyujtsátok hát egymásnak jobb kezetekeket a hűség jeléül a mindentudó isten szemei előtt!

Óh szent ígélet és szent cselekedet!

Mindnyájatokat, a kik itt jelen vagytok, felhívlak e kötelező ígélet, e keresztyéni elhatározás tanubizonyoságaiul, sőt maga isten is tanú; hallotta ígéleteteket és örködik annak betöltése felett.

Még egy rövid intő és buzdító beszéd után a következő, örök szépségű ima a pfalzi agenda nyomán:

„Mindenható Isten! Te, a ki maga a szeretet vagy és a ki jóságodat és bölcseségedet minden teremtményedben kimutattad; a ki sohasem tartottad jónak, hogy az ember egyedül legyen; a ki rendelte a szent frigyot, tekints, kérünk kegyelemmel ez egyesülésre és fogadd azt kedvesen.

Ezeket a házastársakat, a kik itt, a te orcád előtt állanak, vezesd biztosan ez oly rövid, de gyakran küzdelmes életben. Tedd őket hívekké terhes kötelességeik teljesítésében. Áldd meg frigyöket és adj nekik, a mennyiben ez üdvösségükre szolgálhat, elégedett és boldog évek sorát; tanítsd meg őket, hogy az örömben háládatosak legyenek s alázatos szívűek maradjanak. De nyujtsd nekik, atyánk a te hatalmas segítségedet is, ha aggodalomteljes napok jutnának osztályrészökhöz. Tedd őket ezekben megnyugvókká, engedelmesekké és alázatosakká a te akaratod iránt. Tedd egyszersmind élővé bennök a hitet, hogy így a csapások is jótétemények legyenek rájuk nézve, a midőn a mennyország számára tartják meg azok őket. Cselekedd a te szent és áldott lelked által, hogy egyesülten készüljenek a boldog örökkévalóságra, hogy így korán, avagy későn szállva sírba, legyen erős reménységök a Jézus Krisztusban aziránt, hogy ott fogják egymást viszontlátni, a hol nem szakadhatnak el többé egymástól.

Könyörölő Atyánk! Könyörgünk áldásodért. Alázattal tesszük le sorsunkat kezeidbe, hogy történjék meg a te akaratod és dicsőíttessék meg a te neved minden

nép között főleg azáltal is, hogy az ismerve és áldva legyen a keresztyén családokban. Amen.

A *francia* ref. egyház házasság-megáldási szertartásának mozzanatai a következők:

A házastársak megállván a szószék előtt s a lelkész egy rövid bevezető imát mondván — így szól:

Testvéreim! alázatos lélekkel közeledjetez ezen szertartáshoz, a mely minket ez alkalommal összegyűjtött. Különösen pedig ti, a kik isten áldását kérni jöttetek házasságotokra, szálljatok magatokba alázattal az ő színe előtt s zárjátok szíveitekbe az ő ígéjének tanácsait.

Ezután a szertartási beszéd elmondja a házasságnak isten által való elrendelését, majd a házastársak egymás iránti kötelességeit s így folytatja:

Ime, ezek, keresztyén házastársak! azon kölcsönös köteleességek, a melyek reátok várnak. Ti készek vagytok azokat híven betölteni s eme kötelezettséget most itt nyilvánosan ismét megújítjátok ama legfőbb bíró jelenlétében is, a ki a veséket vizsgálja és a ki ismeri a ti szíveteknek titkait.

Ezután a lelkész a férjhez fordulván, kérdi:

N. N.! Kijelented isten és ezen gyülekezet előtt, hogy N. N.-t, a ki melletted áll, feleségül veszed s ezzel ígéred, hogy őt szeretni fogod, róla gondoskodik, hozzá hű maradsz, úgy betegségében, mint egészségében, úgy boldogtalan, mint boldog napjaiban s az ő hitét megőrzöd, amint az egy keresztyén férjnek kötelessége felesége iránt, s amint azt isten parancsolja ígéjében?

Nemde ezt kijelented és ígéred?

Felelet: Igen!

Megfelelő alkalmazással, hasonló kérdést intéz a nőhöz is.

Ezen nyilatkozatok és ígérek alapján, mi az egyház színe előtt kötött házasság által egyesítettetteknek ismerünk el titeket s ünnepélyesen kérjük istennek áldását ezen törvényes és szent kötelékre.

Éljetez ezentúl állandó megegyezésben. Legyetek kölcsönös bizalommal egymás iránt. Egyesítsétek össze érdekeiteket, hajlamaitokat, reményeiteket, munkásságotokat, gyönyöreiteket. Töltsétek be szíveiteket elnézéssel, szíveséggel, kedvességgel stb.

Mi pedig, keresztyének, kérjük az istent, hogy terjeszsze ki a maga áldását ezekre és az ő házasságukra.

A lelkész, az alkalmi megáldó ima után leszállván a szószékről, átadja a házastársaknak a nászgyűrűt, a *családi bibliát* s újra rövid áldást kér a házastársakra és a gyülekezetre: „Isten, a mi égi atyánk halmozzon el titeket áldásával... s menjetez el békességgel... Amen.”¹

(Vége köv.)

Mitrovics Gyula.

KÖZÉLETÜNK.

Lelkeszi értekezlet Tornán.

Ez év tavaszán elhatározta a tornai egyházmegye közgyűlése, hogy nagybuzgóságú gondnokának a *lelkeszi javadalmazás rendszeresítését s az egyházi adózás megváltoztatását* stb. sürgető gyűlés-nyitó-beszédét, az abban kifejtett nézetek roppant fontossága miatt átteszi a lelkeszi értekezlethez, tanulmányozás és beható tárgyalás végett, azzal a kijelentéssel, hogy az értekezletre, egy pár világi tag és tanító is meghívassék.

Ezt az értekezleti gyűlést folyó hó 5-re hívta össze annak jelenlegi elnöke, *Lükő Béla*, Tornára. Az érdek-

¹ L. *Achelís* i. m. 197. lap.

¹ L. „Recueil de Psaumes et Contiques a l'usage des églises réformées” Paris. 1884. 441. lap.

lódás oly nagy volt, hogy a kellemetlen idő dacára is alig 2 tagja hiányzott a lelkészi karnak s azok egyikét, a szeretett esperest, bejelentett gyöngékedése tartotta vissza a megjelenéstől.

Kimagasló mozzanata volt e gyűlésnek Véesey József egyházmegyei gondnok beszéde, a melylyel ápril 17-én Perkupán tett indítványait indokolta s elfogadásra ajánlotta. Ismeretes lelkesedésével tör pácát a kor materiális iránya felett és aggodalmas szeretettel tűnődik egyházunk jövő sorsa miatt, a melyet azért tart bizonytalannak, mert az evangéliumi hiten kívül nincs meg benne a szükséges fentartó erő, t. i. a belső egység, a minek főként az adózási rendszerben, ennek egyöntetűségében és a lelkészi javadalmak arányosságában, sőt lehető egyformaságában kellene nyilatkoznia. Egyenlő képesítettség, egyenlő kötelességek teljesítése mellett az egyiknek 3000, a másiknak 300 frt fizetés: ez az egyenlőség eszményi elvének arcúl verése. Azzal az ellenvetéssel szemben, hogy ilyen felfogás és jutalmazás mellett az *egyéni érték* nem lenne illően honorálva, az a V. J. nézete, hogy három, esetleg négy kategória volna felállítandó a javadalmazásra nézve. A konvent által tervezett 800 frtnyi minimumot nem gondolja elégségesnek arra, hogy a lelkészi pálya a jövőben kívánatos maradjon s különben is az állam részéről való reménybeli segélyeztetésünk még igen bizonytalan.

Az egyházi adózás rendszerének megváltoztatására néhány megdöbbenő példát hoz fel a tornai egyházmegye kebeléből, p. o. hogy Szilícén az egyház híveinek állami adója 1615 frt 91 kr, egyházi adója 1117 frt 82 kr; Borzován az állami adó 695 frt 42 kr, az egyházi 625 frt; Szádellőben egy hét tagú család feje fizet állami adóban 13 frt 12 krt, egyházi adóban 24 frt 50 krt; egy hat tagú család fejének állami adója 16 frt 31 kr, egyházi adója 20 frt; öt tagú család feje fizet állami adóul 7 frt 14 krt, egyházi adóul 18 frt 20 krt stb.

Tudvalevőleg V. J. a lelkészek fizetését közös pénztárból óhajtaná teljesíttetni, az egyházi adózásra nézve pedig a birtokaránylagos fizetés híve.

Beszédjének hatása alatt csekély módosítással elfogadta az értekezlet a hozzá áttett indítványokat s azokat az egyházmegyei gyűlés elé fogja terjeszteni.

Az értekezlet az önképzés terén is eredményesen kezd működni. Már a múlt gyűlésre 6 db. különféle alkalmakra írott ima érkezett az elnökséghez s egy ugyanakkor dicsérő elismerésben is részesült. Szerzője Simon Andor, barkai lelkész. *Lükő Béla* egy halotti beszédet olvasott fel, a mely általános meghatottságot támasztott. Elrendelte a gyűlés egy érdem-könyv készítését is, a melybe a kiválóbb művek fognak beíratni. A múlt gyűlésről felmaradt 5 ima e gyűlésen elbíráltatott s egy — a *Péter Józsefé* — dicsérettel lőn kitüntetve.

Indítvány tétetett a végből, hogy az egyházmegye keresse meg a kerületet s illetőleg kérje meg arra, hogy az államsegélyből a leánynevelő intézetre adni szokott 3000 és a sárospataki főiskolának járó 2000 frt összegeket más alapokból juttassa nevezett intézeteknek s ne vonja el a csekély alamizsnát az arra leginkább rászorult egyházaktól, lelkészekről és tanítóktól. Ez indítványt az értekezlet elfogadta s felterjeszti. Ajánljuk azt a lelkészek s egyházak sorsa iránt melegen érdeklődő s földi bajokkal küzdő és nem küzdő lelkész-társaink s egyházunk kormányzásában résztvevő világi uraink jóakaratu figyelmébe.

Ragályi Géza.

IRODALOM.

* Dolgozatok az egyházi és iskolai élet köréből.

Irtá Mitrovics Gyula. I. füzet. Sárospatak, 1895. Ára 25 kr. A keserűből is jöhet ki édes: ezt az igazságot bizonyítja ez a 40 lapnyi csinos füzet is. Szerzője ellen, mint tudva van, egész irodalmi harc foly Debrecen bizonyos köreiben és e körök képviselői által. A hírlapi mende-mondákon felül jelent ott már meg „*Oculus*” álulv alatt egy gúnyírat-féle is, a mely azt szeretné rásütni Mitrovics Gy.-ra a sárospataki theol. tanárra, hogy ő *nem is keresztyén*. Ennek a kortes-támadásnak képtelen voltát alig lehetne ügyesebben „*ad oculum*” demonstrálni, mint azt M. Gy. teszi e füzet által, a melyben egy, 1884-ben a »Sárospataki Lapok« számára írott cikket s egy 1885-ből való cikksorozatot nyomatta le újra tájékoztató előszóval. Az 1884-ből kelt cikk címe „*A magyar prot. theol. irányzatok legújabb torz-születése*” az 1885-ből való (a mely amannak mintegy folytatása) „*Az új orthodoxia régi zűrzavarai*.” E cikkek annak idejében mélyseges hatással voltak az olvasó közönségre s magát az ellenfelet is bizonyos mértékű önmegadásra kényszerítették. Az a roppant vitázó erő, széleskörű theológiai műveltség s a protestantizmus eszmei igazságaihoz való hűség, a mely e cikkekből szinte ellenállhatatlanul kiömlik, ma is becses olvasmányt tesz e füzetet azontelül, hogy ez hatalmas lakattá is válhatik a méltatlanul kódó és okvetetlenkedő ellenség szája. M. Gy. az előszóban ígéretet tesz az egyház és iskolai élet körében mozgó dolgozatainak füzetekben való kiadására. Ez az édes szerintünk, a mi a keserűből fog kitamadni. Adja Isten!

* A vallásháború Magyarországon. *A hitetlen állam küzdelme a kereszténység ellen. Felhívás az anyaszentegyház védelmére*” hármas cím alatt jelent meg legközelebb Budapesten a Hunyadi Mátyás-intézetben egy 70 lapra terjedő nagy 8° alakú röpirat, mely hadüzenet a szabadelvű kormányoknak s az egész szabadság-szerető országnak az október elsején életbeléptetendő új törvények miatt. Történeti bevezetéssel kezdi az író, állítván, hogy 1791 óta béke volt az országban s katolikusok igtatták be az 1843., 1848. és 1868. évi törvényekbe a protestánsok szabadalmait és autonómiáját s egészen 1890-ig szépen megfértek együtt az állam és róm. kath. egyházzal, még a vatikáni zsinat és a német-birodalmi kulturharc sem zavarta meg egyetértésüket. De jöttek a szabadelvű kormányok s csábították az embereket, megtámadták az egyházat, hogy szétrombolják a kereszténységet. Fő-bűnösnek, az antikrisztianizmus szülőjének Tisza Kálmánt vallja, a ki, mint ref. főgondnok, kiszorította a katolikusokat állásaikból s a politikai vezetést és befolyást barátaira és hitsorsosaira bízta, sőt a presbiteri prot. egyházakat is kiforgatta régi szervezetükből s *episzkopális egyházakra változtatta fel* (!) az által, hogy bevezette a főrendiházba (tehát a főgondnokok is püspökök?!). De Tisza nem mert nyíltan fellépni, csak titokban készítette a hálót a katolicizmusnak. A nyílt harc a Tisza-kormány bukásával kezdődik, a mely maga után akarta vonni a katolicizmust is az örvénybe. A Csáky-féle rendelet jelzi a kitört vihart, a mely, az író szerint, törvénytelen fegyver a prot. egyházi hatóságok kezében, hogy a kath. papokat a világi hatóságok beperelhessék. Szerző szerint ez is a Tisza bűne, a ki ezzel a protestánsok elvesztett barátságát akarta megnyerni s *belevitte az államot a protestánsokkal és zsidókkal való szövetségbe* s kemény helyzetet teremtett Szapárynak, a ki nem merte a tüzet elfojtani, mert elvesztette volna a Tisza-párt kezét.

Élénken rajzolja a februári rendelet hatását, a Simor római útját, a szentszék beavatkozását, a prot. papok vádaskodását, Vaszary pax-os fellépését, a komáromi gyűlést, illetőleg a Tisza Kálmán jubileumát, a melyet hadüzenetnek keresztel. Szóval Tiszára és a protestansokra hárít mindent — Vaszary és a kath. ellenzék javáért. Azután a Wekerle-kormányra támad s gyalázkodik annak a polgári házasság behozatala körül kifejtett bátorsága ellen, a kath. sajtó által immár kimerített ékes szavakkal jellemzi a 3 éven át dúló egyházpolitikai küzdelmet s a küzdelem tárgyait: *a javaslatokat*. A róm. kath. püspökök tömörülését, nézet-változtatását is a kormánynak róvja fel bűnül, mint a mely kikeresítésig fokozta az indulatokat; a kath. gyűléseket rózsás színekben, az állam-kormány által rendezett ellentüntetést nevetséges formában tünteti föl s általában ilyen pártos szempontból tárgyalja végig a küzdelem történetét, egyuttal pedig fegyverrel szólítja fel a keresztényeket, hogy „*megtartsák a hazát a magyaroknak e földön s lelkeiknek az üdvösséget a mennyben.*” A törvényt meg kell változtatni — mondja a szerző — törvényesen s akárhányszor verje is le a gyűlölt, pogány liberalismus a kath. ellenzékét, annak újra fel kell támadni, míg a gonoszok hatalma letűnik. A harcot a képviselőválasztásoknál kell folytatni, a mint azt már a néppárt megkísérletie, noha még nem eléggé szerencsésen. A szerző reményli azonban, hogy a néppárt, mint „*a keresztény szeretet pártja (!)*” győzni fog s ha lesznek is hűtlen papok, de lesznek hitvallók is, a kik a börtön ablakaiból is prédikálni fogják az evangéliomot. A nagyobb veszély kikerülése végett felajánlja a liberális kormánynak a *revisiót*, a melynek módját és feltételeit a diadalmas néppárt fogja diktálni. A feltételek között az első lesz az egyházi házasság törvényesítése, a dogmák kárhóztatásától és a papok megbüntetésétől való óvakodás. A szerző aztán extasisba esik s már látja az ezereket és milliókat, a kik mind seregelnék, hogy kivívják a *modern pogányok*, az „*üvöltő indiánok*” ellen a kereszt diadalát. Végül az igazságügyminiszter juliusi útasításai ellen támad, azokat törvényteleneknek, magát Erdélyit törvényszegőnek kiáltja s újra harcra tüzeli a hithű katolikusokat, mondván: „*Sorakozzunk, védekezzünk, támadjunk!*”. „Az erőtlén csügged, az erős megállja”. „Erősek vagyunk, Előre a kereszttel! Előre!” A füzet 2-ik része — mint melléklet — a hírhedtté vált nyitrai választással foglalkozik a túl-liberális kormány csuffá-tétele s a néppárt híveinek bátorítása végett. A célnak, a melyért készült, ügyesen megfelel e füzet; lehet, hogy hatása is lesz, mert híven kifejezi a néppártiak gondolkodását s leleményesen tudja becsmérlni a szabadelvű kormányt, mindenütt Tisza Kálmánt állítván bűnbakul. Érdeme, hogy eléggé meg tudja magát óvni a szerző bizonyos mosdatlan túlságoskodástól. Mindenesetre a finomabb történet-hamisítók közé tartozik — a r. kath. egyház dicsőségére.

* **»Adventi tanítások»** és **»A szenvedés történetének főbb alakjai.** Ily címek alatt nyomatta ki Papán 1894-ben Nagy Lajos ev. s. lelkész németből dolgozott adventi, illetőleg böjti vázlatait és beszédeit két füzetben, melyek közül az első 8, a második 20 vázlatot, illetőleg beszédet foglal magában. Ára az előbbinek 50 kr, az utóbbinak 1 frt. A német egyházi beszéd-irodalom emlőin táplálkozni minden magyar prot. prédikátornak, így természetesen Nagy Lajosnak is szabad s ha ő, a mint látszik, adventben és böjtből folytonosan német szerzők után prédikál, az ellen se lehet senkinek se kifogása; sőt ha az ifjú munkás mintegy tehetségeinek és fáradozásainak megbecsüléseül, dolgozataival a nyilvánosság is felkeresi: abban önmaga iránt való bizalma és közhasznúságra irányzott törekvése nyilatkozik. És ez bizony

előismerésre és tiszteletre méltó. De érdemes volt-e ezekkel a dolgozatokkal a nyilvánosság elé is kilépni? Ez itt a kérdés, és erre kell feleletet adni. Mi az idegenből átültetett predikációktól két dolgot mindenesetre megvárunk; megvárjuk azt, hogy a szellem, mely bennök luktet, a magyar prot. nép szellemének megfelelő legyen és megvárjuk azt, hogy nekünk predikátoroknak úgy a tárgyi, mint az alaki kidolgozás tekintetében követendő mintakul szolgáljanak. E füzetek szellemének fő bélyege a dogma, az avas orthodoxia, a merev betűimádás, tehát oly tulajdonok, a melyek nem találnak már a mi népünk szelleméhez; előadásának naivitása, itt-ott póriassága pedig igen kezdetleges műveltségű s majdnem együgyű gyülekezetnek való. E mellett azt se látnók szívesen, ha a mi predikátoraink is elcsajátítanak a tervelésnek és a tárgyalásnak azon mesterkedéseit, a melyek általában véve német atyáinkfiai s közelebből e beszédek szerzői között is divatoznak, mint p. o. a szövegerőszakolás nyomán a helytelen felosztás s ráadásul a részek főtárgyaitól való elkalandozás nem ritkán a rólók való megfeledezés. Nem mondjuk, hogy a füzetek beszédei és vázlatai mind ily hibás szerkezetűek, mert sok közöttük a jó, sőt szép felosztás is, de a nagyobb részek mégis az előbbi kategóriába tartozik. Az átdolgozás és fordítás becsét megállapítani csak az eredetiekkel való összehasonlítás után lehetne, így a mint vannak, részint sovány, vérszegény vázlatok, részint a legköznapiabbak, hazai e. b. irodalmunk közepes termékeivel se versenyzők. Nyelvezetük azonban általában véve folyékony, egyöntetű, magyaros, csak itt-ott bukkann elő egy-egy germanizmus és ezek között is legvasztagabb a »kereszt« szónak következetes alkalmazása, a mely pedig a magyar nyelv szelleme szerint, nem keresztén mondott, hanem keresztbe, keresztül tehát megakasztásul vagy akadékoskodásból mondott szót jelent.

N. L.

* **Tompa Mihály hátrahagyott papi dolgozataira,** a melyeket *S. Szabó József* debreceni tanár, a Tompa-szobor egyik kezdeményezője rendez sajtó alá, — előfizetést hirdet *Ferenzi Bernát*, miskolci könyvkiadó. Az 54 darab reliquia (ünnepi, közönséges stb. egyház beszédek) két kötetben karácsonyra fognak megjelenni s előfizetési áruk 3 frt, a mely a kiadóhoz küldendő. A Tompa nevéhez nem kell ajánló levél.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye** folyó hó 20-án kezdi meg őszi közgyűlését szokott helyén Sárospatakon. Ezt a gyűlést rendszerint közös lelkeszi értekezlet szokta megelőzni, a melynek az ügye azonban eddig még sehogyssem igazodott és igazodik. Az csopreszi és világi főjegyzői szék betöltése felől is most fog intézkedni az egyházmegye, a papi főjegyzőre beérkezett szavazatok pedig felbontatnak. Az egyházmegye képe átalakulóban van, tehát ez a körülmény is népes gyűlésre való kilátással biztat.

— **A sárospataki főiskola és a diák-lakások.** Örömmel hirdetjük a tanítató szülőknak, hogy a sárospataki főiskola előjárósága az eddigénél is nagyobb szigort fog az új iskolai évben kifejtetni a városi diák-lakások ellenőrzésében. Olyan helyre, hol számbavehető felügyelet nincs, nem ad tanulókat, vagy ott külön helyi felügyelőt fog kinevezni. A többféle lakó által lakott szállások gazdától szintén megvonja a tanuló tartási engedélyt s

a tanárok, az igazgatók és orvos ezentúl sűrűn fogják látogatni a diák-szállásokat, hogy a dolgok ékesen és szép rendben folyjanak. Egészségi szempontból minden engedélyezett szállás kifogástalan.

— **A tandíjmentes alól való felmentés** jogát a miniszter a vezetése alatt álló középiskolákban, a jövő iskolai évtől kezdve, a tanintézetek vezetőire ruházta. Két ok indította erre a minisztert. Apasztani akarja az adminisztrációt az írásbeli munkát s növelni az intézet közvetlenségét, továbbá emelni óhajtja a tanintézetek vezetőinek erkölcsi súlyát az által, hogy újabb módot nyújt a tanári karnak az érdemesség jutalmazására.

— **Iskolai értesítés.** A szatmárnémeti ev. ref. főgimnáziumban a következő 1895–96-ik év folyó évi szeptember 2-ik napján kezdődik. Augusztus 30. és 31-én pótló, javító és magán-vizsgálatok; szeptember 2, 3 és 4. napjain beíratás és felvételi vizsgálatok. A tanítás szeptember 5-én reggel 8 órakor kezdődik. Szeptember 8-án (vasárnap) d. e. lesz az iskolai év megnyitása. A prot. tanulók évi tandíja 30, más vallásuaké 36 frt. Egy prot. vallású tanuló egész évi tandíjmentessége 20 frt, más vallásuaké 26 frtig terjedhet. Tehát 10 frtot a tandíjmentes tanuló is fizetni tartozik. Az iskolai díjak két részletben fizetendők: a) az első félévre a beíratás alkalmával fizet a prot. vallású 16 frtot, más vallású 19 frtot, mely összegből a tandíjmentességért folyamodó is tartozik fizetni 6 frtot; b) a mások félévi díjak febr. 1-től legkésőbb febr. 15-ig fizetendők és pedig: prot. vallásuak 14, más vallásuak 17 frtot fizetnek. Ezen összegekből 4 frtot a tandíjmentesek is tartoznak megfizetni. A róm. és gör. katolikusok vallástandíjúl félévenként 2 frt 50 krt, az izráeliták 3 frtot tartoznak lefizetni a beíratás alkalmával. A gyorsírást tanulók félévenként 2 frtot, a francia nyelvet tanulók minden hó elsején 1 frtot, a zenét tanulók havonként 2 frtot fizetnek.

— **Pati posse. Samassa, Néppárt.** A r. kath. főpapság megpróbált minden lehető az egyházpolitikai törvények megsemmisítése végett, de sikertelenül, vagy csekély sikerrel. Most, hogy az agyon gyalázott törvények immár életbe lépnek, fordít egyet a dolgon s beleöltözik a »pati posse« »vízhatlan« köpenyegébe. Már régen hallatszik, hogy a közös főpásztori levél készül s hogy Vaszary primás már szét is küldötte főpap-társaihoz — egészen alkotmányos módon — felülvizsgálat s esetleges megjegyzéseik megtétele végett. Hallatszik, hogy XIII. Leó is kiadta már a vezény-szót az okos alkalmazkodásra s hogy nagyon bízik a hercegprimás eszélyességében, tapintatosságában. Mielőtt azonban a sokáig halogatott közös körlevél megszülethetett volna, Eger érseke, a külön votumáról több ízben nevezetessé lett Samassa, elébe kertelt versenytársainak s e hó elejéről kelt körlevelében már utasította egyházmegyéje papságát, hogy miként viselkedjék az új törvények által előidézett új viszonyok között. A liberális sajtó vezércikkében ünnepli a bátor s hazafias főpapot s örül — úgy látszik — a »külön votum« ismétlődésének, mert szerencsének tartja, ha a Steiner Fülöpökkel szemben akad legalább egy Samassa. Pedig — a mi a felekezeti felfogást illeti — Samassa a leghatározottabb róm. katolikus, a minthogy nem is lehet más s csupán alakiságoknak tartja az új törvények követeléseit s csakis megengedhetőnek mondja, hogy a felek p. o. az egyházi házasság-kötést megelőzőleg az állami tisztviselő előtt megjelenhessenek s ez által »házasságuk polgár-jogi következményeinek állami érvényét biztosítsák.« Csak épen ebből a szempontból tehetnek eieget — szorinte — a hívek aggálytalanul a polgári törvény rendeletének. Egyebekben is fentartja a szigorú egyházi állás-

pontot s részletesen tájékoztatja papjait a teendőkre nézve. Nem is ez az oldala hódít az ő körlevelének, hanem az, a melylyel a papságot tekintélyének megőrzésére, kötelességeinek buzgó teljesítésére, életének feddhetetlenségére és önzetlen hazaszeretetre lelkesíti. A lelkekre — mondja ő — csak az lehet igazi hatással, a kinek hirneve szeplőtlen. Tetteikkel s ne pusztán neveikkel mutassák meg a papok, hogy valóban azok, nehogy míg hivatásuk istenes, viselkedésük bűnös legyen. Életök példájával vonzzák a népet, életmódjukkal pedig hódítsák meg. stb. . . . Ilyen papi viselkedéstől és a szeretet lelkével való hivataloskodástól várja — igen helyesen (hiszen Szilágyi is ezeket mondta a főrendiházban!) azt, hogy az új törvények nem lesznek káros hatással a róm. kath. egyházra. Az ultramontán sajtó zokon veszi Samassának ezt a fellépését s fújja a kürtöt a néppárt alakítása végett s követeli az igaz katolikusoknak olyan tömörülését, a mely a legközelebbi jövőben már az országgyűlésen is hatalomként jelentkezék s a törvényeket revízió alá vegye s illetőleg megváltoztassa. Nagyon kétes: vajjon lesz-e a Samassának elég erejük feltartóztatni a néppárt szervezkedését s kérdés: vajjon ellenségei-e a főpapok (ha csak részben is!) a néppárti fegyverkezésnek, vagy ezzel is úgy vannak még a leghazafiasabbak is, mint az új törvényekkel: »pati posse?!« Legközelebb Schlauch körlevele is megjelen s így a primás-jelöltek megelőzik a valódi primást — a hirdetett nagy egység dicsőségére.

— **A szatmármegyei ev. ref. lelkészek** folyó hó 10-én Fehérgyarmaton tartották meg egyetemes értekezletüket, a melyen Tabajdi Lajos szatmári és Biki Károly györgytelki lelkészek tanulmányokat olvastak fel. Ez alkalommal a szatmári prot. irodalmi kör választmánya is ülést tartott itt és elhatározta, hogy a nemrég, pártolás hiánya miatt megszüntetett lapját, a Filep Áron által szerkesztett »Szatmári Hirlap«-ot a prot. eszmék szolgálatára ismét életre kelti. Szerkesztői lesznek a »Reformátusok Lapja«-nak volt szerkesztői: Biki Károly és Varga Lajos. Az új lap október elején fog megindulni. Szerencsét kívánunk a jó munkához!

— **Népfölkelési ügyben díjmentes halotti bizonyítványok** kiadására hívta fel az egyházi főhatóságokat a vallás- és közoktatási miniszter folyó évi 34,551. szám alatt kelt átiratával. Erre a felhívásra az adott okot, hogy a honvédelmi miniszter értesítése szerint a népfölkelési nyilvántartásban igen sok elhalt népfelkelő neve vezetetik s ezt a szabálytalanságot a községi előjárók jelentése szerint az okozza, hogy az anyakönyvvezetők vonakodnak az elhalt, népfelkelésre kötelezettek halotti bizonyítványát díjmentesen kiszolgáltatni.

— **A theológusok száma** a németországi prot. egyetemeken is folytonos apadást mutat. A berlini egyetemen az 189¹/₂-ik iskolai év téli félévében 688, az elmúlt téli félévben pedig csak 484 theol. hallgató volt; a tübingai egyetemen a múlt évi nyári félévben 306, a folyó nyári félévben 298 volt a theológusok száma.

— **Belgiumban nagy zavargás támadt az újabban készült iskolai törvényjavaslat miatt**, melylyel a kormány az 1879-ben megalkotott és 1884-ben módosított törvény határozatait akarja megváltoztatni. Az új törvényjavaslat szerint a vallástan ismét kötelező tantárgy lenne, a papok iskola-felügyeleti joga helyreállítatnék, a felekezeti iskolák részére államsegély biztosítatnék s általában a községi iskolák helyett felekezeti iskolák állítatnának. Ez ellen küzdenek a szabadelvűek, a radikálisok és szocialisták. Legközelebb mintegy 100,000 ember gyűlt össze Brüsszelben s az utcákon a szabadság szobrát gyászlepelbe borítva hordták tüntetőleg, sőt egy képviselő a

parlamentben a forradalmat is proklamálta. Ilyen módon akarják a törvényjavaslat visszavételét kiszközölni.

— **A kötelező népoktatás Oroszországban** eddigéig csak a három balti tartományban állott fel és ott, a meddig német felügyelet alatt állott, oly kedvező eredményeket mutatott fel, hogy *analphabeták* alig fordultak elő. Ez iskolák eloroszosítása óta azonban ott is visszafelé megy a dolog. Miként Pétervárról jelentik, a fiatal cár elhatározta, hogy a kötelező népoktatást egész Oroszországban életbe lépteti. Mennyire fog ez neki sikerülni, még nem lehet tudni, miután a népoktatás ügye a birodalom belsejében roppant hátra áll s úgyszólván csak papíron létezik. Hogy az orosz népiskolát csak külsőleg is oly magaslatra emelje, a milyen a német áll, ahhoz legalább 150,000 tanítóra volna szüksége, holott ma ennek körülbelül 10-ed része található s ez is csak a legkritikább esetben bír kellő műveltséggel; épúgy hiányzik a szükséges épület s másnemű felszerelés. Már csak a roppant költségek miatt is a császár terve egy emberöltő előtt aligha valósulhat meg, de ha megvalósul, akkor az absolutismus halálát fogja jelenteni, melynek fentartását csak nem régiben jelentette ki a cár ünnepélyes formában. Az orosz, ha csak egy kis műveltségre tesz is szert, radikálissá lesz minden ízében; ugyanez tapasztalható a szlávoknál általában.

— **Anglia erkölcsi életére** sötét árnyékot vet egy kiváló költőjének, *Wilde Oszkár*nak nem régiben történt elítéltetése. Wildet az erkölcsiség ellen elkövetett vétések miatt, több tanú vallomása alapján, vétésnek nyilvánította az esküdtszék. Az ítélet kihirdetésénél kijelentette az elnök, hogy csak nehezen bírja felháborodását visszafojtani; ő egy pillanatig sem kételkedik az esküdtek ítéletének helyes voltában; feleslegesnek tartja, hogy a vádlottnak intéseket adjon, a ki képes volt efféle tetteket elkövetni, abban a szemérem minden érzete kihalt. Mindaz a mit tehet, csupán annyi, hogy a törvény által megengedett legsúlyosabb büntetést szabja reá. Ez a legfelháborítóbb eset, a mely előtte valaha megfordult. Sajnos, hogy Wilde vétsége a legmagasabb angol társadalmi osztály körében mindennapi dolog.

— **A francia katolikusok** május 19-én ünnepélyesen ülték meg *Clermont-Ferraudban* az első keresztes hadjárat 800 éves évfordulóját. A clermonti zsinaton történt 1095-ben, hogy II. Orbán pápa harczra hívta fel a keresztyénséget a hitetlenek ellen. Az emlékünnepelet isteni tisztelettel s ünnepi körmenettel, roppant néptömeg jelenlétében tartották meg. Püspök és clérus mindent megtett, hogy az egyházi ünnepély minél impozánsabban sikerüljön, s a nemesség, melynek ősei a keresztes hadjáratokban résztvettek, mind elküldte az ünnepélyes körmenetre fiait korhű jelmezekben, paizsokkal és lobogókkal. Bouillon Gottfried, Toulousi Raymond, Remete Péter, az Auvergnei Dauphin, a János-rend 2 nagy mestere, közbül egy szekér egy keresztes-gályával, a Beaujeui cometable, Montferrand gróf, Joinville történetíró, Auvergnei Péter troubadour képezték a menet főbb alakjait.

— **A péterfillérek** apadása nagy gondot ad a pápának. A Vatikánban egy bizottságot küldtek ki, hogy ez apadás okait kipuhatolja. A bizottság úgy találta, hogy a hívek különféle egyházi célokra irányuló másnemű gyűjtések által túlságosan igénybe vannak véve. A baj orvoslására azt ajánlja, hogy rendeletileg kell intézkedni a kath. pénzforrásoknak a római gyűjtő-mendencétől való ez eltérítése ellen. S állítólag tanácskozások folytak a pápa körében a más irányú gyűjtések

lehető korlátozása tárgyában, de végre is arra az eredményre jutottak, hogy az efféle szabályozások rossz vért szülnének. Megelégedtek tehát azzal a határozattal, hogy a püspököknek kiváló figyelmébe ajánlják azt, hogy az illető gyűjtések valósággal a megjelölt célokra fordíttassanak (!) Azt már korábban elhatározták volt, hogy a püspökökhöz körlevelet intéznek a hívek adakozási buzgalmának ébrentartása végett.

— **Nyilvános nyugta és köszönet.** A Sárospatakon tanuló ungmegei ifjuság nyári táncmulatságot rendezett 1895. év július 14 én a »Traski fürdő helységében az ungmegei papi özvegy-árva-gyámintézet javára, a melynek tiszta jövedelme 44 frt. Felülfizettek: Szabó Endre ungmegei esperes 5 frt, L. u. a. Szabó Endre lelkész Minajból 4 frt, Felföldy Ödön Mátyócról 3 frt, Bernáth Dezső Tarnócról 2 frt, Novák Lajos lelkész 1 frt, Kiss Zsigmond Ungvárról 1 frt, Szoták Mihályné Ungvárról 1 frt, Csontos Sándor Cseppelyből 50 kr, Balogh János Palágyról 50 kr, Szenczy Mihály 50 kr, Háberné 50 kr, a kiknek a nemes célra szánt adományaikért a rendezőség nevében forró köszönetet mond. Iske 1895. július 20-án Tóth József, ifjusági elnök

— **Nyilvános számadás.** A sárospataki ev. ref. egyházi énekkarnak július hó 28-án saját zászlója javára tartott táncvigalma alkalmából a belépti díjakból bevétel volt 176 korona, kiadás 113 korona 46 fillér, maradvány 62 korona 54 fillér. Felülfizettek: Buza János 4 korona, Bálint Dezső, Dr. Bartha Béla, Katona György, Szily Tóth Etelka, Jendrek Andrásné, Szabó Gyula, özv. Szakácsi Jánosné, Szakácsi Ede, Molnár János, özv. Lipcsey Józsefné, Galgóczy Barna és Hodossy Béla 2-2 korona, Csécsi N. Pál Balázs Gyula, Tarczal János, Szöke Györgyné, Hódy József, Papp Pálné, özv. Kiss Istvánné, Prohászka Antal, Spiner János, Héderváry István, Kis Lajos, Ardei Lajos és Pongrácz Gy. 1-1 korona, Hankisz Károlyné 60 fillér, Spiner Gyula 40 fillér, Hartmann András 20 fillér. Összesen 42 korona 20 fillér, melylyel együtt a tiszta bevétel 104 korona, 74 fillér. A nemes szívű felülfizetők s mindazok, kik a mulatságon megjelenni szívesek voltak, fogadják e helyen is az ev. ref. egyházi énekkar hálás köszönetét. Varga István pénztárnok, Kántor Ferenc, Kézy György ellenőrök.

— **A pelsőci ev. ref. egyházat** vihar és régiség által megromlott, tornyának, templomának megújításában önkéntes kegyadományokkal segélyezték a következők: Szentpéteri Sámuel ref. lelkész és neje Kálniczky Zsuzsanna 100 frt, Sebő István gondnok és családja 60 frt, Fridrik Vilmos v. főjegyző neje és gyermekei 20 frt, Szarvas János v. főbíró 25 frt, Szabó András és neje 10 frt, Matós András 2 frt, Tóth István 10 frt, Szabó István 2 frt, Ször István gyűjtő 5 frt, Pápesik István 2 frt, Lőrincz András 4 frt, Czákó János gyűjtő 10 frt, Bartus Mihály 5 frt, Csizi Béla titánító 10 frt, Gencsi János gyűjtő neje és gyermeke 20 frt, Urban János 5 frt, Szűcs János 5 frt, Ambrus István 10 frt, mindnyájan az egyháztanács tagjai. Továbbá gróf Andrássy Dénes ó nagyméltósága 2000 frt, a gömöri fa-ipargyár részvényes társulat 100 frt, Pelsőc város mint communitás 100 frt pelsőci ref. egyházi éneklő-kar, úgy is mint gazdakör, 100 frt; eddig összesen 2605 frt.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

V. P. A »Pelsőci« és »Nyárban« című költemények egy feltörekvő kezdő ifjú kísérletei. Mint ilyenek, mutatnak bizonyos forma-érteket, az elsőn a lelkesedés heve is előmlik, de inkább a Vörösmarty és Kisfaludy Károly hatása mutatkozik rajta, mint a nyomukba lépő nagy lyrikusoké. Az utóbbinak a vallásos hangja tetszik nekünk, de itt meg a forma kevésbé kielégítő. Ennyi mutatvány kevés nekünk ahhoz, hogy valakinek jövőt jósoljunk; nem is a mi feladatunk a prófétálás. A költészettel való foglalkozásnak meg van a maga nemesítő hatása, tehát csak mulasson az illatos berkekben s tanuljon sokat, mert a költőket is roppantul ékesíti ám a nagy tanultság, sőt a nélkül alig is képzelhetők. A többi aztán Isten dolga. — Cs. P. Köszönöm a választ, jól esett a benne nyilatkozó bizodalom. — F. L. Régen a nyomdában van, de nem tudunk sort keríteni reá. — Z. J. Kívánsága szerint cselekedtem. A legújabbat már nyomdába adtam. — Sz. A. Most nem lehet már, még ilyen higgadt és engesztelő modorban sem. Esetleg én magam elmondok majd egyet-mást, de erre még nem vagyok eléggé készen. — K. J. A beszédet kitől várjuk? Hát az a régi nincs-e még átalakítva? — F. L. Kaptam. A »Pr. Szemle« után van-e még külön értéke a küldeménynek? Ha igen: köszönettel besorozom. — L. E. Az első feléért az utóbbi is festéket kap. Csak hadd forogjon az a toll és fényesedjék a munkában, mint az eke-vas. — B. B. Talán a következők számban, vagy azután. Hadd tisztuljon a köd! — R. K. Az értesítők ismertetésekor, felhasználjuk. Így, a maga egészében, nem közölhetjük. — H. N. L. Szívesen várjuk!

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: »A magyarhoni ágostai hitv. evang. és ev. ref. egyház püspökeinek javaslata« — »Népiskolaügyünk és a népiskolai tanítóképzés ev. ref. felekezeti szempontból.« Réz László. — »A polgári házasság törvényei párhuzamban az eddigi házassági joggal.« Mitrovics Gyula — »A beregi ev. ref. egyházmegye nyári közgyűlése« Vigodry Mihály. — »Az alsó-zempléni ev. ref. egyházmegye közgyűlése.« Komjáthy Gábor. — »Vegyes közlemények.« Szerkesztői üzenetek. — »Hirdetés.«

A magyarhoni ágostai hitv. evang. és ev. ref. egyház püspökeinek javaslata

— az egyetemes bizottságokhoz, illetve a konventekhez az egyházi törvények életbe léptetése után történő egyházi és lelkesítő eljárásra nézve. —

(Vége)

II. A gyermekek vallásáról.

11. §. Az 1894. évi XXXII. törv.-cikk megfelelő szakaszai eltérően az eddig érvényben levő törvényektől, a gyermekek vallására vonatkozólag eképen intézkednek:

Bevett vagy törvényesen elismert különböző vallásfelekezethez tartozó házassulók, házasságuk megkötése előtt egyszersmindenkorra megegyezhetnek arra nézve, hogy gyermekeik valamennyien az atya vagy az anya vallását kövessék, illetőleg abban neveltessenek.

A megegyezés csak akkor érvényes, ha az királyi közjegyző, királyi járásbíró, polgármester vagy főszolgabíró előtt a megállapított alakszerűségek mellett jött létre.

Megegyezés hiánya esetén a gyermekek szülei vallását nemök szerint követik, illetve abban neveltetnek, a mennyiben ez a vallás a bevettek vagy törvényesen elismertek közé tartozik.

Az ilyen módon létrejött megegyezés később csakis az esetben változtatható meg, ha a különböző vallású felek közül valamelyik fél a másik házastárs vallására tér át, úgy, hogy a házasság ily módon egyvallásúak házasságává válik.

Ezen törvényben foglaltakkal ellenkező bármely szerződés, térítvény vagy rendelkezés érvénytelen és semmi esetben sem bír joghatállyal.

A jelen törvény életbeléptetése (1895 október 1) előtt kötött házasságokból született vagy születendő gyermekek vallásos nevelésére nézve, azon törvény határozata marad érvényben, a mely az ily házasságok kötése idejében hatályban volt.

Az 1868. LIII. t.-c. 13., 14., 15. és 18. szakaszainak rendelkezései a törvényesen elismert vallást követőkre is kiterjesztve, hatályukban fentartatnak.

Minthogy az új törvényeknek éppen ezen 1. szakasza olyan, a mely a benne alkalmazott egyenlőségi és a lehető méltányossági elvek mellett is, könnyen vissza-

élésekre szolgáltatathatna alkalmat és így protestáns egyházi életünk esetleges gyengítésére és hívei számdának fogyatására is vezethetne, azért figyelmes körültekintő és fáradhatatlan lelkigondozási tevékenységünk kifejtése által oda kell hatnunk mindnyájunknak, hogy az új házassafeleknél, mint leendő szüléknél, folyvást ébren és erőben tartsuk az egyházunk iránti szeretet és tántoríthatatlan hűség érzetét s ez irányban szükséges köteleességtudatát s különösen vegyes vallású házasságkötésnél arra kell törekednünk, hogy az illető házasságból származó gyermekek vallására vonatkozólag a szülék, ha többet nem, de mindenestre megtartsák az 1868. LIII. t.-cikk eddigi rendelkezéseit, a mely szerint az ilyen házasságból született gyermekek nemük szerint követik a szülék vallását s ne engedjük, hogy a vallás iránt való közönyösségből vagy akármiféle érdekből a felekezetiünkhöz tartozó házassafelek, mint leendő szülék, oly könnyelmű ígéretet vagy lekötőlevezéseket tegyenek születendő gyermekeik vallását illetőleg, a melyek méltán ellenkeznek a hitünkhöz való ragaszkodás köteleességével s annak lelki áldásai iránt tartozó háládatossággal. Arra, hogy a lelkész biztos tudomást szerezzen arra nézve, hogy a szülék miként egyeztek meg gyermekük vallására nézve, a legtermészetesebb alkalom az egyházi összeadásra való jelentkezésnek ideje.

Azon esetben, ha a vegyes vallású házasságkötésnél a házassafelek, a fentebbi újabb állami törvény megengedése alapján, de az 1868. LIII. t.-cikk mellőzésével egyeznek meg a születendő gyermekek vallására nézve, e megegyezés a „Családkönyv“-be jegyzendő be. Hasonlóképpen ezen „Családkönyv“-ben igazítandó ki az is, ha a „Gyermekek vallásáról szóló törvény“ 3. §-ában említett s a miniszteri utasítás 1. és következő szakaszainak rendelkezései szerint megtörtént újabb megegyezés jött volna létre valamelyik házastársnak a másik házastárs vallására való áttérése folytán, tehát az ily módon most már egy vallásúvá vált család körében.

Az 1868. évi LIII. t.-cikknek az áttérési eljárásra vonatkozó 3—8. szakaszait az új törvények nem érintvén, sőt azoknak pontos megtartását a kiadott miniszteri utasítások 7. szakasza a polgári tisztviselőknek is különös figyelmébe ajánlván, azok továbbra is fentartatnak.

A törvénytelen gyermekek vallására nézve az új törvények sem intézkedvén másképpen, továbbra is érvény-

ben marad az, hogy az ilyen gyermekek *anyjuk vallását követik*, a mennyiben ez a vallás a bevettek vagy törvényesen elismertek közé tartozik s ha az anya más, bevett vagy törvényesen elismert vallásra tér át vagy ilyenbe lép, akkor a 7. életévet még be nem töltött törvénytelen gyermekei az áttért anyát új vallásába követik. A mennyiben pedig az 1868. LIII. t.-cikk 16. §-ának esete forogna fenn, annak rendelkezései maradnak érvényben.

Lelencekre s általában oly gyermekekre nézve, kiknek *szülője nem tudatik*, ugyancsak az új törvény 8. szakasza szerint, az 1868. évi LIII. t.-cikk 18. §-ának azon rendelete marad érvényben, a mely szerint az ilyen gyermekek annak vallását követik, a ki őket fel fogadta. Ha lelenházba adattak s az intézet valamely vallásfelekezeté, azon felekezet vallásában neveltetnek. Ha ezen esetek egyike sem fordul elő, az ilyen lelencek azon vallásban neveltetnek, mely a találás helyén többségben volt.

III. Az egyházi anyakönyvekről általában.

12. §. Az állami anyakönyvekről szóló 1894. évi XXXIII. t.-cikk intézkedése szerint a születések, házasságkötés és halálozási esetek *közokirat hitelességű* nyilvántartására ezentúl az állami, erre feljogosított polgári hivatalnokok által vezetett *állami anyakönyvek szolgálatán*, az egyház által eddig e célokra is vezetett anyakönyvek jövőre *tisztán egyházi jellegűek maradnak*, a mennyiben azok a hitfelekezetünk egyházközségi életében előforduló ilyenmő adatok nyilvántartandó jegyzékét fogják tartalmazni.

13. §. Eppen ezen oknál fogva az állami anyakönyvekről szóló t.-cikk életbeléptetése (1895. év október 1) után az egyházi anyakönyvekre való felügyelet, úgy azoknak vezetését és kezelését, valamint előfordulható esetekben való kiigazítását illetőleg, a rendelkezési jog *kizárólag az egyházi főhatóságot illeti*.

Az október 1-ig vezetett egyházi anyakönyvekre vonatkozólag, az előfordulható *kiigazítást* illetőleg, az illető miniszteriumnak eddigi határozata érvényben marad.

14. §. Ugyancsak az állami anyakönyvekről szóló 93. §-a értelmében a születési és halotti, illetőleg a házassági állami anyakönyvek vezetésének *megkezdése előtt* vezetett felekezeti anyakönyvek, valamint az azokból adott *kivonatok továbbra is közokiratok* maradván, a megnevezett törvény 94. §-ának rendelkezéséhez képest azon törvény életbelépte előtt vezetett felekezeti anyakönyvekből *közhitelességű kivonatok*at, az eddigi módokat mellett, kiszolgáltatni a *felekezeti anyakönyvvezetők továbbra is jogosultak és kötelesek*; a miért azon anyakönyvek körül az eddigi törvényes rend és gyakorlat ezutánra is érvényben marads különösen is felhivatnak a lelkészek az idézett törvény 94. §-ának azon büntetőjogi intézkedésére, hogy a mely felekezeti anyakönyvvezető ilyen kivonatok kiszolgáltatását megtagadja, kihágást követ el és egy hónapig terjedhető elzárással és 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

Mindezekkel összefüggésben, tekintve azt, hogy az állami anyakönyvvezetésekről szóló törvény folyó évi október hó 1-én életbe lép, az egyházi anyakönyvek ezen év szeptember 30-án, mint eddig állami közokiratok, *lezárandók* s az azokról való másolatok ezen év október havának első felében az illető törvényhatósághoz *beterjesztendők* s az ilyen szempontok szerint történő lezárása egyházi anyakönyveinknek, már csak a nevezetes forduló pont történeti feljegyzése céljából is, megörökítendő anyakönyveinkben.

15. §. Az egyházi, születési esketési és halotti anyakönyvek mellett az *áttértek, valamint a konfirmáltak anyakönyve is pontosan vezetendő*. Ott, a hol ezek már eddig is életbe léptetve voltak, az e részben előírt rendszabályok szerint; a hol pedig még alkalmazásba nem vétettek, azoknak vezetésére vonatkozólag, az illetékes egyházi hatóság fog intézkedéseket tenni és rendszabályokat megállapítani.

16. §. A törvény és jelen szabályrendelet által nem érintett eddigi anyakönyvi utasítások az ezentúl vezetendő *tisztán egyházi anyakönyveknél is teljesen érvényben maradnak*; megjegyeztetvén itt is, hogy úgy a szokásos díj a régibb anyakönyvi *kiadványokért*, mint a rendkívüli lelkészi szolgálatokért megállapított stóla a lelkészeket mindaddig megilleti, a míg ezen ügy a jelen utasítás 10. §-a értelmében rendeztetni nem fog.

IV. A születési anyakönyvek.

17. §. A keresztség sakramentumának kiszolgáltatására s így a keresztelezésre vonatkozólag megállapított és gyakorlatban levő *szertartási és kánoni törvények* jövőre is teljesen érvényben maradnak.

18. §. Az 1894. évi XXXIII. t.-cikk 35. §-a aképen rendelkezik, hogy minden gyermek születése legkésőbb a születéstől számított *egy hét* alatt, illetőleg a 39. §. értelmében a *halva szülöttek* vagy szülés közben meghaltak a *legközelebbi hétköznapon* az illetékes anyakönyvvezetőnél az arra törvényileg kötelezettek által bejelentendők és ezen újabb intézkedést megelőzőleg, már régibb *egyházi kánonaink* közül is többen az újszülöttek megkeresztelését *legkésőbb 8 napra* a születés után elrendelik; mindezekhez képest a szószékről történő kihirdetés útján is fel kell hívni a szüléket arra, hogy gyermekük születését idejében s mindenestre az állami anyakönyvvezetőnél történendő *értesítés előtt bejelentsek* a lelkészi hivatalnál keresztelezés és az egyházi anyakönyvbe való bevezetés végett.

Szükséges és maguknak a szüléknek és született gyermeknek érdekében álló ez az idejében történő bejelentés, már csak azért is, mert a született gyermek a keresztségben nyervén úgynevezett *kereszt- vagy utónevet*, az állami anyakönyvvezetőnél is csak ezen természetes rendtartás alkalmazása mellett lehetséges az állami pontos és a született gyermek családi s egyéni jogait is közelről érdeklő bevezetés.

Ily módon történvén a gyermek megkeresztelése, az egyházi és állami anyakönyvek lehető *meg egyezése céljából* kívánatos, hogy a keresztséget kiszolgáltató lelkész rövid igazolást állítson ki arról, hogy a gyermek a keresztségben mely *utónevet* kapott.

Minthogy pedig az idézett állami törvény 42. §-a kivételes esetekre aképen rendelkezik, hogy ha a gyermek *utóneve* a bejelentés idejében még nem volt megállapítva, az legkésőbb *két hó* alatt a szülék, illetőleg gyám által *pótlólag bejelentendő*; ily esetben az ily hosszú időig halasztott megkeresztelésnél, megint az anyakönyvek pontos megegyezése céljából megkívánható, hogy a keresztelezésnél jelenlevő keresztszülőknek hiteles tudomásuk legyen a már állami anyakönyvbe bejegyzett gyermeknek *utónevéről*.

19. §. A keresztelezési anyakönyv jövőre is az eddig egyházi törvényeink által *megállapított adatok pontos betöltése mellett* vezetendő. Az egészre vonatkozólag csupán azon változtatás történik, hogy a *halva szülötteknek* vagy szülés közben elholtaknak bejegyzése a halotti anyakönyvbe vezetendő be a szükséges megjegyzések megtétele mellett.

V. Halotti anyakönyvek.

20. §. Az 1894. évi XXXIII. t. cikk a halotti anyakönyvekről szóló fejezet 68, 70 és 73. §§-ában ezeket rendeli:

Minden haláleset legkésőbb a legközelebbi hétköznapon az illetékes anyakönyvvezetőnél bejelentendő.

A bejelentéskor a halottkém által kiállított halottvizsgálati bizonyítvány felmutatandó és erre a megtörtént anyakönyvi bejegyzés az anyakönyvvezető által rájegyzendő.

A haláleset anyakönyvi bejegyzése előtt a temetés csak a községi előjáróság kivételes engedélyével történhetik meg.

Az idézett törvény mindezen rendeleteiből önként következik, hogy senkit sem részesíthetünk mindaddig temetési szertartásban, míg a megholtak anyakönyvezése az állami anyakönyvvezető által meg nem történt s a szabályszerű anyakönyvezés előttünk a halottkémi jegyzőkönyvés az arra történt anyakönyvvezetői rávezetés felmutatás által nem igazoltatik.

Az így felmutatott halottkémi jegyzőkönyv a lelkészi okiratok között mindenkor megőrzendő. A halottnak az állami anyakönyvbe leendő bejegyzése előtt kivételesen csak a községi előjáróság engedélyének felmutatása mellett temethetünk. Ezen községi előjárósági engedély száma és kelte a halotti anyakönyv észrevételi rovatában megjegyzendő és a lelkészi okiratok között megőrzendő.

21. §. A temetés szertartására, valamint a halotti anyakönyvek vezetésére vonatkozó eddigi szabályok és az egyházi felsőség által tett intézkedések továbbra is alkalmazásban maradnak.

22. §. A megholtat vonatkozó adatok, a megholtat bejelentőnek közlése s a mennyiben ennek kiegészítésre volna szüksége, a felmutatandó halottkémi jegyzőkönyv szerint vezetendő be az egyházi halotti anyakönyvbe.

Ha talán akadnának a vallásnak olyan, nem remélt megvetői és egyházi életünknek olyan hitszegői, a kik a temetési szertartásban nem kívántak részesíttetni, azok halálozása a „Családkönyv“-ben jegyzendő meg.

23. §. Keresztyén felebaráti szeretetünk benső törvénye, de egyházi törvényeink is azt kívánván, hogy a halál nemére való tekintet nélkül, az egyszerű temetési szertartásban minden keresztyén részesíttessék épen erre való tekintetből, ha valamely, a mi felekezetünkhöz nem tartozó halottól saját lelkésze bármi okból megtagadná a tisztességes temetési szertartást, azt a protestáns lelkész teljesíteni hivatva van.

Ily esetben azonban az első sorban illetékes lelkész megtagadása két tanúval igazolandó s ezen körülmény a halotti anyakönyv „Észrevételi“ rovatában, a tanúk nevének megemlékezésével, bevezetendő.

Kun Bertalan,
mint az értekezlet elnöke.

ISKOLAI ÜGY.

Népiskolaügyünk és a népiskolai tanítóképzés ev. ref. felekezeti szempontból.

III.

Egy másik panasz és pedig szerintünk is jogos panasz az, hogy népiskolai tanítóink nem eléggé prot. szelleműek és hiányzik náluk az egyháziasság. Ez pedig sem népiskoláinknak, sem ref. egyházunknak, nincs előnyére, sőt határozottan hátrányára van és orvoslásra váró fogatkozás.

Én ennek természetes okát a tanítóképzési növények vallásos képzésében keresem. A tanítóképző intézetekbe fejletlen gyermekek kerülnek be; ott tétetik le az alap fejlődésükhöz, gondolkodás módjukhoz; és így onnan kerülnek ki hit- és vallásos meggyőződéssel is, sőt egyházunk szeretetének különböző mértékével.

Hogy a mi ev. ref. vallásos képzésünk milyen a felekezeti és állami tanítóképzédekben, azt a bekért adatok alapján összeállítva, az alábbi táblázatos kimutatások mutatják.

a) A mi a külső tanmenetet illeti, a rendelkezésünk alatt levő 20 képezde adatai szerint csak kettőben: a sárospataki államiban és a debreceni felekezetiben tartanak a vallásórát osztályonként, külön. A többiben csoportosítva vannak az osztályok, még pedig roppant különbözőképen. Ime, a különbözőséget az alábbi táblázat mutatja:

Sorszám	Az intézet neve	I-ső csoport	Heti órá szám	II-ik csoport	Heti órá szám	III-ik csoport	Heti órá szám	IV-ik csoport	Heti órá szám	Észrevétel
1	Igló	I—III. oszt.	2	IV. oszt.	1	—	—	—	—	A ref. és ág. ev. együtt.
2	Keresztur	I—III. oszt.	2	IV. oszt.	1	—	—	—	—	
3	Budapest	I—II. oszt.	1	III—IV. oszt.	1	—	—	—	—	
4	Kolosvár	I—III. oszt.	2	IV. oszt.	1	—	—	—	—	
5	Csáktornya	I—III. oszt.	1	IV. oszt.	1	—	—	—	—	
6	Baja	I—IV. oszt.	2	—	—	—	—	—	—	
7	Modor	—	—	—	—	—	—	—	—	Ritkán van 1—1 növ.
8	Déva	I—IV. oszt.	2	—	—	—	—	—	—	
9	Árad	I—IV. oszt.	2	—	—	—	—	—	—	De 1 órát is el. tart.
10	Csurgó	I—II. oszt.	2	III. oszt.	2	IV. o.	1	—	—	
11	Félegyháza	I—II. oszt.	2	III—IV. oszt.	2	—	—	—	—	
12	Zníováralja	I—IV. oszt.	1	—	—	—	—	—	—	
13	M.-Sziget	I—III. oszt.	2	IV. oszt.	1	—	—	—	—	
14	Léva	I—II. oszt.	2	III—IV. oszt.	2	IV. o.	1	—	—	A IV. o. 2 izben is.
15	Losoncz	I—II. oszt.	2	III—IV. oszt.	2	—	—	—	—	
16	Nagy-Enyed	I. oszt.	2	II—III. oszt.	2	IV. o.	2	—	—	
17	Nagy-Kőrös	—	—	—	—	—	—	—	—	Erre nincs adat.
18	Debreczen	I. oszt.	2	II. oszt.	2	III. o.	2	IV. o.	2	Osztályonként külön.
19	Sárospatak	I. oszt.	2	II. oszt.	2	III. o.	2	IV. o.	1	
20	Temesvár ¹	—	—	—	—	—	—	—	—	Adatot nem küld.

Mint látszik is, nincs egyöntetűség. Ez pedig a vallásos képzésnek nagy hátrányára van. Csak futó áttekintésből is kitűnik, hogy melyik képezdeben milyen gond fordítatik a vallásos képzésre.

Patak és Debreczen kétségen kívül felette áll a tekintetben is mindenik képezde. Már itt megjegyzem, hogy nem tartom czélszerűnek az osztályok csoportosítását, nem pedig két okból. 1. A növények gyakran intézetet változtatnak s így egyik-másik tananyag azokra

¹ Megjegyzem, hogy a temesvári áll. képezdet Zilahról Berzeviczy államtitkár tette át. Zilahon mondhatni, ref. irányú volt, Temesváron pedig kath. püspöki ellenőrzésben részesül. Nem tudom az adatok be nem küldésének okát. ...

nézve kiesik. 2, Mert a képezdei vallásos tananyagnak olyannak kell lenni, hogy az előbbi osztályé mindig szükséges előzményét képezze a következőnek. S a csoportosítás mellett egyik osztály az előzményt, másik már a következőt tanulja. Az eredmény így nem lehet kedvező. Vagy pedig a tananyagnál a szükséges okszerű összefüggés semmi figyelembe nem részesítették. Az osztályonként való tanítás egy kissé több fáradságba kerül ugyan, de több időbe nem, mert különben is ott csoportosítanak és azért, a hol és mert kevés az egyes osztályok ev. ref. növendékeinek száma.

Erre különben még alább rátérünk.

b) De a mily nagymérvű változatosságot tüntet fel a külső tanmenet, olyant, vagy még nagyobb a *belső*, illetőleg a *tananyag*. Ime, beszéljenek maguk az adatok.

Sorszám	Az intézet neve	A csoportok megnevezése	A csoportonként feldolgozásra szánt tananyag ki-mutatása	A használt tankönyvek címe	Észrevétel
1	Igló				Nincs külön ev. ref. vallásos képzés
2	Székely-Keresztur	I. csoport	a) Hittan b) Erkölcstan c) Egyház történet	a) Ker. hittan. Irta: Bodola Sámuel, átdolgozta: Garda József. b) Ker. erkölcstan, kézirat. c) A ker. egyh. története prot. ifjúság számára, készítette: Pálfi József.	Kátekhta: Karácson István helybeli ev. ref. lelkész.
		II. csoport	Szertartástan	Nagy Péter előadása után készített jegyzetek. Kézirat.	
3	Budapest	I. csoport	a) Bibliai történetek b) Egyház-történet	a) Bibliai bevezetés (Sárospataki Irodalmi Kör kiadványa.) b) Bocsor Lajos: „Egyetemes egyház-történelem.”	Kátekhta: Vásárhelyi József.
		II. csoport	a) Hit- és erkölcstan b) Magy. ref. egyh. történet c) Szertartástan.	a) H. Kiss Kálmán hasoncímű könyve. b) Farkas József hasoncímű könyve. c) Kézirat.	
4	Kolosvár	I. csoport	a) Ker. erkölcstan. b) Bibliai történetek. c) Egyház-történet.	a) Kézirat. b) i. m. sárospataki kiadás. c) Pálfi József i. m.	Kátekhta: Farkas Lajos ref. s. lelkész.
		II. csoport	Vallásitanítás módszere.	Kézirat.	
5	Csáktornya	I. csoport	A vallásitanítás általános módszere.	Kiss Áron: „A prot. vallás tanítás módszer-tana.”	Kátekhta: Paksy Győző gyakorló iskolai tanító.
		II. csoport	A vallás tanítás részletes módszere; különös tekintettel a bibliai és egyháztörténetekre és a katekizmus tanítására.		

Sorszám	Az intézet neve	A csoportok megnevezése	A csoportonként feldolgozásra szánt tananyag ki mutatása	A használt tankönyvek címe	Észrevétel
6	Baja	Egy csoport	a) A ker. vallásitanból: az Istenről, az emberről, a Jézus személyéről. b) A vallásitanítás mód-szere.	a) Csiskó János: „Ker. vallásitan.” b) Kiss Áron: i. m.	Kátekhta: Széles Áron ref. lelkész.
7	Modor				Nincs növendék; nincs ki-mutatva a tananyag sem.
8	Déva	Egy csoport	a) Ker. hit-tan. b) Ker. erkölcstan. c) Ker. egyh. történet. d) A prot. egyházak alkotmánytana, liturgikája; és a vallásitanítás módszere.	a) b) H. Kiss Kálmán: „Keresztyén Vallástudomány.” c) Bocsor Lajos: i. m. d) Kézirat és jegyzetek.	Kátekhta: Szócs Sándor helybeli ref. lelkész.
9	Arad	Egy csoport	a) Ó- és Új-sz. könyvek ismertetése. b) Szinbolika. c) Egyház-történet. d) Vallás-történet. e) Hit- és erkölcstan.	a) b) H. Kiss Kálmán: „Bibliai könyvek története és szinbolika.” c) Gergely Károly és Kovács Lajos: „Ker. egyháztörténet.” d) Laki D. „Vallás-történet.” e) Kiss József: „Hit- és Erkölcstan.”	Kátekhta: Csécsi Imre helybeli ref. lelkész.
10	Csurgó	I. csoport	a) Egyház-történet. b) Bibliai történetek.	a) Bocsor L. i. m. b) Sárospataki kiadás i. m.	Kátekhta: Matolcsi István főgimn. vallásitanar.
		II. csoport	Hit- és Erkölcstan	Kiss József: i. m.	
		III. csoport	a) A vallásitanítás mód-szere. b) Egyházi szervezet.	Joó István: „Mód-szertan.” H. Kiss Kálmán: „Egyházi szervezet.”	
11	Félegyháza	I. csoport	a) Bibliai történetek. b) Bibliai könyvek története és szinbolika.	a) Papp Károly: „Bibliai történetek az ó- és ujszövet-ségből vezérkönyvül tanítók számára.” b) H. Kiss Kálmán i. m.	Kátekhta: Szőke Antal képezdei rajztanar.
		II. csoport	a) Egyház-történet. b) Vallásitanítás mód-szere.	a) Bocsor Lajos: i. m. b) Kiss Áron: i. m.	
12	Znióváralja	Egy csoport	a) Egyház-történet. b) Kis káté c) Bibliai történetek.	a) Kézirat. b) Luther. c) Sárospataki kiadvány i. m.	Kátekhta: Klimó Vilmos püfőci ág. ev. lelkész. NB. Az egyháztört. két évi kursusan, a Bib. tört. 4 évi kursusan szerepel.

Sorszám	Az intézet neve	A csoportok megnevezése	A csoportonként feldolgozásra szánt tananyag kimutatása	A használt tankönyvek címe	Észrevétel
13	Máramaros-Sziget	I. csoport	a) Bibliai történetek és bibliai ismeretetés. b) Ker. hit- és erk.-tan. c) A heid. káté és helv. konfessio ismertetése. d) Ker. egyh. tört.	a) Kovács Lajos: „Bibliai történetek. Debr.“ b) c) Kovács Lajos: „Ker. vallásan.“ d) Gergely Károly: „A ker. egyh. történelme“ és Mark Pál: „Egyet. egyh. történet.“	Katekheta: Takács Zoltán ev. ref. missioi lelkész.
		II. csoport	A magyar országi ev. ref. egyh. kultusza és szervezete.	H. Kiss Kálmán hasoncímű könyve	
14	Nagy-Kőrös				Adatott nem küldött.
15	Léva	I. csoport	Egyet. Magy. és Erd. honi ref. egyh. történet.	Mindhárom csoport a tananyagot kézirat után tanulja.	Katekheta: Tolnay Dénes helybeli ref. lelkész.
		II. csoport	Hit- és erkölces-tan		
		III. csoport	A vallásánítás módszere.		
16	Losonez	I. csoport	a) Bibliai történet. b) Egyház-történet.	Tankönyv címét nem közölték	Katekheta: Illyefalvi Konez Lajos helyb. ref. lelkész.
		II. csoport	Ker. hit- és erkölces-tan.		
17	Nagy-Enyed	I. csoport	Bibliai ösmeretetés: Ó- és Újszövetség.	Tankönyv címét nem közölték	Katekheta: végzett s vizsgázott papnövendék. NB. A vall. eszmék fejl. tört. két évi kúrsum.
		II. csoport	a) Vallásos eszmék fejlődésének története. b) Hit- és erkölces-tan. c) Egyh. tört.		
		III. csoport	Egyházszervezet, egyházszervezet. Szemináriumgyakorlatok.		
18	Debrecen	I. csoport	A bibliai könyvek ismertetése (Ó- és Újszöv.) tartalmilag is.	Szent biblia. Kovács Lajos: „Bibliai történetek.“	Katekheta: Kovács Lajos képezdei rendes vallásánár.
		II. csoport	a) Ker. hit- és erkölces-tan. b) A heid. káté, helv. konfess. ismertetése. c) Könyörgések és egyh. beszédek olv.	Heid. káté. Helv. Konfess. Énekeskönyv. jegyzetek.	

Sorszám	Az intézet neve	A csoport megnevezése	A csoportonként feldolgozásra szánt tananyag kimutatása	A használt tankönyvek címe	Észrevétel
18	Debrecen	III. csoport	Egyháztörténet. Könyörg. és egyh. besz. elmondásában gyakorlás.	Mark Pál i. m.	Katekheta: Kovács Lajos képezdei rendes vallásánár.
		IV. csoport	Magy. ref. egyh. szervezete, szertartásainak jelentősége, célja. Az I—IV. el. osztályok vallástani anyagának ismertetése; minta leckék olvasása, készítése	Kézirat.	
19	Sárospatak	I. csoport	Egyháztörténet.	Bocsor Lajos i. m.	Katekheta: Réz László s. lelkész. NB. Mind a 4 oszt. zsoltár és dics. szöveget is tanul.
		II. csoport	Ó- és Újszövetségi könyvek tárgyi és tartalmi ismertetése; szinbolika.	H. Kiss Kálmán i. m.	
		III. csoport	a) A vallásánítás módszere. b) Próba-tanítások készítése.	a) Kiss Áron i. m.	
		IV. csoport	Egyházszervezet és liturgia.	Zsinati törvény és kézirat.	
20	Temesvár				Adatokat nem küldött.

E kimutatásból egészen világos, hogy mily nagymérvű vallásos nevelés-oktatásunk körül — mondhatjuk — a tájékozatlanság. Se határozott cél, se határozott irány. Ahány intézet, csaknem annyi a tananyag, a mely a népiskolától — mondhatjuk — fel egész a theol. akadémiai tananyagig képviselve van a magyarországi tanító-képezdekben. De nemcsak maga ellen a tananyag ellen van kifogásom, hanem a Kiss Áron dr. féle módszertanon kívül a tankönyvek ellen is. E helyen a tankönyvek bírálatába — hely szűke miatt — nem megyek bele; egy más alkalommal, ha talán e tekintetben ellenézete volna valakinek, adom a népiskolai vallási tankönyvek bírálatával együtt. Sőt még a katekheták között is találunk egyet-kettőt olyant, a ki ellen kifogásunk lehet.

Itt megjegyzem, hogy a csoportoknál a tananyag évenként felváltva taníttatik. Egy csoportban rendszerint annyi-féle tananyag van, a hány osztály van a csoportban. De ebből a szempontból is — ítélje meg kiki — megengedhető-e a tananyag rovása nélkül a csoportosítás? Az énekeskönyv tanítására a debrecenin és patakin kívül egy képezdében sem gondoltak. Pedig a ki ismeri kálvinista népünket s a zsoltárok erejét népünk gondolkodásmódjára, az nem fogja helyeselni a képezdek ebbeli mulasztását.

(Folyt. köv.)

Réz László.

TÁRCA.

A polgári házasság törvényei, párhuzamban az eddigi házassági joggal.

Egyházi jogi tanulmány.

(Vége.)

S ezekben közölve az egyházi megáldásnak a külföldi nevezetesebb protestáns egyházaknál szokásos formáit, ezek után mindnyájunkat érdekelni fog, ha közlöm ugyancsak a külföldön szokásos *polgári házasság-kötés módját*, azon ismertetés után, a melyet arról *Sztehló Kornél*, igen derék tanulmányában legközelebb közzé tett.

A fő- és székvárosban (Berlin) — írja a szerző — igen szablonyszerűleg és közönséges polgári szerződés-kötés módjára kezelik a házasságkötést. Az anyakönyvvezetőknek Poroszországban megtiltatott, hogy alkalmi beszédet tartsanak és midőn ennek oka iránt a casseli főkörmányzót megkérdeztem, azt hozta fel, hogy a kormány az által, hogy a polgári házasságkötést a legegyszerűbb szerződési formába szorítja, azt akarja elérni, hogy a nép ne gondolja, hogy már most az egyházi esketés feleslegessé vált. Azt a tudatot akarja a népben megérlelni, hogy a polgári házasságkötés az állami közeg előtt volta-képen csak az állami rend érdekében megkívánt oly cselekvény, mely által a házasság jogilag létre jön ugyan, de ennek vallásos és etikai jellege nem lévén, a felek, a kik azt keresik a házasságkötésben, már ezen polgári aktus egyszerű jogügyleti természete által is, a lelkes előtti utólagos házasságkötésre utaltassanak.

A házasságkötésnél az anyakönyvvezető, a városokban rendszerint fekete frakkban jelenik meg. A falvakon legjobb kabátját veszi fel. Egyenruhája vagy hivatalos jelvénye Poroszországban az anyakönyvvezetőknek nincs. A házasságkötésnél Berlinben, rendesen csak két tanú van jelen, de néha elmennek a szülők is. A megjelentek és az anyakönyvvezető az asztal körül foglalnak helyet, a jegyesek az anyakönyvvezetővel szemközt. Az anyakönyvvezető ezután kérdi a megjelent tanúk nevét, polgári állását és lakását — a többi adat már a jegyzőkönyvbe be van írva — és kitölti ezen adatokat. Azután feláll és a jelenlevők is felállanak. Figyelmezteti őket, hogy házasságkötés végett jelentek meg; a miért is a törvényben előírt formákat meg fogják tartani. Azután kérdi külön a vőlegényt és külön a menyasszonyt, hogy akar-e X. Y.-nal házasságot kötni. Az „igen” kijelentése után, valamivel emeltebb hangon kijelenti:

„Miután önök, a hozzájuk intézett kérdésre, mindketten igennel feleltek, a törvény értelmében ezennel önöket törvényszerűen egybeadott házaspárként jelentem ki.”

Ezután a felek, a tanúk és az anyakönyvvezető a jegyzőkönyvet aláírják.

A casseli anyakönyvvezető, már ünnepélyesebben csinálta a dolgot. Hanem beszédet az sem tartott, de mégis figyelmeztette a feleket, a házasságkötés jelentőségére és azon lépés komolyságára. Még szebben dikciózta a szászok. Ezeknél úgy Lipcsében mint Drezdában újdonszerű frakkban és kifogástalan fehér nyakkendőben jelent meg. A bevezető beszédében különösen a drezdai, nem csak a lépés fontosságára és azokra a kötelességekre, a melyeket ez által elvállalnak, figyelmeztette, hanem szívők vonzalmára, a házassági hűségre és a hitvesi szeretetre is appellált. A beszédek igen szépek és az egész cselekvény igen méltóságteljes volt. Drez-

dában még azt a különös berendezést találtam, hogy míg másutt a házasságkötést többé vagy kevésbé díszes asztal mellett végzik, itt az anyakönyvvezető magasabb emelvényen, külön polcszerű kathedra előtt ült, illetőleg állt a házasságkötési szertartás alatt. Ezen polcon feküdt az anyakönyv is és a szóbeli kijelentések megtétele és a jegyzőkönyv felolvasása után, a megjelentek szintén az emelvényre léptek és ott írták alá a bejegyzést.¹

Már ma a polgári házasság megkötésének *magyar állami formája* is ismeretes előttünk. És etikai érzésünk és kíváncsiaink is méltán megnyugvással fogadhatja azt.

Erdély Sándor igazságügyi miniszter ugyanis megállapítván a törvény végrehajtására vonatkozó utasításokat, ezekben erre vonatkozólag eképen intézkedik:

A házasságkötés idejének megállapításánál a polgári tisztviselőnek kötelessége különös gondot fordítani arra, hogy a házasuló feleknek módjukban legyen, még házasságuk megkötésének napján, a házasságkötésre vonatkozó vallási kötelezettségüknek eleget tenni.

A házasságkötésre rendelt helyiség a polgári tisztviselő hivatalos helyisége. Ha ez nem alkalmas, a községi előjáróság által rendelkezésre bocsátandó hivatalos helyiségben történik.

Különös gondot kell fordítani a helyiségnek rendben és tisztán tartására; valamint arra, hogy benne, a házasság megkötésének ideje alatt, semminemű más hivatalos vagy nem hivatalos cselekvény végre ne hajtassék és hogy a szomszédos helyiségben se történjék semmi, a mi a házasság megkötésének ünnepélyességét legkevésbé is zavarná.

Ha a helyiség nagy közönség befogadására nem alkalmas, a meghívottaknak és a házasulók közeli rokonainak elsőbbség biztosítandó.

Házasságkötéseknél a polgári tisztviselő ügyel a csend és rend fentartására és az illetlen magaviseletűeket eltávolítja.

Fontos okokból a polgári tisztviselőnek a házasulók kérelmére, a házasságkötésnél a nyilvánosság kizárásával és a hivatalos helyiségen kívül is szabad közreműködnie.

Nyilvánosság kizárása esetében a házasulók és a házasságkötési tanúkon kívül csak azok lehetnek jelen, a kiknek jelenlétét a házasulók megengedik.

Házasságkötésnél, hivatalos helyiségen kívül, csak akkor működhet közre a polgári tisztviselő, ha a házasulók betegség vagy más fontos ok miatt akadályozva vannak a hivatalos helyiségben való megjelenésben.

A házasság megkötéséhez mulhatlanul szükséges, hogy a házasulók személyesen és együttesen jelenjenek meg a tisztviselő eljáró polgári tisztviselő előtt; s hogy a házasulók két tanú együttes jelenlétében személyesen kijelentsék, hogy egymással házasságot kötnek.

Ehez képest a polgári tisztviselő, a két tanú jelenlétében, a személyesen és együttesen jelenlevő házasulók mindegyikéhez, még pedig előbb a vőlegényhez, azután a menyasszonyhoz magyar nyelven külön-külön ezt a kérdést intézi:

„Kijelenti-e ön — itt megnevezendő az egyik házasuló — hogy az itt jelenlevő N. N.-nel — itt megnevezendő a másik házasuló — házasságot köt?”

Ha a hozzá intézett ezen kérdésre, mindegyik házasuló, személyesen és két tanú jelenlétében igenlő választ adott és kijelentését sem feltételekhez, sem időhöz nem kötötte, a polgári tisztviselő, szintén magyar nyelven a következő kijelentést teszi:

¹ L. Mindezeket *Sztehló Kornél*: »Tanulmányok az anyakönyvi ügy terén.« Budapest, 1895. 17–19. lap.

„Én tehát önöket ezen egybehangzó kijelentésük alapján, a törvény értelmében, házastársaknak nyilvánítom.“

A polgári tisztviselő e házasságkötésnél nemzeti színű válszalaggal és megfelelő tisztességes öltözetben, lehetőleg attilában megjelenni s egyszersmind ügyelni tartozik, hogy a házasságkötés kellő ünnepélyességgel és jelentőségéhez méltó komolysággal történjék.

Nem szabad azonban oly magatartást tanusítania, mely a házasságkötést az egyházi szertartás utánzatának tüntetné fel s a házassulókat az egyházi összeadásnak igénybevételétől visszatartathatná.

A polgári tisztviselő a házasság megkötése után, a házassulókat figyelmezteti, hogy a házasságnak előtte történt megkötésével, vallási kötelességeiknek még eleget nem tettek.¹

Mitrovics Gyula.

KÖZÉLETÜNK.

A beregi ev. ref. egyházmegye nyári közgyűlése.

Egyházmegyénk Beregszászon, aug. 12., 13. napjain tartotta meg nyári közgyűlését Sütő Kálmán esperes és Uray Imre e. megyei gondnok elnöklete alatt. A lelkészek közül az aggkor által visszatartottakon kívül alig hiányzott egy-kettő; annál kevesebb számmal voltak az egyházak küldöttei.

A gyűlésnek az esperes által imával történt megnyitása után a tárgysorozat olvastatott fel s a benne foglaltak a tárgyalás alapjául elfogadtattak. A tárgysorozatban első helyen állott a szigorú pontosságról tanuskodó esperesi jelentés, mely az időközi elnöki intézkedések elsorolása mellett, részvétellel emlékezik meg Vekerdy Nagy Pál daróci lelkész és Badalay János n.-bereg-i tanító haláláról. Elismeréssel vette a közgyűlés tudomásul.

A tárgysorozat szerint előkerült általánosabb érdekű ügyek következők:

Peterdy József megyei árvaszéki ülnök a presbiteriumok általános szótöbbségével egyházmegyei világi jegyzővé választott. A gulácsi, tákosi és daróci lelkészválasztásra vonatkozó jegyzőkönyvek felolvastattak; a rendben történt választások megerősítettek. Gulácsra Vajdaszándor tákosi lelkész, Tákosra Koncz János mátyusi káplán-tanító, Darócra Szabó András bilkei missionárius választottak meg. Egy bizottság a tavaszi gyűlés megbízásából beterveztette javaslatát az e. megye gyámintézet alapszabályainak módosítására vonatkozólag az orsz. prot. özv. árva gyámintézet felállítása esetére. E javaslat irányelvei: a belépés az orsz. gyámintézet alapszabálya értelmében önkéntes legyen; a belépő belépési díj ezimen jövedelme 10%-át öt év alatt, tagsági díj ezimen 1%-ot 20 évig; a gyámintézet jelenlegi tagjainak az intézetben töltött éveit a tagsági díj fizetésére nézve beszámíttatnak; az atyátlan árvák az özvegy gyámdíjának felét nyerjék, a teljesen árvák $\frac{3}{4}$ -ét; az árvák 24 éves korukig segélyezendők, kivételt képeznek azon fiúk, kik ezen kor elérése előtt hozzájutnak a megélhetés feltételeihez, a lányok, ha férjhez mentek; a hülyék, vakok, nyomorékok életük végéig gyámdíjban részesülnek. A „tőháti lelkészi kör“ ezen irányelvekhez még azt óhajta toldani, hogy az e. megyei gyámintézeti tagok temetésére 100 frt adassék a gyám-pénztárból. Ezen irányelvek figyelembe vételével a javaslattevő bizottság felkérte az alapszabályok szövegezésére.

Javaslatot terjeszt az e. megyei közgyűlés az e. kerület útján a konvenchez az egyetemes özvegy árva gyámintézet alapszabályainak módosítása végett. És pedig ilyen

tartalommal és indokolással: 1. Az árvákon kívül az özvegy édes anyja évi segélye is folyósítandó még akkor is, ha a férj öt beszámítható évig nem szolgált. Azonban az öt évre eső díj a belépési díjjal együtt teljesen befizetessék a gyámpénztárba és pedig a hátralék vagy a segélyre jogosított által egyszerre fizetessék be, vagy a segélyből tartassék vissza. E módosítás aligha megzavarná a számitást, mert az alapul vett belépési és évidíj egészen befolyónék. Az ily özvegyek segélyezéséért gyűlésünk számos tagja szívesen elnézné a többi segélyezettnek évdíjának némi leszállítását is, ha másként az alap meg nem bírná. 2. A tarthatatlan helyzet miatt állásától megválni kényszerült (nem fegyelmi uton) lelkész, a mi azonban mindig az illető e. megyei hatóság által bírálandó el és állapítandó meg, a már végleg szövegezett és kötelező erejűvé vált elvek és kötelezettségek fentartása s illetőleg teljesítése mellett, a maga személyére is egy osztalékban részesüljön. Ez nemcsak emberies szempontból kívánatos, hanem a helyes adminisztráció, gyakran és főleg a vallás erkölcsi élet biztosítása szempontjából is, mert fordulnak elő esetek, midőn a lelképásztor bíróság el nem mozdítható, de vagy elmebetegség, vagy testi elgyengülés nem ritkán a közte és gyülekezete között kifejtett viszály miatt ott maradása csak káros hatással van az egyháznak úgy anyagi, mint lelki épülésére. Más helyre áthelyezni pedig nem lehet, sőt nem is szabad; már pedig éveken keresztül segéd vagy helyettes lelkészt alkalmazni nem hasznos az egyházi élet fejlesztésére és biztosítására. 3. A belépési illeték és évi járulékok méltányos megállapíthatása végett a lelkészi javadalmak reális alapon, egyszerű és könnyen áttekinthető alakban újból — nem rohamosan hajtva — lelkiismeretesen irassanak össze.

Az egyházi törvények 241. §-a által kívánt vagyonszámlát egy bizottság által előkészített rovatok iverkinyomatni rendeltettek. A presbiteriumok utasítottak, hogy a vagyonszámlát két példányban készítvén el, annak egyik példányát az esperesi hivatalhoz küldjék s a változásokat esetről-esetre bejelenték. Ugyanez a bizottság a lelkészi és tanítói udvarokon és földeken tett bernházások kimutatására is készített rovatot ívet. Ezen íven ki lesz tüntetve külön: mennyit költött az illető lelkész vagy tanító a föld jövedelméből tételére és az udvar befásítására, díszítésére? E kimutatás képezi majd alapját az utód által esetleg teljesítendő visszatérítésnek. A visszatérítésnek szabályrendelet alakjában való kidolgozására a lelkészi körök hivatnak fel.

A tanügyi bizottság jelentése szerint egyházmegyénkben a múlt 1894—95. isk. évben a mindennapi tankötelesek száma volt: 5927; ebből iskolába járt 93·5%; ismétlő iskola kötelesek száma 1989, iskolába járt 86·5%. — A tanítás eredménye kitünő volt 16, jeles 12, jó 21, kielégítő 20 iskolában. A kitünő és jeles eredményt felmutató tanítók nevei jegyzőkönyvileg köröztetni rendeltettek. A bizottság indítványára a közgyűlés felkéri a kir. tanfelügyelőséget, hogy a lelkésztanítóságok és kisebb jövedelmű egyházakban a tanügyi hiányok beszüntetésére állami iskolák felállításával legyen segítségünkre.

Az államsegélyért és domesztikai segélyért intézett kérvények elbíráltattak. Domesztikai segélyért folyamodók ajánlása! Oh be sokat lehetne erről mondani! Hiszen, ha megadni is tudnók azt az összeget, a mennyire az e. megye ajánlja az egyházat vagy lelkészt! Hát még annyit, a mennyit kérnek!...

Interpelláció is került a gyűlés elé. A „tiszaháti lelkészi kör“ ugyanis kérde: Nem látja-e a közgyűlés abnormisnak azt, hogy a fonsi lelkész Munkácsra lakik és egyháza adminisztrációjába nem foly be? s kíván-e ezen állapotot segíteni? Az eset ez: a fonsi lelkész a múlt évben engedélyt kért az e. m. gyűléstől — aggkorával együtt járó gyengeségét hozva fel okul — hogy félfizetésével nyugalmra vonulhasson. A gyűlés az egyházi törvényekre hivatkozva, mely nem ismer feltételes lemondást, a kérelmet nem adta meg. A kérelmező lelkész úr azért be ment lakni Munkácsra; segédje helyettes lelkésznek czímelte magát, sőt a f. évi tavaszi közgyűlés is úgy emlékezett meg róla, mint helyettesről. Ez hát az abnormis helyzet az 1894. évi

¹ L. A miniszteri utasítások 59.—68. szakaszait. Es az összes utasításokat egybefoglalva D. Imling Konrad: »A házassági jogról« Második füzet. Budapest, 1895. Ráth Mór 36—39. lap.

határozattal szemben. A közgyűlés, tekintettel arra, hogy a farnosi lelkész 49 éven keresztül pontosságra nézve mindig az első közt volt s ha testi ereje megengedné, nem vonulna vissza egyháza igazgatásától, méltányosnak tartja a helyzet fentartását, de a lelkései állomást nem tartja megüresedtettnék.

Több helyi érdekű ügy mellőzésével még csak annyit említek meg, hogy Abaházi Lajos, Sárkány Kálmán és Róthé Lajos bemutatták második lelkészképeségi bizonyítványukat. Füsti M. Benő és Tóth Kálmán tanképesítő oklevelüket. Horthy Gyula t.-szalkai nagybirtokos és Kiss Imre tarpai tanító, mint iskolalátogatók a tanügyi bizottságba beválasztattak. Két ügy a közigazgatási bírósághoz tetetett át.

Vigvári Mihály.

Az alsó-zempléni egyházmegye közgyűlése.

Az alsó-zempléni egyházmegye augusztus 20—21. napjain Sárospatakon tartotta meg őszi közgyűlését. Megelőzőleg tanügyi bizottsági ülés és közös lelkészi értekezlet volt, mely utóbbira szokatlanul nagy számban gyűjtötte össze a tagokat, egyik tárgyának: az egyházmegyei papi özvegy-árva gyámintézet jövője feletti intézkedésnek fontosságát.

Az értekezletet *Keresztúri József* h. esperes buzgó imával s az értekezlet tagjaihoz intézett szíves üdvözlő szavakkal megnyitván, mindenek előtt a hegyalja-harangodi és bodrogházi lelkészi-értekezletek jegyzőkönyvei olvastattak fel, mindenik hálás kegyelettel s teljes elismeréssel emlékeztetve meg *Kopré Ferenc*, elhalt esperesünk érdemeiről.

Az egyházmegyei gyámintézet sorsa felett indult meg ez után az órákig tartó érdekes, s mindenek fölött igen élénk vita, melyben nem csak az értekezletnek úgyszólván minden jelenlevő tagja részt vett, hanem a főiskolai tanári karnak ügyeink iránt érdeklődő derék tagjai is elősegítették bölcs tanácsaikkal a fontos, mert igen sokaknak érdekét érintő kérdés szerencsés megoldását.

Abban állapodott meg ugyanis a közös értekezlet, hogy a gyámintézet feloszlatatik, utasítván a pénztárnok, hogy az esetben, ha az országos hasonló gyámintézet az 1896. év elejével csakugyan életbe lép, január 3-ig küldje meg a tagok mindenkinek az általuk úgy alap-, mint évi díjban befizetett összegeket, azoknak kamataival együtt; a kamatok és alapítványok kamatai, egyházi s másféle adományozásokból keletkezett összeg azonban továbbra is, mint gyámintézeti alap, fentartandó oly célból, hogy abból mindaddig, míg az országos gyámintézet működését megkezdi, így a jelenlegi, mint ezután leendő papi özvegyek és árvák évi segélyezésben részesíthessenek. Ez alap jövője iránti határozatát akkorra tartja fenn, mikor az országos gyámintézet a segélyosztást megkezdén, ez fölöslegessé válik.

Ezen tervezetet egyházmegyei közgyűlés is elfogadta s határozattá emelte.

Ez után a tanügyi bizottság tartotta meg ülését *Czinke István* és *Szinyei Gerzson* elnöke alatt. A bizottságnak a tanügy előmozdítására vonatkozó több fontos s az egyházmegyei közgyűlés által is elfogadott s majdan jegyzőkönyvében részletesen feltüntetendő határozatai közül, a tér szűke miatt, elégnék tartom a következőket megemlíteni.

I. Tekintettel azon körülményre, hogy sok helyen, kivált falusi iskolában, a tanköteleseket, a mezői munkák beállta miatt, május haván túl lehetetlen összetartani s így igen sokszor megtörténik, hogy a június vége felé kimenő körlátogatók az iskolát üresen találván, arra nézve a minősítést vagy éppen nem, vagy téves infor-

máció alapján tehetik meg: tanügyi bizottság felkéri az egyházmegyei közgyűlést, tegye köteleességükké a körlátogatóknak, hogy az ilyen iskolákban a vizsgálatokat május havában tartsák meg; az illető egyházak lelkészeit pedig hívja fel, hogy az általuk célszerűnek ítélt vizsga idejéről a körlátogatókat előre értesítsék.

2. Tapasztaltatván, hogy az ismétlődő iskolai tanítási ügye egyházmegyénkben igen szánandó állapotban van s egyelőre nincs is kilátás arra, hogy az eredeti tervet szerint életbe léptethető legyen: ajánlja az egyházmegyei közgyűlésnek, kösse hathatósan a lelkészek szívére, hogy úgy a saját, mint egyetemes prot. egyházunk jól felfogott érdekét tartsa szem előtt; vegyék kezükbe az ismétlődő iskoláztatás ügyét oly módon, hogy kezét fogva a tanítókkal, legalább a téli időszakban gyűjtsék össze vasárnap délutánonként a felnőtteket, azoknak vallásos oktatása s az egyházi éneklésben való gyakorlása végett s ezt annyival inkább célszerűnek látja, a mennyiben a cura pastoralis gyakorlására is alig találhat ennél a lelkész alkalmasabb módot, melynek, különösen az egyházpolitikai törvények által teremtett új viszonyok között, megbecsülhetetlen, áldásos eredményei lehetnek.

A másfél napot igénybe vett egyházmegyei közgyűlés *Keresztúri József* h. esperes és az egész egyházmegye legnagyobb öröme, a hosszas betegségéből felgyógyult *Meczner Béla*, egyházmegyei gondnok elnöke alatt tartott meg, melyen egyházi elnök buzgó imája után, gondnokunk az elismerés és hála nemes érzelmeiről tanuskodó, valóban a lélek mélyéig ható szavakban emlékezett meg a f. évi május hó 2-án elhunyt *Kopré Ferenc* esperesről, a mely szavak, míg egyrészt a legtalálhatóbb vonásokban tüntetik fel az elhunytak halhatatlan érdemeit s a váratlan elhalálózása folytán egyházmegyénket ért veszteség fölötti őszinte fájdalomukat; másrészt tanúskodnak egyházmegyei gondnokunk nemes, szép lelkületéről s azon legbensőbb viszonyról, mely közte s elhunyt elnöktársa közt fenállott s melyhez igazán csak az apa és gyermek közötti viszony hasonlítható. A szép beszéd, a mely egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetni határozatott, így hangzik:

Nagytiszteltű egyházmegyei közgyűlés!

A legnagyobb fájdalommal s a legmélyebb bánattal van eltelve szívem a jelen pillanatban, midőn a nagyit. egyházmegyei közgyűlést megnyitom. A legmélyebb fájdalmat érzem, ha meggondolom, hogy az a férfiú, ki több, mint 15 évig volt egyházmegyénk esperese s ezen idő alatt a legnagyobb odaadással s a legnagyobb buzgalommal vezette egyházmegyénk kormányának gyeplőjét, nincs többé az élők sorában.

Egyike volt ő azon férfiaknak, kik széles, tudományos képzettségüket szerénységök által rejtik el. A ki az ő jellemét ismerni tanulta, a ki betekinthezett szíve mélyébe, az láthatta, hogy ez a szerény férfiú milyen szép tulajdonokat, milyen magas képzettséget rejtett el belsőjében; csak az ismerhette fel e kevés beszédű férfiúban annak szép lelkét, humanus gondolkodását s kimagasló tehetségét.

Hogy mint az alsó-zempléni egyházmegye esperese egyike volt a legmunkásabb, legfáradhatatlanabb tisztviselőknak, azt — azt hiszem — egyházmegyénk minden egyes tagja tudta s ezt az érdemet mindenki, talán legnagyobb ellensége is — ha ugyan volt — elismerni s őt ezért tisztelni és becsülni volt kénytelen. Én, ki több mint 8 éven át voltam elnöktársa, állíthatom, hogy több volt ő, mint egy munkás és szorgalmas vezére egyházmegyénknek; szívét, életerejét áldozta ő fel egyházmegyénknek s én jól tudom, hogy legtöbb örömét legtöbb boldogságát, az a munkálkodása képezte, melyet ő az alsó-zempléni egyházmegye boldogítására és jólétére érvényesíthetett.

De hogy minő tekintélye volt Kopré Ferencz esperesünknek s mennyire elismerték az ő tehetségének fölényét s mily mértékben becsülték őt fáradhatatlan munkálkodásáért, ezt, azt hiszem jobb példával nem bizonyíthatom, mintha szeretett főpásztorunknak, Főtiszt. Kun Bertalan püspökiünknek azon szavait idézem, a melyeket nekem egyházmegyei gondnokká lett megválasztásom alkalmával Kopré Ferencz esperesről mondott. „Egyike Kopré Ferencz esperes úr, mondá öméltsága, a legpontosabb, legmunkásabb espereseinknek s habár egyházkerületünk telve van kitünőségekkel, munkás és szorgalmas férfiakkal: Kopré Ferencz a munkás és szorgalmas vezérek között is a legmunkásabbak között tartozik.” Kell-e ennél n. t. egyházmegyei közgyűlés a legmagasabb, legilletékesebb helyről elismerőbb nyilatkozat? Azért, tekintetbe véve szeretett elhunyt egyházi elnökünk munkálkodását, melyet ő egyházmegyénk érdekében kifejtett, állíthatom, hogy halála egyházmegyénkre nézve egyike a legnagyobb csapásoknak, a legérzékenyebb veszteségeknek.

És hogy én minő köszönettel tartozom ezen buzgó férfiú emlékének, engedjék meg, hogy erről itt a n. t. egyházmegyei közgyűlés előtt röviden megemlékezhessen. Egyházmegyénk világi elnökével, a többség lekötölező bizalmából, mint e megye ügyeivel teljesen ismeretlen lévék elválasztva. Kihez fordulhattam volna ily esetben tanácsért, kinek támogatását kérhettem volna fel helyesebben, mint elnöktársamét? És ő segített, tanított és bevezetett nehéz teendőim gyakorlatába s tette ezt a legteljesebb szolgálatkészséggel, a legnagyobb odaadással és — a mi ezeknél is főbb — a legpéldásabb szerénységgel, elrejtve gyakorlatának fölényét s minden egyes tanítását, a melyet hivatalos teendőim teljes megismerésére fordított, oly színben igyekezett előtűntetni, mintha a tanítás nem is őtől származnék, sőt igen gyakran úgy intézte ebbeli dolgát, mintha voltaképen még ő tartoznék nekem köszönettel!... Ezért becsültem és szerettem őt, mint elnöktársamat s tekintve azt a kor-különbséget, a mely kettőnk között létezett, tiszteltem őt, mint édes atyámat!

Különösen az utolsó 3—4 év alatt fejlődött ki közöttünk azon szívélyes és belső viszony, a mely — állíthatom — elnöktársak között igen kevés egyházmegyében áll fenn. Többen tudják azt, hogy ezelőtt 2 évvel a tisztújítás alkalmával teljes elhatározott szándéka volt esperesi hivatalát letenni s aggodóra hivatkozva, fiatalabb erőknél akarta a tért átalengedni. Csak is a legnagyobb kérelmemre s rábeszélésemre állott el szándékától és tartotta meg továbbra is hivatalát, igérve nekem, hogy igyekezni fog még pár évig kötelezettségének hiven és lelkiismeretesen eleget tenni. Hogy ezen ígérte az utolsó két évben miként tartotta meg, azt a n. t. egyházmegyei lelkészi karának minden egyes tagja bizonyíthatja. Hálát adok azért a mennyei gondviselésnek, hogy ezen rábeszélésem sikerült; legalább azon állást elfoglalva hunyt el ő, a melyet mindenek felett szeretett s mint az alsó-zempléni egyházmegye esperese halt el, mely állásának egész munkaerejét, lehet mondani, egészségét is odaáldozta.

És még egyet említek fel éltének utolsó napjaiból, a mit én az én emlékezetemből kitörölni sohasem leszek képes. A márcziusi hónapban S.-A.-Ujhelyben feküdtem betegen. Innen írva neki, felkértem, hogy — miután tavaszi egyházmegyei gyűlésünkre én betegségem miatt nem mehetek — tartsa meg helyettem a számvevőszéki gyűlést s igyekezzék az egyházmegyei közgyűlésen helyettem is mindent elvégezni. Válaszolva levelemre szószerint ezeket írta: „A legnagyobb szolgálat készséggel mindent elfogok követni, hogy a tavaszi egyházmegyei közgyűlésen Nagyságod teendőit is elvégezzem; legyen azért egészen nyugodt s ne izgassa fel e miatt magát betegségében s én összetett kezekkel, imaszerűleg kérem a mennyei gondviselést, hogy adja vissza Nagyságod egészségét családjának s szeretett egyházmegyénknek!” Fájdalom ő már a tavaszi egyházmegyei gyűlésre betegsége miatt meg nem jelenthetett s nekem kellett vezetnem az elnöki tisztet úgy, a miként arra betegségemben képesítve valék. De hogy az ő szívből jövő őszinte szavaira mit éreztem? azt én itt elmondani valóban nem vagyok képes.

És n. t. egyházmegyei közgyűlés, milyen szomorú véletlenség, minő keserű grúnyja az a sorsnak, hogy én, a ki oly őszinte rokonszenvvel viseltetem agg elnöktársam iránt, attól is megvalék fosztva, hogy sirjánál jelen lehessenek; temetésén szeretetemnek és tiszteletemnek adóját leróvhassam! Csak napok múlva jutott el hozzám halálának híre Bécsbe, hol betegen feküdtem, de e fájdalmas hírre szívből jövő könnyeket hullattam akkor s feledni az ő képét — úgy érzem — soha sem fogom. Áldott és örökké tartó legyen egyházmegyénkben a kidőlt munkás vezér emlékezete!

N. t. egyh. m. közgyűlés! Mint fentebb említém, szeretett esperesünknek elhunytát Bécsben tudtam meg, hol betegen feküdtem. Első gondolatom az volt, hogy a júniusi hónap végén egy rendkívüli egyh. m. közgyűlést hívok össze az esperesi szavazat elrendelése végett. Fájdalom, betegségem ebben is megakadályozott, mert csak a júliusi hónapban jöhett haza. Így leghelyesebbnek gondoltam, hogy augusztus hónapban rendes közgyűlést hívok össze, a mely egyebek között az esperesi hivatalnak választási határideje felől is intézkedjék. Ha netalán késedelmem némelyeknek visszatetszését idézte elő, ha netalán hivatalos teendőmet nem voltam képes úgy vezetni, mint egészséges koromban, kérem a n. t. egyházmegyei közgyűlés minden egyes tagját: legyen elnéző irányomban, vegye tekintetbe tartós gyöngélkedésemet! Én teljes szívből ígérém, hogyha Isten egészségemet teljesen visszaadja, igyekezni fogok azokat az esetleges mulasztásokat, a melyeket betegségem miatt okoztam, a legjobb tehetségem szerint helyrehozni s minden érdemet és munkaképességemet, úgy, miként azt egészséges állapotomban tettem, szeretett egyházmegyém jólétére s felvirágzására fordítani. Most szívesen üdvözlöm a n. t. egyházmegyei közgyűlés jelenlevő tagjait s a gyűlést ezennel megnyitottnak jelentem ki.

* * *

Ezen kívül a lelkészi-értekezlet ajánlatára, a tavaszi közgyűlés alkalmával gyászünnepelet is tart egyházmegyénk b. c. esperesének emlékére, melyen emlékbeszédet, a közgyűlés megbízásából, alólírott fog tartani.

A Kónya Endre tanácsbíróvá történt megválasztásával megüresedett egyházi főjegyzői s a Dr. Bartha Béla világi főjegyzővé választásával megüresedett világi aljegyzői hivatalok betöltésére vonatkozó szavazatok felbontatván, egyházi főjegyzővé alólírott választatott meg; a világi aljegyzői állásra azonban általános többséget senki sem kapván, a két legtöbb szavazatot nyert *Dr. Finkey Ferenc*, sárospataki jogtanár és *Dr. Kovács Gábor*, szerencsi ügyvéd között az új szavazás elrendeltetett.

Ugyancsak elrendeltetett a szavazás az esperesi, a dr. Bartha Béla lemondása folytán megüresedett világi főjegyzői, a Czinke István egyházkerületi al- és Komjáthy Gábor egyházmegyei főjegyzővé történt megválasztása folytán megüresedett két egyházi aljegyzői s végre, úgy a paritás elve, mint a világi elem egyházunk ügyei iránti érdeklődésének felköltése céljából, ez alkalommal szervezett második világi aljegyzői állásra.

Ezek közül az esperesi hivatalra vonatkozó szavazatok az egyházmegyei gondnoki, a többi hivatalokra vonatkozó pedig a helyettes esperesi hivatalhoz, szeptember 10-ig adandók be s azoknak felbontásával az egyházkerületre megválasztott képviselők bíztak meg, azzal a felhatalmazással, hogy ha egyik vagy másik állásra általános többséget senki sem nyer, az újabb szavazást elrendelhessek; a szűkebb körű szavazásra nézve az egyházkerület által, az általános többségre nézve felállított elv szerint, a jelölést megtehessek s az újabb beadott szavazatokat az általuk kitűzendő határidőben, ismét felbonthassák; szóval megtehessek a szükséges intézkedéseket arra nézve, hogy mindezen hivatalok a jövő tavaszi gyűlésre betöltetvén, az elválasztott hivatalnokok beigtathatók legyenek.

A gondosan készített esperesi jelentésnek a Kopré Ferenc esperes elhalálozásával megüresedett t.-lúci lelkészi állás betöltésére vonatkozó pontja keltette fel a legáltalánosabb érdeklődést.

Az ügy állása röviden következő:

A tiszalúci egyház megüresedett lelkészi hivatalát három éven keresztül helyben működött Kenyeresi Árpád s.-lelkésszel óhajtotta, meghívás útján, betölteni. Midőn azonban h.-esperes Kenyeresi Árpádnak az egyházkerületi elnökség által kiállított minősítvényét, megvizsgálás végett, az egyházi törvény 201. §-ában körülírt bizottság elé terjesztette, az, tekintettel azon körülményre, hogy a tavaszi egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyvének 101. pontjában kiállított minősítési táblázat szerint (112. lap), Kenyeresi Árpád s.-lelkész csak a III. osztályú egyházba bír jogosultsággal: kimondotta, hogy nevezett s.-lelkészt a tiszalúci egyház meg nem választhatja, annyival inkább, mert az idézett minősítési táblázatot előterjesztő s az egyházkerületi közgyűlés által határozattá emelt jelentés világosan mondja: hogy »a minősítési táblázat érvényessége 1895 július 1-től, 1896 július 1-ig tart.« Megjegyzendő, hogy Kenyeresi Árpád, a ki általános jó osztályzattal tette le vizsgáit, az új törvénynek, az egyházkerületi határozat értelmében, nevezettel szemben alkalmazott *előnyös* értelmezése szerint is, csak folyó évi július 1-én nyert jogot II.-od osztályú egyházba pályázni; minősítvényének megbíralása pedig május 1-én történt.

Ez ügyben, úgy a t.-lúci egyháznak, mint Kenyeresi Árpád s.-lelkésznek az esperesi intézkedés ellen beadott panaszja alapján, az egyházmegyei bíróság döntött, mely a h.-esperes eljárását helyeselve, kimondotta, hogy a tiszalúci egyház Kenyeresi Árpádot lelkészévé meg nem választhatja. Az ítélet, a felek előtt kihirdetve, azok részéről felelősen jelentetett be s így a végleges döntés az egyházkerületi bíróság számára marad fenn.

A mennyiben pedig egyházmegyei közgyűlésünk arról győződött meg, hogy a K. A. minősítvényére nézve, az egyházkerületi elnökség és egyházmegyei bíróság véleménye közt fenforgó különbséget nagy részben az idézett egyházkerületi közgyűlés 101. sz. jk. pontjában a minősítési táblázat megállapítására vonatkozó következő megjegyzése okozza: »az ezen időn belül törvényesen beállott kedvező vagy kedvezőtlen változás általunk mindenkor nyilván fog tartatni s a minősítési okmányt ahhoz képest adjuk ki,« elhatározta, hogy kelőleg indokolt felterjesztésében tisztelettel felhívja az egyházkerületi közgyűlést, hogy a lelkészek minősítési táblázatára vonatkozó, idézett határozatát, az egyházi törvények szellemének megfelelően módosítsa.

A makkos-hotykai egyházra nézve — a mennyiben nevezett egyház 24 év alatt, míg káplán-tanítók vezették ügyeit, lelkészi fi etési alapul mindössze csak 3245 frtot gyűjtött s így nincs kilátás reá, hogy önálló anyaegyházzá erősödhesen — kimondotta közgyűlésünk, hogy a sárospataki egyházhoz affiliáltatik. Minthogy azonban az eddigi káplán-tanítói állást, záros határidőhöz kötve, a főtiszteletű egyházkerület engedélyezte s így csak ő szüntetheti meg: ezen határozatát az egyházkerülethez terjesztendi fel, az affiliálás módozatai fölött való intézkedést pedig az egyházkerületi határozat meghozatala után teszi meg.

Az abauji egyházmegyének, a kerület által véleményadás végett megküldött azon indítványát, hogy az egyházlátogatás a téli időszakra május havára tétessék, a legmelegebben pártolja egyházmegyei közgyűlésünk.

Az országos papi özvegy-árva-gyámintézeti alapszabálytervezetre vonatkozó módosítások közül megemlítem a következőket:

a) Nincs értelme többé annak, hogy országos gyámintézetünknek ezentúl a theologiai tanárok is tagjai legyenek, minthogy róluk, hozzánk képest, gazdagon leendő gondoskodva;

b) A bírósági ítélettel állásából elmozdított lelkész árváit, mint a kik nem részesei az apa bűneinek, évi segélyben óhajtjuk részesíteni.

c) Segélyezésben kívánják részesíteni az 5 éven belül elhalt lelkészek özvegyeit s árváit, föltéve, hogy az 5 évi befizetési kötelezettségnek eleget tettek; sőt segélyezendőkné tartjuk az elhalt lelkészek testvéreit s más közeli rokonait, ha az elhalt lelkésznek hosszabb időn, pl. 3 éven át gondozói s a háztartás vezetői voltak.

d) A 19. §, így módosítandó: az olyan özvegy, kinek férje összekelésük alkalmával 60 éven túl volt, csak azon esetben részesül segélyben, ha legalább 5 évig élt férjével s közöttük 25 évnél nagyobb életkor különbség nincs.

e) A 10% törlesztést is túlságosnak tartjuk. Ténünk kell a jövő nemzedékért is, de miért rövidítenők meg magunkat azokért, kik nálunknál bizonyosan kedvezőbb viszonyok közt fognak élni. Teljesen elég az 5% tőkésítés.

A gyűlés többi tárgyait a hely szűke miatt nem említhetem meg.

Komjáti Gábor,
egyházmegyei főjegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** *Özv. Kerekes Istvánné*, szül. *Nyíri Mária*, Kerekes István, f.-barcikai ev. ref. lelkész édes anyja, folyó hó 16-án, életének 67-ik évében szívszélhűdésben elhunyt. Szeretteiért faradhatatlan, jó édes anyát temettek el benne folyó hó 18-án. Áldott legyen emlékezete s áldottak övéinek érette hullatott könnyei! — *Erdélyi Jánosné*, sz. alsó-borsai *Csorba Ilona* úrasszony, életének és hosszú szenvedésekben kifogyhatatlan betegskodásának is véget vetett folyó hó 20-án a jóltevő halál Komaromban, hol 27 évi bánatos özvegyiségének nagyobb részét töltötte. A szerettei által kiadott gyászjelentésnek eme szavait tisztelettel írjuk nevéhez: »Mi, kiket e csapas szívünkön ért, áldjuk életét s kegyeletos halálal áldozunk emlékezetének. Fajdalmunkban egyetlen vigasztalásunk az a tudat, hogy a megboldogult hitvesi és anyai hivatásának fenkölt teljesítésében élt s hogy mindazok, kikhez rokoni és baráti lancok csatoltak, velünk vannak résztvevőkben s velünk őrzik emlékezetét!« Folyó hó 22-én, délután temettetett el a költő, tanár és nagy aesthetikus özvegye a boldog viszontlátásra. Teljesedjenek lelkének édes almai!

— **Észrevételek Gömöri S. és dr. G. I. cikkeire.** Polemiára nincs okom s csakis a meghívás ügyének tisztázása érdekében szólalok meg még egyszer és pedig első sorban a Gömöri S. úr cikkére válaszolva, a ki elismeri ugyan törvény-magyarazatom helyességét, de egy dologban még bökkenőt lát. Tudniillik azt állítja, hogy a 199. §, még mindig bővebb magyarazatra szorul. Azonban az az egy kifogás, melyet e §. ellen felhoz, nagyon lényegtelen s könnyen el is oszlatható. Szerintem bátran szólhat »jelölt«-ről e §., mivel most már nem az a jelentése van ennek a szónak, a mi a budapesti zsinat előtt, a kandidáció korában volt. Ma minden lelkészi állomásra jelölt lehet, a ki képesítve van reá, és pedig éppen a meghívás útján való választásnál kivétel nélkül, míg a pályázat útján valóan csak a ki jelentkezik közülök. Éppen az tehát e §-ban a »jelölt«

szónak az értelme, mint volna például az »egyen« szó-
nak és a mellett amaz helyesebb is, mert hisz jelöltje
lehet esetleg külön-külön 2—3 szavazónak is, de az
eképen talán nagyszámra felszaporodható jelöltek közül
csakis az hívható meg, a ki az összes szavazók $\frac{2}{3}$ részé-
nek jelöltje. Ezt az elvi kijelentést tartalmazza a 199. §,
és hogy ez csakugyan csupán elvi kijelentés, nem pedig
az eljárásra vonatkozó utasítás akar lenni, arra nézve
bizonyítékul a nt. szerkesztő úr által idézett zsinati
napló is szolgálhat, de nézetem szerint mindaddig fölös-
leges hozzáfordulni, míg a törvény szintén nyilván beszél,
csak nem kell félreérteni.

Ez irányban egy érveket multkori cikkemben el is
hallgattam, hogy majd az ellenkező vélemény cáfolásá-
nál, mint döntő súlyút hozhassam fel. Ám örömemre
szolgál, hogy nem cáfolatképen, hanem csak pótlólag
kell hivatkoznom rá. A 203. § így szól: »Ha a jelen-
levők vagy azok többsége a 200—201. § ok értelmében
alkalkalmas jelölt stb.«, a 204. pedig így: »Ha a meg-
hívás a 200—203. §-ok értelmében eszközölhető nem
volt stb.« — vagyis a 199. § absolute nem tartozik a
meghívási eljáráshoz, melynek mozzanatait maga a tör-
vény is csak a 200. §-tól számítja. Ha pedig nem tar-
tozik az eljárás részleteihez, akkor aztán egyáltalában
nem is szabad a meghívás első és nélkülözhetetlen
teendőjéül a $\frac{2}{3}$ rész *előleges* kimutatását követelni.

Ennyit akartam a meghívásról még általánosságban
szólni. A mi a dr. G. I. »felvilágosítását« illeti, egy-
általában nincs okom utána az általam előadottakból
semmit se visszavonni. A debreceni presbyterium eljá-
rását a praecedensek nem igazolhatják, mert ha a dunán-
tuli eljárásnak valósággal megfelelő is, de nem meg-
felelő például a tiszáninneui vagy például a hevesnagy-
kunsági eljárásnak. Azonban én nem hibáztattam s most
se hibáztatom érte a debreceni presbyteriumot, mely
egészen jóhiszeműleg cselekedett. Hibásnak egyedül az
esperest tartom, a kinek tanácsát megfogadták Debre-
cenben, s a ki ezenkívül még nem is azért utasítá vissza
a presbyteriumnak a meghívás érdekében tett eddigi
intézkedéseit, a miért első sorban voltak azok törvény-
ellenesek. A meghívás iránti lépések tudniillik csak
akkor kezdhetők meg a törvény értelmében, a midőn
a választók névsora már hitelen meg van állapítva.
Ám Debrecenben megfordítva történt. Midőn az esperes
megsemmisíté a meghívási eljárást, akkor utasítá egy-
üttal a presbyteriumot a szavazók összeírására. Érdekes
volna, ha a presbyterium már most azt az okos és
helyes dolgot cselekedné meg, hogy a szavazók név-
sorának a 194., 196. és 197. § ok értelmében való
összeállítása után újra kezdené a meghívási eljárást,
a minek igazában csakis akkor következik el az ideje
és helye. Ebből aztán az is önként foly, hogy az es-
peres azzal is törvényszegést követett el, hogy a Debre-
cenbe való pályázatról szóló hirdetést ily hamarosan
közzétette, annyival inkább, mert az ezen pályázat
alapján megejtendő választás meg is semmisíthető, ha
valaki panaszt emel ellene. Vagy talán épen ez a cél?

Zoványi Jenő.

— **A felsőzempléni ev. ref. tanító-egyesület közgyű-
lése.** Sárkány Imre tanítótanársági elnök, világi
elnöktársa méltóságos Dókus Gyula úrral egyetértőleg e
hó 19-re S.-a.-Ujhelybe tűzte ki a felsőzempléni ev. ref.
tanító-egyesület ez évi közgyűlését. Egyházi elnök meg-
nyitójában visszapillantást tevén az egyesület 35 évi
működésére, lendületes beszédében az egyház, haza s
a tanügy mellett állandó kitartásra buzdította az egye-
sület tagjait. A mult évi ülés jegyzőkönyvének felolva-
sása s az abban foglaltakra tett intézkedések meghall-

gatása után, az alapszabályzat módosítása, illetőleg a
minisztérium által kifogásolt pontok kiigazítása követ-
kezett; kimondatott ugyanis, hogy az egyesületet egye-
sek és hatóságokkal szemben az egyházi elnök képví-
seli; az egyesület levelezéseit az egyházi elnök ellen-
jegyzése mellett, az ügyvezető tanítói alelnök végzi, és
hogy feloszlás esetén az egyesület vagyonának hová
fordítását illetőleg a központi választmány határoz, mely-
nek intézkedése foganatosítás előtt a nagyméltóságú
vallás- és közoktatási minisztériumhoz felterjesztendő.
Az eként módosított alapszabályzat intézkedése szerint
a tisztikar új választása rendeltetett el. Titkos szava-
zás útján egyházi elnökké Sárkány Imre gálszécsi lel-
kész s egyházmegyei tanácsbíró, világi elnökké Dókus
Gyula, kir. kamarás, zempléni vármegye főjegyzője, ügy-
vezető tanítói alelnökké Vágó Gyula s.-a.-ujhelyi tanító,
pénztárnokká Stépán József ladmóci, főjegyzővé Kulcsár
Ferencs s.-a.-ujhelyi, aljegyzővé Fábrián István vásárhelyi,
választmányi tagokká Vidonyi Dániel szürnyegi és Lu-
kács Mihály vásárhelyi tanítók választottak meg. Eddig
viselt állásában tehát — az egyházi és világi elnök kivé-
telével — senki sem maradt meg. A tanító-testületnek
az egyházmegyén leendő képviselésére Lukács Mihály
és Vágó Gyula választottak meg. A körüli értekezletek
jegyzőkönyveinek felolvasása lett volna a gyűlés rendes
tárgya, de mivel a gálszécsi kör jegyzője a gyűlésből
időközileg eltávozott s a nevezett kör jegyzőkönyvét
magával vitte, a s.-a.-ujhelyi kör pedig ez ideig értekez-
leti gyűlését még meg nem tartotta: csak az abarai kör
munkásságáról szerezhett magának a közgyűlés tuda-
mást. E kör jegyzőkönyvének a többek között azt a
pontját, melyben Fejes István úrnak esperessé történt
megválasztása felett érzett örömeinek ad kifejezést, a
közgyűlés magáévá tette s erről nagyérdemű esperesünk
jegyzőkönyvileg értesítették. A kitűzött értekezési tete-
lek az idő előre haladottsága miatt a következő ülésre
maradván, ez ülés utolsó tárgya Fábrián Istvánnak azon
indítványa volt, miszerint Magyarország ezredéves fen-
állását a felsőzempléni ev. ref. tanító-egyesület is méltó-
képen ünnepelje meg s gondoskodjék arról, hogy ez
alkalomra az egyesület története megírassák. A közgyű-
lés az e tárgyban való intézkedést a központi választ-
mányra bízta; az ünnepély részleteire nézve pedig azon
megállapodásra jutott, miszerint bevárja, hogy az egy-
házmegye és egyházkerület e tekintetben minő állást
fog elfoglalni, illetőleg miképpen fog intézkedni.

Fábrián István.

— **Zelenka püspök lemondása.** A tiszai ágostai evan-
gelikus egyházkerület közgyűlése folyó hó 21-én kez-
dődött meg Debrecenben. A nagy gonddal szerkesztett
püspöki jelentés után a közgyűlés tagjait nagy megle-
petés érte. Zelenka Pál kijelentette, hogy püspöki hiva-
taláról lemond s kéri, hogy helyét már most töltsék be
a legidősebb esperessel. A közgyűlés percekig tartó
tüntetést rendezett a főpásztor mellett, de lemondása
visszavételére nem tudta rávenni. Zelenka lemondásának
egyik legfőbb indoka az, hogy egyházkerületéhez ujab-
ban pánszláv érzelmű elemek is csatoltattak, a melyek
folytonosan áskálódtak ellene s a gyűlésre sem jelentek
meg. Különben is azt tartja helyesnek s ezt már a zsinat
előtt is indítványozta, hogy ezentúl minden hat évben
tegyék le megbízatásukat az egyházkerület főtisztviselői
is. Ő ezt magára nézve törvénynek tekint. A szavazatok
szeptember 12-én Kassán bontatnak fel s azt hiszik,
hogy Zelenka egyhangúlag fog ismét megválasztatni.

— **A protestáns püspökök javaslatáról a félélvata-
los „Budapesti Tudósító“ legközelebbi elismeréssel nyi-
latkozott, de az utasításnak azt a pontját, a mely sze-**

rint a lelkészek szeptemberben csak abban az esetben hirdessenek ki jegyeseket, ha a kihirdetés ebben a hónapban háromszor megtörténhetik s maga a házasság is megköthető, felreértésből származható tévedésnek tartja. Szerinte a törvény és a miniszteri rendelet szerint az eddigi anyakönyvvezetők kötelesek ez év szeptember 30-ig kivétel nélkül eddigi összes kötelezettségeiknek megfelelni, tekintet nélkül arra, hogy október 1-én új törvények lépnek életbe, annnyival inkább, mert az ő intézkedéseiket az új törvény életbe lépte után az állami közegek törvényeseknek ismerik el. Törvényeknek ismerik el azokat a bizonyítványokat is, melyek a jegyesek hirdetéséről állítatnak ki s azoknak az alapján a házasságot, a kihirdetés napjától számított egy esztendőn belől, bármikor megköthetik.

— **Pap-hallgatás Sárospatakon.** Folyó hó 18-án 23 tagú küldöttség járt Debrecenből Sárospatakon a választó közönség különböző köreiből *Mitrovics Gyula* főiskolai lelkész meghallgatására s nagy lelkesedéssel tért vissza innen, abban a boldog meggyőződésben, hogy megtalálta azt, a kit keresett.

— **A sárospataki betöltendő tanszékekre** a határidőn belől 5 pályázó jelentkezett: 3 a theologiaira, 2 a jogakadémiára. Ez utóbbiak közül egyiknek folyamodványa nem lévén kellőleg felszerelve, a jogakadémiai tanszékre új pályázat fog hirdettetni.

— **Az anyakönyvi felügyelők részére gyakorlati tanfolyamot rendezett a belügyminiszter.** A három napig tartó tanfolyamra egy kivételével mind megjelentek az államnak legújabb fajta tisztviselői s folyó hó 21-én *Latkóczy* államtitkár előtt letették az esküt s megkezdtek a tanfolyam hallgatását, a melyet *dr. Lukács György* miniszteri titkár, az anyakönyvi ügyosztály vezetője és *dr. Tőry* igazságügyi miniszteri osztálytanácsos vezet.

— **A lucskai ev. ref. egyház** aránylag rövid idő alatt egy díszes, 125 frt értékű terítővel, s egy öt változatú orgonával haladt előbbre a kegyes lelkek jóakaratára folytán. Ujabban pedig a templom belső megújítására tek. *Kormoss Béláné* úrnő gyűjtést indított a következő eredménnyel: *Kormoss Béláné* 20 frt, özv. *Patay Gyuláné* 50 frt, *Szabó Győző* 10 frt, *Kormoss Béla* 10 frt, *Köröskényi Elek* 10 frt, *Tomesányi Gyula* 1 frt 50 kr, *Köröskényi Béla* 10 frt, özv. *Fekete Zsigmondné* 2 frt, *Szilágyi János* 3 frt, *Szórath János* 10 frt, *Bardóczi Lajos* 50 kr, *Kötél Antal* 50 kr, *Kropf Rezső* 50 kr, *Dobó Józsefné* 2 frt, *Klieska Gyula* 50 kr, *Böszörményi Sándor* 50 kr, *Szilágyi Lajosné* 2 frt, *Felföldy Gyula* 2 frt, *Bodai István* 1 frt, *Fekete Béláné* 2 frt, összesen 138 frt. Fogadják a kegyes szívú adakozók egyházunknak ezen buzgó s a példaadás szempontjából is kiváló fontosságú támogatásáért hálás köszönetemet. *ifj. Szakal István*, ev. ref. lelkész.

— **A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület miskolci felsőbb leánynevelő intézetben,** s az ezzel kapcsolatos elemi iskolában a beíratás az 1895—96. iskolai évre szeptember 1-ső napján kezdődik s tart szeptember 8-ig. A rendes tanítás 9-én veszi kezdetét. Fölvétetik vallás-különbőség nélkül úgy a felső, mint az elemi osztályokba minden növendék. A felsőbb tanfolyam első osztályába fölvétetik az olyan növendék, ki életkora 10-ik évét betöltötte, valamely nyilvános állami, felekezeti vagy községi elemi iskolában négy osztályt jó eredménnyel végzett, erről hiteles bizonyítványt mutat fel. Ilyen bizonyítvány hiányában a növendék felvételi vizsgát tesz. A második, vagy következő felsőbb osztályokba felvétetik az a növendék, a ki valamely állami,

felekezeti, vagy községi felsőbb, vagy polgári leányiskolában a megelőző osztályt jó sikerrel bevégezte s arról hiteles bizonyítványt mutat fel. Ilyen bizonyítvány hiányában a növendék felvételi vizsgára utasíttatik. Az iskolai bizonyítvány mellé csatolandó a himlő oltásról szóló bizonyítvány is. Az internatusba fölvett növendékek elhelyezése szeptember 3. 4. 5. 6-ik napjain lesz és pedig 3-ikán az I., 4-én a II., 5-én, a III., és 6-án a IV. számú lakosztályok növendékei helyeztetnek el. A tandíj az elemi osztályokban: ev. ref. vallású növendék félévi tandíja 6 frt, beíratási díja 1 frt, más felekezetű, vagy vidéki növendékek félévi tandíja 7 frt 50 kr, beíratási díja 2 frt. A felsőbb osztályú keresztyén növendékek tandíja félévenként 12 frt, izraelitáké 15 frt. Beíratási díj egyszersmindenkorra 2 frt. A XXVII. t.-cikk 3. §-ának c) pontja értelmében a felekezeti középiskolai tanárok nyugdíj alapjára, a melybe a felsőbb leányiskolák tanárai is felvétettek az 1895—96. iskolai évtől kezdve, az I. és II. felső osztályokban 15 krt, a III. és IV. osztályokban 3 frtot fizet minden növendék a beíratáskor. Miskolc, 1895 augusztus 20.

Tóth Pál, igazgató.

— **Schweizban** a lakosság összes száma 2,917.740; ebből 1,716.500 protestánst 1050 országos egyházi és 284 szabad egyházi lelkész szolgál ki. A 6 országos theol. facultásnak 48 tanára van, a 3 szabad egyházi facultásnak 16.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

L. Ö. A jegyzőkönyvet mielőbb közre bocsátom, különben levelet is írok. — *F. M.* Egy kis türelmet kérek. — *F. L.* Jó lesz majd abból, csak hogy nem rögtönösen. — *Sz. J.* Köszönöm, igyekszünk vele. — *H. N. L.* Erre a számra későn érkezett. Kivánságod szívesen teljesítjük. — *H. K. K.* Egy véleményen vagyunk abban a személyi dologban; de hát a magasabb köröknek saját fejük van s ők felelősek a történetért. Mi, mint *minorum gentium* tudtuk volna kötelességünket — a szívünkkel is, az eszünkkel is.

HIRDETÉS.

**Nagytiszteletű lelkész urak!
Érdemes egyházi előljárók!**

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tehessek, melyekkel a t. közönség eddig megtisztelt,

harang-öntödémet

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megszorítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, forgatható fa- vagy vas-koronával ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz (Ungmegye), u. p. Császlóc,
László Sándor

4-12

harangöntő.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Az eltemetett indítványról.” *Becske Bálint.* — „Baksai Sándor solti esperes évi jelentése.” — „Vitéz M. elnöki megnyitója” — „Kormányzati rendszabály-tervezet a sárospataki ev. ref főiskolában.” — „Kovács Ferencz.” — y. s. — „Miskolci lelkészi értekezés.” *I. J.* — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Pályázat.”

Az eltemetett indítványról.

— Válaszúl Vattay László úrnak. —

A „Sárospataki Lapok”-ban Vattay L. lelkész úr az új alapszabályt kapott „Irodalmi Kör” működéséről elmélkedvén, szép cikkének bevezető részében kemény vágást mér egyházkerületünk azon tanítóira, „kik más szellem befolyása alatt növekedvén fel, már az iskolában egy-egy nevesebb író tankönyvére esküdtek és mikor a gyakorlati élet mezejére ki kellett állniok, s ott az „Irodalmi Kör” kiadványait tanítaniok: az „Irodalmi Kör” és a kerület szövetezését a jó tanítás sikerét akadályozó káros monopoliumnak nyilvánították, nem mondom, hogy mindig nyilvánosan, de úgy *suba* alatt igen gyakran a mai napig.” Cikkének már az itt idézett része is erős kihívás a kerület minden önértékes tanítójával szemben, kik még az elfoglaltság mellett, melylyel „egy hirneves író tankönyvére esküsznek,” azzal is vádoltatnak, hogy — talán kellő bátorság hiánya miatt, vagy taktikai okokból — úgy *suba* alatt lázonganak a „Kör” elismerést érdemlő munkássága ellen.

Azonban nem ez a súlyos vád az, mely engem feleletre hív, mert hiszen ez, mint az egész kerület tanítói karát érintő támadás, nem egyenesen s kizárólag az én ügyem. Nem, azért sem, mert én ott nevedtem fel a t. lelkész úrral egy intézetben, hol — mint ő is jól tudja — idegen isteneket nem imádtunk. De a mit alább eképen folytat: „Ismerek tanítói értekezletet a kerületben, mely pár héttel ezelőtt is, éppen ebből az alaphangból indulva ki, azt az indítványt vitatta, hogy alapítson a tanítói kar a saját kebeléből egy állandó tankönyvbíráló-bizottságot, mely az „Irodalmi Kör” kiadványait idejében felülbírálja s a kevésbé sikerült művek kiadását idejében megakadályozza:” — ez már igen is és pedig kizárólag nekem szól, mert — nincs okom titkolni, mit a t. lelkész úr kíméletből elhallgatott — az az anarchista tanító-egylet, mely az „Irodalmi Kör” tiszteletre méltó működése ellen merényletet tervezett — mint a hogy ezt a t. szerzővel az ő közleménye után mások is vélik — a gömöri ref. tanító-egylet, s az a félreismert, jobb sorsra érdemes indítvány, mely csak ugyan egy tankönyvbíráló-bizottság tervezését célozta, ennek egyik köréből, a rimaszombati szakaszból, vagy mondjuk nyíltan: éppen tőlem szár-

mazott. Mivel tehát egyeletünk jó hirneve éppen az én indítványom miatt támadtatott meg, a nt. szerkesztő úr endedelmével, nem csak jogom, de kötelességem is a védelem.

Abban az indítványban, mely a tanítói kar figyelmét egy, az egyházkerület és az „Irodalmi Kör” által reáutalt kötelesség célirányos teljesítésére kívánta felhívni, az „Irodalmi Kör” működésével szemben legkisebb sérelmet sem találok. Csak az volt annak célja, mit dacára a gyakori felhívásnak, egyesek, talán elég erő, munkakedv vagy bátorság hiányában nem teljesítenek, — hogy t. i. tanító-testületünk mondjon szakbírálatot a már használatba adott tankönyvek egynemelyikéről, hogy az azokban esetleg feltüntetett hiányok a mennyiben bírálatunkkal az „Irodalmi Kör” egyetértene, egy újabb kiadásban kijavíttassanak; vagy ha netalán egyeletünket érne az a megtisztelő megbízatás — mint ez a multban nem egyszer történt — hogy az „Irodalmi Kör” által ide áttett, még kéziratban levő művek felett keljen ítéletet mondania: ezt a tervezett bizottság által teljes megnyugvással végeztesse.

Épen e célból több, mint egy évtizeddel ezelőtt, választott egyleti közgyűlésünk és pedig egyenesen nt. Nagy Pál esperes úr felhívására egy ilyen bizottságot, hogy — mint ő akkor mondá — legyen neki a kikre e tekintetben támaszkodhassék. Annak a már csak emlékében élő bizottságnak én vagyok az egyedüli és hasznavehetetlen tagja egyeletünkben, a többiek jobb sorsra érdemesültek, ki az égben, ki meg itt a földön. Aztán már egy ízben egyeletünk címe alatt ment is az „Irodalmi Kör”-höz az akkor használatban volt tankönyvek némelyikéről egy gyenge bírálat, mely a megtámadott indítvánnyal egy s ugyanazon helyen született és a melyet az „Irodalmi Kör” egyeletünkhöz küldött leiratában köszönettel fogadott.

De nem lehet az én indítványom intenciója az „Irodalmi Kör” elismert valódi értékének megbántása, vagy megkisebbitése sem; hiszen mi annak működése iránt a legkiválóbb tisztelettel viseltetünk; talán mi is felbírnunk emelkedni azon erkölcsi magaslatra, honnan az érdem becsülésre méltó voltát felismerjük. Hiszen nemcsak az általános tanügyi szempontból, de a saját, jól felfogott érdekünkben is, csak az lehet célunk, hogy tőlünk telhető minden erővel, így nemes szándékú bírálatunk által is, növeljük annak értékét, felhíván

időnkint a „Kör“ szíves figyelmét egyik-másik művének esetleges hiányaira. A művész az ő lángszellemének alkotását, a tudós az ő gazdag lelki erejének termékeit nem vonhatja el saját hátránya nélkül a közvélemény ítélete elől, és a nagy tehetségek alkotásaiban a kisebb lelki erők is képesek felismerni azt, a mi igaz s valódi becsű, épen úgy, mint azt, a mi azokba be nem illik, — habár hasonló remeket nem teremhetnek is. Vagy talán annak a munkába állított cselédnek nincs joga, hogy az ura által kezébe adott eszköz hasznavehetőségéül véleményt mondjon? Lehet-e hát a mi eljárásunk kárhóztatásra méltó, ha a mi szellemi munkáinknak az „Irodalmi Kör“ által kezünkbe adott eszközeiről művelt emberhez illő, tisztességes modorban ítéletet mondunk? És nincs is abban sem elbizakodottság, sem felsőbb hatóságunk elleni merénylet, ha mi — kipróbálván a mindennapi használatban azok értékét, róluk hiven és igazán ítélünk; hiszen e lapok legközelebbi számában is felhívtunk erre.¹ Sőt azzal sem becsülöm túl magunkat, ha állítani merem, hogy kerületünk tanítói között akad bizonyosan nem egy, ki a használt tankönyvnek a gyakorlatban arról szerzett tapasztalataival, illetékesebb s igazabb bírása a más mezőn dolgozó nagyobb tehetségű munkásnál.

Ámde ezen őszinte kijelentésünk és saját erőnkbe helyezett hitünk mellett nem terjed odáig elbizakodottságunk, mintha mi — mint azt a tisztelt lelkész úr állítja — a művek kiadását megakadályozni akarnók. Bizony ez a merényletnek is elnevezhető szándék, — ily alakban — még egy tanító agyában sem fogamzott meg; hanem igen is kívántuk s ezután is kívánni fogjuk mindig, hogy a használatban nem eléggé alkalmasnak bizonyult tankönyvek hiányai egy újabb kiadásban javíttassanak ki. Ezt nekünk kérni s óhajtatunkat, — ha ez igaz és célirányosnak bizonyul — az „Irodalmi Kör“ nek szíves figyelemre méltatni s érvényesíteni: a népnevelés iránti közös kötelességünk.

Ime ilyen cél, elvitázhatatlan jó szándék vezetett engem és t. társaimat indítványom beterjesztésében, — illetőleg ennek tárgyalásában. A t. lelkész urat, ki különben a nevelés ügyének, mint a tanítói érdekeknek is egyik általánosan elismert buzgó munkása egyházmegyéinkben, — az ő magán-tudósítója nem eléggé alaposan tájékoztatta. Bizonyosan innen származik téves vélekedése, mert — nem tisztelhetvén őt gyűlésünkben, — személyes meggyőződést sem az indítvány szövegéről, sem annak tárgyalásáról nem szerezhett és nem tudhatja, hogy annak folyamán a tankönyv-monopolium közgyűlésünkön egyáltalán nem is említettett.

De minthogy a t. lelkész úrnak nem kizárólag egyetűnkre, hanem általánosságban mondott, mindnyájunkra vonatkozó vádját által, mintegy felhíva érzem magam, hogy a monopoliumról is röviden véleményt nyilvánítsak, teszem ezt igazi úgyszeretettel s „nem suba alatt“ — ehez nem is értek, — hanem, mint önérzetem is parancsolja, teljes nyíltsággal.

En a monopoliumot a prot. szabadelvűséggel összeegyeztethetőnek nem találom; ez az eszme nálunk az abszolutizmus maradványa,² s olyan ízű. Korlátozza az

egyebekben önkormányzattal bíró egyházainknak az iskola belső szellemi életére való szabad befolyását;³ mert hiszen a tankönyv irányától függ jó részben azok szellemen. Az önérdék istapolásának is alkalmat nyújthat, (nem állítva, hogy nálunk, vagy „Irodalmi Kör“-ünkben is így van); financialiter pedig egészen a hatalmában vannak iskoláink. De határozottan előnye, hogy azok beléletében a tananyag s mondhatnók, a tanító egyenlő beosztásával egyöntetűséget teremt; megmenti iskoláinkat a tankönyvekkel való eredménytelen kísérletezéstől; és módot nyújt a hivatott tehetségeknek az irodalmi téren való közhasznú munkásságra. És ezeket én oly kiváló előnyöknek tekintem, melyekért a monopoliumot — habár annak elvileg, a szabadelvűség szempontjából hivatott vagyok is — készséggel fogadom el, kikötve feltételül, hogy annak szellemi termékei beltartalmukra nézve az iskola paedagogiai kívánalmainak, árukat tekintve pedig az iskola, illetőleg a szülők anyagi viszonyainak kifogástalanul megfeleljenek. És itt legyen szabad a legmélyebb tisztelet hangján, de nyílt őszinteséggel kijelentenem, hogy az „Irodalmi Kör“ utóbbi időben kiadott népiskolai tankönyvei között, kaptunk olyant is, mely az itt jelzett kívánalmaknak egy, vagy más tekintetben nem teljesen felel meg. Egy-kettő túl magasra tűzi a tancélt, nem számol helyesen az egyszerű falusi gyermek értelmi erőivel, nem az iskolának sok helyt még mindig nyomasztó körülményeivel; és a helyett, hogy megkönnyítené a tudomány azon ágának közlését s kedvet ébresztene a növendékben annak elsajátítására, — a tankönyvnek pedig épen ez a célja — magasra fokozott igényeivel nehezebbé, a növendékre nézve pedig unalmasá teszi azt. Az „Irodalmi Kör“ nagy tudással rendelkező munkásai, kik nagy részben az ismeretek tágabb mezején működnek olykor-olykor ideális felfogással ítélik s a valónál többre becsülik az osztatlan népiskola szellemi erejét. Ez a túlzott felfogás látszik meg aztán a tankönyvek egy némelyikén is. Ne rakjunk nagyobb terheket a sok tanulni valóval — a nevelés nagy hátrányára — már is eléggé megterhelt falusi iskoláinkra. Fektessünk inkább nagyobb súlyt az erkölcsi képzésre. Társadalmunk mai életében az alsóbb osztálynál is, nem annyira az értelmi, mint inkább az erkölcsi erő hiányzik;² társadalmi betegségünk oka nem az, hogy keveset tudunk, hanem hogy gyenge az erkölcsi érzületünk, kevés az erkölcsi erőnk. Ez arra int, hogy iskoláinkban ezek fejlesztése és erősítésére nagyobb súlyt fordítsunk, szóval: nagyobb legyen tanításunk nevelői hatása. Ezt pedig nem fokozza, de — mint a jelen példája is bizonyítja — inkább sikerteleníti a túlterhelés.

Tudom én, hogy az anyag kiválasztása, berendezése és annak sikeres feldolgozásában elsőrendű tényező a tanító ítélő, közlő és értelmi képessége és a szorgalma; de hiszen — szabad legyen tisztelettel jeleznem — különösen egy olyan tankönyvről beszélnek

nemzeti és vallásos missiót teljesített az anya; a leány pedig — a mi hitünk szerint — egészen édes szülője mássa. Ha ez is abszolutizmus, akkor a tanterv megszabása is az, az iskolai törvény is épen csak az. Nem szabad e tárgynál feledni, hogy az „Irodalmi Kör“ néptanító, tanárok és lelkészek komoly és szabad szövetsége, egyházkerületileg, sőt államkormányilag szentesítve s célja minden tekintetben tiszta, nemes, sőt felséges. A ki ezt nem hiszi, az az „Irodalmi Kör“-t nem jól ismeri.

Szerk.

¹ A lelkész- és tanító-választás is korlátozott és sok egyéb. Korlátok nélkül nincs szabadság.

Szerk.

² Fájdalom, hogy a mit az iskola nagy küzdelemmel megépít, azt könnyű lelkiismerettel lerontják a kortesek. Népiskolai tankönyvekkel aligha sikerülhet most már a közszellem jobbra fordítása. A felnőttek oktatása s az ezzel rokonszerű munkásság segíthet a bajon s a legjobbak közös társadalmi szövetsége a reform érdekében.

Szerk.

¹ Felhivatott erre a tanítói kar már igen sokszor s egyes tanítói testületek szívesek is voltak az „Irodalmi Kör“ segélyére sietni, s megjegyzéseiket — noha több ízben voltak ellentétesek — mindig köszönettel és elismeréssel fogadta a „Kör“. A gömöri tanítói kart e tekintetben első helyen illeti a dicséret.

Szerk.

² Az „Irodalmi Kör“ az egyházmegyéket tartva s a kerület jóváhagyása mellett áll fenn. Leánya az u. n. »Népiskolai Könyvtár«-nak, a mely éppen az abszolutizmus ellensúlyozására alakult, hogy iskoláink szellemét az idegen befolyás pusztító áramlata ellen megóvja. Nagy

én itt, melynek belső berendezése tételről-tételre oly logikusan egymásból folyó, hogy annak beosztását, rendszerét követni s aztán abból a nem szükségeseket mellőzni, fenakadás nélkül alig, vagy éppen nem is lehetséges, mint akár egy komplikált gépszerkezetből egy jelentéktelen csavart; vagy pedig mellőzni kell rendszerét, a mikor aztán egészen feleslegessé válik a könyv. És a tudomány ez ágánál valóban ez volna a leghelyesebb. Ezek mellett lelki örömmel hirdetem azonban, hogy vannak az „Irodalmi Kör“ népiszkolai kiadványai között oly kiválóan jeles művek, melyek nemcsak hogy győzelemmel megállják a versenyt a hason-termékekkel, de azokat magyar paedagogiai irodalmunk igaz kincseinek tekinthetjük s monopolium nélkül is nagy örömmel használnánk, mint szívesen használják azokat más jellegű iskolákban is, mert hát okosan számolnak az étellel.

En az „Irodalmi Kör“ működését s ennek iskoláinkra kiható befolyását a szív működéséhez tartom hasonlónak; a szív a testi szervezet minden részében szétosztván a tápláló vért, életet ad annak; de akár több legyen az általa szétosztott vérmennyiség, akár kevesebb, mint a mennyi a szervezet életére szükséges, egyformán végzetes az.

Másik hátrányát a monopoliumnak kiadványainak viszonylagos drágaságában találom. A 40, 60, 80 kros könyv — legyen az paedagogiai szempontból bármily értékes — nem való a mi szegény iskoláinkba, hol a tanítványok nagyobb része anyagi tehetetlenség miatt megszerezni azokat alig képes. Iskoláink vagy egyházaink nagyobb része alig nyújthat ebben nékik némi segítyt. Csak a tanító tapasztalja igazán ennek az iskolai életre, valamint ő reá is kellemetlenül ható káros következményeit a ki maga is látja a tehetetlen szegénységet, tanítványait a költséges taneszközök beszerzésére sürgetni mégis kénytelen. En nem tudom: mily hasznát ad a monopolium, de a legnagyobb tisztelettel kérem az „Irodalmi Kör“ igazgatóságát: tekintse legnagyobb nyereségnek, ha gonddal irt célszerű tankönyvei által kellő világosságot támaszthat iskoláinkban s messze kiható üdvös szolgálatot tehet nemzeti művelődésünknek. De hogy félre ne érttessem, szíves készséggel kijelentem, hogy nem az írói tiszteletdíjról szölok én itt, (minden munkás méltó a maga jutalmára, a jó tankönyvíró pedig kétszeresen); de igenis óhajtom, hogy minden anyagi nyereség a szent ügy érdekében a lehető minimumra szállíttassék.

Ime, ily gondolatok között támadt bennem az elítelt bizottságnak eszméje, melylyel a tanügyünkre áldáson kiható eszmecserét, saját együletünkben üdvös munkásságot, esetleg kerületünk testvér-egyleteivel való együttes működést és szorosabb összeköttetést — de semmi esetre sem pártütést — igyekeztem létrehozni. Talán kissé elbizakodott voltam, hogy hinni mertem, miszerint üdvösnek vélt szerény eszmém, a tanügy munkásainak és jóakaróinak pártfogására is méltó lesz; vagy talán a bölcsője sem rengett elég jó helyen...? A mi együletünk azt elég mélyen eltemette, s Vattay L. úr vetett még rá egy-két kapa földet, hogy mélyebben elhantolódván, nyugodtabban pihenhessen. De én hiszem — mert minden életre való eszmének akaratlanul is eljő a maga ideje, ha nem is közöttünk, de más arra hivatottabb együletben fel fog támadni, ha önmagától nem: akkor maga az „Irodalmi Kör“ fogja azt feltámasztani.¹

Becske Balint.

Baksay Sándor solti esperes évi jelentése.

Üdvözlő szóval kezdem szokott évi jelentésemet; köszöntöm egyházmegyénk összegyűlt képviselőit, ismét és ismét kérvén Istent: áldja és szentelje meg szent nevében kezdett és folytatandó munkálkodásunkat, — bő gyümölcsözésben.

Köszöntöm a közgyűlés nevében Ráckeve egyház előjáróságát és közönségét, kiknek meghívását készséggel fogadtuk, nem csak a meleg hangon kifejezett meghívás viszonzásául, hanem azért is, hogy egyházmegyénk közönségének alkalom adassék ezt a régi várost és ebben ezt a régi egyházat, — egyikét a legrégebbi s a reformációval egy idős egyháznak; egyik bölcsőjét, sok ideig központját és tűzhelyét az evangéliom szerint reformált dunamelléki ekleziák sokaságának.

Hét püspök és tudós, 70 esztendőn keresztül egy mást követve, szolgálták itt Istent és az ő evangéliomát; kik nem ordináció által, hanem életök, kegyességek, tudományuk, tűrésük, hívségek által — mintegy észrevétlenül nőttek püspökökké.

Emlékezzünk meg e helyen e kegyes lelkekről és az ő emlékezetükből is merítsünk erőt, hogy azt a munkát, a melyet ők teljes dicsőséggel kezdettek, mi folytassuk hűséggel. *Az ő hűségükkel.*

A miben ők akadályozva voltak, a mit ők csak szabadságuk, sőt életök kockáztatásával végezhettek, — nekünk szabados dolog, sőt kötelesség a gyülekezetek hivatalos látogatása. Ezt a kötelességet teljesítettük a magunk kisebb egyházmegyei körében — ez esztendőn is. Tapasztalatainkat általánosságban néhány szóban foglalom össze.

Ekleziánk szokott szép rendje alig-néhol vetett jelentéktelen és okot aggodalomra éppen nem adó fodrocskát. A vigyázás az egyházak igazgatásában, a pontosság és hűség a vagyonkezelésben — megnyugtató és örömdetes jelenséggül mutatkozik. Az iskolák... vonzók, egy-két helynek kivételével, mert van még egy-két iskolánk — emlékül tartogatva az elmúlt századból. És a hol az iskola-terem szomorúan tarthatlan — s nem egyéb, mint a kórház, vagy temető tornáca, — a hol a növendékek az első tavaszi napsugár megvillanására szélnék erednek: ... ott ezeknek nem a közönség az oka, hanem az, a kinek legalább egymagának tudnia kellene a törvényt — és még se tudja; vagy ha tudja nincs elég hívsége és ereje a törvény segélyével megszüntetni a visszaéléseket.

Az egyház és iskolák különböző céljaira, kegyes adományok jelentettek: 2485 frt értékben; az építkezések és beruházások értéke: 8070 frt.

E kettős összegből azt látjuk, mit tettek egyházaink önmagukért, s mit az egyházhoz hív lelkek saját egyházaikért. . . Most számot adok arról, mit tettünk az egyházmegye körén kívül és felül eső általános érdekű ügyekért. Keveset, de valamit mégis tettünk — egyetemes egyházunk két nagy oszlopának, a debreceni és kolozsvári főiskolák theol. és bölcsészeti karainak erősítésére. A két intézetre összesen 1400 frt gyűlt be.

A nagykorúsi tanító-kepezdei konviktus segélyezésére, miként a mult, úgy a most folyó évben is egyházmegyénk érdemes és tisztos tanítói kara — meghozta

kedtük ezt; azért — ha bármi ok folytán történik is az meg, itt szívesen fogjuk azt üdvözölni. Minden tanító-egyesületnek könyvbíráló bizottságnak is kell lenni egyszersmind s ha szíven hordja a saját iskolájának sorsa mellett minden egyes tanító a tisztáninneni kerület iskoláigyt is: akkor az „Irodalmi Kör“-rel is egyet kell éreznie s ennek netaláni foglalkozásait oszlatgatni szintén nemes és elengedhetetlen feladata.

Szerk.

¹ Az „Irodalmi Kör“ évek óta sürgeti a tanító egyesületekkel való szorosabb kapcsolatot s mi, mint „Sárospataki Lapok“ is csele-

a maga áldozatát, a mit az egyházmegyei közpénztárból vett néhány frttal 100 frtra kiegészítve, küldöttem be.

Eddig azt számoltam el, mit tettünk; most azt számolnám el, mit kell tennünk? — de a munka végtelen.

A mi templomaink és istenitiszteleink; a mi iskoláink és vallásos oktatásunk; a mi gyermekeink és a mi ifjaink; a mi cselédeink és a mi szegényeink; a mi tudatlanaink, a mi tévelygőink; a mi templom-kerülőink és a mi vakbúgóink: — ezer sebünk, ezer ellenségünk... ezek a mi beláthatlan terjedésű, aratásra való gabonánk, a mely mind megért immár az aratásra. . . .

Csak arról emlékezem meg, a mire legközelebből és külsőképen is kötelezve vagyunk.

Fontos institúciója egyházi törvényhozásunknak a szegény-ügy. Sokak előtt járatlan útnak tetszik ez, holott ezelőtt XIX századdal már megnyitott. A jelek után ítélve nehéz még is eligazodni rajta. Az első lépést egyházmegyénk is megtette; de — a mint ítélem — ez a lépés a csecsemő lépése volt csak. Legtöbb egyházunk — egyelőre követve az adott utasítást — a perselyjövödelmeket ruházta át ez intézvényre; — egy pár helyről az a jelentés érkezett, hogy e kötelességet a község teljesíti. Egy pár helyről azt az öröndetes jelentést vettem, hogy ott egyáltalán nincsenek szegények. .

Már most kinek higgyünk: Krisztus Urunknak-e, a ki azt mondotta: *szegények mindenkor lesznek ti veletek*; vagy ezen jelentésttevőknek, a kik azt mondják: *mi velünk nincsenek szegények*. De Krisztus Urunk azt is mondotta: *keressétek és megtaláljátok*. Ha hát az előbbi szavának nem hiszünk, tegyük próbára a másik szavánál — és *keressük a szegényt*, a miként parancsolta.

Ha minden keresésre sem találunk, akkor mondhatjuk: *Uram keressük, de nem találtunk!*

Tisztelt közgyűlés! Vessük mélyebbre hálóinkat, majd meglássuk, hogy ha arra mélyebbre vetjük, a hova O mutat: a hálók szakadozni fognak. . . . Erről intézkedik jelen gyűlésünk.

Hasonló fontosságú egyház- társadalmi institúció az, a mely *Egyh. Ker. értekezlet* címen — a vallásos erkölcsi élet megszilárdítása és fejlesztése céljából szervezetett. Találjunk módot saját hatósági körünk korlátai között — a nagy részt égető kérdések megvilágítására. Boldogok leszünk, ha azok közül csak a kisebbekre is megtudunk felelni.

Nem határozat hozatal végett, csupán krónikai szempontból jelzem azt a két nagy fontosságú intézvényt, a mely a közel napokban már realizálva lesz. Egyik az *orsz. lelkészi gyámegylet* tervezete, melyet ezen, mi megyei gyámegyletünk közgyűlésének is érdekében áll tárgyalnia. Másik a házassági és anyakönyvezési törvény, mely folyó év okt. 1-én lép életbe, melyet mi hazafiúi és keresztyéni köteles tisztelettel fogadunk és örömmel üdvözlünk, mert részben visszaad bennünket önönmagunknak, egyházunknak s lehetővé teszi, hogy crónket *Annak* szolgálatára szenteljük, a ki minket szolgálivá választott.

Nevekedett egyházmegyénk 440 fővel.

Közintézményeink is erősödést nyertek, azokkal az ifjú erőkkel, kik ez évben nyertek közöttünk alkalmazást. Aldás kívánattal fogadjuk sorainkba ifjú munkatársainkat.

És jó emlékeztünk kísérje azokat, a kik közülünk elmentek a minden élőknek után. Gyarmathy Károly helyettes lelkész, ki sok háborúsággal szakgatott életének 17 utolsó esztendejét az orgoványi púszta csen-

des magánosságában háborítatlanul töltötte el, a mult év utolsó napjaival hajolt a vég-nyugalomra. *Torday István*, dunapataji lelkész, *Székelly Károly*, dömsödi rektor-tanító. Amaz a lelkész, emez a tanító kar Nesztora: érett kalászkok, mindkettőt csaknem egyszerre, mintegy egy sarló vágással aratta le a nagy arató; — mindkettőt a pályatársak díszes koszorúja és a lábaiknál nevekedett csaknem két nemzedék nagy sokasága kegyelettel kísérte nyugalomára. Elhunyt Nyaka Tóth Mihály is, a szentbenedeki egyháznak 5 éven keresztül hűséggel fáradozó kurátora, miután megérte azt az örömet, hogy szemlélhette hamvaiból megépült templomának és egyházának szépségét. Irjuk emlékezetökre: *Az én ítéletem az Urnál vagyon és az én munkám az én Istenemnél*.

És most függeszszük szemeinket azokra, a melyek előttünk vagynak.

Elnöki megnyitó.

Elmondta a f.-szabolcsi egyházi értekezleten *Vitéz Mihály* elnök, Nyiregyházán 1895 augusztus 6-án.

Egy kiváló német író mondta, hogy mindazon gonoszokat, melyek az emberiséget a christianizmus évszázadaiban sújtották, a gyóntató papok idézték elő; tehát, hogy a Bertalanéjnek Párisban, melyről Thonanus azt írja: *«excidatilla dies aeo. nec postera credant saecula!»*... a kegyetlen dragonnadeoknak a Cevenákban XIV. Lajos alatt, . . . az Arbuezek, Albák és Torquemadák embermészárlásainak Spanyolországban és Német alföldön, a Pizarrók és Cortezek szörnyetteinek az Inkák földén, a Caraffa atrocitásainak és a prot. papság gályarabságának hazánkban, — mind, mind az említett «tonsuras hiénák» voltak értelmi szerzői.

Mennyiben van igaza a tudós író-nőnek, nem fejtetem. hanem eszmerokonságnál fogva rámutatok egy másik kútfőre, melyből hasonlóul sok gonosz áradt és árad ki az emberiségre.

És ez a kútfő az önhittség, elbizakodottság.

Az «ascidia» azt véli magáról, hogy «megatherion» vagy «plesiosaurus»; a «semmi» elhitei magával, hogy «valami»; — a kontár amateur Nero így sóhajt fel végperceiben: «quantus artifex pereoi!»; — a bázeli volt tanár, Nietzsche Frigyes azt mondja eget ostromló vakmerőséggel: «Isten nem létezhetik, mert mint volna lehetséges a világon Isten, mikor «ő» nem az!» — Törpe, jelentéktelen emberek, mint providentialis férfiak akar-nak szerepelni, s áldatlan működésök megtermi aztán a fanyar, mérges, sőt átkos gyümölcseit, igazolva a nagy ir-agitátor, O Connel ama szavait: „a mit az isten jó-nak teremtett, az emberek elrontották azt“!

De sőt ott is, hol ily feltűnő vészt és pusztulást nem okoz, mindenesetre gyászos eredményeket szül az önhittség és elbizakodottság, — miután egyfelől nagy akadály a önképzésnek, öntökélyesítésnek és másrésztől lehetetlenné teszi, hogy a társadalom tagjai kezét fogva, vállvetve működjenek ama nagy célok kivívásában, melyek „új eget és új földet“ adnának az emberiségnek. Olyan, mint az indiai növényméreg, a «besusah», melyből néhány milligramm elég, hogy az organizmust elbénítsa, sőt tönkre tegye; — tehát, mint ilyen, feltétlenül elítélendő.

És mennyivel inkább az, ha közelebből szemébe tekintünk! Két látszólag szilárd alapja volna, jelesül: tudásunk és érdemeink, de mind a két alap mennyire ingatag és megbízhatatlan! „Azt a kis kört, — mondja az élet — a mit az ember tudomány ki tud kutatni, a felismerhetlen oceanja veszi körül.“ És érdemeink?

Az egyházi atyáként. „nádszál, melyre ha támaszkodnak, eltörnek és megsérti, átszurja kezünket!” — „Vanitatum vanitas” bölcse Salamonként; «hiábavalóságok hiábavalósága!»

Nem tudom t. értekezlet! ha a nagy közönynek, mely papi értekezleteink iránt ez ideig mutatkozott, nem épen az önhietség és elbizakodottság-e egyik fő oka és jelentékeny tényezője? Nem tudom, ha nem azért vagyunk-e, a nemzet koszorus írójaként: „külön álló gyűrűk és nem összefüggő láncszemek”, kikben nagy mérvben hiányzik a solidaritás, az összetartozandóság szelleme? De azt tudom, hogy önhietségre, elbizakodottságra nem tanít az «élet könyve» bennünket! Nem! sőt azt mondja Pál apostol: „isten kegyelme által vagyok, a mi vagyok” és: «nem állítom, hogy a célt elértem volna, vagy hogy tökéletes volnék, hanem azokat, melyek hátam megett vannak, elfeledvén, azokra pedig igyekezővén, melyek elől vannak, a cél felé futok!» — Legyen, tehát az apostol jelszava a mienk is, hogy általunk is, mint dicső emlékü elődeink által, épüljön istenszaga s nyerjen jobb jövőt a három bére és négy folyam vihartépett, balsors-üldözött hazája!

Az értekezletet megnyitottnak nyilvánítom.

ISKOLAI ÜGY.

Kormányzati rendszabály-tervezet a sárospataki ev. ref. főiskolában.

IX. Főkönyvtárnok.

48. §. A főkönyvtárnoki állás a magyar irodalom-történet akadémia tanszékéhez van kötve.

49. §. A főkönyvtárnok hatásköre:

a) A könyvtár rendszeres gyarapításáról a köziskolai szék útján gondoskodik. A köziskolai szék által kijelölt könyveket megrendeli s felügyel, hogy a megrendelés az évi költségvetés keretét meg ne haladja.

b) Gondoskodik a könyvtárnak épségben- és rendbentartásáról, a kettős példányok kiválasztásáról és értékesítéséről, valamint a hiányos művek kiegészítéséről.

c) Gondoskodik a hozatott és ajándékba vagy cserébe kapott könyveknek a gyarapodási naplóba vezetéséről, azoknak megbélyegzéséről, címtározásáról és bekötéséről.

d) A könyvtár használatára nézve a szabályokat a köziskolai szék hozzájárulásával elkészíti s felügyel, hogy azok megtartassanak.

e) A könyvtár ügyében mindenféle levelezést teljesít.

f) Hivatalos óráit a köziskolai szék által meghatározott időben tartja; de a látogatók részére a könyvtárt a szükséghez képest bármikor megnyitja.

g) A felügyeletére bízott könyvtár ügyeiben az ő meghallgatása nélkül semmiféle intézkedés nem történik.

X. Levéltárnok.

50. §. A levéltárnok a köziskolai széknek az igazgatótanács útján fölterjesztett ajánlatára az egyházkerületi közgyűlés által választatik.

51. §. Hatásköre:

a) Gondoskodik a levéltárnak épségben- és rendbentartásáról.

b) Gondoskodik a főiskola történetére vonatkozó irományok, a jegyzőkönyvek, táblázatok, általában a levéltári anyag összegyűjtéséről és kiegészítéséről.

c) Az egyes hivatalok által a hivatalos év végével beszolgáltatandó okmányokat és hivatalos irományokat a címtárakba bevezeti s a levéltárban elhelyezi.

d) A levéltár használatára nézve a szabályokat a köziskolai szék hozzájárulásával elkészíti s felügyel, hogy azok megtartassanak.

e) A levéltár ügyében mindenféle levelezést teljesít.

f) Hivatalos óráit a köziskolai szék által meghatározott időben tartja.

g) A felügyeletére bízott levéltár ügyeiben az ő meghallgatása nélkül semmiféle intézkedés nem történik.

XI. A szépiészeti és műrégészeti, a természettani és a természetrajzi gyűjtemények őrei.

52. §. A szépiészeti- és műrégészeti gyűjtemény őre: a bölcsészeti és esztetika akadémiai tanára; a természettani gyűjteményé: a természettan tanára; a természetrajzi gyűjteményé: a természetrajz tanára.

53. §. Hatáskörük:

a) Gondoskodik a gyűjtemények épségben- és rendbentartásáról; a hiányos vagy megromlott tárgyak kiegészítéséről, illetőleg helyreállításáról.

b) A gyűjtemények gyarapítása végett javaslatokat terjesztenek a köziskolai szék elé. A főiskolai költségvetés keretén belől megrendeléseket tesznek.

c) A gyarapodást és apadást a leltárba, illetőleg a címtárba bevezetik. A leltárt minden év január havában a köziskolai szék útján az igazgató-tanács elé terjesztik.

d) A gyűjtemények bevételeiről és kiadásairól számadasukat minden tanév végén elkészítik s a köziskolai szék elé terjesztik.

e) A gyűjteményeket az ifjúság és a látogatók részére a szükséghez képest bármikor megnyitják.

XII. Főiskolai orvos.

54. §. A főiskolai orvos a köziskolai széknek az igazgatótanács útján fölterjesztett ajánlatára az egyházkerületi közgyűlés által választatik. Hivatalba lépése alkalmával esküt tesz.

55. §. Hatásköre:

a) A főiskola körében a közegészségügyi országos törvényeket végrehajtja, illetőleg azoknak végrehajtásáról gondoskodik.

b) A főiskola tanárait és azok családtagjait, növendékeit, hivatalnokait, szolgaszemélyzetét gyógykezei. E célból a főiskolai kórház helyiségében, valamint saját lakásán naponként rendelési órát tart.

c) A beteg tanulókrol rendes naplót vezet. Ha a beteg tanuló helyzete súlyosabbá válnék, jelentést tesz az akadémiai, illetőleg a gimnáziumi igazgatónak. Félév végén a kezelt betegekről s netalán elhaltakról, a köziskolai székhez kimutatást nyújt be.

d) Mint a betegsegélyző-egylet elnöke, a főiskolai kórházra felügyel, oda betegeket vesz fel s azokat gyógyítja; a betegsegélyző-egylet választmányával egyetértőleg a kórház felszereléséről gondoskodik, az ápolónőt felfogadja és elbocsátja, s a kórházi rendtartást a köziskolai szék jóváhagyásával megállapítja.

e) A tanév kezdetén, de a körülményekhez képest a tanév folyamán is a növendékeket megvizsgálja. Ragályos betegségek föllépése esetén azonnal jelentést tesz a köziskolai széknek s a szükséges óvintézkedéseket megteszi.

f) Az iskolai év beállta előtt a főiskola növendékei egészen előlegesen bejelentett városi szállásokat, és a főiskola épületében kijelölt lakszobákat megvizs-

gálja; a lakható szobákban az elhelyezhető tanulók létszámát megállapítja; a nem alkalmas szállásokról s a szállásvizsgálat eredményéről a közigazgató útján a köziskolai széknél jelentést tesz.

g) A tanulók által lakott helyiségeket az igazgatókkal együtt évközben is meglátogatja s a közigazgatóval egyetértőleg az illető helyiségekben a tisztaság és rend fentartásáról gondoskodik; szükség esetén azokból a tanulókat el is távolíttatja.

h) A tanév megkezdése előtt a tápintézet részére a tápintézeti felügyelővel egyetértőleg az étrendet megállapítja; a tápintézeti étkezésre az egész tanév alatt folytonosan felügyel; általában a tápintézeti alapszabályokban megállapított kötelességeit teljesíti.

i) A tornatanításra s az úszodára közegészségi szempontból felügyel; a tornázás alól az arra alkalmatlan növendék fölmentését a gimn. széknél ajánlja.

k) A főiskolai építkezések alkalmával az építési tervekről, nemkülönben az új épületek használatba vehetőségéről, közegészségi szempontból javaslatot tesz a gazdasági választmánynak.

l) Az akadémián a törvényszéki orvostant és a nép-szerű közegészségtant előadja.

m) Állomásáról a szorgalmi szak alatt 24 óránál hosszabb időre csak úgy távozhatik el, hogy magát hivatalos teendőiben kellően helyettesített s eltávozását a közigazgatónak előzetesen bejelenti.

n) A tanulók elszállásolását, a betegek gondozását, általában a közegészségügyi intézkedéseket illetőleg, a háznagygyal rendelkezik.

XIII. Jogigazgató.

56. §. A jogigazgatót, — ki mint a főiskola rendes hivatalnoka, állandóan Sárospatakon tartozik lakni, — választja a gazdasági választmánynak az igazgató-tanács útján fölterjesztett ajánlatára az egyházkerületi közgyűlés.

57. §. Hivatalba lépésekor esküt tesz s biztosítékul vagy készpénzben vagy ingatlanra első helyen betáblázott kötvényben vagy értékpapírokban évi fizetésének megfelelő összeget tesz le.

58. §. Hatásköre:

a) A főiskola összes jogi és törvényszéki ügyeit a jelen rendszabályok értelmében kezeli.

b) A gazdasági választmánynak tanácskozási joggal bíró tagja s annak ülésein jelen lenni köteles.

c) A főiskola összes peres és perenkívüli ügyeiben a gazdasági választmány utasítása szerint jár el; sürgős és halaszthatatlan ügyekben pedig a gazdasági választmány elnökével egyetértőleg, de saját felelősségére intézkedik, intézkedését a gazdasági választmánynak utólagos jóváhagyás végett haladéktalanul bejelentvén.

d) A főiskola összes szerződéseit szerkeszti s kiállítja, melyekért, valamint bármely perenkívüli ügyben teljesített munkájáért külön munkadíjat nem számíthat,

e) Pert egyedül a gazdasági választmány határozata folytán indíthat vagy szüntethet meg; a bíróilag elrendelt végrehajtást hasonlóképen egyedül gazdasági választmányi határozat alapján foganatosíthatja vagy függesztheti fel.

f) A folyó peres ügyekről a gazdasági választmánynak évnegyedenként, illetőleg a gazdasági választmányi elnök felhívására esetről-esetre jelentést tesz; minden bevégezett peres ügyet pedig elszámolás végett haladéknélkül beterjeszt a gazdasági választmánynak.

g) A perek állásáról a gazdasági választmány útján az igazgató-tanács januári üléseire kimerítő jelentést terjeszt elő;

h) Perfeljegyzési könyvet és főkönyvet vezet.

i) Minden egyes megindítandó perben, a gazdasági választmány utalványára, előleget kap, melylyel a per befejeztével elszámolni tartozik; a főiskola perveresztésege vagy a perköltségek meg nem térülése esetén, egyedül kész kiadásai térítettnek meg.

k) Peres és perenkívüli ügyekben való kiküldetéseivel Sárospatakon és annak határában napidíjat nem számíthat fel; vidékre való kiküldetéseknél, ha meghál: 5 forintban, ha nem hál meg: 2 frt 50 krban állapítatik meg napidíja; vasúton való utazásnál II. osztályú menetjegyet használhat; tengelyen való utazásnál pedig fuvarkölségei térítettnek meg.

l) Hivatalos ügyekben egy szolgálival rendelkezik.

XIV. Pénztárnok.

59. §. A pénztárnokot a gazdasági választmánynak az igazgató-tanács útján fölterjesztett ajánlatára az egyházkerületi közgyűlés választja.

60. §. Hivatalba lépésekor esküt tesz s biztosítékul vagy készpénzben vagy ingatlanra első helyen betáblázott kötvényben vagy értékpapírokban évi fizetésének kétszeres összegét teszi le.

61. §. Hatásköre:

a) A gazdasági választmánynak tanácskozási joggal bíró tagja s annak ülésein jelen lenni köteles.

b) Mindennemű bevételt és kiadást utalvány vagy ellennyugta mellett teljesít.

c) A főiskolának mindennemű bevételei közvetlenül ő hozzá folynak be.

d) A gazdasági választmány által megszavazott kölcsönöket a szabályszerűleg bekebelezett adóssági kötvények beérkezése után adja ki.

e) A főiskola mindennemű bevételeiről és kiadásairól a főiskola pecsétjével megpecsételt, a gazdasági választmányi elnök és az aligondnokság által hitelesített naplót vezet. Ezenfelül a főkönyvet, a tőkék könyvét s az alapítványok könyvét vezeti.

f) A gazdasági választmány, úgyszintén annak elnöke vagy a gondnokok kívánatára a pénztár állását bármikor feltüntetni köteles.

g) Számadását januárius hó első felében a gazdasági választmány útján az igazgató-tanács elé terjeszti.

h) Hivatalos ügyekben egy szolgálival rendelkezik.

XV. Ellenőr.

62. §. Az ellenőrt a gazdasági választmánynak az igazgató-tanács útján fölterjesztett ajánlatára az egyházkerületi közgyűlés választja. Hivatalba lépésekor esküt tesz.

63. §. Hatásköre:

a) A gazdasági választmánynak tanácskozási joggal bíró tagja, egyszersmind jegyzője; annak ülésein jelen lenni köteles.

b) Tartozik a pénztári hivatalban a meghatározott hivatalos órákban megjelenni, ott a pénztárnokkal együtt működni. Elmenetelők előtt a pénztárt együtt bezárják, melynek egyik kulcsa az ellenőrnél áll.

c) Minden számlát, utalványt, nyugtát és ellennyugtát átnéz és láttamoz.

d) A kötelezvényeket, értékpapírokat, általában a főiskola vagyonát képező értékes okmányokat leltár mellett átveszi, azokra felügyel, s ezen okmányokat tartalmazó vasszekrénynek egyik kulcsa nála, másik a gazdasági választmány elnökénél áll.

e) A főiskola mindennemű bevételeiről és kiadásairól a főiskola pecsétjével megpecsételt, a gazdasági választmányi elnök és az aligondnokság által hitelesített ellenőri naplót vezet.

f) A főiskolai helyiségekbe, a tápintézetbe s tanári lakokhoz beszerzett ingóságokról, a kifizetett számlák alapján jegyzéket készít s azokat az illető leltárak vezetőihez évenként átteszi.

XVI. Tápintézeti felügyelő.

64. §. A tápintézeti felügyelőt a köziskolai székek az igazgató-tanács útján fölterjesztett ajánlatára az egyházkerületi közgyűlés választja hat évre. Ujra megválasztható.

65. §. A gazdasági választmánynak tanácskozási joggal bíró tagja s annak ülésein jelen lenni köteles.

66. §. Hatáskörét a tápintézetnek a köziskolai székek javaslatára az igazgató-tanács által megállapított s egyházkerületileg megerősített alapszabályai határozzák meg.

67. §. A háznagy felett a 78. §. értelmében a fegyelmi hatóságot gyakorolja.

XVII. Könyvraktár-felügyelő.

68. §. A könyvraktár-felügyelőjét a gazdasági választmánynak az igazgató-tanács után felterjesztett ajánlatára az egyházkerületi közgyűlés választja.

69. §. A gazdasági választmánynak tanácskozási joggal bíró tagja s annak ülésein jelen lenni köteles.

70. §. A főiskolai nyomdára s a főbizományi üzletre felügyel, azokat ellenőrzi. Hatáskörét részletesebben a gazdasági választmány javaslatára az igazgató-tanács által megállapított utasítások határozzák meg.

XVIII. Alkönyvtárnok.

71. §. Az alkönyvtárnokot, a ki egyszersmind theologiai segédtanár, a vallás- és egyháztudományi kar, valamint a főkönyvtárnok ajánlatára a vallás- és egyháztudományi tanfolyamot végzett ifjak közül, egy évi időtartamra, a köziskolai székek választja s az igazgató-tanács erősíti meg hivatalában. Másod ízben is megválasztható. Hivatalba lépésekor esküt tesz.

72. §. Hatásköre:

a) A könyvtár kezelésében a főkönyvtárnoknak segédkezik s annak utasításait követi.

b) Könyvosztás idején, az arra rendelt órában, tartozik a könyvtárban pontosan megjelenni és a közönséget úgy itt, mint az olvasószobában, a kezelési és használati szabályok szerint kiszolgálni.

c) A könyvtári olvasó-szoba, az ott elhelyezett könyvekkel együtt, az ő felügyelete alatt áll.

d) Az ünnepválasztást vezeti; kötelessége az ünnepválasztáson a rend fentartásáról gondoskodni.

e) A tápintézetben étkezik és ott az étkezésre felügyel.

XIX. Szénior.

73. §. A szénior a vallás- és egyháztudományi tanfolyamot végzett ifjak közül, egy évi időtartamra, a köziskolai székek választja s az igazgató-tanács erősíti meg hivatalában. Hivatalba lépésekor esküt tesz. Másod ízben is megválasztható.

74. §. Hatásköre:

a) A progimnáziumi osztályt, mint gimnáziumi segédtanár vezeti.

b) A főiskola papja mellett segédlelkész

c) Az ünnepválasztásnál előforduló teendőket végzi, nevezetesen az ünnepválasztók névsorát, az ünnepre járó ifjúság képviselői jelenlétében sorshúzás útján megállapítja; e névsort megerősítés végett a köziskolai székek elé terjeszti; az ünnepválasztó tabellákat elkészítteti; a kinyomatott pátenseket nyugtatvány mellett átveszi és kiosztja.

d) Ünnepek után a szorgalomszak első napjától számított 3 nap alatt számoltat; azokat, a kik be nem

számoltak, az illető igazgatónak bejelenti. A pátensek árát az ünnepre ment ifjaktól beszedi s a 3 nap elteltével, a felmaradt pátensekkel együtt, részletes számadás mellett a főiskolai pénztári hivatalhoz beadja.

e) Az ifjúsági egyletek tagsági díjait, illetményeit, bírságpénzeit és a köziskolai székek által iskolai tartozásnak kijelölt és beszédés végett hozzá utalt díjakat beszedi és részletes számadás mellett az illető egyletek pénztáraiba beszolgáltatja.

f) A betegsegélyező-egylet alelnöke s pénztárnoka.

g) A tápintézetben étkezik; ott az étkezésre felügyel; általában a tápintézeti alapszabályokban megállapított kötelességeit teljesíti.

h) A tanév végén az általa kezelt pénzekről a köziskolai székek és a gazdasági választmány küldötteinek beszámol.

XX. Háznagy.

75. §. A háznagyot a köziskolai székek ajánlatára az igazgató-tanács választja. Hivatalba lépésekor esküt tesz.

76. §. Hatáskörét a köziskolai székek javaslatára az igazgató-tanács által megállapított utasítások határozzák meg.

77. §. Az akadémiai és gimnáziumi igazgatónak, a tápintézet felügyelőjének és a gazdasági választmány elnökének fenhatósága alatt állván, felmerülő esetben első sorban ezeknek együttes, másod sorban a köziskolai székeknek fegyelmi hatósága alá tartozik, mely őt hivatalától felfüggesztheti; hivatalától való elmozdítása iránt az iratokat az igazgató-tanács elé terjeszti.

TÁRCA.

KOVÁCS FERENCZ,
1823 – 1895.

A magyar ev. ref. egyház békés-bánati tractusának, közvetlen pedig a h.-m.-vásárhelyi közel 40,000 lelket számláló fényes és tekintélyes egyháznak mély gyásza van. Egy, az egyházi és társadalmi, nem különben a politikai és irodalmi élet terén több mint félszázadon át nem közönséges érdemeket szerzett férfiú életpályája zárult be folyó évi aug. hó 5-én, a délelőtti órákban, Tátára-Füreden, Kovács Ferencz elhunytával.

A humanismus fenkölt, magasztos szolgálatában, az állandó munkában és fokozódó áldozatkészségben életét nemesen eltöltött eme nagy ember áldott emlékezete méltó arra, hogy a »Sárospataki Lapok« t. olvasó közönsége is feltüntetve lássa néhány rövid vonásban az ő közhasznú életpályáját,* minden szépért, jóért és igazért hevülni kész és képes lelkiületét, melyet élete tükrözött.

Régi nemes, vagyonos, iparos szülőktől vette származását, 1823-ban, május 11-én, áldozó-csüdtörtökön, mely napot aztán egész életében, nem csak a ker. egyházat érdeklő nagy jelentőségeért, de mint születés-napját is kétszeresen benső vallásos érzéssel ünnepelt meg. Magasztosan emlékeztetessé tette e napot f. évi máj. hó 23-án délelőtt, tehát alig harmadfél hóval váratlanul bekövetkezett halála előtt, 10,000 frtos adományával, melyet egy, szülővárosában, H.-M.-Vásárhelyen építendő új templom emelésére ünnepélyesen felajánlott.

* Épen a boldogult iránt való mély és köteles tisztelet késztetett minket arra, hogy t. barátunkat ez emlék-sorok írására felkérjük.

Atyját korán elvesztve, vallásosság tekintetében különösen kiváló, gondos özvegy édes anyja védszárnyai alatt növekedett 16 éves koráig; a mikor elemi és gimnáziumi tanpályáját szülőföldén elvégezve, 1839-től 1842-ig Debrecenben a jogot tanulta. Jogi tanulmányainak elvégzése után, ügyvédi gyakorlatra s német szóra Kézsmárkra ment 1842-ben. Az ügyvédi pálya azonban kevesebbé gyakorolt reá vonzó hatást. A nemes ambícióval előretörő ifjú lelkét a közpálya ragadta magához korán; mert már az 1843—44. évi országgyűlés egész idejét Pozsonyban töltötte el, a híres államférfiúnak s később miniszternek, Klauzál Gábor, csongrád-megyei követnek oldalán, mint jurátus. És hogy a 20 éves ifjú az arany ifjúság e legszebb korát minő nemes és hasznos dologgal töltötte, annak fényes bizonyosságát adta 50 évvel később, 1894-ben hat terjedelmes kötetben megjelent, „Az 1843—44-ik évi országgyűlési alsó tábla kerületi üléseinek naplója” című, szerzőjének s hazai irodalmunknak örök dicsőségére szolgáló nagy munkájában. E nagy művét a boldogult szerző a M. T. Akadémiának ajándékozta, mellé csatolván még 2000 forintot a sajátjából oly rendelkezéssel, hogy a munka árából befolyandó pénz, a fentebbi összeggel együtt nagyobb tőkévé növelve, alapul szolgáljon jövőben az Akadémia által kitűzendő történelmi pályakérdések díjazására. Az Akadémia, elismerése és méltánylása jeléül, Kovács Ferenczet f. év máj. havában, tiszteletbeli tagjául választotta meg. Csak az igaz érdemnek hódolt e választással.

Ugyanezen alkalomból folyólag a h.-m.-vásárhelyi ref. egyház is igen kitüntető megtiszteltetésben részesítette őt, a mikor ez évi máj. 23-án, áldozó-csütörtökön életnagyságú olajfestményű arcképét, áldott lelkű nejének, most már bánatos szívű özvegyének, Küry Terézia asszonynak szintolyan kivételű arcképével együtt, a főgimnázium dísztermében tartott egyházi közgyűlésen leleplezte. Ünnepe volt ez — jegyzi meg életrajz-írója a »Vasárnapi Ujság« ez évi jun. hó 5-iki számában — nem csak a h.-m.-vásárhelyi ev. ref. egyháznak, hanem a városnak is; de ünnepe volt főképen a jótékonyág szellemének; mert Kovács Ferencznek a polgári és egyházi élet terén ép egy félszázadon át tartott buzgó működése az ő páratlanul bőkezű adományai, nagy alapítványai, úgy a város, mint az egyház s különösen ez utóbbinak gondja és védő szárnyai alatt álló főgimnázium anyagi és szellemi ügyeit igen előmozdították; sőt jótékony hatásukat, különösen a szellemi haladás terén, H.-M.-Vásárhely város határán túl is, széles körben éreztetik már ma is s éreztetni fogják kétségtelenül a jövőben is.

Ha valaki, ő volt az a férfiú a mi hitsorsosaink s felekezetünk tagjai közül, a ki az unnepeletetésre érdemesíté magát, s arra rászolgált. Életében s halála után áldásos emlékezetében egyképen maradandó s állandó tárgya ő a kegyeletnek. Fejedelmi végrendeletét már a napi sajtó is kivétel nélkül elismeréssel méltatta, egész sorát közölve az intézeteknek s testületeknek, a melyek a derék férfiú jótékony megemlékezésében részesültek,* vagy a körülmények szerint ezután részesülni fognak. Ámde ő nemcsak nemes jótékonyágával, a szegényeket segélyező önzetlen jó lelkiségével s a társadalom elhagyatott s nyomorra jutott tagjainak fölségelésével tüntet ki magát igen nagy számú jótékony adományaival s alapítványával; mint egyházának rendületlenül hű fia, nem csupán az áldozatkészségben lobogtatá elől fákláját, hanem mint protestáns férfiúhoz illő, tiszteletet parancsoló erélylyel s nyíltsággal szállott szembe alkalomadtán az egyházi életet benső alapjában fenye-

gető viharokkal is. A csüggedőket bátorítva, kitartásra és a cél felé törekvésre buzdítva, ott találjuk őt egyházunk ama legkritikusabb napjaiban is, a melyeket az 1859-ik évi emlékeztetéssé vált szeptemberi pátens idézett föl a magyar ev. ref. egyházak életében. Az 1881. évi ref. zsinat »Emlékkönyv«-ében egyebek közt följegyzé róla élet-írója azt a nem közönséges enunciaciót is: »főleg neki köszönhető, hogy a békés-bánati egyházmegye a pátens idejében (1859—60) a törvényes önkormányzati téren hűséggel megállott.« Az esperes ugyanis — egyik vásárhelyi lelkész, — a Makóra egybehívott egyházmegyei gyűlést, a hatósági tilalomnak megfelelően óhajtván, el akarta napolni. Kovács Ferencz ekkor felszólít az esperest a gyűlés megtartására s a nagy családú lelkésznek (Tóth Ferencz) azt az ünnepélyes biztosítást adta, hogy azon esetre, ha őt a gyűlés megtartása miatt baj érne is, ne aggódjék; mert a meddig neki (Kovácsnak) egy darab kenyere lesz: meg fogja azt az esperessel és családjával osztani. E biztatásra az esperes és másik társa megindultak Makóra, de a képzelhetetlen nagy sár miatt nem haladhatván előre, csakhamar visszafordultak. Kovács Ferencz és a többi vásárhelyi presbiterek ekkor szembe találták őket, rábírták, hogy újra forduljanak a makói útnak, több lovat fogatván kocsijok eleibe, és semmi esetben otthon ne maradjanak. Ugyanekkor Kovács F. és társai gyalog tették meg az utat, minthogy az ő kocsijok sem tudott a teméntelen sárban haladni. Estére kelve, így a vásárhelyiek mind megérkeztek Makóra s lehetségessé tévők a gyűlés megtartását, a mint hogy az másnap, a szintén megjelent császári biztos tiltakozása ellenére is, nagy lelkesültség közben megtartatott.

Halála alkalmából nem csak az özvegy, de az ev. ref. egyház presbitériuma, továbbá a város előljárósága és a vásárhelyi első takarékpénztár is külön gyászlapokon emlékeztek meg róla s mindannyian gyászlobogók kitűzésével s ravatala fölé díszes sírkoszorúk aggatásával fejezték ki mély bánatukat s részvétüket. A temetés roppant számú gyászoló közönség részvétele mellett az új templomban ment végbe aug. hó 8-án, a vasuti indóháznál Pap Imre lelkész, majd a templomi gyászszertartásnál Szabó János békés-bánati esperes s végül sirjánál, az Arany-temetőben Dr. Baksa Lajos polgármester-főgondnok, meghatóan szép és tartalmas alkalmi gyászbeszédekben vettek búcsút tőle.

Lengjen örök béke hamvai felett s maradjon áldásban emlékezte!

... y. — ... s.

KÖZÉLETÜNK.

A miskolci lelkész-értekezlet.

A miskolci járás lelkészeit aug. hó 21-ik napjára hívta össze értekezletre Maklár Károly s.-keresztúri lelkész, egyházmegyei tanácsbíró, mely értekezlet nem csak azért nagy jelentőségű, mert ez Alsó-Borsodban — az újabb időkben — első volt, hanem azért is, mert azon szeretve tisztelt főpásztorunk, Kun Bertalan püspök úr is megjelent — mint maga mondá, nem mint püspök, hanem mint egyszerű lelkész — s a vitában tekintélyes részt vett.

Alakuló értekezlet lévén, elsőbben is elnökké Maklár Károly tanácsbíró, jegyzővé pedig Illyés János harsányi lelkész választatott meg.

Az értekezlet Illyés János harsányi lelkész értekezésével kezdődött, ki azon tárgy felett tartott felolvasást, hogy »miután az életbe lépendő új egyházi törvé-

nyek nagyon alkalmasak arra, hogy a nép szívében az egyház iránti közönyt méginkább neveljék: mi teendője lesz a lelkésznek e törvényekkel szemben; miként ellensúlyozhatná azoknak esetleg káros hatását, s miként erősíthatná a népben az egyház iránti ragaszkodást és buzgóságot?

Felolvasó ezt a célt a híveknek különösebb és nagyobb mérvű tanítása, különösen pedig az egyháztörténetének tanítása által véli elérhetni, mert csak a tanítás eszközölheti azt, hogy híveink lelki szükségéből, meggyőződésből legyenek ref. egyházunk tagjai, nem pedig csak azért, mert véletlenül ebben születtek. Ha tudja azt a mi egyszerű népünk, hogy a mi szegény prot. egyházunk mint volt századokon keresztül a felvilágosodásnak, a tudománynak zászlóvivője, az általános emberi jogoknak, a lelkismereti szabadságnak előharcosa; ha tudná, hogy ezek által mennyire előmozdította a népeknek, az emberiségnek boldogságát: akkor bizonyára nagyobb lesz benne az egyházhoz való ragaszkodás, feltámad szívében a kötelességérzet, hogy ezt az egyházat fentartani, s nemes hivatásában támogatni szent kötelessége.

Értekező azután áttér azon kérdésnek a fejtegetésére, hogy mimódon volna lehetséges a híveket ilyen egyháztörténeti ismeretekre eredménytelten tanítani? Tapasztalat szerint erre a népiskola nem elegendő; ott nem tanítatják az egyháztörténelem olyan terjedelemben, hogy az meggyőződést is képes volna teremteni. Azután meg nem a gyermekeknek, hanem az egyház munkás tagjainak a tanítása volna itt a fődolog, mert a gyermek akkorra csaknem mindent elfeled mire felnő. Épen azért az u. n. vallásos felolvasásokat kellene rendszeressé és általánossá tenni, a melyeknek főtárgya csaknem általánosságban az egyháztörténelem lenne. Azután szintén alkalmas eszköznek látna a felolvasó erre nézve, ha az egyház nagy számban szerezne be olyan olcsó és jó könyveket, a melyek részint az egyház multjával, annak küzdelmeivel foglalkoznak, vagy a melyek egyik másik reformátornak s az egyház kiváló fiainak történetét írják le vonzó, népies nyelven; és ezeket kellene kiosztani a nép között — a hol csak lehet ingyen, mert a mi népünk könyvért még nem igen szeret pénzt adni. stb.

Lelkészi értekezletünk bcható eszmecsere tárgyává tévén ezen felolvasást, abban állapodik meg, hogy az ilyen történelmi tárgyú olvasmányok és előadások minden esetre nevelik a népben az egyházhoz való ragaszkodást; épen azért azt minden lelkésznek ajánlja. Különösen pedig óhajtanónak mondja ki, hogy az úgynevezett felnőttek oktatása (vasárnap délutánonként a templomban) ismét mindenütt — a hol kiment szokásból — felújíttassék, s ezen oktatásnak is egyik tárgyát az egyház multjának megismertetése képezze.

Ezután a már ismeretes püspöki utasításnak, illetőleg javaslatnak az egyes pontjai tétettek megbeszélés tárgyává. — Különösen igen élénk vitára adott alkalmat ezen „Javaslat”-nak 1-ső §-a, mely az egyházi esketésről szól, s a mely az új egyházi törvények életbe lépése után, a jegyeseknek egyházi hirdetését mellőzendőnek javasolja. Itt különösen az elv és a gyakorlati élet szükségéi vívtak egymással harcot. Mert igaz ugyan, hogy elvileg erre nincs semmi szükség; mert a hirdetés eddig is állami intézkedés volt, s célja eddig is az volt, ezután is az lesz, hogy a ki a házassulandók között valami tiltó akadályt tud, azt az illető házasságkötő hivatalnak bejelentsen. És minthogy a házaspárok czután csak a házasság megkötése után jelentkezhetnek az egyház áldásáért: tehát úgy látszik, mint-

ha erre az egyháznak semmi szüksége sem volna. De ezen elvvel szemben áll a gyakorlati élet kívánalma, a mely legalább az egyszeri hirdetést szükségessé teszi. Nevezetesen a mint tudjuk, a kath. egyházban a hirdetés meg fog maradni. Most már, ha egy vegyes — ref. és kath. — pár házasságra akar lépni, okvetlen jelentkezni fog a plébánosnál hirdetés végett, mert a kath. fél bizonyosan meg fogja tartani saját egyházának törvényeit is. A kath. lelkész aztán ezt az alkalmat felhasználja a kapacitálásra, a lélekfogdosásra, hogy a leendő házastársak úgy egyezzenek meg, hogy minden születendő gyermekük katolikus legyen. A ref. lelkész nem fogja azt még csak megtudni sem, mert a jegyesek ő nála nem jelentkeznek, mert hiszen a reformátusok nem hirdetnek. Hogy tegyen tehát akkor eleget az a prot. lelkész annak a kíváncságnak, a mely ezen utasítás 11. §-ában foglaltatik, hogy t. i. igyekezzék odahatni a vegyesházassulandóknál, mint leendő szülőknek, hogy legalább az 1868-iki törvény, mely a gyermekek vallásáról intézkedett, elérjék, hogy t. i. a gyermekek nem szereznek kövessék szüleik vallását. Igaz ugyan, hogy e javaslat 3. §-ának a vége kimondja, hogy a kik házasságukat az egyház által is megáldatni akarják, erre vonatkozó szándékukat tartoznak a lelkészi hivatalnak idejében bejelenteni. De hát azok a vegyesházások, a kik a kath. lelkész rábeszélése folytán ott akarják frigyüket megáldatni, — azok mikor jönnek a ref. lelkészhez? mikor és hogyan szerez arról még csak tudomást is a ref. (!) lelkész? — ha hirdetés végett nála nem kell jelentkezni. Sőt még a kik a ref. templomban áldatják meg házasságukat, azoknak is jogukban van a polgári szerződés után bármikor is jelentkezni; tehát már akkor, midőn az egyezés a gyermekek vallására nézve megkötött.

De lenne a hirdetés mellőzésének még másik káros hatása is. Nevezetesen akkor ezen új törvény sokkal több rázkódtatással menne át az életbe és a hívek lelkébe. A mi népünk túlságosan is konservatív: a régi szokásokhoz ragaszkodik, az újításoktól idegenkedik. Épen azért, ha azt akarjuk, hogy ez az új törvény mennél simábban menjen át az életbe, akkor a régi gyakorlatból meg kell tartani mindazt, a mit lehet, a mi az állami törvényekkel nem ellenkezik. Különben is, ha mi az egyházi társaságot egy szűkebb körű erkölcsi társaságnak tekintjük, a hol egymásnak örömeiben-fájdalmában igyekszünk részt venni: miért ne adnók tudtúl ennek a társaságnak azt, hogy egyik, vagy másik tagja ilyen életbevágó fontos lépést akar tenni? mert hiszen azt csak nem képzelhetjük, hogy híveink naponta tömegestül fognak tódulni a hirdetési táblákhoz, hogy megtudják: kik fognak házasságra lépni?

Ezen indokoknál fogva lelkészi értekezletünk a házassulandó feleknek legalább egyszeri kihirdetését szükségesnek tartja.

E szerint tehát mellőzendő volna az utólagos bejelentése a házasságnak, valamint az utólagosan mondandó áldás is, mely ezen javaslat 1-ső §-ában említettik. Különben is, ha már egyszer megáldotta a pap az új házasságokat: miért ismételné ezt az áldást újrolag, midőn a frigykötést a híveknek bejelenti? Ennek igazán nem volna semmi értelme.

Még a stólákra vonatkozólag beszélgette meg értekezletünk azt, hogy az olyan keresztleveleket is, melyeket a világi hatóság fog követelni házasságkötés céljából; vagy az olyan esketési bizonyítványokat, melyeket majd a polgári anyakönyvvezető fog tőlünk kívánni, hogy a gyermekek törvényességét megállapíthassa: — csak a rendes stóláért fogjuk kiszolgáltatni mind addig, míg erre nézve valami fensőbb meghagyást nem nyerünk.

Lelkészi értekezletünk iránt igen szép érdeklődés mutatkozott, úgy hogy két lelkész kivételével a járásbeli lelkészek és segédlelkészek mind megjelentek.

I. J.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** Özv. *Katona Zsigmondné*, a sárospataki főiskola volt pénztárnokának neje, szül. *Láczay Szabó Juliánna*, az egykori jeles *Láczay József*, sárospataki pap és tanár testvérének, *Dánielnek* leánya, anyai ágon a nagy híró Csécsiek sarjadéka, jelenlegi és volt püspökünk sógornéja aug. hó 24-én, életének 76 ik évében csendesesen elhunyt. Kitűnő gyermekeket nevelt a társadalomnak s megengedte Istene, hogy láthatta őket növekedő tisztességben. Nagy részvét kísérte sírjába augusztus 25-én. Áldott legyen emlékezete!

— **Választások.** A miskolci ev. ref. főgimnázium vallásánarává, a »Szabadság« szerint, *Csik Dániel* segédlelkész és püspöki titkár most már valósággal megválasztatott. Multkori híre s így utána a miénk is, korai volt. — A sárospataki főiskolai theol. segéd-tanárságra és alkönyvtárnokságra, az illetékes kar *Rohoska József* mult évi karelnököt ajánlotta. A vallás és egyháztudományi kar szakelnöke 1895—96-ban is *Radácsi György* lesz.

— **A püspökök javaslata** felett megcsendült már a száz nyelvű kritika hangja. A napi sajtó legjobb képviselői elismeréssel fogadták, mint a törvény-tisztelet és honszeremmel őszinte megnyilatkozását; csak egy-két éles hang ritt ki az összhangzó hallelujából, köztük a legújabb könyvatomosé, a Péntek Ferencz vállalatáé. Részünkről örültünk a dicséretnek lelkünkben, mert nem is lehetne azt jó szívvel hallani, ha vezér-embereink alkotását a törpe emberkének sáros lábbal összetaposnák; de az öröm mellett nekünk is volt egy kis titkos bánatunk s hogy titkos ne maradjon, ime, ide írjuk. Minket nem az bántott, a mi benne, nem is az, a mi alatta, hanem, a mi felette van. *Mi történhetett, hogy az ev. ref. konvent vegyes bizottságából elébb prot. püspökök, majd csak ág. hitv. evangélikus és ev. ref. püspökök szövetkezése lett?* Hová lettek Karap Ferencz, Darányi Ignác stb., a kik a konventi bizottságban az ügynevezett világi elemet voltak hivatva képviselni — alkotmányunk szellemének megfelelően?! Hová lett aztán a püspökök seregéből *Dr. Ferencz József*, a ki — lapunknak hiteles forrásból vett tudósítása szerint is — benne volt az átváltoztatott bizottságban, sőt — ismét hiteles adatok szerint — a kézírathat átnézett javaslat közrebocsátásához is beleegyezését jelentette...? Míg csak a napi sajtóból tudtuk, hogy a *prot. püspökök főpásztori levél kiadását tervezik*, jó izűt mosolyogtunk ezen a már megszokott tájékoztatlanságon; de mikor később világossá lett, hogy ad notam róm. kath. püspökök, a mieink is kerestek magoknak egy Fehér Ipolyt és — ha nem főpásztori levelet is — de *püspöki útastást* készítenek: akkor elfogott bennünket a tünődés s úgy tetszett nekünk, mintha ez a püspökösködés zavart fogna előidézni a közvéleményben s a különben is tájékoztatlan napi sajtót még nagyobb homályba juttatja a mi egyházalkotmányunk természete felől!... Ez volt a mi rejtegetett, takargatott bánatunk. Isten látja lelkünket: nem szeretnők, ha azt hinnék felőlünk — utoljára még a magunk hívei is talán! — hogy nekünk is van püspöki karunk s hogy ennek a karnak valami kivételes jogai is vannak s hogy ez az ev.

ref. vagy prot. egyházat a maga testületi minőségében hivatalosan képviseli. Hálára vagyunk lekötelve a sürgőssé vált jó munkáért, de kifogásunk van a születése, vagy inkább a keresztelése ellen. Hogy — némelek szerint — hiányai is vannak, az se baj; a kerületi gyűléseken elébb s majdan a konventen meg lehet rajta tenni a szükséges pótlásokat. Őszintén sajnáljuk, hogy ha már püspökök javaslatává kellett válnia: a nevével eltörölték az unitárius atyafiaknak ehez való jogát s kicsiben valami olyas történt vele, mint hajdan — nagyobb kiadásban — a Magyar Protestáns Irodalmi Társasággal. Egyébiránt ezt a javaslatot, a netaláni pótlékokkal, magokkal a törvényekkel és miniszteri utasításokkal együtt érdemes volna egy füzetbe foglalni s — ha van szükség reá — magyarázatokkal is kísélni a magunk szája íze szerint és az egyházakkal megvétetni.

— **A sárospataki főiskolában** a tanév szept. 7-én nyílik meg ünnepélyesen. Ez alkalommal *dr. Finkey Ferencz* jogtanár, *Ellend József* és *Csontos József* gimn. tanárok fognak székfoglalót tartani.

— **Amerikai lelkészi állomásra** távozott el a sárospataki főiskola köréből *Kalassay Sándor* theol. s.-tanár és alkönyvtárnok és pedig Mont-Karmenbe. Az ott élő ev. ref. magyarok nagyobb részben a tiszáninneni kerületből távozván el, *Ferenczi Ferencz* szintén volt sárospataki theologus, most Penn-Sylvaniai lelkész útján, a pataki főiskolához fordultak lelki gondozóért. Az ifjú theol. s.-tanárban fellángolt a vágy a távol világ missiói teendői után s elbocsáttatását kérvén és megnyervén, aug. hó 25-én útra kelt *Demeter Bertalan* volt főiskolai széniorral. Isten óvja, védje őket s áldja meg az istenorzága érdekében végzendő jó munkájokat teljes sikerrel!

— **A tornai egyházmegye lelkészi értekezlete** Vécsey József egyházmegyei gondnoknak a lelkészi hivatalok rendszeresítését, javadalmazását és az adókulcs megváltoztatását sürgető ismeretes *indítványát* kinyomatta és szétküldözte. A napi sajtó már foglalkozott vele — szokott felületességével; mi is visszatérünk reá.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— *H. J.* Nem győzzük a sokféle sürgős nyomtatni valót s ez az oka, hogy a következő számrá halasztottuk. — *P. M.* Kettő van most már s egy lesz belőle. — *B. I.* Az értekezletről szintén csak a következő számban számolhatunk be. — *K. Zs.* Most nem lehetett. Szívesen teszünk minden tőlünk telhetőt a jó ügyért. — *Többeknek.* A kért számokat elküldöttük s a lakás-változtatást feljegyeztettük. — *K. J.* Köszönet a figyelemért. Azok a beszédek mindig igen jellemzők és tanulságosak. — *I. J.* Régen vártam megmozdulását s örülök, hogy nem hiában! — *R. K.* Megjött, de nem fért be. — *Sz. M.* Igen köszönöm.

Pályázat.

A felső borsodi egyházmegyébe kebeleztet *felső-kelecsényi* ev. ref. egyház lelkészi állomására, melynek évi jövedelme: földben, terményekben szolgálmányokban és készpénzben 1209 korona, és így a negyedik osztályba tartozik.

Pályázati kérvények folyó év szept. hó 25-ik napjáig Nagytiszteletű Vadász Pál f.-borsodi esperes úrhoz, Sajó Szentpéterre küldendők.

Miskolcz, 1895. aug. 24.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Az országos lelkészi gyámintézet.« *Novák Lajos.* — »Baksay Sándor solti esperes körlevele.« — »A nem állami tanárok nyugdíj-ügye.« *Buza János.* — »A felső-borsodi ev. ref. lelkészi értekezlet.« *Bodnár István.* — »A vásárhelyi leányegyház templomszentelési ünnepélye.« *Péter Mihály.* — »A felső-zepléni ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.« *Lic. Rác Kálmán.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — Szerkesztői üzenetek.

Az országos lelkészi gyámintézet.

Küszöbére jutottunk az őszi egyházkerületi gyűléseknek, küszöbére annak a munkának, mely az országos lelkészi gyámintézet tervezetének s a vele kapcsolatos kérdéseknek talán utolsó bírálatában áll a kerületek előtt. A főt. konvent ugyanis, miután az alapszabály-tervezetet a beérkezett vélemények alapján átdolgoztatta s a számításokban mutatkozó 30 ezer frtos hiányt elenyésztette: egyúttal ki is mondotta, hogy „az őszzel tartandó konvent a gyámintézetet 1896 elején életbelépteti, egyik vagy másik egyházkerületnek tehát elmaradása vagy késlekedése, a dolgok fejlődését már fel nem tartóztathatja.”

Magával az alapszabálytervezettel nem lesz nagy munkájok a kerületeknek, mert a többség véleményeinek figyelembevételével készült és nem lesz különösen a mi tiszáninnen kerületünknek, melynek tavaly összegezett véleménye, lehet mondani, kivétel nélkül meghallgatásra és felvételre talált az átalakításnál; valamint hogy a 30 ezer frtos tökenövekedés ellen se lehet majd egyiknek se kifogása. Azonban még így is marad fel egy néhány lényeges és fontos kérdés, a melyeket elhallgatni az intézet és a tagok kára nélkül alig lehet és végzetes mulasztás lenne az, ha a kerületek erről megfeledezének.

Ilyen mindjárt az a kötött, sőt kényszerhelyzet, a melyet a főtiszteletű konvent most idézet határozatával teremtett, oly értelemben, hogy midőn az érélyes és döntő szót kimondta, megfeledezett egy nagyon is lényeges kötelességéről, az intézet realitását igazoló számítási táblázatok közzétételéről, a melyeknek ösmerete nélkül pedig a gyámintézet életképessége és szilárdsága el nem bírálható. Mert ha tévedni, vagy ámitani nem akarunk, meg kell vallanunk, hogy egy alapszabálytervezet tökéletességében, minden igényt és kíváncsalmat kielégítő szerkesztésében nagy megnyugtató és biztatás rejlik a leendő tagokra nézve; de magában véve, számítási levezetések és bizonyítások nélkül még sem egyéb az, mint kecsegtető ígélet, a melyről pedig tudva van, hogy beváltásához ritkán elegendő a jó szándék és szíves akarat. Ismétlem hát, hogy a gyámintézet tervezete magából az alapszabályokból el nem bírál-

ható s ha a táblázatok közzétételéről a főtiszteletű konvent megfeledezett, a záros határidőt és a kerületek véleményeinek elmaradhatását pedig kimondotta: ezzel a kerületekre nézve egy kényszerítő, sőt lehetetlen helyzetet teremtett, nem nyújtván nekik módot a dolog lényegébe való behatolásra. De éppenezért lenne nagy mulasztás, ha a kerületek ennek a megvitatásáról megfeledezének.

Továbbá az az intézeti élet hatodik évére megszavazott 30 ezer forint, bármily szép összegnek lássék is különben, mégsem elegendő arra, hogy a realitás ellen táplált aggodalmakat eloszlassa és arra sem elegendő, hogy a szigorú lelkiismeretet és minden oldalról kipróbált számításokat feleslegessé tegye. Az az intézet, mely papi özvegyek és árvák gyámolítására alakult, nevezzék bár ilyen vagy amolyan néven, mégis csak biztosító intézet, életjáradék biztosító; egy ilyen intézet realitásának pedig — eltekintve a specialitásoktól — négy főkélléke van: a halandósági és élettartami táblázat, a díjmegállapítás, a tartalékképzés és a kamatláb, melyek között ha csak egy téves és hiányos is, az intézet válsága és bukása kikerülhetetlen. E kéllékek közül a gyámintézetnél bizonyosnak mutatkozik a kamatláb, a díjmegállapítás már ingadozó és bizonytalannak; a halandósági és élettartami táblázatot nem ösmerjük, tartalékképzésről pedig mit se hallani. Tavaly még olvastunk valamelyes kezdetleges statisztikai és matematikai hozzávetést a közzétett indoklásban; az idén már is az elmaradt Az észrevételeknek, a kifogásoknak, a helyreigazításoknak egész özöne zúdult a tervezetnek erre az oldalára; bizonyígtatták, ki is mutatták, hogy a közzétett adatok és számítások kezdetlegesek, hiányosak, megbízhatatlanok; de éppenezért volt jogunk elvárni, hogy e fogyatkozások az idénre nézve mind elháríttatnak, hogy az ellenmondások elhallgatnak és kiengesztelődnek valamely szakértői bírálaton átment és jóváhagyott táblázatok látára: és? — és nem kaptunk semmit. Úgyde kérdem már most: Ki mondja meg biztosan, hogy hány lelkészi özvegy és árva van az országos egyházban? Ki ösmeri és ki hagyja jóvá az intézet halandósági és élettartami táblázatait? Ki tudja kimutatni a tőkék és életjáradékok haladványi láncolatát külön-külön és egymáshoz való viszonylataikban? Ki mutat rá az intézet kifejlődési évére, s a van és kell akkori

mérlegére? Ki biztosít arról, hogy a tagsági díjak nem túl magasak vagy nem elégtelenek? Mit emészt fel az intézet kezelési költségek címe alatt? Hallott-e valaki a tartalékképzésről, mely a véletlenek ellen lenne majd biztos menedék? Avagy elegendő és arravaló biztosíték a domesztikai tőke és a „sors bona“-ba, vagy a papság sovány erszényébe vetett bizodalom? Ki ad feleletet ezekre a kérdésekre? Mindenki, a ki a dologgal foglalkozott; csak hogy fájdalom! — mindenki a maga számításait tartja helyeseknek és méltán, mert a konventi bizottság tavalyi számvetései hiányosaknak és megbízhatatlannak bizonyultak, az idénre pedig számításait közzé se tette, a mi arra mutat, hogy vagy nem volt velők készen, vagy ha készen volt is, okúlva a tavalyi példákön, féltette a nyilvánosság keresztüztől; ámde akkor az első esetben még a tavalyinál is ingatagabb alapokra fektette az intézet tervezetét, az utóbbiban pedig megfosztotta a kerületeket az alapos hozzászólás lehetőségétől.

Ily helyzetben nincs mit csodálkozni azon, ha a bírálatra hivatott tényezők hallgatásba merülnek vagy kedvetlenül végzik a feladatukat és nincs mit csodálkozni azon sem, ha az elégedetlenség mellett hangok emelkednek olyan irányban is, hogy lehetetlen a gyámintézetet a konventi tervezet szerint életbe léptetni. Így közelebb az alsó-baranya-bácsi egyházmegye, mely a bírálathoz az alapszabálytervezet mellett, nagyon helyesen, a realitásra is kiterjeszkedett, az általa approbált számítások alapján, nemcsak elveti a konventi tervezetet, hanem rámutatva némely, a kerületek közt meglevő, a konvent által észre sem vett és így el sem távolított ellentétre: részint ezekből a hibákból mutatja ki, részint már a törvény idevágó §-aiból igyekszik kimutatni, hogy országos gyámintézet olyan alapokon és keretekben, a mint a konvent tervezi, fel nem állítható, hanem fell kell állítani úgy, hogy csak alapszabályaiban és az ellenőrzésben legyen országos és e kereteken belül *mindenik kerület maga alkossa meg a gyámintézetet.*

Ime, a helyzet kényszerűségének és félszűgességének egyik, nem a legüdvösebb eredménye! Legalább a konventi tervezetre semmi esetre sem az. A félterületre szorított bírálat terjeszkedési ereje szétörte a kényszerítő korlátokat és a gyámintézeti tervezetet összerombolva, a törvény §-ait is megfeszegette. Helyesen-e? A kerületek majd eldöntik e kérdést hivatalosan; egyelőre azonban itt is el lehet rá mondani, hogy az eddigi közfelfogás szerint aligha helyesen, mert az országos gyámintézeti név alatt, a törvény és tervezetések alapján nem érthetünk mást, mint a kerületek korlátaiban felül emelkedő, egységes intézetet; de az a -baranya-bácsi egyházmegye eljárása már mutatja, hogy a nyomasztó helyzetek súlya alatt minő gondolatok teremnek. Ez a gondolat a gyámintézetre vonatkozólag egészen új, de nem eredeti, leszármazó örököse annak a gondolatnak, mely a domesztikát is kerületi alapokon akarta megépíteni. Igaz, hogy ez a gondolat annak idejében testet nem ölthetett, de most? . . . most sem fog az megvalósulhatni, ha csak abban az esetben nem, ha a konventi határozat a kényszer-helyzetben és a kerületek ellenmondásán megtörve, végre is a zsinat lenne kénytelen a gyámintézet nehézkesen és rosszúl szót fonalat a kezeibe venni és új bordákba szorítani. Egyelőre a gondolat még nem időszerű, de alkalomadtán nem rossz és nem kivihetetlen.

De az alsó-baranya-bácsi egyházmegye a kerületek közt fenforgó ellentétekről is emlékezik. Vannak-e ilyenek? Bizonyára igen s hogy mik ezek az ellentétek, azt a kerületek vannak hivatva megállapítani, mert

elvégre mindenik kerület maga ösmeri legjobban a saját helyzetét és magának kell őrt állni a papságának érdekei felett. Én magam is látok ilyen ellentétet, a mire már írásban és szóban többször rámutattam s mivel ezt az egyet nagyon is életbevágónak tartom, rá tiszáninnyi papságunk érdekében ismét kiterjeszkedem és vezérferfiainak figyelmébe is ajánlom mind a kerületre, mind majd a konventre. Hadd szolgáljon adalékul és erősségül a konventi tervezetek körültekintő alaposságához.

Egy országos jellegű, egységes lelkeszi gyámintézetnek, mely a tagsági díjakat a lelkeszi fizetésekre alapítja, egyik kiinduló pontja nem lehet más, mint a lelkeszi javadalmaknak országosan egyöntetű értékelése. Bármily nehéznek lássék e feladat megoldása, tekintettel a helyi viszonyok különféleségére; mégis meg kell keresni azt a mértéket, mely e célra általában véve nagyobb igazságtalanság nélkül, méltányosan alkalmazható. A nehézség különösen a földjövödelmek fölszámításában mutatkozik; de viszont ha ezekre nézve nincs közös mérték és egyöntetű becslő, akkor az igazságtalanságnak súlyos és bántó helyzete áll belőle elő. Köztudomású, és mégis figyelmen kívül hagyott körülmény, ugyanis, hogy a lelkeszi fizetések javarészt földjövödelmek képezik, viszont az sincs eltitkolva senki előtt, hogy van kerület, mely a jövödelmeket a díjlevelekbe a tiszta kataszter alapján, van kerület, mely annak háromszorosában vagy a bérleti értékben veszi fel. Így, hogy nyíltan szóljak, Erdély a tiszta kataszterrel, Tiszáninnen a bérleti összeggel értékeli. Ha már most e tény alapján párhuzamot vonunk a két kerület két oly lelkeszi fizetése között, a melyeknek mindenkéhez 30—30 holdnyi földbirtok tartozik: azonnalszemünkbe tűnik a nagy különbség és nagy igazságtalanság, mely a két lelkesz fizetésének kétféle becslése alapján a gyámintézetre és a két lelkesznek egyikére előáll. A 30 holdas papi földnek díjlevelei értéke Erdélyben, a kataszteri jövödelem, tehát kerek számban és magasan számítva 100 frt (száz), Tiszáninnen pedig a bérleti érték, tehát 300 frt. Már most e két lelkesz közül az erdélyi fizetni fog a gyámintézetbe, tiszán a földjövödelme után, belépési járulékot 10 frtot, a tiszáninnyi 30 frtot; évi járulékot amaz 2 frt 50 krt, emez 7 frt 50 krt, holott a föld jövödelmi alapja mind a kettőnek ugyanaz; holott a föld amott mivel se rosszabb, mint emitt és így a tényleges földjövödelem mind a kettőnél egyenlő. És a tiszáninnyi lelkesz mégis 200 frt földjövödelmi többlet után fogja fizetni mind a belépési, mind az évi járulékot és ha 30 évi gyámintézeti tagság után apáihoz tér, a kamatok kamatait nem számítva is, 200 frttal többlet fizetett be az intézetbe, mint erdélyi lelkesztársa, a nélkül, hogy özvegye és árvái csak egy fillérrel is többlet kapnának, mint amazéi. Ha pedig e különbséget a két kerület negyedosztályú lelkeszi jövödelmeire alkalmazva átszámítanók: kitűnnék, hogy az erdélyi 288 negyedosztályú lelkesz a földjövödelmek alapján, belépési járulék címén 4360 frttal, állandó járulék címén évenként 1040 frtal fizetne kevesebbet, mint a tiszáninnyi kerület 208 negyedosztályú lelkesze. Oly ellentét, oly visszaállás, oly igazságtalanság ez, a melyet elhallgatni, a melyet orvoslás nélkül hagyni már nem mulasztás lenne, hanem bűn; az lenne mind a gyámintézet, mind a tiszáninnyi papság ellenében. Mert szép dolog az a testvériség; szép dolog az egymás terhei hordozásának evangyéliomi elve és szép dolog az is, hogy a kinek a gondviselés többlet juttatott, az többlet is járuljon az intézet fentartásához; de hát itt nem erről van szó, hanem arról, hogy azok közül, a

kik egyformán szegények, az egyik rész aránytalanul, mert háromszorosan többet fizet, mint a másik rész, a mi már sem az evangéliommal, sem a lelkiismerettel, sem a gyámintézet érdekeivel meg nem egyeztethető. Hadd jegyezzük hát ezt is be azok közé a kérdések közé, a melyekre a kerületeknek, mind az erdélyinek, mind a tiszáninneninek ki kell terjeszteni figyelmüket!

Visszatekintve már az elsoroltakra, bátran elmondhatni, hogy a konvent által teremtetett kényszerhelyzet éppen nem igazolható; nem, mert nem nyújtott módot arra, hogy a kerületek egész munkát végezzenek; nem, mert a 30 ezer frtos tőkeszaporulat nem helyettesítheti a számítási táblázatokat, az alapszabálytervezet a matematikai tervezetet; nem, mert az intézet megalkotásának egyik alapvető munkája, a lelkesi fizetések egyenlő értékelése, még mindig nincs elvégezve. És nem igazolhatja e kényszerhelyzetet az idő rövidsége sem, mert a törvény által kitűzött három évből csak kettő fog még letelni a folyó év végén, december 29-ikén, mint a törvény szentesítésének napján.

Vajjon fognak-e és mit fognak szólni ezekhez a kerületek?
Novák Lajos.

Baksay Sándor solti esperes körlevele.

Nagytiszteletű és tisztelendő uraim!

Több oldalról intéztetvén hozzám a kérdés: mik lesznek teendőink a folyó évi október 1-ső napján életbe lépendő törvények alkalmazásakor — és után? — válaszmom általánosságban az, hogy mivel én se vettem; tehát nem is adhatok semmiféle instructiót a magam fejétől és hatalmából, mert erre jogosítva nem vagyok.

Azt azonban, a mit magam tenni fogok, szívesen közzé teszem.

Minden felsőbb rendeletnek, mely egyházi főbb hatóságom útján jön hozzám — engedelmeskedem; — a polgári hatóságok megkeresését teljesítem. Anyakönyveimnek okt. 1-ével sem adok új folyó számot. Hivatalom külső ténykedését folytatom úgy, — mintha semmi sem történt volna.

A szent keresztséget közlöm azokkal, a kiket hozzám hoznak. A halottak temetkezésénél — a halottkémi jelentés alapján — úgy járok el, mint eddig. A házassúlandókat hirdetem okt. 1-seje után mindaddig, míg egyházi felsőbbségem másként nem rendelkezik; — de egybeeskütéseket csak szept. 30-ig teljesítem. Azontúl pedig (feltéve, hogy addig felsőbb utasítás mellett formulát nem kapok) a már polgárilag összekötött házasságokat, amennyiben ez iránt jelentkeznek, a templomban, a szokott liturgikus beszéddel fogadom, — imádkozom velök és érettek és a szent háromság egy Isten nevében megáldom, (a miskolci püspöki értekezlet munkálata még nem bír érvénnyel); de igen jól cselekszik az, a ki az eddigi agendán semmit nem változtat, mindaddig, míg végleges utasítást és formulárákat nem kap.

Reklámoktól, szenzáció-keltéstől óvakodjunk. Hogy mihez tartsák magokat a házassúlandók, azt kathedrából vagy templom-ajtóra szegezett hirdetésekkel publicálni — *nem a mi dolgunk*. Legfejebb egyik vasárnap röviden kihirdetjük, hogy „az új házassági törvény értelmében a házasságok okt. 1-étől kezdve, az arra kinevezett polgári tisztviselők előtt lévén megkötendő, az új párok csak ezen polgári eljárás után jelenjenek meg a templomban az egyházi áldás elfogadására.” Az eskü-forma idővel

meg is szűnhetik, változást is szenvedhet;* *de ez sem a mi dolgunk*.

Helyesen cselekszünk azonban, ha egy, vagy két vasárnap, a házasságot, mint isteni örök intézményt tesszük tanításunk tárgyává, kifejtvén, hogy a házasságkötéseknek az a módja, melyet most a törvény kötelezővé tett, — királyi joggá vált, — királyi törvény szerint kötöttek, tartatik fenn és védelmezettek. Távol attól, hogy a házasság felbontása könnyítették, ellenkezőleg nehezítették és ritkúl, — s hogy nemcsak alább nem száll — a maga Isten által szerzett — méltóságában; de sőt felemeltetik, tiszteletben tartása királyi hatalommal és törvény erejével biztosíttatik, s hogy a földi törvény által megkötött házasságokat az egyház — Istenünk nevében — mint eddig, úgy ezután is megáldja stb. stb.

ISKOLAI ÜGY.

A nem állami tanárok nyugdíj-ügye.

Az 1894. évet örömeik közé sorozták a községek és az autonóm felekezetek által fentartott közép és felsőbb iskolák tanárai. Évi jelentéseikben halás szavakkal emlékeztek meg a kormánynak és az országgyűlésnek arról a nevezetes tényről, hogy a nem állami tanárok nyugdíjazásáról s hozzátartozóik ellátásáról végrehaláhára méltányosnak tartották gondoskodni és ehhez való jogaikat, törvényüket is biztosították. Elismeréssel adóztak a fentartó, illetőleg kormány-testületnek is, a kik az intézetek jól felfogott érdekét szívükön viselve, készséggel ajánlkoztak annak a nem csekély áldozatnak a meghozatalára, melyet tőlök a tervezett nyugdíjintézet céljaira az államkormány követelt. Elismerésük adóját igyekeztek külön is leróni gróf Csáky Albin volt közoktatási miniszter előtt, a ki az állam pénzügyi helyzetének jobbra fordultával elérkezettnek látta az időt arra, hogy a községi és autonóm felekezeti iskolák tanárai nyugdíjintézetének felállításához megtegye a szükséges lépéseket, hogy így, törvénynyé legyen az az óhajlás, a melyet már az 1883. évi középiskolai törvény megalkotása előtt az országgyűlésen szóba hoztak és általános helyesléssel fogadtak. És a felekezeti és községi tanároknak ezt az örömét s ezt a több irányban kifejezett halás köszönetét mindenki nagyon természetesnek és őszintének tarthatta, mert hiszen az 1894. év július 31-ike, mint az 1894. évi XXVII. törvénycikk szentesítésének napja és még inkább augusztus 15-ike, midőn ez a várva-várt törvénycikk az »Országos Törvénytár«-ban is kihirdettetett, a lelki megnyugvás kezdete lett általában, de különösen azokra az idősebb, testben slélekben megtört tanárookra nézve, a kik a hosszasan húzódó tervezgetések és tárgyalások miatt alig merték reményleni, hogy rólok s hozzájuk tartozóikról országos törvény gondoskodjék.

A törvény szentesítése után, a közoktatási miniszter egyenes felhívására siettek az illető intézetek tanárai s kormányzói a szükséges adatokat összegyűjteni s a minisztérium által kitűzött záros határidő alatt felterjeszteni, nehogy az ő késedelmezésük gátolja a törvény gyors végrehajtását. Ezek után következett egy édes

* Nem volna fölösleges pont abban az új eskü, vagy fogadásformában ez, hogy Isten-országának — Jézusom evangéliomának — ecclesiáinknak híve, építője maradok.

várakozásokkal telt időszak. Tollhegyre vettük mindnyájan a ránk vonatkozó adatokat s tájékozásul kiszámítottuk nagy pontossággal azt az összeget is, melyet nyugdíj-intézeti tagságunk fejében rövid idő múlva fizetnünk kell. Igen, mert úgy gondolkoztunk, hogy a törvény szentesítve és kihirdetve levén, a Bogyó tanár által összeállított minta szerint a minisztériumban mihamar kiszámítják a reánk eső befizetési díjakat s úgy az intézetek fentartóinak, mint az egyes tanároknak megküldik a fizetési meghagyást. Megtettük még azt is, hogy a magunk által gyűjtött s kizárólagos tulajdonunkat képező nyugdíj-intézeti tőkékre is alkalmaztuk a szentesített törvénynek egy pár kifejezését és nyugdíj-intézeteinket a legtöbb helyen heves viták után lezártuk, attól tartván, hogy ezek fenállása esetleg késleltethetné az országos intézet jótékony működésének megkezdését.

A fentartó-testületek és tanárok megtették tehát mindazt, a mit tőlük a közoktatási minisztérium kívánt az országos nyugdíj-intézet felállíthatása végett, de a kormány hallgat, már egy év óta mélyen hallgat. A vallás- és közoktatási miniszter erről a nagyon fontos ügyről legközelebb az országgyűlés elé terjesztett jelentésében elégnék tartotta annyit mondani, hogy „a nem állami tanárok nyugdíjazásáról szóló 1894. évi XXVII. törvények már végrehajtás alatt áll.” Megvallom, hogy nekem, midőn a miniszternek ezt a nyilatkozatát olvastam, egyik híres mester ember jutott eszembe, a ki a megrendelt, sietős munka után kérdezősködött rendesen azzal a felelettel igyekszik megnyugtatni: „már munkában van.” A vallás- és közoktatási miniszter úr idézett nyilatkozata épenúgy jelent valamit, mint ez a szokásos felelet, de a munka teljes bevégzésére egyikből sem lehet következtetni.

Csoda-e, ha ilyen bizonytalan helyzetben aggodalom szállja meg a községek és az autonóm felekezetek által fentartott iskolák tanárainak lelkét? Csoda-e, ha a 40—50 éves tanárok szívében napról-napra kisebbedik a reménység, a melyről azt tanulták, hogy az meg nem szegyenít. Bizony, senki előtt sem lehet feltűnő, ha ilyen körülmények között az aggódo ember kezdi keresni azokat az okokat, melyek a régi méltánytalanságok megszüntetésére alkotott törvény végrehajtását gátolják. Nem lehet feltűnő, ha az ismeretlen valódi ok helyett más, talán nem is létező okokat tart nyugalma megrontójának. Én hallottam már különböző intézetek tanáraitól több ilyen okot emlegetni. Némelyek a vallás- és közoktatási miniszter huszonharmadik jelentésének abból a részéből, a melyben a középiskolai tanárszükségről emlékezik meg, különösen pedig ennek is abból a pontjából, a melyben következőleg nyilatkozik: „Hogy e bajon segítsek s különösen a nem állami tanárok nyugdíjazásáról szóló 1894. évi XXVII. t. cikk életbeléptével várható nagyobb számú tanári nyugdíjazások következményeivel szembeszállhassak, a tanárjelölti ösztöndíjak eddigi számához az 1895. évi költségvetésbe még 30 rendkívüli ösztöndíjat vettem fel tanárjelöltek számára, a mely ösztöndíjak különösen a fenforgó szükségletek szerint fognak adományoztatni,” — azt hajlandók következtetni, hogy a kormány mind addig húzni s halasztani akarja ennek a törvénynek az életbe léptetését, míg csak a nyugdíjra már igényt tartó elaggott tanárok a munka terhe alatt össze nem roskadnak s míg ezeknek a helyére az újabb ösztöndíjakkal csalogatott fiatal tanárjelöltekből kész tanárokat nem képezhet. Mások a hírlapoknak arra kósza hírére támaszkodva, hogy az állam pénzügyi mérlege újra nincs egyensúlyban s a közel jövőben már nagyobb deficitre számíthatunk, azt hiszik, hogy a kormány ettől való féltében késlel-

teti a nyugdíj-törvény életbeléptetését, mert ilyen módon csak egy elhalasztott éven is 60,000 frtot takarít meg az állam-pénztár részére. Ezek szerint esetleg fordulhatnak a dolgok úgy is, hogy ez a nyugdíj-intézet is a protestáns sorsjegy-kölcsön sorsára jut. Találkoztam olyanokkal is, a kik a közoktatási kormányt azzal gyanúsítják, hogy az 1894. XXVII. törvény cikk életbeléptetését a nem sokára bekövetkező képviselő választásokig akarja elhalasztani, hogy ez által, mintegy sakkban tartsa a függetlenebb gondolkozású felekezeti tanárokat is.

Igen hihető, hogy ezek közül az okok közül egyik sincs meg valósággal, de tagadhatatlan, hogy mindenik olyan, a mely egy aggódo ember előtt valószínűnek látszik. Annyi bizonyos, hogy a szentesítés óta eltelt egy év alatt kötelessége lett volna a közoktatási kormánynak tudatni az illető intézetek fentartóival s a bejelentett tanárokkal, legalább mihez tartás végett annyit, hogy a nyugdíj-intézeti törvény végrehajtását mely időben kezdi meg. Ilyen értesítés mellett, nem történt volna meg az a nem egyöntetű intézkedés, a melyet csak ev. ref. közép és felsőbb tanintézeteinknél is tapasztaltunk, hogy közülök az egyik már a múlt iskolai évben bevette a tanulóktól a rájuk rótt 3, illetőleg 6 frt évi díjat, a másik pedig csak erre az iskolai évre rendelte el azoknak beszédését. Nem történt volna meg, valószínűleg az sem, hogy egyik 33 évig szolgált ev. ref. gimnáziumi tanárt az országos nyugdíj-intézeti törvény szentesítése után egy évvel, a fentartó-testület 600 frt évi kegydíjjal helyezett nyugalomba.

Igaz, hogy ennek a bizonytalanságnak jó részben magunk is okai vagyunk, mert sem a fentartó-testületek, sem az egyes intézetek tanárai nem tartották szükségesnek hivatalosan kérdést intézni ebben az ügyben a vallás és közoktatási minisztériumhoz. A mi hír eddig az országos nyugdíj-intézetről hozzánk eljutott, azt csak egyik-másik, Budapesten megfordult tanár ember szállítmányának lehet tekintenünk, és mi határozatainkat sokszor ilyenekre alapítottuk.

Én azt hiszem, hogy immár igen is elérkezett az ideje annak, hogy fentartó- és kormányzó-testületeink tekintélyüknek egész súlyával indítsák meg a nem állami tanárok nyugdíj-intézetének megfeneklett ügyét, mert, ha intézeteinkben a tanárok nyugdíj-intézete csak pár év alatt is nem lesz az országos törvény alapján rendezve, akkor még inkább meg fogunk győződni, hogy tökéletes igazsága volt gr. Csákynek, midőn az országos nyugdíj-intézet felállításának szükségét azzal is indokolta, hogy ha ez fel nem állítatik, a nem állami tanintézetek alkalmazottjai állásukat csak átmeneti állásnak tekintik s az első kínálkozó alkalommal elhagyják; a tanintézetek nem consolidálódhatnak s még kevésbé fejlődhetnek, hanem ellenkezőleg, az állami intézetekkel szemben, inferioritásban maradnak, sőt alább is szállanak.

Ha fentartó- és kormányzó-testületeink tovább is békében hagyják nyugodni ezt a tanintézetekre is annyira fontos ügyet, méltán teheti fel rólok a vallás és közoktatási miniszter, hogy az 1894. XXVII. törvény cikk minél előbbi végrehajtását épen úgy nem óhajtják, mint maga az államkormány.

Ezt a gyanút már csak azért is tanácsos dolog lesz mielőbb elhárítani a prot. tanintézetekről s azok fentartó testületeiről, mivel a halogatás, az erkölcsi és szellemi káron felül, itt-ott még jelentékeny anyagi veszteséggel is jár, amennyiben az elaggott és eltehetetlenedett tanárok nem vonúlhatnak s illetőleg nem tehetők kívánt nyugalomba s rendes tanárok gyanánt jutalmazandók.

Buza János.

KÖZÉLETÜNK.

A felső-borsodi ev. ref. lelkeszi értekezlet.

A borsodi ev. ref. egyetemes lelkeszi értekezlet múlt hó 26-ára hívatott össze s tartatott meg Edelényben. Megjelent 22 rendes, - 5 s.-lelkész; elmaradásukat kimentették 12-en.

A templomban egybegyűlt értekezleti tagok a 37. dícséret első versét énekelvén: Vadász Pál esperes, — mint elnök — buzgó imában kérte Istennek áldását úgy általában a lelkeszi működésre, valamint közelebb értekezletünkre; — majd eszmék s tanulságokban gazdag és mind végig feszült figyelemmel hallgatott elnöki megnyitó beszéde után az értekezletet megnyitottnak nyilvánította.

A megnyitó-beszéddel — melyben elnök a lelkeszi hivatás magasztos teendőinek lelkiismeretes teljesítésére, egyetértésre, egyház- és hazaszeretetre s az újonnan életbe léptetendő egyházpolitikai törvények iránti tiszteletre oly lelkesen buzdít, majd az értekezlet célját, feladatát körvonalozza — ezúttal bővebben, részletesebben foglalkozni nem kívánok; mivel értekezletünk határozata szerint, e beszéd egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetűi s a »Sárospataki Lapok«-ba felküldetni s — nagytt. szerkesztő úr becses engedelmeivel közléstétetni fog.

Ertekezletünk legfontosabb s általános érdeklődést keltő tárgyát egyházmegyei gyámtáraink ügyének megvitatása képezte, mely élénk eszmecserére szolgáltatott alkalmat. Ugyanis azon kérdés merült fel, hogy az országos gyámtár mellett feltartandók e továbbra is az egyházmegyéink kebelében jelenleg fenálló gyámtárak? — E kérdés már a múlt egyházmegyei közgyűlésen is felvetetett, a mikor is utasított a gyámtári választmány, hogy ez ügyben véleményes jelentést terjesszen a lelkeszi értekezlet s ennek útján az egyházmegyei közgyűlés elé. Ertekezletünk a választmány javaslatát csekély módosítással a magáévé tévén, abban állapodott meg, hogy az egyházmegye kebelében levő gyámtárak továbbra is feltartandók, úgy azonban, hogy az u. n. régi és új gyámtár egyesíttessék s a kettőbe befizetett alap-tőke fordíttassék az országos gyámtárba fizetendő 10⁰/₁₀ fedezésére s a netalán túlfizetett összeg az illetőnek visszatéríttessék, a hiány pedig kipótoltassék. Hogy pedig a jelenlegi özvegyek ne károsuljanak; értekezletünk magáévé teszi a választmány azon javaslatát, mely szerint azon 8 özvegy, kik csak a régi gyámtárhoz jogosultak s kiknek évi járulékuk jelenleg 25 frt, a két gyámtár egyesítése után, halálukig 35 frt évi járulékot kapnak; azon két özvegy pedig, a kik az új gyámtárhoz is jogosultak: a régi gyámtárból felmaradó több mint 3000 frt tőkének az új gyámtárhoz csatolása s annak hasznélvezete által lesznek kárpótolva s ezek már 1896-ik évtől az egyesített gyámtárból évi 100 frt jutalékban részesülnek. Így a jelenlegi özvegyek érdekei megóvatnak.

Egy másik tárgyat értekezletünknek az »ügyrend« megállapítása képezte, mely szerint az értekezlet mindenkor énekel s imával veszi kezdetét.

Beadatott — névtelenül — egy 3 ív terjedelmű s következő című mű: »A ref. lelkeszek alkalmazkodása az egyházpolitikai törvényekhez.« A mű — címének megfelelőleg — felhívja a lelkeszeket: minő eljárást s magatartást tanúsítsanak az életbeléptetendő egyházpolitikai törvényekkel szemben a keresztelés, házasságkötés és

anyakönyvezésnél s általában fejtegeti, mit tehetünk s mit kell tennünk, hogy egyházunk érdekei megóvassanak, a vallásos buzgóság hanyatlásnak ne induljon, híveink száma meg ne fogyatkozzék. Igaz, hogy a mű szerzője, épen vallásunk, egyházunk iránti szeretetétől túlbuzgóságra ragadtatva, oly eszközök alkalmazását, oly fegyverek használatát is ajánlja az egyház s vallás érdekeinek megóvása s emelése céljából, melyek a protestantizmus szellemével ellenkeznek s melyeket elleneink kezében is elítélünk; — igaz továbbá, hogy szerző művében oly kétes és homályos kérdések megvilágosítását, tisztázását s egy vagy más tekintetben felmerülő kételyek eloszlatását kívánja, melyek részint az egyházpolitikai törvényekhez felvilágosításul szolgáló miniszteri rendelet, részint a prot. püspökök által készített »Utasítás« folytán már tisztázva — és így az idő által mintegy túlhaladva vannak; de mind a mellett a mű — mint a törvény tanulmányozásának, buvázkodásnak s szorgalmas munkásságnak eredménye, mint a mely életrevaló eszméket, kérdéseket hozott felszínre s tett vitatkozás, illetőleg megbeszélés tárgyává s mint a mely a gyakorlati kérdéseket legtöbbször alaposan fejtegeti — dícséretre méltatott s a mű ismeretlen szerzőjének elismerés szavaztatott. Azonban szerző nem maradt ismeretlen; mert az értekezlet kívánságára elnök kijelenté, hogy a mű szerzője: *Némedy József*, dédostapolcsányi lelkesz.

Ezen kívül több kisebb s nagyobb fontosságú kérdés merült fel, melyeknek megbeszélése sok — a gyakorlati életre tartozó — tanulságos kérdések fellelését, vitatását s tisztázását vonta maga után.

Az egész értekezlet lefolyása alatt öröndetes jelenség volt az, hogy a tagok ¹/₂ 10-től majdnem két óráig tartó idő alatt mindvégig a legnagyobb érdeklődést tanúsították. Bizonyára mindnyájan azon édes tudattal távozhattunk el, hogy időnk nem vészett kárba s a csekély anyagi áldozat — mely némelyeket talán visszatart — a szellemi élvezettel meg van fizetve.

Bodnár István,
értek. jegyző.

A vásárhelyi leányegyház templomszentelési ünnepélye.

A vásárhelyi leányegyház, ez a kevés számú gyülekezet, a felső-zempléni egyházmegye északi határán, az 1894. év folyamán egy új templom építéséhez 14 ezer frtot meghaladó költségvetést készíttetett. Csupán 3000 frt tőkealapjuk lévén, a felüllevő összeget, nagyrészen kivetették magukra. 27 telkes gazda, (egy telekben 18 katasztrális holddal) vállaira vette egy új, és igen csinos templom létesítését. És az Isten megsegítette őket. A templom, melynek alapkövét 1894 május havában tették le, október hó 27-én már ott állott a Vásárhelyen áthúzódó kassai út mentén, hirdetve, hogy mily kicsiny az emberi erő s mily nagy dolgokra képes, ha megszenteli az Ur kegyelme. Igenis! ma már csak 6800 frtnyi költséggel tartoznak.

Több is talán, de főképen két ok, t. i. a kálvinizmus északi határvonalán örállásra hívott szerető féltékenység és az áldozatkészség tüntető helyeslése indították a mi egyházmegyénket, hogy ennek a gyülekezetnek új templomát a szokottnál nagyobb keretben szenteltesse fel, kivált, minthogy az Istent szerető tótajkú nép maga is úgy akarta azt. És lejött a galambász, megaggott, 79 év terheit emelő főpásztor, Kun Bertalan.

Legyen aldás rajta, a ki tervezte, áldott legyen a ki eljött az Urnak nevében, mert királyváró nappal ért föl ez az aug. 25-c, a melyen fölszenteltetett a vásárhelyi templom.

Szeretett püspökünk aug. 24-én délután érkezett meg a s.-a.-ujhelyi állomásra, hol a járás főszolgabírája üdvözölte. S.-a.-Ujhelyben hozzácsatlakozott Matolay Etele, zemplénmegyei alispán, Dókus Gyula főjegyző, egyhm. tanácsbíró és Gyarmathy Soma egyhm. főjegyző. A bánóczi állomásnál felekezeti különbség nélkül nagy számú közönség várta s a nagy-mihályi járás nevében elsőben is Füzeses Tamás főszolgabíró fogadta, igen szép, rövid beszéddel. Püspök urunk erre adott válaszában örömet fejezte ki a felett, hogy a főszolgabíró a felekezetiségen való felülemelkedést hangoztatta, mert mindenkit egyformán szeretni keresztényi kötelesség és erény.

Majd az egyházmegye nevében Tóth Ferenc, deregnyői lelkész, legidősebb tanácsbíró üdvözölte püspök urat örvendő szívvel s meleg Isten-hozottal, a vallásos és a magyar állameszméhez hű tót hitsorsosok nevében is. A szíves válasz után 25 tagból álló lovas bandérium nyitotta meg a Lazony felé induló menetet, a melyben a vidék intelligens családjai voltak képviselve s püspökünk a gr. Andrássy Géza díszes fogatán ült.

Lazonyban, az egész falu népe várta s Görgey Pál, uradalmi tisztartó és neje fogadta az előkelő vendégeket diadal-kapuvál és párját ritkító vendégszeretettel. Az itt töltött éj után, 25-én, a templomfölszentelés napjának reggelén, az előző napi bandérium ment püspök úr elé Lazonyba, a honnan 9 órakor indultak el. Vásárhely község határánál, a község előljárósága nevében Várkondi Pál, bíró üdvözölte püspök urat, magyar nyelven. 24, téherbe öltözött leány pedig virágokat szórt. Midőn a kíséret a faluhoz közelgett, megszólaltak a harangok. Ritka alkalom hoz össze vidéken oly számú közönséget, mint a milyen itt jelen volt. Hutka József bánóci lelkész fogadta főpásztorunkat a következő tartalmas beszéddel:

Méltóságos és föltiszteletű püspök úr!

Ugy tetszik nekem, mintha lelki szemeimmel egy magasra emelt zászlót látnék Méltóságod főpásztori kezeiben! És úgy tetszik nekem, mintha e zászlón három jelszó volna felírva. Az egyik jelszó: »Szeressed az Istent!« A másik jelszó: »Szeressed hazádat!« A harmadik jelszó: »Szeressed felebarátodat!«

Mi, a kik felekezeti különbség nélkül jelentünk meg Méltóságod üdvözlétére, mint Istenben bízó gyermekek üdvözljük: 1-szor Méltóságodban az Isten ígéjének ihletett ajkú prófétáját; 2-szor, mint jó hazafiak, üdvözljük Méltóságodban a kitűnő hazafit; 3-szor, mint egymást szerető felebarátok üdvözljük Méltóságodban a nemes lelkű, humanus emberbarátot!

Itteni megjelenésünket tekintse Méltóságod egyfelől magas személye iránti szeretetünk és tiszteletünk zálogául; másfelől elélegéül azon vendégszeretetnek, melylyel Méltóságodat fogadni akarjuk! Isten hozta közénk Méltóságodat!

Főpásztorunk válasza az volt, hogy e hármasként mindig igyekezett megfelelni és örül, hogy eljöhettek fölszentelni a vásárhelyi templomot, melynek itt nagy jelentősége van. Örül különösen azért, mert habár sok templom szentelésén vett részt, ennyi népet összegyűlekezni ilyen alkalomra sehol se látott.

Tíz órakor megkondultak az egyház harangjai. A templom mi hamar meg telt közönséggel, a melynek soraiban ott láttuk Felső-Zemplén uri rendeit, mindkét

nemen, felekezeti különbség nélkül, az egyházmegye hivatalnokait papi testületét jó részben, a más felekezeti lelkészek néhány képviselőjét és az alsóbb rendből, a mennyi beférhetett. A szemekben ott csillogott az öröm könnye, midőn fölzúgott az ének első accordja: »Im bémegjöttünk nagy örömmel.« Majd a szokásos fennálló és gyülekezeti ének után föllallott püspök úr imádkozni és fölszentelte a templomot egy remek, minden kebelt megindító alkalmi imával, melynek végétével a karzaton elhelyezkedett énekkar, Fábian István segéd-tanító vezetése mellett elénekelte a »Fent a mennyben« kezdetű éneket. Szöllőssy József homonnai missiói lelkész lépett ezalatt a szószékre, felvevén alapigéül a Máté XI. 25. versét: »Jöjjetek én hozzám mindnyájan, kik megfáradtatok és megterhelve vagytok és én megnyugosztalak titeket.« Az egész beszéd, de főképen annak kedves előadása mindenkit végig lebilincselve tartott. Midőn az úrvacsorával való élésre fölhívó szót is elhangzott, ismét a fönt említett énekkar szerepelt egy alkalmi darabbal. A míg ezek bent a templomban ekképen történének, kívül az Isten napfényes ege alatt, Kis Tamás, málcai lelkész biztatgatta és erősítette a künnmaradt, jobbára tótajkú atyafiakat a hit igéivel.

Benn a templomban az úrvacsorai ágendát Gyarmathy Soma e. megyei főjegyző tartotta, mondván egy csinos, kerek beszédet. Segítő társa volt neki a jegyek kiosztásában Sárkány Imre gálszécsi lelkész, tanácsbíró. Persze, midőn a kint végbement isteni tisztelet után, amazok is bejövénnek a szent jegyek elfogadására, a mi magától ily alkalommal könnyen érthető, a nagy közönség miatt nem mehetett minden Páli kíváncsiak szerint.

Mikor az isteni tisztelet minden része elvégződött, az idő két órára járt, tehát ennyi lelki táplálék után örvendő pihentek meg szemeink azon a sátoron, a mely az iskola udvarán összeróva s ziszlokot lobogtatva, — testünk éhségét vala csillapítandó. Igenis! a vásárhelyi tótegyház magyaros vendégszeretettel várt bennünket, mindnyájunkat, a kik az intelligens névre tartunk igényt. Az asztalokon 90 teríték volt felrakva. Érdekes — tán praemezzónak mondanám — volt, hogy Stépán Gábor, ez a sok jóra alkalmas derék úr, ebéd előtt az egyház céljaira 100 frot gyűjtött össze. Különben e napon oferára 400 frot jött be.

Az ebéd se volt szellemi élvezetek nélkül. A negyedik fogásnál Bernáth Elemér egyházm. gondnok kiindulva abból, hogy míg mások a mulandóságnak építenek, addig az egyház az örökkévalóságnak: a vásárhelyi egyház híveinek éltetésével püspök urunkra, a böles főpásztorra és törvényhozóra emelte poharát. Kapossy Menyhért vásárhelyi művelt lelkű r. kath. lelkésze is püspökünkért, a hazafiért, a papért, az emberért ivott. Püspökünk erre azzal felelt, hogy éltette Kapossyt a felekezetiségen felülemelkedett lelkipásztort. Gyarmathy ismét a vásárhelyi egyház tagjait köszöntötte fel. Még püspökünk szólt több ízben; egyszer Bernáthot és a Dókusokat, majd a felső-zempléni egyházmegyét s annak mai szónokait és a vásárhelyi egyházat, annak jeles papját és tanítóját éltetve. Valóban ritka is, a mit ez a két férfiú Lukács Mihály tanító és különösen a lelkész: tenni képesek, a hívek áldozatkészsége mellett, az egyház példás rendbehozatalára. Matolay Etele a szabad intézményeket köszöntötte; betegeskedő, Karlsbadban üdülő espere-sünkért is fölhangozott a jó kíváncsi, hogy térjen közzénk mihamar jó egészségben. A többi pohárköszöntőt térkimelés miatt mellőzöm, csupán egy intermezzót említek föl, azt, hogy egy megokolt indítvány következtében a vásárhelyi templomban felállítandó orgona alapra 55 frot

80 kr. gyűlt egybe a vendégek erszényeiből. Midőn tudósításomat bezárom, kívánom, hogy adjon az isteni gondviselés a magyarországi protestantizmusnak a vásárhelyi gyülekezethez hasonló sok egyházat.

Péter Mihály.

A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye folyó évi augusztus hó 29-én, a *zempléni* ev. ref. egyházban tartotta meg őszi közgyűlését. Gyűlés előtt istentisztelet volt, melyen az elnökség, nagyszámú egyházmegyei pap-ság, tanítóság s világi férfiak jelenlétében, *Tudja Mihály* m.-izségi ev. ref. lelkész imádkozott.

Istentisztelet után a gyűlés alakulása vette kezdetét. *Bernáth Elemér*, egyházmegyei gondnok a mély sajnálatunkra Karlsbadban időző *Fejes István* esperes helyének elfoglalására *Tóth Ferenc* deregnyői ev. ref. lelkészt legidősebb tanácsbírákat kérte fel, ki is a közgyűlés bizalmát, jóakarátát kérve, a felhívásnak készséggel engedett.

Majd az újonnan választott tanácsbírák, úgymint: *Hajzer Endre* (papi), id. *Isaák János*, *Lónyay Gábor*, *Nemes Lajos* (világiak) felesketése következett, kik mindnyájan megköszönvén a megtisztelő bizalmat, hű szolgálataik felajánlásával, a gyűlés éljenzése mellett, helyüket elfoglalták.

Megalakulván a gyűlés, az előre elkészített s gond-
dal szerkesztett esperesi jelentés olvastott fel; az abban előterjesztett intézkedések egyházmegyei jóváhagyást nyertek. Lélekemelő mozzanata volt a közgyűlésnek, midőn az egyházmegye *Dókus Gyula* világi tanácsbíróának a vármegye különböző hivatalaiban, ügybuzgalommal és lelkes pontossággal eltöltött s eredményekben gazdag 25 évi működéséért, mint ezen idő alatt az egyházi és iskolai téren is kifejtett hálás elismerését és üdvözlését tolmácsolta és ezt jegyzőkönyvének lapjain is megörökíteni határozta.

Miglécire *Botka Bertalan* s.-a.-ujhelyi segédlelkész, *Kis- és Nagy-Azarba Péter Mihály* ugyanottani helyettes-lelkész választatván meg egyhangú meghívás folytán rendes lelkészekül, mindkét választás megerősített.

S.-A.-Ujhelybe *Janka Károly*, *Mihályiba* ifj. *Kálniczky János* segédlelkészekül bekebeleztek.

Tóth Menyhért hardicsai, *Földi Tamás* szőlőskei tanítók elfoglalt helyeiken való beerősítés iránt kérvényezvén, előbbinek beerősítése azért, mert állítólag Ungmegyében nyugdíjaztatott, utóbbi pedig azért, mert az alsó-zempléni esperesi hivataltól elbocsátó igazolványt nem mutatott fel, maguk igazolásának idejéig felfüggesztetett.

A vásárhelyi buzgó gyülekezet díszes templomot építvén 13,050 frt költséggel, a lelkész, gondnok, presbyterium és gyülekezet áldozatkészsége és az építkezés körül kifejtett lelkes buzgalma jegyzőkönyvi elismeréssel jutalmaztatott.

Az egyházkerület folyó évi május 7—8. napjain Miskolczon tartott közgyűlése jegyzőkönyvének 102-ik pontja szerint, az országos ref. lelkészi özvegy-árvagyámintézet alapszabály-tervezetét oly utasítással küldte meg az egyházmegyéknek, hogy arra vonatkozó észrevételeiket tegyék meg. Egyházmegyénk az alapszabály-tervezetet általánosságban örömmel fogadta, azonban egy pár pontját módosítani óhajtja; nevezetesen:

1-szor: a fegyelmi úton hivatalából elmozdított lelkész özvegye és árvái nyugdíj-, illetőleg segélydíjban részesítendőek;

2-szor: miután a tervezet csak 5 évi lelkészi működés után nyújt kilátást az özvegyeknek és árváknak a segélyben való jogos részesülhetésre, ezt akként óhajtja egyházmegyénk módosítani, hogy ha a lelkész 5 éven belül elhalna, özvegye és árvái pótlólag fizessék a tervezetben megszabott díjat s 5 év eltelte után, mint jogigényesek segélyeztessenek;

3-szor: a 10% fizetésre kötelezést túlmagasnak tartván egyházmegyénk, azt 5%-ra szállítani javasolja.

Ugyancsak az egyházkerület, fennebb említett gyűlése jegyzőkönyvének 105-ik pontja alatt véleményezés céljából, az abauji egyházmegye által tett és megküldött azon indítványt, hogy az egyházlátogatás a téli időszakról május hóra tétesse át, tárgyalás alá vette. Azonban arra való tekintetből, mert az, egyházkerületi gyűlés-társunk egész eddigi rendszerét megváltoztatná; de arra való tekintetből is, mert a lelkészek és presbyteriumok, valamint a látogatást végzendő tanácsbírák is és arra kinevezett jegyzők, a gazdálkodási és egyéb munka terhek miatt, ezen teendőket, minden nagyobb megterhelés nélkül, inkább végezhetik a téli időben, mint május hóban: egyházmegyénk a régi rendszer meghagyása mellett foglalt állást.

Tekintettel arra, hogy Zemplénavármegye több tanítót s köztük ev. ref. tanítót is hozott javaslatba állami anyakönyvvezetőkül, de azok azért nem voltak kinevezhetők, mert az egyházi főhatóság a kinevezéshez szükséges engedélyt nem adta meg: *Dókus Gyula* világi tanácsbíró úr azt indítványozta, hogy intéztesse indokolt felterjesztés a főtiszteletű egyházkerülethez az iránt, hogy a hatósága alatt álló ev. ref. tanítók állami anyakönyvvezetőkül alkalmazhatók legyenek. Az evang. ref. egyház hagyományos liberális szellemének és hazaszere-
tetének megfelelő indítvány, egyhangúlag elfogadtatott s a felterjesztés megtételét határozatott.

Egy lelkésztársunk fegyelmi ügye is tárgyalás alá került, de mert egynémely vádpontok nem lévén megvizsgálva, pótvizsgálat rendeltetett el.

Egy szabálytalan módon megejtett presbyteriumi választás megsemmisített és új választás rendeltetett el.

A tanügyi bizottság jegyzőkönyve is beható tárgyalás alá vétetett. E szerint kitűnő iskolák: a m.-izségi, b.-ujlaki, k.-ráskai, abarai, s. a.-ujhelyi mindhárom, vásárhelyi, deregnyői, szalóki, ladmóczi, zempléni; dicséretesek: a szürnyegi, migléci, gálszécsi, k.-azari, lasztoméri, k.-toronyai, csarnahói, kolbásai, szőlőskei; kielégítők: a garanyi, hardicsai, n.-ráskai, málcza, n.-bárii, mihályi, bánóczi. Gyenge iskola egy sincs.

Tanító nem léte miatt szünetelt az iskolázás hét iskolában. Állami és községi iskolákban nyolc helyütt teljesíték lelkészek a vallás és ének-tanítást.

4 iskolában lelkész tanított, 13 iskolában hiányzott az iskolai felszerelés, 5 helyütt nem volt ismétlő iskola, a konfirmációi vallás-oktatást 3 helyütt nem teljesíté a lelkész. Padozatlan a tanterem 6 helyen. Rosz karban van az iskola 2 helyen. Iskola-mulasztás tetemes volt, megakadályozására, általában véve, kellő törvényes szigor nem alkalmaztatott.

Dr. *Schön Vilmos* s.-a.-ujhelyi orvos a s.-a.-ujhelyi ev. ref. iskolának — jubileuma alkalmából — 100 frtot ajándékozott. Jegyzőkönyvi köszönettel fogadta e figyelmet az egyházmegye is.

A tanügyi bizottság jegyzőjéül újabb 6 évre *Hutka József* bánóci lelkész választatott meg.

Az egyházkerületi gyűlésre az elnökség mellett Sárkány Imre, Új István egyházi, Dókus Ernő, Lónyay Gábor, Nemes Lajos világi tanácsbírák és Gyarmathy Sámuel egyházi főjegyző választottak meg képviselőikül.

Több rendbeli közgyűlési és közig. bírósági ügy került még szőnyegre, melyek nem lévén közérdekűek, felemlítésüket mellőzöm.

Az egyházmegyei közgyűlést a zempléni egyház fogadta vendégül sok ügyességgel és lekötőlező szívesseggel.

Hutka József,
egyházmegyei h. aljegyző.

A felső-szabolesi egyházmegye közgyűlése.

Felemelő és lesújtó részletekben gazdag gyűlésünk Kisvárdán aug. 27. és 28. napjain folyt le. Már a megjelentek száma (lehetünk 80-an) is sejtetni engedte, hogy nagy dolgok küszöbén állunk, hogy egyikét tartjuk legfontosabb és legmesszebb ható gyűlésünknek. Ez élénk érdeklődés azonban nemcsak a gyűléstagok nagy számában nyilvánult, hanem azon felszólalásokban is, a melyek a tárgyalást mindvégig valóban parlamenti színvonalra emelték s azon fontos határozatokban, a melyek az egyházmegyének úgy belkörü, nyugalmas fejlődését, mint kifelé is tekintélyét emelni bizonyára hatalmas tényezők lesznek.

Az elnöki széklet Lukács Ödön esperes és Gencsy Albert gondnok elfoglalván, esperes egy magas röptű imával megkezdte a gyűlést. Az esperesi jelentés gazdag tárháza volt a felemelő és lesújtó mozzanatoknak s mint mindig úgy most is részletes képe a 4 hónap alatt végzett sokoldalú elnöki teendőknek. Három lelkészársunk dőlt ki egy fél hónap alatt csatasorainkból: Tolnay Miklós döghei lelkészben szép reményekre jogosító ifjú élet elhervadását; a nagyhírű Gonda Balázs berceli lelkészben az igazi mintaszerű papot és embert; Szikszay József nyirbátori papban a szelidség és jóság prototypját siratta meg egyházmegyénk a mély bánatot keltő esperesi jelentésben. E nehezen pótolható veszteségek mellett mintegy ellensúlyozásul felemelő hatást tett gyűlésünk az a jelentés, hogy Hegyi Mihályné úrnő 1000 frtot adományozott a bökényi egyháznak egy ottani telke eladási árából és br. Podmaniczky Gézáne egy belső telket adott a lorántházai egyháznak.

Az esperesi jelentés tárgyalása után Lukács Ödön, ki a tiszántúli egyházkerületi egyházi értekezlet elnöki teendőinek lelkes és munkás vezetésével is szolgálja anyaszentegyházunk szent ügyét, a szép számú közönséget meghívta az okt. 31-én Nagyváradon tartandó értekezleti közgyűlésre. Vajha a vezér hű követőkre s felhívó szózatának készséggel engedő lelkekre talált volna!

Tárgysorozat rendén, fontosságánál fogva, nagy érdeket keltett az országos lelkészi gyámintézet alapszabálytervezetének megvitatása és kiküldött bizottság munkálata? A konventi alapszabály-tervezetből törölte egyházmegyénk az 5. §-t s helyébe ezt ajánlja: Segélyezésre igényt tart azon lelkészi özvegy vagy árva, a kinek férje, illetőleg atyja lemondott, de lelkészi jellegét megtartotta s a díjakat pontosan fizette; ugyanezen eljárás alá esik az az özvegy vagy árva is, a kinek férje, illetőleg atyja az egyházi fegyelmi bíróság által elmozdított, ha a vétség elkövetésében az özvegynek, illetőleg árvának része nem volt. A 6. §. 3. bekezdése helyett ajánlatik, hogy az 5. évet nem szolgált lelkész özvegyének is adassék vissza a befizetett összeg kamatjaival

együtt. Törölendő a 10. §., mert az árva vagy özvegy igen sok esetben nem is ismeri a törvényt s azért nem használja fel befizetett járulékának visszafizetésére való igényét. A 15. §. második bekezdése így módosítandó: Neveltetési illeték adassék az árváknak nemi különbség nélkül 22 éves korukig, ha pedig tudományos vagy művészeti pályán haladnak 24 évükig, de a testileg vagy lelkileg fogyatékosak ezentúl is gyámolításban részesítendők. A 16. §. így módosítandó: Az évi járadék kiszolgáltatása megszűnt, ha az özvegy újból férjhez megy vagy meghal; a neveltetési segély akkor, ha az árvák a 22., illetőleg 24. évet elérték; úgy az özvegyre, mint az árvákra az egyházból való kitérés igényvesztéssel jár. A 19. §. a) pontja humanitási okból kihagyandó. A 20. §-ban jelzett államsegély 120 ezer frtban veendő fel. A 29. §. oda módosítandó, hogy a járulékok beszédese az esperes helyett az egyházmegyére bízassék, a mely belkörüleg határozhat a beszedő közeget illetőleg.

Élénk eszmecsere és sok tanulságra adott alkalmat Vas Mihálynak mult gyűlésünkre beadott s egy bizottság által előkészített azon indítványa, hogy az iskolai vagyont az elkönfiskálás elleni óvószert gyanánt, mindenütt az egyház nevére kellene iratni. A tanulságos egyházi jogi s aktualis jelentőségű vitát Szikszay József egyházmegyei ügyész különvéleménye indította meg. Vay Péter tanácsbíró ezt a véleményt pártolva, nem látja célhoz vezetőnek az indítvány, mert példánkat könnyen követhetnék a római katolikusok is, a mi által a most még kérdéses s a protestánsok által általában kétségesnek tartott jog a tanulmányi alapokhoz szépségesen törvényesíttetnék; de másfelől a telekkönyvi szabályzat szerint úgy is be kellene írni az iskolai vagyonnak jellegét, a mi az elkönfiskálás jogát is involválná. Szesztay Károly ügyvéd s tanácsbíró a bizottság álláspontját védi s ajánlja az átíratást. Görömbey Péter szerint a javaslat túlhaladt álláspontot jelez, mivel már régebben bevallottuk a szolgabíróságoknak iskolai vagyonunkat; céltalan is, mert a kath. autonómia köpenyegé után óhajtozó ellenfélnek alkalmat adna a vallás- és tanulmányi alapnak egyoldalú, örök biztosítására, végül kivihetetlen is; ő az indítvány alapjául szolgáló s a vallásnevelés és kántori teendők díjazása iránt az iskolák államosítása alkalmával felmerülhet aggodalmat úgy óhajtozó eloszlatni, hogy az államtól kérjünk ezek díjazására segélyt. Ennél fogva indítványozza: kérjünk véleményt a szélesebb látkörű s országos tekintélyekből álló egyházkerületi gyűléstől e nagy fontosságú ügyben. Görömbei ezen indítványa Keresztessy Sándor pártoló, Vass Mihály ellenző, Vitéz Mihály és Szabó Lajos, valamint az esperesnek is pártoló felszólalása után, elfogadtatott.

Egyházmegyei tanácsbírókká választottak, egyházi részről: Porzsolt Adám mándoki lelkész, világi részről: Mezőssy Gusztáv. Egyházi aljegyzőségre újabb szavazásra kitűztettek: Rácz Gyula halászi és Hidegh József tornyospálcai lelkészek. A megválasztott tanácsbírák a gyűlés lelkes éljenzései közben foglalták el eskütétel után székeiket.

Nevezetesebb tárgyu sor került a terjedelmes esperesi látogatási jelentésre, mely minden egyház ügyét-baját feltárta s a bajok orvoslására eszközöket ajánlott; melynek során egy felmerült esetről kimondatott, hogy a hol a köznapi istentisztelet a lelkész részéről elhanyagoltatnék, ott a lelkész ellen tüstént fegyelmi vizsgálat indítandó.

A másfél órát igénybe vevő jelentés tárgyalása után Osváth Pál, kisvárdai lelkész alkalmasszerűleg felhívta a gyűlés figyelmét arra az irodalmi támadásra, a melyet

a mi egyházmegyénknek u. n. esperesi látogatása ellen A. K. és »Optimista« urak intézték (»Sárospataki Lapok« 20. és 23. szám). Egyházmegyénk, bizonyos kínos jelek után, a támadásokkal szemben nagy lelkesedéssel s egyhangúlag bizalmát és elismerését fejezte ki esperese és tanácsbírói kara iránt.

Az óramutató már fél 3-on állott, mikor a tanácskozást félbeszakítva, a fehér asztalt körül ültük, a hol — természetesen — az utoljára tárgyalt ügy nyomai látszottak meg leginkább a pohárköszöntőkben s az esperes és tanácsbírói kar ünnepeltettek s »Optimista« őszinte valomásai támasztottak igaz keresztyén örömet és lelkesedést.

Ebéd vége felé Szalánczy Bertalan, komorói nagybirtokos, egy rengeteg szívert ajánlott fel a papi gyámpénztárnak, mely elárvereztetvén, Pilisy Istváné lett 13 frtért; majd ő általa ismét felajánltatván, Gencsy Albert vette birtokába 7 frtért s ő általa megint visszaadtván, kisorsoltatott, a belőle begyűlt 8 frt a szegény ajáki egyháznak adatott. A viszontagságokon így átment szívert a megnyerő Szabó Lajos ismét visszaadta, hogy más alkalommal ismét sorsoljuk ki. Ez lett a mi jóságos »tengeri kigyónk«.

Ebéd után fegyelmi bíróság tartott ülést, a mely ket, a papi tekintélyt különbözőképp kompromittáló papra mondott feddő ítéletet s egyéb ügyeket intézett el.

Másnap a még le nem tárgyalt kisebb fontosságú ügyek foglalkoztatták a kevés számra leolvadt gyűlést.

Lic. Rácz Kálmán.

IRODALOM.

* Az „Órálló“, Dr. Bartha Béla jogtanár ismeretes lapja folyó hó kezdetétől Debrecenben jelen meg. Az első, innen keltezett szám már megérkezett. Szelleme — a szerkesztőség ígérete szerint — marad az eddigi, a szerkesztőtárs és főmunkatársak is ugyanazok maradnak. 700 frtnál kisebb javadalmazású prot. lelkészek és tanítók, ha feleltre fizetnek elő: 2 forint 25 krajcárért, ha egész évre, úgy 4 forintért kapják a különben 6 frtos lapot. Az egész éves előfizetőknek kilátást nyújt a szerkesztőség az „Ida emléke“ című kedvelt regényre, mint ajánlékra. Lapunk olvasói előtt az „Órálló“ külön ajánlatra nem szorúl. A szerkesztőnek szívesen kívánjuk, hogy találjon sok lelkes olvasót, veszteségeiért bőszes kárpótlást s vállalatához kötött reménységei általában teljesedjenek.

* A polgári házasság törvényei párhuzamban az eddigi házassági joggal. Egyházbírói tanulmány. Irta: Mitrovics Gyula ev. ref. theol. tanár s főiskolai lelkész Sárospatakon. A ki szíves volt e címénél és tartalmánál fogva egyaránt fontos tanulmányt lapunknak időnkénti közléseiről figyelemmel kísérni, annak nincs mit szólnunk ennek jellemzésére. Csak azt említjük, hogy maga a szerző is érdemesnek tartotta ezt special collegiumként is előadni a sárospataki theol. akadémián, hogy növendékeit mennél biztosabban tájékoztassa a prot. egyházra s általában a felekezetekre s főleg ezek vezetőire váró nagy bizonytalanságban. Hogy az általa helytelennek vagy tévedésnek tartott nézetek bírálatára is kiterjeszkedik, ez kellemtelen lehet ugyan az érdekeltekre, de növeli a tanulmány elevenségét s kényszeríti az olvasót magát is arra, hogy a különböző nézetek összevetése folytán erre vagy arra állást foglaljon; a múltba való visszapiantásai pedig különös érdeket kölcsönöznek e tanulmánynak minden olyan olvasó előtt, a kinek a dolgok történeti

fejlődése iránt ép érzéke van. Most, a mikor a róm. kath. egyház felfogását (néppárti és „pati posse“-párti) több röpirat hirdeti a polgári házassági törvényre s az ezek által előidézett új viszonyok között leendő állásfoglalásra nézve: méltán lehet közérdekű egy ilyen tiszta, hamisítatlanul prot. szellemű tájékoztató, mint a Mitrovics Gyuláé. A 104 lapnyi csinos füzet végén a közelebb kinyomatott *püspöki javaslat* is ott található, a mely — mint tudva levő dolog — a M. Gy. tollából eredt. Épen lapunk legközelebbi számában említők, hogy e javaslatot az ennek alapul szolgáló törvényekkel s miniszteri utasításokkal együtt, ki kellene nyomtatni s ime, ez a gondolatunk is jó részben valósítva van a M. Gy. tanulmánya s ennek függeléke által. Ára 60 kr. Illő volna, hogy mint sok tévedést eloszlató alkalmi irat, széles körben végezze hivatását. Az Irodalmi körnek is kedvet adna ennek a kelen-dősége ilyen fajta tanulmányok újabb és újabb kiadására.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Választások.** A gömöri ref. egyházmegyében Kupay Dénes vályi lelkész, Kálniczky Endre 21 szavazatával szemben, 23 szavazattal *tanácsbíróvá*; Meczner József egyházmegyei és kerületi tanácsbíró az abaúji egyházmegye gondnokává 69 szavazatból 65-tel megválasztatott. — Gratulálunk!

— **A születések és halálozások köteles bejelentéséről a belügyminiszter** legközelebb a következő rendeletet intézte valamennyi vármegye közönségéhez: »Az állami anyakönyvekről szóló 1894. évi XXXIII. törvénycikk a születések és halálesetek bejelentésében új polgári kötelezettséget állapít meg, a melynek elmulasztása büntetetik. Hogy tehát ezen közkötelességről mindenki idejekorán tudomást vegyen, ezennel elrendelem, hogy a / alatt mellékelt hirdetmény kellő számban sokszorosítottván, a vármegye összes községeiben a község- (város)-háza, továbbá a vármegye valamennyi állami anyakönyvvezetőjének helyiségén kifüggesztessék, ezenkívül az összes nagy- és kisközségekben folyó évi okt. 1-ső napját megelőző öt vasárnapon, azaz szept. 1., 8., 15., 22. és 29. napjain a községházánál az összegyűlt közönség előtt a községi előjáróság által élő szóval is kihirdetessék és megmagyaráztassék. Budapesten, 1895. évi augusztus 20. *Perezel, s. k.*» A fentebbi rendeletben említett hirdetmény a következőket tartalmazza: *I. Bejelentési kötelezettség.* A születéseket és haláleseteket folyó évi okt. 1-től kezdve az állami anyakönyvvezetőnél kell bejelenteni. Minden születés és halálet annál az állami anyakönyvvezetőnél jelentendő be, a kinek kerületében előfordult. Vasuton, hajón történt születés és halálozás a kiszállás, illetőleg a kiszállítás helyén illetékes anyakönyvvezetőnél jelentendő be. Minden születés legkésőbb a születéstől számított egy hét alatt jelentendő be. Halva születtek, vagy szülés közben elhaltak legkésőbb a születést, illetőleg elhalálozást követő legközelebbi hétköznapon jelentendők be. Minden halálet a legközelebbi hétköznapon jelentendő be. A születés bejelentésére fokozatosan az alábbi sorrend szerint kötelesek: a) a törvényes atya; b) a szülésnél közreműködött baba; c) a szülésnél segédkezett orvos; d) mindazok, a kik a szülésnél jelen voltak; e) a kinek lakásában a születés történt. Ezeken kívül a bejelentésre kötelezett f) az anya, mihelyt erre már képes. A halálet bejelentésére fokozatosan kötelesek: 1. A családfő; 2. a családtagok; 3. az, a kinek lakásában a halálet tör-

tént; 4 a háztulajdonos, ha a házban lakik. A bejelentéskor a halottkém által kiállított halottvizsgálati bizonyítvány felmutatandó. Ugy a születés, mint a halálcset bejelentésére a sorrendben utóbb nevezettek csak akkor kötelesek, ha megelőző kötelezett vagy nincs, vagy pedig a bejelentés megtételében akadályozva van. A bejelentés szóbeli és a bejelentésre kötelezett, vagy annak megbízásából más oly egyén által teljesítendő, a ki a születésről, illetőleg halálcsetről közvetlen tudomással bír. Szülőházakban, kórházakban, letartóztatási intézetekben, dologházakban, laktanyákban, vagy egyéb polgári vagy katonai közintézetekben történt születések, illetőleg halálcsetek bejelentése az intézet előljáróságának kizárólagos kötelességét képezi. Az állami anyakönyvvezetőnél azokat a születéseket és halálcseteket is be kell jelenteni, a melyek folyó évi október hó első napja előtt történtek ugyan, azonban október hó elsejéig a felekezeti anyakönyvbe be nem jegyeztettek. A ki újszülött gyermeket talál, köteles erről lehetőleg azonnal, de legkésőbb a következő napon a községi előljáróságnál jelentést tenni. II. *Büntető határozomány* A bejelentésre kötelezett, a ki a bejelentést a megszabott határidőben nem teljesíti, vagy a ki tudva valótlán bejelentést tesz, a mennyiben cselekménye súlyosabb beszámítás alá nem esik, kihágást követ el és 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetettetik.

— „*Eszrevétel ez eltemetett indítvány*“-ra. Becske Bálint úr, e lapok 32. számában megjelent cikkemre válaszul azt állítja, hogy *kemény vágást, erős támadást* intéztem a kerület egész tanítósága ellen. Erősen kihívtam annak az önértétét. A gómöri tanítóságot meg épen *anarchistasággal* merénylet-tervezésével vádoltam. Lám! sohse hall az ember jót! Be tudná ezeket bizonyítani B. B. úr? Ő különben azt is mondja cikkében, hogy e kor erkölcsi érzülete meggyengült. Igaza van. Épen a mai meggyengült közmorál kifolyása az is, hogy ha valakinek a közérdek szempontjából bírálható dolga a nyilvánosság előtt csak meg is említtetik, azonnal félreverik a harangot s tele torokkal kiáltják: talpra fiúk, mert a testületi önértet kihívott! De pardon! Most már csakugyan nem akarok a nekem tulajdonított bűnbe beleesni. Én csak bizonyos mérvű, s itt-ott — talán Becske úr szájából is — hallott duzzogásról szóltam, de arról is mellékesen, kihívási és támadási szándék nélkül. A mikor Becske B. úr cikkemet — gazdag szótárából — kemény vágásnak, erős támadásnak, a tanítói önértet kihívásának minősíti és úgy szól, mintha én a tanítóságnak a tankönyvekkel, s az Irodalmi Kör kiadványaival szemben való kritika jogát el nem ismerném: egyszerűen téved, alaptalanul érzékenykedik, sőt mondhatnám, erőszakosan, hajánál fogva rángatja elő a vádakat s rám olyan benyomást tesz, mintha már várta volna az alkalmat, hogy indítványának elbukása miatt lelkének a keserűségét elpanaszolhassa. A mit én, mint a köztudatban élő igaz dolgot, egyszerűen konstatáltam, azt Becske B. úr nemcsak hogy meg nem cáfolta, hanem épen bebizonyította. Tehát elítél másnál egy olyan állítást, aminek az igazolására ő maga egy egész cikket ír. Mert, hogy a tanítók némely részének az Irodalmi Körrel szemben csakugyan van elszámolatlan *ügye*, a mint én állítottam: — éppen a Becske úr cikke rá a legfényesebb bizonyíték. S ha az én cikkemnek semmi érdeme nem volna is, maga az, hogy Becske úrnak alkalmat adott hatalmas indokolásának elmondására, — bár egészen más intencióm volt, — engem tökéletesen megnyugtat, annival inkább, mert felteszem, hogy ő rajta kívül (azt is sajnálom), más tanító önértetét nem sértettem meg V. L.

— A „Tiszántúli ev. ref. egyházkerületi egyházi értekezlet“ 1895 október 31-én fogja évi közgyűlését megtartani Nagyváradon. Az elnökség (Lukács Ödön és Simonffy Imre) egy lelkes hangú s bibliai zamatú körlevélben hívja fel az értekezlet tagjait a készülődésre, a toborzásra; egyúttal védekezik az ellen a feltevés ellen mintha kihívási, vagy tüntetési szándék vonná őket egyik-másik nagyobb város körébe; távolról sem ez, hanem a különböző vidékeken élő tagtársakra való tekintet s irányukban tanúsítandó köteles figyelem. — A körlevél első fele *Kovács Ferencet*, a volt világi elnököt parentálja el ketetes szavakkal s halhatatlan érdemeinek meleg méltatásával. A megtartandó értekezlet *tanácskozási rendje* a következő: Október 31-én délelőtt 9 órakor isteni tisztelet az ev. ref. templomban. Szónok: *Szabó János*, békés-bánati esperes. Isteni tisztelet után közgyűlés (a meghatározandó helyen) a következő tárgysorozattal: 1. Elnöki megnyitó beszéd. Jelentés a világi elnök elhunytáról. 2. Világi elnök választás. 3. Ügyviteli szabályzat megvitatása. 4. A hiányzó választmányi tagok megválasztása, esetleg szakosztályokká alakulás. 5. Javaslat a belmissióról. Előadó: *Csiki Lajos*. 6. Az egyházak anyagi ügyei és az egyházfenntartási alap. Előadó: *Ferenczy Gyula*. 7. A diakonusi intézményről. Előadó: *Garzó Gyula*. 8. A lelkészképzésről, tekintettel a megváltozott egyházpolitikai helyzetből folyó sokoldalú lelkészi teendőkre. Előadó: *Gulyás Lajos*; ajánlók: *Csicsi Miklós*, *Soltész János*. 9. Javaslat. Indítványok. Ezt megelőzőleg október 30-án délután az erre előre kijelölendő alkalmas helyen, ismerkedési összejövetel. Kik az értekezleten részt venni akarnak, október hó 8-ik napjáig az egyházi elnöknel Nyíregyházán jelentkezzenek.

— A nagyenyedi theol. akadémiáról meglepő dolgokat beszél a »Potestáns Közlöny« legközelebbi száma. Az igazgató-tanács — sok hallgatás után — megengedte ugyan az utolsó órákban, hogy a kiszemelt és felterjesztett férfiakból tanári kart szervezhessenek az enyediék, de mivel csak egyet ismerhet el azok közül rendes tanárnak (a kolozsváriak mind azok-e és miért?) nem engedi meg, hogy a Nagyenyeden tanuló diákok ugyanott alap- stb. vizsgát tehessenek, hanem e végből utasítja őket Kolozsvárra. És hivatkozik az igazgató-tanács e határozatában az egyházi törvényekre is! Hát mi azt eleitől fogva helytelen tanügyi politikának tartottuk és hirdettük, hogy Magyarországon — épen a mostani viszonyok közt — 5 ev. ref. theol. akadémia helyett *haton* lézengjenek a növendékek s helytelennek vallottuk ezt az erők szétforgácsolása miatt is; de az erdélyi igazgató-tanács ennek kivált legfőbb emberei, mindig azzal nyugtatgatták, csititgatták az ő békétlenkedő testvéreiket, hogy nekik nem czéljuk az enyedi theol. akadémia megölése, felőlük az virágozhatnak akár az idők végéig. Hát ne essék az rossz néven senkinek, ha mi most a »Protestáns Közlöny« hírein elcsodálkozunk s azt a kérdést vetjük fel nyíltan: Mi lesz belőlünk, ha egyszer meginog a hitünk felettes hatóságainak ígéreteinek komolysága iránt, s hová jutunk, ha csavargós utakon látjuk vezéreinket?

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

N. S. A törvény mindenütt és mindenkinek egyformán szól; tehát: *nem!* — R. K. Levélben adtam bizonyos magyarázatokat; azt hiszem, hogy áment mond reá Arról az említett okmányról talán szó lesz majd az illetékes helyen.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatva Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: »Az új viszonyok küszöbén.« — »Dolgozatok című munkám egy kortes bírálatahoz.« *Mitrovics Gyula.* — »Népiskolai ügyünk és a népiskolai tanító-képzés ev. ref. felekezeti szempontból.« *Réz László.* — »A külföldi tanügy köréből.« *r. s.* — »A homonnai missziói egyház megalakulása és fejlődése.« *Szöllősy József.* — »Az ungi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.« *Homoki Antal.* — »A felső-borsodi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.« *Bartha Mihály.* — »A gömői ev. ref. lelkesítő értekezlet.« *Buzi Márton.* — »Vegyes közlemények.«

Az új viszonyok küszöbén.

Ott vagyunk már-már az új-idők határ-fájánál s kezünkben az egyházpolitikai törvények szentesített §§-aival, a hozzájuk fűzött miniszteri utasításokkal és püspökeink tájékoztató javaslatával — várjuk a jövődőt fedező nagy köd csendes felszakadását s az új haza földének lassú kibontakozását.

A küszöbig elsegített bennünket hagyományos hazaszeretetünk s az állami és egyéni jogok iránt táplált őszinte tiszteletünk, a mik a protestantizmusnak vele született tulajdonai. Hogy a küszöbön túl mi következik reánk; nem kell-e azon belül az új viszonyok által felkavart emberi indulatokkal viaskodnunk, a versenyre hívott felekezeti szenvedélyekkel tusára kelnünk s megállhatjuk-e majd helyünket és megvívhatjuk-e az alig kikerülhető harcot mostani fegyvereinkkel, anyagi és szellemi erőnk mai készletével: e kérdésekre határozott feleletet adni mi kicsinyeknek érezzük magunkat s e helyett — a 12-ik órában — csupán bizonyos aggasztó jelenségekre utalunk.

Az új törvények s azok magyarázata ellen nem lehet semmi szavunk, de igenis, p. o. azok alkalmazása ellen. Megírtuk régebben, hogy minden attól függ: miként lesz képes a kormány a törvények végrehajtására szükséges közegeket a nagy embertömegből kiválasztani s választása által a tisztességes és józan közvéleményt kibékíteni, megnyugtatni. És ime, hetek óta látjuk már az u. n. *anyakönyv-vezetők* seregét a hivatalos papíroson megjelenni és lehetetlen aggodalmat s gyakran keserű bosszúságot nem éreznünk a közlött névsorok felett! Szent Isten! — kiáltunk fel olykor önkéntelenül egy-egy szemünkbe szűrő név olvasásakor — hát ezek az urak lesznek ezentúl a legkomolyabb erkölcsi viszonyoknak hivatalos megpecsételői?! Ezek a hirhedt kortesek, a kik imént még pénzért vették meg az együgyű ember szavát vagy hatalmi szóval, ijesztgetésekkel támasztottak magok iránt titkos gyűlöletet, vagy mint vas-jármók fojtogatták a kezökbe került, vagy útjokban álló szegény ördögnyakát?! A kik eddig kikacagtak Istent, vallást, templomot, papot és térdig gázoltak az egyszerű ember erkölcsi érzetében s úton, útfélen kevélykedtek a saját külön erkölcsi törvényeikkel... most ezek odaállanak a szeretetben összedobogó szívek elé és komoly képpel

hirdetik az állam nevében, hogy jogosítottaknak ismerik el őket az alapvető erkölcsi társaságnak, a családnak megalkotására?! *Risum teneatis, amici!*

Hogy győzhetünk-e ilyen jelben — azt mi nem tudjuk, állítani teljességgel nem merjük. Lehet, hogy az új munkakör, a nagy és szép hivatás megihletti majd ezeknek a félelmetes specialitásoknak szívét; egyelőre azonban nem tudunk eléggé sajnálkozni a felett, hogy a mi modern papjaink *egy része* (tisztelt a kivételeknek!) a mi lelkiismeretünk ítélő széke előtt elesik.

Nem lehetetlen különben, hogy éppen az anyakönyv-vezetők szerencsétlen megválasztása fogja az új házasság komolyabb felét a templom felé hajtani s az egyházzal való benső viszony fentartására ösztönözni. Bármint történjék is, a prot. egyház nem nézheti jó szemmel azt a jelenséget, a mi a kinevezésekben itt-ott mutatkozik; nem pedig azért, mert nem kívánhatja a modern állam megcsúfoltatását, a fenekedő ellenség gúnykacajának felhangzását s az új törvényekben diadalra jutott nagy elveknek megszegényítését. A prot. egyházra magára is némi vereség volna az a közvélemény előtt, ha az új törvények mindjárt kezdetben vereséget szenvednének — az alkalmazás által.

Egy másik aggasztó jelenség, a mi némileg az előbbivel is összefüggésben áll, a lelkesítő hivatal iránt való s egyre fokozódó idegenkedés az újabb nemzedékek körében. Ha amaz is bánt, ez már megdöbbenhet s méltán birhat gondolkozóra minden prot. embert, annál inkább pedig a vezetésre hivatottakat.

Ez a baj nem új, okait is jól ismeri vagy hamar megtalálhatja akárki, ha kissé tüzetesebben figyeli meg az események fejlődését. Nem is csupán a prot. egyház baja, hanem azoké a felekezeteké is, a melyek alig-alig vagy egyáltalán nem érzik ama paizsos férfiú vas markáinak szorításait.

A legfőbb szülő oka e bajnak nem is a paizsos férfiú, noha ennek is jó része van benne; hanem az emberek gondolkodásának megváltozása, az igények megnövekedése s a rövidebb pályafutás után nagyobb jutalmakkal kecsegtető új hivatalok felszaporodása. Fogy belőlünk az idealizmus rohamosan. A fiú kicsinyli apja hivatását, az unoka szintén nevetve gondol nagyapja szűk látókörére, csekélyes vágyaira, a melyekkel boldogan tudott élni egy félreeső falu csendes parokhiájában; még a pap-fiak is ítélletté válnak az atyjok ízlésére és futnak

a papi szószerzők zajtalan tisztessége elől az új utakra, a világiasnál világiasabb pályákra, a hol véghetetlennek tetsző fokozaton emelkedhetnek a dicsőség és földi jó ígézetében. A villany és vasutak világában kezd unottá lenni, a mi régi, a mi egyhangú, a mi nem ígér fényt, káprázatot, hanem csendes boldogságot csupán. A divat hatalma kezd mutatkozni a szülőkön és gyermekeken, a nevelési hajlamokon, a pályaválasztásban, a pályafutásban, eszünk járásában, talán a szívünk dobogásában és a lelkiismeretünk nyilatkozatában is.

Ezt az erős áramlatot megfordítani a protestáns egyház egymaga nem képes; nem bírnak ezzel az összes felekezetek sem; de amit kiki megtehet közülük, azt nehéz bűn volna elmulasztani.

Első dolog a lelkesítő pályának lehető kíváncsiságát tétel. Ha a szegénység az, a mi távol tart egyeseket s riasztgatja talán a legjobbakat e hivatási körtől: el kell osztatni ezt a botrány-követ és pedig mielőbb. Ha a tervbe vett 800 forint minimum sem eléggé kecsegtető (a minthogy szerintünk teljességgel nem az!): el kell követnie a prot. egyháznak mindent, hogy ez az álláshoz s a mai viszonyokhoz képest felemeltessék. Hogyan?! A többször javasolt affiliatio, az adózási rendszer megváltoztatása, leginkább pedig az államszegély még nagyobb mértékű igénybevétele által. Kétségbe vonhatatlanul igaz, hogy a prot. egyház mai helyzetét legnagyobb részben a modern állam rohamos előhaladása okozta és pedig a saját intézményeinek nagymértvű fejlesztése, új pályák nyitása, új vágyak, remények ébresztése által. A ki oka a nagy változásnak, legyen eszköze a változás hátrányos következményeiből való kibontakozásnak is. Ezt nem lesz nehéz feladat a mai államkormányással megértetni, csak ne politikuskodjanak akkor, mikor a halogatás vagy bátoratlankodás veszedelemmel jár!

Lapunk „Nemo“-ja ezeket írta már 1892-ben, a kolozsvári és debreceni fakultások tervezeteinek bírálása közben: *„Nem az a mi főbajunk Föltszeteletű és Méltóságos zsinati atyák, hogy papjaink s theol. tanáraink nem eléggé mélyes tudományiak, vagy hogy theol. tanáraink nem részesülnek rendszeres előképzésben, hanem az, hogy az eddigi 5 theol. akadémiában mindenütt annyira leszállt a növendékek száma, hogy ma holnap együttvéve sem lesznek annyian, a mennyi növendéke volt még néhány év előtt Debrecennek, vagy csak Sárospataknak is! Ennek pedig nem a kolozsvári theol. fakultás hiánya az oka, hanem az, a mi már igazán elsőrendű nagy baj: lelkesítő állomásaink szegényes javadalma. Ezért fogyott meg a theol. ifjak száma; e miatt lesz kevesebb és kevesebb, ha az eddigi állapotok megmaradnak. Ma a jelek úgy mutatnak, hogy „Nemo“-nak igaza volt s a jelek láttára lehetetlen a kerületeknek elébb s majd az egyetemes konventnek kitérniök a reájok váró feladatok elől.*

Aggasztó jelenség, sőt a tanügy terén mutatkozó sok gyöngeségnek és éretlenkedésnek is egyik melegágya az a szédelgés, az a qualificálhatatlan nembánosság is, a mely a tudomány egyetemeken a tudomány csúfságára évtizedek óta divatozik és mindegyre terjed. Azt értjük, hogy lehetséges p. o. egy Budapesten az, hogy 2—3000 joghallgató szerepel az egyetem anyakönyvében, 3—400 hallgató egy-egy tanár névsorában; és abból a 2—3000 ifjúból — mondjunk sokat! — ott van a fele Budapesten, a másik fele pedig az ország különböző részeiben keresi kenyerét, talán hivatásához sem illő foglalkozásban, vagy hivalkodik, dobzódik és markába kacag és kevélykedik, ha kérdezed, hogy ki és mi ő és miként lehet ő budapesti jogász vagy filozofus p. o. Kutyabagason?!

Ne kérdeje azt tőlünk senki, hogy mit tartozik ez reánk, s mi köze ehez a dologhoz a prot. egyháznak, vagy a prot. tanintézeteknek?! Az a kiszámíthatatlan erkölcsi veszély, a mely ebben a fékezhetetlen, bűnös divatban rejlik, már mutogatja nyomait az újabb nemzedék gondolkozásában, a komoly, a szent dolgok, a kötelességek fel sem vevésében, művészies kijátszásában és az ezer alakban jelentkező szélhámosságban. Szégyen a magyar társadalomra, hogy el tudta tűrni annyi éven át azt a boldogtalan állapotot, a mely szerint egy 400 bejegyzett hallgatóval dicsekedhető tanárnak nincs olyan tanterme sem, a hová tanítványai mind beférnének; még nagyobb szégyen, hogy a magyar közoktatási kormányzat nem volt arra a bajra orvossága, a mely szerint a 400 bejegyzett hallgatónak legfőleg 10—20 százaléka ült a mester lábainál!! — Hogyan menjen — ilyen lehetőségek mellett — kisebb és gondos őrszemekkel kísért intézetekbe a tanulói pályára készülő növendék? Hogyan vegyen nyakára és lábára bilincset, ha egyszer szabadon is röpkedhet, mint a madár és nevetetheti azokat, a kik verejtékezve esznek a tudás fájának gyümölcséből?!... A prot. egyház, de az egész magyar társadalom emelje fel elvégre a szavát ez ellen a kórság ellen; mert az új viszonyok között a protestáns egyháznak épúgy, mint az egész magyar társadalomnak is nagy szüksége lesz arra, hogy körében a szélhámosok, az iparlovagok el ne hatalmasodjanak s iskoláinkba az ország legfőbb tanintézeteiből a kufár szellem be ne költözzék!

Elég szomorú jelenség már az, a mit mindig több-több módunk van tapasztalni, hogy a szülők és tanulók bizonyos mértékig már is meg vannak a divat szele által vesztegetve. Bizonyos vándorlási, költözködési hajlam kezd mutatkozni az egyszerűbb körökben is a neveltetést illetőleg. Nem a tudomány a fő, hanem a tapasztalat! Nem az a kérdés, hogy hol tanítanak jobban, hol fegyelmeznek szigorúbban, melyik intézet van gazdagabban felszerelve; hanem hogy hol mutatkozik több kilátás a kényelemre, a szórakozásra, az olcsó — ismeret-szerzésre. Nem tetszik a kedvenceknek valamelyik tanár arca, komolysága, szigorúsága: nosza induljunk tovább és tovább! Így aztán az intézetek képe folytonos rohamos változás alatt áll, a mi magában nem volna még baj; de ez a vándor szellem a legbiztosabb gyilkosa a hűségnek, a tartós, az áldozatkész szeretetnek s így főként az autonomikus intézetek ősi tápláló forrásának is.

Hát arra a licitáció-félére, a mely épen most a kolozsvári theol. fakultás térfoglalása következtében már a theol. akadémiák körében is mutatkozni kezd: — mit mondjon a máshoz szokott s ideáloknak élő prot. ember? Ne mondjuk-e ismételtlen is, hogy ezt a bajt az ev. ref. egyház egyetemének, egyetemes képviselőinek számítás nélküli eljárása plántálta közénk?! Egy óvatlan pillanatban elfeledte az ev. ref. egyház vezértöbbsége, hogy mivel tartozik általában a prot. tudományosságnak, a történeti fejlődésnek, a közérdeknek... és a nagy jelszavaktól elszédülve — a mostoha anyák módjára cselekedett.

Az új idők küszöbén lehetetlen volt ezeket el nem mondanunk s lehetetlen nem kérnünk anyaszentegyházunk órállóit, hogy hallgassátok meg egyszer a kicsinyeket is!

A tisztáninenni egyházkerülethez külön is volna egy pár kérdező szónk — és pedig a sárospataki irod. kör és az egész kerület intelligenciája érdekében. *Nincs-e itt az ideje, hogy ezzel a körrel a kerület bensőbb viszonyt kössön és a sárospataki főiskola a kerületnek valódi szellemi központjává legyen?!...*

„Dolgozatok“ című munkám egy kortes bírálatához.

Csak most jutott tudomásomra, hogy nagytiszteletű Balogh Ferencz tisztársam, tíz év óta szívében tartogatván azon sebek keserűségét, a melyeket egy tudományos vitában vívott küzdelmünkben kapott, miután előbb, már alnév alatt, kiöntötte felettem bosszúját, most, hogy végképen kielégítse korteskedési vágyát, a „Debreceni Ellenőr“-ben, tehát a szabadelvű *politikai párt* ottani közlönyében esik nekem és az én „Dolgozataim“ legközelebb kiadott első fuzetének.

A komoly theológiai tudományok iránt tartozó köteles tiszteletből kifolyólag, sajnálattal vagyok kénytelen kijelenteni, hogy én őt, az *efézusi Demeter ötvös ezen szerepében nem követhetem*. Piacon én theologizálni soha sem vagyok. A dologhoz értő és nem szenvedélyes emberek, úgy is megfogják tudni ítélni, az „Apostoli cselekedetek könyvében“ megírt történetnek ez alkalommal való megújítását, a mely szerint »támadt akkor, az időben nagy háborúság az Urnak útáért; mert egy Demeter nevű ötvös, ki csinálván ezüsből a Diána temploma formájára kápolnácskákat... mondá: Férfiak! *felő dolog pedig, hogy nem csak ez a mi mesterségünk veszszén el, hanem Diánának temploma is semminek ítéltessék...* És betelék az egész város háborúsággal és egyenlő akarattal a piacra rohanának.« Cselek. 19: 23—29.

Mondom: *ide én, az én tisztársamat nem követhetem*. Hanem egygyel, ha egészen és szándékosan rosszakarató ellenségem nem akar maradni, az ilyen kérdésekben ítélni jogos szakközönség szemében, tartozik irántam, még az „új orthodoxia“ erkölcsi törvényei — és maga iránt is, a *tisztességes* irodalmi mérkőzés közönséges szabályai szerint. És ez az, hogy ha ő sértve érzi magát az által, hogy én, az én tölem sem isteni, sem emberi törvények szerint el nem vehető jogomnál fogva, épen okmányokul is, kiadom egy szó hozzátétele nélkül „Dolgozataimat“: adja ki ő is, ha tetszik, ellenem, azon megfelelő cikkeit, a melyek egykor az általa úgynevezett „*papír csatornák*“-ban: „Az ev. ref. prot. lap“-ban jelentek meg... Gondolom: ezen papírcsatornák azóta csak nem *áztak el*?! Hadd szívárogtassák azért azok az igazságot azok értelméhez, a kik a piacon felül hivatva vannak a közöttünk támadt tudományos és nem „kápolnácska“ csinálási kérdést eldönteni.

Az ilyen *méltó és méltányos*, irodalmi és tudományos komoly harcolási módszerhez pedig lassanként már csak azért is hozzá kell magát az én igen nagy tudományú, de végképen elfogult és érzékenykedő tisztársamnak szoktatnia, mert hiszen csak nem gondolja talán, hogy az a Debreczenben, a protestantismus méltó öröme felállítandó *egyetem* is a „Debreceni Ellenőr“ hasábjain fogja pertraktálni a tudomány nagy problémáit?!

Egyébiránt a „Debreceni Ellenőr“ mindenesetre csak örülhet a jó fogásnak, a melyhez az én politikus-theológus tisztársam írói készsége által jutott. Cikkei mindenestre bőven lesznek; minthogy nekem Balogh Ferencz tisztársammal más dolgaim is levén vele, „Dolgozataim“ egyik-másik további fuzetében, nagy sajnálatomra, *még többször is* kénytelen leszek foglalkozni s ő, a mint most tévé, 10—20 évi respirium után, bizonyosan cáfolgatni fog engemet... Mert hiszen, kinek is lehetne másnak igazsága valamiben, mint egyedül ő neki és az „új orthodoxiának“?!*

Mitrovics Gyula.

* B. F. tisztársunk a „D. E.“-ben a sárospataki theol. akadémiára és lapunkra is mért egy pár oldalvágást. Meg akarjuk becsülni azzal, hogy külön adjuk meg a választ — a korteskedés után. — Szerk.

ISKOLAI ÜGY.

Népiskolaügyünk és a népiskolai tanítóképzés ev. ref. felekezeti szempontból.

(Vége.)

c) De bármily kitűnő állapotok lennének is képezdeinkben az elméleti képzés tekintetében, értéktelen lenne az *gyakorlati képzés* nélkül. Lássuk a magyarországi képezdéket ebből a szempontból is.

Sorszám	Az intézet neve	Van-e gyakorló iskola?	Ki tanítja a gyakorló isk. ev. ref. növendékeit?	Végezik-e a kép. n. a gyak. isk. prób. tan.	Észrevételek
1	Igló				Nincs még a képezdében sem növendék.
2	Sz.-Keresztur	van	a ref. lelkész	nem	
3	Budapest	„	a tanképzői katekheta	„	
4	Kolozsvár	„	IV. é. képez. növendék	„	Időről-időre a kép. katekh. nevezi ki.
5	Csáktornya	„	„	„	a gyakorló iskolában nincs növendék.
6	Baja	„	„	„	a gyakorló iskolában nincs növendék.
7	Modor	„	„	„	nincs még a képezdében sem növendék.
8	Déva	„	a ref. lelkész	„	a kép. növ. gyak. a predikálást.
9	Arad	„	az el. hitokt. (kántor)	„	más a képezdében a katekheta.
10	Csurgó	„	a ref. lelkész	„	más a képezdében a katekheta.
11	Félegyháza	„	a képezdei katekheta	„	
12	Znióváralfa	„	„	„	a gyakorló iskolában nincs növendék.
13	M.-Sziget	„	a képezdei katekheta	„	
14	Léva	„	a képezdei katekheta	„	
15	Losoncz	„	az áll. elemi tanító	„	más a képezdében a katekheta.
16	N.-Enyed	„	gyak. iskolai tanító	igen	más a képezdében a katekheta.
17	Debreczen	„	gyak. iskola tanító	nem	más a képezdében a katekheta.
18	N.-Kőrös	„	„	„	nem küldtek adatot.
19	Sárospatak	„	a képezdei katekheta	igen	
20	Temesvár	„	„	„	nem küldtek adatot.

Ime ismét egy áttekintés és beláthatni, hogy a gyakorlati képzés igen-igen gyenge lábon áll. Alig két intézet, hol a képezdei növendékek a gyakorlatban is érvényesíteni tanulnak, mit az elméletben tanultak. Még sok helyen nem is az az egyén tanít a gyakorló iskolában, a ki a képezdében. Az énekügy pedig szóba se jön. Mintha bizony nekünk kántorokra szükségünk nem volna! Vagy azt hiszik, hogy a kántori vizsga ezt helyettesíti?! Óh nem! Ott csak az jön vizsgálat alá: tud-e az illető orgonázni. De ez nem minden; több figyelmet e tekintetben is!!

IV.

Népoktatás és tanító-képzés — szoros kapcsolatban van egymással, a mennyiben a népiskola szelleme csaknem a tanító szellemétől függ teljesen; s a népiskola munkásságának eredménye, a tanító buzgalmanak, gondolkodásmódjának a mutatója. Így fogva fel a kettőnek

viszonyát, tárgyalva előbb a népiskolaügyeket s aztán tértem át a tanító-képzésre. S remélem, hogy a hiányokat, melyek okvetlenül orvoslásra várnak, feltüntettem.

Az alábbiakban még azon eszközöket, illetőleg irányokat leszek bátor előadni, melyek e bajokon — nézetem szerint — hivatva vannak segíteni.

Mindenek előtt foglalkozom itt is magával a népiskola kérdésével. Sokan vannak, még pedig azok közül, kik egyházunk jövőjét, a társadalom szellemi s anyagi emelkedését szívükön viselik ev. ref. egyházunk férfiai között, kik a népiskolát az államnak óhajtanák átadni. Azzal indokolják ilyenén nézetüket, hogy egyházunk nagy tehertől szabadulna fel s több creje volna más irányú munkálkodás kifejtésére, a mely munkálkodás gyorsabb eredményt hozna létre. Az államtól pedig nincs mit féltünk, mert a mai szabadelvű politika mellett mi sem akarunk mást, mint az állam.

Ez nagyon szép terv. S mind így van. De ha meg-gondoljuk először azt, hogy a róm. kath. egyháznak egyáltalában gondolatában sincs hasonló terv, sőt ellenkezőleg, ő e nemű posícióját még erősíteni is törekszik mindenütt;¹ másodsor, hogy az állam sem igen hajlandó az átvételbe még ez idő szerint belemenni, mert neki első célja ott állítani iskolát, hol nincs, vagy hol a meglevő veszélyezteteti célját: ezeket figyelembe véve, nem gondolhatunk egy perczig sem iskoláink átadására.

Egészen másként állana a dolog, ha a róm. kath. atyánkfiai is hajlandók volnának az átadásra! Akkor érdekeink sértve, céljaink veszélyeztetve egy parányit sem volnának. De így — meghagyva kezükben a népnevelés minden ágát, sőt, hogy ők még az állam részére is neveljenek esetleg még tanítókat is — a prot. egyháznak nem szabad belemennie az iskolától való megválásba. Az általunk képviselt szellemet igyekezzünk ápolni és terjeszteni.

Át ne adjuk tehát iskoláinkat, de szaporítsuk azokat! S hogy ezt elérhessük, megtehessük, ne írtózzunk az állam támogatását *semmi tekintetben és semmi irányban* igénybe venni!

A fenti statisztikai adatok be is bizonyították, hogy szüksége is van a prot. egyháznak iskolái szaporítására. De még nagyobb szükség van — mint láthattuk — a meglevő iskolákba tanítókra. S e szükség — mint a helyzetnek vizsgálása mutatja — még nőni fog. Az orsz. iskolaügyi politika szerint a népiskolák szaporíthatni fognak s így tanítókra az államnak még nagyobb szüksége lesz. Az állam sok előnyt biztosít a tanító számára a maga iskolájában s így a képezdét végzett ifjú — kivált ha erősebb vallásos szellemet nem igyekszünk neki adni — szívesebben megy állami iskolába, míg csak ott alkalmazást talál, mint felekezetibe.

Ha tehát nem igyekszünk valami úton-módon mi magunk tanítókat biztosítani magunknak, a ma nagy mértékben érezhető tanító-hiány még nőni fog.

Én, szerény nézetem szerint, két módot gondolnék, melynek segítségével e hiányokon segíteni lehetne. Mindkét mód a konvent által valósítható meg, minthogy ez a testület van hivatva és jogosítva a tanügyet hazai ev. ref. egyházunkban vezetni.

Az egyik az, hogy részint egyházegyetemünk maga tegyen az *alkalmasabb*, fenálló tanító-képezdékben alapítványokat ref. vallású tanítójelöltek képzésére, részint pedig hadd hasson oda, hogy az alapítványokat az ilyen képezdékben emelje a kormány. Ha jól vagyok érte-

sülve, ez utóbbitól az állam-hatalom nem vonakodik. Ezzel a módozattal is segíthetnénk bajunkon.

A másik mód pedig az lehetne, hogy egyházegyetemünk állítson fel egy ev. ref. felekezeti jellegű tanítóképezdét, melynek felállításánál talán a kormány anyagi támogatását is igénybe vehetnők. Igaz, hogy kezd az a nézet ma a tanügyi férfiak közt lábrakapni, hogy a képezdék tétessenek *mind* államivá; de ez csak akkor lesz keresztülviendő, ha a népiskolák is államivá tétetnek. S minthogy ma ez nem lehetséges még, felesleges arról is álmodozni, hogy minden képezde állami lesz. Ha pedig vannak nem állami jellegű tanító-képezdék, akkor nem lehet célja a kormánynak megakadályozni azt, hogy a ref. felekezeti jellegűek száma emelkedjen, — ha kimutathatjuk azt, hogy tanítóra szükségünk van, már pedig e nélkül e szükségünket ki nem elégíthetjük. A mi e tekintetben a prot. egyház célja, éppen csak az lehet az államé is, vagyis hogy elegendő számú kvalifikált tanítónk legyen.

E két módozat közül segíthet valamelyik, vagy a kettő kombinálva, a ref. egyháznak a népiskola- és tanítóhiányból származó baján.

Egy másik orvoslásra váró bajnak tüntettem fel, illetőleg tüntették fel a statisztikai adatok azon mások részéről is hangzó panaszt, hogy néptanítóink nem eléggé vallásos gondolkodásuak s nincs meg bennük olyan mértéke az egyháziasságnak, mint a minőnek lenni kellene.

Ez pedig veszedelmes baj. Mert ismét hangoztatom: a tanító szellemétől függ az iskola szelleme; a milyen szellemben nevel pedig a népiskola, olyan egyháztagjainak is szelleme. Allíthatjuk tehát, hogy a lelkiismeretes tanítótól függ egy-egy egyházközség szellemi, erkölcsi állapota.

De továbbá azok a statisztikai adatok erősen bizonyoságot tettek a felől is, hogy ennek a nem kívánatos állapotnak maga a mi reform. egyházunk az alapoka. Ugy tűnik ugyanis fel, mintha az ev. ref. egyház a tanítójelöltek ev. ref. vallásos nevelés- oktatásával komolyan nem is törődött volna s nem is törődik.

Hogy is lehetne másképp az, hogy a vallásos tanítás minden intézetben más elven nyugszik, más irányban halad s más-más mértékkel szolgálja azt? Hogy lehetne másképp az, hogy a vallásos tananyag annyi-féle, a hány az intézet; hogy a népiskolai tananyagtól fel a theol. akadémia tananyagáig — mind megtalálhatjuk a képezdék egyikében másikában? Hiszen a képezdében is egysegre, egyöntetűségre van talán szükség a vallásos nevelés-oktatás tekintetében is — épenúgy, mint más intézetben és más tantárgyra vonatkozólag? Ha a gimnáziumi vallásos nevelés-oktatásra nézve szükség van az *elvéken alapuló* megállapodásra, sokkal inkább szükség van erre a tanító-képezdében, a mely már határozott szakiskola.

Erre vonatkozólag is meg van az én szerény proposícióm. Vegye kezébe az ügyet a konvent, mint legilletékesebb hatóság, mely különben is minden iskolaügyi kérdésben nemcsak irány-adó, de határozati joggal is bír. *Készíttessen egy tantervet a tanítóképezdei vallásos nevelés-oktatásra vonatkozólag, melyet tartozzék minden kerület, minden képezdei katekheta respectálni.* Azon tanterv alapján készíttessen aztán *alkalmas és használható* tankönyveket is.

Azért van erre szükség, mert ma a képezdei vallásos oktatásra vonatkozólag sem tanterv, sem tankönyvek nincsenek. Csaknem teljesen az egyes katekheták egyéni nézetétől függ ma e kérdés. E nézetek pedig igen-igen elágazók és alig-alig akad egy-két katekheta, a ki a

¹ 1892-ben szaporodott a róm. kath. iskolák száma 38-al: ezzel szemben az ev. ref. fogyott 8-al. 1893-ban szaporodott a róm. kath. 24-el, fogyott az ev. ref. 11-el.

szükségnek, a célnak megfelelőleg járna el. Egyik csak az általános vallásos nevelésre fekteti a súlyt s ez esetben többet ad, mint kellene; a másik csak a vallás-tanítás módszerére gondol s ez esetben kevesebbet ad, mint szükség volna. Igen kevés van olyan, ki a kettőt összeköti.

Pedig a tanítóképzési vallásos nevelés-oktatásnál egyedül az lehet a helyes cél, ha a növendékek általános vallásos képzésben is részesülnek, de arra is képessítetnek, hogy majd, mint *ref. tanítók* is derekasan megállják helyüket; s aztán ne csak elméleti, de gyakorlati kiképzést is nyerjenek.

Ennek a célnak megfelelőleg, szükség van a tanítóképzésben a következő tananyagra:

Első évben: A biblia ismeretére és a vallásos eszmék fejlődésének történeti ismeretére. Itt ezeknek megismerése alkalmával a hit és erkölcsi tételek is megismertethetők.

Második évben: Egyháztörténet, a mely ismeret szerzés alkalmával a növendék megismeri azt is, hogy az egyes fejlődöttebb vallásos eszmék melyik egyházban, felekezetben jutottak érvényre. S ez alkalommal tanulja becsülni a mi prot. egyházunkat is.

Harmadik évben: Szerezzon a jelölt vallásitanítási módszertani ismereteket, még pedig elméletit és gyakorlatit; ez utóbbit saját vallás-tanárja vezetése mellett.

Negyedik évben: Ismerkedjék meg egyházunk szervezetével, kultuszával s mind azzal, a mi már a tanító egyháztársadalmi állására tartozik.

Az egész képzési vallásos nevelés-oktatást pedig hassa át az egyháziasság ápolása, fejlesztése. Ezt sikeresen munkálja az énekeskönyv emléttetése és az arra való buzdítás is.

Ily vallásos képzés mellett biztosíthatjuk a hamisítatlan prot. szellemet népiskoláinkban is. Nekem az a meggyőződés, hogy ha így munkálndjuk tanítóink vallásos képzését, még kevésbé idegenkedhetünk akkor az államosítástól, mert ez esetben azokban az állami iskolákban, hol *ref. vallású tanító* működik, prot. egyházunk egy-egy apostola fog működni, a ki aztán öntudatlanul is prot. szellemben fog nevelni s még tanítani is.

Az ügy szeretete íratta mindezeket velem. Ha tehát tévedtem is, tévedésem bűnös tévedésnek nem nevezhető. S kérem a tanügy-barátokat, hasonló szeretettől áthatva, vegyék kezükbe a *ref. vallásos tanító-képzést* s emeljék azt oda, hol méltó helye van. Hiszem, hogy hazafias munkát végeznek.

Réz László.

A külföldi tanügy köréből.

A *humanisztikus gimnáziumok* túlságos látogatásának korlátozására a bajor közoktatásügyi miniszter a legutóbbi napokban egy rendeletet bocsátott ki az igazgatóságokhoz. Ebben ajánlja egyebek közt, hogy a lakosságot világoztassák fel a humanisztikus gimnáziumok tulajdonképeni célja felől. Joggal hangsúlyozza a rendelet, hogy ezek a gimnáziumok nem egy évi önkénteseket képző intézetek. Komolyan kell venni az iskolai rendtartásnak ama szakaszát, mely szerint tehetségtelen növendékek kíméletlenül visszautasítandók. Továbbá szigorú felvételi vizsgálatok, az előhaladott korúak visszaütatása, mértéktartás tehetségtelen, vagy lomha növendékek tandíjának elengedésénél, a falusi gyermekek elutasítása s a progimnáziumba való útálása: ezek amaz

eszközök, a melyekkel a gimnáziumok túlsúlyossága megakadályozandó.

A *belgiumi* új iskolai törvény, mely ellen a liberális párt oly erős tüntetéseket és tiltakozásokat rendez, főbb határozmányaiiban a következőket tartalmazza: »A községi iskolákat a községek vezetik; a községtanács határozza meg az iskolák és tanítók számát; valamely községi iskola vagy tanítói állások megszüntetésére, a király, azaz a bel- és közoktatásügyi miniszter hozzájárulása szükséges. A népiskolai oktatás tárgyai: erkölcs- és vallás, olvasás, írás, számvetés elemei, mértékek és súlyok, a francia, flamand, vagy német nyelv elemei a helyi viszonyok szerint, földrajz, Belgium története, az egészségtan alapelvei, a rajzolás alapvonalai, ének, torna, a lányoknak varrásmunka, a fiuknak a vidéki járássokban a mezőgazdaság elemei. A községek az iskolai programot kitágíthatják. Az oktatás a flamand községekben flamand, a vallon községekben francia nyelven történik. A különböző hitvallások lelkészei, vagy felügyelők alatt a tanítók az oktatás első, vagy utolsó órájában naponként tanítanak vallást; *de a szülőknek szabadságukban áll gyermekeiket ez oktatás alól felmenteni.* A püspökök nevezik ki a felügyelőket, kik a vallási és erkölcs- és oktatásra felügyelnek. A nyilvános községi iskoláknak, a szabad, adoptált vagy adoptálható iskoláknak ezentúl egyenlő joguk van az állami és tartományi pótlékra; minden iskola kap pótlékot osztályainak száma szerint. A törvény biztosítja és javítja a tanítók helyzetét; de a közoktatásügyi miniszternek joga van minden tanítót hivatalából eltávolítani, ellenben a községek csak a tartományi küldöttség hozzájárulásával foszthatják meg őket hivataluktól, de a tanító fellebezhet a királyhoz, úgy hogy a döntés itt is a közoktatásügyi miniszter kezében van.«

Mint látszik, e törvények éppen nem oly sötétek, mint a liberálisok elkeseredése után ítélni lehetne; a liberálisok fő kifogása ellenük az, hogy az iskolákat kiszolgáltatják a papoknak, vagyis a vallástanítást beviszik a népiskolába. Előttünk, magyar protestánsok előtt, az e miatti zúgolódás csaknem érthetetlen, kivált midőn a törvény megengedi, hogy a szülők felmenthetik gyermekeiket a vallás-órák látogatása alól. A törvényt még csak az alsó ház tárgyalta és fogadta el. Ez a részletes tárgyalás alkalmával egy fontos módosítást fogadott el és iktatott a javaslatba. Az evang. egyház-tanács elnöke, Rochedieu lelkész, tiltakozást nyújtott be a minisztériumhoz és a kamarához az általa képviselt belga evang. gyülekezetek nevében az iskolai törvény ama rendelkezése ellen, a mely kimondja, hogy az állam csak a kath. vallás-oktatásról tartozik gondoskodni. Rochedieu hivatkozott az 1831-iki belga alkotmány szövegére, mely *az evang. hitvallást a katolikus-sal minden tekintetben egyenjogúvá teszi*, s követelte a parlamenttől, hogy tartsa tiszteletben az alkotmányt. Schollaert közoktatásügyi miniszter azonnal engedett a felszólításnak s felvett egy pótló határozmányt a törvénybe, a mely az evang. vallásoktatást a protestáns növendékekre nézve kötelező tantárggyá teszi.

Franciaországban a vallástalan állami iskolák növendékeinek száma 1886-tól 1892-ig éppen 224,000 növendékkal fogyott, mivel a lakosság jelentékeny része nem hajlandó gyermekeit ilyen iskolákban neveltetni. A katolikusok nagy áldozatokkal berendezték az ő szabad, egyházi iskoláikat s azokban Franciaország összes gyermekeinek $\frac{1}{5}$ -ét vagyis 1,130,000 növendéket oktatnak. Másfelől az állam is minden erejét megfeszíti, hogy az állami iskolák látogatottságát emelje. Poincaré közoktatási miniszter nem régiben egy rendeletet intézett a

tartományi és községi iskola-tanácsokhoz, a melyben utal az iskolai kiadásokra: Az állam 500 millió frankot adott ki az iskolai építkezésekre, 120 millió frankot fizet a tanítók díjazására, ezért a köztársaság többet vár az iskolától, mint csupán az írás és olvasás tanítását; az iskolának ama nemzeti műhelynek kell lenni, a melyben a holnapi Franciaország kovácsoltatik, a melyből a polgárok, munkások és katonák ama nagy tömege kikerül, a mely 30 év múlva a haza jövőjét fogja kezei közt tartani. Az iskolai tanácsosok gondoskodjanak a szorgalmas iskolalátogatásról, a mely most sok kívánni valót hagy hátra; buzdításokkal, jutalomdíjakkal kell az iskolába járást előmozdítani.

Spanyolország. A néptanítók nyomorúságát ékesen illusztrálja a tanítói fizetések hátralékának nagy összege. E hátralékok márc. 31 én csaknem 8½ millió pesetára rúgtak. Az adósok élén Malaga tartomány áll. A malagai iskolai kormányzat egyenesen megdöbbenő; a tanítók fizetésére kivetett és befolyt pénzeket elfecsérik, elpazarolják s így történik aztán, hogy a koldusbotra jutott tanítók csoportosan vonulnak végig az utcákon s a nyilvános részvéthez folyamodnak. A kormányzó ugyan szigorú rendszabályokat bocsátott ki, hogy az ily botrányok többé elő ne fordulhassanak, de a helyzet javítására semmi kilátás, mert a benegalbóni községi pénztárban egy fillér sincs s a körülte fekvő községek a phylloxera pusztítása következtében a legnyomasztóbb inségbe süllyedtek. E községek lakóinak nagy része Amerikába vándorolt ki, a legtöbb ház üresen áll; a hátramaradt lakóknak sincs betevő falatjuk. Sok helyt az előjáróság egyszerűen bezárta az iskolákat, a tanítókat elbocsátotta, mivel teljes lehetetlenség volt a községi pénztárból egy fillért is előkeríteni a közoktatás számára.

Portugal. Az írni-olvasni nem tudók száma a kath. Portugalban csaknem hihetetlen. Az 1890-iki népszámlálás, melynek adatait csak e tavaszon bocsátották közre, azt mutatja, hogy a kis ország 5,049,729 lakosa közül több mint 4 millió nem tud olvasni. Csak 938,165 személy jártas Portugalban az írás és olvasás titkaiban s ezenkívül 110,607 az olvasásban. Ezen szomorú állapotok következtében a kormány jul. 28-áról keltezve egy rendeletet adott ki, melyben kimondja, hogy még a folyó év végéig 500, további másfél év alatt pedig 800, összesen tehát 1300 elemi iskola felállításáról fog gondoskodni.

R. S.

TÁRCA.

A homonnai ev. ref. missziói egyház megalkulása és fejlődése.

A homonnai ev. ref. missziói egyház multja még mindössze rövid néhány esztendő. E kevés idő is azonban elég tanulságos, s azt hiszem, nem végzek hiábavaló munkát, midőn ezen évek főbb eseményeit, részint emlékül, részint tanulságképen a jövő időkre, nyilvánosságra hozom.

Mielőtt azonban ez évek eseményeivel foglalkoznám, a kezeimhez jutott egynéhány adat alapján egy pár pillantást vetek a messze multba, a midőn a felvidék több községe között, a melyekben a protestantizmusnak ma legfelebb a nevét ismerik, Homonnán is volt mindjárt a reformáció kezdetén református egyház.

A XVII-ik századból ugyanis egy homonnai lelkésznek a nevével találkozunk. E lelkész Kecskeméti C.

János, ki 1622-ben, Homonnán ily című munkát írt: »Az Sámuel próféta második könyvének Huszon-Negyedik részének Praedicatiók szerént való magiarázattya. Melyben Dávid választja az Döghhalált inkább, hogy nem mint az ellenség kezében esnék. Irattattanak és praedikáltattanak Kecskeméti C. János Homonnay Praedicator által, Homonnán. Nyomtattatott Bártfán, Klósz Jakab által. MDCXXII.« 8-ad rétű 88 számozatlan levél.

Kissé hosszasan foglalkozom ezen, több mint harmadfél százados elődömmel, a ki egyedül vet világot a régi homonnai egyház létezésére. Hogy ki volt előtte, vagy utána itteni lelkész, nem tudom. Nincs biztos adat sem a reformáció Homonnán való elterjedésének idejéről, sem a homonnai ref. egyház elpusztulásáról. Előbbi bizonyára a Drugethek protestáns ágának e vidéken való szereplésével esik össze; az egyház elpusztulása pedig nagy valószínűséggel arra az időre tehető, midőn az ellenreformáció nagy mesterének, Pázmány Péternek, e vidéken hathatós és buzgó segítőtársa, Homonnai Drugeth János a protestánsoktól templomaikat elszedte s a protestáns papokat elűzte. Ezek között az egyházak között volt valószínűleg a homonnai egyház is.

Kecskeméti C. János iskoláit Debrecenben végezte. 1598-ban külföldre ment. A wittenbergi magyar tanulók anyakönyvébe Joh. Sánta Kecskemétinusnak van bejegyezve. Itt senior is volt. 1607-ben meglátogatta Heidelbergert is.

Nevében a C. claudust (sánta) jelent; a Kecskeméti előnév pedig arra enged következtetni, hogy Kecskemét szülöttje volt, mivel abban az időben a családi név elé a születés helyét is oda szokták írni.

Szabó Károly: »Régi magyar könyvtár« című munkájában (219. l.) Kecskeméti C. János hivataloskodásáról a következők olvashatók: 1613-ban tokaji második pap volt; 1614-ben kállói papságot viselt; 1620 és 22-ben ungvári pap s ugyancsak még az 1622-ik évben homonnai predikátor is volt; 1624-ben Vásáros-Naményban működött, mint Lónyay Zsigmond udvari papja.

Danielik azt mondja, hogy Kecskeméti C. János az ungi egyházmegyének seniora (esperes) is volt. Ugyanezt megerősíti Lampe is, ki így említi: »Johan C. Kecskeméti, pastor et senior Ungvariensis.« A homonnai egyház is az ungi egyházmegyéhez tartozott.

Kecskeméti C. János ungi széniorsága mellett bizonyít a volt ung-felsőzempléni egyházmegye tudós esperesének, Liszkay Sámuelnek az ungi egyházmegyére vonatkozó, 1625-ik évvel kezdődő matriculájához ragasztott appendix, mely ezeket mondja: »Catalogus Seniorum, Venerabilis Tractus Unghensis, primum quidem solitarii, verum anno 1799 cum parte Ven. Tract. Zempleniensis Superiore uniti, ab anno 1564 ad haec usque tempore, prout is, ex Historia Ecclesiarum in Hungariae sitarum Frid. Adolphi Lampe in Annis 1618, 1625, 1713 atque 1799 ineboatis, erui potuit, ordine Chronologico digestus per S. L. V. T. S. (Sám. Liszkay Ven. Fract. Seniore).«

1. Lukas Agriensis
2. Albertus Kállai
3. Stephanus Balog Tholnaeus
4. Joannes C. Kecskeméti.

Ha úgy áll a dolog, hogy Kecskeméti C. János, mint senior jött Ungvárról Homonnára, akkor Homonna nem is tartozhatott épen a legkisebb egyházak közé, bár Kecskeméti C. János műve előszavában arról, mint kis gyülekezetéről beszél.

1624-ben Kecskeméti C. János Vásáros-Naményban volt Lónyay Zsigmond udvari papja. Hogy meddig működött,

dött ott, arra nézve adattal nem rendelkezem. Még az 1640-ik évből is maradt fel egy műve, tehát még akkor életben kellett lennie.

Felmaradott munkái a következők:

1. Három Fű és nevezetes Esztendő's Innepekre való Praedicatiók, úgymint Karácsonra, Húsvétra és Pünköstre.

2. Fides Jesu et Jesuitarum. Donartus Visartus után fordítva. Nyomt. Bártfán 1619. Második kiadás Sárospatak 1656

3. Catholicus református, mely irattatott először angliai nyelven. Magyarra fordítottatott Kecskeméti C. János ungvári praedicator által 1620. 8-ad rétű 415 levél. Nyomtatott Debrecenben.

4. Pázmány Péter Kalauzának Tizenharmadik könyvére való felelet. Bártfa. 1622.

5. Az Pápsták között és mi közöttünk vetélkedésre vettett három fő articulusról. A keresztségről, az Urvacsoráról és az Antikrisztusról való praedikációk. Anno, 1619.

6. Az Sámuel próféta 2-ik könyvének XXIV. r. alapján írott s már fentebb említett predikációk. E mű előszavából ide iktatom a következőket:

»Én Krisztusnak ez helyen levő méltatlan szolgája, az alkalmatosságot meggondolván vöttem fel magiaratzatnak okaért az Sámuel próféta II. könyvének caput 24. melyben Isten Dávidnak a három ostor között, az éhség, dögghalál es fegyver között választást enged tenni. melyek közül választja az dögghalált, az melylyel Isten 70,000 embereket kiviszen az nép közül, hogy így én is az én pásztorságom alatt levő kicsiny nyáját, az Istennek ez mostani időben ilyen ostora alatt, mint az dögghalál, mely ez mi szegény nemzetségünkön most uralkodik, vigasztaljam, in'sem, tanítsam az békeséges türesre és hűladsárra.« stb.

E munka Nemes, Nemzetes és Vitézlő Bornemisza Mihály úrnak, Betlen Gábor erdélyi fejedelem homonnai jószágá praefectusának van ajánlva, ki a kiadási költséget is fedezte.

Ezen műből 2 példány van meg; egyik Dr. Kiss Áron tanár úr birtokában, Budapesten, a kinek szíves-ségéből jutottam ez adatok nagy részéhez; a másik pedig a kolozsvári múzeum tulajdona.

7. Szép ájtajos könyörgések. Vásáros-Namény. 1624

8. Ennek újabb kiadása lesz valószínűleg a következő mű: Szép ájtatos imádságos könyvecske. Nyomtatott Lőcsén, 1640.

Ennyi az, a mit Kecskeméti C. Jánosról s az ő nevével összeköttetésben a homonnai ref. egyházzól tudok.

A város közepe táján, a főútczán végig futó patak balpartján látható egy néhány kő a földben, melyek valamely régi épület fundamentum-kövei. Hallottam említeni olyat is, hogy ezen a helyen állott volna hajdan a ref. templom s az említett kövek annak a fundamentumából valók volnának; ez állításnak a hitelességét a szájhagyományon kívül semmi sem igazolja.

Kiesett tehát a protestánsok kezéből a zászló s csendesesen kialudt a protestáns szellem is e vidéken. A kik a régi protestáns egyháznak hívei voltak, vagy már maguk visszakényszerítették az akkori vallási zivatarok által a katholicismus táborába, vagy utódaik neveltettek katholicusokká, mivel az e vidéki régi lakosok között névről is alig ismeretes a protestantizmus.

(Folyt. köv.)

Szőllősy József.

KÖZÉLETÜNK.

Az ungi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

Egyházmegyénk szept. 3-án tartotta meg őszi közgyűlését a *p.-helmei* egyházban, melynek nem csekély érdekességet kölcsönzött az, hogy esperesünk áldáskérő, szép és tartalmas imájában, aggodalom nyilvánult az egyházpoltika teremtette helyzettel szemben; ellenben a gondnoki megnyitó, mely tartalom és belbecsre nézve szintén egyike a kiválóbb alkotásoknak, — örömet fejezi ki azon szabadelvű vívmány felett, a mely társadalmunk egy rég óhajtott kívánságának tett eleget, midőn a házasság intézményét polgári kezelés alá helyezte. De hát majd a következmények fogják igazolni, kinek a reménye teljesült be.

Ez után egy igen régen vajudó ügy nyert elintéztést, t. i. a tavaszi gyűlés állandósítása, a melyre nézve, szokatlan megegyezéssel, úgy állapotott meg egyházmegyénk, hogy ez után tavaszi gyűlését állandóan *Ungvártt*, mint központban fogja tartani, adván a jelenlevőknek ebédet s az elnökségnek 4—4 frt napi díjat, a többi hivatalnokoknak 2 frtot.

A közalapi kérvényeket is letárgyalta a gyűlés, mely alkalommal kitűnt, hogy 5 egyház kért 2000 frtot, 5 lelkész 800 frtot, a miből kiviláglik, hogy nagy a szükség, de hát ezen ily mértékben a közalap alig segíthet.

Az országos özvegy-árva gyámintézet alapszabálytervezete elfogadtatott egész terjedelmében, csak is a 20. §. 1. 2. pontjára nézve óhajta egyházmegyénk, hogy az egész evang. reform magyar egyházban szolgáló lelkészekre nézve egyenlő kulcs állapíttassék meg. Ideje is már, hogy ezen ügy gyakorlati megoldást nyerjen. Az egyházmegye különben nem hajlandó még most saját meglévő gyámintézetéről lemondani.

Nagyon aggasztó jelenség nálunk is a tanító-hiány. Már két egyházban két oly tanítót helyeztünk be ideiglenesen, a kiknek egyike III. évi képezdei tenfolyamot végzett, a másik pedig nem is végzett képezdei tanfolyamot; de úgy gondoltuk, hogy inkább legyen valami, mint semmi.

Ásványinak, mely ez előtt régebben lemondott a lelkészi állomás betöltéséről s tanítósággá lett, hosszas kérelmezés után ismét megengedettett a lelkészi állomás betöltése, de egyszersmind a tanítói teendőket is a megválasztott lelkész fogja ellátni.

A püspökök javaslata is megbeszélés tárgyává tétett s a benne foglalt utasítások a lelkészek figyelmébe ajánlottak.

Az ungi egyházmegyei lelkészek eddigelé, bizonyos körökhöz alakulva, hordattak némely egyházi lapokat, a miből aztán az következett, hogy a legtöbb lelkész utáná sántikált az eseményeknek és esetleges jó gondolataival az irodalmi versenytérről lekészt. Ezt az állapotot a közgyűlés tarthatatlannak ítélte s épen azért a megszüntetését el is határozta. Reményljük, hogy az illető vállalatoknak nem hátrányára, hanem előnyére.

Az eszenyi egyház kántori újabb díjlevele, a réginek némileg változtatott kiadása, megerősítettet.

A fegyelmi bíróságnak ez idő szerint nem akadt dolga; bár így lenne jövőre is. Csak is néhány közigazgatási ügyet intézett el a bíróság, a melyek csak házi ügyek lévén, nem tartoznak a közönség elé.

Ezek voltak az egy napi gyűlés főbb mozzanai.

Homoki Antal.

A felső-borsodi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

A f.-borsodi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlését mult hó 30-án tartotta meg a *bánhorváthi* egyházban, az egyházmegye papsága, tanítói kara, az egyházak küldöttei és az érdeklődő közönség jelenlétében.

A gyűlés a szokásos esperesi imával vette kezdetét, mely után egyházmegyénk gondnoka a gyűlést megnyitó-beszédében — az egyházat, vallását igazán szerető, s azoknak fejlődése s haladása iránt a legnagyobb mértékben érdeklődő világi férfiú mély belátásával fejtegetve — az új egyházpolitikai törvények életbeléptetésével — a lelkesekre váró kötelességeket: a papi teendőknél még buzgóbb, még lelkesebb teljesítésére hívta fel azokat.

Majd az esperesi jelentés olvastatott fel, mely szerint tavaszi gyűlésünk óta semmi oly nevezetes esemény nem fordult elő egyházmegyénk életében, a mi a normalis viszonyok és körülmények fölé emelkedve, különösebb megemlést érdemelne. Volt ugyan két — s lehet mondani korszakot-alkotó esemény egyházunk életében; de ezek már régibb keletűek, t. i. az *iskolák állami segélyezése és az új egyházpolitikai törvények végrehajtása*.

Ebből kifolyólag bejelenté, hogy F.-Barcika 106 frt, Edelény 163 frt, Dövény 63 frt, Abod 141 frt, Tapolcsány 156 frt, Nyomár 51 frt, Szendrő-Lád 12 frt államszegélyt nyert a tanítói fizetés kiegészítésére. Az egyházpolitikai törvényekkel szemben követendő eljárásra nézve pedig útbaigazítást ad a lelkeseknek, felhíván mindnyájunkat az önként előtérbe nyomuló „*cura pastoralis*” lelkiismeretes alkalmazására, a benső hitélet megerősítésére és megerősítésére.

Az újonnan választott lelkesek, nevezetesen: Bartha Mihály Sajó-Vámosra, Bodnár István pedig Disznós-Horváthiba beerősítették.

A tanítói változások következőleg intéztettek el; Kelemen János Kondóra, Szabó István Tapolcsányba, Ország Balázs Nekézsenybe, Ruszkay Pál Nyomárra nyervén meghívást; id. Csabay Ferencz barcikai tanító elbocsátó levelét, Ternyei István f.-nyárádi tanító pedig megszerzett oklevelét bemutatván: új állomásaikon megerősítették.

Közgyűlésünk legfontosabb és mindnyájunk érdeklődésétől kísért tárgya az egyházmegyei két gyámtár fentartása, vagy megszüntetése feletti végleges határozat-hozatal volt. A f.-borsodi papságnak ugyanis két gyámtára volt, egyik a „*régi gyámtár*”, a mely a megválasztott ifjú lelkesek öt éven át fizetett belépti díjjaiból és minden lelkes által fizetett egy forint évi járulékából nyerte jövedelmét; a másik az „*új gyámtár*”, a mely ez előtt öt évvel, 5%-os belépti díjjal és 1%-os évi járulékkal alakítottatott meg s a mely már jelenben igen szép tőkével rendelkezik. Megalakulván most már az „*Országos gyámtár*” is, három, esetleg négy gyámtárnak terhet nem bírtak volna meg lelkeszeink.

A gyámtári választmány által beadott javaslat s a lelkesi értekezlet által ahhoz mellékelte módosítás alapján, sikerült közgyűlésünknek ezt a fontos ügyet mindnyájunk megnyugvására intézni el. Kimondattatott, hogy a két gyámtár közül az „*új gyámtár*” fenntartatik oly módon, hogy a kettőnek tőkéje egyesítettik, az új, valamint a régi gyámtárba befizetett belépti díjjaik a lelkeseknek visszatérítetnek, hogy azokból, az „*országos gyámtár*” belépti díjját — mihez kevés pótlék kell — fedezhessék.

A régi gyámtár nyolc segély jogosultja részére az eddiginél sokkal nagyobb osztalék: 35 frt; az új gyámtár egy jogosultja részére pedig 100 frt évi járulék állapítottatott meg.

A tanító-testület közgyűlésének, valamint a tanügyi bizottságnak jegyzőkönyvéből jól eső örömmel győződött meg közgyűlésünk arról, hogy a tanítói kar tagjai, — habár egyházmegyei közgyűlésünkön és rajtuk kívül álló körülmény miatt — gyakran akadályozva vannak is úgy szolgálni a nevelés ügyét, mint óhajtanák: hivatásuknak magaslatán állanak, öntökéletesítésükre s a reájuk bízott gyermekek vallásos és erkölcsi nevelésére lelkiismeretesen gondot fordítanak; a közöttük fenálló tisztvársi jó viszony ápolása s az érdem elismerése mellett bizonyít közgyűlésük jegyzőkönyvének azon pontja, melyben Nagy Sándor kazai tanítónak, a „*f.-borsodi ev. ref. tanító-egylet 33 éves történetét és állapotát feltüntető*” munkáját elismerésük mellett 5 frt jutalomban is részesítik. Ezen elismeréshez közgyűlésünk is szíves készséget csatolta a magáét, s arról szerző jegyzőkönyvi pontban értesítetteti határozottatott.

Egyházmegyei tőkepenzeink helyes és célirányos kezelését bizonyítja dékánunknak azon jelentése, hogy habár az egyházkerületi gyűlés tartása három év múlva ránk következik is: az egyházmegyei tavaszi gyűlést tartó egyháznak 200 frtot; az őszi tartónak 180 frtot adhatunk. Dékán ezen indítványa elbírálás végett bizottságnak adatott ki.

Volt ezeken kívül még számos kisebb és nagyobb ügy, melyeknek letárgyalása még más nap is igénybevette a jelenlévők idejét; de ezen tárgyak többnyire magán-jellegűek lévén a nagy közönségre érdekel nem bírnak.

Bartha Mihály,

A gömöri ev. ref. lelkesi értekezlet.

Folyó hó 9-én, *Rimaszécsen* tartotta meg őszi közgyűlését a gömöri ev. ref. lelkesi értekezlet, szokatlanul kevés számú (17) tag jelenlétében, mit azonban — szeretjük hinni — nem az értekezlet ügyei iránt való közönynek, mint inkább a rendkívül szorgos, s nagyon hátramaradt gazdasági munkának kell betudni; mert hát hiába: nemcsak az *Úr szőlőjében kell még nekünk műve-
seknek lennünk*, de saját testünk táplálásáról is kell gondoskodnunk, s a hozzánk tartozóink szükségai is hangosan követelik kielégítésüket s mind ezeket az Isten-adta anyaföldtől kell verejtekeinken megváltanunk. És az anyaföld bizony sokszor nem édes, de mostoha, ha nem gondozzuk kellőleg. Nem csoda hát, ha sokat elvon a lélek munkáitól.

Csabay Pál elnök, a tagok csekély száma felett való élénk sajnálkozás s a jelen voltak szívélyes üdvözlése mellett, a gyűlést megnyitottak nyilvánítván, ez hozzáfogott a kitűzött napirend tárgyalásához.

Mindenekelőtt kegyeletesen emlékezett meg értekezletünk azon tagtársakról, kiket mostanában szólított el a végzet, hogy kövessék az utat, melyet elmellőzni egyetlen halandónak sem lehet. Réthy József kálósi és Kovács Frigyes gicei volt lelkesek felett tartottak Kálniczky Endre putnoki és Varga Antal bátkai lelkesek a megboldogultakhoz mindenben méltó, egyéniségüket hű képben tükröző, jellemöket egészen kidomborító emlékbeszédeket, melyek — mint ilyenek, — az értekezlet érdemkönyvében örökíttetnek meg.

Ezek mellett legfontosabb s általános érdeket keltő tárgya volt értekezletünknek az úgynevezett püspöki javaslat egyes pontjainak megvitatása. Mindjárt első sorban a „*lelki gondozás, az evangelisatio, a belmisszió*” kérdése

szült elevenebb harcot, melyben az elv és annak gyakorlati alkalmazhatósága mérte egymással fegyvert. Mert bár az elvet szerettük s helyeseltük is, de hogy azt hol és mikor alkalmazzuk az életben; hogy hol és mikor keressük fel híveinket, hogy náluk lelki gondozói kötelességünket teljesítsük, hogy evangelizálásunk meg is teremje szívet s lelket éltető gyümölcsét? — ezzel nem vagyunk mi tisztában; erre nem felelt még meg senki. Pedig, faluhelyen különösen, ép ezt legnehezebb eltalálni, mint érdemes elnökünk mult értekezleti megnyitójában erre rá is mutatott. Irányelveket sem jelölt még meg e tekintetben eddig senki, a melyek szerint lehetne és kellene sikeresen eljárunk. Igaz, hogy ezeket könnyebb volna már megadni akkor, ha meg volna hozzá a „javaslat” által ajánlott egyik fontos, sőt nélkülözhetetlen előfeltétel: „a gyermekek vallásos oktatásának a népiskolában a lelkész által való teljesítése,” mert ekkor csak ugyan tudná a lelkész, hogy a felnőtteknél mi hiányzik még, mit kell pótolni hogy lelki szükségök kielégíttessék? Csak hogy itt is van egy nagy hiba, melylyel a javaslat nem számolt. Nevezetesen, hány egyházunk van nekünk 2—3, sőt több filiával s ugyanannyi iskolával? Hol s melyik iskolában végezze ilyenkor a lelkész az iskolás gyermekek vallásos oktatásának tisztét? Mindenikben kellene természetesen, de ehhez sem phisikai ereje, sem phisikai ideje nem lehet a legkészségesebb akarattal mellette sem. Aztán meg eddig még nincs is oly nagy szükség erre, hiszen tanítóink mind bírnak képesítettséggel a vallásos oktatásra épúgy, mint bármi másra. Oklevelük képesíti erre is. Miért keveselnők ezt? E tekintetben — úgy hiszszük — aggodalomra nem igen lehet ok. Avagy tán abban van a nagy előny, hogy ugyanaz vesse az alapot, a ki épít? Hát a háznál is kétféle mesterember dolgozik; kőműves rakja az alapot és falat, ács veszi tető alá s még is jó, szilárd, tartós lesz az a ház, csak mindkét mester jól, becsületesen végezte legyen munkáját.

Az oktatásnak a lelkész által való tovább folytatását óhajta értekezletünk is a vasárnapi templomban való felmarasztások alkalmával; sőt kívánja, hogy ez több gond, dal, lelkesedéssel és buzgósággal történjék ezután, mint eddig is. S hogy ez minél eredményesebb legyen, jónak, és célra vezetőnek tartjuk alkalmas vezér- és olvasókönyvek készítését is e célra.

Szintén élénk vita forgott a „Javaslat” egyházi esketésről szóló §-a körül s végre is a miskolci értekezlet álláspontját tette értekezletünk is magáévá; vagyis szükségesnek tartja a házassalandóknak legalább egyszeri hirdetését és hogy a jegyesek e végett személyesen jelentkezzenek a lelkésznel.

Ugyancsak ezen értekezleti gyűlésen bíráltatott meg a Nagyt. Nagy Pál esperes úr által ajándékozott díjra beérkezett egyetlen pályamunka is (aratási úrv. egyházi beszéd); azonban a mértéket nem ütven meg, nem jutalmaztatott, a díj pedig a pályatétellel újra kitűzetett, sőt a mennyiben nt. esperes úr a díjat évről-évre adományozza, új pályatétellel a polgári házassággal életbelépő viszonyokhoz alkalmazott esketési beszéd tűzetett ki.

Buzi Márton.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Az új iskolai év megnyitása, immár a 365-iké főiskolánk életében, szeptember 7-ikén délelőtt ment, végbe az imateremben, az igazgató-tanács jelenlétében; ezúttal különösen ünnepélyessé tette az a körülmény, hogy egyúttal főiskolánk 3 ifjú megválasztott tanára tartotta

székfoglalóját. A megnyitó-ünnepély, erre való tekintettel, reggel 8 órakor kezdődött. A „Jövel szent lélek úr Isten!” két első versszakának elénekélése után Mitrovics Gyula főiskolai lelkész fohászkodott az egek urához, hogy árasztssa ki kegyelmét az új iskolai esztendőben is tanítványainkra, vezesse bölcs karjával a tanárokat, tanítványokat a vallásosság, tiszta erkölcs, igaz tudomány, hazafiság útjain, adjon a tanítóknak bölcsesség és türelem, a növendékeknek szorgalom és kitartás lelkét, s mindnyájukat ruházza fel a nagy feladat elvégzéséhez erővel és egészséggel. Majd dr. Finkey József közigazgató lépett a szószékre s rövid, magvas beszédben kötelességeik tiszteletben tartására, elvállalt feladataik iránti hűségre intvén a tanuló ifjúságot s a küszöbön álló milleniumot is tanúságul és lelkesítéssül tartván az ifjúság elé, az 1895—96-ik iskolai évet megnyitottnak nyilvánította. Erre Dókus Gyula világi algondnok, miután előbb ő is intette az ifjúságot a szorgalom és tiszta erkölcs útjainak követésére, felhívta dr. Finkey Ferenc, Ellend József és Csontos József tanárokat, hogy tartsák meg székfoglaló beszédeiket s jegyezzék el azokkal magokat véglegesen e főiskola számára. E felhívásra fiatal kartársaink sorban megjelentek a szószéken s felolvasták székfoglaló értekezéseiket. Dr. Finkey Ferenc „A büntető jog alapja”-ról értekezett; kifejtvén az állami büntetés alapelveit, hogy t. i. az egyfelől megtorlás (igazságosság), másfelől visszatartás, korlátozás, kapcsolatban a javítási célzattal, — áttér a különböző büntetőjogi iskolák, t. i. a Lombroso-féle anthropologiai, a Quetelet- és Oettingen-féle statisztikai és a Liszt-féle büntetőjogi iskola jellemzésére, cáfolva egyoldalú és túlzott tételeiket s elfogadva azt, a mi irányukban helyes; ő maga legközelebb áll az utóbbi iskolához, bár a klasszikus iskola híve. A szellemes, világos nyelven megírt s elevenen előadott, tartalmas, philosophiai eszméktől áthatott értekezés a közönség érdeklődését, figyelmét mindvégig lekötötte. Ellend József: „A gerjesztett áramok törvényei” cím alatt a gerjesztett villamosság fölfedezéséről és törvényeiről értekezett; bőven és melegen méltatta Faradaynak ez irányban való nagy érdemeit, ismertette fölfedezési eljárását, majd saját ez irányban való kísérleteit adta elő. Értekezése alapos szakismeret terméke s érette a közönség szívesen nyilvánította elismerését. Csontos József értekezésének címe: „A római császári érmek történeti jelentősége, bemutatva Hadrián érmeit”; ismertette a római érmek jelentőségét financialis, aesthetikai és kortörténeti szempontból, különösen ez utóbbi szempontból jellemezte azokat, mint gyakran egyedüli forrásait és emlékeit a római történelem egy-egy homályosabb részletének. Ezután áttért Hadrián imperator érmeinek ismertetésére, bemutatva mindenütt az érmek képábrázolatát s felíratait, s az érmekkel kapcsolatban jellemezve Hadrián jellemét, politikáját, uralkodásának főbb mozzanatait. Értekezése úgy tartalmánál, mint lendületes előadásánál fogva, mindvégig lekötötte a közönségnek eléggé igénybe vett türelmét és figyelmét. Az értekezések elhangzása után Dókus Gyula üdvözölte az előjáróság nevében a 3 ifjú tanárt s tanszékeikbe beiktatottaknak nyilvánította őket. Ez üdvözletre, társai nevében is, Finkey Ferenc válaszolt s meleg, benső, szívből fakadó szavakkal köszönnvén meg a főiskolának neveltetésüket, majd tanárrá választásukat, — buzgó, lelkiismeretes szolgálatra kötelezte el magát és társait elvállalt állásukban. Délben tanárok és igazgató-tanács közepére gyűltek össze, hol meleg felköszöntők hangzottak el a távollevő egyházi algondnok egészségének helyreállítására, a Zemplénmegye szolgálatában 25 évet eltöltött világi algondnokra, az igazgató-tanács többi tagjaira, az iskolai igazgatókra, a beiktatott tanárookra, sőt még a kerületi gyűlés által megválasztandó új akadémiai tanárokra is.

— **A sárospataki ev. ref. akadémia tanrendje az 1895—96. tanév első felére.** a) *A vallás- és egyháztudományi szakban:* MITROVICS GYULA, rendes tanár, főiskolai lelkész, előadja: 1. *Az erkölcstanból a történeti részt*, hetenként 3 órán. 2. *Egyházszónoklattan*, hetenként 3 órán. 3. *Katekhetikát*, hetenként 1 órán. 4. *Gyakorlati theologiai szemináriumot* tart hetenként 2 órán. WARGA LAJOS, rendes tanár, előadja: 1. *A keresztyén egyház történelmét (a reformatió előtt)*, hetenként 4 órán. 2. *A magyar prot. egyház történelmét*, hetenként 2 órán. NAGY GUSZTÁV, rendes tanár, előadja: 1. *Az új-szövetségi szöveg és irodalom történetét (Isagogika)*, hetenként 4 órán. 2. *A bibliai vallástan I. részét, az ó-szövetségi kor vallástörténetét*, hetenként 4 órán. 3. *Special collegiumul tárgyalja: a vallás alapkérdéseit (a vallás fogalma s alkotó elemei, ihletés, kijelentés, hit, vallásos érzélem, a tudományokhoz való viszony)*, hetenként 1 órán. RADÁCSI GYÖRGY, rendes tanár, ez évi szakelnök, előadja: 1. *Az ó-szövetségből Jeremiás próféta könyvét (fordítva és magyarázva)*, hetenként 3 órán. 2. *Az új-szövetségből a korinthusiakhoz írott II. levelet (fordítva és magyarázva)*, hetenként 3 órán. 3. *Az ó-szövetségi kánon történetét (isagogika)*, hetenként 3 órán. 4. *Ó-szövetségi szemináriumot* tart hetenként 1 órán. A MEGVALASZTANDÓ TANÁR elő fogja adni: 1. *A dogmatikát*. 2. *A dogmák történetét*. 3. *A vallásbölcsezzetet, később meghatározandó órákon*. DR. FINKEY JÓZSEF, rendes jogtanár, ez évi közigazgató, előadja: *Az egyházjogot* hetenként 7 órán.

b) *A bölcsezzeti szakban:* SZINYEI GERZSON, rendes tanár, főiskolai könyvtárnok, előadja: 1. *Az Auróra kör költészetét*, hetenként 4 órán. 2. *A neveléstant* (általános rész), hetenként 2 órán. DR. SZÉKELY GYÖRGY, rendes tanár, előadja: 1. *A bevezetést a bölcsezzet történetének tanulmányozásához: Psychologia*, hetenként 4 órán. 2. *Philosophiai encyclopaediát* hetenként 4 órán. 3. *A költői műfajok aesthetikai elméletét*, hetenként 2 órán. 4. *A német nyelvet*, hetenként 2 órán. CSONTOS JÓZSEF, gimn. tanár, előadja: *A legújabb kor történetét*, hetenként 4 órán. ROHOSKA JÓZSEF, theologiai segédtanár és főiskolai alkönyvtárnok, tanítja: 1. *A héber nyelv elemeit* hetenként 4 órán. 2. *Az új-szövetségi görög nyelvet*, hetenként 2 órán. PÁSZTOR SAMUEL, főiskolai ének- és zenetanár vezetése alatt, az egész theol. ifjúság részére: *Gyakorlati éneklés*, hetenként 1 órán. NAGY GUSZTÁV, rendes theol. tanár, tanítja: *Az angol nyelvet* hetenként 2 órán. DR. RÁCZ LAJOS, gimn. rendes tanár, tanítja: *A francia nyelvet*, hetenként 2 órán. DR. KUN ZOLTÁN, főiskolai orvos előadja: *A közegészségtant*.

c) *A jog- és államtudományi szakban:* 1. NEMES FERENC, rendes jogtanár szabadságon van. 2. SZÁNTÓ GYULA, a jog- és államtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A római jogot (Institutiók)* hetenként 8 órán. 2. *A római család és örökösödési jogot (rendkívüli előadás)* hetenként 2 órán. 3. BALLAGI GÉZA, a jog- és államtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A közgazdaságtant*, hetenként 5 órán. 2. *Az alkotmány és kormányzati politikát*, hetenként 5 órán. 4. FINKEY JÓZSEF, a jogtudományok doktora, köz- és váltó-ügyvéd, rendes jogtanár, ez évi akadémiai és közigazgató, előadja: 1. *Az egyházjogot*, hetenként 7 órán. 2. *A peres és perenkívüli eljárást*, hetenként 5 órán. 5. KUN BÉLA, köz- és váltó-ügyvéd, rendes jogtanár, előadja: 1. *A magyar pénzügyi jogot*, hetenként 5 órán. 2. *A jog- és államtudományi encyclopaediát*, hetenként 2 órán. 3. *A bevezetést a statisztikába (rendkívüli előadás)*, hetenként

3 órán. 6. ZSINDELY ISTVÁN, a jogtudományok doktora, rendes jogtanár, ez évi dékán, előadja: 1. *A magyar alkotmány és jogtörténetet*, hetenként 7 órán. 2. *A jogbölcsezzetet*, hetenként 6 órán. 7. FINKEY FERENC, a jogtudományok doktora, rendes jogtanár előadja: 1. *A büntetőjogot*, hetenként 5 órán. 2. *A magyar közigazgatási jogot*, hetenként 5 órán. 3. *A büntetőjogi eljárást (rendkívüli előadás)* hetenként 1 órán. 8. A MEGVALASZTANDÓ RENDES JOGTANÁR előadja: 1. *A magyar magánjogot*, hetenként 5 órán. 2. *Az osztrák magánjogot*, hetenként 6 órán. 9. SZÉKELY GYÖRGY, a bölcsezzet-tudományok doktora, akadémiai rendes tanár előadja: 1. *A bevezetést a bölcsezzet történetének tanulmányozásához: Psychologia*, hetenként 4 órán. 2. *A philosophiai encyclopaediát*, hetenként 4 órán. 3. *A költői műfajok aesthetikai elméletét*, hetenként 2 órán. 10. DR. KUN ZOLTÁN, az összes orvostudományok doktora, főiskolai orvos, előadja: *A közegészségtant*, hetenként 2 órán. 11. CSONTOS JÓZSEF, gimn. rendes tanár, előadja: *A legújabb kor történetét*, hetenként 4 órán. 12. NAGY GUSZTÁV, rendes theol. tanár tanítja: *Az angol nyelvet*, hetenként 2 órán. 13. DR. SZÉKELY GYÖRGY, rendes bölcsezzeti tanár, tanítja: *A német nyelvet*, hetenként 2 órán. 14. DR. RÁCZ LAJOS, gimn. rendes tanár, tanítja: *A francia nyelvet*, hetenként 2 órán.

— **Ifjúságunk létszáma.** Főiskolánk egyes tanszakain, e hét végéig, a növendékek a következő számmal iratkoztak be: a progimnáziumba 26, az I. osztályba 68, a II. osztályba 68, a III. osztályba 66, a IV. osztályba 65, az V. osztályba 62, a VI. osztályba 47, a VII. osztályba 36, a VIII. osztályba 30, összesen 468, tehát 10-zel kevesebb, mint a múlt iskolai évben. Az akadémián eddig 32 theologus és 89 joghallgató iratkozott be, de e létszám még emelkedni fog.

— **Budapest főváros középiskoláiba** szept. 6-ikaig a növendékek következő számmal iratkoztak be: Az I. ker. gimnázium 6 osztályába (2 párhuzamos) beiratkozott 249 tanuló; a II. ker. gimnázium 10 osztályába (2 párhuzamos) 456 tanuló; a IV. ker. (kegyesr.) gimnázium 12 osztályába (4 párhuzamos) 660 tanuló; az V. ker. gimnázium 10 osztályába (2 párhuzamos) 582 tanuló; a VII. ker. gimnázium 14 osztályába (6 párhuzamos) 854 tanuló; a VIII. ker. gimnázium 5 osztályába (2 párhuzamos) 278 tanuló; a református gimnázium 12 osztályába (4 párhuzamos) 555 tanuló; az ág. ev. gimnázium 9 osztályába (1 párhuzamos) 425 tanuló. A II. ker. reáliskola 10 osztályába (2 párhuzamos) 398 tanuló; a IV. ker. reáliskola 11 osztályába (3 párhuzamos) 567 tanuló; az V. ker. reáliskola 14 osztályába (6 párhuzamos) 739 tanuló; a VI. ker. reáliskola 10 osztályába (4 párhuzamos) 486 tanuló; a VIII. ker. reáliskola 12 osztályába (4 párhuzamos) 629 tanuló. A 13 középiskolába összesen 6878 tanuló.

— **Gimnázium indul Beregszászon.** Többszörös kérésére a beregszásziaknak megengedte végre a közoktatási miniszter, hogy reáliskolákat gimnáziummá változtassák. Szeptember elsején az első osztály már megnyílt.

— **Zelenka Pált**, a tiszai ágostai ev. egyházkerület egyházai — mint szeptember 12-éről Kassáról jelentik — csaknem valamennyi szavazattal újból püspökké választották. Ad multos annos!

— **A hazai ev. ref. theologiai akadémiák** közül a budapestin 27, a debrecenin 32, a kolozsvárin 38, a sárospatakin 32 növendék van ez ideig bejegyezve. A pápáiról és a nagyenyediről még nincs hír. Kell-e még újabb jelekre várakoznunk?!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület részvét-irata a gyászoló főhercegi családhoz.« — »Kovács Károly ungi egyházmegyei gondnok gyűlés-nyitó beszéde.« — »A homonnai missziói egyház megalakulása és fejlődése.« Szűllősy József. — »A máramaros-ugocsi ev. ref. egyházmegye második közgyűlése.« Biki Ferenc. — »A tiszáninneni ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.« Ry. — »Vegetes közlemények.« — »Pályázatok.«

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület részvét-irata a gyászoló főhercegi családhoz.

Császári és királyi Főherceg Úr!
Császári és királyi Főhercegnő!
Fenséges Urunk!
Fenséges Asszonyunk!

Tiszáninneni ev. ref. egyházkerületünk lelkeszi és világi előljárói, tanárai és nagy közönsége a mai alólírott napon Sárospatakon egyházi ügyeink intézésére, gyűléstartásra egybeseregelve, mielőtt tanácskozásunkat megkezdendők, a hódoló tisztelet és a lélek legmélyéről fakadó részvét érzelmeivel fordul szívünk Fenségeitek felé, hogy osztozzék abban a megmérhetetlen veszteségben, a mely Fenségeiteket édes gyermeköknek, a nekünk is drága daliának, nemzetünk szíve szerint való kir. hercegének, *László ö Fenségének* végzetszerű kidöltével érte.

Az ev. ref. vallásfelekezethez e hazában élő hű fiai oda borúlnak Fenségeitekkel a drága halott koporsójára s úgy tesznek róla tanubizonyyságot, hogy az ő szívök is fáj érte.

Ó mert Fenséges Urunk és Fenséges Asszonyunk, olyan rokontalan nép vagyunk mi itt Európa közepén s olyan kevesen vannak azok, a kik minket igazán szeretnek! Ezért drága előttünk csak egy sугára is az igaz szeretetnek, egy parányi megnyilatkozása is a nemzetünkhöz való őszinte vonzódásnak. Fenségeitek magas családja már régtől fogva a szeretet erős kötelékeivel van lelkünkhöz csatolva; múltban és jelenben, jó és balsorsunk fordulásaiiban miénknek vallotta magát s szíve a mi szívünkön dobogott. A ledölt ifjú csemetében, *László kir. hercegen* is a mi szívünknek egyik ékes súdara növekedik vala, a kinek sokat ígérő fejlődését, szeretetének felénk való meleg kisúgárzását édes reménységgel s szinte a szülei szív nemes büszkeségével láttuk és kísértük figyelmünkkel mi is s most hogy nincsen többé, a hit szavával s az Istenbe vetett erős bizodalom és megnyugovás hangján csak annyit bírunk mondani: Uram, te cselekedted ezt! Hogy miért? azt a te kinyomozhatatlan bölcseséged tudhatja egyedül.

E bölcs akaraton való megnyugovás hintsen gyógyító balzsamot a Fenségeitek megsebzett szülei szívére is, s bánatba borúlt lelköket enyhítse meg az a felemelő tudat, hogy egy egész nemzet könyezik és imádkozik együtt kir. Fenségeitekkel, kérve kérvén a nagykegyelmű Istent, hogy e megrendítő csapás elhordozására adjon elegendő erőt s Fenségeitek nemesen dobogó szívét minden további megpróbáltatástól oltalmazza meg.

Keresztyén hitünk fundamentoma, az isten ígéjének szent könyve tanítja azt, hogy az Úr megpróbálja azokat, a kiket szeret és megostoroz mindenkit, valakit fiává fogad Ő hatalmas a halálból is életet hozni ki s kegyelmes lesz a lehulló könyeket fel is szárítani.

Hódoló tisztelettel maradtunk Sárospatakon 1895. év szeptember havának 17-ik napján

a tiszáninneni egyházkerület közgyűlése s annak nevében:

KUN BERTALAN,
püspök.

Báró VAY BÉLA,
főgondnok.

Lapunk jelen számához egy negyed ív melléklet van csatolva.

Kovács Károly, ungi egyházmegyei gondnok gyűlés-nyitó beszéde.

Hazánk, nemzetünk e napokban egy újabb történelmi fejlődés, egy újabb korszak előestéjén áll. Mint tudva van, az állam kormányza a nehéz küzdelemmel és sokunk féltő aggodalma mellett — s csodálatos, az önkormányzati jogainak nagy részétől megfosztott s még többnek is elvételével fenyegetett, ezúttal is, mint ősidők óta, az alkotmány védbástyáit szerepelt s írott törvény által ilyenekül elismert vármegyék közgyűlésein nyilvánult közszellem nyomása alatt létrejött valláspolitikai, törvényeknek végrehajtását, — a melyek a házasságkötésnek, mint polgári cselekvénynek s az anyakönyvnek, mint állami oklevelek vezetésének köteleességét és jogát a lelkészek kezeiből valláskülönbőség nélkül kivételni s állami hivatalok kezeibe áttételni rendelik, — a 6-ik napja után gyászosan emlékezetes október 1-re tűzte ki s arra nézve a szükséges előintézkedéseket megtette, bölcsen intézkedvén az iránt is, hogy a házasságra lépők a házasság megkötéséről felvett hivatalos jegyzőkönyv aláírása után, annak vallásuk szerint tartása szerint való ünnepélyesítésére utasítottassanak.

A törvény e szerint a házassági egyházi szertartásokat érintetlenül felhagyván, a mi annak, mint szerződésnek lényegét illeti, reánk, protestánsokra nézve változást nem idéz elő, mert szerintünk a házasság, mint minden két oldalú vagy két fél közötti szerződés, olyan okból, melyek feltartását lehetetlenítették, felbontható s érvénye felett, az erdélyi kerületen kívül — melynek erre egyházi bírósága volt — a polgári törvényszékek ítéleztek. Másként áll a dolog a katolikusoknál. A katolikus ő főegyházhatóságok, következetesen alapelvükkel — a tekintély elvével — hogy a világi elemtől elkülönített papság hatalmát s befolyását az által is emeljék, a házasság sorsát a papság kezeibe tették le, a házasságot szentséggé minősítették, a mit a pap szolgáltat ki s a mely, ha egyszer teljesen végrehajtatott, többé fel nem bontható, s annak érvénye felett a papi, úgynevezett szentszék bíraskodott. Október 1-től ez másként lesz, mert valamint minden házasság vallás és nemzetiségi tekintet nélkül polgári hivatalok előtt fog köttetni, úgy annak érvénye felett is polgári hatóságok fognak határozni s a törvényben körülírt esetekben és körülmények közt fel is bontják épúgy, mint a protestánsoknál.

Ezen intézmény tehát ismét egy lépés az egyenlőség felé, hazafi és hazafi közt, vallásfelekezet és vallásfelekezet közt, a magyar faj és más fajú lakosok, vagy nemzetiségek közt; de egyszersmind egy rés azon a bástyákon, melyek a katolikus papság hatalmát és befolyását körülveszik és támogatják.

És itt lehetetlen rá nem gondolnunk, mennyire csodálatosak és kifizérhetetlenek a gondviselés útjai, melyeken az emberiséget rendeltetése, a tökéletesedés s az által a gyarlóságunk következtében az évezredek százazei óta keresett s még ki tudja, hány százazein keresztül keresendő általános köz jólét felé vezet. Nem foglalhatók be egy rövid megnyitó beszéd keretébe mindazon történelmi fejlődési alakulások, melyeken az emberiség e cél felé törekvő vándorlása közben keresztül ment; de ha befoglalhatók lennének, se lennének képesek erre, hiszen az emberi nem titok-fedte s hihetőleg örökké megfjethetlen titok gyanánt maradandó eredetűnek — a tudvágytól ösztönzött korunkbúvárlatai közben eszközölt ásatások útján — régfeledett, a történet előtt

ismeretlen népek előlétezését tanúsító s a műveltség valamelyes előhaladottságára valló építkezések és műemlékek romjai kerülnek napvilágra. Szorítokozom tehát a minket legközelebb érdeklő s beszédem tárgyát képező történelmi mozzanatra.

Több, mint negyedfél száz éven keresztül küzdött a protestantizmus hazánkban léteért. Nem mi állítjuk, kath. írók vallják s az ország törvénykönyve tanúsítja, hogy egyszersmind nemzeti s állami létünkért; sokat áldozott kulturális fejlődéseért; az abszolút hatalommal szövetkezett katolikus klérussal szemben sokat tűrt, szenvedett, míg — diadalai után is — némi előnyben részesítettett.

Az örökké emlékezetes 1848-ik évben a nemzet a méltányosságtól ihletett pillanatban törvénybe iktatta a két protestáns egyháznak a katolikkal egyenlő állami ellátását. A külérőszak hátán betelepedett önkény uralom nem engedte végrehajtását, hazánk s alkotmányunk romjain akarta magát megszilárdítani, míg nem 15 évi rombolás után kényszerült észrevenni, hogy a rom nem elég biztos alap s a nemzethez fordulni kibékülés s újra építkezés végett. Az eképp összehívott országos képviselőtestület, egyéb feladatai közt, elővette a vallásfelekezetek ügyét is; azonban kezei közt a törvényben biztosított egyenlő ellátás az 1868: LIII. törvénycikké zsugorodott, a mely elégnek tartja, hogy a kath. klérus visszaélései ellen korlátokat állít.

Csekély s nemleges jótétemény, de a hatalmára féltékeny kath. klérus azt is sokallotta s — mint fájós érzéssel emlékezhettünk — számítva az abszolút korban importált jezsuiták és apácák által kinevelt nemzedék támogatására — a hitcikkelyesített elkeresztelésekkel megindította ellenünk támadásait, s midőn a törvényre hivatkoztunk s a kormány annak végrehajtása iránt intézkedett: ellenünk békeháborítás, a kormány ellen vallásüldözés rágalmaival telített, lázító szónoklatokkal s a kibérelt sajtó hasontartalmú cikkeivel a közvéleményben annyira ellenséges hangulatot keltett, hogy a hazának tett hasznos szolgálataink tudatát és emlékét már-már csak saját kebleinkben vélelthettük felmaradottnak.

De mikor minden elveszett is, él az Isten és él a jog. S íme, midőn elbizakodottságának tető pontjára érve, támadását már az állam-kormány, tehát az állam fensősége ellen irányította: azon forrásból, melyből az állam-kormány erejét és hatalmát merítette, a közvéleményből — mely a protestánsok önmérséklete által tájékozva lett — hatalmasan tört elő a meggyőző erő, melynek nyomása alatt létre jött a törvény, a mely ugyan a *vegyes házasságból származó gyermekek vallását a törvény intézkedése helyett alku tárgyává teszi — de egyszersmind a klérus hatalmát és befolyását szűkebb korlátok közé szorítja s az egyenlőséghez közelebb viszi.*

Azonban, ámbár az egyéni képességek testi és szellemi tehetségek és hajlamok különbözősége szerint alakult, különböző vagyoni és társadalmi viszonyok között jutott emberiség a közjólét elérhetése végett vezérelvekkül fogadta el a tehetségnek kifejtetésére szükséges szabadságot, érvényesíthetése az egyenlőséget, az egymás felsegíthetése s a közbéke feltartása végett a testvériséget — mint ezt a keresztyén vallás isteni alapítója tanításaiban kijelölte: — mégis alig van a történelem lapjain feljegyezve bármi nehéz küzdelmek árán kivívott ily irányú előmenetel, intézmény, a mely minden osztály, vagy minden egyes megelégedésével találkoztott volna. Az önzés, irigység, hatalom, vagyonféltés talál kifogásokat, talál eszközöket s azokban nem is válogatós; talál társakat, pártot a hasonlók

közt, a tudatlan nép könnyelműségében, ingatagságában. És ha győz, jaj a legyőzöttek: keresztfán hal meg az idevezítő. Csoda-e tehát, hogy a hazafiasnak hirdetett hatalmas klérus a vallás politikai törvénynek, — melynek megalkotása ellen annyi erővel hasztalan küzdött — most, mikor előtte áll, végrehajtása ellen nem száll ugyan sorompóba, de megváltoztatása végett az újabb kor Tankréd-eivel, a más vagyonát szomjazó naplásokkal s a haza ellenségeivel szövetkezést indított meg? Önnön magát, múltját kellene megtagadnia, természetét levetkeznie, ha a szabad eszmék e diadalát meglelégedéssel fogadná. Az Idevezítő nem hirdette a békét, de fentartása végett tanításával, példájával maga ment elől, s azok, kik tanításai csalatkozhatlan és egyedül igazi letéteményeseinek vallják magukat, hirdetik a békét, a haza-szeretetet, de fegyverkeznek a béke megbontására és a haza veszedelmére. Eszméjük nem az a haza, melynek lakosai egymással egyetértve, lehető meglelégedéssel élnek; nekik a haza Róma, a hatalom a nagy vagyon, a béke a vakhit önmegeadása, rezignációja. Ezért küzdenek mindenütt, a hol erőt fejthetnek ki a győzelem kilátásával, hogy a köznevelés ügyét kezeikbe ragadhassák — s lovagjaik nem átalják a bigottságáról nevezetes Bajorországban tartott kath. kongresszusnál panaszt emelni a katolikusok — a még mindig uralkodó vallás híveinek — elnyomatása miatt épúgy, mint a már is kudarcot vallott nemzetiségi izgatók teszik.

Ily körülmények közt — habár tudjuk is azt, hogy az emberiség létérti küzdelmében a haladás és visszatesés váltakozva követik egymást, s hogy — bár e két elv küzdelmeiben a visszatesés gyakran győzedelmeskedik — a haladás mégis visszatartathatatlanul halad előre, s így tehát a protestantizmusnak, mint a haladás elvének elvégre is győznie kell: — nem lehet felednünk, hogy a bukás mégis szenvedéssel jár, miért is önfentartási kötelességünk parancsolja, hogy a klérus és uszályhordozóinak működését összetett kézzel ne nézzük: tevékenység ellen tevékenységet fejtsünk ki; igyekezzünk népünket felvilágosítani, s bennök a vallásos meggyőződést megszilárdítani, különösen az erre leg-hivatottabb nagytiszteletű lelkészi karnak marad leg-szebb hivatása, hogy dicső ősei példája nyomán, a haladás előharcosaiként egyengesse az utat, hogy az új intézmény által okozott változás a kedélyek teljes nyugalmával lépjen életbe. A mi iránt teljes bizalommal vagyok.

TÁRCA.

A homonnai ev. ref. missziói egyház megalakulása és fejlődése.

(Folytatás.)

»A leányzó azonban nem halt meg, csak aludt.« Aludt mélyen, aludt nagyon soká, több mint harmadfél évszázadon át; de mégis eljött végre a reggel s felébredt.

Mindig laktak protestáns családok, vagy egyének e vidéken, kik az alsóbb vidékekről kerültek ide, mint tisztviselők, gazdák, ügyvédek, orvosok; egynehány iparos s egyes uradalmaknál egy pár cseléd-ember. Ezeknek a vallásos élet gyakorlása, a legközelebbi protestáns egyházaknak is mértőldelkre fekvése miatt, csaknem lehetetlenség volt. Egy tisztviselőnek p. o. sem ideje, sem anyagi viszonyai nem igen engedték meg azt, hogy a

templomi istenitiszteletek látogatása végett, csak idő-közhöknént is néhány mértőldnyi utat tegyen meg. A családi életben előforduló egyes alkalmaknál is többeknek sem idejük, sem módjuk nem lévén a lelkészi szolgálatok teljesítése végett a messze lakó prot. lelkészt elhozatni, kényszerűvé voltak a helyben lakó róm. vagy g.-kath. lelkészhez fordulni s őket kérni fel a lelkészi ténykedés teljesítésére. Ezek közül aztán némelyek, mert nem is tudták hová, mások pedig számításból, szándékosan, nem küldötték el az anyakönyvi adatokat az illetékes protestáns lelkészekhez; a minnek az lett a következménye, hogy az e vidékre jutott protestánsok között mind nagyobb tért foglalt a kath. szellem, a protestánsok nem csekély rovására.

E körülmények indították arra Homonnának és vidékének egyes vallásos lelkű, a protestantizmus szent szerelmétől égő férfait, hogy mozgalmat indítsanak valásuk érdekében.

Ezen eszme 1880-ban pendített meg s még azon évben testet is öltött. November 28-ikán megtartották az első istenitiszteletet Dercsényi Kálmán, kir. közjegyző irodájában, meghíván az isteni szolgálat teljesítésére Böszörményi Károly, málcai ref. lelkészt, a ki a meghívást elfogadva, szívet-lelket megindító beszédben adott kifejezést azon érzelmeknek, melyek a Zemplénmegye felvidékén hallottaiban szendergő protestantizmus felélesztésére egyes, az ügy iránt lelkesülő egyének keblében felébredtek.

Ez az istenitisztelet volt az első lépés a kitűzött cél felé. Ez volt az a mustármag, mely jó földbe vettett s buzgó ápolókra talált; az a homokszem, mely a legelső volt abban a kis templomban, mely 1890-ben az Urnak felszenteltetett.

Könyező szemekkel és megszentelt érzésekkel távozt el ezen istenitiszteletéről mindenki, a ki csak jelen volt. S voltak ám jelen sokan. Az eléggé tágas közjegyzői iroda alig volt képes a híveket befogadni. Többen, mint 70-en éltek urvacsorával. Ilyen tekintélyes számra maguk a kezdeményezők sem számítottak. Azonnal megszületett a templomépítés eszméje. Látták, hogy magánház a híveket be nem fogadhatja, tehát gondoskodni kell egy helyről, mely állandóan az istenitiszteletek tartására szánt hely legyen.

Ezen eszmének a kivitele azonban nem kis dolog volt. Mert templomot építeni ott, a hol a lakosok csaknem mind olyan állású emberek, a kiknek jövedelme, nem egy helyen nagyon is szűkösen, éppen csak arra elégséges, hogy abból a mindennapi szükségletet fedezzék s az áldozatot, melyet valamely célra hoznak, már maguktól kell megvonniok; olyan egyén pedig nem találkozik, a ki maga nagyobb áldozatot hozna, vagy hozhatna: igen nehéz dolog; de hogy mégsem lehetetlen, megmutatta az eredmény.

De térjünk az egyes mozzanatokra, az egyes esztendők eseményeinek időrend szerint való előadására.

A legelső összehívott értekezlet e tárgyban 1880. okt. 13-án volt. Ezen gyűlésen a tanácskozások szabályszerű és érdemleges folyamata céljából mindenekelőtt elnököt és jegyzőt választottak. Elnök lett egyhangulag Dercsényi Kálmán, kir. közjegyző, jegyző pedig Gerecz Lajos, polgári iskolai igazgató. A megválasztott elnök megköszönvén a bizalmat, üdvözlé az egybegyűlteket s azon indítványt terjesztette elő, hogy a vallásos élet gyakorolhatása végett a Homonnán és vidékén lakó protestánsok egyesüljenek oly célból, hogy Homonnán időközönként istenitiszteleteket tartsanak, most ev. ref., majd ág. ev. lelkészek kértvén fel az isteni szolgálat teljesítésére; s hogy alakuljanak egyesült fiókegyházzá.

Az indítvány általános lelkesedéssel fogadtatott. Kimondták, hogy a ref. hívek egy ev. ref., az ág. ev. hívek pedig egy ág. ev. egyházhoz csatlakoznak egyházjogi és anyakönyvi tekintetben; az istenitisztelek tartására nézve pedig egyesült gyülekezetet fognak képezni. A felmerülő költségeket közösen fogják viselni. A protestáns hívek összeírására egy bizottság küldetett ki.

Következett a gyűlés határozatainak végrehajtása. Istentiszteletek tartása végett Böszörményi Károly málcai ref. és Csisko János, kassai ág. ev. hitv. lelkészek felé fordult a gyülekezet bizalma. Az első alkalomra Böszörményi Károly lelkészt hívták meg, ki is a meghívást elfogadván, 1880 november 28-án megtartotta a már fentebb említett első istenitiszteletet.

Az istenitisztelet végeztével újból közgyűlés tartott a meghívott lelkész jelenlétében, melyen a ref. résznek a bánóci református, az ág. ev. résznek pedig a kladzáni ág. hitv. ev. csatlakozása mondatott ki; azzal a hozzáadással, hogy az anyakönyvek nevezett egyházakban lesznek vezetendők, hanem istenitisztelek tartására, valamint más lelkészi funkciók teljesítésére, a helyi viszonyokra való tekintettel, bárholnan szabadon hívhasson lelkészt a gyülekezet, úgyszintén a gyülekezet tagjai a családjaikban előforduló események alkalmára; kikötetvén ez utóbbi esetben, hogy a törvényes stóla-illetmény az illetékes anyaegyházak lelkészeinek s tanítóinak abban az esetben is megfizetendő, ha az egyházi funkciókat nem ők teljesítik. Az anyakönyvi adatoknak bejegyzés végett való elküldéséről az illetékes lelkészi hivatalhoz, a gyülekezet előjárósága minden egyes esetben gondoskodni fog.

A gyülekezet nevéül a »Homonnai egyesült prot. leányegyház« elnevezés állapított meg.

Ugyanezen gyűlésben választatott meg az egyháztanács is. Főgondnokká választatott Dercsényi Kálmán. Algondnokok lettek: ref. részről, Mándy István; ág. hitv. ev. részről Komár Adolf. Egyháztanács-tagokul elválasztottak: Sándor Péter, id. Frank Károly, Képes Gyula, Gerecz Lajos, Kniesner Károly és Szekeres István.

Az egyházi szertartásokhoz szükséges eszközök beszerzésére, valamint a meghívandó lelkészek tiszteletdíjainak fedezésére szükséges költségek előszerzése végett gyűjtő-íveket bocsátottak ki a gyülekezeti tagok között.

Még ugyanazon évben (1880) felterjesztette az egyháztanács mindkét felekezet illetékes espereséhez a szervezkedésről szóló jegyzőkönyvet, azzal a kéréssel, hogy az egyházmegyei gyűlésen azokat előterjeszteni, a szervezkedés egyházhatósági jóváhagyását kieszközöljenek.

A következő istenitisztelet megtartása végett Csisko János, kassai ág. hitv. ev. lelkész úr hivatott meg, ki azonban a kladzáni anyaegyház lelkészének tiltakozása következtében nem jött el, hanem arra kérte a gyülekezet előjáróságát, hogy hárítsa el egyfelől a kladzáni lelkész tiltakozása által gördített akadályokat, másfelől pedig küldje meg neki az ő meghívásáról szóló jegyzőkönyvet, hogy azzal az ő Homonnára jöveteléhez gyülekezetétől beleegyezést eszközöljön ki.

Az egyháztanács az utóbbit készséggel teljesítette; előbbire nézve pedig azt mondotta ki, hogy abban addig lépéseket nem tesz, míg a sáros-zempléni esperességnek az egyház fentebb jelzett kérelmére válasz nem érkezik.

Igy az ág. hitv. ev. istenitisztelet megtartására nézve nehézségek állván elő, nem volt más mód, mint az, hogy a következő istenitisztelekre is, mely 1881 február 6-án tartatott, közös megegyezéssel, Böszörményi Károly lelkész urat kérték fel.

Az 1881-ik évben a felső-zempléni ev. ref. egyházmegye február 17-én, Gercselyben tartott közgyűlésében a homonnai ügyet tárgyalván, az egyesülést jóváhagyta, az ev. ref. résznek a bánóci egyházhoz csatlakozását kimondotta s teljesítette a homonnai gyülekezet azon óhaját, hogy a helyi körülményekre való tekintetből, — a bánóci lelkészt illető palástdíjak biztosítása mellett — a lelkészi funkciók teljesítésére, bárholnan is hívhatnak lelkészt.

Hasonló értelemben határozott a sáros-zempléni ág. hitv. ev. esperesség is, 1881 június 10-én Eperjesen tartott közgyűlésében. Mire aztán Dercsényi Kálmán, főgondnok, a kassai ág. ev. lelkész urat ujjal felkérte istenitisztelek tartására, ki is a meghívást most már elfogadván, július 3-án az istenitiszteletet megtartotta. Ettől az időtől kezdve egy ideig felváltva, most ev. ref., majd ág. hitv. ev. lelkész tartotta meg az istenitiszteleteket.

A két testvérfelekezetnek egyesülése tehát mindkét felekezet elsőfokú hatósága előtt kedvező fogadtatással találkozott.

Az 1881-ik év folyamán hozzákezdtek az imaház-szerzés munkájához is, hogy legyen egy állandó hely az istenitisztelek tartására. Sokan voltak azonban az egyháztagok között, a kik azt kivihetetlen, ábrándnak tartották. Május elsején tartották e tárgyban az első közgyűlést, melyet egy, április 24-én tartott egyháztanácsülés előzött meg. Elhatározta a közgyűlés, hogy az istenitisztelek tartására alkalmas épületet vásárol, a melyen az imaház felépíthető legyen. A költségekre nézve abban állapodtak meg, hogy egyelőre kölcsönt vesznek fel, melyet részint a gyülekezet tagjai között, részint az ország különböző vidékein eszközölt gyűjtésből fognak megfizetni. A gyülekezet kebelében azonnal meg is kezdették a gyűjtést, olyanformán, hogy íveket bocsátottak ki, melyeknek mindenki sajátkezüleg írta alá a szent célra szánt összeget s kötelezte magát, hogy június 1-től számítva, 12 egyenlő havi részletben azt megfizeti. Elhatározták továbbá, hogy mindenfelé gyűjtő-íveket küldenek szét s ez intézkedések foganatosítása végett bizottságot választottak.

Még az 1881-ik év folyamán megérkezett a felső-zempléni ev. ref. egyházmegye Miglészben, augusztus 10-én tartott gyűlésének jegyzőkönyvéből az a kivonat, mely azon örömdetes hírt hozta a gyülekezetnek, hogy az egyházkerületi közgyűlés az egyesülésre vonatkozó pontokat, melyeket az egyházmegye hozzá felterjesztett, megerősítette! egyszersmind a kis egyháznak szellemi és anyagi ügyeit az egyházmegyének gondjaiba ajánlotta. Továbbá ugyanezen jegyzőkönyvi pont, miután részletesen foglalkozik az ev. ref. résznek az anyaegyházhoz való jogi viszonyaival, felhívja a homonnai presbitériumot arra, hogy az egyházmegye kebelében levő egyházközsegeknek küldjön gyűjtő-íveket, az egyházak előjáróit pedig felkéri, hogy mindenütt két egyháztaggal hordassák házról-házra az íveket s az így begyűlt adományokat a lelkészek küldjék Homonnára.

(Folyt. köv.)

Szóllósy József.

KÖZÉLETÜNK.

A máramaros-ugocsai ev. ref. egyházmegye második közgyűlése.

A máramaros-ugocsai ev. ref. egyházmegye második közgyűlését folyó hó 12-én M.-Szigeten tartotta Csernák István esperes és Szóllósy Antal egyházmegyei gondnok

elnöklete alatt. A gyűlést megelőzőleg istenitisztele volt, melyen Bihari Lajos dolhai missionárius imádkozott buzgósággal, ihletséggel. A városháza fényes nagy termében, a gyűlés helyén is istenhez emeltük elébb szívünket-lelkünket esperesünk imájával s csak ezek után hangzott fel gondnokunk tömör, lelkes beszéde, melynek végén üdvözlővén a megjelenteket, a tanácskozások rendjét megnyitotta.

Mindjárt a gyűlés elején kihirdettetett az egyházmegyei papi tanácsbíróra megejtett szavazás eredménye. Nagy küzdelem volt *Szikszay Zoltán* szigeti és *Tóth Ferenc* técsői lelkész között. Háromszor szavaztak a presbiteriumok, mígnem ez utóbbi lett a nyertes öt szavazattal. Eljenzés kísérté esküjét és a tanácsbírói tisztségéből folyó kötelességek hű teljesítésére magát felajánló beszédjét.

Olvastatott ezután esperesünknek a múlt gyűlés óta történt belhivatalnoki változásokról beadott jelentése. E szerint Nagytárnára lelkésznek *Ladányi Endre* ment, Viskre *Csik Albert*, Dolhára *Bihari Lajos*, Bábonyba *Tóth Gábor* és Tisza-Ujlakra *Sarkady Mihály*. Most meg már a nevetlenfalui körlelkézség áll üresen. A m.-szigeti újonnan rendezett leánytanítói állás *Klein Etelka* okleveles tanítónővel töltetett be. Egynehány egyházban nincs tanító.

Erre szintén esperesünk jelentése olvastatott az egyházmegye múlt évi szellemi és anyagi állapotáról. Megtudtuk ebből, hogy egy pár egyházközség kivételével személyesen vett részt a vizitálásban. Örömmel hallottuk, hogy a vallás-erkölcsi élet általában megnyugtató egyházainkban, a templomi istenitisztelek gyakoroltatnak, a belmissió terén is haladás tapasztalható, amennyiben a vallásos tartalmú iratok nagyobb-nagyobb számban terjednek a hívek között. E mellett közhasznú és vallásos irányú felolvasást több lelkész tart a téli évszakban. Adakozásokból és az egyháztagok önként vállalt munkakeresetéből 6557 korona folyt be az egyházközségek pénztáraiba. Építkezésekre 7008 korona fordított. Ertesültünk az esperesi jelentésből arról is, hogy született egyházmegyénkben a múlt év folyamán 534 fiú, 481 leány, összesen 1015; meghalt 346 fi, 313 nő, összesen 659. Iskolaköteles 6—12 évig 1407 fi, 1348 nő, összesen 2755; iskolába járt 1275 fi, 1195 nő, összesen 2470; vagyis majd 90%. Iskolakötelesek 13—15 évig 500 fi, 454 nő, összesen 954; ebből iskolába járt összesen 386, nem járt 568. Az ismétlő iskolások taníttatásában meglehetősen hátul állunk, de e szigorú ítéletet enyhíti azon körülmény, hogy téli estéken és nyári vasárnapokon több lelkész tart előadásokat, melyeken az ismétlő iskolások is jelen vannak. A lelkek száma 19.445. S ez a csekély létszám 32 lelkészi állomást és 43 iskolát tart fenn. Kégyelettel emlékezett meg a jelentés a múlt gyűlés óta elhunyt belhivatalnokainkról és különösen *Horváth Menyhért* világi tanácsbírájáról, ki évtizedeken át szolgálta egyházmegyénket hűséggel és lelkesedéssel, ki áldozatkészségét több ízben bebizonyította adományával s az egyházmegyei pénztárak pontos és lelkiismeretes felügyelője volt. Jóságával, a melyet a lelkészek iránt mindig tanúsított; szeretetével, a melylyel a vallás-erkölcsi intézmények iránt mindenkor viseltetett, feledhetetlenné tette emlékezetét. Életrajzának megírására az ő egyik nagy tisztelője és barátja *Várady Gábor*, egyházmegyénknek volt gondnoka ajánlkozott. Ez az életrajz a *Ladányi Pál*-val együtt, ki szintén tanácsbírája volt egyházmegyénknek, fel fog vétetni a gyűlés jegyzőkönyvébe. Megemlítem még az esperesi jelentésből, hogy a szerint iskoláink kevés kivétellel megütik a mértéket, amennyiben van 14 iskolánk jeles, 13 jó és 9 elegendő osztályzatú, kettő gyenge.

A misszionárius lelkészek híven teljesítették kötelességeiket.

Az országos lelkészi özvegy-árva gyámintézet alapszabályait módosítás nélkül fogadta el egyházmegyénk, noha

némely pontjai ellen emelkedtek kifogások. A mi netaláni özvegyeinkre és árváinkra, kik biztosra vehetőleg nem fognak bővölködni nagy örökségekben, esetleges hibái mellett is nyereség lesz, ha az országos gyámintézet ezen alapszabályokkal alapíttatik is meg.

A tractusbeli tanítók külön tanítói egyesületet kívánnak alkotni. Alapszabályzatukat némi változtatással a gyűlés megerősítette.

A „Protestáns-Sajtó“-t, melyet Péntek Ferenc szerkeszt, egyházmegyénk nem támogathatja.

Van nekünk egy könyvünk, melyet *Egyházrajz-nak* hívunk, a melyet még Batizi András, egyházmegyénknek a múlt időkben jeles esperese készített, hogy az egyházlátogató küldöttségnek az egyházközségek vizsgálásánál útmutatója és minden szükséges adatnak gyűjteménye legyen. Nagyon hasznos és jó könyv volt ez. De most már mind a zsinati, mind a politikai törvények új kötelességeket rónak a lelkészekre. Indítványozás után közgyűlésünk egy bizottságot küldött ki annak módosítására és a szükségességekkel való pótlására.

Az egyházmegye, a jövő őszi közgyűlése alkalmával meg fogja ünnepelni Magyarország ezredéves fennállásának évfordulóját a maga körében is, a mikor gyámpénztára javára mulatságot rendez. Sokat sanyargott itt a végvidéken a lefolyt századok alatt ez a két megye területén szét-szórt reformátusság. Hálát akar adni a jó Istennek, hogy megtartotta eddig és örvideni akar mulatsággal, hogy a mulatság haszna enyhítsen fájdalmat, törüljön könnyet a jövőben.

Néhány egyházközséget, melyekben csekély fizetése van a tanítónak és a hol az államnak iskolája van, vagy a hol állítani szándékozik, arra hívott fel a vallás- és közoktatásügyi miniszter, hogy felekezeti iskoláját szüntesse be s a tanköteleseket küldje majd az állami iskolába. Nem utalványozza a 300 frtig szükséges minimumot. Amennyire lehet ragaszkodunk iskoláinkhoz, de, a hol már tovább nem bírjuk, kénytelenek vagyunk az államnak átadni azokat. Mit tegyünk velők? Hiszen 300 frtos állásra sem minden egyházba pályázik tanító.* És épen ez oknál fogva a közgyűlés akként határozott, hogy ha a főt. egyházkerület megengedi, 400 frtban állapítja meg a tanítói fizetés minimumát és jogai árán is kéri az államtól a tanítók fizetéséhez a 400 frtig szükséges összeget.

Még számos ügy elintézése után, a gyűlés délután 1—2 óra közt befejeztetett.

Biki Ferencz.

A tiszánineni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.

Sárospatakon tartatott folyó hó 17, 18. napjain, a főiskola tanácskozó termében. Olyan derűs-borús hangulatú volt, mint az őszi táj. Néha, mintha a köd is megülte volna, hogy annál vonzóbb, vagy annál megfoghatóbb legyen. Néha képzelhettük volna a Sinai hegynek is: dörgött, villámlott és csak a választottak tekinthettek be titokzatos fényességébe. A kik pedig álltunk vala a hegy lábainál, olykor-olykor egymásra néztünk vala, álmélkodással tudakozván egymást: vajjon mi leszen ebből?!

A debreceni pap-választás híre is nyomasztólag hatott a kedélyekre. A mindnyájunkat felemelő nagy erkölcsi nyereség mellett is lehetetlen volt nem éreznünk a veszteség súlyát s azt a roppant ürességet, a melyet a főis-

* Ezentúl 400-asba sem fog.

kola egyik legkiválóbb tanszékén és a kerület jegyzői karában a kálvinista Rómának felettünk is nyert győzedelme okoz. Ez s egyéb kedvetlen körülmények — valljuk be nyíltan — sokat elvettek a gyűlés jó ízéből s nem engedték kellően élvezni azt az örömet sem, a melyet az a tudat ébresztethetett volna, hogy a sárospataki főiskola 12 év lefolyása után ismét hozzájutott ahhoz a szerencséhez, hogy világi főgondnokot láthat és tisztelhet falai között.

A gyűlés délelőtti 9 órakor kezdődött. A megyék küldöttei szép számmal sereglettek egybe. Új alakok is jelentkeztek, a kikre bizalommal lehet számítani a netalán nehezzé válандó új időszak eshetőségei között. Az elnöki széket *Kun Bertalan* püspök és *br Vay Béla* főgondnok foglalták el; a főiskolai tanári kar és ifjuság is nagy számmal volt képviselve, hiszen két fontos tanszék is betöltésre várt! Imádsággal kezdtük. A mi püspökünkkel szinte lehetetlen nem imádkozni. A bölcsesség lelkét, az egyetértés lelkét kérte ránk, a mire csakugyan legnagyobb szükségünk volna. Utána a világi elnök üdvözölte a sárospataki főiskola szilárd falai közé gyülekezett kerületet s fájdalommal emlékezett meg ama súlyos veszteségről, a mely jó királyunk szeretett rokonának szülei szívét a *László* főherceg tragicus halálában érte s indítványozta, hogy a kerület feliratban fejezze ki részvétét az egész nemzet fájdalomra méltó esemény felett. A közgyűlés látható meghatottsággal tette határozattá az elnökség kegyelletes gondolatát. (A feliratot lásd lapunk elején!).

Már előző este felbontatván az egyházkerületi tanácsbírákra elrendelt s beadott szavazatok, a betérjesztett jelentésből kitűnt, hogy világi tanácsbíróvá *Miklós Ödön* államtitkár választatott meg, a papi tanácsbíróságra pedig *Nagy Ignác* és *Révész Kálmán* nyertek legtöbb szavazatot, a kik aztán új szavazásra legott ki is jelöltettek. Az eredményt a közgyűlés eljenzéssel s azzal az édes reménységgel vette tudomásul, hogy az egyháziasságáról is előnyösen ismert államtitkárban tisztos tanácsbírói karunk kitűnő erővel gyarapodott.

Következett a gyűlés egyik legérdekesebb tárgya, az 5-ik theologiai tanszék betöltése. Mélységes csendben olvasta a főjegyző a tanári kar felterjesztését s az igazgató-tanácsnak erre hozott határozatát. A kettő bizonyos tekintetben ellentétes volt s ha a veséig láthatunk, némely helyütt kemény ítéletre akadhatunk vala a tanári karnak nagy egyezőséggel hozott javaslata ellen. Jó, hogy megíratott — s hogy mindnyájunk tanulságára íratott meg! — hogy „kiki magának áll és esik”; a főiskola sorsa azonban bizonyára erősebben áll a fenntartására hivatott tényezők egyetértése és közös lelkesedése mellett... Aztán szavaztunk s az eredmény az lett, hogy *Dr. Tüdös István*, miskolci segédlelkész 46 szavazattal 15 ellenében a Somossy, Szeremley és Heiszler utódává elválasztott. Bizalommal hisszük, hogy a kerületnek hozzá fűzött reményeit mindnyájunk öröme fogja beváltani. Ő az első dogmatikai tanár régi idő óta, a kit nem az egyházközségek, hanem a kerületi közgyűlés szavazata emel a féltékenyen ellenőrzött munkatérre.

A Kövy, Emődy és *Dr. Bartha Béla* tanszékének betöltésére került aztán a sor. Ez már nem járt olyan nehézséggel. A pályázat eredménye szerint nem lehetvén válogatni, csendes önmegadással vette a közgyűlés tudomásul, hogy *dr. Meczner Sándort* ajánlja a tanári kar és igazgató-tanács a megválasztásra, azzal a kikötéssel, hogy 4 év alatt köteles a törvényben követelt egyetemi magántanári címet megszerezni. A kik bővebb információhoz juthattak e fiatal erő felől, szívesen tanuskodtak mellette biztatólag s jogunk van hinni e biztatá-

soknak, mivel úgy is, mint az eperjesi jogakadémiának egyik kitűnő növendéke, úgy is, mint a főváros egyik kiváló nevezetességének, *Hodossy Imrének* ügyvéd-segége, jó ajánló levelekkel indul szép s nálunk történeti híri kathedrájára. Elődjének érdemét szívesen jegyeztette be a kerület jegyzőkönyvének lapjaira.

A főiskolai tanárok nyugdíj-intézetének sorsa iránt már kevesebb érdeklődés mutatkozott. Egyesek elhagyták a gyűlés-termet, mint ha kizárólag csak a választás zavarta volna őket ki kényelmes otthonukból, mások pedig, nem lévén kellően tájékozódva, nem láthattak be a kérdés szövevényeibe s elfogadták a „felszámolásra” nézve az igazgató-tanács javaslatát. E szerint a tanári nyugdíj-intézet a felekezeti tanárok állami nyugdíj-intézete következtében megszűnik, úgy azonban, hogy a mostani tagokkal leszámol, azokat — jogaik minősége szerint — kielégíti, a már nyugdíjat élvező özvegyekkel, árvákkal bizonyos megszabott összegben (évenként 160—200 frt) kiegyezik s a most működő s a felekezeti tanárok nyugdíj-intézetébe felveendő tanárok helyett a belépési díjat — további elszámolás kikötése mellett — a szükséghez képest kifizeti, a már 25 évig működött tanároknak az 5-ik korpótlékot biztosítja s az u. n. emortualis angeriat is kire-kire nézve fedezni fogja. Ez a határozat azonban — ebben az ügyben — még nem végleges, s így az sem állapítható most meg biztosan: milyen az az összeg, a mely e nyugdíjintézetből a főiskola tulajdonába jut. Hozzávetőleges számításal 30—35 ezer frtra tehető.

A theol. tanárok nyugdíj-intézete ügyében beadott tanári és igazgató-tanácsi vélemény (ez utóbbi az előbbinek sok tekintetben ellentéte) még kevésbé talált türelmes hallgatóságra s abban a reményben, hogy a benne megjelölt alap-gyűjtési elvek némely ügy-buzgó hitsorsosainkat áldozatokra is felgerjeszthetik, — letéetett az az egyházmegyékhez. Ez a körülmény azonban teljességgel nem módosítja azt a korábbi határozatot, a mely szerint a theol. tanári nyugdíj-intézet a felekezeti tanárok állami nyugdíj-intézetével egyidejűleg megalakultnak tekintetik. Bizonyos méltányossági szempontokat talán megéresztel majd az idő azokból, a melyek a felterjesztett véleményben a theol. tanárok és theol. ifjak érdekeit szolgálják. Ez esetben a halasztási indítványnak utólagosan majd gratulálhatunk. A kerület különben felír a konventhez, hogy az állami nyugdíjintézet életbeléptetését sürgetse meg, mert periculum in mora!

A középiskoláknak állami ellenőrzése ügyében elengedőnek véli a főiskola igazgató tanácsa az eddigi hivatalos megállapodást, a mihez aztán a kerületi gyűlés is hozzájárult.

Nevezetes tárgya volt még a délelőtti gyűlésnek a tűzkár-biztosító-társaság megválasztása. Egy előleges értekezlet átnézte az Adria, az Első Magyar Általános Biztosító-Társaság, Fonciere-Pesti Biztosító-Intézet által betérjesztett ajánlatokat s határozott állást foglalt ez utóbbi mellett, hangsúlyozván ennek kerületünk iránt hosszú időn tanusított méltányosságát, áldozatait s miattunk támadt veszteségeit is. Néhány kiválóbb tagja a gyűlésnek nem tarthatta elfogadhatónak s még tárgyalhatónak sem az értekezlet javaslatát s kívánta, hogy a kerület maga nevezzen ki e fontos tárgyban bizottságot s annak a véleményét hallgassa meg. Ezt az alkotmányos nézetet szívesen magáévá tette a közgyűlés s egy nagyobb bizottságot azonnal kiküldött a biztosító-társulatok között való válogatásra. A délután előterjesztett eredmény szerint a kerület az „Adria”-val szerződhetnék legelőnyösebben s úgy is látszott már a tárgyalás folyamán, hogy a Fonciere-Pesti biztosító leszorúl a térről, de egy *utó-ajánlat* folytán

a mely az „Adria“ által ajánlott feltételeket legnagyobb részben elfogadta, a kerület csekély szavazattöbbséggel megmaradt a Fonciere-Pesti társaság mellett s ezzel fogja a szerződést megkötni, de az ediginél jóval kedvezőbb árszabályok mellett.

Az ungvári tengeri kigyó is újra előkerült. Az egyház presbiteriuma jelentette, hogy, mivel a polgári bíróság nem lát elegendő alapot a kerület végzésének, t. i. a tanító részére megítélt Diószeghyné féle hagyatékának törvényes végrehajtására, meg aztán, mivel ez a végrehajtás az egyházközség anyagi lételét is megrendítené stb., tehát kéri a kerületet ítéletének megváltoztatására. Neheztelés moraja hangzott fel e kérelemre s érdekes felszólalások után kimondta a kerület, hogy az egyházmegye szerezzen érvényt a kerület korábbi határozatának, az illetékes miniszter pedig megkeresendő a konvent útján, hogy tiltsa el a közigazgatási bizottságoknak a szentesített egyházi törvények félre-magyarázását.

Az özvegy-árva gyámtárra beérkezett egyházmegyei véleményeket világi főjegyzőnk egyeztetette és olvasta fel. A főbb kifogások ugyanazok, a melyeket már fel is terjesztett kerületünk a konventre. Új különösebben csak az ungiaké, a mely Novák L. vezércikkéből lapunk 35. számában olvasható. Ezt szívesen üdvözölte a kerület s konventi tagjainak különös figyelmébe ajánlotta. Legalább is visszas dolog volna csakugyan, ha a jövedelem adókulcs különbözősége miatt egyik-másik kerületnek keményen meg kellene terhelnetnie.

A tavaszi gyűlés jegyzőkönyvében a perkupai egyház segélye sajtó hiba folytán 100 frtra szállván 150 helyett, ez a hiba az egyház kérelmére kiigazított.

A tanító és káplán-hiány megszüntetését célzó bizottsági munkát nem érkezett be; e fontos tárgy felett tehát a kerület ezúttal nem elmélkedhetett s nem határozhatott. A lelkési értekezletek jól teszik, ha e tárgyban eszmét cserélnek. Az egyházlátogatásnak májusra tételét az egyházmegye többsége nem fogadta el s így ezt az életre való javaslatot a kerület jobb időkre félretette. Nem halt meg talán, csak aluszik!

A miskolci főgimnázium részéről örömmel vette a kerület tudomásul, hogy ott vallás tanári állás szerveztett s hogy az államsegélyt a kormány főleg emelte s építkezési segélyül 80,000 frtot szavazott meg. A kerület a szerződés megkötésébe, tehát a mostani gimnáziumi épület helyett újnak alkotásába beleegyezett. Ez alapon a mostani püspöki lak helyén új s a modern követeléseknek megfelelő gimnáziumi épület támad nemsokára.

A tanintézetek megalakulásáról szóló jelentésekből sajnálattal vette a kerület tudomásul a theol. akadémia létszámának apadását, de mint országos bajt egymaga nem látja megszüntethetőnek. Valószínű, hogy a konventet sarkalni fogja majd e jelenség a domesztikával való gazdálkodásra, a gyámegylet mielőbbi megalkotására, az államsegély sürgetően szükséges felemeléséért való kérelmezésre, s így ez a mostani kedvetlen jelenség a jövődöbéli papságnak fog majd kamatozni. A jótéteményes joghallgató ifjak a tanári kar és igazgatótanács felterjesztése szerint kötelesek lennének a hazai reformáció történetét vagy a ker. erkölcs tan legalább egy féléven át hallgatni, de colloquiumi kötelezettség nélkül. A kerület ezt az indítványt határozati erőre emelte s foganatosítását — a körülményekhez képest — elrendelte.

A főiskolai gazdasági választmány elnökévé Nagy Gusztáv theol. tanár, érdemeinek eddigi méltánylása mellett, 6 évre újra elválasztott.

A f.-zempléni egyházmegye megváltoztatni kérte a kerületnek azt a határozatát, a mely szerint a tanítók

anyakönyvvezetők nem lehetnek. A kerület készséggel meghódolt az egyházmegye érvei előtt.

A küszöb előtt álló egyházpolitikai törvények s az ezek által követelt teendők felől való bővebb tájékoztatás végett püspökünk egy utasítás-félét készített s azt a gyűlés elé terjesztette. Ez a munkát a főgondnokok, esperesek és egyházmegyei gondnokokból alakult bizottságnak adatott ki, hogy az még a holnapi napon úgy készítse el azt, hogy az azonnal kinyomatható és szétküldhető legyen. A bizottság össze is ült, meg is állapodott, de az utasítás itteni végleges megfogalmazására már nem volt elegendő idő s így az Miskolcra fog az egyes lelkési hivatalokhoz szétküldetni. Ez utasítás, mint a felette megindult vita után sejthető, konservatívabb lesz az u. n. püspöki javaslatnál, s p. o. a hirdetéshez véglegesen ragaszkodni kíván.

A „Protestáas Sajtó“ című vállalat támogatására a kerületnek nincs módja; de irányával sincsenek sokan megelégedve.

Rácz Kálmán volt s.-pataki theol. segéd tanár Bécsben szerzett licentiatúsának honosításáért folyamodott. Kérelmet a konventhez terjeszti a kerület, hogy az hozzon e tárgyban az egész hazai ev. ref. egyházra szóló határozatot.

A kerület pénzügyi választmányában két hely megüresedvén, arra Vadász Pál felső-borsodi esperes és Mikuleczky István alsó-borsodi tanácsbíró választottak el.

Meczner József egyházkerületi tanácsbírónak abauji egyházmegyei gondnokká történt elválasztását örömmel vette a kerület tudomásul s tanácsbírói helyének betöltésére a szavazást elrendelte.

A Baldácsy-alapítvány ez évre 500 frttal több osztalékot adott kerületenkint, a mi szintén örömdetes tudomásul szolgált.

A felterjesztett díj-levelek megerősítettek. Az újonnan választott egyházmegyei hivatalnokok között szívesen üdvözölte a kerület Papszász Lajos, Mikuleczky István (Alsó-Borsod) Nemes Lajos, Lónyay Gábor (Felső-Zemplén), Katona László (Torna) tanácsbírákat, Szalóczy Pál egyházmegyei aljegyzőt (Alsó-Borsod); elfogadta a felső-borsodi egyházmegye felterjesztését, a mely szerint a Szondi-Kenessey alapítvány ez évi kamatját a bábai egyháznak kéri kiadatni. A tornai egyházmegye indítványára szívesen hívja fel a többi egyházmegyét a Vécsey-féle indítványok beható tárgyalására; de nem fogadhatta el — más alapok hiányában — ugyancsak a tornai egyházmegyének azt az indítványát, a mely szerint a kerületi leány nevelő-intézetnek és a sárospataki főiskolának juttatott évi segély ezentúl a lelkészek és tanítók gyámlítására fordítassék. E követelés nem is felel meg egészen az államsegély természetének, a mely felől — úgy látszik — sokan vannak bizonytalanságban.

Jelentősebb tárgya volt a délutáni gyűlésnek a Mudrány-örökösök folyamodványa s illetőleg egyezségi ajánlata, a mely szerint ők, bizonyos régi végrendelet alapján, jogot formálnak a sárospataki főiskolának hagyományozott birtok-részhez is, mindamellett 15—15%-ra hajlandók volnának kiegyezni. Ez egyezkedésnek, jogigazgató betérjesztett véleménye szerint, nem lévén törvényes alapja, a reményteljes örökösök elutasítottak. Ugyane hagyaték egy része iránt Mihályiné, született Wattay Veronka, a végrendelező nevelt leánya is formált bizonyos követelést, a többi örökösöknél valamivel komolyabb jogon. Ezt a főiskola gazdasági választmánya s majd igazgató-tanácsa is méltányolta s a hagyományozott birtok nagyobb részének ez évi hasznát a kerület is átengedte a kérelmezőnek.

A theol. ifjak a tanári nyugdíj-intézet javára fizetendő évi 6 frtnyi összeg fizetése alúl felmentettek; a kerület

kezelése alatt álló *Hollandi-tár* fogja a járulékot helyettük fizetni. A theol. ifjak nagyobb része jelentékeny tápintézeti jótéteményben is részesül, a minek vajha megfelelő hála s hivatásukhoz méltó tudomány-szeretet és példaadó élet lenne a kerület által is szívesen feltételezett következménye; mert örök igazság az, hogy a föld legnagyobb terhe a hálátlan ember!

Az első nap délelőtti gyűlése után történt, hogy a főiskola tanári kara, ifjúsága, a helybeli ev. ref. egyház, a város képviselő testülete és az állami tanítóképző-intézet tisztelegtek *br. Vay Béla* főgondnok előtt, mint a kihez először volt ez alkalommal — ilyen minőségben — szerencsénk. Ez az ünnepélyeskedés a főiskola imatermében folyt le. A tanári kar részéről *dr. Finkey József* akadémiai és közigazgató, az ifjúság nevében *Vas János* szénior, az egyház nevében *Bálint Dezső* lelkész, a városi képviselő-testület élén *Fodor Jenő* főjegyző, a tanító-képezde részéről *Dezső Lajos* igazgató mondtak üdvözlő beszédeket, a melyek versenyeztek egymással a tartalmasságban s a jellemző részletekben.

A főiskola szónoka visszapillantott a múlt időkre, a főgondnokok régi feladataira, a mely a gyakran megújult nehéz viszonyok közt főleg a főiskola védelmezésében állott, ma pedig az intézmények békés fejlesztését gátló akadályok elhárításában stb. áll s üdvözölte jó reménységgel a főiskolánkkal összeforrott Vay név kiváló birtokosát; az ifjúság szónokát a nemes szerénység, az egyházét a főiskola iránt érzett meleg testvériség és szónokai gyakorlottság, a városét a hazafiúi öröm, a tanító képezdeét szintén a bebizonyított testvériség s a kerületnek tett jó szolgálatok férfias öntudata emelte és jellemezte.

Az üdvözöltnek minden küldöttséghez volt mondani valója. Hangsúlyozta a pap-képzés fontosságát, elismeréssel emelte ki, hogy egyetlen fiát a sárospataki jogakadémiába hozta és nem bánta meg; hogy az egyház presbitériuma nemes munkát végez templomának újra teremtésében a város jól teszi, ha nem felekezetieskedik és gondot fordít utcáinak rendezésére s hogy emlékszik az aggodalmakra, a melyek között a kerület átengedte képezdáját az államnak, de nem volt oka azt megbánni s gyönyörködött az ifjúság hódolatában s boldognak vallotta őket, hogy kedvező körülmények között végezhetik iskoláikat stb. Az ifjúság nagy számmal nézte ezt a tisztelgést, a mely hogy nem lett zajosabbá s talán fényesebbé, azt az év kezdetének zűrzavarai, a főiskolai énekkar alakulatlan volta s főleg az üdvözölt egyénisége okozta, a ki nem szereti a zajt maga körül, de okozta az a bizonytalanság is, a melyben a tisztelegni kívánók a főgondnok jövőtelére nézve majdnem az utolsó órákig voltak.

A tisztelgés után kezdődött ebédén érezhető volt a délelőtti tárgyalások hatása; őszi köd mutatkozott itt is; tartózkodás, élettelenység, mintha kiki rejtegetne valamit s valami feltolakodott közbevetetés miatt nem tudna embertársaiért felmelegedni.

A másnapi gyűlésre, a jegyzőkönyv hitelesítésén felül, leginkább az egyházkerületi tanügyi bizottság hivatalos jelentései s a bírósági ügyek maradtak el. A tanügyi bizottság már 16-ának délutánján gyűlésezett *Nagy Pál* gömöri esperes és *Meczner Béla* alsó-zempléni egyházmegyei gondnok kettős elnöklete alatt. Örömmel vette tudomásul, hogy a *Dezső Lajos* által írott *Népiskolai tanterv*, sok vajúdas után, végre kinyomatott és szétküldetett s meghallgatta előadójának a hozzá eljutott statisztikai adatokból összeállított munkáját s ennek alapján néhány életre való indítványt terjesztett fel a kerületre. Ilyenek p. o., hogy a tanügyi bizottságnak rendes tagjaivá legyenek az egyházmegyei bizottságok elnökei, hogy a vallásoktatást, a hol lehet, a lelkészek vegyék

kezökbe s főként nagy gondjok legyen a vasárnapi iskolákra s az u. n. felmarasztalásra stb. Az érdekes vita közben kiírlódott, hogy ez a szép hivatású bizottság a tagok lágymelegsége miatt nem működhetik kellő sikerrel, miért is a kerület kimondotta ennek újra szervezését, magát a bizottságot kérvén fel az új szervezeti terv megkészítésére. Ezzel együtt fog eldőlni: vajjon lesz-e szüksége a bizottságnak fizetési előadóra, vagy esetleg a kerületi jegyzők száma fog-e szaporíttatni, hogy azokból teljék ki a bizottsági előadó is?

A bírósági ügyek közül a *lúci* egyház paphívására nézve — hosszú s izgalmas vita után — kimondatott, hogy az hibásan volt bírósági ügygyé minősítve s vizsztatetett az alsó zempléni egyházmegye közgyűléséhez; a *tárkányi* per pedig végre-valahára befejeződött. Kis-Tárkány megtartja a saját szorgalma által szerzett egyházi vagyonát a régi s közös célokra szolgáló földeket pedig $\frac{2}{3}$, N.-Tárkány pedig $\frac{1}{3}$ részben műveli s így osztozkodnak egyéb terhekben is. Püspökünk megható szavakkal intette a régóta húzalkodó atyafiakat a békeségre és egyakarátú munkásságra.

Végül a kerületi bizottság időszaki tanácsa is megalkottatott.

Hát sok dolog ez másfél napra s nem csoda, ha a nagy sietség miatt a tárgyalás olykor izgalmassá vált. Sárospatakról kár is elsietnie a kerületnek, mert nem áll az immár, hogy itt nincs hol kényelmesen elhelyezkedni; aztán meg látni, nézni, tanulmányozni való is akad itt időnkint. Gyűjteményeink gazdagodnak: azok is megérdemlik, hogy alkalom-adtán senki se mulassza el megtekintésüket. Aztán eszmét cserélni a zöld asztalon kívül is tanácsos, mert ilyen módon a görbénék tetsző is kiegyenesedhetik és sok téves ítéletnek is nyaka szakadhat. Hátha még a Sárospataki irodalmi körben, mint kerületi értekezleten egygyé forrhatnánk! Bizony szebb s felemelőbb volna akkor kerületi gyűlésünk képe, legalább itt Sárospatakon!

ry.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A debreceni lelkész-választás** folyó hó 15-én a *Mitrovics Gyula* hiveinek fényes győzelmével végződött. Majdnem 400 szavazattöbbséggel küzdötték ki magukat abból a kemény csatából, a melyet szóval-tollal s olykor a tisztesség törvényeiről való megfélekezéssel vívtak ellenfeleik. Nem tagadjuk, hogy fájt tudnunk e harc egyes részleteit s aggódtunk a mi szeretetünk tárgyának, egyik fő büszkeségünknek a választás párt-tusáiban való meghurcoltatásáért. De biztunk is nevének varázsában s a veszteség felett érzett mélységes fájdalomunkban is jól esik tudnunk, hogy reménységünk meg nem szégyenült. Erkölcsei diadala a miénk is. Ha már úgy kell lenni, hogy ezentúl csak a távolból tiszteljük és szerezsük őt, szívünkre szorított könyvek között rebegjük felé: Áldja Isten mind a két kezével s teljék be lelkének minden édes-titkos vágya s fizessen meg neki a Mindenható azért a sok jóért amott, a mit itt cselekedett.

— **Választások.** *Tóth Gábor* a sárospataki iskolának egyik volt szorgalmas tanítványa, Nevetlenfaluból a jobb jövedelmű *bábonyi* egyházba választott lelkésznek. Be-

köszönőjét folyó hó 15-én tartotta meg. Az alsózempléni egyházmegyének egy kinevezett bizottsága f. hó 16-án bontotta fel az esperesi világi fő és kétféle aljegyzői állásokra elrendelt és beadott szavazatokat. Eredmény a következő: Esperességre *Keresztúri József* h. esperes, világi főjegyzőségre *Vitányi Bertalan* szerencsi ügyvéd, a régebben fenálló világi aljegyzőségre *dr. Finkei Ferenc* sárospataki jogtanár, az ujonnan szervezett aljegyzőségre *Pilissy Nándor* szolgabíró; egyik papi aljegyzőségre *Hézsér Emil* tályai lelkész nyertek szavazat-többséget. A másik papi aljegyzői állásra általános többséget senki sem nyervén, új szavazás rendeltetett el s arra *Zitás Bertalan*, pthügyi lelkész és *Ölbey János* nagyrovgyai lelkész jelöltetett. A tisztas bizalmi állásokban legyenek valamennyien szerencsés és hű sáfárai a rájuk bízottaknak — nyereségről-nyereségre.

— **Az ev. ref. konvent** november 3-án kezdi meg üléseit Kolozsvárott, a hol az új theol. facultas megnyitási ünnepélyében is részt vesz. Módjában lesz az ismeretes statisztikai adatok nyomán a theol. akadémiák s lelkészi állomások jövődjére felől behatóan gondolkozni s bizonyára nem fog késlekedni a gyámtár megalkotásában sem. Az egyetemes tanügyi bizottságot is szervezni fogja.

— **Templomszentelés Nagy-Kázmérban.** A n. kázméri kisdéd fiók ev. ref. egyház, az idő által alapjában megrongált templomát megújítva, szerény körben, de ünnepélyesen adta át a buzgó hívek használatára. A 7 családból álló, kicsiny egyház, mely alig 40 lelket számlál, a múlt év június havában kezdett hegyen álló templomának alapos renoválásához. Tornyot épített egészen újból a templom déli részén, templomát nyugati oldalról hátsó részéig új alapra helyezte. A 408 frtba került építkezéshez egyik jelentékeny segítség volt a néhai Rác Adám által tett 500 frtos alapítvány több évi kamata (137 frt); maga a 7 család 82 frtot hordott össze önként s az egyház pénztára ugyancsak 82 frt kiadást fedezett. Fedezetlen maradt 107 frt; erre folyamodott az egyház a közpénztárhoz s édes örömmel reméli, hogy a felső egyházi hatóság nem tagadja meg tőle a segítséget. Továbbá a hívek a pénzbeli adományon felül mind gyalog, mind szekeres erővel igen sok munkát teljesítettek, mintegy 60 frt értékig. Az egész építkezés terhe, gondja főképen Rác József gondnok vállaira nehezült s ő hordozta híven, buzgón, legyen áldás rajta s övéin. A templom szentelési szertartást *Gyarmathy Soma* egyházmegyei főjegyző vezette, mint esperesi megbízott. Ő vette át a helyből és vidékről összesereglett hívek előtt a templomkulcsot Rác József gondnoktól, a ki őt egy tartalmas kis beszédben kérte fel az Ur házának felnyitására. Ő buzdította a lelkes kis csapatot a további hűségre, Isten házában buzgó szerelmére. Ő tartotta a felavató imát sok bensőséggel és hatással. Az alkalmi szónok *Tudja Mihály*, m.-izségi lelkész volt, a ki a LXXXIV. Zsoltár 3 ik versére alapított beszédével templomaink magasatos célját fejtegette meggyőző erővel és lelkesedéssel. A templomon kívül *Kozma Antal* gercselyi lelkész predikált s ugyancsak ő osztotta ki az urvocsorai jegyeket is Tudja M. segédkezése mellett. Az éneklést *Berencsi Endre* mihályi tanító vezette. A perselypénz 28 frtra gyűlt s az ünnepélyt a főgondnok vendégszerető házában kedélyes és pohárköszöntőkkel fűszerezett ebéd követte. A szomszédos Abaujból Kajata és Vily lelkészei s a felső-kemencei ágostai evang. lelkész is részt vettek az előretörékvő kis egyház örömeiben, a mi növelte a fehér asztal ünnepi hangulatát. Isten áldása örökdíjék a megújított templomon, megújítóin, felavatóin s állítson a gondviselés a kis sereg élére dőnként a mostaniakhoz hasonló vezéreket. *Sz. A.*

— **A budapesti tudomány egyetemen** folyó hó 15-én nyitották meg a tanévet. Ez alkalommal tartotta meg *dr. Fodor József* lelépő beszédét s *dr. Lengyel Béla*, ez évre választott rektor, székfoglalóját. Fodor erősen kikelt közoktatásunknak az ellen a ferde irányra ellen, a mely az emberiség testi és szellemi épségének rovására, a testi nevelés elhanyagolását eszközli. Mint igen nagy bajt mutatja fel a kormány és a gondolkodó társadalom előtt, hogy főiskoláinkon a jogászság szertelen szaporodik, ellenben a leendő orvos és közegészségügyi rend száma aggodalom gerjesztő módon fogy. Az új rektor székfoglalójában a tanári hivatásról s az egyetem feladatáról beszélt, részletesebben foglalkozván különösen a szaktudósok képzésével s a közélet számára való szakképzéssel. Az év megnyitó beszédét *Ponori Tewrek Emil*, a bölcsészeti kar dékánja tartotta, atyai tanácsokat adván az egyetemi ifjúságnak, szívökre kötven azt is, hogy igyekezzenek magyar szakemberekké lenni és ne foglalkozzanak már az egyetemen politikával és ne vigyék az utcára a hazafiságot, mert a túlzott és éretlen politizálás csak éretlen és a kultúra alacsony fokán álló népek sajátja.

— **A jog- és államtudományi karnál** f. hó 11—14-én tartattak meg az alapvizsgálatok Sárospatakon, ily eredménynyel: I. alapvizsgára jelentkeztek 17-en, kik közül 2 kitüntetéssel (*Fülöp György* és *Dudás Béla*), 3 egyhangúlag, 5 szótöbbséggel képesítették, 4 egy tantárgyból, 3 pedig minden tárgyból visszautasított. II. alapvizsgára jelentkezett 13, ezek közül csupán 1 függesztetett fel egy tantárgyból, a többiek mind képesítették és pedig 5 egyhangúlag, 7 szavazattöbbséggel. A juniusi alapvizsgák — mint rendesen — úgy ez idén is jobban sikerültek, a mi azt bizonyítja, hogy jobb mindent a maga idejében végezni.

— **Miskolc város adománya az ev. ref. gimnáziumnak.** Miskolc városa legközelebb tartott közgyűlésén elhatározta, hogy az ezredéves ünnep megörökítése végett az ev. ref. gimnázium újraépítéséhez 30,000 frttal járúl, kikötven, hogy az a szokás, mely eddig fenállott, hogy t. i. a nem protestáns vallású tanulók nagyobb tandíjat fizettek, szüntessék meg.

— **A pápai ev. ref. főiskola új épületének felavatása** vasárnap, folyó hó 15-én ment végbe nagy ünnepséggel. A dunántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlésére összehíradt egyházi és világi tekintélyesebb férfiakon kívül megjelent az ünnepélyen a környék intelligenciája is majdnem kivétel nélkül. A kormányt *Zsilinszky Mihály* államtitkár képviselte. A felavatási ünnepély reggel 9 órakor istenitisztelettel kezdődött, melyen egyházi beszédet *Kiss József* theológiai tanár tartott. Istentisztelet végeztével a tornacsarnokban az ifjúság elénekelt a szózatot s aztán Cziike Lajos főiskolai gondnok mondott beszédet, mottóul választván a főiskola homlokzatára Jókai ajánlatára vésett szavakat: „Istennek, hazának és a tudománynak.” A felavatási ünnepély a himnus elénekléssel végződött be. A fényes ünnepély után díszlakoma és színi előadás következett. Virágozzék soká!

— **A Gusztáv Adolf-egylet** folyó hó 9—13 napjain Hannoverben tartotta 48-ik évi közgyűlését. A folyó évre 1734 folyamodvány érkezett be segélyért; a központi elnökség 929,313 marka segély megadását javasolja. A központi elnökségnek a segélyezések ügyében a közgyűléshez intézett előterjesztése Magyarországról s a folyamodó egyházak helyzetéről a következőket mondja: „Magyarországnak sok községét, a melyek eddig némi jólétnek örvendettek, a phylloxera pusztítása inségbe döntötte, így Tokajt stb.; a kérvényezők közt van több püspöki székhelyen levő gyülekezet, így Pécs, Rozsnyó,

Székes-Fehérvár és Veszprém; figyelemreméltó a rozsnó felsőbb leányiskola, melyet az apáczaiskola versenye tesz szükségessé. Remélhetőleg komolyan fogják benne venni a „németnyelv tökéletes elsajátítását;“ kivált az evangélikusoknak nem kellene ezt elmellőzniök. De mindenünnen hangzik a panasz, hogy a *magyarosítási düh* következtében még német szülők gyermekei sem képesek magukat az iskolákban írásbelileg németül kifejezni. Az egykor súlyosan fenyegetett váci hitközség (1889 ben a szeretet-műre javasolva) már megmentettnek tekinthető. Ellenben jelentékenyebb segélyre van szükség egyebek közt Salgón (Nyitramegye), hol a hívek elhagyatottságuk következtében kath. szokásokat és erkölcsöket vettek fel s csak nehezen védték meg magukat a római propaganda ellen. Kiválólag fontosak a különböző *diaspora-missziók*: Bánát, Orsova, Bács, Szabadka, és Liptó. Itt a magyar segély-intézet erőteljesebb segélyt nyújthatna. A Gusztáv Adolf-egylet adományai kevéssel maradnak hátra az ő saját gyámolításai mellett; sőt a korábbi számadásokban azokat felül is mulják. Különös támogatást igényelnek és érdemelnek a *felső-lövői* aldasos tanintézetek, mivel azoknak német jellegök miatt az államsegélyről le kell mondaniok. — Az *erdélyi* hittestvérek derék német iskoláiknak a pesti kormány által való újabb fenyegettetéséről panaszolnak. A tudvalevőleg 12 német császártól származó s a német néptörzshöz tartozó magyar királynak kormánya törvényellenes módon igyekszik az eddigi százok iskoláit, — kik a Kossuth-féle 1848—49-diki fölkelés alatt a leghíresebben ragaszkodtak a császári házhoz és császári államhoz — csellel és erőszakkal megrontani, esetleg egészen eltörölni. Eszköze ezúttal az a tilalom, hogy papi és tanítói állásokat nem szabad egy kézben egyesíteni. Ama szoros kapcsolatnál fogva, mely egyház és iskola közt az erdélyi százoknál eleitől fogva uralkodott és pedig úgy egyiknek, mint másinak javára, 122 esetben forog fenn ez az egyesítés. A hű százoknak mindinkább meg kell arról győződnie, hogy a magyar állam, mint leverlázadókka bánik velök, jogot és törvényt lábbal tiporva, míg királyuk teljesen becsüli ugyan hűségüket, de teljesen képtelen (!) a fenálló törvényt javukra megőrizni. Nekünk, németeknek látnunk kell, mint állanak ott; a velünk szövetséges szomszéd államban a mi törzs- és hitrokonaik jogtalanul s épen mivel ezek, keményebben sanyargattatnak, mint a schleswigholsteiniak és az elzász-lotharingiaiak, míg Dánia, illetőleg Franciaország alatt állottak.“ — Sajnáljuk a Gusztáv Adolf-egyletet, hogy az evang. szeretet munkájának gyakorlása mellett a schulvereinos politika terére tévedt, s szemelől tévesztve Jézus eme mondatát: az én országom nem e világból való! — Isten országát germán állami eszmék és célok alakjában véli elérni s oly dologról mond ítéletet, melyekről nem tudjuk: elfogultsága vagy tájékozatlansága-e nagyobb!?

— **Pályakérdések az akadémiai hallgatók számára.**

1. A *Vay-féle kettős díjra* (25 frt 20 kr és 16 frt 80 kr). Egyházi beszéd irandó Péld. XII : 27. következő helye felett: „Az igazságnak utában vagyon élet és az ő ösvényének út halhatatlan.“ 2. A *Vay-féle nagyobb díjra* (mult évi 33 frt 60 kr). Az ó-szövetségi monotheisticus vallásban miféle maradványai fedezhetők fel az általános sémi polytheismusnak? 3. A *Vay-féle nagyobb díjra* (ez évi 33 frt 60 kr). Ki volt Husz János, mit tanított; működése és halála minő hatással volt hazájára? 4. A *Péczeley-díjra* (harmadévi 42 frt). Fejtessék ki nagy vonásokban a történelmi kézikönyvek és részben az eredeti művek alapján az u. n. naturalisticus iskola paedagogiai

reform-elmélete a XVI. és XVII. században, vagyis tárgyalassék Montaigne, Rabelais és Locke nézete az emberről és annak neveléséről a kor rajzával kapcsolatban. 5. A *Péczeley-díjra* (mult évi 42 frt). Mi tartotta fenn itt a magyart ezer évig? (Történelmi értekezés). 6. A *Tóth-Fischer-díjra* (ez évi 30 frt). Kivántatik a *Mózes búcsu énekének* tartalom- és alakhú fordítása, a magyar bibliai fordítások e nemű részletének különösebb méltatásával. 7. A *Kazinczy-díjra* (10 arany). Kazinczy Ferenc gyermek és ifjú kora, különös tekintettel sárospataki tanulói pályájára. 8. A *Péczeley-díjra* (ez évi 42 frt). Adassék elő a jog és erkölcs fogalmának eredete, lényege, célja és jelentősége; fejtsék ki a két fogalom egymáshoz való viszonya, történeti fejlődése és a jelen állapot szerint; adassanak elő kritikailag az idevonatkozó kiválóbb elméletek; különös tekintettel a természet és észjogi iskola, valamint a legújabb kor jogbölcseleti íróinak tanaira. 9. A *Tóth-Fischer-díjra* (mult évi 30 frt). Adassék elő a vallásszabadságnak, mint polgári jognak multja és jelene a magyar államjogban. 10. A *Kövy-Okolicsányi-díjra* (ez évi 24 frt). A szándék a büntetőjogban. 11. A *Kövy-Okolicsányi-díjra* (mult évi 24 frt). Miben áll hazánkban a mezőgazdaság jelentősége; mit tett 1790-től kezdve az állam és társadalom a mezőgazdaság fejlesztése érdekében; mik akadályozzák fejlődését a jelen korban s mit kell tenniök az illetékes tényezőknek, hogy közgazdaságunk eme legfontosabb ága felvirágozzék? 12. A *Kövy Okolicsányi-díjra* (harmad évi 24 frt). Fejtessék ki — folytonos tekintettel a történeti fejlődésre — a hagyomány (legatum) és hitbizomány (fideicommissum) fogalma, jogi jelentősége és egymáshoz való viszonya. — **Pályázati feltételek.** 1. A pályaművek beadási határideje 1896 húsvét előtti szorgalomszak utolsó napja. 2. A pályaművek idegen kézzel, tisztán leírva, lapszámozva és bekötve nyújtandók be a szeniori hivatalhoz. Be nem kötött és nem lapszámozott művek pályázatra nem bocsáttatnak. 3. A kútfők idézése nemcsak általánosan, hanem a részleteknél is megkivántatik.

Pályázatok.

A *rattai* ev. ref. egyház halál által megüresült lelkészi állomásának betöltésére pályázat hirdettetik.

Az állomás jövedelme: készpénzben, földben és terményben 1899 korona.

Pályázók kérvényeiket folyó év október hó 14-ik napjáig Tóth Dániel espereshez, Miskolcon adják be.

Miskolc, 1895 szeptember 14-én.

Kun Bertalan,
püspök

A *hevesi* ev. ref. egyház változás által megüresült lelkészi állomásának betöltésére pályázat hirdettetik.

Az állomás javadalma: készpénzben, földben és terményekben 1263 korona.

Pályázók kérvényeiket folyó év október hó 14-ik napjáig Tóth Dániel alsó-borsodi espereshez, Miskolcon adják be.

Miskolc, 1895 szeptember 14-én.

Kun Bertalan,
püspök.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Főpásztori levél.« *Kun Bertalan*. — »Utasítás az egyházpolitikai törvények életbeléptetésével bekövetkező eljárás tárgyában, a lelkészek számára.« *Kun Bertalan*. — »Népiskolai nyomtatványaink.« *Fübián István*. — »A homonnai missziói év ref. egyház megalakulása és fejlődése.« *Szöllősy József*. — »A kis-ráskai egyház templomszentelési ünnepélye.« *Péter Mihály*. — »Lelkészavatósi ünnepély, emlékkö-leleplezés Debrecenben.« *Szicszay András*. — »A bázeli alkohol kongresszus.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

Főpásztori levél.

— Felolvasandó a gyülekezetben szeptember utolsó vasárnapján. —

„Kegyelem és békeség légyen néktek Istentől a mi atyántól és az Úr Jézus Krisztustól!” Ezen apostoli szavakkal köszöntelek legelsőbbben is titeket keresztyén gyülekezet! szeretett atyámfiai az Úrban! mielőtt azon feladatommak eleget tennék, melyet tisztáninni ev. ref. egyházkerületünk folyó év szeptember hó 17-ik napján Sárospatakon tartott közgyűlésének megbízásából előmbé írt, de melyet a közbizalom által reám ruházott főpásztori kötelességemből kifolyólag is teljesítenem kell, t. i. hogy az Ő Felsége-, koronás királyunk által 1894-ik év december 9-ik napján szentesített s ez év október hó 1-ső napján életbelépő egyházpolitikai törvények s az azok folytán ev. ref. egyházunk hívei által követendő eljárások iránt némi tájékozást, illetőleg utasítást adjak.

E fontos s úgy édes hazánkat, mint szeretett ev. ref. egyházunkat közelről érdeklő ügyben, mindenekelőtt híveink teljes megnyugtatóására, ki kell jelentenem azt, hogy ezen törvények, bár a mi külső egyházi életünkre is kiható, némi változásokat idéznek elő egyházi viszonyainkban s állapotainkban: mind a mellett ezek sem hitelveinket nem érintik, sem eddigi vallásos szertartásainkat legkevésbé is meg nem változtatják, amennyiben ezután is épenugy fogjuk születendő gyermekeinket megkeresztelni, növendékeinket .konfirmálni, a közöttünk házasságra lépőket megesketni, halottainkat eltemetni, anyakönyveinket saját egyházunk használatára pontossággal és hűséggel vezetni, mint eddig tettük. Ugyanis ezen törvények életbelépése által tulajdonképpen semmi más nem történik, mint az, hogy bizonyos polgári kötelességek és cselekmények, melyek eddig is illetékesen és természetöknél fogva inkább az államra tartoztak s azokat a polgári hatóságoknak kellett volna végezniök, de egyházi férfiakra bízák: most teljesen külön választatnak a vallásiaktól. És a midőn egyrészt polgári tekintetben e hazának minden lakosa nyelv és felekezeti különbség nélkül egyenlő törvények alatt áll, úgy más részről vallásos szempontból a hazában levő összes hitfelekezetek házasságjogi, gyermekek vállalása s anyakönyvezési ügyekben egyenjogúságot nyertek. Az eddigi szokásokból keletkezett villongások eme

törvények által megszüntetettnek, nem adván előnyt a törvény egyik felekezetnek sem a másik felett s így bizton remélhetjük, hogy a hazára s társadalomra nézve káros egyenlenségeket, a hitfelekezetek közötti béke, szeretet s egyetértés fogja felváltani. Annnyival is inkább, mivel az egyházaknak s ezek között ev. ref. egyházunknak is történelmileg kifejlődött jogai teljes tiszteletben tartatnak s az egyházak ezután is, sőt remélhetőleg ezután még fokozottabb mértékben fognak részesülni a vallásos élet terén kifejtett munkásságuk közben az állam oltalmában s támogatásában.

* * *

Ezeknek előrebocsátása után az egyházpolitikai három törvényt röviden a következőkben ismertethetem meg:

Az első törvény szól a polgári házasságról. Mely szerint 1895. vagyis a mostan folyó esztendő október 1-ső napjától polgári házasságkötés lesz. A házasságkötéssel megbízott polgári tisztviselő előtt kell tehát ezután jelentkezni azoknak, a kik házasságra akarnak lépni. Ugyanazokat az okmányokat kell itt bemutatniök, a melyek eddig e célra szükségesek voltak. S ezeknek alapján a polgári tisztviselő felveszi őket a hirdetésre. Felhívom azért egyházunk híveit, hogy ugyanakkor, a mikor a polgári tisztviselőhöz mennek, sőt esetleg már elébb is, miként eddig szokás volt, úgy ezután is jelentkezzenek illető lelkészeiknél is az egyházi kihirdetés eszközése végett; hogy így egyrészt a gyülekezeti közösség érzése közöttünk ez által továbbra is fenntartassék és ápolassék, másrészt pedig, hogy a lelkészek, kikhez a hívek e tekintetben teljes bizalommal fordulhatnak, híveiknek úgy egyházi, mint polgári kötelességeik pontos teljesítésére nézve készséggel és szeretettel útbaigazítást adhassanak. A hirdetés 14 napig tart, s ezután csak három nap múlva, ha nem jelentetett be házassági akadály, történik meg a házasságkötés. Ez akként történik, hogy a jegyesek két tanuval jelennek meg a házasságkötéssel megbízott polgári tisztviselőnél, a ki külön-külön ezt a kérdést intézi hozzájuk: „Kijelenti-e ön, hogy az itt jelenlevő N. N.-nel házasságot köt.” S ha ezen kérdésre mindketten „igen”-nel feleltek, akkor a házasságkötéssel megbízott tisztviselő így szól: „én tehát Önöket ezen egybehangzó kijelentések alapján a törvény értelmében házastársaknak nyilvánítom.” — Ezután maga a tisztviselő utasítván a házasságkötésről, hogy az Isten házában jelenjenek meg, a lelkész az eddigi szokás szerint megesketi és megáldja a házaspárokat. Ebből folyólag szeretettel kérjük és intjük híveinket, hogy esketés és megáldás végett lelkészeiknél megjelenni mulasztthatatlan kötelességüknek ismerjék. A lelkészhez azonban az esketés teljesítése végett csak azok fordulhatnak, a kik már voltak a polgári tisztviselő előtt s onnan bizonyítványt hoznak, hogy ők már polgárilag összekeltek. A házasságot ezután is, épenugy, mint eddig, csak a haláleset vagy a bírói ítélet bontja föl és pedig az elválás ezentúl sokkal nehezebben fog megtörténni, mert a törvény e tekintetben szigorubbant intézkedik.

A második törvény a *gyermekek vallásáról rendelkezik* és azt foglalja magában, hogy a jegyesek házasságuk megkötése előtt a kir. közjegyző, kir. járásbíró, polgármester vagy főszolgabíró előtt meg-egyezhetnek arra nézve, hogy születendő gyermekeik minő vallásúak

legyenek és pedig úgy, hogy minden gyermek vagy az apa, vagy az anya vallását fogja követni. — Tiszta házasságnál, ahol mindkét fél egy vallású, ilyen megegyezésre nincs szükség, — annál inkább szükség lehet erre a vegyes házasságoknál. Hanem miután a törvény nem követeli, hogy meg kell egyezni, az lesz a leghelyesebb, ha vegyes házasságra lép valaki közülünk, hogy ne egyezzzék a házasság megkötése előtt, hanem maradjon meg az eddigi szokás mellett, t. i. hogy a fiúk az atya, a leányok az anya vallását követik. Ha pedig egy vagy más ok miatt egy vallásban akarják a szülők nevelni gyermekeiket, ez esetben a református fél ragaszkodjék szeretettel és hűséggel ev. ref. szentegyházunkhoz, a mit azzal mutathat meg, hogy az egységben minden gyermeknek a ref. vallásban való neveltetésére kötelezi magát.

A harmadik törvény az állami *anyakönyvvezetők*ről szól. Ennek értelmében ezen év október hó 1-től polgári tisztviselők vezetik az anyakönyvet s az október hó 1-től történt születésekről, halálzásokról s házasságkötésekről szóló bizonyítványokat tőlük kell kérni, — az október 1-ső előtt törtétekről pedig továbbra is a lelkészekről.

A polgári hatóság is háromféle anyakönyvet vezet, t. i. születést, házasságot és halálzást s azért, hogy ezekbe beírják a bejelentett eseteket, díjat nem kell fizetni.

A törvény rendelete szerint minden születést büntetés terhe alatt a születés után legkésőbb egy hét alatt be kell jelenteni a polgári anyakönyvvezetőnél s első sorban maga az atya köteles ezt teljesíteni. Minthogy pedig helyesebb és célszerűbb a gyermekeket bejelentés előtt megkeresztelni, mivel a gyermek keresztnéve a bejelentéskor már bemozdandó: figyelmeztetnek a szülők, hogy gyermekeik megkereszteléséről előbb gondoskodjanak, mintsem a bejelentésre meghatározott idő eltelnék.

A házassági anyakönyvbe akkor írja be a polgári anyakönyvvezető a házasságot, mikor megkötötte.

Minden halálesetet és pedig szintén büntetés terhe alatt legkésőbb a halálzás után való napon be kell jelenteni a polgári anyakönyvvezetőnél. A temetést csak azután eszközölheti a lelkész, miután a haláleset a polgári anyakönyvbe beiratott és neki a halottkémi lapot bemutatják.

* * *

Ime, Keresztyén Gyülekezet! Szeretett atyámfiai az Urban! Ezek azok a törvények, a melyek néhány nap múlva magyar hazánk egész területén s ennek minden lakosait egyenlően kötelező érvénnyel életbe fognak lépni. Nem avatkoznak ezek a törvények az egyházak belső ügyeibe: vallásos köteleességeink lelkiismeretes teljesítését, egyházi életünk fejlődését, felvirágozását épen nem gátolják, sőt jó Istenünk segédelmével még sokkal előbbre is vihetik, különösen az által, hogy szeretett ev. ref. egyházunk fejlődésének szabad tért engednek; külső és benső életének építésére, nagyobb buzgóságra és lelkesedésre serkentenek; minden egyházat s hazáját szerető polgárnak mintegy köteleességévé teszik azt, hogy vallásához, egyházához, melyeknek ölén lelki üdv s boldogsága megnyerését legbiztosabban elérhetőnek hiszi, melegebben ragaszkodjék, mint eddig ragaszkodott.

Különösen meg kell értenünk, helyesen fel kell fogunk azon áldásos törvények említett céljait nekünk protestánsoknak, kiket egyházunk történetekkel gazdag, de e mellett gyászos multja is erre utal; kiknek tudunk s elevenen éreznünk kell azt, hogy önnön buzgóságunktól, áldozatkészségunktől, tevékenységunktől függ egyházunknak, ennek minden intézményeinek jólétben és virágzásban való fenntartása.

Felhívlak, felkérlek, sőt intelek is azért titeket kedves atyámfiai, fogadjátok ezen törvényeket hódoló tisztelettel, teljes megnyugvással s azok áldásos volta iránti bizalommal; teljesítsétek híven minden ezen törvényekből reátok haramló köteleességeket, mint jó polgárokhoz és hazafiakhoz illik. Előttetek állnak intő példák azon dicső hitbajnokoknak cselekedetei, kik nehéz, keserves időkben lángoló szeretetökkel, keresztyéni munkásságukkal, életök, vagyonuk feláldozásával mentették meg és tartották fel javunkra a magyar ev. reformált egyházat, e drága kincsünket és kik mindig hálával fogadták a hazai törvényhozástól s a törvény fődrétől, a koronás királytól, azon törvényeket, melyek

ev. ref. egyházunk jólétének, szabadságának megóvására, megállapítására kiadattak.

Abban az édes reményben, hogy a jelen való időknek hozzátok kiáltó, intő és serkentő szavait meghalljátok, megismeritek és befogadjátok szeretett Atyámfiai, azzal a buzgóságos óhajttal zárom be soraimat, hogy az Úr Jézus Krisztus kegyelme, az Istennek szerelme és a Szent-leleknek vételek való közöltetése legyen mindnyájan ti veletek Ámen!

Miskolc, 1895 szept. 22.

Kun Bertalan.

Utasítás az egyházipolitikai törvények életbelépésével követendő eljárás tárgyában

a lelkészek részére.

— A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület Sárospatakon, 1895. szept. hó 17-ik napján tartott közgyűléséből. —

1. §. A leendő házasfelek egyházilag is épen úgy kihirdetendők, mint eddig; a magukat egyházilag ki nem hirdető vagy az idő rövidsége miatt csak kétszer, vagy épen csak egyszer kihirdetett házassulók azonban, ha eskettetni kívánják magukat, ezen utasítás 2. §-ában foglaltaknak figyelembevételével, szintén megeskettetendők.

2. §. Egyházi esketésben csak azok részesítendők, kik „tanusítványt“ mutatnak fel a polgári úton megkötött házasságról.

Tanúsítvány nélkül nem lehet a lelkésznek a kért esketést teljesíteni, vagy ha teljesíti, a törvény (XXXI. 94.) 1000 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel sújtja, ismétlés esetén pedig két hónapig terjedhető fogházzal s 1000 koronáig terjedhető pénzbírsággal bünteti. (123. §.)

Tanúsítvány nélkül a lelkész csak abban az esetben eskethet, ha az egyik házassuló fél közel halállal fenyegető betegségben szenved. Ez esetben azonban a lelkésznek teljes meggyőződést kell szerezni, hogy csakugyan olyan fenyegető-e az állapot, a mit az orvos bizonyíthat és e mellett meg kell kérdeznie a feleket, hogy legjobb tudomásuk szerint nincs e közöttük valami házassági akadály. (Miniszteri utasítás 56. §.)

3. §. Az egyházi esketés lényegileg marad az eddigi esketési szertartásnak megfelelőleg: agendából, eskütételből és megáldó imából álló szertartásnak, a kérdések feltevése azonban elmarad.

4. §. Az egyházi esketést az a lelkész jogosított eszközölni, a kinek egyházközségéhez tartoznak a házassulók. Vagyis az illetékességi jog egyházunkban továbbra is érvényben marad.

5. §. Az egyházi esketéshez két tanu jelenléte ezután is szükséges.

6. §. Az egyházilag megáldott házasságok eddigi házassági anyakönyveinkbe vezetendők, a rovatnak megfelelőleg, de ama rovatba, melynek címe ez: „hirdetettek-e?“ ezután a „tanúsítvány“ kelte és száma irandó.

7. §. A polgári hatóság előtt megkötött, de egyházilag meg nem áldott házasságok, a házassági anyakönyv rovataiba, szám nélkül jegyzendők be. Ezekről vagy úgy szerezhető tudomás, hogy az állami anyakönyvvezetők hivatalból fognak a lelkészek számára ezekről kivonatot adni, vagy arra adatik engedély, hogy a lelkészek az állami anyakönyvekbe betekinthessenek és az adatokat kiirhassák.

8. §. Keresztyén és nem keresztyén között kötött házasság szintén megáldandó, ha az egyik fél felekezetünkbeli.

9. §. Hirdetésért, esketésért semmi díj nem követhető a felektől, tehát az eddigi stóla megfizetése a felek tetszésére bízatik.

10. §. A vegyes házások arra bírandók, hogy a gyermekek vallására vonatkozólag legalább is az 1868-iki 53. t.-c. értelmében járjanak el, t. i. hogy a gyermekek nemők szerint kövessék szüleik vallását.

11. §. Vegyes házásoknak gyermekeik vallására vonatkozó megegyezése az esketési anyakönyv „Jegyzet” rovatában tüntetendő fel.

12. §. Az áttérési eljárás marad az 1868-iki 53. t.-c. rendelkezései szerint.

13. §. Törvénytelen gyermekek anyjuk vallását követik ezután is.

14. §. Talált gyermekek az 1868-iki 53. t.-c. szerint követik a felfogadók, a lelencházat feltartók vallását, a hol pedig a község tart fel lelencházat, ott azt a vallást követik, a mely felekezet a többséget képezi azon a helyen.

15. §. 1895. október elsejétől anyakönyveink tisztán egyházi jellegűek lesznek.

A multa vonatkozólag azonban anyakönyveink mindig közokirati jelleggel fognak bírni s a kivonatokat akár hivatalból díjmentesen, akár a magánfeleknek a szokott díjért tartozunk kiadni, mert a ki ezt megtagadja az az állami anyakönyvekről szóló törvény 94. §. szerint büntetőjogi kihágást követ el s egy hónapig terjedhető elzárással s 600 koronaig terjedhető pénzbírsággal büntetettik.

16. §. Október hó elsejétől anyakönyvi ügyeink tisztán felekezeti főhatóságaink felügyelete alá tartoznak, de az október elsője előtti anyakönyvekre vonatkozó eddigi eljárások s intézkedések teljes érvényben maradnak.

17. §. Eddigi anyakönyveink szeptember hó 30-án lezárandók akként, hogy az utolsó adat alatt elhuzzuk és ezt írjuk: „Ez év október hó első napján életbe lépven az állami anyakönyvezés, az ezutáni adatok tisztán egyházi érvényűek.” A sorszámozás azonban tovább folytatandó.

18. §. Eddigi anyakönyveink mellett az áttérési s konfirmálási anyakönyvek is pontosan vezetendők. (Ez utóbbiak rovatai: sorszám, — a konfirmálás ideje, — a konfirmált neve, — születési ideje és helye, — a szülők neve, — a konfirmáló lelkész neve.)

19. §. A kereszteleési szertartás mindenben úgy marad, a mint egyházunkban eddig végeztetett. A lelkészek szorosan ügyeljenek arra, hogy minden gyermek részesüljön keresztségben.

20. §. Ha a kereszteleés előbb történik, mint a bejelentés a polgári hatóságnál, a lelkész egy tanusítványt ad arról hogy milyen névre keresztelte a keresztségi szertartásban részesült gyermeket.

21. §. Ha a bejelentés már megtörtént, akkor a lelkész azt a nevet adja a keresztségben a megkeresztelendőnek, a mely név a polgári hatóságnál jelentett be. (E végett a keresztszülők kérdezendők meg, vagy a polgári hatóság által kiadott „tanusítványból” tudható meg.)

22. §. Szülöttekről és kereszteleztekről szóló anyakönyveink az eddigi rovatok betöltése mellett vezetendők.

23. §. Halva szülöttek s szülés közben elhaltak csak a halottas anyakönyvbe és pedig oda is sorszám nélkül vezetendők be.

24. §. Temetésben senki sem részesítendő addig, míg a halott be nem jegyeztetett az állami anyakönyvbe.

Csak ha ez megtörtént s az erről tanuskodó megjegyzés a halottkémi lapon bemutatott: akkor eszközölendő a temetés.

25. §. A polgári hatóságnál be nem jegyzett halott csak a községi előljáróság engedélye mellett temethető el. Az engedély száma és kelte a halotti anyakönyv észrevételi rovatába feljegyzendő s maga az engedély megőrzendő.

26. §. Temetési szertartásunk és a halotti anyakönyv vezetése marad a régi.

27. §. A netalán egyházi szertartás nélkül eltemetett egyének halál esete a halottas anyakönyvbe, ezen körülménynek az észrevételek rovatába való feltüntetése mellett jegyzendő be.

28. §. Temetési szertartásban mindenki részesítendő, kire nézve e célból megkerestetünk. Más felekezetűek is tehát, ha az illető lelkész megtagadja a temetést s erről két tanu bizonyítványt ad ki. Ez a bizonyítvány megőrzendő s az eset a halotti anyakönyvben feljegyzendő.

29. §. Ha október hó elsője előtt történt valamely születés, de egyházi anyakönyvünkbe október elsőjét megelőzőleg nem vezetett be: az eset már a polgári hatóság elé tartozik, vagyis az eljárás már az új törvények értelmében történik.

30. §. Ha valaki október hó elsője előtt halt meg, de nincs egyházunkban beanyakönyveztve, a haláleset a polgári hatóság eljárása alá tartozik s a lelkész a törvény azon intézkedésére ügyel, a mely szerint a temetés csak a polgári hatóságnál történt bejelentés után eszközölhető.

A lelkészek szorosan ezen rendeletekhez tartoznak magukat tartani.

Kelt a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület 1895. szept 17-ik napján Sárospatakon tartott közgyűléséből.

Kun Bertalan,
tiszáninneri ev. ref. püspök.

ISKOLAI ÜGY.

Népiskolai nyomtatványaink.*

Iskolai miseráink között egyike a legnevezetesebbeknek: az iskolai nyomtatványok hiánya. Felekezeti népiskolainkból 50%-ban hiányzanak azok, s ha megvannak is, csak részben. Sok helyen megelégszenek a C minta vezetésével, pedig tapasztalásból megtanulhatuk, hogy — a tanító egyéni jó tulajdonain kívül — a fegyelem fenntartására, mely mindenek fölött való, legnagyobb befolyással van a felvételi napló és az anyakönyv; mert bár mily kevés legyen is növendékeinkben az ambíció, még is sokat ad arra a gyermek, hogy jót ír-e be tanítója az ő neve után vagy rosszat, és ha esetleg erre mit sem adnak, annak csak mi tanítók vagyunk okai.

De a mit a nevezettek felett iskoláink szellemi előnyére méginkább tudnék ajánlani, az egy oly nyomtatvány lenne, melybe a tanított tárgy, az idő, melyben tanítottunk és azon növendékek nevei lennének beírandók, kik tanításunk alkalmával távol voltak. Nevezzük e nyomtatványt: »Haladási napló«-nak. Azt hiszem, hogy tekintve a célt, melyre az ajánlott nyomtatvány szolgálna, nem lehetne annak jogsultabb neve.

* Korábban nem közölhattük.

A haladási napló a mellett, hogy pontos kezelése lényegesen előmozdítja az iskolák szorgalmas látogatását, megkíméli a tanítási időt s a mi valóban sokat ér: szigorú ellenőr az a tanítóval szemben, hűségese tükröze a végzett munkának. Egy éven kell pontosan, lelkiismeretesen vezetni; csak egy évi kezelését lehet a legellen-szenvesebb felfogással is tehernek nevezni, a másik évben már hangosan figyelmezteti a tanítót: mester, dolgozz. mert a multban ilyenkor már előbb voltál a munkában! Ez által könnyebbé válik a tananyag beosztása. Arra, hogy előmozdítja az iskolák szorgalmas látogatását, bizonyító például talán elég felhoznom, hogy míg két évvel ezelőtt, mikor még haladási naplót nem vezettem, a félévi összegezés szerint, iskolámban 3000 félnapon felül volt az igazolatlan mulasztás és 8-szor voltak az igazolatlanul mulasztók kimutatva: addig a mult iskolai évben, melyen haladási naplót vezettem, kétszázötvenhárom (253) félnapra szállt le az igazolatlan mulasztás és csak kétszer volt az kimutatva, pedig a körülmények egyebekben nem változtak.

Lássuk, minő lehetne pl. a »Haladási napló« rovat-ozása:

Szeptember hó.

Nap	Óra	Osztály	Tantárgy	Tananyag	Hiányzik
1	8—9	IV.	Hittan	Jézus születése	Lengyel Pál Kiss András
„	„	III.	Számтан	1—1000. osztás	X. Y.

Lehetne ez az alakja, vagy több rovattal másféle. Ez már nem új, de nálunk sokak előtt ismeretlen.

A mennyiben több tanhatóság elrendelte már a »Haladási napló« használatát s minthogy mindenütt haladást idézett elő, szép lenne, ha azt, a mi ref. iskolai hatóságaink is becses figyelmükre méltatnák s vezetését elrendelnék. De csupán az elrendeléssel megelégedni, nem volna teljesen helyes eljárás, mivel a kívánt eredményhez nem vezetne; hanem mielőbb megfelelő mennyiségben megrendelvén, az iskolai év kezdetén az iskola-fentartó terhére küldessék meg a többi iskolai nyomtatványokkal együtt s az ár az egyházmegyei látogatóság által szedtetessék be.

Végül üdvös dolog lenne, ha a t. »Irodalmi Kör«, melynek fáradhatlan munkásságából igen sok hasznos mű látott már napvilágot, gondoskodnék arról is, hogy az A, B, C mintá valamint a »Haladási napló is a fent említett eljárás által saját ref. kiadásban minden iskola tulajdonává tétessék s az egyház, illetőleg iskolalátogatóság szigorú ellenőrzése mellett használtassék.¹

Az ezekhez való pontos alkalmazkodás mellett — véleményem szerint — távolodunk a sötétségtől, melyben — fegyelmet keresve — oly eszközzel tapogatódzunk, mely míg egy végével növendékeink anyagi részét oly sokszor fájdalmasan érinti, másik végével magunkat is érzékenyen sujt.

Fábián István,
vásárhelyi ref. s.-tanító.

¹ A, B, C mintánk volt és van. Szerk.

TÁRCA.

A homonnai ev. ref. missziói egyház megalakulása és fejlődése.

(Folytatás.)

Az egyházszerzés vezéregyéniségei az 1882-ik évben is folytatták megkezdett munkájukat. Egymást érték a kérő ívek testületekhez, egyesekhez; valamint a folyamodványok egy és más ügyben az egyházi hatóságokhoz. A cél ki volt tűzve, s ez, mint a főgondnok egyik iratában nagyon szépen előadja, az volt, hogy a prot. hívek, kik a XVII-ik század hatalmasai által vívott élet-halál harc következtében vallásos életük gyakorlásának tűzhelyéről kiszorítottak, s mint a pásztor nélküli nyáj elszéledtek, új otthont alapítsanak maguknak, a hol a saját hitük és módjuk szerint kifejezést adhassanak keblük legszentebb szenvedelmének, a vallásosságnak. És hogy e cél felé minél nagyobb lépésekkel közelítsenek, elkövettek mindent.

Nem feledkezett meg az egyháztanács arról sem, hogy a prot. gyermekek vallás-oktatásban részesüljenek. Felhívást intéztek az 1882 szept. 4-én tartott egyháztanács-ülés jegyzőkönyvének bizonyosága szerint azon prot. szülőkhöz, a kiknek tanköteles gyermekeik voltak, hogy a Gerecz Lajos polgári iskolai igazgató által tartandó vallástani órákra gyermekeiket elküldeni el ne mulasszák.

Nem lehet azonban említést nem tennem arról, — a mi egy pár iratból már ez időben kitűnik — hogy akadtak, a kikben a buzgóság anyagi oldala hűlni kezdett. A fentebb említett jegyzőkönyv szerint többeknél meg kellett sürgetni az aláírt összegek törlesztését. Akadtak egyes vidékek is, melyek a homonnai egyházszerzési ügyet hidegen fogadták, mi kitűnik Nagyt. Laky András, akkori esperesnek Mándy István algondnok panaszkodó levelére írott válaszából. »Mint ifjú nő első szülöttének szemébe nézni nem unja meg napokon keresztül, — így szól az idézett válasz, — nem, mert a szeretet hatalmas ereje vonzza őt gyermekéhez; úgy vagy te, édes barátom, elszült eszmétekkel: haragszol, hogy mások, a hitrokonok nem úgy szeretik a gyermeket, mint te magad. Pedig hát az embereket különböző érzelmek és gondolatok vezetik; ezek közül csak azokat nyertemed meg, a kik a szülöthöz, a tiedhez hasonló gyöngéd szeretettel viseltetnek.« A levél többi részében aztán az okok vannak felsorolva, melyek gátolnak sokakat az ügy iránt való munkás érdeklődésben s tanácsadások egyes dolgokra nézve. Az említett meglankadás, illetőleg hidegség azonban, még inkább feltűnteti azon egyének buzgóságát, kik minden akadály dacára is kitartással haladtak a cél felé.

Ennek a kitartó munkásságnak az eredménye lett az, hogy az ifjú egyház 1885 május 2-án egy szép és terjedelmes belsőséget vásárolt templom-helyül és azt betelekkönyvezettette a »Homonnai egyesült prot. leányegyház« névére. Ez olyan lépés volt a kitűzött cél felé, mely a komoly elhatározás félreérthetetlen jellegével bírt, arra nézve, hogy Homonnán egyházat kell építeni.

Mint fentebb is említettem, e szervezkedni kezdő kis egyház egyesülési kérdése úgy a felső-templeni ev. ref. egyházmegye, mint a sáros-templeni ág. hitv. ev. esperesség részéről örömmel üdvözlötetett. Tudomásvétel és végérvényes határozat hozatal végett az ügy tovább terjesztetett az illetékes egyházkerületekhez. Év.

ref. részről a megerősítés mihamar megérkezett. Ág. hitv. ev. részről azonban az egyházkerület megerősítő határozata elmaradt, minek következtében az egyesülés kérdése megfeneklett s függőben van ma is.

Elhallgatott az egyesülési ügy egész 1885-ig. Ezen évi iratok között találom végre Főtiszt. Czékus István, tiszai ág. hitv. ev. püspök úrnak a főgondnokhoz válaszképen írott levelét, mely szóról-szóra ekképen hangzik:

»A homonnai prot. leányegyház tanácsának azon felhívását, hogy hozzám küldött 163. számú gyűjtő-ívét küldjem be, vettem, s van szerencsém jelenteni, hogy én gyűjtést ezen leányegyházra nem tartottam, mert előbb azt vártam, hogy nálam a törvényesen végrehajtott egyesülés, mely csak a s.-zempléni esperesség és a tiszai ág. ev. egyházkerület beleegyezése és jóváhagyása nyomán eszközölhető, hivatalosan bejelentve legyen. Az ág. ev. egyháztagok maguk részéről hozzájárulhattak első sorban az egyesüléshez, de önkormányzati eljárásunk mellett is ehhez ki kell kérniök az esperesség és az egyházkerületnek a szerződés előterjesztése melletti jóváhagyását, ugyanezt kelletvén tenniök a ref. híveknek is, hogy az egyesülés törvényes legyen és bevégzett ténnyé váljon. Kérek ennél fogva felvilágosítást, a szerződés beterjesztése mellett, megtörténtek-e ezen törvényes lépések? Mert ha ez el van mulasztva, természetesen azt jóvá kell tenni. Arról legalább nincs tudomásom, hogy ezen ügy a tiszai egyházkerületnél előfordult volna.«

E levélre Dercsényi K. főgondnok megadta azonnal a választ. Előterjesztette, hogy mindkét egyházmegyéhez megtétetett a felterjesztés, s kedvezőleg el is intéztetett. Szerencsétlensége azonban az egyháznak az, hogy a kladzani lelkész sértve érzi magát az által, hogy a gyülekezet kikötött jogánál fogva más lelkészt kért fel az istenitiszteletek tartására s hallani sem akar a homonnai és vidéki protestánsok egyesüléséről. E válaszzsal egyidejűleg kéri a Főtiszt. püspök urat, hogy a kis egyház ügyét szíves pártfogásába venni kegyeskedjék.

Ez értesítés, illetőleg felvilágosításra a következő válasz jött Főtiszt. Czékus püspök úrtól.

»... becses átiratát vettem s van szerencsém válaszolni, hogy habár a sáros-zempléni esperesség az egyesülésre jóváhagyását megadta, az ügyet ezzel befejezve nem látom, mert a leányegyházra nézve az egyesülés tekintetében a kerület beleegyezését is kell bírnia és ezt sem az illető leányegyház, sem a sáros-zempléni esperesség nem kérte.

Kikértem ez ügyben a kladzani lelkész úr véleményét is, hogy ezen egyház beleegyezésével történt-e a homonnai leányegyház egyesülése? s ő szóról-szóra ezt válaszolta: »a homonnai filiális egyházközség a kladzani anyae gyházat semmi elszakadási tervezete, vagy szándéka iránt fel nem szólítja s ennek beleegyezését sem nem kapta, sem nem kérte.«

Erre nézve feltűnő előttem, hogy az esperesség az egyesüléshez beleegyezését adta volna az illető egyház hozzájárulása nélkül, minél fogva a főesperes úr nyilatkozatát bekérem.

Az ügy tisztázása érdekében bátor vagyok még a következő észrevételeket megtenni:

a) Az egyesülésre vonatkozó gyűlés eljárását alaki tekintetben törvényellenesnek tartom, mert azon sem a kladzani, sem a bánóci egyház előjárói képviselve nem voltak, hanem szerepelt egy idegen egyház lelkésze, kinek ott helye nem volt, holott törvényes egyházi gyűlést csak a két egyház törvényes előjáróságának jelenlétében lehet tartani.

b) A homonnai leányegyház azon határozatát, hogy az anyae gyházak mellőzésével bárholnan hívasson lel-

készeket, egyházrendezetünkbe ütközőnek és a zsinatilag megállapított egyházalkotmányynyal is ellenkezőnek tartom.

c) A jegyzőkönyvnek, mely szerződési okmány gyanánt szerepel, alaki hiánya az is, hogy sem a kladzani, sem a bánóci egyház előjárósága által nincs aláírva és hitelesítve s így törvényes erővel nem bír.«

Következett ismét a főgondnok levele, melyben ki van fejtve, hogy a XVII-ik században a hatalom megsemmisítvén a homonnai prot. egyházat, a prot. hívek elszéledtek s a farkasok martalékaivá lettek. A megmaradtak a egyes házasság rostája alá estek s gyermekeiket jó részben más vallásban nevelték. Fokozta az elhidegülést azon körülmény is, hogy a protestánsok maguk sem tudták, melyik anyae gyházhoz tartoznak. A legközelebbi prot. egyházak is mértőföldre esnek, s a hívek akadályozva voltak az azokkal való érüklőzésben. Ezen állapoton változtatni akarván, mondották ki 1880-ban a bánóci, illetőleg a kladzani egyházhoz való csatlakozást. Ez alkalommal figyelembe vették azt is, hogy a prot. vallásnak e vidéken elszigetelt s lenézett helyzetenél fogva, valósággal mint apostol, ki fogja méltóan képviselni a prot. ügyet és annak tanait a nyilvánosság előtt hirdetni; előrelátható lévén, hogy az újdonság-vágy sok helyen egyént is fog az istenitiszteletre vonzani, a kik nem közülünk valók. Ez volt az oka, hogy az egyház a szabad lelkész-hívást kikötendőnek vélte. Távol volt tőle az, hogy ez által törvényt sértsen, vagy a saját kedvtelését keresse, hanem tette ezt azért, mert a vidéken ismeretlen protestantizmusnak leendő tisztességszerzés végett természetzerű szükségességgnek tartotta. Hogy e tekintetben megegyezett a homonnai protestánsok véleményével úgy a sáros-zempléni esperesség és a felső-zempléni ref. egyházmegyének, mint a tiszáninneni ref. egyházkerületek nézete, mutatják a fentebb említett határozatok, melyek a helyzet különlegességénél fogva, a szokás ellenére is megengedik az istenitiszteleteken fungáló lelkészek bárholnan leendő szabadon hívhatását.

Azt mondja továbbá a levél, hogy 5 év óta valódi vallásos áhítattal hallgatta a gyülekezet a más vallású érdeklődőkkel együtt a málcai ref. és a kassai ág. ev. lelkészek szónoklatait, kik úgy megjelenésükkel, mint szereplésükkel tiszteletet szereztek e vidéken a protestantizmusnak. Nagy csapás volna a prot. ügyre, ha a szépen megindult egyesülés megakadályoztatnék.

(Folyt. köv.)

Szóllósy József.

KÖZÉLETÜNK.

A kis-ráskai egyház templom-szentelési ünnepélye.

A felső-zempléni egyházmegyébe kebelezett *kis-ráskai* egyház templomának története nincs érdekesség nélkül. Az egyház birtokában lévő följegyzések kétségtelenül megállapítják, hogy a mai szeptember 15-én fölszentelt templom alapkőve 1838-ban tetetett le; épült 1842-ig; de az építkezés az egyház szegénysége miatt ekkor se lévén befejezhető, — föl se szenteltetett. 1842-től máig, az akkor megmaradt hiányosságok eltüntetésére soha se lehetett elég erejük, mivel jó volt, ha ez 53 év alatt, az idő vas foga által ütött sebeket gyógyíthatták, a minthogy azóta két ízben kellett tetőről s egyéb javításokról gondoskodniok. Végre is *Soltész Gyula* lelkésznek s a mai egyháztagoknak megengedte az isteni gondviselés, hogy templomukat teljesen korszerűvé téve, föl-

szentelhetők. Ha meggondoljuk, hogy a régi négy falon kívül mindent újat készítettek, s az építés 2600 frtba került, s hogy ezt a maroknyi gyülekezet a legnagyobb részben sajátjából fedezte, kivált pedig, hogy az utóbbi években igen mostoha idők -- árvíz-pusztítás, jég -- jártak Kis-Ráska felett: akkor itt mindenesetre a lelkész ügybuzgóságával s a hívek áldozatkészségével állunk szemben.

Tehát, mint már jeleztem, a templom-szentelési ünnepély szeptember 15-én folyt le. Megjelent ez ünnepélyen az egyházmegyei gondnok is: Bernáth Elemér és Lónyai Gábor tanácsbíró. Az egyházi tanácsbírák s közelebb lakó lelkészeink, más felekezetű papok is. Képviselve voltak a Szemere, Stépán, Kossuth, Kulin stb. uri családok. A vidéki köz-sorsú nép pedig igen nagy számmal jött el, felekezeti különbség nélkül. Jól esik megvallanom, hogy egy idő óta soha se tapasztalt érdeklődést látok egyházi ügyeink iránt a különféle társadalmi osztályok körében.

Az istenitisztelet lefolyása következőleg történt. Az „Im békültünk nagy örömmel“ kezdetű ének néhány versének elénekzése után az *abarái* tanítói kör énekkara szerepelt „Szent hitünk hajlékát“ című énekkel, melyet *Tóth Ferenc* deregnői lelkész, legidősebb tanácsbíró, szív-mélyéből fakadt, nagy buzgósággal elmondott föl-szentelési imája követett. Ezt föl-váltotta fenti énekkar az „Isten ki fent uralkodik“ kezdetű ének elmondásával, melynek utolsó sorainál fölállt a szószékre *Gyarmathy Soma* egyházmegyei főjegyző és ünnepi beszédet tartott I. Kir. VIII: 27. alapján, a melyben mindvégig nagy meggyőző erővel fejtegette a templomnak az igazi műveltségéből kifolyó szükségességét. Egyházi beszéd után ismét a tanítói énekkar mondta el a 174. dicséret első versét. Urvacsora felett *Sárkány Imre* gálszécsi lelkész agendázott, a kinek segítettek a jegyek kiosztásában *Gyarmathy, Ujj István* és *Péter Mihály* lelkészek. A templomon kívül maradt közönségnek *Hutka József* bánóci lelkész predikált. Az egyház céljaira begyűlt e napon mintegy 150 forint.

Istenitisztelet végeztével az egyház által adott, s Lónyay Gábor szakácsa főzte s inasai által felszolgált, mintegy 60 terítékű ebéd következett a lelkész udvarán fölállított sátorban. Míg az itt elhangzott nagy számú toasztok fölemlítését a „Sárospataki Lapok“-nak, köztudomásúlag rengeteg közlésre váró anyagára való tekintetből mellőzöm, megbizásból nem mellőzhetem ez úton sem, a lelkész és az egyház köszönetét Lónyai Gábor és Stépán Gábor uraknak, a kiknek figyelme, egyházaink iránti szerető jó indúlatára lehetővé tette, hogy e kicsiny egyházban, az ünnepélynek ezen része is teljesen sikerüljön. A vendégek nevében pedig a lelkésznek, derék nejének és az egyháznak mondok köszönetet minden fáradozásaiért.

Ebéd után reggelig tartó táncmulatság volt az egyház javára.

Péter Mihály.

Lelkész-avatási ünnepély, emlékkő-leleplezés Debrecenben.

Debrecenben 1895 szept. 21-én 57 ifjú parókiás lelkész, 2 középiskolai tanár és 2, erre jogosult (hódmezővásárhelyi) káplán, tehát összesen 61 atyánkfia nyert felavatást. Ezeknek több mint egy harmada; azaz 22, a sárospataki iskolában tanult. Az ünnepély külső lefolyása következőleg történt: A felavatandók a kollégium díszterméből vonultak a nagy templomba, a püspök és esperesi kar s egyházkerületi képviselők vezetése mellett. Ott előre megállapított rendben elhelyezkedvén, a gyülekezet

énekelte a 37. dicséret három versét. Ekkor *Révész Mihály*, nagybajomi lelkész, ismert író, egyike a felavatandóknak megjelent a szószékben s a Kir. II. könyve II. rész 14. verse alapján elmondta nagy tanultságról s erős protész-táns hitről s apostoli buzgóságról tanuskodó beszédét, mely több mint fél órán át tartá feszültségben a szép számmal egybegyűlt nagy közönség figyelmét. A beszéd arról elmélkedett, hogy Isten adott erőt, hatalmat mindenkor a nemes, nagy eszmékért való küzdelmek folytatására s a diadal kivívására. Megható részlete volt a mult idők felidézése közben az apostolok, régi keresztyén hit-hősök, reformátorok s gályarabok küzdelmeinek rajzoló-lása s az isteni segedelem ezen küzdelmeknél való működésének megjelölése. Emelkedett szép részlete volt szintén az újabb kori társadalmi bajok, kérdések, válaszfalak, hitelenség, könnyelműség, önzés, gőg rajzolása, mely bajok alapokát abban találja, hogy hiányzik a keresztyén társadalomból Krisztus, aki pedig egyedül volna képes megoldani s eloszlatni mind ama veszélylyel fenyegető kérdéseket és bajokat. Felhívja végül ifjú társait, hogy harcoljanak a hitelenség ellen, a különféle, keresztyén társadalomba nem illő gyarlóságok ellen, a hit és vallásos lelkesedés nemes fegyvereivel, a példa várázsával; hogy ama nemes harcot megharcolván, elvehessük az örökélet koronáját. A beszéd mély benyomást tett úgy az ifjú társakra, mint a nagy közönségre, sőt az őszbe csavarodott s részben agg esperesi (felavató) karra is.

A jeles beszéd után a főiskolai énekkar a 233. dicséretnek 2. és 6. verseit énekelt; ezután a gyülekezet a 235. dicséret első versét. Ez alatt a felavatandó pásztorok az úrasztala korláta köré sorakoztak, s az agg püspök beszédet intézett hozzájuk. Ez a beszéd egy hivatása magaslatán álló, tapasztalatokban gazdag s az evangélium minden ítéseit ismerő, ihletett szív beszéde volt s hisszük, hogy nem nyom nélkül hangzott el az ünnepélyes pillanatban. Rajzolta a pálya gyönyörűségeit, de rámutatott töviseire is; feltűntette a küzdelmeket, nélkülözéseket, bántalmakat, a melyek reánk várokoznak; s ünnepélyesen intett, hogy ha mindezek elviselésére nem érzünk elég lelki erőt, ne tegyük le az esküt, mely egy, talán gyötrelmes életre lekötölezz bennünket. Ezután az eskütétel következett, mely után a püspök néhány meleg szót intéz-vén a felesketett pásztorokhoz, azok arra a 41. dicséret 1. 2. 4. és 5. verseinek elénekzésével választottak. Ekkor térdeiket meghajtván, kézfeltétellel és áldó imával a föl-avatás bevégeztetett. Mialatt a főiskolai énekkar a 135. zsoltár 1. és 12. verseit énekelt, a felavatott testvérek elvonultak a püspök előtt, vele kezét fogván. Ekkor történt az el- és kibocsátás a nemes harc megharcolására, melyet a 76. dicséret 1—4. versének elénekzése, majd a püspök zárbeszéde s áldó fohásza követett; s a gyüle-kezet a 179. dicséret 10. versének elénekzése közben el-ozlott.

A felavatottak, ismét a felavatók vezetése mellett, a a díszterembe vonultak, hol Fekete Gyula nagy kikindai lelkész köszöntö meg a felavatók fáradozását, társai nevében is ígervén és fogadván, hogy az egyház hű fia, s az evangélium buzgó prédikálói lesznek, melyre kivált e veszedelmes időkben nagyobb szükség van, mint valaha. Az ősz püspök válaszolni akart, de midőn 80 évét említé, könnyekre fakadt s beszélni képtelen volt, s a felavatók a szeretet és tisztelet érzelmeit vissza nem fojthat-ván, lelkesen éljeneztek.

II.

Ekkor a harangok zúgása jelt adott, hogy egy másik ünnepély következik. A gályarabok emlékszóbrának leleplezése s a város védelmébe átadása. A szobor, mely köré

nagy közönség gyülekezett, a főiskola s nagy templom közt levő kertben van. Balogh Ferenc volt az ünnepi szónok, ki a főiskolai enekkar szép éneklése után az emelvényre lépett, s az ő ismeretes ékesszólásával elmondá a szobor történetét, mely következő: Egy mévelt lelkű prot. nő olvasván a gályarabok történetét, tudakozódott: van-e azok emlékére az országban valahol szobor emelve? Megtudván, hogy ez még ma is hiányzik elhatározta, hogy ezen mulasztást helyre pótolja s Gerenday és fia, budapesti szobrászokkal megegyezvén, a szobrot felállíttatta. hálát rebegvén az úrnak, hogy őt erre megsegítette. A szobor négyszögű, piramis alakú, egy oldalán egy hajó vitorlákkal és árbocokkal, három oldalán a gályarabok aranybetűs névsora. Egyszerű, némán, de szomorúan és felségesen beszélő emlék a gigászi küzdelmek korából. Hála a nemes szívű nő, özv. Hegyi Mihályné kegyességének, hogy e dicső ősök emléke áll és beszél a késő nemzedéknek,

Balogh Ferenc, hittanár az üldözések, a gyásztized, a gályarabok szenvedéseinek azok megszabadítását célzó nemes, de sokáig sikertelen törekvéseknek, majd a megszabadulás felséges tényének és részleteinek ügyes rajzolása s szónoki fordulatokban gazdag előadása által sok könyvet csalt a szemekbe s némelyeket zokogásra indított. Beszéde végén, a hithűség a lelkiismereti szabadság rajzolása előadását ódai magaslatra emelte. Végül átadta a szobrot Debrecen város védelmébe, mely város képviselőjében Simonffy Imre, polgármester fejezte ki, hogy a szobrot védelmükbe fogadják, mint a magyar szabadságnak is egyik emlékjét, s a Csokonay-kör gondjaira bízák. Az ünnepély alatt három koszorú helyeztetett a szoborra; egyet a püspök tett reá e szavakkal: „Erős várunk nekünk az Isten!"; egyet, a legszebbet, a leányiskola két növendéke, mint két angyal, helyezett a sokat szenvedettek emlékére.

A püspök záróbeszéde és imája után, a közönség a 46. zsoltárt énekelte s azután eloszlott Jól esik hinnünk, hogy ifjú társaink megszentelt hitet és törhetlen lelkesedést vittek magukkal a dicső ősök ama szobra mellől.

III.

A kettős ünnepélyt nagyon természetes, társas ebéd követte, melyben a kerületi gyűlés számos tagja, a püspökkel és esperesi karral, a polgármesterrel, néhány egyházi és polgári tisztviselővel, Debrecen ref. lelkészei, theologiai tanárai, s a felavatott ifjak csaknem teljes számmal részt vettek. Sőt a kikiről legelőbb kellett emlékezmem néhány kedves, ifjú szép asszony is volt jelen, néhány kartársunk felesége, kik férjeiket az ünnepélyes alkalomra elkísérhették. A társas ebéd az előzményekhez méltó, komoly színezetű volt, zene nélkül; sokára indult meg a beszéd is, de végre megszólalt Békésbárat szelíd arcú, édes szavú esperese, *Szabó János*, éltetvén a *püspököt*, ki azonnal megadta válaszát, éltetve az egész társaságot, agg korára hivatkozván, kijelenté, hogy hite szerint utolsó készszo-ritása volt az, a melyben a felavatott testvéreket részesíté; lelkesedésre, hitre buzdított s mindenkinek boldog életet kívánt. Majd a szónoklásra született szabolcsi esperes, *Lukács Ödön* beszélt, szép szokása szerint legelőbb a nőkért, Hegyi Mihálynéért s az ifjú hölgyekért üritvén poharát. *Ladányi Endre*, tarnai pap alkalmi verset olvasott. *Balogh Ferenc*, az új kor papi hivatásáról beszélvén, az ifjú papokat köszönté fel. A szóban hatalmas és szólni kész *szabolcsi esperes* a magyar protestáns jövőjéért. *Balogh Ferenc* Debrecen városért s polgármesteréért ürité poharát. *E sorok írója* a debreceni iskoláért, tanári karáért s a két iskola testvéresüléseért. *Fekete Gyula* a püspökért, *Csapó Péter* a pataki iskoláért, jelenlevő növen-

dékeiért s azok közt alóírottért üriték poharukat. Jól esik feljegyeznünk, hogy a két iskola növendékei közt fennállott és sokszor mutatkozott hidegség egy kissé enyhült: amit kivált egyesek ügyes viselkedése eszközölt. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy a debreceniektől, mint a kik otthon vannak, több előzékenységet méltán várhatunk még ma is, a mely önként meg fogja hozni a patakiak bizalmát s gyűjtő hatása lesz ilyen alkalmakkor a lelkes, meleg keblű patakiakra.

A társaság késő délután oszlott szét kedves emlékeket s jóleső érzést vivén kebelökben. A jelen volt patakiak névsora következő: Koncz Imre. P. Papp József, Csatári Zsigmond, Vajzer Károly, Molnár Ferenc, Szentpétery István, Somogyi József, Lányi Lajos, Varga Károly, Seres Ábrahám, Sebők István, Szabó Lajos, Mészák Péter, Zsindely Jenő, Csíszár István, Korocz József, Kócsi Péter, Sipos József, Váczi Dezső, Sipos Mihály, Ladányi Endre és Szikszay András.

KÜLFÖLD.

A bázeli alkohol-ellenes kongresszus.

E nemzetközi kongresszus, — melyen 474 tag vett részt, — időrendileg az ötödik volt: most Bazelben tartotta ülését augusztus végső napjain. A tagok közt 34 nő is volt; Franciaországból 25-en vettek benne részt, míg Schweiz egymaga 302 taggal volt képviselve. Őt állam küldött bele hivatalos képviselőket, u. m. Franciaország; a helvét szövetség, Hollandia, Norvégia és Oroszország; a szent-gallen püspök a pápát képviselte. Elnökké Burckhardt bázeli tanárt, alelnökké Martin genfi lelkészt választották. Az állandó bizottság nevében Dr. Heemskerck hollandi küldött foglalja össze az alkohol-ellenes mozgalom jelenlegi állását s idézi az Egyesült-Államokat, a hol két állam: Jowa és Maine teljesen megtiltják az alkohol fogyasztását; Angliát, hol törvényt hoztak a szeszes italok árulására nézve; Finnországot és Norvégiát, hol a 25 éven felüli lakosság többségének (az asszonyok is szavazatképesek) jogában áll a 25% alkoholnál többet tartalmazó szeszes ital árulását eltiltani; Dániát, hol 102 ezer asszony kéri a helyi szavazatot a szeszes italok árulására s ez árulásnak szombat este és vasárnap való betiltására nézve; Svéd-, Német-, Franciaországot, Belgiumot és Hollandiát stb.

A kongresszus 31 tanulmány felolvasását hallgatja meg, a melyeket aztán megvitatás alá vesz.

Két nagy kérdés van napi renden. Az első — az *alkoholismus pusztításai* — egészen ki van már merítve, oly gyakran tárgyalták az utóbbi időben. De a szónokok megmutatták előadásaikkal, hogy e széles és szomorú mezőn, melynek vizsgálására indultak, egész váratlanul egyre újabb anyagra bukkannak. Egész csomó képet, rajzot és táblázatot állítottak ki e kérdésre vonatkozólag, az alkohol-ellenes mozgalmat szolgáló könyvekkel és falmetszetekkel együtt.

Mindenek előtt Gaule (Zürich), Schmith (Marbach), Führer (Heidelberg) orvosok tanulmányozták, graphikai táblák segítségével, az alkoholnak a sejtekre való behatását, mely behatás annál intenzívebb, minél bonyolultabbak a sejtek (mint pl. az agy-sejtek). E vizsgálatok konstatálták, hogy az alkohol az értelem és emlékezet működését sokkal megnehezítette, nem is szólva a physiológiai viselkedésekről, melyek sokkal lassabban mentek végbe.

Forel (Zürich) és Legrain (Ville-Evrard) orvosok az alkoholismus és a szellemi megbomlás közti viszonyt foglalkoznak.

Az alkoholismus átöröklődő következményeiről szólva, Legrain néhány megdöbbentő szám adatot hozott fel. Így 814 alkoholikus gyermek közül, kiket megfigyelt, 322 degeneráltat talált, vagyis majdnem 40%-et. Ha e szám-

hoz hozzá vesszük azt a 174 alkoholikus gyermeket, a kik elpusztultak, a physikai áldozatok aránya 61%-re emelkedik. Az erkölcsi romlottság 14, a hystéria és epilepsia több mint 17%-el van képviselve. Végre, nem is szükség mondanunk, hogy az alkoholikus gyermekek nagy része maga is alkoholikussá lesz. Előadását e szavakkal fejezte be: „Franciaország jövője nagyon sötét. Az alkoholismus a felnőtteket és a gyermekeket egyaránt megtermádván, az országot veszte felé viszi“.

Hicks az anglikán egyház mértékletességi társaságát ismertette; Lancereaut orvos a bor, sör, alkohol és a liquerök pathologiai hatását sorolta el. Miután kimutatta az absint és az alkohol okozta pusztításokat, e szavakkal végezte: Minden nemzedéknek, mely élni akar, mértékletesnek, sőt amennyire lehet, a szeszes italoktól teljesen tartózkodónak kell lennie.

Majd a következő előadások jöttek: az alkoholismus által Schweizban okozott halálesetekről, az alkoholismus elleni küzdelem hatásáról, az alkoholismus a pogány földön stb.

Egy bázeli socialdemokrata munkás, Guttman, asztalos, socialisztikus elveinek teljes fentartása mellett, érelyesen a szeszes italoktól való végleges tartózkodás érdekében szólalt fel.

(Vége köv.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— József főherceg válasza a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület részvétirátára. „A Tiszáninneni ev. ref. egyházkerület közönségének. Az Istenben boldogult feledhetlen László fiam elhunyt alkalmából hozzánk intézett fájdalmas részvétirata mélyen megindította szívünket. Sajgó kebellem, de megadással olvastam az oly meleg érzéstől áthatott sorokat; megadással, melyet az isteni gondviselés másíthatlan végzésébe való belenyugvás szent kötelessége reánk parancsol; megadással, mert fejet hajtva az Úr akarata előtt, az örök Világosság országában való majdani viszontlátás tart fenn minket mély bánatunkban.

Némi enyhítő irt találunk mélyen sujtott szívünkre annak vigasztaló tudatában, hogy sokan vannak, és a tisztelt közönség is azok közé sorakozik, kik velünk gyászolják korán elhunyt fiamat, hajlott korom egyik reményét; kik ezen gyászt oly meleg szavakban tolmácsolják.

Fogadják kegyeletes érzetöknek ezen megnyilatkozásáért legbensőbb halás köszönetünknek őszinte kijelentését.

Kelt Alesuthon, 1895 szeptember 22-én

József fh.

— Egy kis alkalmi panasz Debrecenből. A »Debr. Prot. Lap« legutóbbi számában maga a szerkesztő szép écnkszóban nagy igazságokat sorol fel megszívlelendő tanulságul „A debreceni lelkészválasztás után“ cím alatt s alkalmilag hozzánk, Tiszáninnenhez és sárospatakiakhoz is van egy pár rosztaló szava. Hibáztatja először is a törvényt, a mely nem szabatos, főként a meghívásra vonatkozólag s óhajta ennek revisioját vagy legalább a konvent útján leendő megmagyarázását; kívánja az erdélyieknek divatos próbaszónoklatok behozatalát, hogy az egész választó-közönség lásson, haljon és ítéljen, ne csak egy töredék; kárhoztatja a világi politikai pártoskodást a lelkészválasztásoknál, mert ez nem válogatós az eszközökben, a mire kitűnő példa épen Debrecen; tiszteli ugyan a hagyományokhoz való ragaszkodást, de helyteleníti a dogmatikai nézetek vagy kerületek szerint való csoportosulást, mert az káros particularismusra és

türelmetlenségre vezet, üres jelszóvá törpíti az »egyetemes egyház« fogalmát s útjában áll annak, hogy közérővel nagyobb szabású alkotásokat létesíthessünk. Elismeri, hogy ez a particularismus megvan Tiszántúl, de állítja (és itt következzünk már mi!), hogy megvan Tiszáninnen is, sőt itt inkább, mint amott, „mert míg Debrecen az utóbbi időben gyakran enged merev elzártkózottságából, addig Patak inkább ridegséget tanúsít.“ Amannak engedékenységet abban látja, hogy a legfontosabb kollegiumi tanszékeket megnyitja a patakiak előtt, emennek ridegsége pedig abban határozódik, hogy a debreceni egyetem érdekében indított országos mozgalmat egy jó akaratú buzdító szóra sem érdemesítette (!). Ez általános tételként hangzó véleményhez legott hozzáfűzi az alkalmi következtetést is, ekképen: „a Debrecenben megnyilatkozott particularismusért tehát a Tiszáninnen is felelősek“, a mi lefordítva annyit tesz: nem adtak az egyetemünkre (a miről ugyan az »egyetemes egyház« nem is álmodozott!), tehát nem kellett nekünk a ti nagy emberetek. Hát hiszen mi szívesen osztjuk t. barátunk elsorolt kifogásainak nagyobb részét (a próbaszónoklatok sürgetésén kívül) s elismerjük, hogy azok fontosak és időszerűek, csak azt nem tudjuk megérteni, hogy az a mi felpanaszolt ridegségünk miért nem jött számításba p. o. bizonyos jogi tanszékek betöltésénél?!... Aztán, ha az »egyetemes egyház« fogalmának megüresedésétől fél a mi tisztelt barátunk a miatt, hogy nem tud mindenki lelkesedni és áldozni egy debreceni egyetemért: akkor mit mondjon Sárospatak, Pápa, Budapest, Nagyenyed az egyetemes magyar ev. ref. egyházról, a melynek hivatalos képviselője őket még az emlékezetéből is kivetette, pedig az élethez szintén szereztek magoknak némi jogcímet, legalább (!) a multban! Nézzünk egy kissé túl a házunk kerítésén s mindjárt meglátjuk, hogy az a rikitónak festett ridegség a legjogosabb önvédelem, nemes önszeretet, a szegény ember maga-mérséklése s az egyetemes egyház mostoha elbánásából folyó természetes alkalmazkodás. A kárhoztatás köveivel jó lesz azért felebb kereskedni, ott valahol, a hol az egyetemes ev. ref. egyház dűlője kezdődik... Aztán nem elég az a Tiszáninnentől, a kinek nincs a háta megett sem egy dúsgazdag város, sem egy óriási kerület, ha kitűnő emberekkel szolgál Tiszántúlnak?!... A pénzünk kevés, magunknak sem jut belőle elég!... Bár csak takarékoskodni tudnánk az embereinkkel is!...

— A tiszántúli egyházkerület tanügyi bizottsága folyó hó 18-án sok fontos tárgyat hozott kezdeményező vagy javaslatot. Örövendve vette tudomásul a kerület egyes gimnáziumainak (Mező-Túr, Karcag, Békés) biztató fejlődését a Joó István felügyelő jelentéséből, egyebek közt pl. a vallástanárok fizetésének megindult rendezését, a minek sürgetésében lapunk járt elől jó példával; de annál lehangolóbb volt a bizottságra nézve a debreceni tanító-képezde és theol. akadémia létszámának apadása. Amannak 87, ennek 32 növendéke van, a mi a mult évi számhoz képest, csakugyan ijesztő csökkenés (tavaly 52 theol. ifju volt még Debrecenben). Gondolkozni kezdett a bizottság a baj megszüntetéséről is, a mi ugyan a theol. akadémia tanári karát is foglalkoztatja. A segédlelkési intézmény rendezését, a lelkési díjlevelek módosítását s általában az anyagi helyzet javítását tartják Tiszántúl is a baj fő oszlatójának. Kilátásunk van így, ha az egész ev. ref. egyház megmozdul, hogy lelkészeink jövődjé majd csak jobbra fordul. Végre Tiszántúl is lehet ezentúl theol. magántanári vizsgát tenni, mert az e célra szolgáló munkát már elkészült s a tanügyi bizottság útján a kerülethez jutott. A theológusok tanító-képesítési vizsgája a maga eddigi s általunk

többször kifogásolt formájában, megérett a kimúlásra. Debuisset pridem.

— **Az országos közoktatási tanács** valószínűleg nem sokára újra fog alakulni, mert *Wlassics Gyula* vallás és közoktatási miniszter az új szabálytervezetet elkészítette és május végén egy szaktanácskozmányt hívott össze annak megvitatása végett. Az új tervezet szerint a tanácsnak egyedüli feladata az, hogy állandóan és rendszeresen tanulmányozza az ország közoktatásának állapotját, előkészítse és javasolja a szükségesnek mutatkozó teendőket. Munkaköréből tehát az adminisztratív ügyek teljesen ki lesznek zárva. A tanács csak akkor ad a miniszternek tanácsot, ha tőle illetet kér s csak akkor dolgoz ki körébe vágó munkálatokat, ha a minisztertől megbízást kap. Kezdeményező jogot azonban biztosít a szabályzat a tanács részére s megengedi, hogy indokolt felterjesztésben a minisztertől megbízást kérhet egyes javaslatok kidolgozására. A tanács elnöke az új szabályzat szerint a vallás és közoktatási miniszter s tagjai, kiket a király nevez ki, az ország különböző intézeteinek tanfériai közül választatnak s „közoktatási tanácsos” címet nyernek. Az üléseken a miniszter által kirendelt tisztviselők is részt vesznek, de szavazati joguk nincs. Az alelnök és előadó tanácsosok évi tiszteletdíjban részesülnek, a budapesti tagok 5 frt, a vidéki tagok pedig 10 frt napi díjat kapnak, ha a tanács ülésében részt vesznek. A szaktanácskozmányban szóba került az is, hogy a tanács-tagokat magok az iskolák emberei ajánlják kinevezésre, de ez az indítvány több ok miatt nem vétetett fel a szabályzatba. A munkásság súlypontja a szakbizottságokban van s minden fontosabb kérdést előzetesen egy szakemberekből álló kis bizottság tanulmányoz és dolgoz ki. A választmány előkészíti, vezeti és befejezi ezt a munkásságot, az összes ülés pedig tudomást véven az egész tanács működéséről, egységesen áttekinti a közoktatásügy egész területét és a tanács munkásságának főbb irányait megszabja. Igen kíváncsatos volna, hogy az új alapszabálytervezet szerint alakítandó közoktatási tanács hasznosabb munkát végezne, mint a régi, a mely ellen annyi panasz hangzott fel minden irányból.

— **A király válasza a különböző hitfelekezeteknek.** Ő Felsége a király folyó hó 22-ikén érkezett Kolozsvárra, hogy az erdélyi hadgyakorlatokat megtekintse. Ebből az alkalomból a különböző hitfelekezetek küldöttei is tisztelegtek előtte s a király mindenik küldöttségnek külön-külön válaszolt. A *róm. kath. püspök beszédére* mondott válasza így hangzott: „Mint mindenkor, úgy ez úttal is őszinte örömmel és meglelégedéssel fogadom a róm. kath. klerus és status képviselőit és hűségök biztosítását, mely biztosítást erős zálogaként veszem annak hogy az egyház és az állam érdekeinek oltalmára irányzott atyai törekvéseben önök is hagyományos hazafisággal mindenkor támogatni fognak.” A *görög katolikus román küldöttség* ek így válaszolt: „Örvendő fogadom az erdélyrészi görög katolikus klerus képviselőit és hű érzelmeik tanusítását. Ismerik önök változhatatlan jóakaratomat egyházuk irányában, a melyről önöket ez úttal is abbéli óhajításommal biztosítom, hogy a trón iránti hűség, a törvények tisztelete s a közös anyaország szeretete legyen mindenkor vezéreszílaga működésüknek. Nem kétlem, hogy ez óhajításom önöknél és híveiknél készségesen viszhangra fog találni s hogy annak teljesítése által jövőre is biztosítani fogják maguknak azt az oltalmazó kegyelmet, a melyet ez ideig élveztek.” Még erősebb figyelmeztetést kapott a *görögkeleti román klerus* küldöttsége, melynek így válaszolt: „Midőn nyolc év előtt egyházuk képviselői e helyen előttem megjelentek, híveik irányában mindenkor táplált jóakarattal jeleztem azon irányt, a melyet követve, nem csak saját érde-

keiket fogják legjobban előmozdítani, hanem mindenkor mindenkor oltalmamra is számíthatnak s a mely irány abban öszpontosúl, hogy minden felekezet, nemzeti különbség nélkül egynek érezze magát és egygyé forradjon a trón iránti hűségben, a közös anyaország szeretetében, a törvények tiszteletében és a hazafias kötelességek teljesítésében. E céloknak hű követését most is a legmelegebben ajánlván és elvárva, hogy önök nagy befolyásukat híveikre csak ez irányban fogják felhasználni, szívesen biztosítom önöket és híveiket változatlan kegyelmemről és jóakaratomról.” Az ev. ref. küldöttségnek, melyet *Szász Domokos* püspök vezetett, Ő Felsége így válaszolt: „Hódolatukat és hű ragaszkodásuk nyilvánítását őszinte köszönettel és azon biztosítással viszonzom, hogy egyházuk érdekeit mindenkor meleg rokonszenvvel kísérem. Nem kétlem, hogy önök és hit-társaik az imént kifejezett hű és hazafias érzelmeiket a gondjaikra bízott nemzedékben is ápolva, ez által az ország további felvirágzására mindenkor hazafias buzgósággal fognak közreműködni.” *Müller, ágostai evang. püspök német nyelvű* beszédére válaszolva, őszinte meglelégedését fejezte ki a felett, hogy azon várakozásnak, melynek nyolc évvel ezelőtt kifejezést adott, saját jól felfogott érdekeik és hazafias kötelesség-érzetüktől vezéreltetve, megfelelni iparkodtak. Az *unitáriusok* küldöttségét változatlan jóindulatáról biztosította s azt a reményét fejezte ki, hogy a trón tránti hűség és az igazi hazafiság híveikben mindenkor változatlanul fog megmaradni. Az *izraelita* küldöttségtől elvárja, hogy közhasznú tevékenység és önzéstelen hazafias érzelmeik tanusítása által továbbra is kifogják érdemelni polgártársaik tiszteletét és a jóakaró királyi kegyelmet.

— **Fontos határozatnak** mondja a »Debr. Prot. Lap« legutóbbi száma a lelkészsképesítő bizottságnak a folyó hó 16—18-án tartott vizsgálatok alkalmából tett abbéli indítványát, a mely szerint mondja ki a kerületi gyűlés, hogy „a jövő 4 évi ciklusban az ó-szövetségi exegesisből a 23 első zsoltár, az új-szövetségből a zsidókhöz írt levél tűzessék ki vizsgálati tárgyul.” Kíváncsiak volnánk ez indítvány indokolására, mert mi ebben egyelőre csak azt látjuk fontosnak, hogy a mérték leszállított. Azt tudjuk érteni, ha *Sebestyén*, az egykori híres pápai tanár „*Messziologia*”-t írt tanítványainak, mivel nem értek rá az egész ó-szövetséget végig tanulni; de azt, hogy a 23 első zsoltárnak miért kelljen négy évig dominálni a többiek és a próféták felett — ezt nem értjük. A zsidókhöz írott levél nagyon szép és tartalmas ugyan, de a rómaiakhoz, korinthusiakhoz írottak is, az u. n. pásztori levelek is azok s az evangéliumok és apokalypsizs is valami. A régi pataki diákok 50—50 zsoltárt fordítottak és magyaráztak évenként s a káplani vizsgákra 150 zsoltárral kellett előállaniok. — Az exegetikai tudomány nevében kérjük a magyarázatot.

— **A kolozsvári theol. akadémia** folyó hó 15-én nyílt meg s 22-én Ő Felsége is meglátogatta azt.

— **A püspöki utasítások** napjait éljük. Az ágost. evangélikus és ev. ref. püspökök ismeretes javaslata mellett, (a melyet pedig csaknem teljes egyértelműséggel fogadtak el — t. i. püspökeink), mire foganatosítására került volna a sor, támadtak újabb utasítások, hosszabbak és rövidebbek, többé-kevésbé eltérők. A tiszáninneri mellett, a melyet lapunk élén közlünk, adott ki utasítást Dunántúl, Dunáninnen s talán Tiszántúl is. Így derült ki, hogy kár volt a konventet össze nem hívni. No de legalább a kerületek önállóságán nem esett csorba!... A kath. főpapság körlevele is megjelent s folyó hó 29-én ezt is úgy felolvassák a kath. plébánosok, mint a mi püspökünk levelét a mi lelki pásztoraink. A napi sajtó el van telve a közös pásztor-levél

nemes hangjával, s úgy üdvözlí, mint valamely hazafias nagy ténny, holott egészben véve nem egyéb az, mint az állami törvény csúffá tétele s az egyház róm. kath. fogalmának megfelelő erőködés az állam és állami törvények letiprása s az egyházi mindenhatóság megmentése végett. Ime, izelítől néhány pont: „Szívünk mély fájdalommal értesítünk beneteket, hogy az u. n. „*polgári házasságról*“ szóló törvény — életbe lép... s ti is *kényszerítve lesztek*... az említett törvény rendelkezéseit is figyelembe venni... Azután jön az ajánlás ekképen:... e törvény szent hitünk tanával ellenkezik, ... alkalmas a vallásosságot és ezzel összekötött erkölcsiséget gyengíteni; ... veszélyezteti a *csulád tisztaságát*, ... az *ősök* vallásos és hazafias erényeit; ... minden frigy, mely nem mint szentség jött létre, *köttesék az bár a polgári hatóság előtt, az bizony nem házasság és ily firigyben élni nem egyéb, mint házasságon kívül való bűnös együtt élés (!)*... A felbonthatatlanság hitelv, a melyet semmi emberi törvény meg nem változtathat, ... a keresztyén házasság nem olyan, mint a *pogány házasság (!)*, hanem szentség, felbonthatatlan. A házaselek míg egyháziilag össze nem keltek, magokat valódi házásokul nem tekintetik, a házastársak jogaival nem élhetnek. ... Ha valaki csak polgári házasságot kötött, az egyház *őket nyilvánosan bűnösöknek tekintí*, a kik nem oldhatók fel a gyónó székekben, a szentségekhez nem járulhatnak, nem lehetnek keresztszülők, násznagyok stb. ... a temetés is megtagadtatik tőlük, ha szándékuk mellett konokul megmaradnak. Ha a felek polgárilag elváltak, új házasságra akarnak lépni, ez a szándék az egyházi hatóságnak bejelentendő (a plebánusok által), hogy az egyház, ha a szükség magával hozza, még *ki is közösítse őket!* A vegyes házaselektől esküvel erősített ígéretet és a törvény értelmében írott okmányt követeljen a plebanus, a melyet közjegyző, járásbíró stb. hitelesítsen. Érdekes tanulmány volna a kath. és a prot. püspöki utasítások egybevetése, párhuzamos egybeállítása; hadd látszanék meg országszerte: *milyen a prot. és kath. hazafiság és törvénytisztelet!*

— Főiskolánk egy növendékének újabb kitüntetése.

A trieszti ref. egyházközség és presbitérium egy áldozatkész tagját, Dr. Braun Mihályt, ki egykor főiskolánk növendéke volt s kinek főiskolánk iránti meleg ragaszkodásáról és hálájáról egy alkalommal már lapunkban megemlékeztünk, amint egy tisztelőjéhez írt magán leveléből értesültünk, újabb kitüntetés érte. Ő Felsége a ki-nevezési okírat szavai szerint „aus ausserordentlicher Gnade und ausnahmsweise“ őrnagyi ranggal tengerész törzsorvosnak nevezte ki. Ez annyival is inkább nagy kitüntetés, mert Dr. Braun már 10 éve elhagyta a tényleges szolgálatot s a királyi kegynek ez újabb nyilvánulása a Ferenc József-rend lovag-keresztjének multkori adományozása után, egészen váratlanul lepte meg. Mily széles körű elismerésnek örvend Braun, a pataki diák az udvari körökben, mutatja István Károly főhercegnek ez alkalomból magyar nyelven hozzá küldött következő távirata: „Épen most jutott tudomásomra előreléptetése, forró szívből gratulálok, még személyesen is ki fogom fejezni szerencse-kívánatomat. Igazi tisztelője István Károly.“ „Kineveztetésemnek — írja Braun — duplán örültem, hogy protestáns és magyar vagyok.“ Mi is szívünk-ből kívánjuk, hogy mindazon sóhaj, melylyel az ő beteget ő reá áldást kívánnak, nyerjenek meghallgatást az egek uránál. Az ő széles körű tudományossága, melyet a szenvedő emberiség kinjainak enyhítésére használ, minél tágabb körben nyerje meg a jól megérdemelt elismerést.

Főiskolánkat pedig az isteni gondviselés továbbra is áldja meg ilyen szerencsés és hű fiakkal.

— **A ki nem lankad el a háladatosságban.** Az „Egy tanítvány“ indítványa, a mely szerint a főiskolai tápintézetre annak volt növendékei ajánlanak fel évenként 1—1 frtot és azt küldjék is be — régen elhangzott már; az indítványozó is pihen hű munkája után édesen. De valaki van még, a ki ma is hallja a hívogató szöveget s évenként nem egy, de 5 frttal szokott a tápintézet felügyelőjéhez bekopogtatni — hála fejében s még majdnem ő kér bocsánatot, hogy nem küldhet többet. A gyulai lelkész ez, *Bikky Ferenc*, a ki a messze távolban is édes fia maradt az „alma mater“-nek, hogy sok közel lévőnek példát szolgáltatson. A jókedvű adakozót szeresse az Isten sokáig!

— **A sárospataki főiskola** kertjében felállítandó Tompa szoborra Kozma Katinka urhölgy gyűjtőívén adakoztak Kozma Katinka 1 frt, Kozma Zsuzsika 20 kr, B. Horváthné Pap 1 frt, Oroszné Pap 50 kr, Pili Gézáné 1 frt, Petrovai Jánosné 1 frt, Liptai Károlyné 1 frt, Erős Györgyné 50 kr, Liptay Béláné 1 frt, Láczay Béla 1 frt, Gérecz Károlyné 1 frt, Balogh Ilona 20, Hideg József 50 kr, Batta Béla 10 kr, Polesták Mariska 20 kr, N. N. 50 és N. N. 50 kr. Összesen 11 frt 20 kr. Ugy a buzgó gyűjtőív, mint a kegyes adakozók, kik a szép iránti szeretetüknek és főiskolánk iránt való érdeklődésüknek ilyen szép kifejezést adtak, fogadják köszönetünket. A jó példa lelkesítsen minél többeket!!

— **Gyászhir.** A karcagi ev. ref. gimnázium tanárai, mint nyugalmazott kartársukat is szerették és tisztelték *Szalmágy Gergelyt*, ki 33 éven át kitartó munkával tette nevét feledhetetlenné a nevezett intézet növendékei, előjárói és az egész város értelmisége előtt. A körülete egyre tartó változásban ő az állandóságot képviselte s látta a karcagi gimnáziumot lét és nem lét között vergődni, majd felemelkedni és szebb, boldogabb jövőre reményével tovább vinni a harcot, a versenyt. Már nem küzd és nem reményl többé földi reménységgel. Folyó hó 18-án, életének 77. évében, végegyengülésben kimúlt. A nemes harcot megharcolta; áldás emlékére!

— **A nagyenyedi theol. akadémia** az igazgató-tanács több rendbeli aggatározása mellett és ellenére is megalkult 20 növendékkel és 4 tanárral, a kiket azonban — egyen kívül — csupán helyettes tanárokkul hajlandó az igazgató-tanács elismerni s fizetésüket is, mint ilyeneknek állapította meg 700 s egynehány forintban s némi természeti járulékokban. Az ezek által nevelt ifjak Kolozsvárra vannak utasítva — vizsga-letételre. Az igazgató-tanácsnak ez a hatalmaskodása — úgy tudjuk — csak olaj a tüzre, kivált azért, mert nem nyilatkozik abban — a multakra nézve! — teljes következetesség sem, hogy a méltányosságról ne is szóljunk.

— **Figyelmeztetés.** Miután ismételt felszólítások és viszont tett ígérek dacára, ismét nagyon sokan megfeledeztek a hátralekös előfizetési díjak beküldéséről: felszaporodott költségeink miatt kényszerítve vagyunk azokat a többször emlegetett postai megbízás útján szedni be.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

B. I. A jelzett gyűlés-tudósítás ide nem érkezett meg. Postára került-e? Lapunk sulyt fektet arra, hogy a kerületünkbeli megyék gyűlésezéséről lehető gyorsan és alaposan referáljon. A többi egyházi lapok még a kerületünkről is csak néhány sorocskában emlékeznek meg, hát hadd lennénk mi a lehető hű tükörre. — **Sz. I.** Az iskola-ügyi cikket besoroztuk. Csak előre! El ne temesse valahogy a falu, mint annyi sok szépen indult tanítványunkat!... — **Sz. F.** Levélben mondtam el egyet-mást, a mennyire ráérhettem. — **Sz. A.** Abban a nagy kérdésben még nem lehet nyilatkoznom. Köszönet a küldeményért. A továbbiakról nem jött tudósítás! — **B. B.** Levélben tudattam a közlemény eddigi elmaradásának okát.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Néhány szó a lelkész-választás kérdéséhez.« *Ladányi Endre.* — »Pár megjegyzés Réz László úr cikkeire.« *H. K. K.* — »A homonnai missziói ev. ref. egyház megalakulása és fejlődése.« *Szűlősy József.* — »A debreceni ev. ref. főgimnázium és a sárospataki főiskola múlt évi értesítője.« *Buza János.* — »A bázeli alkohol kongresszus.« *R.* — s — »Irodalom.«
»Vegyes közlemények.«

Néhány szó a lelkész-választás kérdéséhez.

Őszintén megvallom, nem tudok eléggé örülni annak a mozgalomnak, mely e becses lapok hasábjain a lelkész választás ügyének rendezése körül megindult. Ne kérdezze senki, hogy miért oly igen nagy az én örömöm? az ügy iránti buzgalomból-e? vagy talán személyes érdek? vagy, nem tudom én még, hogy mi egyébért?... Elég az hozzá, hogy örömömben, a szerkesztő úr engedelméből, szabad legyen nekem is egyet-mást elmondani; ki tudja: hát ha én is mondok olyasvalamit, a mi megszívlelhető?

Én az én mondani valóimmal nem onnan indúlok ki, a honnan a többi, igen tisztelt előttem kiindulók (Zoványi J. és Gömöri S. stb.). Tudniillik nem bocsátkozom a §-ok felfejtésébe és magyarázatába. Nem pedig azért, mert egy jó öreg tanáromtól azt hallottam egykor: — „Fiam! a §., mikor megteremtették, akkor ilyen || volt; — symboluma annak az örök igazságnak, hogy a milyen igaz az, hogy két párhuzamos soha se érintheti egymást, olyan igaz az is, hogy a §-hoz nem férhet semmi magyarázat. Hanem egyszer egy agyafurt prókátor ujjai közé fogta az alsó és felső végét a két vonalnak, ellenkező irányban megcsavarintotta s azóta lett ilyen: § Lehet most már ezen csavarogni jobbra is, balra is; kinek merre tetszik, a hogy jobban esik!“ Oh be nagy igaza volt jó öreg tanáromnak!

Egyenesen azon kezdem hát, hogy azt mondom: nem érnek ezek a lelkész-választásra vonatkozó §-ok semmit!

Gyümölcsök ezek, az 1891—93. évi prot. zsinat terebélyes fájának gyümölcsei; a melyek azonban — jóslani merem — korán megférgecsedve, lehullanak ama darázsok csipésétől, a melyek ott röpkednek a gyakorlati élet sok tövist, kevés virágot termő mezején. E darázsokat akkor senki nem vette figyelembe; hisz hogy is láthatták volna meg azokat a zöld asztalnál?!

Halva született gyermekek azok mind, a kiknek halálát a születéskor való segély nyújtáskor az orvosi káros elhamarkodás okozta.

Hja! de sietni kellett. A hegy nagyon viselős volt s ime:.....!

Buvárok által tengerfenékről felhozott gyöngyszemek azok mind. Ott lenn a mélyben úgy csillogtak-villogtak, mint a drágakő s itt fenn, mikor a pályázó

lelkész kezébe veszi, elhalványulnak, mint menyasszony ujján a haldokló kedves korall gyűrűje. Persze, a buvárok kezén arany gyűrű volt, az nem halványul soha!

Fata morgana, lidércfény, vagy nem tudom én: mi egyéb e §§-ok, csak nem szent igazság!*

Lehet, hogy alatta, felette vagy benne ott van az igazság!... ám legyen ott, a kinek ott van, de nekem talaj kellene, a melyre bizton tehetném sarkaimat!

Próbáljuk hát keresni a talajt, vajon hol nem ingoványos? Kezdjük a keresést itt: 198. §. *Megüresedett (vagy ujonnan szervezett) rendes lelkészi állomások meghívás vagy pályázat útján tölthetnek be.*

Ez sark-igazság, ehhez szó nem fér. Hanem aztán, hogy miképen hajtatik végre a törvény? itt a bökkenő! Csavarint az agyafurt prókátor! Lássuk:

a) ad notam: *meghívás!* Ez a legszebb! Méltán elmondhatjuk mi ifjabbak: jöjjön el a te országod! (Várj! míg a 185. §. valamelyik pontja betelik rajtad).

De nem csak mi ifjabbak, hanem úgy titokban felsóhajtának a nagytiszteletű vénék is, a kiken a 185. §. immáron teljesen betölt. Mennyi ábránd, mennyi sóhaj, mennyi vágy...! Mint válnak azok füstté, mikor a meghívásra kerül a sor! Oh a § nagyon kacskaringós!

Láttuk Debrecenben is, mint lehet azon csavarogni jobbra is, balra is. S ez a görbe § úgy rácsavarodik a meghívandónak egész testére, hogy a meghívott elgyötörve így sóhajt: „ime most ezeknek énekek vagyok és nekik csúf beszédek“ (Jób XXX: 9.).

Hát biz' ez nincs rendén, ennyire megalázni a lelkész-választásnak ez igen tiszteletre méltó módját! Megállapítják nagy bölcsen, igazi scrupulositással kikeresik a $\frac{2}{3}$ — $\frac{1}{3}$ -ad; jelenlevők, jelen nem levők, vice-versa kifejezéseket; tanakodnak a presbitérium jogkörén és az alatt a §-on az esperes úr, no meg a választott okosak, hajmeresztő csavargással kanyarognak, hol jobbra, hol balra. Egyik keresi a dogmák mélységét, a másik a liberalis eszmék zászlóvivőjét, a harmadik a jó szónokot, a modernet, az orthodoxot; sőt van olyan is, a ki rőffel óhajtja mérni az embert, nem különben terített asztalát és csak oly kevesen keresik az érdemet!

* Közmeggyőződés szerint, az újabb lelkész-választási törvények az előbbiekkel, t. i. a debreceni zsinaton hozottakkal szemben, örvendetes haladást képviselnek. Vitatkozni azonban lehet felettök ma is s ez szabados, kíváncsú és szükséges dolog. Szerk.

A vége a nagy keresésnek csak az, hogy az kerül meg, a kinek több volt a protectora, ügyesebbek voltak törvénytárgyazói s ha talán elvéve az érdem találtatik meg, az elmondhatja magáról a prófétával: imhol vagyok én jelül és csudául Izraelben! (Ézsaiás VIII: 18.).

Ez hát a meghívás útján való választás? És ennek nincs zsinórmértéke? Ime a gyümölcs, melynek le kell hullania!

En úgy sejtem, hogy van zsinórmértéke, van tisztességes végrehajtási módja. Majd rámutatok később, most lássuk a 2-ik módot:

b) ad notam: *pályázat!*

Ez a módja a választásnak volna a Nagy Sándor kardja, mely arra van hivatva, hogy a gordiusi csomót kettévágja. Ámde, mint a tapasztalat mutatja, a kard nem elég éles. Úgy össze van a csomó bogozva az intrikák sodronyszálaival, hogy a finom damaszk penge csorbát szenved rajta, szégyenében elpirul. Rosszúl edzették meg a törvényhozás műhelyében!

De ne beszéljünk képekben. Lássuk magát a száraz tényt.

A pályázat útján való választásnak is az a célja, hogy a választás szabályszerű, tiszta, méltányos legyen. A pályázóknak érdemszerinti classificalása jutalom akar lenni az érdemes részére; jutalom az illető egyházaknak olyan, a minőt érdemelnek. Jó, hadd legyen! ez ellen nincs semmi szavam. Hadd várjon sort ki-ki úgy, a mint érdemli!

Pályáznak tehát 10-en, 20-an a megürült egyházba. A pályázók névsora előzetes elbírálás után ex cathedra felolvastatik a választani óhajtó atyafiak előtt.

Ez jeles, amaz jó, az elégséges. Tessék tisztelt nép, válaszsz! Érted, hogy mi az a jeles, a jó, az elégséges? Az a *jeles*, kitűnő író, de gyenge mellű, fatalis rossz szónok; a *jó*, igen jó szónok, de nagyon kényelem-szerető, egyháza nem halad semmire; az *elégségesnek* talán több gyakorlati esze, tapasztalata s jobb előadása van, mint amazoknak, de az meg csak gazdálkodni szeret, (persze, mert kis egyházában más-ként meg nem él!) és így tovább. A tisztelt nép 10—20 közül 2—3-at alig ismer. Kérdez, kutat, tapogatózik. Aztán megindul *papot hallgatni*. Megpakolja szekérét eladandó káposztával, vagy egyéb eladni valóval, útba ejti a meghallgatandó papot (pedig egy fél napi járó földet került érte). Nem ismeri, soh'se volt nála s nyitott kaput talál. Ott benn megnyilatkozik az apostoli szeretet nyájas beszédben, kotyogó kulacsban, tyukban, kalácsban, az eladandó holmi jó áron elkél, még a fuvar is ki van fizetve stb. A templomban aztán csak annyit hall a jámbor atyafi: „mosolygó korány derült fel Sáron rózsá-illatú völgye felett a kéklő zenithen.

Aujnye be szép! — löki oldalba szomszédját s leesik feje a padra.

No aztán otthon van dicséret — bor, pálinka mellett. N. N. uram milyen szives házi gazda lett mióta papot járt hallgatni s csaknem minden meghallgatott-nak van ilyen megbízott házi gazdája. O tempora, o mores! Még ez nem korteskedés, mondja a \$! De tisztelet nektek kivételek!

A falu képe a kiszabott pár hét alatt olyan, mint a megbolygatott méhkas. Sürgés-forgás, fulánk-csípés, pletyka, rágalom, lajstrommal való szaladgálás stb. Ebből áll az élet. Persze ezt a törvényteremben nem tudják s még ez nem bebizonyított korteskedés. És a prókátor csavar, csavar, csavar!

Végre „felderült immár a dicső nap reggele“, itt

a választás napja. A nagytiszteletű és tekintetes választási elnökök elfoglalják helyeiket, komoly képpel felolvassák a törvény szigorú \$-ait. Nekem úgy rémlett akkor, mintha a halva született gyermek egy nyögést hallatott volna... Vigyázatok, doktorok! A törvény meghallásának behatása alatt ott kinn járnak a cédulák, foly a csere-bere, megannyi röpkedő darázsok... Az elnök kihirdeti az *igazságos* (?) választás eredményét, a nép tombolva kiált éljent... „Leborúlok nagyságod előtt óh nép!“

De menjünk még egy lépéssel tovább. A tény még nincsen befejezve. A választás ellen az elégedetlenek, vagy talán a jobbak feljajdulnak, felebbeznek, apellálnak egyházmegyére, egyházkerületre, mennének talán egészen az égig? de nincs, a ki hallja. Hiába ajánlanak tisztességben megöszült emberek esküt, hiába bizonyítanak napnál világosabban a tanúk... Oh, a \$ csavargós és a bírák többnyire gummi emberek!... Merje valaki mondani, hogy e kép nem hű s én még is állítom, hogy ha 100 eset közül 99-et le kellene írnom csak ez írást sokszorosítanám: mindre rá illik ez!

Es a törvény, a szabad választás jogát a nép kezébe adja! Szegény alkotmányos világ! Szegény választás-erkölcsi élet! De hát ki tehet róla? hiszen, *fejétől... a hal!*! Én a népet nem okozom, hiszen viasz az, melyet gyúrni ide is, oda is lehet. Ám ezzel nem számolt le a zsinat; ezért férges a gyümölcs, halvaszületett a gyermek; ezért fata morgana, vagy nem tudom én, mi az ide vonatkozó törvény...?

Oh ne tessék elítélni engem a *kis embert*, hogy egy nagy törvényhozó testületnek, a *nagy embereknek* munkájáról merek szólni, nem tiszteletlenségből: az átélt és átérzett fájdalom behatása alatt merem tenni ezt! Merem tenni az igazságért, mert megvagyom írva: „nyilván vagyon az Istennek haragja mennyből az embereknek minden hitetlenségek és hamisságok ellen, kik az igazságot hamisan fogva tartják“. (Róm. I: 18.).

(Vége köv.)

Ladányi Endre.

ISKOLAI ÜGY.

Pár megjegyzés Réz László úr cikkeire.

Polemizálni egyáltalán nincs kedvem senkivel sem; de pár megjegyzést még is kell tennem az ügy érdekében Réz László úr cikkeire.

Tanítóinkban nincs protestáns szellem, egyháziatlanság! — Ezt panasolja a cikkíró úr és méltán; de a gyászos tünetnek bizonyynyal nem a vádolt tanító-képezdek az okai, hanem azok a nagyon régi, újabb és legújabb tanítók s a sajtó, a mely tetszeleg magának az egyházak, a felekezetek szidalmazásában. — 1868 után labrakapott a tanítók közt egy áramlat, mely a községtől és államtól egy olyan Eldoradót várt, melyben a tanító lesz az első tekintély és a legdúsabban javadalmazott tisztviselő — s nem lesz talán felügyelet sem. Midőn az aranyhegyek nem valósultak s a tanítók legméltányosabb igényei nem nyertek kielégítést: minden bajért az egyházat vádolták, mintha az lenne egyedüli akadály a reményeikben való csalódásoknak.

En egy néhány állami tanítóképezdét ismerek; de schol sem tapasztaltam, hogy a tanárok az egyházak ellen izgatnának; protestáns tanítóképezdeinkről pedig csak a legnagyobb rossz akarat teheti föl, hogy növénydekeikből a protestáns szellemet kiirtanak és az egyháziatlanság tenyészházai lennének.

Panaszol a *tanítóhiányról* is. Mindnyájan panaszo-

lunk! — Ennek közvetlen oka, hogy kevés a praeparandista; hogy pedig kevés a praeparandista, annak megint az az oka: mert *oly nyomorúltak a tanítói fizetések*, hogy tehetséges növendék — ha csak teteti — más pályára megy. **Míg a tanítói fizetések tetemesen nem javulnak, addig mindig kevés lesz a tanító.**

Miután Réz László úr felhívása abban az időben jött, a midőn legjobban el voltam foglalva, még pedig huzamos ideig s felhívásáról megfélekedve, adatokat nem küldtem neki a nagy körösi ev. ref. tanítóképezdéről, itt hozom tudomására, hogy a *zsoltárt nemcsak Debrecenben és Sárospatakon tanítják*, hanem N.-Körösrőn is; sőt a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr már régebben elrendelte, hogy az állami tanítóképezdei zene-tanarok, minden felekezet legszokottabb énekeit tanítsák az illető felekezetbeli növendékeknek. — Itt jelentem neki, hogy a *gyakorlati kiképzésben* intézetünk gyakorlóiskolájában, a *vallástanításban is részesülnek a nagy-körösi ref. tanítóképezdei növendékek*, igen jeles gyakorlóiskola tanítónk, Hajdu László barátom által. *Oláh Károly zenetanár* barátomat pedig bizonyosan ismerik Sárospatakon. A *gyakorlati képzés* bajos lehet különösen állami intézetekben, hol a prot. s különösen református növendékek száma a képezdekben nagyon csekély s a gyakorlóiskolában még csekélyebb. Az állam azonban ezen igyekszik segíteni az által, hogy a kormány elrendelte, miszerint az állami tanítóképesítések alkalmával, a *felekezeti biztosok*, felekezetük növendékeit, a vallástanítás módszeréből és különösen az egész képesítő-bizottság előtt megvizsgálják. (Küld-e ilyen biztosokat ki a tiszáninneni ref. egyházkerület?*)

Panaszsol a csoportosítás ellen! A hol 2—3 a növendékek száma — sajnos — másképen nem lehet, sőt a hol a praeparandisták temető diákok, meg nincs elég tanár: ott meg ily miseria miatt áll elő a csoportosítás, ha sokan vannak is a növendékek.

Proponálja: Vegye kezébe az egyetemes konvent az ügyet... Készíttessen egy tantervet a vallásos nevelés-oktatásra vonatkozólag, a melyet tartozzék minden kerület, minden képezdei katekheta respektálni. Azon terv alapján készíttessen alkalmas és használható tankönyveket is.

A konvent már 1883-ban, Kolozsvárt kezébe vette az ügyet.

Tanterv is van; megjelent a következő cím alatt: „*Theologiai akadémia, tanítóképző-intézetek, középiskolák szervezete és tanterve, a magyarországi egyetemes konvent által megállapítva: Debrecen 1884.* (Kiadta Tóth Sámuel.)

E tanterv a vallásos tananyagot következőleg osztja be: I. oszt. Bibliaismertetés; bibliai történetek; énekeskönyv ismertetése; bibliaolvasás. II. oszt. Keresztyén hit és erkölcsan. Templomi könyörgések olvasatása. III. oszt. Keresztyén egyháztörténelem. Halotti bucsztatások olvasása. IV. oszt. A vallástanítás módszere. Kultusz és egyházszervezet. Predikáció-olvasás. (18-dik lap.)

Réz László úr is közöl egy tananyag-beosztást; de a biblia-történeteket és a *rendszeres hit- és erkölcsant* kihagyja a beosztásból; pedig nekem legalább felekezeti ember (és pedig kálvinista) kell, pozitív alapon álló, s nem a modern theologia szívárványát kergető!*

A *tankönyvekről* tett megjegyzésére nem reflektálok; magam is írtam, az öcsém is írt néhány tankönyvet s bizonynyal egyikünk sem az egyháziasság rovására...

Igen örvendek különben rajta, hogy Réz László úr e szép tárggyal foglalkozott; de, bár öreg ember vagyok,

szeretném megérni azt a kort, a midőn mi papok és tanítók a konvent, vagy zsinat határozatait *minden tekintetben* respektálnók!... Nem; az nem lehet; azt a *személyes autonomia* nem engedi... Mi megtámadjuk püspökeinket is, hogy mertek nekünk önfejeikkel az egyházpolitikai kérdésben utasítást adni?... Különben bocsásson meg Réz László úr, hogy e pár megjegyzést tettem.

HKK.

TÁRCA.

A homonnai ev. ref. missziói egyház megalakulása és fejlődése.

(Folytatás.)

A jelzett levélre írott válaszában a püspök úr előadja, hogy ő az egyesülés útjában állani nem akar, csak azt kívánja, hogy ez az egyesülés a törvények korlátaiban belül történjék, a mihez legelső sorban szükséges a kladzáni egyház beleegyezése, s akkor az egyesülés keresztül vihető lesz. Amennyiben azonban a kladzáni lelkész, tisztelendő Szabó Mihály úr az egyesülésről hallani sem akart, zátonyra jutott az egész ügy.

Fentebb említve volt a püspök úr egyik levelében a kladzáni lelkész válaszából egy részlet, mely azt mondja, hogy a homonnai filiális egyház a kladzáni anyaegyházat elszakadási szándékáról nem is értesítette.

Elszakadási szándékról itt szólni sem lehetett. Hiszen a homonnai és vidéki ág. ev. hívek maguk is alig tudták, hova tartoznak egyházilag, mivel sem egyházi terhek viselésére, sem jogok élvezésére soha felszólítva nem voltak. Ők csak élnek, egyházi élet nélkül a más felekezetű egyházak között, folytonosan apadva az elkeresztelések s más törvényellenes cselekedeteknek az ellenfelek részéről való gyakorlása következtében. Éppen ezen állapotokat akarták megakadályozni, midőn a ref. testvérekkel szövetségre léptek s kimondották, hogy csatlakoznak egyházjogi tekintetben a kladzáni egyházhoz. E mellett az volt a cél, hogy legalább időközönként tartsanak istentiszteleteket, most ág. ev., majd ev. ref. szertartással.

Nem így fogván fel azonban a dolgot a kladzáni lelkész s az ő információja, illetőleg ellenállása következtében a főtiszt. ág. h. ev. püspök úr, a szépen megindult egyház-szervezési ügy a kerékvágásból, melyben megindult, kikölkent s egészen más fordulatot vett.

Míg így hanyódott-vetődött a szép fejlődésnek indult mozgalom az egyesülés kérdésének bizonytalanságai között, az ev. ref. egyház kebelében megindult a missziói egyházak alapítása ügyében létesített tervezet végrehajtása. Az 1880—81-ben alapított ref. egyházi közalap egy részének, tudvalevőleg, évről-évre az idegen nemzetiségek és felekezetek között elszórva élő hitsorsosok lelki gondozására kellvén fordítatnia, az 1884. évi nov. 17—24. napjain Budapesten tartott konvent 69. számú jegyzőkönyvi pontjában utasította az egyházkerületeket arra, hogy a területükön levő alkalmas missziói pontokat jelöljék ki, tegyék meg a lépéseket a missziói körök létesítésére s intézkedjenek úgy, hogy ez úgy már az 1885. évi közalapi osztalék elszámolásakor a tanulmányozás stádiumából az effektualás stádiumába helyeztethessék által.

A tiszáninneni egyházkerület 1885 április 28—30-án, Miskolcon tartott gyűlésén intézkedett e tárggyban.

Mintha csak az ég követe hozta volna a bizony-

*

* Mindig is küldött!

Szerk.

* Ha a modern theologia fölibe helyezi p. o. a bibliát a kátek-nak s ezeknek tételeit nem tartja örök időre szóló igazságoknak: vajjon nem a protestantizmus szellemében cselekszik-e?!

Szerk.

talanság hullámai között hanyódó homonnai gyülekezetnek ezen öröndetes hírt, úgy hatott rájuk Böszörményi Károly lelkész úrnak az a levele, melynek kapcsában a fentebb említett egyházkerületi gyűlésnek a missziói ügyekre vonatkozó intézkedését megküldötte, 1885 aug. 12-én.

Eddigélé a cél csak az volt, hogy a két protestáns felekezet egyesülvén, istenítiszteletek tartása, közös imaház építése, a gyermekek vallásos oktatása által a hit-sorsosoktól elszigetelt prot. hívek között némi egyházi életet teremtsen.

Most azonnal más gondolat szülemlett meg a lelkékben. A gyűjtés nem kecsegtetett valami nagy reménnyel az imaház építésére nézve. Világosan kezdett látszani, hogy a mozgalom talaja kezd homokká válni. Különösen az ág. h. ev. püspök úrnak fentebb jelzett álláspontja s a kladzani lelkész magatartása következtében a két felekezet együttés zöldágra vergődésének útjába súlyos akadályok gördülvén, attól lehetett félni, hogy a homokos talajt a megkezdett épület alól az idők szele, a buzdóság meghanyatlása, esetleg a lélekszámnak is megfogyása előbb-utóbb kifújja s összeomlik az egész dolog. Kimondatott tehát az egyház kebelében az a határozat, hogy kérelmezzék a hívek az ev. ref. egyházi hatóságoktól Homonnán ev. ref. missziói egyház felállítását. Majd fejlődik a dolog tovább, s vagy tisztába jön az egyesülés kérdése, vagy az ügy vége teljes leszámolás lesz a két felekezet között. Az egyesülés kérdését azonban egy pillanatra sem feledték ezután sem, a mint leírásom folyamán is ki fog tűnni.

Benyújtotta tehát az egyház előljárósága 1885 szeptember havában a felső-zempléni ev. ref. egyházmegyéhez folyamodványát, melyben azon kérelemmel járul a a nagytt. egyházmegyéhez, hogy a főtiszteletű egyházkerületnek s általa a misszióügyi bizottságnak Homonnát, mint missziói pontot, melegen ajánlani kegyeskedjék. Indokolja e kérését többek között azzal, hogy a 200-nál több lélekszámban levő prot. hívek lelkészi ellátása az anyaegyházak távolsága miatt nagyon sok bajjal járván, a gyermekek keresztelese többnyire más felekezetű lelkészek által történik; a vegyes házasságokból született gyermekek a legnagyobb részben más vallásban neveltetnek s a prot. hívek között e körülmények nagyon előmozdítják a vallás iránt való közönyösséget. E halálos bajon egy, ezen vidéken felállított lelkészi állomás által lehetne segíteni, mert csak az ügy iránt érdeklődő lelkésznek e vidéken való élése s ez ügynek a családi tűzhelyeken bizalommal felkarolása akadályozhatják meg a más felekezetű lelkészek túlkapásait s ébreszthetik fel a prot. híveket a közönyösség álmából. A lelkésznek a missziói alaphoz adandó fizetéséhez felajánl az egyház 100 frtot és lakást. Beterjesztették e kérvénnyel együtt a kívánt adatokat is.

1886 július 19-én főtisztelendő Kun Bertalan püspök úr a felső-zempléni ev. ref. egyházakat meglátogató körútja alkalmával szerencsétlente a homonnaiakat is.

Ugyancsak 1886-ban, október 18—24. napjain Pápán tartott konvent a homonnai misszió részére megszavazott 500 frt állandó évi segélyt lelkészi fizetésül. Ezzel a misszió lelkészség állapításának kérdése határozott tényre vált.

Az 1887-ik évben az egyesülés kérdése ismét sokat volt foglalkozás tárgya. Március 30-án főtisztelendő Kun Bertalan ev. ref. püspök úr felhívta az egyház előljáróit, hogy igyekezzenek tisztába hozni az ág. ev. egyházi hatóságoknál az egyesülés ügyét, hogy így a missziói lelkész, kinek részére az 500 frt már meg van szavazva, megválasztható legyen.

Ugyancsak március 30-án érkezett meg a felső-zempléni egyházmegye rendelete, mely szerint a homonnai leányház felhívatik, hogy tervbe vett lelkészi állomásának életbeléptetése céljából az előintézkedéseket tegye meg s a lelkész javadalmazásáról s lakásáról gondoskodjék.

Július 21-én ismét kérvényt intézett az egyház előljárósága a főtiszteletű tiszai ág. ev. egyházkerülethez, melyben az egyesülés elismerését kéri s a kérvényt a sáros-zempléni ág. ev. esperes úrhoz, továbbjuttatás céljából beküldötte. E kérvénnyel egyidejűleg főtiszteletű Czékus István püspök urat is megkérte újlag az ügy pártolása végett.

Ezekre a válasz 1887 augusztus 10—11. napjain, Miskolcon tartott egyházkerületi gyűlés 46-ik pontja lett, mely így szól: „Felvétel a homonnai egyesült prot. leányegyházak a sáros-zempléni esperesség útján felterjesztett kérvénye alakulásának megerősítése tárgyában: . . . Ezen kérvény elintézésével az elnökség bízatik meg.”

E határozat vétele után az egyház főgondnoka ismét kérte a főtiszteletű püspök urat, az egyesülés ügyének elintézésére. Válaszában e kérelemre a főtisztelendő püspök úr kívánja ismét első sorban azt, hogy az egyesülésbe a kladzani lelkész egyezzen bele; továbbá azt, hogy az egyházi funkciók más lelkész által való végzetetésére nézve is kieszközlendő az anyaegyház és lelkésze közgyűlésben kimondott beleegyezése.

1888-ban a tiszai ág. h. ev. egyházkerület Kassán tartott közgyűlésében tárgyalván újra az ügyet, következőképen határozott:

„A múlt évi közgyűlés jegyzőkönyvének 66-ik pontjánál felolvasatott a homonnai egyesült prot. leányegyház szervezkedéséről Homonnán 1880. nov. 28-án felvett jegyzőkönyv a sáros-zempléni esperességnek Eperjesen 1881. jun. 10-én tartott közgyűléséből keltezett megerősítő záradékával. E mellett püspök úr előadja, hogy miután a szervezkedési jegyzőkönyvben szabályozott egyesülés illetőleg különválás és szintűgy az esetenkénti fungáláshoz tetszés szerint választandó lelkésznek szabad hívhatása iránt, sem az illetékes kladzani anyaegyház, sem pedig az ottani lelkész törvényszerű beleegyezése ki nem eszközöltetett: utasította a leányegyház előljáróságát ezen elmulasztott hiány kipótlására, mi azonban mindeztideig nem történt meg.

Püspök úr eljárásának helyeslő tudomásul vétele mellett, mielőtt a homonnai egyház prot. leányegyház szervezkedésére nézve étdemleges határozat volna hozható: feloldatván a sáros-zempléni esperesség megerősítő határozata, utasítatnak a homonnai hívek, hogy a szervezkedés által érintett egyházjogi kérdéseket illetékes anyaegyházuk- és lelkészükkel rendezetünk értelmében tisztázván, különösen pedig az egyesülés s a szabad lelkész-hívhatás iránt, úgy az anyaegyház, mint lelkészének beleegyezését kieszközölve, erről az illetékes esperesség útján megfelelő felterjesztést tegyenek.”

Amde a kladzani lelkész, mint régebben, úgy most sem akart hallani az egyesülésről s így az ő ellenállásán a dolog megtört; nem volt tehát más tenni való, mint tisztán ev. ref. részről folytatni tovább a szervezkedést s megállapítani a homonnai ev. ref. missziói lelkészséget.

Ezen irányban intézett azért kérvényt az egyház 1888. szept. 15-én a felső-zempléni nagytiszteletű egyházmegyéhez, kérvén, hogy az egyházmegyében levő segédlelkészek közül egy missziói körlelkészt választana Homonnára. Ugyanilyen értelemben a főtiszt. tiszánineni egyházkerület 1888. szept. 25—26-án, Szikszón

tartott közgyűlése is felhívta az egyházmegyét. Ugyan ezen egyházkerületi gyűlés az 1887. és 88-ik évekre már megszavazott 500 frt misszió lelkészi fizetést az egyház céljaira kiutalta, melyből a vallásitanítást végző polgári iskolai tanítóknak 50 frtot, az új lelkész megérkezéséig fungáló málcái lelkészeknek 150 frtot utalványozott, a felmaradt rész pedig a lelkészlakon szükséges építkezésekre volt fordítandó.

(Vége köv.) Szöllősy József.

KÖNYVISMERTETÉS.

A debreceni ev. ref. főgimnázium és a sárospataki főiskola múlt évi értesítője.

A debreceni ev. ref. főgimnázium és a sárospataki főiskola múlt évi értesítője csak is a napokban került ki a sajtó alól. Sietünk mind a kettőt lapunk t. olvasóinak bemutatni.

A debreceni ev. ref. főgimn. értesítője az 1894—95. iskolai évről 574 lapra terjedő, nagy 8 rét alakú vaskos kötet, mely két részre van osztva. Első részében, 428 lapon ismertette van a debreceni ev. ref. főgimnáziumnak, illetőleg *kollégiumnak* a múlt iskolai évig terjedő története, a másodikban pedig az 1894—95. évre vonatkozó fontosabb adatok vannak előadva. Az egészen meglát-szik, hogy a debreceni főiskola tanári kara és előjárósága igyekezett a millennium alkalmából a hirneves szá-zados kollégium életének fontosabb mozzanatait a nagy közönséggel is megismertetni, természetesen a ref. főgim-názium firmája alatt, mert úgy látszik, hogy a debrece-niek még az ezredéves ünnepély alkalmával sem óhaj-tották az ő kollégiumukat a maga valóságában bemutatni. Ez évben is külön értesítőt adnak a gimnáziumról, külön az akadémiáról és külön a tanítóképzőről, mintha attól félnének, hogy az akadémia nem fejlődhetik egyetemmé, ha a gimnázium és tanítóképző, mint kolonc csüngenek rajta s annak tekintélyét a világ előtt leszállítják. Bizony pedig úgy áll a dolog, hogy a három intézeti ág együtt teszi nagygyá ezt az első rangú felekezeti iskolánkat!

A szépen kiállított értesítőnek valódi irodalmi értéke van, a mit annak is tulajdoníthatunk, hogy annak össze-állításában Dóczy Imre igazgatón kívül 9 tanár buzgó-lkodott. *Géresi Kálmán* írta meg a kollégium külső tör-ténetének vázlatát 1848-ig (40. lap); *Sinka Sándor*, a gimnáziumi oktatásügytörténetét 1848-ig (101. l.) A har-madik fejezetben, mely az 1848 előtti iskolai életet ismer-teti, *Géresi Kálmán* 17 lapon egy általános képet mutat be, *Dóczy Imre* a rézmetsző diákokról emlékezik meg (11. l.), a kik az első magyar iskolai atlaszt adták a tanuló ifjúság kezébe s természetrajzi és másféle ábrákat is metszettek. *Gulyás István* az 1848. előtt működött nevezetesebb tanárokról és azok irodalmi működéséről emlékezik meg (9. l.). Különben a tanárok teljes névsora is közölve van. *Sinka Sándor*, a publikus praeceptorok névsorát állította össze 1728-tól 1852—8-ig. *Gulyás István*, *Kulcsár Endre* és *S. Szabó József* az 1848 előtt használt tankönyveket mutatják be (21. l.). *Dóczy Imre* mintegy 90 lapon ismerteti „az új-kori gimnáziumot,” részletesen foglalkozván az Entwurf főgimnáziumával, a hat osztályu gimnázium új-korszakával (1861—1873) és a főgimnázium újabb korszakával. A gimnáziumi Önképző-Kör történetét *Kulcsár E.*, a főkönyvtárét *Géresi*, a természettani szer-tárét *K. Kis József* s a természetrajziét *Kovács János* írta meg. A kollégium épületeinek beosztását s részben

történetét *Varga Bálint* ismerteti (11. l.), a tanulók ellá-tását és segélyezését *Elek Lajos* mutatja be (42. l.) s végül a tanulók létszámának hullámzását 1816-tól az 1894—5 évig *Dóczy Imre* állította össze. E szerint a legnépesebb volt a gimn. 1866—67. évben, midőn a tanulók létszáma 876-ra rúgott, ideszámítva a bölcsé-szeti osztályokat is, melyek ekkor a 7. és 8. osztályt helyettesítették. Nagyban emelik a könyv értékét a szö-veg közé illesztett s elég jól sikerült képek.

Az értesítőnek második részében erősen panaszkó-dik az igazgató, hogy az 1894—5-ben olyan tömegesen jelentkeztek felvételre az ifjak, hogy a jelentkezők nagy-részét a felvétel negyedik napján már el kellett utasítani s így nem csak ev. ref. vallású vagy debreceni illetőségű tanulók maradtak ki, hanem olyanok is, a kiket családi alapítványok és ösztöndíjak élvezete fűzött a főiskolához. Ilyen kényszert alatt 70—76 növendéket is felvettek a főhatóság engedelmével, a mi aztán a tantermek zsúfol-tóságát idézte elő, a kellő vezetés pedig a tanárok erejét tette kemény próbára. A rendes tanulók száma 741, a magán tanulóké 35 volt. Érdekesnek tartjuk felemlíteni az igazgatónak azt a panaszát is, melyet a helyettes és segéd tanári helyek betöltésével járó nagy nehézségekkel összefüggésben mond el, hogy t. i. az intézet berende-zése a párhuzamos osztályokhoz képest hiányos, minél fogva még a vidéki középiskolák is jobban el vannak látva tanerőkkel, mint a kerület legnagyobb gimnáziuma. Rámutat arra a visszas állapotra, a mi szerinte Debre-cenben van, így nyilatkozván: „midőn főiskolánk szellemi kiépítésén, egy philosophiai fakultás megteremtésén a leg-nemesebb törekvéssel fáradozunk, a magasba nyúló intéz-mény lábainál a gimnáziumban is annyi a kiépíteni valónk, hogy ha épen nagy szabású alkotásaink iránt a társa-dalmi és tanügyi közvéleményt megnyerni, avagy a tanügyi kormány jóakarátu bizalmát híztoztatni akarjuk, jelenlegi intézményeink berendezését a kor színvonalára emelni magunk iránt való elsőrangú kötelességünk.”

Az I—IV. osztályok mellett párhuzamos osztály volt felállítva s még így is az I. A. osztályban 72, az I. B. osztályba 68 rendes tanuló volt. A 11 osztály tanításával 14 rendes, 2 helyettes 1 segéd és 2 mellék-tanár foglal-kozott. A vizsgálatot tett 744 tanuló közül jeles volt 83, elégtelen osztályzatú pedig 131. Szabályszerű osztályzatot kapott 158, kevésbbé szabályszerűt pedig 3.

A sárospataki ev. ref. főiskola értesítője, bizonyos nyomdai akadályok miatt egy kissé elkésve jelent meg s csak a napokban osztatott szét a főiskola múlt évi növendékei között. Terjedelme 290 nagy 8-ad rét lap, tehát majdnem felényi, mint a debreceni főgimnáziumé, de sokkal tömöttebb nyomású. Címlapja a főiskolai nagy épület Kovács utcára néző részének képével van díszítve. A szöveg közé is 13 lapon, ugyanannyi kép van beillesztve. Az első kép „a főiskola régi, nagy épületét” vagyis azt tünteti fel, a melyet a hatvanas évek tanulói még *új kollégiumnak* neveztek; a 2. és 3. képen a legrégibb épület (Trója, Huta, Fazekas sor). a melyben az iskola 1531-ben megnyílt s a mely 1858-ban elromboltatott; a 4-iken a 18-dik században épült „Beleznai” „Paradicsom” és „Berna sor” a csengetyűs középépülettel van bemutatva. Nagy kár, hogy az eredeti képen levő „ó-iskola hallter-mei” aláírást a fényképezés előtt be nem ragasztották, mert bizony ezen sok ember szeme megbotráncokzik, noha a magyarázat szerint ez az eredeti rajzoló izléséről tanus-kodik. Ezeken kívül fénykép után készült nyomásban láthatjuk a nagy könyvtár belsejét, a természettani múzeum nagyobbik termét, a tornacsarnokot, egy tápintézeti szo-bát, a főiskolai kórházat, két beteg szobát, a főiskola új épületét, egy gimnáziumi tantermet s egy lapon a torna

és játéktér rajzát. A képek némelyike nem teljesen sikerült, de így is sok régi kedves emléket fognak felújítani a hajdani pataki deákok lelkében.

Már magából a díszesebb és költségesebb kiállításból következtethetjük, hogy ez szintén a millenniumra szánt kiadás s erről méginkább meggyőződünk, ha az értesítő egész tartalmán végig tekintünk. — Mindjárt legelől olvashatjuk főbb vonásokban „A sárospataki ev. ref. főiskola rövid történetét,” melyet Szinyei Gerzson készített el. Szintén az ő tollából kerültek ki a „Vázlatok és képek a sárospataki ev. ref. főiskola XVIII. és XIX. századbéli életéből” összesen 48 lapon. Szinyei főiskolánk történetének egyik legalaposabb ismerője lévén, a mennyire az idő rövidsége megengedte, igyekezett főiskolánk történetének minden fontosabb részletére kiterjeszkedni s azt rövideden, de mégis érdekesen előadni.

Az értesítő többi része a cím szerint az 1894—95. iskolai év történetét ismerteti, azonban egy tekintélyes része ennek is régebbi történeti adatokból áll. Egymásután olvashatjuk itt a főiskolai könyvtár, a szépművészeti és műrégészeti gyűjtemény, a természettani és természetrajzi muzeum, a tornacsarnok és tornászás, az uszoda, a „Sárospataki Irodalmi Kör”, a nyomda, a gazdasági ügyek, a tápintézet és a különböző ifjúsági egyesületek rövid történetét. Ezekben az érdekes adatoknak egész halmazát találjuk összegyűjtve, melyek főiskolánk régebbi és mai állapotának összehasonlítására jó alkalmul szolgálnak. Ilyen p. o. a főiskola 1784. évi vagyonának, bevételének és kiadásának összehasonlítása az 1894—5. évvel. Az 1784. évben a főiskola ingatlan vagyonának összes értéke 27,8-8 frt és 4 kr-ra volt becsülve, ingó vagyona pedig 103,828 frt 52 kr volt, s így összesen 131,656 frt 56 kr. Évi bevétele 7611 frt 34 kr-ra, kiadása pedig 7885 frt 58 kr-ra ment. Az 1894—5. évben a jövedelmező ingatlan vagyon 616,630 frt 50 kr, az ingó 633,503 frt 72 kr, jövedelmező tiszta vagyon 1,204,248 frt 45 kr. Évi bevétele 168,462 frt 54 kr, kiadása 166,279 frt 28 kr. Ezekből látszik, hogy főiskolánknak a múlt iskolai évbéli kiadása több volt, mint 100 évvel ezelőtt az összes vagyonának az értéke.

A ki a debreceni és a pataki értesítők tartalmát összehasonlítja, mindenesetre a debreceninek adja az elsőséget, mert az az iskola történetét sokkal részletesebben ismerteti, mint a pataki. Az ítélet kimondásánál azonban tekintetbe kell venni azt, hogy a pataki iskola történetének egyes részletei (Szombati, Háromszázados ünnepély, Könyvtár, Énekar stb.) külön kötetekben már régebben megjelentek nyomtatásban s a millennium alkalmával ezek az értesítővel együtt fognak kiállítani.

A múlt iskolai év történetében a fontosabb adatok a következők: A tanári karba 3 új rendes gimnáziumi tanár választatott. Az ötödéves korpótlék a tanárok részére folyóvá tételét, a supplicatio váltságdíjából az 5-ik theol. tanszék felállítását elhatározta az egyházkerület, sőt már be is töltötte. A főiskola jöltevéi ez évben is szaporodtak s ezek között *Mudrány András* tűnik ki különösen, ki szép vagyonának nagyobb részét a főiskola tápintézetére hagyta. Az akadémiában 17 tanár tartott előadásokat 41—47 tantárgyból, a gimnáziumban és progimnáziumban 19 tanár, illetőleg tanító működött. Az *akadémiai ifjak száma* az első félévben 116, a másodikban 111 volt, a kik közül *hittanhallgató volt* 43—42. A *gimnáziumban fel volt véve* 485, az előkészítő osztályba 21 s így összesen 506. A gimnáziumi tanulók közül *vizsgát tett* 446, még pedig mindenből jeles eredménnyel 36, jóval 90, elégséggel 192, elégtelen volt 128, kettőnél több elégtelent csak 32 kapott. Az ifjúság *magaviselete* kielégítőnek mondható, mert 396 gimnáziumi növendék jó maga-

viseletűnek ítéltetett. Az akadémiai hallgatók közül az első félévben 63 ev. ref., 2 ág. hitv., 7 róm. kath. és 1 gör. kath., a vizsgázott gimnáziumi tanulók közül pedig 389 ev. ref. vallású volt. Érettségi vizsgára jelentkezett 33 ifjú, a kik közül 30 ítéltetett érettnak. A *főiskolai nyomda* 18 nagyobb nyomtatványt állított ki, melynek nagy része az *Irodalmi Kör* kiadása. A *tápintézetben* 255 ifjú étkezett, a kik közül csak 114 volt egész díjat fizető. Az egész ellátás 11,395 frt 90 kr-ra került. Az akadémiai *ifjúságnak nem nagy önmunkásságára* mutat az, hogy a kitűzött 8 pályadíj közül csak háromra érkezett pályamű, de a díjat csak kettő után lehetett kiadni. Saját ifjúsági egyesületeikben különben elég szép munkásságot fejtettek ki ifjaink. A gimnáziumi és akadémiai ifjak legkiválóbbjai szorgalmi díjjal tüntettettek ki s ezeken kívül a gimnázium növendékei közül 17 ingyen tankönyvet kapott, 28 pedig tandíj elengedésben részesült.

Ezzel a rövid ismertetéssel inkább csak felhívni óhajtottuk a tanítató szülék figyelmét e két nagy ref. főiskola értesítőjére, ajánlván azoknak figyelmes végigolvasását.

Buza János.

KÜLFÖLD.

A bázei alkohol-ellenes kongresszus.

(Vége).

A napi rend második tárgya az alkoholizmus legyőzésére alkalmazandó eszközök megválasztása volt s ez az előbbinél is jobban érdekelte a tagokat. Némely szónok ugyan, midőn az alkohol pusztításáról beszélt, már előbb is jelezte a teljes megtartóztatást. Ez eszközök két csoportra oszlanak: olyanok, melyek a rábeszéléshez, meggyőződéshez folyamodnak s melyeknek fegyverök a szabad propaganda; s olyanok, melyek a törvényben foglaltatnak s kényszerítő jellegűek.

Mint *preventiv* eszközöket Blocher és Leonard az olvasószobákat s a mértékletességi kávéházakat említették meg. Wakely, Byse és Rubinovics gyermekek számára való önmegtartóztatási társaságokról értekeztek. Byse, Anglia példájára, hol Bands of Hope cím alatt a mértékletesség zászlója alá sorozzák a gyermekeket, már alakított is ily önmegtartóztatási társaságot gyermekek számára *L'Espoir* (Remény) cím alatt, melynek 36 osztálya 1402 gyermeket egyesít, kik közül 791 activ, vagyis önmegtartóztató tag. E társaság csak Schweiz elemi iskoláiból szerzi híveit, mivel a középiskolai tanulóknak nem szabad társaságokba lépniök. E szabályzatot módosítani kellene s bevezetni az iskolákba a mértékletesség oktatását. Igaz, hogy az állam már vett és kiosztott a tanítóknak 1800 példányt Denis Mértékletesség kézikönyvéből. Rubinovics Párisban, bár a szünidők már közeledtek, 4 felsőbb elemi iskolában előadást tartván a kérdésről, a 600 hallgató közül 154-et nyert meg az alakítandó mértékletességi társaságnak. Egy montmartrei községi iskolában, a hol maga az igazgató ismertette az ügyet, 160-an csatlakoztak, szülei engedélyével, a társasághoz. Miért ne csatlakozhatnának a párisi vasárnapi iskolák is Rubinovicséhoz, hogy segítsenek neki hasznos propagandájában, — s miért ne gyakorolhatna a prot. elemi oktatás előmozdítására munkálkodó társaság is ez irányban hatást az általa támogatott iskolákra? A vallás-oktatást vezető lelkészek ezentúl több gondot fordíthatnának erre a kérdésre! A többi társaságok, melyeknek céljuk az alkoholizmus legyőzése (mint a Croix Bleu, Ligue de la Croix, Unions féministes, Bons Templiers stb.) szintén mind számot adtak munkálkodásukról. Három hosszú ülésen rajzolták az egyes szónokok az önmegtartóztató társaságok küzdelmeit az egyes országokban. Bergmann wönerburgi tanár elbeszélte az ily társaság alapítását Svédországban, mely egy diák kezdeményezésére alakult meg,

kit roppant megrendített egy, az alkohol behatása alatt elkövetett bűneset. Kiör (Christiania), Selmer Erzsébet asszony (Kopenhága), a tiszteletreméltó Valetton tanár, (Gröninga), Tienken (Bremerhaven) rajzolták azok fejlődését Norvégiában. Dániában, Hollandiában és Németországban. Rochat lelkész, a kék-kereszt elnöke, összefoglalta az alkoholizmus ellen Schweizban vívott küzdelmet, Hicks az anglikán egyház hivatalos mértékletességi szövetségét ismertette. A szent-galleni püspök kijelentette, hogy a pápa támogatására mindenkor számíthatnak, ugyanő néhány gyakorlati rendszabályt is javasolt a siker biztosítására, így például a koresmák engedélyezésénél ki kellene kötni, hogy a koresmáros az önmegtartóztatókat is tartozik szívesen fogadni, vagy pedig belépti díjat kellene szedni a koresmák ajtajánál.

A mi az alkoholizmus legyőzésére vonatkozó törvényes intézkedéseket illeti, Frank Lajos, az asszonyok védelmére alakult egyetemes szövetség (Brüsszel) alelnöke, az asszonyok támogatására a férj alkoholizmusának következményei ellen a következő eszközöket javasolja: zsebénél sujtani az iszákost; megvédelmezni a férjes asszony munkadíját s megtakarított pénzét az alkoholikus férj pazarlásai s gondatlansága ellen; csökkenteni a férji hatalmat s az atyai tekintélyt, sőt teljesen kivonni a köznépnél az asszonyt és a gyermekeket az alkoholikus férjek és apák esztelen zsarnoksága alól; bizonyos esetekben pl. a férj méltatlan magaviseletére, az asszonyra bízni a háztartás vezetését; végre a megrögzött iszákosságot elválasszi oknak tekinteni. Azt állítja, hogy a hadi költségek által agyonnyomott népek egyre az alkoholtól várnak új segédforrásokat s e csapás ellen szerinte csak azzal lehet sikeresen küzdeni, ha az asszonyok is szavazattal ruháztatnak fel.

A legerősebb vita az alkohol egyedárusága felett folyt ki. Szemére hányták a monopoliumnak, hogy az nem egyéb, mint e szörnyű baj hivatalos tényésztője; Alglave párisi tanár védelmezi a saját monopoliumi tervét, mert szerinte csak a nem tisztá alkohol veszedelmes, míg a tisztított alkohol nem ártalmas. Élénk ellenmondásra talált, midőn egy schweizi statisztika alapján azt állította, hogy a koresmák és alkoholikus esetek száma egymástól teljesen független. Egy hivatalos kimutatás tényleg azt mutatja, hogy Thurgau kántonban a szeszes ital nagyobbmérvű fogyasztása mellett kevesebb alkoholikus eset fordul elő, mint Bern kántonban. De ez a látszólagos anomalia eltűnik, mint Bovet lelkész megjegyezte, ha figyelembe vesszük, hogy a statisztika a koresmák közé sorolta az almalbor ideiglenes árulási helyeit is, melyek oly gyakoriak Thurgau kántonban, míg számon kívül hagyta a berni privát serfőzőket, melyek leghatályosabb tényezői az alkoholizmusnak.

A legközelebbi kongresszus 1898-ban Brüsszelben lesz. A kongresszus szervezői a tagok tiszteletére estélyt rendeztek, hol tiszta víz és limonádé folyt bő áradattal. Az önmegtartóztató diákok a kongresszus számára egy Commers-t rendeztek.

Érdekes lesz egy néhány adatot felemlitenünk Lancereaux előadásából: „1872-től 1888-ig Párisban az eszevesztettek száma 3000-ról 4500-ra emelkedett; 1888-tól a görbe vonal nem hajlott alá. Seine-Inférieure-ben, a férfiak menhelyén 1854-től 1865-ig az eszevesztettek száma megkettőződött; 1865-től 1894-ig a görbe egyre emelkedik. Ma már 804 romlott elméjűt számítanak, míg 1854-ben csak 350 volt. 1889-ben az alkoholikus téboly száma két annyi volt Párisban, mint 15 évvel azelőtt; csupán 1880-tól 1887-ig 15%-tel növekedett. 1889-ben az alkoholizmus szolgáltatja a Párisban megfigyelt téboly-esetek 1/3-át. Ma a szent Anna menhelyben az alkoholikus férfiak 28, az asszonyok 9%-al vannak képviselve; 22 év alatt az arány 22%-ról 28-ra, 5%-ról 9-re emelkedett. Ha ideszámítjuk az alkoholikus kihágások alkalmával bekövetkezett tébolyt is, a férfiaknál 30—33, az asszonyoknál 10% lesz az arányszám. Seine-Inférieure-ben az asszonyok menhelyén, az alkoholizmus eseteinek száma 35 év alatt több, mint két

annyi lett; az utóbbi 3 év alatt az arány 14%-re emelkedett. A férfiak menhelyén az arány elrémtő: ma 40%-re emelkedik. 6 év alatt az alkoholikus téboly eseteinek száma 14-ről 40%-re emelkedett. Ellenben La Rochelle-ben a téboly görbe vonala hosszú évek óta alig mozdult; ennek oka az, hogy Charente-Inférieure-ben kevés alkoholikus van, csupán 10—12%-ét képezi a téboly eseteinek.

*

Az osztrák kormány, az alkoholikusokkal szemben, a külön menhelyekre való internálás eljárását szándékozik követni, mely oly kedvező eredményeket tüntetett fel az Egyesült-Államokban. Angliában, Svéd- és Norvégországban s a Német birodalomban. E menhelyek felállítása iránt törvényjavaslatot terjesztett a birodalmi gyűlés elé, a mely a legközelebbi ülészak alatt fog tárgyalás alá kerülni. Ausztriában különben nem most foglalkoznak e kérdéssel először a morva és alsó-ausztriai tartománygyűlés s később a birodalmi gyűlésnek egy bizottsága e külön menhelyek felállítását már hangoztatták. A törvényjavaslat elrendeli, hogy ily menhelyeket, hol az alkoholikusok gyógyítását egyfelől erkölcsi bánásmóddal, másfelől a szeszes italoktól való teljes megfosztással fogják eszközölni, részint az állam, részint a tartomány, részint a község vagy testületek állíthatnak. Lakóik kétfélék lesznek: vagy oly alkoholikusok, kik belátják, hogy képtelenek magokban meggyógyulni s a kik kérni fogják felvételüket, vagy olyanok, kiket a hatóságok fognak ide internálni. Úgy az előbbiek, mint az utóbbiak, ugyanazon rendszabályoknak lesznek alávetve; az önkéntes betegek csak akkor fognak a menhelyről kijönni, ha gyógyulásuknak époly biztosítékait adták, mint a többiek. Biróságilag ide lesznek utasítva: 1. az oly egyének, kiket ugyanabban az évben háromszor ítélték el iszákosság miatt; 2. az oly személyek, kik az alkoholizmus által okozott téboly következtében gyógyintézetbe kerültek s visszanyerték ép eszüket, de nem egyszermind a szükséges erélyt arra, hogy e bűnnek ellenállhassanak; 3. az oly személyek, kik megrögzött iszákosságuk miatt veszélyt képeznek környezetükre, a köz-erkölcsösségre, vagy saját életükre nézve.

*

Eddig terjed a francia tudósítás, de Magyarországról sajnos, sehol sincs említés téve.

R—S.

IRODALOM.

* Az „Órálló“, a mely Debrecenben, saját jövője iránt táplált nagyobb bizalommal s növekedő terjedelemben folytatja pályafutását, társszerkesztőt cserélt. Ifj. Mitrovics Gyula a térbeli távolság miatt, ugyanis társszerkesztői állásáról lemondott s helyét S. Szabó József, főgimnáziumi tanár, főiskolánk egykori kitűnő tanítványa s az „Ifjúsági Közlöny“ volt szerkesztője, több egyházi lapnak kedvelt munkatársa foglalta el. Szívesen üdvözljük.

* A „Reformátusok Lapja“ új pályafutást kezdett, mint „egyház-társadalmi lap“ és a „Szathmári protestáns irodalmi kör közlönye.“ Szerkesztői — mint már írtuk is — Biky Károly és F. Varga Lajos, ígérnek az első számban, hogy hívek maradnak eddigi programjukhoz, tehát a politikai és egyházi sajtó közé állanak s mindkettőből igyekeznek átvenni azt, ami a prot., közelebbi református művelt közönség tájékoztatására, egyháziasságának, vallásosságának emelésére szükségesnek és kívánatosnak mutatkozik. Kisebb arányokban s a politikától eltekintve, ugyanazt akarja tehát, amit az „Órálló“, de címe szerint valami olyat is akarnia kell, a mivel a „Szabad Egyház“, „Hajnal“ stb. próbálkoznak. Az első szám — az „Órálló“ és kisebb napi lapjaink formájában — Mátészalkán nyomtatott, a Weisz Zsigmond

könyvnyomdájában, Olvasható benne a szerkesztők előszava, a mely szerint a »lap rendes rovatai lesznek: egyháztársadalmi és egyházvédelmi vezércikkek, külföldi apróságok, közélet, levelezés, lapszemle, tanügy, irodalom, különfélek, tárcsa, stb.«, — de bizonyosan nem a felsorolt rendben. (!) Nagyobb közleményei még az első számnak Varga Lajostól a „Barátaink“ című, a melyben a protestáns egyház nehezen javuló anyagi sorsa felett borong, továbbá a tárcában Kis Bertalan „Belmissió“ című tanulmány-féléjének kezdete, a mely »szabad előadás« volt a szamosvidéki lelkészi kör július 4-iki értekezletén s Görömbey Péter „Néhány szó“nak nevezett kritikája, a melylyel az ág. ev. és ev. ref. püspökök utasítását kíséri végig s annak egy néhány pontját mellőzendőnek (hirdetés stb.), egynémelyikét potlandónak ítéli s a kerülettől minden kebelbeli lelkészre nézve kötelező tájékoztatást sürget (a mi már meg is adatott). A keresztelek alkalmával u. n. »keresztelei jegyek«-et kíván osztogatni, a mi egy nyomtatott lap, rajta a gyermek és a szülék neve, ezeknek állapota, vallása, házszám, a születés és keresztelek ideje. Ilyen lapot a cikkező és elvtársai már régebben osztogatnak. Figyelemre méltó közlemény még Tabajdy Lajosnak »Az alsó fokú ipariskolák és a vallásoktatás« című cikke. Az egész lapon a nemes törekvés nyomai mutatkoznak s mi szívesen fogjuk azt mindenkor üdvözölni, ha maga elé tűzött céljához képest a prot. eszmék terjesztésében hűséggel kitart és ez eszmékké oda is elhat, hová a szorosabb értelemben vett egyházi lapok, akár a magok, akár a mások hibája miatt, nem tudtak eddig utat találni. Csak attól tartunk, hogy ez a sok jó irányú vállalat egymást fogja gátolni a közös cél hathatós szolgálatában. A »Reformátások Lapja« évnegyedenként 1 frtért kapható, a mely Biky Károlyhoz küldendő. (Györgytelek, Szathmár.)

* **A magyarországi ág. hitv. ev. egyház 1891—94-iki országos zsinatának története.** Irta: *Thebusz János*. Egy vaskos s a Hornyánszky nyomdája által ízléssel kiállított kötet ez, 602 lapnyi terjedelemmel s elől a zsinat hivatalnokainak jól talált arcképeivel. Több ez mint a napló, mert érthetővé tesz oly dolgokat is, a melyeket csak a beavatottak tudhatnak s a mit a krónikásnak feljegyeznie szinte lehetetlen. Szerzője ott volt a zsinaton, mint szem és fültanu s részt vett a bizottságokban, látta, érezte a dolgok fejlődését, a határozatok titkos rúgóit s nem csupán száraz történetet ír, hanem a történetek háttérébe is bevilágít. Ez adja meg művének rendkívüli becsét első sorban saját felekezetére nézve, de általában mindazokra nézve is, a kiket a protestantizmus újabb története igazán érdekel. Némi irigykedéssel jegyezzük fel, hogy a mi zsinatainkról efféle képet senki sem alkotott. A nagy gonddal, éles megfigyelő képességgel írott mű ára 5 frt.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Figyelmeztetés.** Miután ismételt felszólítások és viszont tett ígéretek dacára, ismét nagyon sokan megfeledkeztek a hátrálékos előfizetési díjak beküldéséről: felszaporodott költségeink miatt kényszerítve vagyunk azokat a többször emlegetett postai megbízás útján szedni be.

— **25 éves tanári jubileum.** Még emlékezetünkben van ama szép ünnepély, melyet a sárospataki állami tanító-képezde a folyó évi január hóban, fennállásának 25-ik évfordulója alkalmából ült s ime október 2-án ismét egy az előbbihez minden tekintetben méltó ünnepélyt ren-

dezett azon alkalomból, hogy két tanára — Zombory Emőd raztanár és Kapitány János gyakorló iskolai tanító — működésük 25 évét töltötték be. A d. e. 11 órakor tartott ünnepélyt Dezső Lajos igazgató nyitotta meg a növendékekhez intézett buzdító s az ünnep jelentőségét méltató szavakkal. A megnyitó után 5 tagú küldöttség hívta meg a jubilánsokat. A növendékek éneke fogadta s a tanári kar nevében Dezső Lajos üdvözölte az ünnepeltet, megemlékezvén azok fáradhatatlan munkásságáról s erőt és kitartást kívánván nekik a további munkára. Ez üdvözlésért Zombory Emőd mondott meleg köszönetet. A növendékek nevében Majoros András IV. éves növendék szólott a hála szavaival, a melyekre Kapitány János válaszolt, buzdítván az ifjúságot különösen a kitartó munkára. Az ünnepélyt a növendékek szép éneke zárta be. Este az ünnepeltet tiszteletére 30 terítékű bankett volt, melyen a helybeli főiskola tanári kara is csak nem teljes számban megjelent. Jelen volt ezen Nemes Lajos, Zemplénvármegye kir. tanfelügyelője is. (Ki különben szintén most töltötte be hivataloskodásának 25-ik évét, melyet épen a sárospataki állami képezdében kezdett mint tanár s kinél ez alkalomból a tanári kar már szeptember 30-án testületileg tiszteltetett is.) A vacsora mindvégig vidám lefolyású volt; a két intézet tanári kara közt levő testvéri viszonyról tanulságot tevő szebbnél-szebb felköszöntők s az ifjabb tanárok szép dalai 11 óráig együtt tartották a résztvevőket. Mi is örömmel ünnepeltük a jubilánsokat s a helyen is kívánunk nekik erőt és kitartást a további munkára! Isten áldja, segítse őket sokáig!

— **Az alsóborsodi ev. ref. tanító-egylet** szeptember hó 25-én Miskolcon ünnepelte meg fennállásának 25 éves jubileumát. 25 év valamely egylet történetében nem nagy idő, de ha tekintetbe vesszük a buzgalmat, törekvést és az eredményeket, a melyeket egyletünk e rövid, de nehéz idő alatt kifejtett: megmagyarázható és méltányolható a jubillálás. 24-én délután évi rendes közgyűlés volt, 25-én pedig az ujonnan épített sörház utcai ev. ref. iskola díszes és nagy tantermében a díszgyűlés tartott, a melyen az egylet tagjain kívül a szép számú vendégek sorában ott voltak: Kun Bertalan püspök, Tóth Kálmán esperes, Hidvégi Benő kir. tanfelügyelő, Tóth Pál igazgató, Nagy Ignác, Maklári Karoly egyházmegyei tanácsbírák stb. Az ünnepélyt a 37. dicséret 1.50 versének 4 szolamú elmondása után, Kun Bertalan püspök imája nyitotta meg. Az ősz főpap ajkairól a legszebb imák egyikét hallottuk, melyben áldást kért a jelenlevőkre. A magasztos ima elhangzása után, Fogarasi Jenő, ároktői tanító, az egylet volt elnöke olvasta fel nagy szorgalommal készített, szépen kidolgozott munkáját: az egylet 25 éves történetét, mely fényes tanubizonyosságot tett arról, hogy az egylet az elmúlt negyedszázad alatt, mily sok irányú tevékenységgel, mily buzgó, lelkes ügyszeretettel felelt meg feladatának. A nagy tetszéssel fogadott műnek kinyomatását az egylet elhatározta. Lélekemelő jelenet következett ezután. Fogarasi Jenőt, az egylet volt elnökét, kinek munkásságához fűződik az egylet eredményteljes 25 éves multja, részesítették pályatársai nagy ovációban. Ez alkalommal, hogy az elnöki széket elhagyta s hogy az egylet 25 éves történetének megírásáért némi szerény viszonzásban részesüljön s hogy szerető pályatársai elismerésöknek kifejezést adjanak, egy díszes aranyozott ezüst serleget nyújtottak át neki s átnyújtásakor Putnoky István miskolci tanító fejezte ki az egylet elismerését és háláját a szeretett pályatársnak. Az ünnepelt könyes szemmel meghatott hangon köszöntö meg e nem várt meglepetést. Ez ünnepélyes ováció után az egylet által ezen kitűzött tétellel: „Micsoda szellemi és anyagi kellékek szükségesek egy népiskolához, hogy a jó iskola nevet kiérdemelje?“

beérkezett pályamunkákról szóló bírálatot olvasta fel *Baksa Lajos*, alsózsolcai tanító, mely szerint az első díjat (60 korona) Fogarasi Jenő, a második díjat (40 korona) Putnoki István és Tóth Elek nyerték el. Erre a pályanyertes mű lelkes eljenzéstől kísért felolvasása következett. Majd Kun Bertalan püspök intézett köszönő, elismerő és buzdító szavakat az egylet tagjaihoz úgy a szép ünnepély érdemeért, mint az egylet által kifejtett 25 évi eredményteljes működésért; utána Tóth Dániel esperes kérte a jelenlevő tanítókat a polgári anyakönyvvezetés és polgári házasság által teremtetett új viszonyok között azon magatartásra, a melyet az egyház tőlük elvár. Berekesztette e szép ünnepélyt a »Hymnus« 4 szolamú eléneklése a tagok által s Baksa Lajos elnök bezáró beszéde. Délután 1 órakor a Korona vendéglőben banketre gyűlt össze a jelenlevők legnagyobb része, megjelent a tanítók által igaz barátjuknak ismert s a tanítók által szeretett, lelkes tanfelügyelőjük Hidvégi Benő is.

— **A vallás és közoktatási tárca költségeloirányzata az 1896. évre** 1,289,000 forinttal nagyobb, mint a folyó évi. A pénzügyminiszter a múlt hó 30-án tartott országgyűlésen a költségvetésnek erre a pontjára nézve így nyilatkozott: „Azt hiszem, nem szükséges bővebben indokolni azt, hogy miért emeljük a kultusz minisztérium dotációját. Emeljük röviden azért, hogy a tárcának előirányzatát reális alapokra fektessük, hogy a túlkadások lehetőleg elkerültesse. Visszavezethető másrésről ezen emelés a kormánynak azon törekvésére, hogy a mennyire csak erőnk engedi, kulturális érdekeinket minden vonalon és minden irányban igyekszünk a legnagyobb mértékben előmozdítani. Ezen törekvésünk kifolyása, hogy a felső tanintézetek dotációját emeljük 70,000 forinttal, a középiskolákét 240 000 forinttal, a népnevelését 737,000 forinttal, az egyházi célok dotációját 50,000 frttal (?!). A költségvetésben a felekezeti, törvényhatósági és községi középiskolák segélyezésére 100,000 forinttal van több felvéve. A 12 tétel f) pontja szerint: „50.000 forinttal emelkednek az egyházi célokra fordítandó kiadások, miután a különböző egyházak lelkészi illetményeinek egy bizonyos minimumra leendő kiegészítése a tett számítások szerint az eddig felvett 100,000 frtnyi hitelből teljes fedezetet nem lelne.“ A költségvetésnek ebből a pontjából úgy látszik, hogy a kormány csakugyan komolyan foglalkozik azzal a tervvel, hogy a lelkészi fizetések rendezéséhez a felekezeteknek segédkezet nyújt.

— **Zelenka Pál püspök főrendiházi tagságának kérdése** szóba került a főrendek folyó hó 3-án tartott gyűlésén. Gróf Zichy Nándor, az igazoló bizottság jelentésének felolvasása után, Zelenkának püspökségéről való lemondására utalva, kérte az elnökséget, hogy helyének betöltéséről intézkedjék, noha lemondását a püspök nem jelentette be. A nyugtalankodó gróftól Bánffy Dezső báró igyekezett megnyugtani azzal, hogy a kultusz miniszterrel már folyik a tárgyalás, hogy a lemondás következtében szükséges intézkedés megtörténjék és az illetékes személyek a főrendi házba meghívassanak.

— **Az izraeliták recepciójáról és a vallás szabad gyakorlásáról szóló törvényjavaslat** a múlt hó 30-án ismét tárgyalás alá került a képviselő házban. Az előbbi nézve a főrendiház módosítását elfogadta a ház, de a vallás szabad gyakorlatáról szóló javaslatot újra változatlanul visszaküldi a főrendekhez.

— **A dunamelléki ev. ref. egyházkerület tanárainak gyámegyesülete ügyében** múlt hó 26-án határozott a kerületi gyűlés. Nem erősítette meg az egyesület közgyűlésének azt a határozatát, a mely arra utasítja a gyámegyleti választmányt, hogy a felekezeti tanárok nyugdíjintézetébe átlépő tagokért a kívánt járulékokat fizesse be,

mert ez az egyesület alapszabályaiba ütközik. Felhívta az illető tanárokat, hogy az egyesület felosztatását kimondva, a vagyon fölhasználására nézve, a szerzett jogok épségben tartása mellett, egymás között igyekezzenek meg-egyeződésre jutni.

— **Méltányosság.** A pápai ref. főgimnázium 3 tan-
szekre pályázatot hirdetvén, a 100 frt ötödéves korpótlékra vonatkozólag kijelenti, hogy a más intézetben rendes tanári állomáson töltött évek is *felelésben* beszámítanak, sőt ha az illető pályázó e működésében kiválóbb érdemeket is szerzett, az 1400 frt vagy éppen az 1600 frt alapfizetéssel rendszeresített második és első fizetési osztályú állomásokra megválasztásával egyidejűleg előléptethető. Nálunk Sárospatakon 1400 és 1600 frtos alapfizetésről még szó sincs; de előjárásunk az ötödéves korpótlék megállapításánál sem tanúsít még oly méltányos felfogást, mint a pápai előjárás, a mennyiben nemcsak más intézetből jött tanárának nem számított be semmit ott eltöltött éveiből (Bartha B.), hanem még a helyben működött tanárok egynémelyikétől is leszámított 3—4 évet. A példák tanítanak is.

— **A debreceni akadémia tanrendjében**, melyet a Debr. Prot. Lap legközelebbi száma közöl, egy feltűnő adatot találunk. Dr Öreg János bölcsezzettanár a jelen félévben heti 21, mondó huszonegy órán tart bölcsezzeti, francia nyelvi és paedagógiai előadásokat. Mi a gimnáziumban is sokaljuk a heti 20 órát, Debrecenben az akadémián se állanak egy embert heti 21 órával megterhelni. Lehet-e ilyen módon még szó komoly tanulmányozásról a tudományok újabb jelenségeinek figyelemmel kíséréséről, s esetleg önálló tudományos buvárlatokról? Debrecenben tanárképezdéről álmodoznak, pedig mostani teendőik végzésére se bírnak elegendő tanerőt alkalmazni. Vagy talán éppen azért?

— **A tiszai ág. ev. egyházkerület** múlt hó 25-én Miskolcon tartotta meg a *Zelenka Pál* püspök lemondása s a Debrecenben elrendelt püspök-választás miatt szükségessé vált rendkívüli közgyűlését. Péchy Tamás helyett, mint legidősebb egyházmegyei gondnok, *Szentiványi Árpád* foglalta el a világi főgondnoki széket s ő és *Terray Gyula* gömöri esperes üdvözölték a szavazatok roppant többségével megválasztott püspököt, igazi melegséggel s jóvondóbeli munkásságához fűzött fényes reményekkel. Zelenka igazolta válaszában, hogy miért kellett neki lemondania (alkotmányos nézetei, tett nyilatkozatai s az egyházalkotmány új szervezete miatt, a mely utóbbi maga is új nyilvánulását követeli a bizalomnak stb.) s meghajolt a kerület bizodalma előtt, fentartván 5 évvel ezelőtt kifejtett programját azzal a pótlékkal, hogy az azóta létrejött zsinati törvényeknek minden intézkedését kötelezőnek ismeri magára nézve, de másokkal szemben is. Igyekezni fog, mint a szeretet vállalásának öre, hogy az a 40,000 hitsorsos, a kiket az új törvények csatoltak az ő felügyelete alá, jól érezze magát az új összeköttetésben s feltalálhassa a szeretet és szabadság összes kellékeit; de kész arra is, hogy a türelmes szeretet teljes szigorával alkalmazza a törvényt azon eltévelyedettek vagy elbódultak irányában, a kik az új helyzetben is *faji vagy nyelvi vásártérül akarják az egyház szentélyét felhasználni*. Az egész beszéd az elvek emberének erélyes megnyilatkozása volt s bizonyosan meghallották azok a tüntetőleg elmaradt hitsorsosok is, a kiknek nem esik inyökre a Zelenka kormányára alá való jutásuk s a kik éppen azért a szavazástól is makacsan tartózkodtak. A testvér-felekezetnek püspök-avató gyűlésén részt vett a mi szeretett püspökünk is többet magával s szívélyes üdvözlések tárgya volt. Jelentős ténye a gyűlésnek — egyebek között — az,

hogy a rozsnyói felsőbb leányiskolára 70,000 frtot szavazott meg. Hatalmas belmissiói lépés ez s mi csak fájlalni tudjuk, hogy p. o. a szatmári felsőbb leányiskolát sem bírjuk kellő magaslapon fentartani és hogy a nagyváradi is olyan nehezen indul.

— **A kolozsvári theol. akadémiáról** megjelent az első hivatalos jelentés a „Prot. Közlöny“-ben. *Pokoli József*, mint a köz-sajnálatra betegeskedő *Kenessey Béla* helyettese készítette. Ebből most már bizonyos, hogy az új theol. akadémiának nem 38, mint írtuk, hanem 33 növendéke van, a kiket — noha nincs még arra való alap — egytől-egyig *teljesen ingyenesek* gyanánt vettek fel s egy párt még ösztöndíjban is részesítettek. A könyvtár-alkotás még most kezdődik, a mire nézve azt javasolja a helyettes igazgató, hogy a különböző tanintézetek theol. műveinek duplum-példányait kellene megszerezni s esetleg az egyes gimnáziumoknál felesleges theol. műveket ajándékképpen elkérni. A tanrend is közölve van s az — még az egyetemen való kapcsolatban — sem éri el p. o. a debreceninek és sárospatakinak színvonalát. Nevezetesen, hogy a kolozsvári egyetemen *bölcsészettörténetet* nem adnak elő, s így a szorosabb értelemben veendő bölcsészeti tantárgyak közül csupán *psychológiát* hallgathatnak az új akadémia theologusai. Ezért azonban az egyetem volna felelős!!

— **Az összes ev. ref. theol. akadémiák létszáma** ma már biztosan tudható s alkalmul szolgálhat egy kis csendes elmélkedésre. Sorrend szerint így következnek: Sárospatak 36, Kolozsvár 33, Debrecen 32, Budapest 27, Pápa 25, Nagy-Enyed 20. Összesen 173. Ezeket tanítja legalább 40—45 rendes, rendkívüli és helyettes tanár.

— **A dunamelléki ev. ref. egyházkerületnek** szept. 21—26. napjain tartott közgyűlése a szokott bevezetés után szintén a szerencsétlenül elhunyt László főherceg emlékének áldozott először s nyomban utána fájdalommal vette tudomásul, hogy *Kenessey Bélát*, úgy is mint kerületi aljegyzőt, úgy is mint tanárt el kellett veszítenie s jegyzői helyét ideiglenesen *Lévay L.* sárkeresztúri lelkészszel töltötte be. A püspöki jelentés az egyházpolitikai törvényekkel s a kerület belügyeivel foglalkozott. A felekezettől különösen kívül szívesen üdvözli amazokat s jó reménységgel néz azok elé, főként a már szentesített törvényekhez fűzött miniszteri utasítások miatt. A második napot a lelkész-avatás foglalta el, a melyben 7 ifjú lelkész részesült. Az alkalmi szónoklatot *Lévay Lajos* tartotta. A 3-ik napon a kerület lelkészeinek kiadandó utasítás és a püspöknek egy lelkészválasztási ügyben felvetett elvi kérdése adtak alkalmat bővebb eszmecsereére. A püspöki közösutasítást tisztelettel tudomásul vették, de annak egy pár pontjával ellenkező álláspontra helyezkedtek, így p. o. a kihirdetésre nézve. Az összeállított utasítás lényegében egyezik a többi kerületekéivel, azoknál azonban jóval rövidebb. Az elvi kérdés az volt: lehet-e valamely gyülekezetnek akkor élni a meghívás jogával, a mikor az esperes, a törvényes idő letelte miatt, a pályázatot elrendelte? E tárgyban a jogügyi bizottság 25-ikére adott véleményt és az tagadó volt. A negyedik napon került elő az országos gyámintár ügye s az egyházmegyének arra adott bírálata. Ismeretes lapunkból is a *Baksay S.* solti esperes külön véleménye, valamint az alsó-baranyaiaké; ezek képezték a vita tárgyát. A kerület többsége szigorúan kívánt ragaszkodni az országos gyámintézethez s így az alsóbaranyai vélemény elesett; de nem akarta bizonytalanná tenni a gyámintézet felállítását sem s e miatt leszavazta a solti indítványt is, a mely nem kívánja kötelező a belépést a

most élő lelkészekre kimondani. A theol. tanárokat és rendes vallástanárokat kötelezett tagokként óhajtják bevenni. A gyűlés két utolsó napja a kerületi egyházak és iskolák belügyeivel foglalkozott. A theológusok részére — a kik ott is megfogytak — újabb és nagyobb jótéteményekről fognak gondoskodni a jövő évre s Nagy Dezső világi aljegyzőnek egy „Törvénykezési kézikönyv“-höz készített tervezetét elismeréssel fogadta a gyűlés. E kézikönyvben a kerületi törvénykezésre vonatkozó szabályok, ügyvitelre stb. tartozó határozatok lesznek összefoglalva. A millenium alkalmából a theol. akadémia internatusát és tantermeit — mikor ez lehetséges — át fogják engedni papok, tanárok, tanítók szállásaiul a mi mindenestre tiszteletet érdemlő figyelem.

— **A tiszántúli ev. ref. egyházkerület** a dunamellékiével egyidejűleg gyűléskezett. Lelkész-avatással volt összekötve ez is s itt a felavatandók és nem a régibb lelkészek közül, *Révész Mihály* nagybajomi lelkész, ismeretes író tartott alkalmi szónoklatot. A főhercegi család mélységes gyászát ez a kerület is felírással kívánta enyhíteni s kegyeletével adózott a Kovács Ferenc érdemeinek is. Főbb tárgyait a gyűlésnek is az egyházpolitikai törvények által teremtetett új helyzet teendői s a lelkészi özvegy-árva-gyámintár képezték. A püspöki megnyitó már utalt mindkettőre s a gyűlés egy bizottságot küldött ki az utasítások megkészítésére. Épen mint Tiszáninnen, ott is két utasítás készült: egyiknek szerzője Dr. Bartha B., a másiknak Csiky Lajos. Lényegükben egészen megegyeznek a tiszáninnen utasításokkal, a hirdetést azonban csak utólagosnak kívánják, a stólat pedig a további intézkedésekig érintetlenek. E tárggyal kapcsolatban merült fel a lelkészi javadalmak rendezése s az 1848. XX. t.-cikk megvalósításának kívánalma. A közgyűlés felír a konventhez, hogy sürgesse meg az államkormánytól az ev. ref. egyház nagyobb mérvű segélyezését s a lelkészi állások kívánatosabbá tétele végett a nagyobb igazságot az egyenlőség javára. A zsinat előkészítésének szükségét is kimondta a gyűlés, mivel az új helyzet új törvényeket követel. — Az országos gyámintézet alapszabályain majdnem ugyanazokat a módosításokat javasolja, mint Tiszáninnen. A „Protestáns sajtó“ című vállalatára nézve is egyetért Tiszáninnenivel, azonban — s ez eléggé jellemzi a mi egységes voltunkat — nem akarja még most sem respektálni a sárospataki tanítóképezdei vallás- és énekoktatást s a Sárospatakról kiküldendő tanítójelöltektől továbbra is vallás- és énekvizsgát követel. A gyűlés 3-ik napján tették le az esküt a debreceni főiskola új tanárai: Dr. Bartha Béla, Kérészy Zoltán és Nagy József ujonnan választott tanárok s a folytonosan gyöngéledő Buzás Pál székenek betöltése végett is megkezdi a szükséges előintézkedéseket. A nagyváradi leányiskolára 10,000 frtot szavazott meg a kerület, mint a szatmárra. A főiskola pénzének miként leendő kezelése végett a gazdasági tanács javaslat tételére utasított. Nem lehetetlen, hogy valamely nagyobb pénzintézetre fog az bízni.

— **A debreceni pap-választást** a legyőzött kisebbségnek egy töredéke megfeleltette. Tehát a hercehurcából, a gyűlölködésből még nem volt elég! . . . Gyönyörködjétek a magas példán ti apró gyülekezetek!

— **Bereg esperese**, egy lángoló ügyszeretettel írott körlevelet küldözött szét a megyebeli lelkészekhez, a melyben a mai viszonyokra való tekintettel is, kéri, buzdítja őket, hogy a N.-Váradon, f. hó 31-én tartandó kerületi értekezleten jelenjenek meg s hívják rá az egyházakat a költségek megszavazására is. Sok ilyen lelkes vezért s akkor rendben leszünk!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: »Elmefuttatás egy 'elmefuttatás' felett.« *Novák Lajos.* — »Theologusaink kiképzéséhez.« *Dr. Finkegy Ferenc.* — »A homonnai missziói ev. ref. egyház megalakulása és fejlődése.« *Szöllősy József.* — »A novaji gyűlés.« *Révész Kálmán.* — »Ünnepi órákból.« *Rácz L.* — »Főispáni látogatás a sárospataki főiskolában.« — »Vegyes közlemények.« — »Hirdetés.«

Elmefuttatás egy „elmefuttatás” felett.

— Gyámintézeti elégia. —

Meghalt! Kiszzenvedett! Nagy szótöbbséggel mondták ki rá az ítéletet és az az ítélet egy volt a halállal. Akár a „nyomban büntető hatalom”-nál. Aztán hát el is temették; mert úgy szokás már az, hogy a halálra ítéltre is borít szemfedőt az emberszeretet. Thémisz, Autonomia és a többi délcég kisasszonyok sarka nyomát Humanitás simítja el. Pontius Pilátust Arimáthiai Szent József követi.

Azt kérditek, hogy *ki* halt meg? Grammatikailag helyesebb lenne, ha azt kérdenétek: *mi* halt meg? De bár elítélték, volt annyi becsülete, míg élt, hogy többnek tituláljátok a minél. Hát csak kérdjétek úgy, hogy *ki?* Ki? Hosszú neve van ugyan egy kissé, de mert nem szégyenelte viselni, ide iktatom: „A magyarországi egyetemes ev. ref. egyház lelkeszi gyám- és nyugdíj-intézetének alapsabályai.” Láthatjátok ebből, hogy a gyermek a közös várakozás és reménykedés lelkétől fogantaték Izráelben és szülőanyjának volt annyi bátorsága, hogy egyenesen „Alapsabály”-nak nevezze; de azután, hogy az első fürdővizet nem bírta keresztülúszni, — pedig az édes anyja jó gyékényládáscskát készített nékie, — kiszzenvedett és feje felibe feltevék írva az ő halálának okát: „Elvetett javaslat.” Most, ha meg akarjátok találni a sírját, ezen a néven és az árkon kívül keressétek.

Tehát meghalt, kiszzenvedett. Béke lengjen hült porai felett! Hült porai felett? És hát ha nem is annyira hült, hát ha nem is por még? Hát ha csak aluszik, vagy csak „elrejtődzött”? Ki tudja, ki tudja? Meglepő dolgok történnek azóta, mióta a holtaknak is vagyon feltámadásuk. Ime, némely jelek már is arra mutatnak, hogy a koporsóra hengerített nagy kő nem volt eléggé nagy, mert a kit belétemettek, láttaték itt, láttaték ott, sőt nekem is megjelent már, mint egy idétlennek nem fogya, de növekedve, nem holtan, de elevenen és ékebben szólott hozzám, mint annakelőtte: Elítélték, eltemettek; nem haltam meg, feltámadtam!

Feltámadott! Vagy nem feltámadás az, ha valakit eltemettek és még sem akar a sírban maradni? Nem élő az, a ki halála után is járkál és beszél az élők között, az élőknek?

Kinek beszél? Nekem, nektek, mindnyájunknak, kik özvegyeinket és árvainkat országos gyámintézeti Eldorádóba akarjuk vezérelni. Nekünk „pálca és táska nélkülieknek”; nektek, filakteriumosok, kik az urimmal és thumimmal ékeskedtek; nekik, „a tanácsban ülő személyeknek.” Hogy mit beszél? Olvashattátok a Bodrogmenti Leveleken, a kit ti közületek némelyek „Jeruzsálemi korbács”-nak neveznek; olvashattátok a dunaparti Jelenések Könyvében, azt meg tudom, Mennyei Malasztnak tituláljátok; olvashattátok most a maga emberségéből vásárolt új köntösében, melynek hajtókáján im ez az írás díszelg: „Egyetemes gyámintézet és egyházmegyei gyámintézetek a magyarországi ev. ref. egyházban. *Irtá Baksay Sándor*”; olvashattátok, mondom, ha akartátok, de aligha úgy nem vagytok vele, mint jómagam, hogy vagy nem juttok hozzá, vagy ha hozzátok jut, estére hagyjátok, elszenderítőnek.

Javallom, hogy ha kezeitek közé kerül, ne este olvassátok, mert előzi szemeitekről az álmot, a mire pedig most, őszi magaszórási idején, úgyis rászolgáltok. De ha elaludnátok se lenne nyugodt az álmotok. Kisértetek jelennének meg előttetek; olyikotok bizony még magára ösmerne egyikben, másikban. Pedig nincsen annál veszedelmesebb lidércnyomás, mintha saját magával küzdök az ember. Nem tapasztaltátok, hogy az ilyen álmom igen gyakori a gyülekezéseink idejében s különösen utánna?

De azért csak szerezzétek meg és olvassátok. Nem csak ijeszt az; érdemes dolgokat fogtok belőle tanulni. Így p. o. azt, hogy nem mindig az lát legjobban, a ki legfelül áll a dombon; meg hogy néha a szederinda messzebb terpeszkedik a bütykös szilfánál. Azért-e, hogy „serpit humi tutns”? Hát persze hogy azért. Megtanuljátok majd azt is, hogy nemcsak gőzön, meg villámon repül a bölcsesség, igen gyakran jár az gyalogutakon is. Hallani fogjátok, hogy a matematika a szív tudománya; hallani, hogy Eiffel-tornyot építeni nem oly nehéz, mint családi otthont búbos kemencével. És látni fogjátok, hogy a „Pap János országa” egyáltalában nem mesebeszéd, ma is kénytelen még oda jární némely érzékeny és jótét lélek. Szívet akartam mondani, de maradjon csak lélek; jobban beleillik ebbe a kísértetes vickándozásba. Aztán minek keserítselek még jobban?

Pedig az elkeseredésre volna némi-nemű okotok.

Lapunk jelen számához egy negyed iv melléklet van csatolva.

Mert azt mondja továbbat a haza-járó lélek, hogy nagyon elhittetek magatokat az egyházmegyei gyámintézeteitekkel; a magatokénak tartjátok, pedig jussa van ám hozzájuk a szuperintendenciának is, az ekkleziáknak is, a „plebs christianá”-nak is, a kopott mantillás özvegy papnéknak is, a holtaknak is, még néki a haza-járó léleknek is. Ti valami szerzett jogot emlegettek, a mire ő azt feleli, hogy az csak képzelt jog s jobb lenne, ha isteni jogot emlegetnétek. A minthogy csakugyan ez a leghelyesebb jogcím, mivelhogy a részvény-levéll csak az általatok befizetett tőke kamatjához adhat jogot; alapszabályaitok pedig, a melyekkel a többiek gyűjtélékét magatokhoz ragadtátok, semmiféle hatalmasság által nincsenek megerősítve. Mit feleltek erre apostolai a törvényességnek és az etikának?

Azt is mondja, hogy 50 egyházmegyének és 4 kerületnek másfél millió forint hever a gyámintézeteiben, tehát a Dárius kincse, a mennyi nem lesz az országosnak soha és ez a rengeteg nagy kincs 30 év alatt mind elkallódik, fond perdu-vé válik, ha bölcseitek úgy fundálják meg az országosat, hogy a ti traktuális meg szuperintendenciális intézeteitek a kerítésen kívül maradnak. Nem fogjátok bírni a két, három, sőt négy felé való sántalást, megrokkantok és fejetekre szakad a dédelgetett megyei palota. És ha egyszerre szakadna! De „előbb a tetőzetet szedjük le a szerzett jogú csáklákkal; azután a gerendákat fűrészselgetjük ki, ajtókat, ablakokat kifeszegetünk további fizetéseket felfüggesztő feszítő vasakkal; a faédeket majd lemossa az eső kétségbevonhatatlan biztossággal. Lesz olyan is, a mely nem éri meg a bontási munkát, az ott roskadoz; és olyan is, a mely véletlenül kigyulad oktalanságból vagy gonosz szándékból és tüze ellátszik messzire; és füstje marni fogja szemeiteket, ti tanácsban ülő személyek.” — Cáfoltjátok meg, ha tudjátok, e proféciát!

Aztán arra tanít, hogy hogyan kell megalkotni az országost a többiek alapján, azok bevonásával és mégis fenntartásával; tehát arra, hogy az öt kenyeret és két halat is megegyétek és mégis 12 kosárral legyen a maradék. Rázzátok a fejetekeket? Nem történnek többé csodák? No hát a ki egyszer feltámadott, tud az csodát is művelni, — ha ti akarjátok.

Hogy kell megalkotni az országost? *Az egyházmegyeiek uniójával.* Kanalizálni az 50 kisebb-nagyobb tavat, az 50 meglevő egyházmegyei gyámintézetet; összeköttetésbe hozni az országos Balatonnal, tehát úgy, hogy amazok vize táplálja emezt. Hogy hét traktus a szárazon evez, az egyáltalában nem baj; ásson magának és töltsse is meg; nem fog több munkájába kerülni, mintha szárazon és gyalog eregetné az országosba a tartozékát. A további plánum meg ez: Mindenik egyházmegyei gyámintézet, így mind az 57 annyi 100 (száz) frtot ereszt be az országosba, a hány lelkes van a kebelében. Ez egyszerre 200 ezer forint, a melyhez a közalap ugyanannyit töltene; együtt 400 ezer frt. Ez lenne az alap. Táplálna pedig a vizeket évenként sok jóerű forrás. A 400 ezer évi 16 ezerrel; mi magunk egyenként 2 és $\frac{1}{2}$ %-al, mely 37 ezer frt; a népességi járulék, minden lélek után egy harmatcseppel, az az 1 krral, ez 20 ezer frt; (Ne féljete, nem a misera plebs contribuentst kellene érte ezek válni; kifizetnék szépen a kerületi, vagy — a hol ilyen nincs — a megyei intézetek), az egyházak egy-egy lelkesi hivatal után 5 frtot csurranatának, a mi megint 10 ezer frt; végül a felemelt államsegélyből 20 ezer, az évi közalaptól 10 ezer frt ömölne belé. Tehát együtt évi 113 ezer frttal táplálnák a nagy Balatont, nem is holnapután kis keddtől, hanem máttól kezdve. Mit gon-

doltok, van-e igazsága ennek a haza-járó léleknek? És van-e fogyatkozása illetéknéppen az egyenlőségnek és testvériségnek?

És most hallgassatok, mit mond a lélek a *merítésről*? Elsőben is a lelketekre szól: ne legyetek mohók, ne toladodjatok. „Bizonyos, hogy a mi özvegyeinket utódaink táplálják, szükség tehát, hogy mi utódok tápláljuk elődeink özvegyeit!” Aztán mindenkit meghí az azonnal való merítésre. Első sorban az özvegyeket és árvákat, valamennyit, még azokat is, akiknek férjük és apjuk soha és sehol se izzadtott a töltögetés munkájában, de a kiknek részét mégis behullatta és hullatja a mennyei gazda a plebs christianának, az egyházaknak, a magánosoknak adományában, a közalap 200 ezerében, meg a többi tizezerekben. „A magyar nemesség egykor tízmillió jobbágyat fogadott magához: és két ezer nemes ember, a ki magát nemesnek tartja a nemesek között, ki tudna zárni soraiból néhány tisztességes matrónát csak azért, mert ők a 11-ik órában érkeztek meg? Azért-e a te szemed gonosz, hogy én jó vagyok?” — Krisztus vitézei! halljátok mit kérdez a lélek tőletek? Vigyázzatok! Árpád nemesei megszegyenithetnek benneteket! — Aztán meghívja a *fogyatkozottakat*; az öreg szolgatársakat, meg a többieket, a kikre nézve nem volt vagy nem lehet többé gyönyörűsége az iga és nem könnyű a teher. És azt mondja az egybe seregletteknek: Igyatok ebből mindnyájan. — „Uram! nincsen mivel meritenünk.” — Van! feleli a lélek. Ime, az edények! Ezekből az egygyűrűsű kisebbekből vegyen magának mindeniketek egyet, akár özvegy, akár árva, akár fogyatkozott; azokból a vegyesekből majd én osztok számotokra a talentumotok szerint, egyiknek a kettősből, másikkal a hármashoz, fel egész a tíz numerusig. „Az évi jövedelemből minden segélyezendő *egyénre* (özvegy, árva, fogyatkozott) külön-külön *egy rész* osztalék számíttatik. Ezen kívül aztán minden elhalt tag családjára, akár hány tagból álljon is, az elhalt férj szolgálati idejéhez mért arányban, több-kevesebb *rész* osztalék számíttatik: és pedig 0—5 évi szolgálatra kettő; 6—10 évre három; 11—15 évre négy; és így tovább minden következő öt évre egygyel több rész számíttatik, egész a 40 évre eső 10 részig, melyen felül az osztalék növekedés megszűnik.” Tehát részben a szőlőmunkások, részben a kiosztott talentumok analógiája; amott egyenlőség, testvériség, emitt méltányosság és igazság. — Atyámfiai, férfiak! Mint tetszik ez néktek? Számítsatok csak utánna s aztán feleljete!

De látja a lélek, hogy két dologtól mégis féltek. Félték attól, hogy a nagy Balaton elnyeli a kis tavakat; félték attól, hogy ti, a mostan élők, nem bírjátok ki a három és négy felé való töltögetést. Táplálni a megyeit is, a kerületit is, az országost is, ez megbírhatalannak látszik. De aggodalmaitokra a lélek ezt feleli: Mit háborogtok magatokban, kicsinyhitűek? Mégis nem értitek-e és nem emlékeztek-e, hogy az országosba való járulékokat az egyházmegyei fizeti ki éretteket ott, a hol 100 frt tőkét fizettetek be a megyeibe; ott meg, a hol kevesebbet fizettetek be, magatoknak kell azt kiegészíteni, mert e nélkül meg nem költhetjátok az én vacsorámat; de ugy-e, hogy könnyebb lesz azt kiegészíteni, mint a régi kovász szerint való 10 %-ot fizetni 50-tól kezdve 200 és több forintokig? Aztán a megyeit se nyeli el az országos, annál kevésbé a kerületit: mindenikben marad több-kevesebb víz és azon továbbra is a ti megyei és kerületi szabadalmaitok fognak halásztatni. E végre pedig csak az szükséges, hogy szabadság-leveleiteket ily irányban alakítsátok át és a mi fő, hagyassátok jóvá, mert e nélkül nincs

azoknak elegendő erejük. — Mit féltek hát ők kicsinyhitűek? Ne haborodjék meg a ti szívetek!

Ime, ezeket beszéli az a sírjában se nyugvó, Pap János országát járó jótét-lélek; ezeket beszéli nekünk, nektek, *Nekik*. Vajjon meghallják-e? Vajjon hajtának-e reá? Avagy azt fogják mondani: Órád lejárt. *Egyet* ütött. Vissza a sirodba! Lehet, lehet; bár azt feleli máris Nekik a lélek: Nem a ti dolgokat tudni az időket. Én tudom, hogy jókor jövök. A mutatót előre-toltatok. Halljátok a kakast? Az a bizonyosságom; most van tizenkettő!... Vajha meghallgatnák! Vajha ne mondanák: Nem esmérem az embert!...

A dolognak summája pedig ez: Baksay Sándornak igaza van. Igaza az egyházmegyékkel, kerületekkel, a konventtel és valamennyi javaslattal szemben, a mely 15 esztendő alatt látott nap- vagy holdvilágot. Mindnyájunkkal szemben igaza van. Igazsága azon a nagy és termékeny gondolaton: az *egyházmegyei gyámintézetek únióján*, sarkallik. Erről a pontról indulva, könnyű a kibontakozás, biztos a haladás és markunkban az áldás. A többi, a miket eddig mutogattak, mind süppedékes és bizonytalan. Javaslata szerint a meglevő gyámintézetek mind megmaradnak, sőt a hol nincsenek, ott is megalakulnak és megalakul az országos is. „Ötven (57?) szépen épült hajlék egy sugar torony körül“. Az országos így egy év alatt szervezhető, működését *azonnal* kezdheti, jótéteményeit azonnal kiterjesztheti *mindenkire*, a ki pap-maradék és papi rom. Az ő javaslatában nem bántó, de odaillő rész a nyugdíjazás; nem ragasztva van a gyámintézethez, de együtterem vele. Ott van benne az egyenlőség, testvériség és melettük a méltányosság és igazság. A részletek itt-ott módosíthatók és módosítandók is; de az egész, az mesteri.

Mester!

Mi lesz a sorsa a javaslatnak, mely, mint a száműzött, törvényen kívül helyezve, csak kegyelem útján remélhet még visszafogadtatást? Az-e, a mi általában a száműzötteké, avagy kivételes? Annak csak az Isten és a konvent a megmondhatója. A konventet *külsőleg* köti szigorú és merev álláspontja, de *belsőleg* a lélek és a szív még mindig szabad. Azokat pedig az Isten hajtja. Azokhoz appellált most Baksay Sándor, azokon fordul az „elvetett javaslat“ sorsa. Mi lesz e sors? Mi lesz e sors?

Bizzunk az Istenben és higgyünk a feltámadásban!
Novák Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Theologusaink kiképzéséhez.

Egyházkerületi közgyűlésünk a mult hónapban azt határozta, hogy a jótéteményes joghallgatók *kötelesek* lesznek négy évi tanpályájuk alatt az *erkölcstant* vagy a protestáns *egyház történelmet* hallgatni. Részemről nemcsak helyesnek, de valósággal szükségesnek tartom e határozatot, mert, habár jogakadémiánk tanulmányi rendszerében eddig is *ajánlva* volt a joghallgatóknak ezen két tárgy, nem különben az Irodalomtörténet hallgatása: a gyakorlat azt mutatta, hogy az ajánlat csak jó tanács maradt, igen ritkán akadt egy-kettő, a ki követte. A hallgatás kötelezővé tételével megvalósítva látom — legalább az eddigini nagyobb mérvben — azt a gondolatot, mely a protestáns jogakadémiák létalapját képezi, hogy jogászainkból egyházunk ügyei iránt érdeklődő s azt szerető világi elemet neveljünk, a mire — mondanom sem kell — a mai viszonyok közt, a teljes vallás-

szabadság törvénybe iktatása után, talán még nagyobb szükségünk van, mint ezelőtt.

De éppen ez a gondolat indított — a contrario — arra a másik gondolatra, hogy éppen ma, midőn az egyházunk iránti szeretetet és buzgalmat mindenképen ápolnunk kell, nem éppen olyan szükséges lenne-e arról gondolkoznunk, hogy theologusainkat, leendő papjainkat viszont a reális étellel s ennek szabályozójával, a joggal ismerősebbekké tegyük? Nem lenne-e kívánatos, hogy az a leendő pap, a ki híveinek sokszor nemcsak a tisztán egyházi, de másféle dolgokban is vezetője, tanácsadója szokott és tartozik lenni ismerettel és pedig lehetőleg alapos ismerettel bírjon azokról a dolgokról, melyek minden művelt államtagnak tudnia kell.

Hogy egyebet ne említsek, minő szükség lenne arra, hogy theologusaink a magyar közjogot ne csak homályosan *sejtsék*, de alaposan és részleteiben is *tudják*?

Hát vajjon egy papnak, a ki már állásánál fogva igényt tart a művelt állampolgár-névre, nem nélkülözhetetlenül ismernie kell-e hazánknek, a magyar államnak alkotmányát, a törvényhozás, a kormányzás, a bírászkodás szervezetét, a nemzet részvételét az államhatalmi ágakban, az állampolgári és politikai jogokat és köteleseket, államjogi helyzetünket Ausztriával és idegen államokkal szemben? Nem okvetlenül szükséges-e, hogy a mai felvilágosult időkben az a lelkész, a kitől hívei tanulni akarnak, még tévedésből se ejtsen ki a szőszéken valami közjogi képtelenséget, nehogy a tudatlanabbaknál helytelen ismeretet terjesztszen, a műveltebbek előtt pedig saját járatlanságát árulja el. Nem kell-e például ma a vallásszabadság jogi jelentőségéről, politikai fontosságáról, annak consequenciáiról, a házasság jogi jellegéről és szabályairól stb. beható, részletes tudomással bírnia?

Ezúttal nem is megyek tovább. Nem emlitem, hogy minő hasznos dolog lenne a leendő papnak a *magánjog*, a *nemzetgazdaságtan*, esetleg a *politika* vagy *közigazgatási jog* hallgatása is, a melyekből megismerné a gyakorlati jogélet legtöbb intézményét s a köz és magán életviszonyoknak nevezetesebb szabályait; de a fentebb elősoroltaknak, tehát az azokat felölelő *magyar államjognak* ismeretét papjainkra *feltétlenül szükségesnek* látom s ennél fogva ezen ismeretek megszerzését a hittanhallgatókra *kötelezővé* tenni óhajtanám.

Mert ugyan micsoda az a jogi ismeret, kivált közjogi ismeret, a mivel theologusaink elhagyják az akadémiát?

Az államjogot, mely idegen államokban főbb vonalaiban már a népoktatás tárgya (a mi *névleg* nálunk is megvolna), valamint a középiskolák felsőbb osztályaiban is tanítatják, nálunk hírből sem hallják a 12 iskolai év alatt. Legfeljebb, ha a jogászok tanrendjét unalomból átolvassák. A gimnáziumi tanrend 5—6 órát ad hetenkint ma is a latin nyelvnek, 4-et a görögnek, de sajnál 2-t (legalább egy osztályban!) a magyar közjog elemeitől. (De hát ne panaszkodjunk, hiszen a magyar *irodalomnak* is be kell érni 3 órával hetenkint!). A theologia 4 évén pedig az egyetlen jogi tárgy, a mit hallgatnak, az egyházjog s ezzel azt hiszik, hogy az egész jogot, a *„jus“-t* — a mint csúfolni szokták — megismerték. Az akadémián még csak Magyarország történelmének előadásáról sincs gondoskodva s így a 4 évet végzett theologus kimegy papnak azzal az államjogi tudománnyal, a mit a gimnázium VIII. osztályában a Magyarország történelméből magába szívott, ha ugyan a 4 év alatt azt is végre képen el nem felejtette.

Lehet, hogy vannak s én felteszem, hogy vannak is olyanok, kik önszorgalmukból szereztek maguknak némi ismeretet ezekről a közjogi fogalmakról, de hogy

egészben véve az áll, a mit mondtam, ezt állítom, mert — sajnos — tapasztalatból tudom, hogy így van.

Az én szerény véleményem tehát oda irányul, hogy valamint jogászaikat köteleztük egy-egy fontosabb theologiai tárgy hallgatására, hogy egyházasabbakká tegyük őket, úgy viszont kötelezzük *theologusainkat egy-némelyik fontosabb jogi tantárgy és specilaiter magyar államjog (közjog) hallgatására, hogy így a legszükségesebb jogi ismerettel, a melyre úgy is, mint papoknak, úgy is, mint magyar állampolgároknak szükségük leend*, felruházzuk őket. Ezzel sem túl nem terheljük őket, se felesleges dolgot nem végeztetünk velök. Nem kívánom én, hogy teljes törvénytudó embereket, kész jogászokat képezzünk belőlük, csak azt, hogy ők is megszerezzék azt a minimális jogismeretet, a melylyel minden művelt magyar hazafinak bírnia kell. A technikán, kereskedelmi akadémián stb. hallgatni kell több jogi tárgyat: miért ne lehetne, sőt kellene azt a theologiai akadémián is?

És ebben látnám egyúttal a protestáns jogakadémiák fentartásának egy másik indokát is, nevezetesen, hogy alkalmat adjunk theologusainknak arra, hogy azok a szükséges jogi ismeretet tanpályájuk alatt megszerezhessék. Így egészítené ki egymást a jogi és theologiai akadémia, így válnék a viszony köztük és hallgatóik közt még testvériesebbé s így nyerne protestáns egyházunk az egyházat szerető világiak uellé, a világgal ismerősebb s az életben több gyakorlati súlylyal bíró egyháziakat.

Tudom azt, hogy a mai *szakműveltség* korában szó sem lehet többé a régi rendszerről, midőn a theologus végig hallgatta az összes jogot és megfordítva s nem is kívánom, hogy egymást a másik szakmájában felülmúlni igyekezzenek, de annyit megkívánhatunk theologusainktól, hogy szerezzék meg azt a jogi ismeretet, melyre az életben lépten-nyomon szükségük leend, mint magyar állampolgároknak, kik a közéletben részt venni, sőt tevékeny szerepet játszani lesznek hivatva s ne legyenek kénytelenek saját híveik előtt ilyen kérdésekben sem a bölcs hallgatás kényelmes szerepére vállalkozni, sem a »si tacuisses« megjegyzésre okot szolgáltatni.

Szeretném, ha szavaim nem maradnának »kiáltó szavak a pusztában.« Ha az arra illetékesek gondolkoztak jogászaink tanrendjéről, nem lenne hiába való dolog, ha a theologusokéval ugyanezt tennék. Vagy legalább kezdet gyanánt a theologiai tanári kar *ajánlaná* az illető tárgyat a theologusoknak hallgatásra.¹ Hátha náluk több fogantatja lenne az ajánlatnak, mint a jogászoknál!

Dr. Finkey Ferenc.

TÁRCA.

A homonnai ev. ref. missziói egyház megalakulása és fejlődése.

(Vége.)

Idáig jutott a dolog. Egyrészt nagy öröm töltötte el az egyház érdekében fáradozó egyéneket, mivel a missziói lelkész beállításának elrendelésével törekvésüknek egyik legfőbb célja teljesült; az t. i. hogy legyen

¹ Ez a sárospataki főiskolában már tavaly is megtörtént s a theologiai akadémia mostani szakelnöke egyes theologus ifjaknak külön-külön is ajánlotta a közérdekűbb jogi tantárgyak hallgatását. A konvent iskolai bizottsága előveszi majd — egyebek közt — a theologiai akadémia tantervét is s valószínű, hogy az is figyelmére fogja méltatni az efféle kívánalmakat.

Szerk.

e vidéken prot. egyházi élet s itten lakó és működő lelkész; de másfelől nagyon bántotta a gyülekezet tagjait a két prot. felekezet bizonyos célokra és bizonyos feltételek mellett való egyesülési szándékának, az ő hibájukon kívül bekövetkezett meghiusulása. Mert erős meggyőződése volt mindkét félnek, hogy a két testvérfelekezet összevetett vállakkal sokkal többre mehet. Nem is ejtették el e kérdést még az említett fejlemények után sem a prot. hívek, hanem ezután is folytonosan, foglalkoztak, bár az új viszonyok között más formában, az egyesülés eszméjével s ez képezi egyházunk fejlődésének egyik lényeges kérdését ma is.

A f.-zempléni egyházmegyének 1889. febr. havában S.-a. Ujhelyben tartott közgyűlése a misszió lelkészi állomást betöltötte, megválasztván oda az egyház küldötteinek megegyezésével Szöllősy József s.-a. helyi segédlelkészt, ki márc. 31-én állását el is foglalta.

Volt tehát már az új egyháznak papja is, a mi mindenestre nagy lépés volt előre az egyház fejlődésében. Ezen lépés után a templomépítés kérdése volt a legsürgősebb elintézni való, a mennyiben a polgári iskolában szívesen engedtetett ugyan át a rajzterem addig, míg évenként csak néhány istenitisztelet tartatott, de a lelkészi hivatal felállítása után előrelátható volt, hogy be fog következni az intézet falai közül való kiszorulás, mivel a gyakrabban tartott istenitiszteletek egy és más tekintetben korlátozólag hatottak az intézet érdekeire.

Április 13-án közgyűlés tartatott, melynek tárgya főképen a templom-építésről való tanácskozás volt. A templom-építés céljaira gyűjtött összeg még csekélynek mutatkozott. Kérvények, felhívások küldését határozta azért el a gyűlés minden-felé, a honnan csak valami segély volt remélhető, s az volt az általános óhaj, hogy az építkezés még az 1889-ik év nyarán kezdetét vegye. Ezen elhatározás azonban nem volt keresztülvihető, mivel a pénzbeli viszonyok minden lehető mód megkísérlése mellett sem engedték meg a nagy munka megkezdését. Elmaradt tehát az építkezés a következő 1890-ik évre.

E közben ismét felvettük a két prot. felekezet egyesülésének megszakadozott fonalát. A kladzani lelkész nyugalomba ment s utódja, tisztelendő Hoznek Lajos úr a protestantizmus jól felfogott érdekében más szempontból fogta fel az ügyet, mint elődje s személyesen jött el Homonnára az 1890. évi márc. 1-re az egyesülés kérdésének tárgyalása végett összehívott gyűlésre. Most már a dolog, mint a fentebbiekből látható, megszabottabbra haladt, mintsem, hogy az egyesülés kérdése azon az alapon lett volna tárgyalható, a melyen az 1880-ban megindult. Az egyesülés régibb terve az említett okok miatt füstbe ment. A homonnai ifjú egyház, hogy az ev. ref. missziói egyházaknak országszerte való szervezésével véletlenül éppen a mozgalmas napokban rá következett jó alkalmat el ne szalaszssa, megtette a lépéseket a missziói egyház megalapítására, mely óhaj-tása teljesült is, midőn az ev. ref. egyházi hatóságok a a missziói kör felállításába beleegyeztek s úgy az építkezés eszközzésére hozott áldozataikkal, mint a missziói lelkész fizetésére megszavazott 500 forint állandó évi segélylyel lehetővé tették az ev. ref. missziói kör megalakulását s a missziói lelkész beállítását. Itt tehát most már arról lehetett s arról lehet szó, hogy a mennyiben az egyház szervezési mozgalom megindítása a két felekezet együttes akaratából történt s az ág. hitv. ev. rész is hozzájárult az anyagiak növeléséhez, valamiképen szabályoztassék a kladzani egyház kötelékében álló homonnai és vidéki ág. ev. híveknek a homonnai ev. ref. missziói egyházhoz való viszonya. Határozottassanak meg azok a jogok, a melyeket az ág. ev. hívek a missziói

egyházzal szemben élvezni fognak s azok a kötelezettségek, melyeket a saját elhatározásukból tovább is teljesíteni szándékoznak.

Ilyen alapon tartatott meg az 1890. márc. 1-diki közgyűlés, a kladzáni lelkész jelenlétében. Most tehát meg volt már a kladzáni lelkész és egyház beleegyezése is. Ezen gyűlés tanácskozásáról és határozatairól szóló jegyzőkönyv úgy a felső-zempléni ref., mint a sáros-zempléni ág. ev. egyházmegyékhez felterjesztetett azon kérelemmel, hogy az egyesülés kérdése hozzassék ismét napi rendre. E felterjesztésre a felső-zempléni egyházmegye azt a határozatot hozta, hogy az egyesülés kérdésének elvalahára tisztábazozatala végett küldessék ki az egyházmegye részéről egy 3 tagú bizottság, a melynek tagjait a maga részéről meg is választotta s kéressék fel a sáros-zempléni esperesség, hogy küldene ki a maga kebeléből szintén egy 3 tagú bizottságot, a kik aztán összejövén, közösen intézzék el az ügyet. Ez azonban célhoz nem vezetett, mert ág. ev. részről a bizottság sem választatott meg(!).

Igy áll a homonnai és vidéki prorostánsok egyesülési ügye mai napig is.

Visszatérek a templom-építés ügyére. A munka 1890. ápr. havában megindult. Május elsején egyszerű ünnepség mellett letettük az alapkövet. A véletlen úgy hozta magával, hogy az alapkövetétel épen a 9-ik évforduló napján volt a templomépítés ügyében tartott gyűlésnek. Aug. 17-én, még ugyanazon évben felszenteltük templomunkat s átadtuk rendeltetésének. Felépült tehát a mi Sionunk, a hol összegyülekezhetünk s imádkhatjuk Istenünket a mi módunk szerint, lélekben és igazságban.

1891-ben is építkezünk. A paplak készült el ez évben, mely ezen építkezés után 3 szobájával és szükséges mellékhelyiségeivel rendeltetésének teljesen megfelel.

Annak idejében úgy a templomszentelésről, mint a paplakon eszközölt építkezésről bővebben szoltottam a „Sárospataki Lapok“-ban.

És ezzel berekesztem soraimat. A mennyire lehetett, igyekeztem a kezeim közt levő iratokból kikutatgatni a feljegyzett dolgokat, részint emlékül a jövőre nézve; részint tanulságképen arra nézve, hogy mennyire tud menni egy valamely ügy iránt érdeklődő lelkes kis csapat, erős elhatározással; részint pedig azért, hogy azoknak, kik ügyeink iránt érdeklődnek, de az egyház beléletében előfordult mozzanatok eddigelé részletesen közzétéve nem lévén, az ügyek fejlődéséről s állásáról kellőleg tájékozva nem lehettek, egy képet nyujtsak missziói egyházunk állapotáról s a két prot. felekezet e vidéken való egyesülési törekvéseiről.

Szóllósy József.

A novaji gyűlés.*

1860. április 14.

Teleky Péter nyugalmazott törényszéki elnök úr, egyházkerületünknek és egyházmegyénknek immár nyugalmomba vonult tanácsbírája, már több ízben részesített azon kiváló szerencsében, hogy hosszú és tevékeny polgári és egyházi közpályájának gazdag emlékeiből egy-egy érdekesebb részletet élőszóval közölt velem. Így elbeszélte többek közt a *pátens* korszakában megtartott híres *novaji gyűlés* történetét is, melynek előkészítésére és

megtartására nézve méltó joggal elmondhatjuk: *quorum pars magna fuit*. A rendkívül érdekes és e mellett közérdekű emlékezőések előadása után, bátorságot vettem magamnak felkérni Teleky Péter urat, hogy a novaji gyűlésre vonatkozó emlékeit legyen szíves írásba foglalni, hogy én azokat a „Sárospataki Lapok“ hasábjain közzétehessem. Kéréssem meghallgattatást talált, kaptam és adom változatlanul az itt következő rendkívül érdekes emlék-iratot.

* * *

Az 1860. évi tavaszi egyházmegyei közgyűlés március 27. napjára Gönc városába egybehivatván, én is, mint a szinai ref. egyház főgondnoka, saját fogatomon mentem a gyűlésre, s midőn az „Ereszvény“ nevű gönci partra értem, megdöbbenve láttam ott egy csapat sorkatonát, s azok vezér-hadnagya megállítva fogatomat, engem a visszatérésre szólított fel, mivel a közigazgatási hatóság a tervezett gyűlést megtartani nem engedi. Erre én válaszolám, miszerint hivatalos jelentésemet kell az elnökségnek beadnom s ennek megtörténte után haza térendek.

A városba érkezve, minden utcában nyugtalanul mozgó embertömegeket láttam. Az akkori megyei főnök, Máriássy Ádám személyesen intette a ref. híveket a távozásra, a számos csendőröket utasítván, hogy minden gönci ref. háztulajdonost tiltsanak el attól, hogy a nagy számmal megjelent egyházi képviselőknek szállást adjanak.

Én Szathmári Miklós, Matusz Lajos, Hadházi László egyházmegyei tanácsbírákkal értekezve, elhatároztuk, hogy a város nyugoti szélső oldalában létező ref. iskola terebében gyülekezzünk, e végett egyes hitsorsosainkat szólíttassunk fel és egyenként vagy párosával, különböző udvarokon át gyülekezzünk az említett helyen, minden nagyobb csoportosulás kikerülésével, nehogy a csendőrség figyelmét felkeltsük. Az iskola terme teljesen megtelt s ott tudtuk meg, hogy Máriássy főnök úr Bárczay Albert világi főgondnokot és Ferenczy József esperest a városból való azonnali távozásra intette s amaz Tállyára, esperes úr Zsujta felé távozott. Ily körülmények között minden reményünk eltűnt a gyűlés megtarthatására, melyet mi egyetlen lelkészi elnöklet alatt még az napon Kassán megtarthatónak véltünk volna, oly ürügy alatt távozva Göncről, hogy haza utazunk.

Szathmári Miklós és Matusz Lajos barátaimmal levelezésben fejeztük ki azon forró óhajunkat, hogy egyházmegyei elnökeink az autonomiánkon ejtett nagy sérelem feletti felháborodásunk s tiltakozásunk hivatalos kifejezése céljából, az egyházmegyei gyűlést összehívják; de ezen reményeink nem valósulván, a bekövetkezett husvét ünnep másodnapján (ápril 9) Szathmári Miklós kenyheci lakásomra jött s együtt Bárcára utaztunk világi gondnok Bárcay Albert úrral értekezendők, a ki azonban elutazott az ünnepekre Pelejtére nőtestvéréhez, így csak Bárcay Ödön urat találtuk szülei házában, s közölve vele szándékunkat, a bárcai lelkész Bernát József urat körünkbe kérve, négyen felmentünk a régi Bárcay-kastély délkeleti szögletén levő torony-szobába s ott a következőkben állapodtunk meg előlegesen meggondolt tervezetem egyhangu elfogadásával.

1. A gyűlés ideje ápril hó 14-ike (szombat), helye pedig az alsó-novaji templom leendő s az ottani előkészületek megtételével Hadházy László bizatott meg. Indokul szolgált a kijelölésre az, hogy Alsó-Novaj a kassai-országi országút vonalában fekszik, az abauji egyházmegyének közép táján, távol a nagyobb községektől s oda az egyházak képviselői a keleti oldalról a Hernád hidas-németi hidján és a vizsolyi malom-hídon át, vala-

* Régibb olvasóink emlékeztethetnek rá, hogy már 1883-ban felhívtunk mindenkit, a kit egyházunk multja érdekel, hogy a pátens- okozta szomorú időszakra vonatkozó adatokat szíveskedjenek nekünk beküldeni. Kettő-hárman meg is hallották a hívogató szót, a mit az újabban felmerült tiszteletre méltó példa nyomán ezenel sietünk ismételni. A kitűnő veterán és bemutatója fogadják tiszteletünket. Szerk.

mint az országúton Kassa és Szikszó felől kényelmesen utazhatnak; a Novajtól nyugoti oldalban fekvő egyházak pedig a csereháti partokon át különböző irányban vezető utakon feltűnés nélkül érkezhettek Novajba. A gyűlés kezdete pontban reggeli 8 óra, megjelenési idő 7—8 óra között az országút vonalában épült novaji vendéglő tágas szobájában.

2. A gyűlésre meghívó irat röviden szerkesztetett s Bernát József lelkész úr felkérte annak 12 példányban leendő tisztázására s Bárczay Ödön úrral együtt arra kérétek fel, hogy egyházmegyei gondnok Bárczay Albert urat haza érkeztek tervezetünk elfogadására és a meghívó iratok példányainak azonnali aláírására kérjék fel; valamint arra is, hogy Ferenczy József esperes úrral a legbizalmasabban értekezzenek s őt teljes titoktartás mellett a közreműködésre kérje fel.

Az aláírandó meghívókból Bárczay Ödön, Hadházi László és Bernát József urak használatára 3 példányt átadatni rendelünk, — én pedig Bárczay Ödön urat arra kértem fel, hogy a 9 példányt lovas embere által Kenyheczre kezemhez küldje, rögtön az aláírás után, és én biztosítottam tanácskozó társaimat, hogy azokat általam felkérendő — de meg sem nevezett — jó lelkű barátaimhoz saját küldönceim által eljuttatandom s mindeniknek írott utasítást adandok az eljárás módozataira nézve s az általok felkeresendő egyházakat egyenként kijelölendem. Ezen nyilatkozatomat is helyesléssel fogadván el tanácskozó társaim: Bárczay Ödön úr a Bernát József úr által szükséges példányokban lemásolt körleveleket Bárczay Albert világi gondnok úrnak haza érkeztek bemutatván, ő azokat az esperes úrral foganatosított értekezés folytán aláírta s hozzám Kenyheczre lovas küldönc által elküldötte és én az előlegesen elkészített és a legmélyebb titoktartást tanácsoló, az illető egyházak kijelölését magában foglaló magán-levelem kíséretében az alább 1—11 szám alatt megnevezett hitsorsosaimhoz saját küldönceim által azonnal elküldöttem, csak Csuka György úrhoz küldtem ajánlott levelem kapcsán a hidas-németi postáról, pörös okmányok megnevezésével.

A gyűlés összehívásával megbízott egyének s a nekik kiosztott egyházak a következők voltak:*

1. † Hadházi László, györkei lelkész: Bód, Szinye, Györke, Bogdány, Garbóc. Ezen kívül azzal bízott meg, hogy a gyűlés napját megelőző éjjelre utazzék Novajba, az ottani lelkészszel s tanácsbírákkal egyetértőleg az egyház híveit kérjék fel, miszerint a gyűlés napján reggeli 7—8 óra között megjelenendő képviselők szekereit, lovait rögtön helyezték el ólakba, csűrökbe feltűnés nélkül s mindenben mély titoktartással járjanak el, végre a templomot reggeli 8 órára a gyűlés kezdete előtt rendezék be.

2. Bárczay Ödön a gyűlésre vonatkozó körlevelet küldendi: Csány, Szkáros, Zsadány, Pusztafalu, Fűzér, Nagy-Szaláncz és Radványba.

3. Bernát József, bárcai lelkész: Bárca, Beszter, Vajkóc.

4. Kis Lajos, abaujvári lelkész: Abaujvár, Nádasd, F.-Kéked, Telkibánya, Nyíri, Bózsava, Kovács-Vágás, Vily, F.-Regmecz, Kajata.

5. † Szathmári Miklós, egyházmegyei tanácsbíró: Zsujta, Göncz, Göncz-Ruska, Hejcze, Fony, Korlát, Vilmány, Vizsoly, Czécze, Kér, Alpár, Szántó, F.-Dobsza, Búd (Pere-Gibárt) Szent-István-Baksa.

6. † Csuka György: Aszaló, Nagy- és Kis-Kinizs, Szent-András, Kázmárk, Rásony, (Sáp, Léh, Berencs), Beret, Bakta, Csobád, Devecser, F.-Fügöd.

7. † Futó Dániel, szikszói lelkész: Onga, Szikszó, A.-Vadász, Selyeb, Kupa, Tomor.

8. † Matusz Lajos, egyházmegyei tanácsbíró: F.-Méra, Szend, Szala, Fuló-Kércs, Szemere.

9. † Vendéggy József, egyházmegyei tanácsbíró, de a ki maga helyett Vendéggy Gábort küldte: Csenyété, G.-Bátor, Krasznik-Vajda, Pamlény, Szászfa.

10. † Lánchy Jakab, róm. kath. vallású földbirtokos: Felső-, Alsó-Lánch, Buzita, Reste, (akkor még anyaegyház.)

11. Makay János, (akkor szinai káplán): Nagy-Ida, Szeszta, Csécs, Péder (Jánok), Szepsi. Minthogy a szepsi lelkész Márkus László a Thun pátensét a szöszékből kihirdette s ezen ténye az egyházakban felháborodást idézett elő, irányában minden bizalom elenyészett, és tartani lehetett attól, hogy az egyházmegyei gyűlés egybehívását a politikai hatóság előtt elárulhatná: utasításul adtam az általam megbízott segédlelkész úrnak, hogy a péderi lelkész úrral egyetértőleg személyesen kérjék fel a szepsi egyház gondnokát arra, hogy lelkészük irányában legnagyobb titoktartás mellett választassa meg egyház-tanácsosaival a novaji gyűlésre küldendő követeket. Ez meg is történt.

12. Én az egyházmegyei gondnok úr körlevelét a szinai, a tornyos-németi és szurdoki egyházakkal közöltem.

Az egyházak képviselőinek a kijelölt napon (ápril 14.) való megjelenése a legszebb rend és pontosság mellett történt; a kocsikon érkezők fogatai a leszállás után egy perc alatt eltűntek az országútról s 2—3 perc alatt a novaji hívek által ólakba, csűrökbe elhelyeztetek. A gyűlés a novaji templomban pontban 8 órakor megnyitott Ferenczy József esperes és Bárczay Albert világi gondnok elnökletük alatt; hitbuzgalmat s törvények által biztosított jogainkhoz való rendületlen ragaszkodásunkat jellegző ezen ének zengése után: „Az Isten a mi reménységünk, midőn reánk tör ellenségünk”. Az ünnepélyes tiltakozás a törvénytelen közigazgatási eljárás ellen megtétett, azonnal jegyzőkönyvbe ígattatott s hitelesítés után a gyűlés feloszlattatott.

A Szathmári Miklós úr kerületében azonban oly esemény fordult elő, mely az egész tervezet meghiusulását vonhatta volna maga után, ha az isteni gondviselés igaz ügyünk s hithű eljárásunk sikerét nem biztosította volna. Ugyanis Szathmári M. úr a körlevél egy példányát a f.-dobszai lelkész Halmy Lajos úrhoz küldvén lovas ember által, ez a nevezett lelkész urat Dobszáról Szántó-felé tervezett útjában találta, Szlávi nevű dobszai jegyző társaságában. A küldönc a levelet átadta Halmy lelkész úrnak, ki azt azonnal felbontván, elég vigyázatlan volt annak tartalmát utitársával is közölni. Ezen jegyző úr Szántóra érkezéskor a közlőtteket azonnal bejelenté az ottani császári járásbíró Jamnitzky Lipót úrnak, ki sietett a közlött hirt főnökével, Máriaassy Ádám úrral gyors küldönc által közölni. A főnök úr — szerencsére nem volt kassai hivatalában, Sáros megyébe utazott; helyettese a valószínűleg bizalmasnak címzett levelet fel nem bontá, ezt csak a néhány nap múlva visszaérkezett főnök úr tévé, a ki nem készt azonnal utasítani a szikszói csendőrpáncsnokságot, hogy a novaji kálvinista gyűlést veresse szét. A csendőrök épen a gyűlés napján vonultak Novaj felé, s Forró és Devecser közt találkoztak a novaji gyűlésről már haza térő szikszói egyházi küldöttekkel; ezek megkérdezték az előtők jól ösmert s velők bizalmasságban élt csendőröket, hogy hova utaznak? ezek válaszó-lák, hogy Novajba valami gyülekezést feloszlítani; — de a viszonyválaszból megértvén azt, hogy azon gyűlés már bevégezé teendőit s hogy éppen onnan utaznak hazafelé a szikszói képviselők is, így az újabb császári hiva-

* A kiknek neve előtt † áll, azóta jobb hazába költöztek.

talnoki erőszakot az isteni gondviselés kegyelme megszüntetné.

Ezek után csakhamar a császári főnök úr Bárcay Albert világi gondnok urat csendőrséggel befogatta és a Sas nevű, akkor császári törvénykezési épület egy magán-cellájába elzáratta. Engem is részesített nagy figyelmében a császári hivatal, mert valószínűleg alattomos besugárás folytán a kassai császári törvényszék vizsgáló bírása eleibe idéztettem s ott több óráig faggattak az egyházi gyűlés összehívásának faktorai s céljai felől. Magyar nyelven jegyzette a feleletet a német bíró magyar segéde; de Istennek hála, sem ennek nem lett szomorubb következménye, sem Bárcay Albert világi gondnok úr elfogatásának, ki éppen úgy szabadon eresztetett, mint Zsedényi és Márai ágost. ev. gondnok s püspök, kik a megyeházának régi, már szétbontott szárnyában, a hátulsó, úgynevezett rab-udvaron, az első emeleten volt első aljegyzői lakás két különálló szobájában voltak elzárva egyenkint, vasazott tölgy-deszka ajtajukon hagyott s vasrudakkal erősített lyukon át engedvén nekik kilátást az előtornácba.

* * *

A harmincöt évvel ezelőtt lefolyó nemes küzdelem mai napig is megiratlan történetének egy érdekes lapját képezi az itt közölt hű és élénk leírás, melynek olvasása után azon óhajítás támad bennünk: vajha ama „nagy idők“ ma is élő tanui tennék közkinccsá, az utódok tanulságára, azon kort illető emlékezéseiket vagy jegyzeteiket.

Révész Kálmán.

KÖNYVISMERTETÉS.

Ünnepi órákból.

Egy egyházi beszéd-gyűjteményt szándékozom ismertetni és pedig egy német egyházi beszéd-gyűjteményt. De hisz' ezzel már a magyar prot. egyházi irodalomban is nyakig vagyunk — kiált fel egyik-másik olvasónk — mi szükségünk van még német predikációkra is! Megengedem, bár azt tartom, hogy a jóból sohase lehet elegünk; de még ha úgy van is, ez nem lehet ok arra, hogy a külföld ez irányú jelesebb termékeivel meg ne ismerkedjünk, azok szellemét, irányát ne tanulmányozzuk s e tanulmányokkal szellemi fegyvertárunkat ne gyarapítsuk. Sohase lehetünk oly okosak, hogy másoktól ne tanulhatnánk! De a bemutatandó német predikáció-gyűjtemény különösen is megérdemli a figyelmet; nemcsak mint egy előkelő szónok műve, hanem tárgyánál fogva. Csupa ünnepi prédikációkat ad s beszédeivel azt a nagy problémát igyekszik megoldani, vagy helyesebben kifejezve, oldotta meg: hogyan lehet a keresztyénség nagy ünnepeit a modern, szabad gondolkodású keresztyén ember számára is értékesíteni, kiváló jelentőségűvé tenni? Sok nehéz kísérlet után egy igazi megoldás: vajjon nem méltó-e eljárását tanulmányoznunk?

A mű teljes címe: „Aus festlichen Stunden. Predigten von Advent bis Pfingsten.“ Irta D. Ehlers Rudolf, frankfurti ref. lelkész. Frankfurt a. M. 1895; IV. und 309 S. — A szerző telfogásáról, eljárásáról előszavában ad számot; ez előszó a legszebb tanulmányok egyike, melyeket e kérdéssről olvashatunk, a legjobb ajánlat az egyházi beszédekhez. Ime egész terjedelmében!

* * *

Midőn egy csomó, ünnepi egyházi beszéd közrebeszítésére szántam el magamat, főként annak felismerése készítette erre, hogy éppen az ünnepi predikációk legjobb próbakövei annak, mennyire képes egy egyházi

szónok a theologiai tudomány vívmányait gyakorlatilag értékesíteni. Kivált lelkészi körökben erősen elterjedt előítélet, hogy a történeti-kritikai theologia hívei képesek ugyan az evangélium etikai tartalmát megragadni s a gyülekezetekbe átseppentetni, de valamint a hit titkai rájuk nézve megközelíthetetlenek, époly kevésbé lehetséges nekik a nagy ünnepnapokon Isten nagy tetteiről bizonyosságot tenniök, mert a csodálatos születés, feltámadás és mennybemenetel számukra nem tények, hanem a legjobb esetben jelképek, a legtöbbek előtt pedig csak az alkotó phantasia teremtményei, a mely azt hitte, hogy legjobban magasztalhatja a gyülekezet Urát ama csodatettek által, melyeket ő tett s melyek vele történtek.

Nos megvallom, hogy én azokhoz tartozom, kik Jézusnak sem csodálatos születését, sem testi feltámadását, sem érzékileg észrevehető mennybemenetelét okmányilag hitelesen igazolt történeteknek elismerni nem hajlandók. De vajjon öncsalódás-e azért, ha én azt vallom, mint hitemet, hogy a mi Urunk személye nagyobb titok, mint bármi más, s hogy a legtitokteljesebb benne Istenhez, az Atyához való viszonya? hogy ő, minden más emberi személyiséggel ellentétben, az Atyához zavartalan, mindenkor háládatosságban, engedelmisségben és odaadásban kipróbált fiú viszonyban áll? hogy a Fiú egy az Atyával, miként az ember csak egy lehet Istennel, összhangzásban az ő természeti és erkölcsi világrendjével? Én megelégszem ezzel a történeti ténnyel: »született asszonytól« — hogy atyátlanul-e a szó betűszerinti értelmében, azt nem feszegetem, arról nincs tudomásom; az én Uram Jézusba, a Krisztusba vetett hitem egészen független attól, hogy mily képzetem van nekem az ő fogantatásának titkáról; legszívesebben egyáltalában nem is gondolkozom felőle, másokkal se szívesen beszélek róla, gyermekek előtt pedig bűnnek tartanám célzásokat tenni ez irányban; én annyira át vagyok az ő, mindent a mi emberi, túlhaladó személyiségének fenségéről, oly erősen meg vagyok arról győződve, hogy ő mindnyájunkkal többiekkel egyenlő volt, kivéve a bűnt s hogy ezért más ember, mint mi, magasabb rendű ember, egy újabb emberiség megkezdője, valósággal egy új Ádám, hogy nekem egyáltalában nem szükséges azt tudnom, hogyan történt az ő fogantatása. Az ő születésének csudája, vagy helyesebben: titka, egyaránt nagy, ha József volt is Jézus természetes atyja. Én értem, miként jöhetett arra a kegyes hit, hogy Jézus atyátlan születését hirdesse s az ő személyében megnyilatkozott titkot így magyarázza; ki akarta őt venni földi életének legelső előállításától kezdve az eredendő bűn összefüggéséből; én bámulom azt a vallásos mélységet és költői erőt, a mely a karácsonyi történetben, a mint azt Lukács elbeszéli, nyilatkozik; én örömet képelem el, hogy mily erőknél kellett abban a gyülekezetben munkálkodniok, a melynek kebeléből ily elbeszélések származhattak — a tiszta megismerés, próféta sejtőképesség, alakító erő bőséges gazdagsága jut itt napvilágra! ez a történet a karácsonyi ünnepet remekül beszéli el; előképül szolgál minden karácsonyi ünnephez — nincs mit csodálni rajta, hogy édes együgyűségével immár két ezer év óta annyi lángelmét megtermékenyített, hogy azt a titkot, a melyet feltár, plastikai, festői és költői ábrázolatokban utána dadogják. De hogy íti történeti tény beszéltetik el, a mely történeti hitelt, betűszerinti igaznaktartást kíván s a melyet lelkem üdvösségéért kell igaznak tartanom, arról senki sem győzhet meg engemet. Az úr Krisztus az ő tanítványainak soha semmit se árult el az ő fogantatásáról; véleményöket e titok felől, melyet csak gyöngédtelen s tisztátalan érzék akarhat föllebbenteni, sohase kérdezte; még akkor se,

midőn azt kérdezte tőlök: mit mondotok az ember fiáról? Ő mindenkinek, a kiknek Isten az ő Fiát kijelenti, a Krisztus, az Ur, az Atyától született, akár asszony volt Mária, akár szűz, miként az ő tanítványai mindnyájan Istenből születtek s azért nem szűnnek meg, az ő testi atyjok gyermekei lenni. Hinni vagyis igaznak tartani azt, hogy Jézus atyátlánul született, még távolról sem bizonyítéka a keresztyén kegyességnek; ezt igaznak fogadhatjuk el s e mellett megeshetik, hogy egy szikrányival se bírunk az ő szelleméből. Megfordítva, szívünk-ből vallhatjuk Péterrel: te vagy a Krisztus, s e vallomásunk folytán üdvözülhetünk s mégis beérhetjük ez apostoli kifejezéssel: »született asszonytól.« Egy az Isten s egy a közbenjáró Isten és emberek közt, t. i. az ember Krisztus Jézus. Hogy ember volt, az époly nélkülözhetetlenül hozzátartozik a benne kijelentett üdvhöz, mint az, hogy Krisztus volt (nem csupán a próféták egyike). Az az egyház, a melyik ezt, mint a waldensi-templom Rómában, megtagadja, (a homlokzatán a felírás végén a *homo* szót egy cifrázattal helyettesítették, állítólag azért, hogy a szent városban, melyben a lakosság többsége az istenanyat imádja, botrányozásra ne adjanak okot), az az üdvigazság egyik lényeges részét tagadja meg. Mi lehetne nekünk Jézus, ha ember nem volna? Mily szegények volnánk, ha benne nem a *logos* vált volna testté, emberré? De gazdagabbak volnánk-e, ha benne a *logos* nem vált volna emberré?

A feltámadás? Jézus csak az ő gyülekezete, az ő tanítványai számára támadt fel. A világra nézve meghalt, halott, a multba tartozó, mint Sokrates, Nagy Sándor és Nagy Károly is. Hogy benne a feltámadottban hihessünk, előbb már benne, mint a Krisztusban, az Isten országának Urában kellett hinnünk. A kinek Isten kijelenti, hogy Jézus a Krisztus, azt a feltámadottban való hithez is elvezérli, a ki habár meghalt, még is él. S a keresztyén hitnek elegendő az, hogy Jézus él, mint elsőszülött a sok testvér közt, mint a zsenge a halottak közül, mint Isten országának ura és királya, az emberiség bírása. De hogy miként nyilatkozott meg a feltámadott az ő első tanítványainak, vajjon a régi levetett földi testben-e, vajjon átszellemült vagy átszellemülő testben-e, vajjon subjectív látományokban, vagy objectív szellemi kinyilatkoztatásokban-e, — ez történeti kérdés, melynek megoldása nagy nehézségekkel jár. A bibliai elbeszélők különböző felfogásokat mutatnak; elbeszéléseik egyáltalában nem fedik egymást; egy gyermekkel meg lehet érteni, hogy itt, ha szabad úgy szólanom, megsűrűsödési processus történt; hogy a feltámadottnak megjelenései egyre érzékiesebben, egyre érzékileg felfoghatóbban gondoltatnak. Kísérleteiknek, melyekkel a hit tapasztalatait, belső élményeiket az érzékek számára szemléltetővé akarták tenni, ily elbeszélésekhez kellett vezetniök, minőket az evangéliumok nyújtanak, részben csodálatos szépségben és megragadó igazságban; a mi amaz első tanítványokkal történt, az előképül szolgál minden nemzedék hitére nézve; a ki a feltámadottban való hithez jut, az hasonló utakon vezettetik oda, mint az első tanítványok vezettettek. S ismét azt mondjuk: A husvéti hit nem egy annak igaznak tartásával, hogy Jézus a harmadik napon testi alakban a sírból kiszállott; ezt igaznak fogadhatjuk el s mégis hijával lehetünk az élő iránti hitnek; s viszont rendületlenül át lehetünk hatva attól, hogy Jézus legyőzte a halált, ő lett a zsenge a halottak közül, — s a mellett abban a meggyőződésben élhetünk, hogy az evangéliumi elbeszélések nem kényszerítenek a testi feltámadás hívére.

(Vége köv.)

Rácz L.

KÖZÉLETÜNK.

Főispáni látogatás a s.-pataki főiskolában.

Valami nagyon szilárd összeköttetésben sohasem állott együtt Zemplénnvármegye és a sárospataki főiskola. Főispán-főgondnokokról, még inkább alispán-algondnokokról beszél ugyan a történelem, de a két hatalmas testületnek tartós egymásra hatásáról aligha emlékezett valaha valaki. A főiskola egy erősen nemzeti irányú felekezetnek lévén büszke vára, megközelítése nem mindenkinek látszott kíváncsinak és tanácsosnak: néha éppen a kikerülését javalta a világ-szerinti bölcsesség. Őh pedig ha együtt munkáltak volna a megye és ország közboldogságát: talán mindketten erősebbekké lehettek volna, mint így, többnyire párhuzamos haladásukban! De ritkán akadt alkotmányos érzésű s a kultura jelentőségét ismerő vezére a megyének, a ki — a sokféle emberi tekintetek mellett is — fel ne kereste volna Zemplénnek egyetlen felsőbb tanintézetét. Némelyek mindjárt hivatalba lépések után (mint p. o. gr. Andrassy Manó), mások több-kevesebb idő múlva, betekintettek a fejedelmi falak közé és itt mindenkor tiszteletteljes fogadtatásra találtak.

Zemplénmegye mostani főispánja is arra talált folyó hó 9-én.

A tanári kar már két ízben is bebizonyította iránta, mint a megye feje iránt érzett kész-köteles nagyrabecsülését; egyszer kineveztetése alkalmával, máskor 10 éves főispánságának ünnepén. Ezt a tisztességtelt viszonozta most a főispán úr azon felül, hogy — mint kifejezte — régóta vágyakozott közelebbi ismeretségbe jutni a hírneves tanintézettel.

A reggeli gyorsvonat hozta fényes kíséretével. Főiskolánk algondnokai, a megye alispánja, főügyésze, fő- és segéd-tanfelügyelője, a pénzügyi igazgató, a főispáni titkár, a főszámvevő, főszolgabíró, továbbá Meczner Gyula kormánybiztos, gr. Vay Ernő (a fellegvárat építtető Vay Ábrahám unokája), a gör. kath. lelkész és esperes, Molnár Béla országos képviselő és Molnár János orvos jöttek vele. — A vasútnál a főiskola küldöttei (Szinyei Gerzson, Nagy Gusztáv, Dr. Ballagi Géza, Buza János) és kocsik vártak rájuk. A városnak a vasúttól a főiskoláig eső épületein nemzeti lobogók hirdették, hogy a lakosság is örül a látogatásnak.

A tanári kar és tanuló ifjúság a nagy épület oszlopos csarnokában várakozott ékes rendben és itt fogadta az előkelő vendégeket. A jobb oldali feljárat alján állt a főiskola közigazgatója, Dr. Finkey József s a felharsanó „éljen“-ek után s az énekkar „hymnusz“-ának elhangzásakor itt üdvözölte egy, a főiskola szellemét híven visszatükröző beszéddel és tiszteletteljes „Isten hozott“-tal. A válasz meleg és elismerő volt. A főispán, mint maga is a haladás és szabadság meleg szívű barátja, mély tisztelettel emlékezett a főiskola multjáról és jelenéről, ennek mindenkori nagy kultur-hívatásáról, autonómiájáról s érintette eddigi távolmaradásának okait s biztosította a tanári kart, hogy a milyen élénk érdeklődéssel viselkedett a távolból is a főiskola sorsa, s fejlődése iránt: éppen olyan bizalommal jött a főiskola falai közé, mint vendég, mint jó barát. A tetszés-nyilatkozatokon keresztül tört az énekkar üdvözlő dala, a melynek végén az ifjúsághoz szólt a főispán, intvén azt a tudomány mennél nagyobb szeretetére és a saját teendői körül való foglódásra.

A Szinyei Gerzson karján indult aztán fel a lépcsőn a főkönyvtárba, ennek a mi főbüszkeségünknek

megtekintésére. A rövid időhöz képest sokat látott-hallott itt úgy a főispán, mint kísérete; itt mutatta be az igazgató a főiskolai tanári kart s a vendégek, végül a látogató könyvben is megörökítették neveiket. Innen a szépművészeti és műregészeti muzeumba, majd az imaterembe, egy tápintézet szobába, az akadémiai tantermekbe, természettani muzeumba (a természetrajzi épen most javítás alatt áll), a gimnáziumi tantermekbe, ifjúsági kórházba, az akadémiai ifjak könyvtárába, olvasó helyiségebe, s a falak közül kimenvén, a kert közepén díszlő torna-csarnokba tekintettek be. Muzeumainkat gazdagoknak, könyvtárunkat irigylésre méltónak találták sokan s különösen nagy hatása volt némelyekre az ifjúsági kórháznak és főiskolai kertnek, a melynek torna-terén a VIII. osztály nagy hirtelenséggel meglepő mutatványokkal igazolta tornászati gyakorlottságát.

A főiskolai épület előtt várakozó fogatok az állami tanító-képezdébe röpitették aztán a vendégeket, a hol a sorfalat képező ifjuság és a teljes tanári kar várta s az igazgató üdvözölte Zemplénmegye főispánját, jelezvén előtte az intézet vezér-eszméit is. A könyvtár és a tantermek megtekintése után az énekkar üdvözölte a vendégsereget az ének- és zeneteremben, majd a szép kertet, annak szőlészetét stb. nézték, élvezték s neveiket itt is beírván a vendégkönyvbe, visszahajtottak a főiskola épületébe, hol villásreggeli fogadta őket. Ennek feltalálásáig volt idő a látottak megbeszélésére, a nézetek kicserélésére s egy és más bal-vélemény helyreigazítására és a főiskola legújabb értesítőjének kiosztására is. A villásreggeli részt vettek Dr. Lengyel Endre, a helybeli ev. ref., róm. és gör. katolikus lelkészek, a város és képezde képvisellete stb. is.

Pohár-köszöntő volt — természetesen — özőnnel s ha a fehér asztal hangulata mutatkozni fog majd ezentúl a hivatalos Zemplénmegye és a sárospataki főiskola érülködésében s egyéb viszonyaiban: úgy október 9-ike nevezetes nappá válhatik Zemplénmegye történetében. Adja Isten!

A vendégek egy része a fél egy órai gyors vonattal, a másik része a fél ötösi személyvonattal utazott el körükből; — hisszük, hogy kedves emlékekkel.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Figyelmeztetés.** Miután ismételt felszólítások és viszont tett ígéretek dacára, ismét nagyon sokan megfeledkeztek a hátrálékos előfizetési díjak beküldéséről: felszaporodott költségeink miatt kényszerítve vagyunk azokat a többször emlegetett postai megbízás útján szedni be.

— **Magyar Biblia-Társulat Pozsonyban.** A »Luther-egylet« mellett megindult az ág. ev. atyafiak közt néhány év óta egy bizonyos *theol. könyvtár-féle vállalat*, a melynek jelölt is láttuk már, p. o. a *Maszyk-féle* dogmatikában s a *Pukánszky* héber nyelvtanában stb. Egyszer-máskor kifejeztük már, hogy nagyrabecsüljük ezt a törekvést, de nyomban hozzátettük, még inkább hozzá gondoltuk, hogy meggyünk kétfelé s útaink mind jobban-jobban elválnak — az »*unio*« *diszóségére*. Most pedig íme híre fut, hogy Pozsonyban *biblia-társulat* alakult s működését már tényleg is megkezdte. Hát a ki tudja becsülni a bibliát, annak lehetetlen örömet nem éreznie, ha hallja, tudja, hogy annak terjesztését egy szervezett társulat veszi immár nálunk is gondjaiba. De — nem tehetünk róla — a mi örömlünket igen megzavarja az a szintén világgá vetett hír, hogy ez a társulat a *Kámori-bibliájá-*

nak akar híveket toborzani, sőt, úgy látszik, mintha első sorban csak ennek terjesztésére szervezkedett volna. Visszaemlékezzünk arra a szörnyű vitára, a mely dr. Ballagi Mór és Kámori Sámuel között ez utóbbinak biblia-fordítása miatt, lezajlott. S nemcsak e vitából, hanem közvetlen tanulmány útján is tudjuk s tudhatják sokan, hogy a Kámori-biblia a *maga jószándékú nyelvi örökösével* messzire túl van vagy alúl van a *nemesen népiesnek* határvonalán, azt terjesztetni tehát a nemzeti génusz ellen való merénylet s a legbizonyosabb mód a biblia iránt való idegenkedés növelésére. Készek vagyunk ez állításunkat — szükség esetén — a nagy és felséges cél érdekében bővebben is igazolni. A Kámori-biblián kívül, a mely egyszerűbb kiadásaiban részletfizetésre is megszerezhető (3 frt, 3 frt 60 kr, díszkiadás 10 frt, ez utóbbi egyszerre fizetendő), kap a pártoló tag évi vagy havi értesítőt s megkaphatja már most a Márk evangéliomát 10 krért. A szétküldött értesítés alatt *Drodteleff Rezső*, *Kámori Sámuel*, török-kanizsai *Schulpe György* nevei olvashatók. Tudni óhajtanók: mennyiben ismeri el ezt a társulatot a magyarországi ág. ev. egyház a magáénak s szükségesnek és hasznosnak tartja-e a saját érdekeire nézve, hogy *külön szervezkedjék bibliai társulattá* s hogy éppen a Kámori-bibliával próbálja a népet a biblia iránt szeretetre ébresztetni?!

— **Iskola-szentelési ünnepély** folyt le folyó hó 6-án *Lucskán*, a magyarhoni reformátusság legszélső kis egyházában, a mely az anyaegyházzal, a nem régen templomot épített *Barkával* együtt egészen el van szigetelve a magyarság és reformátusság nagy zömétől. Az egyszerű nép öröme megindító jelekben nyilatkozott, mikor elvégre apáinak édes álmát megvalósulva láthatta. *Gyarmathy József*, tornai esperes maga volt a derék, munkás és becsületes nép megszentelője; ő tartott annak alkalmi beszédet a szabad ég alatt, miután az iskola nem volt elég tágas az összesereglettek befogadására s ő imádkozott áldást az új épületre s a buzgó hívek további munkájára.

— **Az ev. ref. középiskolák államsegélye a jövő évi költségvetésben** 147.600 frttal szerepel és következőleg van elosztva: budapesti 8000 frt, csurgói 10.600, hódmezővásárhelyi 12.000, kis-újszállási 10.000, máramaroszigeti 11.000, mező-túri 4000, miskolci 11.000, pápai 16.000, sepsi szent-györgyi 12.000, szászvárosi 10.000, szatmári 8000, székely-udvarhelyi 6000, zilahi 12.000, rimaszombati egy. prot. 12.000 frt. Ezekon kívül a nagy-kőrösi 5000 frt ideiglenes segélyben részesül.

— **Az erdélyi ev. ref. egyházkerületi theol. fakultás** felavatási ünnepélye — mint írtuk is már — nov. 3-án lesz az ev. ref. egyetemes konvent jelenlétében. Meghívtak arra már az egyes konventi képviselők külön-külön is, valamint a theol. akadémiák is. Az ünnepély programja következőleg van megszabva: 1. Kreutzer: Tempomi ének. Előadja az internátusi énekkar. 2. Főt. Szász Domokos püspök imája. 3. Nt. Molnár Albert theol. tanár ünnepi beszéde. 4. Magyar prot. gályarabok éneke. Előadja az internátusi énekkar. 5. Az intézet rövid történetének felolvasása, dr. Kolozsváry Sándor, igazgató tanács elnökhelyettes által. 6. Nagymélt. Tisza Kálmán, konventi világi elnök üdvözlő beszéde. 7. Főt. Kun Bertalan konventi egyházi elnök záró imája. 8. Hymnus, Erkeltől. Előadja az internátusi énekkar. 9. Delután 2 órákor díszbél a városi vigadó nagytermében. 10. Este 7 órákor díszelőadás, a theol. konviktus javára, a nemzeti színházban. Az ünnepélyre meghívottaknak f. hó 20-ig kell jelentkezniök, hogy részökre és költségükre a rendezőség — esetleg — szállást foglalhasson le a vendéglőkben.

— **A felekezeti tanárok nyugdíj-ügyében** a félhivatalos „Nemzet” folyó hó 9-iki számában egy megnyugtató hírt közöl. Szerinte az eljáró-bizottság az egész nyáron dolgozott, de eddig még csak 21 intézet 200 tanáranak okmányait dolgozta fel, tehát csak annyit vett fel tényleg a nyugdíj-intézetbe, mert a tárgyalások folyamán több rendbeli elvi kérdés merült fel, a melyeket nehéz eldönteni. Ilyen p. o. az, hogy a szerzetes rendeknél töltött tanári évek beszámítandók-e a protestáns lett tanár nyugdíjazásánál? Egyébiránt a „Nemzet” igyekszik az aggodalmaskodó tanárokat megnyugtanni, hogy már a jelentkezés által mindenkire nézve biztosítva van a nyugdíjra jogosultság. Lapunk zártakor érkezett hírek szerint a miskolci és sárospataki tanintézetek illetékes tanárainak felvételi ügyét is elintézte már a bizottság, sőt az időközben elhalt pápai gimnáziumi igazgató özvegye részére is utalványozta az ellátási járulékot, a mi mindenesetre erős bizonyossága annak, hogy a nyugdíj-intézet immár működik is!

— **Felesküdt tanárok.** Újabb rendszabályaink értelmében a nyugdíj-törvényre való tekintetből, a tanári kar közgyűlése előtt esküsznek a sárospataki főiskola új tanárai. Így esküdtött folyó hó 7-én dr. Meczner Sándor és dr. Tüdös István is, mindketten meleg szavakban ajánlván fel ifjú erejüket a főiskola szolgálatára. Isten segítse őket fogadásaik teljesítésére! Meczner már megkezdte előadásait az egész joghallgató ifjúság és a dékán és egy pár tanár jelenlétében. Tüdös, a pályázati hirdetés szerint, novemberben fogja megkezdeni, a szüreti szünidő után.

— **A M. Prot. Irordalmi Társaság.** Igazgató választmánya október 15-én d. u. 4 órakor a Lónyai-utczai főgimnázium könyvtár-termében *ülést tart*, Tárgyak: 1. A „Koszorú” költségeinek fedezése. 2. A „Koszorú” terjesztése. 3. Az 1895. évi könyvilletmény. 4. A hátralékok behajtása. 5. A hercegszöllősi kánonok kiadása. 6. Jelenések, indítványok.

— **Október 6-ika Sárospatakon.** A főiskolai imateremben összegyülekezett az akadémiai és gimnázium ifjúság szép rendben, majdnem teljes számban s a nap jelentőségéhez illő meghatottsággal, reggeli 9 órakor. Tanárok is szép számmal voltak és buzgón énekelték szép egyezségben először az „Uram a töredelmes szívet” kezdetű fenállót, majd a XC. zsoltár két első versét. Azután imát mondott *Vas János* szénior, szépet, mélységesen alkalmat és teljes meghatottsággal. Lelke mintha zokogott volna azért a dicső 13-ért. Olyan csudálatos bűbája van annak, mikor a tanári kar és ifjúság egy akarattal énekel és imádkozik! Olyan igen megható volt ez a puritán egyszerűségű ünnep is; bizony nem sérthette meg senki loyaltását s kiengesztelődött érzéseit! A városi közönség előtt *Réz László* s. lelkész gyújtotta meg a nemzeti kegyelet hamisítatlan oltár-tűzét. „Csak gyáva nép felejthet ős-nagyságot!”

— **Miniszeri megbízottak az ev. ref. középiskolákban.** Az ev. ref. középiskolák meglátogatása végett az 1895—96-ik iskolai évre a vallás- és közoktatásügyi miniszter a következőket küldötte ki: *Dr. Erödy Bélát*, a budapesti, nagy-körösi, kecskeméti, halasi és kun-szentmisklósi gimnáziumokhoz; *dr. Németh Antalt* a pápai, *Spitkó Lajost* a csurgói, *Békéssy Gyulát* a sárospataki, miskolci, debreceni, hódmezővásárhelyi, h.-bőszörményi, karcagi, kisujszállási, mezőturi és h.-nánási; *Nátafalusi Kornélt* a békési; *Szieber Edét* a szatmári és m.-szigeti; *Kuncz Eleket* a kolozsvári, marosvásárhelyi, nagyenyedi, sz.-udvarhelyi és zilahi; *Elischer Józsefet* a sepsi-szent-

györgyi és szászvárosi főgimnáziumhoz s végül *Dunay Ferencet* a rimaszombati egyesült prot. főgimnáziumhoz.

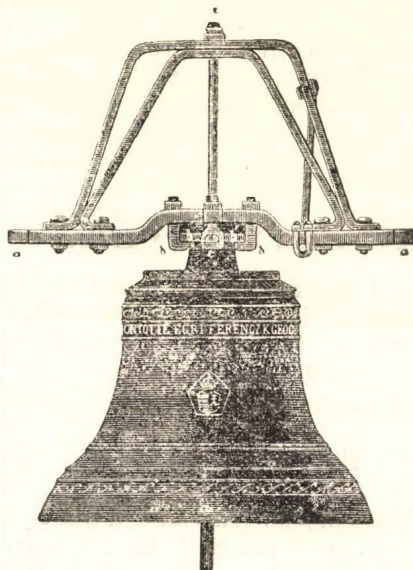
— **Szilicére segédlelkész kerestetik**, a ki a népiskola I., II. osztályát és az ismétlő iskolásokat is tanítaná. Fizetése (legnagyobb részben készpénz) 450 frt. Bővebb értesítést szerezhet a vállalkozni akaró *Gyarmathy József* lelkész és esperes útján (Szilice, posta helyben).

— **Kérelem.** Az ungi reform. egyházmegyei könyvtárnak szüksége van a „Prot. Szemle” 1891. évi folyamára I. füzetére. A ki hajlandó lenne azt akár a bolti árban, akár az 1889. évi kettős füzetért cserében átengedni, legyen szíves szándékát tudomásomra juttatni. — Ungvár, *Novák Lajos*, ref. lelkész.

— **A pelsőzi ev. ref. egyházat** vihar és régiség által megrongált tornyának, templomának megújításában önkéntes kegyadományokkal segélyezték újabban a következők: Tóth Sámuel 10 frt, Belukács András 10 frt, Urbán István 1 frt, Becze István és neje Varga Judith 2 frt, Tóth András 2 frt, Urbán Sámuel 1 frt, Silling István 1 frt, Simon Sámuel és neje 2 frt, Pásztor Sámuel 2 frt, Csik József 1 frt, Boros András 1 frt, öz. Beke Istvánné 1 frt, Beke András 1 frt, id. Antal András 1 frt, Urbán András 1 frt, ifj. Urbán János 1 frt, Csapó János 1 frt, Dusza János 1 frt, ifj. Pásztor Márton 10 kr, Pásztor István 1 frt, Pásztor Ferencz 50 kr, Nagy János iparos és neje 10 frt, Matós Lajos 5 frt, Mikliány István 10 kr, Szmerék István 50 kr, Vajda János 1 frt, Becske István és neje 2 frt, Becske András 1 frt, Szűcs András 50 kr, Ifj. Tóth István 50 kr, Bendik Mihály 50 kr, Tóth János 50 kr, Lukács István 20 kr, Timár János 30 kr, Id. Nagy János 50 kr, Id. Tóth András 1 frt, Becske Sámuel 1 frt, Petus Márton 1 frt, Simon András 2 frt, Kasza István 50 kr, Molnár András 1 frt, Nemesko János 50 kr, Szaban János 50 kr, Király Balint 10 kr, Csapó Mihály és családja 5 frt, Id. Körösy János 60 kr, Ambruzs Miklós 2 frt, Pásztor Sándor 50 kr, Szekeres András 1 frt, Kocsárdy Károly 50 kr, Eddig összesen: 8662 frt 40 kr.

HIRDETÉS.

Az ország legrégibb harangöntődéje
Kis-Gejőczben (u. p. Császlócz, Ungmegye).

Alant irott bátor-kodom a nagytiszt. lelkész urak becses tudomására hozni, hogy öntődémben, minden nagyságú s hangú harangok készítését elvállalom, a kívánt hang-nem szerint, forgható fa- vagy vas-koronával, a legjutányosabb ár és fizetési feltételek mellett.

Jót állok a leg-szebb legerősebb hang-képességért, tartósságért, sőt még a szállításnál történhető károkért is.

Nem tetsző harangot visszaveszek. Öntődémben, mely már több mint egy század óta közmegelegedésre szám-talan harangot szállított, reményilem, hogy a jövőben is ki fogja érdemelni a nagyt. lelkész urak becses pártfogását.

Kiváló tisztelettel

Egri Ferencz,
harangöntő és földbirtokos.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Néhány szó a lelkész-választás kérdéséhez.« *Ladányi Endre.* — »Protestáns népnaptár.« *Szilva István.* — »A második országos és egyetemes tanügyi kongresszus.« *Buza János.* — »A 'Sárospataki Irodalmi Kör' története.« *Maklári Pap Miklós.* — »Válasz a válasza Zoványi Jenőnek.« *Füldvári Pásztor.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

Néhány szó a lelkész-választás kérdéséhez.

(Vége.)

Lássuk már most, ha valyon megvalósítható-e az én sejtelmem, lehet-e és hogyan a két választási módozatot szebbé, jobbá, tisztességesebbé, kijátszhatatlannabbá tenni? Szerintem lehetne így:

a 194, 196, 197. §-ban foglaltattak végrehajtása után lehető rövidre szabott — de előre jelzett — határidőre megjelenének a választó egyházban az esperes, az egyházmegyei gondnok, vagy más világi egyén (vagy azoknak törvényes megbízottai) hogy elnököljenek ama közgyűlésen, a melyen a jogosult választók, tekintet nélkül a távollevőkre, a fellelt kérdésre kinyilatkoztatják, hogy meghívás, avagy pályázat útján kívánnak-e lelkészt választani? ...

Itt helyén valónak találok indokolni azt, hogy miért lehető rövidre szabott időtartam alatt jelenjenek meg s miért épen az esperes és az egyhm. gondnok?

Azért, mert én láttam már arra esetet, hogy midőn először a közgyűlés az adminisztráló lelkész-elnök előtt azt a kijelentést tette, hogy meghívás útján óhajtott választani: mire az esperes, vagy az ő megbízottai megjelentek, akkorra a kortések más hangot adtak a nép szájába.

Hogy tehát az esperest és társát az adminisztráló lelkész, bár akaratlanul is, közvetve fel ne ültesse: jobb, ha már első ízben ők magok szereznek meggyőződést a hangulatról. De meg én azt hiszem, hogy a nép respektive is komolyabban fogja óhaját kinyilvánítani?

Ha netalán nem lehetne megállapítani a jelenlevők közül azoknak a $\frac{2}{3}$ -át, a kik meghívás útján óhajtanak választani, az esetben az esperes minden további teketória nélkül elrendeli a pályázatot. Ezzel azt hiszem rövidítve lenne az eljárás?

Azonban, ha megtörténne az, hogy egyhangulag a meghívás mellett nyilatkoznak, akkor felleendő a kérdés: kit óhajtanak meghívni? Lehet, hogy a bizalom több felé irányul. Én az esetben elrendelném ott mindjárt a névszerinti szavazást bizalmi férfiak s a szavazók lajstroma ellenőrzésével, s az abszolút többséget nyert egyént kijelenteném törvényesen meghívottnak.

Ha a meghívott el nem fogadná, újból ismételném ez eljárást. Ha másodszor se vezetne eredményre, feltétlenül pályázat hirdetendő ki. E javaslatlaltal az volna

a célo, hogy az espereseknek és társaiknak első megjelenése által, azonnal törvényes meghívás általi választás jöjjön létre. Mennyi hű-hónak lenne ezzel eleje véve! Hiszen a meghívandó felől nem kell a híveknek soká gondolkodni, mert az rendesen közlelről ismert egyén szokott lenni (arra persze minél kevesebbszer kell gondolnunk, hogy a meghívott el ne fogadná az állást, vagy hogy a meghívás csak idő-haladék nyéréseért, kijátszásból történik.) De meg ez eshetőségen a küldöttség tapmtatos s ha kell erélyes felvilágosítása is segíthet.

Mondja ki hát a törvény világosan, hogy az a lelkész tekinthető meghívottnak s így megválasztottnak, a ki a választásra jogosult jelenlevő választók abszolút többségét megnyerte. Ezt aztán nem lehet se jobbra, se balra csavargatni.

A meghívásnak ez lenne szerintem a legrövidebb és legtisztességesebb módja; de lássuk a másikat, a pályázatot. Ez már bonyolodottabb, mert persze szem előtt kell tartani az autonomikus szabad választási jogot. Jó, tartsuk szem előtt. De adjunk oly törvényt a nép kezébe, a melyet ki nem lehetvén vetközteni eredeti, igazságos formájából, általa a szabadválasztás jogát, lélekvasárlássá, gyalázatos üzelmekké ne aljasítsuk. Ha kést adunk a gyermek kezébe, fogjuk meg a kezét!

Lehet, hogy itt sokan hierarchikus érzelmekkel fognak vádolni, de ime tisztázom magamat.

A pályázat kihirdetése úgy történik meg, mint a 205. s. t. b. §-ban írva van. A 208-ban foglalt közhírré tétel után 3—4 hétre kitűzettnék a választás napja. Van tehát ez alatt idő papot hallgatni. Megkezdődnek a bírálatok!

Felettem, ki annyi vizsgán, annyi szigorú cenzor előtt izzadtam 12 évig, most a „fenséges nép“ tanakodik. Méregetik bölcseségem magasságát és mélységét. Hát hogyan? hiszen még a calculust is fel kell előttük olvasni! De hát ennek így kell lenni, hisz' a nép adja a kenyeret. Jó, legyen így. De legyen a választási actus alatt s ezt megelőzőleg is több ellenőrzés. Meg kell jobban látni: hol foly a vásár, hol árul a pályázó nyitott sátorban, olesó pénzért? Uraim, több igazságot! Mondom tehát, a 208-tól a 217-ig való §-ok helyesek, ezek szükségesek mind, hanem én helyesnek találnám a választás ellenőrzése szempontjából, hogy nem csak az egyházmegye, de az egyházkerület is küldjön ki képviselőt

a választásra. Fájdalom, még arra is szükség van sok esetben, hogy az egyházmegye is ellenőriztessék!...

Aztán a szavazás ne történjék titkosan, szavazólapokkal, hanem nyíltan, férfiasan. Gonoszság szokott sötétben, rejtve bujkálni! Ám ha a titkos szavazásnak volna, vagy van is talán értelme intelligens emberek között, de mi értelme van annak ott, a hol hely se igen van az írásra; meg annyi kerges tenyerű, pennát soha nem forgató kéz ír? Vénasszonyok, oculárés aggasztánok, bénák s mondjuk ki nyíltan, bepálinkázott választó-polgárok között nincs annak semmi helye! Szemtanuja voltam több választásnak s azt láttam, hogy a titkos szavazással történik a legtöbb visszaélés. Az ügyes kortesek tucat számra hordják zsebökben a magok jelöltjének céduláját s azt nyomják erővel az ügyefogyott szavazó polgár, vagy polgárnő kezébe. S még azt is láttam, hogy e cédulákat a nagytiszteletű elnök úr egyenként felbontogatta és megnézegette, még mielőtt össze lettek volna számlálva!

Hát titkos szavazás ez? Hát autonomia ez? Hát a jog szabad gyakorlata, hát törvénytisztelet ez? Hát lehet az ilyen választást megerősíteni? Lehet az ilyen úton nyert állást nyugodtan elfogadni? Oh ha ez lehet, akkor kár volt törvényt alkotni, mert a törvény védelme alatt csalni, lopni nagyobb bűn, mint törvény nélkül. Hiszen meg van írva: „valakik törvény nélkül vétkeztek, törvény nélkül vesznek el.” stb. (Róm. II. 12.)

Ha csak lehet, legyen az a választási-bizottság olyan helyiségben, a melynek két ajtaja van s oda egyenként bemenvén a szavazók, a jelenlevő bizalmi férfiak ellenőrzése mellett mondják ki — csak az ő s a küldöttség füle hallatára — jelöltjük nevét. Önként értődik, hogy úgy a bizalmi férfiak, mint a bizottság részéről titok az, a mit hallottak! Így titkosabb, mégis méltóságosabb, önérzetesebb a választás, mint szavazólapokkal. Ott, hol a választók tömege van, szintén legyenek jelen ellenőrző bizalmi férfiak, a nép tisztos véneiből, vagy elismert becsületességű férfiakból választva. Ha így menne végbe egy választás, akkor nem lenne az a zsinati törvények torz-szülötte, nem lenne az lélek-vásárlás.

De hadd szóljak most azokról a módzatokról, a melyeket feltételelesen jobbakként tartok a jelenlegi üzelmekkel teljes választásoknál.

Méltányosabbnak, s igazságosabbnak látnám először a *sorshúzás útján* választást, t. i. a választásra jogosultak nevei közül a bizottság sors által húzna ki egyet. Ez azért volna méltányosabb, mert hiszen ma úgy sem az érdemes, hanem a protegált, a pénzes lesz megválasztva. A szegény, a pártfogó nélküli hallgathat, míg a sorshúzásnál egyszer talán neki is kedvez a sors!

S hogy a nép hogyan szoknék hozzá sorshúzás útján nyert papjához? Hát úgy, mint most az, elégtelennek a korteskedés útján megválasztotthoz! És ott, a hol a korteskedés miatt nagy az izgalom, nagy a tusa, bizonybizonny nem érdemli meg a nép az autonomikus jogokat!

Bele tudnék egyezni szívesebben másodszer a *kinevezési rendszerbe*. Azt hiszem, itt sem maradna jobban háttérben az érdem, mint a pénzen szerzett szavazóknál.* A kinevezési joggal felruházott *egyházfőt* merné-e valaki megvesztegetni s viszont ő miért szeretné jobban egyik gyermekét, mint a másikat? S a nép? Lám a kath. atyafiak milyen csendesesen hallgatnak, nekik ez a világ természetes folyása s legfelebb annyit tesznek

a lelkész választásnál, hogy a *mi zavarosunkban* halászgatnak!*

Ez a két mód csak föltéve, de meg nem engedve volna jó; olyan lenne ez, mint a szükséges rossz; de én azt hiszem, hogy ezen alább következő harmadik módzattal a kecske is jól lankék, a káposzta is megmaradna. Lenne autonomia is, no meg talán igazság is!

Lássuk tehát!

Válasszon saját kebeléből minden egyház lélekszám arányában, pl. minden 100 szavazat után 5 egyént ily cím alatt: *lelkészválasztó-bizottság*. Válassza ezt pl. 5 évre. Ennek tagjai lennének hivatalból az adminisztrátor lelkész, a tanítói kar, a presbyterium s a közgyűlés által minden 100 szavazat után megválasztott 5 egyén.

Az egyházmegye szintén jelöljön ki ily címen kettőt s hivatalból az esperest; persze a kettő közül egyik legyen világi; jelöljön ki az egyházkerület is kettőt: ezek lennének az ellenőrzők.

Tegyük most egy kis számítást!

Van egy egyházban 600 szavazó; minden 100-tól 5: az = 30. Hatszáz szavazattal bíró egyházban biztosan 24 presbyter van. Az egyház tanítói vannak pl. 4-en, az egyházmegye részéről 3-an, a kerületről 2-en, összesen = 63. Elnök az esperes.

A választás tehát így folyna le:

A választás előtti formalitások megtörténte után (205. 213. §.) e bizottság a meghatározott időben összeülvén, most már csakugyan titkos szavazat útján válasszon a pályázók közül az egyháznak lelkészt. Ha három, négyfelé oszlanának a szavazatok, de esetleg van abszolút többségű, ekkor az a megválasztott; vagy pedig a két legtöbb szavazatot nyert között új szavazás rendelő el. Egyenlőség esetén az elnök szavazata, vagy sorshúzás határoz.

Én ezt azért tudnám elfogadni, mert ha igazságosan választ a bizottság, akkor ez tudni fogja méltányolni az egyház érdekét, a nép óhaját, a megválasztandó érdemét. Ha pedig ez is engedi magát mellék-érdekek által befolyásoltatni: a választás nem kerül a megválasztandónak annyi pénzébe s nem kell demoralizálni az egész hitközséget. S ha csakugyan megvesztegethető ez a bizottság: nagyobb szegénységi bizonyítvány, égetőbb szűgyenyfolt az az egyház testén, hogy választott vénei sem tiszták, mint az, ha az egy-ügyű népet vásárolta meg a tömött tárcájú apostol! Azért majd pirul — ha tud — az apostol.

Én oda merném adni e lelkészválasztó-testület kezébe a meghívás jogát is s úgy hiszem, ez is könnyebben sikerülne így, mint a felséges nép szabad jogai-val! A népből van e testületben elég képviselő s a józanabbakkal, az okosabbakkal szebben sikerülne e magasztos munka, mint a lelketlen vezetők által elcsábított tömeggel. És én azt hiszem, a nép szívesen leteszi bizalmát választottai kezébe, mert én láttam már, hogy maga a nép úgy megborzadt saját papválasztási viselt dolgaitól, hogy ember embertársával nem mert bátran szembe se nézni!

Föl tehát, a 12-ik óra üt! Gondolkozzunk, hogy mit tegyünk?

Én — Jeremiásként — tudom az én gondolataimat, melyeket ti fölöletek gondoltok: békességnek gondolati azok! (Jeremiás XXIX. 11.) Az Úr kegyelme maradjon mindnyájunkkal.

Nagy-Tarna.

Ladányi Endre,
ev. ref. lelkész.

* Csakhogy itt más tekintetek a döntő súlyúak s mindennek felett egyházalkotmányunk szelleme, a melyvel az említett két módzat teljességgel össze nem egyeztethető. Szerk.

* Ugyanezt a zsidó korcsmáros is megteszi, sajnos! Szerk.

Protestáns népnaptár.

Igy nevezném el, ha én szerkeszteném azt a naptárt, melyet a most forgalomban levő, „*Prot. árvaházi képes-naptár*“ helyett prot. népünk kezébe adni, házában meghonosítani szeretnék. S hiszem is, hogy ez a naptár, jól megszerkesztve a legszerencsésebb munkása lenne annak az eszmének, annak a célnak, a mely lelkem előtt s lelkemben él és lebeg, a melynek, ha talán nem is úttörője lenni, de útját egyengetni vágyom, s okom van remélni, hogy fogom is. Mert, — a mint az életből vett példákkal sikerülni fog bizonyítanom, — a józan okosság s az életszükségesség egyaránt kívánatossá s elodázhatalanná tették már egy prot. népnaptár létrejöttét.

Szándékosan és sok fontolgatás után mondom, hogy „*népnaptár*“ s ne népies naptár legyen, mert én azt kizárólagosan az egyszerű falusi családok, a földművelők s napszámosok igényeinek megfelelően, a szó legszorosabb értelmében vett protestáns nép számára óhajtanám szerkesztetni.

S vajjon mi igénye van a prot. népnek egy naptárral szemben; tehát mit kellene tartalmaznia majd a prot. népnaptárnak?

Ha megfigyeljük népünknek naptárjához való viszonyát, azt fogjuk tapasztalni, hogy nála a naptár főként idő-jós, de egyúttal második bibliája. És azzá kellene tennünk nekünk, kiknek a nép lelki gondozása, mondhatjuk táplálása édes terhünk, komoly kötelességünk.

Mindaz tehát, a mi a szorosan vett naptári részen, idő-jósláson, olvasni valókon kívül, úgy a prot. árvaházi képes-, mint akármely más naptárban benne van, *nem a prot. népnek való*; legalább is felesleges az ő számára, rejtett kincs reá nézve. Sőt a prot. árvaházi képes-naptárnak irodalmi része is holt tőke s épen ott nem gyümölcsözik, a hol legbővebb termést óhajtanánk utána. Ezzel egyébiránt a továbbiakban részletesebben is kell foglalkoznom.

Első kelléke tehát általában minden népnaptárnak, hogy legelsőbben meg legyen benne írva az *időjárás*.

Hogy Herschel, vagy a százesztendő s jövőmondó profétál-e? az mellékes; csak legyen prófécia, akárkitől származott is, az tekintély a nép előtt valláskülönbség nélkül s annak ugyan hiába hivataloskodik a meteorologia, hasztalan száldogál alább, vagy feljebb a barometer, nem ad rá épenséggel semmit;* s ha nem vágott be a kalendáris prófécia, akárhányszor hallhatjuk, a mint nagy fenszóval mondogatják az atyafiak: „pedig a kalendáriom is azt mondta.“

De mivel az időjárás különben is ott van majd minden naptárban, e tekintetben nincs különösebb várni valóm, ha a prot. árvaházi képes naptár helyett, prot. népnaptárt óhajtok adni az érdekeltek kezébe; de igenis, sok változtatást kell tenni, sok a követelni való az irodalmi részt illetőleg, ha azt akarom, hogy az a naptár *prot. is, népnaptár is legyen*.

Távol legyen egyéb iránt tőlem, hogy a prot. árvaházi képes-naptár prot. mivoltában kételkedném, vagy azt hibásan szerkesztettnek tartanám!

Prot. papok, tanárok, tanítók s művelt családok kezében s házában igazán otthon van az; úgy de én most a prot. népért predikálok, a melynek kezéből a prot. árvaházi képes-naptár ez idő szerint még kéri.

Annak, ha a naptárt igazán második bibliájává akarjuk — s ugyan ki ne akarná azzá tenni? — olvasmányul nem adhatunk mást, mint a mi a prot. népeletből s nem

a prot. nép életéből van merítve. S vajjon ilyet ad-e a prot. árvaházi képes-naptár?

Hiszen annak nem is az a célja, hogy a prot. köznepet szolgálja! Ha pedig az akarna lenni, úgy határozottan tévesztett utakon járna. Mert nézzük csak annak jelen (1895.) évfolyamát, s abból az u. n. irodalmi részt!

Báró Vay Miklós kiváló jellemrajzát vajjon megérti-e a köznép? óh, fájdalom, annak nagy része nem. Tőlem is nem egy atyafi azt kérdezte: miért írnak *az ő* naptárjába olyanokat? (Ime az ő naptárja, a melyet én óhajtok!) Pedig ez a jellemrajz holta után is életben tartja Báró Vay Miklóst a művelt prot. családok körében, míg a tanulatlanabb köznépnek nincs elég türelme azt végig olvasni. Vagy, — hogy még pár olvasmányt sorra vegyünk: nem felséges kép-e a keleti bölcseké? S bizony azon sem akadt meg a mi népünk szeme. És ezeknél semmi-vel sem jobb sorsra jutott a Zámory Kálmán és neje rövid rajza s a Jókai-ünnepély leírása, habár mindkettő tiszta prot. szív megdobbanása.

Hát még a Sántha Károly „Ezredéves ünnepünkre“ írt s a Kisfaludy-Társaságnál jutalmat nyert pályaműve, vagy S. Szabó Józsefnek a „református énekeskönyv“-ről írt, s nem csak érdekes, de igazán tanulságos cikke? Valljuk be őszintén, hogy ezek helyén vannak művelt prot. családok naptáraiban, de nem volnának helyén egy prot. népnaptárban.

Végig futhatnék minden cikken, de úgy hiszem elég ennyi is annak megvilágosítására, hogy az ilyen olvasmányok nem köznépnek valók, s az egész prot. árvaházi képes-naptárban csak az apróbb elbeszélések (históriák), az apróságok (adomák) s legfőlebb még a polgári házasságról írt csevegésszerű ismertetés az igazán népnek való.

Ennek illusztrálására álljon különben itt e két tapasztalati tény.

Egy vidéki ref. lelkész, a prot. irodalmi társaság kiadványainak buzgó terjesztője a múlt évben (1894) jó bőven túladott a prot. árvaházi képes-naptárakon; s ez évben már hiába hirdetgeti, hogy megjöttek a naptárak, jelentkezzék, a ki venni szándékozik: becsukhatja a boltot, s a társaság aligha nem felbontatlanul kapja vissza becsomagolt naptárait?!

A másik jó magamon esett (csufság). Kapacitálom ugyanis az atyafit, hogy mint jó kálvinista embernek így, meg úgy kötelessége prot. árvaházi képes-naptárt tartani házában, s ő méltóságos nyugalommal mondja vissza: már, kérem alásan, majd csak olyan kalendáriomot veszek, a melyik nekem való.“ (Azóta vett is már valami históriás naptárt) S mikor megkérdeztem, hogy mi kifogása van a prot. árvaházi képes-naptár ellen? megvallotta őszintén: „nem értem én kérem alásan, a mit nagy nehezen kibetűzgetek belőle.“

Nyilván való hát ezek után, hogy a prot. árvaházi képes-naptár nem népnaptár, s hogy a népnaptár olvasmányainak a „Koszorú“ füzetéhez s a „Kis tükör“ tartalmához hasonlónak, a prot. népeletből vett s népiesen megírt történeteknek, apró tréfás, de mindig prot. ízű párbeszédeknek kell lenni, mert a köznép csak ezeket olvassa szívesen s tanulságosan. S ez ellen nem érv az, hogy mindezeket megtalálja a „Koszorú“ füzetében vagy a „Kis tükör“-ben, mert hogy azokat is megvegye, ahogyan egyszerűen nincs pénze; a kalendáriomot azonban — már az időjárás előleges megjóslása miatt is — megveszi, főként, ha olcsó.

S épen ez az indító ok az, a melynél fogva én a jövőd prot. népnaptárból kihagyandónak vélem a „Kivonat a postai és távirati díjszabályokból“, „Bélyegilleték“, „Kis biblia és Kis krónika“ (ez nagyon papos!) „Prot.

* Arra kell törekedni, hogy adjon.

Szerk.

egyházi tiszti névtár" s még talán a „Magyarországon tartatni szokott országos vásárok jegyzéke" (erre nézve hitelesebb a bíró komám uram!) címén közlöttek is, a melyek a mennyire szövevényes és járatlan utak, épenannyira feleslegesek is a köznépre nézve, a mely, ha valami ilyenre szüksége van, nem tudván a táblázatokból kiigazodni, elvégre is tanítójához, nem ritkán a műveltebb protestánsokhoz, legtöbbször papjához fordul tanácsért, a kiknek számára készült naptárban, minő a prot. árvaházi képes-naptár is, mindezek egészen jogosan helyet foglalnak, míg a népnaptárnál csak annak árát növelnék, a mi teljesen elhibázott dolog, hogy ne mondjam, baklövés volna a szerkesztőtől.

Igaz úgyszeretettel mondtam el ezeket; szívleljék meg az érdekelt s tehetős emberek, s főként a prot. irodalmi társaság, mely oly féltve őrző anyai gonddal takargatja a mi népünket, s ne mondják, hogy állítsam elő, ha tudom; mert hiszen mi, falusiak, ha tehetetlenségünkben vergődve fel-felkiáltunk: nagyon eleget teszünk (bár többre volnánk képesek) s még szerencse, ha jajunk úgy nem jár, mint a pusztában a kiáltó szó; a mi méltán fájna egyházfentartó elemünknek, a prot. népnek, a melynek elnyűtt bibliája mellett igen sokszor, legtöbbször nincs egyebe lelki éhségének s szomszágának kielégítésére az ő méltán nagyrabecsült kalendáriumánál.

Szilva István.

ISKOLAI ÜGY.

A második országos és egyetemes tanügyi kongresszus.

A folyó évi április 11-én, nagy csütörtökön az ország minden részéből nagy számmal sereglettek össze a tanügy munkásai Budapesten s ritka közakarattal határozták el a főváros tanács-termében, hogy a millennium alkalmából, az 1896. évben megtartják a második országos és egyetemes tanügyi kongresszust. Megállapították a kongresszus tervezetét s általános tetszéssel fogadták az előadó előterjesztését, melyben a kongresszus összes üléseinek tárgyairól mondta el véleményét. Végül, miután a rendező bizottságot az ügyek tovább vezetésével megbízták, azzal a szép reménnyel távoztak el, hogy ez a kongresszus az ezredéves ünnepélynek egyik legnevezetesebb eseménye lesz, mert ezen az ország különböző fokozatú tanintézeteiben működő tanítók fognak tanácskozni a felett, hogy hazai tanügyünk tovább fejlesztése s virágzása végett miféle tényezőket lehet és kell felhasználnunk. Lelkesítő és biztató példa gyanánt előtűnik állt az 1848. évben tartott »Magyar tanítói első egyetemes gyűlés«, melynek óhajtsái és kívánságai, habár lassanként is, de már jó részben teljesültek s alig lehet valaki, a ki el nem ismerné, hogy a gyakorlati tanférfiak 47 évvel ezelőtt tartott tanácskozásának nagy része van abban, hogy hazai tanügyünk arra a fokra fejlődött, a melyen ma áll.

Az áprilisi nagygyűlés óta már egy félév telt el s ezalatt az idő alatt a tervezett kongresszusról az érdeklődő közönség alig hallott valamit és itt-ott a rendező-bizottságot már kárhoztatni is kezdték késedelmeskedéseért, vagy legalább mély hallgatásáért, mert ez által a szép terv sikerülését veszélyeztetve látták. És valljuk meg, hogy a közönség nyugtalankodó részének volt egy kis igaza, mert egy ilyen országosnak tervezett összejövetel eszméjét folytonosan felszínen kell tartani; az iránt az érdeklődést nevelni, a lelkesedést fokozni szük-

séges, ha kellő sikert akarnak elérni. E tekintetben is például vehetjük a 40-es évek lelkes tanférfiát s ezek között különösen dr. Tavassyt, a ki az ő »Nevelési Emleklapok«-jával nem szűnt meg folytonosan buzdítani tanító-társait s csak így lehetett elérni azt, hogy 1846-ban a pesti intézet pecsétjének »*ébren*« jelszava *mindenütt ébren találta a lelkeket, mint a melyek ily felszólításra saját sugallatuk s az idő intésénél fogva már várva-vártak*« s 1848-ban már az első egyetemes tanítói gyűlést is olyan szép sikerrel lehetett megtartani. Most, midőn a millennium iránt minden módon növelni igyekeznek a nagy közönség érdeklődését; midőn hosszú közleményeket lehet olvasni a bikaviadalokról, a »*ballon captiv*«-ról az »*óriás kerék*«-ről, a mely egész vasúti waggonokat emel fel a levegőbe, a »*kinetoskop*«-ról stb., — a tervezett tanügyi kongresszust is minél gyakrabban kell emlegetni azoknak, a kik annak előkészítésével meg vannak bízva, mert különben könnyen kudarcot vallhatunk.

Az ilyen aggodalmaskodó lelkekre mindenesetre megnyugtatólag hathatott az értesítés, hogy a rendező bizottság választmánya a múlt hó végén ülést tartott s az ott felolvasott terjedelmes titkári jelentésből kitűnt, hogy a választmány nem hagyta haszontalanul elrepülni az áprilisi értekezlet óta eltelt időt. Nagyobb segélyért folyamodott a vallás- és közoktatási miniszterhez és a fővároshoz. Kicszközölte a hirlap bélyeg engedélyt. Megállapította az összes ülések és a szakosztályi ülések előkészítésének tervezetét. Felszólította a tanügyi egyesületeket és tanintézeteket, hogy az előadandó tételekre vonatkozó véleményeket küldjék be a választmánynak. Támogatásra hívta fel a megyei és városi törvényhatóságokat s a mit már eddig is meg kellett volna tennie, felkérni szándékozik az ügy előmozdítására a felekezeti hatóságokat is. Azonban a megnyugtató titkári jelentés mellett lehangoló hatása lehet a pénztárnok előterjesztésének, mely szerint eddigelé a magyarországi összes tanügygyel foglalkozó és a tanügy iránt érdeklődő emberek közel csakis 182 tag jelentette be a kongresszuson való részvételét; tehát jóval kevesebb, mint a mennyi az áprilisi értekezleten jelen volt. Különben annak, hogy a tagok ilyen csekély számmal jelentkeztek, egyik oka egy kis félreértés is lehet. Sok egyesület és testület, mint épen a pénztárnok jelentéséből is kitűnik, úgy gondolkozott, hogy a 2 frt tagsági díjat befizetvén valamennyi tagja a kongresszusnak is tagja lesz s ingyenes ellátásra s egyéb kedvezményekre számíthat, pedig a kongresszus tagjai testületek nem, hanem csak egyének lehetnek. Nagyon helyesen intézkedett tehát a választmány, midőn kimondta, hogy az ilyen félreértések megszüntetése s az érdeklődés növelése végett a hirlapok útján a tanügy iránt érdeklődőkhöz nyilvános felhívást fog intézni.

A szeptember 24-iki választmányi gyűlésen történt dolgok között a legfontosabb mindenesetre a kongresszus összes üléseire kitézendő tételek megvitatása volt. Dr. Beke Manó titkár terjesztette elő tervezetét, a mely szerint az 1848-ban tartott egyetemes tanítói gyűlés mintájára a millenniumi tanügyi kongresszus is 5 napig tartana s mindennap délelőtt összes ülések volnának, délután pedig a szakosztályok tanácskoznának. Tervezete szerint az első és második napon megvitatnák a *nemzeti köznevelés szervezetének egységes reformját*, a mely alkalommal foglalkozni kellene különösen a *nép-oktatási és középiskolai törvény revíziójával*; állást kellene foglalni a *polgári iskola* kérdésében; véleményt kellene mondani a *szakoktatás* tervszerű rendezésére nézve; meg kellene állapítani az *egyetemi tanterv alapelveit* s a felsőbb oktatási intézetek kapcsolatát. Meg

kellene határozni az államviszonyát az iskolákhoz s az állami befolyás emelésének biztosítására szolgáló intézkedéseket sat. Második főtételül ajánlotta: „az erkölcsi és hazafias nevelés az iskolában, különös tekintettel az iskolai élet szervezésére.” A harmadik napon kerülne tárgyalás alá: „Az iskolai adminisztráció kérdése, különös tekintettel az államra, egyházra és községek hatáskörére,” valamint a tanárság és tanítóság társadalmi állásának ügye.” A negyedik nap főtételei volnának: „A lányok oktatásának reformja, különös tekintettel a szociális követelményekre” és „a közoktatás kiterjesztése a társadalom minden rétegére.” Az ötödik napon tanácskoznak „A közjótékonyosság országos szabályozásáról” és a kongresszus maradandó emlékeiről.

Tagadhatatlan, hogy a Beke által kiválasztott főtételek egytől-egyig olyanok, melyek az egyetemes országos tanügyi kongresszushoz méltó vita tárgyát képezhetik. Ebből a szempontból nem is igen lehet a tervezet ellen kifogást emelni. Nagy kérdés azonban az, hogy öt napon keresztül, délelőtt a közgyűléseken, délután a szakosztályokban — még az ilyen fontos kérdések megvitatásával is — képesek leszünk-e az érdeklődést ébren tartani? Kérdés, hogy az ilyen huzamosabb és fárasztóbb gyűlésezésre egészen alkalmas lesz-e a milleneumi ünnepek ideje, midőn különösen a vidékről felrándult egyéneket, mindenfelé a látványosságok különfélesége vonja? Könnyen megtörténhetik, hogy a tagok tekintélyes része az első ünnepélyes gyűlésen meg fog jelenni, a többiekre rá sem gondol, a mi pedig éppen úgy nevetségessé tehetné a tanárok hirhedt komolyságát, mint az orvosok és természettudósokét nagygyűléseik alkalmával nevetségessé teszik az előadások idején üresen kongó termek. A tanügyi kongresszus tagjainak mindenestre erős elhatározásra lesz szükségök, hogy ilyen módon a kongresszus tekintélyén csorbát ne ejtsenek. És, hogy ezt könnyebben megtehessék, én igen helyesnek tartom azt a felmerült indítványt, hogy közgyűlések csak 1., 3. és 5-ik napon tartassanak s ezeken a szakosztályok véleménye előterjesztetvén, hosszabb tárgyalás alá csak azok a kérdések vétessenek, melyek az összes tanítókat és tanárokat közelebbről érdeklik. Helyesen járt el a választmány, midőn a Beke által előterjesztett tételék revíziójára egy bizottságot küldött ki.

Ha úgy ez a bizottság, mint a választmány az ügy iránt igazán lelkesedve fog munkálkodni s munkájával képes lesz a kellő érdeklődést az illető körökben megteremteni: a kongresszus sikere biztosítva lesz. En hiszem, hogy a protestáns iskolák fentartói és tanárai e tekintetben is be fogják bizonyítani, hogy méltó utódaik az 1848. évi tanügyi értekezletet megteremtő elődeiknek.

Buza János.

TÁRCA.

A „Sárospataki Irodalmi Kör” története.¹

A sárospataki főiskola tanári kara mindig nagyra becsülte azt az erőt, mely a nyomdában, mint művelődési eszközben nyilatkozik; mindig mélyen érezte, hogy csak úgy élhet igazán szellemi életet itt, e vidéki kis városban, úgy tarthatja fenn s alakíthatja igazán ezt a főis-

kolát, ezt az egyházkerületet saját szellemében, ha saját könyvnyomdával rendelkezik, mint a mely aztán az írói munkásságot felköltheti, támogatja, megkönnyíti. Irodalmi élet, írói munkásság ilyen helyen nyomda nélkül nagyon nehezen megy, a mai fejlettebb viszonyok között is, régen meg épen nem lehetett. A főiskolának régtől fogva megvolt ez a kedvező helyzete, nagy előnye, melyet egy nyomda birtoka nyújthatott; a tanári kart is méltó elismerés, dicséret illeti, hogy ezt a kedvező helyzetet igyekezett felhasználni. Az az írói munkásság, irodalmi élet, mely 1851-ben felpeszsdült s a bizalmatlan, rossz szemmel néző idegen hatalom mellett is kifejlődött majd a hatvanas években tetőpontját érte, főiskolánknak mindig méltó dicsekvése lehet. Ez a munkás korszak teremtette a nagy kelendősségre jutott „Népiskolai könyvtár“-t, a szép hírnévnek örvendő „Sárospataki Füzetek“-et, a különböző gimnáziumi tankönyveket. Főiskolánk a tankönyvírás terén több éven keresztül számba vehető versenytárs nélkül állt. Pedig nem is lépett fel s a korviszonyok miatt, nem is léphetett fel szervezeten; mégis oly központi hatalommá növekedett, hogy nagy körben éreztethette jótékony hatását s több éven át, mind szellemi, mind anyagi tekintetben áldást árasztott.

Mindez megváltozott mindjárt az alkotmányos aera megkezdése után, mihelyt br. Eötvös új népiskolai tantervét életbe léptette; midőn nemcsak a népiskolai, hanem lassanként a középiskolai oktatás is új életirányt vett; midőn egyesek és az állam hatalmas erővel álltak ki a munkatérre s a tankönyv-irodalom rövid idő alatt addig nem ismert virágzásnak indult. A szervezetlenség hátránya, anyagi eszközeink csekélyisége, a nagy erővel rendelkező, központosításra törekvő állami hatalom előnye s így a versenyre képesség egyenetlen volta jobban-jobban érezhetővé vált. Ily körülmények közt főiskolánknak e ponton vagy le kellett tennie dicsőséggel forgatott fegyverét, felhagyni a küzdelemmel, hogy majd aztán csak egyesek tetszésök szerint jelenjenek meg a kormány által készített többet ígérő irodalmi pályatéren, vagy szervezkednie kellett új harcra, edzettebb erővel, még erősebb fegyverekkel még kitartóbb küzdelemre. A választás nem volt nehéz. Az elsőt nem tehette fényes multjának megtagadása, hűtelenség, erkölcsi vereség, szellemi és anyagi érzékeny veszteségek nélkül, az utóbbihoz csak ember kellett, a ki a célt megjelölje, a széthullni indult tényezőket, a meglankadt munkatérket összetartsa.

Egy másik külső ok is szervezkedésre intette a tanári kart: az egyetemes tanügyi bizottság működése, melylyel szemben az egység kedvéért főiskolánknak egyéni érdekei egy részét fel kellett áldoznia. Ettől a szellemi és anyagi károkat okozó tehertől főiskolánknak meg kellett magát szabadítania. Szinyei Gerzson akadémiai tanára az érdem, hogy a bajokat jókor felismerve, tanártársait szervezkedésre szólítja s az Irodalmi Körnek teremtményévé lett. 1872 szeptember 21-én tette meg e tárgyban a köziskolai szék előtt lelkesedéssel írott, jól megokolt előterjesztését s kapcsolatban a szervezkedésre szükséges alapszabályokat is beterjeszté.

Az indítvány azonban ez alkalommal nem találkozott osztatlan tetszéssel. „Sokan — mint az előterjesztés alá jegyző — nagy örömmel fogadták, mások hallgattak, majd újabb határidőt tűztek ki a tárgyalásra.” Egyelőre azonban az is elég volt, hogy eszmélődést keltett, mint írta: „követ dobott a vízbe, hogy hullámok verődjenek.” Az eszme lassanként nagyobb körben hódítgatott s midőn az ily törekvéseknek meleg keblű barátja, az előző irodalmi mozgalmak egyik vezéregyénisége, Hegedüs László, főiskolai algonduknak is pártfogásába vette, csakhamar eldőlt, hogy a körnek élnie kell.

¹ Mutatvány a sárospataki főiskola Értesítőjéből. Ajánljuk különösen azok figyelmébe, a kik az „Irodalmi Kör” hosszú, szép s munkás multjáról nehezen tudnak magoknak tiszta képet formálni.

Szerk.

Az alakuló közgyűlés 1873 december 20-án tartott meg Bokor József, akkori akadémiai igazgató, mint a gyűlést összehívó, elnöklete alatt, melyben a jelen voltak Hegedűs László főiskolai aligazgatót a kör elnökévé választották, ki azzal a lelkesült kijelentéssel foglalta el az elnöki széket, hogy: „szívesen áll összekötő láncszemül a múlt és jövő közé s a felkarolt szent ügyet szolgálni és a kör érdekeit méltóan képviselni, mindig büszkesége leend.” Jegyzővé Radácsi György gimnáziumi vallás-tanár választatván, a gyűlés a Szinyei Gerzson által készített alapszabályokat némi módosítással és bővítéssel elfogadta s kötelező erejűnek azonnal kimondván, mint „Sárospataki Irodalmi Kör” ez alapon szervezkedett s működését megkezdette.

„A kör célja — így van kitűzve az 1. §-ban — a szellemi erők egyesítése által Sárospatakon oly irodalmi központot alakítani és fenntartani, melynek feladata: időről-időre gondoskodni, hogy egyrészt a tisztáninni ev. ref. egyházkerület által elfogadott s az országos tantervvel is összhangzásba hozott és hozandó tanterv szellemében alkalmas gimnáziumi és népiskolai tankönyvek készíttessenek s hogy másrészt magasabb értékű és egyetemesebb érdekű művek is megjelenhessenek.”

A tanári kar írói munkássága nagy részben ezt a célt szolgálta már az előző években is; de a szervezetlenség miatt a tankönyvek előállítására körüli eljárást, esetlegesség, bizonytalanság jellemezte s néha ezek szűlte kellemtelenség kísérte.

A tankönyveket pl. nem bizonyos, előre meghatározott tervszerűség, mint inkább az alkalom, a szükség hozta létre. A gimn. tankönyvek még majdnem egészen szabályos, helyes intézkedések közt láttak napvilágot. de nem úgy a népiskolaiak. A szükségesnek bizonyult tankönyvre nézve a gimn. tanári értekezlet a tanterv szellemében meghatározta az elveket, melyek szerint a tankönyvet készíteni kellett, megjelölte általában a tananyag minőségét, mennyiségét; majd aztán, ha a megbízott szerző a tankönyvet elkészítette, a kézirat a keletkezésre vonatkozó jegyzőkönyvvel elküldetett a superintendensi hivatalhoz, mely azt kiadta három egyénnek bírálatra. Bírálattal a kézirat felett a bírálati vélemények alapján a gimn. tanári kar határozott, a kéziratot kedvező esetben átadta kinyomtatás végett a gazdasági választmánynak, a mely aztán a nyomtatásra nézve intézkedett. Az 1865-iki egyházkerületi közgyűlés határozata szerint a gimn. tankönyvek 1000 példányban nyomattak, a népiskolai tankönyvek példányszámát pedig minden alkalommal az egyházkerületi közgyűlés határozta meg. Ez még szabályszerű eljárás lett volna, csak hogy nem alkalmazkodtak hozzá szigorúan minden alkalommal, aztán a munka bírálását nem végezte mindig igazi szakember s esetleg a személyes érdeknek is alkalma lehetett a szereplésre. Kevésbé megbízható volt a népiskolai tankönyvek dolga, mert nem volt oly hatóság, mely akár a szerzőknek irányt adott volna, akár a megírt munkára a bírálatok felülvizsgálata által a megbízhatóság bélyegét nyomta volna. Ily körülményekben tág kaput lelhetett a visszaélés. Ezen a bajokon segített a Körre szervezkedés és az alapszabály. Ettől fogva a Kör kezelő bizottsága és közgyűlése intézi a tankönyvek sorsát s azokat vagy pályázat, vagy megbízás útján készítteti s a kéziratot három szakférfival bíráltatja meg, a kiknek észrevételei mindig kellő figyelemben részesülnek.

(Folyt. köv.)

Makláry Pap Miklós.

KÖNYVISMERTETÉS.

Valasz a válaszra Zoványi Jenőnek.¹

Nincs kedvemre a feleselgetés és sajnálom is vesztetgetni vele a drága időt; de miután Zoványi művem ismeretésekor úgy mutatott be a világ előtt, mint a kinek a kritikai ér és a tények ismerete nem tartozik tulajdonságaim közé, közelebbi válaszában pedig még a józanészt és jóakaratot is kegyeskedik megtagadni tőlem: kénytelen vagyok védelmemre még egyszer szét emelni s a magas katedrálról alhangzó rettenetes dörgedezésekre a kellő viszhangot megadni.

Válaszában Zoványi bírálatának (hát bírálat volt az?) kiegészítésére vállalkozik, s hogy a könyvemre halmozott dicséret, indokolatlan kímélet és túlságos gyöngédség miatt ne legyen kénytelen tovább is pirulni, minden kegyelem nélkül elítél, a miért combinálásaim közben légvárakat építgettem. Ámde a mily könnyen megy nála az elítélés, épen oly nehezebbre esik a bizonyítás, a mire mutat az, hogy egyáltalában nem képes ellenemben újabb adatokat felhozni, hanem a mit egyszerű már föltálat, azt melegíti föl és találja ki újlag. És pedig első sorban elégnék tartja utalni a *baranyai egyházkerület dolgára*, s annak megismerése végett utasít az *egyetemes névtár*hoz. Minő naivság! Hiszen tudja azt minden valamire való történettudós, hogy az egyetemes névtár — a magyar ref. egyház multját illetőleg — nem más, mint a téves adatoknak nagy magazinja; s abból még, hogy a névtárban a dunamelléki egyházkerület történetének tudós megírója a baranyai egyházkerület kettészakadását Szegedi Kis Istvánnak Baranyából távozása utánra teszi, egyáltalában nem következik sem az, hogy az valóban akkor történt legyen, sem az, hogy én légvárakat építgetek, midőn más merészleket beszélni, mint a mit az megírt. Tudom s nagyon érzem, hogy a tekintélyek korát éljük még ma is; de azért én nem tekintélyre s névre, még kevésbé egyetemes névtárra építek, hanem pozitív tényekre és adatokra, ezek pedig nem azt bizonyítják, a mi a névtárban mondatik, hanem a mit én állítok. Pathai Samuel ugyanis ezt írja Szilágyi B. Istvánhoz küldött levelében: „Midőn Sztárai Laskóról Gyulára ment, utóda lett a Superintendenségből Veresmarti Illés.” A Skarica „Vita Szegedini”-jéből szintén tudjuk, hogy Szegedinek Kálmáncsáról távozása után Eszéki István lett a püspök. No már, ha Vörösmarti és Eszéki Sztárainak és Szegedinek lettek utódaivá, akkor nem lehet másként, hanem hogy ezek meg amazoknak voltak elődei, s annál fogva az 1554-ben egyesült baranyai püspökségnek újlag kettészakadása már Szegedinek Baranyából való távozása előtt, vagyis akkor történt meg, midőn 1558-ban Szegedi Laskóról Kálmáncsára el-, s Sztárai Tolnárról Laskóra visszaköltözött. Ez világos dolog s én *részemről még felfogni sem vagyok képes, hogyan lehet józan észszel és jóakarattal egy értelmes kombinációt — melyet adatok támogatnak — el nem fogadni csak azért, hogy valakinek ellent mondjunk*² és a világos tényekből kombinálóra ráfogni, hogy csak légvárakat építget. De bár nem tudom is felfogni, mind ez által nem ítélem el Zoványit, hogy történettudásával még az egyetemes névtárnál jár, hiszen még csak 30 éves; és nem ütközném meg azon sem, ha látnám, hogy elhiszi azt is, hogy — a mi szintén

¹ Előbb nem közölhetők; a szerző kívánságára változtatás nélkül adjuk, noha itt-ott nagyon keserű!

² Lásd Zoványi: „Válasz Földváry Lászlónak.” Szerk.

a névtárban mondatik — Sztárai 1551-ben Debrecenből hívott lelkipásztorokkal látta el 4 egyházmegyére osztott (?) kerületét, — hogy Szegedi K. István Bakonyi halála után folytatta Ráckeviden a püspökséget, — hogy Szegedinek halála után betöltetlenül állott a dunamelléki kerület püspöki széke, — hogy a baranyai két egyházmegye 1717-ben csatlakozott a dunamelléki egyházkerülethez stb. Mindez nem egyezik ugyan meg mostani történet tudásunkkal, de hát ki az, a ki mindent tudhat? kivált ha még csak 30 éves. Reményilem azonban, hogy mikorra eléri a 60 évet, meg fog győződni arról, hogy nem szentírás az a tudomány, mely az egyetemes névtárban lerakva van.

Azt kérdi tőlem Zoványi: «honnét tudom, hogy Vörösmarti Illés 1563 táján lett Sztárai után Superintendens? mert ez még csak az én könyvemben van megírva, s kitűnő tudósok, Szilády Áron, Mokos Gyula azt bizonyítják, hogy Sztárai egy évtizeddel előbb ment Gyulára.» Bármennyire nem tartozik is — Zoványi szerint — tulajdonságim közé a tények ismerete, most az egyszer tudom éppen úgy, mint Zoványi, sőt valamivel még bővebben is, hogy Szilády Áron (Régi magyar költők. V. 305. l.), Nagy Sándor (Sztárai M. élete 16. l.) 1551-re, Tormási János pedig a Mokos kiadta „Adalékok a dunamelléki ref. püspökök életéhez“ c. művében 1555-re teszi Sztárainak Gyulára menetelét. Tudom azt is, hogy ugyancsak Tormási János a Fábián Mihály által kiadott «Dunamelléki ev. ref. egyházkerület története» c. művében azt mondja, hogy Sztárai tul a Tiszán megfordulásának legalább is az 1550-dik esztendő előtt kellett lenni. Ezenfelül tudom azt is, hogy Toldi 1551 — 1552-ben, Haán 1554-ben a gyulai iskolában működtek s innét Lampe és utána mások elvezetik Debrecenbe is, és ott prédikátoroskodtatják. S mindezeket tudva, hogy honnét veszem a bátorságot az évszámok cserebelésére és hogyan merem én magam azt állítani, hogy Vörösmarti Illés 1563 táján lett Sztárainak utóda a Superitendenségekben? megmondom. Onnét és azért, mert tény, hogy Sztárai 1552-ben, mint Tolnának főpapa viselte a baranyai püspökséget, 1553-ban qua Episcopus vizitált a Dráva mellékein, 1554-ben qua Episcopus avatott prédikátorokat Baranyában. Tény az is, hogy utána s 1554-ben Szegedi K. István választotta az egész Baranya generalis Superitendensévé és ily minőségben szolgált 1558-ig, a mikor Laskóról Kálmáncsire ment. Utóda lett a laskói prédikátorságban a Tolnáról Baranyába visszaköltözött Sztárai Mihály. Hogy ugyanekkor átvette volna az általa szervezett alsó-baranyai egyházak fölötti püspökösködést is: az nincs ugyan sehoh megírva, de bizony következtethetni abból, hogy midőn másodszor elhagyta Laskót s Pathai Sámuel állítása szerint Gyulára ment, utóda a Superitendenségekben Vörösmarti Illés lett. Ez a következés pedig a fentebbiek szerint is nem 1550 előtt s nem is 1551 vagy 1554-ben, hanem csak is 1560 után és 1563 táján állhatott be; de ezt bizonyítja Halasi Bálint laskói prédikátor és Senior is Pathai Sámuelhez írott levelében, midőn azt mondja, hogy Vörösmarti Illés a Szigeti vár megostromlása idejében volt a Superitendens Herceg-Szóllósn; valamint Skaricának azon adata, mely szerint midőn Bakonyi Albert és Vörösmarti Illés 1564-ben meglátogatták Ráckeviden Szegedi K. Istvánt, ez az első mint ceglédi püspököt, s a másodikat csak mint egykori miniszter társát fogadta és ölelte.² Mindezek után kérdem: nagy bátorság kellett-e az 1563 év emle-

getéséhez? Én érzem, hogy az, ki nagy nevek után indul s az országos névtárból meríti tudományát és még Tormási János kezdetleges művére is építeni tud, azt pedig nem tudja, hogy Pathai Sámuel után már mások is beszéltek Vörösmarti Illésnek a Gyulára ment Sztárai után következősét — nemes felhevülésében megbotránkozva kérdezi, hogy Hartyánka papocskája honnan veszi a bátorságot arra, hogy évszámokat csereberéljen s kétségtelen tények gyanánt soroljon elő sohasem hallott dolgokat; de azt már nem vagyok képes felfogni, hogyan lehet józan észszel és jóakarattal kézzelfogható dolgot légvár építgetésnek tartani és mondani.

A mi Sztárainak és Brandenburi Györgynek dolgát illeti: elégnék tartván Zoványi csúrése-csavarása ellenében röviden utalni könyvem illető (7. és 134.) lapjain olvasható előadásaimra, melyekből csak jóakarattal nélkül lehet azt olvasni ki, mintha én határozottan állítanám, hogy Br. György 1525 előtt még sem volt híve a reformációnak, s makacsul ragaszkodtam Sztárainak tolnai püspökségéhez,³ áttérek ama pontra, melynél nemes hevülése fokozatosan emelkedve, végre kitör és lángot vet. Zoványi különösnek találja indokolásomat, melylyel a Verbőczy nyolc jobbágját, illetőleg a nagy Révész Imre értelmezését tartom helyesnek, s alaptalan-nak mondja azon vádolásomat, hogy a latin nyelv megázolásától sem riad vissza. Mennyiben különös az én indokolásom? bölcsen elhallgatja, de annyival inkább pártjára kel latin tudományának s utasít, hogy kerítsek valahol egy jó latin szótárt, hogy tudjak annyit, mint ő tud. Megtettem kívánságát s megnéztem nem egy, de több jó szótárt és úgy olvastam mindegyikből, hogy *urgere* = cogere, adigere, insequi = presser, contraindre, forcer = dringen, zwingen, nöthigen, = erőltetni, hajszolni, kényszeríteni. Mindezekből látni való, hogy Zoványi valóban megázolta a latin nyelvet, midőn az *urgere* szó értelmét megkínózni-val adja vissza. Miután pedig Szerémi György a kérdéses helyen ezt mondja: „Palatinus tres — lutherianos — fecerat comburere, inde Stephanus Verbwci in possessione sua octo *urgere* preceperat,» s majd e szavaknak nyomatékosan teszi utána: «et tamen in dies melius crescebat: én Zoványinak erős pattingásai után is teljes készséggel fogadom el Révész Imrének értelmezését, s Zoványinak engedem a dicsőséget, hogy rajtam keresztül gázolva, megrugdalja a halott oroszlánt is, történetkutató helyett történetesindlónak deklarálván az élesítéletű tudóst s megtagadván tőle a józan eszt és jóakaratot.

De egyúttal újra ráfogásnak nyilvánítom, mintha én 1521-ből datálnám a lutheránusok megégetését rendelő törvényt, mert e szavakból: «Az 1521-diki országgyűlésnek midőn elhatározta, hogy a püspökségek javai világiaknak adassanak a honvédelem gyarapítására, eszébe sem jutott, hogy a határozattal a protestantismusnak szolgáljon, mert ugyanezen testület mondta ki az isszonyú végzést: »Luther követői megégettessenek; — lehet ugyan Zoványi eszével és intentiójával azt magyarázni ki, hogy én 1521-diki évben elkezdettnek tartom az égetési törvényt is, de jóakarattal nem! És tovább menve, kijelentem, hogy kritikai erem most is tiltja annak elhívását, hogy az égetési törvény az 1524-dik év őszén hozatott volna, tiltja pedig nem azért, mert ez csak Zoványi művében (A reformáció Magyarországon a mohácsi vészig. Prot. Szemle 1891. 219.) van meg-

³ Ragaszkodhatnám pedig nemcsak Somogyi Péternek „Duo Michaeli Sztarino, Episcopo Dei gratia de Tholna“ címzésére, hanem az 1556-ban Sztárai mellett Tolnán rektoroskodott Thúri Pálnak, «a mi püspök urunk» mondására is támaszkodva.

² Tehát Sztárai nem is 1563, hanem 1564 táján költözött el végkép Baranyából.

írva,⁴ hanem mivel a legcsekélyebb bizonyítás nélkül csereberél számokat s nem egyéb ámtásnál azon állítása, mintha *ujabban ismeretessé lett források* kétségtelenné tennék az égetési törvénynek 1524 őszén hozatalát. Erre mutat az a gyámoltalan és egyetlen bizonyíték, melyet az ismeretessé lett forrásokból állítása mellett előráncigál, de a mely egyáltalában nem bizonyít semmit. De nem hiszem el azért sem, mert tudom, hogy 1524 őszén nem is tartatott országgyűlés, hanem csak *összejövétel* — convent — melyre minden megyéből csak néhány követ hivatott bé és jelent meg a többieknek képében, s a melynek előterjesztései az 1525. évi rákosi országgyűlésen lettek — de csak részben — határozattá s nyertek — szinte csak részben — királyi szentesítését. S ezeket így tudva, semmi szükségem felvilágosításért a kolozsvári theologiai akadémián működő egyháztörténet tanárához, Pokoli Józsefhez fordulni, *a ki tudja azt, a mit Zoványi nem tud* és bár nem tud, azért még is olyan positurába vágja magát és olyan hangon beszél, mintha tudna valamit. Ez már több a naivságnál.

Zoványi bajnak tartja és könnyelműnek mondja, hogy *csak azt mutogatom, hogy nem volt és nem lehetett Szegedi 1541-ben kalvinista* s azt hiszi, hogy másnak engedtem át megoldását a nehéz feladatnak, hogy *általában nem volt-e már akkor hiva a helv. hitv. reformációnak?* — De ha nem felületesen futja át és ha jóakaratulag bírálja művemet, akkor bizonyára nem gáncsolódik azért, hogy másnak engedtem át a nehéz feladatnak megoldását. Ily feladatot én nem ismerek, s józan észszel még csak kérdésbe sem tehetem, hogy hiva volt-e már 1541-ben a helv. reformációnak az a Szegedi, ki két évvel később, 1543-ban⁵ ment Vittenbergbe s ott doktori címet szerzett magának, és a kiről ismét két évvel később az a Skarica, kinek «Vita Szegedini-jében csak egyetlen egyszer sem fordul elő Zwingli és Calvin neve — azt mondja: «A sátán megirigylvén buzgalmát, ellene, a lutheránus ellen a pápa creaturái legnagyobb gyűlöletét gerjesztette föl. A kinek tetszik phantomok után nyargalászni és a levegőbe kapkodni, ám tegye, de én már öreg vagyok arra, hogy csak 30 éves embereknek való lég-tornázással mulatassam magamat.

Zoványi ujlag hangoztatja válaszában, a mit már ismertetésében elmondott, hogy t. i. én a helv. hitv. reformáció mozzanataival sehogy sem tudok tisztába jönni s ennek bizonyosságával ismét csak annak *különválására* vonatkozó megjegyzésemet hozza föl. Szerettem volna, ha indokolatlan s nagy szavakban nyilatkozó gyanúsítás helyett történeti tények és adatok felsorolásával cáfol; de mivel ezt a nehéz feladatot másnak engedte át, annál fogva — törölve mult válaszbomban toltam alá csúszott ama passust, melynek hátára kitörő örömmel pattan föl s aztán tőle telhető gyöngedséggel rám csördít — megmaradok továbbra is azon meggyőződésem mellett, hogy a helvét hitűek és lutheránusok teljes és tökéletes különválása az 1570-dik évi csengeri zsinat után következett be, mert e mellett bizonyít a helv. irányú reformáció kifejlésének egész története.

⁴ Tévedésemet ki kell igazítanom. Meg van az írva a 60-ik lapon Fabritius Károlynak «Pemflinger Márk élete» című művében is, melyet Zoványi szelvében-hosszában felhasznál a nélkül, hogy mindazt jelezne, a mit tőle tanult.

⁵ Zoványi a «Sárospataki Lapok» 8-ik számában közölt ismertetésében Foerstemann névsora alapján azt vitatja, hogy Szegedi nem 1543. hanem 1542-ben iratkozott be a wittenbergi egyetemre. Én nem egy, hanem négy névsor után indultam, mert egyezőség mindegyik azt bizonyítja, hogy Szegedi az 1542—3-dik iskolai év téli semesterében, marc. 22-én iratkozott be; s mert régen meg van írva, hogy «unus testis nullus testis.»

Értsük meg azonban egymást. En Szegedi K. István életrajzában keretében s ott a hol a csengeri zsinat említve van, nem az egész ország, kelet és nyugat, észak és dél, hanem tárgyamnak megfelelőleg a tul a tiszai reformáció dolgairól beszélek s ugyanazért csakis Erdély és a kapcsolt részek protestánsainak külön szakadására vonatkozik állításom és meggyőződés.

Mellőzve az ezek után következő gyermekes aprólékosságokat, melyeket felhord a végre, hogy igazságosságáról a gyanút elhárítsa, s a melyek minden komoly olvasót csak szánó mosolyra indíthatnak; ujlag kijelentem és elismerem, hogy könyvemben a Budán megindult reformációnak tárgyalásainál vettem át Zoványinak (A reformáció Magyarországon a mohácsi vészig. Prot. Szemle. 1891.) művéből eszméket és phrasisokat.⁶ E beismerésem szolgáljon neki elégtételül a jelzések elmulasztásaért.

Hogy pedig a viszhang hiányos ne legyen s mivel az én sajnálatomra is már *néhány* dr. Kovács Ödön szelid és jóságos mosolygás közt mondott és sok igazságot magában foglaló szavaival vezet be válaszában: én is egy még élő tudósunknak a Zoványi ismertetése és válasza olvasása közben eszembe ötlött eme komoly és teljesen igaz mondásával zárom be viszont-válaszomat: «A hol a szakértelem kevés, a tudás fogyatékos és az ambíció nem elég férfias, ott az *átalánosság* uralkodik. Ez mindennek bő köpönyege, kegyes takarója. Nem ri ki alóla a fogyatékos és a vékony lábú tehetetlenség is izmos áthletának látszik benne, ha jól illegeti magát és tud nagyokat kurjantani.»

Ez végszóm és mondásom.

Földváry László.

IRODALOM.

* **Ó szövetségi történetek.** Irta Jámber Lajos, békési tanító. Jeleztük e mű sajtó alá jutását, sőt mutatványt is közöltünk belőle. («Jefte fogadástele»), mert a «Jézus élete képekben» című mű szerzőjét jogunk s kötelességünk volt bizodalommal köszönteni. Most, hogy kezünkben van a 140 lapra terjedő (nagy 4°), 41 képpel díszített s külső-belső szépségekben bővölködő kötet, örömmel hirdetjük, hogy nem csalódtunk. Szerző kiemeli s szépen folyó versekben közli mindazt, a mit az ó szövetség szent könyveiben általában a lényegnek szoktunk tartani. Azon az Ariadna-fonalon halad végig, a melyet sokszor csak a hit szeméi látnak, a mely az ó szövetség labirintusából a názáreti mester bölcsőjéhez vezet. A typico-allegorikus írásmagyarázók közé tartozik, a milyen volt Károli Gáspár is s a milyen maga a hivatalos egyház. A mi az ó szövetségből — a köz-felfogás szerint — kedves, ígézetes, tanulságos, abból nem ejt el semmit, úgy hogy az olvasó ismétli a mű olvasása közben gyermekkori tanulmányait s emlékezik és élvez. A verses formának megvan a maga hódító tulajdonsága s a mit egyesek talán száraznak vagy nem eléggé vonzóknak találtak gyermekkori tankönyveikben, vagy Károli Gáspárnál, az most itt a forma révén megszépülve áll előttük. És éppen ebben rejlik — szerintünk — a mű kiváló oldala, vagyis abban hát,

⁶ Zoványi szeret és tud nagy szavakban és mondásokban utazni. Hogy mily *jókora csomó* az, a mit dolgozatából másolgattam, megíthatni mindenki, ha fáradságot vesz említett művének s az én könyvemben a Perényi Péterről és az Alsó-Dunamellék reformációjáról szóló részek áttekintésére és egybevetésére.

hogyan édessé teszi a tejnek italát s kívánatossá az ó szövetségi történetek olvasását, vallásos gondolatokat ébreszt, erősít, hitet ápol és nevel. I—XIX. cím alá foglalta be az ó szövetség főbb történeteit, a teremtéstől a babyloniai fogságból való kiszabadulásig, sőt a prófétáknak Krisztusra mutató jóvendőléseig. Ez utolsó rész az átvezető híd az új szövetségbe. A részletekben még temérdekét találhat a szerző, a mi az ő hitben gazdag műzsjához való s hisszük, hogy fog is találni még egy újabb kötetre terjedőt; de az, a mit most e kötetben ad, a »Jézus élete képekben« című művéhez teljesen elég, annak ez egészen szerencsés bevezetése. Amaz egészben véve vonzóbb, mert közelebb is van hozzánk s az író lelkét is könnyebben ihleti, de a kettő együtt képez egy jól megalkotott kerek egészet. Képei nagyobbára szépek, hatásosak, az egész mű ára pedig csupán 60 kr, a mit bámulatosan olcsónak kell vallanunk. Közeledik a karácsony, melyre ajánljuk e művet ajándék-könyvnek, a szerzőjének és kiadójának pedig tisztelettel gratulálunk.

* **A „Protestáns Szemle“** 7. és 8. füzetét a következő tartalommal jelentek meg: »A belmisszió eszmei szempontból (Szabó Aladár), »A buddhizmus és a kereszténység.« (Dr. Szlavik Mátyás), »A halhatatlansági eszme története.« (folytatás, Paulik János), Adalékok Pathay P. Sámuel püspök életéhez (Földváry László), Telekesy Török István (első közlemény Payr Sándor) A londoni rongyos iskolák egyesülete (Csiky Lajos) s mindkét füzetben hazai és külföldi művek ismertetése. Mindkét füzetben túlnyomó az egyház- és vallástörténelmi tanulmány, de bizonyosan az egyéb fajtájukra is sor kerül. A boríték-lap tudósítása szerint a tagsági díjak nehezen folynak a pénztárba. Ajánljuk úgy a füzeteket, mint a pénztárnok felajdulását a t. olvasók figyelmébe.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Figyelmeztetés.** Miután ismételt felszólítások és viszont tett ígérek dacára, ismét nagyon sokan megfeledkeztek a hátrálékos előfizetési díjak beküldéséről: felszaporodott költségeink miatt kényszerítve vagyunk azokat a többször emlegetett postai megbízás útján szedni be.

— **Szarvas Gábor**, az orthologia hivatott vezére, a »Nyelvőr«-nek országosan ismert szerkesztője, folyó hó 12-én, életének 63 ik évében Budapesten kisenvedett. A halálos kór éveken át emésztette már, de ő betegen és vergődve is hű maradt eszményeihez s az utolsó órákig küzdött a nyelvrontók serege ellen a nemzeti nyelv dicsőségeért. Sok nehéz csatát állott ki oszlopos nagy emberekkel, elsőrendű tudósokkal, a kik eleintén gunyos kacajjal fogadták nyelv-újító, jobban mondva nyelv-javító törekvéseiért, de őt a guny nem riasztotta meg, az ellenség szaporodása nem ejtette kétségbe, hanem tört előre, mint a ki bizonyosra fut és nem hiában vagdalja a levegőt. A nép-nyelv összegyűjtött kincseit hívta bizonyosságul elvei mellé s abból vonta le és alkotta törvényeit s évtizedeken át vívott csatáival nemcsak neve lett egyre ismeretesebbé és tiszteltebbé, hanem ellenségei is folyton kevesbedtek s elvégre — úgy szólván — leraktak előtte megcsorbult fegyvereiket. Diadala a nemzeti nyelv Geniusának diadala. A kik nem tudják is minden nézetét magukéva tenni, azok is becsülik emlékét és áldják nevét azért a sikereiért, a melyekkel a neológok raját a nyelv szelleme ellenére végzett rohamos szógyártástól visszariasztotta. Ezek közé tartozunk

mi is, kik tisztelettel írjuk fel nevét nemzetünk legjobb munkásai közé. Áldott legyen köztünk emlékezete s neve sarkaljon bennünket újabb-újabb munkára a nemzeti nyelv dicsőséges jóvendőjeért!

— **A rimaszombati lelkész-választást** az egyházmegye időszaki bírósága megsemmisítette. Kár volt vele egy kicsikét nem sietni, hogy a kerület őszi gyűlésén már túl eshettünk volna ezen a kellemetlen ügyön is — a rimaszombati egyház és az egyházmegye nyugalmaért is. A megsemmisítés okait nem ismerjük.

— **A jánosii ev. ref. egyház** folyó hó 6-án avatta fel új orgonáját a helybeli és a szomszéd gyülekezetek élénk érdeklődése mellett. A felavató szónoklatot *Batta György* simonii lelkész tartotta nagy hatással, az orgonállítás történetét pedig *Ruszkay Gyula* helybeli lelkész olvasta fel. A gyülekezet énekara is közreműködött a szép és lélekemelő ünnepély mennél feledhetetlenebbé tételében. Áldás legyen a jó pásztor és hű nyáj közös akarató szép alkotásán!

— **Az ifjúsági egyesületek a sárospataki főiskolában** már általában megalakultak. A főiskolai énekhar *Horkay Barna* IV. hh. ifjut választotta elnökéül, praecen-torává *Zarándy Bertalan* IV. h.-hallgatót. Az akadémiai ifjúság önképző-társulata *Dr. Finkey Ferenc* jogtanárt kérte és nyerte meg tanár-elnökül, alelnöke *Putnok Pál* (együttal lapszerkesztő is) IV. hh., titkára *László Andor* III. jh., pénztárnoka *Telegdy Bertalan* II. hh. — A theol. ifjak segély-egyletének elnöke: *Putnok Pál* IV., alelnöke: *Harsányi István* III., pénztárnoka: *Gönczy Gábor* III., jegyzője: *Bogdányi József* IV. theologus. A jogás-egylet elnöke: *Meczner Gyula* IV., alelnöke: *Biró Lajos* IV., könyvtárnoka: *Tóth Dezső* IV., pénztárnok: *Seres Barna* III., jegyzője: *Székelly József* I. jh. Az akadémiai ifjúság könyvtárának őreül már a mult iskolai év végén megválasztott *Csiky József* IV. theol. ifju. — Az akadémiai ifjúság olvasó-egyletének elnöke: *Biró Lajos* IV. jh. E két utóbbi egyesület egygyé válása végett mozgalom indult meg, a mely — mint látszik — sikerre fog vezetni.

— **Hogyan keletkeznek a dogmák?** Egy vidéki francia kath. lapban olvassuk a következőket: »Az Igen Szent Szűz Mária, Isten különös kegyelméből, valamennyi ember ismeretével bírt Ádamtól kezdve máig; ez az ismeret megvolt benne az örökkévalóságban, mielőtt e világon megjelent volna, hogy isteni Fiával együtt közremunkálhasson a bűnösök üdvére«. E sorok nyilván mutatják, hogy a római egyház nagy léptekkel halad a Mária istenségéről szóló dogma kihirdetéséhez. Fel lehetne ugyan hozni, hogy egy jelentéktelen vidéki lap állítása mit sem számít; ámde tudnunk kell, hogyan dolgozik a római egyház. Kidobnak egy eszmét a tömeg közé; ez az eszme átjárja a szellemeket, néha hamar, néha századok alatt, az idő mit sem határoz; s aztán, midőn azt hiszik, hogy az egyetemes beleegyezést megnyerték számára (quod ubique creditur), dogmává emelik. A nélkül, hogy próféták akarnánk lenni, előre megmondhatjuk, hogy eljő az idő, midőn Rómában ki fogják hirdetni a négyes istennek: az Atyának, Máriának, a Fiúnak és a Szent-Léleknek dogmáját. S minél tovább mennek, annál inkább fognak igyekezni Máriát az első helyre ültetni. Erre irányul Róma vallása, ide ferdíti Krisztus evangéliomát.

— **A miskolci ev. ref. főgymnasium tanárainak** az állami nyugdíjintézetbe való fölvétele bevégezett tény, a miről a kultusz miniszternek a püspöki hivatalhoz küldött 3602. sz. leírata tanúskodik. E leírat szerint úgy a rimaszombati gymnasium, mint a sárospataki főiskola tanárainak felvétele is megtörtént s az erről szóló

leírat legközelebb leküldetik a püspöki hivatalhoz. A miskolci gymnasium fentartó testülete a folyó év végéig 912 frtot tartozik fizetni, 1896-tól pedig 684 frtot. — A tiz rendes tanár járuléka a késedelmi kamatokkal: 4575 frt 68 kr. Némi tájékoztásul érdekesnek tartjuk közölni az egyes tanárok járulékát, mely következő: Dr. Kovács Gábor 444 frt 64 kr.; Kun Pál 526 frt 86 kr.; Finkey József 514 frt 82 kr.; Halmi Gyula 563 frt 06 kr.; Porcs János 503 frt 88 kr.; Veskóy Zs. J. 498 frt 55 kr.; Szabó Barna 399 frt 06 kr.; Kónya Ferenc 408 frt 37 kr.; Simon Gábor 364 frt 37 kr.; Szepessy Mátyás 352 frt 07 kr.

— **Bálványképeket gyártó keresztyének.** Hogy Angliában bálványképeket gyártanak a pogányok számára s hogy e képeket gyakran az angol biblia terjesztő társaság kiadványaival rakják be a hajókba a szállítók, eléggé ösmeretes és szomorú dolog. De Berlinben is van már egy keresztyén (?) műkereskedés, mely évek óta folytat élénk üzletet a bálványképekkel. Ez a litográfiai intézet címetek küldetett magának az Indiákról és a címzettek azonnal elárasztotta bálványképeinek, és pedig a római madonnáknak és szenteknek mutatvány példányaival, »ingyen és bérmentve.« A címzettek egyike azonban visszaküldte a hozzáérkezett szállítmányt, okúl adván, hogy nem tudja azt mire fordítani, lévén a címzett nem más, mint az — Evangelical Mission House in Bombay! — No hát ehhez nem szükséges képmagyarázat. (A svájci »Kirchenblatt« után.

— **Protestáns vagy zsidó, az mindegy.** Franciaországban egy idő óta rendszeres hajszát folytatnak a protestánsok ellen és pedig az antisemiták, kik zsidót és protestánst egy ördögnek tartanak. Így a folyó év tavaszán Thiébaud egy sereg nyilvános előadást tartott a protestánsok ellen, a melyekben a protestantizmust nemzetellenesnek, a hazára veszélyesnek és idegen terméknek tüntette fel. A protestantizmus — úgy mond — germán eredetű és Franciaország nemzeti génuszával homlokegyenest ellenkezik s csak az angol-szász fajnak való. Az utolsó évtizedek alatt a protestantizmus aggodalomba ejtő haladást tett Franciaországban és ez idő szerint dominál a minisztériumban, a közoktatásban, a hatóságokban, a pénzvilágban, a hadseregben, szóval mindenütt. (Az utóbbi állításban csakugyan van valami igaz; a kormány legbefolyásosabb sajtó organuma a »Le Temps« az ó-hugonotta párt alapítása és sok magas állás van protestánsokkal betöltve). Az antisemita-klerikális előadó viharos tetszést idézett elő a hallgatóságban, a melybe azonban erőlyes és találó ellenmondások is vegyültek a jelen volt ref. lelkészek és tanulók részéről. A gyülekezések különben azzal végződtek, hogy a prot. befolyás elleni küzdelmet igen sürgős feladatnak mondták ki. Csak nem a Bertalan-éj módjára?

— **A világ vége.** Baxter, angol theológus, nem régen egy füzetet tett közzé, a melyben a világ végét, a biblia alapján, 1908 évi április 23 dikára teszi. Előbb és pedig 1897-ben nagy háború üt ki; 1899-ben egy új Napóleon lép fel, mint a görög államok és Syria királya; 1904-ben pedig rettenetes földrengés léssen, 1908-ban március hó egyik csütörtökén d. u. 3 órakor (jeruzsálemi idő szerint, tehát 1 óra 33 perckor a berlini idő szerint) a 144 ezer kiválasztott, a kiket a halál megkímélt, az égbe fog ragadtatni. — Vajjon nem fog-e ez a jövődőlés is, mint már annyi sok más csütörtököt mondani?

— **Köszönet.** Tisztelendő Batta György gömör-simoni lelkész-társamnak, mint a ki szíves volt az ungi ref. egyházmegyei könyvtár

számára a »Prot Szemle« 1891. évi I-ső füzetét ingyen átengedni és el is küldeni, köszönetet mondok! Ungvár, 1895. okt. 17. Novák Lajos, reform. lelkész.

— **A pelsőci ref. egyház templa és tornyának megújítására** újabban adakoztak: Kardos György 5 frt, Kasza János 30 kr, Barna János 1 frt, id. Farkas Lajos 50 kr, Dókus János 1 frt, Pá ztor János 50 kr, Lapon János 50 kr, Molnár János 1 frt, Özv. Czákó Istvánné 5 frt, Papp Miklós 1 frt, Koncz Márton 2 frt, Antal Józsefné 1 frt, Kosik János 5 frt, Homoly István 5 frt, Szmerék A 40 kr, ifjú Kardos István 2 frt, Brezina Lajos 1 frt, Becske János 2 frt, Antal István 50 kr, Ambrus János 1 frt, Szük Márton 1 frt, Molnár István 50 kr, Koncz Mihály 1 frt, legifj. Molnár András 1 frt, Dusik Sándor 50 kr, Dusik Dániel 50 kr, Gothárd József 40 kr, Becze Károly 5 frt, id. Tamás András 1 frt, Kardos István 50 kr, ifj. Nagy János 50 kr, özv. Pono Istvánné 50 kr, Boros Kasza Jánosné 1 frt, Pálen József 1 frt, Pálen István 1 frt, Kardos Miklós 50 kr, ifjú Kardos János 40 kr, Pap István 5 frt, Orbán István 3 frt, Takáts Bálint 2 frt, ifjú Körösi János 50 kr, id. Máté Andrásné 1 frt. v. u. Csik András 40 kr, Csepő János 50 kr, Kovács József 50 kr, Bárti Lajos 5 frt, Nagy István 50 kr, Nagy Gusztáv 1 frt, Garay István 50 kr, Garai Mária 50 kr, Gergely Ferenc 2 frt, Dulay János 2 frt, Dulay Sámuel 2 frt, Dulay Mátyás 1 frt, özv. Dusza Mihályné 1 frt, Tóth Ferenc harangozó és leánya, özv. Körösi Józsefné 5 frt, Kardos Sámuel 1 frt, Osgyáni Béla csetneki jegyző 5 frt, Hannel Antalné 5 frt, özv. Szarvas Józsefné és Bartus Lajosné együtt 2 frt, Farkas Gyula putnoki ügyvéd és neje, Szentpétery Jolán 5 frt, özv. Árpai Károlyné 2 frt, Szilágyi Károly gyógyszerész 25 frt, Vidinszki János és neje, Kispál Teréz 2 frt, Zabari József 2 frt, özv. Juhász Jánosné 3 frt, Urbán Eduárd 2 frt, Pülen Miklós és családja 5 frt, Urbán Sámuel 4 frt, Gecs János 10 frt, Ambrus Márton 2 frt, Ambrus János 2 frt, Bartus Bálint 2 frt, Sebő János 5 frt, Ország Mihály 1 frt, Zsanda János, Rabin 5 frt, Befgstein Miksa 3 frt, Pártos Miksa 2 frt, Schwartz 1 frt, Klein Lajos 5 frt. Kegyadományok összege 2879 frt 50 kr. Az örök Isten áldása a nemes szívű adakozókon.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

R-k. Ny a Határozott választ még nem adhatok abban a kérdésben. A mi a munkát illeti, hogyan is mondta csak Arany János? »Tárgy künn s te magadban, Új eszme a' csak van. Mig mozdul a lét?« — Sz. I. A legnagyobbik, a legfáradtságosabb kisért el. Úgy lett volna az derék, mindjárt, a mikor lapunk felemeltette. Nagyon jól esik — egyébaránt — az a tudat, hogy egy buzgó tanítvány meghallotta a hívogató szót s félreeső helyen és kellő eszközök hiányában is testet kívánt formálni a szerkesztő gondolatának. Fáradtsága nem esett kárba a benső emberre nézve. A hang még fiatalos, az ellenfél ellen való támadás még túlságosan heves, a szavakban még van simítani való, pedig régi s örök igazság s az u. n. irodalmi tisztesség törvénye is azt követeli: »svaviter in modo!« A kisebbek beváltak. A költeményekből még hiányzik a külső és belső teljessége, de azok is biztatók. Egyházi ének-félt írni nehéz, látszik abból, hogy se templomi énekeskönyvünk reformjával nem boldogulunk, se halotti énekeskönyvet nem bírnak szerkeszténi — kedvünkre valót — »Is, is, is.« Hogy lelkesedéssel írott dolgozatai nem, vagy csak részben jutnak az olvasók elé, az ne keserítse el. »Gyakori csepp követ is vaj.« A tárgy-választás ellen nincsen kifogásunk; de igenis, a kidolgozás ellen. Néha olyan szépen lendül már, hogy szinte magunk is emelkedünk vele; de aztán egy rosszul alkalmazott idegen szó, vagy egy mesterkélt mondat, vagy az erősebb összefüggés hiánya, megzavarja az egésznek mutatkozó hatását. »A theol. akadémiák elnéptelenedésének okai« című dolgozatára — esetleg — sor kerül. Sok benne a megszívlelni való, de a »ráolvasás«-féle is sok. A csevegés is érdekes, csak még simítani való van raja. — **Egy sárospataki gimnazistának.** Beküldött elmefuttatásában az tetszett nekünk főképen, hogy ön a mai egyházi állapotokkal egészen ismerősen látszik s azok felett már elmélkedik, sőt ítél is. A miért buzog, az megérdemli a fáradságot, mert az az egész ev. ref. egyház kívánatos dicsősége. Csakhogy a könyvtárak alapítását már mi sokszor sürgettük s a népies irodalom termékeinek terjesztését is sokszor ajánlottuk. A kidolgozás alig kifogásolható s ezt is örömmel említjük fel s kérjük, hogy a prot. egyház jövődjé iránt való meleg érdeklődését ápolja ön a szívében s általában igyekezzék előbbre a jó úton; tudja, hogy a jó földbe hullott mag százszor annyit is terem! — F. J. Mintha lett volna már erről szó valahol? A régi ösmerős szívesen viszonzozza a köszöntést s köszöni a figyelmet. — K. B. Kaptad-e levelemet? — L. E. Az ima szép, lendületes és kitűnően alkalmi (egy pár fiatalos virág leszámításával), de nem a mi lapunkba való. Október 6-ika előtt még inkább lehetett volna értelme, hogy mi is közöljünk efféle. A »Prot. Pap« — azt hisszük — szívesen fogadja. — G. P. Az ígért levél még nem érkezett el. Kíváncsian várom.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak, Nyomtatva Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A napi kérdésekhez.« — »Felekezeti tanárok nyugdíjügye.« *Markos Imre.* — »Az érettségi vizsgálat és gimnáziumi oktatás tárgyában.« *Wlassics Gyula.* — »A 'Sárospataki Irodalmi Kör' története.« *Maklár Pap Miklós.* — »Ünnepi órákból.« *Rácz L.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

A napi kérdésekhez.

A hosszú, kinos harcnak vége van a törvényhozás palotájában. A vallás-szabadság és a felekezet-nélküliség győzött a főrendek házában is s ezzel a modern Magyarország alapkövei le vannak téve. Irányi lelke boldogan mosolyog a túl-világban, itt a Csáky, Szilágyi, Wekerle szíve dobog nyugodtabban, mint a kik bizonyosra futottak és nem hiába vágták a levegőt.

És az eddig törvényesen fenálló felekezetek?! A munka további nehezebb része most már ezekre súlyosodik, mert ezek könnyíthetik meg a modern államnak is az új ezred-évre való zavartalan építkezést.

Hogyan?! — E kérdésre még senki sem adhat bizonyos feleletet.

A róm. kath. egyház — mint már eddig is cselekedte — szét bocsátja a maga házaló apostolait és igazolni akarván önmagát, elkövet majd mindent, hogy a zsidók és protestánsok kicsúfolt szövetségét a saját hívei lelkében befeketítse s az új és reá nézve kiválóan kedvezőtlen törvények címén tovább folytassa a küzdelmet a protestantizmus ellen és a szabadelvű haladás összes tényezői ellen.

A jelek már mutatkoznak. Nem a néppártot értjük, a mely annyi kinos kudarcot át is csattogtatja sárkányfogait, hanem azokat az ismétlődő predikációkat, a melyek a róm. kath. templomokban felhangzanak s azokat a naponkénti imádságokat, a melyekben a mi bűnünkül hirdetik Isten előtt mindazt, a mit a modern Magyarország a r. kath. egyház ellen vétkezett!

Hiába volna minden tagadás, ezernyi bizonyosság kiáltja, hogy az Isten-imádságra felszentelt falak közt bujtogatás foly a legszínesebb ürügyek alatt s hogy az imádságra berendelt s különböző utakon és módokon praeparált r. kath. nép szívében titkos gyűlölség férge rag, a miért azonban nem ő a felelős!

A r. kath. egyház tehát úgy sűrű forog a modern Magyarország új alapjai körül, hogy szeretné azokat a tenger mélységes fenekére behajigálni, ha lehetne — velünk protestánsokkal és zsidókkal együtt, ha nem — legalább nélkülünk. Mire fog eljutni ezzel a titáni próbálkozással, azt meglátjuk majd a legközelebbi képviselő választásoknál és azon túl azokban a reformokban, a melyekre a modern Magyarország építőit az új alapok

lerakása s a további békeség biztosítása s az egyenlőség örök nagy törvénye kötelezik.

Hogyan sürgölődünk mi, protestánsok az új viszonyok között?! E kérdésre az első feleletet püspökeinknek a szeretet és igazság lelkétől áthatott levelei adják. Úgy tudjuk, hogy ezek a legtöbb gyülekezet körében úgy hatottak a mende-mondáktól elbódított lelkekre, mint a frissítő harmat a növényre. A gonosz szándékkal s éppen az új törvények hivatalos ellenségei köréből terjesztett vad képzetek, oktalan csúfkodások szétfoszlottak, eltűntek e levelek felolvasása után, a mint eltűnik a denevér a hajnal fényének kisűgárzásakor. Lelkészeink általában igyekeztek méltó magyarázatokkal, alkalmi oktatásokkal kísélni e leveleket s a nyáj hitet kapott a vezérek hitéből és lőn nagy csendeség! A protestáns, közelebből pedig az ev. ref. egyház — a mint vezérelveihez illik — önmegadással, az ahoz értőbb rész benső örömmel, az isteni igazságszolgáltatásban bízó reménységgel fogadta a szentesített törvények életbeléptetését.

Igy fogják fogadni a vallásszabadság és felekezet-nélküliség törvénybe iktatását is. De hát hogyan is fogadhatnák másként?! Lehetne-e nem üdvözölnie a világosságot annak, a ki kinosan kóstolta meg a setétséget; a szabadságot annak, a kit annyiszor meghasogatott a zsarnokság korbácsa és kivérezett a gálya evező lapátja?! Csak egy futó tekintet vessen ki-ki egyházunk történelmébe, ebben azokra a jajjal, vérrel, hosszú, gyötrelmes vezekléssel felszentelt időszakokra, a miket a lelkiismereti szabadság gyász-vitézei idéztek elő, — nekünk dicsőségünkre, de örök gyalázatukra önmaguknak; — lehetetlen, hogy megirigyelje valaki közülünk bárkitől is azt az Isten-adta jogot, a mit legközelebb a főrendiház is mindenkire kiterjeszteni kívánt.

Majdnem bizonyos, hogy a vallás-szabadság és felekezet-nélküliség nagy törvénye meg fog közülünk is szédíteni némelyeket, a kik arra még nincsenek egészen megérve; de ez nem a törvényeknek lesz bűne egyetlen szabadon gondolkozó előtt sem s legfőlebb is csak azt fogja igazolni, hogy némelyek holtukig gyermekek maradnak s csak kézen fogva haladhatnak saját veszélyük nélkül.

A püspöki leveleken s alkalmi predikációkon kívül is történt már s folyvást történik egy és más biztató dolog a prot. körökben, a mikből következtethetünk

lehet, hogy az áthajlás az új időszakba minden rázkódás nélkül fog végbe menni. Gyorsan szaporodnak ugyanis a kisebb-nagyobb körű társulatok, szövetkezesek. A megyei s kerületi értekezletek mellett szűkebb területeken lakó lelkészek s világiak kezdenek immár tömörülni s próbálják az új viszonyokhoz idomítani fegyverek képességét s új utakat törnek, új módozatokról gondoskodnak a jövődőség javáért. A mit eddig csak egyesek, saját lelkük ösztönéből gyakoroltak, p. o. a bibliai magyarázatokat, vallásos ízű felolvasásokat, énekkarok, jótékony egyletek szervezését, ismétlő iskolások oktatását stb., — azokat most már testületek teszik komoly kötelességgé s a miket a kényelmes időkben elfeledtünk, azokat a rozsdás-fegyvereket (mint a templomban való benmarasztás) előszedegetik újra és viszik a harcba, a versenytérre a győzelem remény-ségével.

Szép látni, hogy az anyagiakban szűkölködő protestáns és kivált ev. ref. papság, a helyet hogy égit ható lármát ütne saját rongyai miatt, oda siet az anyaszentegyház lengő hajójához és fogja, emeli, óvja azt a felfordulástól, szinte a saját testével fedezi annak mutatkozó repedéseit! . . . A helyett, hogy bűnösöket keresne, a kikre megszáporodott munkája miatt sárral és kövel dobálózni; a helyett, hogy gyűlölködést gyűlölködéssel, rágalmazást rágalmazással fizetne vissza: építő kanállal s a védelem tisztas fegyvereivel forgolódik az új Jeruzsálem falai körül. Hisz és reményl! Hisz az igazság győzedelmében, a melynek nincs szüksége csúfodásra, tekervényes utakra, szeretetlenség szító imádságokra, csak egy kis türelemre, csak egy kis önmegtagadó várakozásra az idők teljessége után!

Gyönyörűség így látnunk a hazai ref. egyház zászlóvivőit: elől a szabadság szolgálatában, elől a türebben, készen a versenyre, a küzdelemre, a munkára, a béke-ség és szeretet Istenének nevében!

De ime, hangok hallatszanak jobb és bal felől! A róm. katolikus sajtó — híven önmagához — azt a szennyes vádat kiabálja felénk, hogy a prot. egyház eladta magát a hatalomnak a jutalomért. Az 1848 XX. t.-c. a tiszántúli reformátusok és a tiszai ágostai evangélikusok kerületi gyűlésein is szóba került s bizony nem véres száju demagógok, nem okvetetlenkedő politikusok révén, hanem nagyon megfontoltan cselekvő férfiak által. És alig hangzott el a szó, készen volt a mi szeretetre méltó ellenségünk, hogy Ézsauinak tituláljon bennünket, a kik gyomrunkért szent örökségünket, a szabadságot is áruba bocsátjuk.

Ne haragudjunk e szegényes vád koholóira! A jámborok elfeledték, hogy az 1848. XX. t.-cikket nem Csáky, Szilágyi és Wekerle alkották, hanem az istenségnek ama lelke, a mely időnként meg-megjelen a világban és végig fű ennek elposványosodott területein és támaszt új eget és új földet, a melyben igazság lakik!

Az u. n. egyházpolitikai törvények, ha soha senki nem követelné is, magokban rejtik a jövő fejlődésnek azt az irányát, a melyet az 1848. XX. t.-cikk képvisel. Teljes vallás-szabadság és felekezetenküliség mellett fogalmi képtelenség az a viszony, a melyben a hazai felekezetek egymással és az állammal vannak. Ma azért, ha mi nem kiáltanánk, a kövek fognának kiáltani az ellen az éktelen egyenlőtlenség ellen, a mely a mi felekezetközi viszonyainkban olyan kirívóan mutatkozik. A mely törvényhozás képes volna ezt így sokáig fentartani, az borzasztó bizonyítványt állítana ki magáról s különösen akkori szellemi állapotáról, a mikor a vallás-szabadság és felekezetenküliség törvényeivel előhoza-

kodott. Semmi kétség sem fér ahoz, hogy ezek a törvények magukban rejtik a saecularisatio csiráját, a mint-hogy benne volt az. az egykorúak hite és szája vallása szerint is, az 1848. XX. t.-cikkben is. Ezt el lehet odábozni még egy jó ideig; a nem katolikus felekezeteket ki lehet elégíteni egyelőre kevesebbel is; de az bizonyos, hogy az idő szelleme, a mint megszülte a teljes vallásszabadság törvényét, úgy meg fogja szülni annak összes következményeit is.

Az ev. ref. egyház képviselői készülnek e napokban Kolozsvárra az egyetemes konvent ülésére, egyúttal pedig a theol. facultas nagy és fényes palotájának felavatására. Oda sereglenek pedig az október 31 felemelő emlékeinek hatása alatt s az új viszonyokból reájok háramló felelősség tiszta tudatában. A szegény theologusok díszes palotája maga is eszökbé fogja juttatni a lelkészi fizetések nyomorúságos állapotát, a theologus ifjak létszámának megapadását, a stóla kérdést, a melynek megoldása mai napság már nem halogatható s ezek és a gyámintézetnek napi rendben levő kérdése, önkéntelenül is rátereli a hivatalos képviselőt figyelmét az államsegély ügyére s ezzel az 1848: XX. törvénycikkre is. Hallani fogjuk tehát, hallanunk kell a hivatalos ev. ref. egyház véleményét a jövő építkezést illetőleg is — szellemiekben és anyagiakban egyaránt.

Sohasem voltunk kíváncsiabbak a konvent ülésére, mint most, a mikor érezzük, hogy az idő méhe meg van teljesedve s roppant bölcsességre van szükség, hogy a kedvezően mutató körülményeket a kedvezőtlenekkel együtt javunkra kihasználni el ne mulasztjuk.

A közhangulat a saját köreinkben ma még megnyugtató, sőt biztató. A munkakedv emelkedőben, a reménység várakozóban van; de kiéhezett katonasággal nem szokás döntő ütközetre kiállani! Azért hát szabad legyen a Főtiszteletű és Méltóságos konventet arra kérnünk, hogy a modern Magyarország új alapköveinek megtelelően, rakja le a hazai ev. ref. egyház boldog jövődjének alapköveit is s az „Utasítások”-hoz, a melyeket az egyházpolitikai törvények miatt fog majd a papok és a hívek lelkére kötni, nyújtson biztos kilátást anyagi sorsunk jobbra fordulására is, mig nem késő. Periculum in mora!

ISKOLAI ÜGY.

Felekezeti tanárok nyugdíjügye.

A mily örömmel értesültünk közoktatásügyi kormányunk abbéli intézkedéséről, hogy a felekezeti tanárok nyugdíjügyének rendezése, habár lassan is, de halad előre: ép oly levertséggel vettünk tudomást arról, hogy a szerzetes rendeknél töltött szolgálati évek be- vagy be nem számítása felett elvi harc folyik.

Vajjon mi indíthatja a bizottságot — mely ezen kérdés várva-várt megoldásával foglalkozik — arra, hogy a szerzetesektől protestáns felekezetű intézetekhez átmént egyének nyugdíjügye felett elvi harcot vívjon? — nem is tudjuk elképzelni. Hiszen akkor a kérdések egész halmaza merül föl, mely a végmegoldás elé akadályokat gördíthet; mert pl. miként rendeztetik azok nyugdíjügye, a kik nem ugyan szerzetesekből lettek protestáns felekezetűekké, de a kik eddig községi intézeteknél voltak alkalmazva s csak a legközelebbi időben jutottak protestáns intézetekhez; vagy a kik községi intézetnél vagy éppen szerzetesek vezetésére alatt álló középiskolánál voltak alkalmazva s önhibájokon kívül csak később kerültek felekezeti inté-

zetekhez, miután t. i. előbb protestánsokká lettek; vagy a kik valamely nyilvánossági joggal felruházott magán-intézetenél voltak kénytelenek első tanári teendőiket végezni; vagy pl. felekezeti intézettől mentek községhoz stb.?!)

Ma, a mikor a felekezetek közti nagy választó falat a polgári házasság s az azzal kapcsolatos törvények szentesítése és életbeléptetésével a liberalizmus maga akarja ledönteni: akkor visszamenőleg akarja megrövidíteni azokat, a kik hasonló szolgálatokat tettek a hazának s a nemzeti művelődésnek akkor, mikor még mint szerzetes tanárok, vagy mint szerzetesek vezetése alatt álló intézetektől protestáns intézethez ájtott világi tanárok működtek, s a kiket az egyetemes protestáns egyház ép oly melegséggel fogadott kebelére, mintha a protestáns egyházban születtek volna, s a kiket azért, mert csak később lettek protestánsokká, soha meg nem rövidített a tanári fizetések emelésénél.

Van egy, a miben úgy is háttérbe szorúl szolgálati éveiknek száma: az ötödéves korpótlék. Ha állami intézethez volt szerencsés juthatni egy volt szerzetes tanár, vagy szerzetesek vezetése alatt álló intézetnél működött világi tanár. Legjobb tudomásom szerint, volt légyen az protestáns, vagy községi intézeteknél alkalmazott tanerő, legalább részben beszámítja az állam az előbb említett intézeteknél eltöltött szolgálati éveit a korpótlék elnyerésére; sőt legújabbban még a felekezeteknél is tekintettel vannak a tisztességes munkával eltöltött tanári évekre, már a pályázatok hirdetésénél is.

Ha tehát már a felekezetek is, a kiknek a legtöbb esetben korlátolt anyagi viszonyaik tiltják egyszerre a magasabb fizetési osztályokba való előléptetést, rajta vannak, hogy a jóra való munkát saját tehetségök és erejükhöz mértén jutalmazták: az állam ne legyen szűkeblűbb a szerzetesekből lett protestáns tanárokkal vagy szerzetesek vezetése alatt álló intézetektől protestáns intézetekhez ájtott világi tanárokkal szemben azért, mert tanári működésök kezdetén mint szerzetes tanárok vagy a szerzetesek vezetése alatt álló intézetnél szolgálták a nemzeti kultúra ügyét s arra kérjük azt a bizottságot, mely a nyugdíjügyben a felekezeti tanárok sorsa fölött dönt, hogy elvi elhatározásával ne sujtsa az esetleg már magasabb kort ért kartársakat. Szerény véleményem szerint, ha a tanár szolgálati éveinek száma 24 éves korán túl kezdődik s szakadatlanul folyik, továbbá, ha a törvény által reá rótt fizetési kötelezettségeknek a visszamenőleg számított percentekkel eleget tesz, mi sem állhat útjában, hogy nyugdíjra jogosultsága legalább 24 éves korától ne kezdődjék.

Szatmár, 1895. október 16.

Markos Imre,
ev. ref. főgimn. tanár.

Az érettségi vizsgálat és gimnáziumi oktatás tárgyában.

— A vallás és közoktatásügyi m. kir. minisztertől. —

A tankerületi főigazgatóknak, miniszteri biztosoknak és kormányképviselőknek a középiskolai érettségi vizsgálatokról szóló jelentéseiben gyakran ismétlődik az a panasz, hogy a vizsgálatra álló ifjak nem rendelkeznek az előadó képességgel azon mértékével, melyet ily korban levő tanulóktól nyolcz évi középiskolai tanulmány után méltán el lehet várni.

E panasznak alapos voltáról több középiskola érettségi vizsgálatain személyesen győződtem meg, sajnosan tapasztalva, hogy az ifjak egy része a még oly tudatossá vált ismeret-anyagot kellő formában és értelmes elrendezéssel előadni nem képes. A gondolatoknak és szavaknak

szükségtelen ismétlése, az eszmemenetek felesleges kitérésekkel való félbeszakítása, a mondat szerkesztés és kifejezőmód formátlansága, sőt helytelensége, lassú, vontatott előadás, szaggatott és nehézkes beszéd, az értelmi hangsúly elhanyagolása s más hasonló jelenségek ifjaink feleleteiben, saját tapasztalásom szerint is, gyakoriak. Hogy e hibák a tanulók értelmi fejlettségének fokát a hallgató előtt homályban hagyhatják, sőt az egész vizsgálat képét kuszáltta tehetik, bizonyításra nem szorúl.

Ha okait keresem az előadó képesség e fogyatékoságának, azt különösen két körülménynek kell tulajdonítanom.

Egyik a helytelen kérdezősi mód magán az érettségi vizsgálaton. Már hivatali elődöm 1891. évi április hó 11-én 52348/90. sz. a. kelt rendeletében utalt a kormányképviselők és miniszteri biztosok értekezletén tett egyértelmű nyilatkozatokra, melyek szerint kevés oly tanár van, kik a szóbeli érettségi vizsgálaton meg tudnák őrizni a tanulóval szemben a nyugodt megfigyelő állását. „Folytonosan istápolják, útbagazítják, aprólékos és közbevetett kérdésekkel segítik a felelőt, a mi egy részt nem egyeztethető össze az érettségi vizsgálat ama feladatával, hogy a tanuló gondolkodó és előadó képessége lehetőleg magára hagyatva érvényesítse magát, másrészt pedig teljesen lehetetlenné teszi azt, hogy a feleletről, mint egészről, tiszta képet alkothasson a vizsgáló-bizottság. Az úgynevezett szájbabadásnak ez a mi nálunk nagyon elharapózott módja tehát mindenütt a lehető szűk korlátok közzé szorítandó.” E szavak megfelelnek saját tapasztalataimnak is, azért a főigazgatóság útján a magam részéről is felhívom a vizsgáló bizottságok tagjait, hogy a mennyire csak lehetséges, tartózkodjanak a kérdések elaprózásától, s általában oktató személyiségek előtérbe helyezésétől. Az érettségi vizsgálaton már nem lehet helye a gyámkodó vezetésnek, minek rendes következménye, hogy a tanuló feleleteit folyton félbeszakító tanár a tanulónak egyhuzamban való előadását felszínre se engedi jutni.

Ámde a fenforgó baj gyökerei nemesak az érettségi vizsgálati eljárásba, hanem az egész középiskolai tanfolyam tanítói eljárásba nyúlnak vissza. A midőn ugyanis utasításaink szakítottak a régi iskola közlő módszerével helyébe a közös tanítást, a közös foglalkozást, a tanár és tanítvány együttes munkásságát tették, nyilván nem lehetett céljuk útját vágni az előadó képesség kellő érvényesülésének; sőt ellenkezőleg, megkívánják, hogy e képesség fejlesztésére különös súly helyeztessék. „Minden tantárgy körében — mondják Gymnasiumi Utasításaink — gond fordítandó arra, hogy a növendékek élő szóban . . . helyes és ízléses kifejezéshez szokjanak. Nem a tankönyv szavainak szó szerint való elmondása adhatja igaz mértékét a növendék értelmességének, hanem a kellő megbeszélés és megmagyarázás folytán szerzett ismeretének szabad közlése, korának és fejlődése fokának megfelelő önállóságot tanúsító szabad előadása.”

Az érettségi vizsgálatokon tapasztalt nehézsége és hiányossága a tanulók előadó képességének, jele annak, hogy vannak tanáraink, kik nem követve az Utasításoknak idevágó figyelmeztetéseit, a kérdező tanítás mellett el mulasztják azt a számos alkalmat, melyeket a már megmagyarázott és feldolgozott anyagnak áttekintő összefoglalása az összefüggő előadás és elbeszélés gyakorlására nyújthat. Az összes nyelvek és irodalmak tanárainak minden egyes olvasmány, sőt az olvasmányok minden szakasza után módjukban van a tartalom szabatos és kerekded elmondását megkívánni tanítványaiktól s a tapasztalat megmutatta, hogy a kellőleg megvilágított és feldolgozott olvasmányoknak e tartalmi reproductiója a gondolati összefüggés megszilárdításán kívül nagyon becses eszköze a jó előadás gyakorlásának. Hasonlóan alkalmas e célra a történelem, melynek narratív természete önként ráutal a tankönyv szövegéhez nem tapadó, szabad előadásra! nemkülönben a természettudományok, melyek, feltéve, hogy az előzetes szemléltetés és kísérlet nem hiányzanak, igen jó szolgálatot tehetnek az előadó képesség fejlesztésére, a midőn a tanuló a már megfigyelt jelenséget vagy termé-

szeti tárgyat saját szavaival leírja. Végül, az önképző körök egyik fontos feladatának tekintem, hogy a tanulókat fokozatosan bevezessék a szabad előadásba és általában bátor fellépésre szoktassák őket.

Felhívom a főigazgatóságot, utasítsa a tankerületében levő középiskolák tanári testületeit, hogy a megjelölt szempontokat tanításuk gyakorlatában figyelembe véve, a tananyag egyes részeinek közös feldolgozása után, illő alkalmakkal, mindenkor engedjenek helyet és módot a tanulók szabad előadásának is, mely képességnek nemcsak paedagógiai szempontból tulajdonítok nagy fontosságot, hanem azért is, mert a közélet mindazon ágaiban, a hol a középiskolákból kikerült ifjak majdan működni hivatva lesznek, a szabad előadás képessége az egyéni meggyőződés kellő érvényesülésének egyik lényeges feltétele.

Felhívom a főigazgatóságot arra is, hogy nemcsak az érettségi vizsgálatokról adandó jelentéseiben, hanem az iskolák meglátogatásáról és megvizsgálásáról szóló jelentéseiben is tegye meg mindannyiszor abbeli észrevételeit, vajlon jelen intelmem megtermette-e gyümölcsét, vagy legalább várható-e rövid időn főkről-fokra való emelkedéssel az általam kívánt siker elérése?

Budapest, 1895. évi október hó 8-ikán.

Wlassics Gyula.

TÁRCA.

A „Sárospataki Irodalmi Kör“ története.

(Folytatás)

A tankönyvek díjazása és az írói tulajdonjog is a Körrel kapott törvényesen megállapodott kötelező formát.

Még az 1862-ik évet megelőzőleg az írók ívenként 16 frttal díjaztattak, csak az 1862-ik évi tavaszi közgyűlés emelte fel az írói díjat ívenként 20 frtra a gimnáziumi tanári kar felterjesztésére, de azt már nem fogadta el, hogy a többi kiadás alkalmával a szerzők ívenként 5 frttal díjaztassanak, őket „elegendően jutalmazottaknak hiszi a megszabott 2 frttal,“ csakis „az ívre menő, vagy meghaladó újítások,“ mint az eredeti munkák iveri, kaptak ilyenkor is 20 frtot. 1869-ben javított e helyzeten az egyházkerület, midőn kimondotta, hogy mind a gimnáziumi, mind a népiskolai tankönyvek iveri az első kiadáskor 20 frttal díjaztatik, a többi kiadáskor a népiskolai tankönyvek a tiszta jövedelem 20%-át, a gimnáziumiak ívenként 10 frtot kapnak, még akkor is, ha szerző a munkáját javította, vagy esetleg bővítette. E 10 frtban a korrekturái díj is befoglaltatik.

Ez az írói díjazás maradt meg némi módosításokkal legközelebbi időig. Ilyen módosítások pl. hogy a tankönyvek iveri kezdetben, mint még 1869 óta 30,000, később 36,000, a szótárak iveri (1883 óta) 50,000 betűvel számíttatik; 1883-ban kimondatott, hogy „a magyarázatos latin és görög szerzők írói díját esetről-esetre az Irodalmi Kör határozza meg.“ A szervezkedés óta a közgyűlés határoz oly esetekben is, ha a szerző műve későbbi kiadása alkalmával, a tanügyi követelményeknek megfelelőleg, tehát a Kör előleges beleegyezésével könyvében ívre terjedő, eredeti számba menő iavitást, vagy pótlást csinál.

Az írói tulajdonjog tisztázatlan kérdése is, a Kör keretében nyert törvényes megoldást, mely a különböző eshetőségek figyelembe vételével szabályba foglalá, hogy: „Az írói tulajdonjog a törvényes utódokra is átmegy, de a mű szükségesnek bizonyult átdolgozása esetében, az átdolgozó munkadíját az Irodalmi Kör határozza meg, úgy azonban, (1883-iki módosítás) hogy az örökségi rész és átdolgozó díj együttesen nem haladhatja felül . . . az előzőleg kimon-
dott díjazást . . . de annál kevesebb sem lehet.“ Az elfogadott mű mindaddig a Köré marad, míg a rendelkezési jogot vissza nem bocsátja.

A megalakult kör alapszabályait az egyházkerület, melynek „pártfogása és felügyelete alatt áll,“ az 1874-ik évi tavaszi közgyűlésében csekély módosítással elfogadta, megerősítette s még ugyanazon év okt. 29-iki kelettel a belügyminisztérium is jóváhagyta, szentesítette. Az alapszabályok megerősítése után júniusban kezdte meg a Kör teljes erővel a rendszeres munkálkodást. Minthogy az elnökséget inkább díszállásnak, méltóságnak tekintette az alapszabályok értelmében az ügyvezetésre Orbán-Józsefet *másod-elnök*ké választotta, ugyanekkor a szakszerű munkálkodás céljából a szakosztályok megalakultak. Öt ily szakosztály volt, u. m.: a) *vallástudományi*; b) *jogtudományi*; c) *nyelvészeti, irodalmi és történeti*; d) *természettudomány és mennyiségtani*; e) *neveléstani*. Minden tag lehetett tagja több szakosztálynak is. E szakosztályokra vártak és nehezdedtek a legfontosabb feladatok. Ezeknek kellett a hazai és külföldi tankönyvirodalmat figyelemmel kísérniök; nekik kellett a forgalomban levő tankönyvek hiányait megjelölni, a javításra időnkint javaslatot tenni, új könyvek készítése végett alaptervet kidolgozni, a könyvbírálatokat végezni, a kör érdekében hasznos indítványokról gondoskodni. Mindezen ügyekben tett előterjesztéseik indítványa felett a közgyűlés határozott véglegesen. E merev szakosporosítás a gyakorlatban nehézkesnek bizonyulván, lassankint elmaradt, s a gyorsabb ügykezelés céljából 1878-ban a Kör a kezelő bizottsággal helyettesítette, mely az ügyvezető hivatalnokokon kívül öt gimnáziumi és népiskolai szakférfiúból áll. E bizottság vette át a szakosztályok teendőit. Ez készíti elő a közgyűlés tárgyalásait, melynek hatáskörébe tartozik a legfőbb ügyek intézése. A kezelő-bizottság nagy jogköre mellett is a legtöbb teher a másodelnök vállaira nehezedik, minden ügy az ő kezében összpontosul, úgy szólván a Kör egész élete ő tőle függ; a másodelnökség tehát nagy felelősséggel járó, nehéz állás.

A kör munkálkodását az előző években több körülmény nehezítette meg. Az egyik volt a főiskolának az egyetemes tanügyi bizottsággal való összeköttetése, mely nem engedte, hogy a Kör egyes népiskolai könyvekkel tetszése szerint rendelkezze. Ez összeköttetés sok huza-vona után 1875-ben szűnt volna meg, de a Körnek néhány könyv szerzői és kiadói joga miatt még azután is (1880-ig) sok baja volt. Zavarólag hatott a Kör munkálkodására s lehetlenné tette volna a könnyebb, szabadabb mozgást, sőt a hosszas fenmaradást saját egyházkerületünknek a főfelügyeleti jogból folyó az a határozata, hogy a „gazdasági választmány bármely kinyomatandó mű költségvetését előre terjessze be az egyházkerületre.“ (1876.) Szerencse, hogy a Kör felterjesztésére az egyházkerület e határozatát csakhamar odamódosította, hogy „csak a nagyobb költséget igénylő könyvek költségvetése“ terjesztessék fel. Nagyobb mértékben akadályozta a Kör munkálkodását az a bizonytalanság és ingadozás, mely a középiskolában a 70-es években uralkodott a miatt, hogy a középiskola nem tudott éveken keresztül hozzájutni állandó tantervhez, mert a kormány a középiskolai törvényjavaslat előterjesztését évről-évre halogatta. A bizonytalanság e korszakában sem a Kör nem kezdhetette meg határozott irány nélkül a tankönyvek újjáalkotását sem az íróknak nem lehetett kedvök egész lélekkel hozzáfogni a munkához. Mindamellet még akkor is tett annyit, a mennyit a körülményekhez képest tenni lehetett úgy, hogy az 1883-iki törvény a Kört készületlenül nem találta. Voltak még apróbb nehezítő körülmények, pl. a bírálatok hosszadalmassága, főleg egyes vidéki bírálók késedelmesége, de ezeken a bajokon igyekezett a Kör lehetőleg segíteni, főleg az alapszabályok időnkénti módosításával. Így már az 1878-ik évi nyári közgyűlésen megerősített, módosított alapszabályok a Kör helyzetét, tekintélyét lényegesen javították, főleg az által, hogy állandó kapcsolat jött létre

az egyházkerület és Kör között, mert ettől fogva az egyházkerületi tanügyi bizottságba képviselőt küldhetett s általa az egyházmegyeik tanügyi állapotáról közvetlenül értesülhetett s intézkedéseiről az egyházkerületet közvetlenül értesíthette.

Mindez akadályok dacára, nagy tevékenységet fejtett ki a tankönyv-irodalom terén. Mindjárt munkálkodása kezdetén a nép- és középiskola szükségait s könyvek javítására, meg-bírlására s új könyvek készítésére megtette az intézkedést.

Bírálatra bocsátott két kiadásra ajánlott munkát, u. m. a népiskolai „*Alkotmánytan*“-t és „*Az új mértékek tankönyve*“ című munkát, de ezeket a bírálat nem találta elfogadhatóknak. Első könyv, mely a kör fáradságos, mondhatni küzdelmes közvetítésével látott napvilágot, a nagy *Görög szótár* volt, 1875-ben, melyért nemcsak a szerzők, (Soltész F. és Szinyei E.) kaptak a bírálók részéről elismerést, hanem szedőjét Witek Lászlót, az orsz. iparegyesület disz-oklevéllel és nagy ezüst éremmel jutalmazta. Ezután évről-évre jelentek meg az új, javított és átdolgozott könyvek.

Az 1877—78-ik iskolai évben népiskolai „*Természetrajz*“ Buza Jánostól, ma ötödik kiadása használatban; „*Magyarország története*“ (gimnáziumi) Maklár Pap Miklóstól, második javított kiadása 1885—86-ban. 1878—79-ben „*Német olvasókönyv*“ Kun Páltól; 1880—81-ben „*Magyar polgári jogok és köteleességek ismertetése*“ Viski Krüszelyi Bálinttól; „*Kézikönyv az egyetemes történelem tanítására*“ (Felsőbb népiskolai) Orbán Józseftől harmadik kiadása 1889-ben. 1881—82-ben „*Növénytan*“ (felgimnázium) Buza Jánostól III-ik kiadás 1895-ben; „*Bibliai vallásttan*“ (gimnázium) Kovács Sándortól III-ik javított kiadása 1894-ben. 1882—83: „*Számítási feladatok*“ (népiskola I. II. osztály) Dezső Lajostól; 1883—84-ben „*Természettan*“ (népiskola) Zsindely Istvántól, második javított kiadása ábrákkal 1895-ben javítá Hodinka Agoston; „*Számítási feladatok*“ (népiskola III., IV. osztály) Dezső Lajostól; 1884—85-ben: „*Keresztyén egyháztörténet*“ (gimnázium) Kovács Sándortól; „*Olvasókönyv*“ (népiskola) III., IV. oszt.) Dezső Lajostól III-ik kiadása 1894-ben; 1885—86-ban: „*Ásványtan*“ (gimnázium) Buza Jánostól, második kiadása 1891-ben; 1886—87-ben: „*Számítan*“ (gimnázium I. osztály) Zsindely Istvántól; „*Magyar olvasókönyv*“ (gimn. I. osztály) Molnár Lajostól, III-ik javított kiadása 1894-ben. 1887—88-ban: „*Magyar olvasókönyv*“ (gimnázium II. oszt.) Molnár Lajostól, II. javított kiadása 1891-ben; „*Költészettan és olvasókönyv*“ (gimnázium) Dr. Kaposy Lucián; „*Számítan*“ (gimnázium II. oszt.) Zsindely Istvántól; „*Görög nyelvtan*“ (gimnázium) Szinyei Endrétől; „*Állattan*“ (gimnázium) Buza Jánostól; 1888—89-ben; „*Magyar olvasókönyv*“ (gimnázium III. oszt.) Maklár Pap Miklóstól, „*Számítan*“ (gimnázium III. osztály) Zsindely Istvántól; 1891—92-ben: „*Olvasókönyv*“ (népiskola II. oszt.) Dezső Lajostól II-ik 1894-ben, „*ABC*“ Nagy Sándortól, a II-ik kiadás 1893-ban. „*Magyar nyelvtan*“ (népiskola) Maklár Pap Miklóstól; 1892—93-ban: „*Olvasókönyv*“ (népiskola V-ik, VI-ik osztály) Dezső Lajostól; 1893—94-ben: „*Világtörténelem*“ I. Ökor. (gimnázium) Kiss Lajostól; „*Keresztyén vallásttan*“ I. r. „*Hittan*“, II. rész „*Erkölcstan*“ (gimnázium) Kovács Sándortól; 1894—95-ben: „*Tanterv*“ (a népiskolák számára. Átdolgozással vagy javítással adta ki a következő tankönyveket: „*ABC*“ Árvai Józseftől, javította (Dezső Lajos, Gérecz Károly öt ízben), „*Magyar nyelvtan*“ (népiskola) Árvai Józseftől, javította Dezső Lajos, majd átdolgozta Kapitány János 1885-ben; „*Ó és új testamentumi szent történetek*“ (népiskola) Árvai Józseftől, javította, majd átdolgozta Radácsi György, X-ik kiadás 1895-ben; „*Világ és földismeret*“ (népiskola) Soltész Ferencről, átdolgozta Gérecz Károly, V-ik kiadása 1895-ben; „*A szent történetek rövid foglalata*“ (népiskola) átdolgozta Radácsi György* XIV.

* Az „Értesítő“ Orbán Józsefnek tulajdonítja.

Szerk.

kiadása 1894-ben. „*Magyarország története*“ (népiskola) átdolgozta Orbán József. XIX-ik kiadása 1894-ben; „*A keresztyén hit és erkölcstan rövid foglalata*“ (népiskola) átdolgozta Mitrovics Gyula, II-ik kiadása 1892-ben; „*Bibliai bevezetés*“-t (gimnázium) javította. 1882., 86- és 91-ben; Radácsi Gy.* „*Latin nyelvtan*“-t (gimn. I. oszt.) javította Kovács Sándor 1892-ben; „*Latin mondattan*“-t (gimnázium) Kérészy István és Szinyei Gerzsontól, VI-ik javított kiadása 1891-ben; „*Latin olvasókönyv*“ (gimnázium) III-ik kiadása 1889-ben; „*Cornelii nepotis vitae excellentium imperatorum*“, magyarázattal ellátta Finkey József és Kérészy István, III. javított kiadása 1886-ban; „*Keresztyén erkölcstudomány*“ (gimnázium) V-ik kiadás 1894-ben „*Vallástevő kathekizmus*“-t, 5-ször 1894-ben; „*Latin nyelvtan*“-t (gimnázium) Dr. Putsche K. Edward után Finkey József és Soltész Ferenc V-ik javított kiadása 1883-ban; „*Magyar-Latin zsebszótár*“ szerkesztette Kérészy István, dr. Soltész János, Szinyei Gerzson és Szívós Mihály közreműködésével Soltész Ferencz, II. kiadása 1880-ban. E két utóbbi nem a kör czége alatt, de a kör jóváhagyása mellett jelent meg. Kiadta a „*Keresztyén erkölcstudomány rövid foglalata*“ és Pánczél Ferenctől az „*Erkölcsl olvasókönyv*“ című népiskolai könyveket, amazt egyszer, ezt háromszor. E munkák 1875—76-ik iskolai évtől kezdve az 1894—95-ik iskolai év végéig 729,100 példányban jelentek meg. Ha ezekhez vesszük a „*Sárospataki Lapok*“ 13 évi folyamát, évenként 500 4-edrét lappal, 500—600 példányban, a munkáságnak ez is elismerésre méltó mutatója lehet. Az említett dolgozatok képviselik a múltat, a jelent és a jövőt, jelölik a nyomtatásra váró, nyomtatás alatt levő és bírálat alatt álló vagy készülőfélben levő munkák. (Lásd ez évi jelentést).

Nincs olyan része a nép- és középiskolai tananyagának, melyre vagy tan- és segédkönyve ne lenne, vagy a melynek tankönyvben feldolgozása már folyamatban ne volna, vagy a még hiányzó rész feldolgoztatására már kísérletet ne tett volna.

A dolog természetéből foly, hogy egyik-másik tankönyv megkészítése nehezen sikerül; mert minden munka lehetőleg szigorú, lelkiismeretes szakértő bírálaton megy keresztül s a kör e bírálatok után alaposan meg-hányja-veti a kézirat sorsát, míg az „imprimatur“-t kimon-daná. Ezért akadt 21 év alatt meglehetősen számú nem sikerült munka. Így a népiskolai „*Alkotmánytan*“, az „*Ókor*“, a népiskolai „*Tanterv*“ csak harmadszori kísérlet után sikerült; a népiskolai „*Földrajz*“ átdolgozva, újra meg újra javítgatva jelenik meg; de közben két eredeti munkát ejtett el a szigorú bírálat. Egy „*Temetési énektár*“ évek óta nem tud megszületni, mert a pályázatra jelentkezett énekek, bár dícséretes törekvések: nem elegendők arra, hogy belőlök a kör egy, a mai követelményeknek és saját reputációjának megfelelő énekgyűjteményt szerkeszthetne. De esett el vagy vajudott még több munka is a gondos szigorúság miatt. Bizony ki lehet mondanunk, hogy bírálatainkat a közoktatási tanács bírálataival szemben akár a szakszerű alaposítást, akár a részrehajlatlanságot, de még a nyelvbéli előadás gondosságát is tekintve, épenséggel nincsen okunk szégyenleni. E miatt a szakadatlan jobbra való törekvés miatt kell aztán a körnek nem egyszer hallania azt a vádat, hogy a tankönyveket a szerzők minduntalan változtatják, módosítják. Mindamelllett az approbatio tekintetében valami nagy szerencsével nem dicsekedhetünk.

1887-ben küldtünk fel approbatióra gimnáziumi, majd népiskolai tankönyveket; ez utóbbiakat a sárospataki, miskolci, rimaszombati, csurgói tanári karok vagy tanárok véleményével, illetőleg ajánlatával, a később megjelenteket megjelenésök alkalmával, de közülök általános engedélyezést

** Az „Értesítő“ a javító s átdolgozó nevét nem említi. Szerk.

csak a következők kaptak: a) népiskolaiak: „*Olvasókönyv*“ I., II., III-ik kötet a II—VI. osztály számára és a „*Természetrajz*“, a többi, a vallástani könyvek és a „*Kézikönyv*“ a történelem tanítására című kivételével, melyek nem terjesztettek fel, csak ideiglenesen engedélyeztetett; b) gimnáziumnak: „*Magyar Olvasókönyv*“ I., II., III. osztály számára, „*Költészet*“ és „*Olvasókönyv*“, „*Görög nyelvtan*“, „*Ó-kor*“, „*Ásványtan*“, „*Magyar-latin Zsebszótár*“ és „*Görög-magyar Szótár*“, a „*Cornelius*“ és „*Phaedrus*“ csak könyvtárak részére ajánlottak. A Buza *Növénytanának* első kiadása approbatot nyert, de már a második nem, pedig szerző az engedélyező bírálat utasításait figyelembe vette. Ez és több körülmény, általában a bírálatok nagyon csábítanak, mert érdemesek volnának a reflexiókra; de legyen elég csak ennyit mondanunk az approbationális eljárásra: nagyon kell éreznünk, hogy versenytársak vagyunk.

Találkozott azonban a Kör munkássága elismeréssel is. Így az 1885-ik évi országos kiállítás „*bronz-éremmel*“, az 1895-ik évi Budapesten tartott középiskolai tankönyv és tanszerkiállítás „*Elismerő oklevél*“-el, az 1894-ik évi debreceni tankönyv és tanszerkiállítás pedig első rendű „*Ezüst érem*“-mel tüntette ki. Hálás köszönetünk mellett említjük fel az erdélyi ev. ref. egyházkerület elismerését s jó indulatát is, mely szerint kiadványaink nagy részét részrehajlatlan és méltányos szakértők bírálatai alapján használatul elfogadta

(Vége köv.)

Maklár Pap Miklós.

KÖNYVISMERTETÉS.

Ünnepi órákból.

(Vége.)

S végezetül a *mennybemenetelről* szóló elbeszélések — ezek épenséggel csak kísérletek arra, hogy az értekek számára is felfoghatólag tüntessék fel azt, a mi az értekek által való megismerés alól teljességgel s örökre kivonja magát. Csak a hit látja az eget nyitva, s csak előtte bizonyos az, hogy a feltámadott a felhő mögött, a mely őt a tanítványok tekintetei elől örökre elvonta, felszállott az ő atyjához s az ő atyjokhoz, hogy az atyához ment.

En az úgynevezett apostoli hitvallás miatt kifejtett heves vitát,* amely hitvallás Istennek e tetteiről szóló tanúság-és vallomástétel, sohasem értettem. Bármily tiszteletre méltó e legrégibb egyházi hitvallás, ez mégis csak emberi mű, — hogyan jutunk oda, hogy a hívők egész gyülekezetét kötelezzük annak betűire? Egyikünk se vallaná ma e szavakkal a keresztyén vallást; theologusnak kell valakinek lennie, hogy mindama gondolat-szálakat megértse, melyeket az apostolicum mint gyülekezeti hitvallás magában foglal. A legkevesebb gyülekezeti tag tud különbséget tenni a történeti hit között, a mely pusztán igaznaktartás, és az üdv-hit közt, a mely belső tapasztalaton nyugszik, s nem egyéb, mint az egész szív odaadása Isten iránt, a ki Jézusban, a Krisztusban úgy jelentette ki magát nekünk, mint szeretet, s kinek szeretete Krisztus lelke által a mi szívünkbe kiöntetik. Hogy szenvedett Pontius Pilátus alatt, megfeszítettet, meghalt, s okvetlenül el is temettetett — ezek történeti tények, melyeket igazaknak tartunk, mivel hiteles adatok tanuskodnak mellettök. De mi ezeket

is, a hívő és valló gyülekezettel együtt, nem csak mint történeti tényeket értékesítjük, hanem mint *üdv*tényeket: a szenvedést, mint tűrést, a keresztfeszítést mint a legmélyebb megaláztatást, kapcsolatban a halállal, mint az ő Isten- és emberszeretetének legvégső és legszűkebb bizonyítékával, mint Jézus személyiségének és munkájának, melyet a földön végeznie kellett, befejezését, az eltemetést, mint a halál megpecsételését. Ellenben, hogy Jézus a szentlélektől fogantatott, hogy feltámadott és felszállott, ezek nem történeti tények, melyek valódiságáról a természeti embert is meg lehet győzni, hanem oly tények, melyek kizárólag a már meglevő Jézus iránti hit számára történtek s csak a benne vetett hit számára bírnak jelentőséggel is. A ki azonban valóban a hitben áll, a ki Krisztusban megtalálja istenét, az a maga dolga felől oly bizonyos, hogy nyugodtan tekinthet a história feletti vitára s annak kimenetelére. Ne vádoljon minket senki alakoskodással, — mi se vetünk babonáskodást vádlóink szemére; — a mi nézeteink régóta folytatott szorgalmas biblia-tanulmányozásnak s az emberiség urához és megváltójához való erős szeretetnek eredményei; azok a történeti tények s a valóságos tapasztalatok, igaznaktartás s a szív odaadása közt való tiszta megkülönböztetésen alapulnak. A ki egyelőre nem képes a kettőt egymástól megkülönböztetni, azt semmikép nem akarjuk megtévesztetni, még kevésbé boszantani, — de engedje meg nekünk, hogy a hit titkáról a saját módunkon és a saját tapasztalatunk szerint beszélhessünk s kísérletet tehessünk arra, vajjon nem sikerül-e nekünk a mi módunkkal olyanokat is a hithez vezetnünk, a kik elvesztek volna a hitre nézve, ha csak a hagyományos dogmatika híveinek lenne szabad Krisztus gyülekezetében szájukat felnyitniuk.

Egyházi beszédeinknél kíméletes figyelemmel kell lennünk a gyöngék iránt, kiknek nehezökre esik, vagy a kik nem képesek arra, hogy a hit és dogma, vallás és theológia közt különbséget tegyenek, és a kik a hagyományos, rég megszokott s mély gyökeret vert képzetektől nem tudnak megszabadulni. De azokat is szolgálunk kell, a kik csak akkor képesek keresztyénekké lenni, ha nem kényszerítetnek arra, hogy Copernicust és Darwint, astronomiai és geológiai ismereteiket s a természeti törvényszerűségébe vetett hitüket megtagadják.

* * *

Ehlers predikáció-gyűjteménye 31 egyházi beszédet foglal magában, négy hazafias tárgyút kivéve csupa olyan beszédeket, melyeket ő a keresztyénség főünnepén tartott, vagy a melyek az ünnepi gondolatokat tovább szövik, többnyire szabad textusok alapján: négy adventi, öt karácsonyi, egy újévi, hét passiói, öt húsvéti, két áldozócsütörtöki, két pünkösti predikációt. A passiói körben, 3 beszédben I. Cor. 13. részét, a szeretet himnuszát tárgyalja. Ez ünnepi beszédeket mind az egyházi év eszméje határozza meg; valamennyi szorosán csatlakozik a bibliai szöveghez, melyet minden oldalról kimerít, hogy a kor s emberi szív kérdéseire választ adjon; gazdag élettapasztalat nyilatkozik meg mindenütt; nyelve nemes és tiszta, velős és megragadó. Az életfájának gazdag gyümölcsei ezek, melyekből üdülést és táplálékot lehet meríteni, nyomós bizonyítékai az igazi evangéliumi hitnek.

Így ajánlja e beszédeket egy német író; hogy igaza van-e, tegyenek próbát olvasóink!*

Rácz L.

* E vita pár év előtt folyt Németországban.

Ford.

* *Hibaigazítás.* Az előbbi közleményben, 846. lap, 23. sor alólól kimaradt e szó: *hatva*. Az illető mondat tehát így hangzik: „én annyira át vagyok hatva az ő . . . személyének fenségétől.“

IRODALOM.

* **Tompa Mihály hátrahagyott papi dolgozatai.** Nem régen közöltük azon örvendős hírt, hogy Tompa Mihálynak, a nagy költő-papnak eddig ismeretlenül lappangott papi dolgozatait *Ferenzi B.* miskolci jónevű könyvkiadó az ismeretlenség homályából napfényre hozza, s velők irodalmunkat gazdagítja. A dolgozatok immár *S. Szabó József* debreceni főiskolai tanár által sajtó alá rendezve, nyomtatásra várnak, s mint hiteles helyről értesülünk, valódi *kincsei eggházibeszéd irodalmunknak.* — Tompát, mint egyik legnagyobb egyházi szónokunkat, ismerjük két kötet prédikációból. Az a mély tapasztalati bölcsesség, természetes egyszerűség, égis ható, de földieket boldogító hit, mély beszédein előmlik, a reliquiákat is kiválóan jellemzi, sőt ezek egyben még meg is haladják a kiadott beszédeket, t. i. *bennök a gondolatok könnyebb formában jelennek meg* s így beemlézésre alkalmasabbak, míg amazok ugyanam kemény próbára teszik a memóriát. Honnan van ez? Onnan, hogy e beszédeket Tompa nem dolgozta át, nem rakta meg túlbőven az empirikus filozófia nehéz eszméivel, hanem aként hagyta hátra, ahogy az első inspiráció hatása alatt papírra vetette. Tudvalevőleg Tompa egyetlen beszédet sem mondott úgy el, ahogy először leírta, de nem is adott ki úgy egyetlenegy sem. — A reliquiákban az a genialis lélek jelen meg változatlanul, a mely a pillanat hatása alatt alkot szépet és maradandót. — Ez a hatás oly erős volt Tompára, hogy beszédeinek kéziratán alig van valami javítás, pedig azoknak mindenike csupa gondolat, merő életbölcsesség és nem conventionális kenet üres szólama. A hátrahagyott dolgozatok két kötetre tervezve nyomtatnak s karácsony ünnepére jelennek meg. Az első *Tompa útastásán* és a sajtó alá rendező *előszaván* kívül, *ünnepi* (újévi, húsvéti, pünkössti, karácsonyi és óévi) *beszédek*et nyújt, a második *alkalmi* (beköszönő, kibúcsuzó, tavaszi, vizsgai, aratási, új-kenyéri, őszi, vetési, újbóri) és *közönséges prédikációkat* fog magában foglalni s mint a számból is látható, bő tárháza lesz lelkészeinknek. Vajha Tompa emlékéért és szelleméért ne csak ők, hanem tehetősebb világi férfaink és nőink is lelkesednének! Az *Olajág* íróját csak nem feledték még el? Mi ismételtén ajánljuk olvasóink figyelmébe és pártfogásába a reliquiákat, melyek megjelenését óhajtva várjuk, főleg a kapott s itt előadott értesítés után. A kiadó 3 frttal e hó 31-éig hirdetett rájuk előfizetést. Bolti ára bizonyosan magasabb lesz.

* **Comenius Amos:** „*Physicae ad lumen divinum reformatae Synopsis. Disquisitiones de caloris et frigoris natura. Cartesius cum sua philosophia naturali a mechanicis eversus.*“ (Az isteni világosság szerint átalakított Természettan tervrajza; vizsgálódások a melegség és hidegség természetéről; Descartes az ő természetbölcsészeteivel a mechanikusoktól megdöntve.) című műveinek, német fordításokkal és magyarázó jegyzetekkel ellátott, kiadására hirdet előfizetést Dr. Reber József aschaffenburgi tanár, mint kiadó, fordító és magyarázó és Roth Emil giesseni könyvkiadó. Egy példány ára fűzve 12 márká lesz. Comenius természetana a »Janua lingvarum reserrata« és a »Didactica magna« után, tehát oly korban jelent meg, midőn ő teremő erejének tetőpontján állott. Comenius a lissai gimnáziumban ráruházott természetani oktatás számára írta ezt; barátainak sürgetésére aztán a kéziratot ki is nyomatta. Három kiadás jelent meg belőle a szerző életében, de ezek most a legnagyobb ritkaságok közé tartoznak. Reber az új ki-

dásnál mindenekelőtt tiszta szöveget igyekszik adni, a 3 régi kiadás eltérésének gondos figyelembevételével. Ezenkívül közli a 3-ik kiadáshoz függesztett »Addenda«-t, egy nagyarányú átdolgozás töredékét, továbbá 2 kisebb önálló, rokontárgyú értekezést. Mindennek egyúttal német fordítását is adja, s az idevágó irodalom beható tanulmányozása alapján minden egyes helyre nézve, melyet Comenius vagy egyenesen régebb vagy egykorú szerzőkből merített, vagy a hol legalább ezekhez láthatólag csatlakozik, megjelöli a jegyzetekben a megfelelő forrásokat, egyúttal előadva a korábbi idők s Comenius korának physikai nézeteit is. Comenius az ekként újjá alakított műben saját szerű, a mai korra nézve is fölötte érdekes megvilágításban lép előnk. A »physika« szónak régi peripatetikus-scholastikus képze, az egész teremtesnek philosophiai szemlélete nyújtja hozzá neki az alapot: azért szól végül egy fejezet az angyalokról is. S erős hitbuzgalomtól áthatott világnézetének megfelelőleg a mózesi genesis megmagyarázása képezi rá nézve a természetvizsgálat kiindulási pontját. De ő ez első és legfőbb principiumot ügyesen összeköti két más vezető szemponttal: az érzéki felfogással s az észszel, s mindezt egy egységes rendszerre foglalja össze. Egész életén át a »pansophia« óriás tervével foglalkozva, ennek megfelelőleg encyklopedikus, a nagyra és egészre irányzott vonás uralkodó Comenius minden művében. De e mellett egy más körülmény is kiválóan érvényesül. Comenius, bár erősen aristotelesi-scholastikus alapon áll, mégis erősen küzd Aristoteles ellen. De egyúttal verulami Baconnak, az olasz Campanellának s más rokon szellemeknek nagy foradalmat keltő elméletei se mennek el felette nyomtalanul, mindenekelőtt pedig Paracelsusnak és tanítványainak eszméi jutnak nála characteristikus kifejezésre. Így hát e könyv három oldalról is kiváló becsű. Először a theologusra nézve, szerző azon igyekezeténél fogva, hogy természetana számára a bibliában mindenütt megfelelő bizonyítékokat keressen. Aztán a természettudományok, kivált a vegytan története számára. Mindenekelőtt azonban e természetana, eltekintve természetesen az akkori kor álláspontjától, tárgyi tekintetben mintaalkotásnak tekinthető a paedagogiai irodalomban; összekapcsolva látjuk itt a dogmatikai és genetikai előadást, csodálatos tisztasággal és pontossággal a meghatározásokban, a mi általában Comenius paedagogiai működésének legfényesebb oldala. Mindez okokból a kiadás méltán tarthat számot a szakkörök legnagyobb érdeklődésére.

* »**Keresztyén**« című havi folyóiratomat, melylyel én a helvéthitvallású református eszmék terjesztését céloztam és célozom terjeszteni, a reánk következő évbe is immár az V. évfolyamban, ha elég előfizető jelentkezik, kiadom; kiváló tisztelettel kérem azért a nt. lelkész és t. tanító urakat: támogassanak engem ezen lapom kiadásában és támogatásukról tanuskodó szándékukat velem vagy az 50 krajcárnak egész évi előfizetés beküldésével, vagy egy egyszerű levelező lapon való értesítéssel tudásák. Megjegyzem, hogy tanítóknak III. és IV. osztályú lelkészeknek és segédlelkészeknek lapom félárban küldöm, sőt 4-nek a tiszáninnen ref. kerületből ingyen is.

Szalay József,
ref. lelkész kiadó és szerkesztő.

* **A pozsonyi ág. ev. lyceum története.** Ily című monographiára hirdet előfizetést a pozsonyi ág. ev. egyház előjárósága. A 25—26 íves mű jövő tavasszal jelenik meg. Szerzője Markusovszky Sámuel lyc. tanár. Előfizetési ára 2 frt 50 kr, bolti ára 3 frt. Ismeretes dolog, minő messzeható szerepet játszott Pozsony egészen századunk közepéig a magyar kultúra fejlesztésé-

ben. Politikai, társadalmi válságok innen, a régi Magyarország középpontjából hatottak egész protestáns egyházunkra. Lyceuma 1606 óta mintá-iskolája volt a prot. egyházi és hazafias nevelésnek. Története valósággal a magyar protestantizmus fejlődésének egyik ragyogó fejezete. Sokszoros tanúltsággal szolgál tehát a művelt közönségnek. A momentális mű tetemes költségbe kerül. Ez okból a nevezett előljáróság bizalommal kéri az intézet volt tanítványait, jótéteményeseit, általában pedig a művelt prot. közönséget, hogy mentül tömegesebb előfizetéssel a mű megjelenését elősegíteni szíveskedjenek. Előfizetés f. é. december 31-ig a Pozs. Ág. Ev. Lyceum igazgatóságánál történhetik.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A kassai ref. egyháznak** e század elején (1805—1811) épült templomán legközelebb nevezetes építkezések történtek. A régi, már tarthatatlanná vált palakő fedélzetet közel 2000 frtba kerülő horganyozott vaslemez fedélre váltotta fel, melyet a szakértők nemcsak csínosságra, de tartósságra nézve is a legajánlatosabbnak mondtak. Az 1853-ban épült alacsony toronyka helyén pedig egy pompás, sugár torony díszleg, tetejében a már 306 éves ősi kakassal, melyet 1589-ben az akkor protestáns kézben volt Erzsébet-templomra tettek fel. Ezzel a szép, bronzírozott lemezekkel fedett, sugár toronynyal az egyháznak egyik buzgó tagja és presbitere *Munkácsi József* úr ajándékozta meg az egyházat, századokra szóló emléket állítván ezáltal saját áldozatkész hitbuzgóságának is. Eredetileg a jövő évre, mint a millennium esztendejére akarta halasztani a kegyes adományozó szép szándékának kivételét; tekintettel azonban a templomnak már nem halasztható újrafedésére, szintén ez évben valósítá meg nemes tervét. A munka gyorsan haladt; folyó év jun. 23-án jelenté be Munkácsi úr a presbitériumban ajánlatát, augusztus 17-én már feltették az újra aranyozott gombot és kakast, szept. 14-re már kész volt a torony, mely alkalmából ugyan csak Munkácsy úr, ősi szokás szerint, fényes áldomáslakomát adott a presbitérium tagjai részére. Miután pedig folyó október hó 15-re a templom befecéje is elvégeztetett, a gyülekezet folyó hó 20-án a délelőtti isteni tisztelet keretében adott hálát az Urnak, ki mindezekre megsegített bennünket. A hálaadó ima után az egyház lelkesze I. Mózes 28: 17. alapján tartott alkalmi beszédet. Isteni tisztelet végeztével a presbitérium testületileg jelent meg a nagy adományozó házánál, hogy az egyház háláját, köszönetét és jókívánatait ünnepélyesen tolmácsolja. Ezzel kapcsolatban megemlíti, hogy a templomi székeket özv. *Munkácsy Ferencné* úrnő, egyházunk egyik buzgó Tabithája, saját költségén újra befestette. Nemsokára következni fog a padlózatnak keramittal kirakása, az egyik falon jelentkező nedvességnek aszfalt lemezekkel való eltüntetése; sőt a templomnak fűtésre való berendezése is aligha fog soká késni. Mindezekhez adjon a jó Isten segédelmet s a Munkácsiékhoz hasonló szíves áldozatkésztséget. *A jókedvű adakozót szereti az Isten!* (2 Korinth. 9: 7.)

— **A Protestáns Irodalmi Társaság** október 15-én *Szász Károly* elnökle alatt, Beöthy Zsolt, Csiky Kálmán, Hegedűs Sándor, Kiss Áron, Petri Elek, Szabó Aladár választmányi tagok, Bendel H. pénztárnok és Szóts Farkas titkár jelenlétében ülést tartott. A „Koszorú” című népies kiadványok első üzlet-évééről szóló bizományosi kimutatást tudomásul vette. Eladatott a „Koszorú”-ból mintegy 45 ezer példány, raktáron és bizományban van mintegy 70 ezer példány. A 115 ezer példányban nyomott I—X. füzetből a bizományosi százalék levonásával

befolyt 1000 frt, a nyomdai költségekből fedezetlen 1127 frt, minek kifizetése a „Károli alap” tőkéjéből fog eszközöltetni. A „Koszorú” tíz első füzetének írói honoráriumát *Hegedűs Sándor* alelnök fedezte, 300 frtot meghaladó összegben. Bejelentetett, hogy a „Koszorúból” a nyár folyamán tíz újabb (XI—XX.) füzet készült el, melynek írói tiszteletdíjait szintén Hegedűs Sándor fizette ki 296 frtban. A „Koszorú” terjesztése céljából a Társaság elnöksége körlevélben fogja megkeresni a püspöki és esperesi hivatal útján az összes lelkészeket és tanítókat, továbbá az egyházkerületi, egyházmegyei gondnokokat és egyházközségi főgondnokokat, valamint a középiskolák igazgatóságait és vallástanárait, hogy a hozzájuk küldendő „Koszorú” példányok ajánlásával, megtartásával vagy elárusításával, eme hasznos vallásos iratok terjesztésében, mint a belmissziói tevékenység egyik ágában részt venni szíveskedjenek. Ezenkívül a „Koszorú” füzetei tagilletmény fejében megküldetnek a társaság *pártfogó* és *alapító* tagjainak s ők is felkérhetnek e kiadványok terjesztésére. Az ijesztő mértékben felszaporodott tagdíjhátralékok behajtása végett a fővárosban pénz-szedő állítatik be, a vidéki hátralékosok pedig először a lapok útján nyilvánosan, azután püspökeik által hivatalosan fognak elvállalt kötelezettségek teljesítésére felszólíttatni. A „Koszorú”-ból jövő évre újabb füzetek fognak kiadatni és pedig lehetőleg címkép és szöveggéppel illusztrálva. A „Koszorú”-ba szánt vallásos elbeszélések, rajzok, történetek, élet- és korrajzok és másnemű építő iratok a tél folyamán *Szóts Farkas* titkárhoz Budapestre, vagy *dr. Kecskeméthy István* szerkesztőhöz Kolozsvárra küldendők. Legközelebbi könyvilletmény fejében a társaság pártoló, alapító és rendes tagjai részére Lutdárdt lipcsei tanárnak híres *»Kereszttyén Morálja«* fog kiadatni, melynek fordításával *Csiky Lajos* debreceni theol. tanár bízott meg. A „Hercegszölösi kánonok” szövegének lehetőleg betűmásos, de mindenestre korhű kiadását a társaság millenáris kiadványaként a választmány elrendelte; a szöveghez a szükséges kritikai és történeti jegyzeteket *Mokos Gyula* tanár elkészítette. Végül a titkár bejelentette, hogy a nyár folyamán Losoncon elhunyt losonci Szigyártó Sámuel kir. tanácsos a Társaság részére végrendeletileg 400 forintos alapítványt hagyományozott. (Beküldetett.)

— **A debreceni tanári kör**, melynek elnöke *Dóczy Imre*, mint az országos tanáregyesület egyik fiókja, ez iskolai évben fokozott tevékenységgel látott munkához. Megállapította az évi *munkaprogramot*, melyben egyebek között a következő kérdések is helyet nyertek: 1. helyettes igazgatóság 2. német tanügyi viszonyok, 3. a tanárság és a millennium, 4. érettségi írásbeli dolgozatok, 5. felsőbb leányiskolák, 6. tankönyv-approbatio stb. E hó 19-én rendkívül népes és érdekes gyűlést tartott, melyen *dr. Balassa József* adta elő nézeteit a *közoktatási tanács új szervezetéről*, azt céljának megfelelőnek, helyesnek ítélvén, s csak azt óhajtván: vajha a közoktatási miniszter hivatalos lapjában nyilvánosság ele bocsátaná annak egész működését! Azonban az előadóval szemben többen nem helyeselték a tervezetet. A közoktatási tanácsot nem a minisztérium egyik közegének, nem a miniszter szócsövének, hanem *önálló, független testületnek szeretnék látni*, nem 5 évenként változó, hanem állandó tagokból s az ország legkitűnőbb tanférfaiból megalkotva; szeretnék, ha a tanács nem esnék kívül a tanárvilágon, hanem belső kapocs fűzné őket együvé. A debreceni körnek vidékről (Nyíregyháza, Nagy-Kálló) is eddig 25 tagja van. A főiskolai tanárok azon része is, mely várta a Messiást, az *országos ref. tanáregyesületet* már elűnta várni s egyik a másik után lép be a fentebbi tevékeny körbe. De hát hol is akadt meg az országos ref. tanáregyesület ügye?

— **Egyházépítési mozgalom.** Bocsor Lajos, Kálmán Gyula, Gözon Gyula, Somogyi Kálmán, Lampert Gyula, Nagy Benő és Turi Károly dunáninneni lelkészek hozzánk beküldött alábbi felhívását szívesen ajánljuk t. olvasóink figyelmébe. „Hogy az új törvények által megváltoztatott egyházi viszonyok híveinknek nagyobb gondozást követhetnek s azokban az egyházhoz való erősebb ragaszkodásnak felébresztését teszik szükségessé, ez annyira tisztán áll minden gondolkodni szerető református ember előtt, hogy azt bizonyítgatni felesleges volna. E feladat teljesítésének elodáztatatlanságát érzik azok, kik a lelkészi munkamezőnek kiszélesítését sürgetik. Ez indított minket is arra, hogy felhasználva egy barátságos összefüggést, eszméket cseréljünk jövőnk eljárásunkról s az u. n. *cura pastoralis* nak ezutáni gyakorlására némely megállapodásokra jutottunk. E megállapodások a következők: 1. Megpróbáljuk kezünkbe venni az ismétlődő iskolások vallásoktatását s a mindennapi iskolások vallás-oktatásának miként vezetésére is kiváló gondot fordítunk. 2. A téli időszakban életbeléptetjük a vallásos összejöveteleket, melyeken a vallásos érzés felébresztése s ébren tartása, az egyházhoz való ragaszkodás erősítése, felolvasások, előadások s a vallásos iratok (Kis Tükör, Koszorú, Téli Ujság megismertetése s terjesztése képezendik munkálódásunk tárgyát. 3. Ezen összejöveteleket énekeléssel, imával kezdjük s végezzük. 4. Oda működünk, hogy a gyülekezeti ifjúságból énekkar alakuljon, mely magvát képezné az alakítandó ifjúsági egyesületnek. 5. Működésünk eredményéről számot adandó, a tél elmúltával összejövünk s a további teendőket megbeszéljük. 6. A mi ilyennemű munkásságunkhoz való csatlakozásra a célból hívjuk fel lelkésztársainkat és egyházunk jövődjéért érdeklődőket, hogy az Isten országát így is erősítve, oda hathassunk, hogy híveink vallásos élete minden megtámadás ellen nemcsak véde, de megerősítve is legyen.“

— **A sárospataki főiskola értesítőjéről.** Nem tehetjük, hogy ide ne igtassuk ezt a szép levelet, a melyet a belső ember sugalt, s lapunk szerkesztője kapott. „Igen tisztelt tanár ur! A küldött értesítőt nagyon köszönöm. Jól esik abban látnom azokat az ócska falakat, mikhez oly kedves fiatalkori emlék köt, s az édes érzést, mit ezek látása kelt nálam, fokozza a nagymérvű haladás, mit az értesítő oly kellemesen elém mutat. Szívességét ismételtelen köszönöm s lelkem legmélyebb mélyéből emelem imámat nemzetem Istenéhez, adja áldását e szent falakra, felekezetünk, nemzetiségünk e kincsére, hogy álljon az fenn, épüljön a jövő ezred viharain keresztül; adja áldását intézetünk vezetőire, gondozóira s magamat a tanár úr további jóindulatába ajánlva vagyok igaz tisztelője, Mihálydi okt. 18. 1895. *Ujfalussy Béla.*“

— **A polgári házasság a hadsereghez tartozóknál** lényegesen különbözni fog a más közönséges honpolgároktól, ha a hadügyminiszter rendelete szerint hajtják végre. A kibocsátott rendelet szerint a katonatisztek a kötelező polgári házasság után is *kötelesek* az egyházi házasságot is megkötni s e szerint keresztyén zsidóval nem léphet törvényes házasságra.

— **A vallás szabad gyakorlásáról szóló törvényjavaslat** folyó hó 21-én már negyedik ízben került a főrendi házban tárgyalás alá s végre hét szavazattöbbséggel minden nagyobb vita nélkül elfogadtatott. *Zichy Nándor gr.*, az ellenzék vezére két ízben tett olyan indítványt (a felekezetenélküliség és a zsidó vallásra áttérhetőség) a mely felett névszerint kellett szavazni, de mind a két indítvány 7 szavazattal elvetetett. Tehát az utolsó egyházpolitikai javaslat is rövid idő múlva a törvénykönyvbe kerül, mert a főrendek többsége nem akarta elhinni *Zichy grófnak*, hogy országunk, ha a zsidó vallásra

áttérhetést törvénybe iktatja, megszűnik keresztyén országgal lenni s nem esett kétségbe azoktól a rettenetes büntesektől, melyeket *Zichy* szerint a jó Isten ezért a nemzetre fog bocsátani.

— **A „Sátoralja“** című lap 1895. évi október 19-iki száma a főiskola ez évi „Értesítőjét“ ismertetőn s bírál-gatván, ezeket mondja: „Nagy mérvű kifogásunk van a papiros ellen is. Oly *hitvány*, rossz ennek a papirja, hogy még csak nyomába se léphet az előző évfolyamoknak. És ez érthetetlen! S így aztán — ha még a nyomdai kiállítás csinos is — nem tűnik fel a *hitvány papíron*. A mit nyert tehát a belső tartalom tekintetében a megelőző évfolyamokhoz képest, elveszti a *külső kiállítást illetőleg*.“ — Mint-hogy ilyenféle papirosvád már szóbeszédben, meg hivatalos helyen is hangzott el minden bizonyítás nélkül, s minthogy ez a kritika egészen tendenciozusan a papiros, tehát a papirost adó hivatalnokot állítja bűnbakúl az „Értesítő“ gyöngeségeiért: a „Sátoralja“ szerkesztőjéhez egy kéréssem van. Azt hiszem, hogy az „előző évfolyamok“ alatt ?-es kritikusa nem érthetett mást, mint legközelebbi éveket, mert a legközelebbi években a papiros miatt sem ő sem más nem tett semmi kifogást az Értesítő ellen. Legyen szíves tehát felszólítani ? alatt rejtőzködő kritikását: jelölje ki például, hogy a legközelebbi négy év Értesítői közül melyeknek „nem léphet még csak nyomába se“ a mostani Értesítő papirosa. s milyen sorrendben következnek ő szerinte ez öt év papirosa egymásután ? Remélem, hogy a ki szakszerűséggel mondja ki az ítéletet, szakszerűséggel fog bizonyítani is. Akkor talán én is mondhatok valamit, a mi kritikusa érthetlenségét, meg a nyomdai kiállítást is érthetőbbé teszi.

A főiskolai nyomda- és könyvtárak felügyelője.

— **A II. országos és egyetemes tanügyi kongresszus összes üléseinek tételait** a kiküldött albizottság a következőleg állapította meg: Az első főtétel lenne: „Az egységes nemzeti közoktatás“. E tétel keretében tárgyalatnának általánosságban a különböző köznevelési intézetek, tanulmányi és közigazgatási tekintetben; a köznevelési intézeteknek egymással és a szakiskolákkal való szerves összefüggése, különösen pedig a népnevelési törvény revíziójának alapelvei, a középiskolai törvény revíziójának alapelvei, kapcsolatban az egységes középiskola kérdésével; a szakoktatásnak lehetőleg egységes paedagogia elvek szerint, a szociális igényeknek megfelelő tervszerű fejlesztése, a felsőbb oktatási intézetek kapcsolatba hozása; az egyetemek szaporításának és az egyetemi oktatás nagyobb nyilvánosságának ügye; a nőnevelés alapkérdései, kapcsolatban a nők foglalkozási körének kibővítésével s végre az összes köznevelő intézetek tanítói és tanárai képezésének alapelvei. A második főtétel: „Állam és iskola. Társadalom és iskola“. E tétel keretében tárgyalatnának általánosságban: az állami befolyás emelésének ügye és a társadalom és iskola egymáshoz való viszonya és egymásra való kölcsönhatása; különösen pedig: az iskolák egységes felügyeletének, a szakfelügyelet és az iskolák vezetésének ügye, az autonóm iskolai hatóságoknak és az államkormányzatnak viszonya, az iskolai ügy haladásának biztosítására szolgáló intézmények (közokt. tanács, szaksajtó, egyletek, testületek), a közoktatás kiterjesztésére szolgáló intézmények (szabad lyceum, university extension, munkásoktatás, népkönyvtárak, népházak), a tanárok és tanítók egységes szolgálati viszonyának ügye, a tanárok és tanítók társadalmi állásának emelésére irányuló intézkedések. *Indítvány* a tanító szövetség, a tanítók háza és az egységes tanítói elnevezés ügyébe. Harmadik fő tétel. „Az iskola belső életének szervezete.“ E tétel keretében tárgyalatnának általánosságban: az iskolai tudományos oktatás, a testi, az erkölcsi és hazafias nevelés főbb elvei, a tanítás koncentrációjának ügye, az erkölcsi nevelés a tanítással és az iskolai élet egyéb momentumaival kapcsolatban; különösen pedig: az internátusok ügye, a testi nevelés, az iskolai és nemzeti ünne-

pélyek, a kirándulások különösen az iskolai és hazafias nevelés szolgálatában. A középiskolai tanár-egyesület választmánya szintén foglalkozott okt. 14-ikén a kongresszusi ügyekkel s a következő 4 előadás tartását határozta el: 1. „A középiskola tanulmányi rendje, tekintettel hazánkra“. 2. „A vallás-oktatás helye a középiskolában“. 3. „A művészeti képzés a középiskolában“. 4. „Az osztályozás és vizsgázás rendszere“. Előadókül felkéri: Dr. Kármánt, Dóczy Imrét, Rombauer Emilt, Dr. Szigetváryt, Mauricz Rezsőt, Dr. Beóthy Zsoltot, Dr. Erődy Bélát és Waldapfel Jánost.

— **A londoni misszió-társaság**, a legrégebb az összes evang. misszió-társaságok közt, szeptember 22—24 napjain ülte fenállásának 100 éves jubileumát. Munkában gazdag s áldott száz év volt ez, de a mely egyúttal martýrvértől és szorongattatásokról is sokat beszélhet. A londoni misszió-társaság alapítása az evangéliumi keresztyénség missziói buzgalmát hatalmasan emelte. E társaság 100 év alatt egymaga 1000 misionáriust bocsátott útnak a pogányokhoz; közülök még 285 most is munkában áll, támogatva 14,000 nemzeti munkatárstól. 1900 iskolában 125,000 gyermeket oktatnak. Az utóbbi évben egymagában 100,000 beteget ápoltak 10 kórházban.

— **Izland.** XIII. Leo pápa elrendelte, hogy két missionárius küldessék e szigetre; újabb kísérlet ez a papismusnak Izland szigetére való ültetésére nézve, mert e szigeten, melynek 70,000 lakója van, a klerikális lapok szerint csak egy kath. család lakik. Tíz év előtt egy francia pap tett már hasonló kísérletet, de hasztalanul. Érthető, hogy a pápa vágyik e szigetre, kívált ha tudjuk, mit csinált a népből a biblia; de csalódik, ha azt hiszi, hogy megtérítheti őket, mert ezek buzgó, hitűkhöz erősen ragaszkodó protestánsok.

— **Oroszországban** még mindig fordulnak elő emberáldozatok, — nyilván kitűnik ez egy újabban tartott törvényszéki tárgyalásból, mely Malmys városában (Wjatka kormányzóság) folyt le. Tizenegy paraszt volt vádolva, hogy egy öreg koldust (Matjunint) meggyilkoltak. A tárgyalásnál kitűnt, hogy a votjakok közt a keresztyén hit mellett Kurban, Aytas és Csupkás pogány istenekbe való hit is fennáll. Különösen áll ez Malmys vidékének északi részéről. Bizonyos időkben, nevezetesen egyházi és népi ünnepek alkalmával, ez istenekhez imádkoznak s eleven állatokból, mint kacskákból, ludakból és kosokból álló áldozatokat nyújtanak nekik. Ezen közönséges imákon s kisebb áldozatokon kívül 4—5 évi időközökben, különösen csapásos esztendőkből, aszály, rossz aratás, ragályos betegségek alkalmával a votjakok főistenének, a gonosz Kurbannak is áldoznak. Ez Isten kiengesztelésére ökröket, lovakat, sőt néha, nagy csapások alkalmával, embereket is áldoznak. Az áldozat felismerésére szolgáló jeleket a votjakok egy »varázsló«-tól kapják, kihez ilyenkor fordulnak. Az áldozat fölkeresése a papok feladata. Ha egy ember ki van jelölve, azt egy vagy más módon magokhoz csalogatják s megáldozzák. Hasonló emberáldozatot terveztek Alten Multon falu lakói 1892 telén is; akkor a lakosságot igen rossz aratás sújtotta. A malmysi per tehát ez éhínségnek elkészített tragikus utóhangja. Az egyik tanú vallomása szerint az egyik vádlott (Adrian Androjeff) elbeszélte egy paraszt-gyűlésen, hogy ő álmodt látott, melyben az Isten kijelentette neki, hogy az éhínségtől és a betegségekkel való megszabadulásra egy »két lábút« kell levágniok. E szavak kész talárra találtak; a választás a szomszéd falúból való Matjunin-re esett. Matjunin nehéz

kórházban szenvedett, s nem vitt háztartást, hanem alacsonyabb állásból élt. Koldulva tért be néha Alten Multon faluba, a hol hosszabb ideig is szokott tartózkodni. Az áldozást május 16-án hajtották végre, éppen a mezeli munkák kezdete előtt. A gyilkosság egyik fővőgrehajtója a dolgot így beszéli el: »Először lerészegítették Matjunint, s aztán ebben az állapotban egy kunyhóba vitték; itt új vászonba göngyölték s egy gerendára felakasztották. Erre az összes résztvevők, 15 férfi, megsúrták őt s külön csészébe fogták vérének. Mindjárt erre fejét levágták s nem tudni hova, eldugták. Beleit egy máglyán megégették, holttestét egy mocsárba rejtették, a hol később meg is találták.« A vádlottak közé tartoztak a falu előljárói is, a bíró és kisbíró; a vádlottak Multon falu legtekintélyesebb lakói voltak. Egy 90 éves aggastyán is volt közöttük. »Nehéz elhinni — mondja ez alkalomból egy orosz újság, — hogy e tettet nem valahol a legsötétebb Afrikában, Indiában vagy Pólnéziában hajtották végre, hanem 300 verstnyi távolságra Kazán egyetemi várostól, a missziói tevékenység központjától, a mely az idegen törzseknek az irgalom és szeretet vallása által való felvilágosítására alapított. S ez mégis tény, melynek valódisága minden kétségen felül áll.«

— **Eső alatt.** Angliában történt, egy faluban vasárnap délelőtt, zuhogott az eső. A rendszerint kevésbé népes templom zsúfolásig telve volt hallgatósággal. A sétálók nagyrésze, kiket a vihar meglepett, ide menekült. A lelkész hirtelen megáll beszédje közben: »Sok ember van, úgymond, kik megrovást érdemelnek azért, mivel csak köpenyegnek használják a vallást, de én azokról se vagyok jobb véleménynyel, a kik esernyőnek használják azt.«

— **Figyelmeztetés.** Miután ismételt felszólítások és viszont tett ígérek dacára, ismét nagyon sokan megfellebbeztek a hátrálékos előfizetési díjak beküldéséről: felszaporodott költségeink miatt kényszerítve vagyunk azokat a többször emlegetett postai megbízás útján szedni be.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

B. B. Nem a jó akaraton mult az a bizonyos dolog, hanem egyeben. Elég tétel-adásról különben nem igen lehet szó. A vita egész folyamából szokták a véleményt megalkotni a számba vehető emberek; önkök pedig — mint mi látjuk — tudják egymást becsülni, mint elvi ellenfeleket is, mi pedig mindkettőjüket! — Sz. I. Csupa tűz az egyik, de néhol nagyon sűt és sok szó fér hozzá; a másiknak csak a végén van valami hiánya. Nem látszik tisztán, hogy mi is lenne hát a 231. §. eltörlése mellett? Erre választ kérek s ezzel aztán a cikk sorsa is eldőlt. Simitással az első is bevállal, mert hát nem kell néha mindazt elmondani, a mit éreznünk!! Van a gyógyításnak sok módja. Levelet is írok. — M. J. Nagyon érdekes felvilágosításaid megleptek bennünket. A tanítványokról másféle fogalmaink vannak. Hát bizony az a szegény ifjú nagyon tévedett az illetőre nézve. Azon a vidéken különben sokszor fájnak mesterséges szelek; lelkök rajta. Milyen böles lehetne annak az atyáknak az a tyuk, a melyik sokat kárál! Gondom lesz a tárcára, bár sok a dolgom. — Cz. I. A választ nem kaptuk; az az ünnepély pedig érdemelné egy kis nyomda-festéket. Sajnáljuk, hogy nem jelenhettünk meg! — N. L. Afféle apróságokra mindig van hely. — K. B. Megjött, köszönet. Arra a bizonyos díjra nem pályázom. — Sz. A. A választ olvasni szeretném, különben másként kell próbálkoznom. — S. Sz. J. Nem zaklatolózunk s örömmel tartjuk fel a régi jó viszonyt bármely körülmények közt is. — K. B. A. cz. A pénztárnoknak átadtam a levelet. Sokat ér nekünk az ilyen igaz adós. Dicsekedhetünk az olyanokkal is, a kik sohasem hajlandók fizetni, de olvasni igen. Úgy látszik, hogy ez köz-sorsuk az egyházi lapoknak, mert mindenünne hallatszik a jaj-szó! — M. I. Sz. — r. Máskor csak egy lapot méltóztassék egyszerre egy cikkkel megtisztelni!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Október 31.« R. L. — »Vécsey József indítványa.« Kovács Béla. — »Mogyorófa-pálca a népiskolában.« Ifj. Szilva István. — »A Sárospataki Irodalmi Kör története.« Maklár Pap Miklós. — »A hernád-németi ev. ref. egyház templomszentelési ünnepe.« Székely Imre. — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

Október 31.

Az idén is megünnepeltük e napot, hitünk, igaz ügyünk diadalának e megszentelt napját; — ott voltunk lélekben a *wittenbergi* vártemplom előtt, s láttuk és csodáltuk azt a bátor szerzetest, a mint a lélektől indítatva, Istenbe vetett bizalommal kiszögezte a templom kapujára 95 tételét — s ezzel hadat üzent a világ leghatalmasabb s legfélelmetesebb urának és szervezetének, a másfélezer év hagyománya által megszentelt, királyokon, esászárokon és népeken kivívott nagy diadalok által uralmában megerősített, a kegyadományokkal, a jelen és jövő boldogság minden eszközével rendelkező, az emberek mindenféle viszonyát végérvényesen intéző és szabályozó *pápaságnak*. Ott voltunk, s ha talán vakmerőségén aggódni, óriási vállalatának sikerén kételkedni kezdtünk, s az eltiport igazság újabb áldozatát láttuk benne: a magasba irányzott tekintetünk előtt megjelentek Wald Péter, Wickliffe János, Husz és Jeromos átszellemült képmásai, megjelentek a waldensek, lollhardok, kelyhesek százezreinek vérbe fojtott alakjai s oda kiáltották fülünkbe: „bátorság, bizalom! Isten nem hagyja az igaz ügyet elveszni! a mérték bételt, az idő teljessége elkövetkezett! ne csüggedjete, kicsinyhitűek! a mi sorsunk a Golgota volt, de ime elkövetkezett a húsvét reggele, az igazság diadalának napja, az élő igaz Isten feltámadásának reggele!“ — s szívünk összerezdült az örömtől, lelkünk felbátorodott s ujjongva hangoztatta: szent, szent, szent a seregek ura! dicséret és dicsőség neki, ki ily nagy dolgokat művelt mivelünk! ki másodszor is ismételte számunkra a húsvéti szent történetet, másodszor is feltámasztá halottaiból az ő szent fiát: az elnyo-

mott igazságot, az ő tiszta megismerésének, lélekben és igazságban való imádásának szent ügyét!

Ott voltunk mind, kiket ez a bátor, mélységes hitű, Istenében rendületlenül bízó, nemes keblű barát az ő hatalmas munkatársaival, művének továbbfolytatóival és fejlesztőivel: *Zwingli-vel* és *Kálvinnal* az igazság számára megnyert; mind, a kik vele együtt *tiltakoztunk* a hatalmasoknak a lelkiismeret felett is uralkodni akaró önkénye, a gyarló emberi vélekedéseknek szentül való elfogadása ellen; mind, a kik a tiszta evangélium alapján állunk, mint hitünk kútfején, s a kik ennek áldásait hálás szívvel ismerjük el, kik az ebben rejlő erőt, annyi nagy tettek forrását, hálás szívvel jegyezzük e nap adományai közé; mind, mind, kicsinyek és nagyok, gyöngék és erősek, szegények és gazdagok milliói!

De hát csak ennyien lettünk volna? Óh akkor ez a nap nem lenne oly nagy jelentőségű a világ-történelem ítélőszéke előtt, ha csak mi lettünk volna ott, száz (pontosan 138) milliónyi protestánsok a világ minden tájáról! Ne féljete, többen is voltunk; — rajtunk kívül ott volt még egy másik, sőt talán egy harmadik száz millió is. Lehet, hogy nem a hit szárnyain, sőt valószínű, hogy nem is tudatosan mentek oda: s mégis ott voltak s bizonyosságot tettek e nap világot hódító hatalma, világot átalakító ereje mellett! Ott voltak mind, kik az új kor uralkodó eszméit, — a *lelkiismereti szabadságot*, az egyesek, népek és nemzetek *önrendelkezési jogát*, a tekintélyhit elvetésével a *szabad vizsgálódást* és *tanulmányozást*, vallásos és politikai *jogegyenlőséget*, a tudás, jellem, erkölcsi erő szabad érvényesülését, a más hitűek és nézetűek iránti *tűrelmet* — ismerik, élvezik és hirdetik, kik az ezek által átalakított új társadalmakban élnek, kik a modern művelt-

ség, előhaladás, felvilágosodás. demokrácia áldásainak részesei, terjesztői, művelői: mind, mind ott voltak a mai napon a wittenbergi vártemplom kapuja előtt, mind tanúi voltak a 95 tétel kiszögezésének, mind együtt lelkesedtek az erőshítű, a pokol kapuitól sem rettegő szerzetessel: *Luther Mártonnal!*

S ott voltak a nemzeti eszme harcosai is minden országból és világrészből; azok a kalapács-ütések, melyek a 95 tétel fölszegezésére elhangzottak, egyúttal a pápai és császári *universalismus* halálharangjának ütései voltak. Itt született meg Lutherrel és a német reformációval a német nyelv, a német ének, német biblia s a románnal szemben a német nemzeti érzés, — Kálvin „Institutió“-jának előszavával a francia próza, — a mi magyar reformátorainkkal a magyar prózai és költői nyelv, a magyar iskola, magyar műveltség, — szóval innen, e naptól keltezhető a nemzeti nyelv, nemzeti állam s azzal együtt, annyi nemes erő, nemes eszme s nagy fejlődés születésnapja.

Ott volt a mi magyar politikai világunk is, mely épen most ünnepelte a szabadelvűség, a vallás- és lelkiismereti szabadság terén uralkodó középkori nézetekkel szemben nagy diadalait, — ott volt, s bizonyosságot tett a mi igazunk, e nap dicsősége mellett! Lehet, hogy lapjai nem emlékeztek meg vezércikkekben ez évfordulóról, szónokai nem magasztalták e nap jelentőségét, s mégis, mi látjuk, tudjuk, érezzük, hogy ott voltak. Talán ők is látják, tudják és érzik ezt, de hallgatnak fölöle; ám tegyék, mi nem hallgathatunk, öröm- és hála-érzetünket nem fojthatjuk magunkba, nekünk nem szabad elfelejtkeznünk e napról, mert a nép, mely nem tudja megbecsülni multját, nem érdemes a jövőre, a mely nem tartja szüntelen emlékében a mult történeteit. nem értheti a jelent, ennek törekvéseit, feladatait!

Idézzek-e tanúkat annak bizonyítására, hogy mind ott voltak, a kiket felsoroltam? Ime Paul Janet ezt mondja: „A XVI. század két nagy eszmét vitt be a tudományba: a politikai és a vallásos szabadság eszméjét; e két eszmét pedig a protestantismusnak köszöni a világ. A protestantismus szolgált alkalmul azon békeszerződés megkötésére, mely egyazon állam különböző hitvallásainak egyenlő jogot biztosít, új jogot, melyet a középkor nem ismert s mely az újkori társadalomnak dicsősége. A modern világ ez elvei legelőször protestáns államokban valószultak meg, nevezetesen Hollandiában és az amerikai gyarmatokban (Politika és Morál, II. 322—5.)“ Macaulay így nyilatkozik: „Minden előhaladás a tudományban, szabadságban, jólétben és az élet művészeteiben a római egyház

ellenére történt s mindenütt megfordított viszonyban állott annak hatalmához. Európa legkedvesebb tájékai az ő uralma alatt szegénységbe, szolgaságba és szellemi álomba merültek, míg a protestáns országok, melyek egykor terméketlenségük és barbárságuk miatt közmondásosakká lettek, ügyesség és szorgalom által kertekké varázsoltattak s hősök, államférfiak, bölcselők és költők hosszú sorával dicsekedhettek“ (Anglia története I. k. 52. l.). Laveleye ezt írja: „Az a jelenség, hogy a katolikus népek sokkal kevésbé gyorsan haladnak előre, mint mások, a melyek már nem katolikusok, sőt hogy az utóbbiakkal összehasonlítva inkább visszaeső mozgást mutatnak, a történelem s különösen napjaink eseményei által bebizonyítottan tekinthető. A protestantismus a nemzetek fejlődésére sokkal kedvezőbben hat, mint a katholicismus“. (Protestantismus és katholicismus a népek szabadságához és jólétéhez való viszonyában, 1. 11. l.).

Október 31! Álljunk meg egy kissé az igaz hitnek, tiszta erkölcsnek, az egyén önrendelkezési jogának, a szentírás szabad olvasásának s egyedüli tekintélyül való elismerésének ez ünnepnapján s szenteljük ez órát e nap történetének, s ha lelkünk felgyúl a mult nagy eseményein, függeszszük tekintetünket arra, ki ott fenn lakik a magasban! Munkáljuk a szent ügyet, az igazság, szeretet és szabadság szent ügyét törhetlen lélekkel, erős akarattal, s ha látnók, hogy azt veszély fenyegeti, vegyünk tanulságot e naptól, és énekeljük hittel és bizalommal:

Erős várunk nekünk az Isten!

R. L.

Vécsey József indítványa.

Vécsey József, tornai egyházmegyénk gondnoka, még az 1895. ápril 17—18-án tartott egyházmegyei gyűlés elé egy indítvánnyal járult, melynek célja: egyházi szervezetünknek két irányban való reformálása; u. m. első sorban: *a lelkészi hivatalok rendszerezése, fentartása s a lelkészi javadalmak egységesítése, oly irányban, hogy jövőben, a lelkészek javadalmainak kiszolgáltatása ne az egyes hitközségek jogait és kötelezettségeit képezzék, minden más, egyházi életünk különböző ágazatainak kezelésénél, az eddigi függetlenség érintése nélkül*; második sorban: *az egyházi terhek viseléséhez, híveink a tiszta jövedelem arányában járuljanak*.

Az indítványt, a tornai egyházmegye, beható elbírálás céljából, az egyházmegyei lelkészi értekezlethez tette át: s ez, magáévá tévén az indítványban lefektetett alapelveket, az egész indítványt az egyházmegyéhez terjeszti fel.

Magáról az indítvánnyról, a maga idején, a hazai lapok is, — egy pár kivételével — megemlékeztek; a megemlékezés azonban, a legtöbbször, csak is az indítvány megjelenésének constatálására szorítkozott, a nélkül, hogy annak messzeható, következményeiben egész egyházi szervezetünk eddigi képét átalakító hatását, beható elbírálás, komoly megfigyelés tárgyává tették volna.

Nekünk, kiket e dolog a maga természeténél fogva a legközelebről érdekel, elengedhetlen kötelességünk, tüzetesen foglalkozni e tárggyal s megvizsgálva annak mélységét és magasságát, leszámolni az indítvány megvalósulásának gátul szolgáló akadályokkal; annyival is inkább, mert a mai nagyrészen megváltozott állami, társadalmi viszonyok mellett, főleg a felekezetenkívüliség törvény általi biztosítása után, a *lelkészek anyagi helyzetének javítása, biztosítása*, magának a protestantizmusnak, közelebb *ev. ref. egyházunk egyetemének lefelodáshatlanabb kötelességét képezi.*

Maga az indítvány, lényegében nem új.

Már 1886-ban a Sárospataki Lapok szeptember 20-iki számának vezércikke „A protestáns, közelebb *ev. ref. lelkészek helyzete javításának módja*” cím alatt, *egy egyetemes, esetleg egyházkerületi, lelkészfizetési alap-pénztár* felállítását sürgeti, a nélkül azonban, hogy e cikk, egyházi lapjainkban, vagy kormányzó-testületeinknél, visszhangot keltett volna.

Ez azonban nem zárja ki, hogy a legnagyobb szíveséggel üdvözljük a tornai egyházmegye derék gondnokát, ki a reá nehezedő felelősség kettős érzelme által indítva célul tűzte ki: megteremteni azt a kapcsolatot, mely az evangéliumban vetett hiten kívül megadná egyházunknak azt az erőt, azt a hatalmat, a mely multjánál, hivatásánál és szellemi erejénél fogva is méltán megilleti s ezt a kapcsolatot, fentebb részletezett kettős indítványának elveiben s ez elvek alapján újra épült egyházi szervezetünk megszilárdulásában találja fel. Felfogásunk szerint is, nagyon helyesen! Mert az indítványozóval, mi is valljuk és hirdetjük, hogy egyházi társadalmunk szervezetében, „*a közös érdek szálait összefogó egység hiánya volt oka a multban sok oly eseménynek, a mely egyházunk fejlődését megakadályozta, a kifelé való hatást megszüntette.*”

Hogy az *egység hiánya*, *ev. ref. egyházi életünk* szervezetében legszembe-tűnőbb volt a multban s legszembe-tűnőbb ma is a lelkészi állomások szervezése s a lelkészi fizetések megállapítása körül, azt igazolja a mindennapi tapasztalat.

Húsz-harminc ezer, vagy még több lélekszám egy helyen, száz-kétszáz a másikon; három-négy ezer forint fizetés itt, háromszáz-négyszáz forint amott; a minek különben nagyon természetes magyarázata az, hogy az egyház-alakítás, maguknak az egyes községeknek jogkörébe levén utálva, a nagyobb és népesebb községek egy hitet valló hívei, önmaguk túlterhelése nélkül, magasabb lelkészi díjazást biztosíthattak; míg a kisebb községek csekély számú hívei, sokszor önmaguk túlterhelésével is alig voltak képesek megteremteni a lelkészi fizetések ama minimumát, melyet az egyházi fenhatóság megkövetelt.

Ezen viasz állapotok teremtték meg a fentebb felpanaszolt egységet, az együvetartozás érzetének hiányát maguk között a lelkészek között. Megtörtént, fájdalom! megtörténik ma is, hogy a „selyem palást”-ot viselő lelkész, magasabb lénynek képzei magát a „kopott, foltos palást”-ot viselő tisztársával szemben. Pedig, mint az indítványozó mondja: egyenlő készség, egyenlő munka, egyenlő javadalmazást s tegyük hozzá, egyenlő tisztességet is követel. Az egyéni tulajdon, a mely minden bizonynyal nem egyenlő mértékben van kimérve az emberek között, úgy is megfogja találni az utat ama magaslatokhoz, a melyeken, az egyenlők közötti elsőség tisztessége székel.

A lelkészi díjazások egyöntetűségének hiánya eszközölte azt, hogy, a mint azt az indítványozó mondja: „a pályaválasztás küszöbén álló ifjaink, a *tengődésnek is*

csak kétes reményével biztató lelkészi hivataltól nap-nap mellett elidegenednek.”

Mennyire igaz ez az állítás, igazolja a statisztika. Ime a jelen iskolai évre is beíratkozott a patakin 32, a debreceni, pápai stb. theol. akadémiákon a patakinál is kevesebb számú theológus, a szükséglettel szemben, valóban igen csekélynek nevezhető. A papjelöltek számának megfigyeltetése már ma is érezhető a segédlelkészek hiányában s pár évtized leforgásával egyetemes egyházunk oda jut, hogy nem lesznek lelkészei; pedig hitünk és meggyőződésünk szerint, a vallásra s a vallás szolgálaira: a lelkészekre, az emberi társadalomnak, az idők végeig, feltétlenül szüksége lesz, és pedig, a mint azt az indítványozó gondnok is hangsúlyozza, nemcsak a lelki világ szempontjából, hanem az egyes egyének külső életkörülményeire való tekintetből is; annyival is inkább, mert a vallás az egyedül, mely az egyes egyének külső és belső világára, annak minden körülményeire kihat, azt mintegy irányozza, vezeti, megszenteli.

A lelkészi hivataloknak, a fentebb vázolt elvek szerinti egységesítésétől, indítványozó, az eddig elmondottaknál, nagyon helyesen még többet is vár. Várja nevezetesen: a megcsappant *lelkészi tekintély emelkedését; a már egyházi életünkbe is átültetett korteskedési erkölcsstelen szellem kiirtását; a lelkészek szellemi niveaujának emelkedését*, mert hiszen ez úton biztosítva volna számukra a mód, *hogy kizárólag hivatásuknak éljenek; s tegyük hozzá: ez úton volna elérhető csupán, a kenyéririgység szülte egymás elleni gyűlölködés megszűnése a lelkészek között.*

A fentebbiekben vázolt célok elérhetése szempontjából, indítványozó megjelöli az utat is, mely nem más, mint a terheknek aránylagos felosztása, vagy a mint az indítványozó kifejezi: „*az egyházi terhek viseléséhez, híveink a tiszta jövedelem arányában járuljanak.*”

Csodálatos! az evangéliom azon utasítása: „egymás terhet szedjétek el egymástól”, az állami és társadalmi élet csaknem minden rétegében alkalmazást talál, csak is protestáns, közelebb evangéliumi ref. egyházunk szervezetében nem!

Az állami egyenes és pótdók, iskolai, ovodai szükségletek fedezésére szolgáló összegek, a vagyon arányában vettnek ki s szednek be; csak prot. egyházi életünk keretében fordulhat elő azon valóban abnormis állapot, hogy még ma is, igen sok, sőt mondhatnánk a legtöbb helyen, a földesúr, utolsó cselédjével, az egyházi terhek hordozásához egyenlően járul! Igaz itt sarkára áll az ősi büszkeség s szól: atyáim alapították meg az egyházat, adták az annak fentartásához szolgáló, a lelkész, tanító fizetéseit képező alap vagyont: miért emeljem én a terheket tovább?! Vagy: az egyház áldását, az a tehetetlen szegény éppen úgy élvezi, a lelkész, tanító szolgáltatásával, éppen úgy, vagy még gyakrabban él, mint én; micsoda igazság az, mely engem a terhek magasabb mértékben való viselésére kényszerít?! És ez a felfogás nemcsak hogy meglátszik egyházi életünk keretében, az egyes egyházak teherviselési rendszere körül, hanem ki sír egyházi törvényünk rendelkezéseiből is, mely a másutt lakó, de a községben ingatlan birtokkal rendelkező hívek fizetési kötelezettségét a *jövőre* csak is az esetben állapítja meg, ha az egyház, felekezeti népiskolát tart fenn, ekkor is a fizetni köteles összeget, az illető adó-összegeinek 25%-jében állapítja meg. Mily tetemes vagyon vonatik ez által el az egyházi terhek viselésétől, azt, a dolgokkal ismerősök előtt, bizonyítani felesleges.

Nagy szüksége van azért *ev. ref. egyházunk egyetemének*, az egyházi teherviselés rendszerének megváltoztatására s ezzel kapcsolatban, a lelkészfizetési alap

rendezésére. És e tekintetben is teljesen aláírjuk Vécsey József indítványát, hogy a lelkészi javalmak alapját képező ingatlan vagyon eddigi jövedelmeinek bevonásával, a lelkészi jövedelmek rendezéséhez, egységesítéséhez, a hűvek, a tiszta jövedelem arányában járuljanak.

A lelkészi hivatalok egységesítése mellett, szükséges lenne indítványozó szerint, fizetés tekintetéből a lelkészi hivatalok osztályozása és pedig:

„I-ső osztályú fizetéssel azon lelkészi hivatal javadalmaztatnék, a hol a lelkész, két káplánnál többet kénytelen állandóan alkalmazni.“

„II-ik osztályú javadalommal azon lelkészi hivatal láttatnék el, a hol a lelkész egy, esetleg két káplán tartására kényszerülve van.“

„III-ik osztályú fizetéssel azon lelkészi hivatalok láttatnának el, a hol a lelkész, káplán tartására kötelezve nincs, illetőleg, a káplán tartása, egyházi érdekből szükségtelen!“

Magunk részéről a lelkészi állomások fizetés tekintetéből leendő illetén osztályozását helyesnek nem tartjuk; nem csak azért pedig, mert magának az egységesítésnek fogalma az osztályozást határozottan kizárja; hanem főleg azért, mert ott, a hol a káplánra szükség van, maguknak a káplánoknak óhajtanánk külön fizetést biztosítani a lelkészek megterhelése nélkül.

De mert elvitázhatlan tény az, hogy a különböző társadalmi helyzetek, főleg a családi viszonyok, az egy és ugyanazon munka-körben működő egyénekkal szemben is, különböző követelményekkel állanak elő; helyesnek, sőt szükségesnek tartanók a lelkészi fizetések egységesítése mellett is, az egyeseknek oly pótlékot biztosítani, a minőt társadalmi helyzetök, családi körülményeik megkövetelnek.

E tekintetben ajánlom indítványozónak figyelmébe a Sárospataki Lapok 1886. évi folyamának szeptember 20-iki száma, fent is hivatolt vezércikkét.

Hogy az indítványban lefektetett elvek, a magasabb fizetéssel rendelkező lelkészek szívében viszhangot nem keltenek, az bizonyos! De ez ne agassza az indítványozót, ne még az se, ha, mint kifejezé „a küzdelemben, elhagyatva, egyedül maradna is,“ mert annak a mi jó, győzni kell s meg kell szünni már valaha ama valóban visszás helyzetnek, hogy míg más pályán az egy és ugyanazon szakmában szolgáló hivatalnokok egyenlő fizetést húznak addig, épen a lelkészi pálya az, hol míg az egyik földi javakban bőven dúsál, addig a másiknak, a tisztességes megélhetéshez sem jut elég; meg annak, hogy az evangélium hivatott munkása, az eke szarván tartsa kezét.

Kovács Béla.

ISKOLAI ÜGY.

Mogyorófa-pálca a népiskolában.

A „Pesti Hirlap“ aug. 25-iki számában „Ázsiai paedagogia“ címen többek közt ezeket olvashatni: „Ki kell szorítani a mogyorófa-palcát, a derest, és hüvelyk-szorítót az iskolából is, nem félig, hanem egészen. Elég különös, hogy így kell beszélni, de kell, mivel Magyarországon csakugyan van bizonyos csendes azsiatismus minden téren, van főképen az iskolában. A paedagogusok tagadják, mentegetik; vannak olyanok is, a kik infámis érvekkel indokolni is akarják; de azért ki kell pusztítani, mivel szégyenfoltja művelődésünknek.“

Borzasztó tapasztalatai lehettek a „Pesti Hirlap“ névtelen vezércikkirójának, hogy jogot érezzen ilyen erős

kirohanásra az iskolai, nem egyszer csakugyan brutális fegyelmezési eljárás ellen: vagy nagyon kevés komolysággal írta cikkét, a mivel, ha igazságosak akarunk lenni, épen nem vádolhatjuk, mivel tényekre épít, a melyeket csak mentegetni, de meg nem történekké tenni nem lehet.

Mindezek mellett sem szólnánk az ügyhöz, jóllehet a „Pesti Hirlap“ vezércikkirójával nem értünk mindenben egyet az iskolai fegyelmezést illetőleg, — ha a méltán megrovandó eljárás úgy a tanító, mint az iskola-fentartó-testület részéről nem prot. iskolákban történnik vala.

Laszip János rákospalotai evang. tanítóról, iskolájáról és annak fentartó testületéről szól ugyanis az ének.

„Ő,“ t. i. Laszip János, a mint a vezércikkiró mondja, „nemcsak pofozta, rúgta és kékre nadrágolta növendékeit, hanem azonfelül a testvért testvérral pofoztatta, egyes gyermekeknek a fülüket félig lehasította, némelyek fejét a falhoz verte, másoknak a száját peckelte ki, sőt voltak olyanok is, a kiket tüzes-vassal sütögetett.“

És ez a borzasztó vandalizmus nem hirlapi kacsa, de borzasztó valóság, igazán szégyenfoltja művelődésünknek, különösen a rákospalotai evang. iskolaszéknek s utána a mi prot. egyházunknak is, a mely pedig mindenhol igyekezik magasan hordani a humanitás lobogóját; a mely foltot, hiába mosakodik, nem tud lemosni sem magáról, sem prot. egyházunk iskolai fegyelmezéséről a rákospalotai evang. iskolaszék, a mely egyébiránt nem is mosakodik s mégis törülközik.

„Mert, és ezt nyomatékmal mondjuk,“ írja tovább a „Pesti Hirlap“, „Laszip János ezt évekig csinálta és csinálhatta annak dacára, hogy esperesénél feljelentették. Dehát a „mérsékelt testi büntetés az esperes uraknál sem ütközik paedagogiai elvekbe s így rá sem hederítettek. Szerencse még, hogy Laszip tanító úr papjával s presbitériumával is veszekedett, mivel ha ezt nem teszi, az egyházi és állami hatóságok miatt ugyan holta napjáig élvezhette volna azt a gyönyörűséget, a melyet a körmei közé került — 14 éves gyermekek kínzása egyáltalán nyujhat egy, a kor színvonalán álló, s a modern paedagogiai elvek alapján kiképzett tanítónak.“

Bár nem ismerem el vezércikkirót iskolaügyünk illetékes bírójául, de nem tagadhatom meg tőle a jogot, a melynél fogva az inhumanistákat oly erősen támadja s az igazságot és őszinteséget, mely cikkét sugalta.

Mert hát ugyan mi történt?

Ugyancsak a „Pesti Hirlap“ aug. 27-iki számában Kovács Kálmán ev. lelkész és Morva János alfelügyelő aláírásával (az esperesség elnöksége nem igen érzi magát megtámadva, mert hallgat!) egy helyreigazítás-féle jelent meg, a melyet rövidségénél fogva s nagyobb hitelesség okáért egész terjedelmében im ide igtatok:

Tekintetes Szerkesztő úr! Méltóztassék kegyesen megengedni, hogy az „Ázsiai paedagogia“ című vezércikknek azon állítását, mely szerint tanítónk brutalitásai az esperesnek lettek volna följelentve s az ezekre nem hederített, tisztelettel helyreigazítsuk. Az esperes úr, illetve az esperességnek méltóságos és nagytiszteletű elnöksége, *mihelyt* panaszainkkal hozzáfordultunk, Laszip János tanítót állásától azonnal fölfüggesztette, s ellene a vizsgálót elrendelvé, a törvényes lépéseket a szokott szigorral foganatosította. Aminthogy az egyház közönsége az esperesi elnökség ezen erélyes intézkedéseért halás köszönetének ismételtén is kifejezést adott. Mély tisztelettel stb.“

Én Istenem! mennyi naivság és komikum!

Ennél alaposabb helyreigazítást maga vezércikkiró sem adhatott volna s bizonyosan nem is kívánt. Védekezés helyett — mert nyilván annak kellett volna lennie, —

az egész remekül sikerült bizonyítása a vádnak, azaz jobban mondva beismerő vallomás.

Laszip János tanító brutalitását legyezgetni sem próbálja; önmagára sem ad semmit, csak az esperesség elnökségét törli meg egy kicsinyt vizes törülközővel, (pedig az a legtisztább!) a melyet aztán jól kifacsar s úgy törülközik maga az iskolaszéki elnökség.

Igazán kacagató dolog!

Mert Laszip úr ezek szerint is csakugyan űzte brutalitását s ki tudja meddig? mivel itt csupán annyi mondatik, hogy „az elnökség Laszip tanító urat azonnal felüggesztette, *mihelyt* panaszainkkal hozzáfordultunk.“

De hát az a *mihelyt* mért váratott magára évekig?

Ez a dolog bibéje; ennek szeretnénk volna magyarázatát olvasni a helyreigazításban; de hát ez bizony nincs benne! A miért is az iskolaszéki elnökség lelkiismeretlensége s kötelességmulasztása semmivel sem menthető, mert hát mégis csak abszurdum lenne azt állítani, hogy egy tanítónak kegyetlenkedése, a miről még fül-szagatások is tesznek bizonyosságot, éveken át nem jut el egyetlen iskolaszéki tagnak füléhez sem! Lehetetlen ez, mikor a sokáig erős próbára tett „egyház közönsége az esperesi elnökség ezen erélyes intézkedéseért, hálás köszönetének ismételtén is kifejezést adott;“ a mi egyébként eléggé megmosolyogni való dolog, mert az esperesi elnökség csak kötelességét teljesítette; vagy újabb kiáltó vád a semmit nem tevő iskolaszék ellen, mely a gyülekezetet oly erős próba elé állította.

Bizony meglátogatott minket az Isten, ha prot. egyházunkban a humanitásnak ilyen előharcosai vannak s okunk van felkiáltani a humanismus nevében: ments meg uram az ilyen zászlótartóktól!

S bizony jogos követelése a „Pesti Hírlap“ vezércikk írójának, hogy a derest, hüvelykszorítót, meg a mogyorófa-pálcát is ki kell pusztítani az iskolából, nem csak félig, hanem egészen, mert „ha az iskolában nincs humanitás, hol legyen tehát!“

Mind a mellett is, erre is van kevés mondani valónk.

Derest, hüvelykszorítót, Istennek hála! mi már nem tudunk sehol az iskolában; a mogyorófa-pálcát azonban láttuk sok helyen s magunk is megtartjuk, mert hát nem minden embernél olyan borzalmas paedagogiai eszköz az, mint volt (hisszük, hogy csak volt!) Laszip úr kezében.

Ismerek magam is igazán kitűnő néptanítót, kinek a mogyorófa-pálca úgy az iskolában, mint azonkívül, mintegy a markához van növe, pedig soha senkit sem érint vele. S mégis az a pálca nagyobb tekintély, mint az iskolalátogatók s maga a tanfelügyelő, mert ha a tanító úr azt valamelyik növendékére ráemelte, noha soha le nem sujtotta, az úgy meg volt büntetve, hogy jobban sem kellett. Valami soha nem látott szégyenpir futotta el annak a szegény gyermeknek arcát; bizonyosan ama vádoló gondolat miatt, hogy olyan hibát követett el, a melyikért megérdemelné a testi büntetést, a mit tényleg bizonyosan szívesebben vett volna, mint így jelképesen.

Ime okosan használva a mogyorófa-pálca is jó nevelési eszköz.

Sőt tovább is lehet menni vele!

Hiszen nem mindenik ütés tör csontot, s nem is minden pálcával lehet úgy ütni, hogy törjék, mert hiszen az a mogyoró-vessző, a melyet a fennebb említett tanító úrnál láttam s a minőt a népiskolában magam is használok, maga sem igen állaná ki a csonttörő ütések.

Ezen felül sokszor igazán elkerülhetetlen annak használata, mivel vajmi kevés embernek van olyan heiles paedagogiai érzéke, mint az említett tanító urnak. Bizony

az én kezemben is csak úgy tekintély, ha lesujtok vele, a mi nagy ritkán bár, de még is megesik.

S vajjon, mit is tettem volna következő esetekben!

Káplán-tanító lévén népiskolában, egy kötelességmulasztó gyermek szülőinek megüzentem: ne adjanak neki ebédet, csak egy órával később, mint maguk ebédelnek. (Kikoplaltatással soha nem büntetek.) S jó fél óra múlva a büntetett gyermek, vidáman ugrálva jön iskolába s dicsekedve mondja nekem, hogy „babot ebédelt, sonka is főtt benne.“

Máskor meg ugyancsak kötelességmulasztó gyermeket — e példán okulva — az iskolában marasztottam az ebéd idejére. Szerelmes édes anyja aztán a hátulsó ablakon szépen becsempészte neki az ételt.

Az ilyen gyermekrontó szülei szereteten csak a mogyoró-pálcával tudtam túltenni, mert az egyszer megkapott plágát, mely azonban vért soha nem eresztett, már nem tudta lemosni az édes anya majom-szeretete sem!

Ime így teszi csúffá a gyakorlat a humanitás örökre szép elméletét!

Sőt az is megesett velem, hogy a kúrátoromra kellett ráizennem, hogy az elődöm sok utánjárása folytán megvett palatáblácskát adja kis lánya kezébe. S ő visszaizent a menyecske lányával, hogy „tisztelteti apám uram tiszteletes uramat, — ne tessék az Erzsucskát írni tanítani; nem való az lány-cselédnek.“ (A jámbor kúrátor maga sem ösmeri a betűt.)

Mikor aztán magam elhozva a kezébe adtam a táblát, az Erzsucska apám uram bölcs tanácsa alapján nem akart egy betűt sem írni, míg a mogyorófa-pálca igaz utra nem vezette. (Később nagyon szépen írt).

És ezek is prot. népiskolai középkori reliquiák!

Ilyen szülék, ilyen iskolák is vannak, vessünk számot ezekkel is!

Igy, bár a humanismus harcol ellene, s annak elve szerint a mogyorófa-pálcának már nem kellene ott lennie, gyakorlati okokból még sok iskolában ott kell annak maradnia.

Adja Isten, hogy ez az idő minél gyorsabban lejárjon!

Ifj. Szilva István.

TÁRCA.

A „Sárospataki Irodalmi Kör“ története.

(Vége.)

A kör munkásságának nagyobb lendületet adott, életében mintegy forduló pontot képez az 1881-ik év, midőn a nyári egyházkerületi közgyűlés az anyagi eszközzel nem rendelkező Körnek, az általa kért évi segélyül a tankönyv-elárúsításából befolyó jövedelem 10%-át, rendelkezésére bocsátotta, melyet a gazdasági választmány 1882. elején 400 forintban állapítván meg, ennyi lett évi állandó segélyül. Ezt mindenek előtt régi vágya teljesítésére, egy közlöny megindítására óhajtott fordítani. Erre nézve 1881. szept. 11-én tétetett indítvány s a két felmerült vélemény közül, hogy a régi, jó emlékü „Sárospataki Füzetek“-et eleve-
nítsük-e fel, vagy egy könnyebb mozgású s a közönséget nagyobb érdeklődésben tartó heti lapot indítsunk, a közgyűlés az utóbbit fogadta el s szept. 28-án szerkesztővé Mitrovics Gyula theológiai tanárt választotta, a ki aztán programját a decz. 4-iki gyűlésen a kör elé terjeszté s ennek jóváhagyása után decz. 10-iki kelettel megjelent a mutatványszám „Sárospataki Lapok“ czímmel. Egyházkerületünk közönsége, a kik főiskolánk multja és jelene s az

egyházi és iskolai élet napi renden levő nagy kérdései iránt mélyebben érdeklődtek, a Lapot szívesen üdvözlék s ámbár a következő polgári év elején csak 240 előfizetővel indult meg; de csakhamar közfigyelmet keltett, mindinkább megnyeré a közönségnek rokonszenvét s a rokon érzésűek és gondolkozásuk szép számát gyűjtve maga köré, szellemi és anyagi erőben folytonosan gyarapodott, s maig, midőn 14-ik évét tölti, nemcsak életre valóságát bizonyította be, hanem talán azt is, hogy szükségünk van reá. Alig volt egyházi és iskolai életünknek olyan fontosabb kérdése, melynek megvitatásához tisztázásához hozzá ne járult volna annyira-mennyire. Részt vett az egyházi, az iskolai és nemzeti közélet örömeiben, osztakozott fájdalomában s volt olyan ünnepélyünk (Károli Gáspár gönci-ünnepélye), melyre gondolva jól eső örömmel mondhatja: „Et quorum pars magna fui.“ Talán szabad szerénytelenség nélkül kinyilvánítanunk, hogy 13 éves életével egyházi és tanügyi irodalmunkban szerzett magának olyan helyet, tesz olyan számot, melyre némi önérzettel tekinthetünk. *Mitrovics Gyula* szerkeszté a lapot 1886. végéig, eleinte *Bokor József* (1881. decz. 10—1882. okt. 16.) és *Radácsi György* (1881. decz. 10—1882. okt. 16.); majd *Radácsi György* és *Zsoldos Benő* (1882. okt. 30—1884. máj. 26.) végül *Radácsi György* (1884. jun. 2—1886. végéig), mint szerkesztőtársak segítségével; 1887—88-ban *Radácsi György* mint szerkesztő maga, végül 1889-től maig *Radácsi György*, mint felelős szerkesztő, *Buza János*, mint főmunkatárs segítségével. A főszerkesztőnek évenként 200 frt., 1889 óta a főmunkatárnsnak 100 frt. tiszteletdíjat ad a kör a nagy teherrel és felelősséggel járó munkakörök némi jutalmául.

A Lap a kör anyagi erejét is megszorítván, a közgyűlés a jegyzői hivatal részére két ízben 1885. és 1886-ban, mindig a már lefolyt 3 évre 50—50 frt. tiszteletdíjat szavazott meg, 1888-ban pedig a jegyzői hivatal tiszteletdíját iskolai évenként 30 frtban állapította meg. 1886. decz. 15-én pedig kimondotta, hogy a bírálatokat ezután egy darab császári arannyal jutalmazza, hogy így a bíráló kedvét fokozza s a bírálati eljárást meggyorsítsa. Az alapszabályokban kitűzött ama magasabb céljáért, hogy támogatása mellett „*magasabb értékű és egyetemesebb érdekű művek is megjelenhessenek*“ még nem tehetett nagyobb áldozatot, de megtett annyit, hogy a Lap néhány nagyobb értékű cikkének külön kiadhatását elősegítette. Így adta ki *Orbán József* „*Autonomia és Államsegély*“ című cikkét 1884-ben, *Új Istvánnak* „*A lelkeszi jogélet fejlődése a magyar ev. ref. egyházban*“ című cikkét 1889-ben, *Fejes Istvánnak* „*Egyházpolitika prot. szempontból*“ című cikkét 1892-ben, *Mitrovics Gyulának* „*A polgári házasság törvényei pár-huzamban az eddigi házassági joggal*“ című cikkét 1895-ben; 1890-ben a Károli-ünnepély alkalmával ünnepi számot és a Károli Gáspár szobrának képét; 1891-ben *Kun Bertalan* püspök 25 éves püspökségének ünnepélyére ünnepi számot s az ünnepelt arcképét.

A változott viszonyok több ízben tették szükségessé az Alapszabályok módosítását, főleg 1881-ben, midőn a hivatalnoki kar a pénztári hivatal felállításával szaporodott. Nagyobb mérvű módosítások történtek 1882-ben és 1887-ben; a módosított alapszabályokat megerősítette az egyházkerület 1883-ban és 1888-ban. A módosított alapszabályok a minisztériumtól pótlás végett visszaküldtén, időközben felemlítettett az a hiány, hogy a vidéki tagoknak a körhöz való viszonya nincsen szabályozva, aztán mind nagyobb tért hódított az a nézet, hogy a körnek szélesebb alapokon kellene munkálkodnia: nagyobb méretű módosítás lett szükségessé. Az átdolgozott alapszabályokat a lefolyt iskolai évben főhatóságaink elfogadván, az a belügyminisztériumban várja megerősítését. Az újra szervezkedés küszöbön áll. Vajha megvalósítaná a hozzákötött reményeket!

A Kör hivatalnokai voltak: *Előke Hegedűs László* 1884 február 28-án történt haláláig; *Fejes István* 1884 ápril 5-ikétől. Másodelnöke: *Orbán József* 1880 november 15-ig, *Bokor József* 1882 július 1-ig, *Dezső Lajos* 1884 ápril 5-ig, *Radácsi György* 1888 június 30-ig, *Maklár Pap Miklós*. Jegyző: *Radácsi György* 1874—1878 május 24-ig, *Bokor József* 1880 november 15-ig, *Radácsi György* 1882 július 1-ig, *Maklár Pap Miklós* 1888 június 30-ig, *Kovácsy Sándor* 1892 december 21-ig, *Dr. Bartha Béla* 1894 márczius 10-ig, *Csontos József*. Pénztárnok: *Buza János* 1881 december 4-től 1890 december 18-ig, *Pásztor Sámuel*.

Tagja volt a körnek: 124; ebből helybeli: 57, vidéki 67. A helybeliek közül meghalt 11, eltávozott 12, kilépett: 5, van 29; a vidékiek közül meghalt 4, kilépett 1, van 62; így a kör tagjainak száma 91.

A Kör ez évben is törekedett, hogy céljához képest protestáns tanügyünket méltóan szolgálja.

Főcélját, a kor színvonalán álló s protestáns szellem által áthatott nép- és középiskolai könyvek kiadását most is igyekezett s körültekintőleg törekedett megvalósítani; lapja pedig, a „Sárospataki Lapok“, immár tizennegyedik évfolyamában, híven szolgálta a protestáns egyház és tanügy érdekeit.

Tartott a kör az 1894—95-ik iskolai évben 6 kezelő bizottsági ülést és 5 rendes közgyűlést.

Az anyagi ügyeket illető főbb mozzanatok az 1894-ik polgári évre a számvizsgáló-bizottság jelentése alapján a következők.

Bevétel volt 2534 frt 25. kr.

Kiadás volt 2396 frt 60 kr

Pénztári maradvány 138 frt 75 kr.

A Sárospataki Lapokra ez évben kiadott összesen: 2203 frt 66 kr., belefoglalva a szerkesztői és főmunkatársi díjakat is.

Az előfizetési hátralékok behajtásánál alkalmazott erőlyes fellépés nem nagy eredményre vezetett, mert a hátralékok összege ma is nagyon tekintélyes s a kör vagyonának nagyobb része ma is a hátralékokból áll. Az összes hátralék volt az 1894-ik polgári év végén: 1029 frt 06 kr. — Bizony itt az ideje, hogy a kör anyagi ügyeinél az újjászervezés segítséget hozzon, mert évről-évre fogy a kör vagyona és a költségeket, melyeket a lap kellő színvonalon tartása megkíván, leszállítani nem lehet.

Az 1894—95-ik iskolai évben a körnek a tankönyv-irodalom terén kifejtett munkássága a következő volt:

A gimnázium V—VII. osztályai számára szükséges „*Poetika és Olvasókönyv*“ a gimnáziumi szék által a kívánt javításokkal és módosításokkal most kerül sajtó alá. A „népiskolai magyar történet“, „*Erkölcstudomány*“, „*Népiskolai magyar olvasókönyv*“ I. és II. füzeté elhagyta a sajtót. A népiskolai olvasókönyv III. füzeté, valamint a gimnáziumi „*Magyar Olvasókönyv*“ I. része a közoktatási minisztérium által 15367. sz. a. approbáltatott. A gimnázium I. és II. osztálya számára szükséges Latin nyelvtan készítésével *Zsoldos Benő* főgimnáziumi tanárt bízta meg a kör, azzal az elvi utasítással, hogy az anyag feldolgozása az új nyelvtanban a filologia jelen fejlettségének s követelményeinek megfelelő legyen. A gimnáziumi „*Magyar nyelvtan*“ készítésénél hasonlóul úgy döntött a kör, hogy annak beosztása, anyagának egész rendszere a mai nyelvtudományi vívmánvok szellemében legyen megalkotva. E nyelvtan készítésével ujonnan *Maklár Pap Miklós* főgimnáziumi tanár bízott meg. A bírálatok kedvező véleménye alapján kiadásra elfogadta a kör *Zsoldos Benő* által írt „*Magyarázó Jegyzetek*“-et *Sallustius* két főmunkájához. E jegyzetek már sajtó alatt is vannak s egy részük már

a jövő iskolai évben a növendékek használatára bocsáttatik. A latin-magyar szótár némi javításokkal sajtó alatt van. A görög-magyar szótár újabb kiadásába a főiskola nem mehetett bele, mert az a mostani tanrendszer mellett biztos anyagi veszteséggel járna; de hogy e tudományos értékű mű, még anyagi áldozatok árán is újra kinyomassék, arra nézve irodalmi kör megtette a szükséges lépéseket. A „Bibliai Bevezetés“-t, mivel ennek helyét a mi tantervünkben az „Erkölcstan“ foglalta el, bár más iskolában e tankönyvet jelenleg is használják, kivette a kör a forgalomból. Kis Lajos elkészítvén a középkor történetét, a bírálónak adatott ki. A Gérecz Károly által megbízás útján elkészített „Népiskolai Földrajz“ kinyomatható ezúttal nem lévén, a Világ és Földismeret című népiskolai tankönyv újabb kiadása határozatott el. A gimnázium felsőbb osztályainak használatára szánt Énektár pályázaton Sz. Nagy József lett a nyertes, kinek derék munkája rövid idő alatt sajtó alá kerül. Az Énekiskolára való pályázat azonban nem sikerült s arra újabb pályázatot hirdetett a kör. Az „Ó- és Új-testamentumi szenttörténetek“ című népiskolai tankönyv, valamint a középiskolák számára szánt Növénytan, és a Zsindely István-féle „Népiskolai Természettan“ elhagyta a sajtót. A szükségeseknek tartott igazításokat Hodinka Agoston végezte. Tervbe vette az irodalmi kör a VIII-ik gimnázium osztály használatára Magyarországon oknyomozó történetének megírását; az ABC újra nyomtatását s a Fali olvasótáblák kiadását elhatározta. A népiskolai Tanterv ügye is elintézésre nyert valahára s a jövő iskolai évben már életbe fog lépni.

A népiskolai tankönyvek átdolgozása és javítása céljából megindított mozgalom eredménytelen volt, a mennyiben a népiskolai könyvek megbírálására felhívó szövegre csakis Unginegyének három tanítóköre válaszolt s a bírálatok ellentétessége miatt a kör ezeknek is alig veszi hasznát. Mindenesetre szomorú jelenség, hogy a tanító urak panaszkodnak s ily esetekben még sem emelik fel szavukat; pedig a tanügyön csak a vállvetett munka segíthet.

Maklár Pap Miklós.

KÖZÉLETÜNK.

A hernád-németi ev. ref. egyház templomszentelési ünnepe.

A hernád-németi reform. gyülekezetben évek óta várták az áldozatkész, buzgóbb lelkek azt az örömnapot, mely az Ur kegyelméből október 20-án viradt rájuk. Odon templomuk ugyanis századok viszontagságainak, villongós időknek, hon- és hitvédelmi harcoknak tanújaként, mint régi emlék ott roskadozott a népes község kellő közepén. Nem bírta már az idők terhére, de még rég óta nem is volt elég tágas a népessé lett gyülekezet befogadására, épen mint a sok időt élt öreg édesanya nem képes unokáinak seregét együttesen keblére ölelni. Már ezelőtt egy évszázaddal meg bővíték térségét az akkor élők egy alacsony, melléképítménnyel; de így is szűk volt és e mellett falai a leomláshoz közeltek. Így történt hát, hogy az 1892. év őszén hozzá kezdtek a falak lebontásához s 1893. év július 27-én Kónya András lelkész, egész gyülekezete ünnepélyes jelenlétében letette az új templom alapkövét a szentháromság nevében.

Harmadfél évig tartott a munka, s ez idő alatt a gondnak és küzdelemnek nem volt szünete, mert a templom építésre 10 éven át megtakarított összeg alig tett 10,000 frtot, s ebből is 2000 frt készpénzt fizettek tanítólaknak szánt portáért, holott a már felépült, díszes tem-

plom körülbelől 31,000 frt költségbe került, nem számítva a temérdek fuvarozást, fáradságot, melynek terhét az egyház tagjai viselték. Ily helyzetben a buzgó lelkipásztornak sokat kellett harcolni — mint egykor Nehémiásnak — a fősvénykedőkkel s egy némely földhöz tapadt lelkű emberrel és lehet képzelni, hogy néki, valamint a gondnoknak is bőséges rész jutott az Urháza építésének gondjaiból.

A hű kitartásnak, csüggedni nem tudó lelkipásztori buzgólkodásnak lőn első sorban és legjobban megérdemelt jutalma a templomfelavatási ünneplés lelki öröme, melyben ő vele az egész gyülekezet, a község vallás-különbség nélkül, a környékből egybesereglett nép, sőt még azok is részt vettek, kik a munka kezdetén szűkeklenség miatt idegenkedtek az Ur házában fáradságos és költséges mágépítéstől és nem akartak engedni a pásztor szavának, a ki pedig már régóta akarja szép, kies helyre egybegyűjteni az ő nyáját. Szóval október 20-án Hernád-Németiben örült minden lélek, a ki csak ott volt azon a szent helyen, hol az örök igazságok kútforrásából az élet beszédének vizei csergedeztek. Ez ünnepi örömet pedig szerzette a sokaságnak a templom díszes falainak, művészi berendezésének szemlélése, az Isten ígéjének hallgatása és a szeretett főpásztor, Kun Bertalan püspök úr orcájának látása.

Igen! Ott volt a szeretett főpásztor; már előbb egy nappal, október 19-én megérkezett. A hernád-németi vasúti megálló helyen több tagból álló úri társaság fogadta tisztelettel, szeretettel minden zaj, minden feltűnés és pompa nélkül. Tóth Lajos s.-hidvégi lelkész, tanácsbíró az alsó-zempléni egyházmegye nevében üdvözölte, mint buzgó főpásztort, ki magas életkora dacára örömmel, kész szívvel van ott mindenütt, a hová a kötelesség szólítja. Erre püspök úr adott válaszában azzal felelt, hogy boldognak érzi magát, valahányszor megjelenhet ott, hova a főpásztori kötelesség hívja. Örömmel jött és boldognak érzi magát most is, hogy ismét láthat egy buzgó gyülekezetet, mely sok fáradsággal és nagy áldozattal épített az Urnak dicsőítésére templomot.

Üdvözölte még püspök urat Kákos Endre r. kath. lelkész, a hernád-németi r. kath. hívek nevében, a kik szintén részt vesznek most a református gyülekezet örömeiben; a mi nem is történhetnék másképen, mert hát a két felekezet jó békességben lakozik együtt e községben. Ezután Matolay Béla, a szerencsi járás főszolgabírája fejezte ki örömét a felett, hogy a református hitfelekezetnek bölcs főpásztorát járásának területén üdvözölheti. És midőn püspök úr ez üdvözlésekre ismert bölcsességével, ékesszólásával és meglepő alkalmosszerűséggel válaszolt, egy ritkább fajta meglepetésben is részesült. Egy kedves, előkelő úrnő, a főszolgabíró neje rövid, nyájas üdvözlés mellett, szép virágcsokrot nyújtott át a főpásztornak, a melyért válaszul és köszönetül püspöki megáldást nyert az egymás mellett álló viruló házaspár, kívánván nekik püspök úr, hogy családi életük boldog, házassági frigyük áldott és sok évig tartó legyen. Az eddigi fogadtatásnak ez a jelenet volt legszebb részlete s egyszersmind nekünk, a kik ott jelen voltunk, fényes tanubizonyság a felől, hogy prot. egyházat, vallását buzgóan szerető úrnő lehet az olyan, a ki családi otthonából elmegyén vidéki helyre azért, hogy felekezetének főpapját láthassa, a tisztelet és szeretet jelével megajándékozza és jelenlétével, közrehatásával a fogadtatás és üdvözlés puritán egyszerűségét emelje, lélekrehatóvá tegye.

Mert hát — megvallva az igazat — egyszerű volt ez a püspöki fogadtatás! egészen hozzánk, kálvinistákhoz méltó. Nyolc-kilenc fogatból állott az a menet, mely

d. u. 5 óra tájban a paplak előtt megállott. E bevonulásnál nem hozsánnázott nagy sokaság, nem lobogtak zászlók és nem hallatszottak üdvözlő-lövések, csak az új toronyból hangzott a harangok érchangja, már amenyire az őszi szél ezt is hallani engedte.

A parókhia udvarán, a presbyterium élén Kónya András lelkész egy szép beszéddel üdvözölte a várva-várt és szeretet főpásztort és hívta meg drága vendégeül. A nép egy része ez alatt is lázas sietséggel készülődött a holnapi ünnephez és az érkező vendégeknek szíves elfogadásához, s részben ezért maradt távol a fogadtatás színhelyétől is. De ha kevesen valának most, annál többen összegyülekeztek másnap, a gyülekezet nagy napján, október 20-án.

Szép és gyönyörűsége nap volt ez csakugyan, a melyhez hasonlót Hernád-Németiben nem láttak a letűnt nemzedékek, a Bocskay-hajdúk állítólagos utódai, és ki tudja, mikor láthatnak megint az ezután következők? Azon a helyen, ott a templom körül és a parókhia előtt levő térségen, hol összesereglett az ünneplő sokaság, többé nyoma sincs a régi templomnak, melynek fundamentum-köveivel napvilágra hozta az ásó és csákány az ott nyugvó ősök csontjait is 3 évvel ezelőtt. Tehát valaha régen temető volt ott, hol most ünnepi örvendezésünk jelenetei lefolytak. De hát mit törődött ezzel az a nép, a mely ünnepi öltözetben két oldalról állott sorfalat a templom ajtaja felől és várta azt a percet, melyben átlépheti az Ur házának küszöbét.

És a várakozás ideje letelt, midőn 10 órakor megkondultak a harangok, melyeknek hívó szava után püspök úr a jelen volt lekipásztorok élén a templom ajtajánál megállott, hol ismét a helybeli lelkész fogadta és egy alkalmoszerű rövid beszéd kíséretében átadta a templom kulcsát, hogy azzal püspök úr az Ur házána ajtaját megnyitván, avassa fel az Isten nagy nevének dicsőségére. Püspök úr átvette a kulcsot, mint jelképét ama kulcsnak, melylyel a lekipásztorok nyitogatják a hívek előtt a mennyeknek ajtaját, hogy a hit, reménység és szeretet által minden kísértéseket és akadályokat leküzdve, megalkothassák a lelkek e helyen t. i. a templomban a szenteknek egyezségét.

Miután püspök úr körülbelől ezeket elmondotta, megnyitotta az ajtót s egyszerre megtelt a díszes, tágas templom tolongó, lázasan elhelyezkedő sokasággal. Megkezdődött erre az istenitisztelet, énekelvén nagy buzgósággal az »Őrül mi szívünk«, »E gyülekezeten, mely e helyre telepedett« és »Im! békjöttünk nagy örömmel« kezdetű énekeket. Majd püspök úr mondott a lélek mélyéig ható, gyönyörű felavató imát. Lelkünk az áhítat szárnyain emelte az ég felé; szívünket pedig eltöltötte az a boldog érzés, mely az ő nyelvének rebegetésén, hangjának rezgésén ihletszerűen ömlik el. Ezután a harangod-vidéki tanítói énekkar énekelte szépen, meghatóan a »Nagy az Urnak napja« kezdetű éneket, melynek utóhangjainál Czinke István erdőbényei lelkész jelent meg a szószéken, és alkalmoszerű egyházi beszédet tartott ez ígék alapján: »Ama felséges Isten kézzel csinált templomokban nem lakik!« (Ap. Csel. VII. 48.) Beszédének bevezető részében Mózes, Pál apostol, Nagy Konstantin és Luther életéből vett példákkal bizonyította, hogy »ama felséges Isten nem a templomokban jelenti meg magát.« Erre aztán természetes következetességgel vetette fel ezt a kérdést: »Minek építünk hát mi az Istennek házat?« »Mire való a prot. templom?« E kérdésre, mely beszédének propositiója — hármass feleletet ad, melyek a szónoki mű részeit képezik. »Arra-
való — úgy mond — a prot. templom 1., hogy legyen egy kútforrás, a honnan az igazság beszéde buzog fel s élet-

nek vize csergedez; 2., hogy legyen egy menedék, hol bűtől, gondtól, csalódástól lelkünk legjobban megpihen; 3., hogy legyen körülünk legalább egy talpalatnyi föld, a mely szent, a mely egyedül Istené s az ő nagy nevéé.« E szónoki remek mű, úgy, a mint azt elmondani Czinke István tudja, mindvégig lekötve tartá a nagyszámú hallgatóság figyelmét. Szeretném ide írni minden sorát, hogy a ki elolvassa, tanuljon, lelkesüljön, meginduljon és gyönyörködjék. »Prot. templomnak ige az ereje, szószék az oltára; s nem is lehet másképp, míg csak ez az egyház hű marad magához. Az ige hatalmával hódítottak az apostolok; az ige váltotta meg már kétszer a világot: egyszer a római császár idejében, más-szor a római pápáéban; egyszer a keresztyénség hajnalhasadásán, másszor a reformatio pirosító tüzeiben.« Az ige hatalmával győzött Pál, a lenézett zsidó, a ki nem is volt daliás természetű, sem ékesen szóló s mégis Görögország hét országra szóló híres bölcsességét bolondsággá tette, Róma világra szóló hatalmát letörte.« De nem idézek többet; mert most veszem észre, hogy ezüstöt keresve aranyat találok, s nem tud a lélek választást tenni a szebbnél-szebb részletek között. Elég az hozzá, hogy a szónok e beszédével újabb bizonyosságot adta szép hírnevének s a jelen volt másfelekezetiük előtt a kálvinista prédikációnak értékét, a prot. papnak tudományos készülttségét világosságra hozta.

Csaknem egy órán át álmélkodott a sokaság Czinke Istvánnak, most népies szólásán, majd a szentírásból vett idézetein, e mellett nyelvezetének költőiségén, sok-szor ódai szárnyalásán és a találó kifejezéseknek gyakran sajátoszerű összecsendülésén. »Ha a mi kálvinista tornyaink ércakasai éberségre, őrködésre nem intenének többé; ha a mi szószékeinkről nem szállna többé az Urnak beszéde, a tiszta ige, a feddhetetlen, az igazság erejével, a próféták bátorságával: megsiratná azt az egész gondolkodó világ; nagy oka volna megsíratni. S a mi siralmunkba beleolvadna ismét a Nagy Ézsaiás jajkiáltása: imé! a setétség beborította a földet és a homályosság a népeket!« Micsoda lélekreható beszéd ez; és ilyen az egész? Boldog nép, mely ilyen predikátort hallgathat, kinek nem mértékkel mérte Isten a maga kegyelmének ajándékát!... Predikáció után az énekkar szerepelt ismét, gyönyörűen énekelvén: »Az Urházába jöjjetek be, megterítve vár az asztal« kezdetű éneket.

Ezután Bálint Dezső sárospataki lelkész hatásos alkalmi beszéd után, a helybeli lelkész segédkezése mellett, kiosztotta az úri szentvacsorát, a melyben püspök úr és 17 jelen volt lelkész együtt s aztán körülbelől 8—900 hívő részesült. Itt megemlítem, hogy hallomásom szerint egy kath. úrnő figyelemmel hallgatván a szép úrvacsorai beszédet, melyben a sárospataki lelkész az Urnak életét, szenvedését és halálát az írással egyezőké megindítóan rajzolta, — elcsodálkozott azon, hogy hiszen a kálvinisták is hisznek Krisztusban, azért, hogy keresz-tet nem vetnek; és szinte vágyat érzett szívében a többi hívőkkel a szent asztalhoz járúlni.

A templomi istenitisztelettel egyidejűleg a templomon kívül maradt híveknek Pálóczi József mádi lelkész hirdette az Isten ígését. Végül bent a templomban, alóírott két csecsemőt avatott a hívek gyülekezetébe szentkeresztség által.

Két óra volt már délután, midőn »Vigyázzanak te szemeid, Ez imádságnak házára« kezdetű énekvers hangjainál a gyülekezet megelégitett lélekkel cioszlott.

E templomi ünnepélyen ott láttuk Dr. Nagy Sándor országgyűlési képviselőt, Matolai Béla szerencsi járási főszolgabíró; ott volt Keresztúri József alsó-zempléni esperes, Gecsei Péter, Tóth Lajos egyházmegyei tanács-

bírók és még 14 lelkipásztor. Az egész ünnepély lefolyása alatt egyetlen eset történt, mely mindenkit megdöbbentett, az nevezetesen, hogy szeretett esperesünk mindjárt az istenitisztelet kezdetén rosszul lett, annyira, hogy a templomból eszméletlen állapotban viték ki, azonban mellette volt az Ur és megsegítette annyira, hogy már a fehér asztalnál jó kedvvel, vidám hangulattal ő kezdte meg a pohárköszöntők sorát, éltetvén a püspök urat. Azt is sajnálattal vettük tudomásul, hogy világi tanácsbíráink közül senki nem volt jelen, pedig mennyivel többet mutatna külsőleg, a mi egyszerű ünnepelésünk, ha tekintélyes világi egyének jelenlétükkel adnának annak fényt, dísz és nevezetességet!

És ezzel be is fejezhetném közleményemet; de hódolva a bevett szokásnak, megemlítem még röviden a közebéd lefolyását, az ezt követő táncmulatságot. Azon kezdem hát, hogy esperesünk szavai után a püspök úr a lelkészt, a presbyteriumot és az egész gyülekezetet, Tóth Lajos tanácsbíró az ünnepi szónokot, majd a betegsége miatt távol levő, mindnyájunktól nagyrabecsült és szeretett egyházmegyei gondnokot, Meczner Béla urat; Czinke István a helybeli lelkészt, mint barátját; a helybeli lelkész a mai napon szereplő paptársakat, Mauricz Árpád káplán az esperes urat, Bálint Dezső a templomépítés gondjaiban férjével osztozó papnét, Czinke az építkezéshez értő »építő papot«, Bálintot; Matolai Béla főszolgabíró a templom tervezőjét, szellemi építőjét, mint egykori kedves nevelőjét, Katona György mérnököt; az esperes a főszolgabíró és végül Czinke az énekkart köszöntötte. Mily boldogság és gyönyörűség volt a lelki testiképen megelégtetett ebédelő társaságnak a szellemes pohárköszöntéseket hallgatni! Dehát mindennek vége van a nap alatt, és »ideje vagyon a nevetésnek, ideje a hallgatásnak és ideje a szólásnak.« Elkövetkezett hát az örvendezés ideje, az éjszaka, melyen át az ifjúság mulatott, vigadt hajnalhasadtáig.

És mi magunk is, az Urnak szegény szolgálói, megemlékezvén arról, a mi megíratott: »egyetek kövér állatokat és igyatok édes italokat, mert e mai nap a mi Urunknak szenteltetett; ne bankódjatok, hanem az Urnak öröme legyen erősségtök néktek« (Neh. VIII. 10.) örvendeztünk együtt a szíves házigazda vendégszerető házában. Onéki és kedves nőjének itt a nyilvánosság előtt is köszönetet mondok a szíves vendégszeretetért mindazok nevében, a kik annak ez ünnepélyes alkalomból részesei voltak. És, hogy ennek részesei lehessenek mások is, azért nem írtam le a díszes templomnak kinézetét; mert bárki jön e helyre, hogy megtekintse az Urnak hajlékát, bizonynyal meg fog győződni annak a jó emb. barátának nyájasságáról, szeretetéről, a ki, mint Nehémiás egykor, most elmondhatja: Emlékezzél meg Istenem én Istenem nékem jómra és mindazokról, a melyeket én e néppel cselekedtem! (Neh. V. 19.)

Székelly Imre
kis-dobszai ref. lelkész.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Figyelmeztetés.** Miután ismételt felszólítások és viszont tett ígéretek dacára, ismét nagyon sokan megfedekeztek a hátrálékos előfizetési díjak beküldéséről: felszaporodott költségeink miatt kényszerítve vagyunk azokat a többször emlegetett postai megbízás útján szedni be.

— **Tanári székfoglalók.** A debreceni ev. ref. főiskola új tanárai, névszerint dr. Bartha Béla, dr. Kérészy Zol-

tán és Nagy József október hó 26-ikán délelőtt foglalták el ünnepélyesen tanszékeiket, szaktárgyaik köréből vett értekezéseikkel. A beiktatás iránt széleskörű érdeklődés mutatkozott nemcsak az ifjúság és a tanárok között, hanem a jogász világban is. Jelen voltak az egyházkerület dignitáriusain: Kiss Áron püspökön, Tóth Sámuel főjegyzőn, nem különben a debreceni lelkészek (Némethy Lajos, Kiss Albert, Dicsőfi József) a város legelőkelőbb törvénytudói, mint Puky Gyula kir. táblai elnök, Széll Farkas kir. táblai tanácselnök, Cserna Vincze kir. főügyész, dr. Medve Kálmán, Márk Endre ügyvédek; Debrecen városa részéről Vértessy István főjegyző, Hajdu Gyula tanácsnok. — A főiskola tanárai majdnem teljes számban; a többi intézetek tanárai közül Szűcs Mihály, Sporzon (gazdasági akadémia), Horvay Róbert (kereskedelmi akadémia). A közönség köréből Kölcsey Ákos, Sz. Szabó László, Bartha Mór, dr. Csengeri János budapesti tanár és még számosan. Ott volt Sárospatakról is Kun Béla jogtanár s hozta üdvözlét az ottani alma maternek, melynek két gyermeke volt a beiktatottak között. — Az ünnepélyt, mely az oratoriumban folyt le, a főiskolai énekkar nyitotta meg, azután Kiss Áron püspök felhívta az új tanárokat, hogy értekezéseikkel foglalják el székeiket. Elsőnek dr. Bartha Béla lépett a katedrara és szólt a kereskedelmi társulatok jogi személyiségéről. Nagy tudása, széleskörű ismerete, erős tehetsége bámulatra, meleg gratulációra és szívből jövő eljenzésre indított mindenkit. Utána dr. Kérészy Zoltán értekezett a vármegyeiek történeti fejlődéséről a mohácsi vésztől 1848-ig. A szép témát kellő alapossággal, lelkesedve, vervevel fejtegette s végén bőséges eljeneket aratott. A szemek jóleső tekintettel nyugodtak meg még egészen ifjú alakján, a szívek pedig szépséges reményeket álmództak fölé. Az idő már dél felé haladt, mikor Nagy József tanítóképezdei tanárra került a sor. Beszéde az összehasonlító földrajz feladatával foglalkozott s tanúságos reflexiókkal volt telve a vallásra és történelemre, melynek szintén tanárává avattattott. Az idővel való takarékoság szempontjából, mind három székfoglaló tanár kénytelen volt értekezésének egy részét elhagyni. Beszédek elhangzása után az egyházkerület nevében Kiss Áron püspök, az akadémia nevében Sass Béla igazgató, a tanító-képző nevében Kovács Lajos igazgató fogadták őket szebbnél-szebb és hatásosabb beszédekkel. Legvégül a főiskolai énekkar zendítette reá a Szózatot, melylyel az ünnepélyes beiktatás véget ért. Este a kollégiumi tanárok kedélyes társas vacsorát rendezett a „Biká“-ban az új kollegák tiszteletére. Volt pohárköszöntő özőnnel; egyrésze Patakról is szólt, melynek növendékei közül a legközelebbi tíz év alatt többen hozattak a kálvinista Rómába. J.

— **Radácsi György**, lapunk szerkesztője mult hó 30-án Nagyváradra utazott s itt a tiszántúli egyházkerület lelkészi értekezletén jelen volt; innen, mint a sárospataki főiskola képviselője Kolozsvárra ment, az ev. ref. theol. akadémia ünnepélyes megnyitására.

— **A miskolci ev. ref. főgimnázium új épületére** Borsod vármegye legközelebb tartott gyűlésén 15,000 frtot szavazott meg s helyben hagyta Miskolcz város képviselő-testületének azt a határozatát is, melylyel ugyanerre a célra a város pénztárából 30,000 frtot ajánlott fel.

— **A zsidó rabbik országos gyűlése** egy szavazat híján egyhangulag elhatározta, hogy zsidónak keresztényen kötött házasságát egyházi áldásban nem részesíti s a házaseleket össze sem esketi. A rabbinusoknak ezt a határozatát az értelmesebb zsidóság nagy felháborodással fogadta.

— **A népoktatás nagyobb ellenőrzésére** hívta fel közelebb egy rendeletben a tanfelügyelőket a vallás- és

közoktatási miniszter. Ebben többek között meghagyja, hogy a tankötelezettség teljesítését szigorúan ellenőrizzék; a jó tanítást példaadás, buzdítás, lelkiismeretes utánzés által biztosítsák, a magyar nyelv sikeres tanítására minden lehető kövessenek el. Felhívja arra is, hogy kísérjék figyelemmel, vajjon az iskolafentartók a tanítók fizetését kiegészítették-e a 300 frt minimumra? Végül az az iskolalátogatás nagy fontosságára utalva, felszólítja a tanfelügyelőket, hogy a felügyeletük alatt álló iskolákat évenként legalább egyszer látogassák meg.

— **Katholikus egyetem** felállítását indítványozta *Ugron Gábor* az erdélyi kath. status legközelebb tartott ülésén, ohajtván, hogy a status kezelése alatt álló egyik nagy alapítvány erre a célra használtassék fel. Indítványa indokolásául azt hozta fel, hogy ha a protestánsok ilyen felekezeti egyetem felállítására törekednek, a katolikusoknak is meg kell tenni erre a lépéseket. A statusgyűlés az indítvány tanulmányozására egy bizottságot nevezett ki.

— **Szarvas Gábornak emléket** állíttat az országos Középiskolai Tanár-Egyesület választmánya, a főváros valamely nyilvános helyén. Az adakozásra való felhívást, melyet *Beöthy Zsolt* elnök készített, már szét is küldték a tanár-testületekhez, abban az édes reménységben, hogy „a kik az igaz magyar szót igaz magyar szívből szeretik, áldoznak Szarvas Gábor emlékére.”

— **Ertesítés.** „*Pál apostol élete és levelei*” című művem igen tisztelt olvasóival tudatom, hogy a XIX—XX. füzet sajtó alatt van s csakis nagy elfoglaltságom miatt késik. Elnézést kérek. Pozsony, 1895. október 30-án. *Dr. Masz-njik Endre*, theol. akad. igazgató-tanár.

— **Franciaország.** A francia *lutheránus* egyház, egy mult évi statisztikai kimutatás szerint, 6 consistoriumból, 49 parochiából, 62 lelkészből és 77,553 gyülekezeti tagból áll. A *református* egyházban 102 consistorium, 533 parochia, 699 további csatolt gyülekezettel, 1182 istenitiszteleti hely s 638 államilag díjazott lelkész van; a hívek száma 540,483. Algierban 3 prot. consistorium, 16 parochia, 20 lelkész (9 lutheri, 11 református), 10,789 egyháztag, köztük 4500 lutheránus van. A francia protestánsok összes száma e szerint 622,825.

— **Dánia.** A katolikusok száma Dániában egyre növekszik, bár 1000 lakosra még most is csak 1·69° katolikus esik; az izraelitáké ellenben fogy; 1860-ban 1000 lakosra 2·63° zsidó esett, míg most csak 1·88° esik. A katolikusok szaporodását mutatja az a körülmény, hogy 1860-ban még csak 800 katolikus volt az országban, 5 pappal, és 2 templommal, ma pedig a katolikusok száma 6000 s iskoláikban 1000 gyermeket oktatnak. A templomok és kápolnák száma 18-ra növekedett, 30 pappal s 170 apacával, kik részint oktatással, részint betegápolással foglalkoznak. Ugy számítják, hogy évenként átlag 200 dán protestáns tér át a kath. vallásra. A katolikusok legnagyobb kontingensét a szegény néposztály szolgáltatja, melynek konvertitáit a kath. egyház jelentékeny anyagi előnyökben részesíti; de a legmagasabb arisztokrácia egy néhány tagja is áttért a kath. vallásra.

— **A statisztika szerint,** Franciaországban 1827—1830. években 10,000 lakos közül 5 halt meg öngyilkosság útján; 1851—55 közt 10, 1871—75 közt 15, 1876—80 közt 17 s 1890-ben 22. Az öngyilkosságok száma tehát egy félszázad alatt több mint megnégyszereződött. Legfőbb ok az öngyilkosságra az alkoholizmus, mely 1891-ben 8884 öngyilkosság közül 954-nél volt indító ok; az 1881. évi statisztikában 1866 öngyilkos-

ságnál az alkohol által okozott téboly és hypochondria volt az ok. A játék is előkelő helyet foglal el, különösen a lóversenyeknél való fogadás, a mely a társadalom minden osztályába egyre jobban behatol. Ha még a hitnek és a vallásnak egyre jobban nyilvánuló eltűnését, valamint a szeny-irodalom kártékony hatását is tekintetbe vesszük, akkor nem tagadhatjuk, hogy a francia nép erkölceiben s életfelfogásában egyre nagyobb lazulás s aggasztó változás kapott lábra.

— **Az egyházi állam visszaállítá-át** minden kath. gyűlés oly nyomatékosan ismétli, annak áldásait a népre oly ragyogó színekkel festi, hogy méltó felújítanunk a multakat s megtekintenünk, minő volt az egyházi állam pápai uralom alatt. *Goethe* olaszországi utazása közben 1786-ban így ítélte felőle: »A pápa állama úgy látszik, csak azért tartja fel magát, mivel a föld nem akarja elnyelni.« *Seume*, a syrakuzai sétáló, 1802-ben ezt írja: »Róma gyakran volt az emberiség kloakája, de sohase jobban, mint most. Semmi rend, semmi igazságszolgáltatás, semmi rendőrség, a vidéken még kevésbbé, mint a városban. Minél jobban ismerjük Rómát, annal tisztábban érezzük a pápai áldás következményeit, a mely egészen úgy néz ki, mint az átok.« A ki mindama bizonyítékokat és példákat fel akarná sorolni, melyek az egykori egyházi állam rossz kormányzatáról és rabló gazdalkodásáról szólnak, soha jutna végire. A pápák szeme láttára a farsang alatt kegyetlen bika-viadalok mentek végbe, s talán még kegyetlenebb lóversenyek, a lovak hátán félmeztelen zsidókkal. Az egyházi állam büntető-törvénykönyve mindenik lapon korbácsot, kínpadot vagy gályát rendel. Midőn XVI. Gergely 1846-ban meghalt, 2000 politikai foglyot, egy csomó banditát s kerek 150 millió marka adósságot hagyott hátra. Pedig őt még a jobb pápák egyikének tartják! Az egyházi állam állapotai IX. Pius alatt oly szomorúak voltak, hogy lord Clarendon a párisi kongresszuson 1856. április 8-án a pápa uralkodását *Európa gyalázatának* nevezte, a nélkül, hogy valaki, még az egyházi állam képviselője is, ellent mondott volna. Jellemző egyébiránt, hogy IX. Pius 1848. június 7-én, első minisztere, Mamiáni gróf által, a római parlament megnyitásánál kijelentette, hogy »ő egyáltalában nem ragaszkodik a világi uralom fentartásához s többre becsüli, ha szellemi tekintélyének magasztos sphaerájában időzhet.« Végül megemlíthetjük Bonomelli cremonai püspök nyilatkozatát, ki az egyházi állam erőszakos visszaállításának tervéről ezt mondotta: »Az a nap, midőn egy idegen sereg azzal az ellenséges szándékkal közelednék Itália határaihoz, hogy a pápának világi trónját ismét visszaadja, habár csak Róma városával, az a nap, borzasztó lenne! Egész Olaszország, mint egy ember emelkednék fel, hogy ezt a tamadást visszaverje; a düh és elkeseredés kiáltása millió szívből, kivált az ifjúság szívéből, fakadna fel, a legmélyebb és legvadabb gyűlölet kiáltása a pápai uralom ellen. Patakokban omlanék a papi vér, valószínűleg az egész nemzet elszakadna a pápai széktől s még a szent atya legmagasabb személyét se igen védené meg tovább a kulcs-hatalom iránt való tisztelet.«

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Sz. M. Eperjes. Gratulálunk! — *N. L. U-r.* Megkaptuk, köszönjük. — *ifj. Zs. B. K-r.* A levél megjött, de most már élőszóval is elmondhatod a levél tartalmát.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: Pap. K. Gábor. 1827—1895. — Lukács Ödön elnöki megnyitó beszéde a nagyváradai egyházi értekezleten, október 31-én.
— »Egyházkerületi értekezlet Tiszántúl.« Szikszay András. — »Az erdélyi ev. ref. egyházkerület theol. fakultásának felavatása.« — »Vegyes közlemények.« — »Hirdetések.«

PAP K. GÁBOR.

1827—1895.

Dunántúli testvéreink püspöke hosszabb gyöngéledés és rövid ideig tartó szenvedés után, folyó hó 2-án visszaadta lelkét Istenének.

Elhunytának híre nem jött egészen váratlanul, de annak gyors szétterjedése örömcseppé vált mégis a kolozsvári örömnép habzó poharában s egyetemes konventünk kezében is pihenésre intette az egyházépítő fegyvereket.

Megérdemelte, hogy ravatalára gondolva, örömeink is áttörjön egy-egy mély, fájdalmas sóhaj és még a sürgős munka asztaltól is oda zárandokoljunk koszorúkkal borított és igaz könnyekkel öntözött koporsójához.

Hiszen a miénk volt egészen! Szívének minden dobbanása, agyának minden gondolata, lelkének minden cselekedete: lantja, kardja, bibliája, alkuvást nem ismerő protestantizmusa, felséges emberszeretete, kötelesség- és törvénytisztelete a békében, bátorsága, ereje a vészben, viharban, szónoki sikerei otthon, az országházban, majd a főrendek büszke seregében — mind hozzájárultak az egyetemes ev. ref. egyház tisztességének emeléséhez s mindnyájunk örök haláljára érdemesítették.

Magasba nyúló fa volt, a mely a szomszéd telkekre is elárasztja virágainak illatát s oda is juttat ízes gyümölcseiből, a nélkül, hogy büszke volna koronájára, virágaira vagy gyümölcseire.

Híven az édes atyjától örökölt eszményi irányhoz, folytonos munkában és önképzésben építette saját jövőjét s tolakodás nélkül, a közbizalom vállain emelkedett fölébb és fölébb

egész odáig, a hol egy nemzet jobbainak hozsánája fogadta őt.

Saját kerülete s az egész ev. ref. egyház egyeteme ismerte és tisztelte már a vézna testalkatú, igénytelen, szerénységben szinte felülmúlhatatlan egyházi férfiút; tudta igézetes ifjúságát, honszerelmének önfeláldozó tényeit, papi, jegyzői működésének tiszteletet parancsoló eredményeit; de az egész ország figyelme akkor fordult csak különösebben felé, a mikor a Tiszajubileum alkalmával az egész ország előtt tett erős tanúságot a felől, hogy a forradalom zivatara között megedzett szíve fiatal maradt a vénülő testben is s fegyverei nem csorbultak ki a politikai abszolutizmus ellen vívott nehéz csaták során.

A becsülettel megmentett fegyver két élűnek bizonyult ugyan, a felriadt ellenfél és szövetségesei hamis magyarázatokkal kísérték a felekezete védelmében vitézkedő főpásztor elszánt fellépését; a rágalom és gúny ezer nyílával ostromolták igazságtól vértezett mellét; de nem bírták megsérteni, még kevésbé letiporni vagy csak befeketíteni is, sőt inkább mesterséges lármájukkal az ő szennytelen nevének és tisztességének lettek elősegítőivé a dologhoz igazán értők és elfogulatlanok előtt. Még megérte, megadta érne Isten, hogy elcsábított ellenfeleinek nagy része lerakta előtte támadó fegyvereit és meghódolt az igénytelen kálvinista püspöknek nemesen felekezetes érzelmei és feddhetetlen honszerelme előtt.

Nem is csak az egyetemes ev. ref. egyházé,

nem is csak az egész hazai protestantizmusé volt ő az ő szent érzéseiben s Isten lelkétől vezérelt munkásságában, hanem az egész édes hazáé.

Ő bizonyára nem feledte el még senki e hazában azt a fényes jelenetet ott a főrendiház palotájában, a mikor ott a bíbor és bársony nélkül való, vézna kálvinista püspök leckét tartott a felekezeti felül-emelkedés és igaz hazafiság kátéjából azoknak a fényben és földi jóban úszó nagyoknak, azoknak a Rómából táplált bölcseknek, a kiknek agyában (bizonyára nem szívében!) a magyar haza és a regnum marianum határai egybeolvadnak.

A ki részt vett, mint 20 éves ifjú a bécsi forradalomban s végig harcolta a magyar szabadság-harc szent harcát; a ki ott senyvedt, mint fogoly a temesvári erőd büzhödt casamataiban; a ki dalra hevült a nemzet jogaiért és dalban síratta meg azt a feledhetetlen 13-at; a ki dalban, énekben, predikációkban tudta és merte biztatni a reményre, az elvesztett szabadság visszanyeréséért való kitartásra, munkára és áldozatra az ő elítélt nemzetét: óh hát lehetett volna-e az a lelki szabadság ellensége s megengedhetne volna-e magának, hogy felekezet és felekezet között különbség legyen e haza vérrel öntözött földén a törvényekben is?!

A nemzet jobbjai tapsoltak a szabadság és honszerelem lelkes apostolának s az a komáromi egyszerű kálvinista pap és püspök az egész kálvinista egyháznak vált abban a fényes győzedelemben tisztességévé és dicsőségévé.

Sajnálatos, hogy gyöngye, törékeny teste nem bírta sokáig fentartani égfelé törekvő lelkét. A főrendiházi diadal után gyakran meglátogatták őt a halál előhírnökei, de ezek dacára is még mindig rendületlenül állt ott a megtámadott bástyákon s tanácsos és intéssel, hatalmas körlevelekben biztatta, bátorította, vezette a reá bízottakat előre és mindig csak előre!

Aztán végre megtört s az egyház és haza méltó gyászára kiszenvedett. Nemes harcot harcolt s bizonyára fentartatott néki az élet koronája!

Folyó hó 5-ike óta ott nyugszik a honfi vér áztatta komáromi temetőben s álmodik egy szabad és boldog hazáról.

Véssetek sírkövére lantot, kardot, bibliát és olajágot s ti dunántúli testvérek engedjétek meg nekünk, hogy mi is forró könnyel áldozhassunk emlékének s a magunkéinak is tartassuk őt s veletek ölelkezve áldjuk emlékezetét!

A kiknek pedig megadatott vagy megadatik, hogy megállhassatok sírhalma felett, üdvözljétek a saját muzsája sugalta ama sír-verssel,

a melyet ő egyik püspök-elődjének sírkövére írt, de mintha az önmagáéra is írta volna:

Nem rettegéd te a halált,
Illés tüzes palástja szállt
Lelkedre s önte abba oly erőt,
Hogy nem hajolt meg a veszély előtt.
Átharcolád szép harcodat,
Egy nemzet áld s az öntudat,
Mert hü, igaz és nagy valál,
Kit nem riaszt a vész s halál.
Megálltad emberül
A tért, hová szent ihleted
Hívott, hogy ott védj nemzeted
Jogát s ne hagyj el azt hitetlenül.
Nyugtatva fedjen e kis sírhalom
Áldás lebegjen omló hamvodon!

Lukács Ödön elnöki megnyitó beszéde a nagyváradi egyházi értekezleten, október 31-én.

Mélyen tisztelt értekezleti közgyűlés!

Az elnökség részéről szívből üdvözölve a közgyűlés tisztelt tagjait, mindenek előtt kötelességemnek tartom röviden jelezni azon mozzanatokat, melyek értekezletünk érdekében ma egy év óta történtek.

Elnöki kötelességünkben folyólag az alapszabályok 10. §-a értelmében az értekezlet alapszabályainak megküldésével fölkértük a kerületbeli egyházmegyék espereseit, hogy alakítsák meg az egyházi értekezletet, sőt a szabályokat szétküldtük az egyes egyházak előjáróihoz is. Az egyházmegyei értekezletek eddigelé megalkultak, mint értesítve lettem, néhány egyházmegyében.

Majd f. év május havában összehívtuk az értekezlet tiszti karát a nagyválasztmány gyűlése tárgyainak előkészítése végett; ugyancsak f. év június havában a nagyválasztmány gyűlésezett Debrecenben, a mely a mai közgyűlés tanácskozási tárgyait kitűzte s a nagyválasztmány ügykezelési szabály-tervezetét elkészítette, mely a tárgysorozat rendén tanácskozás alá fog vétetni.

Jelentem továbbá, hogy a választmányi tagok közül visszaléptek Báró Podmaniczky Gézáé, Herczeg Odescalchy Gyuláné, Gróf Károlyi Tiborné, Tisza Kálmán mélyen tisztelt úrnők, kik főképen azon indoknál fogva mondtak le, mivel kerületünkől többnyire távol élvén, nem vehetnének kellő részt e fontos ügyben; Armós Bálint úr pedig hajlott korára való tekintetből mondtott le. Az alapítói díjat azonban mindnyájan kegyesek voltak az egyesület pénztárába befizetni.

Azonban még fájóbb, érzékenyebb veszteségek is érték szegye korát élő egyesületünket! Ime alig indultunk el a töretlen ösvényen már koporsók jelzik utunkat. A folyó év nyarán ugyanis nagy hirtelenséggel elhunyt egyesületünknek érdemekben gazdag világi elnöke, a ki életét szorgalmas munkásságának összes gyümölcseivel mindenestől fogva az anyaszentegyháznak, hazának és emberiségnek oltárára tette fel. Életírását annak idejében méltó és kegyeletos megemlékezéssel nyilvánosságra hozták a lapok, nemes tetteinek felemlegetésével tehát nem akarok ez alkalommal ismétlésekbe csni, de ki kell emelnem e helyen is az ő ragyogó jellemképét, mely a szerénység és krisztusi alázatosság keretében kiváló fényvel világol előttünk, Ő egy igazi keresztyén jellem volt, a ki mély és rendületlen hitét megmutatta cselekedeteivel, melyekből annyi fölemelő áldás aradt

a házara, vallásra, emberiségre. Ismeretes előttünk irodalmi munkássága is, melylyel érdemeket szerzett arra, hogy a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának megválassza. Egyéni jelleme, nemes szívének jótékony-sága annyi sok odalról hódította meg a közönség bizalmát, sőt maga a korona is kitüntető kegyével halmozta el. Legyen áldás az igaz férfiú emlékezetén, mi pedig áldjuk az isteni gondviselést, a ki nekünk adta őt követendő például; kövessük nyomdokait hitbuzgóságban, egyház, haza, emberszeretben.

A másik érzékeny veszteség Ujfalu-sy Sándor szatmárvármegyei főispán, nagybányai egyházmegyei gondnok s nagyválasztmányi tagunk halálával sujtotta értekezletünket. A megboldogult férfiú szintén élénk és tevékeny részt vett egyházi életünkben; egyike volt azon jeleseknak, kik magas világi gondjaik, nagy elfoglaltatásuk dacára sem felejtkeznek el az egyház iránti kötelességükről. E kiváló állású férfiú is ott volt mindennütt, hol egyházunk nehéz küzdelmei munkára szólították; szép lelki tehetségeit az egyház és haza oltára között megosztva, mind az ideig hiven munkálkodott, míg a halál ki nem oltá lelke fénylő szövétnekét. Legyen áldott emlékezete!

E fájdalmas megemlékezések dacára is e napon, a reformáció emléknapján biztató reménység hatja át szívemet, mert hiszen épen e nagy jelentőségű nap figyelmeztet bennünket a legélenkebben arra az igazságra, hogy habár jeleseink elköltöznek is közülünk testileg, de lelkiileg, szellemileg velünk vannak s vezérlelnek, lelkesítenek bennünket nagy munkáink véghezvitelében! Valamint az anyagi világban, úgy a szellemi munkálkodás terén is mindennek örök küldetése van. Egy eszme, egy gondolat messze kisugárzik a jövőbe, mint a nap fénykévéi és segítőinek oszlatni a homályt, a sötét éjszakát. Letűnhettek a küzdelmek mezejéről a nagyok és dicsők, kik, mint az emberiség boldogításának előharcosai, hősei, megteremtői, egy szebb jövő hajnalának tölderítői munkálkodtak; de lelkek, szellemök hatása, munkájuk áldása, mint csillogó arany-szalag benyulik az emberiség fejlődésének szövetébe, s mutatja előttünk a célt, az irányt, mely felé haladnunk kell.

Nem kell mondanom, hogy ez a cél nem más, mint az Isten országának építése; az Isten országa pedig nem egyéb, mint a jók, igazak, Krisztus szerint való jellemek egyesítése s ezeknek egyesítése s lelki ismeretes munkája által oly életviszonyok megteremtése a családban, társadalomban, az emberiség életében, melyek azon cél elérésére szolgálnak, melyet élénk a bölcs világalkotó a Jézus által kitűzött.

Alig volt kor fajunk történetében, mely hatható-sabban ébresztette volna az emberiséget a keresztyén szentéletre, a jók és igazak egyesülésére, mint a XIX-ik század hanyatló alkonya. Sőt mondhatni ez az egész század kedvezőtlen volt az egyháziasságra, a józan vallásosságra nézve; a tudományban való nagy előhaladás, nem ritkán kapkodás, egyes lángelmék felállított merev rendszerei, a teremtes felfogására és megmagyarázására vonatkozó szellemes kísérletek sok szívben megingatták a vallásosságot, Iris-fátyollal takarták el az Istenséget. Ez az oka, hogy megritkultak ama mélyen vallásos kedélyek, kik át tudták volna lehelni a serdülő nemzedékek szívébe az igaz, boldogító vallásosságot. Valóban a mi vallásos nevelésünk inkább a formák tisztetetére, mint a lényeg felkeresésére irányul.

Ha pedig a társadalmat a különböző rang és osztályviszonyokat, a népek és felekezetek között való versengést tekintjük, még elszomorítóbb, sőt aggasztóbb jelek mutatkoznak lelki szemeink előtt.

A társadalmi béke és egyensúly lázongó, elégedetlen tömegek által van fenyegetve, sőt itt-ott megtámadva, melyek, hogy az írással szóljak, »haszontalan dolgokban bíznak, hiábavalóságot szólnak, bosszúságtételtől gondolkodnak és hamisságot cselekesznek« (Ezsaiás 59. 4.), mint-ha az Ezsaiás korabeli sötét napok támadtak volna fel.

A népek és nemzetek élete ama Mikeás féle (VII. 4.) »tövis bokrokat« juttatja eszünkbe, melyek egymást dúlják és szakgatják. Béke és testvériség helyett »mindnyájan vér után ólálkodnak, kiki mind hálával halászná az ő atyafiait« (Mikeás VII. 2.). Ezekon felül, mint a római pogányok, »balgatagok, szövetségnek rontói, szeretet nélkül valók, engesztelhetetlenek, irgalmatlanok, kik jöllehet Isten igazságát tanulják: mindamellett nem csak a gonosz-ságot cselekszik, hanem oltalmazták is azokat, a kik azokat cselekszik« (Róm. I. 31., 32.).

S érintsem-e a felekezetek között való torzsalkodásokat? Oh ha a testvéri szeretet, egyenlőség és béke nagy mestere, ki egykor kimondotta azt a fenséges ígét: »Eljő az idő, midőn sem e hegyen, t. i. a Garizim hegyén, sem Jeruzsálemben nem imádják az Atyát, hanem az igaz imádók imádják lélekben és igazságban, mert az atya ilyeneket keres« (János 4: 21., 23.); ha — mondom — a béke és szeretet nagy mestere megjelenék e földön, látva itt az emberi indulatok és szenvedélyek a földi alacsony érdekek köznapi harcát, melyben ember ember ellen, testvér testvér ellen emelgeti a gyűlölet fegyvereit, feldúlja nem ritkán a családi szentély nyugalmát, lázas forrongásba hozza a társadalmat, harcra szólítja az egyházat az állam ellen: — nem fordúlna-e el az érdek eme harcosaitól eme szavakkal: »távozzatok el tőlem, bizony mondom nem ismerlek titeket.«

Bizony találólag jellemzi korunk összekuszált viszonyait korunk egyik mély elmű-gondolkodója, midőn így szól: »Ime, ma a parányi földgömbön élő 1400 milliónyi, észszel felruházott valóság megoldotta nem azt a feladatot, hogy boldogul éljen a nap alatt, hanem azt a problémát, hogy folyvást szenvedjen. Csak nehezen képes kiemelkedni veleszületett tudatlanságából, hanem örökké kicsinyes nagyravágásával gyöttri magát egyes népcsaládokra oszolva. S e nemzet-családokon olykor dühöngő őrjöngés vesz erőt. Egymásra rohannak és a háború gyalázatos hydrája kaszája az áldozatokat, melyek levágott rendek gyanánt hullanak el a harcmezőkön; de mikor az emberek tudni fogják: mi a föld, föl ismerik bolygójuk szerény szerepét a végtelenségben, midőn majd jobban lesznek képesek megbecsülni a természet szépségét és nagyságát s tegyük hozzá: midőn majd igazabban megismerik Krisztust, kit követni látszanak és az ő szent evangéliumával boldogító igazságait: — akkor nem lesznek majd oly eszelősök és anyagi-asak. másfelől oly hiszékenyek, hanem békében fognak élni az igaz termékenyítő tanulmányozásának, a szép szemléletének, a jó gyakorlatának, az értelem magas képességei használatának« (Flammarion).

Ide törekszünk, ez a mi célunk is! Oh de mennyi nehéz akadály emelkedik e nagy cél felé vezető ösvényen! Csak úgy haladhatunk biztosan előre, ha testvérszeretben összeforrvá, igénybe vesszük egyházunk minden erőit, összevágó munkára leszünk képesek buzdí-tani egyházi életünk minden jóra való tehetségét. De midőn ez összevágó buzgó tevékenységről szólok, föl-tárul előttem a közöny egész ridegségében, mely egyházi életünket számos helyen bénultságban tartja, másfelől nincs elrejtve előlem azon sajnos körülmény sem, hogy egyházunk számos kiváló tagja izoláltan fárad a jóra való munkában, külön-külön akarja azt a súlyt föl-emelni, melyhez az erők egyesítése, az összevágó munka

lehetne csak elégséges. Így például az egyházi irodalom terén túltengés mutatkozik; így sem az a siker el nem érhető, mennyit ennyi buzgó munkától várhatnánk, sem maga a tudomány nem ápolthatatik oly eredményesen, mint azt egyházunk súlya, tekintélye megkövetelné. — Másfelől ama paizsos férfiú, a szegénység szorongat bennünket, mely kettős irányban gyakorol reánk nyomasztó hatást, a hivek elkedvetlenedésében s a belhivatalnokok aggasztó helyzetében; amaz megakadályoz abban, hogy nevelésügyünk általában egyházi életünk óhajításunk szerint felvirágozzék, különösen, hogy nőnevelésünk kívánatos lendületet vehessen s ez által biztosabb alapra fektethessük egyházunk jövődjét; családi életünk, társadalmunk erkölcsben tisztábbá, hitben buzgóbbá tétessék s mennél több oly nőt képezhessünk, kik biztos zálogai lehessenek aztán az életet betöltő ev. békességnek, szeretetnek, szívnugalomnak. Belhivatalnokaink aggasztó anyagi helyzete, a mindennapi tépő és lesújtó gond pedig lehangoltakká teszi a hit sáfárait, az istenige letéteményeseit azon szünhetlen munkát igénylő nagy feladatokkal szemben, melyek reájuk különösen a megváltozott egyházpolitikai helyzet következtében várokoznak.

Ezek a sajnos körülmények egyesülésre, komoly munkára szólítják egyházi életünknek minden jóra való tagját. Századunk alkonyulatának vészjósló jelei erősen sürgetnek bennünket, hogy igaz bensőséggel siessünk a vallásnak örökre üde, tiszta és gyógyító forrásához. Ebből méríthetünk erőt, bátorságot a Krisztus testének az anyaszentegyháznak építésére, felvirágoztatására. Ez vezérel bennünket oly eszmékhez, gondolatokhoz, melyek értelmünket megvilágosítják a nehéz viszonyok között, tette vezérlik akaratomkat s mindeneket véghez vihetünk azáltal, a ki minket megerősít. Kérjük és sürgesük egyező értelemmel anyagi bajaink orvoslását s meg fogjuk nyerni azt, mit a jog, az igazság, az egyenlőség egyaránt megkövetel.

E napon, a reformáció emléknapján ragadja magával lelkünket azon törhetlen hithősöknek kegyeletes emlékezte, kik a legnehezebb körülmények között sem esüggedtek, soha kétségbe nem estek, kik hit által országokat meggyőztek, igazságot cselekedtek, csúfolásokat és ostromozásokat szenvedtek, annak felette kötözéseket és tömlőcöt. Megkötöztettek, kettévágattattak, kísértettek, fegyverrel levágtatván, meghaltak, bujdosztak, elhagyattattak, szorongattattak, kikre nem volt méltó e világ. (Zsid. XI. 32.). Merítsünk életpéldáikból erőt, hitet és reménységet! Ok a jövődjéért küzdöttek minden önérdék, hiúság és anyagi haszon nélkül; küzdjünk mi is egy boldogabb jövődjéért buzgó kitartással; küzdjünk úgy, mint küzdöttünk eddig, nem érintve mások jogait, érdekeit; küzdjünk a testvéri szeretet nevében, legyünk békességre törekvők, a jóegyetértésnek munkálói a különböző felekezetek és népek között, hogy a jók és igazak összeforhassanak testvérekké, a hazaszeretben, a gonoszok pedig elpusztuljanak e haza földjéről.

Vigyünk a vallás forrásához az erőtlenséket és kicsinyeket; prédikáljuk a szegényeknek az evangéliumot, megértetvén velök a költő ama szavainak igazságát: »a szegénynek drága kincs a hit, tűrni és remélni megtanít.« A nagyok és tudósok előtt lebegjen tudományos búvárlataik közben Leibnitz, ki munkái közt theodiceakat énekelt; Newton, ki főveg-levéve hajlott meg, ha az Isten nevéhez jutott.

A vallás tiszta forrásánál fognak kijózanadni a a vagyoni egyenlőség után szomjazó erőszakos tömegek, melyek durva és erőszakos kezekkel rázzák a társadalmi egyensúly fenntartó oszlopait, s eljő az idő,

midőn befogják látni mindenek, hogy az emberiség fájdalmas betegségeit, a társadalom sajgó kinateit egyedül a józan evangéliumi vallás gyógybalzsama orvosolhatja meg. Hiszen minden más orvosság, mely e téren használtatott, haszontalan és meddő kísérletezésnek bizonyult. A törvény betűi csak ritkán használnak s csak egyeseket gyógyítanak be; az erőszak, a parancsszó, a fegyver csak megfélemlít, csak elnémítja az üdv és nyugalom után óhajtozó világ fájdalmait; egyedül az Istenben megnyugvó vallásosság az a só, mely meggátolhatja az évődő pusztítást, mely a társadalmi élet szívgyökereit fenyegeti; ez amaz élő kovász, mely táplálván, ízessé teheti az élet kenyerét.

Azért gyűltünk össze ez alkalommal is ezen bánatosan is felemelő történeti emlékekkel bíró helyen, hogy egyházunk érdekeit melegen szívünkre ölelve, növekedést vehessünk *abban, a ki fő, t. i. a Jézus Krisztusban*, hogy egymást személyesen is megismerve, a kölcsönös bizalom megnyilatkozása által erősödjünk a testvéri szeretetben, egymást buzdítsuk és bátorítsuk Isten szent dolgainak önfeláldozással járó munkálásában. — »Legyünk tehát követői azoknak, kik a hitnek és béketűrésnek általa örökösök az ígéretekben. (Zsid. VI. 12.) Legyünk követői hitünk apostolainak, a nagy reformátoroknak, kik megharcolták ama nagy és nemes harcot, mely a lelkiismeretszabadság kivívására vezetett. Kérjük Istent, hogy nevelje a mi hitünket, hogy az egyház, haza és emberiség boldogítására ezúttal is közre munkálhassunk s mint a különböző népek és felekezetek között békességre igyekezők, mind más hiten levő honfitársainknak becsülését, mind Istennek áldó kegyelmét magunkra vonhassuk. Az egyedül bölcs Istennek pedig legyen dicséret s dicsőség ma és minden időben.

KÖZÉLETÜNK.

Egyházkerületi értekezés Tiszántúl.

— 1895 október 31. —

A nagy és fényes egyházakban nem szegény, de kicsiny és tengődő egyházakban is gazdag tiszántúli egyházkerület egyházi értekezlete, múlt évi határozata értelmében, a hajdani disputációjáról nevezetes nagyvárad egyházban gyűlt össze október 30-án, hogy másnap, a reformáció nagy emléknapján, megtartsa értekezletét.

Az utazásra nem kedvező, esős, ködös idő bizonyára sokakat visszatartott a megjelenéstől, a mint ezt abból tapasztalhattuk, hogy a jelentkezőknek egy ötöd része otthon maradt. Jöttek azonban helyettök többen, a kik nem jelentkeztek, hanem a lélektől hajtattva, az utolsó pillanatban megindultak az örökre nevezetessé válható nagyvárad gyűlésre.

A vasútnál október 30-án 20 tagú rendező-bizottság várta az érkező vendégeket s a mennyire a nagy tolongásban lehetett, kellő utasításokkal látta el a tájékoztatlan, ismeretlen érkezőket. Esti 6 órakor gyülekezés volt a városháza nagy termében, hol a későn érkezettek helyet már nem találtak, sőt be sem juthattak. A városi hatóság nevében Némethy Károly városi tanácsos s a ref. egyház főgondnoka üdvözölte az egybegyűlt értekezleti tagokat, úgy a város, mint a ref. egyház részéről a legmelegebb rokonszenvről biztosítván az egybegyűlt vendégeket, isten áldását kérvén itteni működésükre.

8 órakor ismerkedési estély volt a »Fekete sas« nevű szálloda nagy termében, a hol kedélyes beszélgetés és tervezgetésben éjjeli 11 óráig időzött a szép számmal egybegyűlt díszes közönség. Természetes, hogy a pohárköszöntők már ezen az estén megindultak. Lukács Ödön az ősz pátriarkháért, a testi gyöngeségében is nagy lélekkel bíró püspökért, Kiss Aronért; Csák Máté, nagyváradai ref. lelkész, az értekezlet elnökeiért; Sulyok István, másik nagyváradai pap, az összegyűlt vendégekért. Eröss Lajos, püspök-ladányi lelkész az este emelkedett hangulatát megzavarta, midőn elítélőleg szólván a közös irodalmi vállalatokról, melyek kávinista népünk gondolkodását megronthatják, éltette Tóth József, nagyváradai segédlelkészt, mint a ki »Ébresztő« című néplapját tiszta kávinista szellemben szerkeszti. E beszédre nyomban válaszolt Bartha Béla dr., a közös protestáns, közös magyar testvériségért üfítvén poharát, a jelenlevők lelkes éjlenzései közben; dr. Várady Zsigmond, nagyváradai fiatal ügyvéd, a protestantismus természetes szövetségeseiért s e szövetség fáradhatlan mukááért, dr. Bartha Béláért emelt poharat. Szikszay András a sárospataki főiskola jelenlevő, bár nem hivatalos képviselőjét, Radácsi György, th. tanárt köszöntötte fel.

* * *

Október 31-én, reggel 8 órakor a megyeházánál gyűltek össze az értekezleti tagok s onnan impozáns menetben vonultak az újvárosi két tornyú, ízlésesen renovált templomba, mely ez alkalommal adatott át újból a használatnak. A zsúfolásig megtelt templomban Szabó János, békés-bánati esperes tartott Lukács X: 2. alapján nagyszabású szép beszédet, arról elmélkedvén: mit kell tennünk, hogy Isten országának érdekében javítsuk a helyzetet? hogy Isten országában mennél több hivatott arató legyen?

Az első részben azt bizonyítja, hogy a felolvasott ígék első mondata vád és ítélet volt ama kor vallása és erkölcsi mivolta felett. De ha Jézus közöttünk megjelenne, ma is ugyanily ítéletet mondana vallásunk és erkölcsi életünk felett. Az alapígék második pontjáról azt állítja, hogy az felhívás volt a tanítványokhoz, a mely felhívás mindnyájunknak szól. Ne tartsuk magunkat teljesen készeknek soha az aratásra s minél többeket igyekezzünk bevonni az aratók közé. Ügyeljünk a magvetés közben is, hogy ellenségünk konkolyt ne hintsen a tiszta búza közé; de különösen arra, nehogy magunk legyünk azok, kik tisztátalan magot vetünk, stb. Felemelő volt a beszéd záradéka, a hol az igaz Krisztus szerint való magvetés és aratás jutalmáról szól, saját lelkiismeretünk, utódaink és Isten által.

Szerény nézetünk szerint a hivatás és szeretet melegségétől áthatott szép beszédnek feltűnő hiánya volt, hogy a reformáció emlékünnepeit senki sem ismerte volna fel belőle, ha előre értesülve nem lett volna, hogy ez egyúttal emlékünnepi beszéd is. Másik mulasztása volt a jeles szónoknak, hogy a megújított vallással nem hozta szép kapcsolatba a megújított templom kínálkozó gondolatát, mert bizony erről sem értesült volna senki a nagyszabású beszédéből, melynek csak bevezetésében voltak e tárgyak mellesleg felemlítve. Különben a beszéd egész terjedelmében olvasható s élvezhető lesz, az értekezlet által kinyomatni határozottatván. A templomi istenitizteletet, a 37. szép dicséretünk együttes éneklése mellett, a helybeli polgári dalárda két ízbeni sikerült szereplése is lélekemelőbbé tette.

* * *

Istenitiztelet után a vármegyeház nagy termébe vonult vissza a lelkészek és világi papok tekintélyes serege s az érdeklődő közönség egy része. Lukács Ödön elnök terjedelmes és tartalmas előterjesztését és megnyitó beszédét zsúfolt ház előtt mondotta el.¹ Szónok lelkesedése a jelenlevőket magával ragadta s a kifejezés és hangulat erejével a lelkesedést szokatlan magasra emelte s beszéde végeztével a gyűlést megnyitotta. E felemelő beszéd is kinyomatni határozottatott.

A meg nem jelent jegyzők helyére dr. Bartha Béla és Sulyok István helyettesítették. Kovács Ferenc, világi elnök helyére a választás előkészítve nem lévén, az a jövő gyűlésre halasztatott.

A nagy választmánynak az ügyviteli szabályzatra vonatkozó javaslatai elfogadtattak. A választmányba Izsák Dezsőné, Uramovics Sándorné, Puki Gyula és dr. Bartha Béla bevalasztattak. Jegyzőválasztás elhalasztatott.

* * *

Első felolvasó Csiky Lajos th. tanár lett volna. Ő azonban nem jelent meg. Beküldött művét: »Javaslat a belmissióról« Sulyok István lelkész olvasta fel. Külföldi példákkal igazolja a belmissió szükséges és áldásos voltát. Nézete szerint a lelkész által kezdeményezendő, mert a vándor evangelisták kezdeményezése rontja a lelkész tekintélyét. 1. Támogassa lelkész a biblia és vallásos iratok terjesztőit; az iratok elárúsítása egyházunkhoz tartozó, megbízható emberekre bízandó. 2. Karolják fel a lelkészek a szegények és árvák ügyét. 3. Legyenek a mértékletesség apostolai, ide vonatkozó józan tartalmú füzetek terjesztői. 4. Nagyobb városainkban hassanak oda, hogy nőegyleteink a nőcseledek szerződését vegyék kezükbe. 5. A vándor mesterlegények részére állíttassanak fel elszállásoló intézeteket. Ezen főcélokat jelölte meg szerző a belmissiói tevékenység részére. Nem hallgathatjuk el, hogy kellemesen hatott volna reánk Csiky Lajos úrnak arcáról olvasni le a belmissiói tevékenység iránt való meleg érdeklődést. Sajnáltuk azonban, hogy az értekezleten sem őt, sem tanártársait nem tisztelhetük. Dolgozata különben a nagy választmánynak adatott ki a kivitel megbeszélése végett.

Ferenczy Gyula, krassói lelkész »Az egyházak anyagi ügyei s az egyház fentartási alap« című dolgozatának főbb gondolatait szabad előadásban terjesztette elő. Statisztikai adatok alapján állítja, hogy tisztántúli nagy egyházkerületünkben, 600 egyházból 480-ban nincs meg a létfentartásra szolgáló alap. Némely egyházunkban az egyháztagek állami adójuknak 3—4-szeresét fizetik évenként egyházi adóba. Lelkészeink fizetése sok helyt orcapiritóan csekély. E miatt theologiai facultásaink létszáma egy évtized alatt 3—400 percenttel alább szállott. Az egyházpolitikai törvények életbe lépte óta sok egyház a stóla eltörlését sürgeti minden kárpótlás nélkül. Fenyeget bennünket a felekezetenélküliség. A társadalom és állam magunkra nagy nyomorúságunkban, mert tudja, hogy mi, ha eltaszít is bennünket, akkor is segíteni fogjuk. A szabadságért való százados küzdelmekben kimerítettük erőnket, feláldoztuk magunkat. Elszaggattuk magunkat külön államokká; a túlságosan decentralizált szabadság megöl közölünk egyeseket; míg erőnket egyesítve az egészet megtarthatnók. Bajaink okát önmagunkban is keresi, de ott nem képes feltalálni. Minden nyomorúságunk oka helytelen adórendszerünkben rejlik, mely minden egyházban különböző. Ez a rendszer a korból kinőtte magát.

¹ Lásd az előbbi rovatban.

Templomaink olyanok, mint a drága belépti díjjal rendezett fényes báltermek: üresek, mert a drágán adott üdvösség ára miatt zaklatott, keseredett szívű nép üresen hagyja.

Meglevő tőkéinket, javainkat helyesebben kellene kezelni. Adósságunk egy millió forint, mely után drága kamatot fizetünk; holott egy egyszerű konverzió évenként (40000) negyvenezer forintot takarítana meg egyházkerületünknek. Nyolczmillió forint vagyonunk van az a helytelen kezelés miatt oszlik, porlik. Ezen körülmények is sürgetve követelik az egységes egyházi adózást:

600,000 frt évi egyházi adó fizettetik kerületünkben. Erre alapul szolgálna 185 ezer család adója, (egyenként 1 frt 50 kr) – 277 ezer frt; a teljes korú családtagok fejadója (egyenként 50 kr) 60–80 ezer frt. Mintegy 3 millió III ezer forintnyi állami adónknak 10, 8, 6 és 5 percentes egyházi pótdója, úgy hogy 500 forintnál magasabb egyházi adót egyetlen egyháztag se fizessen. Meg van tehát a biztos alap, a melyre egyházunkat felépíthetjük, nem kell tehát reménytelenül szenvednünk; csak az a baj, hogy erőinket helytelenül használjuk ki. Fel tudnak-e nagy vagyonú egyházaink és embereink e magaslatra emelkedni; el tudják-e hinni, hogy a nagy vagyonra betáblázta Isten, hogy másokon is segítsünk? Ne azért tartjuk gyűléseinket, hogy szép és nyájas szavak kicserélésével mulattassuk egymást; hanem azért, hogy bajainkra gyökeres orvosságot keressünk s azért, hogy gondoskodjunk létezésünk alapjairól stb.

Következő javaslatokat terjeszti elő:

1. A belhivatalnokok méltányos fizetésben részesítenek.

2. Egyházi adórendszerünk helyébe a családadóval kapcsolatos progressív egyházi adózási rendszer létesíttessék.

3. A párbér-illetmény megváltassék.

4. Egyházfenntartási-alap gyűjtessék.

A helyeslések s éljenések által több ízben félbeszakított előadás kérelhetlen adatai s azok ihletett tolmácsolása a gyűlés tagjait megindította. Láttunk sokakat, a kik nem tudták elleplezni megindultságukat. A kérelhetlen számok levertek bennünket.

A mint szóhoz juthatott Kiss Albert, sietett kijelenteni, hogy az elmondott beszédet nyereségnek tartja mai összejövetelünkre. S a beszéd hatása alatt annak keretébe nem habozik felvenni, hogy az 1848. XX. t.-c. végrehajtását sürgezzük. György Endre szerint komoly megfontolást igényelnek a felvetett eszmék. Az adózás kivetése és behajtása megformálandó. Ott fog a kérdés sorsa valóban eldőlni, ahol az új adókivetés módszeréről van szó, a mi egyházak féltékenységet fogja feltámasztani. Szerinte is eljött az idő teljessége a XX. t.-c. végrehajtására, sőt ennél kedvezőbb alkalom nem volt reá soha. Zoványi Jenő sürgető felszólalása után, határozatba megy, hogy a XX. t.-c. végrehajtása iránt azonnal lépések teendők. Megkerestetik ugyanis a konvent, hogy azonnal sürgesse az államkormányt, hogy annak szellemében sürgős intézkedések tétessenek. Előadó tanulmánya pedig ki fog nyomtatni, az egyleti tagoknak megküldetni, hogy a benne felvetett eszmék tanulmányozhatók legyenek s felettök irodalmi úton eszmecsere fejlődjék s a jövő gyűlésig a kérdés előkészíttessék a szakbizottság által.

Két óra felé járt az idő, mikor e határozat kimondatott. Ekkor a pénztár vizsgáló-bizottság tett jelentést a pénztár állásáról. E szerint jelenleg az egyletnek 780 frt 03 kr vagyona van s 16 frt követelése.

Délután 4 órakor folytattuk a gyűlést. Garzó Gyula gyomai lelkész, a diakónusi intézményről szóló felolva-

sását jövő gyűlésre kérte hagyni. Az értekezlet ily értelembe határozott.

Ekkor Gulyás Lajos kisujszállási lelkész olvasta fel figyelemre méltó tanulmányát. »A lelkészkérdésről a megváltozott viszonyok között.«

A tanulmány főbb gondolatai következők: Már az elemi iskolákban és gimnáziumokban nagyobb gond fordítandó a valláserkölcsei nevelésre. A theol. iskolák erőteljes ker. jellemeket neveljenek. A biblia teljes ismeretével jöjjenek ki ifjú lelkészeink az iskolákból. A konfessiókat helyesen és alaposan ismerniök kell, hogy erős felekezeti jellemök legyen. A szónoki képzésre nagy gond fordítandó. Ne theológiát, hanem vallást prédikáljunk. A beszéd hús és vér legyen. Katekhetikai gyakorlatok tartassanak. Theol. ifjaink nyelv-ismeretet szerezzenek. Társadalmi műveltséggel bírjanak. A tanügyi adminisztrációhoz kellő ismeretet szerezzenek; az egyház kormányzásában jártasak legyenek(!) A belmisszió gond legyen egyik főtárgya a lelkészi működésnek. A theológus a jelenkori eszméket, törekvéseket alaposan ismerje. Mindezek elérése végett gyakorlati lelkészek alkalmazandók a theol. tanári székekre.

Ezen elvek gyakorlati alkalmazásának megbeszélése végett a püspök elnöklété alatt 3 theol. tanár s három lelkészből álló bizottság küldetett ki.

Felolvasó némely oldalvágásai a modern theológiát illetőleg, a szabadelvű theológusoknál visszatetszést szültek, sőt az egész hallgatóságban kedvezőtlen benyomást okoztak, melyekre aztán Zoványi Jenő t.-földvári lelkész adott éles választ, mire Gulyás kijelentette, hogy ő senkinek meggyőződését sérteni nem akarta; maga is, bár orthodox theológus, a szabad vizsgálódás tisztelője, de megköveteli, hogy ha valamely ifjú a ref. papi pályára lép, egyháza symbolikus könyveit ne csak hírből ismerje. Joó István felszólalása után, ki helyeselte a felvetett eszméket, s a papság mennél tudományosabb képzését sürgette, a tárgyal végeztek. Csupán az elnök nyilatkozott még, méltó csudálkozását fejezve ki a felett, hogy a midőn ily kiválóan a lelkipásztori nevelés és gyakorlati teendők megoldásáról van szó, egyetlen theol. tanár sem jelent meg az első sorban érdekelt egyházkerületből, holott a sárospataki főiskolának egyik theol. tanára a messze távolból is érdemesnek tartotta az értekezletre vendég gyanánt lefáradni s tanácskozásainknak figyelmes hallgatója volt. Az elnök szavait természetesen általános helyeslés, illetőleg éljenzés követte.

Ökrös Mihály, szoboszlói egyháztag javaslatot tett az iskolákban esténként tartandó valláserkölcsei összejövetelek iránt. E javaslat bizottsághoz utasított.

Ezek után elnök köszönetét fejezve ki a városnak, a megye kormányzó testületének, a nagyvárad egyháznak, az ünnepi szónoknak, a felolvasóknak sőt a megjelent tagoknak és érdeklődő közönségnek, mindennekfelett pedig a példájával lelkesítő agg főpásztornak; kihirdetvén továbbá, hogy a jövő évi gyűlés helye Szatmárnémeti: a gyűlést este 1/27 órakor berekesztette.

* * *

A Fekete Sas nagy termében 300 terítékes bankett volt október 31-én d. u. 2 órakor. A patriarkha alaku püspök jó magyaros ízü felköszöntőt mondott a királyért s királyasszonyért. Ezután megeredt a toasztok árja. Szabó Károly esperes a püspökért; Kiss Áron püspök a felekezetek egyetértéséért, Nagyvárad városáért s polgármesteréért; Nagy Sándor ágyai pap a szerinte legkitűnőbb esperesért, Szabó Jánosért; Ritoók Zsigmond remek beszéde végén az idealizmus képviselőiért, a ref. lelkészekért; Szemes László a nagy idealistáért, Ritoókért;

Lukács Ödön a világiakért, s világi elnöktársáért, Simonfyért. Zoványi az egyházi elnökért, Lukács Ödönért; Simonfy Nagyvárad tanácsáért, polgáraiért; Barthá Béla a nagyvárad ref. egyházért, annak elnökségeért; Ujfalussy Béla a ref. nők és honlányok mintaképeért, Tisza Kálmánéért; Dr. Várady Zsigmond a város és ref. egyház szívességét tolmácsolta; Sipos Péter György Endréért; Deesi Géza dicsérőleg emlékezvén a protestantizmusról, annak egyik jeles képviselőjeért, Várady Zsigmondért; Kun Béla vésztői pap Szabó Károly esperesért; Tóth József s. lelkész a református népért üritettek poharat.

Igy folyt le s így végződött a nagyvárad gyűlés. Házigazdáink vetekedtek a szívességben a hozzájuk szólaltatott vendégekkel szemben s a kiknek vendég nem jutott, a szerencsésebbektől akarták elcsalogatni.

Jólesik remélenünk, hogy nemcsak emlékeiben lesz kedves e gyűlés, hanem gyümölcseit is meg fogja teremni. Részünkről felhívunk mindenkit, hogy a felvetett eszméket ne hagyjuk elszunnyadni. Új éneket, szép éneket énekeltünk ott. Ferenczy Gyula barátunk nagy cselekedetre hívott fel bennünket; tőlünk függ, hogy felhívása ne légyen pusztába kiáltó hang. Magunk is e lapok hasábjain régóta sürgetjük az igazságos teherviselést; mindaddig haszontalan szolgák leszünk, a míg ez eszméket meg nem valósítjuk.

Jólesik remélenünk, hogy a szabadelvű s minden szép eszmét felkaroló Tiszáninnen kerületünk hivatott elemei is megfogják hallani ama kiáltásokat, a melyek Torna bércei közül s a nagy Alföld szívéből úgyszólván egyszerre hangzanak felénk, a mely kiáltásokból mindekifelett ez csendül ki élesen: Igazságos teherviselést! Amen.

Szikszay András.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület theol. fakultásának felavatása.

Előbb volt története, mint alapja. Erdélyrészi testvéreink két táborra szakadtak már a gondolatától is s kemény csatákat vívtak miatta gyűléseken és azokon kívül év-tizedeken át s néha úgy látszott már, hogy a nagy-enyedi párté marad a diadal. De csak látszott! A merész tervező szinte dacos hittel állt rendületlenül s várta és készítette a kedvező időt, a melyben végre az *ige testté lehet*.

Megjött az is. Az oktatás mai divata a fővárosok javára kezdett fejlődni külföldön úgy, mint hazánkban; a Ferencz József egyetem felépült Kolozsváron s szereték azt sokan prot. egyetemnek nevezni, hol önáltatásból, hol csúfkodásból. Létezése, fejlődése előnyére vált a kolozsvári pártnak s érlelőjévé a kolozsvári theol. fakultás eszméjének. Az ev. ref. zsinat Budapesten már azzal a reménységgel adta meg magát az ott alkalmilag felvetett gondolatnak, hogy az új intézetnek az egyetemmel való kapcsolata nemcsak keresztül vihető leendő, de megvalósultában áldássá válhatik az az ev. ref. papok és tanárok jóvendőbeli képzésére is.

A kik ott s akkor erdélyi testvéreink merésznek tetsző tervéhez jóváhagyásukkal hozzájárultak, a legtöbben nem is képzeleték, sőt álmodni se merték volna azt, hogy az *ige testté létele* oly közel van s inkább várták a debreceniek áron-vesszejének kivirágzását, mint a kolozsváriakét. Az egész ország prot. közönsége is pártokra látszott oszlani; egyik az egyiket, másik a másikat részesítette inkább erkölcsi vagy tényleges pártfogásban; a legtöbben pedig távolról se ügyeltek arra, hogy nem válhatik-e a

tervezett két fontos intézet egymásnak versenytársává s egyiknek megalkotása nem teszi-e nehezebbé a másiknak sorsát?!...

A mindkét oldalon megindult erő-gyűjtésből is azt lehetett reményleni, hogy Debrecen lesz az elsőség dicsősége... és íme, nem úgy lőn, mert „*az erdélyi ev. ref. egyházkerület fakultása*” — a mint hivatalosan nevezik — folyó hó 3-án országos jellegű ünnepeléssel is felavatott.

Lehetünk felőle, multja, jelene és jövője, célja és eszközei felől különböző véleményben, a minthogy vagyunk és leszünk is; de az bizonyos, hogy a merész concepciójú intézet áll s nemcsak az egyetemes ev. ref. konvent, hanem az állam-kormány, ennek egyetemei s a testvér iskolák nagyobb része is érdemesnek tartotta — bizonyára nem csupán személyi, hanem dologi okoknál fogva is — hogy annak felavatási örömét a boldog tervezővel és alapítókkal megoszassák.

Nem lehet tagadni, hogy a felavató ünnepély ritka ügyességgel volt előkészítve. Ugyanaz a szervező lélek nyilatkozott meg benne a maga teljességében, a mely az egész intézményt, — mintegy a semmiből — életre hívta. Együtt a különböző felekezetek (a katolikus árnyaltokon kívül), az állam, a katonaság, a tudomány, az arisztokrácia stb. kiváló képviselői; — úgy tüntették fel a felavatandó intézetet, mint a közszükség kifolyását s mint olyat, a melyben a különféle érdekek mind összefutnak, hogy azt nagygyá és dicsőségessé fejlesszék. Az elégedetlenkedő nagyok és kicsinyek távolléte nem látszott hiánynak, a nagy-enyediek elmaradása is inkább csak azoknak tűnt fel, a kik be voltak avatva a történetekbe.

* * *

A vendégek a péntek esteli és a szombati vonatokkal érkeztek s már a vasúti állomásnál előzékenységgel, lekötelező figyelemmel találkoztak. Bánffy és Wlassicsot külön-külön kütdötségek fogadták és üdvözlötk.

A felavatandó épületnek a trencseni térre néző díszes homlokzatán nagy nemzeti lobogók hívták fel a járókelők figyelmét a készülő ünnepélyre. Szombaton még egész napon át lázas sietséggel végezték az utolsó díszítéseket s az udvar és leendő park csinosítását, de olyan teljes sikerrel, hogy estére a konventi tagoknak az egész intézet bemutathatóvá lett.

A felavató-ünnepély vasárnap délelőtt 10 órára volt tervezve s 10¹/₂ órakor kezdődött. A konvent tagjai a rögtönözve berendezett elnöki szobában gyülekeztek s látszott rajtuk bizonyos nyugtalanság, levertség, a mit a *Pap Gábor* dunáninnen püspök halála s az e miatt előállott kötelességi összeütközés okozott.

A belépő jegyekkel érkezett fényes közönség együtt volt már a párját ritkító díszteremben s várta a kormány és konvent tagjainak s a különböző intézetek képviselőinek bejövetelét. Bánffy és Wlassics, Tisza Kálmán és püspökeink vezették a bevonulást, a mi nagy izgéstmozgást keltett a közönség körében s üdvözlő éljenekre ragadta azt.

A hivatalosoknak egy része, a legkiválóbb nagyoknak túl-kényelmes elhelyezése miatt állva élvezhette csak a felavató szép ünnepélyt, a mely egészen prot. jellegű és isteni tisztelet-szerű volt, noha betoldott részletekkel. Az „Im békjöttünk” és a „Jövel szentlélek” egy-két versének fiszharmonium kíséretében való elzengedezése után, az ünnepély hőse, *Szász Domokos* püspök jelent meg az egyszerűnek látszó, de díszes és költséges szószéken, (a mely a millenniumi kiállításon is ott lesz!) s hála imát rebegett azzal a mély áthatottsággal, a melyet ez alka-

ommal különösen ő érezhetett. Örömeirészeinek hullámzó árában sem feledkezett azonban meg az ev. ref. egyházat ért súlyos veszteségről s azt néhány meleg szóval mindenkit megnyerő módon tolmácsolta.

A rhapszodikus jellegű ima után alkalmi kar-ének, majd *Molnár Albert* theol. tanár ünnepi beszéde következett. A szónok arcán, egész lényén bizonyos ünnepi hangulat ömlött el s már megjelenésével kellemes várakozásra jogosította a közönséget. Alapigéje: „*Az én országom nem e világból való.*” János 18. 36. — fokozta az érdekeltséget, egész beszéde pedig teljesen méltó volt a nagy alkalomhoz. Jézus országának lényegét, gyakorlati jelentőségét s a felavatandó intézményben is látható megvalósulását fejtegette. Az Isten országa *eszményiség és reform*; ez nyilatkozott meg s öltött testet az új intézetben is, a mely a vallástudománynak, a papképzésnek, a népfelvilágosodásnak, az erkölcsnek s az egész nemzeti előhaladásnak van emelve. Szónoki erő, alkotási képesség, költői felszárnyalás s dythirambikus hullámvás jelentkeztek az egész szép beszédben, a melyet a hallgatóság odaadó figyelemmel élvezett s itt-ott az elismerés csendes és önkéntelen kifakadásaival kísért.

A szónoki beszéd után az intézet énekkara énekelt a gályarabok búbanatos énekét s nyomban ezután *Kolozsváry Sándor* egyetemi jogtanár s kerületi igazgató-tanácsos olvasta fel az intézet *történetét*, a mely egyúttal igazolása is az új alkotásnak, mint magasabb színvonalra törekvő papképző intézetnek, egyersmind pedig, mint bizonyos mértékig felekezeti jellegű tanárképzőnek is, amennyiben saját u. n. paedagogiumában a tanári hivatalra készülőeknek is helyet ad és olcsó ellátást biztosít az internátus és konviktus kedvezményei által. Felolvasó nem hagyott el egyetlen jelentősebb adatot sem, a mely az intézetet a szükség művének, hiány-pótlónak s régi óhajlás megtestesülésének igazolhatja. Közölte az intézet költségvetését (367,295 frt alaptőke, 32,003 frt évi szükséglet és 32,393 frt fedezet), a tanári kar megválasztását, a jelentkezett növendékek számát (első évre 14, másodikra 10, harmadikra 3, negyedekre 4, ezeken felül 37 tanárképezdei növendék), a mit szintén az intézet szükségére mellett szóló bizonyágnak vall. Lelkesedéssel emlékezett meg végül arról a kitüntető szerencséről, a mely az új intézetet a koronás királynak szept. 22-én történt látogatásában érte s arról a másodikról is, a mely az ev. ref. konvent kolozsvári gyűlésében mutatkozott.

A Kolozsváry felolvasását éljenzéssel üdvözölte a közönség és feszült figyelemmel tapadt legott a *Tisza Kálmán* felemelkedő alakjára s tüntetőleg tapsolt a patriarkhalis megjelenésű férfiú megmozdulására. Halk hangon ejtett, de részleteiben hangsúlyos és bizonyos körök fel fogását hűn tükröző beszédét egész terjedelmében ide igtatjuk.

* * *

Mélyen tisztelt ünneplő gyülekezet!

Midőn a folyó év április havában a magyarországi evangélium szerint reformált egyház egyetemes konventje elhatározta, hogy tekintettel a mai ünnepélyre, legközelebbi gyűlését itt, ezen fontos városban fogja megtartani: ezáltal már kétségtelen jelét adta annak, hogy ez intézet felállításának fontosságát a konventnek tagjai egyhangúlag belátták és e feletti örömiüknek az itt megjelenéssel is óhajtottak kifejezést adni. Épen ezen alapon jutott nekem a szerencse, mint ezen konvent jelenlegi világi elnökének, hogy ezen intézetet ne csak a magam, de — megbízás alapján — a konvent nevében is üdvözöljem.

Én azt tartom, hogy ezen nap, melyen a tudománynak, a hitnek és a magyarságnak egy új fókusa állítatik fel az országban, nemcsak az erdélyi evangélium szerint reformált egyházkerületnek, de nemcsak az egyetemes

egyháznak, nemcsak az összes magyarországi protestáns egyházaknak, de én szerintem minden hazafiasan érző magyar embernek ünnepe. Mert ezen intézet, míg egyfelől szentegyházunknak érdekeit kívánja szolgálai, nemcsak az egyháznak, de egyszersmind a tudományok, a felvilágosodás fejlesztésének intézete. Ez pedig kétségtelenül minden magyar embernek érdeke, mert hiszen nemzeteknek, melyek a tulajdonokban igenis, de számban nem nagyon erősek, épen a tudományban levő erő, a szellemi erő és fejlettség adja meg a létjogosultságát és létbiztosítékát.

Fontos ez a feladat, melyre ezen theologiai facultas vállalkozik. Hogyne lenne fontos, lelkipásztorokat nevelni azon egyház számára, a mely nem feleslegesen tartja magát a legmagyarabb egyháznak, de tarthatja is, miután hívei közt alig van igen csekély kivétellel más, mint tősgyökeres magyar ember; nevelni lelkészeket, kik a hazaszeretet- és a hitbuzgóságban megerősítés mellett felruházassanak a tudomány összes fegyverével, hogy ezen, a mai időben, hála Istennek, egyedül érvényes fegyverrel megtudják védeni egyházunk tanait és igazait minden, akár egyenes, akár titokban intézendő támadás ellen; nevelni úgy, hogy azon tudatot is vigyék át magukkal, hogy valamint istent dicsérni, úgy a hazát is szeretni csak szóval nem elég, mind a kettőért áldozatkészség, buzgóság és tett szükséges, de vigyék magukkal a szabadelvűség szellemét, vigyék magukkal a vizsgálódás, a fejlesztés iránti fogékonyságot is! Egyúttal, midőn ezt magukkal viszik, legyen lelkületükbe beiktatva az, hogy az egyházi téren a fejlesztésnek és vizsgálódásnak megvan a korlátja abban, hogy egyházunk alapjától, a bibliától el ne térjenek, a gyakorlati életben pedig abban, hogy nem szabad oda vinni a fejlesztést, hogy ama meglevő egyház erejében, összességében meggyengíttessék, hogy erői elforgácsolassanak, mert a ki ezt teszi, az nem a szabadelvűség, nem a szabad vizsgálódásnak, hanem azok ellenségeinek tesz legnagyobb mértékű szolgálatot.

De nem kevésbé fontos a tanárképzés. — Én azt gondolom, nem lehet abban kétség, hogy mindenkinek érdekében fekszik, hogy az ifjakat a középtanodákon, a tudományokban teljes avatottság mellett, oly férfiak vezessék, kik magukba szívták a hitbuzgóságot, a hazaszeretetet, a jó erkölcsök iránti köteletségérzetet; ezt várhatjuk pedig ez intézet növendékeitől és nemcsak felekezeti nézve, mert hiszen igen jól tudjuk, hogy még felekezeti középiskoláinkban is nagy számban vannak azon ifjak, kik nem a mi felekezetünkhöz tartoznak — és egyesek is hasznát veszik az ily tanároknak.

De lehetnek alkalmazva állami intézetekben is e növendékek és nehogy félre értessem meg kívánom jegyezni, hogy azon hitbuzgóságtól, melyet itt vesznek magukba, nincs mit félni más felekezetektől általuk nevelendő ifjaknak, mert hisz oly egyháztól veszik magukba e buzgóságot, mely szereti saját hívei hitét, de tiszteli, becsüli a más hitelveket vallókat; nem azt fogja az ilyen tanár követelni a más felekezetiüektől, hogy az ő dogmája szerint higgyenek, hanem kívánja a buzgóságot, erkölcsiiséget mindenkítől a saját hite szerint.

Nem szándékom hosszasanban fárasztani ezután becses türelmüket és csak röviden kívánom kifejezni az üdvözlét ezen intézet felavatásán és midőn magam részéről legalább meghajlok azoknak érdemei előtt, kiknek létrejöttét ezen intézet köszönheti, kívánom, hogy ezen ma, ily nagy remények között felavatott intézet hosszú századok során mindig fejlődve, virúlva, múlja felül mindazon reményeket, melyeket ma hozzá, még azok is, kik alapították, kötöttek.

* * *

Az intézeti kar a hymnust zengedezte el a *Tisza* beszéde és a viharzó tüntetések lezajlása után, mire *Kun Bertalan* püspök s konventi egyházi elnök szelíd, jóságos alakja tűnt fel a szószéken; nyugodt, vallásos ihlettől áthatott képén szinte jól esett a közönségnek megpihenni. Bezáró imát rebegett. Az Isten lelke művének vallotta az új intézet alapításának eszméjét s az eszme diadalra emelkedését s áldást esdett a nagy alkotásra, annak vezérőire,

tanáira, növendékeire, az egész ev. ref. egyházra, az egész édes magyar hazára. Mikor elvégezte fenségesen egyszerű imáját, szinte hallani véltük a kritikát: ez a kálvinista imádkozás nagy mestere.

A bezáró gyülekezeti ének alatt szétoszlott a díszes közönség: ki erre, ki arra. Sokan benmaradtak a teremben is, hogy szemléljék azt a dombor-térképet, a melyet Szász Domokos püspök ez alkalomra készíttetett s illetőleg ajándékuil szerzett (1500 frt értékű) s a mely az ő 10 évi püspöki munkásságának tagadhatatlanul nagy, sőt fényes eredményeit tünteti fel. Apró piros templomok, tornyok, hosszan elnyúló piros vonalak jelzik a fáradhatatlan püspök nyomait s az a szép, költséges kép bizonyára a legbeszédesebb óda az ő vezéri hivatottsága mellett. Az intézet berendezését is sokan siettek megtekinteni. A nők a konyhát s étkező helyiséget keresték fel különösen, mások a háló-termek s dolgozó szobák, tantermek iránt érdeklődtek vagy a tanárokat stb. látogatták meg.

* * *

A felavatott épület különben, két utcára néző, toronnyal is díszített s U alakra épített két emeletes palota, homlokán az intézet hivatalos nevével. Feszty Gyula, budapesti műépítész tervezte, abban a részben pazar, részben gazdaságos modorban, a mely a modern nagy épületek közös tulajdonsága. Az u. n. alszinen (pince-sorban) van benne ügyesen elhelyezve az egész épületre kiható fűtő készülék (a tanári lakásokat kivéve), a fürdő-, játszó-terem, étkező helyiség, főző- és mosókonyhák, tornahelyiség, a melyek egy része még további berendezésre vár. Földszint kényelmes tanári lakások vannak külön feljártokkal, továbbá iroda, tanácsterem, ifjúsági könyvtár-terem, olvasó szoba és három boltihelyiség. Az első emeleten — hová tágas, díszes és kényelmes lépcsőzet visz fel — van az u. n. aula, a melyben a felavató ünnepély folyt le. Terjedelme 200 négyszög méter, két emeletnyi magasságban, kitűnő ízléssel festve, keleti oldalán a már említett gyönyörű szószékkal, déli oldalán karzattal ellátva. A szószék felett olvasható a büszkén hangzó jelszó: „Verbum caro factum est.“ Oldal-falain néhány jelesünk olajba festett arcképe függ, a szószék baloldalán a király képe, jobboldalán két erdélyi kitűnőségé. A teremben 150 ülőhely van, a mennyezetről egy pompás csillár függ alá, a mely 60 lángra van felszerelve. Itt lesznek az ünnepélyek, felolvasások stb. Ugyancsak az első emeleten van elhelyezve a vizsgálati és tanácsterem, négy tanterem (kisebb, nagyobb), egy zeneterem, 7 dolgozó- és tanuló-szoba, mindenik hallgató számára egy-egy kis asztallal és könyvpolccal. A második emeletet túlnyomóan a háló-termek és mosdó helyiségek foglalják el. A háló-termekben katonas modorban, pokróccal letakart vaságyak nyújtózkodnak egymás mellett. A háló-termek vasoszlópai egyúttal a központi fűtés csövei gyanánt is szolgálnak. Folyosói üvegezettek, tágasak, egész a túlságig kényelmetesek.

Az udvar, melynek éjszaki végét a Kis Szamos zárja be, kertté alakítatik s télen át korcsolya-tér gyanánt is szerepelt fog. Egészben véve nagy városiasan szűk s most még rendezetlen.

Táptintézetében az asztalok fehér színű enyves vászonnal vannak borítva, kosztját jónak állítják; könyvtára még most kezdődik, szelleme még határozatlan, de ifju tanáraiban van hit és erő a fejlesztésre s az öszhangos tovább haladásra, a mi a legfőbb kívánni valók közé tartozik.

* * *

A felavató ünnepélyt a történeti nevezetességű redout nagy termében több mint 250 terítékű bankett követte, a melyen Bánffy Dezső, Szász Domokos, Wlassics Gy.

Tisza Kálmán, Szász Gerő, Hegedűs Sándor, Dr. Szádeczky Lajos, Kolozsváry Sándor, Gr. Kun Géza (utóbbi nagy egyháztörténeti ismerettel) stb. tartottak az alkalomhoz illő pohárköszöntőket. Különösen Wlassics tűnt ki a sok kitűnő közül, a ki az új intézetben a vallás- és közoktatásügyi politikának két alapgondolatát látta megtestesülni: az abban nevelkedő lelkes papságban és az onnan kikerülő vallásosan érző s hazafiasan gondolkodó tanárokból. Egyéb helyen tartott beszédében is nagy elismeréssel nyilatkozott az ev. ref. egyház vallásos és hazafias törekvéseiről s büszkén hirdette, hogy ő — felesége és leánya útján, a kik ev. ref. vallásuk — közel érzi magát a mi nemesen gondolkodó, hazafiasan érző és cselekvő anyaszentegyházunkhoz.

Másnap (nov. 4.) Szász Domokos adott nagy közebédet a központi szálloda dísztermében, a hol Wlassics, Zsilinszky és Leövey títkárokkal együtt szintén megjelent s a melyen a püspököt, főként mint 10 éves főpásztort ünnepelték. Itt nyílt alkalmuk az iskolák képviselőinek is, hogy küldöik érzelmeit tolmácsolhassák.

A budapesti theol. akadémiát Szöts Farkas, a debrecenit Öreg János és Erdős József, a sárospatakit Radácsi György képviselte, az „Órálló“-t Dr. Bartha Béla, Sárospatakról Bálint Dezső, Ungvárról Novák Lajos lelkészek jelentek meg.

Isten lelke lebegjen az új intézet felett, annak alkotóin s egész külső és belső életében!

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Figyelmeztetés.** Miután ismételt felszólítások és viszont tett ígérek dacára, ismét nagyon sokan megfeledkeztek a hátrálékos előfizetési díjak beküldéséről: felszaporodott költségeink miatt kényszerítve vagyunk azokat a többször emlegetett postai megbízás útján szedni be.

— **Gyász hírek.** Szalóczy Bertalan, böcsi ev. ref. lelkész s az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye tanácsbírája folyó hó 2-án, hosszas szenvedés után 52 éves korában meghalt. Benne nemcsak az ev. ref. egyház vesztette el egyik buzgó lelkészét, hanem a magyar irodalom is egyik hívatott munkását, a ki *Vereskővi* név alatt általánosan kedvelt írója volt a művelt közönségnek. Mesteri kézzel írott elbeszélései annyira megnyerték hazánk legelső íróinak tetszését is, hogy több ízben igyekeztek őt rábírní, hogy írói tehetségének érvényesítése végett a fővárosba tegye át lakását, de ő boldognak érezte magát az egyszerű, csendes kálvinista paplakban s nem vágyott a nagy világ zajába, piacára. A böcsi egyház csak pár évvel ezelőtt hitta meg a Futó Sámuel örökébe; az előtt geszti lelkész volt s mint ilyen tűnt fel szépirodalmi műveivel. Már sárospataki diák korában is több csinos költeményt írt. A megboldogult családott nem alkotott. Szíve szeretetét édes anyjával, testvéreivel és híveivel osztotta meg. Temetése folyó hó 4-én nagy részvét mellett ment végbe. Koporsója felett *Tóth Dániel* miskolci lelkész és esperes mondott megható imát, a templomban *Sólyom Gyula* heő csabai lelkész mondott szép gyász beszédet, a sirnál pedig *Tóth Béla* miskolci segéd-lelkész bússúzott el tőle. Áldás emlékezetére! — *P. Szabó Károly*, a pápai ev. ref. főiskola egyik kitűnő tanára mult hó 29-én, életének 60 ik, tanári működésének 37-ik évében elhunyt. Temetése okt. 31-én nagy részvét mellett ment végbe. A sirnál *Kiss József* theol. tanár a tanári kar nevében, *Csomasz Dezső* theol. ifjú pedig az ifjúság nevében búcsúzott el a derék tanártól. Mi is áldást kívánunk emlékére.

— **Pap Kovách Gábor** dunántúli püspök temetésén, mint a „Komárommegyei Közlöny” írja, ott volt kicsiben egész Magyarország folyó hó 5-én. Alig, hogy a szomorú halálhír szétszáryalt, megkezdődött a zarándoklás a nagy emberát koporsójához s a temetés napján több mint 8 ezer ember kísért a puritán főpapot örök nyughelyére. A vallás és közoktatásügyi miniszteriumot Zsilinszky Mihály államtitkár képviselte. A testvér-kerületek küldöttek és koszorúk által fejezték ki részvétüket, a kerületbeli egyházmegyék, fő- és középiskolák szintén s azon felül Tisza Kálmán és neje, Darányi Ignác stb. s a megboldogultnak özvegye, született Czike Karolina és egyetlen fia, Pap Elemér kir. aljárásbíró. A gyászszertartásban résztvett a pápai főiskola énekkara. A koporsót a templomban helyezték el s a temetés d. u. 3 órakor kezdődött. Gyászbeszédet mondott a templomban *Szász Károly* püspök, a sírnál *Vályi Lajos* egyházkerületi főjegyző. Gyászjelentést adott ki a szomorú esetről a család, az ev. ref. egyház és a dunántúli ev. ref. egyházkerület. A sárospataki főiskola tanári kara az egyház főgondnoka előtt fejezte ki őszinte részvétét a súlyos csapás felett s a testvéri együttérzés bizonyásgaul a gyászlobogót is kítűzette a főiskola épületére.

— **Egyházi aranykönyv.** — Az egri ev. ref. egyház imaháza részére Spánik Mihályné urnő, egy díszes, 120 frt értékű úrasztali- s szószék-terítőt adományozott, mely az október 27-én tartott reformációi emlék-ünnepélyen adatott át rendeltetésének. — A hol legnagyobb a szükség ott van legközelebb az isteni segedelem.

— **Választások.** Az eger-lövői ev. reform. egyház lelkészévé folyó hó 3-ikán *Sólyom Barna* t. füredi s. lelkész-tanítót választotta meg. — A dunántúli ág. ev. egyházkerület püspökévé a második szavazás alkalmával, *Poszvek Sándor* soproni theol. tanár 149 szavazata ellenében, 160 szavazattal s így 11 szótöbbséggel *Gyurátz Ferencz* pápai lelkész és egyházkerületi főjegyző s ismeretes író választatott meg. Ad multos annos! — *Zsigmond Sándor* h. szoboszlói lelkész s egyházmegyei tanácsbíró, folyó hó 1-én egyhangúlag az alsó-szabolcs-hajdúvidéki ev. ref. egyházmegye *esperesévé* választatott meg. Ilyen osztatlan bizalom a mai időben igazán ritkaság számba megy! Mi tisztelettel üdvözljük az új vezért, a hozzá annyira ragaszkodó sereg élén.

— **A sárospataki ev. ref. akadémia ifjúságának** Magyar Irodalmi Önképző-Társulata a főiskolai kertben felállítandó *Tompa-szobor* javára, 1895 évi november hó 16-án, a városháza nagy termében felolvasó-estélyt rendez. — Az estély műsora az estély kezdetekor fog kiosztatni. Felolvasások, szavalatok, ének- és zeneeladások és dr. Meczner Sándor úr tilinkójátéka, dr. Zindely István úr zongorakiséréttel fogják a műsort betölteni. Az estély után rövid táncmulatság is leend.

— **Az ev. ref. konvent kolozsvári gyűlése** Pap Gábor püspök halála miatt nem volt megtartható. Egyfelől a bánat, a mely egész ev. ref. egyházunkat érte a gyász esetben, másfelől a dunántúliaknak elmaradása arra a határozatra bírta a konventnek szépen összesereglett tagjait, hogy — miután az Utasítások és a lelkészi özvegy-árva-gyámintézetek ügye akármely kerület képviselőinek távollétében nem tárgyalható — a gyűlést november 21-én fogják folytatni Budapesten. A konvent tagjai közül Tisza Kálmán, Szász Károly, mint meghívott szónok, stb. már hétfőn elúztak Kolozsvárról s részt vettek a komáromi temetésen.

— **A simoniát,** az egyházi állásokkal való üzérkedést *Angliában* minden tartózkodás nélkül üzik. Az egy-

házi lapokban egy rakás hirdetést találni a papi állások elcseserlésére vagy éppen eladására vonatkozólag; a társadalmi kellemetességek kiválóan kiemeltetnek. Minél kevesebb egy állásnál a lélekszám, annál kívánatosabbnak látszik lenni. Egyházi javadalmak hirdettetnek, „ha majd az állás előreláthatólag megüresedik.” A vételár 10,000—100,000 frt közt váltakozik. Szép kert a paplak mellett szintén csábító. A vevő theológiai nézeteit majdnem sohasem kérdezik. Próbául álljon itt a következő hirdetés: »Rektori állás. Tiszta jövedelem 2900 forint tizedből s egyéb bevételekből. Igen csinos, kényelmes paplak, 3 elfogadó, 7 hálószobával s egyéb helyiségekkel, jó istállóval, kitűnő gyümölcsös és virág-kerttel; templom jó rendben, közvetlen a ház mellett, lélekszám mintegy 250. Fölötte egészséges fekvés, 2 angol mért-földnyire egy mezővárostól s vasúti állomástól s mintegy 2 angol mértföldnyire Londontól. Jó társaság a környéken. Egyházmegye Norwid. Ára 21,900 frt.«

HIRDETÉSEK.

Kiadói értesítés.

Tompa Mihály hátrahagyott iratainak I-ső kötete immár sajtó alatt van s nemsokára napvilágot lát, igaz öröme a protestáns lelkészi kar-nak, mely előtt a Tompa Reliquiák kinyomatása fontos irodalmi eseményt jelent. Az előfizetés — első körözvényem szerint — október hó 31-ig tart, nehogy azonban a netaláni későbbi előfizetők a nagybecsű munkától elessenek, vagy azt drágábban kényteleníttessenek megvásárolni, az előfizetési határidőt 1895 évi december hó 15-ig meghosszabbítottam.

A két kötet ára 3 frt.

Ferenczi B. könyvkiadóhivatala.

Nagytiszteletű lelkész urak! Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tehessek, melyekkel a t. közönség eddig meg-tisztelt,

harang-öntödémet

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megszorítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, **forgatható fa- vagy vas-koronával** ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz (Ungmegye), u. p. Császlócz,

László Sándor

harangöntő.

5—12

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A házassulók hirdetéséről s a stóláról”. *Lic. Rácz Kálmán.* — „Egy falusi öreg pap és fiatal káplánjának alkalmi párbeszéde”. *Kapellanus.* — „Az ev. ref. konvent tanügyi politikája.” *Allyns.* — „Adatok az abauji ev. ref. egyházmegyé 1860. évi április hó 14-ikén Felső-Novajban tartott gyűlésének történetéhez.” *Zsoldos Benő.* — „Templomszentelés Radnóton.” ... *ó.* — „Angolország egyházi életéből.” *R-s.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények”.

A házassulók hirdetéséről s a stóláról.

Hogy az új házassági törvények életbeléptetése egyetemes egyházunkat készületlenül találta s hogy ennél fogva az egyházi teendőkre nézve zavar állott be: ezt senki sem tagadhatja, mikor fényes bizonytságot tesznek állításunk mellett azon püspöki tájékoztatók is, melyek egymásnak sokban ellenmondó alakban kerültek szétküldettek. Kezembem csak két ilyen tájékoztató van, u. m. az egyetemes püspöki *Javaslat* és a tiszántúli püspök *Ideiglenes Tájékoztatója*, de ezek közt sincs meg az összhang, nincs különösen a házassági hirdetésre nézve. Mert, míg a Miskolcon kelt *Javaslat* csak utólagos, a házasság megkötése után történő hirdetésről intézkedik: addig a tiszántúli püspök *Tájékoztatója*, az egyházkerület határozata értelmében, előzetes kihirdetést is ismer, csak hogy kívánja a polgári anyakönyvvezető által a házasság kihirdetését bizonyító „tanúsítvány” bemutatását.

Az egység létrehozására hivatott testület tulajdonképpen a zsinat volna, de egyetemes konventünk is, mintegy az idő rövidsége által hajtva, hivatottnak érzi magát ez ügyben intézkedni. Legyen, a szükség sokat megmagyaráz, de úgy hiszem, hogy végérvényesen mégis a zsinat jogkörébe tartozik az új viszonyok rendezése, mert „a magyarországi reformált egyház törvényhozó és legfőbb intézkedő gyűlése a zsinat.” (Egyházi Törvények 64. §.). Zsinat összehívására a stóla-ügy, új adózási rendszer életbeléptetése, (ha t. i. megéri a Ferenczy Gyula-féle adózási terv), a meghívás útján történő lelkészválasztási törvények precíz értelmezése és az új házassági törvények által sokképen megváltoztatott helyzet rendezése: egyaránt sürgetőleg lépnek fel s ezért most csak érintőleg emlékezem meg e tárgyról, annak igazolásául, hogy konvent előtt és után is mindig van jogunk beszélni a címben irt dologról: a házassulók hirdetéséről.

Az egyházpolitikai lefolyt küzdelemben úgy egyházi irodalmunk, mint a protestáns-szellem képviselőiül híresztelt országgyűlési szónokaink jónak látták mellőzni a házasság vallás-erkölcsi oldalát, nemcsak, hanem annyira „szálló ige” lett ez a kifejezés: „a házasság csupán polgári ügylet”, hogy szinte elfelejtettük azt, hogy az első házasságot Isten kötötte meg (akárhogy

gondolkozzunk is ama paradicsomi jelenetről!) s hogy a házasság embereknek, Isten gyermekeinek szövetsége, nemcsak az emberfaj fentartása végett, mert hiszen a házasságon kívül született gyermekek is hozzájárulnak a fajfentartás feladatához, hanem a házasság vallási szempontot is érint, sőt az apostol szerint „a hitetlen (nem keresztyén) férfú megszenteltetik az ő feleségében (t. i. ha ez keresztyén) és viszont (I. Kor. VII. 14.). — Nem állítom ugyan, hogy az egyházpolitikai harcban túl-hajtottunk a szabadelvűség hangoztatásában, de valami benső érzelem azt sugja, hogy van valami megszívlelni való abban, hogy a kath. egyház szilárd marad a házasság szentségét hirdető elveihez. Mert a boldog házasság csak erkölcsi alapokon épülhet fel, erkölcsi-ség pedig hit és vallás nélkül csak a képzeletben él; így a házassághoz szava van az egyháznak is.

A házasságkötésnél legfőbb feladata tehát egyházunknak az, hogy magát, jogait, a lehető legjobban érvényesítse s ebből a szempontból a vallásos szint kapott szokások tovább is fentartassanak.

Ilyen eredetileg ugyan más célú, de a gyakorlatban, népünk öntudatában egyházias színnel is felruházott szokás volt a hirdetés, a melyet tehát minden ok nélkül elhagyni talán mégsem lenne kívánatos. Jelentősége, jellege megváltozott, de nem lehet eltagadni tőle magát az időközben hozzátapadt egyházias színezetet s ha ez a színezet tényleg megvan, ne gyengítsük az összekötő kapesot, mely a hirdetés szokásában is hozzánk fűzi hiveinket. Bölcsen felhasználható érintkezési pont lehet ez hiveink közt s közöttünk, a mikor a gyermekek vallására vonatkozó könnyelmű szerződés-kötéstől is előre óvhatjuk a vegyes házasságra lépni óhajtó hitsorsosunkat. Ez az egyetlen alkalom, a hirdetésre jelentkezés, a mikor védekezhetünk a vegyes házasságból származható veszély ellen, ragadjuk meg tehát ezt az alkalmat és semmiképpen se adjuk ki kezünkől azt a csekélyke befolyást, melyet még birtokunkban tarthatunk.

De beállt a szükség, hogy az egyházi hirdetés feladatát másban keressük s nem mint eddig, a házassági akadályok felderítésében, a mi most már a polgári anyakönyvvezetőre tartozik. Ha a házasságkötésnek csak egyházias jellege tartozik már mi reánk, a hirdetésnek is csupán egyházias jelleget kell tulajdonítanunk. És szerény nézetem szerint ez összefüggésbe volna hoz-

ható egészen a semmire lazult, de őseink kezében megbecsülhetlen hatásának bizonyult egyházfegyelmiükkel.

Távol vagyok attól, hogy visszakívánjam az eretnek-égetés borzalmas idejét, valamint azt sem tartom a mai korba illőnek, hogy excommunicáljunk s vezekeltessünk: de fájdalommal sóhajtok fel, valahányszor a genfi presbiteriumot összemérem a mi presbiteriumainkkal, melyek mindenre gondolnak, csak egyházfegyelmezésre nem, a mi ott áll ugyan a Törvényben, mint a presbiterium teendője (27. §. 1-ső p.), de kérdem: van-e egész Magyarországon presbiterium, mely erkölcsi botlása miatt valaha felelősségre vont valakit? — Nem jó lesz ez a tulságos szabadság, ez a másokkal mitsem gondolás. Ne csudálkozzunk a közönyön, ha fegyelmet gyakorolni nem tudunk, mert — félünk.

A józan fegyelem gyakorolható volna a házasságkötésnél a lelkész részéről. És erre gondolva, a hirdetés céljai közé azt is felvenném, hogy tudomásunkra jusson az erkölcstelen életű s ha valaki teljesen megromlott erkölcsileg, azt egyházi áldásban nem részesítenők, valamint azt sem kötnők össze egyházzal, a ki egyes házasságra lépven, gyermekeinek más vallásra átadását tartalmazó szerződést kötött.

De talán így fogyni fog a stóla? Sajnos, hogy e kérdés is szerepet játszik minden magasabbrendű kérdésnél, de hát a „tisztességes szegénység“ erre is választ vár. Csekélységem ugyan némi jogtalanságot lát a stóla-eltörlés kimondásában, mert az egyéni jogot csak az illető egyén beleegyezésével lehetvén megsemmisíteni, a papi stólát csakis a pap engedheti el s nem az egyházkerület: de én a keresztes és esketési (természetesen a hirdetést is ideértve) stólákat a vallás közérdeke szempontjából, hogy annak áldó és vigasztaló sugarai minden alkalommal világíthassanak: eltörölném, de úgy, hogy az egyes egyházak, az átlagot tíz éven át időről-időre kiszámítva, megváltanák s az évenkénti részlet a papi fizetéssel együtt adatnék ki. A ki e nagyfontosságú kérdésben jobb megoldást tud, kérve-kérem: álljon elő tervével, mert „ardet Ucalegon!“

A temetési stólákat, a temetkezési egyletekre tekintettel, egy idejig még függőben hagynám

Visszatérve a hirdetésre, én azt eddigi szokottságában kötelezőleg megtartanám, részint, hogy ez összekötő kapocs legyen továbbra is az egyháztag és lelkész között s így megóvhassuk egyházunk érdekeit, részint abból a célból, hogy fegyelmet gyakorolhassunk s módunk legyen a házasság megkötése előtt, a szűkséghez képest, az eltévedtet inteni és dorgálni. A ki pedig magát nem hirdetteté, attól az egyházi házasságkötést föltétlenül megvonnam.

Az úgy bizonyára elég fontos arra, hogy minél többen hozzászóljanak. Dixi et salvavi animam meam.

Lic. Rác Kálmán.

Egy falusi öreg pap és fiatal káplánjának alkalmi párbeszéde.

Pap: Könnyű néktek, újabbkori fiatal lelkész-barátaim! kiket az újraébredt országos szabadelvű szellem olyannyira dédelget, hogy ma holnap egyik-másik junior kartársam csak könyvekből lesz annyira-mennyire ismerős a közmondásos kálvinista szegénységgel. Van domesztikánk, lesz országos özvegy-árva gyámtárunk (illetőleg gyámtáratok), mert én már annak áldásaiban aligha, csupán terheiben leszek osztályos. Lesz kataszteri földjöv-

delem alapján és nem papírosan 600 vagy 800 forintra tehető kész jövedelmek; élhetnek nyugodtan, megelégedetten, kezetekben a bibliával napról-napra elmondhatván: Uram! megadád mindennapi kenyerünket! Vajha még én is elimádkozhatnám veletek: Uram jöjjön is el mielőbb ez a te régóta óhajtott országod, az én ifjú lelkész-barátaim jól kiérdemlett boldog országa!

Káplán: Ugyan miként méltóztatik gondolkozni Nt. úr: vajjon a mai életviszonyok és igényekhez mérten a 600 vagy 800 forintra kiegészítendő papi jövedelem haladás lesz-e a mult idők kívánalmaihoz és a papi állomások régibb jövedelméhez képest?!

Pap: Az, a kinek az: haladás, ha ugyan reátok, édes öcsém, nem leend maradás! Féltetek benneteket, kedves gyermekeim! Honnan, honnan nem veszitek, annyi az igényetek, hogy egy némelyitek talán a fináncz-miniszteri tárcát is kiürítené. »Naponkint papírhüvelyből török dohányt szivaroztok, reggelire thea, rum, cognac után óhajtoztok, a lebbencs« levest keveslitek, a húst nagyon szeretik, a bort sem engeditek. A bála is ki kell telnit, névnapjaitok se lehetnek mulatozás és megköszöntések nélkül; kugli, feketekávé, csendes 32-es sem maradhatnak el olykor-olykor. Ujságlapokat is kell tartanotok, olvasnotok, szakkönyveket is illő szereznetek; lakk csizmát, cipellőket contignatiós kalapokat hordani; udvari, utcai, látogatói, templomi, őszi, tavaszi, nyári és téli: toszkin, peruvien, kamgarn hosszabb, majd rövidebb drága ruhákat csináltatni; kráglettát, manchettát és a jó ég tudja mi-ettákat tartani, vasaltatni, — mindezek nincsennek ám megbírhatatlan költségek nélkül! Gondoljatok mindezekhez egy a ti igényetekhez mindenben tökéletes élettársat; fizessetek kocsis, kinek zsebében ezüst óra; tartsatok szolgálót, kinek ujján arany gyűrű; neveltesetek leányokat, taníttassatok fiaikat; fizessetek még ezen felül Isten tudja mennyi egyenes és oldal adót. Forduljon reátok 2—3 esztendő mostohául a házassági élet verőfényes hajnalán; nem tudom bizony, hogy a ti általotok jelzett haladás nem leend e rátok nézve szomorú elmaradás. És a ki egyszer már tartozással tele, abban fő annak Domine a feje!

Káplán: Mi volna hát mégis méltányos és igazságos főként a szegényebb javadalmú lelkészek khártáinak korszerűbb és illendőbb kiegészíthetéseire vonatkozólag?

Pap: Nézetem szerint, azon elvnek megvalósulása és gyakorlati alkalmazása, hogy méltó a munkás a maga bérére. Exempla docent. Ecce, domine! A mi zsidó korcsmárosunk végzett 4 középiskolai osztályt: őszintén bevallja, hogy van 400 frt tisztá jövedelme. Az a nézetem, méltán küzdött, meg van fáradalmainak illendő jutalma, pihenhet babérait. A postamester végzett 5 gimnáziumi osztályt, van 500 frt évi jövedelme, 5 évért 500 frt jutalom, szerintem még ez is valami.

Itt van a jegyzőnk, végzett 6 osztályt, kap 400 frt egyenes fizetést, másik 400-at és ki tudja mennyit még melleselegesen. Ez ugyan már nagyon is hálásan van díjazva; meg is látszik, mert hiszen földi boldogsága már-már nagyságos úrrá avatja közöttünk.

Ott van a körorvos is, tanult 12 évet, fizetése 800 frt egyenes és mint mondja ugyanannyi, vagy több a melleselegesen. Mondom neked, hogy ez se rossz!

X. gróf parádés kocsis 1000 forint évi fizetésért — úgy tudom — sohasem taposott se honi, se külföldi akadémiát!

Y. terménykereskedő alkalmazottja havi 60 frtért nem akarja urát szolgáltni, mert névaláírásán kívül a mechanikus összeadást nagyon érti. (Ura igazgatja helyette a szembeszökő hibákat!) Egy táviró tiszt 600—

1200 frtra beszél a megfelelő korpótlékokkal. Egy 4 osztályt „kivégzett” nagyvendéglői pincér, 900 frt kilátásra ma alig concurrál.

Állami, megyei, városi tisztviselő, 8 évi elővégzettség hiányával is, mennyi nincsen alul fizetés dolgában a 800 frton! Csupán a szegény néptanítói kar, államnál úgy, mint felekezetenél, vegetál 8 évi előkészültsége dacára az általános mérték feléért, 400 forint átlagos fizetésért.

Káplán: No meg a szegény református, lutheranus és unitárius lelkészek egy igen nagy része!

Pap: Jó, jó édes öcsém, hiszen épen azokról akarok még én is szólni. Hát igen, a mai megváltozott viszonyok között, és a mai felcsigázott igények mellett, ezeket tartom én magam is a legnyomorúságosabban és legszerencsétlenebbül jutalmazottaknak! 12 nehéz s talán költséges közép- és felsőbb iskolai év küzdelmei s egy pár sovány kápláni év után egy negyedik osztályú egyház! *Risum teneatis amici!* 3—4—5—6 száz forint a papíron! Azután hajtassa is be magának, ha tudja, vagy várjon, csinálja az adóságot és imádkozzék a mindennapi kenyérért hiába; vagy fészkelődjék be a szívébe az irigység a korcsmáros, a postamester, a jegyző, a körorvos, a termény-kereskedő, sőt még az urasági kocsis ellen is és mind a mellett is vezesse híveit ég felé, és nősüljön és neveltessen gyermekeket a semmiből: ó hát ez édes öcsém, a legnehezebb sors e mostani időben, a mai sajátos viszonyok között!

Káplán: Igen derék, t. urambátyám, hiszen így teljesen egy véleményen vagyunk!

Pap: Igen, az erkölcsi és anyagi jutalmazást illetőleg, de nem ám a nagy és költséges igényekre nézve!

Káplán: Igen, de az új idők, az új követelések!

Pap: No meg az új emberek. De ne essél kedves öcsém valahogy kétségbe, mert nem tarthat ez már így sokáig! Fogy a theológus, a létszám évről-évre apad! Ha konvent és állam elfeledkeznek rólunk, illetőleg már csak úgy szólok, hogy rólatok, (mert én úgy lehet még ma a világé vagyok, holnap már az örökkévalóságé lehetek!) megeshetik (adja Isten! másként legyen!), hogy maholnap a mennyi a theológiai tanár annyi lesz a theológiát tanulók száma a reformált theológiai akadémiákon. Legyek rossz próféta!

Káplán: Ugy legyen. Amen!

Kapellanus.

ISKOLAI ÜGY.

Az ev. ref. konvent tanügyi politikája.

Most, hogy annyi év után, készül az ev. ref. konvent a maga iskola-ügyi bizottságát kiegészíteni s a szomorú halálra kárhozottatott egyetemes tanügyi bizottságot újabb formában feltámasztani, egészen időszerűnek látszik e kérdés felvetése: van-e a mi konventünknek határozott tanügyi politikája?

E kérdésre felelni akarván, tanácsért a konvent jegyzőkönyveihez folyamodtam. Mennél időbbre hatoltam a roppant betűrengetegben, egyre homályosabbá vált előttem a kép, a melyet pedig én teljesen tiszta körvonalakban óhajtottam volna látni. Hát ha csak káprázat? — gondolám s újra kezdtem az ismerkedést a kódös alakokkal, de hiában. Elvégre sem szabadulhattam a nyel-

venre toúlól s tollam hegyére kívánczó gondolattól s illetőleg tapasztalataimnak abbéli eredményétől, hogy ev. ref. konventünknek vagy épen nincs még határozott tanügyi politikája vagy ennek a politikának nincs más jellemző tulajdonsága, mint a halogatás és alkalmazkodás.

Az 1884 től kezdődő jegyzőkönyveket búvároltam különösebben, mert hiszen 1883-ban a konvent segédközege még hatalmasan igazolta a maga életrevalóságát, hosszas szaktanácskozások és tanulmányozás után megalkotván az u. n. „Köznevelési és közoktatási szervezet”-et s külön a „Theol. akadémiák, tanítóképző intézetek, középiskolák szervezetét és tantervét”, sőt a középiskolák belrendtartására és fegyelmezésére vonatkozó szabályokat is (Megjelent mindkettő Debrecenben 1884-ben). De ugyanezekért maga a konvent is derekasan megfáradt, sőt jegyzőkönyvének (1884.) 71. pontjában az említett szervezeteket, tanterveket, szabályokat azzal az utasítással küldte le az egyházkerületekhez, hogy „azokhoz szorosan alkalmazkodjanak”, s eljárásukról jelentést tegyenek.

A konvent, mint legfőbb iskola-ügyi hatóság ezen a ponton még teljesen hivatásának magaslatán állott s azzá kívánt lenni, a minek a törvényben elő van írva: *az ev. ref. egyetemes tanügyi összhangzatos vezetőjévé.*

Még ugyan ez évben a november hóban tartott rendkívüli gyűlésen jelentették Tiszáninnen és Tiszántúl püspökei, hogy a vezetésök alatt álló kerületek iskoláiban a megszabott szervezethez, tantervhez stb. való alkalmazkodás megkezdődött, a mi egyszerűen tudomásul szolgált, a nélkül azonban, hogy a többi kerületek jelentés-tételre szólítottak s illetőleg megsürgették volna.

Ugyancsak 1884 novemberében némi panaszszal jelenti az egyetemes tanügyi bizottság elnöke — Révész Bálint — hogy a középiskolákban használható tankönyvek megbírlása (a mit még 1883-ban elrendelt a konvent) nem volt elvégezhető, mert a kerületek a megbírlandó könyveket nem adták be, noha a jelentés szerint is a *tankönyvek kérdése a legfontosabb és legszükségesebb intézkedést igényli.* Panaszolta továbbá az elnök azt is, hogy a *tanár-képzés* ügyében nyert többnemű megbízatásnak sem tett eleget a tanügyi bizottság, a mely mulasztásra azonban mentséget is közöl, t. i. hivatkozik a felsőbb oktatás rendezetlenségére, a mi várakozásra int. A konvent megsürgette ugyan még ekkor a tankönyvek beküldését s méltányolni kívánta az egyetemes tanügyi bizottságot annyira, hogy szükségleteinek fedezésére — utólagos elszámolás mellett is — felhatalmazta: mindamelllett nem igen törte többé magát a miatt, hogy az egyetemes tanügyi bizottság a semmit-tevés párnájára hajtotta fejét. Pedig még az 1884 diki jegyzőkönyv a népiskolai vallástankönyvek pályázat útján való előállítását s a theol. alap- és szakvizsgák, papi szigorlatok s theol. docensség és theol. tanár-minősítés ügyeit is az egyetemes tanügyi bizottságra bízta, mint legilletékesebbre.

Az 1885-diki jegyzőkönyv szerint az egyetemes tanügyi bizottság elnöke a népiskolai egyetemes választmány által nyomtatott könyvek tulajdonjogának árából 500 frtot osztott szét a kerületek közt, de ezentúl a tanügyi bizottságnak az ev. reform. iskolák ügyében nincs egyetlen kifejezett gondolata sem hanem maga a konvent egyes középiskolák állami segélyezésére nézve alkuba bocsátkozik az állammal s a szerződések megkötése végett egy szűkebb körű bizottságot nevez ki.

1886-ban az imént még közönsnek ítélt nagy fontosságú ügyet, a tanárképzés ügyét juttatja a konvent mellékötra, t. i. a helyett, hogy követelné az egyetemes tanügyi bizottságnak e tárgyban beadandó munkálatát, — e helyett rábízta a tanárképzés előkészítését a tiszántúli egy-

házközségre s összeköti azt egy bölcsészeti szak-tanfolyam felállításával

Az ev. ref. tanügyi leendő történetírója aligha meg nem áll majd e pont felett s aligha nem keresi majd a konventnek e mellékútra való tévedését a helyi érdekekben és a személyek rokonszenvében. Bizonyos az, hogy ez időtől kezdve az egyetemes tanügyi bizottság tétlenségre volt kárhoztatva, talán mert nem mutatkozott tanácsosnak, hogy a tanügyi férfiak is nyilatkozzanak.

Szintén 1886-ban a sárospataki jogakadémia megszívlelni való felterjesztésben mondja el véleményét a jogakadémiák jövődöbeli fejlődése végett s ismerteti az egyetemeknek a jogakadémiákhoz való sajátos, sőt ferde viszonyát; de ezt a kérdést sem utalta a konvent az egyetemes tanügyi bizottsághoz, hanem a debreceniek és pápaiak véleményét is tudni akarván, — elodázta azt szépségesen.

Sőt egyéb is történt, t. i. a theol. szakvizsgák stb. ügyében beadott szakvéleményeket sem az egyetemes tanügyi bizottság vizsgálja már felül 1886-ban, hanem egyenesen a konvent iskola-ügyi bizottsága s annak véleménye alapján történnek az általános kötelező határozatok, megállapodások. Egész theol. oktatásunk s theol. tanárképzésünk ügyében tehát, az u. n. *segédközeg* hozzászólása nélkül intézkedett a konvent, kimondván, hogy intézkedései 1887—88-tól kötelezők.

Hanem aztán, hogy miként szerzett a felől tudomást a konvent, hogy az ő általános érvényű határozatait tiszteletben tartják-e; hogy tehát a theol. szakvizsgák, a lelkészképesítő- és docensi vizsgák az ő intenciói szerint folynak-e: erről nekem nincsen tudomásom s a konventi jegyzőkönyvekből sem találunk erre biztos feleletet.

Az ilyen eljárást talán még sem igen nevezhetjük a *tanügyi összhangzatos vezetésének!*

De jöttek elő más fontos kérdések is, p. o. a zárdabeli ref. leányok és a katonák vallásos oktatása, az utóbbi kivált a kassai alreáliskolával kapcsolatban. Mit tett a konvent? Írt felterjesztést a miniszteriumhoz, de a melynek máig sincs igazi fogantatja.

Egész 1890-ig sikerült az egyetemes tanügyi bizottságot — miért, miért nem? — agyonpihentetnie az elnökségnek. E közben új eszmék, tervek, ötletek merültek fel a közoktatásügyi politikában s az ev. ref. egyház egyetemének nem volt azokhoz szava, mert arra hivatott szakemberei nem jutottak alkalomhoz, hogy az egyház nevében nyilatkozhassanak vagy esetleg tiltakozhassanak.

A bölcsészeti facultás ügye fel-felmerült, mivel a prot. tanári közszellem kezdett szintelenedni s az állami törvények a prot. tanárok régi képeztetését lehetetlenővé tették. Az állami tanintézetekben működő vallástanítók díjazása is elő-előkerült, de az ev. ref. konvent nem volt képes semmi nagyobbát kivinni e téren sem, hanem annál nagyobb buzgalommal folytatta az államsegély után kívánczó iskolák pártfogolását.

Összeíratta a külföldi stipendiumokat is, de azoknak miként lendő méltányos odaítéléséről szintén nem gondoskodott. Hagyta ezt a dolgot is a személyes ügyességre, élelmességre, a helyett, hogy összes főiskoláinak érdekeit egyenlően szívén viselte volna.

1890-ben végre maga is megsokalta a konvent az egyetemes tanügyi bizottság hosszú némaságát s elhatározta, hogy annak tagjait a kerületek újból válaszsák meg. Megtörtént s 1891-ben tartott is e bizottság egy rövid gyűlést Budapesten, de akkorra már alig bírta magát a felhalmozott teendők közt keletelni s érezvén, hogy új lélekre van szüksége, elhatározta a saját reformálását, de ezt sok egyéb nagy dologgal együtt soha el nem végezte.

A konvent talán nyugtalankodott e se holt, se eleven segéd-közegének tétlenkedése miatt?! Tudtommal ezt nem cselekedte, hanem a helyett az új zsinat alkalmából a saját iskolaügyi bizottsága által végzett el minden leg-szükségesebbet, p. o. a zsinat elé terjesztendő »köznevelési és közoktatási szervezet« átnézését stb.

A budapesti zsinaton egyszer csak kipattan egy bölcsészeti s majd rá legottan egy theol. fakultás eszméje. Megkérdezte valaki az egyetemes tanügyi bizottságot, hogy nincs-e annak e tárgyban valami gondolata?! Ő bizony ezt sem cselekedte senki, hanem a helyett kimondta a konvent, hogy egyetemes tanügyi bizottságát újra szervezi, maga választja annak tagjait(!) s ez a véleménye az Egyházi törvényekbe is beléjutott.

Azóta már elmúlt egy pár év. Az állam-kormánytól érkezett néhány utasítás azóta s azokhoz mindig sietett konventünk alkalmazkodni s az azokhoz való alkalmazkodást elrendelni; de maga nem kezdeményezett a tanügyi terén semmit, sőt törődni sem látszott azzal, hogy tanárainak vannak-e, nincsenek-e jóra való gondolatai!... És mi lett ebből? A prot. tanár-világ elszíntelenedése. Igaz, hogy sok más ok is hozzájárult ehhez, de én igen jelentékeny oknak tartom e tekintetben a konventnek a tanárokkal szemben tanúsított viselkedését, nem-bánom-ságát.

Most ime, a kolozsvári fakultás már fennáll s javítani akar azon, a mit a konvent annyira halogatott: az ev. ref. tanár-képzés ügyén. De most meg úgy tetszik, mintha Kolozsvár ugyanazt csinálná, a mit a konvent és zsinat Debrecen által óhajtott elvégeztetni! Hát ez bizony zavar, bizonytatanság, határozatlanság!

Hogy mi legyen a többi főiskolákkal, ha egy-kettő közülök a konvent erkölcsi pártfogása mellett túlnövi őket: a konvent ezzel sem törődik, eddig legalább nem látszott törődni; hát bizony ez sem nevezhető az *ev. ref. tanügyi összhangzatos vezetésének!*... Igaza van a »Sárospataki Lapok«-nak, ha az ilyenek miatt egyszer-másor aggodalmaskodik. Igaza van abban is, ha az ilyen viselkedéstől félti a tanárok protestantizmusát, sőt egész anyaszentegyházunk érületének és gondolkodásának kedvezőtlen megváltozásától is fél.

No, de előtte vagyunk egy még ismeretlen reformnak, a mitől szabad jót is reménylenünk, sőt egyelőre illendőség is azt reménylenünk. Miként fogja a konvent megválasztani s megszervezni a maga egyetemes tanügyi bizottságát, az talán csak napok kérdése már. Higyjük egyelőre, hogy az egyetemes tanügyi bizottság szomorú multja elég intelem arra, hogy a konvent, a saját kárán okulva, bölcsebb legyen a hivatottak kiszemelésében, határozottabb saját határozatainak tiszteletben tartásában, közgeinek a szükséghez képest való meghasználásában s a végrehajtásban is.

Akkor aztán beszélhetünk majd az ev. ref. konvent tanügyi politikájáról is!...

Az ev. ref. tanár-egyesület nem bír létrejönni, a mi azt bizonyítja, hogy ma már nincs ev. ref. tanári közszellem s így nincs ev. ref. tanügyi közvélemény sem. A konventnek most már ezt is újra kell mintegy teremtenie és ha talán nem lesz képes az ilyen nagy feladatra, akkor aztán közel jut ahoz, hogy mint tanügyi tényező, az ev. ref. egyházat a mult dicsőséges szereplői közé temettesse el.

Higyjük a jobbat s kívánjunk az ev. ref. konvent leendő tanügyi bizottságának szebb sorsot, mint a milyen az elődje volt, a konventnek magának pedig szerencsésebb és dicsőségesebb tanügyi politikát.

Alθηης.

TÁRCA.

Adatok az abaúji ev. ref. egyházmegye 1860. évi április hó 14-ikén Felső-Novajban tartott gyűlésének történetéhez.

E lapok közelebbi, 41-ik számában, a 841—845. lapokon a magyar prot. egyház prot. egyház újabb történetének legérdekesebb és legtanulságosabb szakaszából egy mozzanat, a híres *novaji gyűlés* van közölve, még pedig — a mi a közleményt különösen becselessé és fontossá teszi — egyenesen annak a tollából, a ki egyik igen jelentékeny tényező volt abban, hogy ez a gyűlés akkor, a maga idejében megtartatott. Az adatokat szolgáltató és ez adatokat közrebocsátó t. férfiak iránt való köteles figyelem, de főképp különösen a saját multunkkal szemben mindnyájunkkal parancsoló kötelesség azt szabja elénk, hogy a ki talán történelmünk ez epizódjára nézve adatokkal rendelkezik vagy okmányokat ismer, azokkal álljon elő, hogy a szóban forgó gyűlés egész lefolyásáról a lehető legtisztább képet alkothassuk meg magunknak.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület levéltári okmányai közt van egy, 1862-ből, a melyben ez a gyűlés az abaúji ev. ref. egyházmegye ekkori főjegyzője, Fodor Pál által a rendelkezésre bocsátott adatok alapján le van írva. E becses okmánynak már az eredete is nagyon érdekes. Miután a két protestáns egyház az ötvenes évek nehéz küzdelmein diadalmasan átvirgódott, egyházkerületünk elhatározta, hogy az utókornak tanulságul s lelkesítő és felbátorító például, ezen évek eseményeiről »történelmi iratot« készített s ehhez a szükséges adatokat összegyűjti. Az erre vonatkozó határozat az 1861. évi április hó 30. és május hó 1—3. napjain Miskolcon tartott egyházkerületi gyűlés jegyzőkönyvének VII-ik pontjában van. A következő, július hó 14—16. napjain Sárospatakon tartott közgyűlés jegyzőkönyvének 79-ik pontjában a hivataloknak meghagyja, hogy az adatokat legfőleg a jövő, 1862. évi tavaszi egyházkerületi gyűlésre szolgáltassák be.

Az egyes egyházmegyék, hogy e meghagyásnak a meghatározott időre eleget tegyenek, úgy látszik, az adatokat a saját kebelökben összegyűjtették és az egyházmegyei főjegyzőkkel az 1850—60. évek eseményeit egybefoglaltatták. Ezen munkásság eredménye a fentebb említett Fodor Pál, abaúji főjegyző által szerkesztett irat¹; közlöm ennek azt a legérdekesebb részét, a mely a pántenses idők küzdelmeiről s bennök a felső-novaji, 1860. évi április hó 14-ikén tartott egyházmegyei gyűlésről szól. Az okmány többi, első része becses utalásokat és fontos támaszkodó pontokat nyújt azok számára, a kik ez idők történetét majd egykor megírják; de közlése ez alkalommal a figyelmet tulajdonképeni tárgyunkról könynyen elterelhetné.

A szóban forgó irat, miután az 1850—1859. években az abaúji ev. ref. egyházmegye körében az abszolút

¹ Van még ily iratunk a gömöri és ungi egyházmegye részéről is. A »történelmi irat« megszerkesztése, tudjuk, elmaradt. Az erre vonatkozó határozatot feledésbe sodorták a következő évek eseményei. A figyelem elterelésére különben elegendő lett volna maga az 1863-iki rettentő inség, a mely nemzetünkre és egyházunkra az abszolút korszak dúlásai mellett kétszeres súlylyal nehezedett. De jótékony nyoma megmaradt az itt említett fontos iratokban, valamint egyéb tényezők hatása mellett még abban is, hogy levéltárunk, az előző időkhez viszonyítva, az 1850—1860. évekből okmányokkal, mondhatni, gazdagon el van látva.

hatalomnak sérelmes rendeleteit és jogtipró beavatkozásait elősorolja, így folytatja:

»Mindezen prot. egyházunk autonómiaja ellen intézett kisebb vagy nagyobb csatározások csak előhírnökei valának egy végeredményében komolyabb, döntő csatának. 1859. szeptember 1-én ugyanis megjelent a császári nyílt parancs — s mint villámot, az eget földet megrázkódító mennydörgés, követé azt a szeptember 2-án kiadott miniszteri törvényterv, mely egyházunkat — habár mint mondá, csak ideiglenesen is — szervezni célozta. Megküldetett ez egyházainkhoz ugyanazon év október 12-én az esperesi hivatal által s csakhamar polgári úton is, még pedig *német nyelven*. Conticuere omnes, intentique ora tenebant. Mit csináljunk, mihez fogjunk? elhatározni nem tudánk. Azonban Isten nem hagyá el az ő népét. Dícséretökre legyen megjegyezve egyházaink presbiteriumainak s ébren őrködő lelkészeinek, a szervezet ellen mindnyájan komoly óvást vezettek jegyzőkönyveikbe s azt határozottan visszautasíták.«

»Pár havi időre szünetelni látszott a vallásügy és valóban csak is szünetelt. Mint a Boa constrictor — anakonda — körülgyűrűzi hideg testét szerencsétlen prédáján s azt addig szorítja, míg csontjait összetörvén, tehetetlen állapotba nem helyezi — úgy akart zaklatott protestáns egyházunkkal tenni a cs. k. vallásügyi miniszterium 1860. január 10-én kiadott rendeletével, mely polgári úton küldetvén meg a presbiteriumok mellőzésével egyenesen a lelkészekhez, annak a hívek előtti felolvasása az 1859. szeptember 1-sei nyílt parancs s a szeptember 2-iki miniszteri törvényterv foganatosítása tekintetéből kemény pénz- és fogság-büntetés alatt parancsoltatott. A rendelet kézbesítésére alkalmasabb egyéneket, mint a kerületi jegyzők voltak, alig lehetett volna találni. Bámulatos ügyességet fejtettek ezek ki a miniszteri rendelet kézhez juttatásában s finom ravaszságot az elismervény kieszközlésében. Több lelkészeknek éppen vasárnap reggeli harangozaskor vagy éppen a templomajtóban nyújtották át azon mondat kíséretében, hogy azt azonnal olvassák fel híveik előtt a templomban, — úgy, hogy idejök sem lehetett a gondolkozásra. Egyetlen egyház találtatik egyházmegyénkben, hová ezen miniszteri rendelet meg nem küldetett s ez Szeszta. Ez már valóban nagy csuda! Voltak, és pedig számosan lelkészek, kik a rendeletet sem fogadták el, térítvényt sem adtak. Az illyek közül némelyek, mint Kiss Lajos, abaújavári lelkész mislyei szolgabíró, Schulcz József, Szuha Sándor, léh-berencsi, Kertész József, rásonyi, Kőrösy János, aszalai lelkészek és többek a szikszai szolgabíró, Székely elébe idéztettek, rábeszélés és ijesztgetés által a pántens számára s a rendelet kihirdetésére megnyeretni czéloztattak, s miután állhatóságukon minden fortély éle megtompult, törvényesen kihallgattattak és vallomásaik jegyzőkönyvbe vezettettek. Minő tevékenységet fejtettek ki a szolgabírák ez érdemben, megmérhető abból, hogy a szepsii járás hivatal vezetője, Fábirczy Valér úr még a Ráday-téle könyvtár megvételére gyűjtött pénzt is zár alá vette Szepsiben, Szászfán s egyebütt, noha az a zártétel után való nap már az esperes kezeibe ment. Látván fáradságos tevékenységök sikertelen voltát a szolgabírák, kiadott rendeleteikben felelet és büntetés terhe alatt kötelezték minden lelkészt okadatolt jelentést tenni arról, felolvasták-e a miniszteri rendeletet? minő körülmények közt és minő sikerrel? Kijelentették egyszersmind, hogy a mely egyházak 1860. évi mart. végéig a cs. k. nyílt parancs és miniszteri törvényterv szerint nem szervezik magukat, azok a polgári kormány oltalma és segélyezése alól kirekesztetnek. Hasztalan volt minden erőködés és fenyegetés. A lelkészek szívökre és

az evangyliomra tevéen kezeiket, hivatkoztak az 1791. 26. t.-cikk szentségére, a nyomás alatt autonómiánk ércfalává vált presbyteriumok pedig kijelenték, miszerint őseik vére árán szerzett vallásos szabadságukat csak önvérük árán engedik maguktól elraboltatni. S ha voltak, kik a hatalomszó előtt meghajolva, kihirdették a rendeletet, talán annak lehet tulajdonítani, hogy egyházmegyénk esperese a Miskolcon, 1859. november hó 15-én tartatott egyházkerületi gyűlés 4-ik sz. a. kelt határozatát 1760. évi február hava 6-án sietett a kormány alátti lelkészekkel közleni.² A szepsii egyházban kihirdetvé Márkus László, de ezen tény ellen rögtön tiltakozott a presbyterium. Nemes András péderi lelkész ellen pedig annyira fellázadtak hallgatói a kihirdetés miatt, hogy az egyházból eltávolítását határozták, s ez lett oka ama gyászos eseménynek, miszerint nevezett lelkész úr lőpor és golyóval vetett végett életének.

(Vége köv.)

Zsoltos Benő.

KÖZÉLETÜNK.

Templomszentelés Radnóton.

November második vasárnapjának borongós reggelén, a kies Balog-völgy sűrűn egymás mellé épített apró községeiből, mint hangyaraj, vonúlt a buzgó kálvinista nép apraja-nagyja, egy a völgy öléből messze kinyúló sugár torony felé, hogy ott a torony aljában lakó, hazafias érzelmeiről, vallásos buzgóságáról, áldozatkészségéről és vendégszeretetéről híres, régi nemes nép templom-torony-szentelési örömnepében részt vegyen. *Radnót*, a szép Balog-völgynek e derék faluja, eddig is a legkülönb kálvinista gyülekezetei közé tartozott Gömör-megyének. — Férfiai mind kitűnő kántorok. Asszonyai buzgók, vallásosak. Fiai közül mindig akadtak, a kik szívesen léptek a ref. anyaszentegyház szolgálatába. Most is van közülök három-négy is papi s tanítói pályán. Saját papja is, a kit szeretnek és megbecsülnék, a falu szülőtte. Ide vonja vissza-vissza a szülőföld szerelme a magyar irodalom egyik legelső lyricusát, legjobb gyermek-költőjét: Pósa Lajost is. Legközelebb azáltal lett még nevezetesebbé, hogy 21 év óta csonkán álló templomát egy szép toronynyal ékesítette, s most mindakettőt együtt szentelhette fel.

² Mivel a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület ezen igazán rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyvét ma már igen kevesen ismerhetik, a tárgy teljes megértése végett jónak látom a jegyzőkönyvnek itt idézett pontját egész terjedelmében szóról-szóra ide igatni.

„4-szer. Ezek folytán több egyházmegye részéről sérelemkép adatott elő, miként a cs. kir. nyílt parancs, s ministeriális szervezet, mellőzésével az egyházi felsőségnek, polgári hatóság útján küldetett meg több egyház részére, s azoknak átvétele iránt írásbeli elismervény is követeltetett. Miután ezen polgári intézkedés, tetteleges megsértése az 1790. 26-ik t.-czik 7-ik §-a ezen szavainak, *„hogy mind a két hitvallású evangélikusok azokban, melyek a vallásra tartoznak, egyedül vallások felsőségeitől függenek,”* mely törvény erejénél fogva, mind a lelkészek, mind más előjárók, valósággal esküvel kötelezik magukat az egyházi felsőség eránti engedelmségre és hűségre. Azonban az ily politikai beavatkozás által, nemcsak hogy ezen engedelmség teljesítésében akadályoztatnak, sőt bizonyos tekintetben eszközözésre kényszerítetnek:

elhatározatott a lelkészek s egyházi előjárók magók alkalmaztatása végett, hogy e tekintetben szorosan az egyházi törvényekhez s rendeletekhez tarsák magukat, különben ha valaki találkoznék, ki az egyházi határozatok ellenére járna el, s a ministeriális szervezet életbeléptetésére, az egyház közakarától elszakadva — tetteleg segédkezet nyújtana, úgy fognak tekintetni, mint esküje iránt hűtelen, s az ily egyén egyházi hivatalnok megszünetend lenni.“

A templom s torony tervét Miks Ferenc, egy már évekkel ezelőtt elhalt zseniális építőmester készítette 1873-ban. A költségvetés 20,000 forint körül állapított meg s az építést 1874-ben kezdték el. De a következő esztendőben, mikorra a templom falazata s tetőzete elkészült s a torony fala a templom-fal magasságáig felemeltetett, a 20,000 forint elfogyott s ezzel az egyház építettő pénzirta is kiürült. A belső berendezésre csak néhány év múlva, a torony teljes felemelésére pedig — mivel időközben a templom tetejét a mesteremberek könnyelműsége s az ellenőrző szakértelem kellő hiánya miatt, háromszor is újra kellett fedni, — csak most ez évben kerülhetett a sor.

A már teljesen felszerelt, kész templom és torony nem csak megyénkben, hanem, azt hiszem, hogy kerületünkben is a legszebb e nemű művek közé tartozik. A templom számos bolt-ívet művészi kivitelű dóriai oszlop-csoportok tartják. Karzata is megfelelő stílusban van építve. Rézzel fedett, s villámhárítóval ellátott szép sugár tornya, a mint a falu jegyenéi közül kiemelkedve, messze néz, a baranyai dráwaparti sugártornyos eklézsiákra emlékeztet bennünket. Az új tornyot Egri Ferenc harangöntődjéből egy 269 kilós harmadik új haranggal is ellátta e hó 4-én a hívek áldozatkész szívének önkéntes megnyilatkozása.

Az egész templom és torony, minden felszerelésével, az alapkövetésétől maig 28,942 forintba került. Ez a nagy összeg, ő Felsége 100 forintos adományán kívül, mind az 5—600 lelket számláló, radnóti egyház buzgó híveinek áldozatkészségéből került elő. Legújabbban is, a torony építésekor, az egyes családok, birtokuk arányában, 160 forintos önkéntes adókat vállaltak el az ingyen teljesített köz munkákon kívül (*Vivant! Szerk.*).

Azt gondolom, ha egyebet meg se említettem volna, ez maga is elég hangosan beszélne a radnóti hívek egyház-szerető szívének lángolásáról, a lelkész és előjárók buzgóságáról.

Örömnepül, a melyen a hosszú küzdelmek és sok akadály után bevégzett mű átadható volt magasztos rendeltetésének, november 10-ike lett kitűzve. Az ilyen napoknak az egyes gyülekezetek életében rendkívül építő hatása van. Egyfelől a meghozott áldozatokért elismerést, a jövőre erősítést és biztatást nyer a helybeli gyülekezet s e nap örökre bevéssződik az emlékezetébe; másfelől követésre méltó, buzdító példát látnak és hallanak a másunnan összegyűlt hitsorsosok s mindnyájan, mintegy megszentelődnek, ha csak egy kevés időre is, egy felemelő boldog érzésben. Ezt láttam és tapasztaltam én a radnóti templom szentelésénél is.

Az ünnepélyes cselekmény a megszokott rendben folyt le. A két régi harang hívogató szavára összesereglett hívők, élükön nagy buzgóságú esperesünkkel, hat lelkeszszerrel s több tanítóval, a parochia kapujából kiindulva, a 75 dicséret két első versét énekelték, míg a templomot megkerülve, a főbejárathoz érkeztek. Itt az egyház gondnoka várakozott a templom kulcsával, melyet átadva az esperesnek az — áldó szavak közt — megnyitotta a templom ajtaját. Azután a gyülekezet bevonulása és elhelyezkedése közben megkezdődött a 74, majd a 234 dicséret első verseinek éneklése. Ennek utolsó sora alatt esperesünk az Ur asztalához lépett s rövid fohász s néhány bevezető szó után elmondotta, erőteljes, érces hangján, gyönyörű felavató imáját. Ennek végeztével a gyülekezet a XCV. zsoltár 1-ső versét énekelte el, a minek elhangzása után esperesünk újra az urasztalához lépett s felhívó szavára és intésére megkondulván a toronyban az új harang, ennek hangjai alatt, egy magas szárnyalású, s egyháztörténeti dolgokat is érintő szép imával azt is felszentelte.

Az új harang ünnepélyes kongása, az áhitatos gyülekezet feszült figyelme, benső szorongása és az oltár előtt álló pap ihletett imádkozása felejthetetlen mély benyomást támasztottak a szívekben. Ezen hatás alatt jelent meg a szószeiken, rövid éneklés után, Kupay Dénes vályi lelkész, a ki a II. Krónikák II. része felett tartott predikációt. A radnóti gyülekezethez nagyon illő, alkalom és szövegszerű szép bevezetés után arra a kérdésre kereste a feleletet, hogy mikor fog ez az új templom megfelelni igazán a maga felséges céljának? A szépen kidolgozott s nagy szónoki erővel előadott beszéd még növelte az ünnepi hangulatot s szép gondolataival méltó központja lett e ritka egyházi ünnepélynek.

Ezután Pósa Lajos, helybeli lelkész olvasta fel a templom-torony építésnek másokat is áldozatra serkentő, tanuságos történetét; kegyelettel emlékezett meg elődjéről, a nagyérdemű Pethő Dánielről, a ki elkezdett műve bevégzését nem érthette meg. Végül a XXIII. zsoltár első versének eléneklése után, az úr asztala felett Vattay László, rimaszécsi lelkész agendázott, és Molnár József naprágyi lelkészszel, a ki az utó agendát mondotta, kiosztotta az úri szent vacsorát, a melyben mintegy 700-an részesültek.

A közel négy óra hosszáig tartott ünnepélyes cselekmények után, itt is, mint más helyen, a fehér asztal körvételte ki az örömből a maga részét. És nem is hiába. Mert az a lelkesedés és szeretet, mely a radnóti szép templomot létrehozta, a fiatal lelkész vendégszerető házábanál, alkonyatra már olyan lángra kapott, hogy az ünnepelők egészen benne voltak részint a táncban, részint az egyházpolitikai vitában, a melynek mindig, még éjfélkor is, ez a népdal volt a refrainje:

Ha látod a pápistát,
Vedd el az olvasóját!
Hej! nem bánom én, nem biz én,
Kálomista vagyok én!

... ó.

KÜLFÖLD.

Angolország egyházi életéből.

Angolországban van már gyermekek ligája is; ezelőtt 10 évvel keletkezett miss Meath házában s oly szép fejlődésnek indult, hogy most már a világ mind az öt részében el van terjedve. *E gyermekek szövetsége a jóra* (Ministering children's League) egyetlen alapszabályon alapszik: mindenik tag rajta legyen, hogy egyetlen napot se engedjen úgy elfolyni, hogy valami jó cselekedetet ne vigyen véghez. Kitűnő eszköz, hogy a gyermekeket felebarátaink szeretetére oktassuk! De a tagok valamely jó mű létesítésére is egyesíthetik erejüket; jelentékeny összegeket gyűjtöttek egyes jótékony célokra. Angolországban a ligának 2 háza van elhagyatott gyermekek számára; egy harmadikat most építenek. Évi 14 font sterling (mintegy 150 forint) fizetésével a liga fiókjai jogot nyernek arra, hogy egy gyermeket ajánlhassanak a menházakba. Richmondban mértékletességi kávéházakat alapítottak. A new-yorki fiók egy kápolna építésére gyűjtött. Kanadában egy kis kórházat létesített a szövetség. Párisban is van már egy fiókja a ligának, 200 taggal, kik fölvetéluikkor egy csinos mellpénzt kapnak e felirattal: *Szerénység, kitartás, szeretetreméltóság*. Télben a liga ruhákat oszt ki a szegényeknek. Új-Zeelandból írja egy angol nő, hogy egy rosszakaratú szót nem hallott a liga egyetlen tagjának szájából sem kijönni.

Ime az ima, melyet a szövetség tagjai, ígéretközhöz képest, minden nap, vagy legalább minden vasárnap elmondanak: „Atyám, ki szeretet vagy, add, hogy legyek olyan, mint a szent Jézus gyermek, oly gyermek, ki tud szolgálni, szeretni, ki szelíd és hasznos másokra nézve.

Indítsd számalomra szívemet a szegények insége s mindazok iránt, kik szenvednek, hogy kész legyek megtenni mindazt, a mire csak képes vagyok, hogy segítségére legyek mindazoknak, a kiknek erre szükségük van, Jézus szerelméért, Ámen.”

Angolországban az asszonyok számára is áll fenn mértékletességi egyesület. Ez az egyesület házakat nyit meg (Homes for inebriates), melybe mindazon nőket befogadják, kik küzdeni akarnak a szesz ital ellen.

A cantorbéry-i érsek egy pásztor-levéiben válaszolt XIII. Leó pápának az egyesülésre, illetőleg meghódolásra vonatkozó encyklikájára. Levelének kettős célja van: egyfelől kifejti, hogy mit kelljen gondolni egy idegen egyház által az angol nép iránt mutatott előzékenységről, s másfelől mint kell vélekedni az angol egyház kebelében fellépő bizonyos idegen szokásokról, az áhitatosságnak bizonyos idegenszerű formáiról?

Az angol érsek nem ellensége az egyesülési mozgalomnak, mely a keresztyénség kebelében mutatkozik; imádkozni kell ezért az egyesülésért, mivel a keresztyének szétszakadásai képezik az evangélium terjesztésének legfőbb akadályát. Az egyesülési vágy, mely az összes keresztyén egyházakat áthatja, Isten akaratának jele. Mindamellett az érsek nem hiszi, hogy az anglikán egyháznak szabad volna elenyésznie, hanem hűnek kell maradnia elveinek. „Bizonyos dolgok behatoltak közénk — úgymond — melyeknek nincs helyük az angol egyház vallásos életében. Ez nyilván következik bizonyos oktatási kézikönyvekből, bizonyos szertartásokból, melyek nemcsak hogy a középkorba akarnak minket visszatéríteni, hanem annyira mennek, hogy egyszerűen utánozzák a római újításokat a kultusban és a doctrinában. Másfelől, habár az igazság erős szeretete reformatio korabeli őseinktől maradt örökségünk, veszedelmes dolog volna elfelejtenünk, hogy minden kor szak új fényt áraszt az igazságra. Visszaütasítani e fényt s a vele járó meleget, annyi, mint lemondani arról, hogy a dolgokat úgy szemléljük, a minők azok s elveszteni a fejlődéshez való erőt, annyi, mint a megcsontosodott formulák conventionális használatára szorítkozni.

Az egység felé való aspiratio, ha az értelmes, nagy dolog. Nem szorítkozhatik csupán az elmúlt egység külső jeleire. Számba kell vennie a keleti egyházakat, a nem püspöki református egyházakat úgy a continensen, mint ez országban, s az Új-Világ növekedő lakossága közt. A római közösség, a melyben a nyugati keresztyénség, egy időben, egységét találta, nem mutatkozott képesnek arra, hogy uralmát a hozzátartozó nemzetek felett feltarthassa. Most a helyzetnek s az angol egyház történetének merész feledésével, felhívja az angol népet, hogy egyesüljön vele. Hogy minket elcsábítson, a kultusznak s a vallásos jutalmazás rendszerének oly módjait tárja elénk, a melyek a legnagyobb mértékben ellenszenvesek a germán keresztyénség s mindama nemzetek előtt, melyek a bibliát olvasni szokták.

Ha az anglikán egyház egyesülne a római egyházzal, mondja befejezőleg az érsek, elszakadna az összes többi keresztyének közösségétől, holott Istentől arra látszik rendelkezve lenni, hogy jobb egyetértésre vezesse a keresztyéneket.”

A ritualista mozgalom, bár a cantorbéry-i érsek azt nyíltan rosszalotta, még mindig nem csilapódott le. Legjobb eszköz lenne a baj kiirtására, ha komolyabb tudományos előkészületet követelnének az angol egyház minden papjától; ez sok hamis eszmét eloszlatna, sok botrányt elhárítana. Korunk a lelkészekből négy annyit kíván, mint a régiek tudtak. Akkor nem esnék meg az, a mi egy felszentelendő fiatal angol pappal történt, hogy az ő-szövetség könyveit nem tudta felsorolni, s nyíltan megvallotta, hogy sohasem olvasta a Jóh könyvét. Egy angol lelkész pedig, ki kiváló szónok hírében áll, a szószekekről ezt a történetet beszélte el hallgatóinak: „Tudjátok, k. k., mit mond az Irás a fiatal Mózes pásztorról, ki midőn nyájából egy juhót elvesztett, azt mindaddig kereste, míg meg nem találta, s vallain visszavivén, hallá az Örökkévaló hangját, ki azt mondá neki: Miután oly jó gondot viselsz a read bízott nyájra, népemnek pásztorává teszek tégedet.”

Képzeltetni a jámbor hívek zavarát, midőn keresték a bibliában a tisztelendő úr által említett elbeszélést, s azt sehogy se voltak képesek megtalálni, valószínűleg, mert maga a lelkész úr se tudta volna megtalálni, ha csak nem valami „szentek életében.” Valóban elmondhatni az angol papságról, hogy egy kissé több tudományos képzettség több életet csepegtetne beléjük, mint minden buzgólkodásuk az oltár feldíszítése, a körmenetekben hordott zászlók kibontása, a liturgikus énekek, litániák éneklése, a gépies hajlongások és mozgások körül!

R—s.

IRODALOM.

* **Az Unitárius történetírás legújabb remeke.** Irta: *Révész Kálmán.* Debrecen. 1895. Ez egy külön lenyomat a „Debr. Prot. Lap”-ból; terjedelme 2 iv (8°) Egy ádattalan polemianak gyümölcse ez, a miben kevés embernek lehet gyönyörűsége, de a mi mégsem volt elkerülhető — a merész kezdeményező miatt. *Kanyaró Ferenc*, unitárius tanár, azóta, hogy a debreceniek által vezetett ellenzék kedvéért, ki kellett neki és hitsorsosainak vonulniok a Magy. Prot. Irod. Társaságból, elkecseregett harcot indított a kalvinizmus ellen s Kálvint, Méliusz, Révész Imrét kiméletlen cynismussal és történetírói higadság és tárgylagosság nélkül iparkodott saját olvasói előtt tönkre silányítani (1891). Vele szemben különösebben *Révész Kálmán* és *Balogh Ferenc*, mint közelebből érdekelt felek vették fel az eldobott keztyűt, előbbi az általa szerkesztett „Dunántúli Prot. Lap”-ban s majd külön füzetben is, utóbbi pedig „Kellő világítás Kanyaró Ferenc unitárius történetéhez” című művecskéjében (1892 Debrecen). Ellenők Kanyaró a „Keresztény Magvető”-ben folytatta a harcot egy rendkívül hosszú nyujtott s most már különlenyomatban is ismeretes cikksorozattal („Unitárius történet-írás és Kálvin-orthodoxia.” 159 lap 8°), a melyben fokozódott elkecsereddel támadja Kálvint a Servét javára s Révész Imrét a Szilágyi Ferenc előnyére, Révész Kálmánt pedig azért, hogy állításait visszautasította s többrendbeli tévedését s célzatos túlságoskodását szemére vetette. Ez ellen a „Göröcsös Bot”, „Kancsalok Okulárja”-féle irat ellen írta R. K. a címben nevezett művét — köteles védelmül önmaga s b. e. édes atyja stb. mellett. Kimutaja sok példával, számos idézettel, gyakorlott vitázó képességgel, nagy olvasottsággal, hogy Kanyaró szándékosan ferdit, célzatosan csoportosít s pártos magyarázattal vonja saját pártjára az oly írókat is, a kik nem idézhetők tanúként az ő igazai mellett. Egyik feladatúl tekinti R. K. magára nézve azt is, hogy az unitáriusokat a *protestáns* névtől elüsse s ezt is sok ügyességgel és ráolvasással végzi; azonban elvégre is csak annyit bizonyít be, hogy a „protestáns”-név alkalmazásában nem tanúsítottak a hazai írók következetességet s azt a körülményekhez és saját legjobb meggyőződésükhöz képest most szűkebb, majd tágabb értelemben vették. Tudvalevő dolog, hogy eredete szerint minket sem illet s ha mégis szívesen használjuk, akkor nincs jogunk azt az unitáriusoktól sem megtagadni; hiszen használata által éppen úgy nem válunk ág. evangélikusokká vagy lutheránusokká, a mint nem válnak azokká az unitáriusok sem és megfordítva. Révész K.-nak Kanyaróval szemben joga, sőt kötelessége volt a „protestáns”-név illetékességét is felvetni, mivel ő erre ki volt híva; de — szigorú orthodox állásponton — nincs joga *latitudinarismussal* s *elvtelenséggel* vádolni az unitáriusokkal rokonszenvező protestánsokat akkor, a mikor ő lutheránus atyáinkfiával a „protestáns” névben egygyé olvadni látszik. Pedig erre a vádra ő nagy

hajlamot érez magában, mivel művének 15 ik lapján gunyósan gratulál a szabadelvű kálvinistáknak az unitáriusokkal való barátságához, 34 és 35 lapjain pedig ismételtlen is megköveteli tőlük, hogy tiszteljék az ő elveken nyugvó szilárd meggyőződését, „a mely *legalább* is annyi jogosultsággal bír, mint az övék!” „Hanc veniam damus, petimusque vicissim!” De már azt a R. K. tollából *Kanyaróizmusnak* tartjuk, a mikor ő olyan szabadelvű prot. hitfeleiről is beszél, a kik „*minden áron, (!) minden téren*” egyesülni óhajtanak az unitáriusokkal. Ha ő — mint maga mondja — igen szépen megfér ez áldott hazában az unitáriusok *mellett*: ne akarjon, mint történetíró, *felettök* állani az ő szabadelvű prot. hitfeleinek, mert ő róla is állani talál az, a mit az unitáriusokról mond: „az ilyen támadások nagyon furcsa nyilvánulásai a keresztyéni szeretetnek, türelemnek és testvériességgnek.” — Isten mentse meg irodalmunkat a Kanyaró-féle elfogult történetíróktól s a főnebbiekben ismertetett polemia további folytatásától. R. K.-nak egyébként szívesen gratulálunk azért, hogy nem követte ellenfelét a posványos ingoványra. A mű ára nincsen feljegyezve.

— **A „Theologiai Ismeretek Tára”** című, Zoványi Jenő, tiszta-földvári lelkész által szerkesztett füzetes vállalatból megjelent a II. kötet I. füzet. A G. Gy. s részben a H. kezdőbetűs írók, szók, tárgyak ismertetését közli lehető tömören, de mégis érthetően, világosan. Jó tulajdonsága, a mely szerint a hazai irodalomra s az itthoni vallásos s egyházi viszonyokra különös tekintettel szokott lenni, most is dicséretére válik. Mindenre, mindenkit kielégítően kiterjeszkedni — természetesen — e vállalat szerkesztőjének és buzgó munkatársainak sem adatott s némi tévedéstől ők sem mentesek. Így p. o. a *Gerson* névnel meg lehetett volna említeni annak bibliai birtokosát s a név magyar jelentését! *Genoveva* alatt a *Genoveva története* című művet. *Gieseler* név alatt elég volna csak annyit mondani Balogh Ferenc egyháztörténelméről, hogy ennek a G. műve egyik főforrása volt, mert hogy *kivonata* volna, ezt nem mernők állítani; *Habakuk* alatt szót érdemelne a jeles kis prófétának egy magyar fordítása és magyarázata, a mely a „Sárospataki Lapok”-ban jelent meg. *Haggeus*-nál meg kellett volna mondani, hogy a magyar fordítók Aggeus, Aggaëus néven nevezik, eredeti neve az írónak *Khaggai* stb. De e megjegyzésekkel nem akarunk levonni a mű értékéből, hanem annak mennél értékesebbé lételet kívánjuk elősegíteni. Sajnos, hogy ez az igazán hézag-pótló vállalat is a paizsos férfiúval birkozik, mint az egész prot. sajtó; pedig bizony-bizony nagyon ránk fér édes mindnyájunkra egy ilyen tájékoztató, útmutató mű, mert igaz az, hogy „*oblivioni discimus.*” Sokan még az átvett füzetek árát sem fizették ki; az ilyeneket arra kéri a szerkesztő, hogy december 31-ig az előfizetési összegnek felét szíveskedjenek beküldeni, különben a füzetek további küldését beszünteti. Ismételtlen is állítjuk, hogy szegény volna ránk, ha ez a vállalat is a részvétlenség áldozata lenne! — A teljes mű ára 6 frt, egy füzet ára 50 kr.

* **A Magyar kardvívás, mint vivó testgyakorlat.** Irta *Setrakay Norbert.* Budapest. Pátria irodalmi vállalat 1895. Az országos nevű vívómester műve ez 10 autotypiai képpel, a melyek vívó-nőket tüntetnek fel különböző vívó-helyzetekben, vívó-öltözetekben stb. Célja e műnek megnyerni a női közönséget a kardvívásnak, a mely a szerző szerint a női tornázást szerencsésen pótolhatná. A *vívó*val való vívásnak szerző nem barátja s ez ellen az elterjedt divat ellen erősen harcol a kardvívás javára. Műve egyúttal bizonyos leleplezés és tiltakozás is a vívómesterek nevében. Záradékkul egy verses felhívást is közöl „Kardra magyar!” cím alatt, a mi a szerző tollából került

ki, bizonyosságául annak, hogy kard és toll nem ellentetes fegyverek. A díszes kiállítású, 50 lapra terjedő (a képen kívül) mű ára 1 frt.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A 80 éves Kiss Áron.** Maga lépésről-lépésre haladt elébb-elébb addig a magaslatig, a mely a magafajta halandónak osztályrésze lehet. Bizalom, szeretet, igaz érdem emelte fölebb és fölebb. És őt nem tántorította meg sem mélység, sem magasság! Maradt tipikus kálvinista lelkipásztor, ennek minden jelességével. Első az egyenlők közt. Ellenfeleit meghódította szelídségével, munka- és emberszeretetével, kötelesség-tiszteletével. Az Isten, a kit szeretett és szeret, imádott és imád, a kinek országa terjesztéseért lángolt és lángol, megáldotta őt a vénség ékes koronájával, a keveseknek fentartott 80 esztendővel (november 22.). Tisztelettel köszöntjük őt, a kit Istene erre a „több“-re is elsegített s szívből kiáltjuk felé: Ad multos annos!

— **Gyászhir.** Dr. Czákó Kálmán a budapesti állatorvosi akadémia rendes tanára, a m. kir. állami magvizsgáló állomás igazgatója, folyó hó 8 án, életének 52 évében, hosszas szenvedés után jobblétre szenderült. A megboldogult a gimnázium felsőbb osztályait és a theológiát a sárospataki ev. ref. főiskolában végezte s a távolban is mindig szeretett gyermeke maradt az Alma Maternek. Sárospatakról előbb Gávára ment tanítónak, aztán Budapestre egyetemi hallgatónak s itt az orvosi tanfolyamot végezte. Mint egyetemi hallgató, a *Szönyi Pál* nevelő-intézetében is tanított több évig. Az orvosi diploma megszerzése után előbb a kolozsvári, azután a budapesti egyetemen volt kórbonctani tanár-segéd. 1872-ben a kormány külföldi tanulmány útra küldötte. 1874-ben az állatorvosi akadémia tanárának neveztetett ki s mint ilyen nagy buzgalommal foglalkozott a kórbonctannal s később a növény- és gyógyszerertannak tanításával és tanulmányozásával. Tanulmányaiból nagyszerű gyűjteményt állított össze az intézet részére. Ő neveztetett ki az állami vetőmag vizsgáló állomás első igazgatójának is. A tudományos irodalomban is több becses művel örököltette meg nevét. Mint tanár tanítványainak tiszteletét és szeretetét méltán érdemelte ki. Bokros érdemeit elismerte ő Felsőge, a király is, midőn őt pár évvel ezelőtt a királyi tanácsos címmel tüntette ki. Halálát több év óta tartó betegeskedés előzte meg. Még kórbonctani tanársegéd korában hullámérgeződést kapott, a mely miatt egyik szemét elvesztette s azóta teljesen egészséges nem is igen volt. Benne a „Sárospataki Lapok“ is egyik régi munkatársát gyászolja. Áldott legyen a derék tudós és igazi jó barát emlékezete!

— **A Sárospataki Irodalmi Kör** kezelőbizottsága október 19-ikén tartott gyűlésén elhatározta a gimn. használatára szánt Keresztyén Egyháztörténet újból való kinyomtatását, valamint a katekismusét is, mivel nincs ezuttal remény, hogy az új katekismus ügye a közel jövőben gyors elintézést nyerjen. Az új népiskolai tanterv életbeléptetése után a Sárospataki Irodalmi Kör népiskolai használatra kiadott tankönyvei közül sok nem felel meg a tantervnek, némelyek pedig teljesen hiányozván, kezelőbizottság felkérte a tanterv készítőjét, Dezső Lajos tagtársat, adjon véleményes előterjesztést arról, hogy az Irodalmi Kör kiadványai közül melyek használhatók, melyek nem, hogy az Irodalmi Kör idejében gondoskodhassék megfelelő tankönyvek

készíttetéséről vagy a meglevőknek a tantervnek megfelelő átdolgoztatásáról. E kérdéssel kapcsolatban Dezső Lajos, a „Népiskolai Tanterv“ készítője jelentette, miszerint több oldalról tudakozódó levél érkezett hozzá egyházkerületünkbeli népiskolák tanítóitól a tanterv keresztülvitele tárgyában. Egyik tanító úr azt kérdezi, hogy miután a főiskola kiadványait képező népiskolai könyvek közül egyik-másik nem felel meg az új tantervnek, kötelező-e továbbra is a főiskola által kiadott népiskolai tankönyvek használata, különösen pedig hol szerezhető be az I—II. s illetőleg a III—IV. osztály számára előírt vallásoktatási könyv? — Egy másik tanító úr azt kérdezi, hogy hol kapható a VI. osztály számára előírt egyháztörténelmi kézikönyv, továbbá az I—III. osztály számára előírt elméleti és gyakorlati dalkönyvecske, valamint a IV—VI. osztály számára előírt iskolai dalok és énekek gyűjteménye? — A harmadik tanító úr azt kérdezi, hogy mettől-meddig kell haladni az egyes tantárgyakban az első félévben? A tanterv szerzője egyszersmind kijelentette, hogy ő ugyan szívesen közli a maga nézetét a tanterv kivételét illetőleg mindazokkal, kik ez iránt hozzáférődnak; mindazáltal nem akarván ezzel praejudikálni az Irodalmi Kör megállapodásainak, kéri, hogy a felmerült kérdések iránt a kezelőbizottság hozzon határozatot. A kezelőbizottság e kérdések iránt a következőkben állapodott meg: 1. A főiskola kiadványainak az egyházkerület népiskoláiban való használata ezután is kötelező. 2. Az Irodalmi Kör gondoskodni fog, hogy azon kézikönyvek, melyek a tantervnek itt-ott meg nem felelnek, mielőbb kellő átdolgozásban részesüljenek; valamint, hogy azon szakokban, melyekre a főiskola még egyáltalában nem adott ki kézi- vagy segédkönyvet, mielőbb alkalmas könyv álljon a tanító urak rendelkezésére. Addig is a tanító és iskolalátogató urak tapintatától reméli az Irodalmi Kör, hogy a minden átalakulással együtt járó átmeneti nehézségeket türelemmel tekintvén, sikeresen legyőzik. 3. A mi a fél éves beosztást illeti: Irodalmi Körünk már régebben elítélte a fél évi vizsgákat, mint cél- és időszerűtleneket; s ennek következményeként az iskolalátogatás idejéül is alkalmasabbnak ítélte az iskolai idő második harmada után eső időt. Az új tanterv szerint a tanév kétharmada az előírt tananyag elvégzésére, az utolsó harmad ismétlésre van beosztva. Egyébiránt a szakértő iskolalátogató az eddig szokásos iskolalátogatási időszakban is képes lesz megítélni az iskola tanulmányi állapotát, a nélkül hogy a tanító vizsgaszerű előkészülettel várná a látogatást. 4. Végül e helyen is közli kezelőbizottság a használandó könyvek jegyzékét: a) *Arvay József* Ó- és Újtestamentumi szenttérténetek. Átdolgozta Radácsi György. Az I—II. osztályban csak a tanító használja e könyvet elbeszéléseinek vezérfonalául; a III—IV. osztályban a gyermekek kezébe adatik olvasókönyv gyanánt. b) *Mitrovics Gyula*. A Keresztyén Hit- és Erkölcstudomány rövid foglalatja. V. o. c) *Radácsi György*. A Szenttérténetek rövid foglalatja és a keresztyén egyház történetei. E könyvecskének a szenttérténeteket tartalmazó része elmarad, csak az egyháztörténelmi részt használja a VI. osztály. d) *Nagy Sándor*. Magyar ABC. I. o. e) *Dezső Lajos*. Olvasókönyv. II., III—IV., V—VI. o. f) *Maklári Pap Miklós*. Magyar Nyelvtan. III—IV. és V—VI. o. g) *Dezső Lajos*. Számítási feladatok I—III. és III—IV. o. h) *Gérecz Károly*. Népiskolai Földrajz. IV—VI. o. i) *Orbán József*. Kézikönyv az egyetemes és hazai történelem tanítására. V—VI. o. k) *Visky K. Bálint*. A magyar polgári jogok és kötelességek ismertetése. VI. o. l) *Búza János*. Természettan IV—V. o. m) *Zsindely István*. Természettan az elemi népisk. számára V—VI. o. Ideiglenesen ajánl.

tatnak: a) Oherolli János. Tornazsebkönyv b) Vajda Pál. Szépirási minták. c) Sándor Domokos. Gyakorló-könyv a népiskolai énekoktatáshoz. d) Kozma-Felméry. Falitáblák elemi rajztanításhoz. *Csontos József*, az Irodalmi Kör jegyzője.

— **Tanulmányi kirándulás.** Főgimnáziumunk VIII-ik osztályának növendékei folyó hó 9-én a reggeli gyorsvonattal, Kiss Elek tornatanár vezetése alatt Szerencsre rándultak a cukorgyár megtekintésére. A kirándulókhoz csatlakoztak: Szinyei Gerzson, Szívós Mihály és Rác Lajos tanárok is. A cukorgyár igazgatósága a kirándulókat nagyon szívesen fogadta, szakértő vezetőket rendelt melléjük, kiknek magyarázata mellett tekintették meg, két csoportra oszolva, a most teljes üzemen levő gyárat, úgy a nyers cukor kidolgozását, mint a finomított, hol meg is kóstolhatták a készülő cukrot, annak különböző tisztulási stádiumán keresztül. A megtekintés mintegy 2½ óráig tartott s a társaság sokat tanulva, sokat gyönyörködve jött ki a hatalmas gyártelepről, mely köszönetét fejezve ki az igazgatóságnak szíves előzékenységeért. A nagy vendéglőben elköltött ebéd s kedélyes szórakozások után, a délutáni személyvonattal tértek vissza Patakra.

— **Wlassics miniszter a papi javak szekularizációjáról s a népiskolák államosításáról** a kormány nevében nyilatkozott legközelebb Temesváron, a tiszteletere rendezett banketten. Határozottan kijelentette, hogy a kormány a papi javak szekularizációjával, melyet újabb időben ellene kortes eszközül igyekeznek felhasználni, nem foglalkozik. A népiskolák államosításáról szóló hírek is alaptalanok, mert az iskolák államosítása az állam pénzügyi viszonyai miatt nem is volna keresztülvihető; de erre nagy szükség nincs is, mert a felekezeti és községi iskolák nagyobb része feladatának híven megfelel.

— **Az utolsó egyházpolitikai javaslat** hiteles szövegeit folyó hó 12-én állapította meg a főrendiház és a képviselőház által kiküldött közös bizottság s azt miután a két ház megállapodásával teljesen megegyezőnek találta, szentesítés végett felterjesztésre ajánlotta. Az országgyűlés tehát a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslattal formaszerint is teljesen végezett.

— **A dunántúli ev. ref. egyházkerület** folyó hó 19-én Székesfehérváron rendkívüli közgyűlést tart, melynek egyedüli tárgya a megüresedett püspöki szék betöltése lesz. Püspök jelöltekül — mint halljuk — Antal Gábort, Czike Ferenczet, Körmendy Sándort és Vályi Lajost emlegetik.

— **A közoktatási kormány** az ezredéves ünnepély alkalmából létesítendő 400 új állami iskola közül ez ideig 156-ot állíttatott fel. A jövő évi állami költségvetésben a további iskolák felállítására, azok személyi és dologi szükségleteire 275,000 frt van fölvéve azon 981,966 frt előirányzaton felül, a mely a már létező állami elemi iskolák személyi és dologi szükségleteinek fedezésére szolgál. A kormány félhivatalos lapja (Nemzet) közli mind a 156 millenáris iskola névsorát, cáfolatául ama híreszteléseknek, mintha a már meglevő állami iskolák közül újabban szervezetteket akarná a kormány *millennáris* iskoláknak kinevezni. E kimutatás szerint Kolozs megyében 22, Nyitraán 11, Szilágyban 9, Szolnok-Dobokában 10, Árvaiban 7, Zemplénben 2 millenáris iskola állíttatott fel. E 156 iskolában 230 tanító, illetőleg tanítónő nyert alkalmazást.

— **Köszönő válasz.** Nagytiszteletű és Tekintetes Igazgatóság! — Néhai főt. és mélt. Pap Kovács Gábor ref. püspök, szeretett és feledhetetlen lelkészünk gyászos el-

hunytá alkalmából hozzánk intézett részvétiratukra fogadjuk a nagy- és tek. igazgatóság, a komáromi ev. ref. egyház, valamint saját nevemben nyilvánított hálás köszönetünket, hogy a legmélyebb csapás súlyos fájdalmait meleg részvételükkel enyhíteni igyekeztek. A legbölcsőbb főpásztor és szeretett hű lelkészünk kedves emlékét mély hálával és kegyelettel őrizi e gyülekezet minden tagja és csak vigaszt meríthetünk azon általános rokonszenvből, mely gyászunkat minden oldalról kísérte. Kérem a nagytiszt. és tek. igazgatóságot, hogy meleg köszönetünket kegyesen tudomásul venni méltóztassék. — Kiváló tisztelettel vagyok Komáromban, 1895. nov. 8-án. A nagy- és tek. igazgatóságnak alázatos szolgája: Konkoly Thege Béla, főgondnok.

— **A középiskolai tanárok két panaszos küldöttsége** jelent meg folyó hó 13-án a közoktatási miniszter előtt. Az egyik küldöttség, melynek vezetője *Beöthy Zsolt* volt, azt a memorandumot nyújtotta át, melyet a kiküldött bizottság a tanár egyesület kassai gyűlésének határozata folytán készített. Ez részletesen foglalkozik a középiskolai tanár-kérdés egész körével. Kimutatja, hogy a közoktatási tárca aránylag egész Európában nálunk van legsilányabbul dotálva s innen ered a középiskolai tanárok legfőbb baja. Statisztikai adatokkal igyekszik bebizonyítani, hogy nem a tanárképzés reformja volna első teendőnk, hanem az, hogy a tanári munka és annak díjazása között megalkotnók a helyes arányt, mert ennek helytelen volta a legfőbb oka a tanár-hiánynak. A memorandum előadja aztán a tanárok kívánalmait, melyek közül, mint fontosabbakat felemlítjük, hogy az állami tanárok fele már most a VIII, fele a IX. fizetési osztályba soroztassék; az ötödéves korpótlék 100 frtról 200 frtra emeltessék. Tekintettel a tanári pályán elérhető csekély előmenetelre, kéri a helybeli előléptetést olyan módon, hogy a rendes tanár igazgatói, az igazgató főigazgatói jelleget és fizetést kapjon, a nélkül, hogy állomását elhagyná. Kívánja, hogy az igazgatók a VII. és VI. fizetési osztályba soroztassanak, a VI-ban főigazgatói címmel; a főigazgatók pedig a VI. fizetési osztály első fokozatába. Rendezetnő óhajtja a fővárosi tanárok fizetési pótlékát is. Kívánja, hogy a törvényhozás mondja ki, hogy a felekezeti és községi tanárok javadalmazása nem különböztethet az állami iskolák tanáraiétól. A második küldöttség, a melyet *Mauricz Rezső* vezetett, annak a rendeletnek a visszavonását kérte, a melyben a fővárosi tanároknak meg van tiltva, hogy délelőtti más iskolákban órákat adhassanak. A küldöttség kifejtette a miniszter előtt, hogy ez a tilalom egyenesen a tanügy kárára van, mert a mai tanár-hiány miatt az állam sem nélkülözheti az óraadó tanárokat; kérte a minisztert, hogy egyesek visszaélése miatt ne hozzanak általános rendszabályokat, hanem az egyéni felelősséget szigorúbban alkalmazzák. A miniszter mind a két bizottságot lekötőlező szívességgel fogadta s a budapesti tanárok kérésére vonatkozólag kijelentette, hogy a sérelemnek tartott rendeletet ő csak utólagosan látta és csak administrációs tévedésből történt, hogy a konkrét rendelkezés általánosított, mert ilyen általános tilalmat a minisztériumnak nem volt szándéka kibocsátani.

— **A sárospataki akadémiai ifjúság** elhatározta, hogy könyvtárát, cassinóját és sakk-egyletét egyesíti s közös erővel s a nemes ügybarátok segélyével építi tovább, mire bizony szükség van. December 14-én e célból hangversenyt fog tartani, a melyre már folynak az előkészületek. Előre is felhívjuk erre a t. közönség szíves érdeklődését.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Egy nyolcszázados évforduló.” *Rácz Lajos.* — „A középiskolai tanárok helyzetéről.” *Buza János.* — „Adatok az abauji ev. ref. egyházmegye 1860. évi április hó 14-ikén Felső-Novajban tartott gyűlésének történetéhez.” *Zsoldos Benő.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények”.

Egy nyolcszázados évforduló.

Folyó hó 26-án lesz 800 esztendeje annak hogy II. Orbán pápa a clermonti zsinaton Nyugateurópa népeit a szentsír visszafoglalására felszólította, — s ezzel a középkor történetének legnagyobb eseményét: a keresztes hadjáratokat megindította. A vallásos felbuzdulásnak, rajongó lelkesedésnek, az Üdvezítő utáni váagnak oly elementáris kitörését, mint a minő egész Európát Jeruzsálem visszafoglalása érdekében ekkor elfogta, csak a keresztyénség első századaiban tapasztalta a világ, s később csak 400 év múlva, a reformációnál lett újra a vallásos eszme a világtörténelem kerekének fordítójává, újabb kerékvágásba terelőjévé. Sem azelőtt, sem azután a középkor ezer éves történetén keresztül, nem volt esemény, mely fontosságra nézve e nappal, a keresztes háború proclamálásának napjával vetekedhetnék; e nap századokon át három világ rész történetében megérezte hatását, de az egyházi és politikai történelem terén való jelentőségét még sokban felülmúlja kulturális jelentősége, Európa felvilágosodására gyakorolt hatása.

A pápai szék theokratikus törekvései, a vallásos rajongás, és a politikai okok: a szeldsukok előnyomulása Kisázsiaiban, a byzanci birodalom segélykérései, — egyaránt közreműködtek a clermonti zsinat e nagyfontosságú tényének előidézésében.

A nyugati keresztyénség haderejének keletre való fordítása már pár évtizeddel előbb is fölmerült. A szeldsukoktól szorongatott byzanci császárok Kisázsia elveszte, sőt székvárosuk fenyegetése után a nyugati keresztyénségbe vetették minden reményöket. S ki lett volna nyugaton, a ki őket hathatósabban megtudta volna segíteni, mint a pápa, a nyugati keresztyénség feje, ki a Karolingek birodalmának összeomlása után, mintegy szellemi császár uralkodott nyugaton s VII. Gergelyben a leghatalmasabb képviselőre talált, a ki államférfi, hadvezér és főpap akart lenni egy személyben. Hozzáfordult tehát VII. Mihály császár segedelemért, a keleti keresztyénségnek a nyugatival való egyesülését is kilátásba helyezve neki. Örömmel vette VII. Gergely e felhívást, mely tág mezőt nyitott meg ambitiosus törekvései előtt. A katolikus egység helyreállítása a görög, sőt esetleg az örmény s a többi keleti egyházak meghódolásával, — ez oly kilátás volt neki, mely legmerészebb

álmaikat megvalósítani látszott; ez oly jutalom volt, mely megérdemelte a keleti birodalom megsegítését, az Izlam elleni harcot. Elragadtatással vette e hirt s több levélben felszólította a híveket, hogy e vállalathoz neki segílyt nyujtsanak. S már sikerült is 50,000 főnyi sereget összegyűjtenie, melynek élén maga akarta a hadjáratot megkezdeni, — de ennek kivitelében más közbejött események, különösen IV. Henrik német királlyal való viszálya megakadályozták. De e perctől kezdve a kapu mintegy ki volt nyitva, melyen a ker. seregek kelet ellen vonúlhattak.

Gergely utódai nem ejtették el elődük tervét, csak az alkalmas pillanatot várták, — s a körülmények ez iránt egyre kedvezőbben alakultak. Nyugateurópa népeiben úgy a normannok rablóhadjáratai, mint a spanyol lovagok harcai a mórok ellen, különösen Toledo ostroma (1085), melyben aquitán, burgund és normann lovagok is részt vettek, fölkelte a lovagias szellemet, a kalandok és harcok utáni vágyat, a hódítási hajlamot; s mindez — a keresztyénség és az Izlam közötti harcoknál fogva (Guiscard Róbert) — önkéntelenül is vallásos, keresztyénies színezetet nyert, a hitetlenek ellen fordult. Másfelől a nyugati keresztyénség kebelében ép' ez idő tájban jutott legmagasabb virágzásra az asketa szellem. Külső és belső körülmények: háború, inség, ragály, trónok bukása, 1000 év körül a világ elmúlása miatti aggodalom, egyaránt hozzájárultak annak fölkeléséhez és növeléséhez. Végtelen bűnértet fogta el az emberiséget, elfordult a világtól, s Isten irgalmát kereste a vezeklés, bűnbánat minden útján. Midőn az irgalom elnyerésére, a bűnbánat megtalálására a pápák a zárándoklásokat, az Úrral és az apostolokkal, vagy lábuk nyomával, ereklyéikkel való érintkezést is sikeres, üdvös dolognak nyilvánították; midőn az asketikus hangulat a zárándoklással járó fáradalmakat, veszélyeket Istennek tetsző műveknek tekinté: ez időtől, a 11-ik század közepétől fogva a zárándoklások jelentékeny tényezői lettek a középkor vallásos életének. Ezren meg ezren zárándokoltak a szent helyekre, — a merészebbek, vagy rajongóbbak egyenesen Jeruzsálembe, az Üdvezítő életének és halálának megszentelt helyére. A keresztyén világ mindig ájtatos érzésekkel tekintett Jeruzsálemre, de soha ájtatosabban, mint e korban; 1065-ben a mainzi püspök vezetése alatt 7000 emberből álló előkelő csapat járt a szent földön. De itt nemcsak rajongó érzé-

sük talált kielégítést, hanem, látva a szent helyeket a durva, hitetlen ellenség birtokában, a harag és elkésredés is feltámadt bennök ezek ellen, a mit a sokféle zaklatás, az ott lakó keresztyének sanyargatása csak fokozott. A visszatérő zarándokok sötét színekkel ecsetelték a hitetlenek által rajtok s keleti testvéreiken elkövetett erőszakoskodásokat, a szent helyek meggyalázását s lázas szavaikkal (különösen Remete Péter) egész Nyugateurópát felizgatták. Csak egy szikra kellett, hogy a felhalmozott gyúanyag felrobbanjon.

Ekkor történt 1095 tavaszán, hogy Komnén Elek byzanci császár újra segélyért folyamodott II. Orbán pápához. II. Orbánt hasonló theokratikus törekvések töltötték el, mint VII. Gergelyt, s habár szelidebb eszközökkel dolgozott, mint Gergely, egész Európát lábai előtt látta. Korának s szülőföldének, Franciaországnak harcias hangulata, vállalkozó szelleme benne is élt, — s így kész örömmel fogadta a keletről jövő felszólítást.

1095 március elején Piacenzában nagy zsinatot tartott, a melyen meghallgatva Elek császár követeit, felhívta a keresztyéneket a görög birodalom támogatására; s már itt sokan megígérték neki, hogy a kereszt ellenségei ellen Konstantinápolyba vonulnak. Piacenzából a pápa Franciaországba utazott s ott november 18-ára újabb nagy zsinatot hívott össze Clermontba. Itt is előbb általános ügyeket tárgyaltak, az Isten békéjét (treuga Dei) kihirdették, végre november 26-án áttértek a legfontosabb ügyre, mely a clermonti zsinatot az emberiség emlékezetében örökre nevezetessé volt hivatva tenni. Megszámlálhatatlan tömeg gyűlt össze e napon a városban, mivel előre híre terjedt a bekövetkezendő nagy eseménynek. A pápát 14 érsek, 225 püspök és 400 apát környezte; az alsóbb klérus tagjainak s a világiaknak se szeri, se száma. Szabad ég alatt, — miután e roppant tömeget semmi épület nem lett volna képes befogadni. — kezdett Orbán arról beszélni, a mi mindnyájok szívét eltölté, a nélkül, hogy erről világos tudomással bírtak volna. Beszélt a jeruzsálemi keresztyén templomok iszonyú megszenteltetéséről; az ottani hívek s a kegyes zarándokok keserű bántalmaztatásáról a szeldsukok durva uralma alatt; azokról a nagy veszélyekről, melyeknek Konstantinápoly, valamint az egész Nyugat az ellenség diadalmas előnyomulása következtében ki van téve; végre a multról, mely a francia lovagságot, melynek már ősei is kardot rántottak „Hágár fiai” ellen, bátorságra és harcvágyra kell hogy lángolja. Mintegy Isten hírnöke, szent háborúra szólítá őket, s mindenkitől követelte, hogy a legfőbb hadúrnak, Jézus Krisztusnak szolgálatába álljon a hitetlenek elleni harcra, Jeruzsálem megszabadítására, az ige beteljesedésére, hogy „az ő sirja ismét dicsőséges legyen!”

Felhívó szavai leirhatatlan hatással voltak a tömegre; mint isteni kijelentés, úgy hatottak a rajongó, ég felé vágyódó lelkekre. Már, miközben beszélt, viharos helyeslések szakíták félbe szavait. Midőn beszédét bevégezte, ezer meg ezer ajakról viszhangzott a szent háború jelszava: Dio li volt! Isten akarja! Sokan könyekre fakadtak és reszkettek a belső felindulástól, s tömegesen siettek a harcias zarándok-út jelvényét: a piros keresztet átvenni s jobb vállukra feltűzni. Erre Orbán megújítja az egyház ama parancsát, hogy Isten békéjét törhetetlenül meg kell tartani; a keresztesek javait az apostoli szék különös oltalma alá helyezé; mindazoknak, kik nem kapzsiságból, hanem igazi ájtatosságból vesznek részt a szent háborúban, *bűnbocsánatot* ígért, s megbízta a papokat, hogy hazájukban az egyház vállalatát beszédeikkel segítsék elő s ajánlják

a kereszteseket a hívek imájába. A legelső püspök, ki a kereszt fogadalmát letette, Adhemár de Monteil, puy-i püspök volt, kit a pápa — miután maga nem akart a seregek élére állani — a hadvezetésben helyettesének nevezett ki; a legelső világi fejedelem pedig Raimund toulousei gróf, Dél Franciaország leggazdagabb és leg hatalmasabb ura, volt. Példáját csakhamar többen követték, részint benső kegyességből, részint — kiknek lelkiismeretét súlyos tettek nyomták — az ígért bűnbocsánat utáni vágyból, részint végre kaland- és harcvágyból. Így Bouilloni Gottfried, Róbert, flandriai gróf, Róbert, a könnyelmű normann herceg, Hugó vermandois-i gróf, Boemund tarenti fejedelem, Tankréd brundisiumi örgróf stb.

A keresztes hadjáratok, úgy a mint azokat II. Orbán megindította, már nem egészen azt a célt tűzték magok elé, a melyre VII. Gergely törekedett. Elek császár megsegítése és a szeldsukoknak Kis-Ázsiából való kiűzése lassankint háttérbe szorult. E helyett, mint legfőbb, legóhajtottabb cél: a keresztyén uralomnak a szentföldön való visszaállítása s az Úr szabad sirjánál való imádkozás lépett előtérbe. Aranyos cég a büszke s hiú szándék és a mindenhatóságra való törekvés takarójául. Édessé tétele a vérnek, a pusztításnak a Krisztus iránt való hűség ígérete által. Felhasználása a vallásnak a gyilkosságra, országok elgázolására. Evangéliom a szurony hegyén — a Jézus nevében, a ki pedig azt mondta egykor az érte, fegyverhez nyúló Péternek: „Tedd hüvelyébe kardodat!”

A keresztes hadjáratok, bár három század folyamán hét ízben megújultak, egymás után Európa legvittezebb nemzeteit, legedzettebb katonáit, legnagyobb vezéreit harcra szólították, tömérdek — millió meg millió — emberáldozat után elvégre is sikertelenül végződtek, a közbe-közbe kivívott eredmények is utóljára mind megsemmisültek s Európa megtörtén, megszegyenülten volt kénytelen visszavonulni az annyi elszántsággal, annyi lelkesedéssel sóvárgott szentföldről, s letenni — talán örökre — a szentsír visszafoglalásának tervéről. A sok ereklýe, a miket a visszatérők magokkal hoztak, tengernyi köny, miket az elvesztettek családjai hullattak, kimerült kincstárak, elvadult néperkölesök, s ott messze keleten az elhullottak millióinak porladó csontjai: ezek voltak a sok százados küzdelem összes eredményei, összes emlékei!

De nem, ne legyünk hálátlanok! Élet is serkent, tavasz is fakadt a halál, a pusztulás nyomában! A válásos rajongás korára egy józanabb, számítóbb, reálisabb kor következett, mely a földi élet követelményei iránt is érzékkel viseltetett, nemcsak Isten országának, hanem e világnak is polgára akart lenni. Nemcsak a nagy veszteségek tanították meg őket erre, hanem útközben szerzett egyéb tapasztalataik is. A zarándok, mihielyt hazáját elhagyá, a lakott föld jelentékeny részével megismerkedett, s itt minden új, idegen volt előtte: a vidék, az állatok és növények, az emberek, kiknek nyelvét nem érté, ezeknek fegyverzete és ruházata, városaik alapterve, házaik berendezése, szerszámaik alakja, — s mindez gondolkodásra készítet é. Görög földön, valamint keleten az antik életnek még sok tanulságos maradványa állott fenn; a római császárság katonai berendezése és adózási rendszerének alapjai, habár némileg átalakulva és megromolva, nemzedékről-nemzedékre szállottak. A tudósok Byzancban a klasszikus irodalom kincseivel ismerkedtek meg; az arabok a hellének bölcsészettét és természettanát nagy kedvvel művelték. A mezőgazdaság, ipar s művészi alkotás legtöbb ágában

a régi kulturállamok a frankoknak és germánoknak jóval fölötte állottak. Nagy városaikban a zarándok szinte többet láthatott, tanulhatott, mint a mit képes volt megemésztetni. De ezenkívül már a görögök sem voltak pápai keresztyének, a muzulmánok meg épen a keresztes ellenségei, — s mégis nemcsak szörnyetegek és démonok nem voltak, mint egynémely jámbor keresztes vitéz gyermekes phantasiája várta, sőt ellenkezőleg, a zarándokok lovagias érzékét csodálkozásra ragadta a mohamedán uralkodók jósága és bőkezűsége, vitézsége és becsületessége; becsülni tanulták az ellenséget és hozzászoktak ahhoz, hogy úgy tekintsék, mint magokhoz hasonlót. A türelem szelleme költözött az elfogultság és rajongás helyére, s ezzel együtt a pápai mindenhatóság és az egyházi tan családokhozatalansága iránti kétely. Általában alig van a politikai, katonai, kereskedelmi, ipari, tudományos, művészi, sőt egyházi életnek olyan ága, mely keletről gazdagodást ne nyert volna. Európa századokra ellátta magát új eszmékkel.

A keresztes hadjáratokra vezethető vissza a hűbérrendszer és a lovagi intézmény kiképződése, a városok független tényezőkké való felvirágzása, a modern állami és társadalmi alakulás kezdetei, s az az ellenállás, mely a római egyház uralma s annak tanai ellen az eretnekeknél feltámadt.

Ázsia kincei megnyitak az európai kereskedelem előtt; a keresztesek ezernyi ösztönzést nyertek arra nézve, hogy földjük termékeit javítsák és gyarapítsák, szellemök erejét, kezeik ügyességét iparuk emelésére fordítsák. Ennek következménye lón, hogy Európa népei hatalmasan mozogni s bennök rejlő képességeik teremtő vágygyá alakulni kezdtek. A hová e nemzetközi forgalom pénzárja először folyt, ott merész kezdeményezés és küzdelmek között új korszak vette kezdetét. Ezért Olaszország a modern népek újszülöttje, s Firenze és Velence mozgékony kereskedői mellett ott áll merengő tekintettel Dante, búcsút intve a középkornak; ott áll Petrarca, megnyitva a renaissance-t. Az az erő, mely a klasszikus ó kort a romok alól előteremtette, mely később a földgömböt diadalmas karokkal fonta körül s az egyedül üdvözítő egyház uralmával szakított, — pezsegni kezdett. A theokratikus eszme, mely a keresztes hadjáratok első megindítójának lelkét hevíté, épen az ellenkező eredményhez vezetett; előbb a pápák vezették a népárt, de utóbb őket kapta el az ár, — s elvégre is magával ragadta.

Ha sok fájdalmas érzést kelt is bennünk 1095 november 26-ának emléke, de ép annyi fölemelő és vigasztaló gondolat is fakad azok nyomában! Ezért fordul e napon tekintetünk Clermont felé, a vallásos érzés nagyszerű megnyilatkozásának, a világtörténelem nagyfontosságú eseményének színhelye felé!

Rácz Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

A középiskolai tanárok helyzetéről.

Lapunk legközelebbi számában röviden megemlékezünk arról az emlékiratról, melyet az országos középiskolai tanáregyesület választmánya a kassai közgyűlés megállapodásai szerint készített s folyó hó 13-ikán adott át Wlassics közoktatási miniszternek. Ezt a terjedelmes memorandumot, melyben az országos középiskolai tanárok legtekintélyesebb egyesülete mondja el az újabb időben sokat vitatott tanárkérdésre nézve legjobb hite és meg-

győződése szerint a maga véleményét, méltónak tartjuk arra, hogy lapunk t. olvasóival részletesebben is megismertessük, mert mi is úgy vagyunk meggyőződve, hogy ez a kérdés nemcsak a magyar középiskolai tanárokat érinti személyileg igen közelről, hanem napjainkban sarkpontja a magyar középiskolai oktatásnak is. Ez a kérdés közelebből érdekel minket, protestánsokat, a kik hazai közoktatásügyünk fejlesztésére évszázadok óta meghoztuk a tőlünk telt áldozatokat s a kik ma a tanárkérdés égető voltát majdnem a legjobban érezzük.

A most már általános érdekűvé vált tanárkérdés a nagy közönségnek és a tanügyet intéző köröknek a középiskolával való elégedetlenségéből származott. Az elégedetlenségre okot szolgáltató baj eredetét kezdetben a középiskolai tantervben és szervezetben vélték feltalálni; de midőn azt tapasztalták, hogy ezeknek nagyobb reformálása sem segít a feltűnő bajon, a tanárok hiányos szakképzettségében, helytelen módszerükben, általános műveltségük fogyatékoságában, paedagogiai és philosophiai ismereteik hiányosságában kezdték keresni a valódi okot. Ezek, a mindig erősebben hangzó vádak indították a középiskolai tanárság zömét magában foglaló egyesületet arra, hogy a vallás- és közoktatási miniszterhez intézett memorandumban őszintén elmondja saját nézetét a középiskolai tanárkérdésről, abban a reménységben, hogy rámutatván azokra a legfőbb okokra, a melyekből szerinte a baj származik, hozzájárul ennek a sokat hánytorgatott bajnak a megszüntetéséhez is.

A memorandum hat részből áll s mindenik részben egy-egy fontosabb kérdést fejtegeti illetőleg egy-egy súlyosabb vád igaztalan voltát igyekszik kimutatni.

Az első részben nemzeti kulturánk legfőbb bajának, melyből annyi más baj s ezek közt a középiskolai tanárság bajainak legnagyobb és legsúlyosabb része is ered, azt tartja, hogy *hazánkban a közművelődés iránt még nincs meg a kellő érzék sem a társadalomban, sem a politikai tényezőkben, mert nincs állam Európában, mely silányabbul dotálná vallás és közoktatási tárcáját, mint Magyarország.* Ezt a megdöbbentő állítást számokkal is bizonyítja, melyekből kitűnik, hogy míg Svédország összes állami kiadásának 17·2%-át, Württemberg 15·7%, Románia 12·4%, Bulgária 11·7, Norvégia 10·6, Nagy-Britania 10·5%, Görögország 9%, Bajorország 7·7, Franciaország 7·2, Szerbia 6·5, Dánia 6·3, Poroszország 5·6, Ausztria 3·8, Olaszország 2·6, Oroszország 2·3%-át fordítja közoktatási célokra, addig Magyarország összes állami kiadásainak csak is 2·2%-át áldozza kulturájára.

Igaz, hogy a memorandum statistikai adatai kizárólag az állampénztárak kiadásait tüntetik fel s így azt az összeget, a melyet egyik-másik államban közoktatási célokra áldoznak, azokból meg nem határozhatjuk; arra azonban teljesen elégségesek, hogy meggyőzzenek mindenkit arról, hogy közoktatási tárcánkat az eddiginél sokkal jobban kell dotálnunk, mert igazsága van a memorandumnak abban, hogy a magyar közoktatás épülete annyira befejezetlen és ebben az elmaradásban annyi veszedelem rejlik, hogy hazánk egész politikai fejlődésének súlypontja kell, hogy a közoktatásra essék. Anynyival szükségesebb ez, mert hazánkban egész a legújabb időkig az állam, mint olyan, úgy szólván semmit sem áldozott közoktatási célokra s kulturánk fejlődését egyesek és testületek áldozatkészségének köszönhetjük. Hiszen még ma is a társadalmi tényezők hozzájárulását 22 millió frtra becsüli maga a közoktatási miniszter, míg az állampénztáré csak 9 és félmillióra megy. Kulturális intézményeinknek mindenesetre nagy baja az a szegénység, mely materiális politikai rendszerünkön fogva reá nehezedik. Ez a baja középiskolai oktatásunknak is,

a melynek pedig nálunk sokkal fontosabb tudományos missziója van, mint a külföld nagy kultur-államaiban, a hol az egyetemokről és másféle tudományos gócpontokról a tudomány munkásai bőven kikerülnek, míg nálunk a középiskolai tanárság nélkül úgyszólván mindenféle tudományos élet megszűnnék.

A memorandum második része mintegy válaszul szolgál azoknak, a kik úgy vélekednek, hogy a középiskolai tanárság fogyatkozásain a jelenlegi *tanárképzés reformjával* lehet és kell segíteni. Számadatokkal mutatja ki e felfogás hibás voltát, a mennyiben a jelenlegi tanárság legnagyobb részét nem a mai tanárképzés szerint képezték. Kimutatja az 189 $\frac{3}{4}$ évi adatokból, hogy a rendes és helyettes tanárok 13 $\frac{1}{2}$ %-ának nem volt oklevele, hanem régebbi működés alapján ismertetett el; 55%-ának pedig még 1885 előtről való képesítése volt s így csak 32 $\frac{1}{2}$ % volna olyan, a melynek működése után a mostani tanárképzés jó vagy hibás voltát meg lehetne bírálni. Igen, de ezek legnagyobb része után sem szabad a jelenlegi tanárképzés eredményét megítélni, mert hiszen általánosan ismeretes az a körülmény, hogy tanárjelölteink egy tekintélyes része idő előtt, mint oklevél nélküli helyettes tanár, alkalmazást keres, egy része pedig egyetemi tanulmányait nem folytatja, hanem, mint bejegyzett egyetemi hallgató vidéken, nevelősködéssel tölti el idejét s magán tanulmányaival áll elő a tanárképesítő vizsgára, s így alig tehető 5—10 százaléknál többre azoknak az újabb képesítésű tanároknak a száma, a kik képzésükre a jelenlegi tanárképző intézményeket teljes mértékben felhasználták.

Ezeknek az adatoknak a felsorolásával teljességgel nem azt akarja a memorandum bebizonyítani, hogy mostani tanárképzésünk tökéletes és semmiféle reformra nem szorúl, mert hiszen az országos tanáregyesület is több ízben rámutatott annak hiányaira, hangoztatván úgy a szakképzettségre szolgáló egyetemi előadások hézagosságát, mint főleg a gyakorlati képzés nagymérvű elhanyagolását; hanem csak azt a véleményét akarja igazolni, hogy a tanárság legnagyobb fogyatkozásai korántsem a tanárképzés mai rendszeréből fakadnak, hanem a tanárképzés feladatán egészen kívül álló *szociális természetű okokból*, melyek nemcsak a tanárképzést nehezítik meg, hanem a már alkalmazásban levő tanárok munkáját is nagyban megkönnyítik.

Ezekkel a szociális természetű bajokkal foglalkozik a memorandum harmadik és negyedik része s a baj lényegét abban látja, hogy a *tanári munka és ennek bére között nincs méltányos arány s az előléptetésre igen kevés a kilátás*. Ehez járul még, hogy a művelt magyar társadalomnak — a múltból származó előítélete miatt — a tanári állás külső tekintélye is valamennyi egyetemi pályá közt a legcsekélyebb. Ez az oka a folyton nagyobbodó *tanárhiánynak*; ez az oka, hogy a módosabb társadalmi osztály gyermekei csak ritkán lépnek a tanári pályára. Ezeket a bajokat egyszerre megszüntetni a tanáregyesület véleménye szerint sem lehet, mert azok nem egyszerre jöttek létre, hanem szoros összefüggésben vannak a tanárosztály fejlődésével. 1848 előtt a középiskolai oktatás teljesen a felekezetek kezében volt, a tanárok többnyire a szegényebb vagy jobb módú polgárok teológiát végzett gyermekeiből lettek, a kiknek éppen a papí jelleg adta meg a tisztességet és becsülést (?) Az alkotmányos korszakban, melyben már nem a nemesi levél, hanem a diploma jogosít fel a közhivatalok viselésére és a társadalmi élet vezetésére, egy új vezető osztály támadt, melynek az a felfogása, hogy egyedüli úri pályá a jogász pályá és legkevésbé a tanári s éppen ez az oka annak, hogy jobb módú családok még most is csak elvétve adják gyerme-

keiket tanárságra. Különben az alkotmányos korszak elején maga az állam sem méltányolta kellőleg a tanári állás fontosságát, a mi kitűnik abból az intézkedésből, hogy a tanárképzés idejét három évben állapította meg, tehát minden más egyetemi pályánál rövidebbre szabta s ennek a készülésre szánt időnek megfelelőleg szabta aztán meg a tanárok díjazását is, mert sok tanárra volt hirtelen szükség, az állampénztár pedig üresen állott.

Ilyen körülmények közt csak a szegényebb társadalmi osztályok gyermekei vállalkoztak a rövid idő alatt tisztességes megélhetéssel kecsegtető tanári pályára, de ezek aztán olyan számosan, hogy a hetvenes években a bölcsészethallgatók mintegy 20%-át tették az egyetem összes hallgatóinak s bátran lehetett tanár-túltermelésről beszélni. Az 1881. évtől kezdve azonban szembetűnően fogyni kezdett a tanári pályára készülő száma, úgy, hogy az 1885 évben a bölcsészek száma az összes hallgatóknak csak 8 $\frac{1}{2}$ %-a volt s ez a szám még 1894-ben is csak 11 $\frac{1}{2}$ %-ra tudott emelkedni. Ennek természetes okát találjuk fel az 1880. évi tanárképzés reformjában, a mely a tanárképzés idejét 5 évre emelte, de a tanári állomás díjazásán semmit sem változtatott. Kimondta tehát, hogy a tanári foglalkozás legalább is olyan fontos nemzeti munka, mint bármely más tisztviselő munkája, hogy a tanári pályá legalább is annyi előkészületet kíván, mint a többi egyetemi pályá, de azt elhallgatta, hogy tehát a tanári munkáért éppen annyi anyagi és erkölcsi javadalom jár, mint a többi egyetemi pályá munkájáért. Ilyen intézkedések után a szegényebb sorsu ifjú sem ragaszkodott többé a tanári pályához, mely éppen annyi fáradságot kívánt tőle, mint más pályá, de sokkal kevesebb anyagi és erkölcsi recompensációval kecsegtette. Bekövetkezett tehát a *tanárhiány*, a mit még inkább növelt az 1883. évi középiskolai törvény, mely meghatározta az egyes iskoláknál a rendes tanárok számának minimumát s rászorította az iskolafentartókat a tanári létszám emelésére; végre pedig előmozdította ezt a bajt a folytonosan szaporodó és fejlődő középiskolák száma. A tanárhiányt aztán nem okleveles helyettes tanárokkal kellett pótolni, még pedig nem csak a felekezeti és községi iskolákban, hanem az államiakban is, pedig ide át-átcsalogtattak a nem állami iskolák tanárai közül egynehányat. Az előtt egy-egy tanári állásra halomszámra jöttek a kérények, most pedig minden naposak a meddő pályázatok. Ezelőtt alig lehetett helyhez jutni a budapesti gyakorló iskolán, most pedig nem tudják kinek adni a rendelkezésre álló ösztöndíjakat.

És ezzel a számbeli fogyatkozással együttjár a minőség romlása is. A törvény kimondja ugyan az 5 évi előkészületet, de a valóságban csak 2—3 éves ez a cursus a legtöbb tanárjelöltnél, mert a tanárjelöltet kénytelenek az iskolafentartók az üres tanszékre vinni az egyetem padjáról s ilyen módon megromlik a tanárság szakképzettsége. A tanárvizsgáló bizottság is kényszerhelyzetbe jutott, mert a jelölt készültsége következtében kénytelen leszállítani a vizsgálat mértékét, a mi az összes tanárjelöltekre káros hatással van. Azon felül az iskolafentartók sokszor kénytelenek egyes tanszékekre más képesítésű tanerőt alkalmazni, a mi ismét nemcsak a tanítás eredményét kockáztatja, hanem egyuttal magában a tanárságban oly kicsinylő szellemet honosíthat meg a tanítás komolysága és a tanár szakképzettsége iránt, a melynek káros hatását alig lehet kiszámítani. Az egész tanári osztálynak ez a socialis romlása, mely a tanárhiányban jelentkezik legfeltűnőbbben és mely úgy szólván minden tanárképzést lehetetlenné tesz: sokkal nagyobb baja a középiskolai tanárságnak, mint a tanári-képzés hiányossága.

Rámutatván a memorandum a középiskolai tanárság

socialis bajaira, mint a tanári osztály legfenyegetőbb veszedelmére, igyekszik megjelölni a javítás főbb módzatait is. Véleménye szerint a socialis bajt csak socialis eszközökkel lehet orvosolni, t. i. azzal, ha munkájok díját munkájokkal kellő arányba hozzák. Összehasonlítván a tanárság helyzetét a bírói karéval, melylyel úgy az előkészület idejét, mint a hivatás fontosságát tekintve egyenlő rangú, úgy találja, hogy a bírák helyzete aránytalanul kedvezőbb, mert míg a IX. fizetési osztályban az állami tanárok 59·1⁰/₁₀₀-a van, addig a bírói karnak csak 41⁰/₁₀₀-a, a VIII-ban a tanárok közül 37·4⁰/₁₀₀, a bírák közül 40·4⁰/₁₀₀, a VII-ben a tanároknak 3·4⁰/₁₀₀, a bírának 3·7⁰/₁₀₀, a VI-ban a bírának 10·6⁰/₁₀₀-a, a II—V-ben 4·2⁰/₁₀₀-a jutott. Emellett a nagyobb emelkedés mellett a bírák nagyobb erkölcsi elismerésben részesülnek, s ebből kifolyólag nagyobb társadalmi tekintélynek örvendenek. Összehasonlítva aztán a memorandum a magyar középiskolai tanárság helyzetét a külföldiekével s kitűnik, hogy itt is a legutolsó helyre jut, mert míg Angliában a legnagyobb fizetés a mi pénzünk szerint 6000 frt, Oroszországban 4750 frt, Franciaországban 4320 frt, Poroszországban 3336 frt, Bajorországban 3348 frt, Romániában 3006 frt, Ausztriában 2800 frt, addig nálunk 2600 frt. Európa legtöbb államaiban a tanárság épen olyan keresett állás, mint bármely más hivatal s a jobb modu családok gyermekei sem idegenkedtek tőle úgy, mint mi nálunk.

Ezekből az elősorolt okokból kiindulva, a tanárkérdés sikeres megoldása végett ajánlja az országos tanár-egyesület, hogy az állami költségvetésből fizetett tanárok fele a VIII, fele a IX. fizetési osztályba soroztassék, úgy mint azt 1893-ban Csáky gr. miniszter a képviselő házban megígérte; továbbá, hogy az ötödéves pótlék 200 forintra emeltessék s alkalmaztassék a helybeli előléptetés, mint a bírói pályán működőknél; az igazgatók a VII. és VI. fizetési osztályba soroztassanak, a főigazgatók pedig a VI. osztály első fokozatába. Ajánlja, hogy a fővárosi tanárok pótlékja szabályoztassék s törvényben mondassék ki, hogy a felekezeti és községi tanárok fizetése az állami iskolák tanáraiénál kevesebb nem lehet, mert ezek épen olyan nemzeti missziót teljesítenek, mint az államiak s a középiskolai oktatásügy, a nemzet intelligenciájának nevelése nem felekezeti vagy községi, hanem a meghatározottabban állami érdek, azért a felekezetek és községek iskolaügyeibe beavatkozni az államnak nemcsak joga, hanem kötelessége is; de kötelessége őket egyszersmind anyagilag segíyezni is, annyiival inkább, mert az iskolák államosítása nálunk a pénzügyi viszonyok miatt nehezen volna keresztül vihető.

Végül a középiskolai oktatás érdekében szükségesnek tartja még a memorandum a középiskolai tanárság *erkölcsi javadalmazását* is, úgy az állam, mint a társadalom részéről. Az államnak módjában van, mondja a memorandum, a tiszteletnek és elismerésnek számtalan nyilvánításával tüntetni ki azokat, a kik bármely téren érdemeket szereztek. A középiskolai tanárság e tekintetben is meglehetősen mostoha elbánásban részesült, pedig ennek kétszeres fontossága van már csak azért is, mert az állam példája bizonyára jó hatással lesz a társadalomra s így a tanári tekintély általános emelkedésére is.

Ezekben adja elő az országos tanár-egyesület megbízott választmánya a mai nap annyit emlegetett tanár-kérdésre vonatkozólag az egyesület véleményét. Memorandumának statisztikai adatokkal s közvetlen tapasztalatokkal erősített állításai mindenesetre a mellett bizonyítanak, hogy a középiskolai tanárság helyzetén javítani kell, ha közoktatásügyünket kellőleg előmozdítani akarjuk. A memorandumra különben megjegyzéseket azért nem te-

szünk, mert az abban foglalt dolgok nagyobb részével lapunknak folyó évi 18. és 19. számában, tehát még a kassai gyűlés előtt részletesebben foglalkoztunk.

Buza János.

TÁRCA.

Adatok az abaúji ev. ref. egyházmegye 1860. évi április hó 14-ikén Felső-Novajban tartott gyűlésének történetéhez.

(Vége.)

»Még itt nem érte végét a szenvedés. Nehéz napok után még nehezebbek következtek. Az önhittségében elvakult hatalom bérszolgái már nem borzadtak vérengző fegyvert emelni legszentebb jogaink ellen, s azt gondoltuk, hogy a Karaffák rém-korát értük el. 1860. mart. 28. 29. napjaira egyházmegyei gyűlést hirdetett az esperesi körlevél Gönczre. Már jó előre szállongott a hír, hogy a megyei főnök, Máriássy Adám őnagysága a gyűlést nem fogja megengedni. Hittük is, nem is. De imé mart. 27-én délelőtti 9 óra tájban megérkezék Gönczre a főnök, Jamniczki Lipót, szántai szolgabíró kíséretében. De megérkezett utánuk temérdek szekereken 500 szuronyos is. Rémület és bámolat a városban; mert a katonaságot borzasztó hírek előzték meg. A katonák nem szállásoltattak be, mint máskor. Hanem a csizmadia és a varga-színékre szorítottak össze. Ez még rejtélyesebbé tévé jövetelük okát. Vilmányban és Göncz-Ruszkán el volt helyezve minden pillanatban harcász egy század dzsidás uhlánus. Vajjon mi leszen ebből?! Az egyházlátogatási irnokok s az általuk begyűjtött segély-pénzről a számadás megvizsgálására kinevezett bizottság összeült mart. 27-én reggel az iskolában mintegy 9 tagból állva. Az iskola nem lévén alkalmas hely ily munkálatra, tek. Szathmári Miklós, később t. Futó Dániel egyházmegyei tanácsbíró urak elmentek a paplakba, megtudandók, ha vajjon nem nyithatnák-e ki a városháza teremét számunkra? A városházától ily üzenetet vettek a már ott levő főnöktől: »Várjanak egy kicsit, magam elmegyek a parochiára.« El is jött, s a jelen voltakhoz komoly hangon így szólott: »Hát mit akarnak magok? Gyűlést tartani? Jobb, ha haza mennek; mert azt semmi szín alatt meg nem engedem. Parancsolatom van azt, ha kell, fegyveres erővel szétoszlatni.« Erre kiadta a parancsolatot, hogy a városból minden lelkész hajtsanak ki, s egyet is be ne ereszszenek. A csendőrök házról-házra járva, kemény büntetés terhe alatt tilták meg a prot. polgároknak kivált lelkész-vendéget befogadni; a lelkészeket bezárással fenyegették, ha el nem távoznak. Majoros nevű csendőrnek azon mondása: »még ma kálvinista papvért iszom«, hamar befutotta a várost. A protestánsok sírtak, az értelmetlen katolikusok nevettek: Jól esett nekik ilyenén meggyaláztatásunk. Déli 12 óra előtt a városba vezető minden utakat katonasággal rakták meg. A csendőrök szüntelenül jártak körül egy polgár kíséretében, s ha egy lelkészt vagy valami egyházi küldöttet találtak, arra is alig adtak időt — bármily távolról jött — hogy falatozzék vagy lovait megétesse. Pár óra alatt a várost elhagyni parancsoltattak. A számvévszék többször lőn megzavarva. Még ez mind hagyján! Hanem az eddigi zaklatás délutáni 3 óra tájban oly erővel újított meg, hogy többé már nem lehetett kiállni. A csendőrök

senkinek nem hagytak nyugtot; kímélet nélkül kiutasították még a testvér-papot is gönczi lakos testvére házából. Maga Jamniczki Lipót szántai cs. k. szolgabíró úr oly élményt talált ezen üldözésben, hogy nem szégyenlett udvarról-udvarra járni. Tdó, Hadházi Mihály színei lelkész és tek. Paizsos János urak lovait hivatalos szemelátára parancsolta befogatni s katonákkal kísértette ki őket. A vilmányi lelkészt ötszöri komoly felszólítás után két csendőr kísérte ki gyalog a városból,³ stb. stb. Alkonyatfelé érkezett a segédgondnok, tek. Bárczai Albert úr és az esperes a városhoz; hasztalan volt minden előterjesztések: »hogy nekik be kell menni«, az ott őrködő katonától be nem bocsáttattak, gorombául visszautasítottak, sőt még szekerek megfordult is, vagy 24 szuronyos fogta őket körül. Az ekként szétűzött gyűlésnek egy töredéke Zsujtára, másik Vilmányba húzódott a közbejött esőben áztatva, nagy részben gyalog, fáradtan. Másnap, mart. 28-an reggel megkettőztettek az Őrcsapatok, a Hernád-Németiből Göncz felé vezető út úgy nevezett köves partja rakva volt katonával s még a helybeli lakosoknak is igazolni kellett magukat, ha haza akartak jutni. Ime ily hőstettet követett el a szuronyos hatalom az evangéliom egyszerű fegyvertelen szolgálai ellen. — Elmondhattuk, hogy: ő jött mi reánk fegyverrel, dárdával és paizssal, mi pedig megállottunk előtte a seregek Urának, Istenének nevével.

»Jegyzés. Máriásy Ádám megyei főnök a Göncz felett emelkedő hegytől borsóhegyi herceg, Jamniczki Lipót úr pedig gönczi báró címet nyertek a tettüket ostromozó közvéleménytől.

»Nagyon fájt a gönczi fegyveres szétveretés minden lelkes vallás- és egyház-barátoknak s komolyan gondolkoztak a módról: a gyűlést bármi áron, bárhol megtartani. S ebben különösen tek. Szathmári Miklós és Teleky Péter közbirtokos uraké a dicsőség koszorúja. Ok mentek el tanácskozni tek. Bárczay Albert segédgondnok úrhoz Bárcára. Szerencsétlenségre nem volt otthon. Mindamellett rendelkeztek s helybeli lelkész t. Bernáth József úrral fogalmaztattak egy körlevelet, hogy a haza érkező segédgondnok úr azonnal aláírhasssa s elindíthassa. Ugy lett. 1860. április 14-ére kitűzetett a gyűlés Novajba. A fentisztelt urak saját cselédcikkkel hordatták egyházzól-egyházra a körlevelet egész csendességben s bár az időköz nagyon rövid volt is a gyűlésig, április 14-én reggeli 7 órára oly nagy számban sereglettek össze a lelkészek és a hívek, hogy 400-on bizonyosan felül voltak. Megkezdett a gyűlés akkor mindjárt a templomban istenitisztelettel. Az esperes, ki egyelőre semmit sem tudott a gyűlésről s szökve jött ki Kassáról, mert szüntelen figyelem alatt tartatott, előadta a helyzet komolyságát, a melynek sulya alatt nyögünk; ezután járasonként biztosok nevezettek ki, kik a sürgetőbb ügyeket végezzék: követek nevezettek ki a következő egyházkerületi gyűlésre; tétettek még egyéb szükséges intézkedések is s aztán a gyűlés könyörgéssel bezárattott. A búzgóságot, mellyel a 75-ik dicséret 3. és 4-ik verse élénkelte, leírni nem lehet. Az ének elhangzása után egész csendben ismét haza oszlánk. Szerencsénk is, mert nem hiányzottak feljelentők. Így jelenté ezen gyűlésünk idejét és helyét a dobszai jegyző, Szilágyi József, Jamniczki Lipót szolgabírónak, ez pedig a megyei főnöknek, s hogy innen is szét nem űzeténk, csak annak köszönhetjük, hogy a főnök honn nem léte miatt későn vette a tudósítást, s mire a gyűlés napján 10 órakor Kassáról

indulni parancsoltattak a katonák, már mi nem valánk Novajban.

»Ennyi és ily nagy bajokkal kellett abauji szegény egyházmegyénknek megküzdeni! Vegyük még ezekhez, hogy egyházi szószékeink politikai hivatalnokok közlönyeivé aljasítottatni céloztattak, — onnan kelletvén az új kölcsönben való részvételt tanácsolni, a föld-adó elleni reclamatiót, ujoncozást s a kormánynak több-féle rendeleteit kihirdetni; továbbá, hogy a lelkészek a közmunkatételre, töltés-csinálásra hajtottak, a használatukban levő földek s egyházi fekvő vagyonok csak nem elviselhetetlen adó alá vettettek s a be nem fizethetett adóért katona-tartással sarcoltattak, s előttünk lesz a lefolyt 12 gyászos évnek csak igen halvány vonásokban rajzolt képe.

»Légyen örök hála az egy főgondviselőnek, ki a maga evangéliomi egyházának dicsőségét nem engedé földi szennyes érdekek miatt bármi erőszak által is meghomályosíttatni, vagy rontatni, hanem nagy kegyesen meghallgatván hű népének esedezéseit, úgy igazgatta a fejedelem szívét, hogy az, az 1860 május 15-én kiadott rendeletével visszahelyeztetvén minket öntörvényhozási jogainkba, az igazságtalan üldözéstől megszabadított.

»Jegyzés. A novaji gyűlés eszközléseért tek. Teleky Péter úr a kassai törvényszék elébe állított s büntetése csak a május 15-iki rendelet miatt múlt el. Megidézettét bárcai lelkész tdó. Bernáth József úr is, az előbbihez hason ok miatt.«

Eddig terjed az iratnak utolsó, érdekesebb és fontosabb része. Ugy hiszem, elég érdemes arra, hogy a novaji gyűlésre és az azt megelőzőleg erőszakosan feloszlott gönci gyűlésre vonatkozólag e lapok hasábjain, a fentebbi 841—845. lapokon közzétett becses adatok mellett helyet foglaljon. Ez adatok az itt közlött iratnak a gönci és novaji gyűlésre vonatkozó részleteit érdekesen kiegészítik, kibővítik; több pontját felvilágosítják, megmagyarázzák, némely adatait pedig kiigazítják.

Van azonban ez adatokban egy pont, a mely az általam ismert s kezeim közt levő hivatalos adatokkal nem hangzik össze. S főleg ezért is siettem tőlem telhetőleg e becses lapok hasábjain ezen közlemény számára helyet kérni, hogy ez a pont mennél előbb tisztázható legyen. Magának a novaji gyűlésnek lefolyásáról a 844-ik lapon ez áll: »Az ünnepélyes tiltakozás a a törvénytelen közigazgatási eljárás ellen megtétett, azonnal jegyzőkönyvbe ígattatott s hitelesítés után a gyűlés feloszlattott.«

Ebből, úgy hiszem, csak annyit lehet kiolvasni, hogy a gyűlés a tiltakozást kifejező egyetlen egy jegyzőkönyvi pont megalkotására szorítkozott, vagyis a tiltakozás megtétele és az erre vonatkozó jegyzőkönyvi pont hitelesítése után hamarosan feloszlott.

A hivatalos adatok azonban, mint ezt mindjárt kimutatom, nem erről tanúskodnak.

Köztudomású, hogy most az egyházmegyék mind-azokban az ügyekben kimondott határozataikat, a melyek egy vagy más okból egyházkerületi gyűlés elé is tartoznak, jegyzőkönyvi kivonatokban az egyházkerületi gyűlés elé terjesztik.

Igy volt ez akkor is. Az 1860. évi április 14-iki gyűlésből, a melynek a hivatalos aktákon felső-novaji gyűlés a neve, az 1860. évi május 1—3. napjain Miskolcon tartott egyházkerületi gyűlésre öt jegyzőkönyvi kivonat volt felterjesztve, még pedig annak jegyzőkönyvéből két 1-gyel jelzett pont; továbbá ezen jegyzőkönyv 2-ik, 5-ik és 11-ik pontjai.

³ Ez a vilmányi lelkész maga, ezen irat szerkesztője, az abauji egyházmegyei főjegyző, ekkor még egyházmegyei aljegyző, Fodor Pál volt.

Az egyik 1-ső számú pontot, a melyben az egyházmegye az egyházkerületi kormánynak *fájdalmas szívvel* jelenti közgyűlése tartásában katonai erővel történt megakadályoztatását, jónak látom egész terjedelmében ide iktatni:

„Kivonata az Abauji helv. hitv. egyházmegye Felső-Novajban 1860-ik év Április 14-ik napján tartott közgyűlése jegyzőkönyvének.

I. sz. a. Egyházmegyénk minden tagjainak keblükben mély aggodalmat ébresztvén azon eddigelé halatlan eljárása a politikai hatóságnak, mely egyházmegyei testületünk ellen kifejtetett, miszerint békekötéseken s országgyűlési szentesített törvényeken alapúlt önkormányzati jogaink s vallásos szabadságaink ellenére, — e folyó évi mart 27., 28., 29., napjaira szokott helyünkre Göncre kítűzött egyházmegyei közgyűlésünk tartásában — katonai fegyveres erő által már még csak a nevezett helyre való bejuthatás is lehetlenné tétetvén, teljesen meggátoltattunk s ezen sérelmünk egyházmegyei elnökség útján orvoslás s megszüntetés végett a kerületi cs. kir. helytartóságnak is felterjesztetett, de mindeddig még feleletet sem nyertünk.

»Ezen vallásos törvényeinken, autonomiánkon ejtett mély sérelem a főtiszteletű egyházkerületi kormánynak fájdalmas tudomás — és több e féle sérelmek megelőzése nézetéből teendő bölcs intézkedés végett alázatos tisztelettel felterjesztetni rendeltetett. — Jegyzette s kiadta Balla József m. k. Abauji egyházmegyei főjegyző.«

Ezt a jelentést az 1860. május 1—3. napjain tartott egyházkerületi gyűlés jegyzőkönyve XL. pontjában »szívbeli fájdalommal veszi tudomásul,« egyszersmind ez alkalomból utasítja az egyházmegyéket, hogy »ily szét-szórások esetében, nem szenvedhetvén halasztást a vallás ügye s az egyházi kormányzat, a gyűlést bárhol megtartani igyekezzenek.«

A második 1-sel jelzett pont, a mely bizonyosan csak a jegyzőkönyv kiállítása körül mutatkozó nehézségek miatt viseli a kivonaton ezt a számot, a szent-andrási egyházat, a melynek 400 frtnyi kölcsönre van sürgős szüksége, e kölcsönösszeg kérelmezésére az egyházkerületi kormánysszékhez utasítja s e kérelem sikeresebbé tételére a nevezett egyház ügyét pártolólág terjeszti az egyházkerületi közgyűlés elé. Ezt Fodor Pál egyházmegyei aljegyző jegyzette s adta ki.

A 2-ik számú jegyzőkönyvi pontot tartalmazó kivonat, szintén az előbbi aljegyző tollából, egy volt lelkeszt és egy volt tanítót ajánl az egyházkerületi kormánysszék atyáskodó pártfogásába.

Az 5-ik pontban, a melyet már Balla József egyházmegyei főjegyző jegyzett és adott ki, az egyházmegyét a május 1—3. napjain tartandó egyházkerületi gyűlésen képviselő követek vannak kinevezve.

Végül a 11-ik pont, szintén az imént említett egyházmegyei főjegyzőtől, az egyházkerületi közhirdetésért esedező egyházak közül kettőt ajánl az egyházkerületi kormány atyai gondoskodásába.

Mindezek azt mutatják, hogy a szóban forgó novaji gyűlésen az egyházmegye a fájdalmas jelentésnek jegyzőkönyve első pontjába való foglalásán kívül még egyszersmind a halasztást nem tűrő sürgős ügyekben is intézkedett és hogy legalább 11—12. jegyzőkönyvi tárgya s ennek megfelelőleg ugyanennyi jegyzőkönyvi pontja volt. A tárgyalás, a mi a rendkívüli helyzetet tekintve, különben nagyon természetes, nem igen lehetett nyugodt, mint rendes, nyugalmas időkben, nem is terjesz-

kedett ki az összes, talán több napi tanácskozás anyagául kinálkozó ügyekre, de azért a legszükségesebb dolgokban mégis intézkedett.

A közlött becses adatokból fentebb idézett pont és az itt elősorolt hivatalos aktákból vonható tanulságok közt tehát az összhangzás nincs meg. Hogy magára, a gyűlés lefolyására nézve az eltérések vagy éppen ellentmondások elenyészsenek s hogy e pontra nézve akár ma, akár a jövőben a félreértéseknek vagy félremagyarázásoknak elejét vegyük, szükséges volna a dolgot mennél előbb tisztába hozni.

Zsoldos Benő.

IRODALOM.

* Preyer W.: „Die Seele des Kindes“. Beobachtungen über die geistige Entwicklung des Menschen in den ersten Lebensjahren. Leipzig, Griebens Verlag. M. 8. — Preyer ismert műve, a német pszichologiai irodalom egyik nagybecsű terméke, mely a gyermek lelki életének fejlődését tárgyalja az első életévek alatt, ezúttal már negyedik kiadásban jelent meg. Tartalmáról legjobb felvilágosítást ad az egyes főbb szakaszok czíme: I. *Az érzékek kifejlődése*: a látás; a hallás; a tapintás; az ízlés; a szaglás; a közérzetek; a kedélyi mozgalmak; az érzékek kifejlődése általában. II. *Az akarat kifejlődése*: a gyermek mozgásai, mint akaratnyilvánulások: impulsiv-mozgások; reflex-mozgások; ösztönszerű mozgások; utánzások; kifejező mozgások; szorosabb értelemben vett megfontolt mozgások; az akarat kifejlődése általában. III. *Az értelem és a nyelv kifejlődése*: a gyermeki értelem kifejlődése függetlenül a nyelvtől; a nyelv és az értelem hiányzása; a beszélni-tanulás lényege; a beszéd fejlődés-története a gyermeknél; egy, 3 éves koráig naponként megfigyelt gyermek eredeti hangjai s nyelvi kezdete; különböző gyermekek egyenlőtlen előmenetele a nyelvtanulásnál; az én-érzet fejlődése; az értelem kifejlődése általában. *Kronológiai összedállítás* az első 3 év szellemi fejlődésére vonatkozó megfigyelésekről három időtáblával együtt. *Tárgymutató*. — Preyer e művet saját gyermekén végzett közvetlen észleletei alapján írta; fia születésétől fogva annak 3 éves koráig rendes naplót vezetett annak szellemi fejlődéséről s két kisebb megszakítás kivételével mindennap háromszor (reggel, délben, este) foglalkozott fiával, s miután azt minden idegen behatástól gondosan óvta, így mindennap talált valami psychogenetikai tényt, melyet följegyezhetett. E följegyzések képezik a könyv főtartalmát. Igaz ugyan, hogy egyik gyermek gyorsan, a másik lassan fejlődik, sőt ugyanazon szülők gyermekei közt is a legnagyobb egyéni eltérések találhatók, de ez eltérések a fejlődési mozzanatok föllépésének inkább csak idejére és módjára, mint sorrendjére vonatkoznak: ez mindeniknél egyforma. Ennek megállapítása a fődolog. Ha kíváncsi is sok csecsemő szellemi fejlődéséről adatokat gyűjteni, de époly kíváncsi egy egészséges, sem feltűnő gyorsan, sem nagyon lassan nem fejlődő, testvérek nélkül álló gyermek naponkénti megfigyelése. De Preyer ehhez más megbízható egyének följegyzéseit is figyelembe vette s egymással összevetette. Azonban a gyermeki agymunkásság lassankénti föllépésének leírása, szellemi tökéletesedésének gondos megfigyelése még csak a kezdetet teszi. A lelki fejlődés gyökerei messzebbre visszanyúlnak, az egyéni élet eredete előttré; szervei vannak, melyeket szüleitől, őseitől örököl. Az öröklés egymaga ugyan még mit se magyaráz, de bármily homályos is e fogalom, a megértésre nézve

mégis sokat nyertünk az által, ha tudjuk, hogy egynémelyik functio átöröklődik, másik nem; hogy az agy-functióknak melyik részét szerezzük tapasztalat útján, melyiket kapjuk készen, azt minden egyes esetben el kell döntení, ha a jelenségek és vélemények tömkelegében nem akarunk eltévedni. Mindenekelőtt a felől kell tisztába jönnünk, hogy a lelki alapfunctiók, melyek csak a születés után lépnek elő, nem a születés után állottak újon elő; minden jel az érző-képesség folytonossága mellett bizonyít, — az nem mindannyiszor újonnan áll elő az emberben érzéketlen anyagból, hanem mint a peterészek örökölt tulajdonsága ezekben elkülönződik s külső ingerek útján keltetik tevékenységre, az embrióban alig észrevehetőleg, az újszülöttben világosan. Az újszülött gyermek lelke tehát nem hasonlít a beiratlan laphoz, melyre csak az érzékek írják fel benyomásaikat, úgy hogy ezekből állana elő kölcsönös ráhatás útján szellemi életünk egész tartalma, hanem a lap már a születés előtt be van írva sok olvashatatlan, ismeretlen s láthatatlan jellel, rég elmúlt nemzedékek számtalan érzéki benyomásainak írás-nyomaival. E maradványok oly elmosódottak, gyöngék, hogy a lelki lapot mindaddig beiratlanak tekintették, míg változásait a legelső korban meg nem vizsgálták. Minél gondosabban figyelünk a gyermekekre, annál könnyebben olvashatóvá válik a kezdetben érthetetlen írás, melyet magával hoz e világra. Akkor ismerjük fel, mily tökélet örökölt őseitől minden egyes lény, s mily helytelen azt vélni, hogy csak érzékeink útján tanulunk meg érezni, akarni, gondolkodni. Az átöröklés époly fontos a psychogenesisben, mint saját munkásságunk. Egy ember se pusztá jövevény, ki csupán saját tapasztalatai alapján eszközli lelki fejlődését, hanem mindeniknek azok által kell az örökölt képességeket, a tapasztalatok és munkásságok maradványait, föleleveníteni és kiképezni. Érzéki munkásság nélkül persze nincs lelki munkásság, de örökölt képességek nélkül sincs. Nehéz a gyermek lelkének titkos írását felismerni és kibetűzni, — de éppen ebben áll e mű főfeladata. A ki a gyermekkel foglalkozik: a physiologus és philosophus, tanító és nevelő, orvos és psychologus, az emberbarát és lelkész, de mindenekfölött a szerető anya előtt magoktól támadnak fel a gyermek rózsaarcának derült körvonalaiban a legfőbb kérdések. De hogy mi lelkesíti őt, az kifürkészhetetlen, mint az előállítás és elmúlás nagy titka. Mindamellett, az utóbbi tizedben egyre gyarapodó s egyre gondosabban gyűjtött megfigyelések folytán az ontogenetikai psychológiát megalapítottnak tekinthetjük, habár célja: az ész empiriai története, még a messze jövőben fekszik. Azt is mindinkább elismerik, hogy a psychogenesis a paedagogia szükségképeni alapját képezi. A kis gyermek lelki fejlődésének tanulmányozása nélkül a nevelői s oktatói művészet nem nyugodhatik szilárd alapokon; azonban e mű még sem paedagogiai, hanem psychologiai és physiologiai tanulmány; alapul szolgálhat a physiologiai paedagogiának, mely legrövidebben e szavakban fejezhető ki: „Előbb természet dressura nélkül s azután kultúra“. Azonban főhatása mégis inkább a gyermeki lélektan elméletére, a nyelvkutatásra és a tapasztalati psychológiára lesz e munkának. Az összehasonlító psychologia körébe tartozik a műveletlen népek gyermekeinek a művelt népek gyermekeivel való összehasonlítása, valamint az egészen fiatal állatokon tett kísérletek is. A ki a napi kérdéseken felül magasabb témákkal is szeret foglalkozni, az — mint e rövid ismertetésből látható — a gondolkodásra bő anyagot, esetleges észleleteinek gazdag kiegészítését, rendszeres kifejtését találja e könyvben.

* **Az 1848/49-iki magyar szabadságharc történetéből** e napokban jelent meg a 47. füzet, mely már a III-ik kötetnek 4-ik füzeté, melyben a szerző, *Gracza György* érdekesen s élvezetesen írja le a téli hadjáratot, az errefonakozó ismeretes források teljes felhasználásával. Ebben a füzetben vannak közölve *Petőfi* levelei is, melyeket *Mészáros Lázárhoz* és *Klapkához* intézett s a melyekben lemondott tiszti rangjáról. A szépen kiállított füzet szövege közé nyomott képekben van bemutatva: *Tóth Ágoston* honvédezredes; részlet a nagyszebeni csatából; a tömösi szoros védelme; az orosz hadsereg oltárképe; Igló város égése; orosz tábori üllő; a nagykálói csata vázlatai; a római sáncok ostroma; Windischgrätz bevonulása Budapestre. Ára füzetként 30 kr. Elő lehet fizetni évnegyedre 1 frt 80 kr-ával, félévre 3 frt 60 kr-ával. Ismételten ajánljuk.

* **A Magyar Írók Élete és Munkái** című füzetes válatból a IV. kötet 5-ik füzeté (33. f.) a „H“ kezdő betűs írók egy részét mutatja be (Heinrich-Hermányi), köztük dr. Heiszler Józsefet, Heltai Gáspárt, Henckel Jánost, Mária királyné udvari papját, a Herepeyek egész szép sorát, Herman Ottót stb. Egy némelyik életrajza sok rokonszenvesseggel s itt-ott alanyiasseggel van megírva, mint p. o. a Heiszler József és Herman Ottóé. Az előbbiről azt is megtudja az olvasó, hogy őt bántotta a prot. egyháznak az ő tudományos munkássága iránt tanúsított érzéketlensége s e miatt hagyta el *Patakot* (Sárospatak helyett). Ha ennek helye van itt, úgy nem lett volna szabad annak sem kimaradni, hogy a sárospataki theológus diákok csaknem erejükön felül áldoztak (de szívesen áldoztak!) Heiszler exegetikai felolvasásainak kinyomatásáért stb. — A derék műnek mennél nagyobb teljessége végett újra figyelmeztetjük t. olvasóinkat, hogy a kiket az a jog megillet, küldjék be életrajzukat s műveik hiteles címét a szerkesztőhöz *Szinnyei József*-hez Budapestre. Egy-egy füzet (5 ív) ára 50 kr. Az egész mű a pótlék-kötetekkel 100 füzetre van tervezve. Az I—XXXIII füzet 7,690 életrajzot foglal magában. A megrendelések Hornyánszky Viktor könyvkereskedéséhez küldendők Budapestre.

* **A magyar hitvalló lelkészek debreceni emlékoszlopa.** Debreczen 1895. Hegyi Mihályné, Józsa Eufrozina asszony az ő vallásos szívének sugallatára, emlékoszlopot emeltetett Debreczenben a mi u. n. gálya-rabjaink tiszteletére. Ennek az emlékoszlopnak s felavatásának (szept. 21.) történetét, a felavatás közben mondott s lapunk által már ismertett beszédekkel *Csikó Lajos* debreceni theol. tanár közölte annak idején a „Debr. Prot. Lap“-ban (39. sz.) s egyszersmind külön füzetben is kiadta egy iv terjedelemben. Ha csak néhány olvasó lelkében támaszt is ez a külön-lenyomat kegyeletes érzést ama hithősök iránt és vallásos ihletet a Hegyiné-féle áldozatokra: már úgy is dús kamatot hoz. Kinyomatását tehát jó gondolatnak tartjuk. A beszédek különben magokért is megérdemlik, hogy mennél szélesebb körben olvassák azokat. Ára a füzetnek nincs feljegyezve.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A rimaszombati lelkészválasztás** sorsa a kerületi bíróságban eldőlt és pedig az egyházmegyei bíróság ítéletének megváltoztatásával. A „Gömör-Kishont“ szerint ez az ítélet nagy örömet okozott Rimaszombatban. A megválasztott s illetőleg megerősített lelkészt, mint halljuk, sokan lelkesedéssel üdvözölték.

— **Rendkívüli egyházkerületi gyűlésre** sereglettek össze folyó hó 19-re dunántúli testvéreink Székesfehérváron. Az elnökséget Tisza Kálmán és Vályi Lajos püspök-helyettes vitték. Előbbi melegen emlékezett meg Pap Gábor érdemeiről, a ki mivel eszményeknek és könyveknek élt, szegényen halt meg. Emlékét jegyzőkönyvbe írtatták, özvegyéhez részvétíratot küldenek s 1000 frt évi kegy-díjban részesítik, emlékeztére gyász-isteniszteleteket fognak tartani s helyének betöltése végett úgy intézkedtek, hogy a szavazatok január 10-én már felbonthatók legyenek.

— **A Protestáns Irodalmi Társaság tagjaihoz** az igazgató-választmány nevében és megbízásából azzal a kéréssel fordulok, hogy f. évi tagsági díjaikat és az előző évekről fennálló hátralékukat a társaság pénztárnokánál (Beudl Henrik, Budapest, Deák-tér 4. sz.) minél előbb befizetni sziveskedjenek. A Társaság hátraléka közel 10 ezer frtra rúg; oly összeg, melynek hiányát érzékenyen megsínyli a Társaság tevékenysége. Legutóbb a »Koszorú« tíz első füzetének nyomtatási költségeit a »Károli-alap« tőkéjéből kellett fedeznünk, s a folyó évi könyvilletmény kiadását is a hátralékok befizetésétől volt kénytelen függővé tenni az igazgató-választmány. Ezért ismételtén kérem és sürgetem a Társaság hátralékosait, siessenek eleget tenni önként vállalt köteleességeknek és késedelmezésekkel ne bénítsák meg a Társaság tevékenységét. Budapest, 1895. november havában. *Szöts Farkas*, mint az Irodalmi Társaság titkára.

— **Torony-felavatás Disznós-Horváthiban.** A felső-borsodi egyházmegyébe kebelezett, D. Horváthi ev. ref. vallású népes gyülekezet, folyó hó 17-én avatta fel ünnepélyesen temploma új tornyát. A torony alapját 50 évvel ezelőtt tették le a buzgó apák; a fiak és leányok pedig azon idő óta követ köre hordván, állért-fillérhez rakván, ma már ott áll a díszes, magas torony. A felavató-ünnepély d. e. 10 órakor kezdődött. Az ilyen alkalmakkor szokásos énekeink elénkelése után, *Vadászy Pál* eszperes jelent meg az egyszerűnek látszó, de díszes szószéken és hálaimát mondott az ő szép, mély hangján, mély érzéssel, mint a ki szívében maga is ünnepelt. Ima után a helybeli énekkar szerepelt, elismerést és dícséretet szerezve a helybeli tanítónak, *Kőrösy Antal*nak is. Ezután alúlirott ünnepi beszéde következett. Róm. XIII. 12 alapján. Feltüntetvén a jelenkor, egyházi, vallási, családi, társadalmi, rang és osztály-viszonyait, a néposztályok és felekezetek közötti versengést: — egyházi életünknek minden jóra való, komoly munkás tagjait összetartásra, szeretetre, türelemre, buzgóságra, egyetértésre, komoly munkára hívta fel, mert a jelek, ha valamikor, most erre intenek. Ezután *Svingor József*, vadnai lelkész agendázott és *Bodnár István*, kelecsényi lelkésszel a nagy számú híveknek az urvacsorát kiosztották. Az ünnepélyt eszperesünk lélekemelő záróimája s a gyülekezeti ének fejezte be. Ezzel berekeszthetném soraimat, de részint tanulságképen, részint emlékül a jövőre, részint azért is, hogy azoknak, a kik ügyünk iránt szintén lelkesednek, némi köszönetet mondjunk, a következő adakozók neveit ide írtatom, megjegyezvén, hogy ezek nem a gyülekezet tagjai közül valók. Dobozy István 25 frt (még 1883-ban), borsodi bánya-társulat 30 frt, Kis Albert (Budapest) 10 frt, Vécsey István ügyvéd (Nagy-Becskerek) 5 frt, Id. Varga János 5 frt, Balogh Pál (Miskolc) 2 frt, Grünbaum Lipót izraelita 5 frt, Mészáros Józsefné 2 frt, Sárkány Cornél és neje szül. Szabó Anna 100 frt, Liptovszky József 30 frt, Hubay Zsuzsánna egy értékes, díszes úrasztali terítőt, Réthy-örökösök egy szép szószék-takarót ajándékoztak. Végül, itt is, mint más helyen, kivehette részét min-

den vendég a fehér asztalnál. A helybeli lelkész, *Bartha Mihály* vendég szerető házában, kivilágos kivilágításig tartott az ünnepi jókedv.

Kerekes János.

— **Nyilatkozat a Földváry „keserőségeire“.** * Olyan ellenféllel szemben, a ki egyre-másra hol „törli a tolla alá csúszott passusokat“, hol kénytelen bevallani, hogy „tévedését ki kell igazítania“, hol utólagos „beismeréssel szolgált elégítélt“ másnak, nekem, kinek ilyen vesszőfutásokra még eddig sem okom, sem alkalmam nem volt, nyugodt önérzettel lehet utalnom az általam már elmondottakra, teljesen fenntartván minden állításmomat és megjegyzésemet. Minthogy azonban Földváry viszonzásza nem csak bírálói tisztemben támad meg, mit elvégre tőle rossz néven se lehet venni, hanem a magam történetkutatásába is beleakad: kénytelen vagyok e tekintetben néhány rövid kijelentést tenni, a nélkül azonban, hogy durva sértegetéseit méltóan viszonzoznám. 1. Én az egyetemes névtárra nem mint tekintélyre és hiteles forrásra hivatkoztam, hanem mint egy olyan vélemény kifejezőjére, melyről Földvárynak tudomása nem volt. És ha mint tekintélyt említettem volna is, egy Szilády Áronnak mindenesetre több jogosultsága van erre, mint ezer Földvárynak. 2. Az „urgeo“ ige az eddig legterjedelmesebb és legjobb latin-magyar szótár, a Finály Henriké szerint — igenis — jelenti azt is, hogy „kínoz.“ E szerint én nem „gázoltam meg“ se a latin nyelvet, sem a Szerémi szövegét, míg Földváry ismételtén megtette mindkettővel. 3. Olyan „összejövetelek“, melyekre „minden megyéből csak néhány követ hivatott be és jelent meg a többieknek képeben“, csak Váchartyánban szoktak tartatni, Magyarországon azonban a mohácsi vész előtti időben a „dieta“ szóval teljesen egyértelmű technikus terminus volt a „generalis conventus“ és a „generalis congregatio“. Így tehát igenis az 1524. évi országgyűlés hozta meg először az elégetési törvényt. Földváry szerint Fabricius művét „széltében-hosszában felhasználtam a nélkül, hogy mindazt jelezném, a mit tőle tanultam“ Erre nézve kijelentem, hogy illető tanulmányomban 14-szer utaltam e műre, mint kútforrásra az utalt részleteken kívül mit sem használtam fel belőle, legkevésbé pedig „eszméket és phrasisokat“, a miket valamire való történetíró nem is szokott mástól venni át, hanem a saját lelkéből terem elő. Sapienti sat est.

Zoványi Jenő.

— **Számadás és értesítés.** A »Zsindely-emlék«-re legközelebb adakoztak: Lengyel István 1 pl. 3 frt 50 kr., Lengyel Bálint 1 pl. 1 frt., Enyiczkey Gábor 1 pl. 50 kr., Vas Mihály 2 pl. 60 kr., Vas János 1 pl. 1 frt.; összesen 6 frt 60 kr. Ezzel begyűlt a »Zsindely-emlék«-re: 205 frt 67 kr. Ebből kiadatott: a) nyomdai költség: 68 frt 50 kr., b) fűzés 15 frt., c) vegyes kiadás: 2 frt 12 kr., összesen: 85 frt 62 kr. Maradt tehát 120 frt 5 kr. 122 frt 5 krról s az időnként betett összegek kamatairól szóló népbanki betéti könyvet a gimn. »Erdélyi Önképzőkör« rendelkezésére bocsátottam olyan céllal, hogy 122 frt kamata egy vagy két évenként egy mennyiségtani vagy természettudományi kérdésre pályadíjjá tüssék ki. Szerettem volna, ha többet adhatok át s bizony mondom, többre is számítottam; de hát a kegyelet sokban nem mozdult meg. Céloamat azonban — habár a remélnél szerényebb mértékben — így is elértem: lesz egy kis kör, a hol a munka emberét a munkálkodni szeretők emlegetni fogják, s emléke tovább is fog hatni abban a szakban, melynek ő 28 éven át tekintélyt, tiszteletet szerzett. — Az adakozók nevét közöltem a »Sárospataki Lapok« 1893-ik évi 23, 45, 69, 89, 110,

* Közöljük ezt is változtatás nélkül, de ez is igen „keserű“ s mi más hangulatban szeretjük a történetírót. Szerk.

195, 281, 375, 905, 1091-ik; az 1894-ik évi 194, 343, 1051-ik és az 1895-ik évi 97-ik hasábjain. Ha talán valaki tévedésből kimaradt volna, a helyreigazító figyelemztetést kérem és szívesen veszem; valamint köszönettel fogadom, ha valaki — főleg a kinél Emlékbeszéd is van — ez emlékre még ezután akarna áldozni. Fogadják hálás köszönetemet, a kik e szerény emlék létrehozását kegyeletes érzésekkel elősegítették. Sárospatak, 1895. okt. 19. *Maklár Pap Miklós.*

— Majdnem hihetetlen az a váratlan hír, a melyt a budapesti „Protestáns“, ez a legrégibb és legterjedelmesebb egyházi és iskolai lapunk közöl magáról, mondván: „Lapunk válság szélére jutott: a lenni, vagy nem lenni“ kérdése előtt áll. Minden igyekezetünk és erőfeszítésünk mellett is, ma a 38-ik évfolyam végén, vagy meg kell szüntetnünk lapunk pályafutását, vagy őszintén feltárva a helyzetet, a fenntartás és megerősítés érdekében a m. t. közönséget fokozottabb támogatásra kérnünk.

— Ismételjük, hogy ez a hír majdnem hihetetlen. Ugy hírlett, hogy a „Protestáns“ szerkesztője újabban igen tisztességes összeget húz a kiadótól s hogy képes kiválóbb munkatársait fizetni is . . . és ime ott állunk reá nézve a „lenni és nem lenni“ kérdése előtt! Őszintén sajnáljuk, hogy így van, de nincs-e ebben része a „Protestáns“ által pártfogolt, újabb keletű budapesti egyházi sajtótermékeknek is — az általános pusztító közönyösségen kívül? A lap kész jövőre minden öt új előfizető után tisztelet-példányt is adni. — Ára különben marad az eddigi, sőt harmad-negyedosztályú egyházak 6 frtért is kaphatják. El vagyunk rá készülve, hogy ezek a pusztulást hirdető hangok másunnan is felszívitanak a — protestáns olvasó közönség nagyobb dicsőségére.

— **Tompa-estély Sárospatakon.** Az akadémiai ifjak önképző-társulata, élén *dr. Finkey Ferenc* jogtanárral, ez évi elnökével, elhatározta, hogy a derék elődök jó szándékát — ha csak lehet — a millenniumra megérleli. E végből részint felolvasó-estélyekkel, részint felhívások útján való gyűjtéssel igyekszik az eddig összeszerzett *Tompa-alapot* megnövelni. Az első ily célú felolvasó-estély folyó hó 16-án folyt le a városháza nagy termében, szép közönség jelenlétében. A műsor első pontja a tanár-elnök megnyitó beszéde volt. Elmondta ebben, hogy bár a társulat alig van még túl az újra alakuláson s tagjainak száma sem nagy: mindamellett, ha talán nem teljes készüllettel is, a közönség elé kell állaniok, mert erre kötelezték őket hagyományaik és sürgette a cél: — a Tompa-szobornak a főiskolai kertben tervezett mielőbbi felállítása. Elmondta, hogy csak egy szerényebb mell-szobrot terveznek, de ehhez sem elég csupán a felolvasásokkal való gyűjtés, hanem szükséges a Tompa érdemeit méltányló s a sárospataki főiskola iránt melegebben érző közönség lelkesebb felbuzdulása, a mit igénybe venni ők már szintén készen vannak. Aztán festette élénken, hogy milyen szép is volna az a Tompa-szobor ott abban a szép kertben, a virágregék költőjének márvány vagy érc-emléke a reáfutó virágokkal; intő példa volna az ott, lelkesítő szózat az ifjusághoz, stb. Igaz ugyan — mondá — hogy Gömörmegye székhelyén is állani fog egy jelentősebb Tompa-emlék, de ezzel a főiskola és főiskolai ifjuság halála nincs s nem lehet leróva Tompa iránt s abban a reményben, hogy az önképző-társulat lelkesedése nem lesz hiábavaló s hogy a közönség a célért a csekélyebb eredmény is megelégszik: az estélyt megnyitotta. Biztató éljenzés kísérte az ügy szeretetétől áthatott beszédét, a mely után a társulat alelnöke, *Putnoky Pál*, IV. h. h.

olvasott fel két csinos, de sok titkos fájdalomszülte költeményt *Fábián Gézáról* (II. h. h.); egyiket az *Ősz*, másikat a *Költő* címmel. A szerzőt a közönség látni kívánta. Majd a főiskolai énekkar énekelt magyar népdalokat Méder Mihálytól, jó magyar zamattal, szabatosan, a mit újránia is kellett. A kart maga Pásztor Sámuel vezényelte. Azután *Horváth Dezső* jh. szavalta Tompa »Bosnyák Zsófiá«-ját egyes részleteiben szép sikerrel s *Pál Ernő* jh. olvasott fel egy elmés s hazafias szellemű tanulmányt, a mely először csúfá tette a magyar nyelv szellemét tudatlanul sértegető szerencsétlen stilsztákat, a nyelvünkbe becsúszott képtelen kifejezeteket, majd megtámadta oktatási politikánkat, a mely a magyar nyelvet háttérbe szorítja az idegenek kedvéért s vetett egy pár szűrő pillantást a családi nevelés körében mutatkozó félszágosságra és túlságoskodásra is s végül lelkesítőleg szólt nyelvünk megbecsülése végett. A felolvasás egy részét szívesen üdvözölte mindenki, másik részét inkább csak az idegen nyelvek által megterhelt ifjak, harmadik részét pedig az öregebbek. Utána a műsorozat legérdekesebb száma következett. *Dr. Meczer Sándor* jogtanár egy fűzfá-tilkón bizonyította be, hogy milyen sok örömet és bánatot fel lehet költeni abban az arasznyi átluggatott fában, ha van valakinek ahhoz való képessége. Neki van, épügy, mint kísérőjének, *Dr. Zsindely István* jogtanárnak a zongora beszéltetéséhez. A közönség alig tudott tőlük megválni s követelte, hogy újra és újra! — *Putnoky Pál* értekezést tartott a »Csók«-ról. Sok elmésséget tanúsított a felolvasása elején álló meghatározásokban s kevésbé vegyes közönség nyugodtabban élvezhette volna az egészet. — *Szabó Zoltán* joghallgató a »Volapük nyelv« előnyeiről éneklő humoros elmefuttatást nagy rátermettséggel adta elő, mire végül a főiskolai zenekar a »Tavas és szerelem« című mű csinos előadásával mulattatta a közönséget s az »újra«-ra is szívesen adott viszhangot. Kár, hogy a roppant hőség miatt nem fejthette ki teljes erejét! — A tanárelnök köszönő szavai végezték be az anyagilag is szépen sikerült estélyt, a melynek a legvége cigányzene volt a cigány előtt való édes verejtékezéssel. Nagyon édes lehet, hogy olyan nehéz ebből a boldogtalan bódultságból kilábalni.

— **A 80 éves Kiss Áront** szerettei, tisztelői, barátai, a konvent közbejötté miatt, nem 22-én, nem is 20-án (a mely a hitelesebb datum), hanem 18-án üdvözölték. Bár életének e szép napját csak szorosabb családi körben óhajtotta átélni, mindamellett nem térhetett ki a küldöttségek fogadása elől, a melyek egymást érték nála e nevezetes alkalomból. Az ev. ref. egyház, a főiskola, a felsőbb leánynevelő intézet, a népiskolai tanítók kara, a város, a katonaság, a sajtó, sőt a r. kath. egyház előjárósága is tisztelgett nála Wolaffka vezetése alatt, de a lutheránus testvérek nem bírták észrevenni az ev. ref. egyház örömnépét. Táviratilag és levélben is sokan fejezték ki jó kívánataikat, így p. o. az összes ev. reform. püspökök, a nagy-kőrösi főgymnasium és a sárospataki főiskola tanári kara, Mitrovics Gyula theol. tanár stb. s ezen felül egyházi lapjaink is tisztelettel emlékeztek a kevés halandónak jutott évfordulóról. Az »Óralló« közli az ünnepelt arcképét és életrajzát is (92. sz.). A derék ároni család tisztelgése bizonyára a legboldogítóbb volt a családi erényekben gazdag férfitől, a kinek ismételtén kívánunk derűs élet-alkonyt.

— **A hátrálékok mielőbbi beküldését tisztelettel kéri**

A kiadóhivatal.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Konvent után” — „A házasságok hirdetéséről és a stóláról.” Péter Mihály. „Miként tehetnők újból népesebbekké
theologiai akadémiainkat?” Veterán. — „Tompá Mihály homiletikája.” S. Szabó József. — „A konventről.” — „Pasteur
hitvallása.” R. L. — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Hirdetések.”

Konvent után.

Meglepő az a csodálatos egykedvűség, a mit a fővárosi napi sajtó az ev. ref. konvent legközelebbi ülései iránt tanúsított. A legtöbb napi lapnak egyetlen szava sem volt ahoz, hogy mi végett gyülekeztek össze a mi özvegy-embereink Budapesten!.. Az „Egyetértés” máskor legalább „Vidék” című rovatában áldozott néhány négyszög centiméternyi területet a mi egyetemes érdekeink ismertetésére; a „Pesti Napló”, „Magyar Hírlap” stb. néha egészen megleptek bennünket rokonszenvűk melegségével; most pedig, mintha a Lónyay-utca nem is a főváros kiegészítő része volna, versenyeztek egymással a rólunk s illetőleg konventünk dolgairól való mélységes hallgatásban.

Pedig ama bizonyos utcai ev. ref. főgimnáziumnak dísz-termében nagy dolgok történtek! Csendben, majdnem vita nélkül építették ott a hivatalosak egyetemes ev. ref. egyházunk jövőjét. Az egyházpoltikai törvények által teremtetett új helyzethez készítettek egy Ariadne-fonalat, hogy ide-oda ne tévelyegjünk s ellentétes viselkedésünk s alkalmazkodásunk által magunkat rossz hirbe ne keverjük. A mindinkább kellett lenné váló papi hivatal fekete kenyerét megízestették az özvegyek és árvák ügyének szeretetteljes felkarolásával s törvényes védelmezésével s az ev. ref. tanügy ingó-bingó hajójának megfeneklése ellen is óvó intézkedésekhez folyamodtak.

Hát ezek lehetnek a napi sajtóra nézve jelentékeny mozdulások, de nekünk, ev. ref. egyházunk egyik szerény képviselőjének, lehetetlen a konvent legközelebbi munkái előtt igaz tisztelettel meg nem hajolnunk.

Ha semmi egyebet nem tesz is legközelebbi konventünk, mint végét szakítja annak a hosszú bizonytalanságnak, a mely a lelkeszi özvegy-árva-gyámtár sorsához hozzáfűződött és siettetette a papi pálya kíváncsoltatását; — ha csak annyit tesz is, már ezzel is mély halára érdemesíti magát.

A három jelentőséges alkotás közt kétségtelenül ez a legnagyobb, a legmesszebbre ható.

Magunknak is jól esik elképzelnünk azt az örömet, a melyet a lelkeszi özvegy-árva-gyámtár megalkotásának híre egyik-másik szegényes parókiánkon előidézett. Az a 250 frt özvegyi jutalék s az az 50—50 frt nevel-

tetési díj a kiskorú árvák részére: — ó milyen nagy kincs az ahoz a koldus bothoz képest, a mely ott ólálkodott eddig a családfő koporsója mellett az önfeláldozó hűség irtóztos jutalma gyanánt! Aztán mennyit ér gondolkodó embernek az a tudat is, hogy a sokféle tisztos pálya munkái közül a lelkeszi sincsen immár kifelejtve. ennek szerettei sincsenek többé az Éli pap fiainak sorsára kárhóztatva és hogy az életbeli egyenlőtlen jutalmazást egyenlőség váltja fel a halálban!..

A kő, — a mely annyi nemes szívet nyomott iszonyú súlyával — bizony-bizony „elhengerítettetett!”

Nem mondjuk, hogy a lelkeszi özvegy-árva-gyámtár minden verejtéket letöröl s a lelkeszi állást minden boldogtalanságától megfosztja s minden kellemetlenségtől megszabadítja; de hát ezt nem is várhatta közülünk senki! Elég alapnak, a melyre tovább építhetünk; jó kezdetnek, hogy végre elindulhassunk s biztató abban a tekintetben, hogy kitűnően nyilatkozik meg benne ama Pál apostol-féle keresztyén nagy elv: „egy másnak terhét hordozzátok!”

Hogy nem lett volna e jobb Baksayval tartanunk az intézmény megalkotásának módozataira nézve, vagy hogy nem volna-e tanácsosabb és magára az intézményre is biztosabb az osztalékrendszer, a melyet a dunamellékiek ajánlottak: — azt megmutatja már a legközelebbi jövő A hibák kiigazítására, a szándéktalan tévedések elosztatására lesz idő és mód mindenkor. Jobb ma már az élő lelkeszi özvegy-árva-gyámtár még sok gyöngöseségeivel is esetleg, mint a semmi, vagy a még sokáig tartó húzalkodás annak életrehívása körül.

A konvent elég bátor volt ahoz — s ezt tartjuk részünkről nagy nyereségnek — hogy a kishitűekkel szemben bizalommal tekintsen a jövőbe s az özvegy-árva-gyámtárnak kilátásos jótéteményeit az érdekeltek javára minden véletlen ellen biztosítsa. Üdvözljük e bátorságáért! Igenis, a mi domesztikánk s a mi államsegélyünk (a mely utóbbinak rendes viszonyok között csak növekednie lehet!) mindenkor teljes biztosíték az özvegy-árva-gyámtár ígéreteire nézve — szerintünk is és annak kell maradnia! Az egyes lelkeszek időleges felsegítése s a bajokkal küzdő egyház-községek sorsának megkönnyítése, itt-ott anyagi létezésük megállapítása: — mindez éppen csak olyan érdekünk nekünk, mint a lelkeszek kilátásainak az özvegy-árva gyámtár

által való kecsesgétőbbé tétele. Mit érnének bármilyen jó karban levő egyházközségeink, ha egyszer magának a lelkeszi pályának elvész a vonzó ereje s a temérdek új pályával való összehasonlítás folytán eloszlik annak varázsa?! A legjobb befektetés, a mit az ev. ref. konvent — egyházunk közös nagy érdekében — mivelhet, az özvegy-árva-gyámtár mennél gyorsabb fejlesztése s odáig emelése, a hol az egyenlő qualificatiojú emberek hasonló célú intézeteivel egészen kibírja a versenyt. Úgy látszik, hogy az ilyen feladatra a konvent mostani tagjaiban van erő és akarat s ezért különösebben is gyönyörködünk a konvent legközelebbi működésében.

Maga Tisza Kálmán a prot. hitbuzgóságról is szólt, ő — ez ügygyel kapcsolatban — attól is vár, reményl valamit. Ő nem szokott a szavakkal dobálózni s a nagy ígéretekkel fényeskedni: tehát ebből a végéremehetetlennek képzelt forrásból is buzoghat fel valami az özvegyek és árvák javára s általában anyaszentegyházunk jövődjének biztosítására. Majd meglátjuk!

Hogy a többek által sürgetett házi kezelés, vagy az egész özvegy-árva gyámtári vagyonnak decentralizált őrzése, kiosztása és kamatoztatása, nem hajtott volna-e többet a konyhára, mint valamelyik nagy pénzintézettel való összeszerkesztetésünk: — ehez bizonyosan szó fér s a decentralistákat csak a jó eredmény fogja majd elnémíthatni. Részünkről nem látnánk ma sem veszélyt abban, ha a kerületek — miután pénzkezelőik úgy is vannak — megosztottan gondolnák az özvegy-árva gyámtár kincseit. Biztosíték elvégre a kerületekben is van annyi, mint a legmegbízhatóbbaknak látszó pénzintézetekben, a melyeknek sorsa szintén nincsen örök időkre elpecsételve a rázkódások ellen. No de a decentralizált kezelést a konvent könnyű szerrel leszavazta s hinni tartozunk, hogy a legnemesebb intentióval.

Az édes örömet, a mit az özvegy-árva gyámtár megalkotása felett sokan érezünk, az fogja majd zavarni, hogy az egyesek hozzájárulása bizony nem csekély! De az egyházmegyei gyámtárak találhatnak erre a bajra balzsamot, a minthogy itt-ott már találtak is, valamint a konvent is fog módot találni arra, hogy a járulékok alapjául szolgáló bevallások mennél igazabban s egyöntetűbbek legyenek.

Az bölcs dolog, hogy a konvent a járulékok tekintetében egy alapot jelölt meg az eddigi kettő helyett, csak hogy most meg a jelentő íveket kell majd igen komolyan revideálni! Ha a teher-viselésben fel tudtunk emelkedni a krisztusi szeretet magaslatára, tudjunk igazak lenni a jövedelem bevallásában is ugyanannak a léleknek indításából.

Az „*Utasítás*“ a már forgalomba jutottak összevetezése folytán készülvén, annak ingere távolról sem ér fel az előbbi intézményével. Sokat mondó abban az értelemben, hogy igazolja a hazai ev. ref. egyház egységét s ennek az állami törvények iránt való mély tiszteletét. Ha eddig még nem bizonyítottuk volna be ezernyi nagy és sokszor igen drága példával, hogy a magyar államnak hű fiai vagyunk, a lelkeseknek szóló „*Utasítás*“ s a végleges szövegezése közben történt felszólalások ezt magokban is ad oculos demonstrálnak. Lehetünk ez „*Utasítás*“ egy és más pontja felől is különböző véleményben, de azt hisszük, hogy e mellett sem lesz kínos köteletség senkire nézve az ahoz való hűséges alkalmazkodás. Felekezetünk érdekei nincsenek benne kockáztatva, sőt inkább a lehetőségig megvédelmezve (Legközelebbi számunkban közölni fogjuk, e számunkra, noha ígéretet kaptunk, nem érkezett meg.

Szerk.) s mint ilyet méltán várhatja azt közülünk kiki jó reménységgel.

Az egyetemes tanügybizottság újból való feltámasztását részünkről szintén eseménynek tekintjük. Azok közé tartozunk még most is, a kik az iskolákat az egyház veteményes kertjének szeretik tekinteni, a kik tudnak gyönyörködni az Isten lelkének fuvallásában, az iskolai ifjúság prot. szellemében való nevelésében. Hirdettük s hirdetjük még mindig, hogy a tanítói s tanári protestantizmusnak döntő súlya van egyházunk jövődjére nézve s ezért fájlaltuk sokszor, hogy az egyetemes tanügyi bizottság élő-halott intézménynyé lett — egyesek jóakaratóból.

Most, hogy újra éledni látjuk, szeretnők benne felfedezni azt, a mi átteremtő erővel fogja megihletni tanítóinkat s tanárainkat s ezek útján egész jövődjő egyházunkat. A választott férfiak neve mind ismerős! Köztük a legkisebb is szerzett már érdemet vagy az egyház, vagy ennek tanügye körül, sőt méltóvá lett egy némelyikök az egész haza elismerésére is. Üdv nekik! De hát úgy tetszik nekünk, mintha sok volna köztük a vezér s kevés abból a fajtából, a mely az eke-szarvát fogná tartani!..

De csakhogy végre feltámadt! Egyelőre elég lesz, ha csak irányt jelöl is, ha csak hitet támaszt is arra nézve, hogy mi, mint ev. ref. egyház, a tanügyünket nem tartjuk kisebb dolognak a papi özvegy-árvatár megalkotásánál s nemcsak palotákat akarunk építeni államsegélyvel, de a falak között a ref. egyház őszellemét is fentartani, fejleszteni kívánjuk, hogy a falakon kívül mint tiszteletet parancsoló erő mutogassa magát fiainkban, leányainkban s összes intézményeinkben.

Az egyetemes tanügyi bizottságot — igen hihetőleg — hamar fog kelleni kibővíteni; de csakhogy van végre, a mit kibővíthetünk.

A konvent új alkotásaihoz adjon Isten a magyar ev. ref. egyháznak állandó szerencsét!

A házassulók hirdetéséről és a stólaról.

A házasságkörüli eljárás végleges és egyöntetű szabályozására, magam is elismerem, igen nagy szükség van. Megvallom, a tiszáninneri egyházkerület rendelkezését se tartom se consequensnek, se logikusnak. Elismerni az egyházpolitikai vitában, hogy az államnak joga van a házasságügyet rendezni; elismerni, hogy a hirdetés sohasem tartozott a házasság vallásügyi részéhez (a minthogy ezt a prot. egyház kezdettől fogva vallotta), most pedig követelni az egyházi hirdetést; hirdetni, hogy a protestáns egyház nem fél az új időktől, mert a buzgóság fentartására mindig volt az egyháznak elég eszköze, most pedig az egyetlen eszközt a hirdetésben látni: avagy consequens és logikus-e ez?!

A tiszáninneri egyházkerület rendelkezése a hirdetésre való ösztönzést legalább a szeretetteljes figyelmeztetés körébe utasítja. De Rác K. úr a magokat hirdetni elmulasztóktól még az egyházi áldást is megvonná. Ez egyenes arcúlcspása a sokszor fennen hangoztatott szabadelvűségnek. A gyermekekről, a ránk nézve rosszúl intézkedő féllal szintén így tenni, legalább is az egyéni jog és vélemény szabadság eltiprása volna.

Nem mondom én, hogy a prot. egyház megmardásaért, erősítéseért nem kell mindent megtenni; de a hirdetés, az az alatti érülködés nem minden. Fel kell szabadítani a prot. papságnak a szegénység által lekötött erőit, hogy alkalmat legyen a papságnak őrt állani;

de ne csináljon a prot. egyház Janus-arcot, a melyet egyfelől az egyházpolitikai küzdelmek alatt, másfelől azok után mutogat be, az egyiket a semmitől nem rettenő szabadelvűség képében, a másikat a legkisebbtől is meg rettenő féltékenység által. Hát mit mondanak ránk ellenségeink, ha látják az egyházon kívül és belől való vitézkedésünket.

A házassági stóla eltörlését nem látom se jogszerűnek, se indokoltnak. Jogszerűnek azért nem látom, mert csakugyan az egyéni jog elvevése, az egyén meghallgatása, beleegyezése és ellenérték biztosítása nélkül usurpatio, kétszeresen az egy autonómikus egyházban. Lehet, hogy a kerületek számítottak az ígért kárpótlásra, de a mai szédelgések korában nem volt joguk a delectat kimondani, míg kézzel fogható bizonyítékot nem láttak.

Indokoltnak se látom, mert a polgári kötés új költségekkel nem jár. Népünk a csekély stóla megfizetésétől soha sem irtózott. Attól félni, hogy a nép 2 frt nyereséért elmellőzze az egyházi áldást, nagy félreismerés; mert a nép (legalább az én tapasztalatom szerint) egyenes istentelenségnek tartaná a papi áldást negligálni. És Rácz úr a tetejében még a többi stólat is *eltörölné*. Miért? Hogy szabadabbá tegye a vallás áldásait. Ilyen argumentálással először a lelkészi állás fentartásának súlyos terheit kellene eltörölni. És még sajátságosabb, hogy a mit levenne egyesekről, rátenné az *egyházak*, a teher alatt úgy is elmerülni készülő egyházak vállaira. Azt se látja, hogy a lelkészeknek a személyi stóla mégis csak többet csepegtetett, mint a felvetett általános kárpótlás. Az se lenne kevésbé furcsa, hogy ha eljutna Rácz úr a temetési stóla eltörléséig (melyet a te netési egyletek miatt még most fentartandónak vél), a soha nem fizető gazdag földesúr egyháztagot, a kitől ilyenkor cseppen valami, — az egyház által ingyen-temetésben részesítené. Nos! mit csinálnának akkor, midőn a lelkész más egyházba hívnák temetni? Nemde volna nagy számítás, az átlagból a rácsó hányad kiszámítása s a helybeli és temető lelkész között való felosztása tárgyában?

Nem kell a stóla eltörlését ily indokkal hangoztatni. Én hiszem, hogy nem messze van az idő, tán az ajtónál, midőn az eltörölnék visszaállítása is hangzani fog.

A mai viszonyok között pedig, hogy a szabadelvűség útján megmaradhassunk: minden erőnkkel rá kell vetni magunkat az 1848. 20. t. cikk megvalósításának teljes követelésére

Péter Mihály.

ISKOLAI ÜGY.

Miként tehetnők újból népesebbekké theol. akadémiáinkat?*

Egy nagy kérdés foglalkoztatja intéző körünk munkás figyelmét: mi az oka annak, hogy a múlt idők által is oly annyira tisztelt és becsült ref. lelkészi pályára oly kevesen lépnek ma-napság ifjaink?

Keresik sokan az okot a pálya hosszadalmasságában, a kápláni sanyarú évek bizonytalan tartamában, parokhiáink legnagyobb részének csekély jövedelműségében, magában a reális pályákért előszeretettel rajongó kor szellemében, a melynek a hitélet magasztos eszményeiért tiszta, igaz érzéke — némelyek szerint — mai napság alig-alig van.

* Közzöljük e cikket, noha nem mindenben értünk vele egyet s részben éppen azért, hogy ez égető kérdésben senki ne maradjon kihallgatatlannál. Sajátossága, mondhatnók patriarkhalis szelleme a múlt időkre emlékeztet, a melyeket azonban már aligha lehet többé ismételni. Szerk.

Hiszen okok ezek is mindenesetre; de ha mélyebben vizsgáljuk a dolgot: ki kell őszintén mondanunk, hogy a felhozott okoknak egyikét sem lehet döntő súlyúnak elfogadnunk. Miért? Azért, mert a papi pálya a multban sem volt rövid; a kápláni évek a multban sem voltak csalogatók; parokhiáink legnagyobb része a multban sem volt jövedelmesebb; realikaért rajongó korunk, a melynek ifjuságát a könnyebb megélhetéssel kecsegtető életpályák egész serege édesgeti: még ez sem elég ok arra, hogy a papi pályától elvonja az azt megillető contingentst.

Mások, komolyabban és mélyebben járók azok az okok, a melyek theol. akadémiáink elnéptelenedését előidézik.

Hadd mutassam fel ezeket szerzett adatim nyomán és annyi- a mennyi élettapasztalataimból! Ne vegye tőlem rossz néven a t. olvasó s első sorban a nt. szerkesztő úr, ha tárgyammal — annak természete miatt — kissé hosszadalmasabban foglalkozom.

* * *

Azok között az okok között, a melyek theol. akadémiáink elnéptelenedését eredményezték, szerintem *első a taníttatni akaró szülők bizalomhiánya egyházi előjárók iránt.*

Elvégezte a szegény földműves vagy iparos szülők gyermeke a népiskola négy osztályát kitűnő sikerrel. Oh milyen fogékony gyermek! Milyen tiszta értelem, mennyi becsvagy honol gyenge szívében tanulni a jót, szépet, igazat! Érzí azt az édes apa és az édes anya, hogy az ő fiokból, ha módjuk engedné, nagy ember lehetne, *még pap is válhatnék!* Ez a falu népének közmeggyőződése is!

A boldog szülék nem is szánnák érte a költséget, mert a derék kis fiú minden telenyomtatott papírost, a mit innen-onnan kap, százszor elolvasgat. A pajta, a szín szebbnél-szebb írással, helyes számadással van betarkázva. Maga sem titkolja pajtásai előtt, hogy olyan okos ember szeretne lenni, mint a tanító úr, vagy Tisztelendő úr; de hát: nincs költség!

Az apa maga is tudja, hogy édes fiának minden vágya bejutni p. o. a pataki collegiumba! Sokszor elgondolja: jó volna szólni a Tisztelendő úrnak! Mit mondana hozzá? De hogyan tárja fel szíve szándékát? Ó, a szegény ember!! Mit mondana a Tisztelendő úr, mikor szomszédai is azt vetik néki: Mit akar kigyelmed, szegény ördög létere? El akar pusztulni egy gyermeke miatt? Azt hiszi: olyan könnyű az a taníttatás?! És a szegény ember — nem biztatván senki, s nem mervén szólni lelki vezérének sem — eláll szándékától!

Oh hány és hány ilyen eset fordul elő, csak egy egyházmegyében is évenként! Hány ilyen derék készült gyermek marad le a tudományos pályáról, leginkább olyanok, a kik szívükben éppen a papi pálya magasztosága iránt éreznek legnagyobb hajlandóságot.*

Vajjon az ilyenekről — a körülátogatóktól nyert adatok nyomán — nem lehetne-e tudomást szereznők a megyei esperes uraknak? Sok jeles ifju juthatna ilyen módon elnéptelenedett theol. akadémiáink számára!!

A 2 dik oka theol. akadémiáink elnéptelenedésének lelkipásztoraik néminemű közönyössége.

Sietek magamat kimagyarázni, hogy félre ne értse nek. Az ev. ref. egyház tanító egyház lévén, papjai e tanító egyháznak lelki gondozók, a kiknek rendes községi

* De az érettségi bizonyítvánnyal kezükben más pályára lépnek Szerk.

iskolájukon kívül a kerületi iskolával is összeköttetésben kellene lenniök. Így volt ez az elmúlt időkben. Lelkeszek és tanárok közvetlenebb viszonyban állottak és éltek egymással. A vidékeken tanuló gyermekek magaviseletéről, szorgalmáról évenként személyes meggyőződés végett bemenni: — nem sajnáltak egy kis fáradságot. Így aztán biztosan megtudták, hogy-mint tanulnak, mily környezetben élnek, eljárnak-e szorgalmasan a templomba, megbecsülik-e a szülők által adott költségeket és élelmet a talán éppen általok beajánlott collégisták? És, ha e kérdések valamelyikére nem volt kedvező a válasz: volt tanács, buzdítás, figyelmeztetés, sőt dorgálás is elég.

Saját vidékének növendék gyermekeire, mint tulajdon övéire fölgyírázott. Örködött a lelkes s észrevételeit s az ifjura nézve a további kíváncsi eljárást közölte a tanárral, a ki a szülei körülményeit és a növendéknek a családban elfoglalt helyzetét — ott a szellemi központban — csak oly híven tudta és ismerte, mintha annak a falunak tulajdon lakosa lett volna.

A lelkes aztán a tanítató szülőkkel kezét fogva a nevelésnél, őket minden lépésükben tanácsolta. Egyszerűen levelük se mehetett el a szülőknek eme közös intelem nélkül. »Az Isten házáat szorgalmasan látogasd, a kis testamentumot és zsoltár-könyvet olvasgasd... estván, reggelen szorgalmasan imádkozzál és kérjed a jó Istent hogy erőt, egészségedet megtartsa, lelkedet pedig a gonosz kísértetektől megoltalmazza.«

És a midőn haza jött a fiú, szülőinél addig meg sem meledgett, a míg a Tisztelendő úrnak meg nem jelenté, hogy szerencsésen haza érkezett s a míg át nem nyújtá a tanár úr levelét, a melyben meg vala írva: hogyan vitézkedett a lefolyt diligenciában a domine spectabilis?

Vacatio után — egyéb útravalói között — legfeljettebb podgyásza volt a »baltás-diáknak« a Tisztelendő úr levele, a melyben ékes magyarsággal körül vala írva, hogy »a fiú idehaza mind szülői, mind rokonsága, mind az Ő legnagyobb meglepésére magát minden tekintetben illőkép forgatván, az Urnak hajlékát naponta buzgóan ellátogatván: úgyis, mint vasárnapi diktáns, úgyis, mint karbéli közének, magát a szent gyülekezet meglepésére és dicséretére tette legyen az elmúltott vacatiói időszakban érdemessé.« stb. stb.

Ilyen nevelés és lelki gondozás eredménye volt, hogy tanuló ifjaink legjelesebbjei kíváncsian tartották magukra nézve a tisztes papi pályát, s ösztökére sem volt szükségök, miként mai napság már, mert a lélek hajtotta őket az Isten országának szolgálatára.

Hogy mindez a mi időnkben a legtöbb helyen éppen így van, köztudomású és számlomra méltó dolog, mert higgyétek meg — Tisztelendő urak — az is egyik oka, még pedig igen nagy oka theologiai akadémiáink elnéptelenedésének, hogy a gondjaink alatt álló nyáj el- és kiválasztottjainak tanulmányi, erkölcsi és vallásos existenciájával oly keveset tudunk, szeretünk, illetőleg akarunk törődni!

A 3-ik oka a theologiai akadémiák elnéptelenedésének a gimnáziumi vallás-erkölcsi nevelés egyoldalúságában áll.

Miben határozódik ez: azt is készséggel megmondom. Abban, és nem másban, hogy gimnáziumaink a vallást a kiszabott tanórákon szigorúan és lelkiismeretesen tanítják ugyan, de — legyünk őszinték — nem eléggé nevelnek vallás-erkölcsileg.

Mindig fájt a lelkem, míg x... i tanuló voltam, hogy köznap reggeleken a nemes tanuló ifjuság összessége soha nem küldetett templomi imára. »A ki akar mehet!« Oh kedves, szeretett uraim, de nem is volt az

úgy jól! De sok helyrehozhatatlan, de sok kibeszélhetetlen, de sok kipótolhatatlan hiba és mulasztás követetett el ilyen módon a lelkek kárára!

Hát mikor a templomban megindult a pajkos susogás arról, hogy a vasárnap reggeli isteni tiszteletre vezénylő tanár a templomajtónál elmaradt, vagy a templomkerítés másik ajtaján haza ballagott! Vagy mikor olyanokat is kellett hallani a vezérlésünkre hivatottak némelyikétől, hogy a »téli isteni tisztelet a hideg, fűtetlen templomban, erős léghuzamban az egészséget kockáztatja!«

Vagy midőn templomaink szemetes, pókhálós, ablaktalan voltáról — más felekezetek templomainak előtérbe helyezésével — rajzoltak előttünk iszonyú képet! Vagy a midőn a kalvinista, főként falusi éneklés-ékeslenségéről hallottunk visszasziasztó rajzot... Oh uraim, higgyék meg, hogy tanóra végén összenézvén, lelkünk sértődött önértével kérdeztük egymást: miért vagyunk hát azok, a kik vagyunk, miért nem vagyunk hát azok a kiknek vezéreink szempontjai szerint lennünk kellene? Ha amaz lelketemelőbb, szebb és vonzalmasabb: miért nem arra taníttatunk, miért kell nekünk ebben és ebben maradnunk?! stb. stb.

Uraim! vezérlésre rendelt férfiak, a kiknek prot. ifjaink szíve, lelke, egész jövőnd hitvilága kezeikben van letéve: legyenek önök között is »mindenek ékesen és jó renddel!« Példák legyenek az ifjaknak a beszédben, a nyájaskodásban, a szeretetben, a lélekben, a hitben és annak tisztaságában. Higgyék meg, hogy nemes példájuk többeket fog vonzani Isten országa felé, mintha a világ összes vallástudományát összetanítatják, de azok szerint kalauzok lenni vonakodnak. Hogy is mondja az apostol? »A hit cselekedetek nélkül megholt állapot. A betű megöl; lélek az, a mi megeleveníti!«

(Vége köv.)
Veteran.

TÁRCA.

Tompa Mihály homilétikája.*

A papnak a szószéken úgy kell hirdetni Isten igéjét, hogy az megfeleljen a maga felséges céljának. Ítéletem szerint pedig úgy felel az meg, ha

a) a maga eredeti tisztaságában hirdettetik. »Kik más tudományra tanítanak azon kívül, a mit tanultatok, azokat eltávolítottok;« — azt mondja Pál apostol. Ment legyen tehát az ige minden emberi találmánytól s tévelygő véleményektől és minden salaktól; ne vegyüljön annak hirdetésébe semmi balfogalom s előítélet, hanem egyenesen, tisztán, a maga egyszerűségében, megvesztegetetlenül folyjanak annak szavai a pap ajakán, mint folyának egyszer az Üdvözítőén s az őtet követő apostolokén.

b) Érthetően és világosan beszéljen a lelkipásztor. Ha a hallgatók figyelmének azon burkok lehántásával kell küzdenie, melybe az eszme takartatik: nem éri el célját a beszéd; — és én, bár tisztelem a szabályszerűséget, inkább szeretek érthetőnek, mint művészinak tartatni. Az apostol szavait követendően ebben is, a ki azt mondá: »Inkább akarok öt szót szólni a gyülekezetben értelemmel, mint tized értelmetlenül.« Elvetem azon merev szabályszerűséget is, mely minden gondolatot kényszerítő rámba szorít. És ha beszédemben a szoros

* Mutatvány a nagynevű költő-pap sajtó alatt lévő hátrahagyott egyházi dolgozatainak egyik székfoglaló beszédéből. S. Sz. J.

formák hiányát észreveenditek is jövődöben, az — úgy gondolom — nem fog titeket búsítani, de vigasztalhatatlan lennék, ha felvett tárgyam iránti szeretetlenséggel, homályossággal, vagy épen cifra semmiségek keresésével vádoltatnám. A cifra köntös semmi, — én a szívet nézem, mely alatta dobog. A válogatott szavaknál többet ér az egyszerű, de világosan kifejezett gondolat. Kárhoztatom, ha a pap készületlenségét akarja természetes pongyola alá rejtteni, de állítom, hogy a nagy izzadással összeszerkesztett beszéd vagy pusztán mulattatásra, vagy ámitásra van számítva.

c) A pap szószékére lépését továbbá egy nemezebb, magasabb eszme hassa át, t. i. *építeni, javítani!* Jaj az olyan papnak, kit gyülekezete pusztá színésznek akar tekinteni s csak azt akarja latni, midőn fellép: mikép tanulta be szerepét és csupán a szokásos külsőség mérlegén latolgatja, bírálhatja szavait, hogy azok a templomból kilépés után még néhány percig közbeszéd és kritika tárgyai legyenek, azután elenyésznek nyom és hatás nélkül, mint a homokra írt betűk. És jaj, azon gyülekezetnek is, kit papja úgy tekint, a ki nem azért jött a templomba, hogy Istenével társalogjon, hanem csupán időtöltés, elszórakozás és unaloműzés végett; — s a boldogtalan pap csillogó semmiségek által akarja megnyerni kegyét, minden mélyebb jelentőség nélkül, — s azon célra és hatásra kezeli az Úr ígését, mint mikor például egy kedvesen csengő költeményt felolvasunk. Mélyebb lelki cél állítja a papot szószékére: építés, javítás, vigasztalás. Legyen hát bizonyos *kenet* szavaiban, mely cifra szavak nélkül is hat és megindít.

d) Én óhajtom, sőt akarom továbbá, hogy a szószék a külélet politikai küzdelmeinek viszhangja és szolgája ne legyen! — Kétséggel van a nemzetnek ünnepelesebb pillanata, midőn a honszeretet és lelkesítés szavainak a templomi szószékből is kell hangzaniok, de higgyétek el T. K., a szószék nem minden tárgyat vesz fel, mint a hogy a gyémánt csupán ezüstbe foglaltatja magát (!). Legyen a szószék mindenestre összeköttetésben az étellel, mert az ember nemcsak vallásos lény, hanem honpolgár is; de legyen ezen összeköttetés olyan, minő van a zúgó tenger és csendes tengerszem közt, mely megmutatja ugyan amannak csendjét és viharát egyaránt, de az elemek háborgó küzdelme, s az iszapos hullámok csattogása nélkül.

e) Legyen a szószék a gyakorlott hibák és köznapi vétkek oroszlója, de szeliden és általánosságban. Ha egy ember ma vétkebe esik a gyülekezetben, ne vegyen a pap alkalmat arra, hogy holnap a szószékről rohanja meg az eltántorodottat, hogy az egész nép újjal mutathasson rá. A beteg lélekkel kiméletes szelídséggel kell bánni, mint a fájós taggal; belopni abba észrevétlenül a bűnbánatot és megtérést, hogysem mint kiméletlen kifakadások által méginkább elmérgesíteni azt. Nem érti a pap nemes hivatását, ha a külélet magános sérelmeiért a szószéken áll bosszút épenoly nemtelenül, mint eszélytelenül. A lelki sebeket gyógyítani a pap tiszta a szószéken, nem újakat ütni mások kebelén. Micsoda ember lehet az a küléletben, ki itt a bosszú lihegésével áll, holott épen akkor mondá az arany szavakat: *Uram! bocsásd meg a mi vétkeinket, miképen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek.*

f) Még a megfelelő rövidség is kelléke az egyházi beszédnek. A lelkesültség pillanata nem tart s nem is tarthat sokáig; ezt a percet használja fel a pap ügyesen, — midőn pedig a figyelmet hallgatói arcán és lelkében lankadni látja; bátran bezárhatja beszédét. A lelkesültség pillanatát pedig csak úgy használhatja fel

kellő hatással, ha ismeri hallgatóinak lelki szükségait, hangulatát és beszédében ahhoz alkalmazkodik. Legyen hát a szent íge a pap szájában, ha kell megrendítő mennydörgés, mely felrázza, ha kell enyhítő harmat, mely felélessze az elcsüggedt lelkeket; legyen lángoló szövétnek, mely az eltévedt után világoljon; legyen lágy szellő, mely simogassa a híven fáradottnak homlokát; legyen mindenkor alkalmas időben a tévelygőnek vezére, a szenvedőnek vigasztalása, a beteg léleknek orvossága.

g) Legyen végül *csin és jó ízlés* a szónok tárgyának megválasztásában és kidolgozásában. Némelyek különös örömet találnak abban, hogy az ó-testamentumi természet- és erkölcsiség-ellenes förtelmeket nagy gondal kiszemelik a biblia lapjairól és azokat bizonyos hamis hatályossággal igyekeznek előadni, annyira, hogy a mívelt érzelmű hallgatósnak lehetetlen az undor egy neme nélkül hallgatni. Én ezt céltévesztetnek tartom és követni nem fogom. Nem mondom, hogy a vétkekre a szépítés palástját kell vonni; nem mondom, hogy igaz nevőkön nem kell szólítani a bűnöket, de tagadom, hogy mívelt keresztyén lelkére épületes volna sok undok hasonlatok, felhajsolt ocsmányságok felemlegetése. Még a cégéres vétek is igyekszik rongyokba takarni magát; igyekezzék hát a lelkipásztor is, ha már ki nem kerülheti, némi csinnal, szeméremmel kezelni a különben is undorító tárgyakat!

Közli:

S. Szabó József.

KÖZÉLETÜNK.

A konventről.

Az egyetemes konvent a b. e. Pap Gábor püspök halála miatt Kolozsvárt elnapolt üléseit nov. 21-én d. e. 10. órakor kezdte meg Budapesten, a Lónyai-utcai ev. ref. főgimnázium dísztermében, Kun Bertalan püspök és Tisza Kálmán elnöklete alatt.

Miután Kun Bertalan püspök ajkairól az imának egyszerű, de magasztos ígéi elhangzottak, Tisza Kálmán világi elnök előadta azt a köztudomású, szomorú okot, a mely miatt a Kolozsvárra összehívott konvent megtartható nem lévén, Budapestre tétetett át. Egyszersmind üdvözlí a kerületek egybegyűlt képviselőit és kiemeli, hogy a konvent jelenlegi tanácskozásainak kiváló fontosságú két tárgyát az országos lelkészi gyámintézeti alapszabályok végleges megállapítása és az egyházpolitikai törvények életbeléptetése folytán a lelkészek számára adandó *utasítás* képezi. Ezzel az ülést megnyitottnak nyilvánította.

Az egyházkerületek képviselőinek igazolása után legelőször is a konventnek kétségtelenül legnagyobb fontosságú tárgya, az országos lelkészi gyámintézet alapszabálya került szőnyegre. Több, mint egy évtizede bolyongott már ez a lelkész családok jövőjét olyan mélyen érdeklő ügy, az ide-oda utasítás rögs utain, a nélkül, hogy végleges otthonban pihenhetett volna meg. Csak természetes volt tehát az az érdeklődés, a mely ennek a kérdésnek miként történő megoldása iránt nemcsak a nagy közönségben, hanem a konvent tagjaiban is, kivétel nélkül mutatkozott. De épen ez a hosszas vajadás tette lehetővé, hogy úgy az illetékes köröknek, mint egyeseknek, akár hivatalos úton, akár irodalmilag támasztott ellenvetései, óhajtásai, kellőleg figyelembe vétetvén és mérlegeltetvén, a konvent az alapszabályokat a

szakbizottság által javasolt módosításokkal most már minden szélesebb körű vita nélkül állapította meg. És hisszük, hogy ezek a módosítások általános megnyugvást, sőt édes örömet fognak kelteni mindenfelé. A lényegesebb módosítások a következők:

1. A gyámintézet már az 1896. évben megkezdte működését, oly módon, hogy a meghalt *tagok* özvegyeit és árváit a *szolgálati időre való tekintet nélkül, a két osztályba sorozás mellőzésével, azonnal részesíti a meghatározott jutalékban*; de a belépési és 5 évi díj fizetésének kötelezettsége mellett. A mennyiben ezek a díjak a tag halálaig talán nem fizetettek be teljesen, az özvegy jutalékából két év alatt fognak lerovatni.

2. A rendszeresített vallástanárok a gyámintézet tagjaiul beléphetnek

3. A mennyiben a lelkészi jövedelem sok helyen a kataszteri tiszta jövedelem alapján mutattatott ki, elrendeltetett, hogy az 1894. évi jelentő ívban feltüntetett bérleti jövedelem vételessé mindenütt számítási alapul s ez által a jövedelem felszámítása egységesebb kulcs szerint történjen.

Ezek a lényegesebb módosítások.

Lehetetlen be nem látni, hogy az alapszabályoknak ilyen átalakítása mennyivel más, kedvezőbb helyzetet teremt annál, kivált a jelenleg már hivatalban levő lelkészek számára, mint a hogy az az alapszabály tervezetében eredetileg körvonalozva volt. A mi gyámintézetünk, igaz, még az országos szervezet mellett, az erőfeszítő áldozatok árán sem biztosít gond nélkül jövőt az özvegyek és árvák részére; de minthogy áldásos működését nem a megalakulástól számítandó 5 év múltán, hanem azonnal megkezdte, ez által olyan megnyugvásba részesíti az övéikért aggódó lelkészeket, a mi magában véve is jótétemény és áldás. Minthogy pedig az eredeti szervezettől való ez az eltérés a pénzügyi részt egy kissé megzavarhatja, mert hiszen az intézet 5 évvel előbb kezdte meg jótékonyosságának gyakorlását, a nélkül, hogy akár a belépési, akár az évi díj emeltetnék: a konvent vállalta magára azt a felelősséget és nemes kötelességet, hogy a mennyiben az elsőbb évek alatt netalán hiányok pótlásáról lehet szó, azokról a tagok megterhelhetése s az özvegyek és árvák érdekének sérelme nélkül fog gondoskodni. És a konvent ezt az önként vállalt kötelezettséget bizonyára be is tudja, be is fogja váltani.

Az alapszabályok végleges megállapítása után szinte látható volt, hogy a konvent minden tagjának kebeléből a megkönnyebbülésnek egy-egy sóhaja tört elő. Miután még a kezelési szabályok is megalkottattak, *Fejes István* úgy a maga, mint a lelkészi kar nevében meleg szavakkal fejezte ki köszönetét a világi elem főképen pedig *Tisza Kálmán* világi elnök iránt, hogy ezen messzható s a lelkészi kar jövőjét legalább részben biztosító intézmény megalkotása körül annyi odaadást, annyi jó akaratot tanúsítottak. *Tisza Kálmán* az előismerés szavait megköszönvén, egyházi ügyeinkben a lelkészi és a világi elem együttes, vállvetett munkálkodásának szükségét hangsúlyozta.

Az idő előre haladván, az első napi tanácskozás véget ért.

A második napi tanácskozás megkezdése előtt, közvetlen az ülés megnyitása után, megható jelenet folyt le a konvent körében. *Kun Bertalan* püspök, egyházi elnök felemelkedvén székről, szívből fakadó szavakkal üdvözölte *Kiss Áront*, a tiszántúli egyházkerület püspökét, a ki munkás életét az egyház hú szolgálatában töltvén, több, mint 50 év óta tartó lelkészi, 30 éven túlterjedő esperesi hivataloskodása után, jelenleg mint püspök, ma ünnepli születésének 81-ik évfordulóját. A hanyatló

kora mellett is nagy buzgalommal és odaadással betöltött munkakörhöz az egész konvent igaz szívből jövő éljenei között kíván az agg főpásztornak lelki és testi erőt s határozattá emeltetik, hogy a konvent ülésezésének ez a kegyeletes ténye jegyzőkönyvileg örökíttessék meg. Az éljenek elhangzása után *Kis Áron* tiszteletet gerjesztő alakja emelkedett fel. A meghatottságtól remegő hangon köszönte meg a szeretetnek, a bizalomnak iránta ilyen impozáns módon való megnyilatkozását s kijelentvén, hogy a küzdéshez és cselekvéshez neki csak akarata van, de ereje hiányzik, kéri a szeretetnek, a bizalomnak ajándékát maga iránt a jövőre is hogy a mint eddig, úgy ezután is abból meríthessen erőt a munkához.

Az újabban felzúgó éljenek lecsillapulása után, a dunántúli egyházkerületből a barsi esperes-választás, mint fellebbezett ügy került a tanácskozás asztalára. A lemondás által megüresedett barsi esperességre ugyanis *Juhász Pál* 12 szavazattal megválasztván, a választás ellen több lelkész az egyházkerületi közgyűléshez kérvényt adott be s a választás megsemmisítését főképen a miatt kérte, mert 26 szavazó egyház lévén, a 12 szavazat általános többséget nem képez. Az egyházkerületi közgyűlés nem tartván magát illetékesnek, az ügyet a közigazgatási bírósághoz tette át, a közigazgatási bíróság pedig *hatás kör hiánya miatt* az ügyet elutasította. A kérvényezők most a konventhez felebbezték s kérték az egyházkerületi közigazgatási bíróság határozatának feloldását s a választás megsemmisítését. A konvent az Egyházi törvények 357. §-a alapján, mely szerint »az egyházkerületi bíróságnak közigazgatási ügyben hozott végzése ellen felebbezés nincs«, a felebbezést elintézetlenül visszaküldeni határozta. Egyébiránt a konvent magán úton úgy értesült, hogy az általános többség hiánya miatt emelt kifogás nem alapos, a mennyiben igaz ugyan, hogy a barsi egyházmegyében 26 szavazó egyház van, azonban 1 egyház nem szavazott, 3 szavazat alaki hiány miatt érvénytelen volt s így csak 22 érvényes szavazat adatott be, ebből pedig a 12 szavazat csakugyan általános többséget képezett.

Ennek az ügynek kiváló fontosságot az a körülmény kölcsönözött, hogy elvi határozat hozatalát tette szükségessé. A konvent ugyanis meggyőződött, hogy az »Egyházi törvények« az esperesi és más ily állásokra való választás ellen felmerülhető panaszok elintézéséről sehol sem szólnak, kimondotta, hogy az Egyházi törvények 300 §-ában taxative fel lévén sorolva a bírósági ügyek, az 50. § első bekezdése szerint pedig a bírósághoz nem utalt ügyek mind az egyházkerületi közgyűlés hatáskörébe tartozván, az esperesválasztás ellen felmerülhető panaszok elintézésére az egyházkerületi közgyűlés az illetékes.

Ezután megállapított az egyházpolitikai törvények életbe léptetése folytán a lelkészek részére kiadandó utasítás szövege, a melyet egy bizottság készített elő s előadója *Szabó János* békés-bánati esperes volt. Lapunk közelebbi számában egész terjedelmében közölni fogjuk.

A harmadik napi ülést különösebben az iskolai ügyek foglalták el.

A pápai főiskolának, a miskolci, székelyudvarhelyi és zilahi főgimnáziumnak az államsegély ügyében kötött szerződését a konvent helyben hagyta s a kolozsvári, marosvásárhelyi és békési gimnáziumoknak államsegély nyerése végett a nm. miniszteriumhoz intézett kérvényét pártolólág határozta felterjeszteni s ezek elvégzése után rákerült a sor az egyetemes tanügyi bizottság megalkotására.

A folyó év április havában tartott konvent jegyzőkönyvének 63 pontja a megalakítás elveiben már meg-

állapodván, csak a tagok megválasztását kellett a konventnek megejtenie, a mi is jelenleg eként történt meg:

A dunamelléki egyházkerületből: Szász Károly, Bak-say Sándor, H. Kiss Kálmán, Molnár Sándor.

Az erdélyiből: Szász Domokos, Parádi Kálmán, Kenessey Béla, Váró Ferenc.

A tiszántúliból: György Endre, Tóth Samu, Joó István, Kiss Albert.

A dunántúliból: Vályi Lajos, Cziike Lajos, Horváth József, Szekeres Mihály.

A tiszáninneniből: Fejes István, Mitrovics Gyula, Kérészy Barna, Radácsi György.

A választás megtörténte után a konvent iskolaügyi bizottságának elnöke utasított, hogy az egyetemes tanügyi bizottság tagjait hívja össze a szervezkedő gyűlésre, a legközelebbi konventet megelőző napra.

Nem egészen az ügyek logikai rendje szerint, a meg-ejtett választás után vétetett tárgyalás alá *Józsa Pálnak*, mint az ev. ref. tanítók országos bizottsága elnökének az iránt beadott kérelme, hogy az egyetemes tanügyi bizottságban három néptanító is foglaljon helyet. A konvent ezt a kérelmet nem tartotta teljesíthetőnek. A határozat indító oka főképen az volt, hogy a tavaszi konvent jegyzőkönyvének 63-ik pontjában meg lévén már állapítva: hány taggal vesz részt mindenik egyházkerület az egyetemes tanügyi bizottságban, a meghatározott számon felül még újabb tagok felvétele csak nehézkessé tenné a széleskörű bizottság mozgását; ezen felül pedig a konvent a most megejtett választásoknál is kiterjesztette s bizonyára jövőben is ki fogja terjeszteni figyelmét arra, hogy éppen a népiskolai ügyekkel szakszerűen foglalkozó s ezen a téren gyakorlati ismeretekkel rendelkező és széles látókörű férfiak is foglaljanak helyet az egyetemes tanügyi bizottságban.

Abból az alkalomból, hogy *Rácz Kálmán*, jelenleg nyiregyházai s.-lelkész, a bécsi theol. fakultástól, a szóbeli vizsga elengedése mellett, theologiai licentiátust nyervén, a tiszáninneneni egyházkerulettől kérte, hogy annak alapján theol. magántanárul ösmertessék el, az illető egyházkerület pedig ezt a kérdést — elvi elbírálás és hasonló esetek alkalmára egyöntetű eljárás megállapítása céljából — a konventhez terjesztette fel: a konvent kimondotta, hogy a theol. licentiátusság alapján a theol. magántanárságot minden alkalommal elismeri, ha az illető egyén ez iránt a konventhez kérelmet intéz s értekezését kinyomatja és előadást tart.

Az iskolai és egyházi államsegély, a 8-ik rangosztályba sorozott ev. ref. tábori lelkészek címének (Ev. Militár Senior) megállapítása ügyében érkezett ministeri leiratok s pár kisebb fontosságú kérdés elintézése után, a konvent 3 napi tanácskozását Kun Bertalan püspöknek, mint egyházi elnöknek hálaadó imája rekesztette be.

KÜLFÖLD.

Pasteur hitvallása.

Franciaország egyik legnagyobb fiát, az emberi nem egyik jóltevőjét, a tudomány korunk és mindenkor egyik legfényesebb lángelméjét vesztette el szeptember 28-án, Pasteur elhunytával. Ő rá igazán illett a római költő eme mondása: *decus generis humani*; illet minden tekintetben: nagy volt mint tudós, mint ember, mint gondolkodó, mint hazafi. A kötelesség iránti hűség, a munka szeretete, szívjószág voltak főkésségei. Nem

akarjuk itt lényes sikereiben gazdag, áldásos pályáját leírni, csak egyes nyilatkozatait közöljük, a melyek e nagy férfiú gondolkodását, lelkületét híven jellemzik.

Hetvenedik születésnapja alkalmával, midőn tanítványainak nagy serege lelkesen üdvözölte, így válaszolt nekik:

»Legyőzhetetlenül hiszem, hogy a tudomány és a béke diadalmaskodni fog a tudatlanság és a háború felett, hogy a népek egyet fognak érteni, de nem a rombolásra, hanem az építésre, s hogy a jövő azoké lesz, a kik legtöbbet tettek a szenvedő emberiség javára.«

»Fiatal emberek, fiatal emberek! bízzatok rá magatokat azokra a biztos, hatalmas módszerekre, a melyeknek még csak első titkait ismerjük. Mindnyájatokat kérek, bármi legyen is életpályátok, ne engedjétek át magatokat a befeketítő és terméketlen skepticizmusnak, ne engedjétek magatokat elcsüggeszteni bizonyos órák szomorúsága által, a melyek egy nemzet fölött elvonulnak. Éljetek a laboratoriumok és könyvtárak derült békéjében! Mondjátok elsőbbsen is ezt: mit tettem a magam oktatására? Aztán, a mint előhalaútok: mit tettem hazámért? mindaddig, míg talán meg lesz az a boldogság-tok, mikép azt hihetitek, hogy némi tekintetben hozzájárultatok az emberiség előhaladásához és jólétéhez. De akár koronázza sikerrel fáradozásotokat az élet, akár nem, úgy kell élnetek, hogy midőn a nagy véghez közeledtek, jogosan elmondhassátok: A mit tettem, megtettem!«

Spiritualista meggyőződéséből Pasteur sohasem csí-nált titkot. »A mi a végtelen fogalmát illeti a világban — mondá akadémiai székfoglaló beszédében — én annak mindenütt látom megcáfolhatatlan kifejezéseit. Általa a természetfölötti minden szív mélyén ott rejlik. Isten fogalma és tisztelete ép oly biztos úton érkezik elmémbe, a mily biztosak azok az utak, melyek minket a physikai világ ismeretéhez vezetnek.«

Egy másik kiváló beszédében így szólott:

»Mi van a csillagos égbolton túl? Ujabb csillagos egek. Legyen! s azokon túl? Az emberi szellem, egy legyőzhetetlen erő által hajtva, sohasem fog megszűnni kérdezni: mi van azon túl? sohasem akar sem a térben, sem az időben megállapodni. Alighogy megállt egy ponton s kezdi vizsgálni az addig elért nagyságot, újra feltámad benne ez az engesztelhetetlen kérdés, újra, a nélkül, hogy képes volna kíváncsiságát elhallgattatni. Mit sem használ az a válasz: azokon túl határtalan terek, idők, vagy nagyságok vannak. Az, a ki a végtelenség létezését proclamálja — s ez alól senkisé-m bujhatik ki — ebben az állításban több természetfölötti dolgot halmoz össze, mint a mennyi van az összes valások minden csodáiban; mert a végtelenség fogalmának az a kettős jellege van, hogy hódolatra készít és megfoghatóvá. Midőn e fogalom hatalmába keríti az értelmet, nincs más hátra, mint előtte leborulni. A kínos szorongatások pillanatában kegyelmet kell kérnünk eszünktől; az értelmi élet minden rügőit etpattanással fenyegetőznek, közel állunk ahhoz, hogy Pascal fenséges örülete megragadjon.«

Miután azt állította, hogy »Isten eszméje a végtelen eszméjének egyik formája, hogy mindaddig, míg a végtelen mystériuma az emberi gondolkodásra fog nehezedni, templomok fognak emelkedni a végtelen tiszteltére; s hogy a metaphysika nem tesz egyebet, mint hogy lefordítja belsőkbe a végtelennek uralkodó fogalmát.« így folytatja:

»Vajjon az eszmény fogalma nem a végtelen képessége, vízfénye-e, a mely a széppel szemben minket egy magasabb szépség föltevésére indít? A megértés

tudománya és szenvedélye, avagy egyéb-e, mint ama tudvány hatása, melyet a világegyetem mysteriuma vet belénk? Hol van az emberi méltóság, a modern szabadság és demokratia valódi forrása, ha nem a végtelen fogalmában, a mely előtt minden ember egyenlő?»

«Kell egy szellemi kötelék az emberiségnek, mondá Littré, mely nélkül a társadalomban csak egyes izolált családok, hordák volnának, de nem valódi társadalom. Ez a szellemi kötelék nem lehet más, mint a végtelen felsőbb fogalma, mivel e szellemi köteléknek a világ mysteriumához hozzá kell csatoltatnia.»

«Az emberi cselekedetek nagysága ama lelkesedés szerint mérlegelhető, mely azokat létrehozza. Boldog, ki magában hordja Istenét, a szépség eszményét, mely neki engedelmeskedik, a művészet eszményét, a tudomány eszményét, a haza eszményét, az evangélium erényeinek eszményét! Ezek a nagy gondolatok és nagy tettek élő forrásai! Valamennyi a végtelen vízfénnyétől nyer világosságot.»

Végül ide igtatjuk Pasteur végrendeletét, mely így hangzik:

«Ez az én végrendeletem.»

«Feleségemnek hagyom mindazt, a mit a törvény neki hagyomány enged.»

«Bárcsak sohase távoznának el gyermekeim a kötelesség törvényétől, s megőriznék anyjok iránt mind azt a gyöngédséget, melyet ő megérdemel.»

Páris, 1877. március 29.

Arbois, 1880. augusztus 25.

Pasteur L.»

R. L.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** A tiszai ág. hitv. ev. egyházkerület eperjesi collegiumának pártfogósága és tanári kara mélyen megszorodott szívvel jelenti buzgó és jeles tanára-, szeretett és tisztelt kartársa- *Herfurth József* collegiumi tanár urnak f. é. november hó 27 dikén, hosszas betegeskedés után, életének 76-dik, collegiumi tanári működésének 45-dik évében, végelgyengülésben bekövetkezett, csendes elhúnytát. A megboldogult a gimnáziumban főképen a történelemnek, a jogakadémián a magyar alkotmány és jog-történetnek volt hűséges és hazafias tanára, sokakat vezérelvén az igazság és honszerelmek útjain. Áldás és béke lengjen porai felett!

— **Id. Kiss Áron ev. ref. püspök köszönő levele a sárospataki főiskola tanári karához.** *Nagytitiszteletű és nagytekintetű Tanárkar.* Azon megleghangú üdvözlőváltatot, melyet a sárospataki ev. ref. Főiskola tanárai nevében Dr. Finkey József akadémiai és közigazgató úr hozzám intézni szíveskedett, hálás köszönettel fogadom. — Igen! én a sárospataki anyaiskola növendékének ma is büszkén vallom magamat. A mit munkámmal, szorgalmammal elértem, a miben hitfeleim bizalmából részesültem, mindazt Sárospataknak, az ottan velem közlött s bennem megöröklött ismereteknek s erkölcsi tulajdonoknak és az Isteni kegyelemnek köszönhetem. — Ő koronázott meg e magas korrallal, mely a Dávid nyolcvanját meghaladta, honnan most is szerető szívvel fordulok hozzájuk és óhajtom, hogy a tudományok mezején sok hozzám hasonló hálás fiakat nevelhessenek s az enyémhez hasonló magas kort érjenek boldogul. — Fogadják még egyszer mindnyájan hálás szívvel eredő áldáskívánatomat. Debrecen, 1895. november 27-én. *Kiss Áron* püspök.

— **Kerelem.** Az erdélyi ev. ref. állandó igazgató-

tanácsnak 3634—1894, szám alatt december 31 én kelt engedélye folytán a radnótfáji ev. ref. egyházban újonnan épült templom fölszerelési költségeire ez évben a nevezett egyház presbitériuma gyűjtést eszközölt. A szétküldött felhívások által megtalált egyházközségek és egyesek közül többen szíveskedtek is adakozni. Mivel a nagyobb rész azonban nem reflektált, tisztelettel kérjük az adakozni még kész egyházakat és egyes hitsorsosokat, hogy lehető becses adományaitak jelen év végéig hozzánk juttatni szíveskedjenek, mikor is a már bejött és a bejövendő adományokról egyházi előjárásunk a nyilvános számadást haladék nélkül közzé teszi. Radnótfája (u. p. Szász-Régen) 1895. december 1. *Gergely Lajos* ev. ref. lelkész, *Csorvási József* gondnok.

— **Nők az egyetemen.** Wlassics Gyula dr. vallás és közoktatási miniszter, kieszközölte ő felsége, a király beleegyezését arra nézve, hogy ezután nők is lehessenek egyetemi hallgatók s mint ilyenek a doktori, gyógyszerész és tanári diplomát megszerezhessek. Az egyetemre való beiratkozáshoz azonban mindenkor a vallás- és közoktatásügyi miniszter előleges engedélye szükséges. Wlassics miniszternek ezért a tetteért a Magyar Nőképző Egyesület küldöttsége köszönetét fejezte ki. Az egyetemi nőhallgatók kérdése legközelebb szóba jött Bécsben is a költségvetési bizottság gyűlésén s kitűnt, hogy *Gautsch* közoktatási miniszternek más a véleménye, mint Wlassicsnak. Ő szerint „a nők törekvései társadalmi veszélyt involválnak s a nőknek a családi ideáltól való eltávolozását jelzik.“ Beszédében hivatkozott arra, hogy a monarchia összes gimnáziumában összesen 25 nő tett érettségi vizsgát s közülök csak 3 látogatta az orvosi fakultást. A nőt olyan individuumnak tartja, a ki a mai gimnáziumba nem illik be.

— **A vallás szabaddgyakorlásáról** szóló 1895. évi XLIII. törvénycikket a király november hó 22-ikén szentesítette.

— **Franciaországban a katolikusok áttérései a protestáns vallásra** mindinkább szaporodnak. Délfranciaország egy kath. helységében a pap kijelentette a szószékből, hogy bensőleg kényszerítve érzi magát arra, hogy az evang. hitre térjen. Csaknem egész gyülekezete követte. Dacára a jezsuiták minden fáradozásának, Rómának ez ideig nem sikerült ezt az elvesztett örállomást visszaszereznie. Néhány nap előtt az említett lelkész (Jaques Bonhomme) gyülekezetének szomszédságában is tartott előadásokat. Saint Genis d'Hiersac-ban a jezsuiták kiküldöttje, egy apát megpróbálta, hogy az összejövetelt megzavarja s a korábbi kath. papot nevetségessé tegye. Jaques Bonhomme oly talpraesetten válaszolt ellenfelének, hogy a gyülekezet csaknem egyhangúlag az ő pártjára állott, s a másikat kifütyölte. Clermond Ferraudban Delattre lelkész fáradhatatlan munkássága folytán 50 kath. család lett evangélikussá s csatlakozott az ottani szabad egyházhoz: Bourg de Bost-ban hasonlóan nem régeből 50 kath. hívő lépett át a prot. egyházba.

— **Japán népessége,** az 1894. december végén végrehajtott népszámlálás szerint 41,388,313 lélek. Ez idő szerint 31 evang. missió-társaság működik benne 625 missionáriussal; van 133 fő- és 750 külső állomásuk, 364 gyülekezetük (ezek közül 91 önmagát tartja fel), 89,240 egyháztagjuk, 9215 iskolai növendékük, 29,957 vasárnapi iskolásuk, 258 benszületett felszentelt papjuk, 536 fel nem szentelt segédjük és 209 bibliás asszonyuk. Az utóbbi évben 3422 keresztelest végeztek. A görög kath. egyház 22,000, — a r. kath. 49,280 hívőt számlál Japánban.

— **A pokol lajtorjája.** Egy fogház szobájának falán egykor egy rajzot találtak, melyet egy halálraítélt rajzolt. E rajz egy vérpadot ábrázolt, melyre öt lépcső

vezetett fel, melyek mindenikének külön neve volt. Az elsőnek neve: *engedetlenség a szülők iránt*, a másodiknak: *a vasárnap megszenteltelenítése*, a harmadiknak: *kártyajáték és ital*, a negyediknek *gyilkosság*, az ötödiknek: *vérpad!*

— **A pogány missió iránt** tanúsított áldozatkészségben a protestáns népek jóval felülhaladják a kath. népeket. Az angol-protestáns missió-társaságok közül a múlt évben kaptak: a British and Foreign Bible Society 4,740,000 márkát, a Church Missionary Society 5,134,000 márkát, a Wesleyan Miss. Society 2,490,000 márkát, a Society for the Propagating of the Gospel 2,300,000 márkát, a londoni Miss. Society 2,393,000 márkát, a baptista Missionari 1,150,000 márkát, azaz 6 missió-társaság egy év alatt 18,240,000 márkát! De ezzel még koránt sem merül ki a protestánsok áldozatkészsége a missió iránt, miután még sok más missió-társaság létezik s Németország egymaga évi 5 millió márkát áldoz a missió-ügyre. Hasonlítsuk ezzel össze azt az összeget, a mely a katolikusok rendelkezésére áll a hit terjesztésére. 1893-ban kapott: a lioni sz. Ferenc-Xaver egyelet 5,360,000 márkát, a sz. Lajos-egylet 439,643 márkát, a sz. Bonifatius-egylet 1,750,085 márkát, a Jézus gyermeksege-egylet 800,000 márkát, a német katolikusok Afrika-egylete 107,000 márkát, a sz. Rafael-egylet 27,000 márkát, a sz. József-egylet 20,000 márkát, a Palästina-egylet 40,000 márkát, tehát együttesen 8,573,728 márkát, vagyis a felét se annak az összegnek, a melyet a protestáns Angolország egyedül képes előteremteni.

— **Gyermekáldozat Oroszországban.** Lapunk közlelbi számában említettük az oroszországi emberáldozatot. Most meg Pétervárról jelentik, hogy Luga mellett egy új vallásos szektát fedezett fel a rendőrség, mely egy falusi templomban tartotta összejöveleit. A templom alatti boltüregben több, egy-két éves gyermek hulláját találták meg, melyek gyermekáldozatból erednek. Negyvenöt tettenkapott személyt fogtak el, közöttük nőket is. — Mily közel fekszik Lugához Hódmező-vásárhely!

— **A pelsőci ev. ref. egyház** veterán vezére nem fárad el az egyházépítő munkában. Gyülekezetének idő és villám-rongálta templomát s ennek tornyát a saját és híveinek adományaiból s néhány kívül állónak szívesen nyújtott segélyéből kijavíttatta, méltó díszbe öltöztette, Annak öröme, hogy Isten ebben a munkában is megsegítette, nov. 10-én hála-ünnepélyt tartott a melyen szeretett veje, *Szkárosi Gusztáv* mondta az alkalmi beszédet a szív teljességéből. A derék egyház és hű vezére lássák egymást még sokáig boldognak az újított templom falai között!

— **A francia protestánsok** ellen folytatott hajszában a párisi sajtó is részt vesz a protestánsok gyanúsításával; még a „Lanterne“ és „Libre Parole“ is. Különösen szemére hányják a protestánsoknak, hogy az angol missionáriusok Madagaszkár népét a franciák ellen izgatták. Mintha ezt az elfajult háborút nem a francia brutalitás idézte volna fel! Nem volt ott szükség angol missionáriusok sugdosására! — Algorban is szakadatlanul támadják a protestantismust. A Coligny-Társaság, mely Franciaország ref. kivándorlói Amerika helyett északi Afrikába irányítani és ott tömeges letelepedéseket elősegíteni igyekezik, már régóta céltablaja a sajtó heves támadásainak és semmivel se jobb a sorsuk a bérberék és kabylok közt foglalkozó methodistáknak.

— **Kegyes szándék.** A műnszteri esküdtsek a következő ügyben ítéleztek e napokban. Egy földmives megtámadott a mezőn egy szolgáló leányt. Midőn az erélyesen védekezett és segítségért kiáltott, zsebkésével elvágta a leány torkát, aztán lemosva a ruháját, munká-

hoz látott; kevés idő multán pedig két arra menő vadászt figyelmeztetett a közelében fekvő hullára és nyugodtan ment velők véres tette színhelyére. Az esküdtszéki tárgyaláson, mely halálos ítélettel végződött, megállapították, hogy a gyilkos a tett elkövetése után a leány erszényéből egy márkát vett ki, hogy rajta misét szolgáltatasson áldozatának lelki üdvéért. A jó cselekedetekről szóló tan az üdv 1895. esztendejében is üdvös gyümölcsöket terem.

— **Drága templomi ablakok.** A lauperswyli egyház templomának ablakai szépség és drágaság tekintetében messze földön ritkítják párjokat, valódi műreemek azok a középkor elejéről. Az ablakok bezúzatás és más sérülések ellen 110 ezer frtra vannak biztosítva. Az egyháznak már ismételt nagy összegeket ígértek az ablakokért vagy azoknak egyes tábláiért; ez azonban minden kísértésnek ellentállott és továbbra sem gondol arra, hogy az egész Svájcban páratlanul álló ablakaitól megválják, a mi annál inkább lehetséges, mivel az egyház nem szegény. — Ha tudnák, hogy nálunk milyen messze esik sok templom Lagmactól!!

— **Nem érdektelen tudni**, hogy az ultramontán „Schweizerische Kirchenzeitung“ havi mellékletében a „Schweizerisches Pastoralblatt“-ban hangok emelkednek a mellett, hogy a liturgiai cselekményeknél, nevezetesen a keresztelezésnél, a házasság megáldásánál, a temetések-nél és más kazuáliáknál a latin nyelv helyére a német lépjen. E követelmény erősségeül részint azt hozzák fel, hogy így az egyháziatlan és „rationalistikus“ egyháztagok értelmére könnyebben lehetne hatni, részint pedig azt, hogy a híveknek protestánsokkal való összelegyedése manapság már ki nem kerülhető. Ösmerjük az efféle hírok zenéjét, azonban Orphaeus nem hódít az Angyal-várban.

— **Mecklenburg rendei** 40 szavazattal 26 ellenében elhatározták, hogy a párviadalban való elesés nem elegendő ok az egyházi temetés megtagadására; ellenben a legszigorúbban megtagadandó az öngyilkosoktól, még ha nyilvánosságos örültek voltak is. A hercegség tehát most már nemcsak nagy lovairól híres. . .

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

G. P. Örömmel tudjuk, hogy jobban vagy, a mit leveled is bizonyít. Felvilágosításaidat köszönjük, a választ mielőbb megkapod rá. Isten óvjon minden jó ügy javára s tartsa fel testi-lelki erődet sokáig! — Sz. I. Bizony adós maradtam. Száz okom is van rá. A küldeményeken érezni a lelkesedés melegét, de valami kellene még beléjük, hogy azonnal közölhetők legyenek. Könnyebb volna azt megbeszélni, mint leírni, hogy mi is az, a mi sok és kevés! Ha időm volna több, mint dolgom, hosszú levélben mondanám el véleményemet. Kitértés s mennél erősebb önbírálat! — M. J. Csak egy nappal kellett volna előbb indítanod, úgy e számban már olvasható volna. Kissé megkésve s a konvent után is eléggé érdekes lesz, mert sok benne a megfontoltni való. — P. M. Vadna. Felszólalásának meg van az alapja, de a fali olvasó tábla készítésének nem az Irodalmi Kör az akadály, hanem a kiállítás roppant költséges volta s a költség visszatérítésére való sovány kilitás. Levelét átadtuk a hivatalos intézőknek s bizonyosan megérkezik majd rá a felelet. — Sz. J. A szíves felvilágosítást tisztelettel vesszük tudomásul. Bizony igen vártuk — egészen az utolsó óráig. A sajtónak az a feladata, hogy az ilyen országos jelentőségű dologgal igyekezzék! — K. B. Levelet írtam; az illetőtől már megkaptam a tudósítást. A nagy hivataloskodás oka a késedelemnek. — K. S. Az okmányok összeszerzése nehezen ment s így késnem kellett. A népiszkolai könyvekre nézve intézkedtem, a hogy lehetett. Gratulálok az új világban történt felavattatásához, missiójára iránt érzett buzgóságához s köszönöm a küldeményt. Már nyomdában van. Mi készek vagyunk a jó viszonyt szeretettel s bizalommal fentartani; halás emlékezése mindnyájunknak jól esik. Isten segítse, boldogítsa! — F. J. Nemsokára nyomtatásban kapod vissza. Bizony hosszú hallgatást szakított meg az a novaji gyűlés. Ezért is méltó volt felszínre vetni.

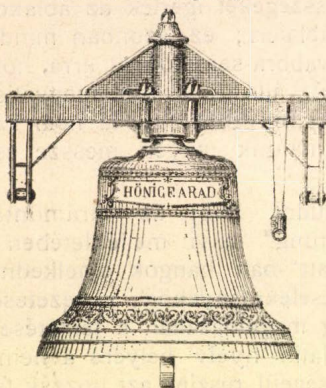
HIRDETÉSEK.

Ifj. Hönig Frigyes gőzüzemre berendezett harang- és ércöntödéje

Aradon, Rákóczy utca 11—28. szám, saját ház.

Alapított 1840.

1890-ben a legnagyobb állami éremmel kitüntetve.

Ajánlja több évi jótállás és kedvező fizetési feltételek mellett a hangoknak előre való meghatározásával szabadalmazott saját találmányú ACÉLBRONZBÓL készült harangjait, melyeknek előnye az, hogy kellemesebb, tartósabb zengésű és erősebb hangjuk van akként, hogy egy 210 klg. acél-bronz-harang hangja

egy más — 280 klg. súlyú harang hangjával felér.

Továbbá ajánlja a legszolidabb szerkezetű, forgatható vaskoronáit, melyeknek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, igen könnyen lódíthatók és a tornyot nem rázkódtatják. Vastól készült tűzmentes harang-állványait, valamint régi harangoknak forgatható vaskoronára való átszerelését vagy acélbronz-harangokkal való becserélését.

Költségvetések és képes árlapok ingyen és díjmentesen küldetnek. 1—10

Nagytiszteletű lelkész urak! Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tessenek, melyekkel a t. közönség eddig megtisztelt,

harang-öntödémét

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megszorítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, forgatható fa- vagy vaskoronával ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz (Ungmegye), u. p. Császlócz,

László Sándor

harangöntő.

6—12

Az egyetlen tökéletes ujonnan szabadalmazott

önműködő

szőlővessző- és növény-permetező

„SYPHONIA“

fölülmúlt minden eddigi ismert permetezőt, mivel önműködően permetez.

Sok ezer ily permetező van már alkalmazásban és ugyanannyi elismerő bizonyítvány tanuskodik arról, hogy a „Siphonia“ szerkezete minden más hason-célú szerkezetet fölülmúl.

Mayfarth Ph. és Társa

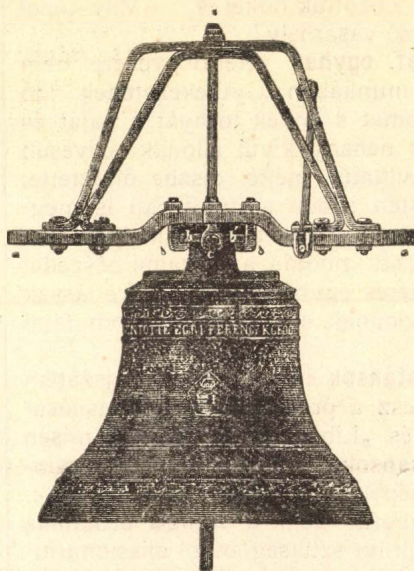
gazdasági-gép-gyár,

különlegességi gyár borsajtók és gyümölcsértékesítési gépek számára.

Bécs, II/1, Taborstrasse 76. sz.

Árjegyzékek és számos elismerő nyilatkozatok ingyen. — Képviselők felvételnek 8—10

Az ország legrégibb harangöntödéje Kis-Gejőczben (u. p. Császlócz, Ungmegye).

Alant írott batorodom a nagytiszt. lelkész urak becses tudomására hozni, hogy öntödémben minden nagyságú hangú harangok készítését elvállalom, a kívánt hang-nem szerint, forgatható fa- vagy vaskoronával, a legjutányosabb ár és fizetési feltételek mellett.

Jót állok a leg-szebb legerősebb hang-képességért, tartósságért, sőt még a szállításnál történhető károkért is.

Nem tetsző harangot visszaveszek. Öntödém, mely már több mint egy század óta közmegelegedésre szám-talan harangot szállított, reményem, hogy a jövőben is ki fogja érdemelni a nagyt. lelkész urak becses pártfogását.

Kiváló tisztelettel

Egri Ferencz,
harangöntő és földbirtokos.

9—12

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY. Szerkesztő-társ: BUZA JÁNOS. Főmunkatárs: DR. RÁCZ LAJOS.

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTTALOM: „Zürzavar.“ *Morvay Ferenc.* — „Miként tehetnők újból népesebbekké theologiai akadémiainkat?“ *Veterán.* — „Reho János.“ *Szuhay Benedek.* — „Levél a 'Sárospataki Lapok' szerkesztőjéhez.“ *Kalassay Sándor.* — „Egyházlátogatási jegyzőkönyv.“ — „Vegyes közlemények.“ — „Szerkesztői üzenetek.“

Zürzavar.

Kétségtelen és eltagadhatatlan, hogy a református egyház kebelében, ez idő szerint, ide-oda kapkodás, az egymásnak ellentmondó intézményekben bizonyos zürzavar nyilvánul, a melyről nincs az a proféta, a ki biztosan megmondhatná: vajjon a keletkező új aera zürje, vagy a közel vég zavaros összekavarodása-e? A jelek — utóljára a proféták is csak jelekből ítélték — nagyon szomorúak, nagyon kedvezőtlenek.

Ott látom az elnéptelennült theologiai intézeteket, és . . . hogy egy újat szentelünk hozzájuk, mintha az intézetek buzdítnák fel az ifjúságot, s nem az ifjúság tölténé meg az intézeteket. Odább látok a félelmesen megnövekedett életszükségletek s a szerencsétlen pénzviszonyok hullámai közt kétségbeesetten vergődő papi osztályt — százados (akkori viszonyokhoz szabott) conventiójával, mely — figyelem nélkül az előbbiekre — régi alakjában maradt s ma már a hajótöröttnék csak bizonytalan deszkaszálul szolgál; . . . mellette félig kitervelt nagyszerű intézetet, mely e roncsok forgácsaiból akarja megtölteni gépjének sok tüzet emésztő, telhetetlen gyomrát. — De még egy sirály is ott csapkod felette, mely mint vihar-madár vészt kiáltva, egyúttal az éhséget csilapító falatkákat ragadja el — stóla megszüntetés — a kétségbe esett elől. — A vallásszabadság sűrű ködből felvillant napját két rémitő felleget előre nyomulása fenyegeti elborulással: a fanatizmus és a felekezeti különiség.

Hát a kapitányok, a kormányosok mit tesznek? Ne kérdezzük. Az nagyon szomorú. — Egyenetlenség, túlságos aggodalom, egymásnak ellentmondó intézkedés stb; ezek azok a melyek Miskolcra, Budapestre, Debrecenre stb. intenek felénk.

Ha a lapokat olvassuk, az új viszonyokról a hány cikk a hány kerületből megjelen: a beállott új viszonyokkal szemben annyi álláspontot foglal el. Hát nem zürzavar ez? Hát lesz ebből valami jó? Adja Isten, hogy legyen!

Ha azt hiszi valaki, hogy administratív intézkedésekkel a veszedelmet elhárítjuk: az veszedelmesen csalódik. Már maga az a félelmes kapkodás, mely az eszközök válogatásában nyilvánul, mutatja, hogy nagy baj van az anyaszentegyház hajójában. Hiába a kormány-

rúd változtatása, a vitorlák összevonása, ha alapszámban recseg a hajó; ha bordáinak eresztékei megtágultak; ha elnéptelenedett a templom; üres falak viszhangozzák az Isten ígését; régi becsét veszítette a sacramentum; nem mindennapi táplálék az életnek kenyeré: az írás; nem a lélek itala az ima; mellékes dolog a vallás; chimaera a tiszta erkölcs; nem életszükség a vallásos nevelés, szóval: ha alszik a *Krisztus a hajójában.*

Mit teszünk? Azt-e, a mit a remegő tanítványok; kiálljuk-e aggodva, de az Úrban vetett hittel: „*Uram! kegyel, mert elveszünk!*“ Bár tennők!

Nem. Mi adminisztrálunk. Hisz az olyan kényelmes, olyan jó, olyan üdvös, úgy, hogy agyon adminisztráltuk már százados egyházunkat, mely a szabadság és autonomia bőséges táplálékot öntő emlőin növekedett fel nagygyá s erősödött meg a multak rettenetes vészzei között.

Csalódom talán? Vallásomért, egyházamért égő, olthatatlan szeretetem aggodalma rajzoltak rémképet elém? Vajha úgy volna, ez lenne az életben a legédesebb csalódásom.

De, ha rá gondolok, hogy ezelőtt az ifjú az alma mater kebelén túrva, dolgozva, nélkülözve küzdött végig egy biztos pálya szép reményével: hogy hihessem el, miszerint most örömmel fog végig küzdeni a fényes, de drága intézeteken, melyeknek végén egy bizonytalan — és mégis koldusbottal kínálkozó papi pálya áll? Mikor látja, hogy a régi buzgóságnak már csak híre, hamva; a független állásnak csak megtépett rongyai várják, s erkölcsi jutalom helyett, az üres templomokban, csak a szívet marcangoló keserűség, a csalódás és önvád várnak reá: micsoda lélekkel vesse kezeit az eke szarvára?

Alapjában kellene reformálni újra az egyházat. A régi hitet, a régi buzgóságot, az ősi vallásosságot felköltöteni. A kor szellemét kellene megérteni, új tömlőbe töltöni az új bort. A reformátorok ősi, apostoli buzgalomával venni kezünkbe az ifjúság *vallásos-erkölcsi* nevelését. Meg kellene értenünk, hogy a beállott új viszonyokkal szemben *annak az egyháznak lesz jövője, mely legtöbb buzgalmat fejt ki, hogy a nép szívéhez legközelebb férközhessen.* Ne tagadjuk, a pápisták e részben megelőztek bennünket és egy század alatt nem tettek annyit, mint az utolsó években. Mi pedig, mint vihar előtt a természet, mintha elbágyadtunk volna, csupán adminis-

trálunk. Az új viszonyokkal szemben, mi a régi megszokott nyomokon haladunk. Nem így van-e? Csak a történetekre mutatok.

A vallás-politikai vitáknál ez volt a jelszó: Az anyakönyv csak nyüg volt nyakunkon; attól szabadulva, a protestáns papság csak akkor adhatja magát igazán valódi feladatának. — Helyes. És a következés? Az lett, hogy az anyakönyveket vezessük továbbra is, megtoldva még a család könyvek vezetésével is. Ez már csak logikai következtetés! Valóban, a híveket az anyakönyvek vezetésével lehet a Krisztus testéhez fűzni! Majd a családkönyvek szépen kimutatják, hogy az idők folyamán — mennyi lelket fog közönyösségünk elvesztetni.

A házasság megkötése állami feladat. Tehát . . . hirdessünk tovább is és eskessünk — *ingyen*.

E két pontról sok cikk hangzott már el s Rácz K. egyenesen felhív a hozzászólásra. Lehet azóta a konvent már határozott fölé; még is van egy-két szóm hozzá.

Sem az előleges, sem az utólagos hirdetés szükségességét nem látom. Eddig is inkább csak formalitás volt. Lelkeszi pályámon nem fordult elő eset, de még nem is hallottam, hogy valaha házassági akadály bejelentetett volna. Hogy a nép szerette volna, azt sem lehet állítani. Ellen esetben nem folyamodtak volna annyi fölmentésért és a kit hirdetnek *szégyel* templomba menni s ezt az egyházi törvény is figyelembe vette.

Most már ez az egyházi hirdetés teljesen felesleges. Miért erőltetik hát, én meg nem foghatom. Hanemha azért, mert a *pápiszták* (mai napság nagyon vigyázunk rájuk) a régi formában megtartották. Igen, mert ők a polgárilag megkötött házasságot semminek, annál többnek, *ágyasságnak* tekintik és hirdetik a magyar állam tekintélyének nagyobb dicsőségére, sőt dicsőhymuszokat is hallanak a kormányférfiaktól *hazafias* nyilatkozataikért (mintha az nem *kötelesség*, hanem érdem volna), a melyekben az állam törvényes intézkedését ágyasságnak vallják. Ha már ők ép úgy hirdetnek és esketnek, mint az előtt: ezt értem. De hogy mért utánozzuk őket mi, a kik a polgári házasságot igaz, törvényes, valódi házasságnak tekintjük: ezt nem értem. Én hát sem az előleges, sem az utólagos hirdetést jónak, helyesnek nem találom — ha szinte már elfogadta volna is azóta a konvent — a mely különben nem törvényhozó testület.

Még sokkal fontosabb az eskü. Eskessünk, mint eddig, kérdések nélkül vagy a régi kérdésekkel? — itt is szörnyű a zavar. Pedig szép rendben szebb lenne a kibontakozás.

Ha rajtam állana, a házassági esküt törölném teljesen, ha érvényre nem emelhetem. Nincs eset reá, hogy a hamis esküért, mely sokszor azonnal be van bizonyítva, valakit megbüntettek volna; pedig a törvény a hamis esküt büntetni rendeli.

A legtöbb kedvetlenséget hivatalos eljárásom közben akkor éreztem, midőn az egymást alig ismerő jegyeseiktől az eskü komoly szavait elfogadtam, abban a tudatban, hogy ezek tudva hamisan esküsznek. Semmi sem rontja meg jobban az erkölcsöket, mint az ilyen jelenség.

Az a felfogás, hogy a házasság egyetlen alapja az egymás iránt érzett benső vonzalom, a szeretet: szép és magasztos; úgy is kellene lenni. De nincs úgy, vagy csak kivételesen. A házasság a legtöbbször érdekből köttetik (itt Baranyában alku szerint; sokszor 5 frton megtörik a házasság; megesik, hogy szombaton este megtartják az *összekötést* és a következő szombaton más egyénnel jelennek meg); igen sokszor a viszonyok hatalma hozza létre — s mindenki tudja, mily nagy szerepe jut itt a (már egyházi életünkben sem szokatlan)

jóakarati ajánlásnak, baranyaian a *szörzönek* — stb. Ha úgy állna a dolog, hogy csupán csak a szerelmen alapuló házasságok boldogok, ellenben minden más szerencsétlen; ha e főtételt az élet sokszor egész feje tetejére nem állítaná: az előbbieket feltétlenül el kellene ítélnünk. Ám de az élet, a tapasztalás mást mutat. Mutat tiszta, sőt forró szerelemből kötött boldogtalan, és szerelem *nélkül* kötött igen jó, sőt boldog házasságokat. De azért ki tagadhatná, hogy az eskü szentsége nem mind a két esetben tartatott szem előtt.

Szerintünk a kérdést a Házassági Törvényt életbe léptető miniszteri rendelet szerencsésen oldotta meg, midőn eskü helyett e kérdést teszi fel: „Kijelenti-e Ön, hogy az itt jelenlevő N. N.-nel házasságot köt? Ez teljesen elég. Nem esküszik *hamisan* (igen sok esetben), hogy *szereti*, hanem *kijelenti*, hogy vele *házasságot köt*. A szívek titkát, mint a boldogság útját, a jó Isten tudja csak. Az bizonyos, s arra esküt is tehet a fél, hogy jegyeseivel házasságot kötni *elhatározott akarata*; szereti-e holtig? az nagy kérdés, melyre az élet ad feleletet, s a melyre vakmerőn esküdni bűn.

Ha az állam eskü nélkül törvényesnek deklarálja a házasságot, én nem esketnék, ha rajtam állana; hanem — igenis — az egyház hivatásához képest szívem mélyéből kérnék áldást az új szövetségre, esdenék boldogságért a titokzatos jövővel szemben; az új házaspár szívét a földről s földi viszonyoktól égre, Istenhez emelném és nem hiszem, hogy egyházi, ideális célokat szemem előtt tévesztettem volna. — Ennyit az esketésről.

Most szóljunk a stóláról igen röviden. — A dunamelléki egyházkerület is röviden végzett vele. Így szól: „Mivel úgy az egyházi hirdetés, mint az egyházi esketés is a házasság szabad elhatározásától függ és a házasság érvényességére befolyással nem bír: annál fogva a hirdetési és esketési díjak is a felek szabad elhatározására kell, hogy bizassanak, *nehogy azok fizetésének kötelezettsége az egyházi hirdetés és esketés igénybevételeitől bárkit is visszatartson*. Ennélfogva *közhírre teendő*, hogy sem a hirdetésért, sem az esketésért *az eddig megszabott* (hozzáteszem: díjlevélileg *biztosított*) díjak nem követeltetnek s azok *díjtalanságnak* tekintetnek.

Nem vonom le a következtetést, mit már mások a *keresztelés* és a *temetésre* vonatkozólag, per analógiám már levontak. De azt nem hallgathatom el, hogy vajjon az Úrigiének hirdetésére nem jobban sereglene-e a nép az üres templomokba, ha *lukmát* nem kellene fizetni? Jó lenne megpróbálni. A ki a lelkes *fizetés* egy részét így elengedi — attól féltében, hogy a kegyzsereket valaki elmulasztaná — ugyanaz ezt is elengedhetné pusztá övatomásból.

Arról most nem beszélek, hogy a százados díjlevél bármely tételét a *jogosított* élvező életében van-e joga valakinek változtatni, holott díjlevélváltoztatásnak csak üresedés alkalmával lehet és van helye. De arról szólok, hogy a rendelet alkotói nem ismerték a mi népünket, midőn e szabályt meghozták. Az élet meg fogja mutatni, hogy ott, hol a stóla épségben hagyatott, több lesz-e, a ki az áldást igénybe venni nem fogná, mint ott, hol az ajándekül adatik nekik. Kísértse meg valaki eltörölni a százados szokást, hogy a lakadalmas menet pompával ne vonuljon az Isten házába, az fog majd látni resensust. De ez a szabály alaptalan félelem sugallata, melyről meg van írva, hogy rossz tanácsadó. Vajha veszedelmes praecedens ne képezne!

Ha stólát kell törölni, ott van a keresztelési stóla, ott a temetési. Sakramentumot pénzért kiszolgáltatni: bűn. Halottat pap nélkül kísérni a temetőbe: hiba. Ezeket ingyenessé kellene tenni bizonyos formában. Úgy

nevezetesen, hogy ima és siri áldás nélkül egy keresztényen se temetessék el. De a felek kívánságától függő pompázást: praedikáció, oráció, sírbeszéd meg kellene fizettetni, mint a mely nem a halott egyszerű tisztességtételét, hanem az élők hiúságát van hivatva szolgálni. Tehát ezeket sem vélem törölhetőnek illő kárpótlás nélkül. Ugyis elavult díjleveleinkbe egy pontot kellene beiktatni stóla váltság címén, az egyház viszonyaihoz alkalmazottan, mely az egyházak közpénztárából lenne fizetendő. Ezzel meg lenne váltva és kötelezővé téve minden egyháztag részére az egyszerű papi szolgálat, míg a pompázás — mely azonban a hívek tetszésére volna bízva — taxative lenne díjazandó.

E szerint a házaspárok egyszerű megáldását is ingyen teljesítené a lelkész a szegénynek, gazdagnak egyaránt, a fokozottabb igények azonban — igenis — megfelelő díj mellett lennének továbbra is kielégítendőek.

A hirdetéstől én azt az eredményt, mit sokan várnak, nem remélem. Képzeli-e valaki, hogy midőn a jegyesek a hirdetés végett jelentkeznek (hát a hol nem is jelentkeznek s csak a násznagy jelenti be azokat, mint Tiszáninnen?) azok oda már nem oly határozott megállapodással és egyezéssel mennek, hogy azon a pap egy-két percnyi intéssel változtathat? Én képzelnem nem tudom; nem is említve azt, hogy a gyermekek jövőendő vallásának fészegetése ily pillanatban csak visszattetszést szülhetne.

Másutt van a dolog gyökere. Az új borhoz új tömlő kell. Fogjuk meg a dolog végét, vegyük kezünkbe az ifjuság vallásos-erkölcsi nevelését. Neveljünk erős protestáns érzületű nemzedéket, álljunk vele erős contactusban kezdettől: akkor nem lesz szükségünk ily szalmaszálhoz hasonló mentőszerekre, mert kösziklára építünk. Addig hiába minden mesterfogás, nem építünk csak — adminisztrálunk. A kérdésre nézve ez az én meggyőződésemből származott feleletem.

Morvay Ferenc.

ISKOLAI ÜGY.

Miként tehetnők újból népesebbekké theol. akadémiáinkat?

(Vége.)

A 4-ik oka theol. akadémiáink elnéptelenedésének az intézeti körök nem mindenkor kívánatos elbánása.

Mintha csak ma történt volna, oly híven emlékezem rá. Egy öreg nagymama jött gyalog Torna megyéből kis unokájával intézetünkbe, ellátva a pap és tanító legjobb ajánló leveleivel. Taníttatni hozta be a Nanó a szegény fiúcskát, mint kis unokáját. Azt a szép kis fiút, kinek egész lényén s minden egyes szaván a legtisztább értelem tükröződött le, nem vették föl a gimnáziumba, mert a szegény nőnek nem volt meg a taníttatáshoz megkívánt költsége.

Sírva fakadt a nő, mert neki úgy mondták: ha a fiú inas lesz, kitanulhat úgy is.

És elutasították. Zokogva indult haza, csak úgy gyalogosan még azon a napon a vén öreg asszony kis unokájával. Mi pedig, a kik láttuk, bizony megkönnyeztük, bizony rossz néven vettük az illetékes körök rideg elbánását.*

Ez az eset egy volt, a melyet mi láttunk, még több is

* Nem az „illetékes körök” voltak ridegek, de a világ változott meg körülünk nagyon. A birtokos közép osztály elszegényedett; nevelőket és u. n. inasokat tartani képtelenné vált; de meg a „zacskós diákok” is kifogytak — a tápintézet erősbbödésével és a felvétel

lehetett az, a mit nem láttunk. Csak az a sor vége, hogy az özvegyeknek és tanulni vágyó szegény árváknak ügyét felvenni, őket elhelyezni hagyományos és szent kötelességek azoknak, a kik sáfárkodnak. Így majd ez sem leendő ok a theologiai akadémiák elnéptelenedésére.

Az 5-ik ok a tanuló ifjuság magára hagyatottsága.

Tanár és tanítvány... e kettő viszonyát — én csekély leszámítással — úgy szeretem gondolni, mint az apa és a fiú viszonyát.

Mit mondanánk arról a földművesről, a ki gyermekével csak addig foglalkoznék, míg őt a szántás, vetés, kaszálás titkaiba beavatja; azon túl pedig, a mikor már az életre szükséges tanításnak vége van, ügyet se vetne rá? Menjen a merre tud; tegyen, a mit akar, csak rosszat ne tegyen! Vagy egy mesteremberről, ki a reábizott tanoncnak csupán kézi ügyességét fejlesztené, egyéni hajlamaival, lelki dolgaival mit sem törődve? Tökéletes volna-e az ilyen nevelés? Valljuk meg: Nem!

Még a leggyakorlatibb pálya is célt tévesztene az ily egyoldalú vezetéssel; mennyivel inkább az iskola, a melynek feladata az életre előkészíteni.

Hogy egy némely intézetünkben a tan-szellem igen magas fokon áll, arról gondosan beszámolnak időről-időre az ahoz értők, az arra hivatottabbak; de, hogy növendékeink a kívánt társadalmi és egyéni tehetségek fejlesztő gondozásában és nevelésében mind e mai napig nem részesítettnek azok által, a kik által azt prot. iskola ügyünk a legjobban igényelhetné: eléggé sűrűn hangoztatja maga a legilletékesebb bíró: a társadalom!

Ifjaink magukra maradottságukban, az iskolán kívül hasonlóak a pásztor nélküli nyájhoz. Tévedtegek lépéseikben, ingatagok gondolkozásukban, ismeretlenek a közélet követelményeivel. Kik volnának hivatva e sokféle osszítani ködöt szétoszlatni egy élettapasztalatokban gazdag, fenkölt szellem áldásthozó szavaival időnként legalább egy rövid órácskán, mint maguk a vezető tanárok, még pedig lehetőleg olyan időben, a midőn az ifjui lélek a legkészebb a hallott igazságok átértésére, befogadására.

Egy tanulságos beszélgetés szép tavaszi délutánon a növendék ifjakkal. A természet magasztalása, Isten jóságának a természet minden nyilvánulásaiban halás szívvel való felmutatása. A gimnáziumi önképző körökben bibliai részek (költemény, elemzés) feldolgoztatása, az ilyen jobb műveknek, illetőleg azok bírálatainak jutalmazása. Beszélgetés tárgya lehetne több más közérdekű ismeretek privát közlése mellett: a papi pálya szépsége, boldogsága, magasztos volta, idylli csendje, függetlenségi előnyei, más életpályával szemben; ugyanez lehetne idő multával házi vagy iskolai, sőt vizsgai dolgozat tárgya stb.

Bizony ha mindez eképen történék, gyümölcsözőbb volna a növendék ifjakra nézve, mintha csoportonként, magukra hagyatva, cigaretta mellett éktelen élceket, léha pikantériákat, nem egyszer aszent dolgokkal való könnyelműségeket engednek meg maguknak. Vagy a pályaválasztás témájáról beszélgetve, a szent üggyől még azokat is elidegeníteni törekszenek, a kik lelkük egész melegével és szeretetével a papi pálya magasztos szolgálatába akartak vala eleintén állani.

Ne legyünk elfogultak és higgyük el, hogy a középiskolai tanuló-ifjuság teljes magára-hagyatottsága és tanácstalansága igen sokszor jelentős ok theol. akadémiáink elnéptelenedésére.

* * *

sem mehet ma már a régi módon, mert az osztályok létszámát törvény szabja meg. Szerk.

Legjobb tudomásom szerint felmutattam, melyek azok az okok, a melyek ref. theol. akadémiáinknak elnéptelenedését okozták. Az a kérdés ezután:

— Miként tehetnők újból népesebbekké a mondott okok folytán elnéptelenedett theol. akadémiáinkat?

Jól tudjuk mindnyájan, hogy a tengernek a források, folyók, folyamok a fentartói, ezek éltetik, ezek frissítik fel időről időre; theol. akadémiánkhoz a főentartó elemet leginkább az alsó néposztály művelt ifjai szolgáltatják. Innen kell hát ezutánra is a lélek fegyvereivel elhódítani a lelkeket — szeretettel.

A vidéki papság minden egyes tagja viselje lelkén százasos iskoláink, theol. akadémiáink fenséges missióját. Azok pedig, a kiket a gondviselés a közügyek szolgálatába állított, tegyenek meg minden tőlük kitelhetőt arra nézve, hogy a napjainkban mellőzött lelkesi pálya emberei a jövőben biztatóbb helyzetet találjanak a megüresedett parókhiákon, mint elődeik.

Az iskolák tanulóit a tanárok felügyelete alatt továbbra is *nem elvileg, de tényleg* az egyház veteményes kertjeinek plántái legyenek.

A hol a szegénység a jó igyekezet előtt korlátul mutatkozik, ott maga az intézeti előljáróság távolítsa el a korlátot, hogy ki-kik megtalálhassa azt, a mit a lélek indítása folytán keres.

Iskoláinkban tanár és tanítványokban a vallásosság, összetartozandóság és az *anya és fiú* viszont-szeretete fokozódottabb mértékben legyen meg és hiszem, hogy theologiai akadémiáink néptelen voltán nem lesz okunk már a közel jövőben sem panaszkodni.

Kövesse az Ur áldása anyaszentegyházunk érdekében teendő istenes fáradozásait mindazoknak, a kiket a gondviselés őrállóként rendelt ev. ref. szent Sionunk közügyeinek előbbvitelére, fölvirágoztatására, elnéptelennült theologiai akadémiáink okkal-móddal eszközölni népesebbé tételére.

Veteran.

TÁRCA.

REHO JÁNOS,
1850—1895.

Egy magasabb célokért küzdő, de reményeiben, rendkívül sokat csalódott és sokat szenvedett fiatal lelkesztársunk koporsója felett zendült meg a halotti ének mult hó 11-ikén, gyászba borítva a *sajó-kazai* népes és virágzó egyházat s örökre gyászba az elszomorító körülmények közt maradt fiatal özvegyet négy neveletlen kicsiny gyermekével. Ugy hogy reájuk gondolva, nem tudjuk a megholtat sirassuk-e, a ki életidejének legjavában, az apai kötelességek teljesítésének kezdetén azzal az iszonyatos gondolattal szállt sírjába: az én szerelmeseimnek talán meg kell átkozniuk azt a pályát is, melyen mocsoktalan, tiszta nevet igen, de aranyat, ezüstöt szerezni, hátrahagyni nem lehet? Vagy sokkal inkább sirassuk az élőket, a kik abba a sírba eltemették mindenöket. S most, hogy bezáródott: a bizonytalan jövőre való gondolás olyan teherrel nyomul szíveikre, hogy ha nem volna hitök az Istenben, bizodalomuk a jó emberekben — talán megútálnák magát az életet is!?!?

Az a sirdomb ott a *sajó-kazai* temetőben már be van hantolva. Felette szomorúan zúg-búg az őszi szél.

Az akácfa lombja betéríti hervadt levelével, majd a közelgő tél fehér szemfedőjével a könyektől még nedves göröngyöket. Emlékezetünkkel föl-fölkeressük a szenvedő barátot és lelkeszt jeltelen sírjában, és meg-megsiratjuk a gyámol nélkül maradt családot. De nekem úgy tetszik, mintha a Reho János temetése a legtöbb fiatalon és szegénységben elhalt protestáns lelkeszt temetése lett volna, a hol a koporsóval bezáródik minden; a hol a családra nézve nincs egyéb hátra, mint sírni, keseregni, jajgatni a kétségbeejtő, bizonytalan jövőn! Ugy tetszik, mintha, az ő gyászos temetése komolyan felhívott volna mindnyájunkat, hogy rendeljük el házunkat s takarékoskodva, családunk jövőjéről gondoskodjunk, mert az édes magyar hazának mi vagyunk a legmostohább gyermekei, s ha mi nem segítünk magunkon: rajtunk bizony senki sem segít!

Ily leverő gondolatok hatása alatt a Reho János életrajzi adatait következőkben foglalhatom össze.

Született a megboldogult Szent-István-Baksán Abauj-Tornamegyében, 1850. év január 10-én, egyszerű, szegény földműves szülőktől. Atyja *Reho István*, anyja *Kádas Eszter* volt. Szülői, észrevévén gyermeköknek élénk felfogását, tanulási kedvét — szegénységükkel mit sem törődve, beadták a kellemes külsejű fiút a sárospataki főiskolába, a hol tanult mindvégig, kitartó szorgalommal, jeles eredménnyel. Osztálytársai lévén *Dóczi Imre*, a mostani debreceni főgimn. tanár, igazgató, ismeretes író; *Kiss Lajos*, a mostani szegedi tanár, koszorúzott író; *Forgács Endre*, a költő-pap; *Kovácsi Sándor*, a mostani sárospataki tanár, tankönyv-író, *Szabó Endre*, a pajzán humorú költő és még számosan; neki e kitűnő osztályban kimagaslania nem lehetett; de a mellett is mindig az elsőrendűek között foglalt helyett s élénk vitatkozási szelleme miatt a híres osztálynak egyik érdekes alakja volt.

Mint annyi sok szegény fiú, ő is nélkülözésekkel küzdött Patakon. Hogy anyagi helyzetén segítsen, elfogadta 1873-ban a jövedelmező vámosi rektóriát s ott volt 3 évig. 1876 nyarán tette le a kápláni vizsgát kitűnő sikerrel. 1878-ban a papit dícséretes eredménnyel. Káplán volt Ecsegen, Bódván, Hanván, Parasznyán, Alacskán, Radistyánban, Rakaca-Szenden. 1884-ben lett kazai pappá, hol a következő évben feleségül vette nagyhirű elődjének, *Bodnár Andrásnak* kedves és szép leányát *Málikát*. De bár tekintélyes és jövedelmező egyház lett sok évi fáradozásainak jutalma: a paizsos férfival mindig küzdött, számítani nem tudott; és igazi boldog elégedettség ritkán foglalt helyet szívében. Pedig szeretetre méltó feleség és derék, egészséges gyermekek vették körül asztalát. Talán mert érezte végzetes betegségének közelségét; talán mert a forrón szeretett család sorsára való gondolás gyötörte, kínozza lelkét: inkább azok közé tartozott, a kik azt mondják magukról a példabeszédes könyv írójával: „nevetés közben is fáj az ember szíve!”

Mint pap, kedvelt szónok volt, ki katedráját végtelen sokra becsülte, a ki — vallomása szerint — akkor volt legboldogabb, ha Istenével társaloghatott, ha az örök élet szép kies mezején legeltethette szeretett hallgatóit. Ilyenkor beteges lelke, mintha szárnyat kapott volna, magával ragadta hallgatóit s nem törődve az összetört test bajaival, fájdalmaival, jutalmát a szívesen végzett munka áldásaiban kereste és találta meg. Minden egyházi ügy iránt melegen érdeklődött; élénk figyelemmel kísérte a napi eseményeket, társadalmi mozgalmakat s egyike volt azoknak, kik beszélgetéseikben elárulják a széles olvasottságot, élénk ítélő tehetséget és törvénytudást. Vitatkozásaiban sokszor erőt — kíméletlenséggel párosított. Kedvencz eszméin napokig eltöprengett s nem tudott nyugodni addig, míg azokat meg nem valósította. Azok

közé a szigorú kálvinista papok közé tartozott, a kik — hitük szerint — meggyőződésüket, elveiket nem bocsátják áruba semmi körülmények között ebben a mai sok tekintetben ferde gondolkozású és nevelésű világban sem. De mert meggyőződését, kötelesség és törvény-tudását illeténél többre becsülte, mert másokat szeretett meggyőzni, de meggyőzetni soha; mert szókimondó természetével sokakat kíméletlenül ostromozott: ezen tulajdonságok nagyon is megkeserítették életét, s a körülmények kényszerítő hatása alatt sokszor be kellett ismernie, csöndes óráiban, hogy bizony önmagának árt legtöbbet, a ki a végletekig harcol az igazság mellett!

Lelkészi hivatásának magaslatán állva, mint a nép gyermeke rendkívül melegen érdeklődött a nép sorsának jobbra fordulása iránt s a függetlenségi eszméknek mind halálíg rendületlen híve volt s ettől várt szabadságot, boldog jövőt. Parasznyán, mint s.-lelkész népiskolai könyvtárat alapított, másutt énekkart szervezett és vezetett; egyházában az istenitiszteletből kiküszöbölte a sokunk által elítélendő diktálási rendszert, hogy meghatóbbá s fenségesebbé tétessék a gyülekezeti éneklés. Kazán virágzó olvasó egyesület hirdeti az ő szervező képességét. Mind e tények hangosan beszélnek tehetségéről és elárulják, hogy a szegény nép anyagi és erkölcsi java, boldogsága szívében fekdött a jó lelki pásztornak.

Rendkívül sokat fáradozott a testületi szellem fejlesztésén, ápolásán, s az értekezleti kör megalakítása körül, neki nem muló érdemei vannak. Kezeim közt van még most is az a felhívás, melyben vendégszerető házához (1889. aug. 20.) szeretettel hívja meg a saját-melléki és bánvölgyi lelkészeket, s a hol többen megjelenvén, másokat is csatlakozásra szólítván fel, szükségességét kimondják az értekezleti körnek, a mely aztán megalakulva, behatóan foglalkozik az új gyámtár eszméjével, s az elhintett mag terebélyes fává növekedett s ma 15,000 frttal rendelkezik s évi 100 frt segélyben részesíti a papi özvegy jogosultakat.

Szegény megboldogult barátunk! Dehogy gondolta volna még akkor, midőn összejöveleinkben élénk színekkel festette az árván maradt papi család helyzetét, hogy rövid öt év múlva az ő szerelmeseire illenek azok a megható szavak! Dehogy gondolta volna, midőn hánytuk, vetettük elménkben új gyámtárunk fölemelő gondolatát a segélyosztás és megnyílás idejére nézve, hogy az első jogosult éppen az ő hitvestársa lesz! Vagy talán sejtelmével bírt annak, hogy napjai megvannak számlálva? És tépelődő lelke azért űzte, kergette annyira, hogy a terebélyes fa árnyékában az övéi is kellemes menhelyet találjanak, midőn keservesen kell érezniök a rideg világ bántalmazását, szívtelenségét?!

Régóta lappangó betegsége bizonyára nem képzelődés, de halálhozó betegség volt. Arcának fehérsége, szemének elhomályosulása mind előjelei voltak annak az irtózatosságnak, melyet elhárítani nem tudott sem a legmagasabb orvosi tudomány, sem az önfeláldozó hitvestárs hűséges szeretete, sem gyermekeinek és gyülekezetének forró imádsága. Nov. 9-én iszonyatos kínok között, vese-zugorodásban kiszenvedett, zokogó feleségére és Istenre bízva kicsinyeit, — bocsánatot kérve, hogy övéire semmit sem hagyhat.

Halála bár nem volt váratlan: mégis megdöbbenett mindenkit. A tornyokon lengő fekete zászlók, a sirató harangok, a gyász ruhába öltözött gyülekezet egyaránt hirdették a nagy veszteséget. Az őszinte részvét olyan óriás közönséget hozott a gyászos koporsóhoz, minőt ritkán lehet látni prot. lelkész temetésén. Az esperes vezetése alatt több mint 25 lelkész és tanító jelent meg

együtt sírni a sírókkal s vigasztalni az árván maradt családot. Koporsója felett Bodnár István d.-horváti lelkész tartott gyászbeszédet, mely hűen jellemezte a volt pályatárs és barát küzdelmes életét, munkásságát, szenvedését és csalódásait s emelte imájában lelkünket Istenhez, mint az özvegyek és árvák édes Atyjához! A sírnál Nagy Sándor, s.-kazai tanító búcsúztatta el a volt lelképásztort és önfeláldozó édes apát övéitől, könnyekre indítva a nagyszámu híveket.

Sokat szenvedett barátom! Pihenj csendesén néma sírodban, elköltözött kedveseiddel; ott már nem fáj semmi, nem bánt senki. Árván maradt családodért ott fent imádkozzál, hogy támaszson Isten nemes szívű emberbarátokat, a kik letörlik a szenvedőknek könnyeit; de imádkozzál mi értünk is, hogy adjon Isten a protestáns lelkészi karnak rég óhajtott, s talán meg is érdemelt boldogabb jövőt, hogy ne kelljen irtózáttal gondolniok arra a percre, a melyben utánok a sír bezáródik!

Szuhay Benedek.

Levél a „Sárospataki Lapok“ szerkesztőjéhez.

Amerika Mount-Carmel. Pa. 1895. nov. 7.

Nagyitiszteletű szerkesztő úr!

Végre valahára tollat foghatok kezembe s beválthatom ígéretemet, a melyet akkor tettem, a mikor a forrón szeretett „alma mater“ egyik kicsiny szobájában oly szívélyes, oly bensőségteljes búcsút vettem nagyitiszteletű úrtól; mikor könnyek között szakadtam el mindazoktól, a kiket valaha szerettem, becsültem, tiszteltem s kik engem is szeretetükre méltattak.

Nehéz, nagyon nehéz volt a búcsú. Hisz' még a vándormadár is nehezen válik meg fészektől; hát még mi, a kiknek örökké fülünkbe cseng a gyermekkorban tanult szép költeménynek az a sora: „Szívet cseréljen az, a ki hazát cserél“; hát még mi, kik szerető szülőket, szerető és szeretett barátokat, nagyrabecsült mestereinket, a kik kézen fogva vezettek bennünket addig, a míg kezünkbe nem adták a kenyérnek botját: hogyne éreztük volna szívünket nehéznek, midőn elszakadtunk a hármaskörből és négy folyó hazájától, midőn először éreztük magunkat idegenben.

Bizony nehéz, nagyon nehéz volt búcsú!

És most, midőn e sorokat írom, magam elé képelem mindazokat, a kiknek szíve melegebben érzett irántam; itt látom őket kis szobámban nem csak most, hanem minden este, mikor a szénnek sziporkázó fénye ad világosságot; midőn a képzelem vissza száll az édes multba, ama barna falak közé, a melyen belől az Istennek igaz ismeretét a hazának rajongó szeretetét, az emberi jogok és kötelességek nagyrabecsülését vésik be a szívekbe; a hol igazi emberré lehet az, a ki ember akar lenni. És most is, mint annyiszor már az a sóhaj száll ajkamra, a melyet a hűséges gyermek küld szüleinek: „Isten veletek!“

Mert mi itt sem tagadjuk meg magunkat; sőt inkább abban áll itteni hivatásunknak magasztossága, hogy a mikor az Isten ígéjének magvait vetegetjük; a mikor ajkunkról hő ima száll az egek urához: ne csak arra törekedjünk, hogy híveink megmaradjanak „kálvinisták“; hanem hogy ne feledjék el soha az édes hazát, a melynek kebeléről elszakadtak ugyan, de ki tudja, nem fog e rajtok is beteljesedni, a mit a költő énekel: „Bölcsöd ez, majdan sírod is!“

Kettős hivatásunk van tehát, itt a népek milliói között, nekünk magyar református missionáriusoknak. Az, hogy tartsuk meg híveinket szent vallásunkban, és hogy ápoljuk keblökben a haza szeretetét. A feladat nagyon nehéz. Mert itt valóban missionáriusok vagyunk. Híveink nagyon szétszórta élnek. Még az egy városban lakók is alig-alig ismerik egymást, s annál kevésbé ismerhetjük mi őket, mert itt a lakosok igen gyakran változtatják lakásukat. Ha itt nem jól megy a munka, más helyet keresnek. Még talán legerősebb bizonyíték én e tekintetben, mert híveim legnagyobb részét a felső-templéni és ungi tótajkú atyafiak közül valók, a kiknek buzgósága ismeretes; a kik itt a maguk erejéből már 1888-ban megtették az első lépést a szervezkedésre s lutheránus hitsorsosainkkal együtt templomot építének az Urnak. »Mint a szomjuhozó szarvas a vízhez,« úgy vágyakoznak az én híveim Istenhez; s az Isten igéjéért még a terhek is jó szívvel viselik. Most pedig, hogy anyanyelvükön dicsérhetik az Istent, Mount-Carmel nevezetes központtá fog válni, mert híveim legnagyobb valószínűség szerint nem fognak szétszóródni, sőt összetartásuk vonzó erővel fog bírni más vidéken lakó tót nyelvű atyánkfiaira, mert itt még majnem mindig jól ment a munka s a kis város nem emészt fel annyi sok pénzt, mint a nagy, a hol az embernek minden lépése pénzbe kerül. Tót nyelvű híveimnek ez a buzgósága jótékony befolyással volt és van magyar híveimre is, a kik a tehernek egy harmad részét szívesen fedezik azért, a miért egy hónapban egy vasárnap hálát adhatnak Istennek.

A mount-carmeli magyar ref. missziói egyház megalakítása tehát nem sok bajjal járt. Lehet mondani, hogy itt a gondnok, — *Durovcsik Pál* (kinek nevét méltó megemlíteni) buzgólkodása folytán, már majdnem minden rendben volt s az első gyűlésen csak az egyház megalakulásának hivatalos kimondása volt a teendőnk s az egyházi adózás mértékének a megállapítása. Ez is könnyen ment, mert a hívek önmaguk felajánlották, hogy minden család fizessen havonként 75 centet, minden családnélküli ember 50 centet, a magyar nyelvűek pedig összesen havonként 10 dollárt.

Valóban lelki gyönyörűséggel írom e sorokat, mert ha felszámítjuk ez önként vállalt adózásnak összegét, az évenként csinos összegre rúg, és mindenki szívesen fizeti. Nem úgy, mint odahaza, hol még a rostaltat is csaknem átok között adják oda a benső embereknek igen sok helyen. Szívesen fizetnek, hiszen már itt évek, hosszú sora óta vártak egy embert, a ki vezérük legyen, mint Mózes a zsidó népnek a pusztában. Lehetetlen leírni azt az örömet, a melyet láttam szemükből visszatükröződni akkor, a mikor először hirdettem közöttük Istennek igéjét; lehetetlen leírni azt a meghatottságot, a mely ezeknek a munkában megedzett férfiaknak arcáról visszatükröződött, midőn remegő kézzel vették magukhoz az úrvacsorai jegyeket, midőn évek múlva megtalálták azt, a mit lelkük kedvelt.

Nagyon szép és lélekemelő volt ez a nap s elfeledni nem fogják soha. De én sem felejttem el, mert ezen a napon meggyőződtem arról, hogy itt a messze idegenben sem leszek idegen, mert lesznek, a kik szeretnek s a kiket én is szerethetek, a kikért dolgozhatom, s felhasználhatom mindazt, a mit tanultam s lángban égő lelkem egész tüzet, egész melegét adhatom nekik, kik oly régóta bolyonganak lelki sötétségben. Hiszem, hogy a szent cél, mely itt reánk várakozik teljes diadalt fog aratni.

Most már annyiival könnyebben mozoghatunk, mert megkaptuk e hó 5-én az Egyesült államok református

egyházának nagy bizottságától a hivatalos elismerést s ugyanezen a napon Susquehana classis lelkészi karának jelenlétében fel is szenteltettem. A felszentelés meglepően egyszerű módon történik. Ezt a szertartást megelőzőleg a classis (egyházmegye) gyűlést tart, hol a general synod hivatalos okiratát, a melyet előre kiállítanak, a felavatandónak felolvassák; a gyűlés kijelenti, hogy örömmel fogadja a felszentelendőt, aztán, mint először, éneklés és ima zárják be a gyűlést. Ez a gyűlés azért tartatik, hogy itt a jelöltet megvizsgáztassák, mint nálunk hajdan az egyházmegye előtt kellett a lelkész képesítési vizsgákat tenni; de minket, a kik teljesen bevégeztük a teológiai tanfolyamot, bizonyítványaink alapján, felmentettek a vizsgálatról.

Este hét órakor kezdődött a tulajdonképeni ünnepély. A gyülekezet az első harangszóra betöltötte a templomot. A lelkészi kar Ferenczy Ferencz pittsburgi collegánk vezetése alatt, ki a szentelési szertartást végezte, elfoglalta helyét s aztán a gyülekezet énekel, Ferenczy collegánk imádkozott, ismét gyülekezeti ének következett. Majd Ferenczy úr beszédet intézett a néphez, a melynek lényege az volt, hogy a gyülekezet is gyakorolhatja jogát ilyen alkalommal s ha valami kifogása van a felszentelendő ellen akár mint ember, akár mint pap ellen, vagy ha valaki oly kánonjogi akadályt tudna, a mely miatt az illetőt nem lehetne felszentelni, azt ott jelentse be a gyülekezet előtt. Majd egy rövid beszéd után hivatalos kérdések következtek, mintegy az illetőnek hivatalos hitvallása — az egyház tanairól s ezután az illető letérdel s a jelenlevő papok kézrátétele alatt mondott ima — s a gyülekezetnek közös imája után a szertartás véget ér.

Egész egyszerűen megy minden. Semmi ceremónia. És még is oly szép, oly megható, oly lélekemelő s oly érzelmeket keltő ez egyszerű szertartás, a minőt csak egyszer él át az ember életében. Az a jelenet elevenedik meg az ember előtt, midőn az apostolok az áruló Judás helyére Mátyást apostollá választották. És mégis dacára annak az egyszerűségnek, annak az igazi bibliai-asnak tetsző vallásosságnak, a melyet itt már eddig is megfigyeltem, sokkal fenségesebbnek tartom honi szokásainkat. Igen! mert mi a szószékben papok vagyunk. Ott egyedül az Isten országáról s a valláserkölcsei életéről beszélünk, vagy ha érintjük is olykor-olykor a külvilágot, azt csak a vallásos élettel való összefüggésénél fogva tesszük. De itt, angol collegáink sokszor a napi kérdésekről tartanak dissertatiót. Igen, mert mi embereknek érezzük magunkat a társas életben, de ők ott is olyan arccal járnak a legtöbben, hogy az embernek önkénytelenül is, az utcák szegletén imádkozó farizeus jut eszébe.

Itt ilyen ünnepélyes alkalmakkor, mint a papszentelés, Isten ments az asztalra bort tenni, vagy a theához rumot tenni fel, mert az itt a hét főbűn egyike volna. Itt a legtöbb pap u. n. *temperence*; — bort, sört s más efféle italt nem iszik, nem szivarozik és az életben is felvont szemöldökkel jár. Más különben meg igen derék emberek; szívesen segítenek az idegen baján. Azt hiszem ilyen forma papokat akarnának egyesek Magyarországon is, a mi azonban szinte kivihetetlen, mert ehez az emberi természetnek és nemzeti vérmérsékletnek megtagadása szükséges. Eddig még csak azt a jó oldalát láttam a *temperenceségnek*, hogy itt csakugyan munkaszünet van vasárnap. A kereskedések egész nap zárva vannak; a korcsmák, sörházak s mulatóhelyek oly szigorú rendőri felügyelet alatt állanak, hogy a melyiknek tulajdonosa csak a legkisebbet vét is a vasárnapi törvény ellen, az elveszti jogát s örülhet, ha

kisebb pénzösszeg lefizetése mellett szabadul ki a hinárból.

Mindjárt New-Yorkba érkezésünkkel meglepett ez. Szeptember 15-ike volt. Felséges szép őszi reggel. Az óriási világáros minden képzelmet felülmúló kikötőjében ezer, meg ezer kisebb-nagyobb hajó, vitorlás gálya s törékeny halász-bárka horgonyozott. Nehány százfőnyi közönség volt a kikötőben, ismerősökre, rokonokra, barátokra várakozva. Mindenütt ünnepélyes komolyság, semmi zaj, semmi láрма.

Szinte megdöbbenünk, mert nem tudtuk az okát ennek a nagy csendnek. S mindez azért volt így, mert vasárnap mindenki ünnepel, már aztán hogy szívből-e, vagy csak a törvény kényszere miatt, az más kérdés. Minket azért kellemesen lepott meg.

New-Yorkban különben már egész otthonosan éreztük magunkat. Hatalmas magyar kolónia van itt. Egész városrészt magyar negyednek neveznek. A hatalmas kolóniának tekintélyes részét képezik a ref. magyarok s nem egy közülök vezérszerepet visz a társadalmi életben. Nagy fontosságú dolog az reánk magyar misszionáriusokra nézve, hogy New-Yorkban minél inkább megerősödjék, izmosodjék a magyar ref. egyház! mert ez a hely van arra hivatva, hogy a Sionnak erős vára legyen s világító toronyként fényjék a szétszórta élő magyar reformátusok előtt. Mert, ha az u. n. plese-eken lakók látják a nagyvárosiak összetartását, áldozatkészségét, a mi dolgunk is könnyebb lesz, mert hűveink a nemes példa után nemesen fognak gondolkodni. A kezdet sok jót ígért s egyelőre úgy látszik, hogy reményünk valóvá fog válni s a kinek buzgósa, áldozatkészsége és szellemi intelligenciája, a mihez hozzájárul Demeter kollégánk buzgósa, azzá teszik New-Yorkot, a mivé már régen kellett volna lennie és lehetett is volna.

Önkéntelenül is az a kérdés jut az ember eszébe, hogy miért nem szervezték már előbb a magyar ref. missziói állomásokat?

Talán az amerikai ref. egyház nem gondolt reá, nem törődött vele?

Nem ez volt az oka, hanem az, hogy volt itt egy magyar ref. missionárius, a ki Pittsburgban székelve, önmaga akarta lelki cledellel ellátni az Amerikában élő magyar reformátusokat s evangélistai állásokat akart szervezni. Ugy tudom, hogy Kovács úr, ki most Kanadában a farmerkedés és agenskedés mellett, mellékfoglalkozásként missionárius is, ha csak egy szemernyit szíven viseli is vala az egyház ügyét, most egészen hatalmas egyházaik volnának Amerikában. a minő most már Cleveland. De hát, hogy lendült volna fel a mi ügyünk, mikor most hatan is alig vagyunk képesek a lelki szükségletet kielégíteni, mert oly óriási távolságokra vannak a magyar kolóniák egymástól, hogy pl. én Pittsburgtól annyira lakom, mint Nagyvárad van Patakhöz. Pedig itt a *Reformed Church* mindent elkövet, hogy a magyar reformátusokat megtartsa vallásukban. Mert itt nem nehéz elhódítani egyik vagy másik felekezethez hűveinket, mert azzal a hazug jelszóval élnek, hogy ők is reformátusok. Pedig nem azok. Így pl. Pechvillben, Pa. már néhány magyar-jesztrebi család presbiterianussá lett s egy cseh lelkész gondozása alatt állnak. Nagyon kell azért óvakodnunk, mert a különbséget ők magok sem tudják s aztán meg itt terem a vallás.

Nekünk már csak azért is, mert ez a *Reformed Church* volt először az, a mely ügyünket magáévá tette; mert elveink a legjobban megegyeznek; szervezetünk is legjobban hasonlít egymáshoz; nem szabad ehhez hűtlenekké lennünk. Mi itt élünk — valóban hányatva az élet tengerén. Csak egy parányi sziget vagyunk

a népek milliói között: hálával kell tehát viseltetnünk az iránt az egyház iránt, a mely sokat áldozott értünk, a mely nem riadva vissza attól a közönytől, a melyet a magyarországi ref. egyház részéről tapasztal, áldozott a multban, áldozik most és áldozni fog a jövőben magyar nyelvű testvéreinkért. Pedig a magyar ref. egyház valóságos hibát követ el akkor, a mikor az Amerikában élő körülbelül 15 ezer magyar reformátussal nem törődik. Igaz, hogy ezek elhagyták a hazát, elszakadtak annak kebelétől, de az egyháznak még sem szabad volna őket elfelejteni, mert ők itt a messze idegenben is igyekeznek megtartani apáik vallását s annyival inkább nem volna szabad őket mostoha gyermeknek tartani, mert ha az amerikai református egyház látná azt, hogy csak egy szemernyre is törődik az anya egyház messze földre vándorolt gyermekeivel, úgy még többet áldozna mint most, pedig most is közel 3000 dollárt fizet a hat missziói állás fentartására, Hallják meg azért a nagyok és bölcsek a segélyért kiáltó szót!

Igen tisztelt Nagytiszteletű úr! Lassan-lassan megszokjuk az itteni viszonyokat. Sok érdekes oldala van az itteni életnek; sok előnye és hátránya egyaránt. Most kicsiny gyülekezetemről s a new-yorkinak megalkulásáról hírt adni volt célom; de becses engedelmevel, ha méginkább megfigyelem az itteni vallásos életet; s ha ismerni fogom az egyházak szervezetét, időnként a fontosabb eseményeket ismertetni fogom.

Hiszem, hogy rossz munkát nem fogok végezni, mert számra nézve oly sokan vagyunk már itt reformátusok, hogy okvetlenül megérdemlünk egy kevés figyelmet magyar testvéreink részéről.

Most pedig Isten áldásának kérése mellett vagyok, szívből üdvözölve magyarhoni testvéreinket,

Nagytiszteletű Urnak

Mount-Carmel, Po. P. Bor. 30. kész szolgálja

Kalassay Sándor,
magyar ref. missionárius.

KÖZÉLETÜNK.

Egyház-látogatási jegyzőkönyv.

Felvétetett az 189 . . -ik év hó . . . -ik napján. és látogatók jelenlétében.
Jelenvoltak

I. Valláserkölcsei állapot.

1. A templomba járás miként gyakoroltatik: a) vasárnap? . . . b) hétköznapi . . . c) hányan éltek egy év alatt úrvacsorával? . . . 2. Törvénytelenül együttélők száma? . . . 3. Visszás házasságok száma . . . ezek közül: a) hány békítettett ki? . . . b) hány vált el törvényesen? . . . 4. Hány ünneprontó? . . . és hány istenkáromló büntettetett meg? . . . Hány egyházi tag büntettetett? . . . s minő vétségért? . . . 5. Melyek az uralkodó bűnök? . . . s hitelveinkkel ellenkező szokások? . . . 6. A lelkigondozás miképen gyakoroltatik? . . . 7. Tévelygők és álapostolok

* Az egyházlátogatás ellen annyi panasz merült fel időnként, hogy célszerűnek láttuk e „jegyzőkönyv“ közzétételét. Biztos tudomásunk van arról, hogy számos egyházmegyében nincsenek ilyen nyomtatott utasítások a canonica visitatorok számára, ilyen helyeken jó szolgálatot tehet ez a minta. A felső-szabolcsi egyházmegyének tartozunk is azzal, hogy visitatori eljárását ezzel is illusztráljuk.

Szerk.

Gyula helybeli lelkész fejezte ki egyháza háláját s jó kívánatait, odaadó, őszinte tisztelettel és szeretettel. A meleg szavak, meleg szívre találtak, s a nap emlékeül, a teljes számban megjelent presbitereket, az ünnepelt férfiú egy-egy új testamentommal ajándékozta meg. Az ünnepélyt fényes lakoma követte, a hol ömlöttek a pohárköszöntők, mire bő táplálékot nyújtott a család összes tagjai által kifejtett mélyen lekötözött, őszinte szívéllyesség. Az egyházmegye képviselőiben ott voltak az esperesen kívül: Vitéz Mihály, Elek Dániel, Nagy Kálmán, Bakos Pál, Nagymáté Albert, Kálmán Dezső, Vas Mihály, Mózes András lelkészek, Mezőssy Gusztáv világi tanácsbíró, kik mindnyájan a legkellemesebb emlékek között távoztak el, Istennek további áldását s kegyelmének teljességét kérve e követésre méltó példa gyanánt álló, kálvinista úri családra. Vivat, crescat, floreat!

— **Választások** A felsőborsodi egyházmegyében lévő felsőkelecsényi ev. ref. egyház november 24-én *Batta József* s.-vamosi helyettes lelkészt választotta meg rendes lelkészéül. A tornai egyházmegyében fekvő Szinpetrii ev. ref. egyház *Nagy Barnabás*, a perkupai *Fodor György* helyettes lelkészeket meghívás útján nyerte meg rendes lelképásztörökül. Áldás kísérje munkájukat!

— **Leánygimnázium** felállítását tervezi az országos Nőképző-Egyesület s hogy tervét minél előbb megvalósíthassa egy bizottságot küldött ki azzal a megbízással, hogy adjon véleményt a leánygimnázium felállítására nézve. A bizottság, mely elnökévé *dr. Beöthy Zsoltot* választotta, folyó hó 2-án tartotta első gyűlését. Ezen, *Beöthy* hosszabb beszédben méltányolta a Nőképző-Egyesület nemes törekvését, melynek célja egyrészt az, hogy a női műveltséget arra a fokra emelje, a melyre az állam a férfi műveltségét gimnáziumai által emelte; másrészt az, hogy a nő munkakörét kiterjeszse s a nőt olyan pályákra is keresetre képesítse, a melyek eddig el voltak előle zárva. *Beöthy* azt óhajtja, hogy a leánygimnázium felállítását ne az állam, hanem a társadalom vegye a kezébe, mert ettől sokkal nagyobb eredményt vár. A társadalom, a maga actiójával sokkal könnyebben lelkesíthet, keze sokkal szabadabb s a lelkes munkakedvnek pedig egyik alapföltétele éppen a szabadság, az egyéni erő kifejtésnek ez a lehetősége. Az államot sok minden köti, különösen kötik mostani intézetei, melyeket felforgatni sokkal nehezebb volna, mint a társadalomnak egész újat alkotni. A bizottság hosszabb tanácskozás után kimondta, hogy a leánygimnázium felállítását szükségesnek tartja és saját kebeléből egy szűkebb körű bizottságot küldött ki, felkérve, hogy az egyesületnek az intézet szervezetére nézve, lehető rövid idő alatt kimerítő javaslatot adjon.

— **Zemplénmegye főispánja a sárospataki főiskoláról** melegen emlékezett meg a folyó hó 2-án tartott megyei gyűlésen. Külön, minden egyéb tárgytól elvonatan, felállva számolt be mintegy a megye előtt azzal, hogy mit tapasztalt ő a régi, nagy hírű iskola meglátogatása közben. Szívesen hirdette, hogy méltó az ma is dicső multjához. Szelleme friss, hazaszeretete lelkes, tanárai a kor színvonalán állók, nevelési rendszerében az új idő minden okos vívmánya észlelhető; van mindene: gazdag könyvtára s egyéb gyűjteményei, nyomdája, kórháza, páratlan nagy és szép kertje stb. A kórházat egészen mintaszerűnek festette, a minthogy az is valóban s felhívta úgy erre különösen, mint egész főiskolánkra a megye figyelmét s áldást kívánt annak további életére. A megye közgyűlése zajos éljenzéssel fogadta

a főispáni beszámolót, nekünk pedig jól esik feljegyeznünk, hogy ez is megtörtént végre Zemplénmegye zöld asztala mellett!

— **Wlassics Szász Domokos püspöknek** köszönő levelet írt az erdélyi ev. ref. egyházkerület fakultásának felállítására körül szerzett jó munkájáért s elismeréssel nyilatkozik az intézet felavatása alkalmával látottak és hallottak felől.

— **A sárospataki akadémiai ifjúságnak folyó hó 14-én tartandó hangversenyére** újabban is felhívjuk t. olvasóink szíves figyelmét. A cél, a melynek elősegítése volna a hangverseny feladata, annyira nemes és időszerű, hogy a főiskola minden igaz barátja hozhat érte néhány fillérnyi áldozatot. Mert nem csupán az ifjúság érdeke az, hogy a sárospataki főiskola falai között neki kellemetes otthona, szórakozásra és önművelésre való kíváncsias helyisége legyen, hanem ez érdeke minden tanítató szülőnek, minden igaz tanügybarátnak, mert nagy és komoly tanügyi érdek is egyúttal. A tanári kar szívesen támogatja az ifjúság törekvését, a gazdasági választmány mar kijelölte az olvasó és játszó helyiség megbővítésére szolgáló termet, de a berendezés dolga az ifjúság terhe. E teher megosztására hívta meg a t. közönséget a folyó hó 14-diki hangversenyre, a mely önmagáért is megérdemli, hogy — a kik tehetik — ne mulasszák el annak meghallgatását. A programmban úrhölgyek és tanárok nevei szerepelnek, a kik örömmel támogatják az ifjúság nemes törekvését. A kik meghívókra tartanak igényt, jelentkezzenek a hangverseny-rendező bizottság elnökségénél, esetleg lapunk szerkesztőségénél. A netaláni szíves adományokat is a legnagyobb készséggel közvetítjük.

— **Újabb panasz-hangok.** Még fülünkbe cseng az egyiké s íme belezendül immár a másik jajsza is. A „Prot. Közlöny” szerkesztője — Szász Gerő — szintén felveti a »lenni és nem lenni« kérdését, számokkal mutatván ki, hogy körülbelül *harmadfélszáz olvasója* nem fizetett a végéhez közeledő évre egyetlen árva krajcárt sem. Pedig a »Prot. Közlöny« hivatalos lap is s mint ilyen a legbiztosabb tájékoztató. A „Debr. Prot. Lap” és az „Órállo” is erősen küzd az előfizetők közönyösségével s úgy tudjuk, hogy a „Sárospataki Lapok” is egészen üres pénztárral néz a jövőre elé.

— **A vidéki hírlapok** egy részét meghívta folyó hó 8-ra az illetékes miniszter a kiállítási előkészületek megtekintésére, egy nagy ebédre s egy kis tanácskozásra. Lapunkat, ennek társ-szerkesztője, *Buza János* képviseli. A vidéki hírlapírók külön tanácskozást is tartanak s bizony bőven van, mit megbeszélniök a saját jövőjükért és tisztességükért. Vajha ne tanácskoznának hiába!

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Gy. J. Bizony nem kaptuk a jelzett levelet s csodálkozunk is nagyon, hogy abban a bíróságban senki sem akadt, a ki lapunkért egy levelező lapot és egy parányi fáradságot áldozni tudott volna. Az aquisitionnak mi is örülünk. A szentelési tudósítás még nem érkezett meg. — Sz. B. Köszönjük. Az érintett bizonytalan viszonyoknak nem mi voltunk okai, hanem a körülmények. A temetési énekért ügye — sajnos — megakadt. Se arany, se szép szó! — V. M. Egészen szívünk szerint való s azért sokszorosan is köszönjük. Sok kellene olyan! — R. K. Ny—a. A küldött könyvet megkapta-e? Várjuk az ismertetését, ha csak röviden is. Új évig túl kellene esnünk egy tömeg adósságon. — Cz. I. Az ismertetést szintén kérem, legalább az „Irodalom” rovat számára. D. J. D. n. A biblia-revizio — tudunkkal — már rendben van a Bírak könyvéig.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A lelkész-képzés kérdéséhez.” *Raddcsi György.* — „Az ezredéves kiállítás.” *B. J.* — „A felső-novaji gyűlés és annak határozatai.” *Füzy János.* — „Az áji egyház örömnappja.” *Arday J. Dániel.* — „A felső-csáji ev. ref. leányegyház templom szentelési ünnepélye.” *Vas Ádám.* — „Irodalom” — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Pályázat.”

A lelkész-képzés kérdéséhez.

— Viszhang *Gulyás Lajos* n.-váradai felolvasására. —

Tiszántúli testvéreink n.-váradai értekezletének gazdag tárgysorozata a lelkész-képzésről is ígért egy felolvasást és jelzett ahoz jőnevű ajánlókát is. A felolvasás nem is maradt el, de a kiknek ajánlaniok kellett volna, azok nem jöhettek vala — ők tudják miért. Gondolták talán: hadd ajánlja a tanulmány önmagát!

Gulyás Lajos kisujszállási lelkész vállalkozott arra a nagy feladatra — a debreceni értekezletnek iránta megnyilatkozott bizodalma következtében — hogy kifejtsa a tapasztalat embereinek nézeteit a lelkész-képzés körül végzendő teendőinkre nézve s ezzel tükröt tartson elénk, a melyben a magunk gyöngeségeit felismerhessük.

A hallgató közönségével meg lehetett elégedve, mert noha a felolvasás a nagy ebéd után következett, „conticuere omnes intentique ora tenebant.”

Annyit írtak újabb időben a theol. akadémiákról és a papképzés hiányosságairól s annyi sokféle igényt támasztottak és támasztanak folyvást a leendő papság iránt, hogy az lett volna a vastag anakhronismus, ha a felolvasónak, még egy ilyen égetőnek látszó napi kérdés tárgyalása közben is a közönyösséggel kellett volna megküzdnie.

Nem kellett. Egy-egy nyomósabb ellenvetését vagy kívánalmát szíves és készséges elismerésekkel kísérték s tetszett — némelyeknek — a hitetlen professzorok ígája ellen való citatum is, ez a más ember szavára esküvés, a más fegyverével való oldal-döfés.

Az „ajánlók” hiányában vagy ki tudja mi más ok miatt, nem fejlődött e tárgy felett méltó eszme-csere s így hinnünk lehetett, hogy a mit a felolvasó mond, az a tiszántúli értekezlet többségének körülbelől közvéleménye.

Annál inkább kötelessége tehát mindenkinek, a kit a felszínen levő kérdés közelebbről is érdekel, hogy a G. L. úr felolvasása ne maradjon viszhang nélkül* s úgy az elmélet, mint a gyakorlat emberei elmondják arra véleményüket s így hozzájáruljanak a kérdés tisztá-

zásához. A hivatalos egyháznak s az új életre szólított egyetemes ev. ref. tanügyi bizottságnak is javára dolgoznak ez által, mivel ezek sem sokáig kerülhetik ki azt, hogy ebbe az almába beléharapjanak.

* * *

A felolvasó bizonyos expectoratio után azt a tételt állította fel először, hogy *ifjaink a biblia teljes ismeretével jöjjenek ki a theologiai intézetből.* Hogy mivel jönnek ki most, vagy hogy mit kíván e tekintetben a konvent hivatalos és általánosan kötelező terveze, arról nem szólt a felolvasó; azt azonban említette, hogy miben látná ő a jelzett teljes ismeretet. Így mondja: „a bibliának nemcsak egyes részeit kell a theologiai tanfolyamon exegetice elemezni, hanem annak egész tartalmát, kezdve az első résztől az utolsóig, alapos tanulmány tárgyává tenni.”

Szeretném tudni, hogy mit ért a felolvasó *alapos tanulmány* alatt és hogy hány évesnek óhajtaná a theol. akadémiákat, hogy az ő kívánságának megfelelhessenek?!...

A mostan kötelezőleg fenálló tanterv 2 évet állapított meg az ó-szövetségi exegezisre s hármat az újra. Egy-egy tanév legfőleg 9 hónapból áll s mindenik tanévre jut a theologus ifjúnak 6—8 tantárgy, a miket szintén *alaposan* kell tanulnia. Az exegeticumokra fél-évenként (ő és új együtt) jut 6—7 óra; 36 héten át = 36×6 , vagy 36×7 óra = 216, vagy 252 óra. Szabad legyen kérnünk a felolvasót, hogy tegyen számítást és süssse ki, hogy az ó-szövetség 39 és az új szövetség 27 könyvéből *hány fejezet esik egy-egy órai alapos tanulmányozásra?!*

A ki tanult valaha exegezist, az okvetetlenül tudja, hogy az nem tartozik a könnyű foglalkozások közé s az nem végezhető szélesebb körű tájékozottság: nyelvi, földrajzi, arkheológiai, történeti stb. ismeretek nélkül. Tudja azt is, hogy egy-egy vitásabb bibliai részletnek *alapos* felfejtése mellőzhetetlenné teszi az irodalomban felszínre jutott ellentétes nézetek bírálatát is — legalább úgy hébe-korba, tartozunk bár ilyen, vagy amolyan theologusok sorába. Hogy aztán ilyen fajta *alapos* eljárás mellett igen sokra nem mehetünk, az egész bibliát 2—3 év alatt végig nem magyarázhatjuk: — ez az egy legalább is bizonyos!

De nincs is rá szükség. Az izagogika, a mit ma

* Megjelent a „Debreceni Protestáns Lap” 48. számában.

Szerk.

már mindenütt tanítanak, megadja a papi hivatalra készülő ifjúnak a biblia felől való általános tájékoztatást, sőt annál valamivel még többet is adhat — az előadó egyénisége szerint. Ezentúl igen elég, mert képtelenség is többre törekednünk, ha az exegetis megtanítja az írásokkal való bővebb megismerkedés módját s mint a gyanánt eléjük állít az ifjúnak egy pár kiválóbb könyvet *alapos* felfejtással, s még ama forrásokra való utalással is, a melyekből a tovább tanulmányozónak merítenie lehet. *A többit aztán végezze el az iskolából kikérült ifjú lelkipásztor a maga íróasztala mellett.*

Mert hát mit is csinálnának a gyakorlat emberei, ha az iskola — föltéve hogy ez lehetséges volna! — őket mindenre elkészítené?! Hol volna a további munka édesége, az önképzés gyönyöre, az egyéniség joga?!...

Őszintén szólva, én — a ki végig hallgattam, mint vendég a szóban forgó felolvasást s a ki voltaképen épen ezért kíváncsi voltam N.-Váradra — nem ilyesmit vártam a bibliára nézve a gyakorlat embereitől. Hogy valaki, a ki naponként él a bibliával, azt merje kívánni annak tanítására nézve az iskolától, hogy az azt utolsó betűig élővé tegye a növendékekben: — ez az iskola ellen való okvetetlenkedés, vagy valami olyas mentség a gyakorlat embere részéről, a melylyel a maga mulasztásait próbálja fedeztetni — az iskola rovására. Mondom, nem ezt vártam!

Nem várhattam ilyet, mert tudnia kell azt minden papi embernek, hogy a bibliának csupán értelmes végig olvasása rengeteg időbe kerül, alapos megismeréséhez pedig egy jókora ember élet is alig elegendő. Szeretném megkérdezni úgy bizodalmasan a t. felolvasót, hogy nem csekély számú lelkész évei alatt, hányszor olvasta *végig* a könyvek könyvét s elvégezte-e, talán pót-lás gyanánt azt, a mit vele szemben az iskola meg nem tehetett — az egész szentírás minden részletének *alapos áttanulmányozását*?!

Hol is vennék a theol. akadémiák azokat a mesés tudású exegetákat, a kik egyszerre, a mint oda állítják őket fiatalon a rengeteg munkamezőre, mindent teljes bölcsességgel tudjanak és századok írott alkotásait könnyű szerrel, s nagy hirtelenséggel bírják átplántálni növendékeik szívébe, agyába, lelkületébe?!... Hány világhírű tudós van, a ki életének nagyobb részét csupán a Mózes-féle könyvek, a Pentateükhosz, vagy Hexateükhosz bűvárlatával töltötte el; vagy a ki megelégedett a prófétai vagy a költői irodalom mélyebb tanulmányozásával: mi pedig, ime a XIX. század végén, alaposságra törekvő korunkban — azt követeljük az iskolától, hogy az bölcsibbakké tegye a sok minden-félével elhalmozott ifjakat a világhírű bölcsesknél!...

Mondom nem ezt vártam; mert ugyanilyen jögon, mint ezt követelheti valaki, megvárhatná p. o. a homiletától is, hogy az szintén feldolgoztassa a bibliát az egyházi beszéd-alkotás követelése szerint; a természetrajz tanárától pedig, hogy az minden növényt, ásványt, és állatot apróra megismertessen stb.

Azt vártam én, hogy a tapasztalat embere, a kit erős próbákra állított már az élet, s a kinek módjában volt a lehető és lehetetlent ezerszer is mérlegelni, azt fogja kívánni a theol. akadémiáktól, hogy azok a tudomány, a biblia, az egyház, a munka és kötelesség szemlémét oltásá be növendékeikbe s ezt *fejlesztés* lehetőségig nagygyá, olthatatlanná és termékenyítővé, hogy így az iskolának folytatása legyen az élet s az amott vetett mag itt bő aratás reménységével kecsegtessen; hogy a biblia p. o. ne maradjon az iskola falain túl csupán a kenyérnek botja, a textusok hivatalos tárháza, hanem az egész papi élet és gondolkodás megnevelés-

tője, megszentelője, bajok oszlatója, sebek gyógyítója, csüggedő lelkek ébresztője, bátorítója; mentség a kevélység, a hiúság, a földhöz tapadás ellen stb.

De a felolvasó ezeket nem sürgette, az iskola és az élet között való kapcsolatot erről az oldalról nem hánytorgatta, hanem a helyett követelte a confessióknak: a helvét hitvallásnak és a heidelbergi káténak szintén *alapos* ismeretét és tanulmányozását s e követeléssel összeköttetésben helyén valónak látta a *liberalis tanárokat* újabb járomnak s újabb pápaságnak keresztelni, a kik tucatostól ülnek rá a hívő egyház nyakára, hogy urai legyenek a hitnek az ő hitetlenségükkel (!).

A confessiók tanítása, helyesebben megismertetése ellen kifogást emelni idétlenség volna s egészen rendén van, ha valaki, mint a felolvasó is, helyet követel azoknak a theol. akadémiákon. Csak aztán össze ne téveszszük — a mint a felolvasó látszik összetévesztetni — a dogmatikát a confessiók tanításával, a theol. akadémiákat vagy fakultásokat a szemináriumokkal! A confessiók ugyanis bármily nevezetes történeti alkotások s bármennyire megnyilatkozik is bennök bizonyos korok *Fáy András* által u. n. *hittanos gondolkodása*: — azok nem szerepelhetnek akadémiai tudomány címén, a minthogy a konventi tanterv készítőinek sem volt az eszköz ágában sem, hogy azokat a theologiai tudományok sorába felvegyék. Azt a nézetet, a mi szintén ott lappang a felolvasó szavaiban, mintha a confessiók alapos *tudása* adná meg kinek-kinek az ő jellemzetes felekezeti egyéniségét: — ezt a nézetet nem fogadhatnám el részemről soha; még kevésbbé azt, hogy a liberalizmus veszély volna, vagy épen újabb gyűlöletes zsarnoksággá is nőhetne az ev. ref. egyház körében, a mitől a felolvasó is félni látszik.

A liberalizmus és protestantizmus édes testvérek, sőt amaz ennek szülője s ez amannak fentartója, élte-tője. Tudományt, tudományos intézeteket, p. o. theol. akadémiákat és így prot. vagy ref. lelkész-képzést is képtelenség még csak képzelni is liberalizmus nélkül és liberális tanárok nélkül.

Mit mond p. o. az orthodoxnak ismert *Szeremley Gábor*, a volt sárospataki tanár? „Részemről nem tudok megbarátkozni azon gondolattal, hogy midőn akármely más tudományra nézve nélkülözhetlen kellék gyanánt szolgál, miszerint az jelen állásának mértékét gyanússe; ez általános szabály alól miért tegyen egyedül a vallástudomány kivételt? — annyival inkább, mivel dacára a vele nem gondolásnak, netán előhaladása szántsándékos akadályozásának, *nagy előmenetelt tesz ez, szintűgy halad tudományos tartalomban, mint a mivel kor igényeihez való simulásban.*“ Azt is mondja: „Azokra nézve, kik nem elégedvén meg a pusztá uram, uram! felkiáltással, *a tudományos vizsgálódást a vallás terén is méltányolni mind tudják, mind akarják* munkám nem leendő minden érdek nélküli.“ És senkinek soha nem jutott eszébe 1859-től, hogy Szeremlei liberalizmusát félelmetesnek vagy épen zsarnokoskodónak bélyegezze!... *Dicsőfy József*, a kire a felolvasó is hivatkozik — noha nem vallotta őt senki liberális theologusnak — az inspiráció tanára nézve kénytelen volt a hivatalos egyház hitvallása ellen állást foglalni, tehát a tudomány által követelt liberalizmusnak pártjára szegődni, és avagy ártott-e ezzel az ev. ref. egyháznak; kevésbbé hű egyháztag-e ez által; mint különben? *Fáy Andrást* nem valljuk-e büszkén egyházunk tagjának, noha ő csak a bibliát ismeri el symbolikus könyvvünkül s a theol. tanárt, hogy annál szabadabban végezhesse tudományos bűvárlatait, a hivatalos eskü alól is felmenteni kívánta?!

Ha jól esik úgy beszélnünk magunkról s felekezünk, mint a lelkiismereti és gondolat-szabadság letéteményeseiről s a nemzeti stb. cultura zászlóvivőjéről s minden nemes előrehaladás istápolóiról: — ó hát akkor ne fessünk rémképet a liberalizmusról és liberális tanárokról; mert ezek nélkül tudomány elvégre sem gondolható.

Bajnak, beteges tünetnek tartom részemről, hogy újabban divat kezd lenni közöttünk a visszavonulás s tetszelegnek olyanok is a hivatalos egyháznak negyed-félszázados s bizony-bizony némi tekintetben kényszer-zubbonyában, a kik eddig szóval és írással erősen követelték az egyén felség-jogát és a tudomány érdekeinek tiszteletben tartását. Egyesek túlvitt liberalizmusa rettentette meg talán őket, vagy a mi ősi ellenfelünktől irigyelték meg annak kevélyen hányortogatott mozdulatlanságát?!

No és akkor történik ez, a mikor a hivatalos egyház theologiai és filozófiai fakultásokat engedélyez, sőt a mikor éppen tiszántúli testvéreink egy része református egyetemről is álmodozik!! Hát azok a facultások talán kátékát fognak magyarázni; talán azokból is ki lesz tiltva a tudományok anyja: a liberalizmus?!

A gyakorlat emberei bölcsen teszik, ha az iskolákat az élet szempontjából megbírálják s ha jóakarató nézeteikkel az elmélet embereinek netaláni túlságait mérsékelni segítenek! de még bölcsebben tennék, ha sietnének mennél erősebben kapcsolódni az iskolához s e kapcsolódás által tovább élni a tudományok levegőjében.

A mai lelkészképzésnek — merem mondani — kevesebb hiánya van, mint a mennyi hiány támad időről-időre a miatt, hogy az iskolai képzésnek a legtöbbeknél nincs meg a természetes s egész egyházunk dicsőségére válható folytatása.

Ennyit egyelőre viszhang gyanánt.

Radácsi György.

Az ezredéves kiállítás.

Az 1896. év igazi örömevé lesz a magyar nemzetnek, mert ekkor fogja hazájának, a tejjel-mézszel folyó Kanaánon ősei által megállapított Magyarországnak ezredéves fennállását megünnepelni. Ennek a nagyszerű s egy nemzet életében is páratlan ünnepnek legkiválóbb jelenetei — igen természetesen — Budapesten, az ország fővárosában fognak lefolyni; de részt vesz abban az egész ország, s azon igyekszik, hogy minden egyes, történelmi nevezetességű helyen tartósabb emléke maradjon a nagy, milleniáris ünnepnek. A tizenhat millióba kerülő új országháznak ünnepélyes elfoglalása méltó kezdete lesz a fényes ünnepségnek, mert ez alkalommal, mint egyik jónevű írónk mondá, a nemzet és a fejedelem egymásnak, noha véráldozat nélkül, de véráldozatra készen, megújítják az ezer éve tett hűségi fogadalmat. Emelni fogja az ünnepély fényét a *Vágó Pál* által tervezett *díszmenet*, melyben nemzetünk ezeréves történetét megelevenedve látjuk magunk előtt. A maradandó emlékek között igen értékes lesz mindenesetre az a nagy, pantheonszerű diadalkapu, mely az Andrássy-út végén épül fel s megörökítője lesz nemzeti dicsőségünknek s emléke nagyjainknak; értékes lesz a két új Dunahíd, a főváros szabályozása, a szabályozott Vaskapu átadása, de talán mind ezeknél értékesebb az az 500 népiskola, melyet az állam az ország különböző részeiben állít fel az ezredéves ünnepély alkalmából.

Az ezeréves szép multtal dicsekedhető magyar nemzet a milleniumi ünnepélyek alkalmából a művelt világ

előtt fényes bizonyítékát fogja bemutatni annak, hogy a civilizált népek sorában elfoglalt helyét a fejlődés minden képességével s a haladáshoz szükséges erővel állotta meg. Az az ország kiállítás, melyet 1896. május 2-án Ő felsége, a király fog megnyitni s a mely egészen október hó végéig marad nyitva, oly nagyszerűnek ígérkezik, a minőt még a nemzet soha sem rendezett, mert ez egy ezredév lehető hű fotografiáját fogja elének varázsolni. Elénk fogja tárni mindazt, a mi a honfoglalás óta, mint jellegzetes magyar alkotás ismeretes, mert ezen csak olyan tárgyak állíthatók ki, melyek a magyar korona területén termeltettek, illetőleg készítették, vagy lényegesebb részeikben itt állítottak elő. Ez alól a szabály alól csak a külföldön lakó honpolgárok képzőművészeti művei, továbbá a külföldön tanuló segédek és tanulók munkái és a történelmi fősorportba tartozó olyan tárgyak vétetnek ki, melyek az illető kor szükségleteit és szokásait jellemzik. Végig élhetjük emlékeinkben itt a letúnt századokat; kronologiai sorrendben gyönyörködhetünk abban, hogy Magyarország miként fejlődött fokról-fokra oda, a hol jelenleg van.

Ennek a nagyszerű kiállításnak a bemutatására a budapesti városliget legszebb részét foglalták le. Hogy ezt az ezredéves ünnepélyhez minden tekintetben méltóvá óhajtsák tenni, látszik abból, hogy részére 520,000 négyszögmeter területet kellett kijelölni s ebből 118,674 négyszögmeter terület van beépítve 165 különféle csarnokkal és egyéb kiállítási épülettel, melyeknek nagy része igazi palota s felépítésük 4.656,020 forintba van előirányozva.

Ennek, a már most is meglepő panorámának a megtekintésére hívta meg *Dániel*, kereskedelemügyi miniszter a vidéki hírlapok szerkesztőségének nagyobb részét folyó hó 8 ára az ország fővárosába. A miniszter szíves meghívására mintegy 150-en jelentek meg a vidéki sajtó képviselőitében, a kiknek a kiállítási igazgatóság szívélyes üdvözlése után a legszakavatottabb vezetők mutatták be a már legnagyobb részben készen álló épületeket. A futólagos megtekintés is majdnem 3 órát vett igénybe, pedig teljes beosztását csak egy pár nagyobb épületnek lehetett megtekinteni, mivel a legtöbb csarnok belsején most is folytonosan dolgoznak. Ez a pár óráig tartó, alapos magyarázattal összekötött bemutatás is bámulatra ragadta az érdeklődőket.

Az egész kiállítás két főcsoportra oszlik, u. m. a *Történelmi kiállítás* és a *jelenkori kiállítás* csoportjára. A történelmi főcsoport már csak az által is nevezetes, hogy a hazai építészeti fejlődését feltüntető olyan épületekben lesz elhelyezve, a melyek már maguk is megannyi emlékei a magyarság multjának. A tizedik századtól, a román építészeti izléstől kezdve a mai napig minden fazisát feltünteti ez a Széchenyi-szigeten emelt épületesorport a magyar építészeti haladásának. Ott látjuk a román stílus épületesorportot a *jákitemplom* portáljával, ott a francia csücsíves stilben épített templomrészleteket; ott a byzanci román izlésű csarnokot, a melyben Ő felsége a hazai és külföldi küldöttségeket fogja fogadni; ott a *vajda-hunyadi* vár csodás hűségű utánzatát, ott a renaissance stilban épült Bakacs kápolnát s a XVI—XIX. század építészeti emlékeit, a magyar főurak ősi kastélyrészleteit stb. Ezekben a multból idevarázsoltt épületekben lesz összegyűjtve mind az a kincs, a mi csak megmaradt nekünk magyaroknak történelmi okmányokban, régi eszközökben, iparművekben, művészeti alkotásokban és könyvekben, minők például a híres Corvinák. Itt lesznek kiállítva a király kincstárának magyar eredetű, nagyhirű kincsei, a magyar családok és egyházak féltve őrzött drágaságai s a kül-

földi uralkodók szíves jóvoltából mindazok a magyar vonatkozású drágaságok, melyek az ezredév lefolyása alatt hozzájuk vándoroltak.

A kiállítás második csoportja már a jelenkoré. Húsz csoportban lesz bemutatva a művészet, különös tekintettel az irodalom és sajtó termékeire, az oktatásügy, egészségügy, kereskedelem, mezőgazdaság, erdőszet, vadászat, bányászat és kohászat; gépípar, közlekedés, építészeti ipar, faipar, agyag- és üvegipar, bőr- és papíripár, hadügy, vegyészetiipar, élelmi cikkek, néprajzi kiállítás. A sajtó számára külön pavillon épült, melyben ezernél több újság lesz állandóan s benne hírlapokat és könyveket nyomtatnak. Az ünnepélyek csarnokában lesznek a díszülések, kongresszusok, hangversenyek. A mezőgazdák kiállítása 40 csarnokot foglal el. Az iparkiállítás egy kis gyárvároshoz hasonló.

Egyik legérdekesebb része lesz a kiállításnak a *kiállítás faluja*. Egy község templommal, iskolával, községházával, korcsmával s mintegy 23 különböző épülettel, melyek mind más-más vidék építkezését tüntetik fel, az ottani lakosok ruházatával és viselkedésével együtt.

Bőven van gondoskodva arról is, hogy a nézésben kifáradt ember megtalálja a neki tetsző üdülést is. Mintegy 30 különféle vendéglő, sörház, cukrászda, kávéház, állandó a nagy közönség rendelkezésére, s a kiállítás igazgatósága gondoskodni fog, hogy túlszigazott árt sehol ne követelhesse.

A kiállítás szemlélőjére valószínűleg kellemetlen hatással lesz az a tapasztalat, hogy magyar főuraink és gazdagon dotált főpapjaink nem igyekeztek külön pavillonokban bemutatni uradalmaik termelő képességét. A főpapok közül erre egy sem vállalkozott. Főuraink közül csak 4-nek a nevével találkozunk, de a 4 közül is kettő, *József és Frigyes* főherceg a királyi család tagjai s tulajdonképen csak *gróf Batthyányi József* az, a ki az arisztokraciánkat külön kiállítási épületben képviselni fogja. Az *Eszterházy* család drágaságai a történelmi csoportban be lesznek ugyan mutatva külön 3 teremben, de az uradalom terményei csak a gazdasági csarnokban lesznek elhelyezve.

Az 1896. évi kiállítás iránt az érdeklődés mindinkább növekszik a külföld minden nemzeténél. Mennyivel inkább érdekelhet ez minket Magyarokat, gazdagot és szegényt egyaránt. A művelt közönség, különösen pedig a lelkészek és tanítók vannak arra hivatva, hogy erre már jó eleve felhívják a vezetősök alatt álló szegényebb néposztály figyelmét is, annyival inkább, mert a kormány mindent el fog követni, hogy lehetővé tegye a szegényebb sorsúaknak is a kiállítás megtekintését. Tervben van nevezetesen, hogy naponként 1000 ember részére rendeznek be barakokat s a legnagyobb távolságból is 5 forintba fog kerülni a Budapestre és visszautazás, két napi szállással együtt.

B. J.

TÁRCA.

A felső-novaji gyűlés és annak határozatai.

Az abauji cv. ref. egyházmegyének 1860. évi márc. 27—29. napjaira Göncre összehívott közgyűlése — csendőrkkel s szuronyos katonasággal szétveretvén — mint azt e becses lapok 46—47 számaiban a néhai Fodor Pál emlékiratából olvassuk: azon előzmények után, melyek

ket Teleki Péter úr szintén e lapok 41. számában, oly élet- és történetűen ad elő: azon évi ápril. 14-én Felső-Novajban tartott meg.

»Hogy magára a gyűlés lefolyására nézve az eltérések vagy éppen ellenmondások — mint Zsoldos Benő úr mondja — elenyésztesse — s hogy a Fodor Pál által szerkesztett s az egyházkerületre 1-ső szám alatt fejtetjlesztett jegyzőkönyvi pontra nézve is tájékozva legyen úgy a mai, mint a jövő nemzedék: közlöm úgy a gyűlésen jelen voltak névsorát, mely a 2-ik jegyzőkönyvi pont alatt hozott határozatánál fogva fontos és érdekes, mint az összes határozatokat, részint szóról-szóra, részint kivonatossan, az abauji ev. ref. egyházmegye levéltárában meglevő eredeti jegyzőkönyv alapján.

Jelen voltak ezen egyháztörténelmi nevezetességű gyűlésen »Nt. esperes s hittudor Ferenczy József, s egyházmegyei segéd gondnok, tettes Bárczay Albert urak, mint elnökökön kívül:

Hadházy Mihály, Hadházy László, Csorba Miklós, Sárkány Sámuel, Rácz József, Süthő Károly, Kovács János, Kovács Ferencz, Baskay János, Veress Sámuel, Makay János, Szoboszlai József, Szádeczky Sámuel, Vendéghegy Gábor, Comáromy László, Bárczay József, Bárczay Ödön, Teleky Péter, Puky Ignác, Kálniczky András, Gelley Antal, Karsa Tamás, Gédra Endre, Iván János, Ujj György, Szántai Dániel, Molnár József, Kiss Lajos, Fodor Pál, Fürjész János, Frenczel József, Lakatos István, Bernáth József, Kérészy Mihály, Gyurkó Dániel, Szalay Antal, Körössy István, Idrányi Ferencz, Szuhay Sándor, Zsarnay Lajos, (Büttösről F. J.), Gálos Lajos, Gálos Tamás, Andorko Tamás, Szathmáry Miklós, Szentpétery János, Téglásy Sándor, Gábrriel István, Puky Pál, Téglásy András, Matusz Lajos, Körösy János, Dobza Sámuel, Átányi József, Osváth Pál, Nemes Károly, Draskóczy József, Futó Dániel, Vécsey György, Csuka György, Éger Antal, Hegyi István, Sipos Pál, Tervei Károly, Comáromy János, Paplovicz József, Szendrei Széchenyi István, Rozgonyi János, Futó János, Csetneki Sámuel, Túróczy Péter, Czako János, Nagy János, Sztítás János, Karnis Sámuel, Bodnár József, Kiss Ferencz, Novák István, Csontos István, Breznai András, Pásztor János, Kis Menyhért János, Búza János, Vizi István, Horváth István, Kőszegi János, Magyar Sámuel, Vécsey Pál, Bazsó Ágoston, Idrányi János, Bazin János, Papp Dániel, Körösy Pál, Halmy Lajos, Ferenczy Endre, Berta János, Szilva István, Makai János, Átányi István, Horváth György, Magyar Károly, Mészáros József, Vadasalvi Pál, Portörő József, Hédi Sámuel, Csúri János, Varga András, Héderváry Sámuel — urak, részint mint az egyházmegye papi és világi tanácsbírái, — nagyobb részint pedig, mint az egyes egyházak papi és világi képviselői.

»Elnök esperes úr szívreható buzgó imáját végezve, újra felkelté szavaival a közös gyász és veszteség érzését, melyet b. e. főtisztelendő Apostol Pál superintendens úr halála okozott, ugyanily közfájdalmat ébresztőleg adván még elő, néhai b. e. Méltóságos Bárczay József, és tettes Kapu János volt e. m. tanácsbíró, Jakab István vizsolyi, Takács Mihály szászai, és Németi István nagy-szalánczi iskola-tanító urak halálát, — a gyűlést megnyitottnak jelenti ki.

E gyűlés 20 jegyzőkönyvi pont alatt hozott határozatokat. Az 1—12 pont alattiakat Balla József fő-, a 13—16 alattiakat Kiss Lajos al-, a 17—20 pont alattiakat pedig Fodor Pál első aljegyző jegyezte.

Az 1. jegyzőkönyvi pont alatt hozott határozatot Zsoldos Benő közölve e lapok 965. hasábján: áttérek

a 2-ik pontra, mely így szól: »Jelen e. megyei törvényes közgyűlésünk tartásáért — minden jelenlevők egyetemesen felelősek — s az elnökségnek köszönet szavaztatik.«

3. pont alatt Bitó János g.-bogdányi lelkész Szemere, — Kovács János szemerei lelkész pedig G.-Bogdányba — meghívás útján rendes lelkészül beerősítetnek.

4. számú jegyzőkönyvi szám alatt F.-Dobszáról jelentetik, »miszerint jelenlegi helyettes lelkész t. Halmy Lajos általános szavazattöbbséggel rendes lelkészül elválasztatott, a szavazás után azonban a kevesebbsebben maradt rész, a szavazást törvénytelennek nyilvánítván, oda működik, hogy a nevezett egyén rendes lelkészszé lehetőségét megakadályozza.«

»A megtörtént szavazás törvényes vagy törvénytelen voltának megvizsgálására, tőő Átányi József és tettes Gábel István, e. m. tanácsbírák küldetnek ki.«

Az 5. pont tartalmát közölte Zsoldos Benő.

A 6. pont alatt az »üresedésbe jött tanítói állomások« töltettek be.

A 7. pont így szól: »Az időközben felmerülhető egyházi ügyek elintézésére — járásonkint nyolc tagból álló bizottság neveztetik, úgy azonban, hogy ha minden kinevezettek együtt nem lehetnének is, érvényesen intézkedhessenek, mihelyt a kinevezettek közül négyen együtt leendnek. Minden eljárásairól jegyzőkönyv vezetendő, az elnöki hivatalnak rendesen beadandó. A bizottság tagjai:«

»1. kassai járásban: Hadházy László, Balla József, Bodnár István, Bernáth József, Bárczay József, Bárczay Ödön, Gálos Tamás, Bodnár Antal.«

»2. szepsii járásban: Hadházy Mihály, Szentpéteri János, Bogoly András, Veress Sámuel, Teleky Péter, Csörghe László, Gelley József, Hubay Ágoston.«

»3. hegyközi járásban: Kálniczky András, Kiss Lajos, Sárkány Sámuel, Kovács János, Comáromy László, Botka Ferencz, Gálos Lajos, Karsai László.«

»4. szántói járásban: Átányi József, Fodor Pál, Balla Gábor, Ujj Ferencz, Gábel István, Téglásy Sándor, Téglásy András, Szathmáry Miklós.«

»5. szikszói járásban: Kérészy Mihály, Futó Dániel, Csorba Miklós, Ujj György, Darvas Antal, Csuka György, Szalay Antal, Péchy István.«

»6. cserhádi járásban: Kovács Ferencz, Iván János, Süthő Sámuel, Süthő Károly, Vendéghy József, Vendéghy Gábor, Puky János, Gelley Antal urak.«¹

A 8. számú jegyzőkönyvi határozattal a beszteri iskolai kör látogatójává Bárczay Ödön neveztetett ki Jelenffy József helyett, ki hivatalos elfoglaltatásai miatt a látogatásban akadályozva van.

A 9. pont alatt a világi tanácsbíróásra beérkezett szavazatok felbontására küldöttség neveztetett ki.

A 10. pont alatt a küldöttség beszámol a szavazatok eredményével, mely szerint legtöbb szavazatot nyert: Comáromy László, Szathmáry Miklós, Vendéghy József, Botka Ferencz, Bárczay József és Bárczay Ödön, kik újabb választás alá kitűzettek. Ezeken kívül még két világi tanácsbíróra rendeltetett el a szavazás — szabadválasztás szerint.

A 11. pont tartalmát közölte Zsoldos Benő.

A 12. pont alatt megsürgöttetik Jelenffy József egyházmegyei ügyvéd, hogy a Fekete Lajos 520 frtos tartozását vegye be.

»13. sz. a. tiszt. Ujj György e. megyei dékán szóval jelentette be, hogy a folyó évi március 28. napjára kitűzött közgyűlésre Göncön megjelenvén, több megjelent hivatalnokokkal s egyházi képviselőkkel együtt katonai erőszakkal kiűzetett s így az egyházlátogatás által összeszedett pénzt, — mely az ő kezelése alá tartozik, át nem vehette, a számvételre kinevezett bizottság a táblás bejegyzéseket meg nem vizsgálhatta s kéri az egyházmegyei kormányzékot e tárgyban intézkedni.«

»A számadás rendbehozatalára, a szikszói járásbeli bizottmány tagjai, jelesül: Tőő Kérészy Mihály, Futó Dániel, Csorba Miklós és Ujj György, — továbbá Tek. Darvas Antal, Csuka György, Szalay Antal és Péchy István urak kéretnek fel s bíznak meg, eljárásuk eredményéről az ősi közgyűlésre jelentéseket beadván.«

»14. sz. a. Szántai Dániel, a szepsii egyház gondnoka, fájdalmas panaszt emel az iránt, hogy az esperesi hivatal útjani felhívás következtében a magyar nemzeti akadémia palotájára és tőkéje növelésére egyházában körjárás útján összeszedett pénzt a járásbírószág tőle elvenni szándékozott; de ő azt mindez ideig magánál tartóztatta, s kérte az egyházmegyei kormányzékot ezen tárgy feletti határozat hozatalára.«

»Minthogy a fentnevezett szt. célrai adakozás gyűjtésre az akadémia Mgs. elnöke hivatalosan kereste meg s kérte fel a magyarhoni prot. superintendenciákat, s ezek által hivatalosan kerestettek meg minden egyes egyházak, s így a szepsii ref. egyház is törvényes egyházi felsősége által szőlítván fel adakozásra: az egyházmegyei kormányzék nagyon helyesli a szepsii egyház gondnokának eljárását, hogy t. i. a pénzt kezei közül ki nem adta, s utasíttatik, hogy a begyűlt összeget az esperesi hivatalhoz küldje. Egyszersmind egyházmegyei kormányzékunk tiltakozik a polgári hatóságnak minden az egyházi körén belől eső dolgokba beavatkozása ellen.«

A 15. pont alatt két lelkész és egy tanító ajánlatik a főt. egyházkerületre, a szegény egyházakban szolgáló lelkészek és tanítók számára gyűlt hirdetési pénzek elnyerése végett.

A 16. pont alatt a gróf Ráday nemzetség Péczeli-könyvtárának megvétele szempontjából — az esperesi hivatalhoz intézett levele olvasatott fel Gróf Teleky Gyula egyleti elnök és Török Pál tollvivőnek s kimondta a közgyűlés, miszerint:

»Mélyen érzi s fel tudja fogni, mily szellemi kincs rejlik a Ráday-féle könyvtárban: ugyan azért teljes készséggel nyujt segédkezet annak megvásárlásához, s határozza, hogy a járásonként kinevezett bizottságok, erélyesen működjenek a körükbe tartozó lelkészeket s lelkes hazafiakat megnyerni e szt. ügynek, nem kérvén sokat egyesektől, de minden egyestől nyerve keveset, a kívánt összeg bizonyosan előálland. A begyűlendő összegek legfeljebb május hó végéig az esperesi hivatalhoz küldendők.«

A 17. és 18. sz. jegyzőkönyvi pont tartalmát közölte Zsoldos B. e lapok 47. számának 965. hasábján, »a második 1-sel jelzett s a 2-dik jegyzőkönyvi pont alatt.«¹

¹ Ezen bizottságok aztán, mint megannyi egyházmegyei közgyűlés — saját körükben összeülvén, felolvasták az egyházlátogatási jegyzőkönyveket, s a szükséghez képest intézkedtek. A kötelesség mulasztó egyházakat, gondnokokat sat. kötelességük teljesítésére utalták. Jegyzőkönyveiket az azon évi szept. 18—19-én Göncön tartott egyházmegyei gyűlés elé terjesztették, mely gyűlésen ismét felolvasták az egyházlátogatási jegyzőkönyveket.

¹ Itt kell már megjegyezmem, miszerint Fodor Pál azért küldötte fel a főt. egyházkerületre e két jegyzőkönyvi pontot 1-ső és 2-dik szám alatt, mivel nála ezek ilyen szám alatt lettek jegyzőkönyvezve. azt pedig — tekintve a körülményeket, s az akkori nehézkes posta-

19. Indítványoztatott, miszerint a reformáció egyik szelid lelkű faklya hordozója: Melanchton Fülep halálának háromszázados emlékünnepe megtartására az egész osztrák birodalomban engedély adatván, — illő lenne, ha azt egyházmegyénk minden lelkészei, az alkalomhoz képest egyházi beszédeikkel megtartanák, s híveik előtt emlékeztetéssé tennék.

Az indítvány köz örömmel s lelkesedéssel fogadtatván, felhívatnak egyházmegyénknél minden lelkészei, hogy az 1560. évi ápril. 19-én romlandó testére nézve sírba szállott nagy hitújító, Melanchton Fülepnek, ki a magyar protestantizmus keletkezésére, fejlődésére, terjedésére, virágzására szóval, tettel, tanácssal, tanítással s írással a legjótékonyabban s legtevékenyebben hatott, háromszázados emlékünnepe folyó 1860. évi ápril. 22-én, a kegyelet és hála legszentebb érzelmeivel egyházukban megtartani készségeskedjenek.

A 20-ik jegyzőkönyvi pontban bárczai Bárczay Ferencznek érdemeit örökíti meg jegyzőkönyvében a gyűlés, azon érdemeket, melyeket majdnem félszázadon át viselt tanácsbírói működésével szerzett. S őt, mivel agg korára való hivatkozással lemond állásáról: áldáskívánással bocsátja el az egyház szolgálatából.

* * *

Ime, mint a jegyzőkönyvi pontok mutatják: az a novaji gyűlés nem csak olyan, néhány percig tartó, futó gyűlés volt, mint némelyek gondolják s mások eddig állták is. És azok a zsandár-szuronyt — Uhlánus fegyvereket látott gyűlés-tagok nem valami — páni félelem közt tanácskoztak a novaji templom ódon falai között, hanem hivatásuk magaslatán állva — szent bátorsággal végeztek el a legszükségesebbeket s intézkedtek, hogy az egyházmegyében semmiféle ügykezelés fenakadást ne szenvedjen, sőt volt idejük áldozni a kegyelet oltárán is!..

Még csak azt jegyzem meg, hogy az a »Majoross csendő», kivel református létére nem annyira a rossz indulat, mint inkább a szolgálati túlbuzgóság, s az ifjúkori könnyelmű hetykeség mondatá amaz őrült szavakat: »még ma kálvinista papvért iszom»: ma a gönci ev. ref. egyháznak egyik jóra való tagja, sőt buzgó presbitere.

Füzy János,
egyházmegyei levéltárnok.

KÖZÉLETÜNK.

Az áji egyház örömnapja.

Mintha csak mi érettünk derült volna ki a már napok óta homályban borongó ég; s enyhült volna meg a teljes erejéből már korábban beállott téli hideg! Mintha csak a mi örömlenket teljessé tenni határozta volna el a Seregek Ura, Istene: oly szép nap viradt a mi Torna egyházmegyénkre s ebben az áji leányegyházra dec. hó 1-ső napján. Ekkor szenteltük fel s adtuk át a közhasználatnak azt a kívül-belől egyaránt kellemes új templomot, melyet a csekély népességű áji egyházban — hitünk cselédei — ritka áldozatkészséggel, példás hit-

forgalmat — nem várhatta be, míg az egyházhoz közelebb lakó másik két jegyző megkésztetvén a tárgymutatót hozzá küldik; mivel a novaji gyűlés és az egyházkerületi gyűlés, — illetőleg a felterjesztések beadásának határideje között alig volt 10—14 nap. Úgy hiszem: ezzel a dolog »tisztába van hozva.« F. J.

buzgósággal és lankadást nem ismerő fáradsággal — egészen alapjától kezdve felépítették.

Egyházmegyénk minden gyülekezetében hónapok óta izgatottan várták már a hívők az ünnepély napjának eléréseit. Sokan nem tudták, hogy miért késik az? Késétt pedig azért, mert a mi szeretve tisztelt főpásztorunk bokros és halasztást nem tűrő teendői miatt — becses jelenlétével nem emelhetne volna előbb az ünnepély jelentőségét és a mi örömlenket. Már pedig mi e ritka ünnepünket nála nélkül hiányosnak találtuk volna. Tehát vártunk. Nem is hiába! Eljött november hó 30-án. Már a kassai indóháznál tisztelgők vártak reá, maga Abauj-Torna megye főispánja egy előkelő küldöttség élén és Vécsey József, a mi egyházmegyénk szeretett gondnok, a ki a fényes társaságot az indóházi vendéglőben méltóképen meg is vendégelte. Innen a vasúti-társaság által rendelt szalon-kocsiban utazott püspökiünk és gondnokunk Torna-felé, a hová d. u. 4 órakor érkeztek meg.

Az indóháznál Torna és vidéke intelligentiája s nagyszámú közönség felekezeti különbség nélkül jelent meg a fogadásra s ott volt — esperesével élén — az egyházmegyei tanácsbírói kar is.

Lelkes éljenzés fogadta a kilépő főpásztort s először Gedeon Aladár főszolgabíró üdvözölte a járás nevében, majd Gyarmathy József, esperes mondott rövid »Isten hozott«-at, a melyre a főpásztor szívélyesen válaszolt, elmondván, hogy a kellemes kötelesség mellett a szeretet és ragaszkodás hozta közénk s azok a kedves emlékek, a melyeket főpásztori látogatása alkalmából magával vitt s mindig megőrzött. Bemutatásokra kevés szükség volt. Mert ritka emlékező tehetségével — a jelen voltak majdnem mindenikét felismerte. Elindult a hosszú kocsis sor. Főpásztorunkat a mi szeretett Maecenasunk, a róm. katolikus, de felekezetiességen felül emelkedő Koós József, zsarnói földbirtokos gyönyörű négyes fogata, zárt kocsiban vitte be Tornára, hol egyházmegyénk egyik áldozatkész világi tanácsbírája, Naményi Pál és páratlan jó lelkű neje ritka szívélyességgel s igaz magyar vendégszeretettel fogadták s vele a fogadásában résztvett intelligentiát.

Dec. 1-én már reggeli 7 órakor gyülekezett Tornán a vidéki nagyszámú közönség, hogy a közel eső áji leányegyházba együtt mehessen főpásztorunkkal. Ott állt szép rendben szállása előtt a mintegy 50 tagból álló díszes banderium, várva a megindulás pillanatát. Fél 9 órakor indult az impozáns menet Aj felé, az u. n. világi elem felekezeti különbség nélkül óhajtván részt venni, a mi egyszerű, de lélekemelő ünnepélyünkben.

Tíz óra volt, midőn az új harangok először megszólalva, jelezték a szentelési ünnepély kezdetét. Mindenki meghatottsággal indult ki a gondnok házából a díszes kis templom felé a melyhez elérve, előbb a községi jegyző a község nevében, majd a fehér ruhába öltözött leányok üdvözölték a szeretett főpásztort s díszes csokrot nyújtottak át neki e nap emlékéül, Mindkét üdvözlő beszédre a tőle már megszokott alkalmyszerű röktönzéssel válaszolt.

A templom ajtajánál kezdődött már a felavatási ünnepély. A főpásztor úr nemes alakja, a templomba vezető lépcső legmagasabb pontján láthatóvá lett az egész közönség előtt s megzendült az ének az ezernyi nép ajakán:

„E jeles napot ő magának
Készítette az Úr Isten.
Azért e nap jelen voltának
Vigadjunk, minden örvendjen.

Nyissátok meg azért kapuit
Az igazság templomának,
Hogy bemenvén, nagy dicsőség
Hirdethessük a nagy Úrnak" [CXVIII. Zs. 12. 9. v.]

A ki hallotta ez éneket, az értheti csak igazán, hogy milyen öröm és milyen hála-érzés töltötte el a derék kis leány-egyház híveinek szívét, a mikor láthatták végre valóságban azt, a miről csak álmodni merészeltek. Az ének elhangzása után *Ragályi Géza*, helybeli lelkész, »a nap hőse« rövid beszéd kíséretében a templom kulcsát a püspök úr kezébe adván, felkérte annak megnyitására; mire a püspök a lelkészhez tartott rövid beszéd után, a melylyel felkéri a lelkészt, hogy »miként ő e kulccsal az Úr háza ajtaját felnyitja, úgy nyitogassa lelkész is a hívek szívének ajtaját az ev. igazságok örök ígéivel« — az ajtót, »az atya, fiú és szentlélek Isten nevében megnyitotta.

Mint mikor a hó-görgeteg a magasból megindul és mindig növekedve, rombolva tör előbbre: úgy indult meg a rengeteg nép tömeg, melynek csak 20 ad részét sem fogadhatta be a kis templom. Özönlött volna be. Azoknak, kik bejuthattak életveszélyes küzdelmeket kellett kiállniok a rengeteg tolongás miatt. A gondosan előre kirendelt rendezők, sőt még a tapintatosan eljáró csendőrség sem volt képes a megbomlott rendet fentartani. Míg nem mind a templomban, mind künn a szabadban felzendült újra a lelkesült nép fenséges éneke: »Nagy Isten téged az egeknek egei be nem foghatnak.« Pár ének-vers elnéklése után megjelent püspökünk a csinosan feldíszített szószékbe, hogy elmondja azt a mindnyájunk szívét megindító, lelkünket égbe emelő, s nemes érzelmekre gerjesztő felszentelő imát, a mely után lehetetlen nem éreznünk, hogy az örökélet már a földön a miénk lett.

Utána *Gyarmathy József*, esperesünk állott a szószékbe és a LXXXIV. zsolt. 2-ik versét véve alapul mondott egy mintaszerű alkalmi egyházi beszédet, a melynek minden szava figyelmet követelt, minden része csak fokozta az érdeklődést és oly hatással volt a hallgatóságra, hogy azt elfeledni sohasem fogja. Kíváncs volt, hogy azt a protestáns nagy közönség is élvezhetné.

Ő is megáldván a gyülekezetet, elhagyta a szószéket s egy ének vers elnéklése után *Ragályi Géza*, az ünneplő gyülekezet fáradhatatlan lelkésze olvasta fel a templom-építés történetét, a melyből megtudtuk, hogy az *áji* kis gyülekezetnek régóta táplált vágya és óhaja volt az, hogy ott — hol végvára van a magyarságnak, oltárt emelhessenek, templomot építhessenek keblök Istenének.

Szazhét éve, mióta az élő vizek forrásának élvezése végett az *áji* gyülekezet Zsarnótól elválva, a hozzá közelebb eső Szádellőhöz csatlakozott s ott közösen feltartott templomukban keresték lelki üdvöket s gyermekeik is oda jártak iskolába. Élt keblükben a vágy első sorban is iskolát állítani s aztán az Isten örök dicsőségére templomot emelni. Mindkettőt elérték, előbb 1888-ban iskolát állítottak, tanítóságot szerveztek, de ugyanakkor elhatározták a templomépítést is. A felbuzdulásnak egyszerre 600 frt önkéntes adomány lett az eredménye. Gyűjtöttek, fáradtak, buzgólkodtak vágyok megvalósítása, céljuk elérése érdekében. 1894-ben már 2560 frt készpénzzel záródott le a templomépítési alap számadása, melyhez kegyes adományaikkal járultak: ő Felsége, a koronás király 100, Gróf Hadik Barkóczy Endre, orsz. képviselő 100, az országos közalap 550, az egyházakhoz kibocsátott kérés íveken 170 frtot. A helyi egyháztagok közül tetemesebb összeget a következők adományoztak: Bartók József 55, Bábás István id. Bábás János, Kulcsár József, Hajdú Bál, Hajdú János, Kulcsár István

50—50, Bábás Márton, Bábás József, Farkas András 40—40, Amerikából: Farkas András 100, Bartók Dániel 95, Bartók János 65, Hajdú Mihály 30 frtot s így összesen 290 frt gyűjtéléket küldtek. Lakatos Miklós, országgyűlési képviselő 50 frttal járult a szent cél megvalósításához. A közelfekvő községek egyháztagjai mind-mind segítséget, biztatást és bátorítást hoztak. Naményi Pál, egyházmegyei tanácsbíró másnemű s hálára kötelező segítsége mellett, 50 frtot adott a templom díszítésére. Ugyan e célra a helybeli nők 35 frtot gyűjtöttek maguk között. Hajdú Márton, Amerikába kiköltözött ifjú, egy szép úrasztali kelyhet, illetőleg annak árát küldte meg. Néhai b. e. Császár Istvánnak, egyházmegyénk volt tanácsbírójának sok keserűséget átél, nemes lelkű özvegye, Ardényi Róza úrnő, férje emlékére két darab értékes úrasztali tányért ajándékozott élő két fiának, Kálmánnak és Dezsőnek neveit vésetvén rá. Az úrasztalra és szószékre gyönyörű hímzésű díszes terítőket Rácskay Gizella és Ragályi Ilona készítettek. A templom ércnyelvét, a két métermázsás harangot három testvér: Bábás István, Bábás Márton és Bábás Juliánna édes apjuk emlékére 350 frt értékben Budapesten öntették. Az úrasztalát maga a lelkész ajándékozta. Ezekon kívül még számos adományozás történt, a melyek az egyháztörténelmének lapjain lesznek megörökítve.

Szándékosan hagytam utóljára annak a férfinak nevét, a ki minden alkalommal ott áll mellettünk, a hol nemes törekvéseinkben segedelemre van szükségünk — a *Koós József*-ét. Innen sem maradt el, díjmentesen adván a templom felépítéséhez szükséges homokot, mely 180 frtot mentett meg az egyháznak. Ugyancsak Dréher Antal nagybirtokos is, a szükséges darazskövet mintegy 150 frt értékben teljesen ingyen adta az építéshez.

Mindezeknek itt, a nyilvánosság terén én is kifejezem meleg köszönetemet, s hálás elismerésemet, kívánván, hogy azzal, hogy Ájnak templomát felépíteni s felékesíteni segítettek találják meg jutalmukat azon tudatban, hogy nem embereknek, de Istennek igyekeztek kedvére tenni s maguknak minden kónél maradandóbb emléket állítottak.

Az Urvacsoráját alólirott szolgáltatta ki, a hol az első asztalt a püspökkel élén, a lelkészi kar alkotta.

A templomon kívül levő hallgatóságot *Fodor György*, perkupai ifjú lelkész látta el evangéliumi arany igazságokkal teljes és szónoki hévvel előadott beszéddel.

Az ünnepély templomi része véget érven, újra előállottak a fogatok s a díszes bandérium, hogy visszatérjünk Tornára, megadni a testnek is, a mi a testé. Nem lévén a kis Ájban olyan helyiség, mely a vendéget fehér asztalához befogadhatta volna, szabadban pedig az idő téli volta miatt étkezni nem lehetett, Tornán a régi megyeháza nagy és díszes termében várta az ünneplő közönséget a sok terítékű asztal. Mikor mindenki helyet foglalhatott, az idő már 3 órára járt. A 3-ik fogásnál megindult a pohárköszöntők árja; megkezdte egyházmegyénk gondnoka s szépen átgondolt beszédben köszönté fel a szeretett főpásztort. Utána esperesünk az áldozatkész egyházra s a fáradhatatlan lelkészre; alólirott a püspök úrra s később a jelenlevő igen díszes hölgy közönségre; Kovács Zsigmond az ünnepélyen szereplő lelkészekre, különösen az esperesre: *Ragályi Géza* a vendégekre ültették poharaikat.

Még több pohárköszöntő is volt, de már a figyelem kezdett lazulni s a nemes ifjúság az asztalok elszedését sürgette, hogy az ünnepély emlékeül kitáncolhassa magát. De meg a püspök úr is mozgolódott, hogy tervbe vett rokoni látogatására Bodolába mehessen. Estve 5 órakor mindnyájunk jókívánságai s a közönség éljenzése között

kocsira szállt s a főszolgabíró és egyházmegyei gondnok kíséretében eltávozott. A közönséget pedig még az éjféli is együtt találta.

Mielőtt letenném a tollat, kedves kötelességemnek tartom, hogy meleg köszönettel és hálás elismeréssel adózzam Naményi Pál és Koós József uraknak, kik lehetővé tették, hogy ünnepélyünk oly fényesen sikerüljön és hogy főpásztorunkat méltóságához illően fogadhattuk. Előbbi vendégszerető házat tárta fel püspökünk előtt készsége szívvél, utóbbi pedig díszes négyes fogadtat bocsátotta — köztünk időzése alatt — rendelkezésére. Fogadják mindketten az egyházmegye forró köszönetét is!

Elismerés koszorúja illeti főként a fáradhatlan lelkeszt, Ragályi Gézát, a ki a maga anyagi áldozatai mellett, a jóra törekvő, hitbuzgó kis leányegyház építési gondjainak nagy részét vállain hordozta; a ki járt, kelt, futott, fáradott éjjel és nappal; kért és esdekelt itthon és túl a tengeren, hogy gyülekezete régi vágyát, szent óhaját megvalósíthassa. Oltárt emeljen ott, hol a lelkeknek nem volt hol áldozniok. Templomot építsen ott, hol mindenki csak ábrándnak hitte annak felépíthetőségét. Nemes törekvését siker koronázta; a 3000 frtba került új díszes templom felépült. Elévülhetetlen érdeme ez neki, és az egyház gondnokának, Bábás Istvánnak!

Te pedig áldozatkész áji kis egyház, állj örökké! Az érzelmi felvilágosodás, az ev. szabadság, a hazaszeretet és igazság ígéi hangozzanak falaid között. Mindnyájunk igaz elismerése legyen jutalmad!

Arday J. Dániel.

A felső-csáji ev. ref. leányegyház templom szentelési ünnepélye.

A természeti világ is ünnepelni akart folyó évi dec. 1-én az abaúji megyei *felső-csáji* ev. ref. leányegyház kisdied gyülekezetével; levetkezte téli komorságát, hogy annál inkább lehetővé tegye a közel és távol vidék lakóinak az ünneplés színhelyén való megjelenhetőségét. És valóban özlött is a hívő testvérek serege hosszú sorokban, minden oldalról, már a reggeli órákban az ünneplő falucska felé, hogy megjelenésével is méltányolja azt a némelyek előtt hihetetlennek tetsző buzgóságot, a melyet a felső-csáji maroknyi ev. ref. nép az Ur dolgai iránt való szeretete következtében a közelebbi évek leforgása alatt kifejtett...

Igazán sokak előtt tűnhetik az fel hihetetlennek ebben az anyagiassnak kikiáltott korban, hogy egy gyülekezet, a melyben nincs több 10 gazda-családnál, és a melynek nincs többje 2 hold föld jövedelménél, egy 5000 frtnál nagyobb értékű díszes és egyszerűségében is impozáns templomot, és tornyot épített, noha alig néhány évvel előbb a kor kívánalmainak teljesen megfelelő tanítói lakot és iskolát emeltetett!

Már 1875-ben készült templomot építeni, mivel régi, fából épült temploma már akkor düledező állapotban volt. De úgy volt iskolája is. És az egyházi főhatóság a világi tanfelügyelettől is sarkalva, az utóbbi felépítését rendelte el első sorban. És felépült a sokkal nagyobb gyülekezetnek is dícséretére szolgálható iskola és tanító lak, melynek tanterme az utóbbi három év folyamán isteni tisztelet tartásának helyéül is szolgált, miután a régi templomot közrendőri szempontból hatóságilag bezárták.

A templomépítésének szüksége azonban ekkor már igazán elodázhatalanná vált s hogy az mégis ez évi

május haváig húzódott, nem a hívek vallásos buzgóságán és áldozatkészségén, hanem azon mult. hogy a régi helyére, annak alkalmatlan volta miatt építeni nem akartak, más alkalmas helylyel pedig nem rendelkeztek. Végre is midőn a folyó évi tavaszi egyházmegyei közgyűlés, a több rendbeli deputációk utolsójának javaslatára, az építkezést a jelenlegi helyen megengedte, az egyház hívei szeretett lelkészüknek, Szobonya Istvánnak felszólalására azonnal készek voltak az építkezést megkezdeni.

Es ma áll már a felső-csáji kisdied gyülekezet vallásos buzgóságának impozáns tanujele, áll a Szobonya István győrkői és felső-csáji lelkész érdemeit nem kevésbé hirdető és magasztaló szentegyház! Mert az érdemből is az övé az oroslánrész, övé, a ki az ósva-völgyön egy templom, egy parókhia és három iskola és tanítói lakás felépítésével — mint esperes úr is jelezte — méltán kiérdemelte az „*építő lelkész*” nevezetet.

Tíz órakor d. e. csendült meg az új toronyban a régi templom régi kis harangja, de a debreczeni nagy templom harangszava sem csallhatott volna a szemekbe igazabb örömkönyeket és annak hangjai mellett sem énekelték volna szívből fakadóbb érzéssel: „Örül mi szívünk, mikor ezt halljuk: A templomba mégyünk.”

A templom ajtó előtt az egyház gondnoka *Pócs János* fogadta szép beszéddel az érkezőket és adta át az egyházmegye esperesének a kulcsot, kérve őt a templom megnyitására, ki midőn azt emelkedett szellemű és megható válasza után az Ósva és Tárca völgyi, teljes díszben és számban megjelent papság és tanítói kar élén megnyitotta: özlött a nép és néhány perc múlva színlül megöltötte a templom hajóját és a karzatot.

A gyülekezet által énekelt 233. dícséret 2. versének elhangzása után, *Antalfy László* esperes állott ki a már megterített szent asztalhoz és mondta el minden szembe örömkönyeket serkedeztető felszentelő imáját.

Majd az ósva-völgyi ref. tanítói énekkar által előadott ének elhangzása után, *Idrányi Barna* n.-szalánci lelkész tartott egyházi beszédet Esdr. III. 12. verse felett, melyben az alapigének megfelelően azt fejtegette, hogy ha volt okuk szomorúságra az öregeknek a templom építése előtt, úgy van most az öröme is okuk és pedig nemcsak a felépítés, de az ezt létrehozott és az ezen gyülekezet kebelében példaként ragyogó igaz keresztyén vallásos buzgóság felett is.

A gyülekezeti éneklés után végül *Oláh Péter*, egyházmegyei főjegyző, böddi lelkész lépett a megterített úrasztalához és mély gondolatokat rejtő agendázás után *Kiss Lajos* g.-bogdányi lelkész segédkezése mellett osztotta több mint 500 léleknek az úri szent vacsorát.

Ez alatt pedig az ünneplő közönség templomba be nem fért két harmadrészének lelkét *Fürjész Jenő*, p.-szinyei lelkész terelgette a „szép kies folyó vizek felé” s táplálta azokat a Krisztusnak örökéletet és idvességet nyújtó igéivel.

Közel 1 óra volt már d. u., midőn az ünnepély isteni tiszteleti része véget ért, s miután ezen ígét: „Nem csak kenyérrel él az ember” a felső-csáji gyülekezet megfordítva is ismeri: a tanteremben már megterített asztalokhoz szívesen hívogatta a vele ünneplő vendégeket, hol esperesünk elsőnek elhangzott s az építő egyház és annak szellemi vezére, Szobonya István lelkész érdemeit méltató beszéde után, a kevésbé hivatottak ajkain is megeredtek a dícsérő himnuszok.

Délután 4 óra felé azzal a benyomással távoztunk az ünneplő egyház köréből, hogy ha a mi ev. ref. egyetemes egyházunk tagjainak szívében és lelkében a felső-csáji gyülekezetéhez hasonló lelkesedés és vallásos buzgóság honol: akkor mi, a felvilágosodás szolgálatában

álló egyházainkat a sötétség szolgáinak semmi mesterkedésétől nem félhetjük, mert azon „a pokol kapui sem vehetnek diadalmat” és állni és terjedni fog az az időnek végéig!

Vas Ádám,
ev. ref. tanító.

IRODALOM.

* **A. Magy. Tud. Akadémia** könyvkiadó vállalatának 1895. évi illetménye gyanánt nov. végén küldötte szét az Akadémia főtákará a pártoló-tagoknak a következő műveket: *Bárczay Oszkár*, A hadügy fejlődésének története, 2 kötet, *Váczy János*, Berzsényi Dániel Életrajza, 1 kötet és *Burckhardt Jakab*, A renaissancekori műveltség Olaszországban, németből fordította Bánóczy József, 1 kötet, tehát 3 kötet eredeti s egy kötet fordított művet, összesen 118 ívnyi terjedelemben. E kötetekkel az 1893—1895. évi ciklus befejezést nyer, s minthogy Burckhardt művéből ezúttal még csak az első kötet jelent meg, a hátralevő II-ik kötetet a jövő év tavaszán ingyen fogja az akadémia a pártoló tagoknak megküldeni. E köteteket itt behatóbban méltatni, nemcsak terünk nem engedi, hanem az a körülmény sem, hogy nem tartoznak közelebről a vallás- és egyháztudományi szak körébe, ha csak a két utóbbi annyiban nem, hogy Berzsényi protestáns volt, s ő írta az isteni hatalom és erő nagyságának, a keresztyén hit mélységének szinte páratlanul fenséges himnuszát, a Fohászkodást, és hogy a renaissance, az ezredév óta szunnyadó ó-kori kultúrának feltámasztása, míg egyfelől a reformációnak hathatós előkészítője volt, addig másfelől a mai modern műveltségnek, és művészetnek is kiindulási pontját képezi. Berzsényi életrajza egy fiatal, szorgalmas irodalomtörténész, pályakoszorúzott műve, ki rendkívüli gondnal hordta össze az adatokat ezen eddig még kevésbé ismert s nem eléggé becsült költőnk életrajzához és méltatásához; művében egy egész kornak képe elevenedik meg előttünk. Burckhardt munkájáról elég annyit mondanunk, hogy ez az idevágó gazdag külföldi irodalom legkiválóbb terméke; az első fele Olaszország akkori állami és társadalmi életének ismertetése mellett az ó-kor új életre ébresztését adja elő, második kötetében fog valószínűleg jönni a művészeti felvirágzás ismertetése. Bárczay műve a hadügy, a fegyverek, a harcok mód fejlődés-történetét adja elő a legrégibb kortól kezdve fel a jelen korig, befejezőleg bőven ismertetve a magyarok hadszerzetét és hadviselési módját, valamint fegyvereit is; a két kötet több mint 200 ábrával van illusztrálva. E négy kötet aláírási díja 5 frt, csinos angolvászón kötésben darabonként 40 krral több; e díj fejében az aláírók ingyen kapják az „Akadémiai Értesítő” c. havi folyóiratot is, a mely a mellett, hogy részint kivonatossan, részint egész terjedelemben sok becses értekezést, tanulmányt közöl, egyúttal az akadémia minden irányú munkásságáról is hű képet ad.

* **Jegyzőkönyvek.** A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület 1895. szeptemberi rendes és november havi rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyve, szokott formában, 70 lapnyi terjedelemben jelent meg. Szerkesztette *Mitrovics Gyula* egyházkerületi egyházi főjegyző. E jegyzőkönyv 13. pontja a theol. tanári nyugdíjintézetéről szól s még az egyházmegyéken tárgyalandó lesz. Ára 50 kr. — Az a. zempléni ev. ref. egyházmegye 1895. augusztus 20—21. sárospataki gyűlésének jegyzőkönyve 52 lap terjedelmű benne van az egyházmegyei gondnok kegyeletes megemlékezése Kopré Ferenc volt esperesről gyászkeretbe. Ára 50 kr.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** A marosvásárhelyi ev. ref. Kollegium előjárósága és tanári kara szomorú szívvel tudatja Horváth Gáspár főgimnáziumi tanárnak, a kollegium 8. éven át volt igazgatójának, a „Teleki”-könyvtár őrének, 1848-iki honvédnek, a szeretett pályatársnak folyó év december hó 5-ik napján, élete 67-ik, tanári működése 35-ik évében történt elhunytát. Az új nemzedék hosszú sora növekedett fel szemei előtt: a kegyelet és jóemlékezet őrizze meg azt a részt belőle, a mi nem mulandó!

— **A középiskolai tankönyvek engedélyezésének kérdése** nagy mozgalmat keltett a tanárok között. A vallás és közoktatási miniszter egy bizottságot küldött ki olyan szempontból, hogy ennek a sokat bolygatott kérdésnek lehető helyes megoldására javaslatot készítsen. A bizottság javaslatát a tanárok tekintélyes része nem tartja teljesen megnyugtatónak s az ellen az „Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny” folyó évi 9—11 számában több felszólalást közöl, melyek a fontosabb kérdésekben egymástól többé kevésbé különböznek. A főbb eltérések különösen e körül a három kérdés körül csoportosulnak: 1. Ki terjessze fel engedélyezés végett a könyvet? 2. Ki eszközölje a könyv bírálatát? 3. Milyen legyen az engedélyezés, általános vagy csak egyes tanintézetekre szóló? Abban úgy látszik mindnyájan egyetértének a felszólalók, hogy a bírálat nyomtatásban közzéteendő, hogy így a bíráló bírálatáért a nyilvánosság előtt felelősséget vállaljon. Ez a kérdés a sárospataki irodalmi kört is igen közelről érdekli s éppen ezért felhívjuk reá körünk tagjainak figyelmét abban a reményben, hogy ehhez a sok tekintetben fontos kérdéshez a „Sárospataki Lapok”-ban többen hozzá fognak szólni a hivatottak.

— **Püspöki beigtatás.** Gyurácz Ferencet, az ág. ev. testvérek dunántúli püspökét folyó hó 10-én Győrött igttatták be új hivatalába, püspöktársainak, az egyetemes felügyelőnek, számos esperes, lelkész és világi egyének jelenlétében. A nyugalomba vonult Karsay is megjelent az ünnepélyen, hogy megáldja utódját, a kit — úrvacsora vétele után — Baltik Frigyes dunáninneni püspök igttatott be hivatalába. A beigtatott püspök beszédét a tudósítók nagy hatásúnak jelzik, a melylyel ellenfeleit is pártjára hódította. Gyurácz igazi papi erényekkel ékesített férfiú, a ki úgy is mint adminisztrátor, úgy is mint tanító, úgy is mint tudós és kiváló szónok és író a testvér-egyház méltó büszkesége, de ő maga nem érzi, és nem tudja ezt. Fénylik az ő világossága sokáig!

— **„Nem nekünk, Uram nem nekünk”!** Ez lehetne mottója az alábbi becses levélnek, a melyet írója iránt érzett őszinte tisztelettel szívesen közrebocsátunk: „A nálunk múlt november 10-én tartott egyházi örömmünnep alkalmából valaki a »Sárospataki Lapok« 48. dik számában egy rövidke cikket közöl: míg egyrészt az abban irántam nyilvánuló jó akaratért írójának, — és kiadásáért a Nagyt. szerkesztő úrnak hálás köszönetet mondok: másrészt el nem hallgathatom annak azt az igen libás felfogását, hogy más tényezők mellőzésével és sérelmével, majdnem mindent, a mi jó itt történik: egy embernek — igénytelen személyemnek tulajdonít. Pedig hát nálunk is csak úgy van, mint minden jóra való helyen; — megteszi a pap is — soha nem lankadó buzgósággal — mindazt, mi ránéz: de a fő érdem az egyházé; a jó népet kormányzó erőteljes presbitériumé, s ebben is a derék, buzgó vezéreké. Ezeknek köszönhető egyebek között az is, hogy a mi után legtöbb helyt még csak epednek: itt a polgári adókulcsalap-

án kivetett egyházi birtokaránylagos fizetések bizottság által szedelve, különösen a lelkésznek és tanítónak, hiány nélkül egy nap alatt adatnak ki a gondnok által; — hogy az aránylag csekély törzsvagyomból — (22 cat. hold föld, rét, 3500 frt tőke és 15 köböl búza) állandóan igen nagy évi kiadás mellett, — megtakarított pénzből — kivételesen csak most az egyszerű igénybe vett és nyert kegyadományon felül, kettős nagy építkezésének fedezésére négy ezer frtot költhetett. Azt gondolom — »suum cuique.« megérdemli az ilyen előjárás, hogy ne mellőztessék, hogy érdeme nyilvánosan is elismertessék. Es megérdemli főleg a helybeli épített bizottság, valamint az egyházmegyei szakértő küldöttség is. Jó munkát végeztek, Isten áldja meg mindnyájukat! Egy ide mellékelte 8 frtos bankjeggyel zárom soraimat; méltóztassék azt tőlem úgy fogadni el, mint — nem belépti díjat a most rendezett bálba, — de mint egyenesen a főiskolai akadémiai ifúság olvasó egylete gyarapítására nyújtott csekély adományt. Nevekedjenek a küszöbön levő egész millennium át, kedves »alma mater«-ünk emléjén — mi magyar hitünkben rendíthetetlen buzgó papjai és világi tagjai hazánknak, anyaszentegyházunknak! Pelsőc, 1895. dec. 7-én. Nagytiszteletüsednek régi híve, lélekben szeretve tisztelő testvére s barátja: *Szentpétery Sámuel*, ev. ref. lelkész.

— **Kinevezés. Megbízás.** Lapunk társ szerkesztőjét, *Buza Jánost*, a vallás- és közoktatásügyi miniszter a sárospataki állami tanító-képezdéhez *igazgató-tanácsosnak* nevezte ki. — Főmunkatársunkat, *Rácz Lajost* pedig a Magyar Tud. Akadémia könyv-kiadó bizottsága egy nagyobb, francia bölcsészeti mű lefordításával bízta meg.

— **A pelsőci ev. ref. egyházat** nagy építkezésében önkéntes kegyadományaikkal segítézték a következők: (Folytatás.) Gr. András Géza, mint Pelsőcön is gyár-birtokos 50 frt, Szabó István presbiter, előbbi adománya felpótlására 3 frt, Varga András 5 frt, Körösy János, Körösy Mihály, Fuszko Dániel, Körösy András, Buko Andrásné 1—1 frt, ifj. Gothárd József és neje Dusza Zsuzsána 5 frt, özv. Fridrik Károlyné 2 frt, özv. Molnár Jánosné e helyen 1 frt, özv. Urbán Sámuelné 1 frt, Fodor István fa-gyári pénztárnok 3 frt, Miklósy József gyáros 5 frt, Szegei Mihály vasuti raktárnok 2 frt, ifj. Bukó András 1 frt, Petus János, pelsőci fi, honvédszázados 10 frt, ifj. Czako János, pelsőci fi postatiszt 10 frt, kis-utcai Urbán Lajos 2 frt, Varga Istvánné 1 frt, Bukó Csapó János pótlás 50 kr, várúti Csik András pótlás 50 kr, Király Bálint pótlás 40 kr. A nov. 10-iki templom ünnep-estélyén ifj. Czako István és társai által rendezett bál tiszta jövedelme 30 frt. Összesen 137 frt 40 kr. Isten áldása a nemes szívű adakozóknak!

— **A babona Mexikóban**, a római papság elnézése, sőt ápolása mellett, hihetetlen módon virágzik. Mindehütt imádják Máriának fából, kőből, papírból készült képmásait. A papok azt beszélik a népek, hogy e képek hallanak, látnak s az imádkozókért közbenjárhatnak. A guadalupe-i szűz, nem pedig Krisztus, a mexikóiak egyetlen menedéke; e képet Mária, szerintök önmaga festette 1531-ben. Ennek lábaihoz rakják le az indiánok évenkénti búcsújárásaik alkalmával ajándékaikat: aranyat, ezüstöt s drága hímzéseket. Minden háiban, templomban, boltban, kunyhóban csapszékben és rablóbarlangban megtalálható e kép másolata. A templomokban a szentek szobrai selyem-, atlasz-, arany-szövetekbe öltöztetve allanak; mindeniknek külön csodaszerűt tulajdonítanak. Egyikben szent Péter képe a nagyhét alatt sír; könnyeit kis gyapot-darabokra fogják fel; egy ily darabnak az ára 25 cent s a vevők talizmán gyanánt viselik. A rablók különösen azokat a templomokat keresik fel szívesen, a melyek az »egység szűz«-ének vannak szentelve; tiszteletére gyertyákat égetnek, s oltalomért s vállalatuk sikerüléseért esedeznek

hozzá. Cintáblák hosszú sora csüng a falakon azon csodák emlékére, melyeket a szűz állítólag végrehajtott. E babonás hit olykor a legvadabb eretneküldözéssé fajul, mint nem régiben Pachucha városban, hol a segéd-bíró, állítólag Isten vizionarius úton kapott rendeletének engedelmeskedve, 10 embert az eretnokséggel vádolt és tűzhalálra ítelt, s a börtönben csakugyan megégettette őket. Midőn az eset hírére a járás székhelyéről a polgármester fegyveres emberekkel kiment a nevezett városba, a lakosság nagy részét a börtön romjai körül táncolva, kurjongatva találták. s mindezt a guadalupe-i szűz tiszteletére! A bíró, kihallgatásakor a legnagyobb nyugalommal adott tette felől felvilágosítást. Őt, úgymond, semmi igazságtalan tettel nem vádolja lelkiismerete. Isten sugallotta neki csodálatos megjelenésekben ezen elhatározást, egy szent arra intette őt egy víziójában, hogy büntesse meg az eretnekeket. Ő az isteni parancsnak engedelmeskedett, az eretnekeket kihurcoltatta ágyaikkal s börtönbe dugta, aztán az egész épületet lángokba borították s mind a 10 gonosztevő nyomorútan elpusztult. Kegyelemért nyöszörögtek, de hiába! Utolsó esztendőjük megégették őket s így sikerült az ég haragját, a mely máskülönben el nem maradt volna, elhárítaniok, vallá a bíró. A felettes hatóság a fanatikus tett részesei közül mintegy 20 embert vizsgálati fogságba helyezett.

— **A konventi „Tájékoztató Utasítás“ lapunk zár-takor végre megérkezett. Következő számunkban közölni fogjuk.**

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— *K. M. Beret.* Az a keztyűs szolgálat érdekes ugyan egyénileg, de kár volna vele a helyet bővebben elfoglalni. A mint Zsarnay nem szól a keztyűben végzendő functióról, úgy nem szóltak arról utódai sem. Az illető — a ki elég naiv volt egy kitérő felelettel eltávolítani magát az interpellatiót — sohasem látta az ő mesterét keztyűsen szolgálni, a minthogy sem láttuk őt mi sem, a kik pedig régóta tartozunk tisztelői közé. Hogy aztán ez a példa egy-némely fiatal óriásnak, mint tanítványnak sem elég, hát arról bizony alig tehetne valaki az illető úttörő atyáinkfián kívül. A komoly figyelmeztetésre rászolgált. Helyes dolog volt azt a negédes viselkedést szótlanul el nem hallgatni. Egyéb gyöngeségekkel is így kellene tennünk az órállásra hivatottaknak s mindjárt kevesebb lenne a „suba alól“ felhangzó panasz.

— *R. K.* Az „Utasítás“-ért már sokfelé zörgettünk, de még eddig csak annyit tudtunk meg, hogy — mielőtt lehet — megkapjuk. A négy szem-közi beszélgetésre szívesen számítok, az ajánlatnak a lap érdekében a benső ember szerépt örövendek. — *Dr. Sz. M.* Ha megérkeznek az ismertetni valók s míg lesz időnk, készséggel szolgálunk. — *A. J. D.* Így láttuk jónak. Gyönyörködünk apró egyházaitok haladásában. Jó ott a levegő. — *Z. J.* Elküldettük a 48-at is újra. Valami ígéret-félre emlékezzünk!... — *V. A.* Bizony előbb nem jött arról az ünnepélyről semmi. Fogy az érzék az emberekből a sajtó megbecsülése iránt. Köszönet.

Pályázat.

A bőcsi ev. ref. egyház halál által megüresült lelkészi állomására pályázat hirdettetik. Az állomás javadalmi készpénzben, földben és terményekben 3075 korona és 4 fillér.

Pályázók kérvényeiket 1896. évi január hó 6-ik napjáig Nagytiszt. Tóth Dániel esperes urhoz (Miskolc) adják be.

Miskolc, 1895. december 13.

Kun Bertalan,
püspök.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁ CZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Égész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Az idő teljessége.” *Andrácsy Kálmán.* — „A „Sárospataki Lapok” és a „Koszorú” érdekében.” *Kun Bertalan.* — „Miként tehetnők újból népesekké theologiai akadémiáinkat?” *Tóth Bertalan.* — „Karácsony.” *Szabolcska Mihály.* — „Karácsony szombatján.” *ifj. Szilva István.* — „Tájékoztató utasítás.” *Kun Bertalan, Tisza Kálmán.* — „Vegyes közlemények.” — „Pályázat.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Hirdetések”

Az idő teljessége.

— Karácsonyi elmélkedés. —

Elértük a karácsony estjét. Éneklő gyermekek ajkán megzendül ablakom alatt a karácsonyi ének, — majd a gyülekezet szívéből is ég felé száll:

„Hogy eljött az idő teljessége,
Bétölt minden szentek reménysége,
Az Istenfia szűztől született,
Az örök igazság megszerzetett!”

Felnyitom a bibliát s a nagy apostol leveléből
lelkembe villan a nagy történet vakító fénye.

„Minekutána eljött a teljes idő, kibocsátá Isten az
ő Fiát, ki asszonytól született.”

Idő teljessége! . . . Teljes idő! . . .

Sokszor elgondolkoztam e szavak tartalma felett.
Gondolkodom most is. Ugy veszem észre, hogy az em-
berek nem méltatják eléggé az idő teljessége jelentőségét.

* * *

Mennyei fény gyült ki egykoron a betlehemi mezők
felett.

Az első karácsony éjszakáján . . .

Az álmodozó pásztorok felriadának.

Gondolkodó lelkem ama mennyei fény központjába
száll s innen hátra és előre tekint, értelmét megtalálni
a teljes időnek.

Nem nyúlok az isteni titkok fátyolához, nem tuda-
kozom a miért? nagy kérdését. Megnyugszom abban,
hogy a ki ama fényt kigyújtá akkor, akkor látta alkal-
masnak. Én megnyugtató pontot keresek lelkem számára,
melyen megállva elmondhassam: igen! csakugyan akkor
volt az idő teljessége!

* * *

A hegyi beszédben megzendült az emberi lélek
égbehívó szöszata.

„Tiberius akkortájt Capri szigetén tartózkodott.
Ugyanazon időben, talán éppenazon napon ékesszóló
beszédeket tartottak, éppen mint manap is, a fejedelmek
udvarában, népes gyülekezetekben s a lycaeumok oszlop-
csarnokaiban.

S ugyanakkor Rómától s Görögországtól távol,
a kelet egyik rejtett zugában, a sivatag közepén egy
ismeretlen ember, vagyis inkább egy elrejtőzött Isten,
szintén oktatást ad a szegény népnek, mely őt hall-
gatni összesereglett.

De az ő egyszerű s isteni erőből duzzadó beszéde
arra volt szánva, hogy a világot meggyőzze, az embe-
riség minden rétegét átjárja, minden idő folyamát meg-
nem gyengülő erővel áthassza, az emberek szívét meg-
indítsa, a szegények magasztos jogait s a gazdagok
fölséges kiváltságait s az önszeretet és kevelység kor-
hadt romjai fölött a szeretet új birodalmát megalap-
ítsa. (Dupanloup orleansi püspök: „A mi Urunk,
Jézus Krisztus élete” című gyönyörű művében.)

Az isten-ország szegletköve ekkor tétetett le.

Egy új tavasz-ébresztő pacsirta hangjaként hullám-
zott a Thabor hegy körül összesereglett nép szívében:

„Hallottátok, hogy megmondatott a régieknek: sze-
resd felebarátodat és gyűlöljed ellenségedet, — én pedig
azt mondom néktek: szeressétek ellenségeiteket, áldjá-
tok, a kik titeket átkoznak stb. stb.”

Tény, hogy az emberben isteni erők vannak. A sze-
retet az, a szívnek éltető lángja, mindent átható fel-
buzdulása, mely kifelé hat, alkot, teremt.

Tény, hogy ezen isteni erő bennünk lenyugózva van,
részben, vagy egészben is. Földi részünk érdeke, tudat-
lanságunk, felekezeti, nemzetiségi elfogultságunk, előíté-
leteink, százféle zavaros forrásból táplálkozó indulataink,
— megannyi békák a szív isteni erőin.

Ha e békák szétörnek, ha e kötelékek szétszakít-
tatnak, a szeretet isteni ereje ellenállhatatlan erővel ter-
jeszkedni kezd.

„Szeresd felebarátodat és gyűlöljed ellenségedet” —
ez a békó szorítja össze a Jehova népének szívét, midőn
egyik legnagyobb prófétája iszonyú haragra gyuladt, a
mint némi irgalmat tapasztalt Saul király szívében.

„Öld ki minden népét az utolsó baromig!” — ez a
Jehova parancsa.

Vad barbár minden többi nép — ez a művelt
görögök erkölcsi útmutatója.

Khina kőfalat épít — a szeretet elé.

Egyiptom gulákban örökíti — az erőszakot.

És a többi . . . és a többi! . . .

„Én pedig azt mondom néktek: szeressétek ellen-
ségeiteket, áldjátok a titeket átkozókat stb. stb.”

Ezen új isteni erő mustármagjának készített meleg-
ágyat a bölcs Gondviselés.

Az idők teljessége megérkezett.

Augusztus császár, a föld kerekiségének gondos ura,
talán épen a Krisztus születésének évében, nagy gond-
dal átnézte a régi sybilla-könyveket, a birodalom
egyedüli vallásos törvénykönyvét, aranyos ládába tétette,
pompás új templomot emeltetett, sőt új isteneket is
állíttatott be — és nem telt bele 300 év, a drága köny-
vek, az aranyos láda, a pompás templomok, pompás
isteneikkel, mint összetört békók heverték szanaszét.

Tény, hogy az új vallás, annyi nemes vérveszte-
séggel is, a 312 évben mint győző tartott diadalmat.

Milyen volt az útja — bent a millió szívekben!..

* * *

A népek története: millió szívek összedobbanása.
A külső tények, szálsként is, tömegben is, az érze-
lem látható formái.

„A hol van szívetek, ott van kincsetek.”

Róma története is az ő szívének története.

Ebben lőn elvetve a mustármag.

Könnyebb áttekinthetés kedvéért, három formában
szokás felmutatni a tényeket, u. m. politikai, társadalmi
és irodalmi formában.

Első tehát a politikai haladás útja.

A római ember előtt a haza volt a szeretet tárgya.
Kezdetben egyedül a haza hatalma, nagysága. Ugy
szokták mondani: a politikai cél. Az ifjuság álma: Cur-
tius, Horatius Cocles, Mucius Scaevola s a hozzájuk
hasonlók. Az atyáké: T. Manlius, Brutus és — egy
senátorság. Elzárják magukat a hódított részekről. A
római polgár — minden. A többi: plebs, adófizető.

De egy felsőbb hatalom másként rendelkezik.

Minél több a hódítás, az alkotmány sáncai annál
kiebbs terjesztetnek. Épen, mint a hullámgörbe.

Nem mondhatjuk, hogy önként tették.

A meghódított városok, tartományok lakói lassan-
lassan, nyomról-nyomra előhaladnak a polgári jogok
megszerzésében. Róma és a vidék közt utóljára elenyé-
szik minden különbség. Először az itáliai városok, azután
Hispania, Gallia, majd az afrikai és ázsiai tartományok.

Főként a császárok idejétől, erélyesen tör elő a
politikai egyformásítás. Augusztus utóda még a szená-
tussal is összetűz, midőn a patricius családok hátrányára
a gallokat előtérbe helyezi. Csaknem lázongás áll elő.
De a dolog előre megy. A város építése után két száz év
mulva százerre se megy a valódi római polgárok száma
s a második császár huszonnyolc millió szabad polgárt
számlál. Végre aztán Cajus Caracalla, kiadja híres Con-
stitutioját, melynek értelmében a birodalom minden lakosa
— a szolgák kivételével, az összes politikai jogokban
részese.

„Minden nyitva áll — hozsánázik a császári kar
egyik legnagyobb görög szónoka. — A ki csak méltó
valamely hivatalra, vagy közbizadalomra, megszűnik az
idegenek közé számíttatni. A rómaiság ma nem abban
áll, hogy az ember egy bizonyos városból, hanem,
hogy a közös nagy családból származzék. Ti úgy ren-
deztétek be a világ kormányzatát, mint egyetlen háznak
kormányzatát.”

Pál apostol is, zsidó létére, római polgárjogára hivat-
kozik, midőn a császárra appellál.

S hogy ez a kiváló jelenség, melyhez hasonlót nem
mutat fel az emberiség története, még inkább feltűnő
legyen, említsük meg, hogy a császári méltóság betöl-
tésénél sem volt tekintet a szent városra, sőt Itáliára
sem. Az első Augusztus családjának kihalása után, His-

pánia ad császárokat Rómának; majd Afrikára kerül a
sor; később Gallia, sőt Dácia is részesül e kitünté-
tésben s megtörténik, hogy a Senatus mosolyogva hall-
gatja mindenható Caesarjának tört latinságát.

„A Caesarok valódi munkája éppen abban állott,
— mondja Thierry Amade — hogy ledöntsék azon
utolsó korlátokat is, a melyek oly hosszú ideig elválasz-
tották egymástól a népeket, hogy nivellálják a fajokat
és országokat, hogy mindenütt terjeszszék a világosság
és a társadalmi eszmék egyformaságát.”

Tehát a római birodalom politikai fejlődése tagad-
hatatlanul jó melegágyként szolgált a krisztusi elvek
megerjedéséhez.

* * *

Még jobban erre szolgált a társadalmi egybeolvadás.

Végtelenül tanúságos a római társadalmi eszmék
vizsgálata.

Kezdetben kizárólagos. Akár csak a zsidó, vagy
a khinai, vagy mint bármely műveletlen nép. Nem akar
a lelkébe fogadni senkit. Nem engedi meg az össze-
házasodást. A kitűnőbb hivatalokat monopolizálja. Gon-
dosan ügyel az ősök hagyományaira, tiszta vérére.

Egyáltalán nem gáncsolandó az ősök tisztelete, ha
a kiváló tulajdonok iránt s azok utánzásában nyilvánul.
De a történelem tanúsága szerint, csak a név marad
meg utóljára, az üres forma lényeg nélkül.

Igy esett Rómában is. Juvenal kesernyős gúnnyal
hányja szemükre a nagy nevek imádóinak, hogy fényes
neveket viselő emberek lettek czirkuszi komédiásokká,
vagy kocsisokká és egy Cornélia ősunokája, mint gla-
diator mulattatá a röhögő publikumot. Sőt elkövetkezett
az a botrány, miszerint szenatusi határozatot kellett
hozni, hogy a nagy ősök női ivadékai ne léphessenek
a hivatalos prostituáltak közé.

A társadalmi vegyülés, minden cröködés dacára
bekövetkezett. Tehetség és szerencse nyitottak tért.
Alexander Polyhistor ma még rabszolgája Corn. Lentu-
lusnak, — holnap már tanítója, szabad és tisztelt taní-
tója. Sőt ilyesmi a császári udvarnál is megtörténik.

E társadalmi közgondolkodás bizonyára szintén jó
melegágy volt a krisztusi elv elterjedéséhez.

* * *

Legbecsesebb, leghatékonyabb eszköz az irodalom.

Ez úton lesz látható az emberi lélek. A társada-
lomnak, a millióknak szíve az irodalom útján nyer össze-
kötő csatornákat.

Tény, hogy irodalomról csak a köztársaság végső
éveitől beszélhetünk. Görögország elfoglalása s a görög
műveltség elsajátítása indítja meg a római irodalmat.
„Nem valami vékonyka csermely szívárgott Görögor-
szágból a mi városunkba, hanem bővizű folyó omlott
ide” — mondja Cicero.

Egyszerre a kitűnő írók serege indul meg közép
Itáliából s hinti a szellem fényét, megérlelődve a görög
tanulmányok melegen. Lucretius, Cicero, Sallustius, Cae-
sar, Varro stb. Aztán felső Itália lép nyomába. Virgi-
lius — a Dante vezetője poklon és purgatóriumon át a
mennyország küszöbéig — Tit. Livius, Cornelius Nepos,
Catulus. Majd túl az Alpokon Massilia neveli a tudás
és ízlés embereit. Innen visszafelé Hispania küldi a
Mestereket Rómába, hol iskolát alapítanak: Seneca,
Lucanus, Martialis. Az első Caesar nagy kedvelője a
tudományoknak s nyomában divat lesz az irodalom pár-
tolása, minek folytán költők, történészek, bölcsészek
nagy serege támad. Az első század vége felé Afrika
siet utólélni, sőt megelőzni a birodalom nyugati részeit.

Kárhagótól Tyrusig virágzó iskolák emelkednek. Már jóval előbb Antonius triumvir idejében, hihetetlen tudományos kincs gyűlt össze Alexandriában. A pergamumi 200.000 kötetes könyvtár is Alexandriába vitetik. »Lassanként magába foglalta a görög nép összes irodalmát, melyhez utóbb más népek, mint az egyiptomiak, persák, káldeusok és zsidók görögre fordított munkái is besoroltattak.« Említsük meg itt a nagyszerű muzeumot, vagy inkább tudósok társaságát, kik egy királyi alapítvány dús jövedelméből kizárólag a tudományoknak élhettek.

A szellemi életnek e mérhetlen terjedelme, mélyisége és magassága, bizonyára szintén jó melegágy volt a názáreti próféta elveihez.

* * *

S ne hallgassunk el végre egy hathatós jelenséget, a római erkölcsök végtelen lealjasodását, nagyban és egészben, különösen éppen a császárok korától. Véres dulakodás a tróntól kezdve a kitartott tömegekig, mely tömegek, mint a színházi tapsolók, minden városban élőködtek s különösen a császári Rómában 2—300000 nyi számban állandó élelmezésben részesültek a vetélkedő hatalomnál. Egyrészt a mesés gazdagságú családok, szerencsés kalandorok, ma romjaikban is bámúlt fényűzéssel, csiszolt bűnökkel, — másrészt a csavargók nyomora és állati vadsága, mint egymás ellen zúduló folytonos hullámtorlat, mint állandó földrengés, midőn senki sem biztos, senki sem nyugodt.

Az emberi természet megundorodott a földi élettől s vágyó tekintete folyvást valami állandót keresett, ha a földön nem, — hát az égben.

S aztán?!

»Mielőtt a bölcsészeti szekták megteremtették a gazdag és tudós erkölcsstanát, addig a keresztyénység ugyanazon tanokat az egyszerű és szegény ember színvonalára szállította le, gyakorlati jellegűekké tévén, megtisztítván és a vallás tekintélye által megerősítvén azokat. Mindenütt ez a szó hallatszott: Testvérek vagyunk! Ezt hangoztatta Seneca Néró előtt! Epictetus tanszékéről, Marc. Aurelius a császári trón magaslatáról; ezt mondták egymásnak a keresztyén rabszolgák Róma börtönének fenekén; ezt kiáltotta haldokolva hóhérai felé a vértanu.« (A római birodalom képe. Thierry A.)

* * *

Elgondolkodom . . .

Megzendül körültem a karácsonyi ének:

Hogy eljött az idő teljessége. . . .

Lelkem, mint egy bűvös lámpa, felveti az idő teljességének történeti tényeit.

Eszembe jut Flammarion *Uraniá-ja*, ez a csillagsugárból szőtt szívárványos képzelet, vagy inkább szívárványos valóság. . . .

Szemem behúnyom, hogy jobban lássak.

Igen! a mi rajtam kívül van mind csak tünemény s rám hatásában lesz valóság nekem. Értelmem ad neki alakot; — szívem ad neki szint és melegséget.

Mintha Urania felragadt volna oly magasba, hova csak most jutott el a betlehemi népszámlálás. A tünemények alakot öltenek. Nem a szakadozott tér és idő eldarabolt részleteiben, hanem az összefüggő egész értelmű valóságában. A jászolhoz van kötve ama látatlan fonál, melyre az események fűzvék. Mosolygás és sóhaj, kacagás és jajgatás, gyöngédség és vadság, — s minden, a miben hullámoz az élet. . . .

Minő látvány!

A múlt alakok közt keresem a maradandót, a folyton élő.

Mert ilyennek lenni kell!

»Azt hiszitek! — harsogja a Korán, hogy az eget és földet, s mind a mi közöttök van, csak játékból teremtettem?!«

»A jövődömdások eltöröltetnek, a különböző nyelvek megszűnnek, a — tudomány is eltöröltetik, — a szeretet soha el nem fogy!

Viszhangozza Pál apostol.

Andrásh Kálmán.

A „Sárospataki Lapok“ és a „Koszoru“ érdekében.

— Püspöki körlevél. —

Nagytisztelendő Eszperes Úr!

Mielőtt a folyó év végére jutnánk, főpásztori kötelességemnek tartom Nagytisztelätüségednek s általa a t. lelkész karnak becses figyelmét egy pár közérdekű dologra felhívni.

Illetékes helyről elszomorító meglepetéssel értesültem arról, hogy a „Sárospataki Lapok“, egyetemes protestáns érdekeinknek, közelebbről tisztáninneni év. ref. egyházkerületünk érdekeinek ezen immár 14 éven át híven buzgólkodó organuma, anyagilag mostoha viszonyok közé jutott s a közönyösség miatt, melylyel küzdeni kénytelen, legsajnosabb előjelek között megy át 15-ik évfolyamába. Érthetetlen ez a közönyösség, ha meggondoljuk, hogy eddigi 14 éves multja s ebben kifejtett dicséretes működése magában véve is elegendő arra, hogy létjogosultságát mindenki elismerje; de különösen érthetetlen ez a közönyösség éppen napjainkban, a mikor szinte vétkes könnyelműség volna egy ily erős, kipróbált szellemi fegyvert mintegy magunktól eldobni.

Csak egy pillantást kell vetnünk a jövőbe, mely a változott viszonyok között reánk vár; azokra a sok irányú kérdésekre, melyeknek sikeres megoldását csak egy ily hasznos organum segítségével remélhetjük: azonnal belátjuk, hogy napjainkban éppen a jövő érdekében, kétszeres kötelességünk a „Sárospataki Lapok“ fenntartása.

Nem akar ez olyan fajta reklám lenni, mint a milyen-nél árulja olcsó portékáját a mai élelmes világ. Arról van itt szó: szívünkön viseljük-e prot. egyházunk sor-sát, vagy tétlenül nézzük, hogy a számító ellenfél mindig több-több positiót ejtsen hatalmába. Én nem hiszem, hogy a közönyösség köztünk ily nagy mérvet öltött volna. Sőt meg vagyok győződve arról, hogy ha minden lelkészársunk megteszi azon komoly kötelességét, hogy a „Sárospataki Lapok“ mellett töle telhetőleg buzgólkodik; — ha nem éri be azzal, hogy ő maga gyámolítja, hanem világi uraink között is keres pártfogókat: ez esetben nem lesz okunk a miatt aggódni, hogy napjai talán meg vannak számlálva, hanem teljes nyugodtsággal tekint-hetünk jövődö pályája elé.

A kik a lap szellemi ügyeit viszik, fel vannak oldva előttem minden felelősség alul. Ők megtették kötelességüket s a jól végzett munka dicséri nevüket. De mi lenne abból, ha a közönyösség miatt kihullana kezük-ből a toll s elvesztenék munkakedvüket?! Ismételtén is a legmelegebben ajánlom a „Sárospataki Lapok“ elárvelt ügyét Nagytisztelätüségednek, általa a t. lelkész karnak munkás szeretetébe és pártfogásába.

Szellemi rokonai a „Sárospataki Lapok“-nak a Prot. Irodalmi Társaság által „Koszoru“ címen kiadott népies füzetek. A cél mindkettőnél közös, csak a módok és eszközök különbözők. Épen ezen közös cél: a protestantismus felvirágoztatása érdekében kérem t. lelkész-

társaimat, hogy ezen hozzájuk is bizonyosan megküldött füzeteket fogadják szívesen s azok eladása körül készséggel buzgólkodjanak. Mindig hirdetjük, hogy hézagot pótló munkát teljesít ezzel Irodalmi Társaságunk és mégis csak egy bőkezű Mecenás segítségével tudjuk a »Koszorú« füzetait évről-évre megjelentetni. Tegyük meg azért e részben is kötelességünket, hogy szeretet protestáns egyházunk érdekeit ez úton is biztosítsuk.

Boldog ünnepek és boldog új év kívánása mellett atyafiúi szeretettel vagyok

Miskolcon, 1895 december 14.

Kun Bertalan,
püspök.

ISKOLAI ÜGY.

Miként tehetnők újból népesekké theologiai akadémiánkat?

A theol. tantermek üressége s így a papi pályára készülők számának közel 10 év óta tartó fokozatos csökkenése fölött érzett aggodalom adott tollat »Veterán« kezébe. Ez aggodalom hatása alatt születik meg fenti cím alatt — az a kedves naivitással (ne tessék ezt sértésnek venni) írott cikk, mely e becses lapok legközelebbi számában (48, 49.) látott napvilágot.

»Veterán« midőn gyógyszerreit s gyógyítási módját ismerteti, ezzel együtt rámutat az okokra is, melyekben — már t. i. az ő hite szerint — az aggodalmat keltő beteges jelenségek gyökereznek.

Orvosnak tekintem hát őt, a ki kutatja a betegség okát s miután megtalálni vélte, a gyógyeljárást is megállapítja.

Ne essék zokon, ha diagnózisát alapján véve tévesnek tartom, az ajánlott gyógyeljárást pedig csak olyan Kneip-kúrának, mely mellett meghal a beteg.

Palliatív gyógyszerek az ő szerei, olyan házi orvosság ízű s hatású, melyek mellett javulást, — nem is beszéllek gyógyulásról — nem remélhetünk.

Gyökeres, hogy ne mondjam: radikális kúrához kell itt folyamodnunk, mely magát a kóroanyagot pusztítsa el s ekkor megszűnnek a beteges jelenségek és a beteg talpra áll.

Nem a falusi papokban, nem az iskolákban, s tanáraikban van a beteges jelenségek forrása. Ezeket hibáztatni s őket állítani a nyilvánosság elébe bűnbak gyanánt, talán mégis túlzott dolog s mindenesetre igaztalan.

Annak, hogy a papi pályára ma oly kevesen lépnek, megvan a maga természetes magyarázata. Szerény véleményem szerint ennek oka:

a) a célhoz juthatás — mely nem más, mint az önállóságra vergődés — felette hosszú s bizonytalan volta.

b) a változott idők változott viszonyaival szemben, a régi igazán slendrián fizetési rendszer változatlansága a káplánok és a parokhiális papokkal szemben.

Igyekezni fogok ezt — a mennyire szerény tehetségem engedi — be is bizonyítani.

* * *

A modern társadalmi viszonyok közt, az emberek, de főként azok, a kik tudományuk után akarnak megélni, oda törekednek, hogy maguknak minél előbb tisztességes existenciát biztosítsanak. Szóval, hogy a megnyert diplomának minél előbb hasznát is vegyék s szerzett ösmereteiket lehetőleg kamatoztathassák.

Törekszik az ember önállóságra. A mennyiben pedig ezt egyszerre el nem érheti, legalább tisztességes, műveltségének, társadalmi állásának megfelelő megélhetési viszonyokat óhajt magának biztosítani addig is, míg elmondhatja: most már a magam gazdája vagyok.

És ezt az u. n. reáliákon elérni távolról sem oly nehéz, mint a papi pályán. Mert az egyéni tehetség s munka kedv. tényleg bármely más pályán sokkal könnyebben érvényesül ma, mint a papi, vagy egyházi pályán, hol minden csak a véletlenhez van kötve. Minden más pályán megbecsülik s tisztességesen honorálják is a munkát, a tehetséget, csak épen nálunk nem. Elösmerés talán van, de itt aztán meg is reked minden. És az ember arra van kényszerítve, hogy egy egész életen át csak elösmerésből táplálkozzék.

Ha pedig egyik vagy másik a világi pályán haladók közül nyomorog, bátran merem kimondani, hogy szomorú helyzete egyenesen az ő defektusainak a következménye.

Nálunk a tanulás, továbbá az egyéni képességek, munkakedv, dolgozni tudás és megélhetési viszonyok közt legkevésbé sincs meg a kellő arányosság.

És ma, mikor úgyszólván minden napon új, meg új keresetforrások s életpályák nyílnak meg a tanúlni akaró ifjúság előtt; ma, mikor kevés a tanár, a katonatiszt, a mérnök, a bíró, a vasúti hivatalnok; ma, mikor az állam fokozatosan javítja hivatalnokainak fizetését s könnyíteni törekszik azok megélhetési viszonyain; ma, mikor a tanítói fizetések is rendezvők és a tanítók korpótlékkal s nyugdíjjal bírnak s a 400 frtos minimumtól már csak egy lépésre vagyunk: van-e azon csodálni való, hogy a mi százados khártáink után napról-napra kevesebben óhajtoznak a tanuló ifjúság soraiból?

Mert bizony mondom, hogy a magyar ev. ref. egyházban szervezett papi állások, közel $\frac{3}{4}$ részének jövedelme, nem áll arányban sem azzal a 12 esztendei törődéssel, melybe a papi oklevél megszerzése kerül, sem azzal a hosszú várakozással, mely legalább is $\frac{9}{10}$ részben a káplánságot a parokhiától elválasztja.

És midőn ilyen szomorú viszonyok között élünk s midőn évről-évre fogy a theologusok száma: nem komikus, de egyúttal elcsüggesztő jelenség-e, hogy a helyett, hogy a mai szomorú állapot javítására történnének lépések, divattá lett, a papok műveltségi színvonalának emelését hangoztatni? Ezt a célt van hivatva szolgálni a kolozsvári theol. fakultás.

Hogy volt-e s van-e arra szükség, hogy ez volna-e a magyar ev. ref. egyház legégetőbb baja: nem tudom, de hinni, nem hiszem. Arról azonban meg vagyok győződve lelkemben, hogy a jövődőség nagy műveltségű papjai sem lesznek buzgóbb, hívebb szolgálói az egyháznak, mint a régi generáció emberei, a kikről divattá vált ma már bizonyos kicsinyléssel beszélni.

És bizonyosra veszem azt: nagy műveltség és a régi állapotok fentartása nem quadránsok, hogy minél műveltebb lesz az ember, annál nagyobbak lesznek igényei s hogy az a nagy műveltség megfogja kívánni — s ez egyenes és jogos követelmény — melyszerint az önállóságra juthatás feltételei is könnyíttessenek s a kettő között az arányosság meg legyen.

Hogy minő utakon s módokon lehetne ezt elérni, arról nem beszélek, ez a vezérek dolga. Én már állásomnál fogva sem szólhatnék e tárgyhöz a nélkül, hogy egyik, vagy másik e becses lapok olvasói közül szerénységgel ne vádolna.

Annyit azonban szerény véleményem gyanánt meg-

merek kockáztatni, hogy míg az önállóságra vergődés föltételei a régiek maradnak, hiába fognak a papnak nagyobb műveltséget adni, mégis apadni fog a papi pályára lépők száma, mert az ember a maga munkájának, törődésének jutalmát is el akarja venni az élettől, s kerüli azt a pályát, a melyen ez óhajítás megvalósulása hosszú és hosszú, még bizonytalan időig tartó várakozáshoz van kötve.

A modern élet ugyanis a tanulásra szentelt időt, az iskola falai között töltött éveket is tőkebefektetésnek tekinti s a mai kor gyermeke a lehetőségig olyan pályára lép, a melyen nincs kitéve annak az eshetőségnek, hogy nemcsak kamatot nem kap, de sokszor a tőke is elvesz.

Ez lévén ma az általános felfogás az életpályákról — ámbár kivételek is vannak — nincs csodálni való azon, ha ez általános gondolkozás hatása alatt álló ifjú nemzedék, kerüli a papi pályát, mely az egyéntől sokat kíván, de jutalmát keveset ad s ráadásul a célhoz juthatást hosszú, de sőt bizonytalan időig tartó várakozásokhoz köti. És ugyan ki tudná e fiatalságot elítélni azért, hogy mielőtt hivatási pályát választ magának, kalkulál, az eshetőségeket mérlegeli, számot vet az egyik s másik pálya előnyeivel s hátrányaival s ez utóbbit túlnyomónak látván a papi pályán, másfelé fordítja tekintetét, más pályán keresi boldogulását, hol az egyéni képességek érvényesülése előtt tágabb tér áll nyitva s az önállóságra vergődés nem 100, meg 100 ember szeszélyétől, hanem részben tehetségétől, részben a szolgálati évek számától függ.

Ha majd nálunk is alkalmazkodni fognak a változott idők változott viszonyaihoz, ha a célhoz juthatás föltételei megszűnnek pusztán eshetőségek lenni s a diploma megszerzése s annak értékesíthetése között nem lesz 8—12, sőt több esztendei nyomoruságos káplánkodás: akkor majd megnépesülnek a theologiai tantermek, akkor szívesen fogják fölkeresni az ifjuság soraiból a papi pályát is, de előbb — meg vagyok győződve — hogy nem.

Tóth Bertalan.

(Vége köv.)

ceglédi ref. s.-lelkész.

TÁRCA.

Karácsony.

*Van egy nap — nagy nap! — az esztendőbe,
Erőt merít a lelkem belőle.*

*Te vagy e legszebb nap a világon
Én édes ünnepem, kedves karácsony,
Szép karácsony!*

*Csupa búbáj vagy, csupa költészet,
Illesz: valónak, illesz: regének.
Az ember így is, úgy is csak áldjon,
Ünnepek ünnepe, kedves karácsony.
Szép karácsony!*

*Megszánt az Isten szegénységünkben,
Szolgátságunkban, kevélységünkben.
S lehajolt hozzánk, hogy égbe váltson . . .
— Te vagy az Úr napja: kedves karácsony,
Szép karácsony!*

*Óh napok napja, ringass el minket!
Töltsd be jóssággal a szíveinket.
Emberről az ember testvérnek lásson . . .
Mintha örök volnál, kedves karácsony,
Szép karácsony!*

*Mintha nagypéntek több sohsem lenne,
Tövis koszorú több nem teremne!
Jer, úgy borulj ránk, óh édes álom,
Szeretet ünnepe: kedves karácsony,
Szép karácsony!*

Szabolcska Mihály.

Karácsony szombatján.

Lassú lobogással, mint örök szövétnek,
Bethlehem mezején pásztortüzek égnek.
Köröttük — csendjében néma éjszakának —
Nyájukat őriző pásztorok vigyáznak.

Csillag húll, csillag kél; az éj meg sem érzi:
Mindez rég ismerős, megszokott már néki.
Pásztorok se látják, ébren álmodozva,
Csak néznek, csak néznek merőn a menyboltra.

Visszanéz a menybölt csillag szemeivel:
Azok sem mozdúlnak, az is félve figyel.
Sötét éjnek szárnya se lebben, se mozdul . . .
Megtörni a csendet minden fél azontúl.

Mig egyszer hirtelen — fényes szárnyat öltve —
Felhőkön keresztül angyal száll a földre.
Vigyázó pásztorok hamvadó tűz mellett
Éreznek szívökben tiszta, szent félelmet.

De szólal az angyal: immár ne féljete!
Fényes hajnalra vált borongó éjete.
Megtartó született Dávid városában:
Megtalálhatjátok bölcső jászolában.

Majd mennyei karok hozsánnája zendül
Tisztán, érthetően, s mégis olyan szentül:
„Magasságos mennyben dicsőség Istennek;
Béke s jó akarat földön embereknek!”

Hallják a pásztorok, s nem remegnek többé:
Félelmük változik mennyei örömmé.
Kicsiny Bethlehembe sietséggel mennek . . .
S ott fekszik előttük jászolban a gyermek.

Álmélkodva látják, álmélkodva nézik,
Mit Isten angyala megjelent nekik . . .
Ajukon megzendül szentelt hozsánnájok . . .
Mosolyog a gyermek, mosolyog reájok.

Bethlehem mezején csendes, néma éjen
Vidám pásztortüzek elhamvadtak régen.
Amde fényük nem ment végkép veszendőbe:
Napkeleten fényes csillag lett belőle.

Csillag, mely bölcséket s bolondokat vezet;
Vaknak, bűnösnek nyújt szabadító kezét.

Nincs ember, kit nyomán üdvre ne vezetne!
S ez a fényes csillag te vagy Krisztus lelke!

El fog jönni ismét az Isten angyala,
Ki a nagy örömnök hirmondója vala.
Újra hozsánná zeng éj csendjén keresztül . . .
De vajjon hová száll, vajjon kinek zendül?!

Keleten a csillag tiszta fényre gyúlva,
Mint az első éjen, fel fog tűnni újra;
Leragyog a gyermek Jézus jászolára . . .
De ott leszünk e majd mindnyájan nyomába?

Istennek angyala! mihozzánk is jöjj el,
Mint a pásztorokhoz mennyei örömmel!
És te, fényes csillag! kelet bölcséivel
Jézus jászolához vezess minket is el. . .

ifj. Szilva István.

KÖZÉLETÜNK.

Tájékoztató utasítás

a magyarországi ev. ref. egyházak lelkészei és hívei részére, a házassági jogról szóló 1894: XXXI. t. cz. 28. §-a és az állami anyakönyvekről szóló 1894: XXXIII. törvénycikknek f. évi október hó 1-én történt hatályba lépése folytán követendő eljárás tárgyában.

A magyarországi ev. ref. egyház f. év november 22-én tartott egyetemes konventje tárgyalás alá vévén a f. év ápril havában tartott konvent 35. sz. a. határozatával kiküldött bizottságnak, — a prot. püspökök Javaslata s az egyes ev. ref. egyházkerületek által kibocsátott ideiglenes Utasítások alapján, valamint a fentebb hivatolt törvények életbeléptetése óta szerzett tapasztalások figyelembe vétele mellett készült munkáját, — lelkészeinknek és egyházunk híveinek eljárására nézve úgy a törvényekhez való alkalmazkodás, mint egyházi érdekeink biztosítása céljából, következő Utasítást adja ki:

I.

Az egyházi esketésről.

1. §. A leendő házasfeleknek az egybekelést megelőző *kihirdetéséről* az állami törvények, nevezetesen: a házassági jogról szóló 1894: XXXI. t. cz. 28. §-a és az állami anyakönyvekről szóló 1894: XXXIII. t. c. 2-ik fejezetének 45. és következő szakaszai s az ezekhez kibocsátott miniszteri utasítások 32. s további szakaszainak rendelkezései részletesen intézkednek, valamint a házasság törvényes megkötésére vonatkozó kellékekről is, — s ezekhez képest a házasság érvényességére nézve nem szükséges ugyan a házasfelek egyházi kihirdetése s egyházi összeeskütése, mindazáltal tekintve, hogy eddig is az egyházi kihirdetés és esketés nemcsak a házasság érvényességének kelléke, hanem egyszersmind a vallás és egyházi élet egyik ápolója is volt, — jövőre nézve pedig különös mód és alkalom arra, hogy általuk a felek egyházi érzületének és kötelemeinek bensősége erősíttessék és tekintve ama körülményt, hogy a törvény (1894. évi XXXI. t. cikk 149. §.) a házasságkötésre vonatkozó vallási köteleességeket érintetlen hagyja, — a miniszteri utasítás 67. szakasza értelmé-

ben pedig a polgári tisztviselő a házasság megkötése után a házasságkötést figyelmezteti, hogy a házasságnak előtte történt megkötésével vallási köteleességeiknek még eleget nem tettek, — és így magának a törvénynek és államkormányának is célzata, hogy a polgárilag megkötött házasságok az egyház által is megkötessenek s a felek egyházas élete s vallásos érzülete ez uton is megnyilatkozhassek, a mi csak úgy lehetséges, ha az eddigi gyakorlat a törvény keretén belől, az egyház és vallási érdekek sérelme nélkül fentartatik, — mindezeknél fogva jövőre is fentartandó a házasfelek egyházi megeskütése s előzetesen legalább egy ízben való egyházi kihirdetése; — azonban az egyházi kihirdetés az egyházi egybekelésnek nem multhatatlan feltétele, melynél fogva:

2. §. A házasságra lépni szándékozó felek előzetes kihirdetését csakis *határozott kívánságokra*, s csakis a polgári anyakönyvvezető írásbeli „tanusítványa“ alapján teljesítse a lelkész, a mikor tudniillik meggyőződött, hogy az illetők kihirdetés végett a polgári anyakönyvvezetőnél be vannak jegyezve.

3. §. Az egyházi egybekelést csak az esetben teljesítheti a lelkész, ha a felek a polgári egybekelésről szóló hiteles „tanusítványt“, melyet az illetékes polgári anyakönyvvezető a törvény értelmében díj nélkül tartozik kiállítani, felmutatják, átadják. E tanusítvány az egyházköztség irattárában megőrzendő.

Ily tanusítvány nélkül csak az esetben eskethet a lelkész (1894. évi XXXI. t. cikk 36. és 123. §§.), ha az egyik házasságkötő fél orvosilag igazolt, közel halállal fenyegető betegségben szenved, de ez esetben is mindkét házasságkötőnek ki kell jelenteniök, hogy legjobb tudomásuk szerint köztök házassági akadály nem forog fent. Máskülönben, ha a lelkész az egyházi összedást a polgári házasságkötést megelőzőleg teljesíti, vétséget követ el s 1000 koronáig terjedhető bírsággal s ismétlés esetén még ezen felül 2 hónapig terjedhető fogsággal büntetendő (1894. évi XXXI. t. cikk 123. §.).

4. §. Az egyházi összedás a jelenleg érvényes esketési rendtartás mellett történik, azon különbséggel, hogy a szokásban levő eskü előtti kérdések feleslegessé váltak.

5. §. Polgárilag házasságra lépett keresztyén és nem keresztyén felek, ha e célból lelkészeinknél jelentkeznek, egyházilag is összekötendőek s az eskü a nem keresztyén féltől is beveendő, erre nézve azonban a szent háromságra való hivatkozás nélkül.

6. §. Az esketést s a házasság megáldását hitfelekezetiunkhoz tartozó bármelyik fel illetékes lelkésze teljesítheti; elbocsátó vagy hirdetési bizonyítvány előmutatására a más helyen illetékes házasságkötő nem kötelezhető.

7. §. Az egyházi összedás legtermészetesebben mindjárt a házasság polgári megkötése után, tehát mintegy közvetlenül ahoz csatlakozva történhetik meg, annyival is inkább, mert a vonatkozó miniszteri utasítások 61. §. egyenesen meghagyja a polgári tisztviselőnek, hogy a házasságkötés idejének megállapításánál kötelessége különös gondot fordítania arra, hogy a házasságkötő feleknek módjokban legyen még házasságok megkötésének napján, a házasságkötésre vonatkozó vallási köteleességeknek eleget tenni.

Ha azonban bármely ok miatt ily időben meg nem történhetné az egyházi összedás, az, a később bármikor jelentkező házastársakra nézve is készséggel teljesítendő.

Az egyházi hirdetés nélkül egyházilag összedott házasságok, a mennyiben az *iránt óhajításukat fejezték ki*, az egyházi egybekelést követő vasárnap délelőtti istentisztelet alkalmával szószékből kihirdetendőek.

8. §. Azon házasúlandó felek, kik a hirdetés alól való felmentésért a polgári hatósághoz folyamodtak, ez alkalommal értesítsék a lelkészi hivatalt is, hogy az egyházi összeadásra bejegyeztessenek.

9. §. Az eddigi szabályoknak megfelelőleg, az egyházi összeadásnál ezentúl is két tanúnak kell jelen lenni.

10. §. Kánonaink, protestáns rendtartásunk törvényei a házasság felek egybeadásának rendes helyéül Istennek házáat, a templomot jelölik ki. Lelki gondozói tiszte a lelkésznek azért oda hatni, hogy rendes körülmények között, egyházunk eme rendtartása továbbra is megtartassék. A házánál, a család körében történő esketés ezután is a kivételek közé tartozik.

11. §. Az egyházi összeadás bármely napon történhetik.

12. §. Az állami törvények szerint megkötött és egyházilag is összeadott házasságra vonatkozó adatok, az erre a célra ezután is használható és lelkészeink által eddig is vezetett megfelelő anyakönyvbe irandók be. Az észrevételek rovatába a polgári anyakönyvvezető által kiadott tanusítvány száma, kelte bejegyzendő.

13. §. Bár a válópereknel a visszás házasság felek *lelkészi békéltetése* nem képez többé törvényes kelléket mindazáltal, tekintve, hogy a bölcs és a szeretetteljes lelkészi békéltetés sokszor vezetett és fog vezetni a házasságok békességére, az ilyen értelmű s a cura pastoralis körébe eső békéltetést a lelkészek a jelentkezőkkel jövőben is teljesítsék.

II.

A gyermekek vallása.

14. §. Az 1894. évi XXXII. t.-cikk megfelelő szakaszai eltérően az eddig érvényben levő törvényektől, a gyermekek vallására vonatkozólag eképen intézkednek:

Bevett vagy törvényesen elismert különböző vallásfelekezethez tartozó házasúlok, házasságok megkötése előtt egyszersmindenkorra megegyezhetnek arra nézve, hogy gyermekeik valamennyien az atya vagy az anya vallását kövessék, illetőleg abban neveltessenek.

A megegyezés csak akkor érvényes, ha a királyi közjegyző, királyi járásbíró, polgármester vagy főszolgabíró előtt, a megállapított alakszerűségek mellett jött létre (1894. évi XXXII. t.-cikk 1. §.).

Megegyezés hiánya esetén, a gyermekek szülei vallását nemők szerint követik, illetve abban neveltetnek, a mennyiben ez a vallás a bevettek, vagy törvényesen elismertek közé tartozik (1894. évi XXXII. t.-cikk 2. §.).

Az ilyen módon létrejött megegyezés később csakis az esetben változtatható meg, ha a különböző vallású felek közül valamelyik fél a másik házastárs vallására tér át, úgy hogy a házasság ily módon egy vallásúak házasságává válik (1894. évi XXXII. t.-c. 3., 4. §§.).

Ezen törvényben foglaltakkal ellenkező bármely szerződés, térítvény, vagy rendelkezés érvénytelen és semmi esetben sem bír joghatállyal (1894. évi XXXII. t.-cikk 6. §.).

A jelen törvény életbeléptetése (1895. október 1.) előtt kötött házasságokból született vagy születendő gyermekek vallásos nevelésére nézve azon törvény határozata marad érvényben, a mely az ily házasságok kötése idejében hatályban volt (1894. évi XXXII. t.-cikk 6. §.).

Az 1868. évi LIII. t.-cikk 13., 14., 15. és 18. §§-nak rendelkezései a *törvényesen elismert vallást követőkre* is kiterjesztve, hatályukban fentartatnak (1894. évi XXXII. t.-cikk 8. §.), — de a 14. §., az 1894. évi XXXII. t.-c. 3., 4. §§-ai értelmében való némi módosulás szerint.

15. §. Minthogy az 1894. évi XXXII. t.-cikknek 1. §-a olyan, a mely a benne alkalmazott egyenlőségi és a lehető méltányossági elvek mellett is könnyen visszaélésekre szolgáltatathatna alkalmat és így protestáns egyházi életünk esetleges gyengítésére és hívei számának fogyasztására is vezethetne: azért figyelmes, körültekintő és fáradhatatlan lelki gondozási tevékenységünk kifejtése által oda kell hatnunk mindnyájunknak, hogy az új házasságoknál, mint leendő szülőknél, folyvást ébren és erőben tartsuk az egyházunk iránti szeretetet és tántoríthatatlan hűség érzetét s ez irányban szükséges kötelesség tudatát, s különösen vegyes vallású házasság kötésénél igyekezzenek a lelkészek a gyermekek vallására és neveltetésére nézve oda hatni, hogy egyházunk érdekei mentől nagyobb mérvben biztosíttassanak.

Arra nézve, hogy a lelkész biztos tudomást szerezzen a feleknek a gyermekek vallására vonatkozó egyezségéről, egyik alkalom az egyházi összeadásra való jelentkezés. Egyébként pedig igyekezzenek a lelkészek a polgári anyakönyvbe, illetve a polgári hirdetési könyvbe való betekintés kikérése mellett, legalább havonként egyszer tudomást szerezni a vallásunk és egyházunk érdekeit illető bejegyzésekről, anyakönyvi tételekről; csak így lesz lehetséges — a felek egyházi bejelentésének elmulasztása esetén is — úgy az egyházunkat illető tételek nyilvántartása, mint esetleg a felekezeti ellenőrzés és orvoslás. Ha a betekintés az anyakönyvvezető által netalán megtagadtnak, téessék ez iránt jelentés az illetékes egyházi főhatósághoz.

16. §. Vegyes házasságok, gyermekeik vallására vonatkozó megegyezése, az esketési anyakönyv észrevételek rovatába iktatandó.

17. §. Maga az áttérés az 1868. évi LIII. t.-cikk 3—8. §-aiban körülírt módon megy végbe, azonban figyelembe veendő, hogy az egyik házastársnak a másik házastárs vallására lett áttérése által *egy vallásúak házasságává* lett házasságban, az áttért szülő nemebeli 7-ik életévüket már túlhaladott, de az 1868. évi LIII. t.-cikk 2. §-ában megszabott életkort még el nem ért gyermekek, a szülők közös vallására *csakis a gyámhatóság beleegyezése mellett térhetnek át*.

18. §. A *törvénytelen* gyermekek anyjuk vallását követik, a mennyiben ez a vallás a bevettek, vagy törvényesen elismertek közé tartozik, ha az anya más bevett, vagy törvényesen elismert vallásra tér át, vagy ilyenbe belép, akkor a 7-ik életévet még be nem töltött törvénytelen gyermekei, az áttért anyát új vallásában követik.

A 7-ik életévet még be nem töltött, kir. leíratott törvényesített, vagy az atya által elismert *fiú*, az atyának a törvényesítést vagy elismerést követő 6 hó alatt kijelentett kívánságára, az atyának vallását követi, a mennyiben ez a vallás a bevettek vagy törvényesen elismertek közé tartozik (1894. évi XXXII. t. c. 5. §.). A *leány* gyermek ez esetekben is az anya vallását követi.

19. §. *Lelencekre*, általában oly gyermekekre nézve, kiknek szülője nem tudatik, az 1868. évi LIII. t.-cikk 18. §-ának azon rendelete marad érvényben, a mely szerint az ilyen gyermekek annak vallását követik, a ki őket felfogadta. Ha lelencházba adattak s az intézet valamely vallásfelekezeté, azon felekezet vallásában neveltetnek. Ha ezen esetek egyike sem fordul elő, az ilyen lelencek azon vallásban neveltetnek, a mely a találás helyén többségben van (1894. évi XXXII. t.-cikk 8. §.).

III.

Az egyházi anyakönyvekről általában.

20. §. Az állami anyakönyvekről szóló 1894. évi XXXIII. t.-cikk intézkedése szerint, a születések, a házasságkötés és halálozási esetek *közokirat hitelességű* nyilvántartására ezentúl az állami, erre feljogosított polgári hivatalnokok által vezetett állami anyakönyvek szolgálván, az egyház által eddig, e célokra is vezetett anyakönyvek jövőre tisztán egyházi jellegűek maradnak, a mennyiben azok a hitfelekezeti egyházközségi életében előforduló ilyenmő adatok nyilvántartandó jegyzékét fogják tartalmazni.

21. §. Épen ezen oknál fogva, az állami anyakönyvekről szóló törvény cikk életbeléptetése után az egyházi anyakönyvekre való felügyelet, úgy azoknak vezetését és kezelését, valamint előfordulható esetekben való kiigazítását illetőleg, a rendelkezési jog *kizárólag az egyházi főhatóságot illeti*. Az október 1-éig vezetett egyházi anyakönyvekre vonatkozólag, az előfordulható *kiigazítást* illetőleg, az illető miniszteriumnak eddigi határozata érvényben marad.

22. §. Ugyancsak az állami anyakönyvekről szóló törvény 93. §. értelmében a születési és halotti, illetőleg a házassági állami anyakönyvek vezetésének *megkezdése előtt* vezetett felekezeti anyakönyvek, valamint az azokból adott kivonatok továbbra is közokiratok maradván, a megnevezett törvény 94. §-ának rendelkezéséhez képest, azon törvény életbelépte előtt vezetett felekezeti anyakönyvekből közhitelességű kivonatok, az eddigi módozatok mellett kiszolgáltatni a felekezeti anyakönyvvezetők továbbra is jogosultak és kötelesek; a miért azon anyakönyvek körül az eddigi törvényes rend és gyakorlat ezutánra is érvényben marad, s különösen is felhívatnak a lelkészek az idézett törvény 94. §-ának azon büntetőjogi intézkedésére, hogy *a mely felekezeti anyakönyvvezető ilyen kivonatok kiszolgáltatását megtagadja, kihágást követ el, és egy hónapig terjedhető elzárással és 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő*.

23. §. A kereszteleési, esketési és halotti anyakönyvek mellett, az *áttértek*, valamint a *konfirmáltak* anyakönyve is pontosan vezetendő. Ott, a hol ezek már eddig is életbe voltak léptetve, az e részben előírt rendszabályok szerint, a hol pedig még alkalmazásba nem vétettek, azoknak vezetésére vonatkozólag az illetékes egyházi hatóság fog intézkedéseket tenni és rendszabályokat megállapítani; de általában felhívatnak a lelkészek, hogy ne elégedjenek meg a konfirmálásra való önkéntes jelentkezéssel, hanem gyülekezetükben gondos utánjárással írják össze az arra alkalmas életkorúakat, másrésztől szólítsák fel a szülőket s illetőleg a gyámokat, hogy utasítsák a növendékeket jelentkezésre; általában tegyék meg a lelkészek a megfelelő intézkedéseket arra nézve, hogy a szükséges vallási oktatásban, előkészítésben s konfirmálásban minden növendék részesüljön.

24. §. A törvény és a jelen Szabályrendelet által nem érintett eddigi anyakönyvi utasítások, az ezentúl vezetendő, tisztán egyházi anyakönyveknél is *teljesen érvényben maradnak*, megjegyeztetvén itt is, hogy úgy a szokásos díj a régibb anyakönyvi kiadványokért, mint a rendkívüli lelkészi szolgálatokért megállapított stóla a lelkészeket mindaddig megilleti, a míg ezen ügy rendeztetni nem fog.

IV.

A kereszteleési anyakönyvek.

25. §. A keresztség sákramentomának kiszolgáltatására s így a kereszteleésre vonatkozólag megállapított és gyakorlatban levő szertartási és kánoni törvények jövőre is teljesen érvényben maradnak.

26. §. Az 1894. évi XXXIII. t.-cikk 35. §. aképen rendelkezik, hogy minden gyermek születése, legkésőbb a születéstől számított egy hét alatt, illetőleg a 39. §. értelmében a halva szülöttek, vagy szülés közben meghaltak, a legközelebbi hétköznapon az illetékes anyakönyvvezetőnél az arra törvényileg kötelezettek által bejelentendő, és ezen újabb intézkedést megelőzőleg már régibb egyházi kánonaink közül is többen az új szülöttek megkeresztelését legkésőbb 8 napra a születés után elrendelik: mindezekhez képest fel kell hívni a szülőket arra, hogy gyermekök születését idejében, s minden esetre *az állami anyakönyvvezetőnél történendő értesítés előtt* bejelentsék a lelkészi hivatalnál, keresztelezés és az egyházi anyakönyvbe való bevezetés végett.

Szükséges és maguknak a szülőknek és a született gyermeknek érdekében álló ez az idejében történő bejelentés, már csak azért is, mert a született gyermek a keresztségben nyervén u. n. kereszt- vagy utónevet, az állami anyakönyvvezetőnél is csak ezen természetes rendtartás alkalmazása mellett lehetséges az állami pontos és a született gyermek családi s egyéni jogait is közelről érdeklő bevezetés.

Ily módon történvén a gyermek megkeresztelése az egyházi és állami anyakönyvek lehető megegyezése céljából, a keresztséget kiszolgáltató lelkész, rövid igazolást állítson ki arról, hogy a gyermek a keresztségben mely utónevet kapott.

Minthogy pedig az idézett állami törvény 42. §. kivételes esetekre aképen rendelkezik, hogy ha a gyermek utóneve a bejelentés idejében még nem volt megállapítva, az legkésőbb 2 hónap alatt a szülők, illetőleg gyám által pótlólag bejelentendő; ily esetben az ily hosszú ideig halasztott megkeresztelésnél, megint az anyakönyvek pontos megegyezése céljából megkívánható, hogy a kereszteleésnél jelenlevő keresztszülőknek hiteles tudomások legyen, a már állami anyakönyvbe bejegyzett gyermeknek utónevéről.

27. §. A kereszteleési anyakönyv jövőre is *az eddigi egyházi törvényeink által megállapított rovatok pontos betöltése mellett* vezetendő. Az egészre vonatkozólag csupán azon változtatás történik, hogy *a halva szülötteknek vagy szülés közben elhaltaknak* bejegyzése a halotti anyakönyvbe vezetendő be, a szükséges megjegyzések megtétele mellett.

V.

Halotti anyakönyvek.

28. §. Az 1894. évi XXXIII. t.-cikk, a halotti anyakönyvekről szóló fejezet 68., 70. és 73. §§-aiban ezeket rendeli.

Minden haláleset legkésőbb a legközelebbi hétköznapon, az illetékes anyakönyvvezetőnél bejelentendő.

A bejelentéskor a halottkém által kiállított halottvizsgálati bizonyítvány felmutatandó és erre a megtörtént anyakönyvi bejegyzés az anyakönyvvezető által rájegyzendő.

A haláleset anyakönyvi bejegyzése előtt a temetés csak a községi előjáróság kivételes engedélyével történhetik meg.

Az idézett törvény mindezen rendeleteiből önként következik, hogy senkit sem részesíthetünk mindaddig temetési szertartásban, míg a megholtak anyakönyve-

zése az állami anyakönyvvezető által meg nem történt s a szabályszerű anyakönyvezés előttünk, a halottkémii jegyzőkönyv és az arra történt anyakönyvvezetői rávezetés felmutatása által *nem igazoltatik*.

Az így felmutatott halottkémii jegyzőkönyv a lelkészi okiratok között mindenkor megőrzendő. A halottnak az állami anyakönyvbe leendő bejegyzése előtt kivételesen csak a községi előjáróság engedélyének felmutatása mellett temethetünk. Ezen községi előjárósági engedély száma és kelte, a halotti anyakönyv észrevételi rovatában megjegyzendő és a lelkészi okiratok között megőrzendő.

29. §. A temetés szertartására, valamint a halotti anyakönyvek vezetésére vonatkozó eddigi szabályok és az egyházi felsőség által tett intézkedések, továbbra is alkalmazásban maradnak.

30. §. A megholttra vonatkozó adatok, a megholtat bejelentő közlése, s a mennyiben ennek kiegészítésre volna szüksége, a felmutatandó halottkémii jegyzőkönyv szerint vezetendők be az egyházi halotti anyakönyvbe.

31. Keresztyén felebaráti szeretetünk benső törvénye, de egyházi törvényeink is azt kívánván, hogy a halál nemére való tekintet nélkül, az egyszerű temetési szertartásban minden keresztyén részesíttessék, épen erre való tekintetből, ha valamely, a mi felekezetünkhöz nem tartozó halottól, saját lelkésze bármi okból megtagadná a tisztességes temetési szertartást, azt a protestáns lelkész teljesíteni hivatva van.

Ily esetben azonban, az első sorban illetékes lelkész megtagadása 2 tanúval igazolandó s ezen körülmény a halotti anyakönyv észrevételi rovatában, a tanuk nevének megemlékezésével, bevezetendő.

VI

Stóla.

32. §. A stóla érintetlen marad, azonban annak meg nem fizetése az esketés akadályául nem szolgál.

Mint hogy pedig a stóla kérdés, mely mai mivoltában lelkészeink nagy anyagi veszteségét vonhatja maga után, a legmegnyugtatóbban a megváltás által lesz megoldható, hívják fel az egyházkerületek az egyes egyházakat, hogy ezek találjanak utat és módot, különösen az esketési stóla kölcsönösen méltányos megváltására nézve.

Egyébként pedig, hogy a stóla-kérdés tekintetében egyházi hatóságaink biztos tájékozást szerezhessenek, ezennel felhivatnak az egyházkerületek, hogy minden egyházból szerezzék be a törvényesen megállapított esketési, keresztelési és temetési stólák jövedelmének kimutatását az anyakönyvek alapján, 10 évi átlag szerint, s e kimutatásokat lehetőleg a legközelebbi konventre terjesszék be.

VII.

Családkönyv.

33. §. A családkönyv létesítésének kötelező vagy nem kötelező volta felett legközelebb tartandó egyetemes konventünk fog határozni, s e határozathoz képest intézkedni fog egyszersmind azon egyéb nyilvántartási bejegyzések miként leendő teljesítése felől is, melyek úgy általában egyházi érdekeinkre való tekintetből, mint a lelki gondozás céljából még szükségese, a melyekre nézve ez Utasítás, épen a kérdés jelen helyzetében, nem intézkedhetett.

Kelt a magyarországi ev. ref. egyház egyetemes konventjének 1895. november hó 22 én tartott üléséből.

Tisza Kálmán főgondnok, Kun Bertalan püspök,
mint a konvent világi elnöke, mint a konvent egyházi elnöke.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Kitüntetés.** A hivatalos lapból olvassuk, hogy Ő császári és apostoli királyi Felsége, a személye körüli miniszter felterjesztése folytán, december 13-án kelt legfelsőbb elhatározásával, *Dókus Gyula* zemplénvármegyei főjegyzőnek ezen minőségében, valamint a közügyek terén szerzett érdemei elismerésül, a *harmadik osztályú vaskorona rendet díjmentesen adományozta.*

— Úgy tudjuk, hogy a kitüntetett férfiút Zemplén vármegyének f. hó 16-án tartott tisztújító gyűlése, mint 25 éves megyei hivatalnokot, szintén többféle elismerésben részesítette. Főiskolánk világi algondnokát a királyi kegynek és a megye szeretetének egymást keresztező fényében tisztelettel üdvözljük.

— **Gyászhirek** *Illés Gyula* székesfehérvári állami főreáliskolai tanár, *Futó Mihály* hódmezővásárhelyi tanár és igazgató veje, folyó hó 2-án, hosszú szenvedés után elhunyt. Ez immár a másik, a ki korai halálával, mint szeretett vő, megsebezte kitűnő apósának s összes övéinek szívét. Özvegy és két kiskorú gyermek maradt utána és a véghetetlen bánat *Várady Bálint*, a lipótvári, korábban illavai fegyintézet ev. ref. lelkésze folyó hó 9 én, életének 46-ik, házasságának 15-ik évében hirtelen elhunyt. Theol. tanulmányát Sárospatakon végezte s itt tette le papi vizsgáit is. A hű fiú szeretetével tapadt a későbbi időben is az Alma máterhez s Illaváról egy rab által készített szép rajzot (kathedra-terv) küldött a szépművészeti múzeumnak halála jeleül. Áldás a korán elköltözött hű munkásokra, övéiknek pedig „békesség és jóakarát!”

— **A sárospataki diákokhoz.** A sárospataki diákságnak — a seniortól le egész a grammatistáig — mindig meg volt az a szép erénye, hogy minden szépet s nemesét hevült, lelkesült. Tudomány, művészet, hit, haza, emberiség mindig fogékony lélekre találtak nála! Nemes idealismusát nem hűtötte le, nem irhatta ki még a Báthory Zsófia üllőzése sem. A kollegiumot ugyan elvették a király-helmeci uradalommal és sok egyébbel együtt; de a kollegium, a sárospataki kollégium élt, *bujdosott* legyen bár Debrecenben, Maros-Vásárhelyen, Gyulafehérváron, Göncön, Kassán; *diákjai fentartották, megmentették és visszahozták a bujdosó kollegiumot Sárospatakra* . . . A mi időnkben betegséglyző együletet létesítettek; Dr. Heiszler exegetikai felolvasását kiadták stb.; most *Tompának* szobrot emelnek. Ehez a mostani nemes ifjúsághoz szólok. Van nektek ifjú Barátim egy *szépművészeti múzeumotok*. Milyen szép volna abba egy *kálvinista művészi alkotást* megszerezni és így ünnepelni meg a milleniumot! Én azt hittem, hogy főuraink majd fognak festetni egy ilyen képet; de hát a főurak kincses háza is nagyon megapadt . . . Fájdalom maholnap el is fogynak ők; *de ti nem fogytok el!* Lássátok, van egy *kálvinista tárgyú művészi alkotás*, egy *falusi református úrvacsora-osztás*. Ezzel a képpel a szerzője, *Csók István* (fehérvármegyei kálvinista fiú.) s a „Báthory Erzsébet” szerzője két arany érmet nyert Párizsban. Ezt a szerzőt *Munkácsy Mihály* is kitüntette. Vásároljátok meg ezt a képet! Nem 50—60 ft, az igaz; de tudtatok ti már ezeket összegyűjteni! 200 diák megyen ki legalább is közületek legatióba: mindenik hozhat rá valamit. A főur nem adhat reá 3—4000 frtot; de 50—60 frtot talán még is csak ad. Professor is van Sárospa-

takon nem egy-kettő; veletek éreznek mind; *szegény kalvinista papjai* a tiszáninneri superintendenciának szintén nem bocsátanak el üres marokkal... Próbáljátok megtestesíteni ez eszmét. En is zsugorgattam reá egy frtot, több tölem nem telik; küldöm azt. Isten adjon benneteket! Oljátok örökké! H. Kiss Kálmán.

— Az abauji egyházmegyében közelebb két világi tanácsbírói állás volt betöltendő. Az ezekre beérkezett szavazatokat folyó hó 1-én bontotta fel egy bizottság Kassán s az eredmény az, hogy *Dobozy Pál* és *Naményi Gyula* megválasztattak. Az új viszonyok között is bizonyúljanak igazi tanácsbíráknak!

— A vallás- és közoktatásügyi miniszter a középiskolai tanulók osztályozása ügyében a következő rendeletet bocsátotta ki: „Azt tapasztalom, hogy a középiskolai, különösen a gimnáziumi tanulók osztályozásában, az egyénileg megokolható kisebb eltérések mellett, több helyütt feltűnően egyenlőtlen mértéket alkalmaznak a tanárok. Míg némelyek eleve lemondva arról a reményről, hogy növendékeik értelmi képessége esetleg még kifejlődhetik, merev szigorúsággal zárják el előlük a tovább haladás útját, addig mások — nem ritkán ugyanazon intézet kebelében — szerfölött enyhe mérték alkalmazásával azokat is felsőbb osztályokba bocsátják, kik a tanítás célját egyáltalán nem érték el. Értésülésem szerint ez utóbb említett baj a gyakoribb, miért is annak jelzése mellett, hogy a túlságos szigorúság alkalmazását is helytelennek tartom, ez alkalommal különösen az osztályozás indokolatlan enyhességének meggátolására hívom fel a főigazgatóság figyelmét. Az igazgatóknak lesz kötelessége, hogy az illető osztályok tanulmányi állapotának gondos megfigyelése alapján az osztályozó értekezleteken kellő érvényt szerezzenek a Középiskolai Rendtartás 41. §-ában számukra biztosított jogoknak s a tanítás színvonalának és sikerének érdekében mindannyiszor emeljük fel szavukat, a mikor a mértéknek helytelen leszállításáról győződnek meg. Ez intelemem nem annyira a középiskola legalsó osztályaira szól, hol a gyermekek fejledező tehetségei a végleges ítélet hozatalát ritkábban engedik meg s a hol még lehet remény a javulásra, hanem különösen a középosztályokra, hol a tanulók fejlettebb kora már biztosabb következtetést enged a felsőbb osztályokban való előmenetel fokára. A középiskolai tanfolyam e szakában (a III. és IV. osztályokban) már alig lehet kétség a felől, vajjon a tanuló értelmi fejlettsége elbírja-e majd a felsőbb osztályok tudományosabb irányú tanítását s nem válnék-e javára, ha a tudós pályákra előkészítő középiskola folytatása helyett oly foglalkozás felé tereltetnék, melyre később, előhaladottabb koránál fogva, már nem törekedhetik. Ezért a tanfolyamnak különösen ezen fokozatát tartom alkalmasnak arra, hogy a tanárok a tanulók tehetségeit a felsőbb osztályokban támasztandó igények szempontjából minden oldalról mérlegeljék s különösen a gimnáziumba nem való tanulókat kellő osztályozással ez iskolából eltávolítsák. Hiszem, hogy e figyelmeztetésemet a szorosan vett paedagogiai szempontokon kívül a tanári testületek már csak azért is készségesen követni fogják, mert sajnosan tapasztalhatják ők is, hogy a középiskolák túlszűfolttságát leginkább az a körülmény okozza, hogy ezen intézeteket különösen a gimnáziumokat az úgynevezett tudós pályákra nem való ifjúság nagy számban keresi fel. Budapest, 1896. december 6-án. *Wlassics Gyula*.

* Ezt a lelkes és megtisztelő felhívást az ifjúság nevében is köszönjük. Éppen most a *Tompa szoborra* foly még a gyűjtés, azután mindjárt hallgathatunk a buzditó szóra. A lélek kész mi bennünk. Szerk.

— A sárospataki akadémiai ifjúság folyó hó 14-iki hangversenye és táncestélye az egyesítendő könyvtár és olvasó-egylet javára az e nemű multságok szebb korára emlékeztetett. Dacára annak, hogy S.-a.-Ujhelyt s egész Zemplénvármegyét elfogta a tisztújítási láz s e miatt sokan kénytelenek voltak otthon vagy távol maradni olyanok is, a kik a sárospataki főiskola iránt melegebben éreznek; dacára annak, hogy S.-a.-Ujhelyben valamely élelmes vállalkozó, az oda előre besereglett választók mulattatására, másnap estére szintén hangversenyt rög-tönzött; dacára még annak is, hogy a római kath. egyház férfi és nő-tagjai tüntetőleg tartózkodtak az ifjúság adventi hangversenytől (noha másnap este egy csavargó bűvész szörnyűséges mutatványaiért borsos belépti díjat is tudtak fizetni!); dacára a kellemetlen időnek is: oly szép közönség sereglett össze a nemes cél támogatására, a milyen már régóta nem s úgy tudjuk, hogy e szép közönség a legteljesebb meglegedéssel hagyta el a multság színhelyét. A hangverseny műsorozata 7 számból állott. 1-ső volt az *ifjúsági zenekar* egy részlettel Konti „Köpe”-jából — kedves szabatos előadásban. A közönség örömmel győződött meg a kar nagymérvű haladásáról s más darabot is hallani kívánt tőle. A 2-ik szám *Horváth Dezső* joghallgató szavalata volt. Jókaynak a „Lengyelek fehér asszonya” című ismeretes művét adta elő s noha a sárospatakiak sokszor hallották már e darabot, unalom nélkül élvezték azt az ifjú szónok előadásában is. A 3-ik szám egy férfi négyes volt. *Dr. Finkey Ferenc* jogtanár, *Rohoska József* theol. s. tanár, *Csiki József* IV. theol. ifjú és *Piskóti Ferenc* VIII. gimn. o. tanuló nagy hatással énekeltek Thern Károlynak „Nem tudom én mi a bajom” kezdetű műdarabját. A közönség szinte odatapadt ajkaira s ünnepi csendjével biztatta őket, hogy „tovább, tovább!” Biztatta aztán lelkesült éljenekkel és ujrakkal is, de hiába. 4-ik számúl *Dr. Meczner Sándor* és *Dr. Zsindely István* jogtanárok adtak elő hegedűn és zongorán Ernst „Elegia”-ját, azzal a kedves lágysággal, finom színezéssel, a mely annak a búbánatot panaszló zenedarabnak kiváló saját-sága. A kik egy hónappal elébb tilinkó és zongora ket-tősüket hallották, azok kellemesen győződtek meg arról, hogy Dr. Meczner S. a hegedűn is méltó társa Dr. Zsindelynek s együtt sok élvezetet szerezhetnek még a sárospataki hangversenyek közönségének. Csak kétszeri ujrázás után engedett nekik a hallgatóság pihenést. Az 5-ik pontot élénk kíváncsiság előzte meg. *Debreczeni Jolánka* úrhölgy, a kit egy pár jótékony műkedvelői előadásról előnyösen ismernek már a sárospatakiak, Ilosvay Hugónak „Férjhez menjek?” című monológiát adta elő nagy ügyességgel, sok rátermettséggel. A változatos jelenetekben gazdag darabból nem ejtett el semmit; átértette, átérezte, színezte hanggal, test-beszéddel; csevegett, pajkoskodott, duzzogott s a közönség másodszor is megszavaltatta s szíve szerint megtapsolta. A 6-ik szám egy férfi fuvola négyes volt, a mi a zenei ritkaságok közé tartozik. *Pásztor Sámuel* ének- és zenetanár, a kinek nagy érdeme van a hangverseny sikerében (a zenekarban brácsos, a fuvola négyesben primás, az énekarban vezénylő, mindenikben betanító volt,) néhány régi jó magyar dalt alkalmazott négy fuvolára s el is fuvolázta *Horváth Dezső*, *Séra János* és *Tariska Dezső* kartagokkal együtt tetszetős öszhangossággal és teljes hatással. Ujrázás után, a mit nem lehetett s kár is lett volna elengedni, következett végre 7 számúl az *Énekkar* „Szerelmi krach”-ja Szent-irmai Elemértől. Egy tréfás kardal ez, pajzán jókedvvel írva s ilyen volt az előadása is. A kar egészen elemében mutatkozott s valóban magával ragadta a hallgatóságot, a mely szinte tombolva követte az ujrát s könyekig kacagott a darabnak egy bizonyos Peleskey Nótárius-féle

jelenete felett Az „ujra“ aztán — ha lehet ezt mondani — még nagyobb animóval zendült fel s az egészben és részleteiben teljesen sikerült hangversenynek kitűnő záradéka volt. Utánna jó ízű táncmulatság következett fiatalos hévvel hajnalig. A nagy erkölcsi siker mellett — úgy halljuk — 70—80 frt tiszta bevétel mutatkozik. A küldemények még csepegnek a jókedvű adakozók részéről, ezért a végeredmény még nem bizonyos. A nemes cél pártfogására újabban is felhívjuk t. olvasóinkat.

— Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság összeállítása nem tetszik a „Debr. Prot. Lap“-nak. Rosszalja a tanítók kérelmének visszautasítását s méginkább azt — különösbbsen maga a szerkesztő — hogy a tisztántúli rengeteg nagyságú kerületből, a temérdek professor hazájából egyetlen egy valódi tanár jutott be a bizottságba, az is inkább vagy talán csak azért, mert a konventnek is jegyzője. Komoly és méltó alapja van a panasznak szerintünk is; dehát hol voltak a magyar ev. ref. egyházi lapok akkor, a mikor a „Sárospataki Lapok“ újra és újra sürgette az egyetemes tanügyi bizottság életre hívását s annak olyan szervezését, hogy az tanügyiünkre ösztönne és a tanárokat nézve tisztességgé, jutalommal legyen s őket az egyház testéhez szorosabban oda kapcsolja?!... A „Debr. Prot. Lap“-nak tudnia kell azt, hogy az egyetemes tanügyi bizottság legutolsó gyűlése épen a debreceni tanárokat bizta meg a bizottság szervezetének megkészítésével, új alapokra fektetésével s tudnia kell azt is, hogy noha a „Sárospataki Lapok“ ezt is megsürgette, a debreceni megbízottak a szervezet tervét nem készítették el soha! Legalább az ellenkezőről nem jutott hír a világ elé. Egy kitűnően megokolt szervezeti munkát fordíthatott volna a dolgozó igen sokat s talán a tanügyi bizottság sem hal meg olyan dísztelenül, ha a debreceniek másként akarják!

— Nem kell többé szavazat-bontás, úgy látszik az egyre sűrűbben felmerülő esetekből. Még jóformán be sem húnyja egy-egy nagyobb emberünk a szemét, a ki egy-egy nevezetesebb hivatalt is viselt, — megindul a korteskedés a helyi vagy szomszédos lapokban, sőt a fővárosiakban is. A személyi hírek legjobban vonzanak — ez a mai újságírói tapasztalat — s hajrá! a személyi hírek után. Alig kezdődött meg a szavazás, (hogy elebbre ne menjünk!) p. o. Zelenkára, Poszvékra, Gyuráczra, vagy legközelebb b. e. Papp Gábor utódjára: a hírlapok azonnal kürtölték, hogy X. Y. egyházközség összes szavazatával Z. V. urat tisztelte meg... megválasztása tehát valószínű bizonyos... több mint bizonyos. Sőt egymást érik a pro és contra közlemények a jelöltek érdemeiről a pártok érdekei s ízlése szerint s esetleg a jelölt politikai nézeteihez mérten!... Ha így haladunk, néhány év múlva megérhetjük, hogy az olyan egyházközség, a melynek szavazata felől a sajtó még nem verte a hír-harangot, szégyenelni fogja magát, mint figyelemre sem érdemes; de megérhetjük azt is, hogy szavazatok bontása nélkül is feleskethetjük megválasztott hivatalnokainkat, ha a hírlapok személyi híreit kellő komolysággal megfigyeljük. Hát aztán nem illetlen-e ez mi hozzánk?! Ó azok a mi gondosan lepecsételt szavazataink!...

— A legátus-specificalás is kezd ragályos divattá lenni. A tisztáninnyi ev. ref. egyházkerület több ízben is kimondta már, hogy a kebelében levő egyházközségek nem specificalhatnak. De „Mensch probirt“ mondja a német s mindig akad néhány lelkes, a ki — Isten tudja miféle behatások következtében! — beír az igazgatóhoz vagy csak a széniorhoz, hogy p. o. karácsonyra nem kór követet, mert az egyházközség építkezett, mert a legatio jövedelmét saját céljaira akarja felhasználni stb.

stb. Sőt beírnak már a mendikásokért vagy sublegátusokért is és pedig egy legationak 3 lelkésze 2 külön személyért is s ezek között a törvény nem tudó jó urak között vezéremberek is megakadnak. Sajnálatos, de igen igaz! Vigyázzatok ti consulok, mert ha a só megízelténül, mivel szólnak?!

— A sárospataki ev. ref. egyházközség temploma készen van már annyira, hogy ideiglenesen megnyitható. Lebontott középső hajója vas gerendákon nyugvó, boltzatszerű mennyezetté van átalakítva, meglepően tetszős formában. Ablakai vaskeretűek igen izléses beosztással, részben színes üvegekkel. Az egész költséges javítás s a falak festése is dicséri annak tervezőjét, *Katona György* mérnököt, lapunk derék munkatársát s az egész presbitériumot. A nagy közönség már igen megúnta a főiskola imatermébe, a harmadik emeletre való járkálást s nagy örvendezéssel vette tudomásul, hogy a karácsonyt már az újított templomban ünnepelheti. Az orgona azonban még nincs rendben, sőt a kövezet is hiányos s az egész templom külseje és környezete még sok javítást igényel, a mi már csak tavasszal fog megtörténhetni, az ünnepélyes felavatás pedig talán csak nyáron. Akkorra már készül a sárospataki ev. ref. egyház története, a mely sok homályt fog eloszlatni és sok hamis véleményt fog megszügyeníteni. Készítője a Sárospataki Lapoknak szánta, a mely — ha élni marad — bizonyosan két kézzel fog kapni a nagybecsű tanulmányon.

— Gyűjtő ív a Sárospatakon felállítandó Tompa-szobor javára. Mélyen tisztelt uram! A sárospataki »Magyar Irodalmi Önképző-Társulat«, mely egy Szemere Bertalan, Tompa Mihály, Tóth Edé stb. irodalmi munkásságának volt bölcsője, egyik nagy nevű volt tagjának, *Tompa Mihálynak* óhajt szobrot emelni. Egyszerű mellszobrot a sárospataki főiskola díszes kertjében, mely hirdesse ott a *Virágregék* és *Népmondák* költőjének, a legszebb hazafias elégiák szerzőjének elévülhetlen érdemeit s bizonyosságot tegyen arról, hogy a sárospataki főiskola ifjusága megőrzi nagyjainak emlékét. A »Magyar Irodalmi Önképző-Társulat« a jövő éven, a nemzeti általános örömnép emlékére óhajtaná felállítani a mellszobrot. Minthogy erre a saját anyagi ereje nem elegendő, a nagy közönséghez kénytelen fordulni kérés szavával. A ki ismeri a Tompa költsézetét, — úgy hiszszük, — nem fog sajnálni egy pár fillért arra, hogy a mi nemes törekvésünket elősegítse. Kérjük különösen a sárospataki főiskola volt növendékeit, s e főiskola iránt érdeklődőket, a prot. lelkészi és tanítói kart, támogatásnak bennünket s igyekezzenek ismerőseik körében gyűjteni a mellszobor javára. A legcsekélyebb adomány is becses lesz nekünk Tompa Mihályért! — Mélyen tisztelt uram! Feleslegesnek tartjuk törekvésünket ékes szavakkal ajánlgatni. Ha méltónak találja azt a támogatásra, legyen szíves a gyűjtést elvállalni, s a társulatot a legnagyobb hálára fogja lekötelezni. A gyűjtött összeget kérjük 1896. január végéig Dr. Finkey Ferencz jogtárnához, mint a Társulat elnökéhez (lakik Sárospatakon) küldeni, hogy a gyűjtés eredménye felől tájékozva legyünk. Sárospatak, 1895. december hó. A sárospataki »Magyar Irodalmi Önképző-Társulat.«*

* Az Önképző társulat az egész főiskola tisztességét kívánja a Tompa-szobor felállításával előmozdítani. Ezért melegen ajánljuk e felhívást egész egyházkerületünk és Sárospatak város különösbbsen pártfogásába.
Szerk.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— A t. olvasóknak és munkatársaknak szívből kívánunk boldog karácsony-ünnepeket. Albumok és naptárak helyett — a mikkel a napi lapok szeretnek és tudnak kedveskedni — fogadják csupán forró üdvözlőnk és köszönetünk, mert aranyunk és myrhánk nincs nekünk! Talán megéri még a mai napság vergődve élő egyházi sajtó, hogy viradnak reá derültebb napok és a gazdagok asztaláról jut neki valami egyéb is a kenyér-morzsálékul, akkor aztán vígabb és tartalmasabb is lehet a szerkesztők hozsannája. — R-K. K-a. A „Sárospataki Irodalmi Kör“-nek a múlt évre még nincsen tagsági díja. Új alapszabályai terveztek efféle sok egyébbel együtt, de azok még nincsenek belügyministerileg megerősítve. A névtár ügyében nyugtalanodókkal tudathatod, hogy annak nyomása a hibás kéziratok miatt megakadt ugyan mindjárt szeptemberben, a kerületi gyűlés után, de közelebb újra megindult és folyamatban van. A másiktól nincsen tudomásom. — A-K. Még eléggé jókor érkezett. Köszönet! — Sz-M. F-u. Kedves levelében többen gyönyörködünk. Temetési énekeit bizony hogy örömmel fogadjuk, de nem úgy, hogy az u. n. sors adja hozzá a hangulatot. Isten mentse ettől. Annak a késedelmes karácsonyi ajándéknak bölcső-dalokat teremjen a boldog szülői szív! Örülni fog azoknak az egész művelt magyar haza. Bizodalmát irántam s jó véleményét lapunk iránt sokra becsülöm. — R. K. Ny-a. Megjött, de már csak az utolsó számba szoríthatjuk be. — R. A. Póstára tettük. Ez a kérdés még sokáig lesz napi renden s az elmélet és gyakorlat emberei egyaránt kihallgatandók. Esmélkedéséről jól esik tudnunk. Itt az ideje, hogy senki ne resteskedjék közülünk!

Pályázat

A felsőborsodi egyházmegyébe kebelezett *sajó-kazai* ev. ref. egyház lelkési állomására, melynek javadalma készpénzben, földben, terményekben és szolgálmányokban — a nyugdíjazott lelkésznek évenként fizetendő 160 koronán kívül — 1910 korona és így a II-ik osztályba tartozik. Pályázók kérvényciket 1896. évi január hó 15-ik napjáig Nagytiszt. Vadász Pál esperes urhoz Sajó-Szentpéterre küldjék. Miskolc, 1895. december 14.

Kun Bertalan,
püspök.

HIRDETÉSEK.

Nagytiszteletű lelkész urak!
Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tehessek, melyekkel a t. közönség eddig megtisztelt,

harang-öntödémemet

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megszorítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, **forgatható fa- vagy vas-koronával** ellátott harangokat. megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz (Ungmegye), u. p. Császlócz,

László Sándor

harangöntő.

7-12

Az egyetlen tökéletes ujonnan szabadalmazott

önműködő

szőlővessző- és növény-permetező

„SYPHONIA“

fölülmúlt minden eddigi ismert permetezőt, mivel önműködően permetez.

Sok ezer ily permetező van már alkalmazásban és ugyanannyi elismerő bizonyítvány tanuskodik arról, hogy a „Siphonia“ szerkezete minden más hason-célu szerkezetet fölülmúlt.

Mayfarth Ph. és Társa

gazdasági-gép-gyár.

különlegességi gyár borsajtók és gyümölcscsértékesítési gépek számára.

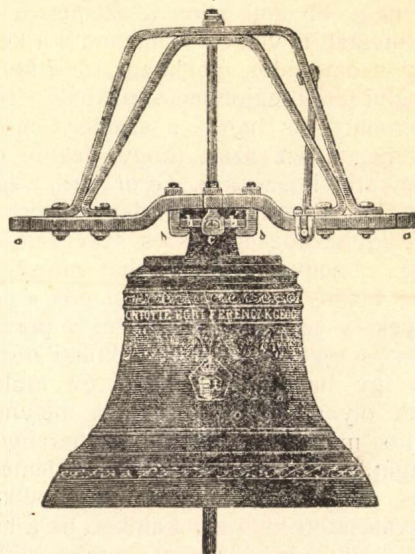
Bécs, II/1, Taborstrasse 76. sz.

Árjegyzékek és számos elismerő nyilatkozatok ingyen. — Képviselők felvételnek

9-10

Az ország legrégibb harangöntődéje

Kis-Gejőczben (u. p. Császlócz, Ungmegye).

Alant írott bátorodom a nagytiszt. lelkész urak becses tudomására hozni, hogy öntödém minden nagyságú s hangú harangok készítését elvállalom, a kívánt hang-nem szerint, forgatható fa- vagy vas-koronával, a legjutányosabb ár és fizetési feltételek mellett.

Jót állok a leg-szebb legerősebb hang-képességért, tartósságért, sőt még a szállításhoz történhető károkért is.

Nem tetsző harangot visszaveszek. Öntödém, mely már több mint egy század óta közmegelegedésre szám-talan harangot szállított, reményem, hogy a jövőben is ki fogja érdemelni a nagy. lelkész urak becses pártfogását.

Kiváló tisztelettel

Egri Ferencz,

harangöntő és földbirtokos.

10-12

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY. Szerkesztő-társ: BUZA JÁNOS. Főmunkatárs: DR. RÁCZ LAJOS.

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A t. olvasóhoz.” *Radácsi György.* — „A protestáns sajtó.” *Orthodox.* — „Miként tehetnők újból népesekké theologiai akadémiainkat?” *Tóth Bertalan.* — A karácsonyi történethez. *Betlehem.* *Czékus László.* — Az abauji hegyközi tanítói értekezlet gyűlése. *ifj. Szilva István* — „Irodalom,” — „Vegyes közlemények.”

A t. Olvasóhoz.

A „Sárospataki Irodalmi Kör” két ízben is tartott közgyűlésén — önmagával s feladataival való hosszas és igen komoly számvetés után — elodázhatatlan nagy erkölcsi kötelességnek ismerte el magára nézve immár tizenégyéves közlönyének, a „Sárospataki Lapok”-nak további fentartását.

És mert hajthatatlan kitartással kötötte magát ahoz a gondolatához, hogy a reményt és aggodalmat keltő új viszonyok között közlönyének szelleme és vezérlete a régi maradjon: erkölcsi lehetetlenséggé vált reám nézve a 9 éven át folytatott szerkesztőségtől való visszahúzóadás, bármilyen parancsolólag követelnék is ezt az én többféle, tisztos egyéni érdekeim.

Itt állok azért ismét az igen tisztelt Olvasó előtt — másként nem cselekedhetvén! A szabadság és igazság kimaradhatatlan diadalába vetett hitemmel folytatni kívánom, Lapunk útján, az én ingyen kegyelemből való jóakaróimmal együtt, az egyházépítés nehéz munkáját, azzal a hűséggel és szeretettel, a melylyel a sárospataki főiskolának — e mi drága Alma Materünknek, — egész ev. ref. anyaszentegyházunknak és a bennem erőm felett is bizakodó Sárospataki Irodalmi Körnek állandóan adósa vagyok.

Érzem, sok társammal együtt igen érzem az idők lelkének fuvallatát; látom és értem a fel-feltűnedező jeleket s ha a kegyelem Istene továbbra is mellettünk marad, hiszem, hogy megkettőzteti majd gyöngye erőnkét s védő — és ha kell — támadó fegyvereinket megacélozván, úgy tusakodhatunk valamennyien, hogy haszon-talan sáfároknak ne találassunk.

Programmra nincsen lapunknak szüksége, miután változni nem szándékozik. Azt azonban

belső örömmel és dicsekedéssel hirdethetem, hogy a „Sárospataki Irodalmi Kör” tagjai készek az eddiginél több s nagyobb szellemi és anyagi áldozatra is a „Sárospataki Lapok” és az ez által képviselt feladatok jövődjéért, a mi az Irodalmi Kör körülményeivel ismerős olvasónak bizonyára nem csekély ígért és biztosíték.

Mit nyerünk majd viszonzásul önzetlen fáradsalmainkért a t. olvasó közönségtől, azt a közelebbi napok fogják megmutatni. Mi, a prot. egyházi és iskolai sajtónak szerény s eszményi irányú munkásai, édes jutalomnak tekintjük a minket megértő nagyok és kicsinyek szóbeli méltánylását is; de egy 60—70 éves terjedelmű sajtó-termék nem állítható elő megfelelő anyagi képesség nélkül. Pál apostollal kérdezzük azért: „Ha mi lelkieket vetettünk néktek, nagy dolog-e, ha töletek testieket kívánunk aratni?”

Bizalommal várjuk e kérdésre a feleletet, mert úgy tudjuk a történelemből, hogy a hazai protestantizmus rendszerint a nehéz viszonyok között bizonyította magát erőiben és áldozataiban kifogyhatatlan gazdagságúnak.

Irodalmi Körünket, ennek az anyaszentegyház javára szolgáló munkásságát, törekvéseit, engem önfeláldozólag segítő szerkesztő-társamat és főmunkatársamat a multa való halás emlékezések között, mély tisztelettel ajánlom önammal együtt a t. olvasó közönség és a nagyra-becsült munkatársak további pártfogó szeretetébe.

Adjon Isten a hazai ev. ref. egyháznak az új ezer évhez hitet, küzdelmeihez bátorságot, a diadalhoz megszegyeníthetetlen reménységet és rendíthetetlen kitartást!

Sárospatak, 1895. decz. 27.

Radácsi György,

a „Sárospataki Lapok” felelős szerkesztője.

A protestáns sajtó.

A közelebbi napokban csudálatosan egybehangzó panasz-hangok verődtek fel az összes prot. lapokból, a régiékből és az újabbakból egyaránt. Az inség hangja a szellemi munkások ajkairól!

Ki ne döbbsen volna meg e borzasztó harmoniától, ha ép érzékkel áldotta meg Istene a sajtó hivatása felől, és ha nem hunyta be szemeit a fejlődő események szemlélése előtt?!

Kételkedni szerettünk volna a siralom őszinteségében, de azok a legnagyobb részben ingyenes munkások, — a kik ott forgolódnak a hazai prot. sajtó körül, hogy melengessék annak dermedő tagjait — nem érdemlik meg senkitől, hogy szomorú jutalom gyanánt még megbízhatóságuk ellen is hitetlenkedjünk.

Valóságnak, rideg igazságnak kell tehát elfogadnunk, hogy egyházi és iskolai lapjaink a „lét és nem lét” bizonytalanságai között, vergődve élnek.

De hát miért is van ez így? Talán magában a sajtóban, ennek vezetőiben és munkásaiban, talán az olvasó közönségben vagy a viszonyokban rejlik a panaszolt bajnak oka, forrása?!

Valaki mindjárt az első panasz-hangokra olyan forma feleletet adott egyik egyházi lapunkban, mintha a főka volna sok, az eszkimó pedig kevés és e meggyőződésében tanácsolta is az egyházi lapok számának megapasztását — a központ javára.

Hát igaz, volt idő, a mikor meg tudott élni a hazai ev. ref. egyház, sőt az egész hazai protestantismus egyetlen egyházi lappal is és pedig az az idő a megpróbáltatás esztendeiből telt ki... A viharban összehúzódtunk s jól esett az egy kályha melege s főleg pedig az a tudat, hogy együtt vagyunk. De jöttek a derűsebb, a melegebb napok s az imént még egyért lelkeseülő vezérférjak nem elégedtek meg az egy kályha melegével, az egyetlen lámpa világosságával s a szellemi életnek különböző pontokon felfakadt és gondosan ápoltt forrásaiból új vizek kezdtek csergedezni a szomszédos mezőkre. Némi különbség támadt közöttünk az Isten dolgainak keresésében, a hit-igazságok megtalálásában is s itt is, ott is érezni kezdtük a lélek követeléseit s jogot formáltunk ahoz, hogy „a lélek fű, a honnan akar”.

És így volt ez jól; így követelte ezt az eszmék tisztázása, így bizonyos nagy, szellemi központok magasabb érdeke, a mit kiesinyelni vagy talán kétségbe vonni protestáns embernek nem szabad, ha csak bizonyítványt nem akar kiállítani arról, hogy nincs tisztában a protestantismus természetével.

A centralisatio nem a mi világunk, főként a szellemekben nem! Nincs is nekünk igazság szerint egy centrumunk s gondolni is hiba ilyenre kivált most, a mikor az országos ügyek vezetői is kezdik belátni, p. o. egyebek közt a tanügyi centralisatio veszélyes voltát is és az ellenkező irány felé igazodnak. Egyházi lapra nézve az országos vagy politikai centrumnak nálunk semmi különösebb jelentősége nincs, miután az ilyen lapnak nem volt és nem is lesz hivatása a hírekkel való harangozás és a villamos gyorsasággal való versenykedés. A mi lapjaink nem a zajjal, hanem szellemükkel vannak hivatva hódítani.

Ha sok a mostani prot. lapok száma: ugyan melyiket volna tanácsos elaltatni? Debrecen, Pápa, Sárospatak, Kolozsvár, avagy nincsenek-e történetileg is praedestinálva arra, hogy eszméikkel a nyilvánosság elé álljanak s a munka versenyében mintegy egymástól

fényesedjenek? Hol van az az egyetlen lap, a mely képes volna a más-más szellemű írók termékeit — mint valamely gyűjtő szekrényben — egybehalmazni s azokat esetleg kibékítő összhangba összeolvasztani?!... Aztán nem volna-e az határozott kárára egyházi és tudományos életünknek, ha a munkára serkentő eszközökben megfoghatoznánk éppen akkor, a mikor két kézzel is dolgoznunk kellene a magunk és egyházunk tisztességeért?

Meglévő nagyobb egyházi lapjaink valamennyien különböznek egymástól irányra és szellemre nézve. Hogy akár egyik, akár másik mindenkit ki tudna közülünk elégtetni: — ezt merészség volna gondolni is, még inkább pedig állítani.

A lapok apasztása észszerű lehetne tehát anyagi szempontból, mert a szerkesztő és kiadó képesekké válhatnának a dolgozó társak jutalmazására is, de bár-hogy törjük is a fejünket, bármiképen mérlegeljük is a következményeket, nem követné — szerintünk — a számbeli apasztást megfelelő szellemi és erkölcsi haszon.

Aztán van a vidéki központokból szétterjedő lapoknak egy roppant nagy előnyük éppen bizonyos vidékekre, nagyobb körökre, vagy mondjuk egyes egyházkertületekre nézve; az t. i., hogy azok híven képviselven a vidék érdekeit, adalékok táraül is szerepelnek a jövőendő egyháztörténelem író számára s a mi ennél is főbb, nem engednek elaludni egy némely jóra való tehetséget, sőt — hosszabb fennállásuk mellett — nevelnek egy egész írói csoportot, a mi a merev központosítás mellett a lehetetlenségek közé tartozik.

Az nem volna rossz, sőt nyereség lehetne, ha a meglévő egyházi lapok egyháztársadalmunknak más-más rétegeit tudnák maguknak meghódítani s úgy vinnék és osztanák szét a prot. egyház igaz szellemét, hogy hatásuk mindenfelé érezhető volna s minden körben jó gyümölcsöket teremnének. E tekintetben a legjobb mester az idő és az okvetetlenül meg fogja a célhoz vezető utakat a hivatottak előtt világosítani.

Nincs módunkban a meglévő egyházi lapok fentartása?! Hát a szegénység — az ismeretes prot. szegénység — nem jó eszköz a sajtó patrocínálására: ez kétségtelen. De nem járul-e valami csekélységgel a prot. sajtó a hivatalos szegénység oszlatgatásához is? Nem sir-e fel időnként és nem követeli-e a nagyobb igazságot, a több méltányosságot s nem veszi-e meg olykor vezérembereink lelkét is az alulról felhangzó panaszok megszívlelésére?! A lelkészi özvegy-árva-gyám-tár felállításában, korábban a domesztikában, vagy általában a hivatalnokok fizetésének rendezésében stb. stb. az egyházi sajnónak semmi része sem volna?!

Egy megdöbbsen tapasztalat nyugtalanítja a mi egyházi sajtónk vezetőit és kiadóit, az t. i., hogy előfizetőinek sorában aránytalanul nagyobb a földiekben fogyatékos emberek száma a vagyonosokénál — még a lelkészi osztályban is! A másik, nem kevésbé elszomorító körülmény pedig az, hogy u. n. világi embereink nem érzik — tisztelet a kivételeknek — az egyházi sajtó szükségességét s egy-egy efféle lap hordatását legfőleg bizalmi állásukkal járó kötelességnek gondolják. Ha ezen az állapoton csak egy kicsit is javíthatunk, az egyházi lapok sorsa tüstént megváltozik s a megélhetés gondja alól azonnal felszabadulnak. Az óriási szellemi haszonról most ne is szóljunk!

Nem tudjuk ki és miként, de figyelmeztethetné az u. n. világi elemet arra, hogy Zichy Nándor, Eszterházy Miklós és a kath. egyház sok világi férfa és asszonya neki vetették magukat a kath. sajtó támogatásának s új, nékik tetsző világot várnak e támogatástól.

Elmondhatná közülünk valaki — *valamely nagy tekintélyű világi férfiú!* — a hozzá többé-kevésbé hasonlóknak, hogy a Rákóczyak, az Apaffyak, a Lorántfy Zsuzsánnák és Bornemisza Annák stb. stb. egész hatalmas prot. irodalmat hoztak létre kifogyhatatlan jóságukkal a mult időkben, de ők maguk nem végeztek el mindent. Elmondhatná még azt is, hogy gr. Mikó Imre 10 példányban hordatta a *Sárospataki Füzeteket*, mert terjesztetni is kívánta azt. És akkor... akkor bizonyosan örvendezővé válnának a prot. sajtó új évi éneke!

Se ne centralisáljunk hát, se ne fogyasztszuk kipróbált fegyvereink számát, hanem — nézven a multak tanulságaira — ihlessük meg valami módon a mi jobb módú embereink szívét s az egyházi sajtó legott nyugodtabban végezheti majd nemes missióját. — A kinek füle van a hallásra, hallja meg!

Orthodox.

ISKOLAI ÜGY.

Miként tehetnők újból népesekké theologiai akadémiánkat?

(Vége.)

Ha az önállóságra juthatás nehéz, sőt bizonytalan volta visszariasztja a tanuló ifjúságot a papi pályától; nem kevésbé oka az ezen pályától való tartózkodásnak az is, hogy a megélhetési viszonyok épen itt a legkedvezőtlenebbek s egyáltalában nincsenek arányban ama követelményekkel, melyeket manapság a társadalom a pappal szemben táplál.

A megélhetési viszonyok kedvezőtlenége alatt nem azt akarom érteni, mintha a papnak talán még enni valója sem volna. Nem. Hanem igenis azt, hogy a mai dotatiók mellett a papság legnagyobb része csak épen hogy vegetál, szűkösen él s az atra cura, mint állandó társ kíséri át az életet.

És nagyon, de nagyon is kevés azoknak a papoknak száma, a kik lelkökben ne éreznék, hogy azért a 12 esztendői tanulásért, az iskola falai között eltöltött legszebb éveikért, a káplánkodás sanyarúságaiért, rosszul, nagyon rosszul kárpótolta őket az élet.

Mert hol van ma ember, a ki igazságos recompensationának tartaná a 400—600 frtig terjedő fizetést — pedig túlnyomó részben e kettő között ingadozik a papi jövedelem — gimnáziumi s akadémiai tanulmányaiért és csodálkozhatunk-e, hogy küzdve nyomorúsággal, a kenyérszerzés gondjaival, nincs kedve amaz ideális cél szolgálatára, a melyre elhivatott, a melynek szolgálatára elválasztatott?

És ha ily nyomorúságos a fungens papok helyzete is: mit mondjak akkor a káplánok helyzetéről, a kiknek $\frac{3}{4}$ -ed része — ha ugyan nem több — 50 frt évi fizetésen sanyarog? Mert 600 frtból talán még lehet gazdálkodni valamely félreeső, eldugott falucsukában, ha az illető valami nagy financ-genialitással bír, de 50 frtból már semmiképen sem lehet.

Kijelentem, hogy nem pro domo beszélek, mert azon kevesek közé tartozom — s ezért nem tudok eléggé hálát adni a jó Istennek — a kik tisztességes jövedelemmel bírnak s az 50 frtos káplánkodást csak épen, hogy hírből ösmerik.

De milyen kevesen vagyunk ilyenek, s milyen a nagy többségnek élete ehhez viszonyítva?

Bizony csak tengődés.

Tudatosan használom a tengődés kifejezést, mert minek nevezzem ez állapotot egyébnek? Hiszen nálunk

az alföldön manapság egy 15 éves leánycseléd havi fizetése 5 frt s hozzá éppen úgy él, mint a gazdája. És ezzel a cseléddel, fizetés tekintetében, egy színvonalon áll egy diplomás ember. Azzal a cseléddel, a ki ő hozzá képest csak állati életet él, a kivel szemben sem állása, sem maga a társadalom semminemű követelést nem táplál.

Es ha nehéz 600 frtból is megélni, mennyivel nehezebb lehet 50 frtból, és ha lealázó, hogy az emberiség legszentebb érdekeit szolgáló papot 600 frttal dotálja a világ, mennyivel lealázóbb, hogy az ugyanezen érdekek szolgálatára kibocsátott ifjút 50 frtos fizetéssel kényszerítik megelégedni?

Egészen természetes jelenség tehát, hogy az 50 frtos káplánságért, mely a legkedvezőbb viszonyok között is 4—5 esztendeig tart, mely a parókhiához juthatás előkészítő iskolája, évről-évre kevesebben vágyakoznak.

Itt tehát mindenek előtt anyagi kérdések nyomulnak előtérbe — a megélhetés kérdése. Mert a mai viszonyok közt már nagyon kevés azoknak száma, a kiket kizárólagosan csakis ideális célok indítottak arra, hogy nem törődve, nem gondolva semmit a reájok váró nyomorúságos helyzettel, ezt vagy azt a hivatás kört válaszzák maguknak, s a jobbat mellőzzék a rosszabbért s készek legyenek inkább nyomorogni, mikor már más pályán, ha nem is gond nélküli, mert ez lehetetlenség, de jóval kedvezőbb megélhetési föltételekkel találkozhatnak.

Hogy nálunk még ma is, és pedig túlnyomó részben 50 frtos káplánságok vannak, ezért egyenesen a zsinat felelős. Mert ha a legközelebbi zsinat szükségesnek tartotta s erre nézve intézkedett is, hogy a segéd-tanítói fizetések minimuma 100—250 frt legyen: ugyan nem meglehetett volna-e ugyanezt a s.-lelkészek érdekében is, a kik jóval többet tanultak, exponáltabb álláson vannak s velők szemben a társadalmi élet is jóval nagyobb követelményeket formál?

Azok az idők, mikor a pap a társadalmi élettől teljesen elzárkózva élhetett, elmúltak. Ma emberek között kell élnünk, ha azt akarjuk, hogy a társadalom betegségeit fölismerjük és sebeit begyógyítsuk. Nem csak hirdetni kell a felebaráti szeretet munkáinak szükségét, de jó példával kell előljárnunk. Mert ha igaz, a mit Szilágyi Dezső mondott, hogy egy bolha többet nyom a legnagyobb beszédnél; épen olyan igaz, hogy egy jó cselekedet jobban vonz, hamarabb buzdít, szóval többet ér a legszebben megszerkesztett s elmondott predikációnál.

És hiába beszélünk addig a papi hivatás fenségéről, dicső, magasztos voltáról a tanuló ifjúság előtt, míg munkásságáért, híven végzett kötelesség-teljesítéséért a kárpótlást csak lelkiismerete helyben hagyó ítéletében s az örökkévalóságban keresheti. Bizony ezt a modern gyereket sem papja, sem az iskola, sem tanárja nem lesz képes megnyerni s meghódítani a papi pálya számára.

A papi pályára készülők száma apadást mutat a római katolikus egyházban is, a mint ezt megbízható források után mondhatom. De ők felismerték ez apadás forrását. Nagyon jól tudják, hogy nem a papi hivatás vesztette el vonzó erejét a szívekre, hanem a nagy szegénységgel egybekötött nélkülözésektől riadnak vissza az emberek. Innen van, hogy majdnem minden diocésisban rendezték s igyekeznek rendezni a parokhus és kápláni fizetéseket. Így pl. a váci diocésisban a legutolsó faluban is a teljes ellátáson kívül 200 frt a kápláni fizetés. Ne méltóztassanak azonban azt gondolni, hogy ezt a püspök fizeti.

Távolról sem.

A káplán tartás a legtöbb esetben kényelmi kérdés is. A ki a plebánusok közül káplánt tart, jövedelme

arányában tartozik káplánjait fizetni s ha 200 frt nem futja, ez esetben fizeti a hiányt az é célra fentartott alapítvány, a hol ez nincs, a püspök.

Ily megoldásról, nagyon természetesen, nem is beszélhetünk mi reformátusok, s a kápláni fizetések maradnak továbbra is a mai rendezetlen vagy talán túlságosan rendezett állapotban. Az alkalom megvolt erre a lelkészi jövedelmek összeírásánál, mely — gondolom — az állandóan szükséges évi államsegély megállapíthatása szempontjából volt elrendelve s a kormányhoz felterjesztve.

Gondoltak-e a s.-lelkészekre is a vezérek? — nem tudom. Talán igen.

Hiszen a s.-lelkészek anyagi helyzetének javítása megérdemli, hogy vele foglalkozzanak. Én legalább úgy gondolom, hogy ennek az 50 frtos káplánkodásnak meglehetősen befolyása van arra, hogy oly megdöbbentően fogy a papi pályára lépők száma, hogy míg 1882-ben 130-an voltunk Patakon theológusok, ma már ez a szám — ha nem tévedek — 37-re olvadt le. Ha az apadás még 10 esztendeig állandóan megmarad, akkor a theol. akadémiának egyetlen hallgatója sem lesz. És eljő az idő, mikor a kisebb gyülekezetek borító hálójával indulnak útra, hogy papot fogjanak.

Ime ezekben látom én ama szomorú jelenségnek okát, hogy a theológusok száma csztendőről-csztendőre apadást mutat s hogy mindig kevesbedik azoknak száma, kik életüket a papi pályának szentelik.

Ne keressük hát másutt a beteges állapotok forrását. Ne bántuk érte a papokat, ne az iskolákat s ne a tanárokat, a kiket legkevésbé érhet vád. Az idők változtak meg, a modern társadalom gyermekeinek gondolkozása más, melynek keretébe sehogysen fér bele az, hogy 500—600 frtos állomásokon s 8—10 esztendeig 50 frtos káplánságokon töltse életét az az ember, a ki végzett 8 gimnáziumot, négy esztendeig theologiai kurzust hallgatott s közben egy alapvizsgát, vagy 8 kolloquiumot, 1 kápláni s végül papi szigorlatot tett le.

Gondoljuk meg, hogy nem csak a világiaknak, de a papoknak is szól a biztatás: »Minden munkás méltó az ő jutalmára.«

Tóth Bertalan,
ceglédi ref. s.-lelkész.

TÁRCA.

A karácsonyi történethez.* Betlehem.

Ide, vidám diadalmas hívek!
Jöjjetek, jöjjetek Betlehembe!

Mint egy korona a hegyek felett, úgy fekszik Betlehem sziklás hegyeinek koszorújában, mint rózsza a tövisek között, vagy mintegy királyfi, a ki mellett óriások állnak őrt. Itt élt Jézus két évig gyermekkorára reggelén. Bármely oldalról jöjjön is oda valaki, ő már messziről int ép oly méltóságos, mint kedves fekvésű magaslatáról a vándor felé, és láttára az illető oly otthonosan és vidáman érzi magát, mintha hosszú távollét után a saját hazáját látná viszont. De kinézése egyik oldalról sem oly szép és lélekemelő, mint arról, a mely a Már Saba pusztájából fölfelé haladó vándor elé tárul. A kevésbé meredek északi oldal kivételével köröskörül

mély termékeny völgyek szegélyezik. Annál szabadabban tekint szét az ősrégi városka, mint egy magas őrtorony a biblia földjére, s széles ívben ott fekszenek körülötte azok a hegyek és helyek, a melyeken egykor az ő nagy fiáról jósoltak.

A szent földnek sok látogatója emlékezik kellemesen vissza a betlehemi evang. paplak födeléről nyíló pompás kilátásra. Itt a város legmagasabb pontjáról szép kilátás nyílik minden irányban. Észak, nyugot és dél felé a kilátást a többnyire már egy órányi távolságban emelkedő hegyek akadályozzák meg. A Mar Illés hegye elfedi Jeruzsálemet, melyből a nyugati szélén csak a syriai árvaház, a keleti szélén az olajfák hegyének tornya és a háttérben a Bénéjám törzsének egyes hegyei látszanak. De e korlátolt kilátás sem megvetendő. Mily pompásan látszik ide fél-hegy magasból fehér házaival a félóra távolságra fekvő Beit Djála nevű nagyfalú, egy 80—100 ezer olajfából álló erdtől környezve, míg fent a magasan épült díszes evangélikus kápolna uralodik.

De fordulj szemeiddel kelet felé! Itt elmerenghet s csaponghat szemed, a meddig néki tetszik, hegyről-hegyre, földről-töldre, folyón és tengeren, egy egész világ felett! És ha derűs, kedvező napra találsz, akkor szavakban vissza nem adható fényesség varázsa ömlik el azok felett. Ott lenn a pusztaszélén először is a »pásztorok mezejét« pillantod meg, olajfáinak árnyékában. Egy kedves, lapályos völgyön fekszik ez, zöldelő szántóföldek között, kőfallal körül véve, körülötte hegyek tekintenek le a csendes völgybe. De mögötte a táj csakhamar hegyes pusztasággá változik át, mely falvak és fák nélkül nyúlik be a távoli mélységbe. Száz, meg száz völgy és hegyszakadék fut itt egymásba »Júda eme pusztáján.« Mint egy szétszórt juhnyáj, emelgetik fel a pusztaszélén majd szürke, majd rózsaszínű és violaszínű fejeiket. Itt és ott ama halmokról a beduinok pátriarkális lakásai »Kédár fekete sátrai« integetnek feléd. Különösen merészen és kevélyen emelkedik ki e halmok közepéből, mint egy király, a pompás Frank-hegye, a többi hegyecsoporthoz mind felülmúlva egy fő-hosszúsággal. Herodes ezer meg ezer munkással hordatta rá a tetejét és állítólag oda fenn van eltemetve. Jobbra e hegytől, a mely meglepően hasonlít a Hohenstaufen-hegyhez, láthatjuk Thekoa őrtornyát, az Ámos próféta hazáját.

De a kéklő messzeségben, túl a holt tengeren a Moáb hegyei csillognak és ragyognak a színes ködben — majd a kék tenger, majd pedig a rózsák és violák színeiben. S oly tiszta a levegő, hogy azt hisszük, miszerint az ezernyi nyílások és üregek mindenikébe bele pillanthatunk. Az átlátszó messzeségben a meredek kősziklákból, a durva szirtekből és a barátságtalan hegyekből nem lehet látni semmitsem. Ugy tűnik az fel, mint valami isteni éden-hegy, a melyre a nap a szívárvány összes ragyogó színeit pazar bőségben kiárasztotta s melynek nézésével soha nem bírunk betelni. Egy egész világ terjed így el Moáb ama merészen emelkedő hegyfaláig szemeink előtt. Csúcsai három napi távolságra vannak Betlehemtől, míg a hegység hosszát Nébo, Pisga és más csúcsaival hat-nyolc nap alatt is alig lehet bejárni.

De most térjünk vissza a távolból magának Betlehemnek tájékára! Ez kedves, rendkívül élénk kép. Rövid idővel ez előtt még többnyire ugar és műveletlen föld volt itt. Pusztasziklái közt a jövedelmező földművelés lehetetlennek látszott. Csak egy-egy terrasz romjai a hegyoldalon, a zsidó szorgalom eme nyomai, emlékeztethették a gondolkozó embert arra, mily szép lehetett a föld, s milyen szép lehetne szorgalmas művelés mellett. De az utóbbi években, mióta Müller, a nagy-

* Mutató Schneller Lajos előbb betlehemi, jelenleg kölni ev. lelkésznek »Kennst du das Land?« című, 12 kiadást ért jeles művének szerző által jogosított, nem sokára megjelenő magyar fordításából.

érdemű német missionárius példát mutatott a betlehemieknek, azóta nagyobb kedv támadt föl ezekben a föld munkálására. Ugy látszik, mintha a régebbi gazdasági virágzás akarna visszatérni, ha csak a törökök nehézkes lába mindezt újra szét nem tapossa. Jól gondozott kertterületek emelkednek évről-évre nagyobb, és nagyobb kiterjedésben a mély völgykatlanból fel a hegy magaslatáig. Kertek, sötét olajligetek, zöld szőlőhelyek és fügefatelepek virágzó koszorúja körveszi a várost, míg a távolabbi völgyekben és kisebb síkságokon termékeny szántó-földek emlékeztetnek ama hú moabita nőnek, Rúthnak történetére, a ki innen minden nap láthatta hazája hegyvidékét. Tavaszkor kellemes bejárni Betlehem környékét. Minden sarjad és zöldel ekkor itt, még a messze pusztaság is zöld fényben tündököl. A virágok az ő rendkívüli sokféleségükben, ragyogó színükben, nemes formáikban lépten-nyomon újabb örömek és meglepetések forrásai. Mily kellemes p. o. márciusban egy séta azon a gyalog ösvényen, mely alatt a salamoni vízvezeték folyik, fenn az Artas (Étham) zöldelő mély völgye felett, el a Salamon taváig! Szép virágok ezreit tapossa a lábunk. Bíborszínű kökörcsinek lángoló tűzszínben szebbek mint Salamon az ő dicsőségében (Máté 6. v. 39.) versenyeznek a zöld bokorban mosolygó adoniszrózsákkal, vagy vércsepecskéikkel, míg a nyájas alpesi ibolyák violaszínű vagy fehér fejcskéiket nyújtogatják a meredek sziklák közül és az ezüstös koronával díszített olajfák, halkan lengetve a szélből, zúgnak az úton.

Ez az a természet, mely alapvonásaiban évezredek át ugyanaz maradt. Ugyanezek a hegyeken tölté el az ifjú gyermek Jézus szülői életének első éveit. És a változatlan természetnek eme vonásai jobban vissza vezethetnek bennünket a multba s többet beszélnek előttünk, mint mind azok a szent helyek és templomok, melyeket a mai Betlehemben látunk.

De tekintsük meg most már magát a várost is! Mily nyájasan és kedvesen fekszik az ott házaival a napfényben, keleti öltözetében! Nem igen sokkal nézhetett ki másképen a régi Efratának Betleheme sem. Csak jóval kisebb és kevésbé pompás volt az. Persze egyetlen magas minarett sem emelkedik a város házai felett, mint Jeruzsálemben vagy Damaskusban, egy mosché sem emeli magasba kupoláját, egy félhold sem fénylik a Dávid városa fölött. De több keresztyén templom tornya üdvözlí a vándort már messziről. Mert az az egy vonása változatlanul megmaradt Betlehemnek, hogy keresztyén nevét mind e mai napig megőrizte. Hétezer lakója között csak néhány száz mohamedán akad. Belsejére nézve azonban, az utcáin levő rendetlenséget és szennyet tekintve, Betlehem is a többi keleti városok közé sorolható.

Betlehemnek legfontosabb helye a születési templom. Ez a város legszebb keleti részén áll, míg a hegy meredeken hajlik le a pásztorok mezejére. Épületek, templomok és klastromok nagy, ódonszerű tömege ez, melynek kövei erősen feketék a régiségtől, míg az egészből a katolikusok és görögök két új tornya magaslik ki. Ez épülettömeg közepében világosan meg látszik a tulajdonképeni születési templom sötét csücsfedelének kereszt alakja, mely bizonyára a legrégebb keresztyén templom a földön. Keresztyének és mohamedánok a világ legszentebb helyének tartják ezt.

Az év főpontját Betlehemben a karácsony képezi. Zarándok-csapatok özönlenek akkor ide, hogy ez ünnepet az Ur születési helyén ünnepeljék meg. A ki a szent karácsony éjszakájának vidám áhítatát az ép oly sok rendetlenség, mint fényes szertartások nézése által megrontatni nem akarja, az mindenesetre jól teszi,

ha ezen az éjszakán e templomnak emberekkel zsúfolt téreit elkerüli. De szívesen megyünk föl ez éjszakán a háztetőre s tekintünk le ama szent történet csendes színhelyére. Lent a jászol mellett énekelnek, imádkoznak, tolonganak és füstölnek még. Különbözn minden hallgatásba merült. A születési templomtól világosság fénye árad felénk. Ennek a csücsfedelén épen a jászol fölött egy kereszt szikrázik az éjben piros fényével, a Golgotha keresztségével a jászoltól a világosság hona felé mutatva. A hegyek, melyek egykor mennyei karok énekét hallgatták, sötétben merednek az éjbe. A pusztá egyes facsoportjai között, künn a beduinok fekete szőrsátrai mellett, néha még tüzet látunk lobogni. És mégis mily hangosan beszél ez az egész hallgató világ a régi időről. Ott az a vidék, a hol az Ur világossága a pásztorokat egykor beragyogta. Ott a Nébó, a holdfényben látható moabita hegység királya; homályos körjárával Mózesre, az Isten szolgájára emlékeztet bennünket, a ki fürkésző sasszemeivel onnan nézett le a jó földre, hova lábaival oly igen szeretett volna belépni. Ha sejtette volna, ki fog e magaslaton születni, mely az esteli fényben szeméi előtt fekvő! (V. Móz. 34. v. 1.) Ott azok a hegyek, a melyeken Bileam jósolt, míg a messze Betlehem szeméi előtt terült el: »Csillag származik Jákóbból, és királyi pálca támad Izráelből... ah, ki fog élni, mikor ezt az Isten véghez viszi!« (IV. Móz. 24. v. 17. 23.) És ismét ott keleten egy lovas csapat vonul át a hegyeken. Az egyházi hagyomány ezek fejét koronával díszíti és aranyos királyi pálcát nyom kezeikbe. Ők is látták az ő csillagát, és eljöttek, hogy imádják őt (Máté 2. v. 2.). Így a Betlehem körüli föld csendes karácsony éjjelen olykor szívreható beszédet tud intézni a figyelmes szemlélőhöz. Ekkor Betlehem az ő hegyeivel egy olyan »prédikáló nővé lesz, a ki egy magas hegyre ment föl,« hogy az Isten örök szeretetének e földön való megjelenését hirdesse.

De mit mondjunk a betlehemi emberekről? Beszélnek-e ők is valamit nekünk a letűnt időről? A betlehemi ismert gyöngyház- és olajfa-ipara nem épen alkalmas arra, hogy minket a város korábbi idejébe visszavezessen. De ha a zarándokok tömege decembertől májusig elvonult, s ezzel a jövedelmező gyöngyház munka félbeszakad, ha újra elcsendesül a vidék, akkor a betlehemi iparos is örömet adadja magát annak a falusi életnek, melyet Betlehem régi lakói már két vagy három ezer év előtt folytathattak. Nevezetesen a fügeérés idején, július és augusztustól kezdve kiköltöznek az ő fügefáik alá; mert Betlehem az ő fügetermeléséről az egész országban híres. Ekkor elhagyják házaikat s künn a szőlőhegyen, vagy gyümölcsös kertben ütik föl tanyáikat. Körös-körül a halmokon mindenütt vidám nép lakik kerek kőtoronyokban vagy sátrakban, vagy pusztán a fák és szőlőtőkék alatt (Ézs. 5. v. 2.). És midőn a nyájas olvasó októberben már régen újra kényelmes, meleg kályhájával mellett üldögél, ekkor még Betlehem regényes hegyei és völgyei közt járva, mindenkit eme napfényes nyári tanyákon találunk. Mindenütt vig emberekkel találkozunk. Majd egy fügefa alatt ülnek, majd a szőlőhegyek házikójában, majd a dinnyéskertek éjjeli kunyhójában (Ézs. 1. 8.). Vagy fától-fához mennek, s gyümölcsöket esznek, míg itt-ott egyik vagy másik elégültlen ül fenn az ágakon, a szép világot zöld leveles házából szemléli és a víg aratási felhívást, a lólolé lelélélelő-t zengi hegyek, völgyek fülébe oly dallamosan, a mely mivel sem áll hátrább a schweiziak híres dallamainál. Hányszor jártam én ily kertekben, és ha egy ismerősre akadtam, nem eresztettek tovább, hanem egy fügefa alá, a gyorsan kiterített szőnyegre

le kellett ülnöm. Ekkor a 10 vagy 12 fajta fűgét és szőlőt mind meg kellett izlelnem s befejezésül előhozta még egy csésze párolgó arab kávé, mielőtt a vendéget áldás kívánatok között tovább eresztenék. Sehol nem láttam én a betlehemieket oly szeretetreméltóknak, mint itt, hol távol a nyereségvágytól az őskeleti vendégszeretben ugyanazzal a természetes kedvvel ugyanazt az életet folytatják, mint egykor sok évszázaddal ezelőtt őseik Efratának Betlehemében.

Ugy látszik, hogy Józsefnek is volt földbirtoka Betlehemben. De a ki nem ilyen szerencsés is, mindig részt vehet ismerőseinél a természeti életben. És így ő is, midőn a Jézus két első életében Betlehemben tartózkodott, kirándulhatott Máriával s a kicsi gyermekkel és a rokonokkal nyárban a nyári szállásra a szőlőtőkék és fügefák alá. Ekkor egy-egy éjjel a gyermek Jézus is kint feküdt a szabadban a hegyek között, melyek fölött a szent éjjelen a mennyei zsolozsmák tova zúgtak. És Isten csillagai csendesen ragyogtak le arra, ki „szegényen jött a földre, hogy könyörüljön rajtunk” és a ki később férfiúvá növekedve, annyi éjet töltött el a szabadban, fenn a Genezáreth tavánál, vagy lenn a Gecsemánében.*

Czékus László.

KÖZÉLETÜNK.

Az abaúji hegyközi tanítói értekezlet gyűlése.

Az abaúji egyházmegyei tanítói értekezlet hegyközi fiók-köre nov. hó 27-én Telkibányán 8 tagjának, két lelkésznek s alantírtnak részvétele mellett eléggé néptelen, (az elnökkel voltunk 12-en, a mi különben éppen apostoli szám!), de annál érdekesebb gyűlést tartott.

Sok tárgya nem volt az értekezletnek. Elsőbben egy minta tanítást hallgattunk meg. Markovics N. telkibányai ifjú tanító (mult júniusban végzett) ismertette a III. osztálynak a méter mértéket, korához mérten nem is várt szabatossággal s higgadtsággal, a mivel különösen is rászolgált kartársai és a jelen volt vendégek elismerésére.

Sokkal fontosabb volt az egyházmegye egyetemes értekezleti kör elnöke, Kovács Béla szepsii lelkész által kitűzött eme vitatétel tárgyalása: „Szükséges-e, hasznos-e a népiskolák nemi elkülönítése, tekintettel a nevelés és tanítás eredményére?”

Elvi kérdés lévén felvetve, a tagok és vendégek egyaránt nagy buzgósággal szálltak síkra, annyiival inkább, mert a kérdésre adandó feleletet jegyzőkönyvi kivonatban megküldeni kérte az egyetemes értekezleti elnök.

Egyesek legapróbb részeire szétszedvén a kérdést, szívosan vitatták a nemi elkülönítés szükséges és hasznos voltát, a mi nézetem szerint egymást jóeleve feltételezi, mert a mi nem hasznos, az bizony nem is szükséges, vagy legjobb esetben is szükséges rossz, a minek valaki mégis csak megissza a keserű levét. — Egymást érték a gyakorlati életből vett bizonyítékok úgy a nevelés, mint tanítás eredményére egyaránt szükséges és hasznos elkülönítés javára, a melyekhez mindenünk tudott valamit tenni a maga módja szerint; s csak mikor már jól kibeszéltük magunkat csaknem valamennyien, akkor vettük észre, hogy egyáltalában híre sincs az ellenségnek, s a sok ékes bizonyíték legfőlebb saját lelkünket ringatta bele még jobban azon

* Elébbi számunkba nem fért be.

erős meggyőződésbe, hogy bizony csak jó volna, ha megmehetne mindenütt a nemi elkülönítés.

Főérveink voltak, hogy úgy a testi, mint a lelki nevelésnek más irányúnak kell lennie a fiú, másnak a leánygyermeknél, a kinek erkölcsisége inkább a szelidségen, s szerénységen sarkallik, a fiú küzdelemre készítő hite s reménye ellen, s a kinek holmi katonás gyakorlatokra egyáltalában semmi szüksége. mikor labdázás s szebbnél-szebb gyermekes játékok állanak rendelkezésére; a tanításra nézve pedig az a nézet volt uralkodó, hogy az iskolák elkülönítése után sokkal sikeresebben lehetne mindkét nembeli gyermekeket tanítani kertészetre, illetőleg leányoknál kézi munkára s más női, az életben előjövő foglalkozásra (leányoknál p. o. a konyhakertészet s valamennyi háztartástan, fiúknál nyésés, oltogatás s kevés gazdaszástan, mindkettőhöz megkívántatván a példánykert, a melyre sok helyen maig sincs gond fordítva.)

Az elkülönítés ellen senki sem foglalt állást, s így az értekezlet egyhangúlag kimondta, miszerint a népiskolák nemi elkülönítését maga részéről úgy a nevelés, mint a tanítás eredményesebbé tétele végett szükségesnek s hasznosnak tartja. Ámde az elvi kijelentés mellett nem állt meg, hanem a kérdés gyakorlati oldalát is figyelmére méltatván, azon szomorú tapasztalatra jutott, hogy az elkülönítésnek a mi felekezeti iskoláinkban útját vágja a protestáns miseria.

Mert a nemi elkülönítés legalább is két tantermet (természetesen kétszeres felszereléssel), egy fiú és egy nő tanítót (tanító és tanítónőt) feltételez; a tanterem pedig nem áll elő jámbor szándékból, a tanító, illetőleg tanítónő sem él meg szép szóból, pénzünk pedig, a mint tréfásan, de nagy igazán mondják, a legkevesebb.

És ez az én szemeim előtt, ha a nemi elkülönítés csakugyan hasznos lenne, egyik legfőbb ok a népiskolák államosítására, mivel a népiskolák első sorban nemzeti s csak azután felekezeti kultur-intézetek, a melyeket éppen azért minél nagyobb tökéletességre emelni az állam és kormány erős kötelessége, a mihez sajnos, a béke-hadsereg költségei miatt nincs elég módja a kincstárnak.

Itt szemembe dobhatják, hogy nem szeretem a prot. autonómiát. Hát nem bizony, a hol nincs mit szeretni rajta; a hol még lángoló szerelemmel sem tudok bajainkon segíteni; de igenis szeretem ott, a hol igazán legnagyobb szükségünk van rá, szeretem a közép és felső iskoláknál, a melyek egyházunknak vezérférfiakat nevelni hivatva, a melyeknek oltárán óhajtanám lerakva látni azt a sok áldozatot, a melyet most a népiskolák aránylag kevés kamat mellett felemésztének.

A népet, ha a papság a vallástaniást komolyan kezébe veszi, a népet önmagában nem félttem én, de aggodom jövőjén, a mikor nem lesznek prot. szellemű vezérférfiaink, a kiknek példáján egyházáért lelkesülni tanuljon.

Felülről ég a ház lefelé, s nem alúlról felfelé; legyen tűzmentes a tető, a falak sem égnek meg! Nem a falaknak, de a tetőknek biztosításáért fizetünk.

A nemi elkülönítés tehát, hogy tárgyamhoz visszatérjek, prot. felekezeti népiskoláinkban, a mint az értekezlet eldöntötte, szükséges és hasznos volta mellett is lehetetlen; az elv életre való, de nincs, a miből teszt öltön magára.

Az elkülönítésről lévén szó, bár nem tartozott szorosán a tárgyhoz, felszínre került az osztályok szerint elkülönítés, a mit értekezlet a nemi elkülönítésnek feltétlenül elibe helyezne. Igen ám, de akkor meg hat tanterem s ugyanannyi tanító nélkül meg nem élünk,

azoktól pedig, ha reá gondol is, feje fájul a prot. autonómiának.

Eddig tartott volna a hivatalos értekezlet, de mert itt még nem volt bezárva, az ezután lefolyt eszmecsere, s létrejött megállapodást is joggal tartom az értekezlet körébe tartozónak. Különben magán-véleménynek is elég figyelmet érdemlők azok.

És itt nem kevesebbről van szó, mint arról, hogy — az értekezlet véleménye szerint, — a kerület a tankönyvekkel kereskedést űz, s saját pénztárának javára basáskodik, drága és rossz könyveket vagy legalább is egyenlő ár mellett rosszabbakat taníttat az iskolákban, mint az állam, a mi által nagyon megnehezíti a tanítók helyzetét a tanítást és a tankönyvek beszereztetését illetőleg is*. A Nagy László-féle magyar nyelvtant ugyanis határozottan jobbnak ítélik minden eddigi Patakon kiadottnál.**

Ehez én, őszintén bevallva, nem értek, mivel nem ismerem csupán a saját tankönyveinket, de elmondtam, remélve, hogy az értekezlet sem akarta véka alá rejteni a gyertyát.

Az illetékes tényezők feleljenek meg a kerület érdekében, hogy okvetlenül rajta ne száradjon ez a vádnak is beillő értekezleti vélemény, különben igazuk lesz a tanító uraknak.

Arról is volt szó, hogy a legújabb tanterv nem válik be népiskoláinkban s jobb a régi pataki.

Erre nézve sem kockáztatok ítéletet, mivel ahoz mindkét tanterv ismerete s használata adhat csak jogot, annyit azonban nem hallgathatok el, s az értekezleten is megjegyeztem, hogy ha a tanterv nem vált be, a mire nézve igazuk lehet a tanító uraknak, úgy annak hiányaiért ők is felelősek, mert hiszen az még mint tervezet, de mindenesetre nyomtatása előtt bírálatuk alá volt vetve, s bizony a felhívás dacára is csak (gondolom de nem állítom) két-három s nem több tanítói értekezleti kör terjesztette ki arra figyelmét. Ha nyomorék a gyermek, ők is segítettek azzá tenni vétkes hallgatósukkal.***

Meg aztán, úgy tudom, pályázat is volt reá hirdetve s csak ennek sikertelensége után kapott egyenes megbízást a tanterv-készítő igazgató úr! Itt nem a kerületet, nem is a szerzőt illeti a szemrehányás. Ha mulasztás történt, a tanító urak részéről történt, a melyet azonban jóvá tehetnek az által, hogy észrevételeiket e lapok útján tudomására hozván az érdekelteknek, módot nyújtanak a kerületnek a revideálásra, esetleg egy újabb, kifogástalan tanterv készíttetésére, ha ugyan egyáltalán tudna valaki mindenkinek tetsző tantervet előállítani?

Nekem pedig ott, a hol az értekezlet véleményét tolmácsoltam, bocsássanak meg az akaratomon kívül megsebbzettek, mert én csak azt mondtam el, a mit másoktól hallottam s annak is urát adtam, hogy honnan tudom mindezeket? A világosságot kerülni úgy sem tanácsos, különösen ha érzi valaki, hogy tiszták kezei.

Ifj. Szilva István.

* Népiskolai tankönyveinket rendszerint néptanítók bírálják és ajánlják kinyomtatásra! Szerk.

** A nyelvtudomány mai állásában, nem a nyelvtanok felett kell első sorban ítéletet tartani, hanem azt volna jó vitatni: mit és mennyit lehet bevinni az újabb nyelvtani vívmányokból a népiskolába. Ha ezen túl volnának a gyakorlat emberei, a tanterv- és tankönyv-készítők fáradságos újításai mindjárt nem keltenének annyi ellenszenvet. Szerk.

*** Ez az igaz.

Szerk.

IRODALOM.

* A „Protestáns Szemle“ f. évi 7—10 (szept.—dec.) füzeté a következő tartalommal jelent meg: A belmissió eszmei szempontból, Szabó Aladártól; A buddhizmus és a keresztyénség, Dr. Szilávik Mátyástól; A halhatatlansági eszme története, Paulik Jánostól, (III—V. közlemény, összesen 29 lap terjedelemben, ismertetve a Védakori hinduk vallásának, a brahmanizmusnak, buddhizmusnak, a persáknak s a germánoknak a lélek halhatatlanságára vonatkozó hitét, tanait); Adalékok Pathai P. Sámuel püspök életéhez, Földváry Lászlótól (I—II. közlemény, összesen 25 lap terjedelemben); Telekesi Török István, Payr Sándortól (I—III. közlemény, összesen 52 lap terjedelemben); A londoni rongyos iskolák egyesülete, Csiky Lajostól; A szocializmus és a keresztyénség, Dr. Szilávik Mátyástól (I—II. közlemény, összesen 13 lap terjedelemben); Wichen J. H. a németországi belmissio atyja, Csiky Lajostól (I—II. közlemény, összesen 21 lap terjedelemben); Hajlam az élősdiségre, természetben és egyházban, Dr. Heiszler Józseftől; Beythe István apologiája, Révész Kálmántól. Ezenkívül mindegyik füzetben hazai és külföldi irodalom, a novemberi füzetben a társulat októberi ülésének jegyzőkönyve. A Prot. Szemle ez évi folyama 37 nagy 8-adrét íven jelent meg, s mint a fentebbi tartalmi ismertetésből látszik, változatos, a vallás és egyháztudományok majd mindenik ágára kiterjedő, többnyire becses munkálatokkal; irodalmi rovata sok jóra való, elméleti vagy gyakorlati tekintetben hasznos munkát ismertet meg az olvasókkal. — egyszóval a Szemle igen megszolgál azért a 3 frtért, a mibe a tagoknak kerül, s minden művelt protestáns ember legteljesebb pártolására méltó.

* A M. Tud. Akadémia az 1896. évvel könyvkiadó vállalatának egy új ciklusát indítja meg. Oly eredeti és fordított műveket ad benne, melyeknek megválasztásában irodalmunk egyes hézagainak betöltése és a művelt közönség szükségleteinek kielégítése vezérlik. E vállalat a történet, irodalom, bölcsészet és társadalmi tudományok egész körét felkarolja, kivéve a természettudományi műveket. A fordított munkát egy e végből fölkért szakember előzetesen átvizsgálja és a fordítás helyességeért, hűségéért a felelősséget osztozik a fordítóval. Az 1896—1898. évi ciklusra az Akadémia a következő munkák kiadását vette tervbe: Alexander Bernát: Kant világnézlete, egy kötet; Beöthy Zsolt: Az irodalom és története, egy kötet; Croiset: A görög éposz története, egy kötet, fordítja Kempf József; Faquet: A XVIII. század (a felvilágosodás századának, különösen francia irodalmának jellemzése), egy kötet, fordítja Haraszi Gyula; Gregorovius: Hadrián császár, egy kötet; Laveley: A tulajdon és kezdetleges alakulásai, egy vagy két kötet, fordítja Bartha Béla; Radó Antal: Az olasz irodalom története, két kötet; Ribot: A lelki átöröklés (L'hérédité psychologique), egy kötet, fordítja Rácz Lajos; Ruskin: Velence kövei, három kötet, számos rajzzal és műmelléklettel, fordítja Geöcze Sarolta; Southey: Nelson élete, egy kötet. Évenként négy kötet fog megjelenni 100—120 ív terjedelemben. Egy-egy évfolyam ára 5 frt, angolvászra kötésben darabonként 40 krral több. Az aláírás 3 évre kötelező; jelentkezni lehet egy levelező lapon a M. Tud. Akadémia főtítkáránál. A könyvek rendszerint az illető év november havában jelennek meg; a ki a megjelenés előtt az évi díjat beküldi, az portómentesen kapja a műveket. A könyvkiadó-vállalat pártoló tagjai ingyen kapják az Akadémiai Értesítő című havi folyóiratot s az Akadémia minden

egyéb kiadványát 25% árengedménynyel rendelhetik meg. E rendkívül jutányos és rendkívül becses irodalmi vállalatot, mely az önművelődésnek, az uralkodó társadalmi, bölcsészeti, irodalmi eszmék megismerésének legalkalmasabb eszköze, a legmelegebben ajánljuk t. olvasóink szíves figyelmébe!

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Gyurkó Dániel h.-szentandrásai ev. ref. lelkész (Abaúj) áldott lelkű, hű neje, szül. *Kérészy Zsuzsanna*, Kérészy István sárospataki tanár és Kérészy Barna tiszánánai ev. ref. lelkész társunk édes testvére, a jó kálvinista papnék egyik tiszteletre méltó példánya, folyó hó 24-én. életének 64-ik évében, hosszas szenvedés után elhunyt s f. hó 26-án eltemettetett. Édes anyai szívét, a mely kifogyhatatlan volt a szeretetben nem tépik többé a család saskeselyűi. Áldott legyen emlékezete!

— **Lapunk ez évi tartalomjegyzékét** új évi számmunkkal küldjük szét.

— **Egy bús szózat.** Leverő hirt vettem Tompa reliquiáinak kiadójától, Ferenczy B. úrtól. A nagy író hátrahagyott egyházi művei nem jelenhetnek meg, mert a megrendelők száma a *szózat* sem üti ki. Sok mindent hittem, sőt tapasztaltam is már a magyar prot. irodalmi viszonyokról; el is voltam reá készülve, hogy Tompa nevének varázssereje, szellemének kiválósága sem lesz képes ezeket indítani az előfizetésre, de hogy *100, mondj száz megrendelője se legyen*, arra még gondolni sem mertem. Ez már nem *köznökösség*, ez már *bűn*. Hogy miért? — erre feleljen meg magának hazánk 8 millió magyarja, vagy ha felekezeti körre szorítjuk, negyedfélmillió protestánsa, vagy ha még ad infinitum viszzük a korlátot, negyedfélezer prot. lelkésze és lelkész tanára. Ez utóbbiakhoz, ezek között is a tehetősebbekhez kiáltok én, egy siró felhő, a kire Tompa hűnyő emlékeztetése még egy pirosló fénye süt. Ne engedjék, hogy Tompa nagy szellemének alkotásai, pártolás hiányában, az enyészetnek adassanak át! — Valamikor, nem is olyan régen, Tompa egyházi beszédeiből egy kiadás nem volt elegendő, másodikat is rendezni kellett. Ma ugyancsak ő neki eddig még kiadatlan papi dolgozatai nem nyelik meg azt a morzsányi kegyet, hogy napvilágot lássanak. Difficile est satyram non scribere. De hát Tompának szól-e ez a közöny, vagy a magyar prot. irodalom képét mutatja? Bármí, erre csak egy szó van a szótárban: *szégyen*. Én nem hiszem, nem hihiem, nem akarom hinni, hogy a magyar protestánsok végre magokba ne szálljanak, s minden jóra való irodalmi vállalatot még ha az nagyjaink emlékének, szellemének lealázásával jár is, veszendőbe menni hagyjanak! Debrecen, 1895. dec. 21. *S. Szabó József.*

— **Tarcalon** ev. ref. s.-lelkészre van szükség. Fizetése 100 frt és teljes ellátás. Jelentkezni lehet a lelkészi hivatalnál.

— **A „Sárospataki Irodalmi Kör“** dec. 21-én és 23-án közgyűlést, 22-én kezelőbizottsági gyűlést tartott, melyeken Maklár P. Miklós másodelnök jelentést tett a szept. hó 16-án tartott egyházkerületi tanügyi bizottság üléséről. Jelentette, hogy a „Népiskolai Tanterv“ kinyomtatva az esperességekhez szétküldetett, azonkívül részint kinyomattak, részint sajtó alatt vannak a következő kiadványok: Buza János: Növénytan 3-ik kiadásban; Dezső Lajos: Olvasókönyv a II. o. sz. 2-ik kiad.; a III—IV. o.

sz. 3-ik kiad.; Zsindely István: Népiskolai Természetan, Hódinka Ágoston által javítva; Vallástevő katechismus; Zsoldos Benő: Magyarázó jegyzetek Sallustius Crispus Catilina című művéhez; Karénektár; Költészetan és Olv. könyv; Ker. egyháztörténet; ABC. A Fali olvasó Táblák költsége sokkal több, minthogy az biztos veszteség nélkül előállítható lenne, azért annak sajtó alá rendezését felfüggesztette az irod. kör az ABC. megjelenéseig. Dr. Rácz Lajos a Német Olvasókönyv I. kötetét, vagyis az V—VI. osztály használatára szánt részt beadta s e mű jelenleg bírálat alatt van. Végül helyeslőleg tudomásul vette a kör elnöknek azt a jelentését is, miszerint annak idejében bejelentette, hogy a kör a maga kiadványaival részt vesz a budapesti országos kiállításon. Módosított alapszabályunk visszaérkezett pár nappal ezelőtt a Belügy-minisztérium megerősítésével s ennek alapján a kör újra szervezkedése kimondatott; de minthogy a záradék ellenében áll zsinati törvényünkkel s így egyházalkotmányunk megsértése, kénytelen a kör e tévedésnek, mely hihetőség elnézésből, tollhibából eredhetett, kiigazítását s a záradék megváltoztatását kérni. Ilyen célból egyelőre másodelnök megbízott. A szervezkedés tehát csak akkor fog megtörténni, midőn az új alapszabályok — e sérelmes záradék nélkül — kinyomathatók lesznek. Ekkor aztán a másodelnök megküldi azt minden tagnak s felszólítja őket nyilatkozatra az iránt, hogy az új alapszabályok szerint szervezkedő irodalmi körnek akarnak-e tagjai lenni; ennek megtörténte után a vidéki és helybeli tagokat az alapszabályokban kifejtett módok megtartásával alakuló közgyűlésre hívja. Az ügyek vezetésére a kör addig a mostani tisztikart kérte fel. — A Sárospataki Lapok ügye majdnem válság szélére jutott; egyrészt mert az irodalmi kör anyagi helyzete nem a legbiztosabb, másrészt mert a volt szerkesztő a lap további vezetésére nem volt hajlandó vállalkozni. A kör anyagi helyzetéről a kör biztos képet akarván alkotni, a kezelő bizottságot bizta meg a pénztári állapot megvizsgálásával s biztos alapokon nyugvó költségvetés készítésével. A kezelő-bizottság előterjesztett véleménye alapján aztán a következő közgyűlés a lapot fenttarthatónak nyilvánította s a költségvetést is elfogadta. Egyúttal pedig a multra nézve teljesebb elismerésének s hálás köszönetének nyilvánítása mellett, teljes bizalmával fordult újra a közgyűlés *Rudácsi György* volt szerkesztőhöz s felkérte őt még egy évig a lap szerkesztésére. Bár nagy áldozatot kért az irod. kör, mert jól tudta, hogy a mult évben is csak saját érdekeinek háttérbe szorításával vállalta el még egy évre a lap szellemi ügyeinek vezetését, de mégis remélte, hogy ezt az áldozatot az ő nagy szeretete a Sárospataki Lapok és a főiskola iránt, még ez évben meghozza a körnek. A kényszerítő helyzet rábírta ez áldozatra s a kör újra örömmel és bizalommal tette lapunk sorsát az ő kipróbált kezei közé.

Csontos József, az irod. kör. jegyzője.

— **A t. olvasóhoz.** A második félév befejeződén, bizalommal kérjük mindazokat, a kik lapunkat a prot. érdekek szempontjából szükségesnek tartják: szíveskedjenek előfizetéseiket mielőbb megújítani, illetőleg hátralékaikat kiegyenlíteni s a címökre küldött postai megfizetést elfogadni, kiváltani. Irodalmi körünk nincs abban a boldog helyzetben, hogy bőséges ráfizetésekkel szolgálja azokat a nagy célokat, a melyekért lapját megindította s fentartani komoly kötelességének ismeri. **Összes hátralékaink felülmulják az 1100 frtot.** A lap előfizetési ára marad a régi s Pásztor Sámuel pénztárnok címére legcélszerűbben postautalványon küldendő. **A „Sárospataki Lapok“ kiadóhivatala.**